BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
18 R
5

XXVIII·7·3

OMNIVM OPERVM REVERENDI VIRI PHILIPPI MELANTHONIS,

PARS PRIMA,

IN QVA QVÆ SCRIPTA CONTINEANTVR ſequens pagina indicat.

Additus eſt ad finem copioſus Index rerum & explicationum præcipuarum.

SI DEVS PRO

NOBIS, QVIS CONTRA NOS? *ROM. VIII.*

Cum Gratia & Priuilegio ad annos quindecim.

VVITTEBERGÆ

EXCVDEBAT IOHANNES CRATO.

ANNO M. D. LXII.

INDEX LIBRORVM QVI CONTINENTVR IN HOC VOLVMINE.

Catecheſis fol: 1.
Auguſtanæ Confeßionis editio prima, quæ exhibita eſt Carolo V. Imperatori Anno 1530. fol: 29.
Auguſtanæ Confeßionis editio poſtrema, quæ repetita eſt Anno 1538. *ante colloquia VVormatienſe & Ratiſponenſe propter cauſas expoſitas in Præfatione* fol: 59.
Confeßio Doctrinæ Saxonicarum Eccleſiarum, ſcripta Anno 1551. *vt exhiberetur Synodo Tridentinæ* fol: 121.
Locorum Theologicorum poſtrema editio abſoluta Anno 1545. fol: 148.
Examen Theologicum 306.
De Coniugio 337
De controuerſia Stancari 346
Definitiones appellationum in doctrina Eccleſiæ vſitatarum 350
Reſponſiones ad Articulos inquiſitionis Bauaricæ 362
Enarratio Symboli Niceni prior, edita anno 1550. fol: 390.

SERENISSIMO ET ILLVSTRISSIMO PRINCIPI ET DOMINO, DOMINO MAXIMILIANO REGI BOHEMIÆ, ARCHIDVCI AVSTRIÆ, ET DVCI BVRGVNDIÆ &c. DOMINO SVO CLEMENTISSIMO

S. D. P.

CERTISSIMVM EST, NEQVE EX DEMOCRITI ATOmis temerè ac fortuitò confluxiſſe hoc tanta ſapientia fabrefactum, diſtinctumq́ tanta rerum varietate, ac tàm concinno ordine mundi Theatrum: Nec genus humanum, quod cæteris naturis præſtat omnibus, aut caſu extitiſſe, aut fruſtra conditum eſſe, tantùm ad voluptates corporis perfruendas, aut ad has ingentes ærumnas ac moleſtias tuendæ communis ſocietatis, quas magis experiuntur ij, qui præſunt, quàm cæteri: Sed ab æterna mente architectatrice omnia condita eſſe propter hominem: hunc verò, qui eſt opus DEI præcipuum, propter DEVM, vt eſſet velut templum, in quo ſe DEVS pateſaceret, & cui ſuam ſapientiam ac bonitatem communicaret, & à quo viciſſim inſitæ lucis ductu rectè agnoſceretur, viriumq́ omnium integra obedientia coleretur. Voluit enim inter res creatas habere opera, in quæ riuulos ſuæ ſapientiæ ac bonitatis ſpargeret. Hanc eſſe cauſam conſilij diuini, inde manifeſtum eſt, quia effectu ipſo DEVS hoc oſtendit, cùm in hominum animos inſeuit, ac velut conſignauit noticiam de DEO conditore, & inſculpſit imaginem ſui, id eſt, noticias multas, inq́ his legis noticiam, quæ congruit cum æterna & immota ſapientia in DEO, ac DEVM, qualis ſit, exprimit ac declarat, & his ipſis cùm addidit liberrimam voluntatem, effectricem earum actionum, quas lumen mentis demonſtrat ac dirigit, & ornauit hanc iuſticia congruente cum mente & voluntate DEI.

Hæc teſtimonia manifeſtè conuincunt, hoc conſilio genus humanum conditum eſſe, vt DEVS ſuam nobis ſapientiam & bonitatem impertiret, & viciſſim à nobis vt agnoſceretur ac celebraretur: Hæc ipſa etiam transfuſio lucis diuinæ in nos, teſtaretur, hanc creaturam vero et non ſimulato aut fictício amore diligi à DEO, cùm talibus eam dotibus exornârit atq́ inſtruxerit, quæ ſunt in conditore ipſo ſummæ, ſcilicet, ſapientia, libertate, & iuſticia congruente cum ipſius voluntate, deniq́ cùm effigiem eſſe ſuam voluerit.

Præter hæc ex fonte ſapientiæ ac iuſticiæ diuinæ deriuata, ac hominum animis inſita teſtimonia, quæ & eſſe DEVM, & qualis ſit, & quòd iudicaturus ſit, certiſſimè teſtantur, alia etiam admiranda varietate impreſſit DEVS naturæ architectus in totum mundi opificium, quod non alio conſilio tàm variè diſtinctum & ornatum eſſe cogitemus, quàm vt hominem de DEO commonefaceret. Voluit enim DEVS vtroq́, ſcilicet, cogitatione ſimilitudinis ſuæ in nobis, & conſpectu admirandi opificij mundi excitari, conuertiq́, ac deduci mentes ad agnitionem bonitatis DEI, & amoris erga nos, quæ in natura hominis incorrupta magnum incendium mutui amoris erga DEVM accendiſſet. Voluit et confirmari mentes iiſdem, vt firmiſſimè ſtatueremus, eſſe DEVM, & eſſe ſapientem, omnipotentem, bonum, iuſtum, veracem, caſtum, iudicem, liberrimum.

Hæc etſi tàm euidentia & certa ſunt, vt non prorſus feros ac Cyclopicos etiam in hac corruptione naturæ cogant aſſentiri, quòd ſit DEVS naturæ δημιουργὸς et quòd

curet res humanas, tamen ſecuta ſunt alia longè maiora in ſecunda patefactione. Cùm enim lapſu primorum parentum non tantùm fracta libertas voluntatis, & ſauciatæ eſſent vires cæteræ voluntati copulatæ, ſed & hebetatum eſſet peneq; obſcuratum lumen noticiarum in mente, & languefacta aſſenſio, rurſus ſeſe patefecit DEVS, edita promiſſione & doctrina de reſtitutione generis humani per & propter Filium, repetita Lege, miſſo Filio, qui fieret victima pro genere humano, & Spiritu ſancto, quod corruptum eſt in natura humana inſtauraret. Deniq; additis nouis atq; illuſtribus teſtimonijs extra ordinem naturæ, vt reſuſcitatione mortuorum, repreſſione concitatiſſimi ac rapidiſſimi curſus Solis, partu mulierum natura ſterilium, admiranda liberatione Eccleſiæ, vt populi Iſraëlitici in mari rubro, & in deſerto, ac perpetua eius inter ruinas Imperiorum conſeruatione, defenſione hominum in medijs flammis, prædictione Monarchiarum, &, quod maximum eſt, natiuitate Filij vnigeniti, copulantis ſibi naturam humanam inſolubili fœdere in vtero virginis Mariæ, vt certò conſtaret, doctrinam de Filio, & de tota reparatione generis humani, quod propter peccatum perierat, non eſſe vocem alicuius creaturæ, ſed ipſius Filij DEI.

Huius doctrinæ voce colligit ſibi DEVS æternam Eccleſiam in genere humano, ſicut inquit filius Dei: Pater ſanctifica eos in veritate tua, Sermo tuus eſt veritas. Et hunc ſermonem vult ab Eccleſia ſancta fide cuſtodiri incorruptum, ac propagari ad poſteros. Sed & in eo cœtu tantùm eſt Eccleſia, in quo ſonat hæc doctrina, ſicut omnibus temporibus ſonuit in aliqua parte generis humani. Sola enim Eccleſia & religionem & hiſtoriam habet antiquiſſimam: Religionem quidem vnam ac perpetuam, ſuiq; ſimilimam, et ſibi per omnia congruentem, doctrinæ et verorum atq; interiorum cultuum Dei conformitate, Etſi in ritibus externis diſſimilitudo eſt. Hiſtoriam verò primam omnium, quæ & rerum primordia explicat, & certam ſeriem temporum inde detexit. Sola etiam integram ſemper doctrinam Legis conſeruauit, cuius particulam etſi vtcunq; retinuerunt Ethnici, tamen diſceſſerunt à prima Tabula, conficta multitudine Deorum, & inuocatione hominum mortuorum: à quinto Præcepto, mactatione humanarum victimarum: à Sexto, confuſione libidinum. Sola deniq; omnibus alijs gentibus ignotam promiſſionem de remiſſione peccatorum, & de reconciliatione propter Mediatorem, quæ fundamentum eſt æternæ ſalutis, poſſedit ac propagauit.

Sed ab hac norma doctrinæ traditæ in Lege & Euangelio inde vſq; ab initio ingens multitudo hominum diſceſſit, impulſa cùm furijs Diabolicis, tùm mobilitate propria. Nam & Diabolus multa ſpargit per ſua organa, ut DEVS contumelia afficiatur, & multi homines faſcinati erroribus in blaſphemias atq; æternum exitium ruant, & homines aliqui horribili audacia, vel Cyclopum more rident omnem mentionem diuinitatis ac prouidentiæ, vel noua numina, cultus & opiniones fingunt ac ſtabiliunt contra præſcriptam diuinitùs normam. Etſi igitur veram Eccleſiam ſemper durare neceſſe eſt, quia regnum Chriſti, quod in hac vita incoatur, æternum eſt, & promittit Filius DEI, ſe affuturum Eccleſiæ vſq; ad conſummationem ſeculi, tamen ſciendum eſt, hanc veram Eccleſiã non ſemper pariter florere, ſed ſæpè admodũ exiguã eſſe, ac ſubinde reſtitui per veros Doctores diuinitùs excitatos, quorum tamen alij plus, alij minus lucis habent. Sciendum & hoc eſt, Eccleſiam neq; ad Imperia & Monarchias, neq; ad vllam autoritatem humanam, neq; ad ordinariam ſucceſſionem perſonarum gubernantium, ſed ad vocem Euangelij alligatam eſſe, cùm ſit cœtus rectè agnoſcentium, inuocantium, et celebrantium DEVM in agnitione & fiducia filij Ieſu Chriſti, in quo cœtu Filius DEI tanquàm caput verè eſt efficax, & Spiritu ſancto multos regenerat ad iuſticiam et vitam æternã.

Talem

Talem autem ſemper fuiſſe Eccleſiam, docent hiſtoriæ repetitæ ac rectè diſtributæ. Ante Chriſtum natum, etſi promiſſio facta poſteritati Abrahæ de futuro Meſſia alligabat Eccleſiam ad politiam & gentem Iudaicam, vt eſſet certa ſedes doctrinæ, & tanquam certa Academia, quæ velut arx in arduo monte poſita conſpiceretur vndiq;, & exaudiretur in toto genere humano propter Meſſiam, vt certò ſciretur, vbi & ex qua gente naſciturus eſſet, tamen non excludebat aut arcebat ab Eccleſiæ ſocietate gentes cæteras, quarum quæ ſeſe coniungebant cum Iudæis, vnius doctrinæ & religionis profeſſione, non adigebantur ad obſeruationem eorundem rituum externorum, ſed permittebatur ſingulis in vſu eorum libertas. Ideò in illa veteri Eccleſia fuerunt tria genera hominum: Iudæi, nati ex poſteritate Abrahæ, Proſelithæ & εὐσεβεῖς ſeu viri religioſi. Ad Iudæos pertinebant & promiſſio facta Abrahæ & tota politia Moyſi. Proſelithæ itidem & doctrinam & ceremonias: Viri religioſi doctrinam tantùm & inuocationem veri DEI ſine ritibus Iudaicis recipiebant. Ita vox doctrinæ in multas gentes perferebatur, & tamen ſedes doctrinæ perpetuò erat & manebat in ſede certa. Nec dubium eſt opera Iudæorum, quos captiuitas Babylonica diſſipauit per orbem terrarum, multos ex omnibus gentibus ad DEVM conuerſos eſſe, etiam in Germania, in qua quidem & propter Iudæorum familias maturè poſt Chriſti aſcenſionem Euangelium prædicari cœptum eſt, docentibus Marco Pauli diſcipulo Pataui in Bauaria. Lucio Cyreneo in Auguſta Tiberia, quæ nunc eſt Ratiſpona. Creſcente Moguntiæ: Materno Argentorati.

Poſt completam aduentu Chriſti promiſſionem, Eccleſia non amplius ad gentem vllam aut ſedem certam aſtricta eſt, multóq; minus ad Pontifices Romanos, Epiſcopos & cæteros, qui probant horum opiniones & tyrannidem. Sunt enim hoſtes veræ Eccleſiæ, partim Epicurei, partim idolatræ manifeſti. Sed eſt Eccleſia cœtus diſperſus in totum orbem terrarum, retinens fundamentum Chriſti & Apoſtolorum. In eo ergo cœtu quærenda eſt Eccleſia, qui amplectitur & profitetur veram Euangelij doctrinam, & rectè vtitur Sacramentis, & ibi renaſcitur Eccleſia, vbi DEVS hæc reſtituit per Spiritum ſanctum. Hæc enim ſunt vera Eccleſiæ Symbola, non ſimilitudo externorum rituum, non ordinaria ſucceſſio, nec ad Iudaicæ politiæ exemplum κακοζηλίᾳ quadam conſtituta ἱεραρχία eorum, qui errores manifeſtos & idola defendunt ac ſtabiliunt.

Atq; vt conſiderari rectius poſſit, qualis ſemper fuerit Eccleſia inde vſq; ab initio, tempora diſtribuantur, quæ Chriſtum anteceſſerunt, & conſecuta ſunt.

Longam annorum ſeriem ante Chriſtum diſtinguat Diluuium. Alterum à Diluuio ſeu exitus è Ægypto ſeu data Lex. Tertiam à data Lege gubernatio Iudicum in populo Iſraëlico, gubernatio regum, captiuitas Babylonica, & poſt reditum ex captiuitate tempus vſq; ad Chriſtum. Sunt autem ab exitu vſq; ad Chriſtum anni mille quingenti octo. Totidem ferè elapſi ſunt à nato Chriſto vſq; ad recentem emendationem abuſuum & doctrinæ, factam à Luthero. Hi anni mille & quingenti digerantur in tres periodos, vna qualibet earum annis quingentis definita, quos afferre mutationes fatales imperijs, hiſtoriarum annotata docent.

His temporibus, qualis fuerit Eccleſia, expendatur, et conferantur inter ſe cùm mutationum momenta, tùm mutationes ipſæ. Tempore Nohæ fuit anguſta Eccleſia & cœtus paucorum: Poſt diluuium retinuit veram doctrinam Melchiſedech, qui fuit Sem filius Nohæ, & cùm Idolatria apud Chaldæos creuiſſet, ac penè vbiq; extincta eſſet vera doctrina, renouauit DEVS Eccleſiam euocato Abraham ex Vr Chaldæorum. Huius ergo poſteritas, & pauci eorum auditores fuerunt Eccleſia, cùm interea Chaldæi & Ægyptij gloriarentur, ſe eſſe poſteros Patrum, ſe retinere Patrum exempla &

 cultum,

cultum, & prædicarent, ſe eſſe populum DEI, cùm tamen doctrina vel negligentia amiſſa, vel contumacia reiecta ac repudiata, ſolos ritus externos ſine verbo retinuiſſent, iisq́ affinxiſſent peruerſas opiniones, & addidiſſent idolatriam.

Temporibus Prophetarum ſub Regibus Iſraëliticis, quàm exigua fuit vera Eccleſia? quantum fuit idolatriæ, errorum, & abuſuum apud eum ordinem, cui cura doctrinæ & ſacrorum commendata erat? qui cùm ex ordinaria ſucceſſione ſacris præeſſet, religiones inflectebat ad regum affectus & opiniones. Huic ordini Prophetæ ſemper ſe oppoſuerunt acerrimè, & deprauationes doctrinæ ac cultuum grauiſſimè reprehenderunt. Eſaiæ 1. dicitur: Niſi Dominus reliquiſſet nobis ſemen, ſicut Sodoma & Gomorra facti eſſemus. Hæc verba monent, ne de Eccleſia cogitemus, vt de politica Monarchia, ne've eam ſucceſſione Epiſcoporum, aut gradu & loco Pontificum metiamur, ſed apud eos eſſe ſtatuamus, qui veram doctrinam amplectuntur ac tuentur. Hanc ob cauſam Eſaias detrahit auguſtum Eccleſiæ titulum ſuis Principibus & Pontificibus, cùm inquit: Exiguum ſemen reliquum eſſe in illo ipſo populo, qui vocabatur populus DEI. Sic Hieremiæ & cæterorum tempore, cùm eis Reges & Sacerdotes aduerſarentur, non erat Eccleſia cœtus ſacerdotum, ſed illi, qui credebant concionibus Hieremiæ. Sed longum eſſet Prophetarum omnium ſucceſſionem recenſere.

A reditu ex captiuitate poſt Macchabæos qualia fuerunt monſtra Pontifices in populo Iſraëlitico? qualis fuit religio maximæ multitudinis? Imò tunc etiam cùm Chriſtus naſceretur, regimen Eccleſiaſticum fuit penes Phariſæos & Sadducæos, qui erant palàm impij. Sadducæi verò etiam Epicurei erant, & tamen arrogabant ſibi præcipuè titulum populi DEI: Eccleſia verò paucis conſtabat, inter quos erant Maria, Ioſeph, familia Zachariæ, Simeon, Anna, Paſtores, & pauci alij.

Ita poſt natum Chriſtum non ſemper eadem Eccleſiæ celebritas fuit & frequentia, Sed primis annis quingentis ſuſtinuit Eccleſia certamina maxima, oppugnantibus doctrinam de Chriſto, primùm Ethnicis, poſtea Arrianis & alijs hæreticis, non ſophiſtica tantùm, ſed & ſæuitia atq́ immanitate perſequutionum. Vicit tamen veritas, vt teſtantur probatarum Synodorum decreta ac ſententiæ, Etſi has aliæ impiæ permultæ conuellere & labefactare ſunt conatæ. Et fuit Eccleſiæ tanto purior, quantò temporibus Apoſtolorum propior & afflictior. Floruit enim ſucceſſibus in propagatione doctrinæ, etiam inter ipſas ærumnas, numeroq́ ac ſucceſſione longa bonorum ac ſalutarium doctorum vſq́ ad Auguſtinum & auditorem eius Proſperum, quorum multi cum Apoſtolorum diſcipulos vidiſſent & audijſſent, teſtes fuerunt de doctrina ab illis tradita, Sed poſteriores inter hos iam aliquid ſuperſtitionis & errorum habent, quos ex ſuorum temporum conſuetudine contraxerunt. Irrepſerant enim iam tum ſub finem huius primæ periodi aliqua ſuperſtitionum ſemina, partim ex publicis diſſidys nata, partim docentium aut vulgi errore inuecta, quæ poſtea cùm peregrinæ gentes influxiſſent, cumulata ſunt.

Perſecutiones ſeceſſibus & Monachatui cauſſam dederunt, quas ſecuta dilaceratio Imperij Romani Monachorum opinionem auxit, quod cùm videretur eſſe peculiaris felicitas, abeſſe à Repub: procul in aliqua ſolitudine, ſine familijs, ſine liberis, non ſpectare vrbium excidia & patriæ vaſtationem, modeſti homines gratulati ſunt Monachis ſuam tranquillitatem, & cœperunt plures expetere & amare ſeceſſus. Cumq́ homines barbari mirarentur ritus, qui præ ſe ferrent ſpeciem eximiæ pietatis, & quaſi commercij

mercij cum DEO, creuit admiratio Monachorum, qui in illa ſolitudine dediti, & quaſi inuoluti ſuis cogitationibus excogitârunt opiniones & opera noua, quæ poſtea cùm applauſu ſunt excepta: Denique opiniones de illo vitæ & operum genere plauſibiles vagatæ ſunt, quæ obruerunt tandem Euangelij lucem de vera fide, & veris cultibus. Sic cùm grata fuiſſet initiò memoria ac celebratio ſanctorum Martyrum, paulò pòſt acceſſit ſuperſtitio, vt Ethnico more ornarentur ſtatuis & templis. Hæc tandem eò impietatis proceſſit, vt nihil differret Sanctorum veneratio à manifeſta idolatria Ethnicorum. Horum & aliarum ſimilium ſuperſtitionum, vt votorum, pœnarum Canonicarum, Cœlibatus, oblationis faciendæ in Miſſa, principia in Eccleſiam irrepſerunt ſub finem huius primæ periodi, quæ poſtea magnam ruinam traxerunt. Vt enim fluminum impetus ſecum abripiunt nauigantes, ſic errores temporum trahunt homines, vt minus improbent præſentia: Ita factum eſt, vt errores paulatim confirmati conſuetudine, radices egerint & inualuerint.

Vt autem prima quingentorum annorum periodo ceu luctata eſt veritas cum mendacio, ſincera religio cum hypocriſi, vera pietas cum ſuperſtitione, Sed vicit tamen veritas, etſi ad extremum aliquid errorum ſeſe admiſcuit, Sic è conuerſo, quæ ſecuta eſt periodus proximè, auxit & confirmauit ſuperſtitiones & idolatriæ neruos, autore præcipuo & duce Gregorio Magno Pontifice, qui Pontificatum init Anno à nato Chriſto 593. Hic publicum ritum inuocationis Sanctorum inſtituit, & oſsibus ac pulueribus eorum templa dedicari iuſsit. Diaconis & Subdiaconis in Sicilia præcepit dimittere coniuges, quas ante ordinationem duxerant, cùm Eccleſiæ Siculæ exemplo Græcarum Eccleſiarum retinuiſſent eò vſq; coniugia in omnibus gradibus Eccleſiaſticis, iuxta Synodorum veterum decreta. Falſam de Monachatu perſuaſionem adeò auxit, vt infantes iuſſu parentum in Monaſterijs educatos, pronunciârit nefariè facere, ſi vitam Monaſticam deſererent. Spectro motus ſanciuit oblationem Sacramenti pro mortuis, quæ peperit horribilem profanationem Cœnæ Dominicæ. Extulit etiam & amplificauit ſupra modum tyrannidem Pontificiam, & ordines ceremoniarum, cantionum, ac ſimilium rituum deſcripſit, & proceſsiones inſtituit ſimiles ſupplicationibus Ethnicorum ad puluinos & lectiſternia idolorum. Hæc poſtea magis magiſq; ſunt cumulata vulgi ſuperſtitionibus. Ita in hac ſecundo perioda ſuperſtitio ſinceritatem primæ religionis penè prorſus eliſit & protriuit.

Tertia deinceps periodo poſt Henricorum tempora ex præſtructo idolatriæ, abuſuum, & ſuperſtitionis fundamento, condita eſt Monarchia in Eccleſia, ſimilis Imperijs politicis, in qua Romani Pontifices horribili furore & audacia non tantùm regna orbis Chriſtiani ſibi ſubiecerunt, Sed rapuerunt locũ & honorem filij Dei, cùm ſeſe caput Eccleſiæ cõſtituerunt, et poteſtatẽ ſibi vendicarunt, non tantũ mutandi regna mundi, ſed ſtatuendi ſanciendiq; dogmata, cultus, & vniuerſim religiones ſuo iudicio & arbitrio ſine verbo DEI, vel etiam contra expreſſum verbum DEI, qualis eſt cultus Maozim, qui verè eſt Idolum vaſtans, de quo vaticinati ſunt Daniel & Chriſtus. Extitit tunc & nouum Doctorum genus, qui Scholaſtici nominati, velut Satellites ſcriptis & autoritatem Pontificum propugnârunt, & chaos errorum ſuorum defenderunt, vt Petrus Lombardus, Thomas, Scotus, & alij. Genuerunt hi nouum doctrinæ genus, non hauſtum ex fontibus Iſraël, ſed ex Philoſophorum commentis, alieniſſimum à norma & analogia fidei Chriſtianæ, ſed accommodatum præſenti regno ſuperſtitionum atq; abuſuum, & Pontificum tyrannidi, quibus omnibus effectum hoc eſt, vt nec ad

Chriſtum amplius dirigeretur inuocatio, neq; de DEO erudirentur homines ex ea doctrina, in qua ſeſe patefecit, & in qua quomodo agnoſci ac coli velit expreſsit, Sed vt ad ſtatuas Sanctorum accurrerent & aduoluerentur homines, & templa theatricis ſpectaculis Miſſarum, proceſsionum, & ſimilium ceremoniarum occuparentur ac complerentur, & in concionibus aures omnium vel aniles fabulæ, vel Ethnicæ declamationes circumſonarent. Deniq; vt ad religionem & fidem pertinentia auro venalia fierent omnia, auro expiarentur perpetrata ſcelera, auro redimerentur pœnæ purgatorij conficta ad terrendos homines, & ad opes augendas. Deniq; vt auro effringerentur cœli portæ.

Etſi autem his duabus poſtremis periodis ac præcipuè vltima, idolatria & ſuperſtitionibus polluta fuit maxima multitudo in orbe Chriſtiano, tamen ſubinde DEVS excitauit aliquos, qui hæc taxârunt & improbârunt, quales fuerunt multò ante Lutherum, Taulerus, Ioannes Hus, Hieronymus Pragenſis, VVeſſelus Groningenſis, & plures alij. Iohannem Scotum Ludouici Pij ſeculo diſcipuli graphijs confoderunt, Sicut & Diuum Caſsianum ante, Quòd cùm libellum Dionyſij de Hierarchia enarraſſet, prophanationem Cœnæ Dominicæ, quæ fiebat in oblatione pro mortuis, reprehendiſſet. Iohannem Hiltenium Iſenacenſem memoria patrum Monachi fame necârunt, quòd craſsiores quoſdam abuſus notaſſet & exagitaſſet. Nec dubium eſt, omnibus temporibus fuiſſe & in priuatis familijs & publicè pios aliquos, qui intellexerunt præſtigias iſtas in Eccleſia Romana à Diabolo ortas eſſe, & ſuos quoſdam auditores rectius de DEO & vera DEI agnitione & inuocatione erudiêrunt, apud quos fuit vera Eccleſia. Quòd ſi huius poſtremæ periodi mores, religiones, & dogmata conferantur ad normam traditam in ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis, & ad puritatem, quæ fuit in prima Eccleſia poſt Chriſtum, DEVS bone, quæ reperietur diuerſitas atq; diſcrepantia? Rurſus ſi comparentur ad Regimen Phariſæorum & Sadducæorum in populo Iſraëlitico, qui propter ordinariam ſucceſsionem titulum populi DEI ſibi vendicabant, ſumma reperietur ſimilitudo & conuenientia.

Prodeſt autem momenta & articulos harum mutationum, quæ acciderunt in Eccleſia, atq; occaſiones earundem diligenter cognoſcere, vt teſtimonia primæ & purioris Eccleſiæ, & reliquorum omnibus temporibus, qui à Pontificio agmine diſceſſerunt, horum idolatrias abominati ac deteſtati, opponi poſsint degeneri cœtui Pontificiorum, falſò iactantium titulum Eccleſiæ & conſenſum, quem ne ipſi quidem qualis ſit definire poſſunt, ſed intelligunt ætatem recentiorem poſt Gregorium Magnum, qua quæ in Eccleſia dominata eſt multitudo impiorum, titulo Eccleſiæ multa conſtituit impia & falſa, de quibus tamen ne ipſi quidem defenſores inter ſe conſentiunt, vt de his etiam falſò conſenſum iactitent. Sed qualiſcunq; ille ſit, conſenſus in Eccleſia intelligi debet, non de conſenſu opinionum excogitatarum humana autoritate ſine verbo DEI, ſed de doctrinæ & cultuum congruentia cum verbo DEI. Cùm ergo allegatur autoritas Eccleſiæ, quærendum eſt, an ſit conſenſus veræ Ecleſiæ cum verbo Dei. Non enim alleganda eſt autoritas Eccleſiæ contra verbum DEI, ſed redeundum eſt ad regulam: Si quis aliud Euangelium prædicauerit, Anathema ſit. Prima ſit autoritas verbi diuinitùs traditi, deinde illa eſt Eccleſia vera exiſtimanda, quæ verbum illud ſequitur & retinet, Sicut Chriſtus inquit: Oues meæ vocem meam audiunt. Nec cùm de Eccleſia dicitur, intueantur mentes in Monarchiam Romanæ ſedis, decretis & vinculis ſapientiæ & autoritatis humanæ conſtitutam, quæ aduerſarijs eſt religio. Nec moueantur opibus,

tur opibus,

tur opibus, potentia, autoritate, ſplendore Pontificum & Epiſcoporum, ſed in eo cœtu quærant Eccleſiam, qui fideliter cuſtodit & enarrat ſcripta Prophetica & Apoſtolica, & DEVM agnoſcit ac colit, ſicut ſe patefecit agnitione & fiducia filij Ieſu Chriſti Mediatoris.

Etſi autem Eccleſia nititur ſolo verbo DEI, confirmatur tamen confeſſione piorum, ſi cum illa congruat. Idcircò vtile eſt extare teſtimonia de doctrina, eorum, qui vel cum autoritate docuerunt & rexerunt Eccleſiam, vel autores fuerunt, vt errores & abuſus conſuetudine introducti, & autoritate ordinaria impiorum confirmati, emendarentur. Cùm autem & in recenti emendatione Eccleſiæ, quam Lutherus excitatus adiutusq́ diuinitùs, nulla ambitione, nullo odio cuiuſquam, nulla priuata cupiditate, ſed veritatis & gloriæ diuinæ amore, eiuſq́ repurgandæ & illuſtrandæ ſtudio, deniq́ odio præſtigiarum atq́ impoſturarum, quibus gloria DEI obruta iacuit, & hominum mentes fuerunt dementatæ, quæq́ ad eum coaceruatæ ſunt modum indulgentiarum impudenti venditione, vt penè deleuerint memoriam meritorum filij DEI. In ea ergo emendatione cùm Luthero velut ſocius & παραστάτης fideliſſimus ac præcipuus affuerit Philippus Melanthon ſocer meus, omni mihi cultu reuerentiæ perpetuò colendus, & operam nauârit Eccleſiæ vtilem in explicatione & defenſione doctrinæ ſacræ annos quadraginta duos, iudicaui conſultum fore poſteritati, ſi quæ de doctrina cœleſti ille literis monumentisq́ commendauit, coniunctim ederem, cuius conſilij cauſas habui duas præcipuè, quarum prima eſt, Vt poſteritas, cuius non dubito fore iudicia rectiora & æquiora, cognoſcat, quale tradiderit genus doctrinæ is, qui præcipua certamina in congreſſibus cum aduerſarijs ſuſtinuit, & diſputando dogmata eorum præcipuè labefactauit, ſicut autoritatem & potentiam ordinis & cauſæ fregit & euertit Lutherus. Altera eſt, vt hæc ſcripta refutent iniqua de eo iudicia, & calumnias malorum hominum.

Obteſtor autem pios & bonos viros omnes, vt de doctrina, vita, affectu, & voluntate, de perpetuo eius in veritate tuenda aſſerendaq́ ſtudio, iudicent ex his ſcriptis, candore adhibito, quem ipſe adhibuit in ſuis & alienis, nec fingant eum ex calumnijs maleuolorum.

Contuli autem & digeſſi in hanc primam partem ſcripta de doctrina cœleſti præcipua, quæ non tàm ſunt enarrationes, quàm ſummatim recitant & explicant doctrinam, quam Eccleſiæ noſtræ profitentur vno ſpiritu cum perpetua & Catholica Eccleſia filij DEI omnium temporum. Confeſſionis Auguſtanæ formulas duas inſerui. Primam quæ exhibita eſt Carolo V. Imperatori in Comitijs Auguſtanis anni 1530. Et poſtremam ſcriptam Anno triceſimo octauo, proximè ante colloquia VVormatienſe & Ratiſponenſe, quæ fuſiorem habet, & clariorem explicationem eorum, quæ in priore breuius ceu indicantur. Fuit autem poſterior ſcripta à Philippo, mandante, recognoſcente, & approbante Luthero, & neceſſe fuit eam ſcribi propter aduerſarios, quòd multa cauillarentur illi, quæ oportuit èxplicari, vt occaſiones & argumenta talium cauillationum, ſi denuò ad diſputationum conflictus deuentum eſſet, eis adimerentur. Deinde quòd ex priore multa mutuarentur, quibus ſua pingerent, ſicut res oſtendit, multa eos in plerisq́ controuerſijs leniſſe, vſos formulis noſtrorum, vt imponerent imperitis. Fuit ergo declaratione vberiore opus.

Meminimus in Colloquio VVormatienſi Eccio obijcienti noſtris diſſimilitudinem exemplorum Confeſſionis Auguſtanæ, Philippum reſpondere, rerum eandem eſſe

ſententiam,

ſententiam, etſi quædam alicubi in poſteriore editione vel magis mitigata, vel explicatiora ſint, quibus Eccius acquieuit. Cùm ergo proſit extare vtramq́, edidi vtramq́, vt idem ſemper ordinibus Imperij propoſitum idemq́ defenſum eſſe, & quo conſilio poſterior ſcripta ſit, poſteritati notum fiat.

Hanc primam ſcriptorum Philippi Melanthonis partem, Rex sereniſſime & inclyte, Domine clementiſſime, ad Regiam tuam Maieſtatem mitto, hoc conſilio, vt autoris innocentiam ſuis ipſius ſcriptis tuear & excuſem apud Maieſtatem tuam, aduerſus inſectationes maledicas & calumnias nonnullorum. Spargunt libellos aliqui, quibus non de dogmatibus diſputant, ſed congerunt calumnias, vt deforment & eleuent autoritatem eorum, qui primi in Eccleſia noſtra fuerunt autores emendationis. Et nuper quidam ſatis impudenti ſcripto τὴν ἑωλοκρασίαν τῆς πονηρίας αὐτῶν κατεσκέδασε. *Exagitat diſsidia noſtrorum, de quibus etſi meum non eſt reſpondere, nec me vllis certaminibus admiſceo, tamen miror, cur propter diſsidia tollat Eccleſiam, quaſi Eccleſia vera fuerit ſine certaminibus. Non propterea nulla fuit Eccleſia in Ionia, temporibus Ioannis Euangeliſtæ, quòd Ebion & Cherinthus blaſphemis diſputationibus oppugnârunt diuinitatem Chriſti, aut Alexandriæ, cùm Arrius de eodem argumento litem mouit ſuo Epiſcopo, aut in Aſia, cùm maxima pars Epiſcoporum adhæſit Arrio contra Orthodoxos, & decreta fecit contraria Synodo Nicenæ, eſtq́ illa executa crudelitate ſuppliciorum. Sed eluctata ex Sophiſmatum præſtigijs Veritas enituit atq́ illuxit magis magisq́ ſeq́ confirmauit, pijs tuentibus & retinentibus mordicus, quod in Synodo Nicena conſtitutum erat. Nec dubitemus, illa ipſa certamina tunc etiam multos aut nondum conuerſos, aut nondum ſatis confirmatos offendiſſe, & à profeſsione Chriſtiana abſterruiſſe. Nec ſomniemus fore Eccleſiam ſine ſcandalis diſſenſionum, præſertim hac poſtrema mundi, & languida ac delyra ſenecta. Odit enim Diabolus lucem veritatis, & excitat atq́ impellit petulantia ingenia ad ſerenda diſcordiarum ſemina, & ſpargenda falſa dogmata, quibus obruatur & extinguatur doctrinæ lumen. In talibus contentionibus pij ſemper adiunxerunt ſeſe ijs, qui retinuerunt fundamentum & ſententias fidei analogas, & graui autoritate traditas ac propagatas. Agnoſcunt pij omnes damna ac detrimenta, quæ diſſenſiones publicæ afferunt, & ea deplorant veris gemitibus, ſed adiungunt ſuam confeſsionem ad eam, quæ initiò facta, & eodem modo ſæpè pòſt repetita ac defenſa eſt, etiam cùm opprimuntur clamoribus multitudinis. Si diſſenſionibus noſtrorum mouentur aduerſarij, ordiantur à ſemetipſis. Si enim examinauerint totum chaos diſputationum, quæ ſunt in ſcholaſticorum & Monachorum libris, & abuſus, profanationes, atq́ idolatrias, quæ dominatæ ſunt in Eccleſia Romana per annos amplius quingentos. Hæc ergo ſi ad eam normam, quam tradunt ſcripta Prophetica & Apoſtolica, & quam prima ac purior Eccleſia retinuit, comparârint & explorârint, vel ſi inter ſeſe ſuorum ſcriptorum diſputationes & dogmata contulerint, minus Thraſonicè de ſuo conſenſu gloriabuntur.*

Pij verò ſi certamina ingraueſcant et gliſcant, erigant atq́ conſolentur ſeſe voce diuina, qua prædictum eſt vtrumq́, et exorituras eſſe maiores dogmatum confuſiones ſub extremũ, et tamen Deum ſeruaturum eſſe Eccleſiæ reliquias vſq́ ad glorioſum aduentũ Filij ſui. Inquit enim ipſe Filius Dei, Venient pſeudoprophetæ, qui facient ſigna & prodigia, vt ſi fieri poſſit, ſeducantur etiam electi. Item Luc. 18. Putas, quòd vbi venerit filius hominis, inueniet fidem? Et 2. Theſſ. 2. Veniet defectio. Hæc dicta teſtantur & fore poſtremo tempore Eccleſiam electorum, & fore exiguam ac paucorum, qui ſpreti erunt & abiecti. Hanc quærant, vt dixi, in eo cœtu, qui ſonant doctrinam Chriſti & Apoſtolorum, cùmq́ exactis annis quinquies mille quingentis, inierit poſtrema periodus

ex ijs,

ex ijs,quas definit dictum Heliæ, & ea ſeſe promant atq; oſtendant argumenta, quæ diem nouiſsimum anteceſſura ſunt, cogitent non procul abeſſe mundi finem,& ad lætam migrationem fiducia Chriſti ſeſe præparent.

Oppono autem calumnijs hæc ſcripta Philippi Melanthonis,quorum quæ in hac parte continentur, cùm omnia inde vſq; ab anno triceſimo edita ſint ordine, hoc conſilio, vt exponant & repetant doctrinam noſtrarum Eccleſiarum, teſtabuntur de autore ad poſteritatem,quod idem ſemper docuerit,& ſui permanſerit ſimilimus, nec aliud docuerit, quàm quod conſonum eſt ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis, & teſtimonijs primæ ac purioris Eccleſiæ, quæ allegat autoritatem Apoſtolorum. Refutabunt etiam deprauationes, quæ his ipſis eius ſcriptis alicubi aut mutilatis, aut veteratoriè vel violenter detortis,à quibuſdam malicioſè affinguntur.Nec contra calumnias autor defendi à quoquam argumentis melioribus ac firmioribus poteſt, quàm ſuis ipſius ſcriptis.

A tua verò Maieſtate, ea qua debeo & poſſum animi ſubiectione, peto, vt in his diſſenſionum fluctibus & rerum perturbatione propter DEI gloriam hæc ſcripta, quæ remedium ſunt aduerſus maledicorum libellorum ictus & aculeos cognoſcere, & quomodo ex fontibus doctrinæ Propheticæ & Apoſtolicæ extructa ſint, ad eaq; quomodo congruant, & quæ inter hanc doctrinam & aduerſariorum commenta ſit differentia,conſiderare non grauetur. Nihil Maieſtate tua dignius eſt, quàm imitari hac in re præclariſsima exempla ſummorum Monarcharum Conſtantini, Theodoſij & ſimilium, qui,cùm turbatæ eſſent Eccleſiæ diſputationibus Arrianis & ſimilibus, cognouerunt de controuerſijs, inquiſitis ac perſpectis fontibus, & dederunt operam, vt veritas ex his proferretur ac defenderetur.

Oro autem filium DEI dominum noſtrum Ieſum Chriſtum λόγον καὶ εἰκόνα ἀΐδιον τοῦ ἀϊδίου πατρὸς, crucifixum pro nobis & reſuſcitatum,vt Regiam Maieſtatem tuam & ſancto ſuo Spiritu illuminet, regat, atq; gubernet, & ſeruet ac protegat,præſtetq; vt gubernatio Maieſtatis tuæ ſit ſalutaris Eccleſiæ Chriſti & Reipub: Die Natali ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, quo incoat Eccleſia annum à nato Chriſto ex Maria virgine 1562. qui vt Regiæ Maieſtati tuæ & toti Eccleſiæ ac Reipub: ſit felix & fauſtus opto,& à filio Dei ardenti pectore precor.

Regiæ Maieſtati tuæ

deditiſsimus

Caſpar Peucerus D.

EFFIGIES REVERENDI VIRI, D. PHI-
LIPPI MELANTHONIS, EXPRESSA VVI-
TEBERGÆ, ANNO 1562.

PRÆFATIO PHILIPPI
MELANTHONIS.

MVLTI SENES SAPIENTIA ET VIRTVTE PRÆSTANtes, *& publicæ concordiæ ac pacis amantiſsimi, initio ante annos quadraginta doctrinam Lutheri non aliam ob cauſaſm, niſi quia veram eſſe iudicabant, et ſtatuebant non contradicendum eſſe agnitæ veritati, amplexi ſunt. Cumq; fuiſſet* πρώτη σύρραξις *certaminum de doctrina de pœnitentia, de qua antea fuerant denſiſsimæ & impiæ tenebræ, quanta lætitia primam ſcintillam lucis patefactæ à Luthero ſtatim in tota Germania homines non Epicurei aſpiciebant? Multi pij luctati cum aſsidua dubitatione, gaudebant ſe in illis fluctibus tanquam in naufragio tabulam apprehendiſſe, in qua emergerent. Fuit & gratiſsima admonitio bonis mentibus de diſcrimine Inuocationis Dei, & horribilium idolorum, & de diſcrimine operum diuinitus mandatorum, & aliorum quæ non ſunt mandata diuinitus. Fuit & neceſſaria* σεισάχθεια *ſeu leuatio eorum onerum, quæ ſine impietate ſuſtineri non poterant, vt impuri cœlibatus, ſatisfactionum, vaniſsimæ enumerationis delictorum. An non vere de funebribus ſacrificijs dici poteſt? quod Eſaias queritur, Omnes aras plenas fuiſſe vomitus.*

Deniq; manifeſtiſsima impudentia eſt, contendere, nihil errorum fuiſſe & eſſe in Monachorum doctrina & Pontificijs ritibus, vt nunc audaciſsime contendunt Rhetores conducti pontificia pecunia, Staphylus, Vuicelius, Caniſius & multi alij, qui uociferantur ſeditionem aduerſus Eccleſiam motam eſſe, & ſophiſmatum præſtigijs idola & errores tuentur, & reges incitant ad barbaricam ſæuiciam. Aduerſus horum ſophiſticam & rabiem, conſolatio tenenda eſt firmiſsima, vox filij Dei, qui ait blaſphemiam non remitti. Nec dubium eſt blaſphemos eſſe illos qui ſcientes manifeſtæ veritati bellum inferunt. Ac diſcernit filius Dei Eccleſiam ab hoſtibus cum inquit, Oues meæ uocem meam audiunt, de hoſtibus vero inquit, vos ex patre Diabolo eſtis. Hæc diſcrimina ſapienter conſideremus, & quæramus, quæ & ubi ſit vera Eccleſia filij Dei, noſq; in eam includamus nec decipiamur aduerſariorum clamoribus, qui titulum Eccleſiæ ſibi arrogant, & hac honorifica appellatione, idola, tetros errores & magna ſcelera defendunt.

Ne ipſe quidem Carolus Imperator initio ſine Synodi iudicio, & ſine cognitione, delere doctrinam Lutheri & Eccleſias noſtras voluit, cum quidem multi eſſent incitatores ad illa Herodiana conſilia. Sed cum videret multos manifeſtos abuſus, ut leni vocabulo quidam tetros Idolorum cultus nominant, iuſtè taxari: & emendationem expeteret, diu & conſtanter poſtulauit indici Synodum. Hæc cum eius voluntas eſſet, rediens in Germaniam Anno 1530. Principes Auguſtam vocauit. Ibiq; Confeſsionem doctrinæ iuſsit exhiberi; quod eo narrandum eſt, quia neceſſe eſt poſteritatem ſcire, confeſſionem noſtram, nec priuato conſilio ſcriptam eſſe, nec obtruſam Carolo non poſcenti. Sed aut aliqua confeſsio exhibenda fuit, aut diſsimulatione oſtendenda deſertio eius doctrinæ, quæ iam recepta erat, vt & fuerunt tunc aliqui qui confeſsionis pericula vitare maluerunt. Alij vero Principes & gubernatores quorum nomina aſſcripta ſunt confeſsioni, vt oſtenderent ſe non curioſitate, non iniuſta vlla cupiditate, Sed propter gloriam Dei, & ſuam & multorum ſalutem, amplexos eſſe puriorem doctrinam, cenſuerunt ex-

libendam eſſe confeßionem. Vrgebant etiam noſtros maledici libri, qui ipſo conuentus tempore ab aduerſarijs ſpargebantur, vt Caroli animus exaſperaretur, in quibus multa falſa crimina noſtris obijciebantur, nec diſcernebantur Eccleſiæ noſtræ à colluuie Anabaptiſtica & alijs erronibus, qui paßim, vt fit motis rebus, fanaticos furores circumferebant. Aduerſus has pernicioſas criminationes neceſſe fuit opponere refutationem.

Vtinam vero multo ante inter ſeniores re grauiter deliberata, fuiſſet ad hanc epitaſin præparata confeßio. Nec nihil erat periculi tunc aut eligere materias, aut electas explicare. Erat qui vt minus horridè videremur dicere hominem fide iuſtificari, ſcribebat idem à Platone & à Catone dictum eſſe, citans notos uerſiculos, Si Deus eſt animus, nobis vt carmina dicũt: Hic tibi præcipuè pura ſit mente colendus. Et Platonis illud in Epinomide. Δεῖ τιμᾶν θεὸν οὐ χρήμασι πιχνάζοντας, ἀλλὰ ἀληθείᾳ τιμῶντας ἀρετήν. *Nec deerant applauſores, qui non intelligebant diſcrimina doctrinarum, legis, Philoſophiæ & Euangelij, quod cum inquit homines iuſtos eſſe fide, ait eos fiducia miſericordiæ propter filium Dei promiſſæ, Deo placere: non illud agit, homines interioribus virtutibus legi ſatisfacere. Ac poſſem alias rixas multas recitare.*

Congeßi igitur ſimplici ſtudio capita Confeßionis quæ extat, complexus penè ſummam doctrinæ Eccleſiarum noſtrarum, & vt Imperatori reſponderetur, & vt falſa crimina depellerentur. Ac nihil mihi ſumſi. Præſentibus Principibus & alijs gubernatoribus & concionatoribus diſputatum eſt ordine de ſingulis ſententijs. Miſſa eſt deinde & Luthero tota forma Confeßionis, qui Principibus ſcripſit, ſe hanc Confeßionem et legiſſe & probare. Hæc ita acta eſſe, Principes & alij honeſti & docti viri adhuc ſuperſtites meminerunt. Poſtea coram Imperatore Carolo in magna frequentia Principum lecta eſt hæc Confeßio, quod ipſum oſtendit, non eſſe obtruſam Cæſari non poſcenti.

Scripſi deinde tempore Tridentinæ Synodi Repetitionem eiuſdem Confeßionis; ad quam iudicandam adhibiti ſunt multi alij, quorum aſcripta ſunt nomina. Quorum teſtimonia iuſtè oppono iniquis cenſoribus, qui poſtea eam reprehenderunt. Vſitatum eſt malum quod Nazianzenus deplorat, ſumtis à Demoſthene his verbis, ἐπιτιμᾶν δεῖ παντὸς, ἐπανορθοῦν δ' οὐ παντὸς. *Iuſtius autem erat in rebus tantis, & publicè cauſſæ ſeruientem amanter monere & iuuare, vt aliqui mei collegæ & fecerunt & faciunt: quam excerpere truncata membra, & ea arte deprauare, & in ſuo theatro reprehendere, ut odia & dißidia incendant, vt inimici mei faciunt, quorum aliqui aſtutè etiam Arceſilæ more tantum aliena labefactare ſtudent, ſuam ſententiam de maximis rebus occultant: quod grauiter facit Stancarus Iudaizans.*

Non dißimulari poteſt, motis rebus magnam varietatem opinionum exortam eſſe. Et concedit ἀναρχία *licentiam malis ingenijs fingendi monſtroſa dogmata. Tali tempore q̃ difficilis res ſit, et eligere vtilia, et ea propriè et perſpicuè explicare, norunt prudentes.*

Verè autem hoc affirmo, cum hanc ſcholaſticam ſarcinam Deus mihi impoſuerit, me nihil appetiuiſſe ſplendidius, ac pio ſtudio, vt in Catechiſmo fieri decet, propoſuiſſe materias iuuentuti vtiles, & conatum eſſe, proprio genere ſermonis eas explicare, & vitare hyperbolas, ἀκυρολογίας *et ambigua quæ diſſenſiones pariunt. Cumq; ſciam quanta ſit huius rei difficultas, ſemper optaui vt pij & docti viri conuenirent, & rebus placide deliberatis, de vniuerſa doctrina eaſdem ſententias, & loquendi formas poſteritati traderent, & quantum fieri poſſet, ſemina dißidiorum extirparent. Hanc rem curæ eſſe pijs Principibus oportuit.*

Bono conſilio tradidi definitionem viſibilis Eccleſiæ, & rectè tradidi. Hic planè in

crabro-

crabrones incidi, cum neceſſe ſit fateri, eſſe viſibilem Eccleſiam, de qua filius Dei inquit, dic Eccleſiæ: & de qua Paulus ait, Sumus ſpectaculum toti mundo, angelis & hominibus. Quale ſpectaculum eſt, quod non cernitur? Quo ſpectat autem hæc portentoſa oratio, quæ negat eſſe ullam viſibilem Eccleſiam? delet enim omnia teſtimonia antiquitatis, abolet iudicia, facit ἀναρχίαν *infinitam, & illam Cyclopum* πολιτείαν *quam deſcribit Euripides cum interroganti, quis ibi ſit gubernator, reſpondet Silenus,* Νομάδες. ἀκούει δ' οὐδεὶς οὐδὲν οὐδενός. *Scio autem cum in alijs omnibus quibus labores honeſti mandati ſunt, tum vero præcipuè in docentibus rectæ voluntatis conſcientiam, & mediocrem diligentiam eſſe oportere: Sicut Paulus inquit, hoc requiritur vt fideles ſimus. Deinde oportere eos aliquorum piorum & rectè iudicantium teſtimonia habere, nec defugere legitima iudicia.*

Studium autem rectè docendi & piam voluntatem me habere affirmo, & ſpero meos labores & ſententias multis pijs & doctis probari: & ſemper me ipſum, meaſq; ſententias & actiones omnes ſubieci, & adhuc ſubijcio iudicijs omnium piorum & eruditorum, quos tamen oro, ut in iudicando candorem adhibeant, conuenientem ſapientibus viris. Scio enim me non eſſe ἀναμάρτητον. *Et ſicubi deſideratur explicatio, me ad eam offero.*

Cumq; recens meum ſcriptum de Bauarica inquiſitione de multis controuerſijs huius temporis perſpicuè meas ſententias oſtendat, volo id prioribus ſcriptis adiungi. Staphylus & Stancarus eorumq; ſocij meras calumnias conſuunt, & ut dicitur, actum agentes, ſicut anus ſaltantes ſtrepitum & puluerem excitant. Flaccij συναγωγή *& cohors Galli tanquam de neceſſarijs rebus certantes non deſinunt calumnias texere, & quicquid poſſunt carpere ex meis ſcriptis, id exagitant peruertentes aut calumniantes, de quibus non ſum male meritus. Sed cum ſtatuerint illi aduerſum me facere & ſtruere omnia, nihil poſt hac etiam debeo expectare aliud, quam tentaturos eos & aggreſſuros eſſe quicquid putauerint nomini meo ignominiam afferre poſſe. Quorum tamen rixæ quid ſibi velint & quo euaſuræ ſint non uideo, neq; vllos alios ignaros conſilij ipſorum videre exiſtimo. Notum eſt autem, Eccleſiæ militiam omnibus temporibus in hac mortali vita ærumnoſam eſſe, & multos eſſe rectè docentium hoſtes, ac varios eſſe hoſtium exercitus: omnes atheos, & hypocritas faſcinatos. Hæc communis Eccleſiæ calamitas cum me quoq; ſatis duriter exerceat, non fiat iudicium de doctrina, ex meis miſerijs, & inimicorum multitudine. Oſtendit enim vitæ confuſio, nimis uerum eſſe quod dicitur,* ὄχλος σὺν ἀμαθίᾳ δεινὸν κακόν.

Oro autem filium Dei dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ſedentem ad dextram æterni Patris, ac dona largientem hominibus, vt ſemper in his regionibus colligat æternam Eccleſiam, & me clementer gubernet, & faciat ut quam plurimi unum ſimus in Deo. Sæpe etiam de ſæuitia inimicorum cogitans, illud Tertulliani mihi & alijs recito. Si apud Deum depoſueris iniuriam, ipſe ultor eſt: ſi damnum reſtitutor eſt: ſi dolorem, medicus eſt: ſi mortem, reſuſcitator eſt. Hoc dictum congruere cum diuinis conſolationibus pij norunt, quas in ſuis quiſq; ærumnis cogitat. Bene vale Lector. Anno 1560. die 16 Februarij, quo die annum 64. ingrediebar, qui vt ſit mihi fauſtus & felix faciat filius Dei.

EX PRÆFATIONE M. LVTHERI IN PRIMVM TOMVM OPERVM SVORVM.

MVLTVM DIVQVE RESTITI ILLIS QVI MEOS LIBROS SEV verius confuſiones lucubrationum mearum voluerũt editas, tum quod nolui antiquorum labores meis nouitatibus obrui, & lectorem à legendis illis impediri, tum quod nunc Dei gratia extent methodici libri, q̃ plurimi, inter quos Loci communes Philippi excellunt, quibus Theologus & Epiſcopus pulchrè & abunde formari poteſt, vt ſit potens in ſermone doctrinæ pietatis, præſertim cum ipſa ſacra Biblia nunc in omni prope lingua haberi poßint. Mei autem libri, vt ferebat imo cogebat rerum gerendarum nullus ordo, ita etiam ipſi ſint rude quoddam & indigeſtum chaos, quod nunc nec mihi ipſi ſit facile digerere.

ITEM IBIDEM.

Eodem anno iam M. Philippus Melanthon à Principe Friderico vocatus huc fuerat ad docendas literas græcas, haud dubiè, vt haberem ſocium laboris in Theologia. Nam quid operatus ſit Dominus per hoc organum, non in literis tantum, ſed in Theologia, ſatis teſtantur eius opera, etiamſi iraſcatur Sathan & omnes ſquamæ eius.

PHILIPPVS MELANTHON PIO LECTORI S. D.

VTINAM Typographi in deligendis materijs, quas edunt, diligentiores eſſent, ac non tantũ ſui compendij, ſed etiam publicæ vtilitatis rationem haberent, præſertim in edendis ſcriptis de doctrina Chriſtiana. Extant aliorum libelli, qui hæc elementa pietatis continent, quæ initio pueris proponuntur in Catecheſi, vt vulgo vocant. Cum autem proſit, pueros ad unam ſimplicem & ſimilem doctrinæ formam adſueſieri, optarem ex illis libellis eum tantum verſari in manibus iuuentutis, qui eſt locupletior cæteris. Nunc ſubinde alij noui naſcuntur, non perinde feliciter ſcripti. Hunc uero libellum qui mei nominis titulo editus eſt, prorſus nollem eſſe publicatum. Etſi enim inter ſcholaſticos quædam de his elementis pietatis ferè in hanc ſententiam diſſerui, tamen nec ſcripſi ipſe totum libellum, nec recognoui. Et quædam dicta ſunt, quæ congruunt ad iuuentutem, quæ in pijs Eccleſijs verſatur, non inter aduerſarios. Ideò optarim Brentium, qui et eruditione excellit & egregia pietate præditus eſt, ſi tamen vidit has pagellas ante editionem, limam adhibuiſſe, et quædam mutaſſe. Poſtquam autem editus eſt ſine emendatione, cum abolere totum libellum non poßim, duxi recudendum eſſe, & pauca quædam dicenda diſtinctius. Tenuè ſcriptum eſt, quod ſi quis putabit vtile eſſe pueritiæ, non prohibeo, quo minus vtatur. Sed optarim in hoc genere aliorum legi vberiores libellos. Bene vale pie Lector.

CATECHESIS
PVERILIS.

Quid ſignificat Catecheſis?

VERBVM græcum κατηχέω eſt erudio ſeu doceo. Olim autem erant in Eccleſia non ſolum Epiſcopi & Paſtores, ſed etiam κατηχηταί, quorum erat proprium munus erudire nouitios, priusq; baptiſabantur. Vnde Catecheſis adhuc dicitur, quædam prima inſtitutio, in qua compendio traditur ſumma Euangelij. Talis autem docendi ratio erat. Non ſolum proponebant κατηχηταὶ doctrinam, ſed ab auditoribus repoſcebant dictata, quod in docendo utiliſſimum eſt. Ita enim exploratis auditoribus, animaduerti poteſt, quid quiſq; intelligat, & errantes admoneri poſſunt. Et hæc ratio docendi, in qua dictata repoſcuntur, propriè eſt κατηχεῖν, maximeq; prodeſſet in Eccleſia manere hanc conſuetudinem, explorare rudiores, ut iudicia de neceſſarijs rebus formarentur. Prodeſt & illud, unam quandam ſimplicem & certam formam doctrinæ extare, & tenere certos loquendi modos, qui nihil habent ambiguitatis, & ſunt conſentanei ſcripturæ, ſicut & Paulus præcipit Timotheo, ut conſeruet ὑποτύπωσιν ſanæ doctrinæ, id eſt, certam formam. Nam diſſimiles & ambigui modi loquendi pariunt multas (cum alius aliud intelligit) diſſenſiones. Sæpe etiam pariunt errores.

Catecheſis.

κατηχεῖν.

DECALOGVS.

Quid præcipit primum Præceptum?

APtè orditur Lex ab agnitione Dei. Nam primum præceptum docet eſſe Deum, & requirere obedientiam, benefacere obedientibus & punire inobedientes. Ac ſimul tradit modum, quo Deus uult apprehendi, & cultum, quo coli. Docet enim Deum eſſe uerbo & aliquo ipſius teſtimonio apprehendendum. Ideo ſic ait: Ego ſum Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Quaſi dicat: Ecce, hunc Deum agnoſces & coles, qui tibi hoc uerbum proponit, & qui tibi propoſuit teſtimonium de ſe, ſcilicet hoc ipſum opus, quod eduxi populum ex Aegypto. Ita & nos debemus apprehendere Deum uerbo, quod nobis datum eſt, & teſtimonio, ſcilicet, quia exhibitus eſt nobis Chriſtus. Hunc Deum, qui eſt pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, agnoſcere & colere debemus. Cultus uero ſunt timor & fides, & perfecta dilectio. Eſt enim emphaſis in particula, Deus tuus, id eſt, curans te. Zelotes, id eſt, qui non patitur alteri tribui gloriam Dei, non patitur alios Deos confingi aut inuocari. Viſitans iniquitatem &c. hic requirit timorem. Rurſus requirit fidem & dilectionem, cum ait: Faciam miſericordiam diligentibus me. Sicut & alibi declaratur hoc præceptum: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde. Item, Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſeruies. Ita primum præceptum tradit & modum agnoſcendi Dei, & ueros cultus. Suntq; ueri & primi cultus interiores, timor, fides & dilectio. Et quia magis intelligi poſſunt hi motus timor & fides, ideo cum quæritur quid præcipiat primum præceptum, commodiſſimum eſt reſpondere, timorem Dei & fidem. Quomodo autem fides pariat dilectionem, aliàs dicetur.

Veri cultus.

Satisfaciunt ne homines huic Præcepto?

Lex requirit perfectã obedientiam. Lex Dei requirit perfectam obedientiam, perfectum timorem, perfectam fiduciam Dei, perfectam dilectionem Dei, iuxta illud: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde. Sed quia natura hominis corrupta eſt uitio originis, ideo hæret in nobis dubitatio, carnalis ſecuritas, concupiſcentia, quæ magis amat carnalia, quam Deum. Ideo hæc infirma natura nunquam poteſt ſatisfacere huic legi, & ſemper accuſat nos hæc lex. Nunquam enim tantum timemus aut diligimus Deum, quantum oportuit. Imò ne inchoari quidem poteſt obedientia huius præcepti, niſi prius audiamus Euangelium de Chriſto, & de remiſſione peccatorum.

Quomodo inchoatur hæc obedientia?

Ad inchoandam hanc obedientiam, neceſſe eſt addere Euangelium de Chriſto, & de remiſſione peccatorum. Non enim poſſunt humana corda Deo credere, non ſentiunt ſe exaudiri, non diligunt Deum, niſi prius intelligant Deum eſſe placatum. Cum igitur perterrefacti agnitione peccatorum noſtrorum, audimus nobis donari remiſſionem peccatorum, propter filium Dei, Ieſum Chriſtum, qui pro nobis factus eſt uictima. Hac conſolatione eriguntur mentes, & incipiunt credere et confidere Deo, quod ſit nobis propicius. Agnoſcunt igitur ipſius miſericordiam, & ſtatuunt nos recipi, nos exaudiri. Ideo incipiunt eum diligere. Ita in his, qui agunt pœnitentiam, ſunt terrores, timor, fides, dilectio. Et hæc obedientia tantum inchoata eſt, placet autem Deo, quia fide propter Chriſtum ſumus facti filij. Ita legis finis eſt Chriſtus. Non enim poteſt fieri lex, niſi agnito Chriſto, placet, quia credimus Chriſto. In hanc ſententiam inquit Paulus: Lex ſtabilitur per fidem. Sed de hac inchoata obedientia infrà iterum dicendum erit, nunc attigi tantum ut conſideretur, quatenus obediant pij huic legi. Oportet enim pios habere inchoatam obedientiam in cordibus, nec ſatis eſt huic præcepto noſſe, & profiteri ea quæ docet Symbolum, & obſeruare externam diſciplinam, in cultu huius Dei, quem prædicat Euangelium. Hæc obedientia eſt ciuilis diſciplina, qualis eſſe etiam poteſt in Hypocritis, Sed oportet in corde uerum timorem, ueros pauores, & rurſus ueram fidem & conſolationem exiſtere. Et qui ſic agnoſcunt Deum, ut apprehendant eum per hoc ſignum, quod nobis propoſitum eſt, id eſt, per CHRISTVM, & per hoc uerbum nobis datum, hi uere agnoſcunt Deum, quemadmodum monemur in hoc præcepto.

Quæ ſunt peccata contra primum Præceptum?

Peccata contra primum Præceptum. Gradus multi ſunt, ſed omnes pugnant cum timore aut fide.

I. ἄθεοι. Primus gradus eſt Epicureorum, uidelicet eſſe ἀθέους, negare quod ſit Deus, aut quod ſint ei curæ res humanæ.

II. Secundus eſt Idolatrarum, tribuere creaturis honorem Dei, uidelicet omnipotentiam, inuocationem &c. Sicut Gentes fingebant eſſe multos Deos, & nunc Sancti inuocantur.

III. Tertius eſt Iudeorum, Mahometiſtarum & omnium hæreticorum, qui non apprehendunt Deum iuxta uerbum Dei propoſitum, ſed fingunt ſibi ſuos Deos, contra uerbum Dei. Item, confidunt certis ordinationibus contra ordinationem & mandatum Dei.

Quartus

Quartus eſt Magicorum, qui faciunt pacta cum Diabolo, credunt Diabolo contra mandatum Dei. Item confidunt certis ordinationibus contra ordinationem & mandatum Dei. IIII.

Quintus eſt eorum, qui alligant Deum ad certas ſtatuas humana autoritate poſitas, aut etiam uim ipſis ſtatuis tribuunt. Nam Eſaias docet, credendum eſſe, quod in omni loco pariter exaudiat Deus, agentes pœnitentiam. Item impietas eſt, alligare Deum humana autoritate ad certas ſtatuas, aut certa opera, humana autoritate excogitata. V.

Sextus eſt Hypocritarum, qui, quamuis non ſunt palam ἄθεοι, tamen uiuunt in carnali ſecuritate, & contemnunt iudicium Dei, nec habent uerum timorem Dei. Item, magis diligunt opes aut uoluptates, aut gloriam, quàm Deum. Item, non agnoſcunt, quod Deo debeatur gratitudo & obedientia, quia ſit Creator, & quod fruimur eius beneficijs. VI.

Septimus eſt deſperatio & odium Dei, quemadmodum Saul deſperat, & cum uidit ſe abiectum, iraſcitur Deo, & odit Deum. VII.

Octauus eſt impia fiducia propriæ iuſticiæ coram Deo, ut Phariſæi illius Luc. xviij. Nam Hypocritæ dupliciter peccant. Non intelligunt iudicium Dei aduerſus peccatum. Itaque non uerè timent Deum. Rurſus etiam transferunt gloriam, quam debebant Chriſto, in propria opera & propriam dignitatem. VIII.

Nonus, dubitatio perpetua in animis, an exaudiamur, an Deus reſpiciat nos, an Deus uelit nobis ignoſcere. Huic dubitationi repugnant ſancti, & fide ſe erigunt. Sed in impijs manet dubitatio & diffidentia, quę & ipſa gignit contemptum et odium Dei, quia imaginatur Deum aut ocioſum eſſe, aut iniquum, crudelem, qui tot modis affligat hãc naturam infirmam, nec uelit eam liberare. IX.

Decimus eſt impatientia. Nam Deus ſubiecit humanam naturam afflictionibus. Quare Patientia eſt obedientia erga uoluntatem Dei. X. *Impatientia.*

Econtra, Impatientia eſt, repugnare uoluntati Dei, & iraſci Deo, & crudelitatem aut iniuſticiam Deo tribuere. Ac diligenter meminerimus impatientiam eſſe peccatum contra primum præceptum, iuxta illud: Iraſcimini & nolite peccare. Nam hæc admonitio in magnis doloribus prodeſt, ut diſcamus dolori & iracundiæ repugnare. Etſi autem erumpunt etiam ſanctis interdum hi affectus, tamen hi repugnant eis, & ſubijciunt ſe uoluntati Dei.

Vndecimus, negligere & contemnere uerbum Dei, deficere à uera doctrina, ſeu metu, ut Petrus deficiebat, ſeu propter ſcandala, hominum gratiam, ſeu quaſcunque alias cauſas. XI.

Duodecimus, fiducia propriæ potentiæ & ſapientiæ, ut Sennaherib confidebat ſua potentia ſe euerſurum eſſe regnum Iudaicum, nec curabat auxilium Dei, nec petebat. Denique generaliter peccata ſunt contra primum mandatum omnis contemptus Dei, uidelicet deficere à Deo, & contra mandata Dei facere atque ita præferre creaturas Deo. Quare in omni peccato ſimul ineſt uiolatio primi præcepti. Nam omnis inobedientia eſt contemptus Dei, ſeu deficere à Deo. XII.

E regione colligantur bona opera primi præcepti. Credere omnes Articulos fidei, nec aſſentiri Epicureis, Idolatris, Mahometiſtis, Hæreticis, Non tribuere ſanctis honorem Dei, non inuocare ſanctos, non alligare Deum ad certas ſtatuas, Non facere pacta cum Diabolo, non confidere obſeruationibus con- *Bona opera primi præcepti.*

tra ordinationem diuinam. Habere uerum timorem Dei, & ueram fiduciam erga Deum, propter Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, Diligere Deum, hoc eſt, agnoſcere, quod Deo debeatur gratitudo & obedientia, quia ſit Creator, quia fruamur beneficijs eius, quia per Filium ſuum nos redemerit &c. Ac propterea non eſſe faciendum contra mandatum Dei, propter uoluptates, opes, gloriam aut ullam creaturam. Non habere fiduciam propriæ iuſticiæ, ſed petere miſericordiam, & certò credere, quod per miſericordiam propter Chriſtum, Pater ſit nobis propicius. Repugnare impatientiæ, & agnoſcere, quod obedientia in cruce ſit præſtanda Deo. Non confidere potentia aut ſapientia, ſed auxilium Dei in omnibus negocijs petere. Non deficere à uerbo Dei propter metum aut ſcandala, aut alias ullas cauſas. Hæc ſunt opera primi præcepti. Et in omnibus bonis operibus debet addi hic finis, ut fiant propter Deum, hoc eſt, quia cupiamus Deo grati eſſe & obedire. Ita omnia bona opera aliorum præceptorum fiunt opera primi præcepti. Et uirtutes propriè pertinentes ad primum præceptum, ſunt fides, timor, ſpes, dilectio, gratitudo erga Deum, id eſt, tota obedientia erga Deum. Et hæc opera atq; uirtutes, ſunt cultus Dei interiores, qui ſunt uerè ſpirituales cultus.

Quæ eſt pœna violati primi præcepti?

Toti Decalogo additæ ſunt promiſſiones & comminationes, etſi non repetuntur nominatim in ſingulis præceptis.

Aeterna mors. Primum igitur ſciendum eſt, æterna morte puniri uiolationem Decalogi, ſicut Chriſtus inquit Matth. v. Niſi iuſticia ueſtra abundauerit &c. Item, Si uis in uitam ingredi ſerua mandata.

Pœnæ temporales. Secundo accedunt & pœnæ temporales. Eſtq; primo præcepto peculiaris comminatio addita, puniens in tertiam et quartam generationem etc. Quod enim dicit uagari pœnas per multos, intelligatur de temporalibus. Itaq; magnitudo pœnarum commonefaciat nos, ut fugiamus Idolatriam & impios cultus, & conemur obedire huic præcepto. Et extant exempla, ubi Deus propter peccata maiorum deleuit, & ipſos & poſteros. Vt Saul cum tota poſteritate deletus eſt. Propter idolatriam Salomonis regnum Iſraël diſtractum eſt, & ſecuta perpetua diſcordia duorum regnorum, & impij cultus in Iſraël inſtituti ſunt. Ita unum peccatum peperit & infinitas calamitates & infinita peccata. Hæc exempla recitantur, ut magnitudinem iræ Dei aduerſus peccata conſideremus, & Deum timeamus. Horrendum eſt enim pœnas uagari per multos propter unius peccatum. Ita unus fit reus exitij multorum.

Sed obijciet aliquis: Filius non portabit iniquitatem patris, hæc comminatio minatur filijs propter maiorum delicta, ergo eſt iniuſta? Reſpondeo ad Maiorem. Maior debet intelligi de iudicio magiſtratus. Is tantum autorem delicti debet punire, non alios. Sed hac regula non tenetur Deus. Et ſicut humanus captus non uidet, quantum mali ſit in contemptu Dei, imò hoc peccatum ducit eſſe honeſtiſſimum. Ita Deus ſancit pœnam ſupra humanum captum, & ipſius decretum eò eſt iuſtum, quia ipſe decreuit. Deinde & hoc addendum eſt, pœna æterna non infligitur, niſi propter proprium peccatum. Sed pœnæ temporales uagantur per plures, Sic Ezechiel docet de Euangelio, quod tradit exceptionem huius ſententiæ legis. Ezechiel enim accommodat ſententiam illam ad iudicium ſpirituale, Filius non portabit iniquitatem patris, uidelicet

delicet ſi intelligatur de æternis pœnis. Hæc enim eſt propria Euangelij doctrina, quod Deus remittat peccata agentibus pœnitentiam. Item, quod nemo æterna pœna puniatur, niſi propter proprium peccatum. Item, quod etiam temporales pœnas mitiget Deus propter pœnitentiam. Itaq; has duas interpretationes hic obſeruemus, uidelicet alteram de pœnis temporalibus, alteram de exceptione Euangelica, uidelicet comminatio eſt uera, & manet in mundo, ſed excepti ſunt illi, quos eximit Euangelium, ſcilicet, qui agunt pœnitentiam. Impijs uero hæc comminatio non eſt abolita, Lex Dei eſt æterna. Quare & hæc ſententia aduerſus impios manet & durat omnibus temporibus. Ideo punit Deus mundum, erroribus, bellis, diſsipationibus rerum publicarum, & alijs ingentibus calamitatibus, præcipue propter peccata contra primam tabulam.

Quæ eſt promiſsio addita primo Præcepto.

Promiſsio eſt in his uerbis: Faciens miſericordiam in millia diligentibus me. Vt enim Idolatris minatur pœnas, ita econtra pro ueris cultibus promittit ingentia beneficia, ſicut pacem, uictorias, defenſionem, fertilitatem, fœlicitatem in conſilijs & rebus gerendis. Sed de promiſſionibus legalibus hæc quatuor moneri oportet.

Promiſsio præmiorum æternorum et corporaliũ quomodo accipienda.

Primum quomodo contingant præmia, cum promiſsiones ſint conditionales, & legi non ſatisfiat. Secundum addi debet, doctrina Euangelij de cruce & ſpiritualibus præmijs. Tertium quo ordine petenda ſint præmia corporalia. Quartum quod expectatione præmiorum ſit exercenda fides.

DE PRIMO.

PRomiſſiones legis ſunt conditionales, dantur enim præmia pro noſtra obedientia. Quanquam autem re ipſa nemo legi ſatisfacit, tamen quia Deus approbat inchoatam obedientiam propter Chriſtum, ideo etiam præmia dat pro illa obedienia, ſicut clarè inquit Chriſtus: Merces ueſtra copioſa eſt in cœlis.

DE SECVNDO.

EVangelium interpretatur legem, docet enim de cruce, uidelicet in hac uita pios affligi, & tamen poſt hanc uitam habituros eſſe præmia. Præterea in hac uita docet contingere pijs præmia ſpiritualia, & quædam corporalia, quia Deus uult etiam in hac uita conſeruare Eccleſiam.

Euangelium interpretatur Legem.

Ex Lege hoc argumentum ſumitur: Iuſtum eſt, ut pijs dentur premia, impijs pœnæ, Pij ſunt ſubiecti cruci, Ergo iniuſtè affliguntur. Hic reſpondendum eſt ad Maiorem: Maior eſt ſententia legis, quam poſtea Euangelium interpretatur, quod docet ordinationem Dei eſſe, ut differantur præcipua præmia & præcipuæ pœnæ. Præterea docet ideo pios in hac uita ſubiectos eſſe cruci, quia adhuc habent reliquias peccati, quas oportet per mortem aboleri, tametſi ſunt imputatione iuſti. Quanquam igitur ſancti in hac uita ſubiecti ſunt cruci, tamen afficientur præmijs poſt hanc uitam, Præterea multa etiam redduntur in hac uita. Et quanquam lex non ſatis clarè concionatur de ſpiritualibus præmijs, tamen ex Euangelio diſcamus propoſita eſſe pro bonis operibus præmia ſpiritualia, quę etiam in hac uita contingunt, uidelicet incrementa plurimarum uirtutum & donorum, ſicut Auguſtinus inquit: Dilectio meretur augeri dilectionem. Et docet idem parabola de negociantibus in Euangelio. Promittit Chriſtus & corporalia præmia, cum inquit: Primum quærite regnum Dei,

Dei,& cætera adjicientur uobis. Item, Accipietis centuplum, ſed cum perſecutione. Et Paulus: Pietas habet promiſsionem præſentis uitæ & futuræ. Quia enim Deus in hac uita etiam uult conſeruare Eccleſiam, addit etiam corporalia præmia. Huc pertinet hiſtoria Dauidis, Ezechiæ, & ſimilium Regum, qui glorioſis uictorijs ornati ſunt aduerſus idolatras, ſicut promittit Deus: Glorificantes me glorificabo.

DE TERTIO.

DEus iuſsit peti & expectari etiam corporalia præmia. Sed modum, quo daturus eſt Deus, nos præſcribere illi non debemus. Item gradus ſeruandi ſunt, ut gloriam Dei pluris faciamus quam noſtram utilitatem. Quare non debemus à Deo deficere, etiamſi differt, aut non uidetur dare præmia. Non enim in totum remouenda eſt mentio præmiorum, ſed gradus ſeruandi ſunt, quia conſtat mandatum Dei eſſe, ut præmia ab ipſo petamus.

DE QVARTO.

ETiam corporalia præmia ideo proponuntur, ut earum expectatione fides exerceatur. Quare rectè diſcamus uti his promiſsionibus. Nam hæc expectatio præmiorum corporalium fit cultus Dei, cum fide & ſuo loco petuntur & expectantur, ſicut Pſalmus ait: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & glorificabis me. Vt autem intelligi poſsit, quomodo exerceatur fides, primum humanæ mentis cœcitas conſideranda eſt. Adeo enim non cernit mens humana præſentiam Dei, ut ſomniet caſu euenire bona & mala, nec ſentiat Deum pœnas infligere, aut bona dare. Hac caligine & his tenebris oppreſſæ ſunt humanæ mentes. Ideo Deus, ut hunc errorem euellat ex animis noſtris, proponit promiſsiones & comminationes. Et ſæpe inquit ſe dare bona, ut agnoſcamus ipſius beneficia eſſe. Cum audis hanc promiſsionem: Date & dabitur uobis, interroga tuum animum, an uerè expectet bona à Deo. Obſtrepit enim humana infirmitas, & clamitat ſe neſcire, an conſilio Dei certa bona nobis contingant, ſed caſu potius ſine delectu obijci uidentur bona & mala, pijs et impijs. Primum igitur fides eſt cultus Dei, & opus primi præcepti, ſtatuere, quod bona & mala contingant conſilio Dei, quod Deus puniat, quod iuuet. Hic primus fidei gradus eſt, quem in his promiſsionibus exercere debemus. Deinde accedant & alij gradus. Etſi enim dictum eſt: Date & dabitur uobis, tamen mens tua reclamat, & diſputat, Deum non tanti facere hoc tuum opus, ut propterea aliquid det, præſertim cum alioqui etiam indignus ſis & peccator. Et hæ ſunt cauſæ, cur tales promiſsiones minus moueant plurimos homines, quia alij cogitant ſimpliciter caſu euenire bona & mala, alij cogitant Deum non tanti facere noſtra opera, ut reddat præmia, ita duplex eſt impietas. Econtra igitur erudiendus eſt animus cum audit hanc promiſsionem: Date & dabitur uobis, primum ut uerè ſtatuat, bona nobis à Deo dari & non contingere caſu. Secundus gradus fidei eſt propriè Euangelicus. Statuendum eſt enim, quod hæc noſtra obedientia non placeat propter propriam dignitatem, ſed placeat in his, qui fide reconciliati ſunt propter Chriſtum. Quare Deus certò promiſsionem ſuam ſeruaturus eſt. Hæc fides, quæ ſentit diuinitus dari bona, item quæ ſentit Deo placere noſtrum opus propter Chriſtum, inuitat certè, ut demus libentius, & expectat uiciſſim à Deo bona, Ita opus noſtrum fit quoddam ſacramentum, quod admonet nos diuinæ promiſsionis. Quare & tales promiſsiones diligenter inculcan-

Primus gradus fidei.

Secundus gradus fidei.

inculcandæ ſunt animis,& ipſorum operum utilitas intelligenda eſt, & in ipſis operibus fides ſe exuſcitat ac lucet. Quare etſi petuntur corporalia bona, tamen quia fide Deus agnoſcitur, & hæc ſuo loco petuntur, talia opera ſunt ſpirituales cultus Dei, ſicut docet ſententia Pſalmi, ſupra citata.

Quidam indocti cum non docent petere corporalia, tollunt magnam partem cultuum Dei, ſcilicet inuocationem & exercitia fidei in communi uita. Imò ſciendum eſt, totam uitam corporalem et omnia negotia & pericula, debere eſſe occaſiones inuocationis & exercendæ fidei. Et quanquam uita corporalibus ſubiecta eſt afflictionibus, tamen ipſam quoq; curat & gubernat Deus, ut conſeruet Eccleſiam. Ideoq; plenæ ſunt talium exemplorum hiſtoriæ Geneſis & Regum, quæ ob hanc ipſam cauſam nobis propoſitæ ſunt, ut intelligamus ſimilia pericula gubernari à Deo, & ſimiliter à nobis requiri inuocationem, iuxta illud: Commenda Deo uiam tuam, & ipſe faciet. Hæc in genere de comminationibus & promiſsionibus in toto Decalogo ſcire prodeſt.

DE SECVNDO PRÆCEPTO. II. PRÆ:

Aptiſsimus ordo eſt præceptorum, Primum enim docet de interiore cultu mentis. Secundum de ſignificatione externa, quæ fit inuocatione & docendo. Nam hi ſunt primi cultus exteriores. Eſt autem propter breuitatem negatiuè poſitum & prohibet abuſus diuini nominis. Ergo è regione quærendum eſt, quos bonos uſus præcipiat.

Quos bonos vſus diuini nominis præcipit?

Sex, uidelicet, inuocationem, gratiarum actionem, glorificationem, confeſsionem, doctrinam, fidē Iuriſiurandi. Inuocatio oritur ex fide, quia enim credimus, quod ſit Deus, quod exaudiat, quod uelit ſaluare, ideo inuocandus eſt. *Opera ſecundi Præcepti.*

Diſcamus igitur hoc loco præceptum Dei eſſe, ut inuocemus & exoremus ipſum. Et hunc cultum inter ſummos eſſe, quem ſoli pij præſtant.

Quomodo fit hoc præceptum.

Non poteſt fieri ſine agnitione Chriſti, quia in inuocatione obſtrepit nobis indignitas noſtra, & conſcientia agnoſcens peccata ſua, non audet ſperare & petere bona à Deo. Ideo neceſſe eſt ſcire, quòd propter Chriſtum Pater ſit propicius & ignoſcat nobis, quòd propter ipſum certò exaudiamur, & quod ipſe ſit pontifex, qui interpellat pro nobis, & noſtras preces offert Patri. Hæc fides in Chriſtum in oratione addenda eſt, ita & hic uidemus, legem non fieri ſine Chriſto.

Gratiarum actio eſt externa profeſsio, quæ etiam oritur ex primo præcepto. Nam ſuprà præcipitur, ut mens agnoſcat Deum eſſe Creatorem, Saluatorem, & autorem omnium bonorum, Ac propterea deberi ei gratitudinem & obedientiam. Hic igitur præcipitur externa prædicatio beneficiorum Dei, ut alios inuitemus, ut & ipſi ſentiant Deum eſſe Creatorem, Saluatorem, autorem beneficiorum, & incipiant eum timere, & illi credere. *Gratiarum actio.*

Glorificatio eſt, uitare blaſphemias & ſcandala, & referre omnes actiones eò, ut exempla noſtra præluceant alijs, inuitent eos ad pietatem, ornent gloriam Dei, reddant gratiorem & commendatiorem doctrinam, ſicut præcipit Chriſtus; Luceat lux ueſtra coram hominibus. *Glorificatio.*

Peccata

PECCATA CONTRA SECVNdum Præceptum.

I. Omittere inuocationem Dei, & gratiarum actionem.

II. Inuocare idola & ſanctos.

III. Falſam doctrinam ſpargere aut defendere, & ueram deprauare, calumniari, obſcurare.

IIII. Impios cultus inſtituere aut retinere.

V. Non confiteri ueram doctrinam, cum interrogamur.

VI. Non docere Euangelium, ubi poſtulat uocatio.

VII. Non conſulere ambigenti Eccleſiæ, nec dijudicare ambiguas controuerſias, ſi poſtulet uocatio. Nam hoc eſt præcipuum Epiſcoporum officium, curare, ut dijudicentur ambiguæ controuerſiæ. Nam dubitatio eſt horribilis carnificina conſcientiarum, & parit deſperationem & impietatem.

VIII. *Blaſphemiæ.* Pugnant cum hoc præcepto & blaſphemiæ, maledicta aduerſus Deum, quæ ſunt uaria, ut ſermones Epicurei, quibus impij & ſecuri ſuperbè derident Deum, & iudicant Euangelium eſſe fabuloſum. Item maledicta Hypocritarum aduerſus uerum Deum, & ueros cultus Dei, ut impiæ uoces Pharaonis & Rabſacis, & Phariſæorum aduerſus Chriſtum & Apoſtolos. Item maledicta deſperantium. Denique omnes ſermones, quibus concutitur fides in infirmis, & deformatur gloria Dei, ſicut hoc tempore homines callidi ſæpe alienant animos hominum ab Euangelio calumnijs artificioſè excogitatis.

IX. *Periuria.* Violant ſecundum præceptum & periuria, primum quia utuntur nomine Dei, cum peccent, prætextu nominis diuini conantur tegere peccata. Secundo, cum Deus ibi tanquam teſtis inuocetur, periurus lædit gloriam Dei, quia quantum in ipſo eſt, Deum facit falſum teſtem. Tertio periurus clarè profitetur ſe contemnere iudicium Dei, quia iurans imprecatur ſibi iram Dei, ſi fallat. Cum igitur fefellit ſciens ac uolens, palam contempſit iudicium Dei. Hunc manifeſtum contemptum & Deus punit, & debent leges magiſtratuum punire. Cum igitur tam multa peccata ſint in periurio, conſuetudo ſæpe iurandi ſine magna cauſa & graui deliberatione ualde periculoſa eſt.

X. *Execrationes.* Violant hoc præceptum & execrationes, quia in his inuocatur Deus contra ſuum mandatum, ut noceat alijs. Hic abuſus quam ſit flagitioſus, clarius perſpici poteſt, ſi conſideretur quam multa peccata ſint in execratione. Primum eſt irreuerentia. Nam nuncupare Deum, eſt inuocare Deum. Eſt autem Deus ſerio & magna reuerentia inuocandus. Ita & nomen appellandum eſt ſerio & reuerenter. Plerunque effundit execrationes uanitas quædam aut iracundia ſine reuerentia. Secundo, Deus non eſt inuocandus, ut noceat illis, quos præcepit à nobis amari. Iam in illis uulgaribus execrationibus inuocatur Deus contra mandatum ſuum, ut noceat illis, quibus debemus bona precari. Prophetæ interdum execrantur ac maledicunt, ſed tantum blaſphemis & obſtinatis, qui non deſinunt perſequi ueram doctrinam & ueros cultus. In re tanta ſit ſerio imprecatio ſeu execratio. Et magnitudo huius exempli admoneat nos, ne transferamus execrationes ad uulgaria negocia, quia in uſu temerario recidunt in caput eius, qui abutitur nomine Dei.

XI. Violant ſecundum præceptum & mores mali omnium, quorum exempla nocent alijs. Item deformant Euangelium.

An lice-

An liceat iurare Chriſtianis?

Reſpondeo: Conceſſum eſt Chriſtianis Iuſiurandum. Id primum exempla oſtendunt, quia Paulus aliquoties iurat, ut ij. Corinth. i. Ego teſtem Deum inuoco aduerſus animam meam &c. Et Hebr. vi. Omnis controuerſiæ finis eſt iuſiurandum. Et Lex inquit, In nomine Dei tui iurabis. Cum igitur Lex doceat iurare & extent exempla conſtat, quod liceat dare iuſiurandum. Sed hic obijcitur dictum Chriſti Matth. v. Ego autem dico uobis, non iurate omnino &c. Reſpondeo ſimplicisſime: Neceſſe eſt τὸ ῥητὸν in Matthæo non ita acerbè intelligi, ut tollat & disſipet iudicia & Reſpublicas, quia Euangelium manifeſtè approbat in alijs locis politias & iudicia. Quare tota illa concio Chriſti loquitur de priuata cuiuſque mundicie, non loquitur de politijs & negocijs uocationum. Improbat igitur iuramenta, quæ ſine uocatione dantur, & ſine mandato magiſtratus. Interim non prohibet iuramento uti, quod defert magiſtratus, aut quo uti cogit uocatio, ut Paulus iurabat propter uocationem. Imo ex alijs ſcripturæ locis & exemplis diſcamus iuramentum ἐπακτὸν, aut quod fit uocante uocatione, licitum eſſe. Euangelium enim non abolet politias & iudicia. Eſt autem iuramentum uinculum iudiciorum & politiarum. Sicut ad Hebræos clarè dicitur: *Iuramentum.* Omnis controuerſiæ finis eſt iuſiurandum. Ergo Euangelium etiam talia iuramenta concedit. Quare iuramenta delata à iudice, uel facta propter uocationem, ſunt conceſſa, & ſunt cultus Dei, iuxta illa uerba legis: In nomine Dei iurabis. Econtra, ſine cauſa iurare, eſt abuſio nominis Dei, quia nomen Dei inuocatur ſine reuerentia. Hunc abuſum Chriſtus uult tollere, ideo addit, quod amplius eſt, à malo eſt, id eſt, ab irreuerentia, uidelicet, cum iuratur ſine cauſa, ſine uocatione, ſine mandato. Alij reſpondent, Chriſtum non prohibere ſimpliciter iuramenta, ſed iuramenta facta non per nomen Dei, quia honos Dei non eſt transferendus ad creaturas. Nam in iuramento tribuitur Deo, quod ſit iudex & inſpector cordium. Tribuitur etiam potentia puniendi. Hæc non ſunt tribuenda creaturis.

Quæ eſt comminatio addita huic præcepto?

Expreſſa comminatio eſt, ſcilicet, Qui uanè uſurpauerit nomen Dei, hunc non habebit Deus inſontem. Propter hoc dictum: Deus conſeruat in hoc mundo pœnam periurij. Eſtque hæc uox teſtimonium, quod Deus periuros puniat multis magnis calamitatibus, etiam cum magiſtratus non puniunt eos. Ideo omnes hiſtoriæ plenæ ſunt exemplorum, quæ teſtantur triſtes exitus fuiſſe, illorum, qui iuſiurandum aut fœdera uiolauerunt. Et ſunt infinitæ ſententiæ ſcriptorum de pœna periurij, ut apud Tibullum:

Ah miſer & ſi quis primo periuria cælat,
Sera tamen tacitis pœna uenit pedibus.

Huiuſmodi ſententiæ ſunt acceptæ à patribus & comprobatæ experientia. Denique ſunt uox Decalogi. Cum igitur huic ſecundo præcepto annexa ſit comminatio, ſciamus ſemper in iuramento contineri duas res. Altera eſt, quod *In iuramento* Deus citatur teſtis. Altera eſt, quod iurans imprecatur ſibi pœnam. Ideoque in- *continentur* *duæ res.* uocat Deum, ut puniat fallentem. Hæc enim eſt ſententia cuiuslibet Iurisiurandi: Inuoco Deum ac peto, ut ſi fallo, uerè me puniat. Et hac ipſa forma olim concipiebantur ἀραὶ in fœderibus. Eſt igitur duplex peccatum in periurio, ſcilicet quod Dei gloria læditur, cum citatur tanquam falſus teſtis, & quod periu-

rus contemnit Deum, nec putat fore ultorem. Hanc horrendam impietatem ſciamus non fore impunitam, & iuraturi toto pectore metuamus illam imprecationem, & ſciamus haud dubiò ratam fore, propter hoc teſtimonium ſecundi præcepti. Quare magna religione ſeruentur iuramenta. Præterea ſciendum eſt Deum hic minari pœnas, non ſolum periuris, ſed etiam blaſphemis, ſicut exempla teſtantur publicas blaſphemias, ut Rabſacis & ſimilium, manifeſtis pœnis ſtatim punitas eſſe. Sic & Cherinthum balneæ oppreſſerunt, cum ibi contumelioſos ſermones diceret in Chriſtum. Vt autem comminatio propoſita eſt blaſphemis & periuris, ita econtra intelligatur promiſsio propoſita ijs, qui ornant gloriam Dei, ſicut in libro Regum dicitur: Glorificantes me glorificabo. Quare haud dubiò iuuat pios, qui blaſphemias prohibent, qui pios cultus defendunt, & tollunt impios cultus. Item, qui periuria puniunt, Item, qui reuerenter ſeruant Iuſiurandum. Quare & Heſiodus dixit: ἀνδρὸς δ᾽ εὐόρκου γενεὴ μετόπισθεν ἀμείνων.

Debent ne Magiſtratus punire periuria?

Pertinet ad officium magiſtratuum punire periuria. Et ratio in promptu eſt. Magiſtratus debet tueri omnia uincula ſocietatis & iudiciorum, Iuramentum eſt præcipuum uinculum politici ſtatus, Ergo eius autoritas maxime defendi debet per Magiſtratus. Quare omnium gentium leges conſtituerunt ſupplicia in periuros. Et Lex XII. Tabularum laude digniſsima eſt, quæ falſum teſtem de ſaxo Tarpeio deijci iubebat. Porrò hæc ratio de Magiſtratu ſumitur tantum à corporali neceſsitate, ideo alia ratio, quæ ſumitur à gloria Dei, addenda eſt. Nam Magiſtratus non tantum eſt defenſor corporis, ſed etiam gloriæ Dei, quod ad externam diſciplinam attinet. Tenendum eſt igitur hoc Argumentum: Magiſtratus eſt cuſtos totius legis quod ad externam diſciplinam attinet, ſicut Paulus inquit: Lex eſt poſita iniuſtis, prophanis &c. Ergo debet punire delicta externa aduerſus omnia præcepta. Puniat igitur & periuria & alias contumelias externas nominis diuini, uidelicet, Epicureos ſermones, atroces execrationes, & tollat idolatrias & cultus, quos intelligit eſſe impios. Item puniat hæreticos ſerentes falſa & impia dogmata, poſtquam res à pijs & doctis ritè iudicata eſt. Hæ pœnæ omnes ſunt officia huius præcepti, & habent exemplum in lege, Leuit. xxiiij. Qui blaſphemauerit nomen Domini, morte morietur.

An illicita iuramenta ſint ſeruanda?

Illicita iuramenta intelligi debent, in quibus promittitur aliquid quod eſt peccatum, aut ſine peccato præſtari non poteſt. Vt ſi quis promitteret ſciens ſe facturum iniuſtam cædem. Talia iuramenta non ſunt ſeruanda. Primum autem peccat iurans de re illicita, quia Deus non uult autoritate ſui nominis fieri quod prohibuit. Deinde maius peccatum eſt præſtare talia iuramenta, ſicut Herodes ſimulauit ſe coactum iureiurando, interficere Iohannem. Hinc facile eſt iudicium de uotis Monachorum. Irrita ſunt uota, in quibus hærent impiæ opiniones, quæ lædunt gloriam Chriſti, & transferunt beneficium Chriſti in opera ab hominibus excogitata, uidelicet, cum fingunt Monaſticas ceremonias eſſe cultus Dei, qui mereantur remiſsionem peccatorum &c.

Vota Monaſtica.

III. PRÆ:

DE TERTIO *PRÆCEPTO.*

Quid

Quid præcipit tertium præceptum?

Obſeruationem Sabbati, hoc eſt, conſeruationem ceremoniarum, quæ ſunt diuinitus traditæ. Sabbatum enim inſtitutum fuit cauſa docendi. Ideo Lex diſertè inquit: Sanctificabis diem Sabbati, id eſt, in res ſanctas collocabis, uidelicet, ad celebrandas publicas ceremonias, et audiendū uerbum Dei. Hęc ſunt uera opera Sabbati. Item, iam diligenter conſidera ordinem præceptorum primæ Tabulæ. Primum præceptum concionatur de cultibus interioribus, de timore, fide & dilectione Dei. Secundum de externa profeſsione, ſcilicet, inuocatione. Tertium de ceremonijs & uſu ceremoniarum, ſcilicet, quod conſeruandæ ſint propter miniſterium uerbi. Oportet enim exiſtere aliquas ceremonias quæ ſunt notæ & teſtimonium uerbi Dei. Non poterat magis concinnus ordo excogitari. *Ordo præceptorum primæ Tabulæ.*

Eſt ne abrogatum præceptum de Sabbato?

Reſpondeo: Genus quod in hoc præcepto continetur, non eſt abrogatum, quæ quidem eſt principalis ſententia huius præcepti, & continet cauſam finalem inſtitutæ ſpeciei, Species uero eſt abrogata, hoc eſt, ſemper Deus requirit conſeruationem ceremoniarum, ſicut eas præcipit. Prodeſt autem aliquos eſſe certos dies deſtinatos ceremonijs, & miniſterio uerbi.

Hoc genus eſt immutabile, & eſt principalis ſententia huius præcepti. Sed ſpecies, uidelicet, ut ſeptimus dies obſeruetur, abrogata eſt, quia Chriſtiani ſunt liberi à ceremonijs Moſaicis. Interim tamen genus, quod in hoc præcepto requiritur, eſt morale. Ac propterea quod ad hoc genus attinet, Chriſtiani tenentur hoc præcepto, Quia Deus præcepit omnibus hominibus, ut ſuum officium ſinguli conferant ad conſeruationem publici miniſterij. Ita quidam eruditè dicunt: Tertium præceptum, quod ad genus attinet, eſt morale & perpetuum, ſed quod ad ſpeciem attinet, id eſt, ſeptimi diei obſeruationem, eſt ceremoniale. Et de hac ceremonia iudicandum eſt, ſicut de cæteris ceremonijs Iudaicis. Ergo peccant, qui contumaciter negligunt politicum miniſterium & ceremonias diuinitus inſtitutas. Primum, quia nolunt uti beneficio Dei, quia Deus ibi nos erudiri & exerceri uult. Deinde, quia officium ſuum non conferunt ad conſeruationem publici miniſterij. Poſtremo, quia exemplo ſuo alios abducunt à ceremonijs, & minuunt earum reuerentiam. Hæc peccata non ſunt extenuanda, Ideo docendi ſunt homines de obſeruatione huius præcepti. Sed quoniam Euangelium non alligat nos ad diem certum, piæ conſcientiæ erudiendæ ſunt, ut ſciant non eſſe peccatum ſine contemptu & extra caſum ſcandali aliquando non intereſſe publicis ceremonijs. Iudæi enim habuerunt præceptum diuinum de die & de opere. Nos habemus præceptum diuinum de opere, ſed non habemus præceptum de die certo. Contemptus eſt autem, ſi quis nunquam aut raro interſit, Nam is aut contemptu doctrinæ aut aliquo doctrinæ odio abeſt. Scandali caſus uarij ſunt, ſed præcipuus eſt, ſi quis ſuo exemplo noceat alijs.

PECCATA CONTRA *hoc Præceptum.*

Contemnere miniſterium Euangelij. Nunquam aut raro audire Euangelium. I.

Non uti Sacramentis. II.

III. Contumelia afficere Sacramenta, eaq́ꝫ uel omnino ex Eccleſia tollere, uel conferre ad impios abuſus, ad quæſtum aut impietatem. Sicut Miſſæ ad quæſtum turpem & impietatem collatæ fuerunt.

IIII. Abolere miniſterium uerbi, aut in docendo negligentem eſſe, &c.

V. Inſtituere impias ceremonias, quæ obſcurant ueram doctrinam, & officiunt uero miniſterio.

VI. Dies feſtos conferre in conuiuia & ludos, non ad piam meditationem. Sicut enim publicas ceremonias, & Euangelium feſto die publicè audire debemus, ita præſtandum eſt, ut ſobrij & apti ſimus ad piam meditationem.

VII. Abducere alios exemplo à publicis ceremonijs, & præbere occaſionem, ut leuius de eis ſentiant.

VIII. Operas, quæ impediunt miniſterium uerbi, & ceremoniarum, die feſto contumaciter exercere.

IX. Abolere miniſterium uerbi, uel quia miniſtri indigne tractentur, uel quia eripiatur uictus miniſtris.

X. Abolere ſtudia utilia ad conſeruationem miniſterij.

Opera huius Præcepti.

I. Miniſterium uerbi Dei, & Sacramenta, tanquam ſumma dona Dei magnifacere, conferre ſtudium ad ea intelligenda, ornanda & conſeruanda. Inuitare exemplo alios, ut rectius & honorificentius de miniſterio publico ſentiant.

II Iuxta uocationem præſtare diligentiam in docendo &c. & conſeruare doctrinæ puritatem.

III. Publicas conciones frequenter audire, piè uti Sacramentis.

IIII. Retinere ueros uſus ceremoniarum, nec contaminare eas impijs opinionibus, aut conferre ad quæſtum.

V. Dies feſtos conferre ad publici miniſterij celebrationem. Item in piam meditationem, & exempla, quæ inuitent alios ad pietatem. Itaq́ꝫ Chriſtus non uiolauit ſabbatum curandis ægrotis, quia illa opera non impediebant miniſterium. Imo erant teſtimonia, quibus ornabatur & confirmabatur Euangelium. Fuerunt itaq́ꝫ propria & uera Sabbati opera.

VI. Tueri miniſtros Euangelij, Item ſtudia quæ proſunt ad conſeruationem miniſterij.

Hæc ſunt uera opera huius præcepti, quorum magnitudinem pios intelligere conuenit.

Violaruntne Maccabæi Sabbatum pugnando?

CVm Chriſtus inquit: Magis uolo miſericordiam, quam ſacrificium, docet officia dilectionis ſuperiora eſſe ceremonijs. Ergo in caſu, ubi non ſimul poterant ſeruari ocium Sabbati, et neceſſaria defenſio populi, magiſtratus rectè fecit, quod pugnauit, præſertim cum defenderet non ſolum corpora ciuium, ſed ipſum miniſterium. Eſt autem defenſio miniſterij opus Sabbati. Proinde neceſſaria officia dilectionis anteferenda ſunt cæremonijs, ſed ita, ne ceremonia penitus aboleatur, Et officium illud diſpenſationem, non abrogationem legis habeat, & ceremonia alio tempore conſeruetur. Ita homines occupati rebus adminiſtrandis neceſſaria officia dilectionis anteferant ceremonijs. Magiſtratus cum propter ceremonias in aliquo neceſſario caſu negligit officium, peccat. Et

tamen

tamen ipſe quoq; alio tempore ceremoniam conſeruet. Hæc diiudicatio iam facilior eſt nobis, poſtquam ex Euangelio ſcimus aliquam concedi libertatem de die. Excuſat Chriſtus diſcipulos, cum uellerent ſpicas, quia faciebant opus dilectionis, & tamen tale, quo non impediebatur miniſterium uerbi. Talia officia, quæ non ſunt mali exempli diebus feſtis, non ſunt reprehendenda, modo ut miniſterio publico ſuum honorem tribuamus.

ALIA QVÆSTIO.

Quid ſentiendum eſt de ordinationibus Eccleſiaſticis?

Regula tenenda eſt, quæ extat apud Eſaiam, & à Chriſto repetita eſt.

Nullum opus eſſe cultum Dei, quod Deus non præcipit ſuo uerbo. Nam ne erremus de uoluntate Dei, & de ueris cultibus, Deus tantum illos cultus approbat, quos ipſe ſuo uerbo inſtituit. Sicut Chriſtus inquit: Fruſtra colunt me mandatis hominũ. Ac ſtatim horrenda caligo offunditur hominum animis, cũ obſtrepit opinio ex conſilijs humanis poſſe iudicari de uoluntate Dei, et inſtitui cultus. Hoc initium fuit mundo idolorum. Hic error depellit mentes à uera conſolatione, quia abducit eas à uerbo Dei, & à uera doctrina fidei. Intelligunt autem impij cultum Dei opus, quod meretur condonationem peccatorum, & alia pręmia diuinitus, Sed uera definitio eſt, cultum Dei eſſe opus mandatum à Deo & Deo placens, cuius finis eſt proximus, ut Deus per id opus honore adficiatur.

Cultus Dei quid ſit.

Teneatur ergo regula, Ceremonias inſtitutas ab hominibus non eſſe cultus Dei, nec mereri condonationem peccatorum, nec alia præmia.

Ceremoniæ institutæ ab hominibus, cum opinione cultus aut neceſſitatis impiæ.

Porrò ut conſtat fugienda eſſe idola, ita tales traditiones abijciendæ ſunt, quæ proponuntur cum hac ſuperſtitione, quod ſint neceſſariæ, aut quod ritus illi ſint cultus, aut placent Deum, aut mereantur præmia, ut meſsis ubertatem, uictoriam, depulſionem morborum, aut ſimilia. Conſtat enim ita creuiſſe idola, dum animi ignari doctrinæ de fide, confugientes ad ceremonias, quæſiuerũt auxilium in uarijs periculis. Ideo alius teſtatus ſe petere bonas tempeſtates, inuocauit Iouem tonantem. Alius teſtatus ſe petere uictoriam, inuocauit Martem bellatorem. Deinde poſitę ſunt ſtatuę, additi certi ritus, per quos putabant Deum placari. Sic initio creuit idolomania, quam poſtea imitatus eſt orbis in inuocatione ſanctorum, & alijs ſuperſtitioſis traditionibus, Monaſtica, ieiunijs, miſſarum applicatione. De his ſuperſtitionibus omnibus ſeruanda eſt regula: Fugite idolatriam. Cæterum ſunt aliqui utiles ritus, quorum finis eſt politicus, uidelicet, quia efficiunt ordinem ſeu εὐταξίαν in hac communi uita. Eſt enim intellectus ordinis homini proprius, & actiones humanæ in hac uarietate ætatum & negociorum, poſtulant diſcrimina quædam temporum, locorum, & exercitiorum, ut in ſcholis diſtinctæ ſunt claſſes, ſunt gradus lectionum. Ita ut ſciat populus quando conueniendum ſit ad audiendas conciones, & ad uſum Sacramentorum, aliqui dies nominatim his rebus deſtinati ſunt. Hic ordo poteſt ſine ſuperſtitione ſeruari. Et quia ſeruit miniſterio Euangelij, non eſt uiolandus. Et qui uiolant, ita ut uel propter odium Euangelij abſint à concionibus, uel alios abducant ſuo exemplo, grauiter peccant. Nec iuuentuti concedenda eſt licentia negligendi publicas ceremonias. Nam conſuetudo illa adfert prophanitatem Ethnicam. Ideo diſciplinæ cauſa ſunt cogendi, ut interſint publicis ceremonijs, & audiant conciones, ut his primis exercitijs adſuefiant ad reuerentiam ueræ religionis, & ad diſcendum Euangelium.

Ritus utiles.

De Obligatione.

Vulgares libelli recitant tria opera Sabbati, Intereſſe ceremonijs publicis,precationem & oblationem. Cum enim conueniebat Eccleſia,ſinguli offerebant aliquod munus. Ex hac collatione primum aliqua pars miniſtris dabatur.Reliqua diſtribuebatur pauperibus. Hunc morem fuiſſe & hiſtoriæ & ueteres Canones et multa ueſtigia teſtantur.Inde enim & appellationes quædam

ἀγάπη in ueteri Eccleſia.

factæ uidentur,ut Miſſa,quod Hebræis ſignificat tributum ſeu collationem.Et ἀγάπη ſignificat eleemoſynas, & hoc nomine interdum pro ipſa Synaxi abuſi ſunt, quia ibi eleemoſynæ diſtribuebantur. Manauit autem exemplum à populo Iſraël. Nam ſacrificaturi afferebant uictimam, & partem dabant ſacerdotibus.Ideoq; ſcriptum eſt: Non apparebis uacuus coram me. Rectè igitur numeratur oblatio inter opera Sabbati, ſed collationis finis immediatus & proprius ſit primum,ut miniſtros iuuemus,deinde,ut pauperibus opitulemur. Talis oblatio hoc fine facta placet Deo. Hic autem complecti debemus omnia officia erga miniſtros. Exigua quædam ſignificatio eſt reuerentiæ erga miniſterium uulgaris conſuetudo offerendi,ſed tamen hæc quoq; laudanda eſt ob eam cauſam,quia exemplum admonet,quod miniſtris debeamus gratiam & mercedem. Sciamus autem deberi eis omni tempore alia maiora officia. Cæterum ſuperſtitioſa opinio in oblationibus improbanda eſt, qualis fuit Ethnicorum & multorum noſtris temporibus, qua ingentia donaria attulerunt in templa nō hoc fine, ut miniſtros iuuarent aut pauperes, ſed quia ſentiebant Deo placere hoc ipſum opus,tanquam cultum & honorem peculiarem,et mereri ſe gratiam hoc opere, ſicut hac impia opinione etiam Iudæi cumulabant ſacrificia. Quare reprehendit Pſal. xxxxix. has ſuperſtitioſas oblationes.

DE ALLEGORIA SABBATI.

PRopria & ſimplex ſententia præcepti eſt, quam recitauimus de conſeruando miniſterio & ceremonijs. Sed alia quædam allegoria Sabbati traditur. Quia enim Moſaici ritus abrogati ſunt, quidam quærunt ſignificationem, & aiunt Sabbatum eſſe uacationem, cum uidelicet patimur Deum agentem in nobis, ideo Sabbatum intelligunt de patientia. Non improbo hanc allegoriam,ſed longius accerſita eſt,& non debet obſcurare alteram ſententiam de conſeruatione miniſterij,quæ quidem longè præſtantius opus eſt, quam patientia. Deinde Lex non tantum iubet quieſcere, ſed iubet uacuum diem ſanctificare, hoc eſt, præcipit opera certa neceſſaria ad illuſtrandam & propagandam gloriam Dei. Cæterum illud uerum eſt, quod ſanctum ſignificat allegoricè ſtatum illum inſtauratæ naturæ poſt reſurrectionem, in quo non ſolum ceſſabunt labores corporis,ſed etiam calamitates & peccata,non erimus occupati ciuilibus officijs, corpora non edent aut bibent, erimus liberi à peccatis, & à morte, talis quies erit illa noua uita. Sed non tantum erit quies, ſed accedet ſanctificatio, quæ eſt præcipua pars Sabbati,quia in illa quiete fruemur noticia Dei, & glorificabimus Deum. Hæc eſt allegoria uera Sabbati,ſicut docet Epiſtola ad Hebræos. Et Eſaias inquit: Erit ſabbatum perpetuum. Quia uero ſabbatum illud inchoatur per Euangelium,ideo etiam allegoria ſabbati transfertur ad tempus reuelati Euangelij,in his etiam inchoatum eſt ſabbatum,in quibus inchoata eſt illa noua & æterna uita. Nec inutilis eſt collatio conſiderare, quod Sabbati opus adumbret uitam æternam. Monet enim in uita æterna non ſolum quie-

tem

tem futuram eſſe, ſed talem quietem, in qua homines noticia Dei fruentur, & Deum glorificabunt. Sed ut Allegoria ad futuram uitam pertinet, ita meminerimus in hac uita, opus eſſe hoc externo ſabbato, uidelicet miniſterio uerbi Dei & ceremoniarum. Id nunc intelligendum eſt & præſtandum omni cura, ut obediamus, & illa ſumma beneficia Dei ſcilicet miniſterium uerbi & ceremonias intelligamus, ueneremur & conſeruemus.

DE QVARTO *PRÆCEPTO.*

Quid præcipit quartum Præceptum?

PRæcipit ut propter Deum obediamus parentibus, magiſtratibus, doctorib. & cæteris, quib. parentes ſuam uicem commiſerunt. Primum aūt ordinem conſidera. Prior Tabula tradidit opera, quibus cum Deo proprie agimus & quæ ſunt inſtituta ad ſpargendam & propagandam noticiam Dei. Secunda Tabula continet officia, quæ ſeruiunt proximo, & huic ſocietati hominum neceſſaria ſunt, in qua oportet exiſtere gubernatores. Ideo primum ſancitur lex de obedientia. Oportet & uitam, coniugia, res defendi, eſſe contractus & iudicia. Ideo adduntur cætera præcepta: Non occides, Non mœchaberis, &c.

Ordo præceptorum in utraq; Tabula.

Suntne opera ſecundæ Tabulæ cultus Dei?

Duplex obedientia eſt omnium ſequentium legum, impia & pia. Impia eſt, cum homines ſine timore Dei, ſine agnitione Chriſti & uera fide præſtant externa officia, quæ leges imperiorum honeſtæ flagitant, ut obtemperent legibus ciuitatum ſuarum. Plato, Ariſtoteles, Marcellus, Cicero aut ſimiles. Hæc obedientia, etſi diſciplinæ neceſſaria eſt, tamen nondum eſt inchoatio præcepti diuini, nec eſt cultus Dei.

Duplex obedientia, pia & impia.

Alia eſt pia obedientia politica, ſeu exterior ſeu interior, cum uidelicet intelligunt pij, ſe diuina uoce ſubiectos eſſe parentibus & legitimis magiſtratib. ac doctoribus. Itaq; addunt timorem Dei, obtemperant propter Deum, & agnoſcunt filium Dei Saluatorem, & fide ſtatuunt propter filium Dei placere inchoatam obedientiam. Dictum eſt autem ſupra, omnia præcepta ad primum eſſe referenda. Sic fiunt opera politica cultus Dei, cum accedunt timor Dei, & agnitio filij Dei Saluatoris noſtri, & fides, Cumq; referuntur politica officia ad gloriam Dei, hoc eſt, ut Deo obediamus, & his officijs eius gloriam ornemus, ac noticiam propagemus aut conſeruemus.

Hæc regula fit illuſtrior propoſitis exemplis. Scipio & Dauid gerunt res ſimiles, uterq; defendit ſuam Rempublicam ingenti uirtute, & clariſsimis uictorijs. Porrò Scipio non habet hunc finem propoſitum, ut doctrina de Deo propagetur aut conſeruetur, non refert ſuas uictorias ad illuſtrandam gloriam Dei. Sed Dauid ideo ſuſcipit certamina & labores, ut defenſa patria conſeruetur uera doctrina de Deo, ac propagetur. Ita ſingulorum officia in tota uitæ ſocietate intueantur Deum. Quia hanc ipſam ob cauſam ad ſocietatem conditi ſumus, ut alij alios de Deo, & de rebus bonis doceant. Ideoq; Deus tam uarijs uinculis & officijs homines inter ſe copulauit, ut illa ipſa officia ſint exercitia confeſsionis, & monſtrent, quid de Deo ſentiamus. Huc pertinet dictum Chriſti: Luceat lux ueſtra coram hominibus, ut glorificetur Pater cœleſtis. Proponit finem, ad quem referri omnes actiones debent, uidelicet, ut innoteſcat ac celebretur Deus. Et cum inquit: Luceat lux ueſtra, uult in ipſis factis con

ſpici confeſsionem & ſententiam noſtram de Deo. Ideo dimicat Maccabæus, ut teſtetur ſe approbare doctrinam de Deo traditam populo Iſraël. Ideo Paulus perfert ærumnas & ſupplicium, ut teſtetur ſe approbare Euangelium de filio Dei. Sic omnino noſtra officia in ſocietate ciuili ſint directa ad confeſsionem. Oſtendant quid ſentiant Principes in imperando, Senator in dando conſilio, Populus in obtemperando, ſinguli in contrahendo. Voluit Deus multiplices eſſe actiones uitæ, ut eſſent occaſiones exercendi timoris Dei, fidei & confeſsionis. Hæc eſt cauſa uera uarietatis actionum humanarum, quæ quidem fiunt cultus Dei, ſi ſunt diuinitus præceptæ, ac reguntur uerbo Dei, & accedunt timor Dei, & agnitio filij Dei ac fides, & referuntur ad gloriam Dei, ut dictum eſt. Monachi uituperant officia politica, eiſq; detraxerunt honeſtiſsimum titulum ac ueram laudem, uidelicet cultus Dei. Et hoc præconium tranſtulerunt ad ceremonias, aut monaſticas ſuperſtitiones. Hunc errorem ſæpe reprehendunt Prophetæ, ut Oſeas: Miſericordiam uolo, non ſacrificium. Item Eſai: Iudicate uiduæ &c. Sed contenti ſimus Chriſti teſtimonio, qui honorificè ornat ſecundam Tabulam, inquiens Matth. xxij. Secundum autem SIMILE HVIC, Dilige proximum ſicut teipſum. Conſideranda eſt enim Emphaſis in uerbo Simile. Haud dubiè taxabat opinionem Hypocritarum, qui ſe efferebant propter ceremonias, & leuius ſentiebant de ciuilibus officijs, qualis arrogantia nunc quoq; in Monachis eſt, & cæteris, qui magno precio Miſſas uendunt. At Chriſtus monſtrat ueros cultus. Omnes fatebantur primū præceptum concionari de cultibus Dei, Hic addit Chriſtus, ſimile eſſe præceptum de dilectione proximi. Ergo Deus non minus uult coli officijs ſecundę Tabulæ quam primæ. Hęc uox Chriſti exuſcitet nos, ut maiore ſtudio hęc ciuilia officia pręſtemus, quia inquit, Hoc mandatum ſimile eſt alteri, docet flagitari hæc officia, & placere Deo non minus, quam ea, quæ docet prima Tabula. Sed intueri debent, ac referri ad eius gloriam, ut dictum eſt.

Quæ ſunt Parentum, Magiſtratuum & aliorum Gubernatorum officia?

Mirum uideri poteſt, cur nominatim expreſſerit officium ſubditorum, cum uideatur prius fuiſſe dicendum de officio gubernatoris. Sed cauſa hæc eſt, quia officium gubernatoris expreſſum eſt in ipſis præceptis reliquis prioribus & ſequentibus, parentes & magiſtratus uult eſſe cuſtodes harum legum, & iuxta has leges regere eos, quibus præſunt, curent eos doceri de Deo, & aſſuefieri ad ueram inuocationem Dei & ceremonias diuinitus traditas, ali & coherceri, ne polluantur cædibus, libidinibus, furtis, mendacijs. Hanc eſſe ſummam officij parentum & magiſtratuum facile poteſt intelligi. Itaq; cum lex ipſa eſſet uox gubernatoris, non fuit opus addere, quid ſit faciendum magiſtratui. Ac ſemper tenenda eſt hæc eruditiſsima definitio, quæ extat apud Ariſtotelem: Magiſtratus eſt cuſtos Legis. Ita dicimus parentes eſſe cuſtodes legis in oeconomica diſciplina, Magiſtratus publici ſunt cuſtodes legis in publica ciuitatis gubernatione, quam tueri oportet ſupplicijs corporum. Etſi autem Decalogus breues habet ſententias, tamen ſciendum eſt, ingentem molem negociorum & *Parentum officia.* operum comprehendi. Paulus etiam breuiter officia parentum complexus eſt, inquiens: Educate filios in doctrina & caſtigatione Domini. Tria beneficia coniungit, ut alant, ut erudiant, ut caſtigent, iuxta doctrinam cœleſtem.

De cura

De cura alendi etiam pręcipiunt humanæ leges, & puniunt crudelitatem parentum, qui uelut corui deſerunt paruos natos, coſq; non alunt. Sed quia homines naſcuntur, ut noticia de Deo propagetur & celebretur, ideo non ſatis eſt natorum corpora fouere, ſed etiam addenda eſt doctrina, præcipuè tradita à Deo, ſicut hic inquit Paulus. Et alibi ait ſcriptura: Narrate ea filijs ueſtris. Curent parentes tradi liberis præcipuè doctrinam cœleſtem de Deo, de lege Dei, de Euangelio ac beneficijs donatis generi humano propter filium Dei, Ieſum Chriſtum, Seruatorem noſtrum, de uenturo iudicio, de uita æterna. Deinde etiam tradant aliquam artem uitæ utilem, literas aut aliam.

Sicut in alio loco hortatur Paulus, ut pij diſcant artes honeſtas, ut poſsit eorum eſſe uſus in gubernatione Reipub. & alijs honeſtis negocijs huius communis uitæ ad Titum ultimo: μανθανέτωσαν δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι καλῶν ἔργων προΐστασθαι εἰς τὰς ἀναγκαίας χρείας ἵνα μὴ ὦσιν ἄκαρποι. Diſcant noſtri honeſtis officijs præeſſe ad neceſſarios uſus, ne ſint inutiles, id eſt, diſcant literas, religionis doctrinam, iura, medicinam, aut alias artes laude dignas, exerceant ſe in militia, ut ſeruire Eccleſiæ & Reipublicæ poſsint. Non uult Paulus Chriſtianos ſe abdere in ſpecus, & eſſe inutilia terræ onera, ut Monachi olim ſuo ocio conſulebant & ſuæ tranquillitati, ſed uult nos ſuſcipere labores & pericula ad communem ſocietatem hominum iuuandam, quam Deus inſtituit. In his occupationibus luceant fides, confeſsio, obedientia erga Deum, et uera beneuolentia erga cęteros homines. Quomodo potuiſſet innoteſcere ac propagari cœleſtis doctrina, niſi Prophetæ, Apoſtoli & cætera lumina Eccleſiæ, geſsiſſent magiſtratus, adiuuiſſent ciues, deuinxiſſent ſibi honeſtos homines pijs officijs? Ideo iubet diſci artes, quarum uſus uitæ communi neceſſarius eſt. Ex his ſatis intelligi poteſt, quarum artium doctrinam parentes liberis tradere debeant.

Pertinet eadem cura & ad magiſtratus. Intueantur hi quoq; Decalogum, curent proponi ciuibus ueram doctrinam de religione. Recte conſtituant Ec- *Officia Magiſtratus.* cleſias & ſcholas. Puniant Epicuræos, idolorum cultores, defenſores impiorum dogmatum, periuros, deditos magicis præſtigijs. Pacem, pudicitiam, facultates defendant, iudicia exerceant, ut cætera præcepta docent: Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies, Non dices falſum teſtimonium. Et finis ſit pacis, non ut perfrui uoluptatibus homines poſsint, ſed ut doceri Eccleſiæ, Dei noticia in terris conſeruari, diſciplina retineri, & regi mores poſsint. Hic eſt finis, propter quem pax expetenda eſt, non ut in ocio uoluptates quæramus.

Quare & Paulus ad Timotheum de hoc fine concionatur, cum iubet precari pro Magiſtratibus, ut tranquillam & quietam uitam agamus, in omni pietate & honeſtate. Curent igitur Magiſtratus depelli latrocinia, retineāt pacem, Ad quos fines? ut conſeruetur pietas & honeſtas, id eſt, ut doceri Eccleſiæ, inſtitui iuuentus, & mores regi poſsint.

Nam hæc domeſtica gubernatio cum ſatis per ſe ſit negocioſa, habet opus pace. Tumultus & trepidationes publicæ impediunt diſcentes, non poſſunt conuenire homines certis temporibus. Non poſſunt Magiſtratus leges de diſciplina condere, iudicia exercere, quærere idoneos gubernatores, dare ſtipendia, inſpicere operas, publicos reditus & ædificia tueri, niſi ſit tranquillitas. Ideo Deus reſtituit aliquando pacem imperijs, ut interea rurſus inſtaurari Eccleſiæ, ſcholæ, diſciplina, ſtudia, leges poſsint. Hæc qui putat ſine magnis & uarijs laboribus mediocriter poſſe perfici, ualde errat. Ideo opus eſt domeſtica

pace,

pace, qua tamen quia homines plerunq; abutuntur, ut eſt natura hominum prona ad uoluptates, & facile abijcit timorem Dei, præſertim cum pœnæ non ſunt in conſpectu, ideo Deus punit impietatem hominum frequentioribus & atrocioribus bellis ac ſeditionibus. Hæc breuiter de officijs magiſtratuum admonuiſſe ſatis ſit, quorum ſummam ita facilimè comprehendemus animo, ſi Decalogum intuebimur, & cogitabimus Magiſtratum huius diuinæ Tabulæ cuſtodem eſſe.

Cur textus inquit: Honora patrem & matrem?

Honos duo complectitur, Interiorem reuerentiam, & externam obedientiam.

Sunt autem obiecta duplicia, Perſonę, ut parentes, magiſtratus, doctores. Alterum obiectum eſt, ipſe ordo politicus diuinitus inſtitutus, qui conſeruante Deo legem ſuam, retinet ſocietatem ciuilem. Eſt enim ordo ille, ipſa legis diuinæ in externa diſciplina conſeruatio. Ac ſecundum obiectum prius aſpiciatur. Non dubium eſt, ordinationi ac legi Dei honorem deberi. Vt autem hæ gratiſsimæ uices temporum, diei & noctis, æſtatis ac hyemis, & leges motuum cœleſtium uerè ſunt ordinatæ à Deo, ſic uerè Deus eſt autor totius ſocietatis humanæ, deuinxit homines inter ſe, coniugio, procreatione et educatione liberorum, mutuis contractibus & officijs, imperijs, addidit legis noticiam, tanquam munimentum huius ſocietatis. Nec tamen aut conſtitui, aut durare imperia poſſent, nec exequi legem Dei homines ſine diuina ope poſſent. Ideo Deus excitat & adiuuat gubernatores, & ſuam legem ipſe exequitur, gubernat & armat manus Magiſtratuum in puniendis iniuſtis cædibus, flagitioſis libidinibus, furtis, ut conſeruari ſocietas poſsit. Cumq; hanc ipſi Magiſtratus diſsipant, uidelicet, cum tyranni monſtroſis libidinibus ſe polluunt, rapiunt aliorum coniuges aut liberos, exercent iniuſtam crudelitatem, defendunt manifeſtam idolatriam, mutat Deus ipſe imperia, ac excitat uicinos reges aut populos qui tyrannos puniant, & leges ad honeſtam diſciplinam reſtituant. Ita excuſsis imperio Chaldæis & Aſſyrijs, ſumma potentia ad Cyrum tranſlata eſt, qui puniuit tyrannos, defendit Eccleſiam, reſtituit leges, iudicia, diſciplinam. Deleto Antonio Deus tradidit habenas imperij Auguſto. Deus euexit Conſtantinum oppreſsis tyrannis Diocletiano, Maximiano, Maxentio. In hanc ſententiam ait Daniel: Deus conſtituit & transfert regna.

Ordo politicus & perſonę.

Cumq; has ordinationes ſine perſonis conſideramus, uidelicet hominum conſociationem, coniugium, ciuiles cœtus, imperia, iudicia, leges, diſciplinam, magis apparent & ordinis pulchritudo & utilitas. Ac uidemus in hoc ipſo ordine lucere ſapientiam Dei, & mirificam bonitatem ſeu beneficentiam erga nos. Delectant oculos uulgi ſpectacula. Quod poteſt autem cogitari pulchrius ſpectaculum hoc ordine, ſi animo ſecernamus uicia, quæ diabolus ac hominum improbitas & infirmitas admiſcent? Quam eſt honeſta ſocietas mariti, uxoris, liberorum, cum inter ſe amant, iuuant, certant officijs, inuocant una uoce Deũ, curant propagari & cõſeruari Dei noticiam & ueros cultus? Quid eſt ciuitatis forma iucundius, in qua rectè conſtitutæ ſunt Eccleſiæ, magiſtratus tuentur diſciplinã, ciues obtẽperant, ſunt concordes, habent ſuos cœtus ueræ religionis et iudiciorũ cauſa, habent congreſſus honeſtiſsimos in templis, in curia, in ſcholis, colunt ſtudia literarum, quęrunt uictum honeſtis artibus, quibus uita opus habet, cultura agrorũ, mercatura, opificijs, edificant, muniũt urbes aduerſus latrocinia.

cinia. Et ciuiũ omniũ uoluntates ſpectant ad hũc finẽ, ut in hac ſocietate rectè colatur Deus, & Deo obediatur, propter hanc cauſam defendunt patriam communi animo & conſilio. Quod ſpectaculum iucundius hoc ordine cogitari poteſt?

Sed incurrunt in oculos uicia & confuſiones œconomiarum & politiarum, contumacia liberorum aduerſus parentes, coniugum diſcordiæ. Et in imperijs tyrannides ſuperiorum, negociatorum fraudes, libidines principum, & uulgi, doctorum diſſenſiones, magiſtratuum negligentia, & alia multa incommoda. Qualia monſtra interdum regnant, ut Nero, Sardanapalus & ſimiles.

Hac tetra ſpecie deformatur ordinatio Dei, ne uere conſpiciatur, ne putetur hæc ſocietas ciuilis, Dei munus eſſe. Sed exiſtimentur homines ſine Dei conſilio concurriſſe, ut ſe defenderent contra beſtias aut latrocinia, ut multi prophani arbitrantur, imperia caſu oriri, ruere, transferri ab alijs gentib. ad alias.

Hic docenda eſt iuuentus, ut diſcernat ordinem, leges, contractus, iudicia, à uicijs deformantibus ſocietatem, Nam uicia à Diabolo & humana infirmitate oriuntur, ut hæc dicta monent: Diabolus eſt mendax & homicida. Item, Deus non eſt autor ἀκαταστασίας, id eſt, diſsipationis imperiorum. Item, Qui facit peccatum, ex Diabolo eſt.

Primus igitur honos eſt, de quo hic præcipitur, agnoſcere res ipſas, uidelicet, coniugium, œconomias ac politias à Deo inſtitutas eſſe, & eius auxilio conſeruari, ac lucere in his ordinationibus Dei præſentiam, ſapientiam, bonitatem & amorem erga nos. Et agnoſcentes hæc beneficia gratias agere Deo autori debemus, cumq; orare, ut conſeruet, & depellat diabolum, qui diſsipare hanc harmoniam conatur. Ad hunc gradum honoris pertinet & prædicatio ſeu celebratio harum rerum, ut iuuentus diſcat eas à Deo ortas eſſe, & aſſuefiat, ut pijs precibus à Deo petat horum munerum conſeruationem. Eſt & grati animi, libenter obedire propter Deum, cauere mala exempla & ſcandala, quibus bonæ ordinationes diſsipantur, & leges obruuntur, deniq; officijs res tam utiles tueri. Hactenus breuiter dictum eſt de priore obiecto.

Primus gradus honoris.

Alterum obiectum honoris, perſonæ ſunt, parentes, doctores, & qui imperia tenent. Horum eſt diſsimilitudo ingens. Sed regulam hanc ſequi omnes debebant: Parentes & cæteri gubernatores ſint uiua lex, id eſt, cuſtodes Legis diuinæ. Quis autem non intelligit eas perſonas amandas aut honore afficiendas eſſe, per quas Deus impertit tanta beneficia, religionem ueram, leges, iudicia, pacem, generi humano?

Tales fuerunt gubernatores, Moyſes, Ioſue, Samuel, Dauid, Salomon, Ioſaphat, Ezechias, Ioſias, Cyrus, Conſtantinus, Theodoſius. Eſt igitur alter honos, qui perſonas intuetur, agnoſcere hoc quoq; Dei munus eſſe, habere parentes, qui officium ſuum faciunt, bonos doctores, ſalutares principes. Nam ordinatio ipſa ſeu leges ſine cuſtode ſeu executore, ſunt infirmæ, ut dicit græcus uerſus: ἰσχυρὸς ὁ νόμος ἢν ἄρχοντα ἔχῃ. Valida res lex eſt, cum principem habet. Ad hunc gradum honoris pertinent hæc officia, gratiarum actio pro talibus perſonis, precatio pro eis, obedientia, reuerentia perſonæ debita, ueritas, ſeu candor & æquitas in legibus & actionibus earum iudicandis, condonatio aliquarum imbecillitatum.

Alter gradus honoris.

II.

Officia pertinentia ad alterum gradum honoris erga Parentes & Magiſtratus.

De gratiarum actione & precatione mandatum extat i. Tim. ij. Certum eſt enim, ſapientes, iuſtos & fœlices gubernatores ſingularia Dei dona eſſe, ut Salomon grauiſsimè dicit, Vt Oculus uideat, & Auris audiat, Deus facit utrunq;,

utrunque, Oculus ſignificat gubernatorem, Auris populum audientem, ut ergo hæc ſint in officio, id eſt, ut magiſtratus ſit uigilans & intentus,& ut proſpiciat communi utilitati, & ut adſit autoritas, quæ moueat cæteros, ut adſentiantur bene monenti,& obtemperent uolentes,hęc haud dubiè Dei opera ſunt.Quare ſi qua regio,ciuitas aut Eccleſia habet mediocres gubernatores, agat Deo gratias,pro tanto munere, & ſedulò oret, ut Deus regat ac adiuuet eos, quia profecto uera eſt ſententia Iohannis : Non poteſt ſibi homo quicquam ſumere, niſi datum ei ſit de cœlo. Nulla gubernatio fœlix eſt, niſi Deo iuuante, Quare Dauid inquit : Benedictus Deus, qui docet manus meas ad prælium. Item : Qui dat ſalutem Regibus. Et Salomon inquit : Qui poteſt regere tantam multitudinem populi ? Da ergo mihi cor ſapiens.

III. De obedientia præceptum extat Rom.xiij. Neceſſe eſt obedire magiſtratibus,non ſolum propter iram, id eſt, non ſolum propter legum pœnas, ſed etiam propter conſcientiam. Hanc ſententiam meminiſſe neceſſe eſt, quia hic eſt uerus neruus,qui politias continet & coagmentat. Ideo enim magna pars hominum,id eſt, omnes ſani obtemperant iuſtis legibus, & mediocribus gubernatoribus, quia intelligunt ſe Deo hanc obedientiam debere, & ex hac Pauli uoce diſcunt pollui conſcientiam contumacia, hoc eſt,fieri mentem ream Deo, excuti ex gratia Dei, mereri iram Dei & æternas pœnas. Tenenda eſt igitur regula certiſsima tradita hoc loco uoce Apoſtoli. Peccatum mortale eſt, id eſt, quod meretur iram Dei & æternas pœnas,contumaciter repugnare iuſtis legibus politicis, & mediocribus gubernatoribus. Sed de iniuſtis poſtea dicetur.

IIII. De reuerentia perſonæ debita. Dixi primum in bona gubernatione Dei præſentiam & munera agnoſcenda eſſe, & conſtituendam obedientiam, hac conſtituta, ſi perſona etiam diuinitus gubernatur, hanc ipſam quoque amemus, nobis anteferamus, & nos ei ſubijciamus & prædicemus dona Dei, quibus ornata eſt, ſicut uenerantur Hetei Abraham, ac inquiunt : Audi nos Domine, princeps Dei es apud nos. Et mulier Thecuites dicit ad Dauid: Tu autem Domine mi rex ſapiens es,ſicut habet ſapientiam angelus Dei. Diſcant autem hic pijueram reuerentiam in animo ſitam diſcernere à fucoſis officijs adulatorum, gradus etiam obſeruent, ut tribuamus debita munera, non aliena & Dei propria, ſicut Ethnici ſuos reges Deos nuncuparunt, & in templis eorum ſtatuas horribili furore coluerunt & inuocarunt : Amet miles Dauidem,& uera animi reuerentia illum ſibi anteferat, ſed ſciat hominem eſſe Deo ſubiectum, miniſtrum diuini muneris,ornatum à Deo,daturum etiam pœnas,ſi ſuo munere abutatur, & hac ſollicitudine eius infirmitatem deploret, ac petat, ut à Deo adiuuetur. Ac tot millibus annorum uix unus & alter fuerunt Dauidis ſimiles, ut Moyſes, Samuel. Cæteri omnes etiam laudati principes quantum habuerunt & habent infirmitatum,quarum conſideratio in bonis ciuibus non impedit reuerentiam, ſed accendit ſollicitudinem, ut pater pius & amans liberorum, ſi quem uidet in filio morbum, non ideo minus amat, ſed miſeratio auget beneuolentiam,& excitat ſollicitudinem de eius ſalute. Simul autem admonet patrem humanæ infirmitatis, & docet diſcernendam eſſe hanc miſeram & fragilem naturam ab æterna,& petendum eſſe auxilium ab æterna, uidelicet a Deo, qui ideo uoluntatem ſuam nobis patefecit, quia uult agnoſci, inuocari, ſeruare inuocantes &c.

V. De ueritate ſeu candore & æquitate in iudicandis magiſtratuum actionibus

bus generale mandatum diuinum teneatur: Non dicas falſum teſtimonium. Item Leuit.xix. Non ſis calumniator in populo. Et Prouerb. xij. Abominatio coram Deo labia mendacia. Etſi autem in uniuerſum mendacia & calumnias Deus prohibet, tamen quia calumniæ, quibus deformantur Magiſtratus & Leges, magis ornari ſolent prætextu aliquo, prodeſt in doctrina de honore debito imperijs, nominatim de his calumnijs monere adoleſcentiam, eamq; diligenter ac ſerio hortari, ut ſe aſſuefaciat, ne cito, inexploratis fontibus negociorum iudicet de factis Magiſtratuum, aut de Legibus. Semeias calumniatur Dauidem, ac uocat eum uirum ſanguinum, quaſi ipſe ſuo conſilio regnum Sauli eripuerit, aut inſidiatus ſit uitæ Saulis & eius poſterorum. Hæc conuicia apud impios cum quadam ſpecie plauſibiliter dicebantur, cum tamen reipſa falſiſſima eſſent. Talia ſæpe accidunt bonis gubernatoribus. Sæpe audimus querelas de iudicijs, de foro, imò & de ipſis forenſibus legibus, etſi autem in tanta hominum infirmitate aliquid accidit uicij, tamen uidendum eſt, ne res bonas iniuſtè damnemus propter abuſus aliquos, qui accidunt: Amemus ueritatem & candorem in iudicandis rebus, nec pronunciemus inexploratis cauſis & fontibus negociorum.

De condonatione aliquarum imbecillitatum admonet nos exemplum VI.
filiorũ Noe, Cham maledicitur, quod irridet patrem, qui caſu nudatus fuerat. Et multa ſunt præcepta de hac uirtute, quę nõ quidem probat ulla uicia, ſed quoſdã mediocres morbos in ſuperioribus, & in cæteris quædam honeſta animi moderatione tolerat. Ingens enim eſt humanorũ animorum imbecillitas. Si maritus coniugem, ſi pater liberos, ſi amicus amicum mox abiecturus eſſet, cum leuis aliqua offenſio incidit, quantum mali accideret? Vult igitur Deus gradus teneri, quæ offenſiones diſſimulandæ ſint, & quæ condonandæ communi tranquillitati & ſaluti, quæ econtra non ſunt negligendæ. Si Princeps non eſt tyrannus, id eſt, ſi ſtudet rectè facere, & plerumq; rectè facit, etiamſi interdum errore aliquo peccat, ut hallucinabatur Dauid, cum Sibæ mentienti attribueret Domini poſſeſſiones, aut habet aliquos leues morbos, hæc diſſimulanda & æquitate quadam toleranda ſunt. De hoc genere præcipit Petrus, inquiens: Obedite Dominis, non ſolum bonis & æquis, ſed etiam moroſis & durioribus. Dixi de honore, qui tribuendus eſt bonis & mediocris gubernatoribus. Sed quid ſentiendum eſt de tyrannis? Reſpondeo: Hæc tria diſcerni debent, res, perſona, & uicia à diabolo rei admixta. Res eſt politicus ordo, qui eſt opus Dei, ut ſæpe dictum eſt. Hunc amabat Paulus, etiamſi Neronem uerè, & ex animo oderat & execrabatur, quem norat horribiliter agitari à Diabolo, deteſtabatur etiam rei uicia, id eſt, aliquas iniuſtas leges, & iniuſtas expilationes. Deinde & hæc regula tenenda eſt: Cum tyranni præcipiunt, ut ciues faciant contra aliquod mandatum Dei, anteferendum eſt mandatum Dei, & non obtemperandum impio edicto tyranni, ut in Actis Apoſtoli docent: Oportet Deo magis obedire quam hominibus. Ita Daniel, & eius ſocij in Babylone, etſi in politicis officijs excellenti ſtudio obediebant regi, tamen cum edictum proponeret de adoranda ſtatua, magno animo palam teſtati ſunt, ſe non obtemperaturos eſſe.

Ita nunc, cum mandant Pontifices, Reges aut Principes, ne populus audiat puram Euangelij doctrinam, ne pius ſacerdos ducat uxorem, & ne omittantur impia ſpectacula Miſſarum, & inuocatio mortuorum &c. His edictis nequaquam obtemperandum eſt, ſed pij ſciant idola fugienda eſſe, ſciant &

confeſſione uera & graui teſtimonium fidei edendum eſſe. Et quia ſinguli ac priuati non defenduntur aduerſus tyrannos per ſuperiores ordines, qui partem tenent gubernationis, conſolatur nos Deus, & oſtendit ſæuitiam illam ferendam eſſe pijs, ſingulis & priuatis, & teſtatur ſe uiciſſim ſanctos ornaturum eſſe gloria, & puniturum eſſe Tyrannos. Ideo ſcriptum eſt: Precioſa mors ſanctorum. Et Pſalm. lxxi. Precioſus ſanguis eorum coram eo. Et Matth. v. Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſticiam &c. Non igitur mouerunt ſeditiones Baptiſta, Chriſtus, Apoſtoli, ſed iniurias tulerunt & uindictam Deo commiſerunt.

Nec tamen ideo ſummi ordines concedere Caligulæ, Neroni & ſimilibus tyrannis licentiam omnium ſcelerum debebant. Sed quia pars ſunt conſilij publici & gubernationis, ad officium eorum pertinet, remouere tales furias à gubernatione, & in omni officio pios defendere, ſicut Ionathas Dauidem texit, & milites honeſtiores, in cohorte Saulis nolebant interficere Sacerdotes, & Abdias excepit hoſpitio & pauit Prophetas, quibus Ieſabel necem minata erat. Et recte Traianus Imperator dixit, cum deſignaret præfectum prætorio, eiqꝫ de more enſem publicè traderet: Hoc enſe, ſi iuſtè imperabo, pro me utaris, Sed ſi iniuſtè imperabo, contra me utaris. Gradus ſunt in imperijs Dei conſilio conſtituti, ut plures conferant conſilia & operas, non ad contumelias Dei ſtabiliendas, non ad polluendam rerum naturam iniuſtis cædibus, & flagitioſis libidinibus, ſed ad ornandam gloriam Dei, & ad diſciplinam tuendam, & ut gradu aliquo aberrante, cæteri gradus tamen excubent pro communi ſalute, & frenum inijciant immaniter graſſanti. Micheæ ſeptimo Deus teſtatur ſe iraſci conſpirationi malorum gubernatorum, & minatur eis commune exitium. Princeps poſtulat, & iudex in reddendo eſt, id eſt, Principes & iudices inter ſe colludunt, & mutuas operas tradunt. Hæc ne fiant graſſantem Tyrannum iudices, id eſt, ſocij gubernationis cohercere debent. Debent honorem & ipſi Magiſtratus politico ordini, ne exiſtiment ſe ad illud faſtigium euectos eſſe, tantum ut habeant licentiam omnium cupiditatum, ſed ut ipſi ſuo loco ſeruiant politico ordini, tanquam diuino operi ſeu diuinæ Legi, & hunc ordinem ueris officijs tueantur. Nam & ab ipſis Deus repoſcet rationem adminiſtrati muneris, ut apud Ezechielem capite xxxiiij. dicitur: Ecce ego ipſe ſuper paſtores, & requiram gregem meum de manu eorum, & ceſſare eos faciam, ut ultra non paſcant gregem meum, nec paſcant amplius paſtores ſemetipſos. Et Eſai. x. Væ condentibus leges iniquas, & iniuſta ſcribentibus, id eſt, iniuſtas ſententias ferentibus, aut iniuſta mandantibus, ut opprimant in iudicio pauperes etc. Quid facietis in die uiſitationis & uenturæ calamitatis?

Gradus in imperijs.

Quid complectitur obedientia debita Magiſtratui?

OBedientia complectitur beneuolentiam animi, omnia officia legitima, operas militiæ, & ſimiles neceſſarias communi defenſioni ſocietatis humanæ, & tributa ſeu collationem pro modo facultatum. Oritur autem uera beneuolentia ex illis ipſis fontibus, qui honorem ſeu reuerentiam pariunt, quia ſcis politicum ordinem eſſe Dei opus, ac lucere in eo Dei ſapientiam & bonitatem erga genus humanum, uides & magnitudinem utilitatis. Quid eſt enim dulcius & pulchrius ſocietate ciuili, & præſertim honeſtis & moderatis imperijs, quæ ornant religionem, iuuant ſtudia uirtutis, ſunt præſidio iuſtis, reprimunt & puniunt

Obedientia debita Magiſtratui quatuor complectitur.

niunt petulantiam, libidines, iniurias? Deinde quia perſonam boni aut mediocris Magiſtratus uides eſſe cuſtodem tanti muneris, uides & ſapientia & uirtute præditum eſſe, exiſtunt in omnium ſanorum hominum mentibus uera reuerentia & uerus amor erga rempub: id eſt, ordinem politicum, & perſonam cuſtodē tanti muneris. Vt igitur in liberis erga parentes ſit στοργὴ & uera ardens dilectio ſic in populo ſit uera beneuolentia erga imperia & magiſtratus.

Legitima officia ſunt omnia honeſta opera legibus mandata, ut cum prohibet Magiſtratus cædes, iniurias, libellos famoſos, prouocationes, monomachias, geſtationem armorum, uagas libidines, obſcœnas ſaltationes, helluationes &c. Offendunt Deum contumaces in his rebus dupliciter, & quia Dei mandata uiolant, & quia turbãnt politicum ordinem. Operæ militiæ intelligantur hæ, quas in cauſis honeſtis ciues ſuſcipiunt, delecti à ſuis dominis ad communem defenſionem in acie, in obſidionibus, in excubijs, & omnibus laboribus huius generis, uoco & militiam, forenſem adminiſtrationem, imò & has noſtras ſcholaſticas operas, quæ omnes ſunt directæ ad conſeruationem honeſtæ ſocietatis, diſciplinæ & religionis. Et quidem Iohannes Apoſtolus grauiſſimē nos monet, ſingula membra Chriſti cæteris membris defenſionem debere, etiamſi uita noſtra in diſcrimen adducenda ſit, i. Iohan. iij. In hoc agnoſcimus dilectionem, quod ille pro nobis animam ſuam poſuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. Quare Chriſtiani defenſionem Chriſtianis contra Turcas & Tyrannos debent, quatenus poſſunt, & accedunt duces & mediocres exercitus, μιᾶς γὰρ χειρὸς ἀσθενὴς μαχὴ, inquit Euripides.

Tributa uoco ordinarias penſiones, & extra ordinarias ordinationes, ſi tamen probabilis ratio ſit cur petantur. Nam cum ciues uitam impendere Reipub. cum opus eſt, debeant, iuſtum eſt eos etiam ad communem defenſionem pecunias conferre. Sed ut peccant principes, cum in bellis iniuſtis obijciunt ciues trucidandos hoſtibus, ita peccant, cum ſine probabilibus cauſis ſupra uſitatas & ordinarias penſiones ciues nouis & immoderatis collationibus onerant. Sciant gubernatores ſe quoq; ſubiectos eſſe Legi diuinæ, Non furtum facias. Diſtinctæ ſunt res principum & ciuium. Et munita eſt proprietas diuina Lege, quare ſinguli ã rebus aliorum abſtinere debent, ut infra dicetur. Ideo & Baptiſta dixit: Non plus quam conſtitutum eſt uobis, exigite. Item: Contenti eſtote ſtipendijs ueſtris. Sit igitur modus aliquis horum onerum. Ita pingitur princeps in Daniele, ut Arbor, ſub qua multi fructus legunt & paſcuntur. Præbeant umbram ciuibus, id eſt, ſint præſidio iuſtis, & pabulum concedant, defendant & corpora & res eorum. O magnam duriciem eorum, qui non afficiuntur his populi miſerijs, cum uident propter immoderatas expilationes tenuiores ciues cum paruis liberis fame contabeſcere, cum uident alios mediocres ita compilari, ut nec ſtudia, nec Eccleſias fouere poſſint. His rebus adfici pias mentes ſummorum & infirmorum iuſtum eſt, quare ſummi ſciant non iniuſtis & immoderatis expilationibus onerandos eſſe ciues, ſciant facultates pauperum non profuſioni aut rapacitati potentum ſeruire, ſed publicæ neceſſitati. Rurſus & ciues in cauſa probabili ſint officioſi erga dominos, ſed modo facultatum, ſicut iubet Chriſtus dare eleemoſynas, ἐκ τῶν ἐνόντων, id eſt, pro facultatibus, ex eo quod habemus ac dare poſſumus.

DE PROMISSIONE ADDITA
Quarto præcepto.

VNiuerſæ Legi additæ ſunt promiſſiones præmiorum, quæ reddentur obedientibus, & comminationes pœnarum, quibus adficientur contumaces. Quid enim eſſet Lex ſine præmijs & pœnis? Paſſim autem hæ promiſſiones & comminationes repetitæ ſunt, ſed ut ſint in conſpectu, aliquæ coniungantur, ut hic primo & ſecundo præcepto, & quarto expreſsè additæ ſunt, tum promiſſiones, tum comminationes, quas ſciamus non eſſe inanes uoces, ſed uera Dei oracula, quibus reſpondent euentus. Nam etſi Eccleſia eſt ſubiecta cruci, & cauſæ magnæ ſunt huius mirandi conſilij Dei, tamen in gubernatione politica Deus eſt cuſtos diſciplinæ, ac atrocia ſcelera ſine ulla dubitatione corporalibus pœnis punit, ut uidemus homicidas, etiam cum latuerunt, ac euaſiſſe iudicia putantur, tamen mirabiliter ad ſupplicium retrahi. Hæc manifeſta experientia fateri coëgit Ethnicos ſaniores, Deo curæ eſſe hominum facta, diſplicere Deo iniuſtam crudelitatem, & puniri eam diuinitus. Idem iudicatum eſt de periurio, & de inceſtis libidinibus, & de his, qui parentes contumelijs adfecerunt, ac hodie uſitato prouerbio dicitur, Tragico genere mortis moriturum eſſe, qui parentes contumelia adficit. Ipſi etiam meminerimus multa exempla.

Vt igitur ſupra monui, promiſſiones & comminationes additas eſſe, ut ad fidem & timorem Dei exuſcitemur, ita & in officijs huius præcepti, Deum intueamur mandantem, & approbantem hæc officia, & uindicem contumaciæ. Multos ignaros Dei, ipſa tamen naturæ bonitas inuitat, ut foueant liberos, ſint officioſi erga parentes & cognatos, iuuent communem ſocietatem ciuium. Ac niſi hanc uirtutem & στοργὴν Deus in natura hominum foueret, nulla eſſet politia. Sed nos qui doctrinam cœleſtem audimus, ſciamus, non ſolum hac naturali inclinatione hæc officia præſtanda eſſe, ſed accedere oportere timorem Dei, qui impellat, ut perpetuo et ardenter ea pręſtemus, hoc cõſilio, ut Deo noſtram obediẽtiam declaremus. Colligamus ergo ſententias et exempla, quę oſtendunt pœnas huius uitæ, ut Cham maledicitur à patre. Abſolon & Siba, qui ſeditiones mouerunt contra Dauidem, interficiuntur. Maxentius, qui bonum principem, filium Conſtantini, Conſtantem perfidioſè & crudeliter interfecit, ſibi ipſi poſtea mortem conſciuit. Gratianum modeſtum principem interfecit Maximus, qui poſtea à Theodoſio captus, ſupplicio adfectus eſt. Deniq; longiſſima series eſſet, ſi omnium ſeditioſorum exitus recenſere uellemus. Sed tamen utile eſt, hæc exempla in hiſtorijs conſiderare, ut iudicium Dei metuere diſcamus, congruunt enim exempla ad hanc uocem Chriſti: Qui gladium acceperit, gladio peribit. Accipit enim gladium is, qui non datum à Legibus priuata ambitione aut iracundia ſtringit. Et Rom. xiij. dicitur, Qui reſiſtunt poteſtati, pœnam ſibi acquirent. Et Prouerb. xxiiij. Time Deum, fili mi, & regem, ſeditioſis nec te adiungas, quia ſubito peribunt.

Pœnæ uiolationis quarti præcepti.

Nec tamen ſatis eſt de pœnis corporalibus concionari, ſed addenda eſt doctrina de æternis pœnis. Ideo Paulus utraſq; complectitur cum ait: Neceſſe eſt obedire, non ſolum propter iram, id eſt, pœnas, ſed etiam propter conſcientiam. Teſtatur pollui conſcientiam contumacia, id eſt, excuti gratiam, Spiritum ſanctum, & fidem, & amittere hæreditatem æternæ ſalutis, ac fieri reum irę Dei, ac ruere in æternas pœnas, niſi lapſus iterum ad Deum conuerſus fuerit. Polluta conſcientia eſt à Deo auulſa, non inuocat, ſed fugit Deum. Quid potuit igitur à Paulo triſtius hoc loco dici? Quæ eſt maior miſeria, quam eſſe auulſum à Deo, non inuocare Deum, non regi, non iuuari à Deo, ac deniq; ruere in æternum

num exitium? Harum pœnarum metus in animis iuuenum & imperitorum excitandus eſt, ut hoc quaſi freno regantur,& temerarios impetus coherceant, aſſuefaciant ſe ad amandam tuendamq́ue diſciplinam,ſint morigeri parentibus, obtemperent politico ordini. Nec dubitent diuinitus puniri petulantiam & diſciplinæ contemptum.

Dixi primum de pœnis, quia magis mouentur animi mentione pœnarum, & quædam incurrunt in oculos. Conferatur & doctrina de præmijs. Hæc obſcurior eſt,& non intelligitur, niſi à pijs & exercentibus fidem in his corporalibus promiſſionibus, quæ quidem ideo Deus addidit præceptis,ut in quotidiana uoce ſit occaſio exercendæ fidei & inuocationis, ut quia dictum eſt: Date,& dabitur uobis, iuuat paterfamilias pauperem uicinum, & petiturus uiciſſim uictum & ſuarum facultatum defenſionem, primum in inuocatione quærit fide remiſſionem peccatorum, poſtea ſtatuit uerè & hanc corporalem uitam,hanc ſuam ſedem,domum, politiam,ſuos agellos, prata, uineas, Deo curæ eſſe,tertio petit uictum,& harum rerum conſeruationem. Ita promiſſiones corporales de multis rebus pios admonent, quod cum in hoc præcepto dicitur, transferatur ad omnia, Duo fratres ſunt in eadem familia,Eſau & Iacob. Excruciat Eſau parentes ductis uxoribus impijs,quæ contumelioſe ſocerum & ſocrum tractabant,Imperat & ipſe ſuperbius in paterna domo,expulſo fratre,cui inſidiabatur.Nec metuit pœnas,nec præmia diuina curat. Econtra uero Iacob & parentes ueneratur, & fratrem amat, metuit enim iudicium Dei & pœnas, deinde intelligit etiam præmia eſſe propoſita, facit hoc officium, ut bona conſcientia Deum inuocare poſſit, deinde agnoſcit hæc corporis bona etiam Deo curæ eſſe, & petit ſe defendi ac iuuari. Ita fidem & inuocationem exercet, dum ſtudet omni officio lenire mœſtitiam parentum & cedit fratri. Ornatur ergo ingentibus præmijs à Deo, eruditur mirandis teſtimonijs, defenditur inter hoſtes,locupletatur,ſeruatur,ut ſenex uideat florentem filium Ioſeph.

Præmia obedientiæ erga quartum præceptum.

Ionathas magno cum dolore uidit patris ſui Saulis iniuſtum furorem, & ſæpe grauiſſimè reprehendit. Sed diſcernit ordinem diuinum & uicium, quod diabolus admiſcuerat. Non adiuuat patrem molientem exitium Dauidi, ſed ſeruit naturæ ordini,diligit eum, & ingenti dolore afficitur propter ſcelus patris,deinde ſeruit regno,id eſt,tuetur politicum ordinem,& ſuſtinet totam molem ueræ gubernationis. Nam hic iuuenis uerius rex fuit, quam pater. Cur igitur unà cum patre interficitur, cum hic promittatur longæuitas illis qui colunt parentes? Reſpondeo: Ingenti gloria fuit antea à Deo ornatus, accepit igitur pro uirtute etiam in hac uirtute præmia. Et quanquam ipſe ſingulari Dei conſilio tollitur è medio,ne de regno certamina incidant inter Dauidem & ipſum, tamen eius poſteritas manſit ac floruit gloria tanta, ut fortiſſimi uiri à Ionatha orti recenſeantur uſq; ad tempora exilij Babylonici,cum quidem reliqua tota poſteritas Saul ſtatim poſt ipſum deleta ſit. Hæc ſeries poſteritatis Ionathæ annotata eſt 1.Paralip. viij. Acceſſit igitur præmijs Ionathæ & hæc conſeruatio diuturna,& ut ſic dicam, longæua poſteritas, annorum ferè quingentorum. Hæc & ſimilia exempla iuuentus conſideret, & diſcat uerè Deo curæ eſſe etiam corporis bona, & dari ea pro officijs diſciplinæ erga parentes, Magiſtratus,præceptores: Conſideret quanti ſint labores, quantæ curæ educationis,quis uerus amor parentum erga liberos, quanta beneficia ſint inſtitutionis. Pro his tantis rebus agnoſcat ſe debere gratiam. Deus intellectum grati-

Ionathæ exemplum.

tudinis indidit humano generi,& homines inter ſe obligat ad referendam gratiam,ꝙ ob cauſam? ut diſcamus in his cõmunibus exemplis etiam ipſi ſummo conditori,qui et corporis bonis,et æterna gloria nos ornat,gratiam deberi.

Vt igitur excitentur mentes ad gratitudinem Deo præſtandam, aſſuefaciendæ ſunt ad hanc uirtutem, tanquam his primis rudimentis. Quomodo mens aget gratias Deo æterno, quod naturam condidit, quod fœcundat quotannis terram,ut nos alat,quod condidit genus humanum ad uitam æternam, & Filium miſit, ut reſtitueret uitam æternam, quod tradidit certam doctrinam Legis & Euangelij, quod Eccleſias & politias conſtituit, ſi tanta eſt durities καὶ ἀστοργία,ut nec matris pericula & dolores,quos in partu ſuſtinuit,nec aſſiduos labores educationis,quos ambo parentes ſuſtinuerunt,magni æſtimet,nec propter hæc officia parentibus ſe ſubijciat? Sunt tales naturæ multæ,quarum feritas deteſtanda eſt, & commonefaciendi ſunt pueri, ut hanc ipſam ob cauſam diſcant intelligere & colere gratitudinem debitam hominibus, ut excitentur ad gratitudinem Deo præſtandam.Deinde,quia ætas tenera ac rudis nondum uidet quanti ſint labores gubernationis, horum etiam magnitudo aliquo modo eis declaretur, ut diſcant ſe gratiam & magiſtratibus debere. Ac omnino quoties fit mentio gratitudinis, de quarto præcepto Decalogi cogitent, ſciant eam contineri in hoc præcepto,& flagitari diuinitus, ac Deo placere, ſciant puniri diuinitus ingratos,ut Salomon in Prouerbijs inquit: Non recedet malum â domo ingrati. Semper autem accedat & hæc cogitatio: Ideo hominibus inditus eſt intellectus gratitudinis, ideo hæc communia officia nobis præcipiuntur,ut diſcamus Deo deberi gratitudinem. Eſt autem gratitudo uirtus ſeu iuſticia quædam, qua uoluntas ſe obligat illi, â quo beneficium accepit,ad mutua officia debita proportione, ad diligendum eum, â quo beneficium proficiſcitur ad ornandum eum aut tuendum, ut narratur Marci cuiuſdam, qui præturam geſſerat, & Bruti partes ſecutus fuerat, inſignis gratitudo. Hic Marcus cum poſt pugnam factam in campis Philippicis captus eſſet, ac inter ſeruos uenditus, emptus eſt â quodam Barbula, qui fuit amicus Antonij. Etſi autem Marcus erat ignotus Barbulæ, tamen ingenij uis, prudentia, moderatio morum digna uiro nobili elucebat. Quare eum Barbula in comitatu ſecum duxit, non tam ut ſeruum, quam ut amicum. Forte igitur, cum tandem Romam eum ſecum duxiſſet,ibi agnoſcitur Marcus. Agnitum Barbula propter uirtutem ſeruare cupit. Quare ei per Agrippam ab Auguſto ueniam impetrat, qua impetrata,non ſolum libertatem ei reddit, ſed ipſum quoqꝫ reſtituit Reipublicæ & honoribus,uenit enim Marcus in Auguſti noticiam & familiaritatem. Audiſti beneficium Barbulæ. Nunc gratitudinem Marci cognoſce. Poſt Actiacam pugnam ſuperato Antonio mirabili caſu Barbula inter uictos uenditus,emitur â Marci procuratore. Cum autem aliquanto poſt ad Marcum adductus eſſet, mox agnoſcitur. Memor igitur Marcus accepti beneficij, exponit Auguſto quod acciderit, ac oſtendit ſe neceſſariò deprecari pro Barbula, â quo antea ſeruatus ſit. Laudat Auguſtus Marci officium, & propter uirtutis admirationem dat ueniam Barbulæ. Iam Marcus uiciſſim libertatem reddit Barbulæ,eumqꝫ Reipublicæ & honorib. reſtituit. Rara ſunt hæc exempla, & multò plures ſunt ingrati.Nec rarò accidit hoc,quod in Tragœdia quiſpiam quæritur: Men' ſeruaſſe,ut eſſent qui me perderet? Sed quia rara uirtus eſt gratitudo,ideo mediocri diligentia rudis ætas aſſuefacienda eſt,ut eam intelligere & colere diſcat.

Gratitudo ad quartum præceptum pertinet.

Gratitudo quid.

Hiſtoria Marci et Barbulæ.

Hacte-

Hactenus de pœnis contumaciæ inferiorum & præmijs obedientiæ dixi. Sciant autem & gubernatores ad ſe quoq; minas & promiſsionem pertinere. Parentum negligentiam grauiter puniri teſtatur exemplum ſacerdotis Eli. Imò magna pars calamitatum humanarum oritur à parentum & gubernatorum negligentia, ac ne ſim prolixior, unam hanc ſententiam adſcribam, quæ ſemper in conſpectu eſſe parentibus & præceptoribus adoleſcentiæ debet. Non eſt uoluntas Patris, ut pereat unus de paruulis iſtis. Si quis læſerit unum de paruulis iſtis in me credentibus, melius ei eſſet, mergi eum in mare &c. Magnum & atrox ſcelus eſt uel negligentia frenos diſciplinæ iuuentuti laxare, uel praua inſtitutione, aut malis exemplis eam corrumpere. Hæc quam ſit uſitata in uita, nimis manifeſtum eſt. Cum parentes aut præceptores ſunt Epicuræi, non aſſuefaciunt ſuos ad agnitionem & timorem Dei, interdum alunt & confirmant malas opiniones. Hæc ſcelera puniri diuinitus non dubium eſt, ſicut Deus inquit: Contemnentes me, reddam contemtos.

Minæ & promiſsiones pertinentes ad gubernatores & parentes.

Econtra uero pios ac uigilantes parentes, præceptores, & magiſtratus multa docet promiſsio de exercenda fide, eoſq; magnopere confirmat. Magnum, difficile, ærumnoſum & periculoſum onus ſuſtinent Magiſtratus omnes, in quo gerendo, experientia docuit magnos & mediocres reges ac duces, gubernationem rem eſſe ſupra hominum ſapientiam & uires poſitam, ac Dei auxilio indigere, qua de re extant innumeræ ſententiæ, etiam in Ethnicis ſcriptoribus, ſed nos credamus grauiſſimo teſtimonio Baptiſtæ, Non poteſt ſibi homo ſumere quicquam, niſi ei ſit datum deſuper.

Exercent igitur pij Magiſtratus fidem, cum petunt & expectant à Deo conſilium & auxilium in tota gubernatione. Ac norunt pij hoc exercitium, & ſciunt hanc inuocationem non eſſe irritam, Sicut pulcherrimum exemplum extat. ij. Paral. xx. Cum ignoramus quid agendum ſit, hoc unum reſtat, ut oculos noſtros ad te dirigamus. Sæpe autem accidit, ut negocia incidant, quæ conſilijs humanis inextricabilia ſunt: In his cum facere officium ſuum magiſtratus ſtudent, & fide auxilium petunt, ſentiunt ſe iuuari à Deo, etiamſi euentus non prorſus noſtris cogitationibus reſpondent, ut ſupra de Ionatha dictum eſt. Hæc eſt uera politica ſapientia, ſupra Ariſtotelicam, & ſupra conſilia ſapientum, qui Deum non uerè inuocant, ſed decurrunt ad uaria & inconceſſa præſidia. Hæc etiamſi non intelligit rudis ætas, tamen monenda eſt, ut diſcant hæc duo, faciendum eſſe officium, nec admiſcenda eſſe mala conſilia, & petendam, ac forti, magno & conſtanti animo expectandam eſſe defenſionem à Deo, ſicut Pſalmus xxxvi. ait, Commenda Deo uiam tuam, & ipſe faciet. Item, Subditus eſto Deo, & ora eum. Item, Expecta Deum, & cuſtodi uiam eius. O ſalutarem ſapientiam, quæ & euentus parit fœlices, & in periculis magnam conſolationem et conſtantiam conſiliorum adfert.

DE REVERENTIA ET OBEDIENTIA *debita miniſtris Euangelij.*

ETſi in tertio præcepto dictum eſt de miniſterio Euangelij conſeruando, tamen maximè probandum eſt, quod in hoc quarto præcepto docent de obedientia & reuerentia præſtanda paſtoribus Eccleſiarum rectè docentibus. Sed ſemper tenenda eſt æterna & immutabilis regula: Fugite idolatriam. Item: Si quis aliud Euangelium docebit, anathema ſit. Quare neceſſe eſt uitare

Obedientia erga Euangelium.

idola, neceſſe eſt diſcedere ab ijs, qui idola & impias opiniones defendunt, etiamſi uocantur ordinaria poteſtas, ut auditores Baptiſtæ & Chriſti oportuit diſſentire à Phariſæis damnantibus Baptiſtæ & Chriſti doctrinam. Etſi autem dolendum eſt, fieri magnas diſtractiones ac diſcordias, quæ pariunt alia multa mala, cædes, bella, mutationes imperiorum, tamen mandatum Dei, Fugite idolatriam, eſt immutabile. Rectè igitur faciunt, qui ſeiungunt ſe à defenſoribus idolorum & impiarum opinionum, nec ſunt ſuffragatores in defenſione idolorum, libidinum & parricidiorum. Hoc ſæpe dictum eſt, & hic dici locus poſtulat.

Obediĕtia erga miniſtros.

Deinde de Paſtoribus rectè docentibus Euangelium, & non defendentibus aliquos impios errores, hanc doctrinam neceſſe eſt infixam eſſe omnium animis, deberi obedientiam ipſi miniſterio Euangelij, ſicut dicit æternus Pater de Filio: Hunc audite. Et Filius ait de miniſterio: Qui uos audit, me audit. Quare execrandus eſt furor maximæ multitudinis hominum, quæ contemnit Euangelium & miniſterium Euangelij. Debetur & ipſis paſtoribus rectè docentibus obedientia in his, quæ ad miniſterium pertinent, id eſt, in Euangelio, & uera iuriſdictione tradita in Euangelio. Item dilectio, reuerentia, uictus, defenſio. Hæc aliquoties præcipit Paulus, ut 1. Theſſ. ultimo: Eos qui præſunt in uerbo, diligite excellenter propter miniſterium eorum, & pacem erga eos tuemini. Et ad Hebræos ultimo: Obedite doctoribus ueſtris & obtemperantes eis, ut cum gaudio & non gementes ſuo munere fungi poſſint. Singularis doctrina hoc præcepto continetur, cum ait, Vt fungi poſſint ſuo munere non gementes. Nam cum per ſeſe omnis gubernatio, maxime uero Eccleſiaſtica difficilima ſit, & plena ærumnarum, ualde cumulantur ærumnæ, cum ad externa impedimenta accedit domeſtica contumacia. Econtra uero cum domi concordia eſt, facilius ſuſtineri certamina cum externis hoſtibus poſſunt. Ideo iubet auditores, ut ſuo obſequio leniant gubernatoribus cæteras difficultates, & induant eoſdem affectus, oſtendant ſe publicam tranquillitatem priuatis negocijs anteferre, quod niſi fiat, cumulantur impedimenta.

Reuerĕtia debita miniſtris Euangelij quæ & quid ſit.

Reuerentia autem, quam nominaui, eſt agnoſcere eos diuino miniſterio fungi, ac noſipſos ſubijcere huic miniſterio, nec maledicere ueræ doctrinæ, nec calumnioſe deprauare rectè dicta & rectè facta piorum paſtorum. Poſtremò & moribus eorum infirmitatem aliquam condonare, quæ tamen non coniuncta eſt cum impietate, nec manifeſtam turpitudinem continet. Id ſignificat Chriſtus, cum lauat pedes Apoſtolorum, & exemplum eos imitari iubet. Tunc lauas pedes ſacerdotum, cum ſordes eorum placidè detergis, & tua diligentia offenſiones ſanas, non exulceras. Contrarium faciunt homines prophani, nec ſolum acerbè exagitant leuia uicia aut errata, ſed etiam uirulentis calumnijs rectè dicta & rectè facta deprauant, & inſidioſe aucupantur & captant aliqua, quæ in ſpeciem reprehendi & traduci poſſunt. Hæc ſycophantia non eſt leue peccatum, quare ſe quiſque adſuefaciat, ut rectè docentes ex animo ueneretur, & ſi quam habent imbecillitatem, ſine impietate, & ſine manifeſta turpitudine, cogitent ſeſe etiam uicia habere, quorum ueniam ita ſint impetraturi, ſi & alijs ipſi ignoſcant, ut ait Chriſtus: Remittite, & remittetur uobis. Nota eſt uetus fabula de duabus manticis. Sua uicia homines geſtant in mantica quæ pendet in tergo, aliena geſtant in contraria. Cur tui paſtoris morbos uides, tuos negligis. Hæc iudiciorum peruerſitas, gignit poſtea alias peſtes, liuorem & odia, quæ inuocationem impediunt. Et interdum pernicioſa diſſidia ſequuntur

quuntur in Eccleſijs,quæ rectè conſtitutæ fuerant. His malis cum occaſionem præbet iudicij tui peruerſitas de rectè docentibus, ſcias ad te pertinere triſtiſſimam concionem Chriſti: Væ homini,per quem exoritur ſcandalum. Cæterum longior eſt doctrina de ritibus,quos Epiſcopi ſeu paſtores inſtituunt, ſeu ut uulgo dicimus,de traditionibus humanis. In Eccleſijs rectè inſtitutis, ubi ritus ſeruiunt miniſterio Euangelij, quod cum Deus publicum eſſe uelit, ordine quodam adminiſtrandum eſt, teneatur regula, quod propter conſeruationem miniſterij & bonum exemplum ſeruandi ſint illi ritus, quia non pugnant cum Euangelio. Sed quod extra caſum ſcandali, uiolatio non ſit peccatum. Sed ritus impij fugiendi ſunt, inuocatio mortuorum, oblatio pro uiuis & mortuis in Miſſa, & aliæ ſuperſtitiones. Et irrita ac nulla eſt autoritas legum, quæ pugnant cum mandatis diuinis, ut legis de cœlibatu, Sed hæc aliàs copioſius dicuntur.

Ritus qui ſeruiunt miniſterio ſeruandi ſunt.

DE QVINTO PRÆCEPTO.

V. PRÆ:

POſtquam obedientia conſtituta eſt in quarto præcepto, reliqua deinde præcepta tradunt ordine uera officia debita proximo,ſcilicet ne corpori, coniugi,fortunis alterius noceamus.Item,ut ſimus ueraces,ſeruantes pacta &c.

Quæ ſunt peccata pugnantia cum hoc præcepto?

Duplicia ſunt,exteriora & interiora. Exteriora ſunt, iniuſtè corpus alterius lædere externo aliquo facto.Item iuuare aut approbare tales iniurias. Item non defendere eos, quos tueri debuimus. Hic gradus habet pœnam corporalem.Deus enim ſeueriſſimè mandat,ut homicidia puniantur. Nec mandat ſolum,ſed ipſe eſt cuſtos huius Legis, nec relinquit impunitos homicidas,ſicut teſtantur hæc uerba: Vox ſanguinis fratris tui clamitat &c. Et Chriſtus inquit: Qui gladium acceperit,ſcilicet non datum à Magiſtratu & Legibus,gladio peribit. Quare etiamſi quis effugerit Magiſtratuū manus aliquandiu,tamen ſciat ſe Dei manum effugere non poſſe,qui mirabiliter retrahit ſontes,etiam ad corporales pœnas. Ita Deus ſua ope hanc Legem conſeruat, ut retineat pacem in ſocietate humana, & oſtendat, ſe hoc exemplo puniturum eſſe peccata. Hæc prodeſt infigi intimis ſenſibus pectoris, & ut timor Dei coherceat homines, & agnoſcamus præſentiam & iudicium Dei. Ac exempla priuata & publica teſtantur Deum eſſe uindicem, ut neces tyrannorum, pœnæ mouentium iniuſta bella, item crudeliter imperantium. Sed interiora peccata ſunt cupiditas nocendi in animo, odium, maleuolentia, ἀστοργία, negligentia in defenſione, quia Lex Dei requirit perfectam obedientiam, ideo non ſolum præcipit, ne manu noceamus, ſed etiam ne cor nocere cupiat. Sic interpretatur Legem Chriſtus Matth.v.& requirit perfectam obedientiam.

Peccata quinti præcepti.

Quæ ſunt bona opera huius præcepti?

Duplicia ſunt,politica & ſpiritualia. Politicum eſt,abſtinere ab externa cæde, non iuuare, non approbare iniurias corporum, defendere eos, quos tueri debemus. Hæc eſt politica iuſticia,quę exiſtere poteſt etiam in impijs, & requirit eam Deus, ac retinet pacis publicæ cauſa, & ornat corporalibus præmijs, ut iuſta bella gerentes defendit, ut Romanis dedit Imperium. Interiora opera ſunt in timore Dei, & fide & agnitione Chriſti, uel obedire Deo in hoc præce-

Opera quinti præcepti.

præcepto, uacare odio, maleuolentia, cupiditate nocendi, dolere uicem eorum, qui iniurijs afficiuntur, habere uoluntatem defendendi & iuuandi alios, eſſe placabilem, non eſſe tenacem ſimultatum aut offenſionum, non eſſe cupidum uindictæ.

Eſtne licita uindicta?

Vindicta mandata Magiſtratui.

Vindicta mandata Magiſtratibus, eſt opus, quod fit autoritate & mandato Dei iuxta Leges. Ideo propriè & uerè pertinet ad hanc ſententiam: Mihi uindicta, & ego retribuam, id eſt, Dei eſt uindicta, quam Magiſtratus legitimè exercet. Multæ autem partes ſunt uindictæ legitimæ, iudicia, bella, defenſio legitima aduerſus latrones, pœna legitima latronum & tyrannorum. Hæc conceſſa ſunt etiam Chriſtianis, quia Magiſtratus eſt res bona, & ordinatio diuina, qua licet uti Chriſtianis, Rom. xiij. Sic fuerunt in imperijs Ioſeph, Dauid, Centurio, & multi ſancti principes & Reges. Sed priuata uindicta prohibita eſt, ſicut Paulus inquit: Non ulciſcentes uoſmetipſos. Eſt autem priuata uindicta, quæ fit ſine autoritate Magiſtratus. Itaq; etiam Magiſtratus priuatam uindictam exercet, cum ſine legum autoritate, priuata cupiditate innocentes lædit.

Vindicta priuata.

Quæ uirtutes pertinent ad hoc Præceptum?

Virtutes & uitia pertinentia ad Quintum præceptum.

Dilectio proximi, iuſticia in non lædendo, beneficentia in defendendo, Manſuetudo imperans iræ, placabilitas, clementia et ἐπιείκεια in mitiganda acerbitate imperiorum, miſericordia, φιλοστοργία, quæ eſt affici alienis bonis & malis. Vicia oppoſita ſunt, odium, maleuolentia, iniuſticia, cupiditas nocendi, cupiditas uindictæ, deſertio eorum, quos defendi oportuit, crudelitas, quæ pugnat cum ἐπιεικείᾳ, implacabilitas, ἀστοργία, non eſſe miſericordem. Gaudere in alienis malis. Non affici alienis bonis aut malis.

Peccatne Dauid, cum ait: Perfecto odio oderam eos?

Zelus propter gloriam Dei non pugnat cum Quinto præcepto.

Non peccat. Nam iraſci propter gloriam Dei, & amorem iuſticiæ, eſt uirtus, & quidem peculiaris & excellens motus ineſt ſanctis uiris, inflammatis ſtudio defendendæ gloriæ Dei, aut defendendæ iuſticiæ, aut ira aduerſus impietatem & turpitudinem. Hic impetus placet Deo, ſicut Phines propter zelum promittitur ſacerdotium. Et iiij. Reg. laudatur Iehu, qui inquit: Vide zelum meum pro Domino. Et alibi dicitur: Zelus domus tuæ comedit me, id eſt, exarſi magno impetu defendendæ domus Dei. Hoc effectu Helias, Heliſæus occiderunt impios, & Prophetæ maledicunt impijs, ut in Pſalmis apparet. In heroicis uiris eſt ſimilis quidam impetus defendendæ iuſticiæ, puniendæ turpitudinis, tuendæ Reipub. &c. Hunc affectum Philoſophi uocauerunt Nemeſin. Et quanquam talis ira eſt heroica, nec ſimulari poteſt, ſed eſt peculiare donū Dei, tamen Magiſtratus, quantum fieri poteſt, talem zelum & talem iram imitari debet. Sed nunc peccatum eſt iraſci, cum priuata cupiditate incitati iraſcimur, uidelicet, non principaliter propter gloriam Dei, aut amorem iuſticiæ, aut odium turpitudinis, ſed quia nobis commoda noſtra eripiuntur, & interturbantur uoluptates. In talibus priuatis cauſis iraſci, odiſſe alios, & incendi cupiditate uindictæ, ſunt peccata contra præceptum: Diliges proximum ſicut teipſum. Et Chriſtus Matth. v. refert ad hoc præceptum, Non occides. Item iubet inimicos diligi, & prohibet priuatam uindictam.

Atq; hic cauendum eſt, ne priuatis affectibus atq; odijs prætexatur ſpecies zeli, ut hypocritæ & tyranni ſæpe faciunt. Poſtremò in hoc præcepto conſideren-

Comminatio-nes et promiſ-ſiones quinti præcepti.

ſiderentur comminationes & promiſsiones. Comminationes aliquas ſupra recenſui. Homicidia haud dubiè punit Deus etiam corporalibus pœnis, ſicut ait Chriſtus: Qui gladium acceperit, gladio peribit. Et de Abel dicitur: Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me. Econtra proponamus nobis etiam promiſ-ſiones, ut ad clementiam & cohibendam cupiditatem uindictæ nos inuitent. Chriſtus inquit: Beati mites, quia poſſidebunt terram. Item, Remittite & re-mittetur uobis. Et Eccleſiaſtici xxviij. Aduerſus ulciſcentem Deus exercebit uindictam, & peccata illius ſeruabit. Item, Remitte proximo, qui tibi nocuit, & tunc deprecanti tibi remittentur peccata. Inprimis autem in Repub. neceſſa-ria uirtus eſt cohibere cupiditatem uindictæ, quia ibi niſi interdum diſſimule-mus iniurias, exiſtunt ingentes motus. Hic condonandæ ſunt iniuriæ commu-ni tranquillitati, ſicut docet præceptum, Dilectio eſt uinculum integritatis, id eſt, ne diſſoluatur Eccleſia. Valde laudatur Græcum illud præceptum, μὴ μνησικακεῖν.

Quomodo fit hoc præceptum, & quomodo placet Deo, & fit cultus Dei?

Opera V. præcepti quomodo fiant cultus Dei.

Omnia præcepta referenda ſunt ad primum. Nam hoc fine omnia fieri debent, ut in ijs officijs Deo obediamus. Ita igitur fit hoc præceptum, cum prius fide ſtatuimus, nos propter Chriſtum placere Deo, & poſtea incipimus obedire Deo in his præceptis. Timemus Deum, nec uolumus eum offendere. Ideo abſtinemus ab iniuſta uiolentia, repugnamus iracundiæ, reprimimus odi-um. Et hæc exercitia non ſunt facilia. Ideo pij in hoc certamine adiuuantur à Spiritu ſancto. Hæc inchoata obedientia, etſi procul abeſt à perfectione, tamen propterea, quia ſumus in Chriſto, placet Deo, ſicut & Pſalmus concionatur pijs: Iraſcimini, & nolite peccare, id eſt, reſiſtite iræ. Fit autem cultus Dei pro-pter finem, quia hoc fine præſtatur, ut Deo obediamus in his officijs. Item pro-pter ipſum retineamus Eccleſiæ tranquillitatem.

SEXTVM PRÆ-CEPTVM.

VI. PRÆ:

Non Mœchaberis.

Quid præcipit Sextum præceptum?

APprobat coniugia, coniugalem conſuetudinem. Deinde prohibet omnes uagos concubitus, & prohibet non tantum externa facta, ſed etiam affectus impuros & incendia animorum, ſicut Chriſtus interpretatur: Qui uiderit mu-lierem ad concupiſcendam eam, iam mœchatus eſt.

Recita comminationes additas huic præcepto.

Comminationes VI. Præcepti, & exempla puniti libidinis.

Non ſolum eſt imbecillitas magna in animis hominum, qua fit, ut facile inflammetur concupiſcentia, ſed etiam horribilis cæcitas eſt, quæ facit, ut ex-tenuent homines hoc peccatum, nec uideant iram Dei aduerſus hoc peccatum, nec moueantur minis æternarum pœnarum aut corporalium pœnarum. Nam maximæ calamitates humanæ plerunque ſunt pœnæ idolatriæ, tyrannidis & li-bidinum. Ita in cauſis diluuij recenſentur libidines. Sodoma conflagrarunt propter nefariam impuritatem. Ciues Sichem interfecti ſunt propter ſtupra-tam filiam Iacob. Deinde in deſerto propter libidines una die uiginti tria mil-

lia homi-

lia hominum perierunt: Poſtea ferè tota tribus Beniamin deleta eſt propter ſtupratam Leuitæ uxorem. Filij Heli propter adulteria perierunt. Dauidis adulterium magnas ipſi & regno calamitates attulit. Oſtendunt pœnas huiuſmodi flagitiorum etiam aliarum gentium hiſtoriæ, ut Troia propter raptam Helenam euerſa eſt. Romæ tota Reſpublica mutata eſt propter Lucretiam ui compreſſam. Deinde propter Appij ſcelus, qui Virginij filiam rapere conatus eſt, iterum mutata eſt Reſpublica. Plutarchus narrat duas puellas à Laconicis iuuenibus per uim ſtupratas deinde interfectas eſſe. Narrat & alia quædam facinora, ſed in pugna Leuctrica Lacedemonij uicti ſunt ad ſepulchra illarum puellarum, ut appareret Deum ulciſci illa ſtupra. Pauſanias Spartanus propter raptam & interfectam puellam, poſtea fame necatus eſt, Miletus, Sybaris, Athenæ, & aliæ Græciæ ciuitates, deniq; Roma propter libidines euerſæ ſunt. Conſtantinopolim aiunt etiam ante captiuitatem horribilibus ſceleribus pollutam fuiſſe.

Has Hiſtorias attigi breuiter, ut ſimilia exempla obſeruentur uetera & recentia, eaq; ſciamus non caſu accidere, ſed pœnas eſſe diuinitus irrogatas pro talibus flagitijs. Ac certiſſimum ſignum eſt impendentis exitij imperijs & ciuitatibus, quando ad ipſa uicia accedit impunitas & contemptus peccati. Sicut Eſai.iij. dicitur: Peccatum ſuum ſicut Sodoma prædicauerunt. Cum talis eſt licentia, ſciamus non procul eſſe pœnas. i. Corinth.vi. Fornicatores, adulteri, &c. non erunt hæredes regni Dei. Et ſequitur deinde longa concio, Epheſ. v. Omnis fornicatio & impudicitia non nominetur inter uos. Galat. v. Opera carnis ſunt adulterium &c. qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt. Coloſſ.iij. Fornicatio & impudicitia &c. propter quæ uenit ira Dei ſuper inobedientes. i. Theſſ. iiij. Hæc eſt uoluntas Dei ſanctificatio ueſtra, ut abſtineatis à fornicatione. Hebræ.xiij. Fornicatores & adulteros iudicabit Deus. Hebr.xij. Sequimini ſanctificationem, ſine qua nemo uidebit Dominum. i. Pet. ij. antefert cæteris peccatis libidines, & ſignificat præcipuè propter libidines puniri homines priuatim & publicè. Iniuſtos ad diem iudicij reſeruat, maximè uero ambulantes in concupiſcentia immunda iuxta carnem. Itaq; exempla teſtantur publicis calamitatibus ſæpe punitas eſſe libidines. Epheſ.iiij. docet cæcitatem & ſecuritatem comitari libidines, cum ait: Qui cum dedoluerunt, ſe tradunt immundiciei. Et Oſeas monet cæcitatem pœnam eſſe libidinum. *Gradus libidinum et pœnarum.* Ebrietas & fornicatio auferunt cor. Sunt autem gradus libidinum, qui & pœnarum gradus habent exemplis ſacrarum literarum & legibus. Nam imperia debent publicis pœnis hæc flagicia punire, ſicut teſtatur hæc ſententia: Lex poſita eſt iniuſtis. Hic autem intelligamus etiam uicina uicia prohiberi, quæ alunt libidines, qualia ſunt, intemperantia, ocium, luxus, ſicut ait Ezechiel capite xvi. Hæc fuit iniquitas Sodomæ, ſuperbia, ſaturitas panis & abundantia, & ocium, & manum egenti non porrigebant. Ideo fecerunt abominationes, propter quas deleui eos. Vt autem Propheta coniungit uicina peccata, ita hic prohibentur omnia uicia, quæ alunt libidines, ut intemperantia, ocium, ebrietas.

Quomodo fit hoc præceptum?

Ita fit, cum agnoſcimus immundiciem noſtram, & fide ſtatuimus nobis Deum propicium eſſe propter Chriſtum, & incipimus Deo obedire in hoc præcepto ſic, ut in timore Dei & propter Deum repugnemus affectibus, qui ad libidi-

ad libidines incitant, & abſtineamus â ſcortatione, adulterijs & inceſtis libidinibus, ſed coniugio piè utantur illi, quibus eſt opus, iuxta illud Pauli: Propter fornicationem unuſquiſq; habeat uxorem ſuam. Nam coniugalem conſuetudinem approbat Deus, ſicut Chriſtus clare docet Matth. xix. Et Paulus 1. Corinth. vij. & i. Timoth. ij. Hæc inchoata obedientia placet Deo, propterea, quia ſumus filij, & habet ingentia præmia, ſicut teſtatur exemplum Ioſeph. Et quanquam hærent in nobis uicioſi affectus, tamen condonantur ijs, qui repugnant & credunt in Chriſtum.

DIC SEPTIMVM PRÆCEPTVM.

Non furtum facias. VII. PRÆ:

Quid præcipit?

Vltæ opus eſt rerum uſu, poſſeſsione, & contractibus. Ideo iam docet etiam in his rebus Deo ſeruire, & primum, quia uetat furta, ſequitur, quod liceat ſuum cuiq; tenere. Quare rerum diſtinctionẽ & dominia approbat. Eſtq; doctrina utilis conſcientiæ, intelligere, quod Deo placeat hæc externa & politica ordinatio diſtinctionis dominiorum. Econtra prohibet omnia uicia, pugnantia cum hac ordinatione, furta, rapinas, iniuſtos contractus, & quaſcunq; expilationes priuatas & publicas, mendicitatem non neceſſariam, negligentiam in curandis facultatibus nobis commiſſis, prodigalitatem & profuſiones & ſumptus inutiles, corruptelas, quibus emuntur patrocinia in malis cauſis, merces iniuſtas, impoſturas in mercibus &c. Nec tantum exteriora facta prohibentur, ſed etiam interiora uicia, auaritia & omnis cupiditas iniuſti lucri & πλεονεκτημάτων, tenacitas in dandis neceſſarijs eleemoſynis, in iuuanda Eccleſia & Repub. poſtremò & naturalis concupiſcentia repugnans huic præcepto. Hæret enim in animis hominum diffidentia, qua fit, ut non expectent homines uictum & cætera commoda uitæ â Deo. Inde oritur ſollicitudo de uictu & fortunis, quæ impellit homines ut appetant aliena, ut inſidientur alieno quoquo modo queant. Itaq; accuſat & hoc præceptum omnes homines, & erumpit concupiſcentia adeò ut mũdus plenus ſit furtorum, id eſt, iniuſtorum aucupiorum, iniuſtorum contractuum, rapacitatis & ſimilium uiciorum.

Diſtinctio dominiorum ſancita VII. Præcepto.

Quomodo fit hoc præceptum?

Cum agnoſcimus noſtram infirmitatem, & fide credimus nobis propter Chriſtum remitti peccata, fit hoc præceptum, cum inchoatur obedientia, uidelicet, cum petimus & expectamus ex Deo uictum & fortunas, & ſimul iuxta mandatum Dei laboramus, & iuſtè parto utimur, & propter timorem Dei cauemus illicitos modos quærendi res. Item damus de noſtro neceſſarias eleemoſynas propter mandatum Dei, iuuamus quantum poſſumus de noſtro Eccleſiam, uidelicet miniſtros Euangelij, & ſtudia. Item, Rempublicam. Hic magna conſolatio eſt pijs, intelligere, quod hæc obedientia Deo placeat, & quod hæc ipſa œconomica officia, id eſt, diligentia parandi facultates, & legitimus uſus earum, ſunt cultus Dei.

Licetne Chriſtianis tenere proprium & eſſe diuites?

Licet tenere proprium, & habere diuitias, ſicut multæ ſententiæ teſtan-tur. Paulus ad Timotheum ait: Præcipe diuitibus, ne ſuperbiant &c. Non igi-tur prohibet eſſe diuites. Et in genere tenenda eſt regula, quod Euangelium non aboleat politicas ordinationes. Pertinet autem & diſtinctio dominio-rum ad politicas ordinationes. Item Euangelium uocat ad Chriſtum Reges & Principes, manentes in imperijs. Licet igitur eſſe diuites. Sed regula Salomo-nis tenenda eſt, qui ait: Fontes tui deriuentur foras, & tu dominus eorum eſto. Hac figura pingit & proprietatem rerum & eleemoſynas. Vt enim alijs con-cedimus, ut ex fonte noſtro hauriant aquas, aut deducant riuulos, ita tamen, ut nos fontis dominium retineamus, ſic ex fructibus noſtri patrimonij conge-rendæ ſunt eleemoſynæ, ita tamen ut fundus nobis ſit ſaluus, ſeu ut ſit incolu-me patrimonium. Nam & Reipublicæ cauſa opus eſt eſſe multos diuites. Igi-tur utraque uirtus neceſſaria eſt, parſimonia in conſeruandis patrimonijs & libe-ralitas in largiendis eleemoſynis, ſed neceſſarijs.

Euangelium non prohibet tenere proprium.

Quæ ſunt eleemoſynæ neceſſariæ?

Tria genera ſunt præcipuè neceſſaria. Primum, conferre aliquid ad mi-niſterij Eccleſiaſtici conſeruationem. Hoc officium ſæpe præcipitur in ſcriptu-ris. Chriſtus ait: Dignus eſt mercede is, qui laborat. Et Paulus ad Corinthios, Sic & Dominus ordinauit, ut ij, qui annunciant Euangelium, uiuant ex Euan-gelio. Et addit magnas promiſsiones Chriſtus in Euangelio. Qui dederit minimo in nomine diſcipuli, non perdet mercedem ſuam. Et extant paſſim in Prophetis promiſſiones ampliſſimæ, ut Haggæi primo, & Malachiæ pri-mo. Sciant ergo pij hoc genus eleemoſynarum ita neceſſarium eſſe, ut qui non præſtant pro ſua uocatione & facultatibus, & pro ſuo loco, grauiter offendunt Deum. Principes & Reſpub. debent tueri pios miniſtros, & curare eis uictum. Debent & ſtudia excitare ſuo ſumptu. Sic & priuati debent liberaliter confer-re ad alendos miniſtros Eccleſiaſticos & ſtudioſos. Debent & alijs officijs eos iuuare.

I. Genus eleemoſynarum.

II. Genus. Secundum genus eſt, largiri egenis cognatis, ut parentibus, fratribus, li-beris, aut alijs propinquis, quia in dandis eleemoſynis primum eſt habenda ra-tio propinquorum, ſicut Paulus inquit ad Timotheum: Diſcant primum exer-cere pietatem erga propriam familiam, & uicem reddere parentibus. Ita ſi quis ſuos, & maximè domeſticos, non curat, deterior eſt infideli, quia cognatis dupli citer obligati ſumus, & naturali φιλοστοργίᾳ, & propter illud commune præce-ptum de iuuandis egentibus. Sæpe autem exiſtit naturalis φιλοστοργία, etiam in ignaris Euangelij.

III. Genus eleemoſynar: Tertium genus eſt iuuare alienos, quos tamen præſens occaſio nobis commendat, ſcilicet, quia nobiſcum uiuūt, & impediti ualetudine aut alijs ueris difficultatibus, non poſſunt ſine alieno auxilio uiuere. Hos petentes non iuuare pro modo facultatum eſt peccatum, ſicut 1. Iohan. iij. ſcribitur: Qui habet facul-tates, & uidet fratrem ſuum egere, & claudit uiſcera ſua ab eo, quomodo chari-tas Dei manet in eo? Ita & Lex Moyſi, cum præcipit, ut ſingulæ ciuitates ſuos egenos ſuſtentent, ſignificat præſentibus talia beneficia deberi. Nam in Deute-ronomio cap. xv. nominatim fit mentio illorum, qui nobiſcum habitant. Sic enim inquit textus: Si unus de fratribus tuis qui moratur intra portas ciuita-tis tuæ, in terra, quam Dominus Deus tuus tibi daturus eſt, ad paupertatem

redactus

redactus fuerit,non obdurabis cor tuum &c.Et deinde: Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ. Idcirco ego præcipio tibi, ut aperias manum fratri egenti & pauperi, qui tecum habitat in terra. Conſtituit & Paulus modum eleemoſynis, 2. Corinth. 8. ut ita largiamur, ne nobis ſit tribulatio, alijs remiſſio, ſed ut ex æqualitate pro præſenti occaſione, ex eo quod nobis ſupereſt, conſulatur illorum inopiæ. Hic cum nominatim dicat, ex eo quod ſupereſt, uult, ut largiamur de fructibus patrimonij, nec tollit diſcrimina diuitum & pauperum. Non enim tollit diſtinctionem dominiorum, & politicas ordinationes. Nam & paulō ante præfatus eſt, ſe de uoluntaria collatione loqui, non imperare ut diſcedant à facultatibus. Ergo æqualitas intelligenda eſt non Arithmetica, ſed Geometrica, id eſt, ut ratione fiant æquales diuites & inopes, uidelicet, ut quo quiſq; ditior eſt, eo ſit liberalior. Item, ut diuites benignè largiantur, inopes uero non abutantur aliena liberalitate, nec utantur alieno niſi in neceſſitate, non exhauriant aliorum patrimonia &c, Nam mendicitas quæ non habet probabilem cauſam, eſt peccatum, & furti ſpecies, ſicut 1. Theſſ. 4. dicitur: Adhortamur uos fratres, ut ſtudeatis eſſe tranquilli, & ſuum quiſq; officium faciat, & laboret ſuis manibus. Et 2. Theſſ. 3. Si quis non uult laborare, non comedat. Item, Vt cum tranquillitate laborantes, proprium panem comedant. Talibus ignauis mendicis non eſt opus largiri. Ac uidendum eſt in eleemoſynis, ne ſint profuſiones ad oſtentationem comparatæ, ſed neceſſitati aliorum conſulant propter mandatum Dei. Hæc uera officia ſeuериſsimè præcepta ſunt, & habent grauiſſimas comminationes & promiſſiones, ſicut ait Chriſtus: Eſuriui, & non dediſtis mihi cibum. Prouerbio. 21. Qui obturat aures ad clamorem pauperis, uiciſſim clamabit & ipſe, & non exaudietur. Item Eſai. 58. Frange eſurienti panem tuum &c. tunc inuocabis, & Dominus exaudiet.

Modus eleemoſynis.

Æqualitas Geometrica.

Comminationes et promiſſiones ſeptimi præcepti.

Licetne Chriſtianis uti contractibus?

LIcet, iuxta uſitatam regulam: Euangelium non abolet ordinationes politicas aut œconomicas, & quidem iura naturæ non abolet. Sunt autem contractus iuris naturæ, quia uita humana habet opus mutua communicatione, quæ fit per contractus. Quare ſciat Chriſtianus contractus eſſe ordinationem Dei, ſicut alias politicas ordinationes, quemadmodum & Salomon dixit: Libra & pondus iudicia Domini ſunt, id eſt, res à Deo iuſtè ordinatæ. Sed in primis conſideret Chriſtianus finem illarum ordinationum principalem. Deus enim hæc dona ordinauit ad hunc finem, ut per ea mutuam charitatem exerceamus.

Contractus ſunt conceſſi Chriſtianis.

Quare Chriſtianus in fide utetur contractibus, tanquam dono Dei, & ſciet his officijs exercendam eſſe charitatem erga proximum. Quare non defraudabit proximum per prætextum contractuum, nec ſtruet per contractus inſidias proximo. Quatenus autem utendum ſit contractibus, & quatenus lucra conceſſa ſint in contractibus, leges politicæ conſulendæ ſunt, quia Chriſtianus poteſt uti legibus ciuilibus, & uidendum eſt, in quibus contractibus leges concedant lucra, & approbent, in quibus non approbent, ut in uenditione & locatione rerum uel operarum mediocria lucra conceduntur. Aut enim officia, aut res ſeu operæ communicantur. Vt autem poſſit eſſe perpetua communicatio, neceſſe eſt effici æqualem compenſationem. Si enim una pars tantum daret, altera tantum acciperet, non eſſet perpetua communicatio, Ideo Leges non uolunt officia rebus compenſari, ſed officijs, quia res alterius partis exhaurirentur, &

tur, & iure naturali quædam officia homines debent hominibus, uidelicet quæ nobis non nocent, & alijs neceſſaria ſunt. Sunt igitur gratuiti contractus mutuatio & depoſitum. Rurſus ubi res uel operæ communicantur, neceſſe eſt rebus uel operis fieri compenſationem. Ideo in emptione uel locatione lucra conceduntur. Ita Lex naturæ docet æqualitatem in contractibus. Nam hæc ſententia eſt Lex naturæ, ne quis locupletari uelit cum detrimento alterius. Hic quæritur de reditibus, Item de contractu cum pacto redemptionis. Item de eo quod intereſt. Item de uſuris.

DE REDITIBVS.

Reditus à Magiſtratu conſtituti in bonis.

REditus ſunt duplices, alij conſtituti ſunt à legitima poteſtate in bonis ſubditorum. Hi cum ſunt moderati, ſicut uectigalia eſſe conuenit, ſunt liciti. Nam Magiſtratibus debetur ſtipendium, ut Roman. 13. ſcriptum eſt. Ita & Deus conſtituit ſacerdotibus decimas. Cæterum poteſtates uiderint, ne immodice onerent bona ſubditorum, quia peccant contra hoc mandatum Dei: Non furaberis, cum ſine iuſta & neceſſaria cauſa ad Rempublicam pertinente onerant populum nouis aut immodicis tributis, quia populus habet proprietatem in ſuis rebus, ſicut hiſtoria de Naboth teſtatur 3. Reg. 21.

Reditus priuato arbitrio cōſtituti.

Alij reditus ſunt priuato arbitrio conſtituti, ut cum aliquis conſtituit in fundo certo ſeruitutem pro precio, ut alius inde quotannis habeat certam pecuniam, aut certos fructus. Hi contractus etiam ſunt liciti, ſcilicet, ſi ſint ueræ uenditiones, hoc eſt, ſi fundus poſſet ſuſtinere hoc onus, & in contractu uere inſit fundus, unde reditus ſit ſoluendus. Tales reditus, uendere, emere, & poſſidere licitum eſt. Vt enim licet totum fundum uendere, ita fundi partem. Aut, ut licet in fundo iter, aut actum conſtituere, ita licet hanc ſeruitutem conſtituere, ut alius accipiat aliquam partem fructuum, ſi tamen fundus id onus ſuſtinere poſſit, & ſeruetur in emptione mediocris æqualitas. Ac tales emptiones non fiunt uicioſæ pacto redemtionis. Cum igitur maneat natura emptionis, etiamſi tale pactum accedit, licet emere, uendere & poſſidere fundos aut reditus cum pacto de reuendendo.

DE VSVRIS.

Licetne uſuras accipere?

Vſuræ Chriſtianis prohibitæ.

NOn licet, Quia Chriſtus inquit: Mutuum date, & nihil inde ſperantes. Et Lex prohibet Deuteronom. 23. Fratri tuo abſq; uſura mutuabis id quod indiget. Et Pſalmo 14. Qui pecunias ſuas ad uſuram non dedit. Et Ezech. 18. Sunt autem uſuræ, quando in mutuatione paciſcimur ut aliquid ſupra ſortem nobis propter ipſam mutuationem detur. Ideo autem ſunt iniuſtæ uſuræ, quia exigitur non debitum. Soluens enim mutuum, nihil amplius debet, & tamen amplius exigitur pro nulla re. Ergo non ſeruatur æqualitas. Et hæc cauſa eſt, cur uſuræ exhauriant ciuitates, quia fœneratores auferunt plurimum, pro quo nihil recipit ſoluens. Non poteſt igitur talis communicatio eſſe perpetua, cum non ſit mutua compenſatio.

Eſtne uſura, Reditus habere emptos in aliquo certo fundo fructificante, ut ſupra dictum eſt?

REſpondeo: Non eſt uſura, quia ille contractus non eſt mutuatio, ſed uera emptio. Concurrunt enim ibi ſubſtantialia emptionis, merx, precium & conſenſus.

conſenſus. Merx eſt ius ſeu ſeruitus in illo fundo fructificante. Atq; hinc facilè poteſt iudicari, quando ſit uera emptio, ſcilicet, cum ſubeſt merci aliquod corpus, quo corpore pereunte, reditus periret. Item in mutuatione is qui dedit mutuo, retinet ius repetendæ ſortis. Sed is qui emit reditum in alienis bonis, non habet ius repetendæ pecuniæ. Ergo ille contractus non eſt mutuatio. *Reditus empti in fundo certo nõ ſunt uſura.*

De eo quod intereſt,

Eſtne uſura, ſoluere id quod intereſt?

Reſpondeo: Id quod intereſt, omnino differt ab uſuris. Nam id quod intereſt, debetur etiam ſine pacto, & tunc habet locum, cum aliquis alteri dedit efficacem cauſam damni, ut ſi quis promiſiſſet ſe ſoluturum eſſe ad Calendas Maij, & illo non ſoluente ego damno aliquo affectus eſſem, ob hanc ipſam cauſam, quia illa pecunia caruiſſem, ille, quia dedit efficacem cauſam damni, debet ſoluere id quod intereſt. Iuſta eſt igitur ratio, & conſentanea naturæ, cur ſoluendum ſit id quod intereſt, quia nemo debet uelle locupletari cum damno alterius. Hoc exemplum aliquo modo indicat, quid uocetur intereſſe, & ubi locum habeat. Non enim debet prætexi rapacitati fœneratorum, qui mutuationem tantum in quæſtum conferunt, nec petunt id quod intereſt, quia mutuo accipiens dederit efficacem cauſam damni, ſed ſimpliciter petunt lucrum. Cum autem magna ſit uarietas contractuum, prudentia adhibenda eſt in iudicando, nec temere pronunciandum eſt, & cum contractus ſint res politicæ, ualet iudicium magiſtratus ac legum, id eſt, ſapientis & æqui Iuriſconſulti de contractibus, ſicut & de alijs rebus politicis. Hic ſapiens iuriſconſultus diſcernet uſuras, & id quod intereſt. Conferet etiam mandata diuina cum iure humano, ne approbet apertè pugnantia cum mandatis Dei. *Soluere id quod intereſt non eſt uſura.*

DE RESTITVTIONE.

Eſtne uera regula: Peccatum non dimittitur, niſi ablatum reſtituatur?

Reſpondeo: Hæc regula uera eſt in genere de omnibus, qui ſcientes & uolentes alienum detinent, & habent unde reddant ſeu poſſunt reddere, ſicut Paulus inquit: qui furatus eſt, deinceps non furetur. Atqui ille, qui furatus eſt, tantiſper eſt fur, dum alienum ſciens ac uolens detinet, ſicut is, qui rapuit alienam coniugem, tantiſper eſt raptor ſeu mœchus, dum eam retinet. Ergo cum Paulus uetat deinceps furari, uult alienum reddi, ut ille, qui inuaſit alienum, deſinat eſſe fur. Hæc generalis regula tenenda eſt. Sed impoſsibilitas habet excuſationem, & ſunt uarij caſus, in quibus adhibenda eſt ἐπιείκεια, ut in aliquibus arcanis negocijs cauenda ſunt ſcandala, & cauenda eſt infamia, quia famę iactura maior eſt quam rerum iactura. *Qui ſciens & uolens detinet alienum peccat.*

Contra:

Satisfactio eſt inutilis,

Reſtitutio eſt ſatisfactio,

Ergo reſtitutio eſt inutilis.

Reſpondeo: Nego minorem, quia reſtitutio uerè & propriè eſt pars contritionis, non eſt illa canonica ſatisfactio, quam definiunt eſſe opera non mandata &c. Exemplum, ut: Peccatum non remittitur retinenti alienam coniu- *Reſtitutio non eſt ſatisfactio canonica.*

gem, id ad contritionem pertinet. Ita rem alienam reddere ad cõtritionem pertinet, quia contritio eſt pauor & dolor de peccato, & deinceps non committere facta contra conſcientiam & mandatum Dei.

An quæ tenentur præſcriptione, iuſtè tenentur?

Præſcriptione res iuſte tenetur.

Reſpondeo: Iuſtè teneri res præſcriptione, quia autoritate Legis tenentur, quæ eſt uerius domina rerum, quam priuati, ſed abſit dolus in præſcriptione, & concurrant reliquæ circumſtantiæ, de quibus leges præcipiunt, ut ſcilicet bono titulo rem nactus ſis.

An rapta in bellis ſint retinenda?

Iuſtis bellis occupata iure tenentur.

Reſpondeo: Iuſta bella gerentes fiunt uerè domini corporum & rerum quas capiunt, ideo & corpora & res captas iuſtè tenent. Sunt autem iuſta & legitima bella, quæ ſuſcipiuntur à legitimis poteſtatibus ad propulſandam iniuſtam uim ſeu latrocinium. Eſt & alia ſpecies iuſta, cum bellum à ſuperiore poteſtate ſuſcipitur ad puniendum manifeſtum ſcelus alicuius populi ſubditi, ut Iſraëlitæ mouerunt bellum ad puniendam tribum Beniamin, propter ſtupratam Leuitæ coniugem. Nam Deus conſtituit Magiſtratus, ut depellant latrocinia, & puniant manifeſta delicta, Rom. 13. Cum autem bellum ſit una ex acerbiſſimis pœnis, quibus Deus punit mundum, pleraq; accidunt in bellis atrociora, quam exacta norma iuſticiæ poſtulat. Nec medium in his actionibus accurate conſtitui poteſt, ſed ſi principalis cauſa iuſta eſt, bellator ſciat militiam illam eſſe licitam, & res occupatas iuſte poſſideri. Cæterum bellator ſi eſt pius, non ſuſcipiet niſi neceſſaria bella, moderabitur non neceſſariam crudelitatem. Deniq; in multis rebus non ſumet ſibi licẽtiam uſitatam impijs militibus.

DE REDITIBVS *Eccleſiaſticis.*

Eccleſiæ opus eſt reditibus propter tres cauſas.

Eccleſia habet opus aut collationibus, aut reditibus, propter tres cauſas. Primum, ad alendos miniſtros Euangelij. Secundo, ad ſcholas conſeruandas, ubi ſumptus ſuppeditandi ſunt doctoribus, & aliquibus pauperibus ſcholaſticis. Tertio etiam alij uerè pauperes ex publico iuuandi ſunt. Propter has tres cauſas opus eſt Eccleſiæ facultatibus, ſicut & Paulus iubet miniſtros ab Eccleſia ali. Item ſuppeditari pauperibus. Et quoniam populus tenuiter confert, principum officium eſt, conſtituere Eccleſijs reditus aut penſiones, ſicut etiam ſignificat Eſaias cap. 49. cum ait: Reges erunt nutritij tui, & reginæ nutrices. Et ex Auguſtino & hiſtorijs apparet, has initio cauſas fuiſſe donationum Eccleſiaſticarum. At dominium harum rerũ pertinet non ad Pontifices aut Principes, aut populum, ſed ad Eccleſiam, hoc eſt, nec Epiſcopis, nec Principibus, nec populo licet hos reditus transferre ad alios uſus, quam ad conſeruationem miniſterij & ſtudiorum.

Hinc facilè iudicari poteſt, multiplicia eſſe furta in hoc genere, quia omnes, qui fruuntur his bonis, neglecto miniſterio Euangelij, & neglectis ſtudijs, peccant. Hic eſt ingens numerus Epiſcoporum, Canonicorum & Monachorum, qui non ſunt uſui Eccleſiæ, qui deuorant facultates Eccleſiaſticas, cum interea eſuriant paſtores, aut nulli habeantur, & negligantur ſtudia.

Huius

Huius rei imago in hiſtoria paſſionis Chriſti propoſita eſt. Sicut enim milites diuidunt ueſtes Chriſti, & de eis ſortiuntur, ita principes & potentes partiuntur inter ſe epiſcopatus & ſacerdotia, neglecto miniſterio & neglectis ſtudijs. Donatiſtarum Eccleſijs publici magiſtratus auferebant facultates, & transferebant ad pias Eccleſias, qua de re etſi conquerebantur Donatiſtæ, & diſputabant, propter diſſenſionem dogmatum nemini eripiendas eſſe facultates, tamen Auguſtinus reſpondit, hanc pecuniam eſſe Eccleſiæ, ideoq; recte per ſuperiores Magiſtratus eripi his, qui non pertinent ad Eccleſiam, & transferri ad ueros uſus Eccleſiæ. Diſcernendæ etiam ſunt in hoc caſu priuatæ facultates & alienæ. Peccant igitur grauiſsimè & alij, qui ita diripiunt facultates Eccleſiaſticas, ne quid inde decidatur ad uſus Eccleſiæ. Peccant & Reſpub. quæ nihil conferunt ad conſeruationem miniſterij & ſtudiorum. Hæc furta non ſunt leuia peccata, ſicut teſtantur grauiſſimæ conciones in Prophetis, ubi Deus ſeueriſſimè minatur illis, qui non iuuant miniſtros templi, ubi debent iuuare, aut conferre ad eos iuuandos. Haggæi primo: Aedificate domum meam, & placebitis mihi. Item, Domus mea deſerta eſt, & feſtinat unuſquiſq; ut ſuam domum extruat. Ideo prohibui, ne cœlum det rorem, & ne terra ſit fœcunda. Et Malachiæ tertio: Inferte omnem decimam in horreum meum, & aperiam uobis cataractas cœli, & effundam benedictionem, id eſt, incrementa, augmenta, abunde. Et Prouerbiorum tertio. Honora Deum de tua ſubſtantia, & de primitijs omnium frugum tuarum, & implebuntur horrea tua ſaturitate, & uino torcularia redundabunt. In his operibus uult Deus exerceri fidem, quæ ſi adeſſet, liberaliores eſſemus in hoc genere officiorum. Si enim uerè expectaremus à Deo facultatum conſeruationem, profecto libentius largiremur.

DE OCTAVO *PRÆCEPTO.* VIII. PRÆ:

Quid præcipit octauum Præceptum?

IVbet ut propter Deum præſtetur ueritas in omni uita, dictis & factis, ac nominatim in iudicijs, in contractibus & pactis, requirit ueritatem. Vide autem, quam late pateat hoc præceptum, regit iudicia, pacta, contractus, & complectitur partem iuſticiæ particularis, ſcilicet, quæ uetat, ne fraude & per calumniam alij lædantur. Sunt enim duplices iniuriæ. Aliæ fiunt ui, aliæ ſine ui manifeſta, ſed dolo & fraude fiunt. Violentia prohibetur in quinto & ſeptimo præcepto. Hic prohibentur mendacia, impoſturæ, calumniæ. Ita ſparſa eſt iuſticia particularis in hęc præcepta. Nam iuſticia particularis prohibet iniurias utriuſq; generis. Porrò hæc uirtus, quæ uetat mendacia & calumnias, uocatur Veritas. Vt autem ſuperiora præcepta alias partes Reipublicæ munierunt, ita hoc præceptum munit iudicia, pacta & contractus. Facilè autem poſſunt agnoſci peccata craſſiora pugnantia cum hoc præcepto. Vt enim hic confirmantur iudicia, & omnia forenſia officia, ſi rite & bona conſcientia fiant, ſicut & iuramentum de calumnia præcipit, ita econtra damnantur omnes falſæ & calumnioſæ accuſationes & defenſiones & ſententiæ in iudicijs. Deniq; tota ſophiſtica forenſis, item falſa teſtimonia & conſilia, item deprauatio arti- *Iniuriæ duplices.*

tio artium &c. rectæ doctrinæ, item uiolatio pactorum & promiſſorum in contractibus. Denique inſidioſa ſimulatio aut occultatio in moribus & uita, quia ueritas non modo in pactis, promiſſis aut iudicijs requiritur, ſed etiam in tota uita, uidelicet candor, ſimplicitas, id eſt, rectitudo ſeu ingenuitas, quæ facit, ne temere de alijs ſuſpicemur, ut dextre interpretemur aliorum dicta aut facta, ne ſiniſtra interpretatione deprauemus probabiliter dicta aut facta, ne inſidioſa occultatione captemus aliquod πλεονέκτημα, ne ſit in amicitia ſimulatio, ſed luceat in dictis & factis, & omni conſuetudine rectitudo quædam, & appareat nos ſerio & bono ſtudio agere omnia, quæ oſtendimus, & præ nobis ferimus. Talis ingenuitas attribuitur Achilli apud Homerum, qui ait, ſe odiſſe, ut mortem, eos, qui aliud dicunt, aliud ſentiunt. Etſi autem maximè decet heroicos uiros hæc ingenuitas, tamen requiritur in omnibus, ac maximè in explicatione doctrinarum. Sed præceptum Dei non modo uirtutem ipſam requirit, ſed etiam poſtulat, ut referatur ad gloriam Dei, hoc eſt, ut amemus & præſtemus ueritatem, ut Deo obediamus. Eſt & uulgare uicium maledicentia, uidelicet illorum, qui libenter ferunt de alijs ſermones, quibus eorum fama læditur, aut qui delectantur acerbitate aut ſcurrilitate conuiciorum, aut qui obtrectant alienæ exiſtimationi. Hæc omnia uulgo detractionem uocant. Et aliàs hæc conſuetudo ex naturæ uanitate oritur. Quoſdam enim hi ſermones ſine ulla cauſa delectant, tantum propter naturæ uanitatem. Aliàs ex ambitione & inuidia. Interdum ſpecies eſt adulationis maledicere alijs in aliquorum gratiam. Sunt enim quædam diſtortæ naturæ adeo uirulentæ & plenæ liuorum, & ſuſpicaces, ut ſola naturæ maleuolentia ſine alijs cauſis impellat eos ad maledicendum. Quo in genere peccant non tantum qui ferunt fabellas, aut crimina de alijs, ſed etiam auditores, qui libenter uel auidè audiunt, ſicut Pindarus inquit, Inuidis obſonium eſſe maledicta. Cum autem hoc uicium ſit communiſſimum, diſcamus frenare linguam, & corrigamus morbos animi, qui aut pariunt aut confirmant linguæ petulantiam, & meminerimus eam pugnare cum hoc præcepto: Non dices falſum teſtimonium. Et Chriſtus ait: Nolite iudicare, ne iudicemini.

ὄψον δὲ κατηγορίαι τοῖς φθονεροῖς.

Sed hic quæritur, an non licet manifeſta & publica uicia reprehendere? Reſpondeo: Sententia Chriſti: Nolite iudicare, non prohibet officium iudicis, aut concionatoris, ſed prohibet priuatam maledicentiam, et in rebus dubijs calumnias. Eſt autem priuata maledicentia, quandocunque extra iudicium, aut concionem, aut deliberationem, aut piam caſtigationem, dicuntur in alios conuicia, etiamſi uera & manifeſta ſunt, ubi uidelicet non dicuntur, ut uel ille emendetur, qui accuſatur uel conſulatur alijs, ſed erumpunt aut ex naturæ uanitate, aut ex morbo animi. Porrò hoc tempore eſt uſitatum maledicere ſummis atque infimis, & præſertim principibus & doctoribus, imò ipſis etiam artibus, & ſæpe in rebus dubijs calumnioſe reprehenduntur, ubi ea, quæ ſunt ambigua, non erant in deteriorem partem interpretanda. Multo plus peccant, qui rectè facta aut dicta calumnioſe deprauant, ſicut ſæpiſsimè accidit. Porrò quam turpis res ſit, & Deo diſplicens, calumnia, inde poteſt animaduerti, quod ab hoc uicio autor peccati, diabolus nomen habet. Et hoc loco ſciendum eſt, eos, qui falſas fabulas de alijs ferunt, debere illis reſtitutionem famæ, ſicut in furto debent reſtitutionem rerum, quia inter bona externa præcipuum eſt bona exiſtimatio. Rectè enim dicitur: Bona cõſcientia nobis opus eſt, bona fama

Priuata maledicentia.

autem

autem de nobis opus eſt proximis. Nam honeſta opinio inuitat alios ad uirtutem, ideo in Prouerbijs ſcriptum eſt: Melius eſt nomen bonum, quam diuitiæ multæ. Et Eccleſiaſtici 41. Curam habeto de bono nomine, hoc enim præſtantius eſt mille theſauris. Et extat uerſiculus, Honeſtus rumor alterum patrimonium eſt. Et grauiſsimè inquit Gerſon: Nonnunquam facilius ſatisfit pro homicidio corporali & furto, quam pro calumnia. Et de his, qui dicunt conuicia de gubernatoribus Eccleſiarum, ait Anacletus: Deteriores ſunt, qui doctorum uitam moreſq; calumniantur, quàm qui diripiunt aliorum prædia.

An omne mendacium eſt mortale peccatum?

Mendacia & in hoc præcepto prohibentur & alibi. Nam Leuit. 19. ſcriptum eſt: Non mentiemini, nec decipiet unuſquiſq; proximum ſuum, non eris calumniator, nec ſuſurro in populo. Eſt autem mentiri, aliud loqui quam ſentias, ſeu diſſimulata ueritate falſum dicere, id uniuerſaliter eſt mortale peccatum, cum ſit iniuſta uoluntate nocendi. Sed in dictis & factis ſanctorum ſunt etiam quædam figuræ, ut, Abraham diſsimulat Saram eſſe coniugem & uocat ſororem. Aegyptiæ obſtetrices mendacio excuſant ſe, cur non interficiant infantes Hebræorum. Rahab mendacio defendit exploratores, & ſcriptura teſtatur, Deum præmia reddidiſſe pro his officijs. Dauid ſimulat ſe habere morbum, cum ad regem inimicum ueniſſet. Iudith fallit Holofernem, & medici ſæpe fallunt ægrotos, ut eos iuuent. Propter huiuſmodi dicta & facta pleraq; in ſcripturis & communi uita diſcernuntur mendacia. *Mentiri quid.*

Diſtinguuntur autem tres ſpecies. Primum ſunt pernicioſa mendacia, quæ fiunt cum iniuſta uoluntate nocendi, ut cum falſo alij accuſantur. Hæc omnia ſine dubio ſunt peccata mortalia. Porrò, mendacium ſua natura eſt peccatum mortale, etiam ſine uoluntate nocendi, ſi uidelicet ex uanitate ingenij dicatur, nec habeat probabilem & honeſtam cauſam, qualia ſunt adulatorum mendacia, quæ contra conſcientiam dicunt, aut qualia dicuntur à iactabundis, & alia multa. Alia ſpecies eſt figura ſeu ironia, cum uidelicet propter honeſtam & iuſtam cauſam aliquid occultatur, aut etiam figuratè aliud dicitur aut oſtenditur, Vt cum Abram diſſimulat Saram eſſe uxorem, Ipſa uero occultatio per ſeſe in talibus cauſis non eſt mendacium. Nam mentiri non eſt tantum occultare, ſed occultata ueritate falſum dicere. Chriſtus colloquens cum duobus diſcipulis, etiamſi non ita ſe oſtendit, ut mox agnoſcatur, tamen non negat ſe eſſe eum, qui erat. Tales occultationes, quæ adhibentur in ijs rebus, quas dicere non neceſſe eſt, nec mendacia ſunt, nec peccata, & plerunq; adhibentur propter aliquam utilitatem. *Mendacia pernicioſa.* *Figura ſeu Ironia.*

Secundo, ubi uero manifeſtatio ſpontanea peccatum eſſet, ibi conceſſæ ſunt figuræ, quæ tegunt negocia, Vt Rahab peccaſſet, ſi ultrò prodidiſſet exploratores, Et mulier 2. Reg. 17. peccaſſet, ſi ultro prodidiſſet nuncios Dauidis. In talibus caſibus licet uti ironijs. Tunc enim figuræ illę non ſunt propriè mendacia. Nam mendacium propriè eſt deprauatio eius, quod dici debet. In hoc caſu Rahab interrogata eſt de eiuſmodi negocio, quod non debebat dicere. Hinc facile poſſunt diſcerni mendacia, quæ nullam habent excuſationem, ab ironijs, quæ habent excuſationem, ſi ſcilicet conſideretur, an id quod debet dici, occultetur, uel deprauetur. Sic aduerſus hoſtem licet uti occultatione noſtrorum conſiliorum & figura aliqua, ſed eatenus, ne uiolentur pacta. Nam pactorum *Mendacium.*

& iuſiu-

& iuriſiurandi religio iure diuino ſeruanda eſt.Ideo etiã fides hoſti data ſeruari debet.Sed præter pacta & iuſiurandum uti occultatione conſiliorum,uel aliqua figura conceſſum eſt. Sic occultare licet innocentem,quem tyrannus aliquis inquirit, ut eum afficiat ſupplicio, quia in tali caſu manifeſtatio ſpontanea peccatum eſt.Conſtituta ergo definitione,quid ſit mentiri,facilis erit dijudicatio, ubi ſint excuſabiles figuræ. Eſt enim mentiri non ſolum occultatio, ſed deprauatio contra conſcientiam de ea re, quam dici oportuit.

Mendacium iocoſum. Addunt tertiam ſpeciem iocoſam,ut poëmata,apologos,ſalſe dicta .Sed hæc nequaquam ſunt mendacia, ſed potius picturæ eius quod ſentimus. Quod ut ſit illuſtrius, proponimus in exemplis quibuſdam propter ſimilitudinem na turarum adhibitis, ut lupus eſt imago tyranni, uulpecula imago hominis circumſpecti & aſtuti. Ad hoc genus pertinent omnis generis ſalſe dicta in quotidiana uita,quibus utimur ad admonendos homines,quale illud eſt Philippi de iudice, qui faciem pinxerat fucis,hunc iuſsit abdicare officium, inquiens, Fucatum non uerē iudicare.

IX.et X. præceptum.

DE RELIQVIS DVOBVS PRÆCEPTIS.

Reliqua duo præcepta addita ſunt, ut interpretentur Legem, & diſcernant Legem Dei ab humanis Legibus & à Philoſophia. Nam leges humanę prohibent externa facta.Sed hæc præcepta teſtantur Legem Dei,non ſolum de exterioribus factis loqui, ſed etiam de interioribus affectibus, & inclinatione ac immundicie naturæ. Cum igitur ait Lex, Non concupiſces uxorem aut rem proximi.Duo complectitur, & affectus malos, & cauſam malorum effectuum, ſcilicet ipſum morbum naturæ,qui uocatur peccatum originis. Hunc morbum humanæ leges & philoſophia non iudicant eſſe peccatum. Ideo Lex Dei accuſat eum, ut diſcamus,quam horribiliter hæc humana natura immerſa ſit peccato,& agnoſcamus nos non poſſe Legi ſatisfacere, ſed habere opus alia iuſticia. Itaqꝫ hæc duo poſtrema præcepta non pertinent ad diſciplinam,ſed ad ſuperiorem uſum Legis, ſcilicet ad accuſandum peccatum in tota natura humana, ut agnoſcamus uitium originis.

DE FINE.

Obedientia erga Legem referenda ad Deum. IN ſingulis præceptis diligenter addendus eſt finis, ut fiant propter Deum,hoc eſt,in timore Dei,et referantur ad Deum,ut,Magiſtratui obedias,quia timeas Deum, & uelis Deo parere. Ita non defraudes alium in contractu,quia timeas Deum,& uelis Deo præſtare obedientiam. Sic in ſingulis mandatis & operibus oportet apprehendi Deum, & repeti primum mandatum,ut omnia opera fiant cultus Dei, & in omnibus operibus Deum intueamur,& ei ſeruiamus.

Quatuor tenenda de quolibet mandato. Repetenda eſt etiam in ſingulis doctrina de fide, quæ docet,quod propter Chriſtum reputemur iuſti gratis. Deinde uero placeat propter ipſum inchoata obedientia.Tenebis autem has præcipuas quæſtiones de quolibet mandato. Prima, quid præcipiat. Secunda, quo fine. Tertia, an ſatisfiat. Quarta, quomodo fiat, & placeat obedientia.

DE

DE VSU LEGIS.

POſtquam utcunq; Decalogum enarrauimus, admonendus eſt Lector etiam *Vſus Legis triplex.*
de uſu. Eſt autem triplex uſus. Primum tradendus eſt Decalogus ſeu Lex
I. Dei moralis, ut diſciplina rudes erudiat & coherceat. Et hic uſus pertinet ad in-
iuſtos. Deus enim coherceri uult iniuſtos externa diſciplina, & iuſtis rudibus
opus eſt inſtitutione, doctrina et diligentia cohercendæ carnis, ſicut pueris ado-
leſcentibus, uulgo &c.

Secundus uſus eſt proprius contritioni, arguere peccatum, & perterrefa- II.
cere conſcientiam, de quo Paulus ſæpe loquitur: Per Legem cognitio peccati.
Item, Lex iram efficit. Si enim nulla eſſet Lex ſeu nulla obligatio, quomodo id
quod fit contra uoluntatem Dei, eſſet peccatum? Terrentur ergo Lege omnes,
qui nondum conſecuti ſunt remiſsionem peccatorum.

Tertius uſus eſt in his, qui ſunt iuſtificati. Etſi enim ſunt liberati à Lege III.
ne damnet, tamen ijs opus eſt doctrina Legis tripliciter. Primo quod ad do-
ctrinam attinet. Secundo, quod attinet ad uetuſtatem carnis. Tertio, quod ad
obedientiam attinet. Primo de doctrina conſtat etiam iuſtis opus eſſe uerbo,
ut ſciant qui cultus, qualia opera placeant Deo, ne excogitent nouos cultus ſine
uerbo, ut eſt Monachatus. Ideo Paulus ad Timotheum inquit: Omnis ſcriptura
utilis eſt. Secundo de uetuſtate carnis. Neceſſe eſt uetuſtatem coherceri & ar-
gui, quia Lex ſemper arguit præſens peccatum. Sed ita ſumus liberi, non quod
Lex non arguat, ſed ſi uincamus fide Legem arguentem, idq; teſtatur Oratio
dominica. Non eſſent debita, niſi Lex obligaret & argueret. Quanquam ita li-
berabimur cum credimus &c.

Tertia de obedientia. Etſi ſumus liberi à Lege ne damnet, tamen manet
ordinatio & uoluntas Dei, ut creatura obediat. Quare obedientia neceſſaria
eſt, & quomodo placeat, docet Euangelium. Ideo inquit Chriſtus: Non ueni
ſoluere Legem, ſed implere. Item Chriſtus inquit: Hoc eſt mandatum meum, ut
diligatis inuicem. Et 2. Iohan. 3. Hoc eſt mandatum eius, ut credamus in nomi-
ne Filij eius Ieſu Chriſti, & diligamus inuicem. Hæ ſententiæ loquuntur de uo-
luntaria obedientia, & tamen nominant mandatum. Quia manet ordinatio
Dei, ut creatura obediat, etiam cum uolens obtemperat. Et tamen Euangelium
interea docet, quatenus liberi ſimus, ſcilicet ne damnet Lex, non ut non fiat.

DE EVANGELIO.

Quid differt Lex ab Euangelio?

MAximè refert initio pios admoneri de diſcrimine harum appellationum.
Nam confuſio offundit magnam caliginem Euangelio. Eſt igitur Lex do- *Lex quid.*
ctrina quæ docet, quales eſſe oporteat, & quæ opera à nobis requirat Deus, &
requirit perfectam obedientiam, & damnat eos, qui non obediunt. Sed Euan-
gelij principalis & proprius locus eſt promiſſio, in qua gratis nobis propter
Chriſtum donatur remiſſio peccatorum, imputatio iuſticiæ, Spiritus ſanctus,
& uita æterna. Et hanc promiſſionem oportet fide accipi. Sunt autem duplices *Duplices promiſsiones.*
promiſſiones in ſcripturis, Vt promiſſiones legales: Qui fecerit ea, uiuet in eis.
Item: Si uis ingredi in uitam, ſerua mandata. Tales ſunt conditionales, hoc eſt,

habent

habent conditionem impletæ Legis. Sed promiſsio propria Euangelij eſt gratuita, hoc eſt, non habet conditionem Legis, tanquam cauſam beneficij, ſeu conditionem noſtræ dignitatis. Tametſi habet conditionem fidei. Memineris igitur particulam gratis propter Chriſtum, diſcrimen facere inter promiſſiones, idq; neceſſe eſt tenere. Nam in uero agone conſcientia non diſputat, utrum Deus ſit miſericors, an remittat peccata, ſed illud quærit, an nobis & indignis uelit remittere. Hic eſt unus portus conſcientiæ, tenere, quod certum ſit gratis remitti, quod Euangelij promiſsio propria ſit gratuita, nec habeat conditionem noſtræ dignitatis. Eſt autem Chriſtus aptiſsimè complexus ſummam Euangelij, cum ait Lucæ ultimo: Prædicate pœnitentiam & remiſsionem peccatorum in nomine meo. Hinc definitionem conſtituamus: Euangelium eſt prædicatio pœnitentiæ, & promiſſio, in qua propter Chriſtum gratis offeruntur nobis remiſsio peccatorum, imputatio iuſticiæ, donatio Spiritus ſancti & uitæ æternæ, modo ut credamus hæc nobis certò & uerè propter Chriſtum contingere, & non propter dignitatem noſtram, aut noſtra merita. Hæc breuis Euangelij definitio tenenda eſt, ut propria Euangelij beneficia ſint nobis in conſpectu.

Euangelium.

DE IVSTIFICATIONE.

EVangelium arguit peccata, & offert promiſsionem Chriſti, Ideo perterrefacti agnitione iræ Dei aduerſus peccata, debent credere promiſſioni, quod propter Chriſtum GRATIS donentur eis remiſſio peccatorum & imputatio iuſticiæ. Hac fide certo conſequuntur remiſsionem peccatorum & iuſtificationem ſeu gratiam, ſicut Paulus perſpicuè docet Rom. iij. Iuſtificamur gratis ipſius gratia per redemptionem in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus propiciatorium per fidem in ſanguine eius &c.

Huiuſmodi aliquot perſpicua teſtimonia tenenda ſunt, quæ & erudiant conſcientias, & exuſcitent fidem in omni inuocatione. Nunc adijciam uocabulorum interpretationem. Iuſtificari ſignificat forenſi more iuſtum reputari ſeu pronunciari. Iuſtus in his Pauli diſputationibus ſignificat idem quod acceptus ſeu placens Deo. Et IVSTIFICATIO eſt remiſsio peccatorum, & acceptatio coram Deo, cum qua coniuncta eſt donatio Spiritus ſancti. Vocabulum GRATIAE idem ſignificat, ſed continet emphaſim particulæ excluſiuæ gratis. Eſt enim Gratia gratuita remiſsio peccatorum, & acceptatio propter Chriſtum, cum qua cõiuncta eſt donatio Spiritus ſancti. Vocabulum FIDES ſignificat hic non tantum hiſtoriæ noticiam, ſed etiam fiduciam miſericordiæ promiſſæ propter Chriſtum, ſeu fiduciam, quæ accipit promiſsionem, & applicat eam ad nos, ſicut Paulus manifeſtè teſtatur Rom. iiij. ſe loqui de ea fide, quæ accipit promiſsionem, ut inquit: Ideo ex fide, ut ſit firma promiſsio. Quare cum dicitur: Fide iuſti ſumus, hæc oratio correlatiuè intelligi debet, hoc modo, per miſericordiam propter Chriſtum iuſti, id eſt, accepti ſumus, non propter noſtras uirtutes, ſed tamen hanc miſericordiam oportet fide accipi & apprehendi. Hæc eſt ſimplex & propria Pauli ſententia. Explicatis uocabulis rurſus monendus eſt Lector de excluſiua gratis. Excludit enim conditionem meriti, ſeu noſtræ dignitatis, idq; propter duas cauſas præcipuè. Primum, ut in Chriſtum Mediatorem transferatur cauſa beneficij, hoc eſt, ut intelligamus nobis ignoſci non propter noſtram dignitatem, ſed propter Chriſtum. Secundo, ut benefi-

Iuſtificatio. *Gratia.* *Fides.* *Excluſiua gratis.*

cium ſit certum. Si enim penderet ex conditione dignitatis noſtræ, fieret incertum. Si conſcientia iudicaret, ita nobis ignoſci, poſtquam ſatis magnam contritionem, aut alia merita habeamus, prorſus adigeretur ad deſperationem, & fieret incertum beneficium promiſſum in Euangelio. De his duabus cauſis maximè admonet nos particula GRATIS. Cum hoc modo intelligitur excluſiua, fit dulcior conſcientijs, & apparet non tolli contritionem. Oportet enim aliquam contritionem, id eſt, pauores & terrores, exiſtere in nobis, cum agnoſcimus iram Dei aduerſus peccatum, ſicut inquit Eſaias: Vbi habitabit Dominus? In ſpiritu contrito &c. Et cum fides ſit uiuificatio quædam, neceſſe eſt exiſtere terrores, in quibus ſuſtentamus & conſolamur nos Euangelio. Et quanquam contritio ſine fide damnata eſt, tamen poſtquam acceſsit fides, fit bonum opus & ſacrificium, ut poſtea dicetur de Bonis operibus.

Secundo, ſicut de particula Gratis in promiſsione Euangelij neceſſe eſt admoneri auditores, ita & illud inculcandum eſt, quod ſicut prædicatio pœnitētiæ eſt uniuerſalis, ita quoq; promiſsio ſit uniuerſalis. Singuli ergo nos in promiſſionem illam includamus, nec excuti nobis fidem ſinamus intempeſtiuè acerſitis diſputationibus de prædeſtinatione, ſed ordiamur à uerbo, & meminerimus promiſsionem eſſe uniuerſalem, & ſtatuamus uerè illa contingere nobis, quæ in uerbo propoſita & promiſſa ſunt, quia Deus per uerbum ſuum eſt efficax, & in uerbo uult apprehendi, iuxta illud: Euangelium eſt potentia Dei, ad ſalutem omni credenti.

Promiſsio gratiæ uniuerſalis.

Tertio neceſſe eſt & hoc teneri, quod cum iuſtificamur, donamur Spiritu ſancto, quem ita concipiunt corda, cum audiunt Euangelium, & ei adſentiuntur, ac fide ſe ſuſtentant in pauoribus. Sic docet Paulus ad Galatas: Vt promiſsionem Spiritus accipiamus per fidem. Hæc acceptio Spiritus ſancti uocatur regeneratio ſeu renouatio, & eſt inchoatio uitæ æternæ in nobis, ſicut Chriſtus inquit: Hæc eſt uita æterna, ut cognoſcant te Deum uerum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.

Hactenus de Iuſtificatione & Fide diximus, quæ in quotidiana experientia fiunt illuſtriora. Nam hæc doctrina ſemper in conſpectu eſſe debet, ut teneamus firmam conſolationem, & ut poſſimus inuocare Deum. Nam ſine hac fide nulla eſt uera inuocatio, ſine hac fide non apprehenditur Pontifex & Mediator Chriſtus.

DE BONIS OPERIBVS.

HActenus de Iuſtificatione & Fide dictum eſt. Inchoatur autem in iuſtificatis noua obedientia. Ideo tradenda eſt doctrina de Bonis operibus. Tria autem quæruntur de bonis operibus. Primum, quæ opera poſtulentur. Secundum, quomodo illa imperfecta obedientia placeat Deo. Tertio, quomodo amittatur gratia.

Quæ requiruntur?

Requiruntur opera Lege Dei præcepta, non tantum externa, ſed etiam interiores motus. Neceſſe eſt enim Legem in nobis inchoari, ſicut Chriſtus ait: Niſi abundauerit iuſticia ueſtra &c. Item, Si uis ingredi in uitam, ſerua mandata. Ergo requiritur obedientia, quæ ſic inchoatur in nobis: Cum fides ad contritionem acceſſit, iam peccatum diſplicet, cum cupimus Deo, quem agnouimus,

Bona opera facienda, quæ Lex Dei requirit.

F obedire,

obedire. Ita primum concipitur bonum propoſitum, ut uocant. Inchoantur ergo iam in corde motus conſentientes Legi Dei, timor, fiducia, dilectio Dei, inuocatio, patientia, ueritas, caſtitas, dilectio proximi, cura Reipublicæ. Hæ uirtutes fiunt Spiritu ſanctò impellente corda, & creſcunt cum eas exercemus, ſicut ſcriptum eſt: Habenti dabitur &c. Quanquam autem in renatis bona opera ſunt motus Spiritus ſancti, tamen Spiritus ſanctus mouet per uerbum, & oportet nos habere teſtimonium, quæ opera placeant Deo, ne decepti alia opera ſuſcipiamus. Ideo cum oporteat nos regi uerbo, dictum eſt nominatim illa opera poſtulari, quæ in Decalogo præcepta ſunt. Etſi enim non eſt poſita Lex iuſto, quod ad accuſandum attinet, tamen eſt ei poſita, quatenus docet eum, & requirit obedientiam, iuxta illud: Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, utilis eſt ad docendum, arguendum &c.

Quomodo placet imperfecta obedientia:

Neceſſaria eſt obedientia, & tamen ſciendum eſt, eam procul abeſſe à perfectione, nec ſatisfacere Legi Dei, & adhuc hærere in nobis reliquias peccati. Quare perſona non eſt iuſta, id eſt, accepta coram Deo propter propriam munditiem, iuxta illud: Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Placet autem perſona fide per miſericordiam propter Chriſtum, ut ſupra dictum eſt. Deinde placet & inchoata obedientia, quia ſumus facti filij, & credimus propter Chriſtum condonari nobis indignitatem noſtram. Vtrumque igitur ſciri neceſſe eſt, ut fiducia propriæ iuſticiæ, & deſperatio animis eximantur. Nam agnitio infirmitatis noſtræ humiliat nos, incutit terrores, et exuſcitat pœnitentiam. Rurſus autem ingens conſolatio eſt, quod pij in tanta infirmitate tamen norunt certò ſtatuendum eſſe, quod placeant Deo propter Chriſtum. Deinde quod Deo etiam hæc inquinata & imperfecta obedientia placeat, quia ſumus inſerti Chriſto, ſicut Paulus inquit: Nulla nunc condemnatio eſt his, qui in Chriſto Ieſu ambulant. Tanta magnitudo miſericordiæ maximè accendere nos debet ad bene operandum, & ad ſuſtinendas ærumnas omnis generis, quia diſcimus ex Euangelio, quomodo placeat in tanta infirmitate obedientia noſtra.

Noua obedientia placet Deo in perſona reconciliata.

CAVSÆ HORTANTES
ad bene operandum.

I. NEceſsitas, quę triplex eſt. Prima, quia mandatum eſt, ut Deo obediamus. Se-
II. cunda, quia non poteſt exiſtere fides in ijs, qui non agunt pœnitentiam, ſed
III. laxant frenum cupiditatibus. Tertia, quia fides extinguitur, ſi non exerceatur in inuocatione, afflictionibus, & bonis operibus. Semper enim operibus debet præire fides, ut cogitet mens ſe uelle obedire Deo, & hoc opus placere Deo propter Chriſtum, & roget ut regatur à Deo. Sic Dauid in ſua uocatione conſtituit ſe uelle obedire Dei, & ſentit illa opera uocationis Deo placere, propter promiſſam miſericordiam, & rogat, ut Deus uocationem eius gubernet. Hoc
IIII. modo exercenda eſt fides in omnibus operibus. Quarta, inuitant ad bene opera randum & promiſsiones additæ operibus ac præmia. Habent enim bona opera piorum præmia corporalia & ſpiritualia, ut docet quartum præceptum: Honora patrem & matrem, ut ſis longæuus ſuper terram. Date & dabitur uobis &c. Eſt autem & in his promiſsionibus exercenda fides, cum damus eleemoſynam, credamus Deum tamen conſeruaturum eſſe facultates noſtras, credamus

& peta-

& petamus augeri dona ſpiritualia,ſicut Auguſtinus inquit: Dilectio meretur augeri dilectionem. Exemplum egregium propoſitum in hiſtoria Sareptanæ mulieris, quæ iuſſa ab Helia, primum ipſi dat cibos, quos ſolos habebat reliquos, & expectabat auxilium à Deo, ita Deus auxit illos cibos, poſtea ornauit eam & alijs donis.Ita & nos exerceamus fidem in inuocatione & omnibus periculis,negocijs,et actionibus,et obediamus Deo,petentes et expectantes ab ipſo auxilium.

Quomodo amittitur gratia?

Dictum eſt, in Sanctis manere peccata, ſed tamen diſcrimen tenendum eſt.Quædam ſunt eiuſmodi,ut ſimul exiſtere fides & gratia poſsit. Alia excutiunt fidem & gratiam. Hoc diſcrimen tradit Paulus Rom. 8. Si ſecundum carnem uiuetis,moriemini, Si autem ſpiritu actiones carnis mortificabitis, uiuetis.Manet enim in Sanctis naturalis infirmitas,concupiſcentia,& multi uicioſi affectus. Sed quia his non obtemperant ſancti, uerum repugnant & agnoſcunt ſibi condonari hanc infirmitatem propter Chriſtum, hæc peccata dicuntur uenialia, hoc eſt, talia, quæ ſanctis condonantur, & propter quæ non amittunt fidem & Spiritum ſanctum. Eſt igitur peccatum ueniale uicioſus affectus, cui non obtemperant pij, ſed repugnant, & credunt ſibi eam infirmitatem propter Chriſtum condonari.

Peccatum ueniale quid.

Sed quando non repugnant, uerum obtemperant uicioſis affectibus contra conſcientiam, fiunt peccata mortalia, id eſt, propter quæ illi, qui fuerant iuſti, amittunt fidem & Spiritum ſanctum, & propter quæ fiunt rei mortis æternæ,ſicut Paulus inquit: Fornicatores,adulteri, homicidæ, non poſsidebunt regnum Dei. Teneamus igitur hoc diſcrimen, ne ſimus ignaui, nec laxemus frenum cupiditatibus, ne amittamus dona Dei, ſed meminerimus aſſiduè, tanquam in acie ſtandum eſſe,ac cauendas inſidias Diaboli,& reprimendos uicioſos motus, ad excitandam inuocationem, & fidem in tantis uitæ periculis, quæ & maiora & plura ſunt,quam ut intelligi aut proſpici à nobis poſſint.Ideo promiſſus eſt Spiritus ſanctus, ut nos adiuuet & gubernet. Gubernat autem non uicioſos, & ignauos, ſed repugnantes peccato, ſicut Paulus hortatur, ut curemus,ne fruſtra acceperimus gratiam. Etſi autem, ut ante dictum eſt, concupiſcentia & uicioſi motus, quibus repugnant pij,fiunt uenialia peccata, tamen & horum magnitudo agnoſci debet.Non enim ſunt leues morbi, dubitatio de ira & miſericordia Dei, ſecuritas, diffidentia, non ardere dilectione Dei, non ardenter inuocare Deum, fremere aduerſus Deum in afflictionibus. Hæc uicia non intelligit ratio humana, ideo contemnit peccata uenialia, ſed pij ſciant non eſſe extenuanda. Nam concupiſcentia cum ſuis fructibus eſt re ipſa mortale peccatum,in non renatis, & longe maius malum eſt, quàm ut eius magnitudo à ratione perſpici poſsit. Ideo pij hos morbos agnoſcant, & uere perhorreſcant, cum cernunt quomodo repugnat natura hominis uoluntati Dei, ſicut Paulus inquit: Infœlix ego homo. Rurſus autem erigant ſe fide,& ſibi ignoſci credant, & ſerio repugnent illis morbis. Hoc certamen eſt uera pœnitentia piorum, in qua creſcit nouitas ſpiritualis,& concipiuntur noui & ardentiores motus ſpirituales, ſicut inquit Paulus: Exterior noſter homo corrumpitur, ſed interior renouatur.Et ad Coloſſenſes: Induite nouum hominem,qui renouatur agnitione Dei & ad imaginem eius,qui condidit eum. Et ad Corinthios: In eandem imaginem transformamur à gloria in gloriam.

Peccata mortalia.

Venialium peccatorum magnitudo.

DE SACRAMENTIS.

Quid eſt Sacramentum?

PRopriè eſt ceremonia in Euangelio inſtituta, cui eſt addita promiſsio Euangelij.

Quot ſunt?

Tria rectè numerantur, Baptiſmus, Abſolutio, Cœna Domini. Baptiſmus eſt immerſio in aquam, quæ fit cum hac admiranda benedictione: Ego baptiſo te in Nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Et ad quid fiat baptiſmus, hæc ipſa uerba ſignificant. Eſt enim ſententia: Ego miniſter mandato diuino hac ceremonia teſtor, quòd iam ille Deus recipiat te in gratiam, qui eſt Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, & ſic uult agnoſci & inuocari, quod propter Filium te recipiat, & Spiritu ſancto te ſanctificet, & ſit tibi opitulaturus, & inchoaturus in te nouam & æternam uitam: Ita in his uerbis comprehenſa eſt promiſsio, & ſumma Euangelij, & ueri cultus deſcriptio, quæ diſcernit nos à Gentibus & Iudęis, qui non inuocant Deum per filium Mediatorem, neq; agnoſcunt Spiritum ſanctum. Quare hæc uerba ſemper ſint nobis in conſpectu, ſemper perſonet nobis in auribus hæc uox Dei paciſcentis nobiſcum, quod uere uelit nobis eſſe Deus, uerè uelit Filij beneficium & Spiritum ſanctum nobis impertiri, uerè curet & exaudiat nos. Ideo Petrus dicit, Baptiſmum eſſe pactum bonæ conſcientiæ erga Deum, id eſt, ſic ſentientis de Deo, quod uere nos receperit propter Filium, uere nos iam curet & exaudiat. *Baptiſmus.*

Quis eſt effectus Baptiſmi?

Prorſus extinguit uſum Baptiſmi pernicioſa & fanatica opinio plurimorum, quæ imaginatur Baptiſmum tantum eſſe notam profeſſionis erga homines. Quare pij debent eſſe uigilantes, ne hæc opinio animos eorum occupet. Statuant autem econtra, Baptiſmum eſſe teſtimonium uoluntatis Dei erga nos, & ſic diſcant uti Baptiſmo erga Deum. Quoties inuocas, cogita Deum teſtatum eſſe in Baptiſmo, quod uere te receperit in gratiam, quod uerè uelit tibi ignoſcere propter Filium, uerè uelit te exaudire, uerè uelit te ſanctificare Spiritu ſancto. Id teſtatus eſt hoc ſigno, in quo paciſcitur nobiſcum, ſe nobis futurum eſſe Deum, Saluatorem et opitulatorem. Atq; ita Paulus de Baptiſmo loquitur, cum uocat lauacrum regenerationis. Quo dicto clare teſtatur, Baptiſmum non tantum eſſe notam profeſſionis coram hominibus. Sunt igitur effectus baptiſmi remiſſio peccatorum, & donatio Spiritus ſancti, ſicut teſtatur Paulus Epheſ. 5. Mundans eam lauacro aquæ in uerbo uitæ, ut exhiberet eam glorioſam &c. Porro adulti diſcant exercendam eſſe fidem recordatione baptiſmi, quia neceſſe eſt ad ſacramenta fidem addi. Semper igitur baptiſmus debet nobis teſtimonium eſſe uoluntatis Dei erga nos, quo admoniti credamus nos uere à Deo receptos eſſe, uerè donatam eſſe ſalutem propter Chriſtum, uerè ſanctificari ac iuuari à Spiritu ſancto. *Baptiſmi effectus.*

Suntne infantes baptiſandi?

Infantes eſſe baptiſandos. Reſpondeo, Infantibus baptiſmum neceſſarium eſſe, quia Mandatum Chriſti eſt uniuerſale, Iohan. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non poteſt ingredi in regnum Dei, Ergo etiam infantibus opus eſt baptiſmo, ut ſaluentur. Hæc ratio ducta ex uniuerſali ſententia ſatisfacit pijs, & tenenda eſt aduerſus fanaticos homines, qui improbant baptiſmum infantium. Sunt & plura argumenta utilia conſcientijs.

Nemo

Nemo ſaluatur extra Eccleſiam,
Infantes aliqui ſunt ſaluandi,
Ergo neceſſe eſt eos inſertos eſſe Eccleſiæ, & applicari eis primum Sacramentum.

Maior eſt manifeſta, quia ubi non eſt uerbum Dei, aut Sacramentum, ibi non datur Spiritus ſanctus, qui datur per uerbum & Sacramenta.

Minor etiam manifeſta eſt, quia Chriſtus clare pronunciat de infantibus in populo Dei: Non eſt uoluntas Patris, ut pereat unus de paruulis iſtis. Cum igitur teſtetur, infantes illos ſaluos fieri, qui ſunt in populo Dei, non alios extra Eccleſiam, ſequitur neceſſario inſerendos eſſe Eccleſiæ, Confirmat eandem Minorem & alia ſententia Chriſti, uidelicet: Sinite paruulos uenire ad me, talium enim eſt regnum cœlorum. Et loquitur de infantibus in populo Dei, Ergo teſtatur aliquos infantes ſaluos fieri, & quidem illos, qui ſunt inſerti Eccleſiæ.

Tertium, Non eſt remiſsio peccatorum ſine miniſterio uerbi & Sacramentorum.
Infantes habent opus remiſſione peccatorum,
Ergo infantibus applicandum eſt miniſteriū Sacramentorū.

Maiorem confirmat hæc ſententia Iohan. 20. Quorum remiſeritis peccata, remittentur eis &c. Minorem confirmat Paulus Rom. 5. Epheſ. 2. ubi teſtatur infantes ſecum afferre peccatum originis, hoc eſt, reatum & corruptionem naturæ.

Quartum argumentum: Promiſsio Euangelij pertinet ad Infantes, Ergo & Sacramentum, quod eſt teſtimonium promiſſionis, & ſignum, quod ſignificat applicari promiſſionem.

Conſequentia ualet, quia ad quem pertinet promiſſio, quæ eſt principale, ad eundem pertinet ſignum, quod eſt nota promiſſionis. Antecedens manifeſtum eſt, quia infantes non niſi propter Chriſtum ſaluantur. Et ipſe inquit: Sinite paruulos uenire ad me.

Quintum: Circumciſio in ueteri Teſtamento erat neceſſaria infantibus, ut ſignificaret ad eos pertinere promiſsionem gratiæ, uidelicet: Ero Deus eorum, & ut inſererentur populo Dei.
Ergo Baptiſmus in nouo teſtamēto eſt neceſſarius infantibus.

Valet conſequentia, quia ſignificatio conuenit, quod attinet ad promiſsionem gratiæ. Et Deus uult eſſe efficax per Verbum & Sacramentum.

Quid ſignificat Baptiſmus?

Sacramenta principaliter ſunt ſigna promiſsionum diuinarum. Quare præcipuē ſignificat Baptiſmus promiſsionem Euangelij, quod propter Chriſtum donetur nobis remiſſio peccatorum, & Spiritus ſanctus. Itaq; merſio ſignificat ablui peccata, & mergi in mortem Chriſti, quia peccatum deletum eſt, & promiſſa noua & æterna uita. Poſtea accedunt aliæ ſignificationes, quæ ad mores noſtros pertinent. Merſio ſignificat mergi nos in mortem & afflictiones, ut abolita carne immunda, proſus deleatur peccatum. Sic ergo Baptiſmum intueamur in omni uita, ut nos primum admoneat de uoluntate Dei erga nos, quod uerē nos receperit, & uelit delere peccatum. Hæc fides exuſcitat inuocationem. Deinde admoneat nos merſio de obedientia, quod ad afflictiones uocatiſimus. *Significatio Baptiſmi.*

DE POENITENTIA.

VOcabulum Pœnitentiæ in Eccleſia uſurpatur pro conuerſione ad Deum, & nos uſitatum uerbum retinemus, ut facilius agnoſci locus doctrinæ poſſit, Sunt autem partes pœnitentiæ duæ, Contritio & Fides. Contritio ſignificat terrores conſcientię, agnoſcentis peccatum & iram Dei, ac dolentis propter peccata. Fiunt autem hi terrores, cum Euangelium arguit peccata, quam ad rem utitur miniſterio Legis. Ac neceſſe eſt exiſtere terrores, ſicut dicit Ioël: Scindite corda ueſtra. Et Eſai. Vbi habitabit Dominus? In ſpiritu contrito &c. Et Eſai. 1. Deſinite peruerſe agere. Et Ezech. 18. Cum auerterit ſe impius ab impietate ſua &c. Nec tamen meretur Contritio remiſsionem peccatorum, Imo niſi fides accederet, contritio & terrores adferrent deſperationem & æternam mortem. Neceſſe eſt igitur et de altera parte Eccleſias doceri, ut accedat conſolatio. Quare proponendum eſt Euangelium, in quo promittitur remiſsio peccatorum propter Chriſtum, quæ uere ita donatur, cum fide ſtatuimus nobis non propter dignitatem noſtram, aut opera, aut uirtutes, ſed propter Chriſtum, qui pro nobis factus eſt uictima, gratis remitti peccata. Suntque docendæ Eccleſiæ, ne aliud quærant, præter hanc fidem, ut mereantur remiſsionem peccatorum. Conſcientia enim ſolet alias conſolationes, præter fidem quærere. Quare non ſine certamine magno reuocatur ad fidem. Diſcamus igitur huius fidei exercitia, ſciamus eam eſſe præcipuum cultum Dei, & in omni inuocatione exercendam. Quoties incipimus inuocare, hæc fides præluceat, credamus nobis ignoſci, nos reputari iuſtos, nos exaudiri propter Pontificem Chriſtum. Ita in omni inuocatione hæc fides, qua credimus nobis remitti peccata, exercenda eſt, & hæc eſt proprius cultus piorum.

Contritio.

Fides.

Habeamus autem in conſpectu quædam firma & illuſtria teſtimonia de hac fide & de remiſsione peccatorum, ut magis confirmari mentes, & excitari ad fidem & inuocationem poſſint. Actorum decimo: Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent, remiſsionem peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum.

Sciendum eſt & illud, cum hac fide nos ſuſtentamus, dari Spiritum ſanctum per uerbum, iuxta illud Pauli ad Galatas: Vt promiſsionem Spiritu accipiamus per fidem. Nam Spiritus ſanctus eſt efficax in conſolatione per uerbum Euangelij. Quare cum nos Euangelij & abſolutionis cogitatione erigimus, datur Spiritus ſanctus. Poſtea etiam ſequi debet noua obedientia, ſicut etiam ſcriptum eſt: Debitores ſumus, ne ſecundum carnem uiuamus. Si enim ſecundum carnem uixeritis, moriemini. Et ad Corinthios: Adulteri, homicidæ, non poſſidebunt regnum Dei. Cum fide agnouimus miſericordiam Dei & beneficium Chriſti, tum corda impellente Spiritu ſancto ſubijciunt ſe Deo, & concipiunt bonum propoſitum, ut uulgo dicitur, id eſt, incipiunt obedire Deo iuxta eius uerbum, & repugnare malis cupiditatibus, ne contra conſcientiam faciant. Hoc bonum propoſitum eſt inchoatio nouæ obedientiæ, complectens bonos motus omnium uirtutum, timorem, dilectionem, patientiam, inuocationem, officia dilectionis, caſtitatem, ueritatem. Nec ſine fide fit bonum propoſitum. Nam contritio ſine fide eſt terror, qui parit indignationem aduerſus Deum, et deſperationem, non parit dilectionem Dei et inuocationem. Sed poſtquam accedit fides, deinde contritio fit timor filialis, & bonum opus ac ſacri-

Noua obedientia.

ſacrificium, ſicut inquit Pſalmus: Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies. Hinc intelligi poteſt, ſemper ueram pœnitentiam parere bona opera, ut alter latro crucifixus cum Chriſto, habet contritionem, agnoſcit enim ſuum peccatum, habet & fidem, cum agnoſcit Chriſtum eſſe Saluatorem, Nec enim erat obſcura Chriſti cognitio, quę tali tempore prædicat eum eſſe Saluatorem, ac neceſſe eſt in animo eius accenſum fuiſſe excellens lumen. Audit etiam Abſolutionem & Euangelium, ut fides eius confirmetur. Hæc ipſa conuerſio eſt inchoatio nouæ obedientiæ, dilectionis & boni propoſiti, quæ ſunt bona opera. Accedunt & externa opera maximè glorioſa, inuocatio & confeſſio de Chriſto, quæ contra blaſphemias defendit, gloriam eius. Item confeſsio peccati.

DE ABSOLVTIONE.

PRiuata Abſolutio eſt illuſtre teſtimonium, oſtendens in Euangelio inſtitutum eſſe miniſterium annunciandi remiſſionem peccatorum multis aut ſingulis, iuxta illud: Quorum remiſeritis peccata &c. Applicat igitur priuata abſolutio ſingulis Euangelium, & teſtatur promiſsionem ad ſingulos pertinere, ſicut cætera Sacramenta ſunt applicationes, quæ teſtantur ad ſingulos pertinere Euangelij promiſsionem. Quare priuata abſolutione utendum eſt. Semper autem meminerimus addendam eſſe fidem, quæ uerè credat uoci Euangelij, quæ nobis applicatur, & annunciat remiſſionem peccatorum propter Chriſtum, & cum obſtrepunt cogitationes illæ, humanam remiſsionem irritam aut incertam eſſe, cum ſolius Dei ſit remittere peccata, reuocanda eſt mens ab his cogitationibus ad Euangelium. Non enim remittit homo, ſed Deus, qui ſuam uoluntatem in Euangelio propoſuit, & inſtituit miniſterium, ut promiſsio ipſius nobis annuncietur &c. Et mandauit promiſſioni credi. Sic per miniſterium in baptiſmo remittuntur peccata.

Abſolutio priuata.

DE CONFESSIONE.

COnfeſſio quæ fit Deo, eſt ipſa contritio, cum fide petente remiſsionem peccatorum. De hac confeſſione loquitur Pſalmus: Dixi confitebor aduerſum me iniuſticiam meam Domino, & tu remittis impietatem peccati mei, id eſt, cum perterrefactus agnoſco me eſſe reum, nec confido mea iuſticia, ſed confugio ad promiſſam miſericordiam, uerè impetro remiſsionem. Et hic uerſiculus Pſalmi proponit illuſtre exemplum conuerſionis & ueræ confeſsionis.

Confeſsio peccatorum quæ Deo fit eſt neceſſaria.

Sed alia confeſſio eſt enumeratio delictorum, quæ fit Sacerdoti. Hęc enumeratio non eſt neceſſaria, quia nec præcipitur à Chriſto, nec eſt poſſibilis, iuxta illud: Delicta quis intelligit? Et tamen cum abſolutio petenda ſit, miniſtri adeundi ſunt, & oſtendendum nos agnoſcere iram Dei aduerſus noſtra peccata, & petere, ut uocem Euangelij nobis impertiant, & teſtari nos deinceps bonos fructus pœnitentiæ facturos eſſe. Sic de confeſſione ſcriptum eſt Matthæi tertio, Confitentes peccata ſua. Et Lucæ decimo ſeptimo deſcribitur, quid teſtari debeamus, cum ait: Si conuerſus fuerit ad te dicens: Pœnitet me, dimitte illum. Nam contemnentibus iram Dei, qui perſeuerant in flagicijs contra contra conſcientiam, non eſt impertienda abſolutio.

Enumeratio peccatorum non eſt neceſſaria.

DE SATISFACTIONE.

CONſuetudo ſatisfactionum improbanda eſt, & reijcienda doctrina de ſatisfactionibus. Cauendum eſt enim omni ſtudio, ne obruatur doctrina de gratuita acceptatione & de fide. Luceat hæc ſententia in Eccleſijs, quod gratis propter Chriſtum donetur remiſsio culpæ & pœnæ æternæ, quod Chriſtus ſit ſatisfactio & uictima pro peccatis noſtris, quod nulla noſtra opera ſint ſatisfactiones pro peccatis noſtris.

Hanc doctrinam ualde obſcurauit doctrina de ſatisfactionibus in Eccleſia. Ideo neceſſe eſt eam aboleri, & reijci conſuetudinem ſatiſfactionum. Sed hic *Doctrina & conſuetudo ſatiſfactionum reijcienda.* monendi ſunt rudes, non reijci ciuiles ſatiſfactiones, ut furti reſtitutionem, quæ uerè pertinent ad contritionem. Sed reijciuntur ſatiſfactiones, quas ipſi uocant opera indebita. Item, quod operibus tribuunt compenſationem pro æterna morte, & obruunt doctrinam de beneficio Chriſti. Quales autem fuerint ritus ſatiſfactionis publicæ quondam, & quales poſtea ritus & opiniones ſecutæ ſint, non poſſum in breui Catecheſi recitare. Cæterum illud ſciant pij, Deum ſæpe punire peccata ingentibus pœnis temporalibus, & has rurſus mitigare, aut prorſus tollere propter totam pœnitentiam. Sicut Dauid propter adulterium è regno expulſus eſt, ſed Deus agenti pœnitentiam mitigauit pœnam, eumq́ reſtituit. Diſcernenda eſt igitur remiſsio æternæ pœnæ, à remiſſione præſentium & corporalium pœnarum. Semper in remiſſione culpæ ſimul fit remiſſio pœnæ æternæ propter Chriſtum, ſed quia Deus in hac uita nos ſubiecit afflictionibus non ſemper tolluntur pœnæ corporales. Imo interdum etiam poſt pœnitentiam irrogantur, exempli cauſa, & ut pij exerceantur, ſicut inquit Petrus: Iudicium à domo Dei incipit. Vt Dauid poſt pœnitentiam regno expulſus eſt, ſed tamen propter conuerſionem mitigatur pœna. Sæpe punit Deus ſontes ante pœnitentiam, ut reuocet eos, ut Manaſſes in carcere reſipuit. 2. Paral. 22. Tales afflictiones non ſunt compenſationes, aut ſatiſfactiones, ſed pœnæ, quibus Deus aut reuocat, aut exercet homines. Cæterum promiſit Deus mitigationem pœnarum corporalium agentibus pœnitentiam, ut Eſai. 1. Si fuerint peccata ueſtra ut coccinum, quaſi nix dealbabuntur. Si uolueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Et Eſai. 33. Panis ei datus eſt, Regem in decore uidebunt. Et Zach. 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos.

DE COENA DOMINI.

DIligenter admonendi ſunt pij, ut diſcant Sacramenta à Chriſto inſtituta, non eſſe tantum notas profeſſionis erga homines, ſicut Toga diſcernebat Romanos à Græcis, aut forma ueſtis diſcernit Monachos, nec eſſe tantum ſymbola morum, ut nunc multi lectis gentium hiſtorijs, quia uident in fœderibus faciendis fuiſſe morem, teſtificandæ beneuolentiæ mutuæ cauſa, ſimul conuiuari, cogitant hanc Cœnam Chriſti etiam tale conuiuium eſſe conſtitutum ad ſignificandam mutuam beneuolentiam. Sed hic nequaquam principalis finis eſt. *Sacramenta ſigna gratiæ.* Nam Sacramenta in Euāgelio inſtituta, ſunt ſigna gratię, id eſt, ſunt principaliter teſtimonia uolūtatis diuinæ erga nos. Sicut Circūciſio erat teſtimonium poſteris Abrahæ, uerè eos eſſe populū Dei, & admoniti hoc ſigno debebant credere, ſe uerè propter promiſsionem habere Deum propicium. Hic fuit principalis uſus

lis uſus circumciſionis,ut docet Paulus, Rom. 4. cum ait, Circumciſionem eſſe ſigillum iuſticiæ fidei, id eſt, teſtimonium, quo fides magis confirmatur, nam accepto ſigno ſtatuimus ad nos pertinere promiſſionem. Sic & de Cœna Domini ſentiamus,eam eſſe Sacramentum, id eſt, teſtimonium additum Euangelio, ut nos admoneat uerè ad nos pertinere promiſsionem Euangelij & beneficia Chriſti.

Sciant igitur pij, utendum eſſe integro Sacramento, ſicut Chriſtus inſtituit, & cum ſumunt corpus & ſanguinem Domini, Chriſtum adeſſe & efficacem eſſe. Cum autem quæritur ad quid proſit manducare, recte reſpondetur, prodeſſe ad confirmandam fidem, quia eſt teſtimonium, quo admoniti ſtatuere debemus,uere ad nos pertinere beneficia Chriſti. Exhibet tibi Chriſtus corpus ſuum,ut donet tibi ſua beneficia, ut teſtetur te eſſe membrũ,pro quo paſſus eſt, quod uelit ſeruare, in quo uelit eſſe efficax contra Diabolum. Exhibet ſanguinem,ut ſcias te ſanguine ipſius ablutum eſſe. Prodeſt igitur manducare agentibus pœnitentiam, & fide intuentibus in mortem & reſurrectionem Chriſti, & credentibus propter hunc mediatorem Deum uerè propicium eſſe, uerè nobis ignoſcere,nos exaudire, & inuocantibus hac fide Deum & Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,& pro tanto beneficio gratias agentibus. Hæc concurrere in uſu neceſſe eſt. Nec prodeſt ceremonia ſine pœnitentia & ſine fide.

Chriſtus in Cœna uerè adeſt, & eſt efficax.

Quid de Miſſa ſentiendum eſt?

Sacramenta extra uſum à Chriſto inſtitutum,non ſunt Sacramenta,ut ſi quis aquam baptiſmi circumferret, etiamſi uerba adderet,theatrico more, nequaquam eſſet baptiſmus, & is cultus eſſet impius, ita cum ex Cœna Domini fit oblatio, Item cum applicatur pro uiuis & mortuis,nequaquam eſt Sacramentum à Chriſto inſtitutum. Cum autem ſacrificuli in Miſſa offerant panem & uinum ſine ullo mandato Dei, & applicent pro uiuis & mortuis, fugiendæ ſunt tales Miſſæ, tanquam idolatricæ. Nec opus ipſum poteſt alijs mereri remiſsionem peccatorum, quia oportet ſingulos accipere remiſsionem peccatorum Gratis propria fide, quæ nititur Chriſto, nõ ullius humani operis merito. Pugnat igitur adplicatio pro alijs cum doctrina de fide. Deniq; non magis eſt ſacramentum in Miſſa papiſtica,quam Turcica aut Iudaica circumciſio eſt ſacramentum. Dixit autem cœleſtis uox: Fugite idolatriam.

Miſſa Pontifi: non eſt Sacramentum.

FINIS.

CONFESSIO FIDEI EXHIBITA INVICTISS. IMP. CAROLO V. CÆSARI AVG: IN COMICIIS AVGVSTÆ.

ANNO M.D.XXX.

AD LECTORES.

HÆC CONFESSIO PRORSVS IGNORANTIBVS PRINCIPIBVS *qui eam Cæſari exhibuerunt, ab auaro aliquo typographo, ante ſemeſtre publicata eſt. Et ita excuſa eſt, ut multis in locis appareat de induſtria deprauatam eſſe. Cum autem Principes, nec ſi velint, queant eam nunc è manibus hominum extorquere, et tamen periculum ſit, ne mendæ illæ, primæ editionis pariant nouas calumnias, neceſſe fuit recognitam & emendatam denuo edere, quia non ſolum ad exiſtimationem Principum, ſed etiam ad religionem pertinet, præſtare, ne ipſorum titulis ſpargantur in vulgus huius generis mendoſa ſcripta. Quare nunc emittimus probe & diligenter deſcriptam Confeſſionem, ex exemplari bonæ fidei. Addidimus & Apologiam quæ etiam Cæſ. Maieſtati oblata eſt. Verebamur enim futurum, vt alibi ederetur non fælicius, quam edita eſt confeſſio. Quanquam autem aduerſarij placari nolint, tamen ſperamus omnes bonos ac prudentes viros vbiq; gentium his libellis lectis, intellecturos eſſe, quod nullum dogma contra autoritatem ſcripturæ ſanctæ & Catholicæ Eccleſiæ profiteantur, Sed quod noſtri optimo iure quoſdam abuſus reprehenderint, et præcipuis locis doctrinæ Chriſtianæ, qui ad id tempus pernicioſiſſimis opinionibus obruti fuerant, lumen attulerint. De iuſticia fidei omnia templa, monaſteria, ſcholæ, deniq; libri omnes theologorum recentium antea muti erant. In doctrina pænitentiæ nuſquam tradebatur certa & firma conſolatio conſcientiarum. Nemo docebat peccata remitti per fidem in Chriſtum. Doctrina ſatisfactionum carnificina erat conſcientiarum. Sacramenta impie prophanata ſunt, poſtquam recepta eſt opinio, quod ex opere operato iuſtificent. Et hæc opinio doctrinam fidei prorſus oppreſſit, & multiplicem Idolatriam peperit. Traditiones humanæ plus quam labyrinthi erant, quia partim Iudaicis ac ſuperſtitioſis, partim tyrannicis interpretationibus, in infinitum auctæ fuerant. Poſtea relaxatio traditionum collata fuit ad quæſtum. Hæc vicia noſtri reprehenderunt, non vt Eccleſiaſticam politiam diſſoluerent, ſed vt gloriam Chriſti illuſtrarent, vt Euangelium natiuæ puritati reſtituerent, vt pijs conſcientijs conſulerent. Neq; nunc poſſunt deſerere patrocinium veritatis, cum Chriſtus dicat, Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo, qui in cælis eſt. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo, qui in cælis eſt. Nunc igitur rogamus omnes bonos viros, ne de nobis, tantum ex aduerſariorum ſcriptis aut clamoribus iudicium faciant, qui miris technis & calumnijs veritatem obruere conantur, ſed quod æquiſſimum eſt, audiant nos quoq; & cauſam totam cognoſcant, quæ cum ad gloriam Dei, ad religionem, & ad ſalutem animarum pertineat, nemini debet eſſe ignota.*

PRÆFA-

PRÆFATIO AD CÆSAREM CAROLVM V.

INVICTISSIME IMPERATOR, CÆSAR AVGVSTE, DOMINE *clementiſſime. Cum V. C. M. indixerit conuentum Imperij Auguſtæ, vt deliberetur de auxilijs contra Turcam atrociſſimum, hæreditarium, atq; veterem Chriſtiani nominis ac religionis hoſtem, quomodo illius ſcilicet furori & conatibus, durabili & perpetuo belli apparatu reſiſti poſſit. Deinde & de diſſenſionibus in cauſa noſtræ ſanctæ religionis & Chriſtianæ fidei, & vt in hac cauſa religionis, partium opiniones, ac ſententiæ inter ſeſe, in caritate, lenitate, & manſuetudine mutua audiantur coràm, intelligantur & ponderentur, vt illis quæ vtrinq; in ſcripturis ſecus tractata aut intellecta ſunt, ſepoſitis & correctis, res illæ ad vnam ſimplicem veritatem & Chriſtianam concordiam componantur & reducantur, vt de cætero à nobis vna, ſincera & vera religio colatur, & ſeruetur, vt quemadmodum ſub vno Chriſto ſumus & militamus. Ita in vna etiam Eccleſia Chriſtiana, in vnitate & concordia uiuere poſſimus.*

Cumq; nos infra ſcripti Elector & Principes, cum alijs qui nobis coniuncti ſunt, perinde vt alij Electores & Principes & Status ad præfata Comitia euocati ſimus, vt Cæſareo mandato obedienter obſequeremur, mature venimus Auguſtam. Et quod citra iactantiam dictum volumus inter primos affuimus.

Cum igitur V. C. M. Electoribus, Principibus & alijs Statibus Imperij, etiam hic Auguſtæ ſub ipſa initia horum Comitiorum inter cætera proponi fecerit, quod ſinguli Status imperij vigore Cæſarei Edicti, ſuam opinionem & ſententiam in Germanica & Latina lingua proponere debeant atq; offerre. Et habita deliberatione proxima feria quarta, rurſum reſponſum eſt V. C. M. nos proxima feria ſexta Articulos noſtræ confeſſionis pro noſtra parte oblaturos eſſe. Ideo vt V. C. M. voluntati obſequamur, offerimus in hac religionis cauſa noſtrorum Concionatorum, & noſtram confeſſionem, cuiuſmodi doctrinam ex ſcripturis ſanctis, & puro verbo Dei, hactenus illi in noſtris terris, ducatibus, ditionibus & vrbibus tradiderint, ac in Eccleſijs tractauerint.

Quod ſi & cæteri, Electores, Principes, ac Status Imperij, ſimilibus ſcriptis Latinis ſcilicet & Germanicis, iuxta prædictam Cæſaream propoſitionem, ſuas opiniones in hac cauſa Religionis produxerint, hic nos coram V. C. M. tanquam domino noſtro clementiſſimo paratos offerimus, cum præfatis Principibus & amicis noſtris, de tolerabilibus modis ac vijs amice conferre, vt quantum honeſte fieri poteſt, conueniamus & re inter nos partes, citra odioſam contentionem pacifice agitata, Deo dante diſſenſio dirimatur, & ad vnam veram concordem religionem reducatur, Sicut omnes ſub vno Chriſto ſumus & militamus, et vnum Chriſtum confiteri debemus, iuxta tenorem edicti V. C. M. & omnia ad veritatem Dei perducantur, id quod ardentiſſimis votis à Deo petimus.

Si autem quod ad cæteros Electores, Principes & Status, vt partem alteram attinet, hæc tractatio cauſæ Religionis, eo modo quo V. C. M. agendam & tractandam ſapienter duxit, ſcilicet cum tali mutua præſentatione ſcriptorum, ac ſedata collatione inter nos non proceſſerit, nec aliquo fructu facta fuerit, nos quidem teſtatum clare relinquimus,

mus, hic nihil nos quod ad Chriſtianam concordiam (quæ cum Deo & bona conſcientia fieri poſsit) conciliandam conducere queat, vllo modo detrectare. Quemadmodum & V.C.M. deinde & cæteri Electores, & Status Imperij, & omnes, quicunq; ſincero religionis amore ac ſtudio tenentur, quicunq; hanc cauſam æquo animo audituri ſunt, ex hac noſtra & noſtrorum confeſsione hoc clementer cognoſcere & intelligere dignabuntur.

Cum etiam V. C. M. Electoribus, Principibus & reliquis Statibus Imperij non vna vice, ſed ſæpe clementer ſignificauerit, & in Comitijs Spirenſibus quæ anno Domini &c. XXII. habita ſunt, ex data & præſcripta forma veſtræ Cæſareæ inſtructionis & commiſsionis recitari, & publice prælegi fecerit. Veſtram M. in hoc negocio religionis ex cauſis certis quæ V.M. nomine allegatæ ſunt, non velle quicquam determinare nec concludere poſſe, ſed apud Pontificem Romanum pro officio V. C. M. diligenter daturam operam de congregando Concilio generali. Quemadmodum idem latius expoſitum eſt ante annum in publico proximo conuentu, qui Spiræ congregatus fuit. Vbi V. C. M. per dominum Ferdinandum, Boemiæ & Vngariæ Regem, amicum & dominum clementem noſtrum, Deinde per Oratorem, & Commiſſarios Cæſareos, hæc inter cætera proponi fecit, quod V.C.M intellexiſſet & expendiſſet Locum tenentis. V.C. M. in imperio, & præſidentis & Conſiliariorum in Regimine, & Legatorum ab alijs Statibus qui Ratiſponæ conuenerant, deliberationem de Concilio congregando. Et quod iudicaret etiam V.C.M. vtile eſſe, vt congregaretur Concilium, Et quia cauſæ quæ tum tractabantur inter V.C.M. & Rom. Pontificem, vicinæ eſſent concordiæ & Chriſtianæ reconciliationi, non dubitaret V. C. M. quin Roman. Pontifex adduci poſſet ad habendum generale Concilium, Ideo ſignificabat V. C. M. operam daturam, vt præfatus Ponti. Maximus vna cum V. C. M. tale generale Concilium, primo quoq; tempore emiſsis literis publicandum congregare conſentiret.

In euentum ergo talem quod in cauſa religionis, diſſenſiones inter nos & partes amice & in caritate non fuerint compoſitæ, tunc coram V. C. M. hic in omni obedientia nos offerimus, ex ſuperabundanti comparituros, et cauſam dicturos in tali generali libero & Chriſtiano Concilio, de quo congregando in omnibus Comitijs Imperialibus, quæ quidem annis Imperij V. C. M. habita ſunt per Electores, Principes & reliquos Status Imperij, ſemper concorditer actum, & congruentibus ſuffragijs concluſum eſt. Ad cuius etiam generalis Concilij conuentum, ſimul & ad V.C.M. in hac longe maxima & grauiſsima cauſa, iam ante etiam debito modo & in forma iuris prouocauimus, & appellauimus. Cui appellationi ad V. C. M. ſimul & Concilium adhuc adheremus, neq; eam per hunc uel alium tractatum (niſi cauſa inter nos & partes, iuxta tenorem Cæſareæ proximæ citationis amice in caritate compoſita, ſedata, & ad Chriſtianam concordiam reducta fuerit) deſerere intendimus aut poſſumus,
De quo hic etiam ſolenniter & publice
proteſtamur.

ARTICV-

ARTICVLI FIDEI PRÆCIPVI

I.

ECcleſiæ magno conſenſu apud nos docent, Decretum Nicenæ Synodi de unitate eſſentiæ diuinæ, & de tribus perſonis uerum & ſine ulla dubitatione credendum eſſe. Videlicet quod ſit una eſſentia diuina, quæ & appellatur, & eſt Deus, æternus, incorporeus, impartibilis, immenſa potentia, ſapientia, bonitate, creator & conſeruator omnium rerum uiſibilium & inuiſibilium, & tamen tres ſint perſonæ, eiuſdem eſſentiæ, & potentiæ, & coæternæ, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Et nomine perſonæ utuntur ea ſignificatione, qua uſi ſunt in hac cauſa Scriptores Eccleſiaſtici, ut ſignificet non partem aut qualitatem in alio, ſed quod proprie ſubſiſtit.

Damnant omnes hæreſes, contra hunc articulum exortas, ut Manichæos, qui duo principia ponebant, Bonum & Malum, item, Valentinianos, Arianos, Eunomianos, Mahometiſtas & omnes horum ſimiles. Damnant & Samoſatenos, ueteres & Neotericos, qui cum tantum unam perſonam eſſe contendant, de uerbo & de Spiritu ſancto aſtute & impie rhetoricantur, quod non ſint perſonæ diſtinctæ, ſed quod uerbum ſignificet uerbum uocale, & ſpiritus motum in rebus creatum.

II.

Item docent, quod poſt lapſum Adæ omnes homines ſecundum naturam propagati, naſcantur cum peccato, hoc eſt, ſine metu Dei, ſine fiducia erga Deum, & cum concupiſcentia, quodque hic morbus, ſeu uicium originis uere ſit peccatum, damnans & afferens nunc quoque æternam mortem, his qui non renaſcuntur, per baptiſmum & Spiritum ſanctum.

Damnant Pelagianos, et alios qui uicium originis negant eſſe peccatum, & ut extenuent gloriam meriti, & beneficiorum Chriſti, diſputant hominem proprijs uiribus rationis coram Deo iuſtificari poſſe.

III.

Item docent, quod uerbum, hoc eſt, Filius Dei, aſſumpſerit humanam naturam in utero beatæ Mariæ uirginis, ut ſint duæ naturæ, diuina & humana, in unitate perſonæ inſeparabiliter coniunctæ, unus Chriſtus, uere Deus, & uere homo, natus ex uirgine Maria, uere paſſus, crucifixus, mortuus & ſepultus, ut reconciliaret nobis Patrem, & hoſtia eſſet non tantum pro culpa originis, ſed etiam pro omnibus actualibus hominum peccatis. Idem deſcendit ad inferos, & uere reſurrexit tertia die, deinde aſcendit ad cœlos, ut ſedeat ad dexteram Patris, & perpetuo regnet & dominetur omnibus creaturis, ſanctificet credentes in ipſum, miſſo in corda eorum Spiritu ſancto, qui regat, conſoletur ac uiuificet eos, ac defendat aduerſus Diabolum, & uim peccati. Idem Chriſtus palam eſt rediturus, ut iudicet uiuos & mortuos &c. iuxta Symbolum Apoſtolorum.

IIII.

Item docent, quod homines non poſsint iuſtificari coram Deo proprijs uiribus, meritis aut operibus, ſed gratis iuſtificentur propter Chriſtum per fidem, cum credunt ſe in gratiam recipi, & peccata remitti propter Chriſtum, qui ſua morte pro noſtris peccatis ſatisfecit. Hanc fidem imputat Deus pro iuſticia coram ipſo, Rom. 3. & 4.

V.

Vt hanc fidem conſequamur, inſtitutum eſt miniſterium docendi Euangelij & porrigendi Sacramenta. Nam per uerbum & ſacramenta, tanquam per inſtrumenta donatur Spiritus ſanctus, qui fidem efficit, ubi & quando uiſum eſt Deo in ijs qui audiunt Euangelium, ſcilicet quod Deus non propter noſtra merita, ſed propter Chriſtum iuſtificet, hos qui credunt, ſe propter Chriſtum in gratiam recipi.

Damnant Anabaptiſtas & alios, qui ſentiunt Spiritum ſanctum contingere ſine uerbo externo hominibus per ipſorum præparationes & opera.

VI.

Item docent, quod fides illa debeat bonos fructus parere, & quod oporteat bona opera, mandata à Deo facere, propter uoluntatem Dei, non ut confidamus per ea opera iuſtificationem coram Deo mereri. Nam remiſsio peccatorum & iuſtificatio fide apprehenditur, ſicut teſtatur & uox Chriſti, Cum feceritis hæc omnia, dicite, ſerui inutiles ſumus. Idem docent & ueteres Scriptores Eccleſiaſtici. Ambroſius enim inquit, Hoc conſtitutum eſt à Deo, ut qui credit in Chriſtum, ſaluus ſit, Sine opere, ſola fide gratis accipiens remiſsionem peccatorum.

VII.

Item docent, quod una ſancta Eccleſia perpetuo manſura ſit. Eſt autem Eccleſia congregatio Sanctorum, in qua Euangelium recte docetur, & recte adminiſtrantur Sacramenta. Et ad ueram unitatem Eccleſiæ, ſatis eſt conſentire de doctrina Euangelij & adminiſtratione Sacramentorum. Nec neceſſe eſt ubique eſſe ſimiles traditiones humanas, ſeu ritus aut ceremonias ab hominibus inſtitutas. Sicut inquit Paulus, Vna fides, unum baptiſma, unus Deus & pater omnium &c.

VIII.

Quanquam Eccleſia proprie ſit congregatio ſanctorum & uere credentium, tamen cum in hac uita multi hypocritæ & mali admixti ſint, licet uti ſacramentis, quæ per malos adminiſtrantur iuxta uocem Chriſti. Sedent Scribæ & Pharisæi in Cathedra Moſi &c. Et ſacramenta & uerbum propter ordinationem & mandatum Chriſti ſunt efficacia, etiamſi per malos exhibeantur.

Damnant Donatiſtas & ſimiles, qui negabant licere uti miniſterio malorum in Eccleſia, & ſentiebant miniſterium malorum inutile & inefficax eſſe.

IX.

De Baptiſmo docent, quod ſit neceſſarius ad ſalutem, quod per Baptiſmum offeratur gratia Dei, Et quod pueri ſint baptiſandi, qui per Baptiſmum oblati Deo recipiantur in gratiam Dei.

Damnant Anabaptiſtas, qui improbant Baptiſmum puerorum, & affirmant pueros ſine Baptiſmo ſaluos fieri.

X.

De Cœna Domini docent, quod corpus & ſanguis Chriſti uere adſint, & diſtribuantur ueſcentibus in Cœna Domini, & improbant ſecus docentes.

XI.

De confeſſione docent, quod abſolutio priuata in Eccleſijs retinenda ſit, quanquam

quanquam in confeſsione non ſit neceſſaria omnium delictorum enumeratio. Eſt enim impoſſibilis iuxta Pſalmum, Delicta quis intelligit?

XII.

De pœnitentia docent, quod lapſis poſt Baptiſmum contingere poſſit remiſſio peccatorum, quocunq; tempore, cum conuertuntur. Et quod Eccleſia talibus redeuntibus ad pœnitentiam abſolutionem impartiri debeat,

Conſtat autem pœnitentia proprie his duabus partibus, Altera eſt, contritio ſeu terrores incuſſi conſcientiæ agnito peccato. Altera eſt, fides quæ concipitur ex Euangelio ſeu abſolutione, & credit propter Chriſtum remitti peccata, & conſolatur conſcientiam, & ex terroribus liberat. Deinde ſequi debent bona opera, quæ ſunt fructus pœnitentiæ.

Damnant Anabaptiſtas, qui negant ſemel iuſtificatos poſſe amittere Spiritum ſanctum. Item qui contendunt quibuſdam tantam perfectionem in hac uita contingere, ut peccare non poſſint. Damnantur & Nouatiani, qui nolebant abſoluere lapſos poſt Baptiſmum redeuntes ad pœnitentiam. Reijciuntur & iſti, qui non docent remiſſionem peccatorum per fidem contingere, ſed docent remiſſionem peccatorum contingere propter noſtram dilectionem & opera. Reijciuntur & iſti qui Canonicas ſatisfactiones docent neceſſarias eſſe ad redimendas pœnas æternas, aut pœnas purgatorij.

XIII.

De uſu ſacramentorum docent, quod ſacramenta inſtituta ſint, non modo ut ſint notæ profeſſionis inter homines, ſed magis ut ſint ſigna & teſtimonia uoluntatis Dei erga nos, ad excitandam & confirmandam fidem in his qui utuntur propoſita. Itaq; utendum eſt ſacramentis ita, ut fides accedat, quæ credat promiſſionibus, quæ per ſacramenta exhibentur & oſtenduntur.

Damnant igitur illos qui docent, ꝙ ſacramenta ex opere operato iuſtificent, nec docent fidem requiri in uſu ſacramentorũ, quæ credat remitti peccata.

XIIII.

De ordine Eccleſiaſtico docent, quod nemo debeat in Eccleſia publice docere, aut ſacramenta adminiſtrare, niſi rite uocatus.

XV.

De ritibus Eccleſiaſticis docent, quod ritus illi ſeruandi ſint, qui ſine peccato ſeruari poſſunt, & proſunt ad tranquillitatem & bonum ordinem in Eccleſia, ſicut certæ feriæ, feſta & ſimilia.

De talibus rebus tamen admonentur homines, ne conſcientiæ onerentur, tanquam talis cultus ad ſalutem neceſſarius ſit.

Admonentur etiam, quod traditiones humanæ inſtitutæ ad placandum Deum, ad promerendam gratiam & ſatisfaciendum pro peccatis, aduerſentur Euangelio & doctrinæ fidei. Quare uota & traditiones de cibis & diebus &c. inſtitutæ ad promerendam gratiam, & ſatisfaciendum pro peccatis inutiles ſint & contra Euangelium.

XVI.

De rebus ciuilibus docent, quod legitimæ ordinationes ciuiles, ſint bona opera Dei, quod Chriſtianis liceat gerere Magiſtratus, exercere iudicia, iudicare res ex Imperatorijs, & alijs præſentibus legibus, ſupplicia iure conſtituere, iu-

re bellare, militare, lege contrahere, tenere proprium, iuſiurandum poſtulanti-bus Magiſtratibus dare, ducere uxorem, nubere.

Damnant Anabaptiſtas, qui interdicunt hæc ciuilia officia Chriſtianis. Damnant & illos, qui Euangelicam perfectionem nō collocant in timore Dei & fide, ſed in deſerendis ciuilibus officijs, quia Euangelium tradit iuſticiam æternam cordis. Interim non diſſipat Politiam & Oeconomiam, ſed maxime poſtulat conſeruare tanquam ordinationes Dei, & in talibus ordinationibus exercere caritatem. Itaq; neceſſario debent Chriſtiani obedire Magiſtratibus ſuis & legibus. Niſi cum iubent peccare, tunc enim magis debent obedire Deo quam hominibus. Act. 5.

XVII.

Item docent, quod Chriſtus apparebit in conſummatione mundi ad iudicandum, & mortuos omnes reſuſcitabit, pijs & electis dabit uitam æternam & perpetua gaudia, impios autem homines ac diabolos condemnabit, ut ſine fine crucientur.

Damnant Anabaptiſtas, qui ſentiunt hominibus damnatis ac diabolis finem pœnarum futurum eſſe. Damnant & alios qui nunc ſpargunt Iudaicas opiniones, quod ante reſurrectionem mortuorum, pij regnum mundi occupaturi ſint, ubiq; oppreſſis impijs.

XVIII.

De libero arbitrio docent, quod humana uoluntas habeat aliquam libertatem ad efficiendam ciuilem iuſticiam, et deligendas res rationi ſubiectas, Sed non habeat uim ſine Spiritu ſancto efficiendæ iuſticiæ Dei, ſeu iuſticiæ ſpiritualis, quia animalis homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei, ſed hæc fit in cordibus, cum per uerbum Spiritus ſanctus concipitur. Hæc totidem uerbis dicit Auguſtinus lib. 3. Hypognoſticon. Eſſe fatemur liberum arbitrium omnibus hominibus, habens quidem iudicium rationis, non per quod ſit idoneum in ijs quæ ad Deum pertinent, ſine Deo aut inchoare aut certe peragere, ſed tantum in operibus uitæ præſentis tam bonis quam etiam malis, Bonis, dico, quæ de bono naturæ oriuntur, id eſt, uelle laborare in agro, uelle manducare & bibere, uelle habere amicum, uelle habere indumenta, uelle fabricare domum, uxorem uelle ducere, pecora nutrire, artem diſcere diuerſarum rerum bonarum, uelle quicquid bonum ad præſentem pertinet uitam. Quæ omnia non ſine diuino gubernaculo ſubſiſtunt, imo ex ipſo & per ipſum ſunt, & eſſe cœperunt. Malis uero dico, ut eſt uelle Idolum colere, uelle homicidium &c.

Damnant Pelagianos, & alios qui docent, quod ſine Spiritu ſancto, ſolis naturæ uiribus poſſimus Deum ſuper omnia diligere, Item præcepta Dei facere, quo ad ſubſtantiam actuum. Quanquam enim externa opera aliquo modo efficere natura poſſit: Poteſt enim continere manus à furto, à cedæ, tamen interiores motus non poteſt efficere, ut timorem Dei, fiduciam erga Deum, caſtitatem, patientiam &c.

XIX.

De cauſa peccati docent, quod tametſi Deus creat & conſeruat naturam, tamen cauſa peccati eſt uoluntas malorum, uidelicet diaboli & impiorum, quæ non adiuuante Deo, auertit ſe à Deo, ſicut Chriſtus ait Iohan. 8. Cum loquitur mendacium ex ſeipſo loquitur.

XX. Falſa

XX.

Falſo accuſantur noſtri, quod bona opera prohibeant. Nam ſcripta eorum quæ extant de Decem præceptis, & alia ſimili argumento teſtantur, quod utiliter docuerint de omnibus uitæ generibus & officijs, quę genera uitæ, quæ opera in qualibet uocatione Deo placeant. De quibus rebus olim parum docebant Concionatores, tantum puerilia & non neceſſaria opera urgebant, ut certas ferias, certa ieiunia, fraternitates, peregrinationes, cultus ſanctorũ, roſaria, monachatum & ſimilia. Hæc aduerſarij noſtri admoniti nunc dediſcunt, nec perinde prædicant hæc inutilia opera, ut olim. Præterea incipiunt fidei mentionem facere, de qua olim mirum erat ſilentium. Etſi non deſinunt obſcurare doctrinam fidei cum relinquunt dubias conſcientias, & iubent mereri remiſſionem peccatorum operibus, Nec docent quod ſola fide propter Chriſtum certo accipiamus remiſsionem peccatorum.

Cum igitur doctrina de fide, quam oportet in Eccleſia præcipuam eſſe, tam diu iacuerit ignota, quemadmodum fateri omnes neceſſe eſt, de fidei iuſticia altiſſimum ſilentium fuiſſe in concionibus, tantum doctrinam operum uerſatam eſſe in Eccleſijs, noſtri de fide ſic admonuerunt Eccleſias.

Principio, quod opera noſtra non poſſint reconciliare Deum, aut mereri remiſsionem peccatorum & gratiam & iuſtificationem, ſed hanc tantum fide conſequimur, credentes quod propter Chriſtum recipiamur in gratiam, qui ſolus poſitus eſt Mediator & propiciator, per quem reconcilietur Pater. Itaq; qui confidit operibus ſe mereri gratiam, is aſpernatur Chriſti meritum & gratiam, & quærit ſine Chriſto humanis uiribus uiam ad Deum, cum Chriſtus de ſe dixerit, Ego ſum uia, ueritas & uita.

Hæc doctrina de fide ubiq; in Paulo tractatur Epheſ. 2. Gratia ſalui facti eſtis per fidem, & hoc non ex uobis, Dei donum eſt, non ex operibus &c.

Et ne quis cauilletur, á nobis nouam Pauli interpretationem excogitari, tota hæc cauſa habet teſtimonia Patrum. Nam Auguſtinus multis uoluminibus defendit gratiam & iuſticiam fidei contra merita operum. Et ſimilia docet Ambroſius de uocatione Gentium & alibi, Sic enim inquit de uocatione Gentium, Vileſceret redemptio ſanguinis Chriſti, nec miſericordiæ Dei humanorum operum prærogatiua ſuccumberet, ſi iuſtificatio quæ fit per gratiam, meritis præcedentib. deberetur, ut non munus largientis, ſed merces eſſet operantis.

Quanquam autem hæc doctrina contemnitur ab imperitis, tamen experiuntur piæ ac pauidæ conſcientiæ plurimum eam conſolationis afferre, quia conſcientiæ non poſſunt reddi tranquillæ per ulla opera, ſed tantum fide, cum certo ſtatuunt, quod propter Chriſtum habeant placatum Deum, Quemadmodum Paulus docet Rom. 5. Iuſtificati per fidem, pacem habemus apud Deum. Tota hæc doctrina, ad illud certamen perterrefactæ conſcientiæ referenda eſt, nec ſine illo certamine intelligi poteſt. Quare male iudicant de ea re homines imperiti, & prophani, qui Chriſtianam iuſticiam nihil eſſe ſomniant, niſi ciuilem & philoſophicam iuſticiam.

Olim uexabantur conſcientiæ doctrina operum, non audiebant ex Euangelio conſolationem, Quoſdam conſcientia expulit in deſertum, in Monaſteria, ſperantes ibi ſe gratiam merituros eſſe per uitam Monaſticam, Alij alia excogitauerunt opera, ad promerendam gratiam & ſatisfaciendum pro peccatis. Ideo magnopere fuit opus, hanc doctrinam de fide in Chriſtum tradere, & re-

nouare, ne deeſſet conſolatio pauidis conſcientijs, ſed ſcirent fide in Chriſtum apprehendi gratiam & remiſsionem peccatorum & iuſtificationem.

Admonentur etiam homines, quod hic nomen fidei non ſignificet tantum hiſtoriæ noticiam, qualis eſt in impijs & diabolo, ſed ſignificet fidem quæ credit non tantum hiſtoriam, ſed etiam effectum hiſtoriæ, uidelicet hunc articulum, Remiſsionem peccatorum, quod uidelicet per Chriſtum habeamus gratiam, iuſticiam & remiſsionem peccatorum.

Iam qui ſcit ſe per Chriſtum habere propicium Patrem, is uerè nouit Deum, ſcit ſe ei curæ eſſe, diligit & inuocat eum. Deniq; nō eſt ſine Deo ſicut Gentes. Nam diaboli & impij non poſſunt hunc articulum credere, Remiſsionem peccatorum. Ideo Deum tanquam hoſtem oderunt, non inuocant eum, nihil boni ab eo expectant. Auguſtinus etiam de fidei nomine hoc modo admonet lectorem, & docet in ſcripturis nomen fidei accipi, non pro noticia, qualis eſt in impijs, ſed pro fiducia quæ conſolatur & erigit perterrefactas mentes.

Præterea docent noſtri, quod neceſſe ſit bona opera facere, non ut confidamus per ea gratiam mereri, ſed propter uoluntatem Dei. Tantum fide apprehenditur remiſsio peccatorum & pax conſcientiæ. Et quia per fidem accipitur S. ſanctus, iam corda renouantur, & induunt nouos affectus, ut parere bona opera poſſint. Sic. n. ait Ambroſius, Fides bonæ uoluntatis, & iuſtę actionis genitrix eſt. Nam humanæ uires, ſine Spiritu ſancto, plenæ ſunt impijs affectibus, & ſunt imbecilliores quàm ut bona opera poſſint efficere coram Deo. Ad hæc, ſunt in poteſtate diaboli qui impellit homines ad uaria peccata, ad impias opiniones, ad manifeſta ſcelera. Quemadmodum eſt uidere in philoſophis, qui & ipſi conati honeſtè uiuere, tamen id non potuerunt efficere, ſed contaminati ſunt multis manifeſtis ſceleribus. Talis eſt imbecillitas hominis, cum eſt ſine fide & ſine Spiritu ſancto, & tantum humanis uiribus ſe gubernat.

Hinc facilè apparet hanc doctrinam non eſſe accuſandam, q̧ bona opera prohibeat, ſed multò magis laudandam, q̧ oſtendit quomodo bona opera facere poſſimus. Nam ſine fide, nullo modo poteſt humana natura primi aut ſecundi præcepti opera facere. Sine fide non inuocat Deum, à Deo nihil expectat, non tolerat crucem, ſed quęrit hnmana præſidia, confidit humanis præſidijs. Ita regnant in corde omnes cupiditates, & humana conſilia cum abeſt fides & fiducia erga Deum. Quare & Chriſtus dixit, Sine me nihil poteſtis facere, Ioan. 15. Et Eccleſia canit, Sine tuo numine, nihil eſt in homine, nihil eſt innoxium.

XXI.

De cultu ſanctorum docent, quod memoria ſanctorum proponi poteſt, ut imitemur fidem eorum, & bona opera iuxta uocationem, Vt Cæſar imitari poteſt exemplum Dauidis in bello gerendo ad depellendos Turcas à patria. Nam uterq; rex eſt. Sed ſcriptura non docet inuocare Sanctos, ſeu petere auxilium à Sanctis, Quia unum Chriſtum nobis proponit Mediatorem, propiciatorium, Pontificem, & interceſſorem. Hic inuocandus eſt, & promiſit ſe exauditurū eſſe preces noſtras, & hunc cultū maximè probat, uidelicet, ut inuocetur in omnibus afflictionibus. 1. Ioh. 2. Si quis peccat, habemus aduocatum apud Deum &c.

Hæc ferè ſumma eſt doctrinæ apud nos, in qua cerni poteſt, nihil ineſſe q̧ diſcrepet à ſcripturis, uel ab Eccleſia Catholica uel ab Eccleſia Romana, quatenus ex ſcriptoribus nota eſt, quod cum ita ſit, inclementer iudicant iſti, qui noſtros

ſtros pro hæreticis haberi poſtulant. Sed diſſenſio eſt de quibuſdam abuſibus, qui ſine certa autoritate in Eccleſias irrepſerũt, in quibus etiam, ſi qua eſſet diſſimilitudo, tamen decebat hæc lenitas Epiſcopos, ut propter confeſſionem, q̃ modò recenſuimus, tolerarent noſtros, quia nec Canones quidem tam duri ſunt, ut eoſdem ritus ubiq; eſſe poſtulent, neq; ſimiles unquam omnium Eccleſiarum ritus fuerunt. Quanquam apud nos magna ex parte ueteres ritus diligenter ſeruantur. Falſa enim calumnia eſt, quod omnes ceremoniæ, omnia uetera inſtituta in Eccleſijs noſtris aboleantur. Verùm, publicà querela fuit, abuſus quoſdam in uulgaribus ritibus hęrere. Hi quia non poterant bona conſcientia probari, aliqua ex parte correcti ſunt.

ARTICVLI IN QVIBVS *recenſentur abuſus mutati.*

CVm Eccleſię apud nos de nullo articulo fidei diſſentiant ab Eccleſia Catholica, tantum paucos quoſdam abuſus omittant, qui noui ſunt, & contra uoluntatem Canonum uicio temporum recepti, rogamus ut Cæſarea Maieſtas clementer audiat, & quid ſit mutatum, & quæ fuerint cauſæ, quo minus coactus ſit populus illos abuſus contra conſcientiam obſeruare. Nec habeat fidem Cæſarea Maieſtas iſtis, qui ut inflamment odia hominum aduerſus noſtros, miras calumnias ſpargunt in populum. Hoc modo irritatis animis bonorum uirorum initio præbuerunt occaſionem huic diſsidio, & eadem arte conantur nunc augere diſcordias. Nam Cæſarea Maieſtas haud dubiè comperiet tolerabiliorem eſſe formam, & doctrinæ & ceremoniarum apud nos, quàm qualem homines iniqui & maleuoli deſcribunt. Porrò ueritas ex uulgi rumoribus aut maledictis inimicorum colligi non poteſt, Facilè autem iudicari poteſt, nihil magis prodeſſe ad dignitatem ceremoniarum conſeruandam et alendam reuerentiam ac pietatem in populo, quam ſi ceremoniæ ritè fiant in Eccleſijs.

DE VTRAQVE SPECIE.

LAicis datur utraq; ſpecies Sacramenti in Cœna Domini, quia hic mos habet mandatum Domini Matth. 26. Bibite ex hoc omnes. Vbi manifeſtè præcipit Chriſtus de poculo ut omnes bibant, & ne quis poſſit cauillari, quod hoc ad Sacerdotes tantum pertineat, Paulus ad Corinthios exemplum recitat, in quo apparet totam Eccleſiam utraq; ſpecie uſam eſſe. Et diu manſit hic mos in Eccleſia, nec conſtat quando aut quo autore mutatus ſit. Cyprianus aliquot locis teſtatur populo ſanguinem datum eſſe. Idem teſtatur Hieronymus, qui ait, Sacerdotes Euchariſtiæ miniſtrant, & ſanguinem Chriſti populis diuidunt. Immo Gelaſius Papa mandat, ne diuidatur Sacramentum, Diſt. 2. de Conſecratione, Cap. Comperimus. Tantum conſuetudo non ita uetus aliud habet. Conſtat autem quod conſuetudo contra mandata Dei introducta, non ſit probanda, ut teſtantur Canones, Diſt. 8. Cap. Veritate, cum ſequentibus. Hæc uero conſuetudo non ſolum contra ſcripturam, ſed etiam contra ueteres Canones & exemplum Eccleſiæ recepta eſt. Quare ſi qui maluerunt utraq; ſpecie ſacramenti uti, non fuerunt cogendi, ut aliter facerent cum offenſione conſcientiæ.

Et quia diuiſio ſacramenti non conuenit cum inſtitutione Chriſti, ſolet apud nos omitti proceſſio, quæ hactenus fieri ſolita eſt.

DE CONIVGIO SACERDOTVM.

PVblica querela fuit, de exemplis Sacerdotum qui non continebant. Quam ob cauſam & Pius Papa dixiſſe fertur, fuiſſe aliquas cauſas, cur ademptum ſit Sacerdoribus coniugium, ſed multo maiores eſſe cauſas, cur reddi debeat. Sic enim ſcribit Platina. Cum igitur Sacerdotes apud nos publica illa ſcandala uitare uellent, duxerunt uxores, ac docuerunt quod liceat ipſis contrahere matrimonium. Primum, quia Paulus dicit, Vnuſquiſq; habeat uxorem ſuam propter fornicationem. Item, Melius eſt nubere quam uri. Secundo, Chriſtus inquit, Non omnes capiunt uerbum hoc, ubi docet non omnes homines ad cœlibatum idoneos eſſe, quia Deus creauit hominem ad procreationem, Gene. I. Nec eſt humanæ poteſtatis, ſine ſingulari dono & opere Dei creationem mutare. Igitur qui non ſunt idonei ad cœlibatum, debent contrahere matrimonium. Nam mandatum Dei & ordinationem Dei, nulla lex humana, nullum uotum tollere poteſt. Ex his cauſis docent Sacerdotes ſibi licere uxores ducere. Conſtat etiam in Eccleſia ueteri Sacerdotes fuiſſe maritos. Nam & Paulus ait Epiſcopum eligendũ eſſe qui ſit maritus. Et in Germania primum ante annos quadringẽtos, ſacerdotes ui coacti ſunt ad cœlibatum, qui quidem adeo aduerſati ſunt, ut Archiepiſcopus Moguntinus publicaturus edictum Rom. Pontificis de ea re, pene ab iratis Sacerdotibus per tumultum oppreſſus ſit. Et res geſta eſt tam inciuiliter, ut non ſolum in poſterum coniugia prohiberentur, ſed etiam præſentia contra omnia iura diuina & humana, contra ipſos etiam Canones factos, non ſolum à Pontificibus, ſed à laudatiſsimis Synodis, diſtraherentur.

Et cum ſeneſcente mundo, paulatim natura humana fiat imbecillior, conuenit proſpicere, ne plura uitia ſerpant in Germaniam. Porro Deus inſtituit coniugium, ut eſſet remedium humanæ infirmitatis. Ipſi Canones ueterem rigorem interdum poſterioribus temporibus propter imbecillitatem hominum laxandum eſſe dicunt, quod optandum eſt ut fiat & in hoc negocio. Ac uidentur Eccleſijs aliquando defuturi paſtores, ſi diutius prohibeatur coniugium.

Cum autem extet mandatum Dei, cum mos Eccleſiæ notus ſit, cum impurus cœlibatus plurima pariat ſcandala, adulteria, & alia ſcelera digna animaduerſione boni magiſtratus, Tamen mirũ eſt, nulla in re maiorem exerceri ſeuiciam quam aduerſus coniugium Sacerdotum. Deus præcepit honore afficere coniugium. Leges in omnibus rebus publicis bene conſtitutis etiam apud Ethnicos maximis honoribus ornauerunt. Ac nunc capitalibus pœnis excruciantur, & quidem Sacerdotes contra Canonum uoluntatem, nullam aliam ob cauſam, niſi propter coniugium. Paulus uocat doctrinam dæmoniorum quæ prohibet coniugium. I. Timoth. 4. Id facile nunc intelligi poteſt, cum talibus ſupplicijs prohibitio coniugij defenditur.

Sicut autem nulla lex humana poteſt mandatum Dei tollere, ita nec uotum poteſt tollere mandatum Dei. Proinde etiam Cyprianus ſuadet, ut mulieres nubant, quæ non ſeruant promiſſam caſtitatem. Verba eius hæc ſunt, lib. I. Epiſtola II. Si autem perſeuerare nolunt, aut non poſſunt, melius eſt ut nubant, quam ut in ignem delicijs ſuis cadant, certe nullum fratribus aut ſororibus ſcandalum faciant. Et æquitate quadam utuntur ipſi Canones erga hos, qui ante iuſtam ætatem uouerunt, quomodo fere hactenus fieri conſueuit.

DE MISSA.

FAlſo accuſantur Eccleſiæ noſtræ, quod Miſſam aboleant, retinetur enim Miſſa apud nos, & ſumma reuerentia celebratur. Seruantur & uſitatæ ceremoniæ fere omnes, præterquam quod Latinis cantionibus admiſcentur alicubi Germanicæ, quæ additæ ſunt ad docendum populum. Nam ad hoc opus eſt ceremonijs, ut doceant imperitos, & quoſdam excitet uere ad timorem aut fidem ac orationem tractatio uerbi Dei. Et non modo Paulus pręcipit uti lingua intellecta populo in Eccleſia, ſed etiam ita conſtitutum eſt humano iure.

Aſſueſit populus ut una utantur ſacramento, ſi qui ſunt idonei, id quoq; auget reuerentiam ac religionem publicarum ceremoniarum. Nulli.n.admittuntur, niſi antea explorati. Admonentur etiam homines de dignitate & uſu ſacramenti, quantam conſolationem afferat pauidis conſcientijs, ut diſcant Deo credere, & omnia bona à Deo expectare & petere. Hic cultus delectat Deum, talis uſus ſacramenti alit pietatem erga Deum. Itaq; non uidentur apud aduerſarios Miſſæ maiore religione fieri quam apud nos.

Conſtat aũt hanc quoq; publicam et longe maximam querelam omnium bonorum uirorum diu fuiſſe, quod Miſſæ turpiter prophanarentur, collatæ ad quæſtum. Neq; enim obſcurum eſt, quam late pateat hic abuſus in omnib. templis, à qualibus celebrentur Miſſæ, tantum propter mercedem aut ſtipendium, quam multi contra interdictum Canonum celebrent. Paulus aũt grauiter minatur his qui indigne tractant Euchariſtiam, cum ait, Qui ederit panem hunc, aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & ſanguinis Domini. Itaq; cum apud nos admonerentur Sacerdotes de hoc peccato, deſierunt apud nos priuatæ Miſſæ, cum fere nullæ priuatæ Miſſæ niſi quæſtus cauſa fierent.

Neq; ignorauerunt hos abuſus Epiſcopi, qui ſi correxiſſent eos in tempore, minus nunc eſſet diſſenſionum. Antea ſua diſsimulatione multa uicia paſſi ſunt in Eccleſiam ſerpere. Nunc ſero incipiunt queri de calamitatibus Eccleſiæ, cum hi tumultus non aliunde ſumpſerint occaſionem, quam ex illis abuſibus, qui tam manifeſti erant, ut tolerari amplius non poſſent. Magnæ diſſenſiones de Miſſa, de Sacramento extiterunt. Fortaſſe dat pœnas orbis tã diuturnę prophanationis Miſſarum, quam in Eccleſijs tot ſeculis tolerauerũt iſti, qui emendare & poterant & debebant. Nam in Decalogo ſcriptum eſt, Qui Dei nomine abutitur, non erit impunitus. At ab initio mundi nulla res diuina ita uidetur unquam ad quæſtum collata fuiſſe, ut Miſſa.

Acceſſit opinio, quæ auxit priuatas Miſſas in infinitum, uidelicet quod Chriſtus ſua paſſione ſatisfecerit pro peccato originis, & inſtituerit Miſſam, in qua fieret oblatio pro quotidianis delictis, mortalibus & uenialibus. Hinc manauit publica opinio, quod Miſſa ſit opus tollens peccata uiuorum & mortuorum ex opere operato. Hic cœptum eſt diſputari, utrum una Miſſa dicta pro pluribus, tantundem ualeat quantum ſingulæ pro ſingulis. Hæc diſputatio peperit iſtam infinitam multitudinem Miſſarum.

De his opinionibus noſtri admonuerunt, quod diſſentiant à ſcripturis ſanctis, & lędant gloriam paſſionis Chriſti. Nam paſsio Chriſti fuit oblatio & ſatisfactio, non ſolum pro culpa originis, ſed etiam pro omnibus reliquis peccatis, ut ad Hebræos ſcriptum eſt, Sanctificati ſumus per oblationem Ieſu Chriſti ſemel. Item, Vna oblatione conſummauit in perpetuum ſanctificatos.

Item,

omnia delicta recitare, Vt teſtatur Pſal. Delicta quis intelligit? Item Ieremias, Prauum eſt cor hominis & inſcrutabile. Quod ſi nulla peccata niſi recitata remitterentur, nunquam acquieſcere conſcientiæ poſſent, quia plurima peccata neq; uident neq; meminiſſe poſſunt. Teſtantur & ueteres ſcriptores enumerationem non eſſe neceſſariam. Nam in Decretis citatur Chryſoſtomus, qui ſic ait, Non tibi dico ut te prodas in publicum, neq; apud alios te accuſes, ſed obedire te uolo prophetæ dicenti, Reuela ante Deum uiam tuam. Ergo tua confitere peccata apud Deum, uerum iudicem, cum oratione. Delicta tua pronuncia non lingua, ſed conſcientiæ tuæ memoria &c. Et gloſa de pœnitentia, Diſt. 5. cap. Conſideret, fatetur humani iuris eſſe confeſſionem. Verum confeſſio, cùm propter maximum abſolutionis beneficium, tùm propter alias conſcientiarum utilitates apud nos retinetur.

DE DISCRIMINE CIBORVM.

PVblica perſuaſio fuit non tantum uulgi, ſed etiam docentium in Eccleſijs, quod diſcrimina ciborum, & ſimiles traditiones humanæ, ſint opera utilia ad promerendam remiſsionem culpæ & pœnæ. Et quod ſic ſenſerit mundus, apparet ex eo, quia quotidie inſtituebantur nouæ ceremoniæ, noui ordines, nouæ feriæ, noua ieiunia, & doctores in templis exigebant hæc opera tanquam neceſſarium cultum ad promerendam iuſtificationem, et uehementer terrebant conſcientias, ſi quid omitterent. Ex hac perſuaſione de traditionibus multa incommoda in Eccleſia ſecuta ſunt.

Primo obſcurata eſt doctrina de gratia & iuſticia fidei, quæ eſt præcipua pars Euangelij, & quam maxime oportet extare & eminere in Eccleſia, ut meritum Chriſti bene cognoſcatur, & fides quæ credit remitti peccata propter Chriſtum, non propter ulla noſtra opera, longe ſupra opera collocetur. Quare & Paulus in hunc locum maxime incumbit, legem & traditiones humanas remouet, ut oſtendat iuſticiam Chriſtianam aliud quiddam eſſe, quam huiuſmodi opera, uidelicet fidem quæ credit peccata Gratis remitti propter Chriſtum. At hæc doctrina Pauli, pene tota oppreſſa eſt per traditiones, quæ pepererunt opinionem, quod per diſcrimina ciborum, & ſimiles cultus, oporteat mereri remiſsionem peccatorum & iuſtificationem. In pœnitentia nulla mentio fiebat de fide, tantum hæc opera ſatisfactoria proponebantur, In his uidebatur pœnitentia tota conſiſtere.

Secundo, hæ traditiones obſcurauerunt præcepta Dei, quia traditiones longe præferebantur præceptis Dei, Chriſtianiſmus totus putabatur eſſe obſeruatio certarum feriarum, rituum, ieiuniorum, ueſtitus. Hæ obſeruationes erant in poſſeſsione honeſtiſsimi tituli, quod eſſent uita ſpiritualis, & uita perfecta. Interim mandata Dei iuxta uocationem, nullam laudem habebant, quod paterfamilias educabat ſobolem, quod mater pariebat, quod Princeps regebat rem publicam, hæc putabantur eſſe opera mundana & imperfecta, & longe deteriora illis ſplendidis obſeruationibus. Et hic error ualde cruciauit pias conſcientias, quæ dolebant ſe teneri imperfecto uitæ genere, in coniugio, in magiſtratibus, aut alijs functionibus ciuilibus, mirabantur Monachos & ſimiles, & falſo putabant illorum obſeruationes magis mereri remiſsionem peccatorum & iuſtificationem.

Tertio, traditiones attulerunt magna pericula conſcientijs, quia impoſſibile

bile erat omnes traditiones ſeruare,& tamen homines arbitrabantur has obſer uationes, neceſſarios eſſe cultus. Gerſon ſcribit multos incidiſſe in deſperationem,quoſdam etiam ſibi mortem conſciuiſſe ,quia ſenſerant, ſe non poſſe ſatisfacere traditionibus, & interim conſolationem nullam de iuſticia fidei & de gratia audierant.

Videmus Summiſtas & Theologos colligere traditiones, & quærere ἐπιεικείας ut leuent conſcientias,non ſatis tamen expediunt, ſed interdum magis iniiciunt laqueos conſcientijs. Et in colligendis traditionibus ita fuerunt occupatæ Scholæ, & conciones, ut non uacauerit attingere ſcripturam, & quærere utiliorem doctrinam de fide, de cruce, de ſpe, de dignitate ciuilium rerum, de conſolatione conſcientiarum in arduis tentationibus. Itaq; Gerſon & alij quidam Theologi grauiter queſti ſunt, ſe his rixis traditionum impediri, quo minus uerſari poſſent in meliore genere doctrinæ. Et Auguſtinus uetat onerare conſcientias huiuſmodi obſeruationibus, & prudenter admonet Ianuarium, ut ſciat eas indifferenter obſeruandas eſſe, ſic enim loquitur.

Quare noſtri non debent uideri hanc cauſam temere attigiſſe, aut odio Epiſcoporum,ut quidam falſo ſuſpicantur. Magna neceſſitas fuit de illis erroribus, qui nati erant ex traditionib. male intellectis, admonere Eccleſias. Nam Euangelium cogit urgere doctrinam in Eccleſijs de gratia & iuſticia fidei, quæ tamen intelligi non poteſt, ſi putent homines ſe mereri remiſsionem peccatorum, & iuſtificationem per obſeruationes ab ipſis electas.

Sic igitur docuerunt,quod per obſeruationem traditionum humanarum non poſſimus mereri remiſsionem peccatorum ac iuſtificationem, quare non eſt ſentiendum, quod huiuſmodi obſeruationes ſint neceſſarij cultus.

Addunt teſtimonia ex ſcriptura, Chriſtus Matth. 15. excuſat Apoſtolos qui non ſeruauerant uſitatam traditionem, quæ tamen uidebatur de re non illicita ſed media eſſe, & habere cognationem cum baptiſmatibus legis, & dicit, fruſtra colunt me mandatis hominum.Igitur non exigit cultum inutilem.

Et paulo poſt addit, Omne quod intrat in os,non inquinat hominem.

Item Rom. 14. Regnum Dei non eſt eſca aut potus.

Coloſſ.2,Nemo uos iudicet in cibo,potu,ſabbato aut die feſto.

Item, Si mortui eſtis cum Chriſto, ab elementis mundi, Quare tanquam uiuentes in mundo decreta facitis? Ne attingas. Ne guſtes. Ne contrectes.

Act.15.ait Petrus,Quare tentatis Deum,imponentes iugum ſuper ceruices diſcipulorum,quod neq; nos, neq; patres noſtri portare potuimus,ſed per gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti credimus ſaluari, quemadmodum & illi. Hic uetat Petrus onerare conſcientias pluribus ritibus ſiue Moſi ſiue alijs.

Et 1.Timoth.4.uocat prohibitionem ciborum,doctrinam dęmoniorum, quia pugnat cum Euangelio talia opera inſtituere aut facere, ut per ea mereamur remiſsionem peccatorum & iuſtificationem, aut quod non poſſit exiſtere Chriſtianiſmus ſine tali cultu.

Hic obijciunt aduerſarij, quod noſtri prohibeant diſciplinam & mortificationem carnis,ſicut Iouinianus. Verum aliud deprehendetur ex ſcriptis noſtrorum.Semper enim docuerunt de cruce, quod Chriſtianos oporteat tolerare afflictiones.Hæc eſt uera,ſeria & non ſimulata mortificatio,uarijs afflictionibus exerceri, & crucifigi cum Chriſto.

Inſuper docent quod quilibet Chriſtianus debeat ſe corporali diſciplina,

aut

aut corporalibus exercitijs & laboribus ſic exercere & coërcere, ne ſaturitas aut deſidia extimulet ad peccandum, non ut per illa exercitia mereamur remiſſionem culpę aut mortis æternæ. Et hanc corporalem diſciplinam oportet ſemper urgere, non ſolum paucis & conſtitutis diebus. Sicut Chriſtus præcipit, Cauete ne corpora ueſtra grauentur crapula. Item, Hoc genus dæmoniorum non ejcitur niſi ieiunio & oratione. Et Paulus ait, Caſtigo corpus meum, & redigo in ſeruitutem. Vbi clarē oſtendit, ſe ideo caſtigare corpus, non ut per eam diſciplinam mereatur remiſsionem peccatorum, ſed ut corpus habeat obnoxiũ & idoneum ad res ſpirituales et ad faciendum officium, iuxta uocationem ſuam. Itaq; nõ damnãtur ipſa ieiunia, ſed traditiones, quæ certos dies, certos cibos pręſcribunt, cum periculo conſcientię, tanquam iſtiuſmodi opera ſint neceſſarij cultus.

Seruantur tamen apud nos pleræq; traditiones, quæ conducunt ad hoc, ut res ordine geratur in Eccleſia, ut ordo lectionum in Miſſa & præcipuæ feriæ. Sed interim homines admonentur quod talis cultus non iuſtificet coram Deo, & q non ſit ponendum peccatum in talibus rebus, ſi omittantur ſine ſcandalo. Hæc libertas in ritib. humanis non fuit ignota patribus, Nam in Oriente alio tempore ſeruauerunt Paſcha quàm Romæ, & cum Romani propter hanc diſſimilitudinem accuſarent Orientem ſchiſmatis, admoniti ſunt ab alijs, tales mores non oportere ubiq; ſimiles eſſe. Et Irenæus inquit, diſſonantia ieiunij, fidei conſonantiam non ſoluit, ſicut et Diſt. 12. Gregorius papa ſignificat, talem diſſimilitudinẽ non lędere unitatem Eccleſię. Et in hiſt. Trip. lib. 9. multa colligũtur exempla diſſimiliũ rituum, & recitantur hęc uerba. Mens Apoſtolorũ fuit, non de dicbus feſtis ſancire, ſed prædicare bonam conuerſionem & pietatem.

DE VOTIS MONACHORVM.

QVid de uotis Monachorũ apud nos doceatur, melius intelliget ſi quis meminerit qualis ſtatus fuerit Monaſteriorum, quàm multa contra Canones in ipſis Monaſterijs quotidiẽ fiebant. Auguſtini tempore erant libera collegia, poſtea corrupta diſciplina, ubiq; addita ſunt uota, ut tanquam excogitato carcere, diſciplina reſtitueretur. Additæ ſunt paulatim ſupra uota aliæ multæ obſeruationes. Et hęc uincula multis ante iuſtam ætatẽ contra Canones iniecta ſunt. Multi inciderunt errore in hoc uitæ genus, quibus etiam ſi non deeſſent anni, tamen iudicium de ſuis uiribus defuit. Qui ſic irretiti erant, cogebantur manere, etiam ſi quidam beneficio Canonum liberari poſſent. Et hoc accidit magis etiam in Monaſterijs Virginum quàm Monachorum, cum ſexui imbecilliori magis parcẽdum eſſet. Hic rigor diſplicuit multis bonis uiris ante hæc tempora, qui uidebant puellas & adoleſcentes in Monaſteria detrudi propter uictum, uidebant quàm infœliciter ſuccederet hoc conſilium, quæ ſcandala pareret, quos laqueos conſcientijs injceret. Dolebant autoritatem Canonum in re periculoſiſſima omnino negligi & contemni.

Ad hæc mala, accedebat talis perſuaſio de uotis, quam conſtat etiam olim diſplicuiſſe ipſis Monachis, ſi qui paulò cordatiores fuerunt, docebant uota paria eſſe baptiſmo, docebant ſe hoc uitę genere mereri remiſſionem peccatorum, & iuſtificationem coram Deo. Imò addebant, uitam Monaſticam non tantum iuſticiam mereri coram Deo, ſed amplius etiam, quia ſeruaret non modo præcepta, ſed etiam conſilia Euangelica.

Ita perſuadebant Monaſticam profeſſionem longẽ meliorem eſſe baptiſ-

mo, uitam Monaſticam plus mereri quam uitam Magiſtratuum, uitam paſtorum & ſimilium, qui in mandatis Dei ſine facticijs religionibus ſuæ uocationi ſeruiunt. Nihil horum negari poteſt, extant enim in libris eorum.

Quid fiebat poſtea in Monaſterijs? Olim erant ſcholæ ſacrarũ literarum, et aliarum diſciplinarum, quę ſunt utiles Eccleſiæ, et ſumebantur inde paſtores, & Epiſcopi. Nunc alia res eſt, nihil opus eſt recitare nota. Olim ad diſcendum conueniebant, nunc fingunt inſtitutum eſſe uitę genus ad promerendam remiſſionem peccatorum & iuſtificationem, immo prædicant eſſe ſtatum perfectionis, & longe præferunt omnibus alijs uitæ generibus à Deo ordinatis.

Hæc ideo recitauimus nihil odioſe exaggerantes, ut melius intelligi poſſet de hac re doctrina noſtrorum. Primum de his qui matrimonia contrahunt, ſic docent apud nos, quod liceat omnibus qui non ſunt idonei ad cœlibatum, contrahere matrimonium, quia uota non poſſunt ordinationem ac mandatum Dei tollere. Eſt autem hoc mandatum Dei, Propter fornicationem habeat unuſquiſq; uxorem ſuam. Neq; mandatum ſolum, ſed etiam creatio & ordinatio Dei cogit hos ad coniugium, qui ſine ſingulari Dei opere nõ ſunt excepti, iuxta illud. Non eſt bonum homini eſſe ſolum. Igitur non peccant iſti qui obtemperant huic mandato & ordinationi Dei.

Quid poteſt contra hæc opponi? Exaggeret aliquis obligationem uoti quantum uolet, tamen non poterit efficere, ut uotum tollat Mandatum Dei. Canones docent in omni uoto, ius ſuperioris excipi, quare multo minus hæc uota contra mandata Dei ualent. Quod ſi obligatio uotorum, nullas haberet cauſas cur mutari poſſit, nec Romani Pontifices diſpenſaſſent, Neq; enim licet homini obligationem quæ ſimpliciter eſt iuris diuini reſcindere. Sed prudenter iudicauerunt Romani Pontifices ęquitatem in hac obligatione adhibendam eſſe, Ideo ſæpe de uotis diſpenſaſſe leguntur. Nota eſt hiſtoria de Rege Arragonum, reuocato ex Monaſterio, & extant exempla noſtri temporis.

Deinde cur obligationem exaggerent aduerſarij ſeu effectum uoti, cum interim de ipſa uoti natura ſileant, quod debet eſſe in re poſſibili, quod debet eſſe uoluntarium, ſponte & conſulto conceptum. At quomodo ſit in poteſtate hominis perpetua caſtitas non eſt ignotum. Et quotuſquiſq; ſponte & conſulto uouit? Puellæ & adoleſcentes priuſquam iudicare poſſunt, perſuadentur ad uouendum, interdum etiam coguntur. Quare non eſt æquum tam rigide de obligatione diſputare, cum omnes fateantur contra uoti naturam eſſe, quod non ſponte, quod inconſulto admittitur.

Plerìq; Canones reſcindunt uota ante annum 15. contracta, quia ante illam ętatem non uidetur tantum eſſe iudicij, ut de perpetua uita conſtitui poſſit. Alius Canon plus concedens hominum imbecillitati, addit annos aliquot, uetat enim ante annum 18. uotum fieri. Sed utrum ſequemur, maxima pars habet excuſationem, cur Monaſteria deſerant, quia plurimi ante hanc ætatem uouerunt. Poſtremo etiam ſi uoti uiolatio reprehendi poſſet, tamen non uidetur ſtatim ſequi, quod coniugia talium perſonarum, diſſoluenda ſint. Nam Auguſtinus negat debere diſſolui. 27. quæſt. 1. Cap. Nuptiarum, cuius non eſt leuis autoritas, etiamſi alij poſtea aliter ſenſerunt.

Quanquam autem mandatum Dei de coniugio uideatur pleroſq; liberare à uotis, tamen afferũt noſtri & aliam rationem de uotis, quod ſint irrita, quia omnis cultus Dei, ab hominibus ſine mandato Dei inſtitutus et electus ad promerendam

merendam remiſſionem peccatorum & iuſtificationem, impius eſt, ſicut Chriſtus ait, Fruſtra colunt me mandatis hominum. Et Paulus ubiqꝫ docet, iuſticiam non eſſe quærendam ex noſtris obſeruationibus & cultibus, qui ſint excogitati ab hominibus, ſed contingere eam per fidem, credentibus ſe habere Deum placatum & propicium propter Chriſtum, non propter ulla noſtra merita.

Conſtat autem Monachos docuiſſe, quod facticiæ religiones mereantur remiſſionem peccatorum & iuſtificationem, & quod pro peccatis ſatisfaciant. quid hoc eſt aliud quam de gloria Chriſti detrahere & obſcurare, ac negare iuſticiam fidei? Sequitur igitur iſta uota uſitata, impios cultus fuiſſe, quare ſunt irrita. Nam uotum impium, & factum contra mandatum Dei non ualet, neqꝫ enim debet uotum uinculum eſſe iniquitatis, ut Canon dicit.

Paulus dicit. Euacuati eſtis à Chriſto, qui in lege iuſtificamini, à gratia excidiſtis. Id eſt, qui ſentiunt ꝙ mereantur proprijs operibus remiſſionem peccatorum, et ꝙ propter propriam legis impletionem placeant Deo, nec ſentiunt ꝙ propter Chriſtum gratis accipiant fide donatam remiſſionem peccatorum per miſericordiam Dei, & quod propter Chriſtum placeant Deo, hi amittunt Chriſtum, quia fiduciam debitam Chriſto et promiſſioni Dei, transferunt ad opera. Item opponunt iræ Dei, non propiciatorem Chriſtum, ſed propria opera, quare honorem debitum Chriſto transferunt ad opera noſtra. Conſtat autem Monachos hoc docere, ꝙ ſuis obſeruationibus mereantur remiſſionem peccatorum, ꝙ habeant Deum propicium propter has obſeruationes. Quare docent confidere ſuis operibus non propiciatione Chriſti. Hæc fiducia eſt impia, & cum Euangelio pugnat, et in iudicio Dei deprehendetur eſſe inanis. Non enim poſſunt opera noſtra opponi iræ ac iudicio Dei. Tantum ita placatur ira Dei, quando gratuitam miſericordiam, propter Chriſtum promiſſam fide apprehendimus. Amittunt igitur Chriſtum, qui fiduciam non in Chriſtum, ſed in opera propria collocant.

Præterea Monachi docuerunt ſuum uitæ genus ſtatum eſſe perfectionis, quia obſeruarent nõ ſolum præcepta, ſed etiam conſilia. Hic error maximè pugnat cum Euangelio, ꝙ finxerunt ſe præceptis ita ſatisfacere, ut amplius etiam facerent. Et hinc natus eſt horribilis error, quod finxerunt ſe habere merita ſupererogationis. Hæc applicauerunt pro alijs, ut ſatisfactiones eſſent pro alienis peccatis. Hæc ſi quis odioſè uelit exagitare, quam multa commemorare poſſit, quorum iam ipſos Monachos pudet.

Non eſt leue ſcandalum in Eccleſia populo proponere, certum cultum ab hominibus excogitatum ſine mandato Dei, et docere ꝙ talis cultus iuſtificet homines. Quia iuſticia fidei in Chriſtum, quam maxime oportet tradi in Eccleſia, obſcuratur, cum illæ mirificæ religiones Angelorum, ſimulatio paupertatis & humilitatis, & cœlibatus offunduntur oculis hominum.

Præterea obſcurantur præcepta Dei, & uerus cultus Dei, cum audiunt homines, ſolos Monachos eſſe in ſtatu perfectionis, quia perfectio Chriſtiana eſt ſerio timere Deum, & rurſus concipere magnam fidem, et confidere propter Chriſtum, quod habeamus Deum placatum, petere à Deo, & certò expectare auxilium in omnibus rebus gerendis, iuxta uocationem. Interim foris diligenter facere bona opera, & ſeruire uocationi. In his rebus eſt uera perfectio, & uerus cultus Dei, non eſt in cœlibatu aut mendicitate, aut ueſte ſordida, Ac populus concipit multas pernicioſas opiniones ex illis falſis præconijs uitæ Monaſticæ. Au-

eæ. Audit ſine modo laudari cœlibatum, ideo cum offenſione conſcientiæ uerſatur in coniugio, Audit ſolos mendicos eſſe perfectos, ideo cum offenſione conſcientiæ retinet poſſeſsiones, negociatur. Audit conſilium Euangelicum eſſe de nō uindicando, ideo alij in priuata uita non uerentur ulſciſci, audiunt enim conſilium eſſe non præceptum, Alij omnes magiſtratus & ciuilia officia iudicant indigna eſſe Chriſtianis.

Leguntur exempla hominum qui deſerto coniugio, deſerta reipublicæ adminiſtratione, abdiderunt ſe in Monaſteria. Id uocabant fugere ex mundo, et quærere uitę genus quod Deo magis placeret, nec uidebant Deo ſeruiendum eſſe in illis mandatis quæ ipſe tradidit, non in mandatis, quæ ſunt excogitata ab hominibus. Bonum & perfectum uitæ genus eſt ꝙ habet mandatum Dei. De his rebus neceſſe eſt admonere homines. Et ante hæc tempora reprehendit Gerſon errorem Monachorum de perfectione, & teſtatur ſuis temporibus nouam uocem fuiſſe, quod uita Monaſtica ſit ſtatus perfectionis.

Tam multæ impiæ opiniones hærent in uotis, quod mereantur remiſſionem peccatorum & iuſtificationem, quod ſint perfectio Chriſtiana, quod ſeruent conſilia & præcepta, quod habeant opera ſupererogationis. Hæc omnia cum ſint falſa & inania faciunt uota irrita.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

MAgnæ diſputationes fuerunt de poteſtate Epiſcoporum, in quibus nonnulli incommode commiſcuerunt poteſtatem Eccleſiaſticam, & poteſtatem gladij. Et ex hac confuſione maxima bella, maximi motus extiterunt, dum Pontifices freti poteſtate clauium, non ſolum nouos cultus inſtituerunt, reſeruatione caſuum, uiolentis excommunicationibus conſcientias onerauerunt, ſed etiam regna mundi transferre, & imperatoribus adimere imperium conati ſunt. Hæc uitia multo ante reprehenderunt in Eccleſia homines pij & eruditi. Itaq; noſtri ad conſolandas conſcientias, coacti ſunt oſtendere diſcrimen Eccleſiaſticę poteſtatis, & poteſtatis gladij, & docuerunt utramq; propter mandatum Dei religioſe uenerandam & honore afficiendam eſſe, tanquam ſumma Dei beneficia in terris.

Sic autem ſentiunt, poteſtatem clauium, ſeu poteſtatem Epiſcoporum, iuxta Euangelium, poteſtatem eſſe ſeu mandatum Dei, prædicandi Euangelij, remittendi & retinendi peccata, & adminiſtrandi ſacramenta. Nam cum hoc mandato Chriſtus mittit Apoſtolos, Sicut miſit me pater, ita & ego mitto uos. Accipite Spiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis peccata, retenta ſunt. Marci 16. Ite prædicate Euangelium omni creaturæ &c.

Hæc poteſtas tantum exercetur docendo ſeu prædicando Euangelium, et porrigendo ſacramenta, uel multis uel ſingulis iuxta uocationem, quia conceduntur non res corporales, ſed res æternæ, iuſticia æterna, Spiritus ſanctus, uita æterna. Hæc non poſſunt contingere niſi per miniſterium uerbi & ſacramentorum, ſicut Paulus dicit, Euangelium eſt potentia Dei, ad ſalutem omni credenti. Itaq; cum poteſtas Eccleſiaſtica concedat res æternas, & tantum exerceatur per miniſterium uerbi, non impedit politicam adminiſtrationem, ſicut ars canendi nihil impedit politicam adminiſtrationem. Nam politica adminiſtratio uerſatur circa alias res quam Euangelium. Magiſtratus defendit non mentes, ſed

tes,ſed corpora & res corporales,aduerſus manifeſtas iniurias,& coërcet homines gladio,& corporalibus pœnis,ut iuſticiam ciuilem & pacem retineat.

Non igitur commiſcendæ ſint poteſtates Eccleſiaſtica & ciuilis, Eccleſiaſtica ſuum mandatum habet, Euangelij docendi & adminiſtrandi ſacramenta. Non irrumpat in alienum officium, non transferat regna mundi,non abroget leges Magiſtratuum, non tollat legitimam obedientiam, non impediat iudicia de ullis ciuilibus ordinationibus aut contractibus,non præſcribat leges Magiſtratibus de forma reipublicæ, ſicut dicit Chriſtus, Regnum meum non eſt de hoc mundo.Item,Quis conſtituit me iudicem aut diuiſorem ſuper uos? Et Paulus ait Philip.3.Noſtra politia in cœlis eſt.2.Corinth.10. Arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia,ſed potentia Deo, ad deſtruendas cogitationes &c. Ad hunc modum diſcernunt noſtri utriuſqꝫ poteſtatis officia, & iubent utramqꝫ honore afficere & agnoſcere, utramqꝫ Dei donum & beneficium eſſe.

Si quam habent Epiſcopi poteſtatem gladij, hanc non habent, ut Epiſcopi ex mandato Euangelij, ſed iure humano donatam à Regibus & Imperatoribus, ad adminiſtrationem ciuilem ſuorum bonorum.Hæc interim alia functio eſt quàm miniſterium Euangelij.

Cum igitur de iurisdictione Epiſcoporum quæritur, diſcerni debet imperium ab Eccleſiaſtica iurisdictione. Porrò ſecundum Euangelium, ſeu ut loquuntur,de iure diuino, nulla iurisdictio competit Epiſcopis,ut Epiſcopis, hoc eſt,his quibus eſt commiſſum miniſterium uerbi & ſacramentorum,niſi remittere peccata. Item,cognoſcere doctrinam,& doctrinam ab Euangelio diſſentientem reijcere,& impios, quorum nota eſt impietas, excludere à communione Eccleſiæ,ſine ui humana,ſed uerbo. Hic neceſſario, & de iure diuino,debent eis Eccleſiæ præſtare obedientiam,iuxta illud, Qui uos audit,me audit.

Verum cum aliquid contra Euangelium docent aut ſtatuunt,tunc habent Eccleſiæ mandatum Dei,quod obedientiam prohibet,Matth.7.Cauete à Pſeudoprophetis. Galat.1. Si Angelus de cœlo aliud Euangelium euangelizauerit, anathema ſit.2.Cor.13.Non poſſumus aliquid contra ueritatem, ſed pro ueritate.Item,Data eſt uobis poteſtas ad ædificationem,non ad deſtructionem.Sic & Canones præcipiunt.2.q.7.cap.Sacerdotes, & cap.Oues. Et Auguſtinus contra Petiliani Epiſtolam inquit,Nec catholicis Epiſcopis conſentiendum eſt,ſicubi forte falluntur,aut contra Canonicas Dei ſcripturas aliquid ſentiunt.

Si quam habent aliam uel poteſtatem, uel iurisdictionem in cognoſcendis certis cauſis,uidelicet matrimonij,aut decimarum &c.hanc habent humano iure, Vbi ceſſantibus ordinarijs coguntur Principes uel inuiti, ſuis ſubditis ius dicere, ut pax retineatur.

Præter hæc diſputatur,utrum Epiſcopi ſeu paſtores habeant ius inſtituendi ceremonias in Eccleſia,& leges de cibis, ferijs, gradibus miniſtrorum, ſeu ordinibus &c.condendi. Hoc ius qui tribuunt Epiſcopis, allegant teſtimonium. Adhuc multa habeo uobis dicere,ſed non poteſtis portare modo, Cum autem uenerit ille Spiritus ueritatis,docebit uos omnem ueritatem. Allegant etiam exemplum Apoſtolorum, qui prohibuerunt abſtinere à ſanguine, & ſuffocato. Allegant ſabbatum mutatum in diem Dominicum cõtra Decalogum, ut uidetur.Nec ullũ exemplum magis iactatur quam mutatio ſabbati. Magnam contendunt Eccleſiæ poteſtatem eſſe, ꝙ diſpenſauerit de præcepto Decalogi.

Sed de hac queſtione noſtri ſic docent,ꝙ Epiſcopi non habent poteſtatem

ſtatuendi aliquid Euangelium, ut ſupra oſtenſum eſt, Docent idem Canones, 9. Diſtin. Porro contra ſcripturam eſt, traditiones condere aut exigere, ut per eam obſeruationem mereamur remiſſionem peccatorum & ſatisfaciamus pro peccatis, Leditur enim gloria meriti Chriſti, cum talibus obſeruationibus conamur mereri remiſſionem peccatorum & iuſtificationem. Conſtat autem propter hanc perſuaſionem, in Eccleſia pene in infinitum creuiſſe traditiones, oppreſſa interim doctrina de fide & iuſticia fidei, quia ſubinde plures feriæ factæ ſunt, ieiunia indicta, ceremoniæ nouæ, noui honores ſanctorum inſtituti ſunt, quia arbitrabantur ſe autores talium rerum, his operibus mereri remiſſionem peccatorum & iuſtificationem. Sic olim creuerunt Canones pœnitentiales, quorum adhuc in ſatisfactionibus ueſtigia quædam uidemus.

Item pleriꝗ ſcriptores fingunt in nouo Teſtamento oportere cultum ſimilem eſſe Leuitico, cuius ordinationem commiſerit Deus Apoſtolis & Epiſcopis. Et uidentur ſcriptores exemplo legis Moſaicæ decipi, quaſi iuſticia noui Teſtamenti ſit externa obſeruatio certorum rituum, ſicut iuſticia legis erat externa obſeruatio certorum rituum. Sicut enim in lege peccatum erat edere ſuillam carnem &c. Ita in nouo Teſtamento collocant peccatum in cibis, in diebus, in ueſtitu, & ſimilibus rebus. Et exiſtimant ſine his rebus iuſticiam noui Teſtamenti non poſſe exiſtere. Hinc ſunt illa onera, quod certi cibi polluant conſcientiam; quod horas Canonicas omittere ſit mortale peccatum, quod ieiunia mereantur remiſsionem peccatorum, quod ſint neceſſaria ad iuſticiam noui Teſtamenti, quod peccatum in caſu reſeruato non poſsit remitti, niſi acceſſerit autoritas reſeruantis, cum quidem ipſi Canones tantum de reſeruatione pœnæ Canonicæ loquantur, non de reſeruatione culpæ.

Vnde habent ius Epiſcopi has traditiones imponendi Eccleſijs ad grauandas conſcientias? Extant enim clara teſtimonia quæ prohibent condere tales traditiones, uel ad promerendam remiſsionem peccatorum, uel tanquam neceſſarias ad iuſticiam noui Teſtamenti, aut ad ſalutem.

Paulus Coloſ. 2. Nemo uos iudicet in cibo, potu, parte diei feſti, nouilunio aut ſabbatis. Item, Si mortui eſtis cum Chriſto ab elementis mundi, quare tanquam uiuentes in mundo, decreta facitis? Non attingas, non guſtes, non contrectes, quæ omnia pereunt uſu, & ſunt mandata & doctrinę hominum, quæ habent ſpeciem ſapientiæ. Item ad Titum aperte prohibet traditiones, Non attendentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum auerſantium ueritatem. Et Chriſtus Matth. 15. inquit de his qui exigunt traditiones. Sinite illos, cæci ſunt, & duces cæcorum. Et improbat tales cultus, Omnis plantatio quam non plantauit pater meus cœleſtis, eradicabitur.

Si ius habent Epiſcopi onerandi Eccleſias infinitis traditionibus, & illaqueandi conſcientias, cur toties prohibet ſcriptura condere & audire traditiones? cur uocat eas doctrinas dæmoniorum, Num fruſtra hæc præmonuit Spiritus ſanctus? Relinquitur igitur, cum ordinationes inſtitutæ tanquam neceſſariæ, aut cum opinione promerendæ remiſsionis peccatorum, pugnent cum Euangelio, quod non liceat ullis Epiſcopis tales cultus iuſtituere aut exigere. Neceſſe eſt enim in Eccleſijs retineri doctrinam, de libertate Chriſtiana, quod non ſit neceſſaria ſeruitus legis ad iuſtificationem, ſicut in Galatis ſcriptum eſt, Nolite iterum iugo ſeruitutis ſubijci. Neceſſe eſt retineri præcipuum Euangelij locum, quod remiſsionem peccatorum & iuſtificationem per fidem in Chri-

ſtum gratis conſequamur,non propter certas obſeruationes,aut propter cultus ab hominibus inſtitutos.

Quid igitur ſentiendum eſt de die Dominico, & ſimilibus ritibus templorum? Ad hæc reſpondent, quod liceat Epiſcopis ſeu paſtoribus facere ordinationes, ut res ordine gerantur in Eccleſia, non ut per illas mereamur remiſsionem peccatorum, aut ſatisfaciamus pro peccatis,aut obligentur conſcientiæ, ut iudicent eſſe neceſſarios cultus, ac ſentiant ſe peccare, cum ſine offenſione aliorum uiolant. Sic Paulus ordinat,ut in congregatione mulieres uelent capita, ut ordine audiantur in Eccleſia interpretes &c.

Tales ordinationes conuenit Eccleſias propter caritatē & tranquillitatem ſeruare eatenus, ne alius alium offendat,ut ordine & ſine tumultu omnia fiant in eccleſijs. Verum ita,ne conſcientiæ onerentur, ut ducant res eſſe neceſſarias ad ſalutem, ac iudicent ſe peccare cum uiolent eas ſine aliorum offenſione, ſicut nemo dixerit peccare mulierem, quæ in publicum non uelato capite procedit, ſine offenſione hominum.

Talis eſt obſeruatio diei Dominici,Paſchatis,Pentecoſtes,& ſimilium feriarum, & rituum, Nam qui iudicant Eccleſiæ autoritate,pro ſabbato inſtitutam eſſe diei Dominici obſeruationem, tanquam neceſſariam, longe errant. Scriptura concedit,ut obſeruatio ſabbati nunc ſit libera, Docent enim ceremonias Moſaicas poſt reuelatum Euangelium non neceſſarias eſſe. Et tamen quia opus erat conſtituere certum diem, ut ſciret populus quando conuenire deberet, apparet Eccleſiam ei rei deſtinaſſe diem Dominicum, qui ob hanc quoq; cauſam uidetur magis placuiſſe, ut haberent homines exemplum Chriſtianæ libertatis, et ſcirēt nec ſabbati nec alterius diei obſeruationem neceſſariam eſſe.

Extant prodigioſæ diſputationes de mutatione legis,de ceremonijs nouæ legis,de mutatione ſabbati, quæ omnes ortæ ſunt ex falſa perſuaſione, ꝙ oporteat in Eccleſia cultum eſſe ſimilem Leuitico. Et ꝙ Chriſtus commiſerit Apoſtolis & Epiſcopis excogitare nouas ceremonias, quæ ſint ad ſalutem neceſſariæ. Hi errores ſerpſerunt in Eccleſiam, cum iuſticia fidei non ſatis clare doceretur. Aliqui diſputant diei Dominici obſeruationem non quidem iuris diuini eſſe,ſed quaſi iuris diuini,præſcribunt de ferijs,quatenus liceat operari. Huiuſmodi diſputationes quid ſunt aliud niſi laquei conſcientiarum? Quanq; enim conentur epikeizare traditiones, tamen nunquam poteſt æquitas deprehendi, donec maneat opinio neceſſitatis, quam manere neceſſe eſt, ubi ignorantur iuſticia fidei,& libertas Chriſtiana.

Apoſtoli iuſſerunt abſtinere à ſanguine, quis nunc obſeruat? neq; tamen peccant qui non obſeruant,quia ne ipſi quidem Apoſtoli uoluerūt onerare conſcientias tali ſeruitute, ſed ad tempus prohibuerunt propter ſcandalum. Eſt.n. perpetua uoluntas Euangelij conſideranda in decreto. Vix ulli Canones ſeruantur accuratè, & multi quotidiè exoleſcunt apud illos etiam, qui diligentiſsimē defendunt traditiones. Nec poteſt conſcientijs conſuli, niſi hæc æquitas ſeruetur, ut ſciamus eos ſine opinione neceſſitatis ſeruari, nec lædi conſcientias etiamſi traditiones exoleſcant.

Facile autem poſſent Epiſcopi legitimam obedientiam retinere,ſi non urgerent ſeruare traditiones,quæ bona conſcientia ſeruari non poſſunt. Nunc imperant cœlibatum, nullos recipiunt niſi iurent, ſe puram Euangelij doctrinam nolle docere, Non petunt Eccleſiæ,ut Epiſcopi honoris ſui iactura ſarciant con-

cordiam,quod tamen decebat bonos paſtores facere. Tantum petunt ut iniuſta onera remittant, quæ noua ſunt, & præter conſuetudinem Eccleſiæ Catholicæ recepta. Fortaſſis initio quædam conſtitutiones habuerunt probabiles cauſas, quę tamen poſterioribus temporibus non congruunt. Apparet etiam quaſdam errore receptas eſſe, quare Pontificiæ clementiæ eſſet, illas nunc mitigare, quia talis mutatio non labefacit Eccleſiæ unitatem. Multæ enim traditiones humanæ tempore mutatæ ſunt,ut oſtendunt ipſi Canones. Quod ſi non poteſt impetrari,ut relaxentur obſeruationes,quę ſine peccato non poſſunt præſtari, oportet nos regulam Apoſtolicam ſequi, quæ præcipit Deo magis obedire quam hominibus.Petrus uetat Epiſcopos dominari,& Eccleſijs imperare.Nunc non id agitur, ut dominatio eripiatur Epiſcopis, ſed hoc unum petitur,ut patiantur Euangelium pure doceri, & relaxent paucas quaſdam obſeruationes,quæ ſine peccato ſeruari non poſſunt. Quod ſi nihil remiſerint, ipſi uiderint, quomodo Deo rationem reddituri ſint,quod pertinacia ſua cauſam ſchiſmati præbent.

EPILOGVS.

HI ſunt præcipui Articuli, qui uidentur habere controuerſiam, quanquam enim de pluribus abuſibus dici poterat,tamen,ut fugeremus prolixitatem, præcipua complexi ſumus, ex quibus cætera facile iudicari poſſunt. Magnæ querelæ fuerunt de indulgentijs, de peregrinationibus, de abuſu excommunicationis.Parochiæ multipliciter uexabantur per Stationarios. Infinitæ contentiones erant Paſtoribus cum Monachis, de iure parochiali, de confeſſionibus, de ſepulturis, de extra ordinarijs concionibus, & de alijs innumerabilibus rebus. Huiuſmodi negocia prætermiſimus, ut illa quæ ſunt in hac cauſa præcipua,breuiter propoſita,facilius cognoſci poſſent. Neq; hic quicquam ad ullius contumeliam dictum aut collectum eſt.Tantum ea recitata ſunt,quæ uidebantur neceſſario dicenda eſſe, ut intelligi poſſit in doctrina ac ceremonijs, apud nos nihil eſſe receptum contra ſcripturam aut Eccleſiam catholicam,quia manifeſtum eſt nos diligentiſſime cauiſſe, ne qua noua & impia dogmata in Eccleſias noſtras ſerperent.

Hos articulos ſupra ſcriptos, uoluimus exhibere iuxta edictum C. M. in quibus Confeſsio noſtra extaret, & eorum qui apud nos docent doctrinæ ſumma cerneretur. Si quid in hac confeſsione deſiderabitur, parati ſumus latiorem informationem,Deo uolente, iuxta ſcripturas exhibere.

Cæſareæ Maieſt. V.

Fideles & ſubditi.

Ioannes dux Saxoniæ Elector.
Georgius Marchio Brandenburgenſis.
Erneſtus dux Luneburgenſis.
Philippus Landgrauius Heſſorum.
Ioannes Fridericus dux Saxoniæ.
Franciſcus dux Luneburgenſis.
VVolfgangus Princeps ab Anhalt.
Senatus Magiſtratuſq; Nurnbergenſis.
Senatus Reutlingenſis.

IIDEM ARTICVLI COPIOSIVS ET EXPLICATIVS DECLARATI VVORMATIÆ ANNO M.D.XXXX. PROPTER ADVERSARIORVM CALVMNIOSAS INTERpretationes & Sophiſticas eluſiones, non mutata rerum ſententia.

I.

ECcleſiæ magno conſenſu apud nos docent Decretum Nicenæ Synodi, de unitate eſſentiæ diuinæ, & de tribus perſonis uerum & ſine ulla dubitatione credendum eſſe. Videlicet quòd ſit una eſſentia diuina, quæ & appellatur & eſt Deus æternus, incorporeus, impartibilis, immenſa potentia, ſapientia, bonitate, creator & conſeruator omnium rerum uiſibilium, & inuiſibilium, & tamen tres ſint perſonæ, eiuſdem eſſentiæ, & potentiæ, & coæternæ, Pater, Filius & Spiritus ſanctus. Et nomine perſonæ utuntur ea ſignificatione, qua uſi ſunt in hac cauſa Scriptores Eccleſiaſtici, ut ſignificet non partem aut qualitatem in alio, ſed quod propriè ſubſiſtit.

Damnant omnes hæreſes, contra hunc articulum exortas, ut Manicheos, qui duo principia ponebant, Bonum, & Malum, item Valentinianos, Arianos, Eunomianos, Mahometiſtas & omnes horum ſimiles. Damnant & Samoſatenos, ueteres & Neotericos, qui cum tantum unam perſonam eſſe contendant, de uerbo & de Spiritu ſancto aſtutè & impiè rhetoricantur, quod non ſint perſonę diſtinctæ, ſed quod uerbum ſignificet uerbum uocale, & ſpiritus, motum in rebus creatum.

II.

Item docent, quod poſt lapſum Adę, omnes homines naturali modo propagati, naſcentes habeant peccatum originis. Intelligimus autem peccatum originis, quòd ſic uocant ſancti patres & omnes orthodoxi & piè eruditi in Eccleſia, uidelicet reatum, quo naſcentes propter Adæ lapſum, rei ſunt iræ Dei & mortis æternæ, & ipſam corruptionem humanę naturę propagatam ab Adam. Et hæc naturæ humanæ corruptio, defectus iuſticiæ ſeu integritatis, ſeu obedientiæ originalis, & concupiſcentiam complectitur.

Eſtq; defectus, horribilis cœcitas & inobedientia, ſcilicet carere illa luce ac noticia Dei, quæ fuerat futura, in natura integra, item carere illa rectitudine, hoc eſt, perpetua obedientia, uera, pura ac ſumma dilectione Dei & ſimilibus donis integræ naturæ. Quare defectus illi & concupiſcentia, ſunt res damnata, & ſua natura digna morte. Eſtq; uicium originis uerè peccatum, damnans & afferens nunc quoq; æternam mortem, his qui non renaſcuntur per baptiſmum & Spiritum ſanctum.

Damnant Pelagianos, qui negant peccatum originis, & ſentiunt defectus illos ſeu concupiſcentiam eſſe res indifferentes ſeu pœnas tantum, nec eſſe res ſua natura damnatas, & ſomniant hominem Legi Dei ſatisfacere poſſe, & propter hanc propriam obedientiam coram Deo iuſtum pronunciari.

III.

Item, docent quod Verbum, hoc eſt, Filius Dei, aſſumpſerit humanam naturam in utero beatæ Mariæ uirginis, ut ſint duæ naturæ, diuina & humana, in unitate perſonæ inſeparabiliter coniunctæ, unus Chriſtus, uerè Deus, & uerè homo natus ex uirgine Maria, uerè paſſus, crucifixus, mortuus & ſepultus, ut recon-

ut reconciliaret nobis Patrem, & hoſtia eſſet, non tantum pro culpa originis, ſed etiam pro omnibus actualibus peccatis hominum. Idem deſcendit ad inferos,& uerè reſurrexit tertia die, deinde aſcendit ad cœlos, ut ſedeat ad dextram Patris,& perpetuo regnet & dominetur omnibus Creaturis,ſanctificet credentes in ipſum, miſſo in corda eorum Spiritu ſancto, & ſanctificatis det uitam æternam.Idem Chriſtus palam eſt rediturus, ut iudicet uiuos & mortuos reſuſcitatos iuxta ſymbolum Apoſtolorum.

IIII.

Vt autem conſequamur hæc beneficia Chriſti, ſcilicet remiſsionem peccatorum,iuſtificationem,et uitam æternam,dedit Chriſtus Euangelium,in quo hæc beneficia nobis proponuntur, ſicut ſcriptum eſt Lucæ ultimo, Prædicari pœnitentiam in nomine eius, & remiſsionem peccatorum inter omnes gentes. Cùm enim homines naturali modo propagati habeant peccatum, nec poſſint uerè legi Dei ſatisfacere,Euangelium arguit peccata, & oſtendit nobis Mediatorem Chriſtum, & ſic docet nos de remiſſione peccatorum.

Cùm Euangelium arguit peccata noſtra corda perterrefacta ſtatuere debent, quod gratis nobis propter Chriſtum donentur remiſsio peccatorum,& iuſtificatio per fidem,qua credere & confidere debemus,hæc nobis doñari propter Chriſtum,qui pro nobis factus eſt hoſtia, & placauit Patrem. Quanquam igitur Euangelium requirit pœnitentiam, tamen ut remiſſio peccatorum certa ſit, docet eam gratis donari, hoc eſt, non pendere ex conditione dignitatis noſtræ, nec dari propter ulla præcedentia opera, aut dignitatem ſequentium, Fieret enim incerta remiſſio, ſi ita ſentiendum eſſet,tum demum nobis contingere remiſsionem peccatorum, poſtquàm eam præcedentibus operibus meriti eſſemus,aut ſatis digna eſſet pœnitentia.

Conſcientia enim in ueris pauoribus, nullum inuenit opus ꝙ poſſit opponere iræ Dei,& Chriſtus nobis donatus & propoſitus eſt,ut ſit propiciator. Hic honos Chriſti non debet transferri in noſtra opera, Ideo Paulus dicit, gratis ſaluati eſtis,Item,Ideo ex fide gratis,ut ſit firma promiſſio,hoc eſt,ita erit certa remiſsio, cum ſciemus eam non pendere ex conditione noſtræ dignitatis, ſed donari propter Chriſtum. Hæc eſt firma & neceſſaria conſolatio, pijs & perterrefactis mentibus,Atq; ita docent & S.Patres, Et extat apud Ambroſium memorabilis & inſignis ſententia, his uerbis: Hoc conſtitutum eſt à Deo, ut qui credit in Chriſtum ſaluus ſit, ſine opere, ſola fide gratis accipiens remiſſionem peccatorum.

Et fidei uocabulũ, non ſolum cognitionem hiſtoriæ de Chriſto ſignificat, ſed etiam credere & aſſentiri huic promiſſioni,quę eſt Euangelij propria,in qua propter Chriſtum nobis promittuntur remiſſio peccatorum,iuſtificatio & uita æterna. Nam & hæc promiſſio ad hiſtoriam de Chriſto pertinet, Sicut & in Symbolo additus eſt hiſtorię hic articulus: Credo remiſſionem peccatorum.Et ad hunc articulum,reliqui de hiſtoria Chriſti referri debent. Nam id beneficium eſt finis hiſtoriæ, Ideo Chriſtus paſſus & reſuſcitatus eſt, ut propter ipſum nobis donarentur remiſsio peccatorum & uita æterna.

V.

Itaq; inſtituit Chriſtus miniſterium docendi Euangelij, ꝙ prædicat pœnitentiam & remiſsionem peccatorum. Eſtq; utraq; prædicatio uniuerſalis,

Omnium peccata arguit, & omnibus credentibus promittit remiſſionem peccatorum, ut non ſit incerta remiſſio, ſed ut omnes perterrefactæ mentes, ſciant ſe debere credere, quod certo donetur ipſis remiſſio peccatorum propter Chriſtum, non propter ipſorum merita, aut dignitatem. Hi omnes certo conſequuntur remiſſionem peccatorum. Et cum hoc modo cōſolatur nos promiſſione ſeu Euangelio, & erigimus nos fide, ſimul datur nobis Spiritus ſanctus. Nam Spiritus ſanctus datur & eſt efficax per uerbum Dei & per Sacramenta. Cum Euangelium audimus aut cogitamus, aut Sacramenta tractamus, & fide nos conſolamur, ſimul eſt efficax Spiritus ſanctus, iuxta illud Pauli ad Galat. 3. Vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti detur credentibus. Et ad Corinthios, Euangelium eſt miniſterium Spiritus. Et ad Roman. Fides ex auditu eſt. Cum igitur fide nos conſolamur, & liberamur à terroribus peccati per Spiritum ſanctum, concipiunt corda cæteras uirtutes, agnoſcunt uerè miſericordiam Dei, concipiunt ueram dilectionem, uerum timorem Dei, fiduciam, ſpem auxilij diuini, inuocationem, & ſimiles fructus ſpiritus.

Damnantur illi qui de hac fide qua remiſsio peccatorum accipitur, nihil docent, ſed iubent conſcientias dubitare, an conſequantur remiſsionem. Et addunt hanc dubitationem non eſſe peccatum. Item, docent homines conſequi remiſſionem peccatorum, propter propriam dignitatem, nō docent, credendum eſſe, quod Gratis propter Chriſtum remiſsio peccatorum donetur.

Damnantur item fanatici ſpiritus, qui fingunt ſpiritum ſanctum dari, aut efficacem eſſe, ſine uerbo Dei. Et eam ob cauſam contemnunt miniſterium Euangelij & Sacramentorum, & quærunt illuminationes ſine uerbo Dei & extra Euangelium, atq; ita abducunt animos à uerbo Dei, ad proprias opiniones, quod eſt pernicioſiſſimum. Tales olim fuerunt Manichæi, Enthuſiaſtæ, & nunc ſunt Anabaptiſtę. Huiuſmodi furores conſtanter damnamus. Abolent enim uerum uſum uerbi Dei, & falſo ſomniant ſine uerbo Dei accipi Spiritum ſanctum, & freti ſuis opinionibus comminiſcuntur impia dogmata & efficiunt infinitam diſſipationem.

VI.

Item docent, quod cum fide reconciliamur, neceſſario ſequi debeat iuſticia bonorum operum, quæ Deus nobis mandauit, ſicut & Chriſtus præcepit: Si uis in uitam ingredi, ſerua mandata. Sed quia tanta eſt infirmitas humanæ naturæ, ut nemo legi ſatisfacere poſſit, neceſſe eſt docere homines, non ſolum quod legi obediendum ſit, Sed etiam quomodo placeat hæc obedientia, ne conſcientię incidant in deſperationem, cum intelligant ſe non ſatisfacere legi. Placet igitur hæc obedientia, non quia legi ſatisfacit, Sed quia perſona eſt in Chriſto reconciliata fide, et credit ſibi reliquias peccati condonari. Semper igitur ſentiendum eſt, nos conſequi remiſſionem peccatorum, & perſonam pronunciari iuſtam, id eſt, acceptari gratis propter Chriſtum, per fidem. Poſtea uero placere etiam obedientiam erga legem & reputari quandam iuſticiam, & mereri pręmia. Non. n. poteſt conſcientia opponere iudicio Dei propriam mundiciem, aut opera, ſicut Pſalmus teſtatur; Non intres in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur coram te omnis uiuens. Et Ioannes ait, Si dixerimus quod peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus. Si confiteamur peccata noſtra, fidelis et iuſtus eſt, ut remittat nobis peccata noſtra, Et Chriſtus inquit, Cum feceritis omnia, dicite, ſerui inutiles ſumus. Poſtquam autem perſona reconciliata & iuſta fide, id eſt, ac-

cepta eſt, placet & obedientia,& reputatur eſſe quædam iuſticia. Sicut Ioannes inquit,Omnis qui in eo manet non peccat. Et 2.Cor.1.Gloria noſtra hęc eſt,teſtimonium conſcientiæ noſtrę.

Ac debet hæc obedientia repugnare prauis cupiditatibus & ſubinde ſpiritualibus exercitijs fieri purior, & cauere, ne quid committamus contra conſcientiam, Iuxta illud, Summa Legis eſt dilectio, ex puro corde & conſcientia bona, & fide non ficta. Qui uero obtemperant prauis cupiditatibus & agunt contra conſcientiam, uerſantur in peccatis mortalibus, nec fidei iuſticiam, nec iuſticiam bonorum operum retinent. Iuxta illud Pauli, Qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt.

VII.

Item docent, quod una ſancta Eccleſia perpetuò manſura ſit. Eſt autem Eccleſia Chriſti congregatio membrorum Chriſti, hoc eſt, ſanctorum, qui uerè credunt & obediunt Chriſto, etſi in hac uita huic congregationi multi mali & hypocritæ admixti ſunt, uſqꝫ ad nouiſsimum iudicium. Habet autem Eccleſia propriè dicta,ſigna ſua,ſcilicet puram et ſanam Euangelij doctrinam,et rectum uſum Sacramentorum. Et ad ueram unitatem Eccleſiæ ſatis eſt conſentire de doctrina Euangelij, & adminiſtratione Sacramentorum. Nec neceſſe eſt ubiqꝫ ſimiles eſſe traditiones humanas, ſeu ritus ab hominibus inſtitutos. Sicut & Paulus docet,cum ait;Vnus dominus,una fides,unum baptiſma,unus Deus & pater omnium &c.

VIII.

Cum autem in hac uita admixti ſint Eccleſiæ multi mali & hypocritæ,qui tamen ſocietatem habent externorum ſignorum, cum Eccleſia, licet uti Sacramentis quæ per malos adminiſtrantur iuxta uocem Chriſti, Sedent Scribæ & Phariſæi in Cathedra Moyſi,&c. Et Sacramenta & uerbum Dei propter ordinationem & mandatum Chriſti ſunt efficacia, etiamſi per malos exhibeantur.

Damnant Donatiſtas & ſimiles, qui negabant licere populo uti miniſterio malorum in Eccleſia, & ſentiebant miniſterium malorum inutile & inefficax eſſe.

IX.

De Baptiſmo docent, quòd neceſſarius ſit ad ſalutem, tanquam ceremonia à Chriſto inſtituta. Et quòd per baptiſmum offeratur gratia Dei, Et quod infantes ſint baptizandi, Et quod infantes per baptiſmum Deo commendati, recipiantur in gratiam Dei,& fiant filij Dei, ſicut Chriſtus teſtatur, loquens de paruulis in Eccleſia, Matth. 18. Non eſt uoluntas patris ueſtri qui in cœlis eſt, ut pereat unus ex paruulis iſtis.

Damnant Anabaptiſtas, qui improbant baptiſmum infantum, & affirmant infantes ſine baptiſmo & extra Eccleſiam Chriſti ſaluos fieri.

X.

De Cœna Domini docent, quod cum pane & uino uerè exhibeantur corpus & ſanguis Chriſti ueſcentibus in Cœna Domini..

XI.

De Pœnitentia docent,quod lapſis poſt baptiſmum contingere poſſit remiſſio peccatorum,quocunqꝫ tempore, cum conuertuntur. Et quod Eccleſia talibus redeuntibus ad Pœnitentiam,impertire abſolutionem debeat.

Conſtat

Conſtat autem Pœnitentia, hoc eſt, conuerſio impij, propriè his duabus partibus. Altera eſt contritio, hoc eſt, terrores incuſſi conſcientiæ agnito peccato, in quibus & iram Dei agnoſcimus, & dolemus nos peccaſſe, & peccata deteſtamur ac fugimus. Sicut Ioël concionatur. Scindite corda ueſtra, & non ueſtimenta ueſtra, & conuertimini ad Dominum Deum ueſtrum &c. Altera pars eſt fides, quæ concipitur ex Euangelio ſeu Abſolutione, & credit propter Chriſtum certò remitti peccata, et conſolatur conſcientiam, et ex terroribus liberat, de qua fide Paulus loquitur, cum ait, Iuſtificati fide pacem habemus. Deinde ſequi debent boni fructus pœnitentiæ, hoc eſt, obedientia erga Deum, iuxta illud: Debitores ſumus non carni, ut ſecundum carnem uiuamus. Si enim ſecundum carnem uiuetis, moriemini. Sed ſi ſpiritu actiones corporis mortificabitis, uiuetis.

Damnant Nouatianos, qui nolebant abſoluere eos qui lapſi poſt baptiſmum, redibant ad pœnitentiam.

Damnant & illos, qui non docent remiſsionem peccatorum per fidem gratis propter Chriſtum contingere. Sed cõtendunt remiſsionem peccatorum contingere propter dignitatem contritionis, dilectionis, aut aliorum operum, & iubent dubitare conſcientias in pœnitentia, an conſequantur remiſsionem, & affirmant hanc dubitationem non eſſe peccatum.

Damnant & iſtos, qui Canonicas ſatisfactiones docent neceſſarias eſſe ad redimendas pœnas ęternas aut pœnas purgatorij, etſi fatemur bonis operibus mitigari præſentes calamitates, ſicut Eſaias docet, cap. 58. Frange eſurienti panem tuum &c, Et requiem tibi dabit Dominus ſemper.

Damnant & Anabaptiſtas, qui negant ſemel iuſtificatos, iterum poſſe amittere Spiritum ſanctum. Damnant & illos, qui cõtendunt aliquibus tantam perfectionem in hac uita contingere, ut ne quidem poſsint iterum peccare.

XII.

De Confeſsione peccatorum docent, quod Abſolutio priuata in Eccleſijs retinenda ſit, quanquam in Confeſsione non ſit neceſſaria delictorum enumeratio. Eſt enim impoſsibilis enumeratio omnium delictorum, iuxta illud; Delicta quis intelligit.

XIII.

De uſu Sacramentorum docent, Sacramenta inſtituta eſſe, non modo ut ſint notæ profeſsionis inter homines, ſed multo magis, ut ſint ſigna & teſtimonia uoluntatis Dei erga nos, propoſita ad excitandam & confirmandam fidem in his qui utuntur eis. Itaq; utendum eſt Sacramentis ita, ut accedat fides, quæ credat promiſsionibus, quæ per Sacramenta exhibentur & oſtenduntur. Hac fide accipimus promiſſam gratiam, quam Sacramenta ſignificant, & Spiritum ſanctum.

Damnant igitur Phariſaicam opinionem, quæ obruit doctrinam de fide, nec docet fidem in uſu Sacramentorum requiri, quæ credat propter Chriſtum nobis gratiam dari. Sed fingit homines iuſtos eſſe propter uſum Sacramentorum ex opere operato, & quidem ſine bono motu utentium.

XIIII.

De ordine Eccleſiaſtico docent, quod nemo debeat in Eccleſia publicè do-

cere aut Sacramenta adminiſtrare, niſi rite uocatus. Sicut & Paulus præcipit Tito, ut in ciuitatibus presbyteros conſtituat.

XV.

De ritibus Eccleſiaſticis, qui ſunt humana autoritate inſtituti, docent, ritus illos ſeruandos eſſe, qui ſine peccato ſeruari poſſunt, & ad tranquillitatem & bonum ordinem in Eccleſia conducunt, ut certæ feriæ, certæ cantiones piæ, & alij ſimiles ritus.

Sed de hoc ipſo genere docent, non eſſe onerandas conſcientias ſuperſtitioſis opinionibus, hoc eſt, non eſt ſentiendum, ordinationes illas humanas eſſe iuſticiam coram Deo, aut mereri remiſsionem peccatorum, aut cultus neceſſarios eſſe ad iuſticiam Euangelij. Sed ſentiendum eſt, quod ſint res Adiaphoræ, quæ extra caſum ſcandali omitti poſſint, Sed illi peccant, qui cum ſcandalo eas uiolant, ut qui ſuarum Eccleſiarum tranquillitatem temere perturbant, &c.

Reijciuntur igitur traditiones, quæ ſine peccato non poſſunt obſeruari, ut traditio de cœlibatu. Reijcitur & impia opinio, de traditionibus & uotis, in qua fingitur, cultus humana autoritate excogitatos, mereri remiſsionem peccatorum, eſſe ſatisfactiones pro peccatis, &c. Cuiuſmodi falſæ perſuaſiones de uotis, de certis ieiunijs, &c. in Eccleſia ab indoctis ſparſæ ſunt.

XVI.

De rebus ciuilibus docent, quod legitimæ ordinationes ciuiles, ſint bona opera & ordinationes Dei, ſicut Paulus teſtatur. Quæ ſunt poteſtates, à Deo ordinatæ ſunt. Docent igitur, quod Chriſtianis liceat Magiſtratus gerere, exercere iudicia, iudicare res ex Imperatorijs & alijs præſentibus legibus, ſupplicia iure conſtituere, iure bellare, militare, lege contrahere, tenere proprium, iusiurandum poſtulantibus magiſtratibus dare, contrahere legitima coniugia, artes probatas legibus exercere.

Damnant Anabaptiſtas qui interdicunt hæc ciuilia officia Chriſtianis.

Damnant & illos qui Euangelicam perfectionem collocarunt in deſertione ciuilium officiorum, cum Euangelica perfectio ſit ſpiritualis, hoc eſt, conſiſtat in motibus cordis, in timore Dei, fide, dilectione, obedientia. Euangelium enim concionatur de quadam æterna iuſticia cordis, Nec abolet interim politiam aut Oeconomiam, Sed maximè poſtulat eas in hac uita corporali conſeruari, tanquam ordinationes Dei, & in talibus ordinationibus exercere charitatem. Itaq; Chriſtiani neceſſario debent obedire præſentibus Magiſtratibus ac legibus, niſi cum iubent peccare. Tunc enim magis debent obedire Deo quam hominibus Act. 4.

XVII.

Item, docent quod Chriſtus apparebit in conſummatione mundi, ad iudicandum, & mortuos omnes reſuſcitabit, & hominibus pijs dabit uitam æternam & gaudia perpetua. Impios autem homines & diabolos condemnabit, ut ſine fine crucientur.

Damnamus Anabaptiſtas, qui nunc Iudaicas opiniones ſpargunt, fingunt ante reſurrectionem, pios regna mundi occupaturos eſſe, ubiq; deletis aut oppreſſis impijs. Scimus enim quod pij debeant obedire præſentibus magiſtratibus, non eripere eis imperia, non diſſipare politias per ſeditionem, quia Paulus præcipit, Omnis anima magiſtratui ſuo ſubdita ſit, Scimus item, quod

Eccleſia

Eccleſia in hac uita ſubiecta ſit cruci,& primum poſt hanc uitam glorificabitur, Sicut Paulus inquit,Oportet nos ſimiles fieri imaginis filij Dei,Quare Anabaptiſtarum amentiam & diabolicũ furorem prorſus damnamus & execramur.

Damnamus & Origeniſtas, qui finxerunt Diabolis & damnatis finem pœnarum futurum eſſe.

XVIII.

De libero arbitrio docent, quod humana uoluntas habeat aliquam libertatem ad efficiendam ciuilem iuſticiam,et deligendas res rationi ſubiectas.Sed non habet uim ſine Spiritu ſancto efficiendæ iuſticiæ ſpiritualis, quia Paulus dicit, Animalis homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei. Et Chriſtus dicit, Sine me nihil poteſtis facere, Efficitur autem ſpiritualis iuſticia in nobis, cum adiuuamur à Spiritu ſancto. Porrò Spiritum ſanctum concipimus, cum uerbo Dei adſentimur, ut nos fide in terroribus conſolemur, Sicut Paulus docet cum ait, Vt promiſsionem Spiritus accipiatis per fidem. Hæc totidem uerbis dicit Auguſtinus lib.3.Hypognoſticon.

Eſſe fatemur liberum arbitrium omnibus hominibus, habens quidem iudicium rationis, non per quod ſit idoneum in ijs quæ ad Deum pertinent, ſine Deo aut inchoare aut certe peragere, ſed tantum in operibus uitæ præſentis, tam bonis quam malis,Bonis dico,quæ de bono naturę oriuntur,id eſt,uelle laborare in agro,uelle manducare & bibere, uelle habere amicum, uelle habere indumenta,uelle fabricare domum,uxorem uelle ducere, pecora nutrire, artem diſcere diuerſarum rerum bonarum,uelle quidquid bonum ad præſentem pertinet uitam,quæ omnia non ſine diuina gubernatione ſubſiſtunt,imò ex Deo et per ipſum ſunt,& eſſe ceperunt.Malis uero dico, ut eſt uelle Idolum colere,uelle homicidium &c. Hæc Auguſtini ſententia pręclare docet, quid libero arbitrio tribuendum ſit.& diſerte diſcernit ciuilem diſciplinam ſeu exercitia rationis humanæ,à ſpiritualibus motibus,uero timore,patientia,conſtantia,fide, inuocatione,in aſperrimis tentationibus inter inſidias diaboli, in terroribus peccati,In his certe opus eſt,regi nos et iuuari à Spiritu ſancto,Sicut Paulus inquit, Spiritus adiuuat infirmitatem noſtram.

Damnamus Pelagianos, & ſimiles qui docent quod ſine Spiritu ſancto, ſolis naturæ uiribus poſſimus Deum ſuper omnia diligere, Legem Dei facere, quo ad ſubſtantiam actuum. Hæc ſomnia ingenue & neceſſario reprehendimus,obſcurant.n. beneficia Chriſti, Nam ideo proponitur in Euangelio Mediator Chriſtus, & promittitur miſericordia, quia humana natura non poteſt ſatisfacere Legi,Sicut Paulus teſtatur,cum ait,Rom.8.Senſus carnis inimicicia eſt aduerſus Deum. Legi enim Dei non eſt ſubditus, ac ne poteſt quidem ſubijci.Quanquam enim externa opera aliquo modo poteſt efficere humana natura per ſeſe,poteſt enim continere manus à furto,à cęde, tamen interiores motus,ut uerum timorem,ueram fiduciam,patientiam,caſtitatem,non poteſt efficere,niſi Spiritus ſanctus gubernet et adiuuet corda noſtra.Et tamen in hoc loco illud etiam docemus,Dei mandatum eſſe, ut etiam carnales coherceantur diligentia rationis & illa ciuili diſciplina,ſicut Paulus inquit, Lex eſt pædagogus in Chriſtum.Item,Lex eſt iniuſtis poſita.

XIX.

De cauſa peccati docent, quod tametſi Deus creat & conſeruat naturam, tamen cauſa peccati eſt uoluntas malorum, uidelicet diaboli & impiorum ho-

mir um, quæ auertit ſe à Deo, ad alias res contra mandata Dei. Ideo Chriſtus inquit de diabolo, Cum loquitur mendacium ex proprijs loquitur.

XX.

Quod aduerſarij criminantur nos, negligi à nobis doctrinam de bonis operibus, manifeſta calumnia eſt. Extant.n.libri noſtrorum, in quib. piè et utiliter docēt de bonis operibus, quæ opera in qualibet uocatione Deo placeant. Cūq; in Eccleſijs magnum olim fuerit ſilentium de præcipuis operibus, ſcilicet de exercitijs fidei, & de laude politicorum operum, & magna ex parte conſumerentur omnes conciones in laudibus traditionum humanarum, in ferijs, Ieiunijs, Monachatu, fraternatibus, peregrinationibus, cultu ſanctorum, Roſarijs et alijs inutilibus cultibus ornandis, nunc Dei beneficio reuocatur Eccleſia, ad ueros, & utiles cultus, quos Deus probat & requirit. Prophetę grauiſsimis concionibus deplorant hanc Eccleſię calamitatem, q̄ ueris cultibus extinctis, in Eccleſia regnaturæ ſint humanæ ceremoniæ & impia fiducia ceremoniarum. Et ab hoc errore reuocant Eccleſiam ad ueros cultus, ad uere bona opera. Quid poteſt dici grauius concione illa Pſalmi 49. Deus Deorum dominus locutus eſt, & uocauit terram, Hic Deus uniuerſo generi humano concionatur, damnat ceremoniarum fiduciam, & alios cultus proponit, & ſignificat ſe ualdè iraſci his qui in Eccleſia ita prædicant ceremonias, ut ueros cultus obruant. Similes extant multę conciones in Prophetis, ut Eſai.58. Et Zach.7. & Michęę 6. Et Oſeas clamitat, Miſericordiā uolo, nō ſacrificiū, & noticiā Dei plus quam holocauſta. Nec obſcurum eſt multos bonos & doctos uiros etiam ante hanc ætatem deſideraſſe doctrinam de conſolatione conſcientiarum & de operum diſcrimine meliorem, Debet.n.in Eccleſia extare utraq; doctrina, uidelicet Euāgelium de fide, ad erudiendas & conſolandas conſcientias, debet etiam proponi, quę ſint uerè bona opera, qui ſint ueri cultus Dei. Sed aduerſarij, quia corrumpūt doctrinam de fide, primum non poſſunt conſcientijs firmam conſolationem proponere, Iubent.n.dubitare de remiſsione peccatorum. Et tamen poſtea iubent quærere remiſsionem per propria opera, affingunt monachatus, et alia opera. Deinde abolent et ueros cultus, Nam inuocatio et cętera ſpiritualia exercitia excutiuntur animis, non confirmatis fiducia Chriſti. Pręterea nec placent Deo opera ſecundę tabulę, niſi fides accedat, q̄ propter Chriſtum placeat hęc inchoata & imperfecta obedientia. Tertio obſcurant opera à Deo mandata, & longe anteferunt humanas traditiones, Has ornant ſpecioſiſsimis titulis, uocant eas Euangelicam perfectionem, Interim de officijs uocationis, magiſtratu, coniugio, ita frigidè docuerunt, ut multi graues uiri dubitauerint, an hæc uitæ genera placerent Deo, Itaq; concionatores noſtri, bono ſtudio, utrumq; doctrinæ genus illuſtrauerunt, Proponunt Euangeliū de fide, & addunt piam doctrinam de operibus.

DE FIDE.

PRimum igitur de fide & iuſtificatione ſic docent, Chriſtus aptè complexus eſt Summam Euangelij, cum Lucæ ult. iubet prædicari in nomine ſuo pœnitentiam & remiſsionem peccatorum. Nam Euangelium arguit peccata, & requirit pœnitentiam, & ſimul offert remiſsionem peccatorum propter Chriſtū, gratis, nō propter noſtram dignitatem. Et ſicut uniuerſalis eſt pœnitentiæ prędicatio, ita & promiſsio gratiæ uniuerſalis eſt, & omnes credere iubet & accipere beneficium Chriſti, ſicut Chriſtus inquit, Venite ad me omnes qui onerati eſtis.

ti eſtis. Et Paulus ait, Diues eſt in omnes etc. Quanquam igitur contritio aliqua ſeu pœnitentia, neceſſaria eſt, tamen ſentiendũ eſt donari nobis remiſsionem peccatorũ, & fieri nos ex iniuſtis iuſtos, id eſt, reconciliatos ſeu acceptos & filios Dei, gratis, propter Chriſtum, non propter dignitatem contritionis aut aliorum operum præcedentium aut ſequentium, Sed fide hoc beneficium accipiẽdum eſt, qua credere nos oportet, quod propter Chriſtum nobis donentur remiſsio peccatorum & iuſtificatio. Hæc ſententia firmam conſolationem perterrefactis mentibus affert. Et quod neceſſaria ſit Eccleſiæ, peritæ conſcientiæ facile iudicare poſſunt. Et nihil habet abſurdi, nihil perplexum, nihil Sophiſticum. Nõ eſt hic opus diſputationib. de prædeſtinatione, aut ſimilibus. Nam promiſſio eſt uniuerſalis, & nihil detrahit operibus, imo exuſcitat ad fidem, & uere bona opera. Nam remiſsio peccatorum transfertur à noſtris operibus ad miſericordiam, ut ſit beneficium certum, non ut nos nihil agamus, Sed multò magis, ut ſciamus, quomodo placeat Deo noſtra obedientia in tanta infirmitate noſtra. Hanc ſententiam, qua & illuſtratur honos Chriſti, & pijs mentibus conſolatio dulciſsima & firmiſsima proponitur, quæ ueram miſericordiæ diuinæ cognitionem continet, & ueros cultus, & æternam uitam parit, aſpernari ac damnare, pluſquam Phariſaica cœcitas eſt. Olim cum hæc conſolatio non proponeretur, multæ pauidæ conſcientiæ mederi ſibi conabantur operibus, alij confugiebant ad Monaſticam uitam, alij alia opera eligebant, quibus mererentur remiſsionem peccatorum & iuſtificationem, Sed nulla eſt firma conſolatio præter hanc doctrinam Euangelij, quæ iubet credere, quod gratis nobis propter Chriſtum donentur remiſsio peccatorum & iuſtificatio, Eſtque hæc tota doctrina comparata ad uerum illud certamen perterrefactæ conſcientiæ.

Sed addemus aliquot teſtimonia. Paulus Rom. 3. Iuſtificamur gratis, ipſius gratia per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus propiciatorem, per fidem in ſanguine ſuo.

Rom. 4. Ei autem qui non operatur, credit autem in eum qui iuſtificat impium, reputatur fides eius ad iuſticiam.

Epheſ. 2. Gratia ſaluati eſtis per fidem, & hoc non ex uobis, Dei enim donum eſt, non ex operibus, ne quis glorietur. In his ſententijs & ſimilibus diſertè docet Paulus, gratis nobis donari remiſsionem peccatorum & iuſtificationem, non propter noſtrorum operum dignitatem. Et in capite quarto ad Romanos copioſe diſputat, quare hac conſolatione nobis opus ſit, Si enim promiſsio penderet ex dignitate noſtrorum operum, fieret incerta. Vt igitur aduerſus terrores peccati & mortis, habeamus certam & firmam conſolationem, & fides conſiſtere poſſit, neceſſe eſt eam ſola miſericordia niti, & non noſtra dignitate. Propterea Paulus inquit, Ideo ex fide ſecũdum gratiam, ut ſit firma promiſsio. Neque enim opponi iudicio Dei poſſunt opera noſtra, iuxta illud, Si iniquitates obſeruaueris, quis ſuſtinebit? Ideoque Mediator nobis donatus eſt Chriſtus, Nec transferendus eſt eius honos in noſtra opera.

Cum igitur dicimus, fide iuſtificamur, non hoc intelligimus, quod iuſti ſimus propter ipſius uirtutis dignitatem, Sed hæc eſt ſententia, Conſequi nos remiſsionem peccatorum & imputationem iuſticiæ per miſericordiam propter Chriſtum, Verum hæc miſericordia non poteſt accipi niſi fide, Et fides hic non tantum hiſtoriæ noticiam ſignificat, ſed ſignificat credere promiſsioni miſericordię quæ nobis propter Mediatorem Chriſtum contingit. Et cum hoc modo

fides intelligitur de fiducia miſericordiæ, non diſſentiunt inter ſe Iacobus & Paulus. Quod.n. inquit Iacobus, Dęmones credunt & contremiſcunt, intelligit fidem de noticia hiſtoriæ, Hęc nō iuſtificat. Norunt.n. hiſtoriam etiam impij ac diaboli, Paulus uero cū inquit, Fides reputatur ad iuſticiam ꝛc. loquitur de fiducia miſericordiæ promiſſæ propter Chriſtum. Eſtq́ꝫ ſententia, Homines iuſtos pronunciari, id eſt, reconciliari, per miſericordiam, nō propter dignitatem propriam, Sed hanc miſericordiam promiſſam propter Chriſtum, oportet fide accipi. Iam bonas mentes nihil offendet nouitas huius Paulinę figuræ. Fide iuſtificamur, ſi intelligant proprie de miſericordia dici, eamq́ꝫ ueris & neceſſarijs laudibus ornari. Quid poteſt.n. eſſe gratius conſcientiæ afflictæ ac pauidæ, in ueris doloribus, quàm audire, hoc eſſe mandatum Dei, hanc eſſe uocem ſponſi Chriſti, ut ſtatuant certo donari remiſsionem peccatorū ſeu reconciliationem, non propter noſtram dignitatem, ſed gratis per miſericordiam, propter Chriſtum, ut beneficium ſit certum. Significat autem iuſtificatio in his Pauli ſententijs, remiſsionem peccatorum, ſeu reconciliationem ſeu imputationem iuſticiæ, hoc eſt, acceptationem perſonæ.

Nec aſſerimus nouum dogma in Eccleſiam. Nam hanc de fide doctrinam ſcriptura copioſe tradit, Et Paulus hunc locum præcipuē tractat in aliquot Epiſtolis, & docent idem S. Patres. Sic enim inquit Ambroſius de uocatione gentium, Vileſceret redemptio ſanguinis Chriſti, nec miſericordiæ Dei humanorum operum prærogatiua ſuccumberet, ſi iuſtificatio quæ fit per gratiam meritis præcedentibus deberetur, ut non munus largientis, ſed merces eſſet operantis. Et multæ ſunt integræ, hac de re, apud Auguſtinum diſputationes, Huius hęc ſunt uerba. Quandoquidem per legem oſtendit homini infirmitatem ſuam, ut ad eius miſericordiam per fidem confugiens, ſanaretur. Dictum eſt enim ꝙ legem & miſericordiam in lingua portet. Legem ſcilicet, qua reos faciat ſuperbos. Miſericordiam uero, qua iuſtificet humiliatos. Iuſticia ergo Dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes qui credunt &c.

Et Synodus Mileuitana ſcribit. Nonne ſatis oſtenditur hoc actum eſſe per Legem, ut peccatum cognoſceretur, & ſic aduerſus uictoriam peccati ad diuinam gratiam, quæ in promiſsionibus propoſita eſt, confugeretur, ut ad liberationem quærerentur promiſſiones Dei, hoc eſt, gratia Dei, & incipiat eſſe in homine iuſticia, non ſua, ſed Dei.

DE BONIS OPERIBVS.

CVm neceſſariam de fide doctrinam & cōſolationem Eccleſijs proponimus, additur & doctrina de bonis operibus, Quod uidelicet neceſſaria ſit in reconciliatis, obedientia erga legem Dei. Nam Euangelium cōcionatur de noua uita, iuxta illud, Dabo legem meam in cordibus eorum, Hæc igitur noua uita, debet eſſe obedientia erga Deum. Et Euangelium prædicat pœnitentiam, Nec exiſtere fides poteſt, niſi in his qui pœnitentiam agunt, quia fides cōſolatur corda in contritione & terroribus peccati, ſicut Paulus docet, Iuſtificati fide pacem habemus, Et de pœnitentia dicit Rom. 6. Vetus noſter homo ſimul crucifixus eſt, ut aboleatur corpus peccati, ne peccato deinceps ſeruiamus. Et Eſaias inquit, Vbi habitabit Dominus? In Spiritu contrito & humiliato &c.

Secundo, Inter bona opera pręcipuū eſt, et ſummus cultus Dei, fides ipſa, & parit multas alias uirtutes quæ exiſtere non poſſunt, niſi prius corda fidē conceperint,

ceperint,

ceperint, Paulus. n. dicit, Quomodo inuocabunt, niſi crediderint? Donec animi dubitant, an à Deo exaudiantur, donec ſentiunt ſe à Deo reijci, non uere inuocant Deum. Sed cum fide agnoſcimus miſericordiam, confugimus ad Deum, diligimus, inuocamus, ſperamus, expectamus auxilium, obedimus in afflictionibus, quia iam ſcimus nos eſſe filios, & placere Deo hoc noſtrum ſacrificium, noſtras afflictiones. Hos cultus parit fides, Praeclare igitur inquit Ambroſius, Fides bonæ uoluntatis, & iuſtæ actionis genitrix eſt, Aduerſarij uideri uolunt magnifice ornare doctrinam bonorum operum, Et tamen de his ſpiritualibus operibus, de fide, de exercitijs fidei in inuocatione, in omnibus uitæ negocijs, conſilijs & periculis, nihil dicunt. Ac ne poteſt quidem rectè dici de his exercitijs, Si conſcientiæ relinquantur in dubitatione, Si neſciant Deum requirere fidem, tanquam pręcipuum cultum, Et cum offunditur oculis illa ingens ſpecies externorum operum, mentes, præſertim non ſatis inſtitutæ, abducuntur à conſpectu horum exercitiorum interiorum. Neceſſe eſt autem in Eccleſia de his interioribus operibus, & fructibus Spiritus doceri homines. Nam hæc opera diſcrimen faciunt inter pios, & hypocritas, externos cultus, externas ceremonias, & alia externa opera præſtare etiam hypocritæ poſſunt. At hi cultus tantum ſunt ueræ Eccleſiæ, uera pœnitentia, timor, fides, inuocatio, &c. Hi cultus præcipuè requiruntur & laudantur in ſcripturis, ut Pſalmo 49. Immola Deo ſacrificium laudis, Inuoca me in die tribulationis &c.

Tertio, Et hac fide, quæ conſolatur corda in pœnitentia, accipimus Spiritum ſanctum, qui datur ut gubernet & adiuuet nos, ut peccato & diabolo reſiſtamus, & magis magiſq; agnoſcamus infirmitatem noſtram, & in nobis creſcant agnitio Dei, timor, fides, Quare debet in nobis obedientia erga Deum & noua uita creſcere, ſicut Paulus docet, renouari nos debere, ad agnitionem Dei, ut efficiatur in nobis noua lux & imago eius qui condidit nos &c.

Quarto. Docemus etiam quomodo hęc inchoata obedientia placeat Deo. Nam in hac tanta infirmitate et immundicie naturæ, Sancti non ſatisfaciunt legi, opus igitur eſt pijs conſolatione, ut ſciant quomodo hęc exigua et imperfecta obedientia, Deo placeat. Non. n. ideo placet, quia legi ſatisfaciat, Sed quia perſonę reconciliatæ et iuſtę ſunt propter Chriſtum, et credunt ſibi condonari imbecillitatem ſuam. Sic Paulus docet, Nulla nunc eſt condemnatio his, qui ſunt in Chriſto etc. Quanquam igitur hæc noua obedientia, procul abeſt à perfectione legis, tamen eſt iuſticia, et meretur pręmia, Ideo, quia perſonæ reconciliatę ſunt. Atq; ita de operibus iudicandum eſt, quę quidem ampliſsimis laudibus ornanda ſunt, q; ſint neceſſaria, quod ſint cultus Dei, et ſacrificia ſpiritualia et mereantur pręmia. Sed tamen de perſona prius tenenda eſt hęc conſolatio, neceſſaria in certamine conſcientię, q; fide gratis habeamus remiſsionem peccatorum, et perſona iuſta, id eſt, reconciliata ſit, et hęres uitæ æternæ, propter Chriſtum, poſtea uero placere obedientiam, iuxta illud, Nunc non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia, Non. n. poſſunt opponi iræ ac iudicio Dei noſtra opera, ſed terrores peccati & mortis uincendi ſunt fiducia mediatoris Chriſti, Sicut ſcriptum eſt, O mors, ero mors tua. Et Ioan. 6. ait Chriſtus. Hęc eſt uoluntas Patris qui miſit me, ut omnis qui uidet Filium & credit in eum, habeat uitam æternam. Et Paulus, Iuſtificati fide, pacē habemus. Et Eccleſia ſemper orat, Dimitte nobis debita noſtra, Atq; ita de imbecillitate ſanctorum, & de fide docent, & ipſi S. Patres, Auguſtinus in enarratione Pſalm 39. inquit, In tua iuſticia erue me, Nam ſi attendas ad iu-

ſticiam meam, damnas me. In tua iuſticia me erue. Eſt enim iuſticia Dei, quæ & noſtra fit, cum donatur nobis. Ideo aũt Dei iuſticia dicitur, ne homo ſeſe putet à ſeipſo habere iuſticiam, Sicut enim dicit Apoſtolus Paulus. Credenti in eum qui iuſtificat impium, id eſt, qui ex impio facit iuſtum, Si agat tanquam ex regula legis propoſita, damnandus eſt peccator. Hac regula, ſi ageret, quem liberaret? Omnes enim peccatores inuenit, Hoc ait Apoſtolus, Omnes peccauerunt & egent gloria Dei. Quid eſt, Egent gloria Dei? Vt ipſe liberet, non tu, Quia tu non potes liberare, indiges liberatore, Quid eſt quod te iactas? quid eſt ꝙ de lege, & iuſticia præſumis? Non uides quid tecum intus pugnet? Non audis decertantem, & confitentem & adiutorium in pugna deſiderantem. Miſer ego homo &c. Facile autem iudicari poteſt, neceſſariam eſſe Eccleſiæ hanc doctrinam, ut ſciant homines ſe nõ ſatisfacere legi, & tamen habeant conſolationem, quomodo hæc imperfecta obedientia placeat. Hanc doctrinam horribiliter obruerunt olim quædam abſurdæ perſuaſiones, in quibus indocti contra autoritatem ſcripturæ & ueteris Eccleſiæ, finxerunt homines legi Dei ſatisfacere. Item, iuſtos eſſe propter legis impletionem &c. Et Monachos perfectos eſſe, & ampliora & præſtantiora opera præſtare, quàm Lex Dei flagitat, interim altiſſimum ſilentium erat, quomodo fide apprehendendus ſit Mediator Chriſtus, Sed iubebant dubitare aut confidere proprijs operibus.

Cæterum de hac obedientia etiam docemus eos qui admittunt peccata mortalia, non eſſe iuſtos, quia Deus requirit hanc obedientiam, ut reſiſtamus uicioſis affectibus, Qui autem non repugnant, Sed obtemperant eis contra mandatum Dei, & admittunt actiones contra cõſcientiam, hi ſunt iniuſti, et neque Spiritum ſanctum, necꝫ fidem, id eſt, fiduciam miſericordiæ retinent. Nam in his qui delectantur peccatis, nec addunt pœnitentiam, ne poteſt quidem fiducia exiſtere quæ quærat remiſsionem peccatorum.

Quinto. Neceſſe eſt hoc quocꝫ docere, quomodo facere homines bona opera poſsint. Modo dictum eſt, quomodo placeant Deo, Hic addimus etiam quomodo fieri poſsint, Etſi. n. homines ſuis uiribus externa honeſta opera utcunꝙ efficere poſſunt, et hanc diſciplinam debent præſtare, tamen homines ſine fide ſunt in poteſtate diaboli, qui impellit eos ad manifeſtam turpitudinem, occupat animos eorum impijs et blaſphemis opinionibus, Id enim eſt regnum et tyrannis diaboli. Ad hæc natura per ſeſe infirma eſt, & nõ poteſt ſine auxilio Dei, ſe erigere, & ſpiritualia opera efficere, Ideo docentur homines, in Euãgelio promitti Spiritum ſanctum, qui animos eorum qui agunt pœnitentiam & Euangelio aſſentiuntur, adiuuet & gubernet. Quare in omni uita, in tanta infirmitate naturæ, inter has diaboli inſidias in omnibus periculis exercenda eſt fides in inuocatione, ut perſeuerare in fide & obedientia erga Deum poſsimus, Itaꝙ Zacharias inquit: Effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Ieruſalem Spiritum gratiæ & precum. Ideo enim uocat Spiritum gratiæ, quod Spiritus ſanctus erigat & conſoletur perterrefactas mentes, & teſtetur nos habere Deum placatum, Et uocat Spiritum precum, ut fidem aſsiduè in inuocatione exerceamus, Vt per hæc exercitia confirmetur fides, & creſcat noua uita.

Et ueræ uirtutes ſine ulla dubitatione ſunt dona Dei, Fides, perſpicacia iudicij in diſcernendis dogmatibus, Magnitudo animi, qualem eſſe neceſſe eſt in his qui Euangelium docent & confitentur, uera diligentia in regendis Eccleſijs, uera humilitas, non appetere potentiam, non frangi populari fauore aut odio, uera caſti-

uera caſtitas etc. Has Heroicas uirtutes Paulus uocat dona Dei, Rom.12. Habentes diſsimilia dona ſecundum gratiam nobis datam. Et de his inquit ad Corinth. Hæc efficit unus & idem ſpiritus, diſtribuens ſingulis etc. Debet autem ad hæc dona accedere exercitatio noſtra, quæ & conſeruat ea & meretur incrementum, iuxta illud, Habenti dabitur. Et Auguſtinus præclarè dixit, Dilectio meretur incrementum dilectionis, cum uidelicet exercetur. Habent enim bona opera, præmia, cum in hac uita, tum poſt hanc uitam in uita æterna. Quia enim Eccleſia in hac uita ſubiecta eſt cruci & morti corporali, differuntur præmia pleraq; ad futuram uitam, quæ etiamſi per miſericordiam certò propter Chriſtum contingit, his qui fiducia Chriſti iuſtificati ſunt, tamen etiam eſt compenſatio bonorum operum, iuxta illud, Merces ueſtra copioſa eſt in cœlis.

Ex his ſatis liquet, doctrinam bonorum operum Dei beneficio, piè & rectè doceri in noſtris Eccleſijs. Quanta fuerit olim obſcuritas, quanta confuſio doctrinæ, de bonis operibus, bonæ mentes ſatis norunt. Nemo monebat de diſcrimine humanarum traditionum & legis diuinæ. Nemo docebat, quomodo placerent bona opera, in tanta noſtra infirmitate. Deniq; altiſsimum ſilentium erat de fide, qua opus eſt in remiſsione peccatorum. At explicatis nūc his rebus, tenent piæ conſcientiæ conſolationem, & certam ſpem ſalutis, & intelligunt ueros cultus, & norunt quomodo placeant Deo, & quomodo ſint meritorij.

XXI.

De ueneratione ſanctorum docent, q̄ utile ſit ſanctorū memoriam proponere, ut eorum exemplis fidem noſtram confirmemus, Item ut eorum fidem & bona opera imitemur, quantum cuiuſq; uocatio requirit, ut Cæſar exemplum Dauidis imitari poteſt, in bello gerendo ad repellendos Turcas, Nā uterq; Rex eſt. Debemus etiam gratias Deo agere, q̄ tam multa et glorioſa exempla miſericordiæ ſuæ propoſuerit Eccleſiæ in ſanctis, Item q̄ Eccleſiam pulcherrimis donis ac uirtutibus ſanctorum ornauerit, Laudandi ſunt et ipſi ſancti, qui donis Dei piè uſi ſunt, qui ad ornandum Eccleſiam contulerint. Cęterum ſcriptura nō docet inuocare ſanctos, ſeu auxilium à ſanctis petere, ſed unum Chriſtum nobis proponit Mediatorem, propiciatorem, pontificem & interceſſorem. De hoc habemus præcepta & promiſsiones, ut & ipſum inuocemus, & ſtatuamus exaudiri preces noſtras, cum ad hunc pontificem & interceſſorem cōfugimus, ſicut inquit Ioan.16. Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Et Ioan. 14. Quicquid petieritis in nomine meo, id faciam. Hæc teſtimonia iubent ad Chriſtum confugere, iubent ut Chriſtum ſentiamus eſſe interceſſorem, et placatorem, iubent ut cōfidamus nos exaudiri à Patre propter Chriſtum. De ſanctis uero, nec pręcepta, nec promiſſiones nec exempla ſunt in hanc ſentētiam in ſcripturis. Et obſcuratur officium et honos Chriſti, cū homines confugiunt ad ſanctos, & hos ducunt eſſe Mediatores eoſq; inuocant, & ſibi fingunt opinionem, ſanctos eſſe benigniores, atq; ita fiduciam, debitam Chriſto, transferunt in ſanctos. At Paulus inquit, Vnus eſt Mediator Dei & hominum. Hunc igitur cultum præcipuè requirit Chriſtus, ut ſentiamus ad ipſum confugiendum eſſe, ipſum eſſe interceſſorem, propter quem certo exaudiamur &c.

Hæc ſumma eſt doctrinæ quæ in Eccleſijs noſtris traditur. Et conſentaneam eſſe iudicamus & Propheticæ ac Apoſtolicæ ſcripturæ, & Catholicæ Eccleſiæ, Poſtremò etiam Romanæ Eccleſię, quatenus ex probatis ſcriptoribus nota eſt. Atq; idē iudicaturos eſſe ſperamus oēs bonos et doctos uiros. Non.n. aſpernamur

namur conſenſum Catholicæ Eccleſiæ. Nec eſt animus nobis ullum nouum dogma & ignotum ſanctæ Eccleſiæ, inuehere in Eccleſiam. Nec patrocinari impijs aut ſeditioſis opinionibus uolumus, quas Catholica Eccleſia damnauit. Non enim adducti praua cupiditate, ſed coacti autoritate uerbi Dei & ueteris Eccleſiæ, amplexi ſumus hanc doctrinam, ut & gloria Dei fieret illuſtrior, & conſuleretur pijs mentibus in uniuerſa Eccleſia. Conſtat enim pleroſqꝫ abuſus irrepſiſſe in Eccleſiam, qui emendatione opus habent. Et cum propter gloriam Chriſti, tum propter ſalutem omnium gentium maximè optamus, ut diligenter cognitis his controuerſijs, Eccleſia repurgetur, & ab ijs abuſibus liberetur, qui diſsimulari non poſſunt, quam ob cauſam diu iam omnes boni uiri in omnibus nationibus expetunt Synodum, cuius quidem ſpem aliquam clementiſs. Imperator omnibus gentibus oſtendit. Faciet igitur Imperator rem digniſſimam ſua magnitudine & fœlicitate, & exoptatam uniuerſæ Eccleſiæ, ſi in Synodo permiſerit iudicium de tantis rebus, non illis qui priuatos adfectus in conſilium adhibent, ſed delectis pijs & doctis uiris, qui gloriæ Chriſti, & ſaluti uniuerſæ Eccleſiæ conſulere cupiant. Hæc eſt uſitata & legitima uia in Eccleſia, dirimendi diſſenſiones, uidelicet ad ſynodos referre cõtrouerſias Eccleſiaſticas.

Hunc morem ſeruauit Eccleſia inde uſqꝫ ab Apoſtolis. Et præſtantiſsimi Imperatores Conſtantinus ac Theodoſius, etiam in reb. non ualde obſcuris, & dogmatibus abſurdis, tamen ſine Synodo, nihil conſtituere uoluerunt, ut Eccleſiæ libertatem in iudicijs dogmatum conſeruarent. Et honeſtiſsimum eſt Cæſari, illorum optimorum Principum exemplum imitari, præſertim cum nos nihil mutauerimus, ſine exemplo ueteris Eccleſię. Et ſperamus hanc tantam fœlicitatem Imperatori diuinitus datam eſſe, ad Eccleſiæ emendationẽ ac ſalutem. Certè hanc gratiam Deus ab ipſo repoſcit, ut potentiam ſuã conferat ad ornandam Chriſti gloriam, ad Eccleſiæ pacem, ad prohibendã immanem et iniuſtiſsimam crudelitatem, quæ mira quadam rabie paſſim exercetur in membra Chriſti, in homines pios & innocentes. Harum maximarum rerum curam mandauit Deus ſummis principibus. Ideo excitat Monarchas, ut iniuſta imperia prohibeãt, quemadmodum excitauit Cyrum, ut liberaret à captiuitate populum Iudæorum. Conſtantinum, ut illam infinitam ſæuiciam, quæ tunc in Chriſtianos exercebatur, depelleret. Ita optamus ut Cæſar, & curam emendandæ Eccleſiæ ſuſcipiat, & iniuſtam crudelitatem prohibeat.

Nam Articuli noſtri quos recenſuimus, ſatis clarè teſtantur, nos nullum dogma contra Catholicam Eccleſiam, nullam impiam aut ſeditioſam opinionem docere aut probare, Imò quoſdam inſignes articulos Chriſtianæ doctrinæ à noſtris piẽ et utiliter illuſtratos eſſe. In externis traditionibus, abuſus quidam mutati ſunt, quarum etiam ſi qua eſt diſsimilitudo, ſi tamen doctrina & fides pura ſit, nemo propter illam traditionum humanarum diſſimilitudinem habendus eſt hæreticus, aut deſertor Catholicæ Eccleſiæ. Nam unitas Catholicę Eccleſiæ conſiſtit in doctrinæ & fidei conſenſu, non in traditionibus humanis, quarũ ſemper in Eccleſijs per totum orbem magna fuit diſsimilitudo. Nec uerò fidem habeat Cęſarea Maieſtas his, qui, ut odia cõtra nos inflamment, miras calumnias ſpargunt. Prædicant omnes ceremonias, omnes bonos mores in Eccleſijs deleri à nobis. Hæc crimina aperte falſa ſunt. Nos.n. & ceremonias diuinitus inſtitutas, ſumma pietate conſeruamus, & ut earum reuerentiam augeremus, tantum nouos quoſdam abuſus ſuſtulimus, qui contra ſcripturam, contra

ueteres

ueteres Canones, contra ueteris Eccleſię exempla, ſine ulla certa autoritate uicio temporum recepti ſunt. Ac magna ex parte ueteres ritus diligenter apud nos ſeruantur. Quare rogamus, ut Cæſarea Maieſtas clementer audiat, quid in externis ritibus ſeruetur, quid qua de cauſa mutatum ſit.

ARTICVLI DE ABVSIBVS QVI IN EXTERnis ritibus mutati ſunt.

DE MISSA.

FAlſò accuſantur Eccleſiæ noſtræ, quod Miſſam aboleant. Retinetur enim Miſſa apud nos & ſumma reuerẽtia celebratur, ſeruantur & uſitatæ ceremoniæ ferè omnes, præterquàm quod latinis cantionibus admiſcentur ablicubi germanicæ, quæ additæ ſunt ad docendum populum, Ideo enim opus eſt ceremonijs, ut doceant imperitos, & tractatio uerbi Dei excitet aliquos ad uerum timorem, & fidem, & inuocationem. Et non ſolum Paulus præcipit uti lingua intellecta populo, ſed etiam ita conſtitutum eſt humano iure. Adſuefit populus, ut unà utantur Sacramento, ſi qui ſunt idonei. Id quoq; auget reuerentiam & relligionem publicarum ceremoniarum. Nulli enim admittuntur, niſi prius explorati. Admonentur etiam homines de dignitate & uſu Sacramenti, quantam conſolationem proponat his qui agunt pœnitentiam, ut diſcant homines & timere Deum, & credere, & exerceant inuocationem, petant & expectent bona à Deo. Hi ſunt ueri cultus Chriſtianorum. Hos cultus, timorem, fidem, inuocationem, ſpem &c, probat Deus. Itaq; cum hi cultus exercentur in uſu ceremoniarum, placet Deo Sacramenti uſus. Cum igitur & ad ceremoniã aſſuefiat populus, & de uſu admoneatur, fiunt Miſſæ apud nos ritè et piè. Et geruntur omnia in Eccleſia maiore cum grauitate & reuerentia, quam olim.

Conſtat autem multis ſeculis publicam fuiſſe querelam bonorum uirorum de Miſſarum abuſu ac prophanatione. Non enim obſcurum eſt quàm late pateat hic abuſus, in omnibus templis, à qualibus celebrentur Miſſæ, contra Canonum interdictum. Deinde quàm turpiter ad ſacrilegum quæſtum conferantur. Plurimi enim celebrant Miſſas, & ſine pœnitentia, & tantum uentris cauſa. Hæc notiora ſunt, quàm ut diſsimulari poſſint. Nec uidetur unquam ulla res diuina ab initio mundi, adeo uulgo ad quæſtum collata eſſe, ſicut Miſſa. Paulus autem horribiliter minatur his, qui indignẽ tractant Sacramentum, cum ait, Qui indignẽ ederit panem hunc, aut biberit calicem Domini, reus erit ſanguinis Domini. Et in Decalogo ſcriptum eſt: Qui Dei nomine abutitur, nõ erit impunitus. Vt igitur ſæpe alias mundus dedit pœnas pro idolatria, ita haud dubiẽ hæc ingens prophanatio Miſſarum atrociſsimis pœnis punietur. Et fortaſſis propter eam cauſam præcipuè plectitur Eccleſia his poſtremis temporibus, cœcitate, diſcordijs, bellis, & alijs multis peſtibus. Atq; hos manifeſtos abuſus Epiſcopi hactenus, cum quidem non ignorarent eos, non ſolum tolerauerunt, ſed ſuauiter etiam riſerunt. Nunc ſerò incipiunt queri de calamitatibus Eccleſiæ, cum alia nulla res præbuerit occaſionem tumultibus horum temporum, niſi abuſus ipſi, qui ita erant iam manifeſti, ut tolerari à moderatis hominibus diutius non poſſent. Vtinam Epiſcopi pro ſuo officio ante hæc tempora cohercuiſſent auaritiam atq; impudentiam ſeu Monachorum, ſeu aliorum, qui, mutato ueteris Eccleſiæ more, Miſſas ad quæſtum contulerunt.

Sed abuſus illi, ex quo fonte orti ſint, dicemus. Opinio eſt ſparſa in Eccleſiam, quod

am, quod cœna Domini ſit opus,quod celebratum à ſacerdote,mereatur remiſſionem peccatorum, culpæ & pœnæ,facienti & alijs, idq; ex opere operato, ſine bono motu utentis. Item quod applicatum pro mortuis, ſit ſatisfactorium, hoc eſt,mereatur eis remiſsionem pœnarum purgatorij. Sic interpretantur ſacrificium, cum Miſſam uocant ſacrificium, opus uidelicet, quod applicatum pro alijs mereatur eis remiſsionem culpæ & pœnarum,idq; ex opere operato ſine bono motu utentis. Sic interpretantur, oblationem à Sacerdote fieri in Miſſa pro uiuis & mortuis. Hac perſuaſione recepta, iam homines docuerunt quærere remiſsionem peccatorum & omnis generis bona,Item liberare à pœnis mortuos, beneficio Miſſæ .Nec referebat à qualib. fierent Miſſæ,quia docebant eas prodeſſe alijs,ſine bono motu utentis. Deinde quærebatur,utrum una Miſſa dicta pro pluribus,tantundem proſit,quantum ſingulæ pro ſingulis. Hæc diſputatio & numerum Miſſarum, & quæſtum in infinitum auxit. Sed nos iam non de quæſtu diſputamus,impietatem accuſamus. Docent enim noſtri, hanc opinionem de merito & applicatione Miſſæ falſam & impiam eſſe. Hic eſt huius controuerſiæ ſtatus, Ac facile eſt pijs iudicium de hac cauſa, ſi quis expendat argumenta quæ ſequuntur.

Primum.Supra oſtendimus conſequi homines remiſsionem peccatorum gratis fide,id eſt,fiducia miſericordiæ propter Chriſtum. Ergo impoſſibile eſt conſequi remiſsionem peccatorum propter alienum opus,& quidem ſine bono motu,id eſt, ſine fide propria.Hæc ratio ſatis clare refutat illam prodigioſam et impiam opinionem, de merito & applicatione Miſſæ.

Secundum.Paſſio Chriſti fuit oblatio & ſatisfactio, non ſolum pro culpa originis, ſed etiam pro omnibus reliquis peccatis, ut ad Ebræos ſcriptum eſt: Sanctificati ſumus per oblationem Ieſu Chriſti ſemel.Item, Vna oblatione conſummauit in perpetuum, eos qui ſanctificantur. Deniq; bona pars Epiſtolæ ad Ebræos conſumitur in hac ſententia confirmanda, quod ſolum Chriſti ſacrificium meruerit alijs remiſsionem peccatorum,ſeu reconciliationem.Inquit,Ideo quotannis repetita eſſe Leuitica ſacrificia, quia non aboleuerint peccata. Sed Chriſti ſacrificio ſemel ſatisfactum eſſe pro omnium peccatis.Hic honos ſacrificij Chriſti non debet transferri in opus Sacerdotis. Diſerte enim dicit, una oblatione ſanctos conſummatos eſſe. Ad hęc impium eſt,fiduciam quæ niti debet ipſa pontificis Chriſti oblatione & interceſſione,transferre in opus Sacerdotis.

Tertium. In inſtitutione Cœnæ Domini non mandat Chriſtus, ut offerant Sacerdotes pro alijs uiuis ac mortuis. Qua igitur autoritate hic cultus tanquam oblatio pro peccatis, ſine mandato Dei in Eccleſia inſtitutus eſt?

Multo abſurdius eſt, quòd Miſſa confertur ad liberandas animas mortuorum. Nam Miſſa inſtituta eſt ad recordationem, hoc eſt, ut utentes Cœna Domini recordatione beneficij Chriſti erigant & confirment fidem, & conſolentur conſcientias perterrefactas.Nec Miſſa ſatisfactio eſt pro pœna,ſed inſtituta eſt propter remiſsionem culpæ, uidelicet,non ut ſit ſatisfactio pro culpa, Sed ut ſit Sacramentum, quo utentes admoneamur beneficij Chriſti & remiſſionis culpæ. Cum igitur illa applicatio Cœnæ Domini ad mortuos liberandos,ſine ſcripturæ autoritate, imò contra ſcripturam,recepta ſit, damnanda eſt, tanquam nouus & impius cultus.

Quartum.Ceremonia ſine fide in nouo Teſtamento nihil meretur nec facienti, nec alijs. Eſt enim opus mortuum, iuxta illud Chriſti; Veri Adoratores

res adorabunt Patrem in ſpiritu & ueritate. Idem probat totum caput II. ad Ebræos. Fide potiorem hoſtiam obtulit Abel. Item, Sine fide impoſsibile eſt placere Deo. Ergo Miſſa non meretur remiſsionem culpæ aut pœnæ, ex opere operato. Hæc ratio perſpicuè refutat meritum, quod uocant, ex opere operato.

Quintum. Fide propria fit applicatio beneficij Chriſti, Sicut teſtatur Paulus Roman. 3. Quem propoſuit Deus propiciatorem per fidem, per ſanguinem eius. Et hæc applicatio fit gratis. Ergo non fit applicatio, alieno opere, neqꝫ propter alienum opus. Nam cum Sacramentis útimur, noſtro opere ac noſtra fide fit applicatio, non alieno opere. Etenim ſi non contingeret nobis remiſsio, niſi applicatis Miſſis, fieret incerta, & fiducia transferenda eſſet à Chriſto, in opus Sacerdotis, idqꝫ ut conſtat, accidit. Porrò fiducia collocata in opus hominis, damnata eſt.

Hęc argumenta & pleraqꝫ alia, teſtantur neceſſariò reprehenſam eſſe opinionem de merito & applicatione Miſſæ pro uiuis & mortuis. Iam ſi conſiderabitur, quàm late uagatus ſit hic error in Eccleſia, quomodo hac perſuaſione creuerit Miſſarum numerus, quomodo uiuis & mortuis hoc ſacrificio promiſſa ſit remiſſio culpæ & pœnæ, apparebit Eccleſiam propter hanc prophanationem, horrendis peccatis deformatam eſſe. Nunquam grauior cauſa, optime Imperator, in Eccleſia incidit, aut dignior, de qua docti & boni uiri diligenter deliberent. Omnes pij ardentiſsimis uotis à Deo petere debent, ut his peccatis Eccleſia liberetur. Reges omnes & Epiſcopi, omni ſtudio anniti debent, ut hac tota cauſa ritè explicata, repurgetur Eccleſia.

Sextum. Inſtitutio Sacramenti pugnat cum illo abuſu. Nihil enim de oblatione pro peccatis uiuorum & mortuorum præcipitur, Sed præcipitur, ut ſumantur corpus & ſanguis Domini. Et ut id fiat ad recordationem beneficij Chriſti. Recordatio autem ſignificat, non aliquam tantum hiſtoriæ repræſentationem uelut in ſpectaculo, ſicut ſomniant illi, qui defendunt meritum ex opere operato, Sed ſignificat fide recordari promiſsionem & beneficium, conſolari conſcientiam, & gratias agere pro tanto beneficio. Principalis enim cauſa inſtitutionis eſt, ut fides ibi excitetur & exerceatur, cum hoc pignus gratiæ accipimus. Præterea inſtitutio ordinat, ut fiat communicatio, hoc eſt, ut miniſtri Eccleſiæ porrigant etiam alijs corpus & ſanguinem Domini. Et hunc morem ſeruatum eſſe in principio Eccleſiæ, teſtatur Paulus ad Corinthios, qui præcipit etiam, ut alij alios expectent, ut fiat communis participatio.

Patefactis igitur abuſibus priuatæ Miſſæ, quia & pleræqꝫ omnes fiebant propter illam applicationem pro peccatis aliorum, & non conueniunt cum inſtitutione Chriſti, deſierunt in noſtris Eccleſijs. Eſt autem inſtituta una communis Miſſa, iuxta Chriſti ordinationem, in qua Paſtores Eccleſiarum conſecrant, ſumunt, & porrigunt alijs ſacramentum corporis & ſanguinis Chriſti. Et fit talis Miſſa ſingulis ferijs, atqꝫ alijs etiam diebus, ſiqui uelint uti Sacramento. Nec admittuntur ad communionem, niſi antea explorati. Adduntur & conciones piæ, ſicut Chriſtus præcipit, ut habeantur conciones cum hæc ceremonia tractatur. Et in his concionibus cum de cæteris articulis & præceptis Euangelij diligenter docentur homines, tum etiam admonentur, ad quem uſum inſtitutum ſit Sacramentum, uidelicet, non quod ex opere operato mereatur eis remiſſionem peccatorum hæc ceremonia, Sed quod Sacramentum ſit teſtimonium, ſit pignus, quo Chriſtus teſtetur ſe nobis præſtare promiſſa, & ꝙ promiſſiones

ad nos pertineant, quod Chriſtus exhibeat nobiscorpus ſuum, ut teſtetur ſe in nobis efficacem eſſe tanquam in membris ſuis, Exhibeat ſanguinem, ut teſtetur nos ablui ſanguine ſuo. Prodeſt igitur Sacramentum his, qui agunt pœnitentiam, & ibi quærunt conſolationem, & confirmati hoc teſtimonio credunt uerè ſibi præſtari remiſsionem peccatorum, & agunt gratias Chriſto pro tanto beneficio. Ita fit applicatio beneficij, non propter alienum opus, Sed propria cuiuſq; fide, & proprio uſu Sacramenti, Nam cũ ipſi utimur, teſtatur ipſa Chriſti ordinatio q̃ ad nos pertineat beneficium Euangelij. Talis uſus Sacramenti pius eſt, & docendus in Eccleſijs, qui & illuſtrat doctrinam de fide, & de ſpiritualibus exercitijs, & ueris cultibus, & adfert pijs conſcientijs ingentem conſolationem, & erigit fidem. Ante hæc tempora, de uſu Sacramenti longè aliter docebantur Eccleſiæ, nihil proponebatur, niſi quod hoc opus faciendum eſſet. De fide, de conſolatione conſcientiarum, nemo quidquam monebat. Et uexabantur conſcientia immodica diligentia confeſſionis. Hanc putabant puritatem eſſe, quam requirit Euangelium, cum Euangelium requirat uerum timorem, & ueram fiduciam, & uſu huius Sacramenti nos conſolatur, ut hi qui pœnitentiam agunt, credant certò ſe habere Deum propitium propter Chriſtum, etiamſi natura infirma, & immunda eſt, etiamſi hæc noſtra inchoata obedientia procul abeſt à perfectione legis. Ex his omnib. ſatis liquet Miſſam apud nos, cõuenire cum inſtitutione Chriſti, & ritu primæ Eccleſiæ, Ad hæc illuſtrat maximè uerum uſum Sacramenti. Huiuſmodi communis Miſſa fuit in ueteri Eccleſia ut Chriſoſtomus teſtatur, qui ait, Sacerdotem ad altare ſtare, & alios ad communionem accerſere, alios uerò arcere. Et ex Nicenæ Synodi decretis apparet, unum aliquem celebraſſe Liturgiam, ut græci uocant, qui cęteris omnibus porrexerit corpus & ſanguinem Domini. Hæc enim ſunt uerba decreti: Accipiant Diaconi ſecundum ordinem poſt Presbyteros ab Epiſcopo, uel à Presbytero ſacram communionem. Hic diſertè ipſos presbyteros ait accipere Sacramentum ab uno quodam porrigente. Nec priuatæ Miſſæ ulla fit mentio, ante Gregorij tempora, Sed quoties ueteres de Miſſa loquuntur, apparet eos de una quadam communi Miſſa loqui. Cum igitur Miſſæ ritus apud nos habeat autoritatem ſcripturæ, & exemplum ueteris Eccleſiæ, et tantum intolerabiles quidam abuſus abiecti ſint, ſperamus non poſſe improbari noſtrarum Eccleſiarum morem. Cæteri ritus adiaphori magna ex parte uſitato more ſeruantur, Sed numerus Miſſarum diſsimilis eſt. Nec olim in Eccleſijs frequentiſsimis fiebat quotidie Miſſa, ut teſtatur hiſtoria Tripartita lib.9. cap.38. Rurſus autem in Alexandria, quarta & ſexta feria ſcripturæ leguntur, easq; doctores interpretantur & omnia fiunt præter ſolennem oblationis morem.

DE VTRAQVE SPECIE SACRAMENTI.

ET quoniam communis Miſſa apud nos celebratur, ut intelligat populus ſe quoq; ſanctificari ſanguine Chriſti, & diſcat uerum uſum ceremoniæ, Datur Laicis utraq; pars Sacramenti in Cœna Domini, quia Sacramentum inſtitutum eſt, non ſolum pro parte Eccleſiæ, ſcilicet pro presbyteris, Sed etiam pro reliqua Eccleſia, igitur & populus utitur Sacramento, ſicut Chriſtus inſtituit, Et quidem Chriſtus inquit Matth.26. Bibite ex hoc omnes, ubi manifeſte ait de poculo, ut omnes bibant, Et ne quis cauillari poſsit, quod id tantum ad Sacerdotes

pertineat,

pertineat, Pauli ordinatio ad Corinthios teſtatur totam Eccleſiam cõmuniter uſam eſſe utraq; parte. Hic mos diu manſit etiam in latinis Eccleſijs, nec cõſtat, quando aut quo autore mutatus ſit. Cyprianus aliquot locis teſtatur populo ſanguinem datum eſſe, Sic ſcribit alicubi ad Cornelium Papam, Quomodo docemus aut prouocamus eos in confeſſione nominis, ſanguinem ſuum fundere, ſi eis militaturis Chriſti ſanguinem denegamus? Aut quomodo ad martyrij poculum idoneos facimus, ſi non eos prius ad bibendum in Eccleſia poculum Domini, iure communicationis admittimus? Et Hieronymus inquit: Sacerdotes Euchariſtiæ miniſtrant, & ſanguinem Chriſti populis diuidunt.

Extat in Decretis canon Pontificis Gelaſij, qui prohibet diuidi Sacramentum, his uerbis: Comperimus autem quod quidam, ſumpta tantum corporis ſacri portione, à calice ſacri cruoris abſtineant, qui procul dubio, quoniam neſcio qua ſuperſtitione docentur aſtringi, aut integra Sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur, quia diuiſio unius eiuſdemq; myſterij ſine grandi ſacrilegio non poteſt accidere.

In Hiſtoria Tripartita ſcriptum eſt in obiurgatione Theodoſij Imperatoris, quem Ambroſius noluit ad communionem admittere ſine pœnitentia, propterea q Theſſalonicæ paucorum militum necem, qui per tumultum interfecti fuerant, nimis acerbe ultus erat, trucidaueratq; ſeptem millia ciuium. Hic Ambroſius inquit: Quomodo his manibus ſuſcipies ſanctum Domini corpus? qua temeritate, ore tuo, poculum ſanguinis precioſi percipies &c. Conſtat igitur ueteris Eccleſiæ morem fuiſſe, dare populo utranq; ſacramenti partem. Tantum conſuetudo non ita uetus adimit populo alteram partem. Non diſputabimus autem quid ſentiendum ſit de conſuetudine recepta contra autoritatem Apoſtolicæ ſcripturæ, contra Canones, contra exemplum ueteris Eccleſiæ, Intelligunt enim omnes pij, conſcientias de doctrina Chriſtiana uerbum Dei conſulere debere, nec approbandam eſſe conſuetudinem contra uerbũ Dei. Quanquam autem conſuetudo mutauerit in latina Eccleſia ueterem morem, tamen non improbat, aut prohibet, Nec uero humana autoritas prohibere ordinationem Chriſti & receptiſſimum uſum ueteris Eccleſiæ debet. Ideo nos non duximus prohibendum eſſe uſum integri Sacramenti. Et in ea ceremonia quæ debet eſſe fœdus mutuæ dilectionis in Eccleſia non uoluimus contra charitatem duri eſſe aliorum conſcientijs, qui maluerunt integro Sacramento uti, neq; ſeuiciam ea in re ullam exercendam eſſe putauimus. Sed quantum poſſumus, una cum ipſa ceremonia reſtituimus piam doctrinam de fructu ceremoniæ, ut intelligat populus quomodo Sacramentum propoſitum ſit, ad conſolandas conſcientias eorum qui agunt pœnitentiam. Hæc doctrina inuitat pios ad uſum & reuerentiam Sacramenti, Etenim non ſolum ceremonia mutilata fuit antea, Sed etiam neglecta præcipua doctrina de fructu. Et fortaſsis ceremoniæ mutilatio ſignificauit obſcuratum eſſe Euangelium de ſanguine Chriſti, hoc eſt, de beneficio mortis Chriſti, Nunc Dei beneficio, renouatur ac reſtituitur pura doctrina de fide, unã cum ceremonia.

DE CONFESSIONE.

HVic parti doctrinæ Chriſtianæ de pœnitentia, in primis magnas tenebras offuderunt Theologi & Canoniſtæ. Idq; teſtantur non ſolum ipſorum bibliothecæ, ſed etiam omnium piorum conſcientiæ, quæ fatentur illas inextrica-

biles diſputationes Theologorum, & traditiones infinitas de pœnitentia, horribilem carnificinam conſcientiarum fuiſſe. Nuſquàm enim quidquam certi docent quomodo contingat remiſsio peccatorum, De fide prorſus eſt altiſsimum ſilentium. Imò iubent perpetuò dubitare de remiſsione peccatorum. Poſtea excruciant conſcientias acerba enumeratione delictorum, Item ſatisfactionibus. Qualis enim laqueus conſcientiæ fuit traditio, quę præcipit omnia peccata enumerare?

Satisfactiones uerò obſcurauerunt beneficium Chriſti, quia etiam docti fingunt per eas compenſari æternam mortem. Indocti putabant his operibus emi remiſsionem culpæ, Quid quòd plærumq; fuerint cultus non mandati à Deo, βαττολογίαι precum, inuocationes ſanctorum, peregrinationes, & hoc genus alia, Ita fuit obruta ingenti aceruo inutilium ac malarum opinionum, ſimplex doctrina de pœnitentia. Et conſtat multis ſeculis bonos deſideraſſe doctrinam puriorem.

Porrò præcipuè opus eſt in Eccleſia extare puriſsimam & ſimpliciſsimam de pœnitentia doctrinam. Ideo huic articulo maximè ſtuduerunt noſtri lumen afferre, quem quidem ita patefecerunt, atq; illuſtrarunt, ut etiam aduerſarij ſaniores fateantur hac in re bene meritos eſſe de Eccleſia.

Nam ſimpliciter, planè, ſine ulla Sophiſtica, proponimus Euangelij ſententiam de pœnitentia, ut intelligant homines, quomodo ad Chriſtum redire debeant, quomodo conſequantur remiſsionem peccatorum, qui cultus, quæ opera placeant Deo. Primum docemus neceſſariam eſſe contritionem, hoc eſt, ueros terrores & dolores animi, qui agnoſcit iram Dei, & dolet ſe peccaſſe, & deſinit mala perpetrare. Etſi autem hi dolores neceſſarij ſunt, tamen ſciendum eſt remiſsionem peccatorum non dari propter dignitatem contritionis ſeu horum dolorum. Sed addenda eſt fides, hoc eſt, fiducia miſericordię promiſſę propter Chriſtum, & ſtatuendum eſt gratis remitti peccata propter Chriſtum.

Cum hac fide in terroribus illis erigimur, conſequimur certò remiſsionem peccatorum, ſicut ſupra oſtendimus, Et hanc fidem concipiunt animi ex Euangelio, Item ex Abſolutione, quæ Euangelium annunciat & applicat perterrefactis conſcientijs. Ideoq; docent noſtri retinendam eſſe in Eccleſijs priuatam Abſolutionem, Et eius dignitatem, et poteſtatem clauium ueris & ampliſſimis laudibus ornant, quòd uidelicet poteſtas clauium adminiſtret Euangelium non ſolum in genere omnibus, ſed etiam priuatim ſingulis, Sicut Chriſtus inquit: Lucratus eris fratrem &c. Et quòd uoci illi Euangelij quod miniſterio Eccleſiæ nobis in Abſolutione adminiſtratur, credendum ſit, tanquam uoci de cœlo ſonanti.

Hoc totum beneficium Abſolutionis & huius miniſterij, antea fuit omnino obſcuratum falſis opinionibus illorum, qui docuerunt abſolutionem non ualere, niſi ſufficienter contriti ſimus. Et poſtea iubebant dubitare de abſolutione, quia nemo ſciret ſe ſatis contritum eſſe. Quid fuit hoc aliud, quàm Euangelij conſolationem eripere conſcientijs, & tollere ex Eccleſia ac prorſus abolere miniſterium Euangelij, ſeu poteſtatem clauium? Quis non uidet hos tam pernicioſos errores, meritò reprehenſos eſſe?

Cum autem Confeſsio præbeat locum impertiendæ abſolutioni priuatim, & ritus ipſe intellectum poteſtatis clauium, & remiſſionis peccatorum conſeruet in populo, Præterea cum illud colloquium magnopere proſit, ad monendos &

dos & erudiendos homines,diligenter retinemus in Eccleſijs Cōfeſsionem, ſed ita, ut doceamus enumerationem delictorum non eſſe neceſſariam iure diuino, nec onerandas eſſe conſcientias illa enumeratione. Nullum enim extat in ſcripturis Apoſtolicis præceptum de hac enumeratione. Et omnium delictorum recitatio impoſsibilis eſt,iuxta illud Pſalmi: Delicta quis intelligit? Item,Ieremias ait: Prauum eſt cor hominis & inſcrutabile. Quod ſi nulla peccata, niſi recitata remitterentur,nunq̃ poſſent acquieſcere conſcientię,quia plurima peccata neq; uident,neq; meminiſſe poſſunt. Qua ex re facile intelligi poteſt,miniſterium abſolutionis,& remiſsionem non pendere ex conditione Enumerationis.

Teſtantur & ueteres ſcriptores non eſſe neceſſariam Enumerationem. Chryſoſtomus enim in Epiſtola ad Ebræos inquit: Perſuadeamus nobis peccaſſe nos, nec id lingua tantum pronunciet, ſed etiam intima conſcientia, nec tantum dicamus nos eſſe peccatores,ſed etiam peccata ſpecialiter computemus. Non tibi dico, ut te prodas in publicum, neq; te ut apud alios accuſes, ſed obedire te uolo Prophetæ. Reuela Domino uiam tuam, Coram Deo peccata tua confitere,Apud uerum iudicem cum oratione delicta tua pronuncia,nō lingua, ſed conſcientiæ tuæ memoria,& tunc demum ſpera te miſericordiam poſſe conſequi. Hæc Chryſoſtomi concio,non ſolum docet,quid de Enumeratione ſentiendū ſit,Sed etiam grauiſsimè coniungit contritionem & fidem,Sicut nos coniungimus,iubet primum ut peccata uerè agnoſcamus, & ex animo deteſtemur, deinde docet addendam eſſe orationem ac fidem,quæ ſtatuat nobis ignoſci. Et alio in loco ait:Peccata tua dicito ut deleas.Si pudet dicere quod peccaueris, dicito quotidie in anima tua. Non dico ut confitearis ea ſeruo, ut exprobet. Dic Deo,ut curet ea.

Fatetur & gloſſa in Decretis de pœnitentia, diſtinctione quinta, Confeſſionem inſtitutam eſſe ab Eccleſia, nec præcipi eam in ſcripturis ueteris aut noui Teſtamenti,Idem plęriq; doctores ſenſerunt.Quare ſententia noſtra de Confeſsione neq; noua,neq; abſurda eſt.

Poſtremò de ſatisfactionibus uel maxime opus fuit moneri pias mentes. Nam ſatisfactiones plus etiam incommodi habuerunt quàm illa Enumeratio. Obſcurabant enim beneficium Chriſti, quia indocti putabant ſe remiſſionem culpæ conſequi propter illa propria opera.Deinde ſi quid in his erat omiſſum, conſcientiæ perturbabantur.Item deligebantur ceremonię, peregrinationes,& huius generis alia inutilia opera,non mandata diuinitus. Et his fingebant ipſi doctores compenſari mortem æternam.

Itaq; duximus pias mentes liberandas eſſe his erroribus,et docemus ſatisfactiones, uidelicet canonicas illas, quas ipſi uocant opera indebita &c. nec ad remiſsionem culpæ, nec ad remiſsionem pœnæ æternæ prodeſſe, nec eſſe neceſſarias. Olim in Eccleſia mos fuit in publica pœnitentia, non recipere lapſos ad Eccleſiam redeūtes,niſi addita aliqua mulcta exempli cauſa. Ab illo more ſunt ortę ſatisfactiones.Sed ueteres illo exemplo uolebant populum à peccando deterrere, non ſentiebant ceremoniam illam eſſe compenſationem culpæ uel ęternæ mortis uel purgatorij,Hæc poſtea affinxerunt homines indocti.

Sed ueteres illi mores tempore conſenuerunt,et antiquati ſunt. Nos igitur nō oneramus conſcientias ſatisfactionibus,Sed illud docemus,fructus pœnitentię neceſſarios eſſe, obedientiam, timorem Dei, fidem, dilectionem, caſtitatem,& uniuerſam nouitatem ſpiritus debere in nobis creſcere.

 Mone-

Monemus & illud, ſępe puniri peccata etiam temporalibus pœnis in hac uita, ut Dauid, Manaſſe, & alij multi puniti ſunt. Et has pœnas mitigari docemus bonis operibus, & uniuerſa pœnitentia, Sicut docet Paulus, Si nos ipſos iudicaremus, non iudicaremur à Domino. Et pœnitentia meruit ut Deus ſententiam de delenda Niniue mutaret.

Ita, cum antea diſputationes de pœnitentia fuerint inextricabiles, & plenæ abſurdarum opinionum, nunc repurgata doctrina ita traditur populo, ut intelligi poſsit, & proſit ad pietatem. Retinemus & illuſtramus ueras pœnitentiæ partes, Contritionem, Fidem, Abſolutionem, Remiſsionem peccatorum, Emendationem totius uitæ, mitigationem præſentium pœnarum.

Ac ſperamus bonos uiros in hoc loco non ſolum nihil reprehendere, ſed etiam gratiam habere his qui repurgarunt hanc doctrinæ Chriſtianæ partem, quam prodeſt in Eccleſijs extare quàm planiſsimè explicatam atq; illuſtratam. Chriſtus inquit Angelos in cœlo lætari, cum uident reſipiſcere peccatorem. Itaq; gratulantur Eccleſiæ, & ipſi Angeli puram de pœnitentia doctrinam.

DE DISCRIMINE CIBORVM ET SIMILIbus traditionibus Pontificys.

IN hac corporali uita opus eſt traditionibus, hoc eſt, locorum ac temporum diſcriminibus, ut ordine gerantur res in Eccleſia, ſicut præcipit Paulus, ut omnia fiant ordine, & ita, ut deceant. Ideo & Eccleſia habet traditiones, hoc eſt, conſtituit quibus temporibus, ubi conuenire populus debeat. Ad hunc ciuilem finem licet condere traditiones. Sed homines imperiti doctrinæ Chriſtianæ non ſunt hoc fine cōtenti, ſed affingunt ſuperſtitioſas opiniones traditionibus, easq; per ſuperſtitionem ſine modo cumulant. Id queſti ſunt accidiſſe in Eccleſia, non tantum recentiores Gerſon & alij quidam, Sed Auguſtinus etiam:

Quare neceſſe eſt populum admonere quid de traditionibus, quæ humana autoritate conditæ ſunt in Eccleſia, ſentiendum ſit, Neq; enim nihil cauſæ eſt, cur Chriſtus & Paulus toties de traditionibus concionentur, & Eccleſiam admoneant, ut prudenter de traditionibus iudicet.

Fuit aūt perſuaſio publica non modo uulgi, ſed etiam docentium in Eccleſijs, diſcrimina ciborum & ſimilia opera de quibus Eccleſiaſticæ traditiones præcipiunt, cultus eſſe Dei, qui mereantur remiſsionem peccatorum. Item tales cultus eſſe iuſticiam Chriſtianam, & neceſſarios eſſe, ſicut in ueteri Teſtamento Leuiticæ ceremonię neceſſariæ fuerunt, nec poſſe ſine peccato omitti, etiam extra ſcandali caſum. Hæ perſuaſiones multa pepererunt incommoda.

Primum, obſcurata eſt Euangelij propria doctrina, quæ docet gratis remitti peccata propter Chriſtum. Hoc beneficium Chriſti translatum eſt in illa humana opera. Ac propter hanc opinionem præcipuæ auctæ ſunt traditiones, quia exiſtimabantur opera illa mereri remiſsionem peccatorum, eſſe ſatisfactiones, eſſe iuſticia Chriſtiana. Porrò maximè ob hanc cauſam, tam crebro, tam ſeuere admonet nos Paulus de traditionibus cauendis, ne beneficium Chriſti transferretur in traditiones, ne gloria Chriſti obſcuraretur, ne conſcientijs eriperentur ueræ & firmæ conſolationes, Deniq; ne fides, hoc eſt, fiducia miſericordiæ Chriſti obrueretur. Hæc pericula caueri Paulus uoluit, Maximè enim opus eſt extare in Eccleſia puram doctrinam de beneficio Chriſti, de iuſticia fidei, de conſolatione conſcientiarum.

Secundo, Hæ traditiones obſcurauerunt præcepta Dei, quia hęc pædagogia ex-

gia exiſtimabatur eſſe ſpiritualis & Chriſtiana iuſticia, Item præferebantur humanæ traditiones præceptis Dei. Chriſtianiſmus totus putabatur eſſe obſeruatio certarum feriarum, rituũ, ieiuniorum, ueſtitus, Hęc πτῶχα στοιχεῖα erant in profeſsione honeſtiſsimi tituli, ꝙ eſſent uita ſpiritualis, Item pęrfectio Chriſtiana. Interim mandata Dei de uocatione, nullam laudem habebant. Quòd Paterfamilias educabat ſobolem, quod Mater pariebat, ꝙ Princeps regebat rempublicam, hæc opera deſpiciebantur, non iudicabantur eſſe cultus Dei, Verſabantur in perpetua dubitatione mentes plurimorum, an coniugium, magiſtratus & ſimiles uitæ ciuilis functiones, Deo placerent. Hæc dubitatio multos ualde cruciauit, Multi deſerta ſua uocatione, deſerta republica abdiderunt ſe in Monaſteria, ut uitæ genus quærerent, quod arbitrabantur Deo magis placere, imò quod arbitrabantur mereri remiſsionem peccatorum.

Tertio. Opinio neceſſitatis, etiam duriter exercuit conſcientias. Traditiones exiſtimabantur eſſe neceſſarię, Et tamen nemo, quamlibet diligens, obſeruabat omnes, prę ſertim cum ſint innumerabiles. Gerſon ſcribit multos incidiſſe in deſperationem, quoſdam etiam mortem ſibi conſciuiſſe, quia animaduerterant ſe non poſſe ſatisfacere traditionibus. Et interim nullam conſolationem de gratia, de iuſticia fidei audierant. Videmus Summiſtas & Theologos colligere traditiones, & quærere ἐπιεικείας ut leuent conſcientias, Sed ne ipſi quidem ſibi ſatisfaciunt, non poſſunt ſe ſatis extricare, interdũ etiam illæ ipſæ interpretationes iniȷciunt laqueos conſcientȷs, Et in traditionibus colligendis, ita fuerunt occupatæ Scholæ, & conciones, ut non uacauerit attingere ſcripturam, & quærere utiliorem doctrinam de fide, de cruce, de ſpe, de dignitate rerum ciuilium, de conſolatione conſcientiarum in arduis tentationibus. Itaq; multi boni uiri ſæpe queſti ſunt ſe his rixis traditionum impediri, quo minus libere uerſari in meliore doctrinæ genere poſſent. Cum igitur huiuſmodi ſuperſtitioſæ opiniones hærerent in traditionibus, neceſſe fuit admonere Eccleſias, quid de traditionibus ſentiendum ſit, errore pias mentes liberare, mederi pauidis conſcientȷs, & illuſtrare beneficium Chriſti. Non hoc agimus, ut labefactetur autoritas Eccleſiaſticæ poteſtatis, non detrahimus de dignitate Epiſcoporum, non diſſipamus εὐταξίαν Eccleſiæ. Rectè intellectæ traditiones magis amantur: Sed illæ Iudaicæ opiniones tantum reprehenduntur. Sic igitur docemus de ceremonȷs, humana autoritate conditis in Eccleſia. Primum de traditionibus quæ pugnant cum mandatis Dei, aut non poſſunt obſeruari ſine peccato, Sequenda eſt regula Apoſtolorum: Oportet Deo magis obedire quàm hominibus, Talis eſt traditio de cœlibatu. Deinde de reliquis ceremonȷs quæ ſunt ſua natura res mediæ ſeu indifferentes, ut ieiunia, feriæ, diſcrimina ueſtitus, & ſimiles, ſciendum eſt, tales obſeruationes nec mereri remiſsionem peccatorum, nec iuſticiam nec perfectionem Chriſtianam eſſe, Sed res eſſe adiaphoras, quæ extra ſcandali caſum omitti poſſunt.

Teſtimonia huius ſententiæ plana & clara ſunt in Euangelio & diſputationibus Pauli, Nam Spiritus ſanctus duxit operæprecium eſſe, ut diligenter de hac re moneret Eccleſiã, ne ſuperſtitioſis opinionib. obrueretur Euangeliũ.

Rom. 14. Regnum Dei non eſt eſca aut potus, Sed iuſticia, pax & gaudium in Spiritu ſancto. Hic ſatis clarè docet Paulus, iuſticiam Chriſtianam eſſe motus ſpirituales cordis, non eſſe externas obſeruationes ciborum, dierum etc.

Coloſſ. 2. Nemo iudicet uos in cibo, potu, aut parte diei feſti, Vetat iudi-

cari conſcientias,hoc eſt,condemnari cõſcientias in uſu talium rerum, ſed prorſus uult haberi pro rebus indifferentibus, et quæ nõ pertinent ad iuſticiam Euangelij. Et deinde longa & grauis concio eſt, & de Moſaicis ritibus & de ceremonijs inſtitutis humana autoritate, Loquitur enim Paulus de utroq; genere nominatim. Negat eas eſſe iuſticiam Chriſtianam,& uetat conſcientias onerare talibus traditionibus, Si mortui eſtis cum Chriſto ab elementis mundi,quare tanq; uiuentes in mũdo,decreta facitis,Ne attingas,Ne guſtes, Ne cõtrectes.

Matth.15.Omne quod intrat in os,non coinquinat hominem.Et quidem ibi excuſat Apoſtolos uiolantes uſitatam traditionem,et addit ſententiam memorabilem: Fruſtra colunt me mandatis hominum. Negat eſſe ueros & utiles cultus ad iuſticiam coram Deo,quare non ſunt iuſticia Chriſtiana, nec ſunt neceſſarij cultus. Atqui conſtat in Eccleſia humanos cultus mirum in modum hactenus creuiſſe. Quotidie cumulabant Monachi ceremonias, nouis & ſuperſtitionibus & aucupijs.Et hæ nugæ putabantur eſſe pręcipui cultus Dei, pręcipua pietas, cum Chriſtus tam graui oraculo uetet humanas ceremonias haberi pro cultibus. Non enim prohibet condere traditiones ad finem politicum, hoc eſt, propter bonum ordinem, ſed cultus eſſe negat, cum ait: Fruſtra colunt me. Et docet ueros cultus eſſe opera diuinitus præcepta, timorem, fidem, dilectionem,patientiam,caſtitatem,parere uocationi, facere officium &c.

Act.15.ait Petrus: Quare tentatis Deum,imponentes iugum, ſuper ceruices diſcipulorum,q́ neq; nos, neq; patres noſtri portare potuimus, ſed per gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti credimus ſaluari, quemadmodum & illi. Hic docet Petrus contingere nobis remiſsionem peccatorum & ſalutem propter Chriſtum,non propter Moſaicos aut ſimiles ritus. Et admonet grauiſsimè peccare illos, qui conſcientias onerant talibus obſeruationibus. Nec enim leuis eſt reprehenſio,cum inquit, Quid tentatis Deum?

Et.1.Timoth.4.uocat prohibitionem ciborum,coniugij,& ſimiles traditiones ,doctrinas dæmoniorum. Quare autem tam atroci conuicio uſus eſt? Non uoluit nullas prorſus fieri ordinationes,nulla ſeruari diſcrimina locorum, temporum. Sed tunc ſentit eſſe doctrinas dæmoniorum, quando in eas transfertur beneficium Chriſti, quando habentur pro iuſticia, item pro neceſſarijs cultibus,quando affingitur opinio neceſsitatis,& cruciantur conſcientiæ,& excutitur eis fides. Hæc incommoda uolunt caueri Chriſtus & Apoſtoli. Ideoq; toties tam uehementer aduerſus traditiones concionantur. Ac mirum eſt illis fulminib.nihil moueri eos,qui ſuperſtitioſas opiniones traditionum defendũt.

Cęterum docemus non eſſe damnandas traditiones quæ nihil pręcipiunt contra mandata Dei et habent finem politicum, uidelicet, quæ ad hoc conditæ ſunt,ut ordine res in Eccleſia gerantur cuiuſmodi ſunt tradititiones de ferijs,die Dominico,Natali,Paſcate & reliquis,item de ſacris lectionibus & ſimiles. Et huius generis ueteres ritus libenter retinemus in noſtris Eccleſijs.Et tamen admonetur populus ut ſciat, quid de talibus moribus ſentiendum ſit, uidelicet, quod non mereantur remiſsionem peccatorum, quod non ſint iuſticia Chriſtiana,nec cultus neceſſarij ad iuſticiam Chriſtianam, ſed res indifferentes, quas extra ſcandali caſum liceat omittere. Hæc ἐπιείκεια traditionum liberat conſcientias à ſuperſtitioſis opinionibus & ab illa ueteri carnificina. Et tamen egregiam commendationem affert traditionibus, quia uerum uſum earum oſtendit. Omnes moderati homines libentius parent traditionibus,

tionibus,poſtquam intelligunt priuatim conſcientias periculo liberatas eſſe,et catenus parendum eſſe,ne perturbetur communis tranquillitas, neue imbecilles lædantur. Deinde munit & conſeruat hæc interpretatio publicos mores ac diſciplinam, quia iubet caueri ſcandala. Ad exemplum pertinet & ad aſſuefaciendam adoleſcentiam & uulgus,conſeruare publicas ferias,cœtus in templis, lectiones &c. Ideo huiuſmodi ordinationes non ſunt diſſipandæ, ſed potius communi ſtudio adiuuandæ.Hæ ſunt ueræ & honeſtę laudes traditionum,quę omnes pios & moderatos,haud dubiè,maximè inuitant ad amandos, tuendos, & ornandos publicos mores, Euangelium docet reuerenter ſentire, non ſolum de aliis ciuilibus legibus ac moribus,ſed etiam de Eccleſiaſticis, & uerum uſum harum monſtrat. Sed gradus tamen conſtituit, & diſcerni uult doctrinam de Chriſto & rebus cœleſtibus ac æternis, à pædagogia Eccleſiaſtica. Hæc libertas,de qua hic dicimus,non fuit ignota patribus, Auguſtinus enim inquit: Totum hoc genus rerum liberas habet obſeruationes, Et in hanc ſententiam multa diſputat.Irenæus inquit: Diſſonantia ieiunij non diſſoluit fidei conſonantiam.Tripartita hiſtoria multa colligit exempla diſsimilium rituũ,& addit egregium Epiphonema: Mens Apoſtolorum fuit, non de diebus feſtis ſancire, ſed prædicare bonam conſeruationem & pietatem.Sed nihil opus eſt in re manifeſta colligere multa teſtimonia. Verum hic uociferantur aduerſarij, labefactari hac doctrina diſciplinam publicam, effici ἀναρχίαν, Item aboleri bona opera & mortificationem carnis,iuxta Iouiniani dogma. Has calumnias partim iam refutauimus.Non enim fit ἀναρχία,nec labefactatur publica diſciplina, cum traditiones quarum finis eſt politicus, ſeruandas eſſe doceamus, doceamus & ſcandala cauenda eſſe. Sed de mortificatione carnis ſic reſpondemus, Vera & non ſimulata mortificatio eſt tolerare crucem, uerſari in periculis,ęrũnis,& afflictionibus. Huius generis obedientia eſt cultus Dei & opus ſpirituale, ſicut docet Pſalmus,Sacrificium Deo Spiritus contribulatus etc. Docemus præterea aliud genus exercitiorum neceſſarium eſſe.Quilibet Chriſtianus etiam corporali diſciplina,laboribus,temperantia, meditatione diuinarum rerum, & aliis exercitiis aptis ętati,cohercere carnem debet, Horum finis proprius ac proximus eſſe debet, ne ſaturitas aut deſidia extimulet ad peccandum, & ut mens admoneatur,& fiat aptior ad affectus ſpirituales.Non eſt ſentiendum hæc exercitia cultus eſſe qui mereantur remiſsionem,aut ſatisfactiones eſſe &c. Et hæc diſciplina debet eſſe perpetua, nec poſſunt præſcribi certi dies pariter omnibus. De hac diſciplina inquit Chriſtus: Cauete ne corpora ueſtra grauentur crapula. Item,Hoc genus dæmoniorum non eijcitur niſi ieiunio & oratione. Et Paulus ait: Caſtigo corpus meum & redigo in ſeruitutem.Itaq; non uituperamus ieiunia, Sed ſuperſtitioſas opiniones, & laqueos conſcientiarum in traditionibus. Porrò hæc exercitia, cũ ad illum finem referuntur, ut habeamus corpora obnoxia ad res ſpirituales, & ad faciendum officium iuxta uocationem &c. ſunt in piis bona & meritoria opera,ut teſtatur Danielis exemplum. Sunt enim opera quæ ad hunc finem requirit Deus,ut carnem coherceant.

DE CONIVGIO SACERDOTVM.

CVm doctrina Chriſtiana honorificè prædicet coniugium, eoq; uti iubeat, non ſolũ procreationis cauſa,Sed etiam ad frenandas,uitandaſq; libidines, nũc non ſolũ pontificia lege, ſed etiam noua atq; inuſitata ſæuitia,prohibentur con-

coniugia ſacerdotibus & contracta dirimuntur. Idq́ hoc eſt indignius, quod hæc in Eccleſia fiunt, quæ ut maximè debet abhorrere à turpitudine, Ita coniugium ad uitanda multa ingentia flagitia, ſummo ſtudio tueri debebat. Ad hæc cum in omnibus Ethnicis rebus publicis mediocriter conſtitutis, propter grauiſsimas cauſas, coniugium in magno honore fuerit, quid minus decet in Eccleſia, quàm & ſanctiſsimum fœdus coniugij diſtrahere, aut capitalibus pœnis, uelut ſummum ſcelus, punire coniugium? unde hæc in Eccleſiam, in qua debet excellere mutua dilectio, peruaſit immanitas? Porrò res loquitur ipſa, quantum turpitudinis, ac ſcelerum, pariat pontificia lex, de cœlibatu, Nec ulla humana uoce dici poteſt, quantum uiciorum ex hoc fonte in Eccleſiam exundauerit. Nam ut non dicamus de Epicuræis, quos nihil pudet, quam multi pij ac boni uiri infeliciter luctati ſunt cum imbecillitate naturæ, & ad extremum in horribilem deſperationem inciderunt. Quo ſpectat autem hæc noua crudelitas, niſi ut illa infinita ſcelera in Eccleſia confirmentur, & ut improbi peccent impunitius? Hæc cauſa nihil opus habet diſputatione. Nam hæc noua lex, quæ nunc defenditur ab aduerſarijs, quæ & prohibet ſacerdotibus coniugia, & contracta diſtrahit, pugnat cum iure naturali, diuino, cum Euangelio, cum ueterum Synodorum conſtitutionibus, cum exemplis ueteris Eccleſię. Tantum opus eſt nobis pietate & æquitate optimi Imperatoris, quem oramus, ut pro ſua pietate, & pro ſuo officio, abolita tyrannica lege, mederi Eccleſiæ ſtudeat. Cum omnis iniuſta crudelitas Deo diſplicet, tum illa maximè quæ exercetur in ſacerdotes pios & eruditos, qui bene merentur de Eccleſia. Ac non ſolum diuina oracula, minantur atrociſsimas pœnas, his qui crudelitatem exercent aduerſus ſacerdotes, ſed exempla etiam extant, omnium ætatum, quæ comprobant illas minas non eſſe irritas. Nam ut alia innumerabilia exempla omittamus, Gens Beniamin ferè tota deleta eſt, propter ſtupratam hoſpitis Sacerdotis cõiugem. Cum enim cadauer mulierculæ, quæ uexata ſtupris, extincta erat, diſſectum, miſſum eſſet ad Principes Iſraël, iudicauit uniuerſus populus tantam immanitatem ſeueriſſimè puniendam eſſe. Cumq́ non dederentur ad pœnam autores facinoris, tota gens Beniamin magna clade accepta pœnas dedit. At hoc tempore multiplici iniuria afficiuntur Sacerdotes, Ipſi cum quidem nullum eis crimen obijciatur, niſi coniugium, excruciati horribilibus ſupplicijs necantur, miſerę coniuges & parui liberi eiecti ſuis nidulis, uagantur extortes, ſine certa ſede, ſine tecto, ſine lare, Paulus uocat prohibitionem coniugij, doctrinam dęmoniorum. Id teſtantur non ſolum turpiſsima uicia, quæ cœlibatus inuexit in Eccleſiam, Sed etiam hæc ipſa aſperitas, quæ propter hanc legem exercetur in Sacerdotes, & eorum coniuges ac liberos. Nam diabolus homicida eſt, & piorum calamitatibus præcipuè delectatur. Sed olim Deo pœnas daturi ſunt, talium conſiliorum autores. Nos hanc ſæuiciam neq́ dignam Chriſtianis, neq́ utilem Eccleſiæ eſſe iudicauimus.

Quod uerò obijcitur autoritas legis Pontificiæ, cur non allegant autoritatem Canonum aduerſus turpia exempla impuri cœlibatus, & ſcelera digna animaduerſione. Nulla debet eſſe autoritas Pontificij decreti, pugnantis cum iure naturæ, & cum mandato diuino, Natura homines ita conditi ſunt, ut ſint fœcundi, quare Iuriſconſulti dicunt, coniunctionem maris & fœminæ eſſe iuris naturæ? Idq́ docet Geneſis, capite primo & ſecundo. Deinde cum Paulus inquit: Vnuſquiſq́ habeat uxorem, ad uitandam fornicationem. Certe præcipit om-

pit om-

pit omnibus, qui non ſunt idonei ad cœlibatum, ut contrahant coniugia. Et Chriſtus monet, non omnes idoneos eſſe ad cœlibatum, cum ait: Non omnes capiunt uerbum hoc.

Porrò, nec leges humanæ, nec uota ualent pugnantia cum mandato diuino, Et euentus ipſe teſtatur, naturam legibus humanis non poſſe mutari. Videmus quantum turpitudinis pariat ille cœlibatus. Ac ſi qui ſunt uiri boni, qui ſtudent eſſe caſti, hi intelligunt oneris & periculi magnitudinem, & præcipuè deplorant hanc ſui ordinis ſeruitutem. In Nicena Synodo, quidam conati ſunt legem ferre, ut Sacerdotibus interdiceretur conſuetudine coniugum. Repudiata eſt hæc lex ab uniuerſa Synodo. Et fuit quondam mitior Latina Eccleſia, Tantum enim dimittebat à miniſterijs eos, qui cum gererent munus Eccleſiaſticum, ducebant uxores, non prohibuit coniugium. Hæc noua lex eſt Pontificum, ignota ueteri Eccleſiæ ac Synodis, quæ in totum prohibet coniugia & diſtrahit.

Conſtat autem utranque partem huius decreti pugnare cum Euangelio. Allegatur contra nos Eccleſiæ & Synodorum autoritas, quam Pontifices ipſi huius decreti autores impudenter contempſerunt. Nec obſcurè reclamauerunt pij Sacerdotes, huic nouæ legi. Nam hiſtoriæ Eccleſiaſticæ teſtantur, eam non ſine acerrimis certaminibus impoſitam eſſe Eccleſijs. Tarraconenſis Epiſcopus ſcribit ad Syricium Pontificem, Sacerdotes Hiſpanos non poſſe adduci, ut legem accipiant, qua interdicebatur eis conſuetudine uxorum, Quas ibi tragœdias agit Syricius, quàm inclementer reſcribit?

Hæc enim ſunt Syricij uerba, indigna pontifice. Dicat mihi nūc ille, quiſquis eſt, Sectator libidinum, præceptorque uiciorum, Et deinde Pauli dictū alieniſsimū detorquet ad ſuam cauſam, qui in carne ſunt, placere Deo non poſſunt. Dubium profectò eſt, utrum inſcitiæ, an impudentiæ adſcribendum ſit, quod tam contumelioſe loquitur de coniugio. Nihil enim agebatur aliud, niſi ut interdiceretur Sacerdotibus, uſu coniugum, quas tunc habebant. Deinde poſteriores Pontifices, multo etiam duriores fuerunt, cum decretum Pontificium de abijciendis uxoribus, in Germania recitaret Synodo Archiepiſcopus Moguntinus, Ita exarſerūt ira Sacerdotes, ut minarentur ſe impetum facturos in ipſum Archiepiſcopum. Et erat res cum indigna, tum acerba abijcere præſentes coniuges, ſed uicit tandem, uel uis uel ſuperſtitio, Quanto mitior fuit Cyprianus mulieribus, quæ non ſeruabant promiſſam caſtitatem. Scribit enim lib. primo Epiſtola undecima: Si perſeuerare nolunt aut non poſſunt, melius eſt, ut nubant quàm ut in ignem delicijs ſuis cadant, certe nullum fratribus aut ſororibus ſcandalum præbeant.

Porrò iniuſtæ leges non ſolent eſſe perpetuæ, Rogamus igitur optimum Imperatorem, ut inter cætera Eccleſiæ incommoda etiam huius legis uicia conſideret, qua in re & illud conſiderandum eſt. Natura ipſa hominum uelut ſeneſcit & fit imbecillior. Quare prouidendum eſt, ne uicia creſcant. Nec debent leges ipſæ ſemina eſſe uiciorum, Plato grauiſsimè dicit, leges uirtutis cauſa ferendas eſſe. An autem traditio de cœlibatu pietatis cauſa propugnetur, aut alio quodam conſilio, non difficile eſt iudicare. Poſtremò, cum Chriſtus præcipuè cōmendauerit pijs curam miniſtrorū Euangelij, rogamus, ut optimus Imperator, ſæuiciam prohibeat, quę diu iam in homines pios, Sacerdotes exercetur, ac cum Eccleſia potius deliberet, quàm cum aduerſarijs noſtris. Debent in Eccle-

ſia excellere dilectio & miſericordia. Quare maximè abhorret uera Eccleſia, à crudelitate nō neceſſaria, nec uult interfici Sacerdotes propter tyrannicā traditionē, Parci etiam uult miſeris mulierib. ac liberis ſacerdotum. Horum omniū uitam ac ſalutem, Eccleſia tibi clementiſsime Imperator cōmendat, Omnes pij ubiq; terrarum afficiuntur horum calamitatibus, & taciti deſiderant Chriſtianam lenitatem in hoc negocio, tibiq; communibus lachrymis doctos & bonos uiros, Eccleſiæ utiles, & horum coniuges ac liberos commendant, quem uident & natura præditum eſſe eximia quadam & heroica bonitate, & in hac cauſa hactenus ſingulari uſum eſſe moderatione, quæ quidem ſignificat te de repub. ritè ſananda deliberare. Non uult Eccleſia, te alienæ crudelitatis miniſtrum fieri. Maximus honor eſt Regum, quem tribuit eis Eſaias, cum inquit eos debere Eccleſiæ nutritios eſſe, hoc eſt imperia, defenſionem pacis, & humanæ ſocietatis, non ſolum corporali utilitati ſeruire, ſed etiam adiuuare Euangelium, cū uidelicet & tegunt Sacerdotes, & tranquillitatem ciuitatibus concedunt, ut inſtitui ad religionem iuuentus, & doceri homines poſſint. Rogat igitur Eccleſia, ut memineris tibi pios Sacerdotes, tanquam alumnos tuendos eſſe. Tuum munus eſt, innocentiæ præſidio eſſe, depellere iniurias, præcipue ab imbecillibus, qui ſe tueri non poſſunt ipſi, à pijs mulieribus, à puericia, ab orphanis. In his etiam Sacerdotum coniuges & liberos, qui uerè ſunt orphani, tibi commiſſos eſſe diuinitus exiſtimes.

Eccleſia uel maximè φιλόστοργος eſt, & non modo coniugum inter ſe charitatem, parentum erga liberos amorem, probat, ſed afficitur etiam ipſa desertorum atq; orphanorum ærumnis. Ac uero in tanta bonitate naturæ tuæ nihil eſſe ἄστοργον iudicat, quare ſperat tibi quoq; dolorem afferre, Sacerdotū neces ac ſupplicia, coniugū et liberorū exilia. Monet illud etiā Eccleſia, ut prouideas, ne plæriq; doctrinæ Chriſtianę loci, quorum neceſſaria eſt explicatio, ſimul opprimantur, dum piè eruditi interficiuntur, dum excutiuntur hominibus ſtudia doctrinæ Chriſtianæ. Quid agunt aduerſarij aliud, niſi ut deletis omnibus literis & oppreſſa doctrina, tantum pendeant homines ex autoritate illorum, qui dominantur, ſomnia indoctorum quamlibet impia, quamlibet abſurda, ducant eſſe oracula. Hanc barbaricam ſeruitutem exiſtimant aduerſarij prodeſſe dominationi ſuæ, Nec obſcure multis in locis iam hac ſeruitute iacet oppreſſa Eccleſia. Etſi autem non eſt concedenda licentia, conuellendi ſententias uera autoritate receptas, nec diſcedendum eſt, uel à ſcripturis, uel à decretis ueterum Synodorum, in quibus pronunciarunt de doctrina Chriſtiana, tamen nō decet autoritatem Eccleſiæ prætexere omnibus abuſibus ac uitijs, quæ recentior ac deterior ætas in Eccleſiam inuexit. Nimium autem blandiuntur ſibi homines, ſi nihil uicij deriuatum eſſe putant in Eccleſiam, ex affectibus hominum cupidorum, ex illis labyrinthis & tenebris doctrinæ ſcholaſticæ & traditionum. Neq; uerò tam propter coniugium periclitantur hoc tempore boni uiri, quàm propter ſtudium repurgandæ & illuſtrandæ doctrinæ Chriſtianæ, quod regere ac iuuare Epiſcopi debebant, Nam his præcipuè commendata eſt cura ornandæ & defendendæ doctrinæ, hi debent eſſe huius ſanctiſsimi & utiliſsimi ſtudij gubernatores & hortatores.

Sed non ad ſolos Epiſcopos, uerum etiam ad pios Principes ac maximè ad Imperatorem pertinet, pure intelligere Euangelium, diiudicare dogmata, aduigilare, ne impiæ opiniones recipiantur a ut confirmentur, Idolatriam omni ſtudio

ſtudio abolere. His officijs præclare meriti ſunt, de pijs multi magni Heroes, Gedeon, Ezechias, Ioſias, Conſtantinus & pleriq; alij. Quare exiſtimabis & tui officij eſſe, cauere ne obruantur ea quæ piè & utiliter patefacta & emendata ſunt, à bonis & doctis uiris, ne impij abuſus autoritate tua ſtabiliantur. Pſalmus inquit: Propter templum tuum in Ieruſalem, reges offerent tibi munera.

Sunt autem propria Regum munera in Eccleſiam conferenda, inquirere ueram doctrinam, & curare, ut boni doctores præficiantur Eccleſijs, dare operam, ut rite dijudicentur Eccleſiaſticæ controuerſiæ, non delere piam doctrinam, ſed excitare potius ac propagare, & defendere, concordiam Eccleſiæ rectè conſtituere & tueri. His ueris muneribus, potes nunc optime Imperator ornare Chriſti Eccleſiam, quæ quidem à te præcipuè & Chriſtus requirit ipſe, & petunt Eccleſiæ horribilibus modis laceratæ. Poſtremò cum humanæ traditiones cedere debeant temporibus, maximè in Eccleſia, in qua longè pluris fieri debent, ſalus piorum, dilectio, & pax publica, quàm ullæ traditiones humanæ, multo ſatius eſt diſsimulare abrogationem huius traditiunculæ de cœlibatu, quàm confirmare libidines, diſsipare coniugia, ſuſcipere ſæuitiam in Sacerdotes, & eorum coniuges ac liberos, opprimere piam doctrinam, uaſtitatem efficere in Eccleſijs.

Hanc igitur coniugij cauſam, quoniam nihil habet obſcuri, pietati & bonitati tuæ Imperator commendamus. Nam iniuſtam legem abolere gubernatores & poſſunt & debent. Et leges de cœlibatu ſeu ueteres, ſeu nouæ, tantum ſunt humani iuris, in quo mitigando plurimum autoritas Eccleſiæ ualere debet.

Quàm multa poſſemus exempla commemorare ex omnium temporum ac gentium hiſtorijs, in quibus cernuntur horrenda exempla pœnarum quæ libidines ſecutæ ſunt. Inter cauſas diluuij fit mentio libidinum, poſtea quinq; urbes hiatu terræ ita abſorptæ ſunt, ut monumentū pœnæ æternū, lacus Aſphaltites manſerit. Cum Iſraëlitæ diſceſsiſſent ex Aegypto, & multi ſe conſuetudine mulierum Moabiticarum polluiſſent, duodecim Principes Tribuum ſuſpenſi ſunt, & trucidata uiginti quatuor millia hominum. Fūditus poſtea deleti Cananęi, et nominatim inter cauſas, recenſentur inceſti concubitus. Aliquanto poſt ſecuta eſt clades Beniamin propter ſtupratam Leuitæ coniugem. Deinde Dauid eiectus regno propter adulterium. Aliquoties & Ieremias hæc tria, Idolorum cultus, tyrannides & adulteria, cauſas eſſe clamitat ingentium calamitatum quæ oppreſſerunt uniuerſam gentem Iudęorum, cum in Babylonem captiua abduceretur.

Hæc eo ſcripta ſunt, ut ſtatuamus Deum uerè iraſci uagis libidinibus & impuros ac inceſtos non caſu in pœnas ruere, ſed puniri diuinitus, Ergo etiam Ethnicarum ciuitatum excidia nos de ira Dei aduerſus hæc ſcelera admonent. Euerſa eſt Sibaris, Athenæ, Sparta, Thebæ colliſæ bellis ciuilibus pœnas impudiciciæ dederunt, Et Roma cum tot Nerones & Heliogabalos habuiſſet, tandem concidit, undiq; dilacerato Imperio, armis Barbaricarum gentium plurimarum. Longus Catalogus eſt & apud Ariſtotelem, ciuitatum, in quibus mutationes politiarum & ſeditiones propter libidines extiterunt. Præter has pœnas admonet Eccleſiam Paulus, accedere aliam pœnam, uidelicet, amentiam ſeu furorem, ut Rom. 1. & ad Epheſ. 4. capite ſcribitur. Ac fortaſſe iam gubernatores Eccleſiaſticos hæc pœna oppreſſit, qui magna ex parte palam ſunt Epi-

curari, palam defendunt Idola propter opes & autoritatem, rident dicta cœleſtia, quæ minantur pœnas Idolorum cultoribus, impudicis, parricidis. Omnia honeſte fieri à ſe prædicant regni cauſa, hos eſſe bonos ciues, amantes tranquillitatis, qui ut regni Pontificij maieſtatem tueantur, comprobant errores & manifeſta flagicia. Tota rerum natura teſtis eſt eſſe Deum, & punire turpitudines & tyrannides. Quare etiamſi nunc rident has conciones, tamen ſciant ſe aliquando hæſuros in pœnis, ad quas ab ipſa etiam rerum natura depoſcuntur.

Cum igitur conſtet Legem de cœlibatu pugnare cum mandato Dei, ſentimus recte facere ſacerdotes & alios, qui honeſta coniugia contrahunt, ſicut Paulus inquit, eligendum eſſe unius uxoris uirum. Sentimus & gubernatores poſſe ac debere legem Pontificiam abolere. Errant enim qui putant aut iure diuino prohiberi coniugium ſacerdotibus, aut poſſe legem talem à Regibus aut Epiſcopis ferri, prohibentem coniugium. Ac ſi nolint Eccleſiæ mederi gubernatores, tamen recte faciunt pij qui ſequuntur regulam Apoſtolicam, quæ ait, Deo magis parendum eſſe quàm hominibus.

Denique cum legis Pontificiæ defenſio multa peccata coniuncta habeat, confirmationem uagarum libidinum, ſuperſtitiones & neces piorum ſacerdotum, manifeſtum eſt noſtras Eccleſias recte facere, quod legem illam Pontificiam abolent ac damnant. Rogamus etiam Inclytum Imperatorem, ne ſe defenſione impuri cœlibatus, & cæde Sacerdotum polluat. Scriptum eſt enim: Beatus qui miſeretur egeni & pauperis, In die mala liberabit eum Dominus.

DE VOTIS MONACHORVM.

QVid de uotis Monachorum apud nos doceatur, melius intelliget ſi quis meminerit qualis ſtatus fuerit Monaſteriorum, quàm multa cõtra Canones in ipſis Monaſterijs quotidie fiebant. Auguſtini tempore erant libera collegia, poſtea corrupta diſciplina, ubique addita ſunt uota, ut tanquam excogitato carcere, diſciplina reſtitueretur. Additæ ſunt paulatim ſupra uota aliæ multæ obſeruationes. Et hæc uincula multis ante iuſtam ætatem contra Canones iniecta ſunt. Multi inciderunt errore in hoc uitæ genus, quibus etiamſi non deerant anni, tamen iudicium de ſuis uiribus defuit. Qui ſic irretiti erant, cogebantur manere, etiamſi quidem beneficio Canonum liberari poſſent. Et hoc accidit magis etiam in Monaſterijs uirginum quàm Monachorum, cum ſexui imbecilliori magis parcendum eſſet. Hic rigor diſplicuit multis bonis uiris ante hæc tempora, qui uidebant puellas & adoleſcentes in Monaſteria detrudi propter uictum, uidebant quàm infeliciter ſuccederet hoc conſilium, quæ ſcandala pareret, quos laqueos conſcientijs inijceret. Dolebant autoritatem Canonum in re periculoſiſsima omnino negligi & contemni.

Ad hæc mala, accedebat talis perſuaſio de uotis, quam conſtat etiam olim diſplicuiſſe ipſis Monachis, ſi qui paulò cordatiores fuerunt, docebant uota paria eſſe baptiſmo, docebant ſe hoc uitæ genere mereri remiſsionem peccatorum, & iuſtificationem coram Deo. Imò addebant uitam Monaſticam non tantum iuſticiam mereri coram Deo, ſed amplius etiam, quia ſeruaret non modo præcepta ſed etiam conſilia Euangelica.

Ita perſuadebant Monaſticam profeſsionem longe meliorem eſſe Baptiſmo, uitam Monaſticam plus mereri quàm uitam Magiſtratuum, uitam paſtorum

rum

rum & ſimilium, qui in mandatis Dei ſine facticijs religionibus ſuæ uocationi ſeruiunt. Nihil horum negari poteſt, extant enim in libris eorum.

Quid fiebat poſtea in Monaſterijs? Olim erant ſcholæ ſacrarum literarum & aliarum diſciplinarum, quæ ſunt utiles Eccleſiæ, & ſumebantur inde paſtores, & Epiſcopi. Nunc alia res eſt, nihil opus eſt recitare nota. Olim ad diſcendum conueniebant, nunc fingunt inſtitutum eſſe uitæ genus ad promerendam remiſsionem peccatorum & iuſtificationem, Imò prædicant eſſe ſtatum perfectionis & longè præferunt omnibus alijs uitæ generibus à Deo ordinatis.

Hæc ideo recitauimus, nihil odioſe exaggerantes, ut melius intelligi poſſet de hac re, doctrina noſtrorum. Primum de his qui matrimonia contrahunt, ſic docent apud nos, quod liceat omnibus qui non ſunt idonei ad cœlibatum, contrahere matrimonium, quia uota non poſſunt ordinationem ac mandatum Dei tollere. Eſt autem hoc mandatum Dei. Propter fornicationem habeat unuſquiſq; uxorem ſuam. Neq; mandatum ſolum, ſed etiam creatio & ordinatio Dei, cogit hos ad coniugium, qui ſine ſingulari Dei opere non ſunt excepti, iuxta illud: Non eſt bonum hominem eſſe ſolum. Igitur non peccant iſti qui obtemperant huic mandato & ordinationi Dei.

Quid poteſt contra hæc opponi? Exaggeret aliquis obligationem uoti quantum uolet, tamen non poterit efficere, ut uotum tollat mandatum Dei. Canones docent in omni uoto, ius ſuperioris excipi, quare multo minus hæc uota contra mandata Dei ualent. Quod ſi obligatio uotorum, nullas haberet cauſas cur mutari poſsit, nec Romani Pontifices diſpenſaſſent. Neq; enim licet homini obligationem quæ ſimpliciter eſt iuris diuini reſcindere. Sed prudenter iudicauerunt Romani Pontifices æquitatem in hac obligatione adhibendam eſſe, Ideo ſæpe de uotis diſpenſaſſe leguntur. Nota eſt hiſtoria de Rege Arragonum reuocato ex Monaſterio, & extant exempla noſtri temporis.

Deinde, cur obligationem exaggerant aduerſarij ſeu effectum uoti, cum interim de ipſa uoti natura ſileant, quod debet eſſe in re poſsibili, quod debet eſſe uoluntarium, ſponte & conſulto conceptum. At quomodo ſit in poteſtate hominis perpetua caſtitas, non eſt ignotum. Et quotuſquiſque ſponte & conſulto uouit? Puellæ & adoleſcentes priuſquam iudicare poſſunt, perſuadentur ad uouendum, interdum etiam coguntur. Quare non eſt æquum tam rigide de obligatione diſputare, cum omnes fateantur contra uoti naturam eſſe, quod non ſponte, quod inconſulto admittitur.

Plærīq; Canones reſcindunt uota ante annum 15. contracta, quia ante illam ætatem non uidetur tantum eſſe iudicij, ut de perpetua uita conſtitui poſſit. Alius Canon plus concedens hominum imbecillitati, addit annos aliquot, uetat enim ante annum 18. uotum fieri. Sed utrum ſequemur, maxima pars habet excuſationem, cur Monaſteria deſerant, quia plurimi ante hanc ætatem uouerunt. Poſtremo etiamſi uoti uiolatio reprehendi poſſet, tamen non ſequitur, quod coniugia talium perſonarum, diſſoluenda ſint. Nam Auguſtinus negat debere diſſolui 27. queſt. 1. cap. Nuptiarum, cuius non eſt leuis autoritas, etiamſi alij poſtea aliter ſenſerunt.

Quanquam autem mandatum Dei de coniugio liberet pleroſq; à uotis, tamen afferunt noſtri & aliam rationem de uotis, quod ſint irrita, quia omnis cultus Dei, ab hominibus ſine mandato Dei inſtitutus & electus ad promerendam remiſsionem peccatorum & iuſtificationem, impius eſt, ſicut Chriſtus

 ait:

ait: Fruſtra colunt me mandatis hominum. Et Paulus ubiq; docet, iuſticiam non eſſe quærendam ex noſtris obſeruationibus & cultibus, qui ſint excogitati ab hominibus, ſed contingere eam per fidem, credentibus ſe habere Deum placatum & propicium propter Chriſtum, non propter ulla noſtra merita.

Conſtat autem Monachos docuiſſe, quod facticiæ religiones mereantur remiſsionem peccatorum & iuſtificationem, & quod pro peccatis ſatisfaciant. Quid hoc eſt aliud quam de gloria Chriſti detrahere & obſcurare ac negare iuſticiam fidei? Sequitur igitur iſta uota uſitata, impios cultus fuiſſe, quare ſunt irrita. Nam uotum impium, & factum contra mandata Dei non ualet, neq; enim debet uotum uinculum eſſe iniquitatis, ut Canon dicit.

Paulus dicit: Euacuati eſtis à Chriſto qui in Lege iuſtificamini, à gratia excidiſtis, Id eſt, qui ſentiunt quod mereantur proprijs operibus remiſſionem peccatorum, & quod propter propriam Legis impletionem placeant Deo, nec ſentiunt quod propter Chriſtum gratis accipiant fide donatam remiſsionem peccatorum per miſericordiam Dei, & quod propter Chriſtum placeant Deo, hi amittunt Chriſtũ, quia fiduciam debitam Chriſto & promiſsioni Dei, transferunt ad opera. Item opponunt iræ Dei, non propiciatorem Chriſtum, ſed propria opera, quare honorem debitum Chriſto transferunt ad opera noſtra. Conſtat autem Monachos hoc docere, quòd ſuis obſeruationibus mereantur remiſsionem peccatorum, quod habeant Deum propitium propter has obſeruationes. Quare docent confidere ſuis operibus, non propiciatione Chriſti. Hæc fiducia eſt impia, & cum Euangelio pugnat, & in iudicio Dei deprehendetur eſſe inanis. Non enim poſſunt opera noſtra opponi iræ ac iudicio Dei. Tantum ita placatur ira Dei, quando gratuitam miſericordiam propter Chriſtum promiſſam fide apprehendimus. Amittunt igitur Chriſtum, qui fiduciam non in Chriſtum, ſed in opera propria collocant.

Præterea Monachi docuerunt ſuum uitæ genus ſtatum eſſe perfectionis, quia obſeruarent non ſolum præcepta ſed etiam conſilia. Hic error maxime pugnat cum Euangelio, quod finxerunt ſe præceptis ita ſatisfacere, ut amplius etiam facerent. Et hinc natus eſt horribilis error, quod finxerunt ſe habere merita ſupererogationis. Hæc applicauerunt pro alijs, ut ſatisfactiones eſſent pro alienis peccatis. Hæc ſi quis odioſe uelit exagitare, quàm multa commemorare poſſet, quorum iam ipſos Monachos pudet.

Non eſt leue ſcandalum in Eccleſia populo proponere, certum cultum ab hominibus excogitatum ſine mandato Dei, & docere, quod talis cultus iuſtificet homines. Quia iuſticia fidei in Chriſtum, quam maximè oportet tradi in Eccleſia, obſcuratur, cum illæ mirificæ religiones Angelorum, ſimulatio paupertatis & humilitatis, & cœlibatus offunduntur oculis hominum.

Præterea obſcurantur præcepta Dei, & uerus cultus Dei, cum audiunt homines, ſolos Monachos eſſe in ſtatu perfectionis, quia perfectio Chriſtiana eſt ſeriò timere Deum, & rurſus concipere magnam fidem, & confidere propter Chriſtum, quòd habeamus Deum placatum, petere à Deo, & certò expectare auxilium in omnibus rebus gerendis, iuxta uocationem. Interim foris diligenter facere bona opera, & ſeruire uocationi. In his rebus eſt uera perfectio, & uerus cultus Dei, non eſt in cœlibatu aut mendicitate, aut ueſte ſordida, Ac populus concipit multas pernicioſas opiniones ex illis falſis præconijs uitæ Monaſticæ. Audit ſine modo laudari cœlibatum, ideo cum offenſione conſcientiæ

uerſatur

uerſatur in coniugio. Audit ſolos mendicos eſſe perfectos, ideo cum offenſione conſcientiæ retinet poſſeſsiones, negociatur. Audit conſilium Euangelicum eſſe de non uindicando, ideo alij in priuata uita non uerentur ulciſci, audiunt enim conſilium eſſe, non præceptum. Alij omnes magiſtratus & ciuilia officia iudicant indigna eſſe Chriſtianis.

Leguntur exempla hominum qui deſerto coniugio, deſerta reipub. adminiſtratione, abdiderunt ſe in Monaſteria. Id uocabant fugere ex mundo, & quærere uitæ genus quod Deo magis placeret, nec uidebant Deo magis ſeruiendum eſſe in illis mandatis, quæ ipſe tradidit, non in mandatis, quæ ſunt excogitata ab hominibus. Bonum & perfectum uitæ genus eſt, quod habet mandatum Dei. De his rebus neceſſe eſt admonere homines. Et ante hæc tempora reprehendit Gerſon errorem Monachorum de perfectione, & teſtatur ſuis temporibus nouam uocem fuiſſe, quod uita Monaſtica ſit ſtatus perfectionis.

Tam multæ impiæ opiniones hærent in uotis, quòd mereantur remiſsionem peccatorum & iuſtificationem, quod ſint perfectio Chriſtiana, quod ſeruent conſilia et præcepta, & quod habeant opera ſupererogationis. Hæc omnia cum ſint falſa & inania, faciunt uota irrita.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

MAgnæ diſputationes fuerunt de poteſtate Epiſcoporum, in quibus nonnulli incommode commiſcuerunt poteſtatem Eccleſiaſticam, & poteſtatem gladij. Et ex hac confuſione, maxima bella, maximi motus extiterunt, dum Pontifices freti poteſtate clauium, nō ſolum nouos cultus inſtituerunt, & reſeruatione caſuum, uiolentis excommunicationibus conſcientias onerauerunt, ſed etiam regna mundi transferre & Imperatorib. adimere Imperium conati ſunt. Hæc uitia multò ante reprehenderunt in Eccleſia homines pij & eruditi, Itaqꝫ noſtri ad conſolandas conſcientias, coacti ſunt oſtendere diſcrimen Eccleſiaſticæ poteſtatis & poteſtatis gladij, & docuerunt utramqꝫ propter mandatum Dei religioſe uenerandam & honore afficiendam eſſe, tanquam ſumma Dei beneficia in terris.

Sic autem ſentiunt, poteſtatem clauium, ſeu poteſtatem Epiſcoporum, iuxta Euangelium, poteſtatem eſſe ſeu mandatum Dei, prædicandi Euangelij, remittendi & retinendi peccata, & adminiſtrandi Sacramenta. Nam cum hoc mandato Chriſtus mittit Apoſtolos: Sicut miſit me Pater, ita & ego mitto uos. Accipite Spiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis peccata, retenta ſunt. Marci. 16. Ite prædicate Euangelium omni creaturæ, &c.

Hæc poteſtas tantum exercetur docendo ſeu prædicando Euangelium, & porrigendo ſacramenta, uel multis uel ſingulis iuxta uocationem, quia conferuntur non res corporales, ſed res æternæ, iuſticia æterna, Spiritus ſanctus, uita æterna: Hæc non poſſunt contingere niſi per miniſterium uerbi & Sacramentorum, ſicut Paulus dicit, Euangelium eſt potentia Dei, ad ſalutem omni credenti. Itaqꝫ cum poteſtas Eccleſiaſtica concedat res æternas, & tantum exerceatur per miniſterium uerbi, non impedit politicam adminiſtrationem, ſicut ars canendi nihil impedit politicam adminiſtrationem. Nam politica adminiſtratio uerſatur circa alias res quām Euangelium. Magiſtratus defendit

nō mẽtes,ſed corpora et res corporales,aduerſus manifeſtas iniurias, & coërcet homines gladio,& corporalibus pœnis,ut iuſticiam ciuilem et pacem retineat.

Non igitur commiſcendæ ſunt poteſtates, Eccleſiaſtica & ciuilis, Eccleſiaſtica ſuum mandatum habet Euangelij docendi & adminiſtrandi ſacramenta. Non irrumpat in alienum officium,non transferat regna mundi, non abroget leges magiſtratuum, non tollat legitimam obedientiam, non impediat iudicia de ullis ciuilibus ordinationibus aut contractibus, non præſcribat leges magiſtratibus de forma reipublicæ, ſicut dicit Chriſtus, Regnum meum non eſt de hoc mundo. Item, Quis conſtituit me iudicem aut diuiſorem ſuper uos? Et Paulus ait Philip.3. Noſtra politia in cœlis eſt. 2. Corinth. 10. Arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia, ſed potentia Deo, ad deſtruendas cogitationes &c. In hunc modum diſcernunt noſtri utriuſq; poteſtatis officia, & iubent utramq; honore afficere & agnoſcere, utramq; Dei donum & beneficium eſſe.

Si quam habent Epiſcopi poteſtatem gladij, hanc non habent, ut Epiſcopi ex mandato Euangelij, ſed iure humano donatam à Regibus & Imperatoribus, & adminiſtrationem ciuilem ſuorum bonorum. Hæc interim alia functio eſt quàm miniſterium Euangelij.

Cum igitur de iurisdictione Epiſcoporum quæritur, diſcerni debet imperium ab Eccleſiaſtica iurisdictione. Porrò ſecundum Euangelium, ſeu ut loquuntur, de iure diuino, nulla iurisdictio competit Epiſcopis, ut Epiſcopis, hoc eſt, his quibus eſt commiſſum miniſterium uerbi & Sacramentorum, niſi remittere peccata. Item, cognoſcere doctrinam, & doctrinam ab Euangelio diſſentientem reijcere, & impios, quorum nota eſt impietas, excludere à communione Eccleſiæ, ſine ui humana, ſed uerbo. Hic neceſſariò & de iure diuino, debent Eccleſiæ præſtare obedientiam, iuxta illud: Qui uos audit, me audit.

Verum cum aliquid contra Euangelium docent aut ſtatuunt, tunc habent Eccleſiæ mandatum Dei, quod obedientiam prohibet, Matth. 7. Cauete à Pſeudoprophetis. Galatas 1. Si Angelus de cœlo aliud Euangelium euangelizauerit, anathema ſit. 2. Corinth. 13. Non poſſumus aliquid contra ueritatem, ſed pro ueritate. Item, Data eſt nobis poteſtas ad ædificationem, non ad deſtructionem. Sic & Canones pręcipiunt. 2. quęſt. 7. cap. Sacerdotes, & cap. Oues. Et Auguſtinus contra Petiliani Epiſtolam inquit: Nec catholicis Epiſcopis conſentiendum eſt, ſicubi forte falluntur, aut contra Canonicas Dei ſcripturas aliquid ſentiunt.

Si quam habent aliam uel poteſtatem, uel Iurisdictionem in cognoſcendis certis cauſis, uidelicet matrimonij, aut decimarum etc. hanc habent humano iure. Vbi ceſſantibus ordinarijs, coguntur Principes uel inuiti, ſuis ſubditis Ius dicere, ut pax retineatur.

Præter hæc diſputatur, Vtrum Epiſcopi ſeu paſtores habeant ius inſtituendi ceremonias in Eccleſia, et leges de cibis, ferijs, gradib. miniſtrorum, ſeu ordinibus &c. condendi. Hoc ius qui tribuunt Epiſcopis, allegant teſtimonium, Adhuc multa habeo uobis dicere, ſed non poteſtis portare modò, cum aũt uenerit ille Spiritus ueritatis, docebit uos omnem ueritatem. Allegant etiam exemplum Apoſtolorum, qui prohibuerunt abſtinere à ſanguine, & ſuffocato. Allegant Sabbatum mutatum in diem Dominicum contra Decalogum, ut uidetur. Nec ullum exemplũ magis iactatur, quàm mutatio ſabbati. Magnam contendunt Eccleſiæ poteſtatem eſſe, quod diſpenſauerit de præcepto Decalogi.

Quoties

Quoties autem de hoc loco diſſerimus, ſtatim clamitant aduerſarij, labefactata autoritate Epiſcoporum, fieri ἀταξίαν, non poſſe mores populi gubernari, non coherceri uulgi petulantiam, deniq; ſequi Cyclopicam uitam, qualis ab Euripide in hoc uerſu deſcribitur. νόμαδες, ἀκόυει ὀυδὲν ὀυδεὶς ὀυδένος. Quæruntur & abrogatis aliquibus legibus uulgus exemplum transferre ad omnes leges, & excuſſis uinculis ac frenis diſciplinæ ſumere ſibi infinitam licentiam, quæ ſcandala innumera, diſtractiones Principum, diſsipationes Eccleſiarum, ſeditiones, bella, & uaſtitates parit. Deniq; oſtendunt quam ſit inimica generi humano ἀναρχία, & ex hoc fonte, quantum in omnem uitam uiciorum & calamitatum exundet.

Monent igitur ad hæc tanta mala uitanda, ſtabiliendam eſſe autoritatem Epiſcoporum, retinendas leges uſitatas, in quibus etiam ſiqua ſint incommoda, hæc docent condonanda eſſe communi hominum imbecillitati, & propter tranquillitatem diſsimulanda, præſertim cum nullus conſtitui ſtatus poſſit, qui prorſus ſit ſine uicio. Allegant huc uetus illud τὸ κακὸν ἔυ κέιμενον, μὴ κινητέον, Commemorant exempla, motis legibus, aut mutata politiæ forma in ciuitate Attica, Spartana, Romana & alijs, quæ clades ſecutæ ſint. Romæ diſſenſiones Conſulum & Tribunorum quoties ciuilia bella excitarunt?

Quanquam autem hæ Senatoriæ conciones admodum plauſibiles ſunt, et multorum animos aduerſus nos incendunt, tamen ueris & honeſtiſsimis argumentis refutari poſſunt. Primum igitur petimus, ut illi Accuſatores noſtri hiſtoriam Eccleſiæ omnium temporum intueantur, nec putent ſummos uiros Prophetas & Apoſtolos fuiſſe ſine ſenſu communi, ac adeo ferreos, ut tranquillitatem patriæ non amarint, aut adeo immanes, ut diſciplinam, leges, Regni ἐυταξίαν non maximi fecerint, Hi uero ſapientiſsimi, optimi, & moderatiſsimi uiri, Eſaias, Ionas, Ieremias, Baptiſta, Chriſtus, Petrus, Iacobus, Paulus, & intelligebant quantum bonum ſit ciuilis concordia, & amabant ſuos, amabant patriam, magno cum dolore ſpectabant diſſidia & dilacerationem pulcherrimæ politiæ. Quoties illachrymat Chriſtus, loquens de diſcordijs & ſeditionibus gentis & urbis excidio. Quanquam igitur illa ciuilia officia & norant optime, & maxime amabant Prophetæ & Apoſtoli, tamen cogebantur diuino mandato belligerari cum regno diaboli, proponere cœleſtem doctrinam, colligere Deo Eccleſiam, & ſeruire ſaluti æternæ multorum hominum. Hæ ſunt primæ leges anteferendæ cæteris omnibus, Non habebis Deos alienos. Non uſurpabis nomen Dei uanè, Item de filio Dei, Hic eſt filius meus dilectus, Hunc audite. His legibus neceſſe eſt obtemperare, neceſſe eſt ueram de Deo doctrinam, ueros cultus amplecti, & fugere errores contumelioſos in Deum, uel ſi fractus illabatur orbis. Nulla res humana his Dei mandatis anteferenda eſt, non uita noſtra, non amici, non ciuium concordia.

Moyſes uir ſapientiſsimus & haud dubiè politicus, imponit tribui Leuiticæ munus docendi, ac ſciens qualia ſint doctorum certamina & pericula, præmonet de eo, quod iudicabant eſſe difficilimum, & iubet anteferri defenſionem ueræ doctrinæ. Sic enim ait Deut. 33. Hi cuſtodient eloquium tuum, qui parentes, liberos, fratres obliuiſcentur.

Experimur & ipſi non leue onus impoſitum eſſe docentibus, ſequitur in noſtros multis locis, Nos ipſi duriter premimur, Ipſa etiam patriç diſcordia nobis ingentem dolorem adfert, Sed ut dictum eſt, neceſſe eſt his magnis incōmodis

 antefer-

anteferre mandatum Dei, de uera doctrina amplectenda, & abijciendis erroribus. Nec nobis ignota ſunt ea quæ à prudentibus de legum mutationibus ſcripta ſunt. Meminimus illam Platonis uocem, ut delirantium parentum, ita deſipientis patriæ mores ferendos eſſe. Sed hæc præcepta ſuas metas habent, Ferenda eſt ſeruitus ſine impietate. Non probanda eſt Idolomania, non Euangelij lumen extinguendum.

Deinde cur nobis aduerſarij noſtri concionantur de hac moderatione, cum ipſi interim ciues, & membra Chriſti interficiant. Facile poſſent ſarcire concordiam, & ordinis autoritatem tueri, ſi uicioſos cultus & iniuſtas leges abolerēt. Nunc dimicant non de Eccleſiæ ſalute, ſed de ſuis opibus & uoluptatibus. Nolunt reprehendi εἰδωλομανίας in Miſſa & inuocatione mortuorum, quia nolunt diminui quæſtum, defendunt uagas libidines, quia cœlibatus eſt utilis retinendis opibus. Hæc nemo non uidet. Quare illas Senatorias conciones omittant, in quibus, ut uerbis utar Poëtæ ueteris, σεμνοῖς λογοῖσιν αἰσχρὰ μηχανώμενοι, Specioſo prætextu non toleranda flagitia confirmare ſtudent.

Adijcio & alteram defenſionis noſtrę partem ueram & ſimplicem. Non facimus ἀναρχίαν. Docemus maximē uenerandum eſſe miniſterium Euangelij, & obedientiam ei deberi, in hīs quæ iuxta Euangelium propria ſunt eius miniſterij. Impius & execrandus eſt, qui ſpecioſos pedes euangelizantium pacem, non reuerenter excipit. Deinde & politica poteſtas, quæ gladium gerit, ornata eſt noſtris literis. Itaq; de Anarchia, falſum crimen eſt.

Nunc uenio ad quæſtionem propoſitam de legibus Epiſcoporum, de quibus primum tenenda eſt regula certiſsima, quod nemini liceat condere leges pugnantes cum mandatis Dei: Nota eſt enim Pauli ſententia: Si angelus cœleſtis aliud Euangelium doceat, anathema ſit. Ex hoc fundamento, quod firmum & immotum eſt, facile extrui cætera poſſunt. Iam tres ordines ſunt decretorum Pontificiorum, Quædam decreta cogunt peccare, ut lex de cœlibatu, leges de priuatis Miſſis, in quibus fit oblatio & applicatio pro uiuis & mortuis, & opinio transſubſtantiationis uicioſam adorationem parit, mandata de inuocatione mortuorum. De his legibus facile eſt iudicium, quia enim aperte pugnant cum mandatis Dei, regula ſequenda eſt Apoſtolorum, Oportet Deo magis obedire quàm hominibus.

Secundus ordo eſt rituum, qui de his rebus ſua natura medijs loquuntur, ut ſunt leges de ciborum & dierum diſcrimine, & ſimilibus rebus, Cum his rebus adduntur opiniones falſæ, iam non ſunt mediæ. Affuunt autem aduerſarij alij magis, alij minus abſurdas opiniones, falſas tamen, propter quas & leges illæ abijciendæ ſunt, ne confirmentur uicioſi cultus. Plurimi fingunt opera humanarum traditionum, ut ſatisfactiones & ſimilia, mereri remiſsionem peccatorum. Hæc opinio apertē falſa eſt, transfert enim beneficium Chriſti in humanas ceremonias, Nec opus eſt lōga refutatione, uno Pauli fulmine contenti ſimus. Euacuati eſtis à Chriſto qui in Lege iuſtificamini, excidiſtis à Chriſto. Hæc ſententia ſatis docet, homines non mereri remiſsionem peccatorum proprijs operibus, uel diuinæ legis uel traditionum humanarum.

Alij admoniti, quantum primus hic error habeat abſurditatis, incipiunt uerecundius loqui de traditionibus, Sed tamen errorē non tolerandū retinent,

dicunt

dicunt hæc opera, etſi non merentur remiſſionem peccatorum, tamen eſſe cultus Dei, id eſt, opera, quorum finis ſit immediatus, ut per ea Deus honore adficiatur. Acerrimè reſiſtendum eſt & huic errori, Chriſtus enim apertè dicit: Fruſtra colunt me mandatis hominum. Et Paulus expreſsè damnat ἐθελοθρησκίας ad Coloſſenſes. Et cum oporteat cultus Dei in fide fieri, neceſſe eſt nos habere Dei uerbum, quod teſtetur opus Deo placere. Quomodo enim poteſt conſcientia Deo offerre opus, ſi non extat uox Dei, quæ oſtendat Deum ſic uelle coli, uelle hoc honore adfici. Sed hanc de fide doctrinam impij homines non intelligentes, omnibus ſeculis horrenda audacia finxerunt cultus, ſine mandato & uerbo Dei, quod ſi fieri licet, non poteſt dici cauſa, cur non placeant Deo, Ethnica ſacrificia, mactationes canum, hoſtiæ lampſacenæ, & alia portenta. Quò ruit humana audacia non ſolum apud Ethnicos, in fingendis cultibus, ſed etiam in Pôtificio cœtu excogitatis ſubinde nouis & abſurdis cæremonijs, in inuocatione mortuorum, in ueneratione ſanctorum, in Monachorum βαττολογίαις. Simus igitur uigilantes hoc loco, nec ſinamus Eccleſijs obtrudi leges, quæ proponunt opera ſine mandato Dei, tanquam cultus & iuſticias. Et cum hanc de cultibus opinionem aſſuant omnes aduerſarij, etiam qui uerecundiſsimè loquuntur, ſciamus pium opus eſſe, reclamare, & uiolatione talium traditionum exemplum oſtendere, ex quo pij diſcant, quid ſentiendum ſit. Sicut de Attalo ſcribit Euſebius, diuinitus iuſſum eſſe, ut alteri cuidam diceret ueſcenti tantum pane, ſale & aqua, ut cibis communibus uteretur, ne alijs errorem offunderet.

Porrò hic ſecundus error, de cultu, latè uagatus eſt. Multi enim in Eccleſia decepti ſunt κακοζηλίᾳ Leuiticarum cæremoniarum, ac putauerunt in nouo Teſtamento oportere ſimiles aliquos ritus eſſe, & hos eſſe cultus Dei, ſeu res per quas uelit Deus ſe honore adfici, & iuſticias eſſe. Ideoq; tribuerunt Epiſcopis autoritatem tales ritus & cultus inſtituendi. Hunc Phariſaicum errorem Chriſtus & Apoſtoli taxarunt, qui docent cultus in nouo Teſtamento eſſe pœnitentiam, timorem Dei, fidem, & opera decalogi, ut Paulus inquit, Regnum Dei non eſt eſca & potus, ſed iuſticia & pax & gaudium in Spiritu ſancto. Qui enim in his ſeruit Chriſto, placet Deo, & probatus eſt hominibus. Monachi ſe Nazareos eſſe fingebant. Sacrificuli pro mortuis ſacrificantes, fingebant ſe imitari Aharonem offerentem. Sed hæc exempla non conueniunt. Monachorum ritus, & uenditæ ſacrificulorum Miſſæ nullum habent uerbum Dei, Imò admixtæ ſunt multæ abſurdæ opiniones, quas in Eccleſia taxari neceſſe eſt.

Tertius error eſt opinio neceſsitatis, qua imaginantur Eccleſiam eſſe ſimilem cæteris politijs humanis, cogitant regnum eſſe, in quo Epiſcopi ut Reges, poteſtatem habeant condendi leges nouas extra Euangelium, & his neceſſariò obediendum eſſe, ſicut Regum legibus neceſſario obediendum eſt, præſertim cum hæc uita hominum carere cæremonijs non poſſit. Et hæc opinio neceſsitatis ſæpè excitauit certamina, dũ ſuos quiſq; ritus humanos tanquam neceſſarios defendit. Sed Chriſtus & Apoſtoli docent tales ritus, ſine mandato propoſitos, non habendos eſſe pro rebus neceſſarijs. Contra hanc libertatem ſancitam & conſtitutam autoritate diuina, non eſt recipienda opinio, quòd uiolatio traditionum mediarum extra caſum ſcandali ſit peccatum. Huc pertinet dictum Pauli, Nemo uos iudicet in cibo, potu, uicibus diei feſti &c. Nam

iudicare

iudicare ſignificat obligare conſcientias,& damnare non obtemperantes. Item ad Galat.5. State in libertate, qua Chriſtus uos liberauit &c.

Hactenus dictum eſt, quatenus non liceat aut condere traditiones aut adprobare. Quærat igitur aliquis, an uitam hanc hominum ſine ordine, ſine ritibus eſſe uelimus? Nequaquam. Sed docemus paſtores ueros Eccleſiarum poſſe in Eccleſijs ſuis publicos ritus inſtituere, ſed tantum ad finem corporalem, hoc eſt, boni ordinis cauſa, uidelicet ritus utiles ad docendam multitudinem, ut certos dies, certas lectiones, & ſi qua ſunt ſimilia, ſed ſine ſuperſtitione, & ſine opinione neceſsitatis, ut ante dictum eſt. Et has ordinationes uiolare extra caſum ſcandali, non ducatur eſſe peccatum: Sed ſi cum ſcandalo uiolentur, ubi Eccleſiæ rectè conſtitutæ ſunt, nec error eſt in doctrina, ſciat uiolans tali loco ſe peccare, quia Eccleſiæ recte conſtitutæ tranquillitatem perturbat, aut alios à uero miniſterio abducit. Hæc ratio ſatis munit autoritatem utilium traditionum, & non inijcit laqueum conſcientijs.

Sic Eccleſia initio certos dies ordinauit, diem Dominicum, Natalem Chriſti, Paſca, Pentecoſten &c. Nec diſpenſauit Eccleſia de decalogo, ſed autoritas diuina ceremonias legis Moſaicæ abrogauit, & tamen populum ſcire oportet quando conueniendum ſit, ad Euangelium, & ad Chriſti ceremonias. Ideo aliqui dies conſtituti ſunt, ſine illis opinionibus de quibus ſupra diximus. Ac manet in decalogo genus ut aliquibus temporibus conueniamus ad hæc pia exercitia, Species uerò quæ erat ceremonia, libera eſt, Ideo non retinuerunt Apoſtoli ſeptimum diem, ſed maluerunt uti primo, ut & de libertate & de reſurrectione Chriſti pios admonerent.

Ea quæ obijciuntur, facile dilui poſſunt. Apoſtolorum decretum de Idolothytis & ſcortatione eſt morale & perpetuum. Quod autem addiderunt de ſanguine & ſuffocato, ſcandali ratio eo tempore habita eſt, Nam mos erat etiam ante Apoſtolos, ut domiti à Iudæis abſtinerent à ſanguine & ſuffocato. Nihil igitur noui adiunctis ad ſocietatem ſuam imponebant, ſed uſitatum ritum ueterem & gratum utriuſq́ Iudæis prijs & ſocijs, nondum mutarunt.

Quod Chriſtus ait: Adhuc multa uobis dicere habeo, certe non de futilibus ceremonijs Pontificum intellexit, nec de nouis articulis fidei, ſed de eo ipſo Euangelio illuſtrando, quod iam tradiderat. Ideo poſtea addit de officio Spiritus ſancti, non allaturum eſſe aliud doctrinæ genus, ſed luce ſua perfuſurum mentes Apoſtolorum, ut Euangelium de uoluntate Dei iam traditum intelligerent. Ideo ait Ioan.14. Ille uos docebit omnia, & rediget uobis in memoriam omnia quæ dixi uobis. Item, Non loquetur à ſeipſo, ſed quæ audit, loquetur.

Obijciuntur & alia dicta quæ præcipiunt de obedientia. Obedite præpoſitis ueſtris. Toties reſpondimus maximè neceſſariam eſſe obedientiam in ijs quæ propria ſunt miniſterij diuinitus mandati. Nam hæc dicta non conſtituunt Epiſcopis regnum extra Euangelium. Chriſtus dedit eis certa mandata, His iubet nos parere, Deinde etiam prohibuit inſtitui nouos cultus. His uetat parere. Metæ ſunt conſtitutæ intra quas & autoritas paſtorum & noſtra obedientia conſiſtere debet. Sed has metas audaciſsimè tollunt Epiſcopi, qui triplicem ſibi arrogant poteſtatē, qua confirmant pernicioſiſsimos errores, uidelicet, Regiam prætoriam poteſtatem interpretandæ ſcripturæ, deinde poteſtatem inſtituendi cultus, tertiò, Regiam poteſtatem ferendarum legum. Ita transformant Eccleſiam in humanam politiam, imaginantur, ut in regno, Princeps aut

Prætor eſt legis interpres, & ut Princeps habet poteſtatem ferendæ nouæ legis. Ita in Eccleſia oportere ſimilem eſſe Epiſcoporum poteſtatem. Nec uolunt Eccleſiam mutis literis, ut dicunt, Prophetarum & Apoſtolorum gubernari, quæ cum interdum non ſatis explicent ea quæ proponunt, ambiguitas parit diſſenſiones ac diſcordias. Contendunt igitur opus eſſe uoce regia ſeu prætoria, ſcriptum ambiguum interpretante. Et niſi huic interpretationi neceſſario parendum eſſet, nullum fore controuerſiarum & diſſidiorum finem. Item, Niſi pro temporum ratione leges condere poſſent, qualis eſſet ἀταξία. Hæc uerbis ornantur, & ſunt πιθανὰ, quia ſunt imitatio humanarum politiarum, Et hæ imaginationes omnibus ætatibus inde uſq; ab initio mundi nocuerunt Eccleſiæ & ſemper nocebunt. Ideo pij admonendi ſunt, ne his præſtigijs capiantur, Deus uult Eccleſiam regi ſuo uerbo tradito per Chriſtum et Apoſtolos, Et hanc ſuam uocem uult ſonare per miniſtros. Et quanquam ſapientiam continet poſitam extra conſpectum rationis, tamen ipſe ſermo Propheticus & Apoſtolicus certus eſt & non ambiguus, Ideo ait Petrus, Rectè facitis attendentes ſermoni prophetico, tanquam lucernæ in tenebris. Habet etiam Eccleſia donum interpretationis, id eſt, intellectum cœleſtis doctrinæ, Sed id donum non eſt alligatum ad Epiſcoporum titulum aut ordinem, Ideo nequaquam eſt poteſtas interpretandi ſimilis regiæ & prætoriæ, ſed eruditi in uerbo Dei & renati Spiritu ſancto ubicunq; ſunt, adſentiuntur uerbo Dei, & id intelligunt, alij magis, alij minus. Ergo prudenter de illis uallis pontificiæ potentiæ iudicandum eſt. De legibus prudenter dicit Petrus, Quid tentatis Deum, imponentes iugum &c.

Complexi ſumus ſummam doctrinæ Euangelicæ neceſſariam Eccleſijs, Nec dubitamus has ipſas ſententias noſtras uere eſſe doctrinam in ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis traditam, & conſenſum catholicæ Eccleſiæ Chriſti, cui etiam eruditiores ſcriptores Eccleſiaſtici teſtimoniũ ſæpe perhibent. Ac offerimus nos ad explicationem longiorem, ubicunq; opus erit. Oramus autem Deum Patrem domini noſtri Ieſu Chriſti, ut ipſe Eccleſiam ſuam, ſanguine Filij redemptam, gubernet, ſeruet, purget & augeat. Amen.

Cæſareæ Maieſt. V.

Fideles & ſubditi.

Ioannes Dux Saxoniæ Elector.
Georgius Marchio Brandenburgenſis.
Erneſtus Dux Luneburgenſis.
Philippus Landgrauius Heſſorum.
Ioannes Fridericus Dux Saxoniæ.
Franciſcus Dux Luneburgenſis.
VVolfgangus Princeps ab Anhalt.
Senatus Magiſtratuſq; Nurnbergenſis.
Senatus Reutlingenſis.

APOLOGIA CONFESSIONIS.

PHILIPPVS MELANTHON LECTORI S. D.

POSTQVAM CONFESSIO PRINCIPVM NOSTRORVM PVBLICE *prælecta eſt, Theologi quidam ac Monachi adornauerunt Confutationem noſtri ſcripti, quàm cum Cæſ: Maieſt: curaſſet etiam in conſenſu Principum prælegi, poſtulauit à noſtris Principibus, vt illi Confutationi aſſentirentur. Noſtri autem quia audierant multos Articulos improbatos eſſe, quos abijcere ſine offenſione conſcientiæ non poterant, rogauerunt ſibi exhiberi exemplum Confutationis, vt & videre quid damnarent aduerſarij, & rationes eorum reuellere poſſent. Et in tali cauſa, quæ ad religionem & ad docendas conſcientias pertinet, arbitrabantur fore, vt non grauatim exhiberent ſuum ſcriptum aduerſarij. Sed non potuerunt id impetrare noſtri, niſi periculoſiſſimis conditionibus, quas recipere non poterant, niſi vellent ſe in diſcrimen certum conijcere. Inſtituta eſt autem deinde pacificatio, in qua apparuit noſtros nullum onus quamlibet incommodum detrectare, quod ſine offenſione conſcientiæ ſuſcipi poſſet. Sed aduerſarij obſtinate hoc poſtulabant, vt quoſdam manifeſtos abuſus atq; errores approbaremus, quod cum non poſſemus facere, iterum poſtulauit Cæſ: Maieſ: vt Principes noſtri aſſentirentur Confutationi. Id facere Principes noſtri recuſauerunt. Quomodo enim aſſentirentur in cauſa Religionis, ſcripto non inſpecto? Et audierant Articulos quoſdam damnatos eſſe, in quibus non poterant iudicia aduerſariorum ſine ſcelere comprobare. Iuſſerant autem me & alios quoſdam parare Apologiam Confeſſionis, in qua exponerentur Cæſ: Maieſtati cauſæ, quare non reciperemus Confutationem, & ea quæ obiecerant aduerſarij, diluerentur. Quidam enim ex noſtris inter prælegendum capita locorum & argumentorum exceperant. Hanc Apologiam obtulerunt ad extremum Cæſareæ Maieſ: vt cognoſceret nos maximis & grauiſſimis cauſis impediri, quo minus Confutationem approbaremus. Verum Cæſarea Maieſtas non recepit oblatum ſcriptum. Poſtea editum eſt decretum quoddam, in quo gloriantur Aduerſarij, quod noſtram Confeſſionem ex ſcripturis confutauerint. Habes igitur Lector nunc Apologiam noſtram, ex qua intelliges, & quid Aduerſarij iudicauerint, retulimus enim bona fide, & quod Articulos aliquot contra manifeſtam ſcripturam Spiritus ſancti damnauerint, Tantum abeſt, vt noſtras ſententias per ſcripturas labefactauerint. Quanquam autem initio Apologiam inſtituimus communicato cum alijs conſilio, tamen ego inter excudendum quædam adieci. Quare meum nomen profiteor, ne quis queri poſſit ſine certo autore librum editum eſſe. Semper hic meus mos fuit in his controuerſijs, vt quantum omnino facere poſſem, retinerem formam vſitatæ doctrinæ, vt facilius aliquando coire concordia poſſet. Neq; multo ſecus nunc facio, Etſi recte poſſem longius abducere huius ætatis homines ab Aduerſariorum opinionibus. Sed Aduerſarij ſic agunt cauſam, vt oſtendant ſe neq; veritatem, neq; concordiam quærere, ſed vt ſanguinem noſtrum exorbeant. Et nunc ſcripſi quam moderatiſſime potui, ac ſi quid videtur dictum aſperius, hic mihi præfandum eſt, me cum Theologis ac Monachis, qui ſcripſerunt Confutationem litigare, non cum Cæſare aut Principibus, quos, vt debeo, veneror. Sed vidi nuper Confutationem, & animaduerti adeo inſidioſe & calumnioſe ſcriptam eſſe, vt fallere etiam cautos in certis locis poſſet. Non tractaui tamen omnes cauillationes.*

tiones. Eſſet enim infinitum opus, ſed præcipua argumenta complexus ſum, vt extet apud omnes nationes, teſtimonium de nobis, quod rectè & piè ſentiamus de Euangelio Chriſti. Non delectat nos diſcordia, Nec nihil nos mouemur periculo noſtro quod quantum ſit in tanta acerbitate odiorum, quibus intelligimus accenſos eſſe aduerſarios, facile intelligimus. Sed non poſſumus abijcere manifeſtam veritatem & Eccleſiæ neceſſariam. Quare incommoda & pericula propter gloriam Chriſti, & vtilitatem Eccleſiæ perferenda eſſe ſentimus, & confidimus Deo probari hoc noſtrum officium, & ſperamus æquiora de nobis iudicia poſteritatis fore, neq; enim negari poteſt quin multi loci doctrinæ Chriſtianæ, quos maximè prodeſt extare in Eccleſia, à noſtris patefacti & illuſtrati ſint, qui qualibus & quam periculoſis opinionibus obruti olim iacuerint apud Monachos, Canoniſtas, & Theologos Sophiſtas, non libet hic recitare. Habemus publica teſtimonia multorum bonorum virorum, qui Deo gratias agunt pro hoc ſummo beneficio, quod de multis neceſſarijs locis docuerint meliora, quam paßim leguntur apud aduerſarios noſtros. Commendabimus itaq; cauſam noſtram Chriſto, qui olim iudicabit has controuerſias, quem oramus, vt reſpiciat afflictas & diſsipatas Eccleſias, & in concordiam piam & perpetuam redigat.

Conſolatio profitentium piam doctrinam.

APOLOGIA CONFESSIONIS

PRimum articulum Confeſsionis noſtræ, probant noſtri aduerſarij, in quo exponimus nos credere & docere, quod ſit una eſſentia diuina, indiuidua &c. & tamen tres ſint diſtinctæ perſonæ eiuſdem eſſentiæ diuinæ, & coæternæ, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Hunc articulum ſemper docuimus, & defendimus, Et ſentimus eum habere certa & firma teſtimonia in ſcripturis ſanctis, quæ labefactari non queant. Et conſtanter affirmamus aliter ſentientes, extra Eccleſiam Chriſti, & Idolatras eſſe, & Deum contumelia afficere.

Tres perſonæ diuinitatis.

DE PECCATO ORIGINALI.

SEcundum articulum de peccato Originis probant aduerſarij, Verum ita ut reprehendant tamen definitionem peccati Originalis, quam nos obiter recitauimus. Hic in ipſo ſtatim ueſtibulo deprehendet Cæſ: Maieſtas, non ſolum iudicium, ſed etiam candorem iſtis defuiſſe, qui confutationem ſcripſerūt. Nam cum nos ſimplici animo obiter recenſere uoluerimus illa, quæ peccatum Originis complectitur, iſti acerba interpretatione conficta, ſententiam per ſe nihil habentem incommodi arte deprauant. Sic inquiunt, Sine metu Dei, ſine fide eſſe, eſt culpa actualis. Igitur negant eſſe culpam originalem.

Cauillatio aduerſariorum.

Has argutias ſatis apparet in ſcholis natas eſſe, non in conſilio Cæſaris. Quanquam autem hæc cauillatio facillimè reuelli poſsit, tamen ut omnes boni uiri intelligant, nos nihil abſurdi de hac cauſa docere. Primum petimus ut inſpiciatur Germanica Confeſſio, hæc abſoluet nos ſuſpitione nouitatis, Sic enim ibi ſcriptum eſt, Weiter wird geleret / das nach dem fall Adæ alle Menſchen / ſo natürlich geborn werden / in ſünden empfangen vnd geborn werden / das iſt / das ſie alle von mutter leibe an / voll böſer luſt vnd neigung ſind / keine ware Gottes forcht / keinen waren glauben an Gott / von natur haben können. Hic locus teſtatur nos, non ſolum actus, ſed potentiam ſeu dona efficiendi timorem & fiduci-

am erga Deum adimere propagatis ſecundum carnalem naturam, Dicimus enim ita natos habere concupiſcentiam, nec poſſe efficere uerum timorem & fiduciam erga Deum. Quid hic reprehendi poteſt? Bonis uiris quidem arbitramur nos ſatis purgatos eſſe. Nam in hanc ſententiam latina deſcriptio, potentiam naturæ detrahit, hoc eſt, dona & uim efficiendi timorem & fiduciam erga Deum, detrahit & in adultis actus. Vt cum nominamus concupiſcentiam, non tantum actus ſeu fructus intelligimus, ſed perpetuam naturæ inclinationem.

Materiale peccati originalis.

Sed poſtea oſtendemus pluribus uerbis, noſtram deſcriptionem conſentire cum uſitata ac ueteri definitione. Prius enim conſilium noſtrum aperiendum eſt, cur his potiſsimum uerbis hoc loco uſi ſimus. Aduerſarij in ſcholis fatentur materiale (ut uocant) peccati originalis eſſe concupiſcentiam, quare in definiendo non fuit prætereunda, præſertim hoc tempore, cum de ea nonnulli parum religioſe philoſophantur.

Quidam enim diſputant, peccatum originis non eſſe aliquod in natura hominis uitium, ſeu corruptionem, ſed tantum ſeruitutem, ſeu conditionem mortalitatis, quam propagati ex Adam ſuſtineant, ſine aliquo proprio uitio, propter alienam culpam. Præterea addunt, neminem damnari morte æterna propter peccatum originis, Sicut ex ancilla ſerui naſcuntur, & hanc conditionem ſine naturæ uicijs, ſed propter calamitatem matris ſuſtinent. Nos, ut hanc impiam opinionem ſignificaremus nobis diſplicere, concupiſcentiæ mentionem fecimus, optimo animo morbos nominauimus, & expoſuimus, quod natura hominum corrupta & uicioſa naſcatur.

Doctores ſcholaſtici extenuant malum originis.

Neq; uero tantum concupiſcentiam nominauimus, ſed diximus etiam deeſſe timorem Dei, & fidem, Id hoc conſilio adiecimus. Extenuant peccatum originis & ſcholaſtici doctores, non ſatis intelligentes definitionem peccati originalis, quam acceperunt à Patribus. De fomite diſputant, quod ſit qualitas corporis, & ut ſuo more ſint inepti, quærunt utrum qualitas illa, contagione pomi, an ex afflatu ſerpentis contracta ſit, Vtrum augeatur medicamentis. Huiuſmodi quæſtionibus oppreſſerunt principale negocium, Itaq; cum de peccato originis loquuntur, grauiora uicia humanæ naturæ non commemorant, ſcilicet ignorationem Dei, contemptum Dei, uacare metu & fiducia Dei, odiſſe iudicium Dei, fugere Deum iudicantem, iraſci Deo, deſperare gratiam, habere fiduciam rerum præſentium &c. Hos morbos, qui maxime aduerſantur legi Dei non animaduertunt ſcholaſtici, Imò tribuunt interim humanę naturæ integras uires ad diligendum Deum ſuper omnia, ad facienda pręcepta Dei, quo ad ſubſtantiam actuum, nec uident ſe pugnantia dicere. Nam proprijs uiribus poſſe diligere Deum ſuper omnia, facere præcepta Dei, quid aliud eſt quam habere iuſticiam originis? Quod ſi has tantas uires habet humana natura, ut per ſeſe poſsit diligere Deum ſuper omnia, ut confidenter affirmant ſcholaſtici, quid erit peccatum originis? Quorſum autem opus erit gratia Chriſti, ſi nos poſſumus fieri iuſti, propria iuſticia? Quorſum opus erit Spiritu ſancto, ſi uires humanæ per ſeſe poſſunt Deum ſuper omnia diligere, & præcepta Dei facere? Quis non uidet, quam præpoſtere ſentiant aduerſarij? Leuiores morbos in natura hominis agnoſcunt, grauiores morbos non agnoſcunt, de quibus tamen ubiq; admonet nos ſcriptura, & Prophetæ perpetuò conqueruntur, uidelicet, de carnali ſecuritate, de contemptu Dei, de odio Dei, & ſimilibus uicijs, nobiſ-

Scholaſtici pugnantia dicunt.

cum

cum natis, Sed poſtquam ſcholaſtici admiſcuerunt doctrinæ Chriſtianæ, Philoſophiam de perfectione naturæ, & plus quam ſatis erat, libero arbitrio & actibus elicitis tribuerunt, & homines philoſophica ſeu ciuili iuſticia, quam & nos fatemur rationi ſubiectam eſſe, & aliquo modo in poteſtate noſtra eſſe, Iuſtificari coram Deo docuerunt, non potuerunt uidere interiorem immundiciem naturæ hominum, Neq; enim poteſt iudicari, niſi ex uerbo Dei, quod ſcholaſtici in ſuis diſputationibus non ſæpe tractant.

Hæ fuerunt cauſæ, cur in deſcriptione peccati originis, & concupiſcentiæ mentionem fecimus, & detraximus naturalibus uiribus hominis, timorem & fiduciam erga Deum, Voluimus enim ſignificare, quod peccatum originis hos quoq; morbos contineat, ignorationem Dei, contemptum Dei, uacare metu Dei, & fiducia erga Deum, non poſſe diligere Deum. Hæc ſunt præcipua uitia naturæ humanæ, pugnantia proprie cum prima tabula Decalogi.

Neq; noui quidquam diximus. Vetus definitio recte intellecta prorſus idem dicit, Cum ait peccatum originis carentiam eſſe iuſticiæ originalis. Quid eſt autem iuſticia? Scholaſtici hic rixantur de dialecticis quęſtionibus, nō explicant quid ſit iuſticia Originalis. Porrò iuſticia in ſcripturis, continet non tantum ſecundam tabulam Decalogi, ſed primam quoq;, quæ præcipit de timore Dei, de fide, de amore Dei. Itaq; iuſticia Originalis habitura erat non ſolum æquale temperamentum qualitatum corporis, ſed etiam hæc dona, noticiam Dei certiorem, timorem Dei, fiduciam Dei, aut certe rectitudinem, & uim iſta efficiendi. Idq; teſtatur ſcriptura cum inquit, hominem ad imaginem & ſimilitudinem Dei conditum eſſe. Quod quid eſt aliud, niſi in homine hanc ſapientiam & iuſticiam effigiatam eſſe, quæ Deum apprehenderet, & in qua reluceret Deus, hoc eſt, homini dona eſſe data, noticiam Dei, timorem Dei, fiduciam erga Deum & ſimilia. Sic enim interpretantur ſimilitudinem Dei Irenæus & Ambroſius, qui cum alia multa in hanc ſententiam dicit, tum ita inquit: Non eſt ergo anima ad imaginem Dei, in qua Deus non ſemper eſt. Et Paulus ad Epheſios & Coloſſenſes oſtendit imaginem Dei, noticiam Dei eſſe, iuſticiam & ueritatem. Nec Longobardus ueretur dicere, quod iuſticia originis, ſit ipſa ſimilitudo Dei, quæ homini indita eſt à Deo. Recitamus ueterum ſententias, quæ nihil impediunt Auguſtini interpretationem de imagine.

Definitio uetus Anshelmi.

De iuſticia originali.

Itaq; uetus definitio, cum inquit, peccatum eſſe carentiam iuſticiæ, detrahit non ſolum obedientiam inferiorum uirium hominis, ſed etiam detrahit noticiam Dei, fiduciam erga Deum, timorem & amorem Dei, aut certe uim iſta efficiendi detrahit. Nam & ipſi Theologi in ſcholis tradunt iſta non effici ſine certis donis, & auxilio gratiæ. Nos ipſa dona nominamus, ut res intelligi poſſit, noticiam Dei, timorem & fiduciam erga Deum. Ex his apparet ueterem definitionem prorſus idem dicere quod nos dicimus, detrahentes metum Dei & fiduciam, ſcilicet non actus tantum, ſed dona & uim ad hæc efficienda.

Eadem eſt ſententia definitionis, quæ extat apud Auguſtinum, qui ſolet definire, peccatum originis concupiſcentiam eſſe, ſignificat enim concupiſcentiam ſucceſſiſſe amiſſa iuſticia. Nam ægra natura quia non poteſt Deum timere & diligere, Deo credere, quærit & amat carnalia. Iudicium Dei, aut ſecura contemnit, aut odit perterrefacta, Ita & defectum complectitur Auguſtinus,

Definitio Auguſtini.

& uicioſum habitum qui ſucceſsit, Neq; uero concupiſcentia tantum corruptio qualitatum corporis eſt, Sed etiam praua conuerſio ad carnalia in ſuperioribus uiribus. Nec uident quid dicant, qui ſimul tribuunt homini concupiſcentiam non mortificatam à Spiritu ſancto, & dilectionem Dei ſuper omnia.

Nos igitur rectè expreſſimus utrunq; in deſcriptione peccati Originalis, uidelicet defectus illos, non poſſe Deo credere, non poſſe Deum timere ac diligere. Item habere concupiſcentiam quæ carnalia quærit contra uerbum Dei, hoc eſt, quærit non ſolum uoluptates corporis, ſed etiam ſapientiam & iuſticiam carnalem, & confidit his bonis, contemnens Deum. Neq; ſolum ueteres, ſed etiam recentiores, Siqui ſunt cordatiores, docent ſimul iſta uere peccatum originis eſſe, defectus uidelicet, quos recenſui, & concupiſcentiam. Sic enim inquit Thomas, Peccatum originis habet priuationem originalis iuſticiæ, & cum hoc inordinatam diſpoſitionem partium animæ, unde non eſt priuatio pura, Sed quidam habitus corruptus. Et Bonauentura, Cum quæritur quid ſit originale peccatum, rectè reſpondetur, quod ſit concupiſcentia immoderata. Rectè etiam reſpondetur, quod ſit debitæ iuſticiæ carentia. Et in una iſtarum reſponſionum includitur altera. Idem ſenſit Hugo cum ait, Originale peccatum eſſe, ignorantiam in mente, & concupiſcentiam in carne. Significat enim nos naſcentes afferre ignorationem Dei, incredulitatem, diffidentiam, contemptum, odium Dei. Hæc enim complexus eſt, cum ignorantiam nominat. Et hę ſententiæ conſentiunt cum ſcripturis, Nam Paulus interdum expreſſè nominat defectum, ut 1. Corinth. 2: Animalis homo non percipit ea, quæ ſpiritus Dei ſunt. Alibi concupiſcentiam nominat efficacem in membris, & parientem malos fructus. Plures locos citare de utraq; parte poſſemus, ſed in re manifeſta nihil opus eſt teſtimonijs. Et facile iudicare poterit prudens lector, has non tantum culpas actuales eſſe, ſine metu Dei, & ſine fide eſſe. Sunt enim durabiles defectus in natura non renouata.

Thomæ, Bonauenturæ, & Hugonis dicta.

Nihil igitur de peccato Originis ſentimus alienum aut à ſcriptura, aut à catholica Eccleſia, ſed grauiſsimas ſententias Scripturę & Patrum obrutas Sophiſticis rixis theologorum recentium, repurgamus, & in lucem reſtituimus. Nam res ipſa loquitur, recentiores theologos non animaduertiſſe, quid uoluerint Patres de defectu loquentes. Eſt autem neceſſaria cognitio peccati originis. Neq; enim poteſt intelligi magnitudo gratiæ Chriſti, niſi morbis noſtris cognitis. Tota hominis iuſticia, mera eſt hypocriſis coram Deo, niſi agnouerimus cor naturaliter uacare amore, timore, fiducia Dei. Ideo Propheta inquit, Poſtquam oſtendiſti mihi, percuſſi femur meum. Item, Ego dixi in exceſſu meo, Omnis homo mendax, id eſt, non rectè ſentiens de Deo.

Cognitio peccati Originis neceſſaria.

Hic flagellant aduerſarij etiam Lutherum quod ſcripſerit, Peccatum originis manere poſt Baptiſmum, Addunt hunc articulum iure damnatum eſſe à Leone X. Sed Cæſ. Maieſ. in hoc loco manifeſtam calumniam deprehendet. Sciunt enim aduerſarij in quam ſententiam Lutherus hoc dictum uelit, quod peccatum originis reliquum ſit poſt Baptiſmum, Semper ita ſcripſit, quod Baptiſmus tollat reatum peccati originalis, etiamſi materiale, ut iſti uocant, peccati maneat, uidelicet concupiſcentia. Addit etiam de materiali, quod Spiritus ſanctus datus per Baptiſmum, incipit mortificare concupiſcentiam, & nouos motus creat in homine. Ad eundem modum loquitur & Auguſtinus, qui ait, Peccatum in Baptiſmo remittitur, non ut non ſit, ſed ut non reputetur. Hic palam

An ſin Baptiſmo tollatur peccatum.

fatetur

fatetur eſſe, hoc eſt, manere peccatum, tametſi non imputetur. Et hæc ſententia adeo placuit ſuperioribus, ut recitata ſit & in Decretis. Et contra Iulianum inquit Auguſtinus, Lex iſta quæ eſt in membris, remiſſa eſt regeneratione ſpirituali, & manet in carne mortali. Remiſſa eſt, quia reatus ſolutus eſt ſacramento quo renaſcuntur fideles. Manet autem quia operatur deſideria, contra quæ dimicant fideles. Sic ſentire ac docere Lutherum ſciunt aduerſarij, Et cum rem improbare non poſſint, uerba tamen calumniantur, ut hoc artificio innocentem opprimant.

Concupiſcentia non tantum pœna peccati.

At diſputant concupiſcentiam pœnam eſſe, non peccatum, Lutherus defendit peccatum eſſe. Supra dictum eſt Auguſtinum definire peccatum originis, quod ſit concupiſcentia, Expoſtulent cum Auguſtino, ſi quid habet incommodi hæc ſententia. Præterea Paulus ait, concupiſcentiam neſciebam peccatū eſſe, niſi Lex diceret, Non concupiſces. Item uideo aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me legi peccati, quæ eſt in membris meis. Hæc teſtimonia nulla cauillatione euerti poſſunt. Clarē enim appellant cōcupiſcentiam peccatum, Quod tamen his qui ſunt in Chriſto, non imputatur, etſi res ſit natura digna morte, ubi non condonatur. Sic Patres citra controuerſiam ſentiunt. Nam Auguſtinus longa diſputatione reuellit opinionem iſtorum qui ſentiebant concupiſcentiam in homine non eſſe uicium, ſed ἀδιάφορον, ut corporis color, aut aduerſa ualetudo ἀδιάφορον dicitur.

Quod ſi contendent aduerſarij, fomitem eſſe ἀδιάφορον, reclamabunt non ſolum multæ ſententiæ ſcripturæ, ſed plane tota Eccleſia. Quis enim unquam auſus eſt dicere hæc eſſe ἀδιάφορα, etiamſi perfectus conſenſus non accederet, dubitare de ira Dei, de gratia Dei, de uerbo Dei, iraſci iudicijs Dei, indignari quod Deus non eripit ſtatim ex afflictionibus, fremere quod impij meliore fortuna utuntur, quām boni, incitari ira, libidine, cupiditate gloriæ, opum &c. Et hæc agnoſcunt in ſe homines pij, ut apparet in Pſalmis ac Prophetis. Sed in Scholis tranſtulerunt huc ex Philoſophia prorſus alienas ſententias. Quod propter paſſiones nec boni nec mali ſimus, nec laudemur, nec uituperemur. Item nihil eſſe peccatum, niſi uoluntarium. Hæ ſententiæ apud Philoſophos de ciuili iudicio dictæ ſunt, non de iudicio Dei. Nihilo prudentius aſſuunt & alias ſententias, naturam non eſſe malam, Id in loco dictum non reprehendimus, ſed non rectē detorquetur ad extenuandum peccatum originis, Et tamen hæ ſententiæ leguntur apud Scholaſticos, qui intempeſtiuē commiſcent Philoſophicam ſeu ciuilem doctrinam de moribus cum Euangelio. Necq; hæc in Scholis tantum diſputabantur, ſed ex ſcholis, ut fit, efferebantur ad populum. Et hæ perſuaſiones regnabant, & alebant fiduciam humanarum uirium & opprimebant cognitionem gratiæ Chriſti. Itaq; Lutherus uolens magnitudinem peccati originalis & humanæ infirmitatis declarare, docuit reliquias illas peccati originalis, non eſſe ſua natura in homine ἀδιάφορα, ſed indigere gratia Chriſti, ne imputentur, item Spiritu ſancto ut mortificentur.

Philoſophica dicta de peccato.

De pœnis peccati originis.

Quanquam Scholaſtici utrunq; extenuant, peccatum & pœnam, cum docent hominem proprijs uiribus poſſe mandata Dei facere. In Geneſi aliter deſcribitur pœna impoſita pro peccato originis. Ibi enim non ſolum morti & alijs corporalibus malis ſubijcitur humana natura, ſed etiam regno Diaboli. Nam ibi fertur hæc horribilis ſententia, Inimicicias ponam inter te & mulierem, & inter ſemen tuum, & ſemen illius. Defectus & concupiſcentia ſunt

pœnæ & peccata, Mors & alia corporalia mala, & tyrannis diaboli propriè pœnæ ſunt. Eſt enim natura humana in ſeruitutem tradita, & captiua à diabolo tenetur, quia eam impijs opinionib. & erroribus dementat & impellit ad omnis generis peccata. Sicut autem Diabolus uinci non poteſt, niſi auxilio Chriſti, Ita non poſſumus nos proprijs uiribus ex iſta ſeruitute eximere. Ipſa mundi hiſtoria oſtendit, quanta ſit potentia regni Diaboli. Plenus eſt mundus blaſphemijs contra Deum, & impijs opinionibus, & his uinculis habet Diabolus irretitos ſapientes & iuſtos coram mundo. In alijs oſtendũt ſe craſsiora uicia. Cum autem datus ſit nobis Chriſtus, qui & hæc peccata, & has pœnas auferat, & regnum Diaboli, peccatum & mortem deſtruat, beneficia Chriſti non poterunt cognoſci, niſi intelligamus mala noſtra. Ideo de his rebus noſtri concionatores diligenter docuerunt, & nihil noui tradiderunt, ſed ſanctam ſcripturam, & ſanctorum patrum ſententias propoſuerunt.

Hæc arbitramur ſatisfactura eſſe Cæſ. Maieſtati, de puerilibus & frigidis cauillationibus, quibus aduerſarij articulum noſtrum calumniati ſunt. Scimus enim nos rectè & cum catholica Eccleſia Chriſti ſentire. Sed ſi renouabunt hanc controuerſiam aduerſarij, non defuturi ſunt apud nos qui reſpondeant, & ueritati patrocinentur. Nam aduerſarij in hac cauſa, magna ex parte quid loquantur non intelligunt, Sæpè dicunt pugnantia, Nec formale peccati originis, nec defectus quos uocant, rectè ac dialecticè expediunt. Sed non hoc loco uoluimus iſtorum rixas nimis ſubtiliter excutere, Tantum ſententiam ſanctorum patrum, quam & nos ſequimur communibus & notis uerbis duximus eſſe recitandam.

Tertium Articulum probant aduerſarij, in quo confitemur duas in Chriſto naturas, uidelicet naturam humanam aſſumptam à uerbo in unitatem perſonæ ſuæ. Et quod idem Chriſtus paſſus ſit ac mortuus, ut reconciliaret nobis Patrem, & reſuſcitatus ut regnet, iuſtificet, & ſanctificet credentes &c. iuxta Symbolum Apoſtolorum & Symbolum Nicænum.

Duæ naturæ in Chriſto.

DE IVSTIFICATIONE.

IN Quarto, Quinto, Sexto, & infra in articulo XX. damnant nos, quod docemus homines non propter ſua merita, ſed gratis propter Chriſtum conſequi remiſſionem peccatorum fide in Chriſtum. Vtrunq; enim damnant, & quod negamus homines propter ſua merita conſequi remiſsionem peccatorum, & quod affirmamus homines fide conſequi remiſsionem peccatorum, & fide in Chriſtum iuſtificari. Cum autem in hac controuerſia præcipuus locus doctrinæ Chriſtianæ agitetur, qui rectè intellectus illuſtrat & amplificat honorem Chriſti, & affert neceſſariam & uberrimam conſolationem pijs conſcientijs, rogamus ut Cæſarea Maieſtas de rebus tantis clementer nos audiat. Nam aduerſarij, cum neq; quid remiſsio peccatorum, neq; quid fides, neq; quid gratia, neq; quid iuſticia ſit intelligant, miſere contaminant hunc locum, & obſcurant gloriam & beneficia Chriſti, & eripiunt pijs conſcientijs propoſitas in Chriſto conſolationes. Vt autem & confirmare confeſſionem noſtram, & diluere ea quę aduerſarij obijciunt poſſimus, initio quędam pręfanda ſunt, ut fontes utriuſq; generis doctrinæ, & aduerſariorum, & noſtræ cognoſci poſſint.

Vniuerſa ſcriptura in hos duos locos præcipuos diſtribui debet, in Legem,

gem,& Promiſsiones. Alias enim Legem tradit, alias tradit promiſsionem de Chriſto, uidelicet, cum aut promittit Chriſtum uenturum eſſe, & pollicetur propter eum remiſsionem peccatorum, iuſtificationem, & uitam æternam, aut in Euangelio Chriſtus, poſtquam apparuit, promittit remiſsionem peccatorum, iuſtificationem, & uitam æternam. Vocamus autem Legem in hac diſputatione Decalogi præcepta, ubicunq; illa in ſcripturis leguntur. De ceremonijs & iudicialibus legibus Moyſi in præſentia nihil loquimur.

Duo loci præcipui ſcripturæ.

Ex his aduerſarij ſumunt Legem, quia humana ratio naturaliter intelligit aliquo modo Legem, Habet enim idem iudicium ſcriptum diuinitus in mente. Et per legem quærunt remiſsionem peccatorum & iuſtificationem. Decalogus autem requirit non ſolum externa opera ciuilia, quæ ratio utcunq; efficere poteſt, ſed etiam requirit alia longe ſupra rationem poſita, ſcilicet, uere timere Deum, uere diligere Deum, uere inuocare Deum, uere ſtatuere, quod Deus exaudiat, & expectare auxilium Dei in morte, in omnibus afflictionibus, denic; requirit obedientiam erga Deum in morte & omnibus afflictionibus, ne has fugiamus, aut auerſemur, cum Deus imponit.

Decalogus quid requirat.

Hic Scholaſtici ſecuti Philoſophos, tantum docent iuſticiam rationis, uidelicet, ciuilia opera, & affingunt quod ratio ſine Spiritu ſancto poſsit diligere Deum ſuper omnia. Nam donec humanus animus, ocioſus eſt, nec ſentit iram, aut iudicium Dei, fingere poteſt quod uelit Deum diligere, quod uelit propter Deum benefacere. Ad hunc modum docent homines mereri remiſsionem peccatorum, faciendo quod eſt in ſe, hoc eſt, ſi ratio dolens de peccato, eliciat actum dilectionis Dei, aut bene operetur propter Deum. Et hæc opinio, quia naturaliter blanditur hominibus, peperit & auxit multos cultus in Eccleſia, uota Monaſtica, Abuſus Miſſæ, Et ſubinde alij alios cultus atq; obſeruationes hac opinione excogitauerunt. Et ut fiduciam talium operum alerent atq; augerent, affirmauerunt Deum neceſſariò gratiam dare ſic operanti, neceſſitate non coactionis, ſed immutabilitatis.

Iuſticia rationis.

In hac opione multi magni & pernicioſi errores hærent, quos longum eſſet enumerare. Tantum illud cogitet prudens lector, Si hæc eſt iuſticia Chriſtiana, quid intereſt inter Philoſophiam, & Chriſti doctrinam? Si meremur remiſsionem peccatorum his noſtris actibus elicitis, quid præſtat Chriſtus? Si iuſtificari poſſumus per rationem & opera rationis, quorſum opus eſt Chriſto aut regeneratione? Et ex his opinionibus iam eo prolapſa res eſt, ut multi irrideant nos, qui docemus aliam iuſticiam præter philoſophicam quærendam eſſe. Audiuimus quoſdam pro concione, ablegato Euangelio, Ariſtotelis ethica enarrare. Nec errabant iſti, ſi uera ſunt quæ defendunt aduerſarij. Nam Ariſtoteles de moribus ciuilibus adeo ſcripſit eruditè, nihil ut de his requirendum ſit amplius. Videmus extare libellos, in quibus conferuntur quædam dicta Chriſti, cum Socratis, Zenonis, & aliorum dictis, quaſi ad hoc uenerit Chriſtus, ut traderet leges quaſdam, per quas mereremur remiſsionem peccatorum, non acciperemus gratis propter ipſius merita. Itaq; ſi recipimus hic aduerſariorum doctrinam, quod mercamur operibus rationis remiſsionem peccatorum & iuſtificationem, nihil iam interit inter iuſticiam Philoſophicam, aut certè Phariſaicam, & Chriſtianam.

Nihil intereſt inter doctrinam philoſophicam et aduerſariorum de iuſtificatione.

Quanquam aduerſarij ne Chriſtum omnino prætereant, requirunt

Quid aduerſarij intelligant eſſe primā gratiam.

noticiam hiſtoriæ de Chriſto, & tribuunt ei, quod meruerit nobis dari quendam habitum, ſiue ut ipſi uocant, primam gratiam, quam intelligunt habitum eſſe inclinantem, ut facilius diligamus Deum. Exiguum tamen eſt, quod huic habitui tribuunt, quia fingunt actus uoluntatis ante habitum illum, & poſt illum habitum eiuſdem ſpeciei eſſe, Fingunt uoluntatem poſſe diligere Deum, ſed habitus ille tamen extimulat, ut idem faciat libentius. Et iubent mereri hūc habitum primum per præcedentia merita, deinde iubent mereri operibus Legis incrementum illius habitus & uitam æternam. Ita ſepeliunt Chriſtum, ne eo Mediatore utantur homines, & propter ipſum ſentiant ſe gratis accipere remiſsionem peccatorum & reconciliationem, ſed ſomnient ſe propria impletione Legis mereri remiſsionem peccatorum, & propria impletione Legis coram Deo iuſtos reputari, cum tamen legi nunquam ſatisfiat, cum ratio nihil faciat, niſi quædam ciuilia opera, Interim neq; timeat Deum, neq; uere credat ſe Deo curæ eſſe. Et quanquam de habitu illo loquuntur, tamen ſine iuſticia fidei, neq; exiſtere dilectio Dei in hominibus, neq; quid ſit dilectio Dei, intelligi poteſt.

Aduerſarij ſepeliunt Chriſtum.

Doctrina aduerſariorum de merito congrui & condigni.

Et quod fingunt diſcrimen inter meritum congrui, & meritum condigni, ludunt tantum, ne uideantur apertē πελαγιάνιζειν. Nam ſi Deus neceſſariō dat gratiam pro merito congrui, iam non eſt meritum congrui, ſed meritum condigni. Quanquam quid dicant, non uident. Poſt habitum illum dilectionis fingunt hominem de condigno mereri. Et tamen iubent dubitare, utrum adſit habitus. Quomodo igitur ſciunt, utrum de congruo an de condigno mereantur. Sed tota hæc res conficta eſt ab ocioſis hominibus, qui non norant, quomodo contingat remiſsio peccatorum, & quomodo in iudicio Dei & terroribus conſcientiæ, fiducia operum nobis excutiatur. Sicuti hypocritæ ſemper iudicant ſe de condigno mereri, ſiue adſit habitus ille, ſiue non adſit, quia naturaliter confidunt homines propria iuſticia, ſed conſcientiæ perterrefactæ ambigunt & dubitant, & ſubinde alia opera quærunt & cumulant, ut acquieſcant. Hæ nunquam ſentiunt ſe de condigno mereri, & ruunt in deſperationem, niſi audiant præter doctrinam Legis, Euangelium de gratuita remiſsione peccatorum, & iuſticia fidei.

Aduerſarij tantum docent iuſticiam rationis.

Ita nihil docent aduerſarij, niſi iuſticiam rationis, aut certē legis in quam intuentur, ſicut Iudæi in uelatam Moyſi faciem, & in ſecuris hypocritis, quia putant ſe Legi ſatisfacere, excitant præſumptionem & inanem fiduciam operum, & contemptum gratiæ Chriſti. Econtra pauidas conſcientias adigunt ad deſperationem, quæ operantes cum dubitatione nunquam poſſunt experiri quid ſit fides, & quam ſit efficax, ita ad extremum penitus deſperant.

Doctrina noſtrarum Eccleſiarum de diſciplina.

Nos autem de iuſticia rationis ſic ſentimus, quod Deus requirat eam, & quod propter mandatum Dei neceſſario ſint facienda honeſta opera, quæ Decalogus præcipit, iuxta illud, Lex eſt pædagogus. Item, Lex eſt iniuſtis poſita. Vult enim Deus coherceri carnales illa ciuili diſciplina, Et ad hanc conſeruandam dedit Leges, literas, doctrinam, magiſtratus, pœnas. Et poteſt hanc iuſticiam utcunq; ratio ſuis uiribus efficere, quanquam ſæpe uincitur imbecillitate naturali, & impellente diabolo ad manifeſta flagitia. Quanquam autem huic iuſticiæ rationis libenter tribuimus ſuas laudes, Nullum.n. maius bonum habet hæc natura corrupta. Et rectē inquit Ariſtoteles, neq; Heſperum, neq; Lucife-

Luciferum formoſiorem eſſe iuſticia. Ac Deus etiam ornet eam corporalibus pręmijs,tamen non debet cum contumelia Chriſti laudari.

Falſum eſt enim, quod per opera noſtra mercamur remiſsionem peccatorum. *Errores Aduerſariorum.*

Falſum eſt & hoc, quod homines reputentur eſſe iuſti coram Deo propter iuſticiam rationis.

Falſum eſt & hoc, quod ratio proprijs uiribus poſſit Deum ſupra omnia diligere & legem Dei facere, uidelicet, uere timere Deum, uere ſtatuere quod Deus exaudiat, uelle obedire Deo in morte & alijs ordinationibus Dei. Non concupiſcere aliena &c.etſi ciuilia opera efficere ratio poteſt.

Falſum eſt & hoc & contumelioſum in Chriſtum, quod non peccent homines facientes præcepta Dei ſine gratia.

Huius noſtræ ſententiæ teſtimonia habemus,non ſolum in ſcripturis, ſed etiam ex Patribus. Nam Auguſtinus copioſiſſimè diſputat contra Pelagianos, gratiam non dari propter merita noſtra, Et de natura & gratia inquit: Si poſſibilitas naturalis per liberum arbitrium, & ad cognoſcendum quomodo uiuere debeat, & ad bene uiuendum ſufficit, ſibi ergo Chriſtus gratis mortuus eſt, Ergo euacuatum eſt ſcandalum crucis. Cur non etiam ego hic exclamem? Imò exclamabo et iſtos increpabo dolore Chriſtiano, Euacuati eſtis à Chriſto qui in natura iuſtificamini, à gratia excidiſtis. Ignorantes enim iuſticiam Dei, & ueſtram uolentes conſtituere, iuſticiæ Dei non eſtis ſubiecti. Sicut enim finis Legis, ita etiam naturæ humanæ uicioſæ ſaluator Chriſtus eſt, ad iuſticiam omni credenti. Et Iohannis 8. Si uos Filius liberauerit, uerè liberi eritis. Non igitur poſſumus per rationem liberari à peccatis, et mereri remiſsionem peccatorum. Et Iohannis tertio ſcriptum eſt. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non poteſt introire in regnum Dei. Quod ſi opus eſt renaſci per Spiritum ſanctum, iuſticia rationis non iuſtificat nos coram Deo, non facit legem, Rom.3. Omnes carent gloria Dei, id eſt, carent ſapientia & iuſticia Dei, quæ Deum agnoſcit & glorificat. Item Roman.8. Senſus carnis inimicicia eſt aduerſus Deum, Legi enim Dei non eſt ſubiectus, ac ne poteſt quidem ei ſubijci. Qui autem in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. Hæc adeò ſunt aperta teſtimonia, ut non deſiderent acutum intellectorem, ſed attentum auditorem, ut Auguſtini uerbis utamur, quibus ille in eadem cauſa uſus eſt. Si ſenſus carnis eſt inimicicia aduerſus Deum, certè caro non diligit Deum. Si non poteſt Legi Dei ſubijci, non poteſt Deum diligere. Si ſenſus carnis eſt inimicicia aduerſus Deum, peccat caro etiam cum externa ciuilia opera facimus. Si non poteſt ſubijci Legi Dei, certè peccat, etiamſi egregia facta, & digna laude iuxta humanum iudicium habet. Aduerſarij intuentur præcepta ſecundæ Tabulæ, quæ iuſticiam ciuilem continent, quam intelligit ratio, Hac contenti putant ſe Legi Dei ſatisfacere. Interim primam Tabulam non uident, quæ præcipit, ut diligamus Deum, ut uerè ſtatuamus, quod Deus iraſcatur peccato, ut uerè timeamus Deum, ut uerè ſtatuamus, quod Deus exaudiat. At humanus animus ſine Spiritu ſancto, aut ſecurus contemnit iudicium Dei, aut in pœna fugit & odit iudicantem Deum, Itaq; non obtemperat primæ Tabulæ. Cum igitur hęreant in natura hominis contemptus Dei, dubitatio de uerbo Dei, de minis, & promiſsionibus, uerè peccant homines, etiam cum honeſta opera faciunt ſine Spiritu ſancto, quia faciunt ea impio corde, iuxta illud, Quidquid non eſt ex fide, peccatum

Auguſtini diſputatio contra Pelagium.

Prima Decalogi Tabula non intellecta aduerſarijs.

peccatum. Tales enim operantur, cum contemptu Dei, ſicut Epicurus non ſentit ſe Deo curæ eſſe, reſpici, aut exaudiri à Deo. Hic contemptus uiciat opera in ſpeciem honeſta, quia Deus iudicat corda.

Impudicia aduerſariorum.

Tota res referenda ad luctam conſcientiarum.

Poſtremò hoc imprudentiſsimè ſcribitur ab aduerſarijs, quod homines rei æternæ iræ, mereantur remiſsionem peccatorum per actum elicitum dilectionis, cum impoſsibile ſit diligere Deum, niſi prius fide apprehendatur remiſsio peccatorum. Non enim poteſt cor uere ſentiens Deum iraſci, diligere Deum, niſi oſtendatur placatus. Donec terret et uidetur nos abijcere in æternam mortem, non poteſt ſe erigere natura humana, ut diligat iratum, iudicantem & punientem. Facile eſt ocioſis fingere iſta ſomnia de dilectione, quod reus peccati mortalis poſsit Deum diligere ſuper omnia, quia non ſentiunt, quid ſit ira, aut iudicium Dei. At in agone conſcientiæ & in acie experitur conſcientia, uanitatem illarum ſpeculationum philoſophicarum. Paulus ait: Lex iram operatur. Non dicit, per legem mereri homines remiſsionem peccatorum, Lex enim ſemper accuſat conſcientias, & perterrefacit. Non igitur iuſtificat, quia conſcientia perterrefacta lege, fugit iudicium Dei. Errant igitur qui per Legem, per opera ſua, mereri ſe remiſsionem peccatorum confidunt. Hæc de iuſticia rationis, aut Legis, quam aduerſarij docent, ſatis ſit dixiſſe. Nam paulò pòſt cum noſtram ſententiam de iuſticia fidei dicemus, res ipſa coget plura teſtimonia ponere, quæ etiam proderunt ad illos errores aduerſariorum, quos hactenus recenſuimus euertendos.

Promiſsio Euangelij gratuita.

Quia igitur non poſſunt homines uiribus ſuis Legem Dei facere, & omnes ſunt ſub peccato, & rei æternæ iræ ac mortis. Ideo non poſſumus per Legem à peccato liberari, ac iuſtificari, ſed data eſt promiſsio remiſsionis peccatorum & iuſtificationis propter Chriſtum qui datus eſt pro nobis, ut ſatisfaceret pro peccatis mundi, & poſitus eſt Mediator ac propiciator. Et hæc promiſsio non habet conditionem meritorum noſtrorum, ſed gratis offert remiſsionem peccatorum & iuſtificationem, ſicut Paulus ait: Si ex operibus, iam non eſt gratia. Et alibi: Iuſticia Dei iam manifeſtatur ſine Lege, id eſt, gratis offertur remiſsio peccatorum. Nec pendet reconciliatio ex noſtris meritis. Quod ſi ex noſtris meritis penderet remiſsio peccatorum, & reconciliatio eſſet ex Lege, eſſet inutilis. Quia enim Legem non facimus, ſequeretur etiam promiſsionem reconciliationis nunquam nobis contingere. Sic argumentatur Paulus Rom. 4. Si ex lege eſſet hæreditas, inanis eſſet fides, & abolita promiſsio. Si enim promiſsio requiret conditionem meritorum noſtrorum, ac legem, cum legem nunquam faciamus, ſequeretur promiſsionem inutilem eſſe.

Promiſsio fide accipienda.

Fides ſpecialis.

Cum autem iuſtificatio contingat per gratuitam promiſsionem, ſequitur quod non poſsimus nos ipſi iuſtificare, alioqui quorſum opus erat promittere? Cumque promiſsio non poſsit accipi niſi fide, Euangelium, quod eſt propriè promiſsio remiſſionis peccatorum & iuſtificationis propter Chriſtum, prædicat iuſticiam fidei in Chriſtum, quam non docet Lex, neque hæc eſt iuſticia legis. Lex enim requirit à nobis opera noſtra, & perfectionem noſtram, Sed promiſsio offert nobis oppreſſis peccato & morte gratis reconciliationem propter Chriſtum, quę accipitur non operibus, ſed ſola fide. Hæc fides non offert ad Deum fiduciam propriorum meritorum, ſed tantum fiduciam promiſſionis ſeu promiſſæ miſericordiæ in Chriſto. Hæc igitur fides ſpecialis, qua credit unuſquiſque

ſibi remitti peccata propter Chriſtum, & Deum placatum & propicium eſſe propter Chriſtum, conſequitur remiſsionem peccatorum, & iuſtificat nos, & quia in pœnitentia, hoc eſt, in terroribus conſolatur & erigit corda, & regenerat nos, & affert Spiritum ſanctum, ut deinde legem Dei facere poſsimus, uidelicet, diligere Deum, uere timere Deum, uere ſtatuere, quod Deus exaudiat, obedire Deo in omnibus afflictionibus, mortificat concupiſcentiam &c.

Ita fides quæ gratis accipit remiſsionem peccatorum, quia opponit Mediatorem & propiciatorem Chriſtum iræ Dei, non opponit noſtra merita, aut dilectionem noſtram, quia fides, eſt uera cognitio Chriſti, & utitur beneficijs Chriſti, & regenerat corda, & præcedit Legis impletionem. Et de hac fide nulla ſyllaba extat in doctrina Aduerſariorum noſtrorum. Proinde reprehendimus Aduerſarios, quod tantum tradunt iuſticiam Legis, non tradunt iuſticiam Euangelij, quod prædicat iuſticiam fidei in Chriſtum.

QVID SIT FIDES IVSTIFICANS.

ADuerſarij tantum fingunt fidem eſſe noticiam hiſtoriæ, Ideoq; docent eam cum peccato mortali poſſe exiſtere. Nihil enim loquuntur de fide, qua Paulus toties dicit homines iuſtificari, quia qui reputantur iuſti coram Deo, non uerſantur in peccato mortali. Sed illa fides, quæ iuſtificat, non eſt tantum noticia hiſtoriæ, ſed eſt aſſentiri promiſsioni Dei, in qua gratis propter Chriſtum offertur remiſsio peccatorum & iuſtificatio. Et ne quis ſuſpicetur, tantum noticiam eſſe, addemus amplius, eſt uelle & accipere oblatam promiſsionem remiſsionis peccatorum, & iuſtificationis.

Fides ſignificat fiduciam miſericordiæ.

Ac facile poteſt cerni diſcrimen inter hanc fidem, & inter iuſticiam legis, fides eſt λατρεία quæ accipit à Deo oblata beneficia. Iuſticia Legis eſt λατρεία quæ offert Deo noſtra merita. Fide ſic uult coli Deus, ut ab ipſo accipiamus ea, quæ promittit & offert.

Quod autem fides ſignificet non tantum hiſtoriæ noticiam, ſed illam fidem, quæ aſſentitur promiſsioni, apertè teſtatur Paulus qui ait, Iuſticiam ideo ex fide eſſe, ut ſit firma promiſsio. Sentit enim promiſsionem non poſſe accipi niſi fide, Quare inter ſe correlatiuè comparat & connectit promiſsionem & fidem. Quanquam facile erit iudicare, quid ſit fides, ſi Symbolum conſideremus, ubi certè ponitur hic articulus: Remiſsionem peccatorum. Itaq; non ſatis eſt credere, quod Chriſtus natus, paſſus, reſuſcitatus ſit, niſi addimus & hunc articulum, qui eſt cauſa finalis hiſtoriæ: Remiſsionem peccatorum. Ad hunc articulum referri cætera oportet, quod uidelicet propter Chriſtum, non propter noſtra merita donetur nobis remiſsio peccatorum. Quid enim opus erat Chriſtum dare pro peccatis noſtris, ſi noſtra merita pro peccatis noſtris poſſunt ſatisfacere.

Paulus copulat fidem & promiſsionem ut correlatiua.

Quoties igitur de fide iuſtificante loquimur, ſciendum eſt hæc tria obiecta concurrere, promiſsionem, & quidem gratuitam, & merita Chriſti tanquam precium & propiciationem. Promiſsio accipitur fide, Gratuitum excludit noſtra merita, & ſignificat tantum per miſericordiam offerri beneficium. Chriſti merita ſunt precium, quia oportet eſſe aliquam certam propiciationem pro peccatis noſtris. Scriptura crebro miſericordiam implorat, Et ſancti patres ſæpe dicunt, nos per miſericordiam ſaluari. Quoties igitur fit mentio miſe-

Obiecta fidei.

Particula gratis quid excludat.

ricordiæ, ſciendum eſt, quod fides ibi requiratur, quæ promiſſionem miſericordiæ accipit, Et rurſus quoties nos de fide loquimur, intelligi uolumus obiectum, ſcilicet miſericordiam promiſſam, Nam fides non ideo iuſtificat, aut ſaluat quia ipſa ſit opus per ſeſe dignum, ſed tantum quia accipit miſericordiam promiſſam.

Et hic cultus, hæc λατρεία in Prophetis & Pſalmis paſſim præcipue laudatur, cum tamen Lex non doceat gratuitam remiſſionem peccatorum, Sed Patres norant promiſſionem de Chriſto, quod Deus propter Chriſtum uellet remittere peccata. Igitur cum intelligerent Chriſtum fore precium pro noſtris peccatis, ſciebant opera noſtra non eſſe precium rei tantæ. Ideo gratuitam miſericordiam et remiſſionem peccatorum fide accipiebant, ſicut ſancti in nouo teſtamento. Huc pertinent illæ crebræ repetitiones miſericordiæ & fidei in Pſalmis & Prophetis, ut hic: Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſubſtinebit? Hic confitetur peccata, nec allegat merita ſua. Addit, Quia apud te propiciatio eſt. Hic erigit ſe fiducia miſericordiæ Dei. Et citat promiſſionẽ: Suſtinuit anima mea in uerbo eius. Sperauit anima mea in Domino, id eſt, quia promiſiſti remiſſionem peccatorum, hac tua promiſſione ſuſtentor. Et Paulus citat de Abraham: Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad iuſticiam, hoc eſt, Abraham ſenſit ſe habere Deum propicium, tantum propter ipſius promiſſionẽ. Aſſenſus eſt promiſſioni Dei, nec paſſus eſt ſe ab ea abſtrahi, etiamſi uidebat ſe immundum atque indignum eſſe. Sentiebat Deum præſtare promiſſum propter ueritatem ſuam, non propter opera aut merita noſtra. Nec poſſunt acquieſcere perterrefacta corda, ſi ſentire debent, ſe propter opera propria, aut propriam dilectionem, aut Legis impletionem placere, quia hæret in carne peccatum, quod ſemper accuſat nos. Tunc autem acquieſcunt corda, quando in illis terroribus ſtatuunt nos ideo placere Deo, quia promiſit, & Deum præſtare promiſſum propter ſuam ueritatem, non propter dignitatem noſtram. Ita Abraham audiuit hanc uocem: Noli timere, Ego enim ſum protector tuus &c. Hic erexit ſe & ſenſit Deum ſibi propicium eſſe, non quia ipſe meritus eſſet, Sed quia neceſſe eſſet Dei promiſſionem ueram iudicari. Hæc igitur fides imputatur ei pro iuſticia, hoc eſt, quia aſſentitur promiſſioni, & accipit oblatam reconciliationem, iam uere eſt iuſtus & acceptus Deo, non propter dignitatem ſuam, ſed quia gratuitam promiſſionem Dei accipit. Nõ fruſtra placuit Paulo hoc teſtimonium Geneſis. Videmus quomodo exaggerat, quàm diligenter in eo commoratur, quia uidebat naturam fidei in hoc loco facile perſpici poſſe, Videbat diſertè addi teſtimonium de imputatione iuſticiæ, Videbat adimi operibus laudem promerendę iuſtificationis et pacandę conſcientię, cùm Abraham ideo pronuncietur iuſtus, quia aſſentitur promiſſioni, & accipit oblatam reconciliationem, non opponit iræ Dei merita aut opera. Quare hic locus diligenter conſideratus, copioſe de tota re pias mentes docere poterit, qui quidem ita intelligi poterit, ſi proponant eum ſibi perterrefactæ mentes, & ſtatuant ad eundem modum ſe debere aſſentiri gratuitæ promiſſioni. Neque enim poſſunt aliter acquieſcere, niſi ſtatuant ſe habere Deum placatum, quia promiſerit, non quia noſtra natura, uita & opera digna ſint.

Repetitiones miſericordiæ & fidei crebræ in ſcriptura.

Itaque et Patres iuſtificabantur, non per Legem, ſed per promiſſionem, et fidem. Ac mirum eſt aduerſarios adeo extenuare fidem, cum uideant ubique pro præcipuo cultu laudari, ut Pſal. 49. Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te. Ita

Quomodo patres iuſtificati.

te. Ita uult innoteſcere Deus, ita uult ſe coli, ut ab ipſo accipiamus beneficia, & quidem accipiamus propter ipſius miſericordiam, non propter merita noſtra. Hæc eſt ampliſsima conſolatio in omnibus afflictionibus. Et huiuſmodi conſolationes abolent Aduerſarij, cum fidem extenuant, & uituperant, et tantum docent homines per opera & merita cum Deo agere.

QVOD SOLA FIDES IN CHRISTVM IVSTIFICET.

PRimum, ne quis putet nos de ocioſa noticia hiſtoriæ loqui, dicendum eſt quomodo contingat fides. Poſtea oſtendemus & quod iuſtificet, & quomodo hoc intelligi debeat, & diluemus ea quæ aduerſarij obijciunt. Chriſtus Lucæ ultimo iubet prædicari pœnitentiam in nomine ſuo, & remiſsionem peccatorum. Euangelium enim arguit omnes homines, quod ſint ſub peccato, quod omnes ſint rei æternæ iræ ac mortis, & offert propter Chriſtum remiſſionem peccatorum, & iuſtificationem, quæ fide accipitur. Prædicatio pœnitentiæ quæ arguit nos, perterrefacit cõſcientias ueris & ſerijs terroribus. In his corda rurſus debent concipere conſolationem. Id fit, ſi credant promiſſioni Chriſti, quod propter ipſum habeamus remiſſionem peccatorum. Hæc fides in illis pauoribus erigens & conſolans, accipit remiſsionem peccatorum, iuſtificat, & uiuificat. Nam illa conſolatio eſt noua & ſpiritualis uita. Hæc plana & perſpicua ſunt, & â pijs intelligi poſſunt, & habent Eccleſiæ teſtimonia, Aduerſarij nuſquam poſſunt dicere, quomodo detur Spiritus ſanctus. Fingunt Sacramenta conferre Spiritum ſanctum ex opere operato, ſine bono motu accipientis, quaſi uerò ocioſa res ſit donatio Spiritus ſancti.

Summa Euangelij.

De modo regenerationis.

Cum autem de tali fide loquamur, quæ non eſt ocioſa cogitatio, ſed quæ â morte liberat, & nouam uitam in cordibus parit, & eſt opus Spiritus ſancti, non ſtat cum peccato mortali, Sed tantiſper dum adeſt, bonos fructus parit, ut poſtea dicemus. Quid poteſt dici de conuerſione impij, ſeu de modo regenerationis, ſimplicius & clarius? Proferant unum commentarium in ſententias, ex tanto Scriptorum agmine, qui de modo regenerationis dixerit. Cum loquuntur de habitu dilectionis fingunt homines Spiritum ſanctum per opera mereri, non docent per uerbum accipi, ſicut & hoc tempore Anabaptiſtæ docent. At cum Deo non poteſt agi, Deus nõ poteſt apprehendi, niſi per uerbum. Ideo iuſtificatio fit per uerbum, ſicut Paulus ait: Euangeliũ eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti. Item: Fides eſt ex auditu. Et uel hinc argumentum ſumi poteſt, quod fides iuſtificet, quia ſi tantum fit iuſtificatio per uerbum, & uerbum tantum fide apprehenditur, ſequitur quod fides iuſtificet. Sed ſunt aliæ maiores rationes. Hæc diximus hactenus, ut modum regenerationis oſtenderemus, & ut intelligi poſsit, qualis ſit fides, de qua loquimur.

Quomodo contingat fides.

Nunc oſtendemus, quod fides iuſtificet. Vbi primum hoc monendi ſunt lectores, quod ſicut neceſſe eſt hanc ſententiam tueri, quod Chriſtus ſit Mediator, ita neceſſe ſit defendere, quod fides iuſtificet. Quomodo enim erit Chriſtus Mediator, ſi in iuſtificatione non utimur eo Mediatore, ſi non ſentimus, quod propter ipſum iuſti reputemur? Id autem eſt credere, confidere meritis Chriſti, quod propter ipſum certò uelit nobis Deus placatus eſſe. Item, ſicut oportet defendere, quod præter legem, neceſſaria ſit promiſsio Chriſti, ita neceſſe eſt defendere quod fides iuſtificet. Lex enim non docet gratuitam remiſsionem peccatorum. Item, Lex non poteſt fieri, niſi prius accepto Spiritu ſancto. Neceſſe

Fides intuetur Mediatorem.

eſt igitur defendere, quod promiſsio Chriſti neceſſaria ſit, Ad hæc non poteſt accipi niſi fide. Itaq; qui negant fidem iuſtificare, nihil niſi Legem abolito Euangelio, & abolito Chriſto docent.

Fides iuſtificat nõ tantum præparatiue.

Sed nonnulli fortaſſis, cum dicitur, quod fides iuſtificet, intelligunt de principio, quod fides ſit initium iuſtificationis, ſeu præparatio ad iuſtificationem, ita, ut non ſit ipſa fides, illud quo accepti ſumus Deo, ſed opera quæ ſequuntur. Et ſomniant fidem, ideo ualde laudari, quia ſit principium. Magna enim uis eſt principij, ut uulgo dicunt: ἀρχὴ ἥμισυ παντός, ut ſi quis dicat, quod Grammatica efficiat omnium artium doctores, quia præparat ad alias artes, etiamſi ſua quenq; ars uerè artificem efficit. Non ſic de fide ſentimus, ſed hoc defendimus, quod propriè ac uerè ipſa fide propter Chriſtum iuſti reputemur, ſeu accepti Deo ſimus. Et quia iuſtificari ſignificat ex iniuſtis iuſtos effici, ſeu regenerari, ſignificat & iuſtos pronunciari ſeu reputari. Vtroq; enim modo loquitur ſcriptura. Ideo primum uolumus hoc oſtendere, quod ſola fides ex iniuſto iuſtum efficiat, hoc eſt, accipiat remiſsionem peccatorum.

Iuſtificari quid ſignificat.

De excluſiua ſola fide.

Offendit quoſdam particula, ſola, cum & Paulus dicat: Arbitramur hominem iuſtificari fide, non ex operibus. Item Epheſios 2. Dei donum eſt, non ex uobis, neq; ex operibus, ne quis glorietur. Item Rom 3. Gratis iuſtificati. Si diſplicet excluſiua, ſola, tollant etiam ex Paulo, illas excluſiuas, gratis, non ex operibus, donum eſt &c. Nam hæ quoq; ſunt excluſiuæ. Excludimus autem opinionem meriti. Non excludimus uerbum aut ſacramenta, ut calumniantur aduerſarij. Diximus enim ſupra fidem ex uerbo concipi. Ac multo maximè ornamus miniſterium uerbi. Dilectio etiam & opera ſequi fidem debent, quare non ſic excluduntur, ne ſequantur, ſed fiducia meriti dilectionis aut operum in iuſtificatione excluditur. Idq; perſpicuè oſtendemus.

QVOD REMISSIONEM PECCATORVM *ſola Fide in Chriſtum conſequamur.*

FAteri etiam aduerſarios exiſtimamus, quod in iuſtificatione primum neceſſaria ſit remiſsio peccatorum. Omnes enim ſub peccato ſumus. Quare ſic argumentamur.

Iuſtificari eſt accipere remiſsionem peccatorum.

Conſequi remiſsionem peccatorum, eſt iuſtificari, iuxta illud: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates.

Sola fide in Chriſtum, non per dilectionem, non propter dilectionem aut opera, conſequimur remiſsionem peccatorum, etſi dilectio ſequitur fidem.

Igitur ſola fide iuſtificamur, intelligendo iuſtificationem, ex iniuſto iuſtum effici, ſeu regenerari.

Minor ita facile poterit declarari, ſi ſciamus, quomodo fiat remiſsio peccatorum. Aduerſarij frigidiſsimè diſputant, Vtrum ſint una mutatio remiſsio peccatorum, & infuſio gratiæ, Ocioſi homines quid dicerent, non habebant. In remiſsione peccatorum oportet in cordibus uinci terrores peccati & mortis æternæ, ſicut Paulus teſtatur 1. Corinth. 15. Aculeus mortis peccatum eſt. Potentia uero peccati Lex. Gratia autem Deo, qui dat nobis uictoriam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Id eſt, peccatum perterrefacit conſcientias. Id fit per Legem, quæ oſtendit iram Dei aduerſus peccatum, ſed uincimus per Chriſtum. Quomodo? fide, cum erigimus nos fiducia promiſſæ miſericordiæ propter Chriſtum. Sic igitur probamus minorem, Ira Dei non poteſt placari,

ſi opponamus noſtra opera, quia Chriſtus propoſitus eſt propiciator, ut propter ipſum fiat nobis placatus Pater. Chriſtus autem non apprehenditur tanquam Mediator, niſi fide. Igitur ſola fide conſequimur remiſsionem peccatorum, cum erigimus corda fiducia miſericordiæ propter Chriſtum promiſſæ. *Mediator fide apprehendendus.*

Item Paulus Rom. 5. ait: Per ipſum habemus acceſſum ad Patrem, & addit per fidem. Sic igitur reconciliamur Patri, & accipimus remiſſionem peccatorum, quando erigimur fiducia promiſſæ miſericordiæ propter Chriſtum. Aduerſarij Chriſtum ita intelligunt Mediatorem & Propiciatorem eſſe, quia meruerit habitum dilectionis, non iubent nunc eo uti Mediatore, ſed prorſus ſepulto Chriſto, fingunt nos habere acceſſum per propria opera, & per hæc habitum illum mereri, & poſtea dilectione habere pacem conſcientiæ. An non eſt hoc prorſus ſepelire Chriſtum, & totam fidei doctrinam tollere? Paulus econtra docet nos habere acceſſum, hoc eſt, pacem per Chriſtum, Et ut oſtenderet quomodo id fiat, addit quod per fidem habeamus acceſſum. Fide igitur propter Chriſtum accipimus remiſsionem peccatorum. Non poſſumus iræ Dei opponere noſtram dilectionem, & opera noſtra.

Secundò, Certum eſt peccata remitti propter Propiciatorem Chriſtum, Rom. 3. Quem poſuit Deus propiciatorem. Addit autem Paulus per fidem. Itaq; nobis prodeſt hic propiciator, cum fide apprehendimus promiſſam in eo miſericordiam, & opponimus eam iræ ac iudicio Dei. Et in eandem ſententiam ſcriptum eſt ad Ebræos 4. Habentes Pontificem &c. accedamus cum fiducia. Iubet enim accedere ad Deum, non fiducia noſtrorum meritorum, ſed fiducia Pontificis Chriſti: Requirit igitur fidem. *Quomodo proſit Chriſtus propiciator.*

Tertiò, Petrus in Actis cap. 10. Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent, remiſsionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes, qui credunt in eum. Quomodo potuit clarius dicere? Remiſsionem peccatorum accipimus, inquit, per nomen eius, hoc eſt, propter eum. Ergo non propter noſtra merita, non propter noſtram contritionem, attritionem, dilectionem, cultus, opera. Et addit, cum credimus in eum: Requirit igitur fidem. Neq; enim poſſumus apprehendere nomen Chriſti, niſi fide. Præterea allegat conſenſum omnium Prophetarum. Hoc uerè eſt allegare Eccleſiæ autoritatem, ſed de hoc loco infra de Pœnitentia rurſus dicendum erit. *Conſenſus omnium Prophetarum.*

Quartò. Remiſsio peccatorum eſt res promiſſa propter Chriſtum. Igitur non poteſt accipi, niſi ſola fide. Nam promiſsio accipi non poteſt, niſi ſola fide. Roman. 4. Ideo ex fide, ut ſit firma promiſsio ſecundum gratiam, quaſi dicat, Si penderet res ex meritis noſtris, incerta & inutilis eſſet promiſsio, quia nunquam conſtituere poſſemus, quando ſatis meriti eſſemus. Idq; facilè intelligere queunt peritæ conſcientiæ. Ideo Paulus ait Galat. 3. Concluſit Deus omnia ſub peccatum, ut promiſsio ex fide Ieſu Chriſti detur credentibus. Hic detrahit meritum nobis, quia dicit omnes reos eſſe, & concluſos ſub peccatum, deinde addit promiſsionem, uidelicet remiſsionis peccatorum & iuſtificationis, dari, & addit, quomodo accipi promiſſio poſſit, uidelicet, fide. Atq; hæc ratio ſumpta ex natura promiſſionis apud Paulum præcipua eſt, & ſæpè repetitur. Neq; excogitari, neque fingi quidquam poteſt, quo hoc Pauli argumentum euerti queat. Proinde non patientur, ſe bonæ mentes depelli ab hac ſententia, quod tantum fide accipiamus remiſsionem propter Chriſtum. In hac habent certam *Promiſsio ſonitus inanis non credenti.*

& firmam conſolationem aduerſus peccati terrores,& aduerſus æternam mortem, & aduerſus omnes portas inferorum.

Correlatiue intelligenda propoſitio, Sola fide ſumus iuſti.

Cum autem ſola fide accipiamus remiſsionem peccatorum & reconciliationem propter Chriſtum,ſola fides iuſtificat,quia reconciliati reputantur iuſti & filij Dei,non propter ſuam mundiciem,ſed per miſericordiam propter Chriſtum, ſi tamen hanc miſericordiam fide apprehendant. Ideoq; ſcriptura teſtatur, quòd fide iuſti reputemur. Adijciemus igitur teſtimonia, quæ clarè pronunciant, quod fides ſit ipſa iuſticia, qua coram Deo iuſti reputamur, uidelicet, non quia ſit opus per ſeſe dignum, Sed quia accipit promiſsionem qua Deus pollicitus eſt, quod propter Chriſtum uelit propicius eſſe credentibus in eum, ſeu quia ſentit, quod Chriſtus ſit nobis factus à Deo,ſapientia,iuſticia, ſanctificatio,& redemptio.

Paulus detractat iuſtificationem præcipuè legi Morali.

Paulus in Epiſtola ad Romanos præcipuè de hoc loco diſputat,& proponit, quòd gratis iuſtificemur fide credentes nobis Deum placatum propter Chriſtum. Et hanc propoſitionem capite tertio, quæ ſtatum uniuerſæ diſputationis continet,tradit. Arbitramur hominem fide iuſtificari, non ex operibus Legis.Hic aduerſarij interpretantur ceremonias Leuiticas,At Paulus non tantum de ceremonijs loquitur,ſed de tota Lege. Allegat enim infra ex Decalogo: Non concupiſces.Et ſi opera moralia mererentur remiſsionem peccatorum, & iuſtificationem,etiam nihil opus eſſet Chriſto,& promiſsione,et ruerent omnia illa,quæ Paulus de promiſsione loquitur. Male etiam ſcriberet ad Epheſios, gratis nos ſaluatos eſſe,& donum Dei eſſe,non ex operibus. Item Paulus allegat Abraham,allegat Dauidem.At hi de circumciſione habuerunt mandatum Dei,Itaq; ſi ulla opera iuſtificabant,neceſſe erat illa opera tunc cum mandatum haberent,etiam iuſtificaſſe. Sed rectè docet Auguſtinus,Paulum de tota Lege loqui, ſicut prolixè diſputat de Spiritu & Litera, ubi poſtremo ait: His igitur conſideratis pertractatiſq; pro uiribus, quas Dominus donare dignatur, colligimus non iuſtificari hominem præceptis bonæ uitæ, niſi per fidem Ieſu Chriſti.

Et ne putemus temerè excidiſſe Paulo ſententiam, quod fides iuſtificet, longa diſputatione munit & confirmat eam in quarto capite ad Romanos. Et deinde in omnibus Epiſtolis repetit.

Mentio imputationis iuſticiæ apud Paulum

Sic ait capite quarto ad Romanos: Operanti merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum, Ei autem qui nõ operatur,credit autem in eum qui iuſtificat impium,reputatur fides eius ad iuſticiam. Hic Paulus clarè dicit fidem ipſam imputari ad iuſticiam. Fides igitur eſt illa res, quam Deus pronunciat eſſe iuſticiam,& addit,gratis imputari. Et negat poſſe gratis imputari, ſi propter opera deberetur. Quare excludit etiam meritum operum moralium.Nam ſi his deberetur iuſtificatio coram Deo,non imputaretur fides ad iuſticiam ſine operibus.

Et poſtea: Dicimus enim quòd Abrahæ imputata eſt fides ad iuſticiam.

Capite 5. ait: Iuſtificati ex fide, pacem habemus erga Deum,id eſt, habemus conſcientias tranquillas & lætas coram Deo.

Roman.4.Corde creditur ad iuſticiam. Hic pronunciat fidem eſſe iuſticiam cordis.

Ad Galat.2.Nos in Chriſto Ieſu credimus,ut iuſtificemur fide Chriſti, & non ex operibus Legis.

Ad Epheſ. 2.

Ad Epheſ.2.Gratia enim ſaluati eſtis per fidem,& hoc non ex uobis, Dei enim donum eſt,non ex operibus,ne quis glorietur.

Iohannis primo: Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius,qui non ex ſanguinibus,neq; ex uoluntate carnis,neq; ex uoluntate uiri,ſed ex Deo nati ſunt.

Iohannis 3.Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis,ut omnis qui credit in ipſum non pereat.

Item, Non miſit Deus filium ſuum in mundum ut iudicet mundum, ſed ut ſaluetur mundus per ipſum. Qui credit in eum,non iudicatur.

Actorum 13. Notum igitur ſit uobis uiri fratres, quod per hunc uobis remiſſio peccatorum annunciatur, & ab omnibus quibus non potuiſtis in Lege iuſtificari, in hoc omnis qui credit iuſtificatur. Quomodo potuit clarius de officio Chriſti & de iuſtificatione dici? Lex inquit non iuſtificabat. Ideo Chriſtus datus eſt, ut credamus nos propter ipſum iuſtificari. Apertè detrahit Legi iuſtificationem, Ergo propter Chriſtum iuſti reputamur, cum credimus nobis Deum placatum eſſe propter ipſum.

Actorum 4. Hic eſt lapis qui reprobatus eſt à uobis ædificantibus, qui factus eſt in caput anguli, Et non eſt in aliquo alio ſalus. Neq; enim aliud nomen eſt ſub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri. Nomen autem Chriſti tantum fide apprehenditur. Igitur fiducia nominis Chriſti non fiducia noſtrorum operum ſaluamur. Nomen enim hic ſignificat cauſam quæ allegatur propter quam contingit ſalus. Et allegare nomen Chriſti, eſt confidere nomine Chriſti,tanquam cauſa, ſeu precio propter quod ſaluamur.

Actorum 5. Fide purificans corda eorum. Quare fides illa de qua loquuntur Apoſtoli, non eſt ocioſa noticia, ſed res accipiens Spiritum ſanctum & iuſtificans nos.

Abacuc primo: Iuſtus ex fide uiuet. Hic primum dicit homines fide eſſe iuſtos,qua credunt Deum propicium eſſe, & addit, quod eadem fides uiuificet, quia hæc fides parit in corde pacem & gaudium,& uitam æternam.

Eſaiæ 53. Noticia eius iuſtificabit multos.Quid eſt autem noticia Chriſti, niſi noſſe beneficia Chriſti,promiſſiones,quas per Euangelium ſparſit in mundum? Et hæc beneficia noſſe propriè & uerè eſt credere in Chriſtum, credere quod quæ promiſit Deus propter Chriſtum,certo præſtet.

Sed plena eſt Scriptura talibus teſtimonijs, quia alibi Legem, alibi Promiſſiones de Chriſto, & de remiſſione peccatorum, & de gratuita acceptatione propter Chriſtum tradit. Extant & apud S. Patres ſparſim ſimilia teſtimonia. Ambroſius enim inquit in Epiſtola ad Irenæum quendam, Subditus autem mundus eo per Legem factus eſt,quia ex præſcripto Legis omnes conueniuntur,& ex operibus Legis nemo iuſtificatur, id eſt, quia per Legem peccatum cognoſcitur, ſed culpa non relaxatur. Videbatur Lex nocuiſſe, quæ omnes fecerat peccatores,ſed ueniens Dominus Ieſus,peccatum omnibus quod nemo poterat euitare, donauit, & chirographum noſtrum ſui ſanguinis effuſione deleuit. Hoc eſt, quod ait: Abundauit Peccatum per Legem, Superabundauit autem gratia per Ieſum. Quia poſtquàm totus mundus ſubditus factus eſt, totius mundi peccatum abſtulit,ſicut teſtificatus eſt Ioannes,dicens: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et ideo nemo glorietur in operibus,quia nemo factis ſuis iuſtificatur, Sed qui iuſtus eſt, donatum habet, quia poſt lauacrum iu- *Ambroſij dictum.*

ſtificatus eſt. Fides ergo eſt, quæ liberat per ſanguinem Chriſti, quia beatus ille cui peccatum remittitur, & uenia donatur. Hæc ſunt Ambroſij uerba, quæ apertè patrocinantur noſtræ ſententiæ, detrahit operibus iuſtificationem, & tribuit fidei, quod liberet per ſanguinem Chriſti. Conferantur in unum aceruum Sententiarij omnes, qui magnificis titulis ornantur. Nam alij uocantur angelici, alij ſubtiles, alij irrefragabiles, Omnes iſti lecti & relecti non tantum conferent ad intelligendum Paulum, quantum confert hæc una Ambroſij ſententia.

Auguſtini ſententia. In eandem ſententiam multa contra Pelagianos ſcribit Auguſtinus. De Spiritu & litera ſic ait: Ideo quippe proponitur iuſticia Legis, quod qui fecerit eam, uiuat in illa, ut cum quiſq; infirmitatem ſuam cognouerit, non per ſuas uires, neq; per literam ipſius Legis, quod fieri non poteſt, Sed per fidem concilians iuſtificatorem, perueniat, & faciat, & uiuat in ea, Opus rectum quod qui fecerit, uiuet in eo, non fit, niſi in iuſtificato, Iuſtificatio autem ex fide impetratur. Hic clarè dicit iuſtificatorem fide conciliari, & iuſtificationem fide impetrari. Et paulo pòſt: Ex Lege timemus Deum, ex fide ſperamus in Deum, ſed timentibus pœnam abſconditur gratia, ſubquo timore anima laborans &c. per fidem confugiat ad miſericordiam Dei, utdet quod iubet. Hic docet Lege terreri corda, fide autem conſolationem capere, & docet prius fide apprehendere miſericordiam, quàm Legem facere conemur. Recitabimus paulo pòſt & alia quædam.

Profectò mirum eſt aduerſarios tot locis ſcripturæ nihil moueri, quæ apertè tribuunt iuſtificationem fidei, & quidem detrahunt operibus. Num fruſtra exiſtimant toties idem repeti? Num arbitrantur excidiſſe Spiritui ſancto non animaduertenti has uoces? Sed excogitauerunt etiam cauillum quo *Sophiſma aduerſariorum de fide formata.* cludunt, dicunt de fide formata accipi debere, hoc eſt, non tribuunt fidei iuſtificationem, niſi propter dilectionem, imò prorſus non tribuunt fidei iuſtificationem, ſed tantum dilectioni, quia ſomniant fidem poſſe ſtare cum peccato mortali. Quorſum hoc pertinet, niſi ut promiſsionem iterum aboleant, & redeant ad legem. Si fides accipit remiſſionem peccatorũ propter dilectionem, ſemper erit incerta remiſsio peccatorum, quia nunquam diligimus tantum, quantum debemus, imò non diligimus, niſi certò ſtatuant corda, quod donata ſit nobis remiſsio peccatorum. Ita aduerſarij dum requirunt fiduciam propriæ dilectionis in remiſsione peccatorum & iuſtificatione, Euangelium de gratuita remiſsione peccatorum prorſus abolent, cum tamen dilectionem illam neq; præſtent, neq; intelligant, niſi credant gratis accipi remiſsionem peccatorum.

Nos quoq; dicimus, quod dilectio fidem ſequi debeat, ſicut & Paulus *Fides non nititur dilectione ſequente.* ait, In Chriſto Ieſu neq; circumciſio aliquid ualet, neq; præputium, ſed fides per dilectionem efficax. Neq; tamen ideo ſentiendum eſt, quod fiducia huius dilectionis, aut propter hanc dilectionem accipiamus remiſsionem peccatorum & reconciliationem, ſicut neq; accipimus remiſsionem peccatorum propter alia opera ſequentia. Sed ſola fide & quidem fide propriè dicta accipitur remiſſio peccatorum, quia promiſsio non poteſt accipi niſi fide. Eſt autem Fides propriè dicta, quæ aſſentitur promiſsioni, de hac fide loquitur ſcriptura. Et quia accipit remiſsionem peccatorum & reconciliat nos Deo, prius hac fide iuſti reputamur propter Chriſtum, quàm diligimus, ac Legem facimus, etſi neceſſariò

ceſſariò ſequitur dilectio. Neq; uero hæc fides eſt ocioſa noticia, nec poteſt ſtare cum peccato mortali, ſed eſt opus Spiritus ſancti, quo liberamur à morte, quo eriguntur & uiuificantur perterrefactæ mentes. Et quia ſola hæc fides accipit remiſsionem peccatorum, & reddit nos acceptos Deo, & reddit conſcientias pacatas ac tranquillas rectius uocari gratia gratum faciens poterat, quàm effectus ſequens, uidelicet dilectio.

Hactenus ſatis copioſe oſtendimus & teſtimonijs ſcripturæ, & argumentis ex ſcriptura ſumptis, ut res magis fieret perſpicua, quod ſola fide conſequimur remiſsionem peccatorum propter Chriſtum, & quod ſola fide iuſtificemur, hoc eſt, ex iniuſtis iuſti efficiamur, ſeu regeneremur: Facile autem iudicari poteſt, quàm neceſſaria ſit huius fidei cognitio, quia in hac una conſpicitur Chriſti officium, hac una accipimus Chriſti beneficia, hæc una affert certam & firmam conſolationem pijs mentibus. Et oportet in Eccleſia extare doctrinam, ex qua concipiant pij certam ſpem ſalutis. Nam aduerſarij infœliciter conſulunt hominibus dum iubent dubitare, Vtrum conſequantur remiſſionem peccatorum. Quomodo in morte ſuſtentabunt ſe iſti, qui de hac fide nihil audierunt, qui putant dubitandum eſſe, Vtrum conſequantur remiſsionem peccatorum. Præterea neceſſe eſt retineri in Eccleſia Chriſti Euangelium, hoc eſt, promiſsionem, quod gratis propter Chriſtum remittuntur peccata. Id Euangelium penitus abolent, qui de hac fide, de qua loquimur, nihil docent. Ac Scholaſtici ne uerbum quidem de hac fide tradũt. Hos ſequuntur aduerſarij noſtri, & improbant hanc fidem. Nec uident ſe totam promiſsionem gratuitæ remiſsionis peccatorum, & iuſticiæ Chriſti abolere improbata hac fide.

Neceſsitas defendit excluſiuam.

DE DILECTIONE ET IMPLETIONE LEGIS.

Hic obijciunt aduerſarij. Si uis ad uitam ingredi, ſerua mandata. Item, Factores Legis iuſtificabuntur, & alia multa ſimilia de lege & operibus. Ad quæ priuſquàm reſpondemus dicendum eſt, quid nos de dilectione, & impletione Legis ſentiamus. Scriptum eſt apud Prophetam: Dabo Legem meam in corda eorum. Et Rom. 3. ait Paulus, Legem ſtabiliri non aboleri per fidem. Et Chriſtus ait: Si uis ingredi in uitam, ſerua mandata. Item, Si dilectionem non habeam, nihil ſum. Hæ ſententiæ & ſimiles teſtantur, quod oporteat legem in nobis inchoari, & magis magiſq; fieri. Loquitur autem non de ceremonijs, ſed de illa lege, quæ præcipit de motibus cordis, uidelicet de Decalogo. Quia uerò fides affert Spiritum ſanctum, & parit nouam uitam in cordibus, neceſſe eſt, quod pariat ſpirituales motus in cordibus. Et qui ſint illi motus oſtendit Propheta cum ait: Dabo Legem meam in corda eorum. Poſtquàm igitur fide iuſtificati & renati ſumus, incipimus Deum timere & diligere, petere & expectare ab eo auxilium, gratias agere & prædicare, & obedire ei in afflictionibus. Incipimus & diligere proximos, quia corda habent ſpirituales & ſanctos motus.

Neceſſe eſt fidem ſequi initium nouæ obedientiæ.

Hæc non poſſunt fieri, niſi poſtquàm fide iuſtificati ſumus & renati accipimus Spiritum ſanctum. Primum, quia lex non poteſt fieri ſine Chriſto. Item, Lex non poteſt fieri ſine Spiritu ſancto. At Spiritus ſanctus accipitur fide, iuxta illud Pauli Gal. 3. Vt promiſsionẽ Spiritus accipiamus per fidem. Item, quomodo

modo poteſt humanum cor diligere Deum, dum ſentit eum horribiliter iraſci, & opprimere nos temporalibus, & perpetuis calamitatibus. Lex aūt ſemper accuſat nos, ſemper oſtendit iraſci Deum. Non igitur diligitur Deus, niſi poſtquàm apprehendimus fide miſericordiam. Ita demum fit obiectum amabile.

Virtutes primæ tabulæ decalogi non inchoantur ſine Spiritu ſancto.

Quanquam igitur ciuilia opera, hoc eſt, externa opera legis ſine Chriſto, & ſine Spiritu ſancto aliqua ex parte fieri poſsint, tamen apparet ex his quæ diximus, illa quæ ſunt propriè legis diuinæ, hoc eſt, affectus cordis erga Deum, qui præcipiuntur in prima Tabula, non poſſe fieri ſine Spiritu ſancto. Sed aduerſarij noſtri ſunt ſuaues theologi, intuentur ſecundam Tabulam, & politica opera, primam nihil curant, quaſi nihil pertineat ad rem, aut certè tantum externos cultus requirunt. Illam æternam legem, & longè poſitam ſupra omnium creaturarum ſenſum atq; intellectum, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde, prorſus non conſiderant.

Effectus Spiritus ſancti in credentibus.

At Chriſtus ad hoc datus eſt, ut propter eum donentur nobis remiſsio peccatorum, & Spiritus ſanctus, qui nouam & æternam uitam, ac æternam iuſticiam in nobis pariat. Primum oſtendat Chriſtum, ſicut Iohan. 16. ſcriptum eſt, Ille me clarificabit, quia de meo accipiet & annunciabit uobis. Deinde & alia dona afferat, dilectionem, inuocationem, gratiarum actionem, caſtitatem, patientiam &c. Quare non poteſt lex uerè fieri, niſi accepto Spiritu ſancto per fidem. Ideo Paulus dicit, legem ſtabiliri per fidem, non aboleri, quia lex ita demum fieri poteſt, cum contingit Spiritus ſanctus. Et Paulus docet 2. Corint. 3. uelamen quo facies Moyſi tecta eſt, non poſſe tolli, niſi fide in Chriſtum, qua accipitur Spiritus ſanctus. Sic enim ait, ſed uſq; in hodiernum diem cum legitur Moyſes, uelamen poſitum eſt ſuper cor eorum. Cum autem conuerſi fuerint ad Deum, auferetur uelamen, Dominus autem ſpiritus eſt, Vbi aūt ſpiritus Domini, ibi libertas. Velamen intelligit Paulus, humanam opinionem de tota lege, Decalogo & ceremonijs, uidelicet q hypocritæ putant externa & ciuilia opera ſatisfacere Legi Dei, & ſacrificia & cultus ex opere operato iuſtificare coram Deo. Tunc autem detrahitur nobis hoc uelamen, hoc eſt, eximitur hic error, quando Deus oſtendit cordibus noſtris immundiciem noſtram & magnitudinem peccati. Ibi primum uidemus nos longè abeſſe ab impletione Legis. Ibi agnoſcimus quomodo caro ſecura atq; ocioſa non timeat Deum, nec uerè ſtatuat reſpici nos à Deo, ſed caſu naſci, & occidere homines. Ibi experimur nos non credere, quod Deus ignoſcat & exaudiat. Cum autem audito Euangelio & remiſsione peccatorum fide erigimur, concipimus Spiritum ſanctum, ut iam rectè de Deo ſentire poſſimus, & timere Deum, & credere ei &c. Ex his apparet non poſſe Legem ſine Chriſto, & ſine Spiritu ſancto fieri.

Calumnia aduerſariorum.

Profitemur igitur, quòd neceſſe ſit inchoari in nobis et ſubinde magis magiſq; fieri legem. Et complectimur ſimul utrunq;, uidelicet ſpirituales motus & externa bona opera. Falſò igitur calumniantur nos aduerſarij, q noſtri non doceant bona opera, cum ea non ſolum requirant, ſed etiam oſtendant, quomodo fieri poſsint. Euentus coarguit hypocritas, qui ſuis uiribus conantur Legem facere, quòd non poſſint præſtare, quæ conantur. Longè. n. imbecillior eſt humana natura, quàm ut ſuis uiribus reſiſtere diabolo poſsit, qui habet captiuos omnes, qui non ſunt liberati per fidem. Potentia Chriſti opus eſt aduerſus diabolum, uidelicet, ut quia ſcimus nos propter Chriſtum exaudiri, & habere promiſſionem, petamus, ut gubernet & propugnet nos Spiritus ſanctus, ne decepti erre-

pti erremus, ne impulſi contra uoluntatem Dei aliquid ſuſcipiamus, ſicut Pſalmus docet: Captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Chriſtus enim uicit diabolum, & dedit nobis promiſſionem, & Spiritum ſanctum, ut auxilio diuino uincamus & ipſi. Et 1. Iohan. 3. Ad hoc apparuit filius Dei, ut ſoluat opera diaboli. Deinde non hoc tantum docemus, quomodo fieri Lex poſſit, ſed etiam quomodo Deo placeat, ſi quid ſit, uidelicet non quia Legi ſatisfaciamus, ſed quia ſumus in Chriſto, ſicut paulò pôſt dicemus. Conſtat igitur nos requirere bona opera. Imò addimus & hoc, quod impoſsibile ſit dilectionem Dei, etſi exigua eſt, diuellere à fide, quia per Chriſtum acceditur ad Patrem, & accepta remiſsione peccatorum, uerè iam ſtatuimus nos habere Deum, hoc eſt, nos Deo curæ eſſe, inuocamus, agimus gratias, timemus, diligimus, ſicut Iohannes docet in prima Epiſtola. Nos diligimus eum, inquit, quia prior dilexit nos, uidelicet, quia dedit pro nobis Filium, & remiſit nobis peccata. Ita ſignificat præcedere Filium, ſequi dilectionem. Item fides illa, de qua loquimur, exiſtit in pœnitentia, hoc eſt, concipitur in terroribus conſcientiæ, quæ ſentit iram Dei aduerſus noſtra peccata, & quærit remiſsionem peccatorum, & liberat à peccato. Et in talibus terroribus & alijs afflictionibus debet hæc fides creſcere & confirmari. Quare non poteſt exiſtere in his, qui ſecundum carnem uiuunt, qui delectantur cupiditatibus ſuis, & obtemperant eis. Ideo Paulus ait: Nulla nunc damnatio eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundum carnem ambulant, ſed ſecundum Spiritum. Item: Debitores ſumus non carni, ut ſecundum carnem uiuamus, Si enim ſecundum carnem uixeritis, moriemini, Sin autem Spiritu actiones corporis mortificabitis, uiuetis. Quare fides illa quæ accipit remiſsionem peccatorum in corde perterrefacto, & fugiente peccatum, non manet in his, qui obtemperant cupiditatibus, nec exiſtunt cum mortali peccato.

Quomodo placeat inchoata obedientia.

Fides non exiſtit cum malo propoſito.

Ex his affectibus fidei excerpunt aduerſarij unum, uidelicet dilectionem, & docent, quod dilectio iuſtificet. Ita manifeſtè apparet eos tantum docere Legem. Non prius docent accipere remiſsionem peccatorum per fidem, Non docent de Mediatore Chriſto, quod propter Chriſtum habemus Deum propicium, ſed propter noſtram dilectionem. Et tamen qualis ſit illa dilectio, non dicunt, neq; dicere poſſunt, Prædicant ſe Legem implere, cum hæc gloria propriè debeatur Chriſto, & fiduciam propriorum operum opponunt iudicio Dei, dicunt enim ſe de condigno mereri gratiam & uitam æternam. Hæc eſt ſimpliciter impia & uana fiducia. Nam in hac uita nõ poſſumus legi ſatisfacere, quia natura carnalis non deſinit malos affectus parere, etſi his reſiſtit ſpiritus in nobis.

Si dilectio eſt impletio Legis cur non iuſtificat?

Sed quærat aliquis. Cum & nos fateamur dilectionem eſſe opus Spiritus ſancti, cumq; ſit iuſticia, quia eſt impletio legis, cur non doceamus, quod iuſtificet? Ad hoc reſpondendum eſt. Primum hoc certum eſt, quod non accipimus remiſsionem peccatorum, neq; per dilectionem, neq; propter dilectionem noſtram, ſed propter Chriſtum ſola fide. Sola fides, quæ intuetur in promiſsionem, & ſentit ideo certò ſtatuendum eſſe, quod Deus ignoſcat, quia Chriſtus non ſit fruſtra mortuus &c. uincit terrores peccati & mortis. Si quis dubitat, Vtrum remittantur ſibi peccata, contumelia afficit Chriſtum, cum peccatum ſuum iudicat maius, aut efficacius eſſe, quàm mortem et promiſsionem Chriſti, cum Paulus dicat, gratiam exuberare ſupra peccatum, hoc eſt, miſericordiam ampliorem eſſe q̃ peccatum. Si quis ſentit ſe ideo conſequi remiſsionem peccatorum,

catorum,quia diligit,afficit contumelia Chriſtum, & comperiet in iudicio Dei hanc fiduciam propriæ iuſticiæ impiam & inanem eſſe. Ergo neceſſe eſt ꝙ fides reconciliet,& ex iniuſto iuſtum efficiat. Et ſicut non accipimus remiſsionem peccatorum per alias uirtutes legis, ſeu propter eas, uidelicet propter patientiam, caſtitatem,obedientiam erga Magiſtratus &c, & tamen has uirtutes ſequi oportet: Ita neqꝫ propter dilectionem Dei accipimus remiſsionem peccatorum, etſi ſequi eam neceſſe eſt.

Synecdoche in locis operum.

Cæterum nota eſt conſuetudo ſermonis, ꝙ interdum eodem modo cauſam & effectus complectimur κατὰ συνεκδοχήν. Ita Lucæ ſeptimo ait Chriſtus: Remittuntur ei peccata multa,quia dilexit multum. Interpretatur enim ſeipſum Chriſtus,cum addit,Fides tua ſaluam te fecit.Non igitur uoluit Chriſtus,quòd mulier illo opere dilectionis merita eſſet remiſſionem peccatorum. Ideo enim clarè dicit,Fides tua ſaluam te fecit. At fides eſt, quæ apprehendit miſericordiam propter uerbum Dei gratis. Si quis hoc negat fidem eſſe, prorſus non intelligit quid ſit fides.Et ipſa hiſtoria hoc loco oſtendit,quid uocet dilectionem. Mulier uenit hanc afferens de Chriſto opinionem,quòd apud ipſum quærenda eſſet remiſſio peccatorum. Hic cultus eſt ſummus cultus Chriſti, Nihil potuit maius tribuere Chriſto. Hoc erat uerè Meſsiam agnoſcere, quærere apud eum remiſsionem peccatorum. Porrò ſic de Chriſto ſentire,ſic colere, ſic complecti Chriſtum eſt uerè credere.Chriſtus autem uſus eſt uerbo dilectionis, non apud mulierem,ſed aduerſus Phariſæum, quia totum cultum Phariſæi,cum toto cultu mulieris comparabat. Obiurgat Phariſæum, quod non agnoſceret ipſum eſſe Meſſiam, etſi hæc externa officia ipſi præſtaret, ut hoſpiti, uiro magno & ſancto, oſtendit mulierculam, & prædicat huius cultum, unguenta, lachrymas &c. quæomnia erant ſigna fidei, & confeſſio quædam, quòd uidelicet apud Chriſtum quæreret remiſsionem peccatorum. Magnum profectò exemplum eſt, quod non ſine cauſa commouit Chriſtum, ut obiurgaret Phariſæum uirum ſapientem,& honeſtum,ſed non credentem. Hanc ei impietatem exprobrat, & admonet eum exemplo mulierculæ, ſignificans turpe ei eſſe,quod cum indocta muliercula credat Deo, ipſe legis Doctor, non credat, non agnoſcat Meſsiam,non quærat apud eum remiſsionem peccatorum & ſalutem. Sic igitur totum cultum laudat,ut ſæpè fit in ſcripturis,ut uno uerbo multa complectamur, ut infra latius dicemus in ſimilibus locis,ut,Date eleemoſynam & omnia erunt munda.Non tantum eleemoſynas requirit,ſed etiam iuſticiam fidei. Ita hic ait, Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum, id eſt, quia me uerè coluit fide & exercitijs & ſignis fidei. Totum cultum comprehendit. Interim tamen hoc docet,quod propriè accipiatur fide remiſsio peccatorum, etſi dilectio, confeſſio & alij boni fructus ſequi debeant. Quare non hoc uult,quod fructus illi ſint precium, ſint propiciatio propter quam detur remiſsio peccatorum, quæ reconciliet nos Deo. De magna re diſputamus, de honore Chriſti,& unde petant bonæ mentes certam & firmam conſolationem. Vtrum fiducia collocanda ſit in Chriſtum, an in opera noſtra. Quod ſi in opera noſtra collocanda erit,detrahitur Chriſto honos Mediatoris & propiciatoris.Et tamen comperiemus in iudicio Dei hanc fiduciam uanam eſſe,& conſcientias inde ruere in deſperationem.Quod ſi remiſſio peccatorum,& reconciliatio nō contingit gratis propter Chriſtū, ſed propter noſtram dilectionē, nemo habiturus eſt remiſſionem peccatorum,niſi ubi totam legem fecerit, quia Lex nō iuſtificat, donec nos

Chriſtus tribuit credenti mulierculæ laudem impletæ Legis.

accuſa-

accuſare poteſt. Patet igitur, cum iuſtificatio ſit reconciliatio propter Chriſtum, quod fide iuſtificemur, quia certiſsimum eſt ſola fide accipi remiſsionem peccatorum.

Nunc igitur reſpondeamus ad quæſtionem ſupra propoſitam, quare dilectio non iuſtificet. Rectè cogitant aduerſarij dilectionem eſſe Legis impletionem. Et obedientia erga legem eſſet iuſticia, ſi legem faceremus. Hactenus aũt oſtendimus, quod ideo datæ ſint promiſsiones, quia legem non poſſimus facere, Eamq; ob cauſam negat Paulus nos ex lege iuſtificari. Aduerſarij falluntur, quia in hac tota controuerſia, nihil niſi legem intuentur. Neq; enim poteſt, aliter iudicare ratio humana, quam ex lege quærendam eſſe iuſticiam, quia obedientia erga legem ſit iuſticia. Sed Euangelium reuocat nos à lege ad promiſsiones, & docet, quod iuſti reputemur, non propter obedientiam erga legem. Non enim ſatisfacimus legi, Sed propterea quia donatur nobis recõciliatio propter Chriſtum, Et hanc tantum fide accipimus. Priuſquam igitur legem facimus, oportet accipere fide remiſsionem peccatorum & reconciliationem. Bone Deus, quo ore audent nominare Chriſtum, quo uultu audent aſpicere ipſos Euangelij liberos, iſti qui negant nos ſola fide proter Chriſtum conſequi remiſsionem peccatorum? *Quare non iuſti ſimus dilectione.*

Secundò, hæc ipſa legis impletio quæ ſequitur renouationem, eſt exigua & immunda. Quanquam enim renouatio inchoata eſt, tamen hærent adhuc in natura reliquiæ peccati, quæ ſemper accuſant nos, niſi fide in Chriſtum apprehendamus remiſsionem peccatorum, & ſciamus nos habere acceſſum ad Deum, non propter noſtram impletionem legis, ſed propter Chriſtum. Ideo illa legis impletio non eſt accepta propter ſeipſam, ſed propter fidem. *Noſtra dilectio procul abeſt à perfectione.*

Quare cum Paulus ait legem ſtabiliri per fidem, non ſolum hoc intelligi oportet, quod fide renati concipiant Spiritum ſanctum, & habeant motus conſentientes legi Dei. Sed multo maximè refert & hoc addere, quod oportet nos ſentire, quod procul à perfectione legis abſimus. Quare non poſſumus ſtatuere, quod coram Deo iuſti reputemur propter noſtram impletionem legis, Sed ſentiendum eſt, quod iuſti ſeu accepti reputemur propter Chriſtum, non propter legem aut opera noſtra, & quod hæc inchoata Legis impletio placeat Deo, quia ſumus in Chriſto. Item q; propter fidem in Chriſtum non imputetur nobis hoc quod deeſt impletioni legis. Hoc docet Paulus ad Galatas 3. cum ait: Chriſtus redemit nos à maledictione legis, factus pro nobis maledictum, hoc eſt, lex damnat omnes homines. Sed Chriſtus quia ſine peccato ſubijt pœnam peccati et uictima pro nobis factus eſt, ſuſtulit illud ius legis, ne accuſet, ne damnet hos, qui credunt in ipſum, quia ipſe eſt propiciatio pro eis, propter quam nunc iuſti reputantur. In eandem ſententiam ſcribit ad Coloſſenſes: In Chriſto cõſummati eſtis, quaſi dicat, Etſi adhuc procul abeſtis à perfectione legis, tamen non damnant uos reliquiæ peccati, quia propter Chriſtum habetis reconciliationem certam & firmam, ſi creditis, etiamſi hæret peccatum in carne ueſtra. Longè enim ſupra noſtram mundiciem, imo longè ſupra ipſam legem collocari debent mors & ſatisfactio Chriſti nobis donata, ut ſtatuamus nos propter illam ſatisfactionem habere propitium Deum, non propter noſtram impletionem legis. Impia fiducia eſt, quæ collocatur in noſtram impletionem legis. Illa uero fiducia neceſſaria eſt, quæ collocatur in ſatisfactionem Chriſti. *Lex ſtabilitur fide nuente Mediatoris obedientia.* *Credentes con ſummati imputatione & inchoatione.*

Tertiò, Sola illa res iuſtificat coram Deo, quę reddit pacatas conſcientias,

Donec

Donec enim conſcientia fugit iudicium Dei, & iraſcitur Deo, non ſumus iuſti & iuſtificati.

Sola fide pacantur conſcientiæ.

Porrò, ſola fides reddit pacatas conſcientias, iuxta illud: Iuſtificati ex fide pacem habemus. Item, Iuſtus ex fide uiuet, id eſt, fide uincit terrores mortis, fide erigitur & concipit gaudium & uitam. Idq; affert fides, non quia per ſe ſit opus dignum, ſed tantum quia accipit oblatam promiſsionem, nihil reſpiciens propriam dignitatem.

Sola igitur fides iuſtificat, & bona opera propter fidem placent. Quid contra hanc rationem aduerſarij poſſunt afferre? Quid poſſunt contra manifeſtam ueritatem excogitare? Nam minor eſt certiſsima, quod opera noſtra non poſſunt conſcientiam reddere pacatam, quando Deus iudicat & arguit nos, & oſtendit nobis immundiciem noſtram. Idq; Scriptura ſæpe inculcat, In Pſalmo: Non intres in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Hic ſimpliciter detrahit omnibus, & quidem Sanctis ac ſeruis Dei, gloriam iuſticiæ, ſi non ignoſcat Deus, ſed iudicet & arguat corda eorum. Namq; quod alibi gloriatur de ſua iuſticia, loquitur de cauſa ſua aduerſus perſecutores uerbi Dei, non loquitur de perſonali mundicie, & rogat cauſam & gloriam Dei defendi, ut Pſalmo 7. Iudica me Domine ſecundum iuſticiam meam &c. Et alibi. Iudica Domine cauſam meam. Rurſus Pſalmo 129. docet neminem poſſe ſuſtinere iudicium Dei, ſi obſeruet peccata noſtra: Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit? Et Iob 9. Verebar omnia opera mea. Item, Si lotus fuero quaſi aquis niuis, & fulſerint uelut mundiſsimæ manus meæ, tamen ſordibus intinges me. Et Prouerb. 20. Quis poteſt dicere, mundum eſt cor meum? Et 1. Iohan. 1. Si dixerimus quod peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & ueritas in nobis non eſt. Et in Oratione Dominica ſancti petunt remiſsionem peccatorum. Habent igitur & ſancti peccata. In Numeris: Et innocens non erit innocens. Et Zacharias ait: Sileat à facie Domine omnis caro. Et Eſaias: Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius, quaſi flos agri, Exiccatum eſt fœnum & cecidit flos, quia Spiritus Domini ſufflauit in eo, id eſt, caro & iuſticia carnis non poteſt ſuſtinere iudicium Dei. Et Ionas inquit capit. 2. Fruſtra obſeruant uana, qui miſericordiam relinquunt, id eſt, Omnis fiducia eſt inanis, præter fiduciam miſericordiæ. Miſericordia ſeruat nos, propria merita, proprij conatus non ſeruant nos. Hæ ſententiæ & ſimiles in ſcripturis teſtantur opera noſtra immunda eſſe, & indigere miſericordia. Quare non reddunt pacatas conſcientias opera, ſed miſericordia apprehenſa per fidem.

Quædam dicta loquuntur non de perſonæ ſed de cauſæ iuſticia.

In infinitum anteferenda obedientia Mediatoris noſtris uirtutibus.

Quartò. Chriſtus non deſinit Mediator eſſe poſtquam renouati ſumus. Errant qui fingunt eum tantum primam gratiam meritum eſſe, nos poſtea noſtra Legis impletione placere & mereri uitam æternam. Manet Mediator Chriſtus, & ſemper ſtatuere debemus, quod propter ipſum habeamus placatum Deum, etiamſi nos indigni ſimus, Sicut Paulus ait: Per hunc habemus acceſſum ad Deum per fidem. Noſtra enim impletio Legis, ut diximus, eſt immunda, quia natura noſtra horribiliter eſt corrupta, Ideo Pſalmus inquit: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates. Quare remiſsione peccatorum opus habemus, etiam cum bona opera habemus, Illa autem remiſſio ſemper apprehenditur fide, Ita Chriſtus manet Pontifex & Mediator. Placet igitur illa Legis impletio non propter ſe, ſed quia fide apprehendimus Chriſtum, & ſentimus,

nos

nos habere Deum placatum, non propter Legem, ſed propter Chriſtum.

Quintò. Si ſentiendum eſſet, quod pòſt renouationem oporteat nos acceptos fieri, non fide propter Chriſtum, ſed propter noſtram impletionem legis, nunquam acquieſceret conſcientia, ſed ad deſperationem adigeretur. Lex enim ſemper accuſat, cum legi nunquam ſatisfaciamus. Id quod tota Eccleſia confitetur. Paulus enim ait: Non quod uolo bonum hoc facio, ſed quod nolo, malum. Item, Mente ſeruio Legi Dei, Carne autem ſeruio legi peccati. Quis enim ſatis diligit, aut ſatis timet Deum, quis ſatis patienter ſuſtinet afflictiones à Deo impoſitas, Quis non ſæpè dubitat, utrum Dei conſilio regantur res humanæ, Quis non ſæpè dubitat, utrum à Deo exaudiatur, quis non ſæpè ſtomachatur, quòd impij fortuna meliore utuntur quàm pij, quod pij ab impijs opprimũtur, quis non iraſcitur iudicio Dei, cum uidetur nos abijcere, quis ſatisfacit uocationi ſuæ, quis diligit proximum ſicut ſeipſum, quis non irritatur à concupiſcentia? De his peccatis ait Pſalmus: Pro hoc orabit ad te omnis ſanctus. Hic ſanctos ait petere remiſsionem peccatorum. Plus quàm cæci ſunt, qui malos affectus in carne, non ſentiunt eſſe peccata, de quibus Paulus dicit: Caro concupiſcit aduerſus Spiritum, Spiritus aduerſus carnem. Caro diffidit Deo, confidit rebus præſentibus, quærit humana auxilia in calamitate, etiam contra uoluntatem Dei, fugit afflictiones, quas iuxta mandatum Dei tolerare debebat, dubitat de Dei miſericordia. Cum talibus affectibus luctatur Spiritus ſanctus in cordibus, ut eos reprimat ac mortificet, et inſerat nouos ac ſpirituales motus. Et Auguſtinus ait, Omnia mandata Dei implentur, quando, quidquid non fit, ignoſcitur. Requirit igitur fidem, etiam in bonis operibus, ut credamus nos Deo placere propter Chriſtum, nec opera ipſa per ſe digna eſſe quæ placeant. Et Hieronymus contra Pelagianos: Tunc ergo iuſti ſumus, quando nos peccatores fatemur. Et iuſticia noſtra non ex proprio merito, ſed ex Dei conſiſtit miſericordia. Oportet igitur adeſſe fidem in illa inchoata legis impletione, quæ ſtatuat nos propter Chriſtum habere Deum placatum. Nam miſericordia non poteſt apprehendi niſi fide. Itaq; prorſus eſt doctrina deſperationis, docere quod non ſimus accepti fide propter Chriſtum, ſed propter propriam legis impletionem.

Promiſsio pendens ex conditione Legis eſt incerta.

Hieronymi dictum memorabile.

Ex his omnibus ſatis apparet, quod ſola fides iuſtificat, id eſt, primum conſequitur remiſſionem peccatorum & reconciliationem propter Chriſtum, & quod ſola fides regenerat. Nam ſola fide ſpiritus ſanctus concipitur. Deinde quod illa inchoata impletio legis non placeat per ſe coram Deo. Cum autem adhuc alibi, uidelicet in promiſſione Chriſti quærenda ſit iuſtificatio, cumq; ſola fides efficiat pacatam conſcientiam, neceſſe eſt, quod ſola fides iuſtificet. Semper enim ſentire debemus quod non propter legem, ſed propter Chriſtum ſimus accepti. Non enim iuſtificamur ex lege, ſed ex promiſſione. Et honos Chriſti non debet in legem transferri. Et cum initiò iuſti reputemur propter Chriſtum, cum in eum credimus, non eſt ſentiendum quod abiecto illo Mediatore, poſtea iuſti ſimus noſtra impletione legis, etſi neceſſe eſt renatos benè operari. Et uirtutes legis, quatenus obediunt legi, ſunt iuſticiæ & eatenus hæc obedientia legis, iuſtificat iuſticia legis. Sed hæc imperfecta iuſticia legis non eſt accepta niſi propter fidem, nec poteſt conſcientias reddere pacatas. Id tantum efficit fides quæ ſtatuit, quod propter Chriſtum Pontificem habeamus Deum propitium. In hac promiſſione quærere debent piæ & perterrefactæ

Honos Chriſto debitus nõ debet in Legem transferri.

conſcientiæ reconciliationem,& iuſtificationem,hac promiſſione debent ſe erigere ac ſuſtentare, ſicut docent hæc uerba:Iuſtus ex fide uiuet. Significat enim quod fides iuſtificet, & ita iuſtificet,ut ſimul uiuificet, hoc eſt, erigat & conſoletur conſcientias,& uitam æternam & gaudium in animo pariat.

RESPONSIO AD ARGVMENTA ADVERSARIORVM.

Fallacia compoſitionis & diuiſionis.

Diſcernenda promißio gratiæ à lege.

COgnitis his fundamentis cauſæ, uidelicet diſcrimine Legis, ac promiſſionum,ſeu Euangelij, facile erit diluere ea quæ aduerſarij obijciunt. Citant.n. dicta de lege & operibus,Dicta uero de promiſſionibus omittunt. Semel autem reſponderi poteſt ad omnes ſententias de lege, quod lex non poſſit fieri ſine Chriſto.Et ſi qua fiunt ciuilia opera ſine Chriſto, non placent Deo. Quare cum prędicantur opera,neceſſe eſt addere, quod fides requiratur,quod propter fidem prædicentur, q́ ſint fructus & teſtimonia fidei. Quid poteſt ſimplicius hac noſtra doctrina dici? Neceſſe eſt enim ad cognoſcenda beneficia Chriſti, diſcernere promiſſiones à Lege. Ambiguæ & periculoſæ cauſæ multas & uarias ſolutiones gignunt. Verum eſt enim illud ueteris Poëtæ; ὁ δὲ ἀδικὸς λόγος, νοσῶν ἐν ἀυτῷ φαρμάκων δεῖται σοφῶν.

Sed in bonis & firmis cauſis, una atq; altera ſolutio ſumpta ex fontibus, corrigit omnia quæ uidentur offendere.Id fit & in hac noſtra cauſa. Nam illa regula quam modò recitaui, interpretatur omnia dicta, quæ de lege & operibus recitantur.

Alia dicta ſunt Legalia,alia Euangelica.

Fatemur enim ſcripturam alibi legem, alibi Euangelium ſeu gratuitam promiſſionem remiſſionis peccatorum propter Chriſtum tradere. Verum aduerſarij noſtri ſimpliciter abolent promiſſionem,cum negant, quod fides iuſtificet, cum docent quod propter dilectionem & opera noſtra accipiamus remiſſionem peccatorum & reconciliationem. Si enim pendet ex conditione operum noſtrorum remiſſio peccatorum,prorſus erit incerta. Nunquam enim facimus opera ſufficientia.Erit igitur abolita promiſſio,Proinde nos reuocamus pias mentes ad conſidenderandas promiſſiones,& de gratuita remiſſione peccatorum et reconciliatione,quæ fit per fidem in Chriſtum,docemus.Poſtea addimus & doctrinam legis,non quod lege mereamur remiſſionem peccatorum, aut quod propter legem iuſti reputemur,non propter Chriſtum. Sed quia Deus requirit bona opera. Oportet enim prudenter ὀρθοτομεῖν legem & promiſſiones. Videndum eſt quid legi,quid promiſſionibus ſcriptura tribuat. Sic enim & laudat & præcipit bona opera, ut non tollat gratuitam promiſſionem, nec tollat Chriſtum.

Diſcernenda iuſticia perſonæ à operum.

Sunt enim facienda bona opera, quia Deus ea requirit, ideoq; ſunt effectus regenerationis, ſicut Paulus docet Epheſ. 2. Ipſius opus ſumus,conditi per Chriſtum Ieſum ad bona opera, quæ præparauit Deus,ut in eis ambularemus. Itaq; bona opera ſequi fidem debent,tanquam gratiarum actio erga Deum, Item,ut in eis fides & exerceatur,& creſcat & oſtendatur alijs, ut noſtra confeſſione alij inuitentur ad pietatem. Ita Paulus ait, Abraham accepiſſe circumciſionem, non quod propter illud opus reputaretur iuſtus, ſed ut haberet ſignum in corpore ſcriptum, quo commonefieret, & fidem ſubinde maiorem conciperet. Item quo confiteretur fidem coram alijs, & alios ad credendum ſuo teſtimonio inuitaret. Sic Abel fide gratiorem hoſtiam obtulit, Placuit enim hoſtia non ex opere operato, Sed quia Abel fide ſtatuebat ſe Deum placatum ha-

bere

bere propter miſericordiam, Opus uerò illud faciebat, ut ſuam fidem exerceret,& alios exemplo & confeſſione ſui inuitaret ad credendum.

Cum hoc modo bona opera ſequi fidem debeant,longè aliter utuntur operib.homines qui nō poſſunt credere,ac ſtatuere in corde ſibi gratis ignoſci propter Chriſtum. Hi cum uident opera ſanctorum, humano more iudicant ſanctos operibus illis promeruiſſe remiſsionem peccatorum, & propter illa opera iuſtos reputatos eſſe coram Deo, ideo imitantur ea, & ſentiunt ſe per opera ſimilia mereri remiſſionem peccatorum,conantur placare iram Dei, & confidūt ſe propter talia opera iuſtos reputari. Has impias opiniones in operibus damnamus. Primō quia obſcurant gloriam Chriſti, cum homines proponunt Deo hæc opera,tanquàm precium,& propiciationem. Hic honos debitus uni Chriſto, tribuitur noſtris operibus. Secundò,neq; tamen inueniunt conſcientiæ pacem in his operibus, Sed alia ſupra alia in ueris terroribus cumulantes tandem deſperant,quia cum nullum opus ſatis mundum inueniant, ſemper accuſat lex, & parit iram. Tertiò, Tales nunquam aſſequuntur noticiam Dei, cum conſcientiæ fugientes iram Dei, non poſſint pacem conſequi, nec ſtatuere unquam quod à Deo exaudiantur. At cum acceſſit fides quæ credit, quod gratis reputemur iuſti,hæc audet inuocare Deum,& ſentit ſe exaudiri, & conſequitur ueram noticiam Dei.

Quare iuſtificatio detrahatur operibus noſtris.

Semper autem hæret in mundo impia opinio de operibus. Gentes habebant ſacrificia ſumpta à Patribus, Horum opera imitabantur, fidem non tenebant, ſed ſentiebant opera illa propiciationem & precium eſſe, propter quod Deus reconciliaretur ipſis. Populus in Lege imitabatur hac opinione ſacrificia, quod propter illa opera haberent placatum Deum, ex opere operato ut dici ſolet.Hic uidemus quàm uehementer obiurgent populum Prophetæ. Pſal. 49.Non in ſacrificijs arguam te,Et Ierem. Non præcepi de holocauſtis. Tales loci damnant non opera,quæ certè Deus præceperat,ut externa exercitia in hac politia, ſed damnant impiam perſuaſionem, quod ſentiebant ſe per illa opera placare iram Dei, & fidem abijciebant, Et quia nulla opera reddunt pacatam conſcientiam, ideo ſubinde noua opera excogitantur præter mandata Dei. Ac maximè mouent homines exempla ſanctorum, horum imitatione ſperant ſe perinde conſecuturos eſſe reconciliationem,ut illi conſecuti ſunt.Populus Iſraël uiderat Prophetas in excelſis ſacrificaſſe. Hoc opus mirabili ſtudio cœpit imitari populus, ut per id opus placaret iram Dei. At Prophetæ ſacrificauerant in excelſis, non ut per illa opera mererentur remiſsionem peccatorum, ſed quia in illis locis docebant,ideo ibi teſtimonium fidei ſuæ proponebant. Populus audierat Abraham immolaſſe filium ſuum. Quare & ipſi,ut aſperrimo ac difficillimo opere placarent iram Dei,mactauerunt filios. At Abraham non hac opinione immolabat filium,ut id opus eſſet precium & propiciatio propter quam iuſtus reputaretur. Sic in Eccleſia, inſtituta eſt Cœna Domini, ut recordatione promiſsionum Chriſti, qua re in hoc ſigno admonemur, confirmetur in nobis fides, & foris confiteamur fidem noſtram & prædicemus beneficia Chriſti, ſicut Paulus ait:Quoties feceritis,mortem Domini annunciabitis &c. Verum aduerſarij noſtri contendunt Miſſam eſſe opus quod ex opere operato iuſtificet,& tollat reatum culpæ & pœnæ in his, pro quibus fit.

Cæcæ illæ impie damnantur à Prophetis.

Pius uſus Cœnæ Domini.

Antonius,Bernardus, Dominicus, Franciſcus, & alij ſancti Patres elegerunt certum uitæ genus uel propter ſtudium, uel propter alia utilia exercitia.

Interim ſentiebant ſe fide propter Chriſtum iuſtos reputari, & habere deum propicium propter Chriſtum, non propter illa exercitia. Sed multitudo deinceps imitata eſt, non fidem Patrum, ſed exempla ſine fide, ut per illa opera mererentur remiſſionem peccatorum, ut propter illa opera reputarentur iuſti coram Deo. Ita errat humanus animus de operibus, quia fidei iuſticiam non intelligit. Et hunc errorem deprehendit Euangelium, quod docet homines iuſtos reputari, non propter Legem, ſed propter ſolum Chriſtum, Chriſtus autem ſola fide apprehenditur, Quare ſola fide propter Chriſtum iuſti reputamur.

Sed obijciunt aduerſarij locum ex Corinthijs: Si omnem fidem habeam &c. Dilectionem autem non habeam, nihil ſum, & magnificè triumphant. Totam Eccleſiam, aiunt, certificat Paulus, quod non iuſtificet ſola fides. Facile eſt autem reſpondere, Poſtquàm ſupra oſtendimus quid de dilectione & operibus ſentiamus. Hic locus Pauli requirit dilectionem, hanc & nos requirimus, Diximus enim ſupra, oportere in nobis exiſtere renouationem & inchoatam legis impletionem. Quare ſi quis dilectionem abiecerit, etiamſi habet magnam fidem, tamen non retinet eam. Non enim retinet Spiritum ſanctum. Necq; uerò ſequitur, quod ideo dilectio iuſtificet, hoc eſt, quod propter dilectionem accipiamus remiſsionem peccatorum, quod dilectio uincat terrores mortis & peccati, quod dilectio debeat opponi iræ ac iudicio Dei, quod dilectio legi ſatiſfaciat, quodq; renati propter legis impletionem accepti Deo ſimus, non propter Chriſtum gratis. Hæc non dicit Paulus, quæ tamen affingunt aduerſarij noſtri. Iam ſi noſtra dilectione uincimus iram Dei, ſi noſtra dilectione coram Deo meremur remiſsionem peccatorum, ſi noſtra impletione legis ſumus accepti, tollant aduerſarij promiſsionem Chriſti, aboleant Euangelium, quod docet nos acceſſum habere ad Deum per propiciatorem Chriſtum, quod docet nos non propter noſtram Legis impletionem, ſed propter Chriſtum acceptos eſſe. Aduerſarij corrumpunt pleraq; loca, quia ſuas opiniones ad ea afferunt, nec ſumunt ex ipſis ſcripturis ſententiam. Quid enim habet hic locus incommodi, ſi detraxerimus interpretationem, quam aduerſarij de ſuo aſſuunt, non intelligentes, quid ſit iuſtificatio, aut quomodo fiat. Corinthij ante iuſtificati multa acceperant excellentia dona, & feruebant initia, ut fit, deinde cœperunt inter eos exiſtere ſimultates ut ſignificat Paulus, Cœperunt faſtidire bonos Doctores. Ideo obiurgat eos Paulus reuocans ad officia dilectionis. Nec diſputat hic de remiſsione peccatorum, de modo iuſtificationis, ſed de fructibus loquitur. Et dilectionem intelligit erga proximum. Stultum eſt autem ſomniare, quod dilectio, qua agimus cum hominibus, iuſtificet coram Deo, cum in iuſtificatione agendum ſit cum Deo, placanda ira eius, & conſcientia erga Deum pacificanda. Horum nihil fit per illam dilectionem, Sed tantum ita ſi apprehendatur miſericordia. Idq; fit per fidem. Illud autem uerum eſt, amiſſa dilectione, amitti Spiritum ſanctum, quo amiſſo & fides excutitur. Ideo ait: Si dilectionem non habeam, nihil ſum, Non addit affirmatiuam, quod dilectio iuſtificet.

Reſponſio ad locum 1. Corinth. 13.

Sed diſputant præferri dilectionem fidei & ſpei. Paulus enim inquit: Maior horum dilectio. Conſentaneum eſt autem maximam & præcipuam uirtutem iuſtificare. Quanquam hoc loco Paulus propriè loquitur de dilectione proximi, & ſignificat dilectionem maximam eſſe, quia plurimos fructus habet. Fides & Spes tantum agunt cum Deo. At dilectio foris erga homines infinita habet

An dilectio iuſtificet, quia maxima uirtus.

ta habet officia,tamen largiamur ſanè aduerſarijs dilectionem Dei & proximi, maximam uirtutem eſſe,quia hoc ſummum præceptum eſt;Diligas Dominum Deum tuum &c. Verum quomodo inde ratiocinabuntur quod dilectio iuſtificet,quia inquiunt,maxima uirtus iuſtificat. Imò ſicut Lex maxima ſeu prima, minimè iuſtificat, ita nec maximè uirtus legis,Nulla enim lex eſt quę magis accuſat nos, quæ magis faciat, ut conſcientia noſtra iraſcatur iudicio Dei, quàm hæc ſumma Lex: Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde. Quis enim Sanctorum præter Chriſtum gloriari auſit ſe huic legi ſatisfeciſſe? Non igitur iuſtificat uirtus legis.Sed illa uirtus iuſtificat,quæ accipit reconciliationem donatam propter Chriſtum. Hæc uirtus fides eſt,nec iuſtificat propter ſuam dignitatem,ſed tantum quia accipit miſericordiam, qua propter Chriſtum iuſti reputamur.Sumus enim iuſti, hoc eſt,accepti coram Deo,non propter noſtram perfectionem, ſed per miſericordiam propter Chriſtum, Si tamen hanc apprehendimus & opponimus iræ Dei.

Sed Aduerſarij ideo tribuunt dilectioni iuſticiam, quia legem docent, & cogitant iuſticiam eſſe obedientiam erga Legem. Nam humana ratio tantum intuetur in Legem, nec intelligit aliam iuſticiam niſi legis obedientiam. Et Scholaſtici, homines ingenioſi, quærentes Methodum, propoſuerunt ſibi Legem, perinde atq; Philoſophi in Ethicis proponunt ſibi præcepta de moribus. Sed Paulus reclamat, & docet aliud quiddam eſſe iuſticiam, ſcilicet obedientiam erga promiſsionem reconciliationis donatæ propter Chriſtum, hoc eſt, accipere miſericordiam donatam propter Chriſtum. Sic enim ſumus accepti Deo,ſic fiunt pacatæ conſcientiæ, quando ſentimus Deum nobis propter Chriſtum propicium eſſe, Quare piæ mentes à Lege ad promiſsionem reuocandæ ſunt,ut ſæpè iam diximus,& paulò poſt latius exponemus,cum agitabimus argumenta Scholaſtica de uocabulo iuſticiæ. *Paulo quid ſit iuſticia.*

Aduerſarij in confutatione & hunc locum contra nos citauerunt, ex Coloſſ:Caritas eſt uinculum perfectionis. Hinc ratiocinantur quod dilectio iuſtificet,quia perfectos efficit. Quanquam hic multis modis de perfectione reſponderi poſſet, tamen nos ſimpliciter ſententiam Pauli recitabimus. Certum eſt Paulum de dilectione proximi loqui. Neq; uero exiſtimandum eſt quod Paulus aut iuſtificationem, aut perfectionem coram Deo, tribuerit operibus ſecundæ Tabulæ potius, quàm primæ. Præterea ſi dilectio eſt perfecta Legis impletio & Legi ſatisfacit, nihil igitur erit opus propiciatore Chriſto. Paulus autem ideo docet nos acceptos eſſe propter Chriſtum, non propter Legis impletionem, quia Legis impletio non eſt perfecta. Itaq; cum manifeſtè alibi detrahat nobis perfectionem,non eſt ſentiendum,quod hic loquatur de perſonali ſingulorum perfectione,ſed loquitur de integritate communi Eccleſiæ. Ideo enim ait,dilectionem eſſe uinculum ſeu colligationem, ut ſignificet ſe loqui de colligandis & copulandis pluribus membris Eccleſiæ inter ſe,Sicut enim in omnibus familijs,in omnib. rebus publicis,concordia mutuis officijs alenda eſt, nec retineri tranquillitas poteſt, niſi quædam errata inter ſe diſsimulent homines & condonent: Ita iubet Paulus in Eccleſia dilectionem exiſtere, quæ retineat concordiam, quæ toleret, ſicubi opus eſt, aſperiores mores fratrum, quæ diſſimulet quædam leuia errata ne diſſiliat Eccleſia in uaria Schiſmata, & ex Schiſmatis oriantur odia, factiones & hæreſes. Neceſſe eſt enim diſſilire concordiam, quando aut Epiſcopi imponunt populo durio- *Reſponſio ad locum Col:3.*

ar onera, nec habent rationem imbecillitatis in populo. Et oriuntur diſſidia, quando populus nimis acerbè iudicat de moribus doctorum, aut faſtidit doctores propter quædam leuia incommoda, quæruntur enim deinde & aliud doctrinæ genus, & alij doctores. Econtrà perfectio, id eſt, integritas Eccleſiæ conſeruatur, quando firmi tolerant infirmos, quando populus boni conſulit quædam incommoda in moribus doctorum, quando Epiſcopi quædam condonant imbecillitati populi. De his præceptis æquitatis pleni ſunt libri omnium ſapientum, ut in hac uitæ conſuetudine multa condonemus inter nos, propter communem tranquillitatem, & de ea cum hic, tum aliâs ſæpè præcepit Paulus. Quare aduerſarij imprudenter ratiocinantur ex nomine perfectionis, quod dilectio iuſtificet, cum Paulus de integritate & tranquillitate communi loquatur. Et ſic interpretatur hunc locum Ambroſius, Sicut ædificium dicitur perfectum ſeu integrum, cum omnes partes aptè inter ſe coagmentatæ ſunt. Turpe eſt autem aduerſarijs tantopere prædicare dilectionem, cum nuſquàm præſtent eam. Quid nunc agunt? diſſipant Eccleſias, ſcribunt leges ſanguine, & has proponunt Cæſari clementiſſimo Principi, promulgandas, trucidant Sacerdotes, & alios bonos uiros, ſi quis leuiter ſignificauit ſe aliquem manifeſtum abuſum non omnino probare. Hæc non conueniunt ad iſta præconia dilectionis, quæ ſi ſequentur aduerſarij, Eccleſiæ tranquillæ eſſent, & res publica pacata. Nam hi tumultus conſileſcerent, ſi aduerſarij non nimis acerbe exigerent quaſdam traditiones inutiles ad pietatem, quarum pleraſq; nec ipſi quidem obſeruant, qui uehementiſſimè defendunt eas. Sed ſibi facile ignoſcunt, alijs non item, ut illæ apud Poëtam: Egomet mi ignoſco Meuius inquit. Id autem alieniſſimum eſt ab his encomijs dilectionis, quæ hic ex Paulo recitant, nec magis intelligunt, quàm parietes intelligunt uocem, quam reddunt.

Perfectio hic ſignificat coagmentationem.

Reſponſio ad locum 1. Petri 4.

Ex Petro citant & hanc ſententiam. Vniuerſa delicta operit caritas. Conſtat & Petrum loqui de dilectione erga proximum, quia hunc locum accommodat ad præceptum, quo iubet ut diligant ſe mutuo. Neq; uerò ulli Apoſtolo in mentem uenire potuit, quod dilectio noſtra uincat peccatum & mortem, quod dilectio ſit propiciatio propter quam Deus reconcilietur omiſſo Mediatore Chriſto, quod dilectio ſit iuſticia, ſine mediatore Chriſto. Hæc enim dilectio, ſi qua eſſet, eſſet iuſticia Legis, non Euangelij, quod promittit nobis reconciliationem, & iuſticiam, ſi credamus, quod propter Chriſtum propiciatorem Pater placatus ſit, quod donentur nobis merita Chriſti. Ideo Petrus paulò antè iubet, ut accedamus ad Chriſtum, ut ædificemur ſuper Chriſtum, Et addit: Qui crediderit in eum, non confundetur. Dilectio noſtra non liberat nos à confuſione, cum Deus iudicat & arguit nos, ſed fides in Chriſtum liberat in his pauoribus, quia ſcimus propter Chriſtum nobis ignoſci. Cæterum hæc ſenten tia de dilectione, ſumpta eſt ex Prouerbijs, ubi antitheſis clarè oſtendit, quomodo intelligi debeat; Odium ſuſcitat rixas, & uniuerſa delicta tegit dilectio.

Idem prorſus docet, quod illa Pauli ſententia ex Coloſſenſibus ſumpta, ut quæ diſſenſiones inciderint, mitigentur & componantur æquitate, & commoditate noſtra. Diſſenſiones inquit creſcunt odijs, ut ſæpè uidemus ex leuiſſimis offenſionibus maximas exoriri tragœdias. Inciderant quædam inter C. Cæſarem & Pompeium leues offenſiones, in quibus ſi alter alteri paululum ceſſiſſet,

ceſſiſſet, non extitiſſet bellum ciuile, Sed dum uterq; morem gerit odio ſuo, ex re nihili, maximi motus orti ſunt. Et multæ in Eccleſia hæreſes ortæ ſunt tantum ex mutuis odijs doctorum. Itaq; non de proprijs delictis, ſed de alienis loquitur, cum ait, Dilectio tegit delicta, uidelicet aliena, & quidem inter homines, id eſt, Etiamſi quæ offenſiones incidunt, tamen dilectio diſſimulat, ignoſcit, cedit, non agit omnia ſummo iure. Petrus igitur non hoc uult, quod dilectio coram Deo mereatur remiſſionem peccatorum, quod ſit propiciatio, excluſo Mediatore Chriſto, quod propter dilectionem ſimus accepti, non propter mediatorem Chriſtum: Sed quod erga homines non ſit moroſa, non aſpera, non intractabilis, quod quædam errata amicorum diſſimulet, quod mores aliorum etiam aſperiores boni conſulat, ſicut uulgaris quædam ſententia præcipit: Mores amici noueris non oderis. Neq; temere de hoc officio dilectionis toties præcipiunt Apoſtoli, quod Philoſophi uocant ἐπιείκειαν. Neceſſaria eſt enim hæc uirtus ad publicam concordiam retinendam, quæ non poteſt durare, niſi multa diſſimulent, multa condonent inter ſe paſtores & Eccleſiæ.

Ex Iacobo citant: Videtis igitur quod ex operibus iuſtificatur homo, & non ex fide ſola. Neq; alius locus ullus magis putatur officere noſtrę ſententię, ſed eſt facilis & plana reſponſio. Si non aſſuant aduerſarij ſuas opiniones de meritis operum, Iacobi uerba nihil habent incommodi. Sed ubicunq; fit mentio operum, aduerſarij adffingunt ſuas impias opiniones, quod per bona opera mereamur remiſſionem peccatorum, quod bona opera ſint propiciatio ac precium propter quod Deus nobis reconcilietur, quod bona opera uincant terrores peccati & mortis, quod opera coram Deo propter ſuam bonitatem ſint accepta, nec egeant miſericordia & propiciatore Chriſto. Horum nihil uenit in mentem Iacobo, quæ tamen omnia nunc defendunt aduerſarij prætextu ſententiæ Iacobi. *Reſponſio ad locum Iacobi 2.*

Primum igitur hoc expendendum eſt, quod hic locus magis contra aduerſarios facit, quàm cōtra nos. Aduerſarij.n. docent hominem iuſtificari dilectione, & operibus. De fide qua apprehendimus propiciatorem Chriſtum nihil dicunt. Imò hanc fidem improbant, neq; improbant tantum ſententijs aut ſcriptis, ſed etiam ferro aut ſupplicijs conantur in Eccleſia delere. Quanto melius docet Iacobus, qui fidem non omittit, non ſubijcit pro fide dilectionem, ſed retinet fidem, ne propiciator Chriſtus excludatur in iuſtificatione, Sicut & Paulus cum ſummam tradit uitæ Chriſtianæ complectitur fidem & dilectionem. 1. Timoth. 1. Finis mandati caritas eſt de corde puro & conſcientia bona, & fide non ficta.

Secundò, res ipſa loquitur, hic de operibus dici quæ fidem ſequuntur, & oſtendunt fidem nō eſſe mortuam, ſed uiuam & efficacem in corde. Non igitur ſentit Iacobus, nos per bona opera mereri remiſſionem peccatorum et gratiam. Loquitur enim de operibus iuſtificatorum, qui iam ſunt reconciliati, accepti & conſecuti remiſſionem peccatorum. Quare errant aduerſarij cum hinc ratiocinantur, quod Iacobus doceat nos per bona opera mereri remiſsionem peccatorum & gratiam quod per opera noſtra habeamus acceſſum ad Deum, ſine propiciatore Chriſto.

Tertiò, Iacobus paulò antè dixit de regeneratione, quod fiat per Euangelium, Sic enim ait: Volens genuit nos uerbo ueritatis, ut nos eſſemus primiciæ

creaturarum eius. Cum dicit nos Euangelio renatos eſſe, docet quod fide renati ac iuſtificati ſimus, Nam promiſsio de Chriſto tantum fide apprehenditur, cum opponimus eam terroribus peccati & mortis. Non igitur ſentit Iacobus nos per opera noſtra renaſci.

Ex his liquet, nõ aduerſari nobis Iacobum, qui cũ ocioſas & ſecuras mentes, quę ſomniabant ſe habere fidẽ, cũ non haberent, uituperaret, diſtinxit inter mortuã fidem, ac uiuam fidem. Mortuam ait eſſe, quæ nõ parit bona opera. Viuam ait eſſe, quę parit bona opera. Porrò nos ſæpẽ iam oſtẽdimus, quid appellemus fidem. Non. n. loquimur de ocioſa noticia, qualis eſt etiam in diabolis, ſed de fide quę reſiſtit terroribus cõſcientiæ, quę erigit & conſolatur perterrefacta corda. Talis fides neq; facilis res eſt, ut ſomniant aduerſarij, neq; humana potentia, ſed diuina potentia, qua uiuificamur, qua Diabolum & mortem uincimus, ſicut Paulus ad Coloſſ. ait, quod fides ſit efficax per potentiam Dei, & uincat mortem. In quo & reſuſcitati eſtis per fidem efficaciæ Dei. Hæc fides cum ſit noua uita neceſſariò parit nouos motus & opera. Ideo Iacobus rectẽ negat nos tali fide iuſtificari, quæ eſt ſine operibus. Quod autem dicit nos iuſtificari fide & operibus, certẽ non dicit nos per opera renaſci. Neq; hoc dicet, quod partim Chriſtus ſit propiciator, partim opera noſtra ſint propiciatio. Nec deſcribit hic modum iuſtificationis, ſed deſcribit quales ſint iuſti, poſtquàm iam ſunt iuſtificati & renati. Et iuſtificari ſignificat hic non ex impio iuſtum effici, ſed uſu forenſi iuſtum pronunciari, Sicut hic, Factores legis iuſtificabuntur. Sicut igitur hæc uerba nihil habent incommodi, Factores Legis iuſtificabuntur, Ita de Iacobi uerbis ſentimus, Iuſtificatur homo non ſolum ex fide, ſed etiam ex operibus, quia certẽ iuſti pronunciantur homines, habentes fidem & bona opera. Nam bona opera, in ſanctis, ut diximus, ſunt iuſticiæ Legis, quæ ſunt acceptæ propter fidem, nec ſunt acceptæ, quia ſatisfaciant legi. Iuſtificantur igitur homines ex fide & operibus, non propter opera, ſed propter fidem, quam tamen bona opera ſequi neceſſe eſt. Iacobus enim loquitur de his operibus, quæ fidem ſequuntur, ſicut teſtatur cum ait, Fides adiuuat opera eius. Sic accipiendum eſt, Factores Legis iuſtificabuntur, hoc eſt, qui credunt & habent bonos fructus, iuſti pronunciantur. Nam Lex ita fit, ſi credimus, & placet propter fidem, non quod opera Legi ſatisfaciant. Ita uidemus in his ſententijs nihil eſſe uicij, ſed aduerſarij deprauant eas, qui de ſuo affingunt impias opiniones. Neq; enim dicunt opera mereri remiſsionem peccatorum, homines propter opera acceptos eſſe, ſeu iuſtos reputari, non propter Chriſtum, opera pacare corda, & uincere iram Dei, opera non indigere miſericordia. Horum nihil dicit Iacobus, quæ tamen aduerſarij uerbis Iacobi affingunt.

Fides non eſt ocioſa noticia, ſed fiducia uiuificans.

Iuſtificari ſignificat iuſtũ pronunciari.

Citantur contra nos & aliæ ſententiæ de operibus. Danielis 4. Peccata tua eleemoſynis redime. Et Eſaiæ 58. Frange eſurienti panem tuum, tunc inuocabis, & Dominus exaudiet. Luc. 6. Remittite, & remittetur uobis. Matth. 6. Beati miſericordes, quia miſericordiam conſequentur.

Explicatio aliquot ſententiarum quæ loquũtur de operibus.

Ad has ſententias & ſimiles de operibus, Primum hoc reſpondemus, quod ſupra dictum eſt, Legem non uerẽ fieri ſine fide, nec placere niſi propter fidem in Chriſtum, iuxta illud: Sine me nihil poteſtis facere. Item: Sine fide impoſsibile eſt placere Deo. Item: Per Chriſtum habemus acceſſum per fidem. Itaq; quoties requiruntur & probantur opera, addendum eſt Euangelium de Chriſto.

Secundò,

Secundò, hæ ſententiæ quas paulò antè commemoraui ferè ſunt conciones pœnitentiæ. Conſtant enim ex duabus partibus, habent initio prædicationem Legis, quæ arguit peccata, & iubet bene operari. Deinde eſt addita promiſſio. Certiſſimum eſt autem in prædicatione pœnitentiæ, non ſufficere prædicationem Legis, quæ tantum terret & condemnat conſcientias, Sed neceſſe eſt accedere Euangelium, quod peccata gratis remittantur propter Chriſtum, & quod fide conſequamur remiſsionem peccatorum. Hæc ſunt adeo certa & perſpicua, ut ſi diſſentiant aduerſarij, & excludant Chriſtum & fidem à prædicatione pœnitentiæ, meritò tanquam blaſphemi in Chriſtum reijciendi ſint.

Quare concio Danielis non tantum ad eleemoſynas detorqueri debet, ſed fides etiam in ea requirenda eſt. Diſſimilis eſt concio Danielis orationi Ariſtotelis, qui ad ſuum Regem ſcribens, etiam hortatur eum ad beneficentiam, & iubet eum potentiam ſuam conferre ad publicam utilitatem, & ſalutem omnium gentium, non ad ſuperbiam. Sic enim ad Alexandrum ſcribit: διὸ πειρῶ τὴν ἀρχὴν μὴ εἰς ὕβριν, ἀλλ' εἰς εὐεργεσίαν κατατίθεσθαι. Honeſtiſsima oratio eſt, neq; de officio publico magni Principis aliud dici quidquam melius poteſt. Sed Daniel non tantum de officio ſeu uocatione Regem ſuum docet, Sed de pœnitentia, de pietate erga Deū, de remiſsione peccatorum, deq; illis magnis rebus extra Philoſophiam poſitis. Non igitur tantum hic eleemoſynæ requirendæ ſunt, ſed etiam fides. Idq; textus oſtendit Regem conuerſum eſſe non ſolum ad eleemoſynas largiendas, ſed multo magis ad fidem. Extat enim egregia confeſſio Regis de Deo Iſraël: Non eſt alius Deus qui poſſit ita ſaluare. *Dictum Danielis de eleemoſynis.*

Itaq; duæ partes ſunt in concione Danielis, Altera pars eſt prædicatio pœnitentiæ, quæ arguit peccata, & præcipit de noua uita: Redime peccata tua iuſticia, & iniquitates tuas beneficijs erga pauperes. Sic enim in ſua lingua loquitur Daniel, ubi ſatis apparet eum non ſolum de eleemoſynis præcipere, ſed de tota iuſticia, hoc eſt, de noticia Dei & fide. Ait enim, peccata redime per iuſticiam. Iuſticia autem erga Deum eſt fides, qua credimus Deum nobis ignoſcere. Deinde præcipit Daniel de beneficijs erga pauperes, hoc eſt, ne ſuperbè, nec crudeliter imperet, ſed conſulat utilitatibus ſubditorum. Altera pars concionis promittit remiſsionem peccatorum: Ecce erit ſanatio delictorum tuorum. Hieronymus hic præter rem adiecit dubitatiuam particulam. Et multò imprudentius diſputat in commentarijs, incertam eſſe remiſsionem peccatorum. Sed nos meminerimus Euangelium certò promittere remiſſionem peccatorum, Iſq; abolere Euangelium cenſendus eſt, qui ſentit remiſsionem peccatorum incertam eſſe. Dimittamus igitur hoc in loco Hieronymum. Cum autem clarè ponatur promiſsio, certè requiritur fides, quia promiſſio non poteſt accipi, niſi fide. Quanquam & ibi indicauit remiſſionem contingere poſſe, cum ait, Redime peccata. Atq; hæc promiſſio remiſsionis peccatorum uerè Prophetica & Euangelica uox eſt, quam certè Daniel uolebat fide accipi. Norat enim Daniel promiſſam eſſe remiſsionem peccatorum propter futurum ſemen, uidelicet Chriſtum non ſolum Iſraëlitis, ſed etiam omnibus gentibus. Alioqui non potuiſſet Regi polliceri remiſsionem peccatorum. Non eſt enim hominis, præſertim in terroribus peccati, ſtatuere de uoluntate Dei ſine certo uerbo Dei, quod iraſci deſinat. Itaq; cum promiſsio ponatur, ſatis apparet requiri fidem, quia promiſsio non poteſt accipi niſi fide. Si hæc fides ex conditione operum penderet, incerta eſſet remiſsio. Ideo talis fides requiritur quę confidit mi- *Duæ partes in contritione Danielis.*

ſericordia & uerbo Dei, non operibus noſtris. Quod autem dicit, redime peccata per iuſticiam & per eleemoſynas, idem eſt ac ſi diceret, redime peccata per pœnitentiam, quia reatus tollitur per pœnitentiam. Neq; hic ratiocinandum eſt, quod ignoſcat Deus propter opera ſequentia, ſed ignoſcit propter promiſſionem his qui promiſsionem apprehendunt.

In cõcione Danielis requiritur fides.

Oſtendimus clarè in concione Danielis fidem requiri, quare huic loco iniuriam faciunt, qui inde ratiocinantur, quòd remiſsio peccatorum contingat propter opera noſtra, non fide propter Chriſtum. Philoſophicum eſt in concione Danielis, nihil requirere, niſi adhortationem de imperio rectè gerendo. Phariſaicum eſt affingere, quod propter opus illud contingat remiſsio peccatorum. Sed ita fit, opera naturaliter incurrunt hominibus in oculos, quia fidem nec intelligit, neq; conſiderat humana ratio. Ideo ſomniat opera illa mereri remiſsionem peccatorum. Hæc opinio naturaliter hæret in animis hominum, neque excuti poteſt niſi cum diuinitus docemur. Sed reuocare nos debemus ab hac carnali opinione ad Euangelium & promiſſionem miſericordiæ, in qua gratis exhibetur remiſsio peccatorum propter Chriſtum. Ita in omnibus locis de pœnitentia, fides requirenda eſt. Summa enim contumelia eſt in Chriſtum, remiſſionem peccatorum ſine Chriſto quærere.

Daniel non tantum loquitur de remiſſione pœnæ.

Quidam interpretantur Danielem de remiſsione pœnæ, cum ait: Redime peccata eleemoſynis. Ita nihil contra nos faceret Daniel. Etſi dubium non eſt, quin loquatur de remiſſione culpæ. Fruſtra enim quæritur remiſſio pœnæ, niſi cor prius apprehenderit fide remiſsionem culpæ. Quod ſi illi concedent remiſsionem culpæ gratis contingere per fidem, nos poſtea facile largiemur pœnas, quibus caſtigamur, mitigari bonis operibus, & tota pænitentia, iuxta illud: Si nos iudicaremus, non iudicaremur à Domino. Et Ierem. 15. Si conuerſus fueris, conuertam te. Et Zach. 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos. Et Pſal. 49. Inuoca me in die tribulationis.

Dictum, Remittite & remittetur uobis.

Sic iudicandũ eſt & de hoc loco. Remittite & remittetur uobis. Eſt enim penè ſimilis concio de pœnitentia. Prior particula requirit bona opera, Poſterior addit promiſsionem. Neq; eſt ratiocinandum, quod noſtra condonatio ex opere operato mereatur nobis remitti peccata. Non enim dicit hoc Chriſtus, ſed ſicut aliis Sacramentis annectit Chriſtus promiſsionem remiſſionis peccatorum, ita annectit & bonis operibus. Et ſicut in Cœna Domini non conſequimur remiſsionem peccatorum ſine fide ex opere operato: Ita neq; in hoc opere, Imò noſtra condonatio non eſt bonum opus, niſi cum fit à reconciliatis. Ideo noſtra condonatio, quæ quidem placet Deo, ſequitur condonationem diuinam. Solet autem Chriſtus hoc modo coniungere Legem & Euangelium, ut utrunq; tradat, doctrinam fidei & bonorum operum, ut moneat hypocriſin, & ſimulationem pœnitentiæ eſſe, niſi ſequantur boni fructus. Item, Vt multa habeamus externa ſigna Euangelij, & remiſsionis peccatorum, quæ nos commonefaciant, & conſolentur, & ut multipliciter exercere fidem poſſimus. Sic igitur neceſſe eſt tales locos accipi, ne aboleamus Euangelium de Chriſto, ne noſtra opera opponamus Deo tanquam propiciationem & precium abiecto Chriſto. Item ne fiat incerta remiſsio peccatorum, ſi doceatur pendere ex conditione noſtrorum operum.

Citatur & ex Tobia: Eleemoſyna ab omni peccato & à morte liberat. Non dicemus Hyperbolen eſſe, etſi ſic accipi debet, ne detrahat de laudibus Chriſti,

Chriſti,cuius propria ſunt officia,liberare à peccato & à morte. Sed recurrendum eſt ad regulam, quod lex ſine Chriſto non prodeſt. Placent igitur eleemoſynæ Deo quæ ſequuntur reconciliationem, non quæ præcedunt. Itaq; liberant à peccato & à morte,non ex opere operato,ſed ſicut paulò ante de pœnitentia diximus, quod fidem cum fructibus complecti debeamus, ita de eleemoſynis iudicandum eſt,quod placeat Deo fides cum fructibus. Tobias enim concionatur non tantum de eleemoſynis, ſed etiam de fide. Omni tempore benedic Deum,& pete ab eo ut dirigat uias tuas. Hoc autem propriè eſt illius fidei de qua loquimur, quæ ſentit Deum eſſe propicium propter ipſius miſericordiam,& petit ut ſeruet & gubernet nos. Ad hæc concedimus eleemoſynas mereri multa beneficia Dei,& liberare nos à præſenti peccato. Non enim uincunt iram & iudicium Dei, nec reddunt pacatas conſcientias, ſed liberare à futuro peccato,hoc eſt,mereri ut defendamur in periculis peccatorum & mortis. Hæc eſt ſimplex ſententia, reliquis ſcripturis conſentiens. Sic enim accipienda ſunt prǽconia operum & legis,ne detrahant de gloria Chriſti & Euangelij.

Eleemoſynæ merentur præmia.

Iactatur & dictum Chriſti apud Lucam; Date eleemoſynam,& ecce omnia munda ſunt uobis. Plane ſurdi ſunt aduerſarij. Toties iam dictum eſt, Legem ſine Chriſto non prodeſſe,propter quem placent bona opera. Sed illi ubique,excluſo Chriſto,docent mereri iuſtificationem per opera legis. Hic locus integer prolatus,oſtendit & fidem requiri. Chriſtus enim obiurgat Phariſæos ſentientes ſe coram Deo mundari,hoc eſt,iuſtificari crebris ablutionibus, ſicut Papa,neſcio quis, de aqua ſale conſperſa inquit, ꝙ populum ſanctificet ac mundet,Et gloſa ait,ꝙ mundet à uenialibus. Tales erant & Phariſæorũ opiniones, quas reprehēdit Chriſtus,& opponit huic fictę purgationi duplicem mundiciē, Alterã internam, alteram externã, Iubet ut intus mundentur.Et addit de mundicie externa:Date eleemoſynam de eo quod ſupereſt, & ſic omnia erunt uobis munda. Aduerſarij non rectè accommodant particulam uniuerſalem.Chriſtus enim addit hanc concluſionem utriq; membro. Tunc omnia erunt munda, uidelicet, ſi intus eritis mundi & foris eleemoſynam dederitis. Significat enim ꝙ externa mundicies collocanda ſit in operibus à Deo præceptis,non in traditionibus humanis, ut tunc erant illæ ablutiones, & nunc eſt quotidiana aſperſio aquæ, ueſtitus Monachorum,diſcrimina ciborum, & ſimiles pompæ. Sed aduerſarij corrumpunt ſententiam, Sophiſticè tranſlata particula uniuerſali ad unam partem, Omnia erunt munda, datis eleemoſynis, ut ſi quis ratiocinetur, Andreas adeſt,igitur omnes Apoſtoli adſunt. Quare in antecedente utrumq; membrum coniungi debet, credite & date eleemoſynas, Ita omnia erunt munda,Scriptura enim alibi dicit,fide purificari corda.Quod ſi corda ſint mundata & deinde foris accedant eleemoſynæ, hoc eſt, opera charitatis omnis generis, ita toti erunt mundi,hoc eſt,non ſolum intus,ſed foris etiam.Ac tota illa concio Chriſti coniungi debet,cuius multę ſunt partes,quarũ alię de fide,aliæ de operibus præcipiunt. Nec eſt candidi lectoris excerpere præcepta operum, omiſſis locis de fide. Sunt & nonnulli,qui Ironiam eſſe interpretantur,Date eleemoſynas,& omnia ſunt munda. Videtur enim Chriſtus uanam perſuaſionem Phariſæorum falſè taxare, qui cum haberent animos peſſimis cupiditatibus obnoxios,interim datis eleemoſynis, confidebant ſe meros ſemideos eſſe. Hæc interpretatio non eſt abſurda, neq; quidquam habet quod pugnet cum alijs ſcripturis.

Dictum apud Lucam, Date Eleemoſynam, & omnia munda ſunt uobis.

Adderemus

Adderemus & alios locos, niſi exiſtimaremus ex his quos recenſuimus atq; enarrauimus, ſimiles iudicare facile poſſe. Sed adijciemus hoc Scholaſticum argumentum. Iuſticiam neceſſe eſt in uoluntate eſſe. Ergo cum fides ſit intellectu, non iuſtificat. Hoc argumentum ideo recitamus, ut tota res magis fiat perſpicua, quomodo fides iuſtificet, & quid Paulus appellet iuſtificationem. Primum autem propter moroſos quoſdam τεχνολογικῶς reſpondebimus, Conſtat ex Ethicis iuſticiam, obedientiam appellari erga ſuperiorem, quam is approbat. Fides autem eſt obedientia erga Euangelium, Quare fides rectè dicitur iuſticia. Nam obedientia erga Euangelium imputatur pro iuſticia, adeò ut obedientia erga Legem tantum propterea placeat, quia credimus nobis Deum gratis propicium eſſe propter Chriſtum. Neq; enim Legi ſatisfacimus. Quanquam autem hęc fides eſt in uoluntate, eſt enim uelle & accipere promiſſionem, tamen hæc obedientia erga Euangelium, non propter noſtram mundiciem imputatur pro iuſticia, ſed quia accipit oblatam miſericordiam, & ſentit nos propter Chriſtum iuſtos reputari per miſericordiam, non propter noſtram impletionem Legis, non propter noſtram mundiciem. Ita reuocanda mens eſt à conſpectu Legis, ad Euangelium & Chriſtum, & ſtatuendum quod reputemur iuſti, cum ſentimus nos propter Chriſtum acceptos eſſe, non propter dilectionem aut impletionem Legis.

Scholaſticum argumentum de ſubiectis iuſticię & fidei.

Fides eſt obedientia erga Euangelium.

Differt autes fides à ſpe, quia fides accipit in præſentia remiſsionem peccatorum & reconciliationem ſeu acceptationem noſtri, propter Chriſtum. Spes autem uerſatur circa futura bona & liberationem futuram.

Diſcrimen inter ſpem et fidem.

Secundò. Iuſtificatio hic ſignificat reputari iuſtum, Non autem reputat Deus hominem iuſtum, ſicut in foro aut in philoſophia reputatur homo iuſtus, propter proprij operis iuſticiam, quæ rectè ponitur in uoluntate. Sed reputat hominem iuſtum per miſericordiam propter Chriſtum, ſi quis tamen hunc fide apprehendat. Quare fides appellari iuſticia poteſt, quia eſt illud quod imputatur ad iuſticiam, ut cum Paulo loquamur, quacunq; tandem in parte hominis ponatur. Id enim nihil impedit imputationem diuinam. Etſi nos quidem hanc fidem in uoluntate ponimus. Eſt enim uelle & accipere promiſsionem Chriſti, Et hoc Scholaſtico argumento agitato, quia rem ad methodum reuocat, uidetur tota cauſa melius perſpici poſſe.

Fides iuſtificans eſt in uoluntate.

Ex his omnibus etiam intelligi poteſt quid iudicandum ſit de merito condigni, de quo fingunt aduerſarij, homines iuſtos eſſe coram Deo propter dilectionem ac Legis impletionem. Hic nulla iuſticiæ fidei mentio fit, & pro mediatore Chriſto ponitur, quod accepti ſimus propter noſtram impletionem legis. Hæc nullo modo ferenda ſunt, ſed ut ſupra diximus, etſi neceſſariò ſequitur renouationem dilectio, tamen gloria Chriſti non debet transferri in noſtram impletionem legis, ſed ſentiendum eſt, quòd etiam poſt renouationem iuſti reputemur propter Chriſtum, quod Chriſtus maneàt Mediator & Propiciator, quod propter Chriſtum habeamus acceſſum ad Deum, quod non ſatisfaciamus legi, ſed habeamus opus miſericordia, quod ſemper per miſericordiam iuſti reputemur.

Falſa eſt opinio aduerſariorum de merito condigni.

Idq; confitetur uniuerſa Eccleſia, quod iuſti & ſalui fiamus per miſericordiam. Sicut ſupra citauimus ex Hieronymo: Iuſticia noſtra non ex proprio merito, ſed ex Dei miſericordia conſiſtit. Hæc autem miſericordia fide accipitur.

Ac uidete quid conſequatur ex aduerſariorum opinione. Si ſentiendum

eſt quòd

eſt quōd Chriſtus tantum primam gratiam, ut uocant, meruerit, poſtea nos ſi- mus accepti noſtra impletione Legis, & mereamur uitam æternam, quando erunt conſcientiæ pacatæ? quando ſtatuent, quod habeant Deum propicium? Lex enim ſemper accuſat nos, ut Paulus ait, Lex iram operatur. Ita fiet, ut ſi ſen- ſerint conſcientiæ iudicium Legis, ruant in deſperationem. Paulus ait: Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Iſti autem nihil unquam ex fide agent, ſi tunc demum ſentient ſibi Deum propicium eſſe, cum Legem impleuerint. Semper enim dubitabunt, utrū legi ſatisfactum ſit, imō intelligent non eſſe ſatisfactum. Ideo nunquam ſtatuent ſe habere Deum propicium, ſe exaudiri. Nunquām igi- tur diligent, nunquām uerē colent Deum. Talia pectora quid aliud ſunt, niſi ipſe infernus? cum ſint plena deſperationis & odij Dei, & in hoc odio tantum inuocant & colunt Deum, ſicut Saul colebat. Hic prouocamus ad omnes pias mentes, & peritas rerum ſpiritualium: Hæ teſtari poterunt, hæc mala conſequi ex illa impia perſuaſione aduerſariorum, quæ ſentit quod iuſti reputemur co- ram Deo, propria impletione Legis, & iubet confidere non promiſsione miſe- ricordiæ propter Chriſtum donatæ, ſed noſtra impletione Legis.

Abſurda quæ ſequuntur ex opinione aduerſariorum.

Neceſſe eſt igitur ſtatuere, quod certō poſt renouationem iuſti, hoc eſt, accepti Deo ſimus, quod pacem habeamus coram Deo, per miſericordiam pro- pter Chriſtum, & quod illa inchoatio legis in nobis non ſit digna uita æterna, Sed quod ſicut remiſſio peccatorum & iuſtificatio imputatur per miſericordi- am propter Chriſtum, non propter Legem: Ita & uita æterna cum iuſtificati- one, non propter legem & noſtrorum operum perfectionem, ſed per miſericor diam propter Chriſtum offeratur, ſicut ait Chriſtus: Hæc eſt autem uoluntas Patris mei, qui miſit me, ut omnis qui uidet Filium, & credit in eum, habeat ui- tam æternam. Et alibi: Qui credit in Filium, habet uitam æternam. Ac quæ- ramus aduerſarios, quid cōſilij dent morituris, utrum iubeant eos ſentire quod reputentur iuſti, & expectare uitam æternam propter propria opera, an uerō per miſericordiam propter Chriſtum. Certē nec Paulus, nec Laurentius dicent ſe propter propriam mundiciem iuſtos reputandos eſſe, aut ſibi deberi ui- tam æternam propter propria opera, aut Legis impletionem, ſed ſentient ſe reputari iuſtos, & accipere uitam æternam propter Chriſtum per miſericordi- am. Nec poſſunt muniri piæ mentes contra deſperationem, niſi ſentiant ꝙ per miſericordiam propter Chriſtū, certō habeant & iuſticiam & uitam æternam, non propter Legem. Hæc ſententia conſolatur, erigit & ſaluat pias mentes. Quare aduerſarij cum meritum condigni prædicant, abolent doctrinam de fi- de & mediatore Chriſto, & adigunt conſcientias ad deſperationem.

Sed dicat aliquis. Si per miſericordiam ſaluandi ſumus, quid intereſt in- ter hos quibus contingit ſalus, & quibus non contingit? Num pariter ſpera- bunt miſericordiam boni & mali? Hoc argumento uidentur moti Scholaſti- ci ad quærendum meritum condigni. Neceſſe eſt enim diſcrimen eſſe inter ſal- uandos & damnandos. Primum autem illud dicimus, cum Iuſtificatione of- ferri uitam æternam, ſeu iuſtificatos eſſe filios Dei & cohæredes Chriſti, iuxta illud: Quos iuſtificauit, eoſdem & glorificauit. Igitur nullis contingit ſalus, niſi iuſtificatis. Sicut autem iuſtificatio incerta eſſet, ſi penderet ex conditione ope- rum noſtrorum aut Legis, ac non gratis acciperetur propter Chriſtum per mi- ſericordiam. Ita ſi ſpes niteretur operibus noſtris, tunc uerō eſſet incerta, quia Lex ſemper accuſat conſcientias. Nec poſſunt conſcientiæ reddi pacatæ, niſi ſi-

Diſcrimen inter ſaluandos & damnandos facit fides.

P de appre-

de apprehendant miſericordiam, Neq; uerò poteſt exiſtere ſpes uitæ æternæ, niſi pacata conſcientia. Nam conſcientia dubitans fugit iudicium Dei ac deſperat. Neceſſe eſt autem ſpem uitæ æternæ certam eſſe. Ideoq; ut ſit certa, ſentiendum eſt quod donetur uita æterna per miſericordiam propter Chriſtum, non propter noſtram impletionem Legis. In foro ac iudicijs hominum, ius ſeu debitum certum eſt, Miſericordia incerta eſt. Hic coram Deo alia res eſt. Nam miſericordia habet clarum mandatum Dei. Nam Euangelium eſt hoc ipſum mandatum quod iubet credere, quod Deus uelit ignoſcere & ſaluare propter Chriſtum, iuxta illud: Non miſit Deus Filium ſuum in mundum, ut iudicet mundum, ſed ut ſaluetur mundus per ipſum, Qui credit in eum, non iudicatur. Quoties igitur de miſericordia dicitur, intelligendum eſt fidem requiri. Et hæc fides diſcrimen facit inter ſaluandos & damnandos, inter dignos & indignos. Eſt enim uita æterna promiſſa iuſtificatis. Fides autem iuſtificat, quandocunq; & quocunq; tempore apprehendunt eam homines. Et per omnem uitam certare debemus, ut hanc uitam conſequamur & confirmemus. Exiſtit enim, ut ſupra diximus, hæc fides in pœnitentia, non in his qui ſecundum carnem ambulant. Ac debet inter pericula & tentationes per omnem uitam creſcere. Et qui hanc fidem conſecuti ſunt, hi renati ſunt, ut bene operentur, ut Legem faciant. Sicut igitur pœnitentiam per omnem uitam requirimus, ita & bona opera requirimus, etſi noſtra opera non ſunt talia, ut pro eis debeatur uita æterna. Sicut & Chriſtus in hac ſententia dixit: Cum feceritis omnia, dicite ſerui inutiles ſumus. Et Bernardus rectè dicit: Neceſſe eſt primo credere, quod remiſsionem peccatorum habere non poſſis, niſi per indulgentiam Dei. Deinde, quod nihil prorſus habere queas operis boni, niſi & hoc dederit ipſe. Poſtremò, quod æternam uitam nullis potes operibus promereri, niſi gratis detur & illa. Et paulò pòſt: Nemo itaq; ſe ſeducat, quia ſi bene cogitare uoluerit, inueniet procul dubio, quod nec cum decem millibus poſſit occurrere ei, qui cum uiginti millibus uenit ad ſe &c. Nos igitur ut conſcientiæ certam conſolationem & ſpem teneant, reuocamus homines ad promiſsionem Chriſti, & docemus quod neceſſe ſit credere, quod Deus propter Chriſtum, non propter Legem remittat peccata, iuſtificet, & donet uitam æternam, iuxta illud: Qui habet filium, habet uitam.

Sed operę precium eſt audire, quomodo eludant aduerſarij dictum Chriſti: Cum feceritis omnia, dicite ſerui inutiles ſumus. In Confutatione ſic corrumpunt, Primum faciunt Antiſtrephon, Multo magis inquiunt dici poteſt, Si credideritis omnia, dicite ſerui inutiles ſumus. Deinde addunt, opera inutilia eſſe Deo, nobis uero non eſſe inutilia. Videte quàm delectet aduerſarios puerile ſtudium Sophiſtices, Et quanquam hæ ineptiæ indignæ ſint quæ refutentur, tamen paucis reſpondebimus.

Refutatur eluſio aduerſariorum, quam inferunt ex dicto, Si feceritis omnia &c.

Antiſtrephon eſt uicioſum, quia decipiuntur aduerſarij in uocabulo fidei, quod ſi ſignificaret noticiam hiſtoriæ, aut ſi diceremus, quod fides propter ſuam dignitatem ſaluaret, ualeret ſimilitudo, multo magis nos ſeruos inutiles eſſe, ſi crediderimus. Sed nos loquimur de fiducia promiſsionis & miſericordiæ Dei. Et hæc fiducia fatetur nos eſſe ſeruos inutiles. Imo hæc eſt uera uox fidei, quod opera noſtra ſint indigna, quod ſimus ſerui inutiles. Et ob hanc unam cauſam de fide loquimur, & quærimus miſericordiam, quia agnoſcimus nos eſſe ſeruos inutiles. Fides enim ideo ſaluat, quia apprehendit miſericordiam, ſeu

am,ſeu promiſſionem gratię,etiam ſi opera noſtra ſunt indigna. Et in hanc ſententiam,nihil lædit nos Antiſtrephon. Cum credideritis omnia, dicite ſerui inutiles ſumus. Rectè dicitur,ſi tantum intelligatur operibus detrahi dignitas.

Sed ſi ſic intelligatur, quod etiam fides ſit inutilis, non ualet ſimilitudo. Cum feceritis omnia,nolite confidere operibus:Ita cum credideritis,nolite confidere promiſſione Dei. Hæc non cohærent,ſunt enim diſſimilia, Diſſimiles cauſæ, diſſimilia obiecta fiduciæ ſunt in priore propoſitione, & in poſteriore. Fiducia in priore eſt fiducia noſtrorum operum. Fiducia in poſteriore eſt fiducia promiſsionis diuinæ. Chriſtus autem damnat fiduciam noſtrorum operum, non damnat fiduciam promiſsionis ſuæ. Non uult nos de gratia & miſericordia Dei deſperare. Arguit opera noſtra tanquam indigna, non arguit promiſſionem quæ gratis offert miſericordiam. Et præclarè hic inquit Ambroſius: Agnoſcenda eſt gratia, ſed non ignoranda natura. Promiſſioni gratiæ confidendum eſt,non naturæ noſtræ. Sed aduerſarij ſuo more faciunt, Sceleſtè detorquent ſententias pro fide traditas, contra fidei doctrinam. Nam hæc cauillatio totum Euangelium abrogat, Cum credideritis omnia, dicite fidem inutilem eſſe. Nonne Euangelium pollicetur remiſſionem peccatorum & ſalutem, etiam his qui nulla prorſus habent bona opera, Si tamen conuertantur & non deſperent,ſed fide in Chriſtum conſequantur remiſsionem peccatorum? Num iubent aduerſarij deſperare hos quorum conſcientiæ nulla inueniunt bona opera,quę opponere iudicio Dei poſſint? Num his dicent,fidem inutilem eſſe? Malè pereant iſti Sophiſtę cum talibus calumnijs,quæ totum Euangelium euertūt, abrogant gratuitam remiſsionem peccatorum, eripiunt pijs conſcientijs firma ſolatia.

Illa uero cauillatio planè puerilis eſt, cum interpretantur ſeruos inutiles, quia opera Deo ſint inutilia,nobis uerò ſint utilia. At Chriſtus de ea utilitate loquitur,quæ conſtituit nobis Deum debitorem gratiæ. Quanquàm alienum eſt hoc loco diſputare,de utili aut inutili. Nam ſerui inutiles ſignificant ſufficientes,quia nemo tantum timet,tantum diligit Deo,tantum credit Deo, quantum oportuit,nemo ſatisfacit Legi. Sed miſſas faciamus has frigidas cauillationes aduerſariorum, de quibus, quid iudicaturi ſint homines, ſi quando proferentur in lucem, facile poſſunt exiſtimare uiri prudentes. In uerbis maximè planis & perſpicuis repererunt rimam. At nemo non uidet in illo loco fiduciam noſtrorum operum improbari.

Refutatur cauillatio aduerſariorum opera Deo inutilia eſſe, nobis utilia.

Sed aduerſarij reclamant,quod uita æterna debeatur de condigno pro bonis operibus,quia uita æterna uocetur merces. Breuiter & planè reſpondemus. Paulus uitam æternam donū appellat, quia cū reputamur iuſti propter Chriſtū,ſimul efficimur filij Dei,& cohæredes Chriſti. Alibi uero ſcriptū eſt: Merces ueſtra copioſa erit in cœlis. Hæc ſi uidentur aduerſarijs inter ſe pugnare,ipſi expediant. Sed parum æqui iudices ſunt. Nam doni uocabulum omittunt,omittunt & fontes totius negocij, quomodo iuſtificentur homines, ꝙ perpetuò ſit mediator Chriſtus. Interim excerpunt uocabulum mercedis. Idq́ acerbiſſimè interpretantur non ſolum contra ſcripturam,ſed etiam contra ſermonis conſuetudinem. Hinc ratiocinantur, quia merces nominatur, ideo opera noſtra ſunt eiuſmodi,quæ debeant eſſe precium,pro quo debetur uita æterna. Planè noua eſt hæc Dialectica. Vocabulum audimus Mercedis, Igitur opera noſtra legi ſatisfaciunt,igitur ſumus accepti Deo propter opera noſtra,nec indigemus miſe-

Reſponſio ad obiectionem de uocabulo mercedis.

ricordia aut propiciatore Chriſto, aut fide ap prehendente miſericordiam. Ac ingentem Soriten Chryſippæo more cumulant. Bona opera ſunt precium pro quo debetur uita æterna, Bona opera legi Dei ſatisfaciunt. Et præter hæc fieri poſſunt opera ſupererogationis. Non ſolum igitur legi Dei ſatisfacere homines poſſunt, ſed etiam amplius facere. Et quia Monachi amplius faciunt, ſuperſunt eis merita. Et quoniam liberalitas eſt largiri alijs, de eo quod ſupereſt, licet donare illa merita alijs. Affingunt & ſacramentum huius donationis, mortuis circundant cucullos, ut teſtentur eis applicata eſſe aliena merita. Talibus coaceruationibus beneficium Chriſti & iuſticiam fidei obſcurant aduerſarij.

Non mouemus inanem λογομαχίαν de uocabulo. De magna re litigamus, Vnde debeant piæ mentes certam ſpem ſalutis concipere, Vtrum bona opera poſſint conſcientias reddere pacatas, Vtrum ſentire debeant, ita contingere uitam æternam, ſi bona opera opponant iudicio Dei, an uerò debeant ſentire, quod propter Chriſtum per miſericordiam reputentur iuſti, & conſequantur uitam æternam. Hæc ueniunt in controuerſiam, quam niſi dijudicet conſcientia, non poteſt habere firmam & certam conſolationem.

Nos autem ſatis clarè oſtendimus quod bona opera non ſatisfaciant Legi Dei, quod habeant opus miſericordia, quod fide ſimus accepti Deo propter Chriſtum, quod bona opera non reddant pacatam conſcientiam. Ex his omnibus ſequitur, quod oporteat ſentire, quod propter Chriſtum per miſericordiam, non propter legem, iuſtificati conſequantur uitam æternam.

Cur uita æterna uocetur merces.

Quid igitur de mercede? Primum ſi diceremus, Vitam æternam dici mercedem, quia debetur iuſtificatis propter promiſſionem, nihil abſurdi diceremus. Sunt enim ordinata inter ſe hæc dona. Sicut & Auguſtinus ait, Dona ſua coronat Deus in nobis, Sed ſcriptura uitam æternam uocat mercedem, non quia propter opera debeatur, ſed quia compenſet afflictiones & opera, etſi propter aliam cauſam contingit. Sicut hæreditas uenit filiofamilias, non propter officia ſua, & tamen eſt merces & compenſatio officiorum filij. Satis eſt igitur nomen mercedis hac ratione conuenire uitæ æternæ, quia uita æterna compenſat bona opera & afflictiones. Non eſt igitur uita æterna merces, quia opera ſufficiant, quia debeatur pro operibus. Sed conſecutiuè, quia cum propter aliam cauſam contigit, tamen compenſat opera & afflictiones.

Opera merentur præmia corporalia & ſpiritualia.

Præterea concedimus opera uerè eſſe meritoria, non remiſſionis peccatorum, aut iuſtificationis. Non enim placent, niſi in iuſtificatis propter fidem, Nec ſunt digna uita æterna, Sicut enim iuſtificatio, ita uiuificatio fide contingit propter Chriſtum, ſed ſunt meritoria aliorum præmiorum corporalium & ſpiritualium, quæ redduntur tum in hac uita, tum poſt hanc uitam. Differt enim Deus pleraq; pręmia, donec glorificet ſanctos poſt hanc uitam, quia uult eos in hac uita exerceri ad mortificandum ueterem hominem. Euangelium gratis exhibet promiſsionem iuſtificationis & uiuificationis propter Chriſtum. At in Lege non gratis, ſed pro operibus offertur & debetur merces. Cum igitur opera ſint quædam impletio Legis, rectè dicuntur meritoria, rectè dicitur eis deberi merces. Et hæc merces parit gradus præmiorum, iuxta illud Pauli: Vnuſquiſq; accipiet mercedem iuxta ſuum laborem. Hi gradus ſunt merces operum atq; afflictionum.

Sed contendunt aduerſarij, uitam æternam propriè deberi pro operibus,

Paulus

quia Paulus ait: Reddet unicuiq; ſecundum opera eius. Iohan. 5. Qui bona fe- cerunt, in reſurrectionem uitæ. Matth. 25. Eſuriui & dediſtis mihi manducare. In his locis omnibus, in quibus opera laudantur, neceſſe eſt ad Canonem ſupra traditum recurrere, quod opera non placeant ſine Chriſto, quod non ſit exclu- dendus mediator Chriſtus. Quare cum textus ait, operibus reddi uitam æter- nam, ſignificat reddi iuſtificatis, quia non placent Deo bona opera, niſi in iu- ſtificatis, hoc eſt, in his, qui ſentiunt ſe acceptos eſſe Deo propter Chriſtum. Et iuſtificati neceſſariò pariunt bona opera, ſeu bonos fructus, ut eſuriui & dedi- ſtis mihi cibum. Hic cum dicitur reddi uita æterna his operibus, intelligitur reddi iuſticiæ. Fidem igitur complectitur cum nominat fructus. Porrò Scri- ptura nominat fructus, ut oſtendat requiri non hypocriſin, ſed iuſticiam quæ ſit efficax, & quædam noua uita, pariens bonos fructus. *Dicta de præmijs bonorum operum quomodo intelligenda.*

Nec nos aliquam ocioſam ſubtilitatem hic affectamus. Sunt enim grauiſ- ſimæ cauſæ propter quas hæc diſputamus. Etenim ſi largiamur aduerſarijs q́ opera mereantur uitam æternam, mox attexunt illa abſurda, quod opera Legi Dei ſatisfaciant, quod non habeant opus miſericordia, quod ſimus iuſti, hoc eſt accepti Deo propter noſtra opera, non propter Chriſtum, quod pluſquam Legem facere homines poſſint. Ita tota doctrina de iuſticia fidei obruitur. Eſt autem neceſſarium retinere in Eccleſia puram doctrinam de iuſticia fidei. Quare cogimur Phariſaicas opiniones aduerſariorum reprehendere, & ut glo- riam Chriſti illuſtremus, & ut conſcientijs firmas conſolationes proponamus. Quomodo enim concipiet conſcientia firmam ſpem ſalutis, cum in iudicio ſen- tiet opera indigna eſſe, niſi ſciet homines reputari iuſtos & ſaluari per miſeri- cordiam, propter Chriſtum, non propter propriam Legis impletionem. An Laurentius in craticula ſentiebat ſe hoc opere Legi Dei ſatisfacere, ſe ſine peccato eſſe, ſe non indigere mediatore Chriſto, & miſericordia Dei? Ille uerò non diſſentit à Propheta, qui ait: Non intres in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur coram te omnis uiuens. Bernardus fatetur ſua opera non eſſe digna uita æterna, cum inquit, Perditè uixi, Sed erigit ſe, & ſpem ſalutis conci- pit inde, quod ſentit propter Chriſtum per miſericordiam donari remiſſionem peccatorum, & uitam æternam, ſicut Pſalmus docet, Beati quorũ remiſſæ ſunt iniquitates. Et Paulus ait: Dauid dicit beatitudinem hominis, cui Deus impu- tat iuſticiam ſine operibus. Hunc ait Paulus beatum eſſe, cui imputatur iuſticia per fidem in Chriſtum, etiamſi nulla habeat bona opera. Talibus conſolatio- nibus erigendæ ſunt conſcientiæ, & confirmandæ, quod propter Chriſtum per fidem contingant remiſsio peccatorum, reputatio iuſticiæ, & uita æterna. Quòd ſi in locis de operibus hoc modo fides intelligetur, nihil officiunt noſtræ ſententiæ. Et profectò neceſſe eſt ſemper addere fidem, ne excludamus media- torem Chriſtum. Fidem autem bona opera ſequi debent, quia fides ſine bonis operibus hypocriſis eſt. *Doctrina de iuſticia fidei neceſſaria eſt in Eccleſia.*

Habent & in Scholis quædam apophtegmata conſentanea noſtræ ſen- tentiæ, qualia ſunt, quod bona opera placeant Deo propter gratiam. Item quod ſit confidendum gratiæ Dei. Hæc dicta parum commodè interpretantur. Ve- teres enim ſentiebant confidendum eſſe gratiæ, hoc eſt, miſericordiæ Dei pro- mittentis, quod propter Chriſtum ſimus accepti. At recentiores fiduciam transferunt ad noſtrum opus. Sentiunt confidendum eſſe gratiæ, hoc eſt, dile- ctioni, qua nos Deum diligimus. Hæc interpretatio eſt uicioſa. Non enim de- *Dicta quædam Scholaſticorum de fide et operibus.*

bemus confidere noſtra dilectione, cum ſit immunda & exigua, ſed promiſsione miſericordiæ. Iactatur & hoc, ꝙ bona opera ualeant uirtute paſsionis Chriſti. Rectè dictum eſt, ſed fidei mentionem fieri oportuit in his ſententijs. Non enim communicatur nobis meritum paſsionis Chriſti, niſi id fide apprehendamus & opponamus aduerſus terrores peccati & mortis. Paulus enim inquit: Chriſtus eſt propiciatio per fidem. Item, Eccleſia in omnibus precationibus addit, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Hic etiam admonendi ſunt homines de fide. Significat enim Eccleſia noſtra opera, & noſtras preces Deo placere, ſi credamus Deum nobis propicium, & nos exaudire propter Pontificem Chriſtum.

Hæc in præſentia ſufficiant de hoc loco. Scimus autem hanc ſententiam quam defendimus, Euangelio conſentaneam eſſe, & pijs cõſcientijs firmiſſimas conſolationes afferre. Ideo piæ mentes non patiantur ſe ab hac ſententia propter iniqua & calumnioſa iudicia aduerſariorum abduci. Scriptura prædicit futurum eſſe, ut in Eccleſia graſſentur mali doctores, qui oppreſſa iuſticia fidei in Chriſtum, doceant mereri remiſsionem peccatorum per noſtros cultus & opera. Et res geſtæ in Iſraël ſunt imago futuri ſtatus in Eccleſia. Videmus autem Prophetas ubiꝗ taxare hanc perſuaſionem populi, qui ſomniabant ſe mereri remiſsionem peccatorum per ſacrificia Legis, & hac opinione cumulabant opera & cultus. Ita in Eccleſia multi exiſtunt qui falſam perſuaſionem de ſuis operibus & cultibus habent. Monuit autem nos Scriptura, ne multitudine impiorum perturbemur. Ac facile poteſt fieri iudicium de ſpiritu aduerſariorum. Videmus enim in multis articulis manifeſtam ueritatem ab eis damnari. Nec offendat quenquam ꝙ ſibi nomen Eccleſiæ uendicant. Nam Eccleſia Chriſti apud hos eſt, qui Euangelium Chriſti rectè docent, non apud illos, qui prauas opiniones contra Euangelium defendunt, ſicut inquit Dominus: Oues meæ uocem meam audiunt.

DE ECCLESIA.

SEptimum articulum confeſſionis noſtræ damnauerunt, in quo diximus, Eccleſiam eſſe congregationem ſanctorum. Et addiderunt longam declamationem, quod mali non ſint ab Eccleſia ſegregandi, cum Iohannes comparauerit Eccleſiam areæ, in qua triticum & paleæ ſimul coaceruata ſint. Et Chriſtus comparauerit eam ſagenæ, in qua piſces boni & mali ſunt etc. Profectò uerũ eſt, ꝙ aiunt, Nullum remedium eſt aduerſus ſycophantæ morſum. Nihil tam circumſpectè dici poteſt, ut calumniam euitare queat. Nos ob hanc ipſam cauſam adiecimus octauum articulum, ne quis exiſtimaret nos ſegregare malos & hypocritas ab externa ſocietate Eccleſię, aut adimere ſacramentis efficaciam, quę per hypocritas, aut malos adminiſtrantur. Itaꝗ hic non eſt opus longa defenſione aduerſus hanc calumniam, Satis nos purgat articulus octauus. Concedimus enim quod hypocritæ & mali in hac uita ſint admixti Eccleſiæ, & ſint membra Eccleſiæ ſecundum externam ſocietatem ſignorum Eccleſiæ, hoc eſt uerbi, profeſſionis, & ſacramentorum, præſertim ſi non ſint excommunicati. Nec ſacramenta ideo non ſunt efficacia, quia per malos tractantur, Imo rectè uti poſſumus ſacramentis, quæ per malos adminiſtrantur. Nam & Paulus prædicit futurum, ut Antichriſtus ſedeat in templo Dei, hoc eſt, in Eccleſia dominetur, & gerat officia. At Eccleſia, non eſt tantum ſocietas externarum rerum ac rituum, ſicut

Hypocritæ & mali ſunt mẽbra Eccleſiæ ſecundum externam conſuetudinem.

um, ſicut

um, ſicut aliæ politiæ, Sed principaliter eſt ſocietas fidei & Spiritus ſancti, in cordibus, quæ tamen habet externas notas, ut agnoſci poſſit, uidelicet puram Euangelij doctrinam, & adminiſtrationem ſacramentorum conſentaneam Euangelio Chriſti. Et hæc Eccleſia ſola dicitur corpus Chriſti, quod Chriſtus Spiritu ſuo renouat, ſanctificat, & gubernat, ut teſtatur Paulus Ephe. I. cum ait: Et ipſum dedit caput ſuper omnia Eccleſiæ, quæ eſt corpus eius, uidelicet integritas, id eſt, tota congregatio ipſius qui omnia in omnibus perficit. Quare illi in quibus nihil agit Chriſtus, non ſunt membra Chriſti, Idq; fatentur aduerſarij, malos eſſe mortua membra Eccleſiæ. Quare miramur, cur reprehenderint noſtram deſcriptionem, quæ de uiuis membris loquitur.

Necq; noui quidquam diximus, Paulus omnino eodem modo definiuit Eccleſiam Ephe. 5. quod purificetur, ut ſit ſancta, Et addit externas notas, uerbum & ſacramenta. Sic enim ait, Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſe tradidit pro ea, ut eam ſanctificet purificans lauacro aquæ, per uerbum, ut exhibeat eam ſibi glorioſam Eccleſiam non habentem maculam, neq; rugam, aut aliquid tale, ſed ut ſit ſancta & inculpata. Hanc ſententiam penè totidem uerbis nos in confeſſione poſuimus. Sic definit Eccleſiam & articulus in Symbolo, qui iubet nos credere, quod ſit ſancta catholica Eccleſia, Impij uerò non ſunt ſancta Eccleſia. Et uidetur additum quod ſequitur, ſanctorum communio, ut exponeretur quid ſignificet Eccleſia, nempe congregationem ſanctorum, qui habent inter ſe ſocietatem eiuſdem Euangelij, ſeu doctrinæ, & eiuſdem Spiritus ſancti, qui corda eorum renouat, ſanctificat, & gubernat. Et hic articulus neceſſaria de cauſa propoſitus eſt. Infinita pericula uidemus quæ minantur Eccleſiæ interitum. Infinita multitudo eſt impiorum in ipſa Eccleſia, qui opprimunt eam. Itaq; ne deſperemus, ſed ſciamus Eccleſiam tamen manſuram eſſe. Item ut ſciamus, quamuis magna multitudo ſit impiorum, tamen Eccleſiam exiſtere, & Chriſtum præſtare illa quæ promiſit Eccleſiæ, remittere peccata, exaudire, dare Spiritum ſanctum, Has conſolationes proponit nobis articulus ille in Symbolo. Et Catholicam Eccleſiam dicit, ne intelligamus Eccleſiam eſſe politiam externam certarum gentium, ſed magis homines ſparſos per totum orbem, qui de Euangelio conſentiunt, & habent eundem Chriſtum, eundem Spiritum ſanctum, & eadem ſacramenta, ſiue habent eaſdem traditiones humanas, ſiue diſſimiles. Et in Decretis inquit gloſſa, Eccleſiam largè dictam complecti bonos et malos, Item malos nomine tantum in Eccleſia eſſe, non re, bonos uerò re & nomine. Et in hanc ſententiam multa leguntur apud Patres. Hieronymus enim ait: Qui ergo peccator eſt aliqua ſorde maculatus, de Eccleſia Chriſti non poteſt appellari, nec Chriſto ſubiectus dici.

Eccleſiæ deſcriptio apud Paulum & in Symbolo.

Catholica Eccleſia.

Quanquam igitur hypocritæ & mali ſint ſocij huius ueræ Eccleſiæ, ſecundum externos ritus, tamen cum definitur Eccleſia, neceſſe eſt eam definiri, quæ eſt uiuum corpus Chriſti. Item, quæ eſt nomine & re Eccleſia, & multæ ſunt cauſæ. Neceſſe eſt enim intelligi quæ res principaliter efficiat nos membra, & uiua membra Eccleſiæ. Si Eccleſiam tantum definiemus externam politiam eſſe bonorum & malorum, non intelligent homines regnum Chriſti eſſe iuſticiam cordis, & donationem Spiritus ſancti, ſed iudicabunt tantum externam obſeruationem eſſe certorum cultuum ac rituum. Item quid intererit inter populum Legis, & Eccleſiam, ſi Eccleſia eſt externa politia? At ſic diſcernit Paulus Eccleſiam à populo Legis, quod Eccleſia ſit populus ſpiritualis, hoc eſt,

Eccleſia non eſt externa tantum politia.

non ciuilibus ritibus diſtinctus à gentibus, Sed uerus populus Dei renatus per Spiritum ſanctum. In populo legis præter promiſſionem de Chriſto, habebat & carnale ſemen promiſsiones rerum corporalium, regni &c. Et propter has dicebantur populus Dei, etiam mali in his, quia hoc carnale ſemen Deos ſeparauerat ab alijs gentibus per certas ordinationes externas, & promiſſiones. Et tamen mali illi non placebant Deo. At Euangelium affert non umbram æternarum rerum, ſed ipſas res æternas, Spiritum ſanctum, & iuſticiam qua coram Deo iuſti ſumus. Igitur illi tantum ſunt populus iuxta Euangelium, qui

Impij non ſunt uera membra Eccleſiæ.

hanc promiſſionem Spiritus accipiunt. Ad hæc, Eccleſia eſt regnum Chriſti, diſtinctum contra regnum Diaboli. Certum eſt autem impios, in poteſtate Diaboli, & membra regni diaboli eſſe, ſicut docet Paulus Epheſ. 2. cum ait, diabolum efficacem eſſe in incredulis. Et Chriſtus inquit ad Phariſæos, quibus certè erat externa ſocietas cum Eccleſia, id eſt, cum ſanctis in populo Legis, Prę erant enim, ſacrificabant, & docebant: Vos ex patre Diaboli eſtis. Itaq; Eccleſia quæ uerè eſt regnum Chriſti, eſt propriè congregatio ſanctorum. Nam impij reguntur à Diabolo, & ſunt captiui Diaboli, non reguntur Spiritu Chriſti, Sed quid uerbis opus eſt in re manifeſta? Si Eccleſia, quę uerè eſt regnũ Chriſti, diſtinguitur à regno Diaboli, neceſſe eſt impios, cum ſint in regno diaboli, non eſſe Eccleſiam, quanquam in hac uita, quia nondum reuelatum eſt regnum Chriſti, ſint admixti Eccleſiæ, & gerant officia in Eccleſia. Nec propterea impij ſunt regnum Chriſti, quia reuelatio nondum facta eſt. Semper enim hoc eſt regnum Chriſti, quod ſpiritu ſuo uiuificat, ſiue ſit reuelatum, ſiue ſit tectum cruce. Sicut idem eſt Chriſtus qui nunc glorificatus eſt, antea afflictus erat. Et conueniunt huc ſimilitudines Chriſti, qui clarè dicit Matth. 13. Bonum ſemen eſſe filios regni. At Zizania filios diaboli, agrum dicit mundum eſſe, non Eccleſiam. Ita Iohannes de illa tota gente Iudæorum loquitur & dicit fore, ut uera Eccleſia ſeparetur ab illo populo. Itaq; hic locus magis contra aduerſarios facit, quàm pro eis, quia oſtendit uerum & ſpiritualem populum, à populo carnali ſeparandum eſſe. Et Chriſtus de ſpecie Eccleſiæ dicit, cum ait: Simile eſt regnum cœlorum ſagenæ, aut decem uirginibus. Et docet Eccleſiam tectam eſſe multitudine malorum, ne id ſcandalum pios offendat. Item, ut ſciamus uerbum & Sacramenta efficacia eſſe, etſi tractentur à malis. Atq; interim docet impios illos, quamuis habeant ſocietatem externorum ſignorum, tamen non eſſe uerum regnum Chriſti, & membra Chriſti: Sunt enim membra regni Diaboli. Neq; uerò ſomniamus nos Platonicam ciuitatem, ut quidam impiè cauillantur, Sed dicimus exiſtere hanc Eccleſiam, uidelicet, uerè credentes ac iuſtos ſparſos per to-

Notæ Eccleſiæ uere.

tum orbem. Et addimus notas, puram doctrinam Euangelij, & ſacramenta. Et hæc Eccleſia propriè eſt columna ueritatis. Retinet enim purum Euangelium, & ut Paulus inquit, fundamentum, hoc eſt, ueram Chriſti cognitionem & fidem, etſi ſunt in his etiam multi imbecilles, qui ſupra fundamentum ædificant ſtipulas perituras, hoc eſt, quaſdam inutiles opiniones, quæ tamen, quia non euertunt fundamentum, tum condonantur illis, tum etiam emendantur, Ac ſanctorum Patrum ſcripta teſtantur, q; interdum ſtipulas etiam ædificauerint ſupra fundamentum, ſed quæ non euerterunt fidem eorũ. Verum plæraq; iſtorum quæ aduerſarij noſtri defendunt, fidem euertunt, ut quod damnant articulum de remiſſione peccatorum, in quo dicimus, fide accipi remiſſionem peccatorum. Manifeſtus item et pernicioſus error eſt q; docent aduerſarij, mereri ho-

mines

mines remiſſionem peccatorũ, dilectione erga Deum, ante gratiam. Nam hoc quocꝫ eſt tollere fundamentum, hoc eſt Chriſtum. Item quid opus erit fide, ſi ſacramenta ex opere operato ſine bono motu utentis iuſtificant. Sicut autem habet Eccleſia promiſsionem, quod ſemper ſit habitura Spiritum ſanctum, Ita habet comminationes, quod ſint futuri impij doctores, & lupi. Illa uero eſt propriè Eccleſia, quæ habet Spiritum ſanctum. Lupi & mali doctores etſi graſſantur in Eccleſia, tamen non ſunt propriè regnum Chriſti. Sicut & Lyra teſtatur, cum ait, Eccleſia non conſiſtit in hominibus ratione poteſtatis uel dignitatis Eccleſiaſticæ uel ſecularis, quia multi Principes & ſummi Pontifices & alij inferiores inuenti ſunt apoſtataſſe à fide. Propter quod Eccleſia conſiſtit in illis perſonis, in quibus eſt noticia uera & confeſſio fidei & ueritatis. Quid aliud diximus nos in confeſſione noſtra, quàm quod hic dicit Lyra?

Sed fortaſſis aduerſarij ſic poſtulant definiri Eccleſiam, ꝙ ſit Monarchia externa ſuprema totius orbis terrarum, in qua oporteat Romanum Pontificem habere poteſtatem ἀνυπεύθυνον, de qua nemini liceat diſputare aut iudicare, condendi articulos fidei, abolendi ſcripturas quas uelit, inſtituendi cultus & ſacrificia, Item condendi leges quas uelit, diſpenſandi & ſoluendi, quibus cuicꝫ legibus uelit diuinis, canonicis & ciuilibus, à quo Imperator & Reges omnes accipiant poteſtatem & ius tenendi regna, de mandato Chriſti, cui cum Pater omnia ſubiecerit, intelligi oporteat hoc ius in Papam translatum eſſe. Quare neceſſe ſit Papam eſſe dominum totius orbis terrarum, omnium regnorum mundi, omnium rerum priuatarum & publicarum, habere plenitudinem poteſtatis in temporalibus & ſpiritualibus, habere utrumcꝫ gladium, ſpiritualem & temporalem. Atcꝫ hæc definitio non Eccleſiæ Chriſti, ſed regni Pontificij habet autores non ſolum Canoniſtas, ſed etiam Danielem cap. 11.

Eccleſia aduerſarijs contra ſcripturam eſt Monarchia externa.

Quòd ſi hoc modo definiremus Eccleſiam, fortaſſis haberemus æquiores Iudices. Multa enim extant immoderatè & impiè ſcripta de poteſtate Roman: Pontificis, propter quæ nemo unquam reus factus eſt. Nos ſoli plectimur, quia prædicamus beneficium Chriſti, quod fide in Chriſtum conſequamur remiſſionem peccatorum, non cultibus excogitatis à Pontifice. Porrò Chriſtus, Prophetę, & Apoſtoli, longè aliter definiunt Eccleſiam Chriſti, quàm regnum Pontificium. Nec eſt ad Pontifices transferendum, quod ad ueram Eccleſiam pertinet, quod uidelicet ſint columnæ ueritatis, quod nõ errent. Quotus quiſcꝫ enim curat Euangeliũ aut iudicat dignum eſſe lectione? Multi etiam palam irrident religiones omnes, aut ſi quid probant, probant illa quæ humanæ rationi conſentanea ſunt, Cętera fabuloſa eſſe arbitrantur, & ſimilia tragœdijs Poëtarum. Quare nos iuxta ſcripturas ſentimus Eccleſiam propriè dictam eſſe congregationem ſanctorum, qui uerè credunt Euangelio Chriſti, & habent Spiritum ſanctum. Et tamen fatemur multos hypocritas & malos his in hac uita admixtos, habere ſocietatem externorum ſignorum, qui ſunt membra Eccleſiæ ſecundum ſocietatem externorum ſignorum. Ideocꝫ gerunt officia in Eccleſia, Nec adimit Sacramentis efficaciam, quod per indignos tractantur, quia repræſentant Chriſti perſonam, propter uocationem Eccleſiæ, non repræſentant proprias perſonas ut teſtatur Chriſtus: Qui uos audit me audit. Cum uerbum Chriſti, cum ſacramenta porrigunt, Chriſti uice & loco porrigunt. Id docet nos illa uox Chriſti, ne indignitate miniſtrorum offendamur. Sed de hac re ſatis clarè diximus in Confeſſione, nos improbare Donatiſtas & Vigleuiſtas, qui ſenſerunt

Non adimit Sacramentis efficaciam indignitas miniſtrorum.

homines

homines peccare, accipientes ſacramenta ab indignis in Eccleſia. Hæc in præſentia uidebantur ſufficere ad defenſionem deſcriptionis Eccleſiæ, quam tradidimus. Necq; uidemus, cum Eccleſia propriè dicta, appelletur corpus Chriſti, quomodo aliter deſcribenda fuerit, quàm nos deſcripſimus. Conſtat enim impios ad regnum & corpus diaboli pertinere, qui impellit & habet captiuos impios. Hæc ſunt luce meridiana clariora, quæ tamen ſi pergent calumniari aduerſarij, non grauabimur copioſius reſpondere.

Damnant aduerſarij & hanc partem Septimi articuli, ꝙ diximus ad ueram unitatem Eccleſiæ ſatis eſſe conſentire de doctrina Euangelij, & adminiſtratione ſacramentorum, nec neceſſe eſſe, ubicq; ſimiles traditiones humanas eſſe, ſeu ritus aut ceremonias ab hominibus inſtitutas. Hic diſtinguunt uniuerſales & particulares ritus, & probant articulum noſtrum, ſi intelligatur de particularibus ritibus, de uniuerſalibus ritibus, non recipiunt. Non ſatis intelligimus quid uelint aduerſarij. Nos de uera, hoc eſt, ſpirituali unitate loquimur, ſine qua nō poteſt exiſtere fides in corde, ſeu iuſticia cordis coram Deo. Ad hanc dicimus non eſſe neceſſariam ſimilitudinem rituum humanorum, ſiue uniuerſalium, ſiue particularium, quia iuſticia fidei, non eſt iuſticia alligata certis traditionibus, ſicut iuſticia legis erat alligata Moſaicis ceremonijs, quia illa iuſticia cordis, eſt res uiuificans corda. Ad hanc uiuificationem nihil conducunt humanæ traditiones, ſiue uniuerſales, ſiue particulares, nec ſunt effectus Spiritus ſancti, ſicut caſtitas, patientia, timor Dei, dilectio proximi, & opera dilectionis.

Non eſt neceſſaria ſimilitudo rituum in Eccleſia.

Nec leues cauſæ fuerunt, cur hunc articulum proponeremus. Conſtat. n. multas ſtultas opiniones de traditionibus ſerpſiſſe in Eccleſiam. Nonnulli putauerunt humanas traditiones, neceſſarios cultus eſſe ad promerendam iuſtificationem. Et poſtea diſputauerunt, qui fieret, ꝙ tanta uarietate coleretur Deus, quaſi uerò obſeruationes illæ eſſent cultus, & non potius externæ & politicæ ordinationes, nihil ad iuſticiam cordis ſeu cultum Dei pertinentes, quæ alibi caſu, alibi propter quaſdam probabiles rationes uariant. Item aliæ Eccleſiæ, alias propter tales traditiones excommunicauerunt, ut propter obſeruationem Paſcatis, picturas & res ſimiles. Vnde imperiti exiſtimauerunt, fidem ſeu iuſticiam cordis coram Deo, non poſſe exiſtere ſine his obſeruationibus. Extant enim de hoc negocio multa inepta ſcripta Summiſtarum & aliorum.

Sed ſicut diſſimilia ſpacia dierum ac noctium non lædunt unitatem Eccleſiæ, Ita ſentimus non lædi ueram unitatem Eccleſiæ diſſimilibus ritibus inſtitutis ab hominibus. Quanquam placet nobis, ut uniuerſales ritus, propter tranquillitatem ſeruentur, ſicut & nos in Eccleſijs, ordinem Miſſæ, diem Dominicum, & alios dies feſtos celebriores libenter ſeruamus. Et gratiſſimo animo amplectimur utiles ac ueteres ordinationes, præſertim cum contineant pædagogiā, qua prodeſt populū & imperitos aſſueſacere ac docere. Sed nō diſputamus nunc, an conducat propter tranquillitatem aut corporalem utilitatem ſeruare. Alia res agitur, Diſputatur. n, Vtrū obſeruationes traditionum humanarū ſint cultus neceſſarij ad iuſticiam coram Deo. Hoc eſt κρινόμενον in hac controuerſia, quo conſtituto, poſtea iudicari poteſt, utrum ad ueram unitatem Eccleſiæ neceſſe ſit ubicq; ſimiles eſſe traditiones humanas. Si enim traditiones humanæ non ſunt cultus neceſſarij ad iuſticiā coram Deo, ſequitur poſſe iuſtos & filios Dei eſſe, etiamſi quas traditiones non habent, quæ alibi receptæ ſunt. Vt ſi forma ueſtitus Germanici non eſt cultus Dei neceſſarius ad iuſticiam coram Deo, ſequitur

Ritus humana autoritate traditi non ſunt neceſſarij ad iuſticiam coram Deo.

quitur poſſe iuſtos ac filios Dei & Eccleſiam Chriſti eſſe, etiam ſi qui utantur non Germanico, ſed Gallico ueſtitu. Hoc clarè docet Paulus ad Coloſſenſes, cum ait: Nemo uos iudicet in cibo aut in potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorum, quæ ſunt umbra futurorum, corpus autem Chriſti. Item: Si mortui eſtis cum Chriſto ab elemẽtis mundi, quid adhuc tanquam uiuentes mundo decreta facitis? Ne tetigeritis, neq; guſtaueritis, neq; contrectaueritis, quæ omnia pereunt, uſu conſumpta, & ſunt præcepta & doctrinæ hominum, ſpeciem habentia ſapientiæ in ſuperſtitione & humilitate. Eſt enim ſententia, cum iuſticia cordis ſit res ſpiritualis, uiuificans corda, & conſtet, quod traditiones humanæ non uiuificent corda, nec ſint effectus Spiritus ſancti, ſicut dilectio proximi, caſtitas &c. nec ſint inſtrumenta per quæ Deus mouet corda ad credendum, ſicut uerbum & ſacramenta diuinitus tradita, ſed ſint uſus rerum nihil ad cor pertinentium, quæ uſu pereant, non eſt ſentiendum q̃ ſint neceſſariæ ad iuſticiam coram Deo. Et in eandem ſententiam inquit, Rom. 14. Regnum Dei non eſt eſca & potus, ſed iuſticia & pax, & gaudium in Spiritu ſancto. Sed non eſt opus citare multa teſtimonia, cum ubiq; ſint obuia in ſcripturis, & nos plurima in Confeſſione congeſſerimus in poſterioribus articulis. Et huius controuerſiæ κρινόμενον infra paulò poſt repetendum erit, uidelicet, Vtrum traditiones humanæ ſint cultus neceſſarij ad iuſticiam coram Deo, Vbi de hac re copioſius diſputabimus. Aduerſarij dicunt uniuerſales traditiones, ideo ſeruandas eſſe, quia exiſtimentur ab Apoſtolis tradita eſſe. O religioſos homines. Ritus ab Apoſtolis ſumptos retineri uolunt. Non uolunt retinere doctrinam Apoſtolorum. Sic iudicandum eſt de ritibus illis, ſicut ipſi Apoſtoli in ſuis ſcriptis iudicant. [*Ritus Apoſtolorum quo fine traditi & obſeruati.*] Non. n. uoluerunt Apoſtoli nos ſentire, quod per tales ritus iuſtificemur, quod tales ritus ſint res neceſſariæ ad iuſticiam coram Deo. Non uoluerunt Apoſtoli tale onus imponere conſcientijs, nõ uoluerunt iuſticiam & peccatum collocare in obſeruationibus dierum, ciborum & ſimilium rerum. Imò Paulus appellat huiuſmodi opiniones, doctrinas dæmoniorum. Itaq; uoluntas & conſilium Apoſtolorum ex ſcriptis eorum quæri debet, non eſt ſatis allegare exemplum. Seruabant certos dies, non quod ea obſeruatio ad iuſtificationem neceſſaria eſſet, ſed ut populus ſciret, quo tempore conueniendum eſſet, ſeruabant & alios quoſdam ritus, ordinem lectionum ſi quando conueniebant. Quædam etiam ex patrijs moribus, ut fit, retinebat populus, quæ Apoſtoli nonnihil mutata, ad hiſtoriam Euangelij accommodauerunt, ut Paſcha, Pentecoſten, ut non ſolum docendo, ſed etiam per hęc exempla memoriam maximarum rerum traderent poſteris. Quòd ſi hæc tradita ſunt, tanquam neceſſaria ad iuſtificationem, cur in his ipſis poſtea multa mutarunt Epiſcopi? Quod ſi erant Iuris diuini, non licuit ea mutare autoritate humana. Paſcha ante Synodũ Nicenam, alij alio tempore ſeruabant. [*De obſeruatione feſti Paſcæ.*] Neq; hæc diſſimilitudo læſit fidem. Poſtea ratio inita eſt, ne incideret noſtrum Paſcha in Iudaici Paſchatis tempus. At Apoſtoli iuſſerant Eccleſias ſeruare Paſcha, cum fratribus conuerſis ex Iudaiſmo. Itaq; hunc morem quædam gentes pertinaciter poſt Synodum Nicenam retinuerunt, ut Iudaicum tempus obſeruarent. Verum Apoſtoli decreto illo non uoluerunt Eccleſijs imponere neceſſitatem, id q̃ uerba decreti teſtantur. Iubent. n. ne quis curet, etiamſi fratres ſeruantes Paſcha non rectè ſupputent tempus. Verba Decreti extant apud Epiphanium, ὑμεῖς μὴ ψηφίζετε, ἀλλὰ ποιεῖτε, ὅταν οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν, οἱ ἐκ περιτομῆς, μετὰ αὐτῶν ἅμα ποιεῖτε κἄντε πλανηθῶσι μηδὲν ὑμῖν μελέτω.

Hæc

Hęc ſcribit Epiphanius uerba eſſe Apoſtolorū in Decreto quodam poſita de Paſchate, in quibus prudens Lector facile poteſt iudicare, Apoſtolos uoluiſſe populo ſtultam opinionem de neceſſitate certi temporis eximere, cum prohibent curare, etiamſi in ſupputando erretur. Porrò quidam in oriente, qui Audiani appellati ſunt ab autore dogmatis, propter hoc decretum Apoſtolorum contenderunt Paſcha cum Iudæis ſeruandum eſſe. Hos reuellens Epiphanius laudat decretum, & inquit nihil continere quod diſſentiat à fide, aut Eccleſiaſtica regula & uituperant Audianos, quod non rectè intelligant τὸ ῥητὸν, & interpretatur in hanc ſententiam in quam nos interpretamur, quod non ſenſerint Apoſtoli referre, quo tempore ſeruaretur Paſcha, Sed quia præcipui fratres ex Iudæis conuerſi erant, qui morem ſuum ſeruabant, horum exemplum propter concordiam uoluerint reliquos ſequi. Et ſapienter admonuerunt lectorem Apoſtoli, ſe neq; libertatem Euangelicam tollere, neq; neceſſitatem conſcientiis imponere, quia audiunt, non eſſe curandum etiamſi erretur in ſupputando.

Multa huius generis colligi poſſunt ex hiſtoriis, in quibus apparet diſſimilitudinem humanarum obſeruationum, non lædere unitatem fidei. Quanquam quid opus eſt diſputatione? Omnino quid ſit iuſticia fidei, quid ſit regnum Chriſti, non intelligunt aduerſarii, ſi iudicant neceſſariam eſſe ſimilitudinem obſeruationum in cibis, diebus, ueſtitu, & ſimilibus rebus quæ non habent mandatum Dei. Videte autem religioſos homines, aduerſarios noſtros, Requirunt ad unitatem Eccleſiæ, ſimiles obſeruationes humanas, cum ipſi mutauerint ordinationem Chriſti, in uſu Cœnę, quæ certè fuit antea ordinatio uniuerſalis. Quōd ſi ordinationes uniuerſales neceſſariæ ſunt, cur mutant ipſi ordinationem Cœnæ Chriſti, quæ non eſt humana, ſed diuina? Sed de hac tota controuerſia infra aliquoties dicendum erit.

Hypocritæ & mali admixti ſunt Eccleſiæ.

Octauus articulus approbatus eſt totus, in quo confitemur, quod hypocritæ & mali admixti ſint Eccleſiæ, Et quod Sacramenta ſint efficacia, etiamſi per malos miniſtros tractentur, quia miniſtri funguntur uice Chriſti, non repręſentant ſuam perſonam. Iuxta illud: Qui uos audit, me audit, Impii doctores deſerendi ſunt, quia hi iam non funguntur perſona Chriſti, ſed ſunt Antichriſti. Et Chriſtus ait: Cauete à Pſeudoprophetis. Et Paulus: Si quis aliud Euangelium euangelizauerit, anathema ſit.

Sacerdotibus licet tenere proprium.

Cæterum monuit nos Chriſtus, in collationibus de Eccleſia, ne offenſi priuatis uitiis ſiue ſacerdotum, ſiue populi, ſchiſmata excitemus, ſicut ſceleratè fecerunt Donatiſtæ. Illos uerò qui ideo excitauerunt ſchiſmata, quia negabant Sacerdotibus licere, tenere poſſeſſiones aut proprium, planè ſeditioſos iudicamus. Nam tenere proprium ciuilis ordinatio eſt. Licet autem Chriſtianis uti ciuilibus ordinationibus, ſicut hoc aëre, hac luce, cibo, potu. Nam ut hæc rerum natura, & hi ſiderum certi motus, uerè ſunt ordinatio Dei, & conſeruantur à Deo, ita legitimæ politiæ uerè ſunt ordinatio Dei, & retinentur ac defenduntur à Deo aduerſus Diabolum.

Pueri baptiſandi ſunt.

Nonus articulus approbatus eſt, in quo confitemur, quod Baptiſmus ſit neceſſarius ad ſalutem, & quod pueri ſint baptizandi, & quod baptiſmus puerorum non ſit irritus, ſed neceſſarius, & efficax ad ſalutem. Et quoniam Euangelium pure ac diligenter apud nos docetur, Dei beneficio hunc quoq; fructum ex eo capimus, quod in Eccleſiis noſtris nulli extiterunt Anabaptiſtæ, quia populus

pulus uerbo Dei aduerſus impiam & ſeditioſam factionem illorum latronum munitus eſt. Et cum plærosq; alios errores Anabaptiſtarum damnamus, tum hunc quoq;, quod diſputant baptiſmum paruulorum inutilem eſſe. Certiſſimum eſt enim quod promiſſio ſalutis pertinet etiam ad paruulos. Neq; uero pertinet ad illos qui ſunt extra Eccleſiam Chriſti, ubi nec uerbum, nec ſacramenta ſunt, quia regnum Chriſti tantum cum uerbo & ſacramentis exiſtit. Igitur neceſſe eſt baptizare paruulos, ut applicetur eis promiſſio ſalutis, iuxta mandatum Chriſti, Baptizate omnes gentes, Vbi ſicut offertur omnibus ſalus, ita offertur omnibus baptiſmus, uiris, mulieribus, pueris, infantibus. Sequitur igitur clarè, infantes baptiſandos eſſe, quia ſalus cum baptiſmo offertur.

Secundo manifeſtum eſt, quod Deus approbat baptiſmum paruulorum. Igitur Anabaptiſtæ impie ſentiunt, qui damnant baptiſmum paruulorum. Quod autem Deus approbat baptiſmum paruulorum, hoc oſtendit, quod Deus dat Spiritum ſanctum ſic baptizatis, Nam ſi hic baptiſmus irritus eſſet, nullis daretur Spiritus ſanctus, nulli fierent ſalui, deniq; nulla eſſet Eccleſia. Hæc ratio bonas & pias mentes, uel ſola ſatis confirmare poteſt contra impias & fanaticas opiniones Anabaptiſtarum.

Decimus articulus approbatus eſt, in quo confitemur, nos ſentire, quod in Cœna Domini uerè & ſubſtantialiter adſint, corpus & ſanguis Chriſti, & uerè exhibeantur cum illis rebus, quæ uidentur pane & uino, his qui ſacramentum accipiunt. Hanc ſententiam conſtanter defenderunt noſtri concionatores. Et comperimus non tantum Romanam Eccleſiam affirmare corporalem præſentiam Chriſti, ſed idem & nunc ſentire, & olim ſenſiſſe Græcam Eccleſiam, ut teſtatur Canon Miſſæ apud Græcos.

In Cœna corpus & ſanguis uerè exhibentur cum pane & uino.

Et extant quorundam ſcriptorũ teſtimonia. Nam Cyrillus in Iohannem cap. 15. inquit, Chriſtum corporaliter nobis exhiberi in Cœna, Sic.n.ait: Non tamen negamus recta nos fide caritateq; ſincera, Chriſto ſpiritualiter coniungi. Sed nullam nobis coniunctionis rationem ſecundum carnem cum illo eſſe, id profectò pernegamus, Idq; à diuinis ſcripturis omnino alienum dicimus. Quis enim dubitauit Chriſtum etiam ſic uitem eſſe, nos uero palmites, qui uitam inde nobis acquirimus? Audi Paulum dicentem, quia omnes unum corpus ſumus in Chriſto, quia etſi multi ſumus, unum tamen in eo ſumus. Omnes enim uno pane participamus. An fortaſſe putat ignotam nobis myſticæ benedictionis uirtutem eſſe? quæ cum in nobis ſit, nonne corporaliter quoq; facit, communicatione carnis Chriſti, Chriſtum in nobis habitare? Et paulo pòſt: Vnde conſiderandum eſt, non habitudine ſolum, quæ per caritatem intelligitur, Chriſtum in nobis eſſe, uerum etiam participatione naturali, etc. Hæc recitauimus, non ut hic diſputationem de hac re inſtitueremus. Nõ enim improbat hunc articulum Cæſ. Maieſtas, ſed ut clarius etiam perſpicerent, quicunq; iſta legent, nos defendere receptam in tota Eccleſia ſententiam, q; in Cœna Domini uerè & ſubſtantialiter adſint corpus & ſanguis Chriſti, & uerè exhibeantur cum his rebus quæ uidentur, pane & uino, Et loquimur de præſentia uiui Chriſti, Scimus enim quod mors ei ultra non dominabitur.

Vndecimus Articulus de retinenda Abſolutione in Eccleſia probatur, Sed de Confeſſione addunt correctionem, uidelicet obſeruandam eſſe conſtitutionem Cap. Omnis utriuſq;, ut & quotannis fiat confeſſio, & quamuis omnia peccata enumerari non queant, tamen diligentiam adhibendam eſſe, ut colli-

gantur,& illa quæ redigi in memoriam poſſunt,recenſeantur. De hoc toto articulo dicemus paulò pòſt copioſius, cum ſentētiam noſtram de pœnitentia totam explicabimus. Conſtat nos beneficium Abſolutionis,& poteſtatem clauium,ita illuſtrauiſſe & ornauiſſe, ut multæ afflictæ conſcientiæ, ex doctrina noſtrorum, conſolationem conceperint, poſtquàm audiuerunt mandatum Dei eſſe,imò propriam Euangelij uocem,ut Abſolutioni credamus,& certò ſtatuamus nobis gratis donari remiſſionem peccatorum propter Chriſtum, & ſentiamus uerè nos hac fide reconciliari Deo. Hæc ſententia, multas pias mentes erexit, & initiò commendationem maximam, apud omnes bonos uiros attulit Luthero, cum oſtendit certam & firmam conſolationem conſcientijs, quia antea tota uis Abſolutionis erat oppreſſa doctrinis operum,cum de fide, & gratuita remiſſione nihil docerent Sophiſtæ & Monachi.

Cęterum de tempore,certè in Eccleſijs noſtris plurimi ſępè in anno utuntur ſacramentis,Abſolutione,& Cœna Domini,Et qui docent,de dignitate, de fructibus ſacramentorum ita dicunt, ut inuitent populum, ut ſæpè utantur Sacramentis. Extant enim in hac re multa à noſtris ita ſcripta,ut aduerſarij,ſi qui ſunt boni uiri,haud dubiè probent ac laudent. Denunciatur & excommunicatio flagitioſis & contemptoribus ſacramentorum.Hæc ita fiunt, et iuxta Euangelium, & iuxta ueteres Canones. Sed certum tempus non præſcribitur, quia non omnes pariter eodem tempore idonei ſunt. Imò ſi accurrant eodem tempore omnes,non poſſunt ordine audiri,et inſtitui homines.Et ueteres Canones ac Patres,non conſtituunt certum tempus, Tantum ita dicit Canon: Si qui intrant Eccleſiam Dei, & deprehenduntur nunquam communicare, admoneantur, Quod ſi non communicant, ad pœnitentiam accedant. Si communicant, non ſemper abſtineant,Si non fecerint, abſtineant. Chriſtus ait illos ſibi iudicium manducare qui manducant indignè. Ideo Paſtores non cogunt hos, qui non ſunt idonei,ut ſacramentis utantur.

Veteres Canones & Patres nullum conſtituunt certum tempus uſui Cœnæ Dominicæ.

De enumeratione peccatorum in Confeſſione, ſic docentur homines, ne laquei inijciantur conſcientijs. Etiamſi prodeſt rudes aſſuefacere, ut quædam enumerent,ut doceri facilius poſſint. Verum diſputamus nunc,quid ſit neceſſarium iure diuino. Non igitur debebant aduerſarij nobis allegare conſtitutionem, Omnis utriuſq;, quæ nobis non eſt ignota, Sed ex iure diuino oſtendere, ꝙ enumeratio peccatorum ſit neceſſaria ad conſequendam remiſſionem. Tota Eccleſia per uniuerſam Europam ſcit, quales laqueos iniecerit conſcientijs illa particula conſtitutionis,quæ iubet omnia peccata confiteri. Nec tantum habet incommodi textus per ſe, quantum poſtea affinxerunt Summiſtę qui colligunt circumſtantias peccatorum. Quales ibi Labyrinthi,quanta carnificina fuit optimarum mentium? Nam feros & prophanos iſta terriculamenta nihil mouebant.

Enumeratio peccatorum in confeſſione laqueos inijcit conſcientijs.

Poſtea quales tragœdias excitauit quæſtio, de proprio ſacerdote inter Paſtores,& fratres,qui tunc minimè erant fratres,cum de regno confeſſionum belligerabantur.Nos igitur ſentimus enumerationem peccatorum non eſſe neceſſariam Iure diuino,Idq; placet Panormitano, & plæriſq; alijs eruditis Iuriſconſultis. Nec uolumus imponere neceſſitatem conſcientijs noſtrorum per conſtitutionem illam,Omnis utriuſq;, de qua perinde iudicamus, ut de alijs traditionibus humanis,de quibus ſentimus,quòd non ſint cultus ad iuſtificationem neceſſarij.Et hæc conſtitutio rem impoſſibilem præcipit, ut omnia peccata confiteantur.

Enumeratio peccatorum non eſt neceſſaria.

teantur. Conſtat autem plurima nos nec meminiſſe, nec intelligere, iuxta illud: Delicta quis intelligit?

Si ſint boni Paſtores, ſcient quatenus proſit examinare rudes, ſed illam carnificinam Summiſtarum confirmare non uolumus, quę tamen minus fuiſſet intolerabilis, ſi uerbum unum addidiſſent de fide conſolante, & erigente conſcientias. Nunc de hac fide conſequente remiſſionem peccatorum, nulla eſt ſyllaba, in tanta mole conſtitutionum, gloſſarum, Summarum, Confeſſionalium: Nuſquam ibi Chriſtus legitur. Tantum leguntur ſupputationes peccatorum. Et maxima pars conſumitur in peccatis, contra traditiones humanas, quæ eſt uaniſſima. Hæc doctrina adegit multas pias mentes ad deſperationem, quæ non potuerunt acquieſcere, quia ſentiebant Iure diuino neceſſariam eſſe enumerationem, & tamen experiebantur impoſſibilem eſſe. Sed hærent alia non minora uicia in doctrina aduerſariorum de pœnitentia, quæ iam recenſebimus.

DE POENITENTIA.

IN articulo duodecimo probant primam partem qua exponimus, Lapſis poſt Baptiſmum contingere poſſe remiſſionem peccatorum, quocunque tempore, & quotieſcunque conuertuntur. Secundam partem damnant, in qua pœnitentiæ partes dicimus eſſe contritionem & fidem, Negant fidem eſſe alteram partem pœnitentiæ. Quid hic Carole Cæſar inuictiſſime faciamus? Hæc eſt propria uox Euangelij, quòd fide conſequamur remiſſionem peccatorum. Hanc uocem Euangelij damnant iſti ſcriptores confutationis. Nos igitur nullo modo aſſentiri confutationi poſſumus. Non poſſumus ſaluberrimam uocem Euangelij, & plenam conſolationis damnare. Quid eſt aliud negare, quod fide conſequamur remiſſionem peccatorum, quàm contumelia afficere ſanguinem & mortem Chriſti? Rogamus igitur te Carole Cæſar Inuictiſsime, ut nos de hac re maxima, quæ præcipuum Euangelij locum, quæ ueram Chriſti cognitionem, quæ uerum cultum Dei continet, patienter ac diligenter audias & cognoſcas. Comperient enim omnes boni uiri, nos in hac re præcipuè docuiſſe uera, pia, ſalubria, & neceſſaria uniuerſæ Eccleſiæ Chriſti. Comperient ex ſcriptis noſtrorum plurimum lucis acceſſiſſe Euangelio, & multos pernicioſos errores emendatos eſſe, quibus antea obruta fuit doctrina de pœnitentia, per Scholaſticorum & Canoniſtarum opiniones. *Partes pœnitentiæ, contritio & fides.*

Ac priuſquam accedimus ad defenſionem noſtræ ſententiæ, hoc præfandum eſt. Omnes boni uiri, omnium ordinum, ac Theologici ordinis etiam, haud dubiè fatentur, ante Lutheri ſcripta, confuſiſſimam fuiſſe doctrinam pœnitentiæ. Extant libri Sententiariorum, ubi ſunt infinitæ quæſtiones, quas nulli Theologi unquam ſatis explicare potuerunt. Populus neque rei ſummam cõplecti potuit, nec uidere quę præcipuè requirerentur in pœnitentia, ubi quęrenda eſſet pax conſcientiæ. Prodeat nobis aliquis ex aduerſarijs, qui dicat, quando fiat remiſſio peccatorum. Bone Deus, quantæ tenebræ ſunt? Dubitant, utrum in attritione, uel in contritione fiat remiſſio peccatorum. Et ſi fit propter contritionem, quid opus eſt Abſolutione, quid agit poteſtas clauium, ſi peccatum iam eſt remiſſum? Hic uerò multò magis etiam ſudant, & poteſtatem clauium impiè extenuant. Alij ſomniant poteſtate clauium non remitti culpam, ſed mutari pœnas æternas in temporales. Ita ſaluberrima poteſtas, *Labyrinthi aduerſariorũ in doctrina pœnitentiæ.*

eſſet miniſterium non uitæ,& ſpiritus, ſed tantum iræ, & pœnarum. Alij uidelicet cautiores fingunt poteſtate clauium, remitti peccata coram Eccleſia, non coram Deo. Hic quoq; perniciofus error eſt. Nam ſi poteſtas clauium non conſolatur nos coram Deo, quæ res tandem reddet pacatam conſcientiam? Iam illa ſunt magis etiam perplexa. Docent nos contritione mereri gratiam. Vbi ſi quis interroget, quare Saul, Iudas, & ſimiles non conſequantur gratiam, qui horribiliter contriti ſunt. Hic de fide, & de Euangelio reſpondendum erat, quod Iudas non crediderit, non erexerit ſe Euangelio & promiſſione Chriſti. Fides enim oſtendit diſcrimen inter contritionem Iudæ & Petri. Verum aduerſarij de lege reſpondent, quod Iudas non dilexerit Deum, ſed timuerit pœnas. Quando autem territa conſcientia, præſertim in ſerijs, ueris, & illis magnis terroribus, qui deſcribuntur in Pſalmis ac Prophetis, & quos certè deguſtant iſti, qui uerè conuertuntur, iudicare poterit, Vtrum Deum propter ſe timeat, an fugiat æternas pœnas. Hi magni motus literis et uocabulis diſcerni poſſunt, re ipſa non ita diuelluntur, ut iſti ſuaues Sophiſtæ ſomniant. Hic appellamus iudicia omnium bonorum & ſapientum uirorum, Hi haud dubiè fatebuntur has diſputationes apud aduerſarios perplexiſſimas & intricatiſſimas eſſe. Et tamen agitur de re maxima, de præcipuo Euangelij loco, de remiſſione peccatorum. Tota hæc doctrina de his quæſtionibus, quas recenſuimus, apud aduerſarios plena eſt errorum & hypocriſis, & obſcurat beneficium Chriſti, poteſtatem clauium, & iuſticiam fidei.

Errores de enumeratione delictorum.

Hæc fiunt in primo actu, Quid cum uentum eſt ad Confeſſionem? Quantum ibi negocij eſt in illa infinita enumeratione peccatorum, quæ tamen magna ex parte conſumitur in traditionibus humanis, Et quò magis crucientur bonæ mentes, fingunt hanc enumerationem eſſe Iuris diuini, Et cum ipſam enumerationem exigant, prętextu Iuris diuini, interim de abſolutione, quæ uerè eſt Iuris diuini, frigidè loquuntur. Fingunt ipſum ſacramentum ex opere operato cõferre gratiam ſine bono motu utentis, De fide apprehendente abſolutionem & conſolante conſcientiam, nulla fit mentio. Hoc uerè eſt, quod dici ſolet ἀπιέναι πρὸ τῶν μυστηρίων. Reſtat tertius actus de ſatisfactionibus, Hic uerò habẽt cõfuſiſſimas diſputationes. Fingunt æternas pœnas, mutari in pœnas purgatorij. Et harum partem remitti poteſtate clauium, partem docent redimendam eſſe ſatisfactionibus. Addunt amplius, quòd oporteat ſatisfactiones eſſe opera ſupererogationis. & hæc conſtituunt in ſtultiſsimis obſeruationibus, uelut in peregrinationibus, Roſarijs, aut ſimilibus obſeruationibus, quæ non habent mandata Dei, Deinde ſicut purgatorium ſatisfactionibus redimunt, Ita excogitata eſt ars redimendi ſatisfactiones, quę fuit quæſtuoſiſſima. Vendunt enim indulgentias, quas interpretantur eſſe remiſſiones ſatisfactionum. Et hic quæſtus non ſolum ex uiuis, ſed multò amplior eſt ex mortuis. Nec ſolum indulgentijs, ſed etiam ſacrificio Miſſæ redimunt ſatisfactiones mortuorum, denique infinita res eſt, de ſatisfactionibus inter hæc ſcandala, (non enim poſſumus enumerare omnia, & doctrinas dæmoniorum) iacet obruta doctrina de iuſticia fidei in Chriſtum, & de beneficio Chriſti. Quare intelligunt omnes boni uiri, utiliter & piè reprehenſam eſſe doctrinam Sophiſtarum & Canoniſtarum, de pœnitentia. Nam hæc dogmata apertè falſa ſunt, & non ſolum aliena à ſcripturis ſanctis, ſed etiam ab Eccleſiaſticis patribus.

Figmenta aduerſariorum de ſatisfactione.

Capita falſæ doctrinæ aduerſariorum de pœnitẽtia.

I. Quòd per bona opera extra gratiam facta mereamur ex pacto diuino gratiam.

II. Quòd

II. Quòd per attritionem mereamur gratiam.
III. Quòd ad deletionem peccati, ſola deteſtatio criminis ſufficiat.
IIII. Quòd propter contritionem, non fide in Chriſtum, conſequamur remiſſionem peccatorum.
V. Quòd poteſtas clauium ualeat ad remiſſionem peccatorum, non coram Deo, ſed coram Eccleſia.
VI. Quòd poteſtate clauium non remittantur peccata coram Deo, ſed quod ſit inſtituta poteſtas clauium, ut mutet pœnas æternas in temporales, ut imponat certas ſatisfactiones conſcientijs, ut inſtituat nouos cultus, & ad tales ſatisfactiones & cultus obliget conſcientias.
VII. Quod enumeratio delictorum in Confeſſione de qua præcipiunt aduerſarij ſit neceſſaria Iure diuino.
VIII. Quod Canonicæ ſatisfactiones, neceſſariæ ſint ad pœnam purgatorij redimendam, aut proſint tanquam compenſatio ad tollendam culpam. Sic enim imperiti intelligunt.
IX. Quòd ſuſceptio ſacramenti pœnitentię, ex opere operato, ſine bono motu utentis, hoc eſt, ſine fide in Chriſtum conferat gratiam.
X. Quòd poteſtate clauiũ per indulgentias liberentur animę ex purgatorio.
XI. Quòd in reſeruatione caſuum, non ſolum pœna Canonica, ſed etiam culpa reſeruari debeat, in eo, qui uerè conuertitur.

Nos igitur, ut explicaremus pias conſcientias ex his labyrinthis Sophiſtarum, conſtituimus duas partes pœnitentiæ, uidelicet contritionem & fidem. Si quis uolet addere tertiam, uidelicet, dignos fructus pœnitentiæ, hoc eſt, bona opera ſequentia conuerſionem, non refragabimur. Neq; ignoramus, q uocabulum pœnitentiæ Grãmaticis ſignificet, improbare id q antea probabamus, Id magis quadrat ad contritionem, quàm ad fidem. Sed nos hic docendi cauſa, pœnitentiam totam conuerſionem intelligimus, in qua duo ſunt termini mortificatio & uiuificatio. Nos uocamus uſitatis nominibus contritionem et fidem.

Partibus pœnitentiæ poteſt addi tertia. Noua obedientia.

De contritione præcidimus illas ocioſas & infinitas diſputationes, quando ex dilectione Dei, quando ex timore pœnæ doleamus. Sed dicimus contritionem eſſe ueros terrores conſcientiæ, quæ Deum ſentit iraſci peccato & dolet ſe peccaſſe. Et hæc contritio ita fit, quando uerbo Dei arguuntur peccata, quia hæc eſt ſumma prædicationis Euangelij, Arguere peccata, & offerre remiſſionẽ peccatorum, & iuſticiam propter Chriſtum, & Spiritũ ſanctum, & uitam æternam, & ut renati benefaciamus. Sic complectitur ſummam Euangelij Chriſtus, cum ait, Luc. ult: Prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum inter omnes gentes. Et de his terroribus loquitur ſcriptura, ut Pſal. 37. Quoniam iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum, Sicut onus graue, grauatæ ſunt ſuper me etc. Afflictus ſum & humiliatus ſum nimis, rugiebam à gemitu cordis mei. Et Pſal. 6. Miſerere mei domine, quoniam infirmus ſum, Sana me domine, quoniã conturbata ſunt oſſa mea, Et anima mea turbata eſt ualde, Et tu domine uſq; quo? Et Eſai. 38. Ego dixi in dimidio dierum meorum uadam ad portas inferi, Sperabã uſq; ad mane. Quaſi Leo ſic contriuit omnia oſſa mea. In his terroribus ſentit conſcientia iram Dei aduerſus peccatum, quæ eſt ignota ſecuris hominibus ſecundum carnem ambulantibus. Videt peccati turpitudinem, & ſeriò dolet ſe peccaſſe, etiam fugit interim horribilem iram Dei, quia nõ poteſt eam ſuſtinere humana natura, niſi ſuſtẽtetur uerbo Dei. Ita Pau-

Contritio quid ſit & quomodo fiat.

 lus ait,

lus ait, per legem legi mortuus ſum. Lex enim tantum accuſat & terret conſcientias. In his terroribus aduerſarij noſtri nihil de fide dicunt. Ita tantum proponunt uerbum, quod arguit peccata. Quod cum ſolum traditur, doctrina legis eſt, non Euangelij. His doloribus ac terroribus dicunt homines mereri gratiam, ſi tamen diligunt Deum. At quomodo diligent Deum homines in ueris terroribus cum ſentiunt horribilem & inexplicabilem humana uoce iram Dei? Quid aliud niſi deſperationem docent, qui in his terroribus tantum oſtendunt Legem?

Fides altera pars pœnitentiæ. Nos igitur addimus alteram partem pœnitentiæ de fide in Chriſtum, quod in his terroribus debeat conſcientijs proponi Euangelium de Chriſto, in quo promittitur gratis remiſſio peccatorum de Chriſto. Debent igitur credere, quod propter Chriſtum gratis remittuntur ipſis peccata. Hæc fides erigit, ſuſtentat, & uiuificat contritos, iuxta illud: Iuſtificati ex fide pacem habemus. Hæc fides conſequitur remiſſionem peccatorum. Hæc fides iuſtificat coram Deo, ut idem locus teſtatur: Iuſtificati ex fide. Hæc fides oſtendit diſcrimen inter contritionem Iudæ & Petri, Saulis & Dauidis. Ideo Iudæ aut Saulis contritio non prodeſt, quia non accedit ad eam hęc fides apprehendens remiſſionem peccatorum donatam propter Chriſtum. Ideo prodeſt Dauidis aut Petri contritio, quia ad eam fides accędit, apprehendens remiſſionem peccatorum donatam propter Chriſtum. Nec prius dilectio adeſt, quàm ſit facta fide reconciliatio. Lex enim non fit ſine Chriſto, iuxta illud: Per Chriſtum habemus acceſſum ad Deum. Et hæc fides paulatim creſcit & per omnem uitam luctatur cum peccato, ut uincat peccatum & mortem. Cæterum fidem ſequitur dilectio, ut ſupra diximus. Et *Timor filialis & ſeruilis.* ſic clarè definiri poteſt filialis timor, talis pauor qui cum fide coniunctus eſt, hoc eſt, ubi fides conſolatur, & ſuſtentat pauidum cor. Seruilis timor, ubi fides non ſuſtentat pauidum cor.

Porrò poteſtas clauium adminiſtrat & exhibet Euangelium per Abſolutionem, quæ eſt uera uox Euangelij. Ita & abſolutionem complectimur, cum de fide dicimus, quia fides eſt ex auditu, ut ait Paulus. Nam audito Euangelio, audita Abſolutione, erigitur & concipit conſolationem conſcientia. Et quia Deus uerè per uerbum uiuificat, claues uerè coram Deo remittunt peccata, iuxta illud: Qui uos audit me audit. Quare uoci abſoluentis, non ſecus ac uoci de *Abſolutio Sacramentum eſt pœnitentiæ.* cœlo ſonanti credendum eſt. Et Abſolutio propriè dici poteſt ſacramentum pœnitentiæ, ut etiam Scholaſtici theologi eruditiores loquuntur. Interim hæc fides in tentationibus multipliciter alitur per Euangelij ſententias, & per uſum ſacramentorum. Hæc enim ſunt ſigna noui Teſtamenti, hoc eſt, ſigna remiſſionis peccatorum, offerunt igitur remiſſionem peccatorum ſicut clarè teſtantur uerba Cœnæ Domini. Hoc eſt corpus meum quod pro uobis traditur, Hic eſt calix noui Teſtamenti &c. Ita fides concipitur & confirmatur per abſolutionem, per auditum Euangelij, per uſum Sacramentorum, ne ſuccumbat, dum luctatur cum terroribus peccati & mortis. Hæc ratio pœnitentiæ plana & perſpicua eſt & auget dignitatem poteſtatis clauium, & ſacramentorum, & illuſtrat beneficium Chriſti, docet nos uti Mediatore ac propiciatore Chriſto.

Sed quia Confutatio damnat nos, quod has duas partes pœnitentiæ po*Teſtimonia quod contritio et fides ſint*ſuerimus, oſtendendum eſt, quod ſcriptura in pœnitentia, ſeu conuerſione Impij ponat has præcipuas partes. Chriſtus enim inquit Matth. II. Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati eſtis, et ego reficiam uos. Hic duo membra ſunt,

labor

labor & onus ſignificant contritionem, pauores & terrores peccati & mortis. *præcipuæ partes pœnitentiæ.* Venire ad Chriſtum, eſt credere, quòd propter Chriſtum remittantur peccata, cum credimus, uiuificantur corda Spiritu ſancto per uerbum Chriſti. Sunt igitur hic duæ partes præcipuæ, contritio & fides. Et Marci primo Chriſtus ait: Agite pœnitentiam, & credite Euangelio. Vbi in priore particula arguit peccata, in poſteriore conſolatur nos, & oſtendit remiſſionem peccatorum. Nam credere Euangelio, non eſt illa generalis fides, quam habent & Diaboli, ſed propriè eſt credere remiſſionem peccatorum propter Chriſtum donatam. Hæc enim reuelatur in Euangelio. Videtis & hic duas partes coniungi, Contritionem, cum arguuntur peccata, Et fidem, cum dicitur, credite Euangelio. Si quis hic dicat, Chriſtum complecti etiam fructus pœnitentię, ſeu totam nouam uitam, non diſſentiemus. Nam hoc nobis ſufficit, quòd hæ partes præcipuæ nominantur contritio, & fides.

Paulus ferè ubiq; cum deſcribit conuerſionem ſeu renouationem, facit has duas partes, Mortificationem & Viuificationem, ut Coloſſ. 2. In quo circumciſi eſtis circumciſione non manu facta, uidelicet expolitione corporis peccatorum carnis. Et poſtea, in quo ſimul reſuſcitati eſtis per fidem efficaciæ Dei. Hic duæ ſunt partes, Altera eſt expoliatio corporis peccatorum, Altera eſt reſuſcitatio per fidem. Neq; hæc uerba, mortificatio, uiuificatio, expoliatio corporis peccatorum, reſuſcitatio, Platonicè intelligi debent de ſimulata mutatione, Sed mortificatio ſignificat ueros terrores, quales ſunt morientium, quos ſuſtinere natura non poſſet, niſi erigeretur fide. Ita hic expoliationem corporis peccatorum uocat, quam nos dicimus uſitatè contritionem, quia in illis doloribus concupiſcentia naturalis expurgatur. Et uiuificatio intelligi debet, non imaginatio Platonica, ſed conſolatio quæ uerè ſuſtentat fugientem uitam in contritione. Sunt ergo hic duæ partes, contritio & fides. Quia enim conſcientia non poteſt reddi pacata, niſi fide. Ideo ſola fides uiuificat, iuxta hoc dictum: Iuſtus ex fide uiuet.

Et deinde in Coloſſenſibus inquit, Chriſtum delere Chirographum quod per Legem aduerſatur nobis. Hic quoq; duæ ſunt partes, Chirographum & deletio Chirographi. Eſt autem Chirographum conſcientia arguens & condemnans nos, Porrò lex eſt uerbum quod arguit & condemnat peccata. Hæc igitur uox quæ dicit, Peccaui Domino, ſicut Dauid ait, eſt Chirographum. Et hanc uocem impij & ſecuri homines, non emittunt ſeriò, non enim uident, non legunt ſcriptam in corde ſententiam legis. In ueris doloribus ac terroribus cernitur hæc ſententia. Eſt igitur Chirographum ipſa contritio, condemnans nos. Delere Chirographum eſt tollere hanc ſententiam condemnationis ex animo, & ſententiam inſculpere, qua ſentiamus nos liberatos eſſe ex illa condemnatione. Eſt autem fides, noua illa ſententia, quæ abolet priorem ſententiam, & reddit pacem & uitam cordi.

Quanquam quid opus eſt multa citare teſtimonia, cum ubiq; obuia ſint in ſcripturis. Pſalm. 117. Caſtigans caſtigauit me Dominus, & morti non tradidit me. Pſal. 118. Deficit anima mea præ anguſtia, Confirma me uerbo tuo. Vbi in priore membro continetur contritio, in ſecundo modus clarè deſcribitur quomodo in cõtritione recreemur, ſcilicet uerbo Dei ꝗ offert gratiam. Id ſuſtentat & uiuificat corda. Et 1. Reg. 2. Dominus mortificat & uiuificat, deducit ad inferos, & reducit. Horum altero ſignificatur contritio, altero ſignificatur fides,

Et Eſai.28. Dominus iraſcetur, ut faciat opus ſuum. Alienum eſt opus eius, ut operetur opus ſuum. Alienum opus Dei uocat, cum terret, quia Dei proprium opus eſt uiuificare & conſolari. Verum ideo terret, inquit, ut ſit locus conſolationi, et uiuificationi, quia ſecura corda et non ſentientia iram Dei faſtidiunt conſolationem. Ad hunc modum ſolet ſcriptura hæc duo coniungere, terrores & conſolationem, ut doceat hęc pręcipua membra eſſe in pœnitentia, contritionē, & fidem conſolantem & iuſtificantem. Neq; uidemus quo modo natura pœnitentiæ clarius & ſimplicius tradi poſſit. Hæc.n. ſunt duo præcipua opera Dei in hominib. perterrefacere & iuſtificare ac uiuificare perterrefactos. In hæc duo opera diſtributa eſt uniuerſa ſcriptura. Altera pars lex eſt, quæ oſtendit, arguit & condemnat peccata. Altera pars Euangeliū, hoc eſt promiſſio gratię in Chriſto donatæ, & hæc promiſſio ſubinde repetitur in tota ſcriptura, primum tradita Adę, poſtea Patriarchis, deinde à Prophetis illuſtrata. Poſtremò prædicata & exhibita à Chriſto inter Iudæos, & ab Apoſtolis ſparſa in totum mundum. Nam fide huius promiſſionis ſancti omnes iuſtificati ſunt, non propter ſuas attritiones, uel cōtritiones. Et Exempla oſtendunt ſimiliter has duas partes. Adā obiurgatur poſt peccatum, & perterreſit. Hæc fuit contritio. Poſtea promittit Deus gratiam, dicit futurum ſemen, quo deſtruetur regnū diaboli, mors & peccatum, Ibi offert remiſſionem peccati. Hæc ſunt præcipua. Nam etſi poſtea additur pœna, tamen hęc pœna non meretur remiſſionem peccati. Et de hoc genere pœnarum paulo pòſt dicemus. Sic Dauid obiurgatur à Nathan & perterrefactus inquit: Peccaui Domino. Ea eſt contritio. Poſtea oſtendit abſolutionem, Dominus ſuſtulit peccatum tuum, Non morieris. Hæc uox erigit Dauidem, & fide ſuſtentat, iuſtificat, & uiuificat eum, Additur & hic pœna, ſed hæc pœna nō meretur remiſſionem peccatorum. Nec ſemper adduntur peculiares pœnæ, ſed hęc duo ſemper exiſtere in pœnitentia oportet, cōtritionem & fidem, ut Luc.7. Mulier peccatrix uenit ad Chriſtum lachrymans. Per has lachrymas agnoſcitur contritio. Poſtea audit abſolutionem, Remittuntur tibi peccata, Fides tua ſaluam te fecit, uade in pace. Hæc eſt altera pars pœnitentiæ, fides quæ erigit et conſolatur eam. Ex his omnibus apparet pijs lectoribus, nos eas partes pœnitentiæ ponere, quæ propriè ſunt in conuerſione, ſeu regeneratione & remiſſione peccati. Fructus digni & pœnæ ſequuntur regenerationem & remiſsionem peccati. Ideoq; has duas partes poſuimus, ut magis conſpici fides poſſit, quam in pœnitentia requirimus. Et magis intelligi poteſt, quid ſit fides, quam prædicat Euangelium, cum opponitur contritioni ac mortificationi.

Exempla pœnitentiæ.

Et ut totus orbis terrarum uideat, quanta ſit inſcitia ueræ pietatis in noſtris Criticis qui Confutationem ſcripſerunt, addemus & Bernardi ſententiam, qui prorſus ad eundem modum coniungit hæc duo membra in pœnitentia, contritionem & fidem, ſicut nos coniungimus. Verba ſunt hæc in ſermone tertio de annunciatione: Auditam fac mihi mane miſericordiam tuam, quia in te ſperaui Domine. Sola nimirum ſpes apud te miſerationis locum obtinet, nec oleum miſericordiæ, niſi in uaſe fiduciæ ponis. Sed eſt infidelis fiducia, ſolius utique maledictionis capax cum uidelicet in ſpe peccamus. Quanquam nec fiducia illa dicenda ſit, ſed inſenſibilitas quædam & diſſimilitudo pernicioſa. Quæ enim fiducia eſt ei qui periculum non attendit? aut quòd ibi timoris remedium, ubi ne timor ſentitur, nec materia ipſa timoris? Fiducia ſolatium eſt, nec eget ille ſolatio qui lætatur cum malè fecerit & in

peſſimis rebus magis exultat. Rogemus itaq; fratres reſponderi nobis quantas habeamus iniquitates & peccata, ſcelera noſtra & delicta nobis deſideremus oſtendi. Scrutemur uias noſtras & ſtudia noſtra periculaq; uniuerſa uigili intentione penſemus. Dicat quiſq; in pauore ſuo, uadam ad portas inferni, ut iam non niſi in ſola Dei miſericordia reſpiremus. Hæc uera hominis fiducia eſt, à ſe deficientis, & innitentis domino ſuo. Hæc inquam uera fiducia eſt cui miſericordia non denegatur, Propheta teſtante: Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum, & in his qui ſperant ſuper miſericordia eius. Nec parua utiq; ſuppetit nobis, in nobis quidem cauſa timoris, in ipſo autem cauſa fiduciæ. Hactenus Bernardus, cuius ſententiam propterea etiam non inuiti retulimus, ut uideant lectores, quomodo fidem hic intelligamus de fiducia miſericordiæ, quæ erigit & conſolatur perterrefactos, quam iſte rectè fiduciam appellat. Et hæc clarè conſpici poteſt, cum ſit Antitheſis terrorum & conſolationis. Sicut hic Bernardus uult in hominibus exiſtere cognitionem peccatorum, ſeu contritionem, ſeu terrores, Et uult accedere fiduciam quæ erigat in contritione.

Sed quia aduerſarij nominatim hoc damnant, quòd dicimus homines fide conſequi remiſsionem peccatorum, addemus paucas quaſdam probationes, ex quibus intelligi poterit, remiſsionem peccatorum contingere, non ex opere operato propter contritionem, ſed fide illa ſpeciali, qua unuſquiſq; credit ſibi propter Chriſtum remitti peccata. Nam hic articulus præcipuus eſt, de quo digladiamur cum aduerſarijs, & cuius cognitionem ducimus maximè neceſſariam eſſe Chriſtianis omnibus. Cum autem ſupra de iuſtificatione, de eadem re ſatis dictum uideatur, hic breuiores erimus. Sunt enim loci maximè cognati, doctrina pœnitentiæ, & doctrina iuſtificationis. *Hominem fide conſequi propria remiſsionem peccatorum & non aliter.*

Aduerſarij, cum de fide loquuntur, & dicunt eam præcedere pœnitentiam, intelligunt fidem, non hanc quæ iuſtificat, Sed quæ in genere credit Deum eſſe, pœnas propoſitas eſſe impijs &c. Nos præter illam fidem, requirimus, ut credat ſibi quiſq; propter Chriſtum remitti peccata. De hac fide ſpeciali litigamus, & opponimus eã opinioni, quæ iubet confidere non in promiſsione Chriſti, ſed in opere operato contritionis, confeſſionis & ſatisfactionum &c. Hæc fides ita ſequitur terrores, ut uincat eos & reddat pacatam conſcientiam, Huic fidei tribuimus, quòd iuſtificet & regeneret, dum ex terroribus liberat, & pacem, gaudium, & nouam uitam in corde parit. Hanc fidem defendimus uerè eſſe neceſſariam ad remiſsionem peccatorum, Ideo ponimus inter partes pœnitentiæ ſeu conuerſionis. Nec aliud ſentit Eccleſia Chriſti, etiamſi aduerſarij noſtri reclamant.

Principiò autem interrogamus aduerſarios, Vtrum abſolutionem accipere, pars ſit pœnitentiæ nec ne? Quòd ſi à confeſſione ſeparant, ut ſunt ſubtiles in diſtinguendo, non uidemus quid profit confeſſio ſine abſolutione. Sin autem non ſeparant à confeſſione acceptionem abſolutionis, neceſſe eſt eos ſentire, quòd fides ſit pars pœnitentiæ, quia abſolutio nõ accipitur niſi fide. Quòd aũt abſolutio non accipiatur niſi fide, ex Paulo probari poteſt, qui docet Rom. 4. quod promiſſio non poſſit accipi, niſi fide. Abſolutio autem eſt promiſſio remiſsionis peccatorum. Igitur neceſſariò requirit fidem. Nec uidemus quomodo dicatur is accipere abſolutionem qui non aſſentitur ei. Et quid aliud eſt non aſſentiri abſolutioni, quàm Deum accuſare mendacij, ſi cor dubitet, ſentit incerta & inania eſſe quæ promittit Deus? Ideo 1. Iohannis 5. ſcriptum eſt: Qui *Abſolutio non accipitur niſi fide.*

eſt: Qui non credit Deo, mendacem facit eum, quia non credit in teſtimonium quod teſtificatus eſt Deus de Filio ſuo.

Secundò fateri aduerſarios exiſtimamus remiſſionem peccatorum pœnitentiæ,ſeu partem,ſeu finem, ſeu, ut ipſorum more loquamur, terminum eſſe ad quem. Ergo id quo accipitur remiſſio peccatorum, rectè additur partibus pœnitentiæ. Certiſſimum eſt autem, etiamſi omnes portæ inferorum reclament, remiſſionem peccatorum non poſſe accipi, niſi ſola fide quæ credit peccata remitti propter Chriſtum, iuxta illud Roman. 3. Quem propoſuit Deus propiciatorem per fidem, in ſanguine ipſius. Item Roman. 5. Per quem acceſſum habemus per fidem in gratiam &c. Nam conſcientia territa non poteſt opponere iræ Dei,opera noſtra,aut dilectionem noſtram, ſed ita demum fit pacata,cum apprehendit Mediatorem Chriſtum, & credit promiſsionibus propter illum donatis. Non enim intelligunt quid ſit remiſſio peccatorum, aut quomodo nobis contingat, qui ſomniant corda pacata fieri, ſine fide in Chriſtum. Petrus citat ex Eſaia: Qui crediderit in eum, non confundetur. Neceſſe eſt igitur confundi hypocritas, confidentes ſe accipere remiſſionem peccatorum propter ſua opera,non propter Chriſtum.Et Petrus ait in Actis Cap. 10: Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accipere per nomen eius,omnes qui credunt in eum. Non potuit dici magis dilucidè, quàm quòd ait per nomen eius, Et addit, omnes qui credunt in eum. Tantum igitur ita accipimus remiſſionem peccatorum,per nomen Chriſti,hoc eſt, propter Chriſtum, non propter ulla noſtra merita atq; opera. Et hoc ita fit, cum credimus nobis remitti peccata propter Chriſtum. Aduerſarij noſtri uociferantur ſe eſſe Eccleſiam,ſe conſenſum Eccleſiæ ſequi. At Petrus hic in noſtra cauſa etiam allegat conſenſum Eccleſiæ, huic inquit omnes Prophetæ perhibent teſtimonium,remiſsionem peccatorum accipere per nomen eius &c. Profectò conſenſus Prophetarum, iudicandus eſt uniuerſalis Eccleſiæ conſenſus eſſe. Nec Papę,nec Eccleſiæ concedimus poteſtatem decernendi contra hunc conſenſum Prophetarum. At Bulla Leonis apertè damnat hunc articulum de remiſsione peccatorum,damnant & aduerſarij in Confutatione. Qua ex re apparet,qualis ſit Eccleſia iudicanda iſtorum, qui non ſolũ decretis improbant hanc ſententiam,quòd remiſsionem peccatorum conſequamur fide,nõ propter opera noſtra,ſed propter Chriſtum,ſed etiam iubent eam ui ac ferro abolere, Iubẽt omni genere crudelitatis perdere uiros bonos qui ſic ſentiunt. Sed habent magni nominis autores,Scotum,Gabrielem,& ſimiles, dicta Patrum, quæ in Decretis truncata citantur. Certè ſi numeranda ſunt teſtimonia,uincunt. Eſt.n.maxima turba nugaciſsimorum ſcriptorũ in ſententias, qui tanq; coniurati defendunt illa figmenta de merito attritionis & operum, & cætera quæ ſupra recitauimus. Sed ne quis multitudine moueatur,non magna autoritas eſt in teſtimonijs poſteriorum, qui non genuerunt ſua ſcripta, ſed tantum complicatis ſuperioribus,transfuderũt illas opiniones ex alijs libris in alios. Nihil iudicij adhibuerunt,ſed ut pedanei ſenatores taciti comprobauerunt ſuperiorum errores non intellectos. Nos igitur hanc Petri uocem non dubitemus opponere quamlibet multis legionibus Sententiariorum, quæ allegat conſenſum Prophetarũ. Et accedit teſtimonium Spiritus ſancti ad hanc concionem Petri. Sic.n.ait textus: Adhuc loquente Petro uerba hæc, Cecidit Spiritus ſanctus ſuper omnes qui audiebant uerbum. Sciant igitur piæ conſcientiæ, hoc eſſe mandatum Dei,

ut cre-

ut credant ſibi gratis ignoſci propter Chriſtum, non propter opera noſtra. Et hoc mandato Dei ſuſtentent ſe aduerſus deſperationem, & aduerſus terrores peccati & mortis. Et hanc ſententiam ſciant à principio mundi in Eccleſia extitiſſe apud ſanctos. Petrus enim clarè allegat conſenſum Prophetarum, & Apoſtolorum ſcripta teſtantur eos idem ſentire. Nec deſunt Patrum teſtimonia. Nam Bernardus idem dicit uerbis minimè obſcuris: Neceſſe eſt enim primò omnium credere, quòd remiſſionem peccatorum habere non poſſis, niſi per indulgentiam Dei, ſed adde adhuc, ut credas & hoc, quòd per ipſum peccata tibi donantur. Hoc eſt teſtimonium, quod perhibet Spiritus ſanctus in corde tuo, dicens, Dimiſſa ſunt tibi peccata tua. Sic enim arbitratur Apoſtolus, gratis iuſtificari hominem per fidem. Hæc Bernardi uerba mirificè illuſtrant cauſam noſtram, quia non ſolum requirit, ut in genere credamus peccata remitti per miſericordiam, ſed iubet addere ſpecialem fidem, qua credamus & nobis ipſis remitti peccata. Et docet quomodo certi reddamur de remiſsione peccatorum, uidelicet, cum fide corda eriguntur, & fiunt tranquilla per Spiritum ſanctum. Quid requirūt amplius aduerſarij? Num adhuc audent negare fide nos conſequi remiſſionem peccatorum, aut fidem partem eſſe pœnitentiæ?

Tertiò, Aduerſarij dicūt peccatum ita remitti, quia attritus ſeu contritus elicit actum dilectionis Dei, propter hunc actum meretur accipere remiſsionem peccatorum. Hoc nihil eſt niſi legem docere, deleto Euangelio, & abolita promiſſione de Chriſto. Tantum enim requirunt legem & noſtra opera, quia Lex exigit dilectionem. Præterea docent confidere, quòd remiſſionem peccatorum conſequamur propter contritionem & dilectionem. Hoc quid eſt aliud niſi collocare fiduciam in noſtra opera, non in uerbum & promiſsionem Dei de Chriſto? Quòd ſi lex ſatis eſt ad conſequendam remiſſionem peccatorum, quid opus eſt Euāgelio, quid opus eſt Chriſto, ſi propter noſtrū opus conſequimur remiſſionem peccatorum? Nos contrà à Lege ad Euangelium reuocamus conſcientias, & à fiducia propriorum operū, ad fiduciam promiſſionis & Chriſti, quia Euangelium exhibet nobis Chriſtum, & promittit gratis remiſsionem peccatorum propter Chriſtum. Hac promiſſione iubet nos confidere, quòd propter Chriſtum reconciliemur Patri, non propter noſtram contritionem aut dilectionem. Non enim alius eſt Mediator aut Propiciator niſi Chriſtus. Nec legem facere poſſumus, niſi prius per Chriſtum reconciliati ſimus. Et ſi quid faceremus, tamen ſentiendum eſt, quòd non propter illa opera, ſed propter Chriſtum Mediatorem & propiciatorem conſequimur remiſſionem peccatorum. Imò contumelia Chriſti, & Euangelij abrogatio eſt, ſentire, quòd remiſſionem peccatorum propter Legem aut aliter conſequamur, quàm fide in Chriſtum. Et hanc rationem ſupra tractauimus de iuſtificatione, cum diximus, quare profiteamur homines fide iuſtificari non dilectione. Itaq; doctrina aduerſariorum, cum docent homines propter contritionem & dilectionem conſequi remiſsionem peccatorum, & confidere hac contritione & dilectione, tantum eſt doctrina legis, & quidem non intellectæ, ſicut Iudæi in uelatam Moyſi faciem intuebantur. Fingamus enim adeſſe dilectionem, fingamus adeſſe opera, tamen neq; dilectio, neq; opera poſſunt eſſe propiciatio pro peccato. Ac ne poſſunt quidem opponi iræ & iudicio Dei, iuxta illud: Non intrabis in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Nec debet honos Chriſti transferri, in noſtra opera.

Aduerſarij legem docēt deleto Euangelio.

Propter

Propter has cauſas contendit Paulus, quod non iuſtificemur ex Lege, & opponit Legi promiſsionem remiſsionis peccatorum, quæ propter Chriſtum donatur, ac docet nos gratis propter Chriſtum fide accipere remiſsionem peccatorum. Ad hanc promiſſionem reuocat nos Paulus à lege. In hanc promiſſionem iubet intueri, quæ certè irrita erit, ſi prius lege iuſtificamur, quàm per promiſſionem, aut ſi propter noſtram iuſticiam conſequimur remiſsionem peccatorum. At conſtat, quod ideo nobis data eſt promiſſio, ideo exhibitus eſt Chriſtus, quia legem non poſſumus facere. Quare neceſſe eſt prius nos promiſſione reconciliari, quàm legem facimus. Promiſſio autem tantum fide accipitur. Igitur neceſſe eſt contritos apprehendere fide promiſſionem remiſſionis peccatorum donatæ propter Chriſtum, ac ſtatuere quod gratis propter Chriſtum habeant placatum Patrem. Hæc eſt ſententia Pauli ad Roman. 4. ubi inquit: Ideo ex fide, ut ſecundũ gratiam firma ſit promiſsio. Et ad Gal. 3. Concluſit ſcriptura omnia ſub peccatum, ut promiſſio ex fide Ieſu Chriſti detur credentibus, Id eſt, omnes ſunt ſub peccato, nec poſſunt aliter liberari, niſi fide apprehendant promiſsionem remiſsionis peccatorum. Prius igitur oportet nos fide accipere remiſſionem peccatorum, quàm legem facimus, etſi ut ſupra dictum eſt, fidem dilectio ſequitur, Quia renati Spiritum S. accipiunt, ideo legem facere incipiunt. Citaremus plura teſtimonia, niſi obuia eſſent cuilibet pio lectori in ſcripturis. Et nos non nimis prolixi eſſe cupimus, ut facilius hæc cauſa perſpici poſſit. Neque uerò dubium eſt, quin hæc ſit ſententia Pauli, quam defendimus, quod fide accipiamus remiſsionem peccatorum propter Chriſtum, quod fide mediatorem Chriſtum opponere debeamus iræ Dei, non opera noſtra. Nec perturbentur pię mentes, etiamſi Pauli ſententias calumnientur aduerſarij. Nihil tam ſimpliciter dicitur quod non queat deprauari cauillando. Nos ſcimus hanc, quam diximus, ueram & germanam ſententiam Pauli eſſe, ſcimus hanc noſtram ſententiam pijs conſcientijs firmam conſolationem afferre, ſine qua nemo conſiſtere in iudicio Dei queat. Itaq; repudientur illę Phariſaicæ opiniones aduerſariorum, quod non accipiamus fide remiſſionem peccatorum, ſed quod oporteat mereri dilectione noſtra & operibus, q; dilectionem noſtram & opera noſtra iræ Dei opponere debeamus. Hæc doctrina legis eſt, non Euangelij, quæ fingit prius hominem lege iuſtificari, quàm per Chriſtum reconciliatus ſit Deo, Cum Chriſtus dicat: Sine me nihil poteſtis facere. Item, Ego ſum uitis uera, uos palmites. Verum aduerſarij fingunt nos eſſe palmites nõ Chriſti, ſed Moyſi. Prius uolunt lege iuſtificari, dilectionem ſuam & opera offerre Deo, quàm reconcilientur Deo per Chriſtum, quàm ſint palmites Chriſti. Paulus contrà contendit Legem non poſſe fieri ſine Chriſto. Ideo promiſsio prius accipienda eſt, ut fide reconciliemur Deo, propter Chriſtum, quàm legem facimus. Hæc ſatis perſpicua eſſe pijs conſcientijs exiſtimamus. Et hinc intelligent, Cur ſupra profeſſi ſimus iuſtificari hominem fide, non dilectione, quia oportet nos opponere iræ Dei, non noſtram dilectionem, aut opera, aut confidere noſtra dilectione ac operibus, ſed Chriſtum Mediatorem. Et prius oportet apprehendere promiſsionem remiſsionis peccatorum, quàm Legem facimus.

Fingere quod homo prius lege iuſtificetur quam fide in Chriſtum, legale eſt.

Poſtremò, quando erit pacata conſcientia, ſi ideo accipimus remiſsionem peccatorum, quia nos diligimus, aut legem facimus? Semper enim accuſabit nos Lex, quia nunquam legi Dei ſatisfacimus, ſicut inquit Paulus, Lex iram operatur. Chryſoſtomus quærit de pœnitentia, unde certi reddamur, peccata no-

cata no-

cata nobis remiſſa eſſe. Quærunt & in ſententijs eadem de re aduerſarij. Hoc non poteſt explicari,non poſſunt conſcientiæ reddi tranquillæ, niſi ſciant mandatum Dei eſſe,& ipſum Euangelium,ut certò ſtatuant propter Chriſtum gratis remitti peccata,nec dubitent ſibi remitti. Si quis dubitat, is, ut Ioannes ait, accuſat promiſsionem diuinam mendacij. Hanc certitudinem fidei nos docemus requiri in Euangelio. Aduerſarij relinquunt conſcientias incertas & ambigentes. Nihil autem agunt conſcientiæ ex fide, cum perpetuò dubitant, utrũ habeant remiſſionem.Quomodo poſſunt in hac dubitatione inuocare Deum? quomodo poſſunt ſtatuere, quòd exaudiantur? Ita tota uita eſt ſine Deo,& ſine uero cultu Dei.Hoc eſt quod Paulus inquit, peccatum eſſe quidquid non fit ex fide. Et quia in hac dubitatione perpetuò uerſantur, nunquam experiuntur quid ſit fides.Ita fit ut ad extremum ruant in deſperationem. Talis eſt doctrina aduerſariorum, doctrina Legis, abrogatio Euangelij, doctrina deſperationis. Nunc libenter omnibus bonis uiris permittimus iudicium de hoc loco pœnitentiæ,nihil enim habet obſcuri,ut pronuncient,utri magis pia & ſalubria conſcientijs docuerint,nos, an aduerſarij. Profectò non delectant nos hæ diſſenſiones in Eccleſia, quare niſi magnas & neceſſarias cauſas haberemus diſſentiendi ab aduerſarijs,ſumma uoluntate taceremus. Nunc cum ipſi manifeſtam ueritatem damnant,non eſt integrum nobis deſerere cauſam,non noſtram,ſed Chriſti & Eccleſiæ.

Certitudo doctrinæ de pœnitentia eſt ex Euangelio.

Diximus quas ob cauſas poſuerimus has duas partes pœnitentiæ,contritionem & fidem. Idq; hoc fecimus libentius,quia circumferuntur multa dicta de pœnitentia quæ truncata citantur ex Patribus, quæ ad obſcurandam fidem detorſerunt aduerſarij. Talia ſunt, Pœnitentia eſt mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere. Item, Pœnitentia eſt quædam dolentis uindicta,puniens in ſe quod dolet ſe commiſiſſe. In his dictis nulla fit mentio fidei.Ac ne in ſcolis quidem, cum interpretantur,aliquid de fide additur.Quare nos eam, ut magis conſpici doctrina fidei poſſet, inter partes pœnitentiæ numerauimus. Nam illa dicta quæ contritionem aut bona opera requirunt,& nullam fidei iuſtificantis mentionem faciunt, periculoſa eſſe,res ipſa oſtendit. Et meritò deſiderari prudentia in iſtis poteſt, qui centones illos ſententiarum & decretorum congeſſerunt, Nam cum Patres aliàs de alia parte pœnitentiæ loquantur,non tantum de una parte, ſed de utraq;, hoc eſt, de contritione & fide, excerpere & coniungere ſententias profuiſſet. Nam Tertullianus egregiè de fide loquitur,amplificans iuſiurandum illud apud Prophetam,Viuo ego,dicit Dominus,nolo mortem peccatoris,ſed ut conuertatur & uiuat. Quia enim iurat Deus,nolle ſe mortem peccatoris,oſtendit requiri fidem,ut iuranti credamus, & certò ſtatuamus eum nobis ignoſcere. Magna debet eſſe autoritas apud nos promiſſionum diuinarum per ſeſe. At hæc promiſſio etiam iureiurando confirmata eſt. Quare ſi quis non ſtatuit ſibi ignoſci, is negat Deum uerum iuraſſe, qua blaſphemia atrocior nulla excogitari poteſt. Sic enim ait Tertullianus: Inuitat premio ſalutem,iurans etiam,Viuo dicens,cupit ſibi credi. O beatos quorum cauſa iurat Deus. O miſerrimos, ſi nec iuranti Domino credimus. Atq; hic ſciendum eſt,quòd hæc fides debeat ſentire,quòd gratis nobis ignoſcat Deus propter Chriſtum,propter ſuam promiſſionem,non propter noſtra opera, contritionem, confeſſionem, ſatisfactionem aut dilectionem. Nam ſi fides nitatur his operibus, ſtatim fit incerta, quia conſcientia pauida ui-

Truncatæ definitiones pœnitentiæ.

det hæc opera indigna eſſe. Ideo præclarè ait Ambroſius de pœnitentia: Ergo & agendam pœnitentiam & tribuendam ueniam credere nos conuenit, ut ueniam tamen tanquam ex fide ſperemus, tanquam ex ſyngrapha fides impetrat. Item fides eſt quæ peccata noſtra cooperit. Extant itaq; ſententiæ apud Patres, non ſolum de contritione & operibus, ſed etiam de fide. Verum aduerſarij, cum neq; naturam pœnitentiæ intelligant neq; ſermonem Patrum, excerpunt dicta de parte pœnitentiæ, uidelicet de operibus. Alibi dicta de fide, cum non intelligunt, prætereunt.

DE CONFESSIONE *ET SATISFACTIONE.*

BOni uiri facilè iudicare poſſunt, plurimum referre, ut de ſuperioribus partibus, uidelicet contritione & fide, conſeruetur uera doctrina. Itaq; in his locis illuſtrandis ſemper plus uerſati ſumus, de confeſſione & ſatisfactionibus non admodum rixati ſumus. Nam & nos confeſſionem retinemus præcipuè propter Abſolutionem, quæ eſt uerbum Dei, quòd de ſingulis autoritate diuina pronunciat poteſtas clauium. Quare impium eſſet ex Eccleſia priuatam abſolutionem tollere. Neq; quid ſit remiſſio peccatorum, aut poteſtas clauium intelligunt, ſi qui priuatam abſolutionem aſpernantur. Cæterum de enumeratione delictorum in Confeſſione ſupra diximus, quòd ſentiamus eam non eſſe iure diuino neceſſariam. Nam quòd obijciunt quidam, Iudicem prius debere cognoſcere cauſam, priuſquam pronunciat, hoc nihil ad hanc rem pertinet, quia abſolutio eſt executio alieni beneficij, non eſt iudicium. Chriſtus. n. dedit mandatum remittendi, Id mandatum exequuntur miniſtri. Non habent mandatũ de cognoſcendis occultis. Hoc intelligi poteſt ex eo, quia infinita peccata remittunt, quæ nec nos ipſi meminimus, quibus remittuntur. Et ſi penderet remiſſio ex cognitione, tota res eſſet incerta. Cæterum in his delictis quæ publicè nota ſunt, qualem habeat Iuriſdictionem Eccleſia, id non pertinet ad præſentem diſputationem. Nam hæc, quia nota ſunt, nominatim accuſantur, & poſtea nominatim remittuntur, ſi autor uelit recipi ab Eccleſia. Et ridiculum eſt huc transferre dictum Salomonis, Diligenter cognoſce uultum pecoris tui. Nihil enim dicit Salomon de Confeſſione, ſed tradit Oeconomicum præceptum patrifamilias, ut utatur ſuo, & abſtineat ab alieno, & iubet eum res ſuas diligenter curare, ita tamen, ne ſtudio augendarum facultatum, occupatus animus, abijciat timorem Dei, aut fidem, aut curam uerbi Dei. Sed aduerſarij noſtri mirifica metamorphoſi transformant dicta ſcripturæ, in quaslibet ſententias. Hic cognoſcere ſignificat eis audire confeſſiones. Vultus non externam conuerſationem, ſed arcana conſcientiæ. Pecudes ſignificant homines. Sane bella eſt interpretatio, & digna iſtis contemtoribus ſtudiorum eloquentiæ. Quòd ſi uelit aliquis per ſimilitudinem transferre præceptum à patrefamilias ad paſtorem Eccleſiæ, certè uultum debebit interpretari de externa conuerſatione. Hæc ſimilitudo magis quadrabit, Sed omittamus iſta. Aliquoties fit in Pſalmis mentio Confeſſionis, ut: Dixi confitebor aduerſum me iniuſticiam meam Domino, & tu remiſiſti iniquitatem peccati mei. Talis confeſſio peccati, quæ Deo fit, eſt ipſa contritio. Nam cum Deo fit confeſſio, corde fieri neceſſe eſt, non ſolum uoce ſicut fit in ſcenis ab hiſtrionibus, Eſt igitur talis confeſſio, contritio, in qua ſentien-

Enumeratio delictorum nõ eſt iure diuino neceſſaria.

Confeſſionis nomen in Pſalmis ſignificat ipſam contritionem.

ſentientes iram Dei,confitemur Deum iuſtè iraſci,nec placari poſſe noſtris opc ribus.Et tamen quærimus miſericordiam propter promiſſionem Dei. Talis eſt hæc confeſſio:Tibi ſoli peccaui,ut tu iuſtificeris, & uincas cum iudicaris, id eſt, fateor me peccatorem eſſe, & meritum æternam iram, nec poſſum opponere meas iuſticias,mea merita tuæ iræ.Ideo pronuncio te iuſtum eſſe cum condemnas & punis nos. Pronuncio te uincere,quando hypocritæ iudicant te,quòd ſis iniuſtus,qui ipſos punias aut condemnes benè meritos. Imò noſtra merita non poſſunt opponi tuo iudicio, ſed ita iuſtificabimur, ſi tu iuſtifices, ſi tu repures nos iuſtos per miſericordiam tuam. Fortaſſis & Iacobum citabit aliquis, Confitemini uiciſſim delicta, Sed hic non loquitur de confeſſione Sacerdotibus faciendа,ſed in genere de reconciliatione fratrum inter ſe.Iubet enim mutuam eſſe confeſſionem. *Confeſſio in Epiſtola Iacobi.*

Porrò aduerſarij noſtri multos doctores receptiſsimos damnabunt,ſi contendent enumerationem delictorum in confeſſione neceſſariam eſſe Iure diuino. Quanquam enim confeſſionem probamus, & quandam examinationem prodeſſe iudicamus, ut inſtitui homines melius poſſint, tamen ita moderanda res eſt,ne conſcientijs iniјciantur laquei, quæ nunquam erunt tranquillæ, ſi exiſtimabunt ſe non poſſe conſequi remiſſionem peccatorum, niſi facta illa ſcrupuloſa enumeratione. Hoc certè falſiſſimum eſt quod aduerſarij poſuerunt in Cõfutatione,quòd confeſſio integra ſit neceſſaria ad ſalutem,Eſt enim impoſſibilis.Et quales laqueos hic iniјciunt conſcientiæ,cũ requirunt integram confeſſionem? Quando enim ſtatuet conſcientia integram eſſe confeſſionem? Apud ſcriptores Eccleſiaſticos fit mentio confeſſionis, ſed hi non loquuntur de hac enumeratione occultorum delictorum, ſed de ritu publicæ pœnitentiæ. Quia enim lapſi aut famoſi non recipiebantur,ſine certis ſatisfactionibus, ideo confeſſionem faciebant iſti apud Presbyteros,ut pro modo delictorum præſcriberentur eis ſatisfactiones. Hæc tota res nihil ſimile habuit huic enumerationi de qua nos diſputamus. Confeſſio illa fiebat non quòd ſine ea non poſſet fieri remiſſio peccatorum coram Deo, Sed ꝙ non poterant ſatisfactiones præſcribi niſi prius cognito genere delicti. Nam alia delicta habebant alios Canones. *Falſiſſimum eſt confeſſionem integram eſſe neceſſariam ad ſalutem.*

Et ex illo ritu publicæ pœnitentiæ reliquum habemus etiam nomen ſatisfactionis. Nolebant enim ſancti Patres recipere lapſos aut famoſos, niſi prius cognita & ſpectata pœnitentia eorum quantum fieri poterat. Et huius rei multæ uidentur fuiſſe cauſæ. Nam ad exemplum pertinebat, caſtigare lapſos, ſicut & gloſſa in Decretis admonet, Et indecorum erat, homines famoſos ſtatim admittere ad communionem.Hi mores diu iam antiquati ſunt. Nec neceſſe eſt eos reſtituere, quia non ſunt neceſſarij ad remiſſionem peccatorum coram Deo.Neq; hoc ſenſerunt Patres,mereri homines remiſſionem peccatorum per tales mores,aut alia opera.Quanquam hæc ſpectacula imperitos ſolent fallere, ut putent ſe per hæc opera mereri remiſſionem peccatorum coram Deo. Verum ſi quis ſic ſenſit,Iudaicè & gentiliter ſenſit. Nam & Ethnici habuerũt quaſdam expiationes delictorum,per quas fingebant ſe reconciliari Deo. Nunc autem more antiquato, manet nomen ſatisfactionis,& ueſtigium moris, quòd in confeſſione præſcribuntur certæ ſatisfactiones, quas definiunt eſſe opera non debita. Nos uocamus ſatisfactiones Canonicas. De his ſic ſentimus, ſicut de enumeratione, quòd ſatisfactiones Canonicæ non ſint neceſſariæ Iure diuino ad remiſſionem peccatorum. Sicut neq; illa ſpectacula uetera ſatisfactionum *Ex ritu publicæ pœnitentiæ nomen ſatisfactionis.* *Satisfactiones Canonicæ uocantur opera non debita,& ſunt impia commenta.*

in pœnitentia publica, Iure diuino neceſſaria fuerunt ad remiſſionem peccatorum. Retinenda eſt enim ſententia de fide, quòd fide conſequamur remiſſionem peccatorum propter Chriſtum, non propter noſtra opera præcedentia aut ſequentia. Et nos ob hanc cauſam præcipuè de ſatisfactionibus diſputauimus, ne ſuſciperentur ad obſcurandam iuſticiam fidei, neue exiſtimarent homines ſe propter illa opera conſequi remiſſionem peccatorum. Et adiuuant errorem multa dicta quæ in Scholis iactantur, quale eſt quod in definitione ſatisfactionis ponunt, fieri eam ad placandam diuinam offenſam.

Sed tamen fatentur aduerſarij, quòd ſatisfactiones non proſint ad remiſſionem culpæ. Verum fingunt ſatisfactiones prodeſſe ad redimendas pœnas, ſeu purgatorij, ſeu alias. Sic enim docent in remiſſione peccati, Deum remittere culpam. Et tamen quia conuenit iuſticiæ diuinæ punire peccatum, mutare pœnam æternam in pœnam temporalem. Addunt amplius, partem illius temporalis pœnæ remitti poteſtate clauium, reliquum autem redimi per ſatisfactiones. Nec poteſt intelligi quarum pœnarum pars remittatur poteſtate clauium, niſi dicant partem pœnarum purgatorij remitti, qua ex re ſequeretur, ſatisfactiones tantum eſſe pœnas redimentes purgatorium. Et has ſatisfactiones dicunt ualere, etiamſi fiant ab his qui relapſi ſunt in peccatum mortale, quaſi uerò diuina offenſa placari queat ab his qui ſunt in peccato mortali. Hæc tota res eſt commentitia, recens conficta ſine autoritate ſcripturæ & ueterum ſcriptorum Eccleſiaſticorum. Ac ne Longobardus quidem de ſatisfactionibus hoc modo loquitur. Scholaſtici uiderunt in Eccleſia eſſe ſatisfactiones, nec animaduerterunt illa ſpectacula inſtituta eſſe tum exempli cauſa, tum ad probandos hos qui petebant recipi ab Eccleſia. In ſumma, non uiderunt eſſe diſciplinam, & rem prorſus politicam. Ideo ſuperſtitioſè finxerunt eas, non ad diſciplinam coram Eccleſia, ſed ad placandum Deum ualere. Et ſicut aliâs ſæpè incommodè commiſcuerunt ſpiritualia & πολιτικά, idem accidit & in ſatisfactionibus. Atqui gloſſa in Canonibus aliquoties teſtatur has obſeruationes inſtitutas eſſe propter diſciplinam Eccleſiæ.

Videte autem quomodo in Confutatione, quam auſi ſunt obtrudere Cæſa. Maieſtati, probent hæc ſua figmenta. Multa dicta ex ſcripturis citant, ut fucum imperitis faciant, quaſi hæc res habeat autoritatem ex ſcripturis, quæ ad huc Longobardi tempore ignota erat. Allegant has ſententias: Facite fructus dignos pœnitentiæ. Item, Exhibite membra ueſtra ſeruire iuſticiæ. Item Chriſtus prædicat pœnitentiam: Agite pœnitentiam. Item Chriſtus iubet Apoſtolos pœnitentiam prædicare. Et Petrus prædicat pœnitentiam Actor. 2. Poſtea citant quædam dicta Patrum & Canones. Et concludunt his uerbis, Satisfactiones in Eccleſia contra expreſſum Euangelium & Conciliorum & Patrum decreta abolendæ non ſunt, quin imò abſoluti à Sacerdote iniunctam pœnitentiam perficere debent, illud Pauli ſequentes: Dedit ſemetipſum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem, ſectatorem bonorum operum.

Declaratio eorum quæ ad ſatisfactiones excuſandas aduerſarij impiè detorquent.

Deus perdat iſtos impios Sophiſtas, tam ſceleſtè detorquentes uerbum Dei ad ſua ſomnia uaniſſima. Quis bonus uir non commoueatur indignitate tanta? Chriſtus inquit: Agite pœnitentiam. Apoſtoli prædicant pœnitentiam, Igitur pœnæ æternæ compenſantur ſatisfactionibus noſtris, Igitur claues habent mandatum remittendi partem pœnarum purgatorij, Igitur ſatisfactiones redi-

nes redimunt pœnas purgatorij. Quis docuit iſtos aſinos hanc Dialecticã? Sed hæc neq; Dialectica, neq; Sophiſtica eſt, ſed eſt Sycophantica. Ideo allegant hanc uocem: Agite pœnitentiam, ut cum tale dictum contra nos citatum imperiti audiunt, concipiant opinionem nos totam pœnitentiam tollere. His artibus alienare animos, & inflammare odia conantur, ut conclament contra nos imperiti, tollendos eſſe è medio tam peſtilentes hæreticos, qui improbant pœnitentiam.

Sed ſperamus apud bonos uiros has calumnias parum profecturas eſſe. Et Deus tantam impudentiam ac maliciam non diu feret. Nec utiliter conſulit ſuæ dignitati Romanus Pontifex, quòd tales Patronos adhibet, quòd rem maximam iudicio horum Sophiſtarum permittit. Nam cum nos in Confeſſione ferè ſummam doctrinæ Chriſtianæ uniuerſæ cõplexi ſimus, adhibendi fuerant iudices de tantis, tam multis, & tam uarijs negocijs pronunciaturi, quorum doctrina & fides bonis uiris probaretur. Idq; te Campegi pro tua ſapientia prouidere decebat, ne quid in tantis rebus iſti ſcriberent, quòd aut hoc tempore, aut ad poſteros uideatur poſſe minuere Romanæ ſedis exiſtimationẽ. Si Romana ſedes cenſet æquum eſſe, ut omnes gentes agnoſcant eam pro Magiſtra fidei, debet operam dare ut docti & integri uiri de religionibus cognoſcant. Quid. n. iudicabit mundus, ſi quando proferetur in lucem, ſcriptũ aduerſariorum, quid iudicabit poſteritas, de his calumnioſis iudicijs? Vides Campegi hæc eſſe poſtrema tempora, in quibus Chriſtus prædixit plurimum periculi fore religioni. Vos igitur qui tanquam in ſpecula ſedere, & gubernare religiones debetis, his temporibus oportuit ſingularem adhibere, tum prudentiam, tum diligentiam. Multa ſunt ſigna, quæ niſi prouideritis, minantur mutationem Romano ſtatui. Et erras, ſi tantum ui & armis exiſtimas Eccleſias retinendas eſſe. Doceri de religione poſtulant homines. Quàm multos eſſe exiſtimas, non tantum in Germania, ſed etiam in Anglia, in Hiſpania, in Gallijs, in Italia, deniq; in ipſa urbe Roma, qui quoniam uident exortas eſſe de maximis rebus controuerſias, dubitare alicubi incipiunt, & taciti indignantur, quòd has tantas res ritè cognoſcere & iudicare recuſatis, quòd non explicatis ambigentes conſcientias, quòd tantum iubetis nos armis opprimi ac deleri? Multi autem ſunt boni uiri, qui facilius mortem, & omnia genera ſuppliciorum ferrent, quàm ferunt hãc dubitationẽ. Nec ſatis expendis, quanta res ſit religio, ſi bonos uiros leuiter exiſtimas angi, ſicubi incipiunt ambigere de aliquo dogmate. Et hæc dubitatio non poteſt non parere ſummam odij acerbitatem, aduerſus illos, qui cum mederi conſcientijs debebant, obſiſtunt, quò minus explicari res poſſit. Non hic dicimus Dei iudicium uobis pertimeſcendum eſſe, Nam hoc leuiter curare Pontifices putant, qui cum ipſi teneant claues, ſcilicet patefacere ſibi cœlum, cum uolunt, poſſunt. De hominum iudicijs, deq; tacitis uoluntatibus omnium gentium loquimur, quę profectò hoc tempore requirunt, ut hæc negocia ita cognoſcantur, atq; conſtituantur, ut ſanentur bonæ mentes, & ã dubitatione liberentur. Quid enim futurum ſit, ſi quando eruperint odia illa aduerſus uos, pro tua ſapientia facilẽ iudicare potes? Verum hoc beneficio deuincire omnes gentes uobis poteritis, quòd omnes ſani homines, ſummum & maximum iudicãt, ſi dubitantes conſcientias ſanaueritis. Hæc non eò diximus quòd nos de noſtra confeſſione dubitemus. Scimus enim eam ueram, piam, & pijs conſcientijs utilem eſſe. Sed credibile eſt paſſim multos eſſe, qui nõ de leuibus rebus ambigũt,

Compellatio Campegij.

nec tamen audiunt idoneos doctores, qui mederi conſcientijs ipſorum poſſint.

Sed redeamus ad propoſitum, ſcripturæ citatæ ab aduerſarijs, prorſus nihil loquũtur de Canonicis ſatisfactionibus, et de opinionibus Scholaſticorum, cum conſtet eas nuper natas eſſe. Quare mera calumnia eſt, quòd detorquent ſcripturas ad illas ſuas opiniones. Nos dicimus quōd pœnitentiam, hoc eſt, conuerſionem ſeu regenerationem, boni fructus, bona opera, in omni uita ſequi debeant. Nec poteſt eſſe uera conuerſio, aut uera contritio, ubi non ſequuntur mortificationes carnis & boni fructus. Veri terrores, ueri dolores animi, non patiuntur corpus indulgere uoluptatibus, & uera fides non eſt ingrata Deo, nec contemnit mandata Dei. Deniqȝ nulla eſt interior pœnitentia, niſi foris pariat etiam caſtigationes carnis. Et hanc dicimus eſſe ſententiam Iohannis, cum ait: Facite fructus dignos pœnitentiæ. Item Pauli, cum ait: Exhibete membra ueſtra ſeruire iuſticiæ, ſicut & alibi inquit: Exhibete corpora ueſtra, hoſtiam uiuam, ſanctam, &c. Et cum Chriſtus inquit, Agite pœnitentiam, certè loquitur de tota pœnitentia, de tota nouitate uitæ, & fructibus, non loquitur de illis hypocriticis ſatisfactionibus, quæ fingunt Scholaſtici tum quoqȝ ualere ad compenſationem pœnæ purgatorij, aut aliarum pœnarum, cum fiunt ab his, qui ſunt in peccato mortali.

Pœnitentiam ſequi debent noui fructus in omni uita.

Refutatio commenti de ſatisfactionibus.

Ac multa colligi argumenta poſſunt, quòd hæc dicta ſcripturæ nullo modo pertineant ad Scholaſticas ſatisfactiones. Iſti fingunt ſatisfactiones eſſe opera indebita. Scriptura autem in his ſententijs requirit opera debita. Nam hæc uox Chriſti eſt uox præcepti, Agite pœnitentiam. Item aduerſarij ſcribunt confitentem, ſi recuſet ſuſcipere ſatisfactiones, non peccare, ſed perſoluturum eſſe has pœnas in purgatorio. Iam hæ ſententiæ ſine controuerſia, præcepta ſunt ad hanc uitam pertinentia, Agite pœnitentiam, facite fructus dignos pœnitentię, Exhibete membra ueſtra ſeruire iuſticiæ. Quare non poſſunt detorqueri ad ſatisfactiones, quas recuſare licet. Non enim licet recuſare præcepta Dei. Tertiò, Indulgentiæ remittunt illas ſatisfactiones, ut docet Cap. Cum ex eo, de pœnitentijs & remiſſionibus. At indulgentiæ non ſoluunt nos illis præceptis, Agite pœnitentiam, facite fructus dignos pœnitentiæ. Itaqȝ manifeſtum eſt malè detorqueri illa dicta ſcriptura ad Canonicas ſatisfactiones. Videte porrō quid ſequatur. Si pœnæ purgatorij ſunt ſatisfactiones ſeu ſatiſpaſſiones, aut ſatisfactiones ſunt redemptio pœnarum purgatorij, num etiam hæ ſententiæ præcipiunt, ut animæ caſtigentur in purgatorio? Id cum ſequi neceſſe ſit ex aduerſariorum opinionibus, hæ ſententiæ nouo modo interpretandæ erunt, Facite fructus dignos pœnitentiæ, Agite pœnitentiam, hoc eſt, patiamini pœnas purgatorij poſt hanc uitam. Sed piget has ineptias aduerſariorum pluribus reuellere. Conſtat enim ſcripturam loqui de operibus debitis, de tota nouitate uitæ, non de his obſeruationibus operum non debitorum, de quibus loquuntur aduerſarij. Et tamen his figmentis defendunt ordines, uenditionem Miſſarum & infinitas obſeruationes, quōd ſcilicet ſint opera, ſi non pro culpa, tamen pro pœna ſatisfacientia.

Cum igitur ſcripturæ citatæ non dicant, quōd operibus non debitis pœnæ æternę compenſandę ſint, temerè affirmant aduerſarij, quōd per ſatisfactiones Canonicas pœnæ illæ compenſentur. Præterea cum certiſſimum ſit remiſſionem peccatorum gratuitam eſſe, ſeu gratis propter Chriſtum donari, ſequitur non requiri ſatisfactiones. Et Euangelium habet mandatum gratis remit-

tendi peccata, nō imponendi pœnas, & nouas leges, aut partem pœnarum imponendi parte remiſſa. Vbi enim leguntur hæc in ſcripturis? Chriſtus de remiſſione peccati loquitur, cum ait, Quidquid ſolueris &c. quo remiſſo ſublata eſt mors æterna, & reddita uita æterna. Neq; hic loquitur de imponendis pœnis, Quidquid ligaueris. Sed de retinendis peccatis illorum qui non conuertuntur. Sed dictum Longobardi de parte pœnarum remittenda, ſumtum eſt à Canonicis pœnis. Harum partem remittebant paſtores. Quanquam igitur ſentimus quòd pœnitentia debeat bonos fructus parere propter gloriam & mandatum Dei, & boni fructus habent mandata Dei, uera ieiunia, ueræ orationes, ueræ eleemoſynę etc. tamen hoc nuſquam reperimus in ſcripturis ſanctis, quòd pœnæ æternæ non remittantur, niſi propter pœnam purgatorij, aut ſatisfactiones Canonicas, hoc eſt, propter certa quædam opera non debita, aut quod poteſtas clauium habeat mandatum commutandi pœnas, aut partem remittendi. Hæc probanda erant aduerſarijs.

Præterea mors Chriſti non eſt ſolum ſatisfactio pro culpa, ſed etiam pro æterna morte, iuxta illud? Ero mors tua, ô mors. Quid eſt igitur monſtri, dicere quòd Chriſti ſatisfactio redimat culpam, Noſtrę pœnæ redimant mortē æternam, ut iam illa uox, Ero mors tua, intelligi debeat, non de Chriſto, ſed de noſtris operibus, & quidem non de operibus à Deo præceptis, ſed de frigidis quibuſdam obſeruationibus excogitatis ab hominibus. Et dicuntur mortem abolere, etiam cum fiunt in peccato mortali? Incredibile eſt, quanto cum dolore has ineptias aduerſariorum recitemus, quas qui expendit, non poteſt non ſuccenſere iſtis doctrinis dæmoniorum, quas ſparſit in Eccleſia Diabolus, ut opprimeret cognitionem Legis, & Euangelij, pœnitentiæ, & uiuificationis, & beneficiorum Chriſti. Nam de Lege ſic dicunt, Deus condeſcendens noſtræ infirmitati, conſtituit homini menſuram eorum ad quæ de neceſſitate tenetur, quæ eſt obſeruatio præceptorum, ut de reliquo, id eſt, de operibus ſupererogationis poſſit ſatisfacere de commiſſis. Hic fingunt homines Legem Dei ita facere poſſe, ut plus etiam quā Lex exigit, facere poſſimus. Atqui ſcriptura ubiq; clamat, q̄ multū abſimus ab illa perfectione, quam lex requirit. Sed iſti fingunt legem Dei contentam eſſe externa & ciuili iuſticia, non uident eam requirere ueram dilectionem Dei ex toto corde &c. damnare totam concupiſcentiam in natura. Itaq; nemo tantum facit, quantum Lex requirit. Ridiculum igitur eſt, quòd fingunt nos amplius facere poſſe. Quanquam enim externa opera facere poſſumus, non mandata legi Dei, tamen illa eſt impia fiducia, quòd legi Dei ſit ſatisfactum. Et ueræ orationes, ueræ eleemoſynæ, uera ieiunia, habent præcepta Dei. Et ubi habent præceptum Dei, non poſſunt ſine peccato omitti. Verum illa opera, quatenus non ſunt præcepta Lege Dei, ſed habent certam formam ex humano præſcripto, ſunt opera traditionum humanarum, de quibus Chriſtus dicit, Fruſtra colunt me mandatis hominum, ut certa ieiunia, inſtituta non ad carnem cohercendam, ſed ut per id opus reddatur honos Deo, ut ait Scotus, & compenſetur mors æterna. Item certus numerus precum, certus modus eleemoſynarum, cum ita fiunt; ut ille modus, ſit cultus ex opere operato, reddens honorem Deo, & compenſans mortem æternam. Tribuunt enim his ex opere operato ſatisfactionem, quia docent quòd ualeant etiam in his qui ſunt in peccato mortali. Iam illa longius recedūt à præceptis Dei, peregrinationes, & harum magna eſt uarietas, alius facit iter cataphractus, alius

Commenta aduerſariorum, quæ obſcurant Legem Dei.

facit iter nudis pedibus. Hæc uocat Chriſtus inutiles cultus, quare non proſunt ad placandam offenſam Dei, ut aduerſarij loquuntur. Et tamen hæc opera magnificis titulis ornantur, uocãtur opera ſupererogationis. Tribuitur eis honos, quòd ſint precium pro morte æterna. Ita præferuntur operibus præceptorum Dei. In hunc modum Lex Dei bifariam obſcuratur, & quia putatur Legi Dei ſatisfactum eſſe, per externa & ciuilia opera, & quia adduntur traditiones humanæ, quarum opera præferuntur operibus legis diuinæ. Deinde obſcuratur pœnitentia & gratia. Nam mors æterna redimitur illa compenſatione operum, quia eſt ocioſa, nec deguſtat in præſentia mortem. Alia res opponenda eſt morti cum tẽtat nos. Sicut enim ira Dei fide in Chriſtum uincitur, ita uincitur mors fide in Chriſtum, ſicut Paulus ait: Deo gratia, qui dat nobis uictoriam per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, Non inquit, qui dat nobis uictoriam, ſi aduerſus mortem opponamus ſatisfactiones noſtras. Aduerſarij ocioſas ſpeculationes tractant de remiſſione culpæ, nec uident quomodo in remiſſione culpæ, liberetur cor ab ira Dei, & à morte æterna, per fidem in Chriſtum. Cum igitur mors Chriſti ſit ſatisfactio pro morte ęterna, & cum ipſi aduerſarij fateantur, illa opera ſatisfactionum eſſe opera non debita, ſed opera traditionum humanarum, de quibus Chriſtus inquit, quòd ſint inutiles cultus, tutò poſſumus affirmare, quòd ſatisfactiones Canonicæ non ſint neceſſariæ Iure diuino, ad remiſſionem culpæ, aut pœnæ æternæ, aut pœnæ purgatorij.

De dicto Auguſtini, Pœnitentia eſt uindicta puniens.

Sed obijciunt aduerſarij uindictam ſeu pœnam neceſſariam eſſe ad pœnitentiam, quia Auguſtinus ait, Pœnitentiam eſſe uindictam punientem &c. Sicut alibi quoties opera præcipiuntur, interpretantur ea aduerſarij ſatisfactiones & propiciationes eſſe, ita hic, quia ſit pœnæ mentio, detorquent eam ad ſatisfactionem. Auguſtinus non hoc ſenſit, dolorem in pœnitentia, precium eſſe propter quod debeatur remiſſio peccatorum, Sciebat enim gratis remitti peccata propter Chriſtum, Sciebat Chriſti mortem ſacrificium eſſe pro peccatis noſtris. Quidquid igitur de uindicta, de pœnis citatur, ſemper ita accipi debet, ne gratuitam remiſſionem peccatorum euertat, ne obſcuret meritum Chriſti, & abducat homines à fiducia Chriſti, ad fiduciam operum. Cæterum uindictam concedimus eſſe in pœnitentia, non ut precium, ſed uindicta formaliter eſt in pœnitentia, quia ipſa regeneratio ſit perpetua mortificatione uetuſtatis noſtræ. Sunt terrores, ſunt alij motus qui peccato iraſcuntur, ſed his non debetur remiſſio. Imò ſi fides non accederet, hi dolores afferrent mortem æternam. Sit ſanè bellẽ dictum à Scoto, pœnitentiam appellari quaſi pœnæ tenentiam, modò ut pœna non intelligatur eſſe precium, pro quo debeatur remiſſio. Et Auguſtinus non loquitur de pœnis, quas remittunt claues, quare non rectè detorquetur hoc dictum ad ſatisfactiones. De ueris pœnis, hoc eſt, de terroribus, & ueris animi doloribus loquitur, qui exiſtunt in pœnitentia. Neq; tamen excludimus externam carnis uexationem, hæc enim ueros animi dolores ultrò ſequitur. Ac longẽ errant Aduerſarij, ſi uerius pœnam eſſe iudicant ſatisfactiones Canonicas, quãm ueros terrores in corde. Stultiſſimum eſt nomen pœnæ detorquere ad has frigidas ſatisfactiones, non referre ad illos horribiles terrores conſcientiæ, de quibus ait Dauid: Circumdederunt me dolores mortis &c. Quis non malit loricatus & cataphractus quærere templum Iacobi, Baſilicam Petri, quãm ſuſtinere illam ineffabilem uim doloris, quæ eſt etiam in mediocribus, ſi ſit uera pœnitentia?

At, inquiunt, conuenit iuſticiæ Dei punire peccatum. Primum quòd diſputant, quòd conueniat punire peccatum, ſatis oſtendunt ſe contemnere Chriſti beneficium. Conſtituit Deus precium pro noſtris peccatis, non noſtras pœnas, non noſtras ſatisfactiones, ſed mortem Filij ſui. Quæ tandem inſania eſt, præferre noſtras ſatisfactiones, ſatisfactioni Chriſti? Deinde ut maximè puniat Deus, tamen ſentiendum eſt remiſsionem peccatorum non deberi propter illam pœnam, & ne iniuria afficiatur beneficium Chriſti, & quia conſcientia non poteſt reddi pacata, ſi remiſſio non contingat gratis. Poſtremò ut maximè Deus puniat, tamen pœnæ illæ nihil ad claues pertinent. Hæ nec de imponendis, nec de remittendis illis pœnis quæ ſunt opera Dei mandatum habent.

Quomodo Deus puniat peccatum.

Cæterum concedimus Deum punire peccata, primum in contritione, cum in illis terroribus iram ſuam oſtendit, ſicut ſignificat Dauid cum orat: Domine ne in furore tuo arguas me. Et Ierem: Corripe me Domine, ueruntamen in iudicio, non in furore, ne ad nihilum redigas me. Hic ſanè de acerbiſſimis pœnis loquitur. Et fatentur aduerſarij contritionem poſſe tantam eſſe, ut non requiratur ſatisfactio. Verius igitur contritio pœna eſt, quàm ſatisfactiones Canonicæ.

Afflictiones communes piorũ nihil pertinent ad claues.

Secundò ſubiecti ſunt Sancti morti & alijs communibus afflictionibus, ſicut ait Petrus: Tempus eſt incipere iudicium à domo Dei. Si autem primum à nobis, qualis erit finis iſtorum qui non credunt? Et ut hæ afflictiones pleruncp ſint pœnæ peccatorum, tamen in pijs habent alium finem, infliguntur enim ad mortificandum præſens peccatum, quia in ſanctis extinguũt & mortificant cõcupiſcentiam. Mors enim ad hoc reliqua eſt in ſanctis, ut aboleat hanc naturam immundam. Ideo Paulus ait: Corpus mortuum eſt propter peccatum, id eſt, mortificatur propter præſens peccatum quòd adhuc in carne reliquum eſt. Crux igitur non pœna, ſed exercitium eſt, & præparatio ad renouationem. Nam cum mortificatur præſens peccatum, cumcp inter tentationes diſcimus quærere auxilium Dei, & experimur præſentiam Dei, magis magiſcp agnoſcimus diffidentiam cordium noſtrorum, & erigimus nos fide. Ita creſcit nouitas Spiritus, ſicut Paulus ait: Etſi exterior homo corrumpitur, tamen interior renouatur de die in diem. Item Eſaias ait: Anguſtia in qua clamant, diſciplina tua eſt ipſis. Præterea mors tunc uerè pœna eſt, quando cor perterrefactum ſentit iram Dei, iuxta illud: Aculeus mortis peccatum eſt. Poſtquam autem in ſanctis, fide terrores peccati ſuperati ſunt, mors ſine illo ſenſu iræ Dei propriè non eſt pœna. Porrò claues necp imponunt, necp remittunt has pœnas. Quare ſatisfactiones non pertinent ad has pœnas. Claues enim non remittunt aut mortem & partem afflictionum communium. Iam ſi has pœnas compenſant ſatisfactionibus, quare iubent in purgatorio ſatisfacere?

Pœnæ certorũ delictorum à Deo impoſitæ nihil pertinent ad claues.

Obijciunt de Adam, de Dauide, qui propter adulterium punitus. Ex his exemplis faciunt uniuerſalem regulam, quòd ſingulis peccatis reſpondeant propriæ pœnæ temporales, in imponenda poteſtate clauium. Prius dictum eſt ſanctos ſuſtinere pœnas quæ ſunt opera Dei, ſuſtinent contritionem ſeu terrores, ſuſtinent & alias communes afflictiones, Ita ſuſtinent aliqui proprias pœnas à Deo impoſitas, exempli cauſa. Et hæ pœnæ nihil pertinent ad claues, quia claues necp imponere, necp remittere eas poſſunt, ſed Deus ſine miniſterio clauium imponit & remittit. Nec ſequitur uniuerſalis regula: Dauidi propria pœna impoſita eſt, Igitur præter communes afflictiones, alia quædam purgato-

purgatorij pœna eſt, in qua ſingulis peccatis ſinguli gradus reſpondent. Vbi docet hoc ſcriptura, non poſſe nos à morte æterna liberari, niſi per illam compenſationem certarum pœnarum præter communes afflictiones? At contra ſæpiſſimè docet remiſſionem peccatorum gratis contingere propter Chriſtum, Chriſtum eſſe uictorem peccati, & mortis, quare non eſt aſſuendum meritum ſatisfactionis. Et quamuis afflictiones reliquæ ſint, tamen has interpretatur præſentis peccati mortificationes eſſe, non compenſationes æternæ mortis, ſeu precia pro æterna morte. Iob excuſatur, quòd non ſit afflictus propter præterita mala facta. Itaque afflictiones non ſemper ſunt pœnæ, aut ſigna iræ, Imò pauidæ conſcientiæ docendæ ſunt alios fines afflictionum potiores eſſe, ne ſentiant ſe à Deo reijci, ſi in afflictionibus nihil niſi pœnam & iram Dei uideant. Alij fines potiores ſunt conſiderandi, quòd Deus alienum opus faciat, ut ſuum opus facere poſſit &c. Sicut longa concione docet Eſaias cap. 28. Et cum diſcipuli interrogarent de cæco, quis peccaſſet. Iohan. 9. reſpondet Chriſtus cauſam cæcitatis eſſe, non peccatum, ſed ut opera Dei in eo manifeſtentur. Et apud Ieremiam dicitur, Quibus non erat iudicium bibentes bibent &c. Sicut Prophetæ interfecti ſunt, Iohannes Baptiſta, & alij ſancti. Quare afflictiones non ſemper ſunt pœnæ pro certis factis præteritis, ſed ſunt opera Dei deſtinata ad noſtram utilitatem, & ut potentia Dei fiat conſpectior in infirmitate noſtra, Sic Paulus ait: Potentia Dei perficitur in infirmitate mea. Itaque corpora noſtra debent eſſe hoſtiæ, propter uoluntatem Dei, ad obedientiam noſtram declarandam, non ad compenſandam mortem æternam, pro qua aliud precium habet Deus, ſcilicet mortem Filij ſui. Et in hanc ſententiam interpretatur Gregorius ipſam etiam pœnam Dauidis, cum ait: Si Deus propter peccatum illud fuerat comminatus, ut ſic humiliaretur à filio, cur dimiſſo peccato quòd erat ei comminatus impleuit? Reſpondetur, remiſſionem illam peccati factam eſſe, ne homo ad percipiendam uitam impediretur æternam. Subſecutum uerò illud comminationis exemplum, ut pietas hominis etiam in illa humilitate exerceretur atque probaretur. Sic & mortem corporis propter peccatum Deus homini inflixit, & poſt peccatorum remiſſionem propter exercendam iuſticiam non ademit, uidelicet, ut exerceatur & probetur iuſticia iſtorum qui ſanctificantur.

Afflictiones nõ ſemper ſunt pœnæ aut ſigna iræ.

Neque uero tolluntur communes calamitates propriè per illa opera ſatisfactionum Canonicarum, hoc eſt, per illa opera traditionum humanarum, quæ ipſi ſic ualere dicunt, ex opere operato, ut etiamſi fiant in peccato mortali, tamen redimant pœnas. Et cum obijcitur illud Pauli: Si nos iudicaremus ipſi, non iudicaremur à Domino, uerbum iudicare intelligi debet de tota pœnitentia, & fructibus debitis, non de operibus non debitis. Aduerſarij noſtri dant pœnas contemptæ Grammatices, cum intelligunt iudicare, idem eſſe, quod cataphractum peregrè ire ad S. Iacobum, aut ſimilia opera. Iudicare ſignificat totam pœnitentiam, ſignificat damnare peccata. Hæc damnatio uerè fit in contritione, & mutatione uitæ. Tota pœnitentia, contritio, fides, boni fructus, impetrant, ut mitigentur pœnæ, & calamitates publicæ & priuatæ, ſicut Eſaias capite primo docet: Deſinite malè facere, & diſcite benè facere etc. Si fuerint peccata ueſtra, ut coccinum, quaſi nix dealbabuntur. Si uolueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Nec eſt ad ſatisfactiones & opera traditionum humanarum transferenda grauiſſima & ſaluberrima ſententia à tota

Opera Canonicarum ſatisfactionum non tollunt calamitates.

pœnitentia, & operibus debitis, ſeu à Deo præceptis. Et hoc prodeſt docere, quòd mitigentur communia mala per noſtram pœnitentiam, & per ueros fructus pœnitentiæ, per bona opera facta ex fide, non ut iſti fingunt facta in peccato mortali. Et huc pertinet exemplum Niniuitarum, quia ſua pœnitentia (de qua loquimur) reconciliati ſunt Deo, & impetrauerunt, ne deleretur ciuitas.

Quòd autem Patres mentionem faciunt ſatisfactionis, quòd concilia fecerunt Canones, diximus ſupra diſciplinam Eccleſiaſticam fuiſſe, exempli cauſa conſtitutam. Nec ſentiebant hanc diſciplinam neceſſariam eſſe, uel ad culpæ, uel ad pœnæ remiſſionem. Nam ſi qui in his mentionem purgatorij fecerunt interpretantur eſſe non compenſationem æternæ pœnæ, non ſatisfactionem, ſed purgationem imperfectarum animarum, Sicut Auguſtinus ait uenialia concremari, hoc eſt, mortificari diffidentiam erga Deum, & alios affectus ſimiles. Interdum Scriptores transferunt ſatisfactionis uocabulum ab ipſo ritu, ſeu ſpectaculo, ad ſignificandam ueram mortificationem. Sic Auguſtinus ait: Vera ſatisfactio eſt peccatorum cauſas excidere, hoc eſt, mortificare carnem. Item cohercere carnem non ut compenſentur æternæ pœnæ, ſed ne caro pertrahat ad peccandum. Ita Gregorius de reſtitutione loquitur, falſam eſſe pœnitentiam, ſi non ſatisfiat illis quorum res occupatas tenemus, Non enim uerè dolet ſe furatum eſſe, aut rapuiſſe is qui adhuc furatur. Tantiſper enim fur aut prædo eſt, dum eſt iniuſtus poſſeſſor alienæ rei. Ciuilis illa ſatisfactio neceſſaria eſt, quia ſcriptum eſt, qui furatus eſt, deinceps non furetur. Item Chryſoſtomus inquit: In corde contritio, in ore confeſſio, in opere tota humilitas. Hoc nihil contra nos facit, debent ſequi bona opera pœnitentiam, debet pœnitentia eſſe, non ſimulatio, ſed totius uitæ mutatio in melius.

Satisfactiones ueteres Patrũ pertinuerunt ad diſciplinam.

Item Patres ſcribunt ſatis eſſe, ſi ſemel in uita fiat illa publica ſeu ſolennis pœnitentia, de qua ſunt facti Canones ſatisfactionum. Qua ex re intelligi poteſt, quòd ſentiebant illos Canones, non eſſe neceſſarios ad remiſſionem peccatorum. Nam præter illam ſolennem pœnitentiam, ſæpè aliàs uolunt pœnitentiam agi, ubi non requirebantur Canones ſatisfactionum.

Architecti confutationis ſcribunt non eſſe tolerandum, ut ſatisfactiones contra expreſſum Euangelium aboleantur. Nos igitur hactenus oſtendimus Canonicas illas ſatisfactiones, hoc eſt, opera non debita, facienda propter compenſationem pœnæ, non habere mandatum Euangelij. Res ipſa hoc oſtendit, ſi opera ſatisfactionum ſunt opera non debita, quare allegant expreſſum Euangelium? Nam ſi Euangelium iuberet compenſari pœnas per talia opera, iam eſſent debita opera. Sed ſic loquuntur, ut fucum faciant imperitis, & allegant teſtimonia, quæ de debitis operibus loquuntur, cum ipſi in ſuis ſatisfactionibus præſcribant opera non debita. Imò ipſi concedunt in ſcholis ſine peccato recuſari poſſe ſatisfactiones. Falſò igitur hic ſcribunt, quòd expreſſo Euangelio cogamur ſatisfactiones illas Canonicas ſuſcipere. Cæterum nos ſæpè iam teſtati ſumus, quòd pœnitentia debeat bonos fructus parere, & qui ſint boni fructus docent mandata, uidelicet inuocatio, gratiarum actio, confeſſio Euangelij, docere Euangelium, obedire parentibus, & magiſtratibus, ſeruire uocationi, non occidere, non retinere odia, ſed eſſe placabilem, dare egentibus quantum pro facultatibus poſſumus, non ſcortari, non mœchari, ſed cohercere, & refrenare, caſtigare carnem, non propter compenſationem pœnæ æternæ, ſed ne

Qui debeant eſſe fructus pœnitentiæ.

ſed ne obtemperet diabolo, ne offendat Spiritum ſanctum, Item uera dicerę. Hi fructus habent præcepta Dei, & propter gloriam & mandatum Dei fieri debent, habent & premia. Sed quòd non remittantur pœnæ æternæ, niſi propter compenſationem certarum traditionum aut purgatorij, non hoc docet ſcriptura. Indulgentiæ olim erant condonationes publicarum illarum obſeruationum, ne nimium grauerentur homines. Quòd ſi humana autoritate remitti ſatiſfactiones & pœnę queunt, non igitur Iure diuino neceſſaria eſt illa compenſatio. Nam Ius diuinum non tollitur humana autoritate. Porrò cum nunc per ſe antiquatus ſit mos, & quidem diſsimulantibus Epiſcopis, nihil opus eſt remiſſionibus illis. Et tamen manſit nomen indulgentiarum. Et ſicut ſatisfactiones non intellectæ ſunt de politica diſciplina, ſed de compenſatione pœnæ, Ita indulgentiæ malè intellectæ ſunt, quod liberent animas ex purgatorio. At clauis non habet poteſtatem, niſi ſuper terram ligandi, & ſoluendi, iuxta illud: Quidquid ligaueris ſuper terram, erit ligatum in cœlo. Quidquid ſolueris ſuper terram, erit ſolutum in cœlo. Quanquam ut ſupra diximus, clauis poteſtatem habet non imponendi pœnas aut cultus inſtituendi, ſed tantum habet mandatum remittendi peccata, his qui conuertuntur, & arguendi & excommunicandi iſtos qui nolunt conuerti. Sicut enim ſoluere ſignificat remittere peccata, Ita ligare ſignificat non remittere peccata. Loquitur enim Chriſtus, de regno ſpirituali. Et mandatum Dei eſt, ut miniſtri Euangelij abſoluant hos qui conuertuntur, iuxta illud: Poteſtas nobis data eſt ad ædificationem. Quare reſeruatio caſuum politica res eſt. Eſt.n. reſeruatio pœnæ Canonicæ, non eſt reſeruatio culpæ coram Deo in his qui uerè conuertuntur. Proinde rectè iudicant aduerſarij cum fatentur, quòd in articulo mortis illa reſeruatio caſuum non debeat impedire abſolutionem. Expoſuimus ſummam noſtræ doctrinæ de pœnitentia, quam certò ſcimus piam, & ſalubrem bonis mentibus eſſe. Et boni uiri ſi contulerint noſtram doctrinam cum confuſiſſimis diſputationibus aduerſariorum, perſpicient aduerſarios omiſiſſe doctrinam de fide iuſtificante, & conſolante pia corda. Videbunt etiam multa fingere aduerſarios, de merito attritionis, de illa infinita enumeratione delictorum, de ſatisfactionibus, ὄυτε γῆς φαεσὶν ὄυτε ὀυρανοῦ ἁπτόμενα, quæ ne ipſi quidem aduerſarij ſatis explicare poſſunt.

Clauium poteſtas quanta.

DE NVMERO ET VSV *SACRAMENTORVM.*

IN XIII. articulo probant aduerſarij, quòd dicimus ſacramenta non eſſe tantum notas profeſſionis inter homines, ut quidam fingunt, ſed magis eſſe ſigna & teſtimonia uoluntatis Dei erga nos, per quæ mouet Deus corda ad credendum. Sed hic iubent nos etiam ſeptem Sacramenta numerare. Nos ſentimus prȩſtandum eſſe, ne negligantur res & ceremoniæ in ſcripturis inſtitutæ, quotcunque ſunt. Nec multum referre putamus, etiamſi docendi cauſa alij numerant aliter, ſi tamen rectè conſeruent res in ſcriptura traditas. Nec ueteres eodem modo numerauerunt.

Si Sacramenta uocamus ritus, qui habent mandatum Dei, & quibus addita eſt promiſſio gratiæ, facilè eſt iudicare quæ ſint propriè Sacramenta. Nam ritus ab hominibus inſtituti non erunt hoc modo propriè dicta Sacramenta. Non eſt enim autoritatis humanæ, promittere gratiam, Quare ſigna ſine mandato Dei

dato Dei inſtituta, non ſunt ſigna gratiæ, etiamſi fortaſſe rudes docent, aut ad‑ *Quæ ſunt ue‑*
monent aliquid. Verè igitur ſunt Sacramenta, Baptiſmus, Cœna Domini, Ab‑ *rè & propriè*
ſolutio, quæ eſt ſacramentum pœnitentiæ. Nam hi ritus habent mandatum *ſacramenta,*
Dei, & promiſſionem gratiæ, quæ eſt propria noui Teſtamenti. Certò enim *quæ non.*
debent ſtatuere corda, cum baptizamur, cum ueſcimur corpore Domini, cum abſoluimur, quòd uerè ignoſcat nobis Deus propter Chriſtum, Et corda ſimul per uerbum, & ritum mouet Deus, ut credant, & concipiant fidem, ſicut ait Paulus: Fides ex auditu eſt. Sicut autem uerbum incurrit in aures, ut feriat corda, Ita ritus ipſe incurrit in oculos, ut moueat corda. Idem effectus eſt uerbi & ritus, ſicut præclarè dictum eſt ab Auguſtino, Sacramentum eſt uerbum uiſibile, quia ritus oculis accipitur, & eſt quaſi pictura uerbi idem ſignificans, quod uerbum. Quare idem eſt utriuſque effectus.

Confirmatio & extrema unctio ſunt ritus accepti à Patribus, quos ne Ec‑ *Confirmatio & extrema*
cleſia quidem tanquam neceſſarios ad ſalutem requirit, quia non habent man‑ *unctio ritus*
datum Dei. Propterea non eſt inutile hos ritus diſcernere à ſuperioribus, qui *Patrum.*
habent expreſſum mandatum Dei, & claram promiſſionem gratiæ.

Sacerdotium intelligunt aduerſarij non de miniſterio uerbi & ſacramen‑ *Sacerdotium.*
torum alijs porrigendorum, ſed intelligunt de ſacrificio, quaſi oporteat eſſe in nouo Teſtamento ſacerdotium ſimile Leuitico, quod pro populo ſacrificet, & mereatur alijs remiſſionem peccatorum. Nos docemus ſacrificium Chriſti morientis in Cruce, ſatis fuiſſe pro peccatis totius mundi, nec indigere præterea alijs ſacrificijs, quaſi illud non ſatis fuerit pro peccatis noſtris. Ideo iuſtificantur homines, non propter ulla reliqua ſacrificia, ſed propter illud unum Chriſti ſacrificium, ſi credant illo ſacrificio ſe redemptos eſſe. Ideo ſacerdotes uocantur, non ut ad ulla ſacrificia uelut in Lege pro populo facienda, ut per eam mereantur populo remiſſionem peccatorum, ſed uocantur ad docendum Euangelium, & Sacramenta porrigenda populo. Nec habemus nos aliud ſacerdotium, ſimile Leuitico, ſicut ſatis docet Epiſtola ad Ebræos. Si autem ordo de miniſterio uerbi intelligatur, nō grauatim uocauerimus ordinem ſacramentum. Nam miniſterium uerbi habet mandatum Dei, Et habet magnificas promiſſiones, Rom. 1. Euangelium eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti. Item Eſaiæ 55. Verbum meum quod egredietur de ore meo, nō reuertetur ad me uacuum, ſed faciet quæcunque uolui &c. Si ordo hoc modo intelligatur, neque impoſitionem *Impoſitio manuum.*
manuum uocare ſacramentum grauemur. Habet enim Eccleſia mandatum de conſtituendis miniſtris, quòd gratiſſimum eſſe nobis debet, quòd ſcimus Deum approbare miniſterium illud, & adeſſe in miniſterio. Ac prodeſt quantum fieri poteſt, ornare miniſterium uerbi, omni genere laudis, aduerſus fanaticos homines, qui ſomniant Spiritum ſanctum dari, non per uerbum, ſed propter ſuas quaſdam præparationes, ſi ſedeant ocioſi, taciti, in locis obſcuris, expectantes illuminationem, quemadmodum olim ἐνθουσιασταὶ docebant, & nunc docent Anabaptiſtæ.

Matrimonium non eſt primum inſtitutum in nouo Teſtamento, ſed ſtatim initiō creato genere humano. Habet autem mandatum Dei, habet & pro‑ *Matrimoniū.*
miſſiones, non quidem propriè ad nouum Teſtamentum pertinentes, ſed magis pertinentes ad uitam corporalem, quare ſi quis uolet ſacramentum uocare, diſcernere tamen à prioribus illis debet, quæ propriè ſunt ſigna noui Teſtamenti, & ſunt teſtimonia gratiæ & remiſſionis peccatorum. Quòd ſi Matrimo‑

S nium

nium propterea habebit appellationem Sacramenti, quia habet mandatum Dei, Etiam alij ſtatus ſeu officia quæ habent mandatum Dei, poterunt uocari Sacramenta, ſicut Magiſtratus. Poſtremò ſi omnes res annumerari ſacramentis debēt quæ habent mandatum Dei, & quibus ſunt additæ promiſſiones, cur non addimus orationem, quæ uerisſimè poteſt dici ſacramentum? Habet enim & mandatum Dei & promiſſiones plurimas. Et collocata inter ſacramenta, quaſi in illuſtriore loco, inuitat homines ad orandum. Poſſent hic numerari etiam Eleemoſynæ, Item afflictiones, quæ & ipſæ ſunt ſigna, quibus addidit Deus promiſſiones, ſed omittamus iſta. Nemo enim uir prudens de numero aut uocabulo magnopere rixabitur, ſi tamen illæ res retineantur, quæ habent mandatum Dei & promiſſiones.

Sacramenta nō proſunt ex opere operato.

Illud magis eſt neceſſarium, intelligere quomodo ſit utendum ſacramentis. Hic damnamus totum populum Scholaſticorum doctorum, qui docent, q̄ ſacramenta non ponenti obicem, conferant gratiam ex opere operato, ſine bono motu utentis. Hęc ſimpliciter Iudaica opinio eſt, ſentire quòd per ceremoniam iuſtificemur, ſine bono motu cordis, hoc eſt, ſine fide. Et tamen hæc impia & pernicioſa opinio magna autoritate docetur, in toto regno Pontificio. Paulus reclamat & negat Abraham iuſtificatum eſſe circumciſione, ſed circumciſionem eſſe ſignum propoſitum ad exercendam fidem. Ita nos docemus, quòd in uſu ſacramentorum fides debeat accedere, quæ credat illis promiſſionibus, & accipiat res promiſſas, quæ ibi in Sacramento offeruntur. Et eſt ratio plana & firmiſſima. Promiſſio eſt inutilis niſi fide accipiatur. At ſacramenta ſunt ſigna promiſſionum. Igitur in uſu debet accedere fides, ut ſi quis utetur Cœna Domini, ſic utatur, Quia id eſt ſacramentum noui Teſtamenti, ut Chriſtus clarè dicit, Ideo ſtatuat ſibi offerri res promiſſas in nouo Teſtamento, ſcilicet gratuitam remiſſionem peccatorum. Et hanc fide accipiat, erigat pauidam conſcientiam, & ſentiat hæc teſtimonia, non eſſe fallacia, ſed tam certa, quàm ſi Deus nouo miraculo de cælo promitteret ſe uelle ignoſcere. Quid autem prodeſſent illa miracula & promiſſiones, non credenti? Et loquimur hic de fide ſpeciali quæ præſenti promiſſioni credit, non tantum quæ in genere credit Deum eſſe, ſed quæ credit offerri remiſſionem peccatorum. Hic uſus ſacramenti conſolatur pias & pauidas mentes. Quantum autem in Eccleſia abuſuū peperit illa fanatica opinio, de opere operato ſine bono motu utentis, nemo uerbis conſequi poteſt. Hinc eſt illa infinita prophanatio miſſarum, ſed de hac infra dicemus. Neq; ulla litera ex ueteribus Scriptoribus proferri poteſt, quæ patrocinetur hac in re Scholaſticis. Imò contrarium ait Auguſtinus, quòd fides Sacramenti, non ſacramentum iuſtificet. Et eſt nota Pauli ſententia, Corde creditur ad iuſticiam.

Articulum XIIII. in quo dicimus, nemini niſi ritè uocato concedendum eſſe adminiſtrationem Sacramentorum & uerbi in Eccleſia, ita recipiunt, ſi tamen utamur ordinatione Canonica. Hac de re in hoc conuentu ſæpè teſtati ſumus, nos ſumma uoluntate cupere conſeruare politiam Eccleſiaſticam, & gradus in Eccleſia factos humana autoritate. Scimus enim bono & utili conſilio à Patribus Eccleſiaſticam diſciplinam hoc modo, ut ueteres Canones deſcribūt, conſtitutam eſſe. Sed Epiſcopi ſacerdotes noſtros aut cogunt hoc doctrinæ genus quod confeſſi ſumus abijcere ac damnare, aut noua & inaudita crudelitate miſeros & innocentes occidunt. Hæ cauſæ impediunt quo minus agnoſcant

hos

hos Epiſcopos, noſtri ſacerdotes. Ita ſæuitia Epiſcoporum in cauſa eſt, quare alicubi diſſoluitur illa Canonica politia, quā nos magnopere cupiebamus conſeruare. Ipſi uiderint quomodo rationem Deo reddituri ſint, quòd diſſipant Eccleſiam. Noſtræ conſcientiæ hac in re nihil habent periculi, quia cum ſciamus confeſſionem noſtram ueram, piam & catholicam eſſe, non debemus approbare ſæuitiam iſtorum, qui hanc doctrinam perſequuntur. Et Eccleſiam eſſe ſcimus apud hos, qui uerbum Dei rectē docent, & rectē adminiſtrant Sacramenta, non apud illos, qui uerbum Dei non ſolum edictis delere conantur, ſed etiam recta & uera docentes trucidant, erga quos, etiamſi quid contra Canones faciunt, tamen ipſi Canones mitiores ſunt. Porrò hic iterum uolumus teſtatum, nos libenter conſeruaturos eſſe Eccleſiaſticam & Canonicam politiam, ſi modo Epiſcopi deſinant in noſtras Eccleſias ſæuire. Hæc noſtra uoluntas & coram Deo, & apud omnes gentes, ad omnem poſteritatem excuſabit nos, ne nobis imputari poſſit, quòd Epiſcoporum autoritas labefactatur, ubi legerint atq; audierint homines, nos iniuſtam ſæuitiam Epiſcoporum deprecantes, nihil æqui impetrare potuiſſe.

DE TRADITIONIBVS HVMANIS IN ECCLESIA.

IN articulo XV. recipiunt primam partem, in qua dicimus obſeruandos eſſe ritus Eccleſiaſticos, qui ſine peccato obſeruari poſſunt, & ad tranquillitatem & bonum ordinem in Eccleſia proſunt. Alteram partem omnino damnant, in qua dicimus traditiones humanas inſtitutas ad placandum Deum, ad promerendam gratiam, & ſatisfaciendum pro peccatis, aduerſari Euangelio. Quanquam in ipſa confeſſione de diſcrimine ciborum, ſatis multa diximus de traditionibus, tamen hic breuiter quædam repetenda ſunt. Etiamſi arbitrabamur aduerſarios, ex alijs cauſis defenſuros eſſe traditiones humanas, tamen hoc non putauimus futurum, ut hunc articulum damnarent, Non mereri nos remiſſionem peccatorum, aut gratiam, obſeruatione traditionum humanarum. Poſtquàm igitur hic articulus damnatus eſt, facilem & planam cauſam habemus. Nunc apertè Iudaizant aduerſarij, apertè obruunt Euangelium doctrinis dæmoniorum. Tunc enim ſcriptura uocat traditiones, doctrinas dæmoniorum quādo docetur, quòd ſint cultus utiles ad promerendam remiſſionem peccatorum & gratiam. Tunc enim obſcurant Euangelium, beneficium Chriſti, & iuſticiam fidei. Euangelium docet nos fide propter Chriſtum gratis accipere remiſſionem peccatorum & reconciliari Deo. *Traditiones humanæ quando ſint doctrina dæmoniorum.*

Aduerſarij contrà alium Mediatorem conſtituunt, ſcilicet has traditiones, Propter has uolunt conſequi remiſſionem peccatorum, per has uolunt placare iram Dei. At Chriſtus apertè dicit: Fruſtra colūt me mandatis hominum. Suprà copioſè diſputauimus homines iuſtificari fide, cum credunt ſe habere Deum placatum, non propter noſtra opera, ſed gratis propter Chriſtum. Hanc certum eſt Euangelij doctrinam eſſe, quia Paulus clarè dicit ad Epheſ. 2. Gratis ſaluati eſtis per fidem, & hoc non ex uobis, Dei donum eſt, non ex hominibus. Nunc iſti dicunt promereri homines remiſſionem peccatorum per has obſeruationes humanas, Quid eſt hoc aliud quàm præter Chriſtum, alium iuſtificatorem, alium mediatorem conſtituere? Paulus inquit ad Galatas, Euacua- *Commenta aduerſariorum de traditionibus.*

ti eſtis à Chriſto, qui lege iuſtificamini,id eſt, Si ſentitis uos mereri obſeruatione legis, ut iuſti coram Deo reputemini, nihil proderit uobis Chriſtus, quia quorum opus eſt Chriſto iſtis, qui ſentiunt ſe iuſtos eſſe, ſua obſeruatione Legis? Deus propoſuit Chriſtum,quòd propter hunc mediatorem, non propter noſtras iuſticias uelit nobis eſſe propicius. At iſti ſentiunt Deum eſſe placatum,propicium,propter traditiones & non propter Chriſtum. Adimunt igitur Chriſto honorem mediatoris.Nec intereſt inter noſtras traditiones,et Moſaicas ceremonias,quòd ad hanc rem attinet.Paulus ideo damnat Moſaicas ceremonias, ſicut traditiones damnat, quia exiſtimabantur eſſe opera quæ mererentur iuſticiam coram Deo.Ita obſcurabatur officium Chriſti & iuſticia fidei. Quare remota lege, remotis traditionibus, contendit, quòd non propter iſta opera,ſed propter Chriſtũ ſit gratis promiſſa remiſſio peccatorum,modò ut fide accipiamus eam. Nam promiſſio non accipitur niſi fide. Cum igitur fide accipiamus remiſſionem peccatorum,cum fide habeamus propicium Deum,propter Chriſtum,error & impietas eſt cõſtituere,quòd per has obſeruationes mereamur remiſſionem peccatorum. Si quis hic dicat non mereri nos remiſſionem peccatorum,ſed iam iuſtificatos,per has traditiones mereri gratiam. Hic iterum reclamat Paulus, Chriſtum peccati miniſtrum fore, ſi poſt iuſtificationem ſentiendum ſit, quòd deinde non propter Chriſtum iuſti reputemur, ſed primum mereri debeamus per alias obſeruationes,ut iuſti reputemur.Item,hominis teſtamento nihil addi debet. Ergo nec Dei Teſtamento, qui promittit quòd propter Chriſtum propicius nobis eſſe uelit, addi debet, quòd primum per has obſeruationes debeamus mereri,ut accepti & iuſti reputemur.

Patrum traditiones cur inſtitutæ ſint.

Quanquam, quid opus eſt longa diſputatione.Nulla traditio à ſanctis Patribus hoc conſilio inſtituta eſt,ut mereatur remiſſionem peccatorum aut iuſticiam, ſed ſunt inſtitutæ propter bonum ordinem in Eccleſia, & propter tranquillitatem. Et ut uelit aliquis inſtituere certa opera ad promerendam remiſſionem peccatorum aut iuſticiam, quomodo ſciet illa opera Deo placere, cum non habeat teſtimonium uerbi Dei, quomodo de uoluntate Dei certos reddet homines, ſine mandato & uerbo Dei? Nonne ubiq; in Prophetis prohibet inſtituere peculiares cultus,ſine ſuo mandato? Ezechielis 20.ſcriptum eſt: In præceptis Patrum ueſtrorum nolite incedere, nec iudicia eorum cuſtodiatis, nec in Idolis eorum polluamini. Ego Dominus Deus ueſter, In præceptis meis ambulate, & iudicia mea cuſtodite, & facite ea. Si licet hominibus inſtituere cultus, & per hos cultus merentur gratiam, iam omnium gentium cultus erunt approbandi, cultus inſtituti à Ieroboam & alijs extra legem erunt approbandi. Quid enim intereſt, ſi nobis licuit inſtituere cultus utiles ad promerendam gratiam aut iuſticiam,cur non licuit idem gentibus & Iſraëlitis? Ideo gentium & Iſraëlitarum cultus improbati ſunt, quòd ſentiebant ſeſe per illos mereri remiſſionem peccatorum & iuſticiam,& iuſticiam fidei non norant. Poſtremò, unde reddimur certi, quòd cultus ab hominibus inſtituti ſine mandato Dei iuſtificent, Siquidem de uoluntate Dei nihil affirmari poteſt ſine uerbo Dei: Quid ſi hos cultus non approbat Deus? Quomodo igitur affirmant aduerſarij quòd iuſtificent, cum id ſine uerbo ac teſtimonio Dei non poſſit affirmari. Et Paulus dicat, Omne quod non eſt ex fide,peccatum eſſe. Cum autem hi cultus nullum habeant teſtimonium uerbi Dei, dubitare conſcientiam neceſſe eſt, utrum placeant Deo.

Et quid

Et quid in re manifeſta uerbis opus eſt? Si hos humanos cultus defendunt aduerſarij noſtri, tanquam promerentes iuſtificationem, gratiam, remiſſionem peccatorum, ſimpliciter conſtituunt regnum Antichriſti. Nam regnum Antichriſti, eſt nouus cultus Dei, excogitatus humana autoritate, rejciēs Chriſtum, ſicut regnum Mahometi habet cultus, habet opera, per quæ uult iuſtificari coram Deo, nec ſentit homines coram Deo gratis iuſtificari fide propter Chriſtum. Ita & Papatus erit pars regni Antichriſti, ſi ſic defendit humanos cultus, quōd iuſtificent. Detrahitur enim honos Chriſto, cum docent, quōd non propter Chriſtum gratis iuſtificemur per fidem, Sed per tales cultus, maximeq́ cum docent, tales cultus, non ſolum utiles eſſe ad iuſtificationem, ſed neceſſarios etiam, ſicut ſuprā in articulo octauo ſentiunt, ubi damnant nos, quōd diximus, quōd non ſit neceſſarium ad ueram unitatem Eccleſiæ, ubiq; ſimiles eſſe ritus ab hominibus inſtitutos. Daniel Capite undecimo, ſignificat nouos cultus humanos, ipſam formam & πολίτειαν regni Antichriſti fore. Sic enim inquit, Deum Maoſim in loco ſuo colet, & Deum quem non nouerunt Patres eius, colet auro & argento, & lapidibus precioſis, Hic deſcribit nouos cultus, quia inquit talem Deum coli, qualem Patres ignorauerint. Nam S. Patres, Etſi habuerunt & ipſi ritus & traditiones, tamen non ſentiebant has res utiles aut neceſſarias eſſe ad iuſtificationem, nō obſcurabant gloriam & officiū Chriſti, ſed docebant nos iuſtificari fide propter Chriſtum, non propter illos humanos cultus. Cæterum ritus humanos obſeruabant propter utilitatē corporalem, ut ſciret populus quo tempore conueniendum eſſet, ut ordine & grauiter in templis exempli cauſa fierent omnia, deniq; ut uulgus etiam haberet quandam pœdagogiam. Nam diſcrimina temporum et uarietas rituum ualet ad admonendum uulgus. Has cauſas habebant Patres rituum ſeruandorum, ut apertē teſtatur Epiphanius in diſputatione contra Encraticos, quōd genus ſimile fuit Monachorum noſtrorum. Fuerunt enim ſodalicia, quæ ſibi certas traditiones imponebant, abſtinebant ā uino etiam in ipſa Cœna Domini, Nullis carnibus ueſcebantur, ne piſciū quidem, qua in re fratres Dominici longē ſuperabant. A coniugio uerō uel maximē abhorrebant, etſi ā conſuetudine mulierum non abhorrebant. Id enim obijcit eis Epiphanius, habebant enim muliercularum greges idem uitæ genus ſequentes, ſicut hoc tempore ferē ubiq; habent Monachi uicina mulierum Monaſteria, Et has obſeruationes fingebant eſſe cultum Dei, & iuſticiam propter quam Deo accepti eſſent, qua placarent iram Dei. Hanc opinionem improbat Epiphanius, & alios fines eſſe traditionum oſtendit, dicit probandas eſſe traditiones, factas διὰ τὴν ἐγκράτειαν, ἢ διὰ τὴν πολίτειαν, hoc eſt, aut ad cohercendam carnem, propter diſciplinam rudium, aut propter politicum ordinem. Et nos propter has cauſas rectē ſeruari poſſe traditiones iudicamus. Vt populus ſobrius interſit ſacris, ſicut Ioſaphat, & Rex Niniue ieiunia indixerūt. Item ut ordo & politia Eccleſiæ doceat imperitos, quid quo tempore geſtum ſit. Hinc ſunt feriæ Natalis, Paſchatis, Pentecoſtes, & ſimiles. Hoc eſt quōd Epiphanius ait politiæ cauſa inſtitutas eſſe traditiones, uidelicet ordinis cauſa, & ut ordo ille admoneat homines de hiſtoria, & de beneficijs Chriſti, Etenim multō efficacius admonent uulgus notæ rerum quaſi pictæ in moribus ac ritibus, quām literæ. Hos fines proderat oſtendi populo, & illuſtrari, Sed his finibus affingunt aduerſarij alium quandam Phariſaica perſuaſione, quōd uidelicet tales obſeruationes mereantur remiſſionem peccatorum, quōd ſint cul-

Encratici ſimiles Monachis.

Fines traditionum humanarum ſecundum Epiphanium.

tus neceſſarij ad iuſtificationem, quòd propter eos reputentur homines iuſti coram Deo. Hoc planè eſt, Deum colere auro, argento, & rebus precioſis, ſentire quòd Deus fiat placatus uarietate ueſtitus, ornamentorum, & ſimilibus rebus, quales ſunt infinitæ in traditionibus humanis, aut quòd eiuſmodi res, ſint cultus Dei, temporum, ciborum, uaſorum, ueſtitus diſcrimina.

Traditiones humanæ quomodo habeant ſpeciem ſapientiæ.

Paulus ad Coloſſenſes ſcribit, traditiones habere ſpeciem ſapientiæ. Et habent profectò, Nam εὐταξία illa ualde decet in Eccleſia, eamq; ob cauſam neceſſaria eſt, ſed humana ratio, quia non intelligit iuſticiam fidei naturaliter, affingit, quòd talia opera iuſtificent homines, quòd reconcilient Deum &c. Sic ſentiebat uulgus inter Iſraëlitas, & hac opinione augebant tales ceremonias, ſicut apud nos in Monaſterijs creuerunt. Sic iudicat humana ratio etiam de exercitijs corporis, de ieiunijs, quorum finis cum ſit cohercere carnem, ratio affingit finem, quòd ſint cultus, qui iuſtificent, ſicut Thomas ſcribit, Ieiunium ualere ad deletionem & prohibitionem culpæ. Hæc ſunt uerba Thomæ. Ita ſapientiæ ac iuſticiæ ſpecies in talibus operibus decipit homines. Et accedunt exempla Sanctorum, quos dum ſtudent imitari homines, imitantur plærunq; externa exercitia, non imitantur fidem eorum.

Incommoda ex ſapientia humanarum traditionum.

Poſtquàm fefellit homines hæc ſpecies ſapientiæ, ac iuſticiæ, deinde ſequuntur infinita incommoda, obſcuratur Euangelium de iuſticia fidei in Chriſtum, & ſuccedit uana fiducia talium operum. Deinde obſcurantur præcepta Dei, hæc opera arrogant ſibi titulum perfectę & ſpiritualis uitæ, & longè præferuntur operibus præceptorum Dei, ut operibus ſuæ cuiuſq; uocationis, adminiſtrationi reipublicæ, adminiſtrationi Oeconomiæ, uitæ coniugali, educationi liberorum. Hæc præ illis ceremonijs iudicantur eſſe prophana, ita ut cum quadam dubitatione conſcientiæ à multis exerceantur. Conſtat enim multos deſerta adminiſtratione reipublicæ, deſerto coniugio, illas obſeruationes amplexos eſſe tanquam meliores & ſanctiores. Neq; hoc ſatis eſt, ubi occupauit animos perſuaſio, quòd tales obſeruationes ad iuſtificationem neceſſariæ ſint, miſerè uexantur conſcientiæ, quia non poſſunt omnes obſeruationes exactè præſtare. Nam quotus quiſq; numerare omnes potuit? Extant immenſi libri, imò Bibliothecæ totæ, nullam ſyllabam de Chriſto, de fide in Chriſtum, de bonis operibus ſuæ cuiuſq; uocationis continentes, ſed tantum colligentes traditiones, & harum interpretationes, quibus interdum exacerbantur, interdum relaxantur. Quo modo torquetur uir optimus Gerſon, dum quærit gradus & latitudines præceptorum. Nec tamen poteſt conſtituere ἐπιείκειαν in gradu certo, interim grauiter deplorat pericula piarum conſcientiarum, quæ parit hæc acerba interpretatio traditionum.

Teſtimonia contra autoritatem traditionum humanarum.

Nos igitur contra illam ſpeciem ſapientiæ et iuſticiæ in humanis ritibus, quæ fallit homines muniamus nos uerbo Dei, & primum ſciamus eas neq; remiſſionem peccatorum, neq; iuſtificationem mereri coram Deo, neq; ad iuſtificationem neceſſarias eſſe. Teſtimonia quædam ſuprà citauimus, Et plenus eſt Paulus, Ad Coloſſ. 2. clarè dicit: Nemo uos iudicet in cibo, potu, aut ſtatuto feſto, aut nouilunio, aut ſabbatis, quę ſunt umbræ futurorum, corpus autem Chriſti. Atq; hic ſimul & legem Moyſi, & traditiones humanas cõplectitur, ne aduerſarij eludant hæc teſtimonia, ut ſolent, quòd Paulus tantum de lege Moyſi loquatur. Ille uerò hic clarè teſtatur ſe loqui de traditionibus humanis. Quanq; quid dicant aduerſarij non uident, ſi Euangelium negat ceremonias Moyſi, quę

erant di-

erãt diuinitus inſtitutę, iuſtificare, quãtō minus iuſtificant traditiones humanę?

Nec habent Epiſcopi poteſtatem inſtituendi cultus tanquam iuſtificantes, aut neceſſarios ad iuſtificationem. Imō Apoſtoli Actor. 15. dicunt, Quid tentatis Deum, imponentes iugum &c? Vbi uelut magnum peccatum accuſat Petrus, hoc conſilium onerandæ Eccleſiæ. Et ad Galat. 5. uetat Paulus iterum ſeruituti ſubijci. Volunt igitur Apoſtoli in Eccleſia manere hanc libertatem, ne iudicentur ulli cultus legis aut traditionum neceſſarij eſſe, ſicut in lege fuerunt neceſſariæ ceremoniæ ad tempus, ne obſcuretur iuſticia fidei, ſi iudicent homines, cultus illos mereri iuſtificationem, aut ad iuſtificatiouem neceſſarios eſſe. Multi uarias ἐπιεικείας quærunt in traditionibus, ut conſcientijs medeantur, neq; ta men certos gradus reperiunt, per quos explicent conſcientias ex his uinculis. Verum ſicut Alexander ſoluit Gordium nodum, quem cum explicare non poſſet, gladio ſemel diſſecuit, ita Apoſtoli ſemel liberant conſcientias traditionibus, præſertim ſi tradantur ad promerendam iuſtificationem. Huic doctrinæ cogunt nos Apoſtoli aduerſari docendo, & exemplis, Cogunt nos docere, quōd traditiones non iuſtificent, quōd non ſint neceſſariæ ad iuſtificationem, quōd nemo debeat condere aut recipere traditiones hac opinione, quōd mereantur iuſtificationã. Tũc etiamſi quis obſeruat, obſeruet ſine ſuperſtitione tanq; politicos mores, ſicut ſine ſuperſtitione aliter ueſtiuntur milites, aliter Scholaſtici. Apoſtoli uiolant traditiones, & excuſantur â Chriſto. Erat enim exemplum oſtendendum Phariſæis, quōd illi cultus eſſent inutiles. Et ſi quas traditiones parum cõmodas omittunt noſtri, ſatis nunc excuſati ſunt, cum requiruntur tanquam promereãtur iuſtificationem. Talis .n. opinio in traditionibus eſt impia.

Cæterum traditiones ueteres factas in Eccleſia utilitatis & tranquillitatis cauſa libenter ſeruamus, eaſq; interpretamur πρὸς τὸ εὐφημότερον excluſa opinione quæ ſentit quōd iuſtificent. Ac falsō nos accuſant inimici noſtri, quōd bonas ordinationes, quōd diſciplinam Eccleſiæ aboleamus. Verè enim prædicare poſſumus publicam formam Eccleſiarũ apud nos honeſtiorem eſſe, quâm apud aduerſarios. Et ſi quis rectè expendere uelit, Verius ſeruamus Canones, quâm aduerſarij. Apud aduerſarios Miſſas faciunt ſacrificuli inuiti, & mercede conducti, & plærunq; tantum mercedis cauſa, canunt Pſalmos, non ut diſcant, aut orent, Sed cultus cauſa, quaſi illud opus ſit cultus, aut certè mercedis cauſa, Apud nos utuntur Cæna Domini multi ſingulis dominicis, ſed prius inſtituti, explorati, & abſoluti, Pueri canunt Pſalmos ut diſcant, canit & populus, ut uel diſcat, uel oret. Apud aduerſarios nulla prorſus eſt κατήχησις puerorum, de qua quidem præcipiunt Canones. Apud nos coguntur paſtores & miniſtri Eccleſiarum publicè inſtituere & audire puericiam. Et hæc ceremonia optimos fructus parit. Apud aduerſarios in multis regionibus toto anno nullæ habentur conciones, præterquam in quadrageſima. Atqui præcipuus cultus Dei eſt, docere Euangelium. Et cum concionantur aduerſarij, dicunt de traditionibus humanis, de cultu ſanctorum & ſimilibus nugis, quas iure faſtidit populus. Itaq; deſerũtur ſtatim initio poſtq; recitatus eſt Euangelij textus. Pauci quidam meliores nunc de bonis operibus dicere incipiunt, De iuſticia fidei, de fide in Chriſtum, de conſolatione cõſcientiarum nihil dicunt, Imō hanc ſaluberrimam Euangelij partem lacerant conuicijs. Econtra in noſtris Eccleſijs oẽs conciones in his locis conſumuntur, de pœnitentia, de timore Dei, de fide in Chriſtum, de iuſticia fidei, de conſolatione cõſcientiarum per fidem, de exercitijs fidei, de ora-

Diſcrimen rituum in noſtris Eccleſijs & apud aduerſarios.

tione qualis eſſe debebat, & quõd certò ſtatuendum ſit, quõd ſit efficax, quòd exaudiatur, de cruce, de dignitate magiſtratuum & omnium ciuilium ordinationum, de diſcrimine regni Chriſti, ſeu regni ſpiritualis & politicarum rerum, de coniugio, de educatione & inſtitutione puerorum, de caſtitate, de omnibus officiis caritatis. Ex hoc ſtatu Eccleſiarum iudicari poteſt, nos diſciplinam Eccleſiaſticam, & pias ceremonias, & bonos mores Eccleſiaſticos diligenter conſeruare.

Ac de mortificatione carnis, & diſciplina corporis ita docemus, ſicut narrat Confeſſio, quõd uera & non ſimulata mortificatio fiat per crucem & afflictiones, quibus Deus exercet nos. In his obediendum eſt uoluntati Dei, ſicut ait Paulus: Exhibete corpora ueſtra hoſtiam &c. Et hæc ſunt ſpiritualia exercitia timoris & fidei. Verum præter hanc mortificationem quæ fit per crucem, eſt & uoluntarium quoddam exercitij genus neceſſarium, de quo Chriſtus ait: Cauete ne corda ueſtra grauentur crapula. Et Paulus: Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo &c. Et hæc exercitia ſuſcipienda ſunt, non quòd ſint cultus iuſtificantes, ſed ut coherceant carnem, ne ſaturitas obruat nos, & reddat ſecuros & ocioſos, qua ex re fit, ut affectibus carnis indulgeant & obtemperent homines. Hæc diligentia debet eſſe perpetua, quia habet perpetuum mandatum Dei, Et illa præſcripta forma certorum ciborum, ac temporum, nihil facit ad cohercendam carnem. Eſt enim delicatior & ſumptuoſior quãm reliqua conuiuia. Et ne aduerſarij quidem obſeruant formam in Canonibus traditam.

Multas & difficiles diſputationes habet hic locus de traditionibus, ac nos re ipſa experti ſumus, traditiones uerè eſſe laqueos conſcientiarum. Cum exiguntur tanquam neceſſariæ, miris modis cruciant conſcientias prætermittentes aliquam obſeruationem. Rurſus abrogatio ſua habet incommoda, ſuas quæſtiones. Sed nos facilem & planam cauſam habemus, quia aduerſarij damnant nos, quõd docemus traditiones humanas non mereri remiſſionem peccatorum, Item requirunt uniuerſales traditiones, quas ſic uocant, tanquam neceſſarias ad iuſtificationem. Hic habemus Patronum conſtantem Paulum, qui ubicꝫ contendit has obſeruationes necꝫ iuſtificare, necꝫ neceſſarias eſſe ſupra iuſticiam fidei. Et tamen uſum libertatis in his rebus, ita moderandum eſſe docemus, ne imperiti offendantur, & propter abuſum libertatis fiant iniquiores ueræ doctrinæ Euangelij, neue ſine probabili cauſa mutetur aliquid in uſitatis ritibus, ſed ut propter alendam concordiam ſeruentur ueteres mores, qui ſine peccato, aut ſine magno incommodo, ſeruari poſſunt. Et in hoc ipſo conuentu ſatis oſtendimus, nos propter caritatem ἀδιάφορα non grauatim obſeruaturos eſſe cum alijs, etiamſi quid incommodi haberent, ſed publicam concordiam, quæ quidem ſine offenſione conſcientiarum fieri poſſet, iudicauimus omnibus alijs commodis anteferendam eſſe. Sed de hac tota re paulò pòſt etiam dicemus, cum de uotis, & de poteſtate Eccleſiaſtica diſputabimus.

Quid de traditionibus ex Paulo ſentiendum ſit.

Articulum XVI. recipiunt aduerſarij ſine ulla exceptione, in quo confeſſi ſumus, quòd liceat Chriſtiano gerere magiſtratus, exercere iudicia ex Imperatoris legibus, ſeu alijs præſentibus legibus, ſupplicia iure conſtituere, iure bella gerere, militare, iure contrahere, tenere proprium, iuſiurandum poſtulantibus Magiſtratibus dare, contrahere matrimonium, Denicꝫ quòd legitimæ ordinationes ciuiles, ſint bonæ creaturæ Dei, & ordinationes diuinæ, qui-

bus tutò Chriſtianus uti poteſt. Hic totus locus de diſcrimine regni Chriſti, & regni ciuilis, literis noſtrorum utiliter illuſtratus eſt, quòd regnum Chriſti ſit ſpirituale, hoc eſt, in corde noticiam Dei, timorem Dei, & fidem, iuſticiam æternam, & uitam æternam inchoans. Interim foris ſinat nos uti politicis ordinationibus legitimis, quarumcunq; gentium inter quas uiuimus, ſicut ſinit nos uti medicina, aut Architectonica, aut cibo, potu, aëre. Nec fert Euangelium nouas leges de ſtatu ciuili, ſed præcipit, ut præſentibus legibus obtemperemus, ſiue ab ethnicis, ſiue ab alijs conditæ ſint, & hac obedientia caritatem iubet exercere. Inſaniebat enim Caroloſtadius, qui nobis imponebat leges iudiciales Moyſi. De his rebus ideo copioſius ſcripſerunt noſtri, quia Monachi multas pernicioſas opiniones ſparſerunt in Eccleſiam. Vocauerunt politiam Euangelicam, communionem rerum, dixerunt eſſe conſilia, non tenere proprium, non ulciſci. Hæ opiniones ualdè obſcurant Euangelium & regnum ſpirituale, & ſunt periculoſæ rebus publicis. Nam Euangelium non diſſipat politiam aut Oeconomiam, ſed multò magis approbat, et non ſolum propter pœnam, ſed etiam propter conſcientiam iubet illis parere, tanquam diuinæ ordinationi.

Diſcrimen regni Chriſti & regni politici.

Euangelium non abolet politias.

Iulianus Apoſtata, Celſus & plærıq; alij, obiecerunt Chriſtianis, quòd Euangelium diſſiparet res publicas, quia prohiberet uindictam, & alia quædam traderet parum apta ciuili ſocietati. Et hæ quæſtiones mirè exercuerunt Origenem, Nazianzenum & alios, Cum quidem facilimè explicari poſſint, ſi ſciamus Euangelium non ferre leges de ſtatu Ciuili, ſed eſſe remiſſionem peccatorum, & inchoationem uitæ æternæ in cordibus credentium. Cæterum non ſolum externas politias approbare, ſed nos etiam ſubijcere illis, ſicut neceſſariò ſubditi ſumus legibus temporum, uicibus hyemis & æſtatis tanquam diuinis ordinationibus. Euangelium prohibet uindictam priuatam, Idq; hoc conſilio Chriſtus toties inculcat, ne Apoſtoli putarent ſe Imperia debere iſtis eripere, qui alioqui tenebant, ſicut Iudæi de regno Meſſiæ ſomniabant, Sed ut ſcirent ſe de regno ſpirituali docere oportere, non mutare ciuilem ſtatum. Ita q; priuata uindicta, non conſilio, ſed præcepto prohibetur. Matth. quinto, & Rom. 12. Publica quæ fit ex officio magiſtratus, non diſſuadetur, ſed præcipitur, & eſt opus Dei, iuxta Paulum Rom. 13. Iam publicæ uindictæ ſpecies ſunt, iudicia, ſupplicia, bella, militia. De his rebus quàm malè iudicauerint multi ſcriptores, conſtat, quia in hoc errore fuerunt, Euangelium externam quandam nouam & Monaſticam politiam eſſe, nec uiderunt Euangelium cordibus afferre iuſticiam æternam, foris autem probare ſtatum ciuilem.

Vaniſſimum eſt & hoc, quòd ſit perfectio Chriſtiana, non tenere proprium. Nam perfectio Chriſtiana eſt ſita, non in contemtu ciuiliũ ordinationum, ſed in motibus cordis, in magno timore Dei, in magna fide, ſicut Abraham, Dauid, Daniel, etiam in magnis opibus atq; imperijs non minus perfecti erant, quàm ulli Eremitę. Sed Monachi illam externam hypocriſin offuderunt oculis hominum, ne uideri poſſet in quibus rebus ſit uera perfectio. Quibus laudibus uexerunt communionem rerum, quaſi Euangelicam? At hæ laudes plurimum habent periculi, præſertim cum longè diſſentiant à ſcripturis. Scriptura enim non præcipit, ut res ſint communes, ſed Lex decalogi, cum inquit, Non furtum facies, dominia diſtinguit, & ſuum quenq; tenere iubet. Planè furebat Vuiglefus, qui negabat licere ſacerdotibus tenere proprium. Sunt infinitæ diſputationes de contractibus, de quibus nunq; ſatisfieri bonis conſcientijs poteſt,

Opinio quòd perfectio ſit non tenere proprium uaniſſima eſt.

poteſt,niſi ſciant hanc regulam, quòd Chriſtiano liceat uti ciuilibus ordinationibus ac legibus. Hæc regula tuetur conſcientias, cum docet eatenus licitos eſſe contractus coram Deo,quatenus eos magiſtratus ſeu leges approbant.

Hic totus locus rerum politicarum à noſtris ita patefactus eſt, ut plurimi boni uiri,qui uerſantur in republica,& in negocijs,prædicauerint ſe magnopere adiutos eſſe,qui antea Monachorum opinionibus uexati dubitabant,utrum illa ciuilia officia et negocia Euangelium permitteret. Hæc ideò recitauimus, ut etiam exteri intelligant,hoc doctrinę genere,qꝫ nos ſequimur,non labefactari,ſed multò magis muniri autoritatem magiſtratuum, & dignitatem omnium ordinationum ciuilium,quarũ rerum magnitudo fatuis illis opinionib. monaſticis, mirificè antea fuit obſcurata, quæ longè præferebant politiæ & Oeconomiæ,ridiculam & uaniſſimam hypocriſin paupertatis & humilitatis,Cum quidem politia & Oeconomia habeant mandata Dei. Illa Platonica communio non habeat mandatum Dei.

Articulum XVII. recipiunt aduerſarij ſine exceptione, in quo confitemur Chriſtum in conſummatione mundi apparitururn eſſe, ac mortuos omnes reſuſcitaturum, & pijs æternam uitam & æterna gaudia daturum, Impios uerò condemnaturum eſſe, ut cum diabolo ſine fine crucientur.

Articulum XVIII.recipiunt aduerſarij de libero arbitrio. Etſi quædam addunt teſtimonia parum apta ad eam cauſam. Addunt & declamationem, quòd non ſit nimium tribuendum libero arbitrio,cum Pelagianis,neqꝫ omnem ei libertatem adimendam eſſe,cum Manichæis.Præclarè ſanè,ſed quid intereſt inter Pelagianos & aduerſarios noſtros? cum utriqꝫ ſentiant homines ſine ſpiritu ſancto poſſe Deum diligere, & præcepta Dei facere, quò ad ſubſtantiam actuum,mereri gratiam ac iuſtificationem operibus,quæ ratio per ſe efficit ſine ſpiritu ſancto. Quàm multa abſurda ſequuntur ex his Pelagianis opinionibus, quæ in ſcholis magna autoritate docentur. Has Auguſtinus, ſequens Paulum, magna contentione refutat. Cuius ſententiam ſuprà in articulo de iuſtificatione recitauimus.Neqꝫ uerò adimimus humanæ uoluntati libertatem.Habet humana uoluntas libertatem in operibus et rebus deligendis,quas ratio per ſe cõprehendit. Poteſt aliquo modo efficere iuſticiam ciuilem,ſeu iuſticiam operum,poteſt loqui de Deo, exhibere Deo certum cultum externo opere,obedire magiſtratibus, parentibus,in opere externo eligẽdo, poteſt continere manus à cæde,ab adulterio,furto. Cum reliqua ſit in natura hominis ratio & iudicium de rebus ſenſui ſubiectis reliquus eſt etiam delectus earum rerum, & libertas & facultas efficiendæ iuſticiæ ciuilis. Id enim uocat ſcriptura iuſticiam carnis, quam natura carnalis, hoc eſt, ratio per ſe efficit ſine Spiritu ſancto. Quanquam tanta eſt uis concupiſcentiæ, ut malis affectibus ſæpius obtemperent homines,quàm recto iudicio. Et diabolus qui eſt efficax in impijs, ut ait Paulus,non deſinit incitare hanc imbecillem naturam ad uaria delicta. Hæ cauſæ ſunt, quare & ciuilis iuſticia rara ſit inter homines, ſicut uidemus, ne ipſos quidem Philoſophos eam conſecutos eſſe, qui uidentur eam expetiuiſſe. Illud autem falſum eſt,non peccare hominem qui facit opera præceptorum extra gratiam. Et addunt amplius, talibus operibus neceſſariò deberi remiſſionem peccatorum ad iuſtificationem. Nam humana corda ſine Spiritu ſancto, ſunt ſine timore Dei,ſine fiducia erga Deum,non credunt ſe exaudiri, ſibi igno-

Aduerſarij nihil differunt à Pelagianis in doctrina de libero arbitrio.

ſci,ſe iuuari & ſeruari à Deo. Igitur ſunt impia. Porrò arbor mala non poteſt ferre bonos fructus. Et ſine fide impoſſibile eſt Deo placere.

Igitur etiamſi concedimus libero arbitrio libertatem & facultatem externa opera Legis efficiendi, tamen illa ſpiritualia non tribuimus libero arbitrio, ſcilicet uerè timere Deum, uerè credere Deo, uerè ſtatuere ac ſentire quòd Deus nos reſpiciat,exaudiat,ignoſcat nobis &c. Hæc ſunt uera opera primæ Tabulæ, quæ non poteſt humanum cor efficere, ſine Spiritu ſancto, ſicut ait Paulus: Animalis homo,hoc eſt, homo tantum naturalibus uiribus utens, non percipit ea quæ Dei ſunt. Et hoc iudicari poteſt,ſi conſiderent homines, quomodo corda de uoluntate Dei ſentiant, Vtrum uerè ſtatuant ſe reſpici & exaudiri à Deo. Hanc fidem difficile eſt & ſanctis retinere, tantum abeſt ut ſit in impijs. Concipitur autem,ut ſuprà diximus, cum corda perterrefacta Euangelium audiunt, & conſolationem concipiunt. *Cor ſine Spiritu ſancto nõ efficit opera ſpiritualia.*

Prodeſt igitur iuſta diſtributio,in qua tribuitur libero arbitrio iuſticia ciuilis,& iuſticia ſpiritualis gubernationi Spiritus ſancti in renatis. Ita enim retinetur pædagogia, quia omnes homines pariter debent ſcire, & quòd Deus illam ciuilem iuſticiam requirat,& quòd aliquo modo præſtare eam poſſimus, & tamen oſtenditur diſcrimen inter iuſticiam humanam & ſpiritualem, inter Philoſophicam, & doctrinam Spiritus ſancti, & intelligi poteſt ad quid opus ſit Spiritu ſancto. Neque hæc diſtributio à nobis inuenta eſt, ſed ſcriptura clariſſimè tradit eam. Tractat eam & Auguſtinus, & eſt recens egregiè tractata à Guilielmo Pariſienſi, ſed ſceleſtè obruta eſt ab iſtis,qui ſomniauerunt homines Legi Dei obedire poſſe ſine Spiritu ſancto, dari autem Spiritum ſanctum, ut accedat reſpectus meritorij. *Iuſticia ciuilis et iuſticia ſpiritualis differunt cauſis.*

Articulum XIX. recipiunt aduerſarij, in quo confitemur, quòd etſi unus ac ſolus Deus condiderit uniuerſam naturam, & conſeruet omnia quæ exiſtunt, tamen cauſa peccati ſit uoluntas in Diabolo & hominibus auertens ſe à Deo, iuxta dictum Chriſti,de diabolo: Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur. *Cauſa peccati.*

In Articulo XX. diſertè ponunt hæc uerba,quòd reijciant & improbent hoc quod dicimus,quòd non mereantur homines remiſſionem peccatorum bonis operibus. Hunc articulum clarè prædicant ſe reijcere & improbare. Quid in re tam manifeſta dicendum eſt? Hic apertè oſtendunt architecti confutationis, quo ſpiritu agantur. Quid eſt enim certius in Eccleſia quàm quòd remiſſio peccatorum contingat gratis propter Chriſtum, quòd Chriſtus ſit propiciatio pro peccatis,non noſtra opera? ſicut Petrus inquit:Huic omnes Prophetæ perhibent teſtimonium, in nomine ipſius accipere remiſſionem peccatorum omnes qui credunt in eum. Huic Eccleſiæ Prophetarum aſſentiamur potius quàm iſtis perditis Scriptoribus Confutationis, qui tam impudenter blaſphemant Chriſtum. Nam etiamſi qui fuerint ſcriptores, qui ſenſerunt poſt remiſſionem peccatorum homines iuſtos eſſe coram Deo,non fide,ſed ipſis operibus, tamen hoc non ſenſerunt, quòd ipſa remiſſio peccatorum contingat propter opera noſtra, non gratis propter Chriſtum. Non ferenda eſt igitur blaſphemia, tribuere honorem Chriſti noſtris operibus. Nihil pudet iam iſtos theologos,ſi talem ſententiam in Eccleſia audent ferre,neque dubitamus quin optimus Imperator, ac plærique Principum, hunc locum nullo modo fuerint in Confutatione relicturi,ſi eſſent admoniti. Infinita hoc loco teſtimonia ex Scriptura, ex Patribus, *Non mereri homines remiſſionẽ peccatorum proprijs operibus.*

tribus,

tribus,citare poſſemus. Verum & ſuprà ſatis multa de hac re diximus, Et nihil opus eſt pluribus teſtimonijs,illi, qui ſcit quare Chriſtus nobis donatus ſit, qui ſcit Chriſtum eſſe propiciationem pro peccatis noſtris. Eſaias inquit: Poſuit Dominus in eo iniquitates omnium noſtrum. Aduerſarij contra docent,Deum ponere iniquitates noſtras,non in Chriſto,ſed in noſtris operibus. Neq; hic dicere libet qualia opera doceant. Videmus horribile decretum contra nos compoſitum eſſe, quod magis terreret nos, ſi de ambiguis, aut leuibus rebus contenderemus. Nunc cum conſcientiæ noſtræ intelligant damnari ab aduerſarijs manifeſtam ueritatem, cuius propugnatio Eccleſiæ neceſſaria eſt, & amplificat gloriam Chriſti, facilè terrores mundi contemnimns, & ingenti animo, ſi quid erit patiendum,propter gloriam Chriſti, propter utilitatem Eccleſiæ feremus. Quis non gaudeat mori in confeſſione horum articulorum,quòd remiſſionem peccatorum fide conſequamur gratis propter Chriſtum,quòd operibus noſtris non mereamur remiſſionem peccatorum? Nullam habebunt ſatis firmam conſolationem conſcientiæ piorum aduerſus terrores peccati & mortis, & aduerſus Diabolum ſollicitantem ad deſperationem, ſi non ſciant ſe debere ſtatuere, quòd gratis propter Chriſtum habeant remiſſionem peccatorum. Hæc fides ſuſtentat, & uiuificat corda in illo aſperrimo certamine deſperationis. Digna igitur cauſa eſt, propter quam nullum recuſemus periculum. Tu ne cede malis,ſed contrà audentior ito,quiſquis aſſentiris confeſſioni noſtræ, cum aduerſarij terroribus,cruciatibus,ſupplicijs,conantur excutere tibi tantam con ſolationem, quæ uniuerſæ Eccleſiæ in hoc noſtro articulo propoſita eſt. Non deerunt quærenti teſtimonia Scripturæ,quæ confirmabunt animum. Nam Paulus tota uoce (ut dicitur) clamitat Rom.3. & 4. gratis remitti peccata propter Chriſtum. Ideo inquit ex fide iuſtificamur,& gratis,ut firma ſit promiſſio. Id eſt, Si ex noſtris operibus penderet promiſſio,non eſſet firma. Si propter noſtra opera daretur remiſſio peccatorum, quando ſciremus eam nos conſecutos eſſe, quando reperiret opus conſcientia territa, quod ſtatueret ad placandam iram Dei ſufficere? Sed ſupra de tota re diximus, Inde lector ſumat teſtimonia. Nam hanc, non diſputationem, ſed querelam indignitas rei nobis expreſſit,quòd hoc loco diſertè poſuerunt,ſe improbare hunc noſtrum articulum, quòd remiſſionem peccatorum conſequamur,nõ propter opera noſtra, ſed fide & gratis propter Chriſtum. Aduerſarij etiam addunt teſtimonia ſuæ condemnationi, Et operæ precium eſt unum atq; alterum recitare. Allegant ex Petro, Studete firmam facere uocationem ueſtram &c. Iam uides lector, aduerſarios noſtros non perdidiſſe operam in diſcenda Dialectica, ſed habere artificium ratiocinandi ex ſcripturis prorſus quidquid libet. Facite firmam uocationem ueſtram,per bona opera. Igitur opera merẽtur remiſſionem peccatorum. Sanè concinna erit argumentatio, Si quis ſic ratiocinetur de reo capitalis pœnæ,cui pœna remiſſa eſt. Magiſtratus præcipit, ut in poſterum abſtineas ab alieno. Igitur per hoc meritus es condonationem pœnæ, quòd nunc ab alieno abſtines, Sic argumentari eſt ex non cauſa,cauſam facere. Nam Petrus loquitur de operibus ſequentibus remiſſionem peccatorum, & docet quare ſint facienda, ſcilicet,ut ſit firma uocatio,hoc eſt,ne uocatione ſua excidant, ſi iterum peccent. Facite bona opera, ut perſeueretis in uocatione, ne amittatis dona uocationis, quæ prius contigerunt,non propter ſequentia opera,ſed iam retinentur fide,Et fides non manet in his qui amittunt Spiritum ſanctum,qui abijciunt pœnitentiam,

De dicto Petri, Studete firmam facere uocationem.

tiam,ſicut ſuprà diximus, fidem exiſtere in pœnitentia. Addunt alia teſtimonia non melius cohærentia. Poſtremò dicunt hanc opinionem ante mille annos Auguſtini tempore damnatam eſſe.Id quoq; falſiſſimum eſt. Semper enim Eccleſia Chriſti ſenſit remiſſionem peccatorum gratis contingere. Imò Pelagiani damnati ſunt,qui gratiam propter opera noſtra dari contendebant. Cæterum ſuprà ſatis oſtendimus, quòd ſentiamus bona opera neceſſariò ſequi debere fidem. Non enim abolemus Legem, inquit Paulus,ſed ſtabilimus,quia cum fide accipimus Spiritum ſanctum,neceſſariò ſequitur Legis impletio,quæ ſubinde creſcit,dilectio, patientia, caſtitas & alij fructus ſpiritus. *Mendacium aduerſariorum.*

DE INVOCATIONE
SANCTORUM.

ARticulum XXI. ſimpliciter damnant, quòd inuocationem Sanctorum non requirimus.Nec ullo in loco prolixius rhetoricantur. Neq; tamen aliud quicquam efficiunt, quam ſanctos honorandos eſſe, Item ſanctos qui uiuūt orare pro alijs, quaſi uerò propterea neceſſaria ſit inuocatio mortuorum ſanctorum. Allegant Cyprianum,quòd uiuum Cornelium rogauerit,ut diſcedens pro fratribus oret. Hoc exemplo probant mortuorum inuocationem. Citant & Hieronymum contra Vigilantium,In hac arena,inquiunt,ante mille et centum annos uicit Hieronymus Vigilantium. Sic triumphant aduerſarij, quaſi iam ſit debellatum. Nec uident iſti aſini apud Hieronymum contra Vigilantium,nullam extare ſyllabam de inuocatione. Loquitur de honoribus ſanctorum, non de inuocatione. Neq; reliqui ueteres Scriptores ante Gregorium, fecerunt mentionem inuocationis. Certè hæc inuocatio cum his opinionibus, quas nunc docent aduerſarij de applicatione meritorum,non habet teſtimonia ueterum Scriptorum. *Inuocationis ſanctorum non fit mentio ante Gregorium.*

Confeſſio noſtra probat honores Sanctorum,Nam hic triplex honos probandus eſt. Primus eſt gratiarum actio. Debemus enim Deo gratias agere, quòd oſtenderit exempla miſericordiæ, quòd ſignificauerit ſe uelle ſaluare homines,quòd dederit Doctores,aut alia dona Eccleſiæ, Et hæc dona,ut ſunt maxima,amplificanda ſunt,& laudandi ipſi Sancti, qui his donis fideliter uſi ſunt, ſicut Chriſtus laudat fideles negociatores. Secundus cultus eſt confirmatio fidei noſtræ, cum uidemus Petro condonari negationem, erigimur & nos, ut magis credamus, quòd uerè gratia exuberet ſupra peccatum. Tertius honos eſt imitatio, primum fidei, deinde cæterarum uirtutum, quas imitari pro ſua quiſq; uocatione debet. Hos ueros honores non requirunt aduerſarij. Tantum de inuocatione, quæ etiamſi nihil haberet periculi, tamen non eſt neceſſaria, rixantur. *Triplex honos ſanctorum.*

Præterea & hoc largimur, quòd Angeli orent pro nobis.Extant enim teſtimonia Zachariæ I.ubi Angelus orat: Domine exercituum uſquequo tu non miſereberis Ieruſalem &c. De Sanctis etſi concedimus, quòd ſicut uiui orant pro Eccleſia uniuerſa in genere, ita in cœlis orent pro Eccleſia in genere,tametſi teſtimonium nullum de mortuis orantibus extat in ſcripturis,prǽter illud ſomnium ſumtum ex libro Maccabæorum poſteriore. *Angeli orant pro Eccleſia.*

Porrò ut maximè pro Eccleſia orent Sancti,tamen non ſequitur quòd ſint inuocandi. Quanquàm Confeſſio noſtra hoc tantum affirmat, quòd ſcriptu-

Sanctos non eſſe inuocandos. ra non doceat ſanctorum inuocationem, ſeu petere à ſanctis auxilium. Cum autem neq; præceptum, neq; promiſſio, neq; exemplum ex ſcripturis de inuocandis ſanctis afferri poſſit, Sequitur conſcientiam nihil poſſe certi de illa inuocatione habere. Et cum oratio debeat ex fide fieri, quomodo ſcimus, quòd Deus approbet illam inuocationem? Vnde ſcimus ſine teſtimonio ſcripturæ, quòd ſancti intelligant ſingulorum preces? Quidam planè tribuunt diuinitatem ſanctis, uidelicet quòd tacitas cogitationes mentium in nobis cernant. Diſputant de matutina & ueſpertina cognitione, fortaſſis, quia dubitant, utrum mane aut ueſperi audiant. Hæc comminiſcuntur, non ut ſanctos honore afficiant, ſed ut quęſtuoſos cultus defendant. Nihil afferri poteſt ab aduerſarijs contra hanc rationem, quòd cum inuocatio non habeat teſtimonium ex uerbo Dei, non poſſit affirmari, quòd ſancti intelligant inuocationem noſtram, aut, ut maximè intelligant, quòd Deus eam approbet. Quare aduerſarij non debebant nos ad rem incertam cogere, quia oratio ſine fide non eſt oratio. Nam quòd allegant Eccleſiæ exemplum, conſtat nouum hunc in Eccleſia morem eſſe. Nam ueteres orationes etſi mentionem ſanctorum faciunt, non tamen inuocant ſanctos. Quanquam etiam illa noua inuocatio in Eccleſia, diſſimilis eſt inuocationi ſingulorum.

Aduerſarij in ſanctos transferunt honorem Christi proprium. Deinde aduerſarij non ſolum inuocationem in cultu ſanctorum requirunt, ſed etiam applicant merita ſanctorum pro alijs, & faciunt ex ſanctis non ſolum deprecatores, ſed etiam propiciatores, Id nullo modo ferēdum eſt. Nam hic prorſus transfertur in ſanctos proprius honor Chriſti. Faciunt enim eos mediatores, & propiciatores, & quanquam diſtinguunt de mediatoribus interceſſionis & mediatoribus redemtionis, tamen planè faciunt ex ſanctis mediatores redemtionis. Atq; etiam illud dicunt ſine teſtimonio ſcripturę, quòd ſint mediatores interceſſionis, quòd, ut uerecundiſſimè dicatur, tamen obſcurat officium Chriſti & fiduciam miſericordiæ debitam Chriſto, transfert in ſanctos. Fingunt enim homines, Chriſtum duriorem eſſe, et ſanctos placabiliores, & magis confidunt miſericordiæ ſanctorum, quàm miſericordiæ Chriſti, & fugientes Chriſtum, quærunt ſanctos. Ita faciunt ex eis reipſa mediatores redemtionis.

Itaq; oſtendemus, quòd uerè faciant ex ſanctis non tantum deprecatores ſed propiciatores, hoc eſt, mediatores redemtionis. Nondum recitamus hic uulgi abuſus. De doctorum opinionibus adhuc loquimur. Reliqua etiam imperiti iudicare poſſunt. *In propiciatore duo cōcurrunt, promiſſio & donatio meritorum.* In propiciatore hæc duo concurrunt. Primum, oportet extare uerbum Dei, ex quo certò ſciamus, quòd Deus uelit miſereri, & exaudire inuocantes per hunc propiciatorem. Talis extat de Chriſto promiſſio: Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. De ſanctis nulla extat talis promiſſio, qua conſcientiæ non poſſunt certò ſtatuere, quòd per ſanctorum inuocationem exaudiamur. Itaq; inuocatio illa non fit ex fide. Deinde mandatum etiam habemus, ut inuocemus Chriſtum, iuxta illud, Venite ad me qui laboratis &c. quòd certè nobis quoq; dictum eſt. Et Eſaias ait cap. 9. In die illa ſtabit radix Ieſſe, in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur. Et Pſal. 43. Vultum tuum deprecabuntur oēs diuites plebis. Et Pſal. 71. Et adorabūt eum omnes reges terræ. Et paulò pôſt, Orabunt coram eo iugiter. Et Ioh. 5. inquit Chriſtus, Vt omnes honorificent filium, ſicut honorificant Patrem. Et Paulus 1. Theſſ. 2. orans inquit, Ipſe autem Dominus noſter Ieſus Chriſtus & Deus.

Deus, & Pater noſter, exhortetur corda ueſtra, & confirmet uos &c. At de ſanctorum inuocatione,quod poſſunt aduerſarij præceptum, quod exemplum ex ſcripturis afferre? Alterum eſt in propiciatore, quòd merita ipſius propoſita ſunt, ut quæ pro alijs ſatiſfacerent, quæ alijs donentur imputatione diuina, ut propter ea, tanquam proprijs meritis iuſti reputentur, ut ſi quis amicus pro amico ſoluit æs alienum, debitor alieno merito tanquam proprio liberatur.Ita Chriſti merita nobis donantur, ut iuſti reputemur fiducia meritorum Chriſti cum in eum credimus,tanquam propria merita haberemus.

Et ex utroq;,nempe ex promiſſione,& donatione meritorum, oritur fiducia miſericordiæ. Talis fiducia promiſſionis diuinæ, Item meritorum Chriſti debet afferri ad orandum. Verè enim ſtatuere debemus,et quòd propter Chriſtum exaudiamur,& quòd ipſius meritis habeamus placatum Patrem. Hic aduerſarij primum iubent inuocare ſanctos, cum neq; promiſſionem Dei, neq; mandatum,neq; exemplum ſcripturæ habeant. Et tamen faciunt, ut maior fiducia miſericordiæ ſanctorum concipiatur quàm Chriſti, cum Chriſtus ad ſe uenire iuſſerit,non ad ſanctos. Secundò applicant merita ſanctorum alijs,ſicut merita Chriſti.Iubent confidere meritis ſanctorum, quaſi reputemur iuſti propter merita ſanctorum, ſicut iuſti reputamur meritis Chriſti. Nihil hic fingimus, In indulgentijs dicunt ſe applicare merita ſanctorum. Et Gabriel interpres Canonis Miſſæ confidenter pronunciat,nos ordine inſtituto à Deo,debere ad auxilia ſanctorũ confugere,ut ſaluemur eorum meritis & uotis.Hæc ſunt uerba Gabrielis. Et tamen paſſim in libris & concionibus aduerſariorum leguntur abſurdiora. Quid eſt facere propiciatores, ſi hoc non eſt? Prorſus æquantur Chriſto ſi cõſidere debemus,quòd meritis eorum ſaluemur. Vbi aũt inſtitutus eſt ille ordo à Deo, quem dicit iſte, quòd debeamus ad auxilia ſanctorum confugere?proferat exemplum ex ſcripturis, aut præceptum, Fortaſſis ex aulis Regum ſumunt hunc ordinem, ubi amicis interceſſoribus utendum eſt.At ſi Rex conſtituerit certum interceſſorem,non uolet ad ſe cauſas per alios deferri. Ita cum Chriſtus ſit conſtitutus interceſſor & Pontifex, cur quærimus alios? Paſſim uſurpatur hæc forma abſolutionis; Paſſio Domini noſtri Ieſu Chriſti, merita beatiſſimæ uirginis Mariæ, & omnium ſanctorum, ſint tibi in remiſſionem peccatorum. Hic pronunciatur abſolutio,quòd non ſolum meritis Chriſti, ſed meritis aliorum ſanctorum reconciliemur & iuſti reputemur. Quidam è nobis uiderunt morientem doctorem Theologiæ, ad quem conſolandum adhibitus erat Monachus quiſpiam Theologus. Is morienti nihil inculcabat, niſi hanc precationem, Mater gratiæ, nos ab hoſte protege, in hora mortis ſuſcipe. Vt largiamur quòd beata Maria oret pro Eccleſia,Num ipſa ſuſcipit animas in morte, num uincit mortem, num uiuificat? Quid agit Chriſtus?ſi hęc facit beata Maria, quę etſi eſt digniſſima ampliſs: honoribus, tamen nõ uult ſe æquari Chriſto, ſed potius exempla ſua nos intueri & amplecti uult. At res loquitur ipſa, quòd publica perſuaſione beata uirgo prorſus in locum Chriſti ſucceſſerit. Hanc inuocauerunt homines, huius miſericordia confiſi ſunt, per hanc uoluerunt placare Chriſtum, quaſi is non eſſet propiciator, ſed tantum horrendus Iudex & ultor. Nos autem ſentimus, nos tantum fiducia meritorum Chriſti iuſtificari,non fiducia meritorum Beatæ Virginis aut aliorum ſanctorum. De alijs ſanctis dictum eſt:Vnuſquiſq; recipiet mercedem ſecundum ſuum laborem, id eſt, ipſi inter ſe donare ſua merita alij alijs non poſ-

Quæ propiciatoris ſunt, aduerſarij Sanctis tribuunt.

ſunt, ſicut Monachi uendunt ſuorum ordinum merita. Et Hilarius ait de fatuis uirginibus: Et quia prodire obuiam fatuæ extinctis lampadibus non poſſunt, deprecantur eas quę prudentes erant, ut oleum mutuent, quibus reſponderunt, non poſſe ſe dare, quia non ſit fortè, quòd omnibus ſatis ſit, alienis ſcilicet operibus ac meritis neminem adiuuandum, quia unicuiqꝫ lampadi ſuæ emere oleum neceſſe ſit. Cum igitur aduerſarij doceant fiduciam collocare in inuocationem ſanctorum, cum neqꝫ uerbum Dei, neqꝫ exemplum ſcripturæ habeant, cum applicent merita ſanctorum pro alijs, non ſecus ac merita Chriſti, & proprium Chriſti honorem in ſanctos transferant, neqꝫ opiniones eorum de cultu ſanctorum, neqꝫ conſuetudinem inuocationis recipere poſſumus. Scimus enim fiduciam in Chriſti interceſſionem collocandam eſſe, quia hæc ſola habet promiſſionem Dei. Scimus ſolius Chriſti merita propiciationem pro nobis eſſe. Propter Chriſti merita reputamur iuſti, cum credimus in eum, ſicut textus ait: Omnes qui confidunt in eum, non confundentur. Nec iuſtificamur fiducia meritorum Beatæ Virginis, aut aliorum ſanctorum.

Error aduerſariorũ, quòd ſingulis ſanctis certæ procurationes ſint commiſſæ.

Hæret & hic error apud doctos, quòd ſingulis ſanctis certæ procurationes commiſſæ ſint, ut Anna diuitias largiatur, Sebaſtianus arceat peſtilentiam, Valentinus medcatur morbo comitiali, Georgius tueatur equites. Hæ perſuaſiones planè ſunt ortæ ex ethnicis exemplis. Sic enim apud Romanos putabatur Iuno ditare, Febris arcere febrim, Caſtor & Pollux defendere equites &c. Et fingamus moderatiſſimè tradi inuocationem ſanctorum, tamen cum exemplum ſit periculoſiſſimum, quorſum opus eſt eam defendere, cum nullum habeat mandatum aut teſtimonium ex uerbo Dei? Imò nec ueterum Scriptorum teſtimonium habet. Primum, quia, ut ſuprà dixi, cum alij mediatores præter Chriſtum quæruntur, collocatur fiducia in alios, obruitur tota noticia Chriſti, Idqꝫ res oſtendit. Videtur initiò mentio ſanctorum, qualis eſt in ueteribus orationibus, tolerabili conſilio recepta eſſe. Poſtea ſecuta eſt inuocatio, inuocationem prodigioſi & plus quàm ethnici abuſus ſecuti ſunt. Ab inuocatione ad

Superſtitiones & fabellæ natæ ex cultu ſanctorum.

imagines uentum eſt, hæ quoqꝫ colebantur, & putabatur eis ineſſe quædam uis, ſicut magi uim ineſſe fingunt imaginibus ſignorum cœleſtium certo tempore ſculptis. Vidimus in quodam monaſterio ſimulachrum beatæ Virginis, quòd quaſi αὐτόματον aptè mouebatur, ut uideretur aut auerſari petentes, aut annuere. Et tamen omnium ſtatuarum atqꝫ picturarum portenta ſuperant fabuloſæ hiſtoriæ de ſanctis, quæ magna autoritate publicè tradebantur. Barbara petit inter tormenta præmium, ne quis inuocans ipſam, moriatur ſine euchariſtia. Alius totum Pſalterium, ſtans pede in uno, quotidie recitauit. Chriſtophorum pinxit aliquis uir prudens, ut ſignificaret per allegoriam, magnum oportere robur animi eſſe in his, qui ferrent Chriſtum, hoc eſt, qui docerent Euangelium, aut confiterentur, quia neceſſe ſit ſubire maxima pericula. Deinde ſtolidi Monachi apud populum docuerunt inuocare Chriſtophorum, quaſi talis Polyphemus aliquando extitiſſet. Cumqꝫ ſancti maximas res geſſerint, uel reipublicæ utiles, uel continentes priuata exempla, quorum commemoratio, tum ad fidem confirmandam, tum ad imitationem in rebus gerendis multum conduceret, has nemo ex ueris hiſtorijs cõquiſiuit. At uerò prodeſt audire, quomodo ſancti uiri adminiſtrauerint reſpublicas, quos caſus, quæ pericula ſubierint, quomodo ſancti uiri regibus auxilio fuerint in magnis periculis, quomodo docuerint Euangelium, quas habuerint cum hæreticis dimicationes.

Proſunt

Proſunt & exempla miſericordiæ, ut cum uidemus Petro condonatam eſſe negationem, cum uidemus Cypriano condonatum eſſe, quòd magus fuiſſet, cum uidemus Auguſtinum in morbo expertum uim fidei, conſtanter affirmare, quòd uerè Deus exaudiat preces credentium. Huiuſmodi exempla, quæ uel fidem, uel timorem, uel adminiſtrationem reipublicæ continent, proderat recitari. Sed hiſtriones quidam nulla neq; fide, neq; Rerumpublicarum regendarum ſcientia præditi, confinxerunt fabulas imitatione Poëmatum, in quibus tantum inſunt ſuperſtitioſa exempla, de certis precibus, certis ieiunijs, & addita ſunt quædam ad quæſtum facientia. Cuiuſmodi ſunt miracula de Roſarijs, & ſimilibus ceremonijs conficta. Neq; opus eſt hic recitare exempla. Extant enim Legendæ ut uocant, & ſpecula exemplorum, & Roſaria, in quibus pleraq; ſunt non diſſimilia ueris narrationibus Luciani. His prodigioſis & impijs fabulis applaudunt Epiſcopi, Theologi, Monachi, quia faciunt πρὸς τὰ ἄλφιτα, nos non ferunt, qui, ut Chriſti honos & officium magis conſpici poſſit, non requirimus inuocationem Sanctorum, & abuſus in cultu ſanctorum taxamus. Cumq; omnes boni uiri ubiq; deſiderent in his abuſibus corrigendis uel Epiſcoporum autoritatem, uel diligentiam concionantium, tamen aduerſarij noſtri in Confutatione omnino diſſimulant, etiam manifeſta uicia, quaſi recepta Confutatione, uelint nos cogere ut etiã notiſſimos abuſus approbemus. Ita inſidioſè ſcripta eſt Confutatio, non tantum in hoc loco, ſed ferè ubiq;, Nullus eſt locus in quo à dogmatibus ſuis diſcernant manifeſtos abuſus, Et tamen apud ipſos, ſi qui ſunt ſaniores, fatentur, multas falſas perſuaſiones hærere in doctrinis Scholaſticorum & Canoniſtarum, multos præterea abuſus in tanta inſcitia & negligentia paſtorum irrepſiſſe in Eccleſiam. Neq; enim primus fuit Lutherus qui de publicis abuſibus quereretur. Multi docti & præſtantes uiri longè ante hæc tempora deplorauerunt abuſus Miſſæ, fiduciam obſeruationum Monaſticarum, quæſtuoſos cultus ſanctorum, confuſionem doctrinæ de pœnitentia, quam uel maximè oportebat perſpicuam & explicatam extare in Eccleſia. Ipſi audiuimus excellentes Theologos deſiderare modum in Scholaſtica doctrina, quæ multò plus habet rixarum philoſophicarum, quàm pietatis. Et tamen in his ueteres ferè propiores ſunt ſcripturæ, quàm recentiores. Ita magis magiſq; degenerauit iſtorum theologia. Nec alia cauſa fuit multis bonis uiris, qui initiò amare Lutherum cœperunt, quàm quòd uidebant eum explicare animos hominum, ex illis labyrinthis confuſiſſimarum & infinitarum diſputationum, quæ ſunt apud Scholaſticos, Theologos, & Canoniſtas, & res utiles ad pietatem docere. Quare non fecerunt candidè aduerſarij, quòd cum uellent nos aſſentiri Confutationi, diſſimulauerunt abuſus. Ac ſi uellent Eccleſiæ conſultum, maximè iſto in loco, in hac occaſione, debebant hortari optimum Imperatorem, ut de corrigendis abuſibus conſilium caperet, quem quidem non obſcurè animaduertimus cupidiſſimum eſſe benè conſtituendæ, & ſanandæ Eccleſiæ. Sed aduerſarij non hoc agunt, ut honeſtiſſimam & ſanctiſſimam uoluntatem Imperatoris adiuuent, Sed ut nos quoquo modo opprimant. De ſtatu Eccleſiæ multa ſigna oſtendunt eos parum ſollicitos eſſe. Non dant operam, ut extet apud populum certa quædam ſumma dogmatum Eccleſiaſticorum. Manifeſtos abuſus noua & inuſitata crudelitate defendunt. Nullos patiuntur in Eccleſijs idoneos doctores. Hæc quò ſpectent, boni uiri facilè iudicare poſſunt, Sed hac uia neq; ſuo regno, neq; Eccleſiæ ſuæ conſulunt. Nam inter-

Multi ante Lutherum improbarunt errores in doctrina aduerſariorum & abuſus.

fectis bonis doctoribus,oppreſſa ſana doctrina, poſtea exiſtent fanatici ſpiritus,quos non poterunt reprimere aduerſarij, qui & Eccleſiam impijs dogmatibus perturbabunt, & totam Eccleſiaſticam politiam euertent, quã nos maximẽ cupimus conſeruare. Quare te optime Imperator Carole propter gloriam Chriſti, quam nihil dubitamus te cupere ornare atq; augere, oramus, ne uiolentis conſilijs aduerſariorum noſtrorum aſſentiaris, ſed ut quæras alias honeſtas uias concordiæ ita conſtituendæ,ne piæ conſcientiæ grauentur, neue ſæuitia aliqua in homines innocẽtes,ſicut hactenus fieri uidimus, exerceatur,neue ſana doctrina in Eccleſia opprimatur. Hoc officium Deo maximẽ omnium debes, ſanam doctrinam conſeruare & propagare ad poſteros, & defendere recta docentes. Id enim poſtulat Deus cum Reges ornat nomine ſuo & Deos appellat, inquiens, Ego dixi, Dij eſtis, ut res diuinas, hoc eſt, Euangelium Chriſti in terris conſeruari & propagari curent, &tanquam uicarij Dei uitam & ſalutem innocentum defendant.

Apoſtrophe ad Carolum Imperatorem.

DE VTRAQVE SPECIE
COENÆ DOMINI.

Quod ſit utraq; pars cœnæ Dominicæ inſtituta pro tota Eccleſia.

NOn poteſt dubitari,quin pium ſit, & conſentaneum inſtitutioni Chriſti,& uerbis Pauli, uti utraq; parte in Cœna Domini. Chriſtus enim inſtituit utranq; partem,& inſtituit non pro parte Eccleſiæ,ſed pro tota Eccleſia. Nam non Presbyteri ſolum, ſed tota Eccleſia, autoritate Chriſti, non autoritate humana utitur Sacramento. Idq; fateri aduerſarios exiſtimamus. Iam ſi Chriſtus inſtituit pro tota Eccleſia,cur altera ſpecies adimitur parti Eccleſiæ, Cur prohibetur uſus alterius ſpeciei? Cur mutatur ordinatio Chriſti? præſertim, cum ipſe uocet eam teſtamentum ſuum. Quòd ſi hominis teſtamentum reſcindere non licet, multò minus Chriſti teſtamentum reſcindere licebit. Et Paulus inquit ſe à Domino accepiſſe,quòd tradidit. Tradiderat aũt uſum utriuſq; ſpeciei,ſicut clarè oſtendit textus 1. Cor. 11. Hoc facite, inquit, primum de corpore, poſtea eadem uerba de poculo repetit.Et deinde: Probet ſeipſum homo, & ſic de pane comedat,& ex poculo bibat. Hæc ſunt uerba diſponentis. Et quidem præfatur,ut qui ſunt uſuri Cœna Domini,ſimul utantur.Quare conſtat pro tota Eccleſia ſacramentum inſtitutum eſſe. Et manet mos adhuc in Eccleſijs Græcis,Et fuit quondam etiam in Latinis Eccleſijs,ſicut Cyprianus et Hieronymus teſtantur. Sic enim inquit Hieronymus in Sophoniam: Sacerdotes qui Euchariſtiæ ſeruiunt, & ſanguinem Domini populis eius diuidunt &c. Idem teſtatur Synodus Toletana.Nec difficilè fuerit magnum aceruum teſtimoniorum congerere. Hic nihil exaggeramus,tantum relinquimus prudenti lectori expendendum, quid ſentiendum ſit de diuina ordinatione.

Aduerſarij in Confutatione non hoc agunt, ut excuſent Eccleſiam, cui ademta eſt altera pars ſacramenti. Id decuit bonos & religioſos uiros.Erat quærenda firma ratio excuſandæ Eccleſiæ, & docendarum conſcientiarum, quibus non poteſt contingere,niſi pars ſacramenti, Nunc ipſi defendunt rectè prohiberi alteram partem, & uetant concedere uſum utriuſq; partis. Primum fingunt initiò Eccleſiæ alicubi morem fuiſſe, ut una pars tantum porrigeretur. Neq; tamen exemplum huius rei uetus ullum afferre poſſunt. Sed allegant lo-

cos,in

cos,in quibus fit mentio panis,ut apud Lucam,ubi ſcriptum eſt, quòd diſcipuli agnouerint Chriſtum in fractione panis. Citant & alios locos de fractione panis.. Quanquam autem non ualde repugnamus, quò minus aliqui de Sacramento accipiantur, tamen hoc non conſequitur unam partem tantum datam eſſe, quia partis appellatione reliquum ſignificatur communi conſuetudine ſermonis. Addunt de Laica communione, quæ non erat uſus alterius tantum ſpeciei,ſed utriuſq;. Et ſi quando Sacerdotes Laica communione uti iubentur, ſignificatur, quòd à miniſterio conſecrationis remoti fuerint. Neq; hoc ignorant aduerſarij, ſed abutuntur inſcitia imperitorum, qui cum audiunt Laicam communionem,ſtatim ſomniant morem noſtri temporis,quo datur Laicis tantum pars Sacramenti. Ac uidete impudentiam, Gabriel inter cæteras cauſas recitat, cur non detur utra pars, quia fuerit diſcrimen inter Laicos & Presbyteros faciendum. Et credibile eſt hanc præcipuam cauſam eſſe, cur defendatur prohibitio unius partis,ut dignitas ordinis religione quadam fiat commendatior. Hoc eſt conſilium humanum, ut nihil dicamus inciuilius, quòd quò ſpectet facilè iudicari poteſt. Et in Confutatione allegant de filijs Heli, quòd amiſſo ſummo Sacerdotio, petituri ſint unam partem ſacerdotalem. 1. Regum. 2. Hic dicunt uſum unius ſpeciei ſignificatum eſſe. Et addunt, Sic ergo & noſtri Laici una parte Sacerdotali,una ſpecie contenti eſſe debent. Planè ludunt aduerſarij, cum ad ſacramentum transferunt hiſtoriam de poſteris Heli. Ibi deſcribitur pœna Heli. Num hoc quoq; dicent, Laicos propter pœnam remoueri ab altera parte? Sacramentum inſtitutum eſt, ad conſolandas, & erigendas territas mentes, cum credunt carnem Chriſti, datam pro uita Mundi, cibum eſſe,cum credunt ſe coniunctos Chriſto,uiuificari. Verum aduerſarij argumentantur Laicos remoueri ab altera parte pœnæ cauſa. Debent,inquiunt,eſſe contenti, Satis pro imperio. Cur autem debent? Non eſt quærenda ratio, ſed Lex eſto,quidquid dicunt Theologi, Hæc eſt ἰωλοκρατία Ecciana. Agnoſcimus enim iſtas Thraſonicas uoces, quas ſi exagitare uellemus non defutura nobis eſſet oratio. Videtis enim quanta ſit impudentia, Imperat tanquam aliquis tyrannus in Tragœdijs, Quòd nolint,uelint, debent eſſe contenti. Num hæ rationes quas citat excuſabunt hos in iudicio Dei,qui prohibent partem Sacramenti,qui ſæuiunt in homines bonos, utentes integro Sacramento. Si hac ratione prohibent, ut ſit ordinis diſcrimen, hæc ipſa ratio mouere debeat, ne aſſentiamur aduerſarijs, uel ſi alioqui morem cum ipſis ſeruaturi eramus. Alia ſunt diſcrimina ordinis Sacerdotum & Populi, ſed non eſt obſcurum, quid habeant conſilij, cur hoc diſcrimen tantopere defendant. Nos ne de uera dignitate ordinis detrahere uideamur, de hoc callido conſilio plura non dicemus.

Cauſa apud Gabrielem, cur non detur Laicis utraq; pars.

Exemplum filiorum Heli falſo allegatum.

Allegant & periculum effuſionis, & ſimilia quædam, quæ non habent tantam uim, ut ordinationem Chriſti mutent. Et fingamus ſanè liberum eſſe, uti una parte aut ambabus, quomodo poterit prohibitio defendi? Quanquam Eccleſia non ſumit ſibi hanc libertatem, ut ex ordinationibus Chriſti, faciat res indifferentes. Nos quidem Eccleſiam excuſamus, quæ hanc iniuriam pertulit, cum utraq; pars ei contingere non poſſet, ſed autores qui defendunt rectè prohiberi uſum integri ſacramenti,quiq; nunc non ſolum prohibent,ſed etiam utentes integro ſacramento excõmunicant,& ui perſequuntur,non excuſamus. Ipſi uiderint,quomodo Deo rationem ſuorum conſiliorum reddituri ſint. Neq; ſtatim iudicandum eſt Eccleſiam conſtituere aut probare, quidquid Pontifices

De periculo effuſionis.

conſtituunt, præſertim cum Scriptura de Epiſcopis & Paſtoribus uaticinetur in hanc ſententiam, ut Ezechiel ait, Peribit lex à ſacerdote.

DE CONIVGIO
SACERDOTVM.

Impudentia aduerſariorũ qui dixerunt cõiugia ſacerdotum pertinere ad infamiam Imperij.

IN tanta infamia inquinati cœlibatus, audent aduerſarij non ſolum defendere legem Pontificiam impio & falſo prætextu nominis diuini, ſed etiam hortari Cæſarem ac Principes, ne tolerent coniugia ſacerdotum ad ignominiam & infamiam Romani Imperij, Sic enim loquuntur: Quæ maior impudentia unquam ulla in hiſtoria lecta eſt, quàm hæc eſt aduerſariorum? Nam argumenta, quibus utuntur, poſtea recenſebimus. Nunc hoc expendat prudens lector, quid frontis habeant iſti nihil homines, qui dicunt coniugia parere infamiam & ignominiam Imperio, quaſi uerò Eccleſiam ualde ornet iſta publica infamia flagicioſarum ac prodigioſarum libidinum, quę flagrant apud iſtos S. Patres, qui Curios ſimulant, & Bacchanalia uiuunt. Ac plæraque ne uerecundè quidem nominari queunt, quæ iſti ſumma licentia faciunt. Et has ſuas libidines caſtiſſima dextra tua Carole Cæſar, quē etiam uetera quædam uaticinia appellant regem pudica facie: De te enim dictum apparet: Pudicus facie regnabit ubique, propugnari poſtulant. Poſtulant ut contra Ius diuinum, contra Ius gentium, contra Canones conciliorum diſſipes matrimonia, ut in homines innocentes, propter coniugium atrocia ſupplicia conſtituas, ut Sacerdotes trucides, quibus religioſè parcunt etiam barbari, ut in exilium agas, extorres mulieres, orbes pueros. Tales leges tibi ferunt optime & caſtiſſime Imperator, quas nulla barbaria, quamlibet immanis ac fera poſſet audire, Sed quia nulla cadit in hos tuos mores uel turpitudo, uel ſæuitia, ſperamus te, & in hac cauſa clementer nobiſcum acturum eſſe, præſertim ubi cognoueris nos grauiſſimas habere cauſas noſtræ ſententiæ ſumtas ex uerbo Dei, cui aduerſarij nugaciſſimas & uaniſſimas perſuaſiones opponunt. Et tamen non tuentur ſeriò cœlibatum. Neque enim ignorant quam pauci præſtent caſtitatem, ſed prætexunt ſpeciem religionis regno ſuo, cui prodeſſe cœlibatum putant, ut intelligamus Petrum rectè monuiſſe, futurum ut Pſeudoprophetæ fictis uerbis decipiant homines. Nihil enim uerè, ſimpliciter & candidè in hac tota cauſa dicunt, ſcribunt, aut agunt aduerſarij, ſed reipſa dimicant de dominatione, quam falſò putant periclitari, & hanc impio prætextu pietatis munire conantur.

Quòd Lex de cœlibatu ſit contra Ius diuinum, naturale & Canonum.

Nos hanc legem de cœlibatu, quam defendunt aduerſarij, ideo non poſſumus approbare, quia cum iure diuino, & naturali pugnat, & ab ipſis Canonibus conciliorum diſſentit, Et conſtat ſuperſtitioſam & periculoſam eſſe. Parit enim infinita ſcandala, peccata, & corruptelam publicorum morum. Aliæ controuerſiæ noſtræ aliquam diſputationem doctorum deſiderant. In hac ita manifeſta res eſt, in utraque parte, ut nullam requirat diſputationem. Tantum requirit iudicem uirum bonum & timentem Dei. Et cum defendatur à nobis manifeſta ueritas, tamen aduerſarij calumnias quaſdam architectati ſunt, ad cauillanda argumenta noſtra.

I. Argumẽtum ex hiſtoria creationis.

Primum. Geneſis docet homines conditos eſſe, ut ſint fœcundi, & ſexus recta ratione ſexum appetat. Loquimur enim non de concupiſcentia quæ peccatum eſt, ſed de illo appetitu qui in integra natura futurus erat, quem uocant

στοργὴν φυσικήν. Et hæc στοργὴ eſt uerè ordinatio diuina ſexus ad ſexum. Cum autem hæc ordinatio Dei ſine ſingulari opere Dei tolli non poſſit, Sequitur Ius contrahendi matrimonij non poſſe tolli ſtatutis, aut uotis. Hæc cauillantur aduerſarij, dicunt initiò fuiſſe mandatum ut repleretur terra, nunc repleta terra non eſſe mandatum coniugium. Videte quàm prudenter iudicent. Natura hominum formatur illo uerbo Dei, ut ſit fœcunda, non ſolum initio creationis, ſed tantiſper dum hæc corporum natura exiſtet. Sicut hoc uerbo terra fit fœcunda, Germinet terra herbam uirentem. Propter hanc ordinationem, non ſolum initiò cœpit terra producere germina, ſed quotannis ueſtiuntur agri, donec exiſtet hæc natura. Sicut igitur legibus humanis, non poteſt natura terræ mutari: Ita neq; uotis, neq; lege humana poteſt natura hominis mutari ſine ſpeciali opere Dei.

Inepta cauillatio aduerſ.

Secundò. Et quia hæc creatio, ſeu ordinatio diuina in homine, eſt ius naturale, ideò ſapienter & rectè dixerunt Iuriſconſulti, coniunctionem maris & fœminæ eſſe iuris naturalis. Cum autem ius naturale ſit immutabile, neceſſe eſt ſemper manere Ius contrahendi coniugij. Nam ubi natura non mutatur, neceſſe eſt & illam ordinationem manere, quam Deus indidit naturæ, nec poteſt legibus humanis tolli. Ridiculum igitur eſt, quòd aduerſarij nugantur initiò fuiſſe mandatum coniugium, nunc non eſſe. Hoc perinde eſt, ac ſi dicerent, Olim naſcentes homines ſecum attulerunt ſexum, nunc non afferunt. Olim ſecum attulerunt Ius naturale naſcentes, nunc non afferunt. Nullus Faber fabrilius cogitare quidquam poſſet, quàm hæ ineptiæ excogitatæ ſunt ad eludendum Ius naturæ. Maneat igitur hoc in cauſa, quod & Scriptura docet, & Iuriſconſultus ſapienter dixit, coniunctionem maris & fœminæ eſſe Iuris naturalis. Porrò Ius naturale uerè eſt Ius diuinum, quia eſt ordinatio diuinitus impreſſa naturæ. Quia autem hoc Ius mutari non poteſt, ſine ſingulari opere Dei, neceſſe eſt manere Ius contrahendi coniugij, quia ille naturalis appetitus, eſt ordinatio Dei in natura ſexus ad ſexum, & propterea Ius eſt, alioqui quare uterq; ſexus conderetur? Et loquimur, ut ſupra dictum eſt, non de concupiſcentia quæ peccatum eſt, ſed de illo appetitu quem uocant στοργὴν φυσικήν, quem concupiſcentia non ſuſtulit ex natura, ſed accendit, ut nunc remedio magis opus habeat, & coniugium non ſolum procreationis cauſa neceſſarium ſit, ſed etiam remedij cauſa. Hæc ſunt perſpicua, & adeo firma, ut nullo modo labefactari queant.

II. Argumentum à Iure naturæ.

Nugæ aduerſar.

Ius naturæ uerè eſt Ius diuinum.

Tertiò. Paulus ait: Propter fornicationem unuſquiſq; habeat uxorem ſuam. Hoc iam expreſſum mandatum eſt ad omnes pertinens, qui non ſunt idonei ad cœlibatum. Aduerſarij iubent ſibi oſtendi præceptum, quod præcipit Sacerdotibus uxores ducere, quaſi Sacerdotes non ſint homines. Nos quæ de natura hominum in genere diſputamus, profectò etiam ad ſacerdotes pertinere iudicamus. An non præcipit hic Paulus, ut ducant uxorem iſti qui non habent donum continentiæ? Interpretatur enim ſeipſe paulò pòſt, cum ait: Melius eſt nubere, quàm uri. Et Chriſtus clarè dixit: Non omnes capient hoc uerbum, ſed quibus datum eſt. Quia nunc poſt peccatum concurrunt hæc duo, naturalis appetitus & concupiſcentia, quæ inflammat naturalem appetitum, ut iam magis opus ſit coniugio quàm in natura integra. Ideò Paulus de coniugio tanquam de remedio loquitur, & propter illa incendia iubet nubere, Neq; hanc uocem, Melius eſt nubere, quàm uri, ulla humana autoritas, ulla lex, ulla uota tollere poſſunt,

III. Argumentum à teſtimonio Pauli.

Generale mãdatum de non fornicando pertinet etiam ad ſacerdotes.

poſſunt,quia hæc non tollunt naturam aut concupiſcentiam. Retinent igitur ius ducendi,omnes qui urũtur. Et tenentur hoc mandato Pauli,Propter fornicationem unuſquiſq; habeat uxorem ſuam, omnes qui non uerè continent, de qua re iudicium ad conſcientiam cuiuſq; pertinet. Nam quòd hic iubent petere à Deo continentiam, iubent corpus laboribus & inedia conficere, cur ſibi quoq; non canunt hæc magnifica præcepta? Sed ut ſuprà diximus,Tantum ludunt aduerſarij,nihil agunt feriò. Si continentia eſſet omnibus poſſibilis, non requireret peculiare donum. At Chriſtus oſtendit eam peculiari dono opus habere, quare non contingit omnibus, Reliquos uult Deus uti communi lege naturæ quam inſtituit. Non enim uult Deus contemni ſuas ordinationes,ſuas creaturas,Ita uult illos caſtos eſſe,ut remedio diuinitus propoſito utantur, ſicut ita uult uitam noſtram alere,ſi cibo,ſi potu utamur. Et Gerſon teſtatur multos fuiſſe bonos uiros,qui conati domare corpus, tamen parum profecerunt. Ideo rectè ait Ambroſius: Sola uirginitas eſt, quæ ſuaderi poteſt,Imperari non poteſt,res magis uoti, quàm præcepti eſt. Si quis hic obiecerit, Chriſtum laudare hos qui ſe caſtrant propter regnum cœlorum, is hoc quoq; conſideret,quòd tales laudat, qui donum continentiæ habent. Ideò enim addit, Qui poteſt capere capiat. Non enim placet Chriſto immunda continentia. Laudamus & nos ueram continentiam,Sed nunc de lege diſputamus, & de his qui non habent donum continentiæ. Res debebat relinqui libera, non debebant inijci laquei imbecillibus per hanc legem.

IIII. Argumentum à canonum conſtitutione.

Quartò. Diſſentit lex Pontificia à Canonibus conciliorum. Nam ueteres Canones non prohibent coniugium, nec contracta coniugia diſſoluunt, etſi hos qui in miniſterio contraxerunt,remouent ab adminiſtratione. Hæc miſſio iſtis temporibus beneficij loco erat,Sed noui Canones qui non ſunt in Synodis conditi,ſed priuato conſilio Pontificum facti, & prohibent contrahere matrimonia,& contracta diſſoluunt, Idq; palàm eſt, fieri contra mandatum Chriſti: Quos Deus coniunxit, homo non ſeparet. Aduerſarij uociferantur in Confutatione, cœlibatum præceptum eſſe à Concilijs. Nos non accuſamus decreta Conciliorum, Nam hæc certa conditione permittunt coniugium, Sed accuſamus leges quas poſt ueteres Synodos Romani Pontifices contra autoritatem Synodorum condiderunt. Adeò Pontifices contemnunt autoritatem Synodorum,quam alijs uolunt uideri ſacroſanctam. Propria igitur eſt hæc lex de perpetuo cœlibatu, huius nouæ Pontificiæ dominationis. Neq; id abs re, Daniel enim tribuit hanc notam regno Antichriſti, uidelicet contemtum mulierum.

V. A ſuperſtitione, Quòd aduerſarij cõiugium falſò uocent rem immundã aut peccatum.

Quintò. Etſi aduerſarij non defendunt legem ſuperſtitionis cauſa, cum uideant non ſolere obſeruari, tamen ſuperſtitioſas opiniones ſerunt, dum prætexũt religionem.Cœlibatum ideò prædicant ſe requirere,quòd ſit mundicies, quaſi coniugium ſit immundicies ac peccatum, aut quaſi cœlibatus mereatur remiſſionem peccatorum & reconciliationem, Coniugium uerò non mereatur remiſſionem peccatorum &c. Et huc allegant ceremonias legis Moſaicæ,quòd cum in Lege, tempore miniſterij ſacerdotes ſeparati fuerint ab uxoribus, in nouo Teſtamento ſacerdotes,cum ſemper orare debeant, ſemper debeant continere.Hæc inepta ſimilitudo allegatur tanquam demõſtratio,quæ cogat ſacerdotes ad perpetuum cœlibatum, cum quidem in ipſa ſimilitudine coniugium concedatur,tantum miniſterij tempore cõſuetudo interdicitur.Et aliud eſt orare, aliud miniſtrare. Orabant ſancti tunc quoq; cum non exercebant publicum

miniſte-

miniſterium,nec conſuetudo cum coniuge prohibebat, ne orarent, Sed reſpondemus ordine ad hæc figmenta. Primum, hoc fateri neceſſe eſt aduerſarios, quòd coniugium ſit mundum in credentibus, quia eſt ſanctificatum uerbo Dei,hoc eſt, res licita & approbata uerbo Dei,ſicut copioſè teſtatur Scriptura. Chriſtus enim uocat coniugium coniunctionem diuinam,cum ait: Quos Deus coniunxit. Et Paulus de coniugio, de cibis,& ſimilibus rebus inquit: Sanctificantur per uerbum & orationem,hoc eſt, per uerbum,quo conſcientia fit certa, quòd Deus approbet, & per orationem,hoc eſt,per fidem, quæ cum gratiarum actione tanquam dono Dei utitur,Item 1.Cor.7. Sanctificatur uir infidelis per uxorem fidelem &c.id eſt, uſus coniugalis licitus & ſanctus eſt, propter fidem in Chriſtum, ſicut licitum eſt uti cibo &c. Item 1. Timoth. 2. Saluatur mulier per filiorum generationem &c. Si talem locum aduerſarij de cœlibatu proferre poſſent,tum uerò miros triumphos agerent. Paulus dicit,ſaluari mulierem per filiorum generationem. Quid potuit dici contra hypocriſin cœlibatus honorificentius, quàm, mulierem ſaluari ipſis coniugalibus operibus, uſu coniugali, pariendo, & reliquis Oeconomicis officijs? Quid autem ſentit Paulus? Lector obſeruet addi fidem,nec laudari officia Oeconomica ſine fide,ſi manſerint inquit in fide. Loquitur enim de toto genere matrum. Requirit igitur præcipuè fidem,qua mulier accipit remiſſionem peccatorum & iuſtificationem.Deinde addit certum opus uocationis, ſicut in ſingulis hominibus fidem ſequi debet bonum opus certæ uocationis. Id opus placet Deo propter fidem. Ita mulieris officia placent Deo propter fidem, & ſaluatur mulier fidelis,quę in talibus officijs uocationis ſuæ piè ſeruit. Hæc teſtimonia docent coniugium rem licitam eſſe. Si igitur mundicies ſignificat id quod coram Deo licitum & approbatum eſt, Coniugia ſunt munda, quia ſunt approbata uerbo Dei. Et Paulus ait,de rebus licitis: Omnia munda mundis, hoc eſt, his qui credunt Chriſto,& fidei iuſti ſunt.Itaq; ut uirginitas in impijs eſt immunda, ita coniugium in pijs eſt mundum propter uerbum Dei & fidem. *I. Argumentum.*

Deinde ſi mundicies propriè opponitur concupiſcentiæ, ſignificat mundiciem cordis,hoc eſt, mortificatam concupiſcentiam, quia Lex non prohibet coniugium, ſed concupiſcentiam,adulterium, ſcortationem. Quare cœlibatus non eſt mundicies. Poteſt enim maior eſſe mundicies cordis in coniuge, uelut in Abraham, aut Iacob, quàm in pleriſq; etiam uerè continentibus. *II. Argumentum.*

Poſtremò. Si ita intelligunt cœlibatum mundiciem eſſe,quod mereatur iuſtificationem magis quàm coniugium,maximè reclamamus. Iuſtificamur.n. neq; propter uirginitatem, neq; propter coniugium, ſed gratis propter Chriſtum,cum credimus nos propter eum habere Deum propicium. Hic exclamabunt fortaſſis,Iouiniani more, æquari coniugium uirginitati. Sed propter hæc conuicia non abijciemus ueritatem de iuſticia fidei, quam ſuprà expoſuimus. Neq; tamen æquamus coniugio uirginitatem. Sicut enim donum dono præſtat. Prophetia præſtat eloquentiæ, Scientia rei militaris præſtat agriculturæ, Eloquentia præſtat architectonicæ, Ita uirginitas donum eſt præſtantius coniugio. Et tamen ſicut Orator nõ eſt magis iuſtus coram Deo propter Eloquentiam, quàm Architectus propter Architectonicam, ita uirgo non magis meretur iuſtificationem uirginitate, quàm coniunx coniugalibus officijs, ſed unuſquiſq; in ſuo dono fideliter ſeruire debet,ac ſentire, quòd propter Chriſtum fide conſequatur remiſſionem peccatorum, & fide iuſtus coram Deo reputetur. *III. Argumentum.*

Nec

Virginitas laudatur propter meditationem & ſtudium.

Nec Chriſtus aut Paulus laudant uirginitatem ideo quòd iuſtificet, ſed quia ſit expeditior, & minus diſtrahatur domeſticis occupationibus in orando, docendo, ſeruiendo. Ideò Paulus ait: Virgo curet ea quæ ſunt Domini. Laudatur igitur uirginitas propter meditationem & ſtudium. Sic Chriſtus non ſimpliciter laudat hos qui ſe caſtrant, ſed addit, propter regnum cœlorum, hoc eſt, ut diſcere aut docere Euangelium uacet. Non enim dicit uirginitatem mereri remiſſionem peccatorum aut ſalutem. Ad exempla Sacerdotum Leuiticorum reſpondemus, quòd non efficiunt, oportere perpetuum cœlibatum imponi ſacerdotibus. Deinde immunditiæ Leuiticæ non ſunt ad nos transferendæ. Conſuetudo contra Legem tunc erat immunditia, Nunc non eſt immunditia, quia Paulus dicit, Omnia munda mundis. Liberat enim nos Euangelium ab illis immunditijs Leuiticis. Ac ſi quis hoc conſilio legem cœlibatus defendit, ut illis obſeruationibus Leuiticis grauet conſcientias, huic perinde aduerſandum eſt, ut Apoſtoli in Actis cap. 15. aduerſantur his qui circumciſionem requirebant, & Legem Moyſi Chriſtianis imponere conabantur. Interim tamen boni ſcient moderari uſum coniugalem, præſertim cum ſunt occupati publicis miniſterijs, quæ quidem ſæpè tantum faciunt negocij bonis uiris, ut omnes domeſticas cogitationes animis excutiant. Sciunt boni & hoc, quòd Paulus iubet uaſa poſſidere in ſanctificatione. Sciunt item, quòd interdum ſecedendum ſit ut uacent orationi, Sed Paulus hoc ipſum non uult eſſe perpetuum. Iam talis continentia facilis eſt bonis & occupatis, ſed illa magna turba ocioſorum ſacerdotum, quæ in collegijs eſt, in his delicijs, ne quidem hanc Leuiticam continentiam præſtare poteſt, ut res oſtendit. Et nota ſunt poëmata: Deſidiam puer ille ſequi ſolet, odit agentes. &c.

Reſponſio de exemplo Sacerdotum Leuiticorum.

Encratitæ Monachis ſaniores.

Multi hæretici malè intellecta Lege Moyſi, contumelioſè ſenſerunt de coniugio, quales fuerunt Encratitæ, de quibus ſuprà diximus. Et conſtat Monachos paſſim ſolitos eſſe de cœlibatu ſuperſtitioſos ſermones ſerere, quia multas pias conſcientias propter legitimum uſum coniugij perturbauerunt. Nec difficile nobis eſſet exempla commemorare. Nam etſi non damnabant coniugium in totum propter procreationem, tamen uituperabant tanquam uitæ genus, quod uix unquam Deo placeret, aut certè non placeret, niſi propter procreationem. Cœlibatum uerò efferebant, tanquam angelicum uitę genus, hunc prædicabant gratiſſimum Deo ſacrificium eſſe, mereri remiſſionem peccatorum, mereri aureolos, ferre centeſimum fructum, & alia infinita. Has religiones Angelorum Paulus ualdè improbat ad Coloſſ. Opprimunt enim cognitionem Chriſti, cum ſentiunt homines ſe iuſtos reputari propter tales obſeruationes, non propter Chriſtum, deinde opprimunt cognitionem præceptorum Dei, cum præter Dei præcepta excogitantur noui cultus, & præferūtur præceptis Dei. Quare ſedulò aduerſandum eſt in Eccleſia his ſuperſtitioſis perſuaſionibus de cœlibatu, & ut piæ conſcientiæ ſciant coniugium Deo placere, & ut intelligant quales cultus approbet Deus.

Sed aduerſarij noſtri non requirunt cœlibatum per ſuperſtitionem. Sciunt enim non ſolere præſtari caſtitatem. Verum prætexunt ſuperſtitioſas opiniones, ut imperitis fucum faciant. Magis igitur odio digni ſunt, quàm Encratitæ, qui quadam ſpecie religionis lapſi uidentur, Illi Sardanapali conſultò abutuntur prætextu religionis.

VI. Argumentum à pericu-

Sextò. Cum habeamus tot cauſas improbandæ legis de perpetuò cœlibatu, ta-

batu, tamen præter has accedunt etiam pericula animarum, & publica ſcandala, quæ etiamſi lex non eſſet iniuſta, tamen abſterrere bonos uiros debent, ne approbent tale onus, quod innumerabiles animas perdidit. Diu omnes boni uiri de hoc onere queſti ſunt, uel ſua, uel aliorum cauſa, quos periclitari uidebant, ſed has querelas nulli Pontifices audiunt. Neq; obſcurum eſt, quantum hæc lex noceat publicis moribus, quæ uicia, quàm flagicioſas libidines pepererit. Extant Romanæ Satyræ, in his etiamnum agnoſcit mores Roma, legitq; ſuos. Sic ulciſcitur Deus contemtum ſui doni, ſuæq; ordinationis, in iſtis qui coniugium prohibent. Cum autem hoc fieri in alijs legibus conſueuerit, ut mutentur, ſi id euidens utilitas ſuaſerit, cur idem non fit in hac lege, in qua tot graues cauſæ concurrunt, præſertim his poſtremis temporibus, cur mutari debeat? Natura ſeneſcit, & fit paulatim debilior, & creſcunt uicia, quò magis remedia diuinitus tradita adhibenda erant. Videmus quòd uicium accuſet Deus ante diluuium, quòd accuſet ante conflagrationem quinq; urbium. Similia uicia præceſſerunt excidia aliarum urbium multarum, ut Sybaris, Romæ. Et in his imago temporum propoſita eſt, quæ proxima erunt rerum fini. Ideò in primis oportuit hoc tempore ſeueriſſimis legibus atq; exemplis munire coniugium, & ad coniugium inuitare homines. Id ad magiſtratus pertinet, qui debent publicam diſciplinam tueri. Interim doctores Euangelij utrũq; faciant, hortentur ad coniugium incontinentes, hortentur alios ut donum continentiæ non aſpernentur. Pontifices quotidiè diſpenſant, quotidiè mutant illas leges optimas, in hac una lege cœlibatus, ferrei & inexorabiles ſunt, cum quidem conſtet eam ſimpliciter humani Iuris eſſe. Et hanc ipſam legem nunc exacerbant multis modis. Canon iubet ſuſpendere Sacerdotes. Iſti parum commodi interpretes, ſuſpendunt non ab officio, ſed ab arboribus. Multos bonos uiros crudeliter occidunt, tantum propter coniugium. Atq; hæc ipſa parricidia oſtendunt hanc legem doctrinam eſſe dæmoniorum. Nam diabolus, cum ſit homicida, legem ſuam defendit his parricidijs. Scimus aliquid offenſionis eſſe in Schiſmate, quòd uidemur diuulſi ab his qui exiſtimantur eſſe ordinarij Epiſcopi, Sed noſtræ conſcientiæ tutiſſimæ ſunt, poſtquàm ſcimus, nos ſummo ſtudio concordiam conſtituere cupientes, non poſſe placare aduerſarios, niſi manifeſtam ueritatem proijciamus, deinde niſi cum ipſis conſpiremus, quòd uelimus hanc iniuſtam legem defendere, contracta matrimonia diſſoluere, interficere Sacerdotes, ſi qui non obtemperent, in exilium agere miſeras mulieres, atq; orbos pueros. Cum autem certum ſit has conditiones Deo diſplicere, nihil doleamus nos non habere συμμαχίαν tot parricidiorum cum aduerſarijs.

Tis animarum & ſcandalis.

Pōtifices parricidijs legem cœlibatus ſtabiliunt.

Expoſuimus cauſas, quare non poſſimus bona conſcientia aſſentiri aduerſarijs, legem Pontificiam de perpetuo cœlibatu defendentibus, quia pugnet cum iure diuino & naturali, ac diſſentiat ab ipſis Canonibus, & ſit ſuperſtitioſa, & plena periculi. Poſtremò quia tota res ſit ſimulata. Non enim imperatur lex religionis cauſa, ſed dominationis cauſa, & huic impiè prætexitur religio. Neq; quidquam à ſanis hominibus, contra has firmiſſimas rationes afferri poteſt. Euangelium permittit coniugium his, quibus opus eſt. Neq; tamen hos cogit ad coniugium, qui continere uolunt, modò ut uere contineant. Hanc libertatem & ſacerdotibus concedendam eſſe ſentimus, nec uolumus quenquam ui cogere ad cœlibatum, nec contracta matrimonia diſſoluere.

Obiter etiam dum recenſuimus argumenta noſtra, indicauimus quomo-

 do aduer-

Confutatio obiectionum aduerſariorum.

do aduerſarij unum atq; alterum cauillentur,et calumnias illas diluimus. Nunc breuiſſimè commemorabimus, quàm grauibus rationibus defendant Legem. Primum dicunt à Deo reuelatam eſſe. Videtis extremam impudentiam iſtorum nebulonum, Audent affirmare, quòd diuinitus reuelata ſit lex de perpetuo cœlibatu, cum aduerſetur manifeſtis Scripturæ teſtimonijs, quæ iubent, ut unuſquiſq; habeat uxorem ſuam propter fornicationem. Item, quæ uetant diſſoluere contracta matrimonia. Paulus admonet, quem autorem habitura fuerit iſta lex, cum uocat eam doctrinam dæmoniorum. Et fructus indicant autorem, tot monſtroſæ libidines, tot parricidia, quæ nunc ſuſcipiuntur prætextu illius legis.

1. Obiectio, quòd lex cœlibatus ſit à Deo reuelata.

11. Obiectio aduerſariorũ, quòd ſacerdotes debeant eſſe mundi.

Secundum argumentum aduerſariorum eſt, quòd ſacerdotes debeant eſſe mundi, iuxta illud, Mundamini qui fertis uaſa Domini. Et citant in hanc ſententiam multa. Hanc rationem quam oſtentant uelut maximè εὐπρόσωπον ſuprà diluimus. Diximus enim uirginitatem ſine fide non eſſe mundiciem coram Deo. Et coniugium propter fidem mundum eſſe, iuxta illud: Omnia munda mundis. Diximus & hoc externas mundicias & ceremonias legis non eſſe huc transferendas, quia Euangelium requirit mundiciem cordis, non requirit ceremonias legis. Et fieri poteſt, ut cor mariti uelut Abrahæ, aut Iacob, qui fuerunt πολύγαμοι, mundius ſit, & minus ardeat cupiditatibus quàm, multarum uirginum, etiam uerè continentium. Quòd uerò Eſaias ait: Mundamini qui fertis uaſa Domini, intelligi debet de mundicie cordis, de tota pœnitentia. Cæterum Sancti in externo uſu ſcient, quatenus conducat moderari uſum coniugalem, & ut Paulus ait, Poſſidete uaſa in ſanctificatione. Poſtremò cum coniugium ſit mundum, rectè dicitur his qui in cœlibatu non continent, ut ducant uxores, ut ſint mundi. Ita eadem lex, Mundamini qui fertis uaſa Domini, præcipit, ut immundi cœlibes, fiant mundi coniuges.

111. Obiectio aduerſariorũ, quòd ſit hæreſis Iouiniani coniugium ſacerdotum.

Tertium argumentum horribile eſt, quòd ſit hæreſis Iouiniani, coniugium ſacerdotum, bona uerba. Nouum hoc crimen eſt, coniugium eſſe hęreſin. Iouiniani tempore nondum norat mundus legem de perpetuo cœlibatu. Impudens igitur mendacium eſt, coniugium ſacerdotum, Iouiniani hæreſin eſſe, aut ab Eccleſia tunc id coniugium damnatum eſſe. In huiuſmodi locis eſt uidere quid conſilij habuerint aduerſarij in ſcribenda Confutatione. Iudicauerunt ita facilimè moueri imperitos, ſi crebrò audiant conuicium hæreſis, ſi fingant noſtram cauſam multis antè iudicijs Eccleſiæ confoſſam & damnatam eſſe. Itaq; ſæpè falſò allegant Eccleſiæ iudicium, Id quia non ignorant, exhibere nobis exemplum Apologiæ noluerunt, ne hęc uanitas, ne hę calumniæ coargui poſſent. Quòd uerò ad Iouiniani cauſam attinet, de collatione uirginitatis & coniugij ſuprà diximus, quid ſentiamus. Non enim æquamus coniugium & uirginitatem, etſi neq; uirginitas, neq; coniugium meretur iuſtificationem. Talibus argumentis tam uanis, defendunt legem impiam, et pernicioſam bonis moribus, Talibus rationibus muniũt Principum animos aduerſus iudicium Dei, in quo Deus repoſcet rationem, cur diſſipauerint coniugia, cur cruciauerint, cur interfecerint Sacerdotes. Nolite enim dubitare, quin ut ſanguis Abel mortui clamabat, ita clamat etiam ſanguis multorum bonorum uirorum, in quos iniuſtè ſæuitum eſt, Et ulciſcetur hanc ſæuitiam Deus. Ibi comperietis, quàm ſint inanes hæ rationes aduerſariorum, & intelligetis in iudicio Dei nullas calumnias aduerſus uerbum Dei conſiſtere, ut ait Eſaias: Omnis caro fœnum, & omnis

gloria

gloria eius quaſi flos fœni. Noſtri Principes, quidquid acciderit, conſolari ſe conſcientia rectorum conſiliorum poterunt, quia etiamſi quid Sacerdotes in contrahendis coniugijs mali feciſſent, tamen illa diſſipatio coniugiorum, illæ proſcriptiones, illa ſæuitia manifeſtè aduerſatur uoluntati & uerbo Dei. Nec delectat noſtros Principes nouitas aut diſſidium, ſed magis fuit habenda ratio uerbi Dei, præſertim in cauſa non dubia, quàm aliarum rerum omnium.

DE MISSA.

INitiò hoc iterum præfandum eſt, nos non abolere Miſſam, ſed religioſè retinere ac defendere. Fiunt enim apud nos Miſſæ ſingulis Dominicis, & alijs feſtis, in quibus porrigitur Sacramentum, his, qui uti uolunt, poſtquàm ſunt explorati atq; abſoluti. Et ſeruantur uſitatæ ceremoniæ publicæ, ordo lectionum, orationum, ueſtitus, & alia ſimilia. Aduerſarij longam declamationem habent, de uſu Latinæ linguæ in Miſſa, in qua ſuauiter ineptiunt, quomodo profit auditori indocto in fide Eccleſiæ, Miſſam non intellectam audire, uidelicet fingunt ipſum opus audiendi cultum eſſe, & prodeſſe ſine intellectu. Hæc nolumus odioſè exagitare, ſed iudicio lectorum relinquimus. Noſq; ideò commemoramus, ut obiter admoneamus, & apud nos retineri latinas lectiones atq; orationes. Cum autem ceremoniæ debeant obſeruari, tum ut diſcant homines Scripturam, tum ut uerbo admoniti concipiant fidem, timorem, atq; ita orent etiam, nam hi ſunt fines ceremoniarum, Latinam linguam retinemus propter hos qui latinè diſcunt atq; intelligunt, Et admiſcemus Germanicas cantiones, ut habeat & populus, quod diſcat, & quo excitet fidem & timorem. Hic mos ſemper in Eccleſijs fuit. Nam etſi aliæ frequentius, aliæ rarius admiſcuerunt Germanicas cãtiones, tamen ferè ubiq; aliquid canebat populus ſuà lingua. Illud uerò nuſquam ſcriptum aut pictum eſt, hominibus prodeſſe opus audiendi lectiones non intellectas, prodeſſe ceremonias, non quia doceant, uel admoneant, ſed ex opere operato, quia ſic fiant, quia ſpectentur. Malè ualeant iſtæ Phariſaicæ opiniones.

Inepta declamatio aduerſariorum de latina Miſſa.

Quod uerò tantum fit apud nos publica Miſſa, ſeu communis, nihil fit contra catholicam Eccleſiam. Nam in Græcis parochijs ne hodiè quidem fiunt priuatæ Miſſæ, ſed fit una publica Miſſa, idq; tantum Dominicis diebus, & Feſtis. In Monaſterijs fit quotidiè Miſſa, ſed tantum publica. Nec ſunt ueſtigia morum ueterum. Nuſquam enim ueteres Scriptores ante Gregorium, mentionem faciunt priuatarum Miſſarum. Qualia fuerint initia nunc omittimus, hoc conſtat, quòd poſtquàm Monachi mendicantes regnare cœperũt ex falſiſſimis perſuaſionibus, & propter quæſtum ita auctæ ſunt, ut omnes boni uiri diu iam eius rei modũ deſiderauerint. Quanquam S. Franciſcus rectè uoluit ei rei proſpicere, qui conſtituit ut ſingula collegia quotidiè unica communi Miſſa contenta eſſent. Hoc poſtea mutatum eſt ſiue per ſuperſtitionem, ſiue quæſtus cauſa. Ita ubi commodum eſt, inſtituta maiorum mutant ipſi, poſtea nobis allegant autoritatem maiorum. Epiphanius ſcribit in Aſia Synaxin ter celebratam eſſe ſingulis ſeptimanis, nec quotidianas fuiſſe Miſſas. Et quidem ait hunc morem ab Apoſtolis traditum eſſe. Sic enim inquit: Συνάξεις δὲ ἐπιτελούμεναι ταχθεῖσαι εἰσὶν ἀπὸ τῶν ἀποςόλων, τετράδι, καὶ προσαββάτῳ, καὶ κυριακῇ.

Priuatæ Miſſæ non fuerũt ante Gregorium.

Etſi autem aduerſarij in hoc loco multa congerunt ut probent Miſſam eſſe ſacrificium, tamen ille ingens tumultus uerborũ prolata hac unica reſpon-

Miſſa non eſt ſacrificium.

ſione

ſione conſileſcet, quòd hæc quamuis longa coaceruatio autoritatum, rationum, teſtimoniorum, non oſtendat quòd Miſſa ex opere operato conferat gratiam, aut applicata pro alijs mereatur eis remiſſionem uenialium & mortalium peccatorum, culpæ & pœnæ. Hæc una reſponſio euertit omnia quæ aduerſarij obijciunt, non ſolum in hac Confutatione, ſed in omnibus ſcriptis, quæ de Miſſa ediderunt. Et hic cauſæ ſtatus eſt, de quo ita nobis admonendi ſunt lectores, ut Aeſchines admonebat Iudices, ut perinde ac pugiles de ſtatu inter ſe certant, ita cum aduerſario dimicarent ipſi de ſtatu controuerſiæ, nec ſinerent eum extra cauſam egredi. Ad eundem modum hic aduerſarij noſtri cogendi ſunt, ut de re propoſita dicant. Et cognito controuerſiæ ſtatu facilima erit dijudicatio de argumentis in utraque parte. Nos enim in Confeſſione noſtra oſtendimus, nos ſentire, quòd Cœna Domini non conferat gratiam ex opere operato, nec applicata pro alijs uiuis aut mortuis mereatur eis ex opere operato remiſſionem peccatorum, culpæ aut pœnæ. Et huius ſtatus clara & firma probatio eſt hæc, quia impoſſibile eſt conſequi remiſſionem peccatorum propter opus noſtrum ex opere operato, ſed fide oportet uinci terrores peccati & mortis, cum erigimus corda cognitione Chriſti, & ſentimus nobis ignoſci propter Chriſtum, ac donari merita & iuſticiam Chriſti. Rom. 5. Iuſtificati ex fide, pacem habemus. Hæc tam certa, tam firma ſunt, ut aduerſus omnes portas inferorum conſiſtere queant. Si quantum opus eſt, dicendum fuit, iam cauſa dicta eſt. Nemo enim ſanus illam Phariſaicam & Ethnicam perſuaſionem de opere operato probare poteſt. Et tamen hæc perſuaſio hæret in populo, hæc auxit in infinitum Miſſarum numerum. Conducuntur enim Miſſæ ad iram Dei placandam, & hoc opere remiſſionem culpæ & pœnæ conſequi uolunt, uolunt impetrare quidquid in omni uita opus eſt, Volunt etiam mortuos liberare. Hanc Phariſaicam opinionem docuerunt in Eccleſia Monachi & Sophiſtæ.

Cœna Domini non prodeſt ex opere operato.

Quanquam autem cauſa iam dicta eſt, tamen quia aduerſarij multas ſcripturas ineptè detorquent ad defenſionem ſuorum errorum, pauca ad hunc locum addemus. Multa de ſacrificio in Confutatione dixerunt, cum nos in Confeſſione noſtra conſultò id nomen, propter ambiguitatem uitauerimus. Rem expoſuimus, quid ſacrificium iſti nunc intelligant, quorum improbamus abuſus. Nunc ut malè detortas ſcripturas explicemus, neceſſe eſt initiò, quid ſit ſacrificium, exponere. Toto iam decennio infinita penè uolumina ediderunt aduerſarij de ſacrificio, neque quiſquam eorum definitionem ſacrificij hactenus poſuit. Tantum arripiunt nomen ſacrificij, uel ex ſcripturis, uel ex Patribus. Poſtea affingunt ſua ſomnia, quaſi uerò ſacrificium ſignificet, quidquid ipſis libet.

Perſuaſio de opere operato auxit numerum Miſſarū.

QVID SIT SACRIFICIVM, ET QVÆ SINT SACRIFICII SPECIES.

SOcrates in Phædro Platonis ait, ſe maximè cupidum eſſe diuiſionum, quòd ſine his nihil neque explicari dicendo, neque intelligi poſſit, ac ſi quem deprehenderit peritum diuidendi, hunc inquit ſe aſſectari, eiuſque, tanquam Dei, ueſtigia ſequi, Et iubet diuidentem in ipſis articulis membra ſecare, ne quod membrum mali coqui more quaſſatum frangat. Sed hæc præcepta aduerſarij magnificè contemnunt, ac uerè ſunt iuxta Platonem κακοὶ μάγειροι, ſacrificij membra corrumpentes, quemadmodum intelligi poterit, cum ſpecies ſacrificij recenſuerimus.

Aduerſarij membra ſacrificij corrumpunt.

Theologi

Theologi rectè ſolent diſtinguere ſacramentum & ſacrificium. Sit igitur genus horum, uel ceremonia, uel opus ſacrum. Sacramentum eſt ceremonia, uel opus, in quo Deus nobis exhibet hoc quod offert annexa ceremoniæ promiſſio, ut Baptiſmus eſt opus, non quod nos Deo offerimus, ſed in quo Deus nos baptizat, uidelicet, miniſter uice Dei, & hic offert & exhibet Deus remiſſionem peccatorum &c. iuxta promiſſionem, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Econtra, Sacrificium eſt ceremonia, uel opus quod nos Deo reddimus, ut eum honore afficiamus. Sunt autem ſacrificij ſpecies proximæ duæ, nec ſunt plures. Quoddam eſt ſacrificium propiciatorium, id eſt, opus ſatisfactorium pro culpa, & pœna, hoc eſt, reconcilians Deum, ſeu placans iram Dei, ſeu quod meretur alijs remiſſionem peccatorum. Altera ſpecies eſt ſacrificium ἐυχαριστικὸν, quod non meretur remiſſionem peccatorum, aut reconciliationem, ſed fit à reconciliatis, ut pro accepta remiſſione peccatorum, & pro alijs beneficijs acceptis, gratias agamus, ſeu gratiam referamus.

Sacramentum quid?

Sacrificium quid?

Sacrificium propiciatorium.

ἐυχαριστικὸν.

Has duas ſpecies ſacrificij magnopere oportet & in hac controuerſia, & in alijs multis diſputationibus in conſpectu, & ab oculos poſitas habere, & ſingulari diligentia cauendum eſt, ne confundantur. Quòd ſi modus huius libri pateretur, rationes huius diuiſionis adderemus. Habet enim ſatis multa teſtimonia in Epiſtola ad Ebræos & alibi. Et omnia ſacrificia Leuitica ad hæc membra referri tanquam ad ſua domicilia poſſunt. Dicebantur enim in Lege propiciatoria ſacrificia propter ſignificationem, ſeu ſimilitudinem, non quod mererentur remiſſionem peccatorum coram Deo. Sed quia merebantur remiſſionem peccatorum ſecundum iuſticiam legis, ne illi pro quibus fiebant excluderentur ab iſta politia. Dicebãtur itaq; propiciatoria, pro peccato, pro delicto, holocauſtum. Illa uerò erant ἐυχαριστικὰ, oblatio, libatio, retributiones, primiciæ, decimæ.

Sacrificia propiciatoria in Lege.

ἐυχαριστικὰ quæ.

Sed reuera unicum tantum in mundo fuit ſacrificium propiciatorium, uidelicet mors Chriſti, ut docet Epiſtola ad Ebræos, quæ ait: Impoſſibile eſt ſanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Et paulò pòſt de uoluntate Chriſti: In qua uoluntate ſanctificati ſumus per oblationem corporis Ieſu Chriſti ſemel. Et Eſaias interpretatur Legem, ut ſciamus mortem Chriſti uerè eſſe ſatisfactionem pro peccatis noſtris, ſeu expiationem, non ceremonias Legis, quare ait: Poſtquàm poſuerit animam ſuam, hoſtiam pro delictis, uidebit ſemen longæuum &c. Nam uocabulum אשם quo hic uſus eſt, ſignificat hoſtiam pro delicto, quæ in lege ſignificauit, quòd uentura eſſet hoſtia quædam ſatisfactura pro peccatis noſtris & recõciliatura Deum, ut ſcirent homines, quòd non propter noſtras iuſticias, ſed propter aliena merita, uidelicet Chriſti, uelit Deus nobis reconciliari. Paulus idem nomen אשם interpretatur peccatum, Rom. 8. De peccato damnauit peccatum, id eſt, peccatum puniuit de peccato, id eſt, per hoſtiam pro peccato. Significantia uerbi facilius intelligi poteſt ex moribus gentium, quos uidemus ex patrum ſermonibus malè intellectis acceptos eſſe. Latini uocabant piaculum hoſtiam, quæ in magnis calamitatibus, ubi inſigniter uidebatur Deus iraſci, offerebatur ad placandam iram Dei, & litauerunt aliquando humanis hoſtijs, fortaſſis quia audierant quandam humanam hoſtiam placaturam eſſe Deum toti generi humano. Græci alibi καθάρματα, alibi περιψήματα appellauerunt. Intelligunt igitur Eſaias & Paulus Chriſtum factum eſſe hoſtiam, hoc eſt, piaculum, ut ipſius meritis, non noſtris reconciliaretur Deus. Maneat ergo hoc in cauſa, quòd ſola mors Chriſti eſt uerè propicia-

Vnicum ſacrificium propiciatorium.

torium ſacrificium. Nam Leuitica illa ſacrificia propiciatoria, tantum ſic appellabantur ad ſignificandum futurum piaculum. Propterea ſimilitudine quadam erant ſatisfactiones redimentes iuſticiam Legis, ne ex politia excluderentur iſti qui peccauerant. Debebant autem ceſſare poſt reuelatum Euangelium. Et quia ceſſare in Euangelij reuelatione debebant, non erant uerè propiciationes, cum Euangelium ideò promiſſum ſit, ut exhibeat propiciationem.

εὐχαριστικὰ ſacrificia in nouo teſtamento qualia ſ

NVnc reliqua ſunt ſacrificia εὐχαριστικὰ, quæ uocantur ſacrificia laudis, prædicatio Euangelij, fides, inuocatio, gratiarum actio, confeſſio, afflictiones ſanctorum, Imò omnia bona opera ſanctorum. Hæc ſacrificia non ſunt ſatisfactiones pro facientibus, uel applicabiles pro alijs, quæ mereantur eis ex opere operato remiſſionem peccatorum, ſeu reconciliationem. Fiunt enim à reconciliatis. Et talia ſunt ſacrificia noui teſtamenti, ſicut docet Petrus, 1. Pet. 2. Sacerdotium ſanctum, ut offeratis hoſtias ſpirituales. Opponuntur autem hoſtiæ ſpirituales, non tantum pecudibus, ſed etiam humanis operibus, ex opere operato oblatis, quia ſpirituale ſignificat motus Spiritus ſancti in nobis. Idem docet Paulus Rom. 12. Exhibete corpora ueſtra, hoſtiam uiuentem, ſanctam, cultum rationalem. Significat autem cultus rationalis, cultum in quo Deus intelligitur, mente apprehenditur, ut fit in motibus timoris, & fiduciæ erga Deum. Opponitur igitur non ſolum cultui Leuitico, in quo pecudes mactabantur, ſed etiam, cultui in quo fingitur opus ex opere operato offerri. Idem docet Epiſtola ad Ebræos cap. 13. Per ipſum offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo. Et addit interpretationem, id eſt, fructũ labiorum confidentium nomini eius. Iubet offerre laudes, hoc eſt, inuocationem, gratiarum actionem, confeſſionem & ſimilia. Hæc ualent non ex opere operato, ſed propter fidem. Id monet particula, per ipſum offeramus, hoc eſt, fide in Chriſtum.

Cultus noui teſtamenti ſpiritualis.

In ſumma cultus noui teſtamenti eſt ſpiritualis, hoc eſt, eſt iuſticia fidei in corde, & fructus fidei. Ideoq; abrogat Leuiticos cultus. Et Chriſtus ait Ioh. 4. Veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu & ueritate. Nam & Pater tales quærit, qui adorent eum. Deus eſt Spiritus, & eos, qui adorant eum, in ſpiritu & ueritate oportet adorare. Hæc ſententia clarè damnat opiniones de ſacrificijs, quæ fingunt ex opere operato ualere, Et docet, quòd oporteat ſpiritu, id eſt, motibus cordis, & fide adorare. Ideo & Prophetæ damnant in ueteri teſtamento opinionem populi de opere operato, & docent iuſticiam, & ſacrificia ſpiritus, Ieremiæ 7. Non ſum locutus cum Patribus ueſtris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de holocauſtis & uictimis, Sed hoc uerbum præcepi eis dicens, Audite uocem meam, & ero uobis Deus &c. Quomodo exiſtimemus Iudæos hanc concionem excepiſſe, quæ uidetur palàm pugnare cum Moyſe. Conſtabat enim Deum præcepiſſe Patribus de holocauſtis ac uictimis, ſed Ieremias opinionem de ſacrificijs damnat, hanc non tradiderat Deus, uidelicet, quòd illi cultus ex opere operato placarent eum. Addit autem de fide, quòd hoc præceperit Deus, Audite me, hoc eſt, credite mihi, quòd ego ſum Deus ueſter, quòd uelim ſic innoteſcere, cum miſereor & adiuuo, nec habeam opus ueſtris uictimis, confidite, quòd ego uelim eſſe Deus, iuſtificator, ſaluator, non propter opera, ſed propter uerbum & promiſſionem meam, à me uerè & ex corde petite, & expectate auxilium.

Prophetæ damnant opinionem de opere operato.

Pſalmi teſtimonia contra opus operatum

Damnat opinionem de opere operato & Pſal. 49. Qui repudiatis uictimis, requirit inuocationem, Nunquid manducabo carnes taurorum &c? Inuoca me

ca me in die tribulationis tuæ,& eripiam te,et honorificabis me. Teſtatur hanc eſſe ueram λατρείαν,hunc eſſe uerum honorem,ſi ex corde inuocemus ipſum.Item Pſal.39.Sacrificium & oblationem noluiſti,Aures autem aperuiſti mihi, id eſt, uerbum mihi propoſuiſti, quod audirem, & requiris, ut credam uerbo tuo, & promiſſionibus tuis,quòd uerè uelis miſereri,opitulari &c. Item Pſal.50. Holocauſtis non delectaberis. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus,cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies.Item Pſal.4. Sacrificate ſacrificium iuſticiæ,& ſperate in Domino. Iubet ſperare, & dicit id eſſe iuſtum ſacrificium, ſignificans cætera ſacrificia non eſſe uera,& iuſta ſacrificia. Et Pſal. 115. Sacrificabo hoſtiam laudis,& nomen Domini inuocabo. Vocat inuocationem hoſtiam laudis,Sed plena eſt Scriptura talibus teſtimonijs quæ docent,quòd ſacrificia ex opere operato non reconcilient Deum, Ideoq; in nouo Teſtamento abrogatis cultibus Leuiticis docet fore,ut noua & munda ſacrificia fiant,uidelicet, fides,inuocatio,gratiarum actio,confeſſio,& prædicatio Euangelij,afflictiones propter Euangelium,& ſimilia.

Et de his ſacrificijs loquitur Malachias: Ab ortu ſolis uſq; ad occaſum, magnum eſt nomen meum in gentibus, & in omni loco incenſum offertur nomini meo, & oblatio munda. Hunc locum detorquent aduerſarij ad Miſſam, & allegant autoritatem Patrum. Facilis eſt autem reſponſio,quòd ut maximè loqueretur de Miſſa, non ſequatur,Miſſam ex opere operato iuſtificare,aut applicatam alijs mereri remiſſionem peccatorum &c. Nihil horum dicit Propheta, quæ Monachi & Sophiſtæ, impudenter affingunt.

Malachiæ locus male detortus ad Miſſam.

Cæterum ipſa Prophetæ uerba offerunt ſententiam. Primum enim hoc proponunt, magnum fore nomen Domini, Id fit per prædicationem Euangelij.Per hanc enim innoteſcit nomen Chriſti, & miſericordia Patris in Chriſto promiſſa cognoſcitur. Prædicatio Euangelij parit fidem in his, qui recipiunt Euangelium,Hi inuocant Deum, hi agunt Deo gratias, hi tolerant afflictiones in confeſſione,hi benè operantur propter gloriam Chriſti. Ita fit magnum nomen Domini in gentibus. Incenſum igitur & oblatio munda,ſignificant non ceremoniam ex opere operato, ſed omnia illa ſacrificia, per quæ fit magnum nomen Domini, ſcilicet fidem, inuocationem, prædicationem Euangelij, confeſſionem, &c. Et facilè patimur, ſi quis hic uelit complecti ceremoniam, modò neq; intelligat ſolam ceremoniam,neq; doceat ceremoniam ex opere operato prodeſſe.Sicut enim inter ſacrificia laudis, hoc eſt, inter laudes Dei complectimur prædicationem uerbi, ita laus eſſe poteſt,ſeu gratiarum actio, ipſa ſumtio Cœnæ Domini, ſed non ex opere operato iuſtificans aut applicanda alijs, ut mereatur eis remiſſionem peccatorū. Sed paulò pòſt exponemus, quomodo et ceremomia ſacrificium ſit. Verū quia Malachias de omnibus cultib. noui teſtamenti,non ſolū de cœna Domini loquitur,item quia non patrocinatur Phariſaicę opinioni,de opere operato,ideo nihil contra nos facit,ſed magis adiuuat nos,Requirit enim cultus cordis, per quos uerè fit magnum nomen Domini.

Citatur ex Malachia & alius locus, Et purgabit filios Leui, & colabit eos quaſi aurum, & quaſi argentum, & erunt Domino offerentes ſacrificia in iuſticia. Hic locus apertè requirit ſacrificia iuſtorum, quare non patrocinatur opinioni de opere operato. Sunt autem ſacrificia filiorum Leui, hoc eſt, docentium in Nouo teſtamento, prædicatio Euangelij, & boni fructus prædicationis, ſicut Paulus ait Rom. 15. Sacrifico Euangelium Dei,ut oblatio

Alius Malachiæ locus male accommodatus ad Miſſam.

gentium fiat accepta, ſanctificata Spiritu ſancto, id eſt, ut gentes fiant hoſtiæ, acceptæ Deo per fidem &c. Nam illa mactatio in Lege, ſignificabat, & mortem, & prædicationem Euangelij, qua hanc uetuſtam carnis mortificari oportet, & inchoari nouam & æternam uitam in nobis. Sed aduerſarij ubiq; ſacrificij nomen ad ſolam ceremoniam detorquent, prædicationem Euangelij, fidem, inuocationem, & ſimilia omittunt, cum ceremonia propter hæc inſtituta ſit. Et nouum teſtamentum debeat habere ſacrificia cordis, non ceremonialia pro peccatis facienda more Leuitici ſacerdotij.

Obiectio aduerſariorum de iuge ſacrificio.

Allegant & iuge ſacrificium, quòd ſicut in Lege fuit iuge ſacrificium, ita Miſſa debeat eſſe iuge ſacrificium noui Teſtamenti. Benè cum aduerſarijs agitur, ſi patimur nos uinci allegorijs. Conſtat autem quòd allegoriæ non pariunt firmas probationes. Quanquam nos quidem facilè patimur Miſſam, intelligi iuge ſacrificium, modo ut tota Miſſa intelligatur, hoc eſt, ceremonia cum prædicatione Euangelij, fide, inuocatione, & gratiarum actione. Nam hæc ſimul coniuncta, ſunt iuge ſacrificium noui teſtamenti, quia ceremonia propter hæc inſtituta eſt, nec ab his diuellenda eſt, Ideò Paulus ait: Quoties comedetis panem hunc, & poculum Domini bibetis, annunciate mortem Domini. Illud uerò nullo modo ſequitur ex hoc typo Leuitico, quòd ceremonia ſit opus ex opere operato iuſtificans, aut applicandum pro alijs, ut mereatur eis remiſſionem peccatorum &c.

Cuius rei typus fuerit iuge ſacrificiū.

Et typus aptè pingit nō ceremoniam ſolam, ſed etiam prædicationē Euangelij, In Nume. cap. 28. tres ponuntur partes illius quotidiani ſacrificij, crematio agni, libatio, & oblatio ſimilæ. Lex habebat picturas ſeu umbras rerum futurarum, Ideò in hoc ſpectaculo Chriſtus, & totus cultus noui teſtamenti pingitur. Crematio agni ſignificat mortem Chriſti. Libatio ſignificat ubiq; in toto mundo credentes illius agni ſanguine aſpergi per Euangelij prædicationem, hoc eſt, ſanctificari, ſicut Petrus loquitur, In ſanctificationem ſpiritus, in obedientiam, & aſperſionem ſanguinis Ieſu Chriſti. Oblatio ſimilæ, ſignificat fidem, inuocationem, & gratiarum actionem in cordibus. Vt igitur in ueteri teſtamento umbra cernitur, ita in nouo res ſignificata quærenda eſt, non alius typus tanquam ad ſacrificium ſufficiens, Quare etiamſi ceremonia eſt memoriale mortis Chriſti, tamen ſola non eſt iuge ſacrificium, ſed ipſa memoria eſt iuge ſacrificium, hoc eſt, prædicatio, & fides, quæ uerè credit Deum morte Chriſti reconciliatum eſſe. Requiritur libatio, hoc eſt, effectus prædicationis, ut per Euangelium aſperſi ſanguine Chriſti, ſanctificemur, mortificati, ac uiuificati. Requiruntur & oblationes, hoc eſt, gratiarum actiones, confeſſiones & afflictiones. Sic abiecta Phariſaica opinione de opere operato intelligamus ſignificari cultum ſpiritualem, & iuge ſacrificium cordis, quia in nouo teſtamento corpus bonorum, hoc eſt, Spiritus ſanctus, mortificatio & uiuificatio, requiri debent. Ex his ſatis apparet typum de iuge ſacrificio nihil cōtra nos facere, ſed magis pro nobis, quia nos omnes partes ſignificatas iuge ſacrificio requirimus. Aduerſarij falſò ſomniant ſolam ceremoniam ſignificari, non etiam prædicationem Euangelij, mortificationem & uiuificationem cordis &c.

Nunc igitur boni uiri facilè iudicare poterunt, falſiſſimam hanc criminationem eſſe, quòd iuge ſacrificium aboleamus. Res oſtendit qui ſint Antiochi illi, qui regnum tenent in Eccleſia, qui prætextu religionis trahunt ad ſe regnū mundi, & abiecta cura religionis & docendi Euangelij, dominantur, belli-

gerantur uelut reges mundi, qui nouos cultus inſtituerunt in Eccleſia. Nam aduerſarij in Miſſa ſolum retinent ceremoniam, eamq; cõferunt publicè ad ſacrilegum quæſtum. Poſtea fingunt hoc opus applicatum pro alijs, mereri eis gratiam, & omnia bona. In concionibus non docent Euangelium, non conſolantur conſcientias, non oſtendunt gratis remitti peccata propter Chriſtum, ſed proponunt cultus ſanctorum, ſatisfactiones humanas, traditiones humanas, per has affirmant homines coram Deo iuſtificari. Et harum quædam cum ſint manifeſtè impiæ, tamen ui defenduntur. Si qui concionatores uolunt perhiberi doctiores, tradunt quæſtiones Philoſophicas, quas neq; populus, neq; ipſi qui proponũt, intelligunt. Poſtremò qui ſunt tolerabiliores, legem docent, de iuſticia fidei nihil dicunt. Aduerſarij in Confutatione miras tragœdias agunt de deſolatione templorum, quòd uidelicet, ſtent inornatæ aræ, ſine candelis, ſine ſtatuis. Has nugas iudicant eſſe ornatum Eccleſiarum. Longè aliam deſolationem ſignificat Daniel, uidelicet ignorationem Euangelij. Nam populus obrutus multitudine & uarietate traditionum atq; opinionum, nullo modo potuit complecti ſummam doctrinæ Chriſtianæ. Quis enim unquam de populo intellexit doctrinam de pœnitentia, quam aduerſarij tradiderunt? Et hic præcipuus locus eſt doctrinæ Chriſtianæ. Vexabantur conſcientiæ enumeratione delictorum & ſatisfactionibus. De fide qua gratis conſequimur remiſſionem peccatorum, nulla prorſus fiebat ab aduerſarijs mentio, de exercitijs fidei luctantis cum deſperatione, de gratuita remiſſione peccatorum propter Chriſtum omnes libri, omnes conciones aduerſariorum mutæ erant. Ad hæc acceſſit horribilis prophanatio Miſſarum, & alij multi impij cultus in templis. Hæc eſt deſolatio, quam Daniel deſcribit.

Aduerſarij abolent: Noſtræ Eccleſiæ retinent iuge ſacrificium.

Deſolatio Danielis uerè eſt in templis aduerſariorum.

Econtrà Dei beneficio apud nos ſeruiunt miniſterio uerbi Sacerdotes, docent Euangelium de beneficijs Chriſti, oſtendunt remiſſionem peccatorum gratis contingere propter Chriſtum. Hæc doctrina affert firmam conſolationem conſcientijs. Additur & doctrina bonorum operum quæ Deus præcipit. Dicitur de dignitate atq; uſu ſacramentorum. Quòd ſi iuge ſacrificium eſſet uſus ſacramenti, tamen nos magis retineremus, quàm aduerſarij, quia apud illos ſacerdotes mercede conducti utuntur ſacramento. Apud nos crebrior & religioſior uſus eſt. Nam populus utitur, ſed prius inſtitutus atq; exploratus. Docentur enim homines de uero uſu ſacramenti, quòd ad hoc inſtitutum ſit, ut ſit ſigillum, & teſtimonium gratuitæ remiſſionis peccatorum. Ideoq; debeat pauidas conſcientias admonere, ut uerè ſtatuant & credant ſibi gratis remitti peccata. Cum igitur & prædicationem Euangelij & legitimum uſum ſacramentorum retineamus, manet apud nos iuge ſacrificium. Et ſi de externa ſpecie dicendum eſt, frequentia in templis apud nos maior eſt, quàm apud aduerſarios. Tenentur enim auditoria utilibus & perſpicuis concionibus. Verum aduerſariorum doctrinam, nunquam neq; populus, neq; doctores intellexerunt. Et uerus ornatus eſt Eccleſiarum, doctrina pia, utilis & perſpicua, uſus pius ſacramentorum, oratio ardens, & ſimilia. Candelæ, uaſa aurea, & ſimiles ornatus decent, ſed non ſunt proprius ornatus Eccleſiæ. Quòd ſi aduerſarij in talibus rebus collocant cultus, non in prædicatione Euangelij, in fide, in certaminibus fidei, ſunt in iſtis numerandi, quos Daniel deſcribit colere Deum ſuum auro & argento.

Quid fiat in noſtris Eccleſijs.

Allegant & ex Epiſtola ad Ebræos: Omnis Pontifex ex hominibus aſſum-

tus,pro

Obiectio aduerſariorum ex Epiſtola ad Hebræos de Miſſæ ſacrificio.

tus, pro hominibus, conſtituitur in his quæ ſunt ad Deum, ut offerat dona & ſacrificia pro peccatis. Hinc ratiocinantur, cum in nouo Teſtamento ſint Pontifices & Sacerdotes, ſequitur quòd ſit & ſacrificium aliquod pro peccatis. Hic locus uel maximè mouet indoctos, præſertim cum illa pompa ſacerdotij & ſacrificiorum ueteris teſtamenti offunditur oculis. Hæc ſimilitudo decipit imperitos, ut iudicent oportere ad eundem modum apud nos exiſtere aliquod ceremoniale ſacrificium, applicandum pro peccatis aliorum, ſicut in ueteri Teſtamento. Necꝫ aliud eſt ille cultus Miſſarum, & reliqua politia Papæ, quàm κακοζηλία Leuiticæ politiæ malè intellectæ.

Politia Papæ κακοζηλία Leuiticæ malè intellectæ.

Et cum ſententia noſtra habeat præcipua teſtimonia in Epiſtola ad Ebræos, tamen aduerſarij locos ex illa Epiſtola truncatos contra nos detorquent, ut in hoc ipſo loco, ubi dicitur Pontificem conſtitui, ut offerat ſacrificia pro peccatis, Scriptura ipſa ſtatim attexit Chriſtum pontificem, Verba præcedentia de Leuitico ſacerdotio loquuntur, & ſignificat Leuiticum Pontificatum fuiſſe imaginem Pontificatus Chriſti. Nam ſacrificia Leuitica pro peccatis, non merebantur remiſſionem peccatorum coram Deo, tantum erant imago ſacrificij Chriſti, quod unum futurum erat propiciatorium ſacrificium, ut ſuprà diximus.

Præcipua pars doctrinæ in Epiſtola ad Hebræos.

Itaqꝫ Epiſtola magna ex parte, conſumitur in hoc loco, quòd uetus Pontificatus et uetera ſacrificia non fuerint ad hoc inſtituta, ut mererentur remiſſionem peccatorum coram Deo, ſeu reconciliationem, ſed tantum ad ſignificandum futurum ſacrificium, unius Chriſti. Oportuit enim ſanctos in ueteri teſtamento iuſtificari fide, ex promiſſione remiſſionis peccatorum, donandæ propter Chriſtum, ſicut & ſancti in nouo teſtamento iuſtificantur. Omnes ſanctos ab initio mundi ſentire oportuit, hoſtiam & ſatisfactionem fore pro peccato Chriſtum, qui promiſſus erat, ſicut Eſaias docet cap. 53. Cum poſuerit animam ſuam hoſtiam pro peccato &c. Cum igitur in ueteri teſtamento ſacrificia non mererentur reconciliationem, niſi ſimilitudine quadam, merebantur enim reconciliationem politicam, ſed ſignificarent uenturum ſacrificium, Sequitur unicum eſſe ſacrificium Chriſti, applicatum pro aliorum peccatis. Nullum igitur reliquum eſt in nouo teſtamento ſacrificium, applicandum pro peccatis aliorum, præter unum Chriſti ſacrificium in cruce.

Leuitica ſacrificia nõ meruerũt remiſſionem peccatorum.

Tota uia errant qui fingunt ſacrificia Leuitica coram Deo meruiſſe remiſſionem peccatorum, Et hoc exemplo ſacrificia applicanda pro alijs in nouo teſtamento requirunt, præter mortem Chriſti. Hæc imaginatio ſimpliciter obruit meritum paſſionis Chriſti, & iuſticiam fidei, & corrumpit ueteris & noui teſtamẽti doctrinam, & pro Chriſto alios mediatores & propiciatores nobis efficit, Pontifices & ſacrificulos, qui quotidiè uendũt operam ſuam in templis.

In nouo Teſtamento unus Pontifex Chriſtus.

Quare ſi quis ita argumentatur, oportere in nouo teſtamento Pontificem eſſe, qui pro peccatis offerat, tantum de Chriſto concedendum eſt. Et hanc ſolutionem confirmat tota Epiſtola ad Ebræos. Et id prorſus eſſet alios mediatores conſtituere præter Chriſtum, ſi aliam ſatisfactionem applicandam pro peccatis aliorum & reconciliantem Deum, præter mortem Chriſti requireremus. Deinde quia ſacerdotium noui teſtamenti eſt miniſterium Spiritus, ut docet Paulus 2. Corinth. 3. Ideò unicum habet ſacrificium Chriſti ſatisfactorium & applicatum pro peccatis aliorum. Cæterum nulla habet ſacrificia ſimilia Leuiticis, quæ ex opere operato applicari pro alijs poſſint, ſed exhibet alijs Euangelium & ſacramenta, ut per hæc concipiant fidem & Spiritum ſanctũ, & mortificen-

mortificentur & uiuificentur, quia miniſterium Spiritus pugnat cum applicatione operis operati. Eſt enim miniſterium Spiritus, per quod Spiritus ſanctus efficax eſt in cordibus, quare habet tale miniſterium, quod ita prodeſt alijs, cum in eis efficax eſt, cum regenerat & uiuificat eos. Id non fit applicatione alieni operis, pro alijs ex opere operato.

Oſtendimus rationem, quare Miſſa non iuſtificet ex opere operato, nec applicata pro alijs mereatur eis remiſſionem, quia utrumq; pugnat cum iuſticia fidei. Impoſſibile eſt enim remiſſionem peccatorum contingere, uinci terrores peccati & mortis, ullo opere, aut ulla re, niſi fide in Chriſtum, iuxta illud: Iuſtificati ex fide pacem habemus. Ad hæc oſtendimus ſcripturas quæ contra nos citantur, minimè patrocinari impię opinioni aduerſariorum de opere operato. Idq; iudicare omnes boni uiri apud omnes gentes poſſunt. Quare repudiandus eſt error Thomæ, qui ſcripſit corpus Domini ſemel oblatum in cruce, pro debito originali, iugiter offerri pro quotidianis delictis in altari, ut habeat in hoc Eccleſia munus ad placandum ſibi Deum. Repudiandi ſunt & reliqui communes errores, quòd Miſſa conferat gratiam ex opere operato facienti. Item, quòd applicata pro alijs etiam iniuſtis non ponentibus obicem, mereatur eis remiſſionem peccatorum culpæ & pœnæ. Hæc omnia falſa & impia ſunt, nuper ab indoctis Monachis conficta, & obruunt gloriam paſſionis Chriſti & iuſticiam fidei.

Errores Thomæ & aliorũ de Miſſæ & oblatione atq; applicatione & alijs.

Et ex his erroribus infiniti alij nati ſunt, quantum Miſſæ ualeant applicatæ ſimul pro multis, quantum ualeant ſingulæ pro ſingulis. Sophiſtæ habent deſcriptos gradus meritorum, ſicut argentarij gradus ponderum in auro aut argento. Deinde uendunt Miſſam, tanquam precium ad impetrandum quod quiſq; expetit, Mercatoribus, ut fœlix ſit negociatio, uenatoribus, ut fœlix ſit uenatio, Et alia infinita. Poſtremò transferunt eam & ad mortuos, liberant animas applicatione ſacramenti à pœnis purgatorij, cum ſine fide nec uiuis Miſſa proſit. Neq; ex ſcripturis aduerſarij afferre uel unam ſyllabam poſſunt ad defenſionem iſtarum fabularum, quas in Eccleſia magna autoritate docent, Neq; Eccleſiæ ueteris, neq; Patrum teſtimonia habent.

QVID PATRES DE SACRIFICIO SENSERINT.

ET quoniam loca Scripturæ quæ contra nos citantur explicauimus, de Patribus etiam reſpondendum eſt. Non ignoramus Miſſam à Patribus appellari ſacrificium, ſed hi non uolunt Miſſam ex opere operato, conferre gratiam, & applicatam pro alijs mereri eis remiſſionem peccatorum, culpæ & pœnæ. Vbi leguntur hæc portenta uerborum apud Patres? ſed apertè teſtantur ſe de gratiarum actione loqui. Ideoq; uocant εὐχαριστίαν. Diximus autem ſuprà ſacrificium εὐχαριστικὸν non mereri reconciliationem, ſed fieri à reconciliatis, ſicut afflictiones non merentur reconciliationem, ſed tunc ſunt ſacrificia εὐχαριστικά, quando reconciliati ſuſtinent eas. Et hoc reſponſum in genere ad Patrum dicta, ſatis tuetur nos contra aduerſarios. Certum eſt enim illa figmenta de merito operis operati nuſquàm extare apud Patres. Sed ut tota cauſa magis perſpici poſſit, dicemus & nos de uſu Sacramenti, ea quæ certum eſt conſentanea eſſe Patribus & Scripturæ.

Patribus Miſſa ſacrificium εὐχαριστικὸν.

DE VSV SACRAMENTI, *ET DE SACRIFICIO.*

Error quorũdam de fine Cœnæ Dominicæ.

QVidam belli homines fingunt Cœnam Domini inſtitutam eſſe propter duas cauſas. Primum, ut ſit nota & teſtimonium profeſſionis, ſicut certa forma cuculli eſt ſignum certæ profeſſionis. Deinde cogitant præcipuè talem notam Chriſto placuiſſe, uidelicet conuiuium, ut ſignificaret mutuam inter Chriſtianos coniunctionem atq; amiciciam, quia ſympoſia ſunt ſigna fœderum & amiciciæ. Sed hæc opinio eſt ciuilis, nec oſtendit præcipuum uſum rerum à Deo traditarum, Tantum de caritate exercenda loquitur, quam homines prophani et ciuiles, utcunq; intelligunt. De fide non loquitur, quæ quid ſit pauci intelligunt.

Sacramenta quid ſint propriè.

Sacramenta ſunt ſigna uoluntatis Dei erga nos, non tantum ſigna ſunt hominum inter ſeſe. Et rectè definiunt Sacramenta in nouo Teſtamento, eſſe ſigna gratiæ, Et quia in Sacramento duo ſunt, Signum & Verbum. Verbum in nouo Teſtamento eſt promiſſio gratiæ addita ſigno. Promiſſio noui Teſtamenti eſt promiſſio remiſſionis peccatorum, ſicut Textus hic dicit, Hoc eſt corpus meum, quod pro uobis datur, Hic eſt calix noui Teſtamenti, cum ſanguine meo, qui pro multis effunditur in remiſſionem peccatorum. Verbum igitur offert remiſſionem peccatorum. Et ceremonia eſt quaſi pictura uerbi ſeu ſigillum, ut Paulus uocat, oſtendens promiſſionem. Ergo ſicut promiſſio inutilis eſt, niſi fide accipiatur, ita inutilis eſt ceremonia, niſi fides accedat, quæ uerè ſtatuat hic offerri remiſſionem peccatorum. Et hæc fides erigit contritas mentes. Et ſicut uerbum ad hanc fidem excitandam traditum eſt, Ita Sacramentum inſtitutum eſt, ut illa ſpecies incurrens in oculos moueat corda ad credendum.

Sacramenta non proſunt ſine fide.

Principalis uſus Cœnæ Dominicæ.

Per hæc enim, uidelicet per uerbum & ſacramentum operatur Spiritus ſanctus. Et talis uſus ſacramenti, cum fides uiuificat perterrefacta corda, cultus eſt noui teſtamenti, quia nouum teſtamentum habet motus ſpirituales, mortificationem & uiuificationem. Et ad hunc uſum inſtituit Chriſtus, cum iubet facere in ſui commemorationem. Nam meminiſſe Chriſti, non eſt ocioſa ſpectaculi celebratio, aut exempli cauſa inſtituta, ſicut in Tragœdijs celebratur memoria Herculis, aut Vlyſſis, Sed eſt meminiſſe beneficia Chriſti, eaq; fide accipere, ut per ea uiuificemur. Ideò Pſalmus ait: Memoriam fecit mirabilium ſuorum, miſericors & miſerator Dominus, Eſcam dedit timentibus ſe. Significat enim uoluntatem & miſericordiam Dei agnoſcendam eſſe in illa ceremonia. Illa autem fides, quæ agnoſcit miſericordiam, uiuificat. Et hic principalis uſus eſt ſacramenti, in quo apparet, qui ſint idonei ad ſacramentum, uidelicet perterrefactæ conſcientiæ, & quomodo uti debeant.

Plures fines Cœnæ Dominicæ.

Accedit & ſacrificium. Sunt enim unius rei plures fines, Poſtquam conſcientia fide erecta ſenſit ex qualibus terroribus liberetur, tum uerò ſeriò agit gratias pro beneficio & paſſione Chriſti, & utitur ipſa ceremonia ad laudem Dei, ut hac obedientia gratitudinem oſtendat, & teſtatur ſe magnifacere dona Dei, Ita fit ceremonia ſacrificium laudis. Ac Patres quidem de duplici effectu loquuntur, de conſolatione conſcientiarum, & de gratiarum actione ſeu laude. Horum effectuum prior ad ſacramenti rationem pertinet, poſterior pertinet ad ſacrificium. De conſolatione ait Ambroſius: Accedite ad eum & abſoluimini, quia eſt remiſſio peccatorum. Qui ſit iſte quæritis? Audite ipſum dicentem: Ego ſum panis uitæ, qui uenit ad me, non eſuriet, & qui credit in me, non

ſitiet unquam. Hic teſtatur in Sacramento offerri remiſſionem peccatorum, teſtatur & fide accipi debere. Infinita teſtimonia leguntur in hanc ſententiam apud Patres, quæ omnia detorquent aduerſarij ad opus operatum & applicandum pro alijs, cum Patres apertè requirant fidem, & de propria cuiuſq; conſolatione loquantur, non de applicatione. Præter hæc leguntur & ſententiæ de gratiarum actione, qualis illa eſt ſuauiſſimè dicta à Cypriano, de piè communicantibus. Pietas, inquit, inter data & condonata ſe diuidens, gratias agit tam uberis beneficij largitori, id eſt, pietas intuetur data & condonata, hoc eſt, confert inter ſe magnitudinem beneficiorum Dei, & magnitudinem noſtrorum malorum, mortis & peccati, & agit gratias &c. Et hinc extitit appellatio εὐχαριστίας in Eccleſia. Neq; uerò ceremonia ipſa eſt gratiarum actio ex opere operato applicanda pro alijs, ut mereatur eis remiſſionem peccatorum &c. ut liberet animas defunctorum, Hæc pugnant cum iuſticia fidei, quaſi ceremonia, ſine fide proſit, aut facienti, aut alijs.

DE VOCABVLIS MISSÆ.

ADuerſarij reuocant nos etiam ad Grammaticam, ſumunt argumenta ex appellationibus Miſſæ, quæ non habent opus longa diſputatione. Non enim ſequitur Miſſam, etiamſi uocatur ſacrificium, opus eſſe ex opere operato gratiam conferens, aut applicatum pro alijs, mereri eis remiſſionem peccatorum etc. λειτουργία inquiunt, ſignificat ſacrificium. Et Græci Miſſam appellant liturgiam. Cur hic omittunt appellationem ueterem Synaxis, quæ oſtendit Miſſam olim fuiſſe multorum communicationem? Sed dicamus de Liturgia. Ea uox non ſignificat propriè ſacrificium, ſed potius publicum miniſterium, & aptè quadrat ad noſtram ſententiam, quòd uidelicet unus miniſter conſecrans, reliquo populo exhibet corpus & ſanguinem Domini, ſicut unus miniſter docens exhibet Euangelium populo, ſicut ait Paulus: Sic nos exiſtimet homo, tanquam miniſtros Chriſti & diſpenſatores ſacramentorum Dei, hoc eſt, Euangelij, & ſacramentorum. Et 2. Corint. 5. Propter cauſam Chriſti legatione fungimur tanquam Deo per nos adhortante, rogamus Chriſti cauſa, reconciliamini &c. Ita aptè quadrat nomen λειτουργία ad miniſterium. Eſt enim uetus uerbum uſurpatum in publicis miniſterijs ciuilibus, ac ſignificat Græcis, onera publica, ſicut tributum, ſumtum inſtruendæ claſſis, aut ſimilia, ut teſtatur Oratio Demoſthenis πρὸς λεπτίνην, quæ tota conſumitur in diſputatione de publicis muneribus & immunitatibus φήσει δὲ ἀναξίους τινὰς ἀνθρώπους εὑρομένους ἀτέλειαν, ἐκδεδυκέναι τὰς λειτουργίας, id eſt, dicet indignos quoſdam homines inuenta immunitate, detrectare publica onera. Et ſic Romanis temporibus locuti ſunt, ut oſtendit ſcriptum Pertinacis. ff. de iure immunitatis. L. Semper εἰ καὶ μὴ πάσων λειτουργιῶν τοὺς πατέρας ὁ τῶν τέκνων ἀριθμὸς ἀνεῖται. Etſi nō liberat parentes omnib. onerib. publicis numerus natorum. Et commentarius Demoſthenis ſcribit λειτουργίαν genus eſſe tributorum, ſumtus ludorum, ſumtus inſtruendarum nauium, curandi gymnaſij, et ſimilium publicarum curationum. Et Paulus pro collatione uſurpauit. 2. Corint. 9. Officium huius collationis non ſolum ſupplet ea, quæ deſunt ſanctis, Sed etiam efficit, ut plures Deo ubertim agant gratias &c. Et Philippenſes 2. appellat Epaphroditum λειτουργὸν miniſtrum neceſſitatis ſuæ, ubi certè non poteſt intelligi ſacrificulus. Sed nihil opus eſt pluribus teſtimonijs, cum exempla ubiq; obuia

Vocabulum liturgia.

Liturgia uetus nomen.

ſint legẽtibus Græcos ſcriptores,in quibus λειτουργία uſurpatur pro publicis oneribus ciuilibus,ſeu miniſterijs. Et propter diphthongum Grammatici non deducunt à λιτὴ,quod ſignificat preces,Sed à publicis bonis,quæ uocant λειτὰ,ut ſit λειτουργέω curo,tracto publica bona.

Argumẽta aduerſariorum à mentione altaris.

Illud eſt ridiculum, quòd argumentantur altaris mentionem fieri in ſacris literis, quare neceſſe ſit Miſſam eſſe ſacrificium, cum parabola altaris per ſimilitudinem à Paulo citetur.Et Miſſam fingunt dictum ab altari מזבח. Quorſum opus erat tam procul accerſere etymologiam, niſi uolebant oſtentare ſcientiam Ebraicæ linguæ? Quorſum opus eſt procul quærere etymologiam? cum extet nomen Miſſa Deut.16. ubi ſignificat collationes, ſeu munera populi, non oblationem ſacerdotis. Debebant enim ſinguli uenientes ad celebrationem Paſcæ aliquod munus, quaſi ſymbolam afferre. Hunc morem initiò retinuerunt & Chriſtiani. Conuenientes afferebant panes,uinum & alia, ut teſtantur Canones Apoſtolorum. Inde ſumebatur pars quæ conſecraretur. Reliquum diſtribuebatur pauperibus,Cum hoc more retinuerunt & nomen collationum,Miſſa. Et propter tales collationes apparet etiam alicubi Miſſam dictã eſſe ἀγάπην, niſi quis mauult ita dictam eſſe propter commune conuiuium, ſed omittamus has nugas. Ridiculum eſt enim aduerſarios in re tanta,adeo leues conjecturas afferre. Nam etiamſi Miſſa dicitur oblatio, quid facit uocabulum ad illa ſomnia de opere operato & applicatione, quam fingunt alijs mereri remiſſionem peccatorum? Et poteſt oblatio dici, propterea, quia ibi offeruntur orationes, gratiarum actiones,& totus ille cultus,ſicut & εὐχαριστία dicitur, Verum neq; ceremoniæ,neq; orationes ex opere operato ſine fide proſunt.Quanquam nos hic non de orationibus,ſed propriè de Cœna Domini diſputamus.

Miſſæ uocab: Deut:16.quid ſignificet.

Græci Canonis uerba de oblatione.

Græcus Canon etiam multa dicit de oblatione,ſed palãm oſtendit ſe non loqui propriè de corpore & ſanguine Domini, ſed de toto cultu, de precibus & gratiarum actionibus.Sic enim ait, καὶ ποίησον ἡμᾶς ἀξίους γενέσθαι τοῦ προσφέρειν σοὶ δεήσεις καὶ ἱκεσίας καὶ θυσίας ἀναιμάκτους ὑπὲρ παντὸς λαοῦ.Nihil offendit rectè intellectum. Orat enim nos dignos effici, ad offerendas preces, & ſupplicationes & hoſtias incruentas pro populo.Nam ipſas preces uocat hoſtias incruentas. Sicut & paulò pòſt ἔτι προσφέρομεν σοὶ τὴν λογικὴν ταύτην καὶ ἀναίμακτον λατρείαν. Offerimus inquit hunc rationalem & incruentum cultum. Ineptè enim exponunt, qui hic rationalem hoſtiam malunt interpretari, & transferunt ad ipſum corpus Chriſti, cum Canon loquatur de toto cultu,& λογικὴ λατρεία à Paulo dicta ſit,contra opus operatum,uidelicet,de cultu mentis, de timore, de fide, de inuocatione, de gratiarum actione &c.

Contra applicationem Miſſæ pro mortuis.

Quòd uerò defendunt aduerſarij noſtri applicationem ceremoniæ pro liberandis animabus defunctorum,qua ex re quæſtum infinitum faciunt, nulla habent teſtimonia,nullum mandatum ex ſcripturis. Neq; uerò eſt leue peccatum,tales cultus ſine mandato Dei, ſine exemplo ſcripturæ in Eccleſia inſtituere, & Cœnam Domini inſtitutam ad recordationem & prædicationem inter uiuos, transferre ad mortuos. Hoc eſt abuti nomine Dei contra ſecundum præceptum. Primum enim contumelia eſt Euangelij, ſentire quòd ceremonia, ex opere operato, ſine fide ſit ſacrificium reconcilians Deum, & ſatisfaciens pro peccatis.Horribilis oratio eſt, tantundem tribuere operi ſacerdotis, quantum morti Chriſti. Deinde peccatum & mors non poſſunt uinci niſi fide in Chriſtum,

ſtum, ſicut Paulus docet, Iuſtificati ex fide pacem habemus, quare non poteſt uinci pœna purgatorij, applicatione alieni operis.

Contra figmentum de pœnis purgatorij.

Omittemus iam qualia habeant aduerſarij teſtimonia de purgatorio, quales exiſtiment pœnas eſſe purgatorij, quales habeat cauſas doctrina ſatiſfactionum, quam ſuprà oſtendimus uaniſſimam eſſe. Illud tantum opponemus. Certum eſt Cœnam Domini inſtitutam eſſe propter remiſſionem culpæ. Offert enim remiſſionem peccatorum, ubi neceſſe eſt uerè culpam intelligere. Et tamen pro culpa nõ ſatiſfacit, alioqui Miſſa eſſet par morti Chriſti. Nec remiſſio culpæ accipi poteſt aliter niſi fide. Igitur Miſſa nõ eſt ſatiſfactio, ſed promiſſio & ſacramentum requirens fidem. Ac profectò neceſſe eſt omnes pios acerbiſſimo dolore affici, ſi cogitent Miſſam magna ex parte ad mortuos & ad ſatiſfactiones pro pœnis translatam eſſe. Hoc eſt, tollere iuge ſacrificium ex Eccleſia. Hoc eſt Antiochi regnum, qui ſaluberrimas promiſſiones de remiſſione culpæ, de fide, tranſtulit ad uaniſſimas opiniones de ſatiſfactionibus. Hoc eſt Euangelium contaminare, corrumpere uſum ſacramentorum. Hi ſunt quos Paulus dixit reos eſſe corporis & ſanguinis Domini, qui oppreſſerunt doctrinam de fide, & remiſſionem culpæ, & corpus & ſanguinem Domini ad ſacrilegum quæſtum prætextu ſatiſfactionum contulerunt. Et huius ſacrilegij pœnas aliquando dabunt. Quare cauendum eſt nobis & omnibus pijs conſcientijs, ne approbent aduerſariorum abuſus.

Veteres loquũtur de oratione, non de oblatione & applicatione.

Sed redeamus ad cauſam. Cum Miſſa non ſit ſatiſfactio, nec pro pœna, nec pro culpa, ex opere operato, ſine fide, Sequitur applicationem pro mortuis inutilem eſſe. Neq; hic opus eſt longiore diſputatione. Conſtat enim quòd illæ applicationes pro mortuis nulla habeant ex ſcripturis teſtimonia. Nec tutum eſt in Eccleſia cultus inſtituere, ſine autoritate ſcripturæ. Et ſi quando opus erit, prolixius de tota re dicemus. Quid enim nunc rixemur cum aduerſarijs, qui neq; quid ſacrificium, neq; quid ſacramentum, neq; quid remiſſio peccatorum, neq; quid ſit fides, intelligunt.

Nec Græcus Canon applicat oblationem tanquam ſatiſfactionem pro mortuis, quia applicat eam pariter beatis omnibus Patriarchis, Prophetis, Apoſtolis. Apparet igitur Græcos tanquam gratiarum actionem offerre, non applicare tanquam ſatiſfactionem pro pœnis. Quanquam etiam loquuntur non de ſola oblatione corporis & ſanguinis Domini, Sed de reliquis Miſſæ partibus, uidelicet, orationibus, & gratiarum actionibus. Nam poſt conſecrationem precantur, ut ſumentibus proſit, non loquuntur de alijs. Deinde addunt ἔτι προσφέρομεν σοὶ τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων, προπατόρων, πατέρων, πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων &c. At λογικὴ λατρεία non ſignificat ipſam hoſtiam, Sed orationes & omnia quæ ibi geruntur. Quòd uerò allegant aduerſarij Patres de oblatione pro mortuis, Scimus ueteres loqui de oratione pro mortuis, quam nos non prohibemus, ſed applicationem Cœnæ Domini pro mortuis ex opere operato, improbamus. Nec patrocinantur aduerſarijs Veteres de opere operato. Et ut maximè Gregorij aut recentiorum teſtimonia habeant, nos opponimus clariſſimas & certiſſimas ſcripturas. Et Patrum magna diſſimilitudo eſt. Homines erant & labi ac decipi poterant. Quanquam ſi nunc reuiuiſcerent, ac uiderent ſua dicta prætexi luculentis illis mendacijs, quæ docent aduerſarij de opere operato, longè aliter ſe ipſi interpretarentur.

Contra obiectionem de hæreſi Aërij.

Falſo etiam citant aduerſarij contra nos damnationem Aërij, quem di-

cunt propterea damnatum eſſe, quòd negauerit in Miſſa oblationem fieri pro uiuis & mortuis. Sæpè hoc colore utuntur, allegant ueteres hæreſes, & cum his falſò comparant noſtram cauſam, ut illa collatione prægrauent nos. Epiphanius teſtatur Aërium ſenſiſſe, quòd orationes pro mortuis ſint inutiles, Id reprehendit. Necꝙ nos Aërio patrocinamur, ſed uobiſcum litigamus, qui hæreſin manifeſtè pugnantem cum Prophetis, Apoſtolis, & ſanctis Patribus, ſceleſtè defenditis, uidelicet, quòd Miſſa ex opere operato iuſtificet, quòd mereatur remiſſionem culpæ et pœnæ, etiam iniuſtis, pro quibus applicatur, ſi non ponant obicem. Hos pernicioſos errores improbamus, qui lædunt gloriam paſſionis Chriſti, & penitus obruunt doctrinam de iuſticia fidei. Similis fuit perſuaſio impiorum in lege, quòd mererentur remiſſionem peccatorum per ſacrificia ex opere operato, non acciperent gratis per fidem. Itaꝙ augebant illos cultus & ſacrificia, inſtituebant cultum Baal in Iſraël. In Iuda etiam ſacrificabant in lucis. Quare Prophetæ dãnata illa perſuaſione, belligerabantur non ſolum cum cultoribus Baal, ſed etiam cum alijs ſacerdotibus, qui ſacrificia à Deo ordinata cum illa opinione impia faciebant. Verum hæret in mundo hæc perſuaſio, & hærebit ſemper, quòd cultus & ſacrificia ſint propiciationes. Non ferunt homines carnales ſoli ſacrificio Chriſti tribui hunc honorem, quòd ſit propiciatio, quia iuſticiam fidei non intelligunt, ſed parem honorem tribuunt reliquis cultibus & ſacrificijs. Sicut igitur in Iuda hæſit apud impios Pontifices falſa perſuaſio de ſacrificijs, ſicut in Iſraël Baalitici cultus durauerunt, Et tamen erat ibi Eccleſia Dei, quæ impios cultus improbabat: Ita hæret in regno Pontificio cultus Baaliticus, hoc eſt, abuſus Miſſæ, quam applicant, ut per eam mereantur iniuſtis remiſſionem culpæ & pœnæ. Et uidetur hic Baaliticus cultus unà cum regno Pontificio duraturus eſſe, donec ueniet Chriſtus ad iudicandum, & gloria aduentus ſui perdet regnum Antichriſti. Interim omnes qui uerè credunt Euangelio, debent improbare illos impios cultus, excogitatos contra mandatum Dei, ad obſcurandam gloriam Chriſti, & iuſticiam fidei.

Perſuaſio de opere operato in uſu ceremoniæ ſimilis illi, quæ fuit in lege.

Abuſus Miſſæ cultus Baalit:

Hæc de Miſſa breuiter diximus, ut omnes boni uiri ubiꝙ gentium intelligere queant, nos ſummo ſtudio dignitatem Miſſæ tueri, & uerum uſum oſtendere, & iuſtiſſimas habere cauſas, quare ab aduerſarijs diſſentiamus. Ac uolumus admonitos eſſe omnes bonos uiros, ne adiuuent aduerſarios defendentes prophanationem Miſſæ, ne grauent ſe ſocietate alieni peccati. Magna cauſa, magna res eſt, nec inferior illo negocio Eliæ Prophetæ, qui cultum Baal improbabat. Nos modeſtiſſimè cauſam tantam propoſuimus, & nunc ſine contumelia reſpondimus, Quòd ſi commouerint nos aduerſarij, ut omnia genera abuſuum Miſſæ colligamus, non tam clementer erit agenda cauſa.

DE VOTIS MONASTICIS.

Apud nos in oppido Thuringiæ Iſenaco Frãciſcanus quidam fuit ante annos 30, Iohannes Hilten, qui à ſuo ſodalicio coniectus eſt in carcerem, propterea ꝙ quoſdam notiſſimos abuſus reprehenderat. Vidimus.n. eius ſcripta, ex quibus ſatis intelligi poteſt, quale fuerit ipſius doctrinę genus. Et qui norunt eum, teſtantur fuiſſe ſenem placidum, & ſine moroſitate grauem. Is multa prædixit, quę partim euenerunt hactenus, partim iam uidentur impendere, quæ nõ uolumus recitare, ne quis interpretetur ea aut odio cuiuſcꝙ, aut in gratiam alicuius narrari. Sed poſtremò cum uel propter ætatem, uel propter ſqualorem carceris in mor-

Vaticinium Iohannis Hilten.

in morbũ incidiſſet, accerſiuit ad ſe Guardianum, ut ſuam ualetudinem illi indicaret, cumq́ꝫ Guardianus accenſus odio Phariſaico, duriter obiurgare hominem propter doctrinæ genus, quod uidebatur officere culinę, cœpiſſet, tum iſte omiſſa iam mentione ualetudinis ingemiſcens inquit, ſe has iniurias æquo animo propter Chriſtum tolerare, cum quidem nihil ſcripſiſſet aut docuiſſet, quòd labefactare ſtatum Monachatus poſſet, tantum notos quoſdam abuſus reprehendiſſet. Sed alius quidam, inquit, ueniet anno Domini 1516. qui deſtruet uos, nec poteritis ei reſiſtere. Hanc ipſam ſententiam de inclinatione regni Monachorum, & hunc annorum numerũ, poſtea etiam repererunt eius amici perſcriptum ab ipſo in commentarijs ſuis, inter annotationes quas reliquerat in certos locos Danielis. Quanq́ꝫ autem quantum huic uoci tribuendum ſit, euentus docebit, tamen extant alia ſigna, quæ minantur mutationem regno Monachorum, non minus certa, quàm oracula. Conſtat enim quantum ſit in Monaſterijs hypocriſis, ambitionis, auariciæ, quanta inſcitia, & indoctiſſimi cuiuſq́ꝫ ſæuitia, quanta uanitas in concionibus, in excogitãdis ſubinde nouis aucupijs pecuniæ. Et ſunt alia uicia, quæ non libet commemorare. Cumq́ꝫ fuerint olim Scholę doctrinæ Chriſtianæ, nunc degenerauerunt uelut ab aureo genere in ferreum, ſeu ut cubus Platonicus in malas harmonias degenerat, quas Plato ait exitium afferre. Locupletiſſima quęq́ꝫ Monaſteria tantum alunt ocioſam turbam, quæ ibi falſò prætextu religionis helluatur de publicis eleemoſynis Eccleſiæ, Chriſtus autem admonet de ſale inſipido, quòd ſoleat effundi, & conculcari. Quare ipſi ſibi Monachi his moribus fata canunt. Et accedit nunc aliud ſignum, quòd paſſim autores ſunt interficiendorum bonorum uirorum. Has cædes Deus haud dubiè breui ulciſcetur. Neq́ꝫ uerò accuſamus omnes, Arbitramur enim paſſim aliquos uiros bonos in Monaſterijs eſſe, qui de humanis cultibus moderatè ſentiunt, nec probant ſæuitiam, quam exercent hypocritæ apud ipſos.

Vicia et ſcelera quæ regnãt in Monaſterijs.

Sed de genere doctrinæ diſputamus, ꝙ nunc defendunt Architecti Confutationis, non utrũ uota ſeruãda ſint. Sentimus, n. licita uota ſeruari debere, ſed utrũ cultus illi mereantur remiſſionẽ peccatorum et iuſtificationem, utrum ſint ſatisfactiones pro peccatis, utrum ſint pares baptiſmo, utrum ſint obſeruatio præceptorum & conſiliorum, utrum ſint perfectio Euãgelica, utrum habeant merita ſupererogationis, utrum merita illa applicata alijs ſaluent eos, utrũ ſint licita uota his opinionibus facta, utrum licita ſint uota, quæ prętextu religionis tantum uentris & ocij cauſa ſuſcepta ſunt, utrum uerè ſint uota, quę ſunt extorta aut inuitis, aut his qui per ætatem nondum iudicare poterant de genere uitæ, quos parentes aut amici intruſerunt in Monaſteria, aut de publico alerentur, ſine patrimonij priuata iactura. Vtrum licita ſint uota, quæ palam uergunt ad malum exitum, uel quia propter imbecillitatem non ſeruantur, uel quia hi qui ſunt in illis ſodalicijs, coguntur abuſus Miſſarum, impios cultus ſanctorum, conſilia ſæuiendi in bonos uiros, approbare & adiuuare. De his quæſtionibus diſputamus, Et cum nos in Confeſſione pleraq́ꝫ diximus de eiuſmodi uotis, quæ etiam Canones Pontificum improbant, tamen aduerſarij iubent omnia quæ produximus reijcere. His enim uerbis uſi ſunt, Ac operæprecium eſt audire, quo modo cauillentur noſtras rationes, & quid offerant ad muniendam ſuam cauſam. Ideò breuiter percurremus pauca quædam argumenta noſtra, & diluemus in his obiter cauillationes aduerſariorum. Cum autem hæc tota cauſa diligenter & copioſè à Luthero tractata ſit, in libro cui titu-

Status controuerſiæ de uotis monaſticis.

lum fecit, De uotis Monaſticis, uolumus hic librum pro repetito habere.

Vota cum opinione meriti nō ſunt licita.

Primum hoc certiſſimum eſt, non eſſe licitum uotum, quo ſentit is qui uouet, ſe mereri remiſſionem peccatorum coram Deo, aut ſatisfacere pro peccatis coram Deo. Nam hæc opinio eſt manifeſta contumelia Euangelij, quod docet nobis gratis donari remiſſionem peccatorum propter Chriſtum, ut ſuprà copioſè dictum eſt. Rectè igitur citauimus Pauli locum ad Galatas, Euacuati eſtis à Chriſto, qui in Lege iuſtificamini, à gratia excidiſtis. Qui quęrunt remiſſionem peccatorum, non fide in Chriſtum, ſed operibus Monaſticis, detrahunt de honore Chriſti, & iterum crucifigunt Chriſtum. Audite autem audite, quomodo hic elabantur Architecti Confutationis. Pauli locum tantum de Lege Moyſi exponunt, & addunt Monachos omnia propter Chriſtum obſeruare, et conari propius ſecundum Euangelium uiuere, ut mereantur uitam æternam. Et addunt horribilem epilogum, his uerbis: Quare impia ſunt, quæ hic contra Monaſticen allegantur. O Chriſte, quàm diu feres has contumelias, quibus Euangelium tuum afficiunt hoſtes noſtri? Diximus in Confeſſione remiſſionem peccatorum gratis accipi, propter Chriſtum per fidem. Si hæc non eſt ipſa Euangelij uox, ſi non eſt ſententia Patris æterni, quam tu qui es in ſinu Patris, reuelaſti mundo, iure plectimur. Sed tua mors teſtis eſt, tua reſurrectio teſtis eſt, Spiritus ſ. teſtis eſt, tota Eccleſia tua teſtis eſt, uerè hanc eſſe Euangelij ſententiam, quòd conſequamur remiſſionem peccatorum, non propter merita, ſed propter te, per fidem. Paulus cum negat homines Lege Moyſi mereri remiſſionem peccatorum, multò magis detrahit hanc laudem traditionibus humanis, Idq; apertè ad Coloſſenſes teſtatur. Si Lex Moyſi quæ erat diuinitus reuelata, non merebatur remiſſionem peccatorum, quantò minus iſtæ fatuæ obſeruationes, abhorrētes à ciuili conſuetudine uitæ merentur remiſſionem peccatorum. Aduerſarij fingunt Paulum abolere Legem Moyſi, & Chriſtum ita ſuccedere, ut non gratis donet remiſſionem peccatorum, Sed propter opera aliarum legum, ſi quæ nunc excogitentur. Hac impia & fanatica imaginatione obruunt beneficium Chriſti. Deinde fingunt inter hos qui ſeruant obillam Legem Chriſti, Monachos propius obſeruare quàm alios propter hypocriſin paupertatis, obedientiæ, & caſtitatis, cum quidem omnia ſint plena ſimulationis. Paupertatem iactant in ſumma copia rerum omnium, Obedientiam iactant, cum nullum genus hominum libertatem habeat maiorem, quàm Monachi, De cœlibatu non libet dicere, qui quàm purus ſit in plæriſq; qui ſtudent continere, Gerſon indicat. Et quotus quiſq; continere ſtudet. Scilicet hac ſimulatione propius ſecundum Euangelium uiuunt Monachi. Chriſtus non ita ſuccedit Moyſi, ut propter noſtra opera remittat peccata, ſed ut ſua merita, ſuam propiciationem opponat iræ Dei pro nobis, ut gratis nobis ignoſcatur. Qui uerò præter Chriſti propiciationem propria merita opponit iræ Dei, & propter propria merita conſequi remiſſionem peccatorum conatur, ſiue afferat opera Legis Moſaicæ, ſiue Decalogi, ſiue Regulæ Benedicti, ſiue regulæ Auguſtini, ſiue aliarum Regularum, is abolet promiſſionem Chriſti, abiecit Chriſtum, & excidit gratia. Hæc eſt Pauli ſententia. Vide autem Carole Cæſar, Imperator clementiſſime, uidete Principes, uidete omnes ordines, quanta ſit impudentia aduerſariorum, cum Pauli locum in hanc ſententiam citauerimus, ipſi adſcripſerunt: Impia ſunt quæ hic contra Monaſticen allegantur. Quid eſt autem certius, quàm quòd remiſſionem peccatorum conſequuntur homines fide, propter

Si non Lex Moyſi, multò minus hypocritica obſeruatio Monachorum mereatur remiſſionē peccatorum.

Impudētia aduerſariorum in reijciendis ijs, quæ contra Monaſticen dicta ſunt.

propter Chriſtum? Et hanc ſententiam audent iſti nebulones impiam uocare. Nihil dubitamus quin ſi admoniti fuiſſetis de hoc loco, eximi è Confutatione tantam blaſphemiam curaſſetis. Cum autem ſupra copioſè oſtenſum ſit, impiam opinionem eſſe, quòd propter opera noſtra conſequamur remiſſionem peccatorum, breuiores in hoc loco erimus. Facilè enim inde prudens lector ratiocinari poterit, quòd non mereamur remiſſionem peccatorum per opera Monaſtica. Itaq; & illa blaſphemia nullo modo ferenda eſt, quæ apud Thomam legitur, profeſſionem Monaſticam parem eſſe baptiſmo. Furor eſt, humanam traditionem, quæ neq; mandatum Dei, neq; promiſſionem habet, æquare ordinationi Chriſti, quæ habet & mandatum & promiſſionem Dei, quæ continet pactum gratiæ & uitæ æternæ.

Secundò. Obedientia, paupertas, & cœlibatus, ſi tamen non ſit impurus, exercitia ſunt ἀδιάφορα. Ideoq; ſancti uti eis ſine impietate poſſunt, ſicut uſi ſunt Bernardus, Franciſcus & alij ſancti uiri. Et hi uſi ſunt propter utilitatem corporalem, ut expeditiores eſſent ad docendum, & ad alia pia officia, non quòd opera ipſa per ſe ſint cultus, qui iuſtificent, aut mereantur uitam æternam. Deniq; ſunt ex illo genere, de quo Paulus ait: Corporalis exercitatio parumper utilis eſt. Et credibile eſt alicubi, nunc quoq; eſſe bonos uiros in Monaſterijs, qui ſeruiunt miniſterio uerbi, qui illis obſeruationibus ſine impijs opinionibus utuntur. At ſentire, quòd illæ obſeruationes ſint cultus, propter quos coram Deo iuſti reputentur, & per quos mereantur uitam æternam, hoc pugnat cum Euangelio de iuſticia fidei, quod docet, quòd propter Chriſtum donetur nobis iuſticia, & uita æterna. Pugnat & cum dicto Chriſti: Fruſtra colunt me mandatis hominum. Pugnat & cum hac ſententia: Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Quomodo autem poſſunt affirmare quòd ſint cultus quos Deus approbet, tanquam iuſticiam coram ipſo, cum nullum habeant teſtimonium uerbi Dei?

Paupertas. cœlibatus ἀδιάφορα ſunt.

Sed uidete impudentiam aduerſariorum. Non ſolum docent, quòd obſeruationes illæ ſint cultus iuſtificantes, ſed addunt perfectiores eſſe cultus, hoc eſt, magis merentes remiſſionem peccatorum & iuſtificationem, quàm ſint alia uitæ genera. Et hic concurrunt multæ falſæ ac pernicioſæ opiniones, fingunt ſe ſeruare præcepta & conſilia. Poſtea homines liberales, cum ſomnient ſe habere merita ſupererogationis, uendunt hæc alijs. Hæc omnia plena ſunt Phariſaicæ uanitatis. Extrema enim impietas eſt ſentire, quòd Decalogo ita ſatisfaciant, ut ſuperſint merita, Cum hæc præcepta omnes Sanctos accuſent. Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Item, Non concupiſcas. Propterea ait: Omnis homo mendax, id eſt, non rectè de Deo ſentiens, non ſatis timens, non ſatis credens Deo, quare falſò glorientur Monachi, in obſeruatione Monaſticæ uitæ præceptis ſatisfieri, ac plus quàm præcepta fieri.

Impudētia aduerſariorum, obſeruationes Monaſticas perfectiores eſſe alijs uitæ generibus.

Deinde falſum & hoc eſt, quòd obſeruationes Monaſticæ ſint opera conſiliorum Euangelij. Nam Euangelium non conſulit diſcrimina ueſtitus, ciborũ, abdicationem rerum propriarum. Hæ ſunt traditiones humanę, de quibus omnibus dictum eſt. Eſca non commendat Deo, Quare neq; cultus iuſtificantes ſunt, neq; perfectio. Imò cum his titulis fucatæ proponuntur, ſunt meræ doctrinæ dæmoniorũ. Virginitas ſuadetur, ſed his qui donũ habent, ut ſuprà dictum

Obſeruationes Monaſticæ nõ ſunt opera cõſiliorum Euangelij.

eſt. Error eſt autem pernicioſiſſimus ſentire, quõd perfectio Euangelica ſit in traditionibus humanis. Nam ita etiam Mahometiſtarum Monachi gloriari poſſent, ſe habere perfectionem Euangelicam. Neq; eſt in obſeruatione aliorum quæ dicuntur ἀδιάφορα, ſed quia regnum Dei eſt iuſticia & uita in cordibus, ideò perfectio eſt, creſcere in timorem Dei, fiduciam miſericordiæ promiſſæ in Christo, & curam obediendi uocationi, ſicut & Paulus deſcribit perfectionem, Transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini ſpiritu. Non ait, alium ſubinde cucullum accipimus, aut alios calceos, aut alia cingula. Miſerabile eſt in Eccleſia tales Phariſaicas, imõ Mahometicas uoces legi atq; audiri, uidelicet perfectionem Euangelij, regni Chriſti, quõd eſt uita ęterna, in his ſtultis obſeruationibus ueſtium & ſimilium nugarum collocari.

Nunc audite Areopagitas noſtros, quàm indignam ſententiam poſuerint in Confutatione. Sic aiunt SACRIS LITERIS EXPRESSVM eſt Monaſticam uitam, debita obſeruatione cuſtoditam, quam per gratiam Dei, quilibet Monaſtici cuſtodire poſſunt, mereri uitam æternam, & quidem multò auctiorem Chriſtus eis promiſit, qui reliquerint domum aut fratres &c. Hæc ſunt uerba aduerſariorum, in quibus hoc primum impudentiſſimè dicitur, quòd ſacris literis expreſſum ſit, uitam Monaſticam mereri uitam æternam. Vbi enim loquuntur ſacræ literæ de Monaſtica? Sic agunt cauſam aduerſarij, ſic citant ſcripturas nihili homines, cum nemo neſciat Monaſticam recens excogitatam eſſe, tamen allegant autoritatem ſcripturæ, & quidem dicunt hoc ſuum decretum expreſſum eſſe in ſcripturis. Præterea contumelia afficiunt Chriſtum, cum dicunt homines per Monaſticam mereri uitam æternam. Deus ne ſuæ quidem legi hunc honorem tribuit, quòd mereatur uitam æternam, ſicut clarè dicit apud Ezechielem cap. 20. Ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non uiuent. Primum hoc certũ eſt, quòd uita Monaſtica non meretur remiſſionem peccatorum, ſed hanc fide gratis accipimus, ut ſuprà dictũ eſt. Deinde propter Chriſtum, per miſericordiam donatur uita æterna, his qui fide accipiunt remiſſionem, nec opponunt merita ſua iudicio Dei, ſicut & Bernardus grauiſſimè dicit: Neceſſe eſt primò omniũ credere, quòd remiſſionem peccatorum habere non poſſis, niſi per indulgentiam Dei. Deinde, quòd nihil prorſus habere queas operis boni, niſi & hoc dederit ipſe. Poſtremò, quòd æternam uitam nullis potes operibus promereri, niſi gratis detur & illa. Cætera quæ in eandem ſententiã ſequuntur, ſuprà recitauimus. Addit autem in fine Bernardus: Nemo ſe ſeducat, quia ſi benè cogitare uoluerit, inueniet procul dubio, quòd nec cum decem millibus poſſet occurrere ei, qui cum uiginti millibus uenit ad ſe. Cum autem nec diuinæ leges operibus mereantur remiſſionem peccatorum aut uitam æternam, ſed neceſſe ſit quærere miſericordiam promiſſam in Chriſto, multò minus obſeruationibus Monaſticis, cum ſint meræ traditiones humanæ, tribuendus eſt hic honor, quòd mereantur remiſſionem peccatorum, aut uitam æternam. Ita ſimpliciter obruunt Euangelium de gratuita remiſſione peccatorum, & de apprehendenda miſericordia promiſſa in Chriſto, qui docent Monaſticam uitam mereri remiſſionem peccatorum, aut uitam æternam, & fiduciam debitam Chriſto transferunt in illas ſtultas obſeruationes. Pro Chriſto colunt ſuos cucullos, ſuas ſordes. Cum autem & ipſi egeant miſericordia, impiè faciunt, quòd fingunt merita ſupererogationis, eaq; alijs uendunt. Breuius de his rebus dicimus, quia ex his quæ ſuprà de iuſtificatione, de pœnitentia, de traditionibus

Dictum Chriſti, Qui reliquerit domum etc. impudenter trãslatum ad Monaſticè.

Vita Monaſtica non meretur remiſſionem peccatorum, nec eſt perfectio.

Commenta de Monaſtica prorſus obruunt Euangelium.

tionibus humanis diximus, ſatis conſtat uota monaſtica non eſſe precium, propter quod detur remiſſio peccatorum, & uita æterna. Et cum Chriſtus uocet traditiones cultus inutiles, nullo modo ſunt perfectio Euangelica.

Aduerſarij bella ἐπανορθώσει monaſticē dicunt eſſe ſtatum acquirendæ perfectionis.

Verum aduerſarij uideri uolunt aſtute moderari uulgarem perſuaſionem de perfectione. Negant Monaſticam uitam perfectionem eſſe, ſed dicunt ſtatū eſſe acquirendę perfectionis. Bellē dictū eſt, et meminimus hanc correctionem extare apud Gerſonē. Apparet.n. prudentes uiros offenſos immodicis illis encomijs uitæ Monaſticę, cum nō auderent in totū detrahere ei laudem perfectionis, addidiſſe hanc ἐπανόρθωσιν, quod ſit ſtatus acquirendæ perfectionis. Hoc ſi ſequimur, nihilo magis erit monaſtica ſtatus perfectionis, quàm uita agricolę aut fabri. Nam hi quoque ſunt ſtatus acquirendę perfectionis. Oēs.n. homines in quacunque uocatione perfectionē expetere debent, hoc eſt, creſcere in timore Dei, in fide, in dilectione proximi, & ſimilib. uirtutib. ſpiritualibus. Extant in hiſtorijs Eremitarū exempla, Antonij & aliorū, quę exęquāt genera uitæ. Scribitur Antonio petēti, ut Deus ſibi oſtēderet, quantū in hoc uitæ genere proficeret, quendam in urbe Alexandria ſutorem monſtratū eſſe per ſomniū, cui compararetur. Poſtridie Antonius ueniens in urbem, accedit ad ſutorem, exploraturus illius exercitia & dona, collocutus cum homine, nihil audit, niſi mane eum pro uniuerſa ciuitate paucis uerbis orare, deinde arti ſuæ operam dare. Hic intellexit Antonius, nō eſſe iuſtificationem tribuendam illi uitæ generi, quod ſuſceperit.

Aduerſ. uerbis moderantur quod reipſa faciunt.

Sed aduerſarij, etſi nunc moderantur laudes de perfectione, tamen aliter reipſa ſentiunt. Vendunt enim merita, & applicant pro alijs hoc prætextu, quod obſeruent præcepta & conſilia, quare reipſa ſentiūt ſibi ſupereſſe merita. Quid eſt autem arrogare ſibi perfectionem, ſi hoc non eſt? Deinde in ipſa Confutatione poſitum eſt, quòd Monaſtici contendant propius ſecundum Euangelium uiuere. Tribuit igitur perfectionem traditionibus humanis, ſi ideò propius ſecundum Euangelium uiuunt Monachi, quia non habent proprium, quia ſunt cælibes, quia obediunt Regulæ in ueſtitu, cibis & ſimilibus nugis.

Item Confutatio dicit, Monachos mereri uitam æternam auctiorem, & allegant ſcripturam: Qui reliquerit domum etc. ſcilicet hic quoque perfectionem arrogat facticijs religionibus, Sed hic locus Scripturæ, nihil facit ad uitam monaſticam. Non enim hoc uult Chriſtus, quòd deſerere parentes, coniugem, fratres, ſit opus ideò faciendum, quia mereatur remiſſionem peccatorum, & uitam æternam. Imò maledicta eſt illa deſertio, Fit.n. cum contumelia Chriſti, ſi quis ideò deſeret parentes, aut coniugem, ut hoc ipſo opere mereatur remiſſionem peccatorum, & uitam æternam. Duplex aūt deſertio eſt, quædam fit ſine uocatione, ſine mandato Dei, hanc non probat Chriſtus. Nam opera à nobis electa, ſunt inutiles cultus. Clarius autem hic apparet, Chriſtum non probare hanc fugam, quia loquitur de deſerenda uxore, & liberis. Scimus autem quòd mandatum Dei prohibet deſerere uxorem & liberos. Alia deſertio eſt, quæ fit mandato Dei, uidelicet, cum cogit nos poteſtas aut Tyrannis cedere, aut negare Euangelium. Hic habemus mandatum, ut potius ſuſtineamus iniuriam, potius eripi nobis patiamur, non ſolum facultates, coniugem, liberos, ſed uitam quoque. Hanc deſertionem probat Chriſtus, Ideoque addit, propter Euangelium, ut ſignificet ſe de his loqui, non qui faciunt iniuriam uxori & liberis, ſed qui propter cōfeſſionem Euangelij ſuſtinent iniuriam. Corpus noſtrum etiam deſerere debemus propter Euangelium. Hic ridiculum fuerit ſentire,

Duplex eſt deſertio.

quòd

quòd cultus Dei ſit, ſeipſum occidere & relinquere corpus ſine mandato Dei. Ita ridiculum eſt ſentire quòd cultus Dei ſit, deſerere poſſeſſiones, amicos, coniugem, liberos, ſine mandato Dei. Conſtat igitur malè detorqueri dictum Chriſti ad uitam Monaſticam. Niſi fortaſſis hoc quadrat, quòd centuplum in hac uita recipiunt. Plurimi enim fiunt Monachi non propter Euangelium, ſed propter culinam & ocium, qui pro exiguis patrimonijs inueniunt ampliſſimas opes. Sed ut tota res Monaſtica, ſimulationis plena eſt, ita falſò prætextu teſtimonia ſcripturæ citant, ut dupliciter peccent, hoc eſt, ut fallant homines, & fallant prætextu nominis diuini.

Monachi non propter Euangeliũ, ſed propter culinam.

Citatur & alius locus de perfectione, Si uis perfectus eſſe, uade, uende quę habes, & da pauperibus & ueni, & ſequere me. Hic locus exercuit multos qui finxerunt perfectionem eſſe poſſeſſiones ac dominia rerum abijcere. Sinamus Philoſophos Ariſtippum prędicare, qui magnum auri pondus abiecit in mare. Talia exempla nihil pertinent ad Chriſtianam perfectionem. Rerum diuiſio, dominia & poſſeſſio, ſunt ordinationes ciuiles approbatæ uerbo Dei, in præcepto: Non furtum facies. Deſertio facultatum non habet mandatum, aut conſilium in Scripturis. Nam Euangelica paupertas non eſt deſertio rerum, ſed nõ eſſe auarum, non confidere opibus, ſicut Dauid pauper erat, in ditiſſimo regno. Quare cum deſertio facultatum ſit merè traditio humana, eſt inutilis cultus. Et immodica ſunt illa Encomia in extrauagante, quæ ait abdicationem proprietatis omnium rerum propter Deum, meritoriam & ſanctam, & uiam perfectionis eſſe. Et periculoſiſſimum eſt rem pugnantem cum ciuili conſuetudine, talibus immoderatis laudibus efferre. At Chriſtus hic perfectionem uocat. Imò, iniuriam faciunt textui, qui truncatum allegant. Perfectio eſt in hoc, quod addit Chriſtus, ſequere me. Exemplum obedientiæ in uocatione propoſitum eſt, Et quia uocationes diſſimiles ſunt, ita hæc uocatio non eſt omnium, ſed propriè ad illam perſonam, cum qua ibi loquitur Chriſtus, pertinet, ſicut uocatio Dauidis ad regnũ, Abraham ad mactandum filium, nõ ſunt nobis imitandæ. Vocationes ſunt perſonales, ſicut negocia ipſa uariant temporibus & perſonis, Sed exemplum obedientiæ eſt generale. Perfectio erat futura illi iuueni, ſi huic uocationi credidiſſet & obediuiſſet. Ita perfectio nobis eſt, obedire unumquenq; uera fide ſuæ uocationi.

Quomodo intelligendus locus Chriſti, Si uis perfectus eſſe &c.

Vocationes perſonales ſunt.

Exemplum obedientiæ generale.

Tertiò. In uotis Monaſticis promittitur caſtitas, Suprà autem diximus de coniugio Sacerdotum, non poſſe uotis aut legibus tolli Ius naturæ in hominibus. Et quia non omnes habent donum continentiæ, multi propter imbecillitatem infœliciter continent. Neq; uerò ulla uota, aut ullæ leges poſſunt abolere mandatum Spiritus ſancti. Propter fornicationem unuſquiſq; habeat uxorem ſuam. Quare hoc uotum non eſt licitum in his qui non habent donum continentiæ, ſed propter imbecillitatem contaminantur. De hoc toto loco ſatis ſuprà dictum eſt, in quo profectò mirum eſt, cum uerſentur ob oculos pericula & ſcandala, tamen aduerſarios defendere ſuas traditiones, cõtra manifeſtum Dei præceptum. Nec commouet eos uox Chriſti, qui obiurgat Phariſæos, qui traditiones contra mandatum Dei fecerant.

Votum caſtitatis nõ tollit ius naturæ.

Quartò. Liberant hos qui uiuunt in Monaſterijs impij cultus, quales ſunt prophanatio Miſſæ ad quæſtum collatæ pro mortuis, cultus Sanctorum, in quibus duplex uicium eſt, & quòd Sancti in locum Chriſti ſubrogantur, & impiè coluntur, ſicut finxerunt Dominicaſtri. Roſarium B. Virginis, quod eſt mera

Impij cultus in Monaſterijs liberãt à uotis.

eſt mera βαττολογία non minus ſtulta, quàm impia, uaniſſimam fiduciam alens. Deinde hæ ipſæ impietates, tantum conferuntur ad quæſtum. Item Euangelium de gratuita remiſſione peccatorum propter Chriſtum, de iuſticia fidei, de uera pœnitentia, de operibus quæ habent mandatum Dei, neq; audiunt, neq; docent. Sed uerſantur aut in Philoſophicis diſputationibus, aut in traditionibus ceremoniarum quæ obſcurant Chriſtum. Non hic dicemus de illo toto cultu ceremoniarum, de lectionibus, cantu, & ſimilibus rebus quæ poterant tolerari, niſi haberentur pro exercitijs, ſicut lectiones in Scholis, quarum finis eſt docere audientes, & inter docendum aliquos commouere ad timorem aut fidem. Sed nunc fingunt has ceremonias eſſe cultus Dei, qui mereantur remiſſionem peccatorum ipſis & alijs. Ideō enim augent has ceremonias. Quōd ſi ſuſciperent ad docendos, & adhortandos auditores, breues & accuratæ lectiones plus prodeſſent, quàm illæ infinitæ βαττολογίαι. Ita tota uita Monaſtica plena eſt hypocriſi, & falſis opinionibus. Ad hæc omnia accedit & hoc periculum, quōd qui ſunt in illis collegijs coguntur aſſentiri perſequentibus ueritatem. Multæ igitur graues & magnæ rationes ſunt, quæ liberant bonos uiros ab hoc uitæ genere.

Poſtremō multos liberant ipſi Canones, qui aut illecti artibus Monachorum ſine iudicio uouerunt, aut coacti ab amicis uouerunt. Talia uota ne Canones quidem pronunciant eſſe uota. Ex his omnibus apparet plurimas eſſe cauſas, quæ docent uota Monaſtica, qualia hactenus facta ſunt, non eſſe uota, quare tutō deſeri poteſt uitæ genus plenum hypocriſis & falſarum opinionum.

Canones liberant multos à uotis.

Hic obijciunt ex lege Nazarꝗos. Sed hi non ſuſcipiebant uota ſua cum his opinionibus, quas hactenus diximus nos reprehendere in uotis Monachorum. Nazaræorum ritus erat exercitium, aut proteſtatio fidei coram hominibus, non merebatur remiſſionem peccatorum coram Deo, non iuſtificabat coram Deo. Deinde ſicut nunc circumciſio, aut mactatio uictimarum non eſſet cultus, ita ne ritus Nazaræorum, nunc debet proponi tanquam cultus, ſed debet iudicari ſimpliciter ἀδιάφορον. Non igitur rectè confertur Monachatus ſine uerbo Dei excogitatus, ut ſit cultus, qui mereatur remiſſionem peccatorum, & iuſtificationem, cum ritu Nazaræorum, qui habebat uerbum Dei, nec traditus erat in hoc, ut mereretur remiſſionem peccatorum, ſed ut eſſet exercitium externum, ſicut aliæ ceremoniæ Legis. Idem de alijs uotis in lege traditis dici poteſt.

Nazaræorum ritus quales fuerunt.

Allegantur & Rechabitę, qui nec poſſeſſiones habebant ullas, nec uinum bibebant, ut ſcribit Ieremias cap. 35. Scilicet pulchrè quadrat exemplum Rechabitarum ad Monachos noſtros, quorū Monaſteria ſuperant palatia regum, qui lautiſſimè uiuunt. Et Rechabitæ in illa omnium rerum penuria, tamen erant coniuges. Noſtri Monachi cum affluant omnibus delitijs profitentur cœlibatum. Cæterum exempla iuxta regulam, hoc eſt, iuxta ſcripturas certas & claras, non contra regulam, ſeu contra ſcripturas interpretari conuenit. Certiſſimum eſt autem obſeruationes noſtras non mereri remiſſionem peccatorum, aut iuſtificationem. Quare cum laudantur Rechabitæ, neceſſe eſt eos morem ſuum non ideo ſeruaſſe, quōd ſentirent ſe per eum mereri remiſſionem peccatorum, aut opus ipſum cultum eſſe iuſtificantem, aut propter quem conſequerentur uitam æternam, non per miſericordiam Dei, propter ſemen promiſſum. Sed quia habuerunt mandatum parentum, laudatur obedientia, de qua extat præceptum Dei; Honora Patrem & Matrem. Deinde, mos habebat

De Rechabitarum exemplo.

finem proprium, quia peregrini erant, non Iſraëlitæ, apparet patrem uoluiſſe eos certis notis diſcernere à ſuis popularibus, ne relaberentur ad impietatem popularium. Volebat his notis eos admonere doctrinæ fidei & immortalitatis. Talis finis eſt licitus. At fines Monaſticæ longè alij traduntur. Fingunt opera Monaſtices cultus eſſe, fingunt ea mereri remiſſionem peccatorum ac iuſtificationem. Eſt igitur diſſimile Monaſticæ exemplum Rechabitarum, ut omittamus hic alia incommoda, quæ hærent in præſenti Monaſtica.

De uiduis in priore ad Timotheum.

Citant & ex priore ad Timotheum cap. 5. de uiduis, quæ ſeruientes Eccleſiæ, alebantur de publico, ubi ait: Nubere uolunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Primum hic fingamus Apoſtolum de uotis loqui, tamen hic locus non patrocinabitur Monaſticis uotis, quæ fiunt de impijs cultibus, & hac opinione, ut mereantur remiſſionem peccatorum, & iuſtificationem. Paulus enim tota uoce damnat omnes cultus, omnes leges, omnia opera, ſi ita obſeruentur, ut mereantur remiſſionem peccatorum, aut ut propter ea conſequamur uitam æternam, non propter Chriſtum per miſericordiam. Ideò neceſſe eſt uota uiduarum, ſi qua fuerunt, diſſimilia fuiſſe uotis Monaſticis. Præterea ſi non deſinant aduerſarij detorquere locum ad uota, detorquendum erit eodem hoc quoq;, quòd uetat eligi uiduam minorem annis ſexaginta. Ita uota ante eam ætatem facta erunt irrita. Sed nondum norat Eccleſia hæc uota. Itaq; damnat Paulus uiduas, non quia nubunt, Iubet enim nubere iuniores, ſed quia publico ſumtu alitæ laſciuiebant, ideoq; fidem abijciebant. Hoc uocat primam fidem, ſcilicet, non uoti Monaſtici, ſed Chriſtianiſmi. Et hoc modo fidem accipit in eodem Cap. Si quis proprios, & maximè domeſticos non curat, fidem abnegauit. Aliter enim de fide loquitur quàm Sophiſtæ. Non tribuit fidem his qui habent peccatum mortale. Ideò dicit hos abijcere fidem, qui non curant propinquos. Et ad eundem modum dicit mulierculas petulantes fidem abijcere.

Percurrimus aliquot noſtras rationes, & obiter diluimus ea quæ aduerſarij obijciunt. Et hæc collegimus non ſolum propter aduerſarios, ſed multò magis propter pias mentes, ut habeant in conſpectu cauſas, quare improbare debeant hypocriſin & fictos cultus Monaſticos, quos quidem totos hæc una uox Chriſti abrogat, cum ait: Fruſtra colunt me mandatis hominum. Quare uota ipſa, & obſeruationes ciborum, lectionum, cantuum, ueſtitus, calceorum, cingulorum, inutiles cultus ſunt coram Deo. Et certò ſciant omnes piç mentes, ſimpliciter Phariſaicam & damnatam opinionem eſſe, quòd illæ obſeruationes mereantur remiſſionem peccatorum, quòd propter eas iuſti reputemur, quòd propter eas conſequamur uitam æternam, non per miſericordiam propter Chriſtum. Et neceſſe eſt ſanctos uiros qui in his uitæ generibus uixerunt, abiecta fiducia talium obſeruationum, didiciſſe, quòd remiſſionem peccatorum propter Chriſtum gratis haberent, quòd propter Chriſtum per miſericordiam conſecuturi eſſent uitam æternam non propter illos cultus, quòd Deus tantum approbet cultus ſuo uerbo inſtitutos, qui ualeant in fide.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

VEhementer hic uociferantur aduerſarij de priuilegijs & immunitatibus Eccleſiaſtici ſtatus, Et addunt Epilogum. Irrita ſunt omnia quæ in præſenti articulo

ticulo contra immunitatem Eccleſiarum & Sacerdotum inferuntur. Hæc eſt mera calumnia, Nos enim de rebus alijs in hoc articulo diſputauimus. Cæterum ſæpè teſtati ſumus, nos politicas ordinationes, & donationes Principum et priuilegia non reprehendere. Sed utinam uiciſſim audirent aduerſarij querelas Eccleſiarum & piarū mentium. Dignitates & opes ſuas fortiter tuentur aduerſarij, Interim ſtatum Eccleſiarum negligunt, non curant rectè doceri Eccleſias, & Sacramenta ritè tractari. Ad Sacerdotium admittunt quoslibet ſine diſcrimine, Poſtca imponunt onera intolerabilia, quaſi delectentur exitio aliorum, ſuas traditiones longè accuratius ſeruari poſtulant, quàm Euangelium. Nunc in grauiſſimis & difficilimis controuerſijs, de quibus populus miſerè cupit doceri, ut habeat aliquid certi quod ſequatur, non expediunt mentes, quas dubitatio acerbiſſimè cruciat, tantum conclamant ad arma. Præterea in rebus manifeſtis decreta ſanguine ſcripta proponunt, quæ minantur horrenda ſupplicia hominibus, niſi manifeſtè contra mandata Dei faciant. Hic uiciſſim oportebat uos uidere lacrymas miſerorum, & audire miſerabiles querelas multorum bonorum hominum, quas haud dubiè reſpicit, & exaudit Deus, cui aliquando rationem procurationis ueſtræ reddituri eſtis. *Non reprehendi politicas ordinationes & donationes Principum.*

Cum autem nos in Confeſſione, in hoc articulo, uarios locos complexi ſimus, aduerſarij nihil reſpondent, niſi Epiſcopos habere poteſtatem regiminis & cohercitiuę correctionis, ad dirigendū ſubditos in finem beatitudinis ęternę. Et ad poteſtatem regiminis, requiri poteſtatem iudicandi, definiendi, diſcernendi, & ſtatuendi ea quæ ad præfatum finem expediunt aut conducunt. Hæc ſunt uerba Confutationis, in quibus docent nos aduerſarij, quòd Epiſcopi habeant autoritatem condendi leges utiles ad conſequendam uitam ęternam. De hoc articulo controuerſia eſt. *Status controuerſiæ in articulo de poteſtate Eccleſiæ.*

Oportet autem in Eccleſia retinere hanc doctrinam, quòd gratis propter Chriſtum fide accipiamus remiſſionem peccatorum. Oportet & hanc doctrinam retineri, quòd humanæ traditiones ſint inutiles cultus, quare nec peccatum, nec iuſticia in cibo, potu, ueſtitu, & ſimilibus rebus collocanda eſt, quarum uſum uoluit Chriſtus liberum relinqui, cum ait: Quod intrat in os, non coinquinat hominem. Et Paulus, Regnum Dei nō eſt eſca, aut potus. Itaq; nullum habent ius Epiſcopi condendi traditiones extra Euangelium, ut mereantur remiſſionem peccatorum, ut ſint cultus, quos approbet Deus tanquam iuſticiam, & qui grauent conſcientias, ita ut peccatum ſit eos omittere. Hæc omnia docet uel unus Locus in Actis, ubi Apoſtoli dicunt: Fide purificari corda. Et deinde prohibent imponere iugum, & oſtendunt quantum periculi ſit, exaggerant peccatum iſtorum qui onerant Eccleſiam. Quid tentatis Deum, inquiunt? Hoc fulmine nihil terrentur aduerſarij noſtri, qui ui defendunt traditiones & impias opiniones. Nam ut ſuprà damnauerunt articulum XV. in quo poſuimus, quòd traditiones non mereantur remiſſionem peccatorum, et hic dicunt traditiones conducere ad uitam æternam. Num merentur remiſſionem peccatorum? num ſunt cultus quos approbat Deus, tanquam iuſticiam? num uiuificant corda? Paulus ad Coloſſenſes, ideo negat prodeſſe traditiones ad iuſticiam æternam & uitam æternam, quia cibus, potus, ueſtitus & ſimilia ſint res uſu pereuntes. At uita æterna, in corde, rebus æternis, hoc eſt, uerbo Dei & Spiritu ſancto efficitur. Expediant igitur aduerſarij, quomodo conducant traditiones ad uitam æternam. *In traditionibus humanis non collocanda eſt iuſticia æterna coram Deo.*

Cum autem Euangelium clarè teſtetur, quòd non debeant imponi Eccleſiæ traditiones, ut mereantur remiſſionem peccatorum, ut ſint cultus quos approbet Deus tanquam iuſticiam, ut grauent conſcientias, ita ut omittere eas iudicetur eſſe peccatum, nunquam poterunt aduerſarij oſtendere, quòd Epiſcopi habeant poteſtatem tales cultus inſtituendi.

Quæ ſit poteſtas Epiſcoporum ſecũdum Euangelium.

Cæterum quam poteſtatem tribuat Euangelium Epiſcopis, diximus in Confeſſione. Qui nunc ſunt Epiſcopi, non faciunt Epiſcoporum officia iuxta Euangelium, ſed ſint ſanè Epiſcopi iuxta politiam Canonicam, quam non reprehendimus, Verum nos de Epiſcopo loquimur, iuxta Euangelium. Et placet nobis uetus partitio poteſtatis, in poteſtatem ordinis & poteſtatem iuriſdictionis. Habet igitur Epiſcopus poteſtatem ordinis, hoc eſt, miniſterium uerbi & ſacramentorum, habet & poteſtatem Iuriſdictionis, hoc eſt, autoritatem excommunicandi obnoxios publicis criminibus, & rurſus abſoluendi eos, ſi conuerſi petant abſolutionem. Neq; uerò habent poteſtatem tyrannicam, hoc eſt, ſine certa lege: neq; regiam, hoc eſt, ſupra legem, ſed habent certum mandatum, certum uerbum Dei, quod docere, iuxta quod exercere ſuam Iuriſdictionem debent. Quare non ſequitur, etiamſi habeant aliquam Iuriſdictionem, quòd poſſint nouos cultus inſtituere. Nam cultus nihil pertinent ad Iuriſdictionem. Et habent uerbum, habent mandatum, quatenus exercere Iuriſdictionem debeant, ſcilicet, Si quis commiſerit aduerſus illud uerbum, q̃ acceperunt à Chriſto.

Quanq; nos in Confeſſione addidimus etiam quatenus liceat eis condere traditiones, uidelicet, non tanquam neceſſarios cultus, ſed ut ſit ordo in Eccleſia propter tranquillitatem. Et hæ non debent laqueos iniĳcere conſcientĳs, tanquam præcipiant neceſſarios cultus, ſicut Paulus docet, cum ait: In libertate qua Chriſtus uos liberauit, ſtate, nec iterum iugo ſeruitutis ſubĳciamini. Oportet igitur liberum uſum talium ordinationum relinqui, modò ut ſcādala uitentur, ne iudicentur eſſe cultus neceſſarĳ, ſicut pleraq; ordinauerunt ipſi Apoſtoli, quæ tempore mutata ſunt. Neq; ita tradiderunt, ut mutare non liceret. Non enim diſſentiebant à ſuis ſcriptis, in quibus magnopere laborant, ne Eccleſiam opprimat opinio, quòd ritus humani ſint neceſſarĳ cultus.

Hæc eſt ſimplex ratio traditionũ interpretandarum, uidelicet, ut ſciamus eas non eſſe neceſſarios cultus, & tamen propter uitanda ſcandala in loco ſine ſuperſtitione obſeruemus. Et ſic multi docti & magni uiri in Eccleſia ſenſerunt, Nec uidemus quid opponi poſſit. Certum eſt enim ſententiam illam, Qui uos audit, me audit, non loqui de traditionibus, ſed maximè contra traditiones facere. Non eſt enim mandatum cum libera, ut uocant, ſed cautio de rato, de ſpeciali mandato, hoc eſt, teſtimonium datum Apoſtolis, ut eis de alieno uerbo, non de proprio credamus. Vult enim Chriſtus nos confirmare, quemadmodum opus erat, ut ſciremus uerbum traditum per homines efficax eſſe, nec quærendum eſſe aliud uerbum de cœlo. De traditionibus non poteſt accipi, qui uos audit, me audit. Requirit enim Chriſtus, ut ita doceant, ut ipſe audiatur, quia dicit, Me audit, Igitur ſuam uocem, ſuum uerbum uult audiri, non traditiones humanas. Ita dictum quòd maximè pro nobis facit, & grauiſſimam conſolationem & doctrinam continet, detorquent iſti aſini ad res nugaciſſimas, diſcrimina ciborum, ueſtitus, & ſimilia.

De dicto, Qui uos audit etc.

De dicto, Obedite præpoſitis ueſtris.

Citant & hoc: Obedite præpoſitis ueſtris. Hæc ſententia requirit obedientiam erga Euangelium, Non enim conſtituit regnum Epiſcopis extra Euangelium.

angelium. Nec debent Epiſcopi traditiones contra Euangelium condere, aut traditiones ſuas contra Euangelium interpretari. Idq́ꝫ cum faciunt, obedientia prohibetur, iuxta illud: Si quis aliud Euangelium docet, anathema ſit.

Idem reſpondemus ad hunc locum. Quidquid dixerint, facite, quod conſtet, non uniuerſaliter præcipi, ut omnia recipiamus, quia alibi iubet ſcriptura plus obedire Deo, quàm hominibus. Quando igitur impia docent non ſunt audiendi. Hæc autem impia ſunt, quòd traditiones humanæ ſint cultus Dei, quòd ſint neceſſarij cultus, quòd mereantur remiſſionem peccatorum & uitam æternam. *De dicto, Quidquid dixerint facite.*

Obijciunt & ſcandala publica, & motus qui exorti ſunt prætextu noſtræ doctrinæ. Ad hæc breuiter reſpondemus. Primum, conſtat Dei beneficio Principes noſtros habere obedientem populũ in ſuis ditionibus. Et hoc ipſum doctrinæ genus quod ſequimur, quia ampliſſimis laudibus ornat autoritatem magiſtratuum, auget reuerentiam erga eos. Ea res etiam plurimum conducit ad tranquillitatem retinendam. Deinde ſi conferantur in unum ſcandala omnia, tamen hi duo articuli, uidelicet, quòd gratis conſequamur remiſſionem peccatorum propter Chriſtum per fidem, et quòd iuſti propter Chriſtum reputemur fide, non propter noſtram impletionem legis: Et alter, quòd magiſtratus leges & tota politia ſint ordinationes diuinæ, quibus Chriſtianus ſanctè uti poteſt, tantum habent boni, ut incommoda omnia obruant. Nullam enim firmam conſolationem pauidę conſcientiæ habere poſſunt aduerſus iram Dei, niſi cognito altero articulo. Alter articulus ualde munit tranquillitatem rerumpublicarum. Porrò quàm pernicioſis opinionibus ante hæc tempora, utrumq́ꝫ doctrinæ genus oppreſſum fuerit, nemo ignorat, & libri aduerſariorum teſtantur, qui nuſquam fidei mentionem faciunt, cum de remiſſione peccatorum loquuntur. Nuſquam docent de dignitate rerum ciuilium, Nuſquam docent quomodo Euangelium tradat iuſticiam æternam, Interim in uita corporali uelit nos uti politicis legibus ac moribus. Hæ res patefactæ, initiò fauorem conciliauerunt Luthero, non ſolum apud nos, ſed etiam apud multos, qui nunc atrociſſimè nos oppugnant: παλαῖα γὰρ εὕδει χάρις, ἀμνάμονες δὲ βροτοὶ, inquit Pindarus. Iam ſi qui tumultus extiterunt, iure conferri culpa poteſt in aduerſarios, qui primum iniuſta condemnatione Lutheri Schiſma excitarunt, & Eccleſias diſſipauerunt. Et nũc miram ſæuitiam exercent in uiros bonos & pia docentes. Irritant hominum animos & alijs modis, quos hic non libet recitare. Neq́ꝫ uerò adeò ferrei, adeò ſine ſenſu ſumus, ut offenſiones publicæ nihil perturbent nos. Sed meminimus à Chriſto dictum eſſe: Beatus qui in me non fuerit ſcandalizatus. Hoc enim agit diabolus, tum ut opprimat, tum ut deformet Euangelium infinitis modis. Alibi tyrannos contra Euangelij profeſſores inflammat, alibi bella, alibi ſeditiones, alibi hæreſes excitat, ut reddat inuiſum hoc doctrinæ genus, quod uidetur occaſionem præbere talibus motibus. Ac uerò prudentibus uiris facilius eſt ſua pericula negligere, quàm illa ſcandala publicorum motuum. Verum aduerſus hæc quoq́ꝫ oportet Chriſtianam mentem præmunitam eſſe, ne propter ea uerbum Dei abijciat.

Reſponſio de ſcandalis.

Vtramq; doctrinam de Eccleſiaſticis & politicis reb. illuſtrauit Lutherus.

Quanquam autem non delectat nos comparatio, tamen quia aduerſarij hac criminatione prægrauant nos, non ſunt diſſimulanda ipſorum uicia. Quantum mali eſt apud aduerſarios in ſacrilega prophanatione Miſſarum: quantum turpitudinis habet cœlibatus eorum: Cultus ſanctorum plenus apud eos *Vicia & prophanationes quæ ſunt apud aduerſarios.*

eſt manifeſta Idolatria. Nihil ne ſcandali eſt in ambitione Pontificum, qui iam annis amplius quadringentis belligerantur cum noſtris Imperatoribus? Plerunq; in Italia, interdum etiam in ipſa Germania, ubi inter ſe filium & patrem, cognatos ac ciues commiſerunt. Quòd ſi bellorum iſtorum cauſæ requirantur ex hiſtorijs, nihil inuenietur dignum Pontificibus, dicemus enim moderatiſſimè. Quantum eſt mali, quòd in ordinandis Sacerdotibus non deligunt idoneos? quid in mercatu Sacerdotiorum? Item in periculoſis diſputationibus nihil ne eſt uicij? Sed hæc uicia utcunq; condonari poſſent, ſi tamen conſeruaſſent puram doctrinam in Eccleſijs. Hæc uerò quomodo contaminata ſit impijs opinionibus ac traditionibus, teſtantur Canoniſtarum ſcripta, teſtantur libri Theologorum, pleni diſputationum prophanarum, quæ partim ſint inutiles ad pietatem, partim etiam diſſident ab Euangelio. Deinde in interpretatione ſcripturæ ludunt, & comminiſcuntur quidquid libet.

Hæc doctrinæ confuſio præcipuum eſt ſcandalum, & maximè pernicioſum, de quo præcipuè queritur Iohannes in Apocalypſi, cum deſcribit Pontificium regnum. Quid cum uentum eſt ad Monachorum ſuperſtitiones, quæ fuerunt infinitæ, quantum ibi eſt pernicioſarum offenſionum? Qualis fuit applicatio meritorum, ſi cadaueri circumdaretur cucullus? &c. Porrò, nihil ne ſcandali eſt, quòd hoc tempore manifeſtam ueritatem Euangelij opprimere conantur? quòd crudeliter occidunt bonos uiros pia docentes, quòd prohibent ne rebus cognitis ſanentur ambigentes conſcientiæ, quòd Reges hortantur ad crudele latrociniũ, ſcilicet hæ non ſunt ſcandala iudicanda, ſed mera κατορθώματα Pontificia. Neq; uerò libet nobis hic quidquam pro magnitudine rerum exaggerare, ne quis delectari nos iſta commemoratione putet, quam extorſerunt nobis inuitis ſcriptores Confutationis. Nam hæc cauſa non ex hominum moribus, aut ex fortuna, ſed ex uerbo Dei iudicari debet, quod utinam adhiberent in conſilium omnes, qui de his controuerſijs pronunciant. Iterum autem hic dicendum eſt, quòd ſæpè iam diximus. Nos maximè cupidi ſumus publicæ concordiæ, paciſq;, quam certè Chriſtianos maximè inter ſe colere decet. Deinde inuiti diſſentimus ab optimo Imperatore, quem non ſolum propter Imperij faſtigium, ſed etiam propter uirtutes uerè heroicas, quibus cognouimus eum præditum eſſe ueneramur, ſed aduerſarij non patiuntur coire concordiam niſi hac lege, ut nos aſſentiamur condemnantibus manifeſtam ueritatem Euangelij, & Eccleſiæ neceſſariam. Id facere non poſſumus. Oportet enim Deo magis obedire, quàm hominibus. Quare aduerſarij rationem Schiſmatis reddituri ſunt Deo, qui Eccleſias noua & inuſitata ſæuitia diſſipant. Neq; dubium eſt, quin hæc ſæuitia mutationem aliquam rebus publicis allatura ſit. Hæc pro tempore reſpondimus ad Confutationem, ac iudicium pijs omnibus permittimus, utra pars rectè ſentiat. Et offerimus nos noſtram ſententiam de ſingulis locis, ſi quid alicubi deſiderabitur, copioſius declaraturos eſſe.

Noſtri concordiæ publicæ cupidi.

τέλος.

SEQVI-

SEQVITVR

CONFESSIO DOCTRINÆ SAXONICARVM ECCLESIARVM,

SCRIPTA ANNO DOMINI M. D. LI. VT SYNODO TRIDENTINÆ EXHIBERETVR.

PSALM. CXIX.

Loquebar de teſtimonijs tuis in conſpectu Regum, & non confundebar.

PHILIPPVS MELANTHON

CANDIDO LECTORI S. D.

NEQVAQVAM VOLVIMVS DISSIDIA IN NOSTRIS ECCLESIIS *accẽdere, ſed ſummã doctrinæ, quæ ſonat in Eccleſijs omnibus, quæ Reuerendi D. Lutheri confeſſionem amplectuntur, ſimpliciter & fideliter recitare volumus, ac repetimus ſententiam Confeſſionis, quæ Imperatori Carolo exhibita eſt in Conuentu Auguſtano, Anno* M. D. XXX. *etſi quædam hîc narrantur plenius. Oramus igitur omnes Lectores, vt in iudicando candorem adhibeant, conuenientem bonis & doctis viris. Facilè eſt excerpere mutilata dicta, & ea cauillari, ac delectat nunc multos hic ludus. Sed Thucydidæum illud meminiſſe nos præſertim in Eccleſia decebat,* Διαβολὰς οὐ σῶφρον οὔτε λέγειν οὔτε ἀκούοντας ἀποδέχεσθαι. *Ac ſperamus, iudicia piorum & eruditorum, qui ſine maleuolentia iudicant æquiora fore. Cumq́ velit Deus eſſe in Eccleſia iudices, ad tales viros, qui intelligunt controuerſias, nec amant Sophiſmatum præſtigias, prouocamus, ac optamus talium colloquia. Oramus autem Filium Dei, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, crucifixum pro nobis & reſuſcitatum, qui verè ſibi in genere humano æternam Eccleſiam colligit, vt nos doceat & gubernet, & efficiat, vt quàm plurimi in* IPSO *vnum ſimus. Benè vale candide Lector.*

CONFESSIO DOCTRINÆ SAXONICARVM ECCLESIARVM, SCRIPTA ANNO DOMINI

M. D. LI. VT SYNODO TRIDENTINÆ EXHIBERETVR.

NEceſſe eſt interrogatos recitare doctrinam, præſertim cum accuſantur Eccleſiæ, quōd uel errore falſa dogmata ſparſerint, aut receperint: uel petulantia moueant ſeditiones, & à communi conſenſu temerè diſcedant propter ambitionem, odia, auaritiam, cupiditatem uindictæ, aut alios prauos affectus. Itaq; & nos iuſſi, uerè & bona fide iterum recitabimus doctrinam in Eccleſijs noſtris ſonantem: quam etſi alij magis, alij minus eruditè aut perſpicuè tradunt, tamen ſine diſcordia in fundamento omnes paſtores in Eccleſijs noſtris amplectuntur.

Quanquam autem ſcimus periculoſam eſſe ueritatis confeſſionem, tamen propter multas honeſtas cauſas eam non grauatim repetimus. Primum, quia cum multa falſa crimina apud Reges & exteras nationes in nos conferantur, & odia contra nos uarijs calumnijs accenſa ſint, hæc commemoratio mendacia *Cauſæ cur inſtituta ſit hæc repetitio doctrinæ.*

illa refutabit, & aliquorum iracundiam leniet. Deinde ſæpius repetere ueram doctrinæ explicationem, Deo gratum eſt: & aliqui cognitis fontibus ad ueritatem inuitantur.

Neceſſe eſt nos etiam ad poſteros relinquere publica teſtimonia, digna fide, oppoſita falſis criminationibus, ne poſteritas de nobis ſecus iudicet: & ut aliqui his noſtris teſtimonijs commonefacti, ueritatem inquirant, & in ueris ſententijs confirmentur.

Speramus etiam, eos qui conſiderabunt hiſtoriæ ſeriem, & initia horum certaminum, intellecturos eſſe, nos nec errore, nec ulla praua cupiditate hanc doctrinam amplexos eſſe, & tueri.

Nullum maius ſcelus eſt, quàm agnitæ ueritati aduerſari, Sicut ſcriptum eſt: Blaſphemia ſpiritus non remittetur.

Nos igitur cum audiuiſſemus perſpicuam ueritatem de rebus neceſſarijs, de pœnitentia, de fide accipiente remiſſionem peccatorum, de lege, de gratia, de uera inuocatione, de diſcrimine uerorum & falſorum cultuum, de uſu ſacramentorum, & alijs neceſſarijs doctrinæ partibus: adſentiri, & Deo gratias agere pro hoc immenſo beneficio oportuit, quod reddita Euangelij luce plures ad ſe conuertit.

Cum enim ſcriptum ſit, Pater ſanctifica eos in ueritate tua, Sermo tuus eſt ueritas: Eccleſia colligitur non falſis opinionibus & ſuperſtitionibus, ſed incorrupta Euangelij uoce. Itaq; ſi conſtabit genus doctrinæ, quòd amplexi ſumus, uerum & neceſſarium eſſe Eccleſiæ, non ſophiſticum, non ſeditioſum: non exiſtimemur aut errore lapſi, aut curioſitate, aut odio diſciplinæ, ac leuitate, & licentiæ dulcedine, aut alijs prauis cupiditatibus impulſi, ut nouis opinionibus applauderemus.

Occaſio harũ diſputationum extitit à contentione de indulgentijs.

Initium autem his diſputationibus præbuit, contentio de indulgentijs, quas cum Monachus Tecelius in his regionibus uenales circumferret, et in earum præconijs multa tetra mendacia ſcurrili impudentia ſpargeret, officij ratio pios doctores cogebat, hos furores taxare & reprimere.

Edidit igitur D. Lutherus propoſitiones piè & modeſtè ſcriptas, ad erudiendas & commonefaciendas Eccleſias de tota doctrina pœnitentiæ. Hic pugnare Tecelius incepit, non ſolum clamoſis concionibus, & ſuorum ſatellitum ſcriptis, ſed etiam fulminibus condemnationum & excommunicationum.

Magiſter Palatij Romæ, & Eccius ſocij Tecelij.

Ac citò ex Germania Romam perlata eſt fama horũ certaminum, et duos ſtatim belli ſocios habuit Tecelius: Roma, Magiſtrum Palatij: & in Germania Eccium, qui Leonis bullam Romæ attulit. Lutherus, quia ueritatis defenſionem abijcere non potuit, & tot modis irritabatur, edidit Defenſiones copioſè ſcriptas, in quibus ut cauſarum magnitudo & uarietas poſcebat, de multis partibus doctrinæ Eccleſiaſticæ dici neceſſe fuit.

Errores & abuſus aduerſariorum multi ſimul reprehenſi ſunt.

Cum igitur multi errores & abuſus in Eccleſia multis iam ſeculis hærerant, quos multi docti & pij etiam ante hæc tempora & deplorarunt & taxauerunt, fieri non potuit, quin hi errores & abuſus reprehenderentur, cum de fontibus harum controuerſiarum dicendum eſſet.

Quanquam autem & fuerunt, & ſunt, & erunt diſſimilia hominum iudicia: tamen res oſtendit, Deum uoluiſſe depulſis tenebris apud multos reſtituere miniſterium Euangelij, & ueram inuocationem, & hac repurgatione doctrinæ paſſim ſibi æternam Eccleſiam colligere. Nec uerò dici poteſt, nullos fuiſſe

los fuiſſe, aut eſſe errores in doctrina & traditionibus aduerſariorum.

Maximè neceſſarium eſt in Eccleſia extare doctrinam de pœnitentia, & de fide accipiente remiſſionem peccatorum incorruptam & perſpicuam. Manifeſtum eſt autem, de hac præcipua parte doctrinæ Eccleſiaſticæ, multos perniciosos errores & labyrinthos tradi & confirmari ab aduerſarijs. Extant enim libri, qui inde uſqꝫ à trecentis annis in multorum manibus ſunt.

Errores aduerſariorum de doctrina et cultibus.

Quanta contumelia eſt aduerſus Filium Dei, quòd dicunt homines mereri remiſſionem peccatorum proprijs operibus, & iuſtos eſſe impletione Legis? Deinde cumulant errores, cum nemo ſciat, quando ſatis habeat operum, iubent homines perpetuò dubitare, an habeant remiſſionem peccatorum, & an placeant Deo.

De iuſtificatione.

Hic de Mediatore filio Dei, & de fide accipiente gratuitam remiſſionem peccatorum, & uincente dubitationem ſilentium eſt in aduerſariorum ſcriptis. Hi errores prorſus ethnica ſomnia ſunt, & complectuntur aliud magnum chaos errorum.

Errores de peccato & lege.

Fingunt deprauationem in natura humana, quæ nominatur mala concupiſcentia, non eſſe peccatum, id eſt, non eſſe malum pugnans cum lege Dei. Fingunt obedientiam, quæ præſtari poteſt in hac uita, eſſe impletionem Legis, & hominem hac impletione legis coram Deo iuſtum eſſe. Poſtea in doctrina pœnitentiæ finxerunt inextricabilia deliramenta, oportere contritionem ſufficientem eſſe, & hanc mereri gratiam.

Errores de pœnitentia.

De confeſſione.

De confeſſione, flagitant enumerationem ſingulorum delictorum, quę eſt carnificina conſcientiarum, impediens fidem & inuocationem.

De ſatisfactionibus.

Nomen ſatisfactionum non intellectum, falſò tranſtulerunt ad compenſationes pro peccatis: & finxerunt opera non debita cultus Dei eſſe, & compenſationes.

Poſtea res ad quæſtum tranſlata eſt. Excogitatæ ſunt indulgentiæ, ne ab ipſis quidem intellectæ, qui uenales circumferebant. Et hæ præſtigiæ obſcurabant doctrinam de filio Dei, de uera conuerſione, de fide, de inuocatione, de ueris cultibus.

Erat ignota tota hæc conſolatio, neceſſaria omnibus, quomodo conuerſus ad Deum ſit iuſtus, & placeat Deo: qua de re in ſcriptis Monachorum leguntur tantū Phariſaicę opiniones, nec oſtenditur diſcrimen iuſticię, fidei et diſciplinę.

Conciones apud aduerſ. aut nullæ fiunt aut conſtant ineptijs.

Præterea in multis regionibus aut ſilent conciones ferè toto anno, aut ſi quæ fiunt, plenæ ſunt uanitatis. Non enim cōtinent doctrinam de beneficijs filij Dei: ſed indocti recitant fabuloſas hiſtorias de ſanctis, aut ſuperſtitioſas nænias traditionum. Doctiores oſtentant philoſophiam: nunc utriqꝫ, docti & indocti, tantum conuiciantur Lutheranis, & damnant incognita.

Inuocatio mortuorū & cultus ſtatuarū.

Præterea intueantur oculi ea quæ fiunt in ipſorum templis. Omnia plena ſunt inuocatione mortuorum hominum. In multis locis adhuc proſtrati ad ſtatuas, inuocant alij alia numina, & alijs de cauſis: Ab Anna petuntur diuitiæ, ut à Iunone; à Georgio uictoriæ, ut à Marte: deniqꝫ ab alijs alia. Hi furores manifeſtè contumelioſi ſunt contra Deum. Quantum manifeſtæ turpitudinis oritur ex lege de cœlibatu? Quàm multi homines tot ſeculis, alioqui amantes uirtutem, polluti ſunt horrendis peccatis, propter hoc uinculum, qui tandem deſperatione & æternis pœnis oppreſſi ſunt.

Vita Monaſtica plena eſt falſarum opinionum, & ſuperſtitionū, et multę

Falſæ opiniones & ſuperſtitiones Monaſticæ.

bonæ mentes pereunt ibi, ignorantes Euangelium, & implicitæ laqueis ſtultarum & impiarum traditionum. Ita & in reliqua Eccleſia, multæ falſæ opiniones de humanis traditionibus à Monachis & ſparſæ ſunt antea, & confirmauerunt, quæ fidem, inuocationem, & ueros cultus alios à Deo mandatos obſcurauerunt.

Prophanatio Cœnæ Domini in Miſſa.

In templis etiam palàm cernitur, multiplex prophanatio Cœnæ Domini, quam ſumma reuerentia adminiſtrari oportuit. Legunt Miſſas, & offerunt, ut loquuntur, plurimi ſacrificuli, prorſus ignorantes quid agant, tantum conſuetudini obtemperant, aut ſeruiunt uentri.

Alij ſuperſtitioſi, qui plus cogitant de hoc ſuo opere, fingunt ſe opus facere toti Eccleſiæ neceſſarium, quod mereatur facienti & alijs remiſſionem peccatorum. Poſtea fit aucupium maximi quæſtus, fiunt ſacrificia pro mortuis. Et templa magis occupata ſunt funerum ceremonijs, quàm uoce concionum, aut exercitijs uiuentium.

Circumgeſtatio & adoratio panis.

Nec populus rectè docetur apud aduerſarios de uſu Sacramenti: quia docent Monachi, ſumentes ex opere operato, ut loquuntur, accipere remiſſionem peccatorum. Et una pars Sacramenti populo adimitur: altera pars etiam extra uſum inſtitutum circumfertur, & adoratur contra rationem Sacramenti: & additæ ſunt falſæ opiniones multæ. Nihil dicunt hic de iuſticia fidei, & de uero uſu Sacramentorum: quæ non ſunt merita, ſed teſtimonia confirmantia fidem, ut ſuo loco dicemus.

Hos morbos in Eccleſia ſi quis aut diſſimulare, aut excuſare uult, facit iniuſtè: & inter eos eſt, de quibus dicitur: Væ uobis qui dicitis malum bonum &c. Sunt enim publicè noti omnibus, non faſcinatis tetra hypocriſi.

Epiſcoporum negligentia in ſuo munere.

Diximus pauca de erroribus doctrinæ, & cultuum. Iam & Epiſcoporum aulæ aſpiciantur, ubi non de communibus aularum uicijs & miſerijs querimur quales ſunt in omnibus etiam paruis familijs, ſed de neglectione præcipui officij: ut eſt, Ordinatio miniſtrorum, inſpectio Eccleſiarum, gubernatio ſtudiorum doctrinæ, cura diſciplinæ, legitima dijudicatio controuerſiarum coniugalium. Hæ ſummæ res initiò commendatæ fuerunt Epiſcopis, quas ferè ubiq; ab eis negligi manifeſtum eſt. Ita tenebræ, idola, diſciplinæ laxatio peruaſerunt in Eccleſiam, Epiſcopis negligentibus ſui muneris officia. Nunc magis negligunt quàm antea: & addunt tyrannidem aduerſus homines innocentes, ut idola & impias leges ſtabiliant.

Vanæ conſtitutiones de autoritate Romani Pontificis.

Eſt & omnibus doctis nota uanitas conſtitutionum & opinionum, quæ tribuunt Romano Epiſcopo etiam autoritatem regiam: qua opinione inflati Pontifices, ſæpè magna bella accenderunt.

Non igitur nobis obijci poteſt, nos falſò queri de Eccleſiaſtica gubernatione, & ſeditioſè aduerſari gubernatoribus, ſine iuſtis cauſis, ac nos potius ſerere nouas ac pernicioſas opiniones.

A manifeſtis erroribus & abuſib. neceſſe eſt pios diſſentire.

Multi enim tetri errores, & multi abuſus adeò manifeſti ſunt, ut faciliмè agnoſci & iudicari ab omnibus communi ſenſu præditis poſſint. In talibus cum regulæ ſeruandæ ſint, Non habebis Deos alienos. Item, Blaſphemia ſpiritus non remittitur: Item, Si quis aliud Euangelium docet, anathema ſit: neceſſe eſt nos diſſentire ab ijs, qui mendacia & idola ſtabiliunt, & ſonare noſtram confeſſionem: qua in re & intra iuſtas metas manſimus, Fideliter uniuerſam Eccleſiæ doctrinam, inquiſitis fontibus, tradidimus, & tantum docendo eam propagauimus.

pagauimus. Non fuimus tubę ſeditionum: imò ſcriptis Lutheri magis illuſtrata & ornata eſt politica poteſtas, quàm ullis ſcriptis aliorum poſt Apoſtolos.

Vt autem antea in multis ſcriptis, ſine ulla ambiguitate ſimpliciter recitauimus doctrinam & ceremonias Eccleſiarum noſtrarum, ita & nunc eandem commemorationem, ſine ambiguitate & ſine corruptelis exhibemus: in qua ſatis conſpicient omnes uerè iudicantes hoc tempore, & ad poſteros, nos fideliter retinere conſenſum Eccleſiæ catholicæ, Domini noſtri Ieſu Chriſti, & illuſtrare doctrinam neceſſariam ad agnitionem filij Dei, & ad ſalutem hominum: & nõ mouere curioſas aut inutiles quæſtiones. Et offerimus nos ad piam declarationem, in quacunq; parte flagitabitur.

DE DOCTRINA.

CVm certiſſimum ſit, Deum ſibi in genere humano, propter Filium, & per eum, colligere æternam Eccleſiam uoce doctrinæ, quæ ſcripta eſt in libris Prophetarum & Apoſtolorum: adfirmamus clarè coram Deo & uniuerſa Eccleſia, in cœlo & in terra, nos uera fide amplecti omnia ſcripta Prophetarum & Apoſtolorum: & quidem in hac ipſa natiua ſententia, quæ expreſſa eſt in Symbolis, Apoſtolico, Niceno, & Athanaſiano.

Quæ ſcripta amplectantur noſtræ Eccleſiæ.

Et hæc ipſa Symbola, & eorum natiuam ſententiam ſine corruptelis ſemper conſtanter amplexi ſumus, & Deo iuuante, perpetuò amplectemur. Et in hac fide uerum Deum, qui ſe patefecit in Eccleſia ſua miſſo Filio, & additis illuſtribus teſtimonijs inuocamus, coniuncta precatione noſtra cum omnibus ſanctis in cœlo & in terra.

Et extant noſtræ enarrationes in ſymbola, comprehendentes totum doctrinæ corpus & fundamentum, quæ oſtendunt hanc noſtram aſſeuerationem ueriſſimam eſſe.

Damnamus etiam conſtantiſſimè omnes furores qui pugnant cum ſymbolis: ut ſunt Ethnicorum, Iudæorum, Mahometiſtarum, Marcionis, Manichæorum, Samoſateni, Arij, Pneumatomachorum, portentoſæ opiniones, & aliæ, condemnatæ ueris Eccleſiæ iudicijs.

Quos furores damnent Eccleſiæ noſtræ.

Cum autem controuerſiæ quæ exortæ ſunt, præcipuè pertineant ad duos articulos ſymboli, uidelicet ad articulum, Credo remiſſionem peccatorum. Item, Credo Eccleſiam ſanctam catholicam. Oſtendemus fontes harum controuerſiarum, quibus conſideratis, intelligi poterit, noſtras declarationes ipſam Euangelij uocem eſſe, & ab aduerſarijs corruptelas in Eccleſia ſparſas eſſe. Ac primum de Articulo:

Controuerſiæ motæ pertinent ad duos articulos Symboli.

Credo remiſſionem peccatorum.

Hic multæ & magnæ corruptelæ adfinguntur ab aduerſarijs, Credo, imò dubito, inquiunt. Item, Tunc credam, cum ſatis habeo meritorum. Item non dicunt, Credo remiſſionem propter filium Dei certò dari gratis, non propter noſtra ulla merita, aut ullam dignitatem noſtram: Item non rectè enarrant peccatum, & fingunt hominem legi Dei ſatisfacere poſſe, & legis impletione iuſtum eſſe coram Deo in hac uita. Ideò primum de peccato, & de cauſa peccati, fideliter retinemus doctrinam ueræ Eccleſiæ Dei.

Errores Ad: de articulo, Credo remiſſionem peccatorum.

Cũ eſſentia diuina ſit unica, æternus Pater, coæternus Filius, imago patris, & coæ-

& coæternus Spiritus ſanctus, à Patre & Filio procedens, immenſæ ſapientiæ, potentiæ, bonitatis, uerax, iuſta, benefica, caſta, liberrima, ſicut ipſa deſcribit ſeſe in Lege ſua: & condiderit angelos & homines ideò, ut ſuam lucem, ſapientiam & bonitatem in omni æternitate eis communicaret, & eſſent templa Dei, in quibus Deus habitaret, ut eſſet Deus omnia in omnibus, ut Paulus loquitur: condidit initiò eos bonos & iuſtos, id eſt, congruentes cum mente & uoluntate diuina, & placentes ipſi: ac dona tribuit, uidelicet illuſtrem noticiam de Deo, & de uoluntate eius, ut intelligerent ſe conditos eſſe à Deo, & ad obedientiam ipſi præſtandam: attribuit & libertatem uoluntatis ut nominant: & reuera uoluit obedientiam, ſicut ſcriptum eſt Pſal. 5. Non Deus uolens iniquitatem tu es. Sed diaboli & homines libertate ſuæ uoluntatis abuſi, defecerunt à Deo, & hac inobedientia facti ſunt rei iræ Dei, & amiſerunt rectitudinem, in qua conditi erant.

Angeli & homines quales ſint conditi à Deo.

Itaq; libera uoluntas in diabolis & hominibus cauſa fuit eius lapſus, non uoluntas Dei, qui nec uult peccatum, nec approbat, nec adiuuat, ſicut ſcriptum eſt. Cum mendaciū loquitur diabolus, ex proprio loquitur, & pater eſt mendacij. Et 1. Ioh. 3. Qui facit peccatum, ex diabolo eſt, quia ab initio diabolus peccat.

Cauſæ peccati.

Eſt autem peccatum, quicquid eſt contrarium iuſticiæ Dei, quæ eſt ordo in mente diuina, quem & poſtea ſua uoce in Lege & in Euangelio expreſſit: ſiue ſit inobedientia Originalis, ſiue actualis, propter quam & rea eſt perſona iræ Dei, & damnatur ęterna pœna, niſi fiat remiſſio in hac uita propter Filium mediatorem.

Peccatū quid ſit.

Damnamus etiam furores Marcionis, Manichæorum, & ſimiles pugnantes cum uero conſenſu Eccleſiæ Dei in hac tota quæſtione.

DE PECCATO ORIGINIS.

Conſenſus ueræ Eccleſiæ de peccato originis quis ſit.

DE peccato originis perſpicuè etiam adfirmamus, nos retinere conſenſum ueræ Eccleſiæ Dei inde uſq; à primis Patribus, Prophetis, Apoſtolis, & ab Apoſtolorum diſcipulis uſq; ad Auguſtinum & deinceps traditum: & expreſſè damnamus Pelagium, & omnes qui ſimilia deliramenta Pelagianorum in Eccleſiam ſparſerunt. Ac dicimus omnes homines poſt lapſum primorum parentum, qui naſcuntur ex commixtione maris & fœminæ, naſcentes ſecum adferre peccatum originis, ſicut Paulus inquit Rom. 5. Per unum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors. Et Epheſ. 2. Eramus natura filij iræ, ſicut & cæteri.

Vſitata definitio peccati originis.

Nec nobis diſplicet definitio uſitata, dextrè intellecta: Peccatum originis eſt carentia iuſticiæ originalis, debitæ ineſſe, quia iuſticia originalis non tantum fuit acceptatio generis humani coram Deo, ſed etiam in ipſa natura hominum lux in mente, qua firmiter adſentiri uerbo Dei poterat: & conuerſio uoluntatis ad Deum, & obedientia cordis congruens cum iudicio legis Dei, quæ menti inſita erat. Ac fuiſſet homo templum Dei, ut antea dictum eſt.

Hæc omnia complexam eſſe iuſticiam originis, poteſt ex hoc dicto intelligi: Homo conditus eſt ad imaginem & ſimilitudinem Dei, quod interpretatur Paulus, inquiens: Induite nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in iuſticia & ſanctitate uera: Vbi certè intelligit ſanctitatem ueram, omnes uirtutes fulgentes in natura noſtra diuinitus, non arte aſcitas, aut diſciplina comparatas: ut nunc umbræ uirtutum qualeſcunq; ſunt in hominibus aſcitæ.

aſcitæ. Cum autem conſideratur quid ſignificet iuſticia originalis, deinde minus obſcura eſt oppoſita priuatio.

Eſt itaq; peccatum originis, & propter lapſum primorum parentum, & propter hanc deprauationem quæ lapſum ſecuta eſt, naſcentes reos eſſe iræ Dei, & dignos æterna damnatione, niſi fiat remiſſio propter Mediatorem. Et hæc deprauatio eſt carere iam luce Dei ſeu præſentia Dei, quæ in nobis fuiſſet: & eſt auerſio uoluntatis noſtræ à Deo, & contumacia cordis repugnans legi mentis, ut Paulus loquitur: & hominem, non eſſe templum Dei, ſed miſeram maſſam, ſine Deo, & ſine iuſticia.

Peccatum originis quid ſit.

Hos defectus, & hanc totam deprauationem, dicimus eſſe peccatum, non tantum pœnam peccati, & rem indifferentem, Sicut multi ſententiarij dicunt, hæc mala tantum pœnam eſſe, & rem indifferentem, & non peccatum: & extenuant malum originis, & fingunt poſtea, homines poſſe Legi Dei ſatisfacere, & propria legis impletione iuſtos eſſe.

Vitandæ ſunt in Eccleſia ambiguitates. Ideò expreſſè nominamus hæc mala deprauationem, quæ ſæpè nominatur ab antiquis ſcriptoribus mala concupiſcentia.

Diſcernimus autem appetitiones in natura conditas, à confuſione ordinis, quæ poſt lapſum acceſſit, ſicut Hierem. 17. dicitur, Prauum eſt cor hominis. Et Paulus inquit, Senſus carnis inimicitia eſt aduerſus Deum. Hanc malam concupiſcentiam dicimus eſſe peccatum: & adfirmamus hanc totam doctrinam de peccato, ſicut in Eccleſijs noſtris proponitur & declaratur, perpetuum eſſe ueræ Eccleſiæ Dei conſenſum.

Differunt natura condita à Deo, & confuſio ordinis quæ acceſſit.

DE REMISSIONE PECCATORVM,
ET DE IVSTIFICATIONE.

Dictum eſt ſuprà, has controuerſias pertinere ad explicationem duorum articulorum ſymboli: Credo remiſſionem peccatorum: & Credo Eccleſiam ſanctam catholicam. Nec de rebus non neceſſarijs, aut leuibus dicimus. Maximè neceſſarium eſt, in Eccleſia rectè proponi doctrinam de peccato, & intelligi, quid ſit peccatum, & conſpici diſcrimen inter iudicia politica & iudicium Dei.

Cum autem non rectè oſtendant aduerſarij quid ſit peccatum, ut iam dictum eſt, confirmant malam ſecuritatem in hominibus, & multas falſas opiniones. Poſtea etiam quid eſt triſtius, quàm hoc ſummum beneficium, Remiſſionem peccatorum, & liberationem à morte æterna, uel obſcurare, uel ignorare? Cumq; nec diſcrimen ſit inter Eccleſiam & alios homines, extincta luce de gratuita remiſſione peccatorum propter Filium, & de fide qua accipi remiſſionem oportet, nec conſolatio alia ſit retrahens nos ex morte æterna, nec inuocatio uera ſine hac conſolatione fieri poſſit, & Deus ipſe toties præceperit audiri Filium, & cuſtodiri Euangelium, quod eſt mirandum decretum prolatum ex arcano conſilio diuinitatis, cum ignotum eſſet omnibus creaturis, maximè neceſſarium eſt, ueram de remiſſione doctrinam retineri incorruptam.

Doctrina de remiſſione peccatorũ neceſſaria eſt.

Sed omnibus ætatibus inde uſq; à primis patribus ſparſæ ſunt præſtigiæ à Diabo-

Doctrina de filio Dei omni ætate fuit obnoxia præſtigijs.

â Diabolis, contra ueram doctrinam de filio Dei: præſertim in hoc articulo: quos tamẽ ſubinde refutauit Deus, excitatis rurſus bonis doctoribus, ne funditus interiret Eccleſia. Oſtenderunt Adam, Seth, Nohe, Sem, Abraham, Iſaac, Iacob, Ioſeph & alij deinceps uerum diſcrimen Eccleſiæ Dei, & aliorum hominum, & docuerunt Eccleſiæ traditam eſſe promiſſionem de filio Mediatore, & de remiſſione peccatorum, & hanc fide accipiendam eſſe gratis, propter Mediatorem.

Et alligauerunt inuocationem ad hunc Deum, qui ſe patefecerat edita promiſſione de Mediatore: & habuerunt externos ritus diuinitus traditos, qui erant ſigna promiſſionis, & nerui publicæ congregationis.

Ethnici amiſſa doctrina, retinuerunt ritus patrum.

Hos ritus, omiſſa doctrina promiſſionum & fidei, magna pars multitudinis imitata eſt: & cum adfingerent hanc perſuaſionem, homines his ritibus mereri remiſſionem peccatorum, cumulauit ritus, & paulatim proceſſit audacia, ut fit, ut alij alia numina fingerent.

Ita diſceſſerunt Ethnici â uera Dei Eccleſia, & ab agnitione ueri Dei, & promiſſione redemtoris. Idem accidit poſt Moſen. Inſtitutæ erant ceremoniæ hanc ipſam ob cauſam, ut eſſent commonefactiones de Mediatore, ſed multitudo oblita promiſſionis de Mediatore, de doctrina fidei, de gratuita remiſſione propter Mediatorem, finxit remitti peccata propter ſacrificia, & ritus illos: & hac ſuperſtitione cumulauit ſacrificia, & oblita eſt Mediatoris, & fuit ſine uera conſolatione, & ſine uera inuocatione.

Poſt Apoſtolos amiſſa doctrina, excogitatæ ſunt nouæ ſuperſtitiones.

Idem accidit poſt Apoſtolos amiſſa luce Euãgelij, in qua proponitur gratuita remiſſio propter Mediatorem accipienda fide: quæſita eſt remiſſio per exercitia Monaſtica, per cœlibatum, per uarias obſeruationes, per oblationem in Miſſa, per interceſſionem hominum mortuorum, & multæ monſtroſæ ſuperſtitiones excogitatæ ſunt, ut hiſtoriæ totius Eccleſiæ poſt Apoſtolos oſtendunt.

Aduerſus hos errores immenſa miſericordia Deus ſubinde uocem Euangelij reſtituit: ac ut in populo Iſraël ſubinde Prophetas excitauit, qui doctrinam repurgarent: ita in Eccleſia, poſt Apoſtolos, cum ſcripta Origenica, & Pelagiana, & populi ſuperſtitio puritatem Euangelij corrupiſſent, tamen uelut in caligine rurſus accenſa eſt lux ab Auguſtino, & hunc ſecuti ſunt Proſper, Maximus, & alij, qui falſas opiniones in hoc articulo taxauerunt.

Poſtea natis Monachis, cũ rurſus latè uagaretur opinio, quæ fingit homines mereri remiſſionẽ operibus, fuerũt tamen aliqui rectius ſentientes, etiamſi fundamento ſtipulas adderent, ut Hugo, Bernhardus, Gilibertus, Guilhelmus Pariſienſis, Taulerus, Drandorfius, Vueſſelus, & alibi alij. Et nunc uoce Lutheri magis perſpicuè reſtituta & illuſtrata eſt Euangelij doctrina, & monſtratus agnus, ſicut Baptiſta inquit: Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Qui credit in filium habet uitam æternam, qui non credit, manet ira Dei ſuper eum.

Noſtræ Eccleſiæ diſcernunt diſciplinam et iuſticiam fidei.

Hanc ipſam uocem Euangelij incorruptam ſonant & Eccleſiæ noſtræ: & expreſſè diſcernimus diſciplinam, ſeu iuſticiam, quam poteſt efficere homo non renatus, â iuſticia fidei, & nouitate, de qua concionatur Euangelium.

Diſciplina eſt neceſſaria.

Dicimus, omnes homines diſciplina cohercendos eſſe, id eſt, illa iuſticia, quam etiam non renati præſtare debent, & utcunq; poſſunt, quæ eſt obedientia in externis actionibus, iuxta omnia præcepta Dei ad omnes homines pertinens.

Quia

Quia Deus in homine poſt lapſum reliquit hanc libertatem, ut rationi, & uoluntati poſſint utcunque obedire externa membra, in externis motibus ciendis uel omittendis: ut Achilles poteſt gladium ſtringere, aut recondere in uaginam: Scipio poteſt cohercere membra, ne attingant alterius ſponſam: ut hæc ſuo loco rectè & copioſè declarantur.

Hanc diſciplinam à Deo præceptam eſſe, & puniri eius uiolationem præſentibus pœnis & æternis, in his qui non conuertuntur ad Deum, certiſſimum eſt: iuxta illa dicta, Lex eſt poſita iniuſtis. Item, Qui gladium acceperit, gladio peribit. Item, Scortatores & adulteros iudicabit Deus. Item, Væ qui ſpolias, quia ſpoliaberis.

Etſi autem omnes homines hac diſciplina ſuos mores regere debent, & Deus imperia ſeuerè hanc diſciplinam tueri iubet, & ipſe horribilibus pœnis declarat iram ſuam aduerſus hanc externam contumaciam: tamen hæc externa diſciplina etiam ſicubi eſt honeſtiſſima, nequaquàm eſt impletio Legis, nec meretur remiſſionem peccatorum, nec eſt iuſticia illa qua coram Deo accepti ſumus: nec lux illa fulgens in natura hominum, ſicut fulſit iuſticia nobis indita in creatione, aut ſicut fulgebit noua iuſticia in uita æterna.

Diſciplina nõ eſt impletio legis, nec iuſticia coram Deo.

Sed tota hæc diſciplina eſt qualiſcunque externa gubernatio, ſimilis folio ficus, quo tegunt nuditatem ſuam primi parentes poſt lapſum. Nec magis tollit peccatum, & naturæ corruptionem, & mortem, quàm tollebant illæ frondes fici.

Ideò Paulus toties clamat, non tolli peccatum lege. Rom. 3. Ex operibus legis, non iuſtificabitur omnis caro coram eo, Et Rom. 8. Cum legi impoſſibile eſſet iuſtificare &c. Et Gal. 2. Si per legem iuſticia eſt, fruſtra Chriſtus eſt mortuus, Et ad Tit. 3. Non ex operibus iuſticiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluauit nos.

Et contumelia eſt filij Dei, fingere ulla noſtra opera merita eſſe, ſeu precium remiſſionis peccatorum, & eſſe propiciationes pro peccato. Ideò Phariſaica illa & Pelagiana deliramenta clarè damnamus, qui fingunt diſciplinam illam eſſe impletionem Legis Dei, Item mereri remiſſionem, ſeu de congruo, ſeu de condigno, uel eſſe iuſticiam qua homines coram Deo ſint accepti.

Phariſaicũ eſt et Pelagianum tribuere operibus meritũ.

Sed filius Dei, Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt imago æterni Patris, conſtitutus eſt Mediator, Propiciator, Redemtor, Iuſtificator & Saluator. Huius unius obedientia & merito placatur ira Dei, ut Rom. 3. dicitur, Quem poſuit propiciatorem per fidem in ſanguine eius. Et Heb. 10. Impoſſibile eſt ſanguine taurorum tolli peccata. Ipſe autem unicam pro peccatis offerens hoſtiam, in perpetuum ſedet ad dexteram Dei &c.

Obedientia et merito Filij placatur ira Dei.

Etſi autem cauſas huius mirandi conſilij, cur hoc modo redimendum fuerit genus humanum, nondum in hac infirmitate cernimus: ſed poſtea diſcendæ erunt in omni æternitate, tamen hæc initia nunc diſcenda ſunt.

Conſpiciuntur in hac uictima, iuſticia Dei & ira, aduerſus peccatum, & immenſa miſericordia erga nos, & amor in filio erga genus humanum. Tanta eſt iuſticiæ ſeueritas, ut non ſit facta reconciliatio, niſi pœna perſolueretur. Tanta eſt iræ magnitudo, ut æternus Pater non ſit placatus, niſi deprecatione & morte filij. Tanta miſericordia, ut filius pro nobis datus ſit.

Temperamentum iuſticiæ & miſericordiæ in Deo.

Tantus amor in Filio erga nos, ut hanc ueram & ingentem iram in ſe deriuauerit, Harum maximarum & arcanarum rerum conſiderationem in pecto-

ribus accendito tu FILI DEI, Spiritu tuo ſancto, ut uerè expaueſcamus agnitione iræ, & rurſus uera conſolatione erigamur, & te in omni æternitate celebremus.

Promiſſio remiſſionis peccatorum cur edita ſit & repetita.

Vt autem beneficia huius mediatoris nota eſſent generi humano, & nobis applicarentur, edita eſt promiſſio ſtatim initiò poſt lapſum primorum parentum, & deinceps ſæpius repetita, & uoce Prophetarum declarata: ſed clariſſimè recitata per ipſum filium, & deinde per Apoſtolos: & inſtitutum eſt miniſterium docendi & propagandæ promiſſionis, & condita Eccleſia, & ſubinde inſtaurata hac ipſa uoce de Filio Dei propiciatore.

Chriſtus efficax per miniſterium Legis & Euangelij.

Per hoc miniſterium ſemper fuit, eſt & erit efficax filius Dei in credentibus, ſicut Roman. 1. dicitur: Euangelium eſt potentia Dei, ad ſalutem omni credenti. Et inſtaurat ipſe hoc miniſterium, cum inquit: Sicut miſit me pater, ita ego mitto uos. Ite prædicantes pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in nomine meo.

Vult argui peccatum in toto genere humano, ſicut inquit: Spiritus arguet mundum de peccato, quòd non credunt in me. Et Rom. 1. Reuelatur ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem & iniuſticiam hominum. Vult Deus agnoſci iram ſuam aduerſus peccata omnia, & præcipuè aduerſus contemtum filij, ſicut & in Pſalmo inquit: Oſculamini filium, ne iraſcatur, & pereatis de uia etc. Vult nos uerè expaueſcere agnitione tenebrarum, & horrendæ prauitatis, & contumaciæ noſtræ. Et quidem ipſe Deus iræ ſuæ ſenſu corda opprimit, ut inquit Eſaias: Sicut Leo contriuit omnia oſſa mea.

Calamites humanæ ſunt uox Legis.

Et ad hoc iudicium non ſolum uoce miniſterij legis & Euangelij utitur, ſed etiam omnes calamitates humanæ ſunt quaſi uox legis, de ira Dei nos admonens, & omnes ad pœnitentiam inuitans. Cum autem hac uoce arguente peccata mens perterrefacta eſt, audiat promiſſionem Euangelij propriam de Filio Dei; & ſtatuat ſibi remitti peccata gratis propter Filium Dei, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum propiciatorem, per miſericordiam, non propter contritionem aut dilectionem noſtram.

Quomodo fide contingat remiſſio peccatorum.

Hac fide cum erigitur, certum eſt donari remiſſionem peccatorum, reconciliationem & imputationem iuſticiæ, propter ipſius Chriſti meritum: & Chriſtum in nobis efficacem eſſe, & Spiritu ſuo ſancto uiuificare credentes, & ex æterna morte nos liberare, & facere nos ſimul hæredes uitæ æternæ.

Ita inquit Paulus Rom. 3. Decernimus fide iuſtificari hominem, ſine operibus legis. Item, Iuſtificamur gratis ipſius gratia, per redemtionem, quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus propiciatorem per fidem in ſanguine eius. Et Act. 10. Huic omnes prophetæ teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accipere omnes, qui credunt in eum.

Fides quid ſignificat.

Sunt autem nota uocabula. Fides ſignificat non tantum hiſtoriæ noticiam, qualis & in diabolis eſt, de quibus dicitur, Dæmones credunt & contremiſcunt: ſed ſignificat amplecti omnes articulos fidei, & in his hunc articulum, Credo remiſſionem peccatorum: Nec tantum alijs dari eam credo, ſed mihi quoq́ꝫ.

Hæc fides ſimul eſt fiducia acquieſcens in Mediatore, iuxta illud: Iuſtificati fide, pacem habemus. Ita loquitur Paulus de fide, quæ adſentiens omnibus articulis fidei, promiſſionem intuetur & amplectitur: copulat enim fidem & promiſſionem, Rom. 4. Ideo ex fide, ut ſit firma promiſſio,

In de-

In declaratione uocabuli iuſtificari,uſitatè dicitur: Iuſtificari ſignificat,ex iniuſto iuſtum fieri: quòd rectè intellectum,huc quoq; quadrat. Ex iniuſto,id eſt,reo & inobediente,& non habente Chriſtum,fieri iuſtum,id eſt, abſolutum à reatu, propter filium Dei, & apprehendentem fide ipſum Chriſtum, qui eſt iuſticia noſtra,ut dicunt Hiere.& Paulus:quia eius iuſticia nobis imputatur,& quia dato Spiritu ſuo ſancto nos uiuificat,& regenerat,ſicut & Iohan.5. dicitur: Hæc eſt uita in filio eius. Qui habet filium, habet uitam æternam: qui non habet filium Dei,uitam non habet. *Iuſtificari quid ſignificat.*

Quanquam autem ſimul inchoatur nouitas, tamen non dicimus perſonam iuſtam eſſe in hac uita propter nouas qualitates,ſed propter ipſum Mediatorem paſſum, reſuſcitatum, regnantem, deprecantem pro nobis, nos obumbrantem & uiuificantem.

Et quanquam ſunt inchoatæ uirtutes, tamen adhuc ſunt imperfectæ, & hærent in nobis reliquiæ peccati,Ideo tenenda eſt hæc conſolatio, placere perſonam propter filium Dei,imputata nobis ipſius iuſticia, ſicut Rom.4.dicitur: Credidit Abraham Deo,& imputatum eſt ei ad iuſticiam.Item, Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates,& quorum tecta ſunt peccata.

Itaq; & correlatiuè intelligenda eſt hæc oratio, Fide iuſtificamur, hoc eſt, fiducia filij Dei iuſtificamur,non propter noſtram qualitatem, ſed quia ipſe eſt propiciator, quo cor acquieſcit fiducia promiſſæ miſericordiæ propter eum, quam fiduciam ipſe Spiritu ſuo ſancto exuſcitat,ſicut inquit Paulus: Accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, quo clamamus, Abba pater. *Oratio fide iuſtificamur correlatiua eſt.*

Hic & de particula excluſiua dicendum eſt. Toties repetit Paulus uocabulum Gratis, qua uoce certiſſimum eſt excludi conditionem meritorum noſtrorum.Ideo in Eccleſijs noſtris dicitur,Fide ſola iuſtificamur, quod ſic intelligimus,& declaramus:Gratis propter ſolum Mediatorem,nõ propter noſtram contritionem, ſeu alia noſtra merita, donamur remiſſione peccatorum, & reconciliatione; *Declaratio excluſiuæ Gratis & ſola fide.*

Etſi enim contritio & aliæ uirtutes multæ cum fide, ſeu hac fiducia ſimul accenduntur,tamen hæ uirtutes non ſunt cauſa,ſeu meritum remiſſionis peccatorum,nec propter eas perſona placet,iuxta illud, Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens: ſed habet remiſſionem, & placet perſona certò propter Mediatorem, quem fide apprehendi oportet: ut ad Epheſ. cap. 3. dicitur, Per quem audemus accedere in fiducia,quæ eſt per fidem in eum.

Hæc tota doctrina fit illuſtrior in uera conuerſione & quotidiana inuocatione piorum. Cum expaueſcimus agnitione iræ Dei, hæc una eſt firma conſolatio,confugere ad filium Dei,qui inquit, Venite ad me omnes,qui laboratis & onerati eſtis,& ego reficiam uos. Item, Viuo ego,nolo mortem peccatoris,ſed ut conuertatur & uiuat. Item, Gratia exuberat ſupra peccatum.

In his doloribus ſi doceas hominem, dubitandum eſſe de remiſſione peccatorum,uincet dolor, & ſequentur triſtiſſimi fremitus aduerſus Deum, & deſperatio,& mors æterna,Sed ſi doceas,fide uincendam eſſe dubitationem,intelliget iam uocabulo fidei non tantum ſignificari noticiam hiſtoriæ, intelliget fiduciam niti ſolo Mediatore, intelliget quid dicatur his uerbis, Gratis propter Mediatorem,ſola fide accipitur remiſſio,& placet perſona. *Fides eſt fiducia.*

Hæc lucta omnibus temporibus aliquos erudiit, ut has ueras conſolationes aliquo modo intelligerent. Etſi enim Origenes,& multi ſcriptores & ſen-

Auguſtini de fide iuſtificante teſtimonium. tentiarij, aliud genus doctrinæ inſincerum pepererunt: tamen Auguſtino, & alijs quibuſdam leguntur dicta quæ oſtendunt, eos ex his ueris fontibus etiam hauſiſſe conſolationes.

Quanquam autem interdum impropriè loquuntur, aut diſſimilia dicunt, quia in loquendo negligentiores fuerunt: tamen quæ fuerit eorum perpetua ſententia ſi dextrè iudicare uolumus, animaduerti poteſt. Auguſtinus in Pſal. 31. inquit: Qui ſunt beati? Non illi, in quibus non inueniet peccatum: nam in omnibus inuenit. Omnes enim peccauerunt, & carent gloria Dei. Si ergo in omnibus peccata inueniuntur, remanet quòd non ſunt beati, niſi quorum remiſſa ſunt peccata. Hoc ergo Apoſtolus ſic commendauit: Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt ei ad iuſticiam.

Hic certè Auguſtinus fidem intelligit fiduciam, quæ accipit remiſſionem peccatorum; & dictum in Geneſi, & in Paulo, prorſus intelligit ſicut nos enarramus. Alibi de ſpiritu & litera inquit, Ex lege timemus Deum, & fide confugimus ad miſericordiam.

Bernhardus. Bernhardus in concione de Annunciatione: Neceſſe eſt primum omnium credere, quòd remiſſionem peccatorum habere non poſſis, niſi per Indulgentiam Dei. Sed adde, ut credas & hoc, quòd per ipſum peccata tibi donantur. Hoc eſt teſtimonium quod perhibet Spiritus ſanctus in corde tuo, dicens, dimiſſa ſunt tibi peccata tua. Sic enim arbitratur Apoſtolus, gratis iuſtificari hominem per fidem. In hoc dicto perſpicuè & propriè citatur ſententia Eccleſiarum noſtrarum, & extant ſimilia teſtimonia apud hunc ſcriptorem.

Baſilius. Baſilius etiam proprijſſimè recitat noſtram ſententiam, in concione de Humilitate, his uerbis: Qui gloriatur, in Domino glorietur, dicens quòd Chriſtus nobis factus ſit ſapientia à Deo, iuſticia & ſanctificatio, & redemtio, ſicut ſcriptum eſt, Qui gloriatur, in Domino glorietur. Hæc eſt enim perfecta & integra gloriatio, in Deo, quando neque propter ſuam iuſticiam quiſquam effertur, ſed agnoſcit ſeſe indigere uera iuſticia, fide autem ſola in Chriſtum iuſtificari.

Cum igitur ex his quæ dicta ſunt, manifeſtum ſit, quid ſignificet uocabulum fidei, in hac propoſitione, Fide iuſtificamur; hinc intelligi poteſt pernicioſè errare Monachos, & alios, qui iubent conuerſos ad Deum dubitare an placeant Deo.

Teſtimonia contra errorē de dubitatione. Hunc uulgarem errorem de dubitatione manifeſtè refutant hæc dicta: Iuſtificati fide pacem habemus. Item, Ideo ex fide ut ſit firma promiſſio. Donec enim excruciamur dubitatione, corda fugiunt Deum, non acquieſcunt in Deo, non inuocant. Et promiſſio fit eis inanis ſonitus, quia non aſſentiuntur ei.

Poſtremò Dei mandatum eſt æternum & immotum, ut credamus filio Dei, iuxta hoc dictum, Spiritus arguet mundum de peccato, quòd non credunt in me. Item 1. Iohan. 5. Qui non credit Deo, accuſat eum mendacij.

Cauillatio aduerſariorum quòd ſit dubitandum propter noſtram indignitatem. Eſt autem inſulſa cauillatio, quòd dicunt, dubitandū eſſe propter noſtram indignitatem, non propter miſericordiam. Ideo enim edita eſt promiſſio, ideo filius Dei mediator conſtitutus eſt, quia nos indigni ſumus: et ut Pater propter ipſum paſſum, reſuſcitatum & deprecantem pro nobis, ac ueſtientem nos ſua iuſticia, certò ſit propicius huic miſeræ maſſæ, indignæ & plenæ ſordium, iuxta illud, Nulla nunc condemnatio eſt his, qui in Chriſto Ieſu ambulant.

Abſurdum eſt etiam, quòd dicunt, noſtræ indignitatis cauſa dubitandum eſſe.

eſſe. Non enim dubitandum eſt, an diſpliceat indignitas, ſed ueris gemitibus fateamur nos indignos eſſe,& apponamus promiſſionem,cui adſentiri mandatum Dei eſt.

De ſententia Eccleſ. Neſcit homo &c.

Nec rectè accommodatur ad hanc dubitationem,ſententia in Eccleſiaſte: Neſcit homo an amore uel odio dignus ſit. Amentia eſt fingere Salomonem hoc uelle, nec iuſtos, nec iniuſtos debere ſtatuere, an placeant, aut diſpliceant Deo: cum certiſſimum ſit, perſeuerantes in ſceleribus contra conſcientiam, diſplicere Deo.

Sed abducit nos Salomon à ſpectaculis externis ad uerbum Dei,quaſi dicat, Ex rebus ſecundis non ſtatuas te placere Deo, nec propter res aduerſas diſplicere. Non ideo placet Alexander, quia uincit, & magno imperio potitur. Iob in calamitate,Dauid in exilio,non ideo ſtatuant ſe abiectos eſſe à Deo,quia ſunt ærumnoſi. Non ex his euentibus, ſeu externis ſpectaculis iudicent, ſed ex uerbo Dei.Etiam in media calamitate offertur conſolatio Ezech.18.Viuo ego, nolo mortem peccatoris &c. Sic Deus dilexit mundum, ut filium unigenitum dederit,ut omnis qui credit in eum,non pereat. Iohan.3. Deniq; error de dubitatione, prorſus Ethnica imaginatio eſt, ac Euangelium abolet, & in conuerſione ueram conſolationem ijs,qui iram Dei ſentiunt,adimit.

Docendi ſunt potius homines, hanc certò uocem Euangelij eſſe, ut filio Dei credamus, ac ſtatuamus gratiam exuberare ſupra peccatum: ideoq; repugnemus dubitationi,& eluctemur,et fide eam uincamus,ut accedere ad Deum, inuocare eum,& ei gratias agere poſſimus. Hi ſummi cultus horribiliter impediuntur, quandocunq; animi concutiuntur fluctibus dubitationum, ut experientia oſtendit. Hinc perſpicuum eſt,quare decretum Tridentinæ ſynodi,quod confirmat errorem de dubitatione,taxari neceſſe ſit.

Iuſtè reprehēditur Synecdoche in propoſitionibus de fide iuſtificante.

Ex his omnibus etiam intelligi poteſt, iuſtè reprehendi ſynecdochen eorum,qui ſic interpretantur Paulum: Fide iuſtificamur,ſcilicet formata dilectione, ut ipſi loquuntur. Nam uocabulum fidei intelligunt tantum de noticia, & cogitant hanc eſſe ſententiam: Fide iuſtificamur, id eſt, præparamur ad iuſticiam,id eſt,ad cæteras uirtutes,quæ ſunt obedientia & impletio legis,Ita tantum hoc dicunt,Hominem eſſe iuſtum propter proprias uirtutes:deinde iubent dubitare, an ſit ornatus illis habitibus, de quibus loquuntur.

Oſtendimus autem ſuprà,fide ſignificari fiduciam acquieſcentem in filio Dei propiciatore, propter quem recipimur & placemus, non propter noſtras uirtutes,aut legis impletionem. Cum autem in hac ipſa conſolatione, fiducia, qua acquieſcimus in filio Dei, uerè ſit motus accenſus à Spiritu ſancto, quo uiuificatur cor, & liberatur ex æterna morte, dicitur hæc conuerſio, regeneratio, Iohan.3.Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu.

Conuerſio dicitur regeneratio.

Conuerſus fit domicilium Dei.

Et fit homo iam uerè domicilium Dei, qui eſt in eo efficax, ut Ioh. 14. dicitur:Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & Pater meus diliget eum, et ueniemus ad eum,et manſionem apud eū faciemus. Aeternus Pater,et Filius, ſpiritu ſuo ſancto uiuificant,et renouant corda,In hac conſolatione cum fide eriguntur,ſicut Paulus inquit Gal.3. Vt promiſſionē ſpiritus accipiatis per fidem.

Fides non eſt ocioſa noticia.

Non igitur loquimur de ocioſa noticia,& errant imperiti,qui exiſtimant, remiſſionem peccatorum contingere ocioſis,ſine aliquo motu animi,ſine certamine,& ſine ſenſu conſolationis in ueris doloribus,in ea ætate, quæ iam intelligere uocem doctrinæ poteſt, iuxta illud, Rom. 10. Fides ex auditu eſt, auditus

per uerbum Dei, & quia conſcientijs in pœnitentia conſolationem proponimus, non addimus hic quæſtiones de prædeſtinatione, ſeu de electione: ſed deducimus omnes lectores ad uerbum Dei, & iubemus ut uoluntatem Dei ex uerbo ipſius diſcant, ſicut ęternus Pater expreſſa uoce præcipit Matth. 17. Hunc audite. Non quærant alias ſpeculationes.

Prædicatio pœnitentiæ et promißio ſunt uniuerſales.

Certiſſimum eſt, prędicationem pœnitentiæ ad omnes homines pertinere, & accuſare omnes homines. Ita & promiſſio uniuerſalis eſt, & omnibus offert remiſſionem peccatorum, iuxta illa dicta uniuerſalia: Matth. 11. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos. Item Iohan. 3. Vt omnis qui credit in eum, non pereat. Rom. 10. Omnis qui credit in eum non confundetur. Item, Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant eum. Roman. 11. Concluſit Deus omnes ſub inobedientiam, ut omnium miſereatur.

In hanc uniuerſalem promiſſionem ſinguli ſe includant, & non indulgeant diffidentiæ, ſed luctentur ut aſſentiantur uerbo Dei, & obſequantur Spiritui ſancto, & iuuari ſe petant, ſicut dictum eſt Luc. 11. Quantò magis dabit Spiritum ſanctum petentibus?

DE LIBERO ARBITRIO.

Eſt aliqua libertas uoluntatis in præſtanda diſciplina.

IAm hic nota ſit etiam doctrina de libero arbitrio. Semper in Eccleſia homines rectè eruditi diſtinxerunt diſciplinam & nouitatem ſpiritus, quæ eſt initium uitæ æternæ: & docuerunt, in homine libertatem uoluntatis talem eſſe, ad regendos externos motus membrorum, qua etiam non renati utcunque diſciplinam, quæ eſt externa obedientia iuxta legem, præſtare poſſint.

Conuerſio ad Deum fit per Filium Dei & Spiritum ſanctum.

Sed homo nequaquam poteſt ſe liberare à peccato, & morte æterna, uiribus naturalibus; ſed hæc liberatio & conuerſio hominis ad Deum, & nouitas ſpiritualis, fit per filium Dei uiuificantem nos Spiritu ſuo ſancto, ut dictum eſt Rom. 8. Si quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Et uoluntas, accepto Spiritu ſancto, iam non eſt ocioſa.

Ac Deo gratias agimus pro hoc immenſo beneficio, quòd nobis propter Filium, & per eum dat Spiritum ſanctum, & nos ſuo Spiritu regit: & damnamus Pelagianos & Manichæos, ut hæc ſuo loco copioſius explicamus.

DE NOVA OBEDIENTIA.

Totum beneficium filij Dei inchoatur in hac uita.

TOtum beneficium filij Dei conſiderandum eſt, Ita enim uult peccatum & mortem tollere, & nos ex regno Diaboli eripere, ut prorſus abolito peccato, & deleta morte, reſtituat in nobis æternam uitam, in qua Deus nobis communicet ſapientiam, iuſticiam, & læticiam ſuam, & in qua ſit Deus omnia in omnibus.

Hoc ſummũ beneficium inchoat in hac miſera maſſa, in hac uita, ſicut ſcriptum eſt 2. Cor. 5. Superinduemur ſi tamen non nudi reperiemur. Item Matth. 10. Qui perſeuerauerit uſque in finem, hic ſaluus erit. Itaque cum accipimus remiſſionem peccatorum, & reconciliati ſumus, & obſignati Spiritu ſancto, hæc bona effundere horrendus furor eſt: ſicut deſcribuntur effundentes in parabola de domo mundata. Et in 2. Epiſtola Petri 2. dicitur, Si hi qui effugerunt contaminationes mundi, per agnitionem Domini & ſaluatoris Ieſu Chriſti, his rurſus impliciti ſuccumbunt, fiunt eis poſtrema deteriora prioribus.

Effunduntur autem hæc bona, ſi quis non retinet fundamentum, id eſt, articulos

ticulos fidei,ſiue ſciens,ſiue deceptus, impia dogmata, ſeu idola recipit. Item,ſi quis alioqui contra conſcientiam ruit.Hæ regulæ ſæpè repetitæ ſunt, ut Gal. 5. Qui talia faciunt,regnum Dei non poſſidebunt. Neceſſaria eſt igitur cura uitandi tales lapſus.

Effunditur beneficium filij Dei peccatis contra conſcientiam.

Hæc manifeſta neceſſitas,propoſita ſumma pœna,uidelicet amiſſione uitæ æternæ,ſi quos non mouet ad benè operandum,hi ſunt iam ex his de quibus dicitur 1.Iohan. 3. Qui facit peccatum,ex diabolo eſt. Item, Si quis Spiritum Chriſti non habet,hic non eſt eius.Et ſunt neceſſitatis cauſæ plures. Debitum, id eſt, ordo immutabilis, ut creaturæ Deo obtemperent: Ideò Paulus inquit Rom.8.Debitores eſtis. Item,Ne Spiritus ſanctus & fides excutiantur. Accedat et cura uitandi pœnas præſentes.Quia certiſſimum eſt,plurimos etiam electorum lapſus horribiliter puniri in hac uita, ut inquit Eccleſia apud Micheam cap.7. Iram Domini portabo, quia peccaui ei.

Neceßitas nouæ obedientiæ.

Debitum.

Cura uitandi pœnas.

Et omnium temporum hiſtoriæ horrenda exempla pœnarum continent, ut Dauid,Salomon, Manaſſes, Ioſias, Nabuchodonoſor,& alij innumerabiles duriter caſtigati ſunt. Qua in re hoc triſtiſſimum eſt, quòd in ipſis pœnis multa noua peccata cumulantur,ut in ſeditione mota contra Dauidem,in dilaceratione regni propter delictum Salomonis. Et de neceſſitate benè operandi,inquit Dominus Matth.5.Niſi abundauerit iuſticia ueſtra plus quàm Phariſæorum,non intrabitis in regnum cœlorum. Conſiderata autem neceſſitate, quæ multiplex eſt, ſequuntur hæ quæſtiones: Quæ opera ſint facienda, quomodo fieri poſſint, quomodo placeant Deo: Quæ habeant præmia, Quod ſit diſcrimen peccatorum:quæ excutiant Spiritum ſanctum,& quæ non excutiant.

QVAE OPERA FACIENDA SINT.

VVlt Deus & fidem & opera regi ſuo uerbo. Ideò tenenda eſt norma de bonis operibus,interioribus & exterioribus,quæ in iſtis præceptis Dei continetur,quæ ad nos pertinent: ſicut Ezechielis 23. dicitur, In præceptis meis ambulate.Et hæc opera interiora & exteriora fiunt cultus Dei,cum fiunt in fide,& referuntur ad hunc finem, ut Deus hac obedientia celebretur.

Norma de bonis operibus continetur in præceptis diuinis, & placent cum fiunt in fide.

Dictum eſt autem ſuprà, externam obedientiam, ſeu diſciplinam præſtare poſſe etiam non renatos:ut,honeſtè uiuit Cicero,& benè meretur de toto genere humano laboribus gubernationis: ſed mens plena eſt dubitationum de prouidentia, nec nouit, nec alloquitur uerum Deum in inuocatione, nec nouit promiſſiones,& ſemper dubitat an exaudiatur,præſertim in calamitatibus: in quibus etiam Deo iraſcitur,cogitat iniuſtè ſe adfligi, cum fuerit ciuis honeſtus, & utilis Reipublicæ.Tales tenebræ in mente ſunt magna peccata,quæ ratio ſine luce diuina non ſatis iudicare poteſt.

Oportet igitur in renatis etiam interiorem obedientiam inchoari,ueram Dei agnitionem,timorem Dei, dolores in pœnitentia, fiduciam miſericordiæ propter filium Dei promiſſæ, inuocationem, ſpem, dilectionem, læticiam in Deo, & alias uirtutes: & oportet eas referre ad debitum finem, ſcilicet, ut Deo præſtetur obedientia.

Hi ueri cultus non poſſunt præſtari ſine luce Euangelij, & ſine fide: quos aduerſarij,qui uolunt uideri eximij præcones bonorum operum,nec intelligũt, nec flagitant,cum omittunt doctrinam de fide,quæ eſt fiducia miſericordiæ,acquieſcens in filio Dei, quæ eſt præcipuum opus, & ſummus cultus Dei.

De operibus non mandatis à Deo infrà dicemus. Et regula tenenda eſt Matth.15. Fruſtra colunt me mandatis hominum. Sæpè autem in Eccleſia accidit, ut maiori cura ſeruentur humani ritus, quàm præcepta Dei: imò ut autoritas Phariſaicarum, & iniuſtarum traditionum anteferatur mandatis diuinis, ut multis ſeculis, propter iniuſtam & impiam legem de cœlibatu, præceptum Dei de uera caſtitate, horribiliter uiolatum eſt. Conſiderandum eſt igitur diſcrimen legis, de quo rurſus infrà dicemus.

Regula de operibus nõ mandatis.

QVOMODO POSSINT FIERI BONA OPERA.

Imbecillitas hominum magna et diaboli odium.

Magna eſt infirmitas hominum, & Diabolus eſt acerrimus hoſtis, qui odio Dei graſſatur in humanum genus, ac præſertim Eccleſiam Dei conatur diſſipare, quantum poteſt, ut ſcriptum eſt à Petro, Vigilate, quia aduerſarius ueſter Diabolus, tanquam Leo rugiens circumit, quærens quem deuoret. Ideò quanquam externam diſciplinam homines naturalibus uiribus utcunque præſtare poſſunt, tamen ſæpè uincuntur hac communi infirmitate. Sæpè etiam diabolus non feros homines impellit in tetra ſcelera, ut decepit Euam: impulit fratres Ioſeph, Dauidem, & alios innumerabiles. Quæ igitur poteſt eſſe diligentia, uel circumſpectio, par aſtutiſſimo hoſti?

Filius Dei depulſis diabolis ſuſtentat nos, & regit corda Spiritu ſancto

Hic teneamus dulciſſimam conſolationem: Apparuit filius Dei, ut deſtruat opera diaboli, 1. Iohan. 3. Cuſtos eſt filius Dei Eccleſiæ ſuæ, ſicut inquit: Nemo rapiet oues meas ex manibus meis. Ipſe protegit nos, & ſimul Spiritu ſuo ſancto confirmat mentes in ueris ſententijs: & ut inchoat æternam uitam, ita motus bonos, fidem, dilectionem Dei, ueram inuocationem, ſpem, caſtitatem, & alias uirtutes in cordibus accendit.

Nequaquam ſumus Pelagiani, ſed reuerenter gratias agimus Deo æterno, Patri Domini noſtri Ieſu Chriſti, & filio eius Ieſu Chriſto, & Spiritui ſancto, cum pro toto beneficio reſtitutæ ſalutis hominum, tum uerò pro hoc ipſo beneficio, quòd in Eccleſia habitat filius Dei, & eam ſua dextra contra furores diabolorum & hominum protegit, & depellit à nobis diabolos, & in hac tanta infirmitate poſtea nos ſuſtentat, & regit mentes & corda Spiritu ſuo ſancto, ut luceat in nobis uera Dei agnitio, & excitetur uera inuocatio.

Hæc beneficia nobis præſtari certò ſcimus, ſicut dulciſſimè dictum eſt apud Zachariam cap. 12. Effundam ſuper domum Dauid, & habitatores Ieruſalem, ſpiritum gratiæ & precum. Nominat ſpiritum gratiæ, quia in hac conſolatione teſtificatur filius Dei, obſignans nos Spiritu ſancto, quòd ſimus in gratia, & quòd liberemur ex doloribus inferorum. Deinde nominat ſpiritum precum, quia cum agnouimus remiſſionem peccatorum, iam non fugimus Deum, non fremimus aduerſus Deum: ſed accedimus ad eum uera fide & ſpe, petimus & expectamus ab eo auxilium, diligimus eum, & nos ei ſubijcimus: ita fit inchoatio obedientiæ.

Eodem modo inquit Dominus Iohan. 14. Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit uobis, Spiritum ueritatis. Accendit Spiritus ſanctus lucem ueritatis in mentibus, & nouos motus in cordibus, congruentes cum lege Dei. Hoc tantum donum agnoſcamus, & grati retinere ſtudeamus, & aſſiduè nos in tantis uitæ periculis iuuari petamus. Nec eſt ocioſa uoluntas, accepto Spiritu ſancto.

Voluntas non eſt ocioſa accepto Spiritu ſancto.

QVOMO-

QVOMODO PLACEAT NOVA OBEDIENTIA.

PHariſæus apud Lucam cap. 18. admiratus ſeſe, & ſibi placet, faſcinatus hac perſuaſione, quòd legi ſatisfaciat, & propter hanc qualemcunq; diſciplinam Deo placeat. Tales ſunt multi in genere humano, ſecuri propter qualemcunq; umbram diſciplinæ.

Arrogantia Phariſæi apud Lucam & aduerſariorum.

Sed horum arrogantiam ſæpè accuſat uox diuina, ut inquit Dominus Lucæ 13. Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimiliter peribitis. Et apud Iohannem, Si dixerimus, quòd peccatum non habeamus, mendaces ſumus. Ideò inanis eſt imaginatio, fingentium obedientiam placere ſua indignitate, & eſſe meritum condigni, ut loquuntur, & iuſticiam coram Deo, quæ ſit meritum uitæ æternæ.

Poſtea tamen addunt, ſemper dubitandum eſſe, an placeat obedientia: quia manifeſtum eſt, in ſingulis multum ſordium eſſe multa peccata ignorantię & omiſſionis, multos næuos non paruos.

Hic neceſſe eſt rectè erudiri conſcientias de utraq; re, de infirmitate noſtra, & de conſolatione. Neceſſe eſt in renatis eſſe iuſticiam bonæ conſcientiæ & inchoatam obedientiam, ut dictum eſt. Et tamen in hac uita, in noſtra natura, in animo & in corde, adhuc ualde multum eſt ſordium, quas illi magis cernunt & deplorant, qui plus lucis habent, ut Prophetæ & Apoſtoli, ut nota eſt Pauli querela Rom. 7. Video aliam legem in membris meis, quæ repugnat legi mentis meæ, & me captiuum facit legi peccati.

Vtrumq; uerũ eſt, & magnã eſſe infirmitatem noſtram, & oportere inchoari obedientiam.

Magna adhuc in ſingulis caligo eſt, multiplex ignorantia, & multæ triſtiſſimæ dubitationes, errores in conſilijs, orti ex diffidentia, ex falſis opinionibus, & inani ſpe: multæ uicioſæ flammæ cupiditatum, multæ neglectiones officij, fremitus & indignationes aduerſus Deum, in pœnis. Deniq; ſtupor & inſania eſt nolle fateri timorem et dilectionem Dei multò frigidiorem eſſe, quàm eſſe debebat.

Hæ confeſſiones repetitæ ſunt in Prophetarum & Apoſtolorum concionibus. Pſal. 143. Non intres in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Et in 1. Iohan. 1. Si dicimus quòd peccatum non non habeamus, nos ipſos ſeducimus, & ueritas non eſt in nobis. Hæc confeſſio neceſſaria eſt, & arrogantia taxanda.

Reprehendendus eſt etiam error aduerſariorum, qui fingunt, homines in hac uita mortali legi Dei ſatisfacere poſſe. Item qui dicunt, Malum concupiſcentiæ nobiſcum naſcens non eſſe peccatum, nec malum pugnans cum lege, ſeu uoluntate Dei. Hos errores manifeſtè refutat Paulus Rom. 7. & 8. Poſtea etiam conſolatio addenda eſt.

Errores Aduerſariorum de Lege & de peccato.

Primum ſtatuat renatus, ſe reconciliatum eſſe Deo ſola fide, id eſt, fiducia Mediatoris, & perſonam iuſtam reputari propter filium Dei mediatorem, gratis, propter ipſius Meritum. Et manet Chriſtus Deus & homo, poſtea quoq; propiciator & ſummus Sacerdos, aſſiduè pro nobis interpellans.

Summa doctrinæ Pauli de iuſtificatione & noua obedientia.

Secundò, confiteatur uero dolore, adhuc in renato multa peccata & magnas ſordes eſſe, dignas ira Dei.

Tertiò, Et tamen ſciat oportere inchoari obedientiam & iuſticiam bonæ conſcientiæ: & hanc, quanquàm procul abeſt à perfectione Legis, tamen in reconciliatis Deo placere, propter Mediatorem deprecantem pro nobis, & ſuo

merito

merito tegentem noſtras ingentes & inenarrabiles miſerias. Ita propter eum & perſona recipitur, & poſtea placent opera, & in utroq; fides lucet. Ideo Petrus inquit, Offerte hoſtias ſpirituales, acceptas Deo per Ieſum Chriſtum. Hæc conſolatio propoſita eſt in capite 8. ad Rom. Nulla nunc condemnatio eſt his, qui in Chriſto Ieſu ambulant. Et Rom. 6. Non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia.

Quomodo placeat inchoata obedientia. Ibi hoc ipſum quæritur, an placeat obedientia, cum legi non ſatisfaciat? Reſpondet Paulus, Placere, quia nō ſimus ſub lege, id eſt, damnati lege: ſed ſub gratia, id eſt, reconciliati, ſeu recepti in gratiam. Rom: 8. Quis condemnabit? Chriſtus pro nobis mortuus eſt, & reſurrexit, qui eſt ad dexteram Dei, & pro nobis interpellat, id eſt, Placent ſancti propter Filium, qui obtulit pro nobis ſuam obedientiam, & pro nobis interpellat.

Hæc dicta opponenda ſunt dubitationi, ne fides & inuocatio extinguantur. Nam dubitatio languefacit inuocationem.

Poſtquam igitur ſcimus, & neceſſariam eſſe nouam obedientiam, et auxilium nobis certō donari, & placere hanc, quanquam mutilam & mendicam obedientiam, agnoſcamus immenſam Dei miſericordiam, & pro ea gratias agamus, & ſit maior cura regendi omnes actiones, quia ſcimus, & iuuari nos, & Deo hanc obedientiam propter Filium placere. Et ſemper in conſpectu ſit hæc neceſſitas: Si effunduntur beneficia Dei, iuſtificatio & regeneratio amitti uitam æternam, iuxta illud 2. Corinth. 5. Superinduemur, ſi tamen non nudi repeֹriemur. Et Rom. 8. Si quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Ac ſemper in iuſtificatione ſimul fit inchoatio nouitatis.

Latro pendēs in cruce habet bona opera. Latro pendens in cruce, habet bona opera interiora & exteriora, dolet ſe peccaſſe, & fatetur ſe iuſtē puniri. Deinde & fide agnoſcit Saluatorem, & petit ab eo ſalutem: ideoq; audit expreſſam abſolutionem, & concionem de uita æterna, & promiſſionem, & acquieſcit in hac uoce Meſſiæ, & ſe Deo ſubijcit, & non impatienter fert ſupplicium, ſed lætatur agnitione Meſſiæ, & ſpe uitæ æternę, & Deo gratias agit, præterea ut extet ſignum confeſſionis, refutat maledicentem Chriſto.

Hęc in eo fiunt, ipſo Chriſto ſocio ſupplicij effundente Spiritum ſanctum in cor eius, qui nouam lucem & agnitionem ueram Meſſiæ, ueram fidem, inuocationem, & ueros pœnitentiæ motus dilectionem Dei, ſpem uitæ æternæ, & alias uirtutes in eo accendit.

DE PRÆMIIS.

Vita æterna donū Dei per Chriſtum, & accipitur fide ac ſpe. PAulus inquit Rom. 6. Donum Dei eſt uita æterna per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum, & reconciliati ſeu iuſtificati, ſimul ſunt cohæredes filij Dei propter ipſum, non propter propria merita: nituntur filio Dei mediatore, non noſtris meritis: & fides accipiens remiſſionem peccatorum ac iuſtificationem, & ſpes uitæ æternæ, ut expreſſe dictum eſt Iohan. 6. Hæc eſt uoluntas Patris, ut omnis credens in Filium, habeat uitam æternam. Et Rom. 5. Iuſtificati fide pacem habemus apud Deum, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem acceſſum habemus fide in gratiam hanc, in qua ſtamus, & gloriamur ſpe uitæ æternæ.

Coniungit fidem & ſpem, & adfirmat utramq; niti Mediatore, & manifeſtum eſt, ſpem non debere niti noſtris operibus, quia dictum eſt Pſal. 142. Nō iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens: ſed ut propter ſolum filium Dei

agentes

agentes pœnitentiam reputantur iuſti fide, & propter eam & per eam uiuificantur: ita propter eum, & non propter noſtra merita, donatur uita æterna: ſicut latro in cruce audit hanc promiſſionem, Hodie eris mecum in Paradiſo, Lucæ 23.

Nec ſomniandum eſt, filium Dei tantum præparationem ad uitam æternam nobis meruiſſe, aut dare, & nos poſtea noſtris operibus mereri uitam æternam: ſed ſit in conſpectu dictum dulciſſimum, Oſeæ 13. O mors ero mors tua, & peſtis tua ò inferne. Propter filium Dei, & per eum liberamur à morte æterna, & transferimur in uitam æternam: ſicut ipſe inquit, Ego uitam æternam do eis. Et 1. Iohan. 5. Qui habet Filium, habet uitam. Ac ſit ſpes certa & firma, ſicut Petrus inquit, Perfectè ſperate, id eſt, non dubia opinione, ſed firma ſpe expectate uitam æternam, uidelicet propter Mediatorem. Et rectè Auguſtinus inquit in libro meditationum: Totius fiduciæ certitudo eſt in ſanguine Chriſti.

Filius Dei non tantũ eſt preparatio ad uitam æternam.

Vtrunque certiſſimum ſit, agentem pœnitentiam propter filium Dei gratis, fide accipere remiſſionem peccatorum, & iuſtificationem, & hunc eſſe hæredem uitæ æternæ, ſicut Paulus inquit Rom. 8. Quicunque ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei: Si autem filij, hæredes Dei &c.

Et tamen ſimul uerum eſt, eos qui effundunt Spiritum ſanctum, deficientes à fide, aut ruentes contra conſcientiam, nec redeunt ad Deum per pœnitentiam, non eſſe hæredes, ſicut dicitur ad Gal. 5. Qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt. Et 1. Tim. 1. Milita bonam militiam, habens fidem, & bonam conſcientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragium fecerunt. Et Matthæi 25. Eſuriui, & non dediſtis mihi manducare. Et ibunt hi in ſupplicium æternum, iuſti autem in uitam æternam.

Perſeuerantes in peccatis cõtra conſcientiam non ſunt heredes uitæ æternæ.

Cæterum etſi uita æterna datur propter filium Dei renatis, tamen ſimul etiam eſt merces bonorum operum, ſicut dicitur Matth. 5. Merces ueſtra copioſa eſt in cœlis. Vt patrimonium eſt merces laborum filij, etiamſi propter aliam cauſam filio attribuitur.

Vita æterna datur gratis, & ſimul eſt merces.

Præterea addidit Deus bonis operibus ſuas quaſdam promiſſiones: quare & pro bonis operibus ſanctorum tribuit Deus etiam in hac uita multa ſpiritualia & corporalia bona, aliàs aliter, ut ipſi ſua inenarrabili ſapientia uidetur. 1. Tim. 4. Pietas habet promiſſiones præſentis & futuræ uitæ. Marci 10. Recipient centuplum in hac uita, ſed cum tribulatione, & poſt hanc uitam, uitam æternam. Matt. 11. Qui dederit potum uni ex minimis propter doctrinam, non perdet mercedem. Luc. 6. Date & dabitur uobis. Exod. 20. Honora patrem & matrem, ut ſis longæuus ſupra terram. Eſai. 33. Panis ei dabitur, aquæ eius erunt certæ: Regem in decore uidebunt, id eſt, pro obedientia & bonis operibus Deus dat tranquillas politias, honeſtam & placidam gubernationem &c. Eſai. 58. Frange eſurienti panem tuum, & eris ſicut hortus irriguus &c.

Promiſſiones bonorum operum.

Et notum eſt exemplum uiduæ Sareptanæ, 3. Regum. 17. Et Pſaltes dicit Pſalmo 112. Opes & diuitiæ in domo eius. Quia enim in hac mortali & ærumnoſa uita Deus Eccleſiam colligit, & uult eam eſſe honeſtam congregationem: præbet ei aliqua hoſpitia mediocria, præbet nidos pijs familijs, puerperis, educationi puerorum, propagationi doctrinæ, denique uult conſeruare generis humani ſocietatem, œconomias & politias: & quidem ideò, ut colligi Eccleſia poſſit.

Sanctorū preces efficaces.

Quare propter ſanctorum preces, & propter eorum diligentiam, & propter communem neceſſitatem, tribuit aliquando gubernationem minus turbulentam, pacem, fœcunditatem agrorum, et alia bona, ut propter Ioſeph, Naaman, Danielem, regna illa feliciora erant. Et Ieremias cap. 19. præcipit, ut exules in Babylone petant hoſpitio pacem, & ſalutarem gubernationem. Sicut etiam ſæpè propter Eccleſiæ delicta cumulantur pœnæ; ut in pœna tribus Beniamin, Dauidis, & alijs conſpicitur. Vult autem Deus intelligi hæc beneficia corpori neceſſaria, & ſciri uult ea diuinitus tribui, Vult in eis petendis exerceri fidem, ut ſuo loco copioſius dicimus. Nunc ideò hæc pauca addidimus, ut in hac confeſſione etiam extet teſtimonium in noſtris Eccleſijs, doctrinam de bonis operibus ueram & neceſſariam fideliter proponi.

DE DISCRIMINE PECCATORVM.

CVm dictum ſit, in renatis manere peccata, neceſſe eſt tradi diſcrimen. Nam ex dicto, Luc. 11. Vadit & adſumit ſeptem alios ſpiritus nequiores ſe, & ingreſſi habitant ibi, etc. & ex ſimilibus dictis, manifeſtum eſt, aliquos renatos contriſtare & excutere Spiritum ſanctum, & rurſus abijci à Deo, ac fieri reos iræ Dei, & æternarum pœnarum. Et Ezechielis 33. ſcriptum eſt: Cum receſſerit iuſtus à iuſticia ſua, & fecerit iniquitatem, morietur in ea; & cum receſſerit impius ab impietate ſua, & fecerit iudicium & iuſticiam, uiuet in ea.

Peccatum regnans & non regnans.

Neceſſe eſt igitur diſcerni peccata, quæ in ſanctis in hac mortali uita manent, nec excutiunt Spiritum ſanctum, ab alijs peccatis, propter quę homo rurſus fit reus iræ Dei & æternarum pœnarum. Et Paulus Rom. 5. diſcernit peccatum regnans, & non regnans. Et alibi inquit Rom. 8. Si ſecundum carnem uiuetis, moriemini; ſi actiones carnis ſpiritu mortificabitis, uiuetis.

Regula Pauli de diſcrimine peccatorum.

Tradit autem regulam in Epiſtola ad Timotheum, 1. Tim. 1. Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conſcientiam. Cum igitur homo non retinet fidem, ſed aliquam fundamenti partem, id eſt, aliquem articulum fidei, ſiue ſciens, ſiue errore amittit, aut Idola adprobat; ut multi qui falſis dogmatibus decipiuntur, aut non ſuſtentant ſe conſolatione fidei, ſed ſuperantur dubitatione aut deſperatione, aut uiolant ullum præceptum Dei contra conſcientiam, effundunt Spiritum ſanctum, & rurſus fiunt rei iræ Dei, & pœnæ æternæ: & niſi fiat conuerſio, tales morientes abijciuntur in æternas pœnas.

De his inquit Paulus Rom. 8. Si ſecundum carnem uiuetis, moriemini. Et 1. Corinth. 6. Nec ſcortatores, nec adulteri, nec Idolatræ &c. poſſidebunt regnum Dei. Et iuramentum Ezech. 18. clarè dicit: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. In iuramento partes duæ copulatæ ſunt, conuerſio & uita. Poſtulat Deus & quidem iuramento, conuerſionem. Quare non placent ei, retinentes propoſitum peccandi.

Complectimur aūt in hoc numero, et peccata omiſſionis adfectatæ, id eſt, adfectatam negligentiam in officio, quæ pugnat cum dicto: Hoc requiritur, ut fideles ſimus: & ignorantiam adfectatam, qualis eſt Phariſaica, & infinitæ multitudinis, quæ ueram Eccleſiæ doctrinam non ſtudet inquirere, & ignara retinet idola, aut etiam ſæuitiam adiuuat in defenſione idolorum.

Peccata in renatis.

Dictum eſt de lapſibus, quibus excutitur Spiritus ſanctus, alia ſunt peccata in renatis, retinentibus fidem & bonam conſcientiam, quæ non ſunt corruptelæ fundamenti, nec ſunt delicta contra conſcientiam; ſed ſunt reliquiæ pec-

cati ori-

cati originis, caligo, dubitationes, carnalis ſecuritas, errantes flammæ uicioſorum adfectuum, & omiſſionis, uel ignorantiæ non adfectatæ.

Hæc mala extenuant quidam, & nominant deformitates præter Legem Dei. Sed hæc cœcitas ualdè reprehendenda eſt, & utrunque conſiderandum: magnitudo mali in hac tota immundicie, quæ eſt contraria legi & uoluntati Dei, & rurſus magnitudo miſericordiæ & beneficij filij Dei, tegentis hæc triſtia & magna uulnera in hac miſera natura.

Iubet autem Paulus his malis repugnare ſpiritu, id eſt, Atticus, Scipio, frenant uicioſos affectus, ratione: ſed Ioſeph, Paulus, frenant ſpiritu, id eſt, Spiritus ſancti motibus, uero dolore, uera fide, timore Dei, & inuocatione.

Dolet Paulus ſentiens dubitationes, aut alios errantes motus: & fide ſtatuit, hanc immundiciem tegi à Mediatore, & timore Dei ſe reprimit, ne obtemperet iræ, aut alijs errantibus motibus: Et ſimul inuocat Deum, & petit auxilium: Cor mundum crea in me Deus, Pſal. 51.

Cum hoc modo repugnamus prauitati, quæ adhuc reliqua eſt in renatis, teguntur hæc mala, & dicitur peccatum non regnans, ſeu ueniale: & non effunditur Spiritus ſanctus. Hanc doctrinam de diſcrimine peccatorum, ueram, perſpicuam, & Eccleſiæ neceſſariam eſſe, manifeſtum eſt. De qua tamen quales labyrinthi diſputationum ſint in libris aduerſariorum, multi norunt.

Poſtquam uerò breuiter expoſuimus ſummam doctrinæ de iuſtificatione, nunc & argumenta, quæ contra hanc ſententiam obijciuntur, explicanda & refutanda erant. Sed quia alij alia obijciunt, confeſſionem noſtram recitauimus, & offerimus nos ad longiores explicationes in ſingulis membris confeſſionis.

DE ECCLESIA.

VVlt Deus intelligi, genus humanum non caſu naſci, ſed à Deo conditum eſſe: & conditum non ad æternum exitium, ſed ut colligat ſibi in genere humano Eccleſiam, cui in omni æternitate communicet ſuam ſapientiam, bonitatem & lætitiam. Et uult conſpici Filium, propter quem & per quem inenarrabili ſapientia & immenſa miſericordia hanc miſeram naturam hominum reſtituit. Ideo ſemper in genere humano cœtum eſſe uoluit, cui tradidit doctrinam de Filio, & in quo Filius ipſe inſtituit & conſeruauit miniſterium cuſtodiendæ & propagandæ eius doctrinæ, per quam & efficax fuit, eſt & erit. Et multos ad ſe conuertit, ſicut manifeſtè inquit Paulus Roman. 1. Euangelium eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti.

Genus humanum conditum ut ex eo colligatur Eccleſia.

Sed mirandum & dolendum eſt, maximam partem generis humani, horribili furore contemnere uocem & teſtimonia Dei, & filium Dei: & in ipſo cœtu, qui nomen habet Eccleſiæ, multas dilacerationes ſemper factas eſſe, & ueram Eccleſiam ab externis & domeſticis hoſtibus oppugnatam eſſe. Hæc diſſidia cum homines intuentur, & quidem uident imperijs, multitudine & gloria antecellere eos, qui alias doctrinas pugnantes cum Euangelio amplectuntur, dubitant an ſit aliqua Dei Eccleſia, quæ nam, & qualis, & ubi ſit.

Ac prophanis dijudicatio difficilis eſt: ſed uera Eccleſia ſcit ex teſtimonijs diuinis, unde ſint tanti hominum furores, & inter eos tamen ſeruari Eccleſiam Dei: & diſcernit eam à cæteris gentibus, & ſcit quænam, qualis, & ubi ſit.

Vt igitur contra has dubitationes magis confirmarentur omnes ſancti,

articulus in Symbolo propoſitus eſt: Credo eſſe Eccleſiam ſanctam catholicam.

Semper eſt & erit aliqua uera Eccleſia.

Hac profeſſione adfirmamus, non abiectum eſſe totū genus humanum à Deo, ſed eſſe, & manſuram eſſe aliquam ueram Eccleſiam, ratas eſſe Dei promiſſiones, adhuc regnare filium Dei, recipere & ſaluare inuocantes. Et hac erecti conſolatione, Deo gratias agimus, & eum inuocamus: & petimus, accipimus, & expectamus æterna bona.

Propter hanc commonefactionem & conſolationem articulus in ſymbolo recitatur, cum quidem hæc ipſa doctrina de conſeruatione Eccleſiæ, ſæpiſſimè repetita ſit in concionib. diuinis: ut Eſaiæ 59. Hoc eſt fœdus meum cum eis, dicit Dominus, Spiritus meus qui eſt in te, & uerba mea quæ poſui in ore tuo, non recedent ab ore tuo, nec ab ore ſeminis tui, dicit Dominus, deinceps & in ſempiternum. Et Dominus inquit Matth. 28. Ego uobiſcum ſum omnibus diebus, uſq; ad conſummationem ſeculi. Eſt & hęc dulcis conſolatio, quòd non alibi ſint hæredes uitæ æternæ, niſi in cœtu uocatorum, iuxta illud Rom. 8. Quos elegit, hos & uocauit.

Non uagentur animi, intuentes hoc lacerum corpus Eccleſię, & ſomniantes fortaſſis alibi aliquos qui ignorant Euangelium, tamen eſſe ſanctos & domicilium Dei, Fabium, Scipionem, Ariſtidem, & ſimiles. Sed huc refer oculos. In hoc cœtu uocatorum certò ſcias aliquos electos eſſe, & ad hunc cœtum te adiungito, confeſſione & inuocatione. Sicut dicit Pſalm. 26. Vnum petij à Domino, hoc requiro, ut habitem in domo Domini, omnibus diebus uitæ meæ, ut uideam uoluntatem Domini, & uiſitem templum eius.

Eccleſia non eſt idea Platonica.

Non igitur de Eccleſia, tanquam de Idea Platonica loquimur: ſed Eccleſiam monſtramus, quæ conſpici & exaudiri poteſt, iuxta illud Pſalm. 18. In omnem terram exiuit ſonus eorum. Vult exaudiri Filium æternus Pater, in toto genere humano, ſicut inquit Matth. 17. Hunc audite. Et Pſalm. 2. Ego conſtitui Regem meum in monte Sion, prædicabo præceptum: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, Ego hodie genui te, Et nunc reges intelligite &c.

Eccleſia uiſibilis quæ ſit, & qualis & ubi ſit.

Dicimus igitur, Eccleſiam uiſibilem in hac uita cœtum eſſe amplectentium Euangelium Chriſti, & rectè utentium Sacramentis, in quo Deus per miniſterium Euangelij eſt efficax, & multos ad uitam æternam regenerat. In quo cœtu tamen multi ſunt non ſancti, ſed de uera doctrina conſentientes: ut Mariæ tempore erant Eccleſia, Zacharias, Simeon, Ioſeph, Eliſabeth, Maria, Anna, Paſtores, & alij multi, qui de pura doctrina conſentiebant, & audiebant non Saducæos aut Phariſæos, ſed Zachariam, Simeonem, Annam, Mariam, & ſimiles &c. Nam etiam cum ualde exiguus cœtus eſt, tamen Deus aliquas reliquias ſeruat, quarum uox & confeſſio exauditur, & ſubinde miniſterium inſtaurat, iuxta illud Eſaiæ 1. Niſi Dominus reliquiſſet nobis ſemen, ſicut Sodoma eſſemus &c.

Itaq; quæ ſit Eccleſia, & qualis ſit, & ubi ſit, hæc deſcriptio indicat, ſumta ex manifeſtis teſtimonijs diuinis. Nihil dubium eſt, Eccleſiam alligatam eſſe ad Euangelium, ut Paulus inquit Galat. 1. Si quis aliud Euangelium docet, anathema ſit. Et Ioh. 10. Oues meæ uocem meam audiunt. Et Ioh. 14. Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & Pater meus diliget eum, & ueniemus ad eum, & manſionem apud eum faciemus. Et Ioh. 17. Sanctifica eos in ſermone tuo, ſermo tua eſt ueritas.

Non ſunt igitur membra Eccleſię Dei, etiamſi titulum et imperia tenent,

Saducęi, Phariſęi, & ſimiles, Pontifices, et alij, qui aliam doctrinam proponunt, diſſentientem ab Euangelio, & ſtabiliunt idola pertinaciter.

Non ſunt membra Eccleſiæ hoſtes doctrinæ.

Manifeſtum eſt autem, aliud genus doctrinæ, diſſentiens ab Euangelio, aduerſarios tradere & propugnare, qui docent legem Dei impleri obedientia noſtra in hac uita, & hanc obedientiam mereri remiſſionem peccatorum. Item, hac obedientia homines iuſtos eſſe coram Deo: Item, prauam concupiſcentiam non eſſe peccatum, nec malum pugnans cum lege Dei.

Doctrina aduerſariorum contraria Euangelio.

Item, dubitandum eſſe conuerſis, an ſint in gratia, & hanc dubitationem non eſſe peccatum. Item, Inuocandos eſſe homines mortuos. Item, Cultus Dei eſſe diſcrimina ciborum, uota Monaſtica & alios ritus ſine mandato Dei electos. Item, Oblationem in Miſſa mereri facienti & alijs, uiuis & mortuis, remiſſionem peccatorum & alia. Item alias prophanationes Sacramenti multiplices & horrendas.

Item, Epiſcopos poſſe inſtituere cultus Dei, & peccata mortalia eſſe uiolationem cultuum, qui ab eis iuſtituuntur. Item, Poſſe legem de cœlibatu imponere ulli ordini hominum. Item, Enumerationem ſingulorum delictorum neceſſariam eſſe ad remiſſionem peccatorum. Item, Satisfactiones Canonicas, compenſationes eſſe pœnarum purgatorij.

Item, Synodos, in quibus ſoli Epiſcopi dicunt ſententias, non poſſe errare. Item, Qui conſecrant olea, & alias res ſine mandato diuino, & tribuunt eis uim diuinam contra peccata & diabolos, & morbos. Item, Qui inuocationes ad certas ſtatuas adprobant, quaſi ibi plus ſit auxilij. Item, Qui interficiunt homines honeſtos, tantum quia hos errores improbant, & ueritatem profitentur.

Hæc cum ſint palàm Ethnica & Idolatrica, manifeſtum eſt, defenſores eorum non eſſe membra Eccleſiæ, ſed dominari, ſicut Phariſæi & Saducæi dominabantur. Interea tamen fuerunt, ſunt & erunt Eccleſia Dei, homines retinentes fundamentum, etiamſi alij plus, alij minus lucis habuerunt, habent, & habebunt, 1. Corint: 3. Et interdum etiam ſancti ſtipulas extruunt ſupra fundamentum, cum præſertim in hac temporum miſeria multis, qui habent initia fidei, non concedatur, ut erudiri, & cum doctioribus colloqui poſſint. Hi ſunt tamen in eorum numero, quibus iubet Deus parci: Ezech: 9. Qui gemunt & dolent, propterea quòd errores ſtabiliuntur.

Præcipuè igitur ex uoce doctrinæ iudicandum eſt, & iudicari poteſt, quæ & ubi ſit uera Eccleſia, quæ uoce ueræ doctrinæ, deinde & legitimo uſu Sacramentorum ab alijs gentibus diſcernitur: & quæ ſit uox ueræ doctrinæ, oſtendūt ipſa ſcripta Prophetica & Apoſtolica, & Symbola. In his non eſt ambigua doctrina de fundamento, uidelicet de articulis fidei, de eſſentia & uoluntate Dei, de Filio redemtore, de Lege, de promiſſionibus, de uſu Sacramentorum, de miniſterio. Et manifeſtum eſt, nulli creaturæ, non angelis, non hominibus conceſſum eſſe, mutare doctrinam à Deo traditam.

Vox diuina oſtendit quæ ſit uera Eccleſia.

Qualis autem ſit Eccleſia oſtendit filius Dei inquiens Iohan: 18. Regnum meum non eſt de hoc mundo. Item, Sicut Pater meus miſit me, ſic ego mitto uos. Colligitur uoce miniſtrorum Euangelij æterna Eccleſia Deo. Hoc immenſum beneficium Dei agnoſcere, & grati celebrare debemus.

Quanquam autem Eccleſia eſt cœtus, qui conſpici & exaudiri poteſt, tamen diſcernendus eſt ab imperijs politicis, ſeu gerentibus gladium. Nec iure diuino Epiſcopi habent poteſtatem gladio puniendi non obedientes, nec imperio

Eccleſia diſcernenda à politijs.

perio mundi occupandi,& tamen in ea ordo eſt,iuxta illud: Aſcendit,dat dona hominibus, Apoſtolos,Prophetas,Euangeliſtas,Paſtores & Doctores, Eph.4.

Filius Dei ſummus Sacerdos Eccleſiæ. Filius Dei eſt ſummus Sacerdos,unctus ab æterno Patre, qui ut non funditus intereat Eccleſia, miniſtros Euangelij ei attribuit, partim à ſe immediatè uocatos,ut Prophetas & Apoſtolos,partim uocatione humana electos. Nam & Eccleſiæ electionem adprobat,& immenſa bonitate efficax eſt, etiam ſonante Euangelio per electos ſuffragijs,aut nomine Eccleſiæ.

Retinemus igitur & in noſtris Eccleſijs publicum ritum ordinationis, quo commendatur miniſterium Euangelij uiris electis, quorum mores & doctrinam prius exploramus.

Et de dignitate miniſterij fideliter docemus Eccleſias. Nihil dici maius poteſt, quàm quòd filius Dei inquit Iohan.6. Sicut Pater meus miſit me, ſic & ego mitto uos.Oſtendit & quæ mandata det,prædicate Euangelium: & adfirmat, ſe per uocem illorum efficacem fore, ſicut Pater oſtendit ſe efficacem eſſe per Filium.

Proponimus & mandata Dei Lucæ 10. Qui uos audit,me audit: qui uos ſpernit &c.Item Hebr.13.Obedite præpoſitis ueſtris. Nec tamen hæc dicta regnum cōſtituunt extra Euangelium, ſed obedientiam præcipiunt,debitam uoci Euangelij: & ad miniſterium hæc pertinent,docere Euangelium,adminiſtrare Sacramenta, uocem Abſolutionis impertire petentibus, qui non perſeuerant in manifeſtis delictis, ordinare miniſtros Euangelij ritè uocatos & exploratos,exercere iudicia Eccleſiæ legitimo modo: de ijs qui manifeſtorum criminum in moribus aut doctrina rei ſunt,et contra contumaces,ſententiam excommunicationis ferre,& conuerſos rurſus abſoluere & recipere. Hæc ut ritè fiant, etiam Conſiſtoria in Eccleſijs noſtris conſtituta ſunt.

Diximus autem in deſcriptione Eccleſiæ, multos in hac uiſibili Eccleſia eſſe non ſanctos, qui tamen externa profeſſione ueram doctrinam amplectuntur: quia Donatiſtas improbamus, qui finxerunt, miniſterium eorum qui non ſunt ſancti, non eſſe efficax. *Contra Donatiſtas.*

Contra Anabaptiſtas. Improbamus & colluuiem Anabaptiſticam, quæ finxit Eccleſiam uiſibilem,in qua omnes ſint ſancti, Ac fatemur,de Eccleſia uiſibili in hac uita ſentiendum eſſe,ſicut inquit Dominus Matth.13. Simile eſt regnum cœlorum ſagenæ miſſæ in mare, qua boni & mali piſces colliguntur. Sed tamen hi qui fiunt hoſtes ueræ doctrinæ,deſinunt eſſe membra huius uiſibilis congregationis, iuxta hoc dictum Galat. 1. Si quis aliud Euangelium docet, anathema ſit.

DE SACRAMENTIS.

Sacramenta. DIſcernunt Eccleſiam à cæteris gentibus, & ritus quidam diuinitus inſtituti, qui nominantur uſitatè Sacramenta: ut Baptiſmus, & Cœna Domini: quæ tamen non ſunt tantum ſigna profeſſionis, ſed multò magis (ut uetuſtas dixit) ſigna gratiæ, id eſt, ſunt ceremoniæ additæ promiſſioni Euangelij de gratia,id eſt, de gratuita remiſſione peccatorum, & de reconciliatione,& de toto beneficio redemtionis: quæ ita inſtituta ſunt, ut ſinguli eis utantur,quia ſunt pignora & teſtimonia,quæ oſtendunt,ad ſingulos pertinere beneficia in Euangelio promiſſa. Nam uox Euangelij generalis eſt. Hanc teſtatur hic uſus,pertinere ad ſingulos,qui Sacramentis utuntur.

DE BAPTISMO.

Baptiſmus eſt integra actio, uidelicet merſio & uerborum pronunciatio: Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. In his uerbis ſummam doctrinæ Euangelij comprehenſam, ſæpè enarramus. Ego baptizo te, id eſt, ego teſtificor hac merſione te ablui à peccatis, et recipi iam à uero Deo, qui eſt pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui te per Filium Ieſum Chriſtum redemit, & ſanctificat te Spiritu ſancto. In huius ueri Dei nomen, id eſt, inuocationem, te baptizo, quem agnoſces & inuocabis, & diſcernes ab omnibus commentitijs numinibus: & certò ſtatues tibi tribui beneficia, quæ in Euangelio promiſit, te eſſe membrum Eccleſiæ Dei, quæ per Filium redemta eſt, & ſanctificatur à Spiritu ſancto. *Baptiſmus quàlis actio.*

Hunc intellectum huius fœderis teneant hi, quorum ætas iam doctrinæ capax eſt: & hac teſtificatione confirmati, credant ſibi remitti peccata, & ſe uerè eſſe membra Eccleſiæ Dei, & uera fide uerum Deum inuocent: ſicut Abraham cogitans de Circumciſione, intuebatur promiſſionem uenturi Seminis, Intelligebat ſe membrum eſſe Eccleſiæ Dei, & tolli maledictionem à ſe quoq; per hoc ſemen, de quo dictum erat in promiſſione Gen. 12. In ſemine tuo benedicentur omnes Gentes.

Sic & Petrus docet, Baptiſmum eſſe ſtipulationem bonæ conſcientiæ erga Deum, per reſurrectionem Ieſu Chriſti, qui eſt ad dexteram Dei. Nominatim ait eſſe ſtipulationem, qua Deus tecum fœdus facit, & te ſanatis uulneribus tuę conſcientiæ recipit: & tu uiciſſim cum Deo facis fœdus, ut hunc uerum Deum inuoces, & credas te per filium Dei reſuſcitatum ex morte, & regnantem, ſaluari. *Teſtimonium Petri de Baptiſmo.*

Ita efficax eſt in te hic Filius Dei, ſedens ad dexteram æterni Patris, ſicut & Paulus inquit ad Galat: 3. Qui baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Et dari Spiritum ſanctum in baptiſmo, adfirmat ad Titum 3. cum ait, Per lauacrum regenerationis, & renouationis per Spiritum ſanctum. Et in Iohanne capite 3. dicitur, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non poteſt intrare in regnum cœlorum. *Chriſtus efficax per baptiſmum.*

Docemus igitur, neceſſarium eſſe baptiſmum: & ſemel tantum baptizamus ſingulos, ſicut circumciſio ſemel tantum in ſingulis fiebat: ſed doctrinam de ſignificatione & fœdere mutuo utiliſſimam, ſæpè commemoramus. *Neceſſarius eſt baptiſmus.*

Retinemus & infantium baptiſmum: quia certiſſimum eſt, promiſſionem gratiæ ad infantes etiam pertinere, & ad eos tantum qui Eccleſiæ inſeruntur. Quia de his dictum eſt Matth. 10. Sinite paruulos ad me uenire, quia talium eſt regnum cœlorum. Et Origenes ſcribit in 6. capite ad Romanos, Eccleſiam ab Apoſtolis accepiſſe morem baptizandi infantes. Nec iudicamus hunc morem tantum ocioſam ceremoniam eſſe, ſed uerè tunc à Deo recipi & ſanctificari infantes: Quia tunc inſeruntur Eccleſiæ, ac ad tales promiſſio pertinet. Extant autem de hac re multa ſcripta in noſtris Eccleſijs edita, quibus refutantur Anabaptiſtæ.

DE COENA DOMINI.

ET Baptiſmus, & Cœna Domini ſunt pignora & teſtimonia gratiæ, ut antea dictum eſt, quæ de promiſſione & tota redemtione nos commonefaci-

unt, & oſtendunt beneficia Euangelij ad ſingulos pertinere, qui his ritibus utuntur. Sed tamen hoc diſcrimen eſt: per baptiſmum ſinguli inſeruntur Eccleſiæ, ſed cœnam Domini ſimul etiam uoluit Dominus eſſe neruum publicæ congregationis. Vult enim Deus miniſterium Euangelij publicum eſſe, non uult in latebris tantum incluſam teneri Euangelij uocem, ſed exaudiri eam, uult ſe agnoſci & inuocari à toto genere humano: Ideò uult publicos & honeſtos eſſe congreſſus, & in his uult ſonare Euangelij uocem, uult ſe ibi inuocari & celebrari. Vult etiam hos ipſos congreſſus, teſtes eſſe confeſsionis & ſeiunctionis Eccleſiæ Dei, ab aliarum gentium ſectis & opinionibus.

Diſcrimen Baptiſmi & Cœnæ Domini.

Conuenit Ioannis Epheſi cum ſuo cœtu, & docet Euangelium, & uſu ſacramenti totus cœtus oſtendit ſe hanc doctrinam amplecti, & hunc Deum inuocare, qui Euangelium tradidit, & ſeiunctum ſe eſſe à Dianę, Iouis, & aliorum idolorum cultoribus. Vult enim Deus conſpici & audiri ſuam Eccleſiam in mundo, & uult ſeiunctam eſſe multis publicis ſignis à reliquis gentibus. Sic haud dubiè ſuos cœtus habuerunt primi parentes, Adam, Seth, Enoch, Noë, Sem, Abraham: & deinceps politia Iſraël habuit multos ritus, ut ſeiunctio illa à gentibus eſſet conſpectior.

Addidit etiam Dominus peculiarem promiſsionem congregationi Matth. 18: Vbi duo aut tres congregati ſunt in nomine meo, ero in medio eorum. Item Matth. 18: Quidquid petent conſentientes, fiet eis. Et in Pſal. 149: Laus eius in Eccleſia ſanctorum.

Promiſsio congregationi addita.

Sintq́ promiſsiones, in quibus Deus adfirmat ſe Eccleſiam ſeruaturum eſſe, eò dulciores, quia intelligimus eum publicum miniſterium in congreſsibus honeſtis conſeruare & reſtituere: ſicut & in ipſis uerbis cœnæ incluſa eſt hæc promiſsio, cum iubet annunciari mortem Domini & hanc cœnam diſtribui donec uenerit. Matth. 26.

Vt igitur reuerentia maior ſit in huius Sacramenti uſu, ueræ cauſæ inſtitutionis cogitentur, quæ ad publicam congregationem, & ad ſingulorum conſolationem pertinent.

Quatuor cauſæ, cur Cœnæ Dominicæ ſumtio debeat eſſe publica.

Prima cauſa eſt: Filius Dei uult in publica & honeſta congregatione ſonare uocem Euangelij. Huius congregationis uinculum uult eſſe hanc ſumtionem, quæ ſumma reuerentia facienda eſt, cum ibi teſtimonium exhibeatur mirandæ ſocietatis Domini & ſumentium, de qua reuerentia Paulus loquitur 1. Corinth. 11. inquiens, Qui ſumit indignè, reus erit corporis & ſanguinis Domini.

Secunda, uult & concionem, & ipſum ritum prodeſſe ad conſeruationem & propagationem memoriæ paſsionis, reſurrectionis, & beneficiorum ſuorum.

Tertia, uult quemlibet ſumentem hoc teſtimonio ſingulariter confirmare, ut ſtatuat ad ſe pertinere beneficia Euangelij, cum concio ſit communis, & hoc teſtimonio, hac ſumtione oſtendit te ipſius membrum eſſe, & te ablutum eſſe ſanguine ſuo, & facere ſe hoc fœdus tecum, Manete in me, & ego in uobis. Item, Ego in eis, & tu in me.

Quarta, uult hanc publicam ſumtionem, confeſsionem eſſe, qua oſtendas quod doctrinæ genus amplectaris, cui cœtui te adiungas. Vult & gratias agi publicè & priuatim in hac ipſa ceremonia Deo æterno Patri, Filio, & Spiritui ſancto,

ſancto, cum pro cęteris beneficijs, tum nominatim pro hoc immenſo beneficio redemtionis & ſaluationis. Vult & ipſis Eccleſię membris inter ſeſe uinculum eſſe mutuæ beneuolentiæ. Ita multi fines concurrunt.

Harum maximarum cauſarum commemoratione inuitantur homines ad ſacramenti reuerentiam & uſum. Et docemus, quomodo proſit uſus. Apertè damnamus portentoſum errorem Monachorum, qui ſcripſerunt, ſumtionem mereri remiſſionem peccatorum, & quidem ex opere operato, ſine bono motu utentis. Hæc Phariſaica imaginatio pugnat cum dicto Habacuc 2. Iuſtus fide ſua uiuet. Sic igitur erudimus Eccleſiam, acceſſuros ad Cœnam Domini oportere pœnitentiam, ſeu conuerſionem adferre, & accenſa iam fide in cogitatione de morte & reſurrectione, & beneficijs filij Dei, quærere hic confirmationem huius fidei: quia in uſu Sacramenti fit teſtificatio, quæ oſtendit, ad te quoqꝫ pertinere beneficia filij Dei. Fit & teſtificatio, quòd te ſibi membrum adiungat, & quòd ſit in te, ſicut dicit: Ego in uobis &c. Iohan: 17.

Errores Monachorum de ſumtione Cœnæ.

Monemus etiam, ne exiſtiment propter hoc opus, ſeu hanc obedientiam remitti peccata, ſed ut fiducia intueantur mortem & meritum filij Dei, & reſurrectionem eius. Et ſtatuant propter ipſum nobis peccata remitti, & uelle eum hanc fidem hac commonefactione & teſtificatione confirmari. Cum hoc modo fides, conſolatio, gaudium conſcientiæ, & gratiarum actio creſcunt, prodeſt ſumtio. Nec admittuntur ulli ad communionem, niſi prius à Paſtore aut collegis eius auditi ſunt, & abſoluti. In hac exploratione interrogantur, & ſæpè erudiuntur rudiores, de tota doctrina: & deinde abſolutio promulgatur.

Docentur etiam homines, Sacramenta eſſe actiones diuinitus inſtitutas, & extra uſum inſtitutum res ipſas non habere rationem Sacramenti, ſed in uſu inſtituto in hac communione uerè & ſubſtantialiter adeſſe Chriſtum, & uerè exhiberi ſumentibus corpus & ſanguinem Chriſti: Chriſtum teſtari quòd ſit in eis, & faciat eos ſibi membra, & quòd abluerit eos ſanguine ſuo, ſicut & Hilarius inquit: Hæc accepta & hauſta efficiunt, ut & nos in Chriſto, & Chriſtus in nobis ſit.

Sacramenta ſunt actiões diuinitus inſtitutæ.

In ipſo autem ritu ſeruamus morem uſitatum uniuerſæ Eccleſiæ ueteris, Latinæ & Græcæ. Non fiunt priuatæ Miſſæ, hoc eſt, tales in quibus non fiat diſtributio corporis & ſanguinis Chriſti: ſicut nec uetus Eccleſia aliquot ſeculis poſt Apoſtolos, tales Miſſas habuit: ut deſcriptiones ueteres apud Dionyſium, Epiphanium, Ambroſium, Auguſtinum, & apud alios oſtendunt. Et Paulus 1. Corint. 11. expreſsè iubet, ſimul fieri multorum communionem.

Ritus quos Eccleſiæ noſtræ ſeruant in diſtributione Cœnæ.

Itaqꝫ in publica & honeſta congregatione recitantur aut cauuntur precationes, & Symbolum & lectiones diſtributæ in dies feſtos uſitato more. Deinde fit concio de beneficijs Filij Dei, & de aliqua doctrinæ parte, ut ſeries temporum præbet argumentum. Poſtea recitat Paſtor gratiarum actionem, & precationem pro uniuerſa Eccleſia, pro poteſtatibus, & de præſenti neceſſitate: & orat Deum, ut propter Filium, quem uoluit fieri uictimam pro nobis, remittat nobis peccata, & nos ſaluet, & colligat & ſeruet Eccleſiam.

Deinde recitat uerba Chriſti, de Cœnæ inſtitutione, & ſumit ipſe, diſtribuit ſumentibus integrum Sacramentum: Qui reuerenter accedunt, antea explorati & abſoluti, & ibi ſuas preces ad publicas adiungunt. Ad extremum rurſus recitatur gratiarum actio.

Hunc ritum & hanc communionem plurimum congruere cum ſcriptis Apoſtolorum,& cum conſuetudine ueteris Eccleſiæ,ferè uſq; ad Gregorij ætatem, norunt omnes non prorſus ignari antiquitatis: quod cum ita ſit, probanda, non improbanda eſt noſtrarum Eccleſiarum conſuetudo: ſed aduerſarij improbantes noſtram conſuetudinem,defendunt multos errores, alij magis teſtros,alij nouis iam artificijs fucatos.

Opinio de oblatione in Miſſa Phariſaica & Ethnica.

Multi ante hoc tempus ſcripſerunt, fieri oblationem in Miſſa pro uiuis & mortuis, & mereri eam facienti & alijs remiſſionem peccatorum ex opere operato. Et hæc plurimorum perſuaſio fuit,& adhuc eſt ſimilis Phariſaicæ & Ethnicæ. Nam eodem modo Phariſæi & Ethnici ſomniabant ſe ex opere operato mereri ſibi & alijs remiſſionem peccatorum, pacem, & alia multa bona. Aut etiãſi qui minus cæci uerecundius loquebantur,& dicebant mereri ea non ſine bono motu ſacrificantis, tamen ſacrificia ipſa fingebant eſſe merita & precium. Hac opinione cumulabantur ſacrificia, & creſcebant aucupia quæſtus, Talis eſt Miſſarum mercatus,& prophanatio Cœnæ Domini,ferè in toto orbe terrarum.

Obedientia filij Dei unicum fuit ſacrificiũ propiciatorium.

Vult autem Deus uicioſos cultus taxari & aboleri. Ideò uocem diuinam ſimpliciter & uerè proponimus,quæ errores illos damnat. Ac toto pectore adfirmamus coram Deo & tota Eccleſia,in cœlo & in terra,tantum fuiſſe unicum ſacrificium propiciatorium, ſeu quo ira æterni Patris aduerſus genus humanũm placata eſt: ſcilicet, Totam filij Dei domini noſtri Ieſu Chriſti crucifixi & reſuſcitati obedientiam. Hic unicus eſt agnus, qui tollit peccata mundi, Ioh: 1. De hoc unico ſacrificio dictum eſt Hebr.10. Vnico ſacrificio conſummauit in perpetuum eos,qui ſanctificantur.

Fides ſingulis applicat ſacrificiũ Chriſti.

Et hoc ſacrificium ſingulis ſua fide applicatur, cũ audiũt Euangelium,& ſacramentis utuntur, ut Paulus inquit Rom.3. Quem poſuit propiciatorem in ſanguine per fidem.Et Habac.2. Iuſtus fide ſua uiuet. Et in 1.Pet.1. Sanctificati ſpiritu,ad obedientiam & conſperſionem ſanguinis Ieſu Chriſti. Cætera ſacrificia in ueteri Teſtamento fuerunt typica, de quibus ſuo loco copioſius dicitur.

Typica & εὐχαριστικὰ ſacrificia.

Et nequaquam merebantur remiſſionem peccatorum: & omnes iuſticiæ ſanctorum omnibus temporibus, fuerunt, ſunt, & erunt ſacrificia laudis, ſeu εὐχαριστικὰ, quæ non merentur facienti aut alijs remiſſionem, ſed ſunt cultus debiti in ſingulis,& placent propter Mediatorem & ſummum Sacerdotem filium Dei: ut dicitur ad Hebræos capite decimo tertio: Per ipſum offerimus ſacrificium laudis ſemper Deo. Hanc eſſe immotam & æternam ueritatem, manifeſtiſſimum eſt.

Quòd uerò citantur contra tam claram lucem ueritatis, centones, quos nominant Canones Miſſæ,etiam manifeſtum eſt diſſimiles eſſe Canones Græcos & Latinos. Et Græcos ipſos diſſentire inter ſeſe de re maxima, & in Latino Canone apparet,paulatim adſutas eſſe lacinias ab ignotis autoribus.

Veteri Eccleſiæ quid ſacrificium ſit & oblatio.

Vetus Eccleſia utitur nominibus ſacrificij & oblationis: ſed intelligit totam actionem,precationes,ſumtionem, recordationem,fidem, confeſſionem,& gratiarum actionem. Hæc tota actio interior & exterior, in quolibet conuerſo ad Deum, & in tota Eccleſia, eſt reuera ſacrificium laudis, ſeu εὐχαριστικὸν, & λογικὴ λατρεία. Et cum inquit Dominus Iohannis quarto: Veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & ueritate: adfirmat in nouo Teſtamento non præ-

cipi

cipi externa ſacrificia, quæ fieri neceſſe ſit, etiamſi in corde nulli ſint motus Spiritus ſancti, ſicut in lege neceſſe erat ceremoniam paſchatos ſeruari.

Sed de Cœna Domini dicitur 1. Corinth. 11. Probet ſe unuſquiſq; &c. Ita prodeſt utenti Cœna Domini, cum adfert pœnitentiam & fidem, & non prodeſt ei alienum opus. Præterea de mortuis manifeſtum eſt, totum hoc ſpectaculum pugnare cum uerbis inſtitutionis Cœnę, in quibus dicitur: Accipite, manducate &c. Hoc facite in mei recordationem. Quid hoc ad mortuos, uel abſentes? Et tamen in magna parte Europæ plurimum Miſſarum fit pro mortuis. Magna etiam multitudo prorſus ignorans quid agat, legit Miſſas propter mercedem.

Cœna Domini non pertinet ad mortuos.

Cum autem hæc omnia manifeſtè ſint impia, facere oblationem, ut loquuntur, ut mereatur uiuis & mortuis: aut facere neſcientem quid agat: horribiliter peccant, qui hæc ſcelera retinent & defendunt. Et cum ritus extra uſum inſtitutum non habeat rationem Sacramenti, qualis ibi fiat idolorum cultus, cogitent pij & eruditi.

Eſt & manifeſta prophanatio, partem Cœnæ Domini circumgeſtare, & adorare: ubi prorſus transfertur pars ad uſum, toto genere diuerſum ab inſtitutione, cum textus dicat: Accipite, manducate: cum quidem & recens ſit hoc ſpectaculum.

Prophanatio Cœnæ in adoratione & circumgeſtatione panis.

Poſtremò quales ſunt mores plurimorum ſacrificulorum & Monachorum in tota Europa, qui non curant hoc dictum: Probet ſe unuſquiſq;? Item, Quicunq; indignè ſumit, reus erit corporis & ſanguinis Domini, 1. Cor. 11. Hęc cuiq; per ſe nota ſunt.

Mores ſacrificulorum offerentium.

Etſi autem Pontifices & hypocritæ, qui præſtigias quærunt ad hæc mala ſtabilienda, rident has querelas, tamen certiſſimum eſt, Deum horribiliter iraſci his ſceleribus: ſicut in Iſraël iraſcebatur ſacrificiorum profanationibus. Et uidemus iræ exempla manifeſta. Tot regnorum ruinas, uaſtationem orbis terrarum quam faciunt Turcæ, confuſiones opinionum, & multas triſtiſſimas diſſipationes Eccleſiarum.

Deus horribiliter iraſcitur ſceleribus in prophanatione Cœnæ.

Te autem fili Dei, Domine Ieſu Chriſte, crucifixe pro nobis, & reſuſcitate, ſumme Sacerdos Eccleſiæ tuæ, ueris gemitibus oramus, ut propter tuam & æterni Patris tui gloriam, deleas Idola, errores & abominationes: & ſicut ipſe precatus eſt, ſanctifices nos in ueritate tua, & in pectoribus plurimorum accendas lucem Euangelij tui, & ueram inuocationem, et corda noſtra ad ueram obedientiam flectas, ut grati te in omni æternitate celebremus.

Omnium angelorum & hominum eloquentiam ſuperat magnitudo peccatorum, quæ prophanatio Cœnæ Domini tot iam ſeculis parit. Et nos, cum par oratio tantæ rei nulla eſſe poſſit, breuiores ſumus: & in hoc ingenti dolore filium Dei oramus, ut ipſe hæc mala emendet: & ſimul ad declarationem copioſiorem nos apud eos offerimus, qui eam audire uolunt. Sed in hac quæſtione præcipuē fieri cernimus hoc, quod ait Salomon: Perinde facere canentem carmina prauo cordi, ac ſi acetum fundat ſupra nitrum.

Magnitudo peccatorum in prophanatione Cœnæ inexplicabilis.

Has de ſacrificio perſuaſiones, ſciunt aduerſarij neruos eſſe ſuæ potentiæ & opum. Ideò contrariam orationem audire nolunt. Quidam aſtutè iam lenire abſurda diſcunt. Non eſt, inquiunt, meritum oblatio, ſed applicatio: ſtruunt inſidias uerbis, & eoſdem abuſus retinent.

Diximus

Diximus autem etiam antea, unumquemlibet fide ſua facere ſibi applicationem ſacrificij Chriſti, & cum audit Euangelium, & cum utitur ſacramentis. Et ſcriptum eſt 1. Corinth. 11. Probet unuſquiſq; ſeipſum. Non igitur ſentit Paulus ceremoniam alteri non utenti prodeſſe: & filius Dei ipſe ſeſe obtulit, ingrediens in Sanctum Sanctorum, id eſt, in arcanum conſilium diuinitatis, cernens uoluntatem æterni Patris, & ingentem iram ſuſtinens, & cauſas huius mirandi conſilij intelligens. Hæ res magnæ ſignificantur, cum dicit textus ad Hebræos 9. Seſe obtulit. Et cum inquit Eſaias cap. 53. Ponet animam ſuam hoſtiam pro peccato.

Ceremonia nō prodeſt alteri non utenti.

Quid igitur nunc intelligunt ſacrificuli, qui dicunt ſe offerre Chriſtum? nec antiquitas hoc modo locuta eſt. Sed atrociſſima oratione nos accuſant: dicunt nos delere iuge ſacrificium: ſicut faciebat Antiochus, qui typus eſt Antichriſti.

Iuge ſacrificium retinent noſtræ Eccleſiæ.

Reſpondimus etiam antea, nos retinere totum ritum Eccleſiæ Apoſtolicæ: & iuge ſacrificium eſt ſonare doctrinam incorruptam Euangelij, & rectè inuocare Deum: denicq; ut Dominus inquit Iohannis 4. eſt adorare Patrem in ſpiritu & ueritate. Complectimur etiam hic uerum uſum ſacramentorum. Hęc omnia cum fideliſſimè retineamus, ſumma reuerentia retinemus iuge ſacrificium: illi abolent, qui ueram inuocationem & ipſam Cœnam Domini multis modis corrumpunt, qui iubent inuocare homines mortuos, qui Miſſas uenales habent, qui iactitant ſe oblatione ſua alijs mereri, qui doctrinæ de pœnitentia & remiſſione peccatorum multos tetros errores immiſcent: qui iubent dubitare agentes pœnitentiam, an ſint in gratia, qui libidinibus & idolis Eccleſiam polluunt. Hi ſunt Antiochi ſimiles, non nos, qui obedire filio Dei ſtudemus, dicenti: Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, Iohan. 14.

Populo debetur integrum Sacramentum ex inſtitutione.

Poſtremò & de uſu integri Sacramenti pauca quædam dicenda ſunt. Remoueatur ſophiſtica à iudicijs Eccleſiæ. Norunt omnes, Cœnam Domini ita inſtitutam eſſe, ut detur populo integrum Sacramentum, ſicut ſcriptum eſt: Bibite ex hoc omnes. Nota eſt & conſuetudo ueteris Eccleſiæ, Latinæ & Græcæ. Ideò fatendum eſt, prohibitionem unius partis iniuſtam eſſe. Legitima hominum teſtamenta uiolare iniuſtum eſt: cur Filij Dei teſtamentum, ſanguine ipſius obſignatum, Epiſcopi uiolant? Dolendum eſt autem tantam eſſe impudentiam quorundam, ut contra hoc grauiſſimum argumentum, fingant ſophiſmata, ad ſtabiliendam prohibitionem: quorum refutationem in re manifeſta omittimus.

DE POENITENTIA.

Doctrina de pœnitentia in noſtris Eccleſijs perſpicua eſt.

DEi beneficio hęc pars doctrinę in primis magna perſpicuitatę in noſtris Eccleſijs illuſtrata eſt, cū ſententiarij eam inextricabilibus labyrinthis inuoluerint. Primum clarè damnamus Catharos & Nouatianos, qui finxerunt, nec labi poſſe electos in delicta contra conſcientiam, nec lapſos poſt emendationem recipiendos eſſe. Et extant noſtræ refutationes contra hos furores.

Contritio prima pars conuerſionis.

Nolumus autem de uocabulo pœnitentiæ ferere λογομαχίας. Si quis mauult utatur nomine conuerſionis, quo & Prophetæ ſæpè uſi ſunt: Libenter etiam retinemus uſitatum uocabulum contritionis, & dicimus partem pœnitentiæ, ſeu conuerſionis primam eſſe contritionem, quæ eſt uerè expaueſcere agnitione iræ Dei aduerſus peccata, & dolere quòd Deum offenderimus. Et

dicimus

dicimus in his qui conuertuntur, aliquos tales ueros pauores & dolores eſſe oportere, nec agere pœnitentiam eos, qui manent ſecuri & ſine dolore, ut 2. Corinth. 7. Contriſtati eſtis ad pœnitentiam. Et Ezech. 20. Et diſplicebitis uobis in conſpectu ueſtro, agnoſcetis uos dignos eſſe pœna & exitio. Et hi ueri dolores ſunt ſenſus iræ Dei, ut ſuo loco copioſius dicitur.

Hic autem taxamus aduerſarios, qui fingunt contritionem mereri remiſſionem peccatorum, & oportere contritionem ſufficientem eſſe. In utroq; errore magnæ tenebræ ſunt. Nam remiſſio datur propter Mediatorem gratis, & quæ poteſt eſſe contritio ſufficiens? Imò quò magis creſcit dolor ſine fiducia miſericordiæ, eò magis corda fugiunt Deum, & ſuſtinere nulla natura hanc magnitudinem doloris poteſt, de qua dicitur Eſa. 38. Sicut Leo contriuit omnia oſſa mea. Sed illa ocioſa ſomnia ſcriptorum oſtendunt in ipſis & uitæ ſecuritatem, & inſcitiam Euangelij.

Contritio non meretur remißionem, & nunquam eſt ſufficiens contra aduerſ.

Fiunt autem hi ueri dolores, cum arguitur peccatū, ut in Euangelio oſtenditur contemtus filij Dei: Spiritus arguet mundum de peccato, quòd non credunt in me, Iohan. 16. Et uoce legis moralis arguuntur alia peccata, ut inquit Paulus Rom. 3. Per legem cognitio peccati.

De Confeſſione priuata facienda paſtoribus, adfirmamus ritum priuatæ abſolutionis in Eccleſia retinendum eſſe: et conſtanter retinemus, propter multas graues cauſas. Sed ſimul docemus, non præcipiendam neq; poſtulandam eſſe enumerationem delictorum, in illo priuato colloquio: quia nec diuinitus mandata eſt illa delictorum recitatio, nec poſſibilis eſt; & adducit pias mentes in dubitationem, & fidem languefacit.

Enumeratio delictorū nec mandata diuinitus, nec poſſibilis eſt.

Magis uerò hoc taxamus, quòd nuſquam aduerſarij in doctrina de pœnitentia uel conuerſione, mentionem faciant fidei iuſtificantis, de qua ſuprà dictum eſt: qua ſola uerè accipitur remiſſio peccatorum, & cor in ſenſu iræ Dei erigitur, & liberamur ex doloribus inferorum, ſicut ſcriptum eſt Rom. 5. Iuſtificati fide pacem habemus. Sine hac fide, dolores fiunt pœnitentia Saulis, Iudæ, Oreſtis, & ſimilium in Tragœdijs.

Aduerſarij nō faciunt mentionem fidei in doctrina de pœnitentia.

Nec docent Euangelium, ſed Legem & humanas traditiones aduerſarij, hāc fidem uel omittentes, uel etiam oppugnantes. Cum autem in uera conuerſione fiant hæ mutationes, mortificatio & uiuificatio, ut Romanorum 6. & ſæpè aliàs dicitur: docendi cauſa diſtribuimus conuerſionem, uel pœnitentiam, in tria membra: in contritionem, fidem, & nouam obedientiam. Nam has res complectitur uera conuerſio, ut uox diuina & uera Eccleſiæ experientia oſtendunt.

Aduerſarij nō docent Euangelium.

Conuerſionis tria membra.

Nec tamen de modis loquendi, aut numero partium contentiones mouemus, ſed res neceſſarias in conſpectu omnibus eſſe uolumus. Et maximè neceſſarium eſt Eccleſiæ extare doctrinam ueram, planam, maximè perſpicuam de tota conuerſione, quæ quidem & in concionibus diuinis ſumma perſpicuitate, & ſine ullis labyrinthis ſæpiſſimè repetita eſt, ut Baptiſta & Chriſtus inquiunt Matth. 8. Agite pœnitentiam, & credite Euangelio. Item, Agite pœnitentiam. Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi, Iohān. 1. Et Paulus Romanorum 3. Omnes carent gloria Dei. Hic de contritione concionatur, poſtea de remiſſione: Iuſtificamur autem gratis, ipſius gratia, per redemtionem in Chriſto per fidem.

Teſtimonia de contritione & fide.

Neceſſe eſt igitur, in doctrina de conuerſione ſeu pœnitentia, fieri mentionem fidei,

Fidei mentio neceſſaria in doctrina de pœnitentia.

nem fidei. Nec ſatis eſt quòd dicunt aduerſarij, ſe quoq; de fide loqui, & hanc anteire pœnitentiam. Loquuntur enim de noticia doctrinæ: Credo remiſſionem peccatorum, ſcilicet alijs dari, ſicut & diaboli norunt ſymbolum: ſed Euangelium poſtulat hanc ueram fidem, quæ eſt fiducia miſericordię propter filium Dei promiſſæ, & acquieſcens in filio Dei, quæ inquit, Credo remiſſionem peccatorum mihi quoq; dari, & quidem gratis, non propter meam contritionem, non propter ulla mea merita, ſed propter filium Dei, qui immenſa bonitate & ſapientia diuinitatis conſtitutus eſt Mediator & propiciator.

Quam fidem poſtulet Euangelium.

Mandatũ immutabile, ut credamus nos recipi propter Filium.

Scio mandatum Dei eſſe immutabile, ut ſinguli in his doloribus ſtatuant ſe certò propter eum recipi. Hæc eſt propria uox Euangelij, hoc decretum ex ſinu æterni Patris prolatum eſt per Filium, & ſanguine & reſurrectione eius obſignatum eſt. Huic uoluntati & decreto nolle adſentiri, eſt contemnere Filium Dei. Et de hoc peccato inquit Iohannes cap. 3. Qui non credit Filio, manebit ira Dei ſuper eum. Sed qui credit ſibi remitti peccata propter hunc Mediatorem, iam certò accipit remiſſionem peccatorum, propter Chriſtum, qui efficax eſt in eo, uiuificat & ſanctificat eum Spiritu ſuo ſancto: & reconciliatus iam, certò reputatur iuſtus, propter Mediatorem, & eſt hæres uitæ æternæ.

Hanc neceſſariam conſolationem in doctrina de conuerſione uel omittere, uel corrumpere, uel improbare, eſt manifeſtè delere Euangelium.

Abſolutio requirit fidem.

De hac fide & commonefacere nos Abſolutio debet, & eam confirmare. Sicut confirmabatur Dauid audita abſolutione, 2. Regum. 12. Dominus abſtulit peccatum tuum. Ita tu ſcias uocem Euangelij tibi quoq; annunciare remiſſionem, quæ in abſolutione tibi nominatim proponitur. Non fingas, nihil ad te pertinere Euangelium, ſed ſcias ideò editum eſſe, ut hoc modo ſaluentur homines, fide amplectentes Euangelium: & mandatum Dei æternum & immotum eſſe, ut ei credas, Qui non hac fide amplectitur Euangelium, ſed manet in dubitatione, fruſtra audit abſolutionem.

Noua obedientia fructus fidei.

Cum hac conſolatione corda uiuificantur, & ſunt iam domicilium Dei, certè & nouam obedientiam inchoari neceſſe eſt, ut ſuprà dictum eſt. At redire ad ſcelera, eſt excutere Deum, & rurſus amittere iuſticiam & uitam, ſicut Ioan: inquit, Qui facit iuſticiam iuſtus eſt: qui facit peccatum, ex diabolo eſt. Recitauimus autem ſuprà ſummam doctrinæ de noua obedientia.

DE SATISFACTIONE.

Mos ueteris Eccleſiæ in pollutis homicidio aut alijs ſceleribus.

QVale uerò chaos ſit doctrinæ de ſatisfactionibus, quas nominant opera indebita, indicta ab Eccleſia, longum eſſet recenſere, & pauci ante hæc tempora intellexerunt. Non dubitamus autem, in Eccleſijs noſtris & totam hanc partem uerè & perſpicuè expoſitam eſſe. Fuit mos primis patribus, eos qui homicidijs, idolis, aut inceſtis libidinibus polluti fuerunt, arcere à ſua conſuetudine, & præcipuè à ſacrificijs. Hunc morem & Synagoga retinuit, & retinuerunt in Aſia & Græcia, aliæ gentes non prorſus efferæ. Interea polluti uagabantur, circumdati ſignis reatus: ut uagati ſunt Oreſtes, Adraſtus, & alij multi. Hunc morem initiò & Eccleſia retinuit. Pollutos arcebat à communione. Deinde agentes pœnitentiam, ut intelligi poſſet, ſeriò eos petere ueniam, & ut exemplum alijs prodeſſet, non ſubitò recipiebat, ſed aliquot diebus abſolutio differebatur, ut publicè petentes conſpicerentur. Ita Corinthius inceſtus arcetur, & poſtea non ſine deliberatione recipitur, 1. Corinth. 15.

Hic totus

Hic totus mos exempli cauſa inſtitutus eſt, & politicus eſt, nihil omnino pertinens ad remiſſionem peccatorum. Creuit autem deinde ſuperſtitione, ut indicerentur ieiunia, abſtinentia à coniuge multis annis. Hæc onera cum nimium creuiſſent, Epiſcopi rurſus ea laxarunt. Hæc laxatio talium rituum, nominabatur Indulgentia.

Indulgentia.

Harum rerum hiſtoriam cum Monachi non conſiderarent, finxerunt fieri compenſationem pœnæ æternæ in pœnas purgatorij, & in alias pœnas huius uitæ. Et addiderunt ſatisfactiones indici ab Eccleſia, ut illæ pœnæ mitigentur. Et quidem oportere ſatisfactiones eſſe opera non debita lege Dei. Has fabulas Monachorum, quas ne ipſi quidem intellexerunt, reijcimus, & retinemus regulas firmiſſimas: Pœnæ æternæ ſimul cum culpa remittuntur propter filium Dei, non propter ullas noſtras cōpenſationes, iuxta illud Hoſ. 3. O mors, ero mors tua: ô inferne, ero peſtis tua. Item Roman. 5. Iuſtificati fide pacem habemus.

Figmenta Monachorum de ſatisfactionib.

Secundò: Dicimus opera indebita, de quibus iſti loquuntur, non eſſe cultus Dei, aut compenſationes, ſed pertinere ad hoc dictum Matth. 15. Fruſtra colunt me mandatis hominum. Et certè poteſtas clauium non habet mandatum indicendi tales pœnas.

Dicimus etiam hanc applicationem Indulgentiarum, qua Papa alijs applicat merita Sanctorum commentitiam eſſe: & Indulgentias olim nihil aliud fuiſſe, niſi laxationes Canonum, quæ nihil pertinebant ad eas compenſationes, de quibus Monachi loquuntur.

Aliud autem eſt, loqui de ſatisfactione debita: ut de reſtitutione furti, uſurarum, alienæ coniugis, famæ. Hæc reſtitutio eſt opus debitum, pertinens ad nouam obedientiam, ut Paulus inquit Epheſ. 4. Qui furatus fuerat, iam non furetur. Qui retinet alterius coniugem, nec contritionem, nec fidem, nec nouam obedientiam habet. Nec miſcenda ſunt illis nænijs ſatisfactionum, præcepta Dei de reſtitutione debita, quam dicimus eſſe faciendam.

Satisfactio debita alia à Canonica.

Fatemur & hoc, plurimas horrendas pœnas in hac uita uagari per Eccleſiam, per imperia, per familias propter certa delicta multorum hominum etiam electorum: ut ſeditio mota contra Dauidem non leuiter adflixit totam illam politiam, & multas ſanctas familias.

Pœnæ uagantur per Eccleſiam.

Diſcernimus igitur pœnam æternam, & pœnam huius uitæ. Et dicimus pœnam æternam, tantum propter filium Dei remitti, cum fide iuſtificamur & uiuificamur. Etſi autem & pœnæ temporales, præcipuè propter filium Dei mitigantur, qui eſt umbraculum Eccleſiæ, quia magnitudinem iræ Dei hæc infirma natura ſuſtinere non poſſet, ſicut Daniel cap. 9. orat, Propter Dominum exaudi nos, & reſpice noſtrum exilium &c.

Intereſt inter pœnam æternam & huius uitæ.

Tamen & hoc docemus, propter ipſam conuerſionem quoque mitigari pœnas: quia in ſanctis promiſſiones legales additæ operibus, non ſunt irritæ, ſed habent ſua præmia, qualis eſt, Date & dabitur uobis. Et cum Paulus inquit 1. Corinth. 11. Si iudicaremus nos ipſi, non iudicaremur. Loquitur de tota pœnitentia, non de illis uaniſſimis umbris, quas diſputant etiam ualere ſi quis relapſus ſit in peccatum mortale.

Pœnæ mitigantur propter cōuerſionem.

Excogitantur autem in hac materia nouæ prꝗſtigiæ. Fatentur ſatisfactiones non eſſe compenſationes, ſed dicunt admittendas eſſe ſatisfactiones caſtigatorias, ſicut Paulus Corinthium punit 1. Corin. 5. Ea Caſtigatio erat excom-

Nouæ præſtigiæ de ſatisfactionib. caſtigatorijs.

municatio,& fatemur reos manifeſtorum ſcelerum, legitimo iudicio & ordine excommunicandos eſſe,nec eſt inane fulmen iuſta excommunicatio.

Pœnæ corporum pertinent ad politicos gubernatores. Sed tamen poteſtas Eccleſiæ non punit ui corporali, carcere, aut inedia, tantum pronunciat ſententiam. Carcer & ſupplicia publica ad politicos gubernatores pertinent. Tanta eſt autem peruerſitas quorundam, ut quanquam euidentia ueritatis conuinci ſe intelligant,tamen quærant ſophiſmatum ludos, ne ſi cederent,prodidiſſe ſocios exiſtimentur. Deus,qui eſt inſpector cordium, ſcit nos ſimplici ſtudio ueritatem quæſiuiſſe.

DE CONIVGIO.

In ſola Eccleſia lex de coniugio manſit incorrupta. SEmper in ſola Eccleſia Dei manſit incorrupta ueritas de coniugio. Scit enim Eccleſia, Deum in genere humano uagas libidines ſeueriſſimè prohibere, & uelle intelligi & præſtari caſtitatem,ſicut ipſe eam ordinat, ut ipſum quoq; ſciamus mentem puram & caſtam eſſe: & à diabolis diſcernamus, qui odio Dei delectantur confuſionibus libidinum. Et hanc infirmam naturam hominum impellunt, ut horribiliter contaminetur.

Quare & ubiq; Ethnici quædam tetra exempla admiſerunt, et ſemper hæretici portentoſas opiniones de coniugio ſparſerunt,ut narrant Clemens Alexandrinus & Epiphanius. Et magnam deformitatem in hac extrema mundi ſenecta fecerunt Turcici mores,& lex Papæ de cœlibatu. Affirmat autem Paulus 1.Timoth.4.ſignum eſſe malorum ſpirituum, prohibere coniugia.

Quare ſumma cura doctrinam Dei de coniugio incorruptam conſeruamus, & Dei beneficio magiſtratus politici in ſua gubernatione iudicia coniugiorum inſtituerunt & tuentur: & ſeuerè puniunt ſcelera pugnantia cum lege Dei: & ſciunt mandato diuino præcipi ſibi curam tuendæ caſtitatis, & coniugij. Tenemus autem ueram definitionem, mandatis diuinis & conſuetudini Eccleſiæ Apoſtolicæ congruentem:

Coniugium quid. COniugium eſt legitima indiſſolubilis coniunctio tantum unius maris & unius fœminæ,obſeruanda propter mandatum Dei, qui uult hoc modo cōſociatum eſſe genus humanum, & caſtitatem intelligi, & non uagari libidines.

Deus ſanxit ordinem coniugij. Hunc ordinem ſanxit Deus initiò in hoc dicto Gene.2.Erunt duo in carnem unam, uidelicet, unicus mas, & unica fœmina inſeparabiliter iuncti. Et rurſus ſancita eſt hæc prima norma à Chriſto,Matth.19. Vt autem ſit legitima coniunctio, ſeruamus perſonarum diſcrimina immutabiliter: Ne concedatur commixtio perſonarum, quibus iure diuino non conceſſa eſt commixtio. Seruantur & regulæ Iuris Canonici,de alijs propioribus gradibus, ut extant ordinationes graui deliberatione traditæ Conſiſtorijs.

Scimus autem uoluntatem Dei eſſe, ne prohibeatur coniugium ullis perſonis, quæ ſunt idoneæ ad coniugium: & quæ extra coniugium non uiuerent ſine periculo conſcientiæ,ſicut Geneſ.2. Matth.19. 1.Corinth.7.ſcriptum eſt. Ideò conceditur apud nos coniugium Sacerdotibus, & perſonis alijs, quæ piè in coniugio uiuere malunt, quàm in cœlibatu habere ſauciatas conſcientias, ne Deum inuocare & piè uiuere poſſint.

Voluntas parentum in deſpōſationibus. In deſponſationibus, etiam iuxta uetera iura, parentum conſenſum accedere uolumus,cum probabili ratione parentes mouentur. *Regula de diuortijs.* De diuortijs firmiſſimè tenetur regula: Peccare eos, qui uel adulterio, uel deſertione initium faciunt

unt diſtractionis, & adulteri & adulteræ: & deſertores & deſertrices condemnamus uoce docentium in Eccleſijs & iudicum in Conſiſtorijs, & à Magiſtratibus ſeuerè puniuntur.

Sed perſonæ innocenti, cum re cognita pronunciatur eſſe libera, non prohibetur coniugium, ut Deum inuocare & piè uiuere poſſit. Cum enim expreſſe Dominus liberet perſonam innocentem, Matth. 19. cum altera polluta eſt adulterio, intelligenda eſt liberatio, non tantum nomine, ſed re, & Paulus eodem modo loquitur, in caſu deſertionis. Hæc noſtra conſuetudo, & cum ueteri Eccleſia congruit. Cæteræ leges in Conſiſtorijs noſtris congruunt cum iure Canonico, & populo rectè proponimus totam doctrinam de coniugio & de caſtitate.

Commixtiones extra coniugium peccata damnata à Deo.

Adfirmamus peccata eſſe damnata à Deo, mortalia, & expellentia Spiritum ſanctum, omnes commixtiones, ſeu ſeminis effuſiones extra coniugium: & multas triſtes pœnas in hac uita uagari per genus humanum propter libidines, ſicut ſcriptum eſt Hebr. 13. Scortatores & adulteros iudicabit Deus. Et de his pœnis extat comminatio Leuit. 18.

Caſtitas.

Fanatici hoſtes coniugij.

Lex Pontificia prohibens coniugium.

Caſtitatem uerò nominamus, & in uita cœlibe puritatem, & ſeruare iura coniugij: Et coniugium, ut antea deſcripſimus, adfirmamus eſſe ſocietatem à Deo inſtitutam & ſancitam, & placere Deo hanc ipſam ſocietatem & officia uitæ coniugalis: damnamus fanaticos omnes, Baſilidem, Tacianum, Carpocratem, & alios, quorum alij alijs modis uel damnarunt coniugium, uel tetras confuſiones adprobauerunt. Damnamus & legem Pontificiam, quæ prohibet Sacerdotibus coniugia, & cauſam præbet exitij magnæ multitudini hominum, & ob eandem cauſam uota cœlibatus in ijs improbamus, qui non ſunt idonei ad uitam cœlibem, quia hæc omnia pugnant cum decreto diuino. Geneſ. 2. dixit Dominus, Non eſt bonum homini eſſe ſolum. Dixit, id eſt, ſua inenarrabili ſapientia decreuit, genus humanum hoc modo condere, ut ex ſocietate maris & fœminæ propagetur. Et duos condidit, & eſſent Eccleſia: & ſanxit has metas ne uagerentur libidines. Vult enim intellectum caſtitatis eſſe in genere humano.

Hęc cum dixerit ac decreuerit Deus, dicunt contrarium, Tacianus, Papa, Monachi: qui cum prohibent coniugium, cauſam præbent multis hominibus, alioqui ad uirtutem idoneis, cumulandi multa & horrenda peccata, propter quæ plurimi in æternum exitium ruunt, & ira Dei aduerſus totum genus humanum magis irritatur.

Non imponenda Eccleſiæ lex diuinæ contraria.

Lex humana pugnans cum decreto diuino, & ipſo Dei opere in creatione inſtituto & condito: deinde & cum præceptis diuinis, & quæ fons eſt magnorum ſcelerum, propter quæ & multi pereunt, & ira Dei magis accenditur, imò quam legem Spiritus ſanctus oriri à diabolo adfirmat, nequaquam Eccleſię imponenda eſt, ſed omnium piorum conſenſu abolenda eſt.

Non rarò autem his triginta annis accidit, ut Sacerdotes, quorum mores inculpati fuerunt, & modeſti, præcipuè propter coniugium, interfecti ſint. Ita diabolus ſuam legem etiam parricidijs ſtabilire conatur: & habet organa, ſcriptores impudentiſſimos, Eccium, Fabrum, Pygium, qui expreſsè ſcripſit, minus peccare ſacerdotem ſi ſit mœchus, quàm ſi ducat uxorem. Talia ſcribi & dici ab ijs, qui nominari Chriſtiani uolunt, indignum eſt.

 Vident

Vident ſapientes, in hac mundi ſenecta et naturam hominum languidiorem eſſe, & paulatim maiores diſciplinæ laxationes & confuſiones fieri, & ſemper ante excidia urbium & ruinas regnorum proximè anteceſſit licentia in hoc genere. Ideò gubernatores debebant eſſe uigilantiores, & ſeueriores in tuenda diſciplina, in muniendis cõiugij legibus, in puniendis & prohibendis uagis libidinibus: de qua re, extare noſtras commonefactiones ad omnem poſteritatem, gaudemus.

Simul etiam oramus filium Dei, dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, cuſtodem Eccleſiæ, uerè amantem caſtitatis, ut Spiritu ſuo caſto in plurimorum cordibus accendat caſtitatem, & flectat mentes gubernatorum ad ſalutaria conſilia, & reprimat diabolum, flammas libidinum accendentem, & impediat ne turpia exempla latè uagentur.

Exempla libidinum & pœnarũ quæ ſequutæ ſunt.

Expaueſcant omnium piorum animi & pectora, cum tetra & horrenda exempla Ethnica legunt, uel audiunt, quæ quidem deinceps & cæcitas in mentibus, & alij furores exitioſi totis gentibus comitati ſunt, ut in hiſtorijs omnibus obuia ſunt exempla.

Scedaſi filias duo Spartani ſtupratas in puteum abiecerant: poſtea quaſi in illo ipſo ueſtigio trucidatus eſt exercitus Laconicus, & imperij mutatio facta eſt. Sed multa ſunt omnium ætatum exempla. Meminimus ipſi, Epiſcopos aliquot præſtantes nobilitate & ingenijs, in adulterijs interfectos eſſe.

Sed oramus filium Dei, ut ob hanc ipſam cauſam plurimos cuſtodiat, & ad caſtitatem flectat, ut à pluribus rectè inuocari poſſit. Quæ uerò pro defenſione cœlibatus ab aduerſarijs citantur, perinde ad cauſam accommodata ſunt, ut quod Tacianus citabat, ex Euangelio ſecundum Aegyptios dictum Chriſti ad Salomen: Veni ſoluere opera mulieris. Id interpretabatur Tacianus, Veni ſoluere, id eſt, abolere coniugium, cum Chriſti uerba loquerentur de Heuæ lapſu, & miſerijs ſecutis eum lapſum, ſicut & Iohannes ſcribit, 1. Iohan. 3. Venit filius Dei, ut deſtruat opera diaboli.

DE CONFIRMATIONE
ET VNCTIONE.

NOtum eſt, formas conſecrandi oleum, magicas & execrandas eſſe; ideò nec unctiones illæ, in quibus uſus eſt eius olei, tolerandæ ſunt. Et uetuſtas hos ritus longè aliter exercuit, quàm nunc exercentur. In ritu confirmationis, fiebat exploratio doctrinæ, in qua ſinguli recitabant ſummam doctrinæ, & palàm profitebantur ſe improbare furores Ethnicos & hæreticos, & uelle ſe eſſe & manere uerè Eccleſiæ membra, & non diſceſſuros à uera ſententia, quam tunc profitebantur. Hic mos erat utilis ad erudiendos homines, & retinendos in uera agnitione Dei. Ac in Eccleſijs noſtris ſimilia fiunt in Catecheſi iuniorum, & in priuata confeſſione, in qua paſtores doctrinam populi explorant.

Ritus confirmationis antiquus et recẽs.

Sed ritus confirmationis, quem nunc Epiſcopi retinent, quid eſt, niſi inanis umbra? Præterea Vnctio, quæ nunc extrema nominatur, fuit olim medicatio, ut ex Iacobi Epiſtola capite 5. perſpicuum eſt. Nunc ſpectaculum eſt plenum ſuperſtitionis. Dicunt remitti peccata, per iſtas unctiones, & addunt inuocationem mortuorum, quam etiam neceſſe eſt improbare.

Vnctio olim medicatio, nũc ſuperſtitio.

Ideò hi ritus non ſeruantur in noſtris Eccleſijs, nec ante hæc tempora Ec-

cleſia ſenſit eſſe neceſſarios. Cæterum pro ægrotis fiunt publicè & priuatim piæ precationes, ſicut promiſit Deus ſe etiam corporales ærumnas petentibus mitigaturum eſſe, iuxta illud Pſal. 49. Inuoca me in die tribulationis, & ego eripiam te.

Fiunt & funera, honeſta congregatione, & pijs commonefactionibus, & canticis.

DE TRADITIONIBVS, ID EST, RITIBVS IN ECCLESIA INSTITVTIS, AVTORITATE HVMANA.

NAtura rationalis ordinem intelligit, & intellectus ordinis non obſcurum teſtimonium eſt de Deo, nec uiuere homines ſine aliquo ordine poſſunt, ſicuti in familijs uidemus, oportere diſtincta eſſe tempora laborum, quietis, cibi, ſomni, & optima quæque natura in tota uita maximè eſt amans ordinis. Ac iubet Paulus 1. Cor. 14. omnia in Eccleſia fieri decorè & ordine.

Semper fuit in Eccleſia aliquis ordo publicorum congreſſuum.

Fuit igitur ſemper inde uſque ab initio generis humani, ordo aliquis publicorum congreſſuum: fuit aliqua temporum & aliorum quorundam rituum diſtinctio, haud dubiè plena grauitatis & elegantiæ, apud illa excellentia lumina generis humani, quando in eodem horto aut tugurio conſederunt Sem, Abraham, Iſaac, & horum familiæ: & audita concione Sem, de uero Deo, de filio Dei, de diſtinctione Eccleſiæ, & aliarum gentium, poſtea ſimul fecerunt inuocationem.

Homines facilè deprauant ritus.

Quanquam igitur eſſe ritus aliquos honeſtos ordinis cauſa oportet, tamen homines proni ad ſuperſtitionem, facilè deprauant hos ritus, affingunt tales obſeruationes eſſe merita remiſſionis peccatorum, & iuſticiam coram Deo: uertunt ſigna in numina, ſicut multi ſtatuis tribuerunt numen, & multi uel ſuperſtitione uel tyrannide cumulant ritus: ut ſuperſtitio in Eccleſia auxit ritus ſatisfactionum, ut nominant. Nabuchodonoſor, Antiochus, quia iudicant conſenſum in religione prodeſſe ad regni concordiam & tranquillitatem, cultus inſtituunt, quos pariter à ſubditis obſeruari uolunt.

Ibi non ſuperſtitione, ſed tyrannide nouæ leges & noua numina propoſita ſunt. Hæc ita fieri in genere humano, turbari & mutari ueras & falſas religiones uidemus, & cauſas miramur, cur non conſtanter perſeuerent homines in ueritate à Deo monſtrata.

Sed uox diuina adfirmat, à diabolis impelli homines, ut à Deo deficiant: & natura hominum cæca, curioſa, leuis, amat ludos uariarum opinionum.

Aduerſus hæc magna mala, præmunit & confirmat Eccleſiam Deus: dedit ei doctrinam expreſſam & certam, quæ quidem comprehenſa eſt in libris Prophetarum & Apoſtolorum, & ſymbolis. Quare neceſſe eſt conſiderare, quales ſint leges ſeu ritus, & unde ſint.

Prima Regula de traditionibus humanis.

Eſt igitur prima Regula: Nulli creaturæ, non Angelis, non hominibus, non Regibus, nō Epiſcopis licet condere leges, aut ritus pugnantes cum uerbo Dei. Vt horribiliter peccauit Rex Babylonicus, quanquam excellens ſapientia & uirtute, iubens adorari ſtatuam. Et peccant omnes homines, qui talibus edictis aut legibus obtemperant: ſicut Heua peccabat, diſcedens à mandato diuino propter diaboli mendacium. Sed uniuerſaliter Regula ſeruanda eſt Act. 5. Oportet Deo magis obedire quàm hominibus.

colunt me mandatis hominum. Et paſſim in Prophetis & apud Paulum taxatur hæc audacia.

Sed ueri cultus ſunt opera à Deo mandata, quæ fiunt in agnitione & fiducia Mediatoris, hoc fine, ut Deo præſtetur obedientia, & profiteamur hunc uerè eſſe Deum, quem ſic colimus. Ita Ezech. 20. reuocat nos ad præcepta diuina, inquiens: In præceptis patrum ueſtrorum nolite incedere, ſed in præceptis meis ambulate. Et ſæpè repetitæ ſunt hæ conciones. Et in Pſalm. 119. Lucerna pedibus meis uerbum tuum. Et in Nume: cap. 15. Non ſequantur cogitationes ſuas.

Tertius error eſt: Hypocritæ fingunt talia opera perfectionis eſſe, ut Monachi ſua uota plena uanitatis anteferunt uitæ politicæ & œconomicæ: cum Deus mirando conſilio ſic conſociauerit genus humanum, & in his laboribus & periculis uelit conſpici fidem, inuocationem, confeſſionem, mutuam beneficentiam, tolerantiam, & alias uirtutes. III. Error hypocriticus Monachorum.

Quartus error eſt opinio neceſſitatis, ut ſcribunt quidam ieiunium quadrageſimæ neceſſarium eſſe: Alia arbitria ſunt. Nec tantum carnificina eſt conſcientiæ, iudicare non eſſe Chriſtianum, non eſſe membrum Eccleſiæ Dei, comedentem carnes die ſexta, aut non ſeruantem ieiunium quadrageſimæ. Sed error eſt obſcurans res maximas, doctrinam de iuſticia Euangelij, & de Eccleſia, qualis ſit, & quomodo diſcernenda ſint membra Eccleſiæ, non cibo & potu, ſed fide, inuocatione, & cæteris uirtutibus. Ac contra opinionem neceſſitatis expreſſè dicitur Coloſſ. 2. Nemo uos iudicet in cibo & potu. Et Gal. 5. In libertate qua Chriſtus uos liberauit, ſtate, ne rurſus iugo ſeruitutis implicemini. Et opinio neceſſitatis magnas diſcordias ſemper peperit: ut olim contentiones fuerunt de die Paſcatos, de fermento, & nunc ſimiles contentiones multæ exortæ ſunt. IIII. Error, opinio neceſſitatis.

Quintus error. Accedit ad priores opiniones & hic error, quòd Epiſcopi ſibi ſumunt poteſtatem inſtituendi nouos cultus, & obligandi conſcientias, ut Gregorius conſtituit, ut mariti tranſlati ad ordinem presbyterorum, relinquerent conſuetudinem coniugum, & conſtitutio de confeſſione præcipit enumerationem, & decreta facta ſunt de diſcrimine ciborum & ieiunio &c. V. Error, audacia inſtituendi nouos cultus.

De talibus traditionibus etiam libri extant recentes pleni labyrinthorum, in quibus ſcribitur, Peccata mortalia eſſe uiolationes talium rituum, etiam extra caſum ſcandali. Gerſon quæſiuit ἐπιείκειαν: ſed uera conſolatio eſt uox Euangelij, quæ uult hunc intellectum libertatis in Eccleſia notum eſſe & conſeruari, uidelicet remotis illis erroribus, de quibus dictum eſt.

Ritus humanos honeſtos, ordinis cauſa factos ſeruari poſſe ſine opinione meriti, cultuum & neceſſitatis: ut ſupra dictum eſt ex Coloſſ. cap. 2. Nemo uos iudicet in cibo aut potu &c. Et Petrus inquit Act. 15. Quid tentatis Deum, imponentes iugum ceruicibus diſcipulorum, quod neq; patres ueſtri, neq; nos portare potuimus? Ritus humani quatenus ſeruandi.

Tertia Regula: Remotis erroribus illis, de quibus doceri Eccleſiam neceſſe eſt, poſtea ritus aliquos honeſtos, boni ordinis cauſa factos, & ſeruamus, et ſeruandos eſſe docemus: Nam ſine ordine homines uiuere non poſſunt. Et Paulus inquit 1. Cor. 14. Omnia fiant decorè & ordine. Tertia Regula de traditionibus.

Et extat Athanaſij dictum: Vtiles ſunt ceremoniæ, ſed cum cognitione ueritatis & mediocritate. Hanc uocem apparet oppoſitam eſſe ſuperſtitioni,

quæ tunc quoqꝫ augebat ceremonias, & obſcurabat ueritatem, & onerabat conſcientias & Eccleſias.

Agimus autem gratias Deo, æterno Patri Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui propter Filium, & per eum, æternam Eccleſiam colligit, quòd inde uſqꝫ ab initio generis humani conſeruauit publicum miniſterium Euangelij, & honeſtos congreſſus, qui ipſe etiam diſtinxit quædam tempora: & oramus eum, ut deinceps ſeruet & regat Eccleſiam.

Et ſtudioſè docemus, ut omnes adiuuent conſeruationem publici miniſterij, & uitent ſcandala & diſſipationes, ut ſuo loco copioſius dicitur.

DE VITA MONASTICA.

OMittimus longiorem commemorationem de ueteribus hiſtorijs, eorum qui uel in ſolitudinem ſeceſſerunt, ut Antonius: uel collegia ſimilia ſcholis inſtituerunt, extra ciuitatum frequentiam, ut Baſilius. Aliæ enim alijs cauſæ fuerunt ſecedendi. De præſentibus Monachis iam loquamur, qui minimè ſunt in ſolitudine. Collegia ſunt hominum, uel doctorum, uel indoctorum, in media luce & frequentia commodius uiuentium, quàm uiuunt alij homines. Habent uoluptates quas expetunt, alij alias: Et multò plus ocij, quàm cæteri homines in uita politica & œconomica.

Collegia Monachorũ quæ nũc ſunt, qualia ſunt.

Ne ipſi quidem iam illa ridicula encomia de perfectione, & de uita contemplatiua ad ſe transferunt, ut olim aliqui fecerunt. Et cum magna ſit diſsimilitudo hominum in illis ſodalitijs, non uolumus concionari malis, qui propter culinas & licentiam illas latebras amant: ſed ſanabiles obteſtamur propter gloriam Dei & ſuam ſalutem, ut cogitent hæc dicta Exod. 20. Non habebis Deos alienos. Fugite idola, 1. Cor. 10. Qualis nunc eſt uita Monaſtica? Plurimum habet impiorum cultuum & uanitatis: Miſſas habent uenales pro uiuis & mortuis, & hic quæſtus eſt in plæriſqꝫ Monaſterijs maximus.

Vſitata eſt ibi & mortuorum inuocatio, cumulata multis tetris ſuperſtitionibus, ſtatuarum adorationibus, indulgentijs, & alijs impoſturis. Studia doctrinæ aut nulla ſunt, aut corrupta.

Hæ ſolæ cauſæ ſatis magnæ ſunt, cur homines non prophani ex illis ſodalitijs diſcedere debeant. Quia uota quæ implicant te generi uitæ, in quo eſt cultus Idolorum, ſunt haud dubiè irrita, iuxta primum mandatum, quòd eſt immotum & æternum, & regula omnium aliorum præceptorum: Non habebis Deos alienos Exod. 20.

Citant ex Paulo 1. Timoth. 5. de uiduis: Primam fidem irritam fecerunt. Sed reſponſio firma & perſpicua eſt. Etiamſi loqueretur Paulus de uotis, tamen talia uota nullo modo probaret, quæ coniuncta ſunt cum cultu idolorum, & multis erroribus. Sunt autem & alia multa mendacia in uotis. Promittunt caſtitatem & paupertatem: quàm multi uerò ſint idonei ad uitam cœlibem, ipſi norunt. Deinde de paupertate, ſciunt multò plures quærere ibi culinas inſtructas, quàm inopiam & famem.

Locus Pauli de Viduis ad Timotheum.

Iam hoc quoqꝫ conſiderandum eſt: Excuſent & laudent uitam Monaſticam homines diſerti ut uolent, tamen ſemper hęc opinio in hominibus non prophanis hoc exemplo confirmatur: Quòd talia opera electa humano conſilio ſint cultus Dei, id eſt, opera per quæ Deus iudicet ſe honore adfici. Hæc opinio taxanda eſt, & hominum mentibus euellenda eſt, & retrahendi ſunt homines ad

Perpetua & immota Regula contra Monachatum.

nes ad mandata Dei, iuxta hoc dictum Matth.15. Fruſtra colunt me mandatis hominum. Item, Non in præceptis patrum ueſtrorum, ſed in præceptis meis ambulate. Hæc reprehenſio uitæ Monaſticæ uera & illuſtris eſt.

Opiniones de meritis et perfectione Monachorum obſcurant iuſticiam fidei.

Iam ſi adfingunt merita & perfectiones, magis obſcuratur Euangelium de iuſticia fidei, et ueris cultibus. Quia tetrum & horribile mendaciũ eſt, obſeruationes Monaſticas mereri remiſſionem peccatorum, aut tantundem ualere quantum ualet Baptiſmus: ſicut Thomas expreſſe dicit. Nec fuit ignota antiquitati hæc reprehenſio. Extat enim narratio ſeu uera, ſeu docendi cauſa ſcripta, quæ tamen iudicia piorum indicat.

Hiſtoria de Antonio.

Scribunt, Antonio cupienti ſcire quantum apud Deum profeciſſet in illis exercitijs ſolitudinis, monſtratam eſſe domum ſutoris Alexandrini, uicinam portæ. Ingreſſus igitur, alloquitur Patremfamilias, interrogat de doctrina & de exercitijs pietatis. Hic rectè de doctrina reſpondit. Poſtea ait, ſe manè breui precatione Deo gratias agere, & pro cæteris beneficijs, & quòd Filium miſerit. Deinde petere ſe remiſſionem peccatorum propter Filium, & orare ut Eccleſiam ſeruet & ſuam familiam: orare & Filium, ut pro nobis intercedat, et hac fide acquieſcere, & lætum facere domeſticas operas, & curare ut filij rectè doceantur. Non alia inquit Antonius, habes exercitia duriora? Parum ne ſuſtinet laboris, inquit iſte, qui familiæ uictum quærit? & multa ſubinde incidunt, quæ patremfamilias duriter excruciant, & accedunt onera communia ciuium. Non uides, quantum ſit priuatarum & publicarum miſeriarum in uita? quas rectè ferre, & in his exercere fidem & patientiam, ſatis ne duram militiam eſſe exiſtimes? Abijt Antonius, & intellexit ſe commonefieri, ne anteferret ſua exercitia officijs uitæ communis. Tales narrationes, & aliæ, leguntur: quæ etiamſi docendi cauſa ita ſcripta ſunt, tamen oſtendunt eruditorum iudicia.

Nec iam longiorem diſputationem addere opus eſt, præſertim cum nemo in illis locis, ubi ſunt Monachi, ignoret, plurimum eſſe prauarum ſuperſtitionum in Monaſterijs, & ſtudia doctrinæ uel nulla, uel corrupta eſſe. Deliberationem uerò de modo emendationis, relinquimus ijs qui præſunt.

Abuſus bonorum Eccleſiaſtice in Monaſterijs.

In multis locis deſunt paſtores Eccleſijs, aut deeſt uictus paſtoribus. His primum opitulandum erat ex reditibus Monaſteriorum locupletium. Poſtea pauperum quoq; ſtudia inde iuuanda ſunt, & in aliquibus ſcholę conſtitui poſſunt, præſertim cum neceſſe ſit Eccleſiam multis pauperibus præbere ſumtus ad diſcendum, ut ex numero legantur Paſtores & miniſtri, qui doceant Eccleſias. Hoſpitalia etiam inde iuuanda ſunt, in quibus pauperes, qui diuturnis morbis laborant, ali neceſſe eſt.

Ad tales uſus uerè pios, ad alendos Paſtores, pauperes & ſcholaſticos, ad conſtituendas ſcholas, adiuuanda hoſpitalia magna pars redituum in Monaſterijs, in his regionibus Dei beneficio tranſlata eſt. Reliquum in œconomiam, in quolibet Monaſterio impenditur: & ſtulticia eſt, exiſtimare œconomias non eſſe ſumtuoſas.

Abbates uerò ditiores hoc tempore, in quales uſus profundant reditus, exempla multorum oſtendunt, quos nominare poſſemus: qui pariter literas, religionem & uirtutem oderunt, & helluantur de his eleemoſynis, & aut nullos paſtores Eccleſijs ſuis præficiunt: aut ſi quos habent, eſurire ſinunt.

DE IN-

CONFESSIO DOCTRINÆ
DE INVOCATIONE HOMINVM
PIORVM, QVI EX HAC VITA DISCESSERVNT.

IN capite Eſaiæ 42. ſcriptum eſt: Ego Dominus, hoc eſt nomen meum, gloriam meam alteri non dabo. Eſt autem Gloria Dei propriiſſima, inuocatio, ut Matth. 4. inquit Dominus: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Et immotum ac æternum decretum eſt primi præcepti Exod. 20. Non habebis Deos alienos. Neceſſe eſt igitur in Eccleſia doctrinam de Inuocatione puriſſimam extare, ad quam corrumpendam inde uſque ab initio generis humani diabolus uarijs modis ſemina ſparſit, & ſemper ſparget: Quare uigilantiores eſſe debemus, & maiori cura retinere modum inuocationis ſeu adorationis, propoſitum in uerbo Dei, iuxta dictum Iohan. 14. Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciet. In his uerbis ſancitus eſt modus, quem conſtantiſſimè tueri debemus: non miſcere alios modos, pugnantes cum uoce diuina, aut qui nullo exemplo probato in ſcripturis confirmati ſunt.

Puritas in doctrina de inuocatione maximè neceſſaria.

Modus inuocationis ſancitus à Chriſto.

Inuocatio præcipua eſt conſolatio.

Nulla maior uirtus eſt, nulla efficacior conſolatio, quàm uera inuocatio. Neceſſe eſt igitur taxare eos, qui ueram inuocationem uel negligunt, uel corrumpunt: & ſunt corruptelæ uariæ. Multi non diſcernunt ſuam inuocationem ab Ethnica, ac ne cogitant quidem, quid alloquantur.

De his inquit Dominus in capite 4. Iohannis. Vos adoratis quod neſcitis. Vult Eccleſiam cogitare quid alloquatur, inquiens: Nos adoramus quod ſcimus. Multi non cogitant, an, & quare exaudiantur. Recitant precationes, & dubitant tamen, cum ſcriptum ſit: Poſtulet in fide, nihil hæſitans, Iacob. 1.

Conſuetudo inuocandi mortuos quos errores complectatur.

De his materijs alibi dicemus. Hoc loco reprehendimus hanc corruptelam Ethnicam, quòd defenditur conſuetudo alloquentium homines, qui ex hac uita diſceſſerunt, & petitur ab eis uel auxilium, uel interceſſio. Talis inuocatio aberrat à Deo, & tribuit uel efficaciam creaturis, uel auxilium, uel interceſſionem. Nam qui uerecundius locuti ſunt, de ſola interceſſione dixerunt. Sed humana ſuperſtitio longius procedit, & efficaciam tribuit, ſicut multæ cantiones publicæ oſtendunt: Maria mater gratiæ, Tu nos ab hoſte protege, In hora mortis ſuſcipe. Hos uerſiculos audiuimus doctorem Theologiæ Monachum præfari morienti, & ſæpè repetere, cum quidem nullam Chriſti mentionem faceret; & poſſent exempla multa recitari.

Accedunt & alij furores. Alij apud alias ſtatuas exiſtimantur eſſe magis propicij. Hi furores cum palàm ſimiles ſint Ethnicorum, & haud dubiè ualde irritent iram Dei, & à docentibus taxandi ſunt, & à pijs Magiſtratibus ſeuerè puniendi.

Primum argumentum contra inuocationem mortuorum hominū.

Reprehenſio autem perſpicua argumenta hæc tria continet. Creaturis tribuere omnipotentiam, eſt impietas; Inuocatio creaturæ, quæ eſt extra hanc uitæ conſuetudinem, tribuit ei omnipotentiam: Quia confeſſio eſt, quòd intueatur omnium corda, & diſcernat gemitus ueros à ſimulatis. Hæc tantum tribuenda ſunt æterno Patri, & Filio eius Domino noſtro Ieſu Chriſto, & Spiritui ſancto.

Nequaquam igitur inuocatio ad homines, qui ex hac uita diſceſſerunt, facienda eſt. Dolendum eſt, hæc mala non intelligi. Sed teipſum aſpice, & conſidera quid agas. In hac inuocatione diſcedis à Deo, nec cogitas quid inuoces,

ces: & ſcis illos opitulatores, quos quæris, Annam, aut Georgium, non uidere motus tui cordis: qui quidem ſi ſcirent ſe inuocari, etiam cohorreſcerent, nollent hunc honorem Deo debitum, tribui ullis creaturis. Qualis autem eſt inuocatio ad ſurdos?

Etſi ſcimus quid reſpondeant aduerſarij (finxerunt enim ſophiſmata, ad eludendam ueritatem) tamen diuina teſtimonia ipſorum reſponſioni deſunt. Et precatio quæ eſt ſine fide, hoc eſt, ubi non potes ſtatuere, an talem inuocationem adprobet ac recipiat Deus, inanis eſt.

Teſtimoniũ diuinitatis Chriſti eſt inuocatio.

Meminimus Lutherum ſæpè dicere: In Veteri Teſtamento illuſtre teſtimonium eſſe diuinitatis Meſſiæ, quōd adfirmat eum inuocari. Et hac proprietate Meſſias ibi à cæteris Prophetis diſcernitur. Id grauiſſimum teſtimonium querebatur obſcuratum & labefactum eſſe, translata inuocatione ad alios homines. Ac propter hanc ſolam cauſam dicebat, conſuetudinem alios inuocandi improbandam eſſe.

Secundum argumentũ contra inuocationem mortuorum.

Secundum argumentum: Irrita eſt inuocatio ſine fide, & nullus cultus in Eccleſiam ſine mandato diuino inuehendus eſt. Nulla autem extat ſententia, quæ oſtendat inuocationem hanc, quam defendunt, ad homines factam, Deo placere & efficacem eſſe. Eſt igitur irrita inuocatio. Qualis eſt enim precatio, hoc modo accedere ad Annam, aut Georgium? Inuoco, ſed dubito utrum tua interceſſio mihi proſit, dubito an me audias, an mihi opem feras.

Si homines hæc arcana peccata intelligerent, execrarentur tales precationes: ut reuera ſunt execrandæ, & ſunt Ethnicæ. Poſtea ex talibus initijs quanti furores ſequuntur? concurſus & inuocationes ad certas ſtatuas, petitio certorum beneficiorum à ſingulis: Ab Anna, ut à Iunone, petuntur diuitiæ: à Georgio, ut à Marte, uictoriæ: à Sebaſtiano, Rocho, depulſio peſtilentiæ: Ab Antonio defenſio porcorum &c. Hæc etiamſi aduerſarij dicunt ſe non probare, tamen lucri cauſa retinent, ut manifeſtum eſt.

Tertium argumentũ contra eandem.

Adiungamus & Tertium argumentum. Expreſsè ſcriptum eſt 1. Timoth. 1. Vnus eſt mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus. Hunc in omni inuocatione intueri nos oportet, & Euangelij doctrinam de eo noſſe: Quòd nemo accedere ad Deum poſſit, niſi fiducia huius Mediatoris, qui ſimul interpellat pro nobis, ut ipſe inquit Iohan. 13. Nemo uenit ad Patrem, niſi per Filium. Et iubet ipſe nos ad ſe confugere, inquiens Matth. 11. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos. Et modum inuocationis ipſe docet, cum ait Iohannis 16. Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Patrem nominat, ut ſeiungas tuam inuocationem ab Ethnica, & cogites quid alloquaris. Cogites hunc uerum Deum eſſe, qui ſe patefecit miſſo Filio. Non uagetur animus, ut Ethnica mulier in tragœdia dicit: Inuoco te Deus, quicquid es &c.

Quis Deus inuocandus.

Sed hunc eſſe uerum Deum ſcias, qui ſe patefecit miſſo Filio, crucifixo & reſuſcitato, & talem agnoſcas, ſicut ſe patefecit. Deinde ſcias, hunc ita certò recipere & exaudire inuocantes, cum ad Mediatorem filium, crucifixum pro nobis, & reſuſcitatum, confugimus, & petimus nos propter eum recipi, exaudiri, iuuari & ſaluari. Nec alio modo ullus homo recipitur à Deo, uel exauditur.

Inuocatio debet fieri fide.

Nec incerta eſt hæc inuocatio, ſed iubet ſic inuocantes firma fide ſtatuere, hunc cultum Deo placere, & ſic inuocantes certò recipi & exaudiri. Ideō

inquit

inquit Iohan.14. Quicquid petieritis in nomine meo, id eſt, me agnoſcentes,& nominantes ſeu inuocantes tanquam redemtorem, ſummum Sacerdotem & intercesſſorem.

Solus hic ſummus Sacerdos ingreditur in ſanctum Sanctorũ, id eſt, in arcanum conſilium diuinitatis,& cernit pectus æterni Patris, & pro nobis interpellat, & noſtros dolores, gemitus & preces ad eum perfert, ſcrutans corda noſtra.

Doctrina de Mediatore corrupta eſt ab aduerſarijs:

Hanc doctrinam de Mediatore obſcuratam & corruptam eſſe, manifeſtum eſt, cum confugerent homines ad matrem uirginem, tanquàm magis propiciam,& alij alios Mediatores quærerent.

Compellatio fit ad Deũ Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum.

Ac manifeſtum eſt, nullum extare exemplum in Prophetis, aut Apoſtolis, ubi fiat compellatio ad homines. Exaudi me Abraham, uel, exaudi me Deus propter Abraham. Sed compellatio fit ad Deum, qui ſe patefecit: uidelicet ad æternum Patrem, filium Ieſum Chriſtum, & Spiritum ſanctum, ut recipiat, exaudiat & ſaluet propter filium.

Fit & expreſsè ad Filium, ut 2. Theſſ. 2. Ipſe Dominus noſter Ieſus Chriſtus,& Deus & Pater noſter, qui dilexit nos, confirmet uos &c. Et Geneſ. 48. nominat Iacob Deum, & Mediatorem Filium, cum ait, Deus, coram quo ambulauerunt patres mei, & Angelus qui eripuit me de cunctis malis (id eſt, promiſſus ſaluator) benedicat pueris iſtis. Vtimur igitur his formis:

Inuoco te omnipotens Deus, æterne Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, conditor cœli & terræ,& omnium creaturarum, unà cum filio tuo, domino noſtro Ieſu Chriſto,& Spiritu ſancto tuo, ſapiens, uerax, bone, iuſte, liberrime, caſte,& miſericors, miſerere mei, & iuſtifica me per & propter Ieſum Chriſtum, filium tuum, crucifixum pro nobis & reſuſcitatum, exaudi & ſanctifica me Spiritu ſancto tuo.

Inuoco te Ieſu Chriſte, fili Dei, crucifixe pro nobis, & reſuſcitate, miſerere mei, intercede pro me, apud æternum Patrem, & ſanctifica me Spiritu tuo ſancto.

In his formis ſcimus quid alloquamur. Et cum extent teſtimonia uerbi Dei, quæ oſtendunt hanc inuocationem Deo placere, & exaudiri, talis inuocatio fide fieri poteſt.

Sancti nõ propterea inuocandi, quia orant pro Eccleſia.

Hæc non ſunt in inuocatione quæ fit ad homines. Colligunt nonnulli teſtimonia ex Auguſtino,& alijs, ut oſtendant beatis in cœlo curæ eſſe res humanas. Poteſt hoc illuſtrius oſtendi ex colloquio Moyſi & Eliæ cum Chriſto. Et non dubium eſt, beatos orare pro Eccleſia, ſed tamen inde non ſequitur, inuocandos eſſe.

Quæ de Sanctis proponantur populo in noſtris Eccleſijs.

Etſi autem docemus, non inuocandos eſſe homines: tamen hiſtorias beatorum populo proponimus. Quia neceſſe eſt omnibus aliquo modo notam eſſe Eccleſiæ hiſtoriam, quibus teſtimonijs uocata & condita ſit Eccleſia,& quomodo ſeruetur,& quod genus doctrinæ per Patres, Prophetas, Apoſtolos & Martyres propagatum ſit. In his hiſtorijs iubemus, ut omnes agant gratias Deo, quòd ſe patefecit, quòd colligit Eccleſiam per filium, quòd doctrinam nobis tradidit,& quòd miſit doctores,& in eis teſtimonia de ſe oſtendit.

Iubemus, ut doctrinam eorum conſiderent,& ut teſtimonijs quæ Deus in eis oſtendit, fidem confirment. Conſiderent item exempla iudicij & pœnarum, ut excitetur in eis timor Dei: iubemus imitari fidem, patientiam, & cæteras

uirtutes. Diſcant in Deo non eſſe προσωποληψίαν, & petant ſe quoq; recipi, exaudiri, regi, ſaluari & iuuari: ſicut Deus recipit Dauidem, Manaſſem, Magdalenam, Latronem in cruce.

Monemus etiam, quomodo exempla cuilibet in ſua uocatione imitanda ſint. Quia error in imitatione & κακοζηλία, ſæpè ingentium malorum cauſa eſt. Laudamus etiam ipſorum ſanctorum diligentiam, qui curarunt ne effunderent dona Dei. Deniq; non ſtulti ampliſſimam doctrinam ex his hiſtorijs promere poſſunt, quam proponi populo remota ſuperſtitione utiliſſimum eſt.

DE MAGISTRATV *POLITICO.*

DEI beneficio in Eccleſijs noſtris & hæc pars doctrinæ de dignitate Magiſtratus, qui gerit gladium, & de dignitate legum, iudiciorum & totius ordinis politici, piè illuſtrata eſt, & magno labore ac multis ſcriptis refutati ſunt Anabaptiſtarum & aliorum fanaticorum hominum multi & magni furores.

Docemus igitur, in tota doctrina Dei, per Prophetas & Apoſtolos tradita, adfirmari ordinem politicum, magiſtratus, leges, iudicia, & legitimam ſocietatem hominum nequaquam caſu exiſtere in genere humano. Et quanquam multum eſt horribilium confuſionum, quæ à Diabolo & ab hominum furoribus oriuntur, tamen à Deo inſtitutam eſſe legitimam gubernationem, & ſocietatem hominum: & quantum ordinis reliquum manet, immenſa bonitate Dei propter Eccleſiam conſeruari. Sicut Rom. 13. dicitur, & in Pſalm. 126. Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra uigilat qui cuſtodit eam &c. Sunt igitur res ſuo genere bonæ, gerere magiſtratus, eſſe iudicem, eſſe miniſtrum iudiciorum, legitimè uti iudicijs, gerere bella legitima, & eſſe militem in bellis legitimis &c.

Ordo politicus inſtitutus eſt à Deo.

Et poteſt his rebus uti homo Chriſtianus, ſicut utitur cibo, potu, remedijs, emptione, uenditione. Nec peccat gerens magiſtratus iuxta uocationem, exercens iudicia, militans, legitimo ſupplicio adficiens condemnatos &c. Et magiſtratui politico ſubditi debent obedientiam, ſicut Paulus inquit Rom. 13. Non ſolum propter iram, id eſt, metu pœnæ corporalis, qua adficiuntur contumaces ab ipſis magiſtratibus: ſed etiam propter conſcientiam, id eſt, contumacia eſt peccatum offendens Deum, & auellens conſcientiam à Deo.

Gerens Magiſtratum non peccat.

Hanc ſententiam diuinam Eccleſijs proponimus, quæ munit poteſtatem legitimam, & totum ordinem politicum: & oſtendimus diſcrimen Euangelij & politicæ gubernationis. Vult Deus regi & coherceri politica gubernatione omnes homines, etiam non renatos: ac lucent in hac gubernatione quoq; ſapientia & iuſticia Dei, & bonitas erga genus humanum. Sapientiam oſtendit ordo, qui eſt diſcrimen uirtutum & uiciorum, & conſociatio hominum per legitima imperia, & contractus miranda ſapientia ordinatos.

Deinde iuſticia Dei conſpicitur in politica gubernatione. Quia uult puniri manifeſta ſcelera à magiſtratibus: & cum ipſi qui præſunt, non ſumunt ſupplicia de ſontibus, Deus ipſe mirabiliter rapit eos ad pœnas, & regulariter atrocia delicta punit atrocibus pœnis in hac uita, ut dicitur Matth. 26. Qui gladium acceperit, gladio peribit. Item, Hebræ. 13. Scortatores & adulteros

Iuſticia Dei conſpicitur in politica gubernatione.

iudicat Deus &c. Vult in his pœnis conſpici diſcrimen uirtutum & uiciorum, & uult diſci Deum ſapientem, iuſtum, ueracem & caſtum eſſe. Conſpicitur & bonitas Dei erga genus humanum: quia hoc modo ſocietatem hominum conſeruat. Ideò autem conſeruat, ut inde Eccleſia colligi poſſit: & uult politias eſſe hoſpitia Eccleſiæ.

Aliud politica gubernatio, aliud iuſticia in cordibus. Et aliud eſt politica gubernatio, quæ coheret omnes etiam non renatos: aliud remiſſio peccatorum & iuſticia in cordibus, quæ eſt inchoatio uitæ & ſalutis æternæ, quæ uoce Euangelij fit in credentibus.

Vtrunq; bonum tribuit Deus generi humano, & diſcrimina iuſticiæ politicæ, & lucis in cordibus uult intelligi. Nec Euangenlium damnat, aut diſſipat politias aut œconomias. Etſi autem non pertinet ad docentes in Eccleſia, leges particulares ferre de politica gubernatione: tamen in genere de officio poteſtatis hoc tradit uox diuina.

I. Officium poteſtatis politicæ. Primum: Vult Deus ſine ulla dubitatione magiſtratus ſonare uocem legis moralis in genere humano, quòd ad diſciplinam attinet, iuxta Decalogum ſeu Legem naturalem, hoc eſt, uult magiſtratuum uoce primum proponi ſummas & immutabiles leges, prohibentes cultum idolorum, blaſphemias, periuria, iniuſtas cædes, uagas libidines, uiolationem coniugij, furta & fraudes in pactis, contractibus & iudicijs.

II. Officiũ poteſt. politicæ. Secundum officium: Harum legum diuinarum & immutabilium, quæ ſunt teſtimonia de Deo, & ſummæ normæ morum, ſit cuſtos magiſtratus, in puniendis omnibus qui eas uiolant. Nam uox Legis ſine pœna & ſine executione, parum ualet ad frenandos & cohercendos homines, Ideò dictum eſt à Paulo Rom. 13. Poteſtas ſit terrori malo operi, & honori bono. Et antiquitas rectè dixit: Magiſtratus eſt cuſtos legis, ſcilicet primæ & ſecundæ tabulæ, quòd ad diſciplinam attinet.

III. Officium Magiſtratus politici. Tertium officium eſt magiſtratus politici etiam addere legi naturali aliquas leges, quæ ſunt determinationes circumſtantiarum legis naturæ, Sitq; harum legũ cuſtos in puniendo: ſed nequaq; ferat aut defendat leges pugnantes cum iure diuino & naturali, ſicut ſcriptum eſt Eſai. 10. Væ ijs, qui condunt leges iniquas. Quia imperia ſunt ordinatio diuina, in qua ſapientia & iuſticia Dei, id eſt, leges iuſtæ dominari debent, ſicut inquit rex ſapiens & Deum timens Ioſaphat 2. Paral. 19. Non hominum exercetis iudicium, ſed Dei, qui uobiſcum eſt in iudicio: Sit timor Dei uobiſcum, & cum diligentia omnia agite.

Quanquam autem multi in imperijs negligunt gloriam Dei, tamen hæc præcipua cura eſſe debebat, audire & amplecti ueram doctrinam de filio Dei, & Eccleſias fouere, ſicut Pſalm. 2. inquit, Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Item Pſal. 23. Aperite portas Principes ueſtras, id eſt, Aperite imperia Euangelio, & præbete hoſpitium filio Dei. Et Eſai. 49. Et reges erunt nutritores tui, & reginæ, id eſt, Reſpublicæ ſint nutrices Eccleſiæ, præbeant hoſpitia Eccleſiæ & pijs ſtudijs.

Reges & Principes debent eſſe membra Eccleſiæ. Sint membra Eccleſiæ ipſi quoq; reges & Principes, & doctrinam rectè intelligant, non adiuuent eos qui falſam doctrinam ſtabiliunt, & iniuſtam ſæuitiam exercent, ſed ſint memores huius dicti: Glorificantes me glorificabo. Et Daniel cap. 4. regem Babylonicum hortatur ad agnitionem iræ Dei, & ad clementiam erga exulantem Eccleſiam, cum ait: Redime peccata tua cum iuſticia & clementia erga pauperes, & erit ſanatio delictorum tuorum.

Et cum ſint inter præcipua Eccleſiæ membra, uideant, ut iudicia in Eccleſia rectè exerceantur: ſicut Conſtantinus, Theodoſius, Arcadius, Marcianus, Carolus Magnus, & multi pij reges curauerunt rectè exerceri iudicia Eccleſiæ. Cæterum de diſcrimine utriuſq; gradus miniſterij Euangelici & politicæ poteſtatis, extant ſcripta in Eccleſijs noſtris multa, quæ oſtendunt, nos neq; fanaticas neq; ſeditioſas opiniones docere, ſed monſtrare neceſſariam doctrinam in Euangelio traditam de utroq; gradu, utilem pietati & paci communi.

DEO GRATIA.

HAEC eſt ſumma doctrinæ, quam in Eccleſijs noſtris, Dei beneficio una uoce ſonamus: quam quidem eſſe incorruptam ſententiam doctrinæ diuinitus traditæ, in ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis, & ſymbolis, nequaquàm dubitamus: & ex uetuſtis ſcriptoribus ſincerioribus intelligi poteſt, congruere eam cum ueteri & puriore Eccleſia. *Concluſio.*

Oſtendit autem res ipſa, nos non curioſitate nouas aut argutas diſputationes quæſiuiſſe, nec de potentia aut opibus contendere, ſed tantùm neceſſariam doctrinam ad ueram inuocationem Dei, & ad ueros cultus & ad ueram cognitionem Filij Dei ad ſalutem animarum, ex magna caligine traditionum & opinionum euoluere, et ſimpliciſsimè ac planiſsimè eam Eccleſijs proponere. Neceſſe eſt enim omnes ſanos fateri, magnas fuiſſe doctrinæ tenebras, & multos errores in doctrina monachorum, & laqueos conſcientiarum multiplices in Pontificijs traditionibus. Et utra doctrina ſit uera, plana, perſpicua, utilis conſcientijs & moribus, oſtendit collatio. Non enim defugimus iudicia piorum: imò ſemper ueram Dei Eccleſiã, hoc eſt, omnes pios & eruditos, ubicunq; ſunt, uolumus hæc quæ dicimus cognoſcere: quos non dubitamus teſtes fore, hanc doctrinam eſſe ueræ Eccleſiæ Dei Catholicæ conſenſum.

Offerimus etiam nos, quocunq; tẽpore, ad copioſiorem declarationem, in ſingulis partibus: & hanc commemorationem doctrinæ nunc factam congruere cum confeſsione Auguſtæ exhibita, Anno 1530, ſentimus.

Cum igitur doctrina, quam recitamus, uera ſit, & Eccleſiæ neceſſaria, oramus ne damnentur Eccleſiæ noſtræ, quaſi aut errores amplectantur, aut ſine graui cauſa ſtolidè & ſeditioſè tumultuentur. Veritas & rerum magnitudo, hac iniuſta criminatione nos liberent.

Deinde ipſam Synodum piè monemus: uident ueteres abuſus, & errores multos & magnos hærere in Eccleſia. Quia omnibus ætatibus inde uſq; ab initio generis humani, diabolus errorum ſemina ſpargit: & poſtea multa, inſcitia hominum, aut ſuperſtitione confirmantur aut repullulant. *Compellatio ad Synodum.*

Cum autem iam uanitas multarum ſuperſtitionum nota ſit, tempore flagitant emendationem: & niſi gubernatores curabunt extare illuſtratam ueritatem magnæ diſtractiones opinionum ſecuturæ ſunt, præſertim cum in hac poſtrema mundi ſenecta plus confuſionum impendeat. Ideò ſynodus uideat, ne manifeſtam ueritatem damnet. Et ſi piè deliberatura eſt, quomodo conſulendum ſit Eccleſijs, & à nobis declaratio copioſior petetur: eligendi ſunt uiri eruditi, intelligentes & amantes ueritatem, & timentes Deum, qui de his tantis rebus ſimul deliberent. Nec tantum numero ſuffragiorum nobiſcum certetur: cum manifeſtum ſit ex multis præiudicijs, quid Rom. Pontifex & plurimi Epiſcopi ei addicti ſentiant, qui tot iam annos non ſolũ edicta contra nos ſanguine

ſcripta ediderunt,ſed etiam multos nobiſcum ſentientes interfecerunt; & multi doctrinam nec intelligant,nec curent,ſed prophanis perſuaſionibus imbuti, exiſtiment hoc præcipuè dignum eſſe politicis uiris, defendere præſentem formam, & tueri autoritatem ſuam. Et ad hanc rem quæruut miniſtros idoneos, qui ſophiſmatum præſtigijs ueritatem eludant.

Quare iam teſtamur,nos ueritatem non abiecturos eſſe, etiamſi talium hominum iudicijs condemnata fuerit: & palàm teſtamur,nos Tridentinæ Synodo, quæ antea edidit decreta partim palàm falſa, partim ambigua & ſophiſtica,non adſentiri: ſed flagitare, ut de iſdem rebus & audiamur & errores antea confirmati decretis Tridentinis emendentur.

Compellatio ad Carolum Imp. Et reuerenter oramus inuictiſsimum Imp. Carolum Auguſtum, ne permittat aduerſarijs, ut ueritatem ſua audacia opprimant, & crudelitatem quæ aduerſus innocentes exercetur, confirment, & maiora diſſidia iniuſtis decretis excitent.

Commendamus autem & Eccleſiam & nos ipſos, filio Dei, domino noſtro Ieſu Chriſto, quem ſcimus uoce Euangelij colligere ſibi æternam Eccleſiam: & eum oramus,ut nos regat,nec ſinat extingui lucem Euangelij ſui,nec deleri ſinat cœtus ipſum uerè inuocantes.

FINIS.

NOs,quorum nomina aſſcripta ſunt, qui nunc in Eccleſijs & Academijs quarũ infrà fit mentio,docemus,affirmamus in hoc ſcripto,quòd dextrè & non calumnioſè intelligi uolumus, recitatam eſſe doctrinam communem, quæ ſonat in Eccleſijs & Academijs,in quibus Euangelium docemus.Et ſentimus uerè hanc eſſe puram & incorruptam doctrinam Eccleſiæ Domini noſtri Ieſu Chriſti,congruentem cum ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis & Symbolis, ac neceſſariam Eccleſijs,& oramus Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, crucifixum pro nobis & reſuſcitatum, ut has Eccleſias clementer regat & protegat. Offerimus etiam nos ad declarationem in ſingulis articulis.

Hæc ſcripta ſunt Anno M. D. L I. die X.Iulij, in oppido Viteberga, ubi uicinarum Eccleſiarum Paſtores conuenerant.

Ego Iohannes Bugenhagen Pomeranus,Doctor,Paſtor Eccleſiæ Vitebergenſis & Superintendens in Electoratu Saxoniæ, ſubſcripſi hac mea manu.

Iohannes Pfeffinger Doctor Theologię,Paſtor Eccleſię Chriſti in urbe Lipſia, & Superintendens manu propria ſubſcripſit.

Eraſmus Sarcerius Paſtor Eccleſiæ Lipſenſis apud D. Thomam, manu mea ſubſcripſi.

Vuolfgangus Pfentnerus Doctor,Paſtor Eccleſiæ Annæmontanæ m. p. ſ.

Caſpar Zeunerus Paſtor Fribergæ m. p. ſ.

Daniel Greſſerus Paſtor & Superintendens Eccleſiæ Dreſdenſis m. p. ſ.

Antonius Lauterbach Eccleſiæ Pyrnenſis Paſtor & Superintendens m. p. ſ.

Nicolaus Picus Paſtor & Superintendens Eccleſiæ Kemnicenſis m. p. ſ.

Georgius Hala Paſtor Zuiccauienſis.

Iohannes Schreiner Paſtor & Superintendens Eccleſiæ Grymmenſis m.p.ſ.

Auguſtinus Hymmel Paſtor & Superintendens Eccleſiæ Aldenburgenſis m. p. ſ.

Iacobus Vueigant Paſtor & Superintendens Vueiſſenfeldenſis, m. p. ſ.

Iohannes

Iohannes Buchner Paſtor & Superintendens Oſchatzienſis m. p. ſ.
Ego Iohannes Rutilius Saltzo in Thuringia Superintendens, hanc Confeſſionem approbo ut Chriſtianam, in huius ſignum me ſubſcripſi.
Iohannes Voitlender Paſtor & Superintendens in Eccersberg m.p.ſ.
Iacobus Klapius Eccleſiæ Haynenſis Paſtor & Superattendens m.p.ſ.
Georgius Mohr Paſtor & Superintendens Torgau.
Martinus Vuolfius Paſtor & Superintendens Coldicenſis m.p.ſ.
Valentinus Braun Paſtor in Döbeln ſubſcripſit.
Sebaſtianus Froſchelius Miniſter Eccleſiæ Vuitebergenſis ſ.
Lucas Hetzer Miniſter & Concionator Eccleſiæ Vuitebergenſis ſ.
Alexander Aleſius Scotus D. Theologiæ & Decanus Collegij Theologici in Academia Lipſica.
Bernardus Ziglerus D. Theologiæ.
Nicolaus Herco S. Theologiæ D.
Georgius Zeeler D. Theologiæ.
Iohannes Mencelius D. Theologiæ.
Ioachimus Camerarius Pabepergenſis ſtudiorum liberalium Profeſſor Lipſię, οὕτω φρονῶ ὡς πιστεύω.
Iohannes Forſterus S. Theologiæ Doctor & Profeſſor Vuitebergenſis.
Georgius Maior S. Theologiæ Doctor & Profeſſor in Academia Vuitebergenſi.
Philippus Melanthon Profeſſor in Academia Vuitebergenſi.
Paulus Eberus Kitthingenſis Profeſſor artium in Academia Vuitebergenſi.
L. D.

SEQVVNTVR ALIARVM ECCLESIARVM ET REGIONVM, APPROBATORIA SCRIPTA, QVIBVS EADEM CONFESSIO ET APPROBATVR ET CONFIRMATVR.

SCRIPTVM LEGATORVM ILLVſtriſſimi Principis, Domini Iohannis Marchionis Brandeburgenſis &c.

AVs befelh vnd abfertigung des Durchlauchtigen Hochgebornen Fürſten vnd Herren / Herrn Johanſen Marggraffen zu Brandenburg etc. vnſers G. F. vnd H. Seind wir Caſpar Marſilius *Licentiatus* vnd Hoffprediger zu Cüſtrin / vnd M. Henricus Hamme *Superintendẽs* des orts zu Königsberg / alhie zu Wittemberg bey den Ehrwirdigen hochgelarten Hern *Domino D. Iohanne Bugenhagen Paſtore. D. Philippo Melanthone. D. Iohanne Forſter. D. Georgio Maiore etc.* gehorſamlich erſchienen / Aldo von jren Achtbarkeiten ein Schrifft oder Notel einer gefaſſeten *Confeßion*, gegen das vieleicht zukünfftig *Concilium* empfangen / mit ermanung / ſolches zum treulichſten zuerleſen vnd expendiren / jren Achtbarkeiten dorzumal vnd folgents V. G. F. vnd Herren vnſer meinung daruon widerumb zu referiren.

Welchs alſo von vns/ vnſers verſtands vnd vermögens zum fleiſſigſten fürgenomen/vnd iſt ſolche Schrifft allenthalben von vns/an Worten vnd Sententzen nicht allein Chriſtlich / rein/recht/ vñ vnſer H.Augſpurgiſchen *Confeſſion* vnd *Locis Communibus* gemeſs / ſondern auch etwas klerer vnd mechtiger befunden / Das wir darob Gott gebürlich lob vnd danck geſagt/Mit obernanten Herrn Doctorn vnſern lieben Herrn Vetern ſemptlich allerley weiter conferiret/ vnd entlich alſo eintrechtiglick vorlaſſen / Alleine noch V.G.F. vnd Hern meinung / wo ſolchs conſitiren annemlich befunden / möchte zu gleich mit vnd neben der Augſpurgiſchen Confeſſion dem *Concilio* vberantwortet werden / begeret mit erbietung im fall der noturfft/ durch ſonderliche geſchickten für dem *Concilio* weiter zu erkleren vñ zu confirmiren etc. Actum Wittemberg / *in ædibus Domini Philippi, die XXVI. Iuny. Anno M.D.L I.*

SCRIPTVM LEGATORVM GENEROSI COMITIS GEBHARDI A MANSFELT &c.

NAch dem der Wolgeborne Edle Herr Graff Gebhard/ Graff vnd Herr zu Mansfelt / vnſer Gnediger Herr / vns anher gen Wittemberg zu dem Ehrwirdigen/Hochgelarten Herren *Philippo Melanthone,*vnſerm lieben Preceptoren/mit befelch vnd brieffen abgefertiget / bericht zu empfahen / von wegen der Schrifft / die man auff dem *Concilio,* wo eines werden ſolte / vberantworten würde / So haben wir M.Johannes Wigandus/ vnd M.Andreas Theobaldus / ſeiner gnaden vnderthenige Diener in Gottes Wort / dieſelbige geſtelte Schrifft/vnſerm geringen verſtande nach/ fleiſſig vnd trewlich durchleſen/ Befinden Gott lob / vnd bekennen für vns / das dieſelbige Schrifft der Augſpurgiſchen Confeſſion gemes ſey/ vñ faſſe grüntlich vñ klar die Lehre von den höchſten Artickeln des Chriſtlichen Glaubens/vnd Sacramenten von Chriſto eingeſetzt / welche durch Gottes gnade in Kirchen dieſer Lande bisher eintrechtig geleret vnd bekant worden iſt / Welche Lehre wir auch für die ewige vnwandelbare Warheit Gottes halten / durch den eingebornen Son Gottes Jheſum Chriſtum vom Himel geoffenbaret / vnd in der Propheten vñ Apoſtel Schrifften begriffen. Dancken derhalben Gott dem Vater vnſers Heilands Jheſu Chriſti / ſampt dem Son / vnſerm einigen Ertzhirten vnd Erlöſer / vnd dem heiligen Geiſte / der in alle Warheit leitet/für ſolche gaben/reiner/warhafftiger/ heilſamer Lehre /wündſchen vnd bitten von hertzen / das Gott ſolche richtige / ware / nützliche vnd nötige Lehre vnter vns erhalten wölle / vnd dieſelbige ausbreiten/ auch in andere Lande / auff das ſeine Gemeine / welche jn hie vnd dort ewig erkennen/ loben vnd ehren ſol/ groſs vnd herrlich werde/ Amen. *Actum Vitebergæ, Calendis Auguſti, Anno M. D. L I.*

SCRI-

SCRIPTVM LEGATORVM ILLVSTRISSIMI PRINCIPIS, DOMINI GEorgij Friderici Marchionis Brandeburgenſis &c.

EGO M. Georgius Karg Paſtor Suabacenſis, & Iohannes Serranus, aliâs Seger, Paſtor Rosfeldenſis, ab Illuſtriſsimi Principis & Domini, D. Georgij Friderici Marchionis Brandeburgenſis &c. domini noſtri clementiſſimi Senatu ablegati Vitebergam, ad reuerendos Patres & Præceptores noſtros, D. Magiſtrũ Philippũ Melanthonẽ, & cęteros S. Theologię Doctores, ut cognoſceremus Confeſſionem fidei, recens à D. Philippo Melanthone, ſcriptam exhibendam Concilio Tridenti congregato, Teſtamur nos accuratè legiſſe hoc ſcriptum, & affirmamus in eo doctrinam Euangelij Domini noſtri Ieſu Chriſti, prout in ſacra Scriptura utriuſq; Teſtamenti, & in Symbolis continetur, ſincerè & ſine Sophiſtica, modò dextrè intelligatur, propoſitam, quæ & in noſtris Eccleſijs aliquot iam annis prædicata, nunc etiam docetur, auditur & approbatur ab omnibus uerè pijs & Spiritu Dei ſancto illuminatis. Et oramus Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, propter peccata noſtra à Deo Patre traditum, & propter iuſtificationem noſtram reſuſcitatum, ut Eccleſias quoque noſtras cum omnibus alijs clementer regat & protegat, Noſq; in ea fide & libertate, in qua ſtamus, confirmet, adeoq; conſtantes ad finem uſq; uitæ noſtræ per Spiritum ſuum ſanctum confirmet, Amen. Actum Vitebergæ, Die X II. Septembris. Anno M. D. L I.

Ego M. Georgius Karg, Paſtor Eccleſiæ Suabacenſis, manu propria ſubſcripſi.

Ego Iohannes Serranus, aliâs Seger, Paſtor Rosfeldenſis, manu mea ſubſcripſi.

SCRIPTVM LEGATORVM GENEROSORVM COMITVM A MANSFELT.

CVm noſtrorum Comitũ nomine Vitebergam ablegati eſſemus, ad petendum conſiliũ de Concilio indicto, à Reuerendis uiris D. Philippo Melanthone, cæteriſq; Præceptoribus noſtris obſeruandiſsimis, forma eius ſcripti, quod in Concilio offerendum eſſet, nobis exhibita eſt. Summa igitur qua potuimus attentione, pro ingeniorum noſtrorum tenuitate, & pro temporis ratione id ſcriptum legimus & conſiderauimus. Teſtamur itaq; in iſto ſcripto, ſummam eius doctrinæ, quæ Dei beneficio in Eccleſijs harum regionum incorruptè hactenus ſonuit & ſonat adhuc, perſpicuè comprehenſam eſſe. Iudicamus autem eam cum ſcriptis & perpetuo conſenſu Prophetarum & Apoſtolorum congruere, neq; ulla ſophiſtica labefactari poſſe. Agimus igitur Deo Patri Domini noſtri Ieſu Chriſti gratias, pro patefacta luce Euangelij, & precamur ardentibus uotis, ut hanc ſinceram doctrinam aduerſus omnes inſidias & impetus Diaboli tueatur & conſeruet, & colligat ſibi inter nos & alias quoq; gentes Eccleſiam ſe perpetuò agnoſcentem, inuocantem & celebran-

tem. Vt igitur huic ſcripto ſuffragium & teſtimonium noſtrum adderemus, Nomina noſtra ſubſcribere uoluimus.

Michaël Cælius Inclytorum ac Generoſorum Comitum â Mansfelt Concionator, m.p.ſ.
Iohãnes Vuigandus Miniſter uerbi Dei in oppido Mãsfelt.
Iohannes Prætorius Miniſter Verbi Dei in arce Stolberg, m. p. ſ.
Valẽtinus Sifridi, Miniſter uerbi Dei in oppido Ortenberg, in Comitatu Königſteinenſi, manu propria ſubſcripſi.

SCRIPTVM MINISTRORVM ECCLESIÆ IN INCLYTA VRBE ARGENTORATO. S. D.

SCriptum D. Philippi Melanthonis, cariſsimi Præceptoris noſtri, quõd dilectus frater & ſymniſta noſter D. Iohannes Marbachius attulit, uidimus, legimus, & exoſcultati ſumus, Bonaq; fide de eo teſtamur, quiſq; ſua manu, quõd conſonum ſit unicæ & ueræ doctrinæ de Dei eſſentia & uoluntate, quæ â Deo patefacta eſt, & commendata primis Patribus & Prophetis, poſtea illuſtrata uoce filij Dei domini noſtri Ieſu Chriſti, crucifixi pro nobis & reſuſcitati, & uoce Apoſtolorum ac Apoſtolicorum uirorum: Ac nequaquam recipiendas eſſe ullas opiniones pugnantes cũ illa prima Prophetica doctrina, & uoce filij Dei.

Caſpar Hedio Doctor Theologiæ, docens Euangelium in Eccleſia Dei in inclyta urbe Argentorato, manu propria ſubſcripſit, ut una ſit uox multarum Eccleſiarum.

Iohannes Marbachius Theologiæ Doctor, & Paſtor Eccleſiæ ad S. Nicolaum Argentorati, manu propria ſubſcripſit.

Beatus Geringus Miniſter Euãngelij Chriſti ueteranus, Paſtor Eccleſiæ Dei, quæ apud D. Thomam Argentorati conuenit, manu propria ſubſcripſit.

Theobaldus Nigri, Miniſter in Euangelio Chriſti Eccleſiæ Argentoratenſis, agnoſco Chirographo meo, hanc Confeſsionem uerẽ Chriſti & Apoſtolorũ doctrinam eſſe, quæ uirtus eſt ad ſaluandum credentes, præter quam nullam aliam eſſe iudico.

Lucius Kyberus, ad S. Aureliam Paſtor, præſentibus teſtor, huic piæ Confeſſioni ſolidæ & conſummatæ nihil addendum, neq; in ea aliquid deſiderari poſſe, quam & ego libenter confiteor, & Domino pro reuelata ſua uoluntate, gratias ago.

Iohannes Lenglinus, Paſtor Eccleſiæ Ieſu Chriſti ad S. Guilhelmum Argentorati, m. p. ſ.

Ludouicus Rabus, Eccleſiæ Chriſti apud Argentoratum Miniſter, hanc Confeſsionem & doctrinam Eccleſiæ Vuitembergenſis, & coniunctarum, quæ ſine ulla dubitatione conſenſus eſt Eccleſię Catholicæ Chriſti, ex animo amplectitur, manuq; propria ſubſcripſit.

Chriſtophorus Soellius ſſt.

Chunradus Hubertus, manu mea ſubſcribere uolui.

Leonhardus Fontanus, Miniſter & Diaconus Eccleſiæ S. Nicolai Argentinæ, idem quod Fratres & Præceptores teſtantur, manus propriæ ſubſcriptione confirmatum uolo.

SCRI-

SCRIPTVM MINISTRORVM ECCLESIARVM CITERIORIS POMERANIÆ.

Salutem & pacem in Chriſto.

QVum Illuſtriſsimus Princeps Philippus, Dux Stetinenſium, Pomeraniæ, Caſſubiorum &c. Dominus noſter clementiſſimus, à nobis peteret, ut iuxta edictum inuictiſsimi Imperatoris Caroli, ſummam doctrinæ, quæ in Eccleſijs & Scholis noſtris magno conſenſu traditur, breui ſcripto comprehenſam, congruentibus omnium ſuffragijs, Tridentinæ Synodo offerremus: non grauatim id negocij, quòd pietati, iuſticiæ, & præcepto Dei maximè conſentaneum erat, ſuſcepimus. Sed quum id etiam temporis ueſtra Confeſsio Illuſtriſſimi Principis iuſſu nobis exhiberetur, ac animaduerteremus recitari in ea doctrinam ueram, piam & ſalutarem Eccleſiæ, planè congruentem cum ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis: uiſum eſt omnibus Miniſtris & Doctoribus Eccleſiarum, qui Grypſuualdæ conuenerant, ut inſtituto labore ſuperſedentes, ueſtram Confeſſionem noſtris omnium ſuffragijs comprobaremus, ac ut noſtram & Illuſtriſſimo Principi, & Tridentinæ Synodo offerremus. Quare hic palàm teſtamur et affirmamus coram Deo & omnibus Sanctis in cœlo & in terra, doctrinam, quæ in ueſtra Confeſſione proponitur, uerum & perpetuum eſſe conſenſum Catholicæ Eccleſiæ filij Dei, Domini noſtri Ieſu Chriſti, noſq; eam toto pectore amplecti, ac ſonare in noſtris Eccleſijs, Academijs & Scholis, ac Deo iuuante, ad omnem æternitatem cõſtanter profeſſuros ac defenſuros eſſe. Quod quum ita ſit, reuerenter oramus, ut pro commemorabili ueſtra erga nos pietate & beneuolentia, noſtras Eccleſias, & eos qui harum Eccleſiarum nomine iſthuc emittuntur, doctrina, conſilio & omni genere officij iuuetis, uobiſq; commendatos & coniunctos eſſe ſinatis, ac omnino ſtatuatis, nos, cum de ſacris ceremonijs in Euangelio inſtitutis, tum uerò de uniuerſa doctrina cœleſti, deq; ritibus ad eutaxiam Eccleſiæ pertinentibus, planè idem uobiſcum ſentire, nec Deo dante paſſuros, ut ullis unquam temporibus ab hac ſententia depellamur. Commendamus etiam filio Dei, domino noſtro Ieſu Chriſto ueſtram ſalutem, eumq; toto pectore & ardentibus uotis oramus, ut actiones & conatus ueſtros regat & fortunet ad gloriam ſanctiſsimi ſui nominis, & ad utilitatem Eccleſiæ. Benè & fœliciter ualeat V. E. in Chriſto, cui noſtras Eccleſias & honeſta ſtudia pijs uotis commendamus. Datæ Grypſuualdæ in Synodo prouinciali, Anno M. D. LII. die XXI. Ianuarij.

Veſtræ excellentiæ
addictiſsimi

Rector Academiæ Grypſuualdenſis, Superattendens, Doctores, Paſtores et Miniſtri Eccleſiarum citerioris Pomeraniæ.

LOCORVM THEOLOGICORVM POSTREMA EDITIO ABSOLVTA VITEBERGÆ ANNO M.D.XLIII.

PHILIPPVS MELANTHON PIO LECTORI S. D.

PRODEST FIRMA ET PERSPICVA TESTIMONIA DE SINGVLIS *articulis doctrinæ Chriſtianæ, ordinè diſtributa, velut in tabella habere propoſita, vt cùm diſputant animi ſecum, aut anguntur, ſententiæ certæ in conſpectu ſint, quæ trepidantes erudiant, erigant, confirment, conſolentur. Hæc enim ſint exercitia fidei pijs & neceſſaria, & non ignota, de quibus Propheta inquit: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Ad hunc vſum domeſticum initiò mihi hos locos inſtitui, & cùm viderem his turbulentis temporibus interdum aliqua explicatione opus eſſe, addidi interdum aliquas deſcriptiones aut partitiones. Hæc cùm poſtea circumferrentur in manibus multorum, recognoſcenda & augenda fuerunt. Non ambitione, non φιλονεικίᾳ, non æmulatione, non vt ſererem rixas, hæc & inſtitui & collegi, ſed primùm vt meipſum erudirem, deinde vt aliquorum, qui hæc legebant, honeſta & pia ſtudia adiuuarem. Sed de voluntate mea nihil dicam amplius, quàm quòd Deo probatam eſſe ſpero, ac meæ conſcientiæ teſtimonium antefero criminationibus Eccij, Cochlei, Alfonſi, & multorum qui illis applaudunt. Cùm autem reipſa cognouerim, explicationem dogmatum Eccleſiæ propter multas cauſas opus eſſe difficilimum, & quanquam neceſſarium eſt, tamen plenum eſſe ingentium periculorum, attentè audiui interpretes eruditos καὶ θεοδιδάκτους & mediocri cura & ſolicitudine inquiſiui Eccleſiæ doctrinam, & conatus ſum res veras quanta potui perſpicuitate recitare. Non gigno nouas opiniones, nec aliud maius ſcelus eſſe in Eccleſia Dei ſentio, quàm ludere fingendis nouis opinionibus, & diſcedere à Prophetica & Apoſtolica ſcriptura, & conſenſu vero Eccleſiæ Dei. Sequor autem & amplector doctrinam Eccleſiæ Vitebergenſis & coniunctarum, quæ ſine vlla dubitatione conſenſus eſt Eccleſiæ catholicæ Chriſti, id eſt, omnium eruditorum in Eccleſia Chriſti. Vult autem Paulus eſſe iudicia doctrinæ in Eccleſia, vt veritas ſeruetur incorrupta, & non temerè labefactetur concordia: Et agnoſco ipſe meorum ſcriptorum maciem & ſqualorem. Quanquam igitur propriè & planè loqui ſtudeo, tamen fieri poteſt, præſertim in tanta mole rerum, & in tanta breuitate, vt interdum aliquid dictum ſit obſcurius, aut parum commodè. Ideò non defugio iudicia Eccleſiarum noſtrarum: Nam has cenſeo verè eſſe Dei Eccleſiam, & vera animi pietate eas veneror, nec me ab eis ſeiungam, meaq́ dicta, ſcripta & facta, earum iudicio permitto. Sæpè etiam optaui alios, qui antecellunt eruditione & iudicio, communicato conſilio, & collatis ſententijs de rebus ipſis & de formis loquendi, graui autoritate tale aliquod opus condere, quod ordine præcipuas materias doctrinæ Eccleſiaſticæ complecteretur. Dicerem hanc rem curæ eſſe debere pijs & ſapientibus Principibus, præſertim in tanta temporum confuſione, Sed videmus Eccleſiā non regi humanis conſilijs. Oro igitur Deū æternum Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt propter filium ſuum dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, quem voluit eſſe victimam, καὶ μεσίτην καὶ ἱκέτην Eccleſiam ſibi colligat, regat & ſeruet, & docentium & diſcentium mentes gubernet, ſtudia adiuuet, & ad veritatem & concordiæ amorem multos flectat. Id cùm Chriſtus in agone ſuo precatus ſit, noſtra vota & noſtros gemitus ad huius noſtri Pontificis petitionem adiungamus, qui dixit: Pater, ſanctifica eos in veritate, ſermo tuus eſt veritas: Ne ſinas ex-*

nas ex-

nas extingui lucem veritatis, id eſt, Euangelij tui, Et addit: ſint vnum, ſicut & nos vnum ſumus, Primum nobiſcum coniuncti ſint, deinde inter ſeſe ſint concordes, & conſulant paci veræ Eccleſiæ iuſtis officijs. Hortor & Scholaſticum gregem, vt cogitent, qua in ſtatione à Deo collocati ſint, & ſciant ſe Eccleſiæ Dei ſemmaria eſſe. Nam ex hoc numero filius Dei regnans ad dextram æterni Patris, ac dona dans hominibus, uidelicet Paſtores & Doctores, ſumit Euangelij miniſtros, quos præparari vult in Scholis. Hos eſſe cuſtodes librorum Propheticorum & Apoſtolicorum & verorum dogmatum Eccleſiæ voluit. Quare diligentiam & fidem in re omnium maxima Deo, Eccleſiæ, & poſteritati præſtemus, veritatem inquiramus, amemus, tueamur, & ad poſteros incorruptam tranſmittamus. Vitebergæ Anno M. D. XLIII.

LOCI THEOLOGICI COLLECTI
A PHILIPPO MELANTHONE.

ITA conditi ſunt homines à Deo, ut numeros & ordinem intelligãt, & in diſcendo multum utraq; re, numeris & ordine adiuuentur. Quare in artibus tradendis ſingulari cura monſtratur ordo partium, & indicantur initia, progreſſiones & metæ. Hanc explicandi formam in Philoſophia uocant methodum, ſed hæc in ijs artibus, quæ demonſtrationibus extruuntur, aliter quàm in doctrina Eccleſię, inſtituitur. Nam demonſtratiua methodus progreditur ab ijs quæ ſenſui ſubiecta ſunt, & à primis noticijs, quæ uocantur principia. Hic in doctrina Eccleſiæ tantum ordo quæritur, non illa methodus demonſtratiua. Nam hæc doctrina Eccleſiæ non ex demonſtrationibus ſumitur, ſed ex dictis, quæ Deus certis & illuſtribus teſtimonijs tradidit generi humano, per quæ immenſa bonitate ſe & ſuam uoluntatem patefecit.

Quid interſit inter Methodum in doctrina Eccleſiæ, et in Philoſophia

Ac ut in philoſophia quæruntur certa, & diſcernuntur ab incertis, et cauſæ certitudinis ſunt. Experientia uniuerſalis, principia, & demonſtrationes: ita in doctrina Eccleſiæ certitudinis cauſa eſt reuelatio Dei, & conſiderandum eſt, quæ ſententiæ à Deo traditæ ſint. Vt certa eſt cuilibet ſano hæc ſententia: bis quatuor ſunt octo, eſt enim naturalis noticia ut principiorum: ita ſint certi nobis & immoti articuli fidei, comminationes & promiſſiones diuinæ, ita certum ſit agenti pœnitentiam remitti peccata propter filium Dei, exaudiri ſe, & fieri hæredem uitæ æternæ. Sed cauſæ certitudinis diuerſæ ſunt: Sententiam de numeris mens ſuo iudicio uidet. At articuli fidei certi ſunt propter reuelationẽ, quę certis et illuſtribus teſtimonijs Dei cõfirmata eſt, ut reſuſcitatione mortuorum, & multis alijs miraculis. Sed quia res ſuntextra iudicium humanæ mentis poſitæ, languidior eſt aſſenſio, quæ fit, quia mens mouetur illis teſtimonijs & miraculis, & iuuatur à Spiritu ſancto ad aſſentiendum.

Etſi autem Philoſophia docet dubitandum eſſe de his, quæ non ſunt ſenſu comperta, nec ſunt principia, nec ſunt demonſtratione confirmata, ut hic licet dubitare ſeu ἐπέχειν, an ſola nubis cauitas, ſit cauſa cur Iris ſit arcus: tamen doctrinam Eccleſiæ à Deo traditam ſciamus certam & immotam eſſe, etiamſi nec ſenſu deprehenditur, nec nobiſcum nata eſt ut principia, nec demonſtrationibus inuenitur, ſed cauſa certitudinis eſt, reuelatio Dei, qui eſt uerax.

Quare

ἐποχὴ Philoſophica excludenda ab Eccleſiæ doctrina.

Quare illam dubitationem Philoſophicam ſeu ἐποχὴν nequaquam admittamus ad doctrinam Eccleſiæ à Deo traditam. Hæret alioqui in mentibus in hac naturæ humanæ corruptione, ingens confuſio dubitationum de Deo, quibus repugnandum eſt, & opponendæ ſunt ſententiæ à Deo traditæ. Non alenda eſt hic aut laudanda dubitatio, ſed ſit fides certa aſſenſio, ἔλεγχος, id eſt, certitudo, qua mens conuicta diuinis teſtimonijs, firmiſsimè amplectitur uocem diuinam, de rebus non apparentibus, ut loquitur Epiſtola ad Hebræos.

Hæc præfari neceſſe eſt, ut initiò cogitemus res certas, firmas & immotas in Eccleſia doceri, ſicut inquit filius Dei: Cœlum & terra tranſibunt, uerba autem mea non præteribunt. Deinde etiam cogitemus, fidem eſſe firmam aſſenſionem, amplectentem integram Euangelij doctrinam, non eſſe, ut in Academia Areeſilæ, ludos ambiguos opinionum & diſputationum, ſicut multa petulantia ingenia, & multi ſuperbi homines ſemper iudicarunt, iudicant & iudicabunt, quorum blaſphemias punit Deus & præſentibus & æternis ſupplicijs.

Ordo partium in doctrina Eccleſiæ.

Nunc de ordine partium doctrinæ aliquid præfandum eſt, ipſi libri Prophetici & Apoſtolici optimo ordine ſcripti ſunt, et articulos fidei aptiſſimo ordine tradunt. Eſt enim hiſtorica ſeries in libris Propheticis & Apoſtolicis, orditur à prima rerum creatione & conditione Eccleſiæ, & deinceps omnium temporum ſeries à conditione rerum, uſq; ad Cyri Monarchiam continetur in his libris Propheticis. In hac ſerie multæ narrantur inſtaurationes Eccleſiæ, & inſparguntur narrationibus doctrina Legis, & promiſsio Euangelij. Deinde Apoſtoli teſtes ſunt de Chriſto exhibito, nato, crucifixo, reſuſcitato. Hæc ſunt hiſtorica. Et in concionibus Chriſti continentur articuli fidei, explicatio Legis & Euangelij. Accedunt & Pauli diſputationes, qui ut artifex inſtituit diſputationem in Epiſtola ad Romanos, de diſcrimine Legis & Euangelij, de peccato, de Gratia, ſeu Reconciliatione, qua reſtituimur ad uitam æternam.

Munus piorum interpretum quod ſit.

Etſi autem hunc ordinem animaduertenti, non multum opus eſt commentarijs, aut noſtris libellis, aut ſimilibus, tamen quia uult Deus in Eccleſia uocem docentium ſonare, ut dicitur, de miniſterio Euangelij, Epheſ. 4. Non fruſtra labor docendi ſuſcipitur. Non gignimus nouas res, ſeu materias, ut Heſiodus aliud tradidit quàm patres, Sem, Iaphet, & Hæretici res nouas comminiſcuntur, non traditas ab Apoſtolis, ſed pij interpretes acceptas à Deo ſententias in Prophetica & Apoſtolica narratione, bona fide recitant. Et quia rudes non ubiq; genus ſermonis intelligunt, non ſtatim uident ordinem rerum, commonefaciendi ſunt uoce interpretum de genere ſermonis, & de rerum ordine. Et quia multæ corruptelæ ſubinde excogitatæ ſunt, & excogitabuntur, pij Paſtores & doctores ſunt teſtes ueræ ſententiæ certa autoritate acceptæ, & refutatores falſarum interpretationum.

Cur inſtitutum ſit miniſterium.

Propter has cauſas Deus miniſterium Euangelij, & ſtudia in Templis & in Scholis ſua ope ſeruat, & ſubinde reſtituit, ut ſimus cuſtodes librorum Propheticorum & Apoſtolicorum, & teſtes ueræ interpretationis, & refutemus omnes opiniones pugnantes cum doctrina tradita per Prophetas, Chriſtũ, et Apoſtolos, ne extinguatur lux Euangelij, ac ut Ephe. 4. dicitur, ne Eccleſiæ tanquam uentis agitatæ & diſſipatæ, amiſſa ueritate, implicentur uarijs erroribus, ut ſæpè accidit.

Qui furores ſemper extiterint amiſſa doctrina.

Ethnici amiſſa luce doctrinæ Patrum, horrendis & uarijs furoribus agitati ſunt, mactarunt humanas hoſtias, coluerunt Priapos, proſtituerunt coniuges & uirgines, ut idola placarent. Sed quàm uaria genera furorum fuerunt in Marcionis & Manichęi ſecta, quantum blaſphe-

blaſphemiarum, libidinum, ſeditionum? Quàm uarij furores nunc ſunt Anabaptiſtarum, qui multum habent contagij Manichæorum? Ab Ario furores Mahometici orti ſunt. Quales furores ſunt in inuocatione Mortuorum & cultu ſtatuarum, in uenditione Miſſarum, in defenſione legis de Cœlibatu, & multis alijs quæ defendunt Eccius, Pygius, & ſimiles paraſyti Pontificum.

Hæc exempla furorum omnium ætatum conſiderent pij, & commonefacti uoce rectè docentium, amplectantur utraq; manu et toto pectore libros Propheticos & Apoſtolicos à Deo traditos, & adiungãt enarrationes & teſtimonia purioris Eccleſiæ, ut Symbola, Apoſtolicum & Nicenum, ut lucem Euangelij retineant, nec in furores tales incidant, quales ut dixi, ſequuntur extincta luce Euangelij. Qui uerò pio ſtudio legent Propheticos & Apoſtolicos libros, & Symbola, & quærent purioris Eccleſię ſententiam, facilè iudicabunt quibus humanis enarrationibus deinde adiuuari poſſint, & intelligent quid utilitatis adferant piorum explicationes rectè & dextrè ſcriptæ, & ex fontibus ſumta teſtimonia. Hos, ſi uoluntates erunt piæ, in hoc ſtudio, & hac dijudicatione Deus reget Spiritu ſancto, ne Diaboli præſtigijs fallantur, ſed flectantur ad agnoſcendas, amplectendas, & retinendas ueras ſentẽtias. Sicut Paulus inquit: Deus eſt qui cum effecerit ut uelitis, efficiet etiam ut perficiatis. Cum accenderit uoluntatem, ut pio ſtudio quærat ueritatem, adiuuabit etiam eam, & gubernabit, ut labor ſit nobis & alijs felix.

DE DEO.

IDeò conditum eſt genus humanum, ac deinceps ideò redemtum eſt, ut ſit imago & templum Dei, Deum celebrans. Vult enim Deus agnoſci & celebrari, & fulſiſſet illuſtris & firma noticia Dei in mentibus hominum, ſi natura hominum manſiſſet integra: nec deinde poſtquam recepti ſunt in gratiam Adam & Heua, aliud eſt maius ac melius opus hominis, quàm uera Dei agnitio, inuocatio ac prædicatio, ut Pſal. 149. Laus eius in Eccleſia Sanctorum. Et Pſalm. 118. Non moriar, ſed uiuam, & narrabo opera Domini. Sit igitur prima & ſumma cura hominis, ueram de Deo doctrinam diſcere, ſicut et primum pręceptum hoc officium præcipuè poſtulat. Sed humanæ mentes in hac corruptione naturæ in magna & triſti caligine uagantur, quærentes an ſit Deus, an ſit prouidentia, & quæ ſit Dei uoluntas. Et quanquam eſſe Deum, & præcipere obedientiam iuxta diſcrimen honeſtorum & turpium impreſſum humanis mentibus, & regulariter puniri atrocia ſcelera atrocibus ſupplicijs in hac uita, multa illuſtria & firma teſtimonia oſtendunt, tamen horrenda dubitatione cruciantur animi; Quia uident ſæpè opprimi pariter bonos & malos ingentibus calamitatibus.

Finis hominis præcipuus agnitio Dei.

Caligo & dubitationes in humanis mentibus.

Et quanquam utcunq; mens humana agnoſcit Deum punire ſontes, tamen de reconciliatione nihil nouit ſine reuelatione diuinæ promiſſionis: Ideò cum pœnis obruimur, aut diſputant homines caſu eas accidere, aut mirantur, cur Deus hanc infirmam naturam tantis miſerijs oneret: Pericles putat caſu uel ex materiæ contagijs principaliter oriri peſtilentiam Atticam, non agnoſcit pœnam eſſe diuinam. Oedipus agnoſcit ſe à Deo puniri, ſed prorſus nihil ſcit de remiſſione peccatorum.

Cum igitur tantæ ſint tenebræ humanæ mentis, agnoſcamus ingens beneficium eſſe, quòd Deus ſeſe patefecit ipſe, clara uoce & certis teſtimonijs, in-

Patefactio diuina ingens beneficium.

de uſq; ab initio poſt conditum genus humanum, & poſt conditam Eccleſiam ſuam, quod tradidit ſua uoce legem & promiſsionem reconciliationis, & addidit ingentia miracula, ut ſeruationem in diluuio, deletionem Sodomorum, eductionem populi Iſraël ex Aegypto, & multas reſuſcitationes mortuorum.

His illuſtribus teſtimonijs quæramus Deum patefactum, & ſeiungamus nos ab Ethnicis, & omnibus ignaris Euangelij, & in noſtra inuocatione cogitemus, quem Deum inuocemus, ubi & cur ſe Deus patefecerit: non uagemur animis, ut Ethnici, aut qui ad ſtatuas currunt, non negligenter aut frigidè cogitemus de patefactione Dei, ſed agnoſcamus eſſe ingens beneficium, & certum teſtimonium, quòd uelit nobis opitulari. Sic deducit nos ad patefactionem Paulus 1. Corinth. 1. Cum mundus Deum ſapientem non noſſet per ſapientiam, placuit Deo, per ſtultam prædicationem ſaluos facere credentes, id eſt, Quia uagantur animi, & intuentes hunc pulcerrimum ordinem in creaturis ſapientiſſimè inſtitutum, & nos de opifice commonefaciẽtem, tamen dubitant, an ſit prouidentia, an recipiamur à Deo, exaudiamur, iuuemur, edita eſt uox Euangelij, qua ſe Deus patefecit, & tamen hanc quoq; maxima pars hominum ut fabuloſam deridet: Sed aliqui amplectuntur, diſcunt rectè agnoſcere, & rectè inuocare Deum, & donantur æterna uita, iuſticia, gloria, &c.

Teſtimonia ducentia animos ad patefactionem.

Sic Chriſtus deducit nos ad patefactum Deum. Cum peteret Philippus monſtrari Patrem, grauiter obiurgat eum, & ab illa ſpeculatione reuocat, ac inquit: Qui uidet me, uidet Patrem. Non uult uagabundis ſpeculationibus quæri Deum, ſed uult oculos noſtros defixos eſſe in hunc exhibitum Filium, & inuocationem dirigi ad hunc Deum æternum Patrem, qui ſe patefecit miſſo hoc Filio, & dato Euangelio, & qui propter hunc Filium Mediatorem recipit nos, & exaudit.

Mentes humanæ alligatæ ſunt ad uerbũ & teſtimonia patefacta.

Ita ſemper Deus ab initio, procedens ex ſua arcana ſede propter ſalutem noſtram, & ſeſe patefaciens, ac familiariter nobiſcum colloquens, tradidit aliquod uerbum ac teſtimonium, ad quod alligauit mentes hominum ita, ut hunc uerè eſſe Deum æternum conditorem ſtatuerent, qui ſe patefecerat hac uoce, & hoc teſtimonio. Sic in primo præcepto alligat populum ad uerbum, quod ſonuit in monte Sina, & ad eductionem ex Aegypto: Ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Complectitur omnia miranda facta in eductione, quæ fuerũt teſtimonia præſentiæ Dei. Hic idem Deus dedit promiſſiones de Mediatore, propter quem inde uſq; ab initio Patres exaudiri ſe ſciebãt. Ita alligata erat eorum inuocatio ad hunc Deum, qui ſe in eductione ex Aegypto patefecerat, & dederat promiſſiones de Mediatore, ut Dauid inquit: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, Tu es Sacerdos in æternum &c. Ita nos iam exhibito, crucifixo & reſuſcitato Chriſto, & Euangelij luce agnita, hoc ipſum teſtimonium nobis proponamus, in hunc Filium intueamur, ac diſcamus hæc duo, Quis ſit Deus, & quæ ſit uoluntas eius, & noſtram inuocationem ab Ethnica, Turcica, Iudaica, prudenter & ardenter ſeiungamus. Præcipuè enim duabus grauiſſimis quæſtionibus differt uera inuocatio à falſa: Quæſtione de eſſentia, & quæſtione de uoluntate. Turci etſi dicunt ſe inuocare unum Deum, conditorem cœli & terræ, tamen à uero Deo aberrant. Quia negant hunc eſſe Deum, qui miſit Filium Mediatorem: Non igitur rectè inuocant. Eſt enim æterna & immota regula Iohan. 5. Qui non honorat Filium, non honorat

Inuocatio uera à falſa differt quæſtione de eſſentia & de uoluntate Dei.

norat Patrem. Primum igitur Turci de eſſentia Dei errant, quia fingunt ſibi ſuum Deum, qui non ſit Pater Ieſu Chriſti.

Secundò errant de uoluntate. Cum promiſſiones ignorent, & negent Filium eſſe Mediatorem, manent in perpetua dubitatione, nec poſſunt ſtatuere ſe recipi à Deo, & exaudiri. Qui uerò manent in ea dubitatione, non inuocant ſed fugiunt Deum, & ruunt uel in contemtum Dei, uel in æternas deſperationes & in blaſphemias.

Econtra Eccleſia Dei affirmat hunc eſſe Deum conditorem rerum, qui ſe patefecit miſſo hoc Filio, & dato Euangelio, & editis teſtimonijs ingentibus, quæ recenſentur in hiſtoria Prophetica & Euangelica. Ita primum de eſſentia Dei iudicat, non ex humanis imaginationibus, ſed ex uerbo Dei, certis teſtimonijs tradito. Deinde de uoluntate certò ſcimus Filium Dei Mediatorem conſtitutum eſſe mirabili & inenarrabili conſilio, & certò recipi & exaudiri nos petentes propter hunc Mediatorem. His diſcriminibus initiò conſideratis, quæ quidem in inuocatione quotidiè cogitanda ſunt, rectius intelligetur, quomodo quærendus, agnoſcendus & inuocandus ſit Deus, quàm ex ocioſis ſpeculationibus, quas multi cumularunt ſine modo in commentarijs Longobardi.

Definitio Dei apud Platonem.

Vt autem deſcriptionem aliquam Dei teneamus, conferam duas. Alteram mutilam Platonis, alteram integram, quæ in Eccleſia tradita eſt, & ex Baptiſmi uerbis diſcitur. Platonica hæc eſt: DEVS EST MENS ÆTERNA CAVSA BONI IN NATVRA. Quanquam autem hæc Platonica deſcriptio adeò eruditè compoſita eſt, ut difficile ſit iudicare parum exercitatis, quid deſit, tamen quia nondum ita deſcribit Deum, ut ſe patefecit ipſe, requirenda eſt alia illuſtrior & propior deſcriptio. Verba ſunt hæc: Deum eſſe mentem æternam, id eſt, eſſentiam ſpiritualem, intelligentem, æternam, cauſam boni in natura, id eſt, ueracem, bonam, iuſtam, omnipotentem, conditricem bonarum rerum omnium, & totius ordinis in natura, & humanæ naturæ ad certum ordinem, id eſt, ad certam obedientiam. Hæc omnia complexus eſt Plato. Sed hæ ſunt adhuc humanæ mentis cogitationes, quæ etſi ueræ & eruditæ ſunt, & ex firmis demonſtrationibus natæ, tamen addendum eſt, qualem ſe Deus ipſe patefecerit. Sit igitur hæc altera deſcriptio:

Definitio Dei in Eccleſia.

DEVS EST ESSENTIA SPIRITVALIS, INTELLIGENS, ÆTERNA, VERAX, bona, pura, iuſta, miſericors, liberrima, immenſæ potentiæ & ſapientiæ, Pater æternus, qui Filium imaginem ſuam ab æterno genuit, & Filius imago Patris coæterna, & Spiritus ſanctus procedens à Patre & Filio, ſicut patefacta eſt diuinitas certo uerbo, quòd Pater æternus cum Filio & Spiritu ſancto condiderit & ſeruet cœlum & terram, & omnes creaturas, & in genere humano condito ad imaginem ſuam, & certam obedientiam elegerit ſibi Eccleſiam, ut ab ea, hæc una & uera diuinitas patefacta certis teſtimonijs, & per uerbum traditum Prophetis & Apoſtolis, agnoſcatur, inuocetur, & colatur iuxta uerbum illud diuinitus traditum, & damnentur omnes cultus, qui fingunt alios Deos, & hæc uera diuinitas in uita æterna celebretur.

Declaratio partium definitionis, cur ſit eſſentia intelligens &c.

Hæc deſcriptio propius recitat quis ſit Deus, & deducit nos ad patefactionem diuinam, Sicut in Eccleſia ſemper hæc doctrina tradita eſt. Primum caput Geneſis teſtatur Deum eſſe eſſentiam intelligentem, ait enim, Dixit Deus. Conſtat autem dicere eſſe intelligentis eſſentię, non brutæ, & eſſe bonam eſſentiam, puram, iuſtam, & liberrimæ uoluntatis, teſtatur creatio hominis, cui

ad imaginem diuinam condito impreſſit Deus noticias, quæ præcipiunt bona, iuſta et ordinata, & addidit libertatem uoluntatis, etſi hęc bona poſt lapſum primorum parentum deformata ſunt. Præterea quòd ſit eſſentia æterna & omnipotens, creatio ipſa teſtatur, de qua dicitur: In principio creauit Deus cœlum & terram.

Perſonæ tres in una eſſentia.

Perſonæ uerò tres, etſi in eodem capite obſcurius monſtrantur, tamen paulatim clarius reuelatæ ſunt. Pater dicens genuit Verbum, quod eſt imago æterni Patris, Et de Spiritu ſancto expreſsè dicitur: Et Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Sed poſtea Patribus & Prophetis exhibita eſt doctrina illuſtrior. Dauid & Eſaias clarè ſupra angelos & omnes creaturas collocant Meſſiam, & Deum nominant, ut Pſalm.2. Filius meus es tu, &c. Et Pſalm.45. Et concupiſcet rex decorem tuum, Quoniam ipſe eſt Deus tuus, & adorabis ipſum. Et Eſai.9. Paruulus natus eſt nobis, & Filius datus eſt nobis, & uocabitur nomen eius Deus fortis, Pater æternæ uitæ.

Tandem in Nouo Teſtamento clariſſimè patefactæ ſunt tres perſonæ, ut in baptiſmo Chriſti. Pater inquit: Hic eſt filius meus dilectus. Filius conſpicitur palàm ſtans in flumine. Spiritus ſanctus uerò manifeſta ſpecie inſidet Filio. In hanc reuelationem intueamur, & noſtras cogitationes de Deo, & inuocationem noſtram ab Ethnica, Turcica, Iudaica ſeiungamus, & hunc æternum Patrē, qui ſe ibi patefecit miſſo Filio ſuo Ieſu Chriſto, & oſtenſo Spiritu ſancto inuocemus, unà cum Filio & Spiritu ſancto conditorem rerum & opitulatorem. Hæc ſæpè cogitanda ſunt inter inuocandum. Quomodo autem perſonæ diſcernendæ ſint, poſtea dicetur, prius enim aliquo modo reliqua pars deſcriptionis declaranda eſt.

Creaturæ conditæ à Patre, Filio et Spiritu ſancto.

Dixi creaturas conditas eſſe à Patre, Filio, & Spiritu ſancto. Id quoq; paſſim in ueteri & nouo Teſtamento traditum eſt, ut Iohan.1. de Verbo: Omnia per ipſum facta ſunt. Et de Spiritu ſancto: Spiritus Domini fouebat aquas. Semper igitur regula teneatur infixa menti, creationem rerum & conſeruationem, opera eſſe totius Trinitatis, æterni Patris, Filij, & Spiritus ſancti.

Deus ſe patefecit Eccleſiæ.

Poſtremò in deſcriptione Dei fit mentio Eccleſiæ, ut mentes noſtræ ſint alligatæ ad hunc Deum, qui ſe patefecit in Eccleſia, & ſciant hunc uerè eſſe conditorem rerum, qui ſe dato hoc ſuo uerbo, certis teſtimonijs ab initio mundi patefecit. Sciant item, ſic de eo ſentiendum eſſe, ſicut ſe patefecit. Ethnici & Turci ſe quoq; iactitant inuocare illum DEVM, qui condidit cœlum & terram, ſed falſò id iactitant, quia uagantur animis, nec uolunt audire conditorem ſe patefacientem uerbo ſuo, & miſſo Filio: Aberrant ergo à uero conditore, & fingunt ſibi conditores ſuis ſpeculationibus. Quare in omni cogitatione de Deo, & omni inuocatione mentes intueantur Chriſtum miſſum in carne, crucifixum & reſuſcitatum, & ſtatuant hunc uerè eſſe Deum conditorem, qui hunc Filium miſit, & dedit Eccleſiæ ſuæ Euangelium.

Virtutes in Deo non ſunt accidentia, nec diſcerni debēt ab eſſentia.

Percurri utcunq; particulas deſcriptionis, in quibus hoc quoq; ſciamus, has uirtutes, quas Deo tribuimus, in eo non eſſe accidentia, ut in homine ſeu angelo ſapientia, iuſticia, bonitas, ſunt accidentia & res mutabiles: ſed ſicut potentia Dei non diſcernenda eſt ab eſſentia, nec aliud eſt, ſic non ſunt aliæ res, ſapientia, ueritas, iuſticia, bonitas Dei, ſed ſunt ipſa eſſentia, quæ eſt quiddam uiuum per ſe ſubſiſtens, intelligens, æternum, omnipotens, bonum, iuſtum.

Hanc

Hanc Dei deſcriptionem ut teneret Eccleſia in conſpectu & ob oculos, diſtinctam ab Ethnicis opinionibus, commendauit eam nobis Chriſtus in prima & notiſſima ceremonia: Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, id eſt, Ego hac merſione mandato Chriſti teſtificor, te recipi à Deo creatore omnium rerum, Patre æterno, Filio eius Ieſu Chriſto, & Spiritu ſancto, quem Deum agnoſces placatum eſſe per Ieſum Chriſtum Filium æterni Patris, & hac fiducia inuocabis, qui te Spiritu ſancto reget & uiuificabit ad uitam æternam, ſicut promiſſiones diuinæ pollicentur: Effundam de meo Spiritu ſuper omnem carnem, &c. Et Chriſtus inquit Iohan. 14. Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit uobis, Spiritum ueritatis.

Deſcriptio Dei commendata eſt in Baptiſmo.

Quare de Deo cogitantes, ſiue in docendo, ſiue in inuocando, Baptiſmi doctrinam, & teſtimonium nobis proponamus, nec tantum de numero ſpeculemur, ſed de cauſis, cur Filius miſſus ſit, de promiſſione reconciliationis, de gubernatione miranda ſanctorum, qui à Chriſto defenduntur contra Diabolum, & Spiritu ſancto mirabiliter uiuificantur. Etſi enim Diabolus, qui eſt homicida, mirabilibus inſidijs oppugnat ſingulos, ut auulſos à Deo euertat, tamen Chriſtus econtra propugnat oues ſuas, quamlibet imbecilles & ærumnoſas, ſicut inquit: Oues meæ uocem meam audiunt, & nemo rapiet eas de manu mea. Simul ergo de admirandis beneficijs Dei propter Filium donatis, cogitemus, quoties uerba Baptiſmi recitamus.

Doctrina & teſtimonium Baptiſmi ſemper ſit ante oculos.

TESTIMONIA DE VNITATE DEI.

VNA eſt æterna eſſentia diuina, iuxta deſcriptionem poſitam, æternus Pater, Filius imago Patris, & Spiritus ſanctus. Ac perſonæ diſcernuntur, quoties diuinitas intra ſeſe deſcribitur: Sed cum opponitur creaturis, mentio fit unius æternæ eſſentiæ, ut Deut. 6. Audi Iſraël, Dominus Deus noſter, Dominus unus eſt. Ac prij obſeruent appellationem. Dixi diſcernendam eſſe inuocationem Eccleſiæ ab Ethnica. Ideō populus Iſraël peculiarem appellationem Iehoua tribuit Deo, ut diſcernat Deum uerum conditorem, qui ſe in hoc populo patefecit, ab idolis & commentitijs numinibus Ethnicorum.

Quòd ſit una eſſentia diuina.

Deut. 4. Vt ſcias quōd Dominus eſt Deus, & non eſt alius præter eum, id eſt, Hic Deus patefactus in hoc populo Iſraël, ſolus eſt Deus. Deut. 32. Videte quod ego ſim ſolus, & non eſt alius præter me. Eſai. 44. Hæc dicit Dominus rex Iſraël, & redemtor eius, Dominus exercituum, Ego ſum primus & nouiſſimus, & præter me non eſt Deus. Eſai. 45. Ego ſum Deus, & non eſt ullus præterea, præter me non eſt Deus. Ego Deus, & non eſt alius, formans lucem, & creans tenebras. Item, Non eſt alius Deus præter me, Deus iuſtus & ſaluans, non eſt præter me. Conuertimini ad me, & ſalui eritis omnes fines terræ, quia ego ſum Deus, & non eſt alius. 1. Corinth. 8. Scimus quōd nihil eſt Idolum in mundo, & quōd nullus eſt alius Deus niſi unus. Nam etſi ſunt qui dicantur dij, ſiue in cœlo, ſiue in terra, ſicuti ſunt dij multi & domini multi, nobis tamen unus eſt Deus pater, ex quo omnia, & nos in illo: & unus Dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per eum. Epheſ. 4. Vnus Deus & Pater omnium, qui ſuper omnes, & per omnia.

DE TRIBVS PERSONIS DIVINITATIS.

Perſona in hoc articulo quid ſignificet.

Differentia inter οὐσίαν et ὑπόστασιν.

IN hoc articulo neceſſe eſt conſtitui quid uocabulum Perſonæ ſignificet. Primum igitur trado hanc definitionem, conuenientem huic articulo: PERSONA, ut Eccleſia in hoc articulo loquitur, EST SVBSTANTIA INDIVIDVA, INTELLIGENS, ET INCOMMVNICABILIS. Satis conſtat ueteres ſcriptores Eccleſiæ ſolitos hæc duo uocabula diſcernere οὐσίαν & ὑπόστασιν, & dicere unam eſſe οὐσίαν, id eſt, eſſentiam æterni Patris, Filij, & Spiritus ſancti, ſed tres ὑποστάσεις, id eſt, tres uerè ſubſiſtentes, non commentitios, non caducos, non confuſos, ſed diſtinctos, ſeu ſingulares intelligentes. Pro hac uoce Latini uſi ſunt nomine Perſonæ, & quanquam Græca uox ὑπόστασις, eſt illuſtris, tamen quia ingeniorum petulantia ſæpè conturbat rectè dicta, rixæ etiam de uocabulo ὑπόστασις ortæ ſunt. Ceſſerunt igitur Græci, & Latinos ſecuti, cœperunt etiam hoc loco dicere tria πρόσωπα. Sed nos omiſſis rixis uocabulorum, Eccleſiæ ſententiam fideliter retineamus, & uerbis iam in Eccleſia uſitatis & receptis ſine ambiguitate utamur.

Ludus Serueti de uocabulo perſona.

Luſit homo fanaticus, Seruetus, de uocabulo Perſonæ, & diſputat olim Latinis ſignificaſſe habitum aut officij diſtinctionem, ut dicimus, Roſcium aliàs ſuſtinere perſonam Achillis, aliàs ſuſtinere perſonam Vlyſſis, ſeu alia eſt perſona conſulis, alia ſerui, ut Cicero inquit: Magnum eſt in Repub. tueri perſonam Principis, Et hanc ueterem ſignificationem uocabuli Sycophanticè detorquet ad articulum de tribus perſonis Diuinitatis. Sed has impias præſtigias fugiamus, & execremur, & ſciamus in hoc articulo aliter loqui Eccleſiam, & perſonam dici ſubſtantiam indiuiduam, intelligentem, & incommunicabilem.

Tres perſonæ monſtratæ in baptiſmo Chriſti.

Ac prodeſt in hac cogitatione ſæpè mente intueri baptiſmum Chriſti, ubi tres Perſonæ illuſtri diſcrimine monſtrantur. Pater ſonat hanc uocem: Hic eſt Filius meus dilectus. Filius ſtans in flumine conſpicitur, & Spiritus ſanctus ſpecie uiſibili demittitur. Ad hanc monſtrationem accommodentur & firma teſtimonia, quæ narrant, quis & qualis ſit Filius, quis & qualis ſit Spiritus ſanctus.

Diſcrimen trium perſonarum.

Primum ergo hoc diſcrimen teneatur, Pater æternus eſt, perſona non nata, ſed quæ genuit ab æterno Filium imaginem ſui. Filius eſt imago Patris genita ab æterno à Patre: Qui poſtea certo tempore in utero Mariæ aſſumſit humanam naturam, ut infrà dicetur. Spiritus ſanctus eſt agitator, procedens à Patre & Filio, & mittitur ad ſanctificandas mentes, id eſt, nouam lucem, iuſtitiam & uitam Deo placentem, & æternam accendendam in his, qui fiunt hæredes uitæ æternæ.

Tres perſonæ ὁμοούσιοι.

Sunt itaque tres perſonæ diuinitatis, immenſæ, coæternæ, ὁμοούσιοι, Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, Filius qui dicitur λόγος & imago æterni Patris, & Spiritus ſanctus. Nec ſunt plures perſonæ diuinitatis.

De Deo ſentiendum ſicut ſe patefecit.

Etſi autem omnes Angelicæ & humanæ mentes obſtupeſcunt admiratione huius arcani, quòd Deus Filium genuit, & quòd à Patre & Filio procedit ſanctificator Spiritus, tamen ſic ſentire neceſſe eſt, Quia, ut toties iam dictum eſt, de Deo ſentiendum eſt, ſicut ſe patefecit. Ethnici uagabantur animis, quærentes Deum, ſuis ſpeculationibus: At Eccleſia agnoſcit Deum æternum & omnipotentem conditorem talem, ſicut ſe patefecit: & quanquam hæc arcana non penitus perſpicimus, tamen in hac uita Deus incoari uult hanc agnitionem, & inuocationem noſtram à falſa diſcerni, & reuelationem certis teſtimonijs in uerbo ſuo propoſuit, in quo ceu fœtus in aluo materno nutrimentum attrahens ex umbilico & cotylidonibus, nos quoque ſedemus incluſi,

incluſi, & attrahimus agnitionem Dei, & uitam ex uerbo Dei, ut eum inuocemus, ſicut ſe patefecit.

DE FILIO.

SIC autem deſcribitur Filius. Iohan. I. nominatur λόγος. In Epiſt: ad Coloſs. nominatur Imago Dei. In Epiſtola ad Hebræos uocatur ſplendor gloriæ, id eſt, effigies ſeu imago ſubſtantiæ Patris. Ac loqui textum de natura diuina Filij, manifeſtum eſt, Quia inquit: Omnia per eum condita eſſe. In Symbolo dicitur Lumen de Lumine. Harum appellationum collatio declarat eas. Filius dicitur Imago & λόγος. Eſt igitur imago cogitatione Patris genita, quod ut aliquo modo conſiderari poſſit, à noſtra mente exempla capiamus.

Filius uocatur imago & λόγος.

Voluit enim Deus in homine conſpici ueſtigia ſua, & ſi hominis natura retinuiſſet primam lucem, ſpeculum eſſet diuinæ naturæ minus obſcurum. Nunc in hac caligine, tamen aliqua notari ueſtigia poſſunt. Mens humana cogitando mox pingit imaginem rei cogitatæ, ſed nos non transfundimus noſtram eſſentiam in illas imagines, ſuntq́ cogitationes illæ ſubitæ & euaneſcentes actiones. At Pater æternus ſeſe intuens, gignit cogitationem ſui, quæ eſt imago ipſius, non euaneſcens, ſed ſubſiſtens communicata ipſi eſſentia.

Filius cogitando gignitur.

Hæc igitur imago eſt ſecunda perſona, & conueniunt appellationes. Dicitur λόγος, Quia cogitatione generatur. Dicitur Imago, Quia cogitatio eſt imago rei cogitatæ. Dicitur ſplendor gloriæ, quod Græcè ſignificantius ſcriptum eſt ἀπαύγασμα, id eſt, ab alia luce ſplendor editus. Sic Filius eſt ſplendor à luce paterna editus, ſicut in Symbolo legitur, Lumen de Lumine. Item, Effigies ſubſtantiæ Patris: id eſt, imago non euaneſcens, ſed ſubſiſtens communicata eſſentia, Vt igitur in natura hominum, filium dicimus genitum de ſubſtantia patris, ſimilem patri: Ita ſecunda perſona Filius dicitur, quia de ſubſtantia Patris natus eſt, & eſt eius imago. Proprietas ergo diſcernens Filium à cæteris perſonis, hæc eſt, genitum eſſe, & imaginem eſſe: Et fit illuſtrius diſcrimen cum addimus, hanc ſecundam perſonam aſſumſiſſe certo tempore humanam naturam, in aluo Mariæ. Pater enim non aſſumſit humanam naturam, nec Spiritus ſanctus aſſumſit humanam naturam, ſed Filius eſt Chriſtus, id eſt, promiſſus Redemtor, una perſona duabus naturis mirabiliter unitis, ſcilicet illa æterna Patris imagine ſeu λόγῳ, & natura humana. Nam uerbo Vnionis in hoc articulo communis conſuetudo Eccleſiæ utitur.

Cur uocetur imago & λόγος.

ἀπαύγασμα.

Effigies ſubſtantiæ Patris.

Genitum eſſe & imaginem eſſe ſunt Filij propria.

Mira ſunt hæc, & longè ſupra omnem creaturarum captū poſita. Sed ſcimus hæc arcana Eccleſiæ patefacta eſſe, ut Deum rectè inuocemus, & cauſas cogitemus huius mirandi beneficij, quòd Deus æternus fœdere ſibi naturam humanam copulauit. Verè igitur eam curat ac diligit, & hunc Filium miſit, ut eſſet Redemtor, & iram aduerſus peccata placaret, ut poſtea ſæpius dicendum eſt.

Spiritus ſancti propriū eſt procedere à Patre et Filio.

Tertia Perſona Spiritus ſanctus, dicitur procedere à Patre & à Filio. Hæc proprietas huic tertiæ perſonæ tribuitur. Tribuitur & hæc proprietas, quod ſit perſona, quæ mittitur in corda renaſcentium, id eſt, qua Perſona Pater & Filius accendunt nouam lucem, nouos motus Deo placentes, iuſticiam & uitam in cordibus renaſcentium: Et reuera tunc adeſt Spiritus ſanctus in cordibus, cum ea regit, mouet & accendit, ut I. Corinth. 3. dicitur: Templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in uobis. Hæc gubernatio & ſanctificatio uocatur actio

ſpecialis Dei. Vt autem Filius naſcitur cogitatione, Ita Spiritus ſanctus procedit à uoluntate Patris & Filij; uoluntatis enim eſt agitare, diligere, ſicut & cor humanum non imagines, ſed ſpiritus ſeu halitus gignit.

Spiritus ſanctus procedit à uoluntate Patris & Filij.

TESTIMONIA.

MAtth. ultimo. Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Hic nominatim tres perſonas recenſet, & tribuit eis parem potentiam & honorem. Voluit enim Chriſtus in hac prima ceremonia complecti ſummam Euangelij. Quare ſimul & teſtificatur recipi nos à Deo, & docet quis ſit Deus, quem Deum inuocemus, & quid nobis donet. Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, id eſt, Ego teſtificor te recipi à Patre æterno, & à Filio, & à Spiritu ſancto, ut miſericordia & potentia horum libereris à peccato & à morte æterna, & doneris iuſticia & uita æterna. Inuocabis igitur non ut Ethnici aberrantes à uero Deo, qui ſe patefecit, ſed hunc ſtatues eſſe Deum conditorem rerum, qui ſe hoc uerbo certis teſtimonijs ab initio mundi patefecit, tecum in baptiſmo fœdu' facit, affirmat ſe eſſe Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, & conſtituiſſe Filium placatorem, & mittere Spiritum ſanctum ad incoandum in te iuſticiam & uitam æternam.

Declaratio uerborum baptiſmi.

Agnoſcis ſummam Euangelij erudite comprehenſam eſſe in uerbis Baptiſmi, & oſtendi, quis ſit Deus, Ego baptizo te in nomine, id eſt, in inuocatione, item in mandato; Item in agnitionem & inuocationem Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Inuoco Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, ſuper te, teſtificans, te recipi, te exaudiri, &c. Hæc eſt ſententia uerborum baptiſmi.

Cumq́ uerba illa profiteantur Patrem eſſe Deum, eſſe omnipotentem, eſſe inuocandum, & ad huius honoris ſocietatem addantur Filius & Spiritus ſanctus, neceſſe eſt parem potentiam eſſe. Cumq́ par ſit potentia, ſunt ὁμοούσιοι. Præterea conſtat Patrem & Filium Chriſtum perſonas diſtinctas eſſe; Quare & nomine Spiritus ſancti perſona diſtincta ſignificatur. Nam ſi Spiritus tantum ſignificaret ipſum Patrem agitantem aut mouentem res, bis nominaſſet Patrem, & eſſet ocioſa ταυτολογία. In hanc ſententiam & Baſilius prudenter & grauiter ratiocinatur ex hoc dicto Chriſti, Patrem & Filium & Spiritum ſanctum ὁμοουσίως eſſe. Baptizari nos oportet, ſicut accepimus, credere autem, ſicut baptiſamur, glorificamur autem ſicut credimus Patrem & Filium & Spiritum ſanctum.

Sed quia paſſim ſparſæ ſunt in ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis probationes, quarum aliæ de Filio tantum loquuntur, aliæ de Spiritu ſancto, colligenda erunt primo teſtimonia de Filio. Eſt autem præcipua probatio in primo capite Iohannis, quem quidem ferunt eō ſcripſiſſe Euangelium ſuum, quòd Ebion & deinde Cerinthus ſparſerant Iudaicam opinionem, & detraxerant Chriſto diuinam naturam, ac fixerant eum tantum habere humanam naturam.

Teſtimonia q. Filius ſit uerè Deus & Patri ὁμοούσιος.

Priuſquam autem ad Iohannem accedo, ponam duas rationes, ſumtas ex ſcriptura, quæ meo iudicio utiliter & docent & conſolantur pios, Primò neceſſe eſt fateri Chriſtum eſſe natura Filium Dei. Quia Euangelium diſcernit filios adoptionis à Filio Chriſto. Iohannes enim uocat Chriſtum unigenitum Filium, Iohan. 1. Vidimus gloriam eius tanquam unigeniti à Patre. Porrō cum haud dubiè ſit natura Filius, neceſſe eſt in eo diuinam naturam eſſe ſubſtantialiter; Quicquid autem eſt extra perſonam Patris, in quo eſt diuina natura, id neceſſe

Chriſtus filius Dei natura.

id neceſſe eſt perſonam eſſe. Ita Paulus inquit de Chriſto, In quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter, id eſt, qui Chriſtus eſt perſona diuina. q. d. habitare in eo diuinitatem, non tantum ut in Dauide, effectiuē, ſeparabiliter, Sed ita, ut ipſa Chriſti ὑπόστασις ſit diuina. Nam Græci σῶμα dicunt, ut nos uulgō perſonam.

Secunda ratio. Vniuerſa ſcriptura Prophetica & Apoſtolica magno conſenſu præcipit Chriſtum adorari & inuocari, ac iubet in eum confidere, ergo tribuit ei potentiam infinitam, quōd ubiqꝫ adſit, corda inſpiciat, exaudiat, quōd det iuſticiam & uitam æternam: Neceſſe eſt igitur in Chriſto diuinam naturam eſſe. *Scriptura præcipit Chriſtū adorari.*

Extāt autem clara teſtimonia de inuocando Chriſto, & de fiducia in Chriſtum. Matth. 11. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos. Iohan. 3. Qui credit in Filium, habet uitam æternam. Eſai. 11. In die illa radix Ieſſæ ſtabit in ſignum populorum, gentes ipſum deprecabuntur. Pſal. 45. Et concupiſcet rex decorem tuum, quoniam ipſe eſt Deus tuus, & adorabunt eum. Pſalm. 72. Et timebunt eum donec erunt Sol & Luna. Item, Deprecabuntur coram ipſo ſemper. Actor. 7. Domine Ieſu ſuſcipe ſpiritum meum. 1. Theſſ. 3. Ipſe Deus & Pater noſter, & Dominus noſter Ieſus Chriſtus, dirigat uiam noſtram ad uos. 2. Theſſ. 2. Ipſe Dominus noſter Ieſus Chriſtus, & Deus & Pater noſter, qui dilexit nos, & dedit conſolationem æternam, & ſpem bonam in gratiam, confirmet uos. Geneſ. 48. Deus Abraham, & Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris illis. *Teſtimonia adorationis Chriſti.*

In his & ſimilibus teſtimonijs dicitur de inuocatione perpetua Chriſti, etiam cum non uerſatur cum hominibus uiſibiliter. Quare hæc adoratio non poteſt intelligi, ut Iudæi cauillantur, de externa ſignificatione honoris, quæ præſenti uelut regi tenenti ciuile imperium exhibetur: Sed concionantur hæ ſententiæ de Meſſia exaudiente, opitulante & ſeruante Eccleſiam ſuam ubiqꝫ terrarum, & omnibus temporibus. Hæc propria ſunt naturæ omnipotentis. Vtile eſt igitur hanc doctrinam in Prophetis de inuocatione Meſſiæ conſiderare. Et apparet Patres, Prophetas, ac alios pios ueteris Teſtamenti diuinitatem Meſſiæ ipſa inuocatione profeſſos eſſe, & nos dicta illa non ſolum erudiunt de natura Filij, ſed etiam conſolantur, & ad inuocationem exuſcitanr. *Adoratio tribuit omnipotentiam ei qui inuocatur.*

Semper ergo ſit in conſpectu hæc ratio, cum de inuocatione Chriſti toties præcipiatur. Fatendum eſt in Chriſto eſſe naturam diuinam. Quia inuocatio abſentis, qui non conſpicitur uiſibiliter, tribuit omnipotentiam. Sentit enim illum uidere motus cordium omnium hominum ubiqꝫ terrarum. Hic & Eccleſiæ exemplum meminerimus, quæ ſæpē repetit precationem χριστὲ ἐλέησον. Hæc precatio eſt profeſſio diuinitatis Chriſti. *Precatio Eccleſiæ.*

Nunc ad Iohannem accedo, qui deſcripturus naturas in Chriſto, orditur ā diuina. In principio erat λόγος. Sic uocat Filium Dei, qui poſtea aſſumſit humanam naturam, ut ubi inquit, Et Verbum Caro factum eſt. Primum autem de illa natura loquens, quæ fuit ante incarnationem, affirmat λόγον eſſe æternum. Quia inquit fuiſſe ante creationem, & ait, Omnia per illum facta eſſe. *λόγος apud Ioh: nomen filij Dei.*

Et hunc λόγον nominat Deum, inquiens, Et Verbū erat Deus. Nam Græcus arti-

Nomen Dei in concione Ioh: περὶ λόγου, nomen eſſentiæ.

cus articulus teſtatur, λόγον collocandum eſſe loco ſubiecti, & Deum loco prædicati. Nec ambiguitas eſt hic in appellatione Dei. Narratio enim inſtituta eſt ad deſcriptionem de eſſentia diuina. Ideò intelligatur nomen Dei non de officijs diuinis, quæ gerunt homines, ut alibi dicitur, Ego dixi Dij eſtis, ſed propriiſſimè de æterna, omnipotente, intelligente, bona eſſentia, conditrice, ſicut & poſtea Iohannes affirmat, Omnia per hunc λόγον eſſe condita: dicit ergo λόγον eſſe æternum Deum & conditorem.

Refutatio Samoſateni, Photini & Serueti.

Hoc teſtimonium firmum eſſe, bonę mentes intelligunt, quæ acquieſcunt in uoce Euangelij, & non acceſſunt cauillationes & corruptelas Euangelij. Sed aſtuti quidam & impij, ut Samoſatenus, & poſtea Photinus, & recens Seruetus, ſcelerate eludere & corrumpere auſi ſunt dictum Iohannis, ac contenderunt λόγον non ſignificare perſonam, ſed ſicut in homine cogitationē hominis aut ſermonem non dicimus eſſe perſonam, ſed qualitatem aut motum tranſeuntem: Ita uoluerunt in Iohanne intelligi λόγον non eſſe perſonam, ſed cogitationem ſeu propoſitum Patris, quod ſit ipſe Pater, ſicut dicimus, mentem aut bonitatem Patris eſſe ipſum Patrem.

Deniq; narrationem Iohannis accommodabant ad exemplum hominis architecti: ut in architecto eſt Idea futuri operis, quæ non eſt perſona, ſed propoſitum & cogitatio in architecti mente: ſic in conditore Deo dixerunt fuiſſe Ideam & propoſitum, quòd ſe patefacere uoluerit per conditionem mundi, & per Doctorem excellentem Chriſtum, traditurum doctrinam ſalutis, & editurum teſtimonia de Deo: Hanc cogitationem ſeu propoſitum dixerunt fuiſſe ipſum Patrem, et de hac cogitatione aiunt in Geneſi ſcriptum eſſe, Dixit Deus, id eſt, Decreuit, propoſuit. Et in Iohanne, Omnia per ipſum facta ſunt, id eſt, Omnia condita ſunt per hanc architecti cogitationem, ſeu per ſermonem iubentem ut res fieret.

Quòd uerò Iohannes inquit, Verbum Caro factum eſt, ſic corruperunt, tandem iuxta id propoſitum natum eſſe ex uirgine Chriſtum, atq; ita Iohannem exorſum eſſe inquiunt, ut moneret Euangelium non eſſe inuentum humanum, ſed æternum Dei propoſitum fuiſſe, mittere hunc doctorem Chriſtum, & per eum edere teſtimonia doctrinæ.

Quòd λόγος ſignificet perſonam apud Iohannem.

Hæc Sycophantica corruptela, quia alludit ad humanum exemplū, propter concinnitatem impijs ingenijs blanditur, & ſæpè magnas ruinas traxit: Ideò firma teſtimonia colligenda ſunt, quæ oſtendunt oportere hic λόγον intelligi perſonam: Eſtq; præcipua in narratione Iohannis controuerſia, an λόγος hic ſignificet perſonam, ſicut Eccleſia Dei catholica ſemper ſenſit & defendit. Nam & tunc cū Samoſatenus tumultuaretur, conuenerunt ſenes Epiſcopi Antiochiam ex uicinis regionibus, qui diſcipulos Apoſtolorum audierant, & Samoſatenum refutarunt, ac damnatum eiecerunt ex Eccleſia.

Gregorius Neocæſarienſis.

Ad eam cognitionem profectus Gregorius Neocæſarienſis Epiſcopus ſenex, cuius doctrinam Eccleſia eius temporis puriſſimam eſſe iudicauit, reliquit ſcriptam confeſſionem multò ante Nicenam Synodum. Hæc confeſſio extat lib. 7. Euſeb. pag: 173.

Vnus Deus Pater uerbi uiuentis, ſapientiæ ſubſiſtentis, & imaginis ſuæ integer integræ genitor, Pater filij unigeniti, Vnus Dominus ſolus ex ſolo, imago Patris, uerbum efficax, filius ſempiternus ex ſempiterno, Vnus Spiritus

ſanctus,ex Deo ſubſtantiam habens, qui per Filium apparuit, ſanctificans,per quem Deus ſuper omnia,& in omnibus cognoſcitur.

Hanc confeſſionem non ſolum eō recitaui, quia illuſtre teſtimonium continet ueteris & purioris Eccleſiæ, ſed etiam quia diſertē tradit diſcrimina perſonarum: Filium ait eſſe imaginem: Spiritum ſanctum ait eſſe ſanctificatorem, per quem Deus cognoſcitur, id eſt, incoantem nouam lucem in cordibus, ut 2. Corinth. 3. dicitur: Transformamur in eandem imaginem, tanquam à Domini ſpiritu.

Teſtimonia oſtende... λόγος ſignificet perſonam.

Quod autem in narratione Iohannis λόγος ſignificet perſonam, Primum ex illa ipſa narratione oſtenditur,quia poſtea dicit Iohannes de Chriſto,In mūdo erat,& mundus per ipſum factus eſt.Conſtat autem mundum non eſſe conditum per humanam naturam Chriſti: ergo neceſſe eſt in Chriſto nato ex uirgine,& eſſe & manere alteram naturam, conditricem cum Patre.

Sic & alibi ſimilia dicta oſtendunt in Chriſto duas eſſe naturas. Coloſſ.1. Omnia per ipſum & in ipſum condita ſunt, & ipſe eſt ante omnia, omnia conſiſtunt per ipſum.Et Hebr.1. Per Filium, quem poſuit hæredem omnium,per quem & ſecula fecit; qui eſt fulgor claritatis,& effigies ſubſtantiæ eius, ferens omnia uerbo potentiæ ſuæ. Hæc dicta manifeſtē teſtantur, eſſe & manere in Chriſto diuinam naturam conditricem cum Patre. Quare λόγος non ſignificat propoſitum ſeu cogitationem extra Chriſtum, nec ſignificat uocem tranſeuntem, ſed naturam manentem in Chriſto, conditricem cum Patre. Eſt igitur λόγος perſona.

Sic & in Epiſtola Iohannis dicitur,Quod erat ab initio,quod audiuimus, quod uidimus, quod manus noſtræ contrectarunt,uerbum uitæ, id annunciamus. Hic quoq; teſtatur, in ipſo Chriſto nato ex uirgine, eſſe & manere uerbū illud,quod initiō fuit.Idem oſtendunt infrā plura teſtimonia, quę de diuina natura in Chriſto loquuntur,ut,Priuſquam Abraham natus eſt,Ego ſum.

Piæ mentes quæ ſciunt,de Deo,ſicut ſe patefecit,ſentiendum eſſe,cum uideant hæc teſtimonia Euangelij perſpicua eſſe, agnoſcunt hanc ſententiam conſtantiſſimē amplectendam eſſe,quōd in Chriſto ſit natura diuina,et quōd λόγος in hac narratione perſonam ſignificet, & intuentes in hæc teſtimonia, Filium Dei inuocant.

Teſtimonia ueterum ante Synodum Nicenam.

Nunc & ueterum ſcriptorum dicta quæramus,qui fuerunt ante Nicenam Synodum,de quibus Seruetus perfidioſē fucum facit lectoribus, citat mutilata dicta ex Irenęo & Tertulliano,quaſi uelint λόγον non eſſe perſonam ſeu ὑπόστασιν, antequam Chriſtus naſcitur ex uirgine, ſed manifeſtam iniuriam utriq; facit. Nam Tertullianus aduerſus Praxeam expreſsē mouet hanc quæſtionem, an *Tertullianus.* λόγος ſit natura ſubſiſtens,ſeu(ut nunc dicimus) perſona,& reſpōdet affirmans eſſe perſonam ſeu ὑπόστασιν, & hanc ſententiam longa oratione exponit, in qua hæc ſunt uerba: Quæcunq; ergo ſubſtantia ſermonis fuit,illam dico perſonam, & illi nomen Filij uendico, & eum Filium agnoſco, & ſecundum à Patre defendo.

Irenæus etiam apertē affirmat, λόγον fuiſſe perſonam, antequam aſſumſit *Irenæus.* humanam naturam.Sic enim inquit cap.2.lib.3.Oſtenſo manifeſtē q; in principio λόγος exiſtens apud Deum, per quem omnia facta ſunt, qui & ſemper aderat humano generi, hunc nouiſſimis temporibus ſecundum pręfinitum tempus à Patre,unitum ſuo plaſmati,paſsibilem hominem factum miſit.

Origenes.

Affirmat & Origenes περὶ ἀρχῶν diſertè λόγον perſonam eſſe: Nemo putet, inquit, nos ἀνυπόστατον quiddam dicere cum Dei ſapientiam nominamus. Et poſtea, Si ergo ſemel rectè receptum eſt unigenitum filium Dei, ſapientiam eius eſſe ſubſtantialiter ſubſiſtentem. Idem poſtea affirmat cum diſputat de incarnatione: Sed illuſtriora ſunt teſtimonia & firmiora Gregorij Neocæſarienſis, et Irenæi, quæ ſuprà citaui.

Verbum Caro factum eſt. Ergo Pater et Filius non ſunt una perſona.

Redeo autem ad Iohannem, qui cum inquit, Verbum caro factum eſt, primum teſtatur Patrem & Verbum non eſſe eandem perſonam: Pater enim non induit humanam naturam, Nam diſcernit ſe à Filio, dicens, Hic eſt Filius meus dilectus. Deinde cum dicitur, Verbum fit caro, perſonam intelligi neceſſe eſt. Nam ut ſuprà oſtendi, in Chriſto nato ex uirgine, manet natura diuina conditrix. Eſt igitur λόγος perſona. Item, ſi λόγος tantum eſſet cogitatio, quæ eſt ipſe Pater, hæc cogitatio non fieret caro. Nam Pater non fit caro, nec de uoce tranſeunte dici poteſt quod fiat Caro, prætereŭt enim & euaneſcit: At λόγος manet in Chriſto nato ex uirgine.

In Chriſto nato ex Virgine ſunt duæ naturæ, ſed perſona eſt una.

Sunt igitur in Chriſto, nato ex uirgine Maria, duæ naturæ, λόγος, & humana natura ſic unitæ, ut Chriſtus ſit una perſona. Eſt enim uſa Eccleſia hoc uocabulo Vniendi, cuius ſermonem nos quoq; ſequimur. Quòd enim ueteres interdum uſi ſunt uocabulo Permiſcendi, id prudenter intelligendum eſt, ne confuſio naturarum cogitetur.

Origenis ſimilitudo de Vnione naturarũ in Chriſto.

Origenes, etſi ſimilitudinem huius coniunctionis propriam afferri poſſe negat, tamen comparat eam ferro ignito. Sicut ignis penetrat ferrum, & undiq; ei miſcetur. Sic λόγος aſſumens humanam naturam, lucet in ea tota, & natura humana, uelut accenſa lumine, λόγῳ unita eſt.

Refutatio Arrij negãtis perſonam Chriſtum eſſe natura Deum.

Satis clarè refutauimus, Samoſateni, Photini, & Serueti furorem, cum conſtituimus oportere λόγον perſonam intelligi. Deinde facilis eſt Arij refutatio, qui concedit λόγον ſignificari perſonam apud Iohannem, at poſtea pugnat, hanc perſonam non eſſe natura Deum. Sed Iohãnes firmiſſimè refutat Arium, cum affirmet expreſsè λόγον eſſe Deum, & ne in uocabulo Dei ſit ambiguitas, attribuit λόγῳ, quòd per eam perſonam omnia condita ſint. Ergo cum ſit perſona conditrix, & omnipotens, uerè Deus eſt natura, non tantum nuncupatione.

Adiuuatur autem utraq; refutatio, Samoſateni, & Arij, ſequentibus teſtimonijs, quæ oſtendunt in Chriſto nato ex uirgine, duas eſſe & manere naturas, diuinam conditricem rerum, & humanam.

Teſtimonia quòd in Chriſto ſint duæ naturæ ex Nouo Teſtamento.

Iohan. 20. Thomas uocat Chriſtum apertè Deum, inquiens, Dominus meus, & Deus meus, quõd uſitata Hebraica phraſi dictum eſt, qua iungitur nomen Dei proprium, diſcernens inuocationem ueram ab Ethnica, ut Pſalm. 19. Nos autem in nomine Domini Dei noſtri inuocabimus. Mira igitur & noua lux fuit in Thoma tribuente Chriſto ueri Dei nomen, & agnoſcente in eo non tantum humanam naturam eſſe, ſed etiam diuinam.

Rom. 9. Ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus, benedictus in ſecula. Et ne quis cauilletur nomen Dei, hic metaphoricè uſurpari, addantur teſtimonia, quæ tribuunt Chriſto ea quæ ſunt propria naturæ diuinæ, ſcilicet creare, uitam reddere mortuis, ſanctificare, exaudire, dare uitam æternam, & ſimilia. Iohan. 5. Pater meus uſq; modò operatur, & ego operor. Quæ ille facit, & Filius ſimiliter facit. Item, Sic Pater exuſcitat mortuos, & uiuificat, ſic & Filius, quos uult, uiuificat. In hac concione clarè affirmat Chriſtus, ſe unà cum Patre creare, ſuſtentare creaturam, ſeruare Eccleſiam, reddere uitam

re uitam mortuis,quæ ſine ulla dubitatione ſunt omnipotentis naturæ propria. Iohan: 10. Ego uitam æternam do eis, & nemo rapiet eas ex manu mea. Iohan:14. Quicquid petieritis in nomine meo,hoc faciam. Hic apertè teſtatur ſe & exaudire,& facere ea quæ petimus, quorum utrunq; proprium eſt diuinæ & immenſæ naturæ. Iohan:15. Sine me nihil poteſtis facere. Hæc ſententia teſtatur Chriſtum adeſſe, protegere,iuuare, gubernare inuocantes, quæ ſunt Dei propria. Matth:18. Vbicunq; ſunt duo aut tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum. Adeſſe ubiq;,exaudire & opitulari ubiq;,propria ſunt diuinæ naturæ. Iohan:20. Chriſtus dat Spiritum ſanctum, quod etiam ſolius diuinæ naturæ proprium eſt. Iohan:10. Ego ponam animam meam, & rurſus ſumam eam. Iohan. 6 Ego ſuſcitabo eum in nouiſſimo die. Item, Si uideritis Filium hominis aſcendentem, ubi erat prius.

Iohan: 8. Priuſquam Abraham natus eſt ego ſum: Hic teſtatur ſe fuiſſe, antequam aſſumeret humanam naturam. Iohan: 17. Glorifica me Pater apud te ea gloria,quam habui apud te antequam eſſet mundus. Coloſſ:1. Omnia per ipſum & in ipſum condita ſunt,& omnia per eum conſiſtunt. Eſt ergo in Chriſto natura diuina, conditrix rerum. Ideò poſtea cap:2. dicitur, In ipſo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter,quaſi dicat,in alijs habitat Deus Spiritu ſuo, nouam lucem, & nouos motus accendens, ſed in Chriſto habitat non ſolum Spiritu, ſed etiam ut perſonali unione humana natura diuinæ unita ſit. Nam ut nos dicimus nunc uſitatè perſonas, ita ueteres Græci dixerunt σώματα. Ad Hebr: 1. Quem poſuit hæredem omnium, per quem & ſecula fecit, qui eſt fulgor gloriæ,& effigies ſubſtantiæ eius,ſuſtentans omnia,&c. Act:7. Domine Ieſu ſuſcipe ſpiritum meum. Hæc petitio tribuit Chriſto, quòd morientium animas cuſtodiat,& rurſus coniungat animas & corpora. 1. Theſſ:3. Ipſe Deus & Pater noſter, & Dominus noſter Ieſus Chriſtus dirigat uiam noſtram. 2. Theſſ:2. Ipſe Dominus noſter Ieſus Chriſtus,& Deus,& Pater noſter confirmet uos.

EX VETERI TESTAMENTO.

Teſtimonia de duabus naturis in Chriſto ex ueteri Teſtamento.

Ierem: 33. Eſt hoc eſt nomen quod uocabunt eum Dominus, iuſtificator noſter. Hic tribuit Chriſto nomen Dei proprium, & affirmat eſſe iuſtificatorem,ergo tribuit ei gloriam,quæ ſoli Deo competit. Item iuſtificare,tollere peccatum, & iram Dei, & reddere iuſticiam, & uitam æternam, nemo poteſt, niſi Deus. Etſi autem Iudæi hoc teſtimonium ueteratoriè eludunt, tamen facilis eſt eorum refutatio: Clarè dicit Propheta, ipſum Meſſiam uocandum, id eſt, inuocandum eſſe hac fide, quòd ipſe ſit Deus iuſtificator noſter. Appellatio ad hanc ipſam Perſonam Meſsiæ pertinet. Eſai: 7. Vocabitur nomen eius Emanuel,id eſt,nobiſcum Deus,ſed firmius eſt quod ſequitur cap:9. Vocabitur nomen eius admirabilis,conſiliarius,Deus fortis,Pater uitæ perpetuæ. Hic quoq; Iudæi cauillantur uocabulum E L, ſed certum eſt hac uoce ſignificari Deum. Et præſtigias eorum refutat ipſe textus qui ſequitur, Pater uitæ perpetuæ. Cum Chriſtus ſit autor & donator uitæ perpetuæ poſt hanc uitam, Sicut inquit, Ego uitam æternam do eis,neceſſe eſt eum natura Deum eſſe. Mich:5. Egreſſus eius ab initio ante dies mundi. Hoc teſtimonium quanquam breue eſt,tamen affirmat Meſſiam fuiſſe ante conditionem mundi. Eſt igitur æternus, ac Deus. Ideoq; Patres eum ab initio norunt,& ſciuerunt eum adeſſe Eccleſiæ,ſicut oſten

dit dictum Iacob ſuprà citatum, & Daniel cum eo colloquitur, & perterrefa‑ctus confirmatur, & noua luce & uita ab eo perfunditur. Et 1. Corint: 10. dici‑tur affuiſſe populo in deſerto, Bibebant ex ſpirituali comitante eos Petra, Pe‑tra autem erat Chriſtus. Pſalm: 45. Et concupiſcet rex decorem tuum, quoni‑am ipſe eſt Deus tuus. Hic proprium Dei nomen tribuit regi Meſſiæ. Eſtq; dulcis promiſſio. Etſi Eccleſia in hac uita deformatur ingentibus ærumnis, & adhuc eſt imbecillis, tamen rex Meſſias eam amat, & formoſam eſſe pro‑nunciat. Hac promiſsione piæ mentes luctantes cum imbecillitate ſua ſe ſu‑ſtentent.

Pſalm: 72. dicit Meſsiam ſempiternum eſſe, & ſemper adorandum. Fuit nomen eius ſemper, ante Solem manebit nomen eius, & benedicentur in eo omnes gentes. Item, Timebunt eum donec erit Sol & Luna. Adoratio tribuit diuinitatem. Certum eſt enim dici de perpetua adoratione, qua inuocatur Meſsias etiam non conſpectus oculis, nec dicitur tantum de geſtu, quo præ‑ſentibus regibus honos tribuitur. Deſcribitur ibidem & æternitas, Ante So‑lem erat nomen eius, id eſt, antequam Sol conditus eſt, erat hic Filius. Nam He‑braicus Pſalmus hic inſigni uerbo uſus eſt, ſignificans haud dubiè natum eſſe fi‑lium ante conditionem Solis.

Pſalm. 110. Dixit Dominus Domino meo. Inde Chriſtus argumentatur, ſe non tantum eſſe filium Dauidis, ſed Dominum quoq;. Iam in eodem regno politico & eadem natura Filius ſeu ſucceſſor nunquam eſt dominus Patris, aut aui regis, ut Auguſtus, nequaquam eſt dominus Iulij Cæſaris. Quare Meſſiæ regnum erit non politia peritura, ſed æterna uita, & iuſticia æterna, & in Chri‑ſto erit diuina natura, reddens uitam æternam. Sicut & reliqua membra Pſal‑mi docent, quæ omnia complectenda ſunt. Tu es Sacerdos in æternum. Ait eſſe perpetuum ſacerdotem, ducentem nos ad Patrem, & dantem uitam æter‑nam. Sede à dextris meis, id eſt, regnato pari potentia cum æterno Patre. Cum autem potentia ſit infinita, neceſſe eſt in Chriſto diuinam naturam eſſe.

Pſalm. 2. Ego hodie genui te. Hoc de ſolo Chriſto dicitur. Sicut à Iohanne Chriſtus uocatur unigenitus Dei filius, id eſt, non adoptione, ſed natura Filius. Eſt autem natura filius is, in quem ſubſtantia patris propagata eſt.

Chriſtus mortuus eſt, quomodo debeat intelligi.

Quod ſi obijcitur, Naturam diuinam non pati, non mori, Chriſtum au‑tem mortuum eſſe, uſitata, uera & neceſſaria reſponſio eſt. Cum in Chriſto duæ naturæ ſint, quædam propria uni naturæ, non impediunt quo minus adſit alte‑ra natura. Propria autem ſunt hæc humanæ naturæ, lacerari membra, pati, mo‑ri. Ideò Petrus diſertè dixit, Chriſtum paſſum eſſe carne. Et Irenæus eruditè & piè inquit, pag: 185. Chriſtum crucifixum & mortuum eſſe requieſcente uer‑bo, ut crucifigi & mori poſſet, id eſt, natura diuina non eſt quidem lacerata aut mortua, ſed fuit obediens Patri, quieuit, ceſſit iræ æterni Patris aduerſus pec‑catum generis humani, nō eſt uſa ſua potentia, non exeruit ſuas uires. Si expen‑des dictum Irenæi, intelliges piè declarari naturarum diſcrimina, & ſimul illu‑ſtrari magnitudinem iræ Dei aduerſus peccatum, effuſæ in Chriſtum, & admi‑randam humilitatem Filij quieſcentis & obedientis Patri, nec exerentis ſuam potentiam.

ἡσυχάζοντος μὲν τοῦ λόγου ἐν τῷ πειράζεσθαι καὶ σταυροῦσθαι καὶ ἀποθνήσκειν. συγγινομένου δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐν τῷ νικᾶν καὶ ὑπομένειν καὶ χρηστεύεσθαι καὶ ἀνίστασθαι καὶ ἀναλαμβάνεσθαι.

Conuenit autem hoc dictum ad illud Philip: 2. Qui cum eſſet in forma Dei, id eſt, ſapientia & potentia æqualis Patri, non rapuit æqualitatem Dei, id eſt, cum miſſus eſſet ut obediret Deo in paſſione, non fecit contra uocationem,

non eſt

non eſt uſus ſua potentia contra ſuam uocationem, ſed ſeipſum exinaniuit, id eſt, non exeruit potentiam ſuam, & humiliauit ſe, formam ſerui accipiens, id eſt, induens cum humana natura mortalitatem, habitu inuentus ut homo, id eſt, affectibus, pauore, triſticia, dolore. Teneatur ergo diſcrimen naturarum, ſed ſimul illud ſciatur, propter unionē perſonalem ueras eſſe has propoſitiones, Deus eſt paſſus, crucifixus, mortuus, non cogites humanam naturam ſolam eſſe redemtricem, & non totum Filium Dei, Nam etſi natura diuina non laceratur, non moritur, tamen ſcias uerè hunc ipſum Filium coæternum Patri redemtorem eſſe. Ideò traduntur regulæ in hac doctrina de communicatione idiomatum, id eſt, de prædicatione proprietatum, quæ de utraq; natura communiter, ſed in concreto dicuntur, uidelicet, ut intelligantur proprietates perſonę tribui.

Tenēda et diſcrimina naturarū in Chriſto, & Regulæ de communicatione Idiomatum.

Regula Theodoreti, ὅταν τοὺς περὶ τοῦ προσώπου ποιώμεθα λόγους κοινὰ χρὴ ποιεῖν τὰ τῶν φύσεων ἴδια καὶ ταῦτα κἀκεῖνα τῷ σωτῆρι προσαρμόττειν χριστῷ.

Diligentia digna eſt pijs, propter concordiam loqui cum Eccleſia, & non ſine eruditis cauſis. Eccleſia uetus alios modos comprobauit, alios reiecit. Fugiamus autem ſtudium cauillandi, & formas receptas graui & uera autoritate retineamus. Hæc propoſitio non eſt uera, Natura diuina eſt humana. Sed hæc eſt uera, Deus eſt homo, Verbum eſt homo, Chriſtus eſt homo, Chriſtus eſt Deus, Deus eſt natus ex uirgine, paſſus: Quia hæc perſona, in qua unione perſonali unita eſt humanæ naturæ diuina, naſcitur, crucifigitur. Hanc loquendi formam in concreto uocant, communicationem idiomatum, id eſt, prædicationem, in qua proprietates naturarum perſonæ rectè attribuuntur, ut Filius Dei ſit redemtor, non tantum natura humana ſit redemtrix. Item ueræ & receptæ ſunt hæ propoſitiones: Verbum factum eſt caro, Verbum factum eſt homo. Deus incœpit eſſe homo. Econtrà uerò reiectæ ſunt hæ propoſitiones: Verbum eſt creatura, Chriſtus eſt creatura, Chriſtus incœpit eſſe, Chriſtus factus eſt. Prudenter enim uitata eſt ambiguitas, & uitatæ ſunt inſidiæ. Nam Ariani ſic loquentes, non de humana natura Chriſti aſſumta loquebantur, ſed alteram naturam in Chriſto priorem humana contendebant ex nihilo conditam eſſe, non eſſe imaginem æterni Patris, genitam de ſubſtantia eius, ὁμοούσιον & coæternam Patri.

Quæ propoſitiões receptæ, quæ reiectæ ſint ab Eccleſia.

Verbum eſt homo, recepta eſt, quia intelligitur Verbum aſſumſiſſe humanam naturam. Verbum eſt creatura, reiecta eſt, quia non intelligitur aſſumtio alterius naturę, ſed prędicatum ſignificat λόγον eſſe creatum, quod falſum eſt. Hæc recenſui, ut moneam ſtudioſos, ut in loquendo diligentiam adhibeant, dignam pijs mentibus, ac orthodoxæ Eccleſiæ ſermonem imitentur.

Eſt & illa reſponſio tenenda: Quædam dicta de eſſentia loquuntur, quædam de officijs. Ariani citabant hoc dictum: Pater maior me eſt. Quod manifeſtè loquitur de diſcrimine mittentis & miſſi, non de eſſentia. Cum enim Iudæi accuſarent Chriſtum, quòd doceret contra autoritatem Dei, neceſſe fuit Chriſto allegare autoritatem Patris, à quo affirmat ſe miſſum eſſe, & traditam ſibi doctrinam & mandatum docendi, ac Patrem maiorem eſſe dicit, tanquam mittentem, fontem doctrinę, approbatorem & defenſorem huius doctrinæ & Eccleſiæ ſuæ. Filius miſſus hic ſubit crucem, & Eccleſia plena eſt infirmitis, ſed de Patre clamat Chriſtus: Pater maior me eſt, is mecum operatur, defendet hanc doctrinam & Eccleſiam ſuam.

Quædā dicta de eſſentia Filij, quædam de officijs loquūtur.

Ita alibi dicitur: Pater glorifica me. Hoc dictum tam poterat citari ab Arianis, quàm alterum, ſed facit diſcrimen officiorum, non loquitur de eſſentia: Nunc miſſus ſubiectus ſum cruci, & ſeruio meæ uocationi: Deinde uerò

gloriam mihi reſtitue,quam ante mundi conſtitutionem apud te habui.At hoc dictum de eſſentia loquitur Iohan; 1. Verbum erat Deus.

Quædam dicta de regnante Chriſto,quædam de humiliato & patiente loquũtur.

Sæpè locum habet & hęc reſponſio,quam certè in Prophetis animaduerti neceſſe eſt. Alia dicta loquuntur de regnante Chriſto, ut: Quæ Pater facit, hæc & Filius ſimiliter facit. Alia dicta de humiliato & patiente Chriſto loquũtur,ut,Deus quare dereliquiſti me? Non dicitur de eſſentia,ſed illius temporis obedientia deſcribitur,in qua iram Dei aduerſus humani generis peccata in filium effudit. Et regula tenenda eſt, Filium Dei aſſumſiſſe humanam naturam, integram,incorruptam, habentem omnes uires & appetitiones naturæ proprias & ordinatas. Item, non uicioſam, ſed tamen paſsibilem, ſine peccato, & mortalem. Quas infirmitates aſſumſit uolens,propter nos,ut fieret uictima. Sic ad Hebr:4. dicitur: Non habemus Pontificem, qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris, ſed tentatum per omnia, ſecundum ſimilitudinem ſine peccato.

Chriſtus aſſumſit naturã humanam integrãm.

Chriſtus habuit omnes uires & appetitiones,ſed ordinatas & ſine uicio.

Etſi igitur Chriſtus uidebat Patrem,& erat beatus, tamen humana natura habuit ſuas appetitiones,ſed ordinatas.Et hæc ſæpè recitantur: Eſurit, ſitit, lætatur, iraſcitur, dolet, lacrimat, conflictatur ingenti mœſticia, ſicut ipſe inquit, Triſtis eſt anima mea uſq; ad mortem. Et quia motus cordis in mœſticia pellit,ut omnes experimur, tantus in Chriſto motus eſt, ut ſanguis expellatur, ac ſudor eſſet ſimilis guttis ſpiſsi & concreti ſanguinis: Nam id ſignificant θρόμβοι. Talem reſolutionem nemo alius ſuſtinere potuiſſet. Hi affectus in Chriſto non fuerunt ſimulati,ſed ueri & ingentes motus.

Nec cogitemus Chriſtum fuiſſe lapidem, aut Stoicum, ſed uerè lætatus eſt,uerè conflictatus mœrore, & illa ingens mœſticia in agone, multas cauſas habuit,non tantum formidat lacerationem corporis, ſed ſentit maius onus, ſcilicet,iram Dei aduerſus peccata generis humani, quam ſcit in ſeſe effundĩ, perinde ac ſi ipſe ſeſe omnibus horrendis ſceleribus polluiſſet. Doluit item magnam partem generis humani perituram eſſe ſpreto hoc beneficio Dei. Iſti ingentes dolores à nobis nec intelligi,nec ſuſtineri poſſunt.Sed tamen Eccleſiam aliquid de his tantis rebus cogitare neceſſe eſt, quæ ideò onerata eſt cruce, ut agnoſcat magnum quiddam eſſe iram Dei aduerſus peccata.

Cum igitur præcipua ira effuſa ſit in Filium, mœſticiam fuiſſe ingentem neceſſe eſt, qua doluit Deum offenſum eſſe à genere humano, & luctatus eſt cum tentatione de abiectione: Ideò & Angelus mittitur ad eum confirmandum.Hæc cogitanda ſunt,ut aliquo modo magnitudinem peccati inde æſtimemus, & Chriſto gratias agamus, quòd pœnam pro nobis ſubijt, & ſimul pro nobis factis eſt deprecator, Et hac cogitatione fidem, inuocationem & timorem excitemus.

Reſponſio de queſtione, An fuga mortis in Chriſto fuerit uicioſa.

Quòd uerò diſputant, an fuga mortis in Chriſto fuerit, cum pars inferior non obtemperauerit ſuperiori. Primò reſpondeo, lacerationes in carne naturaliter efficere dolores, etiam ſine peccato: Item aliquas mœſticias in corde & uoluntate naturales eſſe,quæ in Chriſto ſine uicio fuerunt,doluit, ſed non ut nos,inordinatè.

Deinde ſupra illum naturalem dolorem eſt in Chriſto ſenſus iræ Dei aduerſus peccatum generis humani, agnoſcit & dolet Deum uerè & horribiliter offenſum eſſe propter peccata generis humani, & luctatur cum tentatione de abiectione.Quanquam igitur in hac lucta eſt quædam trepidatio, quia uniuer-

ſaliter natura ſupra uires onerata gemit, tamen diſsimilis eſt hæc trepidatio, ſeu hic gemitus in Chriſto, & in cæteris hominibus. Chriſtus fert terrores ſine indignatione aduerſus Patrem, & agnoſcit eſſe obediendum Patri: Ideò hæc trepidatio eſt ſine peccato, & non eſt uicioſa: At in cæteris hominibus cum fuga exiſtit fremitus aduerſus iudicium Dei, & in his qui non eluctantur confugientes ad uictoriam Chriſti, accedunt horrendæ blaſphemiæ. Nec addam longiorem diſputationem: Nam pios ſuæ ærumnæ ad harum rerum cogitationem deducent. Nos tamen commonefieri utile eſt, & collatio ſimilium agonum in Pſalmis & Prophetis hæc aliquo modo declarat.

Explicatio cõtrarietatis de excellenti læticia & ſumma conſternatione.

Quòd uerò de pugnantia dicunt, beatum, cum ſit in excellenti lætitia, non ſimul eſſe in magna conſternatione. Reſpondendum eſt, fuiſſe certum tempus paſſionis, quo non ita fulſit illa gloria beatitudinis, ut alio tempore. Fuit enim tempus deſtinatum ad hunc agonem, in quo Chriſtus uerè fieret uictima, requieſcente uerbo, ut inquit Irenæus. Hac temporum diſtinctione contenti ſimus. Alij quærunt alias reſponſiones, de quibus iudicium relinquo lectoribus.

DE SPIRITV SANCTO.

De uocabulo Spiritus.

NOmen Spiritus in genere ſignificat agitationem aut naturam, ſeu uim agitantem: & obſeruanda eſt uarietas in ipſis ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis, nec temerè omnia dicta miſcenda ſunt, in quibus reperitur uocabulum Spiritus. Sæpè ſignificat uentos, ſæpè uitam hominis, ſæpè motus ſeu impetus hominum creatos, tum bonos, tum malos, Hic ſignificat eſſentiam ſpiritualem, id eſt, uiuam, intelligentem, incorpoream, efficacem. Deus eſt Spiritus. Eſtq́ hoc loco nomen commune Patri & alijs perſonis. Delectus igitur adhibendus eſt in teſtimonijs colligendis, ac prudenter iudicandum, ubi propriè loquatur ſcriptura de Spiritu ſancto, quem prędicat Euangelium dari per Chriſtum, ut ſanctificet ac uiuificet corda noſtra, & quem Eccleſia agnoſcit perſonam eſſe diuinam, uiuificantem & ſanctificantem.

Teſtimonia q. Spiritus ſanctus ſit perſona & non agitatio creata.

Idq́ confirmandum eſt, Spiritum ſanctum eſſe perſonam. Nam multi impij, & audaces homines in diſſidijs Eccleſiaſticis contenderunt, Spiritum ſanctum non eſſe perſonam, ſed tantum ſignificare agitationem creatam in hominibus, aut certè ſignificare ipſum Patrem potentem ſeu agitantem ſine alia perſona.

Sed huic impio ſophiſmati, Eccleſia uera opponit teſtimonia in ſcripturis tradita, quorum primum & maximè illuſtre eſt reuelatio diuinitatis, facta in baptiſmo Chriſti, ubi clarè diſcernuntur tres perſonæ. Pater inquit, Hic eſt Filius meus dilectus: Eſt igitur alia perſona Patris, alij Filij: Deſcendit autem Spiritus ſanctus in ſpecie columbæ. Iam ſi Spiritns ſanctus eſſet agitatio in animis creata, non appareret peculiari ſpecie corporali, aut ſi eſſet ipſe Pater, non diſcerneret Spiritum ſanctum, inquit autem: Super quem uideris Spiritum ſanctum.

Sic & in Pentecoſte apparet Spiritus ſanctus peculiari ſpecie corporali. Hæ patefactiones non ſunt fruſtra factæ, imò ſunt excellentia beneficia Dei, in quibus Deus ſe patefecit Eccleſiæ, & teſtificatus eſt Spiritum ſanctum eſſe perſonam.

Ad hæc teſtimonia adiungatur dictum de Baptiſmo, Ego baptizo te in

nomine Patris, & Filij,& Spiritus ſancti,id eſt, teſtificor te recipi à Deo, quem ſuper te inuoco,Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum. Cum autem ad Spiritum ſanctū dirigatur inuocatio, ſicut ad Patrem & Filium, neceſſe eſt eum perſonam eſſe, & non motum ſeu agitationem creatam in homine. Nequaquam enim docet Chriſtus inuocare motū,aut agitationem creatam in homine. Cum igitur inuocatio pariter ad Spiritum ſanctum, ut ad Patrem & Filium dirigatur, hæc ſententia docet, non ſolum perſonam eſſe Spiritum ſanctum,ſed etiam omnipotentem,exaudientem & ſaluantem. Hæc enim omnia complectitur inuocatio,quæ parem honorem tribuit Patri, & Filio, & Spiritui ſancto. Eſt igitur tertia perſona Spiritus ſanctus,ac diſcernitur à Patre & Filio,ut ſuprà dixi, quia procedit à Patre & Filio,& mittitur in corda,quæ uoce Euangelij regenerantur, ut noua luce agnoſcant & inuocent Deum, & in coëtur in eis uita æterna,dum fide conſolationem concipiunt.

Inuocatio communis Spirituo ſancto cū Patre et Filio.

Spiritus ſanctus tertia perſona diuinitatis.

Iohan: 14. Rogabo Patrem & alium Paracletum dabit uobis. Cum ait, alium,diſcernit à Patre & Filio hunc Paracletum. Non igitur ſignificat Spiritus ipſum Patrem agitantem. Non enim eſſet alius: Nec ſignificat agitationem creatam, Non enim mitteretur à Filio, ſi eſſet Pater agitans, aut tantum agitatio creata à Patre. At Chriſtus inquit Iohan: 15. Cum uenerit Paracletus, quem ego mittam uobis à Patre,Spiritum ueritatis,qui à Patre procedit: A ſe, inquit, mitti Spiritum ſanctum. Non eſt igitur, aut Pater agitans,aut tantum agitatio creata à Patre.

Sunt & hæc perſonæ propria. Alius Paracletus,qui docebit uos,& quæ audiet loquetur. Si Spiritus ſignificaret agitationem creatam, eſſet doctrina, non doctor alius à Patre & Filio,audiens & accipiens.

Sic & Paulus 1.Corinth:12.clarè diſcernit Spiritum ſanctum à donis creatis,autorem ab effectibus.Omnia inquiens,hæc efficit unus & idem Spiritus.

Eodem modo loquitur Rom: 7. Ipſe Spiritus dat teſtimonium ſpiritui noſtro.Diſcernit hic quoq; mouentem et conſolantem Spiritum ſanctum à conſolatione,qua cor erigitur & uiuificatur.

Eodem modo loquitur 2.Corinth:3. Transformamur tanquam à Domini Spiritu: Vbi etiam effectorem diſcernit à creata in nobis luce, ut ibi inquit, id eſt,à clara & firma noticia,id eſt, firma fide & inuocatione.

Eodem loco expreſsè dicit: Spiritum eſſe Dominum,id eſt,Deum:Nam cum inquit,Dominus eſt Spiritus,articulus tribuit nomini Spiritus, locum & intellectum ſubiecti.Et ſic Baſilius eum locum citat.

Spiritus ſanctus fuit antequam Chriſtus induit humanam naturam.

Quòd autem Spiritus ſanctus fuerit, antequam carnem induit Filius Dei, perſpicuè teſtatur Petrus,cum inquit de Prophetis:Spiritus Chriſti in eis,prædicens Chriſtum paſſurum eſſe.Hic diſertè uocatur Chriſti Spiritus,qui fuit in Prophetis.Eodem igitur Spiritu ſancto,& Patres & Apoſtoli, & pij deinceps, hoc eſt,omnes electi omnibus temporibus ſanctificati ſunt.

Idq; multò illuſtrius docent uerba Eſai. 59.Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus, Spiritus meus qui eſt in te, & uerba mea quæ poſui in ore tuo, non recedent ab ore tuo,nec ab ore ſeminis tui, dicit Dominus, deinceps & in ſempiternum. Eundem Spiritum ait eſſe in Eſaia,& in tota Eccleſia ad omnem æternitatem.Non igitur tantum pôſt reſurrectionem Chriſti effuſus eſt in pectora ſanctorum Spiritus ſanctus,ſed ſemper eodem Spiritu ſancto omnes electi ſanctificati ſunt. Et quidem dictum Eſaiæ dulciſſimam doctrinam & conſolationem

Idem Spiritus in tota Eccleſia ad omnem æternitatem.

lationem proponit: Affirmat ſemper manſuram eſſe Eccleſiam Dei, & ibi manſuram, ubi ſonat uox Euangelij, & cum ea uoce efficacem eſſe Spiritum ſanctum. Et Zach: 7. dicitur: Verba quæ miſit Dominus exercituū in Spiritu ſancto, per manum Prophetarum priorum. Hoc dicto etiam utrunq; affirmatur, & gubernatos eſſe Spiritu ſancto Prophetas, & uerbum Dei non eſſe inanem ſonitum, ſed adeſſe Spiritum ſanctum, & ea uoce mouere & accendere mentes, quod firmiſſimè ſtatuendum eſt pijs, ut ſciant uerè Deum efficacem eſſe per uerbum ſuum in mentibus credentium, & in eis accendere uitam æternam, ut Galat: 3. dicitur: Vt promiſſionem Spiritus accipiamus per fidem, ut infrà rurſus dicam.

Ita & Eſai: cap: 63. affirmat, Spiritum ſanctum fuiſſe ductorem & gubernatorem Moyſi & populi in deſerto: Quo dicto ſignificat ſemper adeſſe Spiritum ſanctum in Eccleſia Dei. Sic Chriſtus clarè dicit Ioh: 14. Dabit uobis alium Paracletum, ut maneat uobiſcum in ſempiternum, ſpiritum ueritatis. Verba Eſaiæ hæc ſunt: Vbi eſt qui eduxit eos de mari cum paſtore gregis ſui, Vbi eſt qui poſuit in eo Spiritum ſanctum ſuum, qui eduxit dextra Moyſen brachio maieſtatis ſuæ, qui ſcidit aquas ante eos? Et deinde addit: Spiritus Domini ductor eius fuit.

Hęc dicta oſtendunt doctrinam de Spiritu ſancto extitiſſe in Eccleſia Patrum & Prophetarum. Ideò etiam ueteres hoc dictum in Geneſi intellexerunt de Spiritu ſancto, qui eſt perſona diuinitatis: Et Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Sic enim ait Baſilius: Siue quod uerius eſt, & enarratum ab ijs qui ante nos fuerunt loquitur de Spiritu ſancto Dei. Quia ſcriptura hoc obſeruat, ut cum ait, Spiritus Dei, intelligat Spiritum ſanctum, qui eſt diuinæ Trinitatis tertia perſona. Ac ſi hoc modo intelliges dictum Moyſi, maiorem capies utilitatem. Quomodo enim ferebatur ſuper aquas? Narrabo tibi ſermonem Syri cuiuſdam qui ait, Vocem hic poſitam ſignificare idem quod fouere uitali calore, Sicut auis incubans, fouet oua. Hactenus Baſilius. Sed teſtimonia ex nouo Teſtamento recitata illuſtriora ſunt. Hoc uerò dictum in Geneſi quoquo modo expones, tamen ſignificat moueri Eccleſiam, incubante, docente, & accendente in ea lucem & inuocationem Spiritu ſancto. Id firmiſsima fide tenendum eſt, ſicut in Actis cap: 2. dicitur: Chriſtum ſedere ad dexteram Patris, ut det Spiritum. Idem in dicto illo traditur: Aſcendit, dat dona hominibus. Hac igitur fide petamus, ut Filius Dei nos regat Spiritu ſancto ſuo.

Teſtimonia noui Teſtamenti de Spiritu ſancto illuſtriora ſunt quàm Veteris.

Recenſui teſtimonia quæ perſonam eſſe Spiritum ſanctum conuincunt, quibus addam & illud 1. Iohan: 5. Tres ſunt, qui teſtimonium perhibent in cœlo, Pater, λόγος, & Spiritus ſanctus, & hi tres unum ſunt: Quòd diſertè inquit, Teſtimonium perhibent, admonet nos de patefactione Dei, ut Deum agnoſcamus, ut ſe patefecit. Teſtificatur Deus de ſeſe, quis & qualis ſit, uerus Deus conditor rerum, conſeruator & opitulator: Teſtificatur & de doctrina ſua, & de uoluntate erga nos, & affirmat tres eſſe in cœlo, qui teſtimonia ediderunt.

Dictum Iohannis, Tres ſunt qui teſtimoniū perhibent.

Teneantur ergo teſtimonia diſcernentia perſonas. Pater ſe patefecit & diſcernit, cum clamat: Hic eſt Filius meus dilectus. Item Iohan: 12. Et glorificaui, & glorificabo. Filius de Patre, de ſeſe, & de Spiritu ſancto teſtificatur in doctri-

Teſtimonia diſcernentia perſonas.

doctrina ſua,quam miraculis & ſua ipſius reſurrectione confirmauit. Spiritus ſanctus diſcernitur,quia peculiari ſpecie effunditur in Chriſtum & Apoſtolos, & teſtificatur poſtea in inuocatione,confeſſione,miraculis,fortitudine toleran-di ſupplicia,&c. Non igitur fruſtra Iohannes teſtimonij mentionem facit: Sed ideò ſic loquitur,ut nos admoneat,ut ita agnoſcamus Deum, ſicut ſe patefecit, & ipſa teſtimoniorum editione nos confirmemus.

Etſi autem Noui Teſtamenti dicta ſunt magis perſpicua, tamen his con-gruunt teſtimonia Prophetarum. Significata eſt perſona diuina in dicto Ioël, cum ait Deus, Effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem. Quia enim in-quit,Meo, teſtatur non mitti creatam agitationem, ſed aliquid eſſentiæ Dei: Neceſſe eſt autem perſonam eſſe diſtinctam,quæ eſt aliquid Dei,& tamen non eſt Pater. Quanta autem miſericordia? quantus amor eſt erga genus huma-num? quòd Deus hunc amoris ignem transfundit coëſſentialem ipſi.

Collegit Baſilius & teſtimonia multorum, quorum ante ipſius ætatem in Eccleſia præcipua fuit autoritas,quod meminiſſe utile eſt. Confirmantur enim pij, cum audiunt doctrinam certis teſtimonijs ueræ & purioris Eccleſiæ tradi-tam eſſe, ſicut de Eccleſia audienda ſcriptum eſt? Niſi uitula mea araſſetis,non inueniſſetis.

Baſilius ex Euſebio Paleſtino.

At inter cætera hoc dictum Euſebij Paleſtini citat, Sanctum Deum lucis conditorem per ſaluatorem noſtrum Ieſum cum Spiritu ſancto inuocantes. Hæc uerba oſtendunt, ueteres diſertè tres perſonas in inuocatione complexos eſſe, & ea forma loquendi de Filio uſos eſſe, ut animi ſimul de Mediatoris in-terceſſione, & de promiſſionib. cõmonefierent. Huc pertinet etiam teſtimoni-um quod recitamus in ſymbolo: Credo in Spiritum ſanctum, ut enim ſuprà di citur: Credo in Deum Patrem,& in Ieſum Chriſtum, qua forma ſermonis per-ſonas alloquimur,& ab eis bona petimus,& fiducia auxilij Patris & Filij acqui eſcimus. Ita cum hic dicitur: Credo in Spiritum ſanctum perſona intelligatur, & petamus, ut hic παράκλητος mittatur in corda noſtra,regat & ducat nos in tan-tis uitæ periculis,ſicut duxit Moſen per mare rubrum, ut inquit Eſaias.

Synodorum de hoc articulo decreta.

Hactenus ueram & ſalutarem doctrinam de perſonis recẽſui,& quia dixi teſtimonia ueræ Eccleſiæ non negligenda eſſe, legant pij etiam hiſtorias, uide-ant in quibus Synodis hæc doctrina fideliter defenſa & illuſtrata ſit. Antioche-na refutauit Samoſatenum. Nicena condidit Symbolum Nicenum, & præci-puè illuſtrauit ſententiam de duabus naturis in Chriſto. Conſtantinopolitana defendit hunc articulum, Spiritum ſanctum eſſe perſonam procedentem à Pa-tre & Filio. Epheſina damnauit Neſtorium, qui finxerat, non unitas eſſe duas naturas in Chriſto,ſed λόγον aſſiſtere Chriſto,ſicut amicus amico adeſt. Calce-donenſis damnauit Eutychen,qui confundebat naturas, & fingebat humanam conuerſam in diuinam, ut cum ex aqua factum eſt uinum, nec fuiſſe duas natu-ras unitas. Hæ ſunt præcipuæ Synodi, quarum iudicia meminerimus & am-plectamur.

Furores Marcionis & Manichei.

Econtrà etiam in Hiſtorijs conſideremus,qui furores ſępè exorti ſint con-tra ueram de eſſentia Dei doctrinam. Marcion & Manichæi finxerunt duos Deos pariter æternos,pugnantes inter ſeſe, bonum & malum, Ac bonum uo-carunt lumen, malum tenebras, Et bonas naturas dixerunt à bono conditas eſ-ſe,Materiam uicioſam à malo.

Hæc portenta refutare diſcamus. Vnus eſt enim conditor omnium

rerum,

rerum, & quidem bonus, ut ſuprà dictum eſt in definitione Dei, & Eſaiæ 46. dicitur, præter me non eſt Deus alius, formans lucem, & creans tenebras, ſeu corpora obſcura, dans pacem & creans malum, id eſt, corpora nocentia.

Portenta Valentinianorũ.

Fugiamus etiam portenta Valentinianorum, qui finxerunt innumerabiles Deos, ſeu nomina tantum allegoricè cumulantes, ut Heſiodus cumulat Chaos, Noctem, Erebum, Saturnum, Iouem, & alios ſeu re ipſa putantes eſſe innumerabiles æternos Deus: Quia mirum uidetur unum aliquem in æterna ſolitudine cogitare. Semper ab initio mundi Diabolus & ſparſit & ſparget horribiles furores, ut uerum Deum contumelia afficiat, & humanæ imbecillitati inſultet. Aduerſus illos furores tradidit nobis Deus certam doctrinam per Patres, Prophetas, Chriſtum & Apoſtolos, hac luce uult Eccleſiam regi, nec alias opiniones admittere. Vt fœtus in matre ſedet circumdatus aluo, ſic nos uerbo Dei incluſos eſſe ſciamus, donec quaſi editi in æterna uita palàm cernemus Deum: Interim Deo gratias agamus, quòd ſe nobis patefecit, & reuerenter illi patefactioni aſſentiamur.

Diſcrimina perſonarum.

Sciamus non plures eſſe perſonas diuinitatis quâm tres, Vnum eſſe coæternum Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, Vnum Filium, imaginem æterni Patris Ieſum Chriſtum, Vnum Spiritum ſanctum, & has tres perſonas tamen ὁμοουσίους eſſe, & ſimul omnia condidiſſe, & diſcrimina diſcamus, ut ſuprà recitauimus, ac beneficia propria cuiuſque perſonæ intelligamus. Quia enim Deus ſic ſe patefecit, uult ita agnoſci & diſcerni perſonas. Pater fons eſt omnium beneficiorum: Sed Filius propriè eſt Mediator & Reconciliator, & factus eſt pro nobis uictima, cum naturam humanam aſſumſiſſet: Spiritus ſanctus mittitur in corda credentium, ut nouam lucem, iuſticiam & uitam æternam accendat, ut uocat eum Zacharias, Spiritum gratiæ & precum, id eſt, teſtificantem in nobis, nos receptos eſſe in gratiam, & mouentem cor, ut hoc credat & ſtatuat. Item, Impellentem ad inuocationem, quia iam exaudiri nos credimus.

Hæc doctrina de tribus Perſonis in inuocatione quotidiè proferatur, in qua certè hoc primum omnium ardentiſsimè petendum eſt, ut Deus pectora noſtra regat, ut rectè de ipſo ſentiamus, ac uerè eum inuocemus, nec ab eo aberremus, ut Ethnici, recentes Iudæi, Mahometiſtæ, Hæretici, Marcion, Manichæi, Valentiniani, Samoſateni, Ariani, & alij fanatici. Teneatur ergo certa aliqua & uera forma, cuius recitatio nos de uera doctrina admoneat.

Forma precationis directa ad Deum Patrem.

OMNIPOTENS æterne & uiue Deus, æterne Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui te patefeciſti immenſa bonitate, & clamaſti de Filio tuo Domino noſtro IESV CHRISTO, HVNC AVDITE, Conditor omnium rerum, & conſeruator & opitulator, cum Filio tuo coæterno Domino noſtro Ieſu Chriſto, regnante tecum & patefacto in Ieruſalem, & Spiritu ſancto tuo effuſo in Apoſtolos, ſapiens, bone, miſericors, iudex & fortis: Qui dixiſti, Viuo ego, nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat: & dixiſti, Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, Miſerere mei propter Ieſum Chriſtum filium tuum Dominum noſtrum, quem uoluiſti pro nobis eſſe uictimam καὶ μεσίτην καὶ ἱκέτην, & ſanctifica, rege, iuua, accende cor & animam meam Spiritu ſancto tuo, ut te uerè agnoſcam et inuocem, tibi uerè credam, gratiam agam & obediam, rege & ſerua Eccleſiam tuam, ſicut promiſiſti inquiens, Hoc eſt fœdus meum cum

eis, Spi-

cis, Spiritus meus qui eſt in te, & uerba mea quæ poſui in ore tuo, non recedent ab ore ſeminis tui in æternum: Semper luceat in nobis Euangelium tuum, & rege & confirma corda noſtra Spiritu ſancto tuo, ne in furores Epicureos, aut fanaticos ruam, guberna ſtudia Eccleſiæ, & defende politias, quæ præbent hoſpitia Eccleſijs.

Quæ ſint cogitanda in inuocatione, & inuenda mente & fide.

In tali inuocatione quotidie de eſſentia Dei, de patefactione, de beneficijs, de promiſsionibus cogitemus. Simul enim hac cogitatione & erudimur de perſonis, & accenditur fides, & ſegregatur inuocatio noſtra ab Ethnica, Iudaica & Turcica, quod fieri neceſſe eſt. Nam inuocatio nulla placet Deo, niſi fiat cogitatione, & fiducia Chriſti Mediatoris, ut ſcriptum eſt, Quicquid petieritis Patrem in nomine meo (id eſt, me nominato, me monſtrantes Interceſſorem) dabit uobis. Item, Nemo uenit ad Patrem niſi per me. Experiemur autem hanc ueram inuocationem in Euangelio traditam, non eſſe irritam.

Ac intueantur mẽs & oculi in teſtimonia patefactionis illuſtria, ut in Baptiſmum Chriſti, in Chriſtum reſuſcitantem mortuos, & poſt reſurrectionem familiari conuerſatione ſe oſtendentem multis, & in Spiritus ſancti miſsionem. Hæc uiſibilia teſtimonia ideo exhibita ſunt, ut Eccleſiam doceant & confirment, & quia exhibita ſunt, uult ea Deus aſpici & cogitari. Non tantum propter Baptiſtam tunc ſe patefecit diuinitas, ſed hoc teſtimonio uoluit Deus confirmari uniuerſam Eccleſiam eius temporis & poſteritatis. Imò & Angelos illud admirandum ſpectaculum Dei prodeuntis ex latebris ſuis, & ſe Eccleſiæ ſuæ oſtendentis, erudit. Hæc teſtimonia cum cogitabimus, accendetur lux in cordibus, ut firmius ſtatuant, uerè adeſſe Deum, & recipere noſtras preces, ac opitulari, ſicut promiſit. Hanc enim fidem ad precationem afferri neceſſe eſt. Piè etiam hac forma utemur directa ad Mediatorem, quæ etiam complectitur tres perſonas.

Forma precationis directa ad Mediatorem.

IESV CHRISTE Fili Dei uiui, crucifixe pro nobis & reſuſcitate, qui regnas ad dexteram Patris, ut des dona hominibus, & conſtitutus es Interpellator pro nobis, miſerere mei, & intercede pro me apud æternum Patrem tuum, & ſanctifica me Spiritu ſancto tuo, ſicut promiſiſti, inquiens, Non relinquam uos orphanos. &c.

Forma precationis directa ad Spiritum ſanctum.

Piè & hac forma utimur: SPIRITVS SANCTE, effuſe in Apoſtolos, quem promiſit nobis Filius Dei, redemtor noſter, ut accendat in nobis ueram agnitionem & inuocationem Dei, ſicut ſcriptum eſt, Effundam ſuper uos Spiritum gratiæ & precum, Exuſcita in cordibus noſtris uerum timorem Dei, & ueram fidem & agnitionem miſericordiæ, quam nobis æternus Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti propter Filium promiſit, ſis nobis Paracletus in omnibus conſilijs & periculis, & accende mentes noſtras, ut uera obedientia, Patrem Domini Ieſu Chriſti, & Filium eius Redemtorem noſtrum, & te, perpetuò celebremus.

Appellationes potentiæ & uirtutum ſunt cõmunes omnibus perſonis.

Si hoc modo in inuocatione cogitabimus de perſonis & beneficijs, proficient mentes & eruditione & pietate. Cæterum illud ſciant ſtudioſi, appellationes potentiæ et uirtutum communes eſſe omnibus perſonis, uidelicet, nomina ſapientiæ, bonitatis, iuſticiæ, miſericordiæ, fortitudinis, puritatis. Nec ſunt hæ uirtutes diſtinctæ res ab ipſa eſſentia: Sicut potentia Patris eſt Pater, ſic iuſticia Patris eſt Pater, ſic iuſticia Filij eſt Filius. Et conſiderandum eſt quomo-

quomodo hæc nomina in ſcriptis Propheticis uſurpentur,& adhibenda eſt diligentia propriè & rectè loquendi.

DE CREATIONE.

VOluit Deus innoteſcere, & ſe conſpici: Ideò & condidit omnes creaturas, & miram artem adhibuit, ut conuinceret nos, non extitiſſe res caſu, ſed eſſe æternam mentem, architectatricem, bonam, iuſtam, ſpectantem hominum facta, & iudicantem. Quanquam autem hæc conſideratio uniuerſæ naturæ admonet nos de Deo, ut poſtea rurſus dicam, tamen nos referamus initiò mentem & oculos ad omnia teſtimonia,in quibus ſe Deus Eccleſiç patefecit,ad eductionem ex Aegypto, ad uocem ſonantem in Sinai,ad Chriſtum reſuſcitantem mortuos, & reſuſcitatum ac aſcendentem in cœlum, ad uocem æterni Patris de Chriſto ſonantem,Hunc audite,ad miſſionem Spiritus ſancti. Hæc teſtimonia edita & propoſita ſunt, ut nos in hac naturæ imbecillitate magis perſpicuè erudiant,conuincant & confirment: Ideò ſemper defixæ ſint mentes in horum teſtimoniorum cogitationem,& his confirmatæ articulum de Creatione meditentur, deinde conſiderent etiam ueſtigia Dei impreſſa naturæ.

Teſtimonia patefactionis coniungenda ſunt cum teſtimonijs in natura de Deo.

Eſt autem articulus de Creatione, Geneſ:1. & alibi ſæpè expreſſus, quòd uidelicet Deus æternus Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, unà cum Filio coæterno, & Spiritu ſancto,condiderit ex nihilo cœlum & terram, angelos, & homines,& omnia reliqua corpora. Sic de Filio dicitur, Ioh: 1. Omnia per ipſum (ſcilicet Filium) facta ſunt.Et de Spiritu ſancto creante dicitur,Pſalm:22. Verbo Domini cœli firmati ſunt, & Spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Quòd autem res ex nihilo conditæ ſint, docet hæc ſententia, Ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt,id eſt, dicente ſeu iubente Deo, res exortæ ſunt. Non igitur ex materia priore extructæ ſunt,ut Stoici duo æterna fingebant mentem & materiam. Sed Deo dicente, cum res non eſſent, eſſe cœperunt. Et cum Iohannes inquit,Omnia per ipſum facta eſſe,refutat Stoicam imaginationem,quæ fingit materiam non eſſe factam. Hæc de articulo Creationis in Eccleſia moneri neceſſe eſt.

Creatio opus eſt omnium perſonarum.

Quòd res ſint conditæ ex nihilo.

Sed nondum ſatis dictum eſt de hoc tanto articulo. Infirmitas humana, etiamſi cogitat Deum eſſe conditorem, tamen poſtea imaginatur, ut faber diſcedit à naui extructa, & relinquit eam nautis, ita Deum diſcedere à ſuo opere, & relinqui creaturas tantum propriæ gubernationi. Hçc imaginatio magnam caliginem offundit animis, & parit dubitationes.

Imaginationes hominum de Deo conditore ſine uerbo.

Alij,ut Stoici,fingunt Deum alligatum cauſis ſecundis,nec quicquam aliter poſſe fieri,quàm ut cauſæ ſecundæ cient. Alij,ut Epicurei, omnia caſu uolui & confundi. Vterq; error magnos tumultus in humanis mentibus excitat. Quoties in periculis ſumus, quæ ſuperant humana conſilia, mouemur cogitatione cauſarum naturalium, ut arbitremur malum immedicabile eſſe, quia arbitramur naturam ſic ferri ſine Deo.

Aduerſus has dubitationes confirmandæ ſunt mentes cogitatione uera articuli de Creatione, ac ſtatuendum eſt, non ſolum conditas eſſe res à Deo, ſed etiam perpetuò ſeruari ac ſuſtentari à Deo rerum ſubſtantias. Quotannis fœcundat DEVS terram, procreat fruges ex terra, impertit uitam uiuentibus; Hæc rerum ſuſtentatio ſeu conſeruatio,uſitata appellatione uocatur

Deus & condidit & conſeruat naturam.

actio

Actio Dei generalis. actio Dei generalis, quæ tamen non ita alligat eum cauſis ſecundis, ut nihil faciat aliter, quàm ut cauſæ ſecundæ cient; Sed Deus eſt liberrimum agens, ſeruat ſui operis ordinem,& tamen multa propter homines mitigat.Cedit natura rerum precibus Moyſi,Eliæ, Eliſæi, Eſaiæ,& omnium piorum, ſicut Chriſtus inquit, Matth: 21. Omnia quæ petetis, credentes accipietis, Si dicetis monti huic,iacta te in mare,fiet. Item,Iacta curas tuas in Deum,& ipſe te enutriet.

Deus eſt liberrimum agens, & adeſt naturæ ſuæ. Adeſt Deus ſuæ creaturæ,ſed non adeſt ut Stoicus Deus, ſed ut agens liberrimum,ſuſtentans creaturam,& ſua immenſa miſericordia moderans, dans bona,adiuuans,aut impediens cauſas ſecundas. De hac diſtinctione admoneri pios neceſſe eſt. Teneantur ergo teſtimonia, quæ docent adeſſe Deum naturæ rerum, & gubernatorem eius & moderatorem eſſe, ut in periculis noſtris non frangamur cogitationibus Epicureis aut Stoicis, nō cogitemus nos caſu opprimi aduerſis,aut fatalem ordinem cauſarum immutabilem eſſe, nec res ſecundas ad caſum, aut tantum ad Phyſicas cauſas referamus, ſed Deum agnoſcamus ue‑

Teſtimonia de creatione & conſeruatione rerum. rè largiri bona,& moderari naturam. Act:17.In ipſo uiuimus,mouemur & ſumus,id eſt,per ipſum datur,ſuſtentatur, & fouetur uita noſtra. Hebr:1.Ferens omnia uerbo potentiæ ſuæ.Coloſſ:1.Omnia per eum conſiſtunt. 1.Timoth: 6. additur deſcriptio Dei, Qui uiuificat omnia. 1. Timoth: 4. Speramus in Deo uiuo,qui eſt ſaluator omnium hominum,maximè fidelium, id eſt, omnibus benefacit,fouens uitam,gignens fruges,ſeruans genus humanum,ut inde ſibi colligat Eccleſiam, maximè uerò iuuans Eccleſiam, in qua non ſolum corpora fouet,ſed etiam largitur æterna bona. 1.Timoth:6.In Deo uiuite,quia præbet nobis abundè omnia ad fruendum.Matth:10.Duo paſſeres aſſe ueneunt,& unus ex illis non cadit ſuper terram ſine Patre ueſtro, Veſtri autem capilli capitis omnes numerati ſunt, Pſal: 103. Omnia à te expectent,ut des eis eſcam in tempore ſuo,dante te illis, colligent, aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate,auertente te faciem,turbabuntur,auferes ſpiritum eorum, & deficient, & in puluerem ſuum reuertentur. Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Pſalm. 144. Oculi omnium in te ſperant,& tu das eſcam illis in tempore oportuno. Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. Pſalm. 32. De cœlo reſpexit Dominus, uidet omnes filios hominum, fingit ſigillatim corda eorum, intelligit omnia opera eorum. Pſalm: 146. Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiam. Qui producit in montibus fœnum; Qui dat iumentis eſcam ipſorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Pſalm. 35. Homines & iumenta iuuabis Domine. Peculiares promiſſiones Eccleſiæ de uita, uictu & defenſione corporum multæ factæ ſunt,quæ etiam teſtantur Deum adeſſe creaturis,ſuſtentare nos, & moderari cauſas naturales. Pſal: 32. Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum,ut eruat à morte animas eorum,& alat eos in fame.Pſal:33. Non eſt inopia timentibus eum,Pſal:36. Non confundentur in tempore malo, & in diebus famis ſaturabuntur.Oſe:2.Et neſciuit hæc quòd ego ei frumentum dederim:Ideò rurſus auferam frumentum meum. Idem docent benedictiones & maledictiones.Deut:28.Abundare te faciet Dominus fructu terræ tuæ. Item,Erit cœlum æneum. Deut:30. Ipſe eſt uita tua, & longitudo dierum tuorum. Et Prouerb:3. Egeſtas à Domino in domo impij, habitacula autem iuſtorum benedicentur. Prouerb:10.Benedictio Domini diuites facit.Pſal.126.Niſi Dominus ædificauerit domum,fruſtra laborat,qui ædificat eam,Hic clarè affirmat ſecundas cauſas irri‑

fas irri‑

ſas irritas eſſe, niſi à Deo iuuentur. Pſal: 99. Scitote quòd Dominus ipſe eſt Deus, ipſe fecit nos, & non ipſi nos. Nos autem populus eius, & oues paſcuæ eius, id eſt, non naſcimur caſu, non uiuimus tantum cauſis ſecundis, noſtris conſilijs & uiribus, ſed Deo uiuificante & ſeruante.

Poſtremò idem docet precatio Dominica, quæ à Deo petere iubet panem quotidianum. Confitemur ergo Deum largiri uictum, & terram non eſſe fœcundam, niſi Deo iuuante.

Collegi mediocrem aceruum teſtimoniorum, quæ enarrant articulum de Creatione, ac affirmant Deum adeſſe creaturis ſuſtentatorem & moderatorem, & refutant opiniones Epicureas & Stoicas. Quia enim promittit Deus pijs & inuocantibus bona, & minatur pœnas impijs, conſtat eum liberè agere, nec alligatum eſſe cauſis ſecundis, ſed multa mitigare propter pios, multa exaſperare propter impios. Sicut exempla oſtendunt. Propter Idolorum cultus triennium non pluit regnante Achab, ſed redditæ ſunt pluuiæ Elia petente. Talibus teſtimonijs confirmandæ ſunt mentes in inuocatione. Non enim poſſunt à Deo petere uictum, & uitæ defenſionem, ſi faſcinatæ Epicureis aut Stoicis opinionibus ſentiant aut caſu omnia fieri, aut Deum non moderari ſecundas cauſas. Imò ideo eripit Deus fruges hominibus, quia putant eas naturali quadam ui naſci, etiamſi Deus eas non foueat, nec reuerenter utuntur dato munere, nec timent datorem, ut monet Oſeæ dictum, quod ſuprà citaui.

Teſtimonia de creatione confirmant mentes in inuocatione.

Mens humana conuincitur demonſtrationibus, ut fateatur hunc mundum à Deo conditum eſſe: Sed Deum adeſſe moderatorem, etſi huius ſententiæ etiam quædam habet argumenta, ut pœnas atrocium ſcelerum, tamen hoc obſcurius eſt. Quia igitur difficilior eſt aſſenſio, diuinis teſtimonijs fides in animis excitanda & confirmanda eſt, ut Deum inuocare, & ſeriò ab eo petere & expectare bona poſſimus, ut præcepit, Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te. Item, Commenda Domino uiam tuam, & ipſe faciet.

Deum adeſſe mundo obſcurius eſt, quàm à Deo conditum eſſe.

Poſtquam autem mens confirmata eſt uera & recta ſententia de Deo, & de Creatione ac præſentia Dei in creaturis, & moderatione cauſarum ſecundarum, ex uerbo Dei, & illuſtribus teſtimonijs, in quibus ſe Deus generi humano peculiariter patefecit, ut in eductione populi ex Aegypto, in reſuſcitatione mortuorum, & alijs mirandis factis Prophetarum, Chriſti, & Apoſtolorum, tunc etiam utile & iucundũ eſt aſpicere opificium mundi, & in eo ueſtigia Dei quærere, & demonſtrationes colligere, quæ teſtantur hunc mundum non extitiſſe caſu, nec uolui caſu, ſed eſſe Deum mentem æternam, conditricem rerum: Ideò enim tota natura condita eſt, ut Deum monſtret. Et ſi humanę mentes primam lucem retinuiſſent, hæ noticiæ de Deo multò fuiſſent illuſtriores. Nunc multis dubitationibus conturbantur. Sed bonis mentibus utile eſt tenere aliquas demonſtrationes, quæ oſtendunt eſſe Deum: Sicut & Paulus ad aſpiciendum mundi opificium nos deducit, Rom: 1. & in Actis inquit, Adeò propè adeſſe Deum, penè ut manibus contrectari poſſit. Recitabo igitur breuiter aliquas demonſtrationes, quarum cogitatio ad diſciplinam & confirmandas honeſtas opiniones in mentibus utilis eſt.

Natura condita eſt ut Deum monſtret.

Demõſtrationes ex natura ſumtæ, quæ oſtendunt quòd ſit Deus:

Prima, ab ipſo naturæ ordine ſumitur, id eſt, ab effectibus monſtrantibus opificem. Impoſſibile eſt ordinem perpetuum in natura caſu ortum eſſe, & caſu manere, aut tantum à materia ortum eſſe. Præcipuæ partes in natura ſunt ordinatæ, ut manet ordo perpetuus motuum cœleſtium, ita, ut ex homine ho-

1. Ab ordine naturæ.

mo,ex boue bos naſcatur, fœcunditatis terræ, perennitatis fluminum,naturalium noticiarum in mentibus humanis.Ergo natura non extitit caſu,ſed à mente aliqua orta eſt,quæ ordinem intelligit.

II. A natura mentis humanæ.

Secunda,à natura mentis humanæ.Bruta res non eſt cauſa naturæ intelligentis: Mentes hominum habent aliquam cauſam, quia homo non habet eſſe per ſeſe, ſed incipit & aliunde oritur: Ergo neceſſe eſt aliquam intelligentem naturam cauſam eſſe mentis humanæ.Neceſſe eſt igitur eſſe Deum.

III. A noticijs in mente humana.

Tertia,à diſcrimine honeſtorum & turpium, & alijs noticijs naturalibus, ordinis & numerorum. Impoſſibile eſt diſcrimen honeſtorum & turpium in mente,caſu,aut à materia ortum eſſe.Item,Noticias ordinis & numerorum fortuitas eſſe: Ergo neceſſe eſt aliquam mentem architectatricem eſſe. Et hæ duæ rationes omnium maximè ſunt illuſtres. Eſtq́ dignum conſideratione,quòd humana mens, & illa lux menti inſita præcipuum de Deo teſtimonium eſt in natura, & quidem inter noticias naturales hæc quoq́ eſt, quòd ſit Deus, ſicut Paulus inquit, Deus ipſis manifeſtauit, id eſt, Deus indidit humanæ menti hanc noticiam, quòd ſit Deus, & ſimul indidit ratiocinationes illas ex effectibus.

IIII. A teſtimonio noticiarum oſtendentium quòd ſit Deus.

Quarta: Noticiæ naturales ſunt ueræ: Eſſe Deum naturaliter omnes fatentur: Ergo hæc noticia uera eſt.Hæc minor eſſet illuſtrior,ſi natura non eſſet corrupta, ſed confirmanda eſt cæteris argumentis, quæ recitaui.

V. A terrorib. conſcientiæ.

Quinta,apud Xenophontem ſumitur à terroribus conſcientiæ. Conſtat homicidas & alios perpetratis magnis ſceleribus, horribiles animorum cruciatus ſuſtinere,etiamſi nulla humana iudicia metuant. Eſt igitur aliqua mens, quæ hoc iudicium in animis ordinauit, quæ probat rectè facta, & improbat ſecus facta.

VI. A politica ſocietate.

Sexta, à politica ſocietate. Politica ſocietas non eſt concurſus hominum fortuitus, ſed certò ordine & iure conſociata multitudo: Nec poſſet humana ope tantum retineri, ſed experientia teſtatur, aliquo numine ad pœnam rapi eos, qui uiolant hunc ordinem, ut homicidas, inceſtos, & Tyrannos: Ergo eſt aliqua mens æterna, quæ dedit hominibus intellectum ordinis, ut politicam ſocietatem colant.Item, quæ ſua ope ſeruat & defendit.

VII. A ſerie cauſarum.

Septima eſt erudita, ſumta à ſerie cauſarum efficientium. Non eſt proceſſus in infinitum in cauſis efficientibus: Ergo neceſſe eſt reſiſtere in una prima cauſa.Hanc rationem Phyſici dilucidè explicant.Nam ſi eſſet progreſſus in infinitum, nullus eſſet ordo cauſarum, & nullæ cauſæ neceſſariò cohærerent.

VIII. A cauſis finalibus.

Octaua, à cauſis finalibus. Omnes res in natura deſtinatæ ſunt ad certas utilitates. Hanc diſtributionem finium impoſſibile eſt aut extitiſſe caſu,aut caſu manere, ſed neceſſe eſt conſilio architecti factam eſſe.

IX. A ſignificationibus futurorum.

Nona,à futurorum euentuum ſignificationibus. Certò monſtrantur futuri euentus,non modò per prodigia quæ gentes mouebant, quorum alia aliàs cauſas habent, ſed multò magis per uaticinia in Eccleſia, ut Balaam, Ieſaias, Ieremias, Daniel, prædixerunt mutationes & ſucceſſiones regnorum: Neceſſe eſt igitur aliquam mentem eſſe prævidentem eas mutationes,& præmonſtrantem.

Argumenta ex natura et Deum eſſe,et prouidentiam eſſe oſtendunt.

Hæc argumenta,non ſolum teſtantur eſſe Deum, ſed etiam ſunt indicia prouidentiæ, quòd Deus reſpiciat homines, puniat atrocia ſcelera, & aliquibus opitulatur, ut fœcunditas terræ indicat Deum hominum uitæ conſulere:

Pœnæ

Pœnæ ſceleratorum indicant, Deum poſtulare ut colamus iuſticiam: Prædictiones etiam de imperijs: Item quōd mittuntur Heroici uiri, ut reſtituant politias & artes, indicant Deum curare politias. Hæc ſunt perſpicua, & ſemper mouerunt bonas mentes.

Poſſunt & multa alia uerē quidem colligi, ſed quia ſunt obſcuriora, relinquo. Non fruſtra indita eſt homini legis noticia, qua Deus uult ſe coli: eſſet autem fruſtra indita, niſi iudicium aliquod eſſet, in quo diſcrimen erit bonorum & malorum. Sed hæc alibi explicanda ſunt. Nos ad primam admonitionem redeamus, uidelicet, Aſſiduē mentibus atq; oculis intuenda eſſe illa peculiaria teſtimonia, in quibus ſe Deus Eccleſiæ patefecit, ut in eductione populi Iſraël ex Aegypto, in reſuſcitatione mortuorum, & miracula cætera, quæ per Prophetas, Chriſtum & Apoſtolos facta ſunt, & deinde addamus uerbum per hos traditum, & ſtatuamus uerē hanc eſſe Dei uoluntatem, quæ in eo uerbo propoſita eſt, & diſcernamus Philoſophiam ſeu naturales noticias ab Euangelio, id eſt, à promiſſione gratuita remiſſionis peccatorum donandæ propter Filium Dei, ut ſuo loco dicitur de diſcrimine Legis & Euangelij.

DE CAVSA PECCATI, ET DE CONTINGENTIA.

SEmper omnes ſapientes mirati ſunt, cum tantus ſit ordo naturæ in plurimis rebus, unde in genere humano tanta ſit confuſio, tantum ſcelerum & calamitatum, morbi & mors. Ac Philoſophi partim in materia, partim in uoluntate humana cauſas collocant, partim ad fatum transferunt, quod dicunt eſſe neceſſariam connexionem primæ cauſæ, & omnium ſecundarum, Phyſicarum & uoluntatum. Et Manichæi ex corrupta Philoſophia orti, horribiles furores contumelioſos in Deum, & pernicioſos moribus excitauerunt de duobus dijs, bono & malo, & de neceſſitate, nec leuiter quaſſata eſt Eccleſia illis uetuſtis temporibus hac quæſtione, de cauſa mali, & de contingentia. Eſt autem piæ mentis, reuerenter de Deo ſentire & loqui, & ſententias ueras, pias, honeſtas, comprobatas grauibus iudicijs piorum in Eccleſia, utiles moribus, retinere, nec curioſitate ac ſtudio argutiarum quærere infinitos labyrinthos diſputationum.

Philoſophi cauſam peccati & calamitatum collocant in materia, uoluntate humana, & fato.

Eſtq; hæc uera & pia ſententia, utraq; manu & uerius toto pectore tenenda, Deum non eſſe cauſam peccati, nec uelle peccatum, nec impellere uoluntates ad peccandum, nec approbare peccatum. Sed uerē & horribiliter iraſci peccato, ut toties ſuo uerbo, aſſiduis pœnis & calamitatibus mundi, comminatione æternæ iræ declarat: Imō iram aduerſus peccatum maximē oſtendit Filius Dei, qui apparuit, ut uictima fieret pro peccato, & oſtenderet Diabolum eſſe autorem peccati, & ſua morte iram ingentem Patris placaret.

Deus non eſt cauſa peccati.

Non igitur Deus cauſa eſt peccati, nec peccatum eſt res condita aut ordinata à Deo, ſed eſt horribilis deſtructio operis & ordinis diuini.

Peccatum deſtructio eſt operis diuini.

Sunt autem cauſa peccati, uoluntas Diaboli, & uoluntas hominis, quæ auerterunt ſe liberē, ſua ſponte à Deo, nec uolente, nec approbante illam auerſionem, & hæſerunt, uagantes extra ordinem, in obiectis, contra mandatum Dei, ut Euæ uoluntas auertens ſe à uoce Dei, & uagata extra ordinem, hæſit in pomo.

Cauſæ peccati, uoluntas diaboli et hominis.

Etſi autem homines acuti multa hic inextricabilia colligunt, tamen nos omiſſis præſtigijs diſputationum, ueram ſententiam, quam dixi, toto pectore amplectamur, & teneamus teſtimonia de ea tradita diuinitus, etiamſi non poſſumus omnes argutias quæ opponuntur extricare. Teſtimonia autem hæc ſunt.

Teſtimonia de cauſis peccati.

Geneſ:1. Vidit Deus omnia quæ fecerat, & erant ualde bona, id eſt, Deo placentia, ordinata, congruentia ad ordinem in mente diuina, & ad certos uſus profuturos homini, condita. Pſal:5. Non Deus uolens iniquitatem tu es, id eſt, Deus uerè, & non ſimulatè odit peccatum. Ioh: 8. Quando mendacium loquitur Diabolus, ex proprijs loquitur, quia mendax eſt, & pater mendacij. Pater, id eſt, primus fons, & cauſa mendacij. Diſcernit autem Chriſtus mendacium à ſubſtantia, quaſi dicat, ſubſtantiam quidem habet Diabolus aliunde acceptam. Nam omnes Angeli à Deo creati ſunt, quorum aliqui poſtea lapſi ſunt. Habet autem proprium quiddam Diabolus, non à Deo acceptum, uidelicet mendacium, id eſt, peccatum quod libera uoluntas Diaboli peperit. Neq; hæc inter ſe pugnant, ut poſtea longius dicemus, ſubſtantiam à Deo conditam eſſe & ſuſtentari, & tamen uoluntatem Diaboli & uoluntatem hominis cauſas eſſe peccati. Quia uoluntas abuti libertate ſua potuit, ſeq; à Deo auertere.

Zach:8. Malum ne cogitetis in cordibus ueſtris, & iuramentum mendax ne diligatis. Omnia enim hæc ſunt, quæ odi, dicit Dominus. Cum igitur non ſit ſimulatum odium peccati in uoluntate diuina, nequaquam ſentiendum eſt, Deum uelle peccatum.

1. Iohan:2. Concupiſcentia carnis non eſt ex Patre, ſed ex mundo eſt. 1. Iohan:3. Qui facit peccatum, ex Diabolo eſt. Quia ab initio Diabolus peccat, id eſt, primus autor peccati eſt diabolus. Rom:5. Per hominem intrauit peccatum in mundum, id eſt, peccatum non eſt res condita à Deo, ſed homo ſua libertate ſe à Deo auertit, & excuſſit dona Dei, & illam ſuam deſtructionem propagauit in poſteritatem.

Phraſes Hebrææ, in quib. uerba ſignificant permiſſionem.

Nec figuræ illæ uerborum in ſermone Hebraico pugnant cum ſententia quam dixi: Indurabo cor Pharaonis, & ſimiles. Certum eſt enim, Hebraica phraſi ſignificare eas permiſſionem, non uoluntatem efficacem, ut: Ne nos inducas in tentationem, id eſt, ne ſinas nos induci, ſeu, ne ſinas nos labi & ruere cum tentamur.

Præterea & moneri ſtudioſos utile eſt, quid propriè ſit peccatum, ut diſcernantur res conditæ à Deo, & peccatum, quod eſt conturbatio ſeu confuſio ordinis diuini; Ideò rectè dicitur, Peccatum eſt defectus ſeu priuatio, ut Dialectici loquuntur.

Peccatum originis qualis ſit defectus, & quarum rerũ in homine.

De Originali facilis eſt declaratio, Id enim eſt in mente tenebræ, hoc eſt, non habere illuſtrem noticiam, & firmum aſſenſum de prouidentia, comminationibus & promiſſionibus diuinis: Et in uoluntate eſt auerſio, id eſt, ſine metu, fiducia, dilectione Dei eſſe, & in corde ſine obedientia eſſe, quæ congruebat legi naturæ, ſed uagis & errantibus inclinationibus ferri extra ordinem contra Deum. Hæc mala eſſe defectus, non obſcurum eſt, nec ſunt res conditæ à Deo, ſed horribilis deſtructio humanæ naturæ. Non eſt igitur cauſa peccati Deus, qui etſi iuuat & conſeruat propagationem ſubſtantiæ, tamen ſeruat talem maſſam, qualis nunc eſt, ut ſi faber poculum non ex auro, ſed ex plumbo faciat, ac ipſi deſtructioni uerè & horribiliter Deus iraſcitur; Miſit enim Filium ad hanc

iram placandam, & ad ſanandum uulnus naturæ. Intelligi igitur poteſt, Deum nec cauſam eſſe uicij nobiſcum naſcentis, nec uelle id malum, nec approbare.

Hic autem cauillatio diluatur, Cum defectus nihil ſit, id eſt, non ſit res poſitiua, cur iraſcitur Deus nihilo? Reſpondendum eſt, Magnum diſcrimen eſt inter nihil priuatiuum, & Nihil negatiuum. Quia nihil priuatiuè intellectum, requirit ſubiectum, & eſt in illo ſubiecto quædam deſtructio, propter quam ſubiectum reijcitur, ut ruinæ ædificij ſunt deſtructio in illa mole, ſeu partes diſſipatæ, Ita uicium originis eſt ipſarum partium hominis inquinatio & confuſio, quàm Deus odit, & propter quam ſubiecto iraſcitur. In morbo nihil ſignificat priuationem, quia manet ſubiectum, & eſt in ſubiecto confuſio aliqua. At equus Alexandri iam Nihil eſt, negatiuè. *Intereſt inter nihil priuatiuum & nihil negatiuum.*

Hæc mediocris explicatio ſufficiat, quæ & uera eſt, & ſæpè cogitata diſcentibus aliquid lucis affert, nec quærantur ſubtiliores diſputationes, & inextricabiles labyrinthi. Geometrica pingi, & oculis ſubijci poſſunt: Hæc uerò, de quibus hic dicimus, non ita pingi, & oculis ſubijci poſſunt: ſed attenta conſideratione paulatim magis intelligentur. Dolet ſaucius aſpiciens uulnus, & ſcit uulnus non eſſe nihil negatiuè, ſed eſſe partes laceratas. Ita Paulus dolet, uidens Neronis ſcelera & uicia, quæ agnoſcit non eſſe Nihil negatiuè, ſed operis diuini deterrimas ruinas. Cum in tali conſideratione diſcemus quid ſit malum, ſeu defectus, ſeu priuatio, agnoſcemus peccatum non eſſe extenuandum. ut ordo in opere Dei, uidelicet in homine, eſt res à Deo condita, & ei placens, & ſeruans hominem, ac propterea dicitur ingens bonum: Ita econtrà ruinæ illæ ſunt confuſio ordinis, non à Deo condita, ſed facta à Diaboli & hominis uoluntate, eſtq; à Deo reiecta, & exitialis Diabolo & homini. Ideò ruinæ illæ, ſeu deſtructio, ſeu confuſio, uocatur malum, id eſt, non congruens ad mentem diuinam, diſplicens Deo, & exitiale Diabolo & homini.

Hæc declaratio aliquid lucis affert ſequenti declarationi de peccato actuali, de quo multorum ſunt intricatæ quæſtiones, ſed hic quoq; facilè eſt intelligere defectus, ſi intuearis non ſolum facta, ſed mentem regentem facta: Eua comedens pomum, non regitur luce Dei, Illud non regi luce Dei, & uoluntatem à Deo auerſam eſſe, defectus eſſe, non obſcurum eſt. Etſi interim accedunt motus externi & interni, qui ſunt res poſitiuæ, etſi ſunt motus errantes, & quædam ordinis confuſio, ut ſi nauis ſine uelis & remis uariè iactetur uentis & procellis. Hæc imago utcunq; declarat illos defectus. Vt autem donec manet nauis, manent motus aliqui: Ita donec uiuit homo, quocunq; modo aliqui motus, quamlibet errantes & confuſi manent. Nec propterea Deus eſt cauſa peccati. Etſi enim ſuſtentat aliquantiſper naturam, tamen defectus illi in mente non efficiuntur ab ipſo, & uoluntas libera Euæ propriè & uerè erat cauſa ſuæ actionis, ac ſponte ſe auertit à Deo. *Qualis defectus ſit peccatum actuale.*

Conſtituta autem hac ſententia, quòd Deus non ſit cauſa peccati, nec uelit peccatum, ſequitur Contingentiam eſſe, hoc eſt, non omnia quæ fiunt, neceſſariò fieri. Quia enim peccatum ortum eſt à uoluntate Diaboli & hominis, nec factum eſt Deo uolente, ſic erant conditæ uoluntates, ut poſſent non peccare. Eſt autem cauſa contingentiæ noſtrarum actionum, libertas uoluntatis. Et hoc loco de contingentia humanarum actionum loquimur, non de cæterarum rerum motibus, de quibus in Phyſicis diſſeritur. *Eſt contingentia nec omnia fiunt neceſſariò.* *Libertas uoluntatis eſt cauſa contingentiæ.*

Deinde concedendum & hoc eſt, Quòd ſcriptura Apoſtolica tribuat ho-

Ff iij mini,

Quæ ſit libertas in homine reliqua.

mini, etiam nunc poſt lapſum, libertatem aliquam deligendi ea, quæ ſunt ſubiecta rationi, & faciendi externa opera mandata Lege Dei. Ideò enim iuſticia Legis dicitur iuſticia carnis, quia uiribus huius naturæ externa illa diſciplina utcunq; præſtari poteſt, ut dicit Paulus, Lex eſt iniuſtis poſita, id eſt, ad coërcendos non renatos, & puniendos contumaces. Item, Lex eſt Pædagogus. Ac niſi hæc libertas aliquo modo reliqua eſſet in natura, nulla utilitas eſſet legum & imperiorum, & totius ciuilis gubernationis. Manet igitur aliqua libertas, quæ, ut dixi, fons eſt Contingentiæ.

Quòt modis Deus determinet futura.

Quòd uerò dicitur Deus determinare contingentia, diſcrimen tenendum eſt: Aliter determinat Deus ea quæ uult, aliter illa quæ non uult: Aliter quæ à ſola ipſius uoluntate pendent, aliter quæ partim ipſe facit, partim uoluntas humana.

Præuiſio diuina non affert neceſſitatem.

Præuidet Deus delicta Saulis, ſed non uult ea, nec impellit uoluntatem eius, ſed permittit ut uoluntas Saulis ita graſſetur, & nõ impellit ut ſecus agat: Interim tamen decernit, ubi Saulem repreſſurus ſit. Hæc igitur præuiſio non affert neceſſitatem, nec mutat in uoluntate hominis modum agendi, qui adhuc in natura reliquus eſt, hoc eſt, hanc libertatem quæ adhuc reliqua eſt.

Suſtentatio diuina non impedit donũ libertatis.

Nec illud obſtat contingentiæ aut libertati, quòd Deus ſuſtentat naturam. Nam interim tamen uoluntas Euæ erat cauſa ſuæ actionis: Quia libertas fuerat donum in Creatione inditum generi humano, & ſuſtentatio diuina non impediebat illud donum. Sic iam quantum eſt libertatis, non impeditur ſuſtentatione diuina, ſed ſic ſuſtentat Deus Saulem, qualis eſt, & Saulis uoluntas eſt propriè cauſa malæ actionis.

De dicto Ieremiæ, Non eſt hominis uia eius.

Quòd uerò hæc dicta quædam obijciuntur, ut Ierem: 10. Scio Domine, quòd non eſt hominis uia eius, nec eſt uiri dirigere greſſus ſuos: Etſi infrà in titulo de Libero Arbitrio hæc dicta explicanda erunt, tamen & hic breuiter monendus eſt Lector: Aliud eſt loqui de electione uoluntatis, aliud de euentu ſeu ſucceſſu. Vult Pompeius bellum aduerſus Cæſarem, & liberè uult, ſed euentum aliæ multæ cauſæ regunt, non ſola uoluntas Pompeij. Dictum igitur Ieremiæ doctrinam & dulciſsimam conſolationem continet. Via hominis, id eſt, gubernatio priuata & publica mandata homini, ſeu uocatio, non poteſt ſuſtineri ſolis uiribus humanis: Non poteſt mens omnia pericula proſpicere & cauere, ſæpè hallucinatur, ut errat Ioſias bellum Aegyptio inferens. Ac multa ſunt triſtia errata omnium ſapientum, ut Cicero exclamat: O me nunquam ſapientem. Multi lapſus accidunt, qui pariunt difficultates inexplicabiles humanis conſilijs, & unus lapſus ſæpè ingentem ruinam trahit, ut Dauidis adulterium. Deinde etiam bonis conſilijs, & in bonis cauſis ſæpè non reſpondet euentus. Poſſunt & ſubitò magnæ calamitates accidere, quæ ſummos ex ſuo faſtigio deijciunt, ut uerè dicitur:

Vis id eſt, uocatio.

Omnia ſunt hominum tenui pendentia filo:
Et ſubito caſu quæ ualuêre ruunt.

De his tantis impedimentis, de infirmitate humana, & inconſtantia rerum humanarum, quæ multas habet arcanas cauſas, concionatur Ieremias, & ſimul docet confugere ad Deum, & ab ipſo petere et expectare gubernationem & auxilium.

Promiſsiones de auxilio & gubernatione in uocatione.

Hic igitur promiſſiones tenendæ ſunt: Non uos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris ueſtri cœleſtis, qui in uobis eſt. Item, Nō relinquam uos orphanos. Item, Deus eſt qui efficit, ut uelitis & perficiatis. Item, Quantō magis dabit Spiritum ſanctum petentibus? Item Pſalm:36. A Domino greſſus hominis dirigentur, &c. His promiſſionibus freti petamus & expectemus auxilium ā Deo, & agnoſcamus ſalutaria agi non poſſe, niſi Deo nos iuuante, ut inquit Chriſtus: Sine me nihil poteſtis facere. Et Baptiſta, Non poteſt ſibi homo ſumere quicquam, niſi datum ſit ei de cœlo.

Promiſsiones de auxilio Dei non tollunt libertatem electionis.

Pompeius, Brutus, Antonius, & alij multi, magna conati ſunt, ſed Deus alios prouexit. Etſi igitur hæc dicta concionantur de auxilio Dei in bonis & ſalutaribus actionibus, tamen non eſt inde ratiocinandum, prorſus nullam eſſe libertatem electionis humanæ. Ac multō minus hoc ſequitur, Omnia bona & mala neceſſariō & ā Deo fieri. Quare dictum Ieremiæ dextrē intelligatur, quōd uidelicet ſolis humanis conſilijs & uiribus non poſſint ſalutaria effici.

Diſcamus magnum & ingens donum Dei eſſe iuuari nos, ut ſimus organa Dei ſalutaria in omni adminiſtratione, nec deſerti, ſimus peſtes generis humani, ut Pharao, Nero, Manichæus, & ſimiles, & quotidiē nos hoc dictum Chriſti: Sine me nihil poteſtis facere, exuſcitet, ut ardentibus uotis precemur, ut ā Deo regamur. Perſpicuum eſt autem non ſequi hinc, Deum eſſe cauſam efficacem peccati. Imō Eccleſia Dei, cum ſciat Deum uerē, ſeriō & horribiliter odiſſe libidines Neronis, nequaquam dicet eas aut neceſſariō accidiſſe, aut uolente Deo accidiſſe.

De dictis Pauli Eph. 1. & 1 Corinth. 12.

Obijciuntur & hæc dicta Epheſ:1: Electi ſecundum propoſitum eius, qui facit omnia ſecundum conſilium uoluntatis ſuæ. Et 1. Corinth. 12. Idem eſt Deus agens omnia in omnibus. Hæc dicta certum eſt in illis ipſis locis, ubi ponuntur, tantum loqui de Eccleſia, & de ſalutaribus actionibus, quas Deus excitat & regit in Eccleſia ſua: Nec loqui de uniuerſali rerum ſuſtentatione, ſeu de ſingulis omnium animantium motibus. Dextrē igitur intelligantur hæc dicta, nec ā natiua ſententia transferantur in peregrinam.

Hoc monet Paulus, non humanis conſilijs, aut uiribus ſeruari & regi Eccleſiam, ſed mirandis Dei operibus. Seruatio Noæ in diluuio, Defenſio populi in Aegypto & in deſerto, Res geſtæ Moyſi, Ioſuæ, Samuelis, Dauidis, & aliorum piorum, fuerunt & ſunt opera Dei in illis excitata, ad iuuandam Eccleſiam, & ad propagationem ueræ doctrinæ.

Quare hæc dicta conſolationes ſunt, quæ teſtantur adeſſe Deum membris Eccleſiæ ſuæ, & opitulari ſuis in periculis & ærumnis. Adiuuat Deus præliantem Dauidem, adiuuat morientem Laurentium, ne abijciat confeſſionem fractus metu. His igitur dictis & promiſſionibus nos confirmemus, ac regi nos petamus, ſicut ſæpē clamat Propheta, Dirige me in ueritate tua, & doce me etc. Omnia agis in Eccleſia tua ſalutaria, ſis in me quoq́, ut in membro tuæ Eccleſiæ, efficax, fac me organon ſalutare, & uas miſericordiæ, &c. Ac horum dictorum explicatio multis alijs ſimilibus lucem affert.

Neceſsitas duplex, Abſoluta & conſequentiæ.

Poſtremō & illud addendum eſt, Rectē dici, Neceſſitatem eſſe duplicem: Alia neceſſitas nuncupatur abſoluta, cum uidelicet res aut propoſitio ſimpliciter neceſſaria eſt, ac poni oppoſitum prorſus impoſſibile eſt, & deſtructio omnium rerum: Vt hæ propoſitiones ſunt neceſſariæ, neceſſitate abſoluta,

Deus eſt, Deus eſt eſſentia, intelligens, æterna, immenſæ ſapientiæ, potentię, iuſticiæ, bonitatis, uolens iuſta, caſta, non uolens pugnantia cum ſua mente, iniuſtam crudelitatem, inceſtas libidines &c.

Aliter Deus determinat bona, aliter mala.

Sed alia eſt neceſſitas conſequentiæ, quæ eſt earum rerum aut propoſitionum, quæ poſſunt ſe natura ſua aliter habere, ſed fiunt neceſſariæ, uel propter præcedentes cauſas, uel quia determinatæ ſunt. Et in his magna ſunt diſcrimina. Aliter Deus determinat bona, quæ uult, cuiuſmodi multa expreſſit, ut mortui certo die reſuſcitabuntur, hæc eſt neceſſaria, neceſſitate conſequentiæ. Aliter determinat mala, quæ non uult, cum uidelicet metas conſtituit, nec ſinit graſſari ulterius malos. Sic fit neceſſaria, Pharao perſequitur Iſraëlitas, hæc non eſt ſua natura neceſſaria, ſed reuera contingens. Ac fieri oppoſitum, non eſſet impoſſibile, ſed quia ſic euenit, dicitur neceſſaria, neceſſitate conſequentiæ. Hæc puerilis diſtinctio non eſt inutilis, & ſæpe traditur in ſcholis, ut conſideremus, qui euentus uerè pendeant & oriantur à uoluntate Dei, qui aliunde oriantur.

Neceſſitas Phyſica.

Hic etiam de Phyſica neceſſitate dicendum eſt, ut ignis neceſſariò calefacit, Sol neceſſariò mouetur. Sed hanc Phyſicam neceſſitatem doctrina Eccleſiæ etiam ait eſſe neceſſitatem conſequentiæ. Sic mouetur Sol, quia Deus hunc ordinem inſtituit, & mutare poteſt, ut oſtendunt hiſtoriæ Ioſuæ & Ezechiæ. Hæc aliàs copioſius traduntur.

Stoicæ opiniones de neceſſitate perniciosæ Eccleſiæ et moribus.

Recitaui præcipuas materias, quæ in hac quæſtione agitari ſolent, quibus diligenter conſideratis, ſtudioſi dextrè de hac tota controuerſia iudicare poterunt, & ſatis perſpicuè intelligent, nequaquam Stoicas opiniones in Eccleſiam inuehendas eſſe. Quomodo enim inuocabit Deum is, qui omnia neceſſariò euenire ſtatuit? Deinde & moribus perniciosum eſt illud quod in Tragœdia dicitur, Fati iſta culpa eſt, Nemo fit fato nocens: Sicut & Zenonis ſeruus dicebat ſe iniuſtè plecti, quia fato coactus eſſet peccare. Tales igitur ſermones & opiniones fugiamus. Plato honeſtius loquitur, cuius hæc ſunt uerba in ſecundo libro πολιτειῶν: Omni contentione pugnandum eſt, ne quis in ciuitate, quam benè regi uolumus, uel dicat uel audiat, ſeu ſenex ſeu iuuenis, ſeu in poëmate, ſeu in alia narratione, Deum cauſam alicui eſſe malorum: Quod neq; ſanctè ita dici poteſt, neq; utile eſt ciuitati, nec ſecum conſentit in explicatione.

Dilutio obiectionis ſumta ex Regula Phyſica, ſecunda cauſa non agit ſine prima.

Adijciam explicationem uſitati argumenti, ut mihi uidetur pijs mentibus utilem. Obijcitur enim, Secunda cauſa non agit ſine prima, Secunda, ut uoluntas Euæ, eſt propriè cauſa peccati, ergo etiam prima. Hac obiectione ſcio ingenia interdum perturbari, & ex ea perturbatione labi in abſurdas opiniones. Etſi autem reſponſio quædam tenuis & ſubtilis traditur ad elabendum, tamen aliam craſſiorem & magis conſpicuam tradam, quæ ſumta eſt ex fundamento: Quòd Deus adeſt creaturis, non ut Stoicus Deus, alligatus cauſis ſecundis, ut moueat ſimpliciter, ſicut mouent ſecundæ, ſed ut agens liberrimum, ſuſtentans naturam, & ſuo conſilio aliter agens in alijs.

Vt in corporalibus, etſi ſuſtentat naturam, tamen contra ordinem iuſſit aliquando Solem regredi, impediuit pluuias toto triennio, ac poſtea ſubitò dedit largum imbrem, fecit fœcundas anus. Ita quotidie ſciamus multa in corporalibus fieri præter uim ſecundarum cauſarum, & tamen Deus eas ſuſtentat. Multi liberantur uarijs periculis, in morbis, in acie, in aqua, ubi ſecundæ

cauſæ

cauſæ eos deſtituunt. Vt igitur inuocatio uerè fieri poſſit, cogitemus Deum ſic adeſſe ſuo opificio, non ut Stoici fingunt, alligatum ſecundis cauſis, ſed ſuſtentantem naturam, & multa ſuo liberrimo conſilio moderantem. Sic agit Deus cum uoluntate, ſuſtentans & iuuans ordine agentem, ſed non iuuans ruentem contra ordinem, etſi eam ſuſtentat. Sic enim condidit uoluntatem Euæ, ut eſſet liberum agens, quod poſſet tueri ordinem, aut deficere. Sit igitur hæc craſſa ſolutio: Secunda cauſa non agit ſine prima, ſcilicet ſuſtentante. Hoc uniuerſaliter uerum eſt, ſed non ſemper adiuuante: Non enim adiuuat prima effectum quem non uult. Eſt igitur uoluntas Euæ immediata cauſa ſui actus, cum auertit ſe à Deo. *Secunda cauſa non agit ſine prima, ſcilicet ſuſtentante, ſed non adiuuante ſemper.*

Nec eodem modo Stoicus & Chriſtianus hanc propoſitionem intelligunt, Secunda cauſa non agit ſine prima: Quia Stoici cogitant ſimilem copulationem in omnibus, ſeu bonis, ſeu malis, ut eſt copulatio eſſentialis maris & fœminæ in procreatione: Sed Chriſtianis neceſſe eſt diſcernere bona & mala. Secunda non agit ſine prima, ſcilicet ſuſtentante, ſed multa facit prima cauſa præter ſecundas, quia eſt agens liberum. Et ſecunda libera, ut uoluntas Euæ uitioſè agit ſine prima adiuuante, Quia talis facultas eſt libertas. Hæc ſit explicatio perſpicua, non nimis tenuis.

Alij ſic dicunt, Secunda non agit ſine prima, poſitiuum quiddam efficiens, Secunda, ut uoluntas Euæ, agit aliquid delinquens. Hic reſpondent, agit non poſitiuè, ſed aberrans ac deficiens. Hæc ſolutio, ſi per priorem exponatur, erit planior, & eam eſſe ſententiam huius obſcuræ ſolutionis, conſentaneum eſt, ut copulatio primæ & ſecundæ cauſæ talis cogitetur, qualem Deus liberè agens uult eſſe, non ut nos copulationem maris & fœminæ cogitamus. *Alia ſolutio eiuſdem argumenti.*

Difficiles ſunt hæ diſputationes, ideò nos de Deo cogitantes, referamus mentem & oculos ad patefactionem Dei, ut eum ſic agnoſcamus, ſicut ſe patefecit, & ſic ſtatuamus, Deum liberè adeſſe & opitulari inuocantibus, ſicut promiſit, Prope eſt Dominus omnibus inuocantibus eum.

Hæc dicta de ſingulari actione & auxilio inculcentur animis. Nam illa obſcura diſputatio de generali ſuſtentatione, non poteſt penitus perſpici, ſicut nec creatio intelligi poteſt. Et in ſumma teneatur hæc propoſitio. Adeſt Deus ſuo operi, non ut Stoicus Deus, ſed uerè ut liberum agens, ſuſtentans creaturam, & multa moderans.

DE HVMANIS VIRIBVS, SEV DE LIBERO ARBITRIO.

VAlla & pleriq; alij detrahunt uoluntati hominis libertatem, ideò, quia fiant omnia decernente Deo. Hæc imaginatio orta ex Stoicis diſputationibus deducit eos ad tollendam contingentiam bonarum & malarum actionum, imò omnium motuum in Pecudibus & Elementis. Dixi autem ſuprà, non eſſe in Eccleſiam inuehendas illas Stoicas opiniones, nec defendendam eſſe neceſſitatem fatalem omnium, Sed aliquam contingentiam concedendam. Non neceſſe fuit Alexandrum interficere Clitum. *Valla cur detrahat homini libertatem.*

Nec miſcenda eſt diſputatio de determinatione diuina, quæſtioni de libero arbitrio. Nam cum de uoluntate hominis, & de cæteris humanis uiribus quæritur tantum de humana infirmitate diſſeritur, non de omnibus motibus in tota na- *Quæſtio de libero arbitrio quærit de humana infirmitate, nō de omnibus motibus.*

tota natura. Nos ipſos, mentis noſtræ caliginem, & uoluntatis & cordis imbecillitatem conſideremus. Hanc doctrinam de noſtris morbis proponit Eccleſia, non ut Stoicas opiniones ſerat, non ut mentes implicet perplexis & inextricabilibus diſputationibus. Sed ut monſtret nobis beneficia filij Dei, qui miſſus eſt, ut deſtruat opera Diaboli, qui triſte uulnus fecit in humana natura.

Monendi ſunt autem rudiores, ut à Phyſicis ſumant diſtinctiones & appellationes partium hominis, & conferant eas ad phraſin Prophetarum & Apoſtolorum.

In homine ſunt partes diuerſæ cognoſcens & appetens.

In homine eſt pars cognoſcens & iudicans, quæ uocatur mens uel intellectus, uel ratio, in hac parte ſunt noticiæ. Altera pars appetens, uocatur Voluntas, quæ uel obtemperat iudicio, uel repugnat, & ſub uoluntate ſunt appetitiones ſenſuum, ſeu affectus, quorum ſubiectum & fons eſt cor, qui interdum congruunt, interdum pugnant cum uoluntate. Eſt ſub uoluntate, & locomotiua. Harum explicatio copioſior ſumatur à Phyſicis.

Liberum arbitrium quid uocetur.

Vocatur autem liberum arbitrium, Mens & Voluntas coniunctæ. Aut uocatur Liberum Arbitrium, facultas uoluntatis ad eligendum ac expetendum ea quæ monſtrata ſunt, & ad rejciendum eadem, quæ facultas in natura integra longè præſtantior fuit, nunc multipliciter impedita eſt, ut poſtea dicemus. Sed iam declaro appellationem communiſſimè. Liberi Arbitrij erat, quòd Fabricius noluit aurum à Pyrrho oblatum accipere, & quòd Antigonus noluit aſpicere allatum Pyrrhi interfecti caput. Cæterum in ſermone Prophetarum & Apoſtolorum hæc uocabula ſunt Mens & Cor, quæ ambo ſumuntur pro intellectu & uoluntate, uerè, non ſimulatè aliquid uolente, hoc eſt, Complectuntur iudicium, & appetitiones ueras, non ſimulatas, non externum opus tantum. Extant autem longæ diſputationes de uocabulo Liberi Arbitrij, quæ ab attentis facilè dijudicari poſſunt. His omiſſis, de re dicemus.

Quæſtio de libero arbitrio quærit quatenus homo poſſit Deo obedire.

Cum enim dubitatur, an uoluntas humana ſit libera, quod quæritur in Eccleſia, An & quatenus uoluntas humana poſſit obedire Legi Dei: De hac quæſtione iudicari non poteſt, niſi magnitudo peccati, quod nobiſcum naſcitur, ſeu naturalis infirmitas conſideretur. Item niſi ſciamus Lege Dei poſtulari non tantum externa ciuilia facta, ſed perpetuam & perfectam totius naturæ humanæ obedientiam, iuxta illud: Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde, &c. Nam ſi natura hominis non eſſet corrupta peccato, haberet clariorem & firmiorem de Deo noticiam, non dubitaret de uoluntate Dei, haberet uerum timorem, ueram fiduciam, denique præſtaret obedientiam integram Legi, hoc eſt, in natura hominis eſſet lux firmius ſtatuens de Deo, & eſſent motus omnes conſentientes Legi Dei. Nunc autem natura hominis oppreſſa morbo originis, plena eſt dubitationum de Deo, nec uerè timet, nec uerè confidit ei, nec ardet dilectione, & multæ flammæ ſunt uicioſorum affectuum. Cum igitur manifeſtum ſit naturam hominis nequaquam ſatisfacere Legi Dei, quæritur quid & quantum facere uoluntas poſſit.

Eſt aliqua libertas uoluntatis in operibus ciuilibus externis.

Primum igitur reſpondeo. Cum in natura hominis reliquum ſit iudicium, & delectus quidam rerum, quæ ſunt obiectæ rationi aut ſenſui, reliquus eſt etiam delectus externorum operum ciuilium: Quare uoluntas humana poteſt ſuis uiribus ſine renouatione aliquo modo externa Legis opera facere. Hæc eſt libertas uoluntatis, quam Philoſophi rectè tribuunt homini. Nam & Paulus di-

lus diſcernens iuſticiam carnis à ſpirituali, fatetur non renatos habere delectū aliquem,& facere aliqua externa legis opera,manus à cęde,à furto, à raptu continere, & hanc uocat Iuſticiam carnis.

Imò hanc diſciplinam etiam non renatis præcipit Deus, & eius uiolationem triſtiſſimis pœnis in hac uita regulariter punit,ut oſtendunt ſupplicia homicidarum & inceſtorum.Ideò dicitur:Lex poſita eſt iniuſtis,id eſt,ad coërcendos non renatos,& ad puniendos contumaces.Item,Lex eſt Pædagogus,id eſt, coërcens & docens,& quidem additur(in Chriſtum) Quo præconio diſciplina honorificè ornata eſt. Etſi enim diſciplina non meretur remiſſionem peccatorum,nec eſt iuſticia qua coram Deo iuſti dicimur, tamen res neceſſaria eſt, ut de Chriſto interim doceri poſſimus. Nec eſt efficax Spiritus ſanctus in contumacibus, qui perſeuerant in delictis contra conſcientiam. Sed de cauſis,cur neceſſaria ſit diſciplina,poſtea dicemus: Nunc hoc tantum oſtendimus ex illis teſtimonijs, quæ loquuntur de iuſticia carnis eſſe aliquem delectum, id eſt, libertatem in non renatis,ad externa opera legis facienda.

Sed tamen hic ſciendum eſt,hanc ipſam libertatem duabus cauſis ualdē impediri,uidelicet ab infirmitate quæ nobiſcum naſcitur,& à Diabolo. Nam quia uicioſi affectus in hominibus ſunt acres ſtimuli, & magna animorum incendia,homines ſæpè obediunt illis cōtra conſilium mentis,etiam cum poſſent ſe cohibere,ſi anniterentur, ut Medea inquit: Video meliora, proboq́, Deteriora ſequor. Et Paulus inquit Eph: 2. Diabolum efficacem eſſe in impijs. Hic quoq; diſciplinæ rectionem in tota uita multipliciter impedit,ac impellit multos,ut ruant cœci & furentes in triſtiſſima mala; Sicut de Saule & de Iuda manifeſtē ſcribitur, Intrauit in eum Satanas; Et illi magni furores in cultu idolorum, ſæuitia tyrannorum & bellorum ciuilium,ut cum Xanthij & alij multi ſuas ciuitates ipſi accenderunt,& ſeſe & coniuges,& paruos liberos in ignem coniecerunt,ſunt manifeſta opera Diaboli: Eſt ingens igitur imbecillitas generis humani, ut omnium temporum hiſtoriæ & quotidiana experientia docet, in qua tantum horribilium miſeriarum cernitur,ut ſapientes,Ethnici omnes ualdē mirati ſint, unde tantum ſit in hac præſtanti natura confuſionum & triſtiſſimorum caſuum.Sed tamen inter hæc impedimenta manet aliquis delectus,aliqua libertas,in mediocriter ſanis, regendi externos mores.

Libertas uoluntatis ab infirmitate humana, & à Diabolo ualdè impeditur.

Secundò. Sed in Eccleſia Dei non tantum dicitur de externis moribus, ſed de integra Legis impletione in corde. Mens in non renatis plena eſt dubitationum de Deo, corda ſunt ſine uero timore Dei, ſine uera fiducia, & habent impetus ingentes contra Legem Dei. Deniq; natura humana oppreſſa eſt peccato & morte, nec magnitudo huius mali conſpicitur humano iudicio, ſed in uerbo Dei reuelato. Hic certum eſt, homines non habere libertatem deponendi hanc prauitatem nobiſcum naſcentem,aut deponendi mortem. Hæc magna & præcipua generis humani mala intueamur, cum extenuatur libertas uoluntatis. Non poteſt uoluntas exuere naſcentem nobiſcum prauitatem, nec poteſt Legi Dei ſatisfacere, quia Lex Dei non tantum de externa diſciplina & de umbra operum concionatur, ſed poſtulat integram obedientiam cordis, ut Lex dicit: Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo,& omnibus uiribus &c.

Voluntas non poteſt exuere naſcentem nobiſcum prauitatem & Legi Dei ſatisfacere.

Iudicat & damnat Lex peccatum in natura hominis, non tollit. Et ſicut mortem

mortem abijcere non poſſumus, ita prauitatem naſcentem nobiſcum, quæ pugnat cum lege Dei, non poſſumus exuere. Hæc mala agnoſcēda ſunt, ut ē regione beneficia Chriſti conſpiciantur, qui tollit peccatum & mortem, & inſtaurat naturam humanam. Dixi iam de præcipuis malis, quæ non poteſt tollere uoluntas humana. Eatenus igitur uoluntas eſt captiua, non libera, ſcilicet ad tollendam naturæ prauitatem & mortem.

Actiones ſpirituales ſunt motus Spiritus ſancti.

Tertiò de actionibus ſpiritualibus quæritur. Nam ab initio mundi uiua membra Eccleſiæ fuerunt, & ſunt, quæ reguntur non ſolum humanis uiribus, aut humana diligentia, ſed in quibus Spiritus ſanctus accendit motus ſpirituales, agnitionem Dei, timorem, fidem, dilectionem, & alias uirtutes, in alijs magis, in alijs minus excitatas. Rident hæc Philoſophi & Pelagiani, ſed tamen uer iſsimum eſt, effundi Spiritum ſanctum in corda credentium. Sicut in Zacharia dicitur: Effundam ſuper domum Dauid ſpiritum gratiæ & precum. Et ſciamus ampliſſimam conſolationem nobis proponi, quæ in tanta noſtra imbecillitate ſemper in conſpectu nobis eſſe debet.

Auxilium Spiritus ſancti ingens eſt Dei beneficium.

Ingens & inenarrabile beneficium Dei eſt, quòd promittitur nobis auxilium Spiritus ſancti: Sicut Chriſtus inquit, Quantò magis Pater ueſter cœleſtis dabit Spiritum ſanctum petentibus? Niſi iuuaremur Spiritu ſancto, multò triſtiores lapſus, & atrociores confuſiones morum acciderent, ut fuerunt, et ſunt Ethnici & Anabaptiſtici furores. Hæc autem ſententia tenenda, & uera eſt, Voluntas humana non poteſt ſine Spiritu ſancto efficere ſpirituales effectus, quos Deus poſtulat, ſcilicet uerum timorem Dei, ueram fiduciam miſericordiæ Dei, ueram dilectionem Dei, tolerantiam & fortitudinem in afflictionibus, in adeunda morte, ut ſuperarunt mortem ingenti robore Stephanus, Laurentius, Agnes, & alij innumerabiles.

Voluntas humana ſine Spiritu ſancto nō poteſt efficere motus ſpirituales.

Teſtimonia colligenda ſunt, & ut refutentur Pelagiani, & ut nos ipſos accendamus ad petendum auxilium Spiritus ſancti. Item, ut diſcamus eos qui non reguntur Spiritu ſancto, non eſſe uiua membra Eccleſiæ.

Teſtimonia q. ij tantum ſint uiua membra Eccleſiæ, qui reguntur Spiritu ſancto.

Rom: 8. Qui ducuntur Spiritu Dei, hi ſunt filij Dei. Item, Si quis Spiritum Chriſti non habet, is non eſt Chriſti.

Hæ duæ ſententiæ ſatis perſpicuæ ſunt, & planē teſtantur hæredes uitæ æternæ donari & regi Spiritu ſancto. Et certum eſt Spiritum Dei in his dictis non ſignificare rationem, ſed Spiritum ſanctum à Deo Patre & Domino noſtro Ieſu Chriſto procedentem, & miſſum in corda piorum, & accendentem agnitionem Dei per Euangelium, & motus congruentes Legi Dei.

1. Corinth: 2. Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt Spiritus Dei. Significat enim ψυχικὸς homo, uiuentem uita naturali, hoc eſt, ſenſu & ratione naturali, ſine Spiritu ſancto. Sic enim eo loco diſcernit Paulus animalem à ſpirituali. Quanquam enim homini naturaliter impreſſa eſt noticia quædam Legis diuinæ, tamen accedunt magnæ dubitationes de prouidentia, & multò triſtior dubitatio eſt de Euangelio, an recipiamur, an exaudiamur, de quibus tenebris ſuum quiſq; cor conſulat, an uerè ſtatuat Deum iraſci peccatis, an uerè ſtatuat ſe recipi, exaudiri, iuuari in afflictionibus. In hac conſideratione ſecuri & ocioſi animi, aut fugientis Deum, intelligitur dictum Pauli, Animalis homo non percipit ea quæ ſunt Spiritus Dei, id eſt, non uerè ſtatuit Deum iraſci peccato, nec ſentit iram, nec ue[illegible]imet Deum, ut Dauid committens adulterium, nondum ſentit iram Dei [illegible] poſtea ſentit, rurſus accenſus à Spiritu ſancto.

Item,

Item, Saul fugit Deum, non inuocat, non ſtatuit ſe iuuari à Deo, non confidit Deo.

Iohan: 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non poteſt intrare in regnum Dei. Ioan. 6. Nemo poteſt uenire ad me, niſi quem Pater traxerit. Item, Sine me nihil poteſtis facere.

Et Eſai: 59. Veniet Sion redemtor ijs, qui redeunt ab iniquitate in Iacob, Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus, Spiritus meus qui eſt in te, uerba quæ poſui in ore tuo, non recedent ab ore tuo, nec ab ore ſeminis tui in ſempiternum. Hæc uerba dulciſſimam Eccleſiæ deſcriptionem continent, ac docent quæ ſit, & ubi ſit Eccleſia, & quæ habeat propria beneficia Dei. Ille cœtus eſt Eccleſia, qui ſonat Euangelium traditum Prophetis & Apoſtolis, & ibi ſunt uiua membra Eccleſiæ, habentia Spiritum ſanctum, & hæc habet propria beneficia, Verbum Dei, Remiſsionem peccatorum, Spiritum ſanctum, & Vitam æternam.

Sciendum eſt autem, Spiritum ſanctum efficacem eſſe per uocem Euan- *Spiritus ſan-*
gelij auditam, ſeu cogitatam, ut Galat: 3. dicitur, Vt promiſsionem Spiritus ac- *ctus efficax eſt*
cipiamus per fidem. Ac ſæpè dictum eſt, cogitantes de Deo oportere ordiri à *per uocē Eu-*
uerbo Dei, non quærere Deum ſine ſuo uerbo. Cumq́ ordimur à uerbo, hic con *angelij.*
currunt tres cauſæ bonæ actionis. Verbum Dei, Spiritus ſanctus, & humana *Tres cauſæ bo*
uoluntas aſſentiens, nec repugnans uerbo Dei: Poſſet enim excutere, ut excu- *næ actionis.*
tit Saul ſua ſponte: Sed cum mens audiens ac ſe ſuſtentans non repugnat, non indulget diffidentiæ, ſed adiuuante etiam Spiritu ſancto conatur aſſentiri, in hoc certamine uoluntas non eſt ocioſa.

Veteres dixerunt, Præcedente gratia, comitante uoluntate, bona opera fieri: Sic & Baſilius inquit, μόνον θέλησον, καὶ θεὸς προαπαντᾷ. Tantum uelis, & Deus
præoccurrit. Deus anteuertit nos, uocat, mouet, adiuuat, ſed nos uiderimus, ne *In lucta uolun*
repugnemus. Conſtat enim peccatum oriri à nobis, non à uoluntate Dei. Chry- *tatis ſentitur*
ſoſtomus inquit, ὁ δὲ ἕλκων, τὸν βουλόμενον ἕλκει. Sicut & in illo ipſo loco Iohan: dici- *auxilium Spi-*
tur: Omnis qui audit à Patre, & diſcit, ueniet ad me: Diſcere iubet, id eſt, audire *ritus ſancti, &*
uerbum, non repugnare, ſed aſſentiri uerbo Dei, non indulgere diffidentiæ. *quòd uoluntas non ſit ocioſa.*

Hæc ſunt perſpicua, ſi in ueris doloribus, in uera inuocatione experiamur qualis ſit lucta uoluntatis, quæ ſi ſe haberet ut ſtatua, nullum prorſus certamen, nulla lucta, nulli angores eſſent in Sanctis. Cum autem ſit certamen ingens & difficile, uoluntas non eſt ocioſa, ſed languidè aſſentitur, & niſi promiſsionibus & exemplis inter inuocandum ſubinde commonefieret, ac iuuaretur à Spiritu ſancto, rueret in deſperationem.

Vidi multos non Epicureos, qui cum eſſent in aliquo mœrore propter ſuos lapſus, diſputabant, quomodo ſperem mè recipi, cum non ſentiam in me transfundi nouam lucem, & nouas uirtutes? Præterea ſi nihil agit liberum arbitrium, interea donec ſenſero fieri illam regenerationem, de qua dicitis, indulgebo diffidentiæ & alijs uicioſis affectibus. Hæc Manichæa imaginatio horribile mendacium eſt, & ab hoc errore mentes abducendæ ſunt, & docendæ Agere aliquid liberum arbitrium. Pharao, Saul, non coacti, ſed uolentes & liberē repugnant Deo, toties tam illuſtria teſtimonia ſuæ præſentiæ oſtendenti.

Nec admittendi ſunt Manichæorum furores, qui fingunt aliquem eſſe *Manichæorū*
numerum hominum, quos uocant ὑλικοὺς καὶ χοϊκοὺς qui conuerti non poſſint. *ὑλικοὶ et χοϊκοὶ explodēdi.*

Nec fit conuerſio in Dauide, ut ſi lapis in ficum uerteretur: Sed agit aliquid liberum arbitrium in Dauide, cum audiuit obiurgationem & promiſſionem, uolens iam & liberē fatetur delictum: Et agit aliquid eius uoluntas, cum ſe ſuſtentat hac uoce, Dominus abſtulit peccatum tuum. Cumq́ conatur ſe hac uoce ſuſtentare, iam adiuuatur à Spiritu ſancto, iuxta illud Pauli: Euangelium eſt potentia Dei, ad ſalutem non repugnanti, id eſt, non contemnenti promiſſionem, ſed aſſentienti & credenti. Item, Euangelium eſt miniſterium Spiritus. Item, Vt promiſſionem Spiritus accipiamus per fidem.

Agit aliquid uolũtas in conuerſione.

Si tantum expectanda eſſet illa infuſio qualitatum ſine ulla noſtra actione, ſicut Enthuſiaſtæ & Manichæi finxerunt, nihil opus eſſe miniſterio Euangelico, nulla etiam lucta in animis eſſet. Sed inſtituit Deus miniſterium, ut uox accipiatur, ut promiſſionem mens cogitet, & amplectatur, & dum repugnamus diffidentiæ, Spiritus ſanctus ſimul in nobis ſit efficax.

Enthuſiaſtarũ et Manichæorum figmenta tollunt miniſterium.

Sic igitur illis, qui ceſſationem ſuam excuſant, qui putant nihil agere liberum arbitrium, reſpondeo: Imò mandatum Dei æternum & immotum eſt, ut uoce Euangelij obtemperes, ut filium Dei audias, ut agnoſcas Mediatorem. Quàm tetra ſunt hæc peccata, nolle aſpicere donatum generi humano Mediatorem filium Dei? Non poſſum, inquies: Imò aliquo modo potes, & cum te uoce Euangelij ſuſtentas, adiuuari te à Deo petito, & ſcito Spiritum ſanctum efficacem eſſe in ea conſolatione: Scito uelle Deum hoc ipſo modo nos conuertere, cum promiſſione excitati luctamur nobiſcum, inuocamus & repugnamus diffidentiæ noſtræ, & alijs uicioſis affectibus. Ideò ueteres aliqui ſic dixerunt, Liberum arbitrium in homine facultatem eſſe applicandi ſe ad gratiam, id eſt, audit promiſſionem, & adſentiri conatur, & abijcit peccata contra conſcientiam. Talia non fiunt in Diabolis. Diſcrimen igitur inter diabolos & genus humanum conſideretur, Fiunt autem hæc illuſtriora, conſiderata promiſſione. Cum promiſſio ſit uniuerſalis, nec ſint in Deo contrariæ uoluntates, neceſſe eſt, in nobis eſſe aliquam diſcriminis cauſam, cur Saul abijciatur, Dauid recipiatur, id eſt, neceſſe eſt aliquam eſſe actionem diſſimilem in his duobus. Hæc dextrè intellecta uera ſunt, & uſus in exercitijs fidei, & in uera cõſolatione, cum acquieſcunt animi in Filio Dei, monſtrato in promiſſione, illuſtrabit hanc copulationem cauſarum uerbi Dei, Spiritus ſancti, & uoluntatis.

Reſponſio ad illos qui putant nihil agere uolũtatem.

Veterib. quid ſit Liberum arbitrium.

Præterea ſi de tota uita piorum loquamur, etſi eſt ingens imbecillitas, tamen aliqua eſt libertas uoluntatis, cum quidem iam à Spiritu ſancto adiuuetur, & agere aliquid in externis lapſibus cauendis poſſit. Cum Ioſeph reſiſteret illecebris adulteræ, concurrebant hæ cauſæ, Verbum Dei, & Spiritus ſanctus mouens mentem, ut uerbum ardentius cogitaret. Mens cogitans quanta ruina ſecutura eſſet, ſi Diabolo obtemperaret, uidelicet amiſſio donorum, æterna ira Dei, pœnæ in hac uita & futura, præterea multi lapſus, & multa ſcandala, his cogitationibus mota uoluntas aſſentiebatur, & confirmabat eam languentem Spiritus ſanctus, & flammas in corde reprimebat, & excitabat timorem Dei & fidem, quæ acquieſcebat in Deo, adibat pericula, & petebat gubernationem & exitus bonos. Hic uoluntas non erat ocioſa, ſed repugnabat ipſa illecebris, & mandabat oculis & pedibus, ut uitarent occaſionem lapſuum. Hæc exempla declarant cauſas bonarum actionum.

In cõuerſis uoluntatis adiutæ à Spiritu ſancto eſt aliqua libertas.

Ideò autem hæc omnia dicta ſunt, ut fiat utrunq́, uidelicet, Spiritus ſancti auxilium amplificetur, & acuatur noſtra diligentia, ſicut Chriſtus inquit: Dabit Spi-

bit Spiritum ſanctum petentibus, non ait aſpernantibus, ocioſis, repugnantibus, petulanter ruentibus ex alijs ſceleribus in alia. Et alio loco inquit: Habenti dabitur, & à non habente etiam id quod habet auferetur. Et Paulus iubet cauere, ne fruſtra gratiam acceperimus.

Dabit Spiritũ ſanctum petentibus.

Sæpè multumq́ repetas animo dictum Chriſti: Dabit Spiritum ſanctum petentibus, & diligenter cogita, quantum munus promittat, & quoties quàm ardenter iuſſerit petere. Petite, inquit, & accipietis. Hoc ſi faciemus, proficere nos experiemur. Accendetur enim fides ad petendum, & animaduertemus nos propter diffidentiam negligentius petere. Diffidentia autem alitur, quia negligimus cogitationem huius præcepti, & huius promiſſionis Chriſti.

Quartò. Conſideranda eſt querela de obiectis, & ſucceſſibus extra nos: Aliud eſt enim de illis loqui, aliud loqui de electione uoluntatis in re quam proſpicit. Multa enim accidunt homini inextricabilia humano conſilio, quæ non tantum à nobis oriuntur, ut cum Dauid pellitur in exilium ſcelere filij. Item multi ſunt errores humani in deliberatione, ut Ioſias putat ſe rectè facere, quòd bellum infert Aegyptio.

De querela quantum ad obiecta et ſucceſſus extra nos.

De his periculis concionantur multa dicta in Prophetis, ut Ierem: 10. Scio Domine, quòd non eſt hominis uia eius, & uiri dirigere greſſus ſuos. Viam intelligit uocationem, de qua manifeſtum eſt non poſſe proſpici omnia pericula, & euentus ac ſucceſſus non eſt in noſtra poteſtate. Vocatur Moyſes, ut ducat populum ex Aegypto, ſed nequaquam præuidet totos quadringinta annos in locis deſertis tantam multitudinem uagaturam eſſe, ubi deerant aquæ & frumentum, & propter peccata populi, & propter ſeditiones gubernationem fore inquietam, & ſciebat ſe ſucceſſus non habere in manibus, ſed à Deo regendos eſſe. Ideò inquit Ieremias: Viam hominis non eſſe in noſtra poteſtate, id eſt, uocationem non poſſe regi tantum humanis conſilijs, ſeu humana diligentia, nec felicem eſſe gubernationem, niſi Deus adiuuet.

Sic & Baptiſta inquit: Non poteſt ſibi homo quicquam ſumere, niſi datum ſit ei de cœlo. Ezechias eſt felix in gubernatione, quia à Deo adiuuatur. Achas non eſt felix, quia non adiuuatur à Deo. Antonius uult ſolus dominari, ſed non erat ei datum de cœlo, ſed dabatur Auguſto. Hæc dicta nondum tollunt libertatem uoluntatis, quod ad electionem attinet in his quæ præuiſa ſunt: Sed loquuntur de obiectis extra nos, & de euentibus, ad quos concurrunt aliæ plures cauſæ, præter noſtram uoluntatem, ut ſola Pompeij uoluntas non poteſt eſſe cauſa uictoriæ.

Dicta de euentibus & ſucceſſis non tollit libertatem uoluntatis in electione præuiſorum.

Quanquam igitur eſt aliqua libertas in electione, tamen interim & hæc impedimenta conſideremus, ut diſcamus deponere noſtri fiduciam, & petere auxilium à Deo. Valde multa accidunt homini, inextricabilia humanis conſilijs. De his diſcamus precationem Ioſaphat. 2. Paralip; 20. Cum ignoramus quid faciendum ſit, oculi noſtri ad te Domine reſpiciunt. Et Chriſtus ideò inquit: Non relinquam uos orphanos. Item, Dabo uobis Spiritum Paracletum, &c. Adeſt Deus, & inextricabilia expedit, & ſanat errata, ſicut inquit Pſalmus: Propè eſt Dominus inuocantibus eum in ueritate. Item, Alleuat Dominus omnes qui corruunt. Item, Commenda Domino uiam tuam, & ipſe faciet.

Adeſt Deus inuocatus & inextricabilia expedit, ſanat errata.

Et Paulus inquit: Deus qui efficit ut uelitis, efficiet etiam ut perficiatis, ut ipſi grata fiant. Hæc admonitio & conſolatio ſemper animis inculcanda

eſt:Es magiſtratus,gubernas Eccleſiam,aut iuuentutem,aut familiam,prǽuidebis quædam, & hæc rectè adminiſtrabis mediocri diligentia, ſed ſcito, in eo ipſo ſucceſſus bonos ſecuturos eſſe, ſi te Deus adiuuet, ut dicitur: Niſi Dominus ædificauerit domum, &c. Præter hæc etiam multa pericula accident improuiſa,quæ non poteris diſcutere, hæc à Deo diſcuti petas: Incident & errata quædam,hæc ſanari petas, ut mirando modo correxit Deus erratum Ionæ.Hęc impedimenta libertatis quotidiè experimur.

Sed ideò de hac quæſtione confuſiora ſunt iudicia, quia homines magna ex parte tanquam ebrij,ſine diſciplina,ſine diligentia,ſine ullis exercitijs fidei et inuocationis uiuunt. Tales quomodo poſſunt diſcernere gradus actionum,aut diſcrimina obiectorum?

Pauli eſt,ne accerſat ſciens corruptelas doctrinæ, per ambitionem, uel auaritiam. Hæc aliquo modo ſunt in poteſtate eius: Sed ut ſit uocatio felix & efficax,ſolius Dei donum eſt. Eſt & hoc Dei donum, ne ignarus, uel errore implicetur corruptelis doctrinæ, aut alijs uicijs, ideò magna cura orat ſe à Deo regi & iuuari.

De dicto, Deus reliquit hominem &c.

I. Impedimentum libertatis corruptio naturæ.

Nunc dicam de dicto Eccleſiaſtici, Deus reliquit hominem in manu conſilij ſui. Ampliſſima laus eſt,ſi cum aliqua moderatione intelligatur.Certè nunc in hac naturæ infirmitate multa ſunt impedimenta libertatis. Primum naturæ corruptio,propter quam noticia de Deo in mentibus noſtris obſcura eſt,& uoluntas & cor à Deo aberrant,nec habent acrem ſenſum timoris Dei, nec ardent fiducia & dilectione Dei, & rapiuntur multis uicioſis motibus.

II. Diabolus.

Secundum impedimentum eſt Diabolus, qui horribili odio Chriſti obijcit occaſiones, quibus implicat homines uarijs laqueis, & peccatis, & admiſſas flammas cupiditatum auget,ut in Cain,Saule,Iuda,& alijs.

III. Confuſio negociorum et periculorum.

Tertium impedimentum eſt in hac uitæ confuſione moles ipſa negociorum & periculorum,in quibus quotidiè multa improuiſa & inextricabilia pręter opinionem hominum offeruntur, ut Dauid non præuidit ſeditionem filij. Et uulgò dicitur,neſcis quid ueſper ſerus uehat.

Cum igitur tanta ſint impedimenta libertatis in hac corruptione naturæ,illa glorioſa oratio,Deus reliquit hominem in manu conſilij ſui, non eſt ſine aliqua interpretatione accipienda. Vera eſt quidem hæc laus libertatis de integra natura: Tunc fuiſſet homo in manu conſilij ſui,id eſt, non fuiſſet impedita libertas, nec natura tenebris & prauitate, nec à Diabolo, nec à negociorum fluctibus, ſed electio & facultas rectè agendi fuiſſet liberrima. Nunc uerò in hac imbecillitate interiores motus congruentes Legi Dei, non accenduntur ſine Spiritu ſancto, Imò etiam exterior diſciplina ſæpè impeditur, ut ſuprà dictum eſt. Quare ſi quis contendit dictum Eccleſiaſtici de præſenti natura accipiendum eſſe,neceſſe erit addi magnam reſtrictionem, uidelicet, Deus reliquit hominem in manu conſilij ſui,ſcilicet,ut per ſeſe ruere poſſit ad malum,& adiutus à Spiritu ſancto rectè facere poſſit: Nam & tunc uoluntas non eſt ocioſa,

Voluntas adiuuante Spiritu ſancto fit magis libera.

nec habet ſe ut ſtatua,ut Ioſeph experitur,qui ipſe luctatur ſecum,nec imprimitur ei motus ſpiritualis ut ſtatuæ. Fit autem uoluntas adiuuante Spiritu ſancto magis libera,id eſt,circumſpectius & conſtantius agens,et ardentius inuocans Deum.

De dicto Hieronymi,Deum non præcepiſſe impoßibilia

Poſtremò hic recitanda ſunt duo dicta Hieronymi,quæ ſæpè citantur,& indigent interpretatione. Alterum eſt,Anathema ſit,ſi quis dixerit Deum impoſſibilia

poſſibilia præcepiſſe. Quæcunq; fuit occaſio huius dicti, certè illi qui citant & inculcant, oſtendunt ſe non cogitare cauſas, cur Lex Dei lata ſit. Politica ſapientia iudicat Leges ferri tantum ideò ut fiant. At Lex Dei lata eſt præcipuè ob hanc cauſam, ut extet iudicium Dei aduerſus peccatum, Deus uult conſpici iram ſuam, & uoce Legis oſtendit nobis peccata noſtra. Iuſtum erat, diligi Deum ex toto corde: Quia igitur tales non ſumus, iudicat & accuſat nos Lex, & iram nobis denunciat. Altera deinde cauſa eſt, ut incoëtur Lex Dei in his qui iam agnoſcunt Mediatorem, & reconciliati ſunt, & in his incoatur, adiuuante Deo.

Itaq; cum audis hanc uocem, Lex eſt impoſſibilis, non conſulenda eſt politica ſapientia, nec cogitandum de diſciplina externa, ſed negat Paulus tolli iram Dei per Legem, negat & Legi ſatisfieri in hac imbecillitate naturæ.

Item, Rom: 3. Non iuſtificabitur ex operibus legis omnis caro. Hic fatetur fieri opera. Eſt ergo quòd ad illa externa opera attinet, Lex poſſibilis, ſed negat propter hæc opera hominem iuſtum eſſe, aut Legi ſatisfactum eſſe. Non enim auferunt peccatum & iram Dei, uel tenebras in mente, & auerſionem à Deo in uoluntate & corde.

Lex poßibilis quòd ad externa opera.

Etſi igitur offenduntur uiri politici, cum Lex Dei dicitur impoſſibilis, tamen id dictum uerum eſt de hac corrupta natura, & neceſſe eſt ſic docere Eccleſiam, ut diſcrimen Legis Dei, quæ iudicat interiora peccata, & Legum humanarum, quæ tantum loquuntur de externa diſciplina, conſpiciatur. Item ut magnitudo beneficiorum Chriſti agnoſcatur, qui ideò tollit peccatum, quia Lex non tollit, Ideò eſt Mediator, ut propter ipſum ſimus iuſti, quia Lege non ſumus iuſti: Ideò donat nobis Spiritum ſanctum, ut in tanta infirmitate tamen incoëtur Lex, & fiant aliqua ſalutaria nobis et alijs, & reprimatur Diabolus inſidians uniuerſo generi humano.

Lex Dei eſt impoßibilis in hac corrupta natura.

Nunc & alterum dictum conſideretur: Anathema ſit, ſi quis dicit Legem poſſe fieri ſine gratia. Breuitas huius dicti etiam poſtulat explicationem. Nam gratia non tantum intelligatur de auxilio Spiritus ſancti, ſed utrumq; complectamur, gratuitam imputationem, quæ fit propter Chriſtum, & auxilium Spiritus ſancti, Primum enim oportet operibus prælucere agnitionem Chriſti, & fidem in Chriſtum.

Alterum dictũ Hieronymi, legem non poſſe fieri ſine gratia.

Sic ergo primum intelligatur gratia. Lex Dei fit per gratiam, id eſt, Quia fide propter Chriſtum recepti ſumus, & facti membra Chriſti, certò iam placemus Deo, perinde ac ſi Legem integrè faceremus. Hæc eſt ingens bonitas, ita ſepeliri peccatum, & nos indignos recipi.

Gratia & gratuitam acceptationem & donum Spiritus ſancti ſignificat.

Deinde intelligatur gratia etiam de auxilio, quo multipliciter opus eſt. Mentes ſunt accendendæ luce uera, & retinendæ in uerbo Dei. Motus fidei in corde excitandi ſunt, mouendæ etiam mentes ſunt, ut ſuſcipiant ſalutaria nobis & alijs, ut Dauid mouebatur ad exitioſa, cum ſuo aliquo humano conſilio cogitaſſet de numerando populo. Semper igitur petamus, ut & Deo placentia, & utilia nobis & Eccleſiæ faciamus. Ac neutrum fieri poteſt, niſi Deo nos adiuuante & gubernante. Certum eſt autem, uelle eum nobis adeſſe, & opem ferre, cum petimus, ut Chriſtus clarè inquit: Quantò magis Pater ueſter cœleſtis dabit Spiritum ſanctum petentibus.

Hæc ſi in uita experiremur, multò clarius intelligi doctrina poſſet: Sed quia pauci petunt auxilium, imò quadam deſperatione fugientes Deum, quæ-

runt humana conſilia: Ideō non perueniunt ad agnitionem harum promiſsionum & beneficiorum Chriſti. Quare hanc ignauiam & diffidentiam excutiamus, & agnoſcentes magnitudinem noſtrarum miſeriarum & periculorum excitemus nos ad ueram inuocationem. In hac ſentiemus promiſſiones Dei ueras eſſe, ſicut dicitur: Petite & accipietis. Item, Propè eſt Dominus omnibus inuocantibus eum in ueritate.

Quomodo ſtabiliatur Lex per fidem.

Vt autem iam in dicto Hieronymi utrunque complexi ſumus, Lex fit per gratiam, id eſt, imputatione propter Chriſtum, & auxilio Spiritus ſancti. Nam etiam cum incoata eſt obedientia, tamen adhuc procul abſumus à perfectione Legis, ſed placemus propter Chriſtum. Ita utrunque complectamur in hoc dicto: Lex per fidem ſtabilitur. Primum imputatione: Quia propter Chriſtum accipimus reconciliationem, ſine qua Lex tantum uox eſt damnationis. Deinde, quia fide accipitur Spiritus ſanctus, & incoatur & placet obedientia propter Chriſtum.

DE PECCATO.

Sola Eccleſia docet unde & quid ſit peccatum.

ETſi omnes Gentes uident horrendam confuſionem, uicia & calamitates triſtiſsimas generis humani, ac ſentiunt onus peccati, tamen ſola Eccleſia Dei docet & unde ſit, & quid ſit peccatum, & audit uerbum Dei de ira diuina, & de pœnis præſentibus & æternis. Et quanquam ſapientia humana docet regere mores, improbat & punit facta contra rationem, tamen non agnoſcit hoc quod eſt proprium in peccati ratione, uidelicet, reatum coram Deo, ſeu iram Dei. Videt Alexander ſe turpiter feciſſe, cum interfecit Clitum, & dolet propterea quōd contra naturæ iudicium fecit, ſed non dolet quōd Deum offenderit, non dolet ſe reum eſſe coram Deo. Sed Eccleſia monſtrat iram Dei, & docet longè maius malum eſſe peccatum, quàm putat humana ratio. Nec arguit Eccleſia tantum externas actiones, pugnantes cum Lege Dei, aut ratione, ſicut Philoſophia, ſed arguit radicem & fructus, interiorem caliginem mentis, dubitationes de uoluntate Dei, auerſionem uoluntatis humanæ à Deo, & contumaciam cordis contra Legem Dei. Arguit & ignorationem & contemtum Filij Dei. Hæc ſunt triſtia & atrocia mala, quorum magnitudo enarrari non poteſt. Ideō Chriſtus inquit: Spiritus ſanctus arguet mundum de peccato, eō quōd non credūt in me, & de iuſticia, eō quōd uado ad Patrem, & de iudicio, eō quōd princeps mundi iam iudicatus eſt.

De dicto Chriſti, Spiritus ſanctus arguet mundum de peccato.

Hæc eſt concio prorſus aliena à politicis iudicijs. Ideō dicit argui mundum à Spiritu ſancto, uoce Euangelij, non humanis & ciuilibus iudicijs, & argui de hoc peccato, uidelicet de contemtu filij Dei, quōd Euangelium & beneficia Chriſti aſpernentur homines, nec accedant ad Deum fiducia filij Dei, ſed maneant in perpetuis dubitationibus, & fugiant Deum, aut fingant cultus & idola horribili audacia.

De iuſticia.

Deinde inquit, etiam arguet mundum de iuſticia: Nam ſapientes putant iuſticiam eſſe, qualemcunque diſciplinam, ſeu obedientiam uniuerſalem, ut uocant, iuxta Leges: Sed longè aliam iuſticiam affert Euangelium. Nam diſciplina illa humana nec peccatum nec mortem tollit, ſed iuſticia coram Deo, qua Deus nos reputat iuſtos, acceptos & hæredes uitæ æternæ, abolet peccatum & mortem, ſicut inquit: Hæc eſt meus tranſitus ad Patrem, id eſt, mea pro

uobis oblatio & ſatisfactio, & tranſitus ad regnum, in quo pro uobis ſum perpetuus Mediator, ſanctifico & uiuifico uos ad uitam æternam, tollo peccatum & mortem. Hic tranſitus ad Patrem, & hoc regnum Chriſti iuſtificat nos.

Tertiò addit, De iudicio. Mundus ſemper mouit & mouebit ingentia certamina contra hanc doctrinam, et damnauit et damnabit filium Dei, & diabolus incitat ſua organa ad blaſphema iudicia & crudelitatem, ſicut hæreſes, blaſphemiæ, & ſæuitia omnium temporum oſtendunt. Sed hi furores Diaboli non delebunt Eccleſiam, ſemper enim confirmabit Spiritus ſanctus Eccleſiam, ut opponat ſe impijs iudicijs, & uincet Eccleſia tandem, quia diabolus condemnatus eſt. Quare eius iudicia & furores Deus confundit. *De iudicio.*

Cum igitur Spiritus ſanctus uoce miniſterij Euangelici arguit mundum, & oſtendit unde & quid ſit peccatum, & quantum malum ſit, neceſſe eſt audire Spiritum ſanctum docentem, nec intelligi beneficia Chriſti poſſunt ſi ignoretur quid ſit peccatum: Imò propter hanc ipſam cauſam Deus & uoce miniſterij, & ingentibus calamitatibus concionatur Eccleſiæ, ut agnoſcamus iram aduerſus peccatum, & confugiamus ad Filium Mediatorem. Et Chriſtus doctrinæ ſummam in Eccleſia ita comprehendit. Ite prædicantes pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in nomine meo. Complectitur autem agnitionem peccati, id eſt, pauores qui exiſtunt agnita ira Dei aduerſus peccatum. Et Paulus in Epiſtola ad Romanos præcipuè hoc agit, ut hos tres locos declaret, quid ſit peccatum, quid Lex efficiat, quid gratia Chriſti ſit & efficiat. Sciamus igitur doctrinam horum locorum oportere perſpicuam, ſinceram & explicatam in Eccleſia extare. *Neceſſe eſt audire Spiritum ſanctum docentem & arguentem uoce miniſterij.*

Vſitatum eſt autem in docendo à definitionibus ordiri, Quare & peccati definitio primum cōſtituenda erat, ſed uideo ſcriptores, qui ediderunt quæſtiones in Longobardum, non tradidiſſe unam communem definitionem, conuenientem peccato originis, & peccato actuali, fortaſſis quia ita cogitarunt, non poſſe tradi communem definitionem: Quia peccatum actuale facit reos propter noſtrum factum, at originale reos tenet tum propter alienum lapſum, tum propter noſtram immundiciem, quæ naſcitur nobiſcum. *Errores ſcholaſticorum in definitione peccati.*

Deinde fingunt ipſi & hoc, Legem Dei tantum actualia peccata damnare, quōd falſum eſſe conſtat ex ſeptimo capite ad Romanos.

Nominis ratio in Scripturis manifeſta eſt, peccatum propriē ſignificare quiddam reum ac damnatum à Deo, niſi fiat remiſſio. Hæc generalis deſcriptio conuenit peccato originis & actuali. Sed quia tantum fit mentio relationis, ſcilicet reatus, quærit mens etiam id propter quod homo reus eſt. Ideō hac definitione utor, & optarim extare aliquam in Eccleſia, multorum doctorum & piorum iudicijs compoſitam: PECCATVM eſt defectus, uel inclinatio, uel actio pugnans cum lege Dei, offendens Deum, damnata à Deo, & faciens reos æternæ iræ, & æternarū pœnarum, niſi ſit facta remiſſio. In hac definitione genera ſunt, defectus, & inclinatio, quę congruunt ad malum originis. Actio comprehendit omnia actualia, interiora & exteriora. *Peccati definitio uera et definitionis explicatio.*

Differentia communis eſt, pugnans cum Lege Dei: Nam Lex non tantum concionatur de actionibus, ut dicunt aduerſarij, ſed etiam damnat tenebras, defectus & prauas inclinationes in natura hominis, ut Rom: 7. Paulus acerrimē contendit.

Deinde addita ſunt propria, damnata à Deo, offendens DEVM, & fa-

ciens reos iræ & pœnarum &c. Hanc proprietatem Eccleſia præcipuē inculcat. Nam ratio intelligit uicia contra Legem Dei eſſe, ſed iram Dei poſtea negligit. Pręcipua igitur hęc proprietas conſideranda eſt, quoties nominatur peccatum, ut ſciamus intelligi quiddam reum & damnatum ā Deo.

Proprietas peccati, quòd ſit quiddā reum & damnatum á Deo.

Vnde ſit ſumta definitio.

Sumta eſt autem hæc definitio ex his uerbis, Maledictus qui non manet in omnibus, quæ ſcripta ſunt in Lege. Peccatum definit inobedientiam maledictam ā Deo. Et intelligatur inobedientia non tantum actualis, ſed uniuerſa quæ eſt in natura hominis aduerſus Deum. Eſt autem atrox additio, dici maledictum ā Deo, id eſt, quiddam quod Deus iratus reijcit, & propter quod creaturam abijcit in horribiles pœnas.

Congruunt etiam cum hac definitione uerba Pauli Rom. 1. Reuelatur ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem, &c. Et Rom. 7. inquit Paulus: Per Legem peccatum fit excellenter peccatum, id eſt, Lex monſtrat iram Dei, qua agnita, intelligimus noſtram immundiciem non eſſe leue malum, ſed eſſe quidam reum, damnatum, maledictum ā Deo, quod comitantur horribiles pœnæ. Quoties ergo nominatur peccatū, diſcernatur hæc appellatio in Eccleſia, ā Philoſophica appellatione uicij: Nam Eccleſia concionatur de iudicio, & de ira Dei.

Si quis imaginatur peccatū originis tantum eſſe reatum propter lapſum Adæ, ſine prauitate in nobis, errat. Si quis autem contendit, naſcentes eſſe reos & propter Adæ lapſum, & propter prauitatem nobiſcum naſcentem, non impedio quō minus addat eam particulam definitioni, quòd peccatum ſit tum reatus propter Adæ lapſum, tum defectus uel inclinatio, uel actio pugnans cum lege Dei &c. Sed nolo tenuiſſimē omnia limare. Hoc conſtat, propter Adæ lapſum poſteritati deeſſe eam lucem, quæ fulſit in natura integra, & rectitudinem uoluntatis & cordis, ac propter hæc mala naſcentes eſſe reos, non dubiūm eſt.

Species peccati originale et actuale.

Conſtituta autem definitione peccati in genere, deinde de ſpeciebus dicatur, de Originali & Actuali, nec feramus λογομαχίας & cauillationes uerborum, ſed res neceſſarias in Prophetica & Apoſtolica ſcriptura, & teſtimonijs certis ſcriptorum ueterum traditas retineamus, quas, ſi alij melius explicant, libenter ipſorum ſermone utamur. Non enim de uerbis pugnamus, ſed res neceſſarias exponimus. Mihi non diſplicet retineri Anshelmi deſcriptionem.

DE PECCATO ORIGINIS.

Peccatum originis quid ſit.

PEccatum Originis eſt carentia iuſticiæ originalis, debitæ ineſſe. Sed hæc deſcriptio breuis & obſcura, indiget longiore enarratione. Neceſſe eſt enim quæri quid ſignificet iuſticia originalis, Ideō addi hanc declarationem neceſſe eſt: Iuſticia originalis fuit acceptatio humani generis coram Deo, & in ipſa natura hominum lux in mente, qua firmiter aſſentiri uerbo Dei poterat & conuerſio uoluntatis ad Deum, & obedientia cordis congruens cum iudicio Legis Dei, quæ menti inſita erat.

Iuſticia originalis quæ ſit complexa.

Hæc omnia complexam eſſe iuſticiam originis, intelligi poteſt ex hoc dicto. Homo conditus eſt ad imaginem & ſimilitudinem Dei, quod interpretatur Paulus, ac docet imaginem Dei eſſe mentem agnoſcentem Deum, & uo-

luntatem liberam, iuſtam, & congruentem cum Lege Dei, ſicut Epheſ. 4. dicitur, Conditus homo in iuſticia & ſanctitate uera. Veram ſanctitatem uocat omnes uirtutes, uero corde relatas ad hunc finem, ut Deo obedientia præſtaretur, ut Deus diligeretur & celebraretur. Poſtquam igitur conſtitutum eſt, quid ſignificet iuſticia originalis, deinde oppoſita priuatio utcunque declarari poteſt.

Peccatum originis quæ comprehendat.

Peccatum originis eſt carentia iuſticiæ originalis, id eſt, eſt in natis ex uirili ſemine amiſſio lucis in mente, & auerſio uoluntatis à Deo, & contumacia cordis, ne poſſint uerè obedire Legi Dei, ſecuta lapſum Adæ propter quam corruptionem nati ſunt rei, & filij iræ, id eſt, damnati à Deo, niſi fuerit facta remiſſio. Si quis uult addere, natos etiam propter lapſum Adæ reos eſſe, non impedio. Reuera autem perpetua Eccleſiæ ſententia eſt, Prophetarum, Apoſtolorum & ſcriptorum ueterum: Peccatum originis non tantum eſſe imputationem, ſed in ipſa hominum natura caliginem & prauitatem, ut dixi. Idque copioſius declarabo in teſtimonijs, & congruent Auguſtini, Hugonis & Bonauenturæ dicta ad hanc ſententiam, etiamſi alij recentiores magis prophani, nonnihil diſceſſerunt à ueteri ſententia, & inextricabiles cauillationes finxerunt. Sed Hugo præclarè dicit, Peccatum originis eſſe ignorantiam in mente, & inobedientiam in uoluntate.

Peccatum originis non tantum eſt imputatio, ſed in natura hominis caligo & prauitas.

TESTIMONIA.

Omnes homines naſcentes ex uirili ſemine afferre ſecum peccatū.

Poſtquam tradita eſt definitio, teſtimonia addamus, quæ affirmāt omnes homines naſcentes ex uirili ſemine afferre ſecum peccatum, ut ſciant hanc doctrinam non ex diſputationibus recentium ſcriptorum natam eſſe, ſed uerè traditam à Spiritu ſancto, per Prophetas & Apoſtolos.

Eſtque proprius locus huius doctrinæ in 5. cap. ad Romanos, Vnius delicto omnes mortui ſunt, ergo alij ſunt rei propter Adæ lapſum. Et ne intelligatur cæteros reos tantum eſſe ſine aliqua propagatione corruptionis, addit, Mors peruaſit in omnes, quia omnes peccauerunt. Hebraica phraſis eſt, Peccauerunt, id eſt, rei ſunt, & habent peccatum, rem malam & damnatam. Si tantum actualia delicta eſſent peccata, unuſquiſque tantum reus eſſet ſui facti. Nunc cum clarè dicat, nos reos eſſe propter Adæ delictum, teſtatur aliud quoddam in natura peccatum eſſe, præter actualia delicta. Et ne id peccatum intelligatur tantum imputatio ſeu reatus, uerborum pondera obſeruanda ſunt, Omnes peccauerunt, id eſt, in omnes propagatum eſt malum, quod eſt peccatum.

Item, Peccatum regnauit, Mors regnauit, id eſt, homines oppreſſi ſunt ira Dei, ſunt ſine luce diuina, & ruunt in horribiles furores, & æternum exitium. Sicut Rom. 3. dicitur, Omnes carent gloria Dei, id eſt, ea gloria, quam Deus iudicat eſſe gloriam, & qua uiuificat.

Sed multò clarius ex ſeptimo & octauo cap. ad Romanos diſcimus, Peccatum originis non tantum eſſe imputationem ſeu ſeruitutem, qua ad mortem obligati ſumus, ſed etiam in ipſa natura hominis propagatum malum. Rom. 7. Video aliam Legem in membris meis, repugnantem Legi mentis meæ. Vocat enim legem membrorum quiddam in nobis repugnans Legi Dei, uidelicet defectus & prauas inclinationes.

Lex membrorum ſecundum Paulum.

Et Rom. 8. Senſus carnis inimicicia eſt aduerſus Deum. Nam Legi Dei non ſubijcitur, nec ſubijci poteſt. Hæc eſt triſtis & horribilis deſcriptio generis humani: Nam uerba clarè oſtendunt, non dici de actuali malo tantum, ſed etiam de malo hærente in ipſa natura, quod uocat inimiciciam aduerſus Deum.

Deum. Quid atrocius dici poteſt, quàm naturam hominis inimicam eſſe Deo? hoc eſt, circumferre ſecum aſſiduè caliginem & dubitationes de Deo, ſecuritatem negligentem Deum, diffidentiam fugitantem Deum, & multiplicem contumaciam. Hæc arcana mala non intelligunt ſecuri & prophani, ſed Eccleſia in contritione aliquo modo ea cognoſcit.

Natura filij iræ.

Epheſ: 2. Eramus natura filij iræ, ſicut & cæteri, Hebraica phraſis eſt, Filij iræ, id eſt, rei ſeu damnati. Affirmat ergo & poſteros Abrahæ, & cæteros homines damnatos eſſe, non tantum propter actualia delicta, ſed etiam propter naturæ malum, quod ex ipſa propagatione nobiſcum afferimus, non acceſſimus exemplo. Et quale ſit hoc naturæ malum, declarant ſententiæ, quas citaui ex ſeptimo & octauo capite.

Iohan: 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non poteſt intrare in regnum Dei. Cum neceſſaria ſit regeneratio, manifeſtum eſt ueterem naturam ream & immundam eſſe.

Addantur & Prophetarum dicta, Pſalm: 50. Ecce in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea. Deplorat enim non matris peccatum, ſed ſuum. Ego ita conceptus ſum, ut ſtatim cum formarer in mea maſſa, in meipſo fuerit peccatum, id eſt, non reatus tantum, ſed mecum naſcens auerſio à Deo, & praua inclinatio. Teſtatur ergo, in hominibus peccatum eſſe, quod naſcentes ſecum afferunt.

Geneſ: 8. Cogitatio humani cordis mala eſt à pueritia. Affirmat non tantum conſuetudine accerſi delicta, ſed in ipſo corde prauitatem eſſe hærentem in pueris iam naſcentibus. Nam uerba ſunt magis illuſtria in Hebraica lectione, Opificium humani cordis ſeu πλάσμα, ſeu fabricatio, eſt mala, id eſt, maſſa ipſa cordis corrupta, aut certè omnes motus, ſeu impetus, ſeu ὁρμαὶ, in corde ſunt res malæ, id eſt, auerſæ à Deo.

Sic & Pſalmus peccata iuuentutis uocat totam illam molem, quam pueri naſcentes afferimus, caliginem in mente, auerſionem à Deo in uoluntate, & contumaciam cordis.

Ierem: 17. Peruerſum eſt humanum cor ſuper omnia, & miſerum, & inſcrutabile, id eſt, auerſum à Deo, & plenum dolorum, qui inde oriuntur, quòd humanæ mentes ignorant & fugiunt Deum, quæ mala quanta ſint, nemo ſatis intelligit.

Hæc dicta oſtendunt, congruere Prophetarum & Apoſtolorum dicta. Sed breuitas quaſi præteruolat aures hominum, præſertim cum in hac caligine noſtra & ſecuritate non uideamus magnitudinem noſtræ miſeriæ, Homines ocioſi, ebrij uoluptatibus, aut elati gloria, leuiter curant iram Dei, & ſibi ipſi blandientes, extenuant hæc mala, dubitationes de Deo, neglectionem Dei, fiduciam ſuæ ſapientiæ ac potentiæ, ſuperbiam, ambitionem, & alias flammas cupiditatum. Ideò hæ breues conciones parum mouent animos, quæ tamen uniuerſam doctrinam de peccato, & de cauſis humanarum calamitatum continent. Nam uetus docendi conſuetudo fuit, talibus breuib. ſententijs, tanquam gnomis includere inſignes articulos doctrinæ, quas Eccleſia miniſterio Euãgelij euoluere & explicare debet, ut aliquo modo oſtendat amplitudinem rerum, quæ in eis continentur. Sic breue dictum eſt, Semen mulieris conculcabit caput ſerpentis. Sed Eccleſia explicans, uidet aliquo modo, quantas res contineat. Ita & de hoc articulo, de peccato, & de cauſis calamitatum humanarum traditæ

ſunt

ſunt multæ breues γνῶμαι,quæ ſummam eruditiſsimè complexæ ſunt, in quibus uerborum proprietas & pondera diligenter conſiderentur.

Expende quæſo,quàm aptè congruant Ieremiæ & Pauli dicta, Senſus carnis inimicicia eſt aduerſus Deum: Nam legi Dei non ſubditur, nec poteſt ſubdi. Plana & perſpicua ſententia eſt,quæ affirmat in homine eſſe, & in hac mortali uita manere quiddam negligens,aut fugiens Deum, & iraſcens ei, & quod uiciſſim Deus improbat,ac declaratio addita eſt: Hæc infirma natura inquit, non poteſt ſubijci legi Dei, nunquam ei ſatisfacit, ſemper languet dubitatione, ſecuritate, diffidentia, & uarijs flammis cupiditatum. Quid poteſt autem triſtius dici, quàm in homine eſſe inimiciciam aduerſus Deum? Sed hæc ſepelit in credentibus Mediator dominus noſter Ieſus Chriſtus, ut ſuo loco dicetur. Non poteſt uerbis explicari amplitudo dicti Paulini: Sed cogitatio immoretur,& nos ipſos intueamur,agnoſcamus & deploremus noſtras ſordes, & quæramus Euangelium de Mediatore. *Collatio dictorum Pauli & Ieremiæ Prophetæ de peccato originis.*

Nunc conferas dictum Ieremiæ: Peruerſum eſt cor hominis ſuper omnia,& miſerum & inſcrutabile.Primum nominatur peruerſum, id eſt, auerſum à Deo.Hoc prorſus cum Paulo congruit,qui ait,cor eſſe inimicum Deo. Nam auerſum eſſe, eſt non regi luce Dei, uexari dubitationibus, non agnoſcere iram & miſericordiam,non habere timorem Dei,fiduciam & dilectionem,amare ſeſe,delectari & confidere noſtra ſapientia, fingere opiniones de Deo, & habere impetus uagos, aberrantes à lege Dei, ambitionem, cupiditatem uindictæ, & alias flammas. Deinde defectuum pœnæ deſcribuntur, cum ait: Miſerum, ſeu plenum dolorum. Cor ſpoliatum luce & conſolatione Dei opprimitur doloribus,deſperatione,mœſticia æterna.In his pœnis implicita ſunt multa horribilia peccata, & tantum eſt mali, ut à nobis aut alijs creaturis non ſatis intelligi magnitudo poſſit. *Dictum Ieremiæ, Cor hominis peruerſum &c.*

Eadem eſt ſententia dicti,Ego dixi in exceſſu meo,id eſt, in conſternatione ſeu pauore meo, Omnis homo mendax eſt, id eſt, cum territus ſum agnitione mearũ ſordium & iræ Dei,agnoui omnes homines eſſe mendaces,id eſt,non rectè de Deo ſentire,dubitare de Deo, nec iram ſatis metuere, nec ſatis confidere miſericordiæ. *Dictum Pſal. Omnis homo mendax.*

Recenſui teſtimonia,& breues explicationes attigi, ut commonefacerem lectorem, ne eludi ea propter breuitatem ſinat,ſed retineat ſimplicem & natiuam ſententiam aduerſus Pelagianos, & multos alios leues ſpiritus. Pelagiani uniuerſam doctrinam de peccato originis negant, nomine etiam ſublato. Recentes ut Occam & multi alij, nomen retinent peccati originalis, ſed rem extenuant. Negant illa mala eſſe res pugnantes cum Lege Dei, caliginem in mente,contumaciam in uoluntate & corde, quæ uocatur Concupiſcentia. Sed apertè refutantur Pauli teſtimonio Rom:7.& 8.ut infrà rurſus dicam. Ipſi hæc mala tantum pœnas uocant peccati originis, cum ſimul ſint pœnæ primi lapſus, & peccata in ſingulis naſcentibus. Vt igitur tota res magis fiat perſpicua, cauſas & effectus recitabo. *Pelagianorum & recentium Scholaſticorũ errores de peccato originis.*

Cauſæ efficientes primum lapſum ſunt, Diabolus, & uoluntas Adæ & Euæ,aſſentiens diabolo,ac auertens ſe ſua libertate à mandato Dei. *Cauſæ efficientes primi lapſus.*

Dicuntur autem & efficientes cauſæ, quæ merentur aliquid. Sic Adam & Eua ſunt cauſæ efficientes, qui ſibi & poſteris meriti ſunt reatum, & hos ipſos defectus ſeu prauitatem, quæ lapſum ſecuta eſt, excuſſa luce Dei. Poſtquam

quam enim primi parentes deliquerunt, amiſerunt firmam illam noticiam Dei, quæ mentibus inſita fuerat, & rectitudinem uoluntatis, & conuenientiam cordis cum Lege Dei, Et quales ipſi poſt lapſum erant, tales procrearunt.

Subiectū peccati originis.

Vbi eſt peccatū originis? In anima & in potentijs ſentientibus, & earum organis, quia in mente eſt caligo, in uoluntate auerſio à Deo, amor noſtri inordinatus & multiplex, praua inclinatio, & in corde contumacia contra rectum iudicium mentis. Ita loco morbi, ut ſic dicam, ſeu ſubiecto monſtrato, quod uocant materiem in qua, propius aſpici malum poteſt.

Formale peccati eſt reatus ſeu condemnatio perſonæ uniuerſaliter.

Fundamentum ſeu materiale peccati.

De formali eruditis facilè eſt iudicium, etſi indocti uariè de hac quæſtione tumultuantur. Non uolo autem ſerere λογομαχίας in Eccleſia, ſed planè & ſine ſophiſtica, & ſine perplexitate exponam ueram ſententiam: Rectè eruditi ſciunt uniuerſaliter formale peccati eſſe reatum, ſeu condemnationem perſonæ quæ eſt rea. Sed hæc relatio alicui malo accidit. Quærendum eſt ergo fundamentum proximum huius relationis, ſeu ut uocant, materiale propinquum. Eſt autem fundamentum huius reatus, ipſum in homine uicium nobiſcum naſcens, quōd uocant uel defectus uel prauas inclinationes, uel concupiſcentiam. Nam his appellationibus omnibus eadem mala ſignificantur, ſeu potius magna confuſio malorum. Intelligenda eſt enim concupiſcentia non de appetitionibus in natura conditis, ſed de ἀταξίᾳ omnium appetitionum. In his uicijs ſcit dialecticus ſuum quoddam formale eſſe, proprium uicij, ſcilicet defectum rectitudinis aberrantem à Lege Dei, ſeu ἀταξίαν.

Ignorationem Dei, dubitationes, eſſe ſine timore Dei, ſine dilectione, maniſeſtum eſt defectus eſſe. Eſt & defectus ἀταξία in amore noſtri, quōd uidelicet conturbato ordine Saul magis amat ſeſe, quām Deum. Sic & de alijs prauis inclinationibus iudicetur. Hanc ἀταξίαν omnium appetitionum ſcriptores uocarunt concupiſcentiam.

Diſcerni oportet ἀταξίαν ab appetitionibus à Deo conditis.

Eſtq́ prudenter diſcernenda ἀταξία ab ipſis appetitionibus, quales à Deo conditæ ſunt, ut infrà copioſius dicam. Cum igitur quæritur, quod ſit formale peccati originis, rectè reſpondetur, reatus. Deinde uerō quærendum eſt fundamentum huius relationis. Id uerō eſt, ut dixi, ipſum uicium nobiſcum naſcens, quod eſt malum nobiſcum pugnans cum Lege Dei, quod cum ſit magna confuſio malorum, perinde ac ſi quis dicat multos morbos ſimul eſſe, facilè intelligi poteſt formale harum confuſionum eſſe defectus. Inſuper autem accedit reatus, cum peccatum non eſt remiſſum: Sed cum remiſſum eſt, manet tamen in hac uita adhuc confuſio illa magna ex parte, manent igitur defectus, qui ſunt eius confuſionis formalia.

Cōfuſionis formalia ſunt ipſi defectus rectitudinis, quibus accedit reatus.

Monachorum error de formali peccati.

Hæc plana ſunt, & nihil continent perplexitatis. Monachi ineruditè omiſerunt reatum, & dixerunt formale peccati eſſe defectum, & hunc tolli in renatis, ac manere materiale, quod intelligebant appetitiones ipſas conditas à Deo, quæ ſunt res bonæ. Sed quid dicerent, non intellexerunt, Cum enim morbi maneant, ſcilicet dubitationes, negligentiæ, contumaciæ, facilè intelligi poteſt, defectus manere. Nam illa nomina morborum qui manent, ſignificant defectus.

Sanatio naturæ inchoatur à Spiritu ſancto, non ſubitò tollitur.

Incipit Spiritus ſanctus ſanare naturam, ſed non ſubitò totus morbus tollitur, Vt Samaritanus capite decimo Lucæ, ſaucium non ſubitō curat, ſed primum uulneribus uinum infundit, ut cruorem abluat, deinde infundit balſamum, ut mitiget dolorem, & glutinari uulnus incipiat, poſtea obligato uulnere, ægrum imponit iumento, & curari eum deinceps in diuerſorio mandat. Ita

Chriſtus

Chriſtus nos ſuo corpori imponit, quia peccatorum noſtrorum pœnas ſuſtinuit, & uulneribus noſtris infundens Euangelium, deinde ea obligat, tegit, & remittit peccata noſtra. Sed morbos tamen adhuc in Eccleſia uult curari aſſiduis exercitijs crucis & inuocationis. Hæc imago oſtendit, in remiſſione peccati originis, tolli reatum, ſed non ſubitò ſanari uulnera. Vt autem uulneris formale eſt partium laceratio, quę debebant eſſe continuæ, ita & in hac prauitate mentis, uoluntatis, et cordis, lacerationes quędam ſunt, ut ita dicam, profectò triſtes & ſæuæ, quarum formalia dialecticus ſatis intelligit eſſe defectus, ſeu priuationes, ſeu σφάλσεις uidelicet ἀταξίας, aberrantes à Lege Dei.

De finali cauſa hoc loco cum dicitur, pœnæ recenſendæ ſunt, & effectus. Pœnæ peccati originis ſunt, mors corporis, & aliæ ingentes calamitates, quæ ex humana ignorantia & omnium uirium fragilitate oriuntur. Item ira Dei & æterna damnatio. Sicut Paulus inquit: Eramus natura filij iræ.

In finali cauſa peccati pœnæ cõprehenduntur et effectus

Item tyrannis Diaboli, qui imbecilles naturas horribiliter impellit, ut ex alijs malis in alia ruant, ut Oedipus ignarus fit interfector patris, poſtea ignarus ducit matrem uxorem: Hinc nati filij de regno dimicant, & de mutuis uulneribus interficiuntur: Pater effoſſis oculis pellitur urbe, & poſtea abſorbetur hiatu terræ. Tam tetra accidunt homini, cum non defenditur aduerſus graſſantem Diabolum. Nec quiſquam eſt hominum, qui non aliquem inſignem & dirum morſum Diaboli ſentiat, unde diſcenda eſt hæc ſententia, Serpens inſidiabitur calcaneo eius: Sed rurſus diſcamus promiſſionem: Conteri caput ſerpentis à Domino noſtro Ieſu Chriſto.

Sunt pœnæ primi lapſus, multiplex ignorantia humana, & hæc contumacia appetitionum, quam uocant concupiſcentiam. Sed hæc ſimul & pœna eſt primi lapſus, & in naſcentibus peccatum ipſum, id eſt, quiddam reum & damnatum à Deo: Nec rectè hanc inclinationem prauam, quam uocant fomitem, tantum pœnam Monachi eſſe dixerunt. Hæc recitatio cauſarum & effectuum ſtudioſos adiuuabit, ut ſine perplexitate doctrinam Eccleſiæ de peccato originis intelligant.

Ignorantia, cõtumacia &c. et pœna ſunt primi lapſus & peccatũ ipſum in naſcẽtibus.

Nunc admonendus eſt Lector de quibuſdam dictis: Nihil eſt peccatum, niſi ſit uoluntarium. Hæc ſententia de ciuilibus delictis tradita eſt. Nam iudicio forenſi puniuntur tantum uoluntaria delicta, ut fortuita cædes non punitur à prætore: Sed non transferendum eſt hoc dictum ad doctrinam Euangelij de peccato, & ad iudicium Dei.

De dicto, Nihil eſt peccatũ niſi uoluntarium.

Auguſtinus argutè inquit, & peccatum originis uoluntarium eſſe, quia eo delectamur. Sed hęc interpretatio arguta longius recedit ab illa prętoria ſententia. Dexterius eſt non miſcere intempeſtiuè politicas ſententias & Euangelium. Satis eſt igitur hoc reſpondere, ſententiam illam loqui de forenſi iudicio.

Iactatur & hoc dictum: Naturam bonam eſſe. Id uerum eſt, quatenus reliquum eſt opus Dei. Sed natura hominis horribiliter læſa & contaminata eſt. Sicut pingit imago uulnerati, Luc: 10. Spoliati ſumus donis naturæ integræ, id eſt, firma Dei noticia, ſapientia, iuſticia, & inſuper hæc reliqua natura uulnerata eſt, ſcilicet, praua concupiſcentia, morte, & uarijs malis animæ & corporis.

De dicto, Natura bona eſt.

Diſcernantur autem ea, quę ſunt opera Dei reliqua in homine, à per ſe uicioſis, ut noticia numerorum eſt res bona, quia à Deo inſita eſt homini. Sic ſentiendum eſt de omnibus ueris noticijs, ſuo ordine. Eſt igitur res bona & noticia Legis naturæ. Etſi enim poſt lapſum Adæ cœpit eſſe obſcurior, & aſſenſio

Differunt opera Dei à per ſe uicioſis.

conturbatur dubitationibus, tamen quantum eius lucis reliquum eſt, res bona eſt, & Dei opus. Artes igitur & Leges ueræ inde extructæ, res bonæ ſunt. At interim accedunt multæ dubitationes, an Deus curet nos, an puniat, an exaudiat, an uelit opitulari, recipere nos, dare nobis æternam gloriam &c. Hæ dubitationes ſunt per ſe uicioſæ, quia ſunt mala pugnantia cum Lege Dei.

Duplices affectus.

Sic duplices ſunt affectus. Alij præcepti Lege Dei, ut amor ſobolis, coniugum, parentum. Alij prohibiti Lege Dei, ut contemtus Dei, fremitus aduerſus Deum, inuidia, amare coniugem alterius.

Etſi autem in hac corruptione naturæ etiam affectus præcepti Legi Dei contaminantur, & fiunt per accidens uicioſi, quia non reguntur dilectione Dei, ſicut ſæpe propter liberos delinquunt homines aduerſus Deum, tamen ipſa φιλοστοργία à Deo mandata eſt, & manere in renatis, & purior fieri debet. Abraham ardenter amat filios Iſmaël & Iſaac, ſed tamen antefert mandatum Dei.

Non tollendos nec damnandos eſſe omnes affectus.

Non igitur imaginandum eſt, ex homine omnes affectus tollendos, aut omnes eodem modo damnatos eſſe, ut fanatici Anabaptiſtæ iactitant Stoicam ἀπάθειαν. Imò nulla eſt uita ſine motu, ſine appetitione, ſine aliquibus affectibus, & Lex Dei præcipit de affectibus, Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde, &c. Diligas proximum ſicut teipſum. Et Rom. 1. Inter atrocia crimina recenſetur ἀστοργία.

In natura integra fuiſſent affectus, ſed ordinati & puri.

Fuiſſent igitur in natura integra affectus, ſed ordinati & puri, Amor Dei, parentum, ſobolis, coniugum, fratrum, & aliorum hominum, lætitia in agnitione Dei, & ſuo ordine in uſu creaturarum, odium aduerſus Diabolum, & erit in uita æterna lætitia ingens in contuitu Dei, & amor Dei, & omnium cœleſtium. Ita fuerunt in Chriſto ueri affectus, ſed ordinati & puri, amor Dei, amor matris, diſcipulorum, amicorũ, lætitia, dolor, ira, ut Marc. 3. dicitur, Circumſpexit iratus. Et de miſericordia ſignificanter dicitur, uiſcera Chriſti mota eſſe. Et de ingenti mœrore dicitur Matth. 26. Triſtis eſt anima mea uſq; ad mortem. Fatendum eſt ergo affectus à Deo in natura hominum conditos eſſe, quos & ipſos Deus uoluit eſſe imagines & ſigna ſuæ uoluntatis. Verè diligit nos Deus, ſicut natura homo diligit ſobolem, uerè miſericordia afficitur noſtri Deus, cum uidet lapſos in æternam miſeriam, quam ipſe intelligit. Sicut nos natura afficimur miſericordia calamitoſæ ſobolis, Sicut inquit Chriſtus, Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret pro nobis. Et Iohannes inquit: Deus caritas eſt, id eſt, plenus uera dilectione erga nos, non uolens perditionem. Et Paulus ad Titum 3. Apparuit bonitas & φιλανθρωπία Saluatoris noſtri. Ita uoluit Deus στοργὰς nobis impreſſas, de ſua uoluntate monitrices eſſe.

Affectus in Chriſto.
Affectus noſtri imago affectuum in Deo.

Quare diligenter conſiderandæ & rectè regendæ ſunt. Nunc enim poſt lapſum temerè uagantur & contaminantur, quod eo magis dolendum eſt, quia datæ fuerant, ut nos de uoluntate Dei commonefacerent. Sed tamen à prohibitis affectibus diſcernendæ ſunt στοργαὶ, à contemtu Dei, à fremitu aduerſus Deum, ab inuidia, lætitia in ſcelere, ut lætantur in uindicta Herodias, Fuluia, &c. & ab alijs furoribus quæ enumerari non poſſunt. Ac ſciendum eſt, affectus Lege Dei prohibitos, per ſe uicioſos & extinguendos eſſe.

Differũt στοργαὶ à prohibitis affectib.

Hæc de dicto uſitato, quod ait, Naturam eſſe bonam, reſpondi, ut diſcernantur res conditæ, & deprauatio non condita, in Achille ira Heroica eſt res

Differunt res conditæ et deprauatio non condita.

bona.

bona, quia uerè opus Dei eſt, ſed contaminatur, quia non regitur agnitione Dei, & implicata eſt fiducia ſui, nec prælucent inuocatio & fiducia Dei. Hi defectus non ſunt leuia peccata, ideò etiam bona res contaminata reijcitur, & fit rea.

Econtrà ſimilis ira in Dauide purior eſt, in quo accedunt agnitio, timor, inuocatio, fiducia Dei. Sic ſciamus in renatis manere ϛοργὰς, ſed rectius eas regi & reuocari in ordinem, & intra metas ſuas, & reddi puriores.

An rectè dicatur, poſt baptiſmũ in infantibus eſſe peccatum.

Reliquum eſt, ut de quæſtione uſitata dicatur, an poſt baptiſmum rectè dicatur, peccatum eſſe in infantibus, ſeu concupiſcentiam eſſe peccatum. Item, an rectè dicatur, in renatis adultis eſſe peccatum. Reſpondeo de renatis adultis, omnes concedere coguntur reliqua eſſe peccata: Quare Iohannes dicit, Si dicemus quòd peccatum non habeamus, nos ipſos ſeducimus, & ueritas in nobis non eſt. Fatentur ergo multas flammas cupiditatum in renatis eſſe, quas ideò dicunt eſſe peccata, quia ſimul rapiant aliquem uoluntatis conſenſum ſubitum, quem ſæpè difficile eſt excutere. Etſi autem hæc fatentur, tamen extenuant hæc ipſa mala, & profitentur ſe tantum loqui de actualibus peccatis, quæ negant eſſe ſua natura mortalia. Et radicem harum actionum, ſcilicet morbum naſcentem, qui reliquus eſt in renatis, id eſt, prauam inclinationem, dicunt, prorſus non eſſe peccatum, nec eſſe malum pugnans cum Lege Dei.

Cogita autem quanta audacia ſit negligere hæc mala, ſcilicet dubitationes de Deo, ſecuritatem negligentem iram Dei, diffidentiam fugientem Deum, & alias multas peſtes, quæ etiamſi non ſemper conſpiciuntur, tamen adſunt, & ſæpè erumpunt, ut in calamitate prorſus mergitur Cato in tenebras, & negat eſſe prouidentiam. Saul iraſcitur Deo, tam duriter punienti. Hæc peccata agnoſcenda ſunt, non obſcuranda, ut diſcamus repugnare, & petere auxilium aduerſus ea.

Baptiſmus reatum tollit non malum ipſum.

Ideò ſic reſpondemus: In Baptiſmo tolli peccatum, quòd ad reatum ſeu imputationem attinet, ſed manere morbum ipſum, qui eſt malum pugnans cum Lege Dei, dignum morte æterna, niſi remitteretur, ut dicitur: Beati quorum tecta ſunt peccata. Nec de nomine peccati litigamus, rerum diſſenſio eſt. Aduerſarij contendunt, hunc morbum, qui reliquus eſt in renatis, non eſſe malum pugnans cum Lege Dei. Hunc errorem taxari neceſſe eſt. Sunt autem perſpicua Pauli teſtimonia, Rom. 7. & 8. clarè inquit Paulus, In membris legem eſſe pugnantem cum lege mentis, & cum Lege Dei. Hæc teſtimonia nullis præſtigijs eludi poſſunt.

Errores aduerſariorum de peccato originis.

Sed aduerſarij multas falſas hypotheſes ponunt. Primum de caligine mentis, & de uicijs in uoluntate nihil dicunt. Deinde concupiſcentiam tantum intelligunt de ſenſibus, & intelligunt eam eſſe appetitionem naturalem, cum deberent eam intelligere ἀταξίαν appetitionum, & ſimul complecti caliginem mentis, & malæ uoluntatis. Tertiò & hanc hypotheſin falſam addunt, quòd Lex Dei tantum damnet actualia peccata. Hæc opinio transformat Legem Dei in Philoſophiam, quæ tantum de noſtra diſciplina loquitur. Poſtea hæ hallucinationes obſcurant doctrinam de gratia. Fingunt enim hominem iuſtum eſſe propter Legis impletionem, & amittunt lucem doctrinæ de fide.

Sed tota doctrina Prophetarum & Apoſtolorum clamat, homines non

ſatisfacere Legi Dei, & in omnibus hærere peccatum, ac monſtrat Mediatorem, propter hunc ait nos recipi, & iuſtos pronunciari fiducia ipſius. Agnoſcenda eſt igitur noſtra miſeria, ut Chriſti beneficia intelligantur.

Sed hæc diſſenſio non poteſt dirimi iudicijs hypocritarum. Semper hypocritæ à uera Eccleſia de hac quæſtione diſſenſerunt, & diſſentient. Quia ratio humana ſine luce diuina non cernit quantum malum ſint hæc interiora peccata, etſi ex ingenti confuſione uitæ & magnitudine calamitatum utcunq; æſtimare ea debebat.

DE PECCATIS ACTVALIBVS.

ORiginale malum eſt, ut dixi, caligo in mente, auerſio uoluntatis à Deo, contumacia cordis aduerſus Legem Dei. Hæc mala non uocantur actiones, ſed ex eis oriuntur actualia peccata interiora & exteriora, in mente aſſiduæ dubitationes, blaſphemiæ, in uoluntate ſecuritas & neglectio Dei, diffidentia, admiratio ſui, anteferre noſtram uitam & uoluntates mandato Dei. Deinde ingens confuſio, & moles uicioſorum affectuum. Nec imaginemur ocioſam rem eſſe malum originale. Nam etſi pauci quidam homines honeſta diſciplina frenantur, tamen in animis eſſe magnas dubitationes & multos motus à Deo aberrantes, & uariè ruentes contra Legem Dei, manifeſtum eſt, ſicut Ieremias inquit: Prauum eſt cor hominis, & ærumnoſum, & inſcrutabile.

Peccata actualia.

Itaq; ſemper cum malo originali ſimul ſunt actualia peccata, quæ in non renatis omnia ſunt mortalia. Eſtq; tota perſona cum his fructibus damnata, ſicut inquit Iohannes: Qui non credit in Filium, manet ira ſuper eum. Etſi igitur ſunt magnæ uirtutes Ariſtidis, Fabij, Pomponij Attici, & ſimilium, tamen ſciamus in eis et malum originale manſiſſe, et corda fuiſſe plena dubitationum, & multorum uicioſorum affectuum, & defuiſſe agnitionem Chriſti, & nullam fuiſſe ueram inuocationem Dei.

Peccata actualia omnia in non renatis ſunt mortalia.

Deinde & hoc conſideremus, plurimos ſummos uiros, in quibus fuit excellens uirtus, tamen pollutos eſſe inſignibus flagitijs, qua ex re intelligi poteſt, fuiſſe eos in poteſtate Diaboli, ut quanta turpitudo fuit in morib. Herculis, Themiſtoclis, Pauſaniæ, Alexandri, & multorum aliorum, cum initiò fuiſſent modeſtiſſimi. Hæc exempla commonefaciant nos, ne extenuemus Chriſti agnitionem, ſicut multi faciunt, qui Ethnicos in cœlum tollunt: Imò eò magis timeamus iram Dei, cum illos uidemus reiectos eſſe, & uariè ac horribiliter contaminatos, cum tamen in eis fuerint multæ excellentes uirtutes: Nec contemnamus filium Dei, nec fingamus homines ſine filio Dei ſaluatos eſſe, nec conculcemus ſanguinem filij Dei. Hæc de non renatis præfati ſumus, in quibus omnia actualia peccata ſunt mortalia, ſicut originale.

Sed cum de reconciliatis dicitur, poſtea diſcernuntur uenialia & mortalia, ac uenialia peccata uocantur ipſum malum originale, & actualia multa interiora, pugnantia cũ Lege Dei, quibus tamen renati repugnant, & multa peccata ignorantiæ & omiſſionis. Nec extenuemus hæc mala, ut Sententiarij finxerunt ueniale peccatum eſſe quiddam præter Legem Dei, non contra Legem Dei. Hic error neceſſariò taxandus eſt. Nam hæc quæ uocantur uenialia, ſunt ingentia mala, pugnantia cum Lege Dei, quæ eſſent ſua natura mala, pugnantia propter quæ damnaretur homo æterna ira, niſi propter Filium Dei reconciliatis

Peccata uenialia in reconciliatis.

ciliatis condonata eſſent. Neceſſe eſt autem, diſcernere peccata, quæ in renatis in hac uita manent, ab illis peccatis, propter quæ amittuntur gratia, Spiritus ſanctus, & fides. Eſt igitur actuale mortale, in labente poſt reconciliationem actio interior uel exterior, pugnans cum Lege Dei, facta contra conſcientiam. Talis enim actio facit reum æternæ iræ. Quòd enim aliqui imaginantur electos ruentes contra conſcientiam, non effundere Spiritum ſanctum, manifeſtus eſt error, & neceſſariò reprehendendus. Nec de peccato iudicantes, ſcrutemur electionem, ſed intueamur uerbum Dei nobis traditum, ut uoluntatem Dei monſtret, & expaueſcamus agnoſcentes iudicium Dei propoſitum in uerbo, & in exemplis, nec confirmemus in ſtultis ſecuritatem & cæcitatem.

Actuale mortale in labente poſt reconciliationem.

Electi cum ruunt cõtra conſcientiam effundunt Spiritum ſanctum.

Adam & Eua erant electi, & tamen reuera amiſerunt Spiritum ſanctum in lapſu, auerſi à Deo, & facti ſunt rei æternæ iræ. Sicut Paulus inquit: Per unius peccatum in omnes homines peruenit condemnatio.

Et Deut: 9. Aduerſus Aaron ualdè iratus eſt Dominus, ut deleret eum, ſed pro eo deprecatus eſt Moyſes. Non eludamus triſtiſſima uerba Spiritus ſancti, cum ait: Deum ualdè iratum fuiſſe, nec fingamus Deum ſaxeum, & Stoicum. Etſi enim aliter iraſcitur Deus, aliter homo, tamen uerè ſentiamus fuiſſe iratum Aaroni, nec Aaronem fuiſſe tunc in gratia, ſed reum æternarum pœnarum. Horrendus lapſus erat Aaronis, qui metu ceſſerat furioſis, qui Aegyptium cultum inſtituebant. Hoc exemplo moniti non confirmemus ſecuritatem, ſed agnoſcamus electos & renatos poſſe horribiliter labi, ſed lapſos iram Dei debere agnoſcere, & rurſus ad Deum conuerti, nec magnitudine lapſuum deterreamur, quo minus redeamus ad Deum. Nam gratia exuberat ſupra peccatum, ut ſuo loco docendum eſt. Et hæc Aaronis hiſtoria teſtatur agentibus pœnitentiam magna & atrocia peccata remitti, Sic de Dauidis, Salomonis & Manaſſis lapſibus ſentiendum eſt.

Et Ioannes clarè inquit: Nemo uos decipiat, qui facit iuſticiam iuſtus eſt, qui facit peccatum ex Diabolo eſt. Et Epheſ. 5. Propter hæc uenit ira Dei ſuper inobedientes.

Manifeſtum eſt igitur, electos & renatos poſſe amittere gratiam, ac diſcernenda eſſe peccata, quæ manent in omnibus renatis in hac uita, nec excutiunt Spiritum ſanctum, ab alijs lapſibus, propter quos amittitur gratia.

Ac Paulus diſcrimen tradidit Roman: 8. Si ſecundum carnem uixeritis, moriemini: Si uerò actiones carnis ſpiritu mortificabitis, uiuetis. Fatetur eſſe in ſanctis actiones carnis, id eſt, multas uicioſas inclinationes, dubitationes, ſecuritatem, diffidentias, errantes confidentias, prauos affectus: Sed his ait repugnandum eſſe Spiritu, id eſt, ſpiritualibus motibus, inuocatione Dei, timore, fide, tolerantia ſpirituali intuente Deum, caſtitate intuente Deum, Et manent in gratia renati, etiamſi ſunt in eis illi uicioſi affectus, ſi tamen repugnant, & fide agnoſcunt condonationem propter Chriſtum. Sed ſi non repugnant, ait morituros eſſe.

Diſcrimen peccatorum apud Paulum.

Vt autem intelligi poſſit, qui non ſint repugnantes, gradum conſtituit, uidelicet delinquentes contra conſcientiam, hoc eſt, eos qui ſcientes & uolentes indulgent, aut etiam obtemperant in externa actione uicioſis illis motibus & flammis. Quare diligenter docendi ſunt homines de hoc diſcrimine, ut caueant lapſus contra conſcientiam, & ut lapſi rurſus ad Deum conuertantur.

Stoicæ diſputationes de æqualitate peccatorum & ſimiles execrandæ ſunt.

Peccatum mortale idē quod regnans ſeu dominans.

At Stoicæ illæ diſputationes execrandæ ſunt, quas ſeruant aliqui, diſputantes omnia peccata paria eſſe, electos ſemper retinere Spiritum ſanctum, etiam cum lapſus atroces admittunt. Etſi autem nolo rixas de uocabulis ſcere, tamen utile eſt admonere ſtudioſos, quod uſitatè nominant peccatum mortale, dici poſſe peccatum regnans ſeu dominans. Cum enim Paulus inquit Rom. 6. Non regnet peccatum in mortali corpore ueſtro, prorſus hoc ipſum diſcrimen peccatorum tradit, de quo hic dictum eſt. Fatetur in renatis eſſe peccatum, ſed non regnans, non dominans, donec retinent fidem & bonam conſcientiam, id eſt, donec non obtemperant peccato ſed repugnant. At ſi regnet, affert æternum exitium, & emphaſis uocabuli oſtendit atrocitatem & efficaciam peccati.

Quando dominetur peccatum.

Exempla peccati dominantis.

Dominatur peccatum, cum reatus non remiſſus eſt, ſed accendit iram Dei, & hominem à Deo auellit, & homo deſertus à Deo impellitur ſua infirmitate, & à Diabolo, ut ex alijs malis in alia ruat, & cumulet ſcelera & pœnas, ut Saul cum fuiſſet donatus Spiritu ſancto, & ornatus pulcerrimis uirtutibus, & inſignibus uictorijs, ſuccubuit primis flammis æmulationis, quas initiò reprimere facilè erat, ſicut Aaron repreſſit æmulationem aduerſus fratrem. Dominari igitur peccatum cœpit, cum Saul indulgeret, id eſt, reatus manet & accenditur ira Dei, expellitur & conturbatur Spiritus ſanctus, & mens deſerta à Deo fit imbecillior, & magis cedit affectui, & Diabolus auget furorem, ſequuntur cædes Sacerdotum & clades publicæ multæ, donec tandem exercitu amiſſo, Saul interficitur, & ruit in æternas pœnas. Hæc imago triſtiſſima ſæpè intuenda eſt, ut cogitemus magnitudinem iræ Dei aduerſus peccatum.

Omnes Hiſtoriæ plenæ ſunt triſtiſsimorum exemplorum, quæ cum legimus uel audimus, ueniat in mentem, his exemplis nos doceri, quid ſit peccatum dominans.

Rex Anabaptiſticus mouet ſeditionem prætextu religionis, falſò iactat diuinos afflatus, indulget libidinibus, interficit coniuges, tandem captus laceratur candenti ferro: Hæc ſunt exempla dominantis peccati.

Ac uidetur appellatio uetuſtior eſſe. Nam & Pſalm: 118. dicitur, Greſſus meos dirige, ne dominetur in me omnis iniquitas. Quæ uerba nobis in quotidiana precatione uſurpanda erant, & ſimul cogitandum quàm horrenda res ſit dominans peccatum. Greſſus meos dirige, ne dominetur mihi peccatum, ne fiam uas iræ, ne reijciar ut Cain, Saul, Iudas, Achab, Oedipus, Atreus, Thyeſtes, Nero, & aliæ peſtes generis humani.

Appellatio dominatiōis ſumta ex Moyſe Gen. 4. Tu dominerís appetitui tuo.

Arbitror autem ex Moyſe ſumtam appellationem dominationis. Nam Geneſ: 4. dicitur, Si bonus fueris, eris acceptus, ſin autem malus, peccatum tuum quieſcet, donec reuelabitur. Sub te ſit appetitus tuus, & tu domineris ei. Hæc concio Legis diligenter conſideranda eſt. Continet enim doctrinam de tribus inſignibus articulis. Primum tradit diſcrimen iuſticiæ interioris & ſacrificiorum. Sacrificia ita placent, ſi es bonus, id eſt, ſacrificia, ſi mens ſit impia, non placent Deo. Secundò concionatur de uenturo iudicio, & deſcribit ſecuritatem mundi, cum ait, Peccatum quieſcet, id eſt, non agnoſcetur, non incutiet terrores, donec mens opprimitur ſenſu iræ Dei, & pœnis. Sic ſecuriſsimè indulgent furoribus ſuis Nero, Caligula, & infinita multitudo hominum, donec ue-

nec ueniunt pœnæ. Eſt autem hæc concio uniuerſalis,quare docet reſtare uniuerſale iudicium.

Cum non impiorum ſcelera in hac uita puniantur, neceſſe eſt reſtare aliam uitam,& aliud iudicium,in quo omnia punientur. Ita in hac prima concione doctrina de uenturo iudicio tradita eſt. Tertiò præcipitur de incoata obedientia. Sub te ſit appetitus tuus, & tu domineris ei.

Cum antea de iudicio Dei dixiſſet,quæri poteſt, Quid igitur faciam,cum intus accenſa ſit praua cupiditas? Hic reſpondet,ac primum Legem proponit, præcipit ut repugnemus uicioſis affectibus. Sed non ſatis eſt Legem noſſe, ſcire etiam oportet, an diligentia illa coërcendi affectus Deo placeat, & quomodo in tanta imbecillitate reprimi Diabolus,& uinci naturalis imbecillitas poſſit. Hæc diſcuntur collata promiſſione. Semen mulieris conculcabit caput ſerpentis. Sicut non dubium eſt, patres contuliſſe promiſſionem ad hanc concionem Legis,& docuiſſe filios,unde ſit orta affectuum contumacia,& quòd reconciliatio propter ſemen uenturum promiſſa ſit,& quòd propter illud Deus imbecillitati noſtræ opitulaturus ſit, & repreſſurus Diabolum.

Sicut Ioannes eruditiſſimè interpretatus eſt promiſſionem,inquiens: Filius Dei uenit, ut deſtruat opera Diaboli,id eſt, ut liberet nos à peccato, & iuuet nos,ut Deo obedire poſſimus,ac defendat nos contra diabolū. Imò ut tandem prorſus aboleat peccatum & mortem, & reſtituat iuſticiam & uitam æternam. Ita Patres docebant non modò Legem,ut coërcerentur affectus,ſed etiam proponebant doctrinam, quomodo in tanta imbecillitate præſtari obedientia poſſit, quomodo placeat Deo, quæ omnia ſignificantur uerbo Dominandi: Non enim ſine auxilio Mediatoris dominari poſſumus, id eſt, liberari à reatu, & uincere Diabolum & imbecillitatem noſtram. *Ioh. Filius Dei uenit,ut deſtruat opera Diaboli.*

Ideò ad hanc doctrinæ partem adiungenda ſunt,quæ in Euangelio de remiſſione peccatorum, de fide, de auxilio Spiritus ſancti dicuntur. Sicut aliâs doctrina de noua obedientia copioſius explicatur, unde cum ſumma rei ad hæc loca Geneſis confertur,fiunt & hæc breuia dicta illuſtriora. Hæc de uocabulo Dominantis peccati, monuiſſe ſatis eſt. Illud etiam aliâs copioſè dicitur. Affectatam ignorantiam,& affectatam omiſſionem,etiam eſſe peccata mortalia. Statim ab initio edita eſt promiſſio de uenturo liberatore,cuius memoriam conſeruare omnes gentes oportuit. Poſtea ſæpè propagata eſt inter gentes. Deinde Euangelium multis illuſtribus teſtimonijs ſparſum eſt in toto orbe terrarum,& ſonuit uox de cœlo, Hunc audite. Nemo igitur excuſatus eſt ignorantia Euangelij, imò hoc peccatum præcipuè arguit Spiritus ſanctus, ſicut inquit Chriſtus: Spiritus ſanctus arguet mundum de peccato, quia non crediderunt in me. *Affectata ignorantia & affectata omiſsio ſunt peccata mortalia.*

DE LEGE DIVINA.

Lex Dei eſt doctrina à Deo tradita, præcipiens quales nos eſſe, & quæ facere, quæ omittere oportet,& requirens perfectam obedientiam erga Deum, ac pronuncians iraſci Deum, & punire æterna morte, non præſtantes perfectam obedientiam. *Legis diuinæ definitio.*

Hæc definitio ex ipſa Lege Dei,& multis concionibus Chriſti ſumta eſt. Continet enim Lex præcepta & promiſſiones, quibus addita eſt conditio impletæ Legis. Item comminationes. Præcepta concionantur de integra obedientia: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, ex tota *Declaratio definitionis.*

anima, ex omnibus uiribus. Item, Diligas proximum ſicut teipſum. Item, Non concupiſces. Comminatio ait: Maledictus qui non permanet in ſermonibus Legis huius, nec eos opere perficit. Item Matthæi uiceſimoquinto: Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, &c.

Diſcrimen legis diuinæ, legum humanarum & Philoſophiæ.

Hic primum monere neceſſe eſt, ingens & infinitum diſcrimen eſſe inter leges humanas & diuinam. Sed ut non poterat populus uidere fulgentem Moyſi faciem, ac uelatam aſpiciebat, ita omnium hominum mentes atq; oculi procul aſpiciunt Legem Dei, nec intelligunt quale iudicium ſit, ſed utcunq; doctrinam de externis operibus eſſe exiſtimant, ſicut de Phocylidis aut Theognidis præceptis cogitant. Sed plures cauſę ſunt & maiores traditæ & reuelatæ Legis diuinæ, ut infrà dicetur. Non ſic aſpiciamus Legem Dei, ut tabulas Decemuirales Romanas, quæ ante multa ſecula, cum ſua curia & roſtris perierunt. Sed Lex Dei eſt regula æterna & immota mentis diuinæ, & iudicium aduerſus peccatum, quod impreſſum eſt humanis mentibus, & ſæpè Dei uoce prædicatum, de quo dicit Chriſtus: Non ueni ſoluere Legem, ſed implere, &c.

Hoc igitur diſcrimen conſideretur. Humanæ leges tantum poſtulant aut uetant externa opera.

Philoſophia docet aliquantò amplius, uidelicet actionem honeſtam eſſe, non tantum externum aut ſimulatum opus, ſed in mente rectum iudicium, & in uoluntate liberam electionem ſeu προαίρεσιν ad rectè faciendum, inquit, accedere oportere. Moderationem igitur quandam interiorem affectuum & actionum poſtulat, quæ propriè uocantur ἠθικαί. Non autem accuſat naturalem immundiciem, nec iudicat illa ſumma uicia pugnantia cum prima Tabula, dubitationem de Deo, cor uacans metu & dilectione Dei, diffidentiam, & ſimiles morbos in natura hominis hærentes.

At Lex Dei non tantum requirit externa facta, aut illam diligentiam frenandorum affectuum, de qua Philoſophi loquuntur, ſed præcipit, ut natura integrè obediat Deo, firmam de Deo noticiam habeat, uerum & perpetuum timorem, firmam fiduciam Dei, ardentem amorem. Quia uerò natura hominis non eſt talis, uox Legis eſt iudicium Dei, damnans peccatum in natura noſtra. Hoc ſentit Paulus inquiens, Lex eſt ſpiritualis, id eſt, non eſt tantum politica ſapientia, præcipiens de externis actionibus in uita ciuili, ſed eſt longè alia doctrina, flagitans ſpirituales motus, firmam de Deo noticiam, ardentem & perfectam dilectionem, ut dicit Lex: Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde.

Monachorum de lege diuina errores.

Sed Monachi de Lege Dei, ut de ciuili diſciplina locuti ſunt, dixerunt Legi Dei ſatisfieri per hanc diſciplinam ciuilem ſeu Philoſophicam, id eſt, per exteriora opera, & qualemcunq; conatum uoluntatis, etiamſi in mente dubitationes, in uoluntate & corde prauæ inclinationes manent: Et docuerunt eas dubitationes & prauas inclinationes non eſſe peccata.

Ideò affinxerunt homines iuſtos eſſe, & Deo placentes propter opera, quia arbitrabantur Legi Dei ſatisfieri, non docuerunt homines iuſtos eſſe, id eſt, reconciliatos Deo, & placentes fide propter Mediatorem Chriſtum. Sed hos Phariſaicos errores de Lege refutat Paulus, adfirmat Legi Dei hanc infirmam naturam hominum non poſſe ſatisfacere, nec placari iram Dei, nec tolli peccatum per opera Legis, ſed miſſum eſſe Filium Dei, Dominum

noſtrum

noſtrum Ieſum Chriſtum, ut tollet peccatum, & donet nobis iuſticiam & uitam æternam, ut ſuo loco copioſius dicemus.

DIVISIO LEGVM.

Tres ſpecies legum.

PRimum recenſentur hæ ſpecies: Lex diuina, Lex naturæ, Leges humanæ. Leges diuinæ ſunt, quæ à Deo traditæ ſunt, quocunq; tempore & extant ſcriptæ paſſim in Moyſe & libris Euangelij. Lex naturæ, ut infrà dicam, eſt noticia naturalis de Deo, & de morum gubernatione, ſeu diſcrimine honeſtorum & turpium diuinitus inſita humano generi, ſicut noticia numerorum diuinitus humanis mentibus inſita eſt. Ideò congruit cum ea parte Legis Dei, quæ dicitur Moralis, ut infrà oſtendam. Prius enim diſcernendæ ſunt ſpecies Legis diuinæ.

Etſi inde uſq; ab initio mũdi ſonuerunt in Eccleſia Dei, uox Legis, & uox Promiſſionis gratiæ, tamen certo conſilio cum conſtituta eſt politia Iſraëlitica, Lex Dei promulgata eſt. Voluit enim Deus publico & manifeſto teſtimonio inſtaurare noticiam illam, quam mentibus humanis in creatione indidit, ut ſuum iudicium aduerſus peccatum oſtenderet. Quia uerè tota politia conſtituebatur, non tantum leges de ſingulorum moribus propoſitæ ſunt, ſed etiam additæ ſunt Leges Forenſes & Ceremoniæ.

Tres partes legis Moſaicæ uniuerſæ.

Ceremoniæ Moſaicæ & Forẽſes leges.

Tres igitur partes ſunt legis Moſaicæ uniuerſæ. Leges Morales, Ceremoniales, & Forenſes ſeu Iudiciales. Eſtq; diligenter hæc diſtinctio conſideranda: quia etiamſi politia Moyſi iam deleta eſt, tamen diſcrimen Legum conſiderari neceſſe eſt. Ceremoniæ Moſaicæ & Forenſes leges, nec mandatæ ſunt cæteris Gentibus, nec obligant nos. Et fuerunt ad tempus iſti populo Iſraël traditæ, ut politia ad tempus certum duratura erat, ut eſſet locus certus, in quo Chriſtus naſceretur, & ſe patefaceret, concionaretur, fieret uictima, & palàm inchoaret uitam æternam.

Leges Morales æternæ regulæ mentis diuinæ.

Sed eſt alius gradus Legum, quæ uocantur Morales, quæ ſunt æterna Dei ſententia & regula, nec mutantur temporibus. Semper ab æterno uoluit Deus hanc propoſitionem: Creatura diligat & timeat Deum, Creatura rationalis ſit caſta, Sunt autem Leges Morales, quæ præcipiunt de agnitione Dei in mente, & de obedientia cordis erga Deum, & de uirtutibus erga homines, ut de iuſticia, caſtitate, ueritate, temperantia. Præcipuæ autem legum Moralium ſimul in una parua tabella miro conſilio Dei comprehenſæ ſunt, quæ tabella uocatur Decalogus. Ideò uſitatum eſt nominare Decalogum, quando Legem Moralem ſignificare uolumus, quòd dextrè & ſine λογομαχία intelligendum eſt. Sunt igitur leges Morales, & quæ in Decalogo continentur, ut infrà eum enarrabimus, & Decalogi repetitiones & explicationes ubicunq; in ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis leguntur. Hæc cum ſint æternæ regulæ mentis diuinæ, ſemper ſonuerunt in Eccleſia, etiam ante Moyſen, & ſemper manſuræ ſunt, & ad omnes Gentes pertinent. Multa ſunt autem naturalia in Forenſibus & Ceremonijs, quæ etiam ſunt perpetua, ut Lex quæ prohibet inceſtas conſuetudines, Leuit: 18. quia ad uirtutes pertinet ſanguinis reuerentia. Et clarè inquit Deus, deleri Cananæos propter inceſtas libidines. Cum igitur Gentes ante promulgatam Moyſi legem accuſentur propter hęc flagitia, certum eſt ea ęterna Dei lege & naturali iudicio damnari.

In Forenſibus & Ceremonijs ſunt multa naturalia perpetua.

EXPO-

VTiliſſima & ſaluberrima eſt meditatio Decalogi: Continet enim doctrinam tam copioſam & ſublimem, ut nunquam ſatis perſpici, nunquam exhauriri poſſit. Quò magis inſania illorum deteſtanda eſt, qui fingunt poſſe Legi ſatisfieri, imò addunt, poſſe amplius & meliora fieri, &c. Hæ uoces non ſunt humanæ, ſed ſparſæ à Diabolo, qui hoc ſarcaſmo illudit humano generi, lapſo ex ſua dignitate & puritate. Cum enim Deus oſtendit in hac Lege, ad quid condita ſit humana natura, unde lapſi ſimus, in quas miſerias ac tenebras deciderimus, Diabolus quaſi illudens nobis, ſparſit uoces ironicas extenuantes Legem Dei. Sciant igitur pij hos errores Phariſæorum & Monachorum non eſſe leues, & petant à Deo, ut noſtris cordibus uelum detrahatur, quod impedit, ne Legem Dei propius aſpiciamus, quam ſeriò cogitemus, eſſe uocem Dei, longè maiora continentem, quàm ut totam complecti poſſimus.

Phariſæorum & Monachorum errores de lege, ſunt uoces à Diabolo ſparſæ.

Primum autem hæc quatuor de Lege cogitanda ſunt.

Quatuor de lege cogitanda.

I. Admonet qualis fuerit natura humana ante lapſum.

Primum, Lex admonet ad quid condita fuerit natura humana, & qualis fuerit hominis dignitas & puritas, in qua conditus eſt. Talis enim futura erat humana natura, qualem hic Lex deſcribit, plena agnitione Dei, ſemper celebrans eum, ſemper obediens, ſemper in omnibus operibus eius præſentiam & gubernationem intuens, iuſtum ordinem in omnibus actionibus obſeruans, ſine ulla prauitate, ſine calamitatibus, ſine morte.

II. Admonet de miſeria præſenti.

Secundò, monet nos Lex de præſenti miſeria. Iam enim uidemus naturam lapſam ex prima dignitate, pugnare cum Lege, plenam eſſe tenebrarum, & contemtus Dei, ſine ordine, plenam prauarum cupiditatum omnis generis, & peccatum cauſa eſt mortis, & infinitarum calamitatum. Nec tamen intelligimus iam miſeriam noſtram, nec Legem uere audimus, niſi cum in ueris terroribus aut pœnis agnoſcimus iram Dei aduerſus peccatum. Hic aliquantulum incipimus intelligere Legem Dei, & humanam miſeriam. Sicut Dauid clamitat, iram Dei ſuſtineri non poſſe, ſi Deus uelit peccata pro merito punire: Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit? Et plura ſunt & maiora peccata in ſingulis, quàm conſpici poſſunt. Obſerues autem emphaſin dicti: Quis ſuſtinebit? Nullius eſt robur tantum, quod poſſit ſuſtinere humanas calamitates, quæ ſunt pœnæ peccatorum. Sicut Dauid ſenſit pœnas adulterij ſui, cædes filiorum, filij ſeditionem, pollutas inceſto coniuges, exilium, ſtragem ciuium, & alia infinita mala. In his pœnis didicit hunc uerſiculum: Quis ſuſtinebit? Et tamen hæc præſentia mala ne quidem comparanda ſunt ad æternas pœnas. Ideò quoties hunc uerſiculum recitamus, Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine, quis ſuſtinebit? cogitemus ueram & incomprehenſibilem eſſe iram Dei aduerſus peccatum, aſpiciamus legem, & agnoſcamus noſtram immundiciem pugnantem cum tota lege, cogitemus quæ moles pœnarum impoſita ſit generi humano, intueamur noſtras & communes calamitates, & oremus Deum, ut mitiget iram, quam nemo ſuſtinere & perferre poteſt, quam ſi exerat, ſuccumbere homines, & perire neceſſe eſt in præſentibus & æternis pœnis. Ita ſimilia dicta Pſalmorum admonent nos de uero intellectu Legis, & agnitione peccati noſtri ac iræ Dei & pœnarum.

III. Tacitè admonet de inſtauratione generis humani.

Tertiò, Lex tacitè nos admonet de reparatione humani generis, & de uita æterna: Significat item ad quantam præſtantiam rurſus uocemur. Quia enim

enim Deus repetit uocem Legis poſt lapſam naturam, uult certè Legem aliquando fieri: Erit igitur reparatio generis humani, erit uita æterna. Quia in hac uita uidemus non ſatisfieri Legi. Sed doctrina de reparatione in promiſſionibus clarius proponitur.

Quartò, cum ſic conſideramus, quanta ſit miſeria humani generis oppreſſi peccato, ira Dei, & morte, & intelligimus uocem Legis eſſe ſententiam, uindicem, teſtem, & nunciam illius ingentis iræ, ſemper è regione aſpiciamus filium Dei, & conſideremus hoſtiam, quæ ſola ſuſtinuit iram pro nobis, ſubijt onus Legis, & placauit Patrem, & conſideremus beneficium filij Dei, quod exuberat ſupra peccatum. Sciamus item uocari nos ab ipſo filio Dei, ut rurſus in nobis incoëtur hæc puritas in Lege deſcripta, ut infrà ſuo loco dicemus. IIII. Voci Legis è regione opponantur beneficia filij Dei.

DECALOGVS.

Tabulæ duæ ſunt: Quarum prima continet opera quibus immediatè ſeu propriè cum Deo agimus, ſcilicet præcipuum Dei cultum interiorem & exteriorem. Secunda continet opera erga homines, quæ etſi ſunt uincula ſocietatis humanæ, tamen fiunt etiam cultus Dei: Quia Deus ea ſuo uerbo præcipit & pronunciat eſſe cultus, ſi fiant propter mandatum Dei. Vt docet Eſaias capite primo. Item capite quinquageſimo octauo, & Samuel: Melior eſt obedientia quàm uictima. Oſeas ſexto: Miſericordiam magis uolo, quàm ſacrificium. Et Chriſtus ait: Mandatum de dilectione proximi eſſe ſimile primo, id eſt, poſtulare obedientiam neceſſariam, ſicut & primi mandati obedientia eſt neceſſaria. Hæc obſeruanda ſunt, ut diſcamus qui ſint ueri cultus Dei, & quod omnium præceptorum opera ad Primum præceptum referenda ſint, ac finis conſtituendus in ſingulis, eò facienda eſſe principaliter, ut Deo præſtetur obedientia & honos. Eſt enim cultus Dei, opus mandatum à Deo, quod principaliter eò fit, ut Deo præſtetur obedientia & honos, ac fit cum agnitione Chriſti hac fide, quòd propter eum Patri placeas. Sicut Petrus iubet offerre hoſtias ſpirituales, acceptas Deo per Ieſum Chriſtum. Diſcrimen Tabulæ utriuſq. Cultus Dei quid ſit.

DE PRIMO PRÆCEPTO.

Primum mandatum præcipit de eo opere, quod ſummum & præcipuum eſt, uidelicet, de uera noticia Dei, de uera & perfecta obedientia erga Deum, perfecto timore, fiducia & dilectione Dei. Complectitur autem duas maximas res, ſcilicet modum cognoſcendi Dei, & uerum cultum. Modus eſt, ut apprehendatur Deus per ſuum uerbum & teſtimonium. Quia enim Deus eſt inuiſibilis, neceſſe eſt de eo aliquod teſtimonium extare, per quod agnoſcatur & apprehendatur. Vt mens humana intuens mundi opificium, cogitat de autore Deo, ſed hæc noticia nondum ſufficit, quam & Ethnici & Mahometiſtæ tenent: quanquam hæc quoque multis à Diabolo excutitur. Sed ut maximè adſit, manet tamen dubitatio, An ille conditor Deus nos curet, exaudiat, an ſic uelit coli, & quomodo uelit coli. Hic opus eſt uerbo Dei, & teſtimonio: Ideò hic propoſitum eſt certum uerbum & teſtimonium. Ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Statuat igitur mens hunc eſſe Deum, qui ſe patefecit, dato hoc uerbo in monte Sina, & qui profeſſus eſt ſe eſſe Deum tuum, id eſt, qui te curat, reſpicit, iudicat, defendit, punit. I. Preceptum complectitur duo, modum cognoſcendi Deum & uerum cultum. Patefactio in monte Sina.

Additum eſt & teſtimonium, uidelicet glorioſa liberatio & defenſio huius

huius populi,cum educeretur ex Aegypto,&c. Etſi igitur Deus eſt inuiſibilis, tamen mens humana agnoſcit hunc eſſe Deum uerum, qui ſe in ſuo uerbo, & teſtimonijs admirandis patefecit,& oſtendit,quomodo coli uelit:Sic Adę principio fuit datum uerbum in Paradiſo,& propoſita tota rerum natura,quæ eſſet teſtimonium de Deo. Sed poſtea cum lapſus eſſet,fuit opus conſolatione de remiſſione peccati: Ideò additum eſt aliud uerbum, ſcilicet promiſſio gratiæ, & accedebant ſigna, rapiebantur igne cœleſti uictimæ. Sic & nobis idem uerbum Euangelij propoſitum eſt, & certum teſtimonium, ſcilicet Filius Dei crucifixus & reſuſcitatus: Hic oſtendit nobis Patrem. Hoc Filio agnito, inuocamus æternum Patrem,qui ſe in Filio patefecit, ut dicitur Iohan: I. Deum nemo uidit unquam, Filius qui eſt in ſinu, ipſe enarrauit. Item: Qui uidet me,uidet Patrem. Et item Matth: II. Nemo nouit Patrem,niſi Filius,& cui Filius reuelauit. Per hunc placatus eſt Pater,propter eum exaudit. Chriſtus ipſe inquit, Ioannis decimo ſexto: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Hunc ergo ſtatuamus eſſe Deum,qui ſe patefecit dato Filio, miſſo ut fieret uictima, & reſuſcitato ut ſit Mediator,Interceſſor, Adiutor & Saluator. Item, qui dedit huic Filio Euangelium de remiſſione peccatorum, & de uita æterna. Hæc inuocatio agnoſcens Deum æternum, omnipotentem, fiducia Chriſti per datum Euangelium, diſcernit inuocationem ueram Eccleſiæ,ab omnium Gentium inuocatione. Ergo quoties mens clamat ad Deum,inuocet Deum,qui eſt Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, crucifixi & reſuſcitati, & fide cogitet Euangelium datum per hunc Filium, Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Hunc modum agnoſcendi Dei ſæpè Paulus nobis commendat. I. Corinth.I. Quia mundus non nouit Deum in ſapientia per ſapientiam,placuit Deo, per ſtulticiam prædicationis ſaluos facere credentes. Item doctrina de Pontifice Chriſto intrante in ſancta Sanctorum,docet idem. Reliqui homines non agnoſcunt Deum inuiſibilem, ſed in hoc arcanum & ſanctum ſanctorum ingreditur ſolus Filius Dei. Ideò acceſſuri ad Deum,agnoſcamus hunc Pontificem, ducentem nos ad Patrem, & perferentem noſtras preces. Sicut inquit Epiſtola ad Hebræos: Habentes hunc Pontificem, adeamus ad thronum gratiæ. Hæc de modo agnoſcendi Dei neceſſariò docendi ſunt homines, ut rectè inuocetur Deus.

Patefactio in Euangelio.

Cultus primi præcepti.

Cultus autem, de quibus hic præcipitur, ſunt Agnitio Dei, Credere uerbo Dei,uerus Timor,uera Fides,ſeu Fiducia,& uera Dilectio. Requirit enim Timorem, cum ait: Ego ſum Deus fortis zelotes, uiſitans iniquitatem. Item, Dominum Deum tuum timebis,& illi ſoli ſeruies. Requirit Fiduciam & Dilectionem cum ait, Ego ſum Deus tuus omnipotens, te reſpiciens, curans, defendens,ſaluans,&c.Item,Faciens miſericordiam diligentibus. Item,Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Nam hæc dicta ubicunque leguntur, ſunt enarrationes Primi præcepti.

Perfectio operũ primi præcepti.

Quòd autem requirat perfectam obedientiam,hæc uerba teſtantur Deuteronomij 6. Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde, ex tota anima, ex omnibus uiribus tuis. Requirit igitur Timorem, Fiduciam & Dilectionem Dei ſuper omnia,& ita,ut hæ uirtutes ſint puræ,flagrantes & perfectæ,non admixtis uicioſis cupiditatibus. Sed hanc perfectam obedientiam hæc corrupta natura hominum non poteſt præſtare. Hærent in animis dubitatio de ira Dei, & miſericordia; Nemo tantum timet quantum debet. Nemo ſic flagrat dile-

ctione,ut debet, & admixtæ ſunt multæ prauæ cupiditates. Ideò Paulus inquit, Senſus carnis inimicicia eſt aduerſus Deum. Nec leue malum intelligit, cùm nominat inimiciciam aduerſus Deum. Semper igitur accuſat & damnat hæc Lex omnes homines in hac corrupta natura, Quia perfectam obedientiam nec præſtant,nec poſſunt præſtare.

Quomodo fiat primum præceptum.

Iam dicat aliquis, Atqui neceſſe eſt eos qui Deo placent, facere hanc legem. Reſpondeo, Primùm nec incoari poteſt ſine agnitione Chriſti, & Euangelio,quia enim accuſat & damnat Lex omnes,& agnoſcimus nos reos eſſe, & plenos contumaciæ contra hanc Legem, ideò corda fugiunt Deum, non diliguut,non audent à Deo bona petere. Sed audito Euangelio, cùm agnoſcimus nobis remitti peccata propter Chriſtum, & nos recipi in gratiam, fieri filios Dei, quanquam indignos, hic agnita præſentia & miſericordia Dei, inuocamus eum,incipimus nos ei ſubijcere,timere eum,& confidere eius miſericordię promiſſæ, & diligere non ut ocioſum, ſed tanꝗ patrem uerè curantem & ſaluantem nos, Sicut ait: Ego ſum Deus tuus. Incoatur ergo præceptum agnito Chriſto. Deinde etſi creſcere obedientia debet, tamen nunquam ſatisfaciũt huic Legi etiam renati, ſed reliquiæ peccati condonantur eis, ut ſuo loco dicetur,& ipſi reputantur iuſti propter Mediatorem Chriſtum. Sicut ſcriptum eſt, Chriſtus eſt conſummatio Legis: Et cùm ſint iuſti hac imputatione propter filium Dei facta,placet incoata obedientia,etiamſi non eſt integra. Faciunt igitur renati hanc legem incoando,& credendo,quòd propter Chriſtum reputentur iuſti,& quòd propter eum condonentur reliquiæ peccati.

Duo præcipua opera primi præcepti, Timor & Fides.

Commodum eſt autem docendi cauſa, his duobus uerbis complecti omnia opera Primi præcepti, uidelicet appellatione TIMORIS & FIDEI: Nam etſi fidem ſeu fiduciam miſericordiæ neceſſariò comitatur Dilectio, tamen Dilectionis uocabulum obſcurius eſt, quàm Timoris aut Fidei appellatio. Timorem enim oportet nos ſubinde experiri in pœnitentia, oportet & Fiduciam experiri in conſolatione.

Patientia in afflictionibus & obedientia opus primi præcepti.

Recenſui opera Primi præcepti, Agnitionem Dei, Credere uerbo Dei, Timorem,Fidem ſeu fiduciam,Dilectionem Dei, Ad hæc adiungi debet Patientia in afflictionibus, ſiue cùm iniuſta uiolentia Tyrannorum aut aliorum uexamur,ſiue cùm aliæ communes calamitates incidunt, morbi,mors, iacturæ rei familiaris,&c. In utroꝗ genere requirit Deus obedientiam cordis. Eſtꝗ opus Primi præcepti et cultus Dei, obedientia Eccleſiæ in utroꝗ genere afflictionum. Vt obedientia Habel in nece,obedientia omnium Martyrum in ſupplicijs, obedientia Hiob, Dauidis in domeſticis calamitatibus &c. Nam de priori genere clarè ſcriptũ eſt,Qui uult me ſequi,tollat crucem ſuam etc. Item: Oportet nos fieri ſimiles imaginis filij Dei. Item:Precioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius. Extant igitur clara mandata de hac obedientia. Et uult Deus magis ſe metui,quàm Tyrannos:Deinde uult nos in ipſis ſupplicijs non ruere dolore in deſperationem, non putare, quòd negligamur à Deo, ſed retinere conſolationem, quòd Deus ſit nobis propicius, & ſit gubernaturus euentum.

De altero genere uidelicet de communibus calamitatibus ſcriptum eſt, Iudicium à domo Dei incipit. Siue igitur ſint pœnæ, ſiue exercitia, Deus uult Eccleſiam ſubiectam eſſe talib. ærumnis, propterea quòd natura humana propter peccatum hærens in carne ſubiecta eſt morti, & puniuntur multa actualia

peccata Eccleſiæ, imò Sanctorum. Itaq; uult Deus Eccleſiam his ærumnis admoneri de pœnitentia, præſtare obedientiam, exercere fidem, inuocationem & ſpem, non ruere in deſperationem, non putare nos abijci aut negligi à Deo, ſed retinere conſolationem, quòd Deus ſit nobis propicius, & ſit gubernaturus exitum. Huc pertinent dicta quæ præcipiunt, cùm de obedientia præſtanda in communibus calamitatibus, tùm de retinenda conſolatione per fidem: Nolite murmurare, id eſt, iraſci Deo, quaſi uel crudeliter exerceat nos, uel negligat nos. Item, Humiliamini ſub potenti manu Dei. Item, Sacrificium Deo Spiritus tribulatus, &c. Item Pſal: 37. Subditus eſto Deo, & ſpera in eum. Item, Sacrificate ſacrificium iuſticiæ, & ſperate in Domino.

Quæ opera complectatur obedientia in afflictionibus. Ac uide, quàm multa bona opera cōcurrant in hac obedientia, quæ ſimul pertinent ad primum præceptum. Primùm, ipſa obediētia Deum intuens, per ſe eſt opus bonum, & in hoc præcepto mandatum, quod pręcipit Deum magis timeri, quàm Tyrannos. Præcipit item ſuſtinere pœnas diuinitus impoſitas, mortem, & ſimiles, ut dicitur: Iudicium à Domo Dei incipit, uel, A Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Ad hanc obedientiam neceſſe eſt accedere fidem, quæ ſtatuat Deum non negligere, non proijcere afflictos, ſed iam quoq; te reſpicere, tibi propicium eſſe, & gubernaturum hunc exitum, ut Dauid ſentiebat, cum eſſet exul. Hæc fides & ſpes ſunt opera primi præcepti. Ex his omnibus conflata eſt uirtus, quę uocatur patientia, id eſt, obedientia, quę Deo pręſtatur cum quadam tranquillitate animi, ſeu uoluntate obediendi, quæ ex conſolatione fidei oritur. Hæc omnia Paulus uocat pacem, ut Philip: 4. Pax Dei quæ ſuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda ueſtra, & mentes ueſtras, id eſt, ſit in uobis talis pax ſeu tranquillitas animi, ut obediatis Deo, et conſolatione fidei ſuſtentetis, & confirmetis animos, ut aduerſa tolerare poſſitis, intuentes in promiſſionem diuinam, in qua cum conſpicitur admirabilis bonitas & miſericordia Dei, exiſtit etiam dilectio.

ANTITHESIS.

Peccata contra primum præceptum. Epicurei & Academici. Iam conſideremus humani generis contumaciam aduerſus Primum pręceptum, ut & infirmitatem noſtram agnoſcamus, & aliquo modo diſcernere gradus peccatorum contra hoc præceptum diſcamus. Primus eſt Epicureorum & Academicorum, qui negant aut dubitant, an ſit Deus, an curet humana, an hoc uerbum, quod habet Eccleſia, ſit traditum à Deo. Talis autem eſt maxima multitudo hominum ubiq;, quę prorſus ex animo deleuit omnem aſſenſionem de Deo, indulget dubitationi, & eam confirmat. Magnæ igitur tenebræ ſecutæ ſunt lapſum primorum parentum, & has tenebras poſtea confirmat malicia hominum, & adiuuat Diabolus.

Idolatræ. Secundus gradus eſt eorum qui idola colunt, hoc eſt, qui fingunt multos Deos, & diuerſam potentiam ſingulis attribuunt, ut Ethnici: aut tribuunt diuinum honorem, id eſt, inuocationem creaturis, ut qui inuocant Sanctos mortuos, Inuocatio enim tribuit omnipotentiam: aut alligant Deum ad certas ſtatuas, cùm ſine uerbo ſuo non uelit ad ullam rem alligari. Conſtat autem, mundum ſemper plenum fuiſſe & eſſe idolorum. Nec differunt ab Ethnicis moribus inuocatio Sanctorum, & ſtatuarum cultus.

Magi. Tertius gradus eſt Magorum, qui pacta faciunt cum Diabolis hoſtibus Dei, & eorum qui Magos conſulunt, & eorum qui alijs ſuperſtitioſis obſeruationibus dediti ſunt, quibus tribuitur potentia, ſine ordinatione Dei. Quare ſi

qui effe-

qui effectus ſequuntur, Diabolus autor eſt, & fiducia nititur Diabolis: Hæc omnia prohibentur Leuit:20. Anima quæ declinauerit ad Magos & Ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam illam de medio populi ſui.

Quartus eſt Iudæorum, Philoſophorum, Hæreticorum & Mahometiſtarum, qui omnes ſibi fingunt ſuos Deos, nec uolunt agnoſcere hunc eſſe Deum, qui ſe in hoc uerbo ſuo per filium Chriſtum pateſecit, cum ſic tantum uelit agnoſci & inuocari. Ergo uiolabant primum præceptum Manichæi, qui fingebant duos Deos, bonum & malum pariter æternos. Item, Samoſatenus, qui affirmauit in Chriſto tantum eſſe humanam naturam. Sicut Mahometiſtæ impiè ſentiunt. Violarunt hoc præceptum & Ariani, qui negauerunt filium Dei eſſe de ſubſtantia Patris. Item alij qui dixerunt, Spiritum ſanctum tantum eſſe motum in hominibus creatum. *Iudæi, Philoſophi, Hæretici, Mahometiſtæ.*

Quintus gradus eſt eorum qui non inuocant Deum per Mediatorem Chriſtum, imò fingunt alios Mediatores Sanctos, aut Miſſas, aut ſatisfactiones, aut alia opera. Item, qui dicunt dubitandum eſſe de gratia Dei. *Qui non agnoſcunt nec inuocant Mediatorem.*

Sextus eſt deſertorum, qui deficiunt à uera doctrina Euangelij metu uel odio, ut Iudas, Iulianus, &c. *Deſertores.*

Septimus eſt deſperantium, ut Saul, & in hanc deſperationem ruere omnes neceſſe eſt, qui non norunt Euangelium de fide in Chriſtum. *Deſperantes.*

Octauus eſt, non diſcere Euangelium, non excitare ſe ad audiendam & cognoſcendam doctrinam Chriſti, cum Pater cœleſtis præceperit, Hūc audite. *Neglectio Euangelij.*

Nonus eſt Hypocritarum, qui etſi uera profitentur, nec ſunt polluti externis Idolis, tamē in corde ſunt ſine timore Dei, ſine fide, & magis amant uoluptates ſuas aut opes, quàm Deum, ut Nabal. Talis ſemper magna multitudo eſt in Eccleſia etiam habente puram doctrinam, ut monet parabola de ſemine. *Hypocritæ.*

Decimus eſt ſuperbia, id eſt, admiratio & fiducia propriæ potentiæ, ſapientiæ, uirtutum, ſine agnitione propriæ imbecillitatis, ſine agnitione & petitione auxilij diuini, ut Alexander maximis rebus geſtis iudicat hoc pulcerrimū regnum partum eſſe conſilijs & dimicationibus ſuis, delectatur ſua ſapientia, ſua fortitudine, incipit contemnere & premere inferiores, nec agnoſcit has tantas res geſtas eſſe Dei auxilio, qui Perſis eripiebat imperium, ut eos puniret, ſicut & poſtea Alexāder factus nequior punitur. Talis deſcribitur & Nabuchodonoſor, qui caſtigatus agnoſcit hanc arrogantiam, & ſe emendat: Sed Senaherib ſimili elatus fiducia ſui, non emendatur, ſed interficitur. Et hiſtoriæ oſtendūt plerunq; heroicos uiros tandem opprimi triſtiſsimis caſibus. Id ideò fit, quia hoc modo peccant, admirantur ſeſe & confidunt ſuis donis ſine agnitione & petitione auxilij diuini, & ſæpè mouent res periculoſas, aut etiam iniuſtas, aut priuatis affectibus, fiducia ſuæ potentiæ, ut Pompeius. Accedunt & alia uicia, luxus, deſpectio & oppreſſio aliorum, ut Alexander ſecurus helluabatur, interficiebat optimè meritos duces, ideò ſequuntur pœnæ. Hoc ipſum poëmata etiam ſignificarunt de Aiace, quem ſcribit Sophocles ideò punitum eſſe furore, quia cum pater Telamon abeunti dixiſſet, ut pugnaret quidem ſtrenuè, ſed à Deo uictoriam peteret: Reſpondit Aiax, etiam ignauos adiutore Deo poſſe uincere, ſe uerò uel ſine Deo. Ex his exemplis facilè intelligi poteſt, quare heroici uiri tandem ſæuis caſibus opprimantur, & ſcriptum eſt de hac elatione & fiducia ſui, Abominatio eſt coram Deo, quicquid eſt ſublime coram *Superbia.*

 homini-

hominibus. Etſi autem in heroicis perſonis clarius conſpici hoc malum poteſt, tamen omnes homines aliquid huius contagij habent. Multorum fiducia magis nititur opibus, amicis, induſtria, quàm Deo. Hos morbos agnoſcere diſcamus, ut emendemus, & fiducia uera nitatur Deo, ſicut Dauid clamitat, Reſpice in me, & miſerere mei, quia unicus & pauper ſum ego. Item, Pater & mater dereliquerunt me, Dominus autem ſuſcepit me.

Fiducia propriæ iuſticiæ coram Deo. Hic etiam recenſendi ſunt Hypocritæ, qui confidunt propria iuſticia coram Deo, ut Phariſæus Lucæ 18. In his concurrunt multa peccata, uidelicet quòd non agnoſcunt ſuam infirmitatem, non agnoſcunt ſe dignos eſſe pœna coram Deo, quòd uanam fiduciam habent, quòd non inuocant per Mediatorem Chriſtum: Imò quòd ſua opera loco Mediatoris Dei proponunt: His ſuprà attribui quintum gradum.

Impatientia. Vndecimus eſt Impatientia, quæ propriè aduerſatur Primo præcepto, quia uoluntas recuſat Deo obedire in pœnis. Interdum etiam iraſcitur Deo, tanquam duriori domino, aut iniquo iudici, de quo affectu ſæpè admonet nos ſcriptura, ut, Iraſcimini, nolite peccare, id eſt, repugnate dolori, & flectite animum, ut uolens obtemperet Deo in ærumnis, ſicut ſuprà dictum eſt. Collegi gradus peccatorum, quæ propriè pugnant cum Primo præcepto, qui facilè agnoſci & iudicari poſſunt. Et quia Decalogus eſt ſumma doctrinæ omnium *Pietas uel religio pertinet ad primum præceptum.* uirtutum, diſtribuamus & ipſas uirtutes in ſingula præcepta. Ad primum pertinet uirtus, quæ uocatur aliàs pietas, aliàs religio, ſed facilius intelliguntur hęc nomina, Timor Dei, Fides ſeu fiducia, Dilectio Dei. Et quidem has partes neceſſariò complectitur ea uirtus, quæ uocatur Pietas. Pertinet huc & patientia. Cæterùm nomen Pietas penè reſpondet nomini iuſticiæ uniuerſalis, ſi definiamus eam obedientiam, quæ Deo præſtatur in omnibus eius mandatis, ſicut poſtea dicemus, ad hunc finem, ut Deo obtemperetur, omnia referenda eſſe. Collocetur igitur huc & uirtus, quæ uocatur iuſticia uniuerſalis.

DE SECVNDO PRÆCEPTO.

POſtquàm in Primo præcepto dictum eſt de motibus cordis erga Deum, qui ſunt præcipuus & interior cultus, quia Deus requirit obedientiam cordis non ſimulatam, iuxta illud, Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde. *Externa profeſſio opus ſecundi præcepti.* Item: Veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu & ueritate. Deinde ſecundum præceptum concionatur de externa profeſſione: Quia Deus uult innoteſcere, uult uoce noſtra inuocari, Et ſicut per uerbum ſe patefecit, ita uult hoc uerbum uoce propagari. Ideò poſtquàm de motibus cordis dictum eſt, nunc præcipit de illa uoce, in qua ſonat nomen Dei & uerbum Dei.

Non vſurpabis nomen Dei vanè.

In Primo præcepto ponuntur affirmatiuæ & negatiuæ orationes, Ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Hæc eſt affirmatiua, cui addendæ ſunt & aliæ affirmatiuæ: Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde. Item, Dominum Deum tuum timebis. Conſtitutis affirmatiuis, etiam negatiuæ ſeu excluſiuæ addendæ ſunt: Non habebis Deos alienos. Ita in ſequentibus cum audimus negatiuas orationes, ſemper prius affirmatiuam in Primo præcepto expreſſam mente intueamur. Hic uetat Deus abuſum ſui nominis, & tamen uult hanc uocem propagari & innoteſcere, Ego ſum Deus tuus,

us, Sunt igitur ueri uſus nominis diuini, uera prædicatio, uera inuocatio, gratiarum actio, & confeſſio. Hæc quatuor genera operum præcipi hic ſciamus, & huic loco inſeramus affirmatiua teſtimonia de his operibus, ut, Ite, docete omnes Gentes. Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & celebrabis me, ſeuages mihi gratias. Corde creditur ad iuſticiam, & ore fit confeſſio ad ſalutem. Hæc dicta propriiſſimè de his generibus præcipiunt. Pertinet autem ad inuocationem iuratio: Quia iurans inuocat Deum, ut ſit teſtis uoluntatis ipſius, quòd non uelit fallere, & petit, ut Deus ſit ultor, & puniat fallentem, & ad hanc pœnam ſe obligat. Hinc intelligi poteſt, quantum uinculum ſit Iuſiurandum: Inuocas Deum, ut in te ipſum ſæuiat eius ira, ſi feſelleris. Quid poteſt ſibi homo triſtius imponere, aut quomodo ſe ad maiorem pœnam obligare poteſt? Ideò reſpondent euentus. Quia hæc obligatio eſt ſancita & confirmata iure diuino hoc loco, Non habebit Deus inſontem, quicunque uanè uſurpauerit nomen eius. Ideò etiam in hac uita horribiles pœnæ comitantur periuros.

Verus uſus nominis diuini conſiſtit in quatuor operibus.

Iuramentum pertinet ad inuocationem.

QVOMODO POSSIT FIERI HOC PRÆCEPTVM.

VT autem ſuprà diximus, non fieri opera Primi præcepti ſine agnitione Filij Dei & fide. Ita & de hoc præcepto ſentiendum eſt. Satis conſtat, non poſſe fieri inuocationem, niſi agnito Mediatore Chriſto, ſic & de gratiarum actione ſentiendum eſt. Item in miniſterio certè neceſſe eſt tradi Euangelium de Filio Dei, &c. Denique ut ſuprà dixi, oportet primum apprehendi reconciliationem per filium Dei donatam, poſtea uerò placere incoatam obedientiam; Idem de cæteris Præceptis ſentiendum eſt. Et opera cæterorum Præceptorum ita placent Deo, & fiunt cultus Dei, cum præcedunt opera Primi præcepti, Timor & Fides. Sic reliqua fiunt ſacrificia laudis, & Deo placent, præcipuè uerò opera Secundi præcepti. Sicut ſcriptum eſt præcipuè de hoc genere, Tibi ſacrificabo hoſtiam laudis, & nomen Domini inuocabo.

Obedientia nō placet ſine agnitione Chriſti & fide.

PECCATA CONTRA SECVNDVM PRÆCEPTVM.

ANtitheſis eadem eſt, quæ eſt ſuperioris præcepti, cùm uicia cordis, quæ ſuprà recenſuimus, proferuntur. Pugnant ergo cum hoc mandato ſermones Epicurei, externi cultus impij, impiæ inuocationes Dæmonum, idolorum & mortuorum, falſa doctrina, periuria, execrationes iniuſtæ, ſermones arrogantiam aut impatientiam declarantes, ut dixerat Aiax, ſe etiam ſine Deo uincere poſſe. Item, uſitatiſſimum malum, prætexere nomen Dei, religionis, Euangelij, iniuſtis cupiditatibus, ambitioni, auaritiæ, libidinibus, odijs. Papa titulo miniſterij quæſiuit potentiam, mouit iniuſta bella, inſtituit aucupia infinitæ pecuniæ, idola & alia. Iam hæc ætas etiam titulo Euangelij ſæpè priuatas cupiditates tegit. Pertinent huc & ſcandala omnia, quæ uel ſauciant infirmas mentes, & fidem languefaciunt, uel alienant uoluntates aliquorum ab Euangelio.

Peccata pugnantia cum ſecundo præcepto.

Comminationes triſtiſſimæ utrique præcepto additæ ſunt, quæ cùm de corporalibus pœnis loquuntur, etiam æternam iram ſignificat, quia Lex non annunciat remiſſionem, ſed in Euangelio clarè declaratur æterna ira aduerſus eos qui non agunt pœnitentiam: Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, &c. Quod enim hic dicitur de pœnis in tertiam & quartam generationem ſæuientibus, intelligitur de corporalibus; Et ut his prioribus præceptis additæ

Comminationes ſecundi præcepti.

 ſunt

ſunt pœnæ, ita ſciamus & ſequentibus addi, ut Deut:27. adduntur maledictiones omnibus præceptis. Nec dubitandum eſt, calamitates mundi pœnas eſſe delictorum omnis generis, iuxta dictum Pſalmi, Propter iniquitatem corripis filios hominum.

DE TERTIO PRÆCEPTO.

VT in primo docentur opera interiora mentis, uoluntatis, & cordis erga Deum, In ſecundo profeſſio externa: Ita hic in tertio traditur præceptum de ceremonijs diuinitus inſtitutis, ſed harum præcipuus finis intelligendus eſt.

Ceremoniarū finis præcipuus.

Ceremoniæ traditæ ſunt propter miniſterium docendi, & ſunt adminicula huius functionis. Ergo præceptum de Sabbato præcipuè concionatur de miniſterio docendi & adminiſtrandi ceremonias diuinitus inſtitutas: Sicut textus non dicit de ocio tantùm, ſed nominatim de ſanctificatione. Vult eo die ſancta opera fieri, id eſt, propriè dicata Deo, hoc eſt, doceri populum, & ceremonias inſtitutas diuinitus exerceri. Ad eam rem aliquis dies ſit deſtinatus.

Generale præceptum de conſeruatione miniſterij perpetuum eſt, ſed ſpecies de die ſeptimo abrogata eſt.

Hæc principalis ſententia pertinet ad omnes homines, & omnia tempora, quia eſt Lex naturæ. Cæterùm de obſeruatione ſeptimi diei conſtat, abrogatis ceremonijs Leuiticis, etiam hanc ceremoniam eſſe mutatam, ut clarè dicitur Coloſſ.2. Rectè igitur dicitur, in tertio præcepto duas eſſe partes, unam naturalem, ſeu moralem, ſeu genus, altera pars eſt Ceremonia propria populo Iſraël, ſeu ſpecies de die ſeptimo. De priore dicitur, naturale ſeu genus eſſe perpetuum, & non poſſe abrogari, uidelicet mandatum de conſeruando miniſterio publico, ſic ut aliquo die populus doceatur, & ceremoniæ diuinitus inſtitutæ exerceantur: Species uerò, quæ nominatim de ſeptimo die loquitur, abrogata eſt.

Tertio præcepto mandatur conſeruatio miniſterij & ceremoniarū.

Diſcamus ergo uerè hic præcipi conſeruationem publici miniſterij, & ceremoniarū quas Deus inſtituit, quod Deus uult conſeruare, ut maneat & propagetur Eccleſia, ut Ephe:4. dicitur: Dedit alios quidem Apoſtolos, alios Prophetas, alios Paſtores, alios Doctores, ut ædificetur corpus Chriſti, ut non fluctuemus, nec circumferamur omni uento doctrinæ, id eſt, Dedit certum uerbum per Prophetas & Apoſtolos publicè ſparſum, additis certis teſtimonijs, & inſtituit miniſteria publica, in quibus ſonet hoc uerbum, ut habeamus certā de Deo doctrinam, nec excogitemus ipſi nouas religiones ſicut Ethnici, aut nouos cultus, &c. Hoc tantū Dei donū amare, uenerari, & ſuo quiſq; loco adiuuare debet. Sicut dicit Chriſtus: Qui uos audit, me audit, qui uos ſpernit, me ſpernit, ac Prophetæ deplorantes ſolitudinem in Sabbato, queruntur abolitum eſſe miniſterium docendi.

Opera tertij præcepti.

Sunt igitur opera huius præcepti, piè fungi hoc miniſterio: audire rectè docentes, & piè uti Sacramentis, & eorum uſum adiuuare exemplo, & frequentia noſtra, obtemperare rectè docentibus, alere, honore afficere, & defendere pios doctores, adiuuare ſtudia neceſſaria Eccleſiæ. Non quæro allegoriam huius præcepti, ſed trado propriam & præcipuam ſententiam. Nec enim leue aut exiguum opus eſt conſeruatio miniſterij diuinitus inſtituti.

Peccata contra tertium præceptum.

Peccata contra hoc præceptum hæc ſunt, omittere aut abolere munus rectè docendi, falſa docere, deprauare Ceremonias, nunquàm aut rarò adeſſe publico miniſterio, in cœtu, ubi Eccleſiæ rectè docentur: Item abducere alios uel exemplo, uel alijs modis à publico miniſterio, quod non eſt contaminatum impietate, ſicut Donatiſtæ abducebant ſuos cœtus: Non obedire miniſterio ueræ doctrinæ, exercere operas ſeruiles, id eſt, impedientes miniſterium die conſtituto

ad publi-

ad publicum miniſterium: Conferre dies illos in ludos & helluationes, aut alia uicia, Contemnere, afficere contumelia pios miniſtros, Non uelle conferre ad eos alendos aut defendendos, Non tegere eorum infirmitatem, ſi tamen ſint ſani in doctrina, ſicut Cham deridebat nudũ patrem: Non iuuare ſtudia Eccleſię.

Primum præceptum omnibus includendum.

Vt autem ſuprà dictum eſt, Primum pręceptum omnibus reliquis includendum eſſe, quæ eùm ſint mandata Dei, neceſſe eſt agnoſci autorem, & obedientiam referri ad ipſum. Ideò timor Dei & fides ſunt ceu uita aliorum operum, & adeſſe omnibus operibus aliorum præceptorum debent. Quare ut fiant opera huius præcepti, neceſſe eſt accedere agnitionem Filij Dei, ut poſſimus in fide & inuocatione Dei huic præcepto obedire. Item cum hoc præceptum de miniſterio & ceremonijs concionetur, neceſſe eſt complecti Euangelium. Quia Legis miniſterium, tantùm eſt miniſterium mortis: Euangelium uerò annunciat remiſſionem peccatorum, & uitam æternam, propter Filium Dei. Item ceremoniæ diuinitus inſtitutæ, ſunt typi Chriſti. Ideò nec Iudæi poterant rectẽ facere opera huius præcepti, ſine agnitione uera Chriſti. Et apud Monachos & Sacrificulos, quia doctrina de fide, uera inuocatione, & de ueris cultibus ignota eſt, multa peccata concurrunt in ipſorum ceremonijs: Falſò putant eſſe cultus, opera traditionum humanarum. Cœnam Domini deprauant multipliciter, & has ipſas uicioſas ceremonias conferunt in quæſtum. Hęc peccata etiam cum hoc pręcepto pugnant & polluunt Sabbatum.

In ceremonijs Monachorum et ſacrificulorum multa inſunt peccata.

Appellationes uirtutum, quas continet Primum pręceptum, etiam ad duo ſequentia pertinent.

DE SECVNDA TABVLA.

Summa ſecundæ tabulæ, quæ politiæ formã proponit.

ETiamſi tantum politica uita hic inſtitueretur, tamen agnoſcere humanam rationem oporteret, optimam formam Politiæ hic proponi. Primum ſancitur imperium, præcipitur obedientia. Deinde munitur pax: Non occides, Muniuntur coniugia: Non mœchaberis, Muniuntur dominia rerum: Non furtum facies. Poſtea conſtituũtur iudicia, & ſancitur ueritas in contractibus & pactis: Non dicas falſum teſtimonium. Hi ſunt fontes legum politicarum. Sed nos ſciamus doceri quidem politicam uitam, ſed duo adiungi. Primum meminerimus Deum autorem eſſe & harum legum, & uitæ politicæ. Ideò ſciamus propter Deum obedientiam præſtandam eſſe, & includamus omnibus Primum præceptum, ut obedientiam in cæteris etiam regant timor Dei & fides. Secundò ſciamus præcipi non tantùm externa opera, ſed interiorem obedientiam: Sic debebat eſſe ordinata natura hominis, ne haberet inclinationes, affectus, aut opera contra hunc ordinem, in quo condita eſt, & qui in Lege declaratur, ac præcipitur.

Obedientia erga ſecundam tabulam non externa tantùm, ſed etiam interna ſit.

Apparet autem contumacia & confuſio ordinis in natura hominum, maximè in hac politica uita. Qualis eſt contumacia in gubernatione? quàm multæ iniuſtæ cædes, iniuſta bella, quantum odiorum & inuidentiæ? Deinde uagæ libidines, inordinatę flammæ & furores amentium infiniti ſunt. Poſtea furta manifeſta ſunt innumerabilia, in impoſturis negociationum, in uſuris & alijs. Item quis non laborat auaricia? quis ſuo contentus eſt, & ſuas res rectẽ & piẽ collocat? Poſtremò omnes deplorant Sophiſticam & mendacia pactorum, contractuum & iudiciorum. In his exemplis manifeſtẽ cernimus confuſionem ordinis inſtituti à Deo. Ideò diſcamus in Lege Dei non tantùm de externis fa-

Confuſio ordinis in natura pugnans cum ſecũda tabula.

ctis dici, ſed accuſari coram contumaciam naturæ humanæ, ſeu confuſionem ordinis interiorem & exteriorem: Quare in fine addita ſunt præcepta de concupiſcentia, quæ clarè loquuntur de interiore contumacia.

Nunc igitur percurremus reliqua Præcepta, quæ cùm ſint politica, primùm ſcias Deum præcipere, ut in hac politica ſocietate uiuamus, in qua uult innoteſcere, uult nos exercere fidem & inuocationem in communibus periculis & laboribus, uult exerceri dilectionem erga homines, & ſingulos ſubiectos eſſe communi ſeruituti propter ipſum, uult ibi lucere confeſſionem noſtram, ut alij doceantur & inuitentur ad agnitionem & timorem Dei, Sicut ſcriptum eſt: Luceat lux ueſtra coram hominibus. Non uult Samuelem aut Dauidem latere in ſolitudine & ſpecu aliquo, & tantùm arcanis ceremonijs uacare, ſed uult eos in medijs fluctibus & procellis gubernationis uerſari, & ibi circumferre doctrinam diuinitus traditam. Vult eos in his periculis exercere fidem, docere alios, uult conſpici teſtimonia doctrinæ, quæ Deus per ipſos exhibet, uult ſubiectos communi ſeruituti, propter obedientiam Deo debitam. Ita Lex facit exæquationem omnium, officia imperans, in quibus ſinguli ſingulis ſeruiunt, cùm officia ſua faciunt, ut omnes ſimus unius corporis membra, mutua dilectione, mutuis officijs coniuncti, ut Deo obediamus. Diſcamus igitur præcipi hic, ut communia onera totius uitæ & cõmunem ſeruitutem feramus, conferamus operas, ac meminerimus nos à Deo ad hanc politicam ſocietatem conditos eſſe. Non enim dicit prima Lex, Quære ſolitudinem, tuas uoluptates, facito tibi ocium, ſed inquit: Honora patrem & matrem, ſancit imperia & obedientiam. Diſcamus igitur & opera ſecundæ Tabulæ uerè eſſe cultus Dei, ut ſuprà deſcripſi cultus, ſcilicet cum gubernantur à timore Dei & fide. Quare toties in Prophetis, cùm fit collatio cultuum, anteferuntur politica officia ceremonijs, Eſaiæ 1. Iudicate pupillo, &c. Et 58. Frange eſurienti panem tuum, Oſeæ 6. Zachariæ 7. Iudicium uerum iudicate. Et maximè hæc officia Chriſtus ornat, cùm mandatum de dilectione proximi ait eſſe ſimile primo, hoc eſt, Deum obedientiam in utroque genere ſimul poſtulare, & utriuſque generis officia cultus Dei eſſe.

Quando opera ſecundæ Tabulæ ſiunt cultus Dei.

DE QVARTO PRÆCEPTO.

ORditur autem Quartum præceptum à primo gradu imperij, ſcilicet à parentibus, qui debent eſſe regula aliorum gubernatorum, de quibus alibi dicitur, ut Rom: 13. Et præcipitur ſummus gradus obedientiæ, ſcilicet honos, qui tria complectitur, Primùm agnitionem Dei, quem ſtatuas eſſe autorem humanæ conſociationis tùm in coniugio, tùm in politia. In his ordinationibus conſpicitur ſapientia Dei, bonitas erga nos, iuſticia, ira aduerſus ſceleratos, defenſio innocentię, Eſt igitur Honos agnoſcere, hanc ſocietatem eſſe opus diuinum, teſtimonium prouidentiæ, ſalutare humano generi, bonum & honeſtum, & amare hunc ordinem propter Deum & propter utilitatem, & pijs precibus à Deo petere, ut ipſe conſeruet.

Honos tria complectitur.

Secundò complectitur obedientiam externam, ut communibus officijs tueamur politias, non dilaceremus.

Tertiò ἐπιείκειαν, qua in tanta infirmitate humana quædam errata condonemus imperijs, & ea noſtra æquitate, moderatione & diligentia ſanemus & ſarciamus, ſic tamen, ne contra mandata Dei faciamus.

Diſcer-

In politijs res & opera Dei diſcernantur à perſonis et Diaboli operib.

Diſcerni autem res à perſonis debent. Hic triplex honos, quem dixi, ſemper debetur imperijs, hoc eſt, ipſi ſocietati coniugali et politicæ, deuinctæ honeſtis legibus, quas Deus mentibus hominum indidit, & alijs iuſtis legibus. Sic Patres, Prophetæ, Chriſtus & Apoſtoli ſemper agnouerunt coniugium & politicum ordinem eſſe opera & beneficia Dei, ſicut uices motuum & temporum & multos miros euentus conſiderauerunt in politijs, unde ratiocinati ſunt, Deo curæ eſſe genus humanum. Interim tamen has ipſas res à perſonis & à diaboli operibus diſcernebant, qui quò maiora ſunt Dei opera, eò furioſius ca deformare, concutere & euertere conatur. Amabat igitur Paulus politiam, hoc eſt, Leges imperij Romani, & his obtemperabat: Sed Caligulam & Neronem non amabat, imò execrabatur tanquam organa diaboli, maledicta à Deo, quorum ſceleribus contaminari totam rerum naturam uidebat. Hæc diſtinctio de rebus & perſonis obſeruanda eſt, ut opera Dei ab operibus diaboli diſcernantur. Ac magis amabit & reuerebitur ipſas politias & leges, qui poterit res & perſonas diſcernere, & intuens in tantam confuſionem imperiorum, quæ oritur à diabolo & eius organis, maiori cum dolore ſpectabit diaboli potentiam, qui in ſummo loco gubernationis maxima petulantia & atrocitate declarat odium aduerſus Deum, & contemtum generis humani, & ſæuitiam ſuam. Quid enim monſtroſius, turpius & abominabilius cogitari poteſt Tyrannis omnium temporum, & quàm pauci omnibus ætatibus fuerunt, & ſunt uel mediocres principes? Hæc tanta mala intelligenda & deploranda ſunt, & petendum à Deo, ut ipſe emendet & ſeruet politias. Nec prætextu operis diuini excuſanda aut tuenda ſunt uicia, nec propter loci dignitatem tolerandæ ſunt manifeſtæ & atroces iniuriæ, impietates, & flagitioſæ libidines Tyrannorum ſine fine graſſantium, ſed reliqua politia, cui Deus gladium dedit, rectè facit, cum Caligulas & Nerones, & ſimilia portenta remouet à gubernatione. Sicut honeſtiſſimè Traianus ad magiſtrum equitum dixit, tradens ei gladium: Hoc gladio pro me utaris, ſi iuſta imperabo: Sin uerò iniuſta, contra me utaris. Sed ſi gubernatores ſunt fideles, hoc eſt, mediocriter ſtudent officium facere, & plerunq; iuſta agunt, & lapſi reſipiſcunt, tolerandi ſunt, & eorum errata uel tegenda uel ſananda ſunt. Tales fuerunt Dauid, Salomon, Ioſaphat, qui cùm fuerint excellentiſsimi Principes, habent tamen ſuos lapſus, qui deſcribuntur, ut admoneamur difficilimam & periculoſiſſimam rem eſſe gubernationem. Nam diabolus cùm ſit homicida, molitur diſſipationes politiarum, & uel gubernatores euertit, uel habet ſua organa in populo, ſicut Saulem funditus perdidit, qui tamen initiò res magnas & utiles geſſerat, Dauidi laqueos iniecit, ex quibus uix eluctatus eſt: Deinde incendit filium Abſalonem, cuius ſcelus ingentem ruinam traxit. Turbat igitur diabolus politias, & natura hominum per ſeſe infirma eſt in gubernatoribus & in populo: Ac utriq; licentiam naturaliter amant, & oderunt Legum & diſciplinæ uincula, In tantis diaboli inſidijs & tam multiplici infirmitate hominum retinere mediocrem ſtatum, magnum & ſingulare Dei opus eſt, ſicut clarè dicit Salomon: Vt oculus uideat, & auris audiat, Deus facit utrunq;, id eſt, ut gubernator habet felix conſilium, & reſpondeat obedientia ſubditorum ſuo loco, Dei opera ſunt, hæc impertit per fideles gubernatores, quorum alij alijs præſtant. Nulla humana ſapientia, uigilantia aut uirtus par eſt tantis rebus. Ideò Paulus inquit 2. Cor: 3. Sufficientia noſtra ex Deo eſt. Item, Non ſumus idonei ex nobis, ne cogitare quidem: Sed in ipſis

In gubernatoribus fidelitas requiritur.

Et ſalutaria conſilia & ſucceſſus ſunt à Deo.

ipſis perſonis fidelitatem, id eſt, ſtudium recta faciendi requirit, 1. Corinth. 4. Cæterum hoc requiritur in miniſtris, ut fideles ſint. Cum igitur mediocris ſtatus eſt politiarum, agnoſcamus eum eſſe beneficium Dei, quod per aliquos fideles miniſtros impertit, & Deo autori politiarum obediamus.

Deinde & ipſis gubernatoribus pro ſua fidelitate & ingentibus laboribus, qui comitantur omnem gubernationem, tribuamus honorem, hoc eſt, agnoſcamus eos adiuuari diuinitus, eſſe organa, per quæ Deus nobis bona ſuppeditat, amemus eos, ac nos eis ſubijciamus, & debere fateamur pro ipſorum fidulitate gratiam, & aliquos lapſus ipſis condonemus, ſic tamen, ne contra mandata Dei faciamus. Hæc æquitas magna uirtus eſt, & difficilis. Breuiter annotaui, quas res complectatur uocabulum Honoris, quod diligenter expendendum eſt, & dixi de diſcrimine rei & perſonarum.

Officia ſuperiorum erga inferiores.

Continet autem hoc præceptum mutua opera ſuperiorum & inferiorum: Officia ſuperiorum ſignificata ſunt in uocabulis patris & matris. Item in integro Decalogo, qui uniuerſaliter eſt forma regiminis, & cōplectitur omnes uirtutes & omnia officia boni patris & boni gubernatoris, ſicut uera illa uox eſt, quemadmodum Xenophon inquit: Bonus Princeps nihil à bono patre differt. Prima ſit igitur cura gubernatoris de prima Tabula, id eſt, curet rectè doceri Eccleſias. Pater curet doceri liberos ſuos de Deo, deinde ſit iuſtus & fortis in defenſione, ſit caſtus, ſit beneficus in iuuandis bonis, habeat Zelum & acre odium turpitudinis, ſit uerax in dictis & factis, ſit candidus, non ſuſpicax, &c. Sit diligens in facultatibus rectè collocandis, ne deſint ſumtus rebus neceſſarijs. Deniq; ut dixi, totus Decalogus eſt forma gubernationis, et ſi gubernator habebit affectum paternum, erit in eo ſtudium harum uirtutum.

Officia inferiorum erga ſuperiores.

Viciſſim inferior tribuat honorem ſuperiori, id eſt, agnoſcat Dei opera eſſe politias, obtemperet propter Deum, & condonet quædam errata. Pertinent huc uirtutes, iuſticia uniuerſalis, quæ eſt obedientia legitima erga magiſtratus. Item, Cura uocationis. Item, ἐπιείκεια in diſſimulandis, aut ſanandis ſuperiorum erratis, ne pax publica turbetur. Sed oppoſita uicia ſeu peccata facilius conſpiciuntur, Vt contumacia aduerſus ſuperiores, quæ uocatur inobedientia & eſt uniuerſalis iniuſticia, item ſeditio, negligentia obeundæ uocationis, πολυπραγμοσύνη, id eſt, ingerere ſe alienæ uocationi. Hoc uicio & ſuperiores & inferiores ſæpè peccant. Ideò & Petrus prohibet eſſe ἀλλοτριοεπισκόπους, ingerentes ſe alienæ gubernationi.

In imperijs res etiam ſunt diſcernendæ.

Præterea ut ſuprà dixi, in imperijs diſcernendas eſſe res & perſonas, Ita rerum etiam diſcrimen obſeruandum eſt. In Monarchijs cæteris gubernatio præcipuè ſpectabat ad ciuilis & honeſtæ ſocietatis defenſionem, etiamſi erat ignota religio. Sed in regno Antichriſti leges perpetuæ & præcipuæ regni ſunt, de nouo cultu contumelioſo in Chriſtum, & damnato diuinitus, & finis principalis eius regni eſt, deleri nomen Chriſti, & hoc ipſo prætextu conditum eſt regnum, quaſi gloriæ Dei interſit extirpari nomen & doctrinam Chriſti. Tale eſt regnum Mahometi: Lex ipſa Mahometi eſt manifeſta contumelia aduerſus Chriſtum: Deinde eſt mandatum de latrocinio, quia iubet interfici eos, qui credunt Chriſtum eſſe filium Dei, precipit item propagari ſuos errores gladio. Hęc prędicta ſunt apud Danielem capite 7. de paruulo cornu: ſermones contra excelſum loquetur, & ſanctos altiſſimi conteret. Tertiò conceditur lege multiplex turpitudo libidinum, & re ipſa nulla ſunt Mahometi-

Diſcrimen regni Mahometis & cæterorum regnorū.

ſtarum

ſtarum connubia, quia concedunt duci, dimitti, & dimiſſas recipi priuatis arbitrijs, ſine ullis cauſis, concedunt & lege flagitioſas libidines, propter quas Deus euertit Sodomam & alias multas ciuitates: Ergo in eo regno nec lex eſt â Deo, ſed eſt Diabolicus furor, quem graſſari Deus extremo tempore ſinit, ut puniat mundum. Sicut creſcentibus peccatis inde uſq; ab initio creuit ſeruitus, & imperiorum aſperitas & confuſio. Quare differentia inter reliquas Monarchias & regnum Mahometi obſeruanda eſt. Daniel poterat eſſe magiſtratus in regno Babylonico. Iudæi poterant militare ſub Alexandro. Chriſtiani poterant militare ſub Romanis principibus, ut ſub M. Antonio fide militum Chriſtianorum magna uictoria parta eſt in Pannonijs: Quia finis militiæ erat honeſtum regimen politicum: Sed non licet militare cum Turcis, quorum finis eſt non regimen politicum, ſed confirmatio et propagatio legis, quam profitentur. Seruitutem pati Chriſtianis licet, unà militare cum Turcis non licet: Quia clarè inquit textus, Sanctos Dei conteret.

Chriſtiano cũ Turcis militare non licet.

QVINTVM PRÆCEPTVM.

Non occides.

PRohibet non ſolùm externas corporum iniurias, & priuatam uindictam externam, ſed etiam in animis maleuolentiam, odia, inuidentiam, priuatam cupiditatem uindictæ. Sicut Chriſtus clarè enarrat hoc præceptum Matth. 5. Econtrà uerò poſtulat erga omnes homines beneuolentiam, miſericordiam, zelum, candorem oppoſitum maleuolentiæ, manſuetudinem, patientiam, ęquitatem, quæ remittit aliquid de ſummo iure, propter probabiles cauſas, uidelicet, ut ſanabiles reuocentur in uiam. Item: ne ex priuatis diſcordijs oriantur publica diſſidia. Quia de priuatis offenſionibus ſcimus ſeuerè pręceptum eſſe: Remittite & remittetur uobis. Item: Vindicta non eſt res priuati impetus, ſed Deus eam ſibi relinqui poſtulat, & metas circumſcripſit. Ideò inquit, Mihì uindictam: Conſtat autem, quantos motus ſæpè excitet priuata cupiditas uindictæ. Quare & diſcamus quid de uindicta præceperit Deus, & mandato diuino obtemperemus.

Prohibitio quinti præcepti qualis ſit.

Iam hic addendum eſt, Magiſtratum politicum habere Mandatum diuinum de legitima uindicta. Ac pertinet officium magiſtratus ad hanc ipſam uocem: Mihi uindictam, ego retribuam, ego puniam, uel mea manu, uel permiſſione, uel legitimo officio Magiſtratus. Quia Deus imperia & politias conſtituit, retinet & mutat, ſicut ait Daniel cap. 2. Deus transfert regna, & conſtituit. Sunt igitur diuina uindicta legitimæ pœnę, quib. Magiſtratus afficit latrones, adulteros, periuros, graſſatores iudicijs condemnatos. Ad magiſtratus officium & legitima bella pertinent, ut cùm Conſtantinus repreſſit armis ſæuitiam Licinij. Sed ut ſummus gradus eſt poteſtatis politicæ bellũ, ita in maximo abuſu eſt, ac rariſſima ſunt iuſta ac legitima bella. Sed diabolus cùm ſit homicida, & inimicus politico ordini & diſciplinę, ſępè leuiſſimis occaſionibus excitat ingentia bella, incenſis animis utrinq; iniuſta cupiditate. Hæc latrocinia tolerat Deus, ut puniantur utriuſq; partis ſcelera. Sicut bellum Peloponeſiacum, quod fuit exitioſum toti Græciæ, ex leuiſſimis cauſis ortum eſt, Cæſo quodam luco, qui ritibus Ethnicis habebatur pro conſecrato, & quòd Pericles incanduerat conuicijs offenſus, quæ erant dicta in Aſpaſiam. Nec ſummum ius, præſertim in cauſa leui, ſatis iuſta cauſa eſt inferendi belli, ſicut dicitur: Sępè ſummum ius, ſumma

Vindicta magiſtratuum legitima eſt.

Bella legitima pertinere ad officium Magiſtratus.

ſumma eſt iniuria. Sed accedat æquitas, quę etiamſi qua incidit offenſio, tamen potius ſanare eam curet, quàm propter paucorum errata ſæuiat in innocentes, noceat in infinitum Eccleſijs & Reipub: & ſciant gubernatores, bella debere eſſe uindictam diuinam, non debere ſeruire humanæ cupiditati aut temerariæ iracundiæ. Sicut ait Abigail ad Dauid. Quia prędia Domini prælaris, non inueniatur in te malum.

DE SEXTO PRÆCEPTO.

Non mœchaberis.

Probibitio ſexti præcepti qualis ſit.

INgens eſt confuſio publica ordinis diuinitus inſtituti in hoc præcepto, quam prohiberi omnes intelligunt. Addit autem Chriſtus enarrationem Matth. 5. quæ oſtendit non tantùm externa delicta prohiberi, ſed etiam prauam inclinationem, & uagos ac errantes motus contra hoc præceptum. Vt autem ſuprà dictum eſt, prohibitionibus includi quaſdã affirmationes: Ita & hic obſerues ſanciri & confirmari legitimum coniugium: Quia hac lege munitur, quæ & conſuetudinem coniugalem approbat, & econtrà damnat omnem concubitum extra legitimum coniugium, ac minatur pœnas in hac uita, & æternos cruciatus poſt hanc uitam. Sicut in Epiſtola ad Hebræos dicitur: Scortatores & adulteros iudicabit Deus. Item, Epheſ. 5. Omnis ſcortator aut contaminatus non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei: propter hæc enim uenit ira Dei ſuper inobedientes. Dixi autem muniri coniugium his legibus, quia etiam cùm mundus non punit adulteria, aut alias libidines, tamen Deus punit, nec ſinit irritas eſſe ſuas comminationes. Sicut exempla omnium ætatum oſtendunt, etiam non ſcripta: Quędam uerò Deus ſcribi uoluit, ut de regula nos admoneant, Deum uerè iraſci omnibus pollutis, & uel duriter caſtigare reſipiſcentes, ut Dauid caſtigatus eſt, uel prorſus delere non reſipiſcentes, ut deleta ſunt Sodoma. Nec tantùm urbes illæ quinqꝫ propter hanc cauſam deletę ſunt, multis alijs exitio fuerunt libidines omnis generis, ut omnibus Gręcis ciuitatibus, Thebis, Athenis, Spartæ. Nec tantùm Troia propter adulterium punita eſt, ſed plurimi reges tragicis caſibus interierunt propter libidines, ut Aegyſthus, Clytemneſtra, Macedonici reges ferè omnes, Archelaus, Philippus, Alexander, Demetrius, Ptolemæi, Cæſares plurimi. Sæpè etiam ingentibus bellis, regna mutata ſunt propter hanc cauſam, ut, ferè tota tribus Beniamin deleta eſt propter ſtupratam uxorem Leuitæ. Hæc exempla intueamur, & ad comminationes diuinas conferamus, noſqꝫ excitemus ad obedientiam in hoc præcepto, ac repugnemus illicitis flammis. Virtutes hic requiruntur, pudicicia, ſeu caſtitas, ſeu continentia, uerecundia, temperantia, ſobrietas. Nam ſine temperantia tueri pudiciciam nemo poteſt.

Comminationes & pœnæ libidinum.

Virtutes ſexti præcepti.

DE SEPTIMO PRÆCEPTO.

Non furtum facies.

Septimum ſancit diſtinctionem dominiorum.

ET hic primum affirmatiua requirenda eſt: Sancitur enim dominiorum diſtinctio, quam hæc ipſa uox præcepti teſtatur ordinationem Dei eſſe. Quia enim prohibet furta, uult ſingulos tenere res ſuas. Hoc teſtimonio refutentur deliria fanaticorum hominum, qui magno & pernicioſo errore contendunt in Euange-

Euangelio tolli rerum proprietatem. Deinde & prohibitio obſeruanda eſt, ne aliena appetamus. Et quia contractus diuinitus inſtituti ſunt, ut homines inter ſe mutuis officiis declarent obedientiam ſuam erga Deum, piè & ſanctè exercendi ſunt. Nam & iniuſticiam in contractibus punit Deus, non ſolùm pœnis magiſtratuum, ſed etiam aliis cladibus, ut inquit Eſaias, Væ prædanti, quia uiciſſim ſpoliaberis. Deut. 25. Pondus iuſtum habeas, ut longo tempore uiuas. Et experientia comprobat uſitatam regulam, Malè parta, malè dilabuntur. Continet hæc lex multas uirtutes pugnantes cum auaricia, ignauia, prodigalitate, ſcilicet iuſticiam in contractibus, liberalitatem, ſedulitatem, parſimoniam. Quia ignaui & prodigi omnes ſunt fures, niſi enim ex alieno rapiant, non poſſunt ſuum ocium & ſumtus tolerare.

Prohibitio in Septimo præcepto qualis ſit.

Virtutes ſeptimi præcepti.

DE OCTAVO PRÆCEPTO.

Non dicas falſum teſtimonium.

HAec Lex munit iudicia & pacta, & continet uirtutem omnium pulcerrimam, Veritatem cuius utilitas latiſſimè patet in doctrinis, iudiciis, in pactis, in conuerſatione. Violant enim hoc præceptum omnes corruptelæ doctrinarum, quæ fiunt fraude, aut petulantia ingeniorum, omnes calumniæ forenſes, omnes eluſiones fucoſæ negociorum ſeu ſophiſmata, omnes qui hypocriſi ſua inſidiantur aliis, & non ingenuè oſtendunt, quod ſentiant, & qualis ſit natura. Hæc quàm latè pateant in uita, diligenter conſiderandum eſt, ut uerè & acriter odiſſe ſophiſticam diſcamus.

Quæ poſtulet, quæ prohibeat octauum præceptum.

DE NONO ET DECIMO PRÆCEPTO.

NOnum & Decimum addunt declarationem, ut ſciamus Lege Dei non ſolum de externis operibus præcipi, ſed accuſari & damnari etiam uicium hærens in hac deprauata hominum natura, quod uocant Concupiſcentiam. Non enim tantùm damnat hic uicioſos affectus, ad quos accedit conſenſus, ut uocant, ſed etiam ipſam prauam inclinationem, quę eſt perpetua quædam auerſio à Deo, & contumacia repugnans Legi Dei, & gignit infinitam confuſionem appetitionum, etiamſi non ſemper accedit conſenſus. De hoc perpetuo malo inquit Paulus: Senſus carnis inimicicia eſt aduerſus Deum, Legi enim Dei nec ſubiicitur, nec ſubiici poteſt. Nec leue malum intelligatur inimicicia aduerſus Deum, multas enim peſtes complectitur, dubitationes de Deo, auerſionem à Deo, fremitum aduerſus Deum cum punimur. Deinde uagos & errantes motus infinitos contra Legem Dei, ſcilicet, confidentiam propriæ ſapientiæ aut uirium, contemtum aliorum, inuidentiam, ambitionem, auaritiam, flammas libidinum, cupiditatem uindictæ. Hæc omnia Paulus complectitur uerbo Inimiciciæ, in quo etiam reatus intelligendus eſt. Hæc repugnant Deo, & Deus uiciſſim iraſcitur his uiciis, etſi propter Filium ignoſcit credentibus. Quod autem Paulus uocat inimiciciam aduerſus Deum, id alibi concupiſcentiam nominauit, quæ ſignificat prauam inclinationem & deprauationem omnium appetitionum. Hinc perſpicuum eſt, nullum hominem in hac corruptione natum, Legi Dei ſatisfacere: Quia in hac mortali natura manet concupiſcentia uicioſa, quam eſſe peccatum teſtatur Paulus Rom: 7. Et poſtea uocat inimiciciam aduerſus Deum, et addit, non poſſe eam Legi Dei ſubiici, quare hic in Decalogo

In nono & decimo præcepto declaratio eſt priorum de damnata concupiſcentia.

damnatur. Hæc moneri neceſſe eſt, ut conſpici magnitudo gratiæ, & intelligi doctrina de iuſticia fidei poſſit.

Pœnæ & præmia ſunt ſingulorum præceptorum.

Cæterùm & hoc obſeruandum eſt, Etſi non in ſingulis præceptis fit mentio præmiorum aut pœnarum: Tamen ſciendum eſt, & promiſſiones & comminationes ad ſingula præcepta pertinere, & alibi ſæpè repetitas eſſe. Summa promiſſionum in his uerbis eſt: Qui fecerit hæc, uiuet in eis. Minarum ſumma eſt: Maledictus, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſunt ſcripta in Lege. Sed ſciendum eſt omnes promiſſiones legis conditionales eſſe, id eſt, requirere conditionem, ne quid contra Legem fiat. Cùm autem Lex ſemper accuſet nos, hæ promiſſiones fierent irritæ, niſi ex Euangelio diſceremus, quomodo reputemur iuſti, & quomodo placeat incoata obedientia iuxta legem. Fiunt igitur iuſtis fide propter Chriſtum & Legis promiſſiones ratæ, quia Deus recipit obedientiam, Ideò & præmia tribuit corporalia & ſpiritualia, iuxta illud: Date & dabitur uobis. Item Pſal: 32. Vt eruat à morte animas eorum, et alat eos in fame. Verùm infrà copioſius dicendum erit, de diſcrimine Legis & Euangelij & promiſſionum Legalium, & eius promiſſionis, quæ eſt Euangelij propria. Illud etiam memineris, quia ordo politicus uerè eſt opus Dei, ſicut ordo motuũ

Ordo politicus uerè eſt opus Dei.

cœleſtium, Ideò Deus in politica iuſticia regulariter præſtat promiſſiones & minas. Externa & atrocia ſcelera comitantur manifeſtæ pœnæ, etiamſi ceſſent magiſtratus. Homicidæ quanquam effugerunt manus magiſtratuum, tamen mirabiliter ad ſupplicia retrahuntur. Periuros, adulteros, & pollutos inceſtis libidinibus, etiamſi magiſtratus non punit, tamen opprimi uarijs cladibus teſtantur hiſtoriæ, & quotidiana uita. Sed Lex teſtis eſt, hæc diuinitus fieri, iuxta illud, Non habebit inſontem &c. Item, Fornicatores & adulteros iudicabit Deus, etc. Econtrà iuſtos gubernatores adiuuat Deus, ut conſtitutio regnorum & exitus bellorum regulariter oſtendunt. Ideò addita eſt promiſſio corporalis Quarto præcepto, quod conſtituit politias, Si uis longæuus eſſe ſuper terrã, &c.

DE LEGE NATVRÆ.

VT lumen oculis diuinitus inditum eſt: Ita ſunt quædam noticiæ mentibus humanis inditæ, quibus agnoſcunt & iudicant pleraq;. Philoſophi hoc lumen uocant noticiam principiorum, uocant κοινὰς ἐννοίας & προλήψεις. Ac uulgaris

Principia nobiſcum nata duplicia ſunt.

diuiſio nota eſt, alia eſſe principia ſpeculabilia, ut noticias numerorum, ordinis ſyllogiſmi, principia Geometrica, Phyſica. Hæc omnes fatentur eſſe certiſſima, fontes maximarum utilitatum in uita: Qualis enim eſſet uita ſine numeris, ſine ordine? Alia ſunt principia practica, ut totum diſcrimen naturale honeſtorum

Cur principia practica ſint obſcuriora ſpeculabilibus.

& turpium. Item, Deo eſt obediendum. Ac debebãt quidem hæc practica principia, tàm illuſtria nobis eſſe & firma, quàm ſunt noticiæ numerorum: tamen quia propter labem originis acceſſit quædam caligo, & cor habet contrarios impetus diſcrimini honeſtorum & turpium, ideò homines non tam conſtanter aſſentiuntur his noticijs, Deo obediendum eſt, Adulterium eſt uitandum, Honeſta pacta ſunt ſeruanda, ſicut huic noticiæ, Bis 4. ſunt 8. Manet noticia legum, ſed àſſenſus eſt infirmus, propter contumaciam cordis. Noticia teſtimonium eſt nos à Deo ortos eſſe, ac Deo obedientiam debere, & accuſat inobedientiam. Dubitatio uerò & contumacia illuſtre ſignum eſt, naturam hominis non eſſe integram. Sicut idem ſignificant mors & calamitates infinitæ humani generis, multa prodigioſa uicia. Hæc Paulus Rom: 1. his uerbis expoſuit. Veritatem

ritatem in iniuſticia detinent, id eſt, etſi impreſſa eſt hominibus uera noticia, quòd ſit Deus una quædam æterna mens, conditrix & conſeruatrix rerum, ſapiens, bona, iuſta, &c. & quòd huic Deo obediendum ſit, iuxta diſcrimen honeſtorum & turpium, tamen hæ ueræ noticiæ detinentur in iniuſticia, id eſt, captiuæ tenentur, non regnant, ſed regnat iniuſticia pugnans cum his noticijs, ſcilicet auerſio uoluntatis à Deo, contemtus Dei, fiducia propriarum uirium, deniq; uarij impetus pugnantes cum lumine diuinitus inſito mentibus. Ideò et aſſenſus infirmior eſt, ac,

Fertur equis auriga, neq; audit currus habenas.

Ideò Philoſophi cùm uiderent infirmam aſſenſionem eſſe, et rapi homines magno impetu ad diuerſas uoluptates, quæſiuerunt, utrum iuſta aut iniuſta natura uel opinione diſcernantur. Qua de re dubitare, turpe & flagitioſum eſt, perinde ac ſi quis quęrat an natura, uel caſu bis quatuor ſint octo. Lumen diuinum in mentibus non extinguendum eſt, ſed potius excitandum, & confirmandus animus, ut agnoſcat principia practica, eaq; amplectatur, & ſtatuat reuera tàm certa & firma eſſe, quàm ſunt ſpeculabilia, imò pariter eſſe decreta immutabilia Dei. Sicut & Paulus cõcionatur Rom: 1. inquiens, Deus ipſis oſtendit. Item Rom: 2. Opus Legis ſcriptum eſt in mentibus eorum. Vocat item has noticias ius diuinum, Rom: 1. Qui cùm ius Dei norint. Eſt ergo uera definitio Legis naturæ, Legem naturæ, eſſe noticiam Legis diuinæ naturæ hominis inſitam. Ideò enim dicitur homo ad imaginem Dei conditus eſſe, quia in eo lucebat imago, hoc eſt, noticia Dei, & ſimilitudo quædam mentis diuinæ, id eſt, diſcrimen honeſtorum & turpium, & cum his noticijs congruebant uires hominis. Voluntas erat conuerſa ad Deum ante lapſum, ardebant & in mente ueræ noticiæ, & in uoluntate amor erga Deum, & aſſentiebantur corda ſine ulla dubitatione ueris noticijs: Ac ſtatuebant nos conditos eſſe ad agnoſcendum & celebrandum Deum, & ad obediendum huic Domino, qui nos condidit, alit, impreſſit imaginem ſui, qui iuſta poſtulat & approbat. Econtrà uerò damnat & punit iniuſta. Quanquam autem in hac naturæ corruptione deformata imagine Dei, non ita fulgent noticiæ, manent tamen, ſed cor repugnat, & incurrunt dubitationes, propter quædam quæ pugnare uidentur cum illis noticijs. Quia enim pœnæ differuntur, et bonis malè eſt, & malis benè, ambigit ratio de Prouidentia, hoc eſt, de ipſa prima Lege, An Deus benefaciat bonis, & puniat malos. Item, Omnes naturaliter dubitant ſe audiri in inuocatione. Nec tamen extincta eſt penitus noticia naturalis de Deo. Ideò prima Lex naturæ reipſa eſt agnoſcere, quòd unus ſit Deus, mens æterna, ſapiens, iuſta, bona, conditrix rerum, benefaciens iuſtis, & puniens iniuſtos, à qua ortum eſt in nobis diſcrimen honeſtorum & turpium, & quòd ei iuxta hoc diſcrimen obediendum ſit, quódq; hic Deus ſit inuocandus, & expectanda ab eo bona. Hanc Legem naturæ Paulus & citat, & ſic enarrat Rom: 1. Et congruere eam cum Primo præcepto manifeſtum eſt. Iam huc referantur ueræ diſputationes Xenophontis, Ciceronis, & ſimilium, qui ſecuti naturale iudicium, hanc Legem contra Atheos ſæpè inculcant & defendunt.

Definitio legis naturæ.

Prima lex naturæ agnitio Dei, ſicut ſe in lege patefecit.

Ad Secundum præceptum pertinent leges & dicta de iureiurando, et de pœnis periurij: Item de pœnis eorum, qui ſunt maledici aduerſus Deũ. Nam et ratio iudicat pœnas ſequi, & experientia omniũ temporum quædam exempla oſtẽdit. Huc innumerabilia dicta pertinẽt, de pœnis periurij, ut apud Tibullũ:

Leges naturæ pertinentes ad ſecundum præceptum.

Ah miſer, & ſi quis primò periuria celat,
Sera tamen tacitis pœna venit pedibus.

Leges naturæ congruentes cũ tertio præcepto.

Ad Tertium præceptum pertinent, ſi qua leguntur probabilia dicta de honeſtis ceremonijs,ut apud Athenienſes iurabant ciues. Pugnabo pro ſacris & ſolus,& alijs iuuantibus, quod fortaſſis ſumtum eſt à patribus, qui de ceremonijs diuinitus traditis, hoc Iuſiurandum intellexerunt. Poſteritas deinde impia audacia finxit nouas ceremonias,et nouas opiniones,ut fit,quando amittunt homines regulam cœleſtem,quæ prohibet inſtitui nouos cultus humana autoritate. Ad tales impias ceremonias nõ accõmodandum eſt uetus dictum.

Leges naturæ quæ ad primã tabulam conueniunt, obſcuriores ſunt cæteris.

Hactenus recenſui leges naturæ conuenientes cum prima Tabula, quæ ſunt obſcuriores quàm ſequentes, quæ de ciuili ſocietate loquuntur. Intelligit ratio naturaliter, diſcrimen eſſe inter hominum & pecudum uitam, intelligit iuſticiam,caſtitatem, ueritatem, temperantiam, modeſtiam, beneficentiam, & alias uirtutes. Intelligit item genus hominum ad ſocietatem legitimam conditum eſſe, & intelligit uirtutes propter Deum colendas eſſe, etiamſi non moueremur utilitate. Quanquam Deus euidentes utilitates etiam addidit in hac ſocietate.

Quarti præcepti leges.

Primùm igitur agnoſcit ratio in hac ſocietate, ordine & gubernatione opus eſſe,& primus fons gubernationis eſt parentum autoritas. Ad hanc imaginem poſtea traditur poteſtas Magiſtratibus,qui totam ſocietatem regunt & defendunt.

Quinti præcepti leges.

Ad Quintum pertinet dictum,quod prohibet omnem iniuſtam uiolentiam,Neminem lędere.Etſi autem utilitas manifeſta eſt in hac re(Non enim poſſet incolumitas uitæ retineri, ſi graſſari impunè liceret) Tamen ratio non ſolùm has iniurias propter utilitatem uitandas eſſe docet, ſed etiam propter iuſticiam,cuius intellectus inditus eſt homini. Et ut præcipit iuſticia tueri innocentes omnes,ita iubet per magiſtratus coërceri & tolli noxia membra. Nec difficile eſt prudentibus colligere multas rationes naturales harum ſententiarum,ſed hæc eſt præcipua, quòd intellectus iuſticiæ diuinitus inſitus eſt hominibus,ut noticia numerorum, etſi aſſenſio propter contumaciam cordis eſt imbecillior,quod odijs, cupiditate uindictæ, ira flagrans, non audit monitricem rationem.Nec primùm hæc lex de non facienda iniuſta cæde in tabulis Moyſi ſcripta eſt, ſed ſtatim initiò Deus addidit iudicio naturæ illuſtre teſtimonium, cùm maledicitur & punitur Cain propter interfectum fratrem. Promulgatur & poſtea Lex, Geneſ.9.quæ prohibet homicidia,& punire præcipit per Magiſtratus.

Hæc enim ſunt uerba in textu: Quicunq; fuderit humanum ſanguinem, fundetur ſanguis illius per hominem, id eſt, per Magiſtratum: Ad imaginem Dei quippe factus eſt homo, id eſt, ut Deum intelligat, inuocet,celebret, ſit iuſtus. Hunc ſuum cultorem & ſacerdotem Deus non uult uiolari,ſed potius defendi & adiuuari, ut Deum colat & inuocet. Eſtq; Deus ipſe uindex uiolatæ imaginis, uiolati cultoris & ſacerdotis. Ita ſubinde Deus illuſtria teſtimonia addidit legibus naturæ, ne in hac caligine humani cordis extinguerentur.

Sexti præcepti leges.

Ad Sextum pertinet iudicium rationis,quod diſcernens hominum et pecudum uitam,iubet homines certis legibus matrimonia contrahere,& improbat uagos concubitus & adulteria. Hoc iudicium eſſe in ratione,coniugia teſtantur.

ſtantur. Etſi contra hunc ordinē in hac corruptione naturæ multis modis peccatur, ſed Deus ſanxit legem de connubijs ſtatim in Paradiſo. Et poſtea uagas libidines diluuio puniuit, & alijs exemplis, ut de hac lege naturæ nos doceret.

Ad Septimum pertinet dictum, Suum cuiq; tribuere. Videt ratio diſtinctionem dominiorum conuenire huic naturæ hominum, & res per contractus communicandas eſſe, ut mutuis officijs homines inter ſe deuinciantur, & exerceant iuſticiam & beneficentiam: Hoc naturale iudicium uocant Philoſophi legem naturæ, ſeu ius naturæ, quod longum aceruum demonſtrationū, & multos gradus complectitur. Ideò Iuriſconſulti paulò aliter loquuntur, etſi ius gentium nihil aliud ſignificat, niſi commune hominum iudicium, hoc eſt, principia practica & demonſtrationes ex illis collectas. Nec Platonica illa confuſio conuenit huic naturæ hominum, in qua neceſſe eſt diſtincta eſſe imperia, & diſtinctas ciuitates, ut coërceri mali poſſint, quare & res diſtingui neceſſe eſt. Diſcamus autem in his officijs exercendis non tantùm utilitatem intueri, ſed potius ordinem à Deo inſtitutum & naturæ monſtratum, ac propter Deum ſeruemus metas iuſtas contractuum, nec defraudemus alios, ſed potius adiuuemus, ut tenere ſuum poſſint. De hac æqualitate extant eruditiſſimæ diſputationes Philoſophorum & Iuriſconſultorum, quæ ſunt teſtimonia Iuris naturæ, id eſt, iudicij naturalis de hac materia. *Septimi præcepti leges.*

De Octauo, Manifeſtum eſt rationi humanę inditum eſſe iudicium, quod ſtatuit amandam & tuendam ueritatem eſſe, & uitanda mendacia. Hic rurſus apparet communis utilitas huius legis & officij. Quia non eſſent ſemper duraturi contractus, nulla eſſent fœdera & uincula pacis, ſublata fide pactorum: fruſtra exercerentur iudicia, niſi ueritas inquireretur: in artibus ut in medicinis & alijs, quanta pernicies uitæ eſſet falſa pro ueris tradere, uenena pro remedijs commendare? deniq; infinitas utilitates Deus ſemper admiſcuit ſuis legibus. At nos non tantùm utilitates intueamur, ſed multò magis ordinem à Deo inſtitutum, & hunc ordinem, uidelicet ueritatis conſeruationem propter Deum amemus, & conſtanter tueamur. *Octaui præcepti leges.*

Recenſui leges naturæ iuxta ſeriem Decalogi: Nam hæc ſeries perſpicua eſt, & uiam quam ratio monſtrat, rectē ſequitur: Verùm quoquo modo numerentur, res ipſę congruent, niſi aliena miſceantur. Deinde eò prodeſt ſequi hunc ordinem, ut conſenſus Legum naturæ cum Decalogo appareat, quem conſpici, multis de cauſis eſt utiliſſimum. Primùm, ut intelligamus ipſas leges naturæ diuinas eſſe, & ueram earum explicationem, demonſtrationes, & congruentes ſententias, ſeu apud Philoſophos, ſeu apud Legumlatores magnifaciamus, contrarias uerò deteſtemur: ideò autem de cœlo ſonuit Lex diuina, ut Deus teſtaretur ſe eſſe autorem naturalis noticiæ, & poſtulare obedientiam iuxta eam noticiam, & accuſare genus humanum propter contumaciam. Voluit etiam Deus extare uocem iudicij ſui aduerſus peccatum. Poſtremò ſanctis etiam prodeſt extare certum teſtimonium Dei, quæ opera requirat & probet, ne in hac infirmitate hominum ratio aberret, ſicut in multis Legumlatoribus aberrauit, quorum aliquæ ſunt uicioſæ leges. *Vtile eſt conſiderare conſenſum legum naturæ cum Decalogo.*

DE VSU LEGIS.

NOn dubium eſt Lege diuina flagitari interiorem & perfectam obedientiam, iuxta illud: Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde. Cùm au-

Lex quia requirit perfectam obedientiam, non iuſtificat.

tem hæc corrupta natura hominum non poſſit præſtare integram obedientiam, ſicut clarè teſtatur Paulus Rom: 7. & 8. & maneat in hac uita peccatum, ſcilicet dubitatio, diffidentia, non ſatis timere & diligere Deum, & infiniti motus errantes cõtra legem Dei, ſequitur homines non pronunciari iuſtos, id eſt, acceptos coram Deo propter legem. Ideò Paulus de hac controuerſia acerrimè diſputat, ac detrahit legi iuſtificationem. Etſi autem humana ratio aliter iudicat de peccato & de iuſticia, & ex hac diſſimilitudine humani iudicij, & Euangelij certamina oriuntur, tamen nos audire uocem Euangelij oportet, quæ clamitat inde uſq; ab initio, remitti peccata hominibus, & reconciliatos placere, ſeu iuſtos, id eſt, acceptos eſſe propter Mediatorem filium, ſicut Rom: 5. dicitur: Per hunc habemus acceſſum ad Patrem fide.

Triplex uſus Legis.

Exoritur ergo quæſtio: Quis ſit uſus legis, ſi legis opera non merentur remiſſionem peccatorum, aut ſi non ſumus iuſti Lege? Hic ſciendum eſt, tria eſſe Legis officia, ſeu triplicem uſum.

Primus politicus.

Primus eſt Pædagogicus ſeu Politicus: Vult enim Deus coërceri diſciplina omnes homines, etiam non renatos, ne externa delicta committant. De hoc officio loquitur Paulus 1. Timoth: 1. Lex eſt iniuſtis poſita, ſcilicet, ut coërceantur, & ut hæc diſciplina ſeuerè defendatur, præfecit Deus humano generi Magiſtratus, uult legibus & doctrina regi homines, uult coërceri hominum furores, & puniri ſupplicijs à Magiſtratibus, ut Deut: 19. dicitur, Auferes malũ, ut audientes reliqui timorem habeant, non miſerearis eius. Et ſuprà hæc addidit Deus carcerem multò triſtiorem, uidelicet calamitates uniuerſas generis humani, ſicut Pſalmus inquit de cauſis calamitatum humanarum: Chamo & freno maxillas eorum conſtringe, qui non accedunt ad te. Ac diligenter docendi ſunt homines de diſciplina, & hæ quatuor cauſæ proponendæ.

Quatuor cauſæ diſciplinæ.

Prima, quòd neceſſe ſit eam præſtare propter mandatum Dei, cui debetur obedientia.

Secunda, ut pœnę uitentur, quibus uel Magiſtratus uel Deus punit atrocia delicta.

Tertia publicæ pacis cauſa, quia Deus flagitat diſciplinam, ne graſſemur in aliorum corpora & fortunas, uult munitam eſſe pacem, & tranquillitatem, ut regi & doceri homines poſſint. Et hic monendi ſunt homines, uitam & mores noſtros non tantùm nobis, ſed alijs etiam ſeruire debere, & multa ſcelera non tantùm corporibus & fortunis aliorum nocent, ſed etiam polluunt alienas mentes. Hæc damna non ſarciuntur, ſed diuinitus pœnæ comitantur.

Quarta cauſa eſt, quia diſciplina eſt pædagogia in Chriſtum. Cæteras cauſas etiam uidebant Ethnici modeſtiores, & magnus furor eſt nihil moueri metu calamitatum et pœnarum. Sed quarta cauſa grauior eſt et magna laus eſt diſciplinæ, quòd pædagogia dicitur in Chriſtum, uidelicet eò quod in illis, qui non deſinunt ſe polluere ſceleribus contra conſcientiam, non eſt efficax Chriſtus, ſicut clarè dicitur 1. Corinth: 6. Fornicatores, idolatrę, adulteri, &c. regnum Dei non poſſidebunt. Et in eandem ſententiam inquit Iohannes: Omnis qui peccat, ex Diabolo eſt. Neceſſe eſt igitur frenare cupiditates, ne repugnemus Spiritui ſancto mouenti corda. Accedit & hoc, quòd diſciplinæ pars eſt, audire & diſcere Euangelium, per quod Spiritus ſanctus eſt efficax. Has utilitates diſciplinæ meminiſſe, plurimum refert, ſed tamen non affingendi ſunt errores illorum, qui docuerunt hanc diſciplinam mereri remiſſionem peccato-

rum,

rum,aut ſine peccato eſſe,aut eſſe impletionem legis,aut iuſticiam coram Deo.

Hactenus de uſu politico ſeu pædagogico legis dictum eſt: Nunc de ſecundo uſu dicendum eſt,de quo præcipuè concionatur Paulus,ut errores humani iudicij de peccato & de iuſticia emendet. Eſt igitur alius uſus Legis diuinæ, & præcipuus,oſtendere peccatum,accuſare,perterrefacere,& damnare omnes homines in hac corruptione naturæ. Eſt enim Lex perpetuum Dei iudicium, damnantis peccatum in toto genere humano, patefactum hominibus, & quia noticia Legis naturæ eſt indita mentibus, & quia ſubinde uarijs modis reuelatum eſt uoce & exemplis, ut in Paradiſo arguit Deus inobedientiam, & addit pœnam,ſcilicet mortem,& cæteras calamitates, ut eſſent teſtimonia iudicij aduerſus peccata. Poſtea ſecutæ ſunt multæ conciones & exempla, ut de Cain, de diluuio,de exitio Sodomorum,& reliquis.Eſtq; immutabile iudicium Dei opprimens æterna ira omnes, qui non liberantur per agnitionem filij Dei. Non igitur imaginemur Legem Dei rem leuem & mutabilem eſſe, ut fuit Laconica lex, tantùm ut ferreo numo in terra Laconica uterentur: Sed eſt iudicium Dei, in quo horrenda ira Dei aduerſus peccatum oſtenditur omnibus temporibus, quod quidem ſemper ſonat,& ſentitur in Eccleſia magis quàm in reliquo mundo: Sicut ſtatim ab initio in Paradiſo, & poſtea in Patrum concionibus ſonuit uox Legis arguens peccatum, & prædicans pœnitentiam. Et Paulus inquit Rom:1. Reuelatur ira Dei de cœlo ſuper omnem iniquitatem hominum ueritatem in iniuſticia detinentium. Hic teſtatur cœleſtem uocem in Eccleſia ſonare,quæ iram Dei denunciat aduerſus hominum peccata.

Secundus uſus legis diuinæ, damnare omnes homines.

Legis uox eſt immutabile iudicium Dei.

Sonat igitur,ut dixi,in Eccleſia hæc uox legis,magis etiam ſentiuntur hęc fulmina in Eccleſia, Adam, Abraham, Iacob, Dauid, Ezechias, Paulus, ſenſerunt terrores in agnitione ſui peccati: Sicut Leo contriuit omnia oſſa mea. Et Pſalmi pleni ſunt harum querelarum. Et ut ſentiatur hoc iudicium, & agnoſcatur peccatum, Eccleſia ſubiecta eſt cruci, cùm interim mundus cœcus & furens contemnat iudicium Dei. Nihil igitur dubium eſt hanc uocem Legis arguentem peccata in Eccleſia oportere perpetuò proponi & tradi, imò grauiſſimum ſcelus eſſet occultare iudicium Dei, & uocem denunciantem iram aduerſus peccatum, ut Ierem:1. dicitur: Ecce dedi uerba mea in ore tuo. Ecce conſtitui te ſuper Gentes, ut euellas & deſtruas: Sed illa eſt in Eccleſia diſputatio: Hypocritæ putant legem proponi,ut mereatur reconciliationem, ſeu tollat peccatum. His erroribus reclamat Paulus, & tradit ſententiam alienam à iudicijs humanis. Imò, inquit, per legem cognitio peccati. Quaſi dicat: Ideò proponitur Lex,ut accuſet & damnet peccatum,non tollit. Item: Lex iram efficit. Item: Per Legem peccatum fit excellenter reum. Item: Aculeus mortis peccatum eſt: uirtus autem peccati, lex eſt. Hæc dicta uiris politicis admodum uidentur abſurda,ſed concionantur non de politicis moribus,ſed de iudicio Dei,quod ſentimus in ueris terroribus,& uera pœnitentia: Nam hunc uſum Lex non habet in hominibus ſecuris, Sicut ait Paulus: Ego aliquando uiuebam ſine Lege, id eſt,eram ſecurus,non ſentiens iudicium Dei,poſtea perterrefactus,agnoui imbecillitatem meam,& mea peccata &c. Habuit hunc uſum Legis in Dauide, cùm obiurgatus à Propheta propter adulterium perterreficeret. Deniq; contritio,quam ſic uocant, in pœnitentia ita clarè intelligi poteſt, ſi ſciamus eam huiuſmodi ueros terrores eſſe. Sed addenda eſt uox Euangelij, quæ monſtrat agnum Dei tollentem peccata, ac reuelat inenarrabilem miſericordiam Dei,

Error Hypocritarum imaginātium lege tolli peccata.

qui cum uerè iraſcitur peccato, iudicat quidem peccatum, ſed tamen uult liberare credentes in Filium, quem fecit uictimam. Ideò Paulus inquit: Terreri nos non ut pereamus, ſed ut confugiamus ad Mediatorem: Concluſit omnes ſub peccato, ut omnium miſereatur. Tertiò quæritur de uſu Legis in renatis. Quatenus autem renati & iuſtificati fide, ſint liberi à Lege, dicendum eſt ſuo loco. Sunt. n. liberati à Lege, id eſt, à maledictione & damnatione, ſeu ab ira Dei, quę in lege proponitur, ſcilicet, ſi fidem retinent, & fiducia filij Dei repugnant peccato, & uincunt terrores peccati. Interim tamen docenda eſt lex, quæ reliquias peccati indicat, ut creſcat agnitio peccati & pœnitentia, & ſimul ſonet Euangelium de Chriſto, ut creſcat fides. Item, Lex renatis ideò proponenda, ut doceat certa opera, in quibus Deus nos uult exercere obedientiam: Non enim uult Deus noſtro conſilio nos excogitare opera aut cultus: Sed uult nos uerbo ſuo regi, ſicut ſcriptum eſt. Fruſtra colũt me mandatis hominum. Item: Lucerna pedibus meis uerbum tuum, &c. Et ratio humana cùm non regitur uerbo Dei, facilè deerrat. Rapitur enim prauis cupiditatibus, ut approbet uicioſa opera, ut apparet in Ethnicis legibus. Ac manet immutabilis ordinatio diuina, ut Deo obtemperemus. Ideò etſi liberati ſumus à Lege, uidelicet à damnatione, quia iuſti ſumus fide propter filium Dei, tamen quod ad obedientiam attinet, manet Lex, uidelicet, quia manet ordinatio diuina, ut iuſtificati obediant Deo: Et quidem habent incoatam obedientiam, quæ quomodo placeat, ſuo loco dicemus. Hæc de triplici uſu Legis ſatis ſit breuiter monuiſſe, Nam de ſecundo & tertio uſu infrà rurſus dicetur.

Tertius uſus legis in renatis.

Immutabilis ordinatio diuina, ut homo Deo obtemperet.

DE DISCRIMINE CONSILIORVM ET PRÆCEPTORVM.

INſcitia iuſticiæ fidei multos errores peperit. Hinc etiam manauit imaginatio eorum, qui finxerunt in Euangelio tria conſilia tradi, de non uindicando, de deſertione facultatum, ſeu de paupertate, ut ipſi loquuntur & de uirginitate. Longum autem eſſet omnes errores recenſere, qui in hoc deliramento continentur. Attingam igitur præcipuos. Primùm deploranda eſt cæcitas, quòd ſic extenuarunt Legem Dei, ut mendicitatem, aut ſimile opus non mandatum ornauerint maioribus titulis quàm Legem diuinam, cùm nullum opus cogitari ab ulla creatura maius poſſit, quàm quod in primo præcepto flagitatur: Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde. Deinde de perfectione multa ab eis abſurda dicta ſunt. Præterea falſò putant legem Dei tantùm de externa diſciplina concionari, ut hac lege: Non occides, prohiberi iniuſtam cædem, non prohiberi priuatam cupiditatem uindictæ, maleuolentiam, iniuſta odia, & ſimiles affectus uicioſos. Chriſtus igitur Matthæi quinto hunc errorem reprehendit, ac docet Lege Dei integram & perfectam obedientiam, & iuſtum ordinem requiri omnium uitium hominis interiorum & exteriorum actionum. Ideóque Lege oſtendi & damnari naturæ humanæ immundiciem, Quare & pœnas addit de interiore prauitate. Qui iraſcitur fratri ſuo fruſtra, reus erit iudicij. Item: Omnis qui uidet mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt. Hæc dicta non ſunt Stoicæ hyperbolæ, ut multi exiſtimant, quæ tantùm erant ocioſæ cogitationes, quæ nec actionem in uita, nec iram Dei ſignificabant, ſed hæc dicta CHRISTI teſtantur Deum uerè iraſci prauitati naturali hominis, eámque uerè peccatum eſſe.

Errores orti ex figmento de tribus conſilijs in Euangelio traditis.

Idq;

Ideóq; eô dicitur, ut intelligamus nos non ſatisfacere Legi, & quærendam eſſe miſericordiam,& confugiendum ad Mediatorem.

DE VINDICTA.

CAeterùm loci de uindicta ubicunq; leguntur,ſunt præcepta,ſed alij concionantur Magiſtratibus de officio,alij loquuntur de priuata uindicta, maleuolentia,& pernicioſis certaminibus,quæ oriuntur præſertim in acribus & uehementibus ingenijs ex cupiditate uindictæ, ut exarſit in Mario, in Sylla, in C. Cæſare, in Pompeio iracundia: Et in Eccleſia non minus eſt exemplorum, quàm in cæteris regnis. Multi maleuolentia & cupiditate uindictæ mouerunt ingentia certamina, ut de Ario nominatim ſcribitur. Diſcernenda eſt igitur uindicta: Alia eſt publica,quæ fit mandato Dei à Magiſtratu. De hac dicitur Rom: 13. Vindex ad iram malè facienti.Nec dubium eſt magiſtratum mandato diuino cogi,ut puniat delicta. Ac ſciant utriq; ſe debere obedientiam Deo: Magiſtratus puniat non priuata cupiditate,ſed propter uoluntatem Dei.Reus ſubeat pœnas, ut mandato Dei obtemperet, qui iuſſit delicta puniri. Nec prohibet Euangelium hanc publicam uindictam ſeu officium magiſtratus,nec conſilium dat,ut omittatur,imò approbat, & confirmat officium magiſtratus,nec uult eum ignauum & negligentem eſſe officij ſui, præſertim cùm ſit diuinum. Sed quia tanti muneris dignitatem,et uoluntatem Dei non conſideramus,ideò hypocritæ finxerunt illa deliramenta de non uindicando. Et fons idem eſt contumaciæ hominum.Ideò grauatim obtemperant homines in pœnis, quia non intuentur mandatum Dei, quod pariter præcipit magiſtratui & ſonti.

Loci de uindicta ubiq; ſunt præcepta,eſtq; duplex uindicta.

Publicam uindictam non prohibet Euangelium.

Alia eſt uindicta priuata, id eſt, quæ non fit per magiſtratus ac leges.De hac priuata dicitur Matth:5.& Rom.12.Non uindicantes uoſmetipſi. Suntq; hæ ſententiæ uerè Præcepta: Quia Deus ſanxit ordinem, ut ſint Leges & iudices,his ſubiecit genus humanum. Vult igitur hos eſſe uindices. Hunc ordinem non uult conturbari. Ideò prohibet uindictam priuatam externam & interiorem,uult te uero animo cedere uindictam Deo & legibus ac iudicibus.De hoc ordine concionatur Chriſtus Matth: 5. enarrans Legem, & refutans hypocriſin, quæ putat ſe Legi Dei ſatisfacere, cùm tamen huius ordinis confuſio manifeſta ſit in hominibus. Sicut in Satyra dicitur:

Vindicta priuata prohibita.

At uindicta bonum uita iucundius ipſa.

Hanc confuſionem uult Chriſtus agnoſci, & cohiberi priuatam cupiditatem uindictæ,præſertim cùm nunc natura hominum rea ſit, & ſubiecta morti & pœnis.Quare noſtra peccata accuſemus in aduerſis rebus, non tantùm uideamus aliena peccata. Sicut Dauid de Semeia inquit: Sinite ut mihi maledicat,qui dixit Deus: Si fortè reſpiciet Deus afflictionem meam,& reddet mihi bonum pro his maledictis. Et inſigne exemplum eſt animi cohibentis uindictæ cupiditatem. Dauid cedens & parcens Sauli, cùm poſſet eum ſine ullo tumultu interficere, ſed noluit regnum occupare, niſi traditum à Deo. Hæc exempla diligenter conſideranda ſunt, ut Legem Dei rectius intelligamus, ut noſtram infirmitatem agnoſcamus, & magis frenare diſcamus. Eſtq; hæc peculiaris doctrina Spiritus ſancti. Nam hiſtoriæ Gentium non habent exemplum ſimile Dauidi.

Teneamus ergo regulam,pręcipi Magiſtratibus, ut iuxta legem exerceāt uindi-

Regula de utraq; uindicta

uindictam, & diſplicere negligentiam in officio, ut dicitur Deut: 19. Auferes malum, ut cæteri timorem habeant, nec miſereаris eius. Econtrà uerò priuatis præcipi, ne exerceant uindictam, nec turbent ordinem à Deo inſtitutum, ſeu manu, ſeu animi motu. Hæc regula utilis eſt uitæ, ac munit imperia & pacem. Quanta uerò ſit abſurditas deliramenti Monachorum, hinc intelligi poteſt. Si conſilium eſt de non uindicando, concedent Magiſtratibus, ne puniant ſceleratos, rurſus etiam priuatis concedent uindictæ cauſa mouere ſeditionem. Cũ igitur hæ fanaticę imaginationes falſę & pernicioſæ ſint, prorſus eas ex Eccleſia explodamus. Fuit & hęc cauſa, quare Chriſtus toties prohibet uindictam, quia Apoſtolis uoluit eximere falſam perſuaſionem, qui putabant regnũ Meſſiæ fore mundanum, & armis Gentes domandas eſſe. Chriſtus contra inculcat, Apoſtolos non ſumturos eſſe arma, ſed Euangelij præcones fore, & ſine humanis præſidijs, ſine armis Eccleſiam collecturos eſſe, & hanc ſæuitiæ Tyrannorum obnoxiam fore, & tamen habituram eſſe diuinas liberationes. Ita erigit doctores omnium temporum, ut ſuum officium rectè docendo faciant, & pericula Deo commendent, nec nitantur humanis præſidijs, nec extra ſepta uocationis ſuę erumpant, nec conſtituant ſibi regna prætextu Euangelij, ſicut Anabaptiſtæ Monaſterienſes fecerunt.

Cur toties prohibeat Chriſtus priuatam uindictam.

Sæpè diſputatur de hoc dicto uulgari, Vim ui repellere ius naturale concedit. Eius dicti quæ ſit ſententia, primùm conſiderandũ eſt. Nam ſi ſte naturalis noticia aut στοργὴ, quęrendum eſt, quomodo ſit ordinata, ne deprauetur aliquo prętextu, aut admixta iniuſta cupiditate. Nam iura naturalia non ſunt uagabundi impetus, ſed certæ quædam in natura ordinationes. Rectè igitur & Iuriſconſulti circumſcripſerunt hoc dictum certis metis. Intelligatur ergo de manifeſta uiolentia, et de neceſſaria defenſione aduerſus ſubitam uim, ut ſi latro uiatorem tranquillum in uia adoriatur, aut ſi inferat aliquis bellum iniuſtum, aut ſi aliqui tumultuantes oppugnent ædes alterius. Hic quia abeſt Iudex ſeu Magiſtratus, ideò defenſio conceditur. Et aliquid intereſt inter defenſionem & ultionem, ſeu pœnam ſceleris. Recta ratio, ut iudicat nemini nocendum eſſe, ita iudicat corpus proprium contra iniuſtam uim tuendum eſſe, uel ordinarijs & legitimis imperijs, ut in bello iuſto, uel propria defenſione, cùm opitulari magiſtratus non poteſt. Ineſt enim naturæ iùſta στοργὴ, appetitio conſeruationis ſui aduerſus iniuſtam uiolentiam.

Vulgare dictũ, Vim ui repellere licet iure naturæ, quomodo intelligendũ ſit, & quatenus uerũ ſit.

Intereſt inter defenſionem et ultionem.

Dum ergo ſic intelligitur dictum de propulſanda manifeſta uiolentia, eo ordine & modo, ſicut recta ratio cenſet, & ſicut ipſę leges declarant, uera eſt ſententia, quòd liceat uim ui depellere. Nec pugnat cum Euangelio, aut cum hac uoce, Diligite inimicos ueſtros. Nam Euangelium non abolet ius naturæ, & uincula politicæ ſocietatis, hoc eſt, leges rectæ rationi conſentaneas. Imò hanc ipſam ob cauſam tam uarijs officijs in hac ſocietate Deus colligauit homines, ut ſit occaſio exercendæ & declarendæ fidei, obedientiæ & dilectionis. Paterfamilias debet defenſionem ſuæ coniugi & ſuis liberis, ergo in oppugnatione ędium facit officium dilectionis, et luceat in animo eius fides. Sic dux debet defenſionem ſubditis in cauſis iuſtis: Quare cùm iuſtum bellum gerit, facit officium dilectionis, & luceat inuocatio Dei in periculo. Hęc non pugnant cum Euangelio, quod uult unumquemq; parere legitimæ uocationi, nec pugnat cum hoc dicto: Diligite inimicos. Nam dilectio, defenſio ac punitio nequaquam

Euangelium non abolet ius naturæ.

inter ſe pugnant, Nam dilectionis finis hic conſtitutus eſt, ut propter Deum diligamus & anteferamus dilectionem Dei. Cùm non poteſt diligere rex Aza matrem propter Deum, quæ colebat idola, afficit eam pœna. Sic Conſtantinus ſi tuliſſet Licinium ſæuientem in Eccleſiam, præſtitiſſet officia non placentia Deo: Ideò reprimit eum armis.

Hæc recitaui de hac ſententia: Vim ui repellere licet, ut ſtudioſi conſiderent quatenus ualeat, nam ex hoc fonte iura bellorum ſumuntur. Eſt autem conferenda cum altero dicto. Qui gladium acceperit, gladio peribit. Accipere gladium eſt, non datum à legibus ſtringere. Ergo qui uim iniuſtam infert, accipit gladium, econtrà uerò qui iuſta defenſione utitur, nõ accipit gladium, ſed ſtringit datum à legibus. Cæterùm Chriſtus hoc loco præcipuè diſcernit officia magiſtratuum, & miniſterium Euangelij. Magiſtratui Deus gladium tradidit ita, ut in officio legitimo eo utatur, Si abutitur, ut priuatæ iracundiæ aut furori morem gerat, ut Nero, peccat. Econtrà uerò miniſterium Euangelij Deus non uult eſſe regnum mundanum: Ideò uetat Apoſtolos præliari. Officia diſcernuntur in hoc dicto. Eſtq; diligenter hoc diſcrimen conſiderandum, ut diſcant doctores Eccleſiæ non niti humanis præſidijs, non capiant arma contra ſuos Magiſtratus, ſed ſciant Eccleſiam Deo curę eſſe, & expectent ab ipſo auxilium, ut Eccleſiam liberauit Deus à ſæuitia Pharaonis, Chaldæorum, Maxentij, & aliorum Tyrannorum. Itaq; non ſolùm doctrina traditur in hoc dicto, de diuerſis officijs, ſed etiam tectè ſignificatur Eccleſiam diuinitus defendi & liberari. Hæc ſententia pijs magnam conſolationem affert: Et hactenus de Vindicta.

Dictum, Qui gladium acceperit, gladio peribit, in quam ſententiam accipiendum ſit.

DE PAVPERTATE.

CVm Euangelij confeſſio multa pericula uitæ & fortunis hominum afferat, cùm ſtudia Euangelij ſint in odio, nec ſint quæſtuoſa, deniq; cùm in hac uita communi inter cæteras communes calamitates, uulgare onus ſit etiam paupertas, eaq; ſæpè duriter exerceat præcipuè Eccleſiam, opus eſt nobis doctrina & conſolatione, ne exiſtimemus nos propter paupertatem à Deo negligi. Ideò tam multæ ſunt conciones de paupertate in Prophetis & in Euangelio. Traduntur præcepta de conſtantia, ne pertæſi paupertatem, abijciamus Euangelium, ne cupiditate opum & potentiæ ſinamus nos pertrahi ad malarum rerum ſocietatem. Traduntur & conſolationes, in quibus promittit Deus ſe opitulaturum eſſe egentibus, ut, Qui reliquerit domum, agrum, recipiet centuplum, &c. ſed addit cum tribulatione. De his magnis rebus concionantur dicta Euangelij, & doctrinam ſalutarem de magnis exercitijs fidei, & aliarum uirtutum continent, nec ſunt ad Monachorum hypocriſin, aut deſertionem facultatum & confuſionem ordinis politici detorquenda. Euangelium enim nec præcipit, nec conſulit diſcedere à facultatibus, ſi non eripiantur. Nec præcipit, nec conſulit res in commune cõferre, imò cùm certum ſit diſtinctionem dominiorum, & proprietatem eſſe ordinationem Dei, ſciant pij, placere Deo proprietatem, et totam hanc legitimam rerum diſtinctionem & commutationem. Vult enim Deus in his ciuilibus officijs conſpici fidem noſtram, & exerceri dilectionem, & alias uirtutes. Deniq; illa ipſa diſceſſio à facultatibus aut mendicitatem affert, quæ in ualentibus & ocioſis furti ſpecies eſt, aut appetit culinam meliorem in Mona-

Præcepta & conſolationes de paupertate in Euangelio nihil pertinent ad Hypocriſin Monachorum.

in Monaſterijs, quæ certè habent proprium. Nullus enim cœtus uiuere ſine proprio poteſt. Vocabula alia fingi poſſunt, ſed res mutari non poſſunt. Quòd autem Euangelium approbet diſtinctionem dominiorum, & proprietatem, & diuitias, plurima ſunt teſtimonia. Primùm Lex dicit: Non furtum facies. Hic Deus ipſe ſua uoce ſancit & approbat diſtinctionem dominiorum. Item certiſſimum eſt, reges & Principes hæredes uitæ æternæ fieri poſſe, & aliquos eſſe iuſtos, & Deo placere in ipſis imperijs, quales fuerunt Ioſeph, Daniel, Nabuchodoſor, Cyrus, Cornelius, Centurio &c. At regna ſine opibus teneri non poſſunt. Item, 1. Cor: 7. conceduntur emtiones & uenditiones.

Quòd Euangelium approbet diſtinctionem dominiorum & proprietatem.

Sed utraque res magnam artem, magnam curam & uirtutem poſtulat, ſcilicet, rectè tenere res, & paupertatem rectè ferre. Vt rectè teneas, ſit bona conſcientia, quæ ſciat hanc ordinationem opus Dei eſſe; ut ſit rerum diſtinctio. Et non conturbes eam alijs defraudandis, ut ſæpè diuites creſcunt iniquis contractibus: Sed ſerues æqualitatem propter Deum, qui iuſſit te ab alieno abſtinere, quare gratitudinem tuam in tuenda æqualitate declares, & agas Deo gratias, qui attribuit tibi, & conſeruat facultates. Sicut ſcriptum eſt; Benedictio Domini diuites facit. Secundò, Scias & liberaliter iuuandos eſſe egentes, ut ſæpè præcipit Chriſtus: Date & dabitur uobis. Eſtque addita promiſſio propter duas cauſas, uidelicet, ut ſciamus pijs liberalitatem mereri præmia, & ut ſciamus flagitare Deum hæc officia, ut fides exerceatur expectatione præmiorum. Vtraque cauſa lucet in exemplo Sareptanæ uiduæ: Hæc pauit Eliam, & expectauit à Deo uictum. Itaque Deus aluit mulierem, & ornauit alijs magnis præmijs, & ipſa egregiè fidem exercuit, cùm reliquias, quæ habebat, totas tradidit Eliæ. Cæterùm modus communicationis deſcribitur ſecundę Corinth: 8. Non ut alijs ſit ignauia, uobis afflictio.

Rectè tenere res, & rectè ferre paupertatem, utrunque res magna eſt.

Et uenuſtiſſima ſententia de proprietate, & de modo liberalitatis ac præmijs extat in Salomone: Bibe aquam è tuis fontibus, & tui fontis riuulos bibe. Fontes tui foràs deriuentur, & riui effluant in plateas, at tu Dominus eſto horum ſolus, non alieni tecum, Benedicetur enim fontibus tuis. Præceptum eſt œconomicum, grauiſſimam doctrinam figura uerborum dulciſſima proponens, uetat rapere ex alieno. Ideò inquit: E fontibus tuis bibe, Approbat & proprietatem: Tu dominus eorum eſto. Adiungit & præceptum de liberalitate: Fontes tui deriuentur foràs, id eſt, de fructib. tui fundi largire alijs. Oſtendit & modum liberalitatis: Nolo, inquit, diſſipari hæreditates, excuti te ex fundis tuis. Hic ſit modus: Tu fundum teneas, conſerues hæreditatem propter liberos & rempub: Sed de fructibus benignè iuuato egentes. Hæc de proprietate & de officio liberalitatis dixit. Poſtremò addit & doctrinam de præmijs, & de fide: In his officijs exerceto fidem. Si agnoſces Dei donum eſſe facultates & earum conſeruationem, & neminem defraudabis, & eris liberalis, expecta à Deo benedictionem. Hæc eſt uera Eccleſiæ Chriſti doctrina de hoc negocio. Suntque fugienda deliramenta illorum, qui Platonicam communionem rerum fingunt in Euangelio præcipi uel laudari.

Sententia Salomonis de proprietate & modo liberalitatis.

Sed ut magna ars eſt, rectè tenere facultates, ſic etiam magna ars, magnum decus eſt, rectè ferre paupertatem. De qua primùm agnoſcenda eſt uoluntas Dei, quòd Deus uelit nos ſubiectos eſſe his communibus afflictionibus, ut, morbis, morti, ita & inopiæ: Et has afflictiones non eſſe ſigna pijs, quòd abijciantur à Deo, ſed eſſe exercitia, quæ nos admonent de peccato, pro-

Quæ ad ferendam paupertatem concurrere oporteat.

pter

pter quod natura ſubiecta eſt morti. Item de pœnitentia & de inuocatione. Scias igitur obediendum eſſe Deo, qui te ſic exerceri uoluit, ſicut hęc obedientia generaliter in ærumnis requiritur, iuxta illud: Humiliamini ſub potenti manu Dei. Deinde conſtantia accedat, ne fugiendæ paupertatis cauſa faciamus quicquam contra Deum. Hanc conſtantiam prædicat Chriſtus, cùm ait: Beati pauperes ſpiritu, quia Deo obediunt in paupertate ferenda, & non faciunt contra Deum fracti paupertate, & cæteris difficultatibus quæ comitantur inopiam. Non enim leuia onera ſunt, quæ accedunt, premi & contemni à potentibus, eſſe obnoxium iniuriæ & contumelijs, uidere miſerias liberorum. Inter hæc mala retinere animi conſtantiam, non quærere præſidia, uel populi, uel potentum, malis conſilijs, non inopia moueri ad turbandam rempublicam. Hæc animi magnitudo lucens inter illas ærumnas, ingens decus eſt. Sic erant pauperes, Ieremias & multi Prophetæ, Baptiſta, Chriſtus, Apoſtoli, & multi martyres ſummo loco nati excuſſi ex facultatibus, ut Attalus. Eodem modo affecti erant & pij, qui tenebant facultates, Iob, Dauid, & ſimiles. Sciebant oportere aliquos eſſe diuites, parebant uocationi ſuæ, nec tamen diuitias anteponebant confeſſioni, & cùm amiſiſſent, in ea uocatione etiam Deo uolentes obediebant. Hæc obedientia, item conſtantia in confeſſione laudantur, & ſunt cultus Dei.

Sed Monachi manifeſtam iniuriam dicto Chriſti faciunt, quod prætexunt ſuæ hypocriſi, uidelicet, Matthæi 19. Qui reliquerit domum, aut patrem, aut matrem, &c. Duplex eſt enim deſertio, altera fit mandato Dei, in confeſſione aut uocatione, ut cum tyranni iubent aut Euangelium abijcere, aut cedere ex poſſeſſionibus. Aut cùm uocatus ad Eccleſias regendas dubitat, utrum ſubeunda ſint pericula & odia, an potius ſeruiendum rei familiari. In talibus caſibus deſertio laudatur. Nam Euangelij confeſſionem & uocationem ad docendum, anteferre omnibus rebus humanis debemus, uitæ & fortunis.

Duplex deſertio facultatũ: Vna quæ fit mandato Dei.

Nec leuis cauſa eſt, cur toties hæc ſententia repetita ſit in Euangelio. Sępe enim incidunt caſus, ubi confeſſio non tantùm relinquere facultates cogit, ſed quod eſt multò durius, cogit etiam offendere cariſſimos, uoluntates magnorum & laudatorum principum, & aliorum præſtantium hominum, quorum iudicia negligere, difficilimum eſt. Durum & hoc eſt, quòd dicimur autores diſcordiæ in patria. Hæc quia non poſſunt non uehementer angere animos, toties Deus nobis præcipit, ut Euangelium anteferamus, et nos conſolatur, promittit auxilium & præmia. Sic Deut. 33. in benedictione Leuiticę tribus, nominatim hoc ei munus attribuitur, ut doctrinam ueram tradat, & adduntur conciones de periculis & promiſſiones: Verba hæc ſunt, ad Leui quoque: Hęc eſt tua Lex, quæ data eſt uiro ſancto tuo, quem probaſti in Maſſa. Hæc prima pars eſt, in qua Leuiticæ familię certum genus doctrinę commendat, & uetat aliud ſuppoſiticium docere: Habes inquit Legem traditam Moſi, hanc purē doceas, nec affingas nouas opiniones & nouos cultus. Deinde addit præceptum de conſtantia in periculis: Qui dicit patri ſuo & matri ſuæ, Neſcio uos, & fratribus ſuis, Ignoro illos, & neſciunt filios ſuos: hi cuſtodiunt eloquium tuum, & pactum tuum ſeruant, & iudicia tua ô Iacob, & legem tuam ô Iſraël. Ponent thymiama in furore tuo, & holocauſtum ſuper altare tuum. Hæc eſt ſecunda pars, quæ monet, doctoribus ingentia certamina, pericula,

Verba benedictionis tribus Leuiticæ. Deuteron: 33.

ricula,odia,& ſupplicia ſubeunda eſſe in propugnatione piæ doctrinæ. Dura ſunt hęc profectò dicere parentibus,patriæ,liberis, Neſcio uos,uideri hoſtem patriæ,facem diſſidiorum,&c. Sed Prophetas & Apoſtolos uidemus iiſdem conuicijs oneratos eſſe.Ideóq; ne frangamur animis,additur promiſſio. Benedic Domine fortitudini eius,& opera manuum eius ſuſcipe,percute dorſa inimicorum eius,& qui oderunt eum,non conſurgant, id eſt,adiuua Deus rectè docentes,ſit miniſterium efficax & ſalutare, & reprime impios doctores & Tyrannos. Ex hoc dicto Moyſi,uerba Chriſti ſumta ſunt. Et uterq; de maximis rebus concionatur, ut prudens lector facilè iudicare poteſt. Quare hæ grauiſſimæ ſententiæ non ſunt ad uaniſſimas Monachorum ſuperſtitiones detorquendæ.Et recitaui hæc dicta,ut pijs ſcholaſticis ſint in conſpectu, quorum multi conflictantur uarijs ærumnis propter ſtudium ueræ doctrinæ. Hi talibus ſe dictis confirment,nec deſerant recta ſtudia, Sciantq; Deum opitulaturum eſſe,ut Chriſtus inquit: Primùm quærite regnum Dei,& cætera adijcientur uobis.Et Pſalmo 83. Elegi abiectus eſſe in domo Dei mei. Ieſa: 30. Dabit uobis Dominus in tribulatione panem,& in anguſtijs aquam,& non ſinet auolare doctorem tuum. Hæc eſt uia,ambulate in ea,nec declinetis &c. Talibus ſententijs nos confirmemus,& Deo ſeruiamus in propagatione ueræ doctrinæ,& caueamus, ne eam noſtris ſcandalis deformemus.

Altera deſertio facultatum ſine uocatione.

Altera eſt deſertio facultatum ſine uocatione, & quidem ſuperſtitioſa, cùm fingunt,uotum & mendicitatem eſſe cultum Dei. Talis deſertio nequaquàm laudatur,imò propter ſuperſtitioſam opinionem eſt Ethnica impietas, iuxta illud: Fruſtrà me colunt mandatis hominum &c.

DE CASTITATE.

MIRABILI conſilio DEVS inſtituit generationem in natura humana,& certa Lege coniugium ſanxit Gen: 2. Ac nunc poſt lapſum Adę uult homines coniugio uti,propter duas cauſas,propter generationem & ad uitandas uagas libidines. Sicut Paulus inquit: Vitandæ ſcortationis cauſa unusquiſque habeat uxorem ſuam. Hanc ſuam ordinationem Deus tanti facit, ut ſeueriſſimè prohibuerit extra coniugium omnes ardores & commixtiones, eáſque grauiſſimè puniat, ut multa dicta & exempla teſtantur: Ad Hebræos ultimo: Fornicatores & adulteros iudicabit Deus. 1. Corinth: 6. Ne errate, Fornicatores, idolatræ, adulteri, non poſſidebunt regnum Dei. Fugite ſcortationem. Epheſ: 5. Nemo uos decipiat uanis ſermonibus, Propter hæc enim uenit ira Dei ſuper contumaces. 1. Theſſal: 4. Hæc eſt uoluntas Dei ſanctificatio ueſtri,ut abſtineatis à ſcortatione, & ſciat unuſquiſq; ueſtrum, poſſidere uas ſuum in ſanctificatione & honore, non in affectu libidinis, ſicut Gentes. Hebr: 12. Sectamini ſanctificationem, ſine qua nemo Deum uidebit.

Cauſæ inſtituti diuinitus coniugij.

Pœnæ libidinum.

Exempla uerò pœnarum in ſcripturis hæc ſunt: Gen: 5. Inter cauſas diluuij recitantur uagæ libidines. Gen: 19. Delentur quinq; urbes propter ſceleratiſſimum genus libidinum. Ac profectò mirum eſt, tantum fuiſſe earum urbium furorem,cùm haberent uicinum Sem,qui uiderat diluuium: Et haud dubiè aſſiduus caſtigator & concionator illis fuerat. Audiuerant & alios ſummos uiros Abraham & Loth: Fuit & inſignis ingratitudo erga DEVM, Quia non multò ante euerſionem,cùm ciuitas à Chaldæis capta eſt,&

ciues

ciues abducti, Abraham eos liberauerat, poſtea ſecuri laxauerunt frenum omnibus cupiditatibus.

Num: 29. propter ſtupra 12. Principes ſuſpenſi ſunt,& interfecti 24000. hominum. Leuitici 8. ſcriptum eſt,deleri Cananæos propter inceſtas libidines. Iud. 20. penè tota tribus Beniamin deleta eſt propter ſtupratam Leuitæ uxorem. 1. Reg. 2. Dauidi grauiſſimæ pœnæ propter adulterium denunciantur. Salomon admittit exempla idolatriæ propter libidines. Et Ieremias ſæpè inter cauſas excidij Ieroſolymæ recenſet adulteria. In his exemplis ideò ſcripta eſt cauſa,ut extarent teſtimonia expreſſa de iudicio Dei,& ſciremus ubiq; puniri libidines,nec temerè accidere calamitates pollutis,ſed pœnas eſſe,quibus Deus iram ſuam aduerſus hoc peccatum declarat. Ideò clades ſecutæ tetras libidines apud Ethnicos,referendæ ſunt ad eandem cauſam & ad hanc regulam,quæ extat in Epiſtola ad Hebræos, Fornicatores & adulteros puniet Deus.

Porrò adeò tetra exempla ſunt Ethnica, ut neq; cogitari,neq; recitari poſſint ſine magno dolore: quaſdam tantum inſignes mutationes regnorum annotabimus,quibus occaſionem præbuerunt libidines. Troia propter raptam Helenam deleta eſt. Thebæ propter raptum Chryſippi, & inceſtum Oedipi punitæ ſunt. Romæ reges eiecti ſunt propter ſtupratam Lucretiam. Mutata iterum Reſpublica propter Appij decemuiri ſcelus. Longus eſt Catalogus talis apud Ariſtotelem Polit. 5. ubi cauſas recenſet,quæ mutationes regnis afferunt: In his libidines numerat,& multa narrat exempla. Athenis filij Piſiſtrati eiecti ſunt propter contumeliam factam puellæ. Dux Laconicus Pauſanias, Bizantij raptam ui puellam ſtuprauit, & poſtea interfecit, ac miro prodigio uox ſtatuæ pœnam ei minitata eſt,hoc uerſu: *Ethnica exempla.*

Pœna luenda tibi eſt, affert iniuria clades.

Ac poſtea Byzantium reiecto Pauſania recepit Athenienſes,Ipſe uerò quanquàm res maximas geſſerat,& Perſicum exercitum deleuerat, tamen poſtea ab Ephoris coactus eſt fame mori. Deniq; plenæ ſunt hiſtoriæ exemplorum, quæ oſtendunt iram Dei aduerſus libidines: Diſcamus igitur ſeuerè præcipi de Caſtitate.

Caſtitas autem eſt,aut conſuetudo coniugalis,aut puritas uitæ cœlibis, in his qui ſunt idonei ad cœlibatum,ut in ætate immatura,aut in ijs qui ſingulari dono præditi ſunt. Ac dixi nominatim,de ætate immatura. Non enim temerè hic ordo inſtitutus eſt,ut ea ætas purè uiuat, & quidem facilè poſſit mediocri diligentia retinere puritatem eo ſpacio, quo corpora adhuc creſcunt. Sed multi Diaboli inſidijs,multi prauis ſodalitijs,multi propter ocium & uoluptates citius implicantur uicijs. Bonæ mentes autem erudiendæ ſunt, quòd ætas nondum matura coniugio, mediocri diligentia poſſit purè uiuere, & quòd Deus ſeuerè requirat hoc officium, quòdq; non leues pœnæ contaminatos ſequantur. Si Ioſeph polluiſſet ſe adulterio, amiſiſſet ea dona,quibus ornatus erat,& deſertus à Deo incidiſſet in plura peccata. Sicut & Dauid addidit adulterio optimi uiri cædem, & multiplicia ſcandala, quare & multiplices pœnæ ſecutæ ſunt. Et Paulus nominatim inquit Eph: 4. Libidinum pœnas eſſe cœcitatem. Deſerti à Deo, fiunt amentes, nec uident, nec audiunt recta conſilia, accerſunt ſibi pœnas & exitia. Sed ij quorum ætas eſt integra,& qui agnoſcunt ſe non eſſe idoneos ad cœlibem uitam, *Caſtitatis definitio.* *Ætas immatura mediocri diligentia poteſt retinere puritatem.*

ij ſciant ſe cogi mandato Dei,ut coniugio utantur,ut Paulus clarè dicit. Vitandæ ſcortationis cauſa,unuſquiſqꝫ habeat uxorem ſuam: Hoc mandatum omnibus,qui ſentiunt ſe non eſſe idoneos ad cœlibem uitam, præcipit coniugium,laicis & ſacerdotibus.

Mandatũ Dei de coniugio et de caſtitate nõ licet mutare cuiquam.

Nec leges humanæ aut promiſſiones Monaſticæ poſſunt abolere ordinationem & mandatum Dei. Odit Deus uagas libidines,& corporum contaminationes. Ideò uult marem & fœminam certa coniugij lege copulari, quæ inſtituta eſt initio Gen: 2. & repetita Matth: 19. & 1. Corinth: 7. Hæc ſocietas uerè eſt caſtitas & mundicies, id eſt, ordinata res à Deo, & placens Deo, & continet exercitia fidei, dilectionis, patientiæ innumerà. Et non ſolum eſt fons generis humani, ſed etiam præcipuum uinculum ſocietatis communis. Vult autem Deus conſeruari generationem humanam, donec compleatur Eccleſia, & ciuilem ſocietatem exiſtere, ut alij alios docere poſſint. Certiſſimum eſt igitur, Deo placere legitimum coniugium, ſed Diabolus impios facilè traxit in libidines opinione impunitatis, ita in Eccleſia ſingulari fraude ſcilicet prætextu caſtitatis, auxit libidines, impulit fanaticos ſpiritus, ut prohiberent coniugium ſeu omnibus ſeu ſacerdotibus. Hoc conſilium non aliò ſpectauit, niſi ut eò plures contaminarentur, & confirmaretur licentia multorum ſcelerum. Cogitent enim pij quanta agmina animarum præcipuè Lex de cœlibatu traxerit in deſperationem, in æternam iram Dei, & in æternas blaſphemias. Ideò nulla eſſe debet autoritas legis de cœlibatu, & opiniones Monachorum acriter refutandæ & taxandæ ſunt, qui finxerunt cœlibatum eſſe eximium cultum Dei, mereri remiſſionem peccatorum & uitam æternam. Denicp magnam caliginem Euangelio inuexerunt, & dum illaqueant imperitos uinculo uotorum, multi horribiliter contaminati ſunt. Ita ſimul Diabolus & Euangelium obſcurauit & auxit libidines. Hæc diligenter conſideranda ſunt, & comminationes diuinæ animis infigendæ, & intuenda horribilia exempla pœnarum, ut uerè caueamus, ne contra Dei ordinationem polluamur: Sed ſtatuamus omnem commixtionem extra legitimum coniugium peccatum mortale eſſe, ut aliquoties dicitur: Fornicatores, adulteri, non poſſidebunt regnum Dei.

Legis de cœlibatu impietas.

Retineamus igitur bonam conſcientiam, tenera ætas uitet lapſus, deinde matura, ſi opus eſt coniugio, obtemperet mandato Dei. Hæc qui contemnunt, ſciant ſe pœnas ſibi, & totis gentibus accerſere. Cogitemus & hoc, mala conſcientia non poſſe inuocari Deum, ut 1. Ioan: 3. dicitur. Si cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus &c. Quare ut poſſis inuocare Deum, retinenda eſt bona conſcientia. Quid autem triſtius dici poteſt, quàm uiuere hominem ſine inuocatione Dei, ſine Deo, ſine gubernatione & defenſione diuina? ſic uiuentes Diabolus magis magiſqꝫ excœcat, & uarijs flagitijs implicat, ut quotidiana experientia oſtendit.

Inuocanti bona conſcientia opus eſt.

Quòd uerò Monachi clamitant Paulum anteferre uirginitatem, quia diſertè dicit, Melius facit non elocans &c. Sciat pius lector totam illam concionem legendam eſſe, ac obſeruandam, quàm diligenter prҿmoneat in utranqꝫ partem lectorem: Initiò tradit prҿceptum Dei, ut uitandҿ ſcortationis cauſa ſuam quiſqꝫ uxorem habeat, deinde prҿdicans uirginitatem, mox addit, Sed ſuum quiſqꝫ donum habet: Quare cum antefert uirginitatem, de perſonis idoneis loquitur: Deinde illud etiam neceſſe eſt conſiderare. Hac

Pauli locus de uirginitate.

collatione bona opera inter ſeſe conferuntur, & conferuntur iuxta fines utiles, non quæritur opus, quod mereatur remiſſionem peccatorum, aut reconciliationem, nec fit collatio, ut humano arbitrio cultus inſtituantur. Error eſt fingere, quòd cœlibatus mereatur remiſſionem peccatorum, ſeu quòd ideò ſit tuendus, quia per ſeſe ſit ſingularis & eximius cultus Dei, ſeu quòd coniugium ſit uitæ genus immundum, propter quod homo aut non placeat, aut minus placeat Deo. Hi errores ſunt doctrinæ Dæmoniorum, & neceſſariò taxandi ſunt. Cæterùm laudat Paulus uirginitatem in perſonis idoneis, & laudat propter finem utilem, non quòd magis ſit cultus Dei, quàm coniugium: Sed quia genus uitæ cœlibis expeditius eſt ad pleraq; miniſteria, Quia familia, miſeriæ domeſticæ multiplices ſæpè ſunt impedimenta, præſertim puſillanimis. Hæc uera ſunt, ſed alius aliud donum habet. Hæc admonitio ſemper in conſpectu habenda eſt, & multi cœlibes, etiamſi non ſunt contaminata corpora, tamen habent animos occupatos illicitis flammis: Multi item magis excruciantur ſordidis curis quærendorum præſidiorum, bonorum, ſplendoris, quàm pleriq; pij & mediocres mariti.

Cur & in quibus Paulus laudet uirginitatem.

DE EVANGELIO.

NON dubium eſt Apoſtolos ſingulari conſilio appellationem tam dulcem & blandam ſuæ doctrinæ tribuiſſe, ut inſignius eſſet diſcrimen Legis & Promiſſionis de reconciliatione. Sicut & Prophetæ ſæpè in hoc argumento uſi ſunt peculiari uerbo Baſar, quod ſignificat res nouas & bonas nunciare. Eſt autem εὐαγγέλιον uetus uocabulum, quod etſi apud Homerum ſignificat munus dandum læta nuncianti, tamen alioqui in lingua Græca ſignificat ſermonem, res bonas & lætas nunciantem, ſicut ea uoce Apoſtoli uſi ſunt, ut manifeſta teſtimonia multa ſunt, ut Plutarchus in uita Artaxerxis clarè dicit εὐαγγελίου μισθὸν, ubi Euangelium intelligi ſermonem læta nunciantem neceſſe eſt, & ſunt in eodem loco plura teſtimonia. Extat & teſtimonium in uita Pompeij, γραμματοφόροι προσέλαυνον ἐκ πόντου κομίζοντες εὐαγγέλια. Et prorſus ſic locutus eſt Cicero ad Atticum. Admoneat igitur pios appellationis ſuauitas de nouo doctrinæ genere, & de Legis & promiſſionis diſcrimine. Nec uerò fingimus nouas diſtinctiones magis argutas, quàm neceſſarias, ut hypocritæ multi cauillantur. Ioannes Apoſtolus initio Euangelij ſui luculentum diſcrimen proponit: Lex per Moyſen data eſt, Gratia & ueritas per Ieſum Chriſtum facta eſt, &c. Neceſſe eſt enim diſcerni præcepta & remiſſionem peccatorum, diſcerni præcepta & promiſſiones. Item promiſſionem gratuitam, à promiſſionibus quæ non ſunt gratuitæ. Eſt autem Lex, ut ſuprà dictum eſt, doctrina requirens perfectam obedientiam erga DEVM, non remittit gratis peccata, non pronunciat iuſtos, id eſt, acceptos Deo, niſi Legi ſatiſfactum ſit: Et quanquam habet promiſſiones, tamen hæ requirunt conditionem impletæ Legis. Econtrà Euangelium etſi concionatur de Pœnitentia & de Bonis operibus, tamen continet promiſſionem beneficij Chriſti, quæ eſt propria & præcipua Euangelij doctrina, & ſeiungenda à Lege. Gratis enim remittit peccata, & pronunciat nos iuſtos, etiamſi Legi non ſatisfaciamus. Quomodo autem hęc conſentiant, quòd Euangelium pariter de pœnitentia concionetur & lege, & tamen promiſſio ſit gratuita, ſtatim expo-

De uocabulo Euangelij.

Diſcrimen inter Legem & Euangelium apud Iohannem.

Lex quid ſit.

Euangelium quid doceat.

 nemus.

nemus. Prius enim monendus eſt lector, ut diſcrimen promiſſionum obſeruet, habet enim Lex promiſſiones.

Promiſſiones Legi additæ. Sed ſciendum eſt duplices eſſe promiſſiones in ſcripturis diuinis. Quædam ſunt additæ Legi, & habent conditionem Legis, hoc eſt, exhibentur propter impletionem Legis. Tales ſunt promiſſiones Legis. Lex docet Deum bonum & miſericordem eſſe, ſed his qui ſunt ſine peccato. Idem docet & humana ratio, habet enim ratio quandam noticiam Legis. Hic ſe ipſe quiſqꝫ conſulat. Deprehendit enim naturaliter ſe ita iudicare de Deo, quòd ſit miſericors, ſed tantùm dignis, hoc eſt, his qui ſunt ſine peccato. Nec poteſt ſtatuere ſeipſum placere Deo, cùm ſit indignus & immundus. Ita Lex & promiſſiones Legis, cùm ſint conditionales, relinquunt conſcientias in dubitatione.

Promiſſio Euangelij. Alia eſt promiſſio Euangelij propria, quæ non habet conditionem Legis, tanquam cauſam, hoc eſt, non promittit propter impletam Legem, ſed gratis propter CHRISTVM. Hæc eſt promiſſio remiſſionis peccatorum, ſeu reconciliationis, ſeu iuſtificationis, de qua concionatur præcipuè Euangelium. Vt enim hæc beneficia eſſent certa, non pendent ex conditione impletæ Legis. Si enim ſentiendum eſſet, tunc demum nos habere remiſſionem peccatorum, cùm Legi ſatisfeciſſemus, deſperanda eſſet remiſſio peccatorum. Ideò gratis donantur remiſſio & reconciliatio, ſeu iuſtificatio, hoc eſt, non propter noſtram dignitatem. Et tamen oportuit eſſe aliquam uictimam pro nobis. Ideò Chriſtus donatus eſt nobis, & factus eſt hoſtia, ut propter ipſum certò ſtatuamus nos placere Patri.

Particula Gratis diſcernit Euangelium à Lege. Eſt itaqꝫ hæc Euangelica promiſſio reconciliationis, legalium diſſimilis, quia gratis pollicetur propter Chriſtum. Ideóqꝫ Paulus hanc particulam Gratis, nobis diligenter & ſæpè inculcat. Vt Rom: 4. Ideò gratis ex fide, ut firma ſit promiſſio. Nam hæc particula Gratis propter Chriſtum, facit diſcrimen Legis & Euangelij: Si enim non uideamus hanc particulam de gratuita promiſſione, manet in animis dubitatio, & Euangelium transformatur in Legem, & nihilo certiores reddit conſcientias de remiſſione peccatorum ſeu iuſtificatione, quàm Lex aut naturale iudicium rationis: Sicut aduerſarij noſtri, etſi uociferantur ſe docere Euangelium, tamen quia non docent de gratuita reconciliatione, relinquunt conſcientias in dubitatione, & pro Euangelio docent Legem aut Heſiodum, hoc eſt, iudicium naturale rationis. Ergo intendenda mens eſt atqꝫ oculi in hanc particulam, Gratis. Ideò enim neceſſe eſt de hac gratuita promiſſione docere, ut res ſit certa, ut conſcientijs eximatur dubitatio, ut habeant firmam conſolationem in ueris terroribus. In his enim uerè iudicari poteſt, quàm ſit opus hac gratuita promiſſione. Et ad hoc certamen hæc doctrina maximè referenda eſt.

Illud autem ſciendum eſt, promiſſionem oportere fide accipi: Id Paulus docet Rom: 4. Ideò gratis ex fide, ut ſit firma promiſſio. Et Iohannes ait: Qui non credit Deo, mendacem facit eum &c. Proinde particula Gratis, non excludit fidem, ſed conditionem noſtræ dignitatis excludit, & transfert cauſam beneficij à nobis in Chriſtum. Itaqꝫ neqꝫ obedientiam noſtram excludit, tantùm cauſam beneficij à dignitate noſtræ obedientiæ transfert in Chriſtum, ut beneficium ſit certum. Concionatur igitur Euangelium de pœnitentia, ſed ut certa ſit reconciliatio, docet remitti peccata, & nos placere Deo,

Deo,non propter dignitatem pœnitentiæ aut noſtræ nouitatis. Hæc eſt neceſſaria conſolatio pijs conſcientijs. Atq; hinc iudicari poteſt,quomodo hęc conſentiant, quòd diximus Euangelium concionari de pœnitentia,& tamen gratis promittere reconciliationem. Sed de hac collatione paulò pòſt copioſius dicemus.

Definit itaque Chriſtus Euangelium Lucæ ultimo,planè ut artifex,cùm iubet docere pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in nomine ſuo. Eſt igitur Euangelium prædicatio pœnitentiæ, & promiſſio, quam ratio non tenet naturaliter, ſed reuelata diuinitus,in qua DEVS pollicetur,ſe propter Chriſtum Filium ſuum remittere peccata, & nos pronunciat iuſtos,id eſt,acceptos,& donat Spiritum ſanctum, & uitam æternam, modò ut credamus, hoc eſt, confidamus,hæc nobis propter Chriſtum contingere. Atque hæc gratis pollicetur, ut ſint certa.Hæc ſit Euangelij definitio in qua tribus membris complexi ſumus beneficia Euangelij propria, ſcilicet, quòd propter Chriſtum gratis remittantur peccata, quòd gratis pronunciemur iuſti, hoc eſt, reconciliati, ſeu accepti; & hæredes uitæ æternæ. Hæc tria membra paulò pòſt explicabimus. Tantùm hic memineris, hæc propria Euangelij beneficia eſſe,quæ alioqui uno uerbo Iuſtificationis comprehenduntur. *Euangelium quid ſit.*

QVARE OPVS EST EVANGELII *PROMISSIONE?*

POſtquàm natura humana oppreſſa eſt peccato & morte propter Adæ lapſum,etiamſi manet aliqua noticia legis, tamen quia hæret in natura peccatum,conſcientiæ non poſſunt ſtatuere de Deo, quòd uelit ignoſcere, ſi nihil niſi Legem audiant. Lex enim non docet gratis remitti peccata. Scimus autem nos non ſine peccato eſſe. Idq; maximè cernimus, cùm iudicio Dei uerè perterreſiunt mentes. Eſt igitur opus gratuita remiſſione, Ideò Deus per miſericordiam reuelauit, ſe uelle nobis ignoſcere, ac reſtituere uitam æternam. Et addidit uictimam pro nobis, ſcilicet Filium ſuum, ut ſciremus hæc nobis propter Filium donari, non propter dignitatem noſtram aut merita noſtra. Idq; Euangelium ſtatim promiſſum ac reuelatum eſt poſt lapſum Adæ,ne deeſſet conſolatio primæ illi Eccleſiæ.

Eſtq; unum & idem Euangelium, quo omnes Sancti ab initio mundi ſaluati ſunt omnibus temporibus, Adam,Noë, Abraham, Iacob, Prophetæ, Apoſtoli. Non eſt igitur imaginandum, Patres lege naturæ ſaluatos eſſe, Iudæos lege Moyſi, Nos ſaluari noſtra quadam lege: Imò una lex eſt moralis omnium ætatum,omnium Gentium,ut ſuprà diximus.ſed nec Patres, nec Iudæi,nec Gentes,nec nos ideò ſalua mur,quia legi ſatisfacimus: Nemo enim Legi ſatisfacit. Et Lex relinquit dubitantes conſcientias. Atq; hoc intereſt inter Patres & Xenophontem,Ciceronem,ac ſimiles uiros optimos: Legem norant utriq;,ſed Euangelium non norant utriq;. Xenophon,Cicero & ſimiles dubitabant,An Deo curæ eſſent,an haberent Deum propicium,an exaudirentur à Deo. Etſi enim Legem norant,tamen uidebant ſe non eſſe innocentes. Lex autem docet Deum propicium eſſe his, qui ſunt ſine peccato. Non norant Euangelium de gratuita remiſſione peccatorum. Abraham ue- *Vnum eſt & idem Euangelium omnium temporum in Eccleſia Dei. Vna Lex eſt moralis omnium ætatum.*

rō, Iacob & ſimiles, quia norant Euangelium, ſtatuebant ſibi remitti peccata, ſe habere Deum propicium, ſe Deo curæ eſſe, ſe exaudiri à Deo, etiamſi eſſent indigni. Ideō ſcriptum eſt: Abraham credidit Deo, & reputatum eſt ei ad iuſticiam. Vna eſt Lex, & natura nota omnibus Gentibus atq; ætatibus. Eſt & unum Euangelium, ſed non natura notum, uerùm reuelatum diuinitus. Ideō Paulus uocat myſterium abſconditum. Et Ioannes ait, Filius qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit nobis. Sed hæc omnia erunt illuſtriora, cùm dicemus paulō pōſt de Gratia & de Iuſtificatione.

Lex nota eſt naturaliter. Euangelium non item.

Quia autem diximus idem Euangelium fuiſſe Patrum, uidendum eſt quomodo ſtatim ab initio Euangelium reuelatum ſit. Ac citabo paucos quoſdam locos, ad quos in lectione Prophetarum referri ſimiles debent: Nam Euangelium paulatim clarius reuelatum eſt, & apparebit Prophetas prædicaſſe hanc gratuitam reconciliationem.

Quomodo ab initio reuelatum ſit Euangelium.

Promiſſio de Chriſto & beneficijs Chriſti primùm reuelata eſt Adę ſtatim poſt lapſum, ut cùm incidiſſet in iram Dei & mortem, haberet conſolationem, qua ſciret & Deum rurſum propicium eſſe, & fore, ut mors aliquando aboleretur. Nam hæc duo beneficia clarē proponit illa prima promiſſio, quæ etſi ſubobſcura uidetur, tamen Adæ in re præſenti non fuit obſcura: Inimicicias ponam inter te et mulierem, et inter ſemen tuum & illius Semen, ipſum cōteret caput tuum, & tu inſidiaberis calcaneo eius. Mirabilis narratio eſt, & quæ impijs ridicula & fabuloſa uideri poſſit: Sed pij uident res maximas breuibus uerbis ſignificatas eſſe. Deſcribitur enim initiō pœna peccati, ſcilicet quōd propter peccatum Diabolus crudeli tyrannide uexaturus ſit genus humanum, uidelicet peccatis & morte: Sicut ipſa mundi hiſtoria teſtatur, quæ tota in hac horribili concione Adæ picta oſtenditur.

Promiſſio reuelata Adæ.

Deinde additur breuis deſcriptio regni Chriſti, futurum tamen eſſe, ut Semen mulieris conterat caput, hoc eſt, regnum ſerpentis, hoc eſt, aboleat peccatum & mortem. Hac conſolatione erigitur Adam, agnoſcit ſe habere Deum placatum, etſi uidet ſe indignum & immundum eſſe; Videt quid amiſerit, ſed expectat Semen illud, quo amiſſa iuſticia & uita æterna reſtituantur. Hac fiducia miſericordiæ placet Deo: & quōd additur Diabolum inſidiaturum eſſe calcaneo Seminis, intelligit fore ut & Chriſtus & Sancti affligantur in hac uita, & tamen Chriſtus uincat regnum Diaboli.

Poſtea renouatur hæc promiſſio ad Abraham: In ſemine tuo benedicentur omnes Gentes. Significat enim omnes Gentes iam maledictas eſſe, hoc eſt, Deum iraſci omnibus Gentibus, caſq; oppreſſas eſſe peccato & morte: Sed futurum, ut per Abrahæ ſemen rurſum ab his malis liberentur. Atq; ita interpretantur hanc promiſſionem ipſi Apoſtoli, ut conſtat ex Paulo & ex Actis. Præterea in eadem hiſtoria Abrahæ additur imago iuſtificationis. Deus conſolatur Abraham dicens: Noli timere, Ego ſum protector tuus. Addit item promiſſionem de Semine: Huic uoci credit Abraham, hoc eſt, quanquàm uidet & agnoſcit ſe immundum & indignum eſſe, tamen ſtatuit ſe habere Deum propicium propter ipſius miſericordiam & promiſſum Semen, ita pronunciatur iuſtus. Id exemplum docet, nos promiſſione & fide reconciliationem conſequi. Fides autem nititur non noſtra dignitate, ſed tantùm miſericordia Dei.

Promiſſio Abrahæ.

Sequuntur

Sententiæ de remiſsione peccatorũ in Pſalmis & Prophetis.

Sequuntur paulatim multæ conciones, & exempla de remiſſione peccatorum: Sed clariſſimæ ſunt ſententiæ in Pſalmis & Prophetis. In his clarè paſſim proponitur Euangelium. In Pſalmis petit remiſſionem peccatorum propter miſericordiam, non propter ſuam dignitatem, ſeu merita, ut: Non intres in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Hæc certè non eſt Legis concio, quæ miſericordiam petit, & confitetur peccatum, & quidem omnes condemnat, ut ſciamus omnes gratis nobis remitti peccata. Item: Si iniquitates obſeruaueris Domine, quis ſuſtinebit? Item: Dixi, confitebor aduerſum me iniuſticiam meam, & tu remittis impietatem cordis mei. Item: deſcribit ſacerdotem Chriſtum. Tu es ſacerdos in æternum. Teſtatur igitur hunc ſacerdotem placaturum eſſe Deum, & redditurum eſſe æternam iuſticiam, & æternam uitam. Quia uocat æternum ſacerdotem.

Et ad hanc ſententiam de gratuita remiſſione accommodandi ſunt ſimiles loci in Pſalmis. Ita enim dulceſcent nobis ſuauiſſima carmina, & firmam conſolationem adferent. Nam ſi iudicabimus illas promiſſiones pendere ex noſtra dignitate, cùm Pſalmi iubent nos lætari, confidere miſericordia, ſemper reclamabunt conſcientiæ, nos indignos eſſe, nihil pertinere has promiſſiones ad indignos. Quare aduerſus hanc ipſam dubitationem erigendus eſt animus, & ſciendum, quòd illæ ipſæ uoces, quæ nos lætari iubent, ideò propoſitæ ſint, ut medeantur illi ipſi dubitationi, conceptæ ex noſtra indignitate. Quod ſi ſentiemus nobis promitti gratis reconciliationem, tum uerò fides erit certa, & uerè gratulabimur nobis miſericordiam, & Deo agemus gratias. Sed tanta eſt infirmitas & anguſtia humani animi, ut hanc magnitudinem miſericordiæ non poſſit capere. Ita oppreſſi ſumus opinione & iudicio Legis, ut non poſſimus perſuaderi de Euangelio, & omnibus & gratis offerri miſericordiam. Quare fides perpetuò cum hac noſtra infirmitate luctari debet, ut nos erigamus, & diſcamus Deo confidere, & eum uerè inuocare & colere.

Conciones de remiſsione peccatorum apud Eſaiam.

Apud Ieſaiam multæ ſunt conciones de Chriſto, de remiſſione peccatorum, de æterna uita. Capite 53. clarè teſtatur promitti remiſſionem peccatorum, & quidem propter Chriſtum, non propter noſtram indignitatem. Poſuit Dominus in eo iniquitates omnium noſtrum. Et ne Iudæi putarent ſe mereri remiſſionem peccatorum hoſtijs Leuiticis, teſtatur aliam hoſtiam reſtare, quæ uerè ſit abolitura peccatum: Ponet animam ſuam hoſtiam pro peccatis. Item: Condemnat omnes, Omnes, inquit, errauimus, ut ſciamus nos propter miſericordiam, non propter dignitatem noſtram, conſequi beneficia Chriſti. Poſtremò addit clariſſimum teſtimonium: Noticia eius iuſtificabit multos. Quòd certò ſtatuendum ſit, nos ita iuſtos pronunciari, ſi agnoſcamus Chriſtum, hoc eſt, ſi agnoſcamus Deum nobis propicium eſſe propter CHRISTVM. Ergo non erit dubitandum propter noſtram indignitatem, non erit ſentiendum nos eſſe iuſtos propter Legem. Sed deſino recitare plura teſtimonia. Hæc enim exempli cauſa recenſui, ut animaduertant lectores in ſcripturis, quæ loca propriè de Lege, quæ propriè de Euangelio concionentur, & diſcrimen obſeruent inter Legem & promiſſionem Euangelij. Nam hi duo ſunt præcipui loci, & capita præcipua ſcripturæ, ad quę omnes partes prudenter referendæ ſunt.

Hactenus

Hactenus definiuimus Euangelium, & diſcrimen monſtrauimus Legis & Euangelij. Sed hæc omnia erunt illuſtriora, cum de iuſtificatione, de fide, & operibus dicemus. Nunc tantum una quædam particula addenda eſt, uidelicet: Sicut neceſſe eſt ſcire, Euangelium eſſe gratuitam promiſſionem, ita neceſſe eſt ſcire, Euangelium promiſſionem uniuerſalem eſſe, hoc eſt, offerri & promitti omnibus hominibus reconciliationem.

Promiſſio Euangelij eſt uniuerſalis.

Hanc uniuerſalem tenere neceſſe eſt, aduerſus periculoſas imaginationes de prædeſtinatione, ne diſputemus hanc promiſſionem ad paucos quoſdam alios pertinere, non pertinere ad nos. Non enim dubium eſt, quin omnium animos hæc cogitatio exerceat. Et hinc ortæ ſunt multæ diſputationes ſcriptorum de prædeſtinatione minimè utiles. Nos uerò ſtatuamus Euangelij promiſſionem uniuerſalem eſſe. Sicut enim prædicatio pœnitentiæ uniuerſalis eſt, ita & prædicatio remiſſionis peccatorum uniuerſalis eſt. Huc colligantur ſententiæ uniuerſales de Euangelio, quæ paſſim in ſcripturis extant, ut Ioannis 3. Sic Deus dilexit Mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat. Item apud Paulum: Concluſit omnes ſub peccatum, ut omnium miſereatur. Hæc nunc monuiſſe ſatis ſit: Nã de hac uniuerſali iterum dicendum erit infrà de prædeſtinatione. Quòd autem non omnes conſequuntur Euangelij promiſſa, eò fit, quia non omnes credunt. Nam Euangelium etſi gratis promittit, tamen requirit fidem, oportet enim promiſſionem fide accipi: Ac particula Gratis, non excludit fidem, ſed excludit conditionem noſtræ dignitatis, ut ſuprà dictum eſt, & poſtulat, ut promiſſionem accipiamus, id non poteſt fieri aliter niſi fide.

Imaginatio de particularitate promiſſionis peperit diſputationes de prædeſtinatione.

DE GRATIA ET DE *IVSTIFICATIONE.*

HIC locus continet ſummam Euangelij. Monſtrat etiam proprium Chriſti beneficium, proponit firmam conſolationem pijs mentibus, docet qui ſint ueri cultus Dei, quæ ſit uera inuocatio, præcipuè diſcernit Eccleſiam Dei à cæteris gentibus, Iudæis, Mahometiſtis & Pelagianis, hoc eſt, omnibus, qui imaginantur hominem iuſtum eſſe lege ſeu diſciplina, & iubent dubitare de remiſſione peccatorum. Ideò autem magna eſt opinionum in hoc loco diſſenſio: Quia plerique ſequuntur humana iudicia, neglecta ſimplici doctrina Prophetarum, Chriſti & Apoſtolorum. Imò hanc transformant in Philoſophiam, extenuant peccatum in natura, cogitant Lege Dei tantum requiri diſciplinam, Deinde imaginantur, nihil intereſſe inter Philoſophicam & Chriſtianam iuſticiam.

Cauſæ diſſenſionum de Gratia & Iuſtificatione.

Omnibus ætatibus hæ prophanæ & humanæ imaginationes obſcurarunt ueram Eccleſiæ doctrinam. Sic Phariſæi ſentiebant ſe Lege iuſtos eſſe. Deinde quia neceſſe erat quærere de Meſſia, cur is uenturus eſſet, fingebant ideò uenturum eſſe, ut mundi imperium conſtitueret, non intelligebant oportere uictimam fieri pro genere humano ad placandam iram Dei aduerſus peccatum, & aliam iuſticiam donaturum eſſe. Sic & ante Phariſæos ſenſerunt Hypocritæ ſuperiorum ætatum in Eccleſia Patrum.

Sed Prophetæ hos errores taxabant, clamitabant, non tolli peccatum iuſticia Legis, manere peccatum in hac mortali natura, ſed iuſtos eſſe creden-

te-

tes,& exaudiri & donari uita æterna à Deo,propter promiſſum Saluatorem. Sicut Dauid claris uerbis inquit: Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Et alio loco de Filio,Beati omnes qui confidunt in eo. Item Ieſaias: Noticia eius iuſtificabit multos. Ita cùm Chriſtus & Apoſtoli renouaſſent doctrinam,ſtatim poſtea ſparſæ ſunt opiniones humanæ de diſciplina: Quia magnum quiddam eſt,regere externos mores. Deinde exorti ſunt & fanatici ſpiritus,qui prorſus transformarunt Euangelium in Legem ſeu Phariſaiſmum,finxerunt homines iuſtos eſſe Lege,& ne Chriſtus nihil uideretur noui attuliſſe,dixerunt eum aliquas nouas leges tradidiſſe,de Cœlibatu,de non uindicando. Hæc deliria ſtatim poſt Apoſtolos nata ſunt. Ideò non eſt mirum,poſtea quoq; caliginem ſecutam eſſe. Etſi autem aliqui pij retinuerunt ueram ſententiam,tamen ſcriptorum magna diſſimilitudo eſt,alius alio commodius loquitur,ſed de ſcriptoribus alibi dicendum erit. Nunc hæc tantùm præfari uolui,ut cogitet pius lector,neceſſariam eſſe explicationem huius loci,de iuſtificatione,& grata mente amplectendum eſſe beneficium Dei, qui Euangelij lucem rurſus accendit. Neq; enim negari poteſt in doctrina Monachorum eſſe errores quos etſi nunc aliquantulum corrigunt, tamen adhuc neruos ipſos retinent. De remiſſione peccatorum uociferantur non rectè doceri,quòd fide gratis propter Chriſtum accipiatur remiſſio peccatorum, nec admittunt,fide ſignificari fiduciam miſericordiæ Dei: Imò iubent ſemper dubitare,an ſimus in gratia. Deinde addunt, quòd mereamur remiſſionem propter contritionem & dilectionem. Atqui contritio ſeu dolor,ſeu pauor ſine fiducia miſericordiæ,quò uehementior eſt, eò magis impellit ad deſperationem,ut Paulus inquit: Lex iram efficit. Deinde dicunt amplius, renatos Legi Dei ſatisfacere, iuſtos eſſe propter impletionem Legis, & hanc ipſam eſſe meritum & precium uitæ æternæ, nec reliquam in renatis inobedientiam eſſe quiddam pugnans cum Lege Dei. Addunt item, renatos tamen debere dubitare,an ſint in gratia,& in hac dubitatione manendum eſſe. Hæc dubitatio palàm eſt Ethnica. Nec leues ſunt hi errores,ſed Euangelio tenebras inducunt,obſcurant beneficium Chriſti, tollunt ueram conſolationem conſcientiarum,& ueram inuocationem. Quare neceſſe eſt Eccleſiam de his tantis rebus admonere. Exponam igitur clarè & planè ſummam huius negocij.

Prophetæ taxarunt errores hypocritarum de hoc articulo.

Euangelium à fanaticis transformatum in Phariſaiſmū:

Errores Monachorum in doctrina de iuſtificatione.

Primùm de diſciplina clamitamus & nos. Omnes homines diſciplina coërcendos eſſe,id eſt,iuſticia illa,quam etiam non renati præſtare debent & poſſunt. Sicut ait Paulus. Lex eſt poſita iniuſtis. Et Deus præſentibus & æternis pœnis uiolationem diſciplinæ punit. Ac ingens præconium eſt diſciplinæ, quod Paulus inquit eſſe pædagogiam in Chriſtum. Quia ſcilicet, Euangelium non eſt efficax in his, qui non deſinunt ruere contra conſcientiam. Quanquam autem nulla res humana pulcrior eſt,quàm diſciplina, ſicut uerè dicit Ariſtoteles: Iuſticiam formoſiorem eſſe Heſpero & Lucifero: Tamen non eſt aſſuenda opinio,quòd ſit impletio Legis, quòd mercatur remiſſionem peccatorum, quòd propter eam homo ſit iuſtus, id eſt,reconciliatus Deo. Paulus inquit Iudęos intueri Moyſi faciem uelatam,id eſt,non rectè intelligere Legem Dei, quæ eſt uox arguens peccatum in natura hominis, & oſtendens iram Dei aduerſus peccatum,& ueros pauores incutiens.

Diſciplina neceſſaria eſt,ſed non eſt impletio Legis.

Sed cùm de hoc intellectu Legis, & de agnitione peccati concionatur

Euangelium, putant multi tumentes perſuaſione ſapientiæ, has eſſe hyperbolas Stoicas, quibus nihil opus ſit. Sed cùm diſciplina per ſeſe ſatis difficilis res ſit, contendunt nihil amplius requiri, & hanc qualemcunq; diligentiam mereri remiſſionem peccatorum, & eſſe iuſticiam coram Deo, & ad has humanas imaginationes Origenes, et Monachi malè detorſerunt Paulū. Quare natiua Pauli ſententia, ex ipſo Paulo & reliquo conſenſu Propheticæ & Apoſtolicæ ſcripturæ diſcenda eſt, non ex humanis opinionibus.

Similis eſt Eccleſiæ concio omnibus temporibus.

Secundò, poſtquàm hæc de diſciplina præmonuimus, nunc ad cauſam accedimus. Similis eſt Eccleſiæ concio à principio poſt receptum Adam uſque ad finem. Statim in Paradiſo inſtitutum eſt miniſterium prædicandæ pœnitentiæ, & data promiſſio de uenturo Liberatore, ex qua intelligebant primi parentes ſe recipi. Sed hæc promiſſio paulatim clarius patefacta eſt, uſque ad Chriſti prædicationem, qui & ipſe hoc miniſterio fungebatur. Et Apoſtolis mandauit idem miniſterium, inquiens: Ite prædicantes pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in nomine meo. Quare ſemper in Eccleſia ſonare oportet prædicationem pœnitentię, quæ fit uoce Legis, per quam Deus arguit peccata noſtra cùm externa tùm interiora, qualia ſunt, non timere, non diligere Deum, non confidere Deo. Fit & uoce Euangelij accuſantis mundum, quòd non audiat filium Dei, non moueatur eius paſſione & reſurrectione &c. Ideò inquit Chriſtus: Spiritus ſanctus arguet mundum de peccato, quòd non credunt. Et Rom: 1. Reuelatur ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem & iniuſticiam hominum &c.

Prædicatio pœnitentiæ in Eccleſia qualis.

Vt igitur expauit Adam ſeu Dauid audiens uocem Dei accuſantis, ita mens non dura, non obſtinata, expaueſcit, & agnoſcit Deum uerè iraſci peccato, & punire peccatum. Hi errores ſæpè deſcripti ſunt in Pſalmis. Pſalm: 36. Non eſt ſanitas in carne mea à facie iræ tuæ. Non eſt pax oſſibus meis à facie peccatorum meorum. Et quidem ut Lex hanc iram generi humano denunciat: Ita omnes calamitates humanæ, ſunt quaſi uox Legis, nos de ira Dei admonens, & omnes ad pœnitentiam uocans.

Prædicatio remiſsionis peccatorum.

Tertiò, cùm mens hominis hac uoce arguente peccata perterrefacta eſt, audiat promiſſionem in Euangelio propoſitam, et ſtatuat remitti ſibi peccata gratis propter Chriſtum per miſericordiam, non propter contritionem aut dilectionem, aut alia opera. Hoc modo cùm fide ſe mens erigit, donantur remiſſio peccatorum, & reconciliatio. Si enim iudicandum eſſet, tùm demum nos habituros eſſe remiſſionem peccatorum, cùm contritio aut dilectio ſufficiens eſſet adigeretur animus ad deſperationem: Quare ut habeat certam & firmam conſolationem, pendet beneficium Dei non ex conditione dignitatis noſtræ, ſed ex ſola miſericordia propter Chriſtum promiſſa. Cúmq; Deus remittit peccata, ſimul donat nobis Spiritum ſanctum, qui nouas uirtutes in pijs incoat, Sicut Galat: 3. dicitur. Vt promiſſionem Spiritus accipiamus per fidem. Hæc nihil habent perplexitatis, & à pijs mentibus in Eccleſia, quæ norunt exercitia ſpiritualia, pauores, conſolationes, & inuocationem, clarè intelliguntur. Nunc igitur teſtimonia addenda erant, ſed uocabula prius diligentius declaranda ſunt.

De peccato, de Lege, ſuprà dictum eſt, nunc de cæteris dicam, de uocabulis Iuſtificationis, Fidei, & Gratiæ.

Iuſtificatio quid ſignificat

IVSTIFICATIO ſignificat remiſſionem peccatorum, & reconciliationem,

ciliationem,ſeu acceptationem perſonæ ad uitam æternam. Nam Hebræis iuſtificare eſt forenſe uerbum,ut ſi dicam,Populus Romanus iuſtificauit Scipionem accuſatum à tribunis,id eſt,abſoluit,ſeu iuſtum pronunciauit. Sumſit igitur Paulus uerbum iuſtificandi ex conſuetudine Hebraici ſermonis,pro remiſſione peccatorum & reconciliatione ſeu acceptatione. Hanc eſſe uim phraſis Hebraicæ, eruditi omnes norunt, & exempla paſſim obuia ſunt. Quanquàm autem, ut antea dixi, cùm Deus remittit peccata, ſimul donat Spiritum ſanctum incoantem nouas uirtutes,tamen mens perterrefacta, primùm quærit remiſſionem peccatorum & reconciliationem, de hac angitur, de hâc dimicat in ueris pauoribus,non diſputat,quæ uirtutes infuſæ ſint,quæ etſi comitantur reconciliationem, tamen nequaquàm iudicandum eſt, noſtram dignitatem aut mundiciem cauſam eſſe remiſſionis peccatorum. Ideò toties inculcatur particula Gratis.

DE VOCABVLO FIDEI.

PHraſis diligenter conſideranda eſt, & uidendum quid agat Paulus, cùm ait: Iuſtificamur non operibus noſtris,ſed fide in Chriſtum. Romanis auribus hæc oratio noua eſt, quare initiò quærenda eſt natiua ſermonis interpretatio. Iuſtificari operibus ſignificat conſequi remiſſionem, & iuſtum ſeu acceptum Deo eſſe propter proprias uirtutes ſeu facta. Econtra uerò Iuſtificari fide in Chriſtum, ſignificat conſequi remiſſionem,& iuſtum, hoc eſt, acceptum reputari non propter proprias uirtutes,ſed propter Mediatorem filium Dei. Sic intellecto ſermone conſpici poteſt,quomodo hanc propoſitionem & uocem Euangelij, Iuſtificamur fide, Paulus opponat alteri,quæ eſt uox humani iudicij ſeu Legis,Iuſtificamur operibus. Vt Baptiſta clamitat: Hic eſt agnus Dei,qui tollit peccata mundi. Ita Paulus uult nobis hanc uictimam proponere, & docet propter hunc Filium Dei dari remiſſionem & reconciliationem,non propter noſtras uirtutes. *Iuſtificari fide quid.*

Quare cùm dicit,Iuſtificamur Fide,uult te intueri Filium Dei ſedentem ad dextram Patris, Mediatorem interpellantem pro nobis,& ſtatuere,quòd tibi remittantur peccata,quòd iuſtus,id eſt,acceptus reputeris, ſeu pronuncieris propter illum ipſum Filium,qui fuit uictima. Vt igitur uocabulum Fides monſtret illum Mediatorem,& nobis applicet, ſignificat Fides non tantùm hiſtoriæ noticiam,ſed fiduciam miſericordiæ promiſſæ propter Filium DEI. *Fides non tantùm noticia, ſed fiducia.*

Eſtq; ſemper hæc propoſitio correlatiuè intelligenda: Fide ſumus iuſti,id eſt,fiducia miſericordiæ propter Chriſtum ſumus accepti, non propter noſtras uirtutes. Nam hæc miſericordia fide ſeu fiducia apprehenditur.Hoc agit Paulus,ut illum Mediatorem & agnum nobis proponat, & gloriam iuſticiæ nobis detrahat, & teſtetur propter hunc propiciatorem nos recipi. Hanc eſſe mentem Pauli,nihil dubium eſt,& ſententiam ipſam eſſe ueram & certam in Eccleſia,manifeſtiſſimum eſt. Fatentur enim omnes Sancti, ſe etiam cùm habent nouas uirtutes,tamen non propter has accipere remiſſionem peccatorum,& reconciliationem, ſed propter Filium Dei propiciatorem, Ideò neceſſe eſt ſic intelligi hoc dictum: Fide habemus remiſſionem,id eſt, hac fiducia,quòd propter Filium Dei recipiamur. *Fide iuſtificamur, oratio eſt correlatiua.*

Qui uerò reclamant huic enarrationi,his hæc oratio prorſus inanis ſonitus eſt,& nihil ſignificans,Iuſtificati fide pacem habemus. Deinde nec intelligunt ipſi,quale ſit certamen conſcientiæ luctantis cum pauoribus & dubitatione, cùm angitur de remiſſione peccatorum,nec norunt pauores qui in uera pœnitentia exiſtunt. Hos ſi conſiderarent, ſcirent mentes perterrefactas quærere conſolationem extra ſeſe,& hanc conſolationem eſſe fiduciam, qua uoluntas acquieſcit in promiſſione miſericordiæ propter Mediatorem donatæ. Complectitur autem fiducia miſericordiæ & noticiam hiſtoriæ: Quia fides intuetur Chriſtum, quem agnoſci neceſſe eſt eſſe Filium æterni Dei,pro nobis crucifixum,reſuſcitatum,&c. Eſtq́ referenda hiſtoria ad promiſſionem ſeu effectum,qui in hoc articulo proponitur,uidelicet, Credo remiſſionem peccatorum. Ac rurſus hic ipſe articulus monet, ut fides intelligatur fiducia. Nam illi,qui non confidit ſibi remitti peccata,hæc uerba,Credo remiſſionem peccatorum,fruſtrà dicuntur.

Teſtimonia quòd fides ſignificet fiduciam. Dixi de intellectu propoſitionis: Fide iuſtificamur,nunc teſtimonia addam,quod fides in hac doctrina Euangelij ſignificet fiduciam miſericordiæ promiſſæ propter Chriſtum. Quidam de uocabulo πίστις litigant, nec aliud uolunt intelligi,niſi doctrinam,ſeu Symboli profeſſionem, ut uulgò dicitur: Fides Nicena, pro doctrina,ſeu dogmatum collectione. Sed Græcis plura ſignificare uerbum πιστεύω conſtat. Nec dubium eſt Hebraica phraſi promiſcuè uſurpari uerba quæ ſignificant credere & confidere, ut Pſalm: 2. Beati omnes qui confidunt in eo.Hic Hebræi legunt Hoſe.Et quod Paulus citat ex Ieſaia cap. 28. Qui credit,non confundetur,in Hebraica lectione eſt Hamaëmin. Eodem uerbo quod ſignificat credere, ſæpiſſimè pro confidere utitur lingua Hebræa,ut Danielis 6. Quia credidit Deo ſuo. Et Pſalm: 78. duo ſynonyma coniunguntur: Quia non crediderunt Deo,& non confiſi ſunt in Saluatore ſuo. Ac ſunt manifeſta exempla in ſermone Chriſti. O mulier, magna eſt fides tua. Item: Fides tua ſaluam te fecit. In his & ſimilibus dictis conſtat fide ſignificari fiduciam. Sequi autem Paulum phraſin Hebraicam non dubium eſt. Deinde infinita occurrunt apud Græcos exempla, ubi πιστεύω ſimpliciter ſignificat confido, ut in uulgari uerſiculo Phocylidis, λαῷ μὴ πίστευε, πολύτροπός ἐστιν ὅμιλος.

Et in Philippica quarta Demoſthenis: ἀλλὰ ἐν συμμάχων εὐνοίᾳ πιστεύει, καὶ τοῖς ὅπλοις ἰσχύει. Et contra Androtionem, σαυτῷ πιστεύεις confidis teipſo. Et apud Plutarchum interrogatus Solon,qua re confiſus auderet ſe opponere Piſiſtrato,reſpondit ſenecta. In hoc loco eſt, τῷ πιστεύων. Nec difficilè eſt aceruum teſtimoniorum colligere. Teneamus ergo uim uerbi πιστεύω, & ſciamus ſignificare utrunque, adſentior & confido. Græcis magis uagatur uocabulum πίστις.

Sed nos ſciamus in Eccleſia ſignificare aſſenſionem firmam,& fiduciam, *Fidei definitio.* quæ etiam πεποίθησις dicitur: Et uera eſt hæc definitio fidei: Fides eſt aſſentiri uniuerſo uerbo Dei nobis propoſito, adeoq́ & promiſſioni gratuitæ reconciliationis donatæ propter Chriſtum Mediatorem, eſtq́ fiducia miſericordiæ Dei promiſſæ propter Chriſtum Mediatorem. Nam fiducia eſt motus in uoluntate neceſſariò reſpondens aſſenſioni, ſeu quo uoluntas in Chriſto acquieſcit, quod cùm ſit,accenditur Spiritu ſancto & noua luce, ut poſtea dicam.

dicam. Vſitatiſſimum eſt autem πίστιν pro firma aſſenſione dicere, in qua ſignificatione opponitur incertæ opinioni. Sic Plato inquit, homines non habere μόνιμον πίστιν de idea bona, id eſt, ſtabilem aſſenſionem. Etſi enim homines intelligunt recta, tamen propter contumaciam cordis, propter prauas cupiditates aſſenſio excutitur.

Et uicina eſt ſignificatio, Fiducia, ſicut in uerſu Theognidis. πίστει χρήματ' ὄλεσα, ἀπιστίῃ δ' ἐσάωσα. Et apud Heſiodum: Fiduciæ & diffidentiæ fuerunt exitiales. Cæterùm aliæ ſunt ſignificationes, quarum præcipua eſt πίστις pro fidelitate, id eſt, pro uirtute pacta ſeruante. Hæc ubi locum habeat in ſacris libris, diligenter conſiderandum eſt. Nam profectò in iudicandis controuerſijs Eccleſiaſticis, in quolibet loco uera uerborum ſignificatio, ſententiæ congruens quærenda eſt. Huc ſtudia linguarum referenda ſunt. Sæpè autem, ut dixi, πίστις fidelitatem ſignificat, ut in uerſu Sophoclis, θνήσκει δὲ πίστις, βλαστάνει δ' ἀπιστία, id eſt, fidelitas perijt. Et ſæpè aliàs, ut apud Polybium lib. 2. διέχοντο δὲ πλεῖον εἰς τὴν πίστιν ἐν τῇ ὅλῃ καλοκαγαθίᾳ, antecellebant fidelitate ſeruante pacta, uel quod idem ualet, fide, id eſt, autoritate, quæ eis tribuebatur, quòd uidelicet eſſent fideles, ſeruantes pactorum, iuſti, benefici. Deinde multæ ſignificationes ex hac naſcuntur, quæ nihil ad Pauli diſputationem pertinent. Polibius δοῦναι ἑαυτοὺς εἰς πίστιν ῥωμαίων, dedere ſe in fidem Romanorum, id eſt, in fidem Romanorum pacta ſeruantium, iuſticiam clementia moderantium. Item, δοῦναι πίστεις, promittere fidelitatem. Et apud Rhetores & Ariſtotelem πίστεις, probationes, argumenta, teſtimonia ſignificant. Hæ metonymiæ non ſunt ad Pauli diſputationem referendæ. O rem miſeram. Eccleſia uerè, ut in uerſu Græco dicitur, inter barbaros natiuum ſermonem dedidicit, Monachi ueras ſignificationes obruerunt, nouo genere doctrinæ excogitato. Quare pij redeant ad Prophetas & Apoſtolos, ac propriam Eccleſiæ linguam iterum diſcant, & inſtaurent.

Aliæ ſignificationes uocabuli fidei.

Quòd autem Paulus fiduciam miſericordiæ intelligi uelit uocabulo Fidei, ex ſequentibus teſtimonijs perſpicuum eſt. Roman: 4. confertur promiſſio ad fidem correlatiuè. Ideò ex fide gratis, ut ſit firma promiſſio. Hic diſertè poſtulat, ut aſſentiamur promiſſioni, ac ut poſſimus aſſentiri, ait gratuitam eſſe, quia ſi conditio impletæ Legis addita eſſet, ſequeretur deſperatio: Placeres Deo ſi Legi ſatisfaceres. At Paulus dicit, Ideò gratuitam eſſe promiſſionem, ut ſit firma credenti. Vult ergo nos aſſentiri promiſſioni. Id aſſentiri reuera eſt hæc fiducia amplectens promiſſionem, Hæc explicatio labefactari non poteſt.

Teſtimonia Pauli, quòd uelit intelligi fidem fiduciam miſericordiæ.

Præterea conſidera uim promiſſionis Euangelicæ. Si nihil opus eſt aſſentiri, promiſſio prorſus eſt inanis ſonitus, quæ tamen ideò tradita eſt, ut aſſentiamur, & ut aſſentiri poſſimus, gratuita eſt. Item, cur Iohannes dicit, Qui non credit Deo, mendacem eum facit. Et Paulus inquit: Non dubitauit diffidentia, ſed firmus fide dans gloriam Deo, & certus, &c. Hæc clarè oſtendūt, requiri, ut aſſentiamur promiſſioni. Denique cur ſonat in Eccleſia hæc uox, Propter Filium Dei remittuntur tibi peccata, ſi dicas, non eſſe aſſentiendum? Hoc quid aliud eſt, quàm, ut Iohannes inquit, Deum mendacij arguere? *I. Argument:*

II. Rom: 5. Iuſtificati fide, pacem habemus. At noticia hiſtoriæ non affert pacem, imò auget pauores & deſperationem, ſicut in Diabolis. Quod enim terribilius eſt ſignum iræ Dei, quàm placari Deum non alia uictima *II. Argum:*

 potuiſſe,

potuiſſe,niſi Filij morte? Vident Diaboli ſe reiectos eſſe, ſciunt Filium Dei iudicem conſtitutum eſſe,ſe futuros in æternis pœnis: Vident & homines in ueris pauoribus,cùm alia multa ſigna iræ Dei aduerſus peccata, mortem & alias infinitas calamitates,tùm uerò hoc ipſum ſignum,quòd ira Dei non potuit placari niſi per Filium. Huius hiſtoriæ noticia auget pauores, ſi fides non eſt fiducia applicans nobis hoc beneficium,ſi non eſt ſtatuendum, Ideò paſſus eſt Filius Dei,ut tibi ignoſcatur,quanquàm malè merito, &c. Hæc fiducia conſolatur mentem perterrefactam,& pacem affert.

III. Argumentum.

III. Similis eſt explicatio & aliorum multorum teſtimoniorum, Iuſtus ex fide uiuet. Certè hiſtoriæ noticia nemo uiuet, quæ potius auget cruciatus. Nec Legis noticia quiſquam uiuit. Si habueris uirtutes ſufficientes,placebis. Neceſſe eſt igitur fidem intelligi,quæ ſtatuit nobis Deum propicium eſſe,& acquieſcit in promiſſa miſericordia.

IIII. Argumentum.

Eodem modo & hoc dictum intelligi neceſſe eſt, Omnis qui credit in eum,non confundetur. Item in Pſal: Oſculamini Filiū. Beati omnes qui confidunt in eo,ubi uerbum Hebraicum propriſſimè ſignificat confidere.

IIII. Eph. 4. Per quem audemus accedere confidentes per Fidem eius. Hic Paulus tribus inſignibus uocabulis naturam Fidei deſcribit, Audet, accedit confidenter. Magna res eſt accedere ad Deum iudicem, uerè & horribiliter iratum peccato. Hic iterum noticia hiſtoriæ deterret nos, niſi ſtatuamus Filium nobis ducem & propiciatorem eſſe, & per hunc nos duci ad Patrem: Hoc ſtatuere eſt fiducia, de qua loquimur. Sic & Roman. 5. ait: Per quem habemus acceſſum fide. Et Hebr. 4. Habentes talem Pontificem, accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ. Ex hoc dicto utrunq; diſcimus,& præcipi hanc fiduciam in inuocatione,& fidem in ſimilibus locis intelligendam eſſe fiduciam.

Sed ideò reclamant multi,quia hunc ipſum cultum Dei,ſcilicet fidem in inuocatione non intelligunt,& imaginantur dubitationem perpetuam, an à Deo recipiamur & exaudiamur,non eſſe peccatum. Porrò hoc peccatum quale ſit, & quàm nocens,in uera lucta conſpicitur, & quia abijcit promiſſionem Dei, arguit eum mendacij.

Alia teſtimonia probantia quòd fides ſignificet fiduciam.

Act. 15. Fide purificans corda. Si fides tantùm ſignificat noticiam, qualis & in Dæmonibus eſt,hoc dictum prorſus erit inane. Conſtat autem in eo ipſo loco diſputari de iuſtificatione,& quidem conſtitui, quòd non purificentur corda per iuſticiam Legis,ſed aliter,uidelicet,ſi credant ſe per gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti ſaluari.

Addi poteſt & aceruus teſtimoniorum,in quibus uocabulum Fidei ponitur pro fiducia, ut, O mulier,magna eſt Fides tua. Item Lucæ 7. Fides tua ſaluam te fecit. Et 2. Paralip. 20. Credite, & ſecuri eritis. In talibus dictis palàm apparet Fidem uocari fiduciam expectantem à Deo conſolationem & auxilium,& quamuis obiecta externa diſſimilia ſunt, tamen ſemper primum & principale fidei obiectum eſt Deus reconciliatus iuxta promiſſionem ſeu promiſſio reconciliationis: Tunc Dauid petit & expectat auxilium in bello, cùm ſtatuit ſe habere Deum propicium, & tanta uarietas externorum obiectorum & periculorum nobis propoſita eſt, ut ſit occaſio exercendæ fidei,& apprehendendi ſimul ſpiritualia beneficia,ut illa ipſa communis precatio docet. Poſtquàm dictum eſt, Panem quotidianum da nobis hodie. Mox additur,

ditur, Et remitte nobis debita noſtra. Fugeret Deum mens in petendis corporalibus, niſi ſimul agnoſceret nobis ignoſci, nos recipi in gratiam, ac propterea nos exaudiri & iuuari.

Fides de reconciliatione prælucet in petitione corporalium.

Ac ad intelligendas multas ſententias utile eſt hoc conſiderari, quòd fides de reconciliatione ſemper ſic præluceat in petitione & expectatione corporalium: Sic & Abraham petebat hæredem à Deo & promiſſioni credebat, quæ poſteritatem pollicebatur, ſed ſimul agnoſcebat Abraham, & confidebat ſibi à Deo ignoſci, ſe quanquàm indignum recipi à DEO per miſericordiam, propter liberatorem promiſſum patribus. Hanc eſſe uim uerbi, Credidit, Geneſis 15. teſtatur præcedens promiſſio & conſolatio: Noli timere Abraham, Ego protector tuus & merces tua magna ualdè. In hac dulciſſima conſolatione Deus teſtatur ſe propicium eſſe Abrahæ, ſe defenſorem, adiutorem eius & ſaluatorem eſſe. Hanc promiſſionem intuens, confidit Abraham ſe recipi in gratiam Dei. De hac fide igitur dicitur, Imputatum eſt ei ad iuſticiam.

Definitio fidei in Epiſtola ad Hebræos.

Poſtremò definitio fidei in Epiſtola Hebræos teſtatur, Fide ſignificari fiduciam, cùm inquit: Fides eſt ὑπόστασις rerum ſperandarum: Conſtat enim ijs, quibus phraſis nota eſt, ὑπόστασιν ſignificare expectationem, hoc eſt, fiduciam expectantem.

Recenſui teſtimonia ex Prophetis & Apoſtolis, quæ cùm ſint perſpicua, ſpero ſatisfactura dextrè iudicantibus. Fateor autem poſtea pleroſque ſcriptores, ut Origenem & alios tradidiſſe aliud genus doctrinæ & inſincerum, ſed aliqui eruditiores nobiſcum reuera ſentiunt, etſi hi quoq; aliàs commodius, aliàs incommodius loquuntur.

Teſtimonia Auguſtini de fide.

In Auguſtino paſſim ſunt obuia teſtimonia. De ſpiritu & Litera inquit: Ex Lege timemus Deum, fide confugimus ad miſericordiam. Item, Fides dicit, Sana animam meam, quia peccaui tibi. Hæc ſi dextrè intelligantur, non poſſunt niſi de fiducia miſericordiæ intelligi.

Clarior eſt Auguſtini locus Pſal. 31. Qui ſunt beati? non illi, in quibus non inueniet peccatum, nam in omnibus inuenit: Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Si ergo in omnibus peccata inueniuntur, remanet, ut nõ ſint beati, niſi quorum remiſſa ſunt peccata. Hoc ergo Apoſtolus ſic commendauit, Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt ei ad iuſticiam. Hic certè Auguſtinus fidem intelligit fiduciam, quæ accipit remiſſionem peccatorum. Et dictum in Geneſi ac Paulo prorſus intelligit, ſicut nos enarramus.

Bernardi teſtimonium.

Addam & BERNARDI teſtimonium, quod extat in concione de annunciatione.

Baſilij teſtimonium.

Neceſſe eſt primò omnium credere, quòd remiſſionem peccatorum habere non poſſis, niſi per indulgentiam Dei, ſed adde ut credas & hoc, quòd per ipſum peccata TIBI donantur. Hoc eſt teſtimonium, quod perhibet Spiritus ſanctus in corde tuo dicens, Dimiſſa ſunt tibi peccata tua. Sic enim arbitratur Apoſtolus, Gratis iuſtificari hominem per fidem. In hoc dicto perſpicuè & propriè recitatur ſententia Eccleſiarum noſtrarum, & extant ſimilia teſtimonia apud hunc autorem.

Baſilius etiam propriſſimè recitat noſtram ſententiam in concione de Humilitate his uerbis. Qui gloriatur, in Domino glorietur, dicens, Quòd Chriſtus nobis factus ſit ſapientia à Deo, iuſticia & ſanctificatio & redemtio.

Sicut ſcriptum eſt, Qui gloriatur,in Domino glorietur. Hæc eſt enim perfecta & integra gloriatio in Deo, quando neq; propter iuſticiam ſuam quiſquam effertur,ſed agnoſcit ſeſe indigere uera iuſticia,fide autem ſola in Chriſtum iuſtificari.

Argumentum ab experientia unicum,eſt in ueris pauoribus.

Deniq; res ipſa conſideretur. Melius enim intelligi uox Euangelij poteſt in præſenti lucta, quàm cùm ocioſi & ſecuri,tanquã ex longinquo has diſputationes audimus. Quam tibi ipſi propones conſolationem, cùm mens uerè obruitur pauore & metu iræ Dei? non'ne in ea conſternatione confugiendum erit ad Mediatorem Chriſtum? & cogitandum, Crede propter hanc uictimam tibi ignoſci.Sicut ubiq; iubet Euangelium credere,quòd propter peccata noſtra Filius Dei mortuus ſit,ut Rom: 4. dicitur. Cogitandum & hoc,Per Filium eſt acceſſus ad Deum. Roman: 5. Porrò hæc fides, qua te ſic conſolaris,haud dubiè eſt fiducia acquieſcens in Filio Dei. Certè non ſic cogitandum erit,Iam diligo Deum,iam habeo uirtutes & merita, ideõ Deus me recipiet. Ergo luctam hanc & conſolationem intuentes,intelligemus exiſtere pauores,& erigi animos fiducia intuente Filium Dei, quibuſcunq; uerbis eloqui hæc uoluerimus,ſed Prophetæ & Apoſtoli utuntur in hac re nomine Fidei.

Quomodo intelligenda propoſitio fide iuſtificamur.

Eodem modo pij omnes quotidianam inuocationem ſuam conſiderent, quoties incipis inuocare Deum,obſtrepit tibi multiplex indignitas tua, metuis tuas preces non admitti.Hic quæritur conſolatio aliqua: quæ'nam? certè non cogitas,Iam habeo uirtutes,quarum dignitas meretur recipi meas preces,Sed quæris Mediatorem nobis donatum,cogitas illam uocem,Venite ad me omnes,qui laboratis & onerati eſtis,& ego reficiam uos. Item,Quicquid petieritis Patrem in nomine meo,dabit uobis. Item,Heb. 7. Semper uiuens, ut interpellet pro eis.Credis igitur placere Deo inuocationem, & recipi propter hunc Pontificem unà interpellantem. Hoc credere,certè eſt fiducia erigens & conſolans animum. De hac re,de hac conſolatione dimicamus, quibuſcunq; uerbis uti alij uolunt,rem retinere cupimus. Nam qui diſſentiunt, rem ipſam obruunt, iubent ſemper dubitare,& quidem ſepeliunt Chriſtum, quia prorſus non docent petendam ab eo conſolationem,non iubent uti eius beneficio. Quia ſi fides non eſt fiducia intuens Chriſtum,& acquieſcens propter Chriſtum,certè non applicamus nobis eius beneficium,neq; utimur eius beneficio. Neceſſe eſt igitur fide intelligi fiduciam applicantem nobis beneficium Chriſti.

Quare cùm dicitur: *Fide iuſtificamur*, non aliud dicitur, quàm quòd propter Filium Dei accipiamus remiſſionem peccatorum, & reputemur iuſti. Et quia oportet apprehendi hoc beneficium,dicitur fide,id eſt, fiducia miſericordiæ promiſſæ propter Chriſtum. Intelligatur ergo propoſitio correlatiuè,*Fide* ſumus iuſti,id eſt, per miſericordiam propter Filium Dei ſumus iuſti ſeu accepti. Nota eſt enim natura relatiuorum nominum. Et ut amor, timor,& alia quædam affectuum nomina ſunt relatiua ſecundum dici, ita & fiducia: Nec inſulſas reprehenſiones indoctorum hic pertimeſco.

Et quòd obijciunt quidam, huic fiduciæ adiunctam eſſe dilectionem, non repugno:Sed cùm dicimus,Fide iuſtificamur,monſtramus filium Dei ſedentem ad dextram Patris,interpellantem pro nobis,propter hunc dicimus nobis donari reconciliationem,detrahimus meritum reconciliationis noſtris

uirtutibus,

uirtutibus,quæcunq; adſunt.Et tamen poſtea ſuo loco dicitur, Dilectionem & alias uirtutes in renatis exiſtere oportere.

Ac in ſumma cùm accuſamur in hoc dogmate,quòd dicimus,Fide iuſtificari hominem,tantùm ideò accuſamur,quòd dicimus, nos propter Filium Dei accipere reconciliationem,non propter noſtram dignitatem, & quòd hoc credendum ſit,ſeu quòd hac fide uel fiducia apprehendendum ſit beneficium,& opponendum meritum Chriſti peccato noſtro, & damnationi noſtræ,& quòd in hac fide ſeu fiducia intuente filium Dei, Deus inuocandus ſit. Has autem ſententias eſſe ipſam Euangelij uocem,& perpetuum ueræ Eccleſiæ conſenſum,certiſſimum eſt.Nec dubito bonos & pios agnoſcere,hanc explicationem uerè eſſe Pauli doctrinam,eamq; grata mente amplecti. Ac de tota re prouoco ad conſenſum Eccleſiæ, id eſt, peritorum & piorum: Eius Eccleſiæ teſtimonium grauiſſimum eſſe iudico.

Quæ reprehendantur in hac doctrina de iuſtificatione.

Quòd autem alij multi rabioſe reclamant,& contendunt, uocabulo Fidei nihil niſi noticiam hiſtoriæ ſignificari, & quærunt infinitas cauillationes,meminerint pij uocem Pauli,qui inquit: Iſraël ſectando Legem iuſticiæ, ad Legem iuſticiæ non peruenit.Ratio humana intelligit iuſticiam operum, hanc miratur unam,& illa quæ de iuſticia fidei dicuntur,quia ſunt aliena à politicis opinionibus, acerbè odit. Sed nos ſciamus ſuum locum eſſe iuſticiæ operum,longè uerò alia conſolatione opus eſſe in quærenda reconciliatione.

Fides non eſt tantùm noticia.

Hæc de uocabulo Fidei breuiter recenſui,quæ nihil habent perplexitatis aut ſophiſtices,& ad phraſin Hebraicam uerè congruunt. Sit igitur hæc definitio,Fides eſt aſſentiri uniuerſo uerbo Dei nobis propoſito, & quidem promiſſioni gratuitæ reconciliationis donatæ propter Chriſtum Mediatorem: Eſtq; fiducia miſericordiæ Dei promiſſæ propter Chriſtum Mediatorem: Nam fiducia eſt motus in uoluntate,neceſſario reſpondens aſſenſioni. Eſtq; Fides uirtus apprehendens & applicans promiſſiones,& quietans corda,ſicut ſatis perſpicuè docent hæc uerba: Iuſtificati fide pacem habemus erga Deum per Chriſtum,per quem et acceſſum habemus fide in gratiā hanc: Cùm autem dicimus de aſſenſu promiſſionis,complectimur omnium articulorum noticiam,& in Symbolo cæteri articuli referuntur ad hunc, Credo remiſſionem peccatorum, Credo uitam æternam. Hæc eſt enim ſumma promiſſionum,& finis,ad quem cæteri articuli referuntur. Quia Filius Dei miſſus eſt, ut Ioannes inquit,ut deſtruat opera Diaboli,id eſt, tollat peccatum,& inſtauret iuſticiam & uitam æternam.

Repetita definitio fidei.

DE VOCABVLO GRATIÆ.

Etiam Philoſophi uiderunt excellentem uirtutem non exiſtere ſine motu diuino,ut fortitudo in Alexandro diuinus impetus erat. Hanc ſecuti imaginationem Monachi,Gratiam tantùm intellexerunt nouas uirtutes, à Spiritu ſancto excitatas. Et cùm dicitur accipi remiſſionem per Gratiam,ſic ſunt interpretati. Accipi eam propter illas uirtutes. Hæc interpretatio prorſus pugnat cum Paulo. Item de fide ſeu fiducia in Chriſtum,aut fiducia gratuitæ imputationis nihil dixerunt. Quare imaginatio eorum magna ex parte Philoſophica eſt,& obſcurat beneficium Chriſti, & doctrinam de gratuita imputatione.Plurimum igitur refert, uocabulum Gratiæ propriè, uerè, & dextrè intelligi.

Monachorum imaginatio de uocabulo gratiæ.

Gratia & donum per Gratiam quid differant.

Roman: 5. duæ ſunt appellationes, Gratia, & Donum per gratiam. Eſt autem Gratia, remiſſio peccatorum gratuita, ſeu miſericordia, ſeu acceptatio gratuita. Deinde donum per gratiam, ſignificat donationem Spiritus ſancti & uitæ æternæ, id eſt, nouam & æternam iuſticiam & uitam, quæ hic incoatur, & poſtea perficitur. Ita & Ioan: 1. dicitur, Lex per Moſen data eſt, Gratia & ueritas per IESVM CHRISTVM facta eſt. Hic quoq; Gratia uocatur gratuita remiſſio peccatorum, ſeu acceptatio propter Mediatorem. Deinde, Veritas eſt uera lux, id eſt, uera agnitio DEI, uera & æterna iuſticia & uita, quæ hic incoatur, ſed poſtea perficitur. Loquitur enim de toto beneficio CHRISTI, quaſi dicat, Legem quidem audiuiſtis, ſed hæc non tollit peccatum, non tollit cœcitatem in mentibus, id eſt, dubitationes de DEO & fremitum aduerſus DEVM iudicantem: Item: Non affert ueram & æternam iuſticiam, ſed tantùm diſciplinam externam nobiſcum morientem, quæ non eſt æterna, ſeu durabilis & perpetua iuſticia.

Sed per Meſſiam dantur hæc ingentia munera. Primùm Gratia, id eſt, remiſſio peccatorum gratuita, & imputatio iuſticiæ. Deinde etiam Veritas, id eſt, uera lux, agnitio Dei, & uera ac æterna iuſticia & uita. Etſi igitur Gratiæ uocabulum ſignificat remiſſionem peccatorum gratuitam ſeu miſericordiam, tamen etiam fatemur accedere donationem Spiritus ſancti,

Error Pelagi.

& clara uoce damnamus Pelagij errorem, qui prorſus ſuſtulit diſcrimen Philoſophiæ & Euangelij, & finxit, ut in Philoſophia, homines etiam ſine Spiritu ſancto Legi Dei ſatisfacere poſſe, & eam diſciplinam eſſe iuſticiam Euangelij, nec opus eſſe donatione Spiritus ſancti. Hos furores damnamus, quia certè nouam & æternam uitam incoari hic oportet, quod non fit ſine Spiritu ſancto, ut paſſim clamitat uox cœleſtis in Euangelio & Prophetis. Sit igitur hæc definitio Gratiæ. Gratia eſt remiſſio peccatorum, ſeu miſericordia propter CHRISTVM promiſſa, ſeu acceptatio gratuita, quam neceſſariò comitatur donatio Spiritus ſancti. Nec difficilè eſt iudicare de uocabulo ijs, quibus phraſis Hebraica nota eſt. Significat enim Hebraica uox ſæpè fauorem, interdum etiam donum. Nunc teſtimonia adijciam quæ teſtantur gratiam in hac quæſtione præcipuè ſignificare gratuitam miſericordiam, ſeu gratuitam reconciliationem. Roman: 4. Operanti merces non imputatur ſecundum gratiam. Hic perſpicuè gratiam intelligit gratuitam beneuolentiam, ſeu imputationem. Eſt enim antitheſis. Laboribus debetur merces: At credenti, etiamſi non affert merita, tamen fit imputatio iuſticiæ gratuita.

Gratia quid ſignificet.

Teſtimonia de ſignificatione uocabuli Gratiæ.

Eodem modo poſtea loquitur, Ideò ex fide ſecundum gratiam, ut ſit firma promiſſio: id eſt, ut ſit certa reconciliatio: Non pendet ex conditione noſtræ dignitatis, ſed eſt gratuita. Nam ſi iudices ita te habere remiſſionem, ſi dignus ac mundus ſis, ſequetur infinita dubitatio & deſperatio.

Roman: 6. Non eſtis ſub Lege, ſed ſub Gratia. Hic Paulus hoc ipſum agit, nos placere Deo propter Filium, non propter noſtram dignitatem, cùm quidem adhuc hæreat in renatis ingens imbecillitas & peccatum. Significat igitur Gratia, gratuitam miſericordiam promiſſam propter Filium.

Rom: 5. Vbi abundauit peccatum, ſuperabundauit gratia, id eſt, etſi peccatum damnatum eſt horribili ira Dei, quam nō ſatis intelligere ulla creatura poteſt,

poteſt,tamen gratia exuberat,id eſt,miſericordia propter Chriſtum promiſſa maior eſt,qua contingit nobis remiſſio & reconciliatio, ac gratia, id eſt, promiſſa miſericordia uult nos confidere. Quare non eſt intelligenda noſtra uirtus,ſeu obedientia,qua certè non eſt confidendum.

Sic & ad Hebræos 4. dicitur: Accedamus ad thronum gratiæ ut miſericordiam, & gratiam, & auxilium opportunum inueniamus. Thronum gratiæ ipſum Mediatorem intelligit, quaſi dicat, Thronum placantem iram Patris.

Cùm autem phraſis Hebræa eruditis nota ſit,non eſt opus longiore diſputatione,ſed hoc diligentiſſimè conſiderandum eſt,quòd excluſiua particula Gratis, ſæpè repetita à Paulo,ineſt in definitione gratiæ. Significat autem hæc excluſiua,dari reconciliationem propter filium Dei Mediatorem, non propter noſtram dignitatem,non propter noſtra merita, non propter noſtras uirtutes aut facta. Nec tamen excludit hæc particula uirtutes ipſas,ſed conditionem dignitatis ſeu meriti excludit,& transfert cauſam reconciliationis in ſolum filium Dei. In Petri conuerſione neceſſe eſt exiſtere pœnitentiam & fidem, qua ſtatuat ſibi ignoſci, & neceſſe eſt ſequi alias uirtutes & tamen propoſitio uera eſt, & neceſſariò retinenda, Gratis remitti peccatum, quia non propter uirtutes Petri,ſed propter Filium Dei remittitur. *Particula gratis ineſt uocabulo gratiæ.*

Et quia plurimum refert hanc excluſiuam rectè intelligi, exponam quatuor cauſas,propter quas eam retineri & defendi neceſſe eſt. Prima eſt,ut debitus honos Chriſto tribuatur. Secunda,ut conſcientia certam & firmam conſolationem retineat,& explodatur peſtilens error eorum, qui iubent dubitare. Tertia,ut uera inuocatio præſtari poſſit. Quarta, ut conſpiciatur diſcrimen Legis & Euangelij. Has cauſas breuiter recenſui, ut ſemper in conſpectu ſint. Diligenter autem ſingulæ conſiderandæ ſunt. *Cauſæ quatuor propter quas eſt retinenda particula gratis.*

Prima hæc eſt,ut debitus honos Chriſto tribuatur: Nam qui transferunt cauſam remiſſionis in opera hominum,dupliciter peccant: Iram Dei & peccatum extenuant, deinde detrahunt Filio DEI debitum honorem. Nam humana cœcitas & ſecuritas non intelligit iræ Dei magnitudinem aduerſus peccatum. Ideò fingit eam placari humana diſciplina, & CHRISTVM amplectitur, ut doctorem illius diſciplinæ ſeu Legislatorem, non ut uictimam pro peccato, cùm Iohannes clamitet. Hic eſt agnus DEI, qui tollit peccata mundi. Et Ieſa: Quia ponit animam ſuam pro peccato, uidebit ſemen longæuum. *I. Cauſa.*

Secunda cauſa eſt,ut conſcientia certam & firmam conſolationem habeat. Hanc & Paulus inculcat Rom: 4. Ideò ex fide gratis, ut ſit firma promiſſio,Hæc ſententia magis perſpicua erit intuenti ueram luctam perterrefactæ mentis. Scimus ex Lege & ratione naturali,Deum bonum & miſericordem eſſe,ſed erga eos,qui non ſunt rei.Non igitur quærit mens in uero pauore,an Deus ſit miſericors,ſed hæc eſt luctæ epitaſis,An TIBI contaminato peccatis & reo uelit ignoſcere, & propter quod precium. Hic neceſſe eſt hanc uocem Euangelij audire de excluſiua & de Mediatore,quòd Deus uerè te recipere uelit Gratis,id eſt,non propter tuam dignitatem aut merita, ſed propter Filium Dei,idque credendum eſſe. Si hæc excluſiua ignoretur,confirmatur dubitatio,uidelicet ſi exiſtimes non remitti peccata,niſi cùm ſatis di- *II. Cauſa.* *Ignoratio particulæ gratis parit dubitationem.*

gnam

gnam contritionem aut dilectionem habebis, hærebit dubitatio, quæ aliâs contemtum Dei,aliâs odium & deſperationem parit.Hæc facilè iudicari poſſunt à pijs.Etſi enim in humanis mentibus ineſt dubitatio, tamen ſciendum eſt propter hanc ipſam cauſam,ne dubitemus de reconciliatione, Filium Dei ex ſinu æterni Patris promiſſionem claram & certam reconciliationis attuliſſe opponendam iudicio rationis,ſicut in Ioanne dicitur: Filius qui eſt in ſinu Patris ipſe enarrauit nobis.Repugnandum eſt igitur dubitationi, & erigenda fides,quòd uerè uelit Deus te propter filiũ recipere & exaudire.Eſtq́ explodendus impius error aduerſariorum,qui ignari Euangelij,& tantùm rationis humanæ iudicium ſequentes,iubent dubitare, & affingunt dubitationem non eſſe peccatum.Hunc pernicioſum errorem taxari neceſſe eſt, quia certè peccatum eſt,non accipere promiſſionem. Item, Deo promittenti non tribuere laudem ueritatis,ut 1. Iohan: 5. dicitur: Qui non credit Deo,mendacem facit eum.Et ſumma blaſphemia eſt contemnere uocem, quæ de cœlo ſonuit: Hunc audite.

III. Cauſa. Tertia cauſa de inuocatione ex priorib. oritur, Et diſcrimen tenendum eſt inter Ethnicam inuocationem & Chriſtianam.Inuocant Ethnici,ſed dubitantes,an Deus reſpiciat ac recipiat eos & eorũ preces,ut in poëmatibus crebræ ſunt hæ querelæ,non reſpici,non exaudiri calamitoſos à Deo,Et in uero dolore,cùm fugit mens Deũ iratum,ut Saul,certè nõ inuocat. Econtrà Euangelium docet inuocationem talem,in qua Fides præluceat. Etſi enim obſtrepit tibi indignitas tua,quoties incoas inuocationem, tamen Fides intueatur Filium Dei Mediatorem,& ſtatuat te & preces tuas recipi propter illũ Pontificem,ſicut ſcriptum eſt: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo,dabit uobis. Item,Per hunc habemus acceſſum ad Deum. Talis inuocatio propria eſt ueræ Eccleſiæ,prorſus ignota ijs, qui neſciunt doctrinam de gratuita remiſſione,ſeu de hac excluſiua de qua concionatur Paulus, cùm repetit particulam Gratis, Sic & Daniel inuocat cap. 9. Non in iuſticia noſtra precamur, ſed in miſericordia tua magna, propter Dominum. Nec aliud nos uolumus aut docemus de excluſiua,quàm quod hic inquit Daniel. Et ſunt exempla multa in Pſalmis,quæ ita dulceſcent pijs, ſi intelligatur gratuita reconciliatio. Quia apud Dominum miſericordia. Si addas erga dignos, ſatis meritos,erit uox Legis terrorem incutiens. Sed ſi intelligas iuxta Euangelium,ut docet Paulus,& ſentit Pſalmus: Miſericordia certò recipiens nos propter Mediatorem gratis: Hæc uox affert conſolationem, & fugientem animum reuocat ad Deum,& exuſcitat ad ueram inuocationem.

Diſcrimen inter Chriſtianam et Ethnicam inuocationem.

IIII. Cauſa. Quarta cauſa eſt,ut conſpiciatur diſcrimen Legis & Euangelij. Nam etſi Lex habet promiſſiones,tamen non promittit gratis remiſſionem peccatorum,ſeu reconciliationem,ſeu imputationem iuſticię, ſed tantùm eum pronunciat iuſtum,qui præſtat integram obedientiam,& eſt ſine peccato,ut hæc dicta oſtendunt: Maledictus qui non permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in Lege.Item,Qui fecerit hæc,uiuet in eis.Sed Euangelium monſtrat nobis Filium Dei Mediatorem,& clamitat, nobis propter hunc gratis donari reconciliationem.Inſigne igitur diſcrimen facit Legis & Euangelij particula Gratis,qua amiſſa non poteſt non ſequi magna Euangelij caligo. Statim .n. obrepit opinio, dari remiſſionem propter noſtra opera,quo errore admiſſo, obruitur doctrina de Fide,de uero honore Chriſti, & de firma conſolatione conſcientiarum.

Expoſui

Expoſui quantum referat excluſiuam retineri, ſed uidendum eſt etiam, ut rectè intelligatur. Cùm enim dicit Paulus, Gratis fide propter Chriſtum conſequimur remiſſionem, non hoc uult, non exiſtere contritionem in his qui conuertuntur, aut non ſequi cæteras uirtutes. Imò uult hæc adeſſe: Sed excludit conditionem meriti ſeu dignitatis noſtræ, negat contritionem & noſtras uirtutes cauſas eſſe reconciliationis, & teſtatur cauſam eſſe meritum Chriſti Mediatoris. Eſtq́ ſententia: fide propter filium Dei gratis accipi reconciliationem, non propter noſtram dignitatem. Hæc ſunt perſpicua, uera, ſine ulla Sophiſtica, & nihil perplexi, nihil intricati continent.

Particula gratis excludit non contritionem, ſed conditionem meriti.

Nec aliud uolunt noſtri cùm dicunt, Sola fide iuſtificamur, quàm quod iam dixi, Gratis fide propter Chriſtum conſequimur remiſſionem peccatorum, non propter noſtram dignitatem. Nec excludit particula Sola, contritionem aut cæteras uirtutes, ne adſint, ſed negat eas eſſe cauſas reconciliationis, & transfert cauſam in ſolum Chriſtum. Suntq́ correlatiuè intelligendæ hæ ſententię, Fide, id eſt, fiducia Chriſti ſumus iuſti, hoc eſt, propter Chriſtum ſumus iuſti: Gratis, id eſt, non propter dignitatem noſtram. Idq́ credendum eſt, ut beneficium Chriſti amplectamur, et in miſericordia propter Chriſtum promiſſa acquieſcamus.

Idem dicitur, Sola fide iuſtificamur, & gratis iuſtificamur.

Nunc addam teſtimonia ex Paulo, quæ oſtendunt uerè hanc eſſe Euangelij doctrinam, quam recenſui de iuſtificatione, quòd uidelicet ſtatuendum ſit, nos propter filium Dei gratis fide conſequi remiſſionem peccatorum, & reputari iuſtos, id eſt, acceptos Deo ad uitam æternam. Prodeſt autem hæc teſtimonia in conſpectu habere, non ſolùm ad refutandos aduerſarios, ſed multò magis ad nos ipſos confirmandos, et ad fidem excitandam in omni inuocatione. Nam hunc cultum, hoc opus præcipuè requirit Deus. Hic cultus uerum honorem filio Dei tribuit, cùm uidelicet propter hanc uictimam & hunc placatorem inuocamus Deum, & credimus per hunc pontificem perferri noſtras preces ad æternum Patrem.

Teſtimonia Pauli, quòd gratis ex miſericordia propter Chriſtum reputemur iuſti.

Roman: 3. Principalis propoſitio huius diſputationis pluribus uerbis traditur: Omnes peccauerunt, & carent gloria Dei. Iuſtificamur autem gratis ipſius gratia per redemtionem, quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus propiciatorem per fidem in ſanguine eius. Initiò, ut oſtendat homines non eſſe iuſtos propria mundicie, inquit: Omnes eſſe reos & carere gloria Dei, id eſt, ſapientia & iuſticia, quam Deus approbat ſeu ducit eſſe gloriam. Deinde addit quomodo reconcilientur, cùm ait: Iuſtificamur, id eſt, conſequimur remiſſionem peccatorum, & reputamur iuſti ſeu accepti, gratis ipſius gratia, id eſt, miſericordia gratuita propter Chriſtum, quem propoſuit Deus Propiciatorem. Addit autem, iuſtificamur in ſanguine eius, id eſt, placatur ira Dei per mortem Filij. Sed hoc beneficium fide applicari oportet. Statuendum eſt, quòd propter hunc propiciatorem & propter eius mortem, tibi uerè propicius ſit Deus, non propter tuam dignitatem. Hæc fides eſt fiducia, quę pacem & uitam cordibus affert, ut ſuprà de Fide dictum eſt, & quæ in Chriſto acquieſcit.

Deinde Paulus in quarto capite inſtituit confirmationem huius propoſitionis, & teſtimonia ac argumenta recenſet. Primum teſtimonium ſumtum eſt ex Geneſi. Vt enim oſtendat hanc perpetuam eſſe Eccleſiæ doctrinam,

nam,allegat primam concionem de modo iuſtificationis,quæ extat in Moſe. Allegat & illum uirum,qui proponitur, ut ab ipſo cæteri diſcant promiſſiones & uerum cultum Dei: Credidit Abraham Deo,& imputatum eſt ei ad iuſticiam.

Refutatio aduerſariorum.

Sed hic priuſquàm cætera Pauli argumenta addo,refutandæ ſunt quædam calumniæ eorum, qui conantur eludere Pauli dicta. Sunt enim multi prophani homines,qui contumelioſè exagitant Paulum , & clamitant eum aliena dicta ad ſuam cauſam, uel per inſcitiam, uel Sophiſticè detorquere, eamq́ ob cauſam nec ſcripta,nec autoritatem Pauli magnifaciunt, Sed hæc impia iudicia ex ipſorum inſcitia oriuntur,cùm non intelligant exercitia fidei in ueris pauoribus,nihil mirum eſt,non uidere eos, quomodo congruant dicta,quæ hic citantur. Et ſolent homines uel odiſſe,uel ſuperbè contemnere, quæ non intelligunt. Sed pij ſciant Apoſtoli uocem,tanquam uocem Dei de de cœlo ſonantem,audiendam eſſe. Sciant Paulum nec ludere præſtigijs,nec errore falſa dicere,ſed intelligere ſuam cauſam & rectè explicare.Sciant item congruere Pauli doctrinam cum ſcriptis Prophetarum. Diſcipuli ſimus Apoſtolorum,non ſimus eorum calumniatores.

Contra Synecdochen aduerſariorũ in doctrina de fide.

Porrò aduerſarij ut eludant dicta de Fide,affingunt interpretationem, ac dicunt Synecdochen eſſe, Fide ſcilicet formata,ut ipſi loquuntur,id eſt, adiunctis cæteris uirtutibus,quæ profeſſioni congruunt : Atq́ ita intelligunt Fidem eſſe noticiam hiſtoriæ,& reipſa ſentiunt hominem non iuſtum Fide, ſed uirtutibus cæteris. Quòd autem hæc Synecdoche pugnet cum ipſo Paulo,perſpicuè oſtendi poteſt. Ideò enim Paulus toties repetit particulam Gratis, ut oſtendat nos non conſequi reconciliationem propter noſtras uirtutes, ſed propter Mediatorem. Et ideò dicit, Fide, ut iubeat intueri illum Mediatorem,ac ſtatuere,quòd propter ipſum, non propter noſtras uirtutes ſimus filij Dei.Hæc manifeſtè pugnant cum Synecdoche aduerſariorum.

Excluſiua refutat Synecdochen.

Deinde Synecdoche illorum concedit perpetuam dubitationem. Places,ſi ſatis habes meritorum. Pugnat autem & hæc dubitatio manifeſtè cum doctrina Pauli. Iuxta illud: Iuſtificati fide pacem habemus. Dubitatio autem affert deſperationem & odium Dei.

Hæc præfati ſumus cæteris teſtimonijs, quòd in eis expreſſè contineatur particula excluſiua,refutans Synecdochen. Item mentio fidei pugnantis cum dubitatione. Nec nos interpretationem aliquam Paulo affingimus,ſed retinemus proprietatem ſermonis,ſeu τὸ ῥητὸν, non calumnioſè aut ſuperſtitioſè,ſed collata perpetua diſputatione,collatis omnibus Epiſtolis Pauli, collatis etiam dictis Propheticis. Deniq́ ueræ Eccleſiæ iudicio collato, quæ intelligit doctrinam de remiſſione peccatorum,& de exercitijs fidei.

Fatentur aduerſarij,ſe à uerbis diſcedere,quia dicunt Fide, ſcilicet formata,hoc eſt, non fide,ſed cæteris uirtutibus, & iactant ſe tueri διάνοιαν. Sed cùm eorum interpretatio haud dubiè pugnet cum ipſo Paulo, neceſſariò taxanda & repudianda eſt.Cùm ab omni uita,tùm maximè à doctrina de Deo, remouenda eſt omnis Sophiſtica. Ideò bona fide retineamus ea, quæ tradidit Deus per Prophetas & Apoſtolos,eaq́ dextrè & propriè explicemus.

Quid autem planius ac ſimplicius dici poteſt hac uoce? Etiamſi exiſtere in nobis pœnitentiam oportet tamen ſtatuendum eſſe, quòd non propter noſtras uirtutes,ſed propter filium Dei Mediatorem recipiamur, & placeamus Deo.

mus Deo. Quid hæc uox habet abſurdi? Poſtulat ut adſint uirtutes,& tamen cauſam reconciliationis transfert in Chriſtum, tribuit Chriſto debitum honorem,& monſtrat pijs firmam conſolationem. Econtra aduerſariorum interpretatio multos continet manifeſtos errores.

Errores & abſurda in Synecdoche aduerſariorum.

Duo abſurda complectitur: iubet homines perpetuō dubitare de remiſſione,& interim ait mereri homines remiſſionem propria dignitate: Ita detrahitur Chriſto debitus honos, & conſcientiæ relinquuntur in dubitatione, quæ planē eſt Ethnica. Non enim intereſt inter Paulum & Atticum,ſi uterque pariter dubitat ſe ā Deo reſpici & exaudiri, & quidem toties dicunt aduerſarij dubitationem illam non eſſe peccatum. Præterea renatos dicunt iuſtos eſſe propria dignitate,nec peccatum eſſe caliginem illam interiorem, dubitationes de Prouidentia, & de reconciliatione,& contumaciam cordis, quōd leuiter timet, non ardenter amat Deum,ut debebat,& habet alios multos errantes motus, ac uicioſos affectus. Hæc extenuant, & quidem dicere audent,hæc mala non pugnare cum Lege Dei.

Cūm igitur Synecdoche illa manifeſtos errores contineat, omiſſa aduerſariorum interpretatione,redeamus ad Paulum: Ac τὸ ῥητὸν dextrē teneamus, diſcamus ab ipſo Paulo doctrinam de remiſſione peccatorum & fide, non inuehamus humanas opiniones de noſtro. Deprehendemus autem in ipſis Pauli argumentis refutationem illius Synecdoches.

Præcipuum argumentum Pauli de iuſtificatione à certitudine promiſſionis.

Rom: 4. recitat Paulus argumentum, quod in hac cauſa præcipuum eſt, & ex ipſis fontibus ſumitur. Si promiſſio reconciliationis penderet ex conditione Legis, tanquam ex cauſa, fieret incerta, ſed oportet hanc promiſſionem conſcientijs noſtris certam eſſe: Igitur neceſſe eſt gratis promitti remiſſionem peccatorum & reconciliationem, ac fide accipi, non propter dignitatem noſtram.

Maiorem probat Paulus, Quia Lex iram efficit,id eſt, cūm nemo Legi ſatisfaciat, Lex accuſat omnes, quare neceſſe eſſet conſcientias ſemper dubitare,ac in deſperationem ruere, ſi ſentiendum eſſet, ita demum nos recipi, poſtquām Legi ſatisfecerimus. Quanquām autem ſecuræ & ocioſæ mentes non mouentur hoc argumento,tamen in ueris terroribus agnoſcimus nos reos eſſe: Neceſſe eſt igitur tenere hanc ſententiam de gratuita reconciliatione, ſicut Paulus inquit: Ideō ex fide gratis, ut ſit firma promiſſio. Vrget particulam gratis,ut illam ipſam Synecdochen refutet: Habes remiſſionem gratis, non propter impletionem Legis, ut dicit Synecdoche: Imō dilectio Dei exoriri non poteſt,niſi prius fide ſtatuas iram Dei placatam eſſe, ut Roman: 5. dicitur, Fide per Chriſtum habemus acceſſum ad Deum. Res oſtendit,in hoc argumento Synecdochen illam refutari.

Fides non tantùm noticia hiſtoriæ, ſed fiducia.

Obſeruabis autem & hoc, quōd idem locus docet Fide ſignificari non tantūm hiſtoriæ noticiam, qualis eſt in Diabolis, ſed aſſenſum, quo promiſſioni credimus, ſeu fiduciam miſericordiæ, quæ in promiſſione offertur. Iubet enim fide accipi promiſſionem, iubet ut ſtatuas Deum uerē uelle tibi ignoſcere,te recipere,ac poſtulare ut hoc credas,& hac fide ipſum inuoces. Talis fides non eſt tantūm hiſtoriæ noticia,aut præceptorum,quæ potius ingentes terrores incutit animis, ut rectē dicit Iacobus de ea noticia: Dæmones credunt & contremiſcunt, norunt Filium Dei, ſed non amplectuntur promiſſionem,Ideō horribili metu iudicij impendentis cruciantur.

Nn Epheſ:

Epheſ: 2. Gratis ſaluati eſtis per fidem,idq; non ex uobis, Dei donum eſt, non ex operibus,ne quis glorietur.Diſertè excludit noſtram dignitatem, & affirmat Fide reconciliatos eſſe. Non igitur concedendum eſt ut ſententia deprauetur per illam Synecdochen, ſed ſentire Apoſtolum id,quod dicit, Statuamus fide propter Chriſtum nos in gratiam receptos eſſe.

Galat: 2. Scientes quòd non iuſtificetur homo ex operibus Legis,niſi per fidem Ieſu Chriſti,& nos in Chriſtum Ieſum credidimus,ut iuſtificemur ex fide Chriſti,& non ex operibus Legis.

Refutatio eluſionum quibus aduerſarij deprauant dicta Pauli de fide iuſtificante.

Porrò alij alijs cauillationibus eludunt hæc dicta. Quidam aiunt, tantùm excludi ceremonias Moſaicas, alij fatentur detrahi iuſtificationem operibus non renatorum. Sed hæ cauillationes à ſanis, pijs & amantibus ueritatem facilè refutari poſſunt. Fateri enim ſanos neceſſe eſt, nec ceremonias, nec moralia opera præcedentia, uel ſequentia regenerationem, mereri remiſſionem peccatorum.

Poſtremò cùm congeruntur dicta de Fide plurima, Iuſtificati fide pacem habemus. Item,Corde creditur ad iuſticiam &c. Hæc & ſimilia aduerſarij omnia contendunt impropriè & incircumſpectè dici,& affingunt ex humano iudicio interpretationem. Nos uerò collatis omnibus membris Paulinæ diſputationis,& teſtimonijs Prophetarum, iudicamus Paulum ſenſiſſe quod dicit: Fide homines iuſtos reputari,hoc eſt, propter Chriſtum Mediatorem accipere remiſſionem peccatorum & reconciliationem, fiducia miſericordiæ propter ipſum promiſſæ,non propter noſtram dignitatem. Deinde ut hæc ſint planiora, docemus etiam, cùm hoc modo corda ſuſtentantur uoce Euangelij, & fide eriguntur, concipere ea Spiritum ſanctum, ſicut Paulus inquit: Galat: 3. Vt promiſſionem Spiritus accipiamus per fidem,Non igitur de aliqua ocioſa noticia loquimur, & errant imperiti, qui exiſtimant remiſſionem peccatorum contingere ocioſis, ſine aliquo animi motu,ſine certamine, ſine fiducia conſolante animum.

Cùm autem Spiritus ſanctus in illa conſolatione nouos motus & nouam uitam afferat, dicitur hæc conuerſio regeneratio, Ioan: 3. & ſequi nouam obedientiam neceſſe eſt,ut poſtea dicam.

Queſtiones de prædeſtinatione remouendæ à doctrina de remiſsione peccatorum.

Et cùm conſcientia quærit remiſſionem peccatorum, ſeponantur quæſtiones de Prædeſtinatione. Nam ut prædicatio pœnitentiæ ad omnes pertinet,ita promiſſio gratiæ eſt uniuerſalis,& omnibus affert reconciliationem. Ac prodeſt hoc loco habere in conſpectu aliquas uniuerſales ſententias, ut nos uerè in illas includamus,ſciamus uerè nobis quoq; Deum uelle ignoſcere, nos exaudire & recipere,Matth: 11. Venite ad me omnes qui laboratis.Ioan: 3. Vt omnis qui credit in eum,non pereat: Act: 10. Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent,remiſſionem accipere per nomen eius,Omnes qui credunt in eum. Acto: 13. In hoc omnis qui credit iuſtificatur. Roman: 3. Iuſticia autem Dei per fidem Ieſu Chriſti in Omnes & ſuper Omnes. Hic repetita eſt particula uniuerſalis, ut ſciamus eam ſcribenti non excidiſſe caſu. Roman: 10. Omnis qui credit in eum, non confundetur. Non eſt enim diſcrimen Iudæi & Græci, nam idem Dominus Omnium, diues in Omnes qui inuocant eum. Omnis enim qui inuocauerit nomen Domini,ſaluus erit.

Concluſit Deus omnes ſub inobedientia, ut Omnium miſereatur. Sic intelli-

intelligatur & dictum, Deus uult Omnes homines ſaluos fieri, Nec uerò de uoluntate Dei ſecus iudicandum eſt, quàm docet Euangelium, quod ideò ex ſinu Patris prolatum eſt, ut certò nobis uoluntas Dei patefieret. Deinde diligentiſſimè conſideremus, hoc uniuerſale mandatum DEI eſſe, ut omnes audiant Filium iuxta illud: HVNC AVDITE, & credant promiſſionibus DEI. Hæc ſi quis expendet, intelliget ſalutarem doctrinam & conſolationem pijs proponi.

De libero arbitrio aliàs dictum eſt. Cùm in conuerſione exordiendum ſit à uerbo Dei, certè id audiendum eſt, & cum uerbo Dei efficax eſt Spiritus ſanctus, erigens & adiuuans corda, cùm Fide nos ſuſtentamus. Nec ocioſi indulgeamus diffidentiæ, aut alijs uicijs contra conſcientiam, nec conturbemus Spiritum ſanctum, ſed aſſentiamur uerbo Dei, et obſequamur Spiritui ſancto. In hac lucta ſentiemus, uoluntatem repugnantem diffidentiæ & alijs uicijs, non eſſe ocioſam. Hoc ipſum monet Paulus, inquiens 2. Corinth. 6. Adhortamur ne fruſtra gratiam Dei accipiatis. Vult audiri Euangelium, uult nos aſſentiri & obſequi, non indulgere contra conſcientiam impietati: Præterea Lucæ 11. dicitur: Dabit Spiritum ſanctum petentibus. Non inquit aſpernantibus, conturbantibus & repugnantibus. Vult igitur luctari nos cum infirmitate noſtra. Vult nos agnoſcere peccata, & quærere liberationem, non retinere ea contra conſcientiam, non igitur eſt ocioſa uoluntas.

Conuerſio ordienda à uerbo Dei.

Expoſui doctrinam Euangelij de remiſſione peccatorum, & de reconciliatione ſeu iuſtificatione uerè, & quanta potui proprietate. Nec dubito hanc ipſam eſſe ſententiam eruditiorum Patrum, etiamſi qui interdum incommodè loquuntur. Nihil intricati, nihil perplexi, nullæ inſidiæ, nulla ſophiſtica eſt in hac ſententia, quam recenſui, aut in explicatione noſtra. Quid enim ſimplicius dici poteſt, quàm conſequi hominem remiſſionem, & reconciliationem propter Chriſtum Mediatorem, fide, id eſt, fiducia promiſſæ miſericordiæ propter ipſum, & non propter uirtutes humanas. Hæc ſententia facilè intelligi & iudicari poteſt ab omnibus pijs mentibus in ueris exercitijs pœnitentiæ, & in quotidiana inuocatione, quæ profectò fieri non poteſt, niſi fides intueatur Mediatorem propter quem exaudiamur. Ideóque ad Eccleſiæ iudicium prouoco, hoc eſt, ad pios eruditos & intelligentes exercitia pœnitentiæ & inuocationis.

DE BONIS OPERIBVS.

POſtquàm expoſita eſt doctrina de reconciliatione & de fide, neceſſe eſt addi doctrinam de bonis operibus, ſeu de noua obedientia. Planè igitur & clarè dico. Obedientia noſtra, hoc eſt, iuſticia bonæ conſcientiæ, ſeu operum, quæ Deus nobis præcepit, neceſſariò ſequi reconciliationem debet. Chriſtus enim clarè præcipit de Pœnitentia, & Paulus inquit: Debitores ſumus, ne ſecundum carnem uiuamus. 1. Corinth: 6. Ne errate, fornicatores, adulteri, idolatræ, fures &c. non poſſidebunt regnum Dei. 1. Ioan: 3. Nemo ſeducat uos, qui facit iuſticiam, iuſtus eſt, Qui facit peccatum, ex Diabolo eſt. Ad hoc apparuit filius Dei, ut deſtruat opera Diaboli. Regeneramur igitur in reconciliatione, ut noua obedientia in nobis incoëtur. Sicut & ad Epheſios ſcriptum eſt: Ipſius opus ſumus, conditi per Chriſtum Ieſum ad opera

Noua obedientia debet neceſſariò ſequi reconciliationem.

bona, quæ præparauit Deus, ut in eis ambulemus. Continet enim hæc ſententia & doctrinam neceſſariam,& conſolationem. Primùm enim de neceſſitate concionatur,cùm ait: Nos iterum conditos eſſe ad bona opera. Deinde conſolatio eſt,quòd inquit: Deum præparare in Eccleſia bona opera,ut in Samuele, Dauide, Eſaia, Ieremia & ſimilibus, admirabilia opera præparauit, per quæ & uocat, & regit, & conſeruat Eccleſiam, & ut alibi dicitur. Confirma hoc Deus,quod operatus es in nobis. Ita hic Paulus ait, Præparari à Deo bona opera,id eſt,non ſolùm mandari,ordinari & incoari,ſed etiam adiuuari, & ſtabiliri: Etſi luctatur Eccleſia cum magnis difficultatibus, ut oſtendunt Ieremiæ, Pauli & ſimilium afflictiones, tamen res magnas gerit, & ſalutares alijs, etiamſi mundus magna ex parte eas non intelligit. Sed nos intelligere uocationem noſtram debemus,ut opera præparata à Deo faciamus. Sunt autem de bonis operibus hæ Quinque præcipuæ quæſtiones.

Quæſtiones quinque de bonis operibus.

1. *Quæ opera ſint facienda.*
2. *Quomodo fieri poſſint.*
3. *Quomodo placeant.*
4. *Cur facienda ſint.*
5. *Quod ſit diſcrimen peccatorum, cùm neceſſe ſit fateri, quòd in hac uita maneant peccata in ſanctis.*

DE PRIMA QVÆSTIONE.

Quæ opera ſunt facienda?

Opera in Decalogo præcepta facienda ſunt.

EA, quæ nobis præcepta ſunt in uerbo Dei,& ſumma comprehenſa eſt in Decalogo. De quo ſciendum eſt,non tantùm externa opera Decalogi facienda eſſe,quę etiam ab impijs utcunque ſimulari poſſunt, ſed incoandam eſſe interiorem obedientiam. Sunt autem opera interiora,quæ ad Primum præceptum pertinent, Credere uerbo Dei, Timere Deum, Confidere Deo. Timor conſpicitur in contritione: Fides magis conſpicitur, cùm erigit perterrefactos. Sed hæ uirtutes in tota uita durare & exerceri debent.Et Fides quæ ſtatuit iam nos à Deo receptos eſſe, quia agnoſcit bonitatem Dei erga nos, parit dilectionem Dei,qua ſubijcimus nos uoluntati Dei. Deinde ſequuntur cætera bona opera,iuxta omnia præcepta.

Aduerſarij doctrinam bonorum operum obruunt externa hypocriſi, & humanis ceremonijs.

Aduerſarij uideri uolunt doctrinam operum præclarè tradere,cùm plerunque tantùm de externa hypocriſi dicant,aut de humanis ceremonijs.Opera uerò Primæ tabulæ,& fontem bonorum operum ignorant & obruunt. Nihil dicunt de fide,quæ eſt fiducia miſericordiæ & gratuitæ reconciliationis, neceſſaria in omni inuocatione.Sublata autem hac fide, uincit dubitatio,quæ àut contemnit Deum, aut fugit iratum, & non uerè inuocat. Porrò hanc dubitationem hypocritæ & approbant & confirmant, negant fidem intelligendam eſſe fiduciam miſericordiæ Dei,ſed tantùm ſignificare noticiam qualis eſt in Diabolis. Profectò dolendum eſt, ita deprauari doctrinam Prophetarum & Apoſtolorum,ac potius acerbiſſimi cruciatus perferendi ſunt, quàm concedendum in his dictis, Fidem non ſignificare fiduciam miſericordiæ. Credidit Abraham Deo, &c. Item, Iuſtificati fide pacem habemus. Item, Per Chriſtum habemus acceſſum fide. Item, Nunc autem uiuo in fide

Filij

Filij Dei. Non ſinamus eludi & deprauari hæc dicta, ſed certò ſciamus ea concionari nobis de fiducia miſericordiæ, & in omni inuocatione diſcamus ad Deum accedendum eſſe fiducia filij ipſius, nec recipi nos propter noſtram dignitatem.

Eſt igitur præcipuum opus bonum hæc ipſa Fides ſeu fiducia miſericordiæ, exercenda in omnibus uitæ periculis, & in omni inuocatione. Dauid dimicaturus, credit ſe Deo placere propter promiſſionem, & quia ſcit ſe uocatum eſſe ad hanc obedientiam in ſua functione, obtemperat, petit & expectat à Deo gubernationem periculorum. Hic interior cultus diſcernit ueram Eccleſiam Dei à reliqua multitudine. Viuit honeſtè Cicero, benè meretur de toto genere humano in gubernatione reipublicæ, imò intelligit etiam Deum eſſe unam quandam æternam mentem cauſam boni, ut definiuit Plato. Et ſimulacra illa, quæ uulgus colebat, nihil habere numinis: Sed tamen poſtea de prouidentia obruitur mens Ciceronis dubitatione, quia ignorat promiſſiones Dei, dubitat ſe & alios exaudiri, & iuuari ab eo, præſertim in calamitatibus, in quibus etiam iraſcitur Deo deſerenti. Talis eſt & Saul. *Fides Præcipuum bonum opus.*

Intereſt igitur inter Ciceronem & Ieremiam. Ieremias ſeruit ſuæ reipublicæ, ſed huic operi prælucet fides: Statuit Ieremias ſe Deo placere & exaudiri, ac ſeruari à Deo, etiamſi uidet ſe ingenti mole calamitatum obrui, deleri patriam, ciues diſſipari, multos manifeſto beneficio diuino ſeruatos, deficere à Deo, graſſari inter ſe mutuis cædibus, poſtremò & ſeſe mactari. Talia ſpectacula Ciceroni obiecta, prorſus merſerunt eum in tenebras & infinitam dubitationem: Nec poteſt humana mens ſine fide aliud cogitare, quàm quod apud Lucanum dicitur: *Quid interſit inter Ciceronem & Ieremiam.*

An'ne nihil poſitum eſt, ſed ſors incerta vagatur,
Fertq́; refertq́; vices, & habent mortalia caſum?

Sed tales dubitationes uicit Ieremias, & ingenti conſtantia ſenſit ſe Deo placere, & hac fide petijt & expectauit bonos euentus ſuæ gubernationis, qui poſt annos ſeptuaginta ſecuti ſunt.

De hoc interiore cultu præcipit Chriſtus, inquiens, Veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & Veritate, id eſt, ſpiritualibus & ueris motibus, timore, pœnitentia, fide & inuocatione, & ſimilibus. Et hunc cultum uocat Paulus rationalem, λογικὴν, uidelicet, in quo mens intelligit Deum, agnoſcit iram Dei, & rurſus Fide ſe ſuſtentat, & quidem Fides intuetur Filium Dei, & agnoſcit nos propter Chriſtum Mediatorem recipi à Deo. De hoc cultu interiore & Ieſaias concionatur, taxans hypocritas, qui putabant cultum eſſe externam diſciplinam & ceremonias templi. Sic igitur inquit: Hæc dicit Dominus, Ad quem reſpiciam? Ad afflictum & contritum ſpiritu, & trementem ſermones meos. Ita & Pſalm: 49. taxat ſuperſtitionem externorum cultuum, & flagitat interiores cultus & ueram inuocationem, Inuoca me in die tribulationis &c. *De interiore cultu uerba Chriſti.*

Hæc ſatis ſit breuiter monuiſſe de Prima Quæſtione, & de interiore cultu. Iam cùm tanta ſit infirmitas humanæ mentis, tanta dubitatio, cùm hæc infirma natura hominum onerata ſit ingenti mole calamitatum, quæri mox ſolet, quomodo poſſimus præſtare ueros cultus.

DE SECVNDA QVÆSTIONE.

Quomodo poſſunt fieri bona opera ?

Interior obedientia non incoatur ſine agnitione Euangelij & ſine Spiritu ſancto.

NON indulgendum eſt ignauiæ humanæ, ſed ſæpè dixi externos mores humana diligentia & humanis uiribus utcunque, regi poſſe, & Deum poſtulare hanc diligentiam, ut ſcriptum eſt: Lex eſt iniuſtis poſita. Item, Ne contriſtetis Spiritum ſanctum. Sed interior obedientia non poteſt incoari ſine agnitione Euangelij, & ſine Spiritu ſancto. Primùm enim dilectio Dei exiſtere non poteſt, niſi prius audita uoce Euangelij de remiſſione. Mens ignara reconciliationis, aut contemnit Deum, aut fugit iratum: Ideò non poteſt incoari dilectio, niſi prius audita uoce Euangelij de reconciliatione. Hæc manifeſtiſſima ſunt. Vt igitur dilectio oriatur, neceſſe eſt præcedere fidem, hoc eſt, fiduciam miſericordiæ, de qua diximus. Iam & hoc ſciendum eſt, cùm fide eriguntur perterrefactæ mentes ſimul datur Spiritus ſanctus, qui excitat nouos motus in corde, congruentes Legi Dei. Et ſic dari Spiritum ſanctum, clarè docet Paulus Galat: 3. Vt promiſſionem Spiritus accipiamus per Fidem, & hanc ipſam condonationem & præcipuos effectus Spiritus ſancti, dulciſſimis uerbis deſcribit Zacharias cap. 12. Effundam ſuper domum Dauid Spiritum Gratiæ & precum. Vocat Spiritum Gratiæ, eò quòd teſtificatur in cordibus noſtris, quòd Deus ſit nobis propicius, cùm uidelicet mouet corda, ut promiſſioni aſſentiamur, & ſtatuamus nos à Deo recipi. Deinde cùm agnouimus miſericordiam Dei, inuocamus, diligimus, & ſubijcimus nos ei. Nominat igitur poſtea Spiritum precum. Complexus eſt igitur præcipuos cultus, qui ſunt fontes uniuerſæ obedientiæ, fidem & inuocationem.

Spiritus gratiæ et precum.

Sumamus autem ex hoc dicto & doctrinam & adhortationem, Meminerimus in hoc ipſo dicto nobis præcipi, ut hos cultus præſtemus, ut credamus DEO, & inuocemus eum. Excutitur ergo & contriſtatur SPIRITVS SANCTVS, extincta fide, & conturbata inuocatione per lapſus malæ conſcientiæ.

Infirmitas naturæ & Diaboli inſidiæ cauſæ lapſuum humanorum.

Poſt lapſum humani generis ſecuta eſt ingens infirmitas, & accedunt inſidiæ Diaboli, qui odio Dei graſſatur in genus humanum, ſtudet augere aduerſus Deum contumaciam, contumelias, blaſphemias, impellit ad uaria peccata imbecillem hominum naturam, incitat praua ingenia ad fingendas opiniones contra uerbum Dei, diſſipat Eccleſiam & regna, & miſcet orbem terrarum iniuſtis bellis, pellit Eccleſiam ex hoſpitijs ſuis, ut eam diſſipet ac deleat. Ita primùm incendit Cain liuore & odio fratris, eaq; cædes non ſolùm ipſum Habel, ſed etiam parentes luctu interfeciſſet, niſi diuinitus ſuſtentati fuiſſent. Hæc exempla triſtiſſimorum caſuum in toto genere humano quotidiana ſunt. Quàm miſerabiles exitus fuerunt ſummorum uirorum, Saul, Ionathæ, Hectoris, Priami, Achillis, Aiacis, Pompeij, Cæſaris, & innumerabilium aliorum. Deniq; notæ ſunt querelæ de inconſtantia fortunæ, de ſubitis ruinis florentis fortunæ: Neſcis quid ſerus ueſper uehat. Et ſubito caſu, quæ ualuere ruunt.

Quanquàm igitur uniuerſum genus humanum in perpetuis periculis uerſatur, tamen Eccleſia multò durius concutitur: Quia Diabolus uehementius

tius eam oppugnat,ſicut ſtatim in Geneſi dictum eſt, Serpens mordebit calcaneum eius. Sicut uenenato morſu non exiguum uulnus inflixit Dauidi, ita ſingulis inſidiatur tanquàm Leo rugiens,uagabundus, & quærens quem deuoret. Quanta ſæuitia graſſatus eſt in Eccleſiam,poſtquàm Mahometicus furor creuit annos iam nongentos? quæ ruinæ Eccleſiarum ſecutæ ſunt? quæ iam eſt regnorum ſpecies in tantis regum diſſenſionibus? quid aliud cogitari poteſt,quàm breui Turcas reliqua Europa potituros eſſe.

Cùm igitur res oſtendat, graſſari Diabolum & inſidiari nobis, & manifeſta ſit infirmitas humanæ naturæ, opponamus auxilium nobis oſtenſum in Euangelio, Quodnam?

Auxilia contra Diabolum & infirmitatem humanam à Filio Dei & Spiritu ſancto.

I. Pollicetur Filius Dei ſeipſum nobis affuturum eſſe,& depulſurum Diaboli ſæuitiam. Ideò inquit Ioannes: Ad hoc apparuit filius Dei, ut deſtruat opera Diaboli,peccatum,mortem,blaſphemias, diſſipationes, quas molitur Diabolus. Sic ſeruati ſunt Adam & Eua in luctu,intuentes in promiſſionem fide ſe ſuſtentarunt,& petiuerunt à Deo aliam ſobolem, per quam propagaretur uera doctrina &c. Et protexit eos Filius Dei aduerſus Diabolum, & Spiritu ſancto erexit mœſtas mentes. Sic Iacob inquit de Filio Dei,Angelus qui me eripuit ex cunctis malis,benedicat pueris iſtis. Nam hæc propria ſunt Filij Dei officia, benedicere & liberare à cunctis malis, ab ira Dei, à morte æterna, & pœnis alijs, iram Dei comitantibus: Et apud Ieſaiam uocatur Chriſtus Emanuel,id eſt, nobiſcum Deus, quòd nobis adſit opitulator. Excubat igitur pro nobis,& depellit Diabolum.

Præterea effundit Spiritum ſanctum in corda inuocantium. Ideò dicitur Ioan: 14. Non relinquam uos orphanos,ſi quid petetis in nomine meo, faciam,& ego rogabo Patrem,& alium Paracletum dabit uobis,Spiritum ueritatis,&c. Hæc auxilia reuera experiemur, ſi aduerſabimur prauis affectibus & inſidijs Diaboli,& in his certaminibus inuocabimus Deum,fiducia filij Mediatoris, ſicut ipſe nominatim inquit: Si quid petetis in nomine meo. Oportet enim diſcrimen eſſe inter inuocationem ueram, ſeu populi Dei, & inuocationem Iudaicam,ſeu Turcicam. Duo in omni inuocatione fides initiò ſtatuat,quòd hunc æternum Deum eſſe credas & inuoces, qui eſt Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti,pro nobis crucifixi & reſuſcitati. Deinde, quòd propter hunc Mediatorem uerè audiantur & recipiantur tuæ preces. Hæc diligenter obſeruent pij. Nam hæc inuocatio præcipuè facit diſcrimen inter Eccleſiam,& Gentes pugnantes cum Euangelio.

Filius Dei effundit in corda Spiritum ſanctum per uerbum.

Hæc doctrina de Secunda quæſtione ſemper ſit in conſpectu, ſciamus uerè nobis eſſe adiutorem & defenſorem filium Dei, ſicut & Paulus inquit, affuiſſe eum populo in deſerto. Et ſciamus uerè dari Spiritum ſanctum inuocantibus,ſicut ſcriptum eſt. Aſcendit,dedit dona hominibus. Sic regnat, ut dona ſua,iuſticiam,uitam,conſilium, gubernationem, ſucceſſus & alia bona impertiat: Et ut ſic de auxilio Dei ſentiamus, confirmemus nos teſtimonijs Euangelij,& diſcutiamus tenebras humanæ mentis, quæ fingit Deum ocioſum eſſe,non curare ſingulos,ut Homerus fingit Iouem quæſitum in cœlo abijſſe ad conuiuium in Aethiopiam. Hæc deliramenta ſignificant, quales ſint humanæ cogitationes de Deo,quas ideò recenſui ut extirpentur, & accendatur uera agnitio Dei, uerè agnoſcamus iram Dei, & miſericordiam.

DE TERTIA QVÆSTIONE.

Quomodo placent Deo bona opera?

COnſtat pias mentes angi & optare, ut placeat obedientia Deo. Sed in tanta infirmitate noſtra uident eſſe mutilam, impeditam, imperfectam, contaminatam. Sicut Paulus inquit: Non quod uolo bonum, hoc facio. Quærunt igitur quomodo placeant Deo.

Hypocritarũ imaginatio de operibus legis et arrogantia.

Aliter autem iudicant Hypocritæ, aliter anxiæ & pauidæ mentes. Hypocritæ putant ſe Legi ſatisfacere, ſe iuſtos, id eſt, acceptos Deo eſſe propter propriam dignitatem, ſeu Legis impletionem, ut Phariſæus Lucæ 18. Ac ſemper aliqui tales ſunt, qui admirantur ſuas uirtutes, ſibi ſapientiam & iuſticiam prolixè tribuunt, præſertim in rebus ſecundis & florentibus, quas conſilio ſuo regere ſe exiſtimant, & arbitrantur ſe uirtutum, & diligentiæ ſuæ fructum capere diuinitus, cùm ſunt res tranquillæ. Ideò & propter ſapientiam ac iuſticiam ſe cæteris anteferunt, ut Nabuchodonoſor magnis rebus geſtis, inquit: Hæc eſt illa Babylon, hoc eſt regnum mea uirtute conſtitutum. Sic & Saul cogitabat, ſua uirtute regnum Iſraël conſtitutum eſſe, cùm agnoſcere deberet, & hanc uirtutem & ſucceſſus, Dei beneficia fuiſſe, & ſe non potuiſſe res tantas gubernare aut gerere, ac Deo in timore ſeruiendum eſſe, ne ab eo deſereretur. Sed factus confidentior propter ſucceſſus, ſumit ſibi licentiam graſſandi in cæteros, interficit ſacerdotes, &c. Hæc imago hypocritarum proponitur, nec pauci ſunt tales ſecuri, placentes ſibi propter ſuas dotes, applaudentes propriæ ſapientiæ, extenuantes doctrinam diuinam, & ex ſublimi deridentes Euangelium, arte, fraude, ui, prementes eam partem, cui ſunt infeſti, prætexentes etiam honeſtos titulos, quia iactitant dimicare ſe de gloria Dei, de ueritate, ſe eſſe conſtantes Eccleſiæ ciues, ſe eſſe membra populi Dei, quia propugnent ordinariam poteſtatem, longi temporis conſenſum. Tales erant Pontifices, qui aduerſabantur Apoſtolis, tales uidimus & ipſi multos his annis Vuicelium & ſimiles. Sed alij ſunt pauidi, qui agnoſcunt imbecillitatem, & luctantur cum deſperatione, ut Petrus conſternatus inquit, Lucæ 5. Egredere à me Domine. Vtrunq; igitur hoc loco agendum eſt, arrogantia taxanda, & pauidis uera conſolatio monſtranda eſt.

In ſanctis manent peccata, & quæ.

Primùm uerò hoc conſtituendum eſt, etſi in renatis neceſſe eſt eſſe incoatam obedientiam, & iuſticiam bonæ conſcientiæ, tamen adhuc manent in eis peccata, ſcilicet morbi nobiſcum naſcentes, dubitationes & ignorantiæ multæ. Item, quòd non tantùm timent Deum, quantùm debent, nec ita ardent dilectione Dei, ut Lex præcipit. Multa ſunt item actualia, multæ flammæ illiciti amoris, odij, cupiditatis uindictæ, inuidentiæ, æmulationum, auariciæ, Multi lapſus in uocatione, inſignes negligentiæ, acres indignationes aduerſus Deum in afflictionibus, ſæpe humana præſidia honeſta ſpecie quæruntur, ſed tamen ex diffidentia Dei. Sæpè ſuſcipiuntur res non neceſſariæ extra uocationem, fiducia propriæ ſapientiæ aut potentiæ, ut Ioſias bellum non neceſſarium aduerſus Aegyptios mouit.

Deniq; moles peccati hærens etiam in renatis longè maior eſt, quàm ut comprehendi cogitatione ullius hominis poſſit: Nec putemus leue dictum eſſe, Delicta quis intelligit? Longum autem eſſet enumerare ſpecies peccatorum, quæ manent in Sanctis: Sed Paulus in ſumma complexus eſt, Roman: 7.

man: 7. cũm de interiore contumacia aduerſus omnia pręcepta loquitur. Sed ſuperbi hypocritæ hæc arcana peccata non intelligunt, imò Monachi docent dubitationes illas de Prouidentia, de ira Dei, de miſericordia, & affectus uitioſos, niſi accedat conſenſus, non eſſe peccata, nec tantùm de uoce diſputant, ſed de re, negant hæc uicia eſſe res pugnantes cum Lege Dei. Hæc extenuatio falſa eſt, & contumelioſa contra Legem Dei, & tenebras inducit doctrinæ de Gratia, & de Iuſticia fidei, & confirmat perſuaſionem falſam, quòd renati ſatisfaciant Legi Dei.

Hypocritæ interna mala non intellecta extenuant.

Vt igitur arrogantia taxetur, colligam teſtimonia, quæ oſtendunt renatos in hac uita non ſatisfacere Legi Dei, & manere in hac natura mortali peccatum, Pſal. 143. Non intres in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. 1. Ioan: 1. Si dicimus, quòd peccatum non habeamus, nos ipſos ſeducimus, & ueritas non eſt in nobis. Pſal: 18. Delicta quis intelligit? ab ocultis meis munda me, & ab alienis parce ſeruo tuo. Ro: 7. Video aliam Legem in membris meis, quæ repugnat Legi mentis meæ, & captiuum me facit Legi peccati, quæ eſt in membris meis. Etſi autem Sophiſtæ eludunt hunc locum, & dicunt Metalepſin eſſe in uocabulo peccati, ac ſignificari pœnam peccati, pronitatem ortam ex lapſu primorum parentum, tamen Paulus ipſe refutat hanc eluſionem, cùm definit hoc ipſum peccatum, & dicit eſſe malum in membris noſtris pugnans cum Lege Dei.

Teſtimonia quòd in renatis reliquum ſit peccatum contra arrogantiam hypocritarum.

Porrò de hoc ipſo articulo diſſerimus, an uicium reliquum in natura ſit res pugnans cum Lege Dei. Humana iudicia extenuant hanc deprauationem, ſed Paulus illuſtribus uerbis uſus eſt, ad ſignificandam atrocitatem rei. Militat, inquit, in membris illa deprauatio, & graſſatur hoſtili more aduerſus Legem mentis, confirmat uel ſecuritatem carnalem, uel iniuſtam diffidentiam, inflat animum admiratione ſuarum uirtutum & arrogantia, incendit libidines, odia, cupiditatem uindictæ, incitat ad quærenda inconceſſa præſidia, deniꝗ captiuum rapit, quia diffidentes animos concutit terroribus, & ſollicitat ad deſperationem, ad fugiendum Deum. Hæc non ſunt leuia mala, ut humana Philoſophia exiſtimat, ſed duriſſimè excruciant Sanctos. Vt Moſes ad petram languefactus & conſternatus eſt ſubita trepidatione, & dubitatione. Lapſus eſt & Dauid, cùm numerari populum iuberet, uel humana ſuperbia elatus, ut oſtenderet regnum creuiſſe, uel humano conſilio ſine mandato Dei nouam in regno ordinationem facturus.

Vicium reliquum in natura eſt res pugnans cũ Lege Dei.

Matth: 6. Docet Sanctos orare, Remitte nobis debita noſtra, Adſunt igitur peccata in hac tota uita, quorum petenda eſt condonatio. Idem docet cum ait: Cùm feceritis omnia, dicite, ſerui inutiles ſumus. 1. Corin: 4. Nihil mihi conſcius ſum, ſed in hoc non iuſtificatus ſum. Docet opus eſſe iuſticia bonæ conſcientiæ, ſed tamen inquit, Hæc nondum eſt res propter quam certum ſit me habere remiſſionem peccatorum, & me Deo reconciliatum eſſe, ſed recipit me Deus propter Filium Mediatorem fide. Pſalm: 130. Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit? Hac uoce agnoſcit peccatum adeſſe, & non extenuat, ſed agnoſcit tantam eſſe magnitudinem iræ Dei, ut ſuſtineri non poſſet, niſi Deus eam mitigaret ſua immenſa miſericordia propter Filium, Nam humana natura non poteſt ſuſtinere iram Dei, & iuſtas pœnas, ſicut Ezechias fatetur, Sicut Leo contriuit omnia oſſa mea. Et Iob 9. Deus cuius iræ nemo reſiſtere poteſt.

Quan-

Pij in ſenſu iræ Dei ſuſtentant ſe fiducia miſericordiæ promiſſæ.

Quanquàm igitur adſunt peccata, & pij aliquo modo agnoſcunt iram, tamen credunt ſe placere Deo, propter promiſſam miſericordiam, et hac conſolatione ſe ſuſtentant, ſicut idem Pſalmus dicit, Suſtinuit anima mea in uerbo eius, Sperauit anima mea in Domino, Quoniam apud Dominum miſericordia eſt. Pſal: 32. Dixi confitebor aduerſus me iniuſticiam meam Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei: Pro hac orabit ad te omnis Sanctus. Clarè dicit, Sanctos petere remiſſionem peccatorum. Exodi 34. Coram te innocens non eſt innocens, id eſt, etiamſi quis humano iudicio argui non poteſt, tamen tu potes eum accuſare. Daniel: 9. Tibi Domine iuſticia, nobis autem confuſio, id eſt, agnoſcimus te iuſtum eſſe, ac nos iuſtè puniri. Tua eſt autem Domine Deus noſter miſericordia. Precamur ergo non propter iuſticiam noſtram, ſed propter miſerationes tuas multas, exaudi nos propter Dominum, id eſt, promiſſum Mediatorem. Hic locus illuſtre teſtimonium eſt conſenſus Prophetici & Apoſtolici. Prorſus idem docet Daniel quod Paulus tàm copioſè diſputat, Statuendum eſſe, quòd natura hominum ſit uicioſa, & non ſatisfaciat Legi, ſed quòd uerè recipiamur à Deo per miſericordiam, propter promiſſum Dominum. Nam & Daniel nominatim addit, propter Dominum. Talia teſtimonia conferamus ad Paulum, ut uideamus unam & perpetuam eſſe ſententiam Catholicæ Eccleſiæ Dei, Patrum, Prophetarum, Chriſti, Apoſtolorum, & hunc conſenſum amplectamur, nec ab eo diſcedamus, etiamſi qua turba recentium Monachorum diuerſum tradidit, quæ malè dilutam Philoſophiam miſcuit doctrinæ Euangelij.

1. Corinth: 1. Qui gloriatur, in Domino glorietur, id eſt, non poſſumus gloriari, quòd ſimus ſine peccato, ſed gloriemur in Domino, uidelicet promittente miſericordiam. Sicut & aliàs dicitur: Concluſit omnes ſub peccatum, ut omnium miſereatur. Item, Rom: 3. Diximus omnes ſub peccato eſſe, Et additur aliquantò pòſt aſſeueratio, Vt omne os obturetur, & reus fiat totus mundus Deo. Toties repetit uniuerſalem, ut nihil dubium ſit accuſare eum omnes. Agnoſcamus igitur imbecillitatem noſtram, & fateamur etiam in renatis eſſe peccata, ſcilicet deprauationem naturæ & uicioſos affectus plurimos, & expaueſcamus agnitione iræ Dei aduerſus hæc mala, & doleamus in nobis adhuc eſſe tantùm uiciorum contra uoluntatem Dei, ac creſcat in nobis uera pœnitentia, & agnitio imbecillitatis excutiat arrogantiam, ſubijciat nos Deo, horreat ad timorem Dei, ad implorandam miſericordiam, & petendum auxilium.

Poſtquàm uerò taxata eſt arrogantia, rurſus etiam piæ mentes docendæ ſunt de fide, ne ruant in deſperationem. Hæ docendæ ſunt, quomodo placeat incoata obedientia: In hoc loco ſemper hæc tria coniungamus.

Tria complectenda, cum quæritur, quomodo placeat incoata obedientia.

Primùm ſtatuat renatus, ſe reconciliatum eſſe Deo fide propter filium Dei, ſeu ut ſæpè dicitur, recipi perſonam propter filium Dei fide gratis.

Secundò agnoſcat, in hac uita manere infirmitatem & peccata in renatis, ac uerè doleat ſe adhuc habere caliginem, prauitatem, ἀταξίαν, uicioſos affectus contra Legem Dei. Tertiò, & tamen ſtatuat oportere incoari obedientiam & iuſticiam bonæ conſcientiæ, & hanc quanquàm procul abeſt à perfectione Legis, tamen in reconciliatis placere Deo propter filium Mediatorem, qui noſtram inuocationem & noſtros cultus perfert ad Patrem, & condonat infirmitatem. Ita propter Chriſtum primùm reconciliatur perſona, poſtea

& opera

& opera recipiuntur,& fides in utroque luceat. Ideò Petrus inquit: Offerte hoſtias ſpirituales,acceptas Deo per Ieſum Chriſtum.

Hæc tria quotidiè in noſtris operibus cogitemus. Nec enim ſomniandum eſt,Deo non eſſe curę bona opera,Imò & curat,et poſtulat obedientiam, & horribilibus pœnis,æternis & præſentibus,punit contumaciã,quæ fit contra conſcientiam.Neceſſe eſt igitur habere iuſticiam bonæ conſcientiæ,& ſcire quomodo Deo placeat,Nam labefactata ſeu dubitante conſcientia non poteſt Deus inuocari. Hæc diligenter inculcanda ſunt animis. Nam in his exercitijs lucet fides,& creſcit agnitio uera Dei,& nouitas ſpiritualis.

Dupliciter autem fides exercetur in operibus, primùm ſtatuens, quòd placeat obedientia,ut antè dixi: Deinde & auxilium petens, ut Dauid ſcit gubernationem eſſe rem impeditam & periculoſam, ſed credit Deo placere ſuos labores propter promiſſam miſericordiam. Deinde etiam auxilium petit,& laborat in defenſione populi,& regendis moribus ciuium quantùm poteſt: Nec dubium eſt pijs mentibus hanc admonitionem gratam eſſe, quæ cùm ſtudeant Deo obedire,tamen agnoſcunt naturæ caliginem, offenſiones uarias,& has ita deplorant,ut penè ruant in deſperationem. Quid hic dulcius dici poteſt hac uoce Pauli? Nulla nunc condemnatio his qui in Chriſto Ieſu ambulant,id eſt,etſi renati non ſunt ſine peccato,tamen Deus eos recipit, & iuſtos pronunciat propter Filium credentes. Deinde recipit & obedientiam eorum propter Filium. *Fides dupliciter exercetur in operibus.*

Sic & ad Coloſſ: dicit,In Chriſto conſummati eſtis,id eſt, etiamſi renati nondum ſatisfaciunt Legi,tamen ſunt iuſti, & placent Deo propter Filium. Hic agnoſcamus & celebremus amplitudinem miſericordiæ Dei,quòd uidelicet in reconciliatis hanc exiguam,imperfectam,ſordidam, & multis affectibus uicioſis contaminatam obedientiam tamen recipit, non quidem propter dignitatem uirtutum noſtrarum,ſed propter filium Dei. Rom: 6. Non eſtis ſub Lege,ſed ſub Gratia. Ibi hoc ipſum quæritur, An placeat obedientia,cùm Legi non ſatisfaciat. Reſpondet Paulus Placere,quia non ſimus ſub Lege, id eſt,non damnati Lege,ſed ſub Gratia,id eſt, reconciliati ſeu recepti in Gratiam. Rom. 8. Quis condemnabit? Chriſtus pro nobis mortuus eſt, & reſurrexit,qui eſt ad dextram Dei,& pro nobis interpellat, id eſt, placent Sancti propter interpellantem Chriſtum. Rom: 3. Legem ſtabilimus per fidem. Breue dictum eſt,ſed hoc ipſum docet,quod hic dicimus: Nec incoari obedientia poteſt,nec placet,niſi fides accedat,quæ ſtatuit placere perſonam & incoatam obedientiam propter Mediatorem. Ita inquit, ſtabilimus Legem, non tollimus obedientiam,ſed poſtulamus ac retinemus, ac ut retineatur, docemus quomodo præſtari poſſit, & quomodo placeat. *Dictum Pauli Non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia.*

Poſtquàm dictũ eſt, quomodo placeat hæc obedientia, quam experimur omnes procul abeſſe à perfectione Legis: Deinde addantur teſtimonia,quæ clarè dicunt,Placere Deo ſanctorum opera ſiue incoatam obedientiam: Et his dictis ſtudium benè operandi accendamus, ac ſimul nos de immenſa miſericordia Dei admoneamus,qui non ſolùm approbat,ſed etiam ornat honore ac præmijs hanc ſordidam obedientiam. Aſpiciamus .n. nos ipſi, & cogitemus quàm rara ſit excellens uirtus.Simulacra ſunt quædam uirtutum qualiacunque in hominibus tenuia & fugacia, quæ nequaquam ſatisfaciunt Legi Dei, requirenti longè maiorem lucem & ordinem in natura hominis, & tamen hæc ſimu- *Teſtimonia quòd ſanctorũ opera Deo placeant.*

hæc ſimulacra recipiuntur, ut dictum eſt, propter Filium pro nobis aſſiduè interpellantem. Ideò Ro: 10. dicitur: Corde credimus ad iuſticiam, ore fit confeſſio ad ſalutem. Cùm poſtulat confeſſionem, uult totam uitam eſſe confeſſionem. Quia uniuerſa uita eò dirigenda eſt, ut celebret Deum, oſtendat quid profiteamur, & ornet Euangelium, ſicut dictum eſt: Luceat lux ueſtra. Vt, princeps oſtendat quid ſentiat, inuocet Deum in periculis, oſtendat ſe ideò præſtare obedientiam, ut Deo ſeruiat, aboleat impios cultus, ut extent ſigna confeſſionis. Sic ſua cuiuſqꝫ uocatio habeat ſigna confeſſionis. Scholaſticus oſtendat ſuam ſententiam, inuocet Deum in omni curſu uitæ plenæ periculorum, refutet impias opiniones, & in regendis moribus oſtendat ſe ideò præſtare obedientiam, ut Deo ſeruiat, ut ornet Euangelium: Et quidem uita hominum ita conſociata eſt, ut in conuerſatione & communicatione officiorum luceat confeſſio. Sed cur dicit: Confeſsio fit ad ſalutem? Breuis eſt reſponſio. Etiamſi fide propter Chriſtum ſumus iuſti, id eſt, accepti ad uitam æternam, tamen ſequi neceſſe eſt hanc nouitatem, hanc uult adeſſe cùm ait: Fit confeſſio ad ſalutem. Ita inquit: 2. Cor: 5. Superindui deſiderantes, ſi tamen induti & non nudi reperiemur, id eſt, oportet in hac uita fieri conuerſionem, quæ ſimul eſt incoatio nouitatis. Hæc etiam in latrone conuerſio incoata eſt: Agit enim pœnitentiam, agnoſcit ſe iuſtè à Deo puniri. Deinde & fide agnoſcit Saluatorem, & petit ab eo ſalutem, Ideóqꝫ audit claram abſolutionem, & concionem de uita æterna, & promiſſionem. Præterea ut extet ſignum confeſſionis, refutat maledicentem Chriſto.

Dictum Pauli, confeſſio fit ad ſalutem.

Exemplum latronis pendentis in cruce.

Hoc memorabile exemplũ de multis magnis rebus nos admonet, ſignificat Deo Eccleſiã ita curæ eſſe, ut excitet aliquos doctrinæ teſtes, tunc quoqꝫ cùm à præcipuis gubernatoribus deſeritur. Apoſtoli conſternati tacebant, & uix inter tantas procellas dubitationum aliquam fidei ſcintillam retinebant. Hic noua edit teſtimonia Deus, commonefacit homines inuſitata eclipſi, terræ motu, & reſuſcitatione mortuorum, ne putent hoc ſupplicium uulgare eſſe, aut negligi à Deo, excitatur & latro, qui factus Apoſtolus iam de cruce concionatur, & affirmat hunc eſſe Meſſiam inſtauratorem uitę æternę. Deinde priuatim docet nos hæc hiſtoria, uerè eſſe hanc Euangelij ſententiam, quòd recipiamur fide propter Filium Dei, etiamſi non adferamus merita. Docet item de natura fidei, quòd uidelicet non tantùm ſit noticia hiſtoriæ, ſed fiducia petens uitam æternam à Filio. Et hęc flamma cùm excitata eſt, longè aliter iudicat quàm humana ratio. Non deterret latronem ſpectaculum corporum laceratorum & morientium, quòminus ſtatuat reſtare uitam, & confugientes ad hunc Dominum habituros æternam ſalutem: Alios uerè qui hunc Dominum contemnunt, futuros in æternis pœnis, & quia fide iam ſentit ſibi Deum propicium eſſe, ſubijcit ſe ei, & diligit eum. Agnoſcit ſe non caſu puniri, agit gratias Deo, quòd uocatus ſit ad agnitionem Dei & huius Domini: Vult obedire Deo in hac pœna toleranda, nec iraſcitur iudicio Dei, agnoſcit humanum genus, non, ut philoſophi putant, propter materiam aut caſu obrui morte & alijs calamitatibus, ſed propter peccatum à Deo tanta mole ærumnarum puniri, ut agnoſcamus iram Dei, & quæramus ſalutem. Ideóqꝫ præcipit de patientia, ut Deo obedire uelimus in perferendis afflictionibus. Eruditur ergo latro in conuerſione de peccato, de ira Dei, de pœnis, de remiſſione & iuſticia, ut intelligat longè aliam eſſe ſapientiam Sanctorum,

quàm humanæ ſit rationis,aut Phariſaica ſapientia. Nam pij multa in afflictionibus diſcunt,ut dicitur in Pſalmo: Bonum eſt quòd humiliaſti me,ut diſcerem iuſtificationes tuas. Poſtremò,accedit confeſſio, in qua prædicat hunc eſſe Meſſiam,nec deterretur ſpectaculo ſupplicij, obiurgat etiam alterum latronem,qui uenenatis ironijs exprobat ſupplicium Chriſto, & propter crucem eum contemnit: Sicut mundus Chriſtum ac Eccleſiam propter infirmitatem ſuperbè aſpernatur. Eſtq́ diligenter contemplanda imago huius ſubſannatoris. Vt enim hic in media morte ridet, & inſuper contumelia afficit Chriſtum: Ita impij tanquam furentes non norunt ſua mala, & inſuper contumelioſi ſunt aduerſus Chriſtum, cùm offert liberationem.

Recitaui exemplum,quod cùm de alijs rebus multis nos admonet, tùm hoc quoq; oſtendit,in uera conuerſione incoari nouam obedientiam,quæ etiam ſe oſtendit multis honeſtis actionibus,quæ,ut dixi,placent Deo. Sicut & Rom: 14.Paulus inquit,Regnum Dei non eſt cibus & potus,ſed iuſticia,pax & gaudium in Spiritu ſancto,qui in his ſeruit Deo, placet Deo, & probatus eſt hominibus. Ad Hebr:ultimo,Beneficentię & liberalitatis nolite obliuiſci, nam hæ hoſtiæ placent Deo. Sic & de Noë dicitur: Odoratus eſt Deus odorem ſuauitatis,id eſt,delectatus ſacrificio Noë, id eſt, inuocatione, gratiarum actione,laude & doctrina. Mira eſt autem metaphora in uerbo Odorandi ſumta à ritu ueteri: Quia ſacrificia dicebatur Deus odorari,cum diuinitus incendebantur. Id erat ſingulare teſtimonium,quòd placerent & acciperentur. Cæterùm generaliter ſacrificia conferuntur odoribus,& addebantur odores, quia omnia opera debent eſſe odor,id eſt,latè ſparſa & benè fragrans fama de Deo,id eſt,debent referri ad celebrandum Deum, ut alij bona doctrina & bonis exemplis inuitentur.

DE QVARTA QVÆSTIONE.

Propter quas cauſas facienda ſunt bona opera ?

MVltæ ſunt cauſæ, Neceſſitas,Dignitas, præmia. Et primùm multiplex eſt Neceſſitas, mandati,debiti,retinendæ fidei, & uitandi pœnas. Etſi enim aliud eſt loqui de coactione, tamen manet ordinatio æterna Dei & immutabilis,ut uoluntati Dei creatura obtemperet. Hæc ordinatio immutabilis eſt mandati & debiti neceſſitas,ſicut Paulus inquit: Debitores ſumus Dei, non carnis. Et Chriſtus inquit: Hoc eſt mandatum meum, ut diligatis uos inuicem. Et 1. Theſſal: 4. Hæc eſt uoluntas Dei,ſanctificatio ueſtra,abſtinere à ſcortatione,poſſidere unumquenq; uas ſuum,id eſt,corpus, in ſanctificatione & honore, non in affectibus libidinis, ſicut Gentes ignaræ Dei, & non iniuria afficere & defraudare fratrem in negocijs, quia uindex eſt Deus de his omnibus. Non enim uocauit nos Deus ad immundiciem, ſed ad ſanctificationem. Ideò qui hæc contemnit,non hominem contemnit,ſed Deum,qui dat Spiritum ſanctum ſuum uobis. *Neceſſitas mandati et debiti.*

Neceſſitas retinendę fidei eſt,quia Spiritus ſanctus expellitur & conturbatur,cùm admittuntur peccata contra conſcientiam. Sicut clarè dicitur: 1. Ioan: 3. Nemo decipiat uos: qui facit peccatum,ex Diabolo eſt. Et Rom: 8. Si actiones carnis Spiritu mortificabitis, uiuetis, ſi ſecundum carnem uiuetis, moriemini. Et excuti fidem per mala opera teſtatur hoc dictum Pauli 1. Ti- *Neceſſitas retinendæ fidei.*

moth. 5. Si quis ſuorum & maximè domeſticorum curam non habet, fidem abnegauit, & eſt infideli deterior. Item: Fides non eſſe poteſt in his, qui indulgent prauis cupiditatibus, nec agunt pœnitentiam, quia ſcriptum eſt: Vbi habitabit Dominus? in ſpiritu contrito, & tremente ſermones meos. Item, cùm fides afferat pacem conſcientiæ, non poteſt ſimul eſſe cum propoſito retinente delictum, quod condemnat conſcientiam. Ideò Paulus inquit: Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt.

Excuſſit igitur Dauid fidem & Spiritum ſanctum, cùm raperet alterius coniugem, & puidem multipliciter Spiritum ſanctum perturbauit, primùm in corde ſuo, unde qulſus eſt in adulterio, deinde in multis ſanctis, quorum alijs ſcandalum attulit dolorem, alijs fuit occaſio exitij. Item in miſerrimis mulieribus, ui ſtupratis ab Abſolone, & eius manipularibus.

Neceſsitas uitandi pœnas. Neceſſitas uitandi pœnas debebat quidem animos mouere, cùm totam mundi hiſtoriam plenam triſtiſſimorum euentuum uideamus, qui certè ſunt pœnæ peccatorũ. Sed tanta cœcitas eſt hominum, ut caſu pleraſq; accidere exiſtiment. Hæc amentia tollenda eſt, Sciamus omnes triſtes euentus humanos uerè eſſe pœnas, cùm primi lapſus, tùm aliorum peccatorum. Sicut Pſal: 38. inquit: Propter iniquitates corripis hominem. Imò cùm præſentia omnia ſint momentanea, præſentes pœnæ non reſpondent iræ Dei æternæ, ſed ſunt teſtimonia iudicij uenturi. Deus nos commonefacit reſtare iudicium aliud, in quo non de momentaneis & pereuntibus rebus agetur, ſed de æternis. Hoc iudicium ſemper in conſpectu eſſe debet, de hoc iudicio nos ipſos admoneamus, quoties præſentes pœnas uidemus.

Refutatio cauillationis de metu pœnæ. Ac repudietur illa frigida cauillatio, qua reprehenduntur benefacta metu pœnæ. Facilis eſt reſponſio pijs, qui ſciunt eiuſdem facti multas eſſe cauſas & ordinatas. Sciunt potius propter Deum rectè faciendum eſſe, quàm propter pœnas. Sed ſciunt hoc quoq;, Deum uelle agnoſci uoluntatem ſuam, & iram in pœnis, uelle metui pœnas præſentes & futuras. *Pœnæ ſunt metuendæ.* Et omnes pœnæ latè patent, ſæpè puniuntur peccata peccatis, & implicantur multi homines peccatis & calamitatibus. Horum malorum omnium ſæpè unus aliquis eſt reus, ut lapſus Dauidis, quantum peperit ſcelerum, deſperationum, blaſphemiarum, & triſtiſſimarum rerum?

Cultus idoli à Salomone admiſſus, fuit cauſa dilacerationis regni Iſraël. Hæc diſtractio & religionis diſcordiam, & perpetua bella attulit. Talia exempla Deus uult conſiderari, ut uerè metuamus ipſius iram, & noſtræ ac alienæ ſalutis rationem habeamus. Sed cœca mens hominis nec peccati, nec iræ Dei magnitudinem cernit: Imò ne præſentibus quidem pœnis ſatis afficitur. Sicut impius latro adhuc ludit in ſua calamitate, & Chriſtum deridet.

Diſcant autem pij, ut dictum eſt, agnoſcere iram Dei in tanta magnitudine calamitatum humanarum, diſcant & inſidias Diaboli cauere, qui paulatim per gradus impellit, & longam telam texit multarum miſeriarum, ut tandem impellat ad deſperationem. Sicut dictum eſt: Circumit tanquam Leo rugiens, quærens quem deuoret.

Dignitas bonorum operum. Sequitur dignitas. Hic rurſus admoneo non eſſe dignitatem uirtutibus tribuendam, quòd propter eas perſona habeat remiſſionem peccatorum, quòd ſatisfaciant Legi Dei, ſint precium uitæ æternæ. Sed fides præluceat, quæ ſtatuat nos propter Filium Dei placere, Sicut ſuprà dictum eſt. Poſtea

uerò

uerò etiam propter hunc ipſum Mediatorem hos cultus placere Deo, qui non uult totum genus humanum perire. Ideò uult aliquam eſſe Eccleſiam in qua agnoſcatur, inuocetur, colatur, huius obedientiam propter Filium recipit, & uocat ſacrificia, id eſt, opera, quibus Deus iudicat ſe honore affici. Ideò Petrus inquit: Offerte hoſtias ſpirituales. Hæc eſt dignitas uocationis, non perſonæ, ſicut Magiſtratus aut Apoſtolus ſua opera magnifacere, & cogitare debet, res eſſe maximas, per quas Deus uitam regit, dat uitam æternam, Ideòque gubernari & iuuari à DEO, & hanc ob cauſam ſtudioſius omnia faciat.

Dignitas in bonis operibus uocationis eſt non perſonæ.

Sic quodlibet membrum Eccleſiæ ſentiat hanc ſummam omnium uocationum eſſe, ut ſit membrum populi Dei, inuocet Deum pro ſe & alijs, offerat ſacrificia, id eſt, omnis generis bona opera præcepta à Deo. Hæc dignitas uocationis intelligenda & conſideranda eſt: Scias hoc tuum ſtudium literarum, & modeſtiam uitæ, uerè rem magnam eſſe, & ad uocationis gloriam & aliorum neceſſitatem pertinere. Ideò eam Deus poſtulat & approbat, ut dictum eſt, gubernat, adiuuat. Quare ſtudioſius officia tui loci facias.

DE PRÆMIIS.

VT remiſſio peccatorum & reconciliatio ſit certa, donatur propter Filium DEI gratis, & fide accipienda eſt. Fieret autem incerta, ſi penderet ex conditione noſtrorum meritorum: Sed in reconciliatis poſtea bona opera cùm placeant fide propter Mediatorem, ut dictum eſt, merentur præmia ſpiritualia & corporalia in hac uita, & poſt hanc uitam, ſicut clarè oſtendit parabola de negociantibus: Habenti dabitur &c. Et 1. Timoth: 4. dicitur, Pietas habet promiſſiones præſentis & futuræ uitæ &c. Marci 10. Recipient centuplum in hac uita, ſed cum tribulatione, & poſt hanc uitam, uitam æternam. Matthæi 10. Qui dederit potum uni ex minimis propter doctrinam, non perdet mercedem ſuam. Lucæ 6. Date & dabitur uobis. Exod: 20. Honora patrem & matrem, ut ſis longæuus ſuper terram. Ieſaiæ 33. Panis ei dabitur, aquæ eius erunt certæ. Regem in decore uidebunt, id eſt, pro obedientia & bonis operibus Deus dat tranquillas politias, honeſtam & pacatam gubernationem, &c. Ieſaiæ 58. Frange eſurienti panem tuum, & eris ſicut hortus irriguus &c. Denique plena eſt Scriptura talium promiſſionum de ſpiritualibus & corporalibus præmijs. Nam & in hac uita utriſque opus eſt: Nec ſinguli retinere fidem poſſunt ſine exercitio, nec in gubernatione illuſtrari doctrina, & conſeruari Eccleſiæ & politiæ poſſunt, ſine donis ſpiritualibus. Deinde, cùm Deus uelit in hac uita propagari doctrinam, dat aliquod hoſpitium docentibus & diſcentibus, id mirabiliter ſeruat, ſicut ſeruabat nauim in qua Paulus uehebatur Romam. Promittit igitur etiam præſentis uitæ commoda. Et quanquàm Eccleſia mirabiliter ſubiecta eſt cruci, tamen aliqua multitudo pia ſeruatur, etiamſi ut in acie uictrice, aliqui milites interficiuntur.

Bona opera merētur præmia corporalia & ſpiritualia.

Diſcamus igitur utroque genere bonorum opus eſſe, & ea non fruſtrà promitti à Deo, ſed ut fides noſtra exerceatur, & creſcat, & nos inuitati præmijs diligentius laboremus.

Exercetur autem Fides tripliciter. Primò ſemper fides petitura res alias initiò

Fides tripliciter exercetur

in petitione bonorum corporalium. initiò cogitet de remiſſione peccatorum, ut David non poteſt petere uictoriam, niſi cogitet ſibi Deum placatum eſſe.

Secundò. Fides ſtatuat non caſu obijci bona, ut impij in naui Pauli fingebant caſu ſeruatam eſſe. At fides uerè ſtatuat à Deo nos ali, defendi, iuuari, & horum beneficiorum promiſſiones ideò propoſitæ ſunt, ut Epicurea imaginatio ex animis hominum eijciatur, quæ fingit caſu accidere bona & mala: Sed diſcamus uerè à Deo dari bona, & ea petamus ab ipſo.

Tertiò, Fides exerceatur petens auxilium & compenſationem, ut qui dat Eleemoſynā, decerpit aliquid de ſuo, & uidet ſuis defuturū eſſe, niſi Deus eos reſpexerit, petit & expectat auxilium, & compenſationem. Hæc ut intelligantur antitheſis conſideretur, & introſpiciamus noſtra pectora. Ideò minus es diligens in operibus, quia cogitas te fruſtrà laborare, quia Deo diſpliceas. *Antitheſis pugnans cum his exercitijs fidei.* Hæc imaginatio pugnat cum primo exercitio fidei, Secundò ideò minus es liberalis, quia cogitas has res humanæ diligentiæ commiſſas eſſe, & non curari à Deo. Hic error pugnat cum ſecundo exercitio fidei; Deus enim diligentiam humanam ita poſtulat, ut uelit eam regi ſuo uerbo, ſicut cæteras uirtutes. Sis diligens, ſcilicet, iuxta præceptum Dei labores, non facias inutiles profuſiones, ſed aliquid conferas ad neceſſarios uſus Eccleſiæ & pauperum. Tertiò ideò minus liberalis es, quia cogitas Deum non eſſe compenſaturum, tuos futuros eſſe in egeſtate. Hæc diffidentia pugnat cum tertio exercitio fidei. Vt igitur excitetur & creſcat Fides, Deus multiplicia opera propoſuit, & addidit promiſſiones auxilij & præmiorum, ut ſit occaſio inuocationis. Quomodo expectabis à Deo æternam ſalutem, ſi non expectas fragmen panis? Repugnemus igitur diffidentiæ noſtræ, & mandata opera faciamus, & cùm ſint difficilia, excitemus in eis fidem & inuocationem, intueamur etiam præmia, ſimus ſoliciti de uniuerſa Eccleſia, de Republica, de noſtra ſalute. Propter hos fines ſimus diligentiores in uocatione, in regendis moribus &c.

Exemplum uiduæ Sareptanæ: Hæc omnia pinguntur in exemplo uiduæ Sareptanæ & Eliæ. Scit Elias ſe uocatum eſſe diuinitus ad docendum, & donec miniſterio fungi eum Deus uolet, non defuturum eſſe uictum. Hac fide ipſe & petit & expectat uictum, uenit igitur ad uiduam, & confectus labore iubet ſibi dari cibum. Vidua paupertatem ſuam narrat. Hic Propheta addit promiſſionem. Credit mulier uoci Prophetæ, quòd Deus Iſraël uerè ſit Deus creator & ſaluator, quòd det bona, quòd ſit ſuppeditaturus uictum in poſterum. Quanquàm igitur ſibi & Filio, quod in præſentia aderat, detrahi uidet, tamen Prophetam prius paſcit. Hanc fidem, & hoc opus ſequuntur præmia, longo tempore alitur hæc familia, & haud dubiè beneficio diuino. Fit eius domus hoſpitium Eccleſiæ, ubi Propheta docet totam uiciniam. Hanc magnam gloriam ſequitur afflictio, filius moritur, ſed rurſus accedunt noua præmia, filius mortuus reſuſcitatur. Hoc exemplo magis confirmatur mulier, & latius ſpargitur fama doctrinæ Eliæ. Iam cogita, quàm multa ingentia bona opera primum officium, quod præſtitit mulier in alendo Propheta, pepererit, conſidera etiam cumulum præmiorum, Non ſolùm alitur familia, ſed etiam eruditur à Propheta de uero cultu DEI, & de uita æterna, & cuſtoditur multipliciter aduerſus Diabolum, Filius reſuſcitatus fit huius Prophetæ diſcipulus, qui procul dubio poſtea utiliter ſeruiuit Eccleſiæ. Etiam exigua opera præmijs multò maioribus ornantur, quàm pro debito. Ac neceſſe eſt omnes ſanctos

fateri

fateri idem,quod Iacob inquit Geneſis 32. Minor ſum omnibus miſerationibus tuis.

Cæterùm etſi oportet eſſe incoatam nouitatem,ſicut Paulus inquit: Superinduemur,ſi tamen non nudi reperiemur: tamen ſemper agnoſcat cor, quod dicit Pſalm: Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Item: Delicta quis intelligit? & ſciat noſtras uirtutes non eſſe precium uitæ æternæ,ſed hanc certò dari propter Mediatorem,Sicut Paulus inquit: Donum Dei uita æterna.Et Chriſtus inquit Ioan: 6. Hæc eſt uoluntas Patris, ut omnis qui uidet Filium,& credit in eum,habeat uitam æternam. Hanc uocem ſibi pia mens in uera pœnitentia proponat,& propter Mediatorem certò expectet uitam æternam. Nec poteſt fides niti duabus rebus, Mediatore,& noſtris meritis,ut perita conſcientia facilè iudicare poteſt.

Incoata nouitas nõ eſt precium uitæ æternæ.

DE QVINTA QVÆSTIONE.

De diſcrimine peccatorum.

CVM dictum ſit in renatis manere peccata, neceſſe eſt tradi diſcrimen. Nam hos qui ruunt in delicta contra conſcientiam,certum eſt non manere in gratia,nec retinere fidem,iuſticiam,Spiritum ſanctum, nec poteſt ſtare cum malo propoſito contra conſcientiam fides,id eſt,fiducia acceptationis diuinæ. Sunt enim prorſus contrarij motus, nec poteſt exiſtere inuocatio cum mala conſcientia quæ fugit Deum,ſicut dicitur 1. Ioan: 3. Si cor noſtrum nos non condemnat,fiduciam habemus ad Deum.

Ideò tenenda eſt regula, quòd neceſſe ſit in reconciliatis eſſe iuſticiam bonæ conſcientiæ,ut 1. Timoth: 1. dicitur. Summa mandati eſt, dilectio ex corde puro,conſcientia bona, & fide non ficta.

In reconciliatis neceſſe eſt eſſe iuſticiam bonæ conſcientiæ.

Et in eodem capite. Milita honeſtam militiam,habens fidem & bonam conſcientiam. 2. Corinth: 1. Gloriatio noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. 1. Pet: 3. Conſcientiam habentes bonam.

Quòd autem excidant ex gratia, & effundant fidem & Spiritum ſanctum,& fiant rei iræ Dei & æternarum pœnarum,qui admittunt delicta contra conſcientiam, id multæ ſententiæ clarè teſtantur. Galat: 5. Manifeſta ſunt opera carnis,adulterium,ſcortatio, impudicitia, idolatria, Talia facientes,regnum Dei non poſſidebunt. Vocat manifeſta opera, quia contra conſcientiam fiunt. 1. Cor: 6. Ne erretis,nec ſcortatores,nec idolatræ, nec mœchi poſſidebunt regnum Dei. Vbi nominatim Paulus his concionatur,qui cùm antea fuiſſent obnoxij talibus uicijs,iam uerò emendati erant. Hic præcipit ut retineant bonam conſcientiam,& teſtatur perituros eſſe, ſi perſeuerent in prioribus uicijs.

Delicta contra conſcientiam excutiunt fidem & Spiritum ſanctũ.

Rom: 8. Si ſecundum carnem uiuetis,moriemini,ſi actiones carnis Spiritu mortificabitis,uiuetis. Hic tradit Paulus diſcrimen. Manent in renatis multa interiora mala,uidelicet,quædam caligo & prauitas nobiſcum naſcens. Etſi enim incoata eſt lux & incoata obedientia,tamen adhuc fides, ut ſcintilla exigua in denſis tenebris lucet, quæ aſſiduè luctatur cum dubitationibus, & eis repugnat,nec tantus eſt timor Dei,non tanta fiducia & dilectio, quantam eſſe oportuit. Deinde multiplices uicioſi affectus ſunt, admiratio & fiducia ſui, deinde uarij motus,flammæ libidinum, incendia iniuſta iræ & æmulationum,ut fuerunt in Maria & in Aarone aduerſus Moſen. Poſtremò plurima

Quæ peccata maneant in ſanctis.

manent in Sanctis omiſſionis peccata,ut uulgò uocantur, id eſt, neglectiones officij & errata œconomica,politica & Eccleſiaſtica,quę tamen non fiunt contra conſcientiam in pijs,qui fidem & diligentiam præſtant,quantam ferè præſtare poſſunt. Quia uerò Sancti uicioſis affectibus repugnant, & credunt ſibi propter Filium Dei condonari infirmitatem, ideò manent in gratia, & retinent fidem & Spiritum ſanctum. Hoc ſentit Paulus cùm inquit, Si actiones carnis Spiritu mortificabitis,uiuetis.

Dictum Pauli, ſi actiones carnis Spiritu mortificabitis, uiuetis.

Eſtq; ſingularis emphaſis,cùm ait, Spiritu mortificabitis. Vocat enim nos ad acre certamen,uult nos repugnare uicioſis cupiditatibus, & quidem Spiritu, id eſt, ueris motibus,timore & fide incenſis uerbo Dei à Spiritu ſancto. Intueatur mens mandatum Dei & pœnas, cogitet quanta res ſit ira Dei, exempla intueatur lapſorum, ut Saulis & aliorum qui non ſunt reſtituti. Sciat ex uno lapſu ſequi infinita peccata & ſcandala. Rurſus etiam credat Deo placere obedientiam, & petat auxilium & gubernationem, ſicut ſcriptum eſt, Sine me nihil poteſtis facere. Item, Petite & dabitur uobis,Quantò magis Pater ueſter cœleſtis dabit SPIRITVM SANCTVM petentibus? Et ſicut toties dicitur in Pſalmis, Adiuua me,& ſaluus ero. Item, Fac cum ſeruo tuo ſecundum miſericordiam tuam,& iuſtificationes tuas doce me. Item,Cor mundum crea in me Deus,id eſt, rectè ſentiens de Deo, purificatum fide, Et Spiritum rectum, id eſt,firmum, non dubitantem, innoua in uiſceribus meis. Ne abijcias me à facie tua, & Spiritum ſanctum tuum,id eſt, regentem omnes actiones,ne auferas à me. Redde mihi lætíciam ſalutaris tui,& Spiritu principali, id eſt, ſpontaneo, non defugiente certamina & pericula,confirmes me.

Exempla certaminis Spiritus & uicioſarum cupiditatum.

Sic Ioſeph repugnabat illecebris Dominæ: Sic Ionathas ſe confirmabat, ne æmulatione incenderetur aduerſus Dauidem. Sic Dauid ſe reprimebat, ne Saulem interficeret. Sic ſe ſuſtentabat,ne frangeretur deſperatione pulſus in exilium. Ita docet Paulus Rom: 6. Non regnet peccatum in mortali corpore ueſtro,& uidetur ſumtum uerbum ex Geneſi, Sub te erit appetitus eius, & tu domineris ei. Nam uerbo Dominandi non ſignificatur ocium & ignauia, ſed impetus Spiritus ſancti & diligentia uoluntatis. Ioſeph intuens mandatum Dei,& proſpiciens pœnas,ſcandala & alias ruinas,quę ſecuturæ erant, repugnat illecebris: Petit etiam gubernationem diuinam, & addit ſuam diligentiam, Præcipit oculis,ne temerè uagentur,uitat ſolitudines,occaſiones,ne in laqueis Diaboli hæreat. Hanc diligentiam pij intelligere & præſtare diſcant, & conſiderent non ſine cauſa dictum eſſe, Tu domineris, non regnet peccatum. Cùm peccatum dominatur,affert multiplicem perniciem & iram Dei,ac æternam mortem. Econtra uerò cùm non dominatur, retinent pij donatam iuſticiam & fidem. Ideò inquit Paulus, Si Spiritu actiones carnis mortificabitis, uiuetis.

Dixi quæ peccata maneant in renatis, ſcilicet quædam interiora mala, quibus ipſi repugnant: Sed cùm peccata contra conſcientiam admittuntur, effunditur & perturbatur Spiritus ſanctus,& amittitur gratia, & excutitur fides,id eſt,fiducia miſericordiæ, Hoc uult Paulus, cùm inquit, Si ſecundum carnem uixeritis, moriemini, id eſt, ſi obedietis uicioſis cupiditatibus, eritis rei iræ Dei & mortis æternæ. Eodem loco inquit: Qui aguntur Spiritu ſancto,hi ſunt filij Dei: ſed ruentes contra conſcientiam effundunt & perturbant

Teſtimonia quòd peccata contra conſcientiam effundant Spiritum ſanctum.

bant Spiritum ſanctum,deſinunt igitur eſſe Filij Dei. Sicut & ſententiæ ſuprà citatæ teſtantur, 1. Cor: 6. Ne erretis, Scortatores, &c. Et Ioan: inquit: Qui peccatum facit,ex Diabolo eſt,id eſt, eſt iam captiuus Diaboli, reus iræ Dei,& æternæ pœnæ,& impellitur à Diabolo ad multiplicia peccata. Hæ triſtiſſimæ comminationes hortantur nos ad frenandos uicioſos impetus, ne excidamus à donata gratia. Nec opus eſt huc afferre diſputationes de Prædeſtinatione,ſed iudicemus de uoluntate Dei ex perſpicuo uerbo Dei.

DE ARGVMENTIS ADVERSARIORVM.

PLanè & clarè docemus,oportere in homine exiſtere noticiam Articulorum Fidei: Item contritionem,bonum propoſitum, ac incoari dilectionem. De his dimicant aduerſarij quæ tamen fatemur ipſi in homine oportere exiſtere. Sed addimus, Oportere accedere fidem,id eſt, fiduciam miſericordiæ, quòd propter Filium Dei habeamus remiſſionem peccatorum, non propter has noſtras uirtutes. Ipſi econtrà dicunt, dubitandum eſſe, & addunt: Tunc habebis remiſſionem peccatorum,cùm dignus eris,hoc eſt,propter uirtutes tuas. Item fingunt homines Legi Dei ſatisfacere poſſe.

Aduerſarij contra fidem dicunt dubitandum eſſe.

Sed cùm omnia quæ ipſi flagitant retineamus, & inſuper addi uelimus fidem tribuentem Chriſto ſuum honorem, & certa conſolatione erigentem perterrefactas mentes,certè nihil abſurdi docemus,& ſine iuſta cauſa tàm rabioſè damnant ſententiam,quæ de Iuſtificatione in Eccleſijs noſtris proponitur,quæ haud dubiè eſt ipſiſſima uox Euangelij, & conſenſus ſanctorum Patrum,Prophetarum,Apoſtolorum: & omnium piorum omnibus temporibus,qui aliquantulum lucis habuerunt. Omnes hoc ſentiebant, oportere exiſtere in nobis pœnitentiam,& debere ſequi bona opera,ſed tamen remiſſionem donari propter Mediatorem, non propter noſtram dignitatem, & ſe placere Deo propter illum Mediatorem, & hac fide, hoc eſt fiducia miſericordiæ Deum inuocabant,non fugiebant, non fremebant aduerſus Deum. Ideò toties inculcat Paulus particulam Gratis. Item Petrus inquit Acto: 10. Huic omnes,Prophetæ teſtimonium perhibent,accipere remiſſionem peccatorum per nomen eius omnes,qui credunt in eum. Hic conſenſus eſt uerum Eccleſiæ teſtimonium,& omnium piorum experientia ſuffragatur huic ſententiæ. Non enim poſſunt ſine hac conſolatione acquieſcere mentes in uera contritione,ſeu ueris terroribus. Hæc cùm ſint certiſſima,nemo ſanus in Eccleſia contradicere poteſt.

Doctrina noſtrarum Eccleſiarum de Iuſtificatione eſt ipſiſſima uox Euangelij.

Sed quòd aliter Monachi ſcripſerunt,eò fit, quia non diſcernebant Legem & Euangelium,& de iuſtificatione loquuntur Philoſophico more, proruſus ut Plato uel Ariſtoteles cogitat, Achillem eſſe fortem uirum, quia habet hanc uirtutem & afflatum quendam diuinum,ita hi dicunt,Paulum iuſtum eſſe propter ſuas uirtutes & afflatum diuinum,nihil addunt de Mediatore, de Promiſſionibus ſeu Euangelio,& de fide ſeu fiducia Mediatoris, imò iubent dubitare de reconciliatione,hoc eſt,delere Euangelium & promiſſionem, & ſepelire Chriſtum. Quoties igitur uenit in mentem huius controuerſiæ,refer oculos ad hunc ſcopum: Cùm reipſa,& uerè hoc dicatur,neceſſariam eſſe pœnitentiam,& tamen nos propter Filium Dei habere remiſſionem, placere & exaudiri,tribuam Filio Dei ſuum honorem, & hac fide ſeu fiducia promiſſæ

Monachorum error ex ignoratione diſcriminis Legis et Euangelij.

miſericordiæ Deum inuocabo, ſicut dictum eſt: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, id eſt, fiducia Filij. Item, Per hunc habemus acceſſum ad Patrem. Vt autem ſtudioſi ſint inſtructiores ad refutanda aduerſariorum argumenta, ordinè præcipua recenſebo & explicabo.

PRIMVM.

Iuſticia ſignificat obedientiam iuxta omnia præcepta.
Fides de qua dicimus, non eſt propriè opus omnium præceptorum:
Ergo non iuſtificamur fide.

Reſpondeo ad maiorem.

Differunt iuſticia Legis et Euangelij.

Maior eſt uera, de iuſticia Legis, Nam iuſticia Legis propriè eſt obedientia iuxta omnia præcepta: Sed hanc ipſam ob cauſam, quia hæc corrupta natura non ſatisfacit Legi, ideò alia reuelata & donata eſt, quæ eſt acceptatio propter Filium Dei, quam ſequitur donatio Spiritus ſancti. Aliud igitur iuſticia ſignificat in maiore, aliud in concluſione. Cùm Paulus dicit, Fide iuſtificamur, intelligit fide conſequimur remiſſionem peccatorum, ſeu acceptationem propter Mediatorem gratis, ut Rom: 4. inquit: Fides imputatur ei ad iuſticiam. Hæc explicatio perſpicuè oſtendit, hoc argumento non labefaciari noſtram ſententiam. Fontes autem diligenter conſideremus. Pleraque argumenta aduerſarijs naſcuntur ex iudicio rationis ſeu legis de diſciplina, in hanc omnium oculi ſunt defixi, ſicut inquit Paulus, ſectantes Legem iuſticiæ, ad iuſticiam non perueniunt, nec diſcernunt Legem & Euangelium, nec animaduertunt Euangelium in hac quæſtione non de uita politica loqui, ſed de reconciliatione coram Deo. Hæc arcana diſcernenda ſunt à ciuili conuerſatione, Ergo has caligines & nubes depellant ſtudioſi, uidelicet confuſionem Legis & Euangelij, & confuſionem politicæ uitæ, & reconciliationis coram Deo, & attendant, de qua re in hac quæſtione agatur.

SECVNDVM.

Impoſſibile eſt ſola noticia iuſtum fieri,
Fides tantùm eſt noticia.
Ergo, Impoſſibile eſt ſola fide iuſtum fieri.

Fides non tantùm eſt noticia ſed fiducia.

Primùm reſpondeo ad minorem. Fides non ſignificat tantùm noticiam, qualis eſt in Diabolo, de qua dicit Iacobus: Dæmones credunt & contremiſcunt: Sed fides ſignificat in intellectu noticiam & aſſenſum promiſſionum de Chriſto, ac in uoluntate fiduciam, qua uoluntas uult & accipit oblatam miſericordiam, & in ea acquieſcit, ut cùm Cicero audiuit ſibi à Cæſare promitti ſecuritatem, noticiam in intellectu, ſequebatur in uoluntate fiducia, qua uolebat & accipiebat oblatum beneficium, & in hac promiſſione acquieſcebat. Eſt igitur Fides non tantùm noticia, ſed fiducia illa, ut diximus, qua apprehenditur promiſſio, ſicut perſpicuè teſtatur quartum caput ad Romanos, Fidem hic intelligit eam, quæ accipit promiſſionem, quare neceſſe eſt intelligi fiduciam miſericordiæ donatæ. Sed oritur & hoc argumentum ex imaginatione rationis, quæ ſemper quærit aliquam noſtram uirtutem, qua cogitemus nos iuſtos eſſe, cùm in hac quæſtione non hoc dicatur, nos fide iuſtos eſſe, quia ſit talis uirtus in nobis, in hac uel in illa parte, tametſi adeſſe uirtutes oportet.

oportet. Sed ideō dicimus, Fide iuſtificari nos,quia apprehendit promiſſionem,& ſtatuit nos propter Mediatorem habere reconciliationem.

Ita & hæc cauillatio,refutatur. Fides ſignificat fiduciam, In fiducia ineſt dilectio,ergo etiam dilectione ſumus iuſti: Concedo in fiducia ineſſe dilectionem,& hanc uirtutem & pleraſq; alias adeſſe oportere, ſed cùm dicimus, Fiducia ſumus iuſti, non intelligatur nos propter uirtutis iſtius dignitatem, ſed per miſericordiam recipi propter Mediatorem,quam tamen oportet fide apprehendi. Ergo hoc dicimus correlatiuē, Per miſericordiam propter Filium Dei ſumus reconciliati Deo,& id fide accipi ſeu ſtatui oportet,ut uoluntas acquieſcat in propoſito Propiciatore.

In fiducia ineſt dilectio, ſed non propter dilectionem ſumus iuſti.

Cogitet autem pius lector, quàm abſurdum & indignum ſit,non diſcernere fidem Diabolicam à fide,qua Eccleſia Deum inuocat,qua accedit ad Deum,& pacem conſequitur,ut Roman: 4. dicitur.Item Roman: 10, Qui credit in eum,non confundetur. Et Galat: 2. In fide uiuo Filij Dei. Nemo non uidet abſurdiſſimam fore imaginationem,ſi quis in talibus locis cogitet,Fidem non aliud ſignificare,niſi noticiam diabolicam. Nam noticia Diabolica fugit Deum,non inuocat,non accedit ad Deum. Ideō Iacobi dicta de fide,Dæmones credunt & contremiſcunt,non ſunt miſcenda Paulinæ. De alia fide Paulus,de alia Iacobus loquitur. Et facilē poteſt intelligere homo ſanus,non eſſe ſimilem fidem Eccleſiæ inuocantis Deum,& Diaboli fugientis.

TERTIVM.

Qui non diligit,manet in morte.
Ergo Impoſsibile eſt dici iuſtum ſola fide.

Concedo. Si intelligas fidem oportere non eſſe ſolam, ſed hinc non ſequitur,dilectionem eſſe cauſam remiſſionis peccatorum, ſicut neceſſe eſt ad fidem accedere patientiam, ſed non ſequitur noſtram patientiam eſſe cauſam remiſſionis. Et excluſiua particula non excludit uirtutes,ne adſint, ſed excludit eas à cauſa reconciliationis, ac ſignificat ſolius Chriſti meritum eſſe cauſam reconciliationis. Eſt & hoc ſciendum,Remouendas eſſe humanas imaginationes de iuſticia Legis,quæ à dilectione Dei oritur. Si natura hominis eſſet ſine peccato,poſſet Deum uere diligere: Sed quia eſt obruta peccato, neceſſe eſt prius accipi remiſſionem,nec poteſt accendi dilectio,niſi agnita & apprehenſa remiſſione peccatorum. Ac nimis ocioſē cogitant de remiſſione,qui putant ſine certamine fidei eam accipi.

Fides non eſt ſola, ſed quæ adſunt nō ſunt cauſa iuſtificationis.

QVARTVM.

Fide ſumus iuſti.
Fides eſt opus,
Ergo propter opera ſumus iuſti.

Reſpondeo ad maiorem.

Maior intelligatur correlatiuē, Fide ſumus iuſti, id eſt, per miſericordiam propter Chriſtum ſumus iuſti: Non quia fides ſit uirtus, quæ mereatur remiſſionem ſua dignitate. Quòd uerō additur, Fides eſt opus, concedendum eſt: Eſt enim opus,ut dilectio,patientia, caſtitas. Et ut hæc ſunt infirma & languida, Ita fides eſt admodum imbecilla, & concutitur multis dubitationibus. Quare non ideō dicimur iuſti fide,quia tanta ſit huius uirtutis dignitas,

Fide ſumus iuſti correlatiua oratio eſt.

ut merea-

ut mereatur remiſſionem: Sed quia oportet aliquod eſſe inſtrumentum in nobis,quo apprehendimus Mediatorem pro nobis interpellantem, propter quem æternus Pater eſt propicius.

QVINTVM.

Gratia ſumus iuſti,
Gratia eſt dilectio infuſa cordi.
Ergo dilectione infuſa ſumus iuſti.

Ad minorem reſpondendum eſt.

Gratia ſignificat gratuitam miſericordiã propriè, non infuſas qualitates.

Gratia propriè ſignificat miſericordiam gratuitam, ſeu acceptationem gratuitam propter Chriſtum. Nam cùm dicitur, Per gratiam habemus remiſſionem, ſi ſic intelligas, propter donatas uirtutes habemus remiſſionem, planè euertes totam Pauli ſententiam,& conſcientijs adimes ueram conſolationem. Non enim noſtras qualitates intueri debemus, cùm angimur de remiſſione,ſed confugere ad Mediatorem. In hac ipſa lucta corda etiam Spiritu ſancto iuuantur,ſicut Paulus inquit,Dedit Spiritum,in quo clamamus Abba Pater. Et docet in tali motu fidei dari Spiritum Sanctum, Galat: 3. Vt promiſſionem Spiritus accipiamus per fidem. Quare cum illa acceptatione coniuncta eſt donatio Spiritus ſancti,neq; tamen ſequitur, nos propter illas nouas uirtutes habere reconciliationem.

SEXTVM.

Impoſsibile eſt noſſe voluntatem Dei erga nos.
Credere quòd ſimus in gratia, eſt aliquid affirmare de voluntate DEI erga nos.
Ergo impoſsibile quiddam affirmare videmur, cùm dicimus, Credendum eſſe quòd ſimus in gratia.

Differunt uoluntas reuelata & non reuelata.

Reſpondeo. Maior eſt uera,de uoluntate non reuelata per uerbum Dei: Certum eſt autem in Euangelio,quod filius Dei protulit ex ſinu æterni Patris, præcipi ut affirmemus, nobis Deum propicium eſſe propter Mediatorem. Sed humana mens oppreſſa naturali caligine,aut Legis opinione, putat delirare eum,qui affirmat ſe habere Deum propicium.Aduerſus has imaginationes ſcias hanc ipſam uocem Euangelij traditam eſſe, ideò miſſum eſſe Filium Dei,& datam promiſſionem,ut hoc ipſum credamus & affirmemus.

Pœnitentia eſt neceſſaria, ſed non eſt cauſa remiſſ: peccatorum.

Sed dicis,Additam eſſe conditionem Legis. Reſpondeo: Etſi pœnitentia eſt neceſſaria, tamen non pendet remiſſio ex dignitate noſtra, ſed certa eſt propter Chriſtum. Dauid poſt lapſum agens pœnitentiam,ſtatuit ſe uerè recipi in gratiam, audita hac uoce, Dominus abſtulit peccatum tuum. Eandem uocem uerè adfert ſingulis agentibus pœnitentiam adminiſtratio Euangelij: Et mandatum immutabile eſt,ut Filio Dei credamus. HVNC AVDITE. Quanquàm igitur humanæ menti hoc ſtatuere uidetur abſurdum, tamen imaginationi rationis opponamus promiſſionem & mandatum Dei,ut uerè inuocare Deum diſcamus. Nam ubi non eſt hæc fides, quæ ſentit nos recipi & exaudiri propter Mediatorem,ibi nulla eſt inuocatio. Quare doctrina,quæ iubet dubitare,eſt Ethnica,& tollit inuocationem.

SEPTIMVM.

Nemo placet, niſi habens nouos habitus ortos à Spiritu ſancto.
Nemo poteſt affirmare ſe habere illos habitus, quia poſſunt eſſe virtutes ſimiles, ortæ à ratione.
Ergo nemo poteſt affirmare, ſe placere.

Neganda eſt minor. Etſi .n. de reconciliatione non ex noſtris habitibus ſtatuendum eſt, ſed ex certa promiſſione Dei, tamen cùm cor erigitur fide in pauoribus ſeu pœnitentia, uerè etiam fiunt noui motus ſpirituales, quibus in inuocatione clamamus Abba Pater, & tamen fiducia intueatur Mediatorem, non noſtram nouitatem. Cæterùm illud ſemper addo, ne perſeueret uoluntas in delictis contra conſcientiam: Ideò Ioannes inquit, Si cor noſtrum non condemnat nos, fiduciam habemus ad DEVM, quòd ſi quid petimus, accipiemus ab eo.

De remiſſione ſtatuendum ex promiſſione, non ex operibus noſtris.

OCTAVVM.

Virtutes Theologicæ ſunt diſtinctæ, Fides, Spes, Dilectio.
Si fides ſignificat fiduciam, erit idem quod ſpes:
Ergo non retinetur diſtinctio virtutum.

Reſpondeo: Fatemur ſemper oportere coniunctas eſſe, & cùm dicimus, Hominem fide iuſtificari, diximus ſuprà, id intelligi correlatiuè. Nec ſignificari, quòd propter huius uirtutis dignitatem iuſti ſimus, ſed propter Mediatorem. Sic igitur differt fides à cæteris uirtutibus, quia eſt apprehenſiua, & applicat nobis promiſſionem. Differt item, quia uult & accipit præſentem reconciliationem: Spes uerò expectat futuram liberationem. Si ſcopus teneatur, quòd dicimus nobis propter Mediatorem dari remiſſionem, ut certè omnes pij fatentur, facilis poſtea eſt explicatio, & ſit modus harum tenuium cauillationum: Si numerant fidem inter Theologicas uirtutes, neceſſe eſt non tantùm intelligi noticiam, qualis eſt in Diabolis: Sed fidem, qua ad Deum accedimus, & eum inuocamus: non accedimus autem in ueris pauoribus, ſi iudicemus manendũ eſſe in perpetua dubitatione: Nam dubitatio illa parit fugam & odium Dei, ut Rom: 7. de peccatis, quæ per Legem ſunt, dicitur.

Fides differt à reliquis uirtutibus, quia eſt apprehenſiua promiſſionis.

NONVM.

Mala opera merentur æternas pœnas:
Ergo bona opera merentur vitam æternam.
Conſequentia uidetur ualere à contrarijs.

Reſpondeo. Valeret, ſi contraria eſſent pariter integra. Mala integrè repugnant Legi Dei. Bona nondum ſatisfaciunt Legi Dei. Manet enim in Sanctis ingens imbecillitas, etiam cùm in tota diſciplina externa nullus eſt næuus, & multæ ſunt excellentes uirtutes, ut in Ieſaia & ſimilibus, tamen manent interiora mala multa, dubitationes in inuocatione, multi uicioſi affectus confidentiæ, diffidentiæ. Item ſpectra quæ Diabolus obijcit, ut inuocationem impediat, quæ uocat Paulus, tela ignita, quibus ita ſauciantur interdum etiam qui uirtute excellunt, ut mori mallent, quàm ſentire ea uulnera, ſicut Paulus queritur de colaphis, quos accipit à Diabolo. Item, Miſer ego homo, quis me liberabit à corpore mortis huius? In his miſerijs agnoſcunt pij imbecillitatem ſuam, uident ſe non ſatisfacere Legi Dei, non ſine peccato eſſe,

Bona & mala opera nõ ſunt pariter integra.

& in hac humilitate confugiunt ad Propiciatorem. Hæc certamina non norunt hypocritæ,qui diſciplinam externam ſomniant eſſe Legis impletionem.

DECIMVM.

Peccatum eſt odium Dei,
Ergo iuſticia eſt Dilectio Dei.

Peccatum & Iuſticia non ſunt pariter integra.

Concedendum eſt totum argumentum: Sed conſiderandum eſt ſimul, non eſſe pariter integra hæc contraria: Nam dilectio eſt languida,& adhuc multis ſordibus impedita, &,ut antea dixi,accedunt Diaboli tela ignita, quæ etiam impediunt inuocationem,ut accidit Moſi ad rupem, Non igitur ſatisfacit Legi Dei noſtra dilectio,nec placet propter propriam perfectionem,ſed placet propter Mediatorem,ut ſuprà dictum eſt.

Cùm igitur dicunt. Dilectio eſt iuſticia, ergo Dilectione iuſti ſumus. Reſpondendum eſt. Si iuſti ſignificat habentes uirtutem, ut Philoſophi loquuntur,ualet conſequentia: Sed ſi ſignificat accipientes remiſſionem peccatorum,non ualet conſequentia. Nam nec in antecedente ſic intelligi poteſt iuſticia pro re,quæ mereatur remiſſionem,ſed pro uirtute,ut ſi dicam: Soluere uenditori eſt iuſticia,Ergo ſoluens uenditori eſt iuſtus. Tales argutiæ ab eruditis facilē poſſunt diiudicari.

VNDECIMVM.

Iuſticia eſt in voluntate,
Fides non eſt in voluntate,
Ergo non iuſtificamur Fide.

Et ſuprà aliquantulum mutatis uerbis res eadem tractata eſt, tamen & hanc formam propono,ut ſtudioſi exerceantur. Primùm neganda eſt minor. Nam fides ſignificat aſſentiri promiſſioni Dei, quod eſt in intellectu,& cum hoc aſſenſu neceſſariò coniuncta eſt fiducia in uoluntate, uolens & accipiens promiſſam reconciliationem, & acquieſcens in monſtrato Mediatore. Niſi enim ſimul uellemus & acciperemus promiſſam reconciliationem, maneret fuga & pauor,nec exiſteret pax ſeu quies conſcientiæ ſeu cordis. Quare appellatione fidei uerè complectitur Euangelium,uelle oblatam promiſſionem.

Fides eſt aſſenſus in intellectu, & fiducia in uoluntate.

Quanquàm autem diſplicent hæc aduerſarijs,qui acerrimè contendunt, nihil intelligi nomine Fidei niſi noticiam,qualis & in Diabolis eſt, tamen ad talem noticiam,impoſſibile eſt congruere dicta illa, Iuſtificati fide pacem habemus. Item,Qui credit in eum non confundetur.

Aliud eſt iuſticia in nobis,aliud iuſtificatio coram Deo

Deinde rurſus hoc moneo,quod toties dictum eſt: Iuſticiam quæ in nobis eſt,eſſe in uoluntate. Sed iuſtificari hic ſignificat,conſequi à Deo remiſſionem peccatorum,& acceptationem ad uitam æternam. Hæc contingunt nobis propter Mediatorem,ſedentem ad dextram æterni Patris, ſed tamen Fide accipi oportet. Et ſimul Spiritus ſanctus datur, incoans nouam lucem & nouas uirtutes, quibus nos Deo ſubijcimus, quibus incoatur in nobis uita æterna, ſicut inquit Chriſtus: Hæc eſt uita æterna, ut agnoſcant te ſolum uerum eſſe Deum, & quem miſiſti Ieſum eſſe Chriſtum.

Qui fingunt dubitandum eſſe de reconciliatione, & inquiunt hominem iuſtum eſſe proprijs uirtutibus, tantùm habent imaginationem Ethnicam, nec accedunt ad Deum fiducia Mediatoris, cùm tamen Deus aliter coli non uelit,nec uelit exaudire,niſi inuocantes fiducia Mediatoris.

Duo-

DVODECIMVM.

Iacobi 2. Vides igitur quòd ex operibus iuſtificatur homo, non ex fide ſolùm.

Reſpondeo, ſine ulla Sophiſtica: Conſtat fidem in eo loco Iacobi ſignificare noticiam hiſtoriæ, qualis eſt & in damnatis. Ait enim: Dæmones credunt & contremiſcunt. Fatendum eſt autem, & clarè fatemur, hominem non eſſe iuſtum illa noticia. Sed Paulus cùm loquitur de Fide, intelligit fiduciam miſericordiæ, quæ nititur Mediatore, & propter eum accipit reconciliationem. Quare neceſſe eſt aliud intelligi fidem apud Paulum, cùm inquit: Corde creditur ad iuſticiam. Aliud eſt apud Iacobum dicentem: Dæmones credunt. Non igitur pugnat Iacobus cum Paulo, ſed de alia re loquitur, refutat errorem eorum, qui fingebant ſe iuſtos eſſe propter profeſſionem dogmatum, ut hæc opinio facilè capit imperitorum animos. Sic & Iudæi fingebant ſe eſſe iuſtos propter profeſſionem ſuæ doctrinæ & ceremonias. Hunc errorem refutare neceſſe eſt. *De loco Iacobi.*

Nec pugnat hæc refutatio cum Paulo. Quòd enim addit Iacobus, Iuſtificatur homo ex operibus, loquitur de iuſticia operum, quam & Paulus tota uoce clamitat neceſſariam eſſe: Sed idem negat propter hanc dari remiſsionem. Non igitur intelligatur uerbum iuſtificari pro reconciliari, ſed ut aliàs ſæpè dicitur, pro approbari. Iuſtificatur homo ex operibus, id eſt, habens iuſticiam operum approbatur, placet Deo. Quia obedientia in reconciliatis neceſſaria eſt, & quomodo placeat, ſuprà dictum eſt. Et perſona non eſt iuſta, ſeu placens, ſeu accepta, ſi deſit illa obedientia, & maneant delicta contra conſcientiam. Eſt ergo ſentētia, oportere hominem etiam habere iuſticiam operum, quod omnino fatendum eſt: Sed interim plura docendus eſt auditor, ſcilicet, quòd propter opera non accipiat remiſſionem. Item quòd placeant, non quia legi ſatisfiat, ſed propter Mediatorem. Hæc addenda eſſe, manifeſtum eſt. *Collatio ſententiæ Iacobi & Pauli.*

Quare ſatis apparet, Iacobum non de integra cauſa diſputaſſe, ſed de una parte concionatum eſſe, flagitare iuſticiam operum, & refutare eos qui fingebant ſe iuſtos eſſe propter profeſſionem. Cæterùm de reconciliatione, & quomodo placeat imperfecta obedientia, hic non dicit. Suprà aliquantulum attingit, cap. 1. inquiens: Volens genuit nos uerbo ueritatis, ut ſimus primitiæ creaturæ ipſius.

DECIMVM TERTIVM.

1. Corinth: 13. Si habeam omnem fidem, dilectionem autem non habeam, nihil ſum.

Expedita, facilis & plana reſponſio eſt. Concedo totum. Clarè enim affirmamus, oportere adeſſe dilectionem: Sed hinc non ſequitur, nos accipere reconciliationem propter dilectionem, aut dilectionem placere, quia Legi ſatisfaciat. Imò dilectio exiſtere non poteſt, niſi præcedat fides, qua accipimus remiſſionem, & agnoſcimus miſericordiam, ac ſtatuimus nos recipi & exaudiri. Ita incenditur dilectio, & uoluntas ſe Deo ſubijcit. Sed hæc dilectio & ſubiectio admodum eſt imbecilla, & adhuc multis ſordibus inquinata. Quare aliud quiddam eſt, uidelicet propiciator Chriſtus, propter quem perſona ſtatuit ſe certò habere reconciliationem. In hunc intuemur, non in proprias qualitates. *Dictum Pauli, Si omnem fidē habeam &c.*

Verum eſt igitur utrunq;, Oportere dilectionem adeſſe, & tamen perſonam habere reconciliationem propter filium Dei: Hac expedita reſponſione uti poſſumus uitaturi longiores rixas. Nam hic alia quoq; diſputari ſolēt, quòd

fides ſignificet donum faciendi miracula. Item dilectio dilectionem proximi. Sed has reſponſiones omitto, cùm illa prior magis ſit perſpicua.

DECIMVMQVARTVM.

De dicto, Si uis in uitam ingredi &c.

Matth: 19. Si vis in vitam ingredi, ſerua mandata,

Ergo Legi ſatisfieri poteſt, & noſtra obedientia meretur vitam æternam.

Reſpondeo. Ex hoc dicto extruxerunt aduerſarij ſuos errores, quòd homo poſſit legi Dei ſatisfacere, & quōd contumacia nobiſcum naſcens non ſit malum pugnans cum lege Dei, & propterea noſtram impletionem legis eſſe precium uitæ æternæ. Hi errores inde orti ſunt, quòd Legem & Euangelium non diſcernebant. Lex requirit obedientiam integram, & promittit uitam, ſed cum conditione integræ obedientiæ, ut dicitur: Hoc fac, & uiues. Conſtat aũt neminem legi Dei ſatisfacere, ut clarè teſtatur Paulus Rom: 7. & 8. Quare conſerenda ſunt huc & alia dicta propria Euãgelij. Rom: 6. Donum Dei uita ęterna per Chriſtum. Et Iohan: 6. Hæc eſt uoluntas eius qui miſit me, ut omnis qui credit in Filium habeat uitam æternam. Hæc alia uox eſt quàm Legis dicta, quæ ſunt ex Euangelio interpretanda. Nam etſi diſcrimen eſt, tamen non aboletur Lex, ſed ut Paulus inquit: Stabilitur per fidem. Cùm enim hæc infirma natura non ſatisfaciat Legi Dei, uult Deus propter Filium nos recipere, & facere hæredes uitæ æternæ, hoc fit fide. Et cūm recipimur, incoatur noua lux & obedientia, quæ congruit cum lege Dei. Et quanquàm hæc incoatio non ſatisfacit legi Dei, tamen placet Deo propter Mediatorem, ut ſæpè dictum eſt. Sic oportet ſeruari mandata Dei, & in eandem ſententiam inquit Paulus: Legem ſtabilimus per fidem, id eſt, cùm ſumus fide inſerti Chriſto, iam placet obedientia, & incoatur dilectio Dei.

Euangelium non abolet legem.

Omnibus dictis legalibus addendum Euangelium.

Omnibus ergo dictis Legis adde Euangelium. Si uis ingredi in uitam, ſerua mandata, ſcilicet iuxta uocem Euangelij, ſeu ἐπιείκειαν, quam addit Euangelium. Non potes incoare dilectionem ſine agnitione Chriſti, & Spiritu ſancto: Nec placet obedientia, quia legi ſatisfaciat, ſed propter Mediatorem, & tamen incoari eam neceſſe eſt, ſicut dicit Paulus: Superinduemur, ſi tamen nõ nudi reperiemur. Item Chriſtus inquit: Niſi abundauerit iuſticia ueſtra ſuper iuſticiam Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Phariſæi docebant externam diſciplinam: Sed uox Euangelij, quæ de pœnitentia concionatur, plus requirit. Abũdat igitur ſeu antecellit iuſticia piorũ his ſex rebus, pœnitentia, fide, nouitate ſpiritus, uera inuocatione, ſucceſſibus in uocatione, & repreſſione Diaboli. Nam illa noua lux eſt incoatio uitæ æternæ, quæ eſt & erit talis uita, talis ſapientia & iuſticia, qualem lex poſtulat, uidelicet illuſtris agnitio Dei & pura dilectio. Ideò dicitur Ierem: 31. Dabo Legem meam in corda eorum, id eſt, accendam lucem & obedientiam ueram in ſaluandis, quæ erit æterna ſapientia & iuſticia.

DECIMVMQVINTVM.

Remittite, & remittetur vobis,

Dictum, Remittite & remittetur uobis

Ergo noſtra condonatio meretur remiſsionem.

Reſpondeo. Hæc ſententia eſt concio pœnitentiæ, quales plurimæ ſunt in Prophetis, Eſai: 1. Deſinite malefacere, Si peccata ueſtra eſſent ut coccinum, eritis candidi ut nix. Item Eſai: 58. Frange eſurienti panem tuum, & gloria Domini colliget te. Hæc & ſimiles conciones ubiq; continent duas partes: Altera eſt uox præcepti, iubens ut nos emendemus: Altera eſt promiſſio remiſſionis

peccato-

peccatorum. Iam de hac promiſſione audiamus Euangelium. Non dicit Eſaias: Definite praua facere, propter ueſtras uirtutes dabitur remiſſio. Imò alio loco de Chriſto clarè dicit: Verè dolores noſtros ipſe tulit, &c.

Ita hic: Remittite & remittetur uobis. Prior pars eſt præceptum, Poſterior eſt promiſſio, ſed non additur, propter tuam condonationem remittetur. Si hęc conditio addenda eſſet, fieret incerta promiſſio, ut facilè intelligi poteſt. Ergo audita promiſſione mens intuetur doctrinā de remiſſione propter Chriſtum promiſſa gratis. Significat autem requiri hoc opus, ſcilicet noſtram condonationem, ſicut alia noſtra opera, & placere ſicut ſuprā dictum eſt, quòd non penitus nullus ſit næuus in animo, ſed quòd pia mens repugnat maleuolentiæ & odijs propter mandatum Dei & Eccleſiæ concordiam, & agnoſcit, hanc moderationem placere propter Chriſtum.

Eadem prorſus eſt ſententia concionis Daniel: Libera te à peccatis iuſticia & Eleemoſynis erga pauperes, et erit ſanatio delictorum tuorum. Tota oratio eſt concio pœnitentiæ, in qua prior pars poſtulat emendationem & loquitur non de ſolis Eleemoſynis, ſed de tota conuerſione: Libera te à peccatis per iuſticiam, id eſt, fias iuſtus, agnoſce uerum Deum, qui ſe reuelauit in uerbo, quod dedit populo Iſraël, & promiſit remiſſionem peccatorum propter uenturum Dominum. Deinde ſit & gubernatio tua iuſta, ſis diligens in iuriſdictione, prohibe iniurias, punito delinquentes, defende honeſtos, non ſis crudelis aduerſus Eccleſiam & populum Dei: Deniq; omnia officia mediocris & ſalutaris gubernationis complectitur, cùm inquit: Redime peccata Eleemoſynis, id eſt, beneficijs erga pauperes. Et hæc prima pars eſt uox Legis, quæ pręcipit de conuerſione.

Dictum Danielis, Libera te à peccatis iuſticia &c.

Altera pars: Et erit ſanatio delictorū tuorum, promiſſio eſt, quam oportet fide accipi. Ergo cùm promiſſionem proponit, requirit fidem, qua creditur Deo promittenti per miſericordiam, non propter noſtram dignitatem. Nec fuit hęc breuis doctrina. Nam regi ſciſcitanti, unde hanc uoluntatem Dei ſciret Daniel, unde affirmaret certò remitti peccata, Daniel haud dubiè expoſuit promiſſionem à Deo traditam de futura liberatione, & de uita ęterna, et oſtendit pertinere eam etiam ad Gentes. Ideò nec flagitat ceremonias, ut ſignificet reconciliationem, non propter legem, ſed propter promiſſionem dari.

Quanquàm igitur breuis eſt narratio Danielis, tamen ipſa promiſſio remiſſionis admonet lectorem pium, de communi reconciliationis promiſſione & uitæ æternæ. Et intelliget prudens lector, uerè congruere concionem Danielis, cum Euangelio. Prior pars tradit præcepta de emendatione, poſterior eſt promiſſio, quam oportet accipi fide, qua certò ſtatuitur, quòd per miſericordiam recipiamur. Hæc & plana & perſpicua ſunt pijs, & prorſus ſine Sophiſtica. Nec utar illa ſolutione, mereri opera bona remiſſionem præſentium pœnarum, etſi id uerum eſt, tamen Daniel non tantùm de remiſſione pœnarum, ſed prius de remiſſione culpæ dicit. Cæterùm ſæpè loquitur ſcriptura de remiſſione pœnarum præſentium, ut Eleemoſyna liberat à morte, id eſt, meretur ne opprimamur periculis. Item, Honorans patrem faciet placationem pro peccato, uidelicet, quod ad pœnam præſentem attinet, ſi eris beneficus erga parentes, doctores, gubernatores Eccleſiæ, tibi quoque Deus mitigabit ærumnas.

DE ARGVMENTIS DECIMVMSEXTVM.

Maxima uirtus præcipuè iuſtificat,
Dilectio eſt maxima uirtus,
Ergo dilectio præcipuè iuſtificat.

Maxima uirtus dilectio, ſed huius uix exigua ſcintillula in credentibus.

Reſpondeo. Maior eſt uera de iuſticia Legis, ſi Legi ſatiſfaceremus, eſſemus iuſti propter proprias uirtutes, & maxima uirtus plus conduceret, ut de Chriſto uerè poſſumus dicere, eum maximè dilectione iuſtum eſſe. Sed quia nos Legi non ſatiſfacimus, recipimur propter Mediatorem, non propter propriam dignitatem, ſeu propter noſtras qualitates. Ideò de reconciliatione non ualet maior: Maxima uirtus maximè reconciliat, Imò ſolus Mediator reconciliat. Eſt uirtus omnium maxima, ardere dilectione Dei, ſed etiam renati, et qui multum profecerunt, ſentiunt uix exiguam ſcintillam in ipſis accenſam eſſe, ut in mente fides luctatur cum dubitatione, & Diabolus interturbat inuocationem uarijs ſpectris: Ita in corde dilectio Dei admodum languet, ut in inuocatione ſentiri poteſt, in qua cor aut negligi ſe arbitratur, aut etiam fugit Deum, incurrunt & alij uicioſi motus, amor uoluptatum, gloriæ, noſtræ uitæ.

Aliud eſt dicere de reconciliatione corā Deo, Aliud conferre inter ſe uirtutes.

Quanquàm igitur exiſtere in nobis dilectionem Dei oportet, tamen agnoſcamus ingentem infirmitatem, & ſciamus perſonam à Deo recipi, exaudiri, & iuſtam, id eſt, acceptam reputari propter Mediatorem fide. Aliud eſt igitur loqui de reconciliatione & de miſericordia erga nos: Aliud eſt uirtutes ipſas inter ſeſe conferre. Haud dubiè maxima omnium uirtutum eſt dilectio Dei, Sicut & Lex eam requirit, tanquàm ſummam uirtutem: Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde, &c. Sed illa ardens flamma dilectionis ubi eſt? uix exigua ſcintilla lucet in ſanctis, & difficulter retinetur. Hæc ſi cogitabimus, melius intelligemus cur dicatur: Fide iuſtificamur.

Prima uirtus fides.

Iam ſi uis conferre uirtutes, & proprias definitiones ſingularum conſiderare, id quoq; utile eſt. Prima eſt Fides, quę eſt noſſe uerbum Dei, & aſſentiri promiſſioni gratiæ, & fiducia, qua propter Chriſtum ſtatuimus nobis Deum eſſe propicium, ut acquieſcamus. Eſt igitur noticia apprehendens promiſſionem, & fiducia quietans cor propter aliud, ſcilicet propter Mediatorem. Deinde ſequitur Dilectio: Neceſſe eſt enim præcedere agnitionem miſericordiæ. Cùm cor ſenſit uerè iram Dei, & rurſus fide agnoſcit Deum eſſe propicium propter Chriſtū. Hac luce pelluntur iam tenebræ Epicureæ ac Academicæ, & ſtatuit mens adiuta à Spiritu ſancto, nos uerè curæ eſſe Deo, & ab eo recipi. Incipit igitur cor ſeſe ſubijcere Deo, & obedire, & oritur aliqua dilectio Dei: Sed nondum in hac uita ſunt ardentes flammæ, quales eſſe deberent erga Deum, ſed eſt quædam incoata obedientia, qua ſe cor ſubijcit Deo, & lætatur in agnitione Dei & obedientia. Sicut in cantico dicitur: Gloria in excelſis Deo, & in terra pax, & hominibus læticia. Ideò Iohannes, ut aliquo modo oſtenderet, qualis res ſit dilectio Dei, dicit: Hæc eſt dilectio Dei, ut mandata eius ſeruemus.

Secunda dilectio.

Tertia Spes.

Diſcrimen inter fidem & ſpem.

Ad has uirtutes accedit Spes, quæ eſt propriè expectatio uenturæ liberationis à Deo promiſſæ. Et differt à fide dupliciter. Prior eſt inſignis & præcipua differentia. Fides apprehendit promiſſionem, & applicat nobis Mediatorem. Talis non eſt Spes, ſed euentus futuros expectat. Hinc facilè poteſt intelligi, cur non dicatur, Spe iuſtificamur, quia ea oratio non ita monſtrat uel applicat Mediatorem, ut cùm dicimus: Fide iuſtificamur. Altera differentia eſt, Fides accipit præſens beneficium, præſentem reconciliationem, ſine

qua

qua non poteſt fieri inuocatio. Spes autem expectat futuros euentus à Deo promiſſos &c.

DECIMVM SEPTIMVM.

Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum,
Ergo propter dilectionem fit remiſſio.

Reſpondeo: Duplex eſt abſolutio, Alia priuata conſcientiæ luctantis cum ira Dei: In hac abſolutione neceſſe eſt intelligi, quod fide accipiatur remiſſio, non propter noſtras uirtutes. Ideò inquit Chriſtus: Fides tua ſaluam te fecit. Nec nititur fides noſtra dilectione, ſed tantùm miſericordia promiſſa, ut conſtat. Nec exiſtére dilectio poteſt, niſi ſit apprehenſa remiſſio. Alia eſt abſolutio publica coram Eccleſia, hæc fit propter bona opera, quę ſunt teſtimonia conuerſionis, ut hic Chriſtus Phariſæo declarat, cur eam recipiat, quia extent teſtimonia conuerſionis. *Duplex eſt abſolutio, priuata conſcientiæ coram Deo, publica coram Eccleſia.*

Ac tota hiſtoria imago eſt Eccleſiæ, ſemper duo ſunt cœtus: Alter hypocriticus, inflatus ordinaria autoritate & opinione iuſticiæ, propterea quòd uidetur utcunq; tueri doctrinam diſciplinæ & Legis. Quanquàm autem hic cœtus non amplectitur Euangelium, tamen quia tenet gubernationem, Ideò ibi Chriſtus aſsidet menſæ, id eſt, ibi concionatur. Alter cœtus eſt qui audit Euangelium, uerè agit pœnitentiam, & uera fide inuocat Deum, agnoſcit filium Dei Mediatorem, & prædicat Euangelium. Huic cœtui, quanquàm alter cœtus habet ſpecioſiora opera, tamen Chriſtus tribuit hic laudem dilectionis, quā ſibi ſumunt hypocritæ, qui arrogant ſibi iuſticiam legis. Sed Chriſtus transfert hoc decus in hanc miſeram mulierē, hic placet iuſticia legis, ubi eſt uera agnitio Chriſti. Et in hoc cœtu ſunt ueri cultus, ſcilicet pœnitentia, fides, uera inuocatio, dilectio, oſculari & tergere pedes Chriſti, id eſt, ornare & defendere miniſterium Euangelij, & ſtudia neceſſaria Eccleſiæ, ſuſtinere pericula in confeſſione, labores & odia in docendo. Econtrà hypocritæ ſunt ſine pœnitentia, & ſine timore Dei, quia putant ſe iuſtos eſſe ſua diſciplina, ſeu ſuis ceremonijs: Deinde ſunt ſine fide, quia uel confidunt ſua iuſticia, uel manent in dubitatione: Sunt ſine dilectione, quia non poteſt exiſtere dilectio Dei & inuocatio, niſi prius agnita ſit remiſſio: Euangelium uerò non ornant, ſed uel delere uel premere conantur. Hic igitur Chriſtus conſolationem pijs proponit, refutat acriter Phariſæum, & detrahit ei laudem iuſticiæ, ut ſignificet ſe defendere ſuam Eccleſiam contra iniqua iudicia hypocritici cœtus. *Semper duo cœtus in Eccleſia, Alter hypocriticus, Alter uerè credentium.*

Si cui uerò hæc ſolutio de duplici abſolutione non placet, utatur altera: Vſitatæ ſunt Synecdochæ, Remittuntur ei multa, quia conuerſa eſt. Talia dicta & alibi occurrunt, & tamen ſynecdoche explicanda eſt. Quanquàm neceſſe eſt ſimul concurrere multas partes conuerſionis, contritionem, fidem, dilectionem, ſeu bonum propoſitum, tamen non propter noſtram dignitatem datur remiſſio, ſed per miſericordiam, quæ fide apprehenditur. Hæc explicatio ſumitur ex Paulo dimicante de particula Gratis, fide propter Chriſtum.

DECIMVMOCTAVVM.

Vita æterna vocatur merces,
Eſt ergo debita pro operibus.

Reſpondeo breuiſſimē, Vita æterna eſt merces, quia compenſat beneficta, etiamſi datur propter aliud, ſcilicet propter Chriſtum. Vt patrimonium eſt *Cur uita æterna uocetur merces.*

merces filij, etiamſi contingit propter aliam cauſam. Hæc reſponſio breuis & expedita ſatisfacit huic obiectioni: Nam aduerſarij immodicè exaggerantes uocabulum Mercedis, multa inde abſurda extruxerunt. Vt in locatione operarum & mercedis, uel in emtione, precij & mercedis eſt æqualitas. Sic finxerunt æqualitatem obedientiæ & uitæ æternæ, & uocauerunt obedientiam meritum de condigno, finxerunt homines Legi Dei ſatisfacere, commenti ſunt opera ſupererogationis: Et de fide intuente non noſtram dignitatem, ſed Mediatorem, & accipiente remiſsionem & hæreditatem uitæ æternæ propter Chriſtum, nihil dixerunt: Imò oppoſitum tradiderunt, cùm aiunt: Spes eſt expectatio uitæ æternæ orta ex meritis noſtris. Denicp uocabulum Meriti multas diſputationes mouit, & Bernhardus cùm ſe euoluere non poſſet, tandem inquit: Sufficit ad meritum ſcire, quòd non ſufficiat meritum. Ita agnitio propriæ infirmitatis coëgit eum confugere ad Chriſtum.

Noſtra igitur explicatio eſt expedita. Dicimus oportere in ſaluandis exiſtere pœnitentiam, fidem & incoatam obedientiam ſeu dilectionem: Et tamen quia reuera adhuc in carne ingens eſt caligo, & infirmitas repugnans legi Dei, agnoſcendum eſt, quod inquit Dauid: Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens, & confugiendum eſt ad Chriſtum, ac ſtatuendum, quòd agentibus pœnitentiam & credentibus propter ipſum detur uita æterna. Sicut ipſe inquit: Hæc eſt uoluntas Patris, ut omnis credens in Filium habeat uitam æternam. Et amentia eſt fingere, quòd renati ſatisfaciant Legi Dei, & ſint ſine peccato. Vt igitur maneat certa ſpes uitæ æternæ, ſciamus eam dari agentibus pœnitentiam, & credentibus propter Chriſtum.

Interim tamen quia Deus recipit obedientiam, etſi bona opera non mereantur remiſſionem peccatorum, & hæreditatem uitæ æternæ, tamen merentur alia prçmia corporalia & ſpiritualia in hac uita et futura. Sicut Chriſtus inquit: Merces ueſtra copioſa erit in cœlo. Hæc quæ dixi, cordatis & pijs conſcientijs ſatisfaciunt.

Phraſes Legis ſunt formale de mercede et præmijs.

Vera eſt & hæc reſponſio, Has orationes, Vita æterna erit merces, Item, Reddetur cuicp iuxta opera ſua, phraſes eſſe Legis, quæ loquitur de iuſticia tanquàm de noſtra dignitate: Et tamen fides accipiens reconciliationem, ſtatuit nos propter aliud, non propter noſtras uirtutes placere, quia nemo legi ſatisfacit, & in hac imbecillitate naturæ multa manent peccata. Hanc interpretationem addi neceſſe eſt ex Euangelio, quæ hoc efficit, ut mercedem intelligamus quidem compenſationem, ſed nō intelligamus dari reconciliationem propter noſtram dignitatem, nec incoatam obedientiam placere propter ſeipſam, ſed in reconciliatis propter Mediatorem. Hos poſtea ſequitur compenſatio bonorum operum.

Diſcrimina promiſſionum Euangelij & Legis.

Illud uerò argumentum explodendum eſt, quòd dicunt homines ſegniores fieri ad benefaciendum, ſi ratio meriti tollatur. Dixi ſuprà multò grauiores eſſe rationes neceſsitatis & debiti. Præterea diſcrimen tenendum eſt promiſſionum, gratuita eſt promiſſio reconciliationis & uitæ æternæ: Sed Legales promiſſiones propriæ ſunt additæ pro operibus: Qui dederit potum aquæ, non perdet mercedem. Etſi igitur bona opera non merentur reconciliationem, nec ſunt precium uitæ æternæ: Nam reconciliationem præcedere neceſſe eſt, ut obedientia poſſit placere, tamen merentur alia præmia, ut dictum eſt.

Deinde

Deinde quod de ſegnicie obijcitur, refutandum eſt oppoſito periculo dubitationis. Si dubitandum erit de uita æterna, ut doctrina illorum de meritis dicit, dubitatio magis languefacit ſtudium rectè faciendi. Sed hæc omitto. Magna caligo eſt in animis hominum, & horribilis infirmitas. Paucißimi uident quid ſit ſeruire Deo. Sed pij qui aliquid lucis habent, agant Deo gratias, quòd nos propter Filium recipit, & quòd propter hunc Mediatorem hanc imbecillem & contaminatam obedientiam approbat & ornat præmijs, & nos excitemus ad exercitia Fidei & bonorum operum: Nam in his exercitijs hæ quæſtiones facilè poterunt dijudicari.

Expoſui totam controuerſiam de Iuſtificatione, ſeu de reconciliatione. Cùm autem multi hanc ſententiam oppugnent, piæ mentis eſt diligenter uidere quid præcipuè agatur, & ut facilius iudicari poſsit, Eccleſiam omnium temporum intueatur, & ſanctorum experientiam conſideret. Dicimus neceſſariam eſſe pœnitentiam, et addimus, credendum eſſe, quòd propter filium Dei donetur remiſſio gratis, non propter noſtram dignitatem. Item, quòd mens nõ debeat ſuccumbere dubitationi, ſed fide uincere dubitationem. Præterea dicimus neceſſariam eſſe incoatam obedientiam: Sed hanc non ſatisfacere Legi Dei, ſed placere in reconciliatis propter Mediatorem, ac manere quidem in renatis peccata, ſed tamen diſcernenda eſſet peccata contra conſcientiam ab ijs, quæ manent in Sanctis. Dicimus enim amitti gratiam, cùm uiolatur Lex Dei contra conſcientiam. Hæc non ſolùm nihil habent abſurdi, ſed reuera congruunt cum conſenſu omnium Sanctorum inde uſq; ab initio.

Ανακεφαλαίωσις doctrinæ de Iuſtificatione.

Cogita Dauidem cum obiurgatur à Nathan. Hic Dauid agnoſcit iram Dei, & uerè expaueſcit ac dolet: Rurſus autem cùm audit Euangelium, Abſtulit Dominus peccatum tuum: erigitur hac uoce, nec cogitat ſe habere remiſſionem propter ſuas uirtutes, Sed huic uoci credit, & cogitat de promiſſionibus, quæ ſunt datæ Patribus, luctatur cum dubitatione, & fide uincit. Quid deinceps? An poſtea putat ſe Legi Dei ſatisfacere? Imò uerò agnoſcit infirmitatem hanc procul abeſſe à perfectione legis, Ideò dicit, Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens, & ſcit tamen per miſericordiam placere Deo hanc iuſticiam bonæ conſcientiæ in reconciliato. Sicut inquit: Pax multa diligentibus Legem tuam.

Exemplum Dauidis.

Has ſummas intueantur animi, quæ certè ſunt perpetuus & irrefragabilis conſenſus ſanctorum, omnium temporum. Nec difficilè erit refutare cauillationes, quæ contra hanc ſententiam excogitantur, ſi hæ ſummæ fuerint in conſpectu, & in quotidiana inuocatione exerceantur. Nulla enim poteſt eſſe uera inuocatio, niſi cognita doctrina de fide. Accedendum eſt enim ad Deum fiducia Mediatoris, ut Rom: 5. Per hunc habemus acceſſum, &c. Item Hebr: 4. Habentes talem Pontificem, accedamus cum fiducia.

DE DISCRIMINE VETERIS ET *NOVI TESTAMENTI.*

VNa eſt perpetua Eccleſia Dei inde uſq; à creatione hominis, & edita promiſſione poſt lapſum Adæ: Sed doctrinæ propagatio aliâs in alijs politijs fuit. Ac prodeſt conſiderare ſeriem hiſtoriæ, & teſtimonia, in quibus Deus

ſe patefecit ab initio, & iram aduerſus peccata, & miſericordiam ergo conuerſos declarauit. Nam ut ſciremus doctrinam Eccleſiæ ſolam primam & ueram eſſe, Deus ſingulari beneficio ſcribi perpetuam hiſtoriam ab initio uoluit, & ſeruauit, & huic libro ſcripto per Patres & Prophetas addidit teſtimonia editis ingentibus miraculis, ut ſciremus, unde & quomodo ab initio propagata ſit Eccleſiæ doctrina. Poſtea uerò Gentium religiones exortæ ſunt, alibi alijs temerè fingentibus nouos Deos, & nouos cultus, relicta prima doctrina. Nec norunt Græci aut alij ſuarum religionum autores, & quotidiè horribili licentia fingebant nouas, nunc ſacra Bacchi, nunc Dianæ.

Eccleſia eſt alligata ad doctrinam patefactam.

Quare cogitemus ingens Dei beneficium eſſe, quòd certum librum Eccleſiæ tradidit & ſeruat, & ad hunc alligat Eccleſiam. Tantùm hic populus eſt Eccleſia, qui hunc librum amplectitur, audit, diſcit, & retinet propriam eius ſententiam in inuocatione Dei, & in regendis moribus. Non igitur eſt Eccleſia Dei, ubi reijcitur hic liber, ut apud Mahometiſtas: Aut ubi extincta propria ſententia, proponitur commentitia, ut apud hæreticos. Quare lectione & meditatione opus eſt, ut propria ſententia retineatur, ſicut de ſtudio ſæpè præcipitur. 1. Timoth: 4. Intende lectioni, & Col: 3. Verbum Chriſti abundet inter uos. Spiritus ſanctus teſtatur ſe uelle ſcribi doctrinam & teſtimonia diuina. Pſalm: 101. Scribentur hæc in generatione altera, & populus qui creabitur laudabit Dominum.

Vtrumq; genus doctrinæ, Lex & Euangeliū fuit ante Moyſen.

Amemus ergo & colamus ſtudia libri diuinitus traditi, ac primùm ſciamus in ſumma, duo genera doctrinæ in toto illo libro contineri, Legem & promiſſionem gratiæ, quæ propriè uocatur Euangelium. Hęc diſtinctio lumen eſt uniuerſæ ſcripturæ, ac fuit utrunq; genus doctrinæ ante Moyſen.

Lex eſt noticia in creatione hominis indita menti, docens unum eſſe Deum, conditorem rerum, eiq; deberi inuocationem & obedientiam, iuxta diſcrimen honeſtorum & turpium, quod ipſe Deus impreſſerat menti, & puniri contumaciam. Nam imago Dei in homine erat in mente illa firma noticia de Deo, & agnitione Legis, & in uoluntate conuerſio ad Deum. Etſi autem poſt lapſum uoluntas auerſa eſt, & in mente noticia obſcurior facta eſt, tamen manet noticia, ut extet æternum & immutabile iudicium Dei contra peccatum, teſtificans Deum iraſci peccato.

Vtriuſq; doctrinæ prædicatio incoata in Moyſe.

Sed promiſſio reconciliationis poſt lapſum, non eſt noticia inſita naturæ, ſed eſt uox prolata ex arcano ſinu Patris, quæ prius ignota fuit omnibus creaturis, qua uoce Deus teſtatus eſt, ſe homines recipere in gratiam, & deleturum eſſe peccatum & mortem, ac inſtauraturum iuſticiam & uitam, propter quoddam uenturum Semen mulieris. Eſtq; incoata prædicatio utriuſq; generis in Paradiſo. Legis uox eſt accuſatio inobedientiæ, Promiſſio uerò erat, Semen mulieris conculcabit caput ſerpentis. Et erant poſtea Patres, ut Adam, Seth, Enoch, & alij qui legitima uocatione fungebantur ſacerdotio, & propagabant utramq; doctrinam.

Lex quæ prohibet homicidium, expreſsè prædicatur in Concione ad Cain, & deinde in concione ad Noë repetitur. Lex quæ prohibet uagas libidines, ſancita eſt in Paradiſo, & poſtea propoſitum teſtimonium de iudicio Dei in diluuio, & conflagratione Sodomæ. Sic & promiſſio ſubinde magis illuſtrata eſt, cùm ad Abraham dicitur, In Semine tuo benedicentur omnes Gentes.

Quid igitur propriè nominatur uetus Teſtamentum? quid nouū? cum Legem &

gem & Euangelium ſemper prædicare neceſſe fuerit,& cùm eiuſdem uocis miniſterium perpetuò ſit in Eccleſia? Reſpondeo, Vetus teſtamentum propriſſimè eſt promulgatio Legis, ſeu pactum, quo populus Iſraël ad Legem & hanc formam politiæ obligatus eſt ad hunc finem, ut in hac politia conſeruaretur & propagaretur promiſſio de uenturo Meſſia, propter quam & in hoc populo erat uera electorum Eccleſia. *Vetus Teſtamentum quid ſit.*

Hic finis diligenter conſiderandus eſt, quem ignara multitudo in populo Iſraël non intelligebat, ſed tres errores circumferebat. Primus erat, ſicut promiſſionem terræ,hoc eſt,certi loci poſſeſſionem & Rempub:uidebant eſſe rem corporalem. Sic Meſſiam promiſſum exiſtimabant hanc politiam aucturum & confirmaturum eſſe, non intelligebant mitti eum ut fieret uictima, ut aboleret peccatum & mortem,& hac politia euerſa daret iuſticiam & uitam æternam credentibus. *Errores Iudæorum de politia Moſaica tres, I.*

Secundus error erat. Non intelligebant cur præcipuè Lex promulgata eſſet.Non enim tantùm promulgata eſt, ut politica diſciplina hic populus regeretur, ſed ut extaret uox Dei certò & illuſtri teſtimonio tradita, qua patefactum eſſet iudicium Dei æternum & immutabile aduerſus peccatum,ut ira Dei agnita quæreretur promiſſio Meſſiæ. Sed multitudo ignara tantæ rei, exiſtimabat Legem tantùm eſſe politicam diſciplinam, & externa obedientia ſatisfieri Legi Dei, nec intelligebat peccata interiora, dubitationes de ira & de miſericordia Dei, non uerè expaueſcere, non ardere fide & dilectione, non acquieſcere in Deo fiducia auxilij diuini, in inuocatione dubitare an Deus accipiat preces, Deniq; habere innumerabiles errantes motus. Hæc mala multi fingebant non eſſe peccata, nec pugnare cum lege Dei. *II. Error.*

Tertius error erat. Peccata & lapſus ſuos fingebant compenſari ſacrificijs, & mereri ſe remiſſionem peccatorum mactatione pecudum, & alijs ceremonijs.Et hac opinione cumulabant ſacrificia.Imò & nouas ceremonias excogitabant,aut Ethnicas recipiebant.Mactabant liberos ſuos, ut magno & difficili opere plura bona mererentur, ut humana cœcitas ad hunc errorem prona eſt,ut putet opera à nobis excogitata magnifieri à Deo. Hi tres errores,latè graſſabantur in hoc populo. *III. Error.*

Sed tamen ſemper ſeruauit Deus in hac ipſa politia aliquam ueram Eccleſiam,hoc eſt,cœtum rectè ſentientem, ut Eſaiæ I. dicitur: Niſi Dominus reliquiſſet nobis ſemen,ſicut Sodoma eſſemus &c. Taxabat igitur uera Eccleſia errores, & reuocabat aliquos ad ueram Dei inuocationem, docebat hanc politiam conſtitutam eſſe,ut eſſet certa ſedes & certus locus Eccleſiæ,donec ueniret Meſſias,ut in hoc loco interim conſeruaretur & propagaretur promiſsio,teſtabatur hunc Meſsiam mitti, ut fieret uictima pro peccato, & daret iuſticiam & uitam æternam,non imperium mundi in hac mortali uita. *Semper in populo Iſraelitico ante Chriſtum fuit uera Eccleſia, quæ taxauit errores cæterorũ.*

Deinde & de Lege docebant,externam obedientiam,& diſciplinam non ſatisfacere legi Dei, nec placere Deo,niſi prius iacto fundamento,hoc eſt,agnita promiſſione Meſsiæ, ac propter eum accepta remiſſione peccatorum & reconciliatione. Hanc fidem docebant oportere prælucere in inuocatione,quod Deus propter hunc Meſſiam uerè reciperet ipſos,& exaudiret preces.Hac fide docebant incoandam eſſe hanc partem legis in corde, uidelicet, Decalogum de Dilectione,de Inuocatione, de Timore Dei.

Sic & de ceremonijs concionabantur, nequaquàm traditas eſſe, ut eſſent

precia

precia pro remiſſione peccatorum: Sed ut eſſent ſigna uenturi Meſsiæ, & teſtimonia profeſſionis, ac exercitia admonentia de fide & inuocatione, nec ualere niſi prius iacto fundamēto, uidelicet, agnita promiſſione Meſſię, & accepta remiſſione peccatorum, & incoata illa prima parte Legis, ſcilicet Decalogo.

Sic & de tertia parte Legis, id eſt, de iudicialibus docebant, placere politica officia iacto fundamento, id eſt, agnita promiſſione Meſſiæ, & accepta remiſſione, & incoata in corde illa prima parte Legis, ſcilicet Decalogo, ut fiducia auxilij diuini, & propter gloriam Dei, & dilectionem proximi fierent politica officia, non ſicut ea faciebant Alexander, Sylla, Marius & ſimiles, cum contemtu Dei, propriæ potentiæ ac utilitatis cauſa.

Prophetæ monſtrarunt promiſſionem & uſum Legis.

Sic Prophetæ monſtrabant promiſſionem & uſum Legis, econtrà uerò ſuperſtitioſas opiniones taxabant, ut Ierem: 7. Non pręcepi patribus ueſtris de holocauſtis. Et Pſalm: 50. Holocauſtis non delectaberis. Hæc & ſimilia dicta uidebantur apertè pugnare cum Lege, quare impij reges & pontifices armati prætextu legis, crudeliter ſæuiebant in Prophetas: Sed Prophetæ hoc uolebant, Lege non poſtulari ceremonias ſine noticia & fiducia Meſſiæ, & ſine pœnitentia, ſeu ut uulgò loquuntur, ex opere operato, & cùm cæteris erroribus, quos ignara multitudo affingebat.

Teſtimonia de ueteri Teſtamento.

Quòd autem conſtitutio illa politiæ Moſaicæ dicatur propriè uetus Teſtamentum, confirmant hæc dicta Gal: 4. Hęc ſunt duo Teſtamenta, unum quidem ex monte Syna ad ſeruitutem generans, id eſt, obligans ad hanc politiam, quæ etſi erat magnum beneficium, gratiſſimum eſt enim ſcire certam Eccleſiæ ſedem, tamen ſeruitus erat, id eſt, nondum erat illud ſummum bonum, noua & ęterna uita, quę erit uera libertas exhibenda in nouo Teſtamento: Sed erat miniſterium Legis, prædicans iram aduerſus peccatum, & coërcens diſciplina, & erudiens populum umbris quibuſdam de futuris bonis.

Sic ad Heb: 7. uetus Teſtamentum ait abrogari, quòd fuerit imbecille ac inutile. Non loquitur de promiſſione uenturi Meſſiæ. Hęc nō fuit inutilis Patribus, ſed Lex fuit infirma & inutilis, ſcilicet ad iuſtificationem, ſeu ad tollendum peccatum & mortem. Hoc ipſum enim uult dicere: Etſi magnum beneficium erat dari certam Eccleſiæ ſedem in terris, conſtitui pulcram politiam & diſciplinam, tamen hæc bona omnia erant res interitui & morti obnoxiæ, non erant iuſticia & uita æterna.

Sic & clarè Ierem: cap: 31. uocat uetus Teſtamentum fœdus, quòd factum eſt cùm educeretur populus ex Aegypto, & eruditiſſimè diſcernit uetus & nouum. Vetus fuit promulgatio externa Legis, & declaratio iudicij aduerſus peccatum, & conſtitutio politiæ, ut certa ſedes eſſet uerbi & teſtimoniorum Dei. Sed nouum non erit externa promulgatio Legis, ſed noua & æterna uita, lux & iuſticia, lege ardente in cordibus, abolita morte & peccato. Complectitur enim Ieremias totum & integrum effectum noui Teſtamenti, ut plerunq; Prophetæ de beneficijs Meſſiæ loquentes, non tantùm de incoatione concionantur, ſed de tota & integra inſtauratione naturæ. Fitq; ita illuſtre diſcrimen noui & ueteris Teſtamenti, cùm illa noua cœleſtis & integrè liberata natura ab omnibus malis, confertur ad ueterem naturam, ſubiectam Legi & morti.

Cur appelletur Teſtamentum uetus, & c.

Huc etiam appellationes referantur: Vetus, ſic dicitur & propter tempus & propter ſubiectum: Quia legis promulgatio tempore antecedit inſtaurationem

rationem naturæ incoatam reſurgente Chriſto, & complendam, cùm tota Ecclesia reſuſcitata ornabitur ſua gloria. Deinde propter ſubiectum dicitur Vetus, quia hæc uetus natura premitur iudicio legis, & coërcenda eſt diſciplina legis. Ac ut uetuſtas naturæ manet in hac uita, ſic manet lex & hoc ingens opus, quod lex in maledictionibus denunciat, id eſt, manet ira Dei æterna, niſi ex Euangelio fuerit accepta remiſſio. Deinde manent & ingentes calamitates quæ ſunt pœnæ, quibus Deus omnium peccata extra Eccleſiam & in Eccleſia punit, graſſantur bella, morbi, inopiæ, uaſtationes, exilia, iniuriæ, deſertiones, perfidiæ, diſtractiones amicorum, denique dolores innumerabiles. Has ærumnas ſciamus non caſu accidere, ſed perpetuam uocem Legis eſſe, quæ hanc miſeram naturam admonet de ira Dei æterna, & frenat & coërcet, nec putemus deleta politia Moſaica propterea deſijſſe iudicium Dei, & maledictiones aduerſus peccata. Incoatur quidem benedictio & liberatio in ijs, qui credunt Euangelio, & ira Dei æterna remittitur: Sed donec uetuſtas corruptæ naturę manet, ſimul manent aliquæ pœnæ. *licet propter tẽpus & propter ſubiectũ.*

Nam uox legis moralis & maledictiones, ideò reuelatæ ſunt, non quòd ad illum populum tantùm pertinerent, ſed ut alicubi extaret teſtimonium & iudicium Dei aduerſus peccatum in toto genere humano. Dicitur ergo uetus teſtamentum, hoc onus, quia premit totam ueterem naturam, non ſolùm in impijs, ſed etiam in ſanctis, ante integram liberationem. Sed his conſolatio, auxilium et mitigatio proponitur in Euangelio, & eatenus maledictio abrogata eſt. At impij pereunt iuxta maledictiones ſine liberatione, ut multi præſtantiſſimi homines horribiliter perierunt, oppreſſi ſimul præſentibus calamitatibus et æterna ira, ut Saul, Pompeius, Cęſar, Craſſus, Cato, & ſunt in conſpectu quotidiana exempla congruentia cum uniuerſa mundi hiſtoria. Cùm enim natura hominum ſit rea, premitur maledictionibus legis.

Ex his quæ recenſui ſatis intelligi poteſt, quomodo quadrent appellationes ueteris & noui Teſtamenti, ſi tempus promulgatæ legis, & integra inſtauratio conferatur. Item, ſi cogitemus ueterem naturam premi & coërceri, ante integram inſtaurationem: Idque cùm cogitamus, ſinguli ſuas ærumnas ſciant eſſe Legis concionem, qua de ira Dei admonemur, ut quæramus Meſſiam, ſciant frenos nobis inijci, ut hæc uetuſtas naturæ coërceatur.

Nouum Teſtamentum eſt prædicatio remiſſionis peccatorum, & donatio uitæ æternæ, ac nouæ iuſticiæ, deleto peccato, & deleta morte, propter Chriſtum Mediatorem. Cùmque nominatur nouum Teſtamentum, incoatum intelligamus in omni prædicatione Euangelij, inde uſque ab initio datæ promiſſionis, & compleri intelligamus in tota Eccleſia, cùm ex morte reſuſcitata induet æternam gloriam. *Nouum teſtamentum quid ſit.*

Et huius ingentis gloriæ exemplum in capite & aliquot membris uiderunt Apoſtoli, cùm uiderunt reſuſcitatum, & aſcendentem Chriſtum. Ibi enim uiderunt integrè in illis abolitam eſſe mortalitatem, uiderunt nouam naturam fulgentem luce diuina, noua iuſticia & uita. Sic de nouo Teſtamento Ieremias locutus eſt, complectens non tantùm prædicationem Euangelij ante reſurrectionem, ſed integrum beneficium, cap. 31. Dabo legem in corda eorum, & ero eis in Deum, & erunt mihi in populum, & non docebit ultra uir proximum ſuum, dicens: Cognoſce Dominum. Omnes enim cognoſcent me: Quia ero propicius iniquitati eorum, & peccati eorum non recordabor amplius. *Dictum Ieremiæ de nouo Teſtamento.*

Pugnan-

Pugnantia hic dici uidentur, Primùm enim inquit, Feriam nouum pactum, At uerò pacta fiunt uerbo aliquo, & miniſterio uocali, per quod Deus ſuam uoluntatem declarat, & ſæpè aliàs dicitur, in nouo Teſtamento propagandum eſſe nouum uerbum, ut Eſai: 51. Spiritus Domini ſuper me, ad annunciandum afflictis miſit me. Poſtea uerò inquit: Non docebit ultrà uir proximum ſuum, Hic inquit, Miniſterium uocis humanæ deſiturum eſſe. Hæc congruunt rectè diſtributa.

Nouum teſtamentū per miniſterium Euangelij incoatur in hac uita.

Incoatur enim nouum Teſtamentum in hac mortali uita, per miniſterium prædicandæ promiſſionis omni tempore. Sed complctur integrè exhibita luce, iuſticia & uita æterna, in qua miniſterium docendi mandatum hominibus ceſſabit, & coram fruemur æterno conſpectu Dei. Interim uerò etſi eſt incoatum nouum Teſtamentū in renatis, tamen quia uetuſtas carnis manet, caro, ut ſuprà dictum eſt, horribiliter premitur maledictionibus Legis, hoc eſt, calamitatibus omnis generis, ut agnoſcatur ira Dei aduerſus peccatum, & quæratur Mediator. Item, ut peccatum coërceatur & puniatur. Ideò, ut ſuprà ſæpè dictum eſt, maximè Eccleſia ingentibus calamitatibus oppreſſa eſt, quia præcipuè in Eccleſia Deus iram ſuam aduerſus peccatum uult conſpici: Sed tandem Eccleſia prorſus & peccatum exuet, & liberabitur ab omnibus pœnis, & ornabitur æterna uita & gloria. Sicut hic dicitur, Peccati eorum non recordabor amplius.

Pauli de ueteri & nouo Teſtamento ſententia.

Sic 2. Corinth: 3. Paulus diſcernit nouum Teſtamentum, & quidem doctrinam tradit grauiſſimam, & dulciſſimam conſolationem. Doctrina hæc eſt, Teſtamentum uocat literam & miniſterium mortis, id eſt, Legem accuſantem & damnantem homines. At nouum uocat miniſterium Spiritus, id eſt, prædicationem Euangelij, per quam datur Spiritus ſanctus, incoans in corde nouam lucem, iuſticiam & uitam, ut Rom: 1. dicitur: Accepiſtis Spiritum adoptionis filiorum, quo clamamus Abba pater. Agnita miſericordia per Euangelium, non iam fugiunt mentes Deum, ſed accedunt ad eum tanquam patrem, & ut accedant, adiuuantur Spiritu ſancto, inuocant, credunt, ac quieſcunt in promiſſionibus, cùm conſiderant Deum fœdere æterno & immutabili ſibi adiunxiſſe humanam naturam, cùm Filius natus eſt ex uirgine, id eſt, cùm duæ naturæ diuina & humana in Filio copulatę ſunt, tenent euidens teſtimonium, quod oſtendit Deo uerè curæ eſſe genus humanum, cùm audiunt hunc Filium mitti, ut ſit uictima, & ſit autor nouæ & æternæ uitæ, ſicut Eſaias inquit: Pater æternitatis ad ipſum confugiunt, & hæc ipſa uox Euangelij eſt potentia ad ſalutem omni credenti, id eſt, per hanc datur Spiritus ſanctus, & incoatur noua & æterna iuſticia.

Conſolatio eſt addita. Miretur aliquis, cur noui Teſtamenti gloria tantopere celebretur à Prophetis, cùm illa collectio Eccleſiæ, quæ fiebat per Apoſtolos, nequaquàm habeat tàm conuenientem ordinem, tàm certos gubernatores, tales uictorias & miracula, ſicut eductio ex Aegypto, & cōſtitutio politiæ.

Hic reſpondet Paulus, Imò illa glorioſa facta omnia exhibita ſunt, ut eſſent teſtimonia non tantùm de illa peritura politia, ſed de promiſſione futuri & æterni regni. Ac docent, ut credamus cùm adfuerit Deus illi perituræ politiæ, multò magis adfuturum eſſe iſti ſuo æterno regno. Offenduntur humana iudicia, cùm uident Eccleſiam eſſe diſperſos & uagos cœtus, ſine præſidijs humanis, ſine potentibus gubernatoribus, denicꝫ ſine ordine. Deinde ſinguli ſua infirmita-

infirmitate excruciantur, quærunt quid proſit Euangelium,& nomen Chriſti, cùm non ſentiamus in nobis noua & miranda dona. Item relinquamur in ærumnis, ſicut alij damnati homines in hac uita.

Aduerſus has dubitationes opponit Paulus hanc collationem. Si periture politiæ miniſterium fuit glorioſum,quantò magis hoc miniſterium ſalutis æternæ erit glorioſum,id eſt,erit efficax in his,qui Euangelium amplectuntur,& mirabilibus modis ſeruabitur. Angimur animis in tantis tumultibus rerum humanarum,metuimus Eccleſiæ, doctrinæ, literarum interitum, & hæc pericula monent, non humanis conſilijs, ſed diuinitus inter tantas regnorum confuſiones & ruinas ſeruari Eccleſiam. Id uult Deus conſiderari, & uult peti defenſionem, & ne frangamur animis, tradidit promiſſiones, manſuram eſſe Eccleſiam in terris uſq; ad finem mundi, ſicut clarè inquit Chriſtus Matthæi ultimo: Ecce ego uobiſcum ſum uſq; ad conſummationem ſeculi. Iam cùm Eccleſia manſura ſit, neceſſe eſt Euangelium eſſe glorioſum,id eſt, efficax, neceſſe eſt protegi Eccleſiam mirabilibus operibus Dei, neceſſe eſt & ſtudia aliqua literarum manere, etſi in hac ultima ſenecta mundi omnia erunt imbecilliora & deformiora. Sed tamen cogitatione harum conſolationum nos confirmemus, & ad precandum excitemus.

Sunt autem plurimæ noui Teſtamenti deſcriptiones paſſim in Prophetis,in quibus ſimul mentio fit & paſſionis Chriſti & beneficiorum,uidelicet remiſſionis peccatorum & regni æterni,hoc eſt, nouæ & æternæ iuſticiæ & uitæ, ut Eſai: 53. & Daniel: 9. Septuaginta hebdomades præfinitæ ſunt populo tuo, ut in his aboleatur peccatum, & exhibeatur iuſticia æterna. Item: Occidetur Dominus. In his dictis breuiter ſummæ rerum, quę in nouo Teſtamento fient, comprehenſæ ſunt. *Deſcriptiones Noui teſtamenti in Prophetis.*

Sic & Zach: 9. dicitur: Tu quoq; in ſanguine teſtamenti tui emittes uinctos tuos de lacu, in quo non eſt aqua. Breue dictum eſt, ut multa ſunt in Prophetis, ſed collatione fiunt perſpicua. Vocat ſanguinem teſtamenti, ſanguinem uictimæ, per quam teſtamentum de rebus æternis condendum & confirmandum eſt, uidelicet ſanguinem Chriſti. Norant enim Prophetæ, non tolli peccatum ſanguine pecudum, ſed eas uictimas ſigna eſſe alterius uictimæ. Educes, inquit, uinctos tuos de lacu, id eſt, ex morte æterna captiuos, illos uidelicet, qui erunt tui, & quidem educes ſanguine, id eſt, uictima quæ promiſſa eſt, ut res æternas reſtituat, uidelicet placata ira morte filij Dei. Complectitur ergo mortem Chriſti, & æterna beneficia.

Deinde quale ſit hoc regnum, quales actiones præcipuas habiturum ſit, deſcribit cap: 12. Effundam ſuper domum Dauid Spiritum gratiæ & precum. Hic nominat propria noui Teſtamenti bona, Spiritus gratiæ eſt Spiritus ſanctus, quo adiuuantur corda, ut agnoſcant audito Euangelio, & credant ſe recipi in gratiam, ſtatuant uerè placatam eſſe iram Dei: Poſtea uerò agnita miſericordia inuocent, ac præcipuè nominat inuocationem, quia hæc eſt ſolius Eccleſiæ cultus, prorſus ignotus omnibus ignorantibus Euangelium.

Ac ſimul doctrina & conſolatio traditur, admonemur ut inuocemus, & ſignificatur, hunc cultum Deo gratum, & non irritum fore. Hæ deſcriptiones & ſimiles in Prophetis utiliſſimæ nos de nouo Teſtamento, & beneficijs noui Teſtamenti erudiunt, quæ quidem propius aſpiciemus, cùm has ampliſſimas conſolationes ad uſum noſtrum transferemus, & Spiritum inuocationis excitabimus.

Et plerunq; Prophetæ de nouo Teſtamento dicentes, ſimul de pœnis impiorum præſentibus & æternis concionantur, ut Amos 9. Ecce oculi Dei ſuper regnum peccans, & conteram illud: Veruntamen non conteram regnum Iacob. Ecce ego mundabo & concutiam in omnibus Gentibus domum Iſraël, ſicut concutitur triticum in cribro, & non cadet granum ſuper terram. Gladio morientur omnes peccatores. In die illo ſuſcitabo tabernaculum &c. id eſt, Cūm colligam mihi Eccleſiam, ſimul horribilibus pœnis declarabo iram aduerſus impios, deletis regnis excerpam & ſeruabo exiguam multitudinem, ut deleta Hieroſolyma, & diſſipata Gente Iudaica excerptæ ſunt reliquiæ prædicatione Apoſtolorum, & poſtea dilacerato imperio Romano, ciuilibus & barbaricis bellis, tamen Eccleſia collecta eſt, & nunc triſtiſſimi regnorum motus & excidia ſunt pœnæ fatales mundi, inter quas tamen Deus excerpit Eccleſiam, & cùm glorificabit totam Eccleſiam, ſimul in æternas pœnas abijciet impios.

Sic deſcribit nouum Teſtamentum Eſaias, cap: 65. de inuocatione & prędicatione loquens: Ecce ego ad gentē, quæ neſciebat me. Deinde de pœnis imperiorum: Vos qui dereliquiſtis Dominum, in cæde corruetis. Interim tamen inquit: Excerpi Eccleſiam, ut ſi una uua inueniatur, ne diſperdam, inquit, totū. Et de completione noui Teſtamenti addit: Ecce creo cœlos nouos &c.

In Prophetis incoatio et cōpletio noui teſtamenti diſcernenda ſunt.

Hæc dicta Prophetarum conſideranda ſunt, ut incoationem & completionem diſcernamus: Item, ne triſtiſſimo ſpectaculo ruentium imperiorum fracti, exiſtimemus nullam eſſe Dei Eccleſiam: Sed ſciamus inter has horrendas confuſiones, tamen quærendum & retinendum eſſe uerbum Dei, & eos qui ſe fide, uoluntate, inuocatione & confeſſione, cum uera Eccleſia coniungunt, eſſe membra populi Dei, ubicunq; ſunt, etiamſi inter tumultus regnorum ſeruitute aut morte opprimuntur. Hanc conſolationem pijs neceſſariam eſſe hoc ipſo tempore omnes intelligunt. Sæpè enim hac tentatione ſani concutiuntur, An Deus prorſus abiecerit has Gentes, ubi non manent Eccleſiaſticæ politiæ. Hic multi ruunt in deſperationem, pauci pij uix magno certamine eluctantur. Hos dolores deſcribens Oſeas cap: 13. cùm etiam de nouo Teſtamento dicturus eſt, inquit: Dolores parturientis, uenient eis, ſed de manu mortis liberabo eos. Ero mors tua ô mors. Quid uocet dolores parturientis, ſatis intelligunt nunc ſani, qui afficiuntur conſpectu Turcici latrocinij & aliorum tumultuum ac confuſionum in multis locis, ſed addita eſt conſolatio, quæ pios hortatur confugere ad promiſſionem noui Teſtamenti: Ero mors tua ô mors. Item: Omnis qui inuocabit nomen Domini, ſaluus erit.

Cur dicatur nouum Teſtamentum.

Dixi quid ſit nouum Teſtamentum, Ac monui conſiderandum eſſe, quæ dicta de incoatione, quæ de impletione loquantur. Dicitur enim nouum Teſtamentum, & quia promiſſio poſt lapſum tradita eſt, & quia incoatur noua & æterna iuſticia & uita, quæ bona integrè poſt reſurrectionem exhibebuntur. Nunc uerò Eccleſia in hac infirma natura ſubiecta eſt cruci, & imperia mundi omnia fatalibus pœnis concutientur uſq; ad finem. Quare etiamſi deleta eſt politia Iſraël, & cum ea ceremonię & forenſes leges extinctæ ſunt, tamen uox Legis quæ iudicat peccatum, uidelicet uox Decalogi ſemper manet, manent & pœnæ, ſed pijs mitigantur.

Vox Legis ſemper manet.

Sicut autem in politia Iſraël Deus pacem & alia uitæ commoda promiſit populo, ſi obediret: Sic Eccleſia quanquām diſperſus cœtus eſt, nec habet certum imperium, aut certam ſedem, tamen quia huic uitæ opus eſt uictu & hoſpi-

& hoſpitio, promiſſiones habet, non de certa ſede, ſed de hoſpitijs, & uictu in genere.

Prudenter igitur exempla pœnarum & bonorum Iſraël accommodanda ſunt, ut ibi polluti idolis, libidinibus & alijs ſceleribus puniti ſunt, ita nunc uagantur pœnæ per omnes pollutos: Quia iudicium Dei aduerſus peccata idem eſt omnibus temporibus, & exempla illa propoſita ſunt, ut uocem Legis & iudicium Dei uniuerſo generi humano, & omnibus ætatibus declarent, & nos ad pœnitentiam hortentur. Deinde ut Dauid, Eſaias & multi alij inuocantes Deum, exaudiuntur & defenduntur in ſua uocatione: Ita & nunc ſciamus Deum Eccleſiæ etiam cùm diſpergitur, tamen hoſpitia aliqua daturum eſſe, ut tunc dabat Eliæ exulanti nidulum apud uiduam Sareptanam.

Eccleſiæ promiſſa ſunt hoſpitia et uictus in genere, non certa ſedes.

Sed tamen diſcrimen eſſe ſciamus, nobis non eſt promiſſum regnum, non promiſſa eſt certa ſedes: Sed in genere ſciamus Deum in hac uita daturum eſſe hoſpitia Eccleſiæ & ſtudijs, ſicut naſcenti Chriſto hoſpitium fuit in præſepi. In hanc ſententiam inquit Paulus 1. Timoth: 4. Pietas promiſſionem habet præſentis & futuræ uitæ.

Ac ualdè prodeſt intelligere, cur promiſſiones corporalium bonorum traditæ ſint: Poſſunt autem numerari tres cauſæ.

Bona corporalia promiſſa propter tres cauſas.

Prima.

Prima, ut refutentur Epicurei furores, hoc eſt, ne caſu aut ordine naturæ tantùm exiſtimemus nobis obijci bona corporalia ſine auxilio Dei: Sed uerè ſtatuamus hæc bona etiam Deo curæ eſſe, & Deum nobis dare hoſpitia, politias, domicilia, pacem, uictum, bonos ſucceſſus in laboribus. Hæc ſæpè inculcantur, ut Pſalm: 126. Niſi Dominus ædificauerit domum. Et ſequenti. Beati omnes qui timēt Dominum. Labores manuum tuarum manducabis. Et Pſal: 36. In diebus famis ſaturabuntur. Chriſtus inquit: Primùm quærite regnum Dei, & cætera adijcientur uobis. Et quidem iubet petere panem quotidianum. Et Deut: 8. Afflixit te penuria, & dedit tibi cibum, ut oſtenderet, quòd non in ſolo pane uiuit homo, ſed ex omni uerbo quod procedit ex ore Dei. Et de Iſaac dicitur Gen: 26. Seminauit Iſaac in terra illa, & inuenit illo anno centuplum, Benedixitq́ ei Dominus & locupletatus eſt. Et Gen: 38. Si fuerit Deus mecum, & cuſtodierit me, & dederit mihi panem. Deniq; ſparſa ſunt ubiq; teſtimonia, auxilio Dei hāc corporalem uitam defendi, & iuuari rebus neceſſarijs.

Secunda.

Secunda cauſa eſt, cur promiſſiones bonorum corporalium datæ ſint, ut ſciamus, Deum in hac uita Eccleſiam ſeruaturum eſſe. Nam in tanta magnitudine periculorum hac conſolatione nobis opus eſt.

Tertia.

Tertia cauſa eſt, ut fides & inuocatio in petendis et expectandis his rebus neceſſarijs exerceatur, et creſcat agnitio bonitatis et præſentiæ Dei, ac ſimul creſcat gratitudo. Ideò Paulus inquit Rom: 5. Tribulatio patientiam efficit, patientia probationem, probatio ſpem, ſpes autem non confundit. Cùm uidet Paulus exaudiri ſe precantem in naui, et ſeruari omnes, quanquàm fracta naui, agnoſcit præſentiam Dei, et hoc teſtimonio fides fit ardentior et firmior, et accenditur gratiarum actio.

In petitione bonorum corporaliū duo obiecta compre-

Harum cauſarum cogitatione nos quoq; fidem exerceamus in petitione corporalium bonorum. Exerceamus & gratiarum actionem. Et quanquàm oportet ſingulos paratos eſſe ad obedientiam in calamitatibus, tamen ſciamus in hac precatione, duo obiecta comprehendenda eſſe. Oramus pro toto corpore Eccleſiæ, & pro nobis ipſis. Petimus ne bellis tota Eccleſia deleatur, ac pro

bendenda ſunt tota Eccleſia & nos ipſi.

uniuerſo cœtu certò impetramus. Quanquàm autem non ſemper ſingulis tollitur malum, tamen mitigatio impetratur, ut orantes pro Dauidis exercitu, primùm totum exercitum orabant ſeruari, idq́ impetrabant. Deinde ſinguli ad obedientiam parati erant, ſi dimicantes interficerentur, ſed tamen ſibi mitigationem impetrabant, ut multi ſeruarentur, aut certè conſolationem à Deo haberent. Vt Ionathas quanquàm interficitur, tamen prius ornatus, & confirmatus eſt à Deo, & uincit ea pars tandem, quam ipſe optabat ſuperiorem eſſe. Hæc dixi, ut in his precationibus diſcamus complecti non nos tantùm, ſed totam Eccleſiam, & totas politias, & de his exercitijs homines ſæpè commonefaciendi ſunt.

Ceremoniæ & forenſes leges cum politia Moyſis deletæ ſunt.

Expoſui diſcrimen ueteris & noui Teſtamenti, quod in Eccleſia dextrè intelligi ualdè utile eſt. Poſtremò autem hoc monendus eſt lector, ut politia Moſaica funditus deleta eſt, Ita ceremoniæ & forenſes leges, quæ non ſunt præcepta naturalia, abolitę ſunt, Nec magis ad nos pertinent, quàm leges Solonis. Sed ut natura hominis manet, ita manent naturalia, quale eſt: Ne cognati in primo & ſecundo gradu connubia contrahant. Et inter naturalia Decalogus eſt, qui eſt præcipua pars Legis, propter quam cætera conſtituta ſunt. Voluit enim Deus promulgationem fieri Decalogi illuſtri teſtimonio, ut extaret clara uox iudicij diuini aduerſus peccata totius generis humani. Ideò tantis miraculis populus ex Aegypto eductus eſt, & tot annos mirabiliter in deſerto defenſus, ut conſpiceretur præſentia Dei, & hæc miranda facta omnia, teſtimonia eſſent uocis Decalogi, quæ non eſt abolita, ſed eſt æternum & immutabile iudicium Dei aduerſus peccata.

Quòd enim confugientibus ad Chriſtum remittuntur peccata, non propterea Deo peccatum placet, ſicut placet eſus carnis ſuillæ, cui tunc interdictum erat. Manet hæc uox, & eſt æterna: Non Deus uolens impietatem tu es: Sed ingentem iram ſuam effudit in Filium, qui pro nobis interceſſit, & perſoluit pœnam: Hoc precio intercedente recipimur. Qui autem non confugiunt ad hunc Filium, hi manent condemnati uoce Legis, & pereunt. Hæc aliàs copioſius exponemus.

Ceremoniæ Leuiticæ continent imagines de multis beneficijs Chriſti.

Cæterùm etſi ceremoniæ Leuiticæ abolitæ ſunt, tamen continent imagines de multis Chriſti beneficijs, ſed dextrè explicandæ ſunt, Nam praua imitatione Legis Moſaicæ multi errores confirmati ſunt. In Lege honorificentiſſimè inſtitutus eſt ordo ſacerdotum: Præpoſitus ſummus ſacerdos, aliæ familiæ ſacrificijs, aliæ alijs laboribus deſtinatæ ſunt: Hi ad Tabernaculum ſeu Templum certis uicibus præſtò erant, docebant, ſacrificabant, dijudicabant controuerſias doctrinæ, uerſabantur in ſtudijs, Deniq́ nihil hoc collegio in toto genere humano pulcrius & uenerabilius fuit. Etſi enim ſępè multi ibi erant impij, & poſtremo tempore Phariſæi & Saducæi, tamen quia Deus familiæ ſacerdotum promiſſionem dederat, ſemper aliquæ reliquiæ piæ manſerunt, ut Ieremias, & poſtea Simeon, Zacharias & alij multi.

Hoc exemplum collegij omnium toto orbe terrarum pulcerrimi, certè ſignificat in Eccleſia ſemper fuiſſe & futurum eſſe miniſterium uocis diuinę, per quod Deus eſt efficax, & impertit uitam æternam: Monet item, hoc miniſterium reuerenter colendum eſſe. Sed principalis functio eſt huius collegij, proponere Euangelium, ut Malach: 2. dicitur, Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & Lex requiritur ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum eſt.

Sicut

Sicut autem Ethnici quondam retinuerunt ceremonias Noë, Sem & Iaphet, amiſſa doctrina: Sic indocti ultimis temporibus finxerunt ad imaginem ſacerdotij Leuitici regnum pontificium, in quo obſcurata luce Euangelij, dederunt pontifici imperia & poteſtatem leges condendi de nouis cultibus, & ut alluderent ad ſacrificia Leuitica, uerterunt Cœnam Domini in ſacrificium certi ordinis, quod finxerunt prodeſſe uiuis & mortuis, ex opere operato, id eſt, ſine bono motu utentis. Hæ deprauationes & κακοζηλίαι reprehendendæ ſunt, & quærendum, quis tunc fuerit pius uſus ſacrificiorum, & quid uerè ſignificent.

Regnum Pontificum ad imaginem ſacerdotij Leuitici confictum ſine uerbo.

Multæ ſunt dulces ſignificationes in ceremonijs, quæ pios de magnis rebus admonent, ſed cauendum eſt ne aberret interpretatio. Pulcerrima imago eſt Eccleſiæ omnium temporum, Arca collocata in Sancta ſanctorum, quæ uocabatur Arca fœderis.

Imago arcæ collocatæ in Sancta ſanctorum quid ſignificet.

Primùm igitur appellatio Arcæ fœderis, ſignificat illum tantùm eſſe populum Dei, cum quo expreſſo uerbo pactum fecit. Amiſſo igitur uerbo Dei populus ille deſinit eſſe Eccleſia Dei, & ſinguli ita tantùm ſumus uerè membra Eccleſiæ, cùm illud pactum fide amplectimur, et quaſi in hanc arcam nos includimus, in qua non parietes contemplandi ſunt, ſed hæc appellatio fœderis, uidelicet, quæ monet Deum nobiſcum feciſſe pactum, nos receptos eſſe à Deo. Vides igitur hac ipſa appellatione ſignificari eam eſſe Eccleſiam, quæ fœdus, id eſt, uerbum Dei amplectitur.

Appellatio arcæ.

Deinde in arcam collocatæ ſunt tabulæ Decalogi, quo ſignificatum eſt Eccleſiam ſemper oportere cuſtodem eſſe ipſorum librorum Propheticorum & Apoſtolicorum, in quibus Deus ſe patefecit. Vbi igitur hi libri non ſunt, ibi Eccleſiam Dei eſſe impoſſibile eſt, ac ſeruatur Arca propter hos libros. Sic ſemper aliquis cœtus ſeruabitur, qui erit cuſtos horum librorum. Ita primùm profeſſio & libri cuſtodia ſignificatur, ut ad huius libri conſeruationem & lectionem inuitemur. Deinde ſignificatur, qualis ſit Eccleſia Dei diſtincta à reliquo genere humano. In mentibus huius cœtus lucet agnitio Dei tradita in uerbo, & incoata eſt obedientia, & olim erit integra. Talis erit populus æternus Dei, tenens in mentibus, & tota natura inſtaurata, incluſum Decalogum, Ardebit dilectione Dei toto corpore, tota anima, ſine uicioſis appetitionibus.

Tabulæ Decalogi in arcam impoſitæ.

Tertiò, Arca tegebatur tabula aurea, quæ uocabatur Propiciatorium. Hac appellatione ſignificatum eſt, Eccleſiam tegi aduerſus iram & horrendum iudicium Dei, Mediatore Chriſto, qui, quia eſt Propiciator, Deus parcit nobis, recipit nos, ac ſeruat nos. Sine hoc umbraculo natura hominum opprimeretur magnitudine iræ Dei.

Tabula aurea ſuper arcam.

Addita eſt autem promiſſio de Propiciatorio, Exodi 25. Inde Deum locuturum eſſe, ibi exauditurum eſſe. Ideóque hæc Tabula nomen habuit Propiciatorij, quia Deus eo loco uoluit inuocari, & ad hunc locum alligauit populum, ita ne alijs locis nouæ arcæ, noua Templa conderentur. Congruit autem Typus. Vt autem Propiciatorium eſt ſedes Dei, ita Chriſtus uerè eſt ſedes Dei: quòd in Chriſto uerè eſt diuina natura, & ad hūc alligata eſt Eccleſia, non exaudimur niſi propter ipſum, ut ſcriptum eſt: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Quare inuocantes ſine agnitione & ſine fiducia Chriſti, repelluntur à Deo, ut omnes ignari Euangelij.

Promiſſio de Propiciatorio.

Supra hanc ſedem ſtant duo Cherubin, alas iungentes, & ſeſe contuentes.

Cherubin ſuper arcā alas

iurgentes & ſeſe contuentes. Hi ſignificant miniſterium doctrinæ in utroq; Teſtamento,& ſunt iunctæ alę, & facies ſe mutuò contuentur, ut conſenſus doctrinæ ſignificetur. Eadem eſt uox Prophetarum & Apoſtolorum de peccato, de liberatione per Chriſtum, de uita æterna, deniq; de uera agnitione Dei, & uero cultu Dei: tota illa pompa ſacrificiorum ueterum,ſignificat unum ſacrificium filij Dei, qui pro nobis uictima factus, ſuſtinuit iram Dei effuſam in ſe,quaſi ipſe peccata noſtra admiſiſſet. Huius iræ, doloris, confuſionis,ignominiæ,humilitatis magnitudinem, nulli Angeli, nulli homines eloqui poſſunt, ſed tamen excitandæ mentes ſunt ad tantæ rei cogitationem. Ac rurſus admonent hi Cherubin, non eſſe Eccleſiam,ubi non eſt doctrinæ Propheticæ & Apoſtolicæ miniſterium. Vectes & baculi ſignificant etiam miniſtros,doctores & ſcholaſticos.Etſi autem hoc noſtrum munus ſordidum eſt, & longè infra impiorum gubernationem collocatum,tamen ſciamus Deo gratum eſſe,ac neceſſarium generi humano,& à Deo mirabiliter inter ingentes procellas defendi & ſeruari. Plenum eſt igitur ueræ dignitatis, ac nos ipſi muneris magnitudinem cogitantes ornare functionem noſtra diligentia,patientia,modeſtia ſtudeamus, & aduerſus pericula ſuſtentemus nos promiſſionibus: Ecce ego uobiſcum ſum uſq; ad conſummationem ſeculi.Item, Supra hanc petram ædificabo Eccleſiam meam,& contra eam non præualebunt portæ inferorum.

Etſi autem ſumus,ut Paulus inquit,uaſa teſtacea,homines miſeri,infirmi, egeni,non florentes opibus, tamen fungimur legatione pro Chriſto, ut inquit Paulus, quam certè Deus defendet, ſicut in ipſa multorum Prophetarum & Apoſtolorum uocatione declarauit,hoc munus ſibi curæ eſſe.Quantis miraculis uocauit Eſaiam,Ieremiam, Iohannem Baptiſtam, Paulum? Hæc non temerè acciderunt,nec propter illos tantùm,ſed teſtimonia ſunt utilia toti Eccleſiæ, quæ oſtendunt Euangelium uerè eſſe uocem Dei, & Deo curæ eſſe miniſtros. Hæc ſatis ſit admonuiſſe de ceremonijs Leuiticis, ut ſtudioſi cogitent typos fuiſſe rerum magnarum,& ad dextram interpretationem,opus eſſe uera Euangelij cognitione.

Leges forenſes Moyſi admonent de ordine politico. Poſtremò,Etſi leges forenſes nihil ad nos pertinent,tamen in genere admonent Deo placere uitam politicam, contractus, ordinem magiſtratuum,iudicia, pœnas ſceleratorum, ac oſtendunt pios debere in talibus officijs exercere fidem,confeſſionem, patientiam, dilectionem: Nam ut ſuprà diximus, ante hæc opera politica,fundamentum teneri neceſſe eſt, uidelicet noticiam promiſſionis,ac fidem, ac incoatam obedientiam Decalogi.

Diſcrimen legum forenſium Moyſi & aliarum gentium. Et quia politia Moſaica optima idea & forma eſt politiæ in hoc naturæ deprauatæ ſtatu, prudentibus gubernatoribus utile eſt hanc formam conſiderare.Leges Ethnicę in duabus rebus fuerunt negligentiores,in puniendis blaſphemijs, & prohibendis uagis libidinibus. At Lex diuina grauiſſimas pœnas conſtituit in cultores idolorum, blaſphemos, impios doctores. Item: in pollutos uagis libidinibus. Voluntas igitur Dei de his delictis in Lege diuina,à ſapientibus gubernatoribus conſideranda eſt.

DE DISCRIMINE PECCATI *MORTALIS ET VENIALIS.*

VT Paulus inquit: Ego aliquando ſine Lege uiuebam, id eſt, non ſentiebam me à Lege accuſari,non expaueſcebam,non ſentiebam iram Dei, aduerſus

uerſus peccatum, non cogitabam quanta res ſit peccatum, aut ira Dei. Ita maxima pars hominum ſecura eſt, ac ne leuiter quidem cogitat, quanta res ſit peccatum, quanta res ſit ira Dei. Cùm tamen pœna primi lapſus, & cùm tantæ calamitates totius generis humani, nos quotidiè admoneant de magnitudine iræ Dei. Deniq; cùm Chriſti interceſſio & mors ſit teſtimonium, ſeriò & uerè Deum iraſci peccato. His teſtimonijs aliquantum mouentur corda piorum, qui iræ magnitudinem aliqua ex parte ſentientes, petunt mitigationem pœnarum, ut: Domine ne in furore tuo arguas me. Item Abacuc: Cùm iraſceris Domine, miſericordiæ tuę recordaberis. Item, Ierem: 10. Corripe me Domine, ueruntamen in iudicio, non in furore tuo, ne ad nihilum redigas me. Tales aliquo modo intelligunt diſcrimen peccati uenialis & mortalis. Homines ſecuri, ebrij uoluptatibus, non intelligunt hoc diſcrimen, Ideò & multi ſcriptores in hoc loco hallucinati ſunt. *Maxima pars hominum ſecura eſt.*

Etſi autem magnitudo iræ Dei uerbis deſcribi non poteſt, tamen diſcendi cauſa teneantur hæ definitiones. Peccatum mortale in genere eſt defectus, uel inclinatio, uel actio contra Legem Dei, offendens Deum non remiſſa, ſed iram Dei, & æternas pœnas promerens. Sunt igitur in non renatis peccata mortalia ipſe morbus originis, & omnes uicioſi affectus, & omnes prauæ actiones. Etſi autem magna eſt uirtus Pomponij Attici, aut Senecæ, non uolunt cuiquam nocere, imò multis benefaciunt, non polluunt ſe libidinibus, non ſunt defraudatores in contractibus, tamen mentes dubitant de prouidentia, nec inuocant Deum, ſed potius fremunt aduerſus Deum, cùm uident in tanta confuſione uitæ ſæpè negligi bonos. Hæc caligo in corde magnum peccatum eſt, quod tamen homines contemnunt. Cùm autem corda auerſa ſunt à Deo, uirtutes etiam talium non renatorum polluuntur, nec rectè reguntur. Benefacit Atticus, ſed non propter Deum. Alexandri fortitudo uerè erat donum Dei, & excellens uirtus, & res quas gerit, adiuuantur à Deo. Sed Alexander ipſe non habet hunc finem propoſitum, ut Deo ſeruiat, ut ſua gubernatione propagaretur uera de Deo noticia: Imò nec uerè credit ſuam manum in præliando à Deo gubernari, ſed exiſtimat caſu & ſua uirtute res Macedonicas creſcere. Ideò negligens Deum, poſtea ſeſe nimium admiratur, uult ſe coli ut numen, interficit amicos, à quibus arbitratur ſe non ſatis magnifieri, ruit in libidines flagitioſas. Hæ labes oſtenderunt, quale fuerit antea cor immundum. Ergo immundicia cordis & uirtutes polluebat, & poſtea genuit manifeſta ſcelera. *Peccatum mortale quid ſit.*

Quanquàm autem Nero & Epicurus multò atrocius peccant quàm Cato, tamen utriq; ſunt oppreſſi peccatis mortalibus horrendis, & ira Dei æterna. Nec neceſſe eſt in non renatis quærere diſcrimen peccati mortalis & uenialis: Quia omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Cato eſt ſine luce uerè inuocante Deum, fugit Deum, fremit aduerſus eum, cùm uidet ſe in cauſa (ut uidetur) iuſtiore negligi, hic prorſus ei omnis de Deo perſuaſio elabitur. Quare omnes actiones eius ſunt damnatæ. Sed de renatis neceſſe eſt quæri, qui habeant peccata uenialia, & qui eorum lapſus dicantur mortalia peccata. *In non renatis fruſtra quæritur diſcrimen peccati mortalis et uenialis.*

Quanquàm igitur renati, in quibus accenſa eſt agnitio Chriſti, fides & uera inuocatio, & incoata eſt obedientia, ſunt iuſti, placent Deo, & habent Spiritum ſanctum, tamen in eis adhuc in hac uita manet ingens infirmitas, uidelicet caligo in mente de Deo, & uoluntatis ac cordis praua inclinatio, *Peccata in renatis reliqua quæ dicuntur uenialia.*

& multi uicioſi affectus: Incurrunt in animum prauæ dubitationes de Deo, fiducia, timor, dilectio, & aliæ uirtutes omnes multò languidiores ſunt quàm eſſe debebant, interim nosipſos pluris facimus quàm oportuit, & alimus in nobis ſuperbiam & fiduciam noſtri, & hac ſuperbia & fiducia noſtri, mouemus interdum incautè non mouenda. Vt Ioſias pius & ſanctus rex, bellum intulit Aegyptio offerenti pacem, & incenduntur ſancti ſæpè iniuſtis odijs, flammis iracundiæ & libidinum, quibus tamen repugnant, Sunt item ignorantiæ & omiſſionis peccata plurima in ſanctis, ſicut clamitat Dauid, Delicta quis intelligit? Nulla eſt enim functio uel Eccleſiaſtica, uel politica, uel œconomica, cui hæc humana infirmitas par eſſe poſſit.

Perſona propter Chriſtum accepta ſi repugnat reliquijs peccati fiunt ea uenialia.

Hæc mala in renatis ſunt contra Legem Dei, ut Paulus teſtatur Rom:7. & quanta ſit deformitas, quanta magnitudo horum malorum, pij in ueris doloribus aliquo modo agnoſcunt. Sed quia perſona accepta eſt, accenſa agnitione Chriſti, & fide in corde, & donato Spiritu ſancto, & aliquo modo infirmitatem agnoſcit & deplorat, & expaueſcit agnitione iræ Dei aduerſus peccatum, & petit condonationem, & repugnat primis incendijs, fiunt huic perſonæ hæc mala uenialia peccata, id eſt, condonata, ita ut non excutiant Spiritum ſanctum & fidem, ac maneat perſona in gratia. Hæc docet Paulus Rom.8. Nulla nunc condemnatio eſt his, qui in Chriſto Ieſu ambulant, id eſt, etſi ſunt in eis peccata, infirmitas illa quam dixi, & uicioſi affectus, tamen perſona accepta eſt, & damnatio remota eſt, ſicut & ſuprà inquit: Non eſtis ſub Lege, ſed ſub Gratia.

De dicto, Nihil eſſe peccatum niſi ſit uoluntarium.

Quòd uerò dicitur, nihil eſſe peccatum, niſi ſit uoluntarium, caliginem, dubitationem, omiſſiones, ſubitos affectus præcurrentes iudicio & aſſenſui, non uoluntaria. Hæc cauillatio facilè refutari poteſt. Nam dictum illud, Nihil eſſe peccatum, niſi ſit uoluntarium, de iudicio ciuili loquitur, non de iudicio legis diuinæ. Imò caligo in mente dubitationes, omiſſiones magnæ & multæ, non affectatæ, & multæ ſubitæ flammæ ſunt peccata, etiamſi non ſunt uoluntaria. Sicut Paulus inquit: Quod nolo malum hoc facio. Et de iiſdem loquitur Iohannes, inquiens: Si dicimus nos non habere peccatum, mendaces ſumus. Loquitur enim de infirmitate & uicioſis motibus in renatis, non de lapſibus eorum qui contra conſcientiam, id eſt, uolentes indulgent prauis affectibus.

Paulus diſcernit peccata eorum qui manent in gratia, & qui gratiam effundunt.

Sic & Paulus diſcernit peccata eorum qui manent in gratia, & aliorum qui effundunt gratiam. Rom: 8. Si ſecundum carnem uixeritis, moriemini: Sed ſi ſpiritu actiones corporis mortificabitis, uiuetis, id eſt, ſi prauis cupiditatibus obtemperauerit uoluntas, auertens ſe à Deo, cùm ſciens & uolens ruit contra mandatum Dei, abijcit pœnitentiam, timorem Dei, & hanc fidem, quòd placeat Deo, ſauciat animum ne poſſit inuocare Deum, amiſſa gratia & Spiritu ſancto, iterum ruit in mortem, hoc eſt, accerſit ſibi iram Dei, & pœnas æternas, ut Adam & Eua ſuo lapſu amiſerunt gratiam, & ſibi horribilem iram Dei accerſiuerunt. Sed ſi ſpiritu actiones corporis mortificabitis, uiuetis: Vocat corporis actiones, uicioſæ naturæ prauos motus & negligentias. Tunc autem inquit nos uicturos eſſe, id eſt, retinere gratiam & Spiritum ſanctum, ſi uicioſis illis motibus repugnemus, & hic gradus magis perſpicuè declaratur in alijs locis, ubi præcipitur ut ſit in renatis iuſticia bonæ conſcientiæ. 1. Timoth: 1. Finis mandati eſt dilectio ex corde puro, conſcientia bona, fide non ficta.

Tunc

Quando repugnant ſancti.

Tunc ergo repugnamus, quando cauemus ne ſcientes & uolentes aſſentiamur uicioſis motibus, ac indulgeamus. Eſt in nobis aſſidua caligo, & hanc deploremus, ſunt impetus multi uicioſi, uel pręcurrentes uoluntatem, uel ſimul eam aliquantiſper rapientes, ut Paulus inquit, Se captiuum duci à peccato in membris: Hic ſi repugnas, nec contra conſcientiam obtemperas, retines gratiam & Spiritum ſanctum. Hæc nihil habent perplexitatis, nec opus eſt ſubtiliter & Stoicè metiri gradus cõſenſus. Rapitur enim infirma uoluntas, priusq́ animaduertat, ſed illud ſpectandum eſt, quod facilè intelligi & iudicari poteſt, ne ſciens indulgeas, ſed ut repugnes, & addit Paulus, Spiritu, id eſt, ueris motibus pœnitentiæ, timoris ac fidei, expaueſcat uoluntas cogitatione iræ Dei, deploret infirmitatem, metuat inſidias Diaboli, condonationem petat propter Chriſtum, petat & auxilium Spiritus ſancti, promiſſiones reuocet in memoriam, & tanquam ad magnum prælium ſe præparet, non admittat illecebras, ſed fortiter eas repellat, occaſiones uitet. Habent renati Spiritum ſanctum, hunc non conturbent alendis & accendendis prauis motibus, ſed ſciant datum eſſe, ut nos regat, qui quidem uult nos regere & adiuuare, ſi ipſi non expellamus eum, ſed repugnemus uicioſis motibus. Ideò dictum eſt 2. Corinth. 6. Adhortamur uos, ne fruſtra gratiam Dei acceperitis. Poterat Dauid retinere Spiritum ſanctum, & ab eo adiutus fuiſſet, niſi uolens eum excuſſiſſet, & uolens aluiſſet incendium in animo ortum.

Plurima exempla ſummorum uirorum propoſita ſunt, qui ſecuritate lapſi ſunt, & pœnas ſibi & poſteris accerſiuerunt, ut Adam, Eua, Aaron, Dauid, Salomon, & de toto populo dicitur: Sedit populus manducare ac bibere, & ſurrexit ludere, id eſt, cũm eſſent ſaturi & ſecuri, obliti ſunt Dei, & facti ſunt negligentiores & petulantiores &c. Et notum eſt uſitatum dictum, Luxuriant animi rebus plerunq; ſecundis. Ac circuit Diabolus intentus in occaſiones, ut incautos implicet lapſibus inextricabilibus. Texit enim longam telam, uidet ex uno lapſu multa mala ſecutura eſſe, ut ex lapſu Adæ, Dauidis, Salomonis, quanta moles peccatorum & calamitatum ſecuta eſt? Hæc exempla & quotidianæ naturæ calamitates, ſemper nobis in conſpectu ſint, ac nos de horribili ira Dei aduerſus peccatum admoneant, & precatio pellat ſecuritatem, Sicut inquit Salomon: Beatus qui ſemper eſt pauidus. Item: Orate ne intretis in tentationem.

Reliquiæ peccatorũ in ſanctis ſunt uerè contra Leges Dei.

Etſi igitur morbi hærentes adhuc in renatis in hac uita, & uicioſi affectus non ſunt leuia aut contemnenda mala, ut caligines, & dubitationes multiplices de Deo, carnalis ſecuritas, errantes flammæ libidinum & odiorum, multa magna errata ignorantiæ non affectatæ, & omiſſiones non affectatæ, nec ſunt tantùm ἀταξίαι præter legem Dei, ut Monachi finxerunt, ſed uerè ſunt contra legem Dei: Tamen donec manent in renatis bona conſcientia & fides, manet etiam Spiritus ſanctus. Neq; tamen fiducia nititur propria dignitate, ſed Chriſto, & ſtatuimus ex promiſſione nos in gratia eſſe propter Chriſtum, ac repugnamus uicioſis motibus, & petimus condonationem. Sic retinetur inuocatio Dei, ut 1. Iohan: 3. dicitur: Cũm cor noſtrum non condemnat nos, fiduciam habemus erga Deum, & quod petimus, accipiemus, quia mandata eius ſeruamus, hoc eſt, credimus in Chriſtum, & retinemus bonam conſcientiam. Neceſſe eſt autem & hoc ſciri, conſcientiam oportere regi uerbo Dei.

Dixi de Veniali peccato. Sed cũm hi qui fuerunt renati, ſcientes & uo-

lentes

lentes uiolant Legem Dei, ut cùm amplectuntur impias opiniones, aut ſtabiliunt eas ſua approbatione, aut indulgent odijs, ambitioni, flammis libidinum, auariciæ, aut externis factis ruunt contra Legem Dei, ut Dauid rapiens alienam coniugem, & aſtutè maritum interficiens. Hæ actiones contra conſcientiam, ſunt peccata mortalia, quæ admittens, amittit gratiam, fidem, & Spiritum ſanctum, & accerſit ſibi iram Dei, ac niſi rurſus ad Deum conuertatur, abijcitur in æternas pœnas, & quia conſcientia retinens propoſitum peccandi, contemnit aut fugit Deum, non poteſt Deum inuocare.

Actiones contra conſcientiam ſunt peccata mortalia.

Teſtimonia de peccatis mortalibus.

Teſtimonia manifeſta hæc ſunt. Epheſ:5. Hoc ſcitote, quòd omnis ſcortator, aut impudicus &c. non habet hæreditatem in regno Dei. Nemo uos decipiat uanis ſermonibus, propter hæc uenit ira Dei aduerſus inobedientes. Clarè dictum eſt, Deum iraſci talibus, donec retinent uoluntatem talia faciendi.

Ezech:33. Cùm receſſerit iuſtus à iuſticia ſua, & fecerit iniquitatem, morietur in ea, & cùm receſſerit impius ab impietate ſua, & fecerit iudicium & iuſticiam, uiuet in ea.

Eodem modo intelligantur & hęc dicta 1. Corinth:6. Nec ſcortatores, nec adulteri, nec idolatræ, &c. poſſidebunt regnum Dei.

Gal:5. Manifeſta ſunt opera carnis, adulterium, ſcortatio, idolatria, etc. De his prædico uobis, quòd qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt. Ideò autem uocat manifeſta opera, quia de eis conſtientia facientis certò iudicare poteſt ex Lege Dei, & ſcit Deo diſplicere malum propoſitum. Item 1. Iohan:3. Nemo uos decipiat, qui facit iuſticiam, iuſtus eſt: Qui facit peccatum ex Diabolo eſt. Præterea manifeſtiſſimum eſt, Euangelium poſtulare bonam conſcientiam.

1. Timoth: 1. dicitur: Dilectio ex corde puro, conſcientia bona, & fide non ficta: Et in eodem capite: Milita honeſtam militiam, retinens fidem & bonam conſcientiam. Et 2. Corinth:1. Hæc eſt gloriatio noſtra, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Et ad Galat:6. Vnuſquiſq; opus ſuum probet, & ſic apud ſeſe gloriationem habebit, & non ab altero, id eſt, unuſquiſq; curet, ut ſuum opus rectè faciat, ſic habebit apud ſe gloriationem, id eſt, teſtimonium & approbationem propriæ conſcientiæ, quæ unicuiq; neceſſaria eſt, nec aucupabitur opinionem glorioſam ex aliorum reprehenſione, nec pendebit ex alienis tantùm iudicijs.

1. Pet:3. Bonam conſcientiam habentes.

Item, Impoſſibile eſt, hominem retinentem propoſitum peccandi, placere Deo, quia clarè dicitur: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Iuramentum ad utrunq; referatur, ad conuerſionem, & ad reconciliationem. Non igitur placet lapſus, donec retinet propoſitum peccandi.

Idem docet dictum Eſaiæ ultimo: Ad quem reſpiciam, niſi ad contritum Spiritu, & trementem ſermones meos? Et cap: 57. Habitans cum contritu & humili ſpiritu, ut uiuificet ſpiritum humilium, & uiuificet cor contritorum. O dulcem conſolationem & promiſſionem, infigendam intimis pectoribus, ſed pertinentem ad eos qui expaueſcunt, hoc eſt, non retinent propoſitum peccandi, ſed metuunt iram Dei.

Impoſſibile eſt ſimul exiſtere propoſitū peccādi & fidem.

Poſtremò hæc duo impoſſibile eſt ſimul exiſtere, malam conſcientiam, id eſt, propoſitum peccandi, & fidem quæ eſt fiducia miſericordiæ Dei propter Chriſtum promiſſæ, quia habens propoſitū peccandi, contemnit aut fugit Deum, non

um,non accedit ad Deum.At fiducia miſericordiæ accedit ad Deum,Pontifice Chriſto. Experiuntur ſauciatæ conſcientiæ, ſe ab inuocatione horribiliter depelli, & mergi uel in contemtum Dei, uel in deſperationem. Ideō inquit Paulus:Quod non eſt ex fide,peccatum eſt,id eſt,res damnata à Deo. Multi autem expoſuerunt hoc dictum ſic,Quod non eſt ex fide,id eſt,quod eſt contra conſcientiam,uel quod non eſt ex fide,id eſt,quod fit contra legem Dei,peccatum eſt: Sed nos ſciamus & Legem & Euangelium comprehendi. Sit opus conſentaneum legi Dei, & ſimul accedat fides, id eſt, fiducia miſericordiæ propter Chriſtum promiſſæ, ut in Nicodemo non eſt malum propoſitum, ſed tamen ante conuerſionem fides deeſt, id eſt, fiducia miſericordiæ Dei propter Chriſtum promiſſæ,qua ſtatueret ſua facta Deo placere.

Ex his omnibus perſpicuum eſt, diſcernendos eſſe lapſus cōtra conſcientiam,ab infirmitate & uicijs, quæ hęrent in ſanctis, & hoc diſcrimen in Eccleſia retineri neceſſe eſt. Paulus uocat peccatum regnans ſeu dominans.

Peccatum regnans ſeu dominans apud Paulum.

Etſi autem non litigo de uocabulis,tamen aliquid lucis addit collatio appellationum. Eſt enim ſingularis emphaſis in uocabulo,Peccatum dominans, atrocitas & efficacia peccati deſcribitur,quod,cùm non repugnamus,dominatur,id eſt,gignit effectus horribiles,cumulat ſcelera, & alijs alia addit, ac ſubinde maiores ruinas trahit,& maiorem iram ac triſtiores pœnas meretur,& in æternum exitium reos impellit, ut Saul cùm fuiſſet donatus Spiritu ſancto, & ornatus eximijs uirtutibus & inſignibus uictorijs, non retinuit hoc decus, ſed æmulationi ſuccubuit. Huic affectui primùm facilè erat reſiſtere, ſicut Aaron repreſſit ſimiles flammas. Sed Saul furorem alit, peccatum igitur dominans impellit eum primum, ut interficere Dauidem conetur, auellit eum à Deo, & excitat multiplices furores: Ruit iratus Saul,& ſacerdotes interficit,auget igitur iram Dei peccatum dominans,& latè ſæuiens. Quare Deus & ipſum, & exercitum eius, & filium Ionathan, uirum ſanctum, obijcit hoſtibus trucidandos.Hæc omnia complectitur triſtiſſima appellatio Peccati dominantis.

Apparet autem Paulum ſumſiſſe hanc formam loquendi ex Geneſi cap: 4. ubi breuis concio recitatur, quæ tamen ſummam doctrinæ complectitur. Primūm de iudicio Dei concionatur:Si bonus fueris,eris acceptus: Sin autem malus,peccatum tuum cubabit donec reueletur, ſub te ſit appetitus tuus, & tu domineris ei.

Formula de peccato dominante ſumta ex Geneſi.

De multis magnis rebus hi pauci uerſiculi concionantur. Primūm docent ita placere externos cultus, ſi cor ſit iuſtum. Deinde peccantibus pœnas minatur,& monet de mora, ne ſecuritas confirmetur, quia pœnæ differuntur. Ac ſignificat futurum iudicium poſt hanc uitam,& mira eſt deſcriptio. Totius mundi prophana ſecuritas uno uerbo ſignificata eſt. Peccatum cubabit ſeu quieſcet,ſed donec reueletur. Peccatum Iudæ cubabat, donec ſentiebat pœnam.Deinde ſequitur præceptum,Sint ſub te appetitiones prauæ,& tu domineris:Hic ſignificat,manere in hominib. uicioſas appetitiones, ſed repugnandum eſſe,& Deo hanc obedientiam placere, cùm in agnitione ipſius repugnamus peccatis.Econtrà abijci à Deo illos,qui ſinunt dominari peccatum.

Iuxta hanc concionem & Paulus Rom: 6. inquit: Peccatum uobis non dominabitur.Etſi ſunt acres impetus,magna dubitatio, odiorum & aliarū cupiditatum incendia &c. tamen nunc non dominentur, id eſt, ut ipſe interpretatur,non obediamus eis,Cūm uerò dominantur,abſtrahunt à Deo, & poſtea

in uaria

in uaria ſcelera impellunt, & pœnas in hac uita,& poſtea accerſunt. Quod igitur uſitatè dicitur peccatum mortale, ſeu (ut Nazianzenus nominat) φονικὸν, id perſpicuè uocari poteſt regnans ſeu dominans peccatum.

Non diſputandum eſt de electione extra uerbum.

Nec opus eſt huc afferre diſputationem de electione. Nos enim iuxta uerbum Dei,in quo uoluntatem ſuam expreſſit Deus, iudicare debemus. Non eſt quærenda alia uoluntas extra uerbum Dei,& exemplum primorum parentum perſpicuè oſtendit, etiam electos labentes contra conſcientiam, amittere gratiam, & effundere Spiritum ſanctum. Certum eſt enim Adam & Euam amiſiſſe gratiam,& illam præſtantiam donorum quam habuerunt. Ideò enim poſteri naſcuntur filij iræ,id eſt,alieni à gratia,& afferentes caliginem de Deo, & auerſam uoluntatem à Deo, & multiplicem contumaciam, imò magnitudo pœnæ lapſus Adæ monet, quanta res ſit ira Dei, quanta mala poſt unum lapſum ſequantur, ac de multis partibus doctrinæ in Eccleſia omnium temporum maximè inſignes,& illuſtres admonitiones in hiſtoria Adæ proponi ſciamus,

Non igitur nobiſipſis blandiamur nec extenuemus lapſus, ſed agnoſcamus Deum uerè iraſci peccato, & proponamus nobis dicta quæ citaui, quæ de ira,de iudicio Dei,& de pœnis concionantur,ut dictum eſt : Propter hæc uenit ira Dei aduerſus inobedientes : Expaueſcant animi, & abijciant propoſitum peccandi,& ad Deum redeant,iuſiurandum illud cogitantes : Viuo ego, nolo mortem peccatoris,ſed ut conuertatur & uiuat.Cogitemus Adæ, Aaronis,Dauidis & Manaſſe lapſus, pœnas & conuerſiones, deploremus ingentem imbecillitatem humanæ naturæ, & ſimus uigilantiores aduerſus illecebras, & Diaboli inſidias,meminerimus ſingula peccata mereri ſubitam mortem, ſicut ſæpè adulteri & homicidæ in ipſo facto ſubitò interficiuntur,& tamen immenſa miſericordia Dei nobis conceſſum eſſe ſpacium, ut ad Deum redire poſſimus, ut dulciſſimè dicitur Eſai:30. Propterea expectat Dominus, ut miſereatur ueſtri, Et in Luca idem ſignificat parabola de ficu.

Non abutamur hac tanta bonitate, ſed lapſi accuſemus nos uero gemitu, ut Dauid inquit, Peccaui Domino, & intueamur Mediatorem filium Dei,& fiducia Mediatoris redeamus ad Deū,rurſus inuocemus,petamus nobis ignoſci,nos recipi & ſanari,&c.Cogitemus illam dulciſſimam uocem : Gaudium eſt in cœlis de uno peccatore reſipiſcente.Audiamus et uocem Euangelij,qua cum palàm in Eccleſia recipimur,confirmamur hoc ipſo teſtimonio, ut firmius ſtatuamus recipi lapſos : Ac ueniat in mentem teſtimonium uniuerſæ Eccleſiæ, quæ ſemper recepit lapſos, ut hoc teſtimonium aduerſus Catharos, allegauit Petrus Alexandrinus Epiſcopus. Denique uniuerſam doctrinam de pœnitentia intenti cogitemus, quæ de rebus maximis pios admonet, & diſputationes de Electione ſeponamus.

Semper Eccleſia recepit lapſos.

Poſtremò & hoc adijciendum eſt, cùm dicimus, Peccata mortalia eſſe lapſus contra conſcientiam, complectitur etiam peccata ignorantiæ affectatæ, & omiſſionis affectatæ, ut uſitatè loquimur. Hanc enim uolentes accerſimus ſeu confirmamus, ut qui nolunt diſcere Euangelium, cùm hac uoce, Hunc audite, toti generi humano Deus præceperit,ut Chriſtum audiamus,& quidem ſparſerit Euangelium inter omnes Gentes, & addiderit teſtimonia non fallentia.

Lapſus contra conſcientiam complectitur peccata ignorātiæ & omiſſionis affectatæ.

Habent igitur peccatum mortale omnes ἄθεοι, Turci, Iudæi, & alij damnantes

nantes Euangelium, etiamſi fatentur ſe nec didiciſſe, nec intelligere. Talis erat inſcitia Phariſæorum, quibus inquit Chriſtus: Si cæci eſſetis, peccatum non haberetis: Nunc dicitis uos uidere, ideò manet peccatum ueſtrum.

Erant & cultus Idolorum apud Ethnicos affectata ignorantia, quia uolentes amiſerant & abiecerant doctrinam, & non quærebant eam rurſus in Eccleſia, & receperant furores manifeſtè pugnantes cum naturali noticia, quæ monſtrat unum eſſe Deum, nec colendum eſſe Deum obſcœnitate, ut apud illos erant Bacchanalia & alia turpia ſacra.

De affectata omiſſione inquit Paulus: Væ mihi ſi non Euangelizem. Et Matth:25. Inutilem ſeruum eijcite in tenebras, quæ foris ſunt. Hanc triſtiſſimam comminationem in ſua quiſque uocatione conſideret. Etſi enim manent multa ignorantiæ & omiſſionis non uoluntariæ peccata in renatis, ut in Apoſtolis ante pentecoſten multa erant: Tamen ſit in uocatione uoluntas, ſeu ſtudium rectè faciendi, & pleraque rectè faciamus. Hunc gradum conſtituit Paulus: Primùm fatetur 2. Corth. 3. humanas uires non eſſe pares miniſterio Euangelij: Non ſumus, inquit, Idonei per noſipſos cogitare aliquid, ſcilicet, de explicatione doctrinæ, aut conſiliorum felicium in gubernatione, aut ſententiarum in iudicandis controuerſijs, & omnes ſapientes in qualibet, quamuis exigua functione, tamen ſe ſæpè hallucinari experiuntur, Paterfamilias ſæpè malè cauet liberis præter expectationem. Sed 1. Corinth: 4. inquit: Hoc flagitatur in miniſtris, ut ſint fideles, hoc eſt, ut habeant uoluntatem fidelem recta faciendi, non indulgeant ignauiæ, ſed diſcant, laborent mediocriter, & faciant non aliena, ſed ſui muneris opera: Nam ſedulitas fugit utrunque uicium, ignauiam & πολυπραγμοσύνην. *De affectata omiſsione teſtimonia.*

DE ECCLESIA.

SEmper in conſpectu ſit omnibus hoc Pauli dictum: Quos elegit, hos uocauit. Quotieſcunque de Eccleſia cogitamus, intueamur cœtum uocatorum, qui eſt Eccleſia uiſibilis, nec alibi electos ullos eſſe ſomniemus, niſi in hoc ipſo cœtu uiſibili. Nam neque inuocari neque agnoſci Deus aliter uult, quàm ut ſe patefecit: Nec alibi ſe patefecit, niſi in Eccleſia uiſibili, in qua ſola ſonat uox Euangelij, nec aliam fingamus Eccleſiam inuiſibilem & mutam hominum in hac uita tamen uiuentium: Sed oculi & mens cœtum uocatorum, id eſt, profitentium Euangelium Dei intueantur, & ſciamus oportere inter homines publicè ſonare Euangelij uocem, ſicut ſcriptum eſt, In omnem terram exiuit ſonus eorum. Sciamus oportere miniſterium Euangelij publicum, & publicas congregationes eſſe, ut Epheſ: 4. dicitur, & ad hunc cœtum nos adiungamus. Simus ciues & membra huius uiſibilis cœtus, ſicut præcipit Pſalm: 25. Dilexi decorem domus tuæ. Et Pſal: 81. Quàm dilecta tabernacula tua Domine. Hi & ſimiles loci non de Idea Platonica, ſed de uiſibili Eccleſia loquuntur, in qua ſonat uox Euangelij, & in qua miniſterium Euangelij conſpicitur, per quod patefecit ſe Deus, & per quod eſt efficax. *Eccleſia cœtus uiſibilis.* *Miniſterium oportet publicum eſſe.*

Nec laudemus errones, qui uagantur, & ad nullam ſe Eccleſiam adiungunt, quia nuſquam inueniunt talem ideam, in qua non deſideretur aliquid in moribus aut diſciplina, ſed quæramus Eccleſiam, in qua articuli fidei rectè docentur, & non defenduntur Idola, & ad hanc nos adiungamus, Hanc docentem audiamus & diligamus, & noſtram inuocationem & confeſſionem ipſius pre- *Deteſtandi ſunt qui ad nullam ſe Eccleſiam adiungant.*

Rr cibus

cibus & confeſſioni aggregemus. Sic Cyrus & alij pij inter Ethnicos, etſi non erant Hieroſolymis, tamen publica profeſſione erant in cœtu uocatorum, audiebant uocem & miniſterium Euangelij, erant ciues & membra uiſibilia Eccleſiæ uiſibilis, inuocationem & confeſſionem ſuam coniungebant cum Prophetis & toto cœtu piorum, qui erat in Hieruſalem, ubi erat præcipua miniſterij ſedes.

Hæc ſæpè multumq́ cogitanda ſunt, ut diſcamus quid ſit Eccleſia Dei, & ubi ſit, quomodo Deus agnoſcendus ſit, & nos uerè ad Eccleſiam adiungamus, & fouere eam diſcamus, ne fiant diſſipationes. Nam ubi nullæ ſunt congregationes, uox Euangelij conticeſcit, ut Tyranni Mahometici in multis locis omnia templa deleuerunt, & nullas congregationes fieri, ne quidem ſuorum, permittunt. Tales diabolicas uaſtitates & diſſipationes intelligamus ingens & ſummum malum eſſe. Ideò Deum oremus, ut ſeruet ſuos cœtus, & nosipſi omnibus eos officijs foueamus.

Eccleſiæ definitio. Sit autem hæc definitio: Eccleſia uiſibilis eſt cœtus amplectentium Euangelium Chriſti, & rectè utētium Sacramentis, in quo Deus per miniſterium Euangelij eſt efficax, & multos ad uitam æternam regenerat, in quo cœtu tamen multi ſunt non renati, ſed de uera doctrina conſentientes: Vt Mariæ tempore erant Eccleſia, Zacharias, Simeon, Ioſeph, Eliſabeth, Maria, Paſtores & alij multi ſimiles, qui de pura doctrina conſentiebant, & audiebant non Saducæos, aut alios impios Pontifices: Sed Zachariam, Simeonem, Hannam, Eliſabeth, Mariam, & ſimiles. Seruat enim Deus aliquas ſuas reliquias inter miniſtros, & ſubinde miniſterium inſtaurat: Et inter hos auditores Zacharię & Eliſabeth, aliqui erant nō renati, habentes delicta contra conſcientiam, qui tamen, quia de uera doctrina cōſentiebant, erant ciues & membra Eccleſię in hac uita.

Interim uerò Pontifices, Phariſæi & Saducęi, pugnantes cum uerbo Dei, etſi tenebant gubernationem, tamen non erant membra Eccleſiæ. Iuxta illud: Si quis aliud Euangelium docet, anathema ſit, &c. Sic Eliæ tempore erant Eccleſia, Elias, Eliſæus, & eorum auditores, neq; erat Eccleſia ſine miniſterio. Erant enim miniſtri Euangelij Prophetæ ipſi, & erant aliqui pij Sacerdotes eis adiuncti, fuit enim mediocris multitudo ſanctorum, ut Textus dicit (Reliqui mihi ſeptem millia, &c.) His admixti erant aliqui, quorum mores culpandi erant, qui tamen, quia de uera doctrina conſentiebant, erant membra Eccleſiæ in externa ſocietate & functione miniſterij. Interim uerò ſacerdotes Baal, & ſimiles, qui defendebant impios cultus, non erant membra Eccleſiæ. Hæc hiſtorica exempla ideò ſcripta ſunt, ut doceant diſcrimen ueræ & falſæ Eccleſiæ.

Quòd autem in deſcriptione hæc uerba recitata ſunt, in quo cœtu Deus per miniſterium Euangelij eſt efficax, duæ ſunt particulæ inſignes, non omittendæ, quoties Eccleſiæ definitio conſtituitur. *Non fingenda eſt Eccleſia ſine noticia Chriſti, et ſine miniſterio uerbi.* Non enim fingenda eſt Eccleſia ſine noticia aliqua promiſſionis de Chriſto, & ſine miniſterio, non eſt Eccleſia in eo cœtu, ubi nec noticia eſt promiſſionis de Chriſto, nec uox, nec miniſterium Euangelij: Ideò non ſunt membra Eccleſiæ, Ariſtides, Cicero, & ſimiles, etiamſi habent excellentes politicas uirtutes, quas Deus dat propter imperia, tantiſper dum uult genus humanum in hac uita manere. Quòd autem neceſſe ſit noticiam eſſe Chriſti in Eccleſia Dei, hæc dicta teſtantur.

Iohan: 3. Qui non credit, iam iudicatus eſt. Qui non credit Filio, non uidebit uitam, & ira Dei manet ſuper eum. Iohan: 17. Sanctifica eos in ſermone

tuo, ſermo tuus eſt ueritas. 1. Cor: 1. Cùm mundus per ſapientiam non cognouiſſet Deum in ſapientia, placuit Deo per ſtultam prædicationem ſaluos facere credentes. Rom: 10. Quomodo inuocabunt, ſi non credent? Quomodo credent, ſi non audierint?

Epheſ: 4. Chriſtus ſedens ad dextram Dei, dat alios quidem Prophetas, alios Apoſtolos, alios Paſtores, alios Doctores, & diſertè inquit ſeruari miniſterium Euangelij, ut non agitemur uarijs doctrinarum uentis. Quemadmodum Ethnici, cùm uerbum Dei non audirent, inciderunt in horrendos furores, & finxerunt ſubinde alios Deos, & multa portenta, & multos prodigioſos cultus. Idem accidit hæreticis Manichæis, Anabaptiſtis &c. quia relinquunt uerbum Dei.

Sciamus igitur Eccleſiam Dei cœtum eſſe alligatum ad uocem ſeu miniſterium Euangelij: Nec extra hunc cœtum, ubi nulla eſt uox Euangelij, nulla inuocatio Chriſti, eſſe ullos hæredes uitæ æternæ, ſicut ſcriptum eſt: Non eſt aliud nomen in quo oporteat ſaluos fieri &c. Ideò & Eſaias dicit capite 8. Obſigna Legem in diſcipulis meis, id eſt, uideo quidem magnas tenebras ſequuturas eſſe, ſed te Deus oro, ut auditores Prophetarum ſerues, & in eis obſignes doctrinam tuam Prophetis traditam, ne uerbum aut intellectus uerus uerbi extinguatur. Manent aliquæ Eccleſiæ reliquiæ, & hæ ſunt hic cœtus, retinens uerbum tuum incorruptum, quod à Prophetis acceperunt. *Eccleſia alligata eſt ad uerbum ſeu miniſterium Euangelij.*

Ideò addit, Ad Legem & ad teſtimonium: Qui non direxerit iuxta uerbum hoc, non erit ei matutina lux. Non enim apprehenditur uoluntas Dei, niſi per uerbum quod tradidit, & Deus ita uult agnoſci & inuocari, ut ipſe ſe patefecit.

Deinde & hoc additum eſt, quòd Deus uerè per hoc miniſterium, id eſt, per uocem Euangelij auditam, lectam, cogitatam ſit efficax, moueat mentes Spiritu ſancto, uelit nos adſentiri, adiuuet adſentientes, & incoët in eis uitam æternam. Sic ſcriptum eſt Ro: 1. Euangelium eſt potentia Dei, ad ſalutem omni credenti. Et 2. Corinth: 3. Nouum Teſtamentum eſt miniſterium Spiritus. Hæc continent ſalutarem doctrinam & conſolationem, cùm uidelicet ſcimus uerè præſtari hoc ipſo modo per uerbum promiſſionem æternæ uitæ. *Deus per miniſterium eſt efficax.*

Nec imaginandum eſt in Socrate, Platone, Xenophonte, Cicerone & ſimilibus fidem eſſe, quia eſt in eis quædam noticia Legis de Deo, Hæc enim nondum eſt noticia de Chriſto. Eccleſia autem ſimpliciter & prorſus alligata eſt ad promiſſionem de Chriſto. Inuocari nomen Chriſti ſuper omnes oportet, & in omnibus, qui ſunt doctrinæ capaces, oportet eſſe agnitionem, inuocationem & cōfeſſionem filij Dei. Ac talis ab initio fuit Eccleſia, inde uſqꝫ ab Adam poſt editam promiſſionem, cœtus aliàs maior, aliàs minor, qui fiducia promiſſi Domini accepit remiſſionem peccatorum, & Deum uerè inuocauit.

Poſtquàm autem hoc conſtitutum eſt, oportere in Eccleſię eſſe uocem Euangelij & miniſterium, oriuntur deinde quæſtiones de perſonis: An Eccleſia alligata ſit ad Epiſcopos, & eorum collegia, quæ dicuntur tenere miniſterium. Item: An alligata ſit ad ordinariam ſucceſſionem Epiſcoporum & collegiorum.

RESPONDEO.

Eccleſia ad ipſum Euangelium Dei alligata eſt, quod ut ſonet in miniſterio, Deus *Eccleſia quomodo alligata*

ſit ad Euangelium & miniſtros.

rio, Deus ſubinde excitat aliquos rectè docentes, ut Ephe: 4. dicitur, etiamſi inter hos alij plus, alij minus lucis habent. Cùm autem miniſtri, ſiue Epiſcopi, ſiue Collegia, ſiue alij docent pugnantia cum Euangelio & doctrina Apoſtolorum, neceſſe eſt ſequi regulam Pauli: Si quis aliud Euangelium docet, anathema ſit. Ex hac regula iudicari poteſt, Eccleſiam non alligatam eſſe ad certos titulos, aut ſucceſſionem ordinariam. Nam cùm hi errant qui ordinariam poteſtatem tenent, non ſunt audiendi.

Hæc ſententia uera eſt, ſed politicis uiris ingrata eſt, qui uident inde oriri diſſipationes: Ideò intuentes imperia & politias humanas, quadam imitatione transformant Eccleſiam in regnum, Vt regnum Francicum eſt multitudo Francico regi ſubiecta, diſtincta legibus, & locis iudiciorum à cæteris gentibus, munita præſidijs, alligata ad ſucceſſionem ordinariam regum, & in iudicijs neceſſariò obtemperans legibus & interpretationi regis, cuius interpretatio propter autoritatem ualet: Ita imaginantur multi Eccleſiam multitudinem eſſe uni Romano Pontifici ſubiectam, diſtinctam à cæteris Gentibus, per ceremonias, quas inſtituerunt Pontifices, alligatam ad ſucceſſionem ordinariam Epiſcoporum, & ad interpretationem ſcripturæ, quam Pontifices aut Synodi tradunt. Quia enim ſæpè incidunt diſſenſiones de ſcripto, dicunt aliam oportere regulam certam eſſe, ſcilicet uocem gubernatoris, ut in regno uox regis autoritatem habet interpretandi leges. Hæc ualdè plauſibiliter dicuntur apud potentes. Amat enim humana ratio talem picturam Eccleſiæ congruentem cum ciuilibus opinionibus, & potentes intelligunt augeri hac opinione ſuam autoritatem: Et hanc formam exiſtimant ad pacem utiliorem eſſe.

Eccleſia nõ eſt cœtus ut regnum Pontificum, ſed ſcholaſtico cœtui ſimilis.

Sciant autem pij in hac imitatione, uel potius κακοζηλίᾳ multos errores eſſe, Concedendum eſt, Eccleſiam eſſe cœtum uiſibilem. Neq; tamen eſſe regnum Pontificum, ſed cœtum ſimilem Scholaſtico cœtui. Vult enim Deus Eccleſiam non prorſus abditam eſſe in latebras, aut ignotam, ſed uult eam exaudiri, uult agnoſci Filium ſuum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, uult ſe ſemper ab aliqua parte generis humani inuocari, uult excerpere ex genere humano hæreditatem Filio, Ideò ſcriptum eſt: In omnem terram exiuit ſonus eorum. Et Chriſtus ipſe dicit Pſalm: 2. Prædicabo de præcepto. Manſura eſt igitur uox Euangelij & miniſterij, & erit aliquis uiſibilis cœtus Eccleſia Dei, ſed ut cœtus Scholaſticus. Eſt ordo, eſt diſcrimen inter docentes & auditores, & ſunt gradus: Alij ſunt Apoſtoli, alij ſunt Paſtores, alij Doctores, & rectè intelligitur de uiſibili cœtu, quod ſcriptum eſt: Dic Eccleſiæ. Sed primùm uidendum eſt, qui ſint membra huius uiſibilis Eccleſiæ. Nam condemnantes manifeſtam ueritatem Euangelij, & exercentes ſæuitiam ad ſtabiliendos manifeſtos errores, non ſunt membra huius cœtus, de quo ſcriptum eſt: Dic Eccleſiæ. Deinde neq; hoc recipiendum eſt, maiorem partem ſuffragiorum anteferendam eſſe. Quia etiamſi ſunt multi rectè ſentientes, retinentes lucem Euangelij, tamen plerunq; plures ſunt, uel palàm contradicentes, uel infirmi & dubitantes, ut Apoſtoli ipſi diu retinebant ſomnium de imperio mundano. Quis igitur erit iudex quando de ſcripturæ ſententia diſſenſio oritur, cùm tunc opus ſit uoce dirimentis controuerſiam?

In diſſenſionibus uerbũ Dei eſt iudex, & accedit confeſſio Eccleſiæ.

Reſpondeo: Ipſum uerbum Dei eſt Iudex, & accedit confeſſio ueræ Eccleſiæ. Semper enim ſequuntur uerbum tanquàm iudicem aliqui pij, & confeſſione firmiorum adiuuantur infirmi, ut inquit Chriſtus. Et tu conuerſus confirma fra-

ma fratres tuos. Hoc modo dirimuntur controuerſiæ de doctrina. Et cùm ma-
ior pars hunc uerum iudicem, & hanc ueram confeſſionem non audit, ut ſæpè
accidere etiam uetera exempla oſtendunt, Deus Eccleſię iudex tandem dirimit
controuerſiam delens blaſphemos, ut cùm maior pars Iudæorum contradice-
ret Ieremiæ, & deinde Apoſtolis, tandem blaſphemi deleti ſunt.

Eſt igitur diſſimilitudo aliqua iudiciorum Eccleſiæ, & iudiciorum poli- *Diſſimilitudo iudiciorum Eccleſiæ & politicorum.*
ticorum. Nam in politicis aut Monarcha ſolus autoritate ſua pronunciat, aut
in ſenatu ualet ſententia maioris partis: Sed in Eccleſia ualet ſententia congru-
ens cum uerbo Dei, & confeſſione piorum, ſiue ſint plures, ſiue pauciores im-
pijs. Ita ueteres damnauerunt Samoſatenum, & deinde Arium. Iudex erat uer-
bum Dei, id eſt, teſtimonia ex Euangelio bona fide, & ſine Sophiſtica prolata,
quæ conuincunt non calumnioſè iudicantem: Sed tamen multum adiuuaban-
tur tunc quoq; infirmi in pronunciando, confeſſione firmiorum, ſcilicet, eorum
qui Apoſtolos aut eorum diſcipulos audierant, & quos conſtabat fuiſſe fide-
les cuſtodes doctrinæ, ut Polycarpi, Irenæi, Gregorij Neocæſarienſis: Ab his
recentiores audierant λόγον ſignificare perſonam: Poſtea ipſi collatis dictis Eu-
angelij, agnoſcunt hanc natiuam eſſe ſententiam quam ab illis audierant: Ali-
qui etiam non ſolùm diſcunt à prioribus, ſed etiam tanquam à firmioribus con
firmantur. Ita Petrus Alexandrinus refutabat Meletium, citabat Euangelium,
quod ſatis perſpicuè docet recipiendos eſſe lapſos qui emendantur: Sed ſimul
adiuuabatur exemplis prioris Eccleſiæ, quæ ſemper ante lapſos receperat.

Ita nos pronunciamus de baptiſmo Infantum. Habemus teſtimonia in
ſcripturis manifeſta, quæ affirmant extra Eccleſiam non eſſe ſalutem: Ergo in-
ſerimus Eccleſiæ infantes. Deinde & primæ Eccleſiæ teſtimonijs iuuamur: Ita
Iudex eſt uerbum Dei, & accedit puræ antiquitatis confeſſio. Vult enim Deus
in Eccleſia eſſe miniſterium uocis. Quare audienda eſt Eccleſia ut doctrix, ſed *Eccleſia audienda ut doctrix.*
Fides & Inuocatio nituntur uerbo Dei, non humana autoritate. Diſcamus
ab Eccleſia, quòd λόγος in narratione Iohannis capite 1. ſignificet perſonam: Sed
credimus filium Dei eſſe natura Deum, & eum inuocamus, quia ipſe hoc reue-
lauit, & in Euangelio tradidit.

Hoc diſcrimen conſiderandum eſt, non contemnamus docentem Eccle-
ſiam, & tamen iudicem eſſe ſciamus ipſum uerbum Dei. Ita in utramq; partem
caueantur incommoda, uidelicet, ne tyrannis prauæ conſuetudinis ſtabiliatur,
nec tamen laxetur frenum audacibus ingenijs, quæ ſi non audiant ueram Eccle-
ſiam, fingunt opiniones, quæ nulla habent teſtimonia ullius temporis in Eccle-
ſia, ut noſtro tempore fecerunt, Seruetus, Campanus, Anabaptiſtæ, & alij mul-
ti. Docentem Eccleſiam amare, uereri & uenerari diſcamus, & purioris Eccle-
ſiæ teſtimonia inquiramus, ſicut in allegoria Samſonis dulciſſimè ſignificatum
eſt: Niſi araſſetis mea uitula, non inueniſſetis, id eſt, niſi audiſſetis laborantem
Eccleſiam in miniſterio, quæ eſt cuſtos uerbi Dei, prorſus ignotum eſſet uobis
uerbum Dei. Et Pſal: 67. In Eccleſijs benedicite Deo Domino de fontibus Iſ-
raël, id eſt, celebrate doctrinam & quidem in publica confeſſione, in cœtu au-
dientium Euangelium, ſed haurite eam ex fontibus Iſraël, id eſt, ex miniſterio
Prophetarum & Apoſtolorum.

Dixi de definitione Eccleſiæ, & de quæſtione, ubi ſit quærenda, ſcilicet, *Vbi quærenda ſit uera Eccleſia.*
ubicunq; ſonat uox Euangelij incorrupta, præſertim quòd ad fundamentum
attinet, ut Paulus loquitur, id eſt, ubi articuli fidei integri, & ſine corruptelis

traduntur, & non defenduntur manifeſti cultus idolorum. Cùm autem ingens ſit imbecillitas etiam in Sanctis in hac uita, alij plus, alij minus lucis habent, ideò Baſilius, Ambroſius, Epiphanius, Auguſtinus, Bernhardus, & multi alij, etiamſi fundamentum rectè tenuerunt, tamen aliquid interdum dicunt inconſideratè de ritibus humanis, ut omnib. aliquid contagij aſpergit conſuetudo ſui ſeculi. Ideò Paulus præcipit, ut fundamentum præcipuè conſideremus, & ſignificat multa uera membra Eccleſiæ habere aliquid infirmitatis, & aliquos næuos.

De dicto Pauli, Fundamentū aliud nemo poteſt ponere &c.

Fundamentum, inquit, non poteſt poni aliud, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Ieſus Chriſtus. Hoc dicto complectitur cognitionem incorruptam omnium articulorum fidei, & prohibitionem cultus Idolorum. Deinde ſequitur: Alius ſuperædificat aurum, alius ſtipulas, ut Polycarpus extruxit aurum ſuper fundamentum, id eſt, illuſtrauit neceſſariam doctrinam, refutato Marcione de eſſentia Dei, de cauſa mali, & de alijs multis articulis, & cultus præſtitit præceptos à Deo, & ſummos, rectè gubernauit Eccleſiam, & ornauit confeſſionem admiranda conſtantia in ſupplicio. Hæc omnia continentur appellatione Auri. At Baſilius & alij multi extruxerunt ſtipulas ſuper fundamentum, qui retinuerunt quidem articulos fidei, ſed tamen inſtituerunt ritus Monaſticos, & illa exercitia prætulerunt uitæ politicæ, & offuderunt hominum animis opinionem, ut putarentur eſſe cultus Dei. Deinde multò magis errauerunt multi, qui finxerunt tales ceremonias mereri remiſſionem peccatorum.

Inquit autem Paulus: Vniuſcuiuſq; opus quale ſit, ignis probabit. Alludit enim ad materiam ædificiorum. Aurum non conſumitur igni, ſtipulæ facilè concipiunt flammas, & celerrimè deflagrant. Ita in tentatione agitata & diſputata doctrina, uera & neceſſaria manet, & conſolatur mentes, ut nunc doctrinam de iuſticia fidei cognitam omnes pij libenter amplectuntur, & intelligunt firmam conſolationem eſſe. Econtrà uerò euaneſcunt ritus Monaſtici, quia iā intelliguntur, nec ad agnitionem Dei, nec ad mores prodeſſe. Hæc ideò recenſui, & ut Pauli dictum attentè conſideretur, & ut deploretur infirmitas humana, quæ etiam in ueris Eccleſiæ membris ſæpè conſpicitur, & prudenter de ſcriptorum dictis iudicetur, & agnoſcatur quæ condonanda ſint, & quæ non condonanda.

Collatio Eccleſiæ & politiarum.

Vt autem diſcrimen Eccleſiæ & Politiarum magis conſpiciatur, collatio fiat. In imperijs mundi hæc tria neceſſe eſt eſſe, ordinem, gloriam, & præſidia: Vt in regno Gallico eſt ordo, ut ſit unus rex, quo mortuo, neceſſe eſt parere ſuccedenti ordinaria ſucceſſione. Deinde ſunt certæ leges, & iudicia certorum locorum, & gradus principum & populi. Gloria eſt, præſtantia conſilij & uirtutum, ac uictoriæ, quia cùm nunquàm ſit certa pax, ſicut Plato dicit, in imperijs pacem inane nomen eſſe: Semper enim aut ciues inquieti, aut hoſtes tumultuantur, neceſſe eſt multos eſſe proſperos ſucceſſus, & uictorias gubernatorum, alioqui citò diſſiparentur imperia. Præſidia ſunt exercitus & opes neceſſariæ ad ſumtus domeſticæ gubernationis, & ad bella gerenda.

Hæc tria aliter ſe habent in Eccleſia quàm in imperijs.

Ordo, gloria, et præſidia aliter ſe habent in Eccleſia quàm in Imperijs.

Ordo eſt, quia reuera unum eſt caput dans uitam & bona æterna Eccleſiæ, ſcilicet, filius Dei. Sed hoc caput non cōſpicitur iam oculis corporis, nec tenet cœtum uni alicui loco alligatum, nec tamen nullus eſt ordo, ſed ſemper eſt miniſterium Euangelij. Et iure diuino debetur obedientia miniſtris Euangelij

in omni-

in omnibus quæ præcipit Euangelium. Non eſt autem alligatus hic ordo ad ſucceſſionem ordinariam: Sed cùm Epiſcopi & Paſtores defendunt errores & idola, uitandi ſunt. Præterea ſunt gradus donorum, ut Paulus antecedit Barnabæ. Hi gradus conſiderandi ſunt, ut amemus, & honore afficiamus ſingulos ſuis donis ornatos.

Gloriam politicam, id eſt, uictorias corporales non ſemper habet Eccleſia, quales habuit, cùm Saul aut Dauid pepulit exercitus hoſtiles, ſed plerunq; Eccleſia fuit, eſt, & erit ſubiecta cruci, & tamen ingentem habet gloriam ſapientiæ & uirtutum, & multorum miraculorum, quæ non cernuntur ab impijs. Summum decus eſt, quòd Deum rectè agnoſcit & inuocat. Semper enim aliqua ſunt uera membra Eccleſię, quæ fundamentum retinent, etiamſi deinde ingens eſt multitudo infirmorum, qui tamen, quia Deum rectè inuocant, magnũ decus habent. Cæterùm ſuprà dictum eſt, non eſſe membra Eccleſiæ illos, qui pertinaciter errores cum fundamento pugnantes defendunt, etiamſi nomen et titulum Eccleſiæ prætexunt.

Deinde magnę uictorię ſunt omnium rectè inuocantium, uidelicet, quòd non euertuntur Diaboli inſidijs, terroribus Tyrannorum, & alijs tentationibus, & miracula multa ſunt quotidiana, liberationes crebræ in magnis periculis, quarum multæ propter preces Eccleſiæ fiunt, ut Paulus ſcit, ſe, & nauim ſuam ſeruari à Deo, etiamſi alij exiſtimabant caſu eam ſeruatam eſſe.

Magna gloria eſt felicitas in uocatione, ſtudijs, cõſilijs, iudicijs. Sicut econtrà ſumma deformitas & calamitas eſt, & turpitudo omnium maximè fugienda, eſſe parricidam Eccleſiæ, aut patriæ.

Poſtremò præſidia uiſibilia Eccleſiæ, alligatæ certis locis nulla ſunt, id eſt, nec reges, nec opes, nec exercitus, nec ſedem unam aliquam certam aut perpetuam in hac uita habet Eccleſia, poſt deletam politiam Iſraël. Ideò Chriſtus inquit: Non habet Filius hominis ubi reclinet caput. Vult enim Deus Eccleſiam ſubiectam eſſe cruci, ut cauſæ alio loco multæ recenſentur, quæ non ſunt notæ Philoſophiæ, ſed tantùm in Euangelio patefactæ.

Quanquàm aũt interdum Deus aliquos Reges aliquantiſper ad Eccleſię defenſionem exuſcitat, ut excitauit Cyrum, Conſtantinum, & aliàs alios, tamen non ſemper adiungit Eccleſiæ regna ad eam defendendam, ſed uult eam petere, & ſperare defenſionem uniuerſi corporis diuinitus, ut Eſai: 46. dicitur: Ego uos in utero meo geſto, ego etiam ſeneſcẽtem Eccleſiam geſtabo. Et Oſe: 1. Seruabo uos non in arcu, nec in gladio, ſed in Domino Deo ueſtro. Quid triſtius eſt hac ſpecie? Vagatur iam Eccleſia, ut Scholaſtici exulantes, & quanq; Deus alicubi præbet mediocria hoſpitia, tamen maior eſt potentia hoſtium Euangelij, & defenſores quàm ſint firmi, & quàm diu duraturi, incertum eſt. Cyrus fouebat Eccleſiam, Cambyſes & Darius opprimebant. Hanc formam Eccleſiæ conſideremus, ut intelligamus pericula, & ſimul diſcamus, Eccleſiam colligi, ſeruari, inſtaurari, defendi, non humanis conſilijs aut præſidijs, ſed potentia Dei, ſicut in Paradiſo Adam & Eua rurſus liberati ſunt à peccato & tyrannide Diaboli. Semper igitur eſt cuſtos Eccleſiæ filius Dei, ſicut dixit: Ego uobiſcum ſum uſq; ad conſummationem ſeculi.

Eccleſia non ſemper habet externam defenſionem, nec colligitur humanis conſilijs aut præſidijs.

CONTRA DONATISTAS.

DEſcripſimus Eccleſiam uiſibilem, in qua diximus multos non renatos ad-

Gradus I. malorum in Eccleſia, qui non ſunt manifeſtè hoſtes, ſed habent uicia aliqua morum.

mixtos eſſe Sanctis, ſed hic diſcerni malos oportet. Alij de doctrina rectè ſentiunt, nec ſunt hoſtes Euangelij, ſeu hæretici, ſed tantùm habent aliqua morum uicia. Tales ſi non ſint excommunicati, etſi uocantur mortua membra, tamen ſunt in externa ſocietate Eccleſiæ, & cùm funguntur munere docendi, aut adminiſtratione Sacramentorũ, ualent miniſteria, & ſunt efficacia, et licet eis uti.

Error Donatiſtarum.

Eſtq́; acriter taxandus error Donatiſtarum, qui contendebant nec Euangelium, nec Sacramentum ullum eſſe efficax, ſi miniſtri mores ſint uicioſi. Contra hunc errorem tenendæ ſunt ſententiæ perſpicuæ.

Matth:13. Chriſtus confert Eccleſiam ſagenæ, in qua boni & mali piſces ſunt: Dicit enim. In Eccleſia manſura eſſe zizania, uſq; ad reſurrectionem. Item: Sicut in diebus Noë, &c. Ex his ſententijs perſpicuum eſt, ſemper in Eccleſia uſq; ad reſurrectionem fuiſſe, eſſe & futuram eſſe magnam multitudinem malorum.

Hypocritæ poſſunt eſſe in miniſterio.

Cùm igitur ſint in Eccleſia mali, nec hypocriſis humano iudicio agnoſci poſſit, poſſunt in miniſterio eſſe etiam hypocritæ. Fieret igitur incerta fides, ſi uis Euangelij & Sacramentorum penderet ex dignitate miniſtri. Ideò ſciendum eſt, Euangelium & Sacramenta efficacia eſſe propter promiſſionem Dei, non propter miniſtri perſonam. Reuocat igitur Chriſtus mentes noſtras, & fidem noſtram, à perſona miniſtri ad ſeſe, inquiens: Qui uos audit, me audit. Quaſi dicat: Nec Euangelium eſt ueſtrum, nec opus eſt ueſtrum ſaluos facere auditores, ſed Dei opus eſt, qui hoc mirabili modo, ſparſa uoce Euangelij, colligit ſibi æternam Eccleſiam. Sicut & Iohannes inquit: Ego baptizo uos aqua, alius autem baptizabit uos igni & Spiritu ſancto, id eſt, Euangelium & Sacramenta ſunt efficacia propter Chriſtũ & per Chriſtum. Citatur etiam huc dictum Chriſti: Super cathedram Moyſi ſedent Scribæ & Phariſæi, &c. quę uerba ſignificant: Etiamſi ſunt in miniſterio hypocritæ, tamen ualere functionem ipſam, ſi tamen ſedeant in cathedra Moyſi, id eſt, doceant doctrinam à Deo traditam, non ſedeant in alia cathedra, non proponant doctrinam pugnantem cum fide.

Miniſterium efficax eſt propter promiſſionẽ, non perſonam miniſtri.

Auguſtinus contra Donatiſtas.

Hæc tota cauſa contra Donatiſtas copioſè tractata eſt ab Auguſtino in multis uoluminibus, & Epiſtola 166. recenſet hoc argumentum: Si pendet & uis Euangelij et ſacramentorum à dignitate miniſtri, fides noſtra fieret incerta. Vt igitur fides ſit certa, neceſſe eſt reijci & damnari fanaticum delirium Donatiſtarum.

Nazianzenus contra Donatiſtas.

Refutatur & à Nazianzeno hic error, qui hac utitur ſimilitudine. Eadem eſt figura ſigilli, ſiue aureo, ſiue ferreo annulo inſculpta ſit: Ita idem eſſe miniſterium inquit, ſiue boni, ſiue mali teneant. Hęc de Donatiſtis monere neceſſe eſt, ut contra tales furores pij præmuniantur, & diſcant intelligere uim miniſterij. Nam & noſtra ætate Anabaptiſtæ renouant errores Donatiſtarum, et impiè abijciunt miniſteria, & dum iactitant ſe conſtituere Eccleſiam, in qua nulli ſint mali, prorſus ut Circumcelliones, magnam colluuiem peſſimorum latronum contrahunt, ut oſtendit Monaſterienſe exemplum, quòd meminiſſe prodeſt, ut bonæ mentes maiore cura & diligentia caueant, ne aſſentiantur falſis opinionibus, & cogitent ex uno errore paulatim oriri multiplices & inſanabiles furores: Quid igitur faciendum eſt? an diſſimulanda ſunt aperta crimina miniſtrorum Euangelij? Reſpondeo: Polluti manifeſtis criminibus excommunicandi ſunt communi uoce Eccleſiæ. Sicut Paulus 1. Corinth: 4. inceſtum

Aperta crimina miniſtrorũ non ſunt diſſimulanda.

inceſtum eiecit ex Eccleſia. Et Chriſtus Matth:18.inquit,Dic Eccleſiæ. Eaq; ſeueritas non erat negligenda, ſed negligitur, tamen miniſterium ualet, ut dictum eſt.

Præterea & Magiſtratus, qui gladium gerunt, punire crimina ſuis legibus debent,ut adulteria, cædes,& alia.

Sed præter publica crimina ſunt infirmitates in moribus omnium hominum: Alius eſt moroſior,aut iracundior: Alius indulgentior, aut minus temperans quàm oportet.Alius eſt ad rem attentior, in alio faſtus, in alio ſegnities reprehenditur. Deniq; omnes habent ſuas quaſdam infirmitates: De his communibus moribus, cùm non accedunt crimina, ſciamus piæ mentis eſſe, ſequi uſitatam regulam,Mores amici noueris,non oderis. Item,Remittite, & remittetur uobis,Item,Vniuerſa delicta tegit dilectio. Ac præcipuè piorum gubernatorum & doctorum mediocres mores tolerandi ſunt,ſicut Chriſtus iubet, ut pedes mutuò lauemus, id eſt, ut tales infirmitates inter nos mutua lenitate ſanemus.

Infirmitates quædam in moribus miniſtrorum tolerandæ ſunt.

Eſt aũt uſitatum,calumnioſè exaggerare uicia gubernatorum, Ideò toties præcipit Spiritus ſanctus, ut eos honore afficiamus, ut grauiſſimè dicitur ad Hebræos:Obedite ijs,qui præſunt,ut cũ gaudio & non gementes faciant ſuum munus, quaſi dicat: Per ſeſe difficilis & ærumnoſa res eſt gubernatio, ſed cùm accedit cõtumacia inferiorum,duplicatur miſeria. Vt enim Herodotus inquit: Quantùm bellum differt à pace, tantùm differt ſeditio à bello: Ita gubernatori ærumnoſius eſt cum ſuis quàm cum alijs certare,& in munere alioqui difficili ab illis ipſis impediri,à quibus iuuari debebat.Ideò & 1.Theſ:5.dicit Paulus, Petimus ut eos qui præſunt, excellenter putetis diligendos eſſe propter miniſterium,& pacem cum eis habete. Deniq; de hac re multa extant præcepta. Vt autem Cham punitur, propterea quòd patrem deridet, ita ſciant ſe pœnas daturos eſſe Deo omnes, qui miniſtris rectè docentibus, ſi ſit mediocritas aliqua in moribus,moleſti ſunt. Sicut & ad Abraham dictum eſt: Benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi. Hæc regula haud dubiè pertinet ad Eccleſiam & rectè docentes. Sciamus ergo, propter mores docentium non eſſe diſcedendum à reliqua Eccleſia, nec ſchiſmata facienda eſſe, ſi nullus ſit error doctrinæ.

Non diſcedendum ab Eccleſia propter mores docentium.

Sed alij ſunt mali polluti falſis opinionibus, qui impiam doctrinam defendunt,& oppugnant ueram, & interficiunt pios propter ueræ doctrinæ profeſſionem: Sicut Ieremiæ, Macchabæi, Chriſti tempore fuerunt Pontifices, & eorum ſectatores, qui palàm contradicebant ueræ doctrinæ, & ſanctos interficiebant: Cum hoc cœtu, etiamſi tenet gubernationem per Tyrannidem, pijs non ſit ſocietas, & culpa ſchiſmatis penes ipſos eſt,quia mandatum Dei eſt: Fugite idolatriam. Item, Si quis aliud Euangelium docebit, anathema ſit. Sic Apoſtoli à Caipha,& ab eius cœtu recedebant.

11. Gradus malorum in Eccleſia, qui ueritatem oppugnant & pios interficiunt.

Eſtq; diligenter obſeruandum diſcrimen eorum: Miniſterium non mutatur,etiamſi mores aliquorum ſunt uicioſi.Sed cùm falſa doctrina defenditur, & ſtabilitur idolatria, mutatur ipſum miniſterium. Ideò horum miniſterium relinquendum eſt,qui doctrinam corrumpunt. Etſi autem principalis pars miniſterij eſt doctrina, tamen interdum pars miniſterij, ut Sacramenti alicuius adminiſtratio, poſſidetur etiam ab his qui corrumpunt doctrinam. Vt Iſraëlitæ retinebant Circumciſionem,etiamſi cultus impios poſtea addebant. Caiphas

Mores miniſtri nõ mutant miniſterium, ſed falſa doctrina.

phas & Phariſçi retinebant Circumciſionem, etiamſi in alijs materijs graues errores amplectebantur, ualebat tamen Circumciſio non propter has perſonas, ſed quia fiebat uice Eccleſiæ.

Sic de Baptiſmo dicemus, eorum qui Baptizati ſunt in Eccleſijs, ubi regnauerunt mali doctores. Valuit enim Baptiſmus, quia fiebat uice ueræ Eccleſiæ, & retinentur uerba inſtitutionis, & eorum ſententia ſine Idolatria, in hoc Sacramento. Sed Samoſateni, Manichæorum, Arianorum baptiſmus non ualebat, quia non retinebant ſententiam uerborum. Baptizo te in nomine Patri, & Filij, & Spiritus ſancti. Hæc breuiter attigi, ut muniantur pij contra Anabaptiſtas, & cogitent ſæpè in Eccleſia dominari malos. Sicut ait Chriſtus, ſimilem eſſe Eccleſiam ſagenæ, in qua ſunt boni & mali piſces. Valet igitur miniſterium, quod retinent in his Sacramentis, quæ non ex profeſſo corrumpunt.

Etſi autem Baptiſmus eorum, qui retinent uerborum ſententiam, ualet, ut dixi: Tamen quia docent impia de cæteris rebus, præbent cauſam, cur neceſſariò ab ipſis Eccleſia diſcedat.

Differunt peccantes ignorātia à blaſphemis.

Diſcrimen eſt etiam inter perſonas, quæ peccauerunt ignorantia, & illas, quæ palàm ſunt blaſphemæ, ut poſt reſurrectionem Chriſti erant Caiphas, & ſimiles. Nec dubium eſt blaſphemos & manifeſta idola defendentes, relinquendos eſſe, ſicut ſcriptum eſt: Fugite Idola.

DE SIGNIS MONSTRANTIBVS *ECCLESIAM, QVÆ ALII NOTAS NOMINANT.*

Signa ueræ Eccleſiæ.

Signa quæ monſtrant Eccleſiam, ſunt Euangelium incorruptum, & legitimus uſus Sacramentorum. Et quanquàm Eccleſia non ſemper floret ſimili gloria, tamen ſubinde aliquæ ſignificationes Spiritus ſancti in miranda gubernatione accedunt. Quòd autem Euangelium ſit ſignum monſtrans qui cœtus ſit Eccleſia, ſuprà teſtimonia recitaui, & ſatis perſpicua ſunt hæc. Epheſ:2. Super fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum extructi eſtis, &c. Item Eſai:59. Spiritus meus qui eſt in te, & uerba mea quæ poſui in ore tuo, non recedent ab ore tuo, nec ab ore ſeminis tui in æternum &c.

Quid ſentiendum ſit de ordinaria ſucceſſione & obedientia in traditionibus.

Alij κακοζηλίᾳ humanarum politiarum addunt Eccleſiæ hæc ſigna. Ordinariam ſucceſſionem Epiſcoporum, & obedientiam in traditionibus humanis. Et poſtea Epiſcopos audaciſſimè armant duobus regijs neruis, poteſtate interpretandæ ſcripturæ, & poteſtate legum ferendarum, & cultos nouos inſtituendi. Admonendi ſunt autem pij, ut has inſidias diligenter caueant. Nam omnibus ætatibus in Eccleſiæ gubernatione, homines politici, ignari doctrinæ Euangelij pinxerunt ſibi Eccleſiam tali imitatione politiarum, & magni errores hoc modo ſtabiliuntur.

Quare cùm hæc nomina audis, ſucceſſio ordinaria, poteſtas interpretationis, poteſtas ferendarum legum, ſcias inſidias ueræ doctrinæ ſtrui, & quæri prætextus ad ſtabiliendos errores in Eccleſia. Remouenda eſt igitur illa imago humanarum politiarum, & aliter de Eccleſia ſentiendum. Dixi ſuprà, Eccleſiam non eſſe alligatam ad ſucceſſionem ordinariam, ut uocant, Epiſcoporum,

Eccleſia nō alligata eſt ad or-

porum,ſed ad Euangelium.Cùm Epiſcopi non rectè docent,nihil ad Eccleſiam pertinet ordinaria ſucceſſio,ſed neceſſariò relinquendi ſunt.

dinariam ſucceſsionem, ſed ad Euangeliũ.

De poteſtate uerò interpretationis ſciendum eſt,magnum diſcrimen eſſe inter poteſtatem & donum.In Eccleſia donum eſt interpretationis,non alligatum certo ordini, ſicut propter locum uel titulum non datur Spiritus ſanctus. Id donum non eſt poteſtas alligata ordini, ſeu titulo, cui propter ordinem parere neceſſe ſit,ſicut regiæ uel prætoriæ interpretationi propter ordinem parere neceſſe eſt. Deus enim dedit Magiſtratibus ciuilibus poteſtatem condendi leges congruentes cum ratione,& eas interpretandi. Sed de uoce Euangelij in Eccleſia longè alia res eſt. Hanc filius Dei ex ſinu æterni Patris protulit, Et eſt ſententia ſupra rationem poſita de agnitione Dei, de ira Dei aduerſus peccatum,de magnitudine peccati,de iuſticia donata per filium Dei,de timore,de fide, de cruce, de auxilio Dei, de reſurrectione, de Eccleſia, de uita æterna, de duabus naturis in Chriſto,de Patre,Filio & Spiritu ſancto. Cùm igitur iuſſerit Deus audiri Filium, deinde & Filij mandato miſſi ſint Apoſtoli, ut eos audiamus,neceſſe eſt retinere doctrinam per Apoſtolos traditam,ac nos diſcipulos eſſe doctrinæ ipſorum,non affingere interpretationes pugnantes cum certis & perſpicuis ipſorum teſtimonijs, ſicut Iudæi fingunt corruptelas,ut eludant dicta de Chriſto.

Differunt donum & poteſtas interpretationis.

Vnde ſit ſumenda interpretatio.

Deinde, qui uolunt eſſe diſcipuli Euangelij, nec audiunt ut calumnioſè deprauent,ſed ut Deum agnoſcant,celebrent,& ei obediant: in his,cùm aſſentiuntur uerbo Dei cum timore & fide, accenditur lumen, quo iuuantur, ut diſcernant Euangelium ab humana ſapientia, & articulos doctrinæ de Deo, de peccato,de iuſticia,de Chriſto, de Eccleſia, de uita æterna dextrè accipiant.

Tertiò,ijdem illi iuuantur etiam ueræ Eccleſiæ teſtimonio. Vt cùm Samoſatenus noluit Verbum interpretari perſonam, in his dictis, In principio erat Verbum,&c.pij iuuabantur Irenæi teſtimonio, qui Polycarpum Iohannis diſcipulum audierat. Iuuabantur & Gregorij Neocæſarienſis, & Alexandrinæ Eccleſiæ teſtimonijs, quæ affirmabant hanc ſententiam inde uſq; ab Apoſtolis retentam eſſe,cum qua uidebant pij cætera teſtimonia in Iohanne & Paulo congruere.

Et quanquàm Eccleſia audienda eſt, iuxta illud: Niſi araſſetis uitula mea,non inueniſſetis:Tamen fides non nititur Eccleſiæ autoritate,ſed ipſa uoce Euangelij.Inuocamus filium Dei, quia dictum eſt, Et Deus erat Verbum. Item:Pater meus uſq; modò operatur,& ego operor. Item:Sine me nihil poteſtis facere.Item Stephanus inquit: Domine Ieſu accipe ſpiritum meum.

Fides non nititur autoritate Eccleſiæ, ſed uoce Euangelij nititur.

Item cùm Eccleſiæ teſtimonia quæruntur, uidendum eſt ubi, & quæ ſit Eccleſia, quæ tempora ſint puriora, qui ſcriptores ſinceriores. Sic nos adiuuamur contra Anabaptiſtas: Scimus primùm ex Euangelio, infantes naſci reos & obnoxios peccato originis, & id remitti his qui ſunt in Eccleſia, & infantes debere fieri membra Eccleſiæ, & afferri ad Chriſtum. Deinde accedit teſtimonium primæ Eccleſiæ, quam legimus baptizaſſe infantes. Cenſemus igitur nequaquàm cedendum eſſe furori Anabaptiſtarum, qui tot millia infantum ex Eccleſia extrudere & perdere conantur, & uni errori multos miſcent.

Sincerioris Eccleſiæ teſtimonia ſumenda ſunt.

Donum igitur interpretationis eſt lumen, quod accendit Spiritus ſanctus in

Donum interpretationis.

ctus in horum mentibus, qui adſentiuntur Euangelio, ut Chriſtus inquit Ioh: 14. Spiritus ſanctus docebit uos omnia, & rediget uobis in memoriam omnia quæ dixi uobis. Hic alligat Apoſtolos & totam Eccleſiam ad ea, quæ ipſe dederat, & addit de dono, de hoc ipſo uerbo Spiritum ſanctum nos commonefacturum eſſe. Et Iohannis 6. citat Chriſtus ex Eſaia: Et erunt omnes docti à Deo. Econtrà de impijs dicitur, Non intelligunt omnes impij. Item, Animalis homo non percipit ea quæ ſunt Spiritus Dei, Stulticia enim ei eſt, & non poteſt intelligere. Item Eſai. 6. Audite audientes, & non intelligite.

Teſtimonia de dono interpretationis.

Hæc teſtimonia perſpicuè oſtendunt, Interpretationem eſſe donum piorum, nec eſſe alligatam poteſtati, aut maiori parti, quæ plerunque eſt impia, & quidem præcipua Pœna eſt impietatis cæcitas. Pſal. 68. & Rom. 11. dicitur: Obſcurentur oculi eorum ne uideant: Et manifeſti furores Gentium ac Iudæorum oſtendunt, cæcitate præcipuè puniri impietatem.

Si ordinaria poteſtas, aut maior pars haberet ius interpretandi, fuiſſent anteferendæ ſententiæ Phariſæorum, ſententijs Zachariæ, Simeonis, Eliſabeth, Mariæ, Hannæ, & ſimilium: Sed Eccleſia uera plerunque eſt exiguus cœtus, in quo dominatur magna multitudo impiorum, ſicut inquit Eſaias: Niſi Deus reliquiſſet nobis nobis ſemē, ſicut Sodoma eſſemus. Ideò nequaquàm alliganda eſt interpretatio ad ordinariam poteſtatem, & maiorem partem. Et inſidiæ cauendæ ſunt, cùm aduerſarij hoc prætextu ſtabilire errores conantur.

Cæterùm & ipſum donum agnoſcendum eſt, & Deo gratiæ agendæ, quōd ſemper ita gubernauit Eccleſiam, ut cùm obſcurata eſſet doctrina, rurſus eam accenderit, ut poſt Noē, interpres promiſſionis fuit Abraham, Sic poſt Moſen miſſi ſunt Samuel, Dauid, & ordinē cæteri. Regnantibus Phariſæis & Saducæis, erant tamen Simeon, Zacharias, Hanna, Maria, & alij multi, in quibus donum interpretationis fulgebat, in alijs magis, in alijs minus illuſtre. Ita poſtea Deus in Eccleſia ſubinde excitauit flammam ueræ doctrinæ. Hanc igitur accenſam non extinguamus, prætextu multitudinis, uel ordinariæ poteſtatis, propugnantis idola & errores.

Cætcrùm & labi poſſunt qui antea rectè ſenſerant, & rectē ſentientes aliquid habent caliginis, & ſuas ſtipulas, ut ad Corinthios dicitur. Quare ſententiæ ex uerbo Dei tradito, & dextrē collato, iudicandę ſunt. De ſimilitudine traditionum, & de legibus Epiſcoporum infrà dicetur. Nec enim unitas Eccleſiæ collocanda eſt in ſimilitudine humanarum traditionum, quia retinenda eſt hęc ſententia, quōd humanæ traditiones non ſint cultus: Item, quōd propter eas non ſint damnandi hi, qui alioqui rectè ſentiunt.

Vnitas Eccleſiæ non conſiſtit in ſimilitudine rituum.

DE SACRAMENTIS.

INitiō conſtituamus ſimplicem uocabuli deſcriptionem. Sacramentum nunc quidem, ut in Eccleſia loquimur, uocatur ceremonia in Euangelio inſtituta, ut ſit teſtimonium promiſſionis, quæ eſt Euangelij propria, uidelicet promiſſæ reconciliationis ſeu gratiæ.

Sacramentum quid uocetur in Eccleſia.

Homines profani cogitant Sacramenta eſſe ſigna profeſſionis, quæ diſcernant à cæteris hominibus nos, qui quaſi huic fœderi adiuncti ſumus, ut diſcernebat Romanum toga ab aliarum nationum hominibus: Seu eſſe ſigna quorundam officiorum erga homines. Vt enim quondam in fœderibus faciendis mos erat, unà ueſci ex ſacrificatis rebus, Ita nunc multi humano more exiſtimant,

exiſtimant, Cœnam Domini tantùm eſſe talem notam mutui fœderis inter homines: Sed quanquàm multi ſunt fines Sacramentorum ordinati, tamen longè omnibus anteferendus eſt hic principalis finis, quòd ſint ſigna uoluntatis Dei erga nos, uidelicet teſtimonia addita promiſſioni gratiæ. Ac intueamur totam Eccleſiam, in qua ſtatim poſt lapſum Adæ, edita promiſſione gratiæ, additæ ſunt ceremoniæ, uidelicet ſacrificia Adæ, quæ incendebantur de cœlo: Offerebatur agnus, qui conſumebatur cœleſti flamma: Id ſignificabat uenturæ hoſtiæ paſſionem, de qua promiſſio facta erat, & teſtimonium erat reconciliationis.

Sacramenta principaliter ſunt ſigna uoluntatis Dei erga nos.

Deinde cùm renouaretur promiſſio, additum eſt nouum teſtimonium, ſcilicet Circumciſio. Deinde iterum inſtaurata luce doctrinæ, acceſſit mactatio agni, & aliæ ceremoniæ. Ita in Eccleſia uoci Euangelij additi ſunt ritus, Baptiſmus, & Cœna Domini. De alijs poſtea dicam. Hi ritus non ſunt humana ſpectacula, ut Græcorum tragœdiæ, inſtitutæ, ut qualiſcunq; memoria rerum geſtarum traderetur poſteris: Sed habent alios longè ſuperiores fines.

Primùm enim ſunt ſigna uoluntatis Dei erga nos, ſeu teſtimonia promiſſæ gratię. Ideò Paulus de Abraham inquit, accepiſſe eum Circumciſionem tanquam ſigillum iuſticiæ fidei, id eſt, teſtimonium quo Deus teſtatus eſt, eum receptum eſſe in gratiam. Et quia Sacramenta ſunt addita promiſſionibus, ideò ſicut promiſſionem accipi fide neceſſe eſt, Ita oportet in uſu Sacramentorùm accedere fidem intuentem promiſſionem.

I. Finis Sacramentorum.

Poſtea poſſunt accedere multi fines: Confeſſio, diſcrimen à cæteris ſectis, publici conuentus celebritas, admonitio de certo opere. Vt Cœna Domini, primùm eſt teſtimonium gratiæ erga nos, de toto Euangelio, de morte & reſurrectione Chriſti nos admonet, teſtatur nobis donari beneficia Chriſti. Et hic neceſſe eſt fidem accedere, quæ credit promiſſioni gratiæ.

Cæteri fines.

Deinde accedunt alij fines, Theodoſius credens Euangelio, hoc exemplo publicè confitetur quid ſentiat. Item, per hunc ritum intelligitur ſeiunctus à cæteris ſectis.

Tertiò, Quia Deus uult Eccleſiam non in latebris iacere prorſus ignotam, ſed uult eam conſpici & audiri, ut nomen ſuum celebretur, & doctrina propagetur: Ideò etiam uult honeſtos cœtus eſſe, uult in publica congregatione ſonare Euangelium. Vt igitur in tali conuentu oſtendatur confeſſio, & ſint exercitia fidei, ſemper uoluit eſſe publicos aliquos ritus, ad quos publicè conueniret Eccleſia. Et quanquàm Diabolus uariè diſſipare & deformare tales conuentus conatur, tamen Deus eos ſubinde repurgat, & mirabiliter conſeruat. Ita & Cœna Domini propter hanc utilitatem inſtituta eſt, ut ſit neruus publicæ congregationis.

Poſtremò admonet ritus de multis officijs. Primùm de gratiarum actione præſtanda Deo, poſtea de mutua beneuolentia membrorum Eccleſiæ, Sicut unà ueſcebantur rebus ſacrificatis, hi, qui fœdera faciebant.

DE NVMERO SACRAMENTORVM.

Conſuetudo non eſt uetuſtiſſima, numerare ſeptem Sacramenta: De hoc numero rixæ ſunt, quarum hic modus ſit, ut res neceſſariæ retineantur, & diſcernan-

diſcernantur à non neceſſarijs. Diſcernantur etiam ceremoniæ diuinitus inſtitutæ in prædicatione Chriſti, ab alijs operibus, quæ non propriè ad nouum Teſtamentum pertinent.

Abuſus uocabuli Sacramenti plura facit Sacramenta. *Oratio.*

Si generaliter omne opus præceptum à Deo, cui eſt addita promiſſio aliqua, Sacramentum uocari uolunt, erunt Sacramenta, Oratio, Tolerantia in cruce, Eleemoſynæ, Condonatio iniuriæ. Nam his operibus ſemper fuerunt additæ diuinæ promiſſiones. De oratione nota ſunt mandata & promiſſiones: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te. Et Deuteronom: 4. dicitur: Nec eſt alia Gens, quæ habeat Deum appropinquantem ſibi, ſicut Deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris. Item in Euangelio, Petite & accipietis. Nec eſſet inutile, numerare orationem inter Sacramenta, ut hæc ipſa appellatio homines moneret de promiſſionibus, & de fructu huius maximi operis.

Tolerantia in cruce.

De tolerantia in cruce ſunt promiſſiones, Pſal: 50. Sacrificiũ Deo ſpiritus contribulatus. Item, Precioſa mors ſanctorum. Item Pſal: 71. Precioſus ſanguis eorum coram me. Et in Euangelio plurimę ſunt tales ſententiæ: Qui me uult ſequi, tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Item, Recipiet in hac uita centuplum.

Eleemoſyna.

De Eleemoſyna notiſſimæ ſunt ſententię: Date, & dabitur uobis: Frange eſurienti panem, &c.

Condonatio iniuriarum.

De condonatione iniuriarum: Remittite, & remittetur uobis. Hęc eſt inſignis promiſſio, addita noſtræ condonationi, nõ quòd noſtra condonatio poſſit iram Dei placare, ſed ut admoneat nos de Euangelio, ſicut alia Sacramenta.

Coniugium.

Si igitur non tantùm ad ceremonias, ſed etiam ad opera moralia accommodabitur nomen Sacramenti, poterit etiam coniugium dici Sacramentum. Nam & mandato Dei præcipitur, & ornatur promiſſione, ut Pſal. 127. Videbis filios filiorum tuorum, pacem ſuper Iſraël. Et eſt inſtitutum propagandæ & conſeruandæ Eccleſiæ cauſa. Deinde etiam imago eſt, & amoris Chriſti erga ſponſam Eccleſiam, & afflictionum & officiorum Eccleſiæ. Sicut maritus uerè amans coniugem & liberos, propugnat eos, & ſua bona impertit eis: Sic Chriſtus Eccleſiam uerè amat, donat ſuis bonis, iuſticia ſua, & uitæ æternæ ſocietate, Hunc amorem & hanc στοργὴν in marito honeſto ſignificat Paulus, ideò inditam eſſe naturæ, ut ſit imago adumbrans uerum amorem Chriſti erga ſponſam Eccleſiam. Præterea afflictiones & officia domeſtica ſunt imago afflictionum & officiorum Eccleſiæ.

Sed cùm hoc modo generaliter utimur appellatione Sacramenti, non de ſolis ceremonijs inſtitutis primùm in prædicatione Chriſti loquimur, Verùm quoquo modo illa opera uocantur, ſemper meminerimus in Decalogo proponi ſummam omnium operum moralium, quæ neceſſaria, & à Deo præcepta ſunt: Deinde quæramus paſſim additas promiſſiones & comminationes & earum exempla.

Sciamus etiam diſcrimen eſſe inter promiſſiones legales & promiſſionem Euangelij propriam, quæ eſt promiſſio reconciliationis gratuitæ.

Tria ſunt Sacramenta intellecta uoce de ceremonijs inſtitutis in prædicatiõe Chriſti.

Cùm autem uocabulum Sacramenti de ceremonijs intelligitur inſtitutis in prædicatione Chriſti, numerentur hæc Sacramenta: Baptiſmus, Cœna Domini, Abſolutio, quæ ſunt externi ritus, & ſunt ſigna totius Euangelij, & quidẽ propriè ſunt teſtimonia remiſſionis peccatorũ, ſeu reconciliationis, de qua pręcipuè dicitur in definitione uſitata: Sacramentũ eſt ſignum gratię, id eſt, reconciliationis gratuitę, quę propter Chriſtũ donatur, & in Euangelio prædicatur.

Mihi

Ordinatio poteſt addi Sacramentis, & teſtimonia de ordinatione.

Mihi maximè placet etiam addi Ordinationem, ut uocant, id eſt, uocationem ad miniſterium Euangelij, & publicam eius uocationis approbationem: Quia hæc omnia mandato Euangelij præcipiuntur, ut ad Titum: Conſtitue Presbyteros, ut iuſſi, & eſt addita promiſſio omnium maxima, & digniſſima cognitione, quæ teſtatur Deum uerè efficacem eſſe per miniſterium eorum, qui uoce Eccleſiæ electi ſunt, ut teſtatur dictum uniuerſale de Apoſtolis, & omnibus ſonantibus uerbum traditum per Apoſtolos: Euangelium eſt potentia Dei, ad ſalutem omni credenti.

Et Chriſtus inquit Iohan:17. Rogo non pro eis tantùm, ſed pro omnibus crediturìs per uerbum eorum. Et Ioh: 20. Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis &c. Et Epheſ:4. Aſcendit, dedit dona hominibus, Prophetas, Apoſtolos, Paſtores, Doctores. Luc:10. Qui uos audit, me audit,

Iohan: 15. Ego ſum uitis, uos palmites, qui manet in me, & ego in eo, ille feret fructum copioſum, Et 2. Cor: 5. Deus poſuit in nobis uerbum reconciliationis: Pro Chriſto igitur legatione fungimur, tanquàm Deo adhortante per nos. Et 2. Cor: 3. Fecit nos miniſtros noui Teſtamenti, non Literæ, ſed Spiritus. Hæ & pleræq; ſimiles ſententiæ clarè teſtantur, Deum efficacem eſſe per hoc ipſum miniſterium docentium Euangelium, quod in Eccleſia uult perpetua uocatione conſeruare. Expreſsè enim loquitur Paulus de uerbo externo, ſeu de miniſterio ſonante uocem Euangelij, cùm inquit: Propè eſt uerbũ in ore tuo. Item: Poſuit in nobis uerbum reconciliationis, pro Chriſto igitur legatione fungimur. Et mandatum Eccleſiæ datum eſt, ut eligantur miniſtri ſeu legati tales, ut ad Titum expreſsè ſcribitur.

Ritus ordinationis de quibus rebus admonet.

Admoneat igitur nos ritus ordinationis de hoc Mandato, & de his promiſſionibus, & Deo gratias agamus, quòd inſtituit & conſeruat hoc miniſterium, & quòd hoc modo nos recipit, ac à peccato, à poteſtate Diaboli, & æterna morte liberat, ac iuſticiam & uitam æternam nobis reſtituit. Hac fide & nos ueneremur & tueamur miniſterium, & eo utamur, diſcamus & audiamus Euangelium, exerceamus fidem uſu Sacramentorum, & ſciamus per hoc miniſterium exhiberi nobis æterna bona, Oremus item Deum, ut det miniſtros idoneos, & eos adiuuet, ut iubet Chriſtus orare, ut Deus extrudat operarios in meſſem ſuam. Et, Coloſ:4. iubet Paulus precari cæteros, ut Deus ipſum adiuuet in ſua functione.

Miniſteriũ etſi uariè quaſſatur non poteſt funditus deleri.

Eſt & hæc magna conſolatio, cùm hoc miniſterium à Deo inſtitutum ſit, etiamſi ſemper in mundo uariè quaſſatur, & multi homines ab eo diſcedunt, ac pereunt, tamen non poterit funditus deleri. Chriſtus enim inquit Matthæi 16. Super hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, id eſt, ſuper hoc miniſterium, & portæ inferorum non præualebunt aduerſus eam. Hac conſolatione pij, etiam hoc tempore ſe ſuſtentent, & ſciant manſuras eſſe reliquias Eccleſiæ & ueri miniſterij, etiãſi ruant imperia. Quanquàm id non fit ſine cladib. Eccleſiæ, ſed tales ſunt & fuerunt ſemper mundi pœnæ, ſicut Amos inquit: Ecce oculi Domini ſuper regnum damnatum, et delebo illud de terra, ſed Iacob non delebo, uerùm ut triticum in cribro concutiam, nec decidet granum in terram. Hic Propheta ſimul minas & conſolationem proponit. Nec mirum eſt puniri imperia, quia cùm deberent iuuare, & tueri miniſterium, ſicut Pſalmus inquit: Aperite portas Principes ueſtras, impij principes delere Eccleſias conantur. Alij mediocres ſua negligentia deformant, non ſouent ſtudia, non quærunt

eruditos miniſtros, non curant eis uictum mediocrem, non ſtudent conciliare uoluntates eorum. Deniq; hanc partem publici ſtatus, uel negligunt tanquam extremam, uel arte premunt.

Baſilius queritur ſuo tempore euectos eſſe ad gubernationem Eccleſiæ, ſeruorum omnium uiliſſimos indoctos & ignauos. Poſtea cùm opes creuerunt, functiones Eccleſiaſticæ fuerunt prædæ potentibus. Ipſum uerò miniſterium neglectum eſt, & per mercenarios indoctos partim ſuperſtitione, partim auaritia deprauatum eſt.

Nunc rurſus etiam in illis locis, ubi doctrina ſincera recepta eſt, admittuntur ad miniſterium multi indocti & ignaui. Quia potentes totam hanc rem negligunt, nec tuentur ſtudia, nec curant ali miniſtros. Ita perpetuis difficultatibus in hoc mundo Eccleſia conflictatur, quas pij conſiderare debent, ut ſuo quiſq; loco, quantùm poteſt, eas leniat, ut etiam Deus mitiget pœnas.

Officia quæ proſunt ad cõſeruationem miniſterij Deus ſeueriſſimè præcipit.

Et quidem hæc officia, quæ proſunt ad miniſterij conſeruationem, Deus ſeueriſſimè requirit, & magnis præmijs compenſat, ſicut hæ ſententiæ teſtantur: Qui dederit alicui ex minimis horum tantùm aquæ potum propter doctrinam, Amen dico uobis, non perdet mercedem. Et exempla ſunt illuſtria uiduæ Sareptanæ, quæ excepit Eliam. Abdiæ, 3.Reg:13. qui centum Prophetas in ſpeluncis abditos defendit & pauit. Ezechiæ, 2.Paral:31. Aethiopis, qui ſeruat Ieremiam.

De his rebus omnibus, de efficacia miniſterij, de precatione pro miniſterio, de officijs quæ ei debentur, de pœnis ſpreti miniſterij admoneat nos doctrina de ordinatione, cùm inter Sacramenta recenſetur, admoneat nos & ritus ipſe, cùm publicè ſpectamus antiquiſſimum morem haud dubiè à primus patribus acceptum, uidelicet impoſitione manuum, quæ ſemper ſignum fuit rei deſtinatæ ad cultum Dei, fuit & ſignum benedictionis. Hoc ritu Iacob benedicit filijs Ioſeph. Hoc ritu Moſes ordinat Ioſue ad gubernationem populi Dei, Num:37. Hoc ritu Chriſtus benedicit pueris. Hoc ritu pecudes ordinabantur ad hoc munus, ut fierent uictimæ. Præcipuè autem ritus uictimarum ſignificauit Chriſtum. Deus æternus Pater impoſuit ei manus, id eſt, delegit eum, benedixit ei, unxit eum & ſubiecit ſibi, ac preſſit ingenti onere, ac fecit uictimam pro nobis. Hunc præcipuè ſignificat hic ritus impoſitionis manuum. Poſtea uerò ad miniſtros transferatur ſignificatio. Chriſtus Pontifex imponit eis manum, id eſt, deligit eos uoce Eccleſiæ, benedicit eis, ac iungit eos donis ſuis, ſicut ſcriptum eſt: Aſcendit dat dona hominibus, Prophetas, Apoſtolos, Paſtores, Doctores, quos ornat luce doctrinæ, & alijs donis. Deinde ſubijcit eos ſibi, ut ſolum Euangelium doceant, ſolius Chriſti regno ſeruiant, non quærant ſibi potentiam, non conſtituant imperia prætextu religionis, ſint etiam uictimæ, id eſt, perferant odia, ærumnas & ſupplicia, propter ueram doctrinam, ſicut Pſalmus inquit, Propter te mactamur tota die.

Ritus impoſitionis manuũ à patribus acceptus.

Cùm igitur cogitabis, non caſu, non ſine aliqua ſignificatione hunc ritum à primis Patribus, et ab Apoſtolis uſurpatum eſſe, excitetur animus ad agnoſcendam muneris efficaciam, ad reuerentiam, ad quærendas ſignificationes, quæ nos de Chriſto Pontifice, et de officijs huius muneris admonent. Econtrà uerò in doctrina de Ordinatione, etiam conſiderandæ ſunt deprauationes. Sacrificuli, qui miſſas pro alijs faciunt, fingunt ordinationem ideò fieri, ut detur poteſtas ſacrificandi pro uiuis & mortuis, et quidem dicunt ſe offerre filium

Deprauationes ordinationis apud Pontificios.

Dei,

Dei,& ſua oblatione mereri alijs remiſſionem peccatorum. Addunt item,ſine hoc ſacrificio non prodeſſe Eccleſiæ mortem Chriſti. Etſi autem quædam ſumta ſunt ex κακοζηλίᾳ Leuitici ſacerdotij malē intellecti,tamen & alia multa affinxerunt ex Ethnicis opinionibus. Hi errores reijciendi ſunt, qui pepererunt multiplicem εἰδωλομανίαν, quam Turcica tyrannide puniri non dubium eſt. Sed propter munus Euangelij docendi,& efficaciam eius muneris, Ordinatio retinenda, & magnifacienda eſt.

Anabaptiſtæ contemnunt miniſterium.

Anabaptiſtæ autem unā cum miniſterio contemnunt ordinationem,fingunt expectandas eſſe nouas reuelationes & illuminationes à Deo, easq́ petendas magnis macerationibus corporis, Sicut Monachi & olim ἐνθουσιασταὶ finxerunt. Hæc fanatica deliramenta execranda ſunt. Oriuntur autem ex falſis perſuaſionibus de diſciplina Legis & ex ignoratione doctrinæ fidei.

Nos contrā ſciamus, Deum immenſa bonitate patefeciſſe uoluntatem ſuam in Euangelio, nec alias illuminationes quærendas eſſe, ſed fidem & inuocationem excitari hoc ipſo Euangelio nobis exhibito, & Deus uult eſſe publicum miniſterium, idq́ mirabiliter conſeruat, & ſubinde repurgat, ut ad hoc Euangelium exhibitum ſciamus Eccleſiam alligatam eſſe. Hæc dicit Paulus Epheſ:4. his uerbis: Inſtitutum eſſe miniſterium Euangelij, ut Euangelium conſeruetur, ne circumferamur omni uento doctrinæ.

CONFIRMATIO.

Diſcrimen confirmationis Apoſtolicæ & Pontificiæ.

OLim fuit exploratio doctrinæ,in qua ſinguli recitabant ſummam doctrinę, & oſtendebant ſe diſſentire ab Ethnicis & Hæreticis, & erat mos ad erudiendos homines. Item ad diſcernendos prophanos & pios admodum utilis. Poſtea fiebat publica precatio,& Apoſtoli imponebant eis manus. Ita donabantur manifeſtis donis Spiritus ſancti. Sed nunc ritus Confirmationis,quem retinent Epiſcopi,eſt prorſusocioſa ceremonia. Vtile autem eſſet explorationem & profeſſionem doctrinæ fieri, & publicam precationem pro pijs, nec ea precatio eſſet inanis.

DE VNCTIONE.

Vnctionis Apoſtolicæ & Pontificiæ diſcrimen.

VNctio olim curatio medica fuit. Nam Deus ut autoritatem aliquam Patribus & Prophetis circundaret, inde uſq́ ab initio ornauit eos dono ſanandi,ut Abraham, Iſaac, Iacob, Eſaias, & ſimiles uiri profeſſione medici fuerunt. Eſtq́ per hos uiros unā cum doctrina uerę religionis propagata doctrina Phyſica de Plantis, & multis naturæ partibus. Hunc ueterem morem renouauit Chriſtus, cùm miſit Apoſtolos, iuſſit eos mederi ægrotis, & inſtruxit dono ſanandi. Hoc donum manſit in Eccleſia poſtea, & certum eſt adhuc multos precibus Eccleſiæ ſanari. Hæc monere utile eſt, ut diſcamus Dei donum eſſe corporis incolumitatem,quām tribuit ut alijs inſeruiamus. Hanc uult peti,& quadam diligentia foueri. Sed ritus Vnctionis qui nunc eſt, tantùm eſt ſuperſtitioſa ceremonia.Et acceſſit mortuorum inuocatio, quæ eſt impia. Ideō Vnctio illa cum ſuis appendicibus reijcienda eſt.

Baptiſmi defi-nitio & finis. Baptiſmus eſt integra actio, uidelicet, merſio & uerborum pronunciatio, Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Principalis autem ſignificatio & finis Baptiſmi diſcitur ex promiſſione: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Ideò enim Baptiſmus propriè Sacramentum dicitur, quia huic promiſſioni additus eſt, ut teſtetur promiſſionem gratiæ uerè ad hunc pertinere qui baptizatur. Ac perinde ſentiendum eſt de hoc teſtimonio, ac ſi Deus noua aliqua uoce de cœlo teſtaretur, ſe hunc recipere. Poſtquàm ergo baptizatus doctrinam intelligit, exerceat hanc fidem, credat ſe uerè à Deo recipi propter Chriſtum, et ſanctificari Spiritu ſancto: Sic utendum eſt Baptiſmo poſtea in uita: quotidie nos commonefaciat. Ecce hoc ſigno Deus teſtatus eſt, te receptum eſſe in gratiam. Hoc teſtimonium non uult contemni. Quare credas te uerè receptum eſſe, & hac fide eum inuoces. Hic eſt uſus aſſiduus Baptiſmi. Ita Abrahæ circumciſio erat perpetuùm teſtimonium, ſcriptum in ipſius corpore, quo admonebatur de Semine uenturo, & de promiſſa benedictione propter Semen, quoties cogitabat de circumciſione, acquieſcebat fide, ſtatuens ſe Deo placere, & ei gratias agebat, & eum inuocabat. *Baptiſmi uſus in uita.*

Verba Baptiſmi complectuntur Euangelij ſummam. Vt autem promiſſionis amplitudo melius aſpiciatur, uerba Baptiſmi conſideremus, quę complectuntur Euangelij ſummam, & ſunt benedictio qua conſecramur Deo, & per quam ſuper nos inuocatur Nomen Dei: Ego, inquit miniſter, mandato diuino, & loco Chriſti: Baptizo te, id eſt, hoc ſigno teſtificor ablui peccata tua, & te reconciliatum eſſe uero Deo, qui eſt Deus æternus, Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, & miſit pro te Filium, mirando & inenarrabili conſilio, ut tibi peccata remittat, & incoet in te nouam iuſticiam, & uitam æternam Spiritu ſancto. Hæc benedictio conſecrat nos Deo, & diſcernit Eccleſiam ab omnibus Gentibus, quia nulla alia Gens uerè inuocat Deum, ſicut ſe patefecit, ſcilicet, Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, placatum per Filium, & ſanctificantem Spiritu ſancto. Et quia ſumma Euangelij his uerbis continetur, ampliſſimæ conſolationes nobis proponuntur, Quàm gratum eſt enim audire, quòd iam uerè ſis à Deo æterno Patre receptus, quòd Filij beneficia tibi donata ſint, quòd uelit te Deus regere Spiritu ſancto, quòd eripuerit te à morte æterna, & à uinculis Diaboli? Quò attentius cogitabis uerba Baptiſmi, cò magis accendetur animus agnitione miſericordiæ Dei, & magis confirmabitur fide, & excitabitur ad inuocandum.

Verba Baptiſmi poſtulant fidem. Vt autem uerba nobis proponunt promiſſionem & conſolationem, ita uiciſſim poſtulant fidem, & hanc obligationem, ut hunc uerum Deum æternum Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, & Filium eius, & Spiritum ſanctum agnoſcamus. De hoc mutuo fœdere dicitur 1. Pet: 3. Baptiſma, quod eſt non ſordium corporis depoſitio, ſed ſtipulatio bonæ conſcientiæ erga Deum, per reſurrectionem Chriſti. Intelligit enim mutuam obligationem, & mutuum fœdus. Deus profitetur ſe nos recipere, id conſcientia credens amplectitur, & hac fide iam uerè agnoſcit Deum, & inuocat. Hæc recta de Deo ſententia, uocatur bona conſcientia, uidelicet rectè agnoſcens Deum, rectè inuocans. Additur autem, Per reſurrectionem Chriſti. Docet enim Baptiſmum efficacem eſſe propter regnantem Chriſtum, & iubet fide agnoſcere, donatam eſſe hanc reconciliationem propter Chriſtum.

DE SI-

Significationes in ritu Baptiſmi.

Dixi ſuprà in Sacramentis multas eſſe ſignificationes, ſed unam præcipuam, uidelicet gratiæ, anteferendam eſſe cæteris. Hanc etiam ritus pingit, quia ablutio ſignificat ablui peccata propter Chriſtum, & nobis applicari beneficium paſſionis Chriſti, cùm mergimur in aquam, uelut in mortem Chriſti. Poſtea non eſt abſurdum, addere alias ſignificationes. Sicut iter Iſraëlitarum per mare rubrum fuit imago afflictionum Eccleſiæ & liberationis: Ita merſio in Baptiſmo, imago eſt afflictionum & liberationis. Sed altera ſignificatio longè anteferenda eſt, quæ nos de promiſſione & de gratia admonet, & requirit fidem.

Satis eſt ſemel baptizari.

Vt autem ſatis fuit ſemel circumcidi, cùm eſſet mandata Circumciſio, ita ſemel tantùm fiat Baptiſmus, ut hæc grauiſſima ratio oſtendit. Peccatum eſt, abuti nomine Dei, & inuocationem ueram improbare: Qui autem rebaptizant, improbant priorem Baptiſmum, indicant inanem & inutilem fuiſſe. Atq; ita improbant ueram inuocationem Dei, factam de hoc baptizato. Ideò non eſt repetenda ipſa ceremonia. Cæterùm de Anabaptiſtis plura mox dicemus, qui multos pernicioſos errores ſuo anabaptiſmo admiſcent.

Baptiſmus ſemel factus, eſt perpetuum teſtimonium & fœdus.

Sciant autem pij, ſemel factum Baptiſmum manere perpetuum teſtimonium & fœdus. Dauidi poſt lapſum non erat opus noua circumciſione: Sed illa prior circumciſio de utraq; re admonebat eum, uidelicet ideò hanc naturam circumcidi, quia ſub peccato eſt, & redeundum eſſe ad promiſſionem reconciliationis, illis ipſis qui lapſi eſſent. Sic lapſi iam ſentiant, non iterent ceremoniam, ſed admoniti fœdere, quod antea factum eſt, in quo fit mentio Filij, quæ eſt teſtimonium remiſſionis peccatorum, redeant ad propoſitam reconciliationem. Ita Baptiſmus magnam doctrinam & conſolationem lapſo affert, quia ipſa mentio Filij admonet nos de pœnitentia, & de remiſſione peccatorum, & teſtatur redeuntes iterum fieri membra populi Dei.

DE BAPTISMO IOANNIS ET *APOSTOLORVM.*

TOtum miniſterium Ioannis Baptiſtæ, opus Dei fuit, & incoatio noui miniſterij, quod poſt Legem ſecuturum erat. Ideò Baptiſmum eius non cogitemus ineptè ocioſum ſpectaculum fuiſſe. Et quod aliqui dicunt, tantùm pœnitentiam ſignificatam eſſe, non remiſſionem, eſt abſurdum. Nam prædicatio pœnitentiæ ſine remiſſione eſt Ethnica: Eſtq; prædicatio iræ & mortis æternæ, quæ non ſonat in Eccleſia ſine prædicatione remiſſionis. Ideò Lucas & Marcus expreſsè dicunt: Prædicans Baptiſmum pœnitentiæ ad remiſſionem peccatorum.

Miniſterium Ioannis & Apoſtolorum fuit idem, & eoſdem habuit effectus.

Etſi igitur differentia erat in hoc articulo, Ioannes de paſſuro Chriſto, Apoſtoli de paſſo & reſuſcitato prædicant, tamen miniſterium fuit idem, & effectus eoſdem habuit in credentibus. Docebat enim Ioannes de utraq; re, de remiſſione peccatorum, et de efficacia Spiritus ſancti, in his qui Filio crederent, ſicut inquit, Baptizabit eos Spiritu ſancto. Item, Ex plenitudine eius omnes accepimus, ubi teſtatur non ita recipi credentes, ut non ſit efficax in eis Chriſtus, ſed docet nouam lucem & iuſticiam in eis incoari.

Iohannes non diſcernit miniſterium externum, ſed perſonas Meſsiæ & miniſtrorum.

Sed cur Iohannes diſcrimen facit, inquiens: Ego baptizo uos aqua, qui autem poſt me uenturus eſt, baptizabit uos Spiritu ſancto & igni? Reſpondeo: Non diſcernit externum miniſterium, ſed perſonas, uult intelligi diſcrimen Meſſiæ & miniſtrorum. Miniſtri tantùm adhibent externum miniſterium: Sed per illud efficax eſt Chriſtus, propter eum, & per eum datur reconciliatio, Spiritus ſanctus, & uita æterna. Hæc non efficiunt miniſtri, quare neceſſe eſt perſonam Chriſti à miniſtris diſcerni. Id diſcrimen non obſeruant ignari Euangelij, qui imaginantur Chriſtum tantùm eſſe doctorem, ſicut Phariſæi putabant: Nec intelligebant eum eſſe miſſum, ut eſſet uictima, Item, ut eſſet dator nouæ & æternæ uitæ ac iuſticiæ.

DE BAPTISMO INFANTIVM.

Deliria Anabaptiſtarum qualia.

GRauiſſimè præcipitur à Paulo, ut explorentur Spiritus, & Chriſtus regulam tradit, inquiens: Ex fructibus eorum cognoſcetis eos. Certum enim ſignum eſt fanaticæ mentis, & agitatæ malo ſpiritu, inſignes aliquos errores pertinaciter defendere. Porrò Anabaptiſtæ non tantùm hunc unum articulum de Baptiſmo infantium labefactant, ſed multos prodigioſos errores miſcent. Eſtq; totum eorum delirium confuſum ex multarum ueterum ſectarum furoribus, ex Manichæis, ex Enthuſiaſtis, ex Iudæorum recentium fabulis. Non intelligunt diſcrimen iuſticiæ ſpiritualis & ciuilis. Ideò negant licere Chriſtianis imperia tenere, magiſtratus gerere, iudicia exercere, dare legitimum iuſiurandum, contendunt diſcedendum eſſe à proprijs facultatibus, & oportere eas in commune conferri, aiunt relinquendas eſſe coniuges, qui abhorrent ab Anabaptiſtico dogmate.

Hi furores non poſſunt non oriri à Diabolo, & ſunt faces ſeditionum. Quia enim non intelligunt Euangelij præcipuum locum de Iuſticia fidei, ſed maximè contendunt hominem propter propria opera, & duras afflictiones, ut ipſi loquuntur, iuſtum eſſe: Ideò fingunt ſibi talia opera Monaſtica, ut aliquid noui & duri facere uideantur. Addiderant Anabaptiſtæ Monaſterienſes magis prodigioſos errores, finxerant Iudaico more, futuram eſſe Monarchiam piorum ante reſurrectionem, & ut illam Monarchiam conſtituerent, ſeditioſa arma acceperant. Hæc amentia erat perſpicua nota Diaboli, quæ ſanos conuincit, ut intelligant fugiendum eſſe contagium Anabaptiſticum. Sed etiamſi qui ſunt moderatiores, tamen ſemina ſimilium furorum retinent. Deniq; omnes de peccato Originis, de iuſticia fidei, & de miniſterio externo errant, tollunt manifeſta amentia peccatum Originis, nec iudicant peccatum quicquam aliud eſſe, niſi facta ſeu actiones externas pugnantes cum Lege Dei. Iam audio noua deliria ab eis fingi, Chriſtum paſſum eſſe, non ut aboleret peccatum, ſed ut aboleret mortem corporalem. Hoc non ſolùm falſò, ſed etiam ſtolidè dicitur, quia abolere mortem eſt abolere peccatum. Nam, ut Paulus dicit, Per peccatum irrupit mors. Deniq; nunquàm unus aliquis inſignis error ſolus defenditur, ſed plures miſceri neceſſe eſt. Ideò iudicium de fanaticis opinionibus facilè fieri poteſt, conquiſitis talibus notis. Cumq; manifeſtæ ſint notæ mali ſpiritus in confuſione dogmatum Anabaptiſticorum, fugiamus eorum contagium, nec hypocriſi eorum moueamur.

Quòd

Teſtimonium de Baptiſmo infantum.

Quòd autem Baptiſmus infantium non ſit recens mos, ſed primæ & purioris Eccleſiæ teſtimonio comprobatus, ſequentes ſententiæ oſtendunt, quas recitabo, quia non dubito, pios Eccleſiæ purioris exemplo confirmari.

Origenes 6.cap:ad Rom: ſic ſcribit: Itaq; & Eccleſia ab Apoſtolis traditionem accepit, etiam paruulis dare Baptiſmum. Sciebant enim illi quibus ſecreta diuinorum myſteriorum commendata fuerunt, quòd eſſent in omnibus genuinæ ſordes peccati, quæ per aquam & Spiritum aboleri deberent. Hæc Origenis uerba perſpicuum teſtimonium continent de duobus articulis, de Peccato origenis, & de Baptiſmo infantium.

Cyprianus ſcribit in Synodo damnatam eſſe opinionem cuiuſdam, qui infantes non uolebat ante octauum diem baptizari. Cenſuit enim Synodus infantes baptizandos eſſe, nec obſeruari oportere præſcriptum tempus octaui dici.

Auguſtinus de Baptiſmo contra Donatiſtas libro quarto inquit de Baptiſmo paruulorum: Quòd uniuerſa tenet Eccleſia, nec Concilijs inſtitutum, ſed ſemper retentum eſt, non niſi Apoſtolica autoritate traditum, rectiſſimè creditur.

I. *Argumentum.*

Quid infantes ſint baptizandi I. Argumentum.

Sed ſumemus etiam argumenta ex Euangelio, quæ quia bona conſequentia ex certiſſimis ſententijs ſequuntur, neceſſariò ualent. Ac primùm hoc certiſſimum eſt, Regnum Dei, id eſt, promiſſionem gratię, & uitam æternam, non ad ſolos adultos, ſed etiam ad infantes pertinere, qui tamen inſerti ſunt Eccleſiæ, quia Chriſtus clariſſimè de infantibus inquit: Talium eſt regnum cœlorum. Item: Non eſt uoluntas Patris, ut pereat unus de paruulis iſtis. Hæ dulciſſimæ uoces teſtantur magnam Eccleſiæ Dei partem eſſe infantes, ſuper quos inuocatum eſt nomen Dei. Quare hæc dicta & amemus & tueamur, nec ſinamus eludi ea ſycophanticis cauillationibus, ut Anabaptiſtæ contendunt, nihil promitti infantibus, ſed præcepta eſſe adultis tradita, ut imitentur infantum innocentiam, qui nondum habent ſtudium nocendi. Hæc cauillatio non impediat, quò minus ſtatuas hæc dicta uerè eſſe promiſſiones, teſtantes Deo placere hos infantes, de quibus loquitur, id eſt, infantes inſertos Eccleſiæ.

Extra Eccleſiam et ſine Euangelio non eſt remiſſio peccatorum.

Certùm & hoc eſt, extra Eccleſiam, hoc eſt, apud eos ſuper quos non eſt inuocatum nomen Dei per Baptiſmum, & qui ſunt ſine Euangelio, non eſſe remiſſionem peccatorum, & ſocietatem uitæ æternæ, ut apud hoſtes Chriſti, & blaſphemos Iudæos, Mahometiſtas, & ſimiles. Id clarè probatur hoc dicto: Non eſt aliud nomen datum hominibus, quo oporteat ſaluos fieri, niſi nomen Ieſu Chriſti.

Item Epheſ: 5. Paulus deſcribens Eccleſiam, inquit: Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſeipſum pro ea tradidit, ut eam ſanctificet, mundans eam lauacro aquæ. Definit Eccleſiam eſſe regnum Chriſti, quam ſanctificat, & addit Eccleſiæ ſignum, ut diſcernat eam à reliquis Gentibus, ſuper quas non eſt inuocatum nomen Chriſti.

Item Rom: 8. Quos elegit, hos & uocauit. Nulla igitur eſt electio eorum qui non inſeruntur Eccleſiæ externa uocatione. Item Matth: 18. Vbi ſunt duo aut tres congregati in nomine meo, in medio eorum ſum. Ergo in eo cœtu qui non eſt congregatus in nomine Chriſti, Chriſtus non eſt. Tenenda eſt igitur hæc

tur hæc ſententia firmiſſimè: Extra Eccleſiam non eſſe remiſſionem peccatorum, & ſalutem æternam. His duabus propoſitionibus conſtitutis, quòd ad infantes pertineat promiſſio gratiæ, & quòd non pertineat ad infantes extra Eccleſiam, clarè ſequitur concluſio: Infantes neceſſariò inſerendos eſſe Eccleſiæ per Baptiſmum, in quo ſuper eos inuocatur nomen Dei. Magna res eſt inuocatio nominis Dei, quæ fit per miniſterium. Ideò Chriſtus coniunxit hæc duo: Sinite paruulos uenire ad me, quia talium eſt regnum cœlorum. Talium, id eſt, eorum qui mihi offeruntur, ſuper quos inuocatur nomen meum.

Itaq; non dubito conuinci omnes ſanos hoc argumento, Extra Eccleſiam non eſt ſalus, id eſt, ubi nec miniſterium Euangelij ſonat, nec ſacramenta adminiſtrantur. Ad infantes pertinet promiſſio ſalutis: Ergo infantes neceſſe eſt inſeri Eccleſiæ per Baptiſmum, in quo ſuper eos inuocatur nomen æterni Patris, Filij, et Spiritus ſancti. Hoc argumentum ita firmum eſt, ut euerti non poſſit. Nequaquàm enim affirmari poteſt, pertinere ſalutem ad infantes extra Eccleſiam, ut ſine ullo teſtimonio furenter contendunt Anabaptiſtæ.

II. *Argumentum.*

II. Argumentum. Infantes naſcuntur cum peccato, nec fiunt hæredes uitæ æternæ ſine remiſſione peccati. Inſtituit autem Deus in Eccleſia miniſterium remittēdi peccata, & diſtribuendi remiſſionem per Sacramenta. Vult ita dari remiſſionem, cùm eius miniſterio utimur. Quare infantibus impertiendum eſt hoc beneficium per Baptiſmum.

Quòd uerò Anabaptiſtæ in uniuerſum negant totam doctrinam de peccato Originis, magis produnt ſuam amentiam. Nam ſi ſunt ſine peccato, Chriſtus non eſt paſſus pro infantibus. Collegimus autem alio loco teſtimonia Prophetica & Apoſtolica, quæ oſtendunt omnes naſcentes ſecum afferre peccatum, ut Rom: 5. Mors peruaſit in omnes homines, eò quòd omnes peccauerunt, id eſt, ſunt rei. Et Epheſ: 2. Eramus & nos natura filij iræ, id eſt, rei ſeu addicti iræ, ſeu damnati. Cùm igitur non dubium ſit, in infantibus eſſe peccatum, debet aliquod eſſe diſcrimen infantium Ethnicorum, qui manent rei, & infantium in Eccleſia, qui recipiuntur à Deo per miniſterium.

Omnes naſcentes ſecum afferunt peccatū.

III. *Argumentum.*

III. Argumentum. Ad quos pertinet promiſſio, ad eoſdem pertinet & ſignum. Nam ſignum traditum eſt propter promiſſionem. Certùm eſt autem promiſſionem gratiæ pertinere ad infantes: Ergo neceſſe eſt, eis applicari ſignum per miniſterium, quo ſuper eos nomen Dei inuocatur.

IIII. *Argumentum.*

IIII. Argumentum. Mandatum de Baptiſmo eſt uniuerſale, ac ad totam Eccleſiam pertinet, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non intrabit in regnum cœlorum: Pertinet igitur etiam ad infantes, ut fiant pars Eccleſiæ. Nec dubium eſt ſemper fuiſſe aliqua ſigna, quibus infantes in Eccleſia Deo oblati ſunt, ut fuit Circumciſio maſculorum inde uſq; ab Abraham, & aliæ ceremoniæ, quibus infantes maſculi & fœmellæ Deo offerebantur, id eſt, in quibus ceremonijs nomen Dei ſuper eos inuocabatur, & applicabatur eis benedictio diuina promiſſa Patribus. Habuerunt Patres & ante Abraham alia ſigna à Deo tradita.

dita. Oportet enim teneri hanc hypotheſin. Infantes qui ſunt in Eccleſia, ſuper quos inuocatum eſt nomen Chriſti, recipi in gratiam, non Turcicos, non Iudaicos.

Sed reclamant Anabaptiſtæ, negant prodeſſe Baptiſmum infantibus, cũm non intelligant uerbum, & ceremonia ſine fide accipientis ſit ocioſa. Ad hoc reſpondeo. Veriſſimum eſt, in omnibus adultis requiri pœnitentiam & fidem. Sed de infantibus hoc ſatis eſt tenere. Spiritus ſanctus per Baptiſmum eis datur, qui efficit in eis nouos motus, nouas inclinationes ad Deum pro ipſorũ modo, nec id temerè affirmatur. Nam hæc certa ſunt, recipi infantes à Deo per hoc miniſterium, dari item ſemper cum remiſſione peccati Spiritum ſanctum, & neminem placere Deo, niſi ſanctificatum à Spiritu ſancto: Sicut clarè inquit Chriſtus, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non intrabit in regnum cœlorum. Item 1. Cor: 15. Caro & ſanguis, uidelicet ſine Spiritu ſancto, non poſſunt regnum Dei poſſidere. Et Rom: 8. Qui Spiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei. Cũm ergo certum ſit, hos infantes eſſe partem Eccleſiæ, & placere Deo, certum & hoc eſt, Deum in eis efficacem eſſe, quia uitam æternam oportet in hac uita incoari.

Infantibus datur Spiritus ſanctus per Baptiſmum.

Hæc de Baptiſmo piè & diligenter conſideremus omnes, ut nos etiam grandiores pacto & fœdere illo nos conſolemur, ut ſuprà dixi. Maximè uero adoleſcentes caueant, ne donum Baptiſmi effundant, neue illam ingentem gloriam amittant, quam prædicat Chriſtus de infantibus in Eccleſia: Non eſt uoluntas Patris, ut pereat unus de paruulis iſtis. Quæ poteſt maior gloria cogitari, quàm quòd affirmat, hos certò placere Deo, & ei curæ eſſe? Et parentes hac fide de Baptiſmo inuocent Deum pro infantibus, & eos Deo commendent, ac ſtatim cũm doceri poſſunt, aſſuefaciant eos, ut ipſi inuocent Deum & Filium eius, & paulatim eis tradant ſummam Euangelij. Denicꝫ cũm pueri ſint magna pars Eccleſiæ, ſciant parentes & præceptores ſibi non exiguum theſaurum commendatum eſſe: Quare præſtent fidem & diligentiam in docenda & regenda iuuentute.

DE COENA DOMINI.

SAepè dictum eſt, ſingulare & ingens Dei beneficium eſſe, & admirabilius ipſa creatione rerum, quòd Deus ſe patefecit humano generi certis & illuſtribus teſtimonijs, & uoluntatem ſuam de ſalute noſtra traditis claris promiſſionibus nobis declarauit, & harum promiſſionum uoce Eccleſiam ſibi inde uſcꝫ ab initio poſt receptos primos parentes condidit, & collegit. Hæc ipſa patefactio manifeſtè conuincit noſtras mentes, ut ſtatuere cogantur, nos Deo curæ eſſe, & ab eo reſpici. Ideò hiſtoriæ omnes patefactionum, quæ ſcriptæ ſunt, ſæpè cogitentur, ut cũm lapſos primos parentes Deus recepit, & primam promiſſionem edidit, cũm Noë mandauit, ut Arcam conderet, cũm Abrahæ nouam promiſſionem tradidit, cũm populum ex Aegypto eduxit, & Eccleſiæ ſuę certum domicilium, ut ita dicam, & certam ſedem dedit, cũm miſit Prophetas, ac denicꝫ Filium Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & reſuſcitatione mortuorum, & alijs miraculis declarauit uerè à Deo miſſos eſſe.

Patefactio diuina ingens Dei beneficiũ.

Quoties autem fit mentio promiſſionum, & conditæ ſeu inſtauratæ Ec-

cleſiæ, ſimul conſideres à Deo addita teſtimonia quædam incurrentia in oculos, quæ eſſent quaſi σφραγῖδες promiſſionum.

Tres cauſæ cur inſtitutæ ſint ritus externi. Et tres cauſæ magnæ ac præcipuæ ſunt, cur illi externi ritus additi ſint promiſſioni.

I. Cauſa. Prima, ut priuatim commonefacerent utentes de promiſſione & de uoluntate Dei erga nos, atq; ita per ea fides in nobis erga Deum excitaretur & confirmaretur.

II. Cauſa. Secunda cauſa fuit & eſt, ut memoria publicè durabilior eſſet, & propagari ad omnem poſteritatem promiſſio certius poſſet. Nam ritus incurrentes in oculos ſunt diuturniores, ut uidemus Ethnicos etiam retinuiſſe ritus acceptos à Patribus, amiſſa doctrina Patrum, quos ritus tamen corruperunt, cùm ſubinde nouas opiniones & noua idola fingerent. Cæterùm manifeſtum eſt, ritus ad memoriam et propagationem conducere. Et multi ritus pinxerunt promiſſiones, ut Circumciſio admonebat Abraham & poſteros de Semine. Mactatio uictimarum admonebat Patres de morte uenturi Domini.

III. Cauſa. Tertia cauſa fuit & eſt, ut ritus illi eſſent nerui publicorum congreſſuum. Vult enim Deus miniſterium Euangelij publicum eſſe, non uult in latebris, ut Eleuſinia, tantùm teneri incluſam Euangelij uocem, ſed exaudiri eam uult à toto genere humano, uult ſe agnoſci & inuocari. Ideò uult eſſe publicos & honeſtos congreſſus, & in his ſonare Euangelij uocem, uult ſe ibi inuocari & celebrari, uult etiam hos ipſos congreſſus teſtes eſſe ſeiunctionis Eccleſiæ Dei ab aliarum Gentium ſectis, factionibus & opinionibus. Conuenit Iohannes Epheſi cum ſuo cœtu, & docet Euangelium, & uſu Sacramenti totus cœtus oſtendit ſe hanc doctrinam amplecti, & hunc Deum inuocare, qui Euangelium tradidit, & ſeiunctum ſe eſſe à Dianæ, Iouis, & aliorum Idolorum cultoribus. Vult enim Deus conſpici & audiri ſuam Eccleſiam in mundo, & uult ſeiunctam eſſe multis publicis notis, à reliquis Gentibus. Sic habuerunt ſuos cœtus Adam, Seth, Enoch, Noa, Sem, Abraham. Et deinceps politia Iſraël habuit multos ritus, ut ſeiunctio illa à Gentibus eſſet conſpectior.

Quanquàm autem Diabolus ſemper conatus eſt, & conatur delere miniſterium Euangelij, & diſſipare hos cœtus, & congreſſus Eccleſiæ per tyrannos & hæreticos, tamen Deus ſua immenſa miſericordia ſemper ſeruauit, & ſubinde reſtituit & miniſterium Euangelij & publicos Eccleſiæ congreſſus. Quid nunc arma Turcica aliud moliuntur, niſi ut deleant uocem Euangelij, diſſipent congreſſus Eccleſiæ Dei? At Deus ſeruaturum ſe Eccleſiam ſuam promiſit, & ſeruabit. Ac in ipſa Cœna Domini incluſa eſt hæc promiſſio, quæ affirmat non interituram eſſe Eccleſiam Dei in hoc mundo: Iubet enim annunciari mortem Domini, & hanc Cœnam diſtribui, donec uenerit. Hæc conſolatio pijs grata eſſe debet. Et retinentes puritatem Euangelij, & pium uſum Sacramentorum, haud dubiè defenduntur.

In Cœna Domini promiſſio de non interitura Eccleſia.

Hæc præfatus ſum, ut cogitemus de cauſis inſtitutæ Cœnæ Domini, quę & ipſa teſtimonium eſt inſigne patefactionis Dei. Non aliter audis uerba huius Cœnæ, quàm ſi ipſum Chriſtum coram tecum loquentem audires, & ſimul de ipſius reſurrectione & cæteris miraculis cogites, quibus ſe uerè Deus nobis patefecit. Ac ſcias inſtitutum eſſe hoc Sacramentum, primùm ad commonefaciendos ſingulos, & excitandam & confirmandam fidem in nobis: deinde ut memoria paſſionis & reſurrectionis Chriſti perpetuò propagaretur

hoc

hoc ritu, deniq; ut ſit neruus publicę congregationis, in qua Eccleſia Dei oſtendat ſe ſeiunctam eſſe à cæterarum Gentium opinionibus. Poſt hæc exordia hæc quatuor conſiderentur.

Primum, quomodo inſtituta ſit Cœna Domini.
Secundum, quibus proſit manducatio.
Tertium, qui ſint ad eam admittendi.
Quartum, de abuſu & prophanatione Sacramenti.

DE PRIMO.

Ritus deſcribitur à Matthæo, Marco, Luca, & à Paulo. Et nominatim inquit Paulus, Conuenientibus uobis: Vult publici congreſſus ceremoniam eſſe hanc Cœnam, & ſimul uult ibi doceri Euangelium, inuocari Deum, mentione & fiducia Domini noſtri Ieſu Chriſti, & agi gratias, Ideò dictum eſt, Hoc facite ad recordationem mei. *Ritus inſtitutionis Cœnæ Dominicæ.*

Nec eſt inane ſpectaculum, ſed Chriſtus re uera adeſt, dans per hoc miniſterium ſuum corpus & ſanguinem manducanti & bibenti. Sicut & ueteres ſcriptores loquuntur: Cyrillus in Iohanne inquit: Vnde conſiderandum eſt, Chriſtum non ſolùm per dilectionem in nobis eſſe, ſed etiam naturali participatione, id eſt, adeſſe non ſolùm efficacia, ſed etiam ſubſtantia. *Chriſtus re uera adeſt ſuæ Cœnæ.*

Et Hilarius ait: De naturali enim in nobis ueritate quæ dicimus, niſi ab eo didicimus, ſtultè & impiè diceremus. Ipſe enim inquit: Caro mea uerè eſt cibus, & ſanguis meus uerè eſt potus, & deinceps. Hæc accepta & hauſta efficiunt, ut & nos in Chriſto, & Chriſtus in nobis ſit. Non imaginemur eſſe memoriam hominis mortui, ut ſunt ſpectacula de Hercule, aut ſimilia. Abijciamus has profanas cogitationes, ac hoc teſtimonio commonefacti credamus uerè Chriſtum pro nobis factum eſſe uictimam, ac mortuum, ſed reuera etiam reſuſcitatum, iam regnare, & adeſſe ſuæ Eccleſiæ, & in hoc miniſterio uerè nos ſibi tanquam membra adiungere.

DE SECVNDO.

In Eccleſijs quæ rectè docentur, inuitandi ſunt, & aſſuefaciendi auditores, ut crebrior uſus ſit Sacramenti Corporis & Sanguinis Chriſti, & ut in uſu ſimul excitetur ardentior inuocatio et gratiarum actio. Sed ſimul docendi ſunt homines, quibus proſit manducatio. Vtrunq; uituperandum & deplorandum eſt, quòd multi qui uolunt uideri membra Eccleſiæ, totis annis decem uix ſemel aut bis ſumunt Sacramentum: Et ſimul cum hac negligentia obrepunt prophanæ opiniones, extinguitur inuocatio, & accedunt alia uicia.

Olim initio Eccleſiæ multò erat frequentior uſus Sacramenti, ut ueteres Hiſtoriæ & Canones oſtendunt: Eſt & alteri malo magna diligentia & ſeueritate occurrendum, ne ignari quid agant, & polluti manifeſtis uicijs, ſine pœnitentia ad communionem accedant. *Olim fuit frequentior uſus Cœnæ Dominicæ.*

Ideò utile & pium inſtitutum eſt, prius ſingulos explorare quid intelligant, quid didicerint, & in eo colloquio rudiores docere, & quid ſit Sacramentum, & quis ſit uſus, & quibus proſit.

Deinde manifeſtum eſt, de hac parte ſæpè dicendum eſſe, non prodeſſe manducationem ijs, qui non agunt pœnitentiam, ſed perſeuerant in delictis contra conſcientiam, ſicut Paulus clara uoce affirmat: Qui manducauerit panem hunc, aut biberit poculum Domini indignè, reus erit corporis & ſanguinis Do- *Non prodeſt manducatio non agentibus pœnitentiam.*

nis Domini. Manducant autem indignè, qui non adferunt timorem Dei & fidem, ſeu pœnitentiam & fidem, & ſcientes perſeuerant in delictis contra conſcientiam. Alij indulgent libidinibus, alij odijs, & iniuſtæ cupiditati uindictæ: Alij alijs ſceleribus pollutos ſe eſſe norunt, nec deponunt propoſitum malè faciendi. Hæc mala per ſeſe offendunt Deum. Sed Paulus cumulari hanc offenſionem noua triſtiore offenſione inquit, quòd contumelia afficiunt corpus & ſanguinem Domini. Deinde addit alteram comminationem: Edens & bibens indignè, iudicium ſibi edit & bibit, non diſcernens corpus Domini, id eſt, pœnam ſibi accerſit, non ſolùm pro prioribus peccatis, ſed etiam pro hoc ſcelere, quod contumelia afficit corpus Domini. Neceſſaria eſt igitur pœnitentia ſeu timor Dei in his, qui accedunt ad communionem.

Et quidē de utraq; re, de pœnitentia & de fide cōcionatur hæc ipſa actio, celebratur memoria mortis Chriſti: Audis, corpus Chriſti pro te datū eſſe: Audis ſanguinem pro te effuſum eſſe. Hęc uerba nos primū de ingenti ira Dei aduerſus noſtra peccata cōmonefaciunt, quā cùm nullorū hominū aut Angelorū uirtutes aut merita placare potuerint, ſed filij morte placari oportuerit, pia mēs iudicare poteſt, peccatū non eſſe leue malū. Multę magnę calamitates humanę, morbi, exilia, ſupplicia, inopiæ, bella, neces, & aliæ ærumnæ, ſigna ſunt iræ Dei aduerſus peccatum, & nobis impoſitæ ſunt, ut de iudicio & ira Dei admoneamur: Sed longè illuſtrius teſtimonium eſt ingentis iræ, Filius Dei ſudans ſanguinem, luctans cum ira Dei, laceratus, pendens in cruce. Hoc teſtimonio ſi quis non mouetur, nec expaueſcit cogitatione iræ Dei, & mortis Chriſti, in hac ipſa actione & manducatione, non conſiderat quid hic agatur. O Ieſu Chriſte, Fili Dei uiui, pro nobis crucifixe & reſuſcitate, accende mentes noſtras, ut ad Deum conuertamur, nec contemnamus iram eius, & tuam mortem, ſed uerè ad agnitionem tuorum beneficiorum, & mirandi conſilij de tua morte flectamur. Longè ſuperat hoc conſilium uniuerſam ſapientiam omnium creaturarum. Ideò tu nos Fili Dei Ieſu Chriſte erudias, qui dixiſti, Nēmo nouit Patrem niſi Filius, & cui Filius reuelauerit.

In uſu Cœnæ Dominicæ neceſſaria eſt fides.

Deinde & Fides neceſſaria eſt, petens & accipiens remiſſionem peccatorum. Nam hic offertur remiſſio peccatorum, & applicatur credenti. Cùm enim hic dicatur, Hic eſt ſanguis noui Teſtamenti, admonemur de uniuerſo Euangelio, de toto beneficio noui Teſtamenti. Et hæc promiſſio requirit fidem, ut ſuprà dictum eſt copioſè. At non agens pœnitentiam, nec petit, nec accipit remiſſionem. Hac igitur doctrina præmoniti, exuſcitemus animos ad pœnitentiam, & adferamus fidem. Dignè igitur accedunt, qui ſeriò agunt pœnitentiam, & ideò ad Cœnam Domini accedunt, ut commonefacti hoc teſtimonio & promiſſione noui Teſtamenti, fidem confirment. Ad hoc igitur prodeſt manducatio agenti pœnitentiam, uidelicet ad fidem confirmandam, qua ſumens uerè conſequitur remiſſionem peccatorum, & Spiritum ſanctum. Si noua uox Dei de cœlo ſonans, teſtaretur te recipi in gratiam, tùm uerò ingenti animo diceres te Deo crediturum eſſe, ac gratias ageres: Sic oportuit in hoc uſu Sacramenti nos ſentire. Teſtatur Chriſtus hoc tanto pignore te recipi, te fieri membrum ſui corporis. Hoc teſtimonio admonitus, uerè te recipi ab ipſo credas, & hac fide inuoces Deum, agas gratias Chriſto, quòd morte ſua placarit iram Dei, quòd dederit nobis Euangelium & ſua teſtimonia.

Agenti pœnitentiam manducatio confirmat fidem, & hic eſt finis principalis.

Reijcien-

Reijciendus eſt igitur error Monachorum & Sacrificulorum, qui finxerunt ex opere operato, ut loquuntur, ſine bono motu utentis prodeſſe ſumtionem. Vnde hæc Phariſaica deliramenta in Eccleſiam irrepſerunt? Clarè dicitur, Iuſtus fide ſua uiuet. Quare in ſumtione neceſſe eſt accedere fidem, plurimas res maximas cogitantem, iram Dei aduerſus peccatum, mortem Filij Dei, qua Pater placatus eſt, donationem Euangelij & Sacramentorum, quibus nobis applicat promiſſam remiſſionem peccatorum. Nam Sacramenta ſingulis applicant promiſſionem. Et in hac actione Chriſtus nos ſibi tanquam membra adiungit. *Error Monachorum & Sacrificulorum de opere operato.*

Hac cogitatione & fide cùm inuocamus Deum, & ducente Chriſto Pontifice ad eum accedimus, accenduntur corda noſtra Spiritu ſancto. Ideò externa uox Euangelij ſonat, ut corda eam fide accipiant, ut inquit Paulus: Fides ex auditu eſt. Ita externa actio Sacramenti ideò propoſita eſt, ut corda commonefaciat, & fidem exuſcitet, non ut ipſa ſit finis & meritum reconciliationis.

Poſtquàm autem de principali fine, uidelicet de confirmatione fidei dictum eſt, rectè adduntur multi alij fines: Nam unius actionis poſſunt eſſe multi fines, ſed ordinati.

Neceſſariò autem ad confirmationem fidei addatur proximus finis, gratiarum actio, Ideò nomen huic ceremoniæ attributum eſt ἐυχαριςία. Hic enim & in docendo commemorari debent Chriſti beneficia, & publica uoce, & in priuatis precationibus expreſſa gratiarum actio dicatúr: *Secundus finis gratiarum actio.*

OMnipotens Deus, æterne pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, conditor omnium rerum, & conſeruator, cum filio tuo coæterno Domino noſtro Ieſu Chriſto, & Spiritu ſancto tuo, miſerere mei propter Ieſum Chriſtum filium tuum, quem mirando & inenarrabili conſilio uoluiſti pro nobis fieri uictimam, ac ſimul oſtendiſti iram tuam aduerſus peccatum, & immenſam miſericordiam tuam erga genus humanum, ſanctifica, rege & iuua me Spiritu ſancto tuo, rege & ſerua Eccleſiam tuam & politias quæ ſunt hoſpitia Eccleſiarum. *Formule gratiarum actionis.*

GRatias etiam ago tibi omnipotens Deus, æterne pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, conditor omnium rerum, & conſeruator, cum Filio tuo coæterno Domino noſtro Ieſu Chriſto, & Spiritu ſancto tuo, quòd te immenſa bonitate pateféciſti Eccleſiæ tuæ, & Filium tuum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum miſiſti, ut pro nobis uictima fieret, & per eum nobis donaretur remiſſio peccatorum & uita æterna: Et quòd hæc tua immenſa beneficia per Euangelium & Sacramenta tua nobis impertis, & Euangelij miniſterium & Eccleſiam ſeruas, nec deleri ſinis. Vtinam grati, ardenti pectore poſſimus hanc tantam bonitatem tuam, & ingentia beneficia conſiderare & celebrare. Sed te oro, ut accendas nos Spiritu ſancto tuo, ut uerè ſint gratę mentes, & luceat in moribus noſtris gratitudo, &c.

TIbi etiam Ieſu Chriſte Fili Dei, crucifixe pro nobis, & reſuſcitate, ago gratias, quòd ingenti amore erga nos interceſſiſti apud æternum Patrem pro genere humano, & factus es uictima pro nobis, & in te deriuaſti iram Dei, aduerſus noſtra peccata: Accende corda noſtra, ut hoc ingens beneficium tuum magis intelligamus, & uera gratitudine celebremus &c.

Talem aliquam formam expreſſam rudiores teneant, ut ſe ad cogitationem harum maximarum rerum exuſcitent. Nam fides alitur & accenditur cogitatio- *Fides accenditur cogitatione.*

 gitatio-

gitatione. Mouetur animus, cùm cogitas iuſticiam Dei ſeueram, quod non remiſit peccatum ſine precio, uerè igitur & horribiliter iraſcitur peccato. Iam quantus amor Filij eſt, quòd interceſſit pro nobis, & iram in ſe deriuauit? Quanta hæc abiectio ſui fuit? quòd iacuit coram Deo, ſentiens iram eius, tanquam pollutus tuis & tot turpiſſimorum hominum flagitijs, idolis, libidinibus, & alijs probris. Quid nos ſuperbimus? cùm filius Dei in tantam humilitatem ſeſe abiecerit. Hæc in gratiarum actione cogitare utile eſt.

Tertius finis Cœnæ Dominicæ, ut profit exemplum.

Tertius finis accedat, uidelicet ut tuum exemplum profit ad retinendam publicam congregationem. Nam ſi pauci uterentur Sacramento, & paulatim homines abducerentur ab hoc congreſſu, tandem Eccleſiæ prorſus obliuiſcerentur publicas congregationes concionum & Sacramenti, ſicut accidit in magna parte orbis terrarum, ubi ſoli ſacrificuli legunt miſſas, populus abeſt â Templis, nec audit conciones, nec intelligit uſum Sacramenti.

Eſt autem mandatum Dei, ut ſinguli ſuo exemplo inuitent alios ad hanc pub. congregationem, ut docet præceptum de Sabbato, quia Deus uult miniſterium eſſe publicum, uult publicè ſonare uocem Euangelij, uult omnes hanc audire & diſcere. Promiſit etiam ſe interfuturum his congreſſibus, & preces exauditurum, ut Matth: 18. clarè dicit: Vbi ſunt duo aut tres congregati in nomine meo, in medio eorum ſum. De quacunque re duo conſenſerint &c. fiet eis â Patre meo cœleſti. Hac dulciſſima promiſſione commendat nobis Chriſtus publicam congregationem, uult nos amare cœtus, Eccleſiam eſſe κοινωνικὸς, odit diſtractiones & diſſipationes.

Quartus finis confeſſio doctrinæ.

Quartus finis eſt, Confeſſio doctrinæ. Cùm ſumis Sacramentum, oſtendis te eius Eccleſiæ doctrinam approbare, & uelle membrum eſſe eius cœtus, cum quo manducas agnum.

Quintus finis uinculum mutuæ dilectionis

Quintus finis eſt, Simul manducare mutuæ dilectionis uinculum eſt. Sicut olim uſitatiſſimum fuit in faciendis fœderibus,ueſci iiſdem rebus conſecratis. Et Paulus admonet hanc communionem uinculum eſſe mutuæ dilectionis, ſicut Panis eſt unus, ita multi ſumus unum corpus. Hæc de finibus ita intelligantur, ne principalis omittatur, néue aliquid affingatur, quod pugnet cùm principali fine, & doctrinam de uero uſu Sacramenti & de exercitio fidei obruat.

DE TERTIO CAPITE.

Indignè ſumūt perſeuerantes in delictis contra conſcientiam, & non afferentes pœnitentiam & fidem.

Qui ſint admittendi, ex dicto Pauli ſatis intelligi poteſt: Qui manducat indignè, iudicium ſibi manducat: Sumunt autem indignè, ut dictum eſt, qui perſeuerant in delictis contra conſcientiam, ſeu manifeſtis, ſeu arcanis. Item, Qui non adferunt pœnitentiam & fidem.

Sed miniſtri iudicare non poſſunt, niſi de manifeſtis delictis. Arceant ergo eos, qui polluti manifeſtis delictis, non emendant ſe. Et meminerint præcepti: Nolite ſanctum dare canibus.

Illud etiam ad Paſtorum officium pertinet: Explorare doctrinam & fidem ſingulorum in populo, & profiteri fidem, Et oſtendere quid ſentiamus de doctrina, apud Paſtores ſinguli debemus. Sicut Petrus præcipit, ut parati ſimus reddere rationem de fide noſtra.

Qui uerò agunt pœnitentiam, & ſeriò expaueſcunt, hi non fugiant Sacramenti uſum propter priores lapſus: Sed ſciant ideò hoc tantùm pignus propoſitum

poſitum eſſe, ut fides de remiſſione peccatorum accendatur & confirmetur, & mens reconciliata Deo, rurſus eum inuocet, & ſeruiat ei bona conſcientia. Nitatur mens non propria dignitate & puritate, ut filius prodigus rediens ad Patrem, non prædicat ſua officia aut merita, ſed agnoſcit, accuſat & deplorat ſuam culpam: Ita nos noſtras ſordes agnoſcamus & accuſemus, & confugiamus ad miſericordiam propter Chriſtum promiſſam, cuius miſericordiæ pignus eſt hæc ipſa Cœna, in qua Chriſtus nos ſibi tanquam membra adiungit, & teſtatur donari nobis remiſſionem peccatorum gratis, hoc eſt, non propter noſtram dignitatem, ſed quia ipſe pro nobis factus eſt uictima. Hæc cùm in uſu Sacramenti & inuocatione piè cogitantur, ex his ipſis exercitijs fidei magis intelliguntur, quàm ex lōgis diſputationibus: Et collatio facilè diſcernit abuſus.

DE QVARTO CAPITE.

Contra huius Sacramenti pium uſum, de quo dixi, peruaſerunt in Eccleſiam horrendæ prophanationes, quas taxari & uitari neceſſe eſt, iuxta illud: Fugite idola. Ac primum teneatur regula perſpicua & firma. Ceremonia non habet rationem Sacramenti, id eſt, non eſt ſignum gratiæ Deo placens, cùm aliquid inſtituitur extra & præter uerbum Dei, aut cùm transformatur ceremonia in opus genere diuerſum, id eſt, cùm alius finis conſtituitur, quàm qui à Deo propoſitus eſt, ut ſi quis aquam Baptiſmi circumferret ſpectandam, & doceret in ea incluſum eſſe Spiritum ſanctum, aut ſi quis Baptiſmo uteretur ad ſanandam lepram. Ita nūc Iudaica & Turcica circumciſio nullam habet rationem Sacramenti, hoc eſt, non placet Deo, ſed eſt ſpectaculum impium & damnatum à Deo, fit enim contra uerbum Dei.

Ceremonia quando habeat rationem Sacramēti, quando non.

Ex hoc exemplo multi manifeſti abuſus Cœnæ Domini iudicari poſſunt. Spectaculum in quo panis circumfertur, certè non eſt manducatio. Dixit autem Chriſtus: Accipite, manducate. Nihil ad ſacramenti rationem quadrat, partem auferre, & alligare ibi Chriſtum prorſus ſine ullo uerbo diuino. Sic transformatur ceremonia in opus genere diuerſum, cùm dicunt, ſe offerre filium Dei pro uiuis & mortuis, & mereri eis remiſſionem peccatorum. Longius etiam diſceditur ab inſtitutione, cùm confertur ad bona corporis impetranda, ad uictoriam, ad fœlicitatem in mercatu, ad depellendum morbum. Cùm ſic offert ſacrificulus, ut alijs hæc bona impetret, res aliena ab inſtitutione agitur. Alieniſſima uerò eſt, cùm ſacrificuli ignari quid agant, tantùm ſui uentris cauſa, hanc oblationem (ut uocant) faciunt.

Prophanationes Cœnæ Dominicæ apud Pontificios.

Etſi autem ſcio pertinaciſſimè defendi hos abuſus, & excuſari præſtigijs aſtutè cogitatis, & uarijs fucis pingi, tamen pij pios hortentur, ut hanc horrendam prophanationem fugiant, iuxta illud: Fugite idola, & diſcant pium uſum Sacramenti. Vt autem ſemper publicæ calamitates, regnorum ruinæ, bella, uaſtationes, ſeditiones, furores Principum, fames, peſtilentiæ, fuerunt pœnæ horum ſcelerum, præcipuè cultus idolorum, iniuſtarum cædium, & libidinum, ita arbitror graſſari arma Turcica, præcipuè propter idola in Eccleſiam inuecta, prophanatione Miſſarum, inuocationes mortuorum, & propter uagas libidines. Oremus igitur filium Dei, ut errores corrigat, & pœnas mitiget.

Turcicæ graſſationes pœnæ idolorum, iniuſtarum cædium & libidinum.

Nec uerò opus eſt longa diſputatione in re manifeſta. Vt olim Phariſaici ſacerdotes fingebant ſe mereri remiſſionem peccatorum ſuis mactationibus, ita finxerunt Monachi & ſacrificuli, ſua oblatione mereri ſe remiſſionem

Figmenta Monachorum de oblatione.

peccatorum ſibi,& alijs,uiuis & mortuis. In hoc errore multæ falſæ & pernicioſæ perſuaſiones continentur, uidelicet quòd una Chriſti paſſio non ſatisfecerit pro uniuerſa Eccleſia: Deinde quòd homines conſequantur reconciliationem propter illud opus ſacrificuli, non fiducia miſericordiæ promiſſæ propter filium Dei pro nobis crucifixum. Et ſequuntur alij errores plures.

Opponenda eſt igitur his furoribus doctrina uera, de merito paſſionis Chriſti, de quo dicitur cap:10. ad Hebræos: Vna oblatione conſummauit ſanctos: Sola igitur Chriſti mors fuit ſacrificium pro omnibus noſtris peccatis, non alia opera Leuitica, aut poſtea ſecuta.

Deinde manifeſtum & hoc eſt, Remiſſionem peccatorum fide nos propter Chriſtnm, non propter ullum opus noſtrum, aut ſacrificuli accipere, iuxta ſententiam notiſſimam & firmiſſimam: Iuſtus fide ſua uiuet. Ex his facilè ab omnibus pijs diudicari poſſunt horrendi abuſus, quos ſacrificuli, qui Cœnam Domini in quæſtum conferunt, defendunt.

Quid ſit offerre filium. Poſtremò unde ortum eſt, quòd dicunt ſe filium Dei offerre? Magna res eſt offerre, uidelicet agnoſcere iram Dei aduerſus peccata generis humani, & huic iræ ſeſe ſubijcere, & Mediatorem eſſe inter Deum & genus humanum, & ingredi in Sanctum ſanctorum ad Deum. Ideò ad Hebræos cap:9. dicitur: Per proprium ſanguinem intrauit ſemel in Sancta ſanctorum, æternam redemtionem inueniens. Item, Qui Spiritu æterno ſeipſum obtulit inculpatum Deo, Seſe obtulit Chriſtus, noſtrum eſt agnoſcere illam ab ipſo factam oblationem, & credere per eam nobis placatum eſſe æternum Patrem, & pro ea gratias agere. Hæc conſiderent pij, & uera teſtimonia ueteris Eccleſiæ inquirant. Scio multos multa futilia teſtimonia recentium congerere. Sed diligentia eſt pijs neceſſaria, diſcernere notha ac adulterina teſtimonia à ueris. *Mos Apoſtolicus in uſu Cœnæ.* Retineatur ergo mos Apoſtolicus, qui annos circiter trecentos in Eccleſia inde uſque ab Apoſtolis manſit, recitentur piæ lectiones, erudiatur populus ſalutari concione, fiant precationes, deinde recitentur uerba Chriſti de Cœna, & Sacramentum diſtribuatur aliquot pijs exploratis petentibus, deinde dicatur Gratiarum actio. Nec fiant priuatæ ſingulorum oblationes.

Et quia hæc cauſa poſtulat explicationem, oſtendentem quæ res ſit ſacrificium, & an ſit una appellationis ratio, adijciam hanc declarationem, ut ego quidem exiſtimo, neceſſariam.

DE SACRIFICIO.

Diſcrimina ceremoniarum. ETſi autem puerile uidetur, uocabula Sacramenti & Sacrificij diſcernere, tamen res poſtulat, ut in ceremonijs diſcrimen obſeruetur, & diuerſi fines. Aliæ ſunt ſigna & notæ promiſſionum, in quibus Deus nobis aliquid exhibet, aliæ uerò ceremoniæ non ſunt propriè ſigna promiſſionum, ſed opera quæ nos Deo reddimus.

Hęc in ceremonijs diſcrimina neceſſe eſt obſeruare, quibuſcunque tandem uocabulis utamur. Et quoniam hæc uocabula Sacramenti & Sacrificij in uſu ſunt, nos quoque ea retinebimus. *Sacramentum qualis ceremonia.* Eſt itaque Sacramentum ceremonia, quæ eſt ſignum promiſſionis, per quod Deus aliquid nobis promittit, aut exhibet. Circumciſio erat ſignum, quo pollicebatur Deus ſe recipere circumciſos. Baptiſmus ſignum eſt, quo Deus nobiſcū agit, & recipit nos in gratiam, & quaſi baptizat

ptizat nos ipſe: Nam miniſter baptizat uice Chriſti. Sacrificium eſt ceremonia uel opus noſtrum, quod nos Deo reddimus, ut eum honore afficiamus, hoc eſt, teſtamur nos agnoſcere hunc ipſum, cui hanc obedientiam præſtamus, uerè eſſe Deum, ideóque nos ei hanc obedientiam præſtare. *Sacrificium qualis ceremonia.*

Sunt autem Sacrificij ſpecies proximæ duæ, nec ſunt plures: Quoddam eſt Sacrificium propiciatorium, uidelicet opus quod meretur alijs remiſſionem culpæ & pœnæ æternæ, ſeu opus reconcilians Deum, & placans iram Dei pro alijs, & ſatisfactorium pro culpa & pœna æterna. Altera ſpecies eſt, Sacrificium εὐχαριστικὸν, quod non meretur alijs remiſſionem peccatorum aut reconciliationem, ſed fit à reconciliatis, ut pro accepta remiſſione peccatorum, et pro alijs beneficijs, Deo gratias agamus, ſeu gratiam referamus hac noſtra obedientia. Hæc diſtinctio ſatis clarè probari poteſt ex Epiſtola ad Hebræos: Hæc enim docet, tantùm unum in mundo Propiciatorium Sacrificium fuiſſe. Relinquitur igitur, cętera omnia eſſe opera, in quibus reconciliati obedientiam declarare debuerint. Porrò in has duas ſpecies, quas dixi, diſtribui poſſunt omnia Leuitica ſacrificia, tanquàm in ſua domicilia. Dicebantur enim quædam in Lege Propiciatoria ſacrificia, propter ſignificationem, ſeu ſimilitudinem, non quòd mererentur remiſſionem peccatorum coram Deo, ſed quia ſignificabant futurum CHRISTI ſacrificium. Cæterùm ibi merebantur remiſſionem peccatorum, in externa conuerſatione, hoc eſt, ne illi excluderentur ex politia Moyſi. Dicebantur itaque Propiciatoria, pro peccato, pro delicto, Holocauſtum. Illa uerò erant εὐχαριστικὰ, Oblatio, Libatio, Retributiones, Primitiæ, Decimæ. *Duæ ſpecies Sacrificij, Propiciatorium ſeu ἱλαστικὸν. εὐχαριστικὸν. Vnum eſt in mundo Propiciatorium Sacrificium, cetera omnia εὐχαριστικὰ. Propiciatoria in Leuitico.*

Sed re uera unicum tantùm in mundo fuit Propiciatorium ſacrificium, uidelicet paſſio ſeu mors Chriſti, ut docet Epiſtola ad Hebræos: Impoſſibile eſt ſanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Et paulò pòſt de uoluntate Chriſti: In qua uoluntate ſanctificati ſumus, per oblationem corporis Chriſti ſemel &c. *Mors Chriſti unicum Propiciatorium.*

Nam ut Chriſtus ipſe ſuum Sacrificium pro nobis applicat, cùm pro nobis orat. Ioannis decimo ſeptimo, Pro eis ſanctifico meipſum, ut ſint & ipſi ſanctificati in ueritate, non pro eis autem rogo tantùm, ſed & pro ijs qui credituri ſunt per uerbum eorum in me. Ecce hæc ſunt noſtri Pontificis ac Sacerdotis uerba, quibus ſe pro tota Eccleſia offert, ac pro ea orat, quæ ſemper in conſpectu & in animo habere debemus. Eſaias etiam interpretatur Legem, ut ſciamus mortem CHRISTI uerè eſſe ſatisfactionem pro peccatis noſtris, ſeu expiationem, non ceremonias Legis. Quare inquit capite 53. Poſtquàm dederit animam ſuam hoſtiam pro delictis, uidebit ſemen longæuum, &c. Quaſi dicat: Alia hoſtia reſtat, quæ uerè tollet peccatum & mortem. Ergo iſtæ uſitatæ ceremoniæ non tollunt peccatum & mortem. Paulus hanc ſententiam reddidit, cùm inquit: Factus eſt maledictum. Item, De Peccato damnauit peccatum, id eſt, peccatum puniuit & deleuit per hoſtiam pro peccato. Ipſam enim hoſtiam Hebræi peccatum ſeu delictum uocant, ſicut Latini piaculum. Teneamus igitur hoc, fuiſſe unicum tantùm in mundo Sacrificium Propiciatorium. Nam illa quæ in Lege dicebantur Propiciatoria, ut dixi, propter ſimilitudinem ſic uocabantur, ideoque abolita ſunt, Poſtquàm Chriſtus apparuit. Porrò cùm Euangelium ideò promiſſum ſit, ut exhiberet ueram propiciationem, neceſſe eſt ceremonias Leuiticas non fuiſſe ueras propiciationes, quia ceſſauerunt reuelato Euangelio.

DE EVCHARISTICO *SACRIFICIO.*

Sacrificia noui Teſtamenti omnia εὐχαριστικὰ propter mortem Chriſti.

NVnc reliqua ſunt ſacrificia Euchariſtica, quæ uocantur Sacrificia laudis, Prædicatio Euangelij, fides, inuocatio, gratiarum actio, confeſſio, afflictiones ſanctorum, imò omnia bona opera ſanctorum. Hæc Sacrificia non ſunt ſatisfactiones pro facientibus, uel applicabiles pro alijs, ut mereantur eis ex opere operato remiſſionem peccatorum, ſeu reconciliationem. Itaq; præter unum ſacrificium propiciatorium, ſcilicet mortem Chriſti. Cætera ſacrificia in Nouo teſtamento tantùm ſunt εὐχαριστικὰ, ſicut docet Petrus, 1. cap:2. Sacerdotium ſanctum, ut offeratis hoſtias ſpirituales. Opponuntur autem hoſtiæ ſpirituales non tantùm pecudibus, ſed etiam humanis operibus ex opere operato oblatis, hoc eſt, ſine fide & bono motu cordis, quia ſpirituale ſignificat motus Spiritus ſancti in nobis. De his Sacrificijs loquitur & Epiſtola ad Hebræos capite 13. Per ipſum offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo: Et addit interpretationem: Fructum labiorum confitentium nomini eius, id eſt, inuocationem, gratiarum actionem, confeſſionem, & ſimilia. Hæc ualent non ex opere operato, ſed propter fidem. Id monet particula, Per ipſum offeramus, hoc eſt, fide in Chriſtum. Eſt autem inſignis conſolatio Chriſtianæ mentis, ſcire quòd omnia bona opera, & omnes afflictiones, ſint Sacrificia, id eſt, opera Deo placentia, & quibus Deus ſibi honorem haberi pronunciat.

Bona opera et afflictiões ſanctorum ſunt ſacrificia.

Et de hoc genere ſacrificiorum plurimæ extant ſententiæ in Pſalmis & Prophetis, ut Pſal:49. Immola Deo ſacrificium laudis. Inuoca me in die tribulationis, &c. Item Pſal:50. Sacrificium Deo ſpiritus tribulatus, &c.

Cultus noui Teſtamenti ſpirituales.

Secundò ſciendum eſt, cultum in nouo Teſtamento ſpiritualem eſſe, hoc eſt, eſſe iuſticiam fidei, & fructus fidei. Quia nouum Teſtamentum affert iuſticiam & uitam ſpiritualem & æternam, iuxta illud: Dabo Legem meam in corda eorum. Et Chriſtus ait, Veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu & ueritate, hoc eſt, uero cordis affectu. Ideóq; ſunt abrogati Leuitici cultus, quia debent ſuccedere cultus ſpirituales mentis, & horum fructus & ſigna.

Nullus cultus noui Teſtamenti prodeſt ex opere operato

Ex his ſequitur, nullum eſſe ſacrificium aut cultum noui Teſtamenti, qui ex opere operato mereatur facienti uel alijs remiſſionem peccatorum. Repugnat enim ſententia, Veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu & ueritate, &c. Imò Phariſaica perſuaſio eſt, quòd aliquis cultus mereatur remiſſionem peccatorum ex opere operato. Cumq; hac perſuaſione Iudæi ſuos cultus cumularent, ut uidelicet multa mererentur gratiam, & reliqua beneficia, propter cumulata ſacrificia, Prophetę acerrimè reclamabant, Damnat hanc perſuaſionem Pſalmus 49. Qui repudiatis uictimis requirit inuocationem: Nunquid manducabo, inquit, carnes taurorum &c. Et Eſai:1. Quò mihi multitudinem uictimarum ueſtrarum? Et Ieremiæ 7. Non ſum locutus cum patribus ueſtris, & non præcepi eis de holocaſtis & uictimis. At conſtat, Legem præcipere de Sacrificijs. Verùm Propheta damnat perſuaſionem de opere operato. Talia ſacrificia non requirit Deus. Prorſus in Eccleſia ſimili opinione cumulatæ ſunt Miſſæ, quia ſint Sacrificia quæ Deo placeant ex opere operato, & mereantur facienti & alijs remiſſionem peccatorum. Docuerunt enim, per Miſſam fieri applicationem ſacrificij Chriſti. At unuſquiſq; propria fide applicat ſibi Sacrificium Chriſti, & quidem gratis, id eſt, non propter alienum opus.

Sacrificium Chriſti applicatur propria fide.

Cæterùm

Cæterùm unius operis poſſunt eſſe plures fines. Cœna Domini utimur tanquàm Sacramento, quatenus eſt reſtimonium, quo erigitur fides. Deniqȝ hęc ipſa fides cum externo opere, eſt quoddam ſacrificium, quia Deus pronunciat hanc fidem, & talia exercitia in nouo Teſtamento eſſe ſacrificia laudis, & eſſe cultus. Ita hæc ipſa obedientia ſpiritualis fit quoddam ſacrificium, quo tribuitur Deo honos, quem requirit & approbat. Deinde cum hac fide neceſſariò coniuncta eſt gratiarum actio pro illo ſummo beneficio, & nobis & uniuerſæ Eccleſiæ collato, unde & nomen eſt εὐχαριστίας. Præterea idem opus & confeſſio eſt: Nam oſtendimus, nos credere Euangelio, & inuitamus noſtro exemplo alios. Hæc omnia ſunt ſacrificia εὐχαριστικά. Ideò ueteres hanc ceremoniam appellarunt Sacrificium.

Cœna Domini propter diuerſos fines ſacramentum eſt & ſacrificium.

Quòd autem diſputant nonnulli, de natura cuiuslibet ſacrificij eſſe, ut pro alijs applicetur, falſum eſt. Nam afflictiones noſtræ ſunt ſacrificia, & tamen non ſunt applicandæ pro alijs. Iuxta illud: Vnuſquiſqȝ mercedem accipiet iuxta ſuum laborem. Item, Probet unuſquiſqȝ ſuum opus, & ſic gloriam habebit in ſeipſo. Item, Iuſtus fide ſua uiuet. Probat idem parabola de fatuis uirginibus, &c. Præterea cùm opera noſtra ſint cultus, qui debentur à nobis ipſis, ſicut Paulus inquit, Debitores ſumus. Item, Væ mihi ſi non Euangelizo. Deinde cùm per ſeſe ſint inſufficientia, & habeant opus fide, quæ petit, ne imputetur nobis infirmitas noſtra, qualis erit arrogantia, ſi talia opera ducemus eſſe non ſolùm precia pro nobis, ſed etiam pro alijs, cùm dicat Chriſtus: Cùm feceritis omnia, dicite, ſerui inutiles ſumus. Item Pſal: 49. Sacrificium uocat inuocationem in tribulatione. Item, Gratiarum actionem. Porrò id opus, cùm gratias agimus, non eſt opus, quod nos ipſi pro alijs applicare poſſumus, ut eis propter operis dignitatem proſit. Eſt igitur falſa perſuaſio, de natura cuiuslibet ſacrificij eſſe, ut applicetur pro alijs. Tantùm enim Propiciatorium ſacrificium Chriſti fuit applicandum pro alijs. Cætera ſacrificia noſtra, quæ ſunt εὐχαριστικά, ita proſunt facientibus, ſicut quodlibet proprium bonum opus facienti prodeſt, nec ſunt applicanda, ut mereantur alijs remiſſionem peccatorum &c.

Falſum eſt ſacrificij naturã eſſe, ut applicetur pro alijs.

Propiciatoriũ tantùm applicatur pro alijs

Cęterùm oratio pro alijs, aliter ſe habet, quàm natura operum. Non enim offert Deo opus aliquod, quod ſit precium pro alijs, ſed tantùm cupit accipere à Deo. Promiſit autem Deus ſe daturum & nobis & alijs, pro quibus petimus. Hæc facilè diſcerni poſſunt. In oratione non opponimus, neqȝ offerimus Deo noſtrum aliquod opus ac precium pro alijs, ſed tantùm accipere uolumus à Deo, & quidem propter Mediatorem Chriſtum, ſicut ſcriptum eſt: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Aliud eſt fide agere cum Deo, non propter noſtrum aliquod opus. Aliud eſt Deo opponere alicuius certi operis meritum, & quidem pro alijs. Quare applicatio operum noſtrorum pro alijs, præſertim pro remiſſione peccatorum, nequaquàm concedenda eſt, quia ſcriptum eſt: Iuſtus fide ſua uiuet.

Diſsimilis ratio orationis & cæterorum εὐχαριστικῶν.

Præterea de Operibus illud ſciendum eſt, ſicut propter aliquorum peccata plectuntur alij, ita & paucorum iuſticia impetrat multa bona alijs. Vtriuſqȝ ſententiæ multa ſunt teſtimonia in ſcripturis, & exempla, ut Ierem: 49. Ecce quibus non erat iudicium, ut biberent calicem, bibentes bibent. De beneficijs publicis & priuatis inquit Eſaias 33. Qui ambulat in iuſticia, & loquitur ueritatem, qui proijcit auariciam & iniurias, & excutit manus ſuas ab omni munere: Qui obturat aures ſuas ne audiat ſanguinem, & claudit oculos

ſuos

ſuos ne uideat malum, iſte in excelſis habitabit, munimenta ſaxorum ſublimitas eius, panis dabitur, aquæ eius non deficient, Regem in decore ſuo uidebunt oculi eius, & prolatos fines terræ. Hic inter cætera pręmia promittit publicum ſtatum tranquilliorem, id eſt, commune beneficium ad multos pertinens. Sunt & exempla. Propter peccatum Dauidis plectebatur populus: Propter paucos iuſtos uoluit Deus parcere Sodomis. Propter Naaman benefecit Syriæ. Diſcamus ergo pœnas & præmia latè patere, ut ad benè operandum excitemur.

Sed tamen in talibus locis hæc duo meminiſſe oportet. Primùm quòd hi loci non pertineant ad iuſtificationem, hoc eſt, iniuſtis non proſunt aliena opera Sanctorum ad iuſtificationem, ſed iuſtis impetrant multa communia bona, quia ſumus membra unius corporis. Alterum eſt, quòd non eſt noſtrum applicare alijs noſtra merita, quia hæc eſſet fiducia quædam noſtri operis. Sed Deo debemus permittere, quæ præmia communia uel peculiaria nobis daturus ſit, Oratio autem applicatur pro alijs, quia nititur non dignitate propria, ſed gratuita Chriſti promiſſione, Ex his facilè iudicari poteſt, quid ſit de applicatione ſentiendum. Quod enim ad iuſtificationem pertinet, nulla eſt applicatio ſine fide propria. Fides autem inſtrumentis utitur, uerbo & Sacramentis, quæ teſtantur ad nos pertinere beneficium Chriſti, nec pendet hoc beneficium ex dignitate alieni operis humani. Hæc ſatis ſit de Miſſa uerecundè dixiſſe.

DE POENITENTIA.

CVm Chriſto narraſſet quidam crudele facinus Pilati, qui aliquot Galilæos interfecerat, & cæteros coëgerat in ſacrificijs interfectorum ſanguinem bibere, Reſpondens Chriſtus, non accuſat nominatim Pilatum, ſed potius ſuos auditores commonefacit, ac teſtatur ipſos quoq; reos eſſe, eosq; ad pœnitentiam hortatur, inquiens: Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimiliter peribitis. Ita ſciamus, omnes mundi calamitates nobis omnibus eſſe conciones pœnitentiæ.

Aſsidua pœnitentia opus eſt in hac uita.

Manent in hac uita etiam in Sanctis multa peccata, quę aſſidua pœnitentia agnoſcenda & deploranda ſunt. Deinde ſunt alij, qui habent lapſus contra conſcientiam, & ſunt extra gratiam Dei, qui niſi in hac uita conuertantur ad Deum, ruent in æternas pœnas, & erunt æterni hoſtes Dei. Ideò præcipua uox Dei eſt in Eccleſia. Agite pœnitentiam, & credite Euangelio, ut aliqui liberentur ab extremo exitio. Hæc fuit prima concio in Paradiſo, cùm Deus obiurgat primos parentes poſt lapſum, & addit abſolutionem edita arcana promiſſione de uentura Liberatione. Ita poſtea ſemper in Eccleſia Patres, Prophetæ, Chriſtus, Apoſtoli, & omnes fideles Miniſtri uocis diuinæ, hæc duo genera doctrinæ complexi ſunt, declarauerunt iram Dei aduerſus peccatum, oſtenderunt genus humanum tot ingentibus calamitatibus ſubiectum eſſe propter peccatum, & uenturas æternas pœnas omnibus qui non conuerterentur ad Deum. Deinde & remiſſionem propoſuerunt conterritis, & fide amplectentibus Filium Dei, & incoantibus obedientiam iuxta uerbum Dei.

Præcipua uox Dei in Eccleſia, Agite pœnitentiam, & credite Euangelio.

Vt igitur nos ipſi excitemus ad pœnitentiam, diſcamus integram doctrinam de hoc articulo, & eam aſſiduè meditemur, Colligamus omnia teſtimonia iræ Dei aduerſus peccatum, priuatas & publicas calamitates omnium tempo-

temporum, comminationem æternarum pœnarum, denique & mortem filij Dei. Nam hæc eſt omnium maximè illuſtre teſtimonium iræ Dei aduerſus peccatum. Non exiſtimemus eum ocioſum ſpectaculum eſſe. Neceſſe eſt ſeriam, ingentem & inenarrabilem eſſe iram Dei aduerſus peccata, cùm non potuerit placari, niſi Filius interceſſiſſet, & factus eſſet uictima pro nobis. Hoc teſtimonium, ſi uerè intelligeret genus humanum, ſubitò terrore omnes extinguerentur, & tamen interim mundus profana ſecuritate hæc omnia teſtimonia contemnit.

Conſideranda magnitudo iræ Dei & miſericordiæ.

Sed nos excutiamus hanc ſecuritatem, & his terribilibus operibus DEI moueamur, & rurſus magnitudinem miſericordiæ conſideremus, quòd Deus noluit totum genus humanum perire, quòd ſe patefecit nobis, ut agnoſcatur & inuocetur, quòd dedit Filium pro nobis, ut ſit Emanuel, id eſt, nobiſcum Deus, & inter nos adiutor noſter, & ſaluator noſter, quòd dedit promiſſionem gratiæ & uitæ æternæ, quòd donat Spiritum ſanctum gubernatorem petentibus. Hæc omnia conſiderantes, duritiem noſtram agnoſcere & deplorare debemus, ac petere, ut Deus nos ad ſe conuertat, qui certò promiſit, ſe daturum Spiritum ſanctum petentibus, & mandat ut credamus nos recipi propter Filium, ut infrà dicemus.

Pœnitentia quid ſit, & quæ eius ſint partes.

Hæc præfatus ſum, ut ad aſſiduam huius articuli cogitationem nos ipſos excitemus. Nunc de nomine dicam. Nolo rixari de uocabulo. Voco pœnitentiam, ut in Eccleſia loquimur, conuerſionem ad Deum, & huius conuerſionis partes ſeu diuerſos motus docendi cauſa diſcerno. Dico partes eſſe, Contritionem & Fidem. Has neceſſariò ſequi debet noua obedientia, quam ſi quis uult nominare tertiam partem, non repugno. Non moueamus rixas de uerbis, ſed uigilantes ſimus in tuendis rebus, quæ ſunt Eccleſiæ neceſſariæ, & refutandis erroribus, qui ueræ doctrinæ caliginem inducunt.

Renati labi poſſunt, & lapſi non placēt Deo niſi rurſus conuertantur.

Sed antè explicationem partium breuiter refutandi ſunt duo errores fanaticorum hominum, qui finxerunt renatos non poſſe labi, & quamuis labuntur contra conſcientiam, tamen iuſtos eſſe. Hæc amentia damnanda eſt, & opponenda exempla & dicta ſcripturę Propheticæ & Apoſtolicæ, ut Saul & Dauid placuerunt Deo, fuerunt iuſti, & donati Spiritu ſancto, tamen poſtea lapſi ſunt, ita ut alter prorſus perierit, alter rurſus ad Deum conuerſus ſit: dicta multa ſunt.

Matth:12. Cùm immundus ſpiritus egreſſus fuerit ab homine, uadit per loca deſerta, & inquit: Reuertar, & inuenit domum ocioſam, & fiunt poſteriora hominis peiora prioribus.

Similis eſt concio triſtiſſima, 2. Pet: 2. Qui cum effugiſſent inquinamenta mundi per agnitionem Domini, rurſus intricantur, his fiunt poſteriora deteriora prioribus. Et 1. Corinth: 10. Qui uidetur ſtare, uideat ne cadat. Et Apocalyp: 2. Memor eſto unde lapſus ſis, & pœnitentiam age, & facito priora opera.

Hæc & ſimilia dicta de renatis, teſtantur poſſe eos labi, & lapſos contra conſcientiam non placere Deo, niſi rurſus conuertantur. Quare non ita blandiamur nobis ipſis, ut ſecuri imbecillitatem noſtram non regamus, & lapſus negligamus, ſed ſimus uigilantes & intenti, repugnemus noſtræ infirmitati, & acerrima cura caueamus inſidias Diaboli, ſicut Petrus monet: Aduerſarius

uerſarius ueſter Diabolus, tanquam Leo rugiens circumit, quærens quem deuoret, cui reſiſtite fortes in fide.

Error Nouatianorum & καθαρῶν. Econtrà non confirmemus deſperationem, quæ odium aduerſus Deum gignit. Sicut Nouatiani & καθαροὶ fecerunt, qui negarunt lapſos poſt Baptiſmum iterum conſequi remiſſionem peccatorum. Ac mirum eſt hunc craſſum & uenenatum errorem uetuſtiſſimis temporibus, in illo Eccleſiæ flore, tàm latè graſſatum eſſe.

Teſtimonia ueterum contra Nouatianos. Narrat Epiphanius, Alexandriæ, cùm Petrus Epiſcopus, quem poſtea Tyrannus Maximinus interfecit, præeſſet, fuiſſe quendam Meletium, qui quamlibet reclamante Petro, ſparſit hoc delirium, negandam eſſe ueniam lapſis,& addit, tanta in admiratione hanc hypocriſin fuiſſe, ut magna pars populi in Aegypto & Syria hunc Meletium ſecuta ſit, contemta Petri ſententia. Eſtq́ memorabile, quòd narrat Petrum in defenſione ueritatis citaſſe & ſcripturas & exempla ſuperioris temporis tradita ab Apoſtolis & eorum diſcipulis.

Extat adhuc exemplum in Iohannis Apoſtoli hiſtoria apud Euſebium lib:3. pagina 60. de Adoleſcente lapſo, quem Iohannes reuocat ex ſodalitio latronum. Porrò ſatis apparet, delirium Catharorũ ortum eſſe ex inſcitia doctrinæ de iuſticia fidei. Nam poſtquàm finxerunt hypocritæ, homines propria dignitate iuſtos eſſe, & ſine peccato eſſe, affinxerunt amiſſa hac puritate, non ſupereſſe ſpem ueniæ.

Opponamus autem ex ſcripturis teſtimonia: Dauid, Manaſſe, Petrus, poſt lapſus horrendos, iterum conſecuti ſunt remiſſionem peccatorum. Lapſa fuit & Galatarum Eccleſia, & à Paulo reuocatur ad pœnitentiam. Item, Paulus ipſe Corinthium inceſtum iubet recipi poſt pœnitentiam. 2. Corinthios 2.

Teſtimonia ſcripturæ contra Nouatianos. Addamus & dicta ſcripturæ. Ezech:33. Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris,ſed ut conuertatur & uiuat. Et ſunt ſimiles aliæ conciones apud Prophetas, ut Eſai: 1. Hæc autem Ezechielis eò eſt memorabilior, quòd Iuſiurandum additur, Viuo ego, ut conſcientiæ eò magis erigantur, cùm audiunt non ſolùm promiſſionem, ſed etiam confirmatam Iureiurando. Hanc igitur conſolationem infigamus animis, & cogitemus quanta uis ,ſit amoris diuini erga nos, quàm ardenter deſideret noſtram ſalutem, ſicut uerè dicitur in Tobia: Non delectaris Deus perditione noſtri, Et hac cogitatione nos ad pœnitentiam & ueram inuocationem excitemus.

Nec ualet hoc loco cauillatio, quòd uetus Teſtamentum habuerit beneficium de conuertendis lapſis in Nouo diſſimile eſſe. Nam concio Ezechielis ad uniuerſam Eccleſiam omnium temporum pertinet,& eadem ſemper eſt Eccleſia omnium temporum & idem Euangelium.

Sed ſumamus probationes ex nouo Teſtamento, Chriſtus inquit Matth: 18. Si peccauit in te frater tuus, corripe eum, ſi audierit te, lucratus es fratrem. Cùm dicat, Lucraberis fratrem, clarè pronunciat ſe de his loqui, quibus illa emendatio prodeſt. Et quòd de fratribus loquatur, hoc eſt, lapſis poſt iuſtificationem, id quoq́ teſtatur, quòd tunc demum uult eijci eum ex Eccleſia, cùm non auſcultat, Loquitur ergo de his, qui antea fuerunt in Eccleſia. Et deinde cùm Petrus interrogat, Quoties dimittam? Chriſtus reſpondet: Septuagies ſepties. Ergo lapſi poſt iuſtificationem poſſunt ueniam conſequi. Nam cùm iubet Ec-

bet Eccleſiam remittere, uult & ipſe remittere petenti & credenti. Ideò ſuprà dixit: Lucraberis fratrem.

Scio diſputari à quibuſdam, utrum hic locus de reconciliatione fraterna, an uerò de miniſterio publico, quod remiſſionem diuinam annunciat, loquatur: Sed ualet argumentum aduerſus Nouatianos, etiamſi textus tantùm ad fraternam reconciliationem accommodetur. Dicit enim. Lucraberis fratrem. Quicquid ſolueritis ſuper terram, erit & ſolutum in cœlis. Cæterùm & hæc ipſa uerba teſtantur, hunc locum de miniſterio concionari. Voluit enim Chriſtus inſtituere Eccleſiæ diſciplinam, & labentium correctionem, & aiunt hunc morem fuiſſe uetus Synagogæ inſtitutum.

Voluit item Chriſtus diſcernere correctionem Eccleſiæ propriam à politica, uult præcedere admonitionem, ut primùm ſaluti hominis conſulatur. Politia eſt iracundior, properat ad pœnam, nec prius de ſalute hominis deliberat. Deinde conſtituit Chriſtus pœnæ modum, uult eijci contumacem extra Eccleſiam, nec addit politicas pœnas, ſed has relinquit Magiſtratibus.

Chriſtus diſcernit correctionem Eccleſiæ propriam à politica.

Sed redeo ad teſtimonia, Ad Galat: 6. dicitur: Si præoccupatus fuerit homo aliquo peccato, uos qui ſpirituales eſtis, corrigite cum ſpiritu lenitatis. Hic præcipit reuocari lapſos ad pœnitentiam. Apocalyp: 2. Memor eſto unde lapſus ſis, & pœnitentiam age, & facito priora opera. Luc. 15. Gaudium eſt Angelis ſuper uno peccatore pœnitentiam agente. Et in ea concione loquitur Chriſtus de pœnitentia filij perditi, id eſt, de talibus qui antea fuerant pij.

Sed Nouatiani duos locos ex Epiſtola ad Hebræos obijciunt. Hebræ: 6. Impoſſibile eſt eos, qui ſemel illuminati ſunt, reuocari ad pœnitentiam, &c. Quamlibet durus uidetur hic locus, tamen ſi conſcientia communita eſt ueris teſtimonijs ſuprà citatis, non poteſt hoc loco perturbari, Sed poſtquàm ex ſuperioribus teſtimonijs certò conſtat, lapſis non negandam eſſe ueniam, facilè iudicari poteſt, nō poſſe hic retineri τὸ ῥητὸν, ſed addendam eſſe commodam interpretationem. Alij aliter mitigant hunc locum, ut fit in obſcuris et ambiguis, Græcè non ſonat uſq; adeò incommodè. Ait enim: Non eſt poſſibile renouari eos qui Chriſtum crucifigunt, & ludibrio habent. Hoc ſimpliciſſimè intelligo in hanc ſententiam: Tales non poſſunt renouari, qui non auſcultant amplius Euangelio, ſed contemnunt, nec illa initia pietatis, de quibus dixit, retinere ſtudent, ſcilicet Baptiſmi & pœnitentiæ doctrinam. Hæc eſt, ut mihi quidem uidetur, germana eius loci ſententia, & nihil habet incommodi, tantiſper non poſſunt renouari, dum non auſcultant Euangelio, ſed crucifigunt Chriſtum, & ludibrio habent.

De dicto ad Hebræos, quod citant Nouatiani.

Fatendum eſt etiam eſſe aliquod irremiſſibile peccatum, quia id expreſſè affirmat Chriſtus. Ad id accōmodetur & hic locus Epiſtolæ ad Hebræos. Sed hic aliqui obijciunt, fieri incertam remiſſionem, ſi aliquod irremiſſibile delictū ſit. Semper enim angitur animus, diſputant ſe fortaſſe habere tale peccatum, et exercuit hæc quæſtio multos, ſed pijs plana & facilis eſt explicatio.

Eſt aliquod irremiſſibile peccatum.

Eſt aliquod irremiſſibile, ſed quòd ſit, tantùm à poſteriori iudicandum eſt, id eſt, illis tribuendum eſt, qui ad extremum perſeuerant in ſuis furoribus aduerſus Deum, in Epicureo contemtu, aut odio Phariſaico, aut deſperatione, ut Neroni, Pharaoni, Sauli, Iudæ, & ſimilibus, nec aliter niſi hoc modo de peccato irremiſſibili à poſteriori iudicandum eſt. Quia nos in noſtris cordibus

Irremiſſibile peccatum tantùm à poſteriori iudicandū.

Vu antequàm

antequam illud iudicium patefactum eſt, debemus ſemper retinere hæc tria: Promiſſionem gratiæ, mandatum quod iubet credere Filio, & mandatum ſoluendi Eccleſiæ traditum: Quicquid ſolueris ſuper terram &c. Promiſſio his uerbis dulciſſimè illuſtrata eſt à Paulo: Gratia exuberat ſupra delictum. Summa blaſphemia eſt, Chriſtum infra peccatum abijcere, & diminuere eius meritum. Deinde mandatum æternum, & immutabile, ac longè ſupra Legem eſt, credere Chriſto. Et hæc ſunt uniuerſalia, promiſſio & mandatum, ut dicitur: Venite ad me omnes. In hanc uniuerſalem ſe quiſq; includat.

Poſtquàm præmunitus eſt animus, & ſcit mandatum Dei eſſe, ut credamus nobis omnia peccata remitti, deinde diſcat, non eſſe de peccato irremiſſibili iudicandum, niſi à poſteriore, uidelicet poſtquàm iudicium Dei declaratum eſt. Pharao, Iudas, habuerunt tale peccatum, quia res oſtendit eos non rediſſe ad Deum. Ideò ſatis commodè dixit Auguſtinus, Blaſphemiam eſſe finalem impœnitentiam ſeu deſperationem, quia hæc peccata extremè pugnant cum gratia. Nam cætera peccata, cùm ad gratiam confugimus, remittuntur. Contemtus uerò Epicureus, aut deſperatio, repudiat gratiam. Ideò ſic interpretatur dictum Chriſti, Qui dixerit uerbum contra Spiritum ſanctum, id eſt, qui uerbum prædicatum aut confirmatum teſtimonijs Spiritus, pertinaciter ad extremum repudiat, is habet irremiſſibile peccatum. Hæc ſententia Auguſtini ſatis commoda eſt.

Non omnis lapſus poſt agnitam ueritatem eſt irremiſſibile peccatum.

Non enim omnis lapſus poſt agnitam ueritatem iudicari debet peccatum irremiſſibile, ſicut Nouatiani contenderunt. Suprà enim recitauimus exempla & teſtimonia, quæ docent tales lapſus condonari poſſe, nec omnis perſecutio Euangelij iudicari debet peccatum irremiſſibile, quia Manaſſes, Nabuchodonoſor, Paulus, Iuſtinus, Auguſtinus, deniq; innumerabiles perſecutores ſanati ſunt, ſicut & Petrus dicit: Quem uos crucifixiſtis. Sed quorundam ſingularis eſt furor, qui ueritatem agnouerunt, & admoniti ac conuicti contra conſcientiam, ſine fide, tamen damnant ueras ſententias, & exercent aut confirmant ſæuitiam. De talibus dicitur Rom: 11. Reliqui indurati ſunt, dedit eis Spiritum exacerbatum, oculos ne uideant, & aures, ut non audiant. Hoc dicto & ſimilibus deſcribuntur perſeuerantes in Euangelij perſecutione, qui cœcitate puniuntur, poſtquàm ſæpè admoniti non redeunt ad Deum, talis fuit furor Anabaptiſtarum Monaſterij.

Quare talibus dictis & exemplis admoniti, caueamus, ne pertinaciter propugnemus errores. Labi & errare commune eſt omnibus hominibus, ſed pertinacia quę gignit Sophiſticos prætextus ſine fine, peccatum maius & multiplex eſt, ex quo non multi eluctantur. Ideò & Paulus inquit: Hæreticum hominem poſt unam atq; alteram admonitionem uitabis, quia proprio iudicio damnatus eſt, id eſt, ſua pertinacia declarat, ſe implicitum eſſe laqueis Diaboli.

Cæterùm nobis ſemper in conſpectu ſit hæc doctrina, debere nos obtemperare mandato & promiſſioni Euangelij. Aeternum & immutabile mandatum eſt, quod præcipit agere pœnitentiam, Item, audire Filium, & credere nos propter filium Dei recipi. Tenendum eſt & Pauli dictum: Gratia exuberat ſupra peccatum.

Iuxta hæc mandata iudicare nos debemus, & eis obtemperare, quod cùm facimus, certum eſt nos non habere peccatum irremiſſibile.

Citatur

Citatur & altera ſententia ex Epiſtola ad Hebræos: Voluntariē peccantibus poſt acceptam noticiam ueritatis iam non relinquitur pro peccatis hoſtia, ſed terribilis expectatio iudicij. Si dextrē uolumus iudicare, hic locus non negat lapſos poſſe reſurgere, ſed facit immediatam collationem beneficij CHRISTI & pœnarum, in hanc ſententiam. Hæc duo extrema ſunt & immediata: Retinens beneficium Chriſti ſaluatur, non retinens ruit in exitium. Hic non negat lapſos poſſe ad beneficium Chriſti redire, ſed excludit alias hoſtias, & noua Sacrificia. In Lege erant crebræ expiationes immunditiarum, & Phariſæi docebant eas mereri remiſſionem peccatorum. Ita poſtea in Eccleſia multi finxerunt ſatisfactiones & Miſſas, nec ſolùm falſi cultus excogitati ſunt, ſed etiam perſuaſio de illa expiatione, per talia Sacrificia aluit ſecuritatem & indulgentiam. Has Phariſaicas imaginationes grauiſſimē taxat Epiſtola ad Hebræos: Vult certē retineri beneficium Chriſti, ſicut poſtea dicit: Non uult conculcari ſanguinem CHRISTI, nec contumelia affici Spiritum gratiæ. Hæ grauiſſimæ adhortationes iubent cauere, ne amittamus beneficium Chriſti, Neq; tamen interim uetant, lapſos ad Chriſtum redire. Hæc eſt ſimplex & germana ſententia.

De altero dicto ad Hebræos, quod citant Nouatiani.

DE CONTRITIONE.

ETſi nulla creatura magnitudinem iræ Dei aduerſus peccatum ſatis intelligere poteſt, ac ne poſſet quidem ſenſum iræ Dei perferre, ſicut dicitur Deuteronom: 4. Deus ignis conſumens eſt: Tamen uult Deus in Eccleſia ſua aliquo modo agnoſci iram ſuam aduerſus peccatum, non uult contemni peccatum, non uult corda eſſe ferrea & ſine dolore, ut Ephe: 4. de impijs dicitur. Ideō ſemper in Eccleſia hoc fuit exordium concionum: Agite pœnitentiam. Sic Chriſtus exorſus eſt, & ante ipſum Baptiſta. Sic Paulus inquit: Reuelatur ira Dei de cœlo ſuper omnes. Sic Prophetæ exorſi ſunt, Eſai: 1. Væ Genti peccatrici. Imò in Paradiſo hæc poſt lapſum prima concio fuit, arguens peccatum, & declarans iram Dei.

Deus uult eſſe in Eccleſia agnitionem peccati & iræ ſuæ.

Teſtimonia iræ Dei aduerſus peccatum.

Poſtremō omnes calamitates generis humani, mors, morbi, inopia, fames, cædes, bella, excidia, & clades multiplices, ſunt reuera conciones de ira Dei aduerſus peccatum, ut Pſalm: 38. Propter iniquitatem corripis homines.

Poſtremō teſtimonium omnium maximum iræ Dei eſt, quōd Filium oportuerit fieri uictimam. Hanc iram certē uult Deus aliquo modo à nobis agnoſci, & nos moueri ipſius iudicio & indignatione. Neceſſe eſt igitur in nobis exiſtere aliquam contritionem. Ac uocamus Contritionem, ut Eccleſia uſitatē loquitur, pauores conſcientiæ agnoſcentis iram Dei aduerſus noſtra peccata, & dolentis propter peccatum. Hanc contritionem præcipiunt hæc dicta: Agite pœnitentiam. Et 2. Corinth: 7. Contriſtati eſtis ad pœnitentiam. 1. Corinth: 11. Si nos iudicaremus ipſi, non iudicaremur à Domino, id eſt, ſi uero dolore afficeremur, agnita ira Dei. Ioël 2. Scindite corda ueſtra, & non ueſtimenta ueſtra. Ierem: 31. Poſtquàm oſtendiſti mihi, percuſſi femur meum, confuſus ſum, & erubui. Nahum. 1. Ante faciem indignationis eius quis ſtabit? Quis reſiſtit in ira furoris eius? Indignatio eius effuſa eſt ut ignis, & petræ diſſolutæ ſunt ab eo. Item Eſai: 66. Ad quem reſpiciam? niſi ad humiliatum &

contritum ſpiritu,& trementem ſermones meos.Eſai:1.Definite peruerſa agere. Pſal:37. Iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum. Item,Initium ſapientiæ timor Domini. Et paſſim coniungunt Pſalmi timorem & fidem: Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum, & erga eos qui ſperant in miſericordia eius.Eodem pertinent multa dicta Pauli: Vetus noſter homo ſimul crucifixus, ut aboleatur corpus peccati.

Exempla iræ Dei aduerſus peccatum.

Addantur & exempla, ut Adam, Eua, obiurgati à Deo, Dauid obiurgatus à Nathan,horribiliter perterreſiunt. Dolet & mulier peccatrix Lucæ 7. Et Luc: 22. Petro acerbæ lacrimæ erumpunt. Hæc & ſimilia teſtimonia oſtendunt, neceſſariam eſſe aliquam contritionem, quæ quidem etiam creſcere debet, ita ut non ſolùm externa delicta, ſed etiam interiorem immundiciem agnoſcamus, uidelicet dubitationem de Deo, ſecuritatem, admirationem noſtri ſeu ſuperbiam,deſpectionem aliorum,maleuolentiam,auariciam,flammas praui amoris,& alios uicioſos affectus.

Non eſt pœnitentia in hypocritis.

Nec eſt pœnitentia in hypocritis, qui nullo ſenſu doloris aut pauorum afficiuntur,quos deſcribens Ieremias inquit,Erubeſcere neſcierunt. Et Paulus ad Epheſios uocat dolore carentes.

Vt autem hanc prauam ſecuritatem animis excutiamus, ſæpè & multum dicta de Contritione,de ira Dei,de pœnis præſentibus & æternis,exempla ipſa pœnarum calamitates proprias & alienas, imò & mortem filij Dei nobis proponamus, ut miſeriam noſtram & iram Dei agnoſcamus & expaueſcamus.

Arguere peccata pars eſt miniſterij neceſſaria.

Peccatum arguendum uoce Legis moralis.

Eſtq; miniſterij in Eccleſia, quod inſtituit Chriſtus, pars neceſſaria, arguere peccata, ſicut Paulus clarè inquit: Nunc reuelatur ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem. Vtendum eſt autem uoce Legis moralis, ut uocant, ad hanc miniſterij partem. Eſt enim Lex illa,æterna & immutabilis ſententia Dei, declarans iram Dei aduerſus peccatum. Etſi enim Deus recipit hominem confugientem ad Chriſtum,tamen peccatum non approbat.Ideò Paulus inquit: Per Legem cognitio peccati, & ſemper ſonuit in Eccleſia inde uſq; ab initio poſt lapſum,ut Gen:4.apparet,& deinceps.

Legem nõ eſſe prædicandum, eſt imaginatio falſa.

Ac prorſus falſa,abſurda,& pernicioſa imaginatio eſt, fingere Legem nihil eſſe,aut non prædicandam eſſe. Quia ideò prædicata eſt per Patres, & deinde terribili uoce in Sina reuelata, & aſſiduè repetita per Prophetas, Chriſtum & Apoſtolos, ut ſciamus eſſe æternam & immutabilem ſententiam Dei, declarantem iram aduerſus peccatum. Sciamus item, omnes homines in hac corruptione naturæ, hac ſententia Dei condemnatos eſſe, atq; ita ſub Lege eſſe, Sicut Paulus inquit, Cauſati ſumus omnes ſub peccato eſſe,id eſt, condemnatos & reos coram Deo. Sicut ſemper manet mens diuina, ita ſemper manere Legem neceſſe eſt. Et huius Legis noticia manet in noſtris conſcientijs, & eſt explicata uoce Dei, Patrum, Prophetarum,Chriſti & Apoſtolorum. Ideò & Chriſtus toties inculcat Legem, ut Matth: 5. & quidem addit declarationem, ut ſciamus accuſari Lege non ſolùm externa delicta, ſed etiam interiora uicia, cœcitatem, iniuſta odia, flammas libidinum, &c. Vult ergo Deus in Eccleſia ſemper ſonare uocem huius Legis, quæ concionatur de obedientia cordis.

Vtendum eſt uoce Euangelij in arguendo peccato.

Vtendum eſt & uoce Euangelij, quæ accuſat in mundo contemtum iræ & miſericordiæ, quæ cernitur exhibito Filio. Ideò inquit Chriſtus: Spiritus ſanctus arguet mundum de peccato,quòd non credunt in me. Iam cogitemus, quàm latè pateat hæc prędicatio,accuſans & condemnans peccata. Totum genus hu-

nus humanum complectitur,omnes ſumus pleni dubitatione, ſecuritate,negligentes aut errantes in inuocatione,contaminati prauis cupiditatibus, leuiter curamus iram Dei, abutimur beneficijs, omnes ſumus ingrati filio Dei. Ideò non miremur,uniuerſum mundum opprimi fatalibus pœnis,quę ſunt ſigna irę Dei: Sed cogitemus,ut Paulus inquit,Omnes ſub peccato eſſe,& totum mundum reum eſſe Deo, & ſua quiſq; peccata accuſet & deploret.

Hæc omnia ſæpè & multum cogitemus: Nam quod dicitur, Spiritus ſanctus arguet mundum, id fit per uerbum declarans iram Dei, & in huius uerbi cogitatione Spiritus ſanctus eſt efficax. Et 2. Timoth: 2. Paulus clarè iubet doceri & erudiri aduerſantes, quis ſcit an Deus det aliquibus pœnitentiam? Et apud Ierem: Poſtquàm oſtendiſti mihi, confuſus ſum, & erubui. 1. Regum: 2. Dominus mortificat & uiuificat. Hæc fiunt per uerbum Dei, ut Hebr: 4. dicitur: Viuum eſt uerbum Dei,& efficax, & penetrantius gladio, &c. Quare in ijs qui negligunt & contemnunt uerbum Dei, non eſt efficax Spiritus ſanctus, ſed confirmatur ferocia. Sicut in Geneſi dicitur: Non iudicabit Spiritus meus in homine, quaſi dicat, Poſtcaquàm contemnere uerbum incipiunt, deſijt iudicium Spiritus, agnitio peccati, inuocatio &c.

Spiritus ſanctus arguet mundum de peccato per uerbum.

DE FIDE.

SEd ad Contritionem, hoc eſt, ad hos terrores, neceſſe eſt accedere conſolationem, ſcilicet Fidem, quæ ſtatuat nobis remitti peccata propter Filium Dei, & tantæ miſericordiæ agnitione rurſus erigat nos, ne oppreſſi deſperatione ruamus in æternum exitium. Niſi enim accederet Fides, Contritio fieret mors æterna. Eſt igitur altera pars Fides, quæ eſt non tantùm hiſtoriæ uel Legis noticia, ſed fiducia, qua credit unuſquiſq; ſibi uerè remitti peccata à Deo propter Chriſtum gratis, id eſt, non propter noſtram dignitatem, aut noſtra merita.

Altera pars pœnitentiæ eſt fides.

De hac parte, hoc eſt, de Fide accipiente remiſſionem peccatorum, libri Monachorum muti ſunt: Sed nos ſciamus, hanc eſſe præcipuam & propriam Euangelij uocem, & hanc doctrinam de fide prorſus neceſſariam eſſe Eccleſiæ, & ſimul complectendam quandocunq; de pœnitentia dicitur.

Multi hic diſputant, quod ſit diſcrimen contritionis Petri & Iudæ, Dauidis & Saulis. Et ſunt ſpinoſæ diſputationes de amore iuſticiæ, & timore pœnæ. Sed hoc diſcrimen planum & illuſtre eſt: Ad contritionem Iudæ non acceſſit fides, ideò oppreſſus terroribus, ruit in æternum exitium: Econtrà ad contritionem Petri acceſſit Fides, ideò reuixit ex ſuis ingentibus doloribus. Et cùm fide erigimur, accedit agnitio bonitatis Dei, & non tantùm metu pœnarum angimur, ſed etiam puriore dolore, quòd Deum offenderimus, cui debetur obedientia & gratitudo. Sed non eſt opus hos affectus ſubtiliter diuellere. Vult Deus iram ſuam metui, & hanc in pœnis uult conſpici. Accedat autem & Fides, nec fugiamus Deum, ſed ad eum redeamus, petamus nos recipi, & ſtatuamus æternam & immutabilem Dei uoluntatem eſſe, quòd uelit recipere perterrefactos, qui credunt ſibi ignoſci propter Mediatorem. Hoc præcipit nobis certò credere & ſtatuere.

Diſcrimen inter contritionem Petri & Iudæ.

Hæc fides illuſtre diſcrimen facit inter timorem ſeruilem & filialem.

Diſcrimen inter timorem filialem et ſeruilem.

Timor ſeruilis eſt pauor ſine fide, & reipſa fugit Deum: Sed timor filialis eſt pauor, ad quem accedit fides, quæ inter pauores erigit & conſolatur animum, & accedit ad Deum, petit & accipit remiſſionem. Hæ deſcriptiones ſunt planæ, & in exercitijs noſtris intelligi poſſunt. Contritio ſine fide eſt horribilis pauor, & dolor animi fugientis Deum, ut in Saule, Iuda; Quare non eſt bonum opus. Sed contritio cum fide, pauor & dolor eſt animi non fugientis Deum, ſed agnoſcentis iuſtam iram Dei, & uerè dolentis, quòd neglexerit aut contempſerit Deum, & accedentis tamen ad Deum, & petentis ueniam. Talis dolor fit bonum opus & ſacrificium, ut loquitur Pſalm: Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies.

Remiſsio peccatorum non datur propter contritionem, ſed accipitur fide.

Et tamen neceſſe eſt taxari & abijci opinionem, quæ finxit homines contritione mereri remiſſionem peccatorum, ſeu dari remiſſionem propter dignitatem contritionis. Sed retinenda eſt uox Euangelij, quæ clamat Gratis remitti peccata propter Filium Dei. Hæc excluſiua retinenda eſt, ut Chriſto debitus honos tribuatur. Item, ut mentes perterrefactæ teneant certam conſolationem. Nam adigerentur ad deſperationem, ſi ſentire deberent, ſe non habere remiſſionem, niſi dolor ſatis dignus & ſufficiens eſſet. Hæc ſimplex ſententia multos labyrinthos diſputationum tollit.

Conſtituamus igitur neceſſariam eſſe aliquam contritionem, ueros pauores ac dolores, ſed tamen remiſſionem peccatorum non dari propter contritionem, ſeu dignitatem ullam noſtram, ſed propter ſolum filium Dei, qui pro nobis admirando conſilio uictima, Mediator & Deprecator factus eſt.

Ac ut teneamus in conſpectu doctrinam Contritionis, hæc capita nobis proponamus:

Conciones pœnitentiæ & ſigna iræ Dei.

- Legem Dei.
- Iram Dei.
- Pœnas æternas.
- Mortem.
- Calamitates præſentes, publicas & priuatas.
- Amiſſionem donorum.
- Inopiam.
- Morbos.
- Infamiam.
- Infelicitatem ſtudiorum.
- Infelicitatem conſiliorum.
- Errores & furores.
- Infelicitatem liberorum.
- Diaboli tyrannidem impellentem in plura peccata, & maiores miſerias.
- Pœnas interiores, uidelicet quòd peccata peccatis puniuntur, cœcitate, & furoribus ſequentibus.
- Scandala.
- Diſcordias publicas.
- Bella.

E regione beneficia Dei conſiderentur, ut ingratitudinem noſtram accuſemus.

Creatio.

Creatio.
Patefactio Dei.
Miſſio Filij.
Donatio uerbi & Euangelij.
Donatio Spiritus ſancti.
Promiſſio uitæ æternæ.
Nutritio, defenſio corporis & animæ.
Depulſio Diaboli.
Literarum & ueræ doctrinæ oſtenſio.
Gubernatio diuina in moribus & conſilijs.
Felicitas conſiliorum.
Felicitas ſtudiorum, & rectitudo iudicij.
Felicitas liberorum.
Bona exempla, & uitatio ſcandali.
Bona fama.
Concordia publica.
Pax & mediocris ſtatus Politiæ.
Conſtitutio ſalutaris Eccleſiæ.

Beneficia Dei & teſtimonia miſericordiæ.

Exempla cogitemus Saulis & Dauidis, qui & beneficia quæ recenſui tenuerunt ante lapſum, & poſt lapſum exuti tantis bonis pœnas ſenſerunt, quas recitaui. Et Saul prorſus perijt, oppreſſus æternis pœnis: Dauid uerò rurſus ad Deum conuerſus eſt, ſed tamen ſenſit onus pœnarum corporalium & ſcandalorum in tota uita. Et quantam ruinam trahat unus lapſus, conſideremus in Adæ & Euæ exemplo. Item in Dauidis adulterio, & Salomonis delirio, propter cuius idolum poſtea regnum Iſraël diuulſum eſt. Et hæc diuulſio peperit infinita mala, religionis diſſipationes, & bella ciuilia. Hæc conſiderantes, non exiſtimemus noſtros lapſus leuia & parua mala eſſe, & ad paucos pertinere, ac ſimus in regendis moribus diligentiores.

Collatio Saulis & Dauidis.

Hæc expendere utilius eſt, quàm illas nugas agitare, An actui finito iuſtè reſpondeat pœna infinita. Tales friuolas quæſtiones fugiamus, ac ſciamus in delicto eſſe contemtum infiniti boni. Hic contemtus & uiolatio infiniti boni, dignus eſt infinita pœna.

Poſtquàm autem de Contritione dictum eſt, explicemus & alteram partem. Nam miniſterium in Eccleſia non ſolùm arguit peccata, ſed etiam annunciat remiſſionem peccatorum perterrefactis & credentibus in Chriſtum. Statuant igitur perterrefactæ mentes, certò ſe conſequi remiſſionem peccatorum gratis fide propter Chriſtum. Nec intelligatur fides tantùm de hiſtoriæ noticia: Sed intueatur hunc articulum in Symbolo, Credo remiſſionem peccatorum. Nec ſatis eſt in genere credere, quòd Deus aliquibus ignoſcat, ſicut & Diabolus credit. Non enim ignorat in Eccleſia reconciliationem eſſe, ſed ſinguli ſtatuere debemus, nobis ipſis ignoſci, nos ipſos à Deo recipi. Hac fide ſpeciali, ut ſic dicam, quiſqꝫ ſibi applicare beneficium Chriſti debet. Videtur hoc abſurdum humano iudicio, de re tanta nos ſtatuere debere, uidelicet quòd placeamus Deo. Sed diſcamus, ideò Deum ſe patefeciſſe, ut hanc ſuam uoluntatem nobis reuelaret. Ideò promiſſiones traditas eſſe, ideò miſſum Filium, ac ſparſum Euangelium in mundum, ut hæc ſententia, quam nulla creatura cernere poterat, pateſieret. Immenſum bonum eſt reconciliatio diuina, ideò diffi-

Fides intueatur articulum Symboli, Credo remiſſionē peccatorum.

Specialis fides applicat beneficium Chriſti.

culter aſſentimur. Sed excitemus nos ad credendum Euangelio, & cogitemus nos in hac uita uerbo Dei inuolutos ſuſtentari oportere, ſicut fœtus in utero materno ſedet inuolutus aluo ſeu ſecundina, nec rumpamus hoc noſtrum inuolucrum, ſcilicet Euangelium, quŏd affirmat de uoluntate Dei. Poſtea uerō egreſſi in uitam, & lucem æternam, corām cernemus uoluntatem Dei, & admirandum conſilium.

TESTIMONIA.

Teſtimonia de gratuita remiſſione peccatorum per fidē.

Actor: 10. Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum. Hæc eſt plana & clara ſententia, in qua teſtatur Petrus ſe enarrare ſummam Propheticæ ſcripturæ, & opponit hanc ſententiam uulgari perſuaſioni, quam populus habuerat de Meſſia, ac affirmat ideō à Patre miſſum eſſe, ut uictima fieret pro peccato, & propter ipſum detur remiſſio peccatorum, ijs, qui credunt in eum, id eſt, qui ſic amplectuntur Meſſiam, ut credant ſe propter eum recipi. Et quia hoc dictum allegat omnes Prophetas, ſciamus hic uerum conſenſum Catholicæ Eccleſiæ recitari.

Rom: 5. Iuſtificati per fidem pacem habemus erga Deum, id eſt, habemus certō Deum propicium, ſumus recepti in gratiam, & liberati ab ira & æternis terroribus.

Sed hæc dicta eludunt aduerſarij. Fatentur fidem, id eſt, profeſſionem hiſtoriæ neceſſariam eſſe, qualis ſcilicet eſt in Diabolis, ſed negant Gratis remitti peccata, & iubent dubitare an ſint remiſſa. Hi errores ſuprā refutati ſunt in loco de Iuſtificatione, quare hic breuiter tantūm commonefaciam lectorem. Vtile eſt enim in quotidiana inuocatione noſſe hæc exercitia fidei. Nemo ignorat Deum miſericordem eſſe, nec quærunt homines, an uelit Deus aliquibus remittere peccata, ſed cogitant dignis remitti, non indignis, & deprehendimus ſinguli in nobis multiplicem indignitatem, Deinde altera quæſtio fatigat animos de particularitate. Neceſſe eſt igitur in conſpectu habere teſtimonia, quæ confirmant nos, ut ſciamus hæc duo, ſcilicet promiſſionem uniuerſalem eſſe, & gratuitam. Rom: 3. de utroque extant teſtimonia. De promiſſione uniuerſali dicitur: Iuſticia Dei in omnes & ſuper omnes credentes &c. Deinde addit: Iuſtificamur gratis ipſius gratia per redemtionem quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus propiciatorem per fidem in ſanguine ſuo. Tenenda eſt igitur excluſiua, & opponēda tentationi aſſiduæ de dignitate. Semper enim obſtrepit nobis uox Legis, quæ deterret nos, ne ſtatuamus nos recipi, quia ſimus indigni. Aduerſus hanc ipſam uocem ſciamus Euangelium reuelatum eſſe ex ſinu æterni Patris, quod teſtatur recipi nos propter filium Mediatorem, non propter dignitatem noſtram.

Promiſſio uniuerſalis eſt gratuita.

Hæc quotidiē in inuocatione cogitanda ſunt, & ſciendum non excludi contritionem & cæteras uirtutes ne adſint. Nam certē pœnitentia neceſſaria eſt, ſed cauſa remiſſionis peccatorum non transferenda eſt in noſtram dignitatem, ſed in Chriſtum. Statuendum eſt igitur, remiſſionem peccatorum, non propter dignitatem noſtræ contritionis, aut noſtrorum operum contingere, ſed tantūm fiducia beneficij Chriſti, ut Epheſ: 2. Gratia ſaluati eſtis, Dei donum eſt, non ex uobis. Roman: quarto, Tractatur principale argumentum ex cauſis, &

Remiſſio peccatorum contingit tantūm fiducia beneficij Chriſti.

ſis,& ui promiſſionis ortum: Ideò ex fide,gratis,ut ſit firma promiſſio, id eſt, ſi penderet reconciliatio ex dignitate contritionis noſtrę,aut operum noſtrorum, cùm nunquàm Legi ſatisfaciamus, fieret incerta, & promiſſio reconciliationis fieret irrita. Syllogiſmus hic eſt tractatus à Paulo:

Oportet promiſſionem reconciliationis eſſe certam,
Promiſſio pendens ex conditione Legis fit incerta,
Ergo Promiſſio reconciliationis non pendet ex conditione Legis.

Minorem probat Paulus,inquiens: Lex iram efficit,ſemper accuſat, &c. Et conſidera ſummam diſputationis Paulinæ. Ideò tantopere contendit Chriſtum eſſe uictimam pro peccatis noſtris, ut hac ipſa antitheſi ſtabiliat excluſiuam, quòd noſtra opera non ſint meritum remiſſionis peccatorum. Cætera teſtimonia ſumantur ex loco de Iuſtificatione, ubi etiam de uocabulo Fidei dictum eſt, quòd quidem in ipſa lucta clarius intelligi poteſt,ubi pia mens experitur ſe acquieſcere in miſericordia propter Chriſtum promiſſa, & intelligit hanc miſericordiam Fide, id eſt, fiducia apprehendendam eſſe. Hic fides non tantùm hiſtoriam,ſed hunc articulum etiam intuetur: Credo remiſſionem peccatorum,& amplectitur promiſſionem, ut Rom: 4. clarè dicitur. Porrò fides quæ aſſentitur promiſſioni,eſt fiducia miſericordiæ.

Fides non tantùm hiſtoriæ noticia, ſed fiducia.

Poſtremò in his teſtimonijs conferamus Apoſtolorum & Prophetarum dicta, ut uideamus perpetuum conſenſum uniuerſæ Eccleſiæ inde uſq; ab initio. Ideò & Paulus citat ex Pſalmis quędam,& plurima quę huic ſententiæ ſuffragantur,paſſim occurrunt. Pſalm:31. Dixi confitebor aduerſum me iniuſticiam meam Domino, & tu remittis iniquitatem peccati mei. Pſalm: 142. Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens.

Conſenſus Apoſtolorum et Prophetarum de remiſſione peccatorum.

Pſalm:51. Tibi tantùm ſum peccator, ut tu iuſtificeris in ſermonibus tuis. Hæ ſententiæ & ſimiles teſtantur nos accedentes ad Deum, non offerre noſtram iuſticiam, nec poſſe opponere iudicio & iræ Dei noſtra merita, ſed confugiendũ eſſe ad mediatorem Chriſtum,& ſtatuendum uerè propter ipſum gratis ignoſci nobis, & nos recipi in gratiam.

Ideò autem hanc partem de Fide omiſerunt multi ſcriptores, quia iudicio humanæ rationis uidetur abſurditas, affirmare quòd Deus tibi ſit propicius. Diſcedendum eſt autem à iudicio rationis noſtræ, & quærenda uoluntas Dei in ipſius Euangelio. Cùm legimus Dauidi annunciatam eſſe remiſſionem peculiari mandato Dei, miramur illud ſingulare beneficium, & cogitat quiſq; ita ſe libenter crediturum eſſe,ſi ſibi talis uox è cœlo afferretur. At ſcire debemus, iam eſſe allatam hanc uocem nobis. Tam certò tibi remittitur ſi credis Euangelio, quàm certò Dauidi remittebatur, & tam à te poſtulatur ut credas uoci Euangelij annuncianti remiſſionem,quàm poſtulabatur à Dauide,ut uoci Nathan crederet.

Hactenus de Contritione & de Fide dixi. Neceſſe eſt autem & ſimul incoari nouam obedientiam,ut Rom:5.dicitur, Non regnet peccatum in mortali corpore ueſtro. Rom: 8. Nulla nunc condemnatio eſt his, qui in Chriſto Ieſu ambulant. Et Ioannis inquit,Facite fructus dignos pœnitentia, id eſt,conuenientes pœnitentiæ. Hæc noua obedientia uſitatè uocatur Bonum propoſitum. Eſtq; uerè & ſine hypocriſi ſtatuere & uelle DEO obedire, & retinere iuſticiam bonæ conſcientiæ. Ac ut firmitas iſta uoluntatis fiat, adiuuamur à

Contritionem & fidem neceſſe eſt ſequi nouam obedientiam.

mur à Spiritu ſancto, qui datur, cùm fide nos ſuſtentamus, ut Galat: 3. dicitur: Vt promiſſionem Spiritus accipiamus per fidem. Item Rom: 8. Accepiſtis ſpiritum adoptionis, quo clamamus Abba Pater. Cùm enim fide aſſentimur promiſſioni, agnoſcimus miſericordiam & præſentiam Dei, reſpicientis, curantis, & recipientis nos, & incipimus eum uerè inuocare, & nos ei ſubijcere, timere eum, & obedire ei.

Spiritus gratiæ & precũ.

Ideò in Zacharia duæ particulæ eruditiſſimè coniunguntur, Gratia & Inuocatio: Effundam ſuper domum Dauid ſpiritum gratiæ & precum. Scilicet primum Spiritu ſancto mouemur, ut agnoſcamus & ſtatuamus nos recipi in gratiam. Eſt autem præcipuus cultus Dei & ſolius Eccleſiæ opus, uera inuocatio, quæ oritur ex agnitione gratiæ. Nam mens ignara reconciliationis fugit Deum, non inuocat. Sed recepti in gratiam, accedunt & inuocant, ut Rom. 5. dicitur: Per hunc habemus acceſſum fide. Epheſ: 3. Per quem habemus fidem & acceſſum confidenter per fidem. Quomodo autem placeat noua obedientia cùm procul à perfectione Legis abſit, & reliquiæ peccati in hac uita in reconciliatis maneant, dictum eſt ſuprà.

DE CONFESSIONE.

De uſu uocabuli confeßionis.

Diligentia digna eſt eruditis uidere, quàm uarius uſus ſit uocabuli Confeſſionis. Vulgus intelligit nomen Confeſſionis plerunque de enumeratione ſingulorum delictorum, quæ fit coram miniſtris Eccleſiæ, à quibus abſolutio petitur, & fortaſſis initiò mos ille enumerationis ſingulorum delictorum ortus eſt ab ijs, qui delicta publica coram miniſtris aut Eccleſia confitebantur. Tales enim olim non recipiebantur, niſi coram miniſtris profeſſi eſſent ſe delicta agnoſcere, petere ueniam & promittere emendationem.

Confeßio interdum ſignificat publicam profeßionem.

Sæpè autem repetitur nomen Confeſſionis etiam apud Apoſtolos & Prophetas, ut Matth: 3. Baptizabantur in Iordane confitentes peccata ſua.

Item Nehemiæ 9. filij Iſraël conueniebant in ieiunio, & confitebantur peccata ſua.

Et Leuitici 16. Aaron confiteatur omnes iniquitates filiorum Iſraël. Vbi mos publicus deſcribitur, in quo uoce ſummi Sacerdotis, tota Eccleſia fatebatur ſe ream eſſe. In his locis Confeſſio non tantùm ſignificat arcanam agnitionem culpæ coram Deo, ſed etiam publicam profeſſionem in genere coram Deo, & Eccleſia, profitentium ſe reos eſſe, & ueniam petentium.

Apparet igitur hanc publicam & generalem profeſſionem admodum ueterem morem eſſe.

Interdum arcanam agnitionem culpæ coram Deo.

Sed cùm Dauid inquit: Dixi, confitebor aduerſum me iniuſticiam meam Domino. Hic Confeſſio ſignificat arcanam agnitionem culpę coram Deo, quæ agnitio eſt ipſa contritio, coniuncta cum petitione ueniæ.

Confeßio apud Iacobum.

Iacobus & nomine confeſſionis uſus eſt, loquens de reconciliatione; Confitemini mutuò peccata ueſtra, id eſt, hi inter quos fuerunt ſimultates, fateantur utrinque ſua delicta, & redeant in mutuam gratiam. Sicut dicitur in Salomone: Iuſtus primùm ſeſe accuſat, poſtea inquirit alterum, id eſt, Deus non uult nos conniuere ad noſtra errata, & in alios acerbam cenſuram agere, ſed uult nos in noſtram conſcientiam primùm inquirere, noſtra errata fateri & emendare, ut Matth: 7. dicitur: Ejce primùm trabem ex oculo tuo &c.

Poſtquàm

Poſtquàm igitur uarius uſus uocabuli animaduerſus eſt, diſcernantur ueteres ſignificationes à recenti more enumerationis.

Confeßio iudicij publici.

Eſt autem duplex Confeſſio: Altera iudicij publici, cùm coram Eccleſia accuſantur rei manifeſtorum criminũ, ibi de manifeſto delicto palàm fateri debemus, nos lapſos eſſe, & dolere quòd Deum offenderimus, & Eccleſiam polluerimus. Hic ſatis conſtat, cùm crimen ſit manifeſtum, enumerationem ſeu recitationem criminum non omitti. Sed altera eſt confeſſio priuata ſeu arcana. Hic dicimus enumerationẹm non eſſe neceſſariam, & quanquàm multi ualdè uociferantur hoc uinculo laxato diſciplinam ſolui, tamen & in altera parte uidendum eſt, ne lux fidei obſcuretur, & ne conſcientijs laquei inijciantur. Et tamen quomodo diſciplinæ ratio habenda ſit, poſtea dicemus.

Confeßio priuata.

Quod doctrina de enumeratione delictorum non ſit neceſſaria, tres cauſæ.

Tres ſunt autem cauſæ, propter quas neceſſe eſt extare doctrinam, quòd enumeratio non ſit neceſſaria. Prima, quia Monachi finxerunt enumerationem eſſe cultum & meritum remiſſionis. Secunda, quia poſtulant eam, ut poſſit indici ſatisfactio. Tertia, quia conſcientia adducitur in dubitationem & deſperationem ſcrupuloſa enumeratione. Hi errores taxandi ſunt, Nam remiſſio non pendet ex conditione enumerationis, & retinenda eſt uox Euangelij de gratuita condonatione. Deinde deliramenta de ſatisfactione magis etiam taxanda ſunt. Poſtremò enumerationem conſtat fuiſſe pijs duram carnificinam, qui cùm uiderent ſe non poſſe omnia delicta colligere, nunquàm acquieſcebant, & dubitatione illa fides extinguebatur. Huic malo neceſſe fuit pios Doctores mederi.

Quòd igitur in arcana confeſſione enumeratio omnium uel paucorum delictorum non ſit præcepta iure diuino, manifeſtum eſt, quia Chriſtus aut Apoſtoli nuſquam eam præcipiunt. Deinde impoſſibilis eſt enumeratio omnium, iuxta illud: Delicta quis intelligit? Multa enim ſunt errata ignorantię, in maximis deliberationibus, ut Ioſiæ mouentis bellum non neceſſarium. Item in alijs negocijs, ut quædam errata doctrinæ, ut qui ſtipulas extruunt ſupra ueras ſententias quas obſcurant. Item plurima ſunt peccata omiſſionis, quæ non intelligimus. Abſurdum eſt igitur dicere neceſſariam eſſe enumerationem omnium, cùm ſit impoſſibilis. Ideò autem præcipuè hæc illuſtrentur, ne obſcuretur doctrina de remiſſione gratuita, & fide.

Sex cauſæ, cur retinenda ſit priuata cõfeſſio non accedente enumeratione.

Cæterùm propter abſolutionem priuatam, quæ in Eccleſijs retinenda eſt, mos etiam petendæ abſolutionis retinendus eſt, & ſunt aliæ utilitates multæ retinendi illius colloquij priuati, etiamſi non accedat enumeratio.

Prima eſt, ut petatur abſolutio. I.

Secunda, ut Paſtor interroget ſuos auditores de doctrina. Nam utrunq; II.
mandatum eſt Paſtori, ut exploret auditorum iudicia de doctrina, et cognoſcat an proficiant, caſtiget & erudiat ſegniores, populo uerò ut exponat quid ſentiat.

Tertia. Certè priuſquàm rudes admittantur ad Sacramenta, de doctri- III.
na audiendi ſunt, & hoc colloquium uice Catechiſmi eſt.

Quarta. Etſi cogere Paſtor non debet, ut quiſq; dicat arcana facta, tamen IIII.
pro ætate & uitæ genere quędam de morib. interrogare, & utiliter monere poteſt. Vt ſi quis audiat mercatores, interrogare poteſt, quales cõtractus exerceãt.

Quinta. Sicut in Nehemia & Matthæo dictum eſt: Confitebantur pecca- V.
ta, id eſt, fatebantur in genere ſe reos eſſe, ſubijciebant ſe Deo, oſtendebant dolorem

lorem ſuum: Sic in petitione abſolutionis, etiam cùm recitatio ſingulorum omittitur, tamen neceſſe eſt ſignificari in genere, quod fateamur nos reos eſſe, & ſubijciamus nos Deo, uerè doleamus quòd Deum offenderimus, quòd Eccleſiam pollucrimus, quòd cumulauerimus pœnas publicas. Cùm hoc modo prudenter & grauiter hic mos retinetur, prodeſt ad diſciplinam.

VI. Sexta. Omnium maximè hæc cauſa prudentes omnes mouere poteſt. Mos petendæ abſolutionis teſtimonium eſt huius articuli, quòd lapſi emendantes ſe recipiantur à Deo, & ſint ab Eccleſia recipiendi. Vtilè eſt autem hoc illuſtre teſtimonium in Eccleſia conſeruari. Nam & Petrus Alexandrinus refutauit Meletium, ferentem Catharorum deliria, citato more uſitato in Eccleſia, & protulit exempla abſolutionis. Valdè mouentur animi omnium hominum ijs ritibus, qui aſſiduè ſunt in conſpectu, & incurrunt in oculos, confirmati non ſolùm antiquitate, ſed uſu etiam talium gubernatorum, quorum pietatem & doctrinam certa teſtimonia comprobarunt. Quare & tunc profuit mos ad confirmationem ueræ ſententiæ Petri, & nobis prodeſſe huius perpetui moris cogitatio poteſt. Deinde cum clarè dicat Chriſtus, Quicquid ſolueritis in terra, erit ſolutum in cœlo, certè mandatum datur abſoluendi. Etſi autem abſolutio ſeu receptio lapſorum etiam fieri intelligitur, cùm admittuntur rurſus ad Synaxin, tamen hæc expreſſa abſolutio non abolenda eſt.

Apud Ethnicos prorſus fuit amiſſa doctrina de remiſſione peccatorum propter Mediatorem filium Dei, ſed doctrina Legis utcunq; retenta eſt. Natura enim hominum facilè obliuiſcitur Euangelij, cùm ſit doctrina non nata in humana mente, ſicut & Monachi oppreſſerunt Euangelij lucem de gratuita remiſſione, confictis delirijs de ſatisfactione & alijs. Iam igitur ſi mos abſoluendi aboleretur, rurſus ſecuturæ eſſent tenebræ, & obſcurior fieret doctrina de recipiendis lapſis, Quare utilè eſt & retinere morem, cùm quidem ſemper in Eccleſia fuerit. Sciantq; pij in hoc more retinendo ſe non ſolùm ſuæ neceſſitati, ſed etiam poſteritati ſeruire.

Petenti abſolutionem tria cogitanda ſunt.

Hanc tam piam & utilem cauſam ſpero ualituram apud multos, ut morem petendę abſolutionis & magis ament, & libentius retinere ſtudeant. Cùm accedis ad petendam abſolutionem, hæc tria cogites, Vt ſemper fuit in Eccleſia confeſſio generalis, qua pij oſtenderunt ſe agnoſcere ſuos lapſus, & ſe reos eſſe iræ Dei profeſſi ſunt: Ita tu quoq; deplores tuam culpam, te quoq; reum eſſe fatearis, ut Daniel inquit, Nobis confuſio. Deinde uocem Euangelij, qua annunciatur remiſſio peccatorum, tibi applicari petas. Et hac uoce teipſum conſoleris, & ad fidem excites. Tertiò. Hunc morem cogites retinendum eſſe, ut etiam poſteritas ſciat, lapſos, cùm ſe emendant, à Deo recipi, & ab Eccleſia recipiendos eſſe.

Aſſuefactio ad generalē enumerationem iuxta ordinem Decalogi utilis eſt, & propter quas cauſas.

Vtilè eſt autem rudiores ad aliquam generalem enumerationem, iuxta ordinem Decalogi inſtitutam aſſuefacere. Hæc diligentia prodeſt non ſolùm eò, quòd tanquàm Catecheſis commonefacit recitantes, qui morbi & qui lapſus ſint peccata, & qui ſint gradus peccatorum, & quid interſit inter Forenſe iudicium, & iudicium Euangelij de peccatis, ſed etiam quia cogit homines ſeipſos conſiderare & agnoſcere ſuos morbos & lapſus, de quibus multi petentes abſolutionem ne cogitant quidem. Quomodo autem poteſt exiſtere contritio, aut dolor aliquis ſine mediocri cogitatione de noſtris lapſibus, de ira Dei, de pœnis præſentibus & æternis?

Præterea magna pars populi, peccata tantùm intelligit illa atrocia delicta eſſe, quæ publicis ſupplicijs puniuntur, de falſa inuocatione, de uicijs cordis nihil norunt.

Aſſuefaciendi ſunt igitur homines ad Decalogum, qui etſi aliâs ſæpè declarandus & illuſtrandus eſt à docentibus, tamen melius intelligetur à populo, cùm quiſq; ſuam uitam ad illud ſpeculum confert, & animaduertit propria errata, Vt,

DE PRIMO PRÆCEPTO.

Exemplũ conſiderationis peccatorũ ſecundum ordinem Decalogi.

Delicta contra primum præceptum.

DEberem equidem rectè cogitare de Deo, & firma fide ſtatuere, hunc unum eſſe Deum creatorem omnium rerum, et futurum iudicem omnium hominum, qui ſe patefecit dato uerbo ſuo & miſſo Filio. Deberem uero timore ei obedire, & metuere iram eius & iudicium, uera fide eum inuocare propter Filium, & diligere eum, et ſentire aliquem grati pectoris metum erga Deum.

Deberem affici magnitudine miſericordię, quòd ſe nobis patefecit, quòd uerè diligit genus humanum, uerè uult nos ſaluos fieri: Deberem Filij beneficijs moueri, quòd pro nobis paſſus eſt, quòd dedit Euangelium, quòd promittit Spiritum ſanctum gubernatorem, & uitam æternam.

Sed hæc omnia leuius mouent animum meum, quàm debebat fieri, nõ ſatis timeo, ſæpè dubito, & quadam perpetua dubitatione, frigidius peto bona à Deo, frigidius inuoco, confido interim rebus præſentibus, & quæro præſidia uitæ, neglecto ordine quem Deus præcipit. Sæpè etiam falſa inuocatione errans offendi Deum, inuocaui homines mortuos, putaui magis ad hanc ſtatuam inuocandum eſſe Deum aut Sanctum, quàm alibi. Sæpè nunc quoq; aberro, ne cogitem de uero Deo, qui ſe patefecit per Filium, nec cogitem de Filio, & de promiſſione, Deniq; non ardeo inuocatione, ut oportet.

DE SECVNDO PRÆCEPTO.

Delicta contra ſecundum præceptum.

DEberem Euangelium diligenter diſcere, celebrare ſermone, & ornare exemplis, agnoſco autem meam negligentiam in hac re. Imò ſæpè prætexo priuati cupiditati Euangelium: Sæpè meis exemplis & ſcandalis præbeo occaſionem alijs maledicendi Euangelio, aut alieno aliquos: Interdum erraui in aliquo dogmate & errore deformaui doctrinam cœleſtem.

DE TERTIO.

Contra Tertium.

SAepè negligo publicas conciones & ceremonias in die Feſto, nõ impeditus alijs cauſis, & meo exemplo alios abduco: Non ago gratias Deo pro inſtituto miniſterio, pro conſeruatione Eccleſiæ, pro conſeruatione Propheticorum & Apoſtolicorum ſcriptorum, non adiuuo Eccleſiam precantem pro publico ſtatu in cœtu, nimis leuiter afficior cura miſeriarum communium, quòd inſcitia, diſcordijs, bellis diſſipantur Eccleſiæ & politiæ, & multorum animæ et corpora pereunt, non adiuuo ipſe miniſterium Eccleſiaſticum meis officijs, non uereor, ut debeo, pios miniſtros: Interdum eis maledico, & meo exemplo confirmo contemtum aut odium eorum, non ſoluo eis debitas mercedes, ſæpè dies feſtos malè colloco in res turpes, & irrito Deum aduerſus multos.

DE QVARTO.

Contra quartum.

SVm negligens in mea uocatione, in ſtudio, in regenda familia. Sum ingratus Deo pro beneficijs ordinis politici. Interdum iraſcor iniuſtè Magiſtratibus & maledico eis, nec tribuo eis debitam reuerentiam ex animo, Interdum rixas

excito contra leges, & uiolo politicum ordinem cum ſcandalo & aliorum detrimento, meis ſtultis tumultibus impedio alia publica negocia neceſſaria. Non ſum intentus, ut in meo ordine me coërceam, & caueam ne turbem communem harmoniam publici ſtatus, ſum πλεονεκτικὸς, & meæ utilitati magis ſeruio, quàm publicæ, aut capto occaſiones turbandi.

DE QVINTO.

Contra quintum.

SAepè incendor iniuſta indignatione, & cupiditate uindictæ. Addo malas execrationes quæ ex cupiditate nocendi erumpunt, Moueor æmulatione, Doleo alterius potentiam aut autoritatem creſcere & premere eum cupio: Sum ſuperbus, deſpicio pares, & me eis anteferri poſtulo: Sum ſuſpicax, & ex falſis ſuſpicionibus interdum iniuſta odia concipio, ſero & confirmo diſcordias, ſæpè perfero rumores & ſermones, qui ſauciant animos & accendũt odia. Habeo aliquid liuoris & maleuolentiæ, delector obtrectatione. Interdum calumnioſè deprauo aliena dicta, & facta, non ſtudeo ſanare offenſiones, & conciliare uoluntates, ſino creſcere odia priuato liuore, uel alia priuata cauſa, maledico abſentibus. Interdum afficio contumelia præſentes, impedio inuocationem meam & aliorum excitatis odijs aut diſſidijs.

DE SEXTO.

Contra ſextũ.

HAbeo errantes motus & flammas uarias libidinum, indulgeo oculis & cogitationibus impudicis, contaminatur & corpus. Hæc mala augeo intemperantia & crapula. His incendijs & crapulæ faſtidijs impedio pias meditationes, & precationes, & accerſo belluinam feritatem, cumulo mea impuritate iram Dei aduerſus me, meam familiam & ciuitatem.

DE SEPTIMO.

Contra ſeptimum.

FRuor liberalitate parentum, aut ſtipendio publico, & non benè colloco, defraudo meos fratres aut alios pauperes, ſum iniuſtus in cõtractibus, non ſtudeo propter Deum ſeruare æqualitatem, malignè ſoluo debita precia, exerceo aucupia pecuniæ quærendæ iniuſta, ſumo mutuo uarijs prætextibus, ac ne curo quidem ſoluere, retineo res alienas, non ſum fidelis & diligens in mandato labore, res uicioſas uendo, res locatas corrumpo.

DE OCTAVO.

Contra octauum.

NOn præſto candorem & ueritatem, quam Deus requirit in dictis & factis, admiſceo Sophiſticam conſilijs & negocijs aut doctrinæ, interdum propugno falſa ex odio, iracundia, aut iniuſta pertinacia, aut adulatione, aut metu, in moribus etiam eſt hypocriſis, ſimulatione uirtutis, aut falſa iactantia.

Concluſio cum petitione abſolutionis.

Deniq; agnoſco me miſerum in hac cæcitate & ſecuritate horribiliter negligere iram Dei, & multis modis aberrare ab eius præceptis, ac multis ſcandalis alios lædere, & accerſere mihi & alijs pœnas, nec poſſe me magnitudinem aut multitudinem meorum uiciorum aut lapſuum intelligere, ſed fateor me meritum eſſe præſentes & æternas pœnas, ac uero dolore clamo, Tibi tantùm ſum peccator, coram te malefeci, ut iuſtificeris &c. Verè doleo Deum à me offenſum eſſe, & lædi ac pollui Eccleſiam & reliquum genus humanum, & confugio ad Filium Dei Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum propiciatorem, propter hunc oro, ut Deus æternus pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, bonus, ſapiens, iudex & fortis, iram ſuam à me auertat, & mihi peccata remittat propter Filium, & me ſua immenſa miſericordia recipiat, ſicut dixit, Viuo ego,

nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Ac polliceor me repugnaturum eſſe peccato, & nihil facturum contra conſcientiam, & oro Deum, ut me regat Spiritu ſancto ſuo, & à uobis tanquàm miniſtro Chriſti peto, ut uocem Euangelij mihi annuncietis, cui credo, & ſimul Eccleſiæ promitto, me mores emendaturum eſſe, & ſcandala uitaturum.

Ad talem aliquam formam generalem rudiores aſſuefaciendi ſunt, ut cogitent quid agant, cùm petunt abſolutionem, ſeq; ipſi ſcrutentur, agnoſcant ſe magnos & multiplices lapſus habere, & gradus conſiderent, diſcant ex ipſa Decalogi ſerie intelligere latentes morbos, ut repugnare ſuis uicijs, & ſemoderari incipiant.

Deniq; quomodo exiſtere dolor in animo poteſt, ſine aliqua cogitatione noſtræ miſeriæ? Non fruſtra dixit Chriſtus, Spiritus ſanctus arguet peccatum. Id autem fit cogitatione uerbi & iræ Dei, & noſtræ immunditiæ. Vt igitur Spiritus ſanctus arguat te, & tibi ueros terrores incutiat, ac corrigat ſecuritatem & ſuperbiam, ut expaueſcas, & te Deo ſubijcias, & abijcias te infra cæteros homines, aſpice utrunq;, ſcilicet uerbum Dei, & tuos furores, ne accedas ad petendam abſolutionem ſecurus & ſine gemitu, ſicut Phariſæus Luc: 18. qui inquit, Non ſum ſicut cæteri homines, & utile eſſet talem aliquam generalem confeſſionem, ſæpè in concionibus aut catecheſi proponere. Nunc redeo ad diſputationem de enumeratione ſingulorum, quam his duobus prætextibus quidam neceſſariam eſſe contendunt.

Non poteſt fieri abſolutio ſine cognitione,
Hic petenda eſt abſolutio,
Ergo cognitio eſt neceſſaria.

I. Argumẽtum aduerſariorũ de enumeratione delictorũ ſingulorum.

Reſpondeo ad maiorem: Differunt iudicium & miniſterium Euangelij. In iudicio neceſſe eſt fieri cognitionem: At miniſterium Euangelij eſt mandatum certum impertiendi beneficij, ſcilicet, annunciandæ remiſſionis peccatorum, ſiue nota ſint, ſiue ignota. Plurima enim remittuntur, quæ nec meminit nec intelligit ille ipſe qui abſoluitur, & fide uox abſolutionis accipienda eſt. Non hic diſputandum eſt, an forma iudicij ſatis ſeruata ſit, nec nitatur fides illo opere ſacerdotis, ſed intueatur Chriſtum propiciatorem, propter hunc ſciat iram Dei à nobis auerti, & hanc uoluntatem Dei ſciat in uoce Euangelij nobis patefieri & annunciari.

Differunt iudicium & miniſterium.

Dauid pauore & mœrore extinctus eſſet, cùm obiurgaretur à Nathan, niſi poſtea etiam abſolutionem audiuiſſet: Dominus abſtulit peccatum tuum. Hac uoce diuina audita rurſus acquieſcere, reuiuiſcere, & Deum inuocare cœpit. Sic autem quiſq; nunc cogitat, ſi ſingulari uoce tali Deus ſignificaret ſe mihi ignoſcere, benè mecum ageretur. Hæc imaginatio corrigenda eſt, conſiderata uoce Euangelij ſeu abſolutionis. Hoc ipſum tibi & unicuilibet noſtrum annunciat uox Euangelij ſeu abſolutionis, quod Dauidi de remiſſione dictum eſt: Nec minus Euangelio ſonanti per miniſtros credi oportet, quàm tunc Dauidem credere oportebat.

Hæc eſt igitur uera & firma reſponſio ad argumentum, Abſolutio non fit ſine cognitione, uerum eſt in iudicio, ſed non in hac functione miniſterij Euangelici, quo tribuitur nobis beneficium. Et illuſtratur uis miniſterij cùm homines admonentur de diſcrimine iudicij & miniſterij. Nam miniſterium ad

Aliud diſcrimen iudicij & miniſterij.

conſcientiam pertinet,& eſt teſtimonium diuinæ abſolutionis. Sed iudicium alia res eſt,& ad manifeſta crimina pertinet. Nemo ſine cognitione excommunicandus aut recipiendus eſt, ſed ibi fit cognitio non de conſcientia, ſed de externis moribus, & ea abſolutio coram Eccleſia ualet, etiamſi is qui abſoluitur, ſimulat tantùm pœnitentiam.

Quòd autem Euangelium publicè multis & priuatim ſingulis applicari poſſit, teſtatur hæc ſententia: Quorum remiſeritis peccata, remittentur eis. Item, Quoties in me peccabit frater, & remittam ei? Loquitur enim de remiſſione, quam Deus approbat.

Homo annunciat uerbum quo Deus teſtatus eſt ſe remittere.

Quòd uerò aliqui obijciunt, Homines non poſſe remittere peccata, id uerum eſt, ſed annunciare uerbum Dei, & poſſunt, & debent, quo Deus teſtatus eſt ſeſe remittere. Remittit enim Deus per miniſterium Euangelij & Sacramentorum. Ac ſatis apparet eos non attendere quid ſit uox Euangelij, aut miniſterium, qui non uolunt expreſſè annunciari remiſſionem. Ideò autem miſit Deus filium, ut hanc arcanam uoluntatem de remiſſione peccatorum ex ſinu Patris prolatam patefaceret, & annunciari eam in Eccleſia iuberet. Et Sacramenta ſunt applicationes remiſſionis, id eſt, teſtantur beneficium Euangelij ad ſingulos pertinere. Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, id eſt, Ego mandato Dei profiteor te iam recipi ab hoc uero Deo, qui eſt æternus pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, & à Filio eius Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui pro te paſſus eſt, & à Spiritu ſancto, qui datur in corda reconciliatorum, ut eos regat, & incoët uitam æternam. Remitti igitur tibi peccata, & te fieri hæredem uitæ æternæ teſtor.

Alterum argumentum aduerſariorum, de enumeratione, ſumtum à conſuetudine Eccleſiæ.

Quidam nouo commento defendunt Canonem de enumeratione hoc modo: Conſenſus perpetuus Eccleſiæ uidetur eſſe dogma à Spiritu ſancto traditum: Semper autem fuit mos enumerationis in Eccleſia: Neceſſe eſt igitur eum retineri.

Reſpondeo ad Minorem: Mos fuit manifeſta peccata recitandi & deplorandi, ſed uetuſtas non mandauit ſingulis arcana recitare: Sicut clarè Chryſoſtomus inquit in enarratione Pſalmi 50. Si pudet alicui dicere peccata, dicito ea quotidie in anima tua, non dico ut confitearis conſeruo tuo, ut tibi exprobret, dicito Deo qui ſanat ea. Et citantur ſimilia dicta, ab alijs, quæ opponi poſſunt ijs, qui allegant perpetuum conſenſum, ut ſuperſtitioſiſſimam Canonis acerbitatem defendant, qui conſcientijs laqueos inijcit. Eſt autem pij paſtoris, proſpicere & cauere conſcientiarum pericula, & doctrinæ corruptelas, & tamen uidere, quomodo piè retinenda ſit diſciplina.

DE SATISFACTIONE.

Ritus publicæ caſtigationis in Eccleſia qualis fuerit.

Vetus mos in Eccleſia fuit, non recipere lapſos, qui defecerant ab Euangelio metu ſuppliciorum, aut polluti fuerant cæde aut manifeſtis libidinibus, niſi prius caſtigatos: Et hic mos cùm exempli cauſa initiò ſic ſeruabatur, ut alij admoniti diligentius regerent mores, tùm uerò explorarentur animi, an ſeriò redirent ad Eccleſiam. Fuitq́ue tota res politicus ritus, non pertinens ad conſcientiam ſeu remiſſionem peccatorum coram Deo. Sed poſtea ut fit, multæ ſuperſtitioſæ opiniones acceſſerunt, ex quibus deinde inextricabiles labyrinthi orti ſunt. Quare neceſſe eſt de hac parte Eccleſias rectè doceri, præſertim cùm in refutatione errorum ſimul multæ grauiſſimæ res explicandæ ſint. Illuſtratur do-

tur doctrina de remiſſione peccatorum, monſtratur diſcrimen remiſſionis culpæ, & remiſſionis pœnarum temporalium, recitantur pœnæ temporales, in quibus uult Deus iram ſuam aduerſus peccata conſpici, ut in pœna Dauidis, Manaſſe &c. Traditur diſcrimen uerorum & commentitiorum cultuum. Has tantas res complecti neceſſe eſt.

Ritus publicæ caſtigationis unde ſit ſumtus.

Ac ut de externo ritu harum caſtigationum initiô dicam, arbitror morem à primis Patribus ſumtum eſſe. Nam ueſtigia manſerunt etiam apud Græcos, ubi aliquis cædem iniuſtam fecerat, aut commiſerat inceſtum, excommunicabatur, hoc eſt, excludebatur ex conſuetudine communium officiorum, & addebantur ſigna quædam in ueſtitu, quæ ſignificabant eum hominem, reum, pollutum, & uitandum eſſe, ac nemo unà cibum capiebat, donec illa ſigna reatus gerebat. Erant etiam certæ imprecationes & diræ, quæ contra pollutum dicebantur. Sic Phœnix apud Homerum narrat, contra ſe propter ſtupratam coniugem patris, diras recitatas eſſe.

Et Oreſtes diſcurrit in Græcia, abſtinens ab aliorum conuictu, ac gerens ſigna reatus, & paſſim multa exempla inueniuntur, ut Pelei, Antilochi, Adraſti, qui ad Crœſum uenit, gerens ſigna reatus. Hæc exempla ſatis apparet à primis Patribus ſumta eſſe, qui hos ritus diſciplinæ cauſa obſeruarunt, ut homines cogitarent magnitudinem iræ Dei aduerſus pollutos, & eô magis abhorrerent à talibus ſceleribus.

Huius uetuſti moris imago, etiam in Eccleſia in excommunicatione ſeruata eſt, excludebantur lapſi ex communi conſortio, ac denunciabatur eis ira Dei, nec denunciatio illa fuit irrita, ſed diuinitus ſequebantur pœnæ, & cùm petebant ſe recipi lapſi, aliquot diebus ante abſolutionem explorabantur, ſtabant extra locum Cœnæ Domini cum ſignis reatus, id eſt, plorantes & ſordicati, et publicè petebant abſolutionem. Hac promulgata rurſus admittebantur ad Cœnam Domini, & recipiebantur in conſortium.

Caſtigatio & exploratio publica ſine impietate prodeſſent ad diſciplinam.

Hunc ritum publicæ caſtigationis & explorationis nequaquàm improbamus. Imò optaremus eum grauiter ſine falſis opinionibus, ſine ſuperſtitione, ſine immodicis oneribus ſeruari, & prodeſſet exemplum ad diſciplinam, ut laudat Eccleſiam Corinthiam Paulus 2. Corinth: 7. quòd grauiter hanc cenſuram contra inceſtum exercuerat, quòd eum excluſerat, poſtea uerò publicè declarantem pœnitentiam receperat: Triſticia, inquit, ueſtra, quantam excitauit indignationem, zelum & uindictam, id eſt, pœnam, uidelicet, ipſam excommunicationem polluti ſtupro nouercæ.

Satisfactiones extiterunt ex abuſu publicæ caſtigationis.

Sed poſt Apoſtolos ſuperſtitione creuerunt Canones multarum, indicebantur aliquot anni ieiuniorum, & accedebat falſa perſuaſio, hæc opera mereri remiſſionem peccatorum & compenſationes eſſe pro peccatis, Ideóque ſatisfactiones uocabantur. Ita obſcurabatur lux Euangelij de fide accipiente remiſſionem propter Chriſtum. Tandem Canones illi cùm iam intolerabiles eſſent, relicti & neglecti eſſent, nomen manſit & umbra, de qua diſputant Monachi, & multas corruptelas Euangelij hic gignunt, de quibus breuiter dicam.

Differunt ſatisfactiones canonicæ & ciuiles.

Primùm autem ſciendum eſt, ſatisfactiones hic non intelligi ciuiles ſatisfactiones, ut qui defraudauit alios, compenſare furtum debet, qui alterum iniuria affecit, qui conuiciatus eſt, aut iniuſtam uiolentiam exercuit, læſo ſatisfacere debet, & retractare conuicia, ac pro uiolentia pœnam ſubire, hæc ſunt opera debita, & ad contritionem pertinent, iuxta illud: Deſinite malefacere.

Qui alterius uxorem raptam detinet, non habet contritionem, donec eam retinet. Sunt igitur ciuiles illæ ſatisfactiones rerum & famæ reſtitutiones, opera debita, mandata Lege Dei, neceſſaria ad ueram contritionem, & bonum propoſitum, ac bonam conſcientiam.

Satiſfactiones Canonicæ opera non debita.

At Monachi hic definiunt ſatiſfactiones opera non debita, quibus uolunt redimi pœnas purgatorij, aut certè alias pœnas temporales. Sic enim docent, Deum, cùm ſit miſericors, remittere culpam, ſed cùm ſit etiam iuſtus & uindex, mutare pœnam æternam in temporalem purgatorij: Deinde addunt, partem pœnarum remitti poteſtate clauium, partem redimendam eſſe ſatiſfactionibus. Hæc eſt ſumma commenti. Rectè autem fatentur, non remitti culpam propter ſatiſfactionem, ſed poſtea de compenſatione pœnæ æternæ hallucinantur. Error eſt enim ſentire, quòd æternæ pœnæ remittantur propter noſtram compenſationem & multò abſurdius eſt, quòd fingunt propter opera non debita remitti, de quib. dictum eſt: Fruſtra colūt me mandatis hominum.

Sic ergo ſentiendum eſt, Iungatur remiſſio culpæ & mortis æternæ. Id enim unum & idem beneficium eſt Chriſti gratuitum. Ac tollere culpam, eſt placare iram Dei, nec aliud eſt mors æterna, quàm ſentire horrendam & inenarrabilem iram Dei manentem, ſicut Ioannes inquit: Ira Dei manet ſuper eum. Sciamus igitur culpam & mortem æternam ſimul tolli propter Chriſtum, non propter ullam noſtram compenſationem: Ideò Paulus inquit: Aculeus mortis peccatum eſt, Deo autem gratia qui dat nobis uictoriam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & Rom:6. Donum Dei uita æterna per Ieſum Chriſtum. Et Oſe:13. Ero mors tua ô mors, & peſtis tua inferne. Ideò ſentiendum eſt, fide propter Chriſtum gratis nos liberari à culpa & à morte æterna. Sicut Paulus inquit: Iuſtificati fide pacem habemus erga Deum, Chriſti beneficia hæc ſunt, Tollere culpam & mortem æternam, id eſt, placare ingentem iram Dei. Quare Chriſtum contumelia afficit, ſi quis remiſſionem mortis æternæ transfert in noſtram compenſationem.

Culpa et mors æterna tolluntur per et propter Chriſtū.

Remiſſionem culpæ diſcerni oportet à remiſſione pœnarum temporalium.

Secundò. Quanquàm non diuelli debent remiſſio culpæ, & remiſſio mortis æternæ, tamen neceſſe eſt diſcerni remiſſionem culpæ à remiſſione pœnarum temporalium huius uitæ, Imò quoties de pœnitentia cogitamus, magnitudo iræ Dei conſideretur etiam in pœnis temporalibus huius uitæ. Etſi enim multæ cauſæ ſunt, cur Eccleſia cruci ſubiecta ſit, tamen præcipua cauſa eſt, Peccatum hærens in carne. Totum genus humanum oppreſſum eſt ingentibus calamitatibus & morte, ſed magis etiam Eccleſia. Quia uult Deus in Eccleſia intelligi iram aduerſus peccatum, quam mundus contemnit. Ideò Eccleſiam duriore ſarcina onerat, ut agnoſcamus nos circumferre pœnas, eſſe reos, & Deum uerè iraſci peccato, ſed propter Filium nos recipi. Adam etſi agnouit ſe recipi in gratiam, quia filius Dei pro genere humano deprecatus erat, & illud mirabile decretum de redemtione humani generis in conſilio æterni Patris, Filij, & Spiritus ſancti factum erat, tamen ſubiectus eſt corporalibus pœnis, ut agnoſceret ſuum lapſum, & ſecutæ ſunt triſtiſſimæ caſtigationes, in quibus uidit Adam uerè ſibi circumdari ſigna reatus, ut ingentem luctum propter ſcelus Cain & necem Abel, & ſimilia multa, quæ tot annis uiderunt miſerrimi parentes. Præterea præter communes ærumnas ſancti ſingularibus pœnis propter priuata quędam peccata puniuntur, Dauid propter adulterium quantas ærumnas ſuſtinuit longo tempore? Primùm ſtuprata eſt filia, ſtuprum cædes filij

des filij ſecuta eſt. Deinde mota ſeditio à filio, ſtupratæ coniuges, interfecti ciues, pater pulſus eſt, & minus fuit Dauidem regno ſpoliari, quàm exui ingenti gloria uirtutis & fauoris Dei. Hic ſe uerè ſenſit excommunicari, & ſibi has tantas miſerias & dolores tanquam ſigna reatus circumdari, non ab homine, ſed à Deo, ut agnoſceret Deum uerè iraſci peccato, ſeſe Deo ſubijceret, non arrogaret ſibi laudem iuſticiæ, nec efferret ſe ſupra cæteros peccatores. Item ut alij hoc exemplo monerentur. Sic puniti ſunt peculiaribus ſupplicijs Samſon, Salomon, Oſias percuſſus lepra, Ioſias, Nabuchodonoſor, & alij ſancti innumerabiles, quotidiè tales aliquas pœnas peculiares ſuſtinent. Nec loquor de impijs & reiectis, quorum ſcelera enormia Deus, cùm ſit cuſtos politicæ iuſticiæ & ſocietatis, regulariter inſignibus ſupplicijs in hac uita punit, ut de Catilina, Nerone, & quotidianis latronibus: Sed de Eccleſia, & de Sanctis loquor, horum multi lapſus omnibus temporibus peculiaribus pœnis puniuntur. Iuxta hoc dictùm Pſalmi 88. Viſitabo in uirga iniquitates eorum. Item, Iudicium à domo Dei incipit.

Tertiò ſciendum eſt, etſi ſuſtinent conuerſi pœnas temporales, tamen hæ prorſus nihil pertinent ad poteſtatem clauium, nec imponuntur, nec remittuntur poteſtate clauium, ut res ipſa oſtendit, nec morte, nec morbos, nec bella imponi aut tolli poſſe à miniſtris Euangelij. Sed his ærumnis finit nos Deus tanquam ſignis reatus circumdari, cùm certa peccata punit, ut nos ipſos & alios de iudicio ſuo aduerſus peccatum admoneat. Et quoniam hæ pœnæ plerunque ſunt exempla, multi inſignibus calamitatibus onerati, tanquàm in ſpectaculo monſtrantur. Nam Dauidis expulſio, quàm triſte ſpectaculum fuit? Quàm atrox tragœdia eſt Mauritij Imperatoris interitus? Hunc cùm Phocas ex fuga retraxiſſet, iubet eum ad ſe cum coniuge, filiabus & filijs adduci, hic primùm filias inſpectantibus patre Mauritio & honeſtiſſima coniuge interfici mandat, poſtea filium adoleſcentem, aberat autem minimus natu apud nutricem, hunc cùm afferri iuſſiſſet, nutricis maritus affert non alumnum ſed ſuum filium. Tanta erat fides in eo amico. Sed cùm aſpexiſſet puerum Mauritius, interpellat Phocam monens hunc alienum eſſe, nec ſe uelle calamitatem ſuam in amicum deriuare. Adfertur igitur Mauritij filius, ac interficitur. Poſtea miſera mater trucidatur, in tanta calamitate nulla uox impia ex Mauritio audita eſt, ſed aſtitit ſpectator harum ingentium ærumnarum, & confeſſionem ſuæ culpę edidit, inquiens: Iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum. Poſtremò & ipſe occiſus eſt. Fuit aũt Mauritius & alijs magnis uirtutib. præditus, & Chriſtianę religionis cultor. Sed cùm eſſet iracundior, quædam fecit aſperius, ideò in has pœnas incidit, ante quas admonitus, egit pœnitentiã. Sed Deus hac calamitate & in ipſo augere pœnitentiam, & alios de ſuo iudicio admonere uoluit. Satis autem intelligi poteſt, has pœnas nihil pertinuiſſe ad poteſtatem clauium.

Pœnæ temporales non pertinent ad poteſtatem clauium.

Quartò. Nec ſunt hæ pœnæ compenſationes purgatorij, aut pro morte æterna. Imò multorum calamitates, ut Ioannis Baptiſtæ, Ieremiæ, longè alias cauſas habent, nec ſunt pœnæ propter ipſorum delicta aliqua irrogatæ, ſicut Deus ipſe Iob excuſat.

Pœnæ temporales non ſunt compenſatio mortis æternæ, nec ſemper pœnæ certorũ delictorum.

Cauſæ igitur aliæ cur Eccleſia ſubiecta eſt cruci, cognoſcendæ ſunt, quas quidem prodeſt ſæpè cogitari. Poſſunt autem hoc ordine numerari.

Cauſæ X. propter quas Eccleſia ſubiecta eſt cruci.

Prima eſt. Peccatum commune generis humani, propter quod omnes homines uniuerſaliter ſubiecti ſunt morti.

II. Cùm mundus non agnoſcat illum morbum & contemtum Dei, & iram Dei aduerſus hoc malum, Deus magis premit Eccleſiam, ut agnoſcat hæc mala, & uocemur ad pœnitentiam.

III. Quia Diabolus rabioſius ſæuit in Eccleſiam.

IIII. Vult Deus creſcere in nobis agnitionem infirmitatis noſtræ, & deponere nos fiduciam noſtri, et accendi inuocationem Dei, ideò magis exercet ſanctos, ut Paulus inquit: Reſponſum mortis in nobis habuimus, ne eſſemus confidentes noſtræ uirtuti, ſed inuocaremus Deum.

V. Vt afflictiones ſint teſtimonia immortalitatis, & futuræ gloriæ. Quia enim hic non eſt diſcrimen inter Neronem & Paulum, poſtea futurum eſſe neceſſe eſt.

VI. Vt afflictiones ſint teſtimonia doctrinæ. Quia enim ſancti anteferunt confeſſionem ſuæ uitæ, apparet eos ſeriò ſic ſentire.

VII. Vt efficiamur ſimiles imaginis Filij Dei. Sic Abel, Iſaac, Baptiſta, Ieremias, Eſaias fuerunt typi Chriſti.

VIII. Sæpè afflictiones ſunt pœnæ certorum delictorum, ut Dauidis, Manaſſę exilia, regis Babylonici morbus.

IX. Vt appareat Sanctos obedientiam præſtare, non ſuæ uoluptatis cauſa, ſed propter Deum.

X. Vt Eccleſia ſciat ſe non humanis præſidijs niti, ſed habere cuſtodem Deum. Ideò exercetur Abraham periculis peregrinationum, in quibus circumfert doctrinam. Sic populus retinetur in deſerto &c.

Hæc tota doctrina de præcipuis fontib. calamitatum humanarum ignota eſt Philoſophiæ, quæ putat mortis humanæ cauſam eſſe materiæ fluxibilitatem, ſicut Beluinæ mortis, & cumulari miſerias aut caſu, aut humana imprudentia. Sed Eccleſia monſtrat alias potiores cauſas. Omittantur ergo fabulæ de compenſatione Purgatorij, quæ nulla habent teſtimonia in ſcriptura Prophetica & Apoſtolica, & cogitentur aliæ maiores cauſæ calamitatum, ut iram Dei agnoſcamus & expaueſcamus, & rurſus ueram conſolationem nobis proponamus. Denique ſciamus hunc extremum finem eſſe omnium calamitatum, ut creſcant fides & inuocatio, iuxta illud: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te.

Pœnæ mitigantur aut prorſus remittuntur propter pœnitentiam.

Quintò. Etſi Deus ſæpè punit certa peccata certis pœnis, tamen ſciendum eſt, pœnas mitigari noſtra pœnitentia, aut prorſus remitti, ut teſtatur hiſtoria Ionæ. Et Eſai: 1. dicitur: Si fuerint peccata ueſtra ut coccinum, erunt candida ut nix. Item, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos. Ierem: 3. Conuertimini filij, & ſanabo auerſiones ueſtras. Et 30. Caſtigabo te in iudicio, ne tibi innocens uidearis, id eſt, admonebo te de tuo peccato caſtigatione aliqua, nec tamen perdam te. Ioel. 2. Conuertimini ad Deum, quia miſericors eſt, &c. & remittens pœnam. 1. Corinth: 11. Si noſipſi iudicaremus, non iudicaremur. Pertinent huc & illa dicta, quæ petunt mitigationem in pœnis, & ſimul teſtantur peccata mereri maiorem pœnam: Sed Deum parcere infirmitati noſtræ, ut, Si iniquitates obſeruaueris Domine, quis ſuſtinebit, id eſt, Si pœnas omnes exequi uelles, ſubitò omnes extingueremur. Item, Domine ne in furore tuo arguas me. Miſerere mei Domine, quoniam infirmus ſum. Ierem: 10. Corripe me Domine, uerùm in iudicio, & non in furore tuo, ne ad nihilum redigas me. Oſeæ 11. Quomodo dabo te Ephraim, quomodo affligam te Iſraël? Iuſtè te

ſtē te delerem ſicut Adama & Seboim. Cor meum mutatum eſt intra me, exarſit commiſeratio mea. Non faciam furorem iræ meæ, non delebo Ephraim, Quia Deus ego ſum, & non homo in medio tui ſanctus, id eſt, Cūm inter uos me patefecerim, meum uerbum uobis tradiderim, nolo uos prorſus deleri, Reliquias inter uos ſeruabo. Habacuc 3. Cūm iraſceris, miſericordiæ recordaris.

Poſtremō ſemper in conſpectu ſit dictum Ezech: 33. quod etiam de mitigatione pœnarum cōcionatur. Viuo ego, nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Pertinent huc & plurima exempla eorum quos ſanat Chriſtus, quibus præſentes pœnæ remittuntur.

Has ſententias & ſimiles quotidiē nobis in precatione proponamus, cūm de publicis & priuatis pœnis cogitandum eſt, & petenda mitigatio. Ipſæ nos ærumnæ de his ſententijs admoneant, & meminerimus utrunque caſtigari nos præſentibus pœnis, & mitigari eas noſtra pœnitentia & inuocatione. Hanc eſſe ſententiam multorum aliorum dictorum etiam iudico, ut: Eleemoſynæ liberant à peccato, uidelicet quod ad præſentes pœnas attinet, id eſt, merentur mitigationem calamitatum huius uitæ. Hæc doctrina de pœnis præſentibus, & earum mitigatione utilis eſt, ac pias mentes de multis magnis rebus admonet, de ira Dei, de cauſis multarum magnarum calamitatum, de promiſſionibus diuinis, de exercitio fidei & bonorum operum. Docemus enim tota pœnitentia mitigari pœnas hominum, non illis ritibus ſatisfactionum, de quibus Monachi loquuntur, quos dicunt eſſe opera indebita, & ualere etiam cūm fiunt in peccato mortali. Sed multa ſunt deliramenta in opinione Monachorum, quorum aliqua ſatis eſt refutaſſe.

Sextō: Satisfactiones Monachorum obſcurant Legem & Euangelium, & amplificant dignitatem traditionum humanarum. Fingunt enim in ſatisfactionibus aliquid amplius fieri quām Legem Dei, ſomniant reliquis operibus Legi Dei ſatisfactum eſſe. Neceſſe eſt autem in Eccleſia extare hanc doctrinam, quōd in hac uita procul abſint etiam renati à perfectione Legis.

Incōmoda quæ ſequuntur ex doctrina Monachorum de ſatisfactionibus.

Deinde obſcurant Euangelium, quia fingunt mortem æternam noſtra compenſatione aboleri: Imō indocti facilē transferunt ſatisfactiones etiam ad remiſſionem culpæ.

Tertiō amplificant traditiones humanas, definiunt enim ſatisfactiones eſſe opera non debita, hoc eſt, ceremonias humanas, certorum dierum ieiunia, certorum ciborum abſtinentiam, certarum precum lectionem. Neceſſe eſt autem in Eccleſia extare hanc uocem: Fruſtra colunt me mandatis hominum, id eſt, obſeruationes humanæ non ſunt cultus Dei, ac multō minus æſtimationis tantæ, ut ſint compenſatio pro morte æterna.

Ex his omnibus cōſtat, etiamſi uetuſtos ritus aliquos habuit, quibus polluti à cæteris diſcernebantur, tamen opiniones Monachorum de ſatisfactionibus & compenſationibus commentitias & inanes eſſe. Falſum eſt enim mortem æternam aboleri noſtra compenſatione, ſed piæ mentes deducendæ ſunt ad Chriſtum propiciatorem, & lux fidei retinenda eſt, ut meritum Chriſti agnoſcatur. Hæc docet gratis, non propter noſtra opera, tolli culpam & mortem æternam, & tamen interim ſciendum eſt, Eccleſiam cruci ſubiectam eſſe, & ſæpē puniri certa delicta certis pœnis temporalibus. Has uerō mitigari tota pœnitētia noſtra, & debitis operibus. Quare ut pœnitentia creſcat, accendatur

ſtudium

ſtudium proficiendi in bonis operibus uocationis & uniuerſa obedientia Deo debita, & diſcernantur ueri cultus ab obſeruationibus humanis.

Clament alij de ceremonijs Canonicarum ſatisfactionum quantum uolent, tamen hæc quæ dixi uera, perſpicua, firma, & pijs utilia ſunt, & in Eccleſia ſæpe proponenda.

Nec ego ignoro quæri nunc uarios prætextus ad defenſionem eius ceremoniæ. Sophiſtica enim infinita eſt. Allegant Cyprianum, qui de cenſura loquitur, quæ erat mos politicus, ad exemplum pertinens, non ad remiſſionem peccatorum. Denique opiniones Monachorum de compenſatione pœnarum Purgatorij &c. nondum natæ erant Cypriani tempore.

Aliud eſt ſatiſfactio caſtigatoria, Aliud excõmunicatio.

Quidam contendunt, ſatiſfactionem caſtigatoriam retinendam eſſe, ſicut inceſtum caſtigauit Paulus. Ea caſtigatio erat excommunicatio, quæ cùm fit uero iudicio, eſt graue fulmen, addit enim Deus pœnas, ut ſcriptum eſt: Maledicam maledicentibus tibi. Toties autem diximus, contumaces excommunicatione feriendos eſſe. Si uult Eccleſia etiam exempli cauſa cum quadam grauitate & moderatione addere notam in recipiendis lapſis, talis mos non improbatur, modò non miſceantur opiniones de compenſatione. Nec fingatur mos ille neceſſarius eſſe propter compenſationem pœnarum æternarum, aut Purgatorij, ſicut olim ſuperſtitione ritus ſatiſfactionum creuerunt.

I. Obiectio Aduerſariorum de commutatione pœnarũ.

Obijciunt aduerſarij hæc argumenta. Sicut miſericordiæ Dei eſt remittere peccata, ſic iuſticiæ eſt punire. Neceſſe eſt igitur fieri commutationem pœnarum, ſicut non remiſit Adæ & Dauidi ſine pœna.

Reſpondeo: Verũ eſt antecedens, Eſt iuſticiæ Dei punire, & principalis pœna ac placans irã Dei, translata eſt in Filiũ. Deinde in conuerſis etiam uniuerſaliter punit Deus peccata in contritione, ſicut inquit Ezechias: Sicut Leo cõtriuit omnia oſſa mea. Hic dolor in Adã, in Dauide, et alijs pijs multò acrior eſt, quàm mors ipſa. Deinde punit & pleraque delicta certis pœnis præſentibus ſæpe tamen etiam parcit, nec omnes pœnas exequitur. Nam hæc infirma natura tantã iram ſuſtinere non poteſt, ſicut dicitur: Si iniquitates obſeruaueris Domine, quis ſuſtinebit? Et Pſal: 77. Et non accendit oẽm iram ſuã. Ideò promittit mitigationem harum pœnarum agentib. pœnitentiam. Vult. n. non ſubitò extingui homines, ſed manere Eccleſiam, & multos eſſe idoneos ad labores uitę & Eccleſię neceſſarios. Parcit igitur multis, ut hãc militiam tolerare poſſint.

II. Obiectio ex dicto Pauli, Si nos ipſi iudicaremus &c.

Obijciunt & illud: Si nos ipſi iudicaremus, non iudicaremur. Ne igitur Deus caſtiget, rectè facit Eccleſia, imponens pœnas, ut anteuertat diuinas. Hoc argumentum, cùm ſit ſpecioſiſſimum, diligenter conſiderandum eſt. Nam hic in re maxima fit inſignis confuſio hypocriticæ & ueræ caſtigationis.

Pauli dictum ſalutaris doctrina & conſolatio eſt, ac loquitur de tota pœnitentia: Si nos iudicaremus, id eſt, ſi nos ipſi accuſaremus, & caſtigaremus uero dolore, & conuerteremur, non obrueremur pœnis à Deo. Sicut ſententiæ ſuprà citatæ docent, pœnitentia tolli uel mitigari pœnas, Eſaiæ 1. Et Ioël. 2. Conuertimini ad Dominum, quia bonus eſt, & remittens pœnam. Et aliæ ſimiles ſententiæ.

Et rectè ſequitur: Caſtigante Eccleſia mitigari caſtigationem diuinam. Sed hæc non intelligantur hypocriticè de ceremonijs, ſed de uero miniſterio Eccleſiæ, quæ pœnitentiam proponit, non in ceremonijs, ſed in conuerſione ad Deum. Eſt igitur uera caſtigatio, uerus dolor cordis, & morum emẽdatio. Non eſt ſpe-

eſt ſpectaculum certi ritus excogitati ab hominibus, ut fuerunt ſpectacula ſatisfactionum. Eccleſiæ miniſterium ſpirituale eſt, & de conuerſione cordis ad Deum, de uero dolore, de uera renouatione ſpirituali concionatur. Hæc merentur mitigationem pœnarum, eſt enim cultus Deo placens.

Opera ſine timore Dei & fide non ſunt cultus Dei.

Nec uerò caſtigationes aut ulla opera ſine alijs partibus pœnitentiæ, id eſt, ſine contritione, & ſine fide merentur mitigationem. Quia opera ſine timore & ſine fide non ſunt cultus Dei, quantumuis ſplendida ſunt. Nam Lex Dei de corde præcipit: Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde &c. Et Roman: 7. dicitur, Seruiamus in nouitate Spiritus, non in uetuſtate literæ, id eſt, uera conuerſione cordis ad Deum, non externis tantùm officijs & ritibus. Diligenter ergo in hoc loco obſeruetur hæc confuſio, quòd pro uera caſtigatione, id eſt, integra pœnitentia proponunt umbram, ſcilicet externas ceremonias ſatisfactionum, cùm dictum Pauli, Si nos iudicaremus, &c. transferunt ad ſua ſpectacula ſatisfactionum. Eſtq́ fallacia à dicto ſecundum quid, ad ſimpliciter, iuxta exemplū: Eſt homo pictus, ergo eſt homo, ubi umbra pro reb. oſtenditur.

Differunt hypocriſis ſeu opera indebita, & mortificatio debita.

Ornant ſatisfactiones & titulo Mortificationis, Cùm præceptum ſit de Mortificatione carnis, rectè (inquiunt) Eccleſia imponit aliquas mortificationes agentibus pœnitentiam. Hic iterum admonendi ſunt pij, ut diſcernant hypocriſin ſeu opera indebita à mortificatiōe debita. Mortificatio nō ſimulata eſt aut uerus dolor in contritione, aut patientia ſuſtinens ueras afflictiones, ut Dauid obiurgatus à Nathan, cùm uerè expauiſſet agnitione iræ Dei, & eſſet in uero dolore. Item deinde cùm calamitates quę ſecutę ſunt perferret, ſuſtinuit mortificationem, de qua dicitur 2. Cor: 4. Vndiq́ mortificationem Domini Ieſu Chriſti in corpore circumferentes. Et Rom: 6. Vetus noſter homo ſimul crucifixus eſt. Et Roman: 12. Exhibete corpora ueſtra hoſtiam uiuentem rationalem &c. Hæc dicta non de ſimulata toruitate, ſed de uero dolore, & uera tolerantia loquuntur, de quibus in Pſalmo dicitur: Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus. Et apud Petrum: Humiliamini ſub potenti manu Dei, &c. Hæc patientia debitum opus eſt, & uerus cultus Dei, de quo aliàs dictum eſt. Et cùm Eccleſia cruci ſubiecta ſit, intelligit hunc cultum Deo neceſſariò præſtandum eſſe, & longè diſcernit à ſimulatis externis exercitijs, aut commentitijs ſatisfactionibus. Nec ſunt mortificationes ſine mandato Dei accerſitæ corporis lacerationes, ſicut ſacrificuli Baal ſibi ipſis uulnera faciebant. Tales ultrò accerſiti cruciatus pertinent ad regulam, Fruſtra colunt me mandatis hominum. Item pugnant cum his præceptis, Non occides. Item, Habete honorem corpori, &c. Vult enim Deus nos agnoſcere, hanc noſtram uitam, & mirificam omnium partium ac ſenſuum naturam & harmoniam, ſuum opus & donum eſſe, imò & Dei imaginem continere. Ideò reuerenter tractari & ſeruari uult hominum naturam, non uult contaminari ſceleribus, non uult corrumpi eam ſeu uoluptatibus ſeu cruciatu. Sed quia peccatum hęret in nobis, alioqui ſatis erit calamitatum, quæ citò hanc mortalem naturam abſumunt. Has ferre iubet, cùm inquit: Sufficit diei afflictio ſua, id eſt, non accerſite uobis ultrò maiores calamitates, ſed rectè tolerate illas quæ propter mundi miſeriam uos attingunt, etiam non accerſitæ. Hæc de uocabulo mortificationis utile eſt monere, ut ab hypocriſi diſcernantur ueri dolores. Deinde eſt alia quædam uoluntaria diligentia coërcendi carnem, uidelicet temperantia in cibo, potu, ſedulitas in laboribus, acris intentio in ſtudia, precatio, &

alia ne-

alia negocia uocationis, reprimere errantes motus libidinum, frenare iracundiam. Hęc omnia ſunt opera debita, & uirtutes, de quibus ſæpè præceptum eſt. Luc. 21. Cauete ne corda ueſtra grauētur crapula. Ro: 6. Non exhibete membra ueſtra arma iniuſticię. 1. Cor: 9. Captiuo corpus meum, & in ſeruitutem redigo.

Hæc exercitia coërcendæ carnis docenda, pręcipienda & pręſtanda ſunt, non ut ſint compenſationes pro pręteritis peccatis, ſed ut deinceps arceant peccata. Nam luxus, ocium & negligentia inuitant multa uicia, ut dicitur: Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexit ludere. Et quotidiana uita declarat, uerißimè dictum eſſe:

Luxuriant animi rebus plerunq; ſecundis. *Item:*

Pectora dum gaudent, nec ſunt aſtricta dolore
Ipſa patent, blanda tunc ſubit arte Venus.

Diligentia coërcendi carnē poteſt eſſe etiam in non renatis.

Ac poteſt eſſe diligentia coërcendi carnem, etiam in non renatis, ut in Socrate, Pomponio Attico, & ſimilibus fuerunt multæ uirtutes, temperantia, continentia, manſuetudo. Sed in renatis aliæ ſunt cauſæ, adiuuantes, & alij fines. In Ioſeph hæc concurrunt, ipſe regit oculos ſuos, & fugit adulterium, ſimul autem petit auxilium Dei, ut adiuuetur, ne uincant illecebræ: Deinde ſuam continentiam refert ad gloriam Dei, non uult doctrinam ſcandalis deformare. Hanc luctam pios intelligere oportet, & quia res difficilis eſt, ideò Paulus nomine mortificationis & hanc luctam comprehendit, ut cùm inquit: Si actiones carnis ſpiritu mortificabitis, uiuetis. Non enim tantùm coërceri præcipit, ut Socrates coërcuit, ſed ſpiritu, id eſt, intuentes Deum, deplorātes infirmitatem naturæ, petentes auxilium Dei, repugnantes Diabolo. Sic & alibi dicit: Mortificate membra ueſtra, expaueſcite cogitatione iudicij Dei, & frenate prauos affectus.

Exercitia coërcēda carnis & debita ſunt & eſſe perpetua debent.

Hæc exercitia ſciamus & debita eſſe & oportere eſſe perpetua, non ut ſatisfactiones certi temporis & modi erant. Ideò Eccleſia perpetuò ea præcipit in concionibus. Sed quæ ſingulis forma conueniat, cuiuſq; conſcientiæ, & opportunitati relinquendum eſt, ne laquei conſcientijs injciantur, & præſcriptio certæ formæ, certorum ciborum ac ieiuniorum, cùm ſit traditio humana, pertinet ad regulam: Fruſtra colunt me mandatis hominum, & ad temperantiam non multum conducit. Nos uerò memores ſimus perpetui mandati de temperantia & continentia: Ebrioſi, Fornicatores, non poßidebunt regnum Dei.

DE PRÆDESTINATIONE.

Quæ res præcipuè exerceant animos hominum.

CVm nulla ſit Politia humana, nullus cœtus magnus ſine multis uicijs, & omnes Gentes aliæ alijs calamitatibus exerceantur, ſæpè quærunt animi hominum, an aliqua pars generis humani peculiariter curæ Deo ſit, & quæ ſit illa pars, an Deus aliquos audiat, aliquibus opem ferat, an aliquid agat cum ullis, niſi ut mouent cauſæ ſecundæ. Deinde accedit difficilior quæſtio, cùm res ipſa loquatur, nulla imperia perpetua eſſe, & magnas accidere omnium Gentium diſſipationes, ubi manſura ſit Eccleſia Dei in hoc mundo. Vidit eam Ioannes Epheſi, Smyrnæ, & locis uicinis. Nunc in ijſdem locis omnia plena ſunt Turcicis furoribus damnantibus Euangelium, nec ſedes ulla perpetua eſt Eccleſiæ Dei in hac mortali uita. Aduerſus has quæſtiones firmis & illuſtribus

teſtimonijs Deus ipſe nos muniuit, ac primùm eſſe aliquem cœtum quem diligat, curet, & æternis bonis ornaturus ſit, ipſe manifeſtis miraculis declarauit, ad quæ oculos referamus, ut nos confirmemus, ad ſeruationem Noë in diluuio, ad eductionem populi ex Aegypto, ad miſſionem & facta Prophetarum, ad reſtitutionem mortuorum factam à Chriſto, Prophetis & Apoſtolis. Hæc omnia teſtantur eſſe cœtum illum Deo curæ, cui exhibentur hæc beneficia, & Deum uerè illis adeſſe, & multa agere præter ordinem & motum ſecundarum cauſarum. Eſt igitur aliqua Eccleſia Dei, nec totum genus humanum ad interitum, & præſentes miſerias ac uices materiæ pereuntis conditum eſt, ut poma aut pecudes, quarum materia ruit ſubinde, aliam formam in his uicibus generationum & corruptionum inducens. Etſi uerò oculi uident humana corpora nunc ſimiliter obnoxia eſſe morti, tamen illa miracula & reſuſcitatio mortuorum teſtantur, humanum genus aliter, & ad alios fines conditum eſſe, ac Eccleſiæ patefacta eſt origo hominum, & cauſſa mortis, & reſtitutio humani generis. *Eſt & erit aliqua Eccleſia.*

Hæc doctrina humanis opinionibus & illis de materia ſpeculationibus opponenda eſt, & cogitemus non minus beneficium Dei eſſe, quòd ſeſe patefecit humano generi tam multis & tam illuſtrib. teſtimonijs, quàm ipſam rerum creationem. Quanquàm autem aſſiduæ & magnæ ſunt regnorum ruinæ tamen manſuram eſſe Dei Eccleſiam, ſciamus ex ipſis Dei teſtimonijs. Vt hanc conſolationem teneamus, utile eſt aliquid de Electione ſeu de Prædeſtinatione præcipere.

Chriſtus inquit Ioan. 10. Oues meæ uocem meam audiunt, & ego noui eas, & ſequuntur me, & ego uitam æternam do eis, & non peribunt in æternum, & nemo rapiet eas de manibus meis. Et Ephe. 1. dicitur, Elegit nos in Chriſto ante creationem mundi. Et 2. Timoth. 2. Fundamentum Dei ſtat firmiter, habens hoc ſigillum, nouit Dominos ſuos. *Manſura eſt aliqua Electorum Eccleſia.*

Manſura eſt igitur ſemper aliqua Electorum Eccleſia, quam Deus mirabiliter etiam in hac uita ſeruat, defendit & gubernat, ſicut Ieſaiæ 46. dicitur: Portamini in utero meo, geſtamini in meo aluo, uſq; ad ſenectam ego portabo, id eſt, etiam ultimis triſtiſſimis temporib. ego ſeneſcentem Eccleſiam portabo, ego feci, ego feram, ego geſtabo & ſaluabo, &c. Talibus ſententijs ac promiſſionibus conſolemur nos, cùm in his confuſionibus & ruinis imperiorum ſoliciti quærimus, ubi manſura ſit Eccleſia.

Semper autem diſputatum eſt de cauſa Electionis, Sicut fratres duo Cain & Abel diſputarunt cur alter alteri prælatus ſit. Diſputarunt idem Eſau & Iacob, ac plerunq; hi, qui nihil niſi rationis aut Legis doctrinam norunt, cogitant de iudice humano, cauſam electionis Legem eſſe, ſeu noſtra merita & dignitatem. Sic Iudæi ſentiebant, ſic ſcripſerunt pleriq; Sententiarij. Sed nos teneamus has tres hypotheſes. *De cauſis electionis tenendæ tres hypotheſes.*

Prima eſt. Nec ex ratione, nec ex Lege iudicandum eſt de Electione, ſed ex Euangelio.

Altera eſt: Totus numerus ſaluandorum propter Chriſtum electus eſt. Quare niſi complectamur agnitionem Chriſti, non poteſt de Electione dici.

Tertia eſt. Non aliam iuſtificationis, aliam Electionis cauſſam quæramus. Ideò Petrus eſt electus, quia eſt membrum Chriſti, ſicut ideò iuſtus eſt, id eſt, Deo placens, quia fide factus eſt membrum Chriſti. Vt igitur cùm de iu- *Eadem cauſa iuſtificationis quæ electionis gratis ſeu miſericordiæ.*

ſtificatione loquimur, ab Euangelio, ſeu agnitione uocis Euangelij ordimur, ſic de Electione dicturi complectamur uocem Euangelij. Sic nobis iudicandum eſt, qui à Chriſti agnitione & Euangelio ordiri debemus.

Quæramus ergo promiſſionem, in qua uoluntatem ſuam expreſſit Deus, & ſciamus non eſſe aliam uoluntatem quærendam de gratia extra uerbum, ſed mandatum Dei immutabile eſſe, ut audiamus Filium, ſicut dixit, Hunc audite. Hæc uox promiſſiones omnes complectitur. Sit igitur infixum animis, & in quotidiana inuocatione ſemper cogitetur mandatum Dei æternum & immutabile eſſe, ut promiſſioni gratiæ credamus, quæ eſt ſumma Euangelij, ſicut perpetuo conſenſu docent Prophetæ, Chriſtus & Apoſtoli, ut Ioan:3. dicitur: Sic Deus dilexit Mundum, ut Filium ſuum unigenitum dederit, ut omnis qui credit in eum non pereat.

Mandatum eſt æternum ut promiſſioni credamus, quæ eſt uniuerſalis.

Et Ioan:6. Hæc eſt uoluntas Patris, ut omnis qui credit in Filium, habeat uitam æternam.

Deniq; hæc propria & præcipua uox eſt Euangelij. Vt autem prædicatio Pœnitentiæ uniuerſalis eſt, & omnes arguit, ut Rom:3. clarè dicitur: Ita & promiſſio Gratiæ eſt uniuerſalis, ut multa dicta teſtantur.

Matth:11. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis. Ioan:3. Vt omnis qui credit in ipſum, non pereat. Rom:3. Iuſticia Dei per fidem Ieſu Chriſti, quæ eſt in omnes, & ſuper omnes credentes. Rom:10. Idem Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant eum. Rom:11. Concluſit Deus omnes ſub inobedientiam, ut omnium miſereatur, id eſt, arguit omnium inobedientiam, omnes uocat ad pœnitentiam, rurſus etiam omnibus miſericordiam offert. Sic & Ieſaias in utraq; concione ponit uniuerſales particulas cap:53. Omnes nos quaſi Oues errauimus, & poſuit Dominus in eo iniquitates Omnium noſtrum. Actor:10. Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credunt in eũ. Act:13. In hoc omnis qui credit, iuſtificatur. Sic intelligantur ſimpliciter & hęc dicta, Deus uult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem ueritatis peruenire. Actor:10. Non eſt acceptor perſonarum Deus. Deut:10. Deus potens & terribilis non accipit perſonam, & ſæpè alibi. Cùm enim ſit iuſtus Deus, eſt æqualis æqualibus. Omnes arguit propter peccatum: Econtrà omnes qui confugiunt ad Filium, recipit.

Promiſſio non tantùm eſt uniuerſalis, ſed & gratuita.

Poſtquàm conſtitutum eſt, promiſſionem eſſe uniuerſalem, illud etiam ſciendum eſt, gratuitam eſſe, id eſt, recipi nos propter filium Dei, non propter noſtram dignitatem, &c. Omnes ſumus rei, & ut Pauli uerbo utar, Omnes concluſi ſumus ſub peccatum, & Paulus ſæpè ac diligenter inculcat particulam Gratis. Tradidit igitur promiſſionem ſtatim primis Parentibus, & ſæpè inſtaurauit, & latè ſparſit. Imò per Apoſtolos circumtulit inter omnes gentes, quia uult Eccleſiam æternam Filio colligi. Cauſam igitur reprobationis certum eſt hanc eſſe, uidelicet peccatum in hominibus, qui prorſus non audiunt nec accipiunt Euangelium, aut qui abijciunt fidem antequàm hinc diſcedunt.

Cauſa reprobationis peccatum hominis.

In his certum eſt cauſſam eſſe reprobationis peccatum ipſorum, & humanam uoluntatem. Nam ueriſſima eſt ſententia, Deum non eſſe cauſam peccati nec uelle peccatum. Nota eſt enim uox Pſalmi, Non Deus uolens iniquitatem tu es. Et Oſeę 13. dicitur, Perditio tua eſt Iſraël. Tantum in me auxilium tuum eſt. Saul uolens effudit Spiritum ſanctum, uolens mouenti Spiritui ſancto repugnauit.

gnauit. Hæc de cauſa reiectionis ſeu reprobationis certa ſunt, Promiſsio enim requirit fidem. Econtrà uerò rectè dicitur, cauſam electionis eſſe miſericordiam in uoluntate Dei, qui non uult perire totum genus humanum, ſed propter Filium colligit & ſeruat Eccleſiam. Hoc uult Paulus, cùm cap: 9. ad Romanos citat dictum, Miſereor cuius miſereor. Negat propter legem, propter prærogatiuam generis, homines electos eſſe, ut fiat illuſtrius, propter Filium electam & conditam eſſe Eccleſiam, ſed tamen in accipiente concurrere oportet apprehenſionem promiſsionis, ſeu agnitionem Chriſti. Nam ideò electi ſumus, quia efficimur membra Chriſti. Ergo in iuſtificatione diximus, aliquam eſſe in accipiente cauſam, non dignitatem, ſed quia promiſsionem apprehendit, cum qua Spiritus ſanctus ſimul eſt efficax, ut Paulus inquit, Fides ex auditu eſt, ita de electione à poſteriore iudicamus, uidelicet haud dubiè electos eſſe eos, qui miſericordiam propter Chriſtum promiſſam fide apprehendunt, nec abijciunt eam fiduciam ad extremum. *De electione iudicandum à poſteriore.*

Sic cùm Ioan: 6. dictum eſſet, Nemo uenit ad me, niſi Pater traxerit eum, ſequitur ſtatim, Omnis qui audit à Patre, & diſcit, uenit ad me. Orditur Deus, & trahit uerbo ſuo & Spiritu ſancto, ſed audire nos oportet & diſcere, id eſt, apprehendere promiſsionem, & aſſentiri, non repugnare, non indulgere diffidentiæ & dubitationi.

Etſi autem multa diſputantur durius, tamen quantacunq; moles diſputationum cumulatur, neceſſe eſt in uero agone ad hanc arcam confugere, uidelicet, quòd de uoluntate Dei iudicandum ſit ex uerbo expreſſo, & quòd promiſsio ſit uniuerſalis, & quòd ſit mandatum Dei æternum & immutabile, audire Filium, & aſſentiri promiſsioni. Obtemperemus igitur, nec uagentur animi, nec ſe mergant in tenebras, quærentes electionem extra uerbum, & relicto Chriſto, & omiſſo mandato de amplectenda promiſsione, ſed teneamus certò, nec dubitemus Deum uerè patefeciſſe uoluntatem ſuam in promiſsione, & uerè præſtare quod promiſit. *Ad quæ neceſſe ſit confugere in uero agone.*

Statuamus promiſsionem gratiæ non inanem fabulam eſſe, ſed uera fide erecti petamus beneficia, & præſtari ea nobis ſtatuamus, quæ in promiſsione propoſita ſunt. Hæc fides creſcat in quotidiana inuocatione, ſicut ſcriptum eſt, Petite & accipietis. Item, Quantò magis Pater ueſter cœleſtis dabit Spiritum ſanctum petentibus, non ait contemnentibus, aut repugnantibus, ſed agnoſcentibus miſeriam, & quærentibus auxilium. Item, Habenti dabitur. Item, Confirma hoc Deus quod operatus es in nobis. Et Philippen: 1. Qui cœpit in uobis opus bonum, perficiet uſq; ad diem Ieſu Chriſti, id eſt, adiuuamur à Deo, ſed nos oportet audire uerbum Dei, non repugnare Deo trahenti.

Sic & dulciſsima promiſsio traditur ad Philip: 2. Deus eſt qui efficit in uobis ut uelitis, & ut perficiatis, ut ipſi grata fiant. Deus trahit mentes ut uelint, ſed aſſentiri nos, non repugnare oportet, & promittit ſe affuturum nobis, ut perficiatur incoata ſalus, ut aliqua bona fiant inter homines ipſi grata, quaſi diceret, In mundo furenter ruunt Diaboli, & eorum organa, ut faciant ingrata Deo, confirment Epicureos furores, idola, oppreſsionem Euangelij, iniuſta bella, flagitioſas libidines, furta, mendacia, quæ iram Dei irritant: At ne totum genus humanum ad perniciem conditum ſit, oportet aliqua fieri Deo grata & placentia. Hæc fiunt pijs in Eccleſia, uidelicet uera Dei inuocatio, fiducia Chriſti, gratiarum actio, propagatio Euangelij, tolerantia in cruce, iuſticia erga pro-

ximos,amor caſtitatis,ueritatis,pacis & aliæ uirtutes. Et hæc bona fiunt â petentibus,ut dictum eſt, Dabit Spiritum ſanctum petentibus.

Ad Epheſ:1.dicitur: Elegit nos in Chriſto, ut doceat nos cauſam electionis eſſe non noſtram dignitatem,ſed Chriſtum, ne remoto Chriſto & Euangelio, de electione cogitemus, ſed cauſam electionis in promiſſione Chriſti quæramus.Item Rom:8. Quos elegit hos & uocauit.Dulcem, ſalutarem, & multiplicem conſolationem continet hæc ſententia, quæ tamen uelut inanis ab ocioſis lectoribus præteritur.

In dicto Pauli, Quos elegit hos & uocauit, Triplex ineſt conſolatio.

I. Prima conſolatio eſt, quòd affirmat nuſquam eſſe electos niſi in cœtu uocatorum. Vocati ſunt autem ſoli hi, qui audiunt, diſcunt, & profitentur Euangelium. Hic uiſibilis cœtus eſt Eccleſia, in qua ſemper neceſſe eſt aliquos eſſe electos,& hæredes uitæ æternæ. Plurimum autem prodeſt pijs ſcire, Eccleſiam electorum in hac uiſibili Eccleſia collocatam eſſe, ut ſciamus nos omnes ad uocem & miniſterium Euangelij alligatos eſſe,nec alibi electionem, aut peculiares reuelationes quærendas eſſe. Commendat igitur nobis hoc dictum curam audiendi & diſcendi Euangelij,colendi miniſterij, & amandæ ſocietatis Eccleſiæ,& affirmat in hoc cœtu uiſibili electos eſſe.

II. Secunda conſolatio eſt,quòd monet hæc ſententia non remouendam eſſe uocationem à conſilio electionis. Elegit Deus, qui uocare nos ad Filij agnitionem decreuit, & uult generi humano ſuam uoluntatem & ſua beneficia innoteſcere.Approbat igitur & eligit obtemperantes uocationi. Quare uocationem intueamur, adſentiamur Euangelio, & non repugnemus ei. Per id enim trahit Deus,& adſentientes certò recipit & adiuuat.Toties enim iam dictum eſt, Deum efficacem eſſe per Euangelium.

Ideò Auguſtinus, quamlibet durus eſt in hac diſputatione, tamen in libro de Prædeſtinatione & gratia ſic ſcripſit: Eos qui uocationis munus congrua pietate ſuſceperunt,& quantum in homine eſt,Dei in ſe dona ſeruantes, adiuuat.

III. Tertia conſolatio eſt,quòd teſtatur huic uocato uiſibili cœtui uerè adeſſe Deum,et in hoc cœtu uocato,ac uiſibili efficacem eſſe. Id.n.hæc uerba conuincunt: Quos uocat,hos & iuſtificat,Quos iuſtificat,hos & glorificat.Obſeruet igitur Lector hic doctrinam de Eccleſia, de præſentia Dei in hac uiſibili Eccleſia, de electione, & uocatione coniungenda.

Quare non deflectamus oculos atꝗ animos â promiſſione uniuerſali, ſed in hanc nos ipſos includamus, & ſciamus uerè in ea uoluntatem Dei expreſſam eſſe,ſicut Paulus deducit nos ad uerbum inquiens: Ne dixeris, quis aſcendit in cœlum, ne uagentur animi quærentes ſine uerbo Dei uoluntatem eius,ſed propriè eſt uerbum in ore tuo,& in corde tuo. Nec caput 9.ad Romanos diſſentit ab hac ſententia,quam recenſui,quod dextrè intellectum dulciſſima conſolatio eſt pijs mentibus.Vt.n.tūc Iudaici Pontifices propter ordinariam ſucceſſionem & legem damnabant Apoſtolos: Ita nunc Pontifices et cæteri, qui defendunt eorū errores propter titulum ſeu ſucceſſionem ordinariam, ut uocant, iactitant ſe eſſe ueram Dei Eccleſiam, & promiſſiones ad ſe transferunt, & dicunt Eccleſiam non poſſe errare, damnant & occidunt alios, qui Euangelij puritatem amplectuntur, & tanquam ſeditioſos dicunt bellum inferre Eccleſiæ. Aduerſus hanc ſpeciem de ſucceſſione ordinaria, neceſſaria eſt doctrina & conſolatio tradita in capite 9. ad Romanos.

Ac du-

Duplex conſolatio tradita in cap. 9. ad Roman: aduerſus ſpeciem de ordinaria ſucceſſione.

Ac duplex conſolatio proponitur: Docemur quæ ſit uera Eccleſia, uidelicet cœtus credens in filium Dei, & præmonemur hanc Eccleſiam ueram, non alligatam eſſe ad titulum ſeu ſucceſſionem ordinariam Pontificum et collegiorum. Deinde docemur nec Legem eſſe cauſam Electionis, ſed propter Filium Dei offerri miſericordiam omnibus apprehendentibus. Et quidem apertè dicit, cauſam reprobationis eſſe pertinaciam aduerſus Filium. Quare Iſraël ſectando Legem iuſticiæ, non peruenit ad Legem iuſticiæ? Quia inquit, non ex fide, ſed tanquam ex operib. legis, id eſt, ideò reijciuntur, quia nolunt audire filium, et aſſentire promiſſioni, & prætexunt cauſam, quia defendunt iuſticiam legis, quòd uideatur laxatio diſciplinæ fieri, cùm detrahitur gloria operibus.

Cùm igitur faſcinati errore ſuo aduerſantur Euangelio, cauſa reprobationis in ipſis eſt, ſicut & poſtea in cap: 10. clarè dicitur: Tota die expandi manus meas ad populum contradicentem. Hic affirmat Deus offerre ſe beneficium omnibus, ſed contradicentes non accipere. Econtrà dulciſſimè dicit, Non eſt uolentis, neq; currentis, ſed Dei miſerentis, id eſt, miſericordia eſt cauſa electionis, ſed hanc oportuit in uerbo reuelari, & uerbum accipi oportet. Ideò expreſſè proponit uniuerſalem, repetita eadem ſententia in utroq; capite, Omnis qui credit in Filium, non confundetur. Vult igitur cum miſericordia concurrere apprehenſionem in accipiente promiſſionem.

In illis uerbis, Indurabo cor Pharaonis, phraſis Hebraica.

Sciant etiam Studioſi phraſin Hebraicam in illis uerbis, Ego indurabo cor Pharaonis, ſignificare permiſſionem, Ego ſinam indurari. Vt in quotidiana precatione, Ne nos inducas in tentationem. Et occurrunt exempla paſſim, quæ teſtantur hac phraſi Hebraica ſæpiſſimè permiſſionem ſignificari. Magna caligo eſt in animis hominum, in cogitatione de Deo, ac ſine luce diuina homines plerunq; aut habent Epicureas imaginationes, aut Stoicas, id eſt, magna pars imaginatur homines non curari à Deo. Alij fingunt Deum ſedere in cœlo, & ſcribere fatales Leges, quaſi in tabulis Parcarum, ſecundum quas uelit diſtribuere uirtutes & uicia, ſicut Stoici de fato ſuo ſentiebant, & cogitant fatali motu impelli Paridem & ſimiles. Sed nos abiectis his deliramentis humanæ caliginis, referamus oculos et mentem ad teſtimonia de Deo propoſita: Sciamus Deum eſſe agens uerè liberum, et tantùm uelle bona, nec uelle peccata, et hanc uoluntatem ſuam expreſſiſſe, ac ſe patefeciſſe perſpicuis & ingentibus teſtimonijs, reſuſcitatione mortuorum & alijs, & alligaſſe nos ad Euangelium ſuum, in quo dicit Chriſtus, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, ego reficiam uos. Liberè & uerè iuxta promiſſionem recipit confugientes ad Filium, & ſinit ruere in horrendam iram aſpernantes Filium.

Imaginationes Stoicæ uel Epicureæ de Deo ſine uerbo.

Remoueamus igitur à Paulo Stoicas diſputationes, quæ fidem & inuocationem euertunt: Quomodo enim poteſt Saul credere aut inuocare, cùm dubitat promiſſionem ad ſe pertinere, aut cùm obrepit illa tabula Parcarum? Iam decretum eſt te reijciendum eſſe, non es ſcriptus in numero electorum, &c. Aduerſus has imaginationes diſcamus uoluntatem Dei ex Euangelio, agnoſcamus promiſſionem eſſe uniuerſalem, ut fides & inuocatio accendi poſſit.

De effectu Electionis.

Cæterùm de effectu electionis teneamus hanc conſolationem, Deum uolentem non perire totum genus humanum, ſemper propter Filium per miſericordiam uocare, trahere & colligere Eccleſiam, & recipere aſſentientes, atq; ita uelle ſemper aliquam eſſe ſuam Eccleſiam, quam adiuuat & ſaluat, ſi-

cut Chriſtus inquit: Oues meæ uocem meam audiunt, & ego noui eas, & ſequuntur me, & uitam æternam do eis, & nemo rapiet eas de manu mea. Hæc de effectu electionis prodeſt ſcire, ut ſtatuamus nos exaudiri & iuuari, & ſciamus Eccleſiam à Diabolo non poſſe deleri. Magnum certamen ſignificat hęc uox. Nemo rapiet eas de manu mea. Excitemus igitur fidem, & inuocemus filium Dei ſeruantem oues ſuas, quia ſimul dicit: Audiunt me, & ſequuntur me.

DE REGNO CHRISTI.

Regnum Chriſti eſt ſpirituale.

EVangelium clarè docet regnum Chriſti eſſe ſpirituale, hoc eſt, Chriſtum ſedere ad dextram Patris, & interpellare pro nobis, & dare remiſſionē peccatorum, & Spiritum ſanctum Eccleſiæ, hoc eſt, credentibus in ipſum, & inuocantibus Deum fiducia ipſius, eoſq; ſanctificare, ut reſuſcitet eos in nouiſſimo die ad uitam & gloriam æternam. Et ut hæc beneficia conſequamur, ordinatum eſt miniſterium Euangelij, per quod uocantur homines ad agnitionem Chriſti. Et Spiritus ſanctus per Euangelium eſt efficax, &c. Interim uerò ante nouiſſimum diem Eccleſia in mundo patietur perſecutionem, & erunt mali bonis admixti in Eccleſia. Hæc eſt uera & germana ſententia Euangelij de regno Chriſti & Eccleſiæ. Eſtq; execrandus & damnandus error ille Iudaicus, Anabaptiſtarum, qui fingunt Eccleſiam ante nouiſſimum diem, politiam quandam mūdanam futuram eſſe, in qua regnent pij, & armis deleant omnes impios, & occupent omnia imperia, etc. Colligemus itaq; teſtimonia de ſpirituali regno, nō ſolùm ad refutandos fanaticos ſpiritus, ſed etiam, quia prodeſt has ſententias habere in conſpectu, ut nos conſolentur, & exuſcitent ad exercitia ſpiritualia, ad fidem, ad orationem, ad pœnitentiam. Nam error ille Iudaicus præter cætera incommoda, hoc quoq; habet, quòd obſcurat & prorſus obruit conſolationes ſpirituales, & delet exercitia ſpiritualia, quia mentes humanæ expectantes tantùm illa noua imperia, obliuiſcuntur rerum ſpiritualium, & opprimuntur deſperatione, cùm non contingit illud ſperatum ocium, quod ſomniarunt.

QVOD REGNVM CHRISTI SIT SPIRITVALE.

Teſtimonia de regno Chriſti ſpirituali.

Iohan: 17. Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis, ut omne quod dediſti ei, det eis uitam æternam: Hæc eſt autem uita æterna, ut cognoſcant te ſolum Deum uerum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Hic Chriſtus teſtatur ſuum beneficium, & regnum ſuum eſſe uitam æternam. Et definit quid ſit uita æterna, uidelicet non aliqua mundana dominatio, ſed uera & ardens noticia Dei, & Domini noſtri Ieſu Chriſti.

Rom: 8. Qui eſt in dextra Dei, & interpellat pro nobis zc. Et Eſa: 11. Stabit radix Ieſſe, ipſum gentes deprecabuntur, zc. Hæ ſententiæ deſcribunt ſacerdotium et regnum Chriſti, et teſtantur utrunq; ſpirituale eſſe, hoc eſt, Chriſtum non conſtituere aliquod mundi imperium, ſed apud Patrem pro nobis interpellare, ita regnare ut uelit inuocari, exaudire, ſanctificare, cuſtodire Spiritu ſancto eos, qui ipſum inuocant, ſicut & aliàs ſcriptum eſt: Qui ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei. Item, Dabo Legem meam in corda eorum. Hæc beneficia obſcurantur, cūm expectamus regnum corporale, etc.

Rom: 8. Cohæredes Chriſti, ſiquidem ſimul patimur, ſimul etiam glorificabimur. Item, Spe ſalui facti ſumus. Item: Quos præſciuit, hos uult conformes fieri

fieri imaginis filij ſui. Item, Propter te mactamur tota die, reputati ſumus ueſlut oues occiſionis, etc. Hæ ſententiæ teſtantur, quòd glorificatio non contingat in hac uita, ſed oporteat nos in hac uita afflictiones & perſecutionem pati. Matth:16. Si quis uult me ſequi, abneget ſeipſum, & tollat crucem ſuam, & me ſequatur. Ioan:16. In hoc mundo preſſuram habebitis. Et 2. Tim:3. Omnes qui piè uolunt uiuere in Chriſto, perſecutionem patientur. Hæ ſententiæ clariſſimè docent, Eccleſiam in hac uita ſubiectam eſſe afflictionibus. Col:3. Vita ueſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Quando Chriſtus manifeſtabitur, qui eſt uita ueſtra, tunc & uos cum eo manifeſtabimini in gloria. 1. Ioan:3. Nunc filij Dei ſumus, ſed nondum manifeſtum eſt quales erimus: Scimus autem quando manifeſtabitur, ſimiles nos ei futuros eſſe, quia uidebimus eum quemadmodum eſt, etc. Docet & hic locus, gloriam regni Chriſti non eſſe imperium mundanum, ſed ſpirituale, hoc eſt, ut reſuſcitati, habeamus nouam & æternam iuſticiam ac uitam, qualis eſt Chriſti reſuſcitati gloria. *Teſtimonia q. Eccleſia in hac uita uerſabitur in periculis et afflictionibus.*

Item Paulus clarè dicit, Antichriſtum dominaturum eſſe uſque ad nouiſſimum iudicium, in quo ueniens Chriſtus, deſtruet regnum Antichriſti: Igitur uera Eccleſia non occupabit imperia, ſed multò magis uerſabitur in maximis periculis & afflictionibus. Et 2. Pet:3. dicitur, uẽturos eſſe poſtremis temporibus illuſores, qui palàm derideant religiones. Erunt igitur qui perſequentur Eccleſiam. Et Daniel clarè dicit, Beſtias, hoc eſt, imperia conijci in ignem, cùm apparet Chriſtus ad iudicandum. Durabunt igitur imperia aliqua impia uſque ad nouiſſimum diem. Ioan: 20. Cùm Chriſtus mittit Apoſtolos, tantùm dat mandatum docendi, & inquit: Sicut me miſit Pater, ſic ego mitto uos. Conſtat autem Chriſtum miſſum eſſe ad miniſterium Euangelij, nõ ad occupanda imperia mundi, ſicut ipſe inquit: Regnum meum non eſt de hoc mundo. Et prohibet Apoſtolos imperia rapere, cùm ait: Reges Gentium dominantur, uos autem non ſic. Item Matth:5. Ego autem præcipio uobis, ne reſiſtatis malo, hoc eſt, ne prætextu Euangelij, & noui regni conſtituendi, arma capiatis.

Sunt igitur miſſi Apoſtoli ad miniſterium Euangelij, hoc eſt, ad docendum, non ad rapienda imperia mundi. Ideò & Paulus inquit: Euangelium eſt miniſterium Spiritus, id eſt, in Euangelio offeruntur bona ſpiritualia & æterna, non conſtituimus noua imperia mundi. Et 2. Corinth:10. inquit: Arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia, ſed potentia Deo ad demoliendas cogitationes etc. Item 2. Corinth: 5. Pro Chriſto legatione fungimur, commendantes nos tanquàm Dei miniſtros, in afflictionibus. Item: Non dominamur fidei ueſtræ. *Apoſtoli miſſi ſunt ad docendum, non ad rapienda imperia.*

Cùm igitur Apoſtoli tantùm habeant mandatum docendi, impium eſt ſentire, quòd doctores Euangelij debeant armis conſtituere noua quædam imperia, ſicut Iudæi & Anabaptiſtæ ſomniant, poſtremis temporibus regnum Dei in terris tale conſtituendum eſſe, in quo ſancti dominentur, & armis deleant omnes impios, nec in Eccleſia hypocritas ullos futuros eſſe. Atque hoc Iudaicum delirium ſæpè in Eccleſiam irrepſit. Fuerunt enim & olim fanatici ſpiritus Chiliaſtæ & Pepuſiani, qui tale regnum Anabaptiſticum ſomniarunt.

Reliquum eſt, ut teſtimonia colligamus, quæ docent in Eccleſia uſque ad nouiſſimum diem promiſcuẽ futuros bonos & malos. Lucæ 17. Sicut factum eſt in diebus Loth, ſic erit qua die Filius hominis reuelabitur. Item, In illa nocte *Teſtimonia quòd in Eccleſia uſque ad nouiſſimum diem ſint futuri boni & mali.*

erunt duo in lecto uno, unus aſſumetur, & alter relinquetur. Matt. 13. de zizanijs: Sinite utraq; creſcere uſq; ad Meſſem, &c. Et paulò pòſt: Meſſis conſummatio ſeculi eſt. Mittet Filius hominis Angelos ſuos, & colligent de regno eius omnia ſcandala, & eos qui faciunt iniquitatem, etc. Item, Sic erit in conſummatione ſeculi, Exibunt Angeli, & ſeparabunt malos à iuſtis, & mittent eos in caminum ignis, etc. Hæ ſententiæ teſtantur, non futuram eſſe ſeparationem ſanctorum ab hypocritis, niſi in nouiſſimo iudicio.

Paſtores habent poteſtatē excommunicandi reos manifeſtorum ſcelerum.

Pręterea & hoc conſiderandum eſt: Paſtores habere mandatum excommunicandi uerbo, ſine ui corporali, reos manifeſtorum ſcelerum. Non eſt humani iudicij corda inſpicere, & de illis iudicare, qui non habent manifeſta delicta. Ideò Paulus dicit: Aduerſus Presbyterum non recipias accuſationem niſi teſtibus adhibitis: Ergo qui non poſſunt conuinci teſtimonijs, non debent humano iudicio ſeparari. Impoſſibile eſt igitur talem Eccleſiam conſtituere ante nouiſſimum diem, in qua nulli ſint hypocritæ: Sed Paſtores faciant ſuum officium, purè & fideliter doceant, & Eccleſiæ glorificationem commendent Chriſto. Interim in hac uita ſemper erunt Eccleſiæ admixti mali, & multi impij tenebunt imperia mundi, & crudeliter perſequentur Eccleſiam uſq; ad glorioſum Chriſti aduentum. Et tamen in his perſecutionibus Chriſtus ſuo conſilio aliquas reliquias ſeruat, ne penitus deleatur Eccleſia. Tale eſt regnum Chriſti in hac uita.

Conſtat & illud: Etiamſi noua aliqua talis Eccleſia futura eſſet, tamen doctores proprio conſilio, ſine manifeſto mandato Dei non debent arma capere ad talem Eccleſiam conſtituendam, etc. Quanquàm nec ullum nouum mandatum expectandum eſt. Non enim edet Chriſtus mandatum contrarium Euangelio.

De obiectionibus Iudaeorum & Anabaptiſtarum ex Prophetis de regno Chriſti mundano.

Quòd uerò Iudæi & Anabaptiſtæ citant Prophetas, qui cùm de regno Chriſti loquuntur, ſæpè figuris utuntur, ſumtis ab imperijs mundi. Ad hoc primùm reſpondeo: Euangelium eſt interpretatio Prophetarum. Cùm igitur Euangelium clarè doceat regnum Chriſti eſſe ſpirituale, afferre bona ſpiritualia & æterna, nec occupare dominationem in mundo, ſed magis pati perſecutionem, debemus & Prophetas intelligere iuxta Euangelium. Itaq; Apoſtoli in Actis, ſententias de regno promiſſo Dauidi, clarè transferunt ad hoc regnum ſpirituale, ſubiectum perſecutioni, &c. Et Chriſtus reprehendit ipſe Apoſtolos, cùm haberent Iudaicam perſuaſionem, ac putarent ſe occupaturos eſſe mundi imperia.

Prophetæ diſertè teſtantur regnum Chriſti fore ſpirituale.

Secundò. Prophetę ipſi quanquàm uarijs utuntur figuris, tamen interim etiam diſertè teſtātur, regnum Chriſti fore ſpirituale. Daniel clarè dicit: Chriſtus occidetur. Et Eſaias: Ponet animam ſuam pro peccato. Ergo non habebit dominationem corporalem in hac uita. Præterea affirmant regnum Chriſti eſſe æternum, nulla autem corporalis politia eſt æterna in hac uita. Ideò figuras corporalis politiæ, quas interdum accommodant ad regnum Chriſti æternum, neceſſe eſt allegoricè intelligi. Atq; id regnum æternum in hac uita, in Spiritu & fide incoatur, & poſtea durat perpetuò poſt hanc uitam. Ideò Prophetæ interdum ita loquuntur, ut non diſcernant tempora huius uitæ & futuræ uitæ. Interdum uerò diſcernunt, & palàm uaticinantur, Eccleſiam in hac uita paſſuram eſſe perſecutiones, ſicut docet Pſalmus 2. Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum, aduerſus Dominum,

num,& aduerſus Chriſtum eius. Et Palm: 115. Precioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius. Et Pſal:71. Precioſus ſanguis eorum coram ipſo. Et ueꝛnuſtè deſcribit Eſaias Eccleſiam in hac uita, cap:30. Dabit uobis Dominus paꝛnem arctum,& aquam exiguam,& non auferet ultrà à te doctorem tuum, etc. Hic teſtatur Eccleſiam conſeruandam eſſe, ſed tamen inter afflictiones. Daꝛniel apertè uaticinatur de perſecutione ante nouiſſimnm diem: Et docti in poꝛpulo docebunt plurimos,& ruent in gladio. Et poſtea ſtatim ſequitur: In temꝛpore illo ſaluabitur populus tuus omnis qui ſcriptus eſt in libro: Et multi de his qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, alij in uitam æternam, alij in opprobrium ſempiternum. Hi loci & ſimiles tenendi ſunt, ut habeamus conꝛſolationem in cruce, & uerè intelligere diſcamus regnum ſpirituale, hoc eſt, quærere conſolationes ſpirituales, & exercere fidem. Et ſatis perſpicuè refuꝛtant hi loci Iudaicam & fanaticam perſuaſionem de corporali dominatione Sanctorum in hac uita.

DE RESVRRECTIONE *MORTVORVM.*

NOn ſolùm doctrina quæ affirmat futuram eſſe hominum mortuorum omꝛnium reſurrectionem,ſecuturum poſtea iudicium,æternam uitam,piorum gloriam æternam,& impiorum pœnas æternas, in Euangelio ſeu prædicatioꝛne noui Teſtamenti clarè & perſpicuè ſine ullis inuolucris tradita eſt,ſed res etiam incoata eſt, & initia illius nouæ uitæ, in qua erit noua lux, ſapientia, & iuſticia, ſine peccato & ſine morte, Apoſtolis & reliquo cœtui coniuncto cum Apoſtolis monſtrata ſunt, & palàm ob oculos poſita,cùm Chriſtus poſt morꝛtem reuixit,& alij multi Patres & Prophetæ reſuſcitati ſunt. Id tam miranꝛdum opus non fruſtra propoſitum eſt Eccleſiæ. Voluit Chriſtus hanc ſuam & aliorum reſuſcitationem, & hos familiares congreſſus & colloquia dierum quadraginta apud Apoſtolos, & reliquum cœtum ipſis coniunctum illuſtre & euidens teſtimonium eſſe de reſurrectione & uita æterna. Quod ſi ſæpè coꝛgitaremus,non ſolùm aſſenſus, ſed fides in animis noſtris de hoc articulo conꝛfirmaretur, ſed etiam facilius ferremus ærumnas huius uitæ breuiſſimæ & fuꝛgaciſſimæ,intuentes in illud iucundiſſimum ſodalitium Chriſti,& reſuſcitatoꝛrum. Sublata eſt enim dubitatio tot dierum quadraginta uidelicet conꝛuerſatione, & tot hominum congreſſibus, oculis, complexibus & colloquijs. Non enim cogitemus Chriſtum & cæteros reſuſcitatos, ut fugacia ſpectra, ſi quando Apoſtolos adierunt, ſubitò euaniſſe, ſed crebri ac diuturni congreſꝛſus fuerunt, & familiares ſermones de hoc tanto Dei opere, de inſtauratione humanæ naturæ, de tanta gloria donata nobis per Filium, de propagatione Euangelij inter Gentes. Denique exhibita ſunt certa uitæ & lætitiæ teſtimonia. Nihil ſimile aut maius ullo unquam tempore mundi accidit. Et cùm rem tanꝛtam Deus non fruſtra ſpectandam exhibuerit, ſemper hanc ſcholam horum quadraginta dierum intueri nos animo oportebat. Hinc igitur & de multis alijs rebus,& de reſurrectione ac uita æterna teſtimoniū petamus. Teneamus etiam perſpicua dicta in concionibus Chriſti,ut Matt:25. Venite benedicti Paꝛtris mei,poſſidete paratum uobis regnum. Et Ioan:5. Item,6. Hęc eſt aūt uolunꝛtas Patris mei qui miſit me,ut omnis qui uidet Filium,& credit in eum,habeat uitam æternam, Et ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die. Et Paulus 1. Cor:15. acriter

Reſurrectio mortuorū non tantùm in doꝛctrina tradita, ſed reipſa inꝛcoata eſt reꝛſurrectione Chriſti.

Teſtimonia ſcripturæ de reſurrectione mortuorum.

tionem uniuerſæ creaturæ,clarè teſtantur Prophetæ,regnum Chriſti ſpirituale eſſe, nec eſſe politiam mundi ante reſurrectionem, qualem Iudæi et Anabaptiſtæ fingunt.

Eſai:25. Et deuorabitur in monte hoc facies inuolutorum, qua omnes populi inuoluti ſunt, & operimentum, quo omnes gentes coopertæ ſunt. Et mors deuorabitur omnino, & abſterget Dominus Deus omnem lacrimam ab omni facie,& opprobrium populi ſui auferet de uniuerſa terra.

Docet & hic locus clarè,mortem abolendam eſſe,& populum Dei liberandum eſſe ab opprobrio & lacrimis, hoc eſt,à peccato,morte & perſecutionibus.Quòd autem initiò dicit,Facies inuolutorum,etiam intelligit mortem. Quia mortui ſolebant inuolui pannis,cùm ſepeliebantur:Hæc inuolucra tollentur,id eſt,mors tolletur.

Eſai:24. Et erit in die illa,uiſitabit Dominus ſuper militiam cœli, & ſuper reges terræ. Et congregabuntur congregatione unius faſcis in lacum, & claudentur ibi in carcere.Et poſt multos dies uiſitabuntur,& erubeſcet Luna, & confundetur Sol,cùm regnabit Dominus, &c.

Eſai:35.Qui liberati fuerint,& redemti à Domino,uenient in Zion cum laude & lætitia ſempiterna.

Eſai:9.Chriſtus uocatur Pater æternitatis,hoc eſt,Autor perpetuæ uitæ.

Daniel:12.Et multi de his qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, alij in uitam æternam,alij in opprobrium, ut uideant ſemper.

Oſe:13.De manu mortis liberabo eos,de morte redimam eos. Ero mors tua ô mors, morſus tuus ero inferne.

Ezech:37. Ecce ego aperiam tumulos ueſtros, & educam uos de ſepulcris ueſtris populus meus &c.

Huc pertinet & hæc ſententia Ezech: 33. Viuo ego, nolo mortem peccatoris,ſed ut conuertatur & uiuat.

Pertinent ex Prophetis huc omnes ſententiæ, de æterno regno Chriſti & Sanctorum.

Ex Pſal:15.Caro mea requieſcet in ſpe.Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum uidere corruptionem. Cùm enim Propheta de Chriſto loquitur, etiam membra Chriſti complectitur. Scit enim per Chriſtum deſtrui regnum peccati & mortis.

Pſal: 21. Edent pauperes & ſaturabuntur, & laudabunt Dominum qui requirunt eum, Viuent corda eorum in ſeculum ſeculi.

Pſal: 33. Mors peccatorum peſſima.Ergo etiam cùm peccatores in hac uita non puniuntur,neceſſe eſt eos poſtea puniri.

Et econtrà Pſal:115. Precioſa in cōſpectu Domini mors ſanctorum eius. Ergo ſanctis benè erit poſt hanc uitam. Eodem pertinet locus: Multæ tribulationes iuſtorum, ſed ex his omnibus liberabit eos Dominus.

Pſal:48.Conferuntur impij fortunati,& pij afflicti. Hic docet in morte mutari utrorumq; conditionem.De impijs dicit: Velut oues in fouea ponuntur,& mors depaſcet eos, uſq; in æternum non uidebunt lumen. Econtrà de pijs dicit:Veruntamen Deus redimet animam de manu inferni, cùm acceperit me.Eodem pertinet collatio in Pſal:4.Ipſi abundant frumento & uino. In pace in id ipſum dormiam & requieſcam.

Huc etiam pertinent omnes ſententiæ de æterno regno Chriſti,Iob 19.

Scio

Scio quod Redemtor meus uiuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum,& rurſus circumdabor pelle mea,& in carne mea uidebo DEVM,quem uiſurus ſum ego ipſe,& oculi mei conſpecturi ſunt,& non alius.Hic eſt inſignis locus, qui teſtatur uerè nos eadem corpora recepturos eſſe, ſed renouata, ſicut Paulus docet &c.Item docet qualis ſit uita æterna, ſcilicet noticia Dei, &c.

Ex Moſe argumentatur Chriſtus: Ego ſum Deus Abraham, &c. Ergo Abraham uiuit.Quia Deus non curat ea quæ nihil ſunt.

Et ratiocinari ſimiliter ex promiſſionibus & exemplis firmiſſimè poſſumus, in quibus hic articulus de æterna uita, quaſi inuolutus eſt. Vt Deus promiſit ſe ſeruaturum eſſe Abraham & alios Sanctos. Ego ſum protector tuus, &c. At ſancti in hac uita ſunt afflictiſſimi & uidentur deſerti, cùm tamen uerè curæ ſint Deo. Ergo reſtat alia uita & ingens gloria, qua glorificabuntur poſt hanc uitam, in quam intuentes cogitent omnes iniurias, ærumnas, calamitates contemnendas eſſe, & nullo modo conferandas ad illud ingens præmium.

Item in prima concione dicitur Gen. 4. Si benefeceris, recipies. Si malè egeris,peccatum tuum quieſcet,donec reuelabitur. Ergo neceſſe eſt reſtare aliam uitam,in qua Abel recipiat præmium. Sequitur & hoc, reſtare aliquod iudicium omnium peccatorum, atq; illorum etiam, quæ in hac uita non ſunt punita. Et huius uniuerſalis iudicij exemplum eſt diluuium. Item Sodomorum conflagratio,& ſimiles hiſtoriæ,quòd Deus haud dubiè puniturus ſit omnium peccata.

Item prima promiſſio Geneſ: 3. uaticinatur de abolendo regno Diaboli, hoc eſt, de abolendo peccato et morte. Ergo natura hominis renouabitur. Et Iacob uaticinatur de Saluatore omnium Gentium, quem intelligebant Patres autorem fore non alicuius corporalis regni,ſed iuſticiæ et uitæ æternæ. Videbant Eccleſiam in hac uita futuram in reliquijs peccati & afflictionibus, ſicut uiderant interfici Abel,et Abraham iuſſus eſt filium tanquam hoſtiam mactare. In hoc typo ſatis intellexit illud Semen,quod promiſſum erat, futuram eſſe hoſtiam.

Enoch & Elias uiui tranſlati ſunt ad Deum, ut textus de Enoch, clarè dicit, Hæc facta certè ſunt manifeſta teſtimonia uitæ æternæ. Nam ſi extinguerentur,non eſſent apud Deum. Verſari enim apud Deum, eſt uiuere quadam diuina uita apud Deum. Hæc igitur exempla plus ualent, quàm ſi promiſſio uerbis tantùm ſine exemplis propoſita eſſet. Nec dubium eſt,quin ſancti Patres,copioſè explicarint,cùm promiſſiones,tùm hæc exempla.

Teſtantur & Angelorum colloquia cum Abraham & cæteris Patribus, aliam eſſe uitam.Et ſignificant Angeli,nos ſocios eſſe illius æternæ uitæ,in qua ſunt ipſi,quia nos curant & defendunt &c.In Numero 23.dicit Balaam.Moriatur anima mea morte iuſtorum, & fiant nouiſſima mea horum ſimilia. Et 24. Videbo eum,ſed non modò: Intuebor eum, ſed non propè.

DE SPIRITV ET *LITERA.*

COgitantibus de diſcrimine ueteris & noui Teſtamenti,de Litera & de Spiritu,omnia ſunt illuſtriora,cùm mente intuemur conſummationem liberationis noſtræ, ut ſuprà diximus. Cùm cogitamus reſurrectionem Chriſti & aliorum

& aliorum reſuſcitatorum,qui tunc noua et perpetua gloria donati ſunt,in his ipſis reſuſcitatis uidemus Euangelium, lucem, ſapientiam, iuſticiam & uitam perpetuam adferre,non oſtendere umbras morituras.

Litera igitur ſignificat doctrinam quamcunq;,cogitationes, aſſuefactiones, diſciplinam, & bonas intentiones, ſine Spiritu ſancto, id eſt, ſine uero timore, & ſine uera fide ſeu fiducia conſolante mentes, ſine agnitione & inuocatione Chriſti. *Litera.*

Econtrà,Spiritus ſignificat uerè Spiritum ſanctum incoantem, & deinde perficientem in cordibus nouam lucem,ſapientiam,iuſticiam,& uitam perpetuam placentem Deo,& motibus Spiritus ſancti ardentem,uidelicet timore, fide, inuocatione, dilectione, & in uita æterna fruentem conſpectu Dei & celebrantem Deum.Deniq; ut Petrus inquit,ſignificat ſocietatem diuinæ naturæ,ſicut ſcriptum eſt: Effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem. Illuſtris enim Emphaſis eſt in particula,cùm ait,De Spiritu meo:Meo inquam, qui à uoluntate æterni Patris & Filij procedit, & accendit lucem, ſapientiam,iuſticiam,& uitam congruentem uoluntati diuinæ. Sic de Spiritu loquitur Paulus, cùm ait: Nos reuelata facie ſpectantes gloriam Domini, in eandem imaginem transformamur,tanquàm à Domini Spiritu.Id eſt,cùm expauefcimus agnita ira Dei,& rurſus erigimur conſolatione,et fide acquieſcimus, agnoſcentes miſericordiam propter Chriſtum donatam, uerè cùm Deo agimus, ſentimus iram & miſericordiam,& luce noua à Spiritu ſancto perfundimur. Cùm Saul Hypocrita, & Dauid renatus, ſimilia externa opera faciunt ſeu moralia,ſeu ceremoniarum, ſeu politica,regia & forenſia, tamen in mente diſſimilitudo eſt.In Saule hypocrita cogitatio de bono opere et ipſa actio,ſunt literæ mortuæ & umbræ,id eſt,Mens eſt ſine uero ſenſu timoris Dei, ſine conſolatione erigente animum fiducia præſentiæ & auxilij diuini:Sed dubitat,an à Deo reſpiciatur,exaudiatur,iuuetur. Hæ cogitationes ſunt ſine luce diuina, & pugnantes cum luce fidei. Ideò ſunt umbræ morituræ. At in Dauide, ſeu belligerante, ſeu ſacrificante, ſemper eſt ſenſus timoris Dei, & fidei conſolantis animum, ac ſtatuentis uerè Deum adeſſe, gubernare & adiuuare hanc uocationem: Hi motus oriuntur à Spiritu ſancto,& uerè agnoſcunt Deum: Nec ſunt fugaces & morituræ umbræ, ſed ſunt incoatio uitæ æternæ. Et hanc lucem accendi & augeri petit,cùm inquit:Cor mundum in me crea Deus,id eſt, cor rectè de Deo ſentiens, agnoſcens iram Dei & promiſſam miſericordiam, ſtatuens uerè nos reſpici, exaudiri, iuuari, protegi & ſeruari. Et ſpiritum rectum,id eſt,firmum,innoua in uiſceribus meis,id eſt, ſit firma hæc lux de Deo, non extinguatur Diaboli præſtigijs, cogitationibus Epicureis, aut Academicis,ſicut multi ſapientes merguntur in æternas dubitationes.

Spiritus.

Locus Pauli, de ſpiritu & litera.

Motus Spiritus ſancti ſunt incoatio uitæ æternæ.

Ne proijcias me à facie tua, & Spiritum ſanctum ne auferas à me, id eſt, Spiritu ſancto tuo guberna conſilia & omnes motus meos, & accende in me motus congruentes Legi tuæ,timorem, fidem, dilectionem Dei, tolerantiam, induſtriam in uocatione &c.

Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, id eſt, ſuſtenta me tua conſolatione in ærumnis,ne pauoribus aut doloribus fractus peream.Spiritu ſpontaneo confirma me, id eſt,largiaris mihi robur in afflictionibus, ut ſuſtinere eas poſſim, & tibi uolens obtemperem,non deficiam à te fremens, ac dubitans de tua miſericordia,ſicut Saul. Sic petit ordine, primùm lucem,qua uerè agnoſcat Deum,&

um, & eius agnitionis infirmitatem. Deinde renouationem, & gubernationem in actionibus. Poſtea conſolationem & ſuſtentationem in ærumnis.

Cùm igitur hæc lux in mente Dauidis accenſa eſt, omnes eius bonæ actiones, interiores & exteriores, morales, politicæ & ceremoniæ, ſunt actiones Spiritus ſancti, non ſunt Literæ aut umbræ.

Econtrà in Hypocrita Saule, qui eſt ſine luce Spiritus ſancti, oppreſſus dubitationibus hypocriticis ſeu Academicis, omnes actiones interiores et exteriores, bonæ intentiones & opera ſeu moralia, ſeu politica, ſeu ceremoniæ, ſunt Literæ & umbræ morientes, nec incoantes uitam æternam.

Locus ad Corinthios de Litera & Spiritu. Hæc eſt Pauli ſententia 2. Corinth:3. cùm Legem uocat Literam ac miniſterium mortis. Euangelium uerò miniſterium Spiritus. Sentit enim ſine noticia Euangelij, Legem tantùm aut diſciplinam Philoſophicam aut terrores efficere. At diſciplina, id eſt, iuſticia humanæ rationis, ut Pomponij Attici, aut *Lex eſt litera & miniſteriũ mortis.* Hypocritarum ſine uero timore Dei, & uera fide inuocante Deum, agnitione Chriſti, nihil eſt niſi Litera, hoc eſt, umbra non adferens uitam. De terroribus, ut in Saule manifeſtum eſt, mentes perterrefactas agnitione iræ Dei, cùm non eriguntur uoce Euangelij, fugere Deum & ruere in deſperationem & æternum exitium.

Euangelium miniſterium Spiritus. At Euangelium eſt miniſterium Spiritus. Hac uoce nihil dulcius ac gratius cogitari poteſt. Manifeſtè adfirmat per Euangelij prædicationem dari Spiritum ſanctum, ſicut ad Galatas dicit: Vt promiſſionem Spiritus accipiamus per fidem. Cùm mentes perterrefactæ audiunt uocem Euangelij, & credunt propter Mediatorem uerè remitti peccata, concipitur Spiritus ſanctus, & noua lux & uita in cordibus accenditur, ſicut apud Zachariam ſcriptum eſt. Effundam ſuper eos Spiritũ gratiæ & precum, id eſt, mea conſolatione erigam eos, & adiuuabo Spiritu ſancto, ut agnoſcãt ſe receptos eſſe in gratiam, et recepti inuocent Deum, & ei obtemperent. Sed Paulus diſertè dicit, dari Spiritum ſanctum per fidem, ſeu credentibus. Quare ijs qui non expaueſcunt ſenſu iræ Dei, nec credunt uoci Euangelij, ſed manent in contemtu Dei, aut dubitatione, Euangelium tantùm eſt litera & umbra ſine effectu.

Deliramenta Origenis. Explodantur ergo deliramenta Origenis, qui literam ait eſſe ſenſum Grammaticum in deſcriptione ceremoniarum & hiſtoriarum: Spiritum uerò, allegoricam interpretationem ceremoniarum & hiſtoriarum. Hanc ſecutus hypotheſin, poſtea nimis magna licentia, & profectò non concedenda in Eccleſia, luſit fingendis interpretationibus, ferè ut pictores ludunt cùm pingunt Chimæras, Scyllas, Centauros.

Vna eſt ſententia natiua orationis Propheticæ & Apoſtolicæ in ſingulis membris, quam phraſis dextrè intellecta iuxta præcepta harum communium artium, quæ loquendi rationem monſtrant, gignit. Poſtea ipſi ritus aut *In ritibus et hiſtorijs interdũ imagines aut exempla.* hiſtoriæ ſunt interdum imagines aliarum rerum, aut exempla: Vt Agnus paſcatos fuit ſignum uenturę mactationis Chriſti. Daniel ſeruatus inter Leones, exemplum eſt multorum doctorum & uniuerſæ Eccleſiæ, quæ ſimili Dei beneficio intra graſſantes Tyrannos tegitur. Hæ collationes ſunt allegoricæ interpretationes, quas aptè & concinnè inſtituere, magnæ eruditionis, prudentiæ & conſilij eſt, & tamen ut leges nõ figuratæ, ſine ardentibus motibus à Spiritu ſancto accenſis, ſunt literæ & umbræ. Sic hæ allegoricæ interpretationes ſine motibus illis, ſunt doctrinæ ac literæ.

Quòd enim Paulus dixit Rom: 7. Legem eſſe ſpiritualem, manifeſtè de moraliloquitur, nec uult eam transformari in allegorias, ſed uocat ſpiritualem, quòd ſit iudicium Dei ſpirituale, non tantùm politica diſciplina, id eſt, Leges Solonis & ſimiles concionantur de externa diſciplina: At Lex Dei poſtulat ardentes motus ſpirituales, agnitionem, timorem, fiduciam, dilectionem Dei, denicꝫ obedientiam perfectam. Et econtrà iudicium Dei eſt, & horribile miniſterium irę diuinæ opprimentis omnes homines, non tantùm propter externa delicta, ſed etiam propter interiores tenebras & immundiciem. De hoc horrendo iudicio loquitur Paulus, nõ de Origenicis allegorijs aut fabellis. Dolendum eſt grauiſſimam doctrinam & Eccleſiæ propriam de uſu Legis, de miniſterio Euangelij, de fide, de donatione Spiritus ſancti, de ueris fidei exercitijs in inuocatione, decꝫ motibus à Spiritu ſanctò accenſis, obſcuratam et obrutam eſſe illis ſomnijs Origenis, non rectè interpretantis Literam & Spiritum.

Lex Dei ſpiritualis, quæ & quomodo.

Semper omnibus temporibus omnis doctrina ſeu Legis, ſeu Euangelij, non renaſcentibus tantùm eſt Litera, & fugax umbra, hoc eſt, non adferens eis nouam & æternam lucem & uitam. At Euangelij promiſſio omnibus temporibus fuit miniſterium Spiritus credentibus, ſeu fide renaſcentibus: Quia cùm accipitur donata reconciliatio propter Mediatorem, & accenditur fides, Spiritus ſanctus nouam & æternam lucem & uitam in nobis incoat, ut Roman: 8. dicitur, Senſus Spiritus uita eſt & pax. Valdè autem prodeſt in hoc ipſo articulo conſiderare miniſterij Euangelici uim & dignitatem. Clarè affirmat hic locus 2. Corinth: 3. per Euangelium dari Spiritum ſanctum. Non igitur alias reuelationes aut Enthuſiaſmos ſine Euangelio quæramus, ſed acquieſcamus in ipſa Euangelij promiſſione, quod cùm facimus, certum eſt Spiritum ſanctum efficacem eſſe.

Doctrina ſeu Legis ſeu Euangelij non renaſcentibus eſt litera.

Cæterùm de diſciplina ſuo loco dictum eſt, omnes homines non renatos, aut imbecilles, coërcendos & ad uirtutem aſſuefaciendos eſſe diſciplina, iuxta Legem Dei, quæ ad nos pertinet. Et cauſas alibi quatuor commemoraui, quarum prima eſt, quia neceſſe ſit Deo præcipienti diſciplinam, obedire. Secunda eſt, ut uitemus pœnas, quia Deus uiolationem diſciplinæ horribiliter punit, ut omnes mundi calamitates oſtendunt. Tertia eſt, quia reliquis hominibus opus eſt tranquillitate, Nõ enim tantùm nobis uiuere putemus. Quarta eſt grauiſſima, quòd uidelicet Lex eſt Pædagogus in Chriſtum, Eſt autem Pædagogi officium, non ſolùm coërcere, ſed etiam docere. Commendat igitur nobis hæc deſcriptio Legem, uult eam proponi, ut doceat nos de ira Dei, de bonis operibus, aſſuefaciat nos ad bonos mores, ad ſtudium cognoſcendæ doctrinæ de Deo, coërceat etiam teneros animos metu pœnarum, ſed illa magna laus eſt, quòd hac diſciplina ait uocari nos ad Chriſtũ, non quòd mereatur diſciplina remiſſionem peccatorum, ſed quòd Chriſtus non ſit efficax in contemtoribus diſciplinæ qui perſeuerant in uiolatione diſciplinæ contra conſcientiam. Hæc ſuprà copioſius expoſita ſunt.

Diſciplina neceſſaria eſt propter quatuor cauſas.

DE CALAMITATIBVS ET DE CRVCE, ET DE VERIS CONSOLATIONIBVS.

ETſi omnium ſapientum cogitationes & eloquentiam in Eccleſia & apud Ethnicos conſumtam eſſe apparet in deploratione humanarum miſeria-

rum,tamen omnes confeſſi ſunt magnitudinem huius triſtiſſimi oneris, quod uniuerſa humana natura ſuſtinet,comprehendi non poſſe.

De cauſis miſeriarum humanarum ſemper quæſiuerũt ſapientes.

Quantum eſt horribilium exemplorum in Tragœdijs & Hiſtorijs, quæ quidem ideô recitantur,ut admoniti de noſtra fragilitate, ſimus modeſtiores,nec accerſamus nobis pericula & pœnas ſtultis cupiditatibus.Nec minus tamen exemplorum indoctis quotidiana uita monſtrat. Ac de cauſa, cur hæc hominum natura, quæ antecellit cæteris animantibus, tantis miſerijs ſubiecta ſit,Sapientes ſemper diſputarunt,unde mors ſit, unde tot morbi, unde corporum exitia non accerſita noſtris conſilijs, unde in imperijs tantæ confuſiones, mutationes,ruinæ,peſtilentiæ,fame necati populi,merſæ urbes dehiſcente terra,diluuijs totæ gentes obrutæ,magnæ urbes ſubitis incendijs prorſus deletæ, denicꝫ alia multa ſunt triſtia,quæ uel multis uel ſingulis accidunt ſine ipſorum conſilio.

Philoſophi cauſas miſeriarũ quærunt in materia, poſitu ſtellarum ac uoluntate hominis.

Philoſophi quærunt cauſam in materia, quam aiunt ruere æterno impetu ad alias formas,ac appetere uices. Hinc extruxit Ariſtoteles ſuum illud dogma,de priuatione in materia.Nec dubito motum eſſe primum humanę mortis & miſeriarum cogitatione. Deinde aſſiduis uicibus,quas uidemus omnes, generationum & corruptionum,plantarum et animantium omnium. Has incomprehenſibiles uices cogitauit ita ruere, ire & redire propter uagas in materia priuationes ſeu appetitiones.

Deinde acceſſerunt & alij Philoſophi,qui addiderunt cauſas efficientes, ſcilicet ſtellarum concurſus ac poſitus,qui materiam uariè temperant. Vnde illa ſunt apud Manilium:

Omniaq́ ad numen cœli facieḿq moueri,
Sideribus uarijs mutantibus ordine fata.

Ita quęrunt Philoſophi in denſa caligine mortis humanæ cauſas.Nec falſum eſt illud Menandri,quanquâm αὐτόματα mala ſint infinita,tamen lõgè plura eſſe ἑκούσια, id eſt,quorum cauſa eſt,aut error in iudicando,aut uoluntas recto iudicio contumax. Vt Pompeius errore accendit bellum ciuile: Paris uolens rapit Helenam,atcꝫ ita bellum attrahit in Aſiam. Homicida uoluntario ſcelere accerſit ſibi pœnam. Dauid uolens rapit alterius coniugem, & ſibi ac uniuerſæ Genti horribiles calamitates accerſit. Huius generis exempla uelle numerare,perinde eſt,ac ſi uelis arenas omnium aquarum numerare.

Doctrina Eccleſiæ mõſtrat cauſas miſeriarum.

Ac de uoluntarijs aliquo modo uident cauſam Philoſophi, ſed de automatis hominum malis non uident præcipuam cauſam. De hoc fonte concionatur doctrina Eccleſiæ tradita ab initio uoce Dei, & propagata per Patres, Prophetas,Chriſtum & Apoſtolos. Ideô obſeruemus hic diſcrimen humanæ Philoſophiæ & doctrinæ cœleſtis.Nec fons tantùm monſtratur,ſed etiam ueræ ac firmæ conſolationes & remedia proponuntur.

Contumacia primorum parentum prima cauſa mortis & calamitatum.

Principalis cauſa mortis,& plurimarum calamitatum totius generis humani,piorum & impiorum eſt,prima contumacia primorum parentum, & illa ipſa labes propagata in poſteros. Sic dicitur Roman:5.Per peccatum mors intrauit in mundum,& in omnes homines peruaſit mors,eô quòd omnes ſunt rei. Si natura humana non fuiſſet auerſa à Deo, manſiſſet in ea uigor uiuificus à Deo inditus naturæ humanæ, nec computruiſſent homines ut poma, ut floſculi.

floſculi, ut pecudes: Sed poſtquàm amiſit integritatem, materia languidior facta, pomorum & pecudum naturæ ſimilis eſſe cœpit. Itaq; propter peccatum iratus Deus, ſinit miſeram naturam orbatam ſuo dono, in mortem ruere, ut Pſalm: 89. Defecimus in ira tua &c. Iam ad eandem cauſam morbi & omnia αὐτόματα mala pertinent.

Deinde quia poſt hanc naturæ corruptionem, magna eſt caligo in mentibus, & multi errores, magna imbecillitas, multæ cupiditates, & errantes impetus, & contemtus iudicij diuini. Cain, Eſau, etiamſi ex generoſis parentibus nati, & diligenter ad uirtutem inſtituti ſunt, tamen accenduntur prauis cupiditatibus, ambitione, inuidentia. Et quotidie accidit illud quod Græcè dicitur, διὰ ἐπιθυμίας κενοὶ κενὰ λογίζονται. Abſolon, Antonius, & innumerabiles alij ſimiles ſomniant ſe imperijs potituros eſſe. Erroribus igitur & prauis cupiditatibus quæ ſequuntur naturæ deprauationem, adeò cumulamus mala, ut etiam Ethnicus Poëta exclamauerit, lugens humanas miſerias: πλείη γαῖα κακῶν, πλείη δὲ θάλασσα. *Ex naturæ corruptione quæ mala ſint ſequuta.*

Accedit autem ad noſtros errores, & ad cupiditates noſtras incitator Diabolus, ſpiritus inimicus Deo, & odio Dei ſæuiens in imbecillem naturam hominum. Cumulat igitur αὐτόματα καὶ ἑκούσια mala, auget furores Caligulæ, Neronis, & ſimilium, ut irritata ira Dei, creſcant pœnæ & miſeriæ. *Tertia cauſa incitator Diabolus.*

Quis hos fontes malorum ſatis cogitare poteſt? uidemus in ipſis exemplis, & experiemur in noſtris miſerijs humanas ærumnas triſtiores eſſe, quàm ut earum magnitudinem cogitatione complecti, aut uerbis explicare homines poſſint.

Sed difficilius eſt cogitare cauſæ magnitudinem, quantum malum ſit peccatum, quid ſit ira Dei, certa lege punientis ſcelera, quanta ſit rabies Diaboli augentis hominum miſerias. Hæ cauſæ in genere cogitentur de malis graſſantibus in tota natura hominum, in Eccleſia, & in impijs. Sed hic multò difficilior quæſtio oritur: Cùm mors & cęteræ calamitates ſint pœnæ humanorum peccatorum ac ſcelerum, cur multò magis Eccleſia Dei miſerijs onerata eſt, quàm impia multitudo? Cur Abel interficitur à fratre? Cur Eſaiam crudeliſſimè ſcindit ſerra Tyrannus Manaſſe? Cur Ieremiam interficit Apryes? Cur Zachariam Pontifices? Cur Baptiſtam Herodes? Cur Chriſtum Pilatus? Deniq; exempla nota ſunt. Plerunq; Eccleſia Dei eſt exiguus cœtus ueræ doctrinæ profeſſionem retinens, & ſuſtinens uarias & ingentes ærumnas communes & peculiares. Iacob amittit coniugem in partu, amittit filium Ioſeph, uagatur miſer ſine certa ſede inter homines improbos & petulantes. *Cur Eccleſia Dei magis ſit onerata quàm impia multitudo.*

Et plerunq; imperia tenent prophani Principes ignorantes & contemnentes doctrinam Propheticam & Apoſtolicam, & antecellunt Eccleſiæ, non ſolùm opibus, gloria & uoluptatibus, ſed etiam politicis uirtutibus, ut quot putemus fuiſſe Principes pios, uirtute Alexandro, Pyrrho, Scipioni, aut ſimilibus conferendos?

Cùm autem Eccleſiæ miſeriæ multos moueant, ut ualdè dubitent, an illa pars humani generis curæ ſit Deo, an ſit aliqua Dei Eccleſia, an hi ſoli ſint populus Dei, qui amplectuntur doctrinam Propheticam & Apoſtolicam, an Deus hunc cœtum exaudiat in ærumnis: Deniq; cùm illa ſpectacula triſtia Eccleſiæ impellant multos, ut à Deo deficiant, ut amplectantur Epicureos furores, neceſſe eſt Eccleſiam aduerſus hæc ſcandala præmuniri, & doceri, cur

Eccleſia tantis ærumnis ſubiecta ſit,& quòd tamen exaudiatur,iuuetur,ſuſtenetur, & tandem liberetur. Hæc eſt ſapientia Eccleſiæ propria. Primùm igitur cauſæ impulſiuæ & finales recenſendæ, diſcendæ, ſæpè cogitandæ ſunt, hæ uidelicet.

Cauſæ calamitatum Eccleſiæ.

Prima. Prima propter lapſum primorum Parentum,et reliquias peccati hærentis in hac corrupta natura,Eccleſia Dei ſubiecta eſt morti corporali, & cæteris ærumnis, ut reliquum totum genus humanum. Roman: cap: octauo, Corpus morti deſtinatum eſt propter peccatum, Spiritus autem uita eſt propter iuſtitiam.

Secunda. Secunda,Cùm mundus hanc interiorem immunditiem humanę naturæ, dubitationes de Deo, & neglectionem Dei non ducat eſſe res à Deo damnatas,& contemnat iram Dei, magis premitur Eccleſia, quia uult Deus iram ſuam aduerſus peccata conſpici,& uult in nobis pœnitentiam creſcere. 1.Pet:4. Iudicium à domo Dei incipit.Et Ierem:30.Caſtigabo te in iudicio,ne tibi uidearis innocens.Et Eſai:ultimo,Ad quem reſpiciam? Niſi ad contritum ſpiritu, & trementem ſermones meos.

Tertia. Tertia cauſa, Quia Diabolus ardet maiore odio Chriſti & Eccleſiæ, inſidiatur rabioſius Eccleſiæ, & ſæpè magnas diſſipationes facit, ut cùm hæreſes excitat,ſæpè euertit Sanctos, ut Dauidem,& longam telam miſeriarum texit, ut multos irretitos adigat ad deſperationem. De hac cauſa dicitur in Geneſi cap:3.Serpens mordebit calcaneum eius.Quanta uerò miſeria ſint illi uenenati morſus,ſæpè experiuntur pij,ut Dauid impulſus,uix iterum ex illis tot peccatis & ſcandalis eluctatus eſt.Item Matth:12.Redibo in domum meam unde egreſſus ſum.Item 1.Pet:ult:Aduerſarius ueſter Diabolus tanquam Leo rugiens circumit, quærens quem deuoret.

Quarta. Quarta, Sæpiſſimè calamitates ſunt pœnæ certorum delictorum, quas Deus uerè iraſcens peccatis irrogat hominibus ſimul ut puniat ſcelera, & ut retrahat lapſos ad pœnitentiam. Et hæ pœnæ cùm propter ipſos lapſos irrogantur,tùm uerò etiam tanquàm exempla proponuntur, ut cæteri commonefacti Deum timere diſcant, & mores regant diligentius. Sic Dauid propter adulterium & proditum Vriam,multis magnis ærumnis excruciatur & punitur:Filius interficit fratrem,poſtea mouet ſeditionem, expellit regno patrem, polluit inceſtis ſtupris coniuges patris. Denique nulla uox humana eloqui poteſt magnitudinem calamitatum,quas Dauid multos annos ſuſtinuit: Sic Oſias punitur lepra, propterea quòd contra legem ſacrificaturus eſſet. Sic Manaſſe abducitur in exilium propter cultus idolorum, & propter interfectos Prophetas.Et de uniuerſi populi exilio & excidio urbis Ieroſolymæ,inquit Ieremias cap:22. Et dicet unuſquiſque proximo ſuo,Quare ſic fecit Dominus huic magnæ ciuitati? Et reſpondebunt, eò quòd dereliquerit pactum Domini Dei ſui,& adorauerint Deos alienos &c. Et Amos 2. Deceperunt eos idola ſua & mittam ignem in Iuda,& deuorabit ædes Ieruſalem, quia cõterunt capita pauperum. Et filius & pater eius ierunt ad puellam unam, ut uiolarent Nomen ſanctum meum. Denique conciones & hiſtoriæ Propheticæ plenæ ſunt exemplorum & teſtimoniorum, quæ oſtendunt hanc quartam cauſam latiſſimè patere.Plerunque certa delicta puniuntur certis calamitatibus communib.aut peculiaribus, quod ut ſit manifeſtius, ſæpè cum delictis pœnarum formæ congruunt,ut Sapient:11.dicitur; Per quæ peccat quis,per ea cruciatur. Vt quia

Dauid

Dauid rapit alienam coniugem,uiciſſim ipſius coniugẽs cõſtupratæ ſunt.Item filius fratrem interficit,& aduerſus patrem arma capit,quia ſemen ſuum adulterio polluit. Impiorum hiſtoriæ habent innumerabilia exempla, in quibus pœnarum formæ congruunt cum ſceleribus, ut Oedipus genuit ex matre, filij igitur mutua cæde pereunt. Antigona filia interficitur. Ita res oſtendit maledictam fuiſſe generationem. Ita hiſtoriæ oſtendunt latè uagari pœnas, & ex uno ſcelere innumerabilia peccata & multiplices calamitates oriri. Quare cùm miramur aut deploramus magnitudinem calamitatum humanarum, tot uitæ confuſiones, tot ruinas regnorum de hoc fonte cogitemus: Vt cumulantur peccata,ſic cumulantur pœnæ,etſi Deus eas mitigat,ut poſtea dicam. Sed de Eccleſię pœnis propriè dicamus. Hanc quoq; ſciamus puniri,& teſtimonia nobis proponamus. Micheæ 7. Iram Domini portabo,quoniam peccaui ei. Pſa:88. Viſitabo in uirga iniquitates eorum,miſericordiam autem meam non auferam ab eis. Eſai:64. Ecce tu iratus es,& peccauimus,ac diu in peccatis fuimus,& tandem liberati ſumus. Cecidimus quaſi folium, & iniquitates noſtræ quaſi uenti diſſipauerunt nos. Mira deſcriptio eſt & triſtiſſimum πάθος. Diſſipantur Eccleſiæ,Gentes,familiæ,tanquam uentis propter certa peccata, ut decem tribus Iſrael, in quibus tamen reliquiæ Eccleſiæ manſerunt, abductæ in exilium latè diſſipatæ ſunt. De hoc genere pœnarum loquitur Chriſtus Ioan: 5. Ne iterum pecces,ne quid tibi deterius accidat. Et Paulus. 1. Corint:11. Cùm iudicamur,à Domino corripimur,ne cum hoc mundo damnemur. Apocal: 3. Ego quos diligo, arguo & caſtigo.

Quinta causa, Vt afflictiones ſint teſtimonia doctrinæ. Etſi enim Eſaias, *Quinta.* Ieremias,Baptiſta, non propter peculiaria facta puniuntur, tamen ſuſtinent ingentes ærumnas propter alias cauſas,uidelicet, Primùm, ut agnoſcant iram Dei aduerſus commune peccatum generis humani. Deinde ſuſcipiunt certamina propter confeſſionem doctrinæ, Vtrunq; enim conſpicitur in ærumnis Pauli,quòd uidelicet non circumferat Euangelium ſuæ utilitatis, aut uoluptatum cauſa, quia propter doctrinam magnas miſerias ſuſtinet, cùm alioqui inter ſuos honeſto loco tranquillè uiuere poſſet. Deinde quòd re uera ac ſeriò ſentiat ueram eſſe hanc doctrinam,eò confirmat,quia mortem mauult ſuſtinere,quàm abijcere profeſſionem Euangelij. De hac cauſa dicitur Matth:16. Qui uult me ſequi,tollat crucem ſuam,& ſequatur me, Et 2. Timoth: 3. Omnes qui piè uolunt uiuere in Chriſto,perſecutionem patientur. Pſal:126. Qui ſeminant in lacrimis,in exultatione metent. Pſalm:115. Precioſa in conſpectu Domini mors Sanctorum eius.

Sexta, Vt afflictiones ſint teſtimonium immortalitatis. Cùm enim *Sexta.* Deus promiſerit ſuis bona,et hic horribiliter eos opprimi ab impijs ſinit,et tamen apertis teſtimonijs oſtendit ſe approbare Baptiſtam, Paulum & ſimiles, neceſſe eſt reſtare aliam uitam, in qua ornentur bonis Baptiſta & Paulus, & puniantur propter hos necatos,Herodes & Nero. Ideò inquit Petrus: Si autem primùm à nobis incipit iudicium, quis erit finis eorum, qui repugnant Euangelio?

Septima, Vt efficiamur ſimiles imagines filij Dei,ut Roman: 8. dicitur: *Septima.* Et ipſe dicit: Non eſt diſcipulus maior Magiſtro. Chriſtus ſubijt pœnam & ærumnas propter noſtra peccata,factus pro nobis uictima,placauit iram Dei, ut recipiamur,quanquàm indigni: Sed quia recipimur, ut ſimus hæredes eius

gloriæ,quam meruit Chriſtus,oportet prius hoc corpus peccati deſtrui, ut Roman:6.dicitur; Vetus noſter homo ſimul crucifixus eſt, ut deſtruatur corpus peccati.

Octaua. Octaua,Etiam in illis,in quibus non puniuntur peculiaria facta atrocia, eſt tamen interior immundicies, ſecuritas, admiratio ſui, dubitationes multæ, Hæc mala emendantur in cruce,& cauentur futuri lapſus,ut 2.Corinth:1. dicitur, Reſponſum mortis in nobis habuimus, ne mea uirtute confiderem. Et ad hanc cauſam multa dicta & exempla pertinent. Vult enim Deus in omnibus Sanctis creſcere pœnitentiam & dona.2.Corinth:4.Etſi noſter homo exterior corrumpitur,tamen interior renouatur quotidiĕ.Prouerb:3.Quem diligit Dominus,corripit. Hebr:12.Flagellat omnem filium,quem recepit. Pſalm:118. Bonum mihi,quòd humiliaſti me,ut diſcam iuſtificationes tuas.Eſa:28.Vexatio dat intellectum. Item; Quem docebit ſcientiam? Ablactatos à lacte, auulſos ab uberibus. Eſai: 26. Domine in tribulatione uiſitant te,anguſtia, in qua clamant, diſciplina eſt eis.

Nona. Nona,ut appareat Sanctos uniuerſam obedientiam præſtare non ambitione,aut tantùm præſentium utilitatum aliquarum cauſa,ſed principaliter, ut Deo ſeruiant,& ipſum celebrent,ut Pſalmo 43.Hæc omnia uenerunt ſuper nos, nec obliti ſumus te, &c.

Decima. Decima, Vt appareat Eccleſiam non humanis conſilijs & præſidijs, ſed ab ipſo filio Dei capite Eccleſiæ,ac duce,diuina potentia colligi, defendi & ſeruari,& ut in noſtra infirmitate conſpiciatur præſentia et potentia Chriſti propugnantis nos aduerſus Diabolorum & Tyrannorum furores. 2.Corinth: 4. Circumferimus theſaurum hunc in uaſis teſtaceis, ut excellentia potentiæ ſit Dei,& non ex nobis.Pſalm.19.Illi in curribus & in equis,nos autem in nomine Domini Dei noſtri. Pſalm:43. Deus auribus noſtris audiuimus, & Patres noſtri annunciauerũt nobis, Opus quod operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis: Manus tua Gentes diſperdidit,& plantaſti eos. Nec enim gladio ſuo acquiſiuerunt terram,& brachium eorum non ſaluauit eos, ſed dextera tua,& brachium tuum,& illuminatio uultus tui,&c.

Ioan:15. Sine me nihil poteſtis facere.

1.Corinth:1.Qui gloriatur,in Domino glorietur.

Oſeæ 13.Perditio tua eſt Iſraël,tantummodo in me auxilium tuum. Eſai: 46. Qui portamini in utero meo, qui geſtamini in meo aluo, ſeneſcentem Eccleſiam ego portabo. Ego feci, ego feram, ego portabo & ſaluabo. Eſaiæ 48. Propter me, propter me faciam, ut non blaſphemer, & gloriam meam alteri non dabo.

Recenſui cauſas,propter quas Eccleſia ingentibus ærumnis ſubiecta eſt. Nec eſſe hanc commemorationem confictam utcunq; ad demulcendos animos Rhetorica conſuetudine, ſed cauſas ueras & magni momenti eſſe, ita intelligemus,ſi & noſtras ærumnas,& publicas attentè conſiderabimus.Ridentur hæc ab Epicureis & omnibus alijs qui ebrij uoluptatibus ſunt, aut gloria. Sed pij in ueris ærumnis ac doloribus agnoſcunt, hanc doctrinam & ueram, & diligenter meditandam eſſe. Et hinc excitandos eſſe animos ad timorem Dei, & ad quærendas ueras conſolationes. Vt enim remedia ſalutaria nõ poſſunt adhiberi morbis, non explorata cauſa. Ita nos in Eccleſia ueras miſeriarum noſtrarum cauſas intelligere et deplorare diſcamus,ut iram Dei aduerſus

commune

commune peccatum & noſtra peculiaria delicta agnoſcamus, & compeſcamus impetus aberrantes à Lege, conſiderata magnitudine horribilium pœnarum. Deinde etiam remedia quæramus.

Philoſophia utraq; in re errat, nec cauſas principales uidet humanarum miſeriarum, nec efficacia remedia proponere poteſt, defigit oculos in materiam, nec de homine aliter quàm de pomis aut uiolis, aut roſis cogitat. Vnde ſit in hominum natura tanta labes, ignorat. Deinde non accuſat falſos errores & prauas cupiditates hominum, ſed radicem ignorat, nec uituperat ignorationem & contemtum Dei. *Philoſophia nec cauſas calamitatum intelligit nec remedia.*

Deinde remedia proponit, quæ dolorem & indignationem frementis animi augent. Tantùm dicunt, malum cùm tolli non poſſit, neceſſariò ferendum eſſe, ut ſi equos aut boues iuberent mortem patienter ferre. Quid iuuat (inquiunt) ad neceſſarium malum inſuper addere inanes animorum cruciatus, & nihil profecturos? Bonus animus, inquit Plautus, in re mala dimidium eſt mali. Nec mitigationem, auxilium, aut liberationem proponunt, ſed iubent fugere omnes ærumnarũ occaſiones quantùm omnino fieri poteſt. Hinc Epicurei præcipiunt uitandam eſſe gubernationem reipublicæ, quia manifeſtum eſt, gubernationem plenam eſſe ſolicitudinum & periculorum, & ſæpè tragicos exitus adferre, ut Palamedis, Thraſybuli, Demoſthenis, Ciceronis, Pompeij, Cæſaris, & aliorum innumerabilium exempla teſtantur. *Remedia Philoſophica.*

Aliqui grauiores etiam uirtutes aduocant, in qua oratione etiamſi multa omittuntur, tamen hoc uerum eſt, quòd dicunt propter dolores non faciendum eſſe contra ullam uirtutem. Cato propter mœſticiam non debet ſibi conſciſcere mortem, facit enim contra iuſticiam. Coriolanus propter iracundiam, non debet obſequi cupiditati uindictæ, & patriæ bellum inferre. Obliuiſcitur enim pietatis, quam debebat patriæ. Demoſthenes pulſus ciuitate non debet adeò muliebriter lamentari, facit enim contra modeſtiam, quæ in omni geſtu moderationem efficit.

His conſolationibus recitatis, deplorant generis humani miſerias, & colligunt multorum calamitoſorum exempla, quòd leuius uidetur eſſe onus, quia cum multis ferimus communem miſeriam generis humani. Tandem cùm uident quædam tragica mala nulla conſolatione leniri poſſe, delabuntur ad illud, Optimum non naſci: Ita in Philoſophica conſolatione tota, nuſquam mentio eſt Dei, nulla liberatio, nulli exitus, nullus opitulator oſtenditur. Etſi autem ut rectè ualentes medicorum ſermones non magnificiunt, ita ebrij uoluptatibus, nec Philoſophicas, nec Euangelicas conſolationes conſiderant, tamen ægrotus animus auidè inquirit, & medicinam, undecunq; offertur, accipit, Maximè uerò acquieſcit, ſi intelligat à Deo certis teſtimonijs conſolationem propoſitam eſſe. Deinde quærit ſapientum cogitationes, quæ in leuioribus ærumnis etiam nonnihil leniunt dolores. Et collatio ipſa doctrinarum bonæ menti ſuauius eſt, & addit lucem diuinis conſolationibus, eaſq; dulciores efficit, & animos exuſcitat, ut Deo gratias agant, quòd uerè affici ſe noſtrarum miſeriarum cura tam illuſtribus teſtimonijs oſtendit. Exhibuit enim nobis filium ſuum, ut eſſet teſtis & pignus ſuæ miſericordiæ erga nos, & multis concionibus ampliſſimis promiſit auxilium & liberationem calamitoſis petentibus opem, & exempla addidit liberationum inſignium, & experimur ipſi exempla

empla quotidiana. Vtile eſt igitur habere in conſpectu, & ob oculos poſita capita præcipua conſolationum, quæ in doctrina cœleſti traduntur, & neceſſe eſt certas ſententias annotatas tenere, quæ doceant mentes de uoluntate Dei. Ideò enim traditæ ſunt, ut cogitentur, & accendant nos ad agnitionem Dei, & proponant auxilium.

Quinq; loci conſolationum traditarum diuinitus.

Recenſebimus autem quinq; locos conſolationum, traditos à Deo, quos meminiſſe neceſſe eſt.

Primus à cauſis afflictionũ. Vnde oriantur afflictiones.

PRIMVS locus eſt: Omnes homines ac præcipuè Eccleſiam oportet ſtatuere non caſu nos affligi, ſed ſciente Deo. Et quanquàm afflictiones uel à materia, uel à Diabolo, uel ab hominum ſæuitia oriuntur, tamen ſciamus eas permitti aliquo Dei conſilio, & metas eſſe præſcriptas, ultra quas ſæuire Diaboli aut hominum malitia non poterit. Etſi autem hic primus locus nondum eſt integra conſolatio, tamen initiò Epicureas opiniones ex animis euelli & extirpari oportet. Imò nihil dubium eſt, hanc ipſam ob cauſam præcipuè Eccleſiam exerceri tam duriter, & rurſus liberari, ut creſcat in nobis lumen uerè ſtatuens, non caſu naſci & occidere homines. Sed hunc uerè eſſe Deum, qui ſe patefecit miſſo Filio, & nobis tradidit uerbum ſuum, & uerè iraſci eum peccatis, & ſanare reſipiſcentes. Nec exiguum eſt certamen, liberare animos ab Epicureis furoribus. Ideò primum hæc dicta nobis ipſi inculcemus.

Matth: 10. Non'ne duo paſſeres aſſe ueneunt, & unus ex eis non cadet ſuper terram ſine Patre ueſtro? Omnes autem capilli capitis ueſtri numerati ſunt: ne igitur timeatis, multis paſſeribus meliores eſtis. Act: 17. In ipſo uiuimus, mouemur & ſumus. Pſal: 32. Qui finxit ſigillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum. Pſal: 93. Qui finxit oculum, non uideret? In Threnis Ieremiæ manifeſta refutatio eſt ſermonum Epicureorum cap: 3. Quis eſt iſte qui dixit, fieri hæc non iubente Domino? Ex ore altiſſimi, nec bona nec mala egredientur? Quid murmurat homo contra Deum? Pſal: 99. Scitote quòd Dominus ipſe eſt Deus. Ipſe fecit nos, & nõ ipſi nos: Nos aũt populus eius, et oues paſcuæ eius. Eſai: 45. Ego Dominus, & non eſt alius, formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem & creans malum, uidelicet pœnas. Ego Dominus loquens iuſta & annuncians uera. Sophoniæ 1. Et erit in tempore illo, ſcrutabor Ieruſalem lucernis, & uiſitabo uiros defixos in fecibus ſuis, qui dicunt in cordibus ſuis: Non faciet benè Dominus, & non faciet malè, & erit domus eorum deſerta. 1. Reg: 2. Dominus mortificat & uiuificat.

Huc adſcribat quiſq; plura teſtimonia, ut firmiſſimè ſtatuat, non accidere caſu ærumnas, ſed cerni à Deo, & re uera iuſtum iudicem, iraſci peccatis, & punire ſontes, & pios calamitoſos ſuo quodam conſilio exercere. Hunc primum locum confirmant & teſtimonia, quæ in ſequentibus locis, & ſuprà in cauſis citantur, quia ſemper complectuntur mentionem Dei, tùm punientis, tùm caſtigantis, tùm liberantis, ut Caſtigans caſtigauit me Dominus.

Innumerabiles homines qui in ſecundis rebus aut mediocribus difficultatibus non habuerunt opiniones Epicureas, ſed utcunq; tenuerunt hanc perſuaſionem, res humanas Deo curæ eſſe, ijdem cùm incidunt in magnas ærumnas, prorſus hanc perſuaſionem amittunt, & cogitant caſu & ſine ullo Dei conſilio miſceri omnia, oriri & occidere alia placidius, alia durius. Deniq; his telis præcipuè Diaboli ſpiritus mendaces ſauciant animos in ærumnis, ut Deum con-

um contumelia afficiant, excitatis furoribus Epicureis. Ideò diligenter animi aduerſus hæc tela Diabolica præmuniendi ſunt.

Secundus locus conſolationum diuinarum, finalis cauſa afflictionum.

SECVNDVS locus. Nihil diligitur aut placidè fertur, ſine ulla boni ratione. Quare cùm Saul tantùm cogitat ſe puniri à Deo, fugit Deum triſtiſſimo fremitu. Tenenda eſt igitur boni ratio in ærumnis. Cauſa finalis ſcienda eſt, cur Deus puniat. Suprà impulſiuas & finales recenſui. Sed quæcunque ſunt impulſiuæ, quæ poſſunt eſſe uariæ & nobis ignotæ, nos ſemper hanc finalem teneamus certiſſima fide, quòd Deus puniat aut exerceat, non ut perdat nos, ſed ut nos retrahat ad pœnitentiam, aut exuſcitet, ut creſcant in nobis timor, inuocatio & cæteræ uirtutes. Cùm hæc bona uoluntas Dei conſpicitur, iam accedere animus ad Deum, & ſe ſubijcere ipſi utcunque incipit, & tolerat pœnam ſeu ærumnas placidius.

Hæc eſt propria Euangelij doctrina inde uſque ab initio per Patres, Prophetas, Chriſtum & Apoſtolos tradita, humanum genus tot ingẽtibus ærumnis ſubiectum eſſe, non ut ruat in æternum exitium, ſed ut agnoſcat iram Dei aduerſus peccata, & hac admonitione retrahatur ad pœnitentiam, & redeat ad Deum opitulatorem. Id intelligebant Adam & Heua, cùm uiderent mortem Abel, ſeſe admoneri de ſuo peccato ſentiebant, ſed tamen norant Deum uelle, ne ſpem uitæ æternæ abijcerent, meminerant traditam promiſſionem de Semine, quod abolita morte redditurum erat ipſis hunc Abel interfectum. ſed tamen in tanto dolore difficile illis fuit eluctari ex dubitatione. Sæpè igitur repetita eſt hæc doctrina in Prophetis. Ezech: 33. Viuo ego, nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Iurat Deus ſe punire, non ut perdat, ſed ut retrahat nos ad pœnitentiam. 1.Cor: 11. Dum iudicamur, à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Pſal: 118. Bonum mihi quòd humiliaſti me, ut diſcerem iuſtificationes tuas. Apoc: 3. Ego quos diligo, arguo & caſtigo. Eſai: 28. Vexatio dat intellectum. Item, Quem docebit ſcientiam? Ablactatos à lacte, auulſos ab uberibus. Eſai: 26. Domine in tribulatione uiſitant te, anguſtia, in qua clamant, diſciplina eſt eis. Ad Hebr: 12. Flagellat omnem filium, quem recipit. Prouerb: 3. Quem diligit Dominus, corripit. Matth: 11. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos. Hic mandat Chriſtus omnibus, qui ſe oppreſſos eſſe miſerijs ſentiunt, ut quærant hunc opitulatorem à Deo miſſum. Et Eſai: 61. inquit ſe miſſum eſſe, ut conſoletur omnes lugentes, & det oleum gaudij pro luctu &c.

Denique & ſequentis loci teſtimonia idem docent, quæ continent promiſſiones, in quibus Deus pollicetur liberationem aut auxilium afflictis, & teſtatur ſe adeſſe calamitoſis ipſum inuocantibus, ut Eſai: 57. Habitans cum contrito & humili ſpiritu, ut uiuificet ſpiritum humilium, & corda contritorum. Et Pſal: 33. Propè eſt Dominus his qui tribulato ſunt corde. Non igitur punit ut perdat, ſed iram declarat, ut nos hortetur ad pœnitentiam, ſicut ſcriptum eſt: Concluſit omnes ſub peccatum, ut omnium miſereatur. Triſtis carcer eſt concludi ſub peccatum. Significat enim ſubijci iræ Dei, morti & ærumnis. Vt Dauid tunc concluditur ſub peccatum, cùm pellitur in exilium, & exuitur gloria uirtutis, perinde ac ſi à Deo abiectus eſſet. Mauritius Imperator tunc concluditur ſub peccatum, cùm in eius conſpectu, filiæ, filius, coniunx interficiuntur. Sed in his tantis miſerijs tamen retinenda fuit altera ſententiæ pars: Vt omnium miſereatur. Sciendum eſt in ſummis ærumnis tamen Deum nõ deſerendum

dum eſſe, ſed ſtatuendum, quòd uelit nos recipere & liberare ab æterna ira. Sed quàm difficile ſit in magna calamitate hanc conſolationem amplecti, experientia oſtendit.

Tertium locus, promißio auxilij. TERTIVS locus conſolationis eſt promiſſio auxilij, mitigationis pœnarum, præſentiæ Dei, & liberationis. Hic locus procul à Philoſophia recedit. Nam humana ratio non iudicat pulſo Dauidi Deum adeſſe. Cùm Cato uidet Pompeium interfectum eſſe, Iulium uincere, incipit iraſci Deo, & ſe uirum iuſtum, ut iudicat, & in cauſa honeſtiſſima deſeri iniuſtè dicit. Sed doctrina Euangelij teſtatur homines non eò abiectos à Deo, quia ſint in calamitate, ſed potius tunc Deum promittere auxilium, & mitigationem malorum & liberationem. Nec putemus has conſolationes inania uerba eſſe. Res uerè ſunt, ac fides experitur euentus, ut exempla declarant. Primùm ergo aliquas promiſſiones colligamus ad nos confirmandos.

Nahum 1. Bonus eſt Dominus, & confortans in tribulatione, & agnoſcens ſperantes in ſe. Ioël 2. Conuertimini ad Dominum Deum ueſtrum, quia bonus eſt & miſericors, & mitigans pœnam. Id.n.uult, cũ ait: Deum pœnitentia affici, cùm punit. Pſalm: 33. Propè eſt Dominus his, qui tribulato ſunt corde. Pſalm: 146. Qui ſanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. Pſal: 49. Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & glorificabis me. Eſai: 57. Habitans cum contrito & humili ſpiritu, ut uiuificet corda contritorum. Eſai: 66. Ad quem reſpiciam? niſi ad miſerum & contritum ſpiritu, & trementem ſermones meos. Matth: 5. Beati pauperes ſpiritu, quia horum eſt regnum cœlorum. Beati qui lugent, &c.

Liberat Deus ſuam Eccleſiam tandem ex omnibus miſerijs. Sed interim in hac uita neceſſe eſt obedire nos in aliquibus ærumnis, quia uult, ut dictum eſt, Eccleſiam ſubiectam eſſe cruci: & tamen quotidiè multos liberat, etiam ex corporalibus miſerijs, & cùm non prorſus liberat, tamen mitigat. Hanc mitigationem ſæpè deſcribunt & petunt Prophetæ, & nos petere diſcamus. Nam hæc infirma hominum natura non poſſet ſuſtinere iræ diuinæ magnitudinem, ſi exardeſceret, ut noſtra peccata merentur. Ideò clamat Dauid Pſal: 6. Domine ne in furore tuo arguas me. Item Pſal: 129. Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit? id eſt, Si ira exarſerit tanta, quantam peccata noſtra merentur, omnes ſubitò peribimus. Pſal: 77. Et non accendit omnem iram ſuam. Ierem: 10. Corripe me, ſed in iudicio, non in furore, ne in nihilum redigar. Oſe: 11. Quomodo dabo te Ephraim? Quomodo obruam te Iſraël? Num ſicut Adama & Seboim delebo? Conuerſum eſt in me cor meum, exarſit commiſeratio mea. Non faciam furorem iræ meæ. Non perdam penitus Ephraim, quia Deus ego ſum, et non homo, in medio tui ſanctus, id eſt, parcam per miſericordiam, cùm Deus ſim, & non ſinam deleri meum uerbum, quod tradidi. Abacuc 3. Cùm iraſceris, miſericordiæ recordaris. Eſai: 64. Et nunc Domine, pater noſter es tu, nos uerò lutum, & fictor noſter es tu, & opera manuum tuarum omnes nos. Ne iraſcaris Domine ualde, nec perpetuò memineris iniquitates noſtras. Ecce reſpice, populus tuus omnes nos.

Hæc dicta de mitigatione diligentiſſimè conſideranda ſunt, ut etiam cùm non penitus tolluntur miſeriæ, tamen ſciamus nos interim iuuari, ſuſtentari et corroborari, ut perferre onus poſſimus, et ipſas calamitates leniri. Agar pulſa domo Abrahæ cum filio, in magnis ærumnis, cùm penè ſiti periſſent

ipſa &

ipſa & filius, exauditur â Deo, & iuuatur monſtrato fonte. Sic ſinguli petamus & expectemus mitigationem aliquam, ne noſtra infirmitas prorſus ſuccumbat. Ideò & Rom: 8. dicitur: Spiritus adiuuat infirmitatem noſtram.

QVARTVS locus, Eccleſia & ſinguli pij in calamitate conſiderantes tres locos, quos recenſui, debent adferre fidem & inuocationem. Ideò enim tradidit Deus has dulciſſimas & ampliſſimas promiſſiones, ut nos eas fide amplectamur, ut cõſpectu eius bonitate ſuſtentemur, deniq; ut ipſe inuocetur ac celebretur. Confugiamus ad Deum, admoniti his dictis: Petamus & expectemus auxilium diuinum, et acquieſcamus in his promiſſionibus, ut acquieſcebant pij in Aegypto, aut deſerto, aut exilio Babylonico, ſcientes Deum adeſſe, opitulari, & tandem futuros exitus lætos. *Quartus locus petitio & expectatio auxilij diuini, quam Deus præcepit.*

Quærunt omnes homines donec poſſunt uiſibilia præſidia in rebus aduerſis. Alius confidit pecunia, alius potentum amicorum fauore. Hæc cùm fallunt, multi franguntur animis, & nullam conſolationem admittunt. Hos dolor iſte oſtendit, ſolis uiſibilibus rebus confiſos eſſe, non Deo. Licet uti rebus â Deo ordinatis, ut Dauid utebatur ſuo exercitu. Sed fiduciam rerum ſine Dei fiducia, reijcit uox diuina: Maledictus qui confidit in brachio carnis, &c. Hæc iniuſta fiducia citò deprehenditur, cùm amittimus uiſibilia præſidia, cùm deſerimur ab amicis. Hinc querelæ ſunt tyrannorum potius ridiculæ quàm miſerabiles, εἴλωρ ἔρημος ὢ τάλας ἀπόλλυμαι. Cur enim illis confidens, immoderatas res aut iniuſtas mouiſti? Rectius Dauid inquit: Pater & mater dereliquerunt me, Dominus autem ſuſcepit me. Rectius mulier Canança, quæ abiecta omni ſpe remediorum humanorum, petit opem â Chriſto, nec deterreri ſe patitur, etiam cùm initiò durius reſpondet Chriſtus. In uſu uitæ, in periculis, in miſerijs diſcendum eſt, quam fiduciam Deus poſtulet, quam reijciat. Nec intelligi hæc præcepta ſine aliquo uſu poſſunt. Imò ideò Eccleſia onerata eſt cruce, ut in his exercitijs fides creſcat, quæ in ocio & uoluptatibus extinguitur, ut ſcriptum eſt: Sedit populus manducans & bibens, & ſurrexit ad ludendum. Item, Deut: 32. Incraſſatus eſt & recalcitrauit. Iam ut nos ipſos de hac inuocatione admoneamus, teneantur hæc dicta Pſalm: 49. Inuoca me in die tribulationis & eripiam te, & glorificabis me. Pſalm: 9. Et ſperent in te qui nouerunt nomen tuum, quia non derelinquis quærentes te Domine, Pſalm: 54. Iacta ſuper Dominum curam tuam, & ipſe te enutriet. Pſal: 33. Iſte pauper clamauit ad Dominum, & Dominus exaudiuit eum. Pſal: 144. Propè eſt Dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in ueritate. Ioan: 16. Petite & accipietis. Lucæ 18. Oportet ſemper orare, & non languefieri. Philip. 4. Ne ſitis ſoliciti, ſed in omni oratione & precatione cum gratiarum actione petitiones ueſtræ notæ fiant apud Deum. Ac fides ita exerceatur ſemper, ut primùm petat remiſſionem culpæ, poſtea mitigationem pœnæ, ut infrà dicam de Precatione.

QVINTVS locus. Cùm ſuperiores ſententias de uoluntate Dei in noſtris ærumnis conſiderabis, uidelicet quòd non accidant caſu, quòd Deus puniat non ut perdat, ſed ut retrahat nos ad pœnitentiam, quòd uelit opitulari, quòd â ſe peti & expectari auxilium uelit, ac iam bonam uoluntatem Dei in noſtris calamitatibus agnoſces, ſcias poſtremò mandatum Dei eſſe, ut in calamitatibus ſic ſentientes ei obediamus, nec iraſcamur ipſi, punienti nos, ſed agnoſcamus pœnam iuſtam eſſe, nosq; Dei uoluntati ſubijciamus, ac *Quintus locus mandatum de obedientia in afflictionibus.*

aliquo modo uelimus,hoc eſt,placidē feramus hanc pœnam, ut iuſticiæ diuinæ obtemperemus. Vult ènim Deus in omnibus pœnis conſpici ordinem ſuæ iuſticiæ,& iram aduerſus peccatum,Cùm igitur hæc obedientia & doloris moderatio,etiam præceptis diuinis mandata ſit, repugnandum eſt dolori & indignationi. Id docent hæc dicta.

Micheæ ultimo. Iram Domini portabo,quia peccaui ei. Et conſolatio additur. Non enim ſatis eſt præceptum noſſe aut tolerare malum,ſed ut antē dixi, fides & inuocatio accedant,ideò & hic Micheas addit: Cùm ſedero in tenebris, Dominus lux mea eſt.

1. Petri ultimo. Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur ſub potenti manu Dei. Præcipit ut Deo prementi nos obediamus, & nominat potentem manum, quod de utraq; re intelligatur. Manus Dei potens eſt, & ad euertendos ſuperbos,& ad erigendos afflictos. Nulla eſt tanta potentia,tām florens gloria & opibus, quam non facilē poſſit Deus euertere, ut hiſtoriæ omnium temporum oſtendunt. Sed memento exempla ſanctorum Dauidis & Nabuchodonoſor, Hi ex ſummo faſtigio deiecti,didicerunt ſe prius tutos fuiſſe non ſua uirtute,non amicorum fide, non humanis pręſidijs,ſed Deo ſeruante,protegēte & gubernante eos.Nimis longus catalogus eſſet,ſi recenſeremus Heroum caſus,qui horribiliter euerſi ſunt: Herculis,Achillis,Aiacis,Iaſonis,Philippi Macedonis,Pompeij,Cęſaris,Antonij & aliorum innumerabilium.

Horum Tragici exitus declarant hanc uocem: Abominatio eſt coram Deo,quicquid ſublimę eſt in mundo, id eſt,quicquid glorioſum eſt ſine agnitione & timore Dei, id euertitur. Ideò tantæ ruinæ ſunt ſummorum uirorum,qui non ſolūm potentia, ſed etiam uirtute antecelluerunt.

Rurſus potentiam ſuam Deus etiam in erigendis pijs ſæpē oſtendit, ut Ioſeph ex carcere liberatus. Dauid pulſus reſtituitur in regnum. Manaſſes, cùm diu captiuus fuiſſet,tandem poſt pœnitentiam incolumis dimittitur. In his exemplis ſcriptis,adfirmatur Deum eſſe autorem harum liberationum,ut ſciamus idem de non ſcriptis exemplis. Cùm nobis res aduerſæ mitigantur aut tolluntur, fit hoc Deo nos iuuante,& gubernante conſilia & exitus, ut Pſalm: 27. dicitur: Dominus adiutor meus, & protector meus, in ipſo ſperauit cor meum,& adiutus ſum. Sed redeo ad præcepta,quæ obedire iubent. 1. Cor: 10. Ne murmuretis,ſicut quidam eorum murmurauerunt, & interfecti ſunt ab interfectore,ut in Numeris capite 21. narratur de ignitis ſerpentibus. Pſal: 37. Subditus eſto Deo,& ſpera in eum. Breuis concio eſt de rebus maximis, & duas partes complectens, Præceptum de obedientia, & doctrinam de conſolatione à Deo petenda & expectanda.Pſalm: 45. Vacate & uidete quōd ego ſim Deus. Mirum præceptum eſt, & ignotum Philoſophiæ,ſed conuenit cum dicto Ieſaiæ, In ſilentio & ſpę erit fortitudo ueſtra. Quod eſt igitur illud ſilentium? Quid'nam illud uacare? Primùm obedienter tolerare impoſitas ærumnas. Deinde non accerſere negocia ſine uocatione. Tertiō,Non ut ſolet humana diffidentia diſcurrere ad quærenda uaria præſidia,& in his aliqua iniuſta, aut ſine iuſto ordine,ſicut reges Iuda nunc inclinabant ad Aegyptios, nunc ad Syriacos reges, nunc ad alios, impliciti ſtultis fœderibus poſtea cogebantur ſequi alienos furores. Huic impatientię & diſcurſationi quærentium auxilia ſine iuſto ordine, opponantur hæ uoces:

Præcepta de patientia in afflictionibus.

Vacate,

Vacate,id eſt,quieſcite,expectate Dei auxilium,non diſcurrite in Aegyptum, in Syriam,ad Turcos,ad Aphros. In bona cauſa ſitis tranquillis animis,& à Deo defenſionem expectate,& ſi quid ſecus eueniet,tamen melius eſt ſuſtinere ærumnas, quàm inhoneſtis conſilijs bonam cauſam deformare.

In confirmatis fide patientia eſt cultus Dei.

Expoſui quinq; locos traditos in doctrina Euangelij,de tolerandis miſerijs,ignotos Philoſophiæ,Cùm autem hac fide confirmati animi tolerant afflictiones,tunc uerè patientia ſeu tolerantia eſt ſacrificium, id eſt,cultus Dei ſeu opus à Deo mandatum,& eò factum,ut ipſi honos reddatur.Sicut Pſal 30. dicitur : Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus.Et Rom: 12. Offerte corpora ueſtra hoſtias uiuas &c.Nec uerò ipſa laceratio corporis,ut Ethnici putabant, eſt ſacrificium, ſed uoluntatis obedientia, ſeu tolerantia in dolore,cùm quidem uoluntas Deū intuetur,& petit & expectat à Deo auxilium. Nec ſunt ſacrificia accerſitæ calamitates,ut ſacerdotes Baal fodiebant ſua corpora, ſeu ut Decij ſe deuouebant pro republica.Hi furores Ethnici damnandi & execrandi ſunt, ſed illarum calamitatum tolerantia ſacrificium eſt, quæ aut uocationem comitantur, ut Chriſti, Prophetarum, Apoſtolorum, & omnium piorum ærumnæ profeſſionem ueritatis comitantes,aut quæ ſunt pœnæ,ſequentes communem imbecillitatem,aut noſtra delicta, ut morbi, ſupplicia legitima, ut cùm fures aut homicidæ ſupplicijs adficiuntur. Harum miſeriarum tolerantiam dicimus fieri ſacrificium,ac de his dicitur : 1. Pet: 1. Pauliſper ubi opus eſt contriſtati.

Conſolationes in pœnis quæ.

Sic igitur fur cùm ducitur ad ſupplicium,feret ſuam calamitatem. Primùm ſtatuet,ſe non caſu hærere in hac pœna,ſed ſciente & permittente Deo, certo conſilio. Quo nam ? aut cur ? Quid ego magis plector, quàm tot alij Harpali in aulis multò plus furati ? Te uult agnoſcere iram ſuam aduerſus peccatum,te uocat ad pœnitentiam.Nunc cogita quanta fuerit infirmitas tua. Impulſus cęca cupiditate alienum rapuiſti,ceſſiſti diabolo, qui delectatur pernicie hominum. Nunc igitur hæres in pœna. Nec rurſus cedas diabolo, qui te prorſus à Deo auellere conatur. Incipe agnoſcere filium Dei Ieſum Chriſtum,& ſcito propter hunc te recipi. Is te conſolabitur iam nunc quoq; ut latronem in cruce. Obedies igitur Deo,qui in his publicis pœnis oſtendit exempla iræ ſuæ aduerſus peccata,& commonefacit homines,ut cogitent quanta ſit Diaboli malicia,qui imbecilles homines in tales miſerias impellit. Dices ut Daniel. Nobis confuſio,ſed Deo tribuatur miſericordia, qui in talibus ſpectaculis non prorſus abijcit miſeros, ſed confugientes ad Filium certò & uerè recipit. Erigas igitur animum fide & agnitione Chriſti, petas conſolationem,& expectes uitam æternam,ut Latro in cruce.

Diſcrimen patientiæ Chriſtianæ & Philoſophicæ.

Patientia Philoſophica quid ſit ?

In tali exemplo conſpici poteſt diſcrimen patientiæ, de qua loquuntur Philoſophi,& patientiæ,de qua Euangelium concionatur. Philoſophi nihil dicunt de præcipuis cauſis,nihil de Deo, nihil de auxilio diuino aut liberatione, Sit igitur hæc definitio huius uirtutis,ut Philoſophi definiunt : Patientia eſt obedire rationi in miſerijs,ita,ut dolorem moderemur eatenus, ne faciamus contra iuſticiam,aut alias uirtutes. Vt Cato facit contra iuſticiam,ſibi mortem conſciſcens. Coriolanus facit contra pietatem debitam patriæ, bellum ciuibus & cognatis inferens. Demoſthenes facit contra modeſtiam,cùm muliebriter lamentatur, pulſus in exilium. Et quanquàm interdum uult aliquo modo pœnam iuſtam reus aliquis, ut Adraſtus, qui caſu interfecerat

Crœſi filium,tamen iniuſtam pœnam præſertim atrocem, uelle humana ratio non poteſt. Palamedes,Socrates,& ſimiles ferunt ſupplicia,non quòd uelint pœnam,ſed perinde tolerant ac ſi dilaniarentur à Leonibus.

At Paulus uult aliquo modo ſupplicium,quia ſcit teſtimonium eſſe confeſſionis. Dauid uult aliquo modo pœnam, quia ſcit Deo debere nos hanc obedientiam,ſcit à Deo proponi exemplum iræ toti generi humano in hac ſua pœna,præterea & mitigationem expectat.

Patiẽtia Chriſtiana quid ſit.

Addatur ergo definitio in Euangelio tradita: Patientia Chriſtiana eſt, obedire Deo in ſuſtinendis ærumnis,ita,ne uel à Deo deficiamus, uel ei iraſcamur,uel contra alia præcepta Dei faciamus, ſed moderemur animi dolorem,& auxilium ac mitigationem à Deo expectemus. Collatio definitionum oſtendit diſcrimen,quod in exemplis tamen clarius conſpicitur. Dauid intelligit ſe Dei conſilio puniri, & Deo obtemperat, & petit mitigationem. Socrates miratur iniuſtitiam,& nihil de Dei conſilio cogitat, caſu ſe opprimi arbitratur,ut ſi caſu prætcrijſſet, ruente aliqua turri,& eum opprimente, nec petit auxilium,aut mitigationem à Deo.

Chriſtiani in ærumnis ſe ſeiungant ab Ethnicis.

Seiungamus ergo nos ab Ethnicis in noſtris ærumnis, & diſcamus præcipuè hanc ipſam ob cauſam,totum genus humanum tantis miſerijs onerari, ut ad agnitionem Dei,& ad inuocationem ueram excitemur. Cùm uidemus mortem,morbos,iniurias,bella,peſtilentias,diluuia, excidia urbium, & alias innumerabiles calamitates priuatas & communes, uult uos admiratione tantarum miſeriarum attonitos,de cauſis & de opitulatore quærere. Laudatur Platonis ſententia in Epitaphio,quam Cicero expreſſit his uerbis:

Nam cui uiro ex ſe ipſo apta ſunt omnia, quæ ad beatè uiuendum fuerunt, nec ſuſpenſa aliorum aut bono caſu aut contrario pendere ex alterius euentis,& errare coguntur, huic optimè uiuendi ratio comparata eſt. Verba Platonis hæc ſunt: ὅτῳ γὰρ ἀνδρὶ εἰς ἑαυτὸν ἀνήρτηται πάντα τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν φέροντα, ἢ ἐγγὺς τούτου, καὶ μὴ ἐν ἄλλοις ἀνθρώποις αἰωρῆται, ἐξ ὧν ἢ εὖ ἢ κακῶς πραξάντων πλανᾶσθαι ἠνάγκασαι, καὶ τὰ ἐκείνου, τούτῳ ἄρισα παρασκεύασαι ζῆν.

Quod monet Plato,ne pendeant uniuerſæ ſpes nobis à fortunæ bonis, aut hominum coniunctionibus, rectè docet: Sed quòd deducit nos ad noſtras uirtutes,nondum ſatis eſt. Nam ad Deum deduci nos oportet. Multa enim accidunt homini, ubi humana uirtus ſine Dei auxilio ſuccumbit. Hic uult Deus ſe agnoſci & inuocari,& pollicetur auxilium, & experiemur hanc conſolationem non eſſe inanem Rhetoricam,ſi in uero dolore inuocabimus, ſicut ſcriptum eſt: Propè eſt Dominus his qui tribulato ſunt corde.

Dixi de cauſis ærumnarum,& de conſolationibus, & uirtutem, quæ Patientia aut Tolerantia uocatur,quam Græci nominant ἀνεξικακίαν, utcunque deſcripſi. Quæ etſi eò neceſſaria eſt, quia diuinitus hæc obedientia poſtulatur, tamen & utilitates magnæ exuſcitent nos, ut eam maiore cura amplectamur. Vbi animi hac uirtute non confirmati ſunt, uariè ruunt, iraſcuntur Deo,quærunt auxilia inconceſſa, ut Saul conſulit magicam mulierem, Reges faciunt iniuſta fœdera, multi cupiditate uindictæ mouent Eccleſiam & imperia, ut Arium dolore repulſæ motum aiunt ad turbandam Eccleſiam: Et uidit noſtra ætas exempla talia non pauca. Magnum incendium eſt uindictæ cupiditas in multis, ut in Alcibiade, Coriolano, & in alijs magnis uiris. Sed diſcamus priuato dolori anteferre publicam utilitatem, nec per impatientiam

Animi nõ confirmati patientia uariè ruunt in calamitatibus.

patientiam non neceſſarios tumultus excitemus. Quantum decus fuit Scipionis moderatio, qui cùm facilè poſſet Tribunorum iniuſtas criminationes armis opprimere, tamen urbe cedere maluit, quàm ſine neceſſitate mouere rempublicam.

Ac præcipuè nos in Eccleſia pericula publica proſpiciamus. Motæ diſcordiæ cupiditate uindictæ, ſæpè horrendas dogmatum confuſiones, & bella ciuilia excitarunt. Hæc mala diligenter cauenda ſunt, & grauiter ac prudenter iudicandum eſt, quibus de rebus pugnandum ſit, & ubi non ſit pugnandum. Non dimicandum eſt de priuatis affectibus, non prætexendæ publicæ cauſæ priuatis odijs & liuori, ſed ueræ & neceſſariæ doctrinæ puritas grauiter & ſedatis animis defendenda eſt.

Etſi Philoſophia quærit in materia & uoluntatibus hominum propinquas calamitatum humanarum cauſas, tamen aliæ principales in Eccleſia Dei patefactæ ſunt, uidelicet peccatum in natura hominis, & furores diaboli, qui ut Deum contumelia adficiat, præſertim in Eccleſiam hoſtiliter graſſatur.

Etſi autem inde prima initia ſunt omnium calamitatum, tamen diſcrimina quædam ſunt. Vt alia cauſa propinqua eſt, cur Dauid affligatur, cùm ex regno propter adulterium & homicidium eijcitur. Alia cauſa propinqua eſt ærumnarum Ieremiæ, qui in confeſſione ueritatis interficitur. Propter hanc cauſarum diuerſitatem, genera calamitatum diuerſa nominari poſſunt, quæ ideò illuſtribus uocabulis diſcerno, ut doctrina de diuerſitate cauſarum planius intelligi, & facilius explicari poſſit, quam quidem intelligi neceſſe eſt, & propter conſolationes, & ad iudicandas diſputationes de ſatisfactionibus, & alias. *Differunt cauſæ calamitatum.*

Sit igitur primum genus τιμωρίαι quæ ſunt pœnæ certorum delictorum, quæ non quidem ſunt compenſationes ſeu ſatisfactiones, quæ mereantur remiſſionem culpæ aut pœnæ æternæ, ſed ſunt opera iuſticiæ diuinæ, per quæ uult Deus commonefieri & nos & alios de ſua iuſticia, ut ſciamus & quæ ſint peccata, & uerè iraſci Deum peccatis, & cùm in hac uita mortali, tùm in futura punire, niſi rurſus ad Deum conuertamur. Ad hoc genus pertinent plurimæ calamitates in toto genere humano, quia plerique homines etiam atrocibus delictis irritant iram Dei. Quanquàm autem hæ pœnæ ſunt opera iuſtiſſimæ iræ Dei, quæ uagantur per omnes gentes, tamen in Eccleſia extant promiſſiones firmæ & immotæ, quas Deus immenſa miſericordia nobis tradidit & patefecit, quæ adfirmant in hac ipſa ira Deū tamen uelle ut ad filium Mediatorem confugiamus, & ſeruemur, ac ſalute æterna donemur, ſæpè etiam & in hac uita mortali tollantur aut mitigentur calamitates. Ideò apud Micheam cap. 7. ſcriptum eſt. Iram Domini portabo, quia peccaui ei. Hic apertè de pœna loquitur. Et tamen conſolationem addit: Cùm ſedebo in tenebris, Dominus lux mea eſt. Ac multa diſcit Eccleſia in his pœnis. Diſcit quę ſint peccata, agnoſcit iuſtum Dei iudicium & iram aduerſus peccata, & tribuit Deo laudem iuſticiæ, ut Daniel inquit: Tibi Domine iuſticia. Simul etiam ibi accenditur lux Euangelij, quæ docet gratiam exuberare ſupra peccatum, ut ad Romanos ſcriptum eſt. Diſcunt piæ mentes, immenſa bonitate & miſericordia Deum lenire ſuam iram iuſtiſſimam, & anteferre noſtram ſalutem indignationi ſuæ. Et tamen ut iuſticiæ ſatisfiat, deriuatam eſſe iram in Filium. Harum collationum iuſticiæ & miſericordiæ conſideratio, ſtudium *Primum genus calamitatum τιμωρίαι.*

erit cœleſtis ſapientiæ in uita æterna. Sed tamen nunc ut in tyrocinio, initia piè cogitanda ſunt.

Secundum genus δοκιμασίου.

Secundum genus ſit δοκιμασία, cùm non propter certa delicta, ſed exercendi & confirmandi cauſa, adfliguntur homines Deo placentes, & qui non habent ſaucias conſcientias, ut carcer Ioſeph, Dauidis ærumnæ, cùm Saul ei iniuſtè inſidiabatur, calamitates Iob: Etſi enim in omnibus Sanctis in hac uita ſunt peccata, tamen alia cauſa propinqua eſt, propter quam Deus tàm duriter hæc ſua organa exercet. Non uult in ocio & luxu fidem & inuocationem extingui, ſed uult in ipſis ærumnis creſcere uirtutes, ut in gubernatione ſint uigilantiores & feliciores.

Tertium genus μαρτύρια

Tertium genus eſt μαρτύριον, cùm propter confeſſionem ueræ doctrinæ homines Deum uerè colentes, adfliguntur aut interficiuntur, ut mors Abel, ſupplicia Ieremię, Pauli & aliorum, qui in confeſſione ueritatis interfecti ſunt, nequaquàm ſunt pœnæ certorum delictorum, ſed teſtimonia, in quibus oſtendunt ſe, cùm ueritatem uitæ anteferunt, ſeriò ſic ſentire de Deo, ut docent, ac uerè ſtatuere nequaquàm fabuloſam eſſe doctrinam Euangelij. Teſtantur item reſtare aliam uitam, & aliud iudicium poſt hanc uitam: Paulus reuocauerat mortuos in uitam, quo exemplo teſtimonium diuinitus oſtenſum eſt, Deo Paulum placere. Nec propterea abijcit eum, etiamſi à turpiſſimo tyranno interficitur. Reſtat igitur aliud iudicium, in quo Deus Paulo benefaciet, & de Nerone pœnam ſumet. Et ſicut filius Dei ſummos & acerbiſſimos cruciatus ſuſtinuit, ita præcipua lumina Eccleſiæ præcipuas ærumnas ſuſtinent, ut deguſtent paſſionem Filij Dei, & quidem Abel, Iſaac, & alij Patres & Prophetæ typi fuerunt, ſignificantes mortem Chriſti.

Quartum genus eſt λύτρον

Quartum genus eſt λύτρον. Eſt autem ſolius filij Dei obedientia, in omnibus ipſius adflictionibus & morte. Nam in hunc deriuata eſt ira æterni patris, aduerſus peccata noſtra.

Hæc quatuor genera diſtincta appellationibus conſiderare utile eſt, propter multarum diſputationum explicationem.

DE INVOCATIONE DEI
SEV DE PRECATIONE.

CVM de cæteris uirtutibus, de temperantia, de manſuetudine, & alijs tàm accuratè ſcripta multa legantur, mirũ eſt de hac uirtute omnium ſumma, de inuocatione Dei, non ſolùm pauca tradita eſſe, ſed etiam corruptelas admixtas eſſe de inuocatione mortuorum. Itẽ, negligi doctrinam de fide, quæ maximẽ in inuocatione lucere debet, negligi item diſcrimen promiſſionis gratiæ, & promiſſionis bonorum corporalium. Vtiliſſimum eſt autem rectè, diligenter, & copioſè erudiri Eccleſiam de inuocatione, quæ proprium ſolius Eccleſiæ opus eſt. Cæteræ uirtutes multæ, ut temperantia, manſuetudo reperiuntur etiam in his qui Deum ignorant, ut in Pomponio Attico, & ſimilibus. Sed inuocatio tantùm eſt Eccleſiæ, & quidem præcipuus eſt Eccleſiæ murus, ut Salomon inquit: Turris fortiſſima nomen Domini, id eſt, Inuocatio uera Dei.

Inuocatio uirtus omnium ſumma et propriũ opus Ecclesiæ.

Diſcernantur autem gradus: Aut petimus aliquid à Deo, id propriè uocatur Petitio, ſeu oratio. Aut agimus gratias pro accepto beneficio, hoc

Gradus inuocationis petitio

eſt,

& gratiarum actio.

eſt, teſtamur uerè à Deo nos adiutos eſſe,& ei gratias agimus, & celebratione huius beneficij nos & alios ad timorem Dei,ad fidem,ac ad inuocationem inuitamus. Has ſpecies ſæpè nominat Paulus,& nota ſunt uerba Philip: 4. Non ſitis ſoliciti,ſed in omni precatione & petitione, cum gratiarum actione poſtulationes ueſtræ innoteſcant apud Deum. Ne igitur precatio noſtra ſit inanis βαττολογία, & Ethnicum murmur, ſeiungamus noſtram inuocationem ab Ethnica,Mahometica,Iudaica,& diſcamus quomodo rectè inuocandus ſit Deus.

Differentia inter inuocationem Eccleſiæ et aliarum gentium.

Ac primùm ſæpè inter inuocandum cogitemus, quid interſit inter ueram inuocationem, quam facit Eccleſia Dei,& Ethnicam, Mahometicam, & Iudaicam. Hic ſciamus præcipuè duo eſſe diſcrimina: Alterum de Dei eſſentia: Alterum de uoluntate patefacta in promiſſione & Filio Mediatore.

Diſcrimen de eſſentia Dei.

Quod ad prius attinet, aberrant Ethnici, Mahometiſtæ & Iudæi,& quicunque idola aut mortuos inuocant, à uero Deo, qui ſe patefecit dato uerbo ſuo, & miſſo Filio ſuo. Inuocant Turci DEVM, ut dicunt, conditorem cœli & terræ: Sed nolunt hunc eſſe uerum DEVM conditorem cœli & terræ, qui dedit nobis hoc uerbum, traditum per Prophetas & Apoſtolos,nec aſſentiuntur Chriſtum eſſe Filium Dei. Aberrant ergo à Deo, ſicut Chriſtus clarè inquit: Qui non honorat Filium,non honorat Patrem. Nec uult Deus aliter agnoſci,quàm ut ſeſe ſuo uerbo & per Filium patefecit. Ideò toties iam diximus, nullam Eccleſiam electorum cogitandam eſſe, niſi in cœtu uocato, ubi uerè ſonat Euangelium. Et hic tantùm ſit uera inuocatio, quia neceſſe eſt dirigi inuocationem ad hunc Deum,qui ſe patefecit dato hoc uerbo, & miſſo Filio ſuo Ieſu Chriſto.

Diſcrimen de uoluntate Dei.

Alterum diſcrimen non minus neceſſarium eſt. Etiamſi naturalis ratio fatetur eſſe Deum,mentem æternam,immenſæ potentiæ, ſapientiæ, iuſticiæ, bonitatis,conditricem rerum,fatetur puniri ſontes, tamen omnes ignari Euangelij neſciunt an Deus uelit recipere noſtras preces, & cur recipiat. Ignorant Mediatorem Chriſtum,& promiſſiones. Non eſt autem inuocatio,quæ dubitat an Deus recipiat noſtras preces,& ignorat cur recipiat. Inane murmur eſt,ut apud Virgilium illa regis barbari oratio:

An te genitor cùm fulmina torques,
Nec quicquam horremus, cœciq; in nubibus ignes
Terrificant animos,& inania murmura miſcent?

Sic narrant in Creta Iouis ſtatuam fuiſſe,quę nec aures nec oculos haberet,qua aliquis ἄθεος ſignificauit nullam eſſe prouidentiam,non recipi preces hominum. Aduerſus hoc malum docendæ ſunt mentes, oportere adferri ad precandum hanc fidem,uerè recipi à Deo preces noſtras, & recipi propter filium Mediatorem,iuxta promiſſiones.

Quare talis aliqua forma inter precandum cogitetur, quæ utrunque diſcrimen complectitur,admonet nos de perſonis diuinitatis,& de promiſſione.

Formula precationis.

OMnipotens, æterne & uiue Deus,æterne Pater Domini noſtri IESV CHRISTI, qui te patefeciſti immenſa bonitate, & clamaſti de Filio tuo Domino noſtro IESV CHRISTO, Hunc audite, conditor omnium rerum, & conſeruator, cum Filio tuo coæterno, Domino noſtro IESV CHRISTO, & Spiritu ſancto tuo effuſo in Apoſtolos, ſapiens, bone, mi-

ſericors, iudex,& fortis,miſereri mei propter IESVM CHRISTVM Filium tuum, Dominum noſtrum, quem uoluiſti pro nobis eſſe uictimam, καὶ μεσίτην καὶ ἱκέτην, mirabili & inenarrabili conſilio,ut oſtenderes iram tuam ingentem aduerſus peccatum, & immenſam miſericordiam erga genus humanum,& ſanctifica ac rege me Spiritu ſancto tuo, ſerua & rege Eccleſiam tuam, & politias quæ ſunt hoſpitia Eccleſiarum, adiuua ſtudia diſcentium, doctrinam Eccleſiæ,& alias honeſtas artes &c.

Hæc forma aliquo modo recitantem commonefacit de Perſonis,de Mediatore,& de promiſſionibus. Nam cùm Mediatorem nominamus,ueniunt in mentem promiſſiones,ut poſtea dicam. Cogitandum eſt enim ad quem Deum dirigas inuocationem, ubi & cur ſe patefecerit. Ingens & inenarrabile Dei beneficium eſt, quòd tàm illuſtribus & certis teſtimonijs, uerbo ſuo,& miſſo Filio IESV CHRISTO ſe patefecit. Vult igitur ſic agnoſci,ut ſe patefecit,& hos ſolos exaudit ac recipit, qui hunc patefactum Deum inuocant,& Mediatorem agnoſcunt.

Deſcriptio Dei apud Platonem.

Eſt ſanè uenuſta & erudita deſcriptio apud Platonem: Deus eſt mens æterna, cauſa boni in natura. Dicat aliquis,Quid requirendum eſt amplius? An non agnouit Plato Deum, ut eſt,æternum, ſapientem, bonum, conditorem omnium bonarum rerum? Nondum ſatis dixit, nam deduci noſtras mentes oportet ad DEVM, ut ſe patefecit,& tenenda eſt doctrina, de filio Mediatore.

V. Loci doctrinæ de inuocatione.

Poſtquàm hæc diſcrimina indicata ſunt, iam diſtribuam doctrinam de inuocatione in Quinq; Locos.

I. Quis ſit Deus quem inuocas.

Primùm cogitetur quem DEVM inuoces,ad quem DEVM mens tua directa ſit. Non enim uagentur animi noſtri, uelut Ethnicorum, ſed ut Chriſtus inquit Ioan: 14. Nemo uenit ad Patrem niſi per me. Hunc ſolum eſſe uerum Deum cogites,qui ſe inde uſq; ab initio patefecit Eccleſiæ ſuæ, tradito ſuo uerbo,& miſſo hoc Filio Domino noſtro IESV CHRISTO Mediatore. Formam igitur ſuprà poſui,complectentem tres perſonas, & teſtimonium reuelationis.

Ac mox de uerbo cogitandum eſt. Dubitat enim mens ignara uerbi Dei, an Deus uelit inuocari, an curet noſtros gemitus,an & cur uelit exaudire. Nullum uidetur leuius officium eſſe, quàm inuocatio. Semper enim & Ethnici & mali in Eccleſia aliquas precationes recitarunt. De his cùm cogitamus,diſputant animi,qui magis curat Deus nos quàm illos, ſæpè lapſi ſumus,meruimus pœnas,ſumus indigni beneficijs Dei. Aduerſus hæc argumenta quibus inuocatio in multis langueſieri, in multis prorſus extingui ſolet,muniamus nos ſequentibus Locis.

II. Præceptũ de precando.

Eſt igitur SECVNDVS, præceptum de precando. Non ſolùm peccata ſunt,cædes,furtum,adulterium, ſed etiam peccatum ingens eſt, non reddere Deo hunc cultum,non petere,non expectare à Deo auxilium in periculis,non agere gratias pro beneficijs. Opponamus igitur præcepta incredulitati & indignitati noſtræ. Cùm dubitas an Deus uelit inuocari,an curet noſtros gemitus,lacrimas,uota,preces,propone tibi præcepta. Cùm enim iubeat ſe inuocari,non eſt inutile murmur oratio. Si te deterret indignitas tua, cogita quæ eſſet amentia in cæteris præceptis diſputare, nos ideò nolle abſtinere à furtis, aut cæde, quia non ſimus digni,qui Deo obtemperemus.Si quis

paterfa-

paterfamilias imperet ſeruo legitimum opus, non recipiet ſerui excuſationem, ſi is dicat ſe non eſſe dignum qui obtemperet.

Præcepta igitur ſint in conſpectu, & inter precandum, ſæpè in mentem ueniant. Matth: 7. Petite & dabitur uobis. Eſt & addita uniuerſalis: Omnis qui petit, accipit. Lucæ 18. Oportet ſemper orare, & non defatigari. Matth: 26. Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. 1. Tim: 2. Adhortor ut faciatis deprecationes. 1. Theſſal: 5. Semper gaudete, inceſſanter orate, in omnibus gratias agite. Hæc eſt enim uoluntas Dei in Chriſto Ieſu erga nos. Pſal: 49. Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te.

Dixi de præcepto. Pertinent autem hæ ſententiæ ad ſecundum præceptum Decalogi. Eſtq; inuocatio opus ſecundi præcepti, & præcipuus cultus. *Inuocatio opus ſecundi Præcepti.*

TERTIVS locus eſt. Conſideratis præceptis, mox quærat pia mens promiſſiones, ut ſciat an & cur exaudiat Deus nos indignos, & meritos triſtia ſupplicia. *III. De Promiſſione.*

Ac ordo promiſſionum cogitetur. Initiò nobis proponamus promiſſionem de remiſſione peccatorū. Vera eſt enim ſententia, Peccatores Deus non exaudit, hoc eſt, non agentes pœnitentiam, & non quærentes remiſſionem peccatorum. Quare in omni inuocatione, etiam cùm alia quæcunq; petituri ſumus, initiò cogitetur de remiſſione peccatorum promiſſa propter Chriſtum, Et ſint nobis in conſpectu aliquæ clariſſimæ ſententiæ, ut Act: 10. dicitur, Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accipere per nomen eius omnes credentes in eum. Et Roman: 5. Iuſtificati fide pacem habemus erga Deum. *Promiſſio de remiſſione peccatorum.*

Et prodeſt multa teſtimonia meminiſſe, ut ſuprà de Iuſtificatione & de Pœnitentia multa collegimus, ut ſit infixū animis, hanc uerè eſſe perpetuam Euangelij uocem, inde uſque ab edita promiſſione ad Adam, certò propter Chriſtum donari remiſſionem, & in omni inuocatione ad Deum accedendum eſſe fiducia Chriſti Mediatoris, ut Epheſ: 3. dicitur, Per quem audemus accedere cum fiducia per fidem in ipſum &c. Et ad Hebr: 4. Habentes Pontificem Ieſum accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ.

Poſtquàm autem de reconciliatione commonefacti ſumus, deinde promiſſiones de bonis ſpiritualibus & corporalibus colligamus. Ioan: 16. Amen amen dico uobis, quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. In nomine meo, id eſt, me nominato, id eſt, Si petetis me nominato Mediatore, ac Pontifice interpellante pro uobis. Iubet enim ut accedamus ad Deum fiducia Mediatoris, ſicut toties iam dictum eſt, Nemo uenit ad Patrem niſi per Filium. Luc: 11. Quantò magis Pater ueſter cœleſtis dabit Spiritū ſanctū petentibus. Pſal: 49. Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te. Ioan: 15. Si manſeritis in me, & uerba mea manſerint in uobis, quicquid uolueritis, petetis, & fiet uobis. Hæc uerba alligant promiſſionem ad Eccleſiam, in qua rectè ſonat uox Euangelij, Certa ſit igitur Eccleſia Chriſti, id eſt, cœtus ſonans Euangelium Dei, quòd reuera exaudiatur tantiſper dum retinet Euangelium. Eodem modo de Eccleſia dicitur Matth: 18. Si duo è uobis conſenſerint in terra, de omni re quam petent, fiet eis à Patre meo cœleſti. Vbi enim ſunt duo aut tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum. Hic quoq; proponitur Eccleſiæ dulcis promiſſio. Deut: 4. Nec eſt alia natio quæ habeat Deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris. *Promiſſiones de bonis corporalibus & ſpiritualibus.*

Affir-

Affirmat uerè exaudiri Eccleſiam in qua ſonat uerbum Dei. Pſalmo 144. Propè eſt Dominus omnibus inuocantibus eum,omnibus inuocantibus eum in ueritate. Voluntatem timentium ſe faciet,& deprecationem eorum exaudiet. Ieſaiæ 65. Antequàm clamabunt, ego exaudiam adhuc loquentibus illis, ego audiam. Syrach 35. Oratio humiliantis ſe,nubes penetrabit, & non diſcedet,donec Altiſſimus aſpiciet.

O inenarrabilem bonitatem & miſericordiam Dei erga Eccleſiam, ſonantem Euangelij uocem. Præcipit ut petamus bona, & addit ampliſſimas promiſſiones,ut inuitet nos ad inuocationem. Sed magna eſt imbecillitas, magnus ſtupor humani animi,fugientis Deum. Excitati igitur tot præceptis & promiſſionibus, corrigamus dubitationem noſtram,& accedere ad Deum ducente Chriſto incipiamus,nec putemus promiſſiones diuinas, inanes ſonitus eſſe,ut fingunt Epicurei.Non fruſtrà Deus ſeſe tot illuſtribus teſtimonijs patefecit,non fruſtrà uoluntatem ſuam declarauit,uult uoce ſua noſtram caliginem,noſtras dubitationes emendari.Præclarè igitur Taulerus inquit:Animum hominis nunquam tàm auidum eſſe ad accipiendum,quin Deus multò auidior ſit ad dandum. Eſt enim uerax & ſeruans ſuarum promiſſionum.

IIII. Acceſio fidei in Inuocatione.

QVARTVS locus eſt,Quòd fidem in inuocatione accendi neceſſe eſt.Idcò enim traditæ ſunt promiſſiones,ut fides accendatur.Et ut antea de ordine promiſſionum dixi, ita primùm hic ſciendum eſt in omni inuocatione, quæcunq; res petitur,oportere prælucere fidem,quæ accipit remiſſionem peccatorum,& ſtatuit nos placere Deo,& uerè recipi preces noſtras propter filium Dei Mediatorem.Ideò & teſtimonia de fide,quæ citat Paulus, etiam cùm alia obiecta externa ſimul complectuntur, tamen hanc fidem unà comprehendunt,quod qui non intelligunt,parum fideliter à Paulo citari ſententias ex Geneſi & Prophetis contendunt. Memini enim me tales cauillationes audire,Sed non poterat Dauid petere uictoriam,niſi prius ſtatueret ſibi peccata remitti,ſe à Deo receptum eſſe,& preces ſuas accipi à Deo. Hæc ſuprà etiam attigi,cùm de Iuſtificatione dixi.

Spiritualia bona petenda ſine conditione.

Deinde diſcernendæ res ſunt, quæ petuntur. Aut petuntur ſpiritualia bona,quæ promiſit Deus nominatim ſe daturum eſſe, & uult ſine conditione peti,ut remiſſionem peccatorum,liberationem ab impietate & morte æterna, donationem Spiritus ſancti & uitæ æternæ. Hæc præcipua eſt Euangelij Promiſſio, quam etiam omnibus corporalibus commodis amiſſis, uult Deus nobis certiſſimam eſſe, ut Roman: 4. dicitur,Ideò ex fide gratis, ut ſit firma promiſſio.

In his petendis fides nullam adfert conditionem, quia mandatum Dei eſt immutabile,quod præcipit audiri Chriſtum & præcipit ut credamus Euangelio,ac certò ſtatuant agentes pœnitentiam,recipi ſe à Deo propter Chriſtum. Id qui non credunt,accuſant Deum mendacij. Ideò hic non aſſuenda eſt conditio aliqua,ſed credendum iuramento diuino: Viuo ego nolo mortem peccatoris,ſed ut conuertatur & uiuat. Saul prælijs aliquot uictus, tamen à Deo deficere nequaquàm debebat,ſed potius ad eum confugere, & reconciliationem petere. Dauid exutus regno & uniuerſa ſua gloria,tamen non deficit à Deo,ſed ſciuit reconciliationem promiſſam eſſe,& hanc promiſſionem fide retinendam eſſe,etiamſi tota rerū natura aduerſaretur. Etſi enim Eccleſia ſubiecta eſt præſentibus miſerijs corporum,tamen propter eas non ſentiendum

tiendum eſt,nos in æternum exitium abiectos eſſe,ut ſuprà recitaui ſententias. 1. Corinth: 11.Cùm iudicamur,à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Et Chriſtus ait,Beati qui lugent &c.

Dixi de petitione ſpiritualium bonorum, nunc de beneficijs corporalibus dicam. Hic quoq; ut antè dictum eſt,prælucea fides,accipiens remiſſionem peccatorum, & ſtatuens nos placere, & recipi preces noſtras propter Chriſtum. Hanc fidem uniuerſaliter in omni petitione adferre ad Deum debemus. De rebus uerò ipſis hæc tria credenda ſunt: Primùm, quòd Deus uerè ſit dator horum beneficiorum,nec caſu obijciantur, nec tantùm humana diligentia parentur. Vt igitur agnoſcamus ea dari diuinitus, uult Deus ea à ſe peti,ut uictum,defenſionem, tranquillitatem, pacem, ſucceſſus in officijs uocationis,bonam ualetudinem. Deinde credendum, quòd Deus etiamſi Eccleſiam uult ſubiectam eſſe cruci,tamen ne deleatur, uelit ei dare beneficia corporalia,politias,hoſpitia medioeria, uictum, defenſionem ſtudiorum doctrinæ, ſcholas,ſucceſſus in gubernatione, & alias res neceſſarias. Tertiò, credendum,quòd uelit Deus in petendis corporalibus exerceri, & creſcere fidem reconciliationis.

In omni petitione ad Deum afferri debet fides accipiens remiſſionem peccatorum.

In petitione corporalium tria ſunt fide complectenda.

Hæc omnia in petitione corporalium bonorum cogitanda ſunt. Et quoniam ſcimus oportere Eccleſiam ſubiectam eſſe cruci,ſemper hæc ita petantur,ut ſimul offeramus obedientiam noſtram,ſi uelit Deus nos diutius exerceri. Vt Dauid petit & expectat reductionem in regnum,cùm à filio pulſus eſt, ſed tamen offert Deo obedientiam ſuam, ſi eum non uelit reducere. Sic igitur dicit 2. Reg. 15. Si inuenero gratiam in oculis Domini, reducet me. Sin autem dixerit mihi,non places,præſtò ſum. Faciat,quod bonum uidetur ipſi. Et Chriſtus inquit: Pater,ſi poſſibile eſt, tranſeat à me Calix iſte: Sed non quod ego uolo, ſed quod tu uis,fiat. Et leproſus inquit: Si uis, potes me mundare. Et tres uiri Daniel: 3. Deus noſter,quem nos colimus, poteſt nos eripere. Quòd ſi noluerit,notum ſit tibi Rex, quòd Deos tuos non colimus. Et Paulus inquit: Neſcimus quid petamus,quemadmodum oportet, hoc eſt, caro quidem oppreſſa magnitudine afflictionum,petit liberationem,& reformidat obedientiam,ſed Spiritus reuocat animum ad obedientiam, & quamuis petit & expectat liberationem, tamen non repugnat uoluntati Dei, ſed uult liberari cùm Deo placebit.

Cum petitione corporalium offerenda obedientia,ſi Deo ita placeat.

Semper igitur cùm pro Eccleſia,ſeu Republica,ſeu familia,ſeu ſchola petimus,adſit fides illa generalis,ut dixi. De rebus uerò ipſis credamus Deum aut liberaturum nos ab iis calamitatibus,de quibus petimus, aut eas mitigaturum eſſe. Cùm enim Eccleſia in hac uita ſubiecta ſit cruci,manent aliquæ ærumnæ, ſed has pijs inuocantibus mitigat Deus. Sic Prophetæ de mitigatione precantur. Ieremias; Corripe me in iudicio, non in furore, Et Abacuc: Cùm iraſceris Deus, recordare miſericordiæ tuæ. Et Ieſaiæ 64. Ne iraſcaris Domine ualdè.

Omnem petitionem præcedat fides generalis, ſequatur ſpecialis.

Et in tali precatione ſinguli non ſolùm pro ſeſe petunt, ſed primùm pro toto corpore Eccleſiæ. Id ſeruari oremus, etiamſi ſingula membra parata eſſe ad obedientiam debent, ſi quid erit tolerandum. Vt Dauid orans pro exercitu, uictoriam petit,ut Eccleſia ſit incolumis. Interim ſcit aliquos uenire in periculum,aut interfici,& ſuam obedientiam offert. Nec precatio eius irrita eſt, recipitur enim à Deo, & impetrat multis mitigationem mali. Sic cùm

Precatio fiat & pro toto corpore Eccleſiæ & pro nobis.

precamur

precamur ut peſtilentia mitigetur, non de nobis ſolis angimur, ſed totam Eccleſiam eius loci complectimur. Pro his recipitur precatio à Deo, & certò impetrat multis incolumitatem. Ac uult nos Deus in precatione affici aliorum & totius Eccleſiæ cura, ſicut ſcriptum eſt: Rogate quæ ad pacem ſunt Ieruſalem.

Apud Euripidem cùm Theſeus cadauera Argiuorum ad Thebas recipit, ac poſtea ſuis manibus abluit, miranturq; alij cur non mandet ſeruis hunc tetrum laborem lauandorum cadauerum, reſpondet quiſpiam: ſuperbiam aut delicias indignas eſſe homine, propter calamitates abhorrere à miſerijs cùm opus eſt noſtro officio, οὐκ αἰσχρὸν ἀνθρώποισιν τἀλλήλων κακά. Huius honeſtiſſimi uerſiculi exemplum maximè in Chriſto conſpectum eſt. Is non duxit ſibi turpe eſſe, transferre in ſeſe pœnas noſtrorum ſcelerum, & affici cura noſtrarum miſeriarum: Sic nos ſinguli Eccleſiæ, Reipublicæ, parentum, liberorum, amicorum calamitatibus moueamur, & non tantùm nobis, ſed etiam alijs opem ferri petamus.

Fides ſpecialis uſu intelligitur.

Et quid ſit fides ſpecialis, nominatim expectans aut liberationem aut mitigationem, diſcamus intelligere in ipſo uſu, id eſt, cor inuocans Deum in periculis aut miſerijs corporalibus, etiam diſcat fide acquieſcere in Deo. Quò plus eſt dubitationis ac diffidentiæ, eò plus ſentimus cruciatuum in corde. Eſt autem in alijs ardentior, in alijs languidior fides. Erat ardens & firma fides in Cananæa petente pro filia. Item in Centurione. Erat languidior in patre adferente filium, primùm ad Apoſtolos, poſtea ad Chriſtum, Marci 9. inquit enim: Si quid potes, opitulare. Et poſtea lacrimans, agnoſcit imbecillitatem fidei, & petit ſe confirmari: Credo Domine, ſed opem ferto meæ diffidentiæ.

Etſi fides languida eſt, non tamen ſemper irrita ſunt preces.

Diſcamus & nos agnoſcere trepidationes cordis fugientis Deum, etiamſi eſt languida fides, tamen ſemper caput teneamus, non eſſe irritas preces, non eſſe inutile murmur, ſicut Epicurei & Academici exiſtimant. Erigamus animos cogitatione tot promiſſionum, & rerum diſcrimina conſideremus. Sciamus nominatim petendam eſſe reconciliationem, & credendum eam accipi nec addendam eſſe conditionem, ſi placet. Expreſſit enim Deus uoluntatem ſuam, ac præcipit nominatim peti reconciliationem. Nec conturbemus ipſi nos quæſtionibus de prædeſtinatione, quas ſuprà dixi ſeponendas eſſe. Nos enim de uoluntate Dei ex uerbo expreſſo iudicare debemus.

Deinde & de corporalibus ærumnis nominatim petamus, aut liberationem, aut mitigationem. Hic enim obedientia noſtra neceſſaria eſt, ſic eam flagitet Deus. Nec tamen irrita eſt precatio, Impetrat enim uel alijs, uel tibi liberationem, aut mitigationem. Laurentij precatio in craticula non eſt irrita, etiamſi præſtat obedientiam, Nam etſi non liberatur, tamen precatio impetrat maius robur. Ionathas etſi ab hoſtibus interficitur, cùm patrem abiectum & infelicem ſequitur, tamen non fruſtrà pro exercitu & ſeſe precatur. Vincit tandem ea pars, quam ipſe ſuperiorem eſſe magis optabat, & ſuſtentatur ipſe arcana conſolatione.

Non propterea irritæ ſunt preces, quia nō ſemper reſpondet euentus.

Non igitur exiſtimemus, has petitiones corporalium beneficiorum irritas eſſe, quia non ſemper reſpondent euentus, ut nos optamus: Qui tamen ſæpè reſpondent, Agar impetrat filio potum, Iacob impetrat defenſionem in itinere, ne ab Eſau fratre opprimatur. Moſes impetrat uictoriam, orans pro exercitu

ercitu præliante,impoſitis brachijs ſaxo,Hanna ſterilis mater Samuelis impetrat fœcunditatem. Ioſaphat,Ezechias,Maccabæus,& alij multi precibus impetrant uictorias. Niniuitæ impetrant, ne ciuitas deleatur: In hiſtorijs Euangelicis plurima ſunt exempla.

Ad has hiſtorias adiungamus quotidianas liberationes, quæ impetrantur Eccleſiæ precibus,omnibus temporibus. Quoties tibi,quoties mihi,quoties cuilibet noſtrum,Deus quamuis trepidanter rogatus, ſed rogatus tamen depulit,aut mitigauit ingentia mala? Non enim exiſtimemus caſu accidiſſe liberationem,ut alioqui inter homines uſitatum eſt, ingratos poſt acceptum beneficium negligere opitulatores à quibus adiuti ſunt. Mihi ſcio Dei ope aliquoties magnas calamitates mitigatas eſſe.

Omnes igitur liberationes ſeu alienas quas legimus,ſeu noſtras quas experimur ipſi, ſciamus exempla promiſſionum diuinarum eſſe, & commonefacti tùm promiſſionibus,tùm exemplis,diſcamus inuocare Deum, petere & expectare auxilium,& fides ſeu fiducia paulatim fiat firmior,acquieſcat cor ſpe & expectatione auxilij diuini. Sic diſcamus uſu hunc uerſum: Iacta in Deum curas tuas,& ipſe te ſuſtentabit, & non dabit perpetuam fluctuationem iuſto. Dat Deus corporalia bona, ſicut hanc uitam, ut ſemper in terris aliqua Dei Eccleſia maneat,ut ſint doctores & diſcipuli, ne deleatur,doctrina, ne literæ intereant. Si mox omnes Apoſtoli interfecti eſſent, quis circumtuliſſet ac ſparſiſſet in mundo Euangelium? Dat igitur Deus ſuum cuiq; doctori curriculum, & interim defendit eius corpus, præbet domicilium, politiam, ſcholam,uictum,ut ſeruat nauim Pauli tantiſper, donec in ea Paulus ad portum uenit. Cauſas igitur cogitemus ueras,propter quas dantur bona corporalia,ut ordinè & ſeriò ea petamus,tãquam Dei beneficia Eccleſiæ neceſſaria. *Liberationes exempla promißionum.*

Exercent etiam fidem duæ circumſtantiæ in petendo, Modus & Tempus. Moſes nihil minus cogitat, quàm ſe quadraginta annis cum tanta multitudine, in tantis ærumnis in deſerto uagaturum eſſe,ſed ſperat fortaſſis unius menſis iter fore. Sic plurima exempla docent, Deum alio modo & alio tempore liberare,quàm ut nos in hac imbecillitate noſtra uel cogitamus, uel optamus. Exercet enim nos,ut fide ab ipſo pendeamus, non regamur noſtris opinionibus. Ideò in Pſalm: 4. dicitur: Mirificat Deus ſanctum ſuum, id eſt,non humanis conſilijs liberat Deus, ſed mirandis modis, quos non poteſt humana ratio proſpicere. Sic & Epheſ: 3. dicitur: Deum facere poſſe, ſed ſuprà quàm petimus, aut intelligimus. Et de mora ſæpè dicitur, ut Lucæ 18. in exemplo de iudice ſegni & uidua, Et Abacuc 2. Si moram fecerit,expecta eum,quia ueniens ueniet,& non tardabit. *Modus et tempus fidem exercent.*

Non igitur noſtrum eſt, præſcribere Deo modum & tempus, ſed hæc ipſius conſilio prorſus commendanda ſunt,ut oculi noſtri interim non res ac euentus,ſed Deum intueantur, & accendamur ad inuocationem. Huius regulæ exemplum illuſtre extat in hiſtoria Iudith, cap. 8. Cùm reſciſſet Iudith ſacerdotem præſcripſiſſe Deo quinq; dierum ſpacium, obiurgans ſacerdotem inquit: Qui eſtis uos,qui tentatis Deum? Hic ſermo magis irritat iram. Conſtituiſtis Deo tempus opitulandi. *Modus et tempus conſilio Dei permittenda ſunt.*

Ignorantes igitur modum & tempus, Deum intueamur, & ab ipſo petamus euentus placidos, ſicut 2. Paralip. 20. dicitur: Cùm ignoramus quid agendum ſit, hoc ſolum nobis reſtat,ut oculos noſtros ad te dirigamus. Quæ

ſententia cũm dulciſſimam conſolationem contineat, ſemper in conſpectu ſit in omnibus rebus ambiguis, quæ humanis conſilijs extricari non poſſunt, cuiuſmodi ualdẽ multa homini accidunt. Adſcribam igitur Ioachimi Camerarij uerſiculos, quibus hoc dictum regis Ioſaphat expreſſit, ut admoneant de hoc præcepto ſtudioſos.

In tenebris noſtræ & denſa caligine mentis
Cũm nihil eſt toto pectore conſilij:
Turbati erigimus Deus ad te lumina cordis,
Noſtra tuamq́ fides ſolius orat opem.
Tu rege conſilijs actus Pater optime noſtros,
Noſtrum opus ut laudi ſeruiat omne tuæ.

Idem docet Pſal:36. Commenda Deo uiam tuam, & ſpera in eum, & ipſe faciet. Et illuſtre exemplum eſt Exodi 14. cũm Pharao regium exercitum ducens, acceſſit ad Iſraëlitas, & oppreſſurus eos uidetur, quia Iſraëlitarum multitudo erat inermis, & partim mari, partim montibus incluſa, ne effugere poſſet, & periculum nullis humanis conſilijs diſcuti poſſet, clamat Moſes: Nolite timere, ſtate & uidete magnifica opera DEI, quæ facturus eſt hodie. Iubet ſtare, id eſt, non præſcribere modum Deo, non diſcurrere ad humana præſidia quærenda, ſed huc progreſſos ut Deo obedirent, in hac obedientia placidẽ expectare defenſionem à Deo ſicut ſententiæ ſuprà citatæ docent. In ſilentio & ſpe erit fortitudo ueſtra. Item, Vacate & uidete quõd ego ſim Deus.

V. Locus Res petenda. QVINTVS locus: Res petenda in precatione cogitetur, & recitetur. Ideõ enim precatio eſt cultus Dei, quia hunc honorem tribuit Deo, quõd in tantis noſtris miſerijs opem ferat inuocantibus ipſum, nec ſit inane nomen, ut Epicurei furenter dicebant, nec ſit alligatus ad cauſas ſecundas, ut Stoici dicebant. Et prorſus eſt inanis βαττολογίας recitatio quæ non monet accipi beneficia à Deo, nec agit gratias Deo pro acceptis beneficijs. Sciunt & Diaboli, hoſtes Dei, & certiſſimẽ norunt Deum eſſe æternam mentem immenſæ potentiæ, ſapientiæ, iuſticiæ, bonitatis & miſericordiæ, conditricem rerum, ſed hac ſua cogitatione non accenduntur ad amorem Dei, quia beneficia ab eo nulla petunt. Sit igitur petitio certi beneficij, ut agnoſcamus Deum non ſolũm ſibi bonum eſſe, ſed etiam erga nos beneficum. Hanc laudem poſtulat ſibi tribui. Sunt autem res petendæ, res non prohibitæ mandatis Dei. Non petat Saul tolli Dauidem, non petat Dauid interfici Vriam. Sed ut 1. Iohan:5. dicitur: Hæc eſt fiducia quam habemus erga Deum, quõd ſi quid petimus ſecundum uoluntatem eius, audit nos.

Primùm petenda reconciliatio. Ac de ordine ſæpẽ dictum eſt ſuprà. Neceſſe eſt ante omnia peti reconciliationem, Imõ fruſtrà petuntur cætera ſine fide reconciliationis. Fruſtrà peteret Dauid uictoriam, niſi ſimul peteret remiſſionem peccatorum. Præluceat ergo fides, petens reconciliationem, & ſtatuens nos recipi propter Chriſtum, omnibus aliarum rerum petitionibus.

Secundó conſideranda infirmitas noſtra. Deinde ingentem infirmitatem noſtram conſideremus, quod ad animam & corpus attinet, ut intelligamus nobis opus eſſe Dei auxilio. Magna pars hominum in tantis tenebris uiuit, ut ſuas miſerias ne quidem conſideret. Homines ebrij uoluptatibus, opulenti, ſine magnis doloribus uiuentes,

fruuntur

fruuntur præſentibus commodis,nec putant ſibi opus eſſe auxilio Dei,ſed alij qui ærumnas inextricabiles humano conſilio ſuſtinent,mole rerum oppreſſi, coguntur quærere auxilium Dei,ſicut Ieſaias inquit cap. 26. Domine in tribulatione uiſitant te,anguſtia in qua clamant diſciplina tua eſt eis. Primùm igitur opinionum & morum pericula conſideremus. Tot ſummi homines horribiliter lapſi ſunt: Adam, Aaron, Dauid, Petrus, & alij innumerabiles, quorum multi non reſipuerunt,ut Samoſatenus,Arius & alij. Nec ſolùm noſtra infirmitas hic agnoſcenda eſt,ſed etiam inſidiator diabolus, qui tanquam Leo rugiens circumit,quærens quem deuoret. Et longam telam texit diabolus,non hoc tantùm agit, ut Dauidem & Vriæ coniugem adulterio implicet, ſed ut ab hoc initio longam Tragœdiam & inextricabilem Dauidi inſtituat, in qua tandem ſperat Dauidem periturum eſſe,ut Saul perierat.

Pericula opinionum et morum.

Ac profectò dolendum eſt,tantum eſſe ſtuporem hominũ, ut cùm quotidiana exempla cernamus triſtiſſimorum caſuum, quos manifeſtum eſt à diabolo ortos eſſe,tamen neq; aduerſus tàm ſæuum hoſtem, neq; aduerſus tanta pericula nos diligentia & inuocatione noſtri cuſtodis Chriſti maiore cura muniamus.Manifeſtus Diaboli furor erat Anabaptiſtica ſeditio in urbe Monaſterienſi,& exitus fuit triſtiſſimus,nondum tamen aut illius furoris turpitudine,aut pœnis ſatis mouentur animi hominum, ut fugiant Anabaptiſtarum deliria. Quoties bella ſine ullis ueris cauſis accendit Diabolus? Quoties priuatim nobis ingentia uulnera facit,cum deceptos aliquo ſpecioſo conſilio implicat hominum malorum familiaritatibus? denicq; magnitudo malorum quibus Diabolus implicat homines, imò Eccleſiam deſcribi uerbis non poteſt,ſed aliquo modo agnoſcitur hiſtorijs omnium temporum & quotidianis uitæ exemplis conſideratis,obſeruatis etiam noſtris lapſibus.

Deinde pericula corporis,famæ, rerum, liberorum, Eccleſiarum noſtrarum, & regionum quæ nobis & ſtudijs honeſtis hoſpitia concedunt, plura & maiora ſunt,quàm ut ratione comprehendi poſſint. Semper Eccleſia ſic uiuit, ut Daniel ſedens inter Leones. Semper undiq; Diaboli nobis inſidiantur, & ſubinde multos euertunt, ſemper homines impij minitantur atrocia Eccleſiæ,ſemper aliqui ſæui caſus expectandi ſunt. Vt multæ ſubitæ ruinæ,ac ueriſſimè dictum eſt:

Pericula corporis, famæ, rerum, liberorum &c.

Eccleſia uiuit ut Daniel inter Leones.

Omnia ſunt hominum tenui pendentia filo,
Et ſubito caſu quæ ualuere ruunt.

Iuuentus adhuc ignara uitæ, imaginatur homines naſci ad delicias, & fruendas uoluptates, & has ocioſis animis expetit & quærit: Sed ſenes, qui deguſtarunt communes miſerias, longè aliter iudicant,ac intelligunt hanc uitam uniuerſam plenam eſſe ærumnarum, nec diſſimilem ciuitati, quæ cincta obſidione undiq; acerrimè ab hoſtibus oppugnatur, & in quam nunc ab hac parte,nunc ab alia hoſtes irruunt, excitant incendia,euertunt aliqua ædificia, & uix repelluntur. Mirantur certè ſapientes omnes, cur hæc præſtans, & tamen imbecilla hominum natura tantis miſerijs onerata ſit, quas perferre ſuis uiribus non poteſt.

Vetus dictum eſt: Vnumquenq; fabrum eſſe ſuæ fortunæ, quaſi fortuna regi noſtris conſilijs,& proſpici ac caueri humana diligentia omnes caſus poſſint;Sed de uniuerſa hominis gubernatione dictum illud accipi non poſſe

manifeſtum eſt. Adam non poteſt proſpicere & impedire ſcelus filij Cain, nec eluctari ſuis uiribus ex magnitudine dolorum, qui illam fratrum tragœdiam ſequuntur. Aliquid prodeſt diligentia in hac communi conſuetudine uitæ in rebus leuioribus, quæ pendent à noſtris uoluntatibus. Scipio ſua moderatione faber eſt ſuæ fortunæ, quòd ipſe non accendit bellum ciuile cupiditate uindictæ, ut poſtea fecerunt Marius, Pompeius, Cæſar. Sed nihil dubium eſt, multa triſtia mala accidere homini, quæ aut non poſſunt proſpici, aut ſi qua poſſunt proſpici, tamen in tantis erroribus humanis, non cauentur, quia ſæpè hallucinamur, & nobis ipſis bonas ſpes ſtultè fingimus, ut poterat Pompeius non mouere bellum ciuile, ſed incenſus cupiditate, & inani ſpe in conſilio errabat, ut dicitur: κενοὶ κενὰ λογίζονται διὰ ἐπιθυμίας. Poſtremò poſtquàm alea iacta eſt, ſæpè accidunt talia, quę perferre niſi Deo adiutore non poſſumus. Adam, Dauid ſuccubuiſſent ſuis doloribus, niſi diuinitus ſuſtentati fuiſſent. Cauſas uerò tantarum miſeriarum ſuprà recitaui, quarum præcipuas ignorat Philoſophia, quòd uidelicet Deus iuſtus iudex declaret his teſtimonijs iram ſuam aduerſus communem prauitatem, hærentem in omnibus hominibus, & aduerſus multa ſingulorum ſcelera, propter quæ communes pœnæ cumulantur.

Obiectio rationis humanæ.

Ac opponit quidem ratio humana argumentum multorum diſputationibus agitatum, quod hic explicari prodeſt.

Iuſtis debet benè eſſe,
Eccleſia eſt iuſta.
Ergo Eccleſiæ debebat benè eſſe.

Eccleſia in hac uita iuſta imputatione & incoatione.

Primùm reſpondendum eſt ad minorem, Eccleſia eſt iuſta, ſcilicet imputatione, & incoatione in hac mortali uita, ſed adhuc in ea hæret magna caligo, multæ dubitationes de Deo, multi uicioſi affectus. Multi ſunt etiam multorum inſignes lapſus in ipſa Eccleſia, ut Aaronis, Dauidis, qui irritant iram Dei. Ac ſuprà dixi, magis premi Eccleſiam, quàm reliquam partem generis humani, non rectè inuocantem Deum, quia Deus in ſua Eccleſia præcipuē uult agnoſci iram aduerſus peccatum: Tiberius & ſimiles alij multi contemnentes Deum, etſi poſt hanc uitam daturi ſunt pœnas, tamen hic minus premuntur quàm Eccleſia, quia Deus in Eccleſia ſuum iudicium uult conſpici & metui, ſicut ſcriptum eſt: Iudicium à domo Dei incipit. Et accedunt aliæ cauſæ, quas ſuprà recenſui.

Iuſtis debet benè eſſe eſt ſententia Legis quam interpretatur Euangelium.

Nunc ad maiorem reſpondeo: Iuſtis benè eſſe, congruit ordini diuino, & ſic ſancit Lex: Qui fecerit ea, uiuet in eis. Item, Hoc fac & uiues. Item Deut: 28. Si audieris uocem Domini Dei tui, & facies omnia mandata eius, benedictus eris egrediens & ingrediens, id eſt, in omni gubernatione politica & œconomica, in bellis, in pace, in liberorū procreatione, gubernatione & ſucceſſione, in tuenda Eccleſiæ puritate & honeſta diſciplina &c. Eſt igitur Legis uox uera, & ordinis diuini regula. Iuſtis benè eſſe, iuſtum eſt. Sed huius regulæ interpretationem tradit Euangelium: Iuſtis benè erit, cùm Eccleſia glorificabitur. Interim Deus differt præmia. Nam Eccleſia nondum eſt ſine peccatis: Et cùm omnia bona & mala huius uitæ breuia ſint ac momentanea, Deus non uult iuſtos fugacibus bonis ornare, nec iniuſtos breuibus ſupplicijs punire, ſed uult ſuam iuſticiam in rebus æternis oſtendere. Ideò præcipua præmia & præcipuas pœnas differt in illam uitam æternam. Interim in hac uita regu-

lariter

lariter tamen atrocia ſcelera punit manifeſtis corporum pœnis, tùm ut nos admoneat de ira ſua,& de æterno iudicio,tùm politicæ pacis cauſa.

Philoſophi attoniti admiratione huius confuſionis, ut putant, cùm uidenthic bonis,ut Palamedi,Socrati,malè eſſe, Malis uerò, ut Tiberio, benè eſſe,quærunt cauſas,& coniungere cum uirtute præmia conantur. Hinc illæ quæſtiones ſunt, an uirtus ad beatitudinem ſufficiat, an Socrates ſit beatus, cùm uirtuti non reſpondeant præmia. Hęc in Philoſophia ſunt inextricabilia, ſed in Eccleſia dextrè explicantur: Paulus eſt beatus, cùm placeat Deo, ac habeat Deum cuſtodem & gubernatorem,& quanquàm in hac uita ſcit ſe cruci ſubiectum eſſe propter certas cauſas,tamen poſtea ſcit Eccleſiam non fugacibus,non exiguo tempore duraturis bonis,ut eſt huius uitæ curriculum,ornandam eſſe. Ita ſuo tempore cum uirtute coniunguntur præmia, & quidem perpetua,non fugacia,ut ſunt bona huius uitæ mortalis. *Philoſophis cauſæ confuſionum in genere humano.*

Hanc explicationem argumenti uulgaris,quo diſputatur, iuſtis debere benè eſſe, recitaui non ſolùm ut de communi Philoſophorum quæſtione lector admoneretur,ſed ut nos ipſi attentius conſideremus & miſerias noſtras, & earum cauſas ac remedia.

Cùm igitur cogitabis te ut in urbe cincta obſidione, quæ undiqꝫ acerrimè oppugnatur,uiuere, cùm ſentis ærumnas aliquas,ipſæ res admonent, ut opitulatorem quæramus. Ideò res petendæ,ut ſuprà dixi, in precatione comprehendantur,& earum ordo intelligatur. Primùm petenda eſt remiſſio peccatorum & reconciliatio,& cum his bonis lux Spiritus ſancti accendens & confirmans in nobis agnitionem Dei,fidem, timorem, tolerantiam,dilectionem,denique regens nos in uocatione,& in omnibus conſilijs, in docendo, in regenda republica. *I. Petenda remiſsio peccatorum & bona ſpiritualia.*

Secundo loco petantur & bona corporalia communia & priuata, pax earum regionum,quæ Eccleſijs & pijs ſtudijs hoſpitium præbent, honeſta ciuitatum diſciplina,fertilitas agrorum, tempeſtates ſecundæ, bona ualetudo, uictus,ſucceſſus in adminiſtratione tua politica & œconomica, defenſio liberorum,famæ,poſſeſſionum. Et illa ocioſorum hypocritarum amentia prorſus explodatur,qui dicunt indignum eſſe bona corporis à Deo petere. Hæc deliramenta plena ſunt impietatis: Imò præcipit Deus, ut petamus corporis bona,& præcipit,ut ſuprà dixi,propter tres grauiſſimas cauſas, quarum prima eſt,ut agnoſcamus & certò ſtatuamus bona corporis non temerè, non caſu diſſipari inter homines,ſed Deum uerè earum rerum autorem eſſe, & ab ipſo eas ſuæ Eccleſiæ dari & ſeruari ſuo mirabili conſilio. Deus ſeruat uitam Abrahæ,Eliæ,Pauli,& curat eis hoſpitia,uagantibus inter ingentia pericula per multas regiones,ut Chriſtus clarè dicit: Scit Pater ueſter uobis opus eſſe defenſione corporum & promiſſiones horum bonorum ſuprà recenſui. Secunda cauſa eſt,cur ea peti Deus uelit,ut ſciamus in hac uita ſeruaturum eſſe Eccleſiam. Quandiu doceret Paulus,ſi mox interficeretur? Vt igitur aliquo ſpacio doceat,petit uitam,uictum,hoſpitia. Quomodo poſſumus ſeruire Eccleſiæ Dei,ſi corpora,ſint fracta doloribus? Petamus ergo tranquillitatem, aut mitigationem miſeriarum,ut ſeruire Eccleſiæ poſſimus, & propter hanc cauſam ſciamus,Deum hæc bona uelle largiri,ſicut ſæpè teſtatur, ut cùm ait Chriſtus: Primùm quærite regnum Dei,& cætera adijcientur uobis. *II. Petenda bona corporalia communia & priuata.* *Tres cauſæ propter quas debent peti bona corporalia à Deo.*

Tertia cauſa eſt,quia uult Deus in his exercitijs petendorum corpora-

lium confirmari fidem de reconciliatione. Semper enim in his petitionibus prælucere illam fidem de reconciliatione oportet.

Has cauſas inculco, ut ſint in conſpectu,& nos exuſcitent ad inuocationem. Chryſoſtomus & alij multi inſulſè deprauant precationem quam tradidit Chriſtus, cùm panem quotidianum nolunt intelligi de corporali pane. Imò ſciamus has res corpori neceſſarias, uitam, uictum, fruges, politias, eſſe ingentia & miranda opera DEI, & non temerè, non caſu ſpargi inter homines, ſed certo conſilio DEVM hæc adminicula uitæ, & attribuere Eccleſiæ & ſeruare.

Stoicum delirium. Nec Stoici illi audiendi ſunt,qui uociferantur,cùm Deo gratis ſeruiendum ſit,non eſſe petenda bona corporum. Hæ nugæ ex magnis tenebris oriuntur. Non attendunt hi Stoici,qualis ſit huius uitæ imbecillitas. Non petuntur hæc bona ut præmia,ut compenſationes, etſi ſic quoq; ſuo ordine peti poſſunt, ſed petuntur ut uocationum adminicula: Non poſſet gubernare populum Moſes, ſi dolore animi aut corporis extingueretur. Petit igitur uitam, conſolationem, uictum, ut ſeruire poſſit in uocatione, & tamen liberali animo ſeruit. Non fremit aduerſus Deum,etiamſi fuerit euocatus ex hoc ſuo curriculo,aut etiamſi quæ difficultates maiores quas deprecatur, tolerandæ ſunt.

Cùm hoc ordine petimus, ut anteferantur bona æterna, nec deſeratur Deus, ſi bona corporis differat, aut non largiatur,placet Deo hæc petitio, & hoc honore coli ſe adfirmat,Nec opus eſt longa diſputatione.Nota ſunt enim præcepta,notæ promiſſiones, nota exempla ſummorum Patrum & Prophetarum,qui omiſſa illa Stoica ſeu potius Cynica Philoſophia,ſciebant omnia bona à Deo mirando ordine condita, res magnas & non contemnendas eſſe, ac Deum autorem agnoſcendum eſſe, & ab eo petendam uitam, & uitæ adminicula, ac defenſionem.

Exemplum Iacob. Iacob cùm uidiſſet Dominum in ſcala ſtantem, audit pariter promiſſiones de rebus æternis,& de bonis corporis. Ideò enim uocat Iacob & eius poſteritatem,ut condat Eccleſiam,quæ exiſtere in hac uita non poteſt ſine hoſpitio,ſine uita & uictu docentium. De bonis æternis inquit: Benedicentur in Semine tuo omnes tribus terræ. De defenſione corporum ait: Ero cuſtos tuus quocunq; perrexeris. Ita nos uniuerſaliter,quoties promittit uox diuina manſuram eſſe Eccleſiam Chriſti (id autem ſæpè & clarè promittitur) complectamur argumentum, ut uocant, à connexis, ſimul uidelicet promitti uictum & domicilium Eccleſiæ. Deniq; impietas & furor eſt,abducere animos à petitione bonorum corporis,cùm Deus hoc honore affici uelit, & noſtram fidem his exercitijs excitari.

Bona æterna & corporalia ordinè petenda. Petamus igitur,ut dictum eſt,ordinè æterna bona,& corporis bona, & quanquàm precatio etiam breui gemitu fieri poteſt, tamen utile eſt iunioribus & grandioribus, ſine ſuperſtitione tenere formam precationis eruditè compoſitam,compellantem uerum Deum & diſcernentem noſtram inuocationem,ab Ethnica,Turcica & Iudaica, & nos ſimul commonefacientem de promiſſione diuina,& res certas petentem. Tales ſunt pleræq; precationes primorum Patrum,& populi Iſraël.Diligenter hi quoq; diſcernunt ipſa compellatione uerum Deum à ficticijs,ac mentionem faciunt teſtimonij,quo ſe patefecit Deus. Interdum & promiſſionem proponunt,ſignificantes luctam in inuoca-

inuocatione,ut Gen: 32. ait Iacob: Deus patris mei Abraham,& Deus patris mei Iſaac,Iehoua qui dixiſti mihi,Reuertere in terram tuam, & benefaciam tibi,minor ſum cunctis miſerationibus tuis. Erue me de manu fratris mei Eſau, ne percutiat matres cum filijs. Tu locutus es, te mihi benefacturum eſſe &c. Tales multæ ſunt formæ in ſcriptis Propheticis. Ac prodeſt attentè partes conſiderare. Compellatio eſt: Te uerum Deum patefactum patribus meis Abraham & Iſaac inuoco,& confugio ad te,non fretus mea dignitate,ſed dulciſſimis promiſſionibus tuis. Agnoſco enim me longè minorem eſſe tuis miſerationibus,ſed dixiſti te mihi opitulaturum eſſe. Vide ut ſe ſuſtentat cogitatione promiſſionis,& in hac acquieſcit,deinde rem petendam ſubijcit,& cauſam,ne pereat Eccleſia,defende me,ne interficiantur matres & filij.

Et crebrò ſic petunt Patres & Prophetæ: Deus Patrum noſtrorum, Abraham,Iſaac,Iacob,id eſt, Deus qui te certis teſtimonijs patefeciſti Patribus noſtris, Abrahæ,Iſaac,Iacob,& tradidiſti eis promiſſiones. Poſtea etiam utuntur hac forma tradita in Decalogo, Deus qui eduxiſti populum Iſraël ex Aegypto. Hæ formæ ſæpiſſimè repetitæ ſunt in Pſalmis. Deniqꝫ & Patres & poſteri addunt communi appellationi Dei peculiare nomen. Elohe commune eſt,quo etiam Gentes utebantur: Sed Iehoua proprium eſt, quo Deum ſola Eccleſia Patrum & Iſraëlitarum compellabat. Ita hic loquitur Iacob. Et Pſalm: 19. dicitur,Nos nomen Dei noſtri Iehoua inuocabimus. Et ubiqꝫ obuia ſunt exempla, adeóqꝫ uſitatam pijs conſuetudinem fuiſſe arbitror, ut hæc duo nomina recitata eſſe exiſtimem à Thoma,Iohan: 20. cùm ad Chriſtum inquit: ὁ κύριός μου, καὶ ὁ θεός μου.

Aſſuefaciamus igitur nos ad recitationem aliquam & utamur forma piè & eruditè compoſita,ſine ſuperſtitione,ſine magia. Non hymnos Orphei,aut Homeri,aut Callimachi recitemus: Sed uero animi motu confugiamus ad Deum fiducia patefacti Chriſti. Sit directa mens ad illum Deum creatorem, qui ſe patefecit miſſo Filio Chriſto,& dato Euangelio ſuo. *Vtendum forma precationis piè & eruditè compoſita.*

Multi ignaui,temulenti,ſecuri,contemnunt recitationem. Sed hortandi ſunt pij, ut ſe ad recitationem aliquam ut dixi, aſſuefaciant, & cauſæ multæ ſunt grauiſſimæ. Nam hæc ipſa recitatio eſt confeſſio quædam,qua Eccleſia priuatim & publicè ſeſe ab idolis ſeiungit, ac ſe quiſque erudit,ac commonefacit de uero Deo,& de uero cultu. Deinde cogitatio patefactionis & promiſſionum accendit affectus,fit ardentior fides, cùm cogitat quanta bonitas ſit, quòd ſe Deus patefecit, quòd oſtenderit quomodo uelit inuocari, quòd propoſuerit Mediatorem,quòd exempla plurima ſemper propoſuerit, quòd uerè exaudiat inuocantes. Hos animi motus, hanc fidem excitari inter precandum oportet,ad quod erudita recitatio conducit. Fides enim ex auditu eſt, auditus per uerbum Dei. Neceſſe eſt igitur cogitatione uerbi diuini accendi fidem.

Quidam ex Eremitis dixit, nullum eſſe difficilius opus, quàm dicere precationes Deo. At nullum exiſtimatur eſſe leuius ac uulgarius opus. Sed cùm Chriſtus dicat: Veri adoratores adorabunt Patrem ſpiritu & ueritate, difficultas facilè intelligi poteſt: Fiat inuocatio ſpiritu,id eſt, non hypocriſi, non βαττολογίᾳ, ſed pio motu cordis: & fiat in ueritate,id eſt, uera Dei agnitione,directa ſit ad uerum Deum,& ad Mediatorem. Concurrere igitur ne-

ceſſe eſt cogitationem ueram de Deo,& motus cordis. Ideò ſe patefecit Deus uoce,miſſo Filio,ut conſpiceretur in carne,ut hunc Filium in precatione intueamur,& de Patre admoneamur. Non contemnas hanc uiſibilem filij Dei conuerſationem inter nos,nec putes fruſtrà ſuſceptam eſſe. Noſtræ imbecillitati Deus conſuluit, ſic agnoſci uoluit, intueri nos in hunc Filium patefactum iubet,& ut uiſibilis fuit conuerſatio,ita uult recitationes & compellationes fieri huius Dei,qui hunc Filium miſit, quem conſpexerunt oculi tot hominum,qui pependit in cruce,qui reuixit ex morte.

Sed quia difficilis eſt attentio in recitatione,ideò ignaui fugiunt recitationes. At Eccleſia ſemper eas propoſuit,& publicè & priuatim eas exerceri iubet.Ideò Pſalmi traditi ſunt ſummo conſilio compoſiti.Et Chriſtus ipſe formam precandi proponit,ac nominatim inquit Lucæ 11. Cùm oratis,dicite. Verba & recitationem certam præſcribit,ut antea præſcripſerat Ioannes.Teneamus ergo & recitemus formam diuino conſilio traditam.

Explicatio orationis Dominicæ.

I. *Pater noſter qui es in cœlis.*

Id eſt,qui ades ubiq;,ubiq; reſpicis & exaudis,omnipotens conditor rerum:Sed hac parte recitata,animum tuum detineat Patris appellatio. Quem Deum uocas Patrem? Et cur ita nominas? Per quem aditus tibi ad eum factus eſt? Hic ueniant in mentem Chriſti dicta Ioan: 14: Nemo uenit ad Patrem niſi per me.Et: Qui uidet me,uidet Patrem.Et Ioan: 16. Amen amen dico uobis,quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Hunc igitur Deum uocas Patrem,qui ſe patefecit miſſo hoc ipſo Filio Chriſto, & reſuſcitato,ac dato Euãgelio. Et uocas ideò Patrem noſtrum,quia placatus eſt per Filium,& hoc ſacerdote perferente noſtras preces recipit. Vt igitur me commonefaciam, addo hæc uerba: Omnipotens, æterne & uiue Deus, æterne Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti,qui te patefeciſti immenſa bonitate, clamaſti de Filio tuo Domino noſtro Ieſu Chriſto : Hunc audite, conditor omnium rerum,& conſeruator & opitulator,cum Filio tuo coæterno Domino noſtro Ieſu Chriſto,regnante tecum,& patefacto in Ieruſalem, & Spiritu ſancto tuo effuſo in Apoſtolos,ſapiens,bone,miſericors,iudex & fortis. Pater noſter qui es in cœlis: Ita diſtinguitur inuocatio ab Ethnica,Turcica,Iudaica, & admonetur mens de promiſſionibus.

II. *Sanctificetur Nomen tuum.*

Id eſt, Effice ut uerè agnoſcaris,ut uera doceantur, per quæ gloria tua uerè patefiat,ut te rectè inuocent,& colant homines. Nomen enim ſignificat noticiam,ſeu agnitionem & celebrationem nominis Dei, & inuocationem. Res igitur petenda, quæ hic initiò recitatur,eſt ſummum & primum bonum, de quo primum præceptum & ſecundum præcipuè concionantur, uidelicet, ut Deus rectè innoteſcat,ut doctrina uera de Deo uox Euangelij uerè & latè ſpargatur & rectè accipiatur,& multi homines uera inuocatione ac obedientia Deum celebrent.

III. *Adueniat regnum tuum.*

De effectu primæ Petitionis præcipuè loquitur. Sparſa Euangelij uoce, regas etiam nos Spiritu ſancto tuo, effice ut uerbo tuo credamus,incoa in nobis regnum tuum,ut fiamus hæredes regni tui, & deſtruas regnum Diaboli, horribiliter graſſantis in genere humano, & paſſim homines impellentis ad

Epicure-

Epicureum Dei contemtum, aut colenda idola, ſcelerata homicidia, libidines, mendacia, & alios furores. Aduerſus hæc mala defende nos æterne Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, & rege nos Spiritu ſancto tuo, ſicut dixiſti, Effundam de Spiritu meo.

Fiat voluntas tua.

IIII. Id eſt, Da ut omnes obediant tibi in terra. Da ut paſtores Eccleſiæ, reges, magiſtratus, doctores, diſcipuli, ciues, ſuo loco ſinguli officium ſuum rectè & feliciter faciant, ac omnes tibi obediant, ſicut Angeli in cœlo tibi obediunt, & placent tibi. Tuum opus eſt efficere, ut nos miſeri, ſtulti, infirmi, res geramus bonas & ſalutares, ſimus organa non iræ, ſed miſericordiæ, ſimus utiles Eccleſiæ, non ſimus peſtes καὶ κλέσορες. Politia Ezechiæ felix eſt te iuuante. Politia Sedechiæ infelix eſt, quia te adiutorem repellit. Nos non repellimus te, ſed uero pectore, ueris lacrimis oramus, ut noſtras Eccleſias, Doctores, Scholas, Principes, Gubernatores, Populum regas, ut aliqua fiant tibi grata, ſicut inquit Paulus: Deus qui efficit ut uelitis, efficiet etiam ut perficiatis, ut aliqua ipſi grata fiant. Nam Diaboli & homines impij magno furore ſtudent ingrata Deo facere, confirmant Epicureos furores, idola, libidines, accendunt iniuſta bella, efficiunt triſtiſſimas uaſtitates. Sed ne totum genus humanum fruſtra conditum ſit, ne omnes ingrata Deo faciant, Deus Eccleſiam uocauit, & Spiritu ſancto ſuo trahit, ut bona & grata Deo faciat, ſonet ueram de Deo doctrinam, audiat, rectè inuocet Deum, agat ei gratias, obediat ei, multos feliciter abſtrahat à Diabolo, pijs & ſalutaribus conſilijs regat alios, tueatur pacem & honeſtam diſciplinam.

Hactenus igitur petitiones complexæ ſunt res ſummas, ac bona magis ad Spiritum, quàm ad corpus pertinentia, communia & priuata, & ordo ſapienter inſtitutus eſt. Primùm uera agnitio Dei petitur, deinde agnitionis effectus, ut gubernemur à Spiritu ſancto. Tertiò, ut in ſua quiſque uocatione ſeu functione ſuum officium ritè & feliciter faciat. Nunc ſequitur petitio rerum corporalium.

Panem noſtrum quotidianum da nobis hodiè.

Id eſt, uictum, pacem, defenſionem, bonam ualetudinem, ut labores uocationum perferre poſſimus, ſucceſſum in rebus gerendis iuxta uocationem, V. liberorum educationem, mediocrem tranquillitatem, hoſpitia, politias honeſtas, diſciplinæ, iuris, iudiciorum cuſtodes, & non diſſipatas ſeditionibus, laxatione diſciplinæ, aut bellis.

Et dimitte nobis debita noſtra.

Toties iam dictum eſt, in omni precatione primùm petendam eſſe remiſſionem peccatorum, & fidem de reconciliatione ſemper oportere prælucere cæteris petitionibus. Semper initiò Mediatorem Chriſtum intueamur, & petamus ac credamus nos propter eum recipi & exaudiri, ſciamus hunc ſacerdotem pro nobis interpellare, & hac fiducia ad Deum accedamus, ſicut ſæpè dictum eſt, Iuſtificati fide pacem habemus, & acceſſum ad Deum. Item: Habentes pontificem Ieſum, accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ. Cùm igitur ſemper in inuocatione indignitas noſtra nobis obſtrepat, ac deterreat nos à Deo, ut trepidæ mentes fugiant Deum, hic ſimul iubet Chriſtus, ut petamus reconciliationem, & non iuberet petere, niſi uerè daturus eſſet. Hic igitur VI.

attenta

attenta mens de remiſſione peccatorum,& de Mediatore Chriſto diligenter cogitet.Eſt autem inſignis confeſſio Eccleſiæ,in his ipſis uerbis agnoſcentis ſe circumferre peccata & multiplicem infirmitatem. Sed conſolatio hic proponitur. Cûm enim ipſe Chriſtus iubeat nos petere remiſſionem, haud dubiè eam donabit. Et in hac recitatione mens ſimul recordetur expreſſas promiſſiones, ut 1. Ioan: 1. Si dixerimus nos non habere peccata, ipſi nos ſeducimus, & ueritas in nobis non eſt. Si confitebimur peccata noſtra fidelis eſt & iuſtus, ut remittat nobis peccata noſtra.

Quòd autem hic additur: SICVT NOS REMITTIMVS, admonemur de pœnitentia, ne perſeueremus in delictis contra conſcientiam. Quia cùm mens retinet contemtum Dei, non exauditur iuxta illud: Peccatores Deus non exaudit, uidelicet perſeuerantes in delictis contra conſcientiam. Et Ioan: 3. dicitur. Si cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus erga Deum impetraturos nos eſſe ea,quæ petimus, id eſt, ſi non perſeueramus in delictis contra conſcientiam. Eodem pertinet dictum Matt: 5. Si munus offeres ad altare, & recordatus fueris, fratrem aliquid contra te habere &c. Et paſſim Prophetæ inculcant hanc ſententiam non placere Deo ceremonias & precationes eorum, qui perſeuerant in delictis contra conſcientiam, ut Ieſaiæ 1. & 58.

Cogitemus autem quàm uerè miſerum ſit non poſſe confugere ad Deum,non habere Deum protectorem,non gubernatorem, non opitulatorem, poſſe opprimi à Diabolo,aut humanis erroribus dementatum ruere. In his tantis miſerijs & periculis ſunt omnes homines, qui cùm in delictis contra conſcientiam perſeuerent,non poſſunt inuocare Deum.Excitemus igitur nos ad pœnitentiam,& emendemus mores. Cæterùm & hoc ſciamus, agenti pœnitentiam remitti culpam gratis propter Chriſtum,ut ſuprà ſæpè dictum eſt.

VII. *Et ne nos inducas in tentationem.*

Id eſt,ne ſinas nos pertrahi à Diabolo ad impietatem,& ad alia ſcelera, defende nos contra Diaboli inſidias,rege nos tua luce, tuis conſilijs, ne ſinas nos ruere deceptos noſtris erroribus aut impulſos imbecillitate carnis. Magna & admiranda ſapientia & uirtus fuit Dauidis, hunc tamen uidemus aliquoties impulſum aliàs à Diabolo, aliàs humano errore, ut cùm iubet numerari populum. Cùm igitur magna ſit infirmitas omnium, tu nos æterne Deus Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti,rege & oſtende nobis ſalutaria conſilia in priuatis & publicis negocijs,& confirma corda noſtra Spiritu ſancto tuo, ut tibi obtemperent, ut ſimus non organa iræ,ſed organa miſericordiæ, & utilia Eccleſiæ.

VIII. *Libera nos à malo.*

Petitio generalis eſt,quæ petit liberationem ab omnibus miſerijs & ærumnis huius uitæ,à peccatis,à tyrannide diaboli,à ſcandalis, à calamitatibus publicis & priuatis,ut uidelicet cum uniuerſa Eccleſia erepta ex præſentibus miſerijs,donemur luce,iuſticia,& uita æterna & fruamur dulciſſima conſuetudine Dei æterni,& Domini noſtri Ieſu Chriſti, Amen.

Vides igitur res petendas optimo ordine complexum eſſe Chriſtum in hac forma,quam nos recitare iuſſit. Expreſſe enim inquit: Sic dicentes precamini,ac nominat res æternas, ſpirituales, corporales, præſentes & futuras.

Vult te de tota uita cogitare,Imò de tota æternitate,de præſentibus et futuris periculis,quorum cogitatio certè exuſcitare animos ad inuocationem debet.

Quòd uerò initiò monui,cogitandum eſſe quem Deum inuoces, ubi ſe hic Deus patefecerit,an,& cur exaudiat,id attentè conſiderandum eſt, ne uagentur animi in inuocatione, ſicut Ethnicorum animi uagantur. Ideò Filius Dei æternus aſſumſit humanam naturam ac nobiſcum familiariter uerſatus eſt,ut inuocantes cogitent,hunc uerè eſſe Deum,qui ſe patefecit miſſo hoc Filio euidentibus teſtimonijs,& æternum Patrem de hoc Filio teſtificantem alloquantur. Formam igitur ſuprà recenſui.

Omnipotens, æterne & uiue Deus, æterne Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti,qui te patefeciſti immenſa bonitate,& clamaſti de Filio tuo Domino noſtro Ieſu Chriſto: Hunc audite, Conditor omnium rerum & conſeruator ac opitulator, cum Filio tuo coæterno, Domino noſtro Ieſu Chriſto,regnante tecum, & patefacto in Ieruſalem, & cum Spiritu ſancto tuo effuſo in Apoſtolos,ſapiens, bone, miſericors, iudex,& fortis, qui dixiſti. Viuo ego, nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Dixiſti item: Inuoca me in die tribulationis,& eripiam te. Miſerere mei propter Ieſum Chriſtum filium tuum, quem uoluiſti pro nobis eſſe uictimam, καὶ μεσίτην καὶ ἱκέτην, & ſanctifica ac rege me Spiritu ſancto tuo, rege & defende Eccleſiam tuam, & politias, quæ ſunt Eccleſiæ hoſpitia. *Forma precationis directa ad Patrem.*

Pia eſt & hæc forma alloquens Chriſtum Filium Dei: Te inuoco Ieſu Chriſte Fili Dei uiui,crucifixe pro nobis & reſuſcitate, λόγε καὶ εἰκὼν ἀΐδιε πατρός, qui dixiſti: Venite ad me omnes,qui laboratis & onerati eſtis, ego reficiam uos. Miſerere mei,& intercede pro me apud æternum Patrem tuum, ſanctifica & rege me Spiritu ſancto tuo, defende me aduerſus Diabolos, ſpiritus mendaces & homicidas,hoſtes tuos. *Forma precationis ad Filium.*

Hæc compellatio Chriſti, confeſſio eſt omnipotentiæ, Nam ſic inuocans ſentit Chriſtum uidere motus cordium omnium hominum, & eſſe opitulatorem omnipotentem,dantem Spiritum ſanctum,& iuuantem nos in periculis corporis & animæ. Complectitur autem & hæc forma tres perſonas, Filium alloquitur,& nominat interceſſorem apud æternum Patrem, & fatetur ab ipſo dari Spiritum ſanctum. *Teſtimonia de inuocatione Filij.*

Ita expreſſè compellatio Chriſti aliquoties in ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis propoſita eſt. Act:7. Domine Ieſu,ſuſcipe ſpiritū meum. 1. Theſſ: 3. Ipſe Deus & Pater noſter,& Dominus noſter Ieſus Chriſtus gubernet iter noſtrum ad uos.Nec dubium eſt in Geneſi cap. 48. Iacob concionari de Chriſto,cùm inquit: Benedicat pueris iſtis Deus, & Angelus qui eripuit me ex cunctis malis. Et Pſalm: 71: Et adorabunt ipſum ſemper.

Eſtq; hæc forma inuocationis teſtimonium illuſtre,docens,Chriſtum eſſe natura Deum & omnipotentem. Nec ad has compellationes adiungatur, compellatio hominum mortuorum,quæ obſcurat & corrumpit ueram inuocationem,ſed regula teneatur. Dominum Deum tuum adorabis,& ei ſoli ſeruies. Non eſt leue ſcelus ſtabilire inuocationem hominum mortuorum, cùm nulla teſtimonia de ea diuinitus tradita ſint, & cùm manifeſtè obſcuret Mediatorem Chriſtum. Deinde cùm inuocatio inuiſibilium tribuat potentiam inuocatis,iudicandi motus cordium,quod proprium eſt ſolius omnipotentis naturæ. ut 1. Paral: 28. dicitur, Omnia corda ſcrutatur Dominus,& uniuerſas *Mortuorum hominum inuocationes improbandæ & fugiendæ ſunt.*

niuerſas mentium cogitationes intelligit. Et Ierem: 17. Ego Dominus ſcrutans corda,&c. Hic honos Dei non eſt transferendus ad Prophetas aut Apoſtolos, aut Mariam. Et Ieſaiæ 63. clarè dicitur: Abraham ignorat nos. Sed omiſſa inuocatione Mariæ, Prophetarum & Apoſtolorum, alia de eis piè, utiliter, & ſplendidè dici poſſunt, gratiæ Deo agantur, quòd per hos ſe patefecit, quòd per eos doctrinam ſuam tradidit, doctrinæ genus etiam conſideretur, quod ſinguli docuerint, agantur gratiæ, quòd Deus addidit euidentia teſtimonia per horum facta, ut per Moſi, Eliæ, Eliſæi miracula, quòd Eccleſiam ſubinde per aliquos inſtaurauit, quòd propoſuit exempla miſericordiæ receptis lapſis, ut Dauide, Magdalena, &c. quòd propoſuit exempla, quæ oſtendunt exaudiri noſtras preces in periculis, et uerè impetrare liberationem, ut Agar filio potum impetrat: Iacob, Dauid, Ezechias impetrant defenſionem. His exemplis nos ad inuocationem excitemus, ut imitemur illorum pœnitentiam & fidem. Poſtremò ipſos etiam laudemus, quòd Deo uocanti obtemperauerunt, & Dei dona ſua diligentia retinere ſtuduerunt. Longa eſt oratio & plena pietatis de illis Eccleſiæ luminibus, de Prophetis, Apoſtolis, & alijs multis pijs hominibus, ſi hiſtoriæ eorum prudenter enarrentur, & ad nos docendos, ac ad imitationem pro noſtro modo, proponantur. Hæc breuiter adieci, ut ſciant pij lectores improbandas & fugiendas eſſe hominum mortuorum inuocationes. Ethnicus mos eſt, qui & Deos multos, & homines mortuos, qui uirtute aut rerum geſtarum gloria antecelluerunt, quos Heroas nominabant, ut Herculem, Quirinum, & ſimiles, inuocare ſoliti ſunt. Nec dubium eſt hos furores à Diabolo ortos eſſe, qui ueri Dei agnitionem delere conatur. Fugiamus ergo exempla Ethnicorum furorum ſimilia, & rectè diſcamus, quid de hac ſumma uirtute, de inuocatione Dei, certis teſtimonijs uerbi Dei traditum ſit, ut rectè & piè uerum Deum æternum Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, & Filium eius Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, crucifixum pro nobis & reſuſcitatum, & Spiritum ſanctum effuſum in Apoſtolos, inuocemus, & uera gratitudine celebremus.

Inuocare mortuos Ethnicũ eſt.

Poſtquâm de petitione beneficiorum & auxilij dictum eſt, commonefaciamus nos ipſi etiam de gratitudine, ut hæc coniungit Paulus 1. The. ultim: πάντοτε χαίρετε, ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε. Sed hic neceſſe eſt omnes homines fateri culpam. Omnes ſumus ingrati Deo, & quò res ſunt tranquilliores, eò negligentius de Deo cogitamus. Imò multi in rebus ſecundis prorſus obliuiſcuntur Deum, & laxant frenos cupiditatibus, ut exempla ſummorum uirorum oſtendunt, & experientia has ſententias peperit:

Luxuriant animi rebus plerunq; ſecundis,
Nec facilè eſt æqua commoda mente pati.

Cùm Sodoma manifeſto Dei beneficio ab Abraham defenſa fuiſſent, deleto exercitu Chaldæorum, ut in Geneſi narratur, poſt hanc eximiam liberationem ſecuræ ciuitates ita ſe luxui dediderunt poſt paucos annos, ut propter turpitudinem ſcelerum ſingulari exemplo à Deo deletæ ſint.

Magna hominum ingratitudo.

Magna & turpis ingratitudo eſt omnium hominum. Accipimus à Deo uitam, ingenia, educationem, uictum, literas, Euangelium, Eccleſiam, politias, defendimur & iuuamur ſæpè, cùm ne quidem petimus auxilium, interim ſecuri ludimus, aut quærimus uoluptates, & caſu offerri nobis bona diſputamus,

mus,non agnoſcimus Deum autorem eſſe,non ſtudemus eius beneuolentiam retinere,ſed iram accendimus noſtra petulantia. Hæc mala deploremus & nos emendemus,& cùm beneficia Dei agnouimus,fateamur ea nos à Deo accepiſſe,nec petulanter excutiamus Deum cuſtodem & opitulatorem, ſed ei placere ſtudeamus,& gratitudinem noſtram ueris officijs uitæ, & uoce celebremus.Poſtulat enim hanc confeſſionem,ut ipſe celebretur, ac primùm nos ipſos admoneamus,non caſu nobis offerri bona,ſed uerè nos Deo curæ eſſe, exaudiri noſtras preces,& nos iuuari à Deo. Deinde uult hanc noſtram confeſſionem teſtimonium apud cæteros homines eſſe de prouidentia, uult confirmari alios,ut uerè credant Deo curæ eſſe res humanas, exaudiri Eccleſiæ preces. Ideò toties in Pſalmis pro acceptis beneficijs Dauid offert hoc mutuum officium,uidelicet beneficij celebrationem,ut Pſalm: 117. Non moriar ſed uiuam,& narrabo opera Domini, celebrabo beneficia tua,& ero teſtis ueræ doctrinæ. Verè poſtulat & magnificat gratitudinem Deus,Ideò etſi gratitudo etiam ſtudium obedientiæ complectitur, tamen ad certam uerborum commemorationem nos quotidiè aſſuefaciamus.Multi cùm è lecto ſurgunt, cùm eunt dormitum,cùm aſſident ad menſam,cùm diſcedunt à menſa, prorſus ut pecudes,ne cogitant quidem de Deo, unde ſint quotidiana beneficia. Hæc turpiſſima negligentia & uituperanda & corrigenda eſt. Quotidiè priuſquàm petis bona,de prioribus beneficijs cogites,& agas gratias Deo. Deinde adde petitionem,& extet publicè uel in literis, uel exemplis teſtimonium tuæ gratitudinis. Forma tali uti potes.

AGO tibi gratias omnipotens,æterne & uiue Deus,æterne pater Domini noſtri Ieſu Chriſti,conditor omnium rerum & conſeruator ac opitulator, cum Filio tuo coæterno Domino noſtro Ieſu Chriſto,patefacto in Ieruſalem, & Spiritu ſancto tuo effuſo in Apoſtolos: quòd te patefeciſti nobis immenſa bonitate certis & illuſtribus teſtimonijs,& quòd condidiſti & elegiſti tibi Eccleſiam perpetuam,& uoluiſti Filium tuum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum pro nobis fieri uictimam,dediſti nobis Euangelium tuum, & Spiritum ſanctum,remittis nobis peccata,& liberas nos à poteſtate Diaboli,& à morte æterna,& das nobis uitam æternam,& hactenus in hac uita me multis magnis beneficijs donaſti,dediſti uitam,uictum,doctrinam, pacem ijs locis, in quibus uixi,& mitigaſti pœnas, quas meritus ſum. *Formula gratiarum actionis ad Patrem.*

AGO tibi gratias etiam Domine Ieſu Chriſte Fili Dei uiui, crucifixe pro nobis & reſuſcitate,Emanuel,quòd copulaſti tibi humanam naturam, paſſus es pro nobis,& reſurrexiſti,ac redemiſti nos,ſeruas ac defendis Eccleſiam contra diabolos hoſtes tuos,& das & inſtauras ſæpè lucem Euangelij, remittis nobis peccata, & das nobis uitam æternam, & es Mediator & interpellator pro nobis aſſiduus,& uis nobis opitulari,ſicut dixiſti; Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis,ego reficiam uos. *Formula gratiarum actionis ad Filium.*

AGO etiam tibi gratias Spiritus ſancte,uiuificator effuſe in Apoſtolos,quòd accendis lucem in noſtris mentibus,regis,doces,mones & iuuas me conſilio,gubernas labores uocationis meæ, & ſanctificas me ad uitam æternam. *Formula gratiarum actionis ad Spiritũ ſanctum.*

Dicta gratiarum actione,ſequatur petitio,ut ſuprà recitaui.Nominatim etiam gratiæ agantur,quolibet tempore pro recenti beneficio tunc accepto. Hæc recitatio confeſſio ſit accepti beneficij,quam certè poſtulat Deus,& con-

gruat uox cum mente. Verè ſentiamus non caſu periculum depulſum eſſe, ſed nos à Deo adiutos ac ſeruatos eſſe, preces noſtras exauditas eſſe, celebret mens Deum, quòd non ſit inane nomen, non negligat homines, ſed uerè exaudiat inuocantes in Eccleſia, uerè diſcrimen Eccleſiæ & Gentium, quæ maledicunt Chriſto, quòd uerè reſpiciat & iuuet Eccleſiam ſuam, & ſeruet promiſſa. Hæc & nobis ipſis inculcemus, & commemoremus apud alios, narremus ubi ſimus adiuti ac liberati, ut alij ad agnitionem Dei inuitentur. Gratum Deo munus eſt per ſeſe gratitudo, ſed poſtulatur etiam exempli cauſa. Ideò Paulus dulciſſimè hortatur ut multi pro ſe petant, quò plures poſtea pro accepto beneficio gratias agant. 2. Cor: 1. ſignificans gratiarum actionem præcipuum eſſe ſacrificium, & Deo gratiſſimum, & eò à pluribus faciendam, quia Deus à multis agnoſci & celebrari ſe magis poſtulat, & cùm multi celebrant acceptum beneficium, exemplum fit illuſtrius, & plures alij inuitantur ad inuocationem, timorem, fidem. Horribilis eſt in natura hominum ingratitudo, ut perpetuæ omnium temporum querelæ teſtantur, & debiti officij prætermiſſio diuinis & humanis ſententijs damnata eſt, & tamen uſitatius eſt præſtare hominibus gratitudinem, quàm Deo. Et aduerſus Deum ingratitudo crudelior eſt, quàm aduerſus homines. Saul etiamſi ingratus eſt Dauidi, tamen negare non poteſt, Dauidem benè meritum eſſe. Ingrati autem Deo, negant Deum beneficij autorem eſſe, fingunt caſu pericula depulſa eſſe. Aduerſus has tenebras, & hunc furorem muniamus animos teſtimonijs diuinis, & diſcamus uerè nos reſpici, iuuari, exaudiri à Deo. Et cùm adiuti ſumus, agnoſcamus, fateamur, prædicemus nobis & alijs Deum eſſe autorem beneficij, ut ſuprà recitaui aliquot ſententias. Pſal: 43. Non in arcu meo ſperabo, & gladius meus non ſaluabit me. Et Chriſtus clarè inquit, Sine me nihil poteſtis facere.

Gratitudo & per ſe Deo grata et exempli cauſa præſtanda eſt.

Et Pſalm: 33. Iſte pauper clamauit ad Dominum, & Dominus exaudiuit eum. Et Pſalm: 26. Pater & mater dereliquerunt me, Dominus autem aſſumſit me. Pſalm: 59: Da nobis auxilium in tribulatione, & uana ſalus hominis. In Deo faciemus uirtutem, & ipſe rediget in nihilum tribulantes nos. Pſalm: 126. Niſi Dominus ædificauerit domum &c. Pſalm: 115. Dirupiſti uincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis. Ierem: 17. Maledictus homo, qui ponit carnem brachium ſuum, &c. Benedictus uir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius.

Ingens labor eſt pijs mentibus, etiam poſt acceptum beneficium retinere hanc ſententiam, uerè nos à DEO adiutos & ſeruatos eſſe. Sed teſtimonijs, quæ & ſuprà & iam recitaui, confirmemus nos, ut ſtatuamus nobis non caſu, ſed Deo opitulatore, pericula depulſa eſſe, & beneficia Dei nobis & alijs prædicemus.

Hæc de præcipuo ſacrificio, uidelicet de gratiarum actione breuiter dixi, ad commonefaciendum pium Lectorem, quem quidem oro, ut de eadem re diligenter conſideret, & colligat ſententias in Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis, ut exuſcitet mentem ad fidem, ueram inuocationem, & ueram gratitudinem. Difficile eſt enim retinere ueram ſententiam de præſentia Dei in tanta noſtra infirmitate, etiam cùm manifeſta teſtimonia uidemus. Sicut Iſraelitæ in deſerto, etſi plurima teſtimonia præſentiæ Dei uiderunt, tamen toties dubitabant, à quo ex Aegypto educti eſſent. Et Chriſti facta uiderant

Apoſtoli,

Apoſtoli,uiderant toties reſuſcitari mortuos,& tamen magna erat fidei imbecillitas. Ideò cùm Dei beneficijs pericula nobis depelluntur, ut ſæpè fit, teneamus in conſpectu ſententias, quæ nos confirment, ut agnoſcamus nos à Deo adiutos eſſe. Nec ſinamus hanc ſententiam in animis noſtris obrui. Hoc certamen cùm difficile ſit mentibus, ut experientia oſtendit, & monent exempla ſcripta de Iſraëlitis in deſerto, diligentiores nos eſſe decet in cogitatione teſtimoniorum, quæ in ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis tradita ſunt, ut fides & agnitio præſentiæ Dei in nobis confirmetur & creſcat. Sit in conſpectu confeſſio Iacob Geneſ: 48. qui prædicat ſe à Deo patrum ſuorum, Abraham & Iſaac inde uſq; ab infantia nutritum & defenſum eſſe, & addit mentionem Angeli, id eſt, Filij Dei, per quem ſe ait ereptum ex omnibus malis. Ita & Dauidis morituri gratiarum actio nobis exemplo ſit, 1. Regum 22. Liberauit me ab his qui oderant me. *Confeſſio Iacob.*

Agnoſcamus humanis conſilijs & præſidijs non poſſe pericula omnia diſcuti, ſicut clarè inquit Ieremias capite 10. Scio Domine quòd non eſt hominis uia eius. Quàm multa Moſi, Samueli, Dauidi, Ezechiæ, deniq; omnibus gubernatoribus accidunt inextricabilia humano conſilio? Ergo ut illi, regi nos & iuuari à Deo petamus, & cùm exitus ſunt placidi, fateamur quod res eſt, à Deo nos adiutos & defenſos eſſe. Vidit & hæc ætas exempla, quæ prædicare decet, ut Dei beneficia celebrentur, dedit Deus pacem tot iam annos Eccleſijs noſtris, Nec pacem tantùm dedit, nec tantùm impedijt hoſtium conatus, ſed etiam ſcandala multa paſſim exorta oppreſſit, & magna ex parte ſtudia & iudicia eorum, qui præſunt Eccleſijs, ita rexit, ut doctrina in Eccleſijs noſtris paſſim ſincera tradatur. Pro his ingentibus beneficijs Deo æterno Patri Domini noſtri IESV CHRISTI gratias ago, & eum propter Filium Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, crucifixum pro nobis & reſuſcitatum, oro toto pectore, ut nos Spiritu ſancto regat deinceps & perpetuò, AMEN.

DE MAGISTRATIBVS CIVILIBVS *ET DIGNITATE RERVM POLITICARVM.*

HActenus Eccleſiam deſcripſi ac recitaui, quòd doctrinæ genus præcipuum & ignotum humanæ rationi circumferat, & quomodo Deum inuocet. Nunc quia neceſſe eſt eam inter homines uiuere in œconomijs, politijs, imperijs, ubi uult Deus audiri confeſſionem ueræ doctrinæ, imò ubi colligit ſibi Eccleſiam, collocanda eſt in œconomijs, et ſocietate ciuili, et docenda, quid de coniugio & de imperijs ſentiendum ſit.

Ac neceſſe eſt de his rebus rectè, dextrè, explicatè, ex teſtimonijs Prophetarum & Apoſtolorum erudiri homines, quia ſæpè & olim & recens fuerunt hypocritæ ſuperſtitioſi & fanatici, qui coniugia à Deo ordinata, & Magiſtratuum functiones, iudicia, leges forenſes, legitimas pœnas, imperia, bella legitima, militiam damnauerunt. Tales furores olim ſparſerunt Marcion & Manichæi, quorum deliria diu peruagata ſunt Aſiam & Africam. Circũtulerunt & ſimiles errores ante trecentos annos Flagelliferi, ut uocabantur, et hoc noſtro tempore Anabaptiſtę paſſim uagantes, adhuc circũferunt hos errores. *Coniugia & Magiſtratus ſemper habent in genere humano hoſtes, ſuperſtitioſos aut fanaticos.*

Nec deſinit unquam Diabolus diſtortas mentes accendere, ut opiniones

Diabolus odit coniugia & ordinem politicum.

falſas de rebus politicis amplectantur, quia ſimul duo mala ingentia excitat, mouet ſeditiones in ciuitatibus, unde exiſtunt multæ iniuſtæ cædes & diſſipationes, & obſcurat Euangelium. Dum enim fingunt iuſticiam eſſe quandam nouam barbaricam politiam, in qua ſine diſtinctione dominiorum, & ſine imperijs uiuant homines, amittitur uera lux de iuſticia interiore & perpetua in corde, de qua Chriſtus inquit: Hæc eſt uita æterna, ut agnoſcant te ſolùm eſſe uerum Deum, & quem miſiſti Ieſum eſſe Chriſtum. Et Paulus: Qui Spiritu Dei ducuntur, hi ſunt filij Dei. Iuſticia de qua concionatur Euangelium, eſt lux in corde, quæ fide & agnitione Chriſti mentes accendit ad ueram Dei inuocationem, & alios pios motus Legi Dei congruentes, & incoat uitam æternam: Foris ut uicibus temporum anni à Deo ordinatis, ſic politijs & imperijs ſubijcit ſuo quenq; loco, ut Ioſeph in corde circumferebat ueram agnitionem & inuocationem Dei, & promiſſi Mediatoris, & initia uitæ æternæ. Foris uerò in curia, in iudicijs, in contractibus, in poſſeſſione facultatum utebatur legibus Aegyptijs. Daniel ſimilem lucem in corde circumferebat, & initia uitæ æternæ, ut Ioſeph. Foris uerò in curia, in iudicijs, in contractibus, in poſſeſſione bonorum, in regenda prouincia, utebatur legibus regni Babylonici.

Leges & politiæ nõ pugnẽt cum Lege naturæ.

Illud tamen ſpectandum eſt in legibus & politijs, ne pugnent cum Lege naturæ, ſed ut Paulus inquit, ſint honori bono operi, & ſint terrori malo operi. Deinde etiamſi formæ legum, iudiciorum, pœnarum, aliquas habent diſſimilitudines, ut aliæ ſunt leges Feudorum, ut uocant, Germanicæ: Aliæ Gallicæ, tamen ſui quiſq; loci legibus obtemperet. Ac diſſimilitudo illa nihilo plus pertinet ad iuſticiam Euangelij, quàm diſſimilia ſpacia dierum ac noctium. Paulo in Macedonia longior eſt dies ſolſtitialis, quàm Chriſto in Iudæa. Hæc diſſimilitudo nihil pertinet ad iuſticiam in corde utriuſq;. Sed Diabolus, ut oculis atq; animis hominum tenebras offundat, ne ueram Euangelij lucem, de fide & agnitione Chriſti aſpiciant, monſtroſas illas opiniones de barbarica politia ſpargit, fingit magnam uirtutem eſſe, non habere proprium, fugere iudicia, ciuiles functiones, quæ tamen & neceſſariæ ſunt generi humano, & à Deo ordinatæ, ut in eis luceant noſtra fides, inuocatio & confeſſio, & ut ſint exercitia obedientiæ, quam Lex Dei poſtulat, & mutuæ dilectionis, ut mox dicam.

Quare in templis et ſcholis diligenter erudiendi ſunt homines de dignitate rerum politicarum, & præmuniendi aduerſus illos Marcionis, Manichæorum & Anabaptiſtarum furores. Scio rudes moueri deformitatibus & confuſionibus multis imperiorum, aularum, iudiciorum. Principes enim multa in gubernatione negligunt, multorum delicta & iniurias non uident, multæ ſunt in iudicijs impoſturæ & calumniæ, multa errata, magnæ in aulis ambitiones, rapacitates, & aliæ peſtes, multæ fraudes in contractibus. Nam in hac infirmitate humanæ naturę, & in tantis furoribus Diaboli accendentis prauas cupiditates in multis Principibus, Gubernatoribus, Iudicibus, miniſtris & priuatis, non mirum eſt multas triſtes confuſiones καὶ ἀκαταστασίας accidere. Hæ mouent animos non præmunitos, ut res totas, id eſt, ipſum ordinem politicum damnent, & exiſtiment, imperia tantùm eſſe oppreſſiones imbecillium, ortas uel à Diabolo, uel ab humana audacia, & cupiditate.

Imperiti offenduntur confuſionibus imperiorum.

Sæpè etiam Philoſophi quærunt, unde ſint imperia, cùm res oſtendat

nullum

nullum regnum ſine magnis cladibus generis humani conſtitui, nullum non habere horrendas confuſiones, nullum etiam perpetuum eſſe. Quantum ſui & peregrini ſanguinis fuderit Roma, donec imperio orbis terrarũ potita eſt? Mox bellis ciuilibus Syllæ, Marij, Cinnæ, Cæſaris, Pompeij, Bruti, Antonij, Augusti, quæ furiæ per uniuerſum orbem terrarum graſſatæ ſunt? quales legum & diſciplinæ perturbationes excitarunt? Poſtea barbaræ nationes, Gothica, Vandalica, Hunnica, Arabica, Turcica, infuſæ in Italiam, Aegyptum, Africam, Aſiam, prorſus diſſipauerunt imperium Romanum. Denique res oſtendit ueram eſſe querelam, quæ extat apud Ouidium:

Philoſophi quærunt de origine imperiorum & confuſionum cauſis.

ſic omnia verti
Cernimus, atq; alias aſſumere pondera gentes,
Concidere has. *Item:*
ſummisq; negatum,
Stare diu.

Et Scipionem aiunt capta Carthagine ſpectantem incendium urbis illacrimaſſe, ac dixiſſe deplorandam eſſe fortunæ inconſtantiam in rebus humanis, ſe non modò dolere, uicem Carthaginis, quæ olim florens uirtute, opibus & imperio, nunc ſpoliata & capta incendio pereat, ſed etiam de Romæ fato cogitare, quæ aliquantò pòſt ſimili calamitate peritura ſit, quia nulla imperia perpetua ſint. Mirantur igitur Philoſophi, ſi à Deo conſtituuntur imperia, cur tantum accedat ſcelerum & miſeriarum?

Sed Eccleſiæ doctrina grauiſſimè hæc dijudicat, ac diſcrimen proponit ordinis politici, perſonarum, & miſeriarum humanarum.

De ordine politico uniuerſaliter docet doctrina cœleſtis, hunc ordinem à Deo inſtitutum eſſe, & opus Dei eſſe quantum boni in gubernatione reliquum manet, uidelicet, quòd homines certis legibus coniuncti in ſocietate ciuili uiuunt, quòd multitudo regitur Magiſtratibus, iudicijs, pœnis, quòd Magiſtratus cuſtos eſt diſciplinæ & pacis, quòd dominia rerum diſtincta ſunt, & ſua cuiq; tuta ſunt, quòd res legitimis contractibus transferuntur, ad iuuandam communem uitam, quòd latrocinia armis reprimuntur, aut puniuntur.

Doctrina Eccleſiæ de ordine politico.

Ac paulò pòſt recitabo teſtimonia Prophetica et Apoſtolica, quæ utrũq; docent, & inſtitutum eſſe politicum ordinem uoce Dei, & quantum boni in gubernatione reliquum eſt, eſſe uerè opus Dei, non tantùm permiſſione, ſed quia à Deo uerè conſeruatur & iuuatur, ſicut ordo motuum cœleſtium, & terræ fœcunditas. Prius enim hoc diſcrimen ordinis, perſonarum, & miſeriarum humanarum explicabo, ut quærentibus unde tantæ ſint confuſiones & calamitates reſpondeam.

Eſt igitur, ut dixi, Politicus ordo res bona, pulcra, grata humano generi, ſingulare Dei opus, quòd uidelicet homines coniuncti legibus in ſocietate ciuili uiuunt, quòd multitudo regitur à Magiſtratibus, qui ſunt cuſtodes diſciplinæ, exercent iudicia, curant de Deo rectè doceri ciues, prohibent Epicureos furores & idola, periuria, libidines, iniurias corporum. Deniq; qui curant ut ciuitas ſit modeſtiſſima ſchola in qua luceat Dei noticia, & exerceantur uirtutis officia communis defenſio, & aliorum beneficiorum communicatio.

Politicus ordo opus Dei.

Sed dices me ideam Platonicam pingere. Quæ enim fuit aut eſt talis ciuitas, in qua nihil ſit uiciorum? Verùm hæc eò recito, ut diſcernamus ordinem

Ccc iij politicum,

politicum, à uicijs. Et quanquàm nulla eſt ciuitas ſine uicijs, tamen alia gubernatio honeſtior eſt, alia perturbatior, alia plus boni retinet, iuxta illam ideam, alia minus. Tempore Dauidis & Salomonis magis floruit Ieroſolyma, & ordo politicus integrior erat, quàm Herodis tempore, & tamen, quantum boni reliquum fuit Herodis tempore, Dei opus erat. Deo iuuante ſeruabatur hoſpitium Zachariæ, Simeoni, Eliſabeth, & alijs pijs. Inter tot latrocinia, bella, furores Diaboli & Herodis, tamen Deus texit Mariam, Eliſabeth, & alios ſanctos innumerabiles.

Perſonarum in imperijs magnum eſt diſcrimen.

Nunc igitur de perſonis dicam. Etſi res uidelicet ordo politicus eſt à Deo, ut coniugium, tamen ſæpè perſonæ non ſunt excitatæ à Deo, & magis turbant ordinem diuinum, quàm tuentur & ornant, ut Caligula, Nero & aliæ peſtes plurimæ graſſantes in imperio, quod diuinitus ordinatum erat, uelut in horto apri. Veneratur Paulus imperij Romani leges ac ordinem, ſed Neronem odit & execratur tanquam Diaboli organum, lacerans bonum ordinem. Neceſſe eſt enim diſcerni in imperijs ſalutares principes à malis. Dauid, Salomon, Ioſaphat, Ezechias, Ioſias, Nabuchodonoſor, Cyrus, Conſtantinus, Theodoſius, Carolus, fuerunt ſalutares Principes, diuinitus excitati & adiuti, ut reſtituerent imperia & Eccleſiam utcunque iuuarent. Sunt & hi diuinitus excitati & adiuti, ut imperia & diſciplinam utcunque reſtituerent, etiamſi Eccleſiam Dei non norant, Themiſtocles, Ariſtides, Alexander Macedo, Fabius, Marcellus, Scipio, Paulus Aemylius, Auguſtus. Geſſerunt enim res ſalutares generi humano, & politias conſtituerunt, quæ aliquandiu floruerunt. Profuit igitur eorum labor ad hoc, ut manſerit poſteritas, ex qua collecta eſt Eccleſia.

Teſtimonia quòd ſalutares gubernatores excitentur & iuuẽtur à Deo

Excitari autem & iuuari ſalutares gubernatores omnes à Deo, ſæpè teſtantur dicta Prophetica, Pſalm: 126. Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem &c. Et Pſalm: 143. Qui dat ſalutem regibus. Et Salomon inquit: Vt oculus uideat, & auris audiat, Deus facit utrunque, id eſt, ut gubernator ſit intentus, & habeat felicia conſilia, & populus ei alacriter obtemperet, Dei opera ſunt. Vt quòd Scipionis conſilia ſunt felicia, & quòd exercitus hunc ducem amat, & alacriter ſequitur, Dei beneficia ſunt. Alij imitatores, nec res ſimiles gerunt nec diliguntur ab exercitibus.

Sic & Baptiſta, etſi de gubernatione Eccleſiæ loquitur, tamen ſententiam tradidit ueram de uniuerſa gubernatione. Non poteſt ſibi ſumere homo quicquam, niſi ſit ei datum à Deo, id eſt, nulla eſt gubernatio felix & ſalutaris, niſi Deo iuuante. Vt Themiſtoclis conſilia fuerunt ſalutaria patriæ. At Periclis & Demoſthenis politiæ ſunt nimis polypragmonicę, mouent bella non neceſſaria, quæ fuerunt exitio Græciæ.

Quando politiæ florent.

Cùm uerò res & perſonæ iuuantur à Deo, politiæ magis florent, ut cùm Dauid regnat in Iſraël, cùm Auguſtus regnat Romæ. Neque tamen cuiuſque gubernatio tàm placida, tàm felix eſt, quin multę calamitates miſceantur, et multa uicia accedant. Nam & Diabolus uariè turbare conatur politias, & magna eſt hominum infirmitas. Præterea & Deus uult per duces à ſe excitatos puniri tyrannos, & mutari imperia, id non fit ſine magnis cladibus. Feliciſſimus ac mitiſſimus regum fuit Cyrus, & tamen huius armis florentiſſima pars orbis terrarum, uidelicet Ionia horribiliter uaſtata eſt, uoluit enim Deus puniri libidines. Et quoties heroes excitati ſunt, ſecutæ ſunt magnarum urbium, & magnorum

gnorum regnorum euerſiones,ut Cyrus, Alexander, Romani, Gothi, Turci, quot urbes & regna euerterunt?

Differunt ordo politicus et miſeriæ humanæ.

Dixi igitur tertio loco diſcernendas eſſe ab ordine politico, miſerias humanas. Dauidis politia minus eſt tranquilla, quia à Diabolo ſæpè turbatur, & magnæ ſunt hominum imbecillitates. Cyri gubernatio eſt crudelior, quia Deus horribili exemplo puniri uoluit Ioniam propter flagitioſas libidines. Verùm, tales pœnæ fatales, etſi nobis uidentur nimis ſæuæ, tamen reuera ad ordinem politicum pertinent, quia Deus iuſtus iudex declarat iram ſuam his horrendis pœnis, ut cùm euertit Sodomam, aut cùm fame, aut peſtilentia totas gentes delet.

Imago imperiorum in ſtatua Danielis.

Multa igitur mala in imperijs ducantur eſſe fatales pœnæ, ut exempla iuſtæ iræ Dei aduerſus ſcelera hominum. Imò inde uſque ab initio imperia in deterius conuerſa ſunt, creuit ſeruitus, quia peccata hominum creuerunt. Prima Monarchia in ſtatua Danielis pingitur aurea. Secunda argentea. Tertia ænea. Quarta ferrea. Pedes partim ferrei, partim lutei ſunt, hoc eſt, Poſtrema ætate quædam erunt ſæua imperia, ut Turcicum, quędam infirma, plena ignauiæ. Multum autem confuſionum affert ignauia, ut res oſtendit in multis Germaniæ locis.

Longè pulcrior ſtatus fuit regni Iudaici tempore Ioſaphat, quàm poſt reditum ex Babylone, & poſtea cùm à Syriacis & ab Aegyptijs regibus, ac tandem à Romanis Iudæa multis modis uexaretur, ſed tamen manebant aliqui nerui politię. Id agnoſcebant pij beneficiũ Dei eſſe. Interim mala quæ fiebant, ſciebant permitti diuinitus tanquam fatales pœnas, & mœſti ac gementes tolerabant, & ſua modeſtia & diligentia in omni officio leniebant, non irritabant contumacia aut ſeditionibus, Deũ etiã orabant, ut mitigaret ſeruitutem.

Cùm audiuiſſent à Ptolemæo Lathuro, interfecta eſſe Iudæorum uiginti millia, & coactos captiuos ueſci carnibus interfectorum parentũ et fratrum, uidebant Diabolum rabioſius graſſari in populum, quàm in cæteras Gentes, & ſeſe de pœnitentia, & de inuocatione commonefaciebant, & tamen norant uaticinia diuina, politiam manſuram eſſe, donec Meſſias concionaturus eſſet. Hæc præfari de diſcrimine ordinis politici, & confuſionum, quæ ordinem interturbant, ut ſi harmoniam in cantilena bonis Muſicis rectè canentibus, alius quiſpiam furens clamore ſuo interturbaret, neceſſarium eſſe duxi, ut pręparetur Lector ad cætera, nec propter confuſiones, quæ aliundè accedunt, damnet beneficia diuina. Aliàs autem ordo politicus magis, aliàs minus eſt integer, aliàs plus, aliàs minus eſt confuſionum.

Difficultates in Imperijs ſunt à Diabolo & humana imbecillitate.

Sed ſemper in hac miſera & ærumnoſa uita, in imperijs multæ magnæ difficultates exiſtunt, tùm quia Diabolus conatur facere maiores diſſipationes, tùm quia humana natura per ſeſe eſt imbecillis, & facilè ſuis erroribus & cupiditatibus, mouet res iniuſtas, & harmoniam interturbat, tùm quia fatales pœnæ multæ accedunt, in quibus magnæ fiunt & regnorum & diſciplinę perturbationes. Et hæ cauſæ omnes in hac poſtrema ſenecta magis concurrunt.

Natura humana in hac ſenecta imbecillior.

Natura hominum tanquam effœta ſine ulla dubitatione imbecillior eſt, quàm fuit initiò, ſicut docti diſtribuunt tempora iuxta hominis partes, initiò aiunt regnaſſe τὸ ἡγεμονικὸν, id eſt, rationem gubernatricem. Artes enim à primis Patribus inuentæ ſunt, & ſapientia homines magis quàm ui regebantur. Deinde ſucceſſit bellatrix ætas, in qua iam imperia armis con-

ſtituta ſunt,&quatuor Monarchiæ inde uſq; ab Abrahæ tempore ad Theodoſium,orbem terrarum rexerunt. Secuta eſt ætas poſtrema, in qua dominari aiunt ἐπιθυμητικόν. Natura hominum facta languidior,nec ſapientiæ ſtudet ut olim,nec illos acerrimos labores militiæ ſuſcipit quos ſuſtinebant olim uiri fortes,Dauid,Achilles,Cyrus,Alexander, Hannibal, Marcellus, Scipio, C. Cæſar,ſed uelut eneruata,delicias & uoluptates quærit. Præterea cùm peccata cumulata ſint tempore,pœnæ quoq; creuerunt.His occaſionibus Diabolus utitur,& infirmam naturam rabioſius urget.Odio etiam Dei & Chriſti,quem ſcit non ita multò pôſt palàm uenturum eſſe ad iudicandum,& Eccleſiæ daturum bona æterna,& abiecturum Diabolos & impios in æternos cruciatus,ſæuit in ipſo fine ſuæ tyrannidis atrocius.

Hæc cogitemus,cùm confuſiones regnorum, tumultus, profuſiones & βουλιμίας Principum,expilationes populi, & alias miſerias ſeruitutis creſcere cernimus,& has ærumnas piè tolerare diſcamus,& Deum oremus, ut aliqua Eccleſiæ ſuæ hoſpitia ſeruet & regat.

Omnia regna omnibus ætatibus circa finem magis turbulenta fuerunt. Quoties multi Syriæ reges uno tempore de regno dimicarunt, Antiochus, Tryphon,Demetrius,& alij. Quantum fuit bellorum ciuilium inter Romanos principes à Seuero uſq;,ut de uetuſtioribus ciuilibus bellis non dicam? Vidimus & hac ætate infeliciſſimè dimicantes duos reges de Pannonia. Prorſus igitur Eccleſiæ ſapientia ſingulari opus eſt ad ferendas has miſerias, de quibus & Chriſtus nos præmonet,prædicens ultimis temporibus magna bella,magnas regnorum ruinas,& populorum anguſtias futuras eſſe.

Nunc igitur redeo ad principalem quæſtionem, unde ſint imperia, an politica officia ſint res bonæ, & an Chriſtianis liceat gerere magiſtratus,emere, uendere, fungi munere iudicum, cauſas adferre in forum ſuas uel alienas, militare, armis depellere latrocinia,bella legitima gerere. Adhæc primùm reſpondeo: Et coniugium & politicus ordo res ſunt à DEO æterno inſtitutæ & approbatæ expreſſa uoce diuina, & quantum boni in politico ordine manet, ſeruatur Deo iuuante. Voco autem politicum ordinem, ut ſuprà monui, non iniuſtas perturbationes ordinis, ſed ipſas leges cum ratione congruentes,coniungentes ſocietatem ciuilem,ut multitudini certi homines præſint. Item contractus, iudicia, legitimas pœnas, depulſionem latrociniorum, militiam.

Coniugium & ordo politicus ſunt res à Deo inſtitutæ & approbatæ.

Politicus ordo quid?

Coniugij definitio.

Ac de coniugio teſtimonia ſatis nota ſunt. Eſt autem coniugium perpetua coniunctio mariti & uxoris,inſtituta certis legibus à Deo, quæ oſtendunt quas perſonas,& quomodo iungi liceat,ut Geneſ. 2. Leuit: 18. Matth: 19. 1. Corinth: 7. in his locis manifeſtè conſpiciuntur inſtitutio, adprobatio, & ordinatio coniugij, de quo aliàs prolixius dicetur.Nunc teſtimonia addam de magiſtratibus, ſeu ciuili gubernatione.

Paludanus ſic tantùm à Deo ortum eſſe politicum ordinem dicit, quia homini ratio ſit indita & noticia legum naturæ, quæ indicat hunc ordinem inter homines neceſſarium eſſe.Etſi uera eſt hæc ſententia, tamen nondum ſatis de cauſa ciuilis ſocietatis, ſeu imperiorum dixit. Nam ſolis humanis conſilijs & uiribus nequaquàm retineri honeſtæ leges & ciuilis ſocietas poſſunt. Sciamus ergo uoce Dei inſtitutum eſſe hunc ordinem, & comprobatum, & uerè ab eo iuuari. De hac uoce manifeſtum teſtimonium eſt tota Lex Moſi,

quæ

quæ etſi uni populo propoſita eſt, tamen teſtimonium eſt uoluntatis Dei, de hac uita politica. Eſt autem Lex Moralis, ille ipſe ordo ſocietatis ciuilis, ſi dextrè intelligatur. Et eædem leges inde uſq; ab initio mundi traditæ, & ſæpè repetitæ ſunt. In Paradiſo prohibitæ ſunt uagæ libidines. Geneſ: 4. prohibita & damnata eſt iniuſta cædes. Et Geneſ: 9. expreſſè ordinatur imperium, edita hac lege: Quicunq; fuderit ſanguinem humanum, per hominem fundetur ſanguis illius, quia ad imaginem Dei factus eſt homo. Hanc legem politici ordinis caput eſſe nihil dubium eſt, nec fruſtrà putemus hanc uocem à Deo traditam eſſe. Cumq; nominatim dicat, per hominem fundetur ſanguis homicidæ, inſtituit hominem magiſtratum, qui certo ordine tollat reum, & iudicium Dei adminiſtret. Extant ergo teſtimonia inſtitutionis. *Teſtimonia de legibus & ordine politico.*

Et cùm Paulus tradit doctrinam de politico ordine Rom: 13. ſimul teſtatur & inſtitutum eſſe à Deo, & comprobari, & ab eo iuuari. Eſtq; caput illud magno conſilio à Spiritu ſancto propoſitum Eccleſijs, ut manifeſtè refutet fanaticos furores damnantium ordinem Politicum, ſeu Magiſtratus & imperia. Quæ ſunt poteſtates, à Deo ordinatæ ſunt, id eſt, uult ſuo quenq; tempore & loco obtemperare legitimis magiſtratibus præſentibus, ideò dicit, Quæ ſunt, quaſi dicat, non requiras Cyri aut Alexandri imperium. Hæc Deus iuſtus iudex multò antè euertit, & conſtituit alia imperia. Quæ ſunt igitur, id eſt, quæ quolibet tempore regnant, hæc ſcito à Deo ordinata eſſe. Et poſtea imperia nominat ordinationem Dei. Pondus uerbi obſeruetur, quod nominat imperia ordinationem. Primùm manifeſtè diſcernit imperia à peccatis. Nam peccatum non eſt ordinatio Dei, ſed eſt confuſio & horrenda perturbatio diuini ordinis, quam Deus ſemper odit & execratur. Deinde monet nos, qualis res ſit ciuilis ſtatus ſeu imperium. Ordo eſt, inquit, uidelicet ſeries perſonarum & rerum, congruens ad regulam mentis diuinæ, lucentem & in nobis iuxta Legem naturæ, ut uſitatè uocamus. *Teſtimonium Pauli de Magiſtratu.* *Peccatum eſt confuſio & perturbatio ordinis.* *Qualis ordo politicus.*

Sit imperium ordo perſonarum, præſit Magiſtratus, obtemperent ciues ſuo quiſq; loco, ſit certus ordo inter maritum & coniugem, inter patrem & liberos, ſit ordo iudiciorum: Leges ordinem officiorum & contractuum proponant & ſanciant, monſtrent ordinem generis humani erga Deum, prohibeant uagas libidines, quæ ſunt contrariæ ordini diuino in hominum natura inſtituto, præcipiant æqualitatem in contractibus. Quantùm accipit emtor, tantùm reddat. Ne lædat ciuis ciuem, ſed omnes ſciant ſe inter ſeſe deuinctos eſſe ad mutuam defenſionem, & communem ſalutem, quæ conſiſtit in compenſatione æquali uoluntatum, officiorum & rerum. Si quis autem uiolauerit hunc ordinem, pœna afficiatur.

Non eſt ordinis intellectus in beſtijs, ſed homini impreſſa eſt ordinis noticia, cum qua, ſi natura hominum non corrupta eſſet peccato, etiam amor ordinis tuendi erga Deum & homines, uerus & ardens in pectoribus coniunctus eſſet. Nunc uerò facilè ruunt homines contra naturæ ordinem, alij tamen magis, alij minus amant ordinem, ut Euripides de Cyclopibus inquit, νομάδες κοὐδὲν ἀκούει οὐδεὶς οὐδενός. Multa fera ingenia putant unum hoc eſſe beatè uiuere, non coërceri legibus, ordine, diſciplina tanquam carcere, ſed liberè uagari, & cupiditatibus obſequi ſine freno. Talibus ingenijs difficilè eſt perſuadere magnum decus eſſe ordinis, aut declarare quantas res hic complexus

plexus ſit Paulus,& quàm perſpicuè teſtetur,Magiſtratum & ciuilem ſtatum eſſe res bonas,Deo placentes, non peccata.

Lex apud Spartanos. Lex erat apud Spartanos,licere cum uxore alterius conſuetudinem habere,ſi uir permitteret. Si igitur Spartanus aliquis uideat in Iudæa duci ad ſupplicium adulteram ſeu adulterum,dicet eſſe crudelitatem indignam hominibus. At Paulus hic monet ſupplicia legitima partes eſſe politici ordinis, & congruere ad normam in mente diuina. Sed homines ſeri non ſtatim uident quid dicat Paulus,præſertim cùm tanta breuitate uſus ſit.

Adferant igitur ad hanc Pauli lectionem Studioſi mentes attentas, & immorentur huic loco,expendant uerba,quid ordo ſignificet,partiantur ordinem perſonarum & rerum,Magiſtratuum,Ciuium,Legum,iudiciorum,contractuum,delictorum,pœnarum. Deinde normam ordinis eſſe ſciant,æternam legem in mente diuina,de qua hic dicit: Magiſtratus honore afficiat bona opera,& puniat mala.Certiſſimum eſt autem ordinem congruentem cum mente diuina,rem bonam,& Deo placentem eſſe. Hoc igitur Pauli teſtimonium bonis mentibus & attentis ſatisfacit. Vtitur eodem teſtimonio & Irenæus aduerſus fanaticos,qui illis primis temporibus furores ſparſerunt ſimiles Anabaptiſticis. Sed multa paſſim obuia ſunt in Prophetis.

Teſtimonia Prophetarũ de ordine politico. Daniel: 2. Deus transfert regna,& conſtituit, id eſt,efficit ut floreant, durent. Id enim uocat ſtare. Pſalm: 126. Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtrà uigilat qui cuſtodit eam. Cuſtos eſt Deus ciuilis ſtatus,ergo cum approbat. Pſalm: 143. Qui das ſalutem regibus. Hæc uerba adiuuari gubernatores à Deo teſtantur. Prouerbiorum octauo: Per me reges regnant. Prouerbi 16. Libra & pondus iudicia Domini ſunt. 2.Paralip: 19. Non hominis exercetis iudicium,ſed Domini. Ieſaiæ 1. Quærite iudicium, ſubuenite oppreſſo,defendite uiduam.

Præcipit Deus politica officia cuiq; pro ſua uocatione. Non dubium eſt igitur,approbari ab eo politicum ordinem. Et in hanc ſententiam multa dicta apud Prophetas reperiuntur,quæ nominatim politica officia præcipiunt. Lucæ 3. Baptiſta publicanis & militibus concionatur,ac tradit egregia præcepta politica. Functionem igitur approbat, cùm doceat rectè adminiſtrare. Ne plus quàm conſtitutum eſt, poſcite. Reſpublica ſine tributis neceſſarios ſumtus ſuſtinere non poteſt. Vult igitur pendi tributa,ſed non uult ſupra legitima tributa,immoderatas expilationes fieri: Neminem concuſſeritis, neq; calumniemini. Exerceri uult iudicia,ſed ſine concuſſionibus, & calumnia.Et poſtremò addit: Contenti eſtote ſtipendijs ueſtris. Hæc tota concio politicum ſtatum,iudicia,militiam approbat. Et diſcernit ab ipſo ordine uicia, ſeu confuſiones, quas humana malitia admiſcet. Et futilis,ieiuna,& inſulſa cauillatio Anabaptiſtarum explodenda eſt, qui dicunt Baptiſtam hæc imperfectis permiſiſſe, Chriſtum poſtea docuiſſe aliter, Non pugnant Baptiſtæ & Chriſti conciones. Nec putemus Baptiſtæ leuem autoritatem eſſe. Magna eius uocatio & functio eſt, ut Chriſtus ipſe teſtatur, & Deus in Baptiſmo Chriſti illuſtri teſtimonio eius uocationem & doctrinam confirmat. Sed furentes Anabaptiſtæ non attendunt quid dicant,cùm de Baptiſtæ miniſterio contumelioſè loquuntur.

Multa præcepta de politicis officijs apud Philoſophos.

Pſal: 81.Ego dixi,Dij eſtis,id eſt,diuinum officium ſuſtinentes,defenſionem iuſticiæ & pacis, quæ ſunt bona diuina,propter quæ titulum ſuum Deus impertit

impertit Magiſtratibus,quia uult eos hæc bona ſecum impertire populis. Officium igitur approbat,cûm uocat diuinum.Pſalm: 101. In conueniendo populos in unum & Reges,ut ſeruiant Domino.Et Eſaiæ 49. Reges erunt nutritores tui, & reginæ nutrices. Hæc dicta & multa ſimilia teſtantur Reges & Magiſtratus aliquos eſſe membra Eccleſiæ Dei, & Deo placere. Approbat igitur Deus imperia & politicum ordinem.

His confirmati teſtimonijs conſtantiſſimè damnemus furores Anabaptiſtarum, qui contendunt Chriſtiano non conceſſum eſſe gerere Magiſtratus,improbant iudicia,leges,militiam,& cætera politica munera,quaſi hæ res ſint ſuo genere peccata,& pugnent cum Euangelio. Magnæ mihi cum multis contentiones de hac controuerſia fuerunt, cum Caroloſtadio, Pelargo, Struthio,& alijs,& multi agnitis fontibus huius diſputationis, quos iam recitaui,in uiam redierunt,abiectis Anabaptiſtarum delirijs.

Porrò ad illa dicta quæ recitaui, adiungantur exempla, quæ ſunt ualdè multa hominum qui Deum uerè inuocarunt, qui maxima regna gubernauerunt, alij alijs ætatibus, quia Deus uoluit ſubinde per aliquos ſuos cultores iuuari politias,tùm ut in eorum inuocatione luceret confeſſio, & uera doctrina latius propagaretur, tùm ut Eccleſia haberet aliqua hoſpitia. Non dubium eſt primos Patres in ſuo cœtu, Adam, Henoch, Noha, fuiſſe etiam politicos gubernatores, ſicut traditur Nohæ Lex de puniendis homicidijs. Deinde Melchizedeck expreſſè Rex appellatur. Abraham etſi hoſpes fuit in alienis imperijs, tamen & Reges aliquos Eccleſiæ adiunxit,& rexit ipſe politico imperio ſuam familiam, & præliatus eſt. Poſtea Ioſeph non modò rexit, ſed etiam nouis Legibus, regnum Aegyptium conſtituit. Nec dubium eſt formam regni Aegyptiaci inſtitutam à Ioſeph, donec floruit antecelluiſſe omnium regnorum ordini,quæcunq; fuerunt poſtea toto orbe terrarum, in Chaldæa,Ionia,Græcia, Romæ. *Exempla gubernatorum qui Deo placuerunt.*

Valdè errant,qui Soloni aut Auguſto maiorem tribuunt politicam ſapientiam, quàm his uiris, qui diuina luce regebantur, & Deum uerè inuocabant, Ioſeph, Danieli,Eſdræ & ſimilibus. Nec ſolus Ioſeph inter Principes Aegyptios Deum rectè inuocabat, ſed eius gubernatio regem ſua ætate regnantem, & multos qui unà rempublicam regebant ad agnitionem ueri Dei pertraxit. Poſtea Moſen & multos gubernatores in populo Iſraël Deo placuiſſe,nihil dubium eſt.

Quòd uerò furioſi Anabaptiſtæ dicunt,propter imperfectionẽ populo Iſraël conceſſum eſſe domicilium & politica officia: Reſponſio eſt plena inſulſitatis. Singulare Dei beneficium fuit,quòd certam ſedem Eccleſiæ tradidit,ac defendit annos amplius mille quadringentos. Voluit enim Deus certum eſſe locum,in quo teſtimonia promiſſionum diuinarum ederentur, & in quo Chriſtus naſceretur,ſicut ſuprà de uetere Teſtamento copioſius dictum eſt. Cùm autem in populo Iſraël legem & politicum ordinem approbauit, & ſæpè teſtatus eſt,ſe officia illa poſtulare,ut in eis inuocatio accendatur,luceat confeſſio,& dilectio erga Eccleſiam exerceatur, ſignificauit ſe etiam apud alias gentes legem & politicum ordinem approbare, ut exempla oſtendunt. Nam Ioſeph,Daniel,& alij multi gubernarunt politias inter Ethnicos. Hiſtorias igitur in regnis cæteris extra Iſraëliticum conſideremus. Daniel prouinciam Ethnicam regit,& ſuo miniſterio Regum præſtantiſſimos flexit ad agnitionem *Refutatio Anabaptiſtarum.*

nitionem ueri Dei, uidelicet euerſorem Ieroſolymæ Nabuchodonoſor,& eius filium Darium Medum,Cyrum Perſam, & multos principes. Ideò Deus populum Iſraël in Monarchijs aliâs alibi diſperſit,ut doctrina uera de Deo latius propagaretur. In hiſtorijs Euangelicis mentio fit Centurionum aliquot, qui Euangelio crediderunt. Imò in totam Cornelij militis Romani familiam Spiritus ſanctus ingenti miraculo,perinde ut in Apoſtolos,effuſus eſt.

Cùm igitur tot extent certa & illuſtria teſtimonia & exempla, quę oſtendunt Deo placere politicum ordinem, Imò officia ordinis politici, in ijs qui Deum rectè inuocant,eſſe pia opera & præcipuos cultus Dei, diſcamus uenerari res politicas,imperia,magiſtratus,leges, iudicia, diſtinctiones dominiorum,contractus,tanquam dona Dei,& omnia ciuilis uitæ opera referamus ad hos fines,ut Deo in his ordinationibus obediamus,& ut inuocatio & confesſio noſtra in hac ſocietate luceat,& ut exerceamus dilectionem mutuam.

De Heroicis uiris apud Ethnicos, qui fuerunt ſine agnitione Dei.

Recitaui exempla gubernatorum,qui Deo placuerunt, ut Ioſeph,Daniel,Nahaman Syrum,& ſimiles. Hos cùm conſtet à Deo adiutos eſſe gubernationem eſſe opus & beneficium Dei manifeſtum eſt. Addam autem & de heroicis uiris apud Ethnicos,qui fuerunt ſine agnitione uera Dei,& tamen ne genus humanum prorſus interiret, à Deo ardentibus motibus ad uirtutem excitati ſunt,& in rebus gerendis adiuti,ut Alexander,Scipio,Auguſtus. Mirandi euentus in rebus geſtis talium uirorum mouerunt omnes prudentes,ut faterentur eos habere impetus meliores & feliciores, quàm reliquorum hominum multitudinem. Ideò Cicero inquit nullum fuiſſe uirum magnum ſine afflatu diuino.

Viri Heroici teſtimonium præſentiæ diuinæ in imperijs.

Cúmq; ad conſtituenda imperia,aut inſtauranda, & ad politias ac artes reſtituendas, DEVS inſerat ſingulares motus talibus ducibus aut artificibus,manifeſtum teſtimonium oſtendit præſentiæ ſuæ in politijs, ſicut Plato in libro quarto de Legibus inquit: Quemadmodum boues non à bobus, nec capræ à capris reguntur, ſed à præſtantiore natura, uidelicet ab hominibus, ſic natura humana infirmior eſt, quàm ut ſeipſum regere poſſit. Quare DEVS præfecit ciuitatibus non homines, ſed præſtantius & diuinius quoddam genus, heroas uidelicet, qui cùm habeant ipſi proſperos ſucceſſus,nobis quoque imperia eorum grata & facilia ſunt. Hi ita curant nos, ut pacem, pudorem, libertatem conſeruent, & addit. Verum eſt dictum,ubi non Deus,ſed mortalis aliquis dominatur,ibi malorum & ærumnarum nullum eſt effugium. Sapientiſſimè hæc & ueriſſimè à Platone dicta ſunt. Et hæc eius uerba intimis ſenſibus infigamus: λέγει δὴ καὶ νῦν οὗτος ὁ λόγος ἀληθείᾳ χρώμενος, ὡς ὅσων ἂν πόλεων μὴ θεὸς, ἀλλὰ τίς ἄρχει θνητὸς, οὐκ ἔστι κακῶν, αὐτοῖς, οὐδὲ πόνων ἀνάφυξις. Exempla ſuppeditant hiſtoriæ omnium ætatum. Placidum fuit imperium orbis terrarum regnante Auguſto, quia Deus uoluit aliquantiſper reſtitui pacem,iudicia,leges,diſciplinam, ideóq; Auguſtum adiuuit. Sub Valentiniano,Auguſtulo & ſimilibus,ſubinde nouæ diſſipationes exortæ ſunt, & miſeriæ ſine modo cumulatæ.

Pœnæ atrociũ ſcelerum.

Poſtremò teſtimonium eſt præſentiæ Dei in imperijs etiam hæc experientia,quòd manifeſtum eſt,diuinitus atrocia ſcelera manifeſtis corporalibus ſupplicijs puniri,periuri,latrones,tyranni,inceſti, plerìq; omnes hærent tandem in pœnis. Differuntur interdum pœnæ,ſed tamen plerunq; tandem opprimunt

primunt ſontes,& pauciſſimi placidos exitus habent. Exempla tyrannorum interfectorum adeò crebra leguntur,ut ſcriptum ſit:

Ad generum Cereris ſine cæde & ſanguine pauci
Deſcendunt Reges,& ſicca morte Tyranni.

De homicidis quotidiana exempla ſunt in conſpectu. Etiam cùm aliquandiu occultati ſunt,proferuntur tamen in lucem mirabili modo, & quanquàm initiò polluti iniuſta cæde effugerunt manus Magiſtratuum,tamen poſtea ad pœnam retrahuntur. Comitantur & inceſtos pœnæ,ut Oedipum, Aegiſthum, Herodem,& alios. De his pœnis loquitur Chriſtus: Qui gladium acceperit,ſcilicet non datum à legibus,gladio peribit. Ieſaiæ 33. Væ qui prædaris, nam uiciſſim ſpoliaberis. Iob 9. Verebar omnia opera mea, ſciens te non parcere delinquenti. Et Eccleſiaſtes ait cap. 8. Impius non poteſt euadere in bello,id eſt,bellis & alijs cladibus punit Deus atrocia ſcelera. Sic ciuilem iuſticiam Deus in mundo tuetur,ut regulariter puniat in hac uita eos,qui ciuilem iuſticiam uiolant,ſicut regulariter hyems frigida eſt, & æſtas calida. Quanquàm igitur,ut in tempeſtatibus interdum aliquid extra regulam Deus facit,& arcano conſilio differt pœnas & præmia, tamen regulam meminerimus,& metu iræ Dei coërceamus temerarios impetus.

Pœnæ homicidarum.

Duæ ſunt autem cauſæ, propter quas regulariter in hac uita pœnæ comitantur atrocia ſcelera. Prior,quia Deus iuſtus iudex uult conſpici iram ſuam aduerſus peccata,& nos de ſua uoluntate commonefacit. Altera eſt,ut cuſtodiat ſocietatem ciuilem,quæ prorſus diſſiparetur,niſi ab ipſo latrocinia,tyrannides,& alij furores compeſcerentur. Quare etiamſi Tiberius placidè moritur,tamen propter unum atq; alterum exemplum, regula non contemnatur,quæ ſupplicia & cruciatus in hac uita minatur tyrannis,& alijs, qui polluti ſunt atrocibus ſceleribus. Ruunt poſtea in pœnas, Caligula, Claudius, Nero,Domitianus,Commodus & alij innumerabiles. Non fruſtrà maledictiones in Lege Dei propoſitæ ſunt,quas non eſſe irritas, uniuerſa mundi hiſtoria teſtatur. Nam & publicè ingentibus bellis & diſſipationibus totæ gentes propter multorum ſcelera delentur, & priuatim quotidiè excruciantur multi magnis ærumnis & doloribus.Horum malorum cauſæ quæ ſint,conſcientias noſtras interrogemus. Ac commonefacit nos Ieſaias triſtiſſima concione,& dicto ualdè memorabili cauſam nobis quaſi digito monſtrat cap. 64. Et iniquitates noſtræ quaſi uenti diſſipauerunt nos.

Duæ cauſæ pœnarum comitantium atrocia ſcelera in hac uita.

Hæc uniuerſalis experientia etiam Ethnicos mouit,ut Dei prouidentiam & iudicium agnoſcerent. Et Iſocrates in oratione de Pace grauiſſimam ſententiam opponit Epicureorum furori, qui propter pauca exempla, regulam contemnunt,ac ſperant ſe impunitatem ſcelerum habituros eſſe. Etſi,inquit, non ſemper plectuntur ſcelerati,tamen plerunq; dant pœnas. Cùm autem futurum ſemper ſit incertum, prudentis eſt amplecti illud potius,quod ſæpius conducit.Et cùm intelligas iuſticiam Deo magis placere,ſtultiſſimum fuerit exiſtimare in deteriore fortuna iuſtos futuros eſſe,quàm iniuſtos. Cùm igitur experientia perpetua teſtetur atrocia ſcelera puniri, agnoſcamus Deum iudicem & uindicem eſſe, & eum timeamus,& fateamur politias ab ipſo defendi,retineri & mutari.

Experientia in pœnis atrocium ſcelerum conuicit Ethnicos de Prouidentia.

Hactenus & dicta & argumenta recitaui,quæ oſtendunt, politicum or-

Deus præcipit precationes pro Magiſtratu.

dinem rem bonam eſſe,& Deo placentem. Ad hæc adijciendum eſt & hoc argumentum. Cùm toties præcipiat Deus precationes pro magiſtratu fieri, ut gubernatio maneat inconcuſſa,& ſtabiliatur,neceſſe eſt eam rem bonam eſſe, & Deo placentem, nec eſſe peccatum. Non eſt enim petendum, ut peccata ſtabiliantur.

Extant autem præcepta de hac precatione. Ierem: 29. Orate pro regno Babylonico, quia in pace illius,& uobis pax erit. Iubet fieri precationes pro imperio,quod tunc erat Eccleſiæ hoſpitium. Et propter has precationes non modò exilij & ſeruitutis ærumnæ mitigatæ ſunt, ſed etiam Regum pectora Deus ad ueræ doctrinæ agnitionem flexit. Et pro rege Abimelech precatur Abraham, Et Iacob benedicit regi Aegyptio, qui à Ioſeph acceperat doctrinam de uera Dei inuocatione.

Et 1. Timoth: 2. Præceptum traditur plenum eruditionis: Hortor ut petitiones & gratiarum actiones fiant pro omnibus hominibus,pro regibus & omnibus qui præſunt,ut quietam & tranquillam uitam agamus,cum omni pietate & honeſtate. Simul & de precatione præcipit,& docet qualis debeat eſſe gubernatio,& ad quos præcipuos fines referenda ſint conſilia gubernatoris. Et petere nos debemus,ut Deus pacem noſtris ciuitatibus donet,& regat diſciplinam,& boni Principes hæc opera efficere debent: Primùm ut domi pax ſit,& tranquillitas,arceant externos hoſtes,quantùm poſſunt, & domi prohibeant latrocinia & ſeditiones. Nec finis ſit pacis, ut in ocio poſſint ciues quærere uoluptates,& indulgere luxui. Sed pacis ulteriores fines ſunt,ut propagari uera religionis doctrina poſſit, ut tegantur ſcholæ,& imbecillis ætas erudiri poſſit,nec prorſus diſſipetur Eccleſia,aut deleantur ſeminaria Eccleſiæ. Deinde,ut mores regantur honeſta diſciplina.

Opera boni Principis.

Collatio Dauidis & Ethnicorum.

Sic Dauid gerens bella, ſciebat ſe tantos labores ſuſcipere & ſuſtinere, non ſua cauſa,ut poſtea ocioſo & ſecuro animo frueretur uoluptatibus, ſed ut depulſis hoſtibus ſeruaretur Eccleſia Dei,ut domi interim procreari ſoboles, & rectè erudiri de Deo,& ad honeſtos mores inſtitui poſſet, ut in ſcholis adoleſcentia,& populus ad conciones tutò conuenire poſſet. Deniq; ne doctrina de uero Deo,nomen Meſſiæ,inuocatio uera Dei deleretur. Hos fines intuebatur,quoties educebat exercitum,quoties inſtruebat aciem,quoties in hoſtilem exercitum impetum faciebat. Hi fines ignoti erant Alexandro, Scipioni, C. Cæſari. Sed tamen norant ideò defendendam eſſe patriam, ut honeſta diſciplina homines in pace regerentur,nec prorſus interiret humanum genus,aut mores fierent feri & barbari. Addidit igitur Paulus precandum eſſe, non ſolùm ut pax ſit,ſed etiam ut in pace uiuamus piè & honeſtè, id eſt, ut doctrina uera de Deo propagetur, & Deus rectè inuocetur, & ſint honeſti mores. Ita paucis uerbis optimam politicam formam Paulus deliniauit.

Regulæ aliquot de Magiſtratu utiles ad pacem.

Poſtquàm igitur ſatis oſtenſum eſt, politicum ordinem eſſe rem bonam & Deo placentem,adijciam aliquot regulas utiles ad pacem, & ad alendam reuerentiam in bonis mentibus erga magiſtratus, & uniuerſum ordinem ciuilis ſocietatis, quæ certè digna eſt bonis ingenijs,& cùm refertur ad gloriam Dei, cultus eſt gratus Deo.

Prima regula.

PRIMA regula. Euangelium ſicut nec abolet nec improbat Arithmeticam aut Architectonicam,aut Medicam artem,ſic non abolet nec improbat œconomicum & politicum ordinem. Imò iubet agnoſcere, has res eſſe

dona

dona Dei, quibus hæc uita corporalis non poteſt carere. Cùm autem uelit Deus non deleri genus humanum,ſed in hac uita colligi Eccleſiam ſuam, ſeruat his rebus,cibo,potu,coniugio,politico ordine, artibus, ut agricultura, architectonica,medicina, uitam corporalem.

Vt autem cibus, potus, agricultura, architectonica, medicina, non pugnant cum Euangelio,quod concionatur de reconciliatione Dei,& nouam & perpetuam lucem in mentibus accendit, ſic non pugnat cum Euangelio gubernatio politica.Sed qui ignorant ueram Euangelij doctrinam de iuſticia interiore,de fide & uera inuocatione Dei,hi facilè hallucinantur in hac diſputatione, & ſibi ipſi fingunt Euangelium eſſe nouam & barbaricam politiam.Vt hypocritæ magnis laudibus uehunt ſolitudinem,& Monaſticos ritus, uel potius illud Epicureum ocium,quo fruuntur illi,qui nec communes labores, qui ſunt in gubernatione magni & uarij,ſuſtinent,nec metuūt pericula & procellas,quibus ſępè gubernatores horribiliter adfliguntur,ut experti ſunt Moſes, Aaron, Samuel, Dauid, Ieremias, & exempla multa quotidiana uita monſtrat. Nec aduerſantur huic primæ regulæ prohibitiones uindictæ, quæ paſſim ſparſæ ſunt in Euangelio. Grauiſſimam hæ doctrinam, & ſalutarem ipſis imperijs continent. Deus ordinem inſtituit,ut uindicta per Magiſtratus exerceatur. Vt igitur in cæteris præceptis nos uult ordini diuino parere, prohibet uagari libidines, ſic prohibet uagari iracundiam, uult nos ſine incendijs odiorum ordini diuino obtemperare, ac petere,ut Magiſtratus ſuum officium faciat,defendat innocentes, & coërceat ac puniat petulantes. Si facit, gratias agamus & Deo & Magiſtratui, & gaudeamus honeſtè regi diſciplinam,& ciuitates eſſe tranquilliores. Si non facit, non conturbent ordinem diuinum priuati,non moueant ſeditiones,reprimant iracundiam & dolorem ſuum,ſeq; hac conſolatione ſuſtentent, quòd ſciunt Eccleſiam certis de cauſis ſubiectam eſſe cruci,& tamen Deo placere, imò tolerantiam iniuriarum & ſæuitiæ alienæ ſacrificium eſſe Deo gratum.

Dictum eſt igitur ſuprà duplicem eſſe uindictam. Altera eſt ordinata, id eſt, publica, quæ fit per Magiſtratus certo ordine,certis legibus. Hanc nequaquàm prohibet Euangelium ſeu Lex Dei,imò ut toties iam dictum eſt,diuinitus inſtituta & approbata eſt, & iuuatur à Deo. Hæc uindicta eſt pars politici ordinis, ſeu functionum Magiſtratus, ſicut Paulus diſertè Magiſtratum uocat uindicem. Vt igitur Magiſtratum approbari in Euangelio nihil dubium eſt, ita hanc uindictam quam exercet iuxta Leges approbari manifeſtum eſt. *Duplex uindicta una ordinaria.*

Hæc congruunt cum hoc dicto, Mihi uindictam, & ego retribuam. Deus iuſtus iudex iraſcitur peccato, & aut ſine humana ope punit, ut cùm delet Sodoma, aut Aegyptios in Mari rubro: aut ad ſupplicia ordinaria, quæ commendauit Magiſtratibus, ſontes retrahit, ut cùm latrones ſcueritate Magiſtratuum tolluntur, cùm Cyrus punit Ionum libidines, Auguſtus Antonium pollutum uarijs libidinibus, & mouentem bellum ſine iuſta cauſa. Hæ uindictæ & ſimiles uerè pertinent ad hoc dictum: Mihi uindictam, & ego retribuam. Quod facilè intelligi poteſt à ſanis, qui mentem & dexteritatem in iudicando adhibent.

Altera uindicta eſt aberrans ab ordine diuino,quam docendi cauſa priuatam uoco,cùm ſcilicet incenſi iracundia aut odio,noſtro furore, non iuben- *Altera uindicta aberrans ab ordine.*

 tibus,

tibus legibus arma capimus,& dolori noſtro ſeruimus,non ordinationi Dei in aliĳs tollendis,ut ſeruit ſuo dolori Ioab, interficiens Abner.

Etſi autem ingens eſt incendium animi & magnus furor cupiditas uindictæ,tamen pauci ita ſunt intenti,ut agnoſcant ſuum hoc uulnus, ſed plerunque ſpecies aliqua iuris prætexitur,quam amplexi homines, mouent iniuſta & pernicioſa certamina ſibi & Reip. ut Saul, cùm tantùm æmulatione ac liuore moueretur,fingit prętextus, queritur Dauidem eſſe ſeditioſum,& alens hunc furorem,tollere amicum benè meritum conatur.Ita Pompeius æmulatione ardens,delere Iulium conatur.

Vulgaris eſt peſtis,& latè graſſatur in omnibus gentibus, ciuitatibus & familĳs. Ideò pĳ ſint intenti,uideant ne indulgeant huic furori. Vſitatum & notum malum eſt amor aberrans à Lege Dei,& multorum ingentium malorum cauſa eſt, ut propter amorem Paridis euerſa eſt Troia,& Græci magnas clades acceperunt. At iracundia,& uindictæ cupiditas, undecunq; oriantur, aliàs enim alĳ ſunt fontes, ſæpius excitat ingentia bella, & pernicioſos tumultus priuatim & publicè, ut hiſtoriæ Cain,Saul, Pompeĳ, Arĳ,& aliorum multorum oſtendunt.

Conſiderata igitur magnitudine huius peſtis, uidelicet priuatæ uindictæ ruentis contra ordinem diuinum, prudentes intelligent,quàm neceſſarium & ſalutare præceptum ſit Chriſti, toties ſeuerè concionantis de coërcendo hoc impetu. Ipſe enim uerè intelligebat, in Eccleſia, & in uniuerſa hominum ſocietate horrendas diſſipationes ex hoc fonte oriri. Vidit Pompeius creſcere Cæſarem, & eius gloria uritur, quærit igitur occaſiones & prætextus ad eum premendum, & adiungunt ſe alĳ ſimilibus cupiditatibus incenſi. Vidi ipſe multos liuore & æmulatione motos, conturbaſſe ueras ſententias in doctrina Eccleſiaſtica.

Deniq; omnes prudentes norunt latiſſimè uagari hoc malum. Ideò dicta Chriſti & Apoſtolorum inſigamus intimis ſenſibus pectoris, & coërceamus uindictæ cupiditatem. Cùm igitur Chriſtus uindictam ordinatam mandatam magiſtratibus approbet, & econtrà priuatam ſæuitiam & ſeditiones prohibeat,res ipſa loquitur,his præceptis Chriſti optimè muniri politicum ordinem, & armari magiſtratus.

Refutantur calumniæ Celſi, Iuliani & aliorū, quòd Euangelium tollat Magiſtratus.

Falſò igitur calumniati ſunt Euangelium, Celſus,Iulianus & alĳ,qui ſcripſerunt,Euangelium prohibitione uindictæ tollere magiſtratus, diſciplinam, leges,deniq; omnes neruos ciuilis ſocietatis, ac concedere infinitam licentiam omnium ſcelerum. Huic calumniæ nimis frigidè reſpondent Origenes & Nazianzenus, qui fingunt conceſſum eſſe uindicare, ſed perfectiorem uirtutem eſſe,non uindicare. Has ineptias ſuprà refutaui,ubi de præceptis & conſilĳs dictum eſt. Et quomodo calumniæ Celſi & Iuliani reſpondendum ſit, ex hac noſtra diſtinctione ſatis conſtat, prohiberi priuatam uindictam, & econtrà confirmari magiſtratus & imperia. Hæc ſententia uera, pia, & ſalutaris eſt priuatim & publicè.

Euangelium munit & ornat imperia.

Muniuntur ergo & ornantur imperia uoce Euangelĳ. Pulcerrimus eſt ordo,quem in uita priuata & in imperĳs inſtituit Deus de omni genere actionum, ſed humanæ mentes ſæpè occupatæ abſurdis opinionibus, hypocriſi, prauis exemplis, deníque faſcinatæ à Diabolo, ordinem illum diuinum aſpicere nolunt. Ita multos uidimus Anabaptiſtas, qui in hac quæſtione mira

pertina-

pertinacia ſuos furores defendebant, cùm ſatis clarè refutarentur. Nulla eſt enim obſcuritas in hac cauſa,modò ut afferat auditor mentem docilem. Diſſerui autem prolixius, ut iuuenes commonefaciam, ut aſſuefaciant mentes ad amandum politicum ordinem,& admoniti agnoſcant in eo lucere ſapientiam, iuſticiam, & bonitatem Dei erga genus humanum. Vſitatum eſt iuuenibus oſtentare ingeniorum acumen in legum & morum ciuilium reprehenſione. Sed illam Cynicam ſapientiam & petulantiam ſciamus fugiendam & deteſtandam eſſe.

Obijcitur & hoc, quòd ſæpè imperia rapiant & teneant improbi,quòd multum ſit uiciorum & confuſionum in imperijs. Ex hac parte argumentantur fanatici ſpiritus, imperia in uniuerſum res malas & à Deo damnatas eſſe. *Contra obiectionem fanaticorum, quòd improbi ſæpè teneant imperia & ſit multum uiciorum.*

Reſpondeas autem,non eſſe ueram & firmam ratiocinationem à dicto ſecundum quid ad dictum ſimpliciter. In generatione accedunt multæ uicioſæ cupiditates: Ergo generatio in uniuerſum à Deo damnata eſt. Suprà monui,ordinem politicum diſcernendum eſſe à confuſionibus, quæ aliundè admiſcentur, partim à Diabolo, partim ab hominum malitia, partim à communi infirmitate hominum, ut fit in alijs uitæ generibus ac gubernationibus à Deo ordinatis.

Nemo dubitat Eccleſiaſticam gubernationem à Deo inſtitutam eſſe, at quantum accedit confuſionum aliundè? Et tamen uox Euangelij eſt efficax, & Deo æternam Eccleſiam colligit,& audienda & ueneranda eſt. Adde exemplum coniugij & procreationis.Omnes ſani fatentur coniugium à Deo inſtitutum eſſe,eiq; placere ac iuuari ab eo procreationem, ut ſcriptum eſt: In ipſo ſumus,uiuimus & mouemur.At quàm multi ſunt crudeles mariti, patres negligentes liberorum & ἄστοργοι, non curantes inſtitui liberos ad agnitionem Dei: Hæc uicia quæ aliundè accedunt, à coniugij ordine & à procreatione diſcernantur.Fugiamus Manichæos & Anabaptiſticos furores, ac diſcamus Deo tribuere res ab ipſo uerè conditas & ordinatas,quæ erunt gratiores,cùm uicia ſegregantur, quæ non à Deo,ſed à Diabolo & hominum malicia,uel infirmitate oriuntur.Et de his tenendæ ſunt conſolationes à Deo traditæ,ut nũc certè pios oppreſſos,uel Turcica tyrannide,uel alijs imperijs diſcedentibus à legitima moderatione,commonefacere neceſſe eſt,quæ miſeriæ,quomodo ferendæ ſint, & quæ mandata detractanda.

Ac præcipuè nunc tempora poſtulant moneri bonas mentes, ut agnoſcant in hac ſenecta Mundi, imperia multò plus habitura eſſe confuſionum, quàm initiò habuerunt,ut ſtatua apud Danielem ſignificat, in qua Primum imperium eſt aureum. Secundum argenteum. Tertium æneum. Quartum ferreum.Planta partim ferrea eſt,partim teſtacea. Erit igitur languidior uirtus. Et experientia Platonem mouit,ut diceret certam eſſe periodum cuiuſq; ciuitatis,& cuiuſq; regni,qua circumacta,ait naturam non progredi ulterius, ut cùm planus numerus ſit ſolidus,uentum eſt ad metam,nec ſequuntur cubici,ut cùm poſitis 6. ſit ſolidus 18. non ſequuntur cubici. *In hac ſenecta mundi plus erit confuſionum.*

Et quidem hunc ſermonem attribuit Plato Muſis, quia cauſam eſſe mutationis regnorum præcipuam,non hominum ſcelera,ſed arcanum ac fatalem naturæ ordinem,uariè miſcentem materiam,exiſtimat. Sed doctrina cœleſtis ſæpè clamitat,ruinas imperiorum accerſi humanis furoribus, ac atrocium flagitiorum pœnas eſſe,ſicut ſcriptum eſt Eccleſiaſt. 10.Regnum à gente ad gentem

tem transfertur,propter hominum iniuſticiam & dolos. Hęc ad obiectionem quam recenſui,breuiter reſpondi,ut admoniti pij, diſcernant ordinem à Deo inſtitutum,à confuſionibus,quæ aliundè accedunt, & diſcant ſapienter ferre ſeruitutem,quæ pœna eſt,uelut carcer humanorum delictorum.

Secunda regula de Magiſtratu politico.

SECVNDA regula. Et conceſſum eſt Chriſtianis facere œconomica & politica opera,& neceſſe eſt eos iuxta uocationem in illis officijs ſeruire ciuili uitæ. Et cùm pij præſtant ea officia ut Deo obediant, placent illa Deo, & ſunt cultus Dei, & complectuntur multas magnas uirtutes. Rectè igitur & piè facit Chriſtianus, cùm iuxta uocationem magiſtratus gerit,exercet iudicia,militat,accuſat nocentem in foro, dicit cauſam, legitimo ſupplicio adficit iuſtè condemnatos. Hæc intelligere magiſtratus & iudices,qui Deum non contemnunt,neceſſe eſt.

Teſtimonia quòd neceſſe ſit facere officia politica iuxta uocationem.

Ac primùm de neceſſitate teſtimonia perſpicua ſunt,quòd uidelicet neceſſe ſit ciues, etiam eos qui uerè credunt Euangelio, facere politica officia iuxta uocationem.

Roman: 15. Neceſſe eſt obedire non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam. Lucæ 3. Neminem concutiatis, neq; calumniemini, & contenti eſtote ſtipendijs ueſtris. Ieſaiæ 1. Quærite iudicium, iudicate pupillo, defendite uiduam. Ac obſeruet ſimilia dicta ſtudioſus lector in alijs locis, ſæpè enim hæc præcepta repetuntur.

Officia politica in renatis cultus Dei.

Quòd autem ſint cultus Dei, ſæpè monent Prophetæ. Taxant enim ſuperſtitionem,quæ iudicat ſolas ceremonias eſſe cultus Dei, & negligentiam parit in officijs ciuilibus.Imò Monachi uitam œconomicam & politicam uix Deo placere poſſe putabant. Anteferunt ergo Prophetæ ceremonijs officia politica,& his affirmant promitti præmia. Ieſa: 1. Holocauſta ueſtra nolo, quærite iudicium, iudicate pupillo &c. Ieſ: 58. Frange eſurienti panem tuum. Mich. 6. Nunquid placari poteſt Dominus millibus arietum? indicabo tibi homo quid ſit bonum, facere iudicium, diligere miſericordiam, & in timore ambulare coram Deo tuo. Zach: 7. Nónne cùm comediſtis & bibiſtis,uobis comediſtis &c. Hæc dicit Dominus: Iudicium uerum iudicate,uiduam,pupillum,aduenam & pauperem nolite calumniari, &c.

Decus horum operum ita magis intelligetur,cùm ipſe ordo politicus & cauſæ ordinis conſiderantur. Deus condidit genus humanum ad ſocietatem, & huius ſocietatis uincula eſſe uoluit generationem, educationem, gubernationem,contractus,artes. Nec ſolus uir gignit,nec ſola mulier, nec genita ſoboles ſine aliena ope uitam retinet. Colligata eſt ergo hominum natura æternis uinculis.

Finis ſocietatis humanæ.

Sed ad quem finem præcipuum? Ad hunc, ut ad generationem & educationem opus eſt ſocietate,ita cœtu opus eſt ad docendum. Vult Deus agnoſci & celebrari,ut igitur alij alios de Deo, & de alijs rebus bonis doceant, conditi ſunt homines ad ſocietatem,cuius uincula ſunt, magiſtratus, leges,politica officia.

Quo fine præſtanda ſint officia politica.

Primùm ergo in his officijs obedientia noſtra erga Deũ declaranda eſt.

Secundò,luceat in ſocietate confeſſio noſtra. Ideò enim præcipuè ad ſocietatem conditi ſumus,ut latè propagetur noticia Dei & Filij eius Domini noſtri Ieſu Chriſti. Oſtende quid ſentias de Deo, ac teſteris te propter iudicium Dei uera profiteri,& iuſta facere.

Tertiò,cùm plenæ ſint ærumnarum & periculorum ingentium œconomiæ

miæ & politiæ. Ferreus eſt enim qui generationis et educationis pericula non conſiderat: Deinde quanta moles eſt curarum in curia, in caſtris? In his miſerijs & periculis luceant fides & inuocatio. Ideò enim his difficultatibus onerata eſt infirma hominum natura, ut admoniti de fide & de inuocatione latè ſpargamus Dei noticiam. Fiunt ergo cultus Dei, labores œconomici & politici, & quia ad hunc finem referuntur, ut Deo præſtetur obedientia, & quia his ipſis laboribus, miſceri oportet inuocationem Dei. Sicut Dauid præliaturus, & Salomon regnum ſuum incoans, Deum inuocant. Et in Pſalmo dicitur: Illi in curribus & in equis, nos autem in nomine Domini Dei inuocabimus.

Quartò exercentur in his laboribus: dilectio erga proximum, tolerantia, & pietas in retinenda poſſeſſione doctrinæ de Deo. Miſcentur igitur multæ uirtutes laboribus œconomicis & politicis, propter quas fiunt ſacrificia, ſeu cultus Dei, id eſt, opera quibus Deus iudicat ſe honore affici.

Quid agit Dauid prælians?

Primùm, agnoſcit ſe obedientiam Deo in hac uocatione debere, hoc eſt, in hoc gradu politico, in quem collocatus eſt. Secundò, profitetur ſe ciuem eſſe populi Iſraël, & inuocare Deum æternum, qui ſe patefecit, & uerbum ſuum Iſraëlitis tradidit certis teſtimonijs. *Exemplū Dauidis præliantis.*

Tertiò, in periculis fidem ſuam exercet, & Deum inuocat.

Quartò, ſeruit hoc labore ſuis ciuibus, imò dimicat pro illis parietibus, intra quos ſedent pueri & puellæ diſcentes lectionem Prophetarum, ut conſeruetur & propagetur doctrina cœleſtis. Interim quàm multæ aliæ uirtutes accedunt, iuſticia, tolerantia, manſuetudo, & aliæ uirtutes gubernatori neceſſariæ?

Quintò, ad has uirtutes, quas recenſui, accedit in his laboribus aliud ingens bonum, ſcilicet teſtimonium præſentiæ Dei, quò timor & fides confirmatur: Videmus puniri latrones & tyrannos, experimur Deum cuſtodire politias, quæ ſunt hoſpitia Eccleſiæ, experiuntur Ieſaias & Ezechias exaudiri ſuas preces pro politia, quam gubernabant. Et Dauid teſtatur adeſſe Deum gubernantibus, inquiens: Benedictus Deus, qui docuit manus meas ad bellum. Item, Qui dat ſalutem regibus.

Hæ cauſæ & hi fines laborum œconomicorum & politicorum ſæpè cogitandi ſunt pijs, & faciendæ collationes politicæ uitæ & Monaſticæ. Item pij gubernatoris & impij. *Cauſæ et fines laborum & œconomicorum & politicorum.*

Cauſa mandans obedientiam in munere politico eſt Deus. Hic fit mentio cauſæ efficientis.

Cauſa finalis, ut luceat confeſſio in ſocietate.

ϰυριώτατον, fides petens gubernationem in laboribus & periculis.

Cauſæ finales ulteriores, ut ſeruiatur proximo: Item, ut defendatur poſſeſſio doctrinæ cœleſtis.

Effectus, teſtimonia præſentiæ Dei, quæ timorem & fidem augent. Harum cauſarum & effectuum cogitatio ornat uitam politicam, & pios conſolatur in hac magnitudine laborū, & accendit timorem Dei & fidem in mentib. *Collatio Dauidis & Eremitæ.*

Iam cōfer Dauidem & Eremitam. Eremita tanquam ex acie, fugit ex ordine politico, nec præſtat Deo obedientiam, quam communi ſocietati debet.

Fugit autem ideò in ſolitudinem, ut labores, pericula, incertos euentus negociorum, iniurias, ingratitudines, denique ut molem curarum & dolorum uitet. Simul igitur fugit fidei, inuocationis & confeſſionis exercitia, nec ſeruit proximis, non docet, non confert operam ad retinendam poſſeſſionem doctrinæ. Qualis autem eſſet uita, quomodo excolerentur aut propagarentur artes, qualis eſſet generatio, quæ defenſio puerperarum, & infantum, ſi omnes boni uellent eſſe Eremitæ? Reijciamus ergo uitæ genus, quod obedientiam Deo debitam in communi ſocietate iuuanda & tuenda negligit.

Collatio militis pij & prophani. Hic etiam militem pium & prophanum confer. Cùm Celſus calumniaretur Euangelium de prohibitione uindictæ, ac diceret militiam prohiberi, reſpondit Origenes: Chriſtianam militiam eſſe pro imperijs Deum precari. Etſi de parte officiorum noſtrorum rectè Origenes reſpondit, tamen non ſatis dixit. Vtrumque erat complectendum, & dimicat in acie Chriſtianus iuxta uocationem, & arma inuocatione Dei adiuuat, ut Dauid inuaſurus Goliath, inſtruit ſe precibus & funda. Antecellit igitur Chriſtianus miles prophano. Præterea fines differunt. Dauid præliatur, ut defendat cœleſtem doctrinam. Iulius præliatur, ut ſuam dignitatem defendat.

Collatio Eſaiæ & Ciceronis. Sic antecellit gubernator Ieſaias Ciceroni: Cicero ad gubernationem tantùm ſua conſilia ſeu prudentiam ſuam, & diligentiam adfert. Ieſaias uerò, & preces & prudentiam, & ſæpè clamitat, ut ſcribitur 2. Paralip. 20. Cùm ignoramus quid faciendum ſit, oculos noſtros ad te attollimus. Hæc de ſecunda regula breuiter dixi, quæ pij lectores diligenter expendant, ut diſcant uitæ politicæ dignitatem intelligere, & conſiderent quid interſit inter politicum uirum pium, & prophanum.

Tertia Regula de magiſtratu politico. TERTIA regula. Euangelium non præcipit ut noſtræ politiæ regantur legibus forenſibus Moſi, nec nouam aliquam corporalem politiam conſtituit, ſed iubet nos præſentibus Magiſtratibus ac legibus obtemperare, quæ tamen non pugnant cum legibus naturæ, & præcipit, ut præſentes politias tueri & ornare ſtudeamus. Sic enim inquit diſertè Paulus: Omnis anima poteſtati quæ præeſt, hoc eſt, præſenti poteſtati, obediat. Hanc regulam ideò recenſui, quia memini multos, Monetarium, Struthium, & alios, qui contendebant Chriſtianos oportere controuerſias forenſes iudicare ex legibus Moſaicis, & abolendum eſſe ius Romanum, quo nunc in foro utimur: Hoc quid erat aliud, quàm reſtituere politiam Moſaicam, quam ut DEVS oſtenderet non oportere perpetuam eſſe, funditus & horribili exemplo deleuit. Sæpè iam dictum eſt, Euangelium concionari de iuſticia ſpirituali & æterna, *Euangelium non conſtituit certam politicam corporalem.* ut Paulus inquit: Euangelium eſt miniſterium ſpiritus, nec conſtituit certam corporalem politiam, ſed ſinit nos uti diſſimilibus politijs gentium, ut diſſimilibus dierum ſpacijs, modò ut leges non pugnent cum iure naturæ, ſed approbent honeſta facta, & puniant turpia. Nam hanc regulam iudex Chriſtianus ſequi debet, quam & Paulus recitat Roman: 13. Magiſtratus tribuat honorem rectè factis, & puniat turpia. Quæ uerò ſint honeſta, quæ turpia in moribus, dijudicat lex naturæ.

Diſſimilitudo legum politicarum nihil ad Eccleſiam. Deinde nihil intereſt Eccleſiæ in his, quæ ſunt iuris poſitiui, quòd Gallicæ in pœnis, aut diuiſionibus hæreditatum, aut ſucceſſionibus diſſimiles ſunt Germanicis. Vtatur Chriſtianus in Armenia legibus politicis eius gentis: At in ciuitate Veneta utatur legibus Venetis. Memini qui nolebant ullos fures capitali

capitali ſupplicio affici,quia lex Moſi punit furem quadruplo. Etſi graſſatorem,ut latronem,etiam uetuſtæ leges,capitali ſupplicio afficiebant,et hac ratione quidam legi uſitatæ non imprudenter patrocinantur, quia in his barbaricis gentibus fures plerunq; ſunt graſſatores,& telis, & uoluntate nocendi armati,ut latrones,tamen iudex Chriſtianus & hoc conſideret, ſatis eſſe, ſi Lex congruat ad hanc regulam, ut turpia facta puniat: Deinde gradus permittendos eſſe legum conditoribus, ſeuerius puniendos eſſe fures in ijs gentibus, ubi diſciplina laxior eſt, quàm alibi, ubi fuerunt alia multa diſciplinæ uincula. Nec Deus improbat ſeueritatem,quia peccata noſtra ſine dubio mererentur mortem,iudicio Dei. Lex Moſi Filium helluonem & contumacem uult ad iudices adduci, & condemnatum interfici. Hæc lex honeſtiſſima nunc nimis triſtis diceretur, quæ tamen oſtendit Deo placere diſciplinæ ſeueritatem. Omitto hic longiorem diſputationem, Nam hæc recenſui tantùm ad commonefaciendos rudiores,ne moueantur clamoribus illorum, qui contendunt rurſus in forum leges Moſaicas inuehendas eſſe, & ius Romanum abolendum eſſe.

Et eſt uſitata πολυπραγμοσύνη iuuenilium ingeniorum, uetera inſtituta mediocria reprehendere,nouas leges ferre,expeditiorem ordinem cognitionum in iudicijs præſcribere,regere forum, tanquàm ædilitijs edictis, ſtatuere rerum uenalium precia,ut memini Muſtelam aulas docere de ordine cognitionum. Nec ego nunc diligentiam ſapientum gubernatorum reprehendo, ſed iuuenilem πολυπραγμοσύνην, quam frenare utile eſt, præſertim in ijs qui miniſterio Euangelij funguntur. Hi proponant doctrinam de uera Dei inuocatione,& de cæteris officijs pietatis. Iudiciorum autem & fori gubernationem, ſciant alijs artificibus commendatam eſſe, & præcepti uſitati meminerint, ut ſuam quiſq; Spartam ornet.

Vſitata πολυπραγμοσύνη in reprehendendis ueterũ inſtitutis.

Vt apud Ariſtophanem Cleon dicitur alterum pedem in curia,alterum in caſtris habere, ita iſti inquieti, alterum pedem in curia, alterum in Eccleſia habent,& interdum perinde condunt ciuitatem,ut ſimia in fabula Hermogenis,quæ aliquando capta ab hominibus uiderat urbes,domos, hominum congreſſus, theatra, ſpectacula, ludos. Redit igitur ad ſimias, ac narrat,quid uiderit,hortatur ut hominum imitatione condant domos,quibus tegantur contra tempeſtates,& addant mœnia aduerſus leones,lupos, homines. Nec tantùm hæc utilitas proponitur,ſed commemorantur theatra & ſpectacula. Horum imitatio magnas uoluptates paritura uidebatur. Placet igitur conſilium. Et dimittunt uetulæ ſimiæ iuniores ad materiam cædendam, aut ſaxa conuehenda. Sed hic deprehendunt ſtulticiam ſuam ſimiæ,deerant ſecures,& ratio nulla erat uel cædendæ materiæ, uel coagmentandi lapides, denique ars tota Architectonica deerat,res igitur coëgit eas id quod ſtultè inſtituerant omittere. Tales Architectos ciuitatum multos uidimus,Struthium,Muſtelam & alios. Meminerint ergo ſaniores præceptum in hac tertia regula traditum, nec temerè de politicis inſtitutis, quæ non continent manifeſtam turpitudinem,contendant.

QVARTA regula. Euangelij doctrina adeò ſeuerè præcipit de obedientia,ut affirmet peccatum mortale eſſe, non obedire mandatis legitimi Magiſtratus,ſi tamen non iubeant facere contra mandata Dei.

Quarta Regula de Magiſtratu politico.

Hęc regula expreſſè traditur Ro: 14. Neceſſe eſt obedire nõ ſolùm pro-

pter

pter iram,ſed etiam propter conſcientiam. Primũm docet eſſe neceſſarium opus,deinde neceſſitatem declarat. Non ſolùm propter iram inquit, id eſt, propter pœnam corporalem,qua Magiſtratus afficit contumaces, ſed etiam propter conſcientiam neceſſe eſt obedire. Teſtatur ergo contumacia offendi Deum,& conſcientiam ream fieri,quia Deus hanc obedientiam flagitat.

Violatio obedientię erga Magiſtratus lędit conſcientiam.

Hic expende quantum malum ſit,conſcientiam ream iudicari à Deo,deſeri hominem,& non regi nec defendi à Deo, ſed pœnis in hac uita,& niſi reſipiſcat perpetuæ iræ poſt hanc uitam,obnoxium fieri. Nam regulam hanc ſeruat Deus,ut atrocem contumaciam etiam in hac uita atrocibus exemplis puniat,ut oſtendunt hiſtorię Abſolon,Semei,Ioab,& aliæ innumerabiles.Hic prudens lector conferat Philoſophorum politica, ad hanc Pauli concionem. Quæ literæ philoſophorum ita munierunt magiſtratum,ordinem politicum, & pacem,ſicut hæc Pauli concio? Hæc eſt murus firmiſſimus Magiſtratuum. Nam bonorum omnium,& mediocrium animi,non terrore aut potentia magiſtratuum,ſed hac doctrina cœleſti,cogi ſe iudicant, ut reuerenter obediant uoci Legum & Magiſtratuum, & imperia uenerentur.

Doctrina cœleſtis plus tribuit Magiſtratui quàm leges imperiorum.

Ac leges ipſæ imperiorum tantùm externam obedientiam in militia & in pace, labores corporum, collationem tributorum, & iuſta officia externa in tota ciuili conſuetudine poſtulant. Sed doctrina cœleſtis amplius flagitat, iubet honore affici magiſtratus. Hic gradus obedientiæ ſummus eſt,non tantũm externa officia tribuere, ſed etiam honorificam opinionem in mente, & beneuolentiam. Nam hæc duo præcipuè ſignificat uocabulum Honoris.Honorifica opinio hæc continet,quòd totus ordo politicus,imperia & magiſtratus ſint res à DEO inſtitutæ & approbatæ, & defendantur ope diuina, & quòd Deus uelit humanum genus hac ciuili forma uitæ regi,& frenari libertatem,& in ipſa gubernatione multa exempla conſpici ſui iudicij de ſceleribus hominum,ut pœnæ homicidarum,inceſtorum,tyrannorum,periurorum, manifeſtè teſtantur Deum his ſceleribus iraſci. Eſt ergo honorifica opinio, politicũ ordinem,imperia,magiſtratus,leges,iudicia,pœnas, eſſe opera Dei, in quibus ſapientia Dei,iuſticia & bonitas erga genus humanum conſpiciuntur. Altera pars honoris eſt,quia hæ res ſunt diuinæ, uoluntas noſtra ultrò & uero ſtudio ſe ſubijciat imperijs, propter Deum, & amet has res, & ipſos magiſtratus,cuſtodes politici ordinis. Hæc eſt ſententia præcepti,quod iubet honorem tribui magiſtratibus.

Diſcernendę ſunt res & perſonę.

Suprà autem monui diſcernendas eſſe res & perſonas.Agnoſcebat Paulus & certò ſciebat imperium Romanum ſingulari Dei conſilio & ope conſtitutum eſſe, & ipſum ordinem ac leges amabat & uenerabatur, ſed Neronem ut teterrimam peſtem & Diaboli organum oderat ac execrabatur,& tolli eum à Deo petebat, ſicut & accidit. Etſi enim prius ab eo Paulus interfectus eſt,mirabili Dei conſilio permittentis,ut à tali tàm tetro,turpi,et execrando portento, Apoſtolus DEO carus, & donis ampliſſimis ornatus, & per quem magna pars Eccleſiæ collecta erat, necaretur, tamen eodem anno ſibi ipſi Nero mortem conſciuit.

Præcipuus honor, qui debetur Magiſtratui.

Cæterùm hic honos præcipuus eſt,Deum pro politia & Magiſtratibus inuocare, quod certè facient ardenter iſti, qui uerè cogitant politicum ordinem opus & donum Dei eſſe, & bonos magiſtratus à Deo excitari & iuuari ſicut fit.Non enim durabiles eſſent Politiæ,et artes,niſi ſubinde à Deo excitarentur

tarentur inſtauratores, ut poſt Manaſſen collapſum ferè regnum reſtituit Ioſias. Hæc beneficia Dei qui conſiderant, ueris & ardentibus precibus imperia adiuuant, ſicut & Paulus præcipit 1. Tim. 2. Adhortor uos precari pro Regibus & omnibus qui præſunt &c. Finis etiam additur, ut uita ſit tranquilla, non ut in ocio uoluptatibus fruamur, ſed ut regantur mores diſciplina, & doceri Euangelium ac propagari poſſit, & Eccleſiæ creſcant, & nomen Dei & Domini noſtri Ieſu Chriſti celebretur. Præcipit & Ieremias capite 29. orari pro regno Babylonico. Quærite pacem ciuitatis, in qua eritis in exilio, & orate pro ea ad Dominum, quia in pace illius erit uobis pax.

Addo & hanc regulam, traditam uoce Apoſtolorum: Oportet Deo magis obedire quàm hominibus. Cùm igitur mandant homines, ſeu Reges, ſeu Principes ſeu Pontifices, ut faciamus contra mandata Dei, non eſt obediendum, ſed mandatum Dei anteferendū eſt, ut docet hiſtoria Danielis tertio. *Quinta Regula de Magiſtratu politico.*

Dixi præcipua, quæ in Eccleſia de cauſis & dignitate politici ordinis & Magiſtratuum ſciri neceſſe eſt. Nunc etiam multa de officijs gubernatorum dicenda eſſent, ſed non eſt noſtri inſtituti complecti totam politicam doctrinam. Extant libri Philoſophorum & Iuriſconſultorum, qui continent officia Magiſtratuum. Nos tamen breui regula ſummam indicabimus. Ariſtoteles eruditè tradidit definitionem Magiſtratus pauciſſimis uerbis, quæ tamen euoluta continet ampliſſimam doctrinam ἄρχων ἐστὶ φύλαξ νόμου. Cùm quæres quæ ſint officia Magiſtratuum, cogita hanc definitionem, & tibi pingito magiſtratum, cui de collo pendeant tabulæ duæ legis Moſi. Harum cuſtos eſſe debet Politicus gubernator, quod ad externam diſciplinam attinet. Nam hæ ſunt ſummæ leges, ex quibus cæteræ honeſtæ leges omnes, ut neceſſe eſt plures eſſe, quæ uitam Politicam & Forum regant, tanquàm ex fontibus deriuantur. *Magiſtratus eſt cuſtos legum.*

Cùm igitur Magiſtratus ſit cuſtos Legum, obtemperet eis ipſe, & alios obtemperare cogat, & earum autoritatem fortiter defendat. Ideò enim à Deo armatus eſt gladio. Ac ut diſcrimen intelligatur Eccleſiaſtici gubernatoris, & Politici, & ſimul officia conſpiciantur, hanc trado definitionem Politici Magiſtratus: Magiſtratus eſt miniſter Dei, & cuſtodiens honeſtam diſciplinam externam ſui cœtus, & pacem, ac coërcens ac puniens contumaces legitimis pœnis corporum.

Hic differentiæ comparent inter Euangelij doctorem & Magiſtratum. Euangelij doctor proponit uerbum Dei, & adminiſtrat Sacramenta, per quæ Deus audientes uocat ad uitam æternam, & eſt in eis efficax. Deinde coërcet & punit tantùm uerbo Dei, ſcilicet uoce Euangelij, & excommunicatione, ſine ui corporali. At Magiſtratus cuſtos eſt externæ diſciplinæ & pacis, & armatus gladio coërcet, & punit contumaces legitimis pœnis corporum. *Differentia inter Doctorem Euangelij & Magiſtratum.*

Cùm autem dico Magiſtratū diſciplinæ cuſtodem eſſe, intelligo utranque tabulam Decalogi ei cuſtodiendam eſſe, id eſt, Non tantùm pacis eſt cuſtos, uelut armentarius, nec tantùm uentri, ſed primùm gloriæ Dei ſeruiat, quod ad externos mores attinet. Vt omnes Politiæ ſanxerunt pœnas aduerſus periuros, multæ etiam apud Ethnicos ſanxerunt pœnas aduerſus Epicureos ſeu Atheos, qui palàm dixerunt nihil eſſe Deum, aut nullam eſſe prouidentiam Dei, Sed nos legem Dei ſequamur, quæ ait, Fugite idola. Item Leui: 24. Qui blaſphemauerit nomen Domini morte moriatur. Deut: 12. Euertite aras Idolorum &c. Deut: 18. Non ſint magi aut incantatores in terra. *Magiſtratus cuſtos utriuſq; tabulæ.*

Hæc

Hæc præcepta ſunt iuris naturæ,& pertinent ad ſecundum preceptum. Non uſurpabis nomen Dei uanē, Nec enim habebit Dominus hunc inſontem,qui nomen Dei uanē uſurpauerit. Hæc ſententia omnibus hominibus, imō omnibus creaturis intelligentibus concionatur. Suo quiſq; loco prohibere manifeſtas Dei contumelias debet. Quare & Magiſtratus prohibere & punire debent Epicureos ſermones,Idolorum honores,periuria, fœdera dæmonum,profeſſionem impiorum dogmatum. Id præcipiunt & hæc dicta: Et nunc reges intelligite,erudimini qui iudicatis terram. Seruite Domino &c. Et prouerb. 25. Aufer impietatem à uultu Regis, & firmabitur iuſticia thronus eius. Et 1. Reg. 2. Glorificantes me glorificabo, & contemnentes me, reddam contemtos.

Ideō non ſolūm Reges pij in Iuda, ſed etiam aliarum Gentium Reges, poſtquàm didicerunt ueram de Deo doctrinam, prohibuerunt contumelias ueri Dei, ut Nabuchodonoſor & Darius Medus.Ita & Conſtantinus & Theodoſius rectē fecerunt,cūm delerent idola. Etſi enim magiſtratus non iudicat nec mutat arcanas opiniones in mente, tamen externa delicta prohibere debet propter gloriam Dei,& ne plures corrumpantur licentia & exemplis.

Inſpectio & cura Eccleſiarum pertinet ad Magiſtratum.

Quare Reges,Principes & Magiſtratus etiam hoc tempore inſpiciant Eccleſias,& curent eas rectè doceri, ut flectantur animi hominum ad ueram Dei inuocationem,& ad alia pietatis officia, & prohibeant coli idola, ac doceri & confirmari falſas opiniones pugnantes cum Euangelio, à quocunque genere hominum ſparguntur. Obtemperemus uoci æterni Patris præcipienti de Domino noſtro Ieſu Chriſto, Hunc audite. Amplectamur ergo & illuſtremus Euangelium Domini noſtri Ieſu Chriſti, reiectis Ethnicis, Iudaicis, Turcicis & hæreticis furoribus. Auferant Principes ex Eccleſia Ethnicam doctrinam Papæ,Ethnicos ritus inuocationis mortuorum,& horrendas prophanationes Cœnæ Domini. Id præcipiunt mandata Dei æterna & immutabilia. Non aſſumes nomen Domini tui uanē. Item,Hunc audite. Impertit Deus Magiſtratibus ſocietatem ſui nominis hanc ipſam ob cauſam, ut res diuinas,id eſt,ueram Dei noticiam,& inuocationem,iuſticiam & pacem tueantur. Quomodo dici poſſunt uicarij Dei,ſi Dominū nec agnoſcant ipſi,nec ab alijs agnoſci curent?

Quòd Magiſtratus ciuilis poßit iudicare de dogmatum controuerſijs ceſſantibus aut aduerſantibus Epiſcopis.

Alibi autem longiore diſputatione oſtendi, pertinere emendationem Eccleſiarum ad Magiſtratus officium,preſertim ceſſantibus Epiſcopis,aut aduerſantibus Euangelio. Quōd enim aliqui dicunt,Magiſtratum prophanum non eſſe iudicem controuerſiarum de dogmatibus, uera & explicata reſponſio eſt: Eccleſiam eſſe iudicem,& ſequi normam Euangelij in iudicando.Cūm autem Magiſtratus pius uerē ſit membrum Eccleſiæ,iudicet ipſe cum alijs pijs & eruditis iuxta normam, quam dixi. Omnibus Eccleſiæ membris dictum eſt, Cauete à Pſeudoprophetis. Item, Si quis aliud Euangelium docebit,anathema ſit. Quare ut cæteri pij,ita magiſtratus conſiderent dogmata, & ſi quis falſas & impias opiniones ſerit aut defendit,hunc iudicent eſſe anathema, aut compeſcant.Valdē errant Principes ſi hanc curam non pertinere ad ſe arbitrantur.

Cætera officia Magiſtratuū.

De cæteris officijs Magiſtratuum,id eſt,de morum ciuilium gubernatione, de pacis defenſione, de Forenſi ſeu Prætorio munere,de ſeueritate,de ἐπιεικείᾳ, de Oeconomico ſeu de quæſtorio munere dicendum eſt ab alijs artificibus,

cibus,uidelicet à Iuriſconſultis. Euangelium monſtrat cauſas & dignitatem politici ordinis, & in genere docet Magiſtratus, ut obtemperent mandatis Dei,quia pariter Deus præcipit Regibus,Principibus & Populo,pariter iudicabit Reges,Principes & Populum,ſicut ſcriptum eſt. Ite, prædicate Euangelium omni creaturæ. Et Zach: 10. dicitur, Super Paſtores iratus eſt furor meus. Et Micheæ 3. Audite Principes domus Iacob,propter uos Sion quaſi ager arabitur. Et Ezech. 33. Propterea Paſtores audite uerbum Domini &c.

Non licet Magiſtratui facere contra ius naturæ & diuinum.

Tantùm unam admonitionem adijciam. Non licet Regibus Principibus & Magiſtratibus facere contra ius diuinum,& contra ius naturæ. Eſt autem & diuini & naturalis Iuris hoc præceptum,Non furtum facies. Hæc uox diſcernit dominia,& ſuas cuiuſq; poſſeſſiones,fundos, & res proprias cingit tanquam murus. Habet autem & populus res aliquas proprias iure diuino & humano. Ab his arcet Principes lex illa, Non furtum facies. Non exiſtiment Reges & Principes,licere ſibi ex facultatibus ſubditorum,quantùm uolunt rapere,aut nihil eſſe ciuibus proprium.

Non licuit Achab cogere Naboth ad uenditionem uineæ.

Deus in Lege ſua diſtinxerat dominia Iſraëlitarum, ſanxit libertatem. Quare non licuit Achab aut cogere Naboth ad uenditionem uineæ, aut expellere eum ex poſſeſſo. Sed hac lege arcebatur ab alieno, Non furtum facies. Et Deus uindex nominatim taxat hanc iniuriam, quòd Achab alienam uineam occupauit,& punit eum memorabili exemplo, ut principes moneat, ut parcant ciuium facultatibus,ſicut Baptiſta dixit: Eſtote contenti ſtipendijs ueſtris. Debet populus ordinaria tributa, ut Paulus docet Rom: 13. quæ Baptiſta uocat ſtipendia. Et cùm reipublicæ defenſio,& aliqua probabilis cauſa nouas collationes poſtulat,ciues opitulari Eccleſijs & patriæ iuſtum eſt.

Locus uerò in hiſtoria Samuelis de iure Regum, loquitur de ſtipendijs, Non concedit infinitam licentiam Principibus rapiendi ex bonis ciuium quantùm uolunt,quia tenent quædam propria iure diuino & humano.

Contractus ſunt res bonæ & conceſſæ Chriſtiano.

Reſtant & quæſtiones de Contractibus, de quibus in genere ſciant pij, Contractus eſſe partem Politici ordinis,& res bonas à Deo ordinatas. Imò pulcerrima imago iudicij & uoluntatis Dei impreſſa eſt contractibus. In his docet nos Deus iuſticiam æqualitatem eſſe, ut cogitantes de uoluntate Dei, ſciamus eam iuſtam,id eſt,æqualem eſſe æqualibus. Tyranni non ſunt æquales æqualibus,ſed aliquos priuato affectu complectuntur, cæteros ſeu pares, ſeu meliores negligunt. Hæc inæqualitas uocatur προσωποληψία, quæ non eſt in Deo,ſed ſcito Deum æqualem eſſe, & tibi & latroni in cruce, & Moſi & Eliæ. Regulam propoſuit,iuxta quam ſeruat æqualitatem, iraſcitur peccato in omnibus, ac rurſus certò recipit omnes confugientes ad Mediatorem Chriſtum.

Cernitur & exemplum iuſticię Dei & æqualitatis in placatione irę Dei. Non ſunt remiſſa peccata niſi ęquale λύτρον eſſet pro nobis,ſcilicet Filius Dei. De hac æqualitate quotidiani contractus, emtiones, uenditiones, mutationes, locationes,conductiones,deinde & delictorum compenſationes nos admoneant.

Poſtremò hæc ipſa æqualitas,quæ in contractibus poſtulatur, docet nos de dilectione proximi,& interpretatio eſt particulæ,Sicut,in hoc mandato: Dilige proximum ſicut teipſum,id eſt,ſit ęqualitas inter te & proximum,non

augeas tua commoda cum illius incommodo, non premas eum, ut tua exiſtimatio creſcat, non decerpas de eius facultatibus, ut tuas cumules, Deniqꝫ nulla in re quæras πλεονεκτήματα, ſed ames æqualitatem, tribuas proximo ea quæ tibi tribuenda eſſe iudicas.

Dixi autem aliàs de Contractibus, & nunc hanc regulam trado, ex fontibus doctrinæ iuris intelligi poſſe, qui contractus ſint approbandi, & in quibus ſeruetur æqualitas illa, quam ſapiens & iuſtus Iurisconſultus efficiendam eſſe cenſet.

Cura literarum & Scholarum pertinet ad Principes.

Hic, etſi noſtræ cohortationes non multum autoritatis habent, tamen hoc addam, ad Principum officium præcipuè pertinere curam literarum & ſcholarum, in quibus literæ & artes Eccleſiæ neceſſariæ traduntur, iuuandarum. Ideò Ieſa: 49. dicitur. Et erunt Reges nutritores tui, & Reginæ nutrices tuæ, id eſt, Reges & Principes: Item, Reginæ, id eſt, reſpublicæ, ſeu ciuitates, præbeant hoſpitium & alimenta Eccleſijs, & foueant doctores ac diſcipulos doctrinæ de Deo & earum artium quæ Eccleſiæ neceſſariæ ſunt. Pro hoc officio magna præmia propoſita ſunt. Matth: 10. Qui aquæ potum dabit uni ex minimis iſtis, in nomine diſcipuli, id eſt, iuuandæ doctrinæ cauſa: Amen dico uobis, non perdet mercedem ſuam.

His præceptis & promiſſionibus, ut gubernatores moueantur ac inuitentur ad literarum ſtudia iuuanda, faciat Dominus noſter IESVS CHRISTVS, qui certè alicubi aliquas ſcholas & literarum reliquias ſeruabit. Nam cùm Eccleſiam promiſerit manſuram eſſe, etſi in hac poſtrema mundi ſenecta plus erit confuſionum, tamen aliqua hoſpitia, aliquas politias & ſcholas habituram eſſe certum eſt. Et hac ſpe ſtudia literarum colamus, & Deum æternum Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti oremus, ut noſtros labores in docendo & diſcendo regat & adiuuet, ac faciat nos ὄργανα miſericordiæ, ſalutaria Eccleſiæ Dei in nobis.

DE CEREMONIIS HVMANIS
IN ECCLESIA.

TOta ſuperior pars huius operis primùm dogmata propria Eccleſiæ de Deo, & de rebus æternis, de Lege Dei, de Peccato, de Euangelio, de Gratia, Iuſticia, & Sacramentis, poſtea etiam doctrinam de uita ciuili recitat. Nunc de gradu operum dicemus, longè poſito infra doctrinam & opera, de quibus ſuprà dictum eſt, uidelicet de Ceremonijs, quæ inſtitutæ ſunt humana autoritate in Eccleſia, quarum magna ſunt diſcrimina. Aliquæ enim utiles ſunt ad bonum ordinem. Vt enim in ſcholis diſtribuuntur horæ & materiæ lectionum, & fiunt claſſes diſcentium, ſeu ut paterfamiliàs ordinem pueris præſcribit, quo primùm manè preces recitant, deinde ſumto ientaculo diſcunt literas, poſtea faciunt operas aliquas domeſticas, Ita in publicis congreſſibus Eccleſiæ ordinem aliquem natura hominum requirit.

Ceremoniarum humana autoritate traditarum diſcrimina.

Sed præter has utiles ceremonias, quæ propter εὐταξίαν inſtitutæ ſunt, ſubinde homines omnibus ætatibus multas addiderunt, partim ſuperſtitione, partim auaricia, partim conſilijs tyrannicis. Et quædam apertè pugnant cum mandatis diuinis.

Cùm autem humana infirmitas hos ritus ita admiretur, ut exiſtimet eos ſumma opera eſſe, placantia iram Dei, & horum admiratione faſcinata, lucem

Euangelij

Euangelij de Mediatore Chriſto,& de fide amittat, & ſequantur magnæ tenebræ,& diſcordiæ in Eccleſia Dei,neceſſe eſt de his legibus & operibus iudicium Euangelij proponi & illuſtrari.

Ac primùm admoneo lectorem, in hoc loco non dici de legibus Magiſtratuum ciuilium, aut officijs ciuilibus, quæ propriè pertinent ad gubernationem Magiſtratuum ciuilium, & inſtituta ſunt ad defenſionem communem pacis, & imperiorum tranquillitatem, ſed de earum legum autoritate loquimur, quæ ab hominibus in Eccleſia conditæ ſunt,& iudicantur eſſe ſeu exercitia peculiaria pietatis,ſeu cultus Dei,ut cœlibatus,certæ formæ ieiuniorum, βαττολογίαι &c.

Differunt ceremoniæ conditæ in Eccleſia humana autoritate à legibus Magiſtratuum.

Etſi autem uiri Politici non amantes Euangelium, tragicè queruntur labefactari legum autoritatem, quia aliquæ laxantur, & diſputant exemplum pernicioſum eſſe, tamen neceſſe eſt anteferri his querelis gloriam Chriſti, & ſalutem piorum,quos erudiri neceſſe eſt, ut lux Euangelij retineatur,& diſcrimen conſpiciatur inter neceſſarios cultus Dei, & commentitias ſuperſtitiones.

Nec illa nos cauſa ab hac explicatione deterreat,quòd multi abutuntur doctrina libertatis. Sed utrac re acerrimè pugnandum eſt in docendo,neceſſaria doctrina diuinitus tradita,purè &fideliter exponenda eſt,& abuſus,quæleſcunq ſunt, ſeuerè taxandi ſunt,& caſtigandi ſunt, qui prætextu huius libertatis,quæ Chriſti ſanguine parta eſt,indulgent prauis cupiditatibus & mores accerſunt,qui homines moderatos ab Euangelio deterrent.

Tres igitur Regulas recenſebo.

Regulæ de ceremonijs humanis in Eccleſia, Prima.

PRIMA regula. Vt Heua peccauit,obtemperans Diabolo hortanti, ut contra mandatum Dei faceret: Ita peccant omnes qui obtemperant legib. aut edictis, quæ iubent facere contra mandata Dei, ſiue leges illæ ab Epiſcopis,ſiue à Regibus,ſiue alijs Magiſtratibus,ſiue à Diabolis propoſitæ ſint. Vera eſt enim uox Apoſtolorum: Oportet Deo magis obedire quàm hominibus. Itaq cùm Rex Babylonicus iuſſit auream ſtatuam adorari,neceſſe fuit non obtemperare, & magna fidei conſtantia oſtendere,quæ ſit uera Dei adoratio, ut tres Iſraëlitæ fecerunt,ut narrat Daniel.

Ita Apoſtoli contra mandatum ſummi Sacerdotis docent Euangelium. Act.5. & palàm teſtantur anteferendum eſſe Dei mandatum.

Hic pij leges pontificum & Regum edicta conſiderent,quæ iubent facere contra mandata Dei. Paſſim edicta impia proponuntur,ne puram doctrinam Euangelij audiat,legat,diſcat populus:Coguntur Sacerdotes uſitato more ad prophanationem multiplicem Cœnæ Domini in Miſſa. Pertinaciter retinetur inuocatio mortuorum, prohibetur coniugium Sacerdotibus, cùm tamen non omnes ſint idonei ad cœlibatum, & Deus coniugium præcipiat omnibus,qui cœlibes non uiuunt ſine aliqua labe, ut 1. Cor: 7. clarè dicitur: Vitandæ ſcortationis cauſa,unuſquiſq habeat uxorem ſuam. Διὰ δὲ τὰς πορνείας, ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω. Et poſtea: κρεῖσσον γάρ ἐστι γαμῆσαι, ἢ πυροῦσθαι.

Edicta Regum & pontificum contra mandata Dei impia.

Iam cogita quanta multitudo hominum his iniuſtis legibus oppreſſa teneatur, qui inuocare DEVM propter labes conſcientiæ non poſſunt, & auelluntur à Deo,ac ruunt in æternum exitium. Horribiliter peccant Pontifices & Reges, cùm condunt leges impedientes ueram DEI inuocationem,

hoc eſt, cùm aliquid præcipiunt fieri, quod ſine labe conſcientiæ non poteſt fieri.

Sicut autem Heua peccauit, obtemperans uoci Diaboli, ſic peccant reliqui, cùm impias leges anteferunt mandato DEI, & ſinunt ſibi excuti ueram Dei inuocationem.

Nemo magnitudinem peccatorum, quæ hæc triſtiſſima ſeruitus adfert, ſatis deplorare poteſt, Imò nulla eſt tanta hominum ſapientia, quæ magnitudinem horum malorum ſatis intelligat. Iacet oppreſſa magna pars eius populi, qui uocatur Eccleſia, tyrannicis legibus, quæ ſtabiliunt idolorum cultus, errores, nefarias libidines, & impediunt ueram Dei inuocationem. Et hæ leges defenduntur magna crudelitate ſuppliciorum. Interficiuntur homines honeſti & pij plurimi, cùm aliquam impiam legem uiolant. Multi pij Sacerdotes propter coniugium crudeliter necati ſunt, cùm nulla barbaries unquam propter ſimilem cauſam homines occiderit.

Etſi mutatio eſt periculoſa, tamen impijs legibus anteferendũ eſt mandatum Dei.

Etſi autem uociferantur uiri Politici, nullas legum mutationes concedendas eſſe, ne ſequatur extremum malorum ἀναρχία, & poſtea labefactentur dogmata neceſſaria & leges diuinæ, & obijciunt uetus præceptum, quod recitat Ariſtot: in Politicis, μὴ παρορᾷν τὸ παρὰ μικρόν, Non negligenda parua initia, quibus paulatim fiunt acceſſiones, tamen illa æterna & immutabilis lex anteferenda eſt: Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Item, Fugite idola. Quare neceſſe eſt & in docendo taxare impias leges, & contra earum dicta obtemperare mandato Dei. Non iam de ſeruitute corporum aut rerum dico,

Durior ſeruitus conſcientiarũ quàm corporum.

feramus calamitates, quas negligentia aut aſperitas parit in gubernatione ciuili, expilationes fori, confuſiones, iniurias, bellorum mala: Seruitutem conſcientiarum deploro, quæ impedit ueram inuocationem, & infinita agmina hominum aut in Epicureum Dei contemtum, aut in ęternam deſperationem impellit. Væ ijs, inquit Ieſaias qui ſcribunt leges iniquas. Væ ijs etiam, qui nunc aut ſupplicijs, aut præſtigijs ſophiſmatum eas defendunt. Audet Pygius hanc turpiſſimam uocem edere, quę extat in eius ſcriptis: Minus peccare ſacerdotem ſcortatione ſe polluentem, quàm ducentem uxorem. His uocibus applaudunt ſapientes quidam. At nequaquàm inuocationi ueri Dei, nequaquàm ſaluti animarum anteferendæ erant ſuperſtitioſæ hominum leges, quarum manifeſta eſt impietas. Etſi enim uafri quidam inurere fucos erroribus conantur, Tamen quædam eſt adeò perſpicua ueritas, ut nulla Sophiſtica, nulla Sycophantica obrui poſſit. Sunt ob oculos miſeriæ, ortæ ex lege de Cœlibatu. Nemo ſanus ſine gemitu & lacrimis cogitare poteſt, de obſcuratione doctrinæ de Pœnitentia, de Fide, de uera Inuocatione, de Prophanatione Cœnæ Domini, de Inuocatione mortuorum.

Hanc de prima regula, non diſputationem, res eſt enim manifeſta, ſed querelam abrumpere cogor, quæ multò breuior & languidior eſt, quàm qualem poſtulat magnitudo malorum, quæ ab impijs & tyrannicis legibus in Eccleſia tot iam ſeculis & orta ſunt, & adhuc oriuntur, & deinceps orientur, donec liberabit Eccleſiam ſuam filius Dei Dominus noſter Ieſus Chriſtus, oſtendens ſe uniuerſo generi humano, reſuſcitatis mortuis. Sed hunc Dominum oro, ut mitiget ærumnas Eccleſiæ, & aliquas ſibi reliquias excerpat, & mundet filios Leui, id eſt, excitet paſſim Doctores rectè docentes, & non ſinat extingui lucem Euangelij ſui.

Secunda regula. Quædam opera ſua natura ſunt ἀδιάφορα, quæ nec præcepta ſunt lege Dei, nec prohibita, ut nonueſci carnibus, uti ueſte communi, aut ueſte Monachorum. Etſi autem facere ἀδιάφορα ſine ſuperſtitione conceſſum eſt, tamen legibus de adiaphoris aduerſandum eſt docendo, quia adſuuntur multi pernicioſi errores, & doctrinæ exempla in uſu libertatis modeſtè oſtendere pium eſt. Recenſebo autem breuiter ſeptem errores, qui adſuuntur talibus traditionibus.

Secunda Regula de ceremonijs humanis in Eccleſia

PRIMVS error. Multi docuerũt & docẽt, ieiunia & ſimiles ἀσκήσεις mereri remiſſionem peccatorum, tum culpæ, tum pœnæ. Hic error Phariſaicus facilè capit animos populi, & obſcurat lucem doctrinæ de beneficijs Chriſti proprijs, & de fide. Cùm enim putant homines mereri ſe remiſſionem peccatorum his ſuis ritibus transferunt honorem debitum Chriſto in hos ritus, & aut inanem fiduciam aliquantiſper concipiunt, aut alunt dubitationes, quæ tandem eis ſunt exitio.

Septem errores de ceremonijs humanis. Primus quòd mereantur remiſſionem culpæ & pœnæ.

Ac præcipuè propter hanc cauſam tam acriter dimicat Paulus de abrogatione Circumciſionis, & aliarum Ceremoniarum legis Moſaicæ, ne hęc lux doctrinæ in Eccleſia extingueretur, quòd propter CHRIſtum Mediatorem credentes habeant remiſſionem peccatorum, & reputentur iuſti, & ſint hæredes uitæ æternæ, non propter Circumciſionem & alias Ceremonias Moſi, aut ſimiles. Et ſæpè monet, ut caueamus, ne nouis Ceremonijs humanis, lux illa Euangelij obſcuretur. Nec dubium eſt, hunc Phariſaicum errorem acriter taxandum eſſe.

SECVNDVS error minus eſt conſpicuus, ſed tamen pernicioſus. Quidam aſtuti nunc uident non poſſe defendi priorem illum Phariſaicum errorem, ideò delabuntur huc: Etſi, inquiunt, non merentur hæ Ceremoniæ remiſſionem peccatorum, tamen quia ſunt bona opera & cultus Dei, defendantur hæ traditiones, ut in lege Moſi Nazaręorum abſtinentia, etſi non merebatur remiſſionem peccatorum, tamen Deo placebat, & erat cultus Deo gratus, & præmia habebat.

Secundus error, q. ſint bona opera & cultus.

Hoc fuco recens iam quidam pingere traditiones didicerunt, qui tamen non de his adiaphoris dimicant, ſed alios tetros abuſus ſtabilire conantur. Neceſſe eſt autem pios hic cauere doctrinę inſidias. Magnus error in hoc ipſo fuco ineſt. Non rectè citatur Moſi exemplum. Ingens enim diſcrimen eſt inter opera à Deo inſtituta & ordinata, & inter illa quæ homines excogitant, nec mandata nec ordinata à Deo. Erant cultus Dei opera in Lege ordinata, etſi remiſſionem peccatorum non merebantur. At ἐθελοθρησκεῖαι excogitatæ ab hominibus ſine mandato Dei, nec fuerunt, nec ſunt cultus Dei, ſicut nec Ethnicę ceremoniæ & πανηγύρεις fuerunt cultus DEI, etſi multæ fuerunt elegantiſſimæ. Clamat Chriſtus: Fruſtra colunt me mandatis hominum. Et cùm aliàs ſæpè Prophetæ & Apoſtoli reijciunt ritus ſine uerbo Dei inſtitutos, tùm uerò 1. Tim. 4. uocantur doctrinæ Dæmoniorum, cuius dicti atrocitas profectò pias mentes mouere debet, ut conſiderent, qua prudentia adiaphora recipi poſſint. Etiamſi ordinis cauſa ritus aliqui honeſti ſeruandi ſunt ut in ſcholis lectionum ordo, tamen longè aliud eſt, ijs ritibus hoc decus tribuere, quòd ſint cultus Dei, id eſt, opera quæ Deus approbet, ita, ut ſe per ea iudicet honore affici, Et tamen recepto hoc errore, amplius tribuitur, uidelicet, quòd mereantur remiſſionem peccatorum. Reijcit Deus ac deteſtatur hanc audaciam hominum,

quæ fingit cultus ſuo conſilio. Vt Iſraëlitæ proponebãt uituli figuram,& inſtituebant ritus ſuo conſilio, ſic & Ethnici fecerunt, quorũ exemplum cur reprehenditur,ſi licet cuilibet, ſuo arbitrio cultus Dei fingere? Sed hoc arcanum peccatum non intelligunt homines, niſi benè cognita Euangelij doctrina. Amant.n.ſua inuenta,& ornant multis prætextibus,non ſolùm tanquã diſciplinam,ſed etiam tanquã Sacramenta proponunt, per quæ dicunt Deũ efficacẽ eſſe,lactitant Enthuſiaſmos,ſicut Corybãtes,Manichęi,et nunc Anabaptiſtæ.

Tales furores comitantur admirationem traditionum humanarum,qui aliquo modo indicant,quare S.ſanctus uocet eas doctrinas Dæmoniorũ,quia faſcinati homines his ritibus relinquunt ueram Chriſti agnitionem,fidem,tolerantiam,& fingunt ſibi noua dogmata,& furores ſine fine,ut fiebat à Marcionitis & Manichæis, & manifeſtè uidit fieri noſtra ætas ab Anabaptiſtis, & fanaticis erronibus,qui cum Pelargo paſſim uagabantur.

Cultuum Dei definitio. Tenenda eſt igitur definitio cultuũ Dei. Cultus Dei eſt opus mandatum à Deo,ſeu certo Dei teſtimonio inſtitutũ,quo Deus pronunciat ſe honore affici,faciendum hoc fine aut immediato, aut principali, ut Deo obtemperetur, & ut Deus celebretur,& quidem faciendum prǽlucente fide in Chriſtũ. Operum primi præcepti finis immediatus eſt,ut Deus honore afficiatur, innoteſcat & celebretur. Operũ ſecundæ Tabulæ finis immediatus eſt,noſtri corporis & proximi defenſio,ut pŕj militis finis immediatus eſt, ut prælietur pro ſalute cõmuni,ſed tamen principalis finis ſit, ut Deũ honore afficiat. At hypocritæ fingunt immediatum finẽ eſſe,cur die ſexto non edant carnes,quia Deus iudicet ſe honore affici per hunc ritum. Hæc opinio cõmentitia eſt. Conſtituta igitur definitione facilè refutari poſſunt præſtigiæ, quas de cultu nunc illi Agyrtæ & Eurybati,qui pingunt traditiones humanas, comminiſcuntur.

Tertius error quòd ſint perfectiones. TERTIVS error. Inſuper fingunt hypocritæ,perfectiones eſſe opera traditionum humanarum, hoc eſt, opera meliora & magis placentia Deo, quàm ea quæ Decalogus præcipit. Et hac perſuaſione prætulerunt Monachatum gubernationi Eccleſiaſticæ, Politicæ, Coniugio. Hæc amentia prorſus execranda eſt,& taxata eſt à Gerſone.

Quartus error, quòd obſeruatio ſit neceſſaria. QVARTVS error. Addunt opinionem neceſſitatis, hoc eſt, fingunt neceſſariam eſſe obſeruationem traditionum humanarum, etiam extra caſum ſcandali,deinde hac perſuaſione eos,qui non obſeruant illos ritus,damnant tanquam deſertores Eccleſiæ, ſeditioſos, ſchiſmaticos, auulſos à populo Dei,& excluſos ex Eccleſia,ut olim damnati ſunt aliqui propterea,quòd diem Paſchatos non ſeruarunt cum cæteris. Hanc opinionem de neceſſitate in primis oportet taxari,ne exiſtimetur iuſticia Euangelij eſſe talis externa politia: Item ne oriantur diſcordiæ propter aliquam talium rituum diſſimilitudinem. Donata eſt hæc in Euangelio libertas, nec poteſt aboleri humana autoritate. Sic Chriſtus uult nos ſentire, non neceſſarios eſſe ritus ſeu Moſaicos, ſeu humanarum traditionum,ut Col: 2. dicitur: Nemo uos iudicet in cibo aut potu &c. id eſt, nemo obliget ac damnet conſcientiam propter hos ritus. Et rurſus Cùm mortui ſitis cum Chriſto ab elementis mundi, id eſt,à præceptis ſeu ordinationibus,quibus hæc mundana uita regitur, cur adhuc tanquam uiuentes in mundo decreta facitis? Non contrectes, non guſtes &c. Et ad Gal: 5. In libertate qua Chriſtus uos liberauit,ſtate, ne rurſus iugo ſeruitutis implicemini. Iubet ſententiam de libertate retinere,ne conſcientiæ ſtulta carnificina excrucientur,

crucientur, aut excitent diſcordias, ſi quis noſtros ritus humanos non obſeruet.

Quintus error, κακοζηλία legis Moſaicæ & transformatio Eccleſiæ in politiam Iudaicæ ſimilem.

QVINTVS error. Opinio neceſſitatis peperit maiores tenebras, ſcilicet κακοζηλίαν legis Moſaicæ. Poſtꝗ̄ hę perſuaſiones occuparunt animos, ut in Lege Moſi neceſſariæ fuerũt Ceremoniæ, ita nũc neceſſarias eſſe, regnũ Chriſti transformarunt in Politiam ſimilem Iudaicæ. Vnum aliquem hominẽ pręfecerunt uniuerſæ Eccleſiæ, tanꝗ̄ ſummum ſacerdotem, deinde gradus ſacerdotum, & externum ſacrificium finxerunt, addiderunt ſummo ſacerdoti poteſtatem inſtituẽdi ceremonias, legem de cœlibatu. Hæc tota κακοζηλία magnam caliginem animis offundit, & Legis & Euangelij intellectum obſcurat, ac acerrimè taxata eſt ad Galatas & ad Hebræos. Sacerdotes Leuitici ſignificant nobis Euangelij miniſtros, & ſacrificia Moſaica ſignificant miniſterium Euangelij, & in mentib. pœnitentiam, nouam iuſticiam Spiritus, inuocationem, confeſſionem, tolerantiam crucis &c. ut Ioan: 4. dicitur, Veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & ueritate. Et 1. Pet: 2. Offerte hoſtias ſpirituales, placentes propter Ieſum Chriſtum.

Sextus error, quòd Epiſcopi arrogant ſibi poteſtatẽ condendi traditiones.

SEXTVS error. Accedit & hoc, quod Epiſcopi arrogant ſibi poteſtatem condendi traditiones, quam tamen non concedit eis Euangeliũ. Sed cùm hæret perſuaſio, opera ab homínib. excogitata ſine uerbo Dei, cultus Dei eſſe, Epiſcopi, quia pręſunt, ut uideantur augere ſtudia pietatis, cumulant traditiones, ut fecerunt Gregorius primus, Innocentius, & multi Pontifices, qui quidẽ leges etiam exaſperarunt, & confirmauerunt opinionem neceſſitatis, ut ſuam autoritatem amplificarent, Dixerunt reos eſſe æternæ iræ Dei, ſi quis non ſeruet traditiones ab Epiſcopis conditas. Hunc errorem refutant ſententiæ, quas ſuprà recitaui. Coloſſ: 2. Nemo uos iudicet in cibo & potu. Et in Actis Apoſtolicis Petrus grauiſſimè obiurgat eos, qui ceremonijs Moſaicis onerare Gẽtes uolebant: Quid, inquit, tentatis Deum, imponentes iugum ceruicibus diſcipulorum, quod neꝗ̄ Patres ueſtri, neꝗ̄ nos portare potuimus?

Non eſt leue crimen tentare Deum, eſt enim non infirmitate labi, ſed contemtu Dei, propoſito ipſius uerbo, quaſi cum eo certare, aliud inſtituendo, καὶ φιλονεικεῖν, & illius ſapientiæ noſtram anteferre, ut mandauit Deus populo Iſraël, ne alibi ſacrificarent, niſi in eo uno loco, ubi collegium docentium & Arcam eſſe uoluit. Econtrà humana ſapientia raciocinatur, ſepoſito uerbo Dei; Atqui decet Deum ubiꝗ̄ coli, & uarijs officijs, condamus ergo ubiꝗ̄ ſacella & aras, mactemus non modò pecudes, ſed etiam homines, ut in re magna & difficili ſtudium noſtrum conſpiciatur. Tales fuerunt, & ſunt fontes cultus Idolorum. Ita recentior ætas cumulauit Miſſas, & mandauit cœlibatum. Sed hic meminerint pij uocem Petri quæ talium legum & opinionum defenſionem docet eſſe graue crimen. Non enim paruum erratum eſt, tentare Deum, id eſt, noſtram ſapientiam ipſius ſapientiæ anteferre, & laceſſere eius iram ſtudio quærendi contraria ipſius uerbo, & certandi cum eo. Hæc ſunt arcana mala, quæ Politica ſapientia non poteſt iudicare. Sed nos in Eccleſia ea conſiderare debemus, ut moniti ſubijciamus nos uerbo Dei, nec noſtris opinionibus regi uelimus.

Septimus error diſſidia quæ oriũtur

SEPTIMVS error. Cùm hæret opinio iuſticiæ aut neceſſitatis, de traditionibus humanis, ſequuntur atroces diſcordiæ, ut olim diſſidia exorta ſunt de die Paſchatos & fermentato. Et nunc Pontifices non ſolùm fulmen

ex opinione iuſticiæ & neceſsitatis.

excommunicationis in ſacerdotes maritos torquent, & iniuſta aſperitate diſtrahunt Eccleſiam, ſed etiam Neroniana crudelitate interficiunt pios ſacerdotes,propter uiolatas iniuſtas traditiones.

Propter hos ſeptem errores ſeu omnes,ſeu pleroſq́;, defenduntur traditiones humanæ, ut teſtantur libri eorum, qui ſe profitentur hoſtes eſſe noſtrarum Eccleſiarum. Quanquàm igitur traditiones de rebus adiaphoris loquuntur,tamen hos errores retegi & taxari mandat DEVS,& paſſim Prophetæ, Chriſtus & Apoſtoli taxant. Nec ſint muti doctores,cùm aut Eccleſia impijs cultibus polluitur, aut conſcientiæ laqueis traditionum humanarum implicantur.

Exemplis etiam oſtendenda libertas in traditionibus humanis.

Prodeſt etiam exemplo refutare hos errores, poſtquàm doctrina de ueris cultibus mediocriter tradita eſt. Nam opinio ſuperſtitioſa tenacius hæret, ſi nulla exempla libertatis oſtendantur. Ideò Paulus noluit Titum circumcidi,ut libertatis exemplum oſtenderet,& Petrum arguit, exemplo confirmantem pertinaciam eorum,qui Moſaicos ritus ſeruari uolebant,

Hiſtoria de Spiridone Cypri Epiſcopo.

Et recitatur hiſtoria de Spiridone Cyprio Epiſcopo digna memoria.Cũ ad eum ueniſſet hoſpes die ieiunij, nec ſubitò emi aut parari cibi uſitati tali die poſſent,iubet carnes, quas habebat conditas apponi. Non ueſcor his hodie, inquit hoſpes,ſum enim Chriſtianus. Tum Spiridon: Et hanc ipſam ob cauſam te ueſci decet,quia Chriſtianus es. Nam omnis creatura Dei bona eſt,& nihil reiectum,quod cum gratiarum actione ſumitur. Obtemperat hoſpes,& admonitus hoc exemplo, diſcit longè alios maiores cultus Deo præſtandos eſſe,quàm hęc ciborum diſcrimina. Imò in hac ipſa cœna præſtat maiores cultus,agit Deo gratias, cogitat de libertate donata à Domino noſtro Ieſu Chriſto, qua non ſolùm ab his ciborum legibus, ſed multò magis ab alijs triſtioribus uinculis nos liberauit, ac legem cruci ſuæ affixit,ne nos damnet.

Hæc commemoraui, ut pij ſciant cur & taxentur & exemplo uiolentur humanæ traditiones, & hanc commemorationem errorum opponant nouis oratoribus, qui nunc mira Sophiſtica pingere traditiones humanas didicerunt,quæ ſi ualeret, ſimilibus fucis etiam Ethnicæ religiones excuſari poſſent. Sed explodatur ex Eccleſia amor Sophiſtices, & Scapham Scapham dicamus, non ludamus uerborum præſtigijs. Poſtquàm autem errores,qui hærent in traditionibus, monſtrauimus & reprehendimus, nunc dicam quid de ritibus adiaphoris ſentiendum ſit, qui remotis illis erroribus, ſeruantur in Eccleſijs emendatis.

Tertia regula de ceremonijs humanis.

TERTIA regula. In Eccleſijs emendatis,reliqui ſunt ritus aliqui adiaphori,quia huius uitæ actiones ordine aliquo diſtribuendæ ſunt. Hominum natura intelligit & amat ordinem, qui quidem maximè decet Eccleſiam, & congreſſus publicos. Ideò Paulus grauiſſimè dixit 1. Cor:14. πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω. Non ordinem tantùm,ſed etiam ſingularem curam ornandi ordinis requirit,quare addidit εὐσχημόνως,ut uideamus quid perſonas,loca,tempora deceat. Maiore modeſtia in templis conueniatur,quàm in theatro. Actio & oratio docentium ſit placidior & grauior in illo cœtu diuinitus conuocato, cui Chriſtus & Angeli interſunt,quàm in ſcena.

Ritus Adiaphori ſeruandi propter bonum ordinem.

Itaq́; dico,ritus adiaphoros in Eccleſijs emendatis ſeruandos eſſe, hoc fine ſcilicet propter bonum ordinem,ſed ita, ne addantur opinio iuſticiæ,cultus aut neceſſitatis,aut cæteri errores,quos ſuprà recenſui. Et ſciendum eſt,

extra

extra caſum ſcandali uiolari has traditiones, ſine peccato. Quæ autem ſcandala uitanda ſint, paulò pòſt dicam.

Gerſon magna uarietate quæſiuit ἐπιεικείας traditionum. Cùm uideret ingentem aceruum rituum carnificinam eſſe conſcientiarum in hominibus modeſtis. Econtrà uerò homines minus patientes legum, inducere contemtum Epicureum uniuerſæ religionis, qui tam multas traditiones ſeruare non poterant, fecit gradus. Aliæ, inquit, ornatus cauſa, aliæ neceſſitatis cauſa inſtitutæ ſunt. Sed illæ Gerſonis mitigationes non leuant conſcientias. Autoritas diuina uoce Apoſtolorum propoſita leuat, quæ expreſſè reijcit opinionem iuſticiæ & neceſſitatis. Rurſus autem munitur publica trãquillitas hac doctrina, quòd dicimus, propter εὐταξίαν eos ritus, qui boni ordinis cauſa inſtituti ſunt, ſeruandos eſſe, & peccare homines petulantes, qui in Eccleſijs emendatis uiolant tales ritus cum ſcandalo. Hæc eſt uera traditionum ἐπιείκεια, quæ & leuat conſcientias, & utilis eſt paci.

Gerſonis ἐπιείκεια in traditionibus humanis.

Vera ἐπιείκεια proponitur in doctrina Apoſtolorum.

Aliqui homines natura feri, omnes Leges tanquàm carcerem oderunt. Hos certè prodeſt commonefacere de cauſa Legum, ſcilicet de bono ordine, & adhortari, ut uitent ſcandala, nec ſe ſibi tantum, ſed etiam alijs, imò Eccleſiæ Dei uiuere debere ſciant.

Alij uerò placidi natura, & κοινωνικοὶ, ac intelligentes ſe ad ſocietatem natos eſſe, imò præcipuum opus eſſe conferre ſtudium ad iuuandam & fouendam Eccleſiam, ſua ſponte honeſtos & utiles ritus ſeruant, & uitant ſcandala, & cum ſciant ſingulari conſilio & beneficio Dei publicos congreſſus Eccleſiæ conſtitutos eſſe, & uelle Deum hanc frequentiam ornari, ut ſonet publicè in terris uox Euangelij, ſtudent ordinem, tranquillitatem, grauitatem horum congreſſuum in templis & in ſcholis tueri, præſertim cùm ordo ſæpè ad docendam rudiorem multitudinem conducat, ut ſeries dierum feſtorum non temerè inſtituta eſt. Non enim omnes hiſtoriæ uno die recitari poſſunt, ſed aliam partem alio tempore proponi commodius eſt. Et cùm diſtributio temporum congruit cum euentibus, non ſolùm gratior eſt, ſed etiam memoriam adiuuat.

Nec tantùm homines ſeriem certam dierum ſeruarunt, ſed etiam Deus ipſe quorundam feſtorum ordinem ſuis mirandis factis in ueteri & nouo Teſtamento pariter ſeruauit. Vt agnum uoluit initio ueris mactari, ita eodem anni tempore Dominus noſter Ieſus Chriſtus crucifixus eſt, & reſurrexit. Vt quinquageſimo die poſt exitum ex Aegypto promulgata eſt Lex manifeſto teſtimonio de monte Sinai, ita quinquageſimo die à Paſchate datus eſt manifeſto teſtimonio Spiritus ſanctus.

Nunc agitur annus à natali Chriſto 1544. Quare & Deus ipſe, & Dominus noſter Ieſus Chriſtus, & Prophetæ, & uniuerſa Dei Eccleſia, inde uſque ab exitu ex Aegypto, uſque ad hunc annum, diem Paſchatos & Pentecoſten tribuerunt certis ſacris actionibus annos 3049. Hunc conſenſum Dei & Eccleſiæ, & hæc exempla intuens homo non Cyclopicus, iudicabit honeſtum eſſe aggregare ſe ad illum Dei & Eccleſiæ perpetuæ cœtum, & ſe adeſſe uelut ſpectatorem illorum euentuum cogitabit, quibus Deus illa tempora inſigniuit. Imò cogitemus hos pulcerrimos congreſſus imaginem eſſe conſuetudinis æternæ cum Deo, Chriſto, Patribus, Prophetis, Apoſtolis, & alijs pijs. Tales ritus utiles cùm hoc modo ſine ſuperſtitione ſeruantur, proſunt ad docendum.

Vbi

Ordinem & diſciplinam oportet eſſe in Eccleſia docendi cauſa.

Vbi enim nullus eſt ordo, nulla diſciplina, doceri homines non poſſunt. Neceſſe eſt autem doceri & audiri Euangelium. Nam Deus non colligit aliter Eccleſiam ſuam, niſi uoce Euangelij, nec aliter Spiritus ſanctus efficax eſt, niſi per Euangelium, nec ulla eſt Eccleſia electorum cogitanda, niſi in hoc cœtu uiſibili, in quo Euangelium rectè & purè docetur. Ergo hic uiſibilis cœtus amandus & fouendus eſt, & retinendum eſt Euangelij miniſterium, & fiant honeſti congreſſus. Ad hæc ordine & ritibus aliquibus opus eſſe conſtat.

Imò & quilibet paterfamiliâs domi ſuæ liberos manè & ueſperi, legere aliquid, & dicere preces cogat. Non abeat dies ſine inuocatione & ſine gratiarum actione. Ideò enim conditi & redemti ſumus, ut Deum celebremus, & hæc exercitia proſunt ad diſcendum, & excitant timorem & fidem. Et in his exercitijs meminerimus dictum Chriſti: Quantò magis Pater ueſter cœleſtis dabit Spiritum ſanctum petentibus? Quare doceri, regi & ſanctificari nos Spiritu ſancto petamus. Idq; cùm petimus, fieri certò ſtatuamus, & meminerimus Spiritum ſanctum efficacem eſſe cogitatione Euangelij.

DE MORTIFICATIONE CARNIS.

Diſcernenda mortificatio de qua Paulus præcipit ab exercitio & ſatiſfactionib. humana autoritate traditis.

DEfendunt aliqui Leges de ieiunijs, ſatiſfactionibus ut uocarunt, & Monachorum ſuperſtitionibus prætextu ſententiarum quæ de mortificatione concionantur. Cùm mortificatio, inquiunt, ſit bonum & pium opus, cur non laudentur etiam hæ leges humanæ de ieiunijs & ſimilibus ritibus? Hic rurſus hypocriſis ſtruit inſidias ueræ doctrinæ, & ueris cultibus. Diſcernantur mandata diuina ab hominum mandatis, ac conſideretur quid uerè Paulus uocet mortificationem, nec transferamus uocabulum rerum magnarum, quas Deus præcipit, ad futiles & ocioſos ritus, ut omnibus ætatibus hypocritarum arrogantia inſignibus titulis ſuas ceremonias oſtentauit & uenditauit.

Mortificatio quid ſit.

Mortificatio ſignificat, aut patientiam mandatam à Deo in ueris doloribus, ſenſu iræ Dei, pauoribus & afflictionibus, aut temperantiam mandatam à Deo, frenantem cupiditates. Non ſignificat ἐθελοθρησκείας, ſeu ceremonias accerſitas ſine mandato Dei.

Teſtimonia de tolerantia in doloribus.

De priore genere, id eſt, de tolerantia in ueris doloribus & in cruce, loquitur Paulus 2. Cor: 4. Semper mortificationem Domini Ieſu in corpore circumferentes, ut & uita Ieſu in corpore noſtro manifeſtetur. Declarant autem ſequentia uerba quid uocet mortificationem Chriſti. Semper, inquit, nos uiuentes in mortem tradimur propter Ieſum, ut & uita IESV manifeſtetur in mortali carne noſtra, id eſt, ſæpè morti obijcimur, rapimur ad ſupplicia, propter confeſſionem Chriſti, exercemur terroribus Diaboli. Hanc uocat mortificationem Chriſti, uidelicet ſimilem afflictionibus Chriſti, & propriam Eccleſiæ.

De hoc genere & Rom: 12. inquit: Exhibete corpora ueſtra hoſtiam uiuam, ſanctam, placentem Deo, rationalem cultum. Non de ceremonijs, aut ſimulata ἀσκήσει loquitur Paulus: Sed de cruce, id eſt, de tolerãtia in ueris & magnis dolorib: Hęc eſt ſacrificium in his qui fide filij Dei ſe ſuſtinent, ut Pſal. inquit: Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies. Ac ſuprà de hoc genere in titulo de Cruce dictum eſt.

De ſecundo genere, id eſt, de Temperantia mandata à Deo, concionantur paſſim

tur paſſim multæ ſententiæ. Lu: 21. Attendite ne corda ueſtra grauentur crapula, & ebrietate &c. Matth: 17. Hoc genus Dæmoniorum non eijcitur, niſi ieiunio & oratione. Ephe: 6. Educate filios in diſciplina & doctrina Domini, id eſt, doctrinam de Deo iuuentuti tradite, & aſſueſacite eam pia diſciplina, regite mores, ut ſint modeſti, caſti, pij, & exercete eos certo & honeſto labore, ne, ut fieri ſolet, ocium & luxus pariant ſcelera excutientia Spiritum ſanctum. *Teſtimonia de temperantia.*

Siue igitur mortificatio tolerantiam in cruce, ſiue temperantiam ſignificat, loquitur de mandatis operibus, ſed illud uerum eſt, liberum eſt cuilibet, priuatim eligere exercitia honeſta, & conuenientia ſuæ ætati & uirib. ſuis, ut & ſcholæ gubernatori liberum eſt inſtituere lectionum & diſputationũ ordinem. Ideò & Paulus inquit 1. Cor: 9. Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo &c. Hoc fine, ne intemperantia impediat Spiritũ ſanctum, intentionem animi in inuocatione, in ſtudijs, in negocijs, Nec immediatum finem ieiunij hunc conſtituit, uidelicet, ut putet Deum tali opere honore affici.

Ac temperantia in genere præcepta eſt, ſed exercitia alia alijs congruunt. Ideò horum electio libera ſit. Aliter ſenes occupati curis, doloribus, negocijs, & imbecilles regant corpora: Aliter iuuenes uegeti, non confecti angoribus, ut Dauidi ante exilium magis opus erat exercitijs, quàm poſtea, cùm magnitudine dolorum fractus, uix languida membra ſemiuiuus traheret. Bona ualetudo corporis, & ſenſuum uigor eximia Dei dona ſunt, neceſſaria ſtudijs & negocijs. Ideò tuenda ſunt, nec lædendum eſt corpus aut ingluuie, aut nimia inedia. Et Paulus habere honorem corpori iubet. *Temperantia in genere præcepta.*

Cùm igitur magna ſit diſſimilitudo, Eccleſia non fert leges, quib. unum modum ieiuniorum aut exercitiorum præſcribat, ſed in genere præcipit temperantiam, Et ſimul monet, ne ſuperſtitioſè exercitia transformentur in cultus, & iubet diſcrimen teneri inter opera à Deo mandata, & exercitia electa à nobis. Ideò Paulus inquit 1. Timoth: 4. Exerce te ad pietatem: Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis eſt, pietas uerò ad omnia utilis eſt. Grauiſſima admonitio eſt, diſcernens neceſſaria opera, & à Deo mandata, ab exercitijs electis noſtro arbitrio. Iubet autem longè anteferri opera à Deo mandata, pœnitentiam, timorem Dei, fidem, inuocationem, confeſſionem, patientiam, caſtitatem, temperantiam, diligentiam in uocatione. Has uirtutes inquit ad omnia utiles eſſe, id eſt, DEVS in hac uita compenſat, & ornat has uirtutes magnis bonis, maiore luce & ſapientia ſpirituali, robore fidei, conſilio, conſolatione, ſucceſſu in gubernatione publica & domeſtica, caſtitate, pace, uictu, & poſt hanc uitam præmia æterna dabuntur.

At corporum exercitatio ad modicum utilis eſt, Intelligit autem hæc exercitia à nobis electa, ut ſi quis in die ſemel tantum, & pauxillum uelit edere. Hæc cùm ſine ſuperſtitione fiunt, non prorſus abijcit, ſed infrà opera mandata à DEO collocat. Proſunt enim aliqua ex parte, uidelicet quia in ſobrijs maior eſt intentio animi, In inuocatione, ſtudijs, negocijs. Conuiuia, ſodalitia, ſermones prophani laxant animos, ut facilius admittant incendia cupiditatum, ut accidit Dauidi in ocio. Et noti ſunt uerſiculi: *Exercitatio corporum utilis eſt.*

Ocia ſecuris inſidioſa nocent. *Item:*
Cura fugit multo diluiturq́ mero.

Et Seneca de ſodalitijs inquit: Nunquam mores quos extuli refero. Ebrioſi nec mente nec corporibus ſuſtinere curas rerum magnarum poſſunt, amittunt

tunt tempora idonea rebus gerendis, facilè incauti ruunt in magna ſcelera. Sed hoc omnium triſtiſſimum eſt, quòd inuocatio DEI in temulentis extinguitur.

Vitare peccata eſt uitare occaſiones peccatorum.

Eſt autem dictum uſitatum, non aſpernandum: Vitare peccata, eſt uitare occaſiones peccatorum. Ideò bonæ mentes intelligant lapſuum occaſiones, & cauſas προκαταρκτικὰς, & ſua quadam diligentia uitent pericula, ne nimium implicent ſe ſodalitijs, ament temperantiam, & certos ac utiles labores ſuſcipiant, quibus ſubinde miſceant inuocationem Dei.

Multum etiam ualetudini & moribus prodeſt, non confundere ordinem temporum à natura præſcriptum. Vt multi totum diem partim ſomno, partim conuiuijs tribuunt, deinde noctu uacant ſtudijs, aut negocijs. Verè inquit Seneca: Hoc eſt luxuriæ propoſitum, gaudere peruerſis, nec tantùm diſcedere à recto, ſed quàm longiſſimè abire.

Nec ceſſat Diabolus cùm uidet animos cura uacuos eſſe, ſed offert & ipſe aliquas lapſuum occaſiones. Hæc mala cauenda ſunt, & noſtra diligentia, & petitione gubernationis diuinæ, ſicut ſcriptum eſt: Quantò magis dabit Spiritum ſanctum petentibus.

Monachorum Regulæ de exercitijs temperantiæ ſuperſtitioſæ.

Monachi conati ſunt regulis comprehendere exercitia huius diligentię, Sed acceſſerunt ſuperſtitioſæ & ſtultæ opiniones, & uarietas hæc non poteſt legibus comprehendi, ideò non defendantur traditiones de diſcrimine ciborum hoc prætextu, ſed boni & ſapientes concionatores ſæpè moneant de hac diligentia iuuentutem. Et præceptores coërcere eam diſciplina quantùm fieri poteſt, ſtudeant, ac Principes adiuuare nos in diſciplina tuenda debebant. Hæc de mortificatione & de diſciplina breuiter monui, ut hypocriſi reiecta, ueras uirtutes & utilia exercitia intelligere & amare diſcamus.

DE SCANDALO.

VOcabulum Græcum eſt σκάνδαλον, factum à σκάζω, id eſt, claudico, ſignificat enim offendiculum, id eſt, quiddam ad quod impingens labitur, ſeu trepidat.

Scandalum quid ſit & ratio nominis.

Eſt autem Scandalum, dictum aut exemplum, quo alius fit deterior, ſeu quia error in eo confirmatur, ſeu quia imitatur malum exemplum, ſeu quia flammas maiores odij aduerſus Euangelium concipit. Hæc uocabuli expoſitio primùm conſideretur. Nam Eccleſia ſic utitur appellatione ſcandali, alijs ſcriptoribus hic uſus ignotus eſt, qui dicerent exempla ſeu παραδείγματα nocentia. Et correlatiuum ſcandali eſt offenſio, ac interdum promiſcuè ſcandalum, quod ſignificat obiectum, pro ipſa offenſione ſumitur.

Duplex eſt autem ſcandalum, ſeu duplex offenſio.

Scandalum acceptum ſeu Phariſaicum.

Prior offenſio eſt Phariſaica, ſeu, ut uocant, ſcandalum acceptum, uidelicet cum impij iraſcuntur ueræ doctrinæ Euangelij, aut honeſtis ac neceſſarijs factis, ut cum nolunt proponi ueram doctrinam, & taxari errores, aut nolunt aboleri cultus idolorum, nolunt ſacerdotem pium honeſtè in coniugio uiuere.

Variæ cauſæ Scandali accepti.

Sunt autem uariæ cauſæ, cur impij ueræ doctrinæ, aut illis neceſſarijs mutationibus iraſcantur. Alij pugnant de uentris commodis, ut qui quæſtus magnos, qui erant ex Miſſis, aut inuocatióne mortuorum, diminui nolunt. Alij de autoritate dimicant, alij faſcinati perſuaſionibus ſuis, nolunt ea quæ ipſi mirantur & probant taxari. Vt faſcinati admiratione ſuæ iuſticiæ nolunt

audire

audire hanc uocem, homines non eſſe iuſtos propter propriam dignitatem & munditiem. Viri politici quia uident, ex diſſenſionibus opinionum oriri diſtractiones Principum, bella & perturbationem diſciplinæ, nolunt moueri ullas de doctrina diſputationes.

Exempla Scādali accepti.

Exempla autem talium offenſionum omnibus Eccleſię temporibus multa fuerunt, ſunt & erunt. Sacerdotes aduerſabantur Ieremiæ prædicenti excidiū Ieroſolymę, & prætextus ſpecioſos habebant. Chriſto et Apoſtolis aduerſabantur plerięꝗ omnes, qui eruditione & autoritate in populo Iudaico antecellebant, & ſpecioſis cauſis mouebantur. Videbant aboleri Legem Moſaicam. Exiſtimabant autem ſummum ſcelus eſſe, legem unam & ſolam in toto genere humano traditam à Deo, deleri, & uidebant ex ea re ſecuturum eſſe interitum illius pulcerrimæ politiæ, non à Solone, non ab Auguſto, ſed clara uoce Dei, & certis teſtimonijs Dei conſtitutæ. His cauſis uehementiſſimè motos eſſe omnes ſapientes in illo populo, non dubium eſt, præſertim faſcinatos perſuaſione de regno Meſſiæ mundano.

Etſi autem & ipſis Apoſtolis dolorem afferebat interitus populi, tamen hanc offenſionem hypocritarū negligunt, & fortiter ſe opponunt iudicijs illorum, & clarè profitentur magis obediendū eſſe Deo, quàm hominib. obtemperant mandato Chriſti, qui eos colligere Eccleſiam uoce Euangelij iuſſerat. Errores de Deo, & Idola taxari neceſſe eſt, uel ſi fractus illabatur orbis: Oportet enim anteferri primum & ſecundum mandatum omnibus humanis rebus, uitæ noſtræ, fortunis noſtris, famæ noſtræ, paci Reipublicæ.

Regula de Confeſsione ueræ doctrinæ et operum diuinorum contra Idola & ſimilia.

Hinc regula hæc tenenda eſt. Neceſſe eſt confiteri uerā doctrinam, & fugere idola, & facere opera mandata à Deo, etiamſi fremunt & repugnant impij, & concipiunt maiores flammas odij aduerſus Euangelium, & quanquām diſſidia triſtia oriuntur ex impiorum pertinacia. Peccant autem impij aduerſantes Euangelio, & cauſæ ſunt diſſidiorum ipſi, quia cedere ueritati debebāt. Non peccant hi, qui iuxta uocationem rectè docent, aut confitentur Euangelium, ut peccabat Pharao, magno furore repugnans uoci DEI per Moſen ſonanti, & teſtimonijs Dei. Non peccabat Moſes, etiamſi totum Aegyptum diſcordia illa perdidit.

Hac regula pij ſe in Eccleſiæ certaminibus ſemper conſolati ſunt. Eſtęꝗ nobis hac conſolatione opus hoc tempore. Nam moderatis ingenijs dolorem affert ipſe conſpectus diſſipationum, & conuicia illa, quę in nos conferunt hypocritæ, non facilè eſt contemnere, cùm nos hoſtes Dei, Eccleſiæ, parricidas, ſeditioſos, deniꝗ peſtes humani generis uocant.

Teſtimonia quòd oporteat anteferri autoritatem mādati diuini omnib. rebus humanis.

Aduerſus hęc triſtiſſima iudicia neceſſe eſt claris teſtimonijs diuinis muniri animos. Mat:4. Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Non ſequaris Deos alienos. Diſertè diſcernitur uerus Deus, qui ſe patefecit in populo Iſraël à commentitijs numinibus, cùm ait. Hunc Iehoua, qui tibi uerbum ſuum tradit, & teſtatur ſe uerè DEVM eſſe mirandis factis, quibus eduxit te ex Aegypto, inuoces: Non alios commentitios, qui ſine hoc uerbo tradito per Prophetas coluntur. Et 1. Corinth: 10. Fugite cultum idolorum, Hæc præcepta conſtat prorſus immutabilia eſſe. Et ſæpè repetitur hæc concio à Prophetis. Oſeæ 13. Ego autem Dominus Deus tuus ex terra Aegypti. Et Deum præter me neſcies, & Saluator non eſt præter me.

Neceſſe eſt igitur inuocare uerum Deum, & fugere idola, nec ſtabilire ea

noſtra comprobatione. Et hæc mandata ſumma anteferenda ſunt omnib. rebus, noſtræ uitæ, famæ, paci publicæ, uitę liberorū, beneuolentiæ Principum.

Mat: 10. Qui me negauerit coràm hominibus, negabo eū & ego coram Patre meo cœleſti. Et additur conſolatio, ne frangamur metu diſſidiorum: Veni ſeparare hominem à patre ſuo, & filium à matre ſua. De magnis rebus & magnis periculis concionantur hæ ſententiæ. Præſtandum eſt igitur, ut ueras & firmas ſententias defendamus, nec moueamus tumultus, nec turbemus Eccleſiam falſis opinionibus, aut inanibus ſophiſmatumpræſtigijs, quas interdū excogitant ingenia petulantia, incenſa uel ambitione, uel cupiditate uindictę.

Ad Gal: 1. Si quis aliud Euangelium docebit, anathema ſit. Extremum omnium conuiciorum eſt, anathema, ſicut apud Græcos κάθαρμα ſeu ἀλάστωρ, ſignificat autem quiddam pollutum, & à Deo damnatum, ut niſi tollatur, totæ Gentes magnis calamitatibus, bellis, fame, peſtilentia, diſcordijs ciuilibus, & infinitis confuſionibus puniantur, ut de Sodomis, aut Lampſaci Idolo cogitamus, ubi Priapus colebatur.

Tales Alaſtoras eſſe defenſores impiorum dogmatum, Paulus affirmat, quod facilius intelligi poteſt cùm exempla intuemur illorum, qui manifeſtos & tetros furores defenderunt aut defendunt, ut Manichæos, Samoſatenum, Arium, Mahometum, Regem tragicum Anabaptiſtarum, qui uxorem grauidam interfecit, & per ſeditionem ſe Regio titulo & corona ornauit, & regnare ſe in Eccleſia Dei iactitauit.

Hypocritæ ardentes odio Euangelij hoc tempore ſimiles ſunt Phariſæorum.

Vt autem Phariſæi Chriſtum & Apoſtolos iudicabant tales peſtes eſſe humani generis, ſic Hypocritæ ardentes odio Euangelij, nunc quoq; de nobis, qui puram Euangelij doctrinam proponimus, ſentiunt, ut fulmina excommunicationum, & ſcripta Ecci, Coclei, Alfonſi, & ſimilium oſtendunt. Cùm autem ſimilia iudicia magnorum & ſapientum hominum ualdè excrucient moderatos homines rectè ſentientes, hanc Pauli conſolationem teneamus, qui affirmat non Euangelij ſtudioſos, ſed hoſtes uerè eſſe Anathemata, maledictos Alaſtoras. Quare uitanda eſt eorum ſocietas, ne contagium noceat pijs.

Et Ieſaias inquit capite 51. Ne timete probra hominum. Et ad Abraham dicitur: Benedicam benedicentibus tibi. Et Pſalmus triſtiſſimam maledictionem hoſtibus Euangelij minatur, cùm ait: induit maledictionem ueſtimentum. Et conſolatur pios, ne fulminibus execrationum hoſtilium moueantur, Maledicent illi, & tu benedices. Hanc admonitionem hoc tempore neceſſariam eſſe duxi.

Scandalum Datum quid ſit.

Dixi iam de Phariſaica offenſione, Nunc de altero genere ſcandali dicendum eſt, quod uocatur Datum, de quo Mat: 18. dicitur. Væ homini, per quem uenit ſcandalum. Eſt autem aut falſa doctrina, aut malum exemplum, quod alijs nocet, uel quia licentiam in alijs confirmat, uel quia alios ad imitationem inuitat, uel quia deterret aliquos ab Euangelio, uel quia præbet occaſionem maledicendi Chriſto, aut Eccleſiæ Dei, uel quia ſerit alia plura peccata. Talia ſcandala fuerunt inde uſq; à lapſu primo Heuæ, ſunt & erunt, falſæ doctrinæ, idolorum cultus, hæreſes, humanæ traditiones, quæ ſine peccato ſeruari non poſſunt. Item talia facta, quæ ſerunt alia ſcelera quoquo modo.

Regula de ſcãdalo Dato.

Et de hoc ſecundo genere teneatur certiſſima regula: Hæc ſcandala, id eſt, falſas doctrinas, & praua exempla, uerè peccata eſſe, damnata hac uoce Chriſti: Væ homini per quem uenit ſcandalum. Quare hæc ſcandala, magna

cura & uigilantia uitanda ſunt: Hic autem cogitent pij, quanta multitudo Diabolorum & hominum rea ſit & fuerit propter huius generis ſcelera. Ac conſideremus exempla quædam, ut diſcamus formidare magnitudinem peccatorum, cùm uidemus ab uno delicto oriri infinita peccata & pœnas, & in ipſis pœnis cùmulari peccata. O miſeriam humani generis inenarrabilem.

Primus autor ſcandali huius generis fuit Diabolus, cùm decepit Heuã. Deinde à lapſu Heuæ & Adæ, quantũ mali ortũ eſt? Diabolus triũphauit aduerſus Deũ, quòd hoc opus Dei horribiliter deſtruxiſſet, & auxiſſet contumelias aduerſus Deum, graſſaturas in genere humano. Præterea propter lapſum primorum parentum ſecuta ſunt omnia totius generis humani ſcelera, & multorum hominum æternum exitium. Cùm uiderunt Heua & Adam necem filij Abel, agnouerunt à ſuo peccato id triſte ſpectaculum ortum eſſe. Ita unum peccatum trahit ſecum ingens agmen ſcelerum & pœnarum. *Primus autor ſcandali Dati Diabolus.*

A Dauidis adulterio quanta ſcelerum & calamitatum moles orta eſt. Primùm inter ſe filij dimicarunt, poſtea filius mouit ſeditionem aduerſus patrem, polluit coniuges patris, matronas quæ fuerant plenæ Spiritu ſancto, perdidit multa millia ciuium. Hic quales triumphi fuerunt Diabolorum, quæ mœſticia fuit piorum, quantũ contriſtatus eſt Spiritus ſanctus in bonis mentibus? Et credibile eſt, hunc dolorem multis prijs attuliſſe mortem. Pater certẽ ſenſit huius uulneris magnitudinem, qui intellexit ſe tot ſcelerum reum eſſe, ſe eſſe fontem horum malorum, ſe eſſe maledictum, Anathema, Alaſtorem populi DEI. Nec fuit ei facilẽ eluctari ex hoc dolore, cùm iram DEI ſentiret, ſed uicit tandem, adiutus à Meſſia, ſicut clamat: Beati omnes qui confidunt in eo. Hæc exempla recito, ut tantorum malorum cogitatio metum iræ Dei in nobis excitet, & ut ſua quiſq; ſcandala mente intueatur, & meminerit in uno delicto multa inuoluta eſſe, & in ipſis pœnis cumulari peccata. Nihil paruum, inquit Hippocrates, nihil contemne. Et Thucydides inquit de bellorum erratis, οὐδ᾽ ὀλίγα πολλά. Hæc multò ueriora ſunt de hominum peccatis, ſed ſecuritas humana magnitudinem ſuarum miſeriarum & iræ Dei non agnoſcit. Verùm ideò non ſolùm uoce nobis concionatur, ſed etiam triſtiſſimis pœnis, ut eius iudicium aliquo modo agnoſcere & timere incipiamus, & admoniti uoce Dei & noſtris calamitatibus nonnihil ex tenebris eluctemur.

Plerunq; autem plus nocent doctrinæ ſcandala, quàm morum delicta, ut initiò Diabolus Heuæ letale uulnus fecit, offundens falſam perſuaſionem. Et omnibus temporibus poſtea Eccleſiam horribiliter diſſiparunt autores impiarum opinionum, qui docuerunt idola coli, aut ſparſerunt blaſphemias & hæreſes. Quanta agmina animarum traxerunt in æternum exitium, Arius, Manichæi, & alij multi Hæretici? *Plus nocent doctrinæ quàm morum ſcandala.*

Nulla mens humana magnitudinem malorum cogitare poteſt, quæ his ultimis mundi temporibus orta ſunt à Mahometo, & à Pontificibus, qui deprauarunt Cœnam Domini, qui ſtabilierunt inuocationem mortuorum, qui Euangelium de fide & uera inuocatione Chriſti falſis opinionibus obrui permiſerunt, qui legem de cœlibatu Sacerdotum, & uota defenderunt.

Vna lex cœlibatus, quàm multorum conſcientias ſauciauit, ne poſſent inuocare Deum? & in his plurimi æterno exitio oppreſſi ſunt: Et recens Anabaptiſtarum uirus multos perdidit & adhuc perdit. Horum horribilium exemplorum mentio ideò hic facienda eſt, ut bonæ mentes cogitent, non tantũ *Scandala orta ex lege de cœlibatu.*

mala exempla morum,ſed etiam falſas opiniones ſcandala eſſe,dānata à Deo, & diligenter uitanda, ac de utriſq; concionatur Chriſtus: Væ homini per quem uenit ſcandalum. Nec tantùm humanæ diligentiæ eſt uitare hallucinationes & errores doctrinæ:Sed ardentibus uotis aſſiduè petendum eſt à Deo, ut luce Spiritus ſancti regat mentes noſtras,ne implicentur erroribus,ſicut toto Pſalm. 118. petit Propheta: Da mihi intellectum, & ſcrutabor Legem tuam,& cuſtodiam illam in toto corde meo. Et Chriſtus inquit, Mat: 26. Vigilate & orate, ne intretis in tentationem.

Hactenus dixi de neceſſariò faciendis, & neceſſariò uitandis, nondum dixi de Adiaphoris. Manifeſtum eſt,doctrinam ueram neceſſariò proponendam eſſe,nec propter impiorum offenſiones tacendum eſſe. Sic pius ſacerdos ducat honeſtam coniugem, nec deterreatur offenſionibus Phariſaicis.

Tertia Regula de Adiaphoris

Sed hic tertia regula addenda eſt de Adiaphoris, ut de eſu carnium die ſexto,ac ſimilibus ritibus inutilibus, de his ſic ſentiendum eſt.

Primùm,doctrina quæ monſtrat ueros cultus,& taxat commentitios,& cauſam oſtendit libertatis in Adiaphoris,proponenda eſt,Nam qui non didicerunt cauſam libertatis, & adhuc putant ritus illos eſſe cultus, cum dubitatione conſcientiæ uiolant traditiones.Omnis autem dubitatio conſcientiæ impedit inuocationem. Quare apud eos qui doctrinam non audierunt, & ſunt homines modeſti & dociles,non ſubitò mutanda eſt conſuetudo,ſed prius doceri eos utilius eſt,ſicut Paul: inquit:Infirmum in fide aſſumite,non ad dubitationes,id eſt, homines dociles, qui amplexi ſunt Euangelium,ſed tamen adhuc aliquid dubitationis habent de cultibus,erudite &confirmate,ut ſciant ſe non peccare abiectis his ritibus. Ideò autem confirmentur, ne ſi cum dubitatione abijciant,conſcientiæ fugiant Deum, & excutiantur Fides & Inuocatio. Verùm quando ſit utile mutationes facere, iudicium eſt piæ mentis, tantùm abſit petulantia.

Poſtquàm autem doctrina de ueris & falſis cultibus, & de libertate iam propoſita eſt,concedendum eſt exempli cauſa,ut inutiles ritus abijciantur,nec pertinacia eorum laudanda eſt, qui cùm agnoſcant doctrinam ueram eſſe, tamen acerbè flagitant omnes ritus.

Pertinacia flagitās omnes ritus promiſcuè utiles & inutiles, cauſa eſt multiplicis ſcandali.

Hæc pertinacia multiplex ſcandalum eſt, quia confirmat hoſtes ueræ doctrinæ,& adducit imbecilliores in dubitationem,qui metuunt non probari uſum libertatis illis, qui doctrina uel autoritate antecellunt, & contriſtatur interdum Spiritus ſanctus in imbecillioribus, cùm dolent ſe accuſari leuitatis.Hac de re prodeſt recitare hiſtoriam,quæ extat in 5. libro Euſebij.

Hiſtoria Attali & Blandinæ ex Euſebio.

Nobiliſſimi coniuges Attalus & Blandina,Lugduni in carcere erant propter Euangelij profeſſionem comprehenſi, ac ſæpē producebantur in loca ſuppliciorum,ut flecterentur ad abijciendam Chriſti inuocationem. Erat autem unà alius quiſpiam Chriſtianus in carcere, qui ſingularibus exercitijs ſe macerabat,non uino,non carne utebatur.Hic Attalo diuina reuelatione mandatum eſt,ut diceret illi duriori, ut communibus cibis uteretur, nec ſingulare exemplum cæteris proponeret, Et ratio addita eſt, quòd rudiores exiſtimarent, hæc diſcrimina ciborum eſſe præſtantiorem cultum Dei, quem errorem taxari profit, non confirmari.

Attalus reuelationem illi duriori & cæteris in carcere exponit, quare & ille obtemperat, & cæteri hac uoce admoniti erudiuntur & confirmantur.

Hæc hi-

Hæc hiſtoria grauem cauſam recitat, cur horum pertinacia, qui intelligunt diſcrimina cultuum, non ſit probanda, ne ſcilicet error in ignaris, & dubitationes in imbecillioribus confirmentur.

Etſi autem illa durities interdum eſt quædam grauitatis ſimulatio, tamen ſæpe aliâs habet ueras cauſas, non ſeruit Deo, ſed aucupatur beneuolentiam potentum, qui aduerſantur Euangelio. *Pertinacia in rebus Adiaphoris ſæpè hypocriſis eſt.*

Multò etiam magis peccant, qui cum hoſtibus Euangelij colludunt, premunt rectè docentes, impediunt arte Euangelij curſum, & ſignificant ſe alium Eccleſiæ ſtatum deſiderare & expectare. Et hi in his controuerſijs uideri uolunt iuſti cenſores, neutri parti addicti, integri, incorrupti. Sed meminiſſe debebant uocem Chriſti: Qui non colligit mecum, diſpergit.

In ciuilibus controuerſijs hoc fieri poteſt, ut non ſumas tibi iudicium de alterutra parte. Nihil enim opus eſt ſingulis ſcire aliena negocia. Non opus erat Pomponio Attico quærere utrius, Pompeij an Iulij cauſa iuſtior eſſet. Sed de controuerſijs doctrinæ neceſſe eſt ſingulos pios iudicare, amplecti & profiteri uera. Iuxta illud: Si quis aliud Euangelium docet, anathema ſit. Et confeſſio mandata eſt: Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre cœleſti.

Hæc cogitent bonæ mentes, & ſtudeant ſua confeſſione & ſuis officijs fouere & tueri Eccleſias rectè docentes, ornent hunc præſentem ſtatum, ut dicitur, Spartam quam nactus es, orna. Non colludant cum hoſtibus ueritatis, nec quærant animo aliam Eccleſiam, aut aliud miniſterium, cùm ſciant quæ Eccleſia rectè doceat. Deus uult nos amare Eccleſiam rectè docentem, & ſtudium ei noſtrum declarare, uult miniſterium Euangelij honore affici & iuuari, ſicut & Pſalm. præcipit: Rogate quæ ad pacem ſunt Ieruſalem. Et additur promiſſio mercedis: Erit abundantia diligentibus te.

Cùm igitur manifeſtum ſit defendi Idola & errores ab hoſtibus Eccleſiarum noſtrarum, & neceſſe ſit fugere Idola, & conſtet in Eccleſijs noſtris rectè doceri, & remotos eſſe Idolorum cultus, pietas eſt, has Eccleſias fouere, & his ſe adiungere. Vitemus ſcandala omnis generis, non prætextu Euangelij ſeruiatur priuatis affectibus, non premantur rectè docentes, non impediantur ſtudia piæ doctrinæ, ſed ut in alueolis apes ſingulæ conferunt labores ſuos ad communem utilitatem, ita nos conferamus ſinguli omnia ſtudia & officia noſtra, ad ſalutem & tranquillitatem Eccleſiarum rectè docentium, & iuuemus pia ſtudia, ut ad poſteros doctrina pura de DEO, & de Domino noſtro Ieſu Chriſto propagetur. *Pietas eſt diſcedere ab aduerſarijs defẽdentibus Idola & errores ad noſtras Eccleſias rectè ſentientes.*

In ſecundo Præcepto dicitur: Non habebit Deus inſontem, quicunque nomen Dei uanè uſurpauerit. Non dubium eſt igitur, pœnas Deo daturos eſſe omnes qui Euangelij doctrinam ſcandalis dedecorant. Ac his ultimis temporibus in tanta confuſione opinionum & gubernationum, profectò neceſſe eſt nos circumſpectiores & uigilantiores eſſe. Nunc illam uocem Chriſti nobis inculcemus. Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Et hac nos conſolatione ſuſtentemus, quòd eodem tempore inquit Chriſtus: Expetiuit uos ſatanas, ut cribraret uos ac diſſiparet, ſed ego pro te oraui, ne deficiat fides tua.

Te oro, Filij DEI Ieſu Chriſte, crucifixe pro nobis & reſuſcitate, miſerere noſtri, & Spiritu ſancto tuo ueram lucem in cordibus noſtris accende, & auge, & rege mores & ſtudia noſtra.

SI quis Principum in Babylone audiſſet Iudæos in exilio gloriari, ſibi diuinitus libertatem donatam eſſe, dixiſſet amentiam eſſe hæc prædicare. Ita nūc derideri nos à uiris Politicis arbitror, cùm in his triſtiſſimis ruinis regnorum, cùm creſcit ſeruitus ubique, cúmq; multa millia piorum hominum à Turcis quotannis penè ob oculos noſtros abduci uidemus, cúmq; paſſim ſæuitia in pios iniuſta exercetur, adhuc libertatis mentionem facimus, & libertatem noſtram glorioſè prædicamus. Primùm igitur hoc prǽfandum eſt, nos quoq; dolere uicem Eccleſiæ DEI, quæ his ſæuis & Tyrannicis temporibus, & in hac confuſione Regnorum paſſim dura ſeruitute premitur.

Et ut maximè foueretur imperijs mitioribus, tamen Eccleſia ſemper à Diabolo excruciatur, & adhuc morte & multis calamitatib. in hac uita onerata eſt. In quantis doloribus uixerunt Adam & Heua, cùm uiderunt neces & ſcelera poſteriorū, etiamſi nondū erant regia imperia aut tyrannides. Semper ingentib. miſerijs oppreſſa fuit, eſt, & erit ante reſurrectionem Eccleſia Dei.

Alia doctrina Euangelij de libertate quā politica.

Quid igitur uocamus Libertatem? Num inane uocabulū eſt, ut ſunt Stoicorum Paradoxa, ſeu ineptiæ, qui ducunt ſolos ſapientes liberos eſſe? Longè alia eſt doctrina Euangelij de Libertate, de qua Chriſtus loquitur, cùm ait: Si uos Filius liberauerit uerè liberi eritis. Verè, inquit, liberi, nō inani titulo, aut umbra libertatis, ſed re ipſa, deleto peccato, placata ira Dei, abolita morte, ſublatis omnibus calamitatibus humanis, donati æterna iuſticia, luce, uita, gloria.

Libertas Chriſtiana incoatur in hac uita, erit integra in æterna.

Complectitur Chriſtus integram libertatem, quam ipſe attulit & peperit ſua morte Eccleſiæ ſuæ. Nunc quidem in hac uita incoatur illa uera libertas, ſed in reſurrectione erit integra, cùm deletis omnibus malis, Eccleſia fruetur æterna & dulci conſuetudine Dei, & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti. In illam æternam & integram libertatem mente intueamur, quoties nomen libertatis audimus, & ſimul cogitemus, eam in hac uita incoari. Sed remoueamus ſomnia de Politica libertate corporum, de imperijs, ut Iudæi adhuc libertatem & inſtaurationem regni in Palæſtina ſperant. Nihil hæc ſomnia ad hanc doctrinam pertinent, quam de libertate proponit Euangelium.

Somnia de Politica libertate corporū remouenda à libertate Chriſtiana.

Etſi igitur Eccleſia non ſolùm ab imperijs oppreſſa eſt ſeruitute in hac uita, ſed etiam ingentibus calamitatibus alijs exercetur, tamen doctrina de libertate conſolationem in his ipſis malis firmiſſimam proponit. Affliguntur Hercules, Priamus, Agamemnon, Palamedes, Cato, Cicero, Brutus, & alij innumerabiles, ignorantes Deum. Sed ſuccumbunt ſuis ærumnis, nec habent Deum mitigantem euentus, aut confirmantem animos, ſed opprimuntur æterna deſperatione, & æternis tenebris de prouidentia & de iuſticia Dei. At Ioſeph, Dauid, Ionathas, Ezechias, Ieremias, Baptiſta, Paulus, etiam cùm affliguntur, tamen cernunt Dei præſentiam, qui confirmat animos, & ſæpè mitigat ipſis euentus, & cùm opprimuntur, tamen paulò pòſt Eccleſiæ proſunt horum agones, & hi ſciunt ſe poſt hanc uitam in reſurrectione habituros æternam gloriam. Ita habent in hac uita incoatam libertatem, quia à Deo recepti ſunt, reguntur ab eo, defenduntur & adiuuantur, & ſciunt poſt hanc uitam ſe habituros eſſe integram libertatem. Iam cogita quantum bonum ſit, quanta libertas etiam in medijs ærumnis, & media morte, Deum habere propicium, opitulatorem, gubernatorem & protectorem.

Hæc concio de libertate res ueras, certas, quæ habent euidentia teſtimo-

nia in Eccleſia, & quas Eccleſia, ego & tu & omnes pij experiuntur, proponit, non affert inania ſomnia Iudæorum, aut Stoicorum, aut Anabaptiſtarum, aut Struthij, qui plebem liberare tributis uolebat.

Diſtribuo autem uſitatè docendi cauſa libertatem Euangelicam in quatuor gradus.

Primus eſt, Vt ſumma mala ſunt peccatum & ira Dei, ita neceſſe eſt primùm dici de hoc gradu, quomodo ab his malis liberemur. Eſt ergo primus gradus libertatis, quòd GRATIS propter Filium Dei donantur nobis remiſſio peccatorum, reconciliatio, iuſtificatio ſeu imputatio iuſticiæ, & acceptatio ad uitam æternam, & hæreditas uitæ æternæ. *Primus gradus libertatis Chriſtianæ.*

Hæc eſt libertas, quòd propter Chriſtum gratis hæc tanta bona certò donantur. Vult nos Deus certò ſtatuere & credere, nos agentes pœnitentiam, recipi in gratiam, exaudiri & ſaluari propter Filium gratis, etiamſi Lex & noſtra ratio nos accuſant ac deterrent, ne hæc bona accipiamus. Sumus igitur liberati à peccato, ab ira Dei, ab æterna damnatione, à Lege accuſante nos, & à conditione meriti. Et alia res propoſita & donata eſt, propter quam accipimus remiſſionem peccatorum & iuſti, id eſt, accepti à Deo pronunciamur, ſcilicet filius Dei Mediator, non Lex aut merita noſtra, ac reconciliati reputantur iuſti, id eſt, accepti à Deo ad uitam æternam, etiamſi procul abſunt à perfectione Legis, ſed propter Chriſtum fide. O ingens beneficium, quòd quanquàm adhuc hærent in reconciliatis reliquiæ peccati, quanquàm magna mole ſordium premimur, tamen placemus certò propter Chriſtum, ac ſi prorſus Legi ſatisfaceremus.

De hoc gradu libertatis concionatur Paulus, cùm ait: Chriſtus nos redemit à maledictione Legis, factus pro nobis maledictum. Breuè dictum eſt, ſed longè omnium Angelorum & hominum ſapientiam ſuperans, quia uera, ingens & ineffabilis ira aduerſus peccatum ſignificatur, cùm Filius, in quem deriuata eſt ira, uocatur maledictum. Hic factus eſt pro nobis λύτρον & uictima. De uictima & de hac liberatione ſemper & in omni inuocatione cogitandum eſt, & fide ſtatuendum, quòd propter Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM uerè noſtra peccata remittantur, tecta & ſepulta ſint, & quòd uerè uelit nos propter Mediatorem recipere, exaudire, ſaluare. In his exercitijs inuocationis quotidiè creſcet intellectus huius libertatis, de qua in hoc primo gradu dicitur, qui doctrinam de Iuſtificatione, quæ ſuprà copioſius recitata eſt, continet.

Secundus gradus eſt donatio Spiritus ſancti, qui nouam lucem in mente, & nouos motus in uoluntate & corde accendit, gubernat nos, & incoat in nobis uitam æternam. Etſi autem hic ſecundus gradus cum primo coniunctus eſt, tamen docendi cauſa diſcerno, ut quoties de Liberatione à Lege dicitur, intelligatur non tantùm auxilium, ut Auguſtinus plerunq; enarrat, ſed etiam gratuita imputatio iuſticiæ. *Secundus gradus libertatis Chriſtianæ.*

Auguſtinus plerunq; ſic loquitur: Liberati ſumus à Lege, id eſt, donato Spiritu ſancto iuuamur, ut legi obediamus, nec iam fruſtra nitimur coacti à Lege. Rectè de auxilio dicit, ſed neceſſe eſt conſpici & alterum beneficium, ſcilicet gratuitam remiſſionem peccatorum, & imputationem iuſticiæ, quæ donatur propter Chriſtum. Hoc ingens munus cõſpici neceſſe eſt, ut Chriſto ſuus honos tribuatur, & conſcientiæ teneant ueram & firmã conſolationem, & poſſint inuocare Deum.

Loquitur autem Chriſtus de utroq; gradu, cùm ait: Si uos filius libera-uerit, uerè liberi eritis. Et quidem de integro beneficio concionatur. Filius placat iram Dei, tollit peccatum & mortem, dat iuſticiam & uitam æternam, reſuſcitat nos ad æternam gloriam & læticiam, qua fruemur in conſuetudine Dei, Angelorum, & uniuerſæ Eccleſiæ. Hæc integra libertas eſt beneficium, de quo Chriſtus concionatur, quam tamen hic incoari oportet.

Adhuc ſubiecti ſumus cruci & morti corporis, exercemur ingentibus calamitatibus, hærent adhuc in nobis ſordes & multum caliginis, & oppugnamur à Diabolo, qui interdum implicat nos malis inextricabilibus. Et nemo tam cautus, tam diligens eſt, ut non aliquando in deliberationibus erret. Deniq; regere ipſi difficilimum & periculoſiſſimum uitæ curſum, & uocationum negocia ſola humana diligentia non poſſumus, ut inquit Ieremias: Scio Domine, quòd non eſt hominis uia eius.

Quanquàm igitur in triſti carcere adhuc incluſi uidemur, tamen ſumus liberi, Primùm, quia certum eſt nos propter Chriſtum habere Deum propicium, & defenſorem, ut docet primus gradus libertatis, Deinde, quia adiuuamur & gubernamur à Spiritu ſancto. Dauid inextricabili malo conflictatur, cùm pulſus regno exulat, ſed tamen hac ſe certa conſolatione ſuſtentat, quòd à Deo non ſit abiectus, meminit uocem Nathan: Abſtulit Dominus peccatum tuum. Deinde petit auxilium & gubernationem Spiritus ſancti, & experitur ſe à Deo iuuari. At Themiſtocles Græcia expulſus, nullam harum conſolationum nouit, ſed tantiſper dum habet receptum & humana præſidia, fert exilium tranquilliore animo.

Sancti in periculis experiuntur auxiliũ S. ſancti.

Didicerunt ſecundum gradum libertatis omnes ſancti in periculis, cùm experti ſunt ſe iuuari, & confirmari à Deo, ſicut Stephanus in confeſſione, & agone mortis, Laurentius & alij multi, in confeſſione.

Quare & nos noſtram infirmitatem & pericula conſiderantes, de hoc gradu cogitemus, petamus auxilium & gubernationem Spiritus ſancti, ſicut præcipit Chriſtus inquiens: Petite & accipietis. Item, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos. Cùm inuocabimus, ſine ulla dubitatione ſentiemus nos iuuari, regi conſilio, gubernari exitus, depelli pericula, mitigari ærumnas.

Hæc inuocationis exercitia erudient nos de hoc ſecundo gradu libertatis. Iam quanta beneficia Dei ſint hi duo gradus, ſecum quiſq; cogitet. Sunt enim liberationes ex ſummis malis, à peccato, ab ira Dei, à morte æterna, donatio iuſticiæ & uitæ æternę, defenſio aduerſus Diabolum, gubernatio in omnibus negocijs & periculis, regente corda Spiritu ſancto, & accendente in nobis cogitationem uerbi Dei, deniq; præſentia æterni Dei, nos iam complectentis propter filium ſuum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. His bonis nihil eſt melius aut maius.

Itaq; libertas parta ſanguine Chriſti, quam offert Euangelium, ingens & immenſum bonum eſt, nec eſt inane nomen, aut Stoica imaginatio, ut homines impij iudicant.

Diſcrimen libertatis Chriſtianæ & politicæ pijs non eſt difficile.

Nec difficile eſt ſanis mentibus & pijs uidere diſcrimen inter hanc liberationem à peccato & ira Dei, & Politicam libertatem, ſeu liberationem à tributis. De hac externa politica tranquillitate uel ſeruitute in his duobus gradibus nihil dicitur. Habet hos gradus libertatis animę Ioſeph, quamuis ſeruus

& conie-

& coniéctus in carcerem. Habet eos Daniel ſedens inter Leones: Laurentius iacens in craticula. Nam politica libertas aut ſeruitus nihilo magis ad hos duos gradus pertinet, quàm robur corporis, aut imbecillitas, ut Gal: 3. dicitur. Omnes filij Dei eſtis per fidem in Chriſtum Ieſum, non eſt Iudæus, nec Græcus, nec ſeruus, nec liber. Sed facilè eſt pijs hæc intelligere. Alia animæ bona ſunt, aliæ res ſunt corporum diſcrimina.

Tertius gradus tandem de externa & Politica uita traditur, uidelicet Chriſtianos non eſſe alligatos ad politiam Moſi, aut ullam certam unius gentis politiam ſed ſingulis locis parere Magiſtratib. & legibus præſentibus debemus, ſi modò leges ſint conſentaneæ iuri naturæ, nec præcipiant aliquid fieri contra mandata Dei. Vt alijs dierum & noctium ſpacijs utimur in alijs regionibus, ita licet uti alijs Magiſtratuum, imperiorum & legum formis, modò ut Leges ſicut dixi, nihil præcipiant fieri contra mandata Dei. *Tertius gradus libertatis Christianæ.*

Ideò autem de hoc tertio gradu libertatis rudiores docendi ſunt, quia ſæpè pernicioſæ ſeditiones motæ ſunt ab indoctis, qui contenderunt oportere Chriſtianos regi legibus Moſaicis. Hic error taxandus eſt, ut clarè docent Prophetæ, Chriſtus, & Apoſtoli, finem fore politiæ Iudaicæ poſt paſſionem & reſurrectionem Chriſti. Et ipſæ ruinæ Ieroſolymorum teſtantur ante annos 1470. politiam Iudaicam deletam eſſe. Hinc regula traditur, abrogatas eſſe ceremonias Moſaicas, nec leges iudiciales Moſi ad Eccleſiam Chriſti pertinere, Politia illa ad certam Gentem pertinebat, & duratura erat certo tempore non pertinet ad alias Gentes, aut alia tempora. Hęc confirmantur multis perſpicuis teſtimonijs, ut Act: 10. Et ad Gal: 3 cap. & 5. In Chriſto Ieſu nec circumciſio aliquid ualet, nec præputium, ſed fides quæ per dilectionem eſt efficax.

Sed hic quæſtio agitatur, cùm dicitur de abrogatione Legis, totáne Lex intelligitur abrogata, an tantum duæ partes, ſcilicet ceremoniæ & forenſes? Atqui maius onus eſt, & durior carcer, Lex moralis, quàm ritus illi externi ceremoniarum?

Reſpondeo. De Ceremonijs & Forenſibus Legibus reſponſio non difficilis eſt. Sicut Athenis Tabulæ Solonis, aut Romæ decemuirales, mutata republica interierunt, ſic Ceremoniæ & Forenſes leges Moſi promulgatæ, ut certo tempore durarent, & deleta politia Moſaica neminem obligarent, nunc extinctæ ſunt. Suprà autem in diſcrimine ueteris & noui Teſtamenti dictum eſt, cur conſtituta ſit illa Politia. *Ceremoniæ et Forenſes leges Moiſi ſunt abrogatæ.*

Sed de Lege Morali difficilior eſt reſponſio, quam explicat Chriſtus & Apoſtoli, & non intelligunt homines prophani, & ſine pœnitentia uiuentes. Nam Lex Moralis non eſt lex mutabilis, ut Ceremoniæ, aut tabulæ decemuirales. Sed Lex Moralis eſt æterna & immutabilis regula in mente diuina, præcipiens facienda, & prohibens ac puniens non facienda. *Lex moralis non eſt Lex mutabilis.*

Vt hæc propoſitio æterna & immutabilis eſt, Deus eſt ſapiens, bonus, iuſtus; Sic hę propoſitiones æternæ & immutabiles ſunt, Deus iudicat iuſtum eſſe, ſe conditorem à creatura rationali diligi, & anteferri omnibus rebus, Deus iudicat uagas hominum libidines malas eſſe, Deus approbat obedientiam quam poſtulat, Deus iraſcitur contumaciæ.

Et huius Legis ſententia transfuſa eſt in creaturas rationales, nec poteſt illis manentibus aboleri, ſicut noticia numerorum aboleri non poteſt.

Manet

Lex moralis ſemper manet. Manet igitur ſemper hæc regula, ſcilicet Lex moralis, & manet ſemper ordo diuinæ mentis, ut creatura obediat. Obligat autem omnis lex ad obedientiam, uel ad pœnam.

Cùm igitur homines non præſtiterint obedientiam, neceſſe fuit aut ipſos in pœna interire, aut alium perſoluere pœnam, ſeu λύτρα. Itaq; mirando & inenarrabili conſilio ſoluit λύτρα Filius Dei pro nobis intercedens, & deriuauit in ſeſe iram, quam nos ſuſtinere oportuit. Quare non ſine cõpenſatione Deus legem ſuam mitigauit, ſed iuſticiam ſeruauit in flagitanda pœna. Ideò Chriſtus inquit, Non ueni ſoluere legem, ſed implere eam, ſcilicet ſubeundo pœnam pro genere humano, et docendo & inſtaurando eam in credentibus. Difficilis eſt explicatio huius rei, ſed pios oro, ut hæc quæ dixi expendant. Et cùm *Chriſtiani liberati à maledictione legis.* Chriſtus λύτρα perſoluerit, liberati ſumus à Lege propter ipſum, ſcilicet ne maneamus in maledictione, modo ut fide beneficiũ eius nobis applicemus. Ideò Paulus diſertè inquit, nos liberatos eſſe à maledictione legis, ſ. quia Chriſtus perſoluit λύτρα. Non remiſſa ſunt peccata in uoluntate Dei, aliqua mobilitate ſine cauſa, ſed interceſſit magna compenſatio propter iuſticiam Dei. Sic primi Patres etiam ante Moſen, Abraham, Iſaac, Iacob, & deinde Moyſes, Samuel, Dauid, Baptiſta ſentiebant ſibi remitti peccata, & ſe recipi propter Filium Dei, non propter Legem, & ſe reconciliatos, quanquàm non erant ſine ſordibus, tamen DEO placere, quia à Lege liberati eſſent propter Filium, quem ſciebant λύτρα perſoluturum eſſe, ſicut Baptiſta inquit, Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi, id eſt, Victima à Deo deſtinata. Hæc eſt abrogatio Legis moralis, de qua Paulus concionatur, diſertè dicens, per Chriſtum nos à maledictione Legis redemtos eſſe. Ita liberati ſumus, ſi beneficium Chriſti nobis fide applicamus.

Hæc doctrina nos de utraq; re admonet, de ingenti ira DEI aduerſus peccatum, quod non remiſſum eſt ſine compenſatione, & de admirando beneficio Chriſti. Semper odit Deus peccatum, ſed quia iram ſuam in Filium deriuauit, nos recipit. Lex enim obligat, ut dixi, ad obedientiam, uel ad pœnam, & pœna à Filio perſoluta eſt.

Nunc igitur ad principalem quæſtionem reſpondeo. Liberati ſumus à *Liberati ſumus à maledictione legis, ſed ordo Dei immutabilis manet.* maledictione Legis moralis, quia filius perſoluit λύτρα, & propter Filium recepti ſumus, ſed manet ordo Dei æternus & immutabilis, ut creatura Deo conditori obtemperet. Non accuſat, non damnat lex reconciliatos, ſed manet ordo in mente diuina, & in noſtra mente, ut Deo obediamus. In hanc ſententiam dicitur, Abrogata eſt Lex, quod ad maledictionem attinet, non quod ad obedientiam attinet. Ideò & Spiritus ſanctus datur, ut deinde uerè accendantur in cordibus noſtris motus congruentes legi Dei, ut 1. Cor: 3. Nos retecta facie gloriam Domini ſpeculantes, in eandem imaginem transformamur à gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu.

Ex his intelligi poteſt dictum Pauli, Non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia, ſcilicet quia in Chriſtum tranſlata eſt pœna, credentes liberati ſunt ab ira, & iam propter Chriſtum iuſti ſeu accepti ſunt, etiamſi hęrent in eis reliquiæ peccati, quibus repugnant ſpiritu. Quòd dicitur, Iuſto non eſt Lex poſita, manifeſtè eo loco apud Paulum de diſciplina dicitur, ait legem poſitam iniuſtis, adulteris, homicidis &c. ut coërceantur, accuſentur, puniantur. Hac diſciplina & hoc carcere iuſtus, id eſt, renatus Spiritu ſancto, non damnandus eſt, ſed regitur

gitur Spiritu ſancto, prelucente uerbo Dei, cui ſcit creaturam rationalem ſubiectam eſſe. Et eo loco apud Paulum emphaſis eſt in uerbo κεῖται. Iuſtum lex non premit, non obruit.

Quartus gradus libertatis Christianæ.

Quartus gradus eſt libertatis, quòd Euangelium docet ritus humana autoritate factos in Eccleſia de adiaphoris, non mereri remiſſionem peccatorum non eſſe iuſticiam Euangelij, non ſeruandos eſſe cum opinione neceſſitatis, ſed poſſe omitti extra caſum ſcandali. Hæc clarè traduntur in his dictis. Fruſtra colunt me mandatis hominum. Item, Nemo uos arguat in cibo, potu, &c. Recenſui autem ſuprà quos errores addant Hypocritæ illis humanis ritibus, quos errores cùm refutare neceſſe ſit, de hoc gradu libertatis in Eccleſia dicendum eſt. Deus uult ſe & uoluntatem ſuam agnoſci ex uerbo ſuo, non concedit nobis licentiam fingendi opiniones noſtro arbitrio, ut finxerunt Ethnici, & Idolorum cultores omnibus temporibus. Nam hic fons eſt multorum errorum, quòd homines putāt ſibi licere, de Deo fingere opiniones, & bono ſtudio, ut dicunt, cultus inſtituere. Piū ducunt Thebani petere à Deo ubertatē uinearum, Ideò Bacchanalia inſtituunt. Pium ducunt Siculi petere, ut frumentū feliciter proueniat, ideò Cererem & filiam colūt. Pium ducunt Romani petere uictoriam in bellis, ideò Martem colunt. Et hi cultus cumulantur.

Non ſunt fingendi cultus aut opiniones de Deo ſine uerbo.

Omnes autem hi errores ex hoc uno fonte oriuntur quòd putant homines, ſibi licere fingere ſuo arbitrio opiniones de Deo, & cultus. Sicut & Aaron putabat, fingens cultum ad uituli ſimulacrum, & Ieroboam audaciſſimè abducens populum Iſraël à templo Dei, ad ſua ſacrificia.

Hic clamant ſapientes: Quid hæc res mali habet? Cur non concederetur augere honeſta exercitia? Quid Ethnici, quid Aaron, quid Ieroboam aliud uolebant niſi ut noticia Dei conſeruaretur, ut populus ad inuocationem inuitaretur, ut bonis exercitijs ad pia opera aſſuefieret? Hæ ſpecies, & hæ πιθανολογίαι ſemper fefellerunt, fallunt & fallent genus humanum.

Quomodo pingant ſapientes cultus humana autoritate inſtitutos in Eccleſia

Ita nunc ſapientes ratiocinantur: Quid mali eſt, à multis & ſingulis offerri Chriſtum? Fiunt ibi precationes pro uiuis & mortuis. Quid mali eſt, circumgeſtare partem ſacramenti? Augetur populi inuocatio, & ſacramentum honore afficitur. Quid mali eſt, petere à mortuis qui uiuunt apud Deum, ut pro nobis intercedant? Haud dubiè tota Eccleſia in cœlo & in terris ſemper coniungit preces. Specioſa hæc ſunt, & ab eloquentibus ornari poſſunt.

Sed hæ ſpecioſæ rationes & πιθανολογίαι abducunt homines à uerbo Dei. Ideò hi ludi à Deo prohibiti ſunt. Nam ſimili audacia fingunt hæretici ſuos errores, alij alios, imò luctante conſcientia de remiſſione peccatorum, & de uoluntate Dei in magnis calamitatibus animi ſic aſſuefacti, ut rationis opiniones ſequantur, amittunt ueras conſolationes à Deo traditas.

De paruis rebus inquiunt uiri politici moueri certamina, quæ ſint exitioſa imperijs, Hærent enim diſcordiæ, & creſcunt factionum ſtudijs & odijs. Nam homines non moderati diſſentiunt. Cur igitur inquiunt, de lacte, de ouis, de eſu carnium tantas agitis tragœdias? Cur non anteferτis his minutis rebus publicam concordiam & tranquillitatem.

Vera & firma reſponſio eſt, non de paruis rebus dimicari, ſed de multis magnis rebus, quæ ſunt anteferendæ noſtræ uitæ omnibus corporum cōmodis, imperijs & concordiæ publicę, uidelicet de uera agnitione & inuocatione Dei, ne de Deo & eius uoluntate quærantur opiniones, extra uerbum ab ipſo

traditum,

traditum, ſicut fecerunt Ethnici & omnes fanatici ſpiritus, Samoſatenus, Arius, Manichæi, Pelagius, Mahomet.

Talis furor reprehenditur, qui etiamſi diſſimiles materias proponit, tamen uniuſmodi eſt. Ex ijſdem tenebris oriuntur Bacchanalia, & Samoſateni error, & leges Manichæorum de cibis, & lex Pontificum de cœlibatu Sacerdotum, & ſacrificulorum, temeritas de uenditione Miſſarum & inuocatione Mortuorum.

Mentes humanæ ſunt alligatæ ad uerbum.

Vult DEVS mentes noſtras alligatas eſſe ad ſuum uerbum, à quo cùm diſceſſum eſt, ſequuntur infinita deliria & idola. Itaq; de hac regula dimicamus, ne à uerbo Dei diſcedatur. Quare de re omnium maxima Eccleſiam commonefaciamus, & quidem mandato diuino. Nota eſt enim ſententia: Si quis aliud Euangelium docet, Anathema ſit.

Præterea ſapientes illi politici, excerpunt minuta in ſpeciem, eſum carnium aut ouorum, his, aiunt, anteferenda erat concordia publica. At non tantùm de eſu carnium, aut talibus minutis rebus contendimus. Dixi de fonte eorum commonefaciendam eſſe Eccleſiam, id eſt, de audacia humana diſcedente à uerbo Dei, quæ finxit non tantùm leges ciborum, etſi hæ ſolæ etiam multum errorum gignunt, ſed etiam alia manifeſtiora Idola, ut uenditiones Miſſarum pro uiuis & mortuis, inuocationes mortuorum, legem cœlibatus, & alia. Nec finis eſt horum furorum. Nunc Anabaptiſtæ ſimili furore nouas opiniones & nouos ritus excogitant. Neceſſaria eſt igitur Eccleſiæ doctrina de hoc quarto gradu libertatis, & diligenter conſideranda eſt cauſa, quòd neceſſe ſit admoneri Eccleſiam, ne à uerbo Dei diſcedatur. Lucerna pedibus meis uerbum tuum, inquit Propheta.

πιθανολογίαι captioſæ ſapientum.

Faciles ſunt autem lapſus, & initiò obſcuri, cùm hac luce excuſſa, amplectuntur animi humanas opiniones, quæ ſtabiliunt idola, & quæruntur πιθανολογίαι, quas Paulus ipſe inquit, ſpeciem habere ſapientiæ, cùm tamen ſint impoſturæ. Quid uetat, inquiunt, cùm nobiſcum uniuerſa Eccleſia, in cœlis & in terra ſemper oret Deum, ne ſinat extingui ueram doctrinam, ſed ut colligat ſibi & regat Eccleſiam, compellare etiam Sanctos, qui fruuntur Dei conſuetudine, & hortari, ut ſuas preces ad noſtras adiungant, Certè norunt hanc eſſe uoluntatem piorum. Hæc plauſibiliter dicuntur, ſed hic prætextus quanta ſcelera confirmat?

Exaudire ſingulorum uota & ſpectare motus cordium ſolius eſt Dei, ſeu omnipotentis naturæ, ut clarè dicitur 2. Paral: 6. Tu ſolus noſti corda filiorum hominum. Hunc honorem mortuis tribuunt illi, qui compellant ſingulos. Deinde accedunt maiora deliria, fingunt mortuos ipſos eſſe opitulatores, & alijs alia munera attribuunt, prorſus ut Ethnici à Iunone diuitias, à Pallade ſapientiam, à Venere felices amores, à Marte uictorias, & ab alijs alia petebant. Ita cumulantur delicta, cùm initiò propter plauſibilem rationem non procul diſceſſiſſe à uerbo Dei uidemur. At conſtat nullum eſſe exemplum inuocationis mortuorum in Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis. Conſtat non eſſe inuocationes inſtituendas humana audacia. Hæ regulæ opponendæ ſunt illis fucoſis excuſationibus, quibus nunc aſtuti quidam pingunt Idola, ut olim in feſtis pingebantur ſtatuæ Sanguineis ebuli baccis, minioq; rubenti.

Hæc ad commonefaciendos ſtudioſos dixi, ne præſtigijs illis excuſantium errores & Idola, abduci ſe à ueritate ſinant. Nam ſi ludi illi audaciſſimi ex-

cuſantium Idola concedentur, quæ religionum confuſiones erunt? Horreſco cogitans has Diaboli inſidias. Et quia nulla humana diligẽtia ſatis cauere has γοητείας poteſt, Oro Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, pro nobis crucifixum & reſuſcitatum, ut ipſe puritatem ſui Euangelij defendat, & omnia Idola deſtruat, & mentes noſtras regat, ut uera & ſalutaria doceamus & agamus.

Nunc ad uſitatum argumentum reſpondebo, quod obijcitur.

Poteſtati neceſſariò obediendum eſt:
Poteſtas Eccleſiaſtica inſtituit ritus, tùm de rebus adiaphoris, tùm de alijs.
Neceſſe eſt igitur ſeruari ritus, præſertim in rebus adiaphoris.

Reſpondendum eſt ad maiorem, quæ non eſt uera, cùm poteſtas præcipit, ut impia doceamus & faciamus. Tunc enim neceſſe eſt aduerſari, iuxta illas regulas: Oportet Deo magis obedire quàm hominibus. Primùm igitur, cùm traditiones apertè præcipiunt ea quæ ſine peccato non poſſent fieri, conſtat eas eſſe doctrinas Dæmoniorum, nec obediendũ eis eſſe, ſed redeundum ad mandata Dei. Tales ſunt multæ Traditiones Pontificiæ, ut abuſus Cœnæ Domini, inuocatio mortuorum, lex de cœlibatu. Hæ traditiones reijciendæ ſunt, & obtemperandum mandatis Dei. Primùm mandatum inquit, Non habebis Deos alienos. Non igitur inuoca mortuos, ſed inuoca omnipotentem Deum, conditorem omnium rerum, qui ſe patefecit dato Euangelio, & miſſo Filio ſuo Domino noſtro Ieſu Chriſto, pro nobis crucifixo & reſuſcitato, & ſic inuoca, quemadmodum ipſe docuit nos inuocare fiducia Filij Mediatoris &c.

Quæ ſit autoritas & poteſtas Epiſcoporum in condendis ritibus, & quatenus eis obedientia debeatur.

Deinde etiam cùm traditiones loquuntur de rebus ſua natura adiaphoris, tamen fiunt impiæ & doctrinæ Dæmoniorum propter errores, qui ſimul proponuntur ac defenduntur, uidelicet quòd mereãtur remiſſionem peccatorum, aut ſint cultus Dei, id eſt, ópera quibus Deus iudicet ſe honore affici, aut quòd Epiſcopi habeant poteſtatem inſtituendi tales cultus. Hos errores taxari neceſſe eſt. Et exempli cauſa aduerſandum eſt, ut Eccleſia intelligat, non diſcedendum eſſe à uerbo Dei, nec laxandos eſſe frenos humanæ audaciæ, ut fingant homines ſuo arbitrio opiniones & cultus. Propter has cauſas & Chriſtus accuſat Apoſtolos, uiolantes traditionem Phariſaicam, Mat: 15.

Hæc prima ſolutio maximè perſpicua & plana eſt, ſed tenenda eſt & altera, quæ etiam uera & firma eſt. Maior uera eſt de obedientia, qualem docet Euangelium. In his quæ ſunt iuris diuini, conſcientia neceſſariò debet obedire Paſtoribus, Iuxta illud: Qui uos ſpernit, me ſpernit. De ritibus adiaphoris, qui boni ordinis cauſa inſtituti ſunt, Euangelium præcipit, ne ſentiamus cultus aut neceſſarios eſſe, ſed ſeruari concedit ſine opinione iuſtitiæ aut neceſſitatis. Hanc ſententiam diuinitus traditam, non poteſt humana autoritas abolere. Quare etiam cùm præcipiunt Epiſcopi, obedientia ſit talis, ne deleat ſententiam à Deo traditam.

Res adiaphoræ nõ ſunt cultus aut res neceſſariæ.

Hæ reſponſiones ueræ ſunt & firmę, nec pugnant cum hac uoce Chriſti: Super cathedram Moſi ſedent Scribæ & Phariſæi, Omnia quæ dicunt facite. Nam hæc ſententia non pręcipit, ut facias aut ſentias aliquid contra mandata Dei, Imò alio loco præcipitur, Cauete à fermento Phariſæorum, Et Matth: 15. expreſſè reijciuntur humanæ traditiones, quæ ſunt corruptelæ Legum diuinarum. Et Paulus inquit: Si quis aliud Euangelium docebit, anathema ſit.

Nequaquam amplectendæ fuerunt interpretationes Phariſæorum,quæ finxerunt ſacrificia Leuitica mereri remiſſionem peccatorum, Meſſiam non fore uictimam pro peccatis, ſed occupaturum eſſe mundi imperium, & diſtributurum regna Iudæis. Tales furores certè non erant amplectendi. Ideò dictum illud Chriſti, non accipitur de traditionibus aut opinionibus pugnantibus cùm uerbo Dei.

Neceſſariò debetur obediẽtia miniſterio in ijs quæ ſunt iuris diuini, In cæteris quæ ſunt iuris humani nõ item.

Nec uerò dicuntur hæc, ut quiddam de uera autoritate miniſterij Euangelici ac Paſtorum detrahatur. Imò horum autoritas munitur. Affirmamus deberi neceſſariò obedientiam rectè docentibus in ijs rebus omnibus,quę ſunt iuris diuini. Iuxta illud:Qui uos audit,me audit. Sed hæc ſententia non poteſt transferri ad opiniones aut leges pugnantes cum Euangelio, nec regnum extra Euangelium conſtituit.

Deinde & hoc addimus, cùm boni ordinis cauſa, tempora & lectiones diſtribuunt, ita ſeruandos eſſe eos ritus, ut ſcandala caueantur. Ac præſertim nos in Eccleſijs emendatis meminerimus, qui honos debeatur miniſterio Euangelij.

Præcipuum beneficium Dei eſt hoc miniſterium, & ingentibus miraculis à Deo ſubinde inſtauratũ eſt, & defenſum in genere humano. Et uult Deus ſonare ſuum Euangelium in publico cœtu, & honeſtis congreſſibus, ſicut ſcriptum eſt,Laus eius in Eccleſia ſanctorum. Ibi nomen ſuum inuocari & celebrari uult in quadam frequentia,& addit promiſſionẽ congregationi: Vbi duo aut tres congregati ſunt in nomine meo,in medio eorum ſum.Iterum dico uobis: De quacunq; re duo in terra conſenſerint, quam petunt,fiet eis à Patre meo cœleſti. Vult etiam illos ipſos congreſſus publicos teſtes eſſe tuæ confeſſionis, uult & conſpici ſeiunctionem ueræ Eccleſiæ retinentis Euangelium, ab aliarum Sectarum conuenticulis.

Publici cõgreſſus neceſſarij ſunt ad miniſterium retinendum.

Itaq; publici Eccleſiæ congreſſus neceſſarij ſunt ad retinendum miniſterium Euangelij.Quare in Eccleſijs quæ rectè docentur,omnes & ament & adiuuent congreſſus publicos,obtemperent paſtoribus rectè docentibus, qui tẽpora & lectiones diſtribuunt. Quoties in templum uenis,cogita de immenſo beneficio Dei, colligentis ſibi Eccleſiam æternam miniſterio & uoce Euangelij, & ſimul de tota doctrina creationis & redemtionis humani generis ipſe te commonefacito,memento promiſſionem datam de præſentia Dei. In hoc cœtu uult Deus inuocari & exaudire. Hic oſtendas in inuocatione & uſu Sacramentorum te membrum eſſe populi Dei, te auditorem Chriſti. Ac ſimul illam uocem tecum repete, quam uellem omnium templorum parietibus inſcriptam eſſe: Quos elegit,hos & uocauit. Nulli ſunt electi extra hunc cœtum uocatorum, non alibi populum Dei niſi inter uocatos quærito. Sunt autem uocati,qui ſunt ſocij huius cœtus audientis Euangelium,& Sacramentis inſerti huic cœtui. Quanta hæc conſolatio eſt piæ menti, noſſe tantum in his cœtibus eſſe hæredes uitæ æternæ,non alibi? Agas igitur gratias Deo æterno Patri Domini noſtri Ieſu Chriſti,quòd te uocauerit ad Euangelij agnitionem, & ad hos cœtus & congreſſus. Et omni officio horum congreſſuum frequentiam adiuues ac tuearis. Ipſos etiam Paſtores rectè docentes ama,& eis reuerenter obedias in functione miniſterij, & benignè confer ad eos alendos, ubi opus eſt. Hæc & cogitanda pijs,& uero ſtudio facienda ſunt.Sic & de ſcholis, in quib. ſonat uox Euangelij, ſentiamus, ſciamus Deum uelle tale eſſe docentium &

Nulli electi ſunt extra cœtum uocatorũ.

tium & diſcentium congreſſus, & has partem eſſe Eccleſiæ, in qua multi ſint electi, hæredes uitæ æternæ, & quidem ex hoc ipſo cœtu ſumit doctores, per quos miniſterium Euangelij publicum ſeruat. Regnat CHRISTVS ad dextram Patris æterni, ut dona det hominibus, Paſtores & Doctores: Adeſt ergo in hoc ipſo piarum ſcholarum conſenſu, & ex hoc numero eligit, ac præparat Spiritu ſancto pios ſcholaſticos, ut Eccleſiæ ſuæ deinde ſeruiant, & Euangelij propagationem adiuuent. Amandi ſunt igitur, & fouendi hi cœtus, & adiuuandi congreſſus, qui quidem nos etiam de æterna uita admoneant.

Nam illa infinita æternitas, talis erit conſuetudo conuenientis Eccleſiæ, ad audiendum Dei & Domini noſtri Ieſu Chriſti ſapientiam, & ad mutua colloquia cum primis Patribus, Prophetis, Apoſtolis, & alijs, quorum ſermone lætabimur. Imò quoties adſumus in Eccleſiæ aut ſcholarum congreſſibus, optemus, ut quàmprimum lętiſſimus ille dies illuceſcat, in qua filius Dei Dominus noſter Ieſus Chriſtus, reſuſcitatis mortuis, hunc uniuerſæ ſuæ Eccleſiæ congreſſum, & hanc ſcholam nobis oſtendet.

In æternitate qualis ſit futura conſuetudo piorum.

EXAMEN EORVM QVI AVDIVNTVR ANTE RITVM PVBLICAE ORDINATIONIS, QVA COMMENDATVR EIS MINISTERIVM EVANGELII. TRADITVM VITEBERGÆ ANNO M. D. LIIII.

Quidnam docebis?

DOCEBO Euangelium Domini noſtri Ieſu Chriſti.

Quid intereſt inter doctrinam Eccleſiæ Dei, & alias Sectas?

Sectæ extra Eccleſiam Legis tantũ particulã docẽt, Euangelium prorſus ignorant.

Omnes aliæ Sectæ extra ueram Eccleſiam, ut Ethnici, Blaſphemi, Iudæi, Mahometiſtæ, & alij, tantùm docent particulam Legis de quibuſdam externis & ciuilibus officijs, & addunt cultus idolorum, aliæ alios. Prorſus autem ignorant filium Dei & Euangelium, id eſt, promiſſionem de gratuita remiſſione peccatorum, & de reconciliatione, & de hæreditate uitæ æternæ donandæ per Fidem in Filium mediatorem, At in Eccleſia retinetur integra & incorrupta Legis & Euangelij doctrina, & noticia filij Dei, crucifixi pro nobis & reſuſcitati. Sola autem illa congregatio, in qua agnóſcitur filius Dei, Dominus noſter Ieſus Chriſtus, crucifixus pro nobis & reſuſcitatus, eſt Eccleſia, in qua ſunt multi uerè placentes Deo, & rectè inuocantes eum, & electi ad uitam æternam, iuxta hæc dicta Iohannis 5. Qui non honorat Filium, non honorat Patrem, qui miſit eum. 1. Corinth: 3. Fundamentum aliud poni non poteſt, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Ieſus Chriſtus. Iohan: 3. Qui non credit, iam iudicatus eſt. Item: Qui credit in Filium, habet uitam æternam. Qui non credit Filio, non uidebit uitam, ſed ira Dei manet ſuper eum. Iohan: 14. Nemo uenit ad Patrem, niſi per Filium. Item: Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & manſionem apud eum faciemus. Hæc ſciri neceſſe eſt, contra Thammerum, Latomum Louanienſem, & ſimiles, qui infinitam confuſionem faciunt, & fingunt, Eccleſiæ membra ubiq; eſſe, Ethnicos & alios, quorum mores ſunt honeſti.

Eccleſia retinet integram Legis & Euangelij doctrinã.

Qui cœtus ſint uera Eccleſia.

Non eſt facienda confuſio Eccleſiæ & aliarum gentiũ.

Quid eſt Deus?

DEVS eſt eſſentia Spiritualis, intelligens, æterna, alia à creaturis omnibus, uerax, bona, iuſta, caſta; miſericors, benefica, liberrima, immenſæ ſapientiæ & potentiæ, iraſcens peccatis, Pater æternus, qui Filium imaginem ſuam ab æterno genuit, & Filius, imago Patris coæterna, & Spiritus ſanctus procedens à Patre & Filio, ſicut patefacta eſt diuinitas, certo uerbo, & teſtimonijs diuinis, quòd Pater æternus cum Filio & Spiritu ſancto condiderit & conſeruet cœlum & terram, & omnes creaturas, & adſit omnib. creaturis, quo ad conſeruationem, & colligat ſibi in genere humano Eccleſiam propter Filium, & per eum, & ſit iudex iuſtorum & iniuſtorum.

Deus adeſt omnibus creaturis quoad conſeruationem.

Quid eſt Perſona?

PERSONA eſt ſubſiſtens uiuum, indiuiduum, intelligens, incommunicabile, non ſuſtentatum ab alio. Græcè ὑφιστάμενον. Eſſentia uerò nominatur, quod reuera eſt, etiamſi eſt communicatum. Et teneatur diſcrimen inter οὐσίαν & ὑφιστάμενον. Sunt autem TRES PERSONAE DIVINITATIS, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, ὁμοούσιοι, non plures, nec pauciores, quia ſic ſe diuinitas patefecit.

Diſcrimen inter Perſonam & Eſſentiam.

Quomodo

Quomodo diſcernuntur?

PATER æternus eſt prima perſona diuinitatis, non nata, nec aliunde procedens, Sed quæ ab æterno genuit Filium, imaginem ſuam, & à qua procedit Spiritus ſanctus, & quæ cum Filio & Spiritu ſancto omnes alias res creauit, & earum ſubſtantias conſeruat.

Quid nominas Creare?

CREARE eſt ex nihilo aliud facere, ſicut Deus cœlum & terram, angelos & totam hanc mundi machinam dicendo fecit ex nihilo, non ex aliqua præcedenti æterna materia, ut multi Philoſophi cogitauerunt.

Deus dicendo creat ex nihilo.

GIGNERE eſt alium de ſua eſſentia gignere.

FILIVS æternus eſt ſecunda perſona diuinitatis, quæ eſt ſubſtantialis & integra imago æterni Patris, quam Pater ſeſe intuens & conſiderans ab æterno gignit, quæ nobis quidem ſic manifeſtatur, quòd ſit perſona, per quam Pater dicit decretum & totum ordinem creationis & reparationis hominum, & mittitur ut patefaciat Euangelium, & aſſumat humanam naturam, & ſit Mediator, Redemtor, Iuſtificator & Saluator.

SPIRITVS ſanctus eſt tertia perſona diuinitatis, procedens à Patre & Filio, & eſt ſubſtantialis amor & lætitia coæterna, inter Patrem & Filium. Et nobis ſic manifeſtata eſt, quòd mittatur in corda credentium, ut tales motus, amorem & lætitiam acquieſcentem in Deo in eis accendat, qualis eſt ipſe. Sicut 2. Timoth. 1. expreſſe ſcriptum eſt: Non dedit nobis Spiritum timiditatis, ſed roboris, dilectionis Dei & caſtificationis.

Spiritus S. tales motus in cordibus accendit qualis ipſe eſt.

Quid differunt Naſci & Procedere?

NASCI eſt à potentia cognoſcente. Quia genitum eſt imago gignentis. Vt autem in hominibus potentia cognoſcens format imagines & loquitur: Sic Filius eſt æterni patris imago, cogitatione genita, & eſt λόγος oſtendens eum in reuelatione Euangelij. PROCEDERE autem eſt à uoluntate, quia Spiritus ſanctus eſt motor, ſeu agitator.

Procedere.

Quare Filius nominatur λόγος?

Non ſolùm quia cogitatione naſcitur, ſed etiam quia eſt perſona proferens Euangelium ex ſinu æterni Patris, & conſeruans miniſterium Euangelij, & efficax in his qui credunt Euangelio, & uoce Euangelij dicens conſolationem in cordibus eorum, & uiuificans eos, ſicut inquit: Ego uitam æternam do eis, & oſtendens Patrem, & effundens Spiritum ſanctum in corda eorum. Etſi enim ſit uiuificatio per omnes perſonas, tamen hoc ordine fit: Filius qui colligit Eccleſiam immediatè uoce Euangelij mouet corda, & monſtrat Patrem, & dat Spiritum ſanctum. Ideò dicit Athanaſius: Quandocunque dicitur in homine eſſe Spiritus ſanctus, eſt ibi per VERBVM. Conſiderandum eſt igitur, Filium dici λόγον, & reſpectu Patris, & reſpectu noſtri, quia eſt λόγος, per quem Pater ſe nobis patefecit: Ideò in Iohanne dicitur: Filius qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit nobis. Et Dominus ipſe reſpondet interrogantibus, quis ſit, τὴν ἀρχὴν ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν, id eſt, ego ſum uerbum, quod loquor uobis initiò, ſum illa perſona, initiò loquens uobiſcum, proferens Euangelium ex ſinu æterni Patris. Item: Nemo nouit Filium, niſi Pater, & nemo nouit Patrem, niſi Filius, & cui Filius uolet reuelare.

Viuificatio quo fiat ordine.

Filius dicitur λόγος & Patris & noſtri reſpectu.

De vocabulo Spiritus.

Vocabulum SPIRITVS ſignificat agitationem ſeu agitatorem.

Spiritus ſanctus eſt uelut flamma.

Nam Spiritus ſanctus eſt perſona ſic nobis patefacta, quōd ſit uelut flamma, immediatē tales motus accendēs in corde, qualis ipſe eſt. Sicut Ro:14. dicitur: Regnum Dei eſt iuſticia & pax, & gaudium per Spiritum ſanctum. Et ad Timotheum dicitur: Spiritus roboris, dilectionis & caſtificationis. Vt autem hęc uocabula aliquantò melius intelligantur, intueamur imaginem Dei in homine, in quo ſunt tria hæc præcipua, Mens ſeu ſubſtantia animæ. Deinde cogitatio, quæ eſt imago rerum quæ cogitantur. Et uerbum & cogitationem ſequuntur in uoluntate & corde motus ſeu agitationes, ut dicitur: Ignoti nulla cupido. Sed cogitationes & agitationes in hominib. ſunt res euaneſcentes. At à Patre æterno eſt Filius, qui eſt ſubſtantialis imago, nata cogitatione, & eſt ὑφιστάμενος, id eſt, quiddam ſubſiſtens, non eſt quiddam fugax. Cum cogitatione eſt & agitatio & lætitia, quæ etiam eſt ὑφισαμένη.

Imago Dei repræſentata in homine.

Quæ Perſona aſſumſit humanam naturam?

FILIVS, qui eſt coæterna imago æterni Patris, & nominatur λόγος à Iohannne, aſſumſit humanam naturam in Maria uirgine matre, ut Iohannis 1. dicitur: Et uerbum caro factum eſt. Talis eſt aūt aſſumtio, ut huic perſonæ ſoli, quæ eſt λόγος, hæc maſſa humanæ naturæ aſſumta, ſit unita unione hypoſtatica, id eſt, ut ſit unum ὑφιστάμενον, λόγος ſuſtentans hanc maſſam, & ipſa maſſa naturæ humanæ. Non enim conuerſa eſt una natura in aliam, ſed perſonæ quæ eſt λόγος, unita eſt maſſa naturæ humanæ aſſumta. Ac ad declarationem prodeſt conſiderare quatuor gradus præſentiæ Dei.

Vnitio, nō Phyſica confuſio naturarum eſt in Chriſto.

Quatuor gradus præſentiæ Dei.

1. Primus eſt præſentia uniuerſalis, quæ eſt præſentia conſeruationis, qua Deus omnib. creaturis adeſt, ita ut conſeruet eas tantiſper, donec uult eas conſeruare, de quo gradu dicitur Ierem. 23. Non'ne cœlum & terram ego impleo, dicit Dominus. Item: Enter, præſenter, Deus hic & ubiq; potenter. Iuxta hunc gradum etiam malis adeſt. Et manifeſtum eſt, Deum ſic ſeparabiliter rebus adeſſe, quia deſtruit naturas quas uult deſtruere, ut Pharaonem, & maximam partem generis humani in diluuio.

II. Secundus gradus eſt, quo adeſt beatis Angelis & hominibus, & conſeruat non tantùm uitam eorum, ſed etiam uiuificat eos uita æterna, & implet eos ſua luce & iuſticia, & uiſibiliter & immediatē conſpicitur ab eis, & quanquàm non diſcedit ab eis, tamen adeſt eis tantùm ſocietate.

III. Tertius gradus eſt, quo adeſt in hac uita renatis, ut Dauidi, quo uidelicet non tantùm uitam eorum conſeruat, ſed etiam efficit in eis motus ſibi placentes, & tamen non conſpicitur uiſibiliter, ut in uita æterna conſpicietur, & adeſt ſeparabiliter.

IIII. Quartus gradus longè alius eſt, quo ſola hæc perſona λόγος aſſumit humanam naturam, non ſolùm inſeparabiliter, ſed etiam tali ratione, ut ſit unum ὑφιστάμενον. Et ſicut hæc perſona λόγος æterna eſt, ita poſtea impoſſibile eſt, hanc maſſam λόγῳ inſertam non ſimul manere. Ac ſit notiſſimum dictum Damaſceni omnibus: NATVRAM HVMANAM QVAM SEMEL ASSVMSIT ΛΟΓΟΣ, NVNQVAM DESERIT.

λόγος & natura aſſumta unum ſunt ὑφιστάμενον.

Damaſcenus.

Etſi autem exemplum huius unionis nullum eſt in creaturis, quod prorſus congruat, tamen uetuſtas, ut aliquo modo declararet unionem perſonalem, monſtrauit hominem. Sicut anima hominis & corpus ſunt unum ὑφιστάμενον completum, & corpus diſſoluitur deſertum ab anima: Ita λόγος & aſſumta natura

Imago unionis duarum naturarum in Chriſto ſumta ab homine.

tura ſunt unum ὑφιστάμενον, & redigeretur in nihilum humana natura, ſi non ſic geſtaretur & ſuſtentaretur à λόγῳ. De hoc exemplo inquit Iuſtinus: τίνα μὲν τὴν ἕνωσιν ὡς ψυχῆς πρὸς σῶμα νοήσαντες, οὕτως ἐκδεδώκασιν καὶ ἁρμόδιόν γε τὸ παράδειγμα, εἰ μὴ κατὰ πάντα, κατά τι γοῦν.

De diſcrimine Idiomatum.

Diſcernendæ ſunt appellationes, quæ ſignificant proprietates naturarum, & appellationes officij. Vt, propria ſunt humanæ naturæ, pati, uulnerari, mori. Propria autem Diuinæ naturæ ſunt, eſſe omnipotentem, eſſe immortalem. Sed nomina officij ſunt, Mediator, Redemtor, Saluator, Sacerdos, Rex, Paſtor. Hæc nomina officij competunt perſonæ, non tantùm humanæ naturæ. Quanquàm aũt actiones quædam ſunt in natura humana propriæ, ut dolores omnes & agones in paſſione, tamen miſſio Filij fit ab initio Eccleſię. Filius perpetuò adeſt Eccleſiæ, patefacit promiſſionem, colligit & ſeruat Eccleſiam, & uult illam ſuam obedientiam, eſt interceſſor, propiciator & Saluator, propter illam futuram obedientiam, quæ eſt perſonæ, poſtquàm aſſumſit naturam humanam. Nec miſſio & obedientia tollunt æqualitatem potentiæ, ſicut expreſſè inquit Cyrillus.

Proprietates naturarum.

Nomina officij, quæ competũt toti perſonæ.

Filius ab initio adeſt Eccleſiæ propter futuram illam obedientiam.

Hinc modi loquendi conſiderentur. Veriſſima eſt propoſitio: Natura diuina non uulneratur, non moritur. Et rurſus ueriſſimæ ſunt propoſitiones, cùm de Chriſto loquimur: Chriſtus eſt uulneratus, Deus eſt uulneratus, Deus eſt mortuus.

Modi loquendi de filio Dei.

Quæ eſt ratio diuerſitatis?

Reſpondeo. Propoſitio in Abſtracto ſignificat naturam ſecundum ſe conſideratam, ideò neceſſe eſt dici: Natura diuina non moritur. Propoſitio in Concreto ſignificat perſonam, ſeu ſubſiſtens ſeu ὑφιστάμενον, ut, Deus eſt homo. Chriſtus eſt mortuus. Deus eſt uulneratus. Deus eſt mortuus. Hæ propoſitiones ueræ ſunt communicatione Idiomatum.

Abſtractum.

Concretum.

Eſt autem Communicatio Idiomatum prædicatio, in qua proprietas uni naturæ conueniens, tribuitur perſonæ in Concreto, quia hæ duæ naturæ, λόγος, & natura aſſumta, ſunt unum ὑφιστάμενον.

Communicatio Idiomatũ.

Argumentum.

Opera Trinitatis ad extra ſunt indiuiſa,
Saluatio hominis eſt opus ad extra,
Ergo non aliter fit per Filium quàm per Patrem & Spiritum ſanctum.

Reſpondeo. Vera eſt hæc Regula: Opera Trinitatis ad extra ſunt indiuiſa, Sed ſeruata cuiuſq; perſonæ proprietate. Filius & Spiritus ſanctus mittuntur. Pater non mittitur. Et æternus Pater eſt efficax, ſed per Filium & Spiritum ſanctum. Filius immediatè profert Euangelium ex ſinu æterni Patris, & oſtendit uoluntatem æterni Patris, & ſanctificatur Eccleſia dato per eum Spiritu ſancto. Sic dicitur Iohan: 1. Omnia per ipſum facta ſunt. Et 1. Corinth: 15. Deo gratia, danti nobis uictoriam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Et ſic dictum eſt: Filius agit per ſe, ſed non à ſe.

Seruantur proprietates perſonarum in ſaluatione hominis.

Quod eſt diſcrimen ueræ inuocationis in Eccleſia, & aliarum impiarum inuocationum?

Reſpondeo, Duæ ſunt præcipuæ differentiæ, Altera de Eſſentia Dei,

Ethnici cùm inuocant errant de Eſſentia & uoluntate Dei.

Altera de uoluntate. Ethnici & alij impij negant hunc eſſe Deum, qui ſe patefecit miſſo Filio, æternum Patrem, Filium & Spiritum ſanctum. Aberrant igitur Ethnici à uero DEO, & alloquuntur aliud quiddam commentitium, quod non eſt uerus & patefactus Deus. Ideò ſcriptum eſt: Vos neſcitis quid inuocetis. Deinde ignorant promiſſiones & Mediatorem. Ideò manent in perpetua dubitatione, & ignorant, an & quare exaudiantur. Inuocatio uerò ſine fide, & oppreſſa dubitatione, inanis eſt, iuxta dictum: Quomodo inuocabunt, ſi non credunt? Romanos 10.

Eccleſia alloquitur Deum patefactum in tribus perſonis.

Eccleſia uerò alloquitur uerum Deum, patefactum illuſtribus teſtimonijs, & agnoſcit eum ſicut ſe patefecit. Scit etiam promiſſiones, & agnoſcit Mediatorem, & ſcit Deum uelle inuocari & exaudiri fiducia mediatoris, ſicut ipſe Dominus inquit: Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Aſſuefaciamus igitur nos, ut in inuocatione mens cogitet patefactiones Dei, & alloquatur hunc uerum Deum, qui ſe patefecit miſſo Filio, Et ſimul tres perſonas intueatur, & fiducia Mediatoris petat gratiam & alia beneficia.

Quid eſt Lex Moralis?

LEX MORALIS eſt æterna & immota ſapientia, & regula iuſticiæ in Deo, diſcernens recta & non recta, & horribiliter iraſcens contumacibus, ſeu denuncians horrendam iram aduerſus contumaciam, repugnantem huic ordini in Deo, & patefacta eſt hominibus in creatione, & poſtea ſæpè repetita, & declarata uoce diuina, ut ſciamus quòd ſit Deus, & qualis ſit, obligans omnes creaturas rationales, & poſtulans, ut omnes ſint conformes Deo, & damnans ac deſtruens omnes non conformes Deo, niſi fiat remiſſio & reconciliatio propter Filium Mediatorem. Huius legis ſumma comprehenſa eſt in Decalogo, quare nomine Decalogi ſæpè utimur pro lege Morali, ut quaſi monſtremus præcipua capita. Etſi autem nullius creaturæ ſapientia penitus intelligere Decalogum poteſt, tamen immutabile mandatum Dei eſt, ut eum diſcamus & conſideremus, & intelligamus iuxta enarrationes Chriſti, Prophetarum & Apoſtolorum. Ac inde uſque ab Adam repetiuit Deus & conſeruauit in Eccleſia uocem huius Legis, & uult eam ſemper doceri, & illuſtribus exemplis pœnarum in atrocibus delictis per omnia tempora oſtendit, hanc Legem eſſe ordinem diuinæ ſapientiæ & iuſticiæ.

Nomine Decalogi utimur pro Lege Morali.

Lex Moralis ſemper fuit et eſt in Eccleſia.

Leges Moſaicæ Forenſes & Ceremoniales, quæ fuerunt traditæ tantùm ad illius politiæ Moſaicæ conſtitutionem, & tandem deleta politia Moſaica extinctæ ſunt, diſcernantur ab æterna Lege, quæ Moralis nominatur.

Lex Ceremonialis.

Sunt autem Ceremoniales Leges, quæ externos geſtus ordinant in Sacrificijs, & loca, tempora & perſonas diſtinguunt, & alia quædam exercitia externa deſcribunt, ut ſint ſigna & diſtinctiones politiæ Moſaicæ ab alijs gentibus.

Lex Forenſis.

Leges Forenſes ſunt Leges de externa defenſione diſciplinæ, iuxta totum Decalogum, de Magiſtratibus, de pœnis Blaſphemiæ & periurij, ſeditionis, homicidij, adulterij, de diſtinctione facultatum uel dominiorum, de hæreditatum diſtributione, de pœnis furtorum, de ordine iudiciorum. Quia etiamſi Deus ipſe eſt autor & cuſtos ordinis politici, tamen homines uult eſſe organa gubernationis, & uult conſpici in pœnis diſcrimen rectè & non rectè factorum, & uult agnoſci, Deum eſſe ſapientem, iuſtum, caſtum & uindicem ſcelerum, & uult conſeruari humanam ſocietatem, & propter has cauſas deleri contumaces contra ſuam Legem.

Quomodo

Quomodo intelligenda eſt abrogatio Legis Moſaicæ?

Reſpondeo. Quod ad iuſtificationem attinet, eodem modo de omnibus partibus Legis Moyſi ſentiendum eſt, uidelicet quōd non mereantur remiſſionem peccatorum, & quōd perſona non ſit iuſta, id eſt, accepta Deo ad uitam æternam, propter opera Legis Moralis, & alia. Item quōd hæc noſtra obedientia, quam utcunq; præſtat homo in hac uita, non ſit iuſticia æterna, ſeu integra Legis impletio. Ideō Paulus inquit de omnibus partibus Legis Moyſi Roman: 3. Ex operibus Legis non iuſtificabitur omnis homo.

A iuſtificatione omnes partes legis Moyſi remouentur.

II. Reſponſio.

Sed quōd ad obedientiam attinet, differentia eſt, quia Leges Forenſes & Ceremoniales ſic ſunt abolitæ, ut prorſus omitti poſſint, & ſint extinctæ. Verùm Lex Moralis cùm ſit in Deo ſapientia, & norma iuſticiæ æterna, & patefacta ſit hominibus, ut homo ſit conformis Deo, non poteſt extingui, ſed manet ordo diuinus, ut homo iterum fiat conformis Deo, ſicut Rom: 3. dicitur: Per Fidem ſtabilimus Legem. Item Rom: 8. Vt ius Legis in nobis impleatur.

Quo ad obedientiam Lex Moralis manet.

Quare Leges Ceremoniales & Forenſes prorſus omitti poſſunt?

Reſpondeo, Quia tantùm promulgatæ ſunt, ut durarent ad certum tempus, donec manſura erat politia Moſaica, quæ conſtituta eſt hoc conſilio, ut eſſet certus locus, & certa ſtirps, in qua naſceretur, doceret, ederet teſtimonia, offerret ſacrificium, & reſuſcitaretur Meſſias. Et hanc gentem uoluit Deus conſpici, & ſegregari ab alijs gentibus, ideō attribuit ei certos ritus. Prædixit autem Deus poſtea eam politiam interituram eſſe. Ac anni ſunt ab exitu Iſraëlitarum ex Aegypto, uſq; ad deſtructionem poſtremã Ieroſolymæ 1582. Ac ſimul cum politia Moſaica extinctæ ſunt leges Ceremoniales & Iudiciales, quia hæ reipſa fuerunt nerui huius politiæ, ſeu potius ipſa politia, ac nequaquàm obligant alias gentes, ut ex Actis Apoſtolorum capite 15. & Epiſtola ad Galatas manifeſtum eſt.

Anni ab exitu ex Ægypto uſq; ad deſtructionem Ieroſolymorum.

Cùm igitur Lex Moralis non poſsit deleri, quis eſt eius vſus?

Tres ſunt uſus. Primus eſt pædagogicus ſeu politicus, ad omnes homi- 1.
nes pertinens, etiam non renatos & Ethnicos, quòd uidelicet obligat omnes, ut regant externa membra ſeu Locomotiuam, ut externa facta congruant cum Lege Morali, & ſancit pœnas etiam corporales in hac uita aduerſus eos, qui admittunt externa delicta, quas Deus uel per Magiſtratus, uel alijs modis ſumit de ſontibus. De hoc uſu dicitur: Lex eſt poſita iniuſtis, id eſt, premens eos, coërcens uel puniens ac deſtruens contumaces. Huc pertinent hę Regulæ: Qui gladium acceperit, gladio peribit. Scortatores & adulteros iudicabit Deus. Væ qui ſpolias, quia ſpoliaberis, Quibus dictis confirmatur regula: Atrocia delicta puniuntur atrocibus pœnis in hac uita, quia Deus eſt cuſtos ſuæ iuſticiæ ſeu Legis. Etiam in uita politica uult ſeruari normam ſuæ iuſticiæ, & non ſeruantes horribiliter deſtruit. Id exempla quotidiana oſtendũt. Sunt igitur & ex doctrina primorum Patrum, & ex experientia traditæ ſententiæ legales etiam apud Ethnicos.

Lex eſt poſita iniuſtis, i. punit ac deſtruit

Cernit Deus omnia vindex.

Οἷά τ' ἀνὴρ ῥέξῃ τοῖον τέλος αὐτὸν ἱκάνει. *Et ſimiles innumerabiles.*

Ἐντὶ μὲν ἀθανάτων φρένες ὠκύτεραι.

κέρδος αἰνῆσαι πρὸ δίκης δόλιον,
ἐσχάτην ἑρπόντων πρὸς ἐπίβδαν δ' ὅμως. Item:
βίβαιον ἕξεις τὸν βίον δίκαιος ὤν.

Et quia talis eſt præſentia Dei in toto genere humano ſcelera puniens, ideō Ariſtoteles inquit, in his uerſibus Empedoclis deſcriptum eſſe Ius naturæ, in quibus dicitur, Primum Ius, id eſt, ordinem diuinum, ſeu Deum ipſum ordinantem & uindicem adeſſe in tota natura.

De iure naturæ uerſus Empedoclis citati ab Ariſtotele.

ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον νόμιμον διὰ τ' εὐρυμέδοντος,
αἴθερος ἠνεκέως τέταται καὶ ἀπλέτου αὐγῆς.

II. Secundus uſus Legis eſt iudicium uniuerſale, accuſans omnia peccata in hominibus, interiora & exteriora, & totam deprauationem, iuxta dicta: Deus eſt ignis conſumens. Item: Vt totus mundus reus ſit Deo. Item: Per Legem cognitio peccati. Item: Aculeus mortis peccatum eſt, potentia peccati Lex eſt. Huius iudicij in contritione aliqua initia ſentire oportet, ubi diſcimus, Lege non iuſtificari homines, ſed accuſari, iuxta dictum: Lex iram efficit.

III. Tertius uſus eſt in renatis, docere qui cultus placeant Deo, quia etſi humana ratio ſcit aliquo modo diſcrimen honeſtorum & turpium, tamen neceſſe eſt, habere teſtimonium Dei expreſſum, quæ opera ipſi placeant, iuxta dictum Ezechielis 20. In præceptis meis ambulate. Item in Pſalmo, Lucerna pedibus meis uerbum tuum. Nec ceſſat in tota æternitate hic ordo, ut creatura rationalis ſit ſubiecta Deo creatori, & ſit ei conformis. Item, ſemper in renatis in hac uita creſcere pœnitentiam oportet, ideō ſemper arguit Lex reliquias peccati. Quare ſemper in Eccleſia Deus conſeruauit & repetiuit uocem Legis, & ſimul docuit in Euangelio, quomodo placeat incoata obedientia. Eſt autem ſingulare teſtimonium, oſtendens ſolius Eccleſiæ doctrinam ueram & diuinam eſſe, & ſolam Eccleſiam eſſe cœtum Deo placentem, quōd tantūm in ea ſemper manſit & manet incorrupta uox Legis, quia uult Deus in Eccleſia reſtare iudicium aduerſus peccata, deinde & doctrinam, quæ opera ei placeant: Item, ideō renouamur, ut in tota æternitate ſit in nobis conformitas cum Deo, ſicut in Lege Morali deſcribitur, ut Rom: 8. dicitur, Vt ius Legis in nobis impleatur. Ex his omnib. intelligi poteſt, quare dictum ſit: Non ueni ſoluere Legem, ſed implere. Sicut in tota æternitate manet eadem & immutabilis ſapientia & rectitudo uoluntatis in Deo, ſic manet Lex Moralis, quæ nobis patefacta eſt, ut ſciamus, quōd ſit Deus, & qualis ſit. Implet autem Chriſtus Legem quatuor modis.

Ordo inmotus eſt, ut creatura rationalis Deo obediat.

Vox Legis incorrupta ſigni eſt ueræ Eccleſiæ.

Quot modis Chriſtus impleat Legem.

I. Primūm, Sua propria obedientia.

II. Secundō, Deriuando in ſe pœnam.

III. Tertiō, Reſtituendo in nobis iuſticiam & uitam æternam.

IIII. Quartō, Sanciendo ſicut dicit: Non ueni ſoluere Legem, &c.

Quid eſt Peccatum?

Definitio breuis extat in Epiſtola Iohannis: Peccatum eſt quidquid eſt contra Legem Dei. ἁμαρτία ἐστὶν ἀνομία. Hæc breuis definitio dextrē intelligatur, uidelicet non tantūm de actionibus, ſed etiam de interioribus defectibus, de caligine & dubitationibus in mente, de auerſione uoluntatis & cordis à Deo, de triſtiſſima deſertione, quōd non lucet in homine Sol iuſticiæ Filius Dei, oſtendens Patrem, & accendens corda Spiritu ſancto. Intelligatur & reatus in definitione, quōd uidelicet homo propter peccatum reus ſit æternæ iræ Dei, & pœnæ,

Peccati definitio in Iohanne de quibus rebus intelligatur.

& pœnę,niſi fiat remiſſio propter Mediatorem. Nam & hic reatus in Lege includitur, iuxta dictum: Maledictus omnis, qui non manſerit in omnibus,quæ ſcripta ſunt in Lege. Et lex eſſet inanis ſonitus, niſi horribilium pœnarum comminatio addita eſſet, quę ordine diuinitus ſancito ſequuntur niſi quantum fit mitigatio diuinitus, propter Mediatorem. *Reatus includitur in Lege.*

Conſideranda eſt igitur explicatio in definitione apud Ioannem. Noſtra definitio expreſſè eadem continet. Peccatum eſt defectus,uel inclinatio,uel actio contra Legem Dei, offendens Deum, & committens iram æternam, niſi fiat remiſſio propter Filium Mediatorem.

Quæ ſunt diuiſiones Peccati?

Prima eſt, Peccatum aliud nominatur Originale,aliud Actuale. PECCATVM ORIGINALE eſt reatus propter Adæ lapſum, & propter priuationem lucis diuinæ, & firmæ agnitionis Dei in mentibus hominum, & propter auerſionem uoluntatis à Deo,& propter contumaciam cordis,quę mala ſequuta ſunt lapſum Adæ in natura hominum, & ſunt inimicitiæ aduerſus Deum, & damnata à Deo. *Peccatum Originale quid.*

Deſcriptio circumfertur in Eccleſia, ſumta ab Anshelmo: Peccatum Originale eſt carentia iuſticiæ originalis debitæ ineſſe hominibus. Hæc deſcriptio reipſa congruit cum noſtra. Sed uocabula rectè interpretanda ſunt. Iuſticia originalis ſignificat & acceptationem & rectitudinem, quæ fuit ante lapſum, uidelicet lucem & firmam agnitionem Dei in mente hominis, & congruentiam uoluntatis & cordis cum Deo, qui in hominibus uelut in templo ſuo habitaſſet,& ſuam ſapientiam,iuſticiam, & læticiam eis communicaſſet,ſi non eſſent lapſi. Hæc omnia ſignificantur in hac deſcriptione Anshelmi nomine Iuſticiæ. Ergo nomine peccati originalis contraria mala ſignificantur, ſcilicet & reatus & caligo in mente, & in uoluntate auerſio à Deo, & in corde contumacia contra Legem Dei,& non eſſe templum Dei. Hæc mala ſic deſcripſit Hugo:Peccatum originale eſt ignorantia de Deo in mente,& inobedientia in uoluntate & corde. Alij uno nomine hęc mala omnia nominarunt malam concupiſcentiam,quia Paulus ſic loquitur,Rom:7. *Definitio Anshelmi.* *Interpretatio definitionis Anshelmi.*

ACTVALE eſt omnis actio pugnans cum Lege,tum in mente,ut dubitationes de Deo, tum in uoluntate & corde, ut incendia malorum adfectuum,tum in membris externis,ut externæ actiones pugnantes cum Lege Dei. *Peccatū Actuale quid.*

Alia diuiſio.

Peccatum aliud eſt Regnans, ſeu Mortale, Aliud eſt non regnans, quod uſitatè nominatur Veniale.

REGNANTIA peccata, ſeu Mortalia dicuntur omnia peccata in non renatis, originale & actualia, interiora & exteriora, quæ ideò dicuntur Mortalia,quia non renatus propter illa omnia reus eſt iræ Dei,& pœnæ æternæ,id eſt,ordinatus ad pœnam æternam,ſicut Ioan: 3.dicitur: Qui non credit Filio,non uidebit uitam,ſed ira Dei manebit ſuper eum. Rurſus peccatum regnans ſeu Mortale eſt,cùm is, qui fuerat renatus, aſſentitur errori in fundamento,aut labitur contra conſcientiam,Tunc enim amittit gratiam,Spiritum ſanctum & fidem, Sicut Adam & Eua, Aaron aſſentiens facientibus Idolum, Dauid rapiens alterius coniugem, contriſtant & excutiunt Spiritum ſanctum propter talia delicta,& rurſus fiunt rei æternæ pœnæ.Poſſe .n. ſic labi renatos *Peccatum regnans ſeu mortale.* *Sanctos interdum labi.*

perſpicuum

perſpicuum eſt ex cap. Matthæi 12. & 2. Petri 2. Aliqui uerò redeunt ad pœnitentiam, & ſalui fiunt. Multi non redeunt ad pœnitentiam, & pereunt, ut poſtea dicemus.

Peccatum non regnans ſeu ueniale.

PECCATVM non regnans quod nominatur Veniale, id eſt, propter quod non amittuntur gratia, Spiritus ſanctus & Fides, eſt in renatis in hac uita malum originis, & dubitationes & incendia malorum adfectuum, quibus tamen repugnant renati, ne ruant contra conſcientiam, & dolent propter has ſordes, & credunt ſe propter Mediatorem Deo placere, tegi has ſordes, & gratiam exuberare ſupra peccatum.

Vnde ſumta eſt hæc diſtinctio?

Reſpondeo. Certum eſt hanc eſſe perpetuam doctrinam ueræ Eccleſiæ, & illuſtria teſtimonia in ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis extant. Rom. 8. expreſſè ponitur hæc diſtinctio: Si ſecundum carnem uiuetis, moriemini, Sin autem actiones carnis Spiritu mortificabitis, uiuetis. Item 1. Timoth. 1. Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conſcientiam. Item Gal. 5. Manifeſta ſunt opera carnis, Qui talia faciunt, regnum Dei non poſſidebunt. 1. Corinth: 6. Ne erretis, adulteri, homicidæ, idolatræ, regnum Dei non poſſidebunt. Item, 1. Iohannis 3. Qui facit peccatum ex Diabolo eſt.

QVOMODO DOCENDI SVNT HOMINES DE LIBERTATE VOLVNTATIS HVMANÆ.

Reſpondeo. Cùm ſit mentio Liberi arbitrij, non miſceantur Stoica deliramenta de Neceſſitate omnium actionum in omnibus Elementis, in pecudibus & hominibus, bonis & malis: Sed tantùm nos ipſos aſpiciamus, & conſideremus, quomodo Legi DEI obedire homines aut non obedire poſſint. Semper hæc ſimplex & uera diſtinctio teneatur, diſciplinæ externæ & iuſticię Spiritualis.

Diſtinctio inter diſciplinã, externam & iuſticiam ſpiritualem.

Primùm igitur de diſciplina externa hoc ſciatur, omnes homines, etiam non renatos, habere hanc libertatem, id eſt, facultatem, ut aliquo modo poſſint regere locomotiuam, & facere externa opera congruentia cum Lege Dei. Nam Paulus nominat quandam iuſticiam carnis, id eſt, quam homo non renatus facit, quæ eſt externa honeſta diſciplina, id eſt, gubernatio externorum operum iuxta Legem Dei. Vult enim Deus hac libertatem reliquam eſſe in homine, ut intelligatur diſcrimen inter agens liberum, & inter agentia non liberè: Sicut ignis non poteſt non urere admota corpora. Item, ut ſciamus ipſum Deum eſſe agens liberrimum. Item, ut poſſit in ſocietate humana gubernatio aliqua eſſe externorum membrorum. Ac nequaquàm uult Deus prorſus inutilem eſſe uocem Legum in ciuili gubernatione ſeu pædagogia, Ideò inquit Paulus: Lex pædagogus eſt, ſcilicet docens & coërcens membra.

Quare Deus uelit eſſe reliquam libertatem rectionis locomotiuæ.

Secundò ſciendum eſt, homines ſine Euangelio, & ſine Spiritu ſancto, nec poſſe incoare interiorem obedientiam, præceptam in Lege Dei, uidelicet uerum timorem Dei, ueram fidem, inuocationem & dilectionem Dei, iuxta hęc dicta Rom. 8. Qui ducuntur ſpiritu Dei, hi ſunt filij Dei. Item: Si quis Spiritum Chriſti non habet, non eſt ipſius. Item: Sine me nihil poteſtis facere. Sit igitur notum diſcrimen inter externam diſciplinam & inter motus interiores, qui fiunt quotieſcunq; filius Dei uoce Euangelij conſolatur corda, & Spiritu ſancto

Motus interiores quomodo fiant.

ritu ſancto accendit fidem & inuocationem Dei,& alios motus ſpirituales, de quibus dicitur: Accepiſtis Spiritum clamantem Abba pater,id eſt,confugientem ad Deum fiducia Filij, & in ueris pauoribus mouentem corda, ut acquieſcant in Deo,propter Mediatorem.

Et manifeſtiſſimum eſt,non poſſe deponi uiribus naturalibus ἀταξίαν, quę nobiſcum naſcitur, quæ nominatur Mala concupiſcentia, & Mortem. Nec poſſe hominem perfectè ſatisfacere Legi Dei. Dictum eſt igitur Rom.8. Impoſſibile erat Lege iuſtificari. Item: Senſus carnis Legi Dei non ſubditur,nec poteſt ei ſubdi. Propter hæc teſtimonia perſpicua, ſciamus falſam & impiam eſſe opinionem Pelagianorum, quam ſequuti ſunt Monachi, qui docuerunt, homines poſſe Legi Dei ſatisfacere uiribus naturalibus, mereri remiſſionem peccatorum,& eſſe iuſtos Legis impletione.

Refutatur dogma Pelagianorum.

Rurſus etiam errores Manichæorum & Enthuſiaſtarum fugiendi ſunt. Manichæi fingunt, alios homines ortos eſſe à bono Deo, qui neceſſariò benefaciunt:alios à malo Deo, qui non poſſint conuerti ad Deum. Enthuſiaſtæ, Anabaptiſtæ, & Stenckfeldiani fingunt, expectandos eſſe uiolentos raptus, qui hominem etiam repugnantem conuertant. Has portentoſas opiniones fugiamus,& conſideremus ordinem à Deo ſancitum: Fides ex auditu eſt,auditus per uerbum Dei &c.

Error Manichæorum.

Error Enthuſiaſtarum.

Colligit Deus æternam Eccleſiam uoce Euangelij, & non aliter, arguit peccatum,& uult nos expaueſcere, non perſeuerare in delictis contra conſcientiam. Tradidit etiam promiſſionem gratiæ,cui uult nos aſſentiri,& non indulgere confidentiæ, ſed luctari cum imbecillitate noſtra, & ſimul petere auxilium Spiritus ſancti, quem promiſit ijs, qui ſe fide ſuſtentant, ſicut dicitur, Gal. 3. Vt promiſſio Spiritus ſancti detur credentibus. Item: Quantò magis Pater ueſter cœleſtis dabit Spiritum ſanctum petentibus? quaſi dicat,non repugnantibus. Item:Petite & accipietis. Item:Conuerte me,& conuertar. Huc pertinent hæc dicta:Trahit Deus,ſed uolentes trahit, Item:Gratia præeunte,comitante uoluntate.

Concurrunt igitur in conuerſione hæ cauſæ, uerbum Dei, Spiritus ſanctus,quem Pater & Filius mittunt, ut accendat noſtra corda, & noſtra uoluntas adſentiens,& non repugnans uerbo Dei. Ac ne indulgeamus diffidentiæ, conſiderandum eſt,utramqꝫ concionem uniuerſalem eſſe, concionem pœnitentiæ,& promiſſionem gratiæ, ſicut in Eſaia expreſſe dicitur, capit. 53. Omnes nos quaſi oues errauimus, unuſquiſqꝫ in uiam ſuam declinauit,& poſuit Deus in eo iniquitates omnium noſtrum. Et de accuſatione uniuerſali paſſim obuia ſunt teſtimonia: Omnis caro fœnum. Item: Rom. 3. Vt omne os obturetur, & reus ſit totus mundus Deo. Rurſus & promiſſiones uniuerſales in conſpectu ſint: Concluſit Deus omnes ſub peccatum, ut omnium miſereatur. Item: Omnis qui inuocauerit nomen Domini,ſaluus erit. Item: Venite ad me omnes,qui laboratis &,onerati eſtis,& ego reficiam uos. Item: Apud Deum non eſt προσωποληψία. Hæ ueræ & dulciſſimæ conſolationes ſemper in conſpectu ſint,nec ponantur in Deo contradictoriæ uoluntates. Vult nos Deus credere Filio,& promittit gratiam omnibus confugientibus ad Filium, & petentibus auxilium,ſicut Pſalm: inquit: Beati omnes qui confidunt in eum. Non igitur repugnemus,ſed aſſentiamur promiſſioni, & hanc precationem adſiduè repetamus: Credo Domine,ſed opem fer meę imbecillitati.

Quæ cauſæ in conuerſione hominis concurrant.

Vtraqꝫ concio & pœnitentiæ & promiſſionis uniuerſalis eſt.

In Deo nõ ſunt contradictoria uolũtates.

Quid ſignificat vocabulum Iuſticia?

SEmper in hac doctrina initiò conſideretur, & quid uocabula ſignificent, Iuſticia, Gratia, Fides, & diſcernatur iuſticia carnis à iuſticia fidei.

Iuſticia carnis quid. Eſt autem Iuſticia carnis obedientia externa, iuxta omnia mandata Dei, quam homo etiam in hac imbecillitate, naturalibus uiribus utcunque efficere *Gubernatio locomotiuæ.* poteſt. Eſt aūt hæc obedientia gubernatio locomotiuæ, id eſt, externorū geſtuum, quæ fit cogitatione mentis & actione uoluntatis, ciente aut reprimente or*Litera.*gana locomotiuæ. Nominatur autē Litera, id eſt, pictura, quaſi illita cerebro cogitatione, quia non eſt lux intuens Deum, nec eſt incendium & uita in cor*Foliū fici.*de, ſicut folium fici tegebat externam deformitatem in Adam, non tollebat eam. Quanquàm autem hæc diligentia rationis in regenda diſciplina externa non meretur remiſſionem peccatorum, nec eſt iuſticia coram Deo, nec eſt impletio Legis, tamen ſeueriſſimè præcipit Deus, ut hanc diſciplinam præſtemus, & in hac mortali uita punit atrocibus pœnis atrocem uiolationem diſciplinæ, & niſi fiat conuerſio ad Deum, punit eam æternis pœnis.

Cauſæ propter quas præſtetur externa diſciplina. Sciamus autem quatuor eſſe cauſas, propter quas omnes, etiam non renati, debent præſtare diſciplinam.

I. Prima eſt, Mandatum Dei, quia omnes creaturæ rationales Deo obedientiam debent.

II. Secunda, Neceſſitas uitandi atroces pœnas, iuxta dicta: Qui gladium acceperit, gladio peribit. Væ qui ſpolias, quia ſpoliaberis. Leuit. 18. de inceſtis: Omnis anima quæ fecerit has abominationes, euometur ex terra. Item: *Vſus pœnarū.* Scortatores & adulteros iudicabit Deus. Sanxit autem has pœnas Deus, & exercet, ut hæc triſtia ſpectacula commonefaciant nos de diſcrimine honeſtorum & turpium, & ut ſciamus eſſe Deum, & eſſe ſapientem, caſtum, & uindicem ſcelerum, deinde ut conſeruetur ſocietas generis humani.

III. Tertia cauſa eſt, Neceſſitas non turbandi alios, quia homo non uiuit ſibi tantùm, ſed etiam ut adiuuet communem conſeruationem, iuxta dictum: Diligas proximum ſicut te ipſum.

IIII. Quarta, Vt diſciplina ſit pædagogia in Chriſtum, id eſt, quia Deus non eſt efficax in his, qui ſcientes perſeuerant in ſceleribus contra conſcientiam.

Dixi autem hanc Iuſticiam carnis nequaquàm eſſe integram obedientiam Legi debitam, ſed eſſe frenum externorum geſtuum. Interea tamen in mente caligo eſt de Deo, plena dubitationum, & corda ſunt ſine uero timore Dei, ſine fiducia, & ſine dilectione Dei, & magna incendia ſunt malorum affe*Iuſticia carnis diſcernenda eſt ab integra obedientia.*ctuum. Ideò diſcernenda eſt Iuſticia carnis, ab integra obedientia, qualis fuiſſet in natura integra, & qualis erit, cùm Deus erit omnia in omnibus. Illa integra obedientia ſeu conformitas cum Deo nominatur Iuſticia. Galat. 5. Nos enim ſpiritu ex Fide ſpem iuſticiæ expectamus, ubi Iuſticia de integra noui*Bona opera renatorum etiam dicuntur Iuſticia.*tate dicitur. Sed interea ſæpè etiam in renatis Nouitas & bona opera renatorum dicuntur Iuſticia. Quanquàm enim nouitas in hac mortali uita non eſt integra, tamen placet propter Mediatorem, ut poſtea dicetur. Sic Mat. 5. Niſi abundauerit ueſtra iuſticia, plus quàm Scribarum & Phariſæorum. Et Rom. 6. Præbete membra ueſtra ſerua iuſticiæ in ſanctificationem. I. Iohan. 3. Qui facit iuſticiam iuſtus eſt. Et in Pſalmo, Feci iudicium & iuſticiam. Hæ formæ loquendi congruunt ad Legem. Ac prudenter diſcernenda ſunt dicta pro-

pria Le-

pria Legis,& alia propria Euangelij de reconciliatione propter Mediatorem, ut: Iuſtificati fide pacem habemus.

Definitio iuſticiæ, quæ eſt apud Clementem.

Definitio apud Clementem loquitur de nouitate, & ſimul complectitur uniuerſalem & particularem iuſticiam: Δικαιοσύνη ἐστὶ κοινωνία θεοῦ μετὰ ἰσότητος, id eſt, Iuſticia eſt communicatio, qua Deus ſe nobis communicat, & eſt conſeruatio ordinatæ æqualitatis. Prior pars loquitur de prima tabula, & de actionibus diuinis in renatis. Secunda de æqualitate, loquitur de actionibus ordinatis erga proximum. Hæc congruunt ad Legem, ſed dextrè intelligenda ſunt. Oſiander ipſum Deum mouentem nos ad iuſta facienda, nominat iuſticiam. Hoc loquendi modo etiamſi quis uolet uti, tamen prius dicendum eſt de Iuſticia imputata propter filium Dei, qua Deo propter Mediatorem credentes placent. Diſtinguenda eſt etiam cauſa, ſcilicet, Deus ipſe, ab effectibus in nobis, & in infinitum anteferenda eſt obedientia filij Dei nouis actionibus, quæ fiunt in nobis.

Quid Oſiandro ſit iuſticia.

Cauſa ab effectibus diſcernenda.

IVSTICIA imputata.

Poſtquàm hæc legalia recitata ſunt, nunc ſciamus, quia iuſticiam Legis integram, ſeu integram obedientiam, non habemus, ideò in promiſſionibus Gratiæ aliam iuſticiam reuelari, ſcilicet imputatam propter filium Dei, quæ cùm fide accipitur, Filius Dei ſimul eſt efficax in cordibus credentium, uiuificat & donat Spiritum ſanctum, ut Rom: 5. dicitur: Per ipſum habemus gratiam, & donum per gratiam.

GRATIA quid ſignificet.

Quomodo fiat reſtitutio uitæ æternæ in nobis.

Nomen Gratiæ certiſſimum eſt hic intelligi oportere reconciliationem gratuitam propter Filium promiſſam. Deinde donum, ſanctificationem & reſtitutionem uitæ æternæ, quæ ſimul omnia nominat Daniel, Iuſticiam ſempiternam. Verum eſt autem, ſanctificationem & reſtitutionem uitæ æternæ fieri filio Dei per Euangelium conſolante nos, & dante Spiritum ſanctum, & poſtea glorificante Eccleſiam poſt reſuſcitationem ex mortuis. Prorſus eodem modo loquitur Iohannes: Lex per Moſen data eſt, Gratia & ueritas per Ieſum Chriſtum facta eſt, id eſt, Remiſſio peccatorum, & reconciliatio gratuita nobis propter obedientiam Filij donatur, & per eum fit ueritas, id eſt, uera & non euaneſcentia bona, ſed æterna bona nobis donantur, id eſt, in hac uita fit incoatio uitæ æternæ & conformitatis cum Deo, quæ poſtea conſummabitur, quia filius Dei incipit in nobis renouare imaginem Dei, cum ſuo uerbo nos aſſimilat per Spiritum ſanctum, accendentem tales motus, qualis ipſe eſt. Non enim ideò annunciatur remiſſio, ut maneant peccatum & mors, ſed ut re ipſa aboleantur, & iuſticia & uita æterna reſtituantur.

In doctrina de Iuſtificatione primùm dicatur de remiß: peccat:

Cùm igitur de iuſtificatione peccatoris dicitur, neceſſe eſt ſemper primùm cogitare de remiſſione peccatorum, de reconciliatione iuxta promiſſionem. Quia etiamſi haberemus omnes Angelorum uirtutes, & non ſciremus nos placere Deo, nullam conſolationem haberemus.

IVSTIFICATIO.

Ideò iuxta Paulum ſemper hoc modo definimus Iuſtificationem: Iuſtificatio eſt acceptio remiſſionis peccatorum, & reconciliationis, ſeu acceptationis gratuitæ propter Filium Dei, quæ cùm fide accipitur, ueriſſimum eſt ſimul filium Dei corda uiuificare, dicere conſolationem in cordibus per Euangelium, & Spiritu ſancto accendere tales motus, qualis eſt ipſe, iuxta dictum: Dabo legem meam in corda eorum. Quia igitur neceſſe eſt accipi remiſſionem peccatorum, & nouitas non eſt integra in hac uita, Paulus nominat imputationem iuſticiæ reconciliationem, qua propter Mediatorem recipimur.

Quare iuſticia noſtra nominetur imputatio.

Quis eſt vſus nominis Gratiæ?

Gratia apud Paulum in hac doctrina ſignificat Ebræa phraſi miſericordiam gratuitam, uidelicet remiſſionem peccatorum & reconciliationem, ſeu acceptationem gratuitam propter filium Dei, quæ cùm fide accipitur, ſimul Filius Dei uiuificat corda, & per Euangelium dicit conſolationem in corde, & accendit Spiritu ſancto tales motus, qualis ipſe eſt. Sic nominat Paulus gratiam, & donum per gratiam, ut ſuprà dictum eſt.

Quis eſt vſus nominis Fidei?

Fides eſt fiducia.

Fides eſt aſſentiri omni uerbo Dei nobis tradito, atq; ita promiſſioni gratiæ, & eſt fiducia acquieſcens in Deo propter filium, accedens ad Deum, & inuocans eum, & clamans Abba pater, quæ ſentitur in credentibus, & in ueris pauoribus adfert conſolationem & lætíciam, iuxta dictum: Iuſtificati fide pacem habemus.

Appellatio fidei complectitur omnes articulos.

Complectimur ergo appellatione fidei omnes articulos ſimul, & nominatim hunc articulum: Credo remiſſionem peccatorum, & uitam æternam, qui ſic intelligendus eſt in uera conuerſione: Credo remiſſionem peccatorum non tantùm alijs dari, ſed mihi quoq;. De hac fide, qua ſibi unusquiſq; in conuerſione & conſolatione promiſſionem applicat, loquitur Paulus Rom. 4. Ideò ex fide gratis, ut ſit firma promiſſio. Promiſſio autē & cæteros articulos Symboli continet. Hæc plana & perſpicua ſunt in uera conſolatione & inuocatione.

Aliud noticia tantū hiſtoriæ, aliud Fides, quæ eſt adſenſus & fiducia acquieſcens in Deo.

Ac diſcrimen conſpici neceſſe eſt, inter noticiam hiſtoriæ, qualis eſt in Diabolis & impijs, & hanc fidem, quæ ſimul & hiſtoriam nouit, & eſt adſenſus, quo promiſſionem gratiæ amplectimur, & fiducia, qua agnoſcentes promiſſionem, acquieſcimus, & lætamur in Deo propter Filium.

Sint igitur in conſpectu hæc duo dicta: Dæmones credunt & contremiſcunt, id eſt, norunt hiſtoriam, & eò furioſius iraſcuntur, quia certò norunt Filium Dei iudicaturum eſſe, & proſpiciunt ſuas pœnas, quibus in tota æternitate cruciabuntur. Promiſſionem uerò Gratiæ ſciunt ad ſolos homines pertinere, iuxta dictum: Qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem deſcendit de cœlis, &c. Hæc noticia in Diabolis in infinitum diſcernenda eſt ab hac fide, de qua dicitur: Iuſtificati fide pacem habemus, quæ eſt aſſentiri omnibus articulis ſymboli, & promiſſioni, & qua credis, tibi ipſi remitti peccata, cuius fidei proprietates dulciſſimē recitantur Epheſ. 3. cùm inquit, nos hac fide habere παῤῥησίαν & fiduciam accedendi ad Deum. Saul oppreſſus dubitatione horribili fremitu fugit Deum, optat ſe redigi in nihilum, ſicut ſcriptum eſt, Lucæ 23. Dicent montibus, cadite ſuper nos. Dauid autem audita conſolatione, erigitur fide accedit ad Deum, & audet inuocare, ſicut inquit: Suſtinuit anima mea in uerbo eius, ſperauit anima mea in Domino, à uigilia matutina uſq; ad noctem. Et hac fide ſimul ipſe Filius Dei λόγος dicit conſolationem in corde tuo, & uiuificat te, & extrahit te ex inferis, ac oſtendit miſericordiam Patris uoce Euangelij, & dat Spiritum ſanctum lætificantem nos. Ideò inquit Paulus Epheſ. 3. Habitare Chriſtum per fidem in cordibus noſtris 1. Iohannis 4. In hoc ſcimus, quòd in eo manemus, & ipſe in nobis, quia ex ſpiritu ſuo dat nobis. Et Athanaſius inquit: Vbicunq; dicitur Spiritus ſanctus in aliquo eſſe, ibi eſt per Verbum.

Proprietates fidei Epheſ. 3.

Cum fide filius Dei ſimul eſt efficax.

Athanaſius.

Differt igitur fides, de qua dicitur: Iuſtificati fide pacem habemus, à noticia, qua

ticia, qualis eſt in Impijs, obiecto & cauſa efficiente. Quia uera fides intuetur promiſſionem, & accenditur per Filium Dei, qui Spiritu ſancto cor lætificat, & ad inuocationem exuſcitat.

Diſcrimen ſumtū ab obiecto & cauſa efficiente.

Quomodo accipit homo remiſſionem peccatorum, & reconciliationem, ſeu iuſtificationem, & donationem Spiritus ſancti & uitæ æternæ.

Reſpondeo. Homo in conuerſione, id eſt, in ueris doloribus & pauoribus accipit remiſſionem peccatorum, propter Mediatorem Filium Dei, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, Deum & hominem, Gratis, ſola fide, non propter propriam dignitatem, ſeu propter uirtutes proprias aut propria opera ſeu merita. Et in his pauoribus ſemper ſit in conſpectu diſcrimen Legis & Euangelij, & ſciamus æternum & immutabile mandatum Dei eſſe, ut credamus nos recipi propter filium, iuxta dictum: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Item: Gratia exuberat ſupra delictum. Cúmq; erigimur fide, & accipimus remiſſionem peccatorum, filius Dei uerè eſt efficax, & uoce Euangelij dicit conſolationem in cordibus, ac fide ſimul accipimus imputationem iuſticiæ ſeu reconciliationem, & Spiritum ſanctum, & efficimur hæredes uitæ æternæ gratis propter Chriſtum. Hæc omnia comprehendit dictum: Iuſtificati fide pacem habemus. Et Galat. 3. Vt promiſſionem Spiritus accipiamus per fidem. Et Roman. 5. Iuſtificati ſanguine ipſius ſeruabimur per eum ab ira eius. Huc adiungantur alia teſtimonia, ac præcipuè propoſitio Epiſtolæ ad Romanos cap. 3. & confirmatio capite 4.

Diſcrimē Legis & Euangelij in conuerſione ſit in cōſpectu.

Contra.

I. Argumentum.

Vbi multa ſimul ſunt, non eſt ponenda Excluſiua,
In conuerſione multa ſimul ſunt, ut, contritio, fides, dilectio, bonum propoſitum, ſpes, & aliæ uirtutes,
Ergo non eſt dicendum, ſola fide iuſtificamur.

Reſpondeo ad minorem: Quanquàm multæ uirtutes ſimul ſunt in conuerſione, tamen non ſunt cauſæ ſeu merita iuſtificationis, id eſt, remiſſionis peccatorum & reconciliationis & uiuificationis, & donationis uitæ æternæ: Sed ſolius Filij Dei obedientia eſt cauſa ſeu meritum iuſtificationis. Hic eſt propiciator, ut Roman. 3. dicitur, Et Iohan. 1. Sanguis Ieſu Chriſti purificat nos ab omni peccato.

Virtutes quæ ſimul ſunt in conuerſione nō ſunt cauſa iuſtificationis.

II. Argumentum.

Impoſſibile eſt ullam rem eſſe iuſtam ſola noticia,
Fides eſt tantùm noticia,
Ergo non eſt dicendum, ſola fide.

Reſpondeo ad minorem: Fides non ſignificat hic noticiam, qualis eſt in Diabolis, ſed comprehendit noticiam omnium articulorum fidei, & fiduciam in uoluntate, acquieſcentem in Deo, propter Mediatorem, agnita miſericordia in promiſſione. Quia Fides de qua Paulus loquitur, eſt adſenſus, quo omni uerbo Dei nobis tradito adſentimur, ac ſimul etiam promiſſioni gratiæ, cum quo adſenſu inſeparabiliter coniuncta eſt fiducia acquieſcens in DEO, iuxta

Quid fides qua iuſtificamur propriè ſignificet.

promiſſionem. Sed noticiam præcedere neceſſe eſt, quia noticiæ ſunt apprehenſiuæ. Et in hoc ipſo adſenſu Filius Dei eſt efficax, dicit uoce Euangelij conſolationem in corde tuo, oſtendit uoluntatem Patris, retrahit cor ex inferis, & uiuificat te, & dat arrabonem Spiritum ſanctum, qui accendit lætitiam & inuocationem in corde, iuxta dicta: Accepiſtis Spiritum clamantem Abba pater. Item: Effundam ſuper domum Dauid Spiritum gratiæ & precum &c. Quòd autem Fides ſit adſentiri promiſſioni gratiæ, manifeſtum eſt ex capite 4. ad Romanos, ubi Paulus correlatiuè copulat promiſſionem & fidem: Ideò ex fide gratis, ut ſit firma promiſſio.

Paulus correlatiuè copulat promiſſionem & fidem.

III. Argumentum.
Fide ſumus iuſti,
Fides eſt opus,
Ergo operibus ſumus iuſti.

Fide, id eſt per miſericordiã.

Reſpondeo ad maiorem: Propoſitio hæc, Fide ſumus iuſti, intelligitur correlatiuè, uidelicet, per miſericordiam ſumus iuſti propter filium Dei, & id beneficium oportet fide accipi. Quanquàm enim fides eſt excellens uirtus, tamen etiam eſt imperfecta & languida. Et hoc uult doctrina Eccleſiæ, credentes per miſericordiam propter filium Dei accipere remiſſionem peccatorum & reconciliationem, ac placere non propter propriam dignitatem. Ideò inquit Paulus, Sumus dilecti in dilecto, id eſt, propter Filium. Alij quærunt alias reſponſiones, quas hoc loco omitto.

IIII. Argumentum.
Iuſticia eſt obedientia ſecundum omnes virtutes, ſeu iuxta totam Legem, ſeu conformitas cum Deo.
Fides non eſt omnes virtutes,
Ergo non eſt iuſticia.

Quia legis iuſticiam non habemus, Deus imputatam patefecit in Euangelio.

Reſpondeo. Maior eſt uera de Iuſticia legali. Quia uerò Legis iuſticiam (ſcilicet integram obedientiam, interiorem & exteriorem) non habemus, hanc ipſam ob cauſam immenſa miſericordia patefecit Deus promiſſionem de Gratia, & imputata iuſticia propter meritum filij Mediatoris. Et ſimul fit incoatio obedientiæ ſeu conformitatis cum Deo, iuxta dictum, 2. Corinth: 3. Transformamur in eandem imaginem, tanquàm à Domini Spiritu.

V. Argumentum.
Deus iuſtificat,
Deus eſt dilectio,
Ergo dilectio iuſtificat.

Dilectio qua Deus nos diligit iuſtificat.

Reſpondeo. Concedo totum, ſi ſine ambiguitate argumentum intelligatur. Deus eſt dilectio, ſcilicet, qua nos diligit, id eſt, eſt eſſentia uerè ac feriò diligens homines propter Filium. Et hæc dilectio, qua Deus nos diligit propter Filium, iuſtificat. Huius propoſitionis correlatiua eſt: Fide iuſtificamur id eſt, hac fide qua agnoſcimus & ſtatuimus nos diligi propter Filium. Aduerſarij uerò cogitant, nos iuſtos eſſe dilectione, qua homo diligit Deum.

VI. Argumentum.
Virtutes non ſunt confundendæ, cùm Paulus diſcernat: Fides,

Spes,

Spes, Dilectio, tria hæc, ſed maior inter has dilectio,
Fiducia eſt actio ſeu actus ſpei,
Ergo fiducia eſt diſcernenda à Fide.

Reſpondeo ad maiorem. Verum eſt, uirtutes non eſſe confundendas, ſed rectè intelligenda ſunt diſcrimina. Nam Fides non eſt tantùm noticia, ſed eſt ſimul aſſentiri promiſſioni, in qua offeruntur remiſſio peccatorum, reconciliatio, donatio Spiritus ſancti & uitæ æternæ. Et eſt fiducia acquieſcens in Deo propter Mediatorem, accedens ad Deum, & accendens inuocationem, & clamans Abba pater. Et quia Fides in præſentia accipit remiſſionem peccatorum & reconciliationem, eſt fiducia præſentis beneficij. Sed ſpes eſt certa expectatio uitæ æternæ, gratis dandæ propter Mediatorem, & eſt expectatio mitigationis pœnarum corporalium iuxta uoluntatem Dei. Cùm igitur fiducia nominatur actus ſpei, intelligitur fiducia futurę liberationis, ſeu futuræ mitigationis. Dilectio eſt obedientia quæ prælucente fide præſtatur Deo, iuxta omnia mandata, ſic ut cor lætetur in Deo. *Fidei proprietas.* *Spei proprietas.* *Dilectio.*

VII. Argumentum.

Mala opera damnant,
Ergo bona ſaluant, quia contraria habent contrarios effectus.

Reſpondeo. Contraria, ſi ſint pariter integra, habent contrarios effectus. Sed mala opera ſunt integrè mala, quòd de non renatis manifeſtum eſt. Nam etiamſi in Ariſtide & Scipione ſunt magnæ uirtutes, quia niſi eſſet aliquorum gubernatorum excellens uirtus & ſapientia, non poſſet conſeruari humana ſocietas: Tamen hæ uirtutes non ſunt impletio Legis, manēt in corde tenebræ de Deo, & de Filio Dei, dubitationes & horrendi fremitus aduerſus Deum. Deinde manifeſtum eſt, etiam in renatis, quanquam eſt in eis incoata obedientia, tamen non eſſe integram legis impletionem. Ideò dicitur in Pſalmo: Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Et Iob cap. 9. inquit: Verè ſcio, quòd non iuſtificetur homo coram Deo. Cùm igitur non ſit integra obedientia, non ualet conſequentia: Mala opera damnant. Ergo bona opera ſaluant, quia contraria non ſunt æqualia. Hæc antitheſis illuſtrat beneficium Chriſti, qui tegit reliquias peccati in renatis, iuxta dictum: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata, id eſt, renati placent propter Mediatorem fide, non propter propriam dignitatem, quia incoata obedientia adhuc procul abeſt à perfectione Legis. *Chriſtus tegit reliquias peccati in ſanctis.*

VIII. Argumentum.

Impoſſibile eſt noſſe voluntatem DEI erga nos, iuxta dictum: Quis conſiliarius eius fuit?
Credere quòd habeas remiſſionem peccatorum, eſt aliquid adſeuerare & adfirmare de voluntate Dei erga nos,
Hæc igitur affirmatio eſt impoſſibilis.

Reſpondeo. Hæc ipſa imaginatio Academica ſeu Pyrrhonia omnium hominum mentes turbat. Sed maiorem conſtantiſſimē negari oportet de Voluntate reuelata. Ac primū de Lege manifeſtiſſimū eſt, ſciri Voluntatem Dei in Lege reuelatam, iuxta dicta: Nolite errare, ſcortatores, adulteri, homicidæ non poſ- 1. *Voluntas Dei in Lege eſt reuelata.*

non poſſidebunt regnum Dei, Lex enim ideō patefacta eſt in creatione, & deinde ſæpè repetita, ut ſciatur quōd ſit Deus, & qualis ſit, & quōd uelit nos eſſe conformes ſuæ ſapientiæ, quōd ſit uindex. Et huic noticiæ addit teſtimonia in quotidianis & horribilibus pœnis ſcelerum.

11.

Voluntas Dei in Euangelio eſt reuelata, quæ opponenda eſt dubitationi.

Secundō etiam immenſa bonitate Deus propter Filium & per eum reuelauit uoluntatem de remiſſione peccatorum & reconciliatione in Euangelio, iuxta dictum: Filius qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit nobis. Hanc ipſam ob cauſam tradita eſt promiſſio gratię, quia ratio naturalis non uidet hanc admirandam uoluntatem Dei de remiſſione. Et hæc reuelatio de reconciliatione & reſtitutione humanæ naturæ per Filium, diſcernit Eccleſiam ab omnibus gentibus. Ideō ſciendum eſt, hanc reuelationem opponendam eſſe naturali & Academicæ dubitationi.

Alia obiectio.

Sed opponit hoc argumentum humana ratio: Addita eſt conditio Legi: Hoc fac & uiues. Cūm igitur non ſatisfiat Legi Dei, dubitandum eſt &c. Reſpondeo, Et hoc ipſum in reuelatione Euangelij conſiderandum eſt, ideō immenſa miſericordia miſſum eſſe Filium, ut nos à maledictione Legis redimeret, & gratis propter Filium donari reconciliationem. Quanquām autem pœnitentia neceſſaria eſt (ſiue parua, ſiue magna) tamen remiſſio non pendet ex dignitate noſtra, ſed propter Mediatorem & gratuita & certa eſt. Dauid poſt lapſum agens pœnitentiam, ſtatuit ſe uerè recipi in gratiam audita hac uoce: Dominus abſtulit peccatum tuum. Eadem eſt uox Euangelij ad ſingulos agentes pœnitentiam. Et mandatum immutabile eſt, ut filio credamus: Hunc audite. In hac breui reſponſione fontes conſiderentur, patefactio, & diſcrimen Legis & Euangelij diſcrimen uoluntatis reuelatæ, & non reuelatæ &c.

Remiſſio eſt gratuita, & certa.

IX. Argumentum.

Prorſus ſimile argumentum eſt, quod huc detorquetur ex capite 9. Eccleſiaſtæ non rectè enarrato. NESCIT HOMO, AN AMORE VEL ODIO DIGNVS SIT.

Reſpondeo. Hæc ſententia prorſus congruit cum doctrina de Fide, quam recitauimus, quia reuocat homines in iudicando à ſpectaculis humanorum euentuum in hac uita ad uerbum. Non iudicet homo de fauore & odio Dei ex ſecundis aut aduerſis rebus in hac uita, ut: Dauid non iudicet ſe abiectum eſſe à Deo, etiamſi eſt expulſus regno. Achab non iudicet ſe placere Deo, etiamſi eſt Rex potens & uictor. Sed Dauid iudicet ex uerbo Dei, ſe placere Deo, quanquām exulem, quia dictum eſt: Dominus abſtulit peccatum tuum. Achab iudicet ſe diſplicere Deo, quanquām eſt Rex potens & glorioſus, quia ſcriptum eſt: Maledictus omnis, qui facit idolum, quod eſt abominatio Deo.

Perſpicuum eſt igitur, dictum Salomonis prorſus congruere cū noſtra ſententia, quæ iubet de uoluntate Dei ex uerbo iudicare. Nec difficile eſt copioſè refutare enarrationes Papiſtarum. Inſaniunt enim ſi hoc dicunt, non ſcire homicidas & adulteros, an ſint digni odio Dei. Manifeſtè igitur apparet ipſorum interpretationes eſſe teteram corruptelam.

De uoluntate Dei iudicandū eſt ex uerbo.

Sed Regula uniuerſalis teneatur: De uoluntate Dei ex uerbo ipſius iudicandum eſſe. Et uerbum Dei uniuerſaliter omnes damnat, qui non ſunt cōuerſi ad Deum, iuxta dicta 1. Corinth. 6. Nolite errare, idolatræ, homicidæ, adulteri, &c, non ſunt hæredes uitæ æternæ. Item: Qui non credit in Filium, ma-

um, manet ira Dei ſuper eum. Rurſus uniuerſaliter recipit Deus omnes, qui in conuerſione ſeu pœnitentia credunt in Filium, iuxta dicta: Viuo ego, dicit Dominus nolo mortem peccatoris, ſed ut cōuertatur & uiuat. Item: Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eū, non pereat, ſed habeat uitam æternam. Hæ regulæ ſummæ ſemper in conſpectu ſint, quæ multis alijs ſententijs lucem adferunt. *Deus recipit omnes conſugientes ad filium.*

X. Argumentum.

Cùm dictum ſit: Delicta quis intelligit, Nemo poteſt omnia ſua peccata ſcire,
Ergo poſsibile eſt, hominem habere delictum ignotum, propter quod diſpliceat Deo,
Quare non eſt affirmandum, quòd placeat Deo.

Reſpondeo. Nego conſequentiam, & ratio eſt, quia firmiſſimè retinenda eſt Regula: Omnis conuerſus ad Deum, rectè tenens fundamentum, debet credere, ſe placere Deo, etiamſi habet delicta ignorantiæ, ſicut in omnibus hominibus magna hæret infirmitas. Ac propterea traditur doctrina de remiſſione propter Filium, iuxta dictum: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Quia in nobis non eſt integra impletio Legis. *Conuerſi placent Deo, etſi habent peccati reliquias.*

XI. Argumentum.

Nemo placet Deo, niſi habens nouas virtutes, ortas à Spiritu ſancto,
Nemo poteſt affirmare, ſe habere illas virtutes, quia poſſunt eſſe virtutes ſimiles ortæ à ratione,
Ergo nemo poteſt affirmare, ſe placere Deo.

Reſpondeo. Nego minorem, quia in uera conuerſione ſeu pœnitentia utrunq; debemus affirmare, & quòd detur remiſſio propter Mediatorem, & ſimul uiuificemur per Filium dato Spiritu ſancto, erecti uoce Euangelij. Et quanquàm intueri mens fide Mediatorem debet, non nouitatem in nobis, tamen ſimul in ueris doloribus ſentit hanc conſolationem, iuxta hæc dicta: Iuſtificati fide pacem habemus. Item: Clamamus Abba pater. Et rectè inquit Auguſtinus: Credens ſcit ſe credere, ſcilicet in doloribus ſentiens conſolationem. *In conuerſione & remiſſio peccatorū datur, & fit uiuificatio.* *Auguſtinus.*

De hoc argumento non ſolùm aduerſarij dimicant, ſed etiam piæ mentes apud ſeſe quærunt, an Deo placeant, cùm ſentiant infirmitatem, nec ſentiant illuſtres motus lætitiæ in Deo.

Et Stenckfeldius turbat pias mentes his clamoribus: Ideō ſtatuas te iuſtum eſſe, quia ſentis in te Deum habitare, te habere ingentes motus lætitiæ in Deo. Sic abducit homines à conſpectu Mediatoris, & à promiſſione, ad Nouitatem propriam. *Stenckfeldius abducit homines, à promiſsione.*

Contra has imaginationes teneatur hic uerus ordo: Cùm dolores non ſunt ſimulati in pœnitentia, corda intueantur non uirtutes in nobis, ſed Mediatorem in uerbo oſtenſum, & cogitatione ſcriptæ promiſſionis ſe ſuſtentent, & ſciant, ſe uoci Euangelij debere aſſentiri, & non quærere alias illuminationes. Hoc cùm faciunt, experiuntur conſolationem. Eſtq; hoc diſcrimen inter aſſenſionem philoſophicam & fidem. Sequitur aſſenſio experientiam in Philoſophia. Vt medicus expertus Zinzibere calefieri uentriculum, poſtea hoc adfirmat, Sed in diuina conſolatione prius adſentiendū eſt uerbo externo, dein de ſequi- *Ordo in uera cōuerſione ad Deum.* *Aſſenſio in Philoſophia ſequitur, in Theologia præcedit experientiam.*

de ſequitur ſenſus conſolationis. Hæc in ueris exercitijs pœnitentiæ & inuocationis diſcenda ſunt.

XII. Argumentum.

Remittite & remittetur uobis,

Ergo noſtra condonatio meretur remiſsionem peccatorum.

Reſpondeo. Nego conſequentiam, quia fallacia eſt à non cauſa ut cauſa. Quia in illo dicto prior pars eſt præceptum ſeu prædicatio pœnitentiæ. Altera pars eſt promiſſio, de qua ex Euangelio ſcire neceſſe eſt, quòd propter Mediatorem gratis detur remiſſio credentibus. Nec ualet conſequentia: Noſtra contritio eſt neceſſaria, Ergo eſt cauſa remiſſionis. Et perſpicua eſt refutatio de hoc dicto. Quia ſi cogitandum eſſet, propter noſtram condonationem dari remiſſionem, fieret incerta reconciliatio. Quanquàm enim conuerſi repugnant odijs, tamen aliqua cicatrix ſeu imbecillitas in nobis manet.

In multis dictis ſcripturæ primùm concio pœnitentiæ eſt, deinde promiſsio.

Hæc ſimplex reſponſio congruit ad multa dicta, in quibus primùm concio pœnitentiæ proponitur, deinde promiſſio, ut apud Danielem: Libera te à peccatis iuſticia & eleemoſynis erga pauperes, & erit ſanatio delictorum tuorum. Prior pars præcipit emendationem, nec tantùm loquitur de eleemoſynis, ſed de conuerſione iuxta omnia præcepta, id eſt, agnoſcas uerum Deum, qui ſe patefecit in Iſraël, & promiſit remiſſionem propter uenturum Dominum, &c. Deinde ſit & gubernatio tua iuſta, non ſis crudelis contra captiuam Eccleſiam Dei. Sic intelligatur concio Regia de magnis rebus, & de noſtra conuerſione. Poſtea promiſſio conſideretur de remiſſione peccatorum, de reconciliatione hominis Ethnici, & polluti horribili idolomania. Nec dubium eſt ab ipſo Daniele hanc promiſſionem copioſius enarratam eſſe, & Regi dictum eſſe, cur detur promiſſio, per quem reſtituatur iuſticia & uita æterna, & promiſſionem fide accipiendam eſſe. Eadem reſponſio eſt ad concionem Eſa. 1. Deſinite malè facere, ſi peccata ueſtra ſunt ut coccinum, eritis candidi ut nix.

Locus Danielis explicatur.

XIII. Argumentum.

Maxima uirtus maximè iuſtificat,

Dilectio eſt maxima uirtus,

Ergo maximè iuſtificat.

Reſpondeo. Concedo totum argumentum de iuſticia Legis. Sed quia non habemus integram iuſticiam Legis, Euangelium concionatur de alia, & docet imputari credenti iuſticiam propter Mediatorem. Hæc eſt ſimplex & uera reſponſio, quæ prolixius explicari poteſt, ſi quis poſtulat. Ac ſciendum eſt, longè aliud eſſe, loqui de collatione uirtutum inter ſeſe, aliud de remiſſione peccatorum & reconciliatione coram Deo.

Aliud eſt collatio uirtutum, aliud remiſsio peccatorum.

XIIII. Argumentum.

Si uis in uitam ingredi, ſerua mandata.

Ergo & fieri Lex poteſt, & bona opera merentur uitam æternam.

Reſpondeo breuiter. Intellige, ſerua mandata, ſcilicet complectendo Euangelium. Nam Chriſtus finis eſt Legis. Ac ſemper legalibus dictis neceſſe eſt addere uocem Euangelij, quod docet fide reconciliari hominem, & ſimul incoari obedientiam accepto Spiritui ſancto, & placere incoatam obedientiam propter Mediatorem, etiamſi languida & infirma eſt. Hæc ἐπιείκεια expreſſa eſt Rom. 8. Idem igitur uult dictum Pauli: Milita bonam militiam, retinens fi-

Legalib. dictis ſemper addenda eſt interpretatio ex Euangelio.

nens fidem & bonam conſcientiam. Hinc non ſequitur, Legi ſatisfieri in hac uita, quia uox Euangelij expreſſe dicit: Senſus carnis non eſt ſubditus Legi, ac ne poteſt quidem ſubdi. Ac non ſequitur, Bona opera eſſe meritum uitæ æternæ, quia fides prælucens gratis accipit propter Mediatorem remiſſionẽ peccatorum & hæreditatem uitæ æternæ.

XV. Argumentum.

Qui non diligit, manet in morte,
Ergo non ſola Fide ſumus iuſti.

Reſpondeo. Nego conſequentiam: Quia eſt fallacia à non cauſa, ut cauſa. Etſi enim ueriſſimum eſt, dilectionem eſſe in cõuerſo, tamen dilectio non eſt cauſa ſeu meritum remiſſionis peccatorum, ſeu iuſtificationis, ſeu reconciliationis. Vt, ueriſſimum eſt, Qui non mouetur, non uiuit, nec tamen ſequitur, motum cauſam eſſe uitæ, ſed uita eſt immediata cauſa motus: Ita fides agnoſcens miſericordiam Dei propoſitam propter Mediatorem oſtendit bonitatem Dei, qua cognita, accenditur dilectio Dei, & cor ſubijcit ſe Deo. Hæc reſponſio ad ſimilia dicta congruit. Si omnem fidem habeam, dilectionem autem non habeam, nihil ſum. Concedo totum. Quia uerum eſt, oportere in reconciliato fidem & dilectionem eſſe, ſed non ſequitur, dilectionem eſſe cauſam ſeu meritum reconciliationis.

Motus non eſt cauſa uitæ, Sic dilectio non eſt cauſa remiſsionis peccatorum.

XVI. Argumentum.

Naturalia ſunt immutabilia,
Dubitatio de reconciliatione eſt naturalis, ut nunc quidem naſcimur,
Ergo eſt immutabilis.

Reſpondeo. Concedo eſſe immutabilem in hac deprauatione ſine uoce Euangelij, & ſine auxilio diuino. Sicut Adam non ſolùm in dubitatione manſiſſet, ſed etiam oppreſſus eſſet æterna deſperatione, ſi promiſſio gratiæ non prolata eſſet ex ſinu æterni Patris, & per uerbum Deus flexiſſet cor S. ſancto ad aſſenſionem, & ſic in illa conſolatione Filius uoce Euangelij primos parentes retraxiſſet ex morte. Hoc exemplum intueamur, quod oſtendit quomodo fiat hæc conſolatio & liberatio à dubitatione, & docet promiſſionem Euangelij non eſſe natura notam, & diſcernendam eſſe à lege & ab alijs naturalibus noticijs.

Adam deſperaſſet niſi audiuiſſet promiſſionem.

XVII. Argumentum.

Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum,
Ergo propter dilectionem fit remiſsio.

Reſpondeo. Duplex eſt abſolutio. Altera priuata conſcientiæ luctantis cum ira Dei. In hac abſolutione neceſſe eſt intelligi, quòd fide accipiatur remiſſio, non propter noſtras uirtutes. Ideò & hic inquit Dominus: Fides tua ſaluam te fecit. Nec nititur fides dilectione noſtra, ſed tantùm miſericordia promiſſa propter Mediatorem. Nec exiſtere dilectio poteſt, niſi ſit apprehenſa remiſſio. Huc pertinet dictum: Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent, ſaluos fieri per nomen eius, omnes, qui credunt in eum.

Abſolutio duplex. 1.

Dilectio non poteſt eſſe ſine fide.

Altera eſt abſolutio publica coram Eccleſia. In hac conſpici neceſſe eſt II.
ab alijs teſtimonia conuerſionis, ut hic Chriſtus Phariſæo oſtendit, cur eam recipiat, quia extent teſtimonia conuerſionis.

Si cui

Si cui hæc ſolutio non placet, utatur altera: Vſitatæ ſunt Synecdochæ. Remittuntur ei multa, quia conuerſa eſt. Et tamen Synecdoche explicanda eſt. Cùm multæ ſint partes conuerſionis, contritio, fides, dilectio, ſpes, bonum propoſitum, tamen ſciendum eſt, dari remiſſionem, non propter dignitatem harum uirtutum, ſed propter Mediatorem. Hæc declaratio ſumitur ex Paulo, dimicante de particula Gratis fide propter Mediatorem.

Synecdoche.

XVIII. Argumentum.

Vita æterna nominatur merces,
Ergo eſt debita pro operibus.

Reſpondeo breuiſſimè. Phraſis nota eſt, Mercedem dici non tantùm compenſationem debitam, ſed fructum qui ſequitur. Deinde uerum eſt, uitam æternam, etiamſi propter aliud datur, tamen etiam eſſe mercedem, quia compenſat benefacta, ut patrimonium eſt merces officiorum filij, etiamſi accipitur propter aliam cauſam.

Conſiderandum & hoc eſt. Sæpè utuntur Prophetæ phraſi Legis, ubi tamen interpretatio ex Euangelio ſumenda eſt. Vt, Reddet unicuiq; ſecundum opera ſua, ubi tota conuerſio intelligitur, & tamen ſciendum eſt fide primùm gratis reconciliationem accipi, poſtea placere Deo fidem & incoatam obedientiam. Et pias mentes ſemper ſonare decet dictum Iacob: Minor ſum cunctis miſerationibus tuis.

Phraſis Legis interpretatio ſumēda eſt ex Euangelio.

XIX. Argumentum.

Iacob 2. Videtis igitur, quod ex operibus iuſtificatur homo, non fide tantùm.

Reſpondeo. Manifeſtum eſt, in Iacobo fide tantùm intelligi noticiam hiſtoriæ, de qua noticia dicit: Dæmones credunt & contremiſcunt. Fatemur autem, neminem eſſe iuſtum ſola illa noticia, ſed Paulus loquitur de fide, quæ eſt agnitio & fiducia miſericordiæ, quæ pacem adfert cordibus, ut inquit: Iuſtificati fide pacem habemus. Et diſcrimen in uera conuerſione intelligitur, in qua fides uincit ueros pauores, & eſt motus Spiritus ſancti, qua corda uiuificantur, & accenditur uera inuocatio, qua clamamus, Abba pater, ut dicitur in Zacharia: Effundam ſuper domum Dauid Spiritum gratiæ & precum. Non igitur pugnat Iacobus cum Paulo, ſed de alia re loquitur.

De alia fide Paulus, de alia Iacobus loquitur.

Deinde cùm ait: Ex operibus iuſtificamur, phraſis intelligenda eſt. Non enim hic iuſtificari eſt reconciliari, ſed poſtea habentes bona opera iuſtificantur, id eſt, approbantur, habentes iuſticiam operum, quæ in reconciliatis iam placent Deo.

Iuſtificari qd Iacobo ſignificet.

XX. Argumentum.

Iuſtificare eſt ex iniuſto iuſtum facere.
Iuſtus eſt habens iuſticiam, id eſt, obedientiam integram, ſeu conformitatem cum Deo,
Ergo non ſola Fide iuſtificamur.

Reſpondeo ad Maiorem. Iuſtificare iuxta doctrinam Euangelij primùm eſt ex reo non reum facere. Nam hoc agitur in ueris doloribus, quæritur remiſſio peccatorum & reconciliatio. De hac re dimicat conſcientia. Ideò

Act. 10.

Act. 10. dicitur. Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes, qui credunt in eum. Sic clamat Propheta: Saluum me fac propter miſericordiam tuam. Etſi autem uerum eſt, in hac conſolatione, cùm fide eriguntur corda, & retrahuntur ex inferis, ſimul dato Spiritu ſancto incoari obedientiam, & habitare Deum in corde renato, tamen ſemper hæc conſolatio prælucеat, quòd credens placeat propter Mediatorem. Ideò iuſtificare primùm hic ſignificat ex reo non reum facere, & hanc relationem in uerbo iuſtificare comprehendit Paulus, cùm inquit: Iuſtificati fide pacem habemus. Et nititur fides obedientia Chriſti, non propria nouitate, In infinitum enim anteferenda eſt Chriſti obedientia noſtrę nouitati, ſicut Paulus inquit: Iuſtificati ſanguine ipſius. *Iuſtificare eſt ex reo non reum facere.*

Quare neceſſe eſt retineri excluſiuam, Sola fide, ſeu Gratis?

Propter quatuor cauſas. Primùm ut tribuatur honos debitus Filio Dei, quòd hæc ſola hoſtia ſit precium pro nobis, iuxta dictum: Hic eſt Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. I.

Secundò, ut conſcientiæ habeant firmam conſolationem, iuxta dictum, Rom. 4. Ideò ex fide gratis ut ſit firma promiſſio, Si enim penderet remiſſio ex dignitate noſtrorum operum, ſemper eſſet incerta, opprimerentur perterrefactæ mentes deſperatione. II.

Tertia cauſa eſt, ut conſpiciatur diſcrimen Legis & Euangelij, quia particula Gratis fide propter Mediatorem, præcipuè diſcernit Legem & Euangelium. III. *Particula gratis, diſcernit legē et Euāgeliū*

Quarta, ut inuocatio fieri poſſit, quæ impeditur conſpectu noſtræ infirmitatis. Ideò accedendum eſt ad Deum fiducia ſolius Mediatoris, iuxta dictum: Per hunc habemus acceſſum. Item Epheſ. 3. In hoc habemus fiduciam & acceſſum in confidentia per fidem eius &c. IIII.

DE BONIS OPERIBVS
QVÆSTIONES TRES.

I. Quæ opera docenda & facienda ſint.
II. Quomodo placeant Deo.
III. An maneant in ſanctis peccata in hac uita, & quæ peccata.

DE PRIMA QVÆSTIONE.

Quæ opera docenda & facienda ſunt?

Reſpondeo. Præcepta in decalogo rectè intellecto, iuxta dictum Ezechielis 20. In præceptis meis ambulate, & facite ea. Ideò enim Deus immenſa bonitate etiam uocem Legis Moralis in Eccleſia ſemper inde uſq; ab Adam ſonare uoluit, ut arguat peccatum, & oſtendat, quæ opera & qui cultus DEO placeant, ut regantur corda uerbo Dei in fide & operibus, iuxta dictum: Lucerna pedibus meis Verbum tuum. Et in capit. 15. Numeri: Non ſequantur cogitationes ſuas, & oculos meretricios, ſed memores præceptorum Domini faciant ea, & ſint ſancti Deo: Ego Dominus Deus ueſter, qui eduxi uos de terra Aegypti. Et cùm Iohannes inquit: Peccatum eſt, quidquid contrarium eſt *Cur Deus Legem uelit ſonare in Eccleſia.*

Norma operũ eſt lex Dei. Legi, uult ſciri, normam eſſe operum Legem Dei. Et ſtatim addit: Qui facit peccatum, ex Diabolo eſt. 1. Corinth. 6. Scortatores, Idolatræ, adulteri &c. regnum Dei non poſſidebunt.

Error Antinomorum. Execrandi ſunt igitur ἀντίνομοι, qui nolunt doceri legem Moralem in Eccleſia, & fingunt omnes ſuos impetus eſſe motus Spiritus ſancti, & nolunt gubernari lege Dei. Hæc deliramenta Antinomorum ſunt horrendi furores diabolici, quales fuerunt olim ſimilium ſectarum multarum, aduerſus quos muniamus nos uerbo Dei: In præceptis meis ambulate. Item: Pater ſanctifica eos in Veritate, ſermo tuus eſt Veritas. Petamus etiam ardentibus uotis, ut ipſe Filius Dei gubernet nos, ne contagijs errorum polluamur, ſicut precatur Propheta: Fac cum ſeruo tuo ſecundum miſericordiam tuam, & iuſtificationes tuas doce me.

SECVNDA QVÆSTIO.

Quomodo placent bona opera Deo?

I. Reſpondeo. Placent in conuerſis ad Deum hoc modo. Primùm neceſſe eſt credere, quòd perſona ſit reconciliata Deo propter Chriſtum gratis, fide, non propter dignitatem noſtram.

II. Secundò ſciendum eſt, nos non ſatisfacere Legi, ſed hęrere in nobis multa interiora peccata, dubitationes & malas inclinationes, peccata ignorantiæ & omiſſionis. Et deploranda eſt noſtra immunditíes, & repugnandum dubitationibus & affectibus.

III. Tertiò ſciendum eſt, tamen oportere in nobis eſſe incoatam obedientiam iuxta præcepta Dei, & hanc Deo placere in reconciliatis propter Mediatorem, ſicut dictum eſt, offerte Deo hoſtias ſpirituales, placentes Deo propter Ieſum Chriſtum. Hoſtiæ ſpirituales.

TERTIA QVÆSTIO.

Manent 'ne peccata in Sanctis in hac uita?

Reſpondeo. Sunt & manent peccata in renatis in hac uita, uidelicet, non delicta contra conſcientiam, ſed interiora mala, multum caliginis & dubitationum, multæ ignorantiæ, omiſſiones, prauæ inclinationes, & flammæ malorum affectuum, quibus tamen repugnant ſancti Spiritu, retinentes timorem Dei, fidem & inuocationem, nec ruentes contra conſcientiam, ſed deplorantes noſtram infirmitatem, ac petentes & credentes remiſſionem, iuxta dictum: Si Spiritu mortificabitis actiones carnis, uiuetis. Item: Nulla nunc condemnatio eſt his, qui in Chriſto Ieſu ambulant. Peccata in ſanctis in hac uita.

Quæ peccata non ſunt in ſanctis, id eſt, propter quæ illi, qui fuerant renati amittunt gratiam & Spiritum ſanctum, & rurſus fiunt rei æternæ pœnæ?

Reſponſio. Propter peccata contra conſcientiam, & lapſus contra fundamentum, id eſt, contra articulos fidei, renati amittunt Spiritum ſanctum, & fiunt rei æternæ pœnæ, & niſi rurſus ad Deum conuertantur, ruunt in æternas pœnas, ut Adam uerè fuit reus æternæ iræ propter lapſum. Et Paulus inquit 1. Cor. 6. Scortatores, adulteri, homicidæ &c. non poſſidebunt regnum Dei. Item Galat. 5. Manifeſta ſunt opera carnis, Adulterium, ſcortatio, Idolatria &c. qui talia faciunt, regnum Dei non poſſidebunt. Et Matthæi 12. expreſſè di-

Renati amittunt Spiritum ſanctum.

preſſe dictum eſt: Redit Spiritus nequam &c. Et 2. Pet. 2. Cùm redeunt ad uomitum ut canes, fiunt eis poſtrema deteriora prioribus.

Aliqui autem rurſus, per pœnitentiam redeunt ad Deum, ut Adam, Aaron, Dauid, Manaſſe, & alij multi.

DE PECCATO BLASPHEMIAE.

Differunt'ne peccatum contra conſcientiam, & Blaſphemia?

Reſpondeo. Prorſus differunt: Dauid habuit magna & triſtia delicta contra conſcientiam, & tamen non fuit Blaſphemus. Nam peccatum contra conſcientiam eſt genus, id eſt, uiolatio cuiuſcunque mandati, quæ fit à ſciente & uolente. *Peccatum contra cõſcientiã.*

Sed ſingularis ſpecies eſt Blaſphemia, quæ eſt contra conſcientiam oppugnare agnitam ueritatem à Deo patefactam, uel perſeuerantia in Epicureo contemtu Dei, uel deſperatio, ut anteferre peccatum meritis filij Dei, contra dictum: Exuberat gratia ſupra delictum, ſicut Cain inquit: Maius eſt peccatum meum, quàm ut remitti poſſit. Non fuit autem Blaſphemia in illis, qui redeunt ad pœnitentiam, ut in Aaron, Manaſſe, Petro, Paulo. *Blaſphemia.*

Et nos regulam tenere debemus: Omne peccatum remitti agenti pœnitentiam, & fide amplectenti promiſſionem Gratiæ, promiſſæ propter filium Dei, iuxta iuramentum: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris &c. Item: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos. *Omne peccatũ remittitur agẽti pœnitentiã.*

Quomodo differt doctrina de Iuſtificatione in Eccleſijs noſtris, à Papiſtica doctrina?

Multipliciter differt. Sed tres præcipuæ antitheſes ſint in conſpectu.

I. Primùm Papiſtæ dicunt, oportere homines mereri remiſſionem peccatorum proprijs operibus, & coram Deo iuſtos eſſe proprijs operibus.

II. Secundò dicunt Papiſtæ, cùm nemo ſciat, quando ſatis operum habeat, ſemper maneas in dubitatione, an ſis in gratia.

III. Tertiò dicunt Papiſtæ: Homo poteſt in hac uita legi Dei ſatisfacere, & impletione Legis diuinæ meretur uitam æternam de condigno. Et quidem dicunt Monachi, homo non renatus Spiritu ſancto, poteſt efficere dilectionem Dei, & mereri remiſſionem peccatorum. *De condigno.*

Contra hos Ethnicos errores, qui delent lucem Euangelij de beneficijs filij Dei, clarè docent Eccleſia noſtræ.

I. Primùm, Neque mereri homines remiſſionem peccatorum proprijs operibus, neque coram Deo iuſtos eſſe proprijs operibus.

II. Secundò, Propter Filium Dei gratis homines in conuerſione accipere remiſſionem peccatorum, & reconciliationem, ſola Fide, & ſic homines certò iuſtos eſſe, id eſt, reconciliatos Deo propter Mediatorem Fide. Nec manendum eſſe in dubitatione, ſed fide uincendam eſſe dubitationem. Qui uerò iubent manere in dubitatione, prorſus delent Euangelium de promiſſione Gratiæ & de Fide, & tantùm Ethnica ſomnia docent, & extinguunt lucem doctrinæ de filio Dei, & impellunt homines in deſperationem, & æternum exitium. *Dubitatio Papiſtica delet Euangeliũ de promiſſione.*

III. Tertiò, certiſſimum eſt, in hac uita neminem habuiſſe neque habere integram legis impletionem, niſi ipſum Mediatorem, Dominum noſtrum IE-

Legis impletio erit in uita æterna.

SVM CHRISTVM. Sed tunc erit integra Legis impletio, cùm Deus erit omnia in beatis, id eſt, cùm lucebit in eis Deus, ita ut non ſimul ſint reliquiæ peccati. Notæ ſunt enim ſententiæ Rom. 7. & octauo. Et dictum Pſal: Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens.

DE ECCLESIA.

Quid eſt Eccleſia?

Eccleſia uiſibilis in hac uita, eſt cœtus uiſibilis amplectentium incorruptam Euangelij doctrinam, & rectè utentium Sacramentis, in quo cœtu Filius Dei efficax eſt, & uoce Euangelij & Spiritu ſancto multos regenerat ad uitam æternam. Sunt tamen in eo cœtu multi non ſancti, ſed tamen de doctrina conſentientes.

In cœtu Eccleſiæ ſunt multi non ſancti.

Contra.

Articuli Fidei non ſunt viſibiles,
Eccleſiam eſſe eſt articulus fidei,
Ergo Eccleſia non eſt viſibilis.

Complexum. *Subiectum in multis propoſitionibus eſt uiſibile.*

Reſpondeo ad Maiorem. Concedo, articulos fidei, ſcilicet propoſitiones, non eſſe uiſibiles, ſeu ut eſt uſitata phraſis, Complexum non eſt uiſibile, tamen ſubiecta in multis propoſitionibus uiſibilia eſſe neceſſe eſt. Vt, cùm dico: Sol eſt creatura Dei. Nos ſumus reſurrecturi, propoſitiones fide accipiuntur, ſed tamen ſubiecta ſunt uiſibilia.

Sic cùm dicitur: Eccleſia eſt populus Dei, in quo Deus uerè colligit cœtum, cui dat remiſſionem peccatorum, & iuſticiam, ac ſalutem æternam. Hæc propoſitio eſt articulus fidei, & ſubiectum, id eſt, homines amplectentes Euangelium, ſenſu agnoſcuntur, cùm certa ſigna incurrant in oculos & aures, quę diſcernunt eos ab alijs hominibus.

Eccleſia non eſt Idea Platonica.

Non igitur de Eccleſia loquimur, ut de Idea Platonica, ſed monſtramus Eccleſiam, iuxta dicta: Dic Eccleſiæ. Hic neceſſe eſt intelligi uiſibilem Eccleſiam. Item: In omnem terram exiuit ſonus eorum &c.

Quæ ſunt ſigna Eccleſiæ propria?

Signa non fallacia ſimul hæc tria ſunt.

I. Conſenſus in doctrina Euangelij incorrupta, ſcilicet in fundamento.
II. Legitimus uſus Sacramentorum.
III. Obedientia Miniſterio debita iuxta Euangelium.

An neceſſe eſt, ſingulos homines ſaluandos fieri ciues veræ Eccleſiæ?

Reſpondeo. Prorſus neceſſe eſt, ſingulos ſaluandos iunctos cum eſſe uera Eccleſia, fide, confeſſione, inuocatione Dei, & uoluntate ſeruandæ Eccleſiæ, ſeu coniunctionis in Eccleſia, iuxta dicta:

Quibus rebus cõiungatur Eccleſia.

1. Corinth. 1. Non ſint inter uos ſchiſmata.
Ebræos 10. Non deſerentes congregationem ueſtram.
Gal. 1. Si quis aliud Euangelium docet, anathema ſit.
Pſalmo 26. Vnum petij à Domino, hoc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus uitæ meæ.
Pſalmo 83. Beati qui habitant in domo tua Domine.

Pſal.

Pſal. 91. Plantati in domo Domini, in atrijs Domus Dei noſtri florebunt &c.

Rom.8. Quos uocauit, hos & elegit &c.

Quæ res neceſſaria ad vnitatem Eccleſiæ?

Conſenſus in fundamento, uidelicet in doctrina Euangelij incorrupta, & in uſu Sacramentorum legitimo, & obedientia debita Miniſterio, iuxta Euangelium.

Teſtimonia manifeſta ſunt de doctrina 1. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod Ieſus Chriſtus. Item, Galat.1. Si quis aliud Euangelium docet, anathema ſit.

De obedientia 1. Cor.1. Non ſint inter uos ſchiſmata. Et Ebr.1. Non deſerentes congregationem ueſtram. Item: Obedite his, qui præſunt uobis, ſcilicet in his, quæ ſunt propria Miniſterij, iuxta Euangelium.

Sed ſimilitudo rituum, qui ſunt ab hominibus inſtituti, nequaquàm neceſſaria eſt, ideò contra ſuperſtitionem multa teſtimonia tradita ſunt. Rom. 14. Regnum Dei non eſt eſca & potus, ſed iuſticia, pax & gaudium in Spiritu ſancto. Nam qui in his ſeruit Chriſto, placet Deo, & approbatus eſt hominibus. Item Col. 2. Nemo iudicet uos cibo, potu &c.

Similitudo rituum in Eccleſia non eſt neceſſaria.

Quid nominatur Sacramentum in Eccleſia?

Sacramentum in Nouo teſtamento, ut Eccleſia loquitur, eſt ritus diuinitus inſtitutus, additus promiſſioni in Euangelio traditæ, ut ſit teſtimonium & pignus exhibitæ & applicatæ promiſſionis Gratiæ. Ideò uetuſtas dixit: Sacramentum eſt ſignum Gratiæ.

Sacramentum eſt ſignum Gratiæ.

Quare additi ſunt ritus promulgationi promiſſionis?

Multæ cauſæ ſunt, ſed maximè illuſtres ſunt hæ duæ. Quia cùm Deus colligat Eccleſiam edita promiſſione, & tantùm illi fiant hæredes uitæ æternæ, qui promiſſioni de Mediatore credunt, uult etiam illuſtri teſtimonio uiſibili omnibus hominibus oſtendere promiſſionem, & ijs applicare, qui eam fide amplectuntur, id eſt, teſtificari, quòd promiſſio ad ipſos pertineat. Nam promiſſio generalis eſt. Fides autem & uſus Sacramenti applicant eam ad ſingulos credentes. Ita primùm Sacramenta ſunt ſigna uoluntatis Dei erga nos, uidelicet commonefacientia nos de promiſſione, & applicantia, id eſt, teſtificantia quòd promiſſio ad nos pertineat.

Sacramēta applicant promiſſionē ſingulis.

Altera cauſa eſt, quòd cùm uelit Deus omnes ſaluandos inſeri Eccleſiæ, 11.
& adiungi miniſterio Euangelij, ſicut dictum eſt: Quos elegit, hos & uocauit, tradidit ritus manifeſtè diſcernentes Eccleſiam ab omnibus gentibus. Et ut agnoſceretur Eccleſia, & ipſi ritus teſtimonia eſſent, qui oſtenderent, uelle Deum, nos eſſe auditores uocis Euangelij, nec eos, qui non audiunt uocem Euangelij, nec fiunt ciues huius cœtus uocatorum, eſſe electos. Ita uult Deus Eccleſiam conſpici oculis, & uiſibilem eſſe, ut cogitemus, ubi ſit doctrina ipſius quærenda.

Sacramenta diſcernunt Eccleſiā ab alijs gentibus.

Sunt igitur Sacramenta ſigna confirmantia fidem erga Deum, quia ſunt teſtimonia applicationis, ſicut Paulus nominat Circumciſionem σφραγῖδα δικαιοσύνης, id eſt, ſigillum iuſticiæ, quia teſtabatur, promiſſionem pertinere ad Abraham. Deinde ſunt ſigna ſocietatis Eccleſiæ & confeſſionis.

Circumciſio, ſigillum iuſticiæ.

Allegoriæ Sacramentorũ. Conſideratis autem principalibus finibus, poſtea Allegoriæ & ſignificationes aliæ addi poſſunt. Vt, Circumciſio fuit in illa arcana parte corporis, ut eſſet miranda admonitio de uenturo ſemine. Ac ſimul multa ſignificabat, uidelicet ex poſteris Abrahæ uenturum eſſe ſalutare ſemen, de quo antea dictum fuerat: Semen mulieris conteret caput ſerpentis. Significabat item Circumciſio, in hac generatione carnali naſci naturam hominum ream, immundam, & præcidendam, hoc eſt, morti addictam, ſed propter promiſſum ſemen iuxta uerbum Eccleſiam habituram eſſe nouam & æternam iuſticiam & uitam.

Baptiſmus. Sic Baptiſmus principaliter ſignificat, nos mergi in ſanguinem Chriſti, & ablui à peccatis. Poſtea ſignificat etiam, Eccleſiam mergi in adflictiones.

Cœna Domini. I. Cœna Domini ſignificat principaliter, nos eſſe membra Chriſti, & inſeri eius corpori, & ablui nos ipſius ſanguine. Eſt igitur teſtimonium & exhibi-
II. tæ promiſſionis Euangelij, & applicatæ ad ſingulos. Deinde eſt commonefactio de gratiarum actione. Ideò nominatur ευχαριςία, & ſicut Cyprianus optimè dicit, eſt commemoratio dati & accepti.

III. Eſt item neruus publicæ congregationis. Item teſtimonium mutuæ di-
IIII. lectionis & concordiæ in eadem Eccleſia, ſicut antiquitas fœdera fecit ſocietate ceremoniarum & menſæ. *Σπονδαὶ, id eſt, libationes.* Vnde & nomen Σπονδαὶ, id eſt, libationes, pro fœderibus uſurpabant. Item:, Vetuſtas dixit: τοὺς ἅλας, καὶ τὴν τράπεζαν μὴ παραβαίνειν. Ita in Eccleſia ſocietas huius pulcerrimæ communis manducationis intelligatur uinculum eſſe communis concordiæ, quo copulati omnes unum ſimus in ipſo Chriſto, & non diſtrahamus Eccleſiam furoribus opinionum, ambitionum & odiorum. Sed ſemper initiò principales fines conſiderentur.

QVID EST BAPTISMVS?

Eſt inſtituta à Filio Dei merſio in aquam, cum pronunciatione uerborum: Ego baptizo te in nomine Patris & Filij, & Spiritus ſancti, teſtificans, quia hoc teſtimonium diuinitus inſtitutum eſt, cum qui eum hac pronunciatione uerborum mergitur, reconciliari Deo propter Chriſtum, & ſanctificari Spiritu ſancto ad uitam æternam.

Quæ eſt ſententia verborum Baptiſmi?

Ego baptizo te in nomine Patris, Filij, & Spiritus ſancti, id eſt, Ego miniſter hoc ritu teſtificor in nomine, id eſt, mandato diuino: Te, qui ſic mergeris, recipi à uero Deo in gratiam, qui eſt æternus Pater Domini noſtri IESV Chriſti, & Filius, & Spiritus ſanctus, & recipi te propter Filium, & ſanctificari te Spiritu ſancto.

In uerbis Baptiſmi cõprehendenda eſt correlatiua ſententia. Et comprehendenda eſt correlatiua ſententia: Ego teſtificor te recipi in nomen, id eſt, agnitionem & inuocationem ueri Dei, qui eſt Pater æternus Domini noſtri Ieſu Chriſti, & Filius & Spiritus ſanctus, & recipi te propter Filium redemtorem Eccleſiæ, & ſanctificari credentem Spiritu ſancto, quem agnoſces & inuocabis, & palàm uiciſſim teſtaris hoc baptiſmo, te omnia commentitia numina execrari.

Sunt'ne infantes Baptiſandi?

Reſpondeo. Infantes ſunt baptiſandi. Confirmatio hæc eſt ex Euangelio ſumta.

Omnes

Omnes ſaluandos oportet inſeri Eccleſiæ in hac vita, iuxta dictum: Quos elegit, hos & vocauit. Vnde regula tradita eſt: Extra Eccleſiam non eſt ſalus,
Ad infantes pertinet promiſsio Gratiæ & Salutis æternæ,
Sunt igitur baptiſandi & inſerendi Eccleſiæ.

Extra Eccleſiam non eſt ſalus.

Minor manifeſta eſt, quia Dominus inquit: Sinite paruulos ad me uenire, quia talium eſt regnum cœlorum. Item: Non eſt uoluntas Patris mei, ut pereat unus de paruulis eſtis. Hæc dicta manifeſtè adfirmant, ad infantes pertinere promiſſionem Gratiæ & uitæ æternæ. Et loquuntur de infantibus in Eccleſia.

Ad infantes pertinet promiſsio Gratiæ.

Nec facienda eſt confuſió Ethnicorum & Eccleſię, quaſi etiam inter blaſphemos ſint membra Eccleſiæ, ſed retinendæ ſunt ſententiæ: Quos elegit, hos & uocauit. Item: Vbi ſunt duo aut tres congregati in nomine meo, in medio eorum ſum. Et in Pſalmo: Beati qui habitant in domo tua Domine. Item, Plãtati in domo Domini, in atrijs domus Dei noſtri, florebunt.

Ad hos igitur infantes pertinet promiſſio, qui ſunt in Eccleſia, hos recipit propter Mediatorem, cuius nomen ſuper eos inuocatum eſt, & in his Deus efficax eſt, & ſanctificat eos Spiritu ſancto, pro ipſorum captu, quia hæredes uitæ æternæ ſanctificari Spiritu ſuo S. neceſſe eſt, iuxta dicta: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu &c. Item, 1. Cor: 15. Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt, ſcilicet ſine regeneratione.

Infantes in Eccleſia ſanctificat Spiritus S. pro ipſorum captu.

Grati igitur hoc beneficium Dei agnoſcamus, quòd uerè in Eccleſia recipit infantes, & lætemur, in cœtu uocatorum electos eſſe, & ſciamus uoluntatem Dei eſſe, ut quàm primum ætas doctrinæ capax eſt, ſemina Euangelij eis inſtillentur, iuxta dictum, Epheſ. 6. Educate pueros in diſciplina & doctrina Domini.

Hic ad confirmationem adiungantur & teſtimonia primæ Eccleſiæ. Origenes expreſſè inquit in 6. capite ad Roman: Eccleſia ab Apoſtolis accepit traditionem, etiam paruulis dare Baptiſmum. Sciebant enim illi, quibus arcana myſteriorum commendata fuerunt, quòd ſint in omnibus genuinæ ſordes peccati, quas per aquam & Spiritum ſanctum aboleri oportet.

Origenes.

Sciamus autem, Baptiſmum non tantùm eſſe fœdus Infantiũ cum Deo, ſed omnium adultorum, omni tempore, qui etiamſi lapſi ſunt, tamen rurſus ad Deum conuertuntur. Quia in conuerſione homo per fidem ueriſſimè & integrè reſtituitur per Mediatorem in poſſeſſionem promiſſionis Gratiæ, & hæreditatis uitæ æternæ, iuxta dictum Matt: 18. Remittes ſeptuagies ſepties.

Baptiſmus eſt etiam adultorum fœdus cũ Deo.

Certò igitur ſciant conuerſi, ipſis renouatum eſſe fœdus Baptiſmi & ad ipſos pertinere promiſſionem Baptiſmo additam: Qui crediderit & baptiſatus fuerit, ſaluus erit. Et ſicut alijs promiſſionibus, ita uerbis de baptiſmo dictis ſe uerè confirment, ſciant ſe receptos eſſe ab hoc uero Deo, qui eſt Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, & quidem propter Filium Mediatorem, & ſanctificari ſe Spiritu ſancto ad uitam æternam.

Conuerſi ſciãt ipſis renouatũ eſſe fœdus Baptiſmi.

Sciant rurſus Baptiſmum ipſis ſtipulationem eſſe bonæ conſcientiæ erga Deum per reſurrectionem Ieſu Chriſti, qui eſt in dextra Dei, ut ſcriptum eſt in Epiſtola Petri, id eſt, ſciant tunc mutuum fœdus eſſe factum inter Deum & baptiſatum. Deus recipit te propter Filium reſuſcitatum, & per eum, & pro-

Baptiſmus eſt ſtipulatio bonæ conſcientiæ erga Deum.

pter eum delet tua peccata,& ſanctificat te ad uitam æternam. Tu uiciſſim agnoſcis, hunc uerè eſſe Deum, qui ſe in hoc Filio reſuſcitato patefecit,& hunc uerum Deum inuocas fiducia Filij. Ita fit Stipulatio bonæ conſcientiæ,& mutua obligatio, Dei & hominis baptiſati, quæ eſt rata,& efficax propter Filium Dei reſuſcitatum, regnantem,& ueriſſimè colligentem Eccleſiam in genere humano per Euangelium. Eadem ſtipulatio & mutua obligatio rata eſt conuerſis ad Deum, quia integrè reſtituuntur in poſſeſſionem promiſſionis gratiæ,& hæreditatis uitæ æternæ.

Vetus dictum contra Nouatianos.

Nouatianorū error.

Recitatur uetus dictum: Poſt naufragium humanæ naturæ duas tabulas ſalutis hominibus datas eſſe Baptiſmum, & amiſſa prima tabula, Pœnitentiam. Hoc dictum apparet traditum eſſe contra Nouatianos, qui negabant, lapſos poſt Baptiſmum rurſus conuerti poſſe ad Deum. Et neceſſe fuit refutari Nouatianos, ſicut uox filij Dei manifeſtiſſima refutatio eſt, cùm inquit: Septuagies ſepties remittes. Sed tamen dictum uetus non abſurdè intelligatur, quia nō ſic amittitur prima tabula, ut non recuperetur, ſed re uera in totam Arcam Noæ recipiuntur conuerſi, id eſt, in poſſeſſionem integram promiſſionum Eccleſiæ propter Mediatorem.

Hic etiam commonefaciendi ſunt homines de omnibus furoribus Anabaptiſtarum,& tenenda regula: Ex fructibus ipſorum agnoſcetis eos, id eſt, ex manifeſtè falſis dogmatibus, quæ ſunt teſtimonia non fallacia, unde ſciri poteſt, eos faſcinatos eſſe à Diabolo. Et ſint in conſpectu præcipui eorum errores, quos breuiter recitabo.

ERRORES ANABAPTISTARVM.

Secta Anabaptiſtica multiplex confuſio eſt.

VAlde prodeſt extare ueras hiſtorias certaminum Eccleſiæ, ut rectis iudicijs omnium temporum confirmemur, & uideamus, quales furores in impijs ſectis ſignificauerint eas à Diabolo ortas eſſe. Etſi autem non eſt una conſentiens Anabaptiſtica, ſed multiplex & monſtroſa Chimæra, & alij magis, alij minus tetras opiniones habent, tamen omnium communes ſunt furores, inde uſque à Carpocrate, Marcione, Pepuſianis & Manichæis. Ac niſi hiſtoriæ ſcriptæ eſſent à Iuſtino, Clemente & Epiphanio, fide digniſſimis, nemo nunc crederet, fuiſſe tales furores ætatis proximæ Apoſtolis, quales noſtra ætas uidit in Monaſterienſi tragœdia. Sed ſciamus, omnibus temporibus horribiliter Diabolos turbare Eccleſiam, & muniamus nos aduerſus Diabolorum inſidias, uera cognitione doctrinæ, precatione & iudicijs ueræ Eccleſiæ, quæ manifeſtos furores hominum fanaticorum refutauit.

Omnes fanatici, Carpocrates, Marcion, Pepuſiani, Manichæi, damnauerunt Politicum ordinem uitæ humanæ, Magiſtratus, Iudicia, diſtinctionem dominiorum. Et aliqui damnauerunt prorſus coniugia. Aliqui contrà docuerunt, Vxores debere communes eſſe, ut Carpocrates. Et horribilia exempla recitantur in hiſtorijs. Ita deleuerunt ſecundam tabulam Decalogi.

Anabaptiſtæ delent ſecundam tabulam Decalogi.

Ratio autem iudicare poteſt, nequaquàm ex Deo eſſe, docentes contraria mandatis Decalogi, quæ etiam rationi nota ſunt. Cùm autem ſimilia multa docuerint & doceant Anabaptiſtæ noſtra ætate, manifeſtum eſt, ſectam

ipſorum eſſe furorem Diabolicum. Itaq; propter hæc manifeſta ſigna exe-crandi & fugiendi ſunt,ſicut ſcriptum eſt: Si quis aliud Euangelium docet,A-nathema ſit.Item:Si quis dicit blaſphemiam contra Spiritum ſanctum,non re-mittetur ei &c.

Refutationes autem horum errorum firmæ & perſpicuæ notæ ſint om-nibus, præſertim rectè inſtituti ſæpè de eis admoneantur.

Errores contra primam tabulam ſunt magis tetri, ſed ſunt obſcuriores, & magna confuſio eſt opinionum. *Anabaptiſtæ delent primã tabulã Decalogi.*

Aliqui blaſphemias Serueti contra tres perſonas diuinitatis circumfe-runt. Multi prorſus nihil dicunt de diſcrimine perſonarum,quid ſit Filius,cur nominetur λόγος & imago æterni Patris. Quid ſit Spiritus ſanctus.

Omnes Anabaptiſtæ fingunt,nullum eſſe peccatũ Originis, & propter-ea negant,Infantes baptiſandos eſſe.

Poſtea de Iuſtificatione alij uelut Monachi fingunt, ſe iuſtos eſſe ſuis ope-ribus, uidelicet externa diſciplina, patientia, toruitate, deſertione ciuilis uitæ, conturbatione diſtinctionis dominiorum, & ſimili barbarie. *Error de Iuſtificatione.*

Alij Enthuſiaſtici fingunt, ſe iuſtos eſſe adflatibus diuinis, quos tamen non habent,ſed imaginantur, adflatus ſuas ſpeculationes,uel ſimulata ſuſpiria. Et interdum accedunt Diaboli impulſiones, quibus uelut attoniti ſeu πτυφωμένοι ſtupefiunt, & edunt inuſitatas uoces,ſicut Anabaptiſtæ in urbe Monaſte-rienſi in medijs plateis cadentes, uociferati ſunt, ſe rapi mirandis motibus.

Hi Enthuſiaſtici ſeu fanatici deinde addunt hunc pernicioſiſſimum erro-rem: Affirmant Deum non efficacem eſſe cogitatione uerbi ſcripti,ut prorſus abducant homines à uerbo Dei ſcripto. *Anabaptiſtæ negat Deum efficacem eſſe per uerbum.*

Cùm autem homines abducti ſunt à uerbo ſcripto, præcipuè tria ingen-tia mala ſequuntur.

I. Amiſſio certæ doctrinæ ,Legis & articulorum Fidei.
II. Amiſſio conſolationis .
III. Extinctio ueræ Fidei,ſeu exercitiorum Fidei.

Primùm amittitur doctrina, quia cùm mens non regitur uerbo ſcripto, homines fanatici fingunt opiniones, ut libet,contra Legem & articulos Fidei, ſicut multi fecerunt in Adulterijs.

Secundò, in ueris doloribus non ſuſtentant ſe ſcripta promiſſione, & ſic ruunt in deſperationem.

Tertiò, neq; ſciunt neq; diſcunt, quid ſit Fides, quia quærunt adflatus, non ſuſtentant ſe cogitatione ſcripti uerbi,cùm dictum ſit:Fides ex auditu eſt, auditus per uerbum Dei.

Conſtantiſſimè igitur explodenda ſunt deliria Stenckfeldij,& ſimilium, qui abducunt homines à ſcripto uerbo, & negant Deum efficacem eſſe cogi-tatione ſcripti uerbi. *Stenckfeldius explodendus.*

Semper autem in conſpectu ſint firma teſtimonia.Euangelium eſt poten-tia Dei,ad ſalutem omni credenti, Rom.I. Item:Propè eſt uerbum in ore tuo, & in corde tuo. Item: Fides ex auditu eſt,auditus per uerbum Dei &c.

Sciamus autem, Filium Dei λόγον adeſſe cogitationi uerbi ſcripti, & per hanc immediatè efficacem eſſe, iuxta dictum Ioannis 8. τὴν ἀρχὴν,ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν. Ad Ebræos 4. Viuus ſermo Dei efficacior eſt gladio,& iudicat cogitationes, *Filius Dei eſt efficax per cogitationẽ uerbi ſcripti.*

& non

& non eſt abſcondita creatura coram eo. Iohannis 14. Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diliget eum, & ueniemus ad eum, & manſionem apud eum faciemus. Et prouerb: 8. dicit Sapientia: Fui cum eo artifex, & delectationes meæ cum Filijs hominum. Antea uerò dicit: Clamo in uertice ciuitatis. Ita iungit uerbum uocale, & Filium Dei, qui immediatè efficax eſt in Miniſterio Euangelij. Ideò regnum Chriſti eſt immediatè ipſum eſſe efficacem in miniſterio Euangelij, & eum colligere & ſeruare Eccleſiam.

Regnum Chriſti.

Qui igitur abducunt homines à uerbo ſcripto, ſimul abducunt ab ipſo filio Dei, & ſunt hoſtes regni Chriſti. Hæc diligentiſſimè conſideranda ſunt, & inuitantur bonę mentes ad amorem & ſtudium lectionis & cogitationis uerbi ſcripti, & ad uera exercitia Fidei, cùm cogitabunt, ſic & non aliter, efficacem eſſe Filium Dei, uidelicet cogitatione uerbi ſcripti.

Cùm autem inquit Dominus: Ex fructib. ipſorum agnoſcetis eos, uult in qualibet ſecta totum doctrinæ corpus conſiderari. Ac ſi qua ſecta defendit inſignes errores, manifeſtè pugnantes cum Lege diuina & Euangelio, ſciamus eam ſectam agitari à Diabolis, & fugiendam eſſe.

In qualibet ſecta totum doctrinæ corpus conſiderandū.

Eſt autem horribilis error in ſecta Anabaptiſtica, quòd tollit diſcrimen inter peccata, quæ hærent in Sanctis, non contra conſcientiam, & inter lapſus contra conſcientiam. Et fingit, ruentes contra conſcientiam tamen eſſe iuſtos, & retinere Spiritum ſanctum. Hic furor Antinomorum latè uagatus eſt, etiam apud alios. Sed manifeſtè damnatur illuſtribus teſtimonijs diuinis.

Anabaptiſtæ tollunt diſcrimen peccatorum.

1. Tim: 1. Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conſcientiam.

Item 1. Cor: 6. Scortatores, Adulteri, Homicidæ &c. non poſſidebunt regnum Dei.

Rom: 8. Si actiones carnis ſpiritu mortificabitis, uiuetis.

Item de Aaron: Dominus uoluit conterere eum.

DE POENITENTIA.

ETſi nomen POENITENTIA magis congruit ad contritionem, ſeu pauores & dolores, tamen Eccleſia ſic nominat conuerſionem ad Deum, quę & dolores & conſolationem continet, ſeu mortificationem & uiuificationem, ut Paulus nominat. Et interdum narrationes Euangelicæ ſic loquuntur: Gaudium eſt Angelis de uno peccatore, pœnitentiam agente.

Quid nominet Eccleſia Pœnitentiam.

Nec tamen λογομαχίας mouemus, ſi quis aliter uult loqui, non pugnamus cum eo. Retinemus bono conſilio uocabulum in Eccleſia notiſſimum, ut res citius intelligatur, & magis perſpicua ſit refutatio errorum & labyrinthorum, quibus Monachi multis ſeculis doctrinam de pœnitentia corruperunt.

Quid eſt Pœnitentia ſeu conuerſio ad Deum?

POENITENTIA SEU CONVERSIO ad Deum eſt contritio, id eſt, uerus pauor & dolor cordis propter peccata noſtra, & Fide in Chriſtum accipere remiſſionem peccatorum, reconciliationem, iuſtificationē, & uiuificationem, & incoare nouam obedientiam.

Quot ſunt partes Pœnitentiæ?

Tres ſunt: Contritio, Fides & Noua obedientia. Hanc partitionem docēdi cauſa bono conſilio ſic tradidimus, & petimus eā ſine calumnijs intelligi.

Quid eſt Contritio?

Eſt uerè expauſcere agnitione iræ Dei aduerſus peccata noſtra, & dolere quòd Deum offendimus, iuxta hæc dicta: Sicut Leo contriuit omnia oſſa mea. Et Eſaiæ 66. Ad quem reſpiciam? niſi ad contritum ſpiritu, & trementem ſermones meos. Et Ieremias inquit: Poſtquàm oſtendiſti mihi, percuſſi femur meum, id eſt, conſternatus ſum.

Qui ſunt præcipui errores Papiſtarum de Contritione?

Duo ſunt præcipui errores Papiſtarum de Contritione. Prior eſt, quòd dicunt: Oportere eſſe ſufficientem contritionem, cùm nulla poſſit eſſe ſufficiens. Et ubicunque creſcunt dolores ſine conſolatione & fide, ruunt homines in æternum exitium. *Nulla poteſt eſſe ſufficiens contritio.*

Alter error eſt manifeſta contumelia contra Chriſtum, quòd fingunt, Contritionem mereri remiſſionem.

Eſt'ne Contritio neceſſaria?

Reſpondeo. Eſt neceſſaria aliqua Contritio, quia in iuramento dicitur: Viuo ego, non uolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Oratio copulatiua eſt, & utrunque affirmat. Vult fieri conuerſionem & promittit uiuificationem. Significat autem in eo dicto Conuerſio non ſimulatum dolorem, & mutationem prioris propoſiti. *Iuramentum eſt copulatiuũ*

2. Corinth: 7. Contriſtati eſtis ad pœnitentiam, & triſticia ſecundum Deum, pœnitentiam ad ſalutem non pœnitendam efficit.

Romanos 6. Vetus noſter homo ſimul crucifixus eſt, ut aboleatur corpus peccati, ne ſeruiamus peccato.

Item: Initium ſapientiæ, Timor Domini.

Suprà citatum eſt dictum Eſaiæ: Ad quem reſpiciam? niſi ad contritum Spiritu, & trementem ſermones meos.

Item: Scindite corda ueſtra.

Item: Deus ignis conſumens eſt.

Deus uarijs calamitatibus hanc miſeram naturam ideò onerauit, ut iram aduerſus peccatum agnoſcamus, & perterrefacti confugiamus ad Mediatorem. Eſaiæ 28. Vexatio dat intellectum. Pſalmo 118. Bonum mihi quòd humiliaſti me, ut diſcerem iuſtificationes tuas. *Cur ſimus ſub iecti cruci.*

Contrà.

De ignoto non poteſt eſſe dolor,
Multa & magna peccata, quæ tamen non nouimus, remittuntur,
Ergo non eſt neceſſaria Contritio.

Reſpondeo ad Maiorem: De ignoto non poteſt eſſe dolor, ſcilicet in ſpecie. Deinde ad minorem reſpondeo: Multa & magna peccata, quæ tamen non nouimus, ſcilicet in ſpecie, remittuntur, ſicut ſcriptum eſt: Delicta quis intelligit? Sed in genere notum eſt, in hac deprauata maſſa caliginem & dubitationes eſſe, & multas errantes flammas, ut ſentimus. Ideò Propheta in Pſalmo ſimul complectitur hæc mala: Ecce in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea. Neceſſe eſt igitur, aliquem uerum dolorem in nobis eſſe, in quo cùm fide erigimur, accipimus remiſſionem peccatorum. *Aliquis uerus dolor eſt in nobis.*

Nec diſputandum eſt, an ſit ſufficiens dolor, quia non pendet remiſſio

ex meri-

ex merito, aut magnitudine doloris, ſed certiſſimum eſt, nullum eſſe ſufficientem dolorem, & cùm creſcit dolor ſine conſolatione, homo ruit in æternum exitium. Experimur autem omnes, in uera conuerſione luctam ingentem eſſe, & non ſine magno certamine apprehendi conſolationem fide, ſicut inquit ille: Credo Domine, ſed opem fer imbecillitati meæ. Item: Spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Item: Spiritus opitulatur infirmitati noſtræ.

In conuerſione ingens lucta eſt.

Quid intereſt inter Timorem Seruilem, & timorem Filialem?

Reſpondeo. Timor Seruilis eſt pauor & ſenſus iræ Dei, ſine fide, id eſt, ſine fiducia miſericordiæ accedente ad Deum, & ſine conſolatione, erigente corda in doloribus inferorum, ut pauor in Saule, Iuda & ſimilibus, quę fit horribilis fremitus aduerſus Deum, & fugit Deum, de quo dicitur 1. Iohan. 4. Perfecta dilectio forãs eijcit Timorem.

Pauor ſine fide fit fremitus aduerſus Deum.

Timor Filialis eſt pauor & ſenſus iræ Dei, ſed cum Fide, id eſt, cùm fiducia miſericordiæ, accedente ad Deum, qua liberantur corda ex doloribus, & clamant ad Deum: Abba pater, inter ipſos dolores, quos tamen uincit conſolatio, ſicut Dauid in excellentibus doloribus tamen erigitur, ut cùm inquit Pſal. 41. Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum, ſic deſiderat anima mea ad te Deus meus. Item: Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me: Spera in eum, quoniam adhuc confitebor eum, Salutare uultus mei & Deus meus.

Talis eſt Sanctorum contritio in hac tota uita. Et huc pertinet dictum: Timor Domini initium Sapientiæ. Alias deſcriptiones timoris Seruilis & Filialis uolens omitto, quas ocioſi diſputatores fingunt: Timorem Filialem eſſe, qui non timet pœnas. Sed ſciamus, mixtos eſſe hos ingentes motus in Sanctis. Timorem & ſenſum pœnæ, & fidem accedentem ad Deum. Quia uult Deus ſanctos aliquo modo intelligere iram aduerſus peccata, ut Ierem. 13. dicitur: Poſtquàm oſtendiſti mihi, percuſſi femur meum, confuſus ſum & erubui, conuerte me & conuertar. Item Eſaiæ 28. Facit alienum opus, ut faciat proprium.

Timor & ſenſus pœnæ & fides ſunt motus mixti in ſanctis.

Contra.

In prima Epiſtola Iohannis capite 4. dicitur: Timor non eſt in dilectione, ſed perfecta dilectio forãs pellit timorem,
Ergo non eſt in ſanctis Timor.

Reſpondeo. Vſitata interpretatio eſt dicti Iohannis: Timor non eſt in Dilectione, ſcilicet, Seruilis. Rectè ſic dicitur. Sed hæc non de ocioſis ſpeculationibus intelligantur, ſed ſciamus, Timorem ſeruilem nominari fugam & fremitum aduerſus Deum, ſine fide, ut fugiunt Cain, Saul, Iudas, Cain inquit: Maius eſt peccatum meum, quàm ut remittatur.

Hunc timorem inquit Iohannes eijci, ſcilicet, quia Fide corda eriguntur, ut quanquàm ſunt in dolore, tamen eluctentur, & ſimul accedant ad Deum, ſicut inquit Paulus: Gratia exuberat ſupra delictum. Et Pſalmo 13. Dixi confitebor aduerſum me iniuſticiam meam Domino, & tu remittis mihi impietatem peccati mei.

Timor ſeruilis, qui eſt ſine fide, eijcitur.

Accedente autem Fide, Timor fit Filialis, & ſimul accenditur Dilectio, quæ fides adfert pacem qua cor acquieſcit in Deo, iuxta dictum: Iuſtificati fide pacem

de pacem habemus erga Deum. Et deinde dicitur: Dilectio Dei effuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum &c. Et tamen ſimul adhuc corda quatiuntur dubitationibus & magnis doloribus. Et ſemper repetenda eſt precatio: Credo Domine, ſed opem fer imbecillitati meæ. Item: Spiritus adiuuat infirmitatem noſtram. Item, Interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Interea ſimul dolor de peccato fit purior, & Timor fit ordinata reuerentia erga Deum. Et nos loquimur de motibus, qui ſenſu percipiuntur in hac uita, in qua ſenſus iræ Dei etiam in Sanctis affert triſtem conſternationem, ſed ex qua eluctantur erecti uoce Euangelij, & Fide.

In conuerſione dolor fit purior. Timor fit reuerentia erga Deum.

DE FIDE.

IN conuerſione neceſſe eſt fieri mentionem, non ſolùm horrendi doloris, qui nominatur Contritio, ſed etiam conſolationis, quia Deus inquit: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, Sed ut conuertatur & uiuat. Et manifeſtum eſt, filium Dei miſſum eſſe, non ut oppreſſi ira Dei ruamus in æternum exitium, ſed ut reconciliati propter ipſum, & liberati ab ira Dei & æternis pœnis, rurſus donemur iuſticia & uita æterna, & Deus palàm ſe nobis communicet, & ſit omnia in omnibus, ſicut inquit Chriſtus: Sic Deus dilexit muudum, ut Filium unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, ſed habeat uitam æternam. Ideò neceſſe eſt, Fidem poni alteram partem conuerſionis, ſicut Paulus loquens de conuerſione, nominat Mortificationem & Viuificationem.

Fides altera pars eſt conuerſionis.

Ac neceſſariò taxamus Monachos, apud quos in doctrina de pœnitentia prorſus eſt ſilentium de conſolatione & fide, Imò expreſſe iubent dubitare, an recipiamur in gratiam, & manere in hac dubitatione. Contra has pernicioſiſſimas tenebras, ut magis conſpici poſſit conſolatio & doctrina de Fide, nobis uſitatum eſt, numerare Fidem partem conuerſionis, quæ certè complectitur Mortificationem & Viuificationem.

Fides cur ſit pars conuerſionis.

Si quis amans rixarum mouerit λογομαχίας non pugno: Sed ſic loquimur, quia hæc diſtributio eſt utilis commonefactio de Fide. Et certè ueteres deſcriptiones non ſunt ſufficientes. POENITENTIA EST PLANGERE PRAETERITA DELICTA, ET PLANGENDA NON FACERE. Hic enim non fit conſolationis mentio.

Vetus definitio pœnitentiæ inſufficiens.

Quòd autem Gratis Fide propter Mediatorem accipiatur remiſſio peccatorum, & Iuſtificatio ſeu Reconciliatio, & Viuificatio, quæ fit per Filium donato Spiritu ſancto, & hæreditas uitæ æternæ, manifeſta teſtimonia ſunt:

Actorum 10. Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accipere per nomen eius omnes, qui credunt in eum. Hic Petrus recitat teſtimonium diuinæ patefactionis, repetitum in uniuerſa Eccleſia, ſubinde miſſis Prophetis, quorum uoci Deus etiam illuſtria teſtimonia addidit. Hunc conſenſum Catholicæ Eccleſiæ, & tanquàm perpetuam Synodum, citat Petrus, ut breuiter ſummam doctrinæ Propheticæ oſtendat, & diſcernat propriam Euangelij uocem ab omnibus impijs, Ethnicis & Phariſaicis opinionibus, & ſignificet, uocem Euangelij non eſſe nouam, ſed omnibus temporibus in uera Eccleſia propagatam eſſe.

Petrus in doctrina iuſtificationis citat perpetuum conſenſum Eccleſiæ.

Adiungantur autem Petri dicto & alia teſtimonia ſæpè alibi repetita, uidelicet in capite 3.4.& 5.ad Romanos propoſitio de Iuſticia fidei, & confirmatio, ubi

tio, ubi dicitur: Iuſtificati fide pacem habemus. Et ex Eſaia: Noticia ſerui mei iuſti iuſtificabit multos etc.

FIDES. Eſt autem FIDES aſſentiri omni uerbo Dei nobis tradito, & in hoc promiſſioni gratiæ, & eſt fiducia promiſſæ miſericordiæ, qua cor propter Mediatorem, & per eum liberatur ex doloribus inferorum, & accedit ad Deum, & inuocat eum, clamans Abba pater, & hac uera conſolatione acquieſcit per Filium, dato Spiritu ſancto, ut dicitur Galatas 3. Vt promiſſionem Spiritus accipiamus per Fidem: Et, Iuſtus fide ſua uiuet.

Bernhardi dictum. *Credas TIBI remitti.*

Vt aũt hęc uera Fides rectè intelligatur, neceſſe eſt, ſemper in conſpectu eſſe admonitionem Bernhardi, in qua dixit: Credere te oportet, Tibi remitti. Scit Diabolus, remitti aliquibus hominibus peccata, & multi homines, ut Saul & Iudas, credunt alijs remitti. Quare hæc neceſſaria admonitio ſit infixa mentibus noſtris: Credas Tibi ipſi remitti peccata. De hac fide loquitur Paulus Roman: 4. cùm docet, promiſſionem fide accipi. Non accipiunt promiſſionem, qui credunt, eam alijs, non ſibi, offerri, ſicut in Epiſtola Iohannis ſcriptum eſt: Qui non credit in Filium, accuſat eum mendacij.

Articulus ſymboli admonet TIBI remitti.

Cùm igitur recitas articulum Symboli: Credo remiſſionem peccatorum, intelligas non tantùm alijs, ſed Tibi quoq; dari. De hac fide dicitur: Iuſtificati Fide pacem habemus, Nec alia conſolatio quærenda eſt, ſed hac fide in Deo propter Mediatorem acquieſcendum eſt. Sic accipitur Spiritus ſanctus, iuxta dictum in Zacharia: Effundam ſuper domum Dauid Spiritum Gratiæ & precum. Quia tunc teſtificatur Spiritus ſanctus in cordibus, quòd ſimus in Gratia, quia in ea conſolatione ſentimus nos eripi ex doloribus inferorum. Nec iam fugimus Deum, ſed inuocamus, & ad eum accedimus. Et tunc ueriſſimum eſt, Filium Dei adeſſe, & efficacem eſſe in cordibus, & uerbo oſtendere Patris præſentiam & miſericordiam, & dare Spiritum ſanctum, ſicut inquit: Nemo nouit Patrem niſi Filius, & cui uolet Filius reuelare. Item, Ego ſum uitis, uos palmites &c.

Renouanda eſt diſputatio de dignitate propria.

Repetenda eſt etiam doctrina de excluſiua. In uero agone ſemper diſputat mens de dignitate: Video me non eſſe dignum reconciliatione, non habere benefacta, qualia habuerunt Aaron, Petrus, Dauid, quos Deus recepit, ſentio multum in me dubitationum eſſe, & errantium cupiditatum. Hæc tentatio quotidie omnes pios in inuocatione languefacit, ut trepidi fugiant. Has trepidationes nominat Paulus peccata, quæ per Legem exiſtunt. Sed contra

Remiſſio eſt gratuita.

has tentationes erigamur uoce Euangelij, de gratuita remiſſione propter Filium. Paulus inquit: Ideò ex fide Gratis, ut ſit firma promiſſio, Roman: 4. Sic & ſuprà dictum eſt de propoſitione, Sola fide iuſtificamur, id eſt, Gratis propter filium Dei, per Chriſtum. Semper in conſpectu ſit uox Pauli: Gratia exuberat ſupra peccatum. Quantacunq; ſunt peccata, tamen certum eſt, filium Dei potentiorem eſſe.

Quid nominatur Noua obedientia?

In hac uita fieri oportet conuerſionem.

Neceſſe eſt in hac uita ante mortem corporalem fieri conuerſionem ad Deum, iuxta dictum Apocalyp: 2. Eſto fidelis uſq; ad mortem, & dabo tibi coronam. Et ad Corinthios: Superinduemur, ſi tamen non nudi reperiemur.

Noua obedientia.

Cùm igitur poſt contritionem, remiſſio peccatorum Fide accepta eſt, ſequatur noua obedientia, quæ proprijſſimè eſt, iuxta Pauli definitionem, Militare bonam

nam militiam,id eſt,retinere Fidem,& bonam conſcientiam. Talis curſus habet magna certamina, ſed ſciamus, adeſſe inuocantibus filium Dei, ſicut inquit: Venite ad me omnes,qui laboratis, & ego reficiam uos. Item: Ego ſum uitis,uos palmites. Item: Spiritus opem fert infirmitati noſtræ. Item: Deus eſt,qui facit ut uelitis & perficiatis,ut aliqua ipſi grata fiant. Et in his certaminibus renati transformantur ad imaginem Dei, ut lux in mentibus fiat ſimilis uerbo Dei.

Quæ fuit impia doctrina Nouatianorum de Pœnitentia?

In urbe Alexandria Meletius fuit,qui negauit,poſt Baptiſmum lapſis in manifeſta ſcelera remitti peccata. Eundem errorem Nouatus Romæ ſparſit. Et cùm uterque magnos cœtus ſuperſtitioſorum hominum haberet,applaudentium huic fanatico dogmati, magna dilaceratio Eccleſiarum facta eſt, & fuit diuturnum ſchiſma.Et ſuperbè nominarunt ſe illi hypocritæ καθαρούς.Sed ſit in conſpectu refutatio. *Miletius.* *Nouatus.*

Petrus poſt triſtem lapſum receptus eſt à Chriſto. Item: Inceſtus apud Corinthios poſt pœnitentiam receptus eſt à Paulo. Et adoleſcens educatus à Iohanne.Et Galatarum Eccleſiæ in Apocalypſi reuocantur ad pœnitentiam. Et Petrus Epiſcopus Alexandrinus refutauit Meletium exemplis prioris Eccleſiæ.Certiſſimum eſt igitur, lapſos iterum conuerti poſſe ad Deum, & cùm redeunt ad pœnitentiam,fide accipere remiſſionem peccatorum. Hæc exempla ad dulciſſimam regulam congruunt, Matth: 18. Remittite ſeptuagies ſepties. Vbi mentio fit numeri non exigui, ut cogitent omnes pij non leues ſordes hærere in omnibus hominibus, & multos lapſus accidere, etiam præſtantibus hominibus, ſicut acciderunt Adam, Aaroni, Moyſi, Dauidi,Ioſiæ,Petro,& alijs.Simus igitur memores dicti: Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Et piè dictum eſt: Ante tuos oculos nil niſi culpa ſumus.Sed ſciamus conuerſionem neceſſariam eſſe, & non perſeuerandum eſſe in delictis contra conſcientiam, ſicut inquit Dominus: Niſi pœnitentiam egeritis,omnes ſimiliter peribitis. Quod ipſum dictum etiam refutat Nouatianos, quia Chriſtus hortatur Apoſtolos ad pœnitentiam. *Lapſi poſt Baptiſmum,recipiuntur.* *Magnus numerus nominatur in Matthæo.* *Conuerſio eſt neceſſaria.*

Quomodo numerant Papiſtæ partes pœnitentiæ?

Recenſent & ipſi tres partes, Contritionem, Confeſſionem & Satisfactionem.

I. DE CONTRITIONE.

CONtritio neceſſariò recenſetur, ut ſuprà dictum eſt, quia neceſſe eſt, non perſeuerare in ſceleribus contra conſcientiam, ſed dolere propter noſtram immunditiem,& delicta actualia,iuxta dictum 2. Corinth: 7. Triſtitia quæ ſecundum Deum eſt, pœnitentiam efficit ad ſalutem. Item: Sicut Leo contriuit omnia oſſa mea. Item: Vbi habitabit Dominus? In Spiritu contrito,& tremente ſermones meos. Suprà autem dictum eſt, Papiſtas addere duos errores præcipuos, uidelicet, quòd oporteat ſufficientem eſſe contritionem, & quòd mereatur remiſſionem. Hos pernicioſos errores taxari neceſſe eſt. *Errores Papiſtarum de contritione.*

II. DE CONFESSIONE.

PRimùm ſcias uocabulum confeſſionis non uno modo uſurpari in ſcriptis Propheticis,& hiſtorijs Eccleſiæ. In Pſalmo 31. Dixi confitebor aduerſum me iniuſticiam meam Domino, & tu remittis impietatem peccati mei. *Duplex ſignificatio eſt uocabuli confeſſionis.*

I. Hic & ſæpè alibi confeſſio ſignificat ueram contritionem erga Deum, qua homo immediatè coram Deo dolet, ſe habere peccata, & fide petit remiſſionem culpæ, & mitigationem pœnarum, ſicut in Daniele dicitur: Tibi Domine iuſticia, nobis autem confuſio faciei. Item Micheæ 7. Iram Domini portabo, quia peccaui ei. Hæc confeſſio immediatè ad Deum reipſa contritio eſt, & neceſſaria eſt.

Chryſoſtomus. Ad hanc accommodari poteſt dictum Chryſoſtomi, quod rectè intelligatur: οὐδὲν οὕτως ἵλεων ποιεῖ τὸν θεὸν ὥσπερ ἡ ἐξομολόγησις, nihil ſic placatum facit Deum ſicut confeſſio.

II. Secunda ſignificatio eſt, Confeſſio offenſionis & petitio reconciliationis apud homines offenſos, ut dicit Iacobus: Confitemini mutuò peccata ueſtra, id eſt, Sanate inter uos offenſiones, ſicut Matth: 5. dicitur: Vade prius, & reconcilieris fratri tuo. Hæc confeſſio apud offenſos etiam eſt pars contritionis ſeu nouæ obedientiæ, in talibus negocijs, quæ non ſunt occulta. Hæ ſignificationes in ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis rectè diſcernendæ ſunt à decreto Pontificio, quod præcipit confeſſionem, id eſt, enumerationem delictorum etiam arcanorum, faciendam adminiſtrantibus Sacramenta. De hac enumeratione quæritur, qua occaſione recepta ſit, & paulatim cumulata, & an ſit neceſſaria.

Decretum Pontificium de confeſſione.

Vnde eſt confeſſio, quæ eſt enumeratio apud adminiſtrantes Sacramenta?

Ritus confeſſionis. Reſpondeo. Hic ritus ortus eſt à ſpectaculis publicę pœnitentię, quam ſic nominarunt. Nam polluti ſceleribus, quæ paſſim nota erant, cū redituri eſſent ad Eccleſiam, petebant ſe recipi, commemorabant ſua delicta, ut, ſicut tunc conſuetudo erat, per aliquot dies ſtarent in templo, cum ſignis reatus, & deinde publicè reciperentur.

Publica pœnitentia non merebatur remiſſionem peccatorum. Hoc ſpectaculum nominabatur publica pœnitentia, & pertinebat tantùm ad pollutos ſceleribus, quæ paſſim nota erant, & nequaquàm merebatur remiſſionem peccatorum, neq; culpæ, neq; pœnæ, ſed commonefactio erat apud alios homines, ut eſſent diligentiores in cauendis lapſibus, & cogitarent de magnitudine peccatorum &c. Item, Exploratio erat, quæ oſtendebat, iſtos ſeriò petere remiſſionem.

Eſt'ne enumeratio omnium aut aliquorum delictorum neceſſaria?

Nulla enumeratio delictorum eſt neceſſaria. Reſpondeo. Nulla enumeratio delictorum neceſſaria eſt, quia manifeſtum eſt, nuſquàm extare præceptum diuinum de Enumeratione ſingulorum. Et enumeratio omnium eſt impoſſibilis, ſicut ſcriptum eſt: Delicta quis intelligit? Sed petitio Abſolutionis priuatæ retinenda eſt propter multas grauiſſimas cauſas. Nam uox Euangelij & multis & ſingulis, qui ad Deum conuertuntur, & conſolationem petunt, remiſſionem peccatorum annunciat, iuxta

Abſolutio priuatæ cur retinenda.

I. dictum: Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Et nihil dubium eſt Sa-

II. cramenta uerè eſſe applicationem generalis promiſſionis ad ſingulos, ſicut Paulus inquit: Circumciſionem fuiſſe ſigillum iuſticiæ, id eſt, commonefactionem de promiſſione, & teſtimonium applicationis.

III. Præterea retento ritu priuatæ abſolutionis magis in Eccleſia conſpicitur diſcrimen Legis & Euangelij, & oſtenditur teſtimonium ipſis exemplis, quòd

quòd in Euangelio mandatum traditum ſit de remiſſione peccatorum, ſicut Petrus Alexandrinus ritum publicum citauit contra Nouatianos.

Contra.

Iudex non poteſt abſoluere niſi cauſa cognita,
Paſtor eſt Iudex,
Ergo neceſſe eſt fieri cognitionem, ad quam neceſſaria eſt Enumeratio.

Reſpondeo. Nego Minorem. Paſtor enim eſt miniſter Euangelij, habens mandatum, ut Euangelium annunciet, ſeu multis, ſeu ſingulis. Et hæc abſolutio fit ratione miniſterij, & eſt conſolatio coram Deo. Alia eſt abſolutio in criminibus, quæ nota ſunt, quæ fit ratione iurisdictionis, quæ diſtinguenda eſt à principali miniſterio, & recipit eum, qui reus fuerat publicorum criminum coram Eccleſia. Hæc alibi copioſius declarantur. *Abſolutio quæ fit ratione miniſterij, diſcernenda eſt ab abſolutiõe quæ fit ratione iuriſdictionis.*

III.

DE SATISFACTIONIBVS.

NOmen Satisfactionis à ſpectaculo publicæ poenitentiæ ſumtum eſt. Nam ut ſuprà dixi, mos fuit in Eccleſia uetuſta, pollutos atrocibus & manifeſtis ſceleribus, cùm ſe recipi petebant, collocare in loco certo templi ſpectandos in ueſte lugubri. Sicut noſtro tempore interdum Anabaptiſtæ depoſito errore ita recepti ſunt, ut aliquot diebus ante templum ſtarent in conſpectu populi, & ſigna ſuæ poenitentiæ oſtenderent. *Vetus conſuetudo recipiendi lapſos.*

Hic mos nequaquàm exiſtimabatur mereri remiſſionem peccatorum, ſeu culpæ ſeu poenæ, ſed erat ſpectaculum publicum, inſtitutum ad alios commonefaciendos, ut cogitarent ſimiles lapſus uitandos eſſe. Erat etiam qualiſcunque exploratio, an illi ſeriò peterent ſe recipi. Fuit in omnibus rebus Vetuſtas ſeuerior, quàm hæc ultima & delira mundi ætas. Ideò excommunicati propter cædes, poſtea arcebantur à conuictu aliorum hominum, & gerebant certa ſigna reatus, ut alij homines ſcirent, eorum conſuetudinem uitandam eſſe. *Vetuſtas fuit ſeuerior.*

Hic mos haud dubiè à primis Patribus acceptus eſt: Nam & apud Ethnicos, apud quos ueteris diſciplinæ ueſtigia retenta ſunt, eadem conſuetudo manſit. Oreſtes interfecta matre geſſit ſigna reatus, ut ubicunque uagabatur, cæteri homines à conuictu eius abſtinerent. Hæc ſigna poſtea in abſolutione amota ſunt. Sic & Adraſtus apud Herodotum geſſit ſigna reatus. *Mos gerendi ſigna reatus ſumtus à patribus.*

Talibus exemplis uetuſtas commonefacere alios homines uoluit, ut magis abhorrerent à ſceleribus.

Huius uetuſti moris ueſtigium fuit ſpectaculum ſatisfactionum, ut nominabatur. Græci nominauerunt ἐπιτίμια, id eſt, caſtigationes. Sed poſtea ſuperſtitione creuerunt ritus, & acceſſerunt ſtultæ & impiæ opiniones. Ac Monachi quia fontes ignorabant, portentoſas opiniones de Satisfactionibus finxerunt. Hæc hiſtorica ualdè prodeſt omnibus notiſſima eſſe, facilius enim poſtea diſputationes de Satisfactionibus dijudicari poſſunt. Primùm autem refutatio hæc tenenda eſt. *ἐπιτίμια.*

In furto reſtitutio rei alienæ neceſſaria eſt, iuxta regulam: Peccatum non dimittitur, niſi ablatum reſtituatur. Et Paulus inquit: Qui furatus eſt, iam non furetur,

Reſtitutio autem eſt Satiſfactio,
Ergo Satiſfactiones ſunt neceſſariæ.

Reſtitutio non eſt ſatiſfactio Canonica.

Reſpondeo. Nego minorem, quia reſtitutio non eſt Satisfactio illa, quæ Canonica appellatur, quæ eſt opus non debitum Deo, & de qua Monachi loquuntur, ſed eſt opus debitum Deo, pertinens ad contritionem & Nouam obedientiam. Quia qui ſciens retinet rem alienam, retinet animum furandi. Neceſſe eſt autem non perſeuerare in ſceleribus contra Conſcientiam, iuxta dictum: Milita bonam militiam, retinens Fidem & bonam conſcientiam.

Quid nominant Canonicam Satiſfactionem?

Nominant opus indebitum, id eſt, non mandatum à Deo, quo fingunt compenſari pœnas æternas ſeu purgatorij. In hoc deliramento magnum chaos eſt errorum, quod totum euidenter refutatur hoc uno dicto: Fruſtra colunt me mandatis hominum.

Eſt'ne diſtincta remiſsio culpæ à remiſsione pœnæ æternæ?

Remiſsio culpæ non eſt diuellenda à remiſsione pœnæ æternæ.

Reſpondeo. Nequaquàm diſtincta eſt. Ac remiſſio culpæ prorſus eadem eſt, quæ eſt remiſſio pœnæ æternæ, iuxta dictum: Iuſtificati Fide pacem habemus. Item, Iuſtus fide ſua uiuet. Item, Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret pro mundo, ut omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat uitam æternam. Nam æterna pœna eſt ſenſus iræ Dei. Remiſſa autem culpa, fit reconciliatio, & filius Dei uoce Euangelij conſolatur cor, & retrahit ex doloribus inferorum, de quibus dicit Ezechias: Sicut Leo contriuit omnia oſſa mea. Et ſequitur: Tu autem eruiſti animam meam, ne periret: Proiecisti poſt tergum tuum omnia peccata mea. Item Micheas: Proijciam peccata ueſtra in profundum mare. Item: Effundam ſuper domum Dauid Spiritum gratiç & precum. Item totum caput octauum ad Romanos idem dicit.

Certiſſimum eſt igitur, ſemper ſimul fieri fide propter filium Dei, & per eum remiſſionem culpæ & pœnæ æternæ. Hoc ſcire ád conſolationem neceſſarium eſt.

Eſt'ne diſtincta remiſsio culpæ à remiſsione pœnæ temporalis in hac vita?

Sola Eccleſia nouit cauſas humanarum calamitatum.

Reſpondeo. Eſt diſtincta. Vt, Adam, Dauid, accipiunt remiſſionem culpæ, & tamen ſimul ſubijciuntur pœnis in hac uita, quæ tamen nequaquàm ſunt compenſationes aut merita pro pœna æterna, ut inſulſè & impiè finxerunt Monachi, ſed habent prorſus alias cauſas. Et hic tota doctrina de cauſis humanarum calamitatum conſideranda eſt, quæ in ſola Eccleſia diuinitus patefacta eſt, & ignota eſt ſapientiæ humanæ & Philoſophiæ.

Philoſophi quas ponãt cauſas humanarũ calamitatum.

Philoſophi dicunt cauſam mortis & morborum eſſe Materiam. Deinde multarum calamitatum cauſas eſſe errores iudicij in mentibus hominum, inordinatos affectus, & uoluntates non obtemperantes recto iudicio. Etſi autem uerum eſt, has eſſe cauſas propinquas, tamen rurſus quæritur de principali cauſa, unde ſit in Materia, Mente & Voluntatibus tanta infirmitas & confuſio? Hæc principalis cauſa primis parentibus ſtatim nota fuit. Poſtea uerò Deus ſemper in Eccleſia doctrinam de ea cauſa repeti uoluit. Sunt autem hæ cauſæ.

Prima communis toti generi humano. Propter peccatum primorum parentum & peccatum nobiſcum naſcens, omnes homines ſunt ſubiecti morti, tyrannidi Diaboli, & communibus calamitatibus, iuxta dicta, Geneſ: 3. & Rom: 5. Per peccatum Mors. Item Epheſ: 2. ait Paulus, Diabolum efficacem eſſe in impijs, ut horribilis hiſtoria totius Mundi oſtendit, cædes facta à Cain, & deinceps idolomaniæ, bella & inceſtæ libidines.

Deinde de Eccleſia hæ cauſæ ſunt. *Cauſæ humanarum calamitatum notæ Eccleſiæ.*

I. Prima communis, propter Peccatum nobiſcum naſcens.

II. Secunda. Quia Diabolus præcipuè inſidiatur Eccleſiæ, iuxta dictum: Inimicicias ponam inter Semen Mulieris & Serpentem. Item: Diabolus circuit tanquàm Leo rugiens. Et in Iob eſt: Diabolus eſt inter filios Dei &c.

III. Tertia. Quia Deus præcipuè in Eccleſia uult intelligi iram ſuam aduerſus peccata, & creſcere pœnitentiam, lucem Fidei, & Inuocationem, & reprimi prauas inclinationes, iuxta dictum: Bonum mihi quòd humiliaſti me, ut diſcerem iuſtificationes tuas. Item: Cùm iudicamur à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Eſaiæ 26. Anguſtia clamoris diſciplina eis eſt.

IIII. Quarta. Multi in Eccleſia habent etiam actualia delicta, quæ puniuntur ſingularibus pœnis, quæ interdum ſunt προκαταρκτικαί, ut totæ Gentes puniantur, ut, Dauidis adulterium, ſtuprum in Beniamin, idolatria Aaronis, Manaſſę, & aliorum. De his dicitur: Iram Domini portabo, quia peccaui ei: Et tamen cùm ſedebo in tenebris, Dominus erit lux mea. Item: Cùm iudicamur, à Domino corripimur, ne cum hoc Mundo damnemur. *Actualia delicta puniuntur ſingularibus pœnis.*

V. Quinta. Vult Deus præcipua membra Eccleſiæ conſpici inſigniter conformia imaginis filij Dei, & eorum neces teſtimonia eſſe de doctrina & de futuro iudicio. Vt quia ſinit interfici Paulum à Nerone, ſignificat reſtare aliud iudicium.

VI. Sexta. Sinit Deus accidere ſanctis inextricabilia humano conſilio, ut oſtendat præſentiam ſuam in Eccleſia. Num: 14. Vt ſciant, quòd ſis in populo iſto. 1. Reg: 14. ut ſciat omnis terra, quòd ſit Deus in Iſraël. Et Ieremias inquit: Miſericordiæ Domini, quòd non conſumti ſumus &c.

Has cauſas in conſpectu habere neceſſe eſt, ad diſcernendam doctrinam Philoſophicam, item ſuperſtitiones, & doctrinam Eccleſiæ, & ad confirmandam fidem, obedientiam in calamitatibus, ſpem, inuocationem, petitionem & expectationem liberationis aut mitigationis, ſicut re ipſa differunt ab exitijs Ethnicis caſtigationes Eccleſiæ, de quibus dicitur: Non accendam totam iram meam. Item in Abacuc: In ira miſericordiæ recordabitur. Item: Non faciam furorem iræ meæ. Item: Domine ne in furore tuo arguas me. Item: Libera me de ſanguinibus Deus Deus ſalutis meæ. Item: Caſtigans caſtigauit me, & morti non tradidit me: Non moriar, ſed uiuam, & prædicabo opera Domini. Item: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos. Inuoca me in die tribulationis, eripiam te, & glorificabis me. Item: Si iudicaremus nos ipſos, non iudicaremur à Domino &c. *Vſus doctrinæ de cauſis calamitatum.*

Hæ cauſæ calamitatum conſiderandæ ſunt, & ſimul conferendæ conſolationes, & accendendæ ſunt mentes, ut creſcant Pœnitentia, Fides, Spes, Inuocatio, & cæteræ uirtutes.

Calamitates non ſunt ſatisfactiones.

Hæ calamitates communes aut ſingulares, quibus Deus nos caſtigat, nequaquãm ſunt ſatisfactiones, id eſt, merita remiſſionis culpæ aut pœnæ æternæ, aut Purgatorij, ſed habent alias cauſas, uidelicet, aut ut ſint Exercitia, ut carcer Ioſeph, ut in tertia cauſa ſuprà dictum eſt, aut ut ſint τιμωρίαι, ut pœna Dauidis, ut in quarta cauſa diximus, quia uult Deus conſpici exempla iuſticiæ ſuę in pœnis homicidarum, etiamſi conuertuntur ad Deum. Aut ſint μαρτύρια, ut Prophetarum ſupplicia, Abel, Iohannis Baptiſtæ, Eſaiæ, & aliorum.

Argumentum.

Dauidi poſt remiſſionem culpæ impoſita eſt pœna,
Ergo Satisfactiones ad remiſſionem culpæ accedere debent.

Reſpondeo. Nego conſequentiam, quia aliud eſt pœna temporalis Diuinitus impoſita, aliud ſatisfactio. Et longè aliud Satisfactio ab Hominibus excogitata. Etſi autem ſæpè ſequuntur pœnæ temporales atrocia delicta, quia uult Deus intelligi, ſe eſſe, & iuſtum eſſe, & uindicem, ac deſtruere non congruentes ad ſuam iuſticiam: Tamen has ipſas mitigat agentibus pœnitentiam, nec punit omnia delicta talibus pœnis temporalibus. Ideò inquit: Non accendam totam iram meam, &c.

Pœnæ mitigantur agentibus pœnitentiam.

Pœnæ diuinæ non tolluntur poteſtate clauium.

Præterea hæ pœnæ temporales Diuinitus impoſitæ non tolluntur poteſtate Clauium, ideõ nihil huc pertinent commentitiæ Satisfactiones, quæ nominantur canonicæ. Ac ut diſcrimina afflictionum melius intelligi poſſint, genera diſtinguantur iuxta cauſas finales. Sunt autem hęc quatuor genera.

Quatuor genera adflictionum.

I. Omnes afflictiones aut ſunt τιμωρίαι, id eſt, pœnæ, ut pœna Dauidis, id eſt, deſtructio propter ſcelus.

II. Aut ſunt δοκιμασίαι, ut carcer Ioſeph, quia Ioſeph non meruit peccato aliquo actuali, ut ita malè tractetur.

III. Aut ſunt μαρτύρια, ut ſupplicia Abel, Baptiſtæ, Ieremiæ, Eſaiæ & aliorum, ſunt teſtimonia de doctrina.

IIII. Aut λύτρον, ut ſolius Chriſti meritum.

Aliud Argumentum.

Si nos iudicaremus, nos iudicaremur à Domino, 1. *Corinth*:11.
Satisfactione nos iudicamus, id eſt, punimus,
Ergo non iudicamur à Domino, id eſt, Deus tollit pœnas propter noſtram Satisfactionem.

Reſpondeo. Nego minorem, quia ſatisfactione Canonica, ut uocant, non iudicamus nos, ſed uera conuerſione, iuxta dictum: Fruſtra colunt me mandatis hominum. Paulus uocat iudicare totam conuerſionem, non externas & ſimulatas tragœdias, ab hominibus excogitatas. Nec pœnæ æternæ, nec pœnæ corporales tolluntur per opus impij militis, cùm iter facit Cataphractus ad ſanctum Iacobum, ſed cumulantur peccata idolorum cultu, ſicut ex opinione Papiſtica de Satisfactionibus magna ſcelera & tetri errores orti ſunt, quod oſtendunt ipſi Canones de Satisfactionibus, & multa exempla meminimus.

Iudicare ſignificat totam cõuerſionem.

Errores etiam iſti ã Spectris confirmati ſunt. Ego amitam habui, quæ cùm mortuo marito uicina partui mœſta ſederet ad focũ ueſperi, duo ingreſſi ſunt domum, quorum alter habebat mariti ſpeciem, & ſeſe eſſe maritũ mulieris mor-

Errores de ſatisfactione Papiſtica ſpectris cõfirmati ſunt.

ris mortuum dicebat. Alter longus Franciſcani Monachi ſpeciem habebat. Et cùm ad Focum acceſſiſſet is, qui induerat Mariti ſpeciem, ſalutat uxorem mœſtam, iubet eam eſſe ſine metu, quia uenerit mandata quædam ei daturus, & illum longum Monachum iubet tantiſper ingredi in hypocauſtum. Deinde colloquens petit ut Sacrificulos conducat, qui Miſſas celebrent. Diſceſſurus petit, ut ſibi dextram porrigat. Cùm uerò perterrefacta contaretur, & ipſe promitteret, non fore ut læderetur, dat dextram, quæ etiamſi non eſt læſa, tamen ita uſta eſt, ut ſemper atra manſerit. Poſtea reuocat illum longum Franciſcanum, & diſcedentes mox euaneſcunt. Tales hiſtoriæ multæ non leguntur tantùm, ſed etiam hominibus fide dignis notæ ſunt.

Neceſſe eſt igitur errores de Satisfactionibus taxari, & reſtituenda eſt dicto Paulino natiua ſententia dulciſſima. Hoc enim docet, mitigari pœnas etiam in hac uita, his qui conuertuntur, ut, Dauidi, Manaſſæ, Niniuitis mitigantur pœnæ poſt conuerſionem. Sicut & in Zacharia dicitur: Conuertimini ad me, & conuertar ad uos. Et Eſai: 33. dicitur: Panis ei dabitur: Regem in decore ſuo uidebit. Et Eſai: 58. Frange eſurienti panem tuum, & eris uelut hortus irriguus. Ad has ſententias congruit Pauli dictum: SI NOS IVDICAREMVS, NON IVDICAREMVR A DOMINO. Et loquitur de uera conuerſione. Et conſolationis cauſa ſæpè cogitandum eſt, ut ſciamus, Deum pœnas corporales mitigare ijs, qui ad ipſum conuertuntur.

DE COENA DOMINI.

Quid eſt Cœna Domini?

EST communicatio corporis & ſanguinis Domini noſtri Ieſu Chriſti, ſicut in uerbis Euangelij inſtituta eſt, in qua ſumtione filius Dei uerè & ſubſtantialiter adeſt, & teſtatur ſe applicare credentibus ſua beneficia, & ſe aſſumſiſſe humanam naturam propter nos, ut nos quoque ſibi inſertos Fide membra ſua faciat, & nos ablutos eſſe ſanguine ſuo. Simul etiam teſtatur, ſe uelle in credentibus deinceps eſſe, & ſe, cùm ſit λόγος æterni patris, docere, uiuificare & regere credentes, ſicut inquit Iohannis 15. Manete in me, & ego in uobis: Qui manet in me, & ego in eo, id eſt, qui fide retinet Euangelium, in eo uerè adeſt filius Dei. *In ſumtione filius Dei uerè & ſubſtantialiter adeſt.*

Quis eſt fructus Sumtionis?

Vſitatè reſpondetur, quòd ſumtio fiat ad confirmandam Fidem, uidelicet ut applicentur credenti beneficia Chriſti, ſicut ſuprà dictum eſt, Sacramenta eſſe teſtimonia applicationis, quod neceſſe eſt intelligi, non ut Papiſtæ loquuntur, ex opere operato, id eſt, ſine bono motu utentis in adultis, ſed cùm Fide accipiunt. Sic enim & non aliter colligit æternam Eccleſiam filius Dei, uoce Euangelij, & uſu Sacramentorum, ſicut dicitur: Fides ex auditu eſt, auditus per uerbum Dei. Trahit igitur uoce Euangelij, & uult nos aſſentiri. Eodem modo de Sacramentis dicitur, ſicut Auguſtinus confert Verbum & Sacramenta, cùm dicit, Sacramentum eſſe Verbum uiſibile. *Sumtio fit ad confirmandam fidem.* *Auguſtinus. Sacramentum eſt uerbum uiſibile.*

Eſt igitur hic primus fructus, hoc teſtimonio confirmare Fidem, & ſtatuere, quòd hoc tanquàm pignore ſeu ſigillo filius Dei ſe tibi applicare ſua beneficia teſtetur, ſicut & Paulus Circumciſionem appellat Sigillum Iuſticiæ, id

eſt, te-

eſt, teſtimonium confirmans nos. Poſtea hæc applicatio magis declaretur. Ita fit applicatio beneficiorum, ut credens inſeratur Chriſto, & fiat eius membrum, & teſtimonium habeat, quòd filius Dei aſſumſerit humanam naturam propter NOS, ut nos ſibi inſertos tanquam ſurculos ſeruet, cùm totum genus humanum funditus periturum fuiſſet, niſi ipſe maſſam noſtram aſſumſiſſet, & nos ſibi inſereret. Sic igitur prodeſt ſumtio, & fit dulciſſima, cùm hos fructus cogitamus.

Sumtionis fructus.

I. Primùm, cùm Fides in conuerſione intuetur filium Dei, teſtificantem, ſe tibi applicare remiſſionem. Deinde teſtificantem, ſe ideò aſſumſiſſe Humanam naturam, ut ſuſtentet nos, colligat æternam Eccleſiam, uiuificet eam, & ſemper ſit in credentibus filius Dei λόγος cum uoce Euangelij, geſtet & gubernet eos.

II. Secundò accedat Gratiarum actio pro Filij miſſione, pro aſſumtione Humanæ naturæ, pro ipſius paſsione, pro redemtione, pro donatione Euangelij, pro uiuificatione, quæ fit per ipſum & Spiritum Sanctum, pro reſtitutione uitæ æternæ, pro collectione Eccleſiæ, denique pro omnibus beneficijs. Vtrunque complectitur Dominus, uidelicet, confirmationem Fidei, & Gratiarum actionem, cùm inquit: Hoc facite in mei commemorationem. Quia recordatio non ſimulata, eſt in uera conuerſione petere & credere remiſſionem propter Mediatorem, & hac fide erigi & uiuificari per eum, & deinde uerè gratias agere, Ideò uetuſtas uſa eſt nomine εὐχαριστίας.

Hoc facite in mei recordationem, duo complectitur.

III. Tertiò ſimul cogitandum eſt, ueriſſimè Deum uelle hanc ſumtionem in publico congreſſu fieri, ut ſit neruus honeſtæ congregationis, quia Deus ſemper uoluit Eccleſiam eſſe uiſibilem cœtum, habere honeſtos congreſſus publicos, in quibus ſonet uox Euangelij de filio Dei, ſicut ſcriptum eſt: In omnem rerram exiuit ſonus eorum.

Dei doctrina nō eſt ſimilis myſterijs Eleuſinijs.

Non uult Deus, ſuam doctrinam ſimilem eſſe arcanis myſterijs Eleuſinijs. Sed uult in toto genere humano exaudiri & agnoſci Filium. Ideò & ipſe miranda potentia ſeruat & ſeruabit honeſtos Eccleſiæ congreſſus, & uult ſingulos adiuuare horum publicorum congreſſum conſeruationem, ut Miniſterium docendi conſeruetur.

Honeſti & publici congreſſus.

Ibi uult Deus communem precationem & gratiarum actionem fieri, ibi uult oſtendi confeſſionem, quod genus doctrinæ ſinguli amplectantur. Ibi uult etiam membra Eccleſiæ inter ſe ſimul facere officia mutuæ dilectionis, & oſtendere, ſe eſſe unum in Chriſto, & conſentientia unius Chriſti membra. Sicut Paulus inquit: Vnus eſt panis, unum corpus multi ſumus. Ac ſemper uetuſtas fœdera confirmauit ſocietate ſacrorum: Ideò σπονδαὶ ſignificant fœdera, cùm σπονδὴ propriè ſit libatio, à σπίω, quod eſt à πίνω.

Σπονδαὶ.

Hæ tres grauiſſimæ cauſæ ſemper in Synaxi cogitandæ ſunt, quæ quidem pías mentes & ad conſeruationem publici Miniſterij, & ad ſumtionem inuitant.

Quid differunt Sacramentum & Sacrificium?

Semper hoc in conſpectu ſit in Eccleſia, Sacramenta non tantùm eſſe ſigna profeſſionis externæ, ut Toga diſcernebat Romanum ab alijs hominibus: Sed eſſe ſigna uoluntatis Dei erga nos, & quidem in nouo Teſtamento eſſe teſtimonia gratiæ, addita promiſſioni, id eſt, teſtari quòd Deus propter filium credentes recipiat, & applicet eis promiſſionem.

Sacramenta ſunt teſtimonia gratiæ principaliter.

Etſi autem multi tantùm iudicant politico more,hos ritus eſſe ſigna proſeſſionis,inſtituta ut diſcernant homines:Tamen ſciamus,hunc non eſſe principalem finem Sacramentorum, quanquàm hic finis etiam poſtea accedit, ut, Circumciſio primùm ſignificabat promiſſionem de uenturo Semine, & de Gratia, Poſtea etiam erat ſignum diſcernens Iſraëlitas à gentibus.

Deinde Sacramenta etiam à Sacrificijs diſcernenda ſunt. Sacramenta ſunt ritus diuinitus inſtituti,in quibus Deus affirmat,ſe nobis aliquid dare,id eſt,teſtatur credentes recipi à ſe, & eis applicari promiſſionem, ut de Circumciſione dicit:Ego ero Deus eorum. *Sacramenta.*

Sed Sacrificia nominantur opera quæcunq; à Deo præcepta,quę nos reddimus Deo,ut oſtendamus, nos agnoſcere, hũc uerè eſſe Deum, quem ſic colimus,& uelle eum coli,ſicut docet, Vt,Iſraëlitarum confeſſio contra Nabuchodonoſor, & conſtantia in ſupplicio eſt Sacrificium, id eſt, eſt res quæ offertur Deo, qua tribuunt ei debitum honorem,id eſt, oſtendunt, hunc eſſe Deum, quem ſic colunt, & non alios,& uelle eum coli ſicut docet. Sic caſtitas Ioſeph eſt Sacrificium,id eſt, opus quod Ioſeph Deo reddit, & teſtatur hac obedientia,ſe ſentire,hunc uerè eſſe Deum,quem ſic colit, & uelle eum hac obedientia coli. *Sacrificia.*

Eſt igitur Sacrificium opus à DEO mandatum, factum in agnitione Mediatoris & fide, ad hunc finem, ut Deo præſtetur honos, id eſt, ut eo opere teſtemur, hunc uerè eſſe DEVM, & uelle eum ſic coli. Hac diſtinctione conſiderata, poſtea facilius intelligi poteſt diſputatio de oblatione, ſeu de ſacrificio. *Sacrificium quid.*

Vtile eſt & alteram diſtinctionem conſiderare. Oſiander fecit tres ſpecies Sacrificiorum. *Oſiander.*

I. τυπικά.
II. ἱλάστικον.
III. δίδακτρον.

ἱλάστικον eſt unicum CHRISTI Sacrificium, quo Chriſtus ſe offert æterno Patri, & deriuat in ſeſe iram, & meretur nobis ſua obedientia reconciliationem.

τυπικὰ nominat omnia Leuitica. Et in his erant δίδακτρα, quatenus inde alebantur Leuitæ, & eorum familiæ.Sed addo meam diſtinctionem. Vnicum Sacrificium eſt ἱλάστικον, ſcilicet tota Chriſti obedientia. Aliorum omnium piorum ſacrificia ſunt εὐχαριστικὰ. Et hæc aut ſunt τυπικὰ, aut ſunt moralia. *Species ſacrificiorum.*

De vocabulis publici ritus Cœnæ Domini.

Prima appellatio eſt, Cœna Domini. I.Corinth. XI. qua appellatione ritus ſimpliciſſimè appellatur.

II. Poſtea in Græca Eccleſia nomen uſurpatum eſt uſq; ad hæc tempora λειτουργία, quod ſignificat ſimpliciter adminiſtrationem publici boni, ut ſi quis dicat inſtrui & apparari nauim,eſſe λειτουργίαν. Eſt.n.à λίτον,id eſt,bellando partum,non à λιτὴ, id eſt,precatio. Non eſt igitur ſacrificij nomen,ſed Miniſterij, in quo unus multis ſeruit,exhibens Sacramentum. Notiſſima eſt.n.appellatio λειτουργία de oneribus publicis,ut ſciunt oẽs mediocriter docti in Græca lingua. *Λειτουργία eſt miniſterij nomen non ſacrificij.*

III. Tertia appellatio eſt σύναξις à congregatione, quia Deus uult publicos eſſe Eccleſiæ congreſſus honeſtos,& eos immenſa bonitate ſeruat,& hanc Ceremoniam uult eſſe neruum publicæ congregationis.

IIII.Quarta

IIII. Quarta appellatio εὐχαριστία, eſt Gratiarum actio, quia ueriſſimum eſt, filium Dei in illa Cœna primùm uelle Fide accipi beneficia ſua. Deinde & gratias agi pro tota redemtione, & collectione Eccleſiæ.

Ἀγάπη. V. Quinta appellatio eſt Ἀγάπη, ſiue quia olim ſimul afferebantur ad Cœnam Domini panes & aliæ res diſtribuendæ pauperibus: Siue quia iudicabant eſſe fœdus mutuæ dilectionis. Quod etſi uerum eſt, tamen alius eſt prior & principalis finis, ſcilicet, Teſtimonium ſeu pignus eſſe uoluntatis Dei erga nos.

Miſſa unde dicitur. Romani uſi ſunt nomine MISSA, nec ſcitur, an id nomen ab Ebræis ſumtum ſit, an uerò Latinam originem habeat. In Deuteronomio capite 16. legitur uocabulum Miſſa pro contributione; quia in ferijs, ut iam dixi, multa afferebantur diſtribuenda pauperibus.

Alij dicunt Latinum eſſe Miſſam pro remiſſione peccatorum, ſicut & Cyprianus utitur uocabulo Remiſſa pro Remiſſione, quia ibi annũciatur Remiſſio peccatorum omnibus conuerſis, qui ad Cœnam Domini admiſſi ſunt. *Verba abſolutionis.* Fuerunt igitur tanquam uerba abſolutionis: λάοις ἄφεσις ἔσω, populis ſit remiſſio, id eſt, ſit uobis remiſſio, qui acceſſiſtis ad communionem. Quod Latini imitati ſunt: ITE MISSA EST, id eſt, remiſſio peccatorum uobis certò annunciata eſt. In his uocabulis publicè uſitatis nullum eſt, quod oblationem aut ſacrificium propriè ſignificet.

Quare neceſſe eſt MISSAM Papiſtarum taxari?

Miſſa Papiſtica eſt Idolatrica. Quia omnis Idolatria eſt taxanda, fugienda & abolenda. Idolatricum eſt autem, quod dicunt Papiſtæ, Sacrificulos ſua oblatione & Miſſa mereri remiſſionem peccatorum facienti & alijs. Et quidem cumulant errores, cùm addunt, eam oblationem mereri ex Opere operato, ut ipſi loquuntur. Quæ opinio palàm Ethnica eſt. Neceſſe eſt igitur Papiſticam MISSAM taxari, uitari & aboleri.

MINOR probatur. Quia ad Ebræos expreſſè ſcriptum eſt: Vnico Sacrificio conſummauit Sanctos. Præterea nullum opus externum in nouo Teſtamento placet, ut illi loquuntur, ex opere operato. Quia ſcriptum eſt: Veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu & ueritate.

Alia ratio.

Nihil habet rationem Sacramenti extra uſum inſtitutum. Tenenda eſt Regula: NIHIL HABET RATIONEM SACRAMENTI EXTRA VSVM, QVI INSTITVTVS EST A DEO. Oblatio non inſtituta eſt in uerbis Euangelij, ſed ſumtio. Igitur non eſt facienda oblatio.

Contra.

Vniuerſalis Eccleſia non errat,
Græca & Latina Eccleſia faciunt mentionem oblationis,
Ergo eſt aliqua oblatio.

Oblatio quid ſit ueteri Eccleſiæ Græcæ. Reſpondeo. Vetus Eccleſia Græca loquitur de oblatione gratiarum actionis, non de Merito, ſeu propiciatione pro peccatis, quia expreſſè dicit: Offerimus pro Patribus, Prophetis & Apoſtolis, uidelicet Gratiarum actionem, ſicut uerum eſt, ſemper in Cœna Domini hæc facienda eſſe ordinè, publicè & priuatim.

Quæ ſint facienda in Cœna Domini. I. Proponendam eſſe doctrinã de beneficijs Chriſti, de Pœnitentia & Fide.

II. Secun-

II. Secundò, Faciendam eſſe Inuocationem.

III. Tertiò, Sumtionem, qua Fides confirmetur in conuerſis, qui ſtatuant, uerè ſibi applicari beneficia Mediatoris. Et in eo exercitio Fidei ſumtio habet rationem Sacramenti, quia accipit beneficia Dei.

In exercitio fidei ſumtio habet rationem ſacramenti.

IIII. Quartò, Accedat gratiarum actio publicè & priuatim de toto beneficio redemtionis & collectionis Eccleſiæ, & de alijs beneficijs, ſpiritualibus & corporalibus. Ideò uetuſtas uſa eſt nomine εὐχαριστίας. Sed prius intelligenda eſt ratio Sacramenti.

DE INVOCATIONE, PRECATIONE ET GRATIARUM ACTIONE.

Quid eſt cultus Dei?

RESpondeo. Eſt opus à Deo mandatum, factum in Fide, id eſt, uera agnitione & fiducia Mediatoris, quod refertur ad hunc finem, ut Deo tribuatur honos, id eſt, ut teſtemur, hunc uerè eſſe Deum, quem ſic colimus, & eum ſic uelle coli. Sit igitur regula cultuum Decalogus rectè intellectus, iuxta dictum Ezechielis 20. In præceptis meis ambulate, non in præceptis Patrum. Et in prima Tabula præcipuè de Inuocatione præcipitur, iuxta dictum: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies.

Decalogus rectè intellectus regula eſt cultuum.

Quid eſt Inuocatio ſeu Adoratio?

Eſt aut petere à Deo propter Mediatorem bona neceſſaria, aut pro beneficijs Deo aut Mediatori gratias agere. Quòd uerò aliqui tertium genus adiungunt, celebrare laudes Dei, id ſpargitur in illa duo genera, aut certè eſt doctrina oſtendens quid & qualis ſit. Quod ſi quis uult eſſe tertium genus, non repugno.

Tertium genus adorationis.

Quomodo facienda eſt Inuocatio ſeu Petitio?

Satis intelligi poteſt, alium motum in corde eſſe, petentem ut nobis aliquid detur: Alium, lætari accepto beneficio. Primùm igitur diſcatur, quomodo facienda ſit petitio. Ac turpis negligentia eſt, cùm de cæteris uirtutibus tam multa & ſcripta & diſputata ſint, de uera precatione, quæ eſt ſumma uirtus, minus cogitari. Neceſſaria eſt autem præcipuè & Sex rerum conſideratio.

I. PRIMO cogitandũ eſt, QVID ET QVEM DEVM, VBI PATEFACTVM INVOCES, VT DISCERNAS TVAM INVOCATIONEM AB ETHNICA. Ideò Iohannis 4. ſcriptum eſt: Vos adoratis quod neſcitis, Nos adoramus quod ſcimus.

Sex in Inuocatione ſunt cogitanda.

Vult Deus nos intelligere in precatione, quid agamus, & quid inuocemus. Vult ſe uerum Deum à commentitijs numinibus diſcerni. Ideò dictum eſt: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Vult non uagari cogitationes noſtras, ut uagatur Hecuba apud Euripidem: O Iupiter, quidquid es, ſiue hoc cœlum, ſiue Mens, quæ uehitur in cœlo.

Hecuba uagatur in inuocatione.

Ac ſemper Deus illuſtre teſtimonium propoſuit, quo uoluit agnoſci & diſcerni, ſicut in decalogo nominat Eductionem ex Aegypto. Et antea dicunt Patres: Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob, id eſt, te uerum Deum inuoco, qui te patefeciſti Abrahæ, & ei promiſſionem tradidiſti. Ac teſtimonia omnia referantur ad Filium.

Inuocatio ſit directa ad Deum patefactũ in tribus perſonis.

Sit igitur directa mens ad hunc uerum Deum, qui ſe patefecit miſſo Filio Domino noſtro Ieſu Chriſto, crucifixo pro nobis & reſuſcitato. Et quidem nominentur perſonæ initio precationis, & cogitetur, quæ cuiuſq; ſit proprietas, ut diſcernatur Deus ab omnibus creaturis, & diſcernatur inuocatio uera ab Ethnica inuocatione.

FORMA PRECATIONIS.

OMnipotens æterne & uere Deus, æterne Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui te patefeciſti immenſa bonitate, & clamaſti de Filio tuo, Domino noſtro Ieſu Chriſto: HVNC AVDITE, creator cœli & terræ, & Eccleſiæ Angelicæ & Humanæ, unà cum Filio tuo coæterno, Domino noſtro Ieſu Chriſto, crucifixo pro nobis & reſuſcitato, qui eſt imago tua, & λόγος ad Eccleſiam miſſus: Et cum Spiritu ſancto tuo, ſapiens, uerax, bone, iuſte, iudex, miſericors, caſte & liberrime, qui dixiſti: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Item: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & glorificabis me. Item: Effundam ſuper domum Dauid Spiritum gratiæ & precum, confiteor tibi, me miſerrimum peccatorem horribiliter peccaſſe, & doleo toto corde, quõd offendi te, Miſerere mei, & exaudi me, & iuſtifica me, per & propter Filium tuum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, crucifixum pro nobis, & reſuſcitatum, λόγον καὶ εἰκόνα σοῦ ἀΐδιον, quem uoluiſti pro nobis eſſe uictimam, καὶ μεσίτην, καὶ ἱκέτην, & ſanctifica me Spiritu ſancto tuo, &c.

Diſtinctio perſonarum in inuocatione conſideranda. Simul etiam cogitet mens de diſtinctione perſonarum, Pater eſt perſona quæ genuit Filium λόγον, & per eum uult innoteſcere, & cum filio & Spiritu ſancto omnes creaturas condidit & ſuſtentat, & in Baptiſmo Filij dicit: Hic eſt Filius meus dilectus &c.

Filius quare nominatur λόγος. Filius nominatur λόγος, & reſpectu Patris, quia eſt integra eius imago, & reſpectu noſtri, quia perſona eſt, ad Eccleſiam miſſa, ut primùm proferat ex ſinu Patris mirandum decretum de reconciliatione & reſtitutione uitæ æternæ, quod omnibus creaturis ignotum eſt, & deinceps ſemper adſit Eccleſiæ, illuſtret promiſſionem in Prophetis, & ſuſtentet & reſtituat miniſterium Euangelij, & immediatè efficax ſit in eo miniſterio, & aſſumta humana natura ſit propiciatio pro nobis, & oſtendat quomodo Pater agnoſcendus ſit ipſo agnito, & ut ipſe ſit efficax in miniſterio, dicat conſolationem uoce Euangelij, uiuificet credentes, ſeruet miniſterium Euangelij, iuxta dictum: dat dona hominibus &c. Et per ipſum detur Spiritus ſanctus, ſicut expreſſè in Actis dicitur, cap: 2. Dextra Dei exaltatus promiſſionem Spiritus ſancti accipiens à Patre, *Athanaſius.* effudit eum &c. Et rectè inquit Athanaſius: QVANDOCVNQVE DICITVR ESSE IN HOMINE SPIRITVS SANCTVS, EST IBI PER VERBVM.

Spiritus ſanctus. Spiritus ſanctus eſt agitator tanquàm flamma, quæ accendit affectus in corde tales, qualis ipſe eſt, amorem Dei, & læticiam in Deo, & alias uirtutes. λόγος oſtendit menti Patrem & uoluntatem Patris, uoce Euangelij noticiam accendens, Spiritus ſanctus eſt uiua flamma agitatrix in corde.

Hæ proprietates perſonarum in uera inuocatione cogitandæ ſunt, & ſæpè profeſſio Symboli recitanda eſt, & diſcernenda noſtra inuocatio ab Ethnicis & alijs erroribus &c.

II. SECVNDA conſideratio eſt præceptum. Cogitandum eſt Deum uelle coli petitione gratiæ & aliorum donorum, ut diſcernatur à malis naturis, & tribuatur ei hic honos, quòd ſit ſapiens, bonus, beneficus, dator uitæ, ſapientiæ & aliorum bonorum, & quòd uelit ſua bona nobis communicare, ſicut Pſal: 49. inquit, ſe uelle hoc modo coli: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te &c. Ac ut uiolatio præcepti, Non occides, diſplicet Deo, ſic diſplicet & uiolatio ſecundi præcepti neglectio inuocationis, cùm dictum ſit: Petite & accipietis. *Quare Deus uelit peti à ſe bona.* *Neglectio inuocationis diſplicet Deo.*

III. TERTIA conſideratio eſt conuerſionis. Dicat enim aliquis: Quid petam, cùm ſcriptum ſit: Peccatores Deus non exaudit: Hic tenenda eſt uox Iuramenti: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Non perſeueret inuocans in ſceleribus contra conſcientiam, ſed uerè conuertatur ad Deum. Et in qualibet uera inuocatione fit aut creſcit conuerſio ſeu pœnitentia ad Deum. Ioël 2. Scindite corda ueſtra, & conuertimini ad Dominum Deum ueſtrum, quia miſericors eſt, & pœnitet cum mali. *In inuocatione fit aut creſcit conuerſio ad Deum.*

IIII. QVARTA conſideratio eſt Promiſſionis. Neq; conuerſio ad Deum, neq; inuocatio fieri poteſt, niſi ſimul promiſſione gratiæ & fiducia Mediatoris erigamur, ut accedamus ad Deum, iuxta dictum ad Epheſios: Per hunc audemus accedere confidenter per fidem in ipſum. Neceſſe eſt igitur primùm fide accipere remiſſionem peccatorum, & reconciliationem, & ſtatuere, quòd inuocatio placeat Deo, nec ſit irrita. Deinde & cæteræ promiſſiones de alijs beneficijs & mitigatione calamitatum intuendæ ſunt. Neceſſe eſt enim ſemper in conſpectu eſſe doctrinam de diſtinctione promiſſionum. *Diſtinctio promiſſionum conſideranda.*

Prima & ſumma promiſſio eſt, promiſſio Gratiæ & uitæ æternæ propter Mediatorem dandæ gratis. Hoc ſummum bonum eſt, quod uult Deus accipi, etiam omnibus bonis corporalibus amiſſis, iuxta dictum Iob: Etiamſi occidet me, ſperabo in eum. Nec peti alia bona poſſunt, niſi prælucente promiſſione gratię, iuxta dictum: Nemo poteſt accedere ad Patrem, niſi per Filiū. *Promiſſio gratiæ.*

Item: Quomodo inuocabunt, niſi credent?

Item: Quidquid petieritis Patrem in nomine meo dabit uobis.

Aliç ſunt promiſſiones de bonis neceſſarijs in hac uita. Quia enim Deus in hac uita colligit Eccleſiam uoce Euangelij, & non aliter, tribuit etiam aliqua uitæ ſpacia, & Politias & Oeconomias, iuxta dictum: Non mortui laudabunt te Domine. Item 1. Timoth: 4. Pietas promiſſionem habet præſentis uitæ, & futuræ. Item: Primùm quærite regnum Dei, & cætera adijcientur uobis, Scit Pater ueſter cœleſtis, uos illis rebus indigere. *Promiſſiones rerum corporalium.*

V. QVINTA conſideratio eſt de Fide. Hic primùm ſciēdum eſt, fidem quæ petit remiſſionem, reconciliationem & uitam æternam, gubernationem animæ, oportere in ſpecie hæc ipſa bona petere & expectare, ſine conditione. Quia Deus uult hæc nominatim peti. Et non habere hæc dona eſt manere hoſtem Dei, & contumelia Deum afficere. Ideò dictum eſt: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur, & uiuat. *Bona æterna petenda ſine conditione.*

Sed Fides, quæ petit bona corporalia, ut Dauid petens ſe reduci in regnum, petit cum conditione, SI DEO placet: Quia utrunq; ſciendum eſt, & petenda eſſe hęc bona, & tamen Eccleſiam ſubiectam eſſe cruci, & debere obedientiam Deo, iuxta dictum: Humiliamini ſub potenti manu Dei. *Bona corporalia petenda cum conditione.*

Nec tamen irrita eſt precatio, Aut enim tollitur pœna, aut mitigatur, ut *In omni precatione aut*

tollitur pœna aut mitigatur. Iob, Dauid, Manaſſes reſtituuntur in ſua regna. Amaſiæ & Oſiæ mitigatę ſunt pœnæ, ſicut plerunque fit, iuxta dictum: Non faciam furorem iræ meæ. Item: Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit? Item, Domine in iudicio corrigas me, ne ad nihilum redigas me.

Promiſſio gratiæ ſemper eſt retinenda. Deniqꝫ neceſſe eſt firmiſſimè hanc regulam tenere: Etiam amiſſis omnibus bonis corporalibus, & cùm uita corporis certò amittenda eſt, tamen retinenda eſt promiſſio gratiæ & uitæ æternæ, iuxta hæc dicta:

Ezechielis 18. Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur, & uiuat.

Item: Sic Deus dilexit mundum, ut Filium unigenitum dederit, ut omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat uitam æternam.

Item: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, Ego reficiam uos.

Item: Etiamſi occiderit me, ſperabo in eum.

Item: Sacrificium Domino Spiritus contritus, Cor contribulatum Deus non deſpicies.

Et eſt æternum & immutabile mandatum omni tempore, ut ad Deum conuertamur, iuxta dictum: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos. Et non uolens conuerſionem, nec petens remiſſionem, manet hoſtis Dei, & contumelia eum afficit, iuxta dictum: Qui non credit in Filium, ira Dei manet ſuper eum. Ideò omni tempore neceſſaria eſt conuerſio.

VI. SEXTA conſideratio eſt rerum petendarum, ſicut Iohannes inquit: Quidquid petieritis ſecundum uoluntatem eius, dabit uobis, id eſt, non ſunt *Res prohibitæ à Deo nõ ſunt petendæ.* res petendæ prohibitæ à Deo, ſed quarum petitio congruit cum Decalogo, & promiſſionibus diuinis de bonis ſpiritualibus & corporalibus, ſicut ſuprà dictum eſt, de diſtinctione promiſſionum. Et promiſſiones aliæ loquuntur de bonis ſpiritualibus, aliæ de bonis corporalibus, Vt:

Quantò magis Pater ueſter cœleſtis dabit Spiritum ſanctũ petentibus?

Item: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te.

Item: Si quis egebit ſapientia, petat ſine dubitatione, & dabitur ei.

Item: Pater & Mater dereliquerunt me, Dominus autem ſuſcepit me.

Item: Timenti Dominum non deerit omne bonum.

Item: multæ tribulationes iuſtorum, ſed ex omnibus liberabit eos Dominus.

Ac uult Deus exerceri Inuocationem & Fidem petitione corporalium rerum, iuxta dictum: Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie etc.

Fides debet prælucere in petitione corporalium bonorum. Semper autem Regula tenenda eſt. In petitione corporalium bonorum oportere prælucere Fidem, quæ accipit promiſſionem Gratiæ, iuxta dicta: Nemo accedit ad Patrem, niſi per Filium. Item: Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Item: In Chriſto omnes promiſſiones ſunt ratæ.

De mora, & modo liberationis. Addenda eſt & admonitio de mora, & de modo liberationis. Vult Deus ſuam præſentiam agnoſci in Eccleſia, & à ſe peti & expectari auxilium, uult exerceri Fidem, Inuocationem & Spem, nec uult conſilia humana ſeu cogitationes humanas dominari in gubernatione uitæ, ſed uult ſciri, Eccleſiam diuinitus regi, ſicut inquit: Ne dicatis, manus noſtræ hæc fecerunt.

Non igitur dat euentus mox, & ijs modis, quos cogitat humana ratio, Vt, Quan-

Vt, Quanquàm promiſerat Deus, ſe ſeruaturum eſſe ſtirpem Iuda, donec naſceretur Meſſias: Tamen erant inanes imaginationes hoſtium Ieremiæ, qui diſputabant, non poſſe deleri Templum & Politiam eius temporis. Poterat enim Deus aliter & ſeruare & reſtituere, quàm ipſi cogitabant. Et reuera maior gloria fuit populi in exilio quàm domi fuiſſet, quia propagata eſt doctrina in magna parte regni Babylonici & Perſici, ſunt conuerſi quatuor Reges, Nabuchodonoſor, Ephimerodas, Darius Medus, & Cyrus. Edita ſunt miranda teſtimonia, ſeruati tres uiri in igni, Daniel inter Leones, etc.

Maior gloria fuit Iſraëlitarũ in exilio, quàm fuiſſet domi.

Obiurgat igitur Iudith cap: 8. ciues, qui dies quinque præfinierant: QVI ESTIS VOS, QVI TENTATIS DOMINVM, POSVISTIS TEMPVS MISERATIONIS DOMINO.

Sed regula tenenda eſt de Circumſtantijs, Abac: 2. SI MORAM FECERIT, EXPECTA EVM, QVIA VENIENS VENIET, ET NON TARDABIT.

Et Lucæ 18. Oportet ſemper orare, & non lãgueſieri &c.

Hæ regulę non ſolùm de tempore, ſed etiam de alijs circumſtantijs intelligantur, uidelicet de modo liberationis, de perſonis. Vt, Longè aliter liberati ſunt Ioſeph, Ionas & plurimi omnibus temporibus, quàm ipſi cogitauerunt, ut Pſalmo 71. dicitur: Liberauit Pauperem, cui non erat adiutor. Pſalmo 26. Pater & Mater dereliquerunt mè, Dominus autem ſuſcepit me. Et in dicto Ioſaphat: Cùm neſcimus, quid agendum ſit, Oculi noſtri ad te Deus noſter &c.

Alij aliter liberantur.

Quid eſt Gratiarum actio?

Reſpondeo. In genere eſt profeſſio, unde ſit acceptum beneficium, & eſt obligare ſeſe ad mutua officia. Nam gratitudo eſt uirtus compoſita ex duabus ſummis uirtutibus, ſcilicet, ex ueritate & iuſticia. Veritas profitetur, unde ſit acceptum beneficium. Iuſticia præſtat mutua officia. Ergo ingratus & mendax & iniuſtus eſt.

Gratitudo ex duabus uirtutibus compoſita.

Vult autem Deus intelligi ab hominibus Gratitudinem, ut eam erga ipſum præcipuè exerceamus, & ſimus erga ipſum ueraces & officioſi.

Ac ſicut petitionem in inuocatione poſtulat, ut agnoſcamus eſſe Deum, & eſſe omnipotentem, præſentem, opitulatorem, ut in tali agnitione ſe nobis communicet: Ita Gratiarum actionem poſtulat, ut perſeueret hæc uera agnitio, ut deinceps etiam ſeſe nobis communicet.

Eſt ergo Gratiarum actio erga Deum Veritas, quæ profitetur, accepta eſſe à Deo beneficia, & uerè eſſe Deum, eſſe omnipotentem, præſentem & opitulatorem. Et eſt opus iuſticiæ, qua te obligas ad officia Deo grata.

Gratiarum actio.

Cùm igitur Mendacium & Iniuſticia ſint horribilia peccata, manifeſtum eſt, Ingratitudinem erga Deum eſſe horrendum ſcelus. Vt cùm Alexander cogitat, caſu aut ſua uirtute partum eſſe regnum, nec fatetur à Deo datum eſſe, mendax eſt, et quidem contra Deum. Poſtea fit iniuſtus, non reddens Deo officium debitum, cùm iubet ſe coli ut Deum.

Ingratitudo ingens ſcelus eſt.

Ex hac puerili commonefactione & deſcriptione Gratitudinis intelligi poteſt, maximè neceſſarium cultum eſſe Gratitudinem. Et cùm extinguitur agnitio Dei in ingratis, Deus deſinit ſe eis communicare. Sicut plerunque ſecuri homines poſt accepta beneficia ludunt talibus cogitationibus: Fortaſſis caſu liberatus es &c. Ita amittunt agnitionem Dei, & præſentiæ Dei, cùm ſe-

Ingratis Deus ſe non communicat.

quenti commemoratione & profeſſione alere & confirmare agnitionem Dei & Fidem deberent.

Præcepta de petitione & gratiarum actione ſunt cõiuncta.

Cùm igitur Gratiarum actio ſit neceſſarius cultus, plerunq; præcepta coniuncta ſunt de petitione & Gratiarum actione, quia utraq; neceſſaria eſt ad agnitionem Dei. Pſal: 46. Inuoca me in die tribulationis, eripiam te, & glorificabis me &c.

Prodeſt autem commonefactionis cauſa, quotidie expreſſis uerbis & certa forma uerborum recitare gratiarum actionem.

FORMA GRATIARVM ACTIONIS AD ÆTERNVM PATREM.

Pater reuelat ſe nobis propter Filium.

OMnipotens, æterne, uiue & uere Deus, æterne Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, creator cœli & terræ, & hominum, & omnium creaturarum, & conſeruator, dator uitæ, legis & ſapientiæ, & opitulator, unà cum Filio tuo coæterno, Domino noſtro Ieſu Chriſto, λόγῳ καὶ εἰκόνι τῷ ἀϊδίῳ, & Spiritu ſancto tuo, effuſo in Apoſtolos, caſto & ueraci, ſapiens, bone, uerax, iuſte, iudex, miſericors, caſte, liberrime, tibi gratias ago, quòd reuelaſti te nobis, quòd miſiſti Filium, & uoluiſti eum aſſumere humanam naturam inenarrabili ſapientia & bonitate, & fieri uictimam pro nobis, q; colligis æternam Eccleſiam, & quòd inter nos colligis, ſeruas miniſterium Euangelij, das Spiritum ſanctum & uitam æternam, & quòd das nobis bona corpori noſtro neceſſaria, & mitigas ac tollis pœnas, deniq; pro omnibus beneficijs animæ & corporis &c.

AD ÆTERNVM FILIVM.

Filius patefecit decretum de redemtione.

AGO tibi gratias omnipotens Fili Dei, Domine Ieſu Chriſte, uerbum & imago æterni Patris, crucifixe pro nobis, & reſuſcitate, nate ex uirgine, Emanuel, ſedens ad dextram æterni Patris, colligens & ſeruans æternam Eccleſiam uoce Euangelij, quòd patefeciſti nobis æterni Patris miſericordiam, & decretum de redemtione, & ſemper collegiſti Eccleſiam, & aſſumſiſti humanam naturam, es Mediator, Redemtor, Iuſtificator & Saluator, es Summus Sacerdos, ſemper intercedens pro nobis, dans uocem Euangelij, & es efficax per eam, & das remiſſionem peccatorum, & es Rex, colligens, ſeruans & protegens Eccleſiam, & das Spiritum ſanctum ijs, qui ad te conuertuntur, & Euangelij uoce ſe ſuſtentant, & reſtituens in nobis iuſticiam & uitam æternam, das lucem in conſilijs, intellectum uerbi tui, depellis Diabolos, das etiam bona corpori neceſſaria &c.

AD SPIRITVM SANCTVM.

Spiritus ſanctus confirmat corda noſtra.

AGO tibi gratias omnipotens, uerax, caſte Spiritus ſancte, procedens ab æterno Patre & Filio, Domino noſtro Ieſu Chriſto, effuſe in Apoſtolos, quòd confirmas corda noſtra, ut firmiter aſſentiantur uerbo Dei, & flectis ea ad inuocationem Dei, & ad omnes motus legi diuinæ congruentes, & lætificas ea, ut acquieſcant in Deo, petant & expectent omnia beneficia Dei. Das etiam bona corpori neceſſaria &c.

QVARE

QVARE ECCLESIA SVBIECTA EST CRVCI?

De cauſis calamitatum, & de locis conſolationum.

CVm nulla uiſibilis natura ſit præſtantior quãm Humana, ſapientes omnes quærunt, unde ſit illa magna moles errorum, uiciorum, & calamitatum in tam præſtanti natura. Quoties omnes ſapientes errant in conſilijs? Quãm facilè ruunt in ſcelera? Deinde unde ſunt Mors, morbi, & horrendæ confuſiones in uita, bella, & aſſiduæ uaſtationes Gentium? Et quare iuſti ab iniuſtis opprimuntur?

PHILOSOPHIA dicit multa caſu accidere. Quædam fatetur habere cauſas fatales. Deinde Mortis & morborum cauſas dicit eſſe Materiam. Cauſas autem ſcelerum dicit eſſe uoluntatem humanam.

Sed ſi quæras, unde in materia hominum, & in Voluntatibus hominum tanta ſit infirmitas, fontem horum malorum non monſtrat. Sed principales & ueras cauſas Deus in Eccleſia patefecit, & doctrinarum collatio oſtendit, Eccleſiæ doctrinam perfectiorem eſſe, quæ & primas cauſas calamitatum, & firmas conſolationes monſtrat, ignotas Philoſophiæ. Et efficacia in conſolationibus oſtendit, Eccleſiæ doctrinam à Deo traditam eſſe, quia liberationes ſunt teſtimonia præſentiæ Dei.

Philoſophia fontem malorum non monſtrat.

Quæ eſt cauſa Viciorum, erratorum, Mortis & aliarum miſeriarum in toto genere humano?

Prima & uniuerſalis cauſa eſt Peccatum hærens in natura, iuxta dictum: I.
Per peccatum Mors. Et accedunt deinde in tali uicioſa natura errores, & in uoluntate ſcelera ſpontè electa, quæ attrahunt ſingulares pœnas.

Altera cauſa eſt Diabolus, qui impellit homines odio Dei ad horribilia II.
ſcelera, & auget calamitates uarijs modis, iuxta dicta: Ponam inimicicias inter Semen mulieris & ſerpentem. Item: Satanas intrauit in eum. Vt, Cain occidit fratrem impulſus à Diabolo.

Sed hic rurſus quæritur: Quare Eccleſia ſubiecta eſt ingentibus miſerijs, cùm ſit iuſta? Et obijcitur hoc argumentum.

Iuſtis debet benè eſſe, iuxta dictum: Qui fecerit ea, Viuet in eis,
Eccleſia eſt iuſta,
Ergo Eccleſia debet eſſe ſine calamitatibus.

Reſpondeo primùm ad Minorem. Eccleſia eſt iuſta, ſcilicet, imputatione & incoatione, ſed hæret adhuc in ea peccatum. Vult autem Deus iuſticiam ſuam & iram aduerſus peccata præcipuè in Eccleſia agnoſci, & uult quæri remedium. Ideò magis premitur Eccleſia, iuxta dictũ: IVDICIVM A DOMO DEI INCIPIT. Item: Dedi dilectam animam meam in medium inimicorum meorum.

Eccleſia eſt iuſta, imputatione & incoatione.

Simul autem reuelat Deus in Euãgelio futuram liberationem integram. Ideò poſtea ad Maiorem reſpondendum eſt: IVSTIS DEBET BENE ESSE, ſcilicet iuxta reuelationem Euangelij, cùm erunt prorſus liberati à peccato, nõ tantùm imputatione & incoatione, ſed conſummatione nouitatis.

Iuſtis benè eſt, iuxta declarationem Euangelij.

Cauſæ autem præcipuè ſunt octo, propter quas Eccleſia durius premitur ꝙ reliqua pars generis humani, ſicut dictum eſt; Iudicium à domo Dei incipit.

I. Prima cauſa eſt Peccatum hærens in natura,quod cùm contemnat Mundus, Deus in Eccleſia uult conſpici iram ſuam aduerſus interiora & exteriora peccata. Et ut eam agnoſcamus,& nos ſubijciamus iudicio ſuo, commoneſacit nos uarijs modis,iuxta dictum : Filium quem diligit, corripit. Item : Innocens non erit innocens coram te.Et Iob fatetur,ſe coram Deo iniuſtum eſſe,etiamſi afflictionum ſuarum non ſint cauſæ actualia ſcelera, ſicut amici diſputant.

II. Secunda cauſa eſt:Quia diabolus magis odit ECCLESIAM, quàm alios. Gen:2. Ponam inimicicias inter Semen mulieris & ſerpentem. Item in Iob:Diabolus ſtetit inter filios Dei,& inſidiatur ſanctis.

III. Tertia cauſa eſt, ut in cruce exerceantur & creſcant Pœnitentia, Fides, Inuocatio & tota Nouitas, iuxta dictum : Bonum mihi quòd humiliaſti me, ut diſcerem iuſtificationes tuas. Item: Vexatio dat intellectum. Item: Alienum opus facit,ut faciat proprium.Item: Qui non eſt exercitatus, qualia ſcit? Item. παθήματα μαθήματα. Item: Quæ nocent,docent &c.

IIII. Quarta : Quia plurima ſunt in Eccleſia etiam Actualia delicta atrocia, ut Dauidis adulterium, ſcelera Manaſſæ, quæ punit Deus propter ſuam Iuſticiam,& propter exemplum,& ut multos ad pœnitentiam reuocet.

Propter actualia peccata Eccleſia etiam punitur.

Propter hanc cauſam plurimæ calamitates uagantur per uniuerſam Eccleſiam. Et paulatim tota hominum natura fit deformior & languidior. De hac cauſa dicitur: Iram Domini portabo,quia peccaui ei: Sed cùm ſedebo in tenebris, Dominus erit lux mea.Item : Cùm iudicamur à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.

V. Quinta, ut Sanctorum mors ſit teſtimonium de ſequuturo iudicio. Quia cùm Deus antea teſtatus ſit, ſibi placere Paulum, non negligeretur in morte, niſi teſtaret aliud iudicium, in quo oſtendet damnari Neronem.

VI. Sexta,ut Sanctorum mors ſit teſtimonium de doctrina, quòd uerè ſic ſentiant,nec ſui commodi cauſa circumferant fictam doctriam.

VII. Septima, ut fiamus conformes imaginis Chriſti.

VIII. Octaua,ut liberationes in calamitatibus,quæ nõ ſunt extricabiles humano conſilio, ſint teſtimonia præſentiæ Dei in Eccleſia, ut precatur Moyſes cap:14.Numerorum:Ne deleas nos,ut ſciant Aegyptij, quòd ſis in hoc populo.Et 1.Reg:17. Vt ſciat omnis terra,quòd ſit Deus in Iſraël.Et Eſai:37. Libera nos,ut ſciant omnia regna terræ, quòd in Iſraël ſit Deus.

Hæc doctrima de cauſis, propter quas Eccleſia cruci ſubiecta eſt, ſemper in conſpectu ſit,ne offenſi ærumnis Eccleſiæ,exiſtimemus, cœtum hunc deformem à Deo negligi.

Genera adflictionum.

Ex his cauſis partim impulſiuis, partim finalibus, ſumitur & hæc diſtinctio de generibus calamitatum. Genera ſunt quatuor.

I. τιμωρίαι,ut exilium Dauidis.
II. Δοκιμασίαι,ut carcer Ioſeph.
III. μαρτύρια, Vt interfectio Baptiſtæ, Eſaiæ,Ieremiæ,Pauli & aliorum.
IIII. Λύτρον,ſolius Chriſti obedientia eſt.

LOCI CONSOLATIONVM.

VTiliſſimum eſt ſcire fontes doctrinæ de cauſis calamitatum, & de locis conſolationum,& conferre humanas & diuinas conſolationes.

Philoſo-

Philoſophici loci præcipui ſunt ſeptem.

I. Primus NECESSITAS, ut, quæ mutari non poſſunt, minore dolore feruntur, cùm cogitatio in Mente flectit cor ad moderationem, ſicut dicitur. Bonus animus in re mala dimidium eſt mali.

II. Secundus locus eſt DIGNITAS VIRTVTIS. Non eſt enim iniuſtè faciendum propter dolorem, ut Cato diſcedit à Iuſticia, cùm fractus dolore ſibi conſciſcit mortem. *Cato.* Cicero diſcedit à Modeſtia, nimium lamentans propter exilium, cùm tranquillis animis tulerint exilia multi præſtantes uiri, Ariſtides, Camillus, Metellus, & alij. *Cicero.* Et huc pertinent dicta: Tamen per ipſas lucet ærumnas decus: Item Ariſtoteles: ἐν δυσυχίαις λάμπει τὸ καλόν.

III. Tertius locus eſt BONA CONSCIENTIA, iuxta dictum: Eſt aliquid magnis crimen abeſſe malis. Eſt enim duplex dolor, externus cruciatus, & uulnus cordis. *Dolor duplex eſt.*

IIII. Quartus: EXEMPLA. Quia cùm ſimilia alijs multis & melioribus accidere cernimus, uidetur inæqualitas & ſuperbia eſſe, nihil uelle communium ærumnarum ferre. κοινὸν γὰρ πανάγυρον ἑκάστοις παραμύθιον. *Superbia eſt nihil uelle communium malorum ferre.*

V. Quintus. SPES LAETI EXITVS, iuxta illud: Durate & uoſmet rebus ſeruate ſecundis. Sed ſæpiſſimè humano iudicio nullæ ſpes cernuntur, ut in morte Socratis, & plurimis Ethnicorum calamitatibus.

VI. Sextus: CAVSAE FINALES, ut, Militi facilior eſt Mors profutura patriæ.

VII. Septimus: COLLATIO EVENTVVM, ut, melius eſt ægrotare, quàm accedere ad conuiuium, & incidere in tumultum. Aeſchines ait, ſe lætari, liberatum ſe ab Attica Reipublica, tanquam à rabioſa cane, & ait, ſe habere officioſum hoſpitem in exilio. *Aeſchines.* Socrates dicit, ſe eò mortem facilius ferre, quia ſi anima ſit immortalis, optare ſe colloquia ſapientum uirorum, Palamedis, Neſtoris & aliorum, à quibus diſcat deinceps ea quæ ignoret etc. *Socrates.*

Hi loci Philoſophici cùm ex Legis doctrina magna ex parte ſumti ſint, etiam ſunt Theologici. Sed accedunt ex Euangelio alij tres, qui continent multò efficaciorem conſolationem. Sint igitur loci Theologici decem. *Loci conſolationum theologici decem ſunt.*

I. Primus NECESSITAS, id eſt, mandatum Dei, quod præcipit ut flectamus animos ad obedientiam in tolerandis aduerſis, nec iraſcamur Deo, iuxta dictum: Humiliamini ſub potenti manu Dei. Item: Subditus eſto Deo, & ſpera in eum etc.

In omni conſolatione autem ſic tantùm minuitur dolor, cùm obiectum bonum intuemur. Vt, cùm Dauid ſcit, Deo obedientiam in exilio placere, & pœnam non eſſe ſignum reiectionis, ſed commonefactionem de Pœnitentia. Hac bona uoluntate Dei conſiderata, fert pœnas minore dolore. Sic Latro conuerſus ad Deum leuius fert pœnam, ſcit ordinationi diuinæ obediendum eſſe, & hanc mortem non eſſe ſignum reiectionis. *Propter obiectum bonum minuitur dolor.*

II. Secundus: DIGNITAS VIRTVTIS, id eſt, Saul non rectè facit, quòd ſibi mortem conſciſcit propter infelicem pugnam.

III. Tertius: BONA CONSCIENTIA, ut Laurentio fit leuis cruciatus propter optimam conſcientiam.

IIII. Quia uerò ſæpiſſimè mala conſcientia dolores auget, oſtenditur in Euangelio quartus locus, prorſus ignotus Philoſophiæ, ſcilicet: REMISSIO PECCATORVM. *Cōſolatio propria Eccleſiæ.* Dauid non frangitur ingentibus calamitatibus, etiamſi

amſi habet triſtiſſima uulnera conſcientiæ, ſed iam tenet remedia, ſcit dictum eſſe: DOMINVS ABSTVLIT PECCATVM TVVM. Hæc conſolatio propria eſt Eccleſiæ,prolata ex ſinu æterni Patris in uoce Euangelij,& nequaquam Philoſophiæ nota eſt.

V. Quintus locus, qui etiam Euangelicus eſt, uidelicet AGNITIO PRAESENTIAE DEI IN AERVMNIS ACCEPTA REMISSIONE,ut dicitur: Deus habitat in adflictis,Leuatur ergo dolor, cùm ſcimus nos à Deo iuuari,& ſpem habemus mitigationis in hac uita.

VI. Sextus locus, qui etiam Euangelicus eſt, uidelicet: SPES VLTIMAE LIBERATIONIS ET AETERNAE SALVTIS,iuxta dictum: Etiamſi occidet me ſperabo in eum.Item:Scio quòd Redemtor meus uiuit, & rurſus circumdabor pelle mea &c.

Exempla crucis et propter Legem & propter Euangelium proponenda ſunt.

VII. Septimus: EXEMPLA quæ & propter Legem & propter Euangelium proponenda ſunt.

Legale eſt: Cùm patiantur alij propter peccata, ut Adam, Eua, Dauid, Manaſſe, & alij plurimi, quorum pœnæ ſunt commonefactiones de iuſticia Dei: Fateamur nos quoq; iuſticiæ Dei pœnas debere,iuxta dictum:Tibi Domine iuſticia, nobis autem confuſio faciei noſtræ, ſicut & hodie uiro Iuda & Hieruſalem.Et Elias inquit: Non ſum melior Patribus meis.

Euangelicum eſt,quòd oportet nos fieri conſimiles filij Dei in cruce & liberatione.Ideò tota Eccleſia cruci ſubiecta eſt, & expectat ſequuturam uitam & lætitiam æternam,ſicut Filius liberatus eſt,iuxta dictum: Venite benedicti Patris mei, poſſidete regnum uobis paratum etc.

VIII. Octauus: CAVSAE FINALES,uidelicet ipſe Deus,& confirmatio fidei in alijs credentibus. Vt: mitigatur dolor Laurentio, cùm ſcit, ſua conſtantia latius ſpargi noticiam Dei, & confirmari fidem in alijs, ſicut Paulus inquit, ſe immolari propter Sacrificium & miniſterium fidei aliorum, id eſt,quia ſeruierit alijs rectè docendo, & quia mors eius ſit futura teſtimonium de doctrina. Nam morientes in confeſſione fidei oſtendunt, ſe non ſimulaſſe profeſſionem Voluptatis aut quæſtus cauſa. Oſtendunt item, ſe expectare uenturum iudicium.

Paulus immolatur.

IX. Nonus: COLLATIO EVENTVVM præcipuè in Eccleſia conſideranda eſt: Quia ibi oſtendit Deus & teſtimonia iuſticiæ ſuæ,quòd iraſcatur peccatis,& exempla miſericordiæ,quòd pœnas tamen mitiget, iuxta hæc dicta: Non accendit Deus totam iram ſuam.

Item Oſeæ 11. Non faciam furorem iræ meæ, quia Deus ego ſum, non Homo,id eſt, quia naturæ Hominum impoſſibile eſt ſuſtinere itam Dei,ſi ſine miſericordia punirem. Quanquàm igitur punit Deus, mitigat tamen pœnas, ne prorſus deleatur Eccleſia.

Cùm iuſtè punimur,leniuntur tamen nobis pœnæ.

Quare ſemper ad cæteras accedat hæc conſolatio: Agnoſcamus nos iuſtè puniri, & meritos eſſe atrociores pœnas: Leniri tamen iram propter Mediatorem,& ne tota Eccleſia funditus deleatur. Obediamus igitur in præſentibus pœnis, & petamus & expectemus mitigationem, ſicut in Prophetis dicitur: In ira miſericordiæ recorderis. Item: Bonus eſt Dominus, & pœnitet eum magnitudinis pœnarum.

X. Decimus: DESIDERIVM CLARI CONSPECTVS DEI, ET LIBERATIONIS A TOTO PECCATO. Hæc

conſola-

conſolatio propriè ad Mortem pertinet,de qua dicit Paulus.Cupio diſſolui,& eſſe cum Chriſto, id eſt, Sicut iter faciens nocte in denſis tenebris, ignarus uiæ & locorum, maximè expetit diem, & lætatur cùm iam Aurora lucem ſpargere incipit: Ita omnes pij cogitantes in caligine huius uitæ, qualis ſit Deus, & qualis ſit diſtinctio Perſonarum, maximè expetunt clarum conſpectum in altera uita.Item: quia ſentiunt, ſe adhuc circumferre immunditiem in hac uita, quæ diſplicet Deo, lætantur cùm ſciunt in morte has exuuias immundas deponi. *Pij cogitantes in hac uita de Deo, expetunt eius conſpectū in uita æterna.*

Hæc decem capita conſolationis ſint in conſpectu, quæ ſine ulla dubitatione pijs proſunt.Et qui ea diligenter conſiderabunt,intelligent ex ueris cauſis ſumta eſſe,uidelicet, ex Lege & Euangelio, & ampliſsimam de ſingulis doctrinam in ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis propoſitam eſſe.

Erit & hæc conſideratio grata,uidere quomodo antecellat in hac tanta re doctrina Eccleſiæ remedijs Philoſophicis, quæ non tollunt peccatum & mortem.

Certiſſimum ſit autem, efficaciam harum conſolationum experiri conuerſos ad Deum in uera inuocatione, iuxta dictum: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & glorificabis me.

Item: Petite & accipietis.

Item: Facit alienum opus,ut faciat opus proprium.

DE CHRISTIANA LIBERTATE.

Quot ſunt gradus Chriſtianæ Libertatis?

DOcendi cauſa gradus diſtinguimus, & primùm de nomine monemus. Cùm Eccleſia in hac uita adhuc circumferat peccata,et ſit ſubiecta morti & cruci, & adfligatur à Diabolis,Tyrannis, & fanaticis hominibus, & in Imperijs oppreſſa ſit triſti ſeruitute, uidetur Eccleſia falſò & ſtultè hanc glorioſam appellationem libertatis ſibi tribuere. *Eccleſia uidetur ſtultè ſibi nomen Libertatis tribuere.*

Sed intuenda eſt primùm conſummata libertas, cùm poſt reſurrectionem Deus erit omnia in omnibus ſaluatis, id eſt, cùm Eccleſia uiuet uita æterna,& fulgebit in ea Deus ipſe,communicans ſuam lucem, ſapientiam, iuſticiam,læticiam æternam,ſine peccato,ſine morte,ſine ullis calamitatibus.

Hanc conſummatam libertatem intuentes intelligemus utcunq;,hoc uocabulo magna & uera bona ſignificari. Sed tamen incoari hæc æterna bona in hac mortali uita oportet.Et de incoatione & conſummatione dictum eſt Ioh: 8.Si uos Filius liberauerit, uerè liberi eritis. *Libertas Chriſtianæ de incoatione & conſummatione intelligitur.*

Liberat autem filius Dei dupliciter: Merito & efficacia. Hinc ſunt quatuor gradus libertatis in hac uita. *Quatuor gradus Libertatis.*

I. Primus eſt Gratia,id eſt,liberatio à Lege, & à condẽnatione ęterna,quòd uidelicet certò dantur remiſſio peccatorum, reconciliatio, imputatio iuſticiæ propter mediatorem,gratis,fide,qua fit uiuificatio & liberatio ab ęterna morte,& donatur hæreditas uitæ æternæ.

II. Secundus gradus eſt cum priore coniunctus, uidelicet: Donum per gratiam, id eſt, Filij efficacia in credentibus per Euangelium, & per Spiritum ſanctum,quæ efficacia eſt Viuificatio, id eſt, conſolatio & incoatio uitæ æternæ,iuxta

næ, iuxta hoc dictum: Hæc eſt uita æterna, ut agnoſcant te Deum uerum, & quem miſiſti Ieſum eſſe Chriſtum.

Eſt & incoatio nouæ obedientiæ, & Deus præſens per Filium & Spiritum ſanctum mirabiliter regit, ſeruat & defendit Eccleſiam, & mitigat calamitates. Vt hoc gradu libertatis liberi ſunt tres uiri in fornace Babylonica, qui etſi ſunt in medijs flammis, tamen non uruntur. Sic ſemper Eccleſia mirabiliter inter medias flammas ſeruatur.

Tres uiri in fornace Babylonica liberi ſunt.

Hi duo gradus comprehenduntur his dictis: Gratia & ueritas per Ieſum Chriſtum facta eſt, id eſt, Reconciliatio, & uera ac æterna bona. Item Rom: 15. Gratia Dei, & donum per Gratiam Ieſu Chriſti in multos exuberauit.

III. Tertius gradus, ut docendi gratia non ſubtiliter loquamur, eſt Liberatio à ceremonijs & forenſibus legibus Moyſi. Quod ſic intelligatur: Cùm iuſticia, de qua propriè concionatur Euangelium, ſit remiſſio peccatorum & reconciliatio cum Deo, & conſummata nouitas, quam in hac uita incoari oportet, ſit & ipſa æterna uita, in qua Deus erit omnia in omnibus, & colligatur Eccleſia ex omnibus Gentibus, non ſunt alligati Chriſtiani ad ullius Gentis politiam: Sed poſſunt uti imperijs & legibus politicis, non pugnantibus cum Naturali ratione, ubicunq; uiuunt, Sicut ſpacijs dierum diſſimilibus utuntur Chriſtiani Venetijs & in Saxonia.

Iuſticia Euangelij.

Chriſtiani non ſunt alligati ad ullius Gẽtis politiam.

Ingens beneficium Dei fuit, quòd Eccleſiæ certam ſedem dedit in politia Moyſi annos mille quingentos octuaginta duos. Et ut hæc politia diſtincta eſſet à gentibus, certos ritus habuit: Quia Deus uoluit notum eſſe locum, & notam gentem, ubi naſceretur, conſpiceretur & audiretur Meſſias.

Politia Moyſi ſtetit annos 1582.

Interea tamen ualde multi etiam ex Gentibus uocati fuerunt ad agnitionem Mediatoris, & ad æternam iuſticiam, ut Nabuchodonoſor, Cyrus, Cornelius, & alij. Hi intellexerunt, aliud eſſe politiam Moyſi, aliud reconciliationem & æternam lucem & iuſticiam in mente & corde.

Hoc diſcrimen intelligi neceſſe eſt, quia ſemper fuerunt fanatici homines, qui ſtultè uociferati ſunt: Forenſes leges Moyſi, quæ tamen non ſunt iuris Naturalis, ſed Poſitiui, nobis neceſſarias eſſe. Et multæ ſunt impiæ κακοζηλίαι Pontificum & Monachorum de Ceremonijs. Vt in Moyſe prohiti ſunt quidã cibi, Poſtea igitur ſimiles prohibitiones humana temeritate inſtitutæ ſunt.

κακοζηλίαι Pontificum de ceremonijs.

Hic neganda eſt conſequentia: Quia tunc uoluit Deus politiam Moyſi diſtinctam eſſe à cæteris gentibus, ut eſſet certus & notus locus, & certa & nota gens, ubi naſceretur Mediator, ubi ederẽtur teſtimonia de promiſſione &c. Poſtea politia illa horribili exemplo propter multas cauſas deleta eſt. Et quanquàm ſæpè tentata eſt reſtitutio, tamen Deus ſeditiones Iudæorum, & nouas ædificationes oppreſſit. Vt, Bethoron triennio obſeſſa, tandem ab Adriano expugnata & deleta eſt, & interfectus eſt Ben Coſban Kochab. Tempore Iuliani terræ motu diſiecta ſunt fundamenta noui templi, quod tunc cœperant ædificare, & ſimul multa millia Iudæorum ruinis oppreſſa ſunt. Hæc alibi copioſius declarantur.

Deus ædificationes Iudæorum oppreſſit.

IIII. Gradus Libertatis eſt liberatio à traditionibus humanis in Eccleſia, uidelicet primùm, quòd nulli creaturæ liceat inſtituere cultus Dei, aut aliquam legem contrariam legi diuinæ condere.

Secundò etiamſi in hac uita, cùm uelit Deus honeſtos congreſſus publicos eſſe, opus eſt ordine temporum & lectionum, & Eccleſiæ conceſſum eſt, tempo-

tempora, & lectiones diſtinguere: Tamen hoc fiat ſine opinione cultus, & ſine opinione Neceſſitatis. Et ſciant homines, extra caſum ſcandali tales ritus ſine peccato omitti.

Tempora diſtinguenda ſine opinione cultus & neceſſitatis.

Hæc regula breuiſſimè tollit multas falſas opiniones de humanis traditionibus, quæ & obſcurant Euangelium de gratia, & de ueris cultibus, & ſunt periculoſæ carnificinæ conſcientiarum, ut alibi copioſius dicitur.

Teſtimonia autem regulæ ſint in conſpectu. Hæc prohibent opinionem cultus: Matth. 15. Fruſtra me colunt mandatis Hominum. Et Ezech. 20. In præceptis meis ambulate, non in præceptis patrum ueſtrorum &c.

His dictis expreſſè prohibetur opinio neceſſitatis: Coloſ. 2. Nemo uos iudicet in cibo, potu, uicibus dierum feſtorum &c. Et Gal. 5. In libertate, in qua Chriſtus uos uocauit, ſtate, & non iterum iugo ſeruitutis ſubijciamini. Nec condendæ nec intelligendæ ſunt traditiones contra hanc doctrinam in Euangelio traditam.

Contra.

Non minus debetur obedientia Eccleſiæ, quàm poteſtati politicæ,
Violatio politicarum legum eſt peccatum, Roman. 13. Neceſſe eſt obedire, non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam,
Ergo & violatio Traditionum humanarum in Eccleſia, eſt peccatum.

Reſpondeo primùm ad maiorem: Miniſterio Euangelico debetur obedientia, quatenus eſt Miniſterium Euangelij, non in alijs doctrinis aut legibus extra Euangelium. Quia miniſterium Euangelicum non habet poteſtatem condendi alias leges. Nec habet prohibitionem. Sed poteſtas politica habet duo mandata. Primùm proponendi legem diuinam Moralem, & exequendi pœnas. Alterum, addendi ius Poſitiuum, id eſt, determinationes circumſtantiarum: Sed non pugnantes cum legibus diuinis, quæ ad nos pertinent.

Quatenus miniſterio debeatur obedientia.

Duo mandata poteſtatis politicæ.

Reſpondendum eſt etiam ad Minorem, Diſſimile eſt: Violatio legum politicarum eſt peccatum, quia hoc ita diuinitus ſancitum eſt. Vult .n. Deus corporalem uitam regi legibus Magiſtratuum, & habere eos poteſtatem condendi aliquas leges.

Contrà uerò expreſſè ſancitum eſt in Euangelio, ne exiſtimetur eſſe peccatum, uiolatio rituum, qui ſunt ordinati ab Epiſcopis ſeu Paſtoribus. Quia uult Deus Eccleſiam tantùm ſuo uerbo regi, quo redduntur iuſticia & uita æterna. Non uult addi humanas traditiones. Ac ſemper in mundo creuerunt idola, cùm hac perſuaſione hominum animi faſcinati fuerunt, humanos ritus eſſe cultus, & eſſe res neceſſarias.

Violatio rituum q ſūt ordinati à paſtoribus non eſt peccatum.

DE MAGISTRATV POLITICO.

Quid eſt Magiſtratus Politicus?

Magiſtratus Politicus eſt perſona à Deo ordinata, ad conſeruationem Legis in externa diſciplina, & quidem utriuſq; tabulæ Decalogi, & ad pacis defenſionem, Et habet poteſtatem puniendi ui corporali.

Quæ ſunt præcipua officia Magiſtratus politici?

Reſpondeo: Quatuor ſunt.

Decalogus eſt lex naturæ. I. Primùm: Sonare uocem Decalogi in genere humano. Intelligo autem appellatione Decalogi uniuerſam legem Naturæ. Ac uult Deus primas normas eſſe omnium legum & uniuerſæ gubernationis, has leges, quarum ſummam in Decalogo complexus eſt, quem rectè uult intelligi. De hac norma inquit Sapientia diuina, Prouerb. 8. Per me Reges regnant, & Principes iuſta decernunt.

Deus in pœnis oſtendit iudicium ſuum. II. Secundum eſt: Magiſtratus ſit executor legum Decalogi, in puniendа earum uiolatione, ui corporali: Quia Deus uoluit in pœnis oſtendere iudicium ſuum. Et cùm uelit regi hominum uitam per Magiſtratum, armat eos hac poteſtate, imò dat mandatum, ut puniant uiolantes Decalogum, iuxta dictũ: Non parces ei, nec miſereberis &c. Et ſæpè repetitum eſt dictum Aeſchinis: οὐδὲν ἐστὶν ὄφελος πόλεως ἥτις μὴ νεῦρα ἐπὶ τοὺς ἀδικοῦντας ἔχει.

III. Tertium eſt addere aliquas leges Decalogo, id eſt, legibus Naturæ, de ciuilibus negocijs. Sed hæ additiones non pugnent cum legibus Naturæ: uerùm ſint determinationes certarum circumſtantiarum, additæ communibus noticijs Naturalibus.

Vt: Noticia naturalis eſt; Fur eſt puniendus: Sed modum pœnæ determinat Lex addita à Magiſtratu: Talem habent poteſtatem condendi nouas leges Politici Magiſtratus, ac tantùm de ciuilibus negocijs.

Magiſtratus politicus non cōdat dogmata in Eccleſia. Non condant dogmata in Eccleſia, nec inſtituant cultus, ut fecit Nabuchodonoſor. Et recens in ſcripto, cui titulus eſt Interim, poteſtas politica extra metas egreſſa eſt. Sicut imperatori Conſtantio dixit Epiſcopus Leontius: ἕτερα δ᾽ ἅπερ ταχθεὶς, ἑτέροις ἐπιχειρεῖς.

Non ſunt confundendæ functiones, ut Paulus dicit: Propria facite. Et Petrus dicit: Non ſitis ἀλλοτριοεπίσκοποι. Et Ariſtoteles dixit: Beatam fore uitam hominum, ſi artifices de artibus iudicarent.

IIII. Quartum officium eſt: Magiſtratus ſit executor etiam ſuarum legum in pœnis, ui corporali. Et habent pœnæ ſuos gradus.

Eſt'ne conceſſum homini Chriſtiano Magiſtratus gerere, iudicia exercere, accuſare & reſpondere in foro, militare, legitimas pœnas exequi? &c.

Reſpondeo. Conceſſum eſt, ſicut manifeſta exempla oſtendunt: Cornelius & alter Centurio, de quo dicit Dominus: Non inueni tantam Fidem in Iſraël. Seruius Proconſul &c. Et omnibus temporibus à principio generis humani fuerunt, ſunt & erunt aliqui Magiſtratus à Deo ad æternam ſalutem electi, & ad ſocietatem ueræ Eccleſiæ uocati. *Semper aliqui magiſtratus ſaluantur.*

Abraham magno prælio uicit Chaldæos. Abimelech Rex fuit auditor Abrahæ. Deinde Ioſeph & Daniel gubernauerunt maxima regna inter Ethnicos. Et cùm inquit Baptiſta: Contenti eſtote ſtipendijs ueſtris approbat Militiam. Et Rex Ioſaphat inquit: Iudicium Domini exercetis &c. Et Pſalmus 148. Reges terræ, & omnes populi. Principes, & omnes iudices terræ laudent nomen Domini.

Contra.

Iniuriæ non placent Deo,
In imperijs multæ ſunt iniuriæ,
Ergo imperia non placent Deo.

Reſpondeo,

Reſpondeo. Nego conſequentiam, & ratio eſt, quia plus eſt in Concluſione, quàm in præmiſſis. Quia debebat ſic inferri: Ergo iniuriæ, quæ accedunt ad imperia, non placent Deo.

Poſtea de minore reſpondendum eſt: In Imperijs multæ ſunt iniuriæ, Hic neceſſe eſt diſcerni Imperia, id eſt, totum ordinem politicum, à uicijs & confuſionibus, quas addunt Diaboli & homines: ut, Societas generis humani, coniugium, generatio, educatio ſobolis, contractus, artificia, iudicia, imperia, defenſio, militia, pœnæ homicidarum, blaſphemorum, inceſtorum, & aliorum ſceleratorum. Hæc omnia nominantur ordo politicus, & ſunt res ſapientia & iuſticia Dei in genere humano ordinatæ.

Imperia ipſa diſcernenda ſunt à uicijs quæ aliunde accedunt.

Et quanquàm Diaboli & impij homines, organa Diabolorum, horribiliter turbant hunc pulcerrimum ordinem: Tamen quantum ordinis manet, ſeruatur potenter à Deo. Et hæc ipſa conſeruatio eſt teſtimonium de Deo & prouidentia, & de præſentia Dei in genere humano. Quia manifeſtè uidemus, retrahi homicidas ad ſupplicia, iuuari Cyrum, Alexandrum, Auguſtum, & ſimiles. Item: Vniuerſaliter præſidia humana infirmiora eſſe, quàm ut poſſint cuſtodire politias, niſi Deus cuſtodiret, quas uult incolumes eſſe. Ideò Pſalmus inquit: Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra uigilat, qui cuſtodit eam.

Deus ipſe ſeruat politias.

Longè igitur diſcernatur Ordo politicus à uicijs, quæ Diaboli, & organa diabolorum addunt, ut diſcerni oportet cuſtodiam gregis à Lupis, latrunculis, & ſeruis, qui ipſi furantur oues. Deus ut fidelis Paſtor ſeruat politias, & dat aliquos fideles cuſtodes. Sed Diaboli, latrones & Tyranni ſunt uelut lupi. Rapaces domini ſunt uelut fures. Hi turbant politias, tanquam gregem: Et tamen interea Deus ſeruat magnam partem, & depellit lupos, Tyrannos, latrones, homines ſeditioſos & rapaces. Hæc imago utcunque monſtrat diſcrimen ordinis Politici & confuſionum, quæ aliunde admiſcentur.

Tyranni ſunt uelut lupi.

Quod eſt diſcrimen Boni Principis & Tyranni.

Bonus Princeps eſt, qui habet προαίρεσιν rectè faciendi, & plerunque & in præcipuis partibus officij ſui rectè facit, etiamſi aliquando labitur.

Hac forma definiendi in hac uita utendum eſt de omnibus Gubernatoribus & miniſtris, in quocunque genere officij. Et ſumitur prima pars definitionis ex dicto Pauli: Hoc requiritur, Fideles ut ſimus. Secunda pars ex dicto Salomonis: Non eſt iuſtus in terra, qui benè faciens etiam non peccet. Ac placet Deo gerens magiſtratum, ſeu Dux ſeu Iudex, ſeu Miles, habens Fidem & bonam conſcientiam, iuxta Pauli regulam: Qui & in officio bonam conſcientiam retinet, uidelicet προαίρεσιν rectè faciendi. Nec ruit contra conſcientiam, cõtra leges officij: Nec indulget ſibi affectata ignorãtia, et affectata omiſſione.

Contrà uerò Tyrannus eſt, & Deo diſplicet, qui non habet προαίρεσιν rectè faciendi, & plerunque ſceleratè facit, etiamſi interdum iuſta facit, ac negligit præcipuas officij partes, ſeu ſciens, ſeu affectata ignorantia, ſeu affectata omiſſione, ut Saul, Cambyſes, Sardanapalus &c.

Tyrannus.

An iure potuit Naboth recuſare, ſe Regi petenti uenditurum eſſe uineam, id eſt: An diſtinctio dominiorum ſit iuris diuini inter facultates Regum & Subditorum?

 Reſpon-

Non furtum facies munit omnium hominum dominia. Reſpondeo: Præceptum, Non furtum facies, obligat omnes homines,& diſtinguit & munit omnium hominum dominia. Regum & Subditorum. Iohannes dicit Regibus & Principibus: Contenti eſtote Stipendijs ueſtris: Neminem concutiatis, neq; calumniemini. Item: Non plus exigite, quàm conſtitutum eſt. Propria ſunt igitur Regum & Principum Stipendia, id eſt, tributa & uectigalia legitima. Et ab his diſtinguantur facultates ſubditorum, nec conturbentur dominia, nec præter legitima ſtipendia, & ſine iuſta cauſa ſumant Reges ex facultatibus ſubditorum, quantum ipſis libet, Briarei manibus, ut Nazianzenus loquitur.

DE CONIVGIO.

Quare angeli & homines ſint conditi. CONſilia Dei omnia in creatione enarrari non poſſunt, ſed tamen aliquorum operum cauſam conſpici Deus uoluit, uidelicet præcipuorum, Certiſſimum eſt, Angelos & homines conditos eſſe, ut eſſent aliquæ naturæ, quibus ſuam ſapientiam, iuſticiam & cæteras uirtutes, & lætitiam æternam communicaret, quia bonum eſt communicatiuum ſui, ac ut uiciſſim cognoſceretur ipſe. Transfudit igitur in mentem humanam ſapientiam congruentem cum ſua mente, ut in nobis teſtimonium extet, quòd ſit Deus, qualis ſit, & quòd ſit Iudex. In hoc opere non eſt obſcurum conſilium Dei.

In Angelorum natura non eſt propagatio. Nec uerò quærendæ ſunt omnium cauſæ, & reuerenter Deo obtemperandum eſt. Angelorum agmina ſimul condidit, nec eſt in ea natura propagatio. Homines aliter condidit, uoluit eſſe propagationem à paucis. Et tamen duos condidit initiò, quia ſemper uult Eccleſiam ſocietatem eſſe. Et uoluit in his lucere intellectum uirtutum, iuſticiæ, ueritatis & caſtitatis, beneficentiæ, & aliarum, quia his noticijs uult diſcerni naturam diuinam à naturis iniuſtis & immundis. Non enim amplectimur Deum brachijs corporis, ſed mente & fide intuendus eſt in inuocatione, & harum uirtutum attributione diſcernendus ab alijs rebus, & intuenda ſunt teſtimonia patefactionis &c.

Facit autem illuſtre diſcrimen Caſtitas, quia diaboli & homines ſunt immundi. Ac ut diſcernas Deum à Diabolis, ſemper in inuocatione cogites, te alloqui caſtum Deum.

Leges coniugij in Paradiſo editæ. Sanxit igitur ordinem, & uagas libidines prohibuit, & ſeueriſſimè punit, & uult homines noſſe, & reuerenter tueri certas leges coniugij ab ipſo traditas, quarum primæ ſtatim in Paradiſo editæ ſunt.

I. Prior, ut ſit coniugium copulatio unius maris & unius fœminæ indiſſolubilis. Erunt duo in carnem unam, id eſt, unus mas, & una fœmina inſeparabiliter iuncti. In hac uoce manifeſtum eſt omnes uagas libidines prohibitas eſſe.

II. Altera de inceſtis: Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ. Poſtea de inceſtis & aliæ leges uoce diuina additæ ſunt.

Coniugium quid. Eſt ergo coniugium legitima & indiſſolubilis copulatio unius maris & unius fœminæ, inſtituta diuinitus, ut agnoſcamus, Deum eſſe mentem caſtam, & ei in caſtitate ſeruiamus, & hoc modo propagato genere humano colligatur æterna Eccleſia Deo. Et quidem Eccleſiæ initium fuit illa prima ſocietas duorum coniugium.

Partes definitionis.

Primùm

Primùm in definitione poſita eſt particula Legitima copulatio, quæ reſtrictiones quatuor complectitur, de quibus loquuntur leges diuinæ, ac deinde humanæ, quarum uera eſt & digna reuerentia autoritas, ſcilicet de perſonis, de conſenſu, de conditionibus, & de errore. *Legitima copulatio quatuor complectitur.*

Prima reſtrictio de perſonis.

Sit notiſſimum caput 18. Leuitici, in quo recitantur perſonæ, quas non licet coniungi. Voluit enim Deus ſua ſapientia Caſtitatem intelligi, & ut intelligeretur, nequaquam uoluit uagari libidines, ſed perſonarum numerum & gradus ſanxit, & in hac uita manifeſtis pœnis uniuerſaliter punit inceſtas libidines. Ac ſciendum eſt, leges in Leuitico, quæ prohibent commixtionem perſonarum, quæ ibi recitantur, eſſe leges naturæ, & obligare omnes gentes, ſicut expreſſe dicit textus, Aegyptios & Cananæos puniri propter inceſtas libidines. Ergo etiam alijs gentibus extra politiam Moſi prohibitæ ſunt inceſtæ libidines. *Leges in Leuitico de perſonis ſunt leges naturæ.*

Ac diſcant iuniores numerare gradus conſanguinitatis & affinitatis.

Conſanguinei ſiue cognati ſunt, ut Iuriſconſultus inquit, ab eodem orti & propagati. Eſtq; conſanguinitas uinculū perſonarum, quę propterea, quòd ab eodem ſtipite ortæ ſunt, ſanguinis & naturæ ſocietate propius iunctæ ſunt. Diſcernuntur autem lineis & gradibus. *Conſanguinei ab eodem orti.*

Linea triplex eſt.
- I. Aſcendentium.
- II. Deſcendentium.
- III. Collateralium.

Gradus eſt interuallum, quo cognoſcitur, quæ perſona ſtipiti propior ſit. Vſitata autem conſuetudo numerandi gradus hoc tempore, & expeditior hæc eſt: Incoanda eſt ſeries ab uno ſtipite, ut Abraham: Supra ponantur maiores eius, infrà ponantur filij & nepotes. *Gradus.*

THARE.

Aram — Abraham — Nahor

Iſaac

Iacob

Ioſeph.

Adduntur in lateribus fratres & ſorores. Traduntur autem regulæ tres ad gradus diſcernendos.

Prima regula traditur de recta linea, videlicet aſcendentium & deſcendentium.

QVot ſunt perſonæ, tot ſunt gradus, una demta, uidelicet demto ſtipite, à quo incoanda eſt ſupputatio. Vt Ioſeph diſtat tertio gradu ab Abraham, Iacob ſecundo. Iſaac primo. Itaq; filius primùm gradum conſtituit, nepos ſecundum, pronepos tertium, abnepos quartum.

Ac de recta linea traditur uetus ſententia. Nullos aſcendentes & deſcendentes inter ſe poſſe connubium contrahere. Quare ſi Adam hodie ſuperſtes eſſet, non poſſet ducere uxorem. *De recta linea ſententia.*

Secunda regula de collateralibus.

In linea æquali quoto gradu diſtat altera perſona à communi ſtipite, toto gradu inter ſe diſtant. Ergo duo fratres, ſeu frater & ſoror unum gradū tantum conſtituunt, uidelicet primum. Vt Iacob primo gradu iunctus eſt Eſau.

ÆACVS.		
Peleus	Telamon	Phocus
Achilles	Aiax	Epeus
Pyrrhus	Euriſaces.	

Iam ſi uis ſcire, quoto gradu inter ſe iuncti ſint Achilles & Aiax, uide unam ſeriem, & obſerua, quoto gradu diſtet Achilles à ſtipite. Diſtat autem ſecundo gradu. Quare & inter ſe diſtant Aiax & Achilles ſecundo gradu. Ad hunc modum facilis eſt ſequentium perſonarum ſupputatio.

ALIVD EXEMPLVM.

PELOPS.	
Pytheus	Lyſidice.
Acthra	Alcmena
Theſeus	Hercules.

Fuerunt igitur cognati materna orgine Theſeus & Hercules conſobrini iuncti tertio gradu.

ALIVD.

ERNESTVS AVSTRIACVS.	
Fridericus 3. Imp.	Soror
Maximilianus	Erneſtus Saxo: Elector.
Philippus	Iohannes Elector.
Carolus V. Imperator.	Iohannes Fridericus primus.

Fratrum Filijs & Filiabus licuit olim contrahere.

Nunc inter collaterales prohibita ſunt connubia intra quartum gradū. Olim fratrum filijs & filiabus licuit inter ſe contrahere connubia etiam Romanis legibus. Vt, Oreſtes duxit conſobrinam Hermionem.

ATREVS.	
Agamemnon	Menelaus
Oreſtes	Hermione.

Simile exemplum eſt in Geneſi.

BATHVEL.	
Rebecca	Laban
Iacob	Rachel & Lia.

Iacob iunctus eſt conſobrinæ ſuæ Rachel ſecundo gradu.

ALIVD.

IEPHVNNE.	
Caleb	Cenas
Axa	Othoniel.

Tertia

Tertia Regula.

In linea inæquali, quoto gradu remotior diſtat à ſtipite, toto inter ſe diſtant. *Lineæ inæquales.*

THARE.

Abraham — Aram

Sara.

Sara diſtat ſecundo gradu à ſtipite, Ergo & Abrahæ iuncta eſt ſecundo gradu. Hoc gradu in linea inæquali prohibita ſunt coniugia iure diuino, quia uniuerſaliter maiorem reuerentiam Deus tribui uult ſuperiori gradui, quàm æquali.

PARTHAON.

Oeneus — Agrius

Tydeus — Therſites

Diomedes.

Diomedes iunctus fuit Therſitæ tertio gradu, in linea inæquali.

THARE.

Abraham — Nachor

Iſaac — Bathuel

Rebecca.

Rebecca diſtat tertio gradu à ſtipite, Ideò & ab Iſaac diſtat tertio gradu.

DE AFFINITATE.

Affinitas eſt propinquitas perſonarum, quæ ſunt iunctæ copula carnali. Vt, Dauid alienus eſt à Ionatha, ſed quia duxit uxorem ſororem Ionathæ, iam fit affinis Ionathæ.

REGVLA.

Quoto gradu quiſpiam eſt mihi conſanguineus, toto Gradu uxor eius eſt mihi affinis, ut frater & frater ſunt iuncti primo gradu conſanguinitatis. Ergo fratris mei uxor eſt mihi iuncta primo gradu affinitatis.

PRIAMVS.

Helenus — Hector.

Andromache uxor.

Ergo Andromache fuit iuncta Heleno primo gradu affinitatis.

HERODES.

Herodes — Philippus,

Herodias uxor.

Ergo Herodias, fuit iuncta Herodi primo gradu affinitatis.

Iacob — Nouerca Bala.

Ruben.

Ergo Ruben attigit nouercam primo gradu affinitatis. Sed eò fuit abominabilius ſcelus Ruben, quàm Heleni, quia Ruben uiolauit patris thorũ, cui *Scelus Ruben.*

maior reuerentia debebatur, quâm fratris thoro, iuxta dictum: Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, Et cûm Ruben maledictus ſit, manifeſtum eſt, prohibitionem primorum graduum eſſe iuris naturæ.

PELOPS.

Atreus — Thyeſtes.

Clytemneſtra. Agamemnon. Aegyſthus.

Ergo Aegyſthus ſecundo gradu affinitatis attigit Clytemneſtram.

CASIMIRVS REX POLONIÆ.

Sigiſmundus Rex Poloniæ.	Barbabara cõiunx Ducis Georgij.
Hedbigis poſterior cõiunx Marchionis	Filia, prior coniunx Marchionis.

Ergo Sigiſmundi filia fuit conſanguinea filiæ ducis Georgij gradu ſecundo. Fuit igitur Marchioni affinis ſecundo gradu.

Affinitas non latè uagatur. Non latè uagatur affinitas, nam conſanguinei mei, non ſunt affines conſanguineis uxoris meæ. Ego à conſanguinea uxoris meæ abſtinere debeo, & mei conſanguinei debent abſtinere à mea uxore, non à conſanguineis meæ uxoris. Quare duo fratres cum duabus ſororibus contrahere poſſunt. Non enim impediuntur affinitate. Pater & filius cum matre & filia contrahere poſſunt. Habent autem aliquæ perſonæ nomina.

Socer. — Socrus,

ἑκυρός — mariti pater.

ἑκυρά — mariti mater.

πενθερός — Pater uxoris.

πενθερά — mater uxoris.

Gener.

Nurus.

Vitricus.

Nouerca.

Priuignus.

Mariti frater, — Leuir, δαήρ.

Mariti ſoror, — Glos, γάλως & fratris uxor.

Duorum fratrum uxores εἰνατέρες.

Hæ appellationes extant Iliados 6. ubi Helena Hectorem appellat δαέρα. Poſtea uerò Hector interrogat, an abierit aliquò Andromache ad ſorores uiri, aut ad fratrum coniuges: ἤε πῃ ἐς γαλόων, ἢ εἰνατέρων ἐϋπέπλων.

OCTAVIVS.

Auguſtus — Octauia ſoror

Agrippa — Iulia. — Marcella.

Ergo Auguſtus fuit affinis Agrippæ in primo gradu, ſed non fuit affinis fratri Agrippæ.

Duplex

Duplex prohibitio.

SAEpè repetita eſt hæc ſententia, & ſæpè cogitanda, noticias uirtutum à Deo traditas eſſe creaturis rationalibus, ut teſtentur quòd ſit Deus, & doceant qualis ſit, & quòd ſit iudex & uindex. Ac præcipuè Caſtitas facit illuſtre diſcrimen inter Deū & Diabolū. Sanxit igitur Deus ordinem Coniugij, ut Caſtitas intelligatur, & ſeueriſſimè punit inceſtas commixtiones, ut Sodomorum, Cananæorum, Oedipi, Agamemnonis, Aegyſthi, Paridis, regum Aegyptiorum, Dauidis & filiorum Dauidis pœnæ oſtendunt. Et uniuerſaliter multæ calamitates publicæ ſunt libidinum pœnæ, ſicut ſcriptum eſt: Scortatores & adulteros iudicabit Deus. Tueamur igitur Caſtitatem maiore cura, ac de gradibus perſonarum prohibitis ſciamus duplicem eſſe prohibitionem: Altera eſt iuris diuini, altera iuris humani.

Caſtitas facit diſcrimen inter Deum & Diabolum.

Duplex prohibitio de gradibus perſonarum.

Prohibitio diuina extat Leui. 18. quæ in recta linea intelligatur prohibere commixtionem inter omnes ſurſum & deorſum. In collateralibus prohibet primum & ſecundum gradum in linea inæquali, hoc eſt, ne frater ducat ſororem, ne nepos ducat amitam & materteram, nec neptis nubat patruo aut auunculo. Ac intelligatur textus de gradibus, non tantùm de perſonis, ut Iudæi nugantur.

Cæterùm lex diuina non prohibet connubia in ſecundo gradu in linea æquali, hoc eſt, duorum fratrum liberis concedit coniugium, ut Oreſtes potuit ducere Hermionem.

Agamemnon	Menelaus,
Oreſtes	Hermione.

MATHAT.

Iacob	Eli
Maria	Ioſeph.

Etſi autem politia Moſi non pertinet ad nos, tamen regula uniuerſaliter tenenda eſt: Mandata naturalia ad omnes homines, & ad omnia tempora pertinere, quia ſunt normæ iuſticiæ in mente & uoluntate diuina immutabiles. Quare & ſtatim in Paradiſo in primo gradu aſcendentium & deſcendentium prohibitio edita eſt: Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ. Et poſtea patrum uoce declarata eſt hæc uoluntas Dei, ut, Iacob maledicit filio, qui attigerat nouercam. Et textus in Leuitico affirmat, puniri Cananæos propter inceſtas libidines.

Mandata naturalia ad omnes homines pertinent.

Cùm autem Deus puniat gentes, quæ ſunt extra politiam Moſi, & quæ fuerunt ante Moſen, perſpicuum eſt, has prohibitiones eſſe æterna & immutabilia mandata, & pertinere ad omnes homines. Ideò & Paulus punit Corinthium, qui attigerat nouercam.

Huc addantur exempla pœnarum, quæ plurimæ leguntur in omnium temporum hiſtorijs. Sciendum eſt igitur, non ualere diſpenſationes, quæ concedunt commixtionem in gradibus prohibitis in eo textu Leuitici 18.

Diſpẽſationes non ualent.

Additæ ſunt autem diuinis prohibitionibus & humanæ quædã in proximis gradibus, Vt, in ſecundo gradu in linea æquali, & tertio gradu, ut maiore reuerentia diuinæ prohibitiones obſeruentur. Hoc conſiliũ honeſtũ & probandum eſt. Sed ſciant omnes gubernatores diſcrimen prohibitionũ diuinarum & hu-

rum & humanarum. Diuinæ nequaquàm ſolui humana autoritate poſſunt. Sed interdum probabilis ratio incidere poteſt, quare humanæ prohibitiones laxantur, quod tamen circumſpectè fiat per Paſtores & Magiſtratus, non priuata temeritate.

Fieri poteſt ut humanæ prohibitiones laxentur.

Cæterùm prohibitiones de cognatione ſpirituali prorſus reijciēdæ ſunt, qualis eſt, ne quis ducat eam, cuius baptiſmo affuit. Pertinet etiam ad officium Magiſtratuum, quolibet loco re ſapienter deliberata cōſtituere, quas prohibitiones humanas retinere uelint.

Cognatio ſpiritualis.

DE EXEMPLIS PATRVM.

Vidimus etiam multos, qui uſitatas leges connubiorum ideò negligebant, quia leguntur diſſimilia ueterum exempla de Polygamia, & de coniugijs Iacob, qui duas ſorores duxit. Non eſt autem exemplis ſed legibus iudicandum. Et in hac tanta re conſiderentur præcepta diuina. Certiſſimum eſt legem coniugij primam in Paradiſo ita ſancitam eſſe, ut tantùm unius maris & unius fœminæ coniunctio eſſet: Erunt duo in carnem unam, id eſt, inſeparabiliter iuncti.

Non exemplis ſed legib. eſt iudicandum.

Etſi autem poſtea Lamech diſceſſit ab hoc ordine, & poſt diluuium Deus etiam in ſuo populo tolerauit exempla diſſimilia primæ inſtitutioni: Tamen Filius Dei nos ad primam inſtitutionem retrahit, inquiens Mat. 19. Ab initio non erat ſic. Et repetit dictum: Erunt duo in carnem unam. Et Paulus inquit: Vir non habet poteſtatem corporis ſui, ſed uxor.

Filius Dei nos ad primam inſtitutionē retrahit.

Præterea de gradibus cùm extent iam in Leuitico prohibitiones, obtemperare his neceſſe eſt, Nec quærendum eſt, quomodo excuſandi ſint patres, Quia ſancti non ſunt ſine uicijs: & omnes omnibus temporibus contagia quædam habemus ab errorib. & uicijs noſtri temporis. Quia uerò Patres uera inuocatione Deum colebant in agnitione Redemtoris, & erant fideles cuſtodes doctrinæ, & excellebant omnibus uirtutibus, & bonam conſcientiam alioqui retinebant, tales næui tegebantur, qui iam erant eius temporis mores politici.

Patres non ſunt excuſandi.

DE CONSENSV.

Dictum eſt in definitione, Coniugium eſſe legitimam copulationem. Hæc reſtrictio docet, perſonarum diſcrimina eſſe. Item ordinat conſenſum.

Primùm igitur ſit conſenſus expreſſus ſponſi & ſponſæ, ut regula ſæpè repetita in iure docet, coniugia mutuo conſenſu iungi. Et ab hoc conſenſu abſint error & uiolentia. Ac poſtea de errore dicam. De uiolentia uerò ſciendum eſt, non eſſe conſenſum, nec coniugia, cùm perſona ui cogitur, ut promittat coniugium, Et hac in re accidunt multa triſtia errata.

Coniugia mutuo conſenſu iungantur.

DE CONSENSV PARENTVM.

Vetuſta iura ita poſtulant conſenſum Parentum in ſponſalibus, ut cùm non accedit conſenſus parentum, concedant etiam ante commixtionem reſcindi deſponſationes. Et Ambroſius in hiſtoria Rebeccæ poſtulat conſenſum parentum, idq; dicit adeò honeſtum & naturæ conſentaneum eſſe, ut Poëtæ quoque idem docuerint, & recitat uerſus Euripidis, apud quem in Andromacha, cùm Oreſtes peteret connubium Hermiones, hæc reſpondet, eam rem pertinere ad arbitrium patris. Verſus hi ſunt:

Ambroſius.

Νυμφευμάτων μοὺ τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς
μέριμναν ἕξει, κοὐκ ἐμὸν κρίνειν τάδε.

Nec longiorem diſputationem addo, cũm conſtet in Eccleſijs harum regionum hoc ſeruari, ut conſenſus parentum requiratur, & deſponſationes iudicentur irritæ refragantibus parentibus. *Conſenſus parentum requiritur.*

Sed ad officium iudicum pertinet conſiderare, ubi parentes probabilem cauſam habeant refragandi, ubi non ſit probabilis cauſa.

Sciendum & hoc eſt, poſt concubitum non poſſe reſcindi cõniugia autoritate parentum, quia non eſt iam quæſtio de futuro coniugio, & uiolata eſt autoritas parentum, & fieret iniuria deſertæ mulieri.

DE CONDITIONIBVS.

Conditionum aliæ ſunt honeſtæ, & pertinentes ad coniugium. Aliæ peregrinæ, nihil pertinentes ad coniugium. Aliæ turpes. Aliæ impoſſibiles.

Prima Regula eſt perpetua.

Conditio honeſta, & pertinens ad coniugium, adiecta in principio contractus, ſi non fuerit impleta, diſſoluit contractum. Quales ſunt hæ conditiones: Si parentes conſenſerint. Si dos mihi dabitur pro noſtris facultatibus conueniens, *Conditio honeſta.*

Sed cũm ſequitur concubitus, non expectata conditionis impletione, ea coniunctio iudicatur eſſe coniugium, quia perſonæ conuenientes diſcedunt à conditione.

ALIA REGVLA.

Si uerò eſt conditio Peregrina, non pertinens ad coniugium, ut: Ducam te, ſi dederis mihi centum aureos, ubi non intelligitur dotis mentio, talis conditio intelligitur eſſe ocioſa & pronunciatur pro coniugio. Talis eſt conditio: Ducam te, ſi Cæſar inferet bellum Turcis. Pronunciatur etiam pro coniugio, cũm adduntur conditiones turpes, aut impoſſibiles, ut: Si inuenero te uirginem. Item: Si dabis mihi Byzantium, Hæ conditiones tanquam non additæ, reijciuntur, fortaſſis quia gubernatores ſophiſticam & petulantiam in decipiendo miſero & imbecilli ſexu prohibere uoluerunt, *Conditio peregrina.*

DE ERRORE REGVLA TRADITVR.

Diſſolui poſſe ſponſalia & coniugium, propter errorem perſonæ, non propter errorem fortunæ, id eſt, cum dolus interuenit, ſeu error de homine, ſicut Iacob tradita eſt Lia pro Rachel, Sed Iacob non eſt uſus ſummo iure, *Error perſonæ.*

At propter errorem fortunæ non diſſoluuntur ſponſalia aut coniugium, ut ſi qua putet, ſponſum eſſe diuitem aut nobilem, aut non habere liberos. Talis error nihil ad ſubſtantialia Coniugij pertinet. *Error fortunæ.*

Vetuſtas de uno quodam errore fortunæ etiam pronunciauit, poſſe diſſolui contractum, uidelicet, ſi quis liber ignorans ducat ſeruam, putans eſſe liberam. Hæc conſtitutio prorſus politica eſt, & nunc, quia uetus conſuetudo de ſeruis in Europa magna ex parte abolita eſt, non indiget longa diſputatione. Olim uerò cauſa fuit eius conſtitutionis, quia nati ex ancillis excludebantur à ſucceſſione, quæ propria erat ingenuorum, Sed cũm liber ſciens ducit ancillam, Eccleſia non diſſoluit, ſicut inter Abraham & Agar uerẽ coniugium fuit.

Alius

Maritus retinere debet antes compreſſam.

Alius error eſt, de quo difficilior quæſtio eſt: Si quis ignorans ducit ab alio compreſſam, aut grauidam ex alio, an liceat diſſolui ſponſalia & coniugium,ut ſæpè petitur. Sæpè affertur hæc quæſtio in iudicia,ſed uſitato iure pronunciatur,ut ſponſus ſeu maritus retineac ante compreſſam à ſe uel ab alio, ſiue ſciens,ſiue inſcius talem duxerit. Et fortaſſis in recentibus conſtitutionibus hoc ſancitum eſt,ne facilè diſſoluantur coniugia, & ne armetur leuitas eorum,qui libenter uxores qualicunque prętextu abijciunt,quoquo modo uoluntate mutata.

Sententia in Deut. ſeuerior.

Nota ſit igitur præſens conſuetudo, de qua extant dicta expreſſa in iure Canonico. Sed in Deut: cap. 22. alia ſententia eſt,quæ iubet lapidibus obrui compreſſam ab alio,quæ poſtea tanquam uirgo nupſit alteri,ſi fuerit accuſata, & uir petit diuortium.

Hæc fuit uetus ſeueritas in lege diuina, quam aliquantiſper & aliæ gentes ſapientiores imitatæ ſunt. Crëuſa apud Euripid. grauida nubit Xutho duci, & natus eſt ex ea Ion,quem mater infantem expoſuit. Poſtea re prolata mater ſupplicium metuit,ſed ſeruatur à Pallade. Et apud Terentium in Hecyra, Pamphilus non uult recipere coniugem, quam putat ex alio grauidam fuiſſe. Erant igitur in eo caſu uſitata diuortia. Sed addam ordine de quibuſdam caſibus accommodatas commonefactiones.

PRIMA.

Lex Moſi iubebat eum, qui compreſſiſſet puellam, ducere eam uxorem, & ei dotem attribuere, ſiue promiſiſſet coniugium, ſiue non promiſiſſet. Sed noſtra iura non cogunt te ducere à te compreſſam, ſi non promiſiſti coniugium. Dotis tamen mentionem faciunt: Ducat aut dotet. Quod idem fuit uſitatum Attico iure.

SECVNDA ADMONITIO.

Quare leges nunc cogant retinere ab alio compreſſam.

Fortaſſis ideò ab antiqua conſuetudine diſceſſit recentior ætas,quæ cogit retinere compreſſam ab alio, quia ſi liceret accuſare nouam nuptam, ſæpè propter ſuſpiciones aut offenſiones qualeſcunque in periculum uenirent innocentes. Sæpè etiam patefierent arcana delicta,quæ tegi multò honeſtius & utilius eſt,iuxta illud: Omnia delicta tegit dilectio. Ita gubernatores prohibere accuſationes uoluerunt. Nec uituperandum eſt hoc conſilium.

Etſi autem non fero nouas leges, tamen modeſtè dicere licet,quid uideatur prodeſſe. Primùm tentanda eſt reconciliatio, ut is,qui errore duxit compreſſam ab alio,retineat eam,præſertim ſi eſt modeſta.Quia diuortia ſæpè magnæ calamitates ſequuntur, quarum habenda ratio eſt à Iudice, & ab actore. Sin autem reconciliatio perfici non poteſt, ſapiens iudex, cuius ea eſt autoritas, ne poſtea mutetur ſententia, imitari poteſt exemplum legis Moſaicæ,cõ uſque,ut de diuortio pronunciet. Notum eſt enim,leges forenſes Moſi non pertinere ad noſtras politias,ſed tamen ibi conſpicitur,quid Deus approbet.

Poteſt etiam ab alio compreſſa dimitti.

Poſſunt igitur legum conditores ſuo loco hanc legem ferre, ut in tali caſu,ſi reconciliatio non procedat,fiat diuortium. Et multò intolerabilior eſt error in hoc caſu, quàm ſi quis ignorans duxiſſet ancillam. Et poſſunt addi aliæ rationes honeſtæ. Sed exemplum legis Moſaicæ plus munit conſcientias, quàm alia argumenta. Quia ex teſtimonio legis diuinæ certi ſunt legiſlatores & iudices,ſe non facere contra uoluntatem Dei.

ALIVS CASVS.

SAEpè & de hoc caſu quæritur: An habens uxorem, ut Dauid, & aliam attingens, poſſit deinde mortuis prioribus coniugibus, ducere compreſſam antea, cùm maritus eſſet alterius, aut ipſa alterius coniunx? Canones prohibent coniugium in hoc caſu. Prohibent item, ſi facta ſit machinatio ad interficiendam coniugem alterius. Hæc decreta bono conſilio facta ſunt, ut adulteria maiore cura uitarentur. Sed exemplum Dauidis oſtendit, in hoc caſu coniugium poſſe concedi, & hac ἐπιεικείᾳ iudex nunc quoque uti poteſt, præſertim cùm politici Magiſtratus adulteria non puniunt, & Deo ualde diſplicent uagabundæ commixtiones.

ALIA QVÆSTIO.

An liceat Chriſtiano ducere Ethnicam, aut alioqui diſſentientem de Religione?

PRohibent Canones ducere Ethnicam & Hæreticam, quod etiam bono conſilio conſtitutum eſt: Quia & Lex diuina prohibuit coniugia cum Philiſtæis. Sed hic quoqꝫ noſſe regulam neceſſe eſt: Euangelium non abolet politias, Sed concionatur de iuſticia cordis. Interea in uita externa ſinit nos uti legibus politicis, non pugnantibus cum legibus naturalibus, ſicut utimur diuerſis dierum ſpacijs. Ideò Paulus expreſſè iubet, ut retineant Chriſtiani coniuges, quæ uolunt in eodem coniugio manere, etiamſi non amplectuntur eandem religionem. Et addit conſolationem: Sanctificatur uir infidelis per uxorem fidelem, id eſt, credenti uſus coniugij ſit mundus, id eſt, non diſplicens Deo, etiamſi coniunx, de religione diſſentit, ſicut dicitur: Sanctificatur cibus per uerbum & orationem, id eſt, eſt conceſſus, non diſplicet Deo uſus cibi.

Euangelium non abolet politias.

Ita mater Auguſtini Chriſtiana manſit in coniugio mariti ethnici, & quidem aſperi, qui poſtea obſequijs & uirtute uxoris motus eſt, ut ad agnitionem Chriſti flecteretur. Ac talia exempla in hiſtorijs obuia ſunt plurima, quorum conſideratio & noſtro tempore utilis eſt, ne propter religionem coniuges diuellantur, qui manere in eodem coniugio cupiunt, ut ſæpè propter ſobolem ægrè diuelluntur. Et Chriſtianus ſuis obſequijs retinere beneuolentiam coniugis ſtudeat, ne captare occaſionem diuortij uideatur.

Mater Auguſtini.

DE DIVORTIO.

DIctum eſt in definitione, coniugium eſſe legitimam & indiſſolubilem coniunctionem unius maris & unius fœminæ. Nec dubium eſt, has reſtrictiones congruere ad primam inſtitutionem. Quia Deus uoluit genus humanum non ut pecudes uagari commixtionibus, ſed marem & fœminam certo ordine copulatos eſſe, & huius ordinis obſeruatione obedientiam ipſi debitam præſtare.

Et hunc ordinem ſeueriſſimis legibus ſancit, & perpetuò triſtiſſimis pœnis in toto genere humano omni tempore confuſiones huius ordinis punit, ut oſtendit diluuium, deletio Sodomæ, Sybaris, Thebarum, Troiæ, & plurimarum gentium.

Et huius tantæ ſeueritatis cauſa eſt, quòd uult Deus in genere humano lucere caſtitatis intellectum, ut ſciamus & ipſum eſſe mentem caſtã, & Caſtitatis amantem, & huius uirtutis mentione diſcernamus eum à naturis immũdis.

Coniugia non ſunt diſſoluenda.

Sanxit igitur ſtatim initiò, ne diſſoluerentur coniugia, inquiens: Erunt duo in carnem unam, id eſt, inſeparabiliter iuncti. Nam in hanc ſententiam Dominus ipſe hoc dictum citat Mat. 19. Et huic præcepto primi patres Adā, Seth, & alij ſine ulla dubitatione obtemperauerunt, & hanc doctrinam alijs tradiderunt.

Diuortia quomodo recepta ſint.

Sed poſtea laxata ueteri diſciplina, diuortia etiam recepta ſunt, & cùm iam ante Moſen uſitata eſſent, permiſſa ſunt & uoce legis Moſaicæ. Sed tamen initiò metæ circundatæ fuerunt, ne priuata leuitate fierent, ſed in iudicijs prius cognoſcebantur cauſæ.

Sanxit igitur lex ſingulari conſilio, ne rurſus duceretur dimiſſa, quæ poſtea alteri nupta fuit. Deteſtatur enim Deus confuſiones libidinum.

Apud ueteres Atticos etiam conſuetudo fuit, ut in iudicijs cauſæ diuortij cognoſcerentur. Sed poſtea apud Iudæos & Gentes ſecuta eſt maior leuitas & licentia, & priuato arbitrio facta ſunt diuortia, ſiue cauſæ graues eſſent, ſiue leues, ſiue nullæ. Sunt & reductæ, quæ antea dimiſſæ fuerant, ut, Cato petenti Hortenſio ceſſerat Martiam, & poſt mortem Hortenſij rurſus eam ſibi adiunxit. Talis leuitas occaſionem quæſtioni præbuit, Mat. 15. Prohibet igitur Dominus diuortia in eo loco, excepto uno caſu, uidelicet adulterio, in quo caſu, perſona ſuo ſcelere diſſoluit coniugium, & è medio tollenda erat. Nec diſſolutionis cauſa eſt perſona innocens. Ideò uox Filij Dei liberat innocentem perſonam. Extat & alter caſus 1. Corinth. 7. de deſertore uel deſertrice.

In quibus caſibus cōcedatur diuortium.

DE MODO PROCEDENDI.

NOn ſunt autem facienda diuortia ſine cognitione legitimorum iudicum, ſed perſona innocens, ſi uult fieri diuortium, petat à iudice uocari perſonam, quæ deliquit. Hic cùm utraq; pars uenit in iudicium, primùm adhortandi ſunt utrinq;, ut redeant in mutuam gratiam. Si non procedit reconciliatio, pars innocens non poteſt cogi, ut recipiat ream.

Auditis igitur partibus, & confirmata accuſatione, ſi accuſator honeſtè uixit, & petit ferri ſententiam, pronuncietur hoc modo: Cùm perſona quæ deliquit, ſuo ſcelere diſſoluerit coniugium, iudex autoritate Euangelij perſonam innocentem pronunciat eſſe liberam, & expreſſè inquit, concedi ei, ut pro ſua conſcientia piè contrahat aliud coniugium.

Pontificij Canones nomine tantum faciūt diuortia.

Pontificij Canones faciunt diuortium nomine, non re, id eſt, non permittunt, ut perſona innocens contrahat aliud coniugium. Sed cùm Euangelium in illis caſibus concedat diuortium, intelligatur id non de inani uocabulo, ſed de tali liberatione, quę fit re ipſa diuortium uidelicet, in quo non retineatur ligata perſona innocens.

Eccleſia uetus habuit diuortia.

Et fuiſſe hanc conſuetudinem in Eccleſia ueteri, annotatum eſt ab Origene in Matthæum. Item ab Euſebio in Eccleſiaſtica hiſtoria, qui pagina 88. recitat hiſtoriam ex Iuſtino Martyre, qui ſcribit, mulierem piam feciſſe diuortium cum marito, polluto flagitioſis libidinibus, & publicè accepiſſe libellum repudij, ut uocabant, id eſt, tabulas teſtificantes de diuortio. Et Hieronymus recitat Fabiolæ nobilis matronæ Romanæ hiſtoriam, quæ propter mariti ſcelera fecit diuortium, & nupſit alteri. Hæc exempla meminiſſe utile eſt, ad confirmandum morem iudiciorum in noſtris Eccleſijs.

Sin autem perſona quæ deliquit non uenit in iudicium, ſed aut contumaciter

maciter abeſt, aut inueniri non poteſt, cùm accuſator confirmata accuſatione teſtes adducit, qui affirmant, eius famam integram eſſe, & petit ſe liberari, pronunciet iudex, eum liberum eſſe, ut antè dictum eſt.

Sed quid fiet de perſona condemnata? An concedendum eſt ei, ſi adeſt, ut in iiſdem locis uiuat?

RESpondeo: Magiſtratus politicus adulteria punire debet. Ideò perſona condemnata, ſi non punitur durius, pellenda eſt ex iis locis, ubi uiuit perſona innocens, cui altera, uidelicet condemnata, uelut mortua exiſtimanda eſt. Et hæc ſeueritas ad politicum magiſtratum pertinet.

Quid ſit Deſertor.

IN quæſtione de diuortio liberat uox diuina perſonam innocentem, cùm alter coniugum fœdus coniugij adulterio diſſoluit, & innocenti perſonæ re iudicata ut dixi, conceditur contrahere aliud coniugium, idq; hoc modo ſeruatur in noſtris Conſiſtoriis. Seruatur idem de perſona iniuſtè deſerta, quia Paulus inquit 1. Cor: 7. Si autem infidelis diſcedit, diſcedat, non ſubiectus eſt ſeruituti frater, aut ſoror in talibus: Expreſſè pronunciat Paulus, perſonam iniuſtè deſertam liberam eſſe, id eſt, non cogendam eſſe, ut uagabundum deſertorem ſequatur.

Perſona iniuſte deſerta libera eſt.

Etſi autem aliqui reſtringunt hoc dictum ad caſum de religione, tamen uerè accommodatur in genere ad quamcunq; iniuſtam deſertionem, cùm non ſit ratio diſſimilitudinis.

Et conſentaneum eſt, deſertores impatientes freni coniugalis, deinde non abſtinere ab aliis mulieribus. Sed cùm uariæ ſint cauſæ migrationum, definiendus eſt deſertor. Nec concedendum eſt deſertæ perſonæ coniugium ſine iudicum cognitione.

Eſt igitur Deſertor, qui diſcedit à coniuge, ac diutius abeſt, nulla honeſta cauſa coactus, ſed uel leuitate, uel iniuſta impatientia freni coniugalis, uel aliis non neceſſariis cauſis impulſus uagatur.

Deſertor quid

Et multi adeò ſunt ἄστοργοι, qui agitãtur à Diabolis, ut etiam ſobolem negligant. Talis deſertor propter perfidiam & ἀστοργίαν ſupplicio publico puniendus erat. Ideò iuſtum eſt opem ferre perſonæ innocenti, quæ deſerta eſt.

ἄστοργοι.

Accedat autem, ut dixi, cognitio iudicium: uocetur ergo in iudicium, & cùm non uenit, audiantur teſtimonia de perſonæ innocentis integritate, & pronuncietur libera, &c.

Non eſt autem deſertor, qui abeſt officij cauſa, ut legatus aut miles delectus autoritate legitima ad militandum. Aut ſi uoluntate coniugis maritus abeſt in mercatu, aut alio honeſto negocio.

Qui abeſt officij cauſa non eſt deſertor.

Nec captiuitas diſſoluit coniugia, nec deportatio, ut lex Alexandri Seueri in Codice de repudiis inquit: Matrimonium deportatione, uel aquæ & ignis interdictione non ſoluitur, ſi caſus, in quem maritus incidit, non mutat uxoris affectum, id eſt, ſi non eſt tale ſcelus, quo alioqui coniugium diſſolueretur.

De milite autem narrat conſtitutio Iuſtiniani in Autenticis: Olim ſi toto quadriennio nihil ſignificaſſet uxori inquirenti miles de ſua uoluntate, conceſſum fuiſſe mulieri aliud coniugium. Hanc breuitatem temporis reprehendit Iuſtinianus, inquiens, militi triſtius eſſe uxorem domi amittere militiæ cauſa, quàm capi ab hoſtibus. Ideò ſancit longius tempus, & requirit diligentem inquiſitionem de uoluntate uiri.

Loquitur autem lex de militia legitima, non de leuibus hominibus, qui non uirtutis & militiæ cauſa domo abſunt, ſed ut liberius uagari poſſint, militum titulum aſſumunt. Hoc diſcrimen etiam iudex conſiderabit.

De tempore, poſt quod alia coniugia concedi poſſunt.

SI diuortium factum eſt propter adulterium, innocenti perſonæ non præſcribitur tempus, poſtquàm res iudicata eſt.

Quæſtio deſertionis. Sed in quæſtione deſertionis annos conſiderari neceſſe eſt, ut intelligatur, perſonam uerè deſertam eſſe, non leuitati aut perfidiæ prætexere umbram deſertionis.

Lex in Codice concedit ſponſæ poſt biennium alteri nubere, ſi ea non aſſentiente ſponſus, qui tamen non eſt extra prouinciam, tam diu differt publicum ritum coniugij.

Alia lex de ſponſo peregrinante loquitur, de quo concedit ſponſæ poſt triennium alteri nubere, uidelicet, niſi ea aſſentiente diutius abſit.

Pontificiæ conſtitutiones deſertæ perſonæ quantumlibet innocenti, nullo unquam tempore concedunt coniugium, niſi deſertricem perſonam conſtet mortuam eſſe. Sed ſuprà recitaui dictũ Pauli ex Corinthijs, quod liberat perſonam innocentem, & plerunq; deſertrix perſona ſimul adulterij rea eſt. Nequaquàm igitur laquei inijciendi ſunt innocenti perſonæ propter aliena delicta. Sed intelligatur & in hoc caſu liberatio non de inani uocabulo, & perſonæ liberatæ concedatur coniugium.

Quando concedatur coniugium deſertæ perſonæ. Iuſtinianus expreſſè concedit coniugium deſertæ perſonæ poſt decennium. Gloſa in capitulo in præſentia, in Decretalibus ita inquit: Vbi poſt ſeptennium uerìſimiliter præſumitur de morte uiri, excuſatur mulier, ſi nubat. Ac mitior eſt gloſa, quàm textus. Sed cùm iudex inquiſiuit negocium, & comperit, querelam de deſertione non eſſe inanem prætextũ, & uidet mores perſonæ innocentis honeſtos eſſe, poſſet imitari legem Conſtantini de quadriennio, uel dictum de quinquennio in Digeſtis, in titulo de Diuortio.

Hæc moderatio non uidetur abſurda: Nec tamen præſcribo certum tempus, ſed ſapiens iudex ſimul conſiderabit, quid deceat exempli cauſa, & ne laqueos conſcientiæ innocentis perſonæ inijciat.

DE NATVRA SPADONVM.

VErecundè ſic nominantur illi, qui prorſus non ſunt idonei ad commixtionem coniugalem: Et nominantur Spadones, ſiue natura tales ſint, ſiue arte caſtrati ſint.

Spadones non ſunt coniuges. De his ſciendum eſt, tales perſonas nequaquam fieri coniuges, ſed cùm eſt explorata frigiditas, iudex pronunciet illas perſonas liberas eſſe. Nec fit tunc diuortium, quia non erat coniugium, iuxta dictum Matt. 19. Sed fit declaratio, ut alij ſciant, illam ſocietatem non eſſe coniugium, & perſonæ quæ habet naturæ uires integras, concedi aliam feliciorem copulationem legitimam. Sed ad explorandã frigiditatem iura tempus conſtituerunt, ſi res dubia eſt, ne ante triennium fiat ſeiunctio.

Læſi faſcino. Eodem modo pronunciant de ijs, in quibus natura ita læſa eſt faſcino aut ueneficio, ut ope medica ſanari non poſsit, ſi toto triennio fruſtra tentata eſt medicatio.

Tanta eſt autem uirtus aliquarum mulierum, ut occultent imbecillitatem

tem uirorum, ſicut uiri doctiſſimi Simonis Grynęi ſocer narrauit, ſe mortua prima coniuge duxiſſe uiduam uirginem, quæ undecim annos nupta fuerat uiro frigido, nec unquam ulli ante mortem uiri hanc rem patefecit. *Simon Grynæus.*

De diuortijs propter ſæuitiam, ueneficia, & inſidias ſtructas uitæ.

CVM textus Matthæi 19. tantùm faciat mentionem Adulterij, ualdè pugnant aliqui, non poſſe fieri, diuortia propter ſæuitiam & inſidias uitæ ſtructas. Sed in Codice lex Theodoſij, quam exiſtimo graui deliberatione piorum ſcriptam, ut tunc uſitata diuortia reſtringeret ad certos caſus, concedit diuortium etiam in his caſibus. *Lex Theodoſij de diuortio.*

Etſi autem aliqui reijciunt hanc legem, & contendunt eam ab Euangelio diſſentire, tamen hi non rectè intelligunt diſcrimen Legis & Euangelij. Et cùm expreſſè dicat Dominus, in politia Moſi diuortia permiſſa eſſe propter duritiem cordis, ſignificat aliam eſſe gubernationem hominum ſanabilium, qui ſunt membra Eccleſiæ, & uolunt obtemperare Euangelio: aliam politicam impiorum & contumacium, qui frenos legum pati nolunt.

Si quis eſt igitur talis maritus, qui ſæuitiam in coniugem exercet, & admonitus à Paſtoribus non deſinit furere, & domeſticæ Eccleſiæ inuocationem turbare, & uxorem ita crudeliter tractare, ut uita in periculo ſit, hic certè Magiſtratus politici imperio coërcendus eſt, qui non ſolùm uitam perſonæ innocentis tueri debet, ſed etiam debet eius conſcientiæ conſulere, ne fracta dolore et indignatione, tandem abijciat inuocationem, aut aliquid iniuſtè faciat, ut dicitur: Furor fit læſa ſæpius patientia. In eo caſu in perſona crudeli, non pertinente ad Eccleſiam, Magiſtratus politicus Theodoſij lege uti poſſe uidetur. *Sæuitia uidetur facere poſſe diuortium.*

Imperia politica uult Deus honori eſſe bonis, & terrori malis. Vult Deus regi eos, quorum mores ſunt ſine ſcelere, uult eis concedi pacem ad inuocationem, ad educationem & ad inſtitutionem ſobolis, uult latrones reprimi, ſiue domi, ſiue foris latrocinia exerceant. Nec deſunt unquam in imperijs homines contumaces, iniuſti & ἄσοργοι, exercentes in ſuos iniuſtam ſæuitiam, quales nominat Dominus in hac concione Duros corde. *Imperia debēt honori eſſe bonis.*

An propter morbos contagioſos & incurabiles, ut propter Lepram, diuortium fieri poſsit.

REſpondeo. Planè & perſpicuè affirmo, nequaquàm facienda eſſe diuortia propter morbos, nec deſerendum eſſe ægrotum maritum, nec deſerendam eſſe ægrotam uxorem, quia ſemper oportet hanc regulam eſſe firmam & immotam: Quos Deus coniunxit, homo non ſeparet. Quare omnis perſona uiuens, quæ uolens incoat diſtractionem, ſine ulla dubitatione horribiliter peccat, ut, adultera ſeu deſertrix incoat diſtractionem uolens, & facit contra hunc ordinem diuina uoce & lege ſancitum. Ita ſi perſona rectè ualens incoaret diſtractionem, eſſet ſimilis deſertrici & adulteræ, & rea magni ſceleris. Nam calamitas, quæ inter uiuentes accidit ſine culpa, nequaquàm diſſoluit coniugale fœdus. *Calamitas non diſſoluit coniugium.*

Omnia igitur dicta, quæ prohibent diſtractionem, proponant ſibi homines timentes Deum.

Geneſ. 2: Erunt duo in carnem unam.

1. Corinthios ſeptimo. Vir non habet poteſtatem corporis ſui, ſed uxor.

Nec uxor poteſtatem habet corporis ſui, ſed maritus.

Epheſ. 5. Viri diligite uxores ueſtras. Nemo carnem ſuam odio habuit, ſed eam alit & fouet.

Fœdus coniugale. Cùm igitur maneat fœdus coniugale, inter tales perſonas, quas non diſtraxit culpa, manifeſtum eſt, non deſerendam eſſe ægrotam perſonam, ac deberi ei beneuolentiam & auxilium, tanquam proprio corpori. Summus amicitiæ gradus eſt fœdus coniugale. Iniuſtiſſimum eſt autem, in calamitate amicum deſerere, egentem auxilio, & confugientem ad amici beneuolentiam & fidem. Quare deſertio coniugis propter calamitatem, in qua nulla eſt culpa, iniuſta & ſcelerata eſt.

Quidam uerò crudeliter diſputant, Leproſos ſimiles eſſe mortuis, & hoc prætextu conſulere perſonæ rectè ualenti ſtudent. Sed hoc ſophiſma refutat manifeſta crudelitas. Mortui non indigent aliorum hominũ auxilio. Ægrota perſona non eſt mortuæ ſimilis. Ægrota perſona adhuc indiget hominum auxilio. Quare, quòd ad ueræ amicitiæ officia attinet, nondum eſt mortuæ ſimilis. Adhuc eſt caro tua, adhuc lex diuina tibi concionatur: Nemo carnem ſuam odio habuit. Et autoritate Magiſtratuum cogenda eſt perſona rectè ualens, ne deſerat ægrotam, & ne negligat eius uitam, ſed ferat opem ægrotanti.

Etſi autem uidetur aliquibus hęc ſententia durior, tamen iuſtam eſſe omnes bonæ mentes intelligunt. Si quis autem maritus pius indiget conſilio, interroget Paſtores eruditos & graues, & rectè intelligentes doctrinam Eccleſiæ. Poteſt enim reſponderi, ne perplexitate implicetur conſcientia, & ne fides & inuocatio in uiro interrogante impediantur.

De deſponſatione impuberum.

Sponſalia quid? MVltum refert rectè intelligere ſermonem ueruſti Iuris. Vetuſtas nominat ſponſalia tantùm eas promiſſiones, in quibus fiunt pacta de futuro cõiugio, & quæ nequaquàm ſunt initium præſentis coniugij, ut inter Octauium adoleſcentem, & Seruiliam adhuc paruulam, fiunt ſponſalia. Ibi tantùm hoc agitur, ut aliquantò pòſt per uerba de præſenti coniugium conſtituatur.

De his ſponſalibus inquiunt ueruſtæ leges, uoluntate partium diſſolui poſſe ſponſalia, ut Octauius non duxit Seruiliam. Hic obſeruandum eſt, quomodo ueruſtas locuta ſit. Sponſalia duplicia ſunt. Recentior ætas finxit ambiguitatem: nominat alia ſponſalia de futuro, alia de præſenti, cùm contractus, in quo per uerba de præſenti ſeu categoricè promittitur coniugium, ſit iam uerum initium coniugij præſentis.

Prudenter autem conſiderandum eſt, ubi ſint ſponſalia de futuro, nec id ex cauillatione uerborum iudicetur, ſed ex multis circumſtantijs, an tunc uoluerint partes aliquid conſtituere, quod poſtea non poſſet mutari propter grauem cauſam, cuius tunc fortaſſis ratio habita eſt.

Sunt autem ſponſalia de futuro, promiſſiones omnes, quibus addita eſt conditio honeſta, cuius ratio in iudicando habenda eſt, ut Ducam te, ſi parentes adſenſerint. Quæ ſponſalia diſſoluantur. Tales promiſſiones irritas eſſe, ſi conditioni non fuerit ſatisfactum, ſuprà dictum eſt.

Sunt & ſponſalia de futuro, quando nomine impuberum fit promiſſio à parentibus, uel tutoribus, de coniugio contrahendo inter hos impuberes, cùm

cùm ætas erit idonea,aut cùm ipſi impuberes, uel altera perſona, cuius ætas nondum eſt idonea,coniugium futurum promittit.

Hæc ſponſalia diſſolui poſſe, cùm deinde uoluntas puberum non acceſdit, certum eſt. Nec cogenda eſt perſona repugnans,quæ ſe non obligauit ipſa poſtea,cùm ætas iam matura eſſet coniugio, & ſuo iudicio ſtatuere poſſet.

Vt autem homines alij multis rebus bonis abutuntur, ita & coniugij umbra ſæpè ſtultis,aut malis cupiditatibus prætexitur. Sæpè propter pecuniam aut præſidia fiunt pacta de impuberum coniugijs ,cùm in hoc tanto fœdere perpetuæ coniunctionis honeſtum iudicium,& mutua beneuolentia horũ ipſorum, qui iunguntur, requiri & ualere debeant, nec deceat corpora natorum uenalia eſſe,propter pecuniam,aut alia πλεονεκτήματα. Et punit Deus hanc ordinis deprauationem pœnis manifeſtis. Quare parentes honeſti, conſiderantes ordinem diuinum, ſaluti filiorum & filiarum rectè conſulant, nec cogant filios aut filias contra naturæ inclinationem ad coniugia,à quibus abhorrent,eaq; in re moueantur his maximis cauſis: Vbi non eſt mutuus amor coniugum, ibi diſcordia ſauciat mentes,impedit inuocationem Dei,turbat totam domeſticam conſuetudinem,& parit multa peccata. Interdum & cùm uoluntates diſtractæ ſunt, ſequuntur adulteria & pœnæ, in quibus multi ruunt in noua ſcelera, & in tragicas calamitates.

Coniugium prætexitur ſæpè cupiditatibus malis.

Liberi nõ ſunt cogendi ad coniugia.

Hæc infinita mala præcipuè parentes, qui ea aliquo modo intelligere poſſunt, conſiderent & metuant, & ne accidant filijs & filiabus, Deum ardentibus uotis precentur. Deinde ipſi caueant,ne ſtultis aut impijs conſilijs ea acerſant.

In multis deliberationibus nimis magna negligentia & futilitas eſt parentum de coniugijs ſuorum. Vnde poſtea & triſtiſſimæ calamitates ſequuntur, & familiæ fiunt non Eccleſiæ Dei, quod eſſe debebant, ſed Diabolorum luſtra, & multi miſeri homines in illis calamitatibus ruunt in indignationem aduerſus Deum, in deſperationem, & in æternum exitium.

Familiæ fiunt ſæpè Diabolorum luſtra.

Oro autem Deum æternum Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, conditorem generis humani, & cuſtodem honeſtæ ſocietatis, ut ipſe nos gubernet, & faciat, ut noſtra cõiugia & familiæ noſtræ ſint ueræ domeſticæ Eccleſiæ, ipſum rectè inuocantes, & ei obtemperãtes,in tuendo ordine,quem inſtituit,nec ſinat domeſticis diſcordijs impediri inuocationem, & alia officia neceſſaria, Amen.

De officio Magiſtratus in tuendis legibus coniugij.

Certiſſimum eſt, ſalutarem gubernationem Dei opus eſſe. Ac manifeſtum eſt,diuinitus inſtitutum eſſe hunc ordinem in genere humano, ut præſint Magiſtratus multitudini.Et his Deus præcipua officia quatuor attribuit.

Quatuor officia Magiſtratus.

I. Primum eſt, ut Magiſtratus ſonet uocem legis diuinæ in tuenda diſciplina, quia prima & immota norma uitæ eſſe debet lex diuina.

II. Secundum, ut ſit uigilans cuſtos diuinæ legis, ac ſeueritate pœnarum coërceat & puniat contumaces, & defendat obedientes. Hunc ordinem ita ſanxit Deus. Et manifeſtum eſt leges contemni, ubi nulla ſunt pœnarum exempla. Sicut uerè laudat dictum Aeſchinis Demoſthenes: ὀυδὲν ὄφελος τῆς πολιτείας, μὴ ἐχούσης νεῦρα κατὰ τῶν ἀδικούντων.

III. Tertium officium eſt, Magiſtratus addere poteſt aliquas leges diuinis,nequaquàm tamen diſſentientes à diuinis, ſed quæ ſint adminicula,ut maiore cura ſeruentur.

IIII. Quartum, ut & has leges ſeueritate pœnarum tueatur.

Hæc officia Magiſtratus & in coniugij defenſione conſiderent. Sciant ſeueriſſimis mandatis Dei præcipi, ut leges coniugiorum conſeruent, & puniant adulteria, uagas & inceſtas libidines, & tollant è medio illa dira portenta, quæ & iram Dei irritant, & polluunt genus humanum tetris libidinũ confuſionibus, quia certiſſimum eſt, Deum horribiliter iraſci, & ipſis libidinum confuſionibus,& negligentiæ gubernatorum, qui eas non puniunt, nec ſontes è medio tollunt.

Confuſio libidinum eſt punienda.

Et propter hæc ſcelera uagantur in genere humano multæ pœnæ publicæ, bella, uaſtationes, diſſipationes hominum, & aliæ magnæ calamitates, ut oſtendunt exempla Sodomorum, Cananæorum, tribus BenIamin, exilij Dauidis,euerſionis Troiæ,& alia innumerabilia.

Sic igitur inquit uox diuina Leuit. 18. de inceſtis:Cauete ne uos ſimiliter euomat terra, cùm ſimilia facietis, ſicut euomuit Cananæos.

Et expreſſè gubernatorib. præcipit,ut tollant ſontes,inquiens: Omnis anima, quæ fecerit quiddam harum abominationum,deleatur ex hoc populo.

Hæc mandata ſæpè repetita ſunt, ut de adulterijs dicitur in Deut. cap. 22. Si dormierit uir cum uxore alterius, uterq; interficiatur, adulter & adultera,Et auferes malum ex Iſraël.

Vterq; interficiatur,adulter & adultera.

Dolendum eſt autem, in multis locis magiſtratus in hac tanta re ſegniores eſſe,quorum negligentia magis irritat iram Dei. Atq; ita pœnæ in genere humano cumulantur, ut adparet in hiſtoria tribus BenIamin,quæ penè funditus deleta eſt,quia ſtuprum uxoris Leuitæ punire noluit.

Certiſſimũm eſt enim, Deum punire uagas libidines omnes, etiam cùm ceſſant Magiſtratus, quia caſtitas & iuſticia Dei immota eſt,& hanc regulam ſemper tuetur, Scortatores & adulteros punit Deus. Quanquàm autem conuerſis Deus propter Filium pœnas mitigat, ut Dauidem non ſinit prorſus extingui, nec accendit totam iram, ut Pſalmi uerbis utar,tamen quanta ſit moles pœnarum conſidera, Familia polluitur inceſta commixtione, Filij inter ſe dimicant, Pater in exilium pellitur, Mota ſeditione filius & magna multitudo ciuium interficiuntur, Matronæ regiæ Deo dilectæ polluuntur ſcelere filij. Multò triſtiora erant hæc tetra mala Dauidi, quàm mors ſui corporis futura erat:Sed utrunq; oſtendit Deus,uerè ſe iraſci ſceleribus,&ea punire,& tamen ab æternis pœnis eripere eos, qui ad filium Mediatorem confugiunt, in quem maior pœna deriuata fuit, quæ eſt precium pro nobis.

Pœnæ Dauidis adulteri.

Hæc doctrina & de pœnis & de conuerſione omnibus cogitanda eſt,Ac hortandi & obteſtandi ſunt Magiſtratus, ut ſint memores mandati à Deo officij, cogitent Deum caſtum & iuſtum eſſe, & ſeſe in munere diuino collocatos eſſe,ut ſint imago Dei, ſint caſti & iuſti,& tueantur in populo caſtitatem & iuſticiam.Hæc officia ſunt grata Deo,& ſalutaria gubernatoribus & populo.

In multis regionibus politici gubernatores ideò negligentiores ſunt in defenſione caſtitatis,quia magna ex parte hanc curam reijciunt ad forum Epiſcoporum. Sed cùm alia quædam ibi contra normam à Deo traditam fiunt, tùm uerò ipſorum leges impediunt iuſtas pœnas, quia non ſunt armati gladio.

Praeterea

Præterea cùm ipſi iudices ibi plerumq; contaminati ſint uagis libidinibus, minus iraſcuntur ſimilibus, ut dicit Ariſtoteles, citans Euripid: ἐν φαῦλοι φαύλοις ἥδιστος, καὶ κακὸς κακῷ συντέτηκεν. Interdum à miſeris mulierculis aliquid abradunt pecuniæ. In talibus iudicijs tantùm irridetur Deus.

Sint igitur rectè conſtituta iudicia de Coniugijs. Poteſtas Politica adiungat ſibi doctos & honeſtos uiros, electos ex toto corpore Eccleſiæ, & rebus inquiſitis & rectè cognitis, pronunciet, & in puniendo ſit miniſtra Dei, tollat ex uita omnes pollutos commixtionibus, quæ cum natura pugnant, inceſtos, adulteros, raptores, deſertores, adulteras, & deſertrices, ne Deus totas urbes & gentes propter hæc ipſa ſcelera, & propter Magiſtratuum negligentiam deleat.

Quomodo iudicia de coniugijs debeāt eſſe conſtituta.

Oſtendant etiam honeſti gubernatores amorem Caſtitatis in defenſione coniugij. Aboleant impias & diabolicas leges Epiſcoporum de cœlibatu Sacerdotum, & concedant pium coniugium omnibus, qui ad id uitæ genus idonei ſunt, iuxta legem diuinam, 1. Cor. 7. Vnuſquiſq; habeat uxorem ſuam uitandæ ſcortationis cauſa.

Leges de celibatu abolendæ.

Magiſtratus cùm ſit imago & miniſter Dei, amet caſtitatem, cùm ſciat Deum eſſe mentem caſtam, & ſeueriſſimè poſcere ordinem, Caſtitatis tuendæ cauſa inſtitutum. Non ſit imago & miniſter Diaboli, qui odio Dei miſeros homines impellit, ut libidinum confuſione polluantur, ut ira Dei augeatur, & ut hæc miſera creatura in maiore turpitudine ſit, & poſtea ruat in æternum exitium.

Hos horrendos furores diaboli adiuuāt omnes, qui uagas libidines quoquo modo augent, uel defenſione legis Pontificiæ de celibatu, uel neglectione pœnarum.

Nondum in hac uita turpitudo & magnitudo horum ſcelerum ſatis conſpicitur, ſed retegentur hæc ingentia mala in poſtremo iudicio, cùm oſtendet Deus omnibus Angelis & hominibus turpitudinem peccati, & maliciam Diabolorum.

In poſtremo iudicio turpitudo ſcelerum retegetur.

Sed tamen in hac uita gubernatores honeſti & pij de hac re etiam uoluntatem Dei conſiderare debent, & dirigere gubernationem ad legem Dei, & quantum fieri poteſt curare, ne cumulentur peccata & pœnæ, ut apud Eſaiam dicitur: Væ illis qui ſcribunt leges iniuſtas.

ORO autem Filium Dei, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, crucifixum pro nobis & reſuſcitatum, ueriſſimè amantem Caſtitatis & caſti Coniugij, ut ipſe flectat mentes omnium, qui eum inuocant, ad Caſtitatem, & defendat Coniugij leges, & reprimat diabolos, qui odio Dei impellere miſeros homines conantur, ut uarijs modis polluantur & pereant. Creſcit infirmitas naturæ humanæ in hac mundi ſenecta, & ſimul rabies in diabolis creſcit, quia ſciunt breui inſtare iudicium, in quo ipſorum turpitudo omnibus Angelis & hominibus clarè oſtendetur. Ideò te Fili Dei, Domine Ieſu Chriſte, crucifixe pro nobis & reſuſcitate oro, ut nos, ut adoleſcentiam, ut familias noſtras regas, & ad caſtitatem & ueram inuocationem æterni Patris pectora noſtra Spiritu ſancto tuo flectas, Amen.

Rabies Diabolorum creſcit, quia ſciūt inſtare iudicium.

τέλος.

RESPON-

RESPONSIO PHILIPPI ME-
LANTHONIS DE CONTROVER-
SIIS STANCARI.

Filius Dei ſemper orat ut ſimus unum in ipſo.

QVOD FILIVS DEI DOMINVS NOSTER IESVS Chriſtus crucifixus pro nobis & reſuſcitatus orauit æternum patrem in agone ſuo, ut faciat, ut unum ſimus in ipſo, idem haud dubiè ſemper orat. Ad huius ſummi Sacerdotis precationem noſtra uota etiam adiungamus,&petamus item,ut mentes & corda omnium docentium in his Eccleſijs copulet, ut unum ſimus in Deo. Sit in nobis quoq; pium ſtudium concordiæ, non quæramus incenſi odijs, quod calumnioſè in ſpeciem exagitari poſſit,quædam etiam prætereamus, quæ moueri non eſt utile.

Poſtquàm igitur à me petitum eſt,ut de ſcriptis Muſculi & Stancari meum iudicium exponam,tantùm præcipuas eorum controuerſias attingam,non agitabo alia,quæ obiter aſperſa ſunt. Sæpè ex paruis initijs magna diſſidia oriuntur, ſicut his proximis annis multa exempla uidimus. Ideò ſi poſſem, præſens certamen tollere mallem,quàm accendere maiores contentiones. Ac Filium Dei oro,ut nos doceat & gubernet.

Sunt autem duæ Controuerſiæ præcipuæ, quantum ego quidem intelligo, Altera de modo loquendi in communicatione Idiomatum, Altera de Mediatore.

Retinēdæ ſunt formæ loquendi approbatæ in Eccleſia.

De priore controuerſia, hæc mihi uidetur eſſe iuſta & plana uia concordiæ,ut nos omnes retineamus, formas loquendi approbatas graui autoritate in Eccleſia, quia mutatio aut errores aut diſſidia parit.

Vidi Muſculi Propoſitiones editas menſe Maio anni ſuperioris, in quibus rectè loquitur de duabus naturis in Chriſto nato ex uirgine. Et utrumq; Muſculum & Stancarum ſcire non dubito, qui modi recepti ſint. Eccleſia rectè & uerè dicit de Chriſto,

Natura diuina non eſt paſſa &c.

Deus eſt natus ex uirgine,paſſus,mortuus,reſuſcitatus, Non dicit: Natura diuina eſt paſſa, mortua,reſuſcitata,quia in concreto perſona intelligitur, In abſtracto tantùm altera natura.

Etſi autem multi qui fontes horum diſcriminum ignorant, putant eſſe inanem ſubtilitatem hos modos loquendi diſcernere,tamen eruditi ſciunt grauiſſimas eſſe cauſas.

Neſtorij error.

Neſtorius negabat has propoſitiones, Deus eſt natus ex uirgine, crucifixus &c. Ideò dicebat. Noli gloriari Iudæe: non enim Deum,ſed hominem crucifixiſti. Hinc aut ipſe aut alij hoc extruebant, Chriſto affuiſſe naturam diuinam per ſocietatem ſeu aſſiſtentiam, ſicut affuit Eliæ, aut alijs Prophetis, nec fuiſſe unionem Hypoſtaticam, ſeu non fuiſſe unam perſonam.

Patiente Ioanne Baptiſta,quanquàm adeſt ei Deus, & metaphoricè dicitur Deus pati, tamen uulnus eſt perſonæ, quæ non eſt Deus, Relatio tantum, id eſt, contemtus ad Deum pertinet,ut cùm Legatus uiolatur, relatio ad Regem pertinet. Sed Chriſto patiente,alio modo dicitur Deus pati, quia hæc perſona patitur quæ eſt Deus.

Communicatio Idiomatū unde ſit ſumta.

Hanc formam ſermonis diſcimus ex ipſo Filio ſic loquente in Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis, ut Iohan. 8. Amen amen dico uobis, priuſquam Abraham natus eſt,ego ſum.

Iohan.

Iohan.1. In mundo erat,& mundus per ipſum factus eſt,& mundus eum non cognouit.

Zachariæ 12. Aſpicient me quem confoderunt.

In his & multis ſimilibus dictis, manifeſtum eſt, de uno & eodem Chriſto dici,& tamen intelligi diſcrimina naturarũ oportet. Hic Chriſtus fuit ante Abraham ſecundum naturam diuinam,ac nunc idem eſt ſubſiſtens ſeu eadem perſona, quanquàm natura humana aſſumta eſt.

Quare tradita ſit doctrina de communicatione Idiomatum

Vt igitur diſcernatur hic Filius ab alijs ſanctis, & aliquo modo conſpiciatur diſcrimen inter hypoſtaticam unionem in Chriſto,& ſocietatem ſeu auxilium Dei in alijs ſanctis, rectè tradita eſt doctrina de communicatione Idiomatum,quæ eſt forma ſermonis, in qua proprietas uni naturæ congruens, dicitur in concreto de perſona,ut uulnerari,poſſe mori. Dicimus igitur in concreto, Chriſtus eſt homo,λόγος eſt homo, Chriſtus eſt uulneratus, Chriſtus eſt mortuus,Deus eſt mortuus.

Communicatio Idiomatum quid.

Propria uerò diuinæ naturæ ſunt æternitas, omnipotentia, immortalitas.Ita dicitur, Chriſtus eſt λόγος æterni Patris, coæternus Patri, Chriſtus eſt omnipotens, immortalis.

Communicatio fit in concreto.

Diſertè autem dictum eſt, communicationem fieri in concreto, non in abſtracto. Vt enim neceſſe eſt retineri unitatem perſonæ ſeu unionem hypoſtaticam, ita neceſſe eſt, agnoſci duas naturas in Chriſto nato ex uirgine. Nec facienda eſt naturarum confuſio. Nequaquàm igitur dicimus: Natura diuina dormit,uulneratur, moritur.

Athanaſius.

Et Athanaſius in libro de Incarnatione uerè inquit: Cùm non eſſet poſſibile ipſum uerbum mori, quippe immortalem Patris Filiũ, corpus ſibi quod mori poſſet,accepit,ut id corpus uerbi particeps factum & moreretur pro omnibus,& inhabitans uerbum incorruptibile maneret.Sic ille locutus eſt.

Petrus. *Paulus.* *Particula ſecũdum patres utuntur tanq̃ diſtinctiua.* *Hieronymus.*

Ac certum eſt,Eccleſiam ſic loqui:Natura diuina non moritur,Et tamen ueræ ſunt propoſitiones in concreto, Chriſtus eſt mortuus,Deus eſt mortuus. Addidit autem Petrus declarationem. 1. Petri 4. Chriſtus paſſus eſt carne. Ac Paulus uſus eſt particula diſtinctiua,Secundum,Rom. 1. & Rom. 9. Et in Actis cap. 2. dicitur: Ex fructu lumborum eius ſecundum carnem. Sic poſtea Athanaſius & Cyrillus utuntur particula, ſecundum, tanquàm diſtinctiua. Sæpè ſic loquitur Athanaſius, ut in lib. cui titulus eſt, De aſſumtione hominis,inquit: Non'ne hæc omnia ſecundum humanam naturam ſuſtinuit? &c. Sic & Hieronymus loquitur in expoſitione fidei,paſſus eſt ſecundum id,quod pati poterat.uidelicet, non ſecundum naturam quæ aſſumſit,ſed ſecundum illam quæ aſſumta eſt. Ac mox addit: Mortuus eſt Dei Filius iuxta ſcripturas, ſecundum id quod mori poterat.

Vigilius Martyr.

Vigilius Martyr Epiſcopus Tridentinus lib. 4. inquit: Ipſe igitur unus idemq; Dei Filius, Dominus Ieſus Chriſtus mortuus eſt ſecundum formam ſerui, & non eſt mortuus ſecundum formam Dei. Deniq; paſſim obuia ſunt talia dicta.

Nuſquam autem inuenitur hæc forma ſermonis: Chriſtus ſecundum utramq; naturam,diuinam & humanam eſt mortuus.

Irenæus.

Diſcrimen naturarum ſic illuſtri forma uerborum monſtrat Irenæus, pag. 185. Sicut enim homo erat ut tentaretur,ſic & uerbum erat,ut glorificaretur,Requieſcente quidem uerbo,ut poſſet tentari,crucifigi & mori. Vſus eſt

Irenæus

Irenæus ſingulari conſilio hac inſigni deſcriptione. Quieſcente uerbo, id eſt, Tunc non exerente ſuam potentiam in repellenda paſſione & morte, ſicut ad Philippenſes dicitur: Exinaniuit ſeſe &c. Non ait, naturam diuinam mortuam eſſe, ſed quieuiſſe, ut natura aſſumta mori poſſet.

Natura diuina quieuit.

Audio autem eos qui dixerunt, Chriſtum ſecundum utramque naturam mortuum eſſe, nunc addere interpretationem huic ſuæ formæ loquendi. Sed conſulo, ut phraſin Pauli, quam & poſtea imitata eſt Eccleſia, retineamus, nec in re tanta nouæ & ambiguæ formæ loquendi ſpargantur. Vbi autem prædicatum conuenit utrique naturæ in abſtracto, ibi rectè ſic loquimur, ut Chriſtus eſt uiuus in cœlo ſecundum utramque naturam &c.

Modi loquendi cognoſci poſſunt ex Synodo Epheſina.

Tota hæc doctrina de modis loquendi nota eſt his qui legerunt Synodi Epheſinæ diſputationes, quarum habemus ſummas in Apologia Cyrilli.

Et extat adhuc in Bibliotheca Phorcenſi Synodus Epheſina integrè ſcripta Græcè, in qua ſingulorum qui ſententias dixerunt integræ orationes recitantur, quam ante annos aliquot inſpexi, ut melius cognoſcerem controuerſiam Neſtorij, in qua multi ſunt labyrinthi.

Controuerſia Neſtorij.

Nec tantùm rixæ de modis loquendi fuerunt, ſed certamen de rebus maximis fuit: An λόγος aſſit humanæ naturæ tantùm per ſocietatem ſeu aſſiſtentiam, ſicut Eliæ aut Eliſæo affuit, aut an alio modo. An ſint duo filij, λόγος & natus ex uirgine, An ſit Sacerdos tantùm ſecundum naturam humanam. Expreſſe enim in Apologia Cyrilli refutatur hæc obiectio Neſtorianorum: Si Chriſtus ſecundum naturam diuinam eſſet Sacerdos, ſibi ipſi offerret. Item, An una adoratione adorandus ſit Filius, & quomodo inuocandus ſit filius.

Fons communicationis idiomatum.

Fons autem doctrinæ de communicatione Idiomatum eſt doctrina de unione Hypoſtatica. Ideò enim prædicata communicantur, quia eſt unum θεοσάρκωον, ut dicimus, Hic homo numerat, quanquàm tantùm mente numerat. Conſiderandum igitur eſt aliquo modo diſcrimen unionis hypoſtaticæ in hac perſona, & aliorum modorum præſentiæ Dei.

Quatuor modi præſentiæ Dei.

I. Primùm igitur ſciendum eſt, eſſe uniuerſalem præſentiam Dei, qua tres perſonæ aſſunt omnibus creaturis, quod ad conſeruationem ſubſtantiæ, tantiſper donec conſeruantur.

Et hanc eſſe ſeparabilem præſentiam, manifeſtum eſt, quia Deus deſtruit Pharaonem, & alios cùm uult.

II. Secundò, eſt alia præſentia, qua adeſt Deus beatis Angelis & hominibus, qua non ſolùm ſubſtantias conſeruat, ſed etiam præbet eis lucem, ita ut coràm cernant Deum, & ſit Deus omnia in omnibus, accendens dilectionem, iuſticiam & læticiam. Quanquàm autem à beatis non diſcedit, tamen beati ſunt tantùm hoſpitia & templa Dei, à quibus diſcedere Deus poſſet, Et excepto Chriſto, quilibet beatus eſt θεοσάρκωος, non eſt Deus.

III. Tertiò, eſt præſentia alia, qua adeſt renatis in hac uita, non tanùtm conſeruans ſubſtantias, ſed etiam per filium & Spiritum S. incoans in eis nouam lucem & iuſticiam, Nec tamen cernitur Deus, ut in uita æterna, ſed per uerbum fide agnoſcitur. Hanc præſentiam ſeparabilem eſſe affirmat ſcriptura, & oſtendunt triſtiſſima exempla, Sicut dicitur Matt: 12. Fiunt nouiſſima hominis illius peiora prioribus.

IIII. Quartò, longè alia eſt præſentia, qua tantùm hæc perſona λόγος aſſumit humanam naturam, non ſolùm inſeparabiliter, ſed etiam tali unione, ut ſit

unum ὑφιστάμενον, & ſuſtentetur aſſumta natura, & quaſi geſtetur in λόγῳ. Etſi autem exemplum huius unionis nullũ in creaturis oſtendi poteſt, quod prorſus congruat, tamen & ueteres, Athanaſius, Cyrillus & Iuſtinus, ut aliquo modo hanc unionem declarent, hominem oſtenderunt. Sicut anima hominis & corpus, ſunt unum ὑφιστάμενον completũ, et corpus diſſoluitur deſertum ab anima: Ita λόγος & aſſumta natura, ſunt unum ὑφιστάμενον, & redigeretur in nihilum humana natura, ſi non ſic geſtaretur in λόγῳ.

Homo aliquo modo eſt imago unionis duarum naturarum in Chriſto.

Verba Iuſtini hæc ſunt. Aliqui unionem, uelut Animæ ad corpus cogitantes, ſic declarauerunt. Id exemplum concinnum quidem eſt, quanquàm non prorſus congruit, ſed tamen ſecundum aliquid congruit. Hæc Iuſtinus. Paulus hunc modum nominat σωματικῶς in Chriſto habitare Deitatem, id eſt, Non effectiuè tantùm, ſed ut ſit unum σῶμα, id eſt, una perſona, ut nos loquimur.

Iuſtinus.

Deitas in Chriſto habitat σωματικῶς.

Multò longius abeſt ſimilitudo, & ut ita dicam pictura, cùm dicunt humanam naturam inſertam eſſe diuinæ, ut ſurculi inſeruntur alienæ arbori. Sed his qualibuſcunque picturis uetuſtas uoluit aliquo modo beneficia huius copulationis oſtendere. Maſſa aſſumta ſuſtentatur à λόγῳ & accipit ab eo, ut ſit & ſubſiſtat. Deinde nos quaſi pendentes de illo ſurculo geſtamur. Reuerenter conſiderandum eſt conſilium Dei, & gratiæ Deo agendæ ſunt, quòd miſit Filium, & hac miranda aſſumtione fœdus nobiſcum fecit, & oſtendit ingentem amorem erga nos.

Ac pium eſt uti modis loquendi uſitatis, & non procul quærere prophanas quæſtiones, & modos loquendi inuſitatos.

Sæpè autem cogito hanc ipſam ob cauſam in homine ſic copulata eſſe animam & corpus, ut ſit unum ὑφιστάμενον, ut aliquo modo typus eſſet huius arcanæ copulationis, qua λόγος aſſumſit humanam naturam, & uiuificans illam ſuam maſſam, reſtituit uitam membris ſuis.

Cur in homine copulẽtur anima et corpus.

DE ALTERA CONTROVERSIA, AN *CHRISTVS SIT MEDIATOR TANTVM* SECVNDVM HVMANAM NATVRAM.

DIſcernendæ ſunt appellationes quæ naturarum proprietates ſignificant ab officij appellationibus. Deus, omnipotens, immortalis, ſunt appellationes ad naturam diuinam referendæ, Homo, paſſus, uulneratus, mortuus, ſunt appellationes ad naturam humanam referendæ. Sed nomina officij ſunt, Mediator, Redemtor, Saluator, Rex, Sacerdos, Paſtor, &c. Hæc nomina officij competunt perſonæ, non tantùm naturæ humanæ. Ac diſſimilitudo eſt inter has propoſitiones, Filius Dei eſt mortuus, Et Filius Dei eſt Mediator, Rex, Sacerdos, Paſtor. Hanc diſſimilitudinem attentè cogitet pius lector. Quanquàm enim actiones quædam ſunt in natura humana propriæ, ut dolores omnes & agones in paſſione, tamen miſſio filij Dei ab initio fit ad Eccleſiam, Et Filius perpetuò adeſt Eccleſiæ, & uult obedientiam, ad quam mittitur, profert Euangelium ex ſinu æterni Patris, intercedit pro Eccleſia, ſeruat & uiuificat eam, & Patres agnoſcunt eum eſſe Mediatorem & Redemtorem, propter futuram obedientiam perſonæ poſt aſſumtionem humanæ naturæ. Nec miſſio & obedientia tollunt æqualitatem potentiæ, ſicut expreſſè inquit Cyrillus.

Nomina officij competunt perſonæ.

Miſſio Filij ab initio fit ad Eccleſiam.

Nec intelligantur Mediator, Rex, Sacerdos, tantùm de natura patiente

Mediator, Rex Sacerdos, in-

telligantur de persona. & moriente,ſed de perſona placante,uictrice, exaudiente, exhibente promiſſiones Noui Teſtamenti, ſicut de ſe Paſtore inquit Dominus: Ego pono animam meam pro ouibus. Item: Ego uitam æternam do eis.

Agnoſcamus igitur Mediatorem,Redemtorem,Saluatorem,Regem & Sacerdotem hunc Chriſtum,Deum & hominem, & gratias agamus Deo pro hoc immenſo beneficio, quōd Filium uoluit aſſumere humanam naturam, & hunc filium Deum & hominem uoluit eſſe Redemtorem & Saluatorem & caput Eccleſiæ, quod omnia perficit.

Teſtimonia. I. Huius noſtræ fidei teſtimonia ſunt manifeſta, Iohan: 3. Sic Deus dilexit mundum,ut Filium ſuum unigenitum dederit,ut omnis qui credit in eum non pereat,ſed habeat uitam æternam,Non enim miſit Deus filium ſuum in mundum,ut iudicet mundum, ſed ut mundus ſaluetur per eum. Hæc neq; de ſola *λόγος non eſt ociosus.* natura humana intelligi poſſunt.Neq; ſic accipi poſſunt,Quaſi λόγος nihil agat apud Patrem pro nobis,aut nihil agat nobiſcum.

Veteres promiſsiones. Item, Veteres promiſſiones manifeſtè comprehendunt utramq; uaturam. Semen Mulieris conteret caput Serpentis. Item, In Semine tuo benedicentur omnes gentes.Et Ieremiæ 23.dicitur: Suſcitabo germen Dauidi, & regnabit Rex.Et hoc eſt nomen quo uocabunt eum, Iehoua, Iuſticia noſtra.

II. *Symbolum.* Secundō.Sic & in Symbolo dicitur: Qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem deſcendit de cœlis. Iam ſi tantūm natura humana eſt Redemtrix, quare dicitur Filius deſcendiſſe de cœlis propter noſtram ſalutem.

III. *Epiſtola ad Ebræos.* Tertiō. Epiſtola ad Ebræos promiſcuè utitur his uocabulis de Meſſia, Mediator noui Teſtamenti & ſummus Sacerdos. Cumq; diſcernit ſummum Sacerdotem noui Teſtamenti,à ſummo Sacerdote ueteris Teſtamenti,inquit: Lex homines conſtituit, ſummos Sacerdotes habentes infirmitatem, Sermo autem Iuramenti poſt Legem, Filium in æternum conſummatum.

Officia ſummi Sacerdotis. Oſtendunt autem officia ſummi Sacerdotis & Mediatoris noui Teſtamenti, non tantūm intelligi naturam humanam, ſed perſonam quæ eſt Deus & Homo, habentem actiones in utraq; natura. Eſt enim ſummus Sacerdos *Summus Sacerdos.* noui Teſtamenti perſona immediatè miſſa à Deo ad patefactionem Euangelij, ad placandam iram Dei ſuo ſacrificio, & ad precandum pro nobis,habens teſtimonium quōd exaudiatur, per quam & exhibentur bona promiſſa in nouo Teſtamento.Huius deſcriptionis membra recitari & declarari in Epiſtola ad Ebræos,agnoſcit pius lector. Et hæc congruunt ad appellationem Mediatoris.

Dicit autem Epiſtola ad Ebræos perſonam miſſam ad ſacerdotium, eſſe hunc Filium, de quo inquit æternus Pater, Filius meus es tu, Ego hodie genui te. Ac miſſus eſt hic Filius ſtatim initiō ad Eccleſiam ad patefaciendam promiſſionem. Semen Mulieris conteret caput Serpentis. Ideō ſcriptum eſt: Filius qui eſt in ſinu æterni Patris, Ipſe enarrauit nobis. Et quidem dicitur λόγος, quia per eum Pater ſe nobis patefacit. Ac propter eum & per eum immediatè ſemper initiō collecta eſt Eccleſia,ſemper affuit ſingulari modo patribus,ſicut Iacob inquit: Deus coram quo ambulauerunt Patres mei, Abraham & Iſaac, *Angelus,id eſt, Filius Dei.* Deus qui nutriuit me quamdiu fui uſq; in hunc diem, Angelus qui redemit me ex eunctis malis,benedicat pueris iſtis.Hic non dubium eſt, Angelum intelligi filium Dei miſſum ad Redemtionem & benedictionem.

Et Pau-

Et Paulus expreſſè inquit, Chriſtum affuiſſe Patribus in deſerto, Biberunt ex ſpirituali comitante eos petra, Petra autem erat Chriſtus.

Chriſtus adfuit patribus.

Ioſuæ 5. Prope Iericho uidet Ioſue Dominum corâm, & eum adorat & alloquitur.

Iob 19. dicitur, Scio quòd Redemtor meus uiuit. Nominat Filium Dei redemtorem, tunc uiuentem, Et hunc ait reſurrecturum eſſe, & fore inſtauratorem uitæ.

Hic Filius inde uſq; ab initio ad Eccleſiam miſſus, quid agit? Docet, orat pro Eccleſia, uiuificat dato Spiritu ſancto credentes, exaudit inuocantes, protegit & ſeruat eos, Sicut de precatione expreſſè ſcriptum eſt, Pſal: 2. Poſtula â me, & dabo tibi gentes hæreditatem. Ideò recipit nos diuinitas, quia hic Filius eſt deprecator inde uſq; ab initio.

Filius eſt deprecator inde uſq; ab initio.

Et Pſal: 16. dicitur: Ad ſanctos qui ſunt in terra omnis mea uoluntas. Et de impijs dicitur: Non aſſumam nomina eorum ſuper labia mea. Omni tempore pro ſanctis precatus eſt, & precatur, & deteſtatus eſt blaſphemos. Nominatur ergo Sacerdos in æternum.

Et cap: 7. ad Ebræos dicitur, Semper uiuens, ut interpellet pro eis. Et Danielis 12. In tempore illo ſtabit Princeps magnus Michaël pro filijs populi tui &c.

Zach: 1. Orat Angelus qui loquitur in Zacharia, uidelicet, λόγος. Vſquequo non miſeraberis Ieruſalem &c.

Quartò. Huius Mediatoris proprietas eſt, uidere corda inuocantium, IIII.
diſcernere ueram inuocationem, & hypocriſin, exaudire inuocantes, & ingredi in conſilium arcanum æterni Patris, id eſt, uidere uoluntatem æterni Patris, & pro nobis deprecari. Hæc propriè ſunt naturæ omnipotentis.

Mediator uidet corda inuocantium.

Nec dubium eſt Chriſtum loqui de ſe, tanquàm de Mediatore, cùm ait: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Hic uult nos accedere fiducia Mediatoris. Et uult ipſe in quantum Mediator, agnoſci, qui exaudit, & perfert preces noſtras in arcanum conſilium Patris. Sic & nos ad ſeſe accedere iubet, inquiens: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos. Hic certè utranq; naturam complectitur, quia natura humana non recreat ſine diuina.

Cumq; de Inuocatione cogitamus, perſpicuè intelligitur hãc quęſtionem non eſſe rixas de uerbis, ſed de re maxima agi, ſcilicet de honore filij Dei.

Quærit mens quid alloquaris in Inuocatione, quis exaudiat, quis opem ferat, quo obiecto debeat niti fides.

Cùm dicis, Miſerere mei Fili Dei, Domine Ieſu Chriſte, non tantùm alloqueris humanam naturam, ſed hanc perſonam Deum & hominem, & petis ut intercedat pro te, & ipſe opem ferat, id eſt, ut per Ipſum diuinitas tibi opem ferat. Sicut inquit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos, merito & efficacia. Et fides nititur hac perſona quæ eſt Emanuel, credis cerni gemitus cordis tui, quia hæc perſona eſt Deus, credis te recipi â Deo propter meritum & deprecationem huius perſonæ, credis hanc perſonam efficacem eſſe. Ideò Synodus Epheſina rectè decreuit una Latria adorandum eſſe Chriſtum Deum & hominem.

In inuocatione alloqueris perſonam.

Fides nititur perſona.

Chriſtus una Latria adorandus.

Sic & Pſalmi docent, Pſal: 2. Oſculamini Filium. Et Pſal: 47. Et concupiſcet Rex decorem tuũ, quia ipſe eſt Deus tuus, & adorabis eum. Et Pſal. 72. Et

adorabunt eum omnes Reges terræ. Et Eſaiæ 11. In die illa ſtabit Radix Ieſſæ, ut ſit ſignum populis, gentes ad eum confugient, & requies eius erit gloria. Ieremiæ 23, nominatim fit mentio Inuocationis, Suſcitabo Dauidi germen iuſtum &c. Et hoc eſt nomen quo uocabunt eum, Iehoua Iuſticia noſtra, Id eſt, Hæc perſona germen Dauidis & Deus, ſic inuocabitur, quòd ſit Deus, & iuſtificet inuocantes, det remiſſionem peccatorum & uiuificet.

Refutatio obiectionum. Quòd autem obijcitur. Nemo eſt Mediator ſuipſius. Item, Nemo eſt deprecator apud ſeipſum: Reſponſio perſpicua eſt. Hæc uera ſunt eodem reſpectu, & ubi unica perſona eſt. Sed hic diſcerni oportet inter mittentem Diuinitatem & Filium miſſum, Filius in quantum miſſus eſt, eſt Mediator & Sacerdos.

Officium eſt perſonæ. Recitat Cyrillus prorſus ſimilem obiectionem Neſtorij. Si Chriſtus ſecundum naturam diuinam eſſet Sacerdos, ſibi ipſi offerret.

Reſpondeo, Officium eſſe perſonæ. Hæc miſſa perſona eſt Mediatrix apud mittentem diuinitatem. Et tamen uerum eſt, Filium eſſe ὁμοούσιον æterno Patri, & æqualem potentia. Sed manet Perſonarum diſtinctio. Filius aſſumſit humanam naturam, non Pater, Filius perfectè nouit & honorat Patrem, & liberrima uoluntate uult obedientiam, & congruunt uoluntate diuina & humamana in deprecatione. Sicut in Iohanne dicitur in precatione ante agonem: Sit in eis tua dilectio qua me diligis.

V. *Mediator eſt perſona uictrix.* Quintò. Mediator, Rex, Saluator, non tantùm intelliguntur de natura patiente & moriente, ſed de perſona uictrice. Sicut perſonam uictricem comprehendit promiſſio, Semen mulieris conteret caput ſerpentis. Conteret hæc perſona non tantùm merito in paſſione, ſed etiam quia uincit mortem in ſuo corpore & in nobis, & reſtituit uitam & iuſticiam æternam.

Et Matth: 1. Pariet Filium, & uocabis nomen eius Ieſum, Ipſe enim ſaluabit populum ſuum à peccatis ſuis, ſaluabit non tantùm merito in paſſione, ſed etiam efficacia.

De Rege manifeſtiſſimum eſt comprehendi utramque naturam, ut Pſal: 2. Ego conſtituo Regem meum ſuper Zion, Ego hodie genui te. Et nota ſunt teſtimonia, ac Regis proprietas eſt uincere.

Obiectio. Quòd autem obijcitur. Opera Trinitatis ad extra ſunt indiuiſa. Victoria igitur & ſaluatio, eſt Patris, Filij, & Spiritus ſancti, ac tantùm paſſio eſt Chriſti propria. Reſpondeo ſimpliciter ad Regulam: Opera Trinitatis ad

Seruanda eſt cuiuſque perſonæ proprietas. extra ſunt indiuiſa, Seruata cuiuſque perſonæ proprietate, Filius aſſumſit humanam naturam, non alia perſona, Filius & Spiritus ſanctus mittuntur. Agit Filius non à ſe, ſed per ſe, ut inquit Auguſtinus. Saluat & uiuificat Pater, Sed hoc ordine per Filium, ut Paulus inquit, Deo gratia, danti nobis uictoriam per Dominum Ieſum Chriſtum. Et Filius inquit: Pater nõ iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit Filio, Quod manifeſtum eſt ſic accipiendum eſſe, Patrem iudicare non ſolùm, ſed per Filium iudicare, & patefacere iudicium. Per

Eccleſia regnum Chriſti. Filium patefit Euangelium, ſeruatur Miniſterium, datur Spiritus ſanctus, Epheſ: 4 Ac dicitur Eccleſia regnum Chriſti, quia uerbo colligitur inde uſque ab Adam per Filium. Poſtea inquit Paulus: Tradet regnum Deo Patri, id eſt, Nunc per uerbum cernimus Patrem, poſtea diuinitas coram conſpicietur & regnabit, non miniſterio Euangelij, ſed immediatè.

Cur Saluator ſit Deus & homo. Vetuſtas cauſas quæſiuit, quare Saluator non tantùm ſit homo. Et cauſæ

recen

recenſentur, quia ſola humana natura nec uidere nec ſuſtinere magnitudinem iræ Dei potuerit, nec uincere mortem, nec reddere uitam & iuſticiam æternam. Item, congruebat, ut precium maius eſſet peccato. Nec humana natura ſola uideret uoluntatem Dei in interceſſione pro alijs. Hæ cauſæ nihil ſunt apud illos, qui dicunt, tantùm naturam patientem & morientem eſſe mediatricem, & ſaluationem eodem modo eſſe patris, filij, & Spiritus ſancti, cùm promiſſio expreſſè dicat: Semen mulieris conteret caput ſerpentis

Chryſoſtomus loquens de Mediatore, hanc cauſam ponit, quare Mediatorem oporteat communicare ambobus, quorum eſt Mediator, quia Mediatorem oporteat cum Deo colloqui, Verba eius hæc ſunt: Nec homo tantùm eſſe Mediator potuiſſet, quia cum DEO Mediatorem colloqui oportebat. ἄνθρωπος οὐκ ἂν ἐγένετο μεσίτης, ἔδει γὰρ καὶ τῷ θεῷ διαλέγεσθαι.

Chryſoſtomus

Irenæus loquitur hoc modo, lib. 3. Oportebat Mediatorem Dei & hominum per ſuam ad utroſque cognationem in amiciciam & concordiam utroſque reducere, & facere ut Deus reciperet hominem, & homo reſtitueretur Deo. Qua enim ratione filij adoptionis eſſe poſſemus, niſi per Filium & niſi uerbum caro factum eſſet, & noſtræ naturæ ſociatum eſſet. Dicit in Mediatore duas eſſe naturas, quia nos non poſſemus eſſe filij adoptionis, niſi is qui natura filius eſt, aſſumſiſſet noſtræ naturæ maſſam.

Irenæus. *Filij adoptionis ſumus per eũ qui eſt filius natura.*

Et Vigilius ſic ait: Talis hoſtia requirebatur, quæ ita media eſſet inter Deum & homines, ut & morti ſuccumberet per illud quod hominis habebat, & mortem uinceret eo, quod diuinitatem in ſe tenebat. Item, Niſi talis Mediator exiſteret, qui de cœleſtibus ueniens, counitetur terrenis. Vnde etiam medius erit ſi utrumque non habuerit, quia niſi talem dederis inter Deum & homines, qui ita ſit medius, ut ex utroque utrumque ſit, id eſt, ut & Deus ſit propter diuinitatis, & idem homo ſit propter humanitatis naturã, humana diuinis quemadmodum reconcilientur, non oſtendis.

Vigilius.

Cyrilli longa eſt commemoratio in Theſauri libro 12. Mediator Dei & hominum Ieſus Chriſtus eſt, non ſolùm quia reconciliauit homines Deo, ſed etiam quia naturaliter & ſubſtantialiter, & Deus & homo eſt in una hypoſtaſi. Item, Eſt autem Chriſtus Mediator Dei & hominum, quia in eo uno Deus & homo coniunguntur.

Cyrillus.

Ambroſius, ut Mediator Dei & hominum eſſet, homo Chriſtus Ieſus, non ſine diuinitate, quia in Deo homo erat, & Deus in homine, ut ex utroque eſſet Mediator.

Ambroſius.

Sic Epiphanius & Hieronymus loquuntur. Nec his antiquis teſtimonijs anteferatur mutilatum dictum in Longobardo, diſtinctione 19. libro tertio, quod ex Auguſtino citatur, quod ait, Chriſtum eſſe Mediatorem ſecundum humanitatem, non ſecundum diuinitatem. Et tamen in eodem loco pugnantia mox citantur, unde nata eſt ocioſa diſtinctio de Medio & Mediatore. Fatentur Chriſtum ſecundum utramque naturam medium eſſe, ſed Mediatorem ſecundum humanam. Manifeſtum eſt autem ideò dictum illud inſufficiens eſſe, quia tantùm de paſſione loquitur, non de uictoria, non de interceſſione perpetua, quæ fit coram patre, non de perpetua conſeruatione Eccleſiæ.

Epiphanius et Hieronymus. *De medio & Mediatore ocioſa diſtinctio.*

Nec dictum in Epiſtola ad Timoth. excludit diuinam naturam, quia nominat perſonam: Vnus Mediator Dei & hominum, Homo Chriſtus Ieſus, Chriſtus autem eſt nomen perſonæ, in qua ſunt duæ naturæ, quaſi dicat: Hic

Epiſtola ad Timotheum. *Chriſtus eſt nomẽ Perſonæ*

homo Chriſtus eſt Mediator, non alij homines, Abraham aut Moiſes, de quo etiam ſcriptum eſt Deut. 5. Ego ſteti inter Deum & uos &c. Sed hic unicus filius Dei eſt Mediator, quia hic aſſumta natura humana eſt propiciator. Non igitur inde ſequitur, ſolam naturam humanam mediatricem eſſe.

Ideò & enarrationes ueterum monent non excludi diuinam naturam. Ac miror quas cauſas eſſe cogitent, cur duæ naturæ unitæ ſint, qui ſolam humanam naturam contendunt eſſe Mediatricem & Redemtricem, certè non fruſtra facta eſt hæc copulatio. Nec fruſtra dictum eſt: Sic Deus dilexit mundum, ut Filium unigenitum daret. Item, Qui propter nos homines & propter noſtram ſalutem deſcendit de cœlis.

In Stancari ſcripto, quædam etiam de iuſtificatione inſeruntur, ubi tamen non recitatur integra doctrina de eo articulo. Nobis autem magnum crimen, ſed falſò obijcit, Ait noſtram doctrinam ex Pelagiana extructam eſſe. Extant Confeſſiones conſentientes multarum Eccleſiarum noſtrarum de præcipuis Articulis, quas non dubito ueras eſſe. Ipſe quid ſentiat, & cuius Eccleſiæ ciuius ſit, nondum ſcimus. Si publicis ſcriptis oppugnabit doctrinam Eccleſiarum noſtrarum, non deerunt qui ueritatem tueri ſtudebunt, nec deterrebuntur eius maledicentia.

Stancarus cuius Eccleſiæ ciuis ſit neſcitur.

Hæc ſcripſi meo nomine. Nam alijs attrahere certamina cum homine maledico non uolui. Cauſa hæc ampliſſima eſt & multas grauiſſimas diſputationes continet, quarum explicatio illuſtrat doctrinam de Filio Dei, & utilis eſt ad conſolationem & ad inuocationem. Nunc autem fui breuior, & quędam præterij, quia uideo quoſdam undiq; arripere calumniandi occaſionem. Nec uerò defugio iudicia Eccleſiarum, & maximæ optarim, de multis rebus colloqui me poſſe, cum pluribus uiris doctis & pijs, qui ſine acerbitate animorum ſententias conferunt.

Subijcio igitur & me ipſum, & omnia mea ſcripta, & hanc ipſam reſponſionem, iudicio omnium Eccleſiarum quæ Auguſtanam confeſſionem amplectuntur, & oro Filium Dei, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum Deum & hominem, qui dixit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos, ut ſemper Eccleſiam ſibi in his regionibus colligat & gubernet, & nos doceat & regat. AMEN.

Scripſit manu propria Philippus Melanthon, in die Feſto Iohannis Baptiſtæ, in arce Deſſaënſi, M. D. LIII.

QVæſtio, An ſicut uera eſt propoſitio, Chriſtus eſt mortuus ſecundum naturam humanam, non ſecundum diuinam naturam, ita ſit uera Propoſitio Chriſtus eſt Mediator tantùm ſecundum naturam humanam, non ſecundum utrãq; naturam. An uerò differentia ſit inter propoſitiones quæ loquuntur de proprietatibus unius naturæ, & alias propoſitiones quæ loquuntur de officio quod conuenit perſonæ, ut Chriſtus eſt Rex, ſecundum utramq; naturam.

Alia Quæſtio, An Chriſtus tantùm ſit Saluator, quia patitur, & non eò, quòd ſimul ſit efficax, An ſit Saluator merito & efficacia.

DEO GRATIA.

VERBA

VNVS enim Deus, unus & Mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus. Dei & Chriſti unam ſignificat eſſe uoluntatem in ſaluandis hominibus. Vnde Deum Patrem quia ab ipſo eſt omnis autoritas, unum eſſe fatetur, & unum Mediatorem Dei & hominum Chriſtum Ieſum. Miſſus enim à Patre, factus arbiter reconciliauit Deum & homines, reformando eos ad agnitionem eius, quia enim unus eſt Pater & Filius, non perſona, ſed indifferenti natura, ut arbiter eſſet Dei & hominum, Filius, Dei aſſumta carne, homo natus eſt, ut Mediator Dei et hominum homo eſſet Chriſtus Ieſus, id eſt, non ſine diuinitate, quia in Deo homo erat, & Deus in homine, ut ex utroque eſſet Mediator, & utrunque reconciliaret. *Vnus eſt Pater & Filius non perſona ſed indifferenti natura.*

FINIS.

DEFINITIONES MVLTARVM APPELLATIONVM, QVARVM IN ECCLESIA VSVS EST, TRADITÆ A PHILIPPO MELANTHONE, TORGÆ ET VITEBERGÆ. ANNO M. D. LII. ET M. D. LIII.

DEVS EST ESSENTIA SPIRITVALIS, INTELLIGENS, ÆTERNA, uerax, bona, iuſta, miſericors, caſta, liberrima, immenſæ potentiæ, & ſapientiæ, alia à mundi corporibus & creaturis omnibus. Pater æternus, qui filium imaginem ſuam ab æterno, genuit, & filius imago Patris coæterna, & Spiritus ſanctus, procedens à Patre & Filio, ſicut patefacta eſt diuinitas, certo uerbo & teſtimonijs diuinis, quòd Pater æternus cum Filio & Spiritu ſancto condiderit & conſeruet cœlum & terram, & omnes creaturas, & adſit omnibus creaturis, quod ad conſeruationem attinet, & in genere humano, condito ad imaginem ſuam, & certam obedientiam, colligat ſibi Eccleſiam, ut ab ea hæc una & uera diuinitas, patefacta certis teſtimonijs, & per uerbum traditum Prophetis & Apoſtolis, agnoſcatur & colatur, iuxta uerbum illud diuinitus traditum, & damnentur omnes cultus, qui fingunt alios Deos, & hæc uera diuinitas in uita æterna celebretur, & ſit iudex bonorum & malorum. *Deus.*

Hæc definitio Dei tantùm in Eccleſia nota eſt, ubi certis teſtimonijs perſonæ patefactæ & diſtinctæ ſunt, quæ intuenda eſt quotidiè in Inuocatione, & cogitanda ſunt teſtimonia tradita in Baptiſmo Chriſti, & noſtro Baptiſmo, & in primo capite Geneſeos, & in primo capite Iohannis & alibi, Vult enim Deus aliquo modo nota eſſe diſcrimina perſonarum, quia uult ſciri, Filium eſſe Mediatorem, & uictimam, & non alias perſonas. *Perſonæ in Eccleſia patefactæ ſunt.*

Ethnici tenent definitionem Dei ſine agnitione perſonarum. Eſt enim naturæ hominum inſita noticia Legis, quæ eſt euidens & immotum teſtimonium, oſtendens quòd ſit Deus, & qualis ſit, & quòd iudicet. Voluit Deus ſe ex multis ueſtigijs agnoſci, ſicut ex ordine corporum mundi, motuum cœleſtium, perpetua conſeruatione ſpecierum, & ipſa diſtinctione honeſtorum et turpium in mente hominis, ideò apud Platonem extat hæc definitio: Deus eſt mens æterna, cauſa boni in natura, Sed hic non fit mentio diſcriminis perſonarum. *Noticia Legis.* *Platonis definitio.*

rum. Nos igitur in Inuocatione intueamur & teneamus definitionem in Ecclesia patefactam, & suprà recitatam.

Perſona. PERSONA eſt ſubſtantia, indiuidua, intelligens, incommunicabilis, non ſuſtentata in alia natura. Sic loquitur Eccleſia, & uocabulo perſonæ hoc modo utitur. Græci ὑπόστασιν & ὑφιστάμενον dixerunt, id eſt, ſubſiſtens. Declarari autem deſcriptio utcunqꝫ poteſt, Hominis ſolum corpus non eſt perſona, ut hoc loco loquimur, non ſolùm, quia non eſt res intelligens, ſed etiam, quia eſt quiddam ſuſtentatum ab altero, Nam donec anima adeſt, uiuit corpus, diſcedente anima corpus diſſoluitur: Ita in Chriſto nato ex uirgine, natura humana mirando fœdere copulata eſt τῷ λόγῳ, ac prorſus natura aſſumta in nihilum redigeretur, ſi non ſuſtentaretur â diuina. In hac conſideratione ampliſſima doctrina continetur: Totum genus humanum extinctum eſſet, niſi filius Dei coæternus æterno patri maſſam huius naturæ aſſumſiſſet. Seruat igitur propter aſſumtam maſſam nos quoqꝫ, tanquam ſuæ naturæ membra, ſicut dicitur: Os ex oſſibus ipſius &c.

Natura humana Chriſti ſuſtentatur à diuina.

Pater. AETERNVS PATER eſt prima perſona diuinitatis, non nata, nec creata, nec procedens ab alia natura, quæ ab æterno Filium genuit imaginem ſuam, & unâ cum Filio & Spiritu ſancto ſuo condidit omnes creaturas, et conſeruat earum ſubſtantias.

Filius. FILIVS æternus eſt ſecunda perſona diuinitatis, non creata ex nihilo, ſed â Patre ab ęterno genita de ipſius ſubſtantia, & ὁμοούσιος Patri, & eſt ſubſtantialis & integra imago æterni Patris, quam Pater ſeſe intuens & conſiderans gignit, quæ nobis ſic manifeſtata eſt, quòd ſit λόγος ac perſona, per quam pater dicit decretum & totum ordinem creationis & reparationis hominum, & mittitur ut immediatē patefaciat Euangelium, & aſſumat humanam naturam, & ſit Mediator, Redemtor, & Saluator, colligens Eccleſiam in genere humano uoce Euangelij, & reſuſcitans eam ad uitam æternam.

Spiritus ſanctus. SPIRITVS SANCTVS eſt tertia perſona diuinitatis, procedens ab æterno Patre & Filio, & ὁμοούσιος eis, & eſt amor & lætícia ſubſtantialis, & mittitur uoce Euangelij in corda credentium, ut ſanctificet ea, id eſt, ut lucem in eis accendat ad intelligendam doctrinam, & aſſenſionem confirmet, & efficiat motus congruentes DEO, & excitet Inuocationem & læticiam in Deo acquieſcentem.

Lex moralis. LEX DEI quæ nominatur Lex moralis, eſt ſapientia æterna & immota in Deo, & norma iuſticiæ in uoluntate Dei, diſcernens bona & mala, quæ eſt patefacta rationali creaturæ in creatione, & poſtea ſæpè repetita & ſancita uoce Diuina in Eccleſia, oſtendens quòd ſit Deus, & qualis ſit, & quòd ſit iudex, obligans omnes rationales creaturas, ut ſint conformes illi normæ Dei, & damnans omnes ac denuncians horribilem deſtructionem omnibus, quæ non congruunt ad illam normam Dei, niſi ſit facta reconciliatio propter Mediatorem, iuxta dictum: Maledictus qui non manet in omnibus, quæ ſcripta ſunt in lege. Item in Pſalmo: Non Deus uolens peccatum tu es. Odiſti omnes qui operantur iniquitatem &c.

Peccatum. PECCATVM eſt quicquid pugnat cùm Lege Dei. Hæc breuis definitio in Epiſtola Iohannis tradita eſt, quæ dextrè intelligatur. Poteſt autem his uerbis explicari: Peccatum eſt defectus uel inclinatio uel actio pugnans cum Lege Dei, et ream faciens creaturam æternæ iræ, niſi fiat remiſſio propter Mediatorem.

LIBE-

LIBERVM ARBITRIVM ſeu Libertas uoluntatis in Deo, eſt facultas, qua Deus in rectitudine ſua poteſt ſponte, ſine ulla neceſſitate uel coactione, creare res & non creare, & uaria opera condere, & res creatas conſeruare & abolere, & uarie moderari pro ſua ſapientia, ita, ut tamen à ſua rectitudine non diſcedat. *Liberum arbitrium in Deo.*

LIBERTAS uoluntatis humanæ ante lapſum, eſt facultas qua poterat Adam in rectitudine qua conditus erat, manere, & obedire Deo, & ſine ulla coactione ſe à Deo auertere. *Libertas ante lapſum.*

LIBERTAS uoluntatis humanæ poſt lapſum, etiam in non renatis, eſt facultas, qua homo poteſt regere locomotiuam, id eſt, imperare externis membris actiones, conuenientes Legi Dei, & non conuenientes, & uarias utriuſq; generis, Sed non poteſt tollere ex mente dubitationes, & ex corde uicioſas inclinationes, ſine luce Euangelij, & ſine Spiritu ſancto. Cùm autem trahitur à Spiritu ſancto, poteſt obſequi & repugnare. Fit igitur maior libertas, cùm corda renata reguntur Spiritu ſancto, ſicut Paulus inquit: Qui Spiritu Dei ducuntur, hi ſunt filij Dei, Ac tunc libertas eſt facultas, qua homo renatus gubernanti Spiritui ſancto poteſt obtemperare, & non ſolùm regere locomotiuam, ſed etiam in corde motus Deo placentes, uerbo Dei & Spiritu ſancto accendente, retinere, & reſiſtere uicioſis motibus, & poteſt ſua ſponte ſine coactione diſcedere à uerbo Dei, & uelle contraria uerbo Dei, Vt, Saul & Dauid, ſponte, ſua uoluntate, & ſine coactione ruunt. *Libertas poſt lapſum.* *Homo cum trahitur à Spiritu ſancto poteſt obſequi et repugnare.* *Libertas in corde renato.*

EVANGELIVM eſt prædicatio pœnitentiæ, & promiſſio, quam non nouit ratio naturaliter, ſed reuelata diuinitus, in qua Deus affirmat ſe gratis, non propter ulla noſtra merita, aut dignitatem noſtram, ſed propter obedientiam Filij credentibus in Filium certò remittere peccata, & donare eis imputationem iuſticiæ & reconciliationem, in qua filius Dei uoce Euangelij, conſolatur & uiuificat corda credentium, & liberat eos à morte æterna, & facit eos templa Dei, dato Spiritu ſancto, ſanctificante eos, & accendente tales motus, qualis eſt ipſe Spiritus ſanctus, & donat hæreditatem uitæ æternæ, credentibus, quòd propter ipſum gratis habeant remiſſionem peccatorum, imputationem iuſticiæ, reconciliationem, & hæreditatem uitæ æternæ. *Euangelium.*

VIRTVS in natura integra, eſt uera conformitas motuum cordis, & omnium uirium cum Deo, ſicut ſe in Lege patefecit, & refertur ad hunc finem principalem, ut Deo præſtetur obedientia debita, & ipſe celebretur, iuxta dictum: Luceat lux ueſtra coram hominibus, ut glorificetur pater ueſter cœleſtis. Et quidem eſt conformitas, quam efficit ipſe Deus, cùm eſt omnia in omnibus, ſuam lucem in nos ſpargens, & hæc uerè dicitur Virtus. Nam diſciplina in natura deprauata, etiamſi adiuuatur Heroicis motibus, ut in Scipione, tamen tantùm eſt qualiſcunq; umbra uirtutis, tegens externam deformitatem, ſicut ſolium fici tegebat deformitatem in Adam & Heua. Eſt igitur uirtus ſeu diſciplina rationalis gubernatio locomotiuæ, iuxta Legem Dei, quæ in alijs magis, in alijs minus firma eſt. Vt, firmior eſt hæc uirtus in Scipione, quàm in Alexandro, etſi in utroq; ſunt Heroici impetus. *Virtus in natura integra.* *Virtus in natura deprauata.*

IVSTICIA VNIVERSALIS eſt obedientia ſecũdum omnes Leges, ſicut Ariſtides nominatur iuſtus. Et ſæpè hoc modo ſcriptura loquitur de iuſticia Legis, cùm uult intelligi uniuerſalem obedientiam. *Iuſticia uniuerſalis.*

IVSTICIA PARTICVLARIS eſt uirtus, reddens ſuum unicuiq;. *Iuſticia particularis.*

FIDES

FIDES. FIDES eſt aſſentiri omni uerbo Dei, nobis tradito, & in hoc promiſſioni gratiæ, propter filium Dei promiſſæ, quo aſſenſu apprehenditur promiſſio remiſſionis peccatorum et recõciliationis, & eſt fiducia acquieſcens in Deo propter Mediatorem, qua in ueris pauoribus erigimur, & ſentimus uitam & lætitiam in Deo, & accedimus ad Deum, & inuocamus eum agnita eius miſericordia & præſentia, clamantes Abba pater, ſicut dicitur: Iuſtificati fide pacem habemus. Item: Omnis qui credit in eum non confundetur. Hæc eſt uera definitio Fidei, de qua Paulus loquitur cùm ait: Fide iuſtificamur. Et comprehendit Paulus ſimul in potentia cogitante noticiam & aſſenſum, & in uoluntate fiduciam. Sciendum eſt autem noticias eſſe apprehenſiuas. Fiduciam uerò in corde & uoluntate eſſe motum, quo acquieſcimus in obiecto apprehenſo. Ita ueteres dixerunt: Fidem eſſe uirtutem apprehenſiuam, quia format imagines, intuens obiectum. Sed alia eſt Fidei definitio, cùm de ſola noticia hiſtoriæ dicitur, qualis eſt in impijs, quæ eſt noſſe hiſtoriam, & ei aſſentiri. Hæc non eſt integra fides, ſed mutila, quia non aſſentitur promiſſioni diuinæ, ad te pertinenti. Credunt Diaboli & Iudas, promiſſionem reconciliationis alijs offerri, ſed non ſibi. Non igitur credunt omnes articulos fidei, ſed abijciunt articulum: Credo remiſſionem peccatorum, ſcilicet Mihi quoque promiſſam eſſe.

Fides quid ſit Paulo.

Fides eſt uirtus apprehenſiua.

Dilectio. DILECTIO eſt obedientia ſecundum omnia præcepta Dei, cum fide & fiducia miſericordiæ propter Mediatorẽ promiſſæ, & lætitia in Deo. Nam 1. Ioh: 5. dicitur: Hæc eſt dilectio Dei, mandata eius ſeruare. Nec mihi diſplicet, huc accommodari dictum: Deus eſt dilectio, id eſt, Deus eſt ſummẽ diligens nos propter Filium, tali ordine, qualem ipſius ſapientia ſanxit, & in nobis efficit talem dilectionem & ordinem, qualis in ipſo eſt. Sed tamen oportet diſcerni creatorem Deum & creaturas, ut, Deum in Angelo efficientem ſapientiam & dilectionem, quæ ſunt lux à Deo creata & accenſa.

Diſcernendus eſt creator à creatura.

Spes. SPES eſt certa expectatio uitæ æternæ propter Mediatorem gratis dandæ, & eſt expectatio mitigationis calamitatum in hac uita, iuxta conſilium Dei.

Ac obſeruanda eſt differentia inter Fidem & Spem. Fides agnoſcit, uult & accipit remiſſionem & reconciliationem in præſentia, cùm corda uiuificantur per filium Dei in pauoribus, quem fide intuentur. Spes eſt uelle futuram liberationẽ, quæ nondum adeſt, & acquieſcere oblato futuro bono. Non enim acquieſcit uoluntas, niſi bono aliquo monſtrato, ſeu præſenti uel futuro. Vſitatum eſt has tres nominare uirtutes Theologicas, Fidem, Spem, & Dilectionem. Sed ſunt aliæ multæ in ſingulis neceſſariæ, quæ tamen ad has referri poſſunt.

Fides & Spes differunt.

Tres uirtutes theologicæ.

Patientia. PATIENTIA eſt uelle obedire Deo in tolerandis aduerſis, quæ iubet ferre, & nihil propter dolorem facere contra eius mandata, non deficere ab ipſo, non ruere in deſperationem & odium ipſius, non iniuſtẽ lædere homines propter dolorem, ſimul etiam in calamitate retinere fidem & ſpem auxilij diuini, & in hac Fide & Spe ſentire mitigationem doloris, ſicut Paulus inquit: Pax Dei gubernet corda ueſtra. Et Eſaias: In ſilentio & ſpe fortitudo ueſtra.

Gloria. GLORIA eſt approbatio conſcientiæ rectẽ iudicantis, & aliorũ rectẽ iudicantium. De hac gloria dicitur 2. Cor: 1. Hęc eſt gloriatio noſtra, teſtimonium conſcientię noſtrę. Et Gal: 6. Opus ſuũ probet unuſquiſque, & tunc gloriam habebit apud ſeſe, et non apud alios, id eſt, Vnuſquiſque rectẽ faciat officia uocationis

tionis ſuę, quod cùm facit, habebit apud ſe gloriam, id eſt, approbationem non falſam conſcientiæ, non ſauciæ, nec uolet iniuſtis modis colligere exiſtimationem errore aliorum, uidelicet ſtulto applauſu errantium, aut obtrectatione, Vt, Fabius rectē faciens, gloriam, id eſt, non falſam approbationem ſuæ conſcientiæ habet, etiamſi diſplicet multitudini. Hæc uera approbatio conſcientiæ eſt res bona & expetenda, quia eſt ueritas, non mendacium. Et Deus uult nos in iudicando ueraces eſſe, ut, Ioſeph debet affirmare, ſe non attigiſſe coniugem Domini. Scipio debet tenere diſcrimen honeſtorum & turpium, & cùm turpiter fecit, debet improbare factum, & improbationem ordine diuinitus etiam naturæ inſito ſequitur dolor in corde, Rurſus cùm rectè fecit, debet agnoſcere, rectē factum eſſe, & honeſtè factum diſcernere à cõtrario. Sequitur autem approbationem rectè iudicantem lætitia in corde. Hæc ſapientiſſimis cõſilijs Dei ſic ordinata ſunt, ut homo intelligat diſcrimen honeſtorum & turpium, & inde diſcernat Deum ab alijs naturis, & agnoſcat peccata, & regat mores. Ideò Salomon dixit: Melius eſt nomen bonum, quãm diuitiæ magnæ. Eſt igitur gloria iuxta hanc ueram definitionem, res bona et appetenda. Et dictum Auguſtini ſit notum: Bona conſcientia mihi opus eſt propter Deum, bona fama propter proximum.

Habere apud ſe gloriam.

Gloria eſt expetenda.

Auguſtinus.

Diligenter autem conſiderandum eſt, quòd in definitione mentio fit recti iudicij. Hic multa comprehenduntur, Alexander non rectè iudicat, cogitans ſe tantas uictorias habere ſuis uirtutibus, & non rectē Deum inuocans, nec gratitudinem Deo oſtendens, ſed propter ſucceſſus ſumens ſibi licentiam omnium ſcelerum, & iniuſtè alios opprimens &c, errat iudicio, & plus ſibi tribuit, quãm debebat. Thraſonis uanitas melius conſpici poteſt, qui non rectē iudicat, quia palãm mentitur, prædicans de ſe falſa. Sed Ioſeph rectè iudicat, ſeruat enim ordinem, ſcit perſonam iuſtam eſſe per miſericordiam propter promiſſum dominum. Deinde ſcit in hoc periculo & in his illecebris cor ſuum à Deo confirmatum eſſe, & agnoſcit, Deum eſſe fontem huius boni, & ei gratias agit: Poſtea affirmat quòd res eſt, ſe non eſſe adulterum. Sic Iob rectè iudicat, cùm ait, ſe iuſtum gubernatorem fuiſſe.

Rectum iudicium multa complectitur.

Alexander.

Thraſo.

Ioſeph.

Iob.

Expreſſè autem utramq; propoſitionem recitat, ait ſe non eſſe iuſtum coram Deo, & rurſus inquit, ſe iuſtum eſſe, & iuſtè feciſſe. Non eſt iuſta perſona propter proprias uirtutes, ſed propter Redemtorem, quem nominat. Deinde in reconciliato placet obedientia.

Hinc ſumatur & dicti explicatio: Qui gloriatur, in Domino glorietur, ſcilicet de iuſtificatione, ſicut ibi Paulus loquitur. Quanquàm & generaliter uerè ita dicitur, quoties de principalibus cauſis bonarum rerum cogitatur. Vt, Ioſeph ſcit ſe à Deo adiutum eſſe in tuenda caſtitate. Dauid ſcit ſe adiutum eſſe cùm interfecit Goliat, & tamen de effectu uerè affirmat Ioſeph, ſe non eſſe adulterum. Hæc integritas conſcientiæ eſt aliqua gloria, & res bona. Quare & tranquillitas cordis eam ſequitur ordine diuino.

Explicatur dictum.

TIMOR eſt affectus, qui ſenſu percipitur in corde, & eſt fuga uenientis mali cum dolore cordis, quod ita conditũ eſt, ut uel lætitia ſit incolume, uel dolore compreſſum deſtruatur, quia uoluit Deus his diuerſis affectibus in creatura rationali oſtendere ſuum iudicium, quòd ſeruet obedientes, & deſtruat contumaces, & uult ipſos affectus executores eſſe huius ſui iudicij, quia Lex ſine executione eſſet inanis ſonitus. Hæc primùm in genere de Timore conſiderentur,

Timor.

Lætitia & dolor adfectus ſunt executores diuini iudicij.

ſiderentur, ut uocabulo Timoris ſciant iuniores ſignificari non ocioſam cogitationem, ſed acres motus, qui in corde percipiuntur.

Timor ſeruilis. TIMOR SERVILIS eſt expaueſcere ſenſu iræ Dei & pœnarum ſine fide, & in hoc horrendo dolore fugere Deum, ſicut fugiunt Saul, Iudas, & ſimiles.

Timor filialis. TIMOR FILIALIS in hominibus in hac uita, eſt timor coniunctus cum fide, id eſt, eſt in uero dolore erigi agnitione miſericordiæ Dei propter Filium promiſſæ, & uera inuocatione ad Deum accedere, quod cùm fit, ſubijcit ſe cor Deo uera reuerentia, & non uult eum offendere. De hoc timore dicitur: Timor Domini initium ſapientiæ. Item: Eccleſiaſtici ultimo: Deum time, & mandata eius obſerua. Hæc ſit regula omnibus hominibus. In talibus dictis plurimis Timor ſignificat prorſus idem, quod uerus & non ſimulatus cultus Dei, & intelligatur hic cultus ſeu timor de uniuerſali obedientia.

Timor Dei ſignificat uerum cultum Dei. Hæc ſimplex declaratio nominis neceſſaria eſt ad multorum dictorum explicationem. In Epiſtola Ioannis dicitur: Perfecta dilectio foràs pellit timorem. Hic de timore ſeruili dicitur, quo cor horribili dolore fugit Deum, ut experientia oſtendit in omnibus hominibus eſſe trepidationes. Sed cùm accedunt fides & dilectio, id eſt, lætitia in Deo, accedimus ad Deum, non fugimus. Ita pellitur ſeruilis timor, & oritur uera reuerentia ſubijciens cor Deo.

Conſcientia. CONSCIENTIA eſt Syllogiſmus practicus in intellectu, in quo maior propoſitiò eſt Lex DEI, ſeu quodcunque uerbum Dei, nobis aliquid præcipiens. Minor uerò & concluſio ſunt applicatio approbans rectè facta, uel condemnans delictum, quam approbationem in corde ſequitur lætitia, et condemnationem dolor naturali ordine, ſancito à Deo, qui uult in creatura rationali hanc noticiam ſui iudicij eſſe, & executionem accedere, ut ſit teſtimonium de ipſo, oſtendens eſſe Deum, & præcipere iuſta, & prohibere iniuſta, & punire. Vtitur autem Deus hoc ipſo iudicio in nobis in puniendo, & ſuo tempore hos pauores auget, ſicut dicitur: Deus ignis conſumens eſt. Item: Lex occidit. Erant in Dauide ſtatim condemnatio ſceleris, & aliquis dolor, ſed adhuc languidior. Sed in obiurgatione Nathan Deus ipſe auxit hunc dolorem, feriens cor eius ſenſu iræ. Debebat cor humanum congruere cum Lege, etiam ante Delictum, ſed tunc ſæpè eſt contumax. Reliquit autem Deus hoc iudicium poſt delictum, quia Deus in hoc dolore uult ſe conſpici, ac ſciri, eſſe Deum, iuſta præcipientem, & punientem iniuſta. Hoc conſilium Dei & teſtimonium de Deo ſæpè cogitandum eſt. Hoc iudicium nominat Paulus ad Coloſſenſes, Chirographum contra nos ſcriptum in lege, id eſt, Syllogiſmũ, in quo Lex & quodcunque uerbum Dei nobis aliquid præcipiens, eſt maior, applicatio ad nos ſunt minor & concluſio, qua horribiliter condemnamur noſtro teſtimonio. Huc multa dicta ſcriptorum pertinent:

Conſcientiæ iudicium poſt delictum cur ſit.

Conſcia mens ut cuiq; ſua eſt, ita concipit intra
Pectora pro meritis ſpemq; metumq; ſuis.

Libertas in Deo. LIBERTAS in Deo eſt poſſe res creare & non creare, & cùm ſit immutabiliter bonus, poſſe dare bona & poſſe non dare, conſeruare naturam, aut non conſeruare, agere per creaturas ſecundum naturæ ordinem quem inſtituit, aut naturæ ordinem moderari aut mutare, ac immediatè agere ſine creaturis. Ita præeſt naturæ ut agens liberrimum, iuxta dictum Pſalmi: Omnia quæcunque uoluit fecit.

VERA

VERA VIRTVS in angelis &hominibus eſt motus diuinus,con- gruens cum Lege Dei, qui motus accenditur à Deo, ut caſtitas in Ioſeph, fortitudo in Dauide,iuxta dicta: Deus eſt qui efficit in uobis ut uelitis,& perficiatis,ut fiant aliqua ipſi grata. Et 1. Cor. 2. Diuiſiones donorum ſunt,idem autem Spiritus. *Vera uirtus.*

OPERA Legis ſunt cogitationes humanæ, & imperia uoluntatis cientis locomotiuam,ut externæ actiones congruant cum Lege Dei. Hunc qualemcunq; conatum in homine uocant Philoſophi Virtutem. *Opera Legis.*

IVSTICIA VNIVERSALIS ſignificat idem quod uirtus, & eſt congruentia cum tota Lege,ſeu eſt congruentia cum Deo. Idem eſt enim dicere,congruere cum Deo,& congruere cum Lege Dei,quia Deus talis eſt,ſicut ſe in Lege deſcribit. *Iuſticia uniuerſalis.*

IVSTICIA PARTICVLARIS eſt uirtus ſuum cuiq; tribuens. Hanc definitionem Plato accepit à Simonide. Apud Clementem extat definitio compoſita ex uniuerſali & particulari, Δικαιοσύνη ἐστὶ κοινωνία θεοῦ μετὰ ἰσότητος. Apparet autem autores uoluiſſe in priore membro complecti motus accenſos à Spiritu ſancto erga Deum,deinde officia erga proximos. Intelligatur autem æqualitas ordinata. *Iuſticia particularis.*

NOTICIAE ſunt actiones mentis & cerebri,quibus formantur imagines,quæ ſunt lumen, quo res monſtrantur,ut Iulius cogitans Pompeium abſentem, ea ipſa cogitatione format imaginem eius. Hoc ita fieri manifeſtum eſt,quomodo fiat, nondum ſcimus, ſed in illa æterna Academia diſcemus. Interea conſideremus hoc mirandum opus Dei in hominibus, & diſcamus,hanc formationem imaginum nobis inditam eſſe, ut aliquo modo cogitemus, Filium Dei eſſe imaginem æterni patris, cogitatione genitam, ut inquit Epiſtola ab Ebræos: Filius eſt χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. *Noticiæ.* *Formatio imaginũ cur nobis indita ſit.*

Fiunt autem illuſtriores Noticiæ, quando Deus ipſe hoc lumen accendit, uidelicet, quando filius Dei ipſe dicit conſolationem in mentibus noſtris, & oſtendit Patrem uoce Euangelij, ut fit in uera conſolatione. Ita ſcriptum eſt ad Ebræos cap. 4. Sermo Dei uiuus & efficax,& penetrantior omni gladio, penetrans artus & medullas,iudicans cogitationes cordium &c. Et cùm Filius dicit conſolationem in mentibus,ſimul effundit Spiritũ ſanctum in corda, qui nouos motus accendit, qualis ipſe eſt, & miſcetur ſpiritibus uitalibus,fitq; illuſtrior noticia,congruentibus motibus cordis. Eſt igitur ſapientia generaliter,noticia uera, illuſtris aut mediocris, agnoſcens res, quas Deus uult aſpici & conſiderari,ſicut Deut. 4. dicitur: Hæc eſt ſapientia ueſtra,audire præcepta Dei. *Deus per filiũ noticias naturales reddit illuſtriores.* *Spiritus S. miſcetur ſpiritibus uitalib.* *Sapientia.*

FIDES eſt aſſentiri omni uerbo Dei nobis tradito, atq; ita & promiſſioni gratiæ: & eſt fiducia in uoluntate & corde, acquieſcens in Deo, propter Mediatorem, accenſa per uerbum Dei & Spiritum ſanctum, qua cor in ſenſu iræ Dei agnita miſericordia Dei reuiuiſcit, & lætatur in Deo,& accedit ad eũ, & inuocat eum,clamans Abba pater, iuxta dicta Rom. 5. Iuſtificati fide pacem habemus. Item Rom. 8. Clamans Abba pater. *Fides.*

SPES eſt certa expectatio uitæ æternæ propter Mediatorem gratis dandæ, & eſt expectatio mitigationis ſeu liberationis præſentium calamitatum,iuxta conſilium Dei, iuxta dictum 1. Pet. 1. Perfectè ſperate uitam æternam. Intelligentes autem perfectè pro hac phraſi, ſine ſimulatione. *Spes.* *Perfectè.i.ſine ſimulatione.*

Dilectio Dei. DILECTIO Dei eſt obedientia uniuerſalis iuxta omnia mandata propter Deum,& coniuncta cum uera lætitia in Deo,iuxta dictum 1. Iohan.5. Hæc eſt dilectio Dei,ſeruare mandata Dei.

Patientia Philoſophica. PATIENTIA Philoſophica eſt obedire rationi in perferendis aduerſis, quæ ratio iubet ferre,& non frangi dolore,ut contra aliquam uirtutem faciamus,ut Cato facit contra iuſticiam ſeſe interficiens.

Patientia Chriſtiana. PATIENTIA Chriſtiana eſt obedire Deo in perferendis aduerſis, quæ Deus iubet ferre,nec frangi dolore,ut contra aliquod mandatum Dei faciamus,& eſt lenire dolorem agnitione uoluntatis Dei, & Spiritu ſancto,qui eſt lætitia in Deo, & ſpem retinere liberationis aut mitigationis, & petere à Deo liberationem & mitigationem,iuxta dictum Pſalmi 36. Subditus eſto Deo,& ora eum. Item: Expecta Dominum, & cuſtodi uiam eius.

Cultus Dei. CVLTVS Dei eſt opus à Deo mandatum, factum fide,agnoſcente Filiū Dei, & fiducia ipſius,cuius operis finis principalis mediatus uel immediatus eſt,ut Deo honos prſtetur,id eſt,ut hac obedientia teſtimonium oſtendatur, hunc uerè eſſe Deum,quem ſic colimus.

Timor Dei. TIMOR Dei eſt uerè expaueſcere agnitione iræ Dei aduerſus peccatum: Fit autem Timor filialis,cùm accedit Fides, qua cor erigitur conſolatione,& fit talis timor,qui eſt ſine odio Dei, & uult ei reuerenter obedire,& eum non offendere. Hoc modo Timor Dei ſignificat totum cultum,ut, Beati omnes qui timet Dominum.

Timor ſeruilis TIMOR ſeruilis eſt Timor & dolor ſine fide, & eſt fremitus aduerſus Deum,& horribilis fuga,qualis eſt in Saule & Iuda. De hoc timore dicitur: Perfecta, id eſt, non ſimulata dilectio foras pellit timorem.

Iuramentum. IVRAMENTVM eſt inuocatio Dei, qua petimus,ut Deus ſit teſtis de noſtro animo, quòd non uelimus fallere homines ea de re, de qua affeueramus,& ſimul petimus,ut Deus ſit uindex,ſi feſellerimus, quam inuocationem Deus ſanxit,ut ſit uinculum ueritatis inter homines,& ſe obligat ad tuendum hoc uinculum, uidelicet, ut ſeruantibus benefaciat, & non ſeruantes ſine ulla dubitatione puniat. Quia uult intelligi ueritatem, ut ſciamus & eſſe ipſum, & eſſe ueracem.

Veritas duo ſignificat. I. VERITAS interdum noticiam ſeu doctrinam ueram,ſeu ſermonem uerum ſignificat. Ibi eſt congruentia ſermonis cùm rebus. Vt cùm cogito aut

II. dico,niuem candidam eſſe,Interdum ſignificat uirtutem,quæ poſſet nominari Veracitas. Eſt autem uirtus, quæ amplectitur,amat & conſtanter retinet ueras noticias, ueram doctrinam, & ueros ſermones, & abhorret à mendacijs & Sophiſtica, & efficit ut congruant dicta ſeu promiſſa & facta, & ut ſermo ac

Quare Deus uelit ueritatē. geſtus congruant cum animo, Vult autem Deus intelligi ueritatem, ut ſciamus & eſſe ipſum,& ueracem eſſe,& uult nos acquieſcere in ueris noticijs propter ipſum,& propter utilitatem uitæ,ideò inquit: Non dicas falſum teſtimonium. Item: Sit ſermo ueſter,eſt,eſt,non,non,&c. Si enim concederetur infinita petulantia,& uanitas diſputationum, qualis fuit Pyrrhoniorum, uocaretur etiam in dubium,an ſit Deus.

Demoſthenis dictum. Demoſthenes dixit: Duabus rebus homines fieri ſimiles Deo: Veritate & Beneficentia. Et ſit in conſpectu dictum Zachariæ: Diligite ueritatem & pacem.

SVPER-

SVPERSTITIO eſt obſeruatio certi geſtus, aut tribuere effectum gratiæ, aut mutationis naturalis rei, aut geſtui ſine mandato diuino, aut ſine cauſis phyſicis. Hic non dicitur de politicis geſtibus, qui ſunt ſignificationes ſine ſuperſtitione, ut cùm Regi imponitur Corona, non fit naturalis mutatio, ſed fit ſignificatio ad commonefaciendos alios de diſtinctione ordinum, & de officijs &c. *Superſtitio.*

ECCLESIA uiſibilis eſt cœtus uiſibilis hominum amplectentium incorruptam Euangelij doctrinam, & rectè utentium Sacramentis, in quo cœtu filius Dei eſt efficax per miniſterium Euangelij, & multos regenerat ad uitam æternam, quanquam ſunt in eo cœtu & alij multi non ſancti, ſed tamen de doctrina & externa profeſſione conſentientes. Hæc eſt ſimpliciſſima definitio uiſibilis Eccleſiæ. *Eccleſia uiſibilis.*

REGNVM Chriſti, eſt Filium Dei inſtituere & conſeruare miniſterium Euangelij, colligere Eccleſiam, & uerè efficacem eſſe in credentibus, eos uiuificare uoce Euangelij, & ſanctificare Spiritu ſancto ad uitam æternam, defendere eos contra tyrannidem Diabolorum, & organa Diabolorum & poſtea reſuſcitare Sanctos ad uitam æternam, & tradere regnum patri, id eſt, adducere æternam Eccleſiam ad æternum Patrem corãm, ut poſtea regnet in eis diuinitas palàm, non per miniſterium Euangelij. Donec enim adhuc per miniſterium Euangelij colligitur Eccleſia, dicitur hoc regnum Chriſti in hac uita, quia Filius, qui eſt λόγος, profert Euangelium ex ſinu æterni Patris, & Pater agnoſcitur, cùm in ipſa conſolatione agnoſcimus, nos ab æterno Patre recipi, monſtrato uoce Euangelij, & tamen filij regnum eſt æternum, quia in tota æternitate ſimul cum Patre & Spiritu ſancto regnat, & manet caput Eccleſiæ. *Regnum Chriſti.* *Tradere regnum patri quid.*

MINISTER Euangelij eſt perſona ordinata à Deo mediatè uel immediatè ad docendum Euangelium, & ad Sacramentorum adminiſtrationem, & ad puniendum uerbo, non ui corporali. *Miniſter Euangelij.*

MAGISTRATVS Politicus eſt perſona, à Deo ordinata mediatè uel immediatè, ut ſit uox & executor legis diuinæ in externa diſciplina, & aliarum honeſtarum legum, & ſit cuſtos pacis, ac reprimat & puniat contumaces ui corporali, bellis & ſupplicijs aut nece corporum. Ad hanc executionem opus eſt præſidijs & ſumtibus, ideò imperia oportet inſtructa eſſe ſatellitijs, qualia non habet miniſter Euangelij. *Magiſtratus Politicus.*

DEFENSIO legitima, eſt certo modo reprimere uiolentiam notoriam ſicut Leges ordinarunt. Vt cùm uiator in præſenti periculo reprimit latronem. Sic licet reprimere Magiſtratum in præſenti periculo rapientem filiam aut coniugem alterius. Aliud autem eſt defenſio in præſenti periculo, aliud pœna poſt atrox ſcelus, ubi etiam aliquando magnitudo iuſti doloris excuſat parentes, qui atrocia ſcelera puniunt, ut Harpagus, & ciuis Vicentinus, cui Tyrannus eripuerat filiam, & ſtupratam poſtea remiſit diſſectam in quatuor partes. *Defenſio legitima.*

BELLVM eſt aut legitima defenſio, aut legitima pœna, ſuſcepta ab ordinaria poteſtate, propter iuſtam cauſam. *Bellum.*

SEDITIO eſt motus ſubditorum, qui inuadunt armis Magiſtratum, à quo non ſunt affecti notorijs iniurijs, & quando non ſeruatur modus defenſionis, ſed rapitur dominatio. *Seditio.*

Στοργὴ. ΣΤΟΡΓΗ eſt motus cordi humano inſitus diuinitus, congruens cum Lege Dei, ut amor erga parentes, natos, coniugem, fratres & benè meritos.

Nemeſis. NEMESIS ſeu Zelus, id eſt, indignatio contra atrocem iniuſticiam aut turpitudinem. Sunt autem στοργαὶ diuinitus inſitæ hominibus, ut ſint commonefactiones de Deo, qualis ſit &c.

Gratitudo. GRATIFVDO eſt uirtus complectens ueritatem & iuſticiam. Veritatem, quia Deus uult nos agnoſcere & ſateri, unde beneficia accepra ſint. Iuſticiam uerò, quia obligat nos ad mutuam beneuolentiam, & ad alia certa ofiicia.

Affectus. AFFECTVS ſunt motus cordis, laxationes uel compreſſiones, ſequentes noticiam, proſequentes aut fugientes obiecta, qui cùm aut lædant naturam, uel delectent, ſemper comitantur extremi affectus, dolor læſa natura, ſeu ſuauitas, id eſt, læticia acquieſcens in obiecto. Hi duo ſunt ultimi affectus, quia Deus uult diſcerni honeſta, & turpia, ideò cor ſic condidit, ut ſit tanquàm uindex, & dolor deſtruat hominem propter turpia, & læticia ſit uita, quæ debet habere honeſta obiecta, ut congruat cum Deo.

Dolor & læticia duo ultimi affectus ſunt.

Dolor. Eſt autem DOLOR ſeu Triſticia in corde, fuga obiecti contrarij, quo læditur, & eſt ſenſus deſtructionis, cùm cor uelut fugiens conſtringitur, ſeu comprimitur. Et in hac compreſſione torreſit, & ſanguis & ſpiritus uelut incendio abſumuntur, & languefiunt omnes actiones cordis, donec uita prorſus extinguitur. Alibi dolor in alijs membris eſt tantùm ſenſus læſionis neruorum, qui ſic conditi ſunt, ut percipiant ſuaues & inſuaues motiones. Nec alia cauſa quærenda eſt, niſi quia Deus uoluit nobis diſcrimina conſeruationis & deſtructionis nota eſſe, & uoluit, ut naturæ iuſtæ benè ſit, & iniuſta deſtruatur.

Læticia. LAETICIA eſt ſuauis motus in corde, & uelut laxatio, in qua ſanguis fouetur, ac copioſæ ac lucidæ flammę ſpirituum gignuntur, quibus totum corpus fouetur. Ex his initijs cæteri affectus utcunque deſcribi poſſunt, quia plerique ſunt compoſiti, ſeu mixti. Vt:

Cæteri affectus ſunt mixti.

Ira. IRA eſt dolor cordis fugientis obiectum contrarium, & ſimul cupiditas depulſionis. Fit autem compreſſione dolor, Quare ſanguis affluit, ut cordi opem ferat. Sed cupiditas depulſionis fit laxatione, in qua cor effundit ſanguinem & ſpiritus in extrema membra, & tanquam armat ea, & utroque motu creſcente, fit incendium cordis & ſpirituum. Hinc ſunt deſcriptiones:

Ora tument ira, nigreſcunt ſanguine venæ,
Diraque Gorgoneo lumina felle micant.

Odium. ODIVM eſt continuata ira, tanquam perpetuum incendium ſeu flamma in corde.

Amor. AMOR eſt compoſitus ex læticia & ex attractione rei placentis. Fitque dilatatio cordis uelut amplexu attrahentis rem placentem, ut res placens fiat unum quiddam in corde, ut dicitur: σώματα μὲν δύο, ψυχὴ δὲ μία.

Manſuetudo. MANSVETVDO eſt uirtus moderatrix iræ, niſi ubi Lex Dei iubet iraſci & punire.

Zelus. Vicina uirtus eſt NEMESIS ſeu zelus, quæ eſt iraſci & punire iuxta mandata Dei. Vt Phinees iratus propter gloriam Dei, interfecit accedentem ad peregrinam mulierem. Nec rectè dicunt Stoici: Pœnam exequendam eſſe ſine ira,

Stoicorum error.

ſine ira. Quia uult Deus etiam corda uerè commoueri, ideò tales motus indidit hominibus, & Spiritus ſanctus ipſe ciet eos in ſanctis, iuxta dictum: Zelus domus tuæ comedit me.

MISERICORDIA eſt uirtus, qua dolemus in calamitate iuſtorum, aut propter probabilem rationem in calamitate iuſta, eorum, qui tamen errore aut imbecillitate lapſi ſunt, & lenire miſeriam ſtudemus. *Miſericordia.*

AMICICIA eſt iuſticia, in qua pro beneuolentia orta ex cauſis honeſtis reddimus beneuolentiam, & obligati ſumus ad mutua officia honeſta & poſſibilia. *Amicicia.*

ἘΠΙΕΊΚΕΙΑ eſt uirtus leniens ſeueritatem ſtricti iuris propter probabilem rationem, quia uidelicet in circumſtantia eſt mitigationis cauſa, ut cùm Thraſybulus Atticus ſancit, ne reducti ciues ereptas poſſeſſiones repetant, quia repetitio nouum bellum accenſura erat. Sic Paulus inquit Philip. 4. Ἐπιείκεια ueſtra nota ſit omnibus hominibus. Vult enim in Chriſtianis eminere bonitatem, condonantem multas priuatas offenſiones tranquillitati publicæ, ſicut & Dominus inquit: Remittite & remittetur uobis. Et noti ſint dulciſſimi uerſus Nazianzeni: *ἐπιείκεια.* *In Chriſtianis eminere debet bonitas.*

> Εἰ δ' οἶδας ὄφλων, καὶ πρόχειρον τὸ πταῖον,
> Οἶκτον γὰρ οἶκτος τῷ θεῷ σαθμίζεται.

Eſt autem maximè illuſtris ἐπιείκεια, quam Deus in Euangelio patefacit, recipiens incoatam obedientiam propter Filium, & quaſi diſpenſans de lege ſua. *ἐπιείκεια Euangelij.*

Vicinæ uirtutes ſunt, ſeuera iuſticia & ἐπιείκεια, ſicut Liberalitas & Parſimonia. Item: Sicut manſuetudo & Nemeſis. Item, ſicut Veritas & candor. Eſt enim candor uirtus, in quacunque interpretatione, non ſolùm, non deprauans rectè dicta calumnijs, ſed etiam flectens ambigua ad meliorem ſententiam, Et præceptum eſt de Candore: Nolite iudicare, ne iudicemini &c. *Seuera iuſticia.* *Candor.*

FORTITVDO eſt uirtus ac firmitas cordis perferens dolores ac pericula, tùm in ſuſtinendo, tùm in depellendo, iuxta legem Dei, quæ oſtendit, quæ ſint ſuſtinenda, & ubi ſit utendum depulſione. Hæc firmitas cordis, ut in Dauide ſuſtinente iniurias, aut pugnante cum Goliath, eſt motus diuinus, & uniuerſaliter heroica fortitudo, ut in Achille, motus diuinus eſt, nec aſſumitur humana cogitatione, quia eſt in corde, non tantùm eſt qualiſcunque gubernatio locomotiuæ in externo geſtu, ſicut uulgaris fortitudo. *Fortitudo.* *Heroica fortitudo motus diuinus eſt.*

GLORIA uſitatè dicta de gloria hominis, eſt approbatio conſcientiæ noſtræ rectè iudicantis, & aliorum rectè iudicantium. De hac gloria Paulus inquit: Exploret unuſquiſque ſuum opus, & ſic gloriam habebit in ſeipſo, & non ab alio. Id eſt, Si rectè feceris ea quæ ſunt tui officij, habebis approbationem conſcientiæ, quæ affert tranquillitatem, & non quæres gloriam obtrectatione aliorum, uel populari applauſu. *Gloria.*

SVPERBIA conflata eſt ex multis uicijs. Eſt enim errore iudicij non agnoſcentis propriam infirmitatem, eſſe ſecurum & ſine timore Dei, & ſibi tribuere maiora uiribus, & fiducia ſui extra metas uocationis maiora appetere, & alios deſpicere ac premere, iraſci Deo & hominibus, cùm hic curſus impeditur. Vt Antonius uelut ebrius ſeſe aſpiciens, admiratur ſuam uirtutem & potentiam, & ſe dignum eſſe iudicat, qui ſolus teneat imperium, ideò omiſſa uocatione appetit monarchiam. De hoc malo dicit Salomon capite 16. *Superbia.*

Prouerb. Abominatio coram Deo omne cor ſuperbum. Item: Deus ſuperbis reſiſtit, uidelicet, quia multa peccata in eis concurrunt, cor eſt ſine timore Dei, & effertur fiducia ſuarum uirium, turbat uocationes, & fremit aduerſus Deum, cùm impeditur cupiditas. Dignum memoria eſt & Herodoti dictum: Solet Deus omnia ſublimia humiliare uel mutilare.

Herodoti dictum.

Humilitas.

HVMILITAS ſeu ταπεινοφροσύνη eſt uirtus ex multis compoſita. Eſt enim in agnitione propriæ infirmitatis uerè timere Deum, & fiducia auxilij diuini ſeruire uocationi, nec erumpere, nec maiora appetere, & agnoſcere gubernationem Dei opus eſſe, qui etiam imbecilliores poteſt facere ſalutaria organa. Ideò & iuſticia eſt, tribuens ſuum cuiq; locum, non deſpiciens alios, nec impediens, & non fremens aduerſus Deum in pœnis, ſed tribuens Deo laudem iuſticiæ, ſicut Daniel inquit: Tibi Domine iuſticia &c. Talis fuit Ionathas, intelligens regni molem non ſuſtineri poſſe humanis uiribus, & præſertim in populo Dei non eſſe felicem Regem, niſi diuinitus datum. Ideò non appetiuit regnum, ſed Dauidi ceſſit, & poſtea in calamitate Deo patienter obediuit. De talibus dicitur: Humilibus dat gratiam.

Humilitas iuſticia eſt.

Modeſtia.

MODESTIA eſt uirtus ſeruans conuenientiam ſecundum rectum iudicium in opinione de nobis, in ſermone, & in geſtu.

Perſonarum acceptio.

PERSONARVM acceptio eſt æqualibus inæqualia, aut inæqualibus æqualia dare, & ſic Ebraica phraſi dicitur reſpectus non principalis negocij, ſed circumſtantiæ in perſona, ut cùm iudex pauperem mœchum punit, & mœcho diuiti parcit, iuxta dictum: Dat ueniam coruis, uexat cenſura columbas. Et cùm debitum inæqualiter hoc modo diſtribuitur, pugnat acceptio perſonarum cum iuſticia diſtributiua, qua uult Deus diſcerni honeſta & inhoneſta, ſicut ſcriptum eſt Rom. 13. Magiſtratus ſit terrori malo operi, & honori bono. Hunc ordinem ſanxit Deus ut agnoſcamus qualis ſit ipſe, uidelicet iuſtus, & puniens iniuſta.

Acceptio perſonarũ pugnat cum iuſticia diſtributiua.

Caſtitas.

CASTITAS eſt uirtus, quæ uitat omnes commixtiones & effuſiones ſeminis prohibitas lege Dei.

Coniugium.

CONIVGIVM eſt legitima & indiſſolubilis coniunctio unius maris & unius fœminæ, ordinata à Deo ad procreationem, & ad uitandas uagas libidines, iuxta dictum: Erunt duo in carnem unam, id eſt, inſeparabiliter iuncti. Et cùm dicitur Legitima coniunctio, comprehenduntur leges de gradibus cognationum diuinitus traditæ, & aliæ honeſtæ leges. Nam commixtio cùm cognatis prohibita lege diuina dicitur inceſta, id eſt, ad quam non poteſt accedere coniugalis ſolennitas, in qua ſponſa erat ornata cingulo, quod nominabatur κίσος, & inde inceſta conſuetudo dicitur, quaſi ſine ceſto, id eſt, ſine legibus coniugij.

Commixtio inceſta.

κίσος.

Sedulitas.

SEDVLITAS eſt uirtus, qua iuxta mandata Dei diligenter facimus labores proprios & neceſſarios uocationis noſtræ, & intra metas uocationis nos coërcemus. De hac uirtute, uidelicet de tuenda uocatione & diligentia in laboribus expreſſè præcipit Paulus primo Theſſalonicenſes quarto. Adhortamur ut excellatis magis, & in hoc ambitioſi ſitis, ut ſitis quieti, & propria faciatis. Et Rom. 12. dicitur de diligentia: Qui præeſt ſit diligens. Et in 9. cap. Eccleſiaſtæ: Quicquid inuenit manus tua ad faciendum, ualidè facito. Et cap. 11. Manè & ueſpere ſeminato ſemen tuum. Item: Mitte panem tuum in aquas tranſeuntes, quia poſt tempora multa inuenies, id eſt, doceas iuues

Mittere panẽ in aquas tranſeuntes.

itiues communem ſtatum tuis laboribus, etiamſi apud multos, uidetur inutilis labor, ut ſi panem ſpargeres in aquas, erunt tamen aliqui, quibus tui labores profuturi ſunt: Sicut & Paulus nos conſolatur, inquiens: Non eſt irritus labor ueſter. Extrema uicioſa ſunt. Ignauia & πολυπραγμοσύνη, quæ aut in uocatione facit multa πάρεργα, & omittit neceſſaria, aut erumpit extra uocationem, ut ardeliones, ac alij ambitione, alij ſtulta imitatione ſeu κακοζηλίᾳ peccant, ut quia Macabæus feliciter liberauerat populum, multi uoluerunt eſſe imitatores, qui tamen erant infœlices, quia nec uocati erant, nec diuinitus excitati. Sic fuerunt infelices imitatores Themiſtoclis, Pericles & Demoſthenes, ac de talibus dictum Polybij dignum eſt memoria: πολλοὶ τὰ μὲν ἔργα τῶν εὐτυχόντων οὐ πειρῶνται μιμεῖσθαι, multi opera florentiſſimorum hominum nō ſtudent imitari, τὰ δὲ πάρεργα ζηλοῦντες ἐκθεατρίζουσι τὴν ἑαυτῶν ἀκρισίαν. Sed imitantes parerga, producunt in theatrum ſuam ſummam inſcitiam.

πολυπραγμοσύνη.

Pericles & Demoſthenes.

FVRTVM eſt occupare uel auferre rem alienam inuito Domino. *Furtum.*

PROPRIETAS eſt dominium rei, iuſtis modis acquiſitum, quo dominus, & non alius, ius habet de ea re diſponendi ſuo arbitrio, niſi quantum lege aut pacto prohibetur. *Proprietas.*

DOMINIVM eſt ius, id eſt, facultas ordinata lege diuina uel humana, qua rem tenet Dominus, & non alius, & de ea re diſponit ſuo arbitrio, niſi quantum lege aut pacto prohibetur. *Dominium.*

Sanxit autem diſtinctionem dominiorum ipſa uox præcepti, Non furtum facies. Ac tenenda eſt explicatio: *Diſtinctio dominiorum.*

Naturalia ſunt immutabilia.
Communis vſus rerum eſt naturalis iuris, ſicut vſitatè dicitur:
Ergo eſt immutabilis.

Reſpondeo ad maiorem. Naturalia ſunt immutabilia, uidelicet noticiæ naturales artium & præceptorum: Sed non utilitates, quæ fuiſſent in natura integra, ut perpetua ſanitas corporis, & aliæ commoditates. Talis potuit eſſe in natura integra communio, nec tamen fuiſſet præcepti. *Quæ naturalia ſint immutabilia.*

CONTRACTVS eſt mutua & honeſta conſenſio duorum uel plurium de re aliqua legitimo modo transferenda, uel quo ad dominium, uel quo ad uſum, uel quo ad obligationem, diuinitus ordinata. Quia cùm ſinguli indigeant rebus quas ipſi non habent, uult Deus ſeruata æqualitate legitimis cōtractibus, & communicatione legitima, uitam hominum copulatam eſſe, ut intelligamus, iuſticiam eſſe æqualitatem, & ſciamus ipſum æqualem eſſe. Et ſunt contractus confirmati Leuit. 19. Non facite inæqualitatem in iudicio, in regula &c. *Contractus.* *Vitam hominum oportet eſſe copulatā.*

EMTIO eſt contractus, quo res transfertur, quo ad dominium pro iuſto precio, nec retinet emtor ius retrahendi precij. Et nominantur ſubſtantialia emtionis, merx, precium, & conſenſus emtoris & uenditoris. *Emtio.*

MVTVATIO eſt contractus, quo transfertur pecunia, ſeu frumentum, ſeu alia res utilis, cuius uſus eſt conſumtio, cum hac obligatione, ut tantundem poſt certum tempus reddatur, & dans mutuò retinet ius tantundem petendi, quantum mutuò dedit. *Mutuatio.*

VSVRA eſt lucrum, quod propter mutuationem petitur. Expreſſè autem prohibita eſt uſuræ petitio Leuit. 25. & Deut. 23. Et in Euangelio dicitur: *Vſura.*

tur: Mutuum date, nihil inde ſperantes. Et pugnant uſuræ cum æqualitate. Nemo debet lucrari ex alieno. Accipiens uſuras lucratur de alieno. Quia mutuatio tranſtulit dominium, & quidem rei non ſua natura fructificantis. Non eſt igitur iuſtum lucrũ. Ac res oſtendit, propter hanc inæqualitatem exhauriri magnam partem hominum, eamq́ ob cauſam ſæpe ſeditiones in imperijs ortas eſſe.

Lex de Centeſima. Ethnici tamen, ut modus aliquis eſſet, legem condiderunt de Centeſima. Dicitur autem Centeſima, uſura centeſimo menſe æquans ſortem. Vt ſi quis ſingulis menſibus de centum aureis ſoluat unum aureum. Fit mentio Centeſimæ uſuræ in libro Eſdræ cap. 5. Cumq́ fœneratores duas aut tres centeſimas poſtularint, Lex de centeſima ſæpe renouata eſt, ut à Lucullo in Aſia, à Cicerone in Cilicia, à Iulio & Auguſto in toto imperio.

Intereſſe. INTERESSE eſt accidens aliorum contractuum, & eſt honeſtæ rei appellatio ex naturali æqualitate ſumta, de qua dicitur: Nemo locupletetur cum alterius iniuria. Eſt igitur Intereſſe debitum, quod debet iure naturæ is qui efficacem cauſam damni alteri dedit, aut qui uerè impediuit alterius iuſta lucra: ut ſi quis in locato corrumpit aliquid, debet id quanti intereſt, id eſt, debet ſarcire damnũ, etiamſi nulla pactio de hac re præceſſit. Quòd aũt uocabulũ honeſtæ rei Intereſſe prætexitur crudelibus uſuris, pernicioſa ſophiſtica eſt. *Intereſſe prætexitur uſuris.*

Locatio. LOCATIO eſt contractus, in quo res transfertur ad certum tempus, quo ad uſum, pro certo precio, non quo ad dominium, & res illatæ ſunt iure oppignoratæ locanti.

Mendacium. MENDACIVM eſt petulanter aut cupiditate nocendi aliud loqui, ſeu geſtu ſignificare, & aliud ſentire. Non enim nomino mendacia figuras, quibus ex probabili cauſa aliquid tegitur, quod non neceſſe eſt dici, ut Raab negat ſpeculatores domi ſuæ eſſe. Tales figuræ nominantur officioſa mendacia. Huc & Apologi ac poëmata pertinent, quæ omnia poſſunt dici figuræ ſeu ſimilitudines. *Officioſa mendacia.*

Maledicentia. MALEDICENTIA eſt ſeu falſa ſeu dubia ſcelera punienda legibus alicui obijcere, ſeu uera commemorare uanitate aut cupiditate nocendi, extra ordinem iudiciorum. Hoc uicium prohibetur Leuit. 19. Non eris criminator nec ſuſurro in populo. Pertinent autem ad hoc genus conuicia ſeu falſa ſeu uera, quæ tamen uanitate aut cupiditate nocendi dicuntur. Item, calumniæ, quæ ſunt, aut benè facta aut rectè dicta deprauare, aut ambigua in deteriorem partem flectere, aut quoquo modo crimen fingere, ut Palamedes ficto crimine opprimitur, item Naboth. De his omnibus dicitur in Eccleſiaſte cap. 7. Calumnia conturbat ſapientem, & perdit robur cordis eius. Et cap. 10. Qualis eſt ſerpens, qui clàm mordet, talis eſt calumniator. Vicia linguæ multa ſunt, alia magis, alia minus atrocia. *Conuicia. Calumniæ.*

Garrulitas. Scurrilitas. GARRVLITAS, futilitas, uanitas, iactantia, maledicentia, ſubſannatio, mentiri, calumniari, inſulſitas, ſcurrilitas, quæ eſt obſcœna dicere, aut in materia graui intempeſtiuis iocis, aut Mimica ſubſannatione ludere, aut contumelioſa dicere in ſuperiores, aut in calamitoſos honeſtos, ut Semei ſcurratur maledicens Dauidi.

Libertas ciuilis. LIBERTAS CIVILIS eſt facultas corporalis ordinata legibus, honeſtè transferendi corpus, & eligendi honeſtas operas corporis pro arbitrio, & habendi res proprias, & diſponendi de eis iure Dominij pro arbitrio,

habens & legitimam defenſionem corporis & rerum, ut Ioſeph emtus non poteſt transferre corpus, ac diſcedere à Domino ſuo &c. Diſertè autem dicitur, facultas ordinata Legibus, quia libertas non eſt infinita licentia, nec uagatur beluarum more, ſed eſt facultas honeſtè utendi corpore & rebus, liberior, quàm qualis eſt captiuorum aut ſeruorum, ſed tamen Deo ſubiecta, & certis incluſa metis diuinitus, uidelicet legi Dei, & alijs legibus, quæ muniunt conceſſam facultatem, ut ſi cui liceat uti ſpacioſi horti fructibus, & ſint circumdati muri, ne irrumpant apri aut aliæ feræ. Sic dicit Lucius Craſſus: Legum ſerui ſumus, ut liberi eſſe poſſimus. *Quid ſit uera libertas.*

SERVITVS CIVILIS, quam Deus approbat, ut ſeruus fuit Ioſeph, ſeu Oneſimus, eſt priuatio Legitima facultatis poſſidendi res proprias, & eligendi operas proprio arbitrio, & transferendi corpus aut res proprio arbitrio. Habet autem & hæc ſeruitus ex lege diuina ſeu naturali ſuam mitigationem aut moderationem, nec domini cogant ſeruos facere contra leges diuinas. Vt, cùm Turci auferunt ſubditis filios & filias, & abſtrahunt eos ad ſuam Idolomaniam, quia Deus eſt ſuperior Dominus, & nulla creatura petere aut iubere aliquid debet contra mandata diuina, iuxta dictum: Oportet Deo magis obedire quàm hominibus. Ac dictum Platonis obſeruetur: Vtraq; optima, moderata libertas, & moderata ſeruitus, Vtraq; peſſima, immoderata libertas, & immoderata ſeruitus. *Seruitus ciuilis.* *Seruitus lege diuina mitigatur.*

BONVM INCREATVM eſt Deus ipſe, qui eſt eſſentia ſapiens, æterna, omnipotens, uolens talia, qualia in Lege ſua præcipit, creatrix & conſeruatrix mundi, & cauſa boni, id eſt, ſapientiæ iuſticiæ, læticiæ, & ordinis in creaturis. De hoc perfecto bono dicitur: Nullus eſt bonus, niſi unicus, qui eſt Deus. *Bonum increatum.*

BONVM CREATVM, eſt creata conuenientia in creaturis cum mente diuina, omnia intelligente & ordinante. Eſt igitur ſapientia, iuſticia & læticia in natura intelligente, & ordo in uniuerſa natura, inſtitutus à Deo. Hæc definitio eſt boni in genere, quod nominatur bonum naturale, & de hoc bono dicitur: Vidit Deus omnia quæ fecerat, & erant ualde bona, id eſt, conuenientia cum mente diuina, ſic ordinante, uidelicet in natura intelligente erant ſapientia, iuſticia & læticia, & in natura uniuerſa ordo. Deinde ſpecies recitantur. *Bonum creatũ ſeu naturale.*

BONVM HONESTVM morale creatum eſt ipſæ actiones uoluntatis in Angelis & hominibus, congruentes cum lege DEI, ſeu cum Deo. Idem enim ſignificatur his loquendi formis, & quidem regi has actiones oportet cogitatione legis Dei. Oſiander nominat iuſticiam ipſum Deum, ſed tamen neceſſe eſt increatam iuſticiam diſcerni à creata, ſeu ab actionibus congruentibus, quæ fiunt in uoluntate Angeli aut hominis, ut craſſiſſimè loquar, quarum aliqua cauſa eſt uoluntas angeli aut hominis, quæ non habet ſe prorſus paſſiuè, id eſt, in qua non agit DEVS, ut Sol ſpargit radios in dolium. *Bonum honeſtum morale.* *Diſcernenda eſt increata iuſticia à creata.*

Et Iohannes inquit, nos fore ſimiles filij Dei. Item Paulus ait, nos transformari, ut ſimus imago Dei. Non eſt autem imago archetypus. Eſt igitur aliquod bonum honeſtum creatum, quod in hac uita in renatis incoatur, poſtea erit integrum.

Philoſophia loquitur de Actionibus honeſtis, quæ etiamſi ſunt imperfectæ, tamen ſciamus eas nominari bonum honeſtum ſeu morale creatum, ut *Actiones honeſtæ.*

actio

actio uoluntatis in Scipione, mandans omnibus membris,ut abſtineant ab alterius ſponſa.

Hæc actio perfectior eſſet, ſi mens & uoluntas intuerentur Deum, ut actio Ioſeph fugientis adulteram. Hæc alibi copioſius enarrantur, Sed tamen rectè dicitur, aliquod eſſe bonum honeſtum ſeu morale creatum, etſi diſcerni neceſſe eſt actiones in beatis,item renatis in hac uita,& honeſtis Ethnicis,actiones Angelorum, Ioſeph,& Scipionis.

Bona utilia. BONA VTILIA ſunt omnes noticiæ ſenſuum & mentis, & omnes res & effectiones ordinatæ ad conſeruationem uitæ, ut ordo in Elementis, & rebus naſcentibus, frumento, metallis & alijs.Nec mihi diſplicet, ueras noticias in mente, cùm uoluntas congruit, dici bonum honeſtum: Sed cùm non congruit uoluntas,ſunt bonum naturale & utile,ſicut aurum,quo tamen homines abutuntur.

Bonum ſuaue. BONVM SVAVE in ſenſu eſt conuenientia obiecti cum neruis, ut cùm aqua calida recreat neruos læſos frigore,ſeu cùm potus conueniens recreat arefactam linguam & cætera membra. Aut bonum ſuaue eſt in mente & uoluntate lætitia, quæ oritur ab intellectu pulcritudinis, id eſt, ordinis & conuenientiæ cum Deo uel natura.

Malum naturale. MALVM NATVRALE eſt priuatio ſapientiæ, iuſticiæ, & lætitiæ in natura intelligente, & in alijs rebus eſt deſtructio ordinis in qualibet natura, ut morbus, mors, & quæcunque deſtructio rerum.

Malum morale,ſeu culpæ, ſeu peccatum. MALVM MORALE eſt priuatio iuſticiæ ſeu uirtutis in natura intelligente, ſeu eſt diſcrepantia à lege Dei, ſeu à Deo. Vſitatè uerò nominatur malum culpæ, & in Eccleſia nominatur peccatum. Tenenda eſt autem regula firmiſſimè, quòd Deus nequaquàm ſit cauſa mali culpæ; id eſt, Deus nec uult,nec approbat,nec efficit, nec adiuuat peccatum.

Malum pœnæ. Aliud eſt malum pœnæ, quod eſt deſtructio, ſequens malum culpæ, ut morbi,mors. Hoc malum eſt iuſta executio pœnæ,ut oppreſſio Pharaonis. Nec eſt abſurdum de tali iuſta executione dicere, quòd Deus uelit & adiuuet eam,ut expreſſè de Sodomis dicitur: Dominus pluit ſuper Sodomam ignem & ſulphur &c. Item: Deus ignis conſumens eſt. De hoc malo pœnæ intelliguntur dicta: Non eſt malum in ciuitate, quod non fecit Dominus,id eſt,omnibus generibus pœnarum afflixit nos,morbis,lue, fame,bellis &c.

Oppoſitio conſideranda eſt. Diligenter autem conſideranda eſt oppoſitio. Bonum enim morale & malum culpæ inter ſeſe opponuntur, ut habitus & priuatio, ſeu ut contrarij motus,ut fortitudo & timiditas, dilectio fratris in Cain,& odium. Differunt ab his, naturale bonum, & naturale malum. Vt, noticiæ, aurum,uinum, ſunt naturalia bona,non ſunt bona moralia. Mors eſt naturale malũ, non morale. Non igitur pugnat cùm bono morali, ut dicitur: Precioſa mors ſanctorũ eius.

Angelus bonus. ANGELVS BONVS eſt perſona Spiritualis,creata non ex Elementis,ſed ex nihilo,ut in ea diuinitas ſe inter Spirituales naturas pateſaciat,& in creatione ornata noticijs Legis & alijs, libertate uoluntatis, & iuſticia, deinde uerò confirmata in bono, uidelicet in dilectione Dei, angelorum & piorum hominum, in ueritate & caſtitate, ut nunquam à Deo deficiat, ordinata ut quanquàm natura præſtantior eſt,tamen Eccleſię ſeruiat,ut uolũtas Dei cõſpiciatur, qui uult fortiores ſeruire inferiorib.,& ſtudiũ humilitatis approbat. Pſal.90. Angelis ſuis mandauit de te,ut cuſtodiant te in omnibus uijs tuis.

ANGE-

ANGELVS MALVS eſt perſona Spiritualis,creata non ex Ele- mentis,ſed ex nihilo, in creatione ornata noticijs Legis & alijs, libertate uo- luntatis & iuſticia, deinde uerò propria uoluntate liberè auerſa à Deo, con- temto filio Dei, & abiecta in pœnas ſine fine, furens odio Dei,mendax, blaſ- phema,& odio Dei ſæuitiam exercens in genus humanum,impellens alios ad alia ſcelera,ad blaſphemias,ad mendacia,ad cædes,ad libidinum confuſiones, non ut ipſi melius ſit,ſed propter ἐπιχαιρεκακίαν, & ut Deum,& dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum contumelijs adficiat. Quare hi duo tituli ei tribuuntur,quòd ſit mendax, & homicida. Et nominatur διάβολος,quia uerbum Dei calumnijs in hominum mentibus corrumpit. Et Satan,quia aduerſatur Deo,& domino noſtro Ieſu Chriſto,& Eccleſiæ.Baal Zebub,quia uolitat in aëre,ut crabrones, turbat genus humanum,& præcipuè Eccleſiam. Sicut Paulus nominat Dia- bolum, principem poteſtatis aëris, efficacem in his qui contemnunt Deum. Ideò autem hæc definitio diligentius conſideranda eſt,ut ardentior ſit precatio in petendo auxilio aduerſus Diabolos. Cùm quidem ideò & libenter uelit fi- lius Dei nobis opitulari,quia Diabolus nos propter ipſum præcipuè odit.In- uocamus igitur te fili Dei Ieſu Chriſte,crucifixe pro nobis & reſuſcitate,cuſtos Eccleſiæ tuæ,ut nos gubernes & ferues.

Angelus malus. *Diabolus.* *Satan.* *Baalzebub.* *Diabolus nos propter Christum odit.*

PROPHETAE in ueteri Teſtamento nominati ſunt doctores, im- mediatè uocati à Deo ad repurgandam doctrinam, & præcipuè ad illuſtran- dam promiſſionem de Meſſia, & ad aliqua politica conſilia, & ſunt ornati te- ſtimonio miraculorum, ut certum eſſet,doctrinam eorum diuinam eſſe,& eos non errare in doctrina, quia Deus de ea teſtificabatur, Tales fuerunt Adam, Seth,Nohe,Abraham, Iſaac,Iacob,Ioſeph,Moiſes, Dauid, Elias,Eliſeus, Ieſai- as,Ieremias, Daniel,& alij. Ideò Iohannes inquit: Non ſum Propheta. Quia non erat ad politica negocia miſſus, Sicut Iudæi expectabant Prophetam ſi- milem Samueli aut Eliæ,tubam belli contra Romanos.

Prophetæ. *Iohannes non eſt Propheta.*

APOSTOLI ſunt doctores in nouo Teſtamento immediatè uocati à Chriſto ad docendum Euangelium,& ad publicam adminiſtrationem Sacra- mentorum,non ad Politica negocia, & ſunt ornati teſtimonio Spiritus ſancti, & miraculis,ut certum eſſet,doctrinam eorum diuinam eſſe,& eos non errare in doctrina,quia Deus de ea teſtificabatur,& habent poteſtatem ubiq; docen- di.

Apoſtoli.

Barnabæ dictum citatum à Clemente ſecundo libro collecta- neorum, pagina 161.

Antequàm crederemus Deo, domicilium corruptibile & fragile cordis noſtri uerè erat templum manu factum, quando erat plenum idolatria, & erat domus Dæmonum: Sed attendite,ut templum Domini glorioſè ædificetur. Quomodo? Accipiendo remiſſionem peccatorum, & ſperando in nomen Chriſti, fiamus noui & denuò creati, eò quòd in domicilio noſtro uerè Deus habitat. Quomodo? Quando habitat in nobis ſermo fidei ipſius,uocatio pro- miſſionis ipſius, ſapientia iuſtificationum, & mandata doctrinæ.

Quomodo templum Domini ædificetur.

Epiſcopus ſeu Paſtor eſt doctor uocatus à Deo, ſed mediatè, ſcilicet per Eccleſiam, ad docendum Euangelium, & ad publicam adminiſtrationem Sa- cramentorum in loco certo, & recitat doctrinam traditam ab Apoſtolis, ab hac cùm diſcedit, errat, ut ſæpè accidit,nec habet poteſtatem ubiq; docendi.

Epiſcopus ſeu Paſtor.

Conſide-

Conſideranda ſunt autem teſtimonia, quæ confirmant uocationem, quæ fit per homines,& oſtendunt, Deum uelle ſuffragatione humana uocari Miniſtros Euangelij, & per tales efficacem eſſe. Paulus præcipit Tito, ut conſtituat Presbyteros paſſim in oppidis. Et 2.Tim.2. dicitur: Hæc commenda hominibus fidelibus, qui idonei ſint ad docendos alios.

Doctor. Doctor eſt perſona uocata ad docendum Euangelium, non ad ſummam gubernationem Eccleſiæ. Tales olim erant Catechetæ,& nunc tales debent eſſe Doctores in Scholis.

Euangeliſtæ. Euangeliſtæ olim dicebantur, qui ſubinde ad diuerſas Eccleſias mittebantur aut uocabantur, ut ibi Euangelium docerent. Tales ſcribit Euſebius nominatos eſſe Euangeliſtas,& celebrat Pantæmum, lectorē Scholæ Alexandrinæ, qui peruagatus fuit multas Eccleſias in Oriente,& eas erudijt.

DE HABITIBVS.

SVprà dictum eſt de noticijs & Virtutibus. Et quid ſint noticiæ actuales utcunque dici poteſt. De habitibus magna caligo eſt.

Noticia actualis. Noticia actualis in parte cognoſcente, quæ cerebro utitur, eſt formatio imaginum, quæ fit ſpiritibus uelut σφραγίδα imprimentibus cerebro,& cerebri motu ceu lingua formante ſermonem, Vt cùm cogitas amicum, formas in cerebro eius imaginem.

Mirandum opus Dei eſt in hominum natura, ſic conditum ſingulari cōſilio. Et commonefactio eſt de Deo, quōd Deus ſit eſſentia intelligens. Deinde ſunt aliæ multæ commonefactiones in toto ordine Noticiarum, Numerorum. Ratiocinationes Legum, quæ diſtinguunt honeſta & turpia. De his tantis beneficijs Dei ſæpè cogitandum eſt, & erigenda mens, ut aliquo modo conditorem intueatur.

Sed quid ſint Noticiæ Habituales?

Noticiæ habituales. Has credo eſſe memorias, id eſt, impreſſas imagines certæ parti cerebri, retentas, ut in cera retinentur imagines factæ ſigillis. Et quō impreſſio eſt firmior,& ſæpius facta, eō citius fit recordatio.

Habitus in mēbris. Eſſe autem habitum deinde in membris amplius quiddam, iudicari poteſt ex ijs artibus, quæ non tantùm ſunt noticiæ, ſed etiam regunt externa membra, ut ars pingendi regens digitos in ducendis lineis. Hic non deſunt memoria & intentio nouo diſcipulo,& tamen digiti tardiores ſunt, quàm excellentis magiſtri. Idem fit in Citharœdo & multis alijs artificibus. Etſi igitur memoria dominatur, tamen ſit ſanè aliquid habitus, id eſt, agilitas crebra recordatione & uſu parta. Et cogitemus talem eſſe Hominum naturam, ut crebram recordationem & aſſuefactionem ſequatur in mente & corde & Locomotiua

ἕξις unde & ubi ſit. agilitas ſeu celeritas, quæ nominatur ἕξις, etſi quæ res ſit obſcurum eſt.

De actionibus externis. Vicia conſpectiora ſunt. Ac primùm de actionibus externis dicamus, quæ plurimæ à prauis adfectibus oriuntur. Nec obſcurum eſt, quid ſint praui adfectus. Homines proni ſunt ad incendia amorum, iræ, odiorum, ad timores, & ad alios adfectus. Et uagantur hi motus uariè.

Paris & Helena quia familiariter ſæpè colloquuntur,& ſimul conuiuantur, incaleſcunt mutuō, ut natura ſexum mouet erga ſexum. Accenſo corde poſtea uoluntas Paridis hoc decretum addit: Abducam Helenam in Aſiam. Hic & fons actionis externæ,& quid ſit hæc actio, intelligi poteſt. Nec quærūtur habitus.

Non

Bonæ actiones externæ.

Non obſcurè & de bonis actionibus externis dici poteſt, oriri eas à cogitatione Legis recta docente, & uoluntate imperante Locomotiuæ, ut reprimant aut cieant membra, ut externi motus congruant Legi. Vt cogitatio in Scipione: Non attingas alterius ſponſam, & hæc ipſa cogitatio ſeu uoluntas præcipiens neruis, ſunt cauſæ reprimentes externa membra, ne indecoros motus cieant.

Paulus nominat opera Legis.

Hanc diſciplinam regendi externa opera utcunque efficere humana ratio, etiam in non renatis, poteſt. Et Paulus ſic nominat opera Legis, non nominat uirtutes. Quia quid ſit Virtus in non renatis, & quid ſint habitus illi, quos ſic nominat Ariſtoteles, difficile eſt oſtendere. Et ſi quid ſunt illi habitus in hac languida natura, ſunt infirmi, & facilè excutiuntur, ſeu flacceſcunt.

Quid ſit uirtus in renatis.

In renatis uerò, ut in Ioſeph, Dauide, facilè poteſt monſtrari, quid ſit in ipſis Virtus, uidelicet, ipſe Spiritus ſanctus, accendens tales motus, qualis ipſe eſt, & confirmans corda. Ibi uirtus nominari poteſt uel ipſe Spiritus ſanctus, uel motio ab ipſo orta. Diſcernendus eſt enim Creator à creatura, Sicut & Paulus diſcernit, inquiens: Deus eſt qui efficit, ut uelitis & ut perficiatis, ut fiant ipſi grata. Sed cùm cauſa nominatur, fons oſtenditur, ut in Pſalmis dicitur: Tu es Deus fortitudo mea.

Cogitatio iuuatur naturali στοργῇ.

In aliquibus autem actionibus honeſtis, etiam nõ renatorum, iuuatur cogitatio naturali στοργῇ, ut parentes tolerant ingentes labores in educatione ſobolis, quia naturali στοργῇ mouentur & confirmantur. Aliorũ cauſa ne poſſent quidem ferre, Ibi conſpici poteſt cauſa talium actionum, quæ quidem eſt uirtus, & ſic rectè nominari poteſt, quia eſt inclinatio in natura hominum à Deo condita, ut ſit ſemen bonarum actionum, id eſt, congruentium cum Lege Dei.

Cogitatio iuuatur bonitate temperamẽti.

Adiuuatur etiam cogitatio in multis mediocribus hominibus bonitate temperamenti corporum & cordis, quia intentio mentis firmior eſt, & cor minus citò incenditur errantibus adfectibus. Vt Cyrus non peccat iracundia, ſicut Alexander ebrius, qui minus uidet, quàm deformis ſit ira, et in corde ſpiritus magis feruidi ſunt, et magis tumultuantur. Ideò motus fiũt minus ordinati.

Aſſuefactio.

Non poſſunt autem adſumi temperamenta aſſuefactione, ſed externi motus regi poſſunt. Et ad hanc diligentiam conducit aſſuefactio, quæ eſt crebra commonefactio, qua repetitur & confirmatur cogitatio Legum & pœnarum, & fit intentio maior, quæ magis conſiderat uirtutis pulcritudinem & cor utcunque trahit, ut minus ſit contumax. Vt cùm ſæpè & attentè cogitamus præcepta Temperantiæ, et pœnas intemperantiæ, magis fugimus intemperantiam. Et cùm experimur temperantiæ commoda, magis eam amamus, & confirmamur, ut nocituras delicias fugiamus. Inde qualiſcunque firmitas in cogitatione & corde, nominatur habitus, quæ fit ſanè nouum quoddam robur, ut in curſore exercitia tollunt ſuperfluos humores, & faciunt carnem puriorem & ſpiſſiorem, τένοντας agiliores, & articulos uolubiliores. Etſi igitur obſcurum eſt, quid ſit in mente & corde habitus, tamen repetitio doctrinæ, intentio cogitationis, & repreſſio cupiditatum, aliquam certè firmitatem, quantulacunque eſt, adferunt.

Habitus.

Hæc omnia conſiderari utile eſt eò, ut agnoſcamus imbecillitatem noſtram, nec ſtultè ſomniemus, in non renatis intus eſſe magnum robur, quod nominatur uirtus: ſed ſciamus utcunque cogitatione legis gubernari externas actiones, unde & forma loquendi eſt, OPERA LEGIS.

Agnitio imbecillitatis noſtræ doceat nos confugere ad filium Dei. Agnoſcentes autem imbecillitatem noſtram,agnoſcamus filium Dei, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui miſſus eſt, ut nos ſanet, & petamus, ut cùm ſit λόγος æterni Patris, ſit efficax ipſe in cordibus noſtris uoce Euangelij, & ſit nobis Sol iuſticiæ, ac luce ſua Patris uoluntatem nobis oſtendat, & corda noſtra ad Deum conuertat,in mentibus noſtris adſenſionem confirmet, ut conſtanter uoci diuinæ credant, & dato Spiritu ſancto accendat in nobis motus congruentes Legi Dei,ſalutares nobis & alijs,ſicut rexit Ioſeph, Samuelem,Danielem,& alios pios, & ſicut inquit: Quantò magis Pater ueſter cœleſtis dabit Spiritum ſanctum petentibus. Et quidem ſeueriſſimis mandatis præcipit,ut ad ſe confugiamus,& auxilium petamus. Sicut ait: Venite ad me omnes,qui laboratis & onerati eſtis,& ego reficiam uos. Item, Petite & accipietis. His mandatis & promiſſionibus filij Dei exuſcitemur ad inuocationem,quod cùm faciemus,cernemus præſentiam Dei,& diſcemus,quid ſit uera uirtus, de qua dicit Paulus: Intuentes lucem Dei transformamur in eandem imaginem à Domini Spiritu.

Differunt uirtutes in renatis, & heroica dona non renatorum. Hic etiam monendi ſunt iuniores,ingens diſcrimen eſſe inter uirtutes in renatis,& heroica dona non renatorum. Eſt in Achille,Alexandro,Iulio fortitudo heroica, quæ reipſa eſt donum Dei, uidelicet robur tale creatum in cordibus,ut minus metuant pericula,quàm alij, & fortius ac felicius præliari poſſint,Sicut eſt robur corporis creatum maius in Cyclope,quàm Vlyſſe,Sed illa Achillis fortitudo non regitur luce diuina,uera agnitione & inuocatione Dei, nec directa eſt ad hunc finem,ut ipſius uictoria ſit teſtimonium de DEO, & proſit ad defenſionem ueræ Eccleſiæ, nec iudicat Achilles, ſuam dextram regi à uero Deo,nec eum inuocat.

At in Dauide lucet noticia uocis Diuinæ,Ita in eo adeſt filius Dei,oſtendens æternum Patrem, & adeſt Spiritus ſanctus, accendens in corde læticiam in hac obedientia, & ueram inuocationem & addens robur. Et directus eſt labor ad hunc finem,ut ſit de uero Deo teſtimonium,& ut defendatur Eccleſia.

Dauid. Diſcrimen igitur eſt inter Dauidem & Achillem. In Dauide habitat Deus,& lux uerbi regit pugnantem,& Spiritus ſanctus flectens cor ad uerum *Achilles.* Deum,addit robur,& gubernat dextram præliantis. At in Achille non habitat Deus,etſi fortitudo in eo eſt donum creatum à Deo, ſicut robur corporis. *In quibus ſit Spiritus ſanctus.* Sed Spiritus ſanctus in illis tantùm eſſe dicitur, in quibus lucet noticia ueri Dei,accenſa uerbo diuino,et ſit inuocatio ueri Dei. Nam Spiritus ſanctus non dicitur in aliquo eſſe, ſine luce uerbi diuini, ſicut dicitur: Spiritus ſanctus de meo accipiet. Et accendit inuocationem ueri Dei. Etſi magnum robur eſt corporum in Gigantibus & Cyclopibus, quod uerè eſt creatum à Deo,tamen horum pugnæ non ſunt motus Spiritus ſancti, quia in mentibus eorum non lucent noticiæ & inuocatio ueri Dei.

Hæ Antitheſes oſtendunt diſcrimina & hominum & actionum,quę conſiderari neceſſe eſt,ne fiat confuſio Eccleſiæ & Ethnicorum. Oro autem Filium Dei, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, crucifixum pro nobis & reſuſcitatum, ut ſemper æternam Eccleſiam inter nos colligat, & eam luce ſuæ doctrinæ & Spiritu ſancto gubernet,

Amen.

FINIS.

RESPON-

RESPONSIONES SCRIPTÆ *A PHILIPPO MELANTHONE, AD IMPIOS ARTICVLOS BAVARICÆ INQVISITIONIS.*

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI ET, *DOMINO, DOMINO VVOLFFGANGO,* PRINCIPI PALATINO RHENI, DVCI BA*uariæ, & Comiti Valentiæ, &c. Domino ſuo clementiſſimo*

S. D.

DILIGENTIA DIGNA EST HOMINE, CONSIDERARE GENTI*um origines & migrationes, Imperiorum ſeriem, & familiarum excellentium propagationem, incrementa & inclinationes. Nam hæc conſideratio non ſolùm eſt commonefactio de rerum humanarum inconſtantia, de qua tamen etiam cogitare prodeſt, vt nos ad modeſtiam flectamus, & æternam patriam intueamur: Sed etiam oſtendit multa iudicij diuini exempla in pœnis, & virtutum in familijs Heroicis. Oſtendit & veterem Eccleſiæ formam, quam ſcire valdè prodeſt.*

Coniunxerat ſe Rex Noricus ſeu Bauaricus cum Longobardis, qui crudeliter in Italia graſſabantur, quos cùm repreſſiſſet Carolus, neceſſe fuit deinde Carolum cum ſocio Longobardorum dimicare, qui potitus Bauaria, deinde eam ſuis poſteris reliquit. Hæc mutatio regni felix tunc Bauariæ fuit. Grata enim hæc ſedes fortiſſimis Principibus fuit, qui Italiam inde, cùm vicina eſſet, magis tueri poterant, & Germania aduerſus Hungaros & Henetos, qui ſæpè ex Boiemia erumpebant, aſſiduè defendenda erat. Interea hi Francici principes ornârunt Noricum vbique legibus, doctrina Religionis, literarum, & diſciplina. Etſi enim citò Apoſtolorum tempore vox Euangelij in Noricum perlata eſt, Narrant enim Lucium Cyreneum in Tiberia Auguſta, quæ nunc eſt Regensburgk, Euangelium docuiſſe, tamen poſtea in Imperij Romani dilaceratione Eccleſiæ rurſus diſſipatæ ſunt. Maior fuit tranquillitas poſt Carolum Magnum. Reſtitutæ ſunt igitur Eccleſiæ.

Et quanquàm illa ætas in tantis tumultibus omnium Gentium, ſupra fundamentum extruere multum ſtipularum cœperat, tamen nondum nota erant pleraq; Idola, quæ poſtea Monachi recentiores in Templa collocârunt. Extant enim ſcripta illius ætatis, ex quibus iudicari poteſt, quale fuerit doctrinæ genus.

Conſtat autem familiam veſtram, quæ nunc & Bauariam tenet, & Palatinorum regionem ad Rhenum, ortam eſſe ab Arnolphi Imperatoris filio. Fuit autem Arnolphus Imperator ex Caroli poſteris, qui Italiam pacauit, & diſſidia Pontificum ſuſtulit: Normannos, qui inde vſq; à Baltico littore ad Vangionum vrbem acceſſerant, & Belgicum vaſtauerant, diſſipauit, & Henetos repreſſit, fuitq; autor, vt Rex Boiemiæ doctrinam Eccleſiæ Chriſti reciperet.

Omitto commemorationem de excellentia virtutis in Carolo & Ludouico Pio. A talibus viris cùm orta ſit Familia veſtra, habetis domeſtica exempla illuſtria omnium virtutum. Nec dubium eſt omnes natos in veſtris Regionibus, quo in numero & ego ſum, intuentes pulcerrimam ſeriem maiorum veſtrorum, maximè optare, vt perpetuò

floreat poſteritas, & ut non ſolùm politica gubernatio ſit felix, ſed etiam ut omnes Bauarici Principes ſint unum in Deo, & congruant omnes Eccleſiæ ad illam dulciſſimam Pſalmi uocem, Vt conueniant Reges & Populi ſimul, ut ſeruiant Deo. Oro igitur toto pectore Filium Dei, dominum noſtrum Ieſum Chriſtũ, ſedentem ad dextram æterni Patris, ac dona largientem hominibus, ut te & cæteros Principes Bauaricos gubernet, ut Patriam feliciter regatis in gubernatione politica, & ut uera inuocatione Dei & uos ipſi, & ſubditi omnes eum celebrent. His etiam qui puram Euangelij doctrinam Eccleſijs proponi curant, gratulor hanc pietatem.

Cùm autem ad me allati eſſent Articuli à Monachis compoſiti ad deterrendos homines à ueræ doctrinæ ſtudio, magnum accepi dolorem, & quanquàm rogatus ſum, ut Reſponſiones formarem, quia inſidiæ multæ ſunt in illis quæſtionibus, quæ ſunt tanquàm Sphyngis ænigmata, tamen & Patriæ amore mouebar, ut aliquas admonitiones ederem: Reſpondi igitur breuius fortaſſis, quàm magnitudo rei poſtulat, & quæſtiones quaſdam horridiores conſultò ſepoſui, & hanc lucubrationem ad Celſitudinem tuam mitto, non ſolùm ut ſtudium meum Celſitudini tuæ oſtendam, ſed multò magis, ut Celſitudo tua, quæ puram Eccleſiæ doctrinam optimè intelligit, & Deum rectè inuocat, ſit Iudex & de uoluntate mea, & de hoc ipſo ſcripto. Optârim omnium, qui in noſtris Eccleſijs docent, pium eſſe conſenſum, & unà communem hoſtem reprimi. Nunc pròh dolor hoc fieri uidemus, quod ſcripſit Thucydides, Tantiſper uictrices fuiſſe Athenas, cùm Duces aduerſus præcipuum & communem hoſtem coniuncti fuerunt, poſtea eas uictas eſſe, cùm diſtracti Duces, ſinguli propria bella quæſiuerunt, omiſſo communi hoſte. Sed oro Filium Dei Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ut uulneribus noſtris medeatur, & clementer colligat ſibi æternam Eccleſiam inter nos, & faciat, ut omnes noſtræ Eccleſiæ unum ſint in ipſo. Benè ualeat Celſitudo tua. Anno 1559. Menſe Auguſto.

PHILIPPVS MELANTHON.

SEQVVNTVR ARTICVLI IMPII BAVARICÆ INQVISITIONIS.

PRIMA QVÆSTIO.

Quid ſit Eccleſia ſancta?

II.

Quæ ſint ſigna monſtrantia Eccleſiam Dei?

III.

An ſit uiſibilis Eccleſia?

IIII.

An credant firmiter & ſine dubitatione, & doceant, quod ſancta Romamana & Catholica Eccleſia mandat credi & præcipit?

V.

An credant extra illam Eccleſiam nec ſalutem, nec remiſſionem peccatorum eſſe, & quòd omnes, qui ſe ſcientes & uolentes ab ea ſeiungant, ſint damnandi ut Hæretici & Schiſmatici?

An cre

VI.

An credant Catholicam Eccleſiam apud hos eſſe, qui nunc aduerſantur Romanæ Eccleſiæ, & Epiſcopis, qui præſunt ordinaria ſucceſſione: An uerò apud illos Chriſtianos, qui nominantur Catholici, & retinent unitatem Eccleſiæ obedientes uni Romano Pontifici?

VII.

An credant, ſancta οἰκουμενικὰ Concilia in cauſis Fidei, quorum ſententiæ poſtea ab uniuerſa Eccleſia receptæ ſunt, erraſſe? Et an liceat decreta eorum rurſus in dubium uocare?

VIII.

An credant in ſancta Catholica Eccleſia ſeptem Sacramenta eſſe, Et an credant ea eſſe efficacia & certa ſigna gratiæ?

IX.

An credant, quòd ui conſecrationis ſeu recitationis uerbi diuini fiat in Miſſa tranſubſtantiatio panis & uini in uerum corpus & uerum ſanguinem Chriſti, hoc modo, ut mox poſt conſecrationē uera ac uiuifica caro, uerus item & uiuificus ſanguis Chriſti unà cum præſentia diuinitatis ſeu diuinæ naturæ filij Dei, tantùm manente externa ſpecie ſymbolorum panis & uini, ante & poſt ſumtionem, uerè, integrè, ac ſubſtantialiter adſit?

X.

An Sacramentum Altaris, quod ad uſum ægrotorum & aliorum Chriſto credentium reponitur ac reſeruatur, credant tantùm eſſe myſterium, ſignificans beneficia Chriſti, non autem ſtatuant eſſe reuera ipſum corpus & ſanguinem Chriſti?

XI.

An credant Chriſtum in Sacramento Altaris uerē præſentem ſuppliciter adorandum eſſe, quandocunq; manu Sacerdotis hoſtia eleuatur, oſtenditur aut porrigitur?

XII.

An deteſtentur ut Idolatricum ritum, adorationem Sacramenti Altaris in repoſitorio aut in theatrica pompa circumgeſtationis?

XIII.

An credant uerum corpus & ſanguinem Chriſti, atq; adeò totum Chriſtum, ſub utralibet ſpecie Sacramenti contineri, ac proinde ſingulis Chriſtianis, qui non ſunt Sacerdotes, ſub una ſpecie exhiberi?

XIIII.

An credant hoc Sacramentum non conferre nec ſumi ad remiſſionem peccatorum?

XV.

An credant quōd ad cauenda ſeu auertenda multiplicia pericula & ſcandala pio conſilio ac rectē facta ſint decreta in Concilijs Conſtantienſi & Baſilienſi, non eſſe ullo modo impietatis nomine condemnandum morem ſacroſanctæ Eccleſiæ, quo Laicis adimitur una pars Sacramenti, ſed tanquàm pium ac licitum fideliter ſeruandum ac retinendum, donec per decretum Catholici Concilij generalis expreſſē permittatur Laicis uſus integri Sacramenti?

XVI.

Quomodo intelligant hæc uerba: Hoc facite ad mei recordationem. Et,an hæc uox Chriſti mandantis uniuerſaliter ad omnes Chriſtianos pertineat?

XVII.

An in Miſſa ſit facienda Oblatio pro uiuis & mortuis?

XVIII.

An conſecratio Sacramenti ualeat facta per non ordinatos ab Epiſcopis?

XIX.

An credant, Tres eſſe partes Pœnitentiæ? Contritionem, Confeſſionem & Satisfactionem?

XX.

An credant circumſtantias peccatorum mortalium, ut ſunt, mora, circumſtantia temporis,circumſtantia loci,affectata negligentia &c. in confeſſione Sacramentali neceſſariò enumerandas eſſe?

XXI.

An credant noſtram ſatisfactionem & pœnitentiam prodeſſe, nec detrahere ſeu derogare quicquam merito ac ſatisfactioni Chriſti?

XXII.

An credant in homine eſſe liberum arbitrium?

XXIII.

An ſola Fide Homo iuſtificetur?

XXIIII.

An credant,Bona opera facta in Dilectione,eſſe merita uitæ æternæ?

XXV.

An credant Sanctos, qui in cœlo uiuunt,honorandos, & inuocandos, & ab eis auxilium & interceſſionem petendam eſſe?

XXVI.

An credant animas hominum, qui deceſſerunt antequàm ſatisfactionem integram præſtiterunt,& antequàm integrè purgati fuerunt, cruciari in purgatorio, & an eis opitulentur preces, Eleemoſynæ & oblationes, quæ pro eis in Eccleſia fiunt?

XXVII.

An coniugium omnibus hominibus ſine diſcrimine conceſſum ſit?

XXVIII.

An approbent uſum cereorum in Altari poſitorum ante ſacramentum? Adhæc,an uenerationem Imaginum & Statuarum,Item cineris & oſſium Diuorum approbent?

XXIX.

An conſecrationes aquæ,herbarum & aliarum rerum, iuxta conſuetudinem Catholicæ Eccleſiæ approbent?

XXX.

An religioſas peregrinationes ad templa diuorum iudicent eſſe pias?

XXXI.

An utantur unctionibus & conſecrationibus Olei?

Examinatores.

Iohannes Craſſenicus Monachus, Concionator Aulicus.
Leonardus Abbas Furſtenfeldenſis.
N. Schuueickhart Secretarius Bauaricus.
Stephanus Thrayner Conſiliarius.
Iohannes Emckhirn, Quæſtor Landeshuttanus.

RESPONSIONES SCRIPTÆ À PHILIPPO MELANTHONE, AD IMPIOS ARTICVLOS BAVARICÆ INQVISITIONIS.

PRIMA QVÆSTIO.

Quid ſit Eccleſia ſancta?

Reſpondeo.

ECcleſia in hac uita eſt cœtus amplectentium Euangelium, & rectè utentium Sacramentis, in quo filius Dei per miniſterium Euangelij uerè eſt efficax, & multos regenerat uoce Euangelij & Spiritu ſancto, & facit hæredes uitæ æternæ, Et ſunt in eo cœtu multi electi & alij non ſancti, ſed tamen de uera doctrina conſentientes.

Definitio Eccleſiæ.

Hæc definitio prorſus congruit cum deſcriptionibus, quæ ſunt in capite 13. Matthæi de ſemine & de ſagena. Et hæc Eccleſia dicitur ſancta in hac uita κατὰ συνεκδοχὴν, quia uerè filius Dei in ea regnat, & multa ſunt membra ſanctificata Spiritu ſancto & electa.

Fit autem à principali nuncupatio, & membrá ſanctificata uſitatè nominantur uiua membra Eccleſiæ. Alij non ſancti nominantur mortua membra, ſi tamen de uera doctrina conſentiant. Poſſunt autem & ſancti habere aliquos errores, ſed non euertẽtes fundamentum, id eſt, articulos fidei, ſicut Paulus inquit. Supra fundamentum extruunt alij aurum, alij ſtipulas. Et cœca ac infelix arrogantia eſt, ſi putamus, nihil in nobis infirmitatis eſſe, nos nihil ignorare ac omniſcios eſſe.

Viua & mortua membra Eccleſiæ.

Sancti poſſunt habere errores, ſed non cõtra fundamentum.

Quanta caligo fuit in Apoſtolis, qui quanquàm poſt reſurrectionem uiderant initia nouæ & æternæ uitæ, tamen ſomniabant regnum politicum, & multi uolebãt retineri cultus Leuiticos. Et multá ſunt impropriè dicta in ſcriptoribus pijs, ut uix quiſquam etiam tàm diſertus & tàm circumſpectus eſt, ut ubiq; uitare poſſit ἀκυρολογίας. Sicut apud Cyprianum multa horridè de ſatisfactionibus Canonicis dicta ſunt, ut cùm ait, Fruſtra abſolutionem pronunciari non ſeruanti ritum ſatisfactionis, Sed ſancti ſunt dociles, & cedunt rectè monenti. De his dicit Paulus, Infirmum in fide aſſumite: Comedens non

Qui ſint infirmi apud Paulum.

abijciat non comedentem, Deus enim aſſumſit eum. Qui autem palàm defen‑ſendunt Idola, aut aliquem articulum fidei euertunt, ij non retinent fundamen‑tum. Sicut Papiſtæ defendentes adorationem panis in circumgeſtatione, & mercatum Miſſæ. Item, Inuocationem mortuorum. Item, Delentes doctrinam de fide gratis accipiente remiſſionem & reconciliationem. Tales blaſphemi etiamſi dominantur in Eccleſia, tamen nequaquàm ſunt membra Eccleſiæ, nec uiua nec mortua, Sed prorſus exiſtimandi ſunt eſſe anathemata, ſicut Paulus inquit: Si quis aliud Euangelium docet, anathema ſit.

Reſpondi igitur clarè, quid ſit Eccleſia, & qui homines ſint Eccleſia, & quomodo dicatur ſancta. Iam dicamus de ſignis monſtrantibus Eccleſiam, & quomodo ſit uiſibilis.

II.

Quæ ſunt ſigna monſtrantia Eccleſiam Dei?

Reſpondeo.

Tria ſunt ſigna monſtrantia Eccleſiam.

Signa tria ſunt monſtrantia Eccleſiam, neceſſaria & uniuerſalia, Doctrinæ Euangelij incorrupta profeſſio: Vſus Sacramentorum conueniens diuinæ institutioni, & obedientia debita miniſterio Euangelij. De primo & ſecundo dicitur: Oues meæ uocem meam audiunt. Item, Fundamentum aliud poni non poteſt, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Item, Vna fi‑des, unum Baptiſma. Et de omnibus ſimul dicitur 1. Corinth: 1. Idem dicatis omnes, nec ſint inter uos ſchiſmata, & ſitis coagmentati eadem mente & ea‑dem ſententia. Item, Obedite præpoſitis ueſtris. Hæc tria ſigna ſunt neceſſaria.

Primatus Pontificis, ordinaria ſucceſsio, ſimilitudo rituum, non ſunt ſigna Eccleſiæ.

Sed aduerſarij deducunt homines ad alia ſigna, uidelicet ad politiam hu‑mana autoritate in Eccleſia conſtitutam. Dicunt ſigna eſſe Eccleſiæ ordinem Epiſcoporum, Romani Epiſcopi primatum, & deinde ſucceſſionem ordinari‑am Epiſcoporum & ſimilitudinem rituum, qui humana autoritate in Eccleſia inſtituti ſunt. Hic breuis eſt reſponſio de Romano Epiſcopo & de alijs. Quan‑tumcunque amplificatur illa autoritas, tenendæ ſunt hæ regulæ: Fugite Idola. Item, Si quis aliud Euangelium docet, Anathema ſit. Cùm igitur manifeſtum ſit, Romanum Epiſcopum & agmen Epiſcoporum ipſi adiunctum defendere Idola, & iniuſtam crudelitatem exercere ad delendam ueram doctrinam, ne‑ceſſe eſt ab eis diſſentire, ſicut neceſſe fuit diſſentire & diſcedere à Iudaico Pon‑tifice & Leuiticis Sacerdotibus, cùm tamen notiſſimum eſſet, ſacerdotium il‑lud diuinitus inſtitutum fuiſſe. Nec neceſſariam eſſe ſimilitudinem rituum hu‑manorum in uera Eccleſia, manifeſtum eſt ex illis dictis: Regnum Dei non eſt eſca nec potus &c. Item, Nemo uos arguat in cibo & potu &c.

III.

An ſit viſibilis Eccleſia?

Reſpondeo.

Eccleſia eſt uiſibilis cœtus.

VEram Eccleſiam etiam in hac uita eſſe uiſibilem cœtum, ſed non ut regnum Pontificium. Erat uiſibilis cœtus in Iudæa audiens Zachariam & Simeo‑nem, Mariam, Eliſabeth, Ioſeph, Annam, & alij multi, etiamſi diſſenſerunt à Phari‑ſæis & Zadducæis, qui ordinariam autoritatem tenebant. Et quidem cùm ex‑erceant ſæuitiam impij Pontifices in ſanctos, manifeſtum eſt ueram Eccleſiam cœtum uiſibilem eſſe. Vult Deus agnoſci Filium in genere humano, ſicut di‑

cit:

cit: Hunc audite. Et uult miniſterium Euangelij eſſe publicum & uiſibile, ſicut dictum eſt: In omnem terram exiuit ſonus eorum. Et Dominus de uiſibili Eccleſia loquitur, cùm ait: Dic Eccleſiæ. Nec fingimus Eccleſiam, quæ ſit Idea Platonica, ſed antea diximus, quæ ſit Eccleſia, & qui homines ſint Eccleſia. Nec uult Deus doctrinam ſuam eſſe arcana Eleuſinia. Ac adfirmamus noſtros uiſibiles cœtus eſſe Eccleſiam Dei, in qua multos uerè ſanctos eſſe ſcimus, qui habent teſtimonia Spiritus ſancti in confeſſione & ſupplicijs, etiamſi multi ſunt admixti, qui ſunt putrida membra, & in ipſis Sanctis multæ ſunt infirmitates.

Romanus Pontifex & eius ſatellites non ſunt Eccleſia.

Contrà uerò adfirmamus Romanum Pontificem & eius ſatellites non eſſe Eccleſiam Dei, cùm manifeſtum ſit, eos eſſe defenſores Idolorum, blaſphemos & parricidas. Credimus etiam ante hæc tempora fuiſſe multos ſanctos rectè ſentientes, etiamſi aliàs uera Eccleſia eſt frequentior, aliàs minus frequens, ut inquit Propheta: Niſi Dominus reliquiſſet nobis ſemen, uelut Sodoma eſſemus facti. Item, Etiamſi erit populus ut arena maris, tamē ſaltem reliquię ſaluæ erunt. Item Dominus inquit: Niſi abbreuiati eſſent dies illi, nō fieret ſalua omnis caro. Et ſcripta extant multorum, quos apparet fundamentum tenuiſſe, ut Ambroſij, Auguſtini, Proſperi, Hugonis, Tauleri, Drandorffij, VVeſſeli Gruningenſis, VVeſalienſis Concionatoris Moguntini, Hiltenij Iſenacenſis, & multorum aliorum, qui habebant auditores, qui erant cœtus uiſibiles, & audiebantur ac adficiebantur ſupplicijs, ut Iohannes & Ieronymus Pragenſes, & multi alij, etiamſi non erant cœtus uiſibiles, ut Pompa Pontificia, & erant diſiuncti ab ordinaria poteſtate, ut nominant. Sed talis cœtus eſt uera Eccleſia, qualem deſcribit Propheta: reliqui mihi populum pauperem in terra, inuocantem nomen Domini. Item, Dabo eis Doctorem, & panem & aquam cum tribulatione. Eſt autem Eccleſia Monarchia, quod ad caput Chriſtum attinet, Et Ariſtocratia, quod ad miniſtros attinet & auditores, ut honeſta ſchola.

Eccleſia quomodo ſit Monarchia & Ariſtocratia.

Differunt peccata ignorantiæ et blaſphemiæ.

Diſcernantur autem peccata ignorantiæ à blaſphemijs. Erat ignorantia in Apoſtolis & multis ſanctis, donec Chriſtus reſurrexit, de regno politico Meſſiæ & de proferenda politia Moſaica. Hæc peccata remittebantur habentibus initia fidei. Sed poſtquàm lux Euangelij clarius ſparſa eſt, Sacerdotes & Phariſæi manifeſtæ ueritati contradicentes blaſphemi fuerunt, & habuerunt peccata quæ non remittebantur. Iam igitur manifeſtum fuit diſcrimen ueræ Eccleſiæ & hoſtium Eccleſiæ Dei, de quibus dicitur: Vos ex patre Diabolo eſtis. Et 1.Cor:16. Si quis non diligit Dominum Ieſum, ſit Anathema, Maran Atha. Malachiæ 2. Et habuit filiam Dei alieni, eradicabit Dominus uirum, qui iſta facit, & perdet magiſtrum & diſcipulum de tabernaculo Iacob. Iactitent ergo nomen & exempla Eccleſiæ quantum uolunt Aduerſarij, nos utraq; conſolatione conſtantiſſimè confirmemur, & quòd neceſſe ſit agnitæ ueritati obedire, quia blaſphemia non remittitur, & quòd iam patefactio errorum oſtendat diſcrimen inter membra ueræ Eccleſiæ & blaſphemos, quos certum eſt non eſſe membra ueræ Eccleſiæ.

IIII.

An credant firmiter & ſine dubitatione, & doceant, quod ſancta Romana & Catholica Eccleſia mandat credi & præcipit?

Reſpondeo.

Reſpondeo.

NOn recipio hunc articulum, quia ſunt inſidiæ in uerbo Romanæ Eccleſiæ. Etſi enim reſtrictio addita eſt, ſancta Romana: tamen Aduerſarij intelligunt Romanam Eccleſiam agmen Pontificium. Ideò reijcienda eſt confuſio Romanæ & Catholicæ Eccleſiæ. Nam Pontificium agmen non eſt Catholica Eccleſia, nec Romana Eccleſia eſt uniuerſi orbis Eccleſia, nec decreta Romanæ Eccleſiæ, ſunt uniuerſalis Eccleſiæ decreta. Manifeſtum eſt Græcam Eccleſiam non prohibere Sacerdotum coniugium, ut faciunt Romani Pontifices. Manifeſtum eſt Græcam Eccleſiam extra monaſteria, quæ recentia ſunt, ne nunc quidem habere priuatas Miſſas. Manifeſtum eſt Græcam Eccleſiam ne nunc quidem habere circumgeſtationem & adorationem panis, qualē recens Pontifex Vrbanus inſtituit. Decretum Romani Pontificis eſt: Romanum Pontificem habere ſummam autoritatem iure diuino in Eccleſijs & in regnis. Id decretum nunquàm Aſia & Græcia receperunt. Eſt & inſidioſa confuſio in uerbis, quæ faciunt primùm mentionem Fidei, deinde præceptorum. Aliud enim eſt loqui de Fide, aliud de præceptis rituum humanorum. Adfirmamus autem perſpicuè & ſine ambiguitate, nos credere omnes articulos Fidei comprehenſos in Symbolis, Apoſtolico, Niceno & Athanaſiano. Et extat de toto corpore doctrinæ confeſſio Eccleſiarum noſtrarum, conſentiens cum Catholica Eccleſia, uidelicet Symbolis & ueteribus probatis Scriptoribus. In hac uera doctrina uerum Deum inuocamus, qui ſe patefecit miſſo Filio Domino noſtro IESV CHRISTO, crucifixo, & reſuſcitato, & colimus eum ijs cultibus, quos ipſe præcepit, iuxta dictum: In præceptis meis ambulate. Et abhorremus ab omnibus fanaticis opinionibus, quæ pugnant cum Symbolis, & euertunt politicum ordinem, quales ſunt opiniones Monachorum & Anabaptiſtarum. Fides autem qua amplectimur Symbola, nititur non autoritate aut mandatis Eccleſiæ, ſed perſpicuo uerbo Dei, tametſi Eccleſiam Catholicam docentem piè audimus, & ſinceræ uetuſtatis teſtimonijs confirmatur, ſicut Paulus uult infirmos à firmiori confirmari.

Romana Eccleſia non eſt Catholica.

Differūt fides & præcepta rituum humanorum.

Fides non nititur autoritate Eccleſiæ.

V.

An credant extra illam Eccleſiam nec ſalutem, nec remiſſionem peccatorum eſſe, & quòd omnes, qui ſe ſcientes & volentes ab ea ſeiungunt, ſint damnandi vt Heretici & Schiſmatici?

Reſpondeo.

DE Catholica Eccleſia concedo. De Pontificio agmine, quod ipſi nominant Romanam Eccleſiam, nego. Vt enim in Iudęa impij Pontifices, Zadducęi, & Phariſæi, etiamſi dominabantur, non erant Catholica Eccleſia Dei, quia non retinebant doctrinam Catholicæ Eccleſiæ Dei, uidelicet Prophetarū. Sed Zacharias, Simeon, Maria, Eliſabeth, Ioſeph, & horum auditores, quanquàm pauci erant collati ad multitudinem hoſtium: tamen erant Catholica Eccleſia Dei, quia retinebant doctrinam Prophetarum. Ita hoc tempore Pōtificij, cùm ſint hoſtes Euangelij, non ſunt Catholica Eccleſia Dei, etiamſi dominantur & iactitant ſucceſſionem ordinariam. Et unitas Catholicæ Eccleſiæ eſt conſenſus in fundamento, uidelicet in articulis fidei, & mandatis diuinis, etiamſi qua eſt diſſi-

Vnitas Eccleſiæ eſt cōſenſus in fundamēto.

eſt diſſimilitudo in ritibus humanis. Quare adfirmamus, nos nec diſcedere nec diſceſſiſſe à Catholica Eccleſia, quę Symbola amplexa eſt, Apoſtolicum, Nicenum & Athanaſianum, Nec à Patribus, Irenæo, Ambroſio, Auguſtino, Proſpero & ſimilibus, etiamſi qui ritus humani tunc alij fuerunt. Semper enim aliqua diſſimilitudo rituum humanorum fuit, Sed à Pontificijs ut diſcederemus, neceſſaria cauſa eſt, quia ſcriptum eſt: Fugite Idola. Item: Si quis aliud Euangelium docet, Anathema ſit. Item, Blaſphemia Spiritus non remittetur.

V I.

An credant Catholicam Eccleſiam apud hos eſſe, qui nunc aduerſantur Romanæ Eccleſiæ, & Epiſcopis, qui præſunt ordinaria ſucceßione: An verò apud illos Chriſtianos, qui nommantur Catholici, & retinent vnitatem Eccleſiæ, obedientes vni Romano Pontifici?

RESpondeo perſpicuè, Eccleſias noſtram confeſſionem amplectentes uerisſimè eſſe membra Catholicæ Eccleſiæ Dei, & hoc tempore ueram Dei Eccleſiam, iuxta dictum: Oues meæ uocem meam audiunt. Et in his noſtris cœtibus uerè ſunt electi multi, iuxta dictum: Quos elegit, hos & uocauit. Et multorum confeſſio in ſupplicijs oſtendit præſentiam Spiritus ſancti. Ac doctrinam noſtrarum Eccleſiarum congruere cum ueteris & purioris Eccleſiæ ſententia, fateri neceſſe eſt eos, qui dextrè iudicant. Nec ideò noſtræ Eccleſiæ non ſunt membra Catholicæ Eccleſiæ Dei, quia in aliquibus eſt infirmitas & ignorantia aliqua, qui tamen retinent fundamentum, & ſunt dociles, nec oppugnãt agnitam ueritatem, quia de infirmis ſcriptum eſt: Infirmos aſſumite. Item: Alius ſupra fundamentum extruit ſtipulas. *Noſtræ Eccleſiæ uerè ſunt membra Catholicæ Eccleſiæ.*

De altera parte Articuli diſtinguo. Certiſſimum eſt defenſores Idolorum & errorum pugnantium cum mandatis diuinis & Articulis Fidei, præſertim patefacta ueritate, non eſſe membra Catholicæ Eccleſiæ Dei, ut apud Iudæos Blaſphemi & Parricidæ, qui aduerſabantur Chriſto & Apoſtolis, non erant membra Catholicæ Eccleſiæ Dei. Tales nunc ſunt Pontifices Romani & eorum ſatellites, qui agnitæ ueritati aduerſantur, & ſæuitiam exercent in homines pios. Fuerunt autem ante hanc lucem Euangelij multi ſub eis, ut Bernhardus, Bonauentura, et alij multi, qui etſi habuerunt contagia errorum, tamen de fundamento melius ſenſerunt quàm plerique alij. Taxarunt etiam craſſos errores. Hos confugientes ad miſericordiam, & deplorantes ignorantiam ſuam, fuiſſe membra Catholicæ Eccleſiæ, non negamus, ut etiam ſub impijs Pontificibus et Phariſæis ſcintilla ueræ doctrinæ in Nicodemo, Phariſæo & alijs multis ſimilibus fuit, qui dociles erant, & ueritatem quærebant. Si qui nunc tales ſunt exorta luce Euangelij, qui tamen infirmi ſunt, hos hortamur, ut diſcant doctrinam patefactam, et uincant infirmitatem ſuam, nec ſuo exemplo ſtabiliant Idolorum cultus & errores, iuxta dictum: Fugite Idola. *Defenſores Idolorum & errorum non ſunt membra Catholicæ Eccleſiæ.*

V I I.

An credant, ſancta οἰκουμενικά Concilia in cauſis Fidei, quorum ſententiæ poſtea ab vniuerſa Eccleſia receptæ ſunt, erraſſe? Et an liceat decreta eorum rurſus in dubium vocare?

Reſpondeo de ſecunda parte.

Si quid

Decreta Synodorum contra articulos fidei neceſſe eſt taxare.

SI quid ulla Synodus decreuit contra mandata diuina, ſeu contra Articulos Fidei, neceſſe eſt illud decretum taxare. Vt cùm proxima Tridentina Synodus decretum fecit: Hominem ſemper debere dubitare, an ſit in gratia.

Huic impio decreto neceſſe eſt aduerſari. Tollit enim articulum: Credo remiſſionem peccatorum, & doctrinam de hoc articulo in ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis expreſſè traditam, ut in hoc dicto: Iuſtificati fide pacem habemus. Confirmatæ ſunt in Synodis inuocatio hominum mortuorum, ſatisfactiones & indulgentiæ, & adoratio panis in circumgeſtatione. Item, Prohibitio coniugij. His manifeſtis erroribus contradici neceſſe eſt: Conſtat enim Synodos non condere nec abolere articulos Fidei, nec poſſe abolere ullum mandatum Dei. Semper igitur tenenda eſt Regula: Si quis aliud Euangelium docet, Anathema ſit. Hæc de ſecunda parte huius articuli ſatis ſit dixiſſe. Sciunt enim omnes ſani, hanc noſtram reſponſionem ueram & firmam eſſe.

Oportet in Ecclesia Synodos eſſe et iudicia.

In priore parte Articuli mirificæ ſunt præſtigiæ. Interrogamur in genere, An ſanctæ Synodi Oecumenicæ ac receptæ errauerint? Hac generali interrogatione odia contra nos accendere ſtudent, quòd uideamur omnes Synodos et omnia acta in Synodis reprehendere. Nos uerò palàm fatemur, oportere in Eccleſia iudicia eſſe, & adfirmamus multas pias Synodos fuiſſe, & profuiſſe Eccleſiæ, & maximè optamus nunc in his diſſidijs rectè conſtitui iudicium Eccleſiæ. Sed hoc quoque dicimus, Euangelium prolatum ex ſinu æterni Patris, & Legem Dei, qua uniuerſam rationalem creaturam ſibi obligatam eſſe uoluit, non poſſe ab ulla Synodo mutari aut aboleri, iuxta dictum: Verbum Domini manet in æternum. Dicimus etiam, Synodos in dijudicatione dogmatum non habere poteſtatem Regiam ſeu prætoriam. Cùm ad politica Iudicia adfertur dubitatio de lege aliqua, Rex aut Prætor dubia uerba legis humanæ interpretatur, & circumſtantiam determinat. Hæc interpretatio & determinatio ualet propter autoritatem regiam ſeu prætoriam, & parere neceſſe eſt, quia Deus hac autoritate Magiſtratum armauit. Sed his politicis iudicijs diſſimilia ſunt iudicia Eccleſiæ de doctrina. Cùm eſt controuerſia allata τοῦ ῥητοῦ καὶ διανοίας ad Synodum, & pia Synodus pronunciat, quam interpretationem amplectatur, ualet ſententia nō propter autoritatem ordinis, ſed propter uerbum Dei, de quo pij ſuam confeſſionem alijs oſtendunt, & ex fontibus ipſis docent, hanc eſſe perpetuam ſcripturæ Propheticæ & Apoſtolicæ ſententiam & non aliam. Narrant etiam unde acceperint ſuam ſententiam. Vt cùm Anabaptiſtæ contendunt, pios non debere uti defenſione Iudiciorum, quia dictum ſit: Si quis eripuerit tibi tunicam, relinque ei & pallium, Synodus pronunciat, hic non prohiberi nec damnari iudicia, nec petitionem defenſionis in iudicio, quia alibi expreſſè & ſæpè comprobatus eſt ordo politicus, & ex fontibus oſtendit diſcrimen iuſticiæ Spiritus ſeu æternæ, & ordinis politici. Ita Synodi ſententia eſt confeſſio pij cœtus, quæ eſt uera, & ualet propter fontes, neceſſe eſt enim Fidem niti uerbo Dei. Sed tamen Eccleſia audienda eſt, quæ docet nos de fontibus, iuxta dictum: Niſi araſſetis uitula mea, non inueniſſetis. Et quia aliquæ Synodi lapſæ ſunt, & omnibus temporibus homines labi poſſunt, ideò decreta Synodorum ad normam, id eſt, ad Legem Dei, & ad articulos Fidei conferenda ſunt.

Diſsimilia ſunt iudicia Eccleſiæ et politica.

Fuit frequentiſſima Synodus Syrmienſis, ubi mutatum eſt uocabulum in Symbolo ὁμοούσιον, & ſuppoſita uox ὅμοιον. Hanc pernicioſam mutationem

rurſus

Quas Synodos amplectantur noſtræ Eccleſiæ.

Antiochena.

rurſus emendauerunt ſancti propter teſtimonia Prophetica & Apoſtolica, non deterriti Synodi frequentia. Vt autem antea diximus, nos amplecti Symbola, Apoſtolicum, Nicenum & Athanaſianum: Ita expreſſe adfirmamus, nos amplecti omnium Synodorum decreta, cum his Symbolis congruentia, ut congruit Antiochena Synodus, quæ damnauit Samoſatenum, & anteceſſit Nicenam annis 60. Ibi cùm conueniſſent multi, qui diſcipulos Apoſtolorum audierant, non addiderunt nouam interpretationem, ſicut ambiguæ legi Rex aut Prætor addit nouam determinationem. Sed teſtati ſunt à Iohanne hãc ſententiam traditam eſſe, quòd λόγος ibi ſignificet λόγον ὑφιστάμενον. Et protulerunt dicta de filio ante aſſumtionem humanæ naturæ. Item dicta de eius omnipotentia: Ego uitam æternam do eis. Quæ enim eſſet audacia de re tanta nouam interpretationem gignere, & addere Deo coæternum filium, niſi antea doctrina de filio teſtimonijs Prophetarum & Apoſtolorum tradita eſſet? Docentur ergo & confirmantur pij talibus teſtimonijs, iuxta dictum: Et tu conuerſus confirma fratres tuos.

Nicena Synodus.

Secunda eſt Nicena Synodus, quæ rurſus teſtata eſt, hanc doctrinam propagatam eſſe ab Apoſtolis, & protulit dicta Prophetica & Apoſtolica.

Eadem Synodus fecit decretum contra Nouatianos, & iuſſit recipi lapſos redeuntes ad pœnitentiam. Hæc quoq; Synodus tantùm teſtis fuit de doctrina antea tradita. Quomodo enim auderent homines lapſis promittere reconciliationem, niſi uoluntas Dei expreſſa eſſet in ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis? Allegabantur etiam Exempla ſuperiorum temporum: Receptus eſt Petrus. Iohannes adoleſcentem qui ſe adiunxerat latronibus recepit. Paulus recepit Corinthium inceſtum. Congruunt cum Symbolis & Conſtantinopolitana Synodus, quæ à Theodoſio ſeniore indicta fuit, & deinde Theodoſij ſecundi tempore Synodus Epheſina prior. Item Martiani tempore Chalcedonenſis, in quibus doctrina de duabus naturis in Filio recitata eſt, quæ cum Symbolis congruit.

Conſtantinopolitana Synodus.

Epheſina & Chalcedonenſis Synodi.

Gangrenſis Synodus.

Fuit & pia Synodus Gangrenſis contra ſuperſtitiones Monachorum congregata, qui damnabant coniugia, & prohibebant quoſdam cibos, & relicta communi congregatione in adminiſtratione Sacramentorum ſcorſum conueniebant, quia nolebant intereſſe miniſterijs Paſtorum, qui erant mariti. Denicq; ſcimus fuiſſe multas pias Synodos & utiles Eccleſiæ, & Deo gratias agimus, quòd ſubinde aliquas Synodos rexit ad emendationem errorum.

Impiæ Synodi in Syrmio & Arimino.

Sed fuerunt aliæ congregationes, quarum etiam fuit magna frequentia, in quibus facta ſunt decreta contraria Symbolis, ut in Syrmio & Arimino tempore Conſtantij, ubi decretum eſt, ut pro ὁμοούσιον deinceps legeretur ὅμοιον, quòd partes diſſentientes uiderentur hoc cothurno coniungi poſſe. Id gratum fuit Imperatori Conſtantio. Theodoſij Secundi tempore, de controuerſia Eutychis frequentiſſima Synodus conuenit in urbe Epheſo, fuitq; ea Synodus poſt priorem Epheſinam altera, ubi Eutychis error ſtabilitus eſt à factione Antiocheni Epiſcopi, & ſenex Flauianus Byzantij Epiſcopus uerberibus ex conſeſſu expulſus, qui ita percuſſus eſt, ut poſt triduum extinctus ſit. Hæc Synodus propter erroris confirmationẽ & propter Latrocinia nominatur λῃστρική. Talia exempla oſtendunt poſſe errare Synodos, & decreta earum conferenda eſſe ad normam, quæ nequaquàm eſt ambigua aut mutabilis, uidelicet ad ſcripta Prophetica & Apoſtolica, & Symbola. Ideò Synodorum decreta cum hac

Epheſina altera uocata eſt λῃστρική.

norma pugnantia taxare neceſſe eſt, Quale eſt Synodi Conſtantienſis decretum, quod unam partem cœnæ Domini populo adimit. Sic & de cæteris impijs decretis, qualia multa in proxima Synodo Tridentina facta ſunt, iudicandum eſt. Hæc de Synodis hoc loco breuiter reſpondeo.

VIII.

An credant in ſancta Catholica Eccleſia ſeptem Sacramenta eſſe, Et, an credant ea eſſe efficacia & certa ſigna gratiæ?

Reſpondeo.

Non ſunt ſeptem Sacramenta ut Papiſtæ numerãt

NEgo eſſe ſeptem illa, quæ Papiſtæ numerant. Nam ritus Papiſticus unctionis, qui nunc in uſu eſt, eſt manifeſta impietas. Conſecrationes olei, quæ nunc fiunt, ſunt ſimiles Magicis: Additur item Inuocatio hominum mortuorum. Hæc expreſſe damnamus. Falſo autem citantur exempla Apoſtolorum, qui adhibebant olea ad curationem morborum. Nunc fingunt unctione tolli peccata, & manifeſtum eſt huic ritui unctionis non eſſe adiunctam promiſſionem gratiæ.

Sacramenta actiones ſunt inſtitutæ à Deo.

Ritus confirmationis, quem retinent Pontificij, prorſus inane ſpectaculum eſt, nec mandatum Dei, nec promiſſionem gratiæ adiunctam habet. Cùm autem Sacramenta nominentur actiones à Deo inſtitutæ, ut ſint teſtimonia promiſſionis gratiæ, ideoq; habeant adiunctam promiſſionem, adfirmo hæc duo, Baptiſmum & cœnam Domini eſſe Sacramenta. Si quis etiam abſolutionem uult nominare Sacramentum, non repugno, Quia promiſſio tradita eſt: Quorum remiſeritis peccata, &c. De effectu autem planè dico, In adultis fidem propriam in uſu Sacramentorum neceſſariam eſſe, qua ſinguli ſuſtentent ſe promiſſione gratiæ, & intuentes teſtimonium illud confirmentur, ac ſtatuant, non propter hanc obedientiam dari gratiam, ſed gratis propter filium Dei, iuxta dictum: Iuſtificamur autem gratis per redemtionem quæ eſt in Chriſto Ieſu per fidem.

Sacramenta non ualent ex opere operato.

Expreſſe autem deliramentum Phariſaicum damno, quod dicit, per Sacramenta ex opere operato, ſine bono motu utentis, dari gratiam.

DE IX. ARTICVLO, QVI LOQVITVR DE TRANSVBSTANTIATIONE, ET

de tribus ſequentibus, qui loquuntur de adoratione, ſimul reſpondeo.

Nihil habet rationem Sacramenti extra uſum.

CVm uera Sacramenta in Eccleſia ſint actiones inſtitutæ à Deo, & nulla creatura poſſit talem actionem inſtituere, cui ſit addita promiſſio gratiæ, ſeu rem ad quam fiat adoratio, manifeſtum eſt nihil habere rationem ueri Sacramenti extra uſum inſtitutum, Vt ſi quis circumferret aquam Baptiſmi, & diceret, ibi incluſum eſſe Spiritum ſanctum, & iuberet fieri adorationem ad illam aquam, ibi prorſus eſſet Idoli cultus.

Eodem modo dico expreſſe de Papiſtica adoratione panis, quam exercent extra uſum, in ſua oblatione, repoſitione, & circumgeſtatione. Et adfirmo hanc manifeſtam Idolatriam cauſam eſſe neceſſariam, cur relinquendæ & fugiendæ ſint ipſorum congregationes, iuxta dictum: Fugite idola.

Scriptum eſt in Daniele de Antiocho: Deum Maozim colet auro & argento,

gento, Vbi non dubium eſt, ſignificari id quod tunc fecit Antiochus, uidelicet, Idoli adorationem, quod collocarat Antiochus in templum ueri Dei. Etſi autem cur Daniel uſus ſit appellatione Maozim, diſputatur, tamen ſoni uicinitas congruit ad nomen Maza, quod eſt panis ſeu cibus. Et cùm Antiochius ſit typus Antichriſti, cogitent pij, multa Idola in colluuie Pontificia coli uentris cauſa, inter quæ etiam eſt deprauatio Cœnæ Domini. Hæc dico, ut cùm obijcitur nobis, quòd Schiſmatum autores ſimus, pij ſe confirment & conſolentur hac cogitatione, quòd mandato diuino cogamur Idola fugere.

Conſtituta hac firma ſententia, quòd nihil habeat rationem Sacramenti extra uſum inſtitutum, Reſponſio perſpicua eſt ad Interrogationem ſedecimam, in qua Articulus quærit: *Quæ ſit ſententia horum verborum: Hoc facite ad mei recordationem.* Reſpondeo, Præcipit ut hoc faciamus, quod inſtitutum eſt, ſcilicet, Accipite, manducate, bibite ex hoc omnes. Nulla ſyllaba ibi legitur de oblatione & alijs ſpectaculis, ſed ſumtio inſtituitur, et ita inſtituitur, ut fiat recordatio mortis & reſurrectionis Chriſti, & beneficiorũ eius, quod intelligatur de publica et priuata recordatione, ſicut hęc uerba docẽt: Quotieſcũq; hoc facitis, mortẽ Domini annunciate. Neruum publicæ & honeſtæ cõgregationis eſſe hanc ſumtionem Filius Dei uoluit. Et quidem in Paulo dulcis promiſſio addita eſt: Donec uenerit. Significat enim manſuram eſſe Eccleſiam, donec Filius Dei ueniet ad manifeſtum iudicium, & uelut Triumphans abijciet omnes hoſtes ſuos in æternos cruciatus, & adducet Eccleſiam lætam & triumphantem ad æternum Patrem.

Hoc facite ad mei recordationem.

Hæc conſolatio de duratione Eccleſiæ pijs grata eſt, & inuitare nos debet, ut libentius adiuuemus conſeruationem inſtituti miniſterij. Complectitur autem publica recordatio doctrinam uniuerſam de filio Dei, & de eius beneficijs, de applicatione beneficiorum, de remiſſione peccatorum, de fide, Deinde & publicam gratiarum actionem, unde nomen eſt εὐχαριστία. Sit autem & priuata recordatio, quæ complectitur eadem, quæ recenſui in publica recordatione.

Maxima pars Sacrificulorum facit illam ſuam oblationem, nec pœnitentiam, nec ullam piam cogitationem adferens, contaminata multis ſceleribus, tantùm ibi quærit lucellum, quo hanc operam more Ethnico uendit. De talibus ſcriptum eſt Eſaiæ 28. Omnes menſæ repletæ ſunt uomitu. Hæc mala intelligantur & deplorentur, & nos memores ſimus dicti Chriſti: Hoc facite in mei recordationem. Cogitemus quid inſtitutum ſit, non oblatio, cùm dictum ſit: Vna oblatione conſummauit ſanctos, Et ſeſe obtulit Filius Dei, in ſeſe deriuans iram æterni Patris, iuxta dictum: Ego me pro eis ſanctifico. Sed ſumtio inſtituta eſt, in qua fiat recordatio ſummæ Euangelij.

Abuſus Sacrificulorum in miſſa.

Non oblatio eſt inſtituta ſed ſumtio.

Adferamus pœnitentiã, & cogitemus quàm mirum hoc fœdus ſit, quòd hæc perſona, quæ non eſt Angelus creatus, ſed filius ὁμοούσιος æterno Patri, & omnipotens, aſſumit maſſam naturæ noſtræ, & placata ira æterni Patris nos ſibi inſerit tanquàm ſurculos, & nos ſibi membra facit. Hoc teſtatur in hac ſumtione. Verè & ſubſtantialiter adeſt, applicat ſeſe & ſua beneficia communicatione corporis & ſanguinis ſui, & uult nos credere, quòd uerè ſua morte meruit nobis remiſſionem peccatorum & iuſticiã, & reſuſcitatus uiuat, & nos ſibi membra faciat, & uerè uelit in nobis eſſe efficax, ſicut Hilarius inquit: Hęc ſumta & hauſta faciunt ut Chriſtus ſit in nobis, & nos in Chriſto.

Filius Dei uerè & ſubſtantialiter adeſt in Cœna.

In hac recordatione ardeant Fides, Inuocatio & Gratiarum actio. Hic uſus ã filio Dei inſtitutus eſt, quem Eccleſiæ noſtræ Dei beneficio retinent, & ut retineatur, omnes pÿ conſeruationem eius adiuuare debent. Hic uſus eſt dulciſſima συνθήκη, in qua & ipſe Filius Dei nobiſcum fœdus facit, quõd nos clementer recipiat, & nos uiciſſim cum ipſo fœdus facimus, quòd ei credamus, & beneficia eius grati accipiamus. Facit & inter ſeſe fœdus Eccleſia, oſtendit confeſſionem, conſenſum & concordiam.

Nemo poteſt prohibere alteram partem cœnæ.

Ex iſtis fundamentis reſpondeo & ad ſequentes Articulos. Ad Quintum decimum dico: Nec Synodum, nec ullum hominem poſſe prohibere alteram partem Cœnæ Domini, iuxta dictum: Teſtamentum hominis mutare non licet, quantõ minus Teſtamentum Dei.

AD XVII.

An in Miſſa ſit facienda Oblatio pro viuis & mortuis?

Reſpondeo.

Non inſtituta eſt oblatio, ſed ſumtio & recordatio.

NON eſſe inſtitutam Oblationem corporis & Sanguinis Chriſti, faciendam per Sacrificulos pro uiuis & mortuis, ſed ſumtionem & recordationem publicam & priuatam. Hæc nihil ad mortuos pertinent, ideò manifeſta prophanatio eſt, fingere oblationem pro mortuis. Ac uetus Eccleſia propinqua temporibus Apoſtolorum, nec Purgatorium, nec ſacrificia pro mortuis nouit. Et diſſimilitudo eſt Canonum Miſſæ etiam apud ipſos Græcos. Quòd uerò interdum nomine oblationis aut Sacrificÿ uetuſtas utitur, intelligit totam actionem, Inuocationem & gratiarum actionem adiunctam ſumtioni. Hęc rectè dici Sacrificia non dubium eſt.

AD XVIII.

An conſecratio Sacramenti valeat, facta per non ordinatos ab Epiſcopis?

Ordinatio miniſtrorum in Eccleſÿs noſtris iuſta eſt.

REſpondeo perſpicuè, Ordinationem Miniſtrorum Euangelÿ iuſtam eſſe, in Eccleſÿs noſtris, iuxta dicta Pauli, ad Titum 1. Conſtituas in urbibus Presbyteros, ſicut ordinaui: Et 2. Timoth. 2. Hæc commenda fidelibus hominibus, qui ſunt idonei ad docendos alios. Nec dubium eſt, filium Dei & conſeruatorem eſſe miniſterÿ Euangelici, & in Miniſterio efficacem eſſe, ubicunque eſt cœtus rectè docens Euangelium, iuxta dictum: Sedet ad dexteram æterni patris, dans dona hominibus, Paſtores & doctores. Et Iohannis 15. Ego ſum uitis, uos palmites, Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum copioſum. Hæc tota concio utrunque confirmat: Et ſolùm hunc cœtum eſſe Eccleſiam Dei, in quo uox Euangelÿ eſt incorrupta: Et in eo cœtu adeſſe Filium Dei, & ibi efficacem eſſe. Et quidem corda piorum, quæ ueras conſolationes ſentiunt, teſtantur filium Dei in miniſterio Eccleſiarum noſtrarum efficacem eſſe, iuxta hęc dicta: Accepiſtis ſpiritũ adoptionis filiorum, clamantem Abba Pater. Item: Suſtinuit anima mea in uerbo eius, ſperauit anima mea in Domino. Item: Euangelium eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti. Item: Iuſtificati fide pacem habemus apud Deum.

Tenebant partem miniſterÿ Pontifices & Phariſæi in Iudæa per Tyrannidem, uidelicet Circumciſionem. Doctrinam uerò & ſacrificia corrumpebant.

pebant. Interea tamen Deus efficax erat uoce doctrinæ, quam ſonabat uera Eccleſia, Zacharias, Simeon, Eliſabeth, Anna, Maria, & ſimiles. Ita nunc Pontificij retinent Baptiſmum. Doctrinam uerò & Cœnam Domini horribiliter corrumpunt. Sed doctrinam Euangelij incorruptam, & uſum Sacramenti inſtitutū Eccleſiæ noſtræ retinent. In his adeſt filius Dei, & eſt efficax in miniſterio inſtituto, ſicut inquit: Ego ſum uitis, uos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum copioſum.

Non petenda confirmatio à Romano Pontifico.

Scio autem, atrociter declamare Pontificios, non fieri conſecrationem ab ijs, qui non ſunt ordinati ab Epiſcopis. Deinde non eſſe Epiſcopos, niſi confirmatos à Romano Epiſcopo. Hæc κακοζηλία, Papiſtica refutatur etiam exemplo Orientalium Eccleſiarum, quarum extat Epiſtola in 5. libro Theodoreti, in qua ſcribunt, Non oportere peti confirmationem à Romano Epiſcopo, ſed ſatis eſſe, electionem fieri ab Eccleſia eius loci, adhibito uicino Epiſcopo uno uel pluribus, iuxta Synodi Nicenæ decretum.

Poſtremò, quæ amentia eſſet, noſtros ab ijs petere ordinationem, à quibus, ſi ad eos accederent, interficerentur.

XIX.

An credant, Tres eſſe partes Pœnitentiæ, Contritionem, Confeſſionem, & Satisfactionem?

Enumeratio delictorū non eſt pars pœnitentiæ nec neceſſaria.

Canonicæ ſatisfactiones ſunt falſi cultus.

PLanè reſpondeo, Enumerationem delictorum nec partem Pœnitentiæ, nec neceſſariam eſſe.

De Canonicis Satisfactionibus, quas Aduerſarij nominant opera indebita, Reſpondeo, Eas non ſolùm non eſſe partem pœnitentiæ, ſed etiam falſos cultus, Et aduerſarios affingere multos errores, quorum comprobatio eſt impia.

Ita ſimul reſponſum eſt de ſequentibus duobus Articulis. Nec ipſorum delictorum, nec circumſtantiarum enumeratio neceſſaria eſt, Nec ſatisfactio, quam nominant opera indebita, utilis eſt, Et ut Monachi eam declarant, eſt contumelioſa aduerſus ſatisfactionem filij Dei.

Cùm autem proſit in conſpectu habere aliquos inſignes errores aduerſariorum, quorum euidens falſitas confirmet nos, ut minus angamur cùm obijciuntur nobis ſcandala diſſidiorum & Schiſmatum, ſemper intueamur antitheſin doctrinarum de Pœnitentia, Ibi cùm tetros et pernicioſos errores Aduerſariorum aſpicimus, agamus Deo gratias, quòd reddidit lucem ueræ doctrinæ, & firmas conſolationes, Et lætemur nos à ſocietate defenſionis errorum procul abeſſe.

Initium harum diſcordiarum fuit explicatio doctrinæ de pœnitentia, & refutatio impoſturarum, quas nominant INDVLGENTIAS. Quodque ſequutum eſt tam atrox Schiſma, non eſt culpa eorum qui ueritatem monſtrarunt, ſed ſatisfactionis Pontificiæ, quæ ueritatem delere conatur, non ſolùm edictis, ſed etiam tyrannica ſæuitia.

Longum autem eſſet hic repetere integram Antitheſin doctrinarum de Pœnitentia, & credo pijs omnibus notam eſſe. Hi intelligunt nos non mouere λογομαχίας ſed res magnas & neceſſarias in Eccleſia illuſtrare.

Adfirmo hoc quoq;, tale chaos eſſe in ſcriptis Monachorum de pœnitentia, ut ante noſtras explicationes Aduerſarij ne ſuos quidem Labyrinthos intellexerint.

Errores Pontificij in doctrina de pœnitētiis. I. De CONTRITIONE dicunt, oportere eſſe ſufficientem contritionem. Hoc prorſus impoſſibile eſt. Et quò magis creſceret dolor, ſine fide, eò magis ruerent homines in deſperationem.

II. Secundò dicunt, Contritionem mereri remiſſionem culpæ. Hoc mendacium contumelioſum eſt contra meritum Chriſti, & delet Euangelium de fide, quod præcipit, ut credamus remitti nobis peccata, & nos reputari iuſtos, gratis, propter ſolius filij Dei obedientiam, ſicut ſcriptum eſt Rom. 3. & 4. Actor. 10. & alibi.

III. Tertius error eſt, quòd nihil dicunt de Fide, accipiente gratis remiſſionem peccatorum. Imò docent, ſemper manendum eſſe in dubitatione. Ita uerā conſolationem & uocem Euangelij, & diſcrimen Legis & Euangelij, prorſus delent. Hæc ſatis magna cauſa eſt, cur lætemur nos à ſocietate ipſorum abeſſe.

IIII. Quartus error: Vociferantur enumerationem delictorum neceſſariam eſſe, & addunt, Hanc pudefactionem mereri remiſſionem peccatorum. Hæc carnificina auxit dubitationes, quæ fidem & inuocationem impediuerunt, & aut prophanitatem aut deſperationem attulerunt.

V. Quintus error: Non intelligunt, apud ueteres ſpectacula Satisfactionum tantū fuiſſe ritus humanos, exempli cauſa receptos, ut alij homines cōmonefierent, nec fuiſſe merita remiſſionis culpæ aut pœnę coram Deo. Et apparet hos ritus à uetuſtate Ethnica ſumtos eſſe. Nam & apud Ethnicos homicidæ gerebant ſigna reatus, ut agnoſcerentur ab alijs, & uitarentur tanquàm polluti, nec cum eis menſæ & conuictus ſocietas eſſet. Vt, Oreſtes queritur ſe uagatum eſſe, nec admiſſum ad aliorum menſas. Et Hercules interfectis filijs, uetat ſe à Theſeo attingi. Hæc ueſtigia fuerunt uetuſti ritus patrum, quo fuerat oſtenſa Excommunicatio, erantq; politica ſpectacula, non merita remiſſionis peccatorum coram Deo. Sed in Eccleſia paulatim acceſſit ſuperſtitio.

VI. Sextus error: Cùm Monachi ueteres hiſtorias neſcirent, impudenter finxerunt, remitti pœnas æternas propter pœnas Purgatorij, Redimi autem pœnas Purgatorij operibus indebitis in hac uita, & ſacrificio Miſſæ, & uarios ludos finxerunt. Monachatum, itinera ad longinqua templa, ut Oreſtes profectus eſt ad Dianam Tauricam.

Hæ Tragœdiæ omnes tolluntur una Regula: Fruſtra colunt me mandatis hominum. Firmiſſimè etiam hæc regula tenenda eſt, Non diſtrahendam eſſe remiſſionem pœnæ æternæ à remiſſione culpæ, ſed ſemper ſimul remitti & culpam & pœnas æternas, Et quidem propter Filium Dei, gratis, ſola fide, iuxta hæc dicta: Iuſtificati fide pacem habemus apud Deum. Item: O mors ero mors tua. Græci etiam nomine magis uerecundo uſi ſunt. Non nominarunt Satisfactionem, ſed ἐπιτίμια, hoc eſt, increpationes ſeu caſtigationes.

VII. Septimus error. Cùm creuiſſent illa onera, neceſſaria fuit relaxatio, quam nominarunt INDVLGENTIAS. Has poſtea uendiderunt, & uaria mendacia finxerunt. Dixerunt ſe merita Sanctorum applicare ementibus, & liberare animas ex Purgatorio.

Recitaui manifeſtos errores, qui traduntur à Pontificijs in ſua doctrina de Pœnitentia, quorum conſideratio pios confirmet, cogitantes ſe habere neceſſarias cauſas cur ab eis diſſentiant.

Doctrina de pœnitentia in noſtris Eccleſijs perſpicua eſt. Contrà uerò ſimplex & perſpicua ueritas in noſtris Eccleſijs proponitur, comprehenſa in his dictis Chriſti, quę ſummam doctrinæ continent, Marci 1.

Pœnitentiam agite,& credite Euangelio.Et Lu. ult: In nomine meo prædicate pœnitentiã & remiſſionem peccatorum. Et in iuramento dicitur: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, ſed ut cõuertatur & uiuat. Dicimus conuerſionẽ ad Deũ neceſſariã eſſe,quod & in iuramẽto affirmatur,et in conuerſione comprehendi dolores & conſolationes.Hæc manifeſta ſunt ex ipſo uocabulo CONVERSIONIS,& ex omnium Sanctorum experientia. Vtrumq; comprehendit Rex Ezechias. De doloribus inquit: Sicut Leo contriuit omnia oſſa mea. Et de conſolatione: Proieciſti poſt tergum tuum omnia peccata mea. Item: Corripis me,& uiuificas me. Paulus uſitatè duas partes Conuerſionis facit: Mortificationem & Viuificationem, Quæ uocabula fiunt magis perſpicua, cùm ad conuerſionem accommodantur. *Duæ partes conuerſionis.*

Retinco autem de doloribus nomen Contritionis, quia uſitatum eſt. Si quis uolet aliter loqui, ſi res eaſdem retinet,non pugno. Fugiendæ ſunt enim λογομαχίαι. De doloribus etiam perſpicuitatis cauſa uolens prætereo multorum labyrinthos: de attritione & contritione, de metu pœnæ & amore iuſtitiæ &c. Cùm ſunt ueri dolores non ſimulati, Deus iudicat peccatum in cordibus,uerbo ſuo arguente peccatum, iuxta dictum: Per legem cognitio peccati. Item, Spiritus ſanctus arguet mundum de peccato, quòd non credunt in me &c. *Contritio dolores ſignificat.*

Accedat autem & FIDES cogitatione promiſſionis in Euangelio traditæ, quæ affirmat gratis remitti peccata,& imputari iuſticiam,& donari Spiritum ſanctum & uitam æternam propter filium Dei,& per eum. Hac fide & fiducia intuente filium Dei, certò accipitur remiſſio peccatorum,& conſolatio & uiuificatio, quæ eſt altera pars conuerſionis. Sic de conſolatione dicitur, Rom.5.Iuſtificati fide pacem habemus. Et ad Epheſ.3.Per hunc habemus fiduciam & acceſſum per fidem in Ieſum Chriſtum. Et Act.10. Hæc ſunt perſpicua omnibus pijs,qui habent exercitia pœnitentiæ,& inuocationis. Hanc doctrinæ perſpicuitatem, quæ Dei beneficio lucet in Eccleſijs noſtris de pœnitentia ſeu conuerſione, conſeruare ſtudeamus. *Fides conſolatur & uiuificat in dolorib.*

Certum eſt autem, illa fide, qua fit conſolatio in conuerſione, ſimul accipi Spiritum ſanctum,qui & lætitiam & inuocationem accendit,iuxta dictum: Accepiſtis Spiritum adoptionis filiorum, per quem clamamus Abba pater. Item, Effundam ſuper domum Dauid ſpiritum gratiæ & precum. Per hunc & NOVA OBEDIENTIA incoatur,iuxta dictum: Dabo legem meam in corda eorum. Item,Per fidem lex ſtabilitur. Item, Milita bonam militiam,retinens fidem & bonam conſcientiam. Hæc omnia in Sanctis aſſidua lucta creſcunt, in qua aſſiduè clamandum eſt: Conuerte me Domine,& conuertar. *Fide uiuificãte accipitur Spiritus S. qui incoat nouam obedientiam.*

Placet mihi etiam retineri ritum PRIVATAE ABSOLVTIONIS, propter multas grauiſſimas cauſas. Nec dubium eſt,uoce Euangelij & multis & ſingulis annunciari remiſſionem peccatorum, iuxta dictum: Quorum remiſeritis peccata,remittentur eis. Item ſi dixerit: Pœnitet me,remitte ei, Vbi expreſſè de uno loquitur. Nec tamen alliganda eſt remiſſio tantùm ad priuatam abſolutionem, ſed uerè fit remiſſio in omni conuerſione,in qua cogitata promiſſione Euangelij fide accipitur conſolatio. Habet & Cœna *Cauſæ cur proſit retineri priuatam abſolutionem.*

Domini uim Abſolutionis. Sacramenta enim ſunt applicationes promiſſionum. Poteſt autem peti Abſolutio priuata ſine enumeratione delictorum.

Error pontificiorũ de dubitatione.

Expreſſè etiam taxamus errorem de DVBITATIONE, quem pertinaciſſimè defendunt Monachi, quòd uidelicet ſemper manendum ſit in dubitatione, an ſis in gratia. Qui error & in Tridentina Synodo impio decreto confirmatus eſt. Hæret in hac humana imbecillitate in omnibus triſtis dubitatio. Ideò autem Euangelium prolatum eſt ex arcano ſinu æterni patris, ut contra hanc dubitationem affirmet, uerè nos recipi propter Filium, gratis, & placere DEO, Et hanc promiſſionem uult FIDE accipi iuxta dictum: Ideò ex fide gratis, ut ſit firma promiſſio, Et niſi fides repugnet dubitationi, & eam uincat, non fit inuocatio, iuxta dictum: Quomodo inuocabunt, niſi credent? Fugit mens Deum, & fremit aduerſus eum, non inuocat, nec conſolationem ullam habere poteſt, niſi eluctetur ex dubitatione. Hac tanta de re neceſſe eſt homines ſæpè commonefieri. Recenſeatur & hic error Pontificiorum inter grauiſſimas cauſas, propter quas neceſſe eſt nos ab eis ſeiunctos eſſe.

A uerbo Dei ordiendum, in quo & mandatum eſt uniuerſale & promiſſio.

Et quia conſideratio uoluntatis Dei à uerbo incoanda eſt, nec extra uerbum DEI quærenda eſt, Et promiſſio uniuerſalis & mandatum uniuerſale & immutabile eſt, ut credas filio Dei, in ueris doloribus luctandum eſt, ut ei aſſentiaris, nec diſputes contradictorias in Deo uoluntates eſſe, ſed ſuſtentes te hac uoce: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, ego reficiam uos. In hac lucta ipſe filius Dei te adiuuat, & cùm uincit fides, certum eſt te accepiſſe remiſſionem peccatorum, nec alij raptus Enthuſiaſtici quærendi & expectandi ſunt. Ipſa fides eſt hoc lumen, quo Deus uerè uiuificat. Nec illa ſubitò perficiuntur, ſed creſcere & dolores & conſolationes debent, in quibus aſſiduè clamandum eſt: Conuerte me Domine, & conuertar. Hæc omnia ueriſſima eſſe pij norunt.

Refutatio argumenti aduerſariorum de Satiſfactionib.

Cùm autem integra doctrina de pœnitentia, Dei beneficio in ſcriptis noſtrorum alibi ſæpè fideliter recitata ſit, hic ſum breuior. Tantùm hoc uſitatum Argumentum de Satiſfactionibus hic repeto:

Adæ, Dauidi, Manaſſe, Nabogdonoſor non remittitur peccatum ſine pœna.

Ergo & Eccleſia debet nobis certas pœnas imponere.

Nego conſequentiam, et ratio eſt, Quia differentia eſt inter remiſſionem æternæ pœnæ, & pœnæ temporalis. Sententia Dei & ſententia Eccleſiæ cadem eſt de remiſſione pœnæ æternæ, Deus remittit culpam & pœnam æternam ſimul GRATIS, propter filium, & idem annunciat Eccleſia. Sed de pœnis corporalibus Eccleſia nullum habet mandatum. Deus autem uarijs modis eas imponit, aliàs aliter. Pœna Dauidis habet aliã cauſam quàm afflictio Iob.

Vniuerſales et particulares cauſæ afflictionum conſiderandæ.

Conſiderentur autem & uniuerſales & ſingulares cauſæ afflictionum, ut conſolationes rectè accommodentur. Mors corporis eſt uniuerſalis pœna primi peccati in omnibus hominibus in hac deprauata natura, in conuerſis & non conuerſis. Deinde ſunt ſingulares pœnæ multorum, uel ante conuerſionem, ut ſint commonefactiones de pœnitentia, uel poſt conuerſionem, ut hortentur, ut creſcat pœnitentia, & ſint exempla. Pœna Nabogdonoſor & Manaſſę antecedunt conuerſionem, quia Deus ſic eos commonefacit de pœnitentia, iuxta dictum Eſaiæ 29. Vexatio dat intellectum. Triſtiſſima pœna Da-

uidis ſequitur conuerſionem, quia Deus uult inſigne exemplum conſpici harum regularum: Qui gladium acceperit, gladio peribit. Item: Omnis anima quæ fecerit has abominationes, eradicabitur.

Ac differentias cauſarum docendi cauſa diſtinguimus, cùm quatuor gradus afflictionum recenſemus. Aliç enim ſunt τιμωρίαι, ut Dauidis exilium. Aliæ δοκιμασίαι, ut carcer Ioſeph, ærumnæ Iob. Aliæ ſunt μαρτύρια, ut ſupplicium Baptiſtæ aut Pauli. Quartum eſt λύτρον, ſolius Chriſti paſſio.

Diſtinctæ cauſæ afflictionū.

Eccleſia autem nec imponit nec tollit mortem corporis, nec pœnas, quibus Deus aut punit homines aut exercet. Et obedientia erga Deum in talibus calamitatibus neceſſaria eſt. Ideò inſulſè detorquent Monachi exempla illa ad Canonicas ſatisfactiones, quas nominant ipſi opera indebita.

Docendi ſunt autem homines hoc quoq;, Pœnas corporales multipliciter mitigari propter totam conuerſionem & nouam obedientiam, & opera debita, ut in Zacharia dicitur: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos. Ierem. 3. Conuertimini ad me, & ſanabo auerſiones ueſtras. Eſai. 33. Panis datus eſt ei, Regem in decore ſuo uidebunt. Eſai. 1. Si fuerint peccata ueſtra ut coccinum & uermiculus, eritis candidi ſicut nix. Et ad Corinth. dicit Paulus: Si nos iudicaremus ipſi, non iudicaremur à Domino, id eſt, ſi uerè conuerteremur ad Dominum.

Pœnæ corporales mitigātur conuerſione & noua obedientia.

DE XXII. ARTICVLO.

An credant in homine eſſe liberum arbitrium?

Reſpondeo.

ETiam in homine non renato eſt aliqua libertas uoluntatis, quod attinet ad externa opera facienda. Vt Achilles poteſt imperare manibus, ut feriant Agamemnonem, ac poteſt eas coërcere, ne feriant. Alexander poteſt regere externos geſtus, ne attingant Darij coniugem aut filias.

In homine eſt libertas quo ad externa opera.

Hanc libertatem aliquo modo reliquam eſſe, in hac corrupta natura, manifeſtum eſt. Quia nunc quoq; talis eſt natura neruorum, ut, ſicut cogitatione cientur, obtemperare poſſint. Hanc libertatem uult Deus in omnibus hominibus reliquam eſſe, ut aliquo modo intelligant diſcrimen inter agens liberum & non liberum, & ut regi diſciplina poſſit.

Ego, ut intelligi poſſit, dici de externis geſtibus, & ut diſputationes quaſdam obſcuras prætereram, nomino eam libertatem regendæ locomotiuæ, quæ forma loquendi perſpicuè intelligi poteſt ex puerili doctrina de potentijs animæ. Hæc rectio locomotiuæ, quæ eſt facere opera externa legi Dei congruentia, nominatur uſitatè externa diſciplina, quam ſeuerè præcipi à Deo manifeſtum eſt, & ex diuinis præceptis & comminationibus, ut dicitur: Lex poſita eſt iniuſtis, parricidis, &c. Et ex horribilibus pœnis, quæ per genus humanum uagantur propter uiolationem diſciplinæ, ſicut de cædibus dicitur: Omnis qui gladium acceperit, gladio peribit. De confuſionibus libidinum: Omnis anima quæ fecerit has abominationes, eradicabitur. De furtis: Væ qui ſpolias, quia ſpoliaberis. De periurijs: Non habebit Deus inſontem, quicunq; uanè uſurpauerit nomen Domini.

Liberum arbitrium eſt libertas regendæ locomotiuæ in externis.

Et non tantùm præcepit Magiſtratui Deus, ut has pœnas exequatur, ſed etiam adiuuat Magiſtratum, et ceſſante eo, ſontes punit ipſe, ut in pœna Dauidis & in exemplis innumerabilib. conſpicitur. Quia oſtendit teſtimonia prouidentiæ, & uult intelligi diſcrimen iuſticiæ & iniuſticiæ, Et uult ſciri ſe & iuſtum & iudicem eſſe. Hæc de diſciplina ſæpè aliàs copioſè repetuntur.

Libertas regendæ locomotiuæ impeditur infirmitate humana & à diabolo.

Simul autem ſciendum eſt, hanc libertatem regendæ locomotiuæ, etiam horribiliter impediri duabus rebus, præſertim in impijs, uidelicet humana infirmitate & impulſionibus Diabolorum. Valdè ſæpè cedunt homines prauis affectibus, qui rectum iudicium in mente reprimunt, & alias cogitationes accendunt, quæ adiutæ impetu cordis, cient externa membra ad turpia opera, ut Medea inquit: Video meliora proboq́, Deteriora ſequor. Et Phædra inquit apud Senecam:

Sic cùm grauatam nauita aduerſa ratem
Propellit vnda, cedit in uanum labor,
Et victa prono puppis aufertur vado:
Quod ratio poſcit, impedit cæcus furor.

Quia utrunque naſcentes afferimus, & exiguam lucem, quæ eſt aliqua Legis noticia, & ingens incendium malorum affectuum, quos gignit peccatum originis, qui corda uacua timore Dei, & uera fiducia Dei, ſeu uacua DEO, ardent amore ſui, appetunt res prohibitas, dolent, fremunt, oderunt Deum, leges & homines impedientes, quò minus poſſint uagari ut cupiunt. De hac contumacia cordis dicitur Geneſ. 6. Omnis formatio cogitationum cordis humani uana & mala eſt omni tempore, id eſt, ea quæ format ipſa natura cordis, non Deus, uana & mala ſunt. Etſi igitur aliquo modo regi externi geſtus poſſunt, tamen ſæpè tantæ ſunt flammæ interiores cordis, ut turbato iudicio nerui impellantur effuſis ſpiritibus à corde, & cieant externa membra, Vt in ira effunduntur ſpiritus, & impellunt neruos, ſimul offuſa imaginatione, quaſi res bona ſit depulſio rei moleſtæ.

Mala naturæ fiunt atrociora accedente impulſione Diaboli.

Hæc mala naturæ fiunt atrociora, cùm accedunt ſingulares impulſiones Diabolicæ, de quibus ſcriptum eſt: Satanas intrauit in cor eius. Inde ſunt maxima mala generis humani, ut libidines & parricidia Neronis, furores iniuſta bella mouentium, audacia fingendi falſa dogmata, ut in Mahometo & innumerabilibus Hæreticis. Hæc impedimenta libertatis conſideranda ſunt, & ſciendum, in Eccleſia monſtrari remedia, iuxta dictum: Filius Dei apparuit, ut deſtruat opera Diaboli, ut infrà rurſus dicendum erit, cùm de libertate in renatis loquar.

Stoici & Manichæi furores.

Palàm etiam reijcio & deteſtor Stoicos & Manichæos furores, qui affirmant omnia neceſſariò fieri, bonas & malas actiones, de quibus omitto hic longiores diſputationes: Tantùm oro iuniores, ut fugiant has monſtroſas opiniones, quæ ſunt contumelioſæ contra Deum, & pernicioſæ moribus. Nam ſi omnia neceſſariò fiunt, nihil opus eſt deliberatione & diligentia, de qua Paulus dicit: Accuratè ambulate, non ut fatui.

Vulgare malum eſt, quod reprehendit Thucydides in ſuis ciuibus, Faſtidire uſitatas opiniones, & ſeruos eſſe abſurdarum. Ita ſæpè homines applaudunt monſtroſis opinionibus, tantùm quia monſtroſæ ſunt, & mirantur non intellectas. Huius morbi contagia fugiant iuniores, & fontes doctrinarum quærant. Firmiſſima ueritas eſt, Deum nec uelle peccata, nec impellere

Deus non eſt autor peccati.

uoluntates

uoluntates ad peccandum, nec adiuuare nec approbare peccata, ſed uerè & horribiliter iraſci peccatis. Scriptum eſt enim: Deus non uolens impietatem tu es. Iohan. 8. de Diabolo: Quando mendacium loquitur, ex proprijs loquitur 1. Iohan. 3. Qui facit peccatum ex Diabolo eſt, quia ab initio Diabolus peccat.

Cùm igitur non ſit cauſa peccati Deus, nec uelit peccatum, nec impellat uoluntates ad peccandum, nec adiuuet, nec approbet peccatum, ſed uerè iraſcatur peccantibus, ſequitur, Voluntates in Diabolis & hominibus non coactas, ſed ſua libertate abutentes auertiſſe ſe à Deo. Eſt igitur contingentia, & contingentiæ noſtrarum actionum fons eſt libertas uoluntatis.

Cauſa peccati uoluntates Diabolorum & hominum.

Scio autem multa inextricabilia in hac quæſtione diſputari, & fatendum eſt, multa fatalia & ordinata eſſe, ut pœnas ſcelerum, ſicut uerè in Græcis uerſibus dicitur:

Multa ſunt fatalia & ordinata.

εἱμαρμένον γὰρ τῶν κακῶν βουλευμάτων
κακὰς ἀμοιβὰς δεῖ καρποῦσθαι βροτοῖς.

Item Imperiorum tranſlationes: & tamen non extruatur inde ſcelera neceſſariò fieri. Non oportuit Sextum Tarquinium Lucretiam ui opprimere, etiamſi pœna diuino ordine ſecuta eſt. Sit ea modeſtia ingeniorum, ut honeſtas ſententias, & quidem diuinitus traditas, modeſtè retineant, etiamſi non omnes præſtigias, quæ contrà ſtruuntur, deſtruere poſſunt. Memini Franciſcum Stadianum excellentem ingenio dicere, ſe utranque propoſitionem credere: Eſſe determinationem diuinam, & eſſe contingentiam, ſed ſe non poſſe omnia contraria explicare. Quanquàm igitur in tanta diſſimilitudine euentuum, & in ipſis diſputationibus magna eſt caligo, tamen certæ regulæ teneantur: Deum non eſſe cauſam peccati. Et aliquam eſſe libertatem regendæ Locomotiuæ, quia Paulus nominat iuſticiam carnis, & manifeſtum eſt Deum uelle regi diſciplinam in omnibus. Nec diſcedamus ab his regulis, ne animi incidant in Pyrrhonias dubitationes, quæ adferunt profanitatem, & odium Dei & doctrinarum.

Etiam Plato intuens mirandam diſſimilitudinem euentuum, quanquàm diſſimiles cauſas recenſet, tamen uerecundè diligentiam addidit lib. 4. de legibus: Omnia quidem Deus & occaſio humana regunt uniuerſa. Placidius tamen eſt concedere tertium, ſequi diligentiam, ut in tempeſtate ars gubernatoris agentem adiuuat.

Recitata uera ſententia de hoc gradu libertatis in non renatis, profiteri & hoc neceſſe eſt contra Pelagianos & Monachos: Hanc diſciplinam nequaquàm eſſe impletionem legis Dei, quæ concionatur de perfecta conformitate cum Deo, & interiore & exteriore obedientia, nec eſſe incoationem interioris obedientiæ, nec eſſe iuſticiam coram Deo, nec tollere peccata, nec mereri remiſſionem peccatorum, Ac ſæpè perſpicuè refutati ſunt Phariſaici, qui in Monachorum ſcriptis de impletione legis extant.

Diſciplina nō eſt impletio legis.

Accedo ad ſecundam partem Quæſtionis. Et primùm expreſſè damno Pelagianos, qui finxerunt non eſſe peccatum originis, & ita amplificauerunt liberum Arbitrium, ut dixerint, Hominem uiribus naturalibus ſine Spiritu ſancto poſſe legi Dei ſatisfacere, interiore & exteriore obedientia. Abhorreo ab his blaſphemijs contumelioſis in filium Dei, & in Spiritum ſanctum, & delentibus ueram doctrinam de lege, peccato, gratia, & de beneficijs Dei, quæ per filium Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & Spiritum ſanctum no-

Non eſſe peccatum originis, error eſt Pelagianorum

ctum nobis exhibentur. Et amplector dictum filij Dei: Si uos filius liberauerit, uerè liberi eritis. Et dicta Pauli: Qui Spiritu Dei ducuntur, hi ſunt filij Dei. Item: Si quis Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius, Et Deo gratias ago pro his ſummis bonis, pro donato Filio & Spiritu ſancto. Non poſſunt tolli peccatum & mors libero Arbitrio hominum, nec poteſt uoluntas humana inchoare interiorem obedientiam ſine filio Dei, ſine Euangelio, & ſine Spiritu ſancto. Talis non eſt libertas humanæ uoluntatis. Sed tamen in renatis qualis ſit libertas, conſiderandum eſt, quia non eſt minor libertas in Ioſeph, quàm in Scipione. Simul etiam conſiderandum eſt, quid interſit inter caſtitatem Ioſeph, & caſtitatem Scipionis. Rurſus igitur de rectione Locomotiuæ dico, quia hæ actiones magis à populo intelliguntur, & multæ ſunt in communi uita, ac prodeſt omnibus hominibus, oſtendi, quomodo etiam hæc diſciplina in Sanctis Deo placeat, & fiat cultus Dei, de qua dicit Paulus: Sugillo corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne alijs prædicans ipſe reprobus efficiar. Sic igitur perſpicuè dico: Manet in ſanctis libertas regendæ Locomotiuæ, quia Spiritus ſanctus non debilitat naturam neruorum creatam à Deo, ſed potius adiuuat, quia cogitatio uerbi Dei fit illuſtrior & firmior in Ioſeph, accenſa à filio Dei per doctrinam, & motus in corde excitantur à Spiritu ſancto. In Scipione etiamſi eſt cogitatio legis: Non mœchaberis, Tamen in corde non ardet dilectio Dei, & ſunt multæ errantes flammæ. In Achille cor eſt plenum ira, etiamſi manus reprimuntur.

Liberum arbitrium non tollit peccatū & mortem.

Manet in ſanctis libertas regendæ locomotiuæ.

In Ioſeph & Scipione: In Dauide & Achille cauſæ uirtutum diſsimiles.

In Dauide cùm parcit Sauli, cogitationes multæ diuinitus offeruntur, & in corde eſt ingens miſeratio. Quare etiamſi foris hæc opera uidentur ſimilia, tamen intus cauſæ diſſimiles ſunt. Filius Dei accendens cogitationem in mente per doctrinam, & Spiritus ſanctus, excitans motus in corde, qualis ipſe eſt, & uoluntas obtemperat uolens, non coacta. Dauid præſertim cùm haberet Spiritum ſanctum, repugnare incendio adulterij poterat, & uolens peccat, nec neceſſe fuit rapere eum alterius coniugem. Repugnat Ioſeph illecebris, & uolens repugnat. Vt igitur & externa bona opera minus impediantur naturæ infirmitate & inſidijs Diaboli, & ut iuſticia bonæ conſcientiæ retineatur, intelligamus quàm magna auxilia Deus nobis donauerit. Filius depellit Diabolos, iuxta dictum: Adparuit Filius Dei, ut deſtruat opera Diaboli. Item: Nemo rapiet oues meas ex manibus meis: Datur & Spiritus ſanctus, qui intus nos adiuuat, iuxta dictum: Effundam ſuper domum Dauid Spiritum gratiæ ac precum. Ac docet nos uox diuina de utraq; re, & de precatione & de diligentia, ut: Orate ne intretis in tentationem. Item, Semper orate. Item: Quantò magis Pater ueſter cœleſtis dabit Spiritũ ſanctum petentibus? Item, Accuratè ambulate, non ut fatui. Et Rom. 6. dulciſſimè ſequitur: Exhibete membra ueſtra arma iuſticiæ Deo, etſi in Græco uerbo παραστήσατε maior eſt Emphaſis, admouete. Nominat autem MEMBRA, quod uſitatè dicimus potentias omnes, interiora & exteriora membra. Vult lucere in mente ueras cogitationes de doctrina diuinitus tradita, uult uinci dubitationes, & confirmari adſenſionem in ueris ſententijs, uult refutari contraria. Deinde uult comitem eſſe uoluntatem Filij DEI docentis mentem, & SPIRITVS SANCTI trahentis ſeu ducentis, ut uerbo Pauli utamur, uult in corde reprimi praua incendia, uult ſenſus, linguam, manus frenari, uult uitari occaſiones

Auxilia donata hominibus contra naturæ imbecillitatem & inſidias diaboli.

ones lapſuum. Hęc uera,perſpicua & utilia eſſe omnibus pijs manifeſtiſſimum eſt. Prodeſt enim utrunq; confirmari,inuocationem & diligentiam,& in his exercitijs creſcit lux in mente.

Obedientia renatorum quomodo placeat Deo.

Simul etiam cogitandum eſt,quomodo hęc obedientia Deo placeat, quę etſi in alijs ardentior eſt, in alijs languidior, tamen nequaquàm ſatisfacit Legi Dei,ſed pertinet ad iuſticiam bonæ conſcientiæ, de qua Paulus dicit: Milita bonam militiam,retinens fidem & bonam conſcientiam. Perſona iuſta eſt ſola fide propter Mediatorem. Deinde placet obedientia, quæ eſt iuſticia bonæ conſcientiæ,quæ regitur inuocatione Dei & Spiritu ſancto, & eſt fructus Spiritus ſancti, & cultus Dei, quia petitur, ſentitur & prædicatur auxilium Dei, & oſtenditur quòd Deo hic honos tribuatur, qui in credente propter Filium placet,ſicut Petrus inquit: Offerte hoſtias ſpirituales acceptas Deo per Ieſum Chriſtum: & in ea agnitione auxilij diuini aguntur gratiæ Deo. Hanc totam doctrinam, quomodo diſciplina & præſtari poſſit & placeat, utilem eſſe omnibus pijs manifeſtum eſt.

Actiones propriæ uocationum.

Iam conſiderentur,& actiones propriæ uocationum, de quibus dicit Ieremias: Scio Domine,non eſt hominis uia eius. Veriſſimum eſt,mirandis modis à Deo colligi, gubernari, protegi, liberari & ſeruari Eccleſiam, & dari bonos euentus,ut dicitur Eſaiæ 46. Ego feci, ego geſtabo & ſaluabo,ego ipſe etiam in ſenecta geſtabo uos. Nec magnitudini & multitudini periculorum & negociorum pares eſſe humanas uires, multaq; accidere omnibus hominibus inextricabilia humanis conſilijs & uiribus, manifeſtiſſimum eſt, ut cùm familia Nohæ ſeruatur in undis: multitudo Iſraël ad mare rubrum, Daniel inter Leones. Et ſinguli ſuas ærumnas, mitigationes & liberationes intueantur. Quanquàm igitur ualdè multa fiunt à ſolo Deo in talibus liberationibus, tamen non delendæ ſunt regulæ,quæ præcipiunt inuocationem,diligentiam ac laborem,qui etiam in renatis aliqua ex parte ſunt uoluntatis, de quibus dicitur Rom:12. Qui præeſt, præſtet diligentiam. 1.Corinth:4. Hoc requiritur, ut fideles ſimus. Vult Deus conſpici ſuam præſentiam in Eccleſia in mirandis liberationibus, uult ſciri quòd exaudiat inuocantes, & uult inuocari, uult etiam nos eſſe organa aliquorum laborum,quos & ipſe adiuuat,ſicut dicitur: Labor ueſter non eſt inanis in Domino.

Multa fiunt à ſolo Deo.

Sunt in renatis in interiore homine multi magni dolores de peccatis & de pœnis proprijs & publicis:& rurſus conſolationes,fides, inuocatio Dei, lætitia in Deo, initium dilectionis Dei,timor filialis, patientia. De hoc genere etiam fatendum eſt, multa fieri in omnibus ſanctis, in quibus uoluntas habet ſe tantùm ut ſubiectum patiens,ut 2. Corinth: 1. dicitur: Excellenter onerati fuimus ſupra uires,ut deſperemus de uita, & quidem ipſi in nobis reſponſum mortis habuimus,ne confidamus in nobis,ſed in Deo, qui exuſcitat mortuos, qui ex tanta morte nos liberauit & liberat: Sed tamen in communibus exercitijs fidei & inuocationis, quia Paulus dicit: Mente ſeruio Legi Dei, ſignificat etiam uoluntatem,quatenus ſanari cœpit,comitem eſſe Spiritus ſancti. Et tamen reſtat in homine multum caliginis,dubitationis, & magna contumacia cordis, ut in uulnere quod ſanari cœpit,magna pars adhuc reſtat putris & purulenta.Nomina enim regenerationis & renouationis ſignificant aliquam fieri mutationem, in aliqua parte hominis, non ſignificant tantùm inhabitationem ſine mutatione noſtri,ſicut in arcam ueſtis imponitur. Ideò etiam præcipitur,

Multa fiunt in ſanctis, in quibus ſe uoluntas habet ut ſubiectum patiens.

Regeneratio & renouatio ſignificat mutationem in nobis.

pitur, ut illa initia fidei exerceamus, ſicut Paulus iubet Timotheum ἀναζωπυρεῖν donum Dei, quod in ipſo erat. Et 2. Corinth: 6. Hortamur ne fruſtra gratiam Dei acceperitis. Manifeſtum eſt enim creſcere fidem collectione teſtimoniorum, & precatione, ut præcipit Paulus: Eſto aſſiduus & intentus in lectione, doctrina & conſolatione. Item: Sermo Chriſti habitet in uobis opulenter, in omni ſapientia, & docete & emendate uos mutuò. Item: Orate ne intretis in tentationem: Petite & accipietis.

Fit & ipſa precatio ardentior, cùm accedit cogitatio de periculis & calamitatibus noſtris & noſtrorum. Item de præcepto diuino, de promiſſionibus, & de præſentia Dei exaudientis inuocantes. Deniq; nihil dubium eſt, ocio & negligentia langueſieri aut extingui dona, ſicut docet parabola de negociantibus, Matth: 13.

Diſputationi de indignitate & electione opponenda.

Manifeſtum eſt & uariè oppugnari fidem in illis ipſis quoq;, qui ad Deum conuerſi, renati, & ſancti ſunt, cùm aut aſpiciunt ſuam infirmitatem, aut diſputant de electione. His certè opus eſt labore quærente dicta, quæ Deus conſolationis cauſa propoſuit. Indignitati opponantur dicta de gratuita reconciliatione propter Filium, & de interceſſione Filij, qui inquit: Pater dilige eos ea dilectione, qua me diligis. De Electione teneant conſolationem: Beati mortui qui in Domino moriuntur, nec inquirant ea, quæ Deus non iuſſit inquiri, ſicut Siracides inquit: Quæ præcepit tibi Deus, ſanctè cogita.

Retineant igitur conuerſi certitudinem, nec ſuccumbant dubitationi, quæ affert prophanitatem aut deſperationem. Sicut Tridentina Synodus fecerat decretum, ſemper dubitandum eſſe. Reuera ſtatuant pij, cùm in ueris doloribus eriguntur uoce Euangelij, tunc ſe & habere reconciliationem & Arrabonem Spiritum ſanctum. Nitantur autem Verbo, iuxta dictum: Sperauit anima mea in uerbo eius, ſperauit anima mea in Domino. Excuteretur autem

In ſanctis ſemper durat lucta cum indignitate et particularitate.

Spiritus ſanctus, ſi uoluntas ſuccumberet dubitationi. Semper in hac uita in ſanctis durat hæc lucta de indignitate & de particularitate, & cùm uincit dubitatio, ſequuntur in corde fuga & fremitus aduerſus Deum, & odium Dei, aut horribilis prophanitas, aut deſperatio, ſicut Cain inquit: Maior eſt iniquitas mea, quàm ut remitti poſſit. Et de multis extant hiſtoriæ, qui deſperatione oppreſſi ſunt propter diſputationem de electione ſeu de particularitate, ut ante paucos annos quidam nomine Spiera in Italia hoc modo perijt. Et ego memini quendam, qui huc uenit ut conſolationem audiret, ac fatebatur ſe ſæpè relapſum eſſe in adulteria, Hic cùm doceretur à Reuerendo Domino Paſtore, Doctore Pomerano, ut ſi doleret ſe peccaſſe, peteret abſolutionem, & crederet Euangelio, ac ſtatueret ſe uerè recipi à Deo gratis propter Filium, Ibi ille contrà, ſe fortaſſis non eſſe electum, diſputat, Paſtor iubet eum credere promiſſioni, omiſſa illa diſputatione. Tum ille ſpreta uoce promiſſionis inquit: Qualis hic Deus eſſet, qui me non poſſet damnare? Hæc eſt rationis imaginatio diſcedentis à uerbo Dei. Non eſt autem efficax Spiritus ſanctus in eo, qui ne

Fontes cōſolationis ſumendi ex Euangelio.

uult quidem audire Euangelium, cùm ſcriptum ſit: Fides ex auditu eſt. Sint igitur noti fontes ueræ conſolationis, & ſciamus non ex Lege, nec ex ratione iudicandum eſſe, ſed ex Euangelio, quod filius Dei ex ſinu æterni Patris protulit. Inde contra indignitatem & contra uocem Cain opponamus meritum Filij, & promiſſionem de gratuita remiſſione: Gratia exuberat ſupra delictum. Item: Iuſtificati gratis fide: & audiamus dicta quæ præcipiunt ut Filio credamus.

mus. Hunc audite. Qui non credit iam iudicatus eſt, 1. Iohan. 5. Qui non credit Deo, mendacem facit eum. Eſt autem & in plurimis renatis languida fides, & ut parua ſcintilla in magna caligine, & incoata nouitas eſt ut parua guttula collata ad amplitudinē Oceani. Nemo unius præcepti magnitudinem perſpicit, & hærent in renatis multæ ſordes & multa peccata, ſicut Iob inquit: Verē ſcio, quōd non eſt iuſtus homo coram Deo. Hæc quanquām ita ſunt, & noſtra miſeria ueris doloribus deploranda eſt, ut Paulus clamat, Miſer ego homo. Et in Pſalmis dicitur, Dixi confitebor aduerſum me iniuſticiam meam Domino. Item, Tibi tantūm ſum peccator, &c. tamen uincat fides, qua ſtatuant conuerſi ad Deum ſe habere remiſſionem peccatorum, placere Deo, et iuſtos eſſe ſola fide propter Mediatorem, quanquām adhuc in nobis tanta eſt infirmitas & immundities, cui opponamus hæc dicta: Gratia exuberat ſupra delictum. Item: Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem. Item: Infirmum in fide ſuſcipite. Item, Credo Domine, ſed opem fer imbecillitati meæ. In his exercitijs creſcunt fides & alia dona Spiritus ſancti.

In plurimis renatis fides languida eſt.

Hanc conſolationem Papiſtæ delent, qui iubent manere in dubitatione. Enthuſiaſtici uerò transferunt à uerbo Dei et fide in ſimulatos afflatus: Iubent etiam manere in dubitatione, donec ſentias te rapi, & cogi repugnantem ut credas. Contra hanc imaginationem etiam uoce Euangelij nos ſuſtentemus. Regula firmiſſima eſt: Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conſcientiam. Quare conuerſi non recidant in dubitationem, ita ut uincat dubitatio, quam ſequuntur fuga & fremitus aduerſus Deum, uel prophanitas uel deſperatio, ut multi recidunt, de quibus dicitur Lucæ 18. Diabolus rapit uerbum ex corde eorum. Habent autem conuerſi auxilium, quōd non aſpernentur, uidelicet SPIRITVM SANCTVM, quem non contriſtent, ſed cogitatione uerbi Dei & ardenti precatione excitent, ſicut Paulus iubet Timotheum ἀναζωπυρεῖν donum Dei.

Contra dubitationem Papiſticam & afflatus Enthuſiaſticorum.

Quanquām autem hi motus in alijs ardentiores, in alijs languidiores ſunt, tamen etiam infirmi ſciant, ſe debere & poſſe iuuante Spiritu ſancto dubitationi repugnare. Et hic monendi ſunt infirmi, ut in inuocatione cogitent de æterno Patre & Filio domino noſtro Ieſu Chriſto, & Spiritu ſancto: Cogitent quid inuocent, cur exaudiantur, & cur detur Spiritus ſanctus, non exiſtiment eum fruſtra dari, ſed uelle Deum, ut & ipſum Spiritum ſanctum agnoſcamus, & magnitudinem doni cogitemus, & ſeriō petamus, ſicut ſcriptum eſt: Quantō magis Pater ueſter cœleſtis dabit Spiritum ſanctum petētibus? Item, Effundam ſuper domum Dauid Spiritum gratiæ & precum. Ac multi etiamſi quid cogitent in precatione de redemtore Filio, tamen nihil cogitant de Spiritu ſancto, neq; quid ſit, neq; cur detur. Hic ſtupor deplorandus & emendandus eſt.

Etiam infirmi Spiritu ſancto debent repugnare dubitationi.

Sicut igitur etiam conuerſi poſtea conſolatione erigendi ſunt, ita in ipſa conuerſione dicendum eſt ijs, qui iam habent dolores, ne maneant in dubitatione, donec ui cogantur credere, ſed audiant & cogitent Euangelium, quo Deus eſt efficax & trahit corda, & ſciant ſe tunc eſſe illos auditores, ad quos dictum eſt: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos. Item, Vbi habitabit Dominus? In ſpiritu contrito, humiliato & tremente ſermones meos. Nec tales, qui ſunt in ueris doloribus, turbandi ſunt diſputationibus de electione, de qua perſpicua & firma conſolatio eſt ex effectu ſumenda:

In ipſa conuerſione audiendum Euangelium, neq; expectanda coactio uiolenta.

 menda:

menda: Beati mortui qui in Domino moriuntur. Iam in præſentibus doloribus cogitent quid præceperit Deus, uidelicet ut audiant Euangelium, nec omiſſo Euangelio quærant alia. Regulam igitur teneant: Quæ præcipit Deus, hæc ſanctè cogita. Nota ſunt autem præcepta immutabilia: Agite pœnitentiam, & credite Euangelio. Item de Filio: Hunc audite. Cur prius ſcire uis, an ſis electus, quàm credis Euangelio?

De electione iudicãdum ex promiſſione uniuerſali.

Sed dicunt illi diſputatores, Euangelium tantùm ad electos pertinere. Ad id reſpondeo, etſi non omnes accipiunt conſolationem (ut prius de adultero illo dixi) tamen promiſſio eſt uniuerſalis, & certum eſt pertinere eam ad omnes qui eam accipiunt. Proponamus igitur nobis uniuerſalia dicta: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos. Rom: 10. Idem omnium Dominus diues in omnes, qui inuocant eum. Rom: 11. Cõcluſit Deus omnes ſub inobedientiam, ut omnium miſereatur. 1. Tim: 3. Deus uult omnes homines ſaluos fieri. Rom: 2. Non eſt acceptio perſonarum apud Deum.

Mandatum immutabile, ut omnes credant Euangelio.

Fides Dei donum eſt, ſed per uerbũ datur.

Deniq; manifeſtiſſimum eſt, mandatum Dei uniuerſale & immutabile eſſe, ut omnes credant Filio, iuxta dictum: Hunc audite. Et in Pſalmo: Beati omnes qui confidunt in eum. Hi qui ſunt in doloribus, non maneant in dubitatione, quia id eſſet cumulare horribilia peccata, nolle audire filium Dei, nolle cogitare de immenſa bonitate Dei, mittentis Filium, copulantem ſibi humanam naturam, nolle credere promiſſioni, fremere aduerſus Deum. Sed repugnent dubitationi. Cumq; diſputant fidem Dei donum eſſe, ſciant donari per uerbum, & ſuſtentantem ſe uoce Euangelij uerè trahi Spiritu ſancto incoante conſolationem & accendente inuocationem, qua aſſiduè petendum eſt: Conuerte me Domine & conuertar. Item: Credo Domine, ſed opem fer imbecillitati meæ. Hæc in docendo & cõſolando, & in ipſa experientia uſum habent. Hoc modo & in ſcriptis & coràm Lutherus interrogantes conſolatus eſt, ut multi norunt, qui adhuc uiuunt, Et congruunt hæc ad uetera dicta: Præcedente gratia, comitante uoluntate. Et Nazianzenus uerecundè loquens de uoluntate, ſic ait: πᾶν τὸ κατορθούμενον παρὰ θεοῦ ἐστι, δέδοται δὲ τοῖς καλουμένοις καὶ οὕτω νεύουσι. Orditur à uerbo, uocari & trahi inquit uoluntatem, quæ non expectet coactionem, ſed luctetur, ut aſſentiatur promiſſioni. Donec enim omnino repugnat uoluntas, nulla facta eſt conuerſio. Ideò inquit Chryſoſtomus: ἕλκει μὲν ὁ θεὸς, βουλόμενον δὲ ἕλκει.

Pelagiani, Phariſæi, Papiſtæ & Monachi inter ſe ſimiles.

Enthuſiaſtæ, Anabaptiſtæ & Stenckfeldius inter ſe ſimiles.

Semper Eccleſiam hi duo exercitus hoſtiles circumſident, Pelagiani & Enthuſiaſtici. Pelagianorum ſimiles fuerunt Phariſæi, & deinde Papiſtici, & magnæ legiones Monachorum, qui finxerunt externa diſciplina Legi Dei ſatisfieri, & mereri homines illa umbra diſciplinæ remiſſionem peccatorum, & iuſtos eſſe. Enthuſiaſtici ſunt, qui glorioſè iactitant adflatus ſine uerbo Dei, ut Anabaptiſtæ, & Stenckfeldius multis uoluminibus contendit, Deum ſe communicare hominibus ſine miniſterio ſeu cogitatione doctrinæ. Poſtea accedere doctrinam, ut exterior homo habeat exercitium. Hæc fanatica prorſus improbanda ſunt.

Non ponendæ cõtradictoriæ uoluntates in Deo.

Alij non uolunt uideri tollere doctrinam, Et tamen remouent conſolationem, quæ incoatur uerbo, cùm diſputant promiſſionem particularem eſſe, & ponunt contradictorias uoluntates in Deo. His oppono dictum: Fides ex auditu eſt. Et quæ poteſt eſſe fides, ſi depellatur mens à promiſſione his fulminibus?

minibus? Fortaſſis nihil ad te pertinet promiſſio, Expecto uiolentos raptus & coactionem.

Scio alias diſputationes horridiores à quibuſdam moueri, quarum certè modum aliquem eſſe oportet. Ego his qui ſunt in cœtu uocatorum, & ſunt in doloribus, propono uniuerſalem promiſſionem, Nec pono contradictorias in Deo uolũtates, & ſæpè cogito agonem cuiuſdam ſancti uiri, qui ſubinde repetebat hanc uocem ante mortem: Lucerna pedibus meis VERBVM tuum. Vidimus ipſum Lutherum in ſuo quodam agone ego & alij, ſæpè repetentem hoc dictum, Concluſit omnes ſub peccatum, ut omnium miſereatur. Memini ſanctam Matronam his uerbis ſæpè repetitis in agone oſtendere ſe uera conſolatione erectam eſſe, Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos.

Et nota eſt mihi DEI beneficio antiquitas. Congruit hæc ſententia in qua acquieſco, cum ſanioribus Scriptoribus piæ uetuſtatis. Et qui Auguſtinum durius interpretantur, iniuriam ei faciunt. Et tamen ſimul fateor plurima Deum in omnibus ſanctis ita agere, ut uoluntas tantùm ſit ſubiectum patiens. Interea tamen regula tenenda eſt, Fides ex auditu eſt, cogitatione promiſſionis nos ſuſtentemus, repugnemus diffidentiæ, & inter ueros gemitus dicamus, Credo Domine, opem fer imbecillitati meæ.

ARTICVLVS XXIII.

An ſola fide Homo iuſtificetur?

RESpondeo planè & perſpicuè: Vera eſt propoſitio, & firmiſſimè retinenda: Homo iuſtificatur ſola fide, ſcilicet, coram Deo, & particula excluſiua expreſſa eſt à Paulo uocabulo GRATIS. Nec alia eſt ſententia huius propoſitionis in Eccleſijs noſtris, quàm quæ eſt uerborum Pauli Rom. 3. Iuſtificamur autem Gratis ipſius gratia per redemtionem, quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem poſuit propiciatorem per fidem in ſanguine eius. Et quomodo intelligantur uocabula & tota propoſitio, id ex longioribus ſcriptis ſumi poteſt.

Vera eſt propoſitio, Homo iuſtificatur ſola fide gratis.

Ac nequaquàm transformo Pauli dicta in Synecdochen Origenicam aut Stenckfeldianam, qui omnes ſic interpretantur Paulum: Fide præparamur ad iuſticiam, ut poſtea alia re, ſcilicet, alijs uirtutibus, Dilectione ſeu Nouitate, ſeu iuſticia Eſſentiali ſimus iuſti coram Deo, ut ſi dicas: Motu corpus animale calefit, id eſt, præparatur ad calorem, ut poſtea alia re, ſcilicet, calore, ſit calidum. Sic Papiſtæ dicunt, Homo eſt iuſtus fide formata, qui hoc uolunt, non fide, ſed cæteris uirtutibus hominem iuſtum eſſe.

Origenica & Stenckfeldiana ſynecdoche explodenda.

Papiſtarum error.

Idem ſentit Oſiander, ſed nominat cauſam pro effectu: Homo eſt iuſtus Deo ipſo habitante in homine, & efficiente nouas uirtutes.

Oſiandri error.

Etſi autem uerum eſt, cùm in conuerſione fit uera conſolatio fide per Spiritum ſanctum, habitare Deum in cordibus, & incoari nouam obedientiam, Tamen ſemper ſtatuendum eſt in hac uita, perſonam iuſtam eſſe coram Deo, ſola fide, id eſt, habere remiſſionem peccatorum, & reconciliationem ſeu imputationem iuſticiæ, placere ſeu acceptam eſſe perſonam Deo ad uitam æternam & hæreditatem uitæ æternæ ſola fide, id eſt, fiducia Mediatoris, Vt quanquàm in Paulo renato habitat Deus, ut ſunt excellentes uirtutes, Tamen quia adhuc in eo peccatum eſt in hac uita, perſona habet remiſſionem peccatorum,

ciliationem & imputationem iuſticiæ,& eſt iuſta, placens Deo,,& accepta ad uitam æternam ſola fide,id eſt,propter ſolum Mediatorem.

Hic intellectus propoſitionis confirmatur per hanc Antitheſin: Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Item: Verè ſcio, quòd homo non ſit iuſtus coram Deo.

Alterum membrum Antitheſis: Iuſtificamur gratis fide propter Chriſtum.

De dicto Pauli, Iuſtificamur gratis fide.

Agnoſcit Paulus,ſe in iudicio Dei nec propter opera,nec propter excellentes uirtutes donatas à Deo, iuſtum eſſe, id eſt, habere remiſſionem peccatorum,& imputationem iuſticiæ,& acceptum ad uitam æternam: Sed propter Mediatorem,ſola fide.Ita ſemper accedimus ad Deum fiducia ſolius Mediatoris,ſicut Daniel inquit: Non propter iuſticiam noſtram, ſed per miſericordiam propter Dominum exaudi nos.

Hanc conſolationem ueram & neceſſariam eſſe omnes pij intelligunt.Et tamen poſtquàm perſona fide recepta eſt,& pacem habet apud Deum,ſequens nouitas eſt iuſticia,id eſt,obedientia congruens cum uerbo Dei,& in credente placens Deo, ſicut Petrus inquit: Offerte Deo hoſtias ſpirituales, acceptas Deo per Ieſum Chriſtum.

Qui non retinent excluſiuã delabuntur in Synecdochen.

Deinde qui non retinent Excluſiuam, delabuntur in Synecdochen Origenicam aut Papiſticam,etiamſi apud alios aliæ ſunt uerborum præſtigiæ, ut, quicunque ſic interpretantur dictum: Fide ſumus iuſti, id eſt, impreſſa nouitate.Id cùm dicunt, diſſentiunt à ſeipſis, quia hæc dicta diſcrepant, Sola fide, & Sola nouitate.

Quomodo iuſtificetur homo corã Deo.

Clamat autem uniuerſa doctrina Prophetica & Apoſtolica,Sola miſericordia homines in hac uita certò propter Mediatorem iuſtos eſſe, & hæc miſericordia apprehenditur ſola fide, qua audientes promiſſionem reconciliationis,& intuentes FILIVM Dei Mediatorem ſuſtentamus nos in ueris doloribus, ſicut in Pſalmo dicitur: Saluum me fac propter miſericordiam tuam.

Et hac ipſa fide per Spiritum ſanctum fit conſolatio,& liberatio ex doloribus inferorum,de qua dicitur: Iuſtificati fide pacem habemus apud Deum.

Et hæc ipſa fides & pax,id eſt,lætícia,qua acquieſcimus in Deo,ſunt motus accenſi per Spiritum ſanctum, in quibus motibus uerè agnoſcuntur æternus Pater remittens peccata, Et filius Mediator, propter quem remittuntur peccata, & imputatur iuſticia,Et Spiritus ſanctus lætificans & uiuificans corda,ſicut Paulus inquit: Accepiſtis Spiritum adoptionis filiorum, quo clamamus,Abba Pater.Item Epheſ. 1. Audito Euangelio credentes obſignati eſtis Spiritu ſancto, qui eſt arrabo hæreditatis.

Etſi autem interdum ueteres ſcriptores negligentius locuti ſunt, tamen non dubium eſt,omnes conuerſos ad Deum teſtari, hanc ſententiam ueram eſſe,quam multi didicerunt etiam in ſua conuerſione, quanquàm in explicando aliàs magis,aliàs minus planè loquuntur.

Teſtimonium Bernhardi de gratuita iuſtificatione.

Rectè loquitur Bernardus in ſermone triceſimo ſecundo in Cantico, ſi ſine calumnia intelligatur: Quiſquis pro peccatis compunctus eſurit & ſitit iuſticiam,& credit in te, qui iuſtificas impium,is per ſolam fidem iuſtificatus pacem habebit apud Deum. Hæc uerba rectè intellecta ſuffragantur noſtræ ſententiæ.

Teſtimonium Baſilij.

Sic & Baſilius particula SOLA FIDE uſus eſt in concione de Humilitate:

litate: Qui glorìatur,in Domino glorietur,dicens quòd Chriſtus nobis factus ſit ſapientia à Deo,iuſticia & ſanctificatio,ſicut ſcriptum eſt: Qui gloriatur,in Domino glorietur. Hæc eſt enim perfecta & integra gloriatio in Deo,quando neq; propter iuſticiam ſuam quiſquam effertur,ſed agnoſcit ſe indigere ueraiuſticia,Fide autem ſola in Chriſtum iuſtificari. Denicp Antitheſis conſideretur.Pontificij delent conſolationem, quæ eſt propriiſſima uox Euangelij. Iubent enim ſemper dubitare,an ſis in gratia. Hæc dubitatio cùm ſit inpia,neceſſe eſt contradictoriam ſententiam retineri, quòd in converſione oporteat fide accipi remiſſionem peccatorum, & ſtatui quòd ſis in gratia. Et hæc fides nititur ſola miſericordia propter Mediatorem promiſſa, iuxta dictum: Ideò ex fide gratis,ut ſit firma promiſſio.

Pontificij cùm iubent dubitare, delent conſolationē Euangelij.

Hæc antitheſis ualdè perſpicuè refutat Pontificios. Quia ubi hæret dubitatio,quam docent, corda fugiunt Deum,non inuocant, & ſequitur aut prophanitas aut deſperatio, iuxta dictum: Quomodo inuocabunt non credentes. Et Auguſtinus inquit: Precatio ſine fide peccatum eſt. Et extant perſpicua dicta ſaniorum ſcriptorum, quæ ſimul & dubitationem prohibent & continent excluſiuam, Vt, Auguſtinus inquit: Totius fiduciæ certitudo eſt in precioſo ſanguine Chriſti.Item,Tota ſpes mea eſt in morte Domini mei &c.

Effectus dubitationis.

Extant autem noſtræ declarationes & confirmationes,ex quibus etiam ſumatur reſponſio ad præſtigias, quibus obruere ueritatem Pontificij conantur.

ARTICVLVS XXIIII.

An credant Bona opera facta in Dilectione, eſſe merita vitæ æternæ?

PLanè reſpondeo: Bona opera etiam renatorum nequaquàm ſunt merita uitæ æternæ: ſed ſimul gratis propter Filium Dei, ſola fide, iuſtificatur homò & uiuificatur Spiritu ſancto, & fit hæres uitæ æternæ, ſicut expreſſè Paulus inquit: Donum Dei eſt uita æterna. Et Iohan: 3. Vt omnis qui credit in eum, non pereat,ſed habeat uitam æternam.Item Iohan:17. Hæc eſt uita æterna,ut agnoſcant te ſolum uerum Deum, & quem miſiſti Ieſum eſſe Chriſtum. Item, 1.Iohan:5. Qui habet Filium,habet uitam, &c.

Bona opera renatorum nō ſunt merita uitæ æternæ.

Illuſtrat autem & hanc ſententiam Antitheſis: Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Item,Verè ſcio,quòd non ſit homo iuſtus coram Deo. Ergo noſtra obedientia non eſt meritum ſeu precium uitæ æternæ, ſeu res digna uita æterna.

Hanc conſolationem, quæ eſt perſpicua uox Euangelij, retineri neceſſe eſt.Nec inde ſequitur,Bona opera non ſunt meritum uitæ æternæ, Ergo conceſſa eſt licentia ſcelerum, ſicut Antinomorum doctrina & uita ſonant. His opponimus hanc firmiſſimam propoſitionem: Debitores ſumus, non carni, ut ſecundum carnem uiuamus.Item 1.Corinth:6. Ne erretis, neq; ſcortatores, neq; Idolatræ,neq; mœchi,etc.regnum Dei poſſidebunt.Galat:5. Talia facientes regnum Dei non poſſidebunt. 1. Timoth: 1. Milita bonam militiam retinens Fidem & bonam conſcientiam. Neq; enim filius Dei ideò ſuſtinuit ineffabiles dolores in agone & in morte, ut tu furenter laxes frenum omnibus cupiditatibus: ſed uenit ut deſtruat opera Diaboli, Et ſic deſtruit: Merito & Efficacia, Meretur nobis remiſſionem peccatorum, imputationem iuſticiæ, donatio-

Non ſequitur, Si bona opera non ſunt meritum uitæ æternæ, Ergo conceſſa eſt licentia peccandi.

nationem Spiritus ſancti & uitæ æternæ.Et eſt efficax per Euangelium, cùm fit remiſſio peccatorum, & imputatio iuſticiæ. Aeternus Pater & Filius effundunt Spiritum ſanctum in corda audientium Euangelium, ut dictum eſt, Effundam ſuper domum Dauid Spiritum gratiæ & precum. Accenditur in cordibus fides per Spiritum ſanctum,qua fit conſolatio,& lætitia acquieſcens in Deo,quæ eſt teſtificatio quòd ſis in gratia,& ſis ereptus ex inferis.

Cum hac conſolatione ſimul coniuncta eſt uera inuocatio, ideò nominatur ſpiritus precum.Hæc eſt incoatio nouæ obedientiæ in cordibus,Quia Spiritus ſanctus & alios tales motus accendit,qualis ipſe eſt. Hanc incoationem nouæ obedientiæ fieri in uera conuerſione ſeu regeneratione certum eſt.Et fieri ideò,quia filius Dei uenit,non ut ſtabiliat & augeat peccatum,ſed ut deſtruat,& nos fiamus templa Dei.

Quanquàm autem hæc incoatio eſt ut ſcintilla in denſa caligine, & adhuc hærent in nobis in hac uita multa peccata, dubitationes, praua incendia affectuum,iniuſta ſecuritas,& impatientia, omiſſiones & ignorantiæ: Tamen uox diuina diſcernit peccata. Manent peccata in ſanctis in hac uita, ſed non ea, quæ fiunt contra conſcientiam.Ideò dicitur:Retinete fidem,& bonam conſcientiam.Nec eſt in ſanctis defenſio Idolatriæ aut erroris,qui pugnat cum fundamento,id eſt,qui delet articulum fidei,ſiue fiat ea defenſio ab intelligente, ſiue à non intelligente pertinaciter.Scriptum eſt enim: Qui non credit iam iudicatus eſt. Et 2. Ioh: 1. Qui non manet in doctrina Chriſti,Deum non habet. Item, Fundamentum aliud ponere nemo poteſt præter id, quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus.

Quæ peccata manent in ſanctis, quæ non.

Affirmo igitur perſeuerantes in delictis cõtra conſcientiam,item defenſores idolorum aut errorum,tollentium aliquem articulum fidei,nequaquàm conuerſos eſſe ad Deum.

Adfirmo etiam, labentes in talia ſcelera excutere Spiritum ſanctum & fidem,Et rurſus fieri reos æternæ pœnę,quorum aliqui redeuntes ad pœnitentiam,ut Aaron,Dauid, rurſus ad Deum conuertuntur & recipiuntur in gratiam,Multi non redeuntes,ut Saul, ruunt in æternas pœnas.

Hanc doctrinam expreſſè traditam eſſe in ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis manifeſtum eſt. Vt,Ezechielis 18. 1.Cor:6.&c. Quare Antinomi ſomniantes in Euangelio licentiam concedi ruendi in ſcelera contra conſcientiam, pugnant cum articulis fidei, & ſunt inter eos, qui transferunt gratiam in ἀσέλγειαν. Hanc horrendam deſcriptionem utile eſt diligenter conſiderare.

Non eſt extenuandum peccatum, quod reliquum eſt in Sanctis in hac uita,quod quò magis proficiunt pij, magis agnoſcunt & deplorant, ſicut Paulus inquit: Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ,& captiuantem me legi peccati,quod eſt in membris meis.Ingens & horribilis cõfuſio eſt dubitationum,cum quibus tamen ſcintilla Fidei, accenſa per filium Dei uoce Euangelij & Spiritu ſancto,aſſiduè luctatur. Nec fit ea lucta ſine ingentibus doloribus. Sentiuntur & magni fremitus impatientiæ, & incendia cupiditatis uindictæ, amorum & odiorum. De his inquit Paulus: Si actiones carnis ſpiritu mortificabitis, uiuetis. Item, Non regnet peccatum in mortali corpore ueſtro, ut obediatis ei; Nec exhibete membra ueſtra arma iniuſticiæ.

Non eſt extenuandum peccatum reliquũ in ſanctis.

Neceſſe eſt igitur diſcerni Regnans peccatum, & non regnans. Et furor

Antinomorum execrandus eſt, qui ſecuritatem carnalem confirmant, & delent cõuerſionem, ac fingunt homines eſſe iuſtos Fide, etiam ruentes in ſcelera contra conſcientiam. Hunc furorem damnamus: & tamen dicimus, nouam obedientiam nequaquãm eſſe meritum uitæ æternæ.

Furor Antinomorũ execrandus de fide exiſtente cũ peccatis contra conſcientiam. Exemplum latronis.

Erant in Latrone conuerſo in cruce initia Nouæ obedientiæ: Lucebat in conuerſo tanta Fides, ut agnoſceret uitæ futuræ datorem eſſe hunc Ieſum, quem non ſolùm mori uidet, ſed etiam audit hanc triſtiſſimam uocem emittentem: Deus meus, Deus meus, quare dereliquiſti me? Habebat igitur hic conuerſus Latro hæc ſumma bona, quæ deſcribuntur in hoc dicto: Hæc eſt uita æterna, ut agnoſcant te ſolum uerum Deum, et quem miſiſti IESVM eſſe Chriſtum. Agnoſcebat uerum Deum, patrem huius Meſſiæ, & in fiducia Mediatoris eum inuocabat. Inuocabat & ipſum Meſſiam. Et cùm uera fuerit conuerſio, dolores etiam in eo magni de peccatis fuerunt, quos oſtendit, cùm fatetur ſe iuſtè puniri. Petiuit remiſſionem, cùm ait: Memento mei Domine, cùm ueneris in regnum tuum. Et audiuit abſolutionem addito iuramento: Amen dico tibi, Hodie mecum eris in Paradiſo.

Hac conſolatione audita ſentit anima ſe uiuificari Spiritu ſancto, qui læticiam, dilectionem Dei, & multas magnas uirtutes ſimul adferebat. Iamq; Deo gratias agebat, habebat bonum propoſitum, Volebat aliquo modo hanc iuſtam pœnam à Deo ordinatam, quia Deus uult conſpici iuſticiam ſuam & iram aduerſus ſcelera, Pręſtabat patientiam & humilitatem iuxta dictum: Humiliamini ſub potenti manu Dei. Oſtendebat fidem in confeſſione contra alterum latronem, & pios audientes confirmabat ac fiebat eis Apoſtolus in cruce pendens.

Hæc omnia nominantur in Paulo Ambulare in nouitate Spiritus, Roman: 7. Et nominantur fructus Spiritus ad Galatas.

Prodeſt autem & ad conſolationem & ad excitandos nos, ut data dona exerceamus, ſcire, quomodo hæc incoata & exigua obedientia Deo placeat, Quia utrunq; ſciendum eſt, Et quomodo perſona placeat, Et quomodo placeat incoata obedientia & bona conſcientia.

Vtor autem docendi cauſa his tribus admonitionibus in hac re, Nec impedio, ſi quis uelit hæc copioſius explicare. Vera tamen & perſpicua & neceſſaria me dicere non dubito.

Quomodo placeat incoata obedientia.

1. Neceſſe eſt in conuerſione ſtatuere, quòd perſona placeat Deo propter Filium gratis ſola fide.
2. Agnoſcamus nos nequaquãm Legi ſatisfacere, ſed hærere in nobis adhuc multa peccata, & has ſordes uero dolore deploremus.
3. Tertiò, ſciamus tamen incoandam eſſe obedientiam, & oportere in nobis eſſe bonum propoſitum non faciendi contra conſcientiam. Et hanc incoatam obedientiam quanquãm languidam, tamen etiam placere propter Mediatorem in conuerſis, qui & repugnant infirmitati ſuæ, & credunt eam ſibi remitti propter Mediatorem.

Hæc exercitia fidei, in quotidiana inuocatione conſiderentur. Et quanquãm hęc obedientia nequaquãm meretur uitam æternam, tamen iuxta promiſſiones de operibus, Date & dabitur uobis, & ſimiles, habet in hac uita pręmia ſpiritualia & corporalia, iuxta conſilium Dei, mitigationem multarum publicarũ & priuatarum calamitatũ, ſicut uidua Sareptana nutritur tempore famis,

Noua obedientia habet præmia ſpiritualia & corporalia.

ſamis. Et Abdemelech Eunucho, promittitur incolumitas in excidio Ieruſalem,quia extraxerat Ieremiam ex puteo, Ieremiæ 38. Et Eſaias inquit capite 33. Panis ei dabitur,et regem in decore ſuo uidebunt.Matth:10.Si quis dabit potum aquæ uni ex minimis meorum propter doctrinam,Amen dico uobis,non perdet mercedem ſuam:Et ad Corinthios,Si nos iudicaremus ipſi,non iudicaremur à Domino,Aaron,Dauid,& innumerabiles homines,etiam electi, attrahunt pœnas ſuis lapſibus : Denicp etſi uita æterna propter Filium Gratis datur : Tamen & ipſa eſt ampliſſima remuneratio pro ſanctorum obedientia, ut Matth:5.dicitur,Merces ueſtra copioſa eſt in cœlis,Vt patrimonium uenit filio,non quia meretur,ſed quia natus eſt ex illo patre:Et tamen eſt officiorum compenſatio.

Hęc doctrina uera & utilis eſt ad exercitia piorum, Ac iudico de ea conſenſum eſſe in noſtris Eccleſijs.Nec dubito eam eſſe & uocem, & incorruptam ſententiam traditam in ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis.

Cùm autem hæc repetitio breuis ſit, uolo eam intelligi, ut in alijs probatis ſcriptis Eccleſiarum noſtrarum prolixius recitatur. Abſit autem Sophiſtica,& ſit modus diſputationum.

Hoſtes doctrinæ de Bonis operibus duplices.

Etiam in hac quæſtione de operibus Eccleſiam omnibus ætatibus circumſederunt duo exercitus : Alter Superſtitioſorum, uidelicet, Phariſæi, Papiſtæ,Monachi,& horum ſimiles,qui deleta doctrina Fidei,ſomniarunt ſe meritis ſuis in cœlum aſcendere,ut in tabula Cebetis aſcenſus in uerticem montis pingitur. Alter eſt Antinomorum, in quo multi Cyclopica barbarie oderunt legum uincula, ut Sophiſta ille apud Platonem nominat Legem Tyrannum. Aliqui aſtuti aut faſcinati iactant Enthuſiaſmos, ut Anabaptiſtæ, & olim Pepuſiani,& alij ſimiles,qui tollunt diſcrimen peccatorum,dicūt ſe manere iuſtos etiam cùm ruunt in ſcelera contra conſcientiam. Quidam mihi interroganti, quid doceret de operibus,reſpondit : Deus non curat opera. Quàm tetra & barbarica hæc uox eſt? An Deus non diſcernit adulterium Dauidis & caſtitatem Ioſeph? Quidam hanc propoſitionem negant : Noua obedientia eſt debitum,quia ſit ſpontanea. Et memini quendam cùm contenderet non rectē dici,Nouam obedientiam neceſſariam eſſe,hoc Epiphonemate ingentes plauſus excitare : Das Mus iſt verſaltzen.

Hæc impudentia ſiue à barbarie, ſiue à uanitate ingeniorum orta, manifeſtē refutatur dicto Pauli: Debitores ſumus. Et in Epiſtola Iohannis dicitur : Et nos debemus nos mutuò diligere. Et Lucæ 17. dicitur : Serui inutiles ſumus,quia quod debuimus facere,fecimus.

Quid ſignificant uocabula, Debitum et Neceſſarium.

Significāt autem hæc duo uocabula Debitum & Neceſſarium, ordinem diuinum & immutabilem, quo creatura rationalis Deo creatori ſubiecta eſt, quem ordinem intelligit creatura rationalis & libera, & ſcit ſua libertate non turbandum eſſe.

Eſt autem inſulſa interpretatio & ἀκυρολογία dicere, Debitum & neceſſariam eſſe metu aut coactione extortum.

Ludant his ineptijs, ut uolunt homines Indocti, Temulenti, Præſtigiatores,nos ueram ſignificationem uocabulorum & uerba Chriſti & Apoſtolorum in ſententia natiua retineamus.

Non utor his uerbis : Bona opera ſunt neceſſaria ad ſalutem, quia hac additione AD SALVTEM, intelligitur Meritum. Sed hanc propoſitionem

ſitionem adfirmo ueram eſſe, & contra Antinomos conſtanter retinendam eſſe, Nouæ obedientiæ incoationem neceſſariam eſſe, quia hic ordo diuinus & immutabilis eſt, ut creatura rationalis Deo obediat. Et loquor de obedientia ſequente conuerſionem ſeu regenerationem. Ibi & propter cauſæ & effectus conſenſum, neceſſaria eſt incoatio obedientiæ, iuxta dictum: Qui Spiritu Dei ducuntur, hi ſunt filij Dei, id eſt, tales motus accendit Spiritus ſanctus, qualis eſt ipſe, & datur, ut renouetur in nobis imago Dei. Ideò & uanitatem ſophiſmatis illius de ſequenti obedientia rejcio, quòd dicit, Sola excludit non dignitatem tantùm, ſed præſentiam obedientiæ. An in Elia, Baptiſta, Paulo, uolunt non eſſe præſentiam obedientiæ: Sed omitto longiorem diſputationem, & hortor pios, ut Sophiſmatum præſtigias fugiant, & oro filium Dei, ut nos gubernet. *Noua obedientia eſt neceſſaria contra Antinomos.*

Expreſſè autem Papiſtas damno, qui dicunt ſe Bonis operibus mereri uitam æternam, contra dictum Pauli: Donum Dei eſt uita æterna. Et affirmo, immenſa miſericordia Dei propter Filium Mediatorem gratis ſola fide, accipi remiſſionem peccatorum, imputationem iuſticiæ, uiuificationem per Spiritum ſanctum, & hæreditatem uitæ æternæ. *Damnati Papiſtæ & Antinomi.*

Damno & Antinomos, qui uociferantur, Nouam obedientiam non eſſe neceſſariam nec debitum, & tollunt diſcrimen peccati regnantis & non regnantis, contra regulam: Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conſcientiam.

ARTICVLVS XXV.

An credant Sanctos, qui in cœlo viuunt, honorandos eſſe & inuocandos, & ab eis auxilium & interceſſionem petendam eſſe?

REſpondeo primùm de inuocatione, poſtea de honore. Affirmo omnes inuocationes, quæ fiunt ad res, quæ non cernuntur, quæ non ſunt Deus, eſſe impias & damnatas. Hæc aſſeueratio confirmatur illo dicto: Dominum Deum tuum adorabis, & ipſi ſoli ſeruies. Confirmatur etiam hoc argumento: Inuocatio tribuit omnipotentiam illi quod inuocatur, quia oportet inuocatum abſentem uidere motus cordis. Solus Deus eſt ſcrutator cordium. Igitur ſolus Deus inuocandus eſt. *Inuocationes eorum qui non ſunt Deus, ſunt impiæ & damnatæ.*

Itaq; de inuocatione hominum mortuorũ, etiamſi uiuunt in cœlo, ſentiendum eſt idem quod de inuocatione ſtatuarum, de qua dicitur: Fugite Idola, quia ſancti homines non ſunt ſcrutatores cordium. Nec dubium eſt, hanc tetram conſuetudinem inuocandi homines mortuos ab Ethnicis exemplis ortam eſſe, quæ multipliciter abducit homines à Deo, & à uera inuocatione. Sæpè dixit Lutherus: Cùm multæ ſint cauſæ, propter quas execranda eſt inuocatio hominum mortuorum, hanc inter cæteras ſæpè cogitandam eſſe, quòd ea conſuetudine obſcuratum ſit teſtimoniũ de diuinitate Chriſti. Prophetæ affirmant Meſſiam inuocandum eſſe, Ergo teſtantur eſſe omnipotentem, ſicut & Iacob inuocat Chriſtum: Benedicat Deus &c. & Angelus qui liberauit me ab omnibus malis. Id Argumentum obruitur tetra conſuetudine inuocandi homines mortuos. *De inuocatione mortuorum & ſtatuarum idem ſentiendum, quod ſit impia.*

Conſideretur autem impudentia ſcriptorum Bauarici Articuli. Iubent peti non ſolùm interceſſionem, ſed etiam auxilium, Alij uerecundiores, qui defendunt *Impudentia ſcriptorum Bauarici articuli*

defendunt illas inuocationes, tantùm iubent petere interceſſionem. Iſti iubeant etiam petere auxilium, ut confirment multa ingentia ſcelera, Volunt hominib. tribui opera propria omnipotentiæ Dei, quòd liberent à morte, à morbis, à poteſtate Diaboli, quòd dent diuitias & felices euentus in omnibus negocijs. His petitionibus auxilij omnibus opponantur perſpicua teſtimonia, quæ præcipiunt à ſolo Deo petere auxilium fiducia Mediatoris Chriſti, iuxta dictum, Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Oſeæ 13. Ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te ex terra Aegypti. Deum præter me neſcias, Et ſaluator non eſt præter me. Itē, O mors, ero mors tua, ô inferne, ero peſtis tua. Pſalm: 49. Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & honorificabis me. Eſaiæ 43. Ego ego Dominus, & non eſt præter me Saluator. Et Filius dicit: Ego uitam æternam do eis. Item de beneficijs corporalibus, Deut: 20. Ipſe eſt uita tua, & longitudo dierum. Item, Niſi Dominus ædificauerit domum, &c. Hoſeæ 2. Et neſciuit, quòd ego frumentum ei dederim, ideò rurſus auferam frumentum meum. Prouerb: 10. Benedictio Domini diuites facit.

Refutatio articuli de petitione auxilij à ſanctis & intercesſionis.

His & ſimilibus teſtimonijs confirmati ſciamus bona æterna et corporalia Dei beneficia eſſe, & contumelia Deum affici, cùm creaturis tribuitur omnipotentia. Alij minus impudentes non auxilium, ſed interceſſionem petendam eſſe ab hominibus, qui uiuunt in Eccleſia cœleſti, dicunt. Sed ſciamus ab æterno Patre unicum interceſſorem in arcano conſilio diuinitatis conſtitutum eſſe, ſcilicet Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. 1. Timoth: 2. Vnus Mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus. Item, Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Rom: 8. Qui & interpellat pro nobis. Et Ebræos 7. Semper uiuens ut interpellet pro eis.

Non eſt interceſſio petenda à ſanctis.

Duo officia Mediatoris intercesſio & applicatio meritorū ipſius.

Sciendum eſt autem, hæc duo in officio Mediatoris contineri: & interceſſionem & applicationem meritorum ipſius, propter quæ petit nos recipi, & gemitus noſtros audiri. Diſcernit igitur uera Eccleſia ſuam inuocationem ab omnium gentium inuocatione, quòd & uerum Deum alloquitur patefactum miſſo Filio & dato Euangelio. Et accedit fiducia Mediatoris, qui eſt Dominus noſter Ieſus Chriſtus, crucifixus pro nobis, & reſuſcitatus, & interpellans pro nobis, propter cuius merita & interpellationem ſciamus certō nos recipi & exaudiri, nec inuocationem noſtram inane murmur eſſe. Ideò uetus Eccleſia in precationibus ſemper addidit: Per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Et ualdè prodeſt, commonefactionis cauſa habere formam precationis plenius ſcriptam, qua diſcernatur inuocatio Chriſtiana ab Ethnicis.

Chriſtus aſſiduè interpellat pro nobis, contra Caniſium.

Deteſtandus eſt etiam Caniſius, qui ut ſtabiliat inuocationes hominum mortuorum, negat Chriſtum nunc pro nobis interpellare, cùm manifeſtē ſcriptum ſit ad Ebræos: Semper uiuens, ut interpellet pro eis. Et paſſim extant pia dicta ueterum ſcriptorum in hanc ſententiam, ut Cyprianus in precatione ante ſupplicium pag: 505, inquit: Ego in tuo nomine peto, ut tu à Patre petas, ut detur mihi. Et Euſebius lib: 10. hiſtor: Eccleſ: pag: 112. In Græco Codice: Magnus uniuerſæ Eccleſiæ Pontifex ipſe Ieſus unigenitus Dei, benē fragrantem odorem & incruentas & incorporeas hoſtias precum ab omnibus læto uultu & ſupinis manibus accipiens, cœleſti Patri & Deo omnium creaturarū, offert, primus ipſe adorans, & ſolus Patri dignum tribuens honorem. Deinde omnibus nobis placatum manere & propicium ſemper precans. Et apud Auguſtinum dicitur: Stat Filius ad deprecandū pro nobis, & ſedet ad iudicandū.

Inuocatio

Inuocatio cur ſit honos ſoli Deo debitus.

Inuocatio abſentum per ſeſe tribuit omnipotentiam illis, qui inuocantur, quia teſtatur illos cernere motus cordium in omnibus ubiq; terrarum. Ideóq; inuocatio eſt Honos, qui tantùm Deo tribuendus eſt, & cùm Prophetæ docent inuocandum eſſe Meſſiam, teſtantur Deum ac omnipotentem eſſe. Deinde petitio auxilij etiam tantùm ad Deum facienda eſt. Quia dare uitam tollere morbos, dare res naſcentes, hæc & ſimilia ſunt etiam opera omnipotentiæ Dei. Tertiò, nec honos mediatoris & interceſſoris in ullam perſonam transferendus eſt, præter Chriſtum. Quartò, nullus cultus in Eccleſiam inuehendus eſt ſine teſtimonio uerbi Dei, iuxta dictum: Fruſtra colunt me mandatis hominum.

Inuocationes creaturarum ſunt cultus Idolorum.

Ex his cauſis manifeſtiſſimum eſt damnandas eſſe inuocationes, quæ fiunt ad creaturas. Et cùm tales inuocationes ſint manifeſti cultus Idolorum, non ſolùm in miniſterio Euangelij damnandæ ſunt uoce doctrinæ, ſed etiam à Magiſtratibus politicis prohibendæ ſunt, & ſtatuæ ad quas fiunt concurſus, aut etiam inuocationes, delendæ ſunt, ut in primo Præcepto dicitur: Non facias tibi ſculptile. Et Deut. 12. Confringite ſtatuas. Hæc præcepta rectè intellecta non tantùm ſunt ceremonialia, ſed etiam moralia, quia certiſſimum eſt Magiſtratum debere blaſphemos & Magos punire, & ut delet magica inſtrumenta, ita etiam falſæ inuocationis inſtrumenta auferat. Fiant autem hæc ordine per Magiſtratus, non ſeditioſis tumultibus.

Inuocatio mortuorum et ſtatuarum apud Pontificios inter cauſas diſceſſionis ab ipſis.

Cùm autem in inuocatione hominum mortuorum & ſtatuarum Pontificij manifeſtos cultus idolorum exerceant, & multa habeant exempla ſimilia turpitudinis Ethnicæ, ſciamus & hanc cauſam neceſſariam eſſe, cur ab eis ſeiuncti ſimus, uidelicet, ut fugiamus cultus Idolorum, ſicut ſæpè præceptum eſt, 2. Corint. 6. Nolite diſtrahi in diuerſum iugum cum gentibus.

De dicto in Geneſi Inuocetur ſuper eos nomen meum etc.

Excogitauerunt Pontificij adeò futilia ſophiſmata ad defenſionem huius impij quæſtus, ut non ſit opus longa refutatione. Affingunt interpretationem alieniſſimam dicto in Geneſ. cap: 48. Legit noſter interpres, Inuocetur ſuper eos nomen meum, & nomina patrum meorum Abraham, & Iſaac. Ibi nequaquàm loquitur Iacob de precatione facienda ad ſeſe, & ad Abraham, & ad Iſaac, ſed de nominandis his nepotibus nomine patrum, quæ nominatio teſtetur eos eſſe hæredes promiſſionum, quæ patribus factæ ſunt.

Inuocatio uera ad Deum ſæpè exercēda

Hæc eſt natiua ſententia, ut omnes norunt, quibus linguæ Ebrææ phraſis nota eſt. Nec uerò tantùm abijciamus impiam conſuetudinem inuocandi homines mortuos, ſed etiam diſcamus, & feriò exerceamus ueram inuocationem, quæ fit ad uerum Deum patefactum in Eccleſia miſſo filio & dato Euangelio. Et fiat inuocatio mentione & fiducia filij, & in ipſa precatione cogitatio noſtra ſeiungat ueram inuocationem ab Ethnica, Turcica, & omnium impiorum inuocationibus. Rectè cogitemus de eſſentia & uoluntate Dei, & recordemur capita doctrinæ, quæ de uera inuocatione ſæpè recitantur, noſq; confirmemus cogitatione uerbi diuini, & fide accedamus ad Deum, petamus & expectemus neceſſaria, ſicut dulciſſimè dicitur Epheſ. 3. Per hunc audacter accedimus in fiducia per fidem eius. Ebræos 4. Habentes talem ſummum Sacerdotem accedamus cum fiducia ad Thronum gratiæ, & accipiamus miſericordiam & gratiam. Talem inuocationem ſciamus ſummum cultum & proprium eſſe Eccleſiæ Dei. Deniq; & præcepta & promiſſiones ſæpè re-

cordemur:ut,Petite & accipietis. Oportet ſemper orare,& non defatigari. Et in Syracide: Non ſis puſillanimis in precatione tua,id eſt,multa & magna petito,nec indignitate tua, nec dubitatione deterrearis à petendo.

Aliud inuocatio aliud honos Sanctorum. Altera pars Bauarici Articuli inſidioſè interrogat de honore Sanctorum.Ipſi enim honorem intelligunt inuocationem, cùm longè aliud ſit honos, qui Sanctis tribuendus eſt, uidelicet,mentio ipſorum in Eccleſia propter ſex cauſas,quarum prima eſt:Vt perpetua hiſtoria Eccleſiæ aſpiciatur.

Prima cauſa propter quam eſt tribuendus honos ſanctis.

Secunda,ut teſtimonia de doctrina, de miniſterio docendi & de Eccleſia
II. conſiderentur. Sunt enim edita miracula,factæ mirandæ uocationes,illuſtrata doctrina propter uniuerſam Eccleſiam.

III. Tertia, ut Deus celebretur, & ei gratiæ agantur, quòd ſe patefecit, tradidit doctrinam, oſtendit præſentiam ſuam in Eccleſia.

IIII. Quarta, ut exempla confirment fidem noſtram, cùm ſcimus ipſos exauditos & adiutos eſſe, ut in Pſalm. 33. dicitur: Iſte pauper clamauit ad Dominum,& Dominus exaudiuit eum,Igitur accedite.

V. Quinta, ut pro uocatione ſinguli eorum exempla imitemur.

VI. Sexta,ut ipſi etiam laudentur, quòd donis Dei benè uſi ſunt.

Neceſſe eſt enim noſſe uniuerſam hiſtoriam Eccleſiæ, quantum ſciri poteſt, & conferre conſenſum expreſſum in ſcriptis Propheticis, Apoſtolicis, Symbolis & ſcriptoribus uetuſtis ac purioribus, & diſcernere uerum genus doctrinæ proprium Eccleſiæ ab omnium temporum mendacijs & impoſturis. Et cùm cernis, quæ ſit uera Eccleſia, Deo gratiæ agantur, quòd ſe clementer patefecit, & ſemper æternum aliquem cœtum colligit,in qua conſideratione læteris ſciens eſſe aliquam ueram Eccleſiam,iuxta articulum Symboli:Credo eſſe Eccleſiam Catholicam,& te amplectentem idem doctrinæ genus membrum eſſe ueræ Eccleſiæ, recipi & exaudiri à Deo, & eſſe hæredem mirandæ ſocietatis & lætiſſimæ conſuetudinis cum Deo & cœleſti Eccleſia. Imiteris etiam certamina, inuocationem & alias uirtutes Sanctorum, qui ornati ſunt teſtimonijs diuinis, ut ſi de Dauide dicas, ordine eas per ſingulos articulos Symboli,& conſideres, quæ tradiderit teſtimonia illuſtria de filio Dei, & adiungas uetuſtiora & ſequentium in uera Eccleſia ſententias. Poſtea aſpicito teſtimonia, quæ Deus Dauidi tribuit in ſingularibus uictorijs,quæ oſtendunt huius uiri doctrinæ credendum eſſe. Occurret in eius hiſtoria & doctrina de recipiendis lapſis. Ibi adiungas ſimilia exempla, conuerſionem Aaronis,Manaſſę,Petri & aliorum,& accommodes ad dicta Euangelij,quæ affirmant recipi lapſos,ut Dominus inquit:Septuagies ſepties remitte. Sunt enim exempla ad regulas accommodanda. Hac integra conſideratione fidem confirmes,nec de uno homine dici utiliter poteſt,niſi & Symbola & omnium temporum Eccleſiam intuearis.

Hæc commemoratio utilis eſt, & gloriam Dei illuſtrat, deinde ornat ipſos quoq;, qui ſunt domicilia Dei, & teſtes de eo, & ſunt ornati ingentibus uirtutibus, quæ etiam ſunt teſtimonia de Deo & præſentia Dei in Eccleſia.

ARTICVLVS XXVI.

An

An credant animas hominum, qui deceſſerunt antequàm ſatisfactionem integram præſtiterunt, & antequàm integrè purgati fuerunt, cruciari in igne purgatorio, & an eis opitulentur preces, Eleemoſynæ & oblationes, quæ pro eis in Eccleſia fiunt?

IN hoc Articulo impudenter oſtendunt Inquiſitores illi, ſe culinis & uentri ſuo patrocinari. Defendunt purgatorium, ne lucra, quæ habent ex inferijs funebribus, amittant, & multò uerius pro focis dimicant, quàm pro aris.

Vidi archetypum orationis, quam Græci legati exhibuerunt Cardinali Cuſano in Synodo Baſilienſi de purgatorio, in qua narrant ueteres ſuos ſcriptores nullam facere mentionem Purgatorij, & Chryſoſtomi interpretationem recitant de dicto Pauli ad Corinth. ubi inquit: Ipſe autem ſaluus erit ſic quaſi per ignem, id eſt, in tentationibus euaneſcent opiniones, quæ ſine uerbo Dei receptæ fuerant, & quaſi incendio tentationum conflagrabunt. Tunc enim neceſſe eſt quæri ueras conſolationes in uerbo Dei.

Veteres ſcriptores non meminerunt purgatorij.

Auguſtinus in Enchiridio ita loquitur, ut dubitationem ſuam ſignificet. Incredibile non eſt eſſe ignem purgatorium, & quæri non poteſt, & latere nonnullos, &c.

Poſtea Gregorij ſpectris confirmata eſt opinio non ſolùm purgatorij, ſed etiam liberandarum animarum per ſacrificia. His ſpectris opponendum eſt mandatum Deuter. 19. Non quæras ueritatem à mortuis. Omnia enim hæc abominatur Dominus. Mouit etiam multos narratio in 2. Maccab. cap. 12. ubi dicitur: Duo millia drachmarum miſſa eſſe Ieroſolymam, ut pro mortuis ſacrificia fierent: & grata fuit ſacrificulis mentio drachmarum. Etſi liber 2. Maccabæorum Apocryphus eſt, ideoq; hoc teſtimonium aliqui reijciunt: Tamen fieri poteſt, ut acciderint illa apud Iudęos, quia apud ipſos quoq; multæ ſuperſtitiones & magni abuſus ſacrificiorum fuerunt. Certiſſimum eſt autem, ſacrificia Iudaica neq; uiuentibus neq; mortuis potuiſſe mereri remiſſionem culpæ neq; pœnæ poſt mortem, ſed fuiſſe exercitia uiuentium.

Spectris Gregorij confirmata eſt opinio purgatorij & liberandarum animarum.

Teneatur autem uera doctrina tradita in Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis, quæ duas tantùm uias mortuis proponit. Affirmat conuerſos ad Deum & credentes, certò eſſe hæredes æternæ ſalutis, & non conuerſos ad Deum affirmat certò in ęternas pœnas abijci. Hæc expreſſiſſimè docētur Concione Chriſti Matth. 25. nec proponitur media uia poſt mortem. Sic enim dicitur ad Ebre. 9. Omnibus hominibus conſtitutum eſt ſemel mori, deinde iudicium. Et contra opinionem de uia media, conſolantur conuerſos & credentes hæc dulciſſima dicta Iohan. 3. Qui credit non iudicatur. Iohan. 5. Amen amen dico uobis, qui uerbum meum audit, & credit ei qui miſit me, habet uitam æternam, & in iudicium non uenit, ſed tranſiuit à morte in uitam. Rom. 5. Iuſtificati fide pacem habemus apud Deum. Iam ſi eſſent pœnæ animarum credentium, quæ exuerunt corpora, eſſet horribilis ſenſus iræ Dei. Rom. 8. Si Chriſtus in uobis eſt, corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, Spiritus uerò uiuit propter iuſticiam. Mortuo igitur corpore non reſtat peccatum in ſpiritu credente, qui eſt templum Dei, & huc congruit dictum: Hodie eris mecum in Paradiſo. Apocal: 14. Beati mortui, qui in Domino moriuntur mox. Certè, dicit Spiritus Apocal: 2. Eſto fidelis uſq; ad mortem, & dabo tibi coronam. Poſſunt & multa talia dicta addi, quale eſt hoc Salomonis Prouer.

Doctrina Eccleſiæ tantùm duas uias mortuis proponit.

14. Malicia ſua euertetur impius, & habet fiduciam iuſtus in morte ſua, Non igitur eſt in eo ſenſus iræ Dei in morte, & fuga quæ eſſet, ſi reſtarent pœnæ purgatorij. Præcidantur autem curioſæ quæſtiones de loco animarum his dictis: Domine Ieſu ſuſcipe ſpiritum meum. Item, Hodie mecum eris in Paradiſo. Item, Iuſtorum animæ in manu Dei ſunt.

Hæc breuiter de quæſtione, An ſint pœnæ Purgatorij, dixi, & uolo expendi teſtimonia citata, quia conſolationes dulciſſimas continent.

Ritus ſatisfactionum in Ecclesia.

Deinde impudentia inquiſitorum conſideretur. Vaniſſima fabula eſt, quæ extruit Purgatorium ex Satisfactionibus. Fuerunt in Eccleſia olim ſpectacula, quibus recipiebantur lapſi, Stabant aliquot diebus extra locum Cœnæ Domini, ut conſpicerentur, ut alij commonefacti firmiores eſſent: Hæc ſpectacula nominabantur ἐπιτίμια & ſatisfactiones, & erant ritus ab hominibus exempli cauſa inſtituti, nihil pertinentes ad remiſſionem culpæ & pœnæ æternæ aut ullarum pœnarum, quibus Deus peccata hominum punit. Conſuetudo autem ſumta fuit à ueteſtis Patribus, cuius umbram Ethnici retinuerunt, qui uolebant homicidas gerere ſigna reatus, ut gerit Oreſtes: Item Adraſtus, ut ſcirent homines uitandum eſſe eorum conuictum.

Monachi finxerũt ritus ſatisfactionum eſſe merita coram Deo.

Hos antiquos mores cùm ignorarent Monachi, finxerunt ritus illos eſſe merita coram Deo, & longa tela eſt mendaciorum, Dicunt culpam ita remitti, ut pœna æterna mutetur in pœnam Purgatorij. Poſtea dicunt pœnas purgatorij compenſari talibus ritibus, quos nominant ſatisfactiones, & has redimi poſtea ſinunt pecunia, emtis, ut nominant, indulgentijs.

Hæc deliramenta breuiter recito, quia pleriſq; iunioribus ignota ſunt, quos tamen prodeſt commonefieri, ut cogitent, qualibus præſtigijs doctrina Eccleſiæ corrupta fuerit. Ac ut quæſtus eſſet maior ex ſacrificijs funebribus, dixerunt oblationem Miſſarum longè precioſiorem eſſe omnibus ſatisfactionibus: De hac tota fabula breuis & firma reſpōſio eſt: Satisfactiones quas nominant Canonicas, quæ ſunt opera indebita, nec neceſſariæ ſunt, nec merentur remiſſionem culpæ nec pœnæ æternæ, nec ullarum pœnarum temporalium in hac uita aut poſt hanc uitam, nec ſunt cultus Dei, nec placent Deo, iuxta dictum: Fruſtra colunt me mandatis hominum, &c.

De ſatisfactionib. Canonicis quid ſit ſentiendum.

Manifeſtum eſt igitur, falſò ex ſatisfactionibus extrui Purgatorium, ſed firmiſſimè retinenda eſt uox Euangelij, quæ affirmat propter ſolius filij DEI obedientiam gratis ſimul remitti & culpam & pœnam æternam, nec pro culpa & pro pœna æterna eſt alia compenſatio, niſi obedientia filij Dei, iuxta hæc dicta: O mors, ero mors tua, & ero peſtis tua inferne. Item, Sanguis Chriſti purificat nos ab omnibus peccatis. Ad Ebræos 2. Vt per mortem aboleret eum, qui tenet potentiam mortis, uidelicet Diabolum, & liberaret hos, qui metu mortis in tota uita rei erant ſeruitutis. Zach. 9. Tu in ſanguine teſtamenti tui emittis uinctos tuos de lacu, in quo non eſt aqua.

His & ſimilibus teſtimonijs perſpicuè refutantur deliramenta de Pontificijs ſatisfactionibus.

Oblatio in Miſſa eſt horrendus Idoli cultus.

Pauca etiam de oblatione dicam: Firmiſſima regula eſt. Nihil habere rationem Sacramenti extra uſum à filio Dei inſtitutum, quia inſtituere Sacramenta, quæ ſint teſtimonia gratiæ, id ſolius diuinæ autoritatis eſt, quæ promiſſionem gratiæ tradit. Manifeſtum eſt autem cœnam Domini inſtitutam eſſe, ut ſit ſumtio uiuentium, ut ibi fidem exerceant, qua credant ſe accipere be-

neficia Chriſti & eſſe membra eius. Nihil autem ad mortuos pertinet ſumtio, quod manifeſtum eſt, nec inſtituta eſt oblatio. Cùm igitur oblatio pro mortuis opus ſit toto genere diuerſum ab inſtitutione, fit horrendus Idoli cultus, qua de re pij diligenter cogitent, & puriorem antiquitatem intueantur, quæ certè non docet oblationem corporis aut ſumtionem fieri pro mortuis, ſeu mereri eis remiſſionem ullius Pœnæ.

Poſtea uerò irrepſit mentio precationis pro mortuis, ſicut paulatim in Eccleſiam ſparſa ſunt errorum ſemina, quia etiam ſancti extruunt ſtipulas ſupra fundamentum. Deinde magnus acceſſit cumulus & horribilia idola in Eccleſiam collocata ſunt, non ſolùm inſcitia et ſuperſtitione, ſed dulcedine quæſtus, ſicut apud Danielem dicitur: Colent Deum Maozim auro & argento. Nec addo longiorem diſputationem, ſed affirmo illas oblationes pro mortuis, quas uendunt Pontificij, eſſe Idolorum cultus. Tenenda eſt autem regula: Fugite Idola. Quare ſciamus & hanc cauſam iuſtam eſſe cur nos ſeiungamus ab illis Idolorum defenſoribus.

ARTICVLVS XXVII.

An coniugium omnibus hominibus ſine diſcrimine conceſſum ſit?

REſpondeo. Neceſſe eſt omnes pios conſiderare, quæ ſit uera Eccleſia Dei, quia in Symbolo dicimus: Credo eſſe Eccleſiam ſanctam Catholicam.

Cùm autem lex Dei aliquo modo natura nota ſit, demonſtratio inde ſumi poteſt, qui cœtus non ſint Eccleſia Dei.

Qui cœtus nō ſint Eccleſiæ Dei demōſtratur ex lege.

Quicunque doctrinam contrariam ulli præcepto morali defendunt, hos non eſſe Eccleſiam Dei certum eſt.

Defendunt autem Pontificij contrarias primo præcepto inuocationes mortuorum & Idolorum. Defendunt item contrarias doctrinas præcepto, Non Mœchaberis, prohibent coniugium magnæ parti hominum, Presbyteris, Monachis & puellis incluſis in Monaſteria, & cauſam præbent tetris confuſionibus libidinum.

Opponatur ergo prohibitionibus Pontificijs Regula. Oportet Deo magis obedire quàm hominibus. Dicit autem Paulus: Vitandæ ſcortationis cauſa, unuſquiſque habeat uxorem ſuam. Hoc præceptum nec Pontificijs legibus nec uotis Monaſticis tolli poteſt.

Prohibitioni coniugij apud Pontificios opponenda autoritas diuina.

Hic ſimul conſideretur, triſtia peccata eſſe omnes contaminationes à Deo prohibitas, & Deum ualdè iraſci omnibus, qui præcepta diuina de uagis commixtionibus uiolant, Ac iræ magnitudo primùm ex uoce diuina diſcatur. Loquitur Paulus de æternis pœnis primo Corinth. ſexto. Ne erretis, Scortatores, adulteri, homicidæ &c. non poſſidebunt regnum Dei. Galatas quinto. Talia facientes regnum Dei non poſſidebunt. Epheſios quinto. Omnis ſcortator aut obſcœnus non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei. Dictum Leuitici comprehendit pœnas corporales & æternas: Omnis anima quæ fecerit has abominationes, peribit de populo ſuo, cauete ne uos talia facientes, terra euomat, ſicut euomuit Cananæos. De utroque genere pœnarum loquitur dictum ad Ebræos: Scortatores & adulteros punict Deus.

Quanta peccata ſint contaminationes prohibitæ à Deo.

Pœnæ libidinū ex hiſtorijs.

Deinde pœnarum exempla aſpiciantur. Conflagratio Sodomorum, de qua narratio in Geneſi oſtendit ipſum filium Dei fuiſſe executorem pœnæ. Deinde Clades Beniamin orta à rapta Leuitæ coniuge, Exilium Dauidis. Ideò autem pauca exempla in ſcriptis Propheticis recitantur, ut ſciamus Deum ſimiliter alijs pollutis iraſci, & eorum calamitates, pœnas eſſe, quibus Deus iram ſuam declarat. Vt quòd Oedipus hiatu terræ abſorptus eſt. Iocaſtà mater inter duos filios interfectos iacens, ſibi ipſa mortem conſciſcit. Vagantur enim pœnæ per filios iuxta dictum: Peccata in ſemiue puniuntur in ſemine: Per quæ quis peccat, per eadem punitur. Dauidis filij inter ſeſe dimicant, & filius ſeditionem mouet aduerſus patrem, Sępè libidines fuerūt πρoκαταρκτικαὶ cauſæ ad delendas totas gentes, & ad magnas imperiorum mutationes, ut Paridis adulterium, ſcelus Sexti Tarquinij, clades Leuctrica ſecuta eſt ſtupra filiarum Scedaſi, quas Spartani nobiles compreſſas diſſecuerunt, poſtea cadauera in puteum abiecerunt.

Francis tempore Honorij urbs Treuirorum dedita eſt, quia Lucius præſes coniugem Senatoris rapuerat. Imperator Valentinianus tertius, propter adulterium interfectus eſt. Ac poſtea attractus eſt Genſericus in Italiam. Denicꝫ nulla ætas non habet exempla. Diſcamus igitur diuinas prohibitiones, & iudicium Dei metuamus. Nec uerò tantùm pœnas corporum in nobis ipſis & in filijs & filiabus morbos & neces timeamus, ſed etiam illam horribilem pœnam uitemus, de qua Paulus concionatur Rom. 1. & Epheſ. 4. uidelicet, cœcitatem, & ſtuporem, de quo dicit ad Epheſeos, qui cùm dedoluerint, tradunt ſe impudicitiæ. Hæ ſunt multò triſtiores pœnæ, quàm corporum cruciatus aut trucidationes. Et quidem hi furores attrahunt corporum exitia, ut in Thyeſte, Phoca & plùrimis alijs apparet. E regione uerò conſideremus, quàm grata ſit Deò uirtus caſtitas, cuius hæc eſt definitio:

Caſtitatis definitio.

Caſtitas eſt uirtus à Deo præcepta, quæ uitat omnes prohibitas commixtiones, & prohibitas ſeminis effuſiones. Nec tantùm eſt in his, qui ſine immunditia cœlibes ſunt, ſed etiam in his, qui cùm ſint coniuges, leges coniugij non uiolant, quas Deus ſingulari ſapientia ordinauit in dicto: Erunt duo in carnem unam, id eſt, unus mas & una fœmina, legitimè & inſeparabiliter iuncti. Ibi expreſſo uerbo ſciamus legem, Non mœchaberis, in Paradiſo ſancitam eſſe. Eò autem de caſtitate diligentius cogitemus, quia perſpicuè diſcernit Deum ab omnibus immundis naturis, à Diabolis & hominibus. Etſi enim omnium uirtutum noticiæ præcipuè ob hanc cauſam traditæ ſunt, ut cogitemus qualis ſit Deus, & eum diſcernamus à malis naturis, tamen caſtitas præcipuè illuſtre diſcrimen facit, cumqꝫ non amplectamur Deum brachijs, ſed cogitare in inuocatione debeamus quid alloquamur, neceſſe eſt proprietates Dei mente colligere, & ſtatuere nos alloqui creatorem, qui ſe patefecit miſſo filio, ſapientem, bonum, ueracem, caſtum, omnipotentem, liberum, iuſtum & iudicem, miſericordem & exaudientem nos propter Filium. His proprietatibus diſcernamus eum ab omnibus creaturis. Intelligenda eſt igitur doctrina de caſtitate, & amanda hæc ipſa uirtus, quam quidem Deus ingentibus præmijs ornat, ut oſtendit Hiſtoria Ioſeph.

Caſtitas diſcernit Deū à naturis immundis.

Cùm igitur manifeſtum ſit, ſeueriſſimè præcipi caſtitatem, & mandatum ſit, ut uiuant in coniugijs caſtis omnes, qui extra coniugium ſe contaminant,

deteſtanda eſt lex Pontificia, quæ magnæ parti hominum coniugia prohibet quia nulla eſt autoritas legis pugnantis cum mandato diuino. Nec uota ſint uincula, quæ cogant homines peccare, & horribilem iram Dei irritent. Ac præterquàm quòd uota Monaſtica ſunt de re impoſſibili plerisque, etiam aliæ multæ falſæ opiniones illis uotis implicitæ ſunt. Firmiſſima eſt igitur reſponſio de loco Pauli ad Timoth. unde quidam ratiocinantur uiduas fuiſſe obligatas uotis. Etiamſi in prima Eccleſia Pauli tempore uota fuiſſent: tamen exemplum prorſus nihil ad uota Monaſtica pertineret, quæ obligant ad manifeſtum cultum Idolorum. Retinent enim Monachi impias uenditiones Miſſarum, adorationes panis, inuocationes mortuorum, adorationes ſtatuarum, & multas falſas opiniones. Fingunt hæc uota & ritus non mandatos à Deo eſſe cultus Dei. Et quidem mereri remiſſionem peccatorum, & eſſe perfectionem. Cùm igitur obligatio fiat ad manifeſtos cultus Idolorum, perſpicuum eſt, has obligationes irritas eſſe, quia omnibus uotis & legibus anteponendum eſt immutabile mandatum Dei, Fugite Idola. Hanc perſpicuam & firmiſſimam reſponſionem, hi qui diſcedunt ex illis Idolorum contagijs opponant omnibus præſtigijs, quibus aliqui tuentur opiniones Monachorum. Vt neceſſe fuit Ethnicos conuerſos ad agnitionem ueri Dei diſcedere à ſodalitijs Saliorum Martis, aut ſacerdotijs aliorum Idolorum: Ita neceſſe eſt eos, qui intelligunt defendi Idola in Monaſterijs, diſcedere ex illis ſodalitijs. Nunc & de loco Pauli reſpondeo.

Lex Pontificis de cœlibatu deteſtanda.

Reſponſio de loco Pauli ad uiduas pertinente, contra uota Papiſtica.

Etiamſi tunc fuiſſent uota, tamen nulla fuiſſet obligatio ad impios cultus. Nec tamen intelligo primam fidem apud Paulum de cœlibatu, ſed de prima fide, quæ amplectitur uocem Euangelij, & ueri Dei inuocationem accendit, & qua Spiritum ſanctum accipimus, & hæredes æternæ uitæ efficimur: Hanc fidem excuſſo Spiritu ſancto amittunt ruentes in delicta contra conſcientiam, ut expreſſè Paulus inquit: Scortatores, adulteri, &c. non poſſidebunt regnum Dei. 1. Theſſal: 4. Hæc eſt uoluntas Dei, ſanctificatio ueſtri, abſtinere à ſcortatione. Accuſat autem Paulus illas mulieres non leuibus uerbis: Pruriens uiua mortua eſt. Nam uocabulum σπαταλῶσα propriè ſignificat prurientem, quod plus eſt quàm appetere delicias ciborum, ſed eſt habere incendia libidinum, σπάτος cutem ſignificat, σπατίζειν, σπάτος τίλλειν, uellicare cutem, ſeu titillare, σπατάλη pruritus ſeu titillatio cutis. Deinde καταστρηνιᾶν, ſignificat turgere ſeu diſtendi, ſaginatum & tumefactum eſſe contra Chriſtum. His inſignibus uerbis multi turpes motus pugnantes cum Caſtitate ſignificantur. Hac ſalacitate dicit ueram fidem expulſo Spiritu ſancto extingui. Hæc eſt natiua ſignificatio uerborum Pauli.

Primam fidem quam uocet Paulus.

Oſtendunt autem hiſtoriæ citò in Eccleſiam irrepſiſſe uota & uincula cœlibatus, & multos fanaticos homines prorſus damnaſſe coniugia, alios probaſſe tetras confuſiones libidinum, quorum exemplorum ueturſtatem conſiderare utile eſt, ut uideamus ſemper atrociter graſſari Diabolum, & nos contra eorum furores cura diſcendi uoluntatem Dei, & aſſidua precatione muniamus. Non exiſtimemus hanc ultimam & deliram mundi ſenectam minus habituram eſſe periculorum, quàm habuit illa ætas Apoſtolis proxima. Quò propius uident Diaboli accedere iudicium, in quo toti Eccleſiæ oſten-

Vota & uincula cœlibatus citò in Eccleſiam irrepſerunt.

detur illorum turpitudo, eò rabioſius ſæuiunt, & natura hominum fit languidior, magis fatua, ſecura & incauta, ut oſtendunt deliria opinionum, & ruinæ Imperiorum, helluationes, & multa fatua exempla in moribus. Sint igitur pij magis uigilantes, & ſæpè repetant hanc Pſalmi uocem: Non deficiat uirtus mea in ſenecta. Hæc admonitio de ultima ætate mundi ſæpè diuinitus repetita eſt. Deberent igitur gubernatores tollere iniuſta uincula, quæ ſunt cauſæ magnorum ſcelerum, quæ horribiliter offendunt Deum. Hæc ipſa lex cœlibatus & Monaſtica uita, quanta agmina animarum auellunt à Deo, & in æterna ſupplicia præcipitant.

Narratio ex Clemente de fanaticis qui prohibuerunt coniugia.

Hæc mala cùm nota ſint, non utar longa commemoratione, tantùm adijciam narrationem, quæ extat apud Clementem Alexandrinum, qui nominat fanaticos Tatianum, Caſſium & alios, qui coniugia prorſus prohibuerunt. Hos ait recitaſſe colloquium Salomes & Chriſti, quod ſcribit extare in Euangelio Aegyptiorum. Interrogat Salome Chriſtum, quando ſit uenturum regnum Dei? Reſpondet Chriſtus, Cùm ceſſabit opus mulieris. Inde ratiocinati ſunt homines fanatici, Cùm generatio ſit opus mulieris, tempore prædicationis Euangelij, quæ ſit regnum Dei, ceſſare generationem & coniugium. Talis eſt Sophiſtica fanaticorum omnibus temporibus. Opus mulieris proprium, uidelicet opus Euæ, eſt initium peccati & mortis in genere humano. Generatio non eſt opus proprium Euæ, ſed mirandum opus Dei, quod in natura hominum & condidit Deus, & in hac uita ſeruat uſq; ad reſurrectionem. Ceſſant autem in prædicatione Euangelij peccatum & mors æterna in ijs, qui fide accipiunt remiſſionem, & fiunt hæredes uitæ æternæ, iuxta dictum Iohannis 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium unigenitum dederit, ut omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat uitam æternam. Interea uſq; ad reſurrectionem manet hæc natura corporum talis, ut Dominus inquit Matth. 24. Erit ſicut in diebus Noæ, comedent, bibent, ducent uxores & nubent 1. Cor. 7. Vitandæ ſcortationis cauſa unuſquiſq; ſuam uxorem habeat. Item, Si ducis uxorem, non peccas. Hæc dicta perſpicuè refutant fanaticos illos, qui colloquium illud Salomes & Chriſti falsò interpretati ſunt.

Eſt & alia reſponſio. Veniente regno Dei poſt reſurrectionem, ceſſaturam eſſe generationem, Tunc quoq; prorſus ceſſant peccatum & mors.

Nec uerò in cauſa manifeſta opus eſt longa diſputatione. Cogitent pij ſeueriſſimum Dei mandatum, quod caſtitatem pręcipit, & intueantur horrendam iram Dei aduerſus contaminationes, quæ etiam in hac uita non ſolùm corporalibus malis puniuntur, ut in Dauide, ſed etiam furoribus, ut in Nerone & innumerabilibus alijs. Eſt autem & inter ſummas pœnas hæc, quòd inuocatio quæ fit ab ijs, qui perſeuerant in delictis contra conſcientiam, non exauditur, iuxta dictum: Viuo ego, dicit Dominus, Nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Item, Iuſticia iuſti non liberabit eum, quacunq; die peccauerit, ſcilicet, contra conſcientiam, uel amittens fundamentum. Impietas impij non nocebit ei, quacunq; die conuerſus fuerit.

Polluti qui inuocãt non exaudiuntur.

Hæc dicta ſint in conſpectu contra Antinomos, & Cyclopicam & Pontificiam profanitatem.

Quid triſtius eſt quàm non poſſe inuocare Deum, non poſſe auxilium Dei petere, fremere aduerſus eum, ut contra hoſtem? Deſeruntur etiam à caſtis

Angelis, qui perſeuerant in ſceleribus contra conſcientiam. Rurſus, Quod præſidium maius eſt, quàm ſemper poſſe ad Deum confugere, ſcire te ſemper dextra Dei protegi, & te caſtorum Angelorum excubijs circumdatum eſſe, iuxta dictum: Angelis ſuis mandauit de te, ut cuſtodiant te in omnibus uijs tuis. Et quidem in coniugio pio, quod uerè eſt Eccleſia Dei, fortior eſt inuocatio coniugum. Creſcunt enim dolores, intentio, fides, cùm coniunx coniugis dolorem, intentionem & fidem intuetur. Hæc ſæpè cogitanda ſunt, ut cura tuendæ caſtitatis confirmetur. Viuant igitur in legitimo & caſto coniugio omnes, qui non ſunt idonei ad cœlibatum, & mandatum Dei immutabile anteponant legibus Pontificijs & uotis, iuxta dictum: Oportet Deo magis obedire quàm hominibus.

Doctrina de coniugio in noſtris Eccleſijs rectè traditur

Cùm autem tota doctrina de coniugio in Eccleſijs noſtris rectè proponatur, iuxta doctrinam à filio Dei & Apoſtolis traditam, læti Deo gratias agamus, quòd eius doctrinæ deprauatio ſemper teſtatur, eum cœtum qui corruptelam profitetur et defendit, non eſſe Eccleſiam DEI, ſicut Ethnici & multi Hæretici, qui corruptelas profeſſi ſunt, non fuerunt membra Eccleſiæ Dei.

Prohibitio coniugij, inter cauſas ſeiunctionis à Pontificijs.

Sciamus etiam nos iuſtiſſimam cauſam hanc quoq; ſeiunctionis à Pontificijs habere, quia nemo debet prohibere coniugium ijs, qui non ſunt idonei ad cœlibatũ, Nemo etiam debet ſocius eſſe eius prohibitionis, & quidem ſocietas prohibitionis, cùm per ſeſe eſt peccatum, tùm uerò etiã eſt ſocietas parricidiorum, quibus illa prohibitio defenditur. Sunt autem hæ propriiſſimæ Diabolorum furiæ, impulſiones ad Idola, ad mendacia, ad confuſiones libidinum, & ad iniuſta homicidia.

Hęc cõcurrunt omnia in defenſione Pontificij cœlibatus, quæ uerè eſt ſocietas cũ Diabolo. Quare Deo gratias agãt, qui ab ea ſocietate alieni ſunt, nec frangamur animis, cùm dicimur autores ſchiſmatis, ſicut Eſaias nos conſolatur, Nolite timere probra hominum. Item, Si quis aliud Euangelium docet, Anathema ſit. Etiam Ethnicus Poëta Euripides in Heraclidis inquit: οὐ χρὴ τοδ' ἀφέλεσθ' τιμᾶν θεὸν, ὅδε μὴ φάσκων, ἔγγυς μανιῶν ἐλαύνει. Non igitur prohibeantur hi ueri cultus, quos Deus ſeueriſſimè præcipit, Legitimum coniugium, uera Dei inuocatio, & exercitia timoris Dei, fidei, inuocationis, dilectionis plurima in coniugio, ſicut Paulus inquit: Saluatur mulier per generationem filiorum, ſi manſerint in fide, dilectione, caſtitate, & modeſtia, quibus uerbis omnes uirtutes ſanctæ matris complexus eſt.

RELIQVÆ SVNT INTERROGATIONES *DE STATVIS ET OSSIBVS SANCTORVM, ET de conſecratione Salis & alijs. De quibus breuis ſit reſponſio.*

Alloqui ſtatuas aut oſſa ſunt cultus Idolorum.

OMnia hæc impia ſunt, & cultus Idolorum, alloqui ipſas ſtatuas aut oſſa, aut fingere Deum, aut ſanctos magis in uno loco ſeu ad hanc ſtatuam alligatos eſſe, quàm ad alia loca. Nihil differunt inuocantes, quæ fiunt ad Mariam Aquenſem, ſeu Ratisbonenſem ab inuocationibus Ethnicis, quæ fiebant ad Dianam Epheſiam, aut ad Iunonem Platæenſem, aut ad alias ſtatuas. Quòd uerò miracula narrantur, ſciendum eſt, etiamſi qua miracula facta ſunt, eſſe præſtigias Diabolorum, Quia nullum miraculum recipiendum eſt contra hanc æternam legem, Dominum Deum tuum adorabis, & ipſi ſoli ſeruies, De-

us uult

us uult eſſe efficax cum Sacramentis, quæ ipſe inſtituit, & eo modo ibi eſt efficax, quem inſtituit, non aliter, ut non fingendum eſt Baptiſmo ablui lepram, Non fingendum eſt, per cœnam Domini dari felicem negociationem, Sed Deus eas res dat, quas promiſit de uſu quem inſtituit. Cæterùm exceptis Sacramentis, ut inſtituta ſunt, alligare Deum ad ullam rem, quòd ſit ibi magis efficax quàm alibi, eſt fabricare Idolum, & pugnat hæc imaginatio cum his dictis. Eſa. 66. Cœlum ſedes mea, terra ſcabellum pedum meorum, id eſt, Deus ubiq; adeſt. Quæ eſt iſta domus quam ædificatis? Ad quem reſpiciam, niſi ad contritum ſpiritu, & trementem ſermones meos? id eſt, Quocunq; loco inuocat Deum is, qui uerbo Dei regitur, hunc ibi uerè exaudit Deus. Et 1. Timoth. 2. Volo orare uiros in omni loco, leuantes ſanctas manus, ſine ira & ſine hæſitatione, id eſt, Non frementes aduerſus Deum, non dubitantes an ſit prouidentia, an Deus curet homines, an te exaudiat. Et Ioan. 4. Prohibetur alligatio ad certum locum cùm dicitur: Veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu & ueritate, id eſt, uerè agnitum iuxta uerbum eius, non fingendo aliquid eſſe Deum, quod non eſt Deus, ſicut Mahometiſtæ, etſi dicunt ſe inuocare Creatorem cœli & terræ, tamen fingunt aliquid eſſe creatorem & Deum, quod neq; Deus neq; Creator eſt. Negant enim Creatorem eſſe patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, nec inuocant fiducia filij, Nec Papiſtæ inuocant fiducia filij, ſed aut fiducia propriorum meritorum conantur ad Deum accedere, aut merguntur in dubitationem perpetuam. Eſt igitur inuocare in ueritate, inuocare Deum uerè agnitum iuxta uerbum ipſius. Spiritu inuocare eſt habere motus Spiritus ſancti in corde, timorem & fidem, ne inuocatio ſit ſimulatio. Deniq; nota ſit integra doctrina de uera inuocatione Dei, ex qua ſumi poteſt refutatio perſpicua impiarum inuocationum. Certum eſt etiam ad Magiſtratuum officium pertinere curam delendi ſtatuas quæ inuocantur, uel ad quas alligatur efficacia Dei aut ſanctorum, ſicut ſcriptum eſt Deut: 12. Diſſipate aras eorum, & confringite ſtatuas.

Alligare Deũ aliquò ſine ipſius uerbo eſt fabricare Idolum.

Inuocare in ueritate & Spiritu.

Quæ ſint opponẽda aduerſarijs uociferantibus de ſchiſmate.

In hoc Articulo rurſus nobis proponamus quæſtionem de Schiſmate. Vociferantur Aduerſarij, non facienda eſſe ſchiſmata, ingens bonum eſſe concordiam, eamq; anteferendam paruis erratis. Sed his omnibus opponamus uocem primi Præcepti, Fugite Idola. Item, Si quis aliud Euangelium docet, Anathema ſit. Quanquàm autem terribile nomen eſt Schiſmatis, tamen ſcimus nos cogi hoc æterno mandato Dei, Ne homines mortuos inuocemus, neq; ad ſtatuas confugiamus, hanc tetram imaginationem circumferentes, uel Deum uel Sanctos magis exaudire ad hanc ſtatuam, quàm alibi. Hæc non ſunt parua errata, ſed euerſiones fundamenti, nouos Deos fingere, & Idola fabricare. Multæ autem cauſæ corrumpunt iudicia in hominibus, in quibus non eſt lux uerbi Dei. Vt enim in morbis furioſi errant, ſic multi faſcinati à Diabolis, non abhorrent à tetris opinionibus & exemplis. Habent applauſores Stoici & Manichæi in manifeſtis mendacijs, quale hoc eſt, Omnia ſcelera neceſſariò fiunt. Non reformidabant Ethnici confuſiones libidinum & mactationes filiorum. Talia Exempla oſtendunt magnam potentiam Diabolorum eſſe in captiuandis hominum mentibus. Sed ut minus atrocia dicam, conſuetudo etiam deprauat iudicia, ſicut Ariſtoteles inquit: ὡς εἰώθαμεν οὕτως ἀξιοῦμεν λέγεσθαι. Simonideum illud uſitatum eſt: τὸ δοκεῖν βιάζεται τὴν ἀλήθειαν. Ethnicis Bacchanalia uide-

lia uidebantur eſſe tolerabiles ludi,ſed cùm Antiochus ea Ieroſolymæ fieri iuſſiſſet,cogitemus quanto in dolore ſancti ſenes & ſanctæ matronæ fuerint,cùm audirent inuocari Bacchum, uagari promiſcuè uiros & mulieres, & rapi aliquas ad ſceleratorum libidines. Ita quòd multi non abhorrent à compellatione ſtatuarum & hominum, fit aut Diabolico furore, aut praua conſuetudine, Sed hi,in quibus eſt lux uerbi Dei, cohorreſcunt cùm cogitant ſe ad ſtatuas feciſſe inuocationes,& omnia talia ſpectacula abominantur,& quia ſciunt mandata & doctrinam Dei de inuocatione, non metuant crimen Schiſmatis, ſed ſciant neceſſariò obtemperandum eſſe mandato diuino: Fugite Idola, etiamſi ſchiſmata diſcordiæ, ſupplicia & ruinæ Imperiorum ſequuntur.Non de parua re certamen eſt,ſed de fundamento, quod retineri neceſſe eſt. Multa magna ſcelera concurrunt in inuocatione hominum mortuorum, ſtatuarum,& panis in circumgeſtatione, nec dubium eſt his Idolorum adorationibus pœnas in genere humano cumulari.

Neceſſe eſt obtemperare mādato diuino de fugiendis Idolis.

Precemur autem filium Dei ueris gemitibus,ut & Idola deſtruat,& ſemper ueram Eccleſiam colligat, doceat,iuuet & augeat,propter gloriam Dei, & pœnas mitiget.

DE CONSECRATIONE.

IMpudentia eſt etiam, non inſcitia, poſtulare ut retineantur magicæ conſecrationes olei, ſalis, aquæ, herbarum, Papiſtis uſitatæ,quas tamen ludibrijs Sophiſmatum tueri multi conantur,uidelicet hoc argumento:

Conſecrationes olei & ſimilium magicæ ſunt.

Dicenda eſt precatio ad menſam.

Ergo & in Eccleſia fiant conſecrationes,Vt apparet ex ueteſtis Canonibus, multas res in templo allatas eſſe, & dictas eſſe precationes de illis rebus. Sed & ille ipſe ritus in uetuſtis Canonibus,taxatus eſt. Erat enim imitatio ſacrificiorum Ethnicorum,in quibus multa pomorum & liquorum genera offerebantur, ut cùm inter primitias Aegyptij offerebant & manducabant ficos, uociferantes,dulcis ueritas, exiſtimabant ſe magnum cultum Deo præſtare. Erant autem & hi ritus Ethnici κακοζηλίαι Patrum,ſed ſuperſtitione cumulatæ. Breuiter autem de argumento reſpondeo.

Differunt precatio & conſecratio magica.

Dicenda eſt ad menſam precatio,
Ergo fiant conſecrationes olei, aquæ,in templis uſitatæ Pontificijs.

Nego conſequentiam. Et ratio eſt. Quia hæc nequaquàm ſunt ſimilia. Precatio ad menſam agit gratias pro rebus corporalibus, & petit felicem uſum corporalem ordinatum à Deo. Conſecratio Pontificia transfert res illas ad uſum ſpiritualem contra ordinationem Dei, uidelicet, ad deletionem peccatorum, & ad depulſiones Diabolorum,ad infuſionem gratiæ, & fingunt illas res eſſe Sacramenta, per quæ Deus ſit efficax, ſicut per Baptiſmum ab ipſo ordinatum. Notum eſt autem Sacramenta gratiæ Dei,à nulla creatura inſtitui poſſe. Ac magna circumſpectione diſcrimen tuendum eſt inter uſus corporales ordinatos,& inter uſus ſpirituales. Deus arguit uerbo ſuo peccata noſtra,& cùm in ueris doloribus promiſſionem audimus, & apud Deum conſolationem iuxta promiſſionem quærimus, certò accipimus à Deo propter Filium gratis, ſola fide, remiſſionem peccatorum, & imputationem iuſticiæ & Spiritum

Precatio ad menſam.

Conſecratio Pontificia.

Sacramenta gratiæ à nulla creatura inſtitui poſſunt.

Spiritum ſanctum, quo agnitio & inuocatio ueri Dei, & lætitia in corde accenduntur. Addit autem Deus promiſſioni gratiæ Sacramenta, per quæ uult nos confirmari, & nequaquàm uult ab hominibus noua Sacramenta excogitari, nec uult dare iuſticiam & uitam æternam ullo alio modo, niſi propter Filium, gratis, ſola fide, quæ audita uoce Euangelij à Spiritu ſancto accenditur. Non igitur fingendum eſt, ſale aut aqua deleri peccata, aut gratiam infundi in oleum. Hæ portentoſæ ſuperſtitiones execrandæ ſunt.

Vſus corporales ad quid ſint ordinati.

Vſus autem corporales aliter ordinati ſunt, uidelicet ad fines corporales creaturæ certæ conditę ſunt, quibus uult nos uti, alijs ut ſint cibi, alijs ut ſint potus, alijs ut ſint medicamenta, alijs ut ſint inſtrumenta &c. ſicut Deus mirabili ſapientia res diſtinxit. Ad hos ordinatos fines utendum eſt creaturis, de quib. Paulus inquit: Sanctificatur cibus per uerbum Dei & per precationem.

Quæ in uſu rerum corporalium ſint conſiderunda.

Dulciſſima ſententia eſt, nec tantùm de cibis intelligatur, ſed doctrina communis eſt de uſu omnium rerum corporalium ordinato. Primùm enim quærant pij, an & quomodo Deus conceſſerit uſum cibi, coniugij, Magiſtratus, iudicij & militiæ, & aliorum laborum, iuxta dictum: In præceptis meis ambulate. Non ſit uita talis confuſio, ut faciant homines quidlibet ſine diſcrimine, ſed ordinata à Deo facienda ſunt. Non licet fratri ducere ſororem, non ſunt conceſſæ uagæ libidines, non licet graſſari rapinis & cædibus, ut faciunt Tyranni, non licet docere quaslibet doctrinas, ut Magicam aut Hæreticam, Sed ordinata à Deo facienda & docenda ſunt. Diſcamus igitur ex uerbo Dei, quid præceperit aut approbauerit Deus, & ſciamus conſcientiam regendam eſſe uerbo Dei, ut Zacharias & Eliſabeth uiuunt in coniugio bona conſcientia. Cornelius eſt miles Romanus bona conſcientia, ſcit Imperia à Deo ordinata eſſe certo modo, & Romanos eſſe legitimos dominos illius populi. Baſilius eſt ſcholaſticus bona conſcientia, ſcit legi oportere ſcripta Prophetica & Apoſtolica, iuxta dictum: Attende lectioni &c. Ita uniuerſaliter regatur uita his dictis: In præceptis meis ambulate. Item, Milita bonã militiam habens fidem & bonam conſcientiam. Item: Nolite errare, Scortatores, adulteri, idolatræ, non poſſidebunt regnum Dei. Sit ergo opus conueniens legi. Præluceat autem fides, uerè agnoſcens filium Dei, & ſtatuens tibi Deum propicium eſſe, & te exaudiri propter Mediatorem, & accedat inuocatio, quę primùm gratias agat pro uita, uictu, defenſione & alijs. Deinde petat, ut opus ſit felix, ut Dauid agit gratias pro conſtituta patria, Deinde petit ſuam dextram regi in acie, quia ſcit uictoriam Dei opus eſſe. Coniuges petunt ſe & infirmam ſobolem protegi, quia ſciunt ſcriptum eſſe: Niſi Dominus ædificauerit domum, fruſtra laborant qui ædificant eam. Vident Zacharias & Eliſabeth, ubiq; uagari in Iudæa petulantiſſimos milites, ſicut nunc piæ familiæ Vngaricæ inter ſæuiſſimos Turcos degunt: Petunt igitur defenſionem à Deo, iuxta dictum: Ego ero murus igneus in circuitu eorum. Item: Circumuallat angelus Domini timentes eum. Sic & Ioſaphat petit auxilium. Cùm neſcimus quid agendum ſit, ecce oculi noſtri ad te Deus tolluntur. Doctor petat regi mentes docentium & diſcentium, & dari ut labor ſit felix. Hæc omnia congruunt ad communes regulas uitæ: Commenda Deo uiam tuam, & ſpera in eum, & ipſe faciet. Subditus eſto Deo, & ora eum. Iacta in Deum curam tuam, & ipſe te ſuſtentabit.

Cùm

Vſus rerum corporalium quomodo fit ſanctus.

Cùm igitur hæc concurrunt in uſu cibi, aut coniugij aut militiæ, aut aliarum rerum corporalium, uidelicet congruentia operis cum uerbo Dei, fides, gratiarum actio, & petitio auxilij, uſus ille fit ſanctus, id eſt, opus à Deo approbatum ſeu ſanctum, & Deo placens in credente. Vult igitur Deus exerceri cognitionem doctrinæ ſuæ, fidem & inuocationem, etiam in uſu corporalium rerum, ſicut & Filius Dei docet nos petere panem quotidianum, ſed finis ordinatus intuendus eſt. Ideò Paulus inquit: Sanctificatur cibus per uerbum Dei & per precationem.

Conſecratio Papiſtica delet diſcrimen promißionis gratiæ & bonorum corporalium.

Eò autem magis taxanda eſt Papiſtica conſuetudo in illis conſecrationibus, quia delet neceſſariam doctrinam de diſtinctione promiſſionis gratiæ & promiſſionis bonorum corporalium. Sæpè autem alibi de hac diſtinctione dixi, quam certè oportet in Eccleſia notiſſimam eſſe: Promiſſio gratiæ offert bona æterna, remiſſionem peccatorum, reconciliationem, imputationem iuſticiæ, donationem Spiritus ſancti, & uitæ æternæ gratis propter Mediatorem, & ſemper certa & rata eſt, quandocunq; in conuerſione homo amplectitur eam fide intuens Mediatorem. Ideò dicitur, Nouum Teſtamentum æternum, & quia bona affert æterna, & quia certò ratum eſt credenti, etiam cùm deſtituimur omnibus bonis corporalibus, ſicut Iob inquit: Etiamſi occidet me, ſperabo in eum. Item, Viuo ego dicit Dominus, Nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Ezechielis 33. Quacunq; die conuerſus fuerit impius, impietas non nocebit ei. Et Deus inquit: Septuagies ſepties remitte.

Promißio gratiæ ſemper prælucere debet petitioni rerũ corporalium.

Talia dicta quæ propriè loquuntur de promiſſione gratiæ, ſemper in conſpectu ſint, & fides, quæ gratis propter Filium accipit remiſſionem, ſemper prælucere debet petitioni corporalium, & ab his longè diſcernenda eſt. Reprehenſus eſt Chryſoſtomus, quòd cùm alij Epiſcopi decretum facturi eſſent, ut ſemel tantùm poſt Baptiſmum lapſus agens pœnitentiam reciperetur, ipſe contrà dixit, inquiens: χιλιάκις μετανοήσας εἰσελθέτω. Id dictum oppoſuit Nouatianorum errori, quod rectè intellectum prijs gratum ſit.

Quinq; cauſæ propter quas tradita eſt promißio bonorũ corporalium.

Deinde uerò conſiderentur promiſſiones bonorum corporalium. Cogitetur ad quem uſum ordinata ſint. Sunt autem quinq; cauſæ propter quas Deus & corporalium bonorum promiſſiones tradidit.

Prima. Quia Deus uult nos præmunire contra Epicureas opiniones, I.
quæ fingunt bona corporalia aut ſola humana induſtria parari, aut caſu obijci, ſicut Seneca inquit, Fortuna cœca manu ſpargit ſua munera. Aduerſus has tenebras docet nos DEVS non caſu, ſed uerè conſilio ſuo dari & auferri etiam hæc bona, ut dicitur in Prouerbijs: Benedictio Domini diuites facit. Item: Ego dedi eis frumentum. Item, Ipſe eſt uita tua, & longitudo dierum tuorum. Item Pſal. 33. Leones eſurierunt, timenti autem Dominum non deerit ullum bonum. Item Prouerb. 3. Corroſio à Domino in domo impij.

Secunda cauſa eſt. Vult Deus has promiſſiones teſtari ſe in hac morta- II.
li uita certo tempore etiam ſeruaturum eſſe Eccleſiam, quæ non eſſet, ſi Deus non tribueret uitæ ſpacia, uictum, mediocria hoſpitia, politias & œconomias. Ideò Dominus inquit: Primùm quærite regnum Dei, & cætera adijcientur uobis: Scit Pater ueſter uos his rebus indigere. Et Eſai. 33. Panis ei datus eſt, Regem in decoro ſuo uidebit. Item 30. ubi mentio crucis addita eſt, Dabit uobis Dominus Doctorem, & panem & aquam cum tribulatione, & ocu-

li tui uidebunt Doctorem tuum. His teſtimonijs confirmati in tantis ruinis Imperiorum ſperemus Deum tamen aliqua hoſpitia Eccleſię ſeruaturum eſſe, & ut ſeruet petamus, & non turbemus ea morum petulantia, ſicut certè paulatim creſcunt in Imperijs confuſiones propter hominum peccata, ſicut oſtendit ſtatua Danielis, & Eſaias deplorat diſtractiones & diſtractionum cauſas, Iniquitates noſtræ ut uenti diſſipauerunt nos. Quàm triſtia nunc ſunt hoſpitia Eccleſiæ ſub Turcis & Pontificijs Tyrannis. Hæc intuentes, petamus familijs noſtris & poſteris tranquilla hoſpitia, & Deo gratias agamus, ſicubi ſumus in politijs honeſtis.

III. Tertia cauſa. Promiſſiones bonorum corporalium traditæ ſunt, ut ea petantur, & fides & inuocatio in eorum petitione exerceantur. Cogitemus hæc eſſe beneficia Dei, & dari, ut Eccleſia in hac uita uiuere poſſit: Ad hunc ordinatum finem directa ſit petitio uitæ, ſanitatis, uictus, pacis, honeſti ſtatus politici, œconomiarum. Vult Deus hæc peti, & in his petitionibus de ſeſe & de ſuis operibus cogitari. Ideò expreſſè mandatum eſt: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & glorificabis me, Et iubet Dominus nos petere panem quotidianum.

Promiſſiones corporales habent exceptionem crucis & caſtigationis.

Hic uerò etiam ſciamus promiſſiones corporales habere exceptionem crucis & caſtigationis. Non ſemper mox dantur corporalia quæ petimus, ut cùm Latro orat Deum, ne afficiatur legitimo ſupplicio, quia poſtulat Deus in corporalibus afflictionibus obedientiam, & in pœna ſcelerum & in cruce. Quanquàm igitur non ſubitò tolluntur omnes calamitates, tamen precatio non eſt irrita, ſed certum eſt impetrari aut ut mitigentur pœnæ, aut ut prorſus tollantur, iuxta dictum: Si peccata ueſtra fuerint ut coccinum, & ut uermiculus, eritis candidi ſicut nix, ſcilicet remota culpa & remotis pœnis.

Ad petitionem corporalium ſemper adiungenda gratiarum actio.

Semper autem ad petitionem adiungenda eſt gratiarum actio, ut confirmetur in mente aſſenſio, quòd & hæc bona corporalia reuera tribuantur à Deo, iuxta dictum: Ipſe eſt uita tua, & longitudo dierum tuorum. Pſal. 32. Ecce oculi Domini ſuper timentes eum, & expectantes miſericordiam eius, ut eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame. Profundum malum eſt in hominibus dubitatio de prouidentia, & uidentur caſu ſpargi hæc bona, cùm ſæpè tribuantur & malis, ſed ſcito propter alios fines tribui, & te aſpicias, ſcias te quoque indignum frui hac Dei beneficentia, & te paſci cum Eccleſia, quia uult Deus aliquam in hac uita Eccleſiam ſuperſtitem eſſe, Confirmes igitur aſſenſionem, & petas à Deo hæc bona, et danti oſtendas gratitudinem hac ipſa confeſſione, quòd ipſe largiatur.

IIII. Quarta cauſa. Inuocatio propter corporalia ſemper ſit commonefactio de ſpiritualibus, quia in omnibus petitionibus oportet prælucere agnitionem Mediatoris & gratiæ, ac fidem, qua accipienda eſt remiſſio peccatorum, iuxta dictum: Peccatores Deus non exaudit. Item, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos, Item, Primùm quærite regnum Dei, & cætera adijcientur uobis. Item in Prouerbijs: Oratio impij peccatum eſt. Vniuerſaliter igitur promiſſio corporalium ſit commonefactio de promiſſione gratiæ, & ſimul petantur bona æterna, ſicut in precatione uſitata hæc coniunguntur. Prima eſt enim promiſſio gratiæ, deinde cætera addita ſunt, ut ſit Eccleſia, ſicut initiò dictum eſt: Semen mulieris conculcabit caput ſerpentis. Poſtea addit: In labore comedes ex ea cunctis diebus uitæ tuæ. Deinde ueſtitus datur. Et quidem in-

terceſſio Filij in omnibus petitionibus cogitanda eſt,ſicut ipſe ait: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo,dabit uobis. Et 2. Cor. 1. Omnes promiſſiones Dei in ipſo ratæ ſunt.

Quinta cauſa. Vt promiſſiones illæ ſint teſtimonia de præſentia Dei in Eccleſia etiam in hac uita, quia promittunt auxilium, liberationes & protectiones etiam extra naturæ ordinem,ut præſentia Dei cernatur, iuxta dicta Pſal. 26. Pater & Mater dereliquerunt me,Dominus autem aſſumſit me. Pſal. 59. Da nobis auxilium in tribulatione, Vana ſalus hominis, in Deo faciemus uirtutem. 2. Corinth. 1. Excellenter onerati fuimus ſupra uires, ut deſperaremus ipſi de uita, & reſponſum mortis in nobis habuimus, ne confidamus in nobis ipſi, ſed in Deo, qui exuſcitat mortuos. Et cùm reuerſa multitudo ex Babylone nondum haberet loca munita, in quibus mulieres, pueri, ſenes aduerſus ſubitas irruptiones tuti eſſent, conſolatur eos Deus, inquiens: Non in exercitu,non in robore,ſed ſpiritu meo,dicit Dominus, Ego ero murus igneus in circuitu ueſtro. Eſai. 46. Qui geſtamini in utero meo,ego etiam in ſenecta uos geſtabo &c. Eſai. 40. Sicut paſtor in gremio ſuo geſtat agnos recens editos,ſic ego uos geſtabo &c. Hæc ita fieri exempla oſtendunt. Inter aſſidua latrocinia Iudaica, Syriaca, Parthica, Arabica, Aegyptiaca, Antiochi & Herodis tempore, tamen Deus mirabiliter protexit pias familias Simeonis, Zachariæ, Annæ, Mariæ, & alias multas, & quidē ita, ut honeſti congreſſus ad diſcendum & ad miniſterium publicum fieri poſſent. Ita nunc ſeruat & ſeruabit aliquas pias familias,& honeſtos cœtus,& ut gubernet ac ſeruet eos,toto eum pectore precemur. V.

Hanc doctrinam de diſcrimine promiſſionum, & de uſu rerum corporalium ordinato, de exercitijs fidei & inuocationis, in petendis beneficijs corporalib. iuſto ordine, Pontificij peruerſo rerum ordine,in ſuis conſecrationibus, quæ uel Magicæ ſunt, uel Idolorum cultus, obruunt. Ideò conſecrationes eorum,de quibus hic diximus, damnandæ & uitandæ ſunt.

Has reſponſiones de Bauaricis interrogationibus eò tradidi,quia Inquiſitores illi aſtutē in ipſa fronte nomina Eccleſiæ & Schiſmatis tanquàm Gorgonem nobis obijciunt. Terribile eſt autem nomen Schiſmatis, & ſemper Imperijs diſcordiæ exitiales ſunt. Ideò apud Reges & Principes alienos à nobis plurimum læduntur noſtri,cùm dicimur autores Schiſmatum & faces diſſidiorum. Sed huic crimini opponenda eſt hæc uera,neceſſaria & firma conſolatio. Mandatum Dei: Fugite Idola, anteferendum eſt & publicæ concordiæ,& uniuerſis huius uitæ mortalis commodis. Adiungenda eſt & hæc uox terribilis:Qui dixerit blaſphemiam contra Spiritum ſanctum,non remittetur ei. Vt igitur ſciant rudiores,habere nos cauſas neceſſarias diſſentiendi ab Aduerſarijs, & hæc certamina non eſſe λογομαχίας, nec nos ambitione, odijs, ſtulticia,errore nobis accerſere pericula, neceſſe eſt nos monſtrare Schiſmatis cauſas, in quo illi culpandi ſunt, qui manifeſta Idola colunt,& coli præcipiunt, & ut ea ſtabiliant, crudelitatem ſine fine exercent. A talibus diſſentire nos neceſſe eſt,iuxta dictum: Non communices alienis peccatis &c.

Schiſmati opponendū mandatum Dei.

SCio autem paſſim uagari Errones, Anabaptiſtas & alios, fanatica deliramenta circumferentes. Ideò in hoc Libello hanc admonitionem addam,

Vna uera Eccleſia cuius fundamentum eſt Chriſtus.

Vnica eſt uera Eccleſia Dei, de qua dicimus in Symbolo: Credo eſſe ſanctam Eccleſiam Catholicam, quæ etſi eſt languidum corpus, & multa habet infirma membra, tamen de fundamento conſenſum retinet, nec pertinaciter defendit Idola & errores pugnantes cum articulis fidei, iuxta dictum: Fundamentum aliud poni non poteſt præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Item, Si quis aliud Euangelium docet, Anathema ſit. Item: Fac ut unum ſint in nobis. In ea Eccleſia ſola ſunt electi, iuxta dictum: Quos elegit hos & uocauit. Ac dulcis conſolatio omnibus pijs eſt, ſcire ſemper aliquas ueræ Eccleſiæ reliquias conſeruari. Quoties igitur uerba Symboli recitamus: Credo eſſe ſanctam Eccleſiam Catholicam, læti Deo gratias agamus, quod ſeruat aliquas ueræ Eccleſiæ reliquias, & circumſpiciamus, quæ & ubi ſint, & nos eis adiungamus conſenſu de doctrina, confeſſione & dilectione. Non uagemur opinionibus ſine fine ut Pyrrhonij. Regulam igitur teneamus, quæ iubet nos ueræ Eccleſiæ ciues eſſe, ut dicitur Pſalm 28. Vnum hoc requiro à Domino, ut habitem in domo Dei omnibus diebus uitæ meæ, ut uideam uoluntatem Domini & uiſitem templum eius. Pſalm. 83. Beati qui habitant in domo tua Domine, elegi habitare potius ad limen domus Dei, quàm in Palatijs impiorum. Pſalm. 91. Plantati in domo Domini in atrijs domus Dei noſtri florebunt. Et Pſalm. 93. Non adhæret tibi ſedes praua, quæ format corruptelas in præcepto. Et Pſalm. 121. Rogate quæ ad pacem ſunt Ieruſalem, proſperitas diligentibus te. Et 2. Iohan. 1. Qui non manet in doctrina Chriſti, Deum non habet. Eſt autem certiſſimum ſignum ueræ Eccleſiæ, doctrina Euangelij incorrupta, quàm cum ſonet confeſſio Eccleſiarum noſtrarum firmiſſimè retinens Symbola, & cum puriore antiquitate conſentiens, & damnans contrariam doctrinam & Idola, affirmo noſtras Eccleſias uerè eſſe membra Catholicæ Eccleſiæ Dei, & profiteor me earum ciuem eſſe, & ad earum ſocietatem alios inuito, ut unum ſimus in Deo, & hortor, ne ſint errones, qui nullius Eccleſiæ ciues eſſe uelint. Dignus eſt memoria dulcis uerſiculus Nazianzeni: ζητῶ νεὼς κίβωτον ὅπως μόνον αὐτὸν ἀλύξω.

Certiſſimū ſignum ueræ Eccleſiæ doctrina incorrupta.

Refutatio illorum qui Mahometicā blaſphemiam circumferunt.

Sumantur autem perſpicuæ refutationes Anabaptiſtarum ex ſcriptis quæ ſæpè repetiui. Nunc quia multi inter ipſos & alibi circumferunt Mahometicam blaſphemiam contra filium Dei, quæ negat in Chriſto nato ex uirgine duas eſſe naturas, diuinam & humanam, tantum de ea controuerſia hoc loco dicam, ut pij in quotidiana inuocatione habeant in conſpectu illuſtria teſtimonia contra Mahometicos, Samoſatenicos & Serueticos furores, Fit enim inuocatio firmior & ardentior, cùm uera teſtimonia intuetur.

Sicut Phariſæi cogitarunt Meſſiam fore excellentem uirum, qui domitis gentibus impoſiturus eſſet legem Moyſi, & deleturus Idola, & facturus pacem politicam in genere humano, & nihil eum eſſe antequàm naſceretur ex muliere, nec fore in eo naturam diuinam, nec inuocandum eſſe, nec daturum æterna bona: Ita adhuc uiuentibus Apoſtolis Ebion & Cerinthus contenderunt in Chriſto non eſſe duas naturas, diuinam & humanam, & ſubinde hanc blaſphemiam homines prophani renouarunt, ut Samoſatenus, qui defenſus eſt à Zenobia, quam uicit Aurelianus. Et iudico Arium, Neſtorium & ſimiles reipſa idem ſenſiſſe quod Samoſatenus docuerat, etiamſi aſtutè nouis inuolucris eandem opinionem texerunt. Tandem Diaboli, armis & horribili regno Ma-

gno Ma-

gno Mahometico hanc contumeliam Filij Dei ſtabilierunt. Eſt enim neruus & fundamentum regni Mahometici hæc blaſphemia, quòd in Chriſto non ſit diuina natura.

Fundamentum regni Mahometici blaſphemia contra Chriſtum.

Conſiderantes autem hanc totam potentiam oppoſitam filio Dei, ingenti dolore afficiamur, & clamemus ad ipſum filium Dei, ſicut ipſe precatur in agone patrem: Sanctifica nos fili Dei in ueritate, Sermo tuus eſt ueritas. Notum eſt autem & recens Seruetum renouaſſe Samoſatenicas blaſphemias & hunc multos Anabaptiſtas & alios ſequi.

Vt igitur initiò in conſpectu ſint inſignia, illuſtria & firma teſtimonia, quæ oſtendunt duas naturas diuinam & humanam eſſe in Chriſto nato ex uirgine, ſemper has duas proprietates diuinas tribui Chriſto conſideremus in uniuerſa ſcriptura Prophetica & Apoſtolica, uidelicet inuocationem & omnipotentiam. In ſcriptis Apoſtolicis teſtimonia ſunt de inuocatione illuſtria, Matth. 11. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos. Iohan. 3. Qui credit in filium habet uitam æternam. Act. 27. Domine Ieſu ſuſcipe ſpiritum meum. 1. Theſſ. 3. Ipſe Deus & pater noſter & Dominus noſter Ieſus Chriſtus dirigat uiam noſtram ad uos. 2. Theſſ. 2. Ipſe Dominus noſter Chriſtus, & Deus & pater noſter, qui dilexit nos, & dedit conſolationem æternam, & ſpem bonam in gratia, confirmet uos in omni ſermone & bono opere. Inuocat & Iacob Gene. 48. Deus Abraham & Angelus qui eripuit me ex cunctis malis benedicat pueris iſtis. Pſalm. 2. Beati omnes qui confidunt in eum. Pſal. 72. Timebunt eum donec erunt Sol & Luna. Item, Deprecabuntur coram eo ſemper. Et perpetua inuocatio uſitata in Eccleſia, χριστὲ ἐλέησον, teſtimonium eſt de diuina natura in eo.

Teſtimonia quòd ſint duæ naturæ in Chriſto.

De omnipotentia manifeſtiſſima ſunt dicta in ſcriptura Prophetica & Apoſtolica, quòd Meſſias redditurus ſit iuſticiam & uitam æternam. Propria eſt autem naturæ diuinæ omnipotentia. Iohan. 15. Ego ſum uitis, uos palmites, ſine me nihil poteſtis facere. Matth. 18. Vbicunque ſunt duo aut tres congregati in nomine meo, in medio eorum ſum.

Teſtimonia de omnipotentia Chriſti.

Talia dicta multa ſunt in conſpectu, quia non ſolùm de dogmate nos confirmant, ſed etiam dulciſſimas promiſſiones & conſolationes tradunt, quibus uerè eſt efficax filius Dei, & cor alloquitur, iuxta dicta, Fides ex auditu eſt. Euangelium eſt potentia Dei, ad ſalutem omni credenti. Deinde aſpicientur ſingularia teſtimonia, quæ ſunt aſſeuerationes de duabus naturis in Chriſto. Et quia Iohannes conſultò exorſus eſt deſcriptionem perſonæ Chriſti à diuina natura, id teſtimonium ſemper in conſpectu ſit. Et refutemus eluſiones & præſtigias, quibus Samoſatenus, Photinus & Seruetus eum locum obruere conati ſunt.

Nominat Iohannes æternam naturam in Chriſto λόγον, & hac appellatione expreſſè utitur in hac ſignificatione, non ſolùm in hoc exordio narrationis ſuæ, ſed etiam bis in Epiſtola. cap. 5. Tres ſunt qui teſtimonium perhibent in cœlo, Pater, λόγος & Spiritus ſanctus. Item in 1. cap. Epiſtolæ: Quod erat ab initio, quod audiuimus, quod uidimus oculis noſtris, quod aſpeximus, & quod manus noſtræ contrectauerunt de uerbo uitæ annunciamus uobis.

Æterna natura in Chriſto nominatur λόγος.

In Epiſtola ad Ebræos etiam expreſſè dicitur. Omnia per filium creata eſſe, & mox additur deſcriptio: Qui eſt ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ ὑποστάσεως

ἀυτοῦ,id eſt,ſubſtantialis imago.Sunt igitur duæ propriꝫ appellationes naturæ diuinæ filij,λόγος & imago æterni patris, quarum altera declarat alteram. Sed aſtutē Samoſatenus dicta Iohannis eluſit. Finxit λόγον non oportere intelligi λόγον ὑφιστάμενον ſeu ut nos dicimus, uiuentem & intelligentem perſonam. Sed ſatis eſſe, ſi intelligatur cogitatio ſeu decretum de uenturo redemtore homine, ſeu ſonus ipſe promiſſionis euaneſcens. Aduerſus hanc eluſionem aſtutē cogitatam benè muniamus nos & dictis Propheticis ac Apoſtolicis, & uetuſtæ Eccleſiæ teſtimonijs.

λόγος ὀυσιώδης apud Ignatium.

Ignatius nominat Chriſtum λόγον ὀυσιώδη. Extat & Gregorij Neocæſarienſis confeſſio, qui uocatus fuit ad cognitionem contra Samoſatenum digniſſima memoria,quæ deſcribit & diſcernit perſonas, Extant uerba lib.7.Euſebij. Vnus Deus pater uerbi uiuentis, ſapientiæ ſubſiſtentis, & imaginis ſuæ integer integræ genitor pater filij unigeniti. Vnus Dominus,ſolus ex ſolo imago patris,filius ſempiternus ex ſempiterno. Vnus Spiritus S.ex Deo ſubſtantiam habens,qui per filium apparuit,ſanctificans,per quem Deus ſuper omnia cognoſcitur. Tertullianus contra Praxeam expreſſē quæſtionem mouet, An λόγος apud Iohannem ſignificet σῶμα, qua uoce intelligit perſonam,& affirmat λόγον ibi ſignificare non ſonum aut cogitationem euaneſcentem, ſed quiddam ὑφιστάμενον,ſubſiſtens & intelligens,Irenæi uerba hæc ſunt lib. 2. cap. 3. Oſtenſo manifeſtē quòd in principio λόγος exiſtens apud Deū, per quem omnia facta ſunt,qui & ſemper affuit generi humano, hunc nouiſſimis temporibus ſecundum præfinitum tempus à Patre, unitum ſuo plaſmati paſſibilem hominem factum miſit.

Teſtimonia de Meſſia ante aſſumtionē humanæ naturæ.

Hæc ſunt illuſtria teſtimonia laudatorum Scriptorum,qui fuerunt ante Nicenam Synodum. Teneantur autem in ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis illa primum, quæ loquuntur de Meſſia ante aſſumtionem naturæ humanæ. Dominus inquit:Antequām Abraham natus eſt,ego ſum. Iohan.17. Glorifica me ea gloria,quam habui apud te antequām fuit mundus. 1. Corint.10. inquit Paulus, Chriſtum affuiſſe populo in deſerto. Et Micheæ 5. Egreſſus eius ante dies mundi. Hæc uerba de Meſſia propriē dici non dubium eſt. Eſt igitur in Meſſia nato in Betlehem altera natura ὑφισταμένη, quæ fuit ante initium Mundi. Ac ſi λόγος tantùm ſignificaret cogitationem non ſubſiſtentem ſeu ſonum euaneſcentem,non poſſet dici, Antequām Abraham natus eſt,ego ſum. Congruit huc & dictum Iacob : Benedicat Deus his pueris & Angelus, qui liberauit me ex cunctis malis. Diſcernuntur Pater & Filius qui eſt angelus, id eſt, miſſa perſona. Et dulcis conſolatio proponitur in appellatione miſſionis, quia ſignificatur nobis miſſum eſſe, ut ſit noſter redemtor & ſaluator. Adiungo & dictum Iob cap. 19. Scio quòd redemtor meus uiuit. Ergo eſt natura Meſſiæ ὑφισταμένη ante aſſumtionem humanæ naturæ. Iohan.5.Pater meus uſq; modo operatur & ego operor. Ait ſe inde uſq; ab initio mundi operari cum Patre. Eſt igitur λόγος ὑφιστάμενος. Idem deinde confirmant omnia dicta de omnipotentia & inuocatione Meſſiæ. Si λόγος ſignificaret tantùm euaneſcentem ſonum,non eſſet in Chriſto nato ex uirgine natura creatrix, omnipotens,& exaudiens. Expreſſē autem dicit Iohan. Mundus per ipſum factus eſt. Item, Quæcunq; Pater facit,hæc & filius ſimiliter facit. Sicut Pater exuſcitat mortuos & uiuificat,ſic & filius quos uult uiuificat. Et illuſtre teſtimonium eſt

um eſt in Paulo ad Colloſ. ubi expreſſè de filio loquens ait per eum condita eſſe omnia, & per eum conſiſtere, & ipſum eſſe ante omnia.

Hæc cùm de natura humana non poſſint dici, manifeſta aſſeueratio eſt, quòd in hoc Chriſto nato ex uirgine ſit & maneat altera natura, quæ eſt diuina & creatrix cum Patre & Spiritu ſancto. Sic & Epiſtola ad Ebręos loquitur: nominat filium, & mox addit: Per quem & ſecula fecit.

In his teſtimonijs cùm uocabulorum perſpicua & unica ſit ſignificatio, non poſſunt aliæ peregrinæ interpretationes affingi. Quare pia mens agnoſcit ſe conuinci, & intelligit nullis præſtigijs ſophiſmatum labefactari poſſe proprietatem & certitudinem in his dictis: Neceſſe eſt igitur in exordio Iohannis intelligi λόγον ὑφιστάμενον.

Adiungantur & Prophetarum teſtimonia. Ierem. 23. Et hoc eſt nomen quo uocabunt eum, Iehoua, iuſticia noſtra. Ibi tribuitur Chriſto nomen DEI proprium. Etſi autem Iudæi hoc teſtimonium ueteratoriè eludunt, tamen retineamus natiuam uerborum ſignificationem. Ait Meſſiam uocari, id eſt, inuocari, hac fide, quòd ſit germen Dauid & Deus omnipotens, qui reddat æterna bona, iuſticiam & uitam æternam. Hanc eſſe natiuam ſententiam manifeſtum eſt. Quoquo modo ludant Iudæi, certè Chriſto tribuitur hæc gloria quę ſoli Deo competit, quòd tollat peccatum & mortem, & reddat iuſticiam & uitam æternam Eſai. 7. Vocabitur nomen eius Emanuel. Et cap. 9. Vocabitur nomen eius Deus fortis, pater æternæ uitæ. Hic quoque præſtigias Iudæorum refutat aſſeueratio de omnipotentia, pater æternæ uitæ.

Pſal. 45. Concupiſcet rex decorem tuum, quia ipſe eſt Deus tuus, & adorabis eum. Dulcis conſolatio eſt, quòd ait, Meſſiam delectari pulcritudine Eccleſiæ, quæ tamen coram mundo ualdè deformis eſt, oppreſſa odijs & ſæuitia Regum, diſſipata, ſine certo imperio, plena pauorum, intra ſeſe ſentiens ſuam infirmitatem. Aduerſus hanc triſtem ſpeciem opponamus hoc dictum dulciſſimum de pulcritudine Eccleſiæ placentis Chriſto.

Pſal. 72. Ante Solem erit nomen eius, & benedicentur in eo omnes gentes. Eſtque ſingularis emphaſis in uocabulo: Ante Solem gignitur hic filius.

Sunt autem duæ appellationes filij expreſſè in manifeſtis teſtimonijs Iohannis & Pauli, IMAGO, & LOGOS: Quarum declaratio à ueteribus ſcriptoribus tradita, piè, reuerenter, & ſine cauillatione conſideranda eſt. *Duæ appellationes filij Imago & λόγος.*

Sumitur in declaratione ſimilitudo ab Anima hominis, in qua ſunt Mens, Cogitatio, quæ eſt imago rei cogitatæ, & Motus qui eſt impulſio ſpirituum. Hæc præcipua in nobis ipſis utcunque conſideremus, & ſciamus reuera mirandam fabricationem eſſe, quæ nunc in hac infirmitate noſtra non ſatis perſpici poteſt. Sed tamen commonefactio de Deo eſt. Aeternus pater eſt uelut mens, Hic ſeſe intuens & perfectè cognoſcens cogitatione illa gignit imaginem ſuam. Nos formamus imagines euaneſcentes, ſed ipſe gignit imaginem non euaneſcentem, ſed ὑφιστάμενον καὶ ὁμοούσιον, & ut in Symbolo dicitur, Lumen de lumine, in qua imagine lucent patris ſapientia & bonitas. Cùm hac appellatione imaginis congruit altera appellatio, quia imago genita cogitatione eſt λόγος. Hac declaratione plurimum ueteres uſi ſunt, Baſilius, Nazianzenus, Auguſtinus & alij multi. Addit & hanc Nazianzenus, filium dici λόγον, quia ſit perſona immediatè proferens Euangelium ex ſinu æterni patris, alloquens Patres, conſeruans miniſterium Euangelij, & *Declaratio quare λόγος uocetur & imago.*

mediatè in eo efficax eſt, oſtendens patrem, ſicut inquit: Nemo nouit Patrem niſi Filius, & cui filius uult reuelare. Vnde & hoc dulciſſimum Argumentum extruit:

Filius protulit Euangelium ex ſinu æterni Patris ab initio, & oſtendit Patrem.

Hic idem filius natus eſt ex virgine.

Eſt igitur hic filius ante aſſumſionem humanæ naturæ.

Hæc congruunt ad dictum: τὴν ἀρχὴν ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν.

Hæc declaratio περὶ λόγου ualde dulcis eſt piè eam conſideranti. Ipſe te alloquitur filius, qui adeſt in miniſterio externo Euangelij, ſicut & apud Eſaiam dicitur: Ego qui loquor ecce aſſum. Hic filius eſt uerax legatus & imago æterni Patris, profert uerißimè quod ſentit pater, uerè adeſt filius, exaudit, & eſt efficax in conſolatione, quæ ſonat in externo miniſterio. Et ad Epheſ. dicitur: Sedet ad dextram Patris dans dona hominibus, Apoſtolos, Prophetas, Euangeliſtas, Paſtores & Doctores. Et Athanaſius inquit: Patefecit ſe Pater hominibus per imaginem, in qua ipſe lucet.

Ex talibus dictis ſumit Nazianzenus hanc declarationem, dici λόγον ὅτι ἐξαγγελτικός ἐστι. Hæc declaratio minus obſcura eſt quàm altera, & ualdè dulcis. Eſt enim aliqua certa uocabulorum ſignificatio cogitanda, & tamen diſcerni filium qui eſt λόγος ὑφιστάμενος & imago æterni Patris à ſonis externis, & à noſtris cogitationibus in infinitum oportet. Et conſiderandum eſt, ubi diſertè ſcriptura de filio loquatur, ubi de doctrina & uoce reuelata. Hæc Stenckfeldius multipliciter confundit, qui negat externa uoce Euangelij Deum efficacem eſſe.

Reſponſio ad obiectionē de morte Chriſti, quòd propterea non ſit Deus.

Præcipuè uerò opponitur doctrinæ de natura diuina in Chriſto argumentum de morte: Chriſtus mortuus eſt. Non eſt igitur Deus.

Ad id argumentum uera & neceſſaria Reſponſio eſt. Cùm in Chriſto duæ ſint naturæ, quædam propria uni naturæ non impediunt, quo minus adſit altera natura. Propria ſunt hæc humanæ naturæ, lacerari membra, pati, mori. Ideò Petrus diſertè dixit, Chriſtum paſſum eſſe carne. Et Irenæus inquit, Chriſtum crucifixum & mortuum eſſe quieſcente uerbo, ἡσυχάζοντος τοῦ λόγου, id eſt, diuina natura non eſt lacerata aut mortua, ſed non uſa eſt potentia ſua, non exercuit ſuas uires. Citat hoc dictum & alia multa Theodoretus in dialogo tertio. Et inter decreta in Synodo Damaſi Theodoſij primi tempore facta, legitur: Si quis dicit quòd in paßione crucis dolorem ſuſtinuerit filius Dei diuinitate & non carne & anima rationali, quam aſſumſit in forma ſerui, anathema ſit. Heronymi uerba ſunt hæc in Confeßione ſcripta ad Damaſum: Secundum illud paſſus eſt quod pati poterat, id eſt, non ſecundum illam ſubſtantiam, quæ aſſumſit, ſed ſecundum illam quæ aſſumta eſt. Ipſe enim filius ſecundum ſuam Deitatem non poteſt mori. Et Athanaſius in libro de incarnatione uerbi pagina 28. Cùm non eſſet poſſibile ipſum mori uerbum, quippe immortalem Patris filium, corpus ſibi quod mori poſſet aſſumſit. Caſtè & reuerenter uſitatæ formæ loquēdi in Eccleſia retinendæ ſunt. Nemo ſic locutus eſt: Chriſtus mortuus eſt ſecundū utranq; naturā, Imò particula κατὰ expreſſè diſtinctiua eſt Rom. 1. de filio nato ex ſemine Dauid ſecundum carnem κατὰ σάρκα. Et in Actis cap. 2. Secundum carnem reſurrecturum eſſe Chriſtum. Inde

& alij particulam κατὰ ſumſerunt, ut Hieronym: Paſſus eſt ſecundum naturam aſſumtam. Et Theodoretus dialogo ſecundo pag. 24. κατὰ τὴν πρόσληψιν σαρκὸς ἐσταύρωται. Et conſiderandum eſt quas formas loquendi uetus & purior Eccleſia receperit.

Quas formas loquendi uetus & purior Eccleſia receperit.

Nequaquàm dicitur in Abſtracto, Natura diuina eſt humana. Sed in Concreto dicitur, Deus eſt homo, cùm de Chriſto nato ex uirgine loquimur. Item, Deus eſt natus ex uirgine: Deus eſt paſſus. Et nominatur hæc forma loquendi communicatio Idiomatum, quæ eſt prædicatio, in qua proprietas unius naturæ, dicitur de perſona in concreto, & ſignificatur in Chriſto duas eſſe naturas, non tantùm ita, ut altera ſit ſocia & ſeparabilis, ſicut in Elia & alijs Sanctis adeſt Deus ſocietate, ut auxiliator, & ſeparabiliter, ſed ſic, quòd λόγος aſſumſerit humanam naturam miranda unione inſeparabili & perſonali.

Communicatio Idiomatū quid ſit.

De hoc modo loquendi inquit Theodoretus pag. 67. κοινὰ τῷ προσώπῳ γέγονε τὰ τῶν φύσεων ἴδια. Et pag. 68. οὐ σύγχυσιν εἰργάσατο τῶν φύσεων, ἡ κοινότης τῶν ὀνομάτων.

In controuerſijs Neſtorij & Eutychis neceſſaria fuit diligentia diſcernendi modos loquendi. Neſtorius enim uociferabatur: Noli gloriari Iudæe, non enim Deum ſed hominem crucifixiſti. In his uerbis inſidias non cernebat populus. Quare magna multitudo Neſtorium defendit. Aduerſabantur autem ci ſaniores, qui intelligebant quo tenderet Neſtorius. Re ipſa enim hoc ſentiebat, Sicut in Elia fuit diuinitas tanquàm ſocia & auxiliatrix & ſeparabiliter, ſic in Chriſto λόγον adeſſe ut ſocium, nec uolebat duas eſſe naturas in Chriſto, unitas unione hypoſtatica. Exiſtimo autem Neſtorium Samoſateni & ſimilium blaſphemiam aſtutè renouaſſe, ſed fucatam artificioſius. Non igitur λογομαχία erat certamen Orthodoxorum aduerſantium Neſtorio, ſicut tunc quoq; multi uociferabantur, ſed de re maxima pugnabatur. Neceſſe fuit retineri hanc ſententiam: Infinitum diſcrimen inter Chriſtum & Eliam eſſe, & in Chriſto nato ex uirgine ſic eſſe duas naturas, λόγον & humanam, ut λόγος ſit miſſus, ut aſſumta humana natura ſit ſaluator, atq; ita ſemen mulieris conterat caput ſerpentis. Ac ut aliquo modo indicari poſſet unio perſonalis, uetuſtas uſa eſt ſimilitudine copulationis corporis & animæ in homine. Hæc ſimilitudo ſæpè repetita eſt ab Athanaſio & Cyrillo, & uerba hæc apud Iuſtinum leguntur digna memoria: τίνες μὲν τὴν ἕνωσιν ὡς ψυχῆς πρὸς σῶμα νοήσαντες, οὕτως ἐκδεδώκασιν, καὶ ἁρμόδιον γε τὸ παράδειγμα, εἰ καὶ μὴ κατὰ πάντα, κατά τινων.

De formulis reiectis & approbatis in controuerſia Neſtorij & Eutyches.

Neſtorius ſenſit quod diuinitas Chriſto adfuerit tanquam ſocia.

Vt igitur non dicimus, Anima eſt corpus, & tamen de integro homine dicimus: Homo uidet, numerat, Ita dicitur, Chriſtus dormit, patitur, etiamſi non dicimus, natura diuina dormit aut patitur. Inde diſtinctio tradita eſt inter propoſitiones in abſtracto & concreto. Non dicitur, Natura diuina eſt paſſa, Sed Chriſtus eſt paſſus, qui eſt Deus & homo. Eſtq; utilis hæc diſtinctio ad explicanda multa ſcripturæ dicta. Antequam Abraham natus eſt, ego ſum. Aſpicient me quem confixerunt, Tales propoſitiones intelligantur dici communicatione Idiomatum. Reuerenter autem cogitemus & loquamur, & fontes conſideremus, ac ſæpè intueamur teſtimonia fidem confirmantia de utraq; natura, ut gloriam filij Dei agnoſcamus, & potentiæ ipſius ac præſentiæ cogitatione nos confirmemus, non ſauciemus mentes inextricabilibus cauillationibus.

Eutyches

Eutyches finxit confuſionē naturarum.

Eutyches poſt Neſtorium confuſionem naturarum finxit, quaſi conuerſa eſſet humana in diuinam τῷ λόγῳ, & retinuit has propoſitiones: Natura diuina eſt paſſa & mortua & interpretatus eſt dictum, Verbum caro factum eſt, hoc modo: Verbum factum eſt carneum. Exiſtimo autem hunc quoq; tectē renouaſſe Samoſateni blaſphemiam. Latē autem uagata eſt hæc peſtis, & diu hæſit, uidelicet à fine Theodoſij ſecundi uſq; ad Iuſtinianum. Cumq; Theodoſius ſecundam Epheſinam Synodum indixiſſet propter eam controuerſiam, tanta fuit rabies in defenſoribus Eutychis, ut Flauianus Conſtantinopolitanus Epiſcopus uerberibus expulſus ex conſeſſu poſtea mortuus ſit. Propter eos tumultus Synodus illa dicta eſt λῃστρική. Quadriennio poſt Martianus Synodum Chalcedonenſem indixit, quæ decreta fecit pia contra confuſionem naturarum in Chriſto, nec tamen extinctum eſt illud incendium, ſed multi Epiſcopi etiam poſtea magnis contentionibus Synodo Chalcedonenſi aduerſati ſunt. Accuratē autem refutarunt Eutychen Theodoretus & Vigilius Martyr.

Hæc breuiter adieci, ut pij commonefiant de ueteribus Eccleſiæ certaminibus & iudicijs, & cogitent de fontibus. Suprà recitaui dictum Petri, qui ait, Chriſtum paſſum carne, & addidi alia quædam uetera dicta, quæ ſint in conſpectu, & opponantur Stenckfeldij & aliorum clamoribus, qui audacter ſimilia ſpargunt Eutychianis, & delent doctrinam de communicatione Idiomatum. In his quorundam tanta eſt petulantia, ut fingant duplicem communicationem Idiomatum, aliam Dialecticam, aliam Phyſicam, quæ eſt confuſio naturarum.

Hæc prolixius commemorare nolo, quia infirmi facilē ſauciantur, cūm audiunt cauillationes illorum præſtigiatorum. Vtilius eſt ſæpè cogitare illuſtria teſtimonia, quæ fidem de utraq; natura in Chriſto confirmant, & nos exuſcitant, ut læti ad eum accedamus in inuocatione, ſicut ipſe præcipit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos. Item, Ego ſum uitis, uos palmites, Sine me nihil poteſtis facere. Et ut Ieremias inquit, Inuocabunt eum, Deus iuſticia noſtra.

FINIS.

ENARRATIO SYMBOLI NICENI COMPLECTENS ORDINE DOCTRINAM ECCLESIÆ DEI FIDELITER RECITATAM. EDITA ANNO M. D. L.

CVM PRÆFATIONE PHILIPPI MELANTHONIS, ad Doctores Eccleſiæ Dei in Saxonia.

REVERENDIS VIRIS DOCTORIBVS ECCLESIÆ DEI IN SAXONIA ET IN VICINIS REGIONIBVS, PHILIPPVS MELANTHON S. D.

NEC CASV NATVM ESSE GENVS HVMANVM, NEC FRVSTRA *conditum eſſe tantùm ad voluptates corporis perfruendas, aut ad has ingentes ærumnas tuendæ communis ſocietatis, certiſsimum eſt, ſed vt eſſet aliquod quaſi theatrum ſeu templum, in quo Deus innoteſceret, & cui Deus ſuam ſapientiam & bonitatem in omni æternitate communicaret.*

Vt autem agnoſcatur, patefecit ſe, non ſolùm impreſsis in hæc mundi corpora veſtigijs, ſed etiam edita voce doctrinæ, cui & illuſtria teſtimonia extra hunc naturæ ordinem addidit.

Hac voce ſibi colligit æternam Eccleſiam, ſicut filius Dei inquit: Pater ſanctifica eos in veritate tua, Sermo tuus eſt veritas. Et hunc ſermonem vult ab Eccleſia bona fide cuſtodiri incorruptum, & ſonare omnibus temporibus in genere humano.

Sed ab hac norma inde vſq; ab initio, ingens multitudo hominum diſceſsit & diſcedit, tùm impulſa diabolicis furijs, tùm propria mobilitate. Et horribili audacia alij Cyclopum more rident totam mentionem diuinitatis ac prouidentiæ, alij noua numina, cultus & opiniones finxerunt, & ſtabiliunt.

Nec tamen extingui Deus lucem veræ noticiæ prorſus ſinit, Sed ſeruat aliquam Eccleſiam, cuſtodem veræ doctrinæ. In hac Eccleſia inde vſq; à primis parentibus, poſt editam promiſsionem, Semen mulieris conculcabit caput Serpentis, eſt vna & perpetua doctrina de eſſentia & voluntate Dei.

Nec gignit Eccleſia nouam doctrinam, ſed velut Grammatica eſt ſermonis diuini, docet teneram ætatem, quid vocabula ſignificent, & diſtribuit & numerat vtcunque membra doctrinæ, Et adiungit teſtimonia perſpicua, ſumta ex ſcriptis Propheticis, & Apoſtolicis, aut etiam ex probatis hiſtorijs Synodorum aut ſimilibus. Et pugnantes opiniones cum hac luce veritatis reijcit.

Seruat enim Deus in Eccleſia miniſterium Euangelicum, quod & recitat ſcripta Prophetica ac Apoſtolica, & ſermonem, vt dixi, interpretatur.

Nec nos aliud agimus in hac Symboli recitatione & in cæteris ſcriptis noſtris. Nequaquàm gignimus nouum doctrinæ genus, ſed vnam illam perpetuam catholicæ Eccleſiæ Dei vocem, quam ſonabant primi Patres, Prophetæ & Apoſtoli, & quæ in Symbolis expreſſa eſt, propagare ad poſteros ſtudemus, qua in re neceſſe eſt moneri iuniores de ſermone Eccleſiaſtico, & retineri veras ſignificationes vocum, et taxari corruptelas.

Hanc

Hanc diligentiam neceſſariam eſſe manifeſtum eſt. Quoties enim hæc vocabula, verbum, Spiritus, perſona, Hypoſtaſis, peccatum, lex, iuſticia, gratia, fides, confeßio, Eccleſia, ſacrificium, ad alienas ſignificationes detortæ ſunt?

Et conſtat ſæpè in longis concionibus monſtroſas interpretationes fingi ab ijs, quibus phraſis ignota eſt, vt oſtendunt Iudæorum & Monachorum enarrationes, in quibus ſæpißimè, vt veteres de inconcinnè ſaltantibus dicebant, animaduertimus: ἕτερα τὸν πόδα, ἕτερα δὲ τὸν ῥυθμὸν λέγειν.

Ideoq; & miniſterium Euangelicum, & ſtudia literarum ſeruat Deus in Eccleſia, vt Prophetarum & Apoſtolorum ſcripta, & alia monumenta legantur, & ſonet vox doctrinæ inter homines, qua colligatur Eccleſia, & periti rudiores adiuuent, enarrent ſermonem, monſtrent diſcrimina doctrinarum, & taxent errores.

Nec opus eſt cauſam aliam quærere, cur neceſſaria ſint hæc ſtudia, niſi quia videmus ea diuinitus inſtituta eſſe, & multis dictis comprobata, vt Paulus inquit, Sis aſſiduus & intentus in lectione, conſolatione ac doctrina.

Hæc cùm ſint neceſſaria, literis ac doctrina opus eſt, vtendum eſt & artium adminiculis, definitionibus, diuiſionibus, collatione, ratiocinatione, & alijs artium neruis, qui ſunt velut metæ, quibus incluſa veritas conſeruanda eſt.

Etſi autem, vt in vniuerſum in docendo, multæ virtutes adhibendæ ſunt, amor veritatis, prudentia in delectu rerum neceſſariarum, modus diſputationum, ſtudium concordiæ, candor in iudicandis aliorum dictis, odium ſophiſtices & calumniarum, Tamen in enarrando Lector in templis aut ſcholis, non ſit Aſinus ad Lyram, adhibeat aliquid conſilij & artis, ac præcipuè rectè teneat antea hauſtam ex illis ipſis fontibus doctrinam Eccleſiæ.

H*ÆC eò præfatus ſum, vt hæc ſtudia ordine docendi & diſcendi, & curam tuendæ proprietatis in loquendo magis ament iuniores, quæ ad veritatis agnitionem, & ad concordiam prodeſt.*

Nonnulli enim contrà diſputant, hunc carcerem, & hæc vincula tuendæ proprietatis in docendo, indigna eſſe excellentibus ingenijs, ac libertatem concedendam eſſe magis acutis interpretationes meliores proferendi. Horum opinionem Eccleſiæ ac nominatim vobis, ad quos tanquam ad iudices ſcribo, iudicandam relinquo.

Manifeſtæ regulæ ſunt, Fundamentum aliud poni non poteſt, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Ieſus Chriſtus. Et ſæpè repetita eſt eadem ſententia, Ab hac norma certè nequaquàm diſcedendum eſt.

Ac vt venuſtißimè dicunt Græci, Bellerophontem elatum iam prioribus ſucceßibus, & parta gloria, cùm videret ſe à Pegaſo per totum aërem vehi ſupra terras & maria, conatum eſſe etiam intra cœlum ad Iouem penetrare, ſed ibi excuſſum Pegaſo, delapſum in terram extinctum eſſe, Ita audacia extra metas diuinitus conſtitutas euagandi, exitioſa eſt.

Nec illud verè dicitur, ſermonem diuinum ſimilem eſſe folijs Sibyllæ, ambiguum & incertum. Pleraq; ſunt manifeſtißima omnibus ſanis ac mediocriter inſtitutis in Eccleſia, Et tamen, vt miniſterium Euangelicum Deus in Eccleſia eſſe voluit, ita vult & de doctrina iudicia eſſe, in quibus confeßio piorum & doctorum refutat errores & ambigua explicat.

Sint

Sint igitur & dogmata Eccleſiæ nota, & extent proprietate verborum, quaſi ſepta & munita, Eamq́ ob cauſam initiò Symbola condita ſunt, vt ſumma doctrinæ in conſpectu eſſet recitata proprijs verbis, vt iiſdem ſyllabis hæ res præcipuæ vbiq́ in Eccleſijs proponerentur.

Ac nunc quoq́ in dijudicatione controuerſiarum quarundam ſimili diligentia opus eſſet. Cùm autem hæ tantæ res, non ſint curæ ſummis gubernatoribus, nos in ſcholis decet curare, vt extet doctrinæ ſumma, quantùm fieri poteſt, ſine ambiguitate recitata. Quia nos in ſcholis ſubinde præcipua doctrinæ capita repetere, vt ſit in puerili κατηχήσει, neceſſe eſt.

HÆC igitur enarratio Symboli Niceni à Caſparo Crucigero inſtituta eſt pio conſilio, vt quaſi euoluta Symboli doctrina proponeretur, & ordo magis conſpici poſſet, diſtributis partibus Symboli in membra, voluit etiam teſtari, nos reuerenter amplecti & tueri hæc Symbola, grauiſſima autoritate tradita, & quidem retinere natiuam eorum ſententiam.

Id conſilium cùm alij probarent, & quidam docti, pij & graues viri eam partem, quæ edita eſt, prodeſſe piorum ſtudijs iudicâſſent, rurſus eam edidimus, additis aliquot capitibus, addituri etiam cætera, ſi hic labor vobis probabitur.

Ego quidem fideliter recitare ſtudeo communem doctrinam ſonantem in Eccleſijs harum regionum, quam iudico, diligenter conſiderata vniuerſa antiquitate, verè eſſe conſenſum Catholicæ Eccleſiæ Dei, congruentem cum Confeſſione Auguſtæ exhibita, Anno M. D. XXX.

Nec aliud genus doctrinæ, nec alias opiniones inuehere in Eccleſias velim. Et opto æternam eſſe harum Eccleſiarum concordiam, ac opinor multis annis mediocrem ſedulitatem me præſtitiſſe, & in illuſtranda veritate, & in fouenda inter nos concordia.

Sed tamen vt magis perſpicuum ſit me magnopere velle, vt conſenſus in his Eccleſijs perpetuus ſit, & hanc editionem, & cætera mea ſcripta eruditorum & bonorum Virorum iudicijs inter vos offero, quales ſcio multos in veſtris Eccleſijs eſſe, quos veneror vt vera Eccleſiæ membra.

Nec deterrent me vel odia quorundam vel calumniæ, quò minus ad veſtrum iudicium prouocem. Extant enim mea ſcripta, quæ quid ſentiam, oſtendunt, & refutant reprehenſiones, de quibus etiam alio tempore reſpondebo. Et multis bonis & doctis Viris ſcio notos eſſe dolores meos ingentes, & eorum cauſas non leues.

Poſtremò autem, vt Filius Dei in agone ſuo precatur æternum Patrem, vt ſeruet Eccleſiam, ac faciat, vt omnes vnum ſimus in ipſo, ita meos gemitus ac vota ad ardentiſſimam precationem huius Summi Sacerdotis, filij Dei, adiungo, eumq́ toto pectore oro, vt in his regionibus ſemper Eccleſiam æternam colligat & gubernet, & mentes docentium Spiritu ſancto ſuo copulet. Benè valete 1 5 5 0. die S. Marci Euangeliſtæ.

Symbolum Apoſtolicũ uetuſtius Niceno.

Nicenum.

uem articulorum ſeu omnium,ſeu pręcipuorum doctrinæ Euangelij collectionem.Et Apoſtolicum uetuſtius eſſe Niceno non dubium eſt. Nicenum autem in Synodo Nicena, quæ à Conſtantino Imperatore conuocata fuit, conditum eſt, in qua trecenti & octodecim fuerunt, qui ſententias dixerunt, in quibus multi ſenes fuerunt,qui ſub Diocletiano in ſupplicijs conſtantiam ſuam oſtenderant,& ornati erant à Deo teſtimonijs miraculorum,fuitq́ꝫ Synodi ſummus gubernator Euſtathius Antiochenus Epiſcopus, Nam doctrina de Filio Dei etiam antea Antiochiæ grauiſſimis teſtimonijs illuſtrata fuerat, in refutatione Pauli Samoſateni.

1.

Synodi non condunt nouos articulos.

SCiendum eſt autem, Synodos nec condere, nec poſſe condere ullos nouos articulos fidei,quia doctrina de eſſentia & uoluntate Dei ſupra & extra conſpectum humanæ rationis poſita, non potuit, nec poteſt ab ullis Angelis aut hominibus acie mentis creatæ deprehendi, Sed à Deo ipſo monſtrata eſt Angelis, & patefacta edito certo uerbo & illuſtribus teſtimonijs generi humano, quod uerbum Eccleſiæ Deus commendauit, & in ea propagari iuſſit, & eius uerbi fide uult agnoſci & inuocari.

Ideò dictum eſt Iohan: 1. Deum nemo uidit unquam, unigenitus Filius, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit. Et 2.Pet: 1. dicitur, Non humana uoluntate allata eſt unquam Prophetia, ſed à Spiritu ſancto moti, locuti ſunt ſancti uiri.Et 1.Corinth:3.Fundamentum aliud poni non poteſt,præter id, quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Et Epheſ: 2. Extructi ſuper fundamentum Prophetarum & Apoſtolorum,exiſtente lapide angulari Ieſu Chriſto.Et Eſa: 51.Poſui uerba mea in ore tuo.Et capite 59. Verba mea quæ poſui in ore tuo.

Hæc & ſimilia dicta plurima in Prophetarum & Apoſtolorum concionibus clariſſimè teſtantur, non recipiendam eſſe ullam doctrinam de eſſentia & uoluntate Dei,niſi hanc unam,quæ per Prophetas & Apoſtolos tradita eſt. His enim commendauit uerbum ſuum, quo ſe patefecit, & addit illuſtria teſtimonia,ut certò ſciremus,quis ſit Deus,ubi quęrendus,quomodo agnoſcendus & inuocandus ſit, ne à uero Deo humanæ cogitationes aberrarent, ſicut Ethnici uariè & horribiliter aberrarunt, & ſubinde noua numina audaciſſimè finxerunt.

11.

Quid agant Synodi.

Cùm igitur articuli fidei non alij ſint, niſi quos certum eſt à Deo patefaciente per Prophetas & Apoſtolos traditos eſſe, quæri poteſt quid agant Synodi? Reſpondeo. Synodi non gignunt noua dogmata, ſed tantùm profitentur ſententias prius in ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis traditas,& oſtendunt quomodo intelligant hæc dicta Prophetica & Apoſtolica, & teſtantur hunc intellectum ab Apoſtolis ad poſteros tranſmiſſum eſſe.

Synodi teſtes de doctrina diuinitus tradita.

Sunt igitur Synodi teſtes ſeu teſtificationes de aliquo ueteri dogmate, quod teſtantur ſe amplecti, quia non ſit commentitium ſeu nouum, ſed uera autoritate in ipſis ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis traditum,quorum collatione conuinci ſe oſtendunt, eam ſententiam, quam profitentur, ueram eſſe. Adiuuari tamen Synodus et alijs certis teſtimonijs poteſt,quæ per Apoſtolos tradita eſſe ex ueris monumentis conſtat. Sic dicit Chriſtus ad Apoſtolos Lucæ ultimo: Vos eritis teſtes horum, Non uult eos noua dogmata gignere, ſed teſtes eſſe de doctrina diuinitus tradita.

Vt autem magis conſpiciatur, qualis ſit Synodorum dijudicatio, exempla in-

Exemplum Samoſateni.

pla intueamur. Cùm Samoſatenus in narratione Iohannis: In principio erat Verbum, negaret λόγον intelligi oportere de perſona, & comminiſceretur corruptelas, quæ prophanis iudicijs concinnæ uidebantur, probatiſſimi ſenes conuenerunt ex multis prouincijs, ut errorem damnarent.

Hic nec Dionyſio Alexandrino, nec Gregorio Neocęſarienſi, nec ulli homini aut Angelo quantumuis magna ſapientia & uirtute prædito, hæc poteſtas tribuenda fuit, ut de re tanta ſtatueret ſuo iudicio, ſine Dei uoce, uidelicet, mente Dei ab æterno natum eſſe Filium, & hunc dici λόγον, & aliam eſſe Patris, aliam Filij perſonam, & hunc Filium cum Patre condidiſſe creaturas. Hanc tantam rem nulla creatura ſine illuſtribus teſtimonijs adſeuerare potuit, nec adſeuerantibus angelis aut hominibus propria autoritate, de re tanta credendum eſt.

Tantùm igitur hoc agit Synodus, profitetur quid didicerit ex ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis, et ex ipſorum Apoſtolorum recenti ſermone. Adfirmat igitur ſe credere, λόγον hic ſignificare perſonam, & collatis alijs multis dictis, oſtendit hanc perpetuam eſſe ſententiam in ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis. Teſtatur etiam ſe ab Apoſtolis hanc ipſam ſententiam accepiſſe, & huius teſtimonijs memoriam tradit poſteris.

Reijcit igitur impiam Samoſateni corruptelam, quia ſcit eam pugnare cum uera ſententia, quam Deus de Filio patefecit, & uoluit extare in monumentis Propheticis & Apoſtolicis, & ſtatuit execrabilem audaciam eſſe, & Diabolicum furorem, aliter de Dei eſſentia docere, quàm ſicut ſe Deus ipſe patefecit.

In exemplo Samoſateni conſpicuum quid agant Synodi.

Ex hoc exemplo adparet, quid agat Synodus, non gignit nouum Articulum, aut nouam interpretationem, ſed teſtis eſt ueræ & incorruptæ ſententiæ traditæ in ſcriptis, & uoce Apoſtolorum.

Quatuor cauſæ, quare Deus uelit eſſe iudicia doctrinæ in Eccleſia.

Sicut enim ſingulos priuatim, tùm paſtores, tùm alios, ſi quando contraria dogmata proferuntur, neceſſe eſt ſua confeſſione teſtimonium ſuæ fidei oſtendere, qui non gignũt noua dogmata hac teſtificatione, Ita in Synodis multi ſuas confeſſiones recitant. Vult enim Deus eſſe iudicia doctrinæ in Eccleſia, propter has quatuor grauiſſimas cauſas, quarum prima eſt, quia uult retineri
I. ueram doctrinam, & refutari falſam.

II. Secunda, uult collatione dictorum Propheticorum & Apoſtolicorum erudiri & confirmari imbecilliores, & errantes in uiam reuocari, quæ etiam facienda ſunt in Synodo.

III. Tertia, uult ſemper in Eccleſia cœtum aliquem eſſe, confeſſione communi teſtificantem de doctrina, & ut ſciri poſſit, quæ & ubi ſit Eccleſia, ſicut ſcriptum eſt: Ex ore infantium & lactentium perfeciſti tibi laudem. Et ut imbecilliora membra Eccleſiæ paſſim ſparſa confirmentur, & cognita doctiorum confeſſione, audiant, diſcant, rectius inuocent Deum, et ſe ad illum cœtum, qui uerè eſt Eccleſia, ſua confeſſione adiungant. Idq́; præceptum eſt omnibus: Et tu conuerſus, confirma fratres tuos. Item: Credidi, propter quod locutus ſum. Item 1. Pet: 2. Vos eſtis genus electum, populus peculiaris, ut uirtutes enarretis eis, qui uocauit uos ex tenebris in lucem admirandam.

Ita confeſſio Synodi Nicenæ edita eſt, ut alij imbecilliores erigerentur, qui conſideratis fontibus, & adiuti horum teſtimonijs, deinde ad hanc ſe confeſſionem adiungebant, & ſciebant iam, quæ & ubi eſſet uera Dei Eccleſia. Et nunc

nunc confeſſio docentium in noſtris Eccleſijs conſentiens, eſt uelut uox Synodi, in qua teſtimonijs perſpicuis & euidentibus refutamus errores, & ad ueram inuocationem, & ad ueros Dei cultus Eccleſiam reuocamus.

IIII. Quarta, quia uult Deus propter poſteritatem edi ſubinde aliquorum conſentientem confeſſionem, ut etiam poſteritas erudiatur & confirmetur.

Vera Synodi iudicium.

Propter has cauſas ſunt in Eccleſia iudicia de doctrina, quæ Synodi uocantur, & ſunt ueræ Synodi, cùm rectè iudicant, id eſt, cùm ueram cõfeſſionem ſeu ueram teſtificationem edunt, quocunq; modo conueniant, ſiue regum autoritate, ſiue priuatis ſtudijs, ut conuenerunt Maria, Eliſabeth, Zacharias, item Apoſtoli, item uicini Epiſcopi in cauſa Samoſateni, & multa ſunt talia exẽpla.

Refutatio eorum, qui contendunt iudicata ualere propter autoritatem Synodi.

SEd illi, qui amplificant potentiam Pontificum & Synodorum, contra diſputant, Clamant nos pugnantia dicere, fateri eſſe oportere iudicia in Eccleſia, & tamen dicere, Synodis non licere gignere nouas interpretationes, & poſſe contradici Synodo gignenti nouam interpretationem. Hæc oratio, inquiunt, autoritatem iudiciorum labefacit. Imò ut in ciuilibus controuerſijs ualet principis aut prætoris interpretatio, propter gradum & munus perſonæ, ita ualeat in Synodis rerum iudicatarum autoritas, nec priuatorum reprehenſione ea, quæ ſemel publico conſilio decreta ſunt, deleantur. In hanc ſententiam multa plauſibiliter à uiris politicis dici ſolent.

Differunt iudicia Eccleſiæ à ciuilibus.

Ad hæc reſpondendum eſt, iudicia & executionem in Eccleſia aliquo modo diſcrepare à ciuilib. iudicijs, Deus uult in dubijs diſputationibus ciuiliũ controuerſiarum ualere regiam & prætoriam autoritatem, ut ſit aliquis finis ciuilium diſcordiarum, & mediocris ſit tranquillitas, etiamſi quid erroris eſt in interpretatione regia aut prætoria. Et in talibus negocijs minus erratur, quia ſubiecta ſunt humanæ rationi, ut numerorum intellectus &c. Deinde uult gladio coërceri eos, qui rerum iudicatarum autoritatem labefaciunt. Alioqui nunquàm finis eſſet diſcordiarum.

Sed in iudicijs doctrinę in Eccleſia, non habent Synodi Epiſcoporum aut ſimilium doctorum autoritatem regiam aut prætoriam, id eſt, interpretatio eorum non ualet propter gradum aut locum. Nec iam de Prophetis & Apoſtolis loquor, quorum ualet interpretatio propter manifeſta Dei teſtimonia, ſed de hac communi uocatione Epiſcoporum & Doctorum loquor. Horum ſententiæ ſunt, confeſſio ſeu teſtificatio, quid intelligant. Nec neceſſe eſt eis propter locum adſentiri, Sed auditor ab eis adiutus, quærit in dictis Propheticis & Apoſtolicis cauſas interpretationis. Et cùm conſtat eos errare, neceſſe eſt contradici, quia ſi quis Angelus de cœlo aliud Euangelium docuerit, anathema ſit, Ita nunc neceſſe eſt errores Synodi Tridentinæ taxari.

Nec id obſtat quod obijcitur, non fore finem diſſenſionum, quia in mundo talia diſſidia ſemper fuerunt, ſunt, & erunt, donec ea Deus dijudicat. Nunquàm maior pars principum & populi Iudæorum adprobatura erat doctrinam Apoſtolorum. Sed Deus tandem deleta eorum republica eos refutauit, & hac, ut ita dicam, executione ſuæ ſententiæ, finem eius diſſenſionis fecit. Interea uerò Apoſtoli à principibus Iudęorum interficiebantur. Ita nos expectemus Dei iudicium, & interea ſæuitiam hoſtium doctrinæ ſuſtinendam eſſe ſciamus.

Cùm igitur Deus ſemper aliquem cœtum confitentem ſeruet, & inter

tantas diſſenſiones omnibus temporibus ſint aliqui rectè ſentientes, qui iudicant, tenenda eſt regula, audiendam eſſe Eccleſiam, quæ Euangelium ſonat, ab ea doceri nos ſinamus, ſicut dixit Samſon: Niſi mea uitula araſſetis, non inueniſſetis, id eſt, non audiuiſſent uocem Euangelij Gentes, niſi Eccleſiam populi Iſraël docentem audiuiſſent.

Sic omni tempore ſciamus Eccleſiam audiendam quidem eſſe, ſed credendum uerbo Dei, ut audiebant pij Synodum Nicenam, ſed fides non nitebatur humana autoritate, non amplectebantur articulum de re tanta propter hunc cœtum, ſed propter certa & illuſtria teſtimonia tradita in ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis.

Quando reijcienda Synodi ſententia aut approbanda.

Hoc diſcrimen tenendum eſt, & ſuus honos Eccleſię tribuendus, nec contemnenda eſt ueræ Eccleſiæ confeſſio, nec omnes Synodi ſine diſcrimine contemnendæ ſunt, ſed ſeruetur Pauli regula: Explorate ſpiritus, ân ex Deo ſint. Conſideretur, quæ dicta Prophetica & Apoſtolica, & quæ teſtimonia purioris Eccleſiæ, Synodus ſecuta ſit. Si diſſidet à ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis Synodi ſententia, neceſſe eſt eam reijci, ut Paulus præcipit: Si Angelus de cœlo aliud Euangelium docebit, anathema ſit. Vt Synodi coactæ Arimini, & in oppido Pannoniæ Syrmio Conſtantij tempore corruperunt puram doctrinam de Filio Dei. Sed cùm agnoſcimus decretum alicuius Synodi, cum teſtimonijs Propheticæ & Apoſtolicæ doctrinæ ſine ſophiſtica intellectis congruere, & eſſe ueterem & incorruptam Eccleſiæ doctrinam, ueritati obtemperandum eſt, & pias mentes confeſſio rectè ſentientium confirmat.

Iudicium Synodi ſit ordinarium.

Sunt et hoc monendi lectores, quod nunc diſputatur. Ante cognitionem non ſunt cogendæ Eccleſiæ, ut promittant ſe Synodi decretis obtemperaturas eſſe, ut ſi nunc poſtuletur, ut omnes promittant ſe obtemperaturos eſſe decretis Synodi Tridentinæ. Id ante cognitionem non eſt poſtulandum, quia Synodi ſunt iudicia ordinaria, quæ redduntur in inuitos, ut dici ſolet, Eſtq; mandatum Eccleſijs, ut legitimam cognitionem inſtituant, qua inſtituta, ſi rectè pronunciatum fuerit, obtemperandum eſt. Et ſi quis non obtemperat, iuſtè punitur.

Sin autem non rectè pronunciatum fuerit, pios aduerſari decreto Synodi neceſſe eſt. Et ſi defenſores Synodi uolent eius autoritatem tueri, pij ferant iniuriam, & ſe Deo iudici commendent, ſicut Apoſtoli condemnati à Synagoga iniuriam ferebant.

Synodi non habent regiam autoritatem.

Hæc uera ſunt. Sed nunc hoſtes ueræ doctrinæ, & ſummam potentiam tenentes pugnant, ut ſine contradictione recipiantur decreta ſuarum Synodorum qualiacunq;, ut confirment opinionem, Synodos habere regiam autoritatem, ac oportere interpretationem Synodorum de doctrina recipi, ſicut in legum ciuilium iudicijs neceſſe eſt regum interpretationem recipi. Hæc etiam recenſui, ut illuſtrior ſit differentia Synodorum, & ciuilium iudiciorum.

Duobus cœtibus diſſentientibus, Vnde ſciendum, uter rectè ſentiat.

QVærunt & hoc aliqui: Cùm duo ſint cœtus in Eccleſia, inter ſeſe diſſentientes, unde ſciēdum eſt, uter rectè ſentiat, cùm uterq; pro ſe citet ſcripturam, & ſæpè pars quæ errat, ſucceſſionem ordinariam teneat, antecellat autoritate, & multitudine, habeat pro ſua opinione Patrū exempla & ſcripta, habeat et longæ conſuetudinis teſtimonium, quæ multum apud homines ualet. Vnde igitur aut ipſi iudices ſument certam ſententiam, aut populus ſciet, utri rectè ſentiant? & cur neceſſe ſit adſentiri Nicenæ Synodo, & non Ariminenſi?

Hic de-

Iudicia politicorum uirorum de controuerſijs in Eccleſia dirimendis.

Hic decurrunt uiri politici ad ſimilitudinem ciuilium iudiciorum. In his ſi qua eſt ambiguitas legum, ſequenda eſt interpretatio prætoris aut principis, & propter hunc gradum ualet interpretatio. Ita dicunt uiri politici eius Synodi interpretationem ualere, quæ legitimo modo ab ordinaria poteſtate collecta ſit. Deinde dicunt, non ex ſolis ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis, & Symbolis pronunciandum eſſe, ſed etiam ex conſenſu, qui in præcipuis Scriptoribus Eccleſiaſticis extat, ut, cùm plerię omnes nominant Cœnam Domini ſacrificium, aut plerię omnes nominant ſatisfactiones, aut mentionem faciunt inuocationis mortuorum, hunc conſenſum aiunt ſequendum eſſe ſine contradictione. Et hunc conſenſum dicunt Groperus, Vuicelius, & multi alij, normam immotam eſſe in Eccleſia, Singulos homines errare poſſe ac potuiſſe, ſed communem uocem Catholicæ Eccleſiæ non poſſe errare. Hæc imaginatio plauſibilis eſt, & quia congruit cum politicis opinionibus, & quia uidetur normam monſtraſſe commodiorem, cùm adprobet id, quod propter conſuetudinem gratius eſt.

Quæ opponenda ſint iudicijs politicorum.

Sed opponenda eſt huic imaginationi hæc immota ſententia: Si quis aliud Euangelium docet, anathema ſit. Vbi manifeſta ſunt dicta Prophetica & Apoſtolica, & manifeſtum eſt, diſſentire cõſuetudinem aut ſcriptores, quorum plurimi imitantur ſuæ ætatis ritus, ibi facilis eſt dijudicatio. Neceſſe eſt enim anteferri uocem Dei dictis hominum. Vt in populo Iſraël, manifeſtum mandatum erat, ne plura templa conderentur. Etſi igitur conſuetudo erat, plura condere, tamen Prophetæ ea damnabant. Et habebant expreſſum mandatum uoce Moyſi traditum. Inde populo facilè erat iudicare, utri rectè ſentirent. Erat alia multò obſcurior quæſtio de Meſſia, an habiturus eſſet imperiũ politicum, an uerò ſine imperio in hac uita futurus, et futurus uictima eſſet. De hac quæſtione maxima pars populi & doctorum omni tempore ſenſit, eum imperium mundi occupaturum eſſe. Reclamabant pauci, ſed habebant expreſſa teſtimonia Prophetarum, quæ ſine ambiguitate adfirmabant Meſſiam fore uictimam. Hæc Prophetarum dicta anteferenda erant contrarijs opinionibus multitudinis.

Ac de talibus, ubi conuinci homines teſtimonijs manifeſtis poſſunt, facilis eſt dijudicatio, ut nunc de multis articulis de coniugio, de diſcrimine ciborũ, imò de Miſſà, adplicationem ex opere operato non mereri alijs remiſſionẽ.

De certitudine interpretationis in obſcurioribus controuerſijs.

Sed unde erunt certi homines in locis obſcurioribus, in quibus uidetur ambiguitas eſſe? Reſpondeo: Quando Patribus, aut Prophetis, aut Apoſtolis data eſt uox promiſſionum ſeu Euangelij, & quando ipſi primùm docuerunt, Deus addidit manifeſta teſtimonia, ſcilicet miracula, quę oſtenderent, eam doctrinam diuinitus traditam eſſe. Sed nunc poſt promulgationem & confirmationem doctrinę, non petantur noua miracula, etſi ſemper in Eccleſia ſunt miracula, ſed tamen non omnia conuincunt impios.

Miraculorum teſtimonia in doctrina Eccleſiæ.

Litera non eſt ambigua.

Sit igitur poſtea certitudo ex ipſis dictis Propheticis & Apoſtolicis, quorum natiuam ſententiam in collatione agnoſcimus. Nec illud uerum eſt, quod dicitur, Literam ambiguam eſſe. Et quanquàm inimici ueritatis propriè dicta uarijs cauillationibus eludere poſſunt, tamẽ ſicut Deus ſemper ſeruat aliquem cœtum, qui eſt uera Eccleſia, ne deſint ullo tempore teſtes de uera doctrina, ſeu multi, ſeu pauci: ita illa uera Eccleſia inter cætera dona Spiritus ſancti & hoc habet, quod reipſa eſt fides, qua mentes cedunt uerbo DEI, nec anteferunt

humanam ſapientiam,Sed ut Paulus præcipit,redigunt ſe in hanc piam captiuitatem,ut obediant Chriſto,ſicut 2.Corinth:10.ſcriptum eſt. Et hęc ipſa fides ſeu adſenſio amplectens dicta Apoſtolica in ea ſententia, quam collatio oſtendit eſſe natiuam, reipſa eſt donum interpretationis, quod eſt lux fidei, creſcens in ipſis exercitijs pœnitentiæ, in pauoribus, in perſecutione & conſolationibus, ut ſcriptum eſt: Eloquia domini caſta, argentum purgatum ſeptuplum.

Deus ſubinde excitat teſtes ueros in Eccleſia.

Nec tamen deſunt huic ueræ Eccleſiæ teſtimonia priorum temporum, quia Deus ſubinde excitauit teſtes ueros, & aliquorum monumenta propter poſteros ſeruat, ſicut & noſtram confeſſionem prælucere uult poſteris. Et hæc uera Eccleſia diſcernit ſcriptores ſinceros ab inſinceris. Certi ſunt igitur & pij iudices, & pij auditores ex ipſis fontib.Propheticis & Apoſtolicis, & ex alijs ſinceris teſtimonijs Symbolorum, & congruentibus probatiorum ſcriptorum aſſeuerationibus.Et hæc ſatisfaciunt pijs,quia in eis fides lucet, quæ cùm reuerenter amplectatur uerbum Dei,& Dei ſapientiæ ſe ſubijciat,nec anteferat humanam,reipſa donum eſt interpretationis. Acquieſcit igitur hoc modo uera Eccleſia,contenta mandato iſto; Hic eſt Filius meus dilectus, Hunc audite.

Quòd autem reclamant impij, nondum ſibi hoc modo ſatisfactum eſſe,quia non ſatis euidenter oſtenſum ſit, cur retineat Athanaſius proprietatem in hoc dicto: Et uerbum erat Deus, & nolit retinere in altero: Pater maior me eſt. Talium clamorum finis non erit in hac confuſione generis humani,Semper erunt aliqua Diaboli organa,quæ ueritati aduerſentur.Habet cauſam Athanaſius, quare proprietatem hic retineat, Et uerbum erat Deus, quia poſtea mox additur de omnipotentia, per hunc Filium omnia condita eſſe, & accedunt plura illuſtria teſtimonia. Hæc etſi non ſatisfaciunt Arianis, tamen ſufficiunt pijs cedentibus uerbo Dei. Nec dijudicatio alia per homines euidentior fieri poteſt. Sed Deus tandem dijudicat tales controuerſias, deleta una parte.

Certamen de propoſitione, Gratis iuſtificamur.

Magnum hoc tempore certamen eſt de hac propoſitione: Propter Filium Dei gratis donantur remiſſio peccatorum, & imputatio iuſticiæ, & hæc fide accipi oportet. In hac ſententia tenemus τὸ ῥητὸν apud Paulum,alij corrumpunt adfingentes alia, dicunt non GRATIS dari remiſſionem, ſed propter certa opera,excludi autem tantùm Moyſi ceremonias. Item,dicunt non accipi fide,nec opus eſſe hac fide,qua credas tibi remitti. Cùm autem hæc interpretatio manifeſtè pugnet cum textu,magna cauſa eſt,cur ſuſpecta eſſe debeat. Deinde noſtra ſententia non ſolùm retinet proprietatem congruentem cum tota ſcriptura,ſed etiam confirmatur exercitijs ueræ pœnitentiæ.Ibi conſpicitur,non acquieſcere mentes,niſi agnoſcant gratuitam eſſe remiſſionem. In his exercitijs accenditur lux, quæ eſt donum interpretationis. Tertiò congruunt & meliorum Scriptorum teſtimonia.

Eraſmi locus ex diatriba de libero arbitrio.

Eraſmus in Diatriba de libero arbitrio,deridens eos, qui detrahunt autoritatem gradibus gubernatorum & eruditioni, opponit contraria etiam nihil ad rem facientia.Nihil facit ad rem locus Epiſcopi aut Philoſophiæ cognitio,Audio,inquit, Sed etiam nihil facit ad rem gradus infimus hominis priuati,aut inſcitia literarum.

Vtrunqꝫ uerè dicitur,quia hic fit mentio rerum,quę non ſolùm nō principaliter requiruntur in iudice, ſed etiam non requiruntur ut inſtrumenta, ſeu ut cauſæ

ut cauſæ adiuuantes minus principales, ut Deus toties præcipit, ut doctor ſeu iudex in Eccleſia ſit eruditus, hoc eſt, rectè didicerit doctrinam cœleſtem, ut Malachiæ 2. Legem requiram ex ore Sacerdotis. Et Matth:13. Sic erit omnis Scriba doctus. Et ad Timotheum: Epiſcopus ſit idoneus ad docendum. Obtemperemus igitur mandatis Dei, & quæramus ac eligamus doctos iudices potius, quàm indoctos. Nam & horum aliquos habere Spiritum ſanctum, non dubium eſt, Ac loquor de doctis in Eccleſia, hoc eſt, de ijs, qui rectè didicerunt doctrinam cœleſtem, & amant ueritatem, & bono ſtudio inquirunt eam, & longo uſu, & exercitijs fidei, aluerunt eruditionem, & quos uita oſtendit non eſſe prophanos, aut faſcinatos ſuperſtitione. Etſi enim pij & docti non admoniti errare poſſunt, tamen rectè poteſt Eraſmo reſpōderi: Aliquid facit ad rem cognitio doctrinæ cœleſtis in hominibus pijs. Inde igitur iudices deligantur.

Cur multi ſint errores Bernhardi, Bonauenturæ, & ſimilium.

Cur igitur multi ſunt errores & horum, ut Bernhardi, Bonauenturæ, aut ſimilium? Quia non ſunt admoniti. Si nunc uiuerent Bernhardus et Bonauentura, exiſtimarem eos tutò eligi poſſe ad iudicandas cōtrouerſias, ubi noſtram explicationem audiuiſſent. Certè de fundamentis in Eccleſia inter ſaniores conſenſum eſſe neceſſe eſt, etiamſi alij magis, alij minus propriè locuti ſunt, hoc eſt, de articulis fidei, & præcipuis locis doctrinæ Euangelij. Et ſi quis prudenter conſiderat omnium temporum ſcripta, animaduertet ſubinde fuiſſe aliquos, qui purius docuerunt. Baſilius, Ambroſius, Bernhardus, de præcipuis materijs conſentiunt, ſed adhibeantur in eorum lectione dexteritas iudicij & candor, & conſiderentur, quæ cuiuſque perpetua ſit ſententia, non excerpantur dicta impropria, qualia multa excidunt omnibus, etiam diligenter loquentibus. Et tamen multis ſcriptoribus defuiſſe & rationem explicandi, & diligentiam, manifeſtum eſt.

Non prorſus reijciendi ſcriptores, etſi habent aliquid errorum.

Nec propterea Auguſtinum aut Bernhardum abijcio, quia aliquid habēt errorum, quos, ſi admoniti fuiſſent, correcturi erant. Sæpè enim fit, ut ſancti ſupra fundamentum, quemadmodum inquit Paulus, extruant ſtipulas. Ita etſi Bernhardus rectè de articulis fidei, & rectè de remiſſione peccatorum docuit, tamen miſcuit ſtipulas, inuocationem mortuorum, & ſuperſtitioſam obſeruationem uotorum. Multum enim ſingulis temporibus ualet publica eius ætatis perſuaſio, quæ plerunque aliquid erroris miſcet doctrinæ. Sed tales errores deprehendi & emendari poſſunt, cùm reditur ad fontes, id eſt, ad ſcripta Prophetica & Apoſtolica, & ad Symbola.

Hæc recitaui, ut de certitudine dogmatum cogitantes, quæramus unde ſit certitudo, & quorum teſtimonijs adiuuetur. Eſt.n. certitudo ex ipſis dictis à Deo traditis, quibus addit teſtimonia illuſtribus miraculis, ut reſuſcitatione mortuorum, & alijs, quorum dictorum natiua ſententia ex proprietate uerborum, & ex collatione Propheticarum & Apoſtolicarum concionum ſumi poteſt. Et cum his dictis aliqua certa & perſpicua teſtimonia Symbolorum ac probatorum Scriptorum, qui Apoſtolos aut eorum diſcipulos audiuerunt, congruunt. Quare aliqui pij firma adſenſione amplectuntur dicta diuina, qui mouentur & natiua ſignificatione ſermonis diuini, & adiuuantur ueteribus teſtimonijs, & quia non anteferunt ſuam ſapientiam uoci diuinæ, ſed in obſequium Chriſti, ut Paulus inquit, ſine contumacia recipiunt ſermonem diuinum, confirmantur à Spiritu ſancto, ut Iohannes inquit: Vnctio docet uos, ſcilicet, per ſermonem diuinum.

Fides nititur uerbo Dei non decretis Synodi.

Sic acquieſcunt pij in dictis diuinis. Et quanquàm iuuantur teſtimonijs aliquibus Eccleſiæ, tamen credunt propter dicta diuina: Fides in inuocatione filij Dei, nititur ſermone diuino, non decreto Synodi, ſed tamen audimus Eccleſiam docentem, teſtificantem, & auditores confirmantem, ſicut ad Petrum dictum eſt: Et tu conuerſus, confirma fratres tuos. Interea magna eſt multitudo impiorum, qui ſuam ſapientiam anteferunt ſermoni diuino, & ſatisfieri ſibi nolunt, nec uideri uolunt perſpicuè conuicti, qui in hac contumacia magis excœcantur, ut Rom: II. dicitur, Obſcurentur oculi eorum, ne uideant. Manent igitur certamina propter impiorum pertinaciam, ſed propter hanc non existimetur ſermo diuinus incertus eſſe, & ſimilis folijs Sibyllæ, Sed ſunt aliqui pij, qui firma adſenſione eum amplectuntur, ut dixi, & tandem Deus refutat pertinaciam impiorum inſigni exemplo, deleta tota factione, ſicut deleuit Pharaonem, Ieroſolymam poſt prædicationem Apoſtolorum, Manichæos, Arianos, & alios. Talia ſunt Eccleſiæ certamina, nec dirimi poſſunt per homines, autoritate regia aut prætoria, ſicut controuerſiæ forenſes de ciuilibus negocijs dirimuntur.

Manent certamina propter impiorũ pertinaciam.

Hanc totam commemorationem de Synodis ueram eſſe certum eſt, & profuturam eſſe pijs ſpero, quia hinc diſcunt fidem niti ſermone diuino, Sed tamen pios doceri & confirmari poſſe teſtificatione piarum Synodorum.

SYMBOLVM NICENVM.

Credo in vnum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, viſibilium omnium & inuiſibilium.

ET in vnum Dominum Ieſum Chriſtum filium Dei vnigenitum, & ex Patre natum ante omnia ſecula, Deum de Deo, Lumen de Lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum, conſubſtantialem Patri, per quem omnia facta ſunt.

Qui propter nos Homines & propter noſtram ſalutem deſcendit de cœlis.

Et incarnatus eſt de SPIRITV SANCTO, ex Maria virgine, & Homo factus eſt.

Crucifixus etiam pro nobis ſub Pontio Pilato, paſſus & ſepultus eſt.

Et reſurrexit tertia die ſecundum Scripturas, & aſcendit in cœlum, ſedet ad dexteram Patris.

Et iterum venturus eſt cum gloria iudicare viuos & mortuos, cuius regni non erit finis.

ET in Spiritum ſanctum Dominum & viuificantem, qui ex Patre Filióque procedit.

Qui cum Patre & Filio ſimul adoratur & conglorificatur, qui locutus eſt per Prophetas.

Et vnam, ſanctam, Catholicam & Apoſtolicam Eccleſiam.

Confiteor vnum Baptiſma in remiſſionem peccatorum.

Et expecto reſurrectionem mortuorum, & Vitam venturi ſeculi,

AMEN.

πιστεύω εἰς ἕνα θεὸν παντοκράτορα.

SYmbolum breuiter complectitur doctrinam in Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis traditam de eſſentia Dei, de Perſonis, de creatione & redemtione

generis

generis humani,de beneficijs filij Dei,de Eccleſia,de futuro iudicio,& præmijs ac pœnis æternis.

Vt autem primum præceptum Decalogi orditur ab agnitione Dei, ita primus & præcipuus articulus in Symbolo concionatur de uera agnitione Dei,qualem ſe in Eccleſia inde uſq; à principio generis humani patefecit. *Primus articulus fidei de uera Dei agnitione.*

Neceſſe eſt enim firmiſſimè tenere hanc doctrinam primi Præcepti, Adfirmatiuam & Excluſiuam. Hic reuera eſt Deus conditor cœli & terræ,& generis humani,qui ſe patefecit in Eccleſia dato uerbo ſuo per Prophetas,Filium & Apoſtolos,Et hic uerus Deus inuocandus eſt, & dirigenda mens in inuocatione ad hunc Deũ, qui ſe patefecit. Ideóq; in primo præcepto initiò proponitur adfirmatiua,Ego ſum Dominus Deus tuus. Et ut agnoſci,ac ab alijs omnibus commentitijs numinibus diſcerni poſſit,addita eſt deſcriptio,qui eduxi te de terra Aegypti. Et Deut:4.inquit Deus,ſe omnia miracula in eductione ex Aegypto feciſſe,ut ſciamus hunc Deum huius populi,qui & peculiari nomine Iehoua diſcerni uoluit ab aliarum gentium cultibus, uerè eſſe Deum, & alios qui ſine hoc uerbo inuocantur, non eſſe deos.

Deinde & Excluſiua additur, Non habebis alios Deos, ubi manifeſtè prohibetur inuocatio omnium aliorum qui finguntur eſſe dij, præter hunc uerum Deum in Eccleſia patefactum.

Hæc initiò moneri de agnitione & inuocatione Dei neceſſe eſt, ne miſceamus religiones, & ut ſciamus uoluntatem Dei eſſe,ut ſic inuocetur, ſicut ſe patefecit, & diſcernatur ab alijs commentitijs numinibus, ac ut mentes in inuocatione hunc uerum Deum intueantur, ut mox planius dicam.

DVo ſunt autem præcipua diſcrimina ueræ & falſæ inuocationis,de quibus hic in principio Symboli commonefieri auditores maximè conuenit,quia ideò traduntur Symbola,ut uerus Deus agnoſcatur,& diſcernatur à commentitijs numinibus,& rectè inuocetur. Suntq; hæc diſcrimina quotidiè in omni inuocatione & gratiarum actione cogitanda. *Duo præcipua diſcrimina ueræ et falſæ inuocationis.*

PRius diſcrimen eſt de eſſentia Dei,Alterum de uoluntate. Nam de eſſentia Dei errant omnes Ethnici,Iudæi,Mahometiſtæ, quia nolunt hunc eſſe Deum conditorem,qui eſt Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti crucifixi pro nobis, & reſuſcitati.Negant aliquem eſſe filium Dei genitum ex Patris eſſentia, Negant Spiritum ſanctum à Patre & Filio procedere. Imò execrantur hunc conditorem,quem uera Eccleſia prædicat. *Diſcrimen de Eſſentia.*

Etſi igitur nomen Dei retinent, & alij aliud fingunt eſſe Deum, tamen à uero Deo aberrant, ſicut manifeſtè adfirmat filius, inquiens, Qui Filium non adficit honore, nec Patrem honore adficit.

Iam hic conſiderantes qualia portenta finxerint Ethnici & alij, diſcedentes à patefactione diuina, expaueſcamus & deploremus humanam cœcitatem & audaciam, quæ horribiliter luſit excogitatis tetris opinionibus de Deo & monſtroſis cultibus.Magna pars, ut Epicurei & alij palàm dixerunt nihil eſſe Deum. Alij, quia natura humana in metu quærit aliquod numen à quo iuuetur,finxerunt innumerabilem turbam Deorum. Nam ut quiſq; angebatur, ita numen conueniens ſuo timori ſculpebat, agricolæ Iouem rectorem tempeſtatum,bellatores Martem,Simonides deum coluit Diem poſterum, à quo peteret, ne poſtero die aliquid mali ſibi accideret, quia ſecundæ res nequaquàm ſunt diuturnæ. Multi etiam amantes & alijs adfectibus inſanientes, has ipſas

cupidita-

cupiditates tanquam numina coluerunt,ut Cupidinem,& ἀντέρωτα. Hos furores imitati ſunt homines in hac poſtrema ſenecta mundi, in hæreſibus, & in inuocatione mortuorum, ut Chriſtophori,Georgij,& aliorum.

Alij ſapientiores,ut Philoſophi, quanquàm dicebāt Deum, unam quan- *Stoici.* dam mentem eſſe, tamen diuerſiſſimas opiniones habuerunt, ut Stoici alligarunt Deum cauſis ſecundis,ac dixerunt eum, non aliter agere poſſe,quàm ſicut cient cauſæ ſecundæ. Imò & uoluntati humanæ libertatem ademerunt,ac ſenſerunt eam neceſſariò ſequi impulſiones obiectorum, & Deum una ciere illas impulſiones ad ſcelera. Hæc turpis opinio de Deo, non minus impia & execranda eſt quàm Epicurea. Alij eruditi alia finxerunt. Euripides dubitat an Deus ſit cœlum ipſum, an uerò aliud quiddam.

Hæc ideò recenſui,ut tam horribili errorum uarietate conſiderata,expaueſcamus,& quæramus in Eccleſia patefactionem diuinam,& Deo reuerenter gratias agamus,qui ſe patefecit, & uerum Deum qui prodiens ex arcana ſede ſua, certis ſe teſtimonijs reuelauit, & dedit promiſſiones ſuas,ſupra & extra conſpectum creaturarum poſitas,agnoſcamus, eumq́ in omni inuocatione intuentes,diſcernamus ab omnibus alijs de Deo imaginationibus,et pectora noſtra conſtanter muniamus contra illa ſpectra prophanarum imaginationum, & Deum oremus,ut ſua luce nos regat,ne à ueritate aberremus.

Diſcrimen de uoluntate. ALterum diſcrimen eſt ueræ & falſæ inuocationis de uoluntate Dei.Errant Ethnici,Iudæi,& Mahometiſtæ,& alij hoſtes Euangelij de uoluntate Dei, quia nec poſſunt ſtatuere, nec ſtatuunt ſe exaudiri, cùm promiſſiones ignorent & aſpernentur, & accedere ad Deum ſine Mediatore uolunt. At filius Dei expreſſe dicit, Nemo poteſt uenire ad Patrem,niſi per Filium. Cùm igitur mens ſine promiſſione, & ſine agnitione Mediatoris non poſſit ad Deum accedere, manifeſtum eſt inuocationem aliarum gentium, quæ promiſſiones & Mediatorem contemnunt,damnatam eſſe.

Hanc admonitionem de diſcrimine ueræ inuocationis & falſæ, neceſſariam eſſe non dubium eſt,quam ut familiarem nobis faciamus,quoties incipimus precationem & gratiarum actionem,mente intueamur Baptiſmum Chriſti,& cogitemus tunc Deum clariſſimè ſe patefeciſſe, nec fruſtra aut ſolius Iohannis cauſa eam patefactionem factam eſſe exiſtimemus,ſed propter uniuerſam Eccleſiam.

Nec eſt ocioſum ſpectaculum illa admiranda reuelatio, cuius nulla ſimilis legitur,ſed eſt teſtimonium,quo manifeſtè oſtendit Deus,uerè ſibi curæ eſſe Eccleſiam, ſe adeſſe in Eccleſia, & uelle nobis opem ferre. Mens igitur ſciat hunc eſſe æternum Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui ibi de Filio edit hanc uocem, Hic eſt Filius meus dilectus. Deinde Filium eſſe ſcias, hunc ſtantem in flumine, Spiritum ſanctum uerò ſpecie columbæ inſidentem Filio.

Mente intuenda reuelatio facta in Baptiſmo Chriſti.

Hanc patefactionem intuens, hunc Deum qui ſe illuſtri teſtimonio ibi oſtendit, alloquaris, & tuam inuocationem ab aliarum gentium inuocatione ſeiungas,& ut te ad cogitationem huius diſcriminis magis exuſcites, locum & tempus patefactionis illius cogites, & uelut mente ingrediaris in illum hortum in ripa Iordanis,ubi inter Angelos & multos ſanctos, qui unà adfuerunt in Baptiſmo Chriſti,ſpectatorem & auditorem tantæ reuelationis te eſſe cogites,ſicut uerè ſumus, cùm fide noſtram inuocationem dirigimus ad Deum,

qui ibi

qui ibi ſe Eccleſiæ oſtendit. Nec putemus ſolum Baptiſtam, ſpectatorem uel auditorem fuiſſe. Sed non dubium eſt, ibi magnos angelorum Deo placentium exercitus fuiſſe, Et conſentaneum eſt, adfuiſſe matrem Mariam, & multós Baptiſtæ auditores.

Spectatores Baptiſmi Chriſti.

Ad hanc patefactionem adiungito omnes alias in eductione ex Aegypto factas, quarum cogitatione fidem confirmes, & dirigas inuocationem ad illum uerum Deum, qui ſe ab initio in Eccleſia patefecit, & uerbum & promiſſiones eius intuearis, & ſcias te non aliud numen inuocare, niſi hunc uerum Deum ſemper in Eccleſia patefactum, ſapientem, ueracem, iuſtum, caſtum, miſericordem, Sicut Prophetæ & Apoſtoli nos ad has patefactiones deducunt, ut Act. 3. inquit Petrus, Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob glorificauit Filium ſuum Ieſum, quem uos tradidiſtis.

Aliæ patefactiones.

Sicut autem in Inuocatione cogitari hoc diſcrimen ueri Dei à commentitijs numinibus neceſſe eſt, ita in Symbolo, cùm dicitur, Credo in unum Deum, fides intueatur illas patefactiones, ut ſciat quem Deum alloquamur, & cogitet teſtimonia omnium temporum ac promiſſiones, ut ſtatuat uerè nos recipi & exaudiri.

Primùm autem ſciendum eſt, nomen Dei uſitatè eſſentiam diuinam ſignificare. Primùm igitur definitio Dei conſtituenda eſt, & de unitate Eſſentię dicendum.

Nomen Dei ſignificat eſſentiam.

Cùm autem humanę rationi in creatione indita ſit noticia Dei firma, quę cùm poſt deprauationem naturæ non prorſus extincta ſit, manet reliqua ſcintilla eius noticiæ in toto genere humano, quia uult Deus in nobis manere Legem, quæ monſtret ipſum, & deinde noſtram inobedientiam horribilem arguat, accuſet, & damnet. Ideò paſſim leguntur deſcriptiones Dei etiam extra Eccleſiam ſcriptæ, apud alios aliæ, quæ prudenter dijudicandæ ſunt. Nam Stoica longius recedit à ueritate, quæ etiamſi dicit, Deum eſſe mentem æternam, tamen infundi eam in mundi corpora, eamq́ cauſis ſecundis ſic alligatam eſſe, ut nec poſſit aliter mouere, quàm cient cauſæ ſecundæ.

Platonica, etſi eſt inſufficiens, tamen eas proprietates continet, quæ utcunq́ luce naturali de Deo ſine patefactione diuina cerni poſſunt. Eſt autem hæc deſcriptio, Deus eſt mens æterna, cauſa boni in natura. Tantùm ratio naturalis utcunq́ uidet, Deum eſſe ſubſtantiam, ſine mole corporea, intelligentem, ſapientem, ueritatis amantem, iuſtam, beneficam, caſtam, uindicem atrocium ſcelerum, cauſam ordinis & bonarum rerum omnium in hac uniuerſitate mundi. Hæc multi legentes in Philoſophis, cogitant nullum diſcrimen eſſe inter Philoſophiam & doctrinam Eccleſiæ. Admonendi ſunt igitur imperitiores, Platonicam deſcriptionem mutilam eſſe. Integram uero de Deo doctrinam, non in Philoſophia, ſed in Eccleſia Dei quærendam eſſe, ubi ſe certis & illuſtribus teſtimonijs patefecit, ac ſuam doctrinam per ſcripta Prophetarum & Apoſtolorum ſeruari & propagari uoluit.

Platonica deſcriptio Dei.

Sit igitur hæc definitio Dei integra, ſicut à Deo monſtrata & per Prophetas, Chriſtum & Apoſtolos propagata eſt. Deus eſt Eſſentia ſpiritualis, intelligens, æterna, uerax, bona, iuſta, miſericors, caſta, liberrima, immenſæ potentiæ & ſapientiæ, Pater æternus, qui Filium imaginem ſuam ab æterno genuit, & Filius, imago Patris coæterna, & Spiritus ſanctus procedens à Patre & Filio, ſicut patefacta eſt diuinitas certo uerbo, quòd Pater ęternus, cum Filio

Definitio Dei in Eccleſia.

& Spiritu ſancto condiderit & ſeruet cœlum & terram,& omnes creaturas,& in genere humano condito ad imaginem ſuam et ad certam obedientiam,elegerit ſibi Eccleſiam,ut ab ea hæc una & uera diuinitas patefacta certis teſtimonijs, & per uerbum traditum Prophetis & Apoſtolis, agnoſcatur, inuocetur, & colatur, iuxta uerbum illud diuinitus traditum, & damnentur omnes cultus,qui fingunt alios Deos,& hæc uera diuinitas in tota æternitate celebretur. Hanc definitionem ſciamus non eſſe natam in ratione humana, ut Platonica definitio, ſed doctrinam eſſe in Eccleſia reuelatam inde uſq; ab initio.

Explicatio definitionis per teſtimonia ſcripturæ.

Quòd enim Deus ſit eſſentia ſpiritualis,adfirmat Chriſtus,inquiens, Iohan:4.Deus eſt ſpiritus,id eſt,non eſt elementis,aut cœli natura conflatus,Sed alia quædam eſſentia, quàm in hac miſera caligine mortalis uitæ nondum intelligere poſſumus.Sed cernemus in illa æterna conſuetudine coram,ad quam nunc Eccleſia uocatur & colligitur.

Deinde quod ſit Eſſentia intelligens, teſtantur hæc uerba in creatione, Dixit Deus. Dicere autem eſt ſubſtantiæ intelligentis non brutæ.

Quòd ſit omnipotens,confirmatur ex eadem narratione in Geneſi, In principio creauit Deus cœlum & terram.Cùm enim omnia condiderit,et quidem ſine priore materia,ſed dicendo,declarauit ipſa creatione ſuam omnipotentiam. Et Eſai: 44. Ego ſum Dominus conditor omnium, extendens cœlos ſolus,ſtabiliens terram,& nemo alius eſt,qui mecum id faciat.

Et uoluntatem Dei liberrimam eſſe, & liberè condidiſſe omnes creaturas,nec alligatam eſſe cauſis ſecundis,teſtatur dictum Pſalmi,Omnia quæcunque uoluit, fecit.

Deinde eſſe bonum & beneficum, ueracem, iuſtum, miſericordem, caſtum, probatur ex ipſa lege, quam non ſolum illuſtribus teſtimonijs in monte Sina terribili uoce propoſuit, ſed inde uſq; ab initio generis humani ſæpè repetiuit, & omnibus temporibus teſtatus eſt & teſtabitur exemplis horribilibus,diſplicere ſibi facta contraria legi.Et in Pſalmo dicitur,Non Deus uolens iniquitatem tu es.

Sic & narratio de creatione hominis docet,qualis ſit Deus.Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Cùm igitur mentibus humanis inſitæ ſint leges præcipientes ueritatem, iuſticiam, beneficentiam, caſtitatem,neceſſe eſt in Deo tale iudicium & tales uirtutes eſſe. Etſi autem hæ notitiæ in deprauatione humanæ naturæ obſcuriores ſunt, & adſenſio languidior eſt, tamen hæc lux non eſt prorſus extincta, ut doceat nos, & eſſe Deum, & qualis,& ſit teſtimonium de iudicio Dei.

Sequitur in definitione recitatio perſonarum. Hæc uero eſt arcana & miranda ſapientia longè extra & ſupra conſpectum omnium creaturarum poſita.Quare neceſſe eſt meminiſſe teſtimonia,in quibus ſe Deus ita patefecit,ut ſciamus uerè tres eſſe perſonas,quæ ſint tamen ὁμοούσιαι.

Οὐσία & perſona differunt.

Vt autem hæc recitatio intelligatur,neceſſe eſt primùm enarrari hæc uocabula οὐσίαν & perſonam. οὐσία eſt eſſentia quæ uerè eſt, non ut accidens in alio hærens.Perſona uero eſt ſubſtantia, indiuidua,intelligens,incommunicabilis. Initiò autem græca Eccleſia nominauit ὑπόστασιν, quòd latini perſonam dixerunt, poſtea etiam,ne à latinis diſſentire uiderentur, adpellarunt πρόσωπον, etiamſi hoc nomen græcis aliud in ueteri lingua ſignificat.

Nunc

Nunc igitur ad Symboli doctrinam redeo, & hunc primum articulum recito. Vna eſt Eſſentia diuina, æterna, Pater æternus, Filius λόγος qui eſt imago æterni Patris, & Spiritus ſanctus. Ac diligenter conſiderandæ ſunt hæ regulæ: Quoties diuinitas intra ſeſe deſcribitur, diſcernuntur perſonæ. Sed cùm opponitur creaturis, mentio fit unius æternæ Eſſentiæ. Altera regula eſt, Creatio & alia opera diuina extra diuinitatem, ſunt communia opera trium perſonarum.

Vna eſt eſſentia diuina.

Duæ Regulæ conſiderandæ in doctrina de trinitate.

Cùm autem de omnibus articulis aliqua perſpicua teſtimonia ſemper meminiſſe neceſſe ſit, addam hic unum atque alterum teſtimonium, de hoc primo articulo, uidelicet, de unitate Eſſentiæ diuinæ.

Deut: 6. Audi Iſraël, Dominus Deus noſter, Dominus unus eſt. Hoc dictum de eſſentia loquitur, & excludi à diuinitate omnes creaturas, & omnia quæ non ſunt hic Deus patefactus in hoc populo Iſraël. Non enim ocioſè poſita eſt particula, Iehoua, ſed diſcernit hunc Deum in Iſraël patefactum, ab aliarum gentium commentitijs numinibus, quaſi dicat, Hic Iehoua patefactus in hoc populo Iſraël, & non alij, quos fingunt Aegyptij, Chaldæi, & alij. Ita monet, ut quæramus Deum, qui ſe patefecit in uera Eccleſia.

Teſtimonia de unitate eſſentiæ.

Deut: 32. Videte, quòd ego ſim ſolus, et non eſt alius Deus præter me.

Extant paſſim in Prophetis multa ſimilia teſtimonia, quæ prodeſt meminiſſe & ſæpè cogitare, ut benè confirmentur mentes contra Ethnicos furores, & contra Valentinianos & Manichæos, qui horribiliter lacerarunt ueram doctrinam de unitate diuinæ Eſſentiæ.

DE TRIBVS PERSONIS·
DIVINITATIS.

Sequitur altera pars Articuli de diuinitate, quòd videlicet tres ſint perſonæ ὁμοούσιαι, æternus Pater, Filius λόγος, qui eſt εἰκὼν æterni Patris, & Spiritus ſanctus. Hic primùm tenenda eſt definitio perſonæ ſuprà recitata, nec concedendum petulantibus ingenijs, ut præſtigijs cauillationum corrumpant doctrinam, quam Deus ipſe de ſeſe patefecit.

Tres perſonæ ὁμοούσιαι.

Quærat autem aliquis, quare tres perſonas diuinitatis, & non plures aut pauciores eſſe adſeueramus? Hic reſpondendum eſt, quia Deus ſic ſe patefecit, cui neceſſe eſt adſentiri.

Tres perſonæ & non plures.

Deſcribamus igitur perſonas, & teſtimonia certa colligamus, ut in Inuocatione Deum rectè alloquamur. Pater æternus, eſt perſona diuina, æterna, non nata aliunde, ſed cogitatione ſui gignens ab æterno Filium coæternum imaginem ſuam. Ac manifeſtè diſcernit ſe Pater à Filio in hac uoce, cùm dixit: Hic eſt Filius meus dilectus, quo delector. Hæc uerba perſpicuè Patrem & Filium diſcernunt, quæ quidem ſæpè cogitanda ſunt, & ut nos confirment de hoc articulo, & ut nos commonefaciant de ingenti amore æterni Patris erga ſuum Filium. Magna enim uis eſt horum uerborum. Delector hoc Filio. Diligi à ſe hunc Filium adfirmat, & ſe eo lætari, & in eo acquieſcere. Hoc autem ideò prædicat, ut cùm docuerit, Eccleſiam propter hunc Filium recipi, fides fiat ardentior, cogitans uero & ingenti amore nos quoque diligi à Deo, quia filij hæreditas ſumus, & propter eum recipimur, & eum audimus & celebramus.

Pater æternus.

Sunt autem eadem uerba de Filio, quæ edidit Pater in Baptiſmo Filij, apud Eſaiam cap:42. Ecce ſeruus meus, ſuſtentabo eum, electus meus, quo delectatur anima mea.

Difficile eſt homini ſtatuere de prouidentia, curæ eſſe Deo homines, ſed hoc multo difficilius eſt, ſtatuere, nos uerè diligi, ſicut pius pater uero amore erga liberos ſuos adficitur. Id autem ſtatuere diſcamus, hac dulciſſima uoce confirmati, cùm inquit Pater: Hic eſt Filius meus dilectus, quo delector, Ideõ enim impreſſit Deus στοργὰς parentibus, ut ſint commonefactiones de amore Dei, primũm erga Filium, deinde erga genus humanum, quod condidit propter Filium. Cũm igitur manifeſtè adfirmet uerè à ſe diligi Filium, & non dubitandum ſit amorem hunc uerum, ardentem, & non frigidam cogitationem eſſe, ut Stoici imaginantur, ſtatuamus nos quoq; uerè & ardenter diligi, cùm Filium agnoſcimus & celebramus. Hæc ueriſſima ſunt, etiamſi humanæ mentis caligo & triſtis dubitatio tantam magnitudinem amoris non ſatis agnoſcit. Sed quoties de noſtra στοργῇ erga liberos cogitamùs, ueniat in mentem hunc noſtrum adfectum, ueſtigium Dei eſſe nobis impreſſum, ut nos de amore æterni Patris erga Filium & erga nos commonefaciat.

στοργαὶ cur impreſſe hominibus.

FILIVS. *NVnc recito Filij deſcriptionem. Filius eſt Perſona diuina, genita à Patre cogitante* ac intuente ſeipſum, imago coæterni Patris & ὁμοούσιος, non ex nihilo condita, ut Ariani dixerunt, ſed genita ex Patris ſubſtantia, qui Filius poſtea fuit interceſſor, inter Deum & Adam ac Heuam lapſos, & conſtitutus Mediator, adſumſit humanam naturam, ut pro nobis uictima fieret, & crucifixus ac reſuſcitatus colligit æternam Eccleſiam, & cum Patre in æternum regnat.

TESTIMONIA.

ETſi paſſim ſparſa ſunt teſtimonia in ſcripturis Propheticis & Apoſtolicis de Filij diuinitate, tamen in primo capite Iohannis, narratio maximè illuſtris Eccleſiæ propoſita eſt ad hunc articulum confirmandum, ubi etiam nomen Filio tribuitur, λόγος.

Filius uocatur λόγος ideo. Vocatur autem λόγος quia cogitatione naſcitur, & eſt imago Patris. Nam Pater ſeſe intuens & cogitans, gignit imaginem ſui, communicata ipſi eſſentia.

Quanquàm autem in creaturis, nihil huius generationis prorſus ſimile eſt, tamen cùm Deus utatur adpellationibus humanis, aliquo modo umbras tantæ rei in nobis uult conſiderari. Mens humana cogitans aliquid, pingit rei cogitatæ imaginem, ut quoties cogitamus homines notos abſentes, mente quaſi deliniamus corporum figuras. Talis imago in nobis dicitur λόγος, uerbum mentis, ut uſitatè in ſcholis dici ſolet. Sed nos non transfundimus ſubſtantiam in imagines illas in mente formatas, quæ reipſa ſunt in nobis ſubitæ & euaneſcentes actiones. At Pater æternus gignit imaginem communicata ipſi eſſentia. Ex hac qualicunq; collatione humanæ mentis & cogitationis noſtræ diſcamus adpellationes aliquo modo enarrare.

Filius uocatur imago. Eſt & alia uſitata adpellatio, uidelicet, imago æterni Patris. Sic Paulus nominat Filium in Epiſtola ad Coloſſenſes. Vt autem in nobis cogitatio format imagines, ita cùm Filius cogitando gignatur, ſitq; λόγος, ſimul intelligi poteſt, eſſe eum Patris imaginem, quia & in humana mente λόγος eſt imago rei cogitatæ.

Cũm hac

Cum hac adpellatione congruunt duæ, quæ recenſentur in Epiſtola ad Ebræos, χαρακτὴρ ſubſtantiæ Patris, & ἀπαύγασμα gloriæ. Hæc uocabula prorſus idem ſignificant, quod imago. Et qualis ſit imago, oſtendit deſcriptio, quæ additur. Imago ſubſtantiæ, id eſt, ſubſtantialis, non euaneſcens, ſed perſona. Item ἀπαύγασμα gloriæ, id eſt, fulgor claritatis, hoc eſt, ſubſtantiæ paternæ. Ac ſimilitudine illa fulgoris tranſmiſſi, ſignificatur Filium eſſe ex ſubſtantia Patris, non ex nihilo, ſeu ἐκ μὴ ὄντων, ut Ariani dicebant. Sed, ut dicit Nicenum Symbolum, φῶς ἐκ φωτός. Poſtquàm adpellationes utcunq; declaratæ ſunt, nunc teſtimonia recitentur, quæ oſtendunt in Chriſto duas naturas eſſe, & diuinam, uidelicet λόγον, perſonam diſtinctam à Patre, & tamen ὁμοούσιον πατρὶ, & natura Deum eſſe.

Filius χαρακτὴρ ſubſtantiæ et ἀπαύγασμα gloriæ.

Etſi autem paſſim ſparſa ſunt teſtimonia in Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis, tamen Iohannes ideò ſuam narrationem ab hoc articulo exorſus eſt, ut in illuſtri loco extaret teſtimonium, ac omnibus in conſpectu eſſet. Et quia in ipſo exordio ponitur, magis adparet, non obiter aut caſu ei hæc uerba exci diſſe, ſed conſultò inſtitutam eſſe hanc narrationem, ut Eccleſia certa eſſet de Filij ſubſtantia. Eſtq; conſentaneum eo tempore oppoſitam eſſe hanc confeſſionem Hebioni & Cerintho, qui negabant in Meſſia naturam diuinam eſſe. Semper igitur in omni inuocatione ſit in conſpectu hæc narratio.

IN principio erat λόγος, uidelicet, hæc perſona, quæ eſt Filius Dei, & nominatur λόγος. Cùm autem dicitur fuiſſe in principio, intelligitur fuiſſe ante creationem rerum, quaſi dicat, In illo principio, de quo loquitur Moyſes, inquiens, In principio creauit Deus cœlum & terram. Tunc inquam erat λόγος. Non igitur creatus eſt. Deinde addit, Et λόγος erat apud Deum. Hic perſonæ diſcernuntur, quia dicit λόγον fuiſſe apud Patrem, teſtatur ergo duas eſſe perſonas.

Teſtimonium ex primo capite Iohannis, quòd Filius ſit Deus.

Et Deus erat λόγος. Poſito diſcrimine perſonarum, hic expreſſè iam adſeuerat, Filium eſſe natura Deum. Et ut huius propoſitionis membra rectè ordinentur, neceſſe eſt conſuetudinem Græci ſermonis noſſe. Articulus additur ſubiecto. Ideò ſciendum eſt, hic λόγον reuera ſubiectum propoſitionis eſſe, & θεὸν prædicatum, ſicut conuenit in docendo & in definiendo uocabulum communius ponere loco prædicati, ut dicimus, Malua eſt herba, ita hic ſciamus præcipuam uocem definitionis poſitam eſſe in prædicato, monſtrantem, quæ ſit Filij ſubſtantia. λόγος eſt Deus, quaſi dicat, non eſt imago euaneſcens, ut humana cogitatio, nec eſt imago creata, ſed reuera & ſubſtantialiter eſt Deus. Cæterùm nomen Deus, ut communius, conuenit etiam Patri & Spiritui ſancto. Hæc quæ de membris propoſitionis hoc modo ordinandis dixi, adferunt lucem narrationi, & neceſſariò ſic ordinari membra cogit Articulus.

Nec locus eſt hic cauillationi de uocabulo Dei. Nomen Dei interdum ſignificare non natura Deum, ſed gubernatorem ornatum diuinis donis. Ad hanc cauillationem reſpondendum eſt, non faciendam eſſe ambiguitatem uocabuli in ea narratione, ubi Dei Eſſentia deſcribitur, & non dicitur de hominum gradibus. Ac textus ipſe refutat hanc calumniam, cùm declarat, quid nominet Deum, ſcilicet creatorem. Hæc eſt proprietas ſoli diuinæ eſſentiæ conueniens. Dicit autem de Filio, Omnia per ipſum facta ſunt, Ergo filius cùm ſit creator cum Patre, eſt ὁμοούσιος πατρὶ, & natura Deus, non metaphoricè, non nuncupatione tantùm.

Hoc teſtimonium, quod in exordio narrationis apud Iohannem recitatur,ſemper in conſpectu ſit,& in huius articuli defenſione, cæteris argumentis præponatur,quia hoc loco non obiter de duabus naturis in Meſſia,aut obſcurè,aut ambiguè dicitur, ſed narratio hanc ipſam ob cauſam inſtituta eſt, ut de tanto articulo Eccleſia certam & expreſſam ſententiam teneret.

Alia teſtimonia,quòd filius ſit Deus. Deinde adiungantur alia teſtimonia,quæ paſſim in ſcripturis Propheticis & Apoſtolicis ſparſa ſunt,ut Iohan:1.ſtatim repetitur inſigne teſtimonium, In mundo erat,& mundus per ipſum factus eſt. Conſtat autem mundum non eſſe conditum per humanam naturam Chriſti. Ergo neceſſe eſt in Chriſto nato ex uirgine Maria, & eſſe & manere alteram naturam conditricem cum Patre.

Ac ut adpareat perpetuum conſenſum eſſe huius tantæ reuelationis, ſæpè hæc ipſa ſententia repetita eſt,uidelicet,per Filium omnes creaturas conditas eſſe,quia hæc proprietas clariſſimè teſtatur,Filium omnipotentem eſſe, & natura Deum.Coloſſ:1.Omnia per ipſum, & in ipſum condita ſunt,& ipſe eſt ante omnia,& omnia conſiſtunt per ipſum. Et Ebræ:1. Per Filium,quem poſuit hæredem omnium, per quem & ſecula fecit,qui eſt fulgor claritatis & effigies ſubſtantiæ eius, ferens omnia uerbo potentiæ ſuæ. Hæc dicta manifeſtē teſtantur,eſſe & manere in Chriſto diuinam naturam conditricem cum Patre. His teſtimonijs addat pius lector pleraq; collecta in alijs ſcriptis.

Adiuuatur autem Eccleſia in hoc articulo perſpicua cõfeſſione ueterum, qui proximi fuerunt Apoſtolis, & eorum diſcipulos audierant.Extat enim in *Gregorius Neocæſarienſis.* Euſebio libro 7. confeſſio Gregorij Neocæſarienſis ſcripta, cùm Antiochiam contra Samoſatenum acceſſitus eſſet, Vnus Deus, Pater Verbi uiuentis,ſapientiæ ſubſiſtentis,& imaginis ſuæ,integer integræ genitor, Pater Filij unigeniti.Vnus Dominus,ſolus ex ſolo,imago Patris,uerbum efficax, filius ſempiternus ex ſempiterno. Vnus Spiritus ſanctus ex Deo ſubſtantiam habens, qui per Filium apparuit,ſanctificans,per quem Deus ſuper omnia & in omnibus cognoſcitur.

Etſi autem non propter humanam autoritatem,de re tanta,de Dei eſſentia ſtatui poteſt, ſed fides uerbo Dei, quod per Prophetas & Apoſtolos traditum eſt,nititur,tamen confeſſiones primæ Eccleſiæ, ſunt tanquàm narrationes hiſtoricæ,teſtantes quid ſenſerint Apoſtoli. Imò Deus ſemper uult aliquos teſtes eſt ueræ ſententiæ in Eccleſia. Ideò talia dicta primæ & incorruptæ antiquitatis à probatis doctoribus accepta,non ſunt negligenda. Nam & commonefaciunt nos de ſententia Prophetarũ & Apoſtolorum, ut in ipſo uerbo Dei quærantur firma teſtimonia,& confirmant nos ſua confeſſione, cùm intelligimus eos natiuam ſententiam Prophetici & Apoſtolici ſermonis retinuiſſe, & adfirmare eam ab Apoſtolis acceptam eſſe.

Irenæus. Polycarpus. Sunt & apud Irenæum perſpicua teſtimonia, qui audiuit Polycarpum auditorem Iohannis, & multò ante Nicenam Synodum uixit, tempore imperatoris Seueri, & deinde in Syrmio, regnantè Maximino, admodum ſenex, propter confeſſionem Euangelij,ſupplicio adfectus eſt.Extant autem hæc uerba in libro tertio Irenæi,cap:2.Oſtenſo manifeſtè, quod in principio λόγος exiſtens apud Deum, per quem omnia facta ſunt, qui & ſemper aderat humano generi, hunc nouiſſimis temporibus ſecundum præfinitum tempus à Patre, unitum ſuo plaſmati, paſſibilem hominem factum miſit.

Et extat

Et extat longa Epiſtola Alexandri Epiſcopi Alexandrini, qui ante Ni- cenam Synodum refutauit Arium, adſeuerans λόγον eſſe natura Filium Dei, & repetens ſententiam in Synodo Antiochena editam contra Samoſatenum. In ea Epiſtola uerba hæc ſunt, Et ſecundum hoc credimus, Filium ſemper quoque exiſtere cum Patre, ἀπαύγασμα enim eſt &c. *Alexander Epiſcopus Alexandri.*

Deinde teſtimonium uniuerſæ Synodi Nicenæ ſit in conſpectu, quam ſecuti Athanaſius, Baſilius & alij multi conſtantiſſimè defendunt tres eſſe perſonas diuinitatis, ſicut inquit Epiphanius contra Sabellianos, ἐνυπόστατος ὁ πατὴρ, ἐνυπόστατος ὁ υἱός, ἐνυπόστατον τὸ ἅγιον πνεῦμα. *Epiphanius.*

Et nominatim Synodus Nicena damnauit Arij dicta, qui contendit, Filium, λόγον, ex nihilo conditum eſſe, ἐξ οὐκ ὄντων, item fuiſſe aliquando Patrem, cùm nondum eſſet Filius, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν. *Nicena Synodus.*

Extat Baſilij breuis concio, cui titulus eſt de Fide. Extat & enarratio in exordium Iohannis, ubi perſpicuè adſeuerationes ſunt huius ſententiæ, quam recitaui. *Baſilij concio.*

Hæc ideò recito, ut uetera teſtimonia non negligantur, quæ pios confirmare poſſunt. Nam ut antè dixi, etſi fides & inuocatio nituntur uerbo Dei per Prophetas & Apoſtolos tradito, tamen confirmantur bonæ mentes, cùm audiunt ueteris & purioris Eccleſiæ teſtimonia, quę adfirmat hanc ipſam doctrinam ab Apoſtolis acceptam eſſe, & eorum auditores teſtari hanc ſententiam ab Apoſtolis ſine ulla ambiguitate traditam eſſe.

CVm autem iam dictum ſit, Filiū non ex nihilo conditum eſſe, ſed reuera de ſubſtantia Patris natum, ſicut ait ſymbolum, Deum de Deo, Lumen de Lumine, paucis hic etiam de hac propoſitione dicam, non ut inanis contentio moueatur, ſed ut Filius Dei rectius agnoſcatur, ſcilicet, an rectè dicatur, Eſſentia generat, item, Eſſentia generatur. Non dubium eſt, ſequentes propoſitiones ueras eſſe, Pater generat, Filius naſcitur ſeu natus eſt. Nam hic cogitatio ſucceſſionis, qualis eſt in tempore, excludenda eſt. *Eſſentia generat, & eſſentia generatur.*

Sed cùm recentiores rejiciunt hanc propoſitionem, Eſſentia generatur, offundunt imaginationem quaſi alia quędam res naſcatur, & eſſentia communicetur non nata. Hæc imaginatio procul ex mentibus ejicienda eſt, & ſciendum, cùm Filius naſcitur, uerè eum de eſſentia Patris naſci, & ita naſci eſſentiam, quę Filius eſt, ut hoc ipſum dictum uult, Deus de Deo, Lumen de Lumine. *Filius uerè naſcitur de ſubſtantia Patris.*

Hac uera ſententia conſiderata, facilè eſt iudicium de illis quæſtionibus recentiorum, ubi quærunt, an in Filio differant realiter eſſentia, & relatio. Et an relatio generetur, ſi eſſentia non generatur. Verùm eſt enim, eſſentiam & relationem in qualibet perſona non differre realiter, nec eſſe duas res eſſentiam filij & relationem, ſed reuera Filium eſſe genitam eſſentiam, non aliam quampiam rem genitam.

Hæc uera ſunt, & pios qui dextrè hæc accipiunt, utiliter erudiunt, ut agnoſcant Filium Dei uerè eſſe genitam à Patre eſſentiam, non duas res eſſe, nec tantùm relationem natam eſſe. Baſilius inquit, Si Filius non eſſet natus, duæ illæ perſonæ eſſent duo ἀδελφά. Vt autem uerè ſit Filius, neceſſe eſt de ſubſtantia Patris natum eſſe. Et plura apud græcos congruentia huic noſtræ enarrationi dicta ſunt, quæ ex ipſis fontibus petenda ſunt.

POſtquàm autem hæc fundamenta rectè percepta ſunt, conſiderandum eſt argumentum grauiſſimum, quod uidelicet tota Scriptura ueteris & noui

Teſtimonia utriuſq; teſtamenti, quòd Meſsias ſit adorandus.

Teſtamenti adfirmat inuocandum & adorandum eſſe Filium Dei Meſſiam, & iubet ab eo petere auxilium in omnibus periculis, & uitam æternam, & acquieſcere fiducia ipſius, tanquam exaudientis & opem ferentis. Hoc eſt autem tribuere ei infinitam potentiam, quòd ubiq; adſit, corda inſpiciat, exaudiat, quòd det iuſticiam & uitam æternam. Neceſſe eſt igitur in Meſſia diuinam naturam eſſe.

Noui Teſtamenti teſtimonia.

Perſpicua ſunt autem teſtimonia in nouo Teſtamento.

Iohan:10. Ego uitam æternam do eis, & nemo rapiet eas ex manu mea.

Iohan:5. Pater meus uſq; modò operatur, & ego operor. Quæ ille facit, & Filius ſimiliter facit.

Item, Sicut Pater exuſcitat mortuos, & uiuificat, ſic & Filius quos uult, uiuificat.

Iohan:14. Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam. Hic apertè teſtatur ſe exaudire petentes, & largiri ſeſe ea quæ petimus, quorum utrunq; proprium eſt diuinæ & immenſæ naturæ.

Iohan:15. Sine me nihil poteſtis facere. Hæc ſententia teſtatur Chriſtum adeſſe, protegere, iuuare, gubernare inuocantes, quæ ſunt Dei propria.

Matth. 18. Vbicunq; ſunt duo aut tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum. Adeſſe ubiq;, exaudire & opitulari ubiq;, propria ſunt diuinæ naturæ.

Iohan. 20. Chriſtus ſuo halitu dat Spiritum ſanctum, quod etiam ſolius diuinæ naturæ proprium eſt.

Iohan.10. Ego pono animam meam, & rurſus ſumam eam.

Iohan. 6. Ego ſuſcitabo eum in nouiſſimo die.

Iohan.8. Priuſquàm Abraham natus eſt, ego ſum. Hic teſtatur ſe fuiſſe antequàm adſumeret humanam naturam.

Iohan. 17. Glorifica me Pater ea gloria, quam habui apud te, antequàm eſſet mundus.

Coloſſ.1. Omnia per ipſum & in ipſum condita ſunt, & omnia per eum conſiſtunt. Eſt ergo in Chriſto natura diuina conditrix rerum. Ideò poſtea in capite 2. inquit, In ipſo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, quaſi dicat, In alijs habitat Deus ſpiritu ſuo, nouam lucem & nouos motus accendens, ſed in Chriſto habitat non ſolùm ſpiritu, ſed etiam ita, ut perſonali unione humanæ naturæ diuina unita ſit. Nam σωματικῶς ſignificat ſubſtantialiter ſeu perſonaliter, quia ut nunc perſonam dicimus, ita ueteres Græci σώματα dixerunt.

Ad Ebræ:1. Quem poſuit hęredem omnium, per quem & ſecula fecit, qui eſt fulgor gloriæ, & effigies ſubſtantiæ eius, ſuſtentans omnia.

Act:7. Domine Ieſu, ſuſcipe ſpiritum meum. Hæc petitio tribuit Chriſto, quòd morientium animas cuſtodiat, & rurſus coniungat animas & corpora.

1. Theſſ: 3. Ipſe Deus & pater noſter, & Dominus noſter Ieſus Chriſtus dirigat uiam noſtram.

EX VETERI TESTAMENTO.

Veteris Teſtamenti teſtimonia, Eſai: 7.

ESai:7. Vocabitur nomen eius Emanuel, id eſt, nobiſcum Deus. Sed firmius eſt quod ſequitur cap:9. uocabitur nomen eius, Admirabilis, Conſiliarius, Deus, Fortis, Pater uitæ perpetuæ.

Etſi enim

Etſi enim hic Iudæi deprauant uocabulum El, & dicunt ἀμφίβολον eſſe, tamen ſequens proprietas addita refutat Iudaicam cauillationem. Cùm enim Meſſias dicitur eſſe Pater uitæ perpetuæ, manifeſtè tribuitur ei omnipotentia. Nam dare uitam æternam, ſolius eſt diuinæ naturæ. Congruit autem hoc dictum cum eo quod ſuprà citauimus, Ego uitam æternam do eis.

Ierem: 33. Et hoc eſt nomen, quod uocabunt eum, Iehoua iuſtificator noſter. Hic tribuit Meſſiæ nomen, quod in illa lingua proprium eſt Dei, & adfirmat Meſſiam eſſe iuſtificatorem. Tribuit igitur ei gloriam, quæ ſoli Deo competit. Nam iuſtificare, tollere peccatum, & reddere iuſticiam, & uitam æternam, nemo poteſt niſi Deus. Eludere autem Iudæi hac cauillatione tam illuſtre teſtimonium conantur, dicunt hoc nomen non eſſe ſubſtantiæ adpellationem aut deſcriptionem, Sed deſcriptionem eſſe beneficij aliunde dati per eum, ut apud Ezechielem in poſtremo uerſu dicitur: Hoc erit nomen ciuitatis, Dominus ibidem. Ita hanc adpellationem aiunt tribui Chriſto, tanquàm alieni beneficij ſignificatori, Deus eſt iuſtificator noſter. Ieremiæ 33.

Sed hæc Sophiſtica eluſio refutari poteſt collatione aliorum teſtimoniorum, quæ ſuprà citauimus, quæ cùm perſpicuè adfirment, Filium eſſe natura Deum, & de ſubſtantia Patris genitum, rectè intelligitur & hoc loco, tribui ei adpellationem & potentiam Dei, propterea quòd ſit natura Deus.

Deinde uerbum, uocabunt, in hoc loco Ieremiæ, ſignificat, inuocabunt, id eſt, ipſum Meſſiã perpetuò Eccleſia inuocabit hoc modo, nominans ipſum, Iehoua et iuſtificatorem. Ipſa autem inuocatio teſtatur eum eſſe natura Deum. Et cùm in ipſa inuocatione ad ipſum Meſſiam directa, nominetur ipſe Iehoua & iuſtificator, non dubium eſt eum natura Deum eſſe.

Miche: 5. Egreſſus eius ab initio ante dies mundi. Etſi breuitas talium teſtimoniorum auget obſcuritatem, tamen quia eædem ſententię ſæpè repetuntur, collatio ſingula dicta illuſtrat & confirmat. Dicit hunc Meſſiam egreſſum eſſe ante dies mundi, quo dicto aut hoc ſignificatur Filium natum eſſe ante conditionem mundi, aut egreſſum, id eſt, promiſſum, oſtenſum in uerbo, & conſpectum eſſe Patribus in ipſo mundi principio, & deinceps, & inde uſq; ab initio fuiſſe deprecatorem pro Eccleſia, & defenſorem Eccleſiæ. Luctatur cum Iacob, & Iacob de ipſo dicit, Benedicat uobis Deus, & Angelus qui eripuit me ex cunctis malis. Hoc præconium eſt Meſſiæ, qui liberat à ueris & æternis malis, à peccatis, ab ira Dei, à morte. Hæc beneficia maiora ſunt, quàm cuſtodia corporum, quæ fit per Angelos creatos. Loquitur & cum Moyſe, Ioſua, & Daniele. Michea 5.

Ideò & 1. Corinth: 10. expreſſè adfirmat Paulus, Chriſtum adfuiſſe populo in deſerto. Bibebant ex ſpirituali comitante eos petra. Petra autem erat Chriſtus.

Pſal: 45. Et concupiſcet Rex decorem tuum, quia ipſe eſt Deus tuus. Hic adfirmat Meſſiam, quem uenturum eſſe prædicat, Deum eſſe, & nomine utitur Adonai, quod propriè Deo tribui ſolet. Eſt autem dulcis conſolatio in hoc dicto. Cùm Pſalmus laudat Eccleſiæ pulcritudinem, quæ non ſolùm iudicio mundi propter crucem ſqualida uidetur, ſed etiam reuera adhuc languida eſt, & multas ſordes, ignorantiam, & uicioſos adfectus multos circumfert. Interea tamen ſciamus nos, quanquàm imbecilles, propter immenſam miſericordiam, tamen huic noſtro Regi placere, & prædicari pulcritudinem, id eſt, aliquas Pſal: 45.

eſſe uirtutes Deo placentes, ueram inuocationem, propagationem ueræ doctrinæ, & reliquam incoatam obedientiam.

Pſal. 72. Pſal: 72. dicit Meſſiam ſempiternum eſſe, & ſemper adorandum. Fuit nomen eius ſemper, Ante ſolem manet nomen eius, & benedicentur in eo omnes gentes. Item, Timebunt eum donec erunt Sol & Luna. Item, Adorabunt coram eo ſemper.

In his uerbis perſpicuè deſcribitur æternitas, Ante ſolem, id eſt, antequàm ſol conditus eſt, erat hic Filius. Nam Ebraicus Pſalmus hic inſigni uerbo uſus eſt, ſignificans haud dubiè natum eſſe Filium, ante conditionem ſolis.

Deinde & manifeſtè adfirmat hunc Meſſiam ſemper inuocandum eſſe, etiam cùm non conſpicietur oculis. Non igitur loquitur de geſtu corporum, qui præſentibus Regibus exhibetur, ſed loquitur de mente, quæ petit à Meſſia, ut miſereatur noſtri, & ſit interceſſor pro nobis, det remiſſionem peccatorũ, Spiritum ſanctum & uitam æternam, & ſit opitulator & defenſor etiam in huius uitæ periculis, aduerſus furores Diaboli & impiorũ, ſicut & ipſe inquit, Oues meæ uocem meam audiunt. Nemo rapiet eas ex manu mea. Talis adoratio uerè tribuit omnipotentiam Meſſiæ, & teſtificatur eum eſſe Deum, ut ſuprà dixi, has & ſimiles ſententias de inuocatione, diligenter excerpendas eſſe, quia ſimul docẽt, quis ſit Meſſias, & cõſolationes neceſſarias nobis proponũt.

Poſt hæc teſtimonia ab effectibus ſumta, quæ quia proprietates continent, ſoli diuinæ & infinitæ naturæ tribuendas, minus labefactari poſſunt, adPſal. 2. datur & ex Pſalmo ſecundo uox æterni Patris, Ego hodie genui te, & illuſtretur hoc dictum, collatis teſtimonijs, quæ ſunt in narratione Iohannis, ubi Meſſias diſcernitur à cæteris filijs. Nominatur enim unigenitus, cæteri autem adpellantur filij adoptione. Cùm igitur Meſſias ſit natura filius, neceſſe eſt de ſubſtantia Patris genitum eſſe. Hinc perſpicuum eſt dictum Pſalmi enarrandum eſſe de generatione filij, qua uerè ex ſubſtantia Patris genitus eſt. Ego hodie, id eſt, ab æterno genui te, ſcilicet, uera generatione, de mea ſubſtantia.

H*Actenus teſtimonia recenſui ex ueteri & nouo Teſtamento, quæ adfirmant Filium* Dei unigenitum, qui ſe patefecit generi humano, adſumta natura humana ex uirgine Maria, & dicitur λόγος & imago æterni Patris, uerè de ſubſtantia æterni Patris natum eſſe, & natura Deum & omnipotentem eſſe. Cùm autem tota hæc ſententia procul extra humanæ rationis conſpectum poſita ſit, & humanæ rationi hæc ualdè abſurda & tetra uideantur, Deum generare, & plures eſſe perſonas coæternas & omnipotentes, neceſſe eſt diligenter erudiri & muniri mentes de re tanta. Nec tantùm humanæ rationis imbecillitas per ſeſe cogitatione rei tantæ turbatur, ſed etiam Diabolus odio filij Dei irritat leuia ingenia, ut opiniones gignant, amplectantur, & ſpargant contumelioſas aduerſus Deum, & aut palàm abijciant Prophetarum & Apoſtolorum doctrinam, ut fecit Mahomet, aut eludant uera teſtimonia.

Aduerſus hos horrendos furores primùm uera doctrina muniendę ſunt mentes, deinde & ſinguli adſiduis & ardentibus uotis petamus regi noſtras mentes à Deo, ne languefactæ amittant ueram lucem.

Vtroq; autem genere teſtimoniorum nos confirmemus, uidelicet dictis Propheticis & Apoſtolicis, & deinde uero & conſtanti conſenſu ueteris Eccleſiæ, quæ perſpicuè adfirmat his tantis controuerſijs agitatis, ſic intellecta eſſe Apoſtolorum teſtimonia, & ab ipſis Apoſtolis, & ab eorum auditoribus fideliter

deliter hanc ſententiam initiò propagatam eſſe per probatos doctores, ut ſupra de Irenæo & Gregorio Neocæſarienſi diximus.

Horum clariſſima & conſtantiſſima adſeueratio nos quoq; confirmat. Eſt enim audienda Eccleſia, ſed tamen, ut ſuprà dixi, fides in inuocatione nititur, non humaua autoritate, ſed ipſo uerbo Dei. Quare neceſſe eſt, ſemper etiam aliqua perſpicua & firma teſtimonia ex ſcriptis Apoſtolicis complecti, qualia ſunt apud Iohannem multa, quę quidem magis etiam perſpicua ſunt cęteris. Poſtquàm hæc fundamenta conſtituta ſunt, diluenda ſunt præcipua argumenta quæ obijciuntur.

REFVTATIO.

IN hac parte hactenus neceſſe fuit dici de natura diuina Filij Dei. Infra de adſumtione humanæ naturæ plura dicenda erunt, ubi fortaſſis commodius eſſet diluere Argumenta, quæ contra diuinam naturam Filij obijciuntur, ex ijs quæ conueniunt humanæ naturæ, & admirandæ ſeruituti, quam ſubijt ut fieret uictima. Sed tamen hic breuiter ea complectemur, ut ueris teſtimonijs, quæ iam recitata ſunt, Lector teneat proximè adiunctas refutationes contrariorum. Aliquid enim lucis adferunt huic doctrinæ de re omnium maxima & grauiſſima.

Prima obiectio eſt, quæ omnibus in oculos occurrit, & maximè uidetur labefactare ſententiam de diuinitate Filij. *Obiectio prima contra diuinitatem filij.*

Natura diuina nec patitur nec moritur, *Natura diuina non patitur.*
Chriſtus autem mortuus eſt,
Non eſt igitur natura Deus.

Ad hanc obiectionem neceſſe eſt reſpondere, quia abſurdiſſimum uidetur dicere Deum lacerari & mori. Eſt igitur hæc reſponſio.

Etſi hæc tota cauſa longè extra omnium creaturarum conſpectum poſita eſt, tamen cùm teſtimonia diuinitus tradita in ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis, adfirment duas naturas eſſe in Meſſia nato ex uirgine Maria, ut ſcriptum eſt, Et uerbum caro factum eſt, regula hæc tenenda eſt.

Quædam propria uni naturæ, non impediunt, quo minus adſit altera natura. Propria autem ſunt hæc humanæ naturæ, lacerari membra, pati, mori. Ideò Petrus diſertè dixit, Chriſtum paſſum eſſe carne. Et Irenæus piè & perſpicuè inquit, pagina 185. Chriſtum crucifixum & mortuum eſſe, requieſcente uerbo, ut crucifigi & mori poſſet. Id eſt, diuina natura non eſt quidem lacerata aut mortua, ſed fuit obediens Patri, quieuit, ceſſit iræ æterni Patris aduerſus peccatum generis humani, non eſt uſa ſua potentia, non exeruit ſuas uires. Interea lacerata & mortua eſt natura, quæ potuit lacerari & mori. *Proprietas unius naturæ non excludit proprietates alterius. Irenæus.*

Congruit autem hoc Irenei dictum ad uerba quę ſunt in Epiſtola ad Philippenſes cap: 2. Qui cum eſſet in forma Dei, id eſt, ſapientia & potentia æqualis Patri, non rapuit æqualitatem Dei, Id eſt, cùm miſſus eſſet ut obediret Deo in paſſione, non fecit contra uocationem, non eſt uſus ſua potentia contra uocationem, Sed ſeipſum exinaniuit, id eſt, non exeruit ſuam potentiam, & humiliauit ſe, formam ſerui accipiens, id eſt, induens cum humana natura mortalitatem, habitu inuentus ut homo, id eſt, adfectibus & deſtructione, gaudio, pauoribus, triſticia, dolore, morte. Etſi igitur ita unitæ ſunt duæ naturæ, imago æterni Patris, & humana natura ex uirgine adſumta, ut ſint una perſona, tamen naturæ retinuerunt ſuas proprietates.

Et con-

Et conſpicitur in hac admiranda paſſione, magnitudo iræ Dei aduerſus peccatum. Non eſt leue dictum, Chriſtum crucifixum eſſe, requieſcente uerbo, id eſt, cùm ira æterni Patris effunderetur in Filium, quieuit λόγος, & fuit obediens, nõ exeruit uires contra Patrem, & interea lacerata eſt humana natura. Hæc humilitas, qua ſe Filius ita ſubiecit Patri, nunc non poteſt comprehendi, ſed in uita æterna conſiderabitur. Nunc uerò hoc cogitemus, ueram & ingentem iram Dei eſſe aduerſus peccatum, cùm filius Dei hoc modo factus ſit ſupplex & ſubiectus.

Secunda obiectio, Pater maior me eſt.

Secunda obiectio, Pater maior me eſt. Hoc dictum Ariani præcipuè opposuerunt aduerſus ueritatem, cùm uera & ſimplex ſit expoſitio. Alia dicta loquuntur de Eſſentia, alia de officio Chriſti miſſi ad docendum & ad hanc obedientiam, ut pro nobis uictima fieret. In primo cap: apud Iohannem dicitur: Et Deus erat uerbum, omnia per ipſum facta ſunt. Hoc teſtimonium perſpicuè adſeuerat Filium eſſe Deum, & potentia æqualem Patri.

At alibi ſæpè dicitur de officio doctoris miſſi ad hanc obedientiam à Patre, ut hic, Pater maior me eſt. Pater glorifica me. Hæc ideò ſic dicuntur, quia Chriſtus tunc, cùm in illa uiſibili & mortali conſuetudine Euangelium traderet, uoluit ſe agnoſci, non ut fanaticum doctorem, aut qui ſine Patre, & ſine miſſione æterni decreti doceret, Sed, ut conſtaret promiſſionem gratiæ & uitæ æternæ, certò decretum eſſe immotum diuinitatis, adfirmat ſe perſonam eſſe à Patre miſſam, nec adferre ſe doctrinam à ſe uno excogitatam, ſed tanquàm Legatum, uocem æterni Patris arcanam exponere.

Itaq; in narratione de autoritate doctrinæ & de Miniſterio, fit collatio Mittentis & Miſſi. Mittens eſt fons doctrinæ, & adprobator & defenſor. Hunc uocat maiorem Miſſo, ſcilicet, miniſtro, qui à Mittente accepit doctrinam, et nunc eſt infirmus, ſubit crucem, nec exerit ſuam potentiam, ſed expectat teſtimonia, quibus Pater ornabit hunc Filium, & doctrinam confirmabit, ſcilicet, Reſurrectionem, & deinde miſſionem Spiritus ſancti, & omnia miracula uniuerſæ Eccleſiæ, & extremum iudicium.

Diſcernenda dicta de eſſentia à dictis de officio.

Hęc enarratio dicti, Pater maior me eſt, uera, natiua & perſpicua eſt, quia certè neceſſe eſt diſcerni dicta quæ loquuntur de Eſſentia, à dictis quæ loquuntur de officio, ut hic, Deus quare dereliquiſti me, hic certè non loquitur de eſſentia, ſed de ſe tanquàm uictima ſuſtinente tunc pœnas noſtrorum peccatorum, ubi lamentatur in ſeſe iram æterni Patris effundi, ſicut & in Eſaia dicitur: Et Dominus uoluit conterere eum in infirmitate. Hæ Deſcriptiones aliquo modo ſignificant, quanta ſit ira Dei, uera & horrenda aduerſus peccata, & quales dolores ſuſtinuerit Filius Dei, ſcilicet, non tantùm corporis lacerationes, ſed etiam illos ingentes dolores, qui ſunt ſenſus iræ Dei, Harum maximarum rerum cogitatione pij expaueſcant, & magnitudinem earum pia meditatione conſiderent, quod ſi facient, facilius diſcernent dicta diſſimilia, & agnoſcent aliquo modo utrunq;, magnitudinem iræ Dei aduerſus peccata, & magnitudinem miſericordiæ in filio Dei, qui etſi natura Deus eſt, tamen ibi ſeſe abiecit, ac proſtratus coràm æterno Patre pro uniuerſa Eccleſia ſua fuit interceſſor.

In talibus narrationibus officia deſcribuntur, de quibus ſæpè commonefieri Eccleſiam neceſſe eſt.

Alibi teſtimonia extant, quæ propriè tantùm de eſſentia loquuntur, ut

Iohan: I.

Iohan.1. Et uerbum erat Deus. Etſi autem teſtimonia de eſſentia etiam paſſim ſparſa ſunt, tamen ſæpius de beneficijs dicitur, quòd eorum conſideratione accendi fidem in mentibus piorum, & uitam æternam oporteat.

Norunt & diaboli ac fatentur Filium Dei natura Deum eſſe, eumq́ horribiliter timent, ſed doctrinam de beneficijs ſummo cum dolore cogitant, quia ſciunt ea non pertinere ad ſe, ſed ad genus humanum, ſicut in ipſo ſymbolo ſcriptum eſt, Qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem &c. Et Rom. 5. dicitur, Sicut per unius delictum condemnatio in omnes homines, ſic per unius iuſticiam ad omnes homines iuſtificatio uitæ peruenit.

Vt igitur in conſpectu pijs ſit doctrina de ira Dei, ac deinde conſolatio quæ accendit iuſticiam & uitam æternam, in nobis, ideò in Prophetis & concionibus Filij Dei & Apoſtolorum ſæpius repetita eſt doctrina de miranda humilitate Meſſiæ & paſſione, & de interceſſione, & deinde reſurrectione, regno & præſentia Meſſiæ in Eccleſia.

Diſcernenda dicta quæ loquuntur de Chriſto regnãte & de Chriſto humiliato.

Tenenda eſt & hæc diſtinctio. Alia dicta loquuntur de arcana gubernatione cum patre, aut de regnante Meſſia, Vt, quæ pater facit, hæc & Filius ſimiliter facit. Alia de humiliato ſeu patiente Chriſto, ut cùm uocatur maledictum. Ita enim decretum fuit in illo arcano conſilio Dei, ut Filius certo tempore fieret uictima, quo tempore præſtitit hanc mirandam obedientiam æterno Patri, ut quieſceret & ſineret in ſe effundi horrendam iram, noſtra peccata punientem. De huius certi temporis obedientia loquuntur multa dicta, quæ ad ſuum tempus accommodata, non pugnant cum alijs dictis, quæ loquuntur de potentia regnantis Filij Dei.

Plura autem de humana natura in Chriſto dicenda erunt, cùm ueniemus ad ſequentes ſymboli articulos. Nunc pauca addam, quæ propriè ad doctrinam de diuina natura Chriſti pertinent.

Filius uocatur ſapientia Patris.

Interdum Filius Dei uocatur ſapientia Patris, ſcilicet, quia cum eo deliberat Pater, ut Gene.1. ſignificatur: Dixit pater, Faciamus hominem ad imaginem noſtram. Item, quia Filius oſtendit Patrem, & arcanum conſilium eius de redemtione protulit, ſicut ipſe inquit, Nemo nouit Patrem niſi Filius, & cui Filius uolet reuelare. Cæterùm hoc ſciendum eſt, Pater ſuo intellectu intelligit, ſua uoluntate uult, ſua ſapientia eſt ſapiens. Ita & Filius ſuo intellectu intelligit, ſua uoluntate uult, ſua ſapientia eſt ſapiens. Sic & Spiritus ſanctus ſuo intellectu intelligit, ſua uoluntate uult, & ſua ſapientia eſt ſapiens.

Etſi autem phraſis illa, qua Filius nominatur ſapientia Patris, Scriptoribus uſitata eſt, tamen non ſic locuti ſunt Prophetæ & Apoſtoli, ſed Iohannes nominat Filium λόγον, Paulus εἰκόνα. Hæ appellationes ſunt illuſtriores.

Remouenda eſt etiam temporis & moræ cogitatio à generatione diuina. Gregorius hac phraſi utitur, Filius ſemper natus eſt. Alij, Filius ſemper naſcitur. Sed remoueantur hæ temporis et noſtrorum motuum progreſſiones, ab huius generationis conſideratione, & ſimul tamen ſciamus Filium Dei eſſe integrum, nec diſputemus hæc curioſius.

DE SPIRITV SANCTO.

Spiritus ſanctus.

Tertia Perſona uocatur Spiritus ſanctus. Eſt autem perſona procedens à Patre & Filio, quæ mittitur, ut in omnibus electis Angelis & hominibus accendat lucem ad ueram agnitionem Dei, & ueros motus congruentes uo-

luntati Dei,timorem, fidem,dilectionem, inuocationem, fortitudinem in confeſſione,tolerantiam, caſtitatem, & alias uirtutes,& uitam æternam.

Mittitur autem ad homines ita, ut adſit miniſterio Euangelij, & ſit efficax per miniſterium Euangelij,ſicut 2. Cor.3. Euangelium nominatur miniſterium Spiritus. Eatenus patefactus eſt Spiritus ſanctus, & hæc de eo diſcenda ſunt.

SED cùm hæc doctrina de tribus perſonis aliena ſit à iudicijs humanæ rationis ſine diuina reuelatione, multi omnibus ætatibus contenderunt tantùm unicam eſſe perſonam diuinam,ut Samoſatenus, Photinus, Macedonius,Mahometiſtæ, Dicta uerò de Filio,& de Spiritu ſancto corruperunt,& negarunt appellatione Spiritus ſancti ſignificari perſonam ſeu ὑπόστασιν, ſed tantùm motus creatos in hominum cordibus, ſicut in Pſalmo dicitur: Terribili & potenti,qui aufert ſpiritum principum. Et manifeſtum eſt uocabulum ſpiritus, ſæpè de uentis, ſæpè de alijs motibus creatis uſurpari.

Vocabulū Spiritus quot modis uſurpetur in ſcripturis.

Sed aduerſus has cauillationes muniendæ ſunt piæ mentes,& quærenda eſt ueritas,quod cùm facimus, neceſſe eſt prudenter diſcernere dicta, quæ loquuntur de uentis,aut alijs motibus creatis,ab alijs dictis,quæ neceſſe eſt intelligi de perſona quæ ſingulari ſpecie patefacta eſt,cùm in Baptiſmo Chriſti diſcernitur à Patre & à Filio.

Etſi igitur doctrina,quæ adfirmat tres eſſe perſonas diuinas, Patrem, Filium,& Spiritum ſanctum,ualdè mira eſt,& procul ſupra & extra conſpectum omnium creaturarum poſita, tamen neceſſe eſt de Deo ſentire,ſicut ſe patefecit,iuxta illud mandatum æternum & immotum,Hunc audite. Huic mandato obtemperemus, & ut Paulus inquit, Redigamus mentes in captiuitatem in obſequium Deo, & teſtimonia perſpicua amplectamur,nec ſinamus ea ſophiſticis cauillationibus eludi.

Teſtimonia quod Spiritus S. ſit Deus.

PRIMVM TESTIMONIVM.

I. *Patefactio in Baptiſmo Chriſti.*

SIT igitur primum hoc teſtimonium, oſtendens Spiritum ſanctum eſſe perſonam, ſcilicet, patefactio diuinitatis in Baptiſmo Chriſti, ubi clarè diſcernuntur tres perſonæ.Pater inquit:Hic eſt Filius meus dilectus. Eſt igitur alia perſona Patris,alia Filij.Deſcendit autem Spiritus ſanctus in ſpecie columbæ, Iam ſi Spiritus ſanctus eſſet agitatio in animis creata, non adpareret peculiari ſpecie corporali,quia non eſſet extra mentes,quarum eſſet accidens. Aut ſi eſſet ipſe Pater,non diſcerneret Spiritum ſanctum. Inquit autem,Super quem uideris Spiritum ſanctum.

SECVNDVM TESTIMONIVM.

II. *Patefactio in Pentecoſte.*

SEcundò apparet peculiari ſpecie Spiritus ſanctus in Pentecoſte, quem conſtat clarè diſcerni à Patre & Filio, quia antea Filius dixit: Rogabo patrem & alium paracletum dabit uobis. Hæc igitur perſona,quæ in Pentecoſte conſpicitur & effunditur in Apoſtolos,eſt perſona diſtincta à Patre & à Filio. Et cùm ſanctificet & uiuificet, eſt omnipotens.

Similis patefactio in domo Cornelij facta eſt. Nec prætereamus ocioſi has patefactiones, ſicut maxima pars generis humani eas præterit, quod horrendum & deplorandum eſt. Sed ſciamus hanc ipſam ob cauſam factas eſſe, quia Deus ſe Eccleſiæ ſuæ oſtendere, & nobis certa teſtimonia tradere uoluit. Horum cogitatione igitur nos confirmemus.

TER-

TERTIVM TESTIMONIVM.

TErtium teſtimonium, eſt ipſa Baptiſmi forma, quam Filius Dei ipſe tradidit, iubens baptiſari homines in nomen, id eſt, in agnitionem & inuocationem Dei Patris, Filij, & Spiritus ſancti. Id enim ſignificat hæc admiranda profeſſio. Ego baptizo te, id eſt, abluo te, ut reſtificer tibi remitti peccata, & te recipi ab hoc uero Deo patre domini noſtri Ieſu Chriſti, qui te recipit propter Filium, exhibitum generi humano, ut ſit Mediator, & effundit in te Spiritum ſanctum, qui incoat in noſtris mentibus nouam & ęternam iuſticiam & uitam. Cùm igitur forma Baptiſmi diſcernat Spiritum ſanctum, à Patre & Filio, neceſſe eſt perſonam eſſe. Nam ſi eſſet Pater aut Filius, agitans motu creato, non eſſet tertio loco recitatus ſpiritus, tanquàm à patre aut filio diſcernendus, ſi uidelicet eſſet ipſe pater agitans aut agitatio creata in homine. III. Verba Baptiſmi.

Deinde cùm hæc ipſa forma Baptiſmi doceat pariter inuocare Spiritum ſanctum, cum Patre & Filio, pariter ei tribuit omnipotentiam. Hæc tria teſtimonia ſi piè conſiderentur, firma & illuſtria eſſe intelligemus. Nam certè patefactiones, in Baptiſmo Chriſti, & in Pentecoſte, non ſunt fruſtra factæ. Nunc addemus & dicta certa Chriſti, in quibus propriè de hac perſona concionatur, quæ nominatur Spiritus ſanctus.

QVARTVM TESTIMONIVM.

IOhan: 14. Rogabo Patrem, & alium paracletum dabit uobis. Cùm ait, Alium, diſcernit à patre & filio, hunc paracletum. Non igitur ſignificat Spiritus ipſum patrem agitantem, Non enim eſſet Alius, nec ſignificat agitationem creatam. Non enim mitteretur à filio, ſi eſſet pater agitans, aut tantum agitatio creata à patre. At Chriſtus inquit Iohan. 15. Cùm uenerit paracletus, quem ego mittam uobis à patre, ſpiritus ueritatis, qui à patre procedit. A ſe, inquit mitti Spiritum ſanctum. Non eſt igitur aut pater agitans, aut tantum agitatio creata à Patre. Iohan. 14.

Sunt & hæc perſonæ propria, Alius paracletus, qui docebit uos, & quæ audiet, loquetur. Si ſpiritus ſignificaret hoc loco agitationem creatam, eſſet doctrina, non doctor alius, à patre & filio audiens & accipiens.

QVINTVM TESTIMONIVM.

IN priore Epiſtola ad Corinth. cap. 12. clarè diſcernit Paulus Spiritum ſanctum à donis creatis, autorem ab effectibus. Omnia, inquiens, hęc efficit unus & idem Spiritus. 1. Cor. 12. Diſcernit Paulus Spiritum S. à donis creatis.

Eodem modo loquitur Rom. 8. Ipſe Spiritus dat teſtimonium ſpiritui noſtro. Diſcernit hic quoqꝫ mouentem & conſolantem Spiritum ſanctum, à conſolatione qua cor erigitur & uiuificatur.

Eodem modo loquitur 2. Corin. 3. Transformamur tanquàm à Domini ſpiritu, ubi etiam effectorem diſcernit à luce in nobis creata, ut ibi inquit, id eſt, à clara & firma noticia, id eſt, firma fide & inuocatione. 2. Cor. 3.

Et quòd Spiritus ſanctus fuerit antequàm carnem induit Filius Dei, perſpicuè teſtatur Petrus, cùm inquit de Prophetis. Spiritus Chriſti in eis, prædicens Chriſtum paſſurum eſſe. Hic diſertè nominatur Chriſti Spiritus, qui fuit in Prophetis. Eodem igitur Spiritu ſancto & Patres & Apoſtoli, & pīj deinceps, hoc eſt, omnes electi omnibus temporibus ſanctificati ſunt.

Eſaiæ 59. Hoc fœdus meum cum eis &c. Idq́ multò illuſtrius docent uerba Eſaiæ 59. Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus, ſpiritus meus qui eſt in te, & uerba mea quæ poſui in ore tuo, non recedent ab ore tuo, nec ab ore ſeminis tui, dicit Dommnus, deinceps & in ſempiternum. Eundem Spiritum ait eſſe in Eſaia, & in tota Eccleſia, ad omnem æternitatem. Non igitur tantùm poſt reſurrectionem Chriſti effuſus eſt in pectora inuocantium Deum Spiritus ſanctus, ſed ſemper eodem Spiritu ſancto, omnes electi ſanctificati ſunt.

Ac ualdē prodeſt hoc Eſaiæ dictum meminiſſe, quia dulciſſimam doctrinam & conſolationem continet. Adfirmat ſemper manſuram eſſe Eccleſiam Dei, & quaſi digito monſtrans, docet quid ſit Eccleſia, & ubi ſit, uidelicet, ubi ſonat uox Euangelij, & teſtatur ea uoce Spiritum ſanctum efficacem eſſe.

Zach. 7. Et Zach: 7. Verba quæ miſit Dominus exercituum in Spiritu ſancto, per manum prophetarum. Hoc dicto utrunq; adfirmatur, & gubernatos eſſe Spiritu ſancto Prophetas, & uerbum Dei non eſſe inanem ſonitum, ſed adeſſe Spiritum ſanctum, & ea uoce mouere & accendere mentes, quod firmiſſimē ſtatuendum eſt pijs, ut ſciant uerē Deum efficacem eſſe per uocem ſuæ doctrinæ & promiſſionis in mentibus credentium, & accendere in eis lucem, iuſticiam, & uitam æternam, ut 2. Cor. 3. uocatur Euangelium miniſterium ſpiritus. Et Rom. 1. Euangelium eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti.

Conſtat igitur ex Eſaiæ & Zachariæ dictis, quæ recenſui doctrinam de Spiritu ſancto in ueteri Eccleſia Patrum & Prophetarum notam fuiſſe. Ideō etiam ueteres hoc dictum in Geneſi intellexerunt de Spiritu ſancto, qui eſt perſona diuinitatis. Et Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Sic enim inquit Baſilius: Siue, quod uerius eſt, & enarratum eſt ab ījs, qui ante nos fuerunt, loquitur de Spiritu ſancto Dei.

Etſi autem noui Teſtamenti dicta magis perſpicua ſunt, tamen congruunt cum eis teſtimonia Prophetarum.

Dictum Ioël: Effundam de Spiritu meo &c. In dicto Ioël ſignificata eſt perſona diuina, cùm inquit Deus: Effundam de Spiritu Meo ſuper omnem carnem, quia enim ait: MEO, teſtatur non mitti creatam agitationem, ſed aliquid eſſentiæ Dei. Nam cùm ait, de meo Spiritu, nominat non aliud creatum extra ſe, ſed ſpiritū, qui in ipſo patre eſt. Vtrunque igitur ſignificatum eſt, quia ait de meo Spiritu, adfirmat hunc Spiritum non eſſe quiddam creatum. Et quia procedere eum inquit ſeu effundi, diſcernit eum à patre. Eſt igitur perſona, quia quidquid aliquid eſt Dei, quod tamen non eſt ipſe pater, eſt reuera perſona.

Cogitemus autem in hoc ipſo teſtimonio uerum & ingentem in Deo erga nos amorem eſſe, qui hunc ipſum ignem amoris ſui, in nos transfundit, coeſſentialem ipſi, & nos ſibi copulat ſocietate non tantùm creati doni, ſed miſſi in pectora noſtra ſui Spiritus. Hæc cùm in Eccleſia dicuntur, exiſtimant homines prophani inania ſomnia narrari, Sed quanq; ridemur ab Impijs tamen hęc uera eſſe ſtatuamus, nec exiſtimemus tot promiſſiones Dei editas tā illuſtrib. teſtimonijs irritas & inanes eſſe. Si credis Euangelio, & bona conſcientia Deum fiducia filij Mediatoris inuocas, ſcias certō te regi Spiritu ſancto, nec indulgeas dubitationi, quæ hanc infirmam naturam excruciat, nec approbes impiam doctrinam, quæ iubet te de promiſſionibus diuinis dubitare.

Quanquàm autem de eſſentia Dei ſine certis diuinis teſtimonijs, nec An

geli, nec

geli,nec ulli doctores certò nos docere poſſunt, tamen poſtquàm Deus ſe patefecit,& uerbum ſuum Eccleſiæ tradidit,utile eſt noſſe quid probati homines in prima & puriore Eccleſia ſenſerint. Horum enim teſtimonio & nos confirmamur, qui adfirmant ſe hanc ſententiam ab Apoſtolis accepiſſe.

Recitaui autem ſuprà confeſſionem Gregorij Neocæſarienſis perſpicuam. Et collegit Baſilius teſtimonia multorum,quorum præcipua fuit in Eccleſia autoritas. Ac nominatim recitat hæc uerba Euſebij Palęſtini:Sanctum Deum lucis conditorem, per ſaluatorem noſtrum Ieſum, cùm Spiritu ſancto inuocantes. Hæc uerba oſtendunt ueteres diſertè tres perſonas in inuocatione complexos eſſe,& ea forma loquendi de Filio uſos eſſe,ut animi ſimul de mediatoris interceſſione & de promiſſionibus commonefierent.

Teſtimonium Euſebij Palæſtini ex Baſilio, de S. S.

Teſtatur & hæc ipſa Symboli Niceni profeſſio, Eccleſiam tunc uerba Chriſti de Spiritu ſancto ſic intellexiſſe, ut adfirmarit Spiritum ſanctum perſonam eſſe. Et ſic docuiſſe probatos doctores manifeſtum eſt,ut ait Epiphanius. Vnigenitus Filius efficit omnia cum Patre,non ſolùm autem Filius,ſed & Spiritus ſanctus efficit omnia cum Patre & Filio, & ὁμοούσιος eſt Patri & Filio.

Epiphanius de Spiritu S.

Et Baſilius multis ſcriptis defendens hanc ſententiam quæ in Symbolo traditur, inquit in quadam Epiſtola : Oportet nos baptizari ſicut accepimus, Credere autem ſicut baptizamur,glorificare autem ſicut credimus,patrem, & filium & Spiritum ſanctum, fugere autem ut palàm blaſphemos,eos qui Spiritum ſanctum aiunt 'creaturam eſſe.

Deniq; extant multæ planæ ueterum de hoc articulo conciones, quæ hic integrè recitari non poſſunt. Legendæ tamen ſunt aliquæ,ut nos ipſos confirmemus horum uoce, qui ab Apoſtolis doctrinam acceperunt, & ornati ſunt à Deo teſtimonijs miraculorum.

POſtquàm igitur dictum eſt, tres eſſe perſonas diuinitatis, diſcrimina eruditè conſiderentur. Pater non naſcitur: Filius, etſi coæternus eſt patri, tamen genitus eſt, & eſt imago æterni patris. Spiritus ſanctus procedit à Patre & Filio. Hæ appellationes extant in ſermonibus Chriſti.

Diſcrimina trium Perſonarum.

Sed hic quęrat aliquis,quid interſit inter Naſci & procedere. Etſi exhauriri hæc arcana non poſſunt, tamen ſignificare diſcrimen filius Dei uoluit, & nequaquàm eius ſermo mutandus eſt. Vſus eſt autem uocabulis humanis,quaſi deducens nos ad aſpectionem naturæ hominis, ut inde ſimilitudo & umbra ſumeretur.

Quid interſit inter naſci & procedere.

Sunt autem in anima hominis duæ præcipuè potentiæ, Intelligens, & uolens. Intelligens format imagines, ut quoties de amico cogitas, ſtatim eius imaginem in mente quaſi pingis. Volentis autem potentiæ ſunt amor,odium, & alij adfectus,& cum hac copulatum eſt in homine cor, quod gignit ſpiritus, qui ſunt incitatores actionum, motuum,& affectuum.

Similitudo ab hominis anima.

Sit igitur hoc diſcrimen inter Naſci & procedere. Naſci,eſt è potentia intelligente, quia filius cogitatione naſcitur,& eſt imago patris. At procedere,eſt à uoluntate, quia Spiritus ſanctus eſt agitator ſeu amor ſubſtantialis, tanquàm ignis amoris quo pater filium complectitur, & filius patrem, imò quo poſtea pater & filius dulciſſimo complexu ſibi copulant Eccleſiam ſuam. Eſt autem amor à uoluntate,ut conſtat. Et ſenſus oſculi aliquo modo hæc adumbrat. In oſculo hominis uero & ardenti, Spiritus ex corde exhalatur, quaſi transfun-

Naſci.
Procedere.

dens amorem. Ita Deus amorem in nos ſuum ſpiritu ſuo transfundens, nos ad ſe rapit.

DE DVPLICI DISCRIMINE PERSONARVM.

Duplicia diſcrimina perſonarum, interiora & ſumta à beneficijs erga Eccleſiam.

SVnt autem duplicia diſcrimina perſonarum. Alia ſunt interiora, ut gignere, naſci, & procedere. Alia ſunt à beneficijs erga Eccleſiam ſumta, ut filius pro nobis factus eſt uictima, Spiritus ſanctus mittitur in corda, ut in nobis accendat nouam lucem & iuſticiam. Etſi autem utraque diſcrimina aliquo modo cognoſci neceſſe eſt, tamen hæc quæ ab officijs ſumuntur, magis conſpicua ſunt, quorum cogitatio pias mentes conſolatur & confirmat. Quare prodeſt ea in inuocatione aſpici, & ſæpè recitari.

Sit igitur forma ſeiungens noſtram inuocationem ab ethnica, Turcica, Iudaica, ut ſæpè dictum eſt, directa ad hunc uerum Deum, qui ſe patefecit in Eccleſia certis teſtimonijs, edita promiſſione, & miſſo filio ſuo domino noſtro Ieſu Chriſto crucifixo pro nobis, & reſuſcitato. Hunc intueatur & alloquatur mens, & ſtatuat uerè nos recipi & exaudiri, inuocantes hunc uerum Deum, cùm credimus nos recipi propter filium Mediatorem, & petat corda noſtra, conſilia, & actiones regi Spiritu ſancto procedente ab æterno patre, & filio domino noſtro Ieſu Chriſto.

In tali precatione nos ipſi de tribus perſonis, & earum beneficijs commonefaciamus, & ſciamus Deum rectè ſic inuocari, cùm & intuemur perſonas hoc ordine, & hæc beneficia petimus. Et pij talem inuocationem experientur non eſſe irritam.

Poteſt autem forma talis eſſe.

Forma precationis directa ad uerũ et patefactũ Deum

OMnipotens æterne, uiue, & ueriſſimè Deus, æterne pater domini noſtri Ieſu Chriſti, qui te patefeciſti immenſa bonitate, & clamaſti de filio tuo domino noſtro Ieſu Chriſto: Hunc audite, conditor cœli & terræ, & hominum & Eccleſiæ, & conſeruator & opitulator, unà cum Filio tuo domino noſtro Ieſu Chriſto, & Spiritu ſancto, effuſo in Apoſtolos paracleto, ſapiens, bone, miſericors, iuſte, iudex, fortis, caſte, liberrime, uerax, diligens & exaudiens nos, qui dixiſti: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Te inuoco & oro ſupplex, miſerere mei, & remitte mihi omnia mea peccata propter Ieſum Chriſtum filium tuum dominum noſtrum, crucifixum pro nobis, & reſuſcitatum, λόγον καὶ εἰκόνα σου ἀΐδιον, quem uoluiſti pro nobis eſſe uictimam, καὶ μεσίτην καὶ ἱκέτην, mirando & inenarrabili conſilio, & ſanctifica, doce, guberna, accende corda & animas noſtras Spiritu ſancto tuo, collige tibi ſemper Eccleſiam æternam inter nos, & eam regito, & da ei tranquilla & honeſta hoſpitia, mitiga pœnas, & in ira tua iuſtiſſima, immenſæ miſericordiæ recorderis, ut ſit aliqua Eccleſia te uerè inuocans & celebrans, ſicut promiſiſti, inquiens: Propter nomen meum amouebo furorem meum, & laude mea frenabo te, ne intereas. Propter me, propter me faciam, ut blaſphemi confundantur.

Talis forma diſcernit ueram inuocationem ab ethnica, Turcica & Iudaica, & de multis fidei articulis, & præcipuis promiſſionibus & conſolationibus pias mentes commonefacit.

Nec plures ſunt nec pauciores perſonæ diuinitatis quàm tres.

POſtremò & hoc certò ſtatuamus, nec plures perſonas diuinitatis, quàm tres eſſe, nec pauciores eſſe, nec alias. Sitque ſemper in conſpectu hæc doctrina. Non aliter de eſſentia & uoluntate Dei ſentiendum eſſe, quàm ſicut ſe patefecit

refecit ipſe, iuxta illud: Patrem nemo nouit, niſi filius, & cui filius uolet reuelare. Item, Hunc audite. Certum eſt autem ex baptiſmo Chriſti, & ex multis teſtimonijs citatis, tres perſonas diuinitus patefactas eſſe, & nec plures nec alias patefactas eſſe præter has ipſas, quæ in uerbis Baptiſmi recenſentur. Non igitur aliæ, aut plures aut pauciores cogitandæ ſunt.

Et hic à pijs damnandi & execrandi ſunt omnes furores, gentium & aliarum ſectarum, quæ hanc doctrinam corruperunt, ut Ethnici infinita idola inuocarunt, quæ etſi aliqui philoſophantes aſtutè interpretati ſunt, tamen interpretationes non congruunt ad ueram doctrinam de Deo, ſonantem in Eccleſia. Sic Heſiodus, ſic Valentiniani infinitam turbam deorum excogitarunt, Manichæi duos, Bonum & Malum, ſeu φῶς & σκότος, pariter coæternos conditores. Mahometus, ut Samoſatenus, contendit unicam eſſe perſonam, Deum conditorem, & negat eſſe patrem domini noſtri Ieſu Chriſti crucifixi pro nobis, & reſuſcitati. Et contendit in Chriſto tantùm eſſe humanam naturam, Nec aſſentitur Spiritum ſanctum perſonam eſſe, ſed cogitat eſſe agitationem creatam in homine, ut dicimus heroicos motus in uiris fortibus. *Furores Ethnici, Valentinianorum & Manichæorū.*

Longum eſſet recitare omnium temporum furores, quos ſparſit diabolus in genere humano, quia ſtudet Deum contumelia afficere, & cùm ſit ἐπιχαιρέκακος, delectatur horribili miſeria hominum, cùm eos erroribus faſcinatos impulit in exitium. Sed tamen neceſſe eſt pios moneri de illis furoribus, ut aduerſus eos uera doctrina muniantur pectora, imò ut etiam ardentibus uotis aſſiduè Deum oremus, ut propter Filium, Spiritu ſancto ueram doctrinam ab ipſo patefaciam, & ueram inuocationem in mentibus noſtris accendat, nec ſinat nos ab ipſo aberrare, ſed propter ſuam gloriam gubernet nos, ut uerè ipſum agnoſcamus, & inuocemus, quod ut in nobis efficiat, toto pectore eum oro, Amen. *ἐπιχαιρέκακος.*

Hæc de primo articulo Symboli, Credo in unum Deum omnipotentem. Sequitur ſecundus Articulus de Creatione.

SECVNDVS ARTICVLVS SYMBOLI DE CREATIONE.

SEQVITVR IN SYMBOLO.

Factorem cœli & terræ, viſibilium & inuiſibilium omnium.

ET de Deo illuſtrior noticia fulgeret in mentibus hominum, ſi hæc hominum natura non languefacta eſſet poſt Adæ lapſum, & articulus de Creatione magis intelligeretur, & in eo magis conſpiceretur Deus. Nunc uerò & in hac tanta caligine & imbecillitate hominum intueamur uerbum Dei, quo traditur hic articulus, & inde diſcamus doctrinam de Creatione & de præſentia Dei, qui adeſt creaturis, & de ijs circumſtantijs, quas in hac quæſtione explicari neceſſe eſt.

Ac primùm hæ duæ cauſæ creationis ſemper in conſpectu ſint, Efficiens & finalis. Efficiens eſt Deus æternus Pater domini noſtri Ieſu Chriſti, unà cum Filio ſuo coæterno, qui uocatur λόγος καὶ εἰκὼν ἀίδιος πατρός, & cum Spiritu ſuo ſancto. Vocatur autem Creatio propriè fabricatio rerum aliarum, quæ ſunt extra eſſentiam Dei, ex nihilo, uidelicet, cœli, terræ, angelorum, hominum, & omnium corporum, ac partium mundi, quæ fabricatio, ut poſtea copioſius dicam, non *Duæ cauſæ creationis efficiēs & finalis ſemper ſint in conſpectu.* *Creatio quid ſit.*

cam, non eſt coæterna Deo,ſed tempus traditum eſt in Moiſe, & eſt facta liberrima uoluntate Dei,ut poſtea dicam. Neceſſe eſt enim iuniores moneri,ut diſcernant doctrinam à Deo traditam, à uarijs opinionibus, quas philoſophi audacter finxerunt, quæ fidem & inuocationem ualdè impediunt,ut cùm fingunt mundum coęternum eſſe Deo, et Deũ alligatum eſſe cauſis ſecundis.Sed hæc poſtea repetemus.Prius enim finalis cauſa utcunq; conſideranda eſt.

Cur ſint conditæ naturæ intelligentes.

Ideò Deus condidit naturas intelligentes,quæ ſunt præcipuum opus, ut ſe in eis pateſaceret,& eis ſuam ſapientiam & bonitatem communicaret.Nam eſſentia optima uoluit habere opera,in quæ riuulos ſuæ ſapientiæ & bonitatis ſpargeret,& à quibus uiciſſim agnoſceretur & celebraretur.Hanc eſſe cauſam diuini conſilij inde manifeſtum eſt, quia effectu ipſo Deus hoc oſtendit, cùm transfundit,in angelos & in homines noticiam de Deo conditore, & imaginem ſui,id eſt,noticias multas,& in his noticiam legis,quæ congruit cum ęterna & immota ſapientia Dei, & oſtendit qualis ſit Deus, ſimul etiam addidit angelis & hominibus liberrimam uoluntatem,& hanc ornauit iuſticia congruente cum mente & uoluntate Dei. Hæc teſtimonia manifeſtè oſtendunt, hoc conſilio conditas eſſe naturas intelligentes, ut Deus communicaret nobis ſapientiam & bonitatem ſuam,& uiciſſim à nobis agnoſceretur ipſe,& ſapientia & bonitas eius celebraretur.

Deinde hæc ipſa transfuſio lucis diuinæ in nos, teſtatur hanc creaturam uero & non ſimulato aut ficticio amore diligi à Deo, cùm ei tales dotes communicarit, quæ in ipſo Deo ſunt ſummæ, ſcilicet, ſapientiam, libertatem uoluntatis,& iuſticiam congruentem cum ipſius uoluntate. Et facilè intelligi poteſt,Deum uerè diligere id opus,quod uoluit eſſe effigiem ſuam,& in quo fulget ſua ſapientia & iuſticia cum ipſius mente congruens.

Hæc cogitatio ſimilitudinis Dei, deducens mentes ad agnitionem bonitatis Dei & amoris erga nos, magnum incendium mutui amoris in natura hominis incorrupta accendiſſet. Nunc autem in hac tanta caligine hanc cogitationem negligi doleamus. Sed oſtendit Deus maius teſtimonium ſui amoris,cùm Filius pro nobis ſupplex & uictima factus eſt.Hæc teſtimonia amoris ſi uerè aſpiceremus,uiciſſim & ſtudium gratitudinis, & ingens dolor propter noſtram ingratitudinem in nobis excitaretur. Sed te oramus æterne Deus propter Filium mediatorem,accende corda noſtra Spiritu ſancto tuo,ut te uerè agnoſcant, inuocent, diligant,& tuam bonitatem celebrent.

Etſi autem ipſis angelis & hominibus euidentiſſima teſtimonia de Deo impreſſa ſunt, quæ teſtantur eſſe Deum,& qualis ſit, & quòd iudicaturus ſit, tamen poſtea in totum mundi opificium ſparſa ſunt ſigna, quæ certiſſimè teſtantur hunc mundum non caſu ortum eſſe, ſed mentem æternam architectatricem eſſe. Ideò domicilium hominum hoc cœlum & terra, tàm uariè diſtinctum & ornatum eſt, ut undiq; nos de Deo commonefaciat. Manifeſtum eſt igitur hoc præcipuum conſilium Dei eſſe, propter quod condidit totum mundum ut ſeſe pateſaceret.

Poſt lapſum languida adſenſio eſt.

Etſi aũt conſpectu opificij mũdi uoluit Deus ita moueri hominũ mentes, ut firmiſſimè ſtatueremus,et eſſe Deũ,& eſſe ſapientem, bonum,iuſtum,ueracem,caſtũ,iudicem, tamen poſt lapſum primorum parentũ languida eſt adſenſio.Ideò Deus conditor immenſa bonitate,rurſus pateſecit ſe edita promiſſione ſua,& promulgata lege, & ut certum eſſet hanc uocem non eſſe creaturæ

alicuius,

alicuius,teſtimonia addita ſunt, in quibus Deus conditor & ſeruans naturam rerum noua quædam opera fecit, perinde ac ſi nouum mundum conderet,quæ non poterant fieri, niſi ab immenſa potentia,iuſſit ſtare ſolem toto triduo,iuſſit ſolem regredi, reddidit mortuis uitam, miſit Filium natum ex uirgine, qui multos mortuos reuocauit in uitam. Hæc quaſi noua fabricatio,magis mouet homines nunc in hac caligine.

Quare teſtimonia patefactionis utraqꝫ conſideremus, primùm creationem, & alia noua opera, quæ non poſſunt fieri niſi ab immenſa potentia, & Deo gratias agamus, quòd ſe patefecit,& doctrinam ſuam nobis tradidit. Et has duas cauſas creationis, ut dictum eſt, Efficientem & Finalem, ſemper in mentibus nobiſcum circumferamus, & ſæpè cogitemus,ut nos ad agnitionem & amorem Dei exuſcitemus. Deinde & circumſtantias conſideremus,de quibus Eccleſia in hoc articulo præcipuè concionatur. Nam etiam philoſophia agnoſcit has duas cauſas mundi, Efficientem,& finalem,ſed poſtea multa diſputat abſurda, neceſſariò mentem æternam effudiſſe hanc machinam, & non poſſe Deum aliter agere, quàm ſicut ciet ordo corporum. *Vtraqꝫ teſtimonia patefactionis conſideranda, creatio & alia noua opera.*

De his & alijs quibuſdam circumſtantijs admoneri homines neceſſe eſt, ne fides in inuocatione extinguatur, ſi cogitemus Deum abeſſe à ſuo opificio, aut non poſſe aliter agere, quàm ut cient cauſæ ſecundæ, cùm ſæpè hoc ipſum petamus, ut mitigentur aut mutentur cauſæ ſecundæ.

Quare hæc membra ordinē recitabimus, primùm, quòd creatio ſit commune opus æterni Patris,Filij,& Spiritus ſancti.

Secundum, quòd res ſint ex nihilo conditæ.

Tertium,ꝙ Deus uolens & liberè condiderit mundum tunc cùm uoluit.

Quartum, quòd non diſceſſerit à ſuo opere.

Quintum, quòd non ſit alligatus ad cauſas ſecundas.

DE PRIMO.

QVòd creatio ſit opus commune æterni Patris,Filij,& Spiritus ſancti,Geneſis primo ſignificatum eſt, cùm dicitur : Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudnem noſtram. Et de Filio multa ſunt in Iohanne perſpicua & firma teſtimonia,quæ ſuprà recenſui, Hic ſatis eſt recitare dictum, Omnia per ipſum facta ſunt,& ſine ipſo factum eſt nihil,quod factum eſt.Hæc de perſona dici, nihil dubium eſt. *Creatio eſt opus commune trium perſonarum.*

De Spiritu ſancto Geneſ.1.dictum eſt: Et Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Et Paulus 1. Corin. 12. Omnia inquit hæc efficit unus & idem Spiritus, ubi etiam diſertè de perſona dicitur.

DE SECVNDO.

QVòd res ſint ex nihilo creatæ,docet hæc ſententia:Ipſe dixit,& facta ſunt, Ipſe mandauit & creata ſunt, id eſt, dicente ſeu iubente Deo, res exortæ ſunt. Non igitur ex materia priore extructæ ſunt,ut Stoici, duo æterna fingebant,mentem & materiam. Refutat autem imaginationem Stoicam & Iohannes,inquiens,Omnia per ipſum facta ſunt.Ergo et materia cœli & terræ à Deo condita eſt, nec fuit materia corporum æterna. *Res creatæ ex nihilo.*

DE TERTIO.

QVòd Deus liberè & uolens tunc cùm uoluit, condiderit mundum, & quòd ſit agens liberrimum,manifeſtè teſtatur dictum Pſalmi 114.Omnia *Deus liberè et uolens cōdidit mundum.*

quæcunqꝫ

quæcunque uoluit,fecit.Et Pſalmo 135. Omnia quæcunque uoluit Dominus,fecit in cœlo & in terra.

DE QVARTO.

Deus non diſcedit à ſuo opere.

INfirmitas humana,etiamſi cogitat Deum eſſe conditorem,tamen poſtea imaginatur,ut faber diſcedit à naui extructa, & relinquit eam nautis gubernandam, ita Deum diſcedere à ſuo opere, & relinqui creaturam tantùm propriæ gubernationi. Hæc imaginatio Deum remouet à creaturis, & fingit eum ocioſum eſſe. Contra hunc tetrum errorem erudiendæ ſunt mentes,Deum adeſſe uniuerſæ creaturæ, & omnes quæ ſeruantur, & quatenus ſeruantur, ſuſtentari à Deo. Sed ita tamen, ut Deus ſit agens liberum, ſuſtentet donec uult, agat ſimul quatenus ipſe decreuit,& moderetur ac mutet aliqua,propter ſalutem Eccleſiæ ſuæ immenſa bonitate.Hanc Dei præſentiam confirmant hæc dicta:

Act.17. In ipſo uiuimus,mouemur & ſumus,id eſt, per ipſum datur,ſuſtentatur, & fouetur uita noſtra.

Ebræ.1. Ferens omni uerbo potentiæ ſuæ.

Coloſſ.1. Omnia per eum conſiſtunt.

1.Tim.6. additur deſcriptio Dei: Qui uiuificat omnia.

Hæc rerum ſuſtentatio & conſeruatio, qua Deus adeſt toti opificio ſuo, & rerum ſubſtantias ſeruat,ſuſtentat cœlum & motus cœleſtes,fœcundat terram,procreat fruges in terra, impertit uitam uiuentibus, dicitur uſitata appellatione,Actio Dei generalis. Sed de hac Actione generali ſpinoſæ diſputationes leguntur,quia homines naturali caligine dilabuntur in Stoicas opiniones alligant Deum cauſis ſecundis, cogitant nihil mutari, deinde quærunt etiam, cur fiant mala,cùm Deus adſit opificio ſuo.

Harum maximarum quæſtionum breuis eſſet explicatio, ſi tantùm hæc reſponſio ſemper in conſpectu eſſet, Deum eſſe agens liberrimum, & liberè adeſſe cauſis ſecundis,& multa in eis moderari,& agere unà,quatenus ipſe pro ſua immenſa ſapientia iudicat eſſe una agendum.Hæc ueriſſima & ſimpliciſſima reſponſio,plana extricatio eſt multarum difficilium quæſtionum. Nunc igitur de hoc quinto membro dicam.

DE QVINTO.

Deus non eſt alligatus ad cauſas ſecundas.

ET Stoici & aliæ quædam ſectæ alligarunt Deum ad cauſas ſecundas,Id eſt, finxerunt Deum nihil aliter facere poſſe, quàm ut cauſæ ſecundæ ſua natura cient,ut cùm Sara ſit ſterilis & anus, cogitant impoſſibile eſſe,fieri eam matrem. Ita omnes homines in hac naturali caligine intuentes ordinem naturæ, delabuntur in hanc imaginationem,ut exiſtiment nihil aliter fieri,quàm ut hic ordo ciet. Ac ualdè impedit inuocationem hæc imaginatio. Cogitamus enim ut Stoici:Quid prodeſt à Deo petere gubernationem,aut mitigationem malorum,ſi natura ſuis legibus fertur? Si eſt infelix bellator Ioſias, & euentus reguntur naturæ legibus, quid prodeſt auxilium Dei petere, ut ipſe dextram eius armet, & militum animos inflammet? Multi ſciunt tales cogitationes, magna impedimenta eſſe inuocationis.

Deus eſt agẽs liberrimum.

Neceſſe eſt igitur in Eccleſia pias mentes rectè erudiri de hac quæſtione, & benè confirmari contra Stoicos errores. Suntque hæc uera principia firmiſſimè tenenda. Deus eſt agens liberrimum,& adeſt ſuo opificio,non ut Stoicus Deus, ſed ut agens liberrimum. Et quanquàm ſuſtentat rerum ſubſtantias,&

magna

magna ex parte ſeruat ordinem corporum,quem inſtituit,tamen immenſa miſericordia multas partes moderatur, & ſecundas cauſas uel adiuuat, uel impedit,& ſæpè mutat,ut cùm Moyſi mare rubrum patefacit, cùm præliantí Ioſuæ ſiſtit ſolem,cùm propter peccata Iſraël impedit pluuias toto triennio,& poſtea reddit precante Elia, cum dat Iſaac centuplum, cùm Agar pulſæ in exilium fontem in deſerto monſtrat,cùm ſanat Ezechiam in morbo lethali. Deniq; talia exempla multa ſcripta ſunt,ut quotidiè Deum propter Eccleſiam ſimilia facere ſciamus, etiamſi non omnium oculis animaduertuntur.

Sæpiſſimè uerò conſilia & uoluntates hominum flectit quò uult,ſine cauſis ſecundis, ut cùm mouet Alexandri mentem ad bellum Perſis inferendum, & deinde prçliantis dextram regit,ſeu cùm incutit terrores fugientibus hoſtibus,ut Pſalmus inquit: Terribili & potenti qui aufert ſpiritum principum. Ita ſciamus Deum liberrimè in natura & uoluntatibus multa moderari ſua ſapientia & miſericordia,etiam præter cauſas ſecundas. Obſtrepunt enim mentibus hominum inter inuocandum aliâs Epicureæ opiniones,ut plurimi homines dubitant, de prouidentia, aliâs opiniones Stoicæ, ut cùm aliquis ſignificationes futuri mali cernens, cogitat,quid petam liberationem, cùm ordo fatalium cauſarum non mutetur?

Aduerſus has tenebras humanas,perſpicuis & firmis teſtimonijs diuinis erudiendæ ſunt piæ mentes, ut ſciant & exaudiri Eccleſiæ preces, & Deum non eſſe Stoicum, ſed agens liberum, non alligatum ad cauſas ſecundas, imò propter noſtros gemitus moderari cauſas ſecundas, aut impedire, aut mutare. *Teſtimonia contra dubitationes de prouidentia et opiniones Stoicas.*

Huc pertinent hæc dicta:

Mat. 21. Omnia quæ petitis credentes,accipietis.Si dicetis huic monti, Iacta te in mare, fiet.

Iohan.14. Qui credit in me,opera quæ ego facio,& ipſe faciet,& maiora his faciet, quia ego ad patrem uado. Et quicquid petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur per Filium.

Rom. 4. Abraham præter ſpem credidit,ſpe erectus.

Deut. 8. Non in ſolo pane uiuit homo,ſed in omni uerbo,quod procedit ex ore Dei.

Ephe. 3. Et ei qui poteſt SVPER OMNIA & excellenter opem ferre, ſuprà quàm petimus aut intelligimus. Hæc uerba manifeſtè affirmant opitulari Deum, etiam cùm ratio uidet cauſas ſecundas minitari exitium.

Pſalmo 9.Qui exaltas me de portis mortis,ut narrem laudes tuas in portis filiæ Zion.

Pſalm. 10. Tibi derelictus eſt pauper,orphano tu eris adiutor, id,eſt, ijs, qui deſerti à cauſis ſecundis te inuocant.

Pſal. 27. Pater & mater dereliquerunt me,Dominus autem ſuſcepit me.

Pſalm.23. Etiamſi ambulauero in medio umbræ mortis,non timebo mala, quia tu mecum es.

Pſalm. 46. Propterea non timebimus,cùm turbabitur terra.

Iohan.10. Nemo rapiet oues meas de manibus meis.

Et Matth. 16. Portæ inferorum non præualebunt aduerſus Eccleſiam. Vbi fit collatio potentium creaturarum cum Eccleſia. Et cauſæ ſecundæ potentiores ſunt, quàm Eccleſia, ſed reprimuntur diuinitus.

Ac

Ac talium conſolationum plenæ ſunt conciones diuinæ, hanc ipſam ob cauſam propoſitæ, ut cùm potentia mundi, ſi cauſas ſecundas conſideremus, longè antecellat Eccleſiæ, ſciamus tamen Deum liberrimè moderari omnium rerum uires & motus, & uelle ſibi Eccleſiam ſeruare, & reuera exaudire inuocantes ipſum, in agnitione & fiducia domini noſtri Ieſu Chriſti.

Teſtimonia oſtendētia Deum nunc etiam uelle opitulari, cū à creaturis deſerti ſumus.

Ac prodeſt habere in promtu multa dicta, quæ adfirmant, Deum tunc uerè uelle opitulari, cùm à creaturis deſerti ſumus, ſicut clarè inquit Pſalm. 71. Liberauit pauperem, cui non erat adiutor.

Et Eſai. 57. Dominus habitat in contrito & humili ſpiritu.

Et Iob inquit cap. 13. Etiamſi occiderit me, ſperabo in eum, quaſi dicat, Non iraſcar Deo, non deſinam petere & expectare ſalutem, etiamſi cauſæ ſecundæ omnes ita uincent, ut hæc corporalis uita extinguatur, reddi tamen mihi uitam ſcio.

Et addit: Coram eo arguam uias meas. Id eſt, agnoſco me habere peccata, & Deum iuſtum eſſe, ſubijcientem Eccleſiam cruci. Sed tamen ipſe erit ſaluator meus, id eſt, Eripiet me Deus tandem ex omnibus ærumnis, etiam præter & ſupra cauſas ſecundas.

Exempla beneficiorū diuinorū extra ſecundas cauſas.

Exempla etiam nobis proponamus, ac illuſtre teſtimonium eſt in primo exemplo Adæ & Heuæ, quod manifeſte docet, Deum ſine ullis cauſis ſecundis opem ferre. Adam & Heua poſt lapſum nec ab angelis, nec ſuis conſilijs, nec ab ulla creatura iuuari poterant: Hic prodit ex arcana ſede Deus, & recipit lapſos, & reddit eis uitam.

Ita poſtea ſequuntur innumerabilia exempla beneficiorum diuinorum extra cauſas ſecundas, ut cùm ſeruauit Deus Nohe in diluuio, cùm Saram ſterilem & anum, fecit fœcundam, cùm ſeruauit Ioſeph, quem fratres interfecturi erant, cùm populo Iſraël uiam conceſſit per mare rubrum, & deinde multa alia beneficia præſtitit præter ſecundas cauſas. Sicut defendit Dauidem contra Goliath, & alias, ſicut ſeruauit Danielem inter Leones, Ionam in uentre ceti, & ſinguli homines, qui Deum inuocant, poſſent aliquas ſuas liberationes narrare, ubi manifeſtè præter & extra cauſas ſecundas ſeruati ſunt.

Hanc doctrinam neceſſe eſt in inuocatione cogitari, quia ualdè impeditur inuocatio hac rationali ſeu philoſophica imaginatione. Res feruntur ſicut natura impellit. Si habes uiſibilia præſidia, eris tutus in periculo. Si non habes uiſibilia præſidia, opprimet te inimicorum multitudo. Nec tui gemitus aut precatio mutat ordinem naturæ, ſed ſequentur uſitati euentus, congruentes impulſioni naturæ, ſiue uelis, ſiue nolis.

Deus quo modo gubernet naturam.

Huic cogitationi opponenda eſt hæc ueriſſima doctrina, quæ adfirmat, Deum eſſe agens liberrimum, & aliàs iuuare ordinem naturæ, aliàs moderari, aliàs etiam mutare. Ac in uoluntatibus hominum, ubi non turbatur ordo naturæ, plurima moderari, ut Laban, & deinde Eſau, etſi conantur interficere Iacob, tamen eorum uoluntas diuinitus reprimitur.

Saul multis modis impeditur, ne poſſit interficere Dauidem. Ieremias toties abijcitur in carcerem, & in puteos, & tamen rurſus extrahitur, Deo flectente aliquorum uoluntates ad eum liberandum.

Talia etſi Democritus diceret caſu accidere, tamen Eccleſia certò ſcit, tales motus à Deo gubernari, ſicut ſcriptum eſt: Omnes capilli capitis ueſtri numerati ſunt.

Et

Et 1.Reg: 25. inquit Abigail ad Dauidem: Erit anima Domini mei cuſtodita tanquàm in faſciculo uiuentium.

Et deinde cap:26. Sopor Domini irruerat ſuper eos.

Quare in inuocatione luceat hæc fides, petens & expectans auxilium Dei in uocatione & negocijs neceſſarijs, ſiue cauſæ ſecundæ nos adiuuent, ſiue deſtituere nos uideantur.

Nec ſatis eſt, quod Stoici dixerunt, qui cũ eis obijceretur, Si omnia eueniunt neceſſariò, quid prodeſt ſacrificare? Reſpondebant, ſacrificari, ut ſignificaretur gratitudo, non ut peterentur beneficia, imò Eccleſia & petit beneficia, & agit gratias.

DE CAVSA PECCATI, ET DE *CONTINGENTIA.*

Quandocunq; autem de Creatione dicitur, ſtatim quæſtio de cauſa mali, & de cauſa peccati mouetur. Certamina etiam de contingentia omnibus ætatibus fuerunt. Ac ut ordinè de his quæſtionibus dicamus, primùm in genere de omnibus rebus creatis teneatur hoc dictum, quod in Geneſi recitatur, & loquitur de rebus creatis, quales à Deo conditæ ſunt. Vidit Deus omnia quæ fecerat, & erant ualde bona. Et quid ſignificet bonum, dextrè intelligatur. Significat autem generaliter hic Bonum, rem Deo placentem, & ordinatam ad certos uſus, & in eo ordine ſeruientem. Aliter autem placebat homo, aliter plantæ, aut ſtellæ, aut pecudes. Itaq; de creatura rationali, de Angelis & Hominibus, ſciamus, in prima creatione eos fuiſſe bonos, id eſt, placuiſſe Deo, & conditos eſſe, ut eſſent templum Dei, in quo Deus habitans, communicaret eis ſuam lucem, iuſticiam, uitam & læticiam. *Bonum quid ſignificet in genere.*

Quare, ut de homine nunc dicamus, cùm natura hominis ita condita ſit, ut initiò creationis fuerit bona & iuſta, & non fuerit obnoxia morti & alijs calamitatibus, ſemper quæſitum eſt, unde ſint tanta mala, peccatum, mors, & reliquæ horribiles miſeriæ.

De hac quæſtinone non conſulenda eſt Philoſophia, quæ tantùm in materia propinquas cauſas conſiderat, dicit humanum corpus morbis & morti obnoxium eſſe, quia Elementa & nata ex eis mutabilia ſint, & habeant qualitates inter ſe pugnantes, quæ efficiunt corporum mutationes, ut quia in equo alimentum nõ ſarcit in humido radicali quantùm abſumtum eſt, paulatim calor natiuus fit languidior, & ſuperant externa humiditas & frigiditas, extingui animal neceſſe eſt, cùm non foueatur ſuo calore & humore. Hæc ſicut in pecudibus & in plantis fiunt, ita ad hominem transferunt, nec ſciunt priorem cauſam, cur homo ſimili mutationi, ut pecudes ſubiectus ſit, quẽ adfirmat Deus ita conditum eſſe, ut eſſet imago Dei perpetuò uiuens, & eum celebrans. *De cauſis peccati & calamitatum non eſt conſulenda Philoſophia.*

Omittenda eſt igitur Philoſophia, & ex uerbo Dei quærenda ueritas. Poſt Phiſoſophos portentoſa deliria finxerunt Manichæi, quæ non recitabo. Nam cognita ueritate facilis eſt refutatio opinionum contrariarum.

Adfirmat autem doctrina cœleſtis, tradita per Prophetas, Filium Dei, et Apoſtolos, quæ ſemper in Eccleſia fuit, peccati cauſam non eſſe Deum, ſed uoluntatem Diaboli & hominis, qui ſua libertate ſeſe à Deo auerterunt, & in homine pœnam peccati eſſe mortem & alias calamitates.

Teſtimonia, q. Deus non ſit cauſa peccati, ſed uoluntas Diaboli et hominis.

Teſtimonia ſint in promptu,

Pſalm:5. Non Deus uolens iniquitatem tu es.

Iohan:8. Quando mendacium loquitur Diabolus, ex proprijs loquitur, quia mendax eſt, & pater mendacij.

Rom:5. Per hominem intrauit peccatum in mundum, id eſt, peccatum non eſt res condita a Deo, Sed homo ſua libertate ſe à Deo auertit, & excuſſit dona Dei, & illam ſuam deſtructionem propagauit in poſteritatem.

Peccatum originis.

Hic autem dicendum etiam erat, quid ſit peccatum, Sed id ſuo loco dicetur. Nunc ſatis eſt ſcire, peccatum originis eſſe auerſionem à Deo, quæ ſecuta eſt lapſum Adæ. Poſtquàm enim natura amiſit lucem & rectitudinem, quæ in creatione fuerat inſita homini, iam in mente hominis caligo eſt, & in uoluntate auerſio à Deo, & contumacia in corde, quæ mala impediunt homines, ne integram obedientiam Legi Dei hæc corrupta natura præſtare poſſit. Sed actuale peccatum eſt actio contra Legem Dei. Hæc ſuo loco copioſius declarabuntur.

Quomodo intelligendū ſit, Deum non eſſe cauſam peccati.

Cùm autem dicitur, Deum non eſſe cauſſam peccati, id ſic intelligatur, nec rem à Deo conditam eſſe peccatum, nec Deum uelle peccatum, nec adprobare, nec impellere uoluntates ad peccandum, Sed horribiliter iraſci peccato, ut in Lege & triſtiſſimis pœnis oſtendit, imò iræ magnitudo maximè conſpicitur in hoc teſtimonio, quòd placari non uoluit, niſi Filius fieret uictima.

Nec ualet inſulſa cauillatio quorundam ueterum & recentium, qui excuſaturi abſurditatem dicunt, etiamſi Deus uelit peccatum, tamen eum non peccare, quia ipſi non ſit Lex poſita. Hæc eſt Sycophantia execranda. Pingit enim Deum uelut Tyrannum, uolentem bona & mala ſine regula.

Contrà enim ſentiendum eſt, Deum uerè talem eſſe, qualem ſe eſſe oſtendit in Lege, & hæc Deum uerè uelle, quę in Lege adprobat. Nec fingendæ ſunt in Deo contradictoriæ aut contrariæ uoluntates.

Vt igitur hæ propoſitiones ueræ, neceſſariæ, æternæ & immotæ ſunt, Deus eſt, Deus eſt ſapiens, Deus eſt caſtus, ita hæc perpetua & immota eſt, Deus iraſcitur libidinib. Neronis. Imò execrandus furor eſt contrariū dicere.

Etſi autem in Lege promulgata uoce Dei, & tot concionibus, in quibus iudicium & ira deſcribitur aduerſus peccatum, clarius conſpicitur uoluntas Dei, quàm in imagine, quam transfudit in naturam hominis, tamen & ipſæ noticiæ naturales & iudicium conſcientiæ in homine teſtantur, Deum nec uelle nec adprobare peccata.

Indurabo cor Pharaonis, phraſis Hebraica.

Quòd uerò Ebraica phraſi dicitur: Indurabo cor Pharaonis, & ſimilia dicta multa occurrunt, certum eſt, conſuetudine ſermonis Ebraici, illa uerba ſignificare permiſſionem, & non effectionem, ut: Ne nos inducas in tentationem, id eſt, ne ſinas nos opprimi tentatione. Nolite eſſe ſoliciti, id eſt, ne ſolicitudine fracti deſperetis. Et ubiq; obuia ſunt exempla huius phraſis, quæ manifeſtè oſtendunt, hanc ſententiam eſſe uerborum, quam recenſui, quod eo obſeruandum eſt diligentius, quia rudiores hac conſuetudine non animaduerſa, etiam olim Auguſtini tempore & antea, decepti ſunt.

Concedenda eſt contingentia.

Poſtquàm autem certum eſt, Deum non eſſe cauſam peccati, nec uelle nec adprobare peccatum, ſequitur concedendam eſſe contingentiam, id eſt, non omnia neceſſariò fieri. Ac ut uocabulum intelligatur, addam breues deſcriptiones, & earum exempla.

Neceſſi-

Neceſſitas abſoluta uocatur, cùm contradictoria propoſitio prorſus ſua natura impoſſibilis eſt. Ac in doctrina Eccleſiæ hæ propoſitiones de Deo abſolutè neceſſariæ ſunt: Deus eſt, Deus eſt intelligens, omnipotens, æternus, uerax, bonus, iuſtus, caſtus, & ſimiles, in quibus de eſſentia & potentia Dei ueræ aſſeuerationes diuinitus patefactæ ſunt. *Neceſſitas abſoluta.*

Deinde cùm de uoluntate Dei in creatione & operibus omnibus extra ipſum loquimur, ſciendum eſt uoluntatem Dei liberrimam eſſe, & Deum eſſe agens liberrimum, id eſt, poſſe creare, aut non creare, poſſe lapſum hominem recipere, aut non recipere, poſſe Pharaonem delere, aut non delere, poſſe depellere Sennacherib à Ieroſolyma aut non depellere.

Hæc libertas eſt fons contingentiæ. Eſt igitur contingens, quod cùm ſit, non neceſſe fuit fieri, nec contradictorium erat impoſſibile. *Contingens quid ſit.*

Ita in doctrina Eccleſiæ hæc eſt contingens: Sol quotidiè oritur aſcendens ſuper Hemiſphærium noſtrum, quia oritur decreto uoluntatis diuinæ, quæ liberrimè hunc ordinem inſtituit. Sed Phyſici uocant has neceſſarias: Sol oritur. Ignis calet.

Vocantur autem à doctis, Neceſſariæ neceſſitate Phyſica, id eſt, quia talis ordo in natura diuinitus inſtitutus eſt, nec ſine ſingulari & extraordinario opere Dei mutatur: Sed Eccleſia ſcit reipſa contingentes eſſe. *Neceſſitas Phyſica.*

Nunc de contingentia dicatur in actionibus humanis. In creatione hominis præcipuè hæc tria dona erant: Imago mentis diuinæ, uis intelligendi, & in ea lucens agnitio Dei, & noticia legis diuinæ, & aliæ quædam noticiæ. Deinde uoluntas recta, quæ poterat obtemperare Legi Dei. Et libertas in uoluntate, quæ erat facultas, qua poterat homo uelle ſeu eligere, ſeu reijcere ea, quæ cognitio oſtendebat, aut etiam ſuſpendere actionem. *Contingentia in actionibus humanis.*

Hæc facultas pars erat ſimilitudinis Dei, & inter ſumma ornamenta creaturæ. Et adhuc eſt pars ſimilitudinis Dei, quatenus reliqua eſt. Fuit autem longè præſtantior hæc libertas in natura integra. Nunc etſi mutilata eſt, tamen quod ad electionem externarum actionum, quæ rationi ſubiectæ ſunt, attinet, in homine reliqua eſt. Hæc libertas, quantacunque reliqua eſt, Fons eſt contingentiæ humanarum actionum.

Vt igitur Heua & Adam ſua libertate auerterunt ſe à Deo, ita hæ ſunt ueriſſimè contingentes, & nequaquàm neceſſariæ: Adam uiolat mandatum Dei, Adam uiolans mandatum Dei accerſit ſibi mortem, Quia ueriſſimum eſt, Deum non uoluiſſe, nec adprobaſſe id peccatum, nec impuliſſe, nec coëgiſſe uoluntatem Adæ ad id peccatum. *Voluntas humana peccans liberè auertit ſe à Deo.*

Hæc de fonte contingentiæ uerè dicta ſunt, quæ oſtendunt Stoicas imaginationes de neceſſitate repudiandas eſſe. Affirmo igitur Pharaonem, Saulem, Neronem, ſua uoluntate liberè & contingenter, non aliqua fatali neceſſitate, nec Deo impellente eorum uoluntates, elegiſſe ſcelera, quæ fecerunt, ſicut in Oſea dicitur: Ex te perditio tua eſt Iſraël. Et de Diabolo dicitur: Ex proprijs mendacium loquitur.

Poſtquàm de neceſſitate abſoluta, & de fontibus contingentiæ dictum eſt, priuſquàm Stoica argumenta, quæ contra ueram ſententiam ſophiſticè excogitata ſunt, diluo, recitabo gradus neceſſitatis, quibus conſideratis, planior fiet explicatio argumentorum. *Gradus neceſſitatis.*

Neceſſaria neceßitate abſoluta et ſimpliciter.

Primus gradus eſt. Neceſſaria neceſſitate abſoluta, ſeu ſimpliciter neceſſaria, dicuntur, quorum oppoſita ſimpliciter ſunt impoſſibilia. Tales ſunt propoſitiones de Eſſentia, & de uirtutibus Dei. Deus eſt, Deus eſt eſſentia intelligens, uerax, benefica, iuſta, caſta, liberrima.

Neceſſaria neceßitate definitionum & demonſtrationum.

Secundus gradus eſt. Neceſſaria neceſſitate definitionum, et demonſtrationum, ubi ſi fingatur oppoſitum, fit implicatio cōtradictionis, ut ſi Trigonus non habet tres angulos, non eſt Trigonus. Si uirtus non eſt congruens quiddam cum regula mentis diuinæ, non eſt uirtus. Hic gradus proximus eſt primo, quia eſt regula mentis diuinæ immota, Vt hæc immota eſt: Deus uult caſtitatem, ita & hæc immota eſt: Caſtitas eſt uirtus.

Neceſſaria neceßitate Phyſica.

Tertius gradus eſt. Neceſſaria neceſſitate Phyſica, quæ, quia natura ſic ordinata eſt, eodem modo ſe habent, ſed tamen à Deo mutari poſſunt, ut exempla teſtantur. Et ſic condita ſunt liberrima uoluntate Dei, & reguntur liberrima uolūtate Dei. Vt ignis neceſſariò calefacit, neceſſitate phyſica. Sol neceſſariò mouetur neceſſitate Phyſica, id eſt, ſic inſtituto ordine diuinitus. Sed tamen Deus poteſt ſiſtere Solem, ut fecit in pugna Ioſuæ. Ac Stoicorum delirium execrandum eſt, ut ſuprà quoq; dixi, qui fingunt, Deum alligatum eſſe cauſis ſecundis, nec poſſe aliter agere, quàm ut cient cauſæ ſecundæ. Imò ideò inuocamus, ut ſua libertate regat & moderetur cauſas ſecundas, id eſt, phyſicas. Non ſunt igitur prorſus immutabilia hæc, quæ in hoc tertio gradu recenſentur, ut illa, quæ ad primum & ſecundum gradum pertinent.

Neceſſaria neceßitate conſequentiæ.

Quartus gradus eſt mutabilium, quæ tamen uocantur Neceſſaria neceſſitate conſequentiæ, id eſt, quæ ſunt quidem reipſa mutabilia, ſed non mutantur, uel quia ſic à Deo decreta ſunt, uel quia ſequuntur ex cauſis, quæ non mutantur, cùm tamen mutari potuiſſent, uel quia cùm fiunt contradictoriæ, ſimul ueræ eſſe non poſſunt. Vt neceſſaria eſt Reſuſcitatio mortuorum, quia Deus edidit de ea decretum.

Neceſſe eſt perire Saulem, quia cauſas non mutat, quas tamē reuera mutare poterat. Nec neceſſe fuit eum machinari exitium Dauidi, aut interficere Sacerdotes. Sicut & Samuel de libertate dicit 1. Reg: 13. Si hoc non feciſſes, Deus confirmaſſet regnum perpetuò.

Deniq; omnia cùm fiunt, ideò tunc neceſſaria dicuntur, quia contradictorię non poſſunt ſimul ueræ eſſe, ut cùm Plato ſedet, contradictoria falſa eſt, Plato non ſedet. Vult enim Deus certitudinem aliquam eſſe.

Etſi autem reuera hæc res, ſcilicet, ſedere Platonem, mutabilis eſt, & hæc Propoſitio reuera contingens eſt, tamen neceſſitate conſequentiæ, tunc neceſſaria dicitur.

In neceßitate conſequentiæ diſcernenda quæ pendent à uoluntate Dei, ab ijs, quæ non pendent à Dei uoluntate, ſed humana.

Quoties autem de neceſſitate conſequentię dicitur, prudenter diſcernenda ſunt ea, quæ à Dei uoluntate pendent, ab alijs, quæ non pendent à uoluntate Dei, ſed tantùm ab humana uoluntate oriuntur: Vt neceſſaria eſt neceſſitate conſequentiæ hæc propoſitio, Mortui reſurgent, quia Deus ſic decreuit, & quidem patefecit hoc ſuum decretum, & uult hanc reſurrectionem. Sed hic euentus, Paris rapiet Helenam, pendet principaliter à uoluntate humana. Et cūm ſit malus euentus, nequaquàm uult eum Deus. Et tamen quia præuidet Deus id quod fit, quanquàm res ipſa re uera eſt mutabilis, tamen propter præuiſionem dicitur propoſitio neceſſaria neceſſitate conſequentię. Paulus inquit, Neceſſe eſt, ut hæreſes exoriantur, uidelicet, neceſſitate conſequentiæ, quia

cauſæ

cauſæ non mutantur, quæ tamen re uera mutari poſſent. Multa ſunt ingenia leuia, ambitioſa, curioſa, quæ contradicendi ſtudium habent. Hæc leui aliqua occaſione irritata, mouent certamina, & corrumpunt res rectè traditas, uel ambitione, uel curioſitate, uel ſtudio contradicendi. Et ſimul Diabolus ſua mirabili aſtutia hos furores adiuuat oblatis occaſionibus, uel incendia animi, hoc eſt, prauos adfectus ſuo adflatu augens. His cauſis poſitis, ſequuntur hæreſes. Et nequaquàm hic imaginanda eſt neceſſitas abſoluta, uel Stoica. Expoſita hac declaratione de gradibus neceſſitatis, iam explicatio argumentorum, quæ contra ueram ſententiam de contingentia recitantur, facilis eſt & perſpicua. *Refutatio argumentorum Stoicorum.*

Primum eſt.

Determinatio diuina eſt immutabilis, — *I. De determinatione diuina.*
Omnia contingentia ſunt determinata,
Ergo omnia contingentia ſunt immutabilia, & per conſequens neceſſaria.

Reſpondeo ad Maiorem. Ex determinatione diuina tantùm neceſſitas conſequentiæ ſequitur. Et aliter intelligenda eſt determinatio in bonis, quæ uult Deus, aliter in malis, quæ non uult, ſed permittit.

Deus hanc determinans: Mortui reſurgent, uult hanc reſurrectionem, & condit decretum, ne fiat oppoſitum. At determinans iſtam: Nero interficiet Paulum, non uult hanc ſæuitiam, ſed permittit & determinat metas furorum Neronis, ut de Sennacherib dicitur 4. Reg: 19. Ponam chamum in labijs tuis, & reducam te, &c.

Hæc ſunt ſimplicia & uera, & conſcientijs utilia. Nam Stoica illa imaginatio neceſſitatis impedit inuocationem, & confirmat multa mala in moribus.

Secundum. *II. De ſerie cauſarum.*

Cauſæ ſecundæ non agunt ſine prima,
Secundæ agunt neceſſariò,
Ergo & prima neceſſariò ſimul rapitur.

Simpliciſſima & expeditiſſima reſponſio eſt, ſecundas non agere ſine prima ſuſtentante, quæ tamen liberrimè concurrit, agit quantum uult, & quatenus uult, & aliter concurrit in regendis motibus cœleſtibus, in regenda dextra Dauidis, & aliter in ſuſtentando Saule, cuius uoluntas habet ſuam quandam & propriam actionem.

Hic & dicta quædam explicanda ſunt, quæ interdum detorquentur ad confirmandam Stoicam neceſſitatem, cùm tamen longè aliam doctrinam contineant, quæ utilis eſt bonis mentibus, cùm dextrè intelligitur.

Salomon inquit: Homo præparat animam, ſed Deus gubernat linguam. In hoc dicto diſcernuntur Electio, quæ eſt in uoluntate, & Euentus. Electio libera eſt, quia à ſola uoluntate oritur. Sed euentus ad quem concurrere multas cauſas neceſſe eſt, non eſt prorſus in poteſtate uolentis. Vt Pompeius uult bellum, & liberè & contingenter uult. Eaq; προαίρεσις eſt in poteſtate uoluntatis. Sed euentus habet plures cauſas. Victoria non à ſola Pompeij uoluntate pendet, ſed habet alias cauſas multas.

Præterea in humana deliberatione, quamuis ipſa electio, ſeu προαίρεσις in uoluntate libera eſt, tamen ſæpè error accidit, ut Pericles & Demoſthenes ſua-

dent bella, & liberè eam ſententiam eligunt, moti argumentis probabilibus, quæ tamen non erat ſalutaris futura patriæ.

Dictum Ieremiæ, Scio Domine, quòd nō eſt hominis uia eius.

De talibus deliberationibus loquitur Ieremias inquiens: Scio Domine, quòd non eſt hominis uia eius, id eſt, uocatio, Sed conſilia & euentus iuuari à Deo oportet. Magna res & difficilis eſt gubernatio Eccleſiæ, aut Ciuitatis, nec poteſt ſola diligentia humana regi, ut Pſalmus inquit: Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem &c. Imò & ſapientes uiri extra Eccleſiam, fatentur, humanam diligentiam ſolam, non eſſe parem oneri gubernationis, ut apud Herodotum rectè dicit Rex Perſicus, Regnum Perſarum creuiſſe Deo ducente, ipſis Regibus prompte ſequentibus, ut uſitatè in Eccleſia dicitur, præeunte gratia, comitante uoluntate. Monet igitur Ieremias, ut petamus à Deo ſalutaria conſilia, & euentus felices. Sicut ipſe ſuadens deditionem, petit à Deo, ut monſtret conſilium, & regat euentum. Hæc non tollunt libertatem, aut contingentiam. Nam Ieremię uoluntas libera eſt in hac ipſa precatione. Amemus igitur hoc dictum Ieremiæ, & ſciamus commonefactionem eſſe de noſtra infirmitate, & de magnitudine periculorum, & de petendo auxilio Dei.

Dictum Christi, Sine me nihil poteſtis facere.

Sic intelligatur & Chriſti dictum: Sine me nihil poteſtis facere. Mittit Apoſtolos & nos imbecilles doctores in media imperia, & iubet ſpargere uocem Euangelij, flectere uoluntates hominum ad Deum, delere Idola, regere mores hominum, quod cum facere incipiunt, aduerſantur orbis Monarchæ, ſapientes & potentes ubiq;. Manifeſtum eſt igitur, non eſſe euentus in ſola poteſtate docentium, ſed oportere accedere alias cauſas. Promittit igitur filius Dei auxilium, Sine me nihil poteſtis facere. Se ait adfuturum Doctoribus, & collecturum Eccleſiam, etiamſi repugnent imperia. Vult etiam ſua luce mentes docentium regere, ut rectè doceant, & dent ſalutaria conſilia. Sicut ait: Qui manet in me, & Ego in eo, hic copioſum fructum feret. Interim tamen uera eſt propoſitio: Paulus uolens & liberè concionatur, ut Dauid uolens & liberè præliatur, etiamſi diuinitus adiuuatur.

Dicta Pauli, Electi ſecundū propoſitum. Itē, Idem Deus agens omnia in omnibus.

Malè detorta ſunt & alia quædam dicta ad neceſſitatem, ut Epheſ: I. Electi ſecundum propoſitum eius, qui facit omnia ſecundum conſilium uoluntatis ſuæ. Et I. Corinth: 12. Idem eſt Deus agens omnia in omnibus. Hæc dicta certiſſimum eſt loqui tantùm de ſalutaribus actionibus in Eccleſia, Suntq; conſolationes, quæ promittunt nobis auxilium & præſentiam Dei, ut ſciamus noſtra pericula Deo curæ eſſe, & nos in tantis fluctibus rerum humanarum habere cuſtodem & opitulatorem Deum.

Vident Moyſes, Samuel, & ſimiles, ſe nullo modo pares eſſe oneri gubernationis. Sed ſciunt Deum adeſſe in Eccleſia, eamq; mirandis modis ſeruare. Talia ſunt, quę agit Deus iuuans Moyſen, Samuelem, Dauidē & ſimiles. Hoc auxilium non tollit libertatem uoluntatis in iſtis. Ita & nunc in maximis motibus ſciamus Deum adfuturum eſſe in Eccleſia, & gubernaturum aliquorum mentes, ut ſalutaria faciant ad ſedandos præſentes motus.

Cùm igitur talia dicta dextrè intellecta, ſalutarem doctrinam proponant, uitemus corruptelas, quæ detorquent ea ſophiſticè in peregrinam ſententiam, ad confirmandas Stoicas opiniones de neceſſitate.

Recitaui fontes diſputationis de contingentia, quibus cognitis, pius & prudens Lector ſciet, quid ſit ſentiendum in hac quæſtione, & facilè explicabit, et refutabit Labyrinthos aliorum, qui Stoicas opiniones defendunt. Cùmque di-

que dictum ſit in genere de Creatione,Nunc de natura hominis,de peccato, & de liberatione dicendum erit eo ordine, qui in Symbolo inſtitutus eſt.

DE CREATIONE HOMINIS.

Creatio hominis.

ETſi Deus ideò Angelos & Homines, & hoc totum domicilium Angelorum & Hominum condidit, ut aliquo modo agnoſcatur, tamen nulla creatura exhaurire totum conſilium de creatione poteſt. Eritq; hæc ſapientia propria futuræ & perpetuæ conſuetudinis cum Deo, ex ipſius conſpectu diſcere, quare Deus condiderit genus humanum, quare cum inobedientia primorum parentum meruiſſet deleri eam creaturam, Filius factus ſit intereeſſor & Mediator, & quale conſilium fuerit de copulatione naturæ diuinæ & humanæ in Filio. Hæc arcana longè & extra & ſupra captum humanæ rationis poſita, tunc diſcemus. Conſilium creationis exhauriri non poteſt.

Sed uult tamen in Eccleſia ſua Deus initia doctrinæ de tantis rebus extare, uult ſe aliquo modo agnoſci & inuocari, uult nos gratias agere pro creatione, & pro Filio nobis donato, & reddita uita æterna, etiamſi nondum res tantas penitus intelligimus.

Sic igitur, ut Pſalmus inquit, agamus: Ex ore infantium & lactentium, laudem Dei ſonemus.

Agamus Deo gratias,quòd condidit ſibi in genere humano æternam Eccleſiam, & ſeſe toties & tam illuſtribus teſtimonijs patefecit,miſit Filium, dedit uocem Euangelij ſui, & nos ad æternam ſalutem uocat, & dat Spiritum ſanctum,ut in nobis tanta bona incoët,ac oremus ardentibus uotis,ut luce ſua in mentibus noſtris ueram noticiam & fidem de creatione, & de beneficijs, quæ nobis dedit, accendat, & pectora noſtra inflammet, ut firma fide eum celebremus, & ei obediamus, ac efficiamur hæredes conſuetudinis perpetuæ cum Filio in uita cœleſti.

Quanquàm autem nec conſilium creationis hominum, nec opus ipſum perſpici poteſt,tamen in Eccleſia neceſſe eſt retineri doctrinam,quæ diuinitus de creatione hominis, & de ipſo opere, lapſu, & reſtitutione tradita eſt.

Primùm igitur narrationi, quæ in primo libro Moyſi extat de creatione hominis,in primo & ſecundo capite, firmiſſima fide aſſentiamur, Ibi & opus ipſum deſcribitur his uerbis: Faciamus homines ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Dictum Moyſi de Creatione hominis.

Hæc narratio non ſolùm ingentem gloriam humanæ naturæ,qualis cóndita eſt,prædicat,ſed etiam oſtendit amorem Dei ſingularem erga genus humanum.Nihil enim glorioſius in creatura cogitari, aut eſſe poteſt, quàm quòd ſit imago Dei,referens illa quæ ſunt in Deo pulcerrima, ſapientiam,iuſticiam, & libertatem uoluntatis in Deo, Deinde cùm ideò condiderit hanc naturam, ut in ea luceret conditoris agnitio & imago, & transfuderit in homines dona, quæ ſunt in ipſa mente diuina, pulcerrima, non dubium eſt, quin ualdè hoc opus dilexerit, quod ſic ornauit, & domicilium ac templum eſſe uoluit, in quo habitaret,& agnoſceretur,& ipſe illuſtribus teſtimonijs ſeſe oſtenderet, & cui æterna bona communicaret. Homo conditus ad imaginem Dei.

In quibus rebus fuerit præcipua integritas hominis.

Cūm aūt poſtea de lapſu hominis dici neceſſe ſit, prius hoc conſiderandum eſt, in quibus rebus præcipuē fuerit integritas, quæ quidem ſignificatur maximē in his ipſis uerbis, cūm dicitur, homo ad imaginem Dei conditus eſſe. Fuit igitur dignitas hominis, quōd placuit Deo. Nec placuit tunc ſine integritate, ſed quia re uera in homine fuit ſapientia & iuſticia Deo placens, quæ ad imaginem & ſimilitudinem Dei pertinet.

Auguſtini ſententia de imagine.

Auguſtinus imaginem tantūm ad ſubſtantiam refert, & interpretatur imaginem hoc modo: Memoria in mente hominis ſignificat Patrem æternum gignentem Filium. Cogitatio ſignificat Filium, Voluntas Spiritum ſanctum. Non reprehendo hanc collationem ab Auguſtino factam, ſed probo etiam, nec dubium eſt æterni Patris, & Filij, & Spiritus ſancti diſcrimen in humanis mentibus adumbratū eſſe. Sed complectamur cum ſubſtantia etiam uirtutes, ſicut Paulus imaginem non de ſola deprauata ſubſtantia intelligit, ſed de ea, in qua lucent uirtutes congruentes cum mente diuina.

Tria bona pertinent ad imaginem, & quæ ſint ac quanta.

Pertinent igitur ad imaginem hæc tria bona, Mens in qua lucet uera Dei noticia, Voluntas conuerſa ad Deum, in qua ſunt uirtutes congruentes cum uoluntate Dei, & libertas uoluntatis, quæ ſine ulla contumacia inferiorum uirium poterat Legi Dei obedire. Hæc dona omnia complectitur adpellatio imaginis, ſcilicet mentem agnoſcentem Deum, & cæteras in eo noticias, quæ ſunt uelut radij ſapientiæ diuinæ in nos transfuſi, uoluntatem conuerſam ad Deum, & libertatem uoluntatis. Et hæc libertas non impediebatur contumacia cordis, ſed cordis motus domiti, regi à ratione & uoluntate poterant.

Iam cogitemus, quanta bona hæc fuerint, lux de Deo, & noticia Legis, & firma adſenſio, ſeu fides amplectens promiſſiones & minas Legi additas, Deinde uniuerſi huius opificij mundi, motuum cœleſtium, humani corporis, animantium, & plantarum cognitio.

Poſtea & in uoluntate & corde, rectitudo & conſenſus, & omnium pulcerrimarum uirtutum copulatio. Voluntas ad Deum conuerſa erat uero Dei timore, uera fiducia, uera dilectione, Erat & recta inter ipſos homines, nulli aberrantes adfectus, ſed ardebat in cordibus amor iuſticiæ, ueritatis, beneficentiæ, caſtitatis. Et his pulcerrimis dotibus ornatos ſe eſſe primi parentes intelligebant, ut agnoſcerent eas teſtimonia de Deo eſſe. Hinc diſcebant, & eſſe Deum, & qualis ſit, & quam obedientiam flagitaret.

Erant hæc quidem ingentia bona. Sed tamen multō maius fuit, quōd quanquām talis lux in hominum natura lucebat, tamen Deus etiam ſe ſingulari modo patefecit, prodiens ex arcana ſede ſua, & alloquens homines, certum & expreſſum uerbum addidit, ut teſtaretur ſe uelle hoc modo agnoſci, cūm mentes ſtatuerent hunc uerē Deum conditorem eſſe, qui ſeſe patefeciſſet, tradita certa uoce. Data ſunt igitur mandata de certa Arbore, & de coniunctione unius maris & unius fœminæ, ut in his officijs declararent obedientiam erga ipſum. Tales erant primi parentes, placebant Deo, & erant pleni luce Dei, iuſti, & habebant appetitionum ordinem, rectum & congruentem cum lege mentis, & uoluntas uerē libera erat, ita ut poſſet Legi Dei integrē obedire aut auertere ſe à Deo.

Hæc doctrina de integritate hominis primūm cogitanda eſt, non ſolūm ideō, ut magis perſpicua ſit explicatio de Lapſu, & Peccato originis, ſed etiam ut conſideremus magnitudinem amoris in Deo, erga genus humanum, quem

oſtendit in hac donorum excellentia, quod rerum optimarum in natura diuina radios in nos transfudit,ſuam ſapientiam,iuſticiam & libertatem.

Hic etiam iuniores admonendi ſunt, ut doctrinam huc adferant ex Phyſicis,de potentijs animæ, & conſiderent,quibus adpellationibus utatur ſermo Propheticus & Apoſtolicus, Diſcernendæ ſunt potentiæ cognoſcentes & appetentes.In potentia cognoſcente ſunt Noticiæ,Vt autem ad hanc pertinent, adprehenſio ſimplicium, compoſitio & diuiſio, Argumentatio & iudicium de compoſitis, diuiſis, & argumentis,ita & conſcientiæ iudicium propriè eſt in parte cognoſcente, quia eſt concluſio extructa ex legibus, ut in Diabolo manent legum noticiæ,manet & conſcientię iudicium,etiamſi uoluntas repugnat Legi,& petulanter ruit contra conſcientiam,id eſt, contra noticias, quas ueras eſſe ſine ulla dubitatione nouit. *Diſcrimen potentiarum neceſſarium eſt.*

Vſitatum eſt autem nominare potentiam cognoſcentem, intellectum, ſeu mentem, ſeu rationem, etſi hæc duo uocabula interdum complectuntur etiam uoluntatem. Itaq; quo in loco quæ uſurpentur ſignificationes, conſiderandum eſt.Potentia appetens,id eſt,expetens aut fugiens cognita,nominatur uoluntas, Et ad hanc adiungendum eſt cor, quod eſt uerorum adfectuum & non ſimulatorum fons & domicilium. In intellectu Ioſeph noticia eſt Legis, Deus prohibuit uagas libidines, & uult in genere humano certas eſſe coniugiorum leges,uerè iraſcitur adulterijs,& horribiliter ea punit. Hac lege mouetur uoluntas,ne adpetat coniugē domini,ſed ut nihil ſit ſimulationis,cor etiam uerè timens Deum,& cupiens obedire Deo,fugit adulterium, & uoluntas imperat oculis, & alijs membris externis, ne adulterio ſeruiant. Cùm igitur cor aliquomodo cum uoluntate congruere oporteat, in ueris & non ſimulatis adfectibus,ſermo Propheticus adpellatione cordis utitur ſępè pro intellectu,uoluntate & corde.Interdum ſic & mentis adpellatione utitur. *Potentia cognoſcens.* *Potentia appetens.*

Sciant etiam iuniores uſitatum eſſe Liberum arbitrium nominare uoluntatem cum intellectu coniunctam, eligentem uidelicet aliquid liberè,præcedente cognitione.Sed doctrina de potētijs alibi copioſius traditur, & quantum conceditur cognoſcenda eſt.Hic autem breuiter de ea Lectorem commonefeci,quia magis perſpicua erit deſcriptio peccati originis, ad quam nunc accedimus,intuenti potentias animæ. *Liberum arbitrium.*

DE LAPSV PRIMORVM PARENTVM, ET PECCATO ORIGINIS.

D*ICtum eſt de Creatione hominis, de qua utcunq; conſentaneum uidetur humanæ ra*tioni, homines ab æterna mente architectatrice & opifice conditos eſſe. Sed quæ de lapſu & de cauſis horribilium malorum in genere humano nunc dicenda ſunt, hæc uerò longius extra conſpectum humanæ rationis poſita ſunt.

Cùm ingentem magnitudinem miſeriarum humanarum, mortem, & alias calamitates horrendas,cędes,bella,magnarum Vrbium excidia,gentium uaſtationes & diſſipationes multiplices aſpicimus,mouemur quidem,ut cogitemus triſtem aliquam & magnam cauſam eſſe tantarum miſeriarum, in tam præſtanti natura generis humani,Sed quæ ſit prima & potiſſima cauſa nō cernimus,Philoſophi diſputant mortē,morbos, & multas prauas inclinationes à

mate-

Philoſophi nō intelligunt primam cauſam miſeriarū humanarum.

materia corporum oriri, ſicut putrefieri plantas, & mori pecudes uidemus, quia tales ſunt materiæ uices. Deinde furores, qui à uoluntate oriuntur, dicunt hominum erroribus aut petulantia accerſi. Nec falſa dicunt Philoſophi, quia de cauſis proximis loquuntur, non de prioribus aut principalibus. Sed hoc ipſum quæritur, Cur tam præſtans natura hominum tantis miſerijs onerata eſt? Vnde tanta ſit imbecillitas, ut tam facilè ruat in tantos furores? Hic doctrina à Deo tradità in Eccleſia, cauſam principalem recitat, quam etſi humana iudicia ridiculam eſſe cogitant, & multi in Eccleſia, ut Pelagiani, & alij extenuauerunt, tamen bonæ mentes, quæ uerè & ſeriò amplectuntur doctrinam à Deo traditam, nec commentitiam, nec leuem eſſe ſtatuunt.

Extat autem in Geneſi cap: 3. narratio de Lapſu. Hic dicent Philoſophi, etiamſi uerum eſt homines tunc conditos diſceſſiſſe à mandato Dei, quid hoc ad poſteritatem pertinuit? aut quæ tanta res fuit, ueſci pomo interdicto? Sed piæ mentes expaueſcant potius cogitatione primi lapſus, & nequaquàm audiant uirulentas calumnias narrationis diuinitus traditæ, quæ quidem ſunt tela magis uenenata, quàm qualia fuerunt tunc ſermones Diaboli, quibus initiò ſauciatum eſt cor Heuæ.

Magnitudo primi lapſus.

Etiamſi externum opus, ut ueſci pomo, res leuis uidetur, tamen illa magna & horrenda fuerunt, auerti à Deo, negligere mandatum Dei, anteferre ullam rem humanam, Et cùm omnes naturæ rationales, Angeli & Homines ita conditi ſint à Deo, ut per Spiritum ſanctum angeli & homines copulati eſſent Deo, æterna ſocietate, & non ſolùm luceret in eis imago ſapientiæ & iuſticiæ Dei, ſed etiam transfuſus eſſet in eos Spiritus ſanctus, ut cum Patre & Filio, mirabili amore connexi eſſent, quantum malum fuit rumpere illam copulationem? quanta ingratitudo fuit excutere Spiritum ſanctum, et illam æternam coniunctionem cum Deo aſpernari? Tanti mali turpitudo non poteſt ullius Angeli uel hominis eloquentia ſatis exponi, Imò ne quidem comprehendi cogitatione poteſt. Horrendum malum eſt peccatum, nec magnitudo ſatis cerni poteſt, Sed reuerenter cogitatione lapſus & pœnarum expaueſcamus, & ad filium Mediatorem confugiamus.

Conſiderata autem narratione de Lapſu primorum Parentum, deinde oſtendamus ex dictis Propheticis & Apoſtolicis poſteritatem ream eſſe propter illum lapſum, & definitionem firmam & perſpicuam conſtituamus, Quid ſit peccatum illud, quod in poſteros natos ex commixtione uiri & mulieris propagatum eſt, quod uſitatè uocant, Peccatum originis.

Teſtimonia oſtendentia poſteritatem reā eſſe propter primum lapſum.

Ac initiò recitemus aliqua teſtimonia, quę adfirmant, poſteritatem ream eſſe propter Adam. Tradit autem Paulus hanc doctrinam expreſſè Rom: 5. Per unum hominem, peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ſic in omnes homines mors peruaſit, eò quòd omnes peccauerunt, id eſt, rei facti ſunt, ſeu reiecti & damnati ſunt. Nota eſt enim phraſis Hebraica, quę uerbo peccare ſignificat reum, id eſt, reiectum & damnatum eſſe, Item, unius delicto omnes mortui ſunt, Ergo alij ſunt rei propter Adæ lapſum. Et Epheſ: 6. Eramus natura filij iræ, ſicut & cæteri, Hebraica phraſis eſt, filij iræ, id eſt, proprij iræ, hoc eſt, rei & damnati. Et Pſalmo 50. dicitur, Ecce in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea, quibus uerbis adfirmat Propheta peccatum aliquod propagatum eſſe à parentibus. Quare malum aliquod, & à primis parentibus, in poſteros propagatum eſt.

Etſi

Etſi aũt humana iudicia ſine doctrina cœleſti,non cernunt ream eſſe hominum naturam,nec agnoſcunt ſatis, mala hærentia in hominum natura, tamen calamitatum magnitudo commonefactio eſt de cauſa,eſſe uidelicet aliquod peccatum in hominum natura, quod ſit fons tantorum malorum. Poſtquàm autem certum eſt, homines natos ex commixtione uiri & mulieris, reos eſſe, iam quæritur hoc malum quale ſit, Aliqui dixerunt,tantũm pœnam eſſe, qua obligata eſt hæc natura ad mortem corporis,alij dixerunt, reatum eſſe ſine uicio in ipſis hominis uiribus, Sed hi errores triſtiſſimis concionibus Prophetarum & Apoſtolorum manifeſtè refutantur.

Eſt autem hęc definitio uſitata ab Anshelmo Gallico accepta,& poſtea in ſcholis celebrata, quam quidem autor ipſe ſatis luculenter enarrat, ſed recentiores non eodem modo eam interpretati ſunt.

Definitio peccati originis ex Anshelmo.

Peccatum originis eſt carentia iuſticiæ originalis, debitæ ineſſe. Libenter amplector hanc definitionem,ſed dextrè intelligatur,ut autor ipſe enarrat. Nam iuſticia originalis, non ſignificat tantũm acceptationem diuinam, ſine ueris uirtutibus inſitis hominum naturæ. Ideò autem ſuprà recenſui prolixius doctrinam de creatione hominis, & de imagine Dei in hominibus, ut poſtea lapſus intelligi magis perſpicuè poſſet.

Erat ante lapſum in mente Adæ noticia de Deo illuſtrior, & firmior adſenſus minarum & promiſſionum legalium. Deinde uoluntas nondum erat auerſa à Deo, ſed erat ornata in creatione multis uirtutibus, timore & dilectione Dei, fiducia Dei, & iuſticia uniuerſali, iuxta totam legem naturæ. Nec erant inclinationes in uoluntate contra Legem Dei.

Erant et in corde adfectus congruentes cum lege mentis,nec erant inclinationes aut adfectus contra legem mentis. Hanc totam integritatem et concordiam in mente,uoluntate, & corde uocarunt rectitudinem & iuſticiam originalem.

Quid ſignificet defectus iuſticiæ originis in definitione Anshelmi.

Cũm igitur in definitione Anshelmi dicitur, peccatum originis eſt defectus iuſticiæ originis,intelligatur iuſticia non tantũm acceptatio, ſine illis uirtutibus,ſed utrunq; complectendum eſt, defectus acceptationis, & uirtutum, Eſtq; peccatum originis defectus iuſticiæ originis, id eſt, in natis ex commixtione maris & fœminæ, amiſſio lucis in mente, & auerſio uoluntatis à Deo, & contumacia cordis, ne poſſint homines integrè obedire Legi Dei, ſecuta lapſum Adę,propter quam corruptionem, nati ſunt rei & filij iræ,id eſt,damnati à Deo, niſi facta fuerit remiſſio. Si quis uult addere, natos etiam reos eſſe propter lapſum Adæ,non repugno.

Hanc definitionem ueram eſſe, & perpetuam Prophetarum, Apoſtolorum & ueterum ſcriptorum ſententiam certiſſimum eſt, uidelicet peccatum originis, non tantũm eſſe imputationem, ſed in ipſa hominum natura caliginem & prauitatem.Ideò ueteres plerunq; nominant hoc malum, prauam concupiſcentiam, qua adpellatiõne intelligunt non adpetitiones in natura conditas, ſed ἀταξίαν adpetitionum. Et Bonauentura dictum Hugonis citat, Peccatum originis eſſe ignorantiam in mente, & inobedientiam in uoluntate.

Hugonis dictũ de peccato originis.

Quòd peccatum originis non tantùm ſit reatus, ſed uicũ in natura.

Iã addenda ſunt teſtimonia Prophetica & Apoſtolica,quæ oſtendũt hoc malũ in natura hominis, quod naſcentes nobiſcũ adferimus, non tantũm reatum ſeu imputationem eſſe, ſed etiam uicia in hominibus. Ro:7.manifeſtũ teſtimonium extat, Video aliam legem in membris meis, repugnantẽ legi mentis meæ.

tis meæ. Non dubium eſt autem Legem in membris, quam ſic nominat, eſſe prauas inclinationes nobiſcum naſcentes. Et id malum ait repugnare legi mentis & Legi Dei.

Eſt igitur peccatum originis non modò reatus, ſed etiam uitium in ipſa natura.

Dictum Pauli, Senſus carnis &c.

Simile teſtimonium extat Rom: 8. Senſus carnis inimicicia eſt aduerſus Deum. Nam Legi Dei non ſubijcitur, nec ſubijci poteſt, oſtendunt uerba non dici de actuali malo, ſed morbo durabili hærente in natura, quem nominat ſenſum carnis, qui non poſſit Legi Dei ſubijci. At actuale malum expelli poſſet, & natura ſi non deprauata eſſet, Legi Dei ſubijci poſſet.

Conſiderent autem pij, quàm triſtis concio ſit, cùm ait, in hac imbecilli & miſera natura inimiciciam eſſe aduerſus Deū. Quid dici atrocius poteſt, quàm hanc naturam hominis inimicam eſſe Deo, hoc eſt, circumferre ſecum adſiduè caliginem, & dubitationes de Deo, ſecuritatem negligentem Deum, diffidentiam fugitantem Deum, & inclinationes, unde multi errantes impetus contra Legem Dei oriuntur. Hæc mala cùm nominet ſenſum carnis, manifeſtum eſt malum nobiſcum naſcens, non tantùm reatū eſſe, ſed etiam illud uulnus in natura, uidelicet, prauas inclinationes, de quibus dictum eſt. Nec noua eſt hæc doctrina in Eccleſia, tunc demum à Paulo tradita, ſed inde uſq; ab initiò ſemper Patres & Prophetæ hanc infirmitatem naturæ humanæ & agnouerunt & deplorauerunt. Vult enim Deus in Eccleſia ſemper aliquo modo intelligi & agnoſci hoc malum hærens in natura, ut ſciant homines ſe non ſatisfacere Legi Dei, nec diſciplina iuſtos eſſe coram Deo, ſed quærant remiſſionem peccatorum, per Mediatorem. Item, ut diſcrimen conſpiciatur inter Legem Dei & leges politicas. Lex Dei accuſat non tantùm externa delicta, ſed etiam prauas inclinationes in corde. Sed Leges politicæ ſunt qualecunq; frenum, quo externa diſciplina regitur, & tantùm accuſant externa delicta. Ideò ſtatim initiò in Moyſe extat hæc concio de prauis inclinationibus in natura.

Dictum Moyſis, Cogitatio hominis praua &c.

Geneſ:8. Cogitatiò humani cordis mala eſt à pueritia, id eſt, non tantùm praua adſuefactione corrumpuntur homines, Sed in ipſo corde inclinationes prauæ ſunt in pueris iam naſcentibus. Verba enim in Hebraica lectione magis illuſtria ſunt, Opificium humani cordis, ſeu plaſma, id eſt, Maſſa ipſa aut certè motus, ſeu impetus, ſeu ὁρμαὶ in corde ſunt res malæ, id eſt, auerſæ à Deo.

Dictum Ieremiæ, Peruerſum cor hominis &c.

Eadem eſt ſententia dicti Ieremiæ cap. 17. Peruerſum eſt humanum cor in omnibus, & miſerum & inſcrutabile, id eſt, Eſt auerſum à Deo, & abutitur omnibus bonis, quærit gloriam, & uoluptates non debito ordine, & obliuiſcitur Dei in ſecundis & aduerſis rebus, deinde inquit, cor miſerum eſſe, quia cor ſine luce & conſolatione diuina, opprimitur deſperatione, doloribus, & mœſticia æterna.

Ex his dictis & ſimilibus perſpicuè intelligitur peccatum originis, eſſe non tantùm imputationem, ſed etiam uulnera quædam in natura. Ideò cùm Paulus & Dauid nominant hæc mala, peccatum non tantùm intelligatur imputatio, ſed etiam intelligantur defectus & prauæ inclinationes, id quod ſatis perſpicuè ſignificat Paulus, de potentia peccati loquens, peccatum regnauit, id eſt, oppreſſa lege mentis, multos impetus ruentes contra DEVM excitauit, quare de malo in natura hærente loquitur, non tantùm de ocioſa imputatione.

Ac imago propoſita eſt in narratione de uiatore uulnerato & ſpoliato, quæ extat in cap. 10. Lucæ. Latro diabolus oppreſſit uiatorem hominem,& uulnerauit eum,ac ſpoliauit,quod ſic interpretantur, Spoliauit gratia,& uulnerauit naturalia,ſpoliauit, id eſt,auulſit eum à Deo, & excuſſit lucem & iuſticiam inſitam, Fecit & uulnera in ipſa natura, liberi arbitrij uires languefactæ ſunt,uoluntas habet prauas inclinationes,& cor eſt contumax legi mentis. Ita iacet uiator ſemimortuus, id eſt, etſi iam perierat homo ſi non acceſſiſſet filius Dei, tamen quia ex media morte reuocatur hoc modo, cùm audit & accipit Euangelium dicitur hic ſemimortuus. Eatenus uiuit, ut audiat & amplectatur Euangelium, prætereunt autem miſerum ſacerdos, id eſt, doctor Legis, & Leuita,id eſt,mactator pecudum.Hi non poſſunt opem ferre morienti,id eſt,legis opera non tollunt iram Dei,nec recuperant iuſticiam & uitam æternam. Nec ſacrificijs & mactatione pecudum placari ira Dei poteſt. Sed Samaritanus,id eſt,cuſtos Eccleſiæ ſuæ filius Dei: nam שומר cuſtodem ſignificat: adficitur miſericordia calamitatis noſtræ,& infundit uinum & oleum,id eſt,arguit peccatum,&addit uocem Euangelij,qua ſanat uulnera noſtra,dato Spiritu S.obligat etiã uulnera, id eſt,peccata præterita, & reliquias in nobis hærentes tegit, noſq; imponit ſuo corpori,id eſt, propter nos ſuſtinet, mortem & fit uictima pro nobis, deinde nos commendat ei, qui præeſt hoſpitio, uidelicet, miniſtris Euangelij, cui tradit duos Denarios,uocem legis, & uocem Euangelij, & uult incoata ſanatione magis magiſq; confirmari in nobis agnitionem Dei, fidem, ſpem,dilectionem,& cæteras uirtutes, & initia uitæ æternæ,& promittit ſumtus,id eſt,auxilium utriſq; doctoribus & pijs auditoribus.

Imago peccati originis in uiatore uulnerato & ſpoliato.

Hæc imago pingit & miſerias noſtras,& ſanationem.

Quæri autem ſolet, quæ pars hominis ſit ſpoliata, quæ uulnerata, & ubi ſit peccatum originis. Vera reſponſio eſt, peccatum originis in anima & in corpore eſſe,ac præcipuè in tribus uiribus,ſcilicet,in mente caliginem,gignentem tetras dubitationes de prouidentia, de comminationibus & promiſſionibus Dei,Deinde in uoluntate auerſionem à Deo, unde ſunt ingentia mala, ſecuritas,neglectio iræ Dei,diffidentia,Amor noſtri. Poſtremò in corde horribilem contumaciam gignentem errantes adpetitiones & flammas pugnantes cum lege Dei,iniuſtos amores, iniuſta odia.

Peccatum originis eſt in anima & corpore & præcipuè in trib. uiribus.

Hæc mala omnia uno nomine complecti antiquitas uoluit,quæ nominauit malum originis concupiſcentiam, qua uoce non adpetitiones ipſę,quatenus à Deo conditæ ſunt, intelligantur, ſed ἀταξία adpetitionum, ut ſuprà quoq; monui. Facilè autem ſpoliatio intelligi poteſt in utroq;, in anima & in corpore. In mente amiſſa eſt firma aſſenſio. Ex uoluntate excuſſus eſt Spiritus ſanctus,cor amiſit gubernatorem,id eſt,mens & uoluntas non poſſunt firmiter regere cor,quod uariæ rapitur,non ſolùm temperamenti uarietate,ſed etiam ſua quadam imbecillitate. Spoliationem autem ſeu defectus ſecuta ſunt uulnera, ut in uoluntate amor & admiratio noſtri, In corde multiplex contumacia,ſicut Anshelmus loquitur de Naui deſtituta gubernatore & remis, quæ poſtea uarijs motibus agitatur.

Hic autem quæſtio agitatur, quomodo in anima peccatum eſſe poſſit, cùm animæ immediatè creentur à Deo,Ad quod facilis & plana reſponſio eſt, ſi dicimus Animas ex traduce oriri, quod Auguſtinus & alij multi docti & ſapientes magis ſenſerunt, Si quis autem fugiet hanc diſputationem, reſponde-

Animæ ex traduce oriuntur.

re poterit, tales nunc creari animas, qualis eſt hæc natura poſt lapſum, quia diſſimiles eſſe animas non dubium eſt. Heroicæ ſunt præſtantiores,& magis dominantur omnibus motibus corporum, quàm aliæ imbecilliores.

Vſitatum eſt ſic dici, Animas infici à corporibus, Sed cùm defectus quidam proprij ſint mentis & uoluntatis, ut in mente dubitatio,& in uoluntate auerſio à Deo neceſſe eſt fateri in ipſa anima quoq; malum & peccatum eſſe.

Nunc ordinè recenſebo cauſas & effectus peccati originis, in Adam & in poſteritate.

Cauſæ efficientes peccati originis. Cauſæ efficientes primum lapſum in Adam & Heua fuerunt diabolus offundens falſam imaginationem, & uoluntas in Heua & Adam, adſentiens illis imaginationibus, ac diſcedens à uerbo Dei. Non igitur Deus,ſed uoluntas in ipſis primis parentibus cauſa eſt peccati, ſicut Paulus inquit, Per unum hominem peccatum intrauit in mundum.

Dicuntur autem & efficientes cauſę,quę merentur aliquid,Sic Adam & Heua ſunt efficientes cauſæ, quia ſibi & poſteris meriti ſunt reatum,& hos ipſos defectus ſeu prauitatem,quæ lapſum ſecuta eſt,excuſſa luce Dei.Poſtquàm enim primi parentes deliquerunt, amiſerunt firmam illam noticiam,quæ mentibus inſita fuerat,et rectitudinem uoluntatis,& conuenientiam cordis cum lege Dei,Et qualis fuit in eis natura orbata originali iuſticia,tales poſtea procreauerunt. Itaq; uoluntas in primis parentibus,eſt cauſa efficiens corruptionis uniuerſæ naturæ in poſteris.

Materia in qua peccati originis. Materia. Non hic,niſi de Materia in qua, id eſt, de ſubiecto quæri poteſt,uidelicet,ubi ſit malum originis? Eſt autem in Anima,& in potentijs ſentientibus, & earum organis, quia in mente humana eſt Caligo, in uoluntate auerſio à Deo, amor noſtri inordinatus, & multiplex praua inclinatio, Et in corde contumacia contra rectum iudicium mentis,Ita loco morbi,ut ſic dicam, monſtrato,propius aſpici malum poteſt.

Duplex formale unũ peccati regnantis alterum uicij. Forma. Duplex formale eſt,Alterum peccati regnantis,ſcilicet,Reatus. Alterum uicij,ſeu morbi,uidelicet,defectus. Hæc dextrè explicata facilè intelligi poſſunt ab ijs, qui mediocriter exculti ſunt doctrina. Diſputationes Monachorum de hac re plus habent labyrinthorũ, quia ineruditè iudicarunt, nec conſiderauerunt diſcrimen inter reatum, & ipſum morbum in natura hominum hærentem.

In Paulo renato, quanquàm perſona non eſt rea, tamen manent multæ dubitationes de Deo,ortæ ex caligine mentis. Hanc caliginem & ipſas dubitationes eſſe defectum lucis,manifeſtum eſt, Deinde uoluntas non habet dilectionem Dei tam ardentem, ut oportuit, & cor habet multas flammas aberrantes à Deo. Hæc mala,defectus ſeu priuationes eſſe,ut dialectici loquuntur, manifeſtum eſt,ut ſi de Naui, quæ deſtituta gubernatore iactatur fluctibus,dicatur, defectus ſeu priuatio eſſe,quòd ſine ordine nunc huc, nunc illuc impellitur nauis, & quòd deeſt gubernator, ſeu ut de conturbata Harmonia in cantu dici poteſt, ipſam conturbationem ſeu diſcordiam ſonorum, eſſe priuationes, Hæc perſpicua ſunt.

Et quanquàm Scriptores aliàs nominant hoc malum defectus,aliàs prauam concupiſcentiam ſeu prauas inclinationes,tamen idem ſentiunt omnes, & omnes iudicant formale eſſe huius totius mali defectus. Nam etiam cùm de cõcupiſcentia ſeu inclinatione dicitur,non intelligitur damnari appetitio qua

lis condita eſt in hominis natura, ſed auerſio appetitionum à Deo & ἀταξία inclinationum ac affectuum aberrantium à Deo, & temerè uagantium. Hinc perſpicuè intelligi poteſt, peccati regnantis formale eſſe reatum, id eſt, illam relationem, perſonam, propter uicium quoddam, ordinatam eſſe ad æternas pœnas, niſi fiat remiſſio, ſed uicij, quod hæret in natura, formale eſſe defectus multiplices.

Finis. Appellatione finis continentur hic effectus & pœnæ quæ comitantur lapſum Adæ, & peccati propagationem, uidelicet, ira Dei damnantis & reijcientis hominem non renatum. Mors corporis, & innumerabiles calamitates ſequentes in corpora, praua inclinatio ſeu concupiſcentia, quæ & pœna eſt primi lapſus, & deinde peccatum, qua praua inclinatione impeditur humana natura, ne integrè obedire legi Dei in hac uita poſſit. Eſt & triſtis pœna, miſerrima ſeruitus, qua totum genus humanum tyrannidi diaboli ſubiectum eſt, qui impellit incautas & infirmas hominum mentes, ut alij in alia ſcelera horribiliter ruant. Cain fratrem interficit, cùm quidem & ſibi ipſi & generi humano gratulari beneficium Dei debebat, quòd Deus illuſtri teſtimonio oſtenderat ſe exaudire inuocantes. *Effectus et pœnæ peccati originis ſunt finis*

Etſi enim manet aliqua facultas Liberi arbitrij, ſeu humanæ uoluntatis, quæ utcunque regere diſciplinam poteſt, tamen humana imbecillitas ſæpè uincitur impulſionibus Diaboli, ut in Saul, Achitophel & multis ſapientib. conſpicitur. Suntque triſtiſſima ſpectacula in genere humano, uidere horrenda exempla ſapientum & uirtute præſtantium, qui impulſi à diabolo fiunt adminiſtri magnorum ſcelerum, ſtabiliunt Idola, & exercent ſæuitiam in Eccleſiam, ut Pharao, Arius, Diocletianus, & alij innumerabiles.

Hæc recitatio cauſarum aliquid lucis addit doctrinæ de peccato originis, Nec cachinnos prophanorum hominum uereamur, qui derident hanc doctrinam, ſed ingens magnitudo miſeriarum generis humani moueat nos, ut cogitemus non leuem eſſe cauſam iræ Dei, propter quam tantis ærumnis & pœnis natura hominum onerata eſt, quas Paulus breuiter complexus eſt inquiens, per peccatum intrauit mors. Magna uarietas ſemper fuit diſputationum & explicationum in hac quæſtione, ac recitatio uariarum opinionum non ſolùm longa eſſet, Sed etiam obſcuritatem augeret. Cognitis autem his ueris fontibus, dijudicatio opinionum in hac quæſtione nequaquàm difficilis eſt. Pelagius omnino ſuſtulit peccatum originis, & finxit homines poſſe legi Dei perfectè ſatisfacere, & externa obedientia ſeu diſciplina mediocri coram Deo iuſtos eſſe, Ac propemodum idem ſenſit Occam, & multi alij. *Pelagius.*

Econtrà Manichæus tetra & portentoſa deliramenta ſparſit, Duas eſſe hominum ſpecies, alteram à uenenata materia, quam dicit ortam eſſe à malo Deo, Tales dicit nunquam ad bonum conuerti poſſe, ut Pharaonem, Catilinam et ſimiles. Alteram ſpeciem dicit à bono Deo ortam eſſe, Tales dicit ideò conuerti, non quia ipſorum uoluntas ſua aliqua actione adſentiatur uoci diuinæ, ſeu quia ſe aliquo modo actiuè habeat, ſed quia ſe purè paſſiuè habeat uelut canalis, per quem fluit aqua. Dicit igitur tales conuerti, quia eorum natura capax ſit diuini luminis, ideoque talibus infundi Spiritum ſanctum, quia ſint ex illo numero orto ex meliore materia. *Manichæus.*

Explodendi ſunt autem & Pelagij & Manichæorum errores, & contra tales furores diligenter muniendæ ſunt piæ mentes ueris teſtimonijs. Dicta

Refutatio deliri Manichaeorum. Pauli & prophetica ſuprà recitata ſatis, perſpicuē refutant Pelagium. Aduerſus Manichæos hæc fundamenta tenenda ſunt, Non eſſe duos conditores Materiæ unum bonum, & alterum malum, Sed tantum bonum conditorem eſſe, et unicam fuiſſe hominum materiam, quæ in creatione bona erat, Poſtea lapſu languefacta eſt, excuſſa luce et iuſticia diuina. Et ſimilem eſſe materiam omnium hominum, Et omnes homines poſſe conuerti ad Deum, Nec uoluntatem ſe habere purè paſſiuè, ſed aliquo modo actiuè, ac adſentiri poſſe Deo trahenti, quia manifeſtiſſimum eſt promiſſionem Dei uniuerſalem eſſe. Hæc ſatis eſt iam monuiſſe. Nam poſtea de Libero arbitrio copioſius refutandi erunt & Pelagiani & Manichæi.

De dicto Philoſophico Natura bona eſt.

Natura bona eſt, quomodo accipiendũ ſit ADdatur & breuis declaratio dicti Philoſophici, quod opponunt doctrinæ de peccato originis. Vſitatum eſt enim dicere Naturam bonam eſſe, Id ita accipiatur. Subſtantia hominis, & noticiæ & adpetitiones, quatenus reliquum eſt opus à Deo conditum, ſunt res bonæ, ſed acceſſit poſtea propter peccatum deprauatio, id eſt, defectus, & ἀταξία. Hæc mala, etſi ſunt magna, tamen diſcerni à ſubſtantia, & ijs bonis, quæ in natura hominis reliqua ſunt oportet, ut Noticia numerorum eſt res bona, quia à Deo inſita eſt homini, & ad agnitionem Dei, & multorum diuinorum operum neceſſaria eſt. Sic de omnibus ueris noticijs ſuo ordine ſentiendum eſt.

Eſt & Noticia legis naturæ res bona, Etſi enim poſt lapſum Adæ cœpit eſſe obſcurior, & adſenſio conturbatur dubitationibus, tamen quantum eius lucis reliquum eſt, res bona eſt, & Dei opus. Artes igitur & leges ueræ bona conſequentia ex legibus naturæ extructæ, res bonæ ſunt. At interea accedunt multæ dubitationes, an Deus curet nos, an puniat, an recipiat, an exaudiat nōs, an uelit opitulari, an uelit dare æternam uitam & æterna bona. Hæ dubitationes ſunt per ſe uicioſæ, quia ſunt mala pugnantia cum lege Dei, Sic & diſcrimen magnum eſt affectuum. Alij præcepti ſunt lege Dei, ut amor ſobolis, coniugum, parentum. Alij prohibiti lege Dei, ut contemtus Dei, fremitus aduerſus Deum, inuidentia, amare coniugem alterius.

Etſi autem in hac deprauatione naturæ, poſtquàm homo excuſſit rectorem Deum, etiam adfectus præcepti lege Dei, qui utcunque nunc reliqui ſunt, contaminantur, & fiunt uicioſi, quia non reguntur dilectione Dei, ſicut ſæpē propter liberos delinquunt homines, tamen ipſa φιλοστοργία à Deo mandata eſt, & manere in renatis, & purior fieri debet. Abraham ardenter amat Iſmaël & Iſaac, Sed tamen antefert mandatum Dei.

Non igitur imaginandum eſt, ex homine omnes adfectus tollendos, aut omnes eodem modo damnatos eſſe, ut fanatici Anabaptiſtę iactitant Stoicam ἀπάθειαν. Imō nulla eſt uita ſine motu, ſine adpetitione, ſeu aliquibus adfectibus & ipſa lex Dei poſtulat adfectus, Diligas dominum Deum tuum, Item, diligas proximum. Et Rom. 1. ἀστοργία inter atrocia crimina recenſetur.

Hæc commemoraui propter multas cauſas, primùm ut imperiti præmoniti magis uitent fanaticorum deliramenta, quę ſæpē omnes affectus Stoicorum more damnant, & ſtulta ſimulatione ſibi tribuunt ἀπάθειαν. Deinde ut cùm de concupiſcentia dicitur, ſciant non improbari appetitiones, ſicut in natura conditæ ſunt, ſed ἀταξίαν appetitionum.

Poſtremō,

Poſtremò, ut cùm intelligent oportere in natura appetitiones & affectus eſſe, ſciant uerè hæc in Chriſto fuiſſe, ſed ordinata, ueram læticiam, ueram mœſticiam, ueram & ingentem iram, & alios affectus, ſed ita, ut regerentur amore Dei, ut Marci 3. Circumſpexit iratus, Et de eo in Pſalmo dicitur: Zelus domus tuæ comedit me.

DE PECCATO IN RENATIS.

Reliqua eſt quæſtio, An rectè dicatur, Poſt Baptiſmum in Infantibus eſſe peccatum, ſeu concupiſcentiam eſſe peccatum. Item, in Renatis adultis eſſe peccatum.

Reſpondeo primùm de Renatis adultis. In talibus coguntur omnes concedere reliqua eſſe multa peccata, quia in prima Epiſtola Iohannis capite primo dicitur. Si dicemus nos non habere peccatum, nos ipſos decipimus, & ueritas non eſt in nobis. Hoc illuſtri teſtimonio conuincuntur omnes, ut in renatis adultis fateantur eſſe peccata, ſcilicet, multas flammas uicioſarum cupiditatum, quæ ſimul rapiunt ſubitum uoluntatis conſenſum, quem difficile eſt excutere. De his peccatis Actualibus tantùm loqui Iohannem aliqui contendunt, quæ adeſſe etiam experientia communis teſtatur, quæ quidem cùm ſint multa & magna, miſeria hominum deploranda eſſet, etiamſi nihil præterea mali adeſſet. Sed prophani homines extenuant hæc uicia, qui tantùm has actiones dicunt eſſe peccata, id eſt, mala pugnantia cum lege Dei, cùm uoluntas perſpicuè conſentiens, ruit contra legem Dei, ſeu ut Græci dicunt, ἐκ προαιρέσεως cōtra legem Dei facit. *In renatis adultis multa ſunt peccata reliqua.*

Hæc philoſophica opinio extenuat peccatum contra iudicium Dei. Et impia audacia eſt, ac Legis diuinæ deprauatio, dicere affectus illos uicioſos ſine certo conſenſu uoluntatis, non pugnare cum lege Dei, ſed eſſe deformitates præter legem Dei. Dolendum eſt tanta mendacia in Eccleſia ſparſa eſſe, quibus & iudicij diuini ſeueritas, & magnitudo miſericordiæ obſcurantur.

Quanquàm autem error hic à multis defenditur, tamen pij Propheticam & Apoſtolicam doctrinam ſequantur, quæ ſic docet.

Vicioſi affectus in non renatis ſunt peccata mortalia, id eſt, mala pugnātia cum lege Dei, propter quæ homines rei ſunt iræ Dei & æternæ pœnæ. Et horum malorum radix eſt concupiſcentia, de qua, ne ſit ambiguitas in uocabulo, ſuprà eſt dictum complecti eam, in mente caliginem, in uoluntate auerſionem à Deo, & in corde contumaciam contra legem mentis. *Vicioſi affectus in non renatis ſunt peccata mortalia.*

Hoc totum malum in non renatis etiam eſt peccatum mortale, id eſt, malum pugnans cum lege Dei, propter quod homines rei ſunt iræ Dei & pœnæ æternæ. Nec extenuandum eſt hoc malum, cuius magnitudo aliquo modo ex aſſiduis cupiditatum flammis æſtimari poteſt. Quis tàm furioſus eſt, qui auſit dicere, paruum malum eſſe in hominum natura, dubitationes de prouidentia, item cœcam ſecuritatem, qua fit, ut homines aut leuiter, aut non metuant iudicium & iram Dei. Item, Amorem noſtri, quo magis noſtræ uoluptati aut gloriæ ſeruimus, quàm gloriæ Dei. De his malis omnibus dixit Paulus, ſenſus carnis inimicicia eſt aduerſus Deum. Non autem leue malum cogitetur eſſe, quod nominat inimiciciam aduerſus Deum.

De his peccatis omnibus dico,remitti ea renatis, tùm in Baptiſmo ,tùm poſtea in conuerſione, ita ne imputentur: Hoc eſt,reatus tollitur, ſed manent morbi ipſi,niſi quòd ſanatio aliqua ex parte incoatur, dato Spiritu ſancto, qui morbi ſunt mala pugnantia cum lege Dei, digna morte æterna, niſi fieret remiſſio. Hæc eſt expreſſè Pauli doctrina capite 7. & 8. ad Romanos, ubi nominat Paulus prauam inclinationem in membris ſuis, peccatum. Et ne ſit ulla ambiguitas in appellatione peccati, ait Paulus pugnare illud malum cum lege mentis.

Nominat autem legem mentis,legem diuinam, Et poſtea addit: Etſi tale malum eſt in Renatis, tamen nulla nunc damnatio eſt his qui in Chriſto Ieſu ambulant,id eſt,reatus tollitur.

In renatis manet materiale peccati, reale tollitur.

Si quis igitur non abhorret à formis loquendi dialecticis, & dextrè eas intelligat, poteſt dicere, manere in renatis materiale peccati, i. malum ipſum pugnans cum lege Dei,ſed tolli formale,id eſt,reatum. Adeſt malum pugnans cum lege Dei, ſed eſt tectum, ut in Pſalmo dicitur: Beati quorum tecta ſunt peccata. Hæc explicatio & noſtram immunditiem nobis oſtendit,& econtrà magnitudinem miſericordiæ tegentis eam illuſtrat.

Cùm autem reprehendimus aduerſarios propterea,quòd negant in Renatis concupiſcentiam peccatum eſſe, homines politici uociferantur hanc rixam, tantùm inanem λογομαχίαν eſſe. Si eſt condonatum,inquiunt, cur tantopore contenditis nominari oportere peccatum? Hanc calumniam refutari neceſſe eſt. Non eſt de uocabulo, ſed de multis magnis rebus contentio. Nam multos errores cōplectuntur aduerſarij in illa extenuatione peccati originis.

Quid ſit concupiſcētia propriè & q. ſit peccatum.

Primùm falluntùr & fallunt alios de nomine concupiſcentiæ. Tantùm enim intelligunt concupiſcentiam, appetitiones ſenſuum, & has dicunt eſſe naturam bonam, aut certè ἀδιάφορα. Deinde adfingunt lege tantùm prohiberi actualia delicta, & propterea adfirmant homines legi Dei ſatisfacere poſſe, & impletione legis iuſtos eſſe,hoc eſt,reddere Deo,quod debent. Sic enim illi ipſi ſcriptores interpretantur iuſticiam, etiam cùm de noſtra iuſticia erga Deum loquuntur.

Hi errores manifeſtè pugnant cum doctrina Prophetica & Apoſtolica, quia Paulus Rom.8. dicit,impoſſibile erat Legi iuſtificare, ideò admoneri Eccleſiam, & de tantis rebus rectè doceri neceſſe eſt.

DE PECCATIS ACTVALIBVS.

Vetus definitio peccati actualis mutila eſt & impropria.

VEtus definitio eſt peccati Actualis, Peccatum eſt cupitum, dictum, aut factum contra legem Dei. Intelligunt affectus, & externa facta pugnantia cum lege Dei. Etſi autem uetus illa deſcriptio & mutila eſt & impropria, tamen & recepta eſt & interpretationibus magis corrumpitur. Optandum autē eſſet extare definitiones ex Prophetica & Apoſtolica doctrina ſumtas,tùm peccati in genere, tùm uerò peccati Actualis.

Peccatum in genere quid ſit.

Recitabo igitur definitionem Peccati in genere, ſed ita ut iudicium eruditis & pijs permittam & petam, ut ſiquid deſiderant, meliorem tradant mihi & alijs.

Peccatum eſt defectus uel inclinatio, uel actio pugnans cum lege Dei,offendens Deum, & commerens iram Dei,ac æternas pœnas,niſi facta ſit remiſſio.

Hæc

Hæc definitio Originale & Actuale complectitur, & manifeſtè ſumta eſt ex dicto: Maledictus qui non manſerit in omnibus, quę ſcripta ſunt in lege.

Iam facilè eſt inde ſumere definitionem Actualis peccati, omiſſis duobus uocabulis. Peccatum actuale eſt actio pugnans cum lege Dei, offendens Deum, & commerens iram Dei & æternas pœnas, niſi facta ſit remiſſio. Nam actio ſignificat interiores & exteriores actiones uicioſas, hoc eſt, etiam affectus uicioſos ex originali malo erumpentes, ut dubitationes de prouidentia, de comminationibus & promiſſionibus, neglectionem Dei, diffidentiam de auxilio Dei, errantes flammas libidinum & aliarum cupiditatum. Hæc mala interiora etiam ſunt uerè peccata mortalia in non renatis, ſicut ipſa radix. *Peccatũ actuale.*

Etſi enim humana ratio tantùm damnat externa facta contra legem Dei, tamen ſciendum eſt, iudicio Dei etiam illa interiora mala uerè damnari, iuxta illud dictum, ſenſus carnis inimicicia eſt aduerſus Deum.

Quanquàm igitur multi extra Eccleſiam, & ignorantes filium Dei, & alij non renati magnas & excellentes uirtutes habuerunt, & honeſta diſciplina mores ſuos frenarunt, ut Ariſtides, Socrates, Xenophon, Scipio, Lęlius, Pomponius Atticus, tamen non fuerunt iuſti coram Deo, ſed re uera adhuc perſonæ fuerunt iniuſtæ, cùm haberent multa magna interiora uicia, dubitationes de Deo & alia. Sicut Pompeius cùm in fuga Mitylenen ad Cratippum ueniſſet, diſputauit, utrum Imperia regantur prouidentia diuina, cùm ipſe in cauſa iuſtiore uictus eſſet.

Idem poſtea & Cato diſputauit, Denicp tales querelæ fuerunt, ſunt & erunt innumerabiles in hominum uita omnibus temporibus, Et ubi illa mentis caligo eſt de Deo, alij multi morbi, multæ flammæ ſunt uicioſarum cupiditatum.

Quare illi qui fingunt Ariſtidem & ſimiles propter diſciplinam iuſtos fuiſſe & hæredes Dei, & Eccleſiæ, adiungunt multitudinem ſine uoce Euangelij, & ſine uocatione, non rectè iudicant.

Etſi enim neſcimus, qui ſint gradus talium poſt mortem, & ualde mirum uidetur humanis iudicijs tantam hominum multitudinem reiectam eſſe à deo, tamen nos neceſſe eſt ex uoce Euangelij iudicare. Qui credit in filium habet uitam æternam, Qui non credit filio, non uidebit uitam, ſed ira Dei manebit ſuper eum. Et Rom. 8. Quos elegit, hos uocauit. Quæ ſententia planè affirmat utrunqꝫ, et ſemper aliquos electos eſſe in cœtu uocatorum, et extra cœtum uocatorum non eſſe electos. *Extra cœtum uocatorũ non ſunt electi.*

Non contemnamus filium Dei, & uocem Euangelij, ſed agnoſcamus immenſam miſericordiam Dei, qui uult ſibi æternam Eccleſiam colligere agnitione filij, & non aliter, & pro hoc ingenti beneficio gratias agamus, nec ita leue ducamus, ut applaudamus architectantibus aliam Eccleſiam ſine filio Dei, ſine Euangelio, & ſine uocatione.

Non igitur opus eſt diſcernere in non renatis peccata mortalia & uenialia, cùm perſonæ tantiſper damnatæ ſint, donec non conuerſæ ſunt ad Deum.

Sed poſtea in non renatis ſeu conuerſis, neceſſe eſt diſcerni peccata, quia manifeſtiſſimum eſt in renatis in hac tota mortali uita manere magnos morbos & multa peccata, quæ tamen non excutiunt Spiritum ſanctum. *In renatis neceſſe eſt diſcerni peccata*

Rurſus uerò eſſe aliquos lapſus, quibus admiſſis, homo, qui prius fuerat iuſtus, poſtea contaminatus hoc lapſu, fit reus iræ DEI, & æternæ mortis

niſi iterum ad Deum conuertatur, ut manifeſtum eſt Adam & Heuam in lapſu amiſiſſe iuſticiam & Spiritum ſanctum.

Manifeſtum eſt Aaroni Deum horribiliter iratum fuiſſe, cùm aſſenſit uitulum adorantibus, ut Deuter. expreſſè dicitur. Ideò diſcerni gradus peccatorum neceſſe eſt, ſicut & Paulus perſpicuè diſcernit.

Aliud uocat peccatum Regnans, aliud peccatum non Regnans. Sed pro his concinnis & dilucidis appellationibus nunc uſitatum eſt, alia uocare Mortalia, alia Venialia. Definitiones igitur tradam.

Peccatum ueniale. Peccatum ueniale, ſeu non regnans eſt malum originis, & affectus pugnans cum lege Dei, cui tamen repugnat uoluntas adiuta à Spiritu ſancto, ne contra conſcientiam illi prauo motui obtemperemus, & fide petit & credit remitti hanc infirmitatem propter filium Dei pro nobis interpellantem.

Peccatū mortale. Peccatum mortale, ſeu regnans in lapſo poſt conuerſionem, eſt uiolatio legis Dei contra conſcientiam, qua admiſſa, perſona fit rea æternæ pœnæ, niſi rurſus in conuerſione fiat remiſſio. Et tali uiolatione excuſſo Spiritu ſancto, rurſus & praua concupiſcentia eſt peccatum Regnans.

Nec dubium eſt, ſic poſſe labi & ſæpè labi renatos, quorum alij rurſus ad Deum conuertuntur, ut Adam, Heua, Aaron, Dauid, Manaſſe.

Alij non conuertuntur rurſus, ut Saul, Iudas, & ingens multitudo, ut parabola Matth. 12. oſtendit, in qua dicitur redire diabolum in domum purgatam. Et Matth. 13. Venit malus & rapit ſemen ex corde eius. Et in ſecunda Epiſtola Petri cap. 2. Si cùm effugerint contaminationes mundi, per agnitionem Domini, & ſeruatoris Ieſu Chriſti, his rurſus implicantur, fiunt eis nouiſſima deteriora prioribus.

Neceſſe eſt igitur fateri renatos poſſe labi, & amittere Spiritum ſanctum.

Etſi autem difficile eſt gradum conſtituere, tamen hic gradus uerè conſtituitur, uidelicet, ſi homo contra conſcientiam uiolet legem Dei, quia manifeſtum eſt, in renatis oportere hæc duo eſſe, Fidem & bonam conſcientiam, ſicut teſtatur Paulus 1. Tim. 1. Summa mandati hæc eſt, dilectio ex corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. Item, Milita bonam militiam, habens fidem & bonam conſcientiam. Item 1. Pet. 3. Conſcientiam habentes bonam.

Peccata ignorantiæ affectatæ. Hic uerò etiam complector peccata ignorantiæ affectatæ. Etſi multi omnibus temporibus, ut nunc quoq;, ignorant Euangelium, tamen cùm id ſcire debeant, non diſcunt, talia peccata ſimilia ſunt peccatis contra conſcientiam, quia uolentes omittunt inquiſitionem ſeu conſiderationem ueræ doctrinæ. Sic Phariſæi, Epiſcopi, Reges & alij errantes, habent ignorantiam affectatam.

Sumſi autem diſcrimen peccati regnantis & non regnantis ex ſexto capite ad Romanos. Et conuenit cum eo diſcrimine dictum Pauli ad Rom. 8. Si ſecundum carnem uiuetis, moriemini, Si actiones carnis ſpiritu mortificabitis, uiuetis.

Secundum carnem uiuere. Vt autem intelligi poſſit, quid uocet, uiuere ſecundum carnem, hic gradus conſideretur. Renati rurſus ſecundum carnem uiuunt, cùm contra conſcientiam uiolant legem Dei, quos cùm ait, ſecundum carnem uiuere, hac ipſa deſcriptione teſtatur eos gubernatorem Spiritum ſanctum excuſſiſſe. Et hos dicit morituros eſſe, id eſt, reos eſſe iræ Dei & pœnæ æternæ.

Econtrà

Econtrà de retinentibus Spiritum ſanctum, inquit, Si actiones carnis Spiritu mortificabitis,uiuetis. Hic fatetur manere in renatis prauos adfectus, ſed his repugnat eorum uoluntas adiuta à Spiritu ſancto, ne contra conſcientiam labantur. *Retinere Spiritum S.*

DE LIBERO ARBITRIO.

IN capite de creatione hominis dixi libertatem humanæ uoluntatis inſitam eſſe hominum naturæ, & ingens Dei donum fuiſſe, & partem imaginis Dei. Cùm autem poſt lapſum primorum parentum in intellectu hominum magna caligo ſecuta ſit, & in uoluntate triſtis auerſio à Deo, & in corde contumacia repugnans legi Dei, nunc opus eſt hac conſideratione, qualis libertas reliqua ſit.

Sæpè autem in Eccleſia magni tumultus ex hac quæſtione orti ſunt,Ideò neceſſe eſt de ea extare ueram, firmam & perſpicuam ſententiam, qua explicata,monendi ſunt rudiores, ne curioſitate aliquà applaudant falſis opinionibus non intellectis.

Ac primùm ſciendum eſt, Stoicos furores prorſus hinc remouendos eſſe. Non iam quæritur an omnium euentuum in natura,& humanis actionibus bonis & malis,fatalis ſit neceſſitas,ſicut Stoici contenderunt. *Stoici furores de neceſſitate remouendi ſunt.*

Hic error ſuprà perſpicuè refutatus & damnatus eſt,quem etſi interdum aliqui ſophiſticè defendunt, tamen bonæ mentes ſciant nequaquàm in Eccleſia utendum eſſe ſophiſtica, ſed ſimplicem ueritatem retinendam eſſe, præſertim cùm Stoica neceſſitas contumelia Deũ afficiat,& noceat bonis moribus.

Deinde nec de prædeſtinatione iam dicitur, de qua poſtea Deo iuuante neceſſarias admonitiones recitabimus. Sed tantùm de uiribus humanæ naturæ quæritur, quales nunc ſint, & deducimur in hac explicatione ad aſpiciendos nos ipſos, & ad conſiderationem imbecillitatis noſtræ. *In quæſtione de libero arbitrio quæritur quales nunc ſint uires naturæ.*

Recitabo igitur ueram, perſpicuam,& perpetuam Eccleſiæ catholicæ ſententiam.

Vt autem ſuprà aliquid de diſtinctione potentiarum & organorum animæ in hominibus dixi, ita hic rurſus admoneo iuniores, ut rectè diſcant eam doctrinam,quæ de Anima hominis & eius potentijs & uiribus in philoſophia & in Eccleſia traditur, quæ non poteſt in hoc opere tota recitari, ſed alibi diſcenda eſt, & familiariter nota eſſe omnibus eruditis debet.

Appellatio Liberi arbitrij complectitur ſummas potentias in homine, ſcilicet,intellectum & uoluntatem,ſicut uſitatè in ſcholis nominant. *Appellatio liberi arbitrij quas uires in homine complectatur.*

Prodeſt autem in omnibus actionibus uitæ hæc conſideratio, quò uſq; progredi humana cognitio poſſit,& ubi electio uoluntatis congruere cum cognitione poſſit, ubi motus cordis obtemperent cognitioni,ubi repugnent, ubi tantùm externa membra moueantur, etiamſi alius eſt cordis affectus, ut cùm Achilles iratus coërcet manus,ne ſtringant gladium,& ab Agamemnone diſcedit.

Hæc genera actionum intelligi & diſcerni in hac quæſtione utiliſſimum eſt.Et ex his gradibus rectè ſumitur ordo explicationis.

Pars cognoſcens in homine in nõ renatis,doctrinam legis diuinæ,minas & promiſſiones auditas ſeu lectas in Eccleſia,aliquo modo intelligit, ſed ſine

firma

firma adſenſione, Ideò uoluntas auerſa à Deo, nec minas Dei formidat, nec confidit promiſſionibus.

Ac multò minus in corde ſine uoce Euangelij & ſine Spiritu ſancto accendi poſſunt timor Dei, fiducia, ſpes, dilectio Dei.

Duo genera actionū reliqua in uoluntate poſt deprauationem.

Gubernatio locomotiuæ primum.

Sed tamen poſt hanc deprauationem adhuc duo ſunt genera actionum in uoluntate humana, Vnum eſt illuſtre & omnibus notum, gubernatio potentiæ locomotiuæ, ut uocant, quę ſcilicet regit motus locales in externis membris, ut uoluntas in Achille imperat manibus, ne ſtringant gladium. Voluntas in laborante febribus, poteſt coërcere manus, ne poculum ori admoueant, etiamſi ualde ſitit.

Hanc libertatem Deus in homine lapſo reliquam eſſe uoluit, ut homines diſciplina regi poſſent, iuxta dictum, Lex eſt iniuſtis poſita. Niſi enim hæc libertas in gubernatione potentiæ locomotiuæ ſeu externorum membrorum reliqua eſſet, prorſus in non renatis, nullus uſus eſſet diſciplinæ ullius, & politicarum legum, & comminationum, quæ proponendæ ſunt, ut facta deliberatione, ſeu delectu commodorum & incommodorum habito, uoluntas fugiens pœnas imperet externis membris, ne faciant contra leges.

Non obſcura eſt doctrina de hoc genere actionum, & his qui non ſunt rudes elementorum phyſices magis obuia eſt. Ac ut uulgò loquimur, Hæc gubernatio eſt δεσποτικὴ, id eſt, imperat etiam inuitis, ut Dominus ſeruis. Frenari utcunq; aut cieri externa membra, uoluntatis imperio poſſunt, ſiue intus congruant adfectus ſeu adpetitiones, ſiue non congruant, Vt laborans febribus etiam cùm ualde ſitit, poteſt coërcere manus & labra, ne poculum attingant.

Alterū genus actionū uoluntatis, quas uocant elicitas.

Alterum genus actionum in uoluntate obſcurius eſt, cùm uoluntas uera & ſeria electione, ſeu προαιρέσει antefert honeſtas actiones, ut Hippolytus ſeriò & ſine ſimulatione uitat & fugit Nouercæ concubitum, Fabricius ſeriò & ſine ſimulatione reijcit aurum à Pyrrho miſſum. Nam & in non renatis uoluntas ſeriò poteſt honeſtas actiones erga homines aliquo modo uelle, ſed ſine timore Dei, ſine uera fiducia & ſine dilectione Dei. Sed hæ actiones ſeriæ & non ſimulatæ rariores & obſcuriores ſunt. Ideò magis iubeamus aſpici gubernationem potentiæ locomotiuæ, quæ utcunq; eſt rectrix diſciplinæ in pluribus.

Cùm igitur Paulus expreſſè dicat aliquam eſſe iuſticiam carnis, id eſt, externam obedientiam ſeu diſciplinam, quam homines non renati utcunq; præſtare poſſunt, fatendum eſt aliquam eſſe libertatem, ſeu delectum etiam in non renatis. Ac de gubernatione locomotiuæ res manifeſta eſt, ut experientia uniuerſalis omnes conuincit.

Hanc libertatem adimere hominibus non ſolùm ſtulticia eſt, ſed etiam peruerſitas eſt Deum ualdè offendens, quia Deus in ſingulis hominibus renatis & non renatis diſciplinam regi ſeuerè præcipit. Nam & renatis prodeſt hoc frenum, quia plerięq; in hac uita ſunt imbecilles, Et notū eſt uetus dictum: uitare peccata, eſt uitare occaſiones peccatorum. Et Paulus inquit, Redigo meum corpus in ſeruitutem, quod aliqua ex parte fit frenādis externis membris. Et in renatis hæc diligentia bonum opus eſt, & Deo placens, prælucente fide, ut ſuo loco dicetur. Sintq; in conſpectu cauſæ quatuor, quæ nos ad curam regendæ diſciplinæ exuſcitent.

Quatuor cauſæ propter quas diſciplina eſt neceſſaria.

1. Prima, quia neceſſe eſt mandatis Dei obedire.

Secunda,

Secunda, ut uitentur pœnæ in hac mortali uita, & futura, quia certiſſimũ II.
eſt omnia atrocia delicta etiam in hac uita puniri atrocibus pœnis, ut ſcriptum eſt, Qui gladium acceperit, gladio peribit. Item, non habebit Deus inſontem eum, qui uanè uſurpat nomen eius. Item, Scortatores iudicabit Deus. Vult enim Deus exempla pœnarum in hac uita mortali incurrentia in hominum oculos, teſtimonia eſſe prouidentię, uult ſciri non caſu uolui res humanas, ſed Deum eſſe inſpectorem & iudicem, uult ſe agnoſci qualis ſit, uidelicet, iuſtus, uerax, caſtus, horribiliter puniens iniurias, mendacia, libidines, uult & huius uitæ pœnas ſigna eſſe uenturi iudicij, & commonefactiones de pœnitentia.

Denique grauiſſimam doctrinam continet hæc conſideratio pœnarum, de qua in his cauſis tuendæ diſciplinæ loquimur. Et quidem hoc freno coërcet Deus humanum genus, ut hanc ſapientiam nobis proponat, ſicut & Pſalmus inquit: In chamo & freno maxillas eorum conſtringes.

Tertia cauſa eſt, quia Deus uult ſingulos aliorum uitæ etiam parcere, III.
Non tantùm nobis naſcimur, ſed uita uniuerſa directa eſſe debet primùm ad agnitionem & celebrationem Dei, Deinde ad communem ſocietatem fouendam. Vult igitur Deus ſeruari diſciplinam, & uitari turbationes politici ordinis, ut in pace & mediocri tranquillitate, puerperæ & matres fouere ſobolem, patresfamilias educare & inſtituere natos poſſint.

Has tres cauſas intelligere non difficile eſt, quæ etſi etiam ſapientibus ethnicis notæ erant, tamen nequaquàm contemnendæ ſunt.

Quarta cauſa propius ad Eccleſiæ doctrinam pertinet. Eſt igitur hæc IIII
quarta cauſa, Ideò neceſſaria eſt diſciplina, Quia ut Paulus dicit, Pædagogia eſt in Chriſtum. Huius dicti ſententia diligenter conſideranda eſt, Veriſſimum eſt enim Euangelij uocem & Spiritum ſanctum non eſſe efficacem in his, qui perſeuerant in delictis contra conſcientiam. Quare neceſſe eſt deponi delicta contra conſcientiam. Ita lex eſt pædagogia in Chriſtum, id eſt, non ſolùm ciuilis pædagogia eſt, ut erat Socratis diſciplina, Sed etiam ad hoc præſtanda eſt, quia perſeuerantia in delictis contra conſcientiam arcet Spiritum ſanctum.

Præterea ſine diſciplina ubi uita Cyclopica eſt, doceri homines non poſſunt, præcipit igitur Deus, ut mores honeſtè regantur, & ut diligentia illa non Ethnico more, tantùm ad pacem corporis referatur, ſed ad hunc finem, ut doceri homines de Deo poſſint, & ut non impediatur neque excutiatur Spiritus ſanctus uiolatione diſciplinæ, ſicut excuſſit Dauid rapiens alterius coniugem.

Quanquam autem hæc diſciplina ſemper neceſſaria eſt, tamen nec meretur remiſſionem peccatorum, nec ſatisfacit legi, nec iuſticia eſt propter quam coram Deo accepti ſimus, ut Paulus inquit, Ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro, ut poſtea copioſius dicetur.

Diſciplina etſi neceſſaria eſt, nõ meretur tamen remiſſ: peccatorum.

Deinde & hoc ſciendum eſt. Etſi talis libertas regendę locomotiuæ ſemper manet in hominum natura, tamen ſæpè labuntur homines, flammis cupiditatum incitati, aut etiam à diabolo impulſi, Sicut de Iuda manifeſtè ſcribitur, Intrauit in eum Satanas. Ideò exempla quotidianæ uitæ, maximæ partis humani generis, & omnes hiſtoriæ oſtendunt plurimos homines pollui delictis contra conſcientiam, ut Ethnici etiam queſti ſunt, admirantes unde tanta in hac præſtantiſſima natura humani generis imbecillitas ſit.

Libertas uoluntatis ſæpè uincitur flammis cupiditatũ & à diabolo.

Sed

Sed cauſa nobis in Eccleſia nota eſt, Naſcimur adferentes morbum originis, qui ut ſuprà dictum eſt, non eſt tantum reatus, ſed etiam horribilis deſtructio & infirmitas omnium uirium. Et accedunt inſidiæ & tyrannis diaboli ſicut in Geneſi dictum eſt, Ponam inimicicias inter ſerpentem & ſemen mulieris.

Cùm igitur & natura hominum ſit imbecilla, & diabolus atrociter graſſetur aduerſus nos, non mirandum eſt maximam partem generis humani uarijs modis pollui. Admoneant autem nos & noſtri & alieni lapſus, ut confugiamus ad filium Dei, & petamus auxilium contra infirmitatem noſtram & contra diabolum, quia ſcriptum eſt, Filius Dei adparuit, ut deſtruat opera diaboli, item ut conculcet caput Serpentis.

Voluntas humana non poteſt tollere mortem aut prauas inclinationes.

DIctum eſt, qualis reliqua ſit libertas etiam in non renatis. Nunc dicam de alijs quæſtionibus. Hic primùm hæc manifeſta ſunt, uoluntas humana non poteſt ulla actione ſua tollere mortem, non poteſt exuere prauas inclinationes, ſeu prauam concupiſcentiam, ut uocant, non poteſt Adam poſt lapſum retrahere illam integritatem & harmoniam omnium uirium, quam antea habuit, imò nec mereri poteſt remiſſionem peccati.

Iacet oppreſſa natura hominum hac triſti ſeruitute, ut manifeſtum eſt, Et ut Deus immenſa bonitate propter deprecatorem Filium, rurſus ſe patefacit hominibus, & promiſſionem edit, & gratis recipit eos, ita & nos propter Filium gratis recipit, & deinde reddit æternam uitam & iuſticiam.

Hæc præcipua bona non reſtitui ullius creaturæ potentia, ſed propriè Dei opera eſſe manifeſtum eſt. Cumqꝫ uoluntatis humanæ libertas extenuatur, hanc liberationem ab ira Dei, & à morte æterna, & reſtitutionem uitæ & iuſticiæ æternæ intueamur, & hæc præcipua bona ſciamus non poſſe reſtitui nobis ullius creaturæ potentia.

Voluntas nouã obedientiam non incoat ſine S. ſancto.

SED poſtquàm immenſa miſericordia Dei, edita eſt promiſſio reconciliationis, & Deus adiuuat amplectentes promiſſionem, hic rurſus quæritur, an illam incoationem obedientiæ in corde, fidem, dilectionem, conſtantiam confeſſionis in ſupplicijs, & in alijs uirtutibus cordis, uoluntas efficiat ſine Spiritu ſancto? De hac quæſtione clariſſimè & ſine ulla ambiguitate adfirmamus, uoluntatem has uirtutes nequaquàm ſine Spiritu ſancto efficere poſſe.

Ac palàm & expreſſè damnamus Pelagianos, qui finxerunt homines poſſe mereri remiſſionem peccatorum, & quidem ſine Spiritu ſancto poſſe legi Dei ſatisfacere, poſſe & ſine Spiritu ſancto fidem, dilectionem Dei, & omnes uirtutes alias in corde efficere.

Hos impios errores conſtanter damnamus, qui Euangelium in philoſophiam transformant, & contumelioſi ſunt aduerſus Deum, obruunt beneficia filij Dei, & Spiritus ſancti.

Viua membra Eccleſiæ reguntur & iuuantur à S. ſancto.

Econtrà uerò adfirmamus iuxta Euangelium omnibus temporibus inde uſqꝫ ab initio mundi uiua membra Eccleſiæ, regi & iuuari à Spiritu ſancto, ut Rom. 8. dicitur. Qui ducuntur Spiritu Dei, hi ſunt filij Dei, ac Deo æterno patri Domini noſtri Ieſu Chriſti, & filio eius Domino noſtro Ieſu Chriſto, et Spiritui ſancto, gratias agimus cùm pro toto beneficio reconciliationis, tùm uerò pro hoc ipſo admirando munere, quòd Spiritu ſancto nos regit, accendit in mentibus noſtris lucem ueritatis, & ueram Dei agnitionem, nec ſinit eas occupari impijs et fanaticis furoribus, deinde quod uoluntates et corda flectit ad

ueram obedientiam, timorem Dei, fiduciam, dilectionem, ſpem, & alias uirtutes, & quidem incoat in nobis uitam & iuſticiam æternam.

Hæc tanta dona agnoſcenda ſunt, & pro eis gratiæ agendæ, & ardentibus uotis in tota gubernatione uitæ petenda ſunt.

Oportet autem teſtimonia firma & perſpicua in conſpectu eſſe, & ut refutentur Pelagiani, et ut nos ipſos accendamus ad petendum auxilium Dei, ac uerè ſtatuamus Deum uelle nos illo tanto munere donare, & nos regere et adiuuare. Sicut ſcriptum eſt, Quantò magis Pater cœleſtis dabit Spiritum ſanctum petentibus? *Teſtimonia contra Pelagianos.*

Rom:8. Qui ducuntur ſpiritu Dei, hi ſunt filij Dei.

Item, Si quis Spiritum Chriſti non habet, is non eſt Chriſti.

Hæ duæ ſententiæ ſatis perſpicuæ ſunt, & planè teſtantur hæredes uitæ æternæ donari & regi Spiritu ſancto. Ac certum eſt ſpiritum Dei in his dictis non ſignificare rationem, ut aliqui intempeſtiuè philoſophantes interpretantur, ſed Spiritum ſanctum à Deo Patre & Domino noſtro Ieſu Chriſto procedentem, ac miſſum in corda piorum, & accendentem uoce Euangelij agnitionem Dei, & motus congruentes Legi Dei.

1.Cor:2. Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt Spiritus Dei. Significat enim ψυχικὸς homo uiuentem uita naturali, hoc eſt, ſenſu & ratione naturali ſine Spiritu ſancto. Sic enim eo loco diſcernit Paulus, animalem à ſpirituali.

Quanquàm enim naſcitur nobiſcum etiam in hac infirma natura, legis diuinæ noticia aliqua, ut noticia numerorum, tamen accedunt multæ dubitationes de prouidentia. *Multum dubitationum in omnium hominum animis.*

Deinde magis etiam de promiſſione, quæ in Euangelio proponitur, mentes dubitant, An uerè recipiamur, & exaudiamur, an gratis propter Filium recipiamur. Nam Euangelij noticia non naſcitur nobiſcum, ſed decretum eſt arcani conſilij diuini patefactum uoce Dei, cùm ignotum eſſet omnibus creaturis. Ideò adſenſio difficilior eſt, quia eſt ſententia extra & ſupra captum creaturarum poſita.

Vt autem fiat adſenſio, & corda acquieſcant fide in Deo, & in eis accendantur uera dilectio Dei, timor, ſpes, & aliæ uirtutes, datur Spiritus ſanctus, quo clamamus, Abba Pater, id eſt, quo uerè uoluntas & cor flectuntur ad Deũ. *Adſenſio non fit ſine Spiritu ſancto.*

Ioh:1. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non poteſt intrare in regnum Dei.

Ioh:6. Nemo poteſt uenire ad me, niſi quem Pater traxerit.

Ioh:15. Sine me nihil poteſtis facere.

Eſai: 59. Veniet Sion redemtor, ijs qui redeunt ab iniquitate in Iacob. Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus, Spiritus meus qui eſt in te, & uerba mea quæ poſui in ore tuo, non recedent ab ore tuo, nec ab ore ſeminis tui, in ſempiternum. Hæc uerba dulciſſimam Eccleſiæ deſcriptionem, & præcipuam promiſſionem continent, ac docent, quæ ſit & ubi ſit Eccleſia, & quæ habeat propria beneficia Dei.

Ille cœtus eſt Eccleſia, qui ſonat Euangelium traditum Prophetis & Apoſtolis. Et ibi ſunt præcipua beneficia uox Euangelij, remiſſio peccatorum, donatio Spiritus ſancti & uitæ æternæ. Et quidem ſimul in hoc Eſaiæ dicto, promiſſio continetur, adfirmans perpetuò manſuram eſſe Eccleſiam Dei, & prædicationem Euangelij non poſſe prorſus deleri.

SEd excruciat mentes hæc quæſtio, Cùm ſine Spiritu ſancto nulla uirtus incoëtur, aut placeat, ocioſi 'ne expectabimus conſolationem, donec rapi nos nouis motibus ſentiemus, ſicut Enthuſiaſtæ & Manichæi imaginati ſunt?

De hac quæſtione omnes ſecum ipſi diſputant, cùm audiunt hæc dici, ſine Spiritu ſancto non fieri homines hæredes uitæ æternæ. Deinde diſputant, cùm non omnibus detur Spiritus ſanctus, unde ſciam Deum hoc ingens munus mihi dare, aut daturum eſſe.

Tres cauſæ concurrunt in conuerſione.

Etſi autem labyrinthis diſputationum hęc doctrina obſcurata eſt, tamen uera & firma reſponſio hæc eſt, Concurrunt in conuerſione hæ cauſæ, Spiritus ſanctus mouens corda per Euangelium, & ipſa uox Euangelij cogitata, ſiue inter audiendum, ſiue in lectione, ſiue in pia meditatione, & uoluntas hominis, quæ non repugnat uoci diuinæ, ſed inter trepidationem utcunque adſentitur.

Mandatum diuinum ne repugnemus uoci diuinæ.

Et quia ſcimus mandatum Dei eſſe immotum & immutabile, ut non repugnemus uoci diuinę, non contemnamus eam, non accuſemus Deum mendacij, non indulgeamus noſtræ diffidentiæ, non ſedeamus ocioſi expectantes raptum Enthuſiaſtarum, ſed mox audito uerbo uoluntas luctetur, ut amplectatur uerbum Dei, & in ea lucta uoluntas non ſe habet ut ſtatua, aut purè paſſiuè, alioqui enim certamen & lucta nulla eſſet.

Simul autem in ea lucta efficax eſt Spiritus ſanctus, ut Paulus inquit Galat: 3. Vt promiſſionem Spiritus accipiamus per fidem. Et experientia manifeſta omnium intelligentiũ exercitia pœnitentiæ, teſtatur, mentes cùm acquieſcunt in Deo, iuxta promiſſionem, ſentire ueram conſolationem, & agnoſcere miſericordiam Dei, & ad eum accedere fiducia Mediatoris, & clamare Abba Pater.

Ac de hac conſolatione cauſarum dictum eſt, Spiritus opem fert infirmitati noſtræ, Et Chryſoſtomus rectè dicit, Trahit Deus, ſed uolentem trahit.

Non expectandi ſunt raptus Enthuſiaſtarum.

Non expectandi ſunt illi raptus Enthuſiaſtarum, qui uiolentiam quandam ſomniant, in qua ſenſus præcedat fidem, ſed fide acquieſcendum eſt in Deo iuxta promiſſionem, & ſtatuendum, certò hanc eſſe uoluntatem Dei, quam promiſſio oſtendit, poſtea fidem ſequitur ſenſus, ut Paulus inquit, Iuſtificati fide pacem habemus. Et Rom: 15. dicitur, Vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem teneamus.

Hæc uidentur ridicula ignaris fidei, qui cogitant futilem & inanem conſolationem eſſe uerba ſeu ſcripta, ſed nos ſciamus uoluntatem non aliter quærendam eſſe, niſi in hoc ipſo uerbo, quod per Filium, Prophetas, & Apoſtolos tradidit. Et in Deo acquieſcendum eſſe, iuxta has promiſſiones. Ita fide & ſpe cernitur præſentia Dei, & tribuitur Deo gloria, quòd ſit uerax, etiam priuſquàm ſenſus accipit liberationem.

Poſt regenerationem aliqua eſt reliqua libertas uoluntatis.

Præterea poſt regenerationem, etſi manet adhuc ingens imbecillitas, tamen fatendum eſt, aliquam eſſe uoluntatis libertatem, & in locomotiua regenda, quod manifeſtum eſt, & quia à Spiritu ſancto adiuuatur, in adfectibus ſpiritualibus. Dauid ante lapſum, & imperare membris poteſt, ne rapiant alienam uxorem, & in anima & in corde, cùm adhuc ſpiritus luctaretur cum prauis adfectibus, poterat dona ſua retinere.

Talem eſſe in renatis libertatem fatendum eſt. Quod cùm ita ſit, non ſimus ocioſi, ſed excitetur uoluntas, & ut locomotiuæ conſtanter imperet, & ut

in anima

in anima & in corde accendat inuocationem, & repugnet prauis cupiditatibus, quia & præcipit Deus hoc certamen, ut ſcriptum eſt, Sub te ſit appetitus tuus, & tu domineris eius, Et poſſibile eſt renatis retinere dona, cùm iuuari ſe petunt, ut dictum eſt: Quantò magis Pater ueſter cœleſtis dabit Spiritum ſanctum petentibus? Id eſt, non aſpernantibus, non repugnantibus, non ocioſis, ſed uolentibus Deo obedire, et inuocantibus eum fiducia mediatoris & cogitantibus Deum hanc militiam nobis præcepiſſe, ſicut inquit filius Dei, Orate, ne intretis in tentationem, id eſt, ne ſuccumbatis tentationi. Et Paulus hortatur, ut caueamus ne fruſtra gratiam acceperimus.

EX his quæ recenſui manifeſtiſſimum eſt, non confirmari negligentiam hominum, nec docere nos, ſicut Enthuſiaſtæ docent, ut uoluntas ocioſa expectet ſenſum nouum, quo uiolenter rapiatur, ſed ut cogitata uoce Dei agnoſcamus Filium Dei ideò miſſum eſſe, ut Spiritu ſancto ſuo nos adiuuet, & nos in conſolatione illa ſuſtentemus promiſſione & incoëtur adſenſio, cùm quidem à Spiritu ſancto adiuuemur, & ſimul excitetur precatio, ut ſcriptum eſt, Quantò magis Pater cœleſtis dabit Spiritum ſanctum petentibus?

Fit autem hæc doctrina illuſtrior conſiderato hoc argumento. Certum & manifeſtum eſt promiſſionem reconciliationis uniuerſalem eſſe, nec Deo tribuendam eſſe προσωποληψίαν. Deus iuſtiſſimus uerè æqualis eſt, quod ad ſuam uoluntatem attinet. Sicut Paulus inquit, Deus uult omnes homines ſaluos fieri. Et certè nos ſic ſentire neceſſe eſt, promiſſionem uniuerſalem eſſe, ſicut uериſſimum eſt, & nos ipſos includendos eſſe in promiſſionem, ut alibi de Electione copioſius dicetur.

Promiſſio eſt uniuerſalis, et Deus eſt æqualis.

Ac ad conſolationem conſcientiarum neceſſe eſt hanc propoſitionem retineri, promiſſionem uerè uniuerſalem eſſe, quod firmiſſimum eſt.

De Deo iudicandum eſt ex uoluntate reuelata.

Neceſſe eſt autem nos iuxta uoluntatem Dei reuelatam iudicare, & de Deo ſentire ſicut ſe patefecit, nec alibi eius uoluntatem niſi in ipſius uerbo quærere. Et cùm Deus uerax ſit, nequaquàm in eo contradictoriæ uoluntates ponendæ ſunt. Quare etſi aliqua motuum diuinorum diſſimilitudo eſt, ut aliter Paulus trahitur, aliter Zachæus, tamen aliqua eſt uoluntatis adſenſio.

Pater trahit, ſed uoce Euangelij.

Nec pugnant hæc quæ dixi cum illis ſententijs: Nemo poteſt uenire ad me, niſi Pater eum traxerit. Incoat Pater et trahit, ſed in illo ipſo dicto additur, quomodo trahat, ſcilicet uoce Euangelij. Sic enim inquit: Omnis qui audierit à Patre & didicerit, ueniet ad me. Vult diſci uocem Euangelij, uult agnoſci Filium per uocem Euangelij. Incoat igitur Deus, & trahit uoce Euangelij, ſed uolentem trahit, & adiuuat aſſentientem. Et ſemper uera eſt ſententia, Sine me nihil poteſtis facere.

Auxilium Dei initiò & deinceps concurrit.

Nec detrahitur quidquam de gloria Dei, ſed uerè adfirmatur auxilium Dei ſemper initiò & deinceps cõcurrere, iuxta illud, Deus eſt qui efficit, ut uelitis & ut perficiatis, id eſt, trahit uoluntates, & deinde non modò ipſas uoluntates adiuuat, ſed etiam euentus gubernat, & præbet ſucceſſus.

Exuſcitat in Samuele bonos motus, & deinde adiuuat, ac ſimul in difficili & triſti gubernatione eum adiuuat, et præbet felices euentus. Sed tamen trahitur Samuel non repugnans, ſed aliquo modo adſentiens. Conſtat enim repugnare eum poſſe.

Etſi autem ſæpè magna certamina de hac controuerſia mota ſunt, tamen hæc ſimplex ſententia, quam recitaui, perpetua uox eſt piorum in Eccleſia, ut

ſaniorum ſcripta clarè teſtantur, Auguſtini, Proſperi, Bernhardi, & aliorum. Non adiungo recentiores, Scotum & Occam, & ſimiles, qui intempeſtiuè Philoſophati ſunt, & finxerunt humanam uoluntatem poſſe Legi Dei ſatisfacere, mereri remiſſionem peccatorum &c. Hi errores execrandi ſunt, ut mox rurſus dicetur.

Illud etiam monendi ſunt pij, cùm quęritur quid agat uoluntas humana, tantùm de Electione in uoluntate dici, non de Euentibus, ut in Dauidis uoluntate eſt electio, quòd uelit Deo obedire. Sed euentus prœliorum & uictoriæ pendent ab alijs cauſis extra ipſum, uidelicet à Deo armante & gubernante manus Ducis & exercituum, & aliquo modo à uoluntatibus exercitus.

Videndum eſt igitur ubi dicta loquantur propriè de Electione, ubi de Euentibus. Sic Salomon inquit in Prouerbijs cap: 16. Cor hominis cogitat uiam ſuam, ſed Dominus confirmat greſſum, quaſi dicat, Eſt quidem deliberatio aliqua, cogitatio & electio. Sed hæc non ſufficiunt ad euentum, imò interdum errat homo in deliberando, ut Ioſias errabat exiſtimans ſe iuſtum & neceſſarium bellum mouere aduerſus Regem Aegyptium.

Deinde concurrere foris ad euentum plures cauſas oportet, Dei auxilium & inſtrumenta. Etſi autem ſine his adiumentis non poteſt perfici id quod conamur, tamen non propterea ſequitur nullam Electionem & nullam libertatem eſſe.

Sed hæc ſententia Salomonis & ſimiles hæc tria præcipuè cõplectuntur.

Primum, Mandatum ſeu uocationem à Deo eſſe, ut à Deo uocati erant Saul, Dauid, Paulus.

Secundum, Audita uocatione, obtemperant aliqui, & iuuari ſe à Deo petunt, aliqui non obtemperant, aliqui etiam res magnas ſine uocatione mouent, ut Ioſias bellum mouit.

Neceſſe eſt igitur addi membrum tertium. Ita felices ſunt ſucceſſus, cùm à Deo iuuantur. Secundo igitur loco cùm impij aut nulla uocatione ſuis conſilijs mouentur, aut aduerſantur uocationi, horum actiones cùm non iuuentur à Deo, non ſunt felices, Sed cùm uoluntates aliquo modo obtemperant uocationi, & iuuari ſe petunt, ut Dauid, Paulus, agunt aliquid horum uoluntates, ſed tunc ſunt efficaces & felices, cùm à Deo adiuuantur.

Volũtates ſunt felices & efficaces cum à Deo iuuantur.

Admonitio igitur neceſſaria et utiliſſima in talib. ſententijs proponitur.

Primùm, Ne noſtras imaginationes ſequamur, Sed in omni deliberatione mandatum Dei & uocationem conſideremus.

Secundò, Quia mandatum Dei et uocationem audimus, uoluntas noſtra obtemperet, & obedientiam Deo præſtare ſtudeat, non ſit ignaua, aut contumax.

Tertiò, Petat etiam auxilium hanc ipſam ob cauſam, quia negocia ſuſtinemus à Deo mandata, pertinentia ad gloriam ipſius. Ita initium actionum eſt à Deo, & diligentia noſtra flagitatur, & diſcimus auxilium Dei petendũ eſſe.

De dicto Ieremiæ.

Dictum Ieremiæ, Scio Domine, quòd nõ eſt hominis uia eius.

Congruit cum hac enarratione & dictum Ieremiæ, cap: 10. Scio Domine, quòd non eſt hominis uia eius. Loquitur de uocatione & ſucceſſibus in uocatione. Nam uia ſæpiſſimè ſignificat uocationem. Monet autem Ieremias tantam eſſe molem actionum & periculorum in quacunque uocatione, ut ſola humana

mana uigilantia,& humanæ uires nequaquàm ſint pares tanto oneri,ſed faten-dum eſt, opus eſſe auxilio diuino, & ardentibus uotis petendum, ut Deus nos adiuuet,ſicut & Ioh:15. ſcriptum eſt, Sine me nihil poteſtis facere.

Suſtinet Dauid regiam Gubernationem, in qua non prorſus nullus eſt locus diligentiæ ſuæ,tamen precipua pars à Deo pendet. Deus offert occaſio-nes oportunas, flectit mentem ad bona conſilia,& adiuuat euentus. Interea ta-men aliqua ex parte diligentiæ Dauidis eſt,labores uocationis ſuſcipere, man-dare locomotiuæ, ut manus prælientur,non accerſere delicta contra conſcien-tiam, non interficere amicos.

Non igitur tollit Ieremias obedientiam noſtræ uoluntatis, ſed adfirmat opus eſſe auxilio diuino, ac prorſus idem docet, quod prius de ſententia Salo-monis dictum eſt.

Primùm,non ſequendas eſſe noſtras imaginationes, ſed in omni delibe-ratione mandatum Dei, & uocationem conſiderandam eſſe.

Secundò, non ignauiam, aut contumaciam in uoluntate noſtra confir-mandam eſſe, ſed obediendum mandato & uocationi diuinæ.

Tertiò, petendum eſſe auxilium Dei in tanta mole negociorum & peri-culorum, quam ſola humana ſapientia & humanæ uircs ſuſtinere nequaquàm poſſunt,ſed ſemper regula teneatur,præcunte gratia,comitante uoluntate,bo-na & ſalutaria opera fieri.

Hæc ſimplex enarratio uera & utilis eſt,& utrunq; uicium taxat,Ignaui-am & Fiduciam noſtri,& econtrà præcipit,ut diligentia noſtra exuſcitetur,et ſimul uera fide & ſpe petamus & expectemus gubernationem, auxilium, & ſalutares euentus à Deo.

Eodem modo intelligantur & dicta Pſalmi: Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra uigilat qui cuſtodit eam. Veriſſima concio eſt docens opus eſſe auxilio Dei,nec ſequitur,Ergo nihil agit uoluntas Dauidis in excubijs diſ-ponendis, in præliando, & alijs laboribus militaribus, Imò ingens diſcrimen eſt inter uigilantiſſimum & acerrimum ducem Dauidem,& inter ignauum & trepidum Achas. *Dictū Pſalmi, Niſi cuſtodierit Deus ciuitatem.*

Ac differunt utraq; re, diligentia & fide, Ardet pectus Dauidis fide & ſpe,petens & expectans auxilium à Deo,Et fiducia ac ſpe plenus,alacri animo labores ingentes ſuſcipit. Econtrà Achas cogitans ſe deſertum eſſe à Deo, quanquàm quærit humana præſidia, tamen animo conſternato fugit aciem & pericula,Ita in eo uoluntas etiam languidior eſt, quàm in Dauide.

Eodem modo & hoc dictum intelligatur, Iohan:3. Non poteſt ſibi homo quidquam ſumere, niſi datum ſit ei de cœlo: ut cùm eſt certamen de imperio inter Antonium & Auguſtum,irriti ſunt conatus Antonij,quia non iuuantur à Deo. Talia ſunt exempla innumerabilia. *Dictum Ioh:3. Non poteſt ſibi homo ſumere quidquam.*

Conantur filij Ephraim Iſraëlitas inducere in terram Canaan,quam ſcie-bant ſemini Abrahę promiſſam eſſe,ſed non reſpōdent honeſto conſilio euen-tus, quia Deus decreuerat alio modo ſe educturum eſſe Iſraëlitas ex Aegypto.

Demoſthenis fuit honeſtum conſilium,cùm aduerſus Macedonas defen dere Græciam conatur,ſed fuit infelix, quia non iuuabatur diuinitus. Nec ta-men nihil agebat uoluntas in Demoſthene, quæ & uolebat patriæ defenſio-nem,& magnos labores hac uoluntate ſuſcipiebat.Sed ad euentum plures cau ſas concurrere oportebat,auxilium Dei, conſenſum & labores militum.

Non igitur in illo dicto detrahitur libertas uoluntati, ſed de Euentu dicitur, Electionem & conatus irritos eſſe, niſi à Deo gubernentur & iuuentur.

Vt autem hæc dicta quæ recitaui concionantur de negatiua ſententia, Non ſufficit electio uoluntatis ſine auxilio Dei ad res, bonas præſertim, efficiendas, ita dicta alia promiſſiones & conſolationes continent, quæ adfirmant uelle Deum nobis opitulari, iuuare labores, moderari pericula, regere euentus, ut ſint fauſti & ſalutares nobis & alijs.

Dictum cap: 2. ad Philip: Deus efficit ut uelitis & perficiatis.

Tale eſt hoc dictum ad Philippenſes. Deus efficit ut uelitis, & perficiatis, ut aliqua ipſi grata fiant. Cùm ad Deum conuerſi ſumus, multa impediunt hanc obedientiam, inſidiæ Diaboli, noſtra infirmitas, Et Tyranni gubernationem Eccleſiæ, & alias piorum uocationes horribiliter turbant. In his difficultatibus multi langueſunt.

In dicto Pauli promiſsio eſt, & ſunt argumenta duo, à priore beneficio, & à cauſa finali.

Conſolatio igitur proponitur, in qua & promiſſio eſt, & argumenta duo ſunt, alterum à priore beneficio ſumtum, alterum à cauſa finali. Deus, inquit, perficiet incoatum beneficium, nec deſeret uos in periculis et in afflictionibus, ſed iuuabit uos, ut gubernatio ſit ſalutaris, quia & antea in conuerſione uos adiuuit, & uera conſolatione uos erexit, & uult aliqua fieri in genero humano ipſi grata.

Hæc ſententia ualdè illuſtratur exemplo primorum parentum, Promiſſio conſolatur eos, quòd Deus uelit eis opem ferre, etiamſi uident triſtia exempla multa, necem Abeli, ſcelus Cain, & alia. Confirmantur autem primùm ipſa promiſſione, deinde teſtimonio incoati beneficij, & conſideratione cauſæ finalis. Videt Adam Deum ex arcana ſede prodeuntem ſua uoce edere promiſſionem, ſcit ſe in morte & horrendis pauoribus conſolatione diuina erectum eſſe, ſcit exhibita eſſe ſigna reconciliationis in ſacrificijs, quæ incenſa ſunt de cœlo.

Hæc pertinent ad primam particulam, Deus efficit, ut uelitis. Edit uocem Euangelij Deus, uocat, trahit, conſolatur, uiuificat in conuerſione. Rectè igitur ratiocinatur Adam, Deus non fruſtra edidit uocem Euangelij, nec fruſtra nos ſua conſolatione erexit, & oſtendit ſe efficacem eſſe in nobis. Hæc incoatio teſtimonium eſt miſericordiæ, Vult igitur incoatum beneficium perficere.

Idem nos cogitemus, nec fruſtra decretum de reconciliatione, quo nullum bonum maius cogitari poteſt, nobis traditum eſſe, nec fruſtra nos ad agnitionem Filij uocatos eſſe, & adiuuari, cùm fide erigimur & inuocamus.

Hæc de ſigno ſumto ab incoatione dicta ſint. Poſtea Adam & finalem cauſam intuebatur, cur conditum eſſet genus humanum, cur imago Dei inſita homini, cur facta eſſet reconciliatio, uidelicet ut Eccleſia Deo colligatur, celebratura ipſum in æterna conſuetudine, & lætitia, & cui ipſe ſuam lucem, ſapientiam & iuſticiam in tota æternitate communicet.

Hæc cùm ſit uoluntas Dei, certè ſemper cœtum aliquem ſeruabit, qui ſit pars illius æternæ Eccleſiæ, ne tota maſſa generis humani damnata ſit.

Hoc uult Paulus, cùm inquit, ut aliqua fiant Deo grata, quaſi dicat, Cùm in genere humano omnes illi qui ſunt extra Eccleſiam, faciant Deo ingrata, excerpit tamen Deus aliquam partem, uidelicet uera Eccleſiæ membra. Hæc uerè celebrant Deum, cuſtodiunt doctrinam Euangelij, inuocant eum fide, agunt gratias, obediunt ei, & in tota æternitate eum celebrabunt.

Hæc eſt uis uerborum Pauli cum dicit ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας, ſignificatur cauſa finalis,

nalis, non ut alij enarrarunt, efficiens, id eſt, facit, quia ei ita libet.

Ex hac enarratione quam recenſui, non ſequitur uoluntatem ocioſam eſſe, ſed conſolatio tradita eſt, quæ adfirmat nos adiuuari à Deo in principio conuerſionis, & deinceps in omnibus negocijs & periculis uocationis, confeſſionis & totius obedientiæ, ſicut alibi dicit, Qui manet in me, & ego in eo, fructum copioſum feret.

De dicto Eccleſiaſtici.

T*Enenda eſt & ſimplex enarratio dicti, quod ex Eccleſiaſtico citatur. Deus reliquit* hominem in manu conſilij ſui. Dictũ Eccleſ: Deus reliquit hominẽ in manu conſilij ſui.

Hæc ſententia ſi ſine moderatione aliqua intelligatur, præconium eſt libertatis ualdè amplum. Neceſſe eſt autem fateri nunc in hac infirmitate naturæ magna libertatis impedimenta eſſe, quorum primum eſt ipſa prauitas, quæ nobiſcum naſcitur, quæ eſt caligo de Deo, gignens dubitationes plurimas, & impediens fidem & timorem, ac manifeſtum eſt corda plena eſſe uicioſis motibus, & non poſſe prauas inclinationes expellere, & ſibi ſumere ardentem dilectionem Dei. Impedimenta libertatis. I. Prauitas naturæ.

Secundum impedimentum eſt Diabolus, qui uarijs modis occaſiones offert hominibus, & impellit eos, ut obtemperent malis cupiditatibus, ut in Cain, Saul, Iuda apparet, quia cùm odio Dei ardeat, uult à plurimis eum contumelia adfici, & delectatur deſtructione operum Dei in genere humano. De hoc horrendo odio & furore in Diabolo ſæpè cogitandum eſt, & ardentiſſima inuocatione petendum, ut filius Dei hunc tam ſæuum hoſtem reprimat, cuius inſidias cauere ſola hominum diligentia ſine auxilio Dei certè non poteſt. II. Diabolus.

Inuocamus autem te fili Dei Ieſu Chriſte, qui apparuiſti ut deſtruas opera Diaboli, & conculces caput Serpentis, ac oramus, ut tu reprimas ac depellas blaſphemos & crudeliſſimos ſpiritus, ardentes uehementiſſimo odio Dei, & ingenti rabie graſſantes in genus humanum, & ſerues infirmas Eccleſias & familias noſtras, ſonantes uocem Euangelij tui, & ad te confugientes, à te defenſionem, auxilium & ſalutem petentes.

Tertium impedimentum eſt, in hac uitæ confuſione, moles ipſa negociorum & periculorum, in quibus quotidiẽ multa improuiſa & inextricabilia præter opinionem hominibus offeruntur, ut Dauid non præuidit ſeditionem filij, & uulgò dicitur, Neſcis quid ueſper ſerus uehat. Item, τὸ μέλλον ἀεὶ τυφλὸν ἕρπει. III. Impedimentum libertatis, moles negociorum & periculorum.

Cùm igitur nunc in hac deprauatione naturæ, languefacta ſit libertas, res ipſa oſtendit reſtrictionem aliquam addendam eſſe dicto Eccleſiaſtici.

Reſpondeo igitur, Verum eſt initiò uoluntatem ante lapſum primorum parentum fuiſſe magis liberam, Et illa excellens libertas donum & opus Dei, & pars imaginis Dei fuit, attributa homini in conditione, ut ſuprà dictum eſt. Explicatio dicti in Eccleſ.

Poſtea uerò, etſi languefacta eſt libertas, ut ſuprà declaraui, tamen aliqua libertas reliqua manſit, & fit uoluntas magis libera, cùm iuuatur à Spiritu ſancto.

Nequaquàm enim ita intelligendus eſt Sirach, ut exiſtimetur excludere Spiritum ſanctum, Ideò eruditè inquit Auguſtinus de hoc dicto, Propoſuit tibi aquam & ignem, ad utrum uoles extende manũ, Extende ſcilicet iuuante Spi-

ritu ſancto,& ſimul extendente tuam manum. Non enim agit Spiritus ſanctus,ut in ſtatua;ſed concurrunt mens cogitans uerbum Dei, uoluntas amplectens,& adſentiens adiuta à Spiritu ſancto, & accenſa,ut fiant opera ſalutaria.

Hactenus rectè expoſita eſt uera, ſimplex & perpetua Eccleſiæ ſententia de libero arbitrio. Cùm autem hæc quæſtio ſæpè magnos tumultus excitarit, propterea quòd Stoici labyrinthi de neceſſitate huc tranſlati ſunt,moneo omnes pios,ut procul ſæparent Stoica deliramenta ab Eccleſiæ doctrina, Priuſquàm autem ab hoc loco diſcedo,recitabo duo dicta Hieronymi,quę indigent interpretatione.

De dicto Hieronymi, Anathema ſit, ſi quis dicit, Deum impoßibilia præcepiſſe.

PRius eſt,Anathema ſit, ſi quis dicit, Deum impoſſibilia præcepiſſe, Id mox alio dicto corrigitur, Anathema ſit, ſi quis dicit, Legem poſſe fieri ſine gratia.

Fortaſſis autem contra Manichæos prior ſententia tradita eſt, qui finxerunt partem generis humani, ortam ab ὕλῃ & malo principio, nec externa honeſta opera Legis facere poſſe, ut & illis uetuſtis temporibus multi prodigioſi errores de uoluntate humana à uarijs ſectis ſparſi ſunt.

Sed rectè inſtituti in Eccleſia ſciunt utrunq;, externa Legis opera,ſeu diſciplinam eſſe poſſibilem: & tamen uerißimam eſſe hanc propoſitionem de interiore immunditie humani cordis, uidelicet, triſtiſſimam immunditiem eſſe humani cordis repugnantem Legi,quæ non poſſit tolli uiribus humanæ naturæ. Quare eam Lex ſemper accuſat.

Cùm igitur dicitur,Lex impoſſibilia pręcipere, intueamur interiores prauas inclinationes. Has nec uoluntas noſtra, nec Lex tollit. Imò Lex ideò proponitur in miniſterio, ut in nobis agnoſcamus & deploremus noſtram contumaciam. Non ardent corda dilectione Dei,non habent uerum timorem & reuerentiam erga Deum, non petunt nec expectant ab eo bona, ardenti fide & ſpe, ſed fremunt aduerſus eum in pœnis, & fugiunt eum.

His uicijs opponitur Lex, ut agnoſcamus nos Legi & uoluntati Dei diſſimiles eſſe.Sic intelligatur Lex impoſſibilia pręcepiſſe, uidelicet,non tolli Lege peccatum & interiorem immunditiem,& totam naturæ humanæ ἀταξίαν,de qua impoſſibilitate & Paulus loquitur Rom: 8. Cùm impoſſibile eſſet Legi Dei iuſtificare.Item,Senſus carnis inimicicia eſt aduerſus Deum,nec enim Legi Dei ſubiectus eſt,ac ne poteſt quidem ei ſubijci.Hæc infrà in Titulo de Lege copioſius declarabuntur.

Dictum alterum, Anathema ſit, ſi quis dicit, Legem fieri poſſe ſine gratia.

NVnc alterum dictum conſideretur,Anathema ſit, ſi quis dicit, Legem ſine gratia fieri poſſe. Hic aliqui gratiam tantùm intelligunt auxilium Spiritus ſancti,ſicut & Philoſophi dixerunt,excellentes uirtutes oriri, ab adflatu diuino,ſed hoc non ſatis eſt.

Intelligi enim gratiam neceſſe eſt de utroq; beneficio filij Dei, ſcilicet de gratuita imputatione,ſeu acceptatione,& deinde de auxilio, Id eſt,Primùm Lex fit per gratiam,id eſt, fide recepti propter Mediatorem placemus iam Deo,& quanquàm Legi nondum ſatisfacimus,tamen & nos placemus, & placet incoata obedientia per gratiam, id eſt, propter Mediatorem.

Deinde intelligatur gratia etiam de auxilio Dei, quia uerißimum eſt quòd à Spiritu ſancto in credentibus accenduntur boni motus, ſicut ſcriptum eſt Rom:8. Qui Spiritu Dei ducuntur, hi ſunt filij Dei.

DE

DE LEGE.

VOluerunt & illi ipſi ſapientiſſimi viri, qui Symbolum Nicenum conſcripſerunt, breuem ſummam comprehendere eius doctrinæ, quæ Eccleſiæ Dei propria eſt, & ordine præcipua membra recitare, qui maximè diſcentes adiuuat, & metas oſtendit doctrinæ, ut animaduerti poſſit nullam doctrinæ partem neceſſariam omitti.

Exorſi ſumus igitur à Deo, ut doctrinæ ordo poſtulat & Symbolum inde orditur, deinde de creatione hominis, de lapſu & de uiribus hominis diximus. Idem ordo eſt doctrinæ in ipſis libris Moyſi.

Iam dicendum eſt de doctrina ſeu uerbo, in quo ſe poſtea Deus patefecit, Ac primùm neceſſe eſt diſcerni Legem & Euangelium ſeu promiſſionem gratię, id eſt, reconciliationis. Hac diſtinctione amiſſa tantæ tenebræ erunt, ut nec quid ſit Eccleſia Dei, nec quo modo differat ab Ethnica ſapientia, nec quo modo detur remiſſio peccatorum, nec quæ ſint beneficia filij Dei, intelligi poſſit: denique adeò neceſſaria eſt uera cognitio huius diſcriminis, ut nulla tanta ſit eloquentia Angelorum uel hominum, quæ ſatis exponere poſſit, quantæ tenebræ ſequantur hac diſtinctione amiſſa. *Diſcrimen Legis & Euangelij neceſſarium eſt.*

Definitiones igitur Legis & Euangelij diligenter conſiderent diſcentes, & animdauertant unde & quomodo Lex accepta ſit, & quomodo edita ſit uox Euangelij. Ac prius de Lege dicendum eſt, quia eſt noticia nobiſcum naſcens, & indita mentibus hominum in creatione, ſicut noticia numerorum. At Euangeliũ ſeu promiſſio gratiæ & reconciliationis, non eſt uox Legis, & nequaquam nobiſcum naſcitur. Sed ſingulare & mirandum decretum diuinitatis factum deprecante pro nobis Filio, & poſtea prolatũ ex illo arcano conſilio, de remiſſione peccatorum, & de reſtitutione iuſticiæ & uitæ æternæ, ut deinde dicam. Nunc uerò initiò ponenda eſt Legis definitio.

LEx eſt doctrina à Deo tradita, præcipiens quales nos eſſe, & quæ facere, quæ omittere oportet, & requirens perfectam obedientiam erga Deum, & pronuncians iraſci Deum omnibus peccantibus, & punire æternis pœnis non præſtantes perfectam obedientiam. *Legis definitio.*

Quòd autem dicitur, Tradita à Deo, id intelligatur utroque modo, & mentibus hominum in creatione inſita, & poſtea ſtatim uoce diuina ſæpè repetita. Nam in ipſa creatione, cùm Deus uellet hominem eſſe imaginem conditoris, transfudit in eum radium ſapientiæ & iuſticiæ ſuæ, qui monſtraret Deum, & eſſet norma cõgruens cum diuina mente, diſcernens iuſta & iniuſta.

Etſi autem in hac humana caligine magnitudo conſilij diuini de creatione, non ſatis cogitari poteſt, tamen aliquo modo exuſcitandæ ſunt mentes, ut bonitatem diuinam conſiderent.

Quanta bonitas eſt, quàm illuſtre teſtimonium, quòd Deus diligat humanam naturam, quòd transfudit in hominem, ea quę in ipſa Dei eſſentia ſunt optima, ſcilicet ſapientiam legis & iuſticiam, & ſimul Spiritum ſanctum rectorem humanæ mentis, uoluntatis & cordis: qui Spiritus ſanctus, cùm ſit ignis amoris diuini, certiſſimum eſt uerum & ingentem amorem in Deo conditore erga hoc opus fuiſſe.

Poſtea etiam poſt lapſum cùm beneficia prius data, partim prorſus extincta, partim obſcurata eſſent, & ut de uiatore dicitur in Luca, cùm par-

tim ſpoliati,partim uulnerati eſſemus,etſi caligo aliqua in mente eſſe cœpit,tamen manſit aliqua Legis noticia, quia Deus uult ſe adhuc agnoſci,uult & peccatum agnoſci ac argui, uult etiam uitam, qualiſcunque adhuc eſt, diſciplina regi, Ideò aliqua Legis noticia manſit etiam poſt lapſum.

Et quia nunc eſt obſcurior,Deus ipſe ſubinde ſtatim poſt lapſum ſingula præcepta ſæpè ſua uoce,& horrendis exemplis pœnarum declarauit.

Legis repetitiones diligenter ſunt conſiderandæ.

Ac diligenter conſiderandæ ſunt Legis repetitiones inde uſque à Cain factæ. Et teſtimonia diuina in comprobatione rectè factorum, & in pœnis delictorum,ut Gen:4.comprobantur opera primi Prçcepti,quando Deus manifeſto ſigno recipit oblationem Abel, & diſcernit oblationem factam cum timore & fide,ab oblatione Hypocritæ, qui eſt ſine timore & ſine fide.

Poſtea etiam prohibentur odium fratris & homicidium,& generale prçceptum traditur, quod mandat omnes uicioſas adpetitiones frenari.Sub te ſit adpetitus tuus,& tu domineris ipſius. Deinde repetita eſt prohibitio homicidij,quando Noha ex Arca egreſſus eſt. Et prohibitio uagarum libidinum tradita erat in Paradiſo expreſſa uoce, Erunt duo in carnem unam, id eſt, unus mas, & una fœmina inſeparabiliter iungantur. Et pœnæ horribiles homicidij & uagarum libidinum declarauerunt uoluntatem Dei ab initio, ut in Diluuio,& in euerſione Sodomæ.

Poſtea integrè & ordinè tradita eſt Lex per Moyſen,& confirmata multis ingentibus miraculis, & ſumma Legis moralis uoce Dei in monte Sinai pronunciata eſt,& ſcripta in ſacris Tabulis diuinitus, quia uoluit Deus extare Legem etiam in ſcripto,& addidit miracula,ut certum ſit hanc legem eſſe normam æternam iudicij diuini, contra peccatum.

Et poſtea in toto genere humano pœnæ ſcelerum omnibus çtatibus ſunt teſtimonia huius iudicij diuini, Regulariter enim atrocia delicta puniuntur atrocibus pœnis in hac uita,ut homines commonefiant de iudicio Dei.

Diligenter ergo in definitione aſpiciantur hæc uerba, tradita à Deo, & diſcamus infinitum diſcrimen eſſe, inter Leges humanas & diuinam, de quo diſcrimine poſtea dicemus.

Vnde ſumta ſit legis definitio.

Prius enim oſtendam unde ſit ſumta Legis definitio,uidelicet ex ipſa lege, quæ adfirmat præcipi & poſtulari integram & perfectam obedientiam, & puniri non præſtantes integram & perfectam obedientiam. Dicit enim Lex,Diliges dominum Deum tuum ex toto corde,&c. Item,Non concupiſcas. Item, Maledictus qui non manſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in Lege.

Ac ualdè neceſſe eſt intelligi hanc uerè eſſe Legis uoluntatem, ne delabantur homines in ſtultas opiniones Phariſæorum & Monachorum,ac ſomnient, homines poſſe Legi Dei ſatisfacere,& hanc qualemcunque diſciplinam, quæ efficit honeſtas actiones externas, eſſe impletionem Legis, & hominem tali diſciplina iuſtum eſſe, & Legi ſatisfacere.

Hæc humana ſomnia delent agnitionem peccati in nobis,& extinguunt lucem Euangelij de Mediatore,& de iuſticia fidei.

Nemo præter filium Dei ſatisfecit Legi Dei in genere humano.

Sit hoc infixum mentibus, Naturam in hac deprauatione, maſſam horribiliter immundam eſſe, & diſſimilimam Legi Dei. Et quanquàm Deus ornauit aliquos magnis uirtutibus,tamen præter filium Dei,nemo ſatisfecit Legi Dei,cæteri omnes collati ad legem & iudicium Dei, ſumus ſimiles ſtercori collato ad ſolem.

Hanc

Hanc commonefactionem ſæpè nobis proponamus, ut è regione agnoſcamus filium Dei Mediatorem, & ſciamus nos propter hunc recipi & placere, quanquàm ſumus tales maſſæ ſordidæ & immundæ. Hanc immenſam miſericordiam celebremus, & hac conſolatione erecti, inuocemus Deum, ut poſtea ſæpius dicetur.

IN hoc ueſtibulo huius doctrinæ, eſt & hoc monendus auditor, quod etſi Legi additæ ſunt promiſſiones, tamen eas omnes conditionales eſſe, ac poſtulare conditionem hanc, ut Lex integrè impleatur, nec in aliqua parte rei ſimus, & condemnati à Lege. Ab his promiſſionibus longè differt promiſſio gratuita reconciliationis, quæ eſt uox Euangelij, ut poſtea dicam, Vbi etiam dicemus, quomodo legales promiſſiones fiant ratæ & utiles. *Promiſſiones Legis conditionales.*

DIVISIO LEGVM.

PRius dicam de Legibus diuinis & naturalibus, ut poſtea iudicari poſſit, quæ hominum decreta ſint Leges, aut Legum corruptelæ, ut Lacedæmoniorum permiſſio, quæ concedebat paciſci de alterius coniuge cum marito, nequaquàm fuit Lex, ſed horribilis furor, & Legis diuinæ euerſio.

Sit ergo hæc prima diſtinctio. Legum aliæ ſunt diuinæ, aliæ ſunt humana autoritate conditæ, quæ nec expreſſè traditæ ſunt autoritate diuina in ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis, nec ſunt leges, quæ uſitatè nominantur Naturales, ut poſtea dicetur. Prius enim de diuinis & naturalibus dicendum eſt, quæ ſunt Norma aliarum. *Leges aliæ ſunt diuinæ, aliæ humanæ.*

SVnt igitur Leges diuinæ, quæ à Deo traditæ ſunt quocunque tempore, & extant in Moyſe & libris Euangelij. Et quanquàm inde uſque ab initio mundi ſonuerunt in Eccleſia, Vox legis, & uox promiſſionis gratiæ, tamen ſingulari conſilio & beneficio Dei conſtituta eſt politia Iſraëlitica, ut eſſet certa doctrinæ ſedes, in qua Deus manifeſta teſtimonia de Lege & promiſſione Meſſiæ ederet. Ibi Lex moralis, quanquàm antea nota erat, tamen uoce diuina de rupe Sinai, & inſignibus miraculis promulgata eſt. *Leges diuinæ quæ.*

Et quia non tantùm Leges de ſingulorum moribus latę ſunt, ſed tota politia conſtituta eſt, additæ ſunt Leges forenſes & ceremoniales, quia ut ſit ordo aliquis uitæ humanæ, in omni ſocietate ciuili, uniuerſaliter opus eſt his tribus gradibus Legum, Moralibus, Ceremonialibus & Forenſibus. *Tres gradus legum Moyſi.*

Tota igitur antiquitas ita diſtinguit leges Moyſi, Tres gradus recitantur. Leges Morales, Ceremoniales, & Forenſes ſeu Iudiciales.

Huius diſtinctionis conſideratio prorſus neceſſaria ſemper fuit. Quia Morales ſimpliciter ſunt immotæ, quia ſunt ſapientia Dei ſeu norma iuſticiæ in mente diuina immutabilis. *Morales leges.*

Semper enim & in omni æternitate uera & immota eſt hæc propoſitio, Deus iraſcitur iniuſtæ cędi, adulterijs, & libidinibus cum natura pugnantibus.

Sed ceremoniales & forenſes, quæ non ſunt naturales, propriæ fuerunt politiæ Moſaicæ, ut circumciſio, nec obligarunt gentes, nec nos obligant, Et illuſtri teſtimonio Deus oſtendit, politiam Moyſi non pertinere ad nos, quia funditus eam deleuit, nec inſtaurari paſſus eſt, etiamſi Iudæi poſt Titum ſæpè rebellarunt. *Ceremoniales & Forenſes leges Moyſi.*

DE LEGIBVS NATVRALIBVS.

Etſi

Naturales leges cōprehenduntur in diuinis.

Etſi autem interdum ſic loquuntur aliqui, ut diſtinguant Naturales à Diuinis, tamen uerē & rectē dicimus, comprehendi naturales in diuinis, quia naturales uerē ſunt radius diuinæ ſapientię, transfuſus in mentes humanas, teſtificans quòd ſit Deus, & docens qualis ſit, & quòd iudicaturus ſit, & cùm uellet Deus hominum naturam eſſe ſuam imaginem, lucere in ea ſimilem ſapientiam uoluit, & uoluit congruere noſtras uoluntates cum ſua ſapientia & iuſticia.

Itaqȝ Leges naturæ ſint diuinæ & immotæ. Et rectē ac eruditē tradita eſt definitio.

Leges naturæ quid ſint.

Leges naturæ ſunt noticiæ principiorum practicorum de moribus, & concluſionum inde extructarum congruentes cum regula æterna & immota mentis diuinæ, quæ principia cernimus & amplectimur firmo adſenſu, quia noticiæ eorum nobiſcum naſcuntur diuinitus inſitę humanis mentibus in creatione, ſicut Numerorum noticiæ.

Dolendum eſt autem & deplorandum aſſiduis gemitibus, quòd non agnoſcimus, quantum hoc decus ſit, quòd in homine lucet hic radius ſapientię diuinæ, & cur eum in nos transfuderit, uidelicet, ut extet in nobis lux, teſtificans quòd ſit Deus, & monſtrans qualis ſit.

Talis eſt enim Deus, qualem ſe in Lege expreſſit, ſapiens, uerax, beneficus, nequaquàm uolens promiſcuas cædes, & uagas libidines, Sed hæc mala pugnantia cum ſua lege puniens.

Omnes morales in Decalogo, & multæ iudiciales ſunt naturales.

Sunt autem Leges naturales, omnes morales in Decalogo comprehenſæ, & multæ iudiciales, ut turbantes ſocietatem generis humani iniuſtis cædibus, furtis & alijs delictis, puniendi ſunt, Prohibenda eſt commixtio in proximis gradibus, qui recitantur Leuit:18.

Tales leges uerē ſunt naturales, et omnes gentes obligant omnibus temporibus. Quare & ante Moyſen diſcrimina illa commixtionum ſeruanda fuerunt, ſicut textus in Leuitico dicit, deleri Cananęos, propter inceſtas libidines.

Præterea multa genera Legum ceremonialium ſunt naturalia, ut neceſſe eſt aliqua certa tempora tribui publico miniſterio doctrinæ cœleſtis & ſacramentorum, ut publicē ſonet uox Dei in genere humano, & ſint conſociati cœtus teſtificantes de doctrina Dei.

Item aliquid ſinguli ex ſuis facultatibus ad miniſterium Euangelij conferant. Ideò dixerunt eruditi, in diſputatione de decimis, An decimæ ſint iuris naturalis, Non quota, ſed aliquota eſt iuris naturalis.

Ex talibus exemplis iudicari poteſt, quid ſit Ius naturale, ſeu leges naturæ, ubicunqȝ leguntur, ſiue in Moyſe, ſiue in ſcriptis Ethnicis & Legibus politicorum uirorum, ut Solonis & aliorum congruentibus cum uera ratione. Nobis autem ſemper ſit norma Lex diuina, quia ideò promulgauit Deus Legem, quia naturales noticiæ nunc in hac caligine ſunt obſcuriores, & multi mali mores contra iudicium naturale paſſim recepti ſunt, ac poſtea magna tyrannis eſt conſuetudinis, quæ uicia uulgaria confirmat, tanquàm non pugnent cum natura.

Lex diuina ſit norma omnium legum.

Nunc breuiter addam deſcriptionem trium graduum.

Dicere Legem moralem eſſe præcepta decalogi, eſt deſcriptio maximē perſpicua.

Maximē perſpicua deſcriptio eſt Legis Moralis, dicere Legem Moralem eſſe præcepta Decalogi. Sed dextrē hoc dictum intelligendum eſt, Nam de ſabbato uerum eſt, mandatum de ſeptimo die ceremoniale eſſe, & fuiſſe immutabile. Sed genus eſt naturale & morale, id eſt, ut aliqua certa tempora tribuantur

buantur publico miniſterio cœleſtis doctrinæ, ſpecies,id eſt, mandatum de ſeptimo die,ceremoniale eſt.

Ac ſine cauillatione uolumus accipi hoc noſtrum dictum, Quoties Decalogum nominamus, intelligi Legem moralem dextrè intellectam uolumus, quæ uidelicet præcipit non tantùm de externis factis,ſed de uirtutibus in corde erga Deum & homines.

Et ſunt,ut antea dixi,immotæ,quia ſunt ſapientia Dei & regulæ iuſticiæ in ipſa mente diuina,quarum radius in nos transfuſus eſt, ut imago congruat cum ſapientia & iuſticia in Deo.

Hæc quomodo intelligenda ſint, non obſcurum eſt mediocriter inſtitutis in doctrina Eccleſiæ.

Et cùm morales leges de uirtutibus in corde, & de congruentia cum uoluntate Dei præcipiant, antecedunt cæteris Legibus, uidelicet, Ceremonialibus & Forenſibus,quæ gubernant externos ritus,nec placent Deo,niſi in cordibus ſint uirtutes,de quib.Lex Moralis præcipit, ut infrà rurſus dicendũ erit.

Sit igitur hæc deſcriptio Legum Ceremonialium, eſſe eas præcepta à Deo tradita propriè de ritibus externis ſacramentorum, & ſacrificiorum, & priuatorum quorundam exercitiorum in cibo & ueſtitu, qui inſtituti ſunt, ut eſſent uincula conſociantia hunc ipſum populum in politia Moſaica, & diſtinguentia eum ab omnibus alijs gentibus, & eſſent nerui publicæ congregationis ad conſeruandum miniſterium,docendi integram & incorruptam doctrinam à Deo traditam, uidelicet Legem & promiſſionem Meſſiæ. *Ceremoniales Leges quid ſint.*

Deſcriptio Legum Forenſium ſeu Iudicialium in libris Moyſi, ſit hæc, eſſe eas præcepta à Deo tradita de externis actionibus,regentibus hanc ciuilem ſocietatem in diuiſione hæreditatum,contractibus,iudicijs & pœnis. *Forenſes ſeu Iudiciales leges quid ſint.*

Fuit omnino ingens beneficium Dei, quòd politiam Moyſi conſtituit, ut certa ſedes doctrinæ eſſet, & tanquàm certa Academia, quæ uelut arx in arduo monte ſita conſpiceretur undiq;, & exaudiretur in toto genere humano, ut inde uox doctrinæ ad multas gentes perferri poſſet, & tamen ſedes doctrinæ perpetua in loco certo eſſet & maneret, Suntq; anni ab exitu ex Aegypto uſq; ad reſurrectionem Domini noſtri Ieſu Chriſti, mille quingenti quadraginta duo. Tot annos ſedes illa doctrinę in populo et loco certo conſeruata eſt.

Sed omiſſa iam declaratione Legum Ceremonialium,et Forenſium,quæ ad cæteres gentes non pertinent, dicamus aliquantò plura de Legibus moralibus,ſeu Decalogo, qui indicat peccatum in toto genere humano omnibus temporibus.

DE DECALOGO.

Nequaquàm exhauriri poteſt ſapientia Dei in Decalogo propoſita, Sed ut diligentius aſpiciatur & conſideretur, admonitiones aliquas recitabo. *Admonitiones aliquot de Decalogo.*

Prima & omnium ſumma eſt,Hæc ipſa Lex, quæ eſt æternum & immotum diſcrimen faciendorum & non faciendorum, eſt teſtimonium,quòd ſit Deus,& qualis ſit,uidelicet,mens ſapiens,bona,benefica,iuſta,uerax,caſta.Impoſſibile eſt enim talem ordinem caſu exiſtere & manere. *1.Admonitio.*

Teſtatur etiam Deum eſſe iudicem,& punire ſontes,quia tale diſcrimen non eſt inane.Nec Deus erit diſſimilis ſui,nec uolet pugnantia cum ſua mente & uoluntate.Ideò & Pſalmus dicit: Non uolens impietatem Deus tu es. Videmus au-

mus autem & pœnas in hac præſenti uita quotidianas, quia regulariter atrocia delicta, puniuntur atrocibus pœnis in hac uita.

II. admonitio. Secunda admonitio eſt. Cùm oſtendat Lex, qualis ſit Deus, oſtendit etiam qualem oportebat eſſe hanc hominum naturam, & ad quid condita ſit, Vult enim Deus homines eſſe imaginem ſuam, uult congruere mentem & uoluntatem noſtram, cum regula mentis ſuæ & iuſtiſſima uoluntate ſua.

III. admonitio. Tertia admonitio. Lex oſtendit nobis ingentem miſeriam noſtram, Cũm enim natura noſtra diſſimilima ſit Legi, intuentes in eam, tanquam in ſpeculum, uidemus illam ſapientiam & iuſticiam, ad quâm conditi ſumus amiſſam eſſe, ac diſcimus ex ea, peccatum cauſam eſſe mortis, & omnium calamitatum noſtrarum.

IIII. admonitio. Quarta admonitio. Poſtquâm Lege commonefacti, agnoſcimus peccatum, miſeriam noſtram & iram Dei, econtrâ ſignificatur, quærendam eſſe liberationem ab his malis, quia impoſſibile eſt genus humanum uniuerſum, ad æternum exitium conditum, & legem fruſtra uoce Dei propoſitam eſſe.

Aliquam igitur liberationem reſtare neceſſe eſt, in qua Lex fiet. Reſtat igitur alia uita, in qua corda noſtra erunt ſine peccato, & præſtabũt integram obedientiam, & interea Liberator aliquis erit, ſcilicet filius Dei nobis promiſſus, qui ſatisfaciet Legi, præſtabit integram obedientiam, & præterea pœnam Legi debitam â nobis ſuſtinebit, & reſtituet nos, qui & in Lege Moyſi multis typis ſignificatus eſt.

Ideò Paulus inquit, Finis Legis Chriſtus eſt, ad iuſticiam omni credenti, id eſt, Lex non eſt tradita, ut propter eam iuſti ſimus, ſed ut ſit commonefactio de Mediatore, & ſciamus eum conſtitutum eſſe, ut fieret uictima, & ſuſtineret pœnam Legi debitam â nobis, & nos propter eum recipi, & ipſum in nobis inſtauratorem fore Legis.

Hæ admonitiones, quas recenſui, ſint nobis in conſpectu, ut diligentius conſideremus & Legem Dei, & diſcrimen Legis & Euangelij. Nunc breuiter recitabo præcepta Decalogi.

DECALOGVS.

Cùm nominatur decalogus, intelligenda ſapientia & iuſticia Dei. SVprâ dixi, quoties nominamus Decalogũ, nos intelligere ſapientiam & iuſticiam, quæ eſt in Deo, & cuius radius in mẽtes humanas transfuſus eſt, congruens cum mente & uoluntate Dei, qui oſtendit, quales oporteat eſſe omnes homines, & damnat omnes, qui non ſunt tales, quæ ſapientia uocatur Lex moralis aut naturalis, & ſumma, tanquam ſapientiſſimi artificis conſilio, comprehenſa eſt in Decalogo.

Duæ Tabulæ Legis. Huius Tabulæ duæ propoſitæ ſunt, quarum prior præcipit opera interiora & exteriora, quibus immediatè cum Deo agimus.

Secunda, continet opera erga homines, quæ etſi ſunt uincula humanę ſocietatis, tamen Deus & hanc obedientiam ſeueriſſimẽ poſtulat, & iudicat eam eſſe cultum Dei. Sic igitur & præcepta ſecundæ Tabulæ intelligantur & fiant, ut in omnibus cogitemus hæc, Deum eſſe qui præcipit, & Deo hanc obedientiam præſtandam eſſe, & proſpiciatur hic finis, ut fiant hæc opera propter Deum.

Poſtea de omnibus præceptis etiam dicemus, oportere ea fieri in agnitione & fide Mediatoris, & quomodo hoc intelligendum ſit, poſtea dicetur.

DE PRIMO PRÆCEPTO.

Primum præceptum monſtrat quis ſit Deus, & quomodo ſit inuocandus.

OPtimo ordine ordiĩtur Decalogus à noticia Dei, & monſtrat quis ſit uerus Deus, & quomodo agnoſcendus ſit, & diſcernendus ab omnibus commentitijs numinibus. Neceſſe eſt enim hanc noticiam omnibus alijs antecedere, quia, ut dicitur, Ignoti nulla cupido. Niſi uerus Deus agnoſcatur, quomodo inuocari, timeri, diligi poteſt?

Dirigenda eſt enim inuocatio ad uerum Deum, quem cùm nec oculis corporalibus cernere, nec brachijs complecti poſſimus, neceſſe eſt tamen mente & fide intueri & alloqui.

Nec ſit compellatio noſtra ſimilis Ethnicæ, ut Euripides inquit, O Deus quidquid es, ſiue hoc cœlum, ſiue alia res: Sed ſciat mens ęternum & immotum Dei præceptum eſſe, ut uerum Deum alloquamur, & eum à commentitijs numinibus diſcernamus, & intelligamus, quomodo quærendus ſit, ſcilicet, ſicut certis teſtimonijs eſſentiam ſuam & uoluntatem patefecit, et ſicut docuit ſuo uerbo, ſe quærendum, agnoſcendum & inuocandum eſſe.

Ideò in primo præcepto hanc adfirmatiuam orationem proponit. Ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, deinde addit Excluſiuam, Non habebis alios Deos.

Vt autem certò conſpici mente & fide, & diſcerni ab alijs uerus Deus poſſet, addita ſunt teſtimonia uiſibilia, & nequaquàm fallentia, per quæ oſtenſum eſt, quis ſit uerus Deus, & quæ ſit ueri Dei doctrina & uoluntas, cùm inquit, Qui eduxi te de terra Aegypti.

Hic omnia miracula comprehendantur facta in illo populo inde uſq; ab initio, Et nos deinceps miſſo Filio intueamur eundem Deum, qui & eduxit populum ex Aegypto, editis tam multis teſtimonijs, & miſit Filium additis ſimilibus teſtimonijs reſuſcitatione mortuorum & alijs, ſicut Petrus Actorum tertio dicit. Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob, Deus Patrum noſtrorum glorificauit Filium ſuum Ieſum &c. Et omnia priora miracula ſciamus ideò facta eſſe, ut eſſent teſtimonia de promiſſionibus, & de hoc Filio, domino noſtro Ieſu Chriſto.

Et ſicut Patres, Abraham, Iſaac, Iacob, Moyſes, Dauid, Daniel, & alij in inuocatione hunc uerum Deum alloqui ſe ſciebant, qui ſe in promiſſionibus & illa eductione ex Aegypto patefecerat, & petebant ac credebant ſe propter Semen promiſſum recipi & exaudiri, & ſegregabant ſuam inuocationem ab omnium gentium religionibus, quę ignorabant promiſſiones, ita noſtra inuocatio eundem uerum Deum intueatur & alloquatur, agnoſcens Filium & cogitans promiſſiones & miracula, ſicut ipſe iubet quæri Deum, inquiens: Qui uidet me, uidet Patrem.

Miranda & dulciſſima conſolatione uagabundas mentes retrahit, & alligat ad hunc conſpectum Filij crucifixi, reſuſcitati, & illuſtribus teſtimonijs confirmantis promiſſiones de remiſſione peccatorum & uita æterna.

Doctrina primi præcepti.

Sit ergo hæc prima doctrina in Decalogo, ut uerum Deum agnoſcamus, & in inuocatione hanc doctrinam exerceamus & diſcamus.

Quis ſit Deus.

Quoties incipis precationem, cogites tecum quid inuoces, quid ſit, & ubi ſit ille Deus quem compellaturus es, & cum quibus inuoces, an ut Ethnici, aut ut prima Eccleſia, Patres, Prophetæ, & Apoſtoli, an & cur exaudiat.

Hęc neceſſe eſt in omni uera inuocatione cogitari. Ac non temerè dictum eſt à quodam ex ueteribus, difficilimum opus eſſe precationem, quia nō ſolùm intentio flagitatur, ſed etiam conſideratio reuelationum & teſtimoniorum de Deo, & diſtinctio ab Ethnica inuocatione, & cogitatio promiſſionum & fides.

Dirige oculos in Filium reſuſcitantem Lazarum à mortuis, & tanquàm præſens ſpectator illius mirandi operis, cogita nobis præcipi, ut ſic agnoſcamus Deum, ut ſtatuamus uerè Deum eſſe creatorem cœli & terræ, & hominum, Patrem huius Domini, qui & ſemper adeſt huic Domino, & hunc ipſum filium Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & Spiritum ſanctum, ſicut patefacta eſt diuinitas certiſſimis teſtimonijs, traditis per Patres, Prophetas, Filium, & Apoſtolos.

Qualis ſit, quæ ſit uoluntas eius, et cur exaudiat.

Deinde & uoluntas cogitanda eſt, qualis ſit Deus, & cur exaudiat. Eſt ſapiens, beneficus, iuſtus, uerax, iudex, caſtus, liber, miſericors. Recipit autem nos & exaudit, & ſeruat propter filium Mediatorem.

Hæc omnia in qualibet inuocatione cogitari neceſſe eſt. Nec contentioſè diſputes, cur me deducis ad Lazari reſuſcitationem? quid hæc ad me pertinent? Imò uerò talia teſtimonia omnia propter uniuerſam Eccleſiam exhibita ſunt. Vult Deus in talibus operibus ſe conſpici & agnoſci, ſicut in Decalogo recitat Eductionem ex Aegypto.

Proponas igitur oculis etiam alia teſtimonia. Et quia in primis illuſtris patefactio eſt in Baptiſmo Chriſti, hanc ſæpè in precando cogitemus, ac uelut in illa amœniſſima ripa Iordanis ſpectator mente conſiſtas, ubi Iohannes baptizat filium Dei, & tota diuinitas cum perſpicuo diſcrimine perſonarum ſe oſtendit.

Aeternus Pater ſonat uocem de Filio. Hic eſt Filius meus dilectus.

Conſpicitur oculis omnium Filius, qui undis abluitur.

Conſpicitur & Spiritus ſanctus ſpecie Columbæ alas pandens ſuper Mediatorem.

Hoc mirandum teſtimonium exhibitum eſſe ſciamus propter uniuerſam Eccleſiam, ut agnoſcamus uerum Deum, & ab omnibus commentitijs religionibus ueram procul ſeiungamus.

Noticiam ueram comitantur affectus, fides, dilectio, timor.

HActenus de Noticia diximus, quæ eſt gradus omnium primus in Decalogo. Veram noticiam mox comitantur adfectus, Fides, Dilectio, Timor, de quibus ordinè dicendum eſt.

Ac primùm fides eſt, adſentiri illis patefactionibus, quibus ipſe Deus certa teſtimonia addidit. Et complectendæ ſunt reuelationes Legis, promiſſionum & Mediatoris. Ideò & in Decalogo nominatim dicitur, Ego ſum Dominus Deus tuus, qui te eduxi.

Has uoces, Tuus, qui te eduxi, fide accipi oportet, id eſt, te uerè reſpiciens, & curans, tibi dans uerbum, te uocans, tibi opitulaturus, te exaudiens, ſeruans in hac uita & poſt hanc uitam.

Maxima emphaſis eſt in uocabulo T V V S, quia hac ipſa uoce Deus fœdus nobiſcum facit, ſe uerè curare hunc populum audientem hoc ipſum uerbum quod tradit, & ſe tantùm Eccleſiam ex hac parte generis humani colligere, quæ hoc uerbum audit, & amplectitur.

Fides primum opus decalogi.

Fides itaq; primum opus eſt Decalogi, qua totam doctrinam à Deo traditam amplectimur, uidelicet omnes articulos fidei, ut uſitatè loquimur in Ec-

cleſia,Item,Legem & Promiſſiones. Et cùm Legi additæ ſint comminationes, Noticia,quæ ſtatuit Legem eſſe ueram, parit timorem.

Et quia neceſſe eſt ſimul complecti promiſſionem reconciliationis, in qua etiam ſe patefecit Deus, & qua poſt lapſum generis humani, rurſus ſibi colligit Eccleſiam,fidem accendi neceſſe eſt,quæ non ſolùm eſt noticia, ſed etiam adſenſus & fiducia in uoluntate & corde,acquieſcens in Deo propter Mediatorem. *Fides quid ſit.*

Cùm enim neceſſe ſit amplecti totam doctrinam de Deo, non dubium eſt oportere & uocem præcipuæ promiſſionis ſciri, quæ & docet, quomodo hæc lapſa natura recipiatur,& quomodo fiat incoatio obedientiæ,& quomodo placeat.

Cùm autem hæc fides, qua credimus nos receptos eſſe propter Mediatorem accenſa eſt, iam agnita miſericordia Dei, incipimus eum diligere. Ita primi præcepti opera ſunt uera noticia Dei,fides ac fiducia miſericordiæ,dilectio,ſpes,Et aliæ uirtutes uicinæ, *Opera primi præcepti.*

Humilitas,qua agnita noſtra infirmitate, tribuimus Deo gloriam, & in uocatione obedimus fiducia auxilij diuini , & in pœnis fatemur nos iuſtè puniri. *Humilitas.*

Item, Patientia, quæ eſt obedientia in adflictionibus propter Deum tolerandis in confeſſione, & in pœnis. *Patientia.*

Et quidem Lex præcipit, ut hæ uirtutes in nobis perfectæ ſint & ſine peccato,ſicut uox diuina inquit : Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde,& ex tota anima,& ex omnibus uiribus tuis. Sed ſcimus in hac deprauatione naturam humanam repugnare Legi Dei. Ideò antequàm plura dicam de operibus huius præcepti, admonendi ſunt rudiores, quomodo fieri poſſint & fiant opera huius præcepti.

AC primùm quidem ſciendum eſt opera externa huius præcepti,intelligi & fieri poſſe etiam à non renatis, id eſt, homo poteſt diſcere & profiteri ueram doctrinam externa profeſſione, & fugere omnia Idola externo geſtu. *Opera externa primi præcepti intelligi & fieri poſſūt etiam à non renatis.*

Hæc prima pædagogia etiamſi eſt neceſſaria, tamen nondum eſt impletio huius præcepti, quod poſtulat integram obedientiam cordis in timore, fide,ſpe, dilectione,humilitate, patientia.

Sic autem incoatur interior obedientia.

Cùm ſcimus Lege Dei accuſari peccatum in nobis, & uerè expaueſcimus agnitione iræ Dei, & audimus promiſſionem reconciliationis, quæ donatur propter filium Dei,ſciamus mandatum Dei immotum & æternum eſſe, ut credamus nobis remitti peccata, & nos recipi propter Mediatorem Gratis. *Quomodo incœtur interior obedientia primi præcepti.*

Cùm hæc fides in cordibus noſtris lucere cœpit,donato Spiritu ſancto in hac conſolatione ſimul cæteræ uirtutes incoantur, dilectio,ſpes,& aliæ.

Hæc ſunt initia obedientiæ, & res ipſa oſtendit, nos tamen adhuc procul abeſſe à perfectione legis, & adhuc multum ſordium in hac miſera natura circumferre. Sed tamen ſciendum eſt, hanc incoatam obedientiam in reconciliatis placere DEO propter Mediatorem, qui eſt uelut umbraculum, & tegit reliquam in nobis immunditiem, ſicut dictum eſt : Beati quorum tecta ſunt peccata. Hanc doctrinam propriam Euangelij infrà repetemus copioſius.

ANTITHESIS.

Peccata contra primum præceptum. POſtquàm autem dixi, quæ ſint huius præcepti opera, & quomodo in hac imbecillitate naturæ humanæ fiant,& Deo placeant,iam addenda eſt antitheſis,ut & humana miſeria magis agnoſcatur,& huius præcepti doctrina fiat illuſtrior.

Recitabo autem primũm ea peccata,quæ minimè obſcura ſunt, quorum *ἄθεοι.* primus gradus eſt,furor eorum,qui palàm ſunt athei,ut Cyclopes, Epicurei,& ſimiles, Item Academici,& alij multi, quorum alij prorſus negant eſſe Deum conditorem generis humani,alij negant iudicem eſſe,alij iubent ſemper dubitare an ſit Deus, & an ſit iudex hominum, & an curet humana. Nec tantũm uulgi furores in hoc genere uarij ſunt,ſed etiam ſapientes & Philoſophi uarias imaginationes finxerunt.

Stoici etſi dicunt ẽſſe Deum,& aſpicere ea quæ fiunt,tamen fingunt alligatum eſſe cauſis ſecundis,nec poſſe aliter agere,quàm ut cient cauſæ ſecundę, & neceſſariò adiuuare bonarum actionum & omnium ſcelerum effectionem.

Etſi autem aliqui errores inter hos adeò abſurdi & tetri ſunt, ut ratio etiam naturali iudicio refutare eos poſſit, tamen hæc uarietas conſideranda eſt, ut humanam audaciam magis deteſtemur, quæ horribili impietate, tam portentoſas opiniones de Deo fingit & defendit.

Idolatria. Secundus gradus eſt, furor eorum, qui Idola colunt, ut Ethnicorum, qui finxerunt multa eſſe æterna numina, & diuerſam ſingulis potentiam attribuerunt, ut aliam Saturno, aliam Ioui, aliam Marti, aliam Iunoni, aliam Veneri, eſtq́; & in hoc gradu magna uarietas.

Alij cogitarunt ipſas ſtatuas eſſe Deos, alij qui uideri prudentiores uolebant, alligarunt Deum ad certas ſtatuas & cultus, finxerunt Deum exaudire ad hanc ſtatuam,& propter hos cultus. Alij tribuerunt diuinam potentiam creaturis,ut qui inuocarunt Herculem,Quirinum.

Talis eſt & eorum inuocatio,qui mortuos homines,ut Petrum, Paulum & ſimiles inuocant. Nam hic ritus ab Ethnicis exemplis ortus eſt,& ſimilis eſt Ethnicæ impietati. Tribuit enim creaturis omnipotentiam, quia inuocans iudicat abſentem, quem inuocat, inſpicere omnium corda.

Præterea cùm nullo teſtimonio Dei hic cultus confirmetur & obſcuret uerum Mèdiatorem,neceſſe eſt eum improbari & damnari.

Iudæi, Mahometiſtæ et hæretici. Tertius gradus eſt Iudæorum, Mahometiſtarum, & omnium hæreticorum.Nam hi omnes fingunt ſibi deos alios, nec uolunt agnoſcere hunc uerum Deum, qui ſe in hoc ſuo uerbo tradito per Filium, Prophetas & Apoſtolos patefecit,cùm ſic tantùm uelit agnoſci & inuocari, Et quanquàm multa dicta opponi talium furoribus poſſunt, tamen hic in genere ſententia teneatur recitata in agone,Sanctifica eos in ueritate,Sermo tuus eſt ueritas.

Itaq́; ueram de Deo doctrinam & ueri Dei inuocationem,nulla gens, nulla ſecta habet, relinquens hanc uocem traditam per filium Dei, Prophetas & Apoſtolos. Et quomodo iudicandum ſit iuxta hanc patefactionem diuinam,infrà de Eccleſia dicemus.

Et quia nimis longum eſt recitare hęreticorum catalogum,ſatis ſit monere hoc loco, furores hæreticorum eſſe horribilia peccata, pugnantia cum primo præcepto,ſimilia idolorum cultibus.

Non minus tetra Idola ſunt Manichæorum, Samoſateni, Arij & ſimilium cr-

um errores, qui quaſi ſimulacra ſunt ſculpta humana audacia, quàm Bacchi aut Veneris ſtatuæ. Cumq́ꝫ cogitamus, quàm latè uagentur hæc peccata in genere humano omnibus ætatibus, non poteſt fieri, quin homo pius toto corpore cohorreſcat.

Quare ſimus uigilantes, ne polluamur hęreticis opinionibus, & uera doctrina muniamus nos, ac Deum oremus, ut mentes noſtras regat, ne à luce Euangelij aberremus.

Quartus gradus eſt Magorum, qui pacta faciunt cum Diabolis, & omnium qui Magos conſulunt, & alijs ſuperſtitioſis obſeruationibus dediti ſunt, quibus tribuitur potentia ſine ordinatione Dei. Quare cùm ſequuntur effectus, certum eſt eos à Diabolo oriri, ut cùm ex baculo lac extrahitur ademtum Vaccis. *Magi pacta facientes cum Diabolo.*

Hæc omnia prohibentur Leuitici uiceſimo. Animam quæ declinauerit ad Magos & Ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam ęam de medio populi ſui. Quia non uult nos Deus auxilium petere à diabolis blaſphemis ſpiritibus, nec uult fiduciam noſtram ad eos transferri.

Pertinent autem ad hunc gradum multæ impiæ conſecrationes, quæ in Eccleſiam irruperunt, ſimiles Magicis, ut olei, ſalis, & multarum rerum.

Quintus gradus, eſt Hypocritarum, qui etſi uera profitentur, nec ſunt polluti externis Idolis, tamen in corde ſunt ſecuri & ſine pœnitentia, ſine timore Dei, & ſine uera fide, & magis amant uoluntates ſuas & opes, quàm Deum, ut Nabal. Talis eſt ſemper in Eccleſia ingens multitudo, etiam ubi uera doctrina ſonat, ſicut parabola de Semine ſignificat. *Hypocritæ.*

Ac magna uarietas eſt horum Hypocritarum. Alij ſunt ſecuri, ut qui nōdum ſentiunt pœnas, quorum aliqui tument perſuaſione ſuæ ſapientię & iuſtitiæ, & ſeſe admirantur, & longè alios infra ſe collocant & deſpiciunt, ut Phariſæus Luc:18. Aliqui efferunt ſe fiducia ſuæ potentiæ, & negligentes Deum, mouent res magnas fiducia ſui, ut Pōpeius. Et uſitata eſt hæc ſuperbia in ſummis uiris, ut in Hercule, Aiace, Alexandro, Nabugdonoſor, qui ante caſtigationem dicit ſe ſua uirtute Babylonicum regnum auxiſſe. Poſtea caſtigatus agnoſcit, Dei opera eſſe, uictorias & imperiorum conſtitutionem. *Magna uarietas hypocritarum.*

Alij calamitatibus oppreſſi, ruunt in impatientiam & deſperationem, ut Saul. Hæc peccata omnia, ſecuritas, ſuperbia, fiducia & admiratio ſui, impatientia & deſperatio, pugnant propriè cum primo Præcepto, quia ſunt uicia propriè oppoſita timori Dei, & fiduciæ auxilij diuini.

Sextus gradus eſt, neglectio Euangelij, quæ etiam eſt multiplex. Alij palàm deficiunt, ut Iudas, Iulianus. Alij non inuocant Deum fiducia filij Dei, imò alios mediatores excogitant, ut homines mortuos, aut fingunt nouos cultus, ut Miſſas, ſatisfactiones, Monachatus. *Neglectio Euangelij.*

Alij imaginantur perpetuò dubitandum eſſe. Et in multis ſingulare malum eſt, indulgere diffidentiæ, & manere in dubitatione, quia in ſeipſis nondum ſentiūt inſignes motus diuinos, Volunt igitur ut ſenſus antecedat fidem, ſicut in phyſicis, homo credit aquam eſſe calidam, cùm immerſit digitum, et experientia didicit eſſe calidum, Ita in natura ſequitur adſenſio experientiam.

Sed in amplectenda promiſſione diuina contrarium fit. Adſenſio, id eſt, Fides antecedit conſolationem, ut Dauid prius audit promiſſionem, Non mo- *Fides antecedit conſolationem.*

 rieris,

rieris, & hanc intuetur & ei adſentitur, ut ueritatis gloriam Deo tribuat, Hac adſenſione cùm erigitur, ſequitur conſolatio & ſenſus lætitiæ.

Sapientia eſt neceſſaria diſcere quomodo Deum intueri debeas in uerbo.

Eſt igitur ſapientia neceſſaria omnibus hominibus, in quotidiana inuocatione diſcere, quomodo Deum intueri debeas in uerbo quod tradidit, & teſtimonijs patefactionis.

Non cogitandum eſt tunc demum te uelle credere, cùm uides Deum corâm oculis corporis, aut poſtquàm ſenſeris in corde nouum lumen, Sed adſentiaris ipſius promiſſioni, & in hac uerè loqui eum tecum ſtatuito, & ſimul cogita quem Deum alloquaris, & ubi ſe patefecerit, & diſcernere eum ab omnibus commentitijs numinibus, & cogita, quas promiſſiones, & cur ediderit, & ea quæ in præſentia accipienda ſunt, exhiberi tibi credito, ut remiſſionem peccatorum, & reconciliationem. Quæ uerò expectanda ſunt, mitigato dolore expecta, ut reductionem expectat Dauid, & repugnato diffidentiæ, & dubitationi.

Negligere Mediatorem, uel alios fingere, peccata ſunt contra primũ præceptum.

Sunt igitur & hæc peccata pugnantia cum primo Præcepto, negligere Mediatorem, fingere alios mediatores, excogitare nouos cultus ſine mandato diuino, quærere Deum extra uerbum ab ipſo traditum, non accedere ad hunc Deum patefactum in hoc uerbo, non acquieſcere in promiſſione, ſed quærere alia ſigna, indulgere diffidentiæ & dubitationi.

Has peſtes non intelligunt homines ſecuri & ebrij uoluptatibus, ambitione, aut alijs cupiditatibus, ſed in ueris doloribus aliquo modo cernuntur. Et homines timentes Deum conſiderent hæc mala humani cordis, & diſcant opponere promiſſiones & uocem Euangelij deducentem nos ad promiſſiones, ſicut Moyſes & Paulus dicunt, Propè eſt uerbum in ore, & in corde tuo.

RECitaui doctrinam de præcipuis operibus primi præcepti, & oſtendi antitheſin, in qua inſignia & horribilia peccata conſpici poſſunt, quæ cum hoc primo & ſummo mandato pugnant, quorum conſideratio pias mentes de alijs uicinis malis commonefacere poteſt.

Cùm autem hoc mandatum ſit primum & ſummum, aſſuefaciamus nos omnes, ut ampliſſimam ſapientiam Dei, quæ in hoc mandato continetur, pia & aſſidua meditatione conſideremus, ut in nobis creſcant, fides, timor Dei, fiducia, dilectio, ſpes, amor humilitatis, tolerantia & conſtantia in fide & ſpe.

Primum mandatum includendum eſt deinceps omnibus.

ADdendæ ſunt & hæ admonitiones, Primum mandatum ſummum eſt, & includendum deinceps in omnibus mandatis. Honora parentes, ſcilicet, ut Deo obedias, qui obedientiam noſtram ſibi debitam conſpici uult in hoc opere, Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies, id eſt, his mandatis Dei obtemperato propter Deum, ut oſtendas te uerè timere & diligere Deum, & eum anteferre incendijs tuarum cupiditatum.

Ita ad primum mandatum tanquam ad principale omnia alia opera referenda ſunt, Benè facit Pompeius Atticus, ſed hac mouetur cauſa, iudicat uirtutem eſſe rem conuenientem naturæ hominis, & pulcram, quod uerum eſt, interea dubitat, an Deo placeat hæc obedientia, & an puniat delicta. Prælucere autem oportebat timorem Dei & fidem, imò & agnitionem filij Dei.

Primum mandatum ſumma lex eſt, gubernatrix aliarũ.

Altera admonitio eſt, Primum mandatum, eſt ſumma Lex gubernatrix aliarum legum. Cùm certum eſt Deum mandare aliquid contra cætera mandata, ut Abrahæ mandat filij mactationem, hic primi mandati autoritas anteferenda eſt inferiori præcepto. Sequitur ſecundum Præceptum.

DE

DE SECVNDO PRÆCEPTO,

ORdo in præceptis etiam demonſtrationibus congruit, Prima Lex concionatur de agnitione Dei, & uoluntatis & cordis motibus, quibus accedere ad Deum & in eo acquieſcere debemus.

In ſecundo mandato proceditur ad externam oris confeſſionem. Cùm enim Deus condiderit genus humanum, ut in eo celebretur, & ut alij alios de ipſo doceant, neceſſe eſt et uocem de Deo ſonare inter nos. Mox igitur dictum eſt de his operibus externis. *Secundū præcipit externam oris confeſſionem.*

Semper autem meminerimus in negatiuis præceptis, etiam adfirmatiua contineri, Non abutaris nomine Dei. Quærendum eſt igitur, qui ſunt ueri uſus, & recitatis adfirmationibus, poſtea antitheſis recitanda eſt, & oſtendendi abuſus.

Comprehendemus igitur ueros uſus, & Deo placentes his quatuor generibus, Inuocando, gratias agendo, docendo & confitendo. *Verus uſus nominis diuini comprehenditur quatuor gradibus.*

Prius dictum eſt de inuocatione, quæ fit cogitatione mentis & accenſa in uoluntate fiducia, confugiente ad Deum intus petente & expectante bona. Hic dicitur de uoce, quæ illos motus cordis exprimit, & cum corde conſentit, quia etiam expreſſam uocem poſtulat Deus, ut alij erudiantur & confirmentur, imò ut & Diaboli audita ueri Dei inuocatione expaueſcant & fugiant.

Pertinet igitur ad hoc præceptum tota doctrina de precatione, de qua tamen hic breuius dicam, ne fiat hæc enarratio nimis prolixa. Et neceſſe eſt in omni inuocatione in conſpectu eſſe conſolationem, quæ traditur in doctrina de iuſticia fidei.

Vt igitur properemus ad eius partis explicationem, quædam materiæ in aliam operis partem transferantur.

Satis eſt breuiſſimè moneri iuniores, In omni petitione hæc quinq; cogitanda eſſe. *In omni petitione cogitāda ſunt quinq;.*

I. Primum, Quem Deum, & quomodo patefactum & diſtinctum à commentitijs numinibus uelis alloqui.

II. Secundum, de mandato, Cùm ſeueriſſimè Deus præceperit ſe inuocari, & à ſe bona peti, ſciamus hoc opus & hunc cultum maximè neceſſarium eſſe.

III. Tertium, de promiſſione. Quanta bonitas eſt Dei, quòd non ſolùm præcepit à ſe peti bona, ſed etiam promiſſiones edidit, de bonis æternis & præſentibus, in quibus adfirmat ſe uelle opitulari. Et quidem uult ſibi tribui laudem ueritatis.

IIII. Quartum, de fide petente fiducia filij Dei Mediatoris, æterna bona & præſentia. Et quidem in omni precatione neceſſe eſt prælucere hanc fidem, quæ ſtatuit te propter filium Dei recipi & exaudiri. Ideò dictum eſt ad Ebræ: 4. Hunc habentes Pontificem, accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ.

Nec tantùm in hoc initio conſolationis luceat fides, uidelicet, ut ſtatuat nos recipi, & audiri noſtros gemitus, ſed etiam accedat firma ſpes, expectans liberationes quanquàm differuntur.

V. Quintum, de rebus petendis, ſint enim in petitione expreſſæ aliquæ res neceſſariæ nobis, Eccleſiæ, Reipublicæ, & alijs pro quibus petimus.

Hæc membra indigent longiore explicatione, cui infrà tribuemus proprium locum.

Nunc

Externa inuocatio tanquam confeſſio eſt et teſtificatio.

Nunc hoc ſciant bonæ mentes neceſſariam eſſe & externam inuocationem, ut ſit tanquam confeſſio & teſtificatio, quæ oſtendat, quomodo de Deo ſentiamus. Et hoc opus externum in infantibus & rudibus pædagogia neceſſaria eſt, & ab omnibus fieri poteſt.

Sed uult Deus ut accedat & cordis inuocatio, id eſt, ut ſint in corde uera Dei agnitio, timor Dei, fides & fiducia, intuens Mediatorem, & ardens adfectus petens neceſſaria.

Non igitur ueræ fiunt opera huius ſecundi præcepti, ſine operibus primi præcepti. Et placet obedientia in hoc præcepto, ſicut antea dictum eſt de obedientia iuxta primum præceptum.

Et quia hic omnes mentionem faciunt iuramenti, breuiter monendi ſunt rudiores, quid ſit iurare, & quare ad hoc præceptum referatur.

Iurare eſt ſpecies inuocationis.

Iurare uerè eſt ſpecies inuocationis, in qua ſiue Deo, ſiue hominibus immediatè aliquid promittimus, tamen Deo promittimus ueritatem, & petimus ab eo, ut ipſe apud homines ſit confirmator noſtræ promiſſionis, & nos ſeueriſſimè puniat, cùm fallimus.

Sequuntur igitur grauiſſimæ pœnæ, primùm, quia Deus ſumma contumelia adfectus eſt, cùm petiuerint periuri, ut ſit confirmator mendacij. Deinde, quia ipſi ſe obligauerunt ad pœnam, ſi fefellerint.

Hæc admonitio ſæpè cogitanda eſt, ut magna pietate ſeruemus ueritatem iuramentorum, & non ſimus in iurando leues & faciles.

ANTITHESIS.

DIxi de ueris uſibus & de ſententijs adfirmatiuis, quæ hic continentur. Nunc conſiderentur abuſus pugnantes cum inuocatione, cum gratiarum actione, cum puritate doctrinæ, & cum confeſſione.

Peccata pugnantia cum ſecundo præcepto.

Ac poteſt longa antitheſis inſtitui, ſi quis repetat peccata pugnantia cum primo præcepto.

Sunt autem manifeſtè contumeliæ aduerſus nomen Dei, ſermones Cyclopici & Epicurei, omnes falſæ inuocationes, quales ſunt Idolorum & hominum mortuorum, pacta Magorum, Incantationes & faſcinationes, omnes corruptelæ ueræ doctrinæ & hæreſes, omnia periuria, omnes blaſphemiæ, omnes præſtigiæ ſophiſticæ obruentes ueritatem, abiectio ueritatis in confeſſione, falſò prætexere nomen Dei uel Euangelij, ambitioni, auariciæ, odijs & alijs iniuſtis adfectibus, ut Monachi propter quæſtum tuentur ſuam conſuetudinem uendendi funebres Miſſas, & multas alias ſuperſtitiones. Papa titulo miniſterij quæſiuit potentiam, mouit ſcelerata bella, adfirmat ſe poſſe transferre regna.

Pertinent huc & omnia ſcandala, quæ uel fidem languefaciunt in infirmis mentibus, uel exemplo inuitant alios ad imitanda delicta, uel alienant aliorum uoluntates ab Euangelio, uel dolorem adferunt pijs, & turbant eorum inuocationem.

Maxima pars hominum & hoc tempore prætextu Euangelicæ libertatis laxat diſciplinæ frenos. Quia enim audiuerunt diſciplinam non mereri remiſſionem peccatorum, uoluptates minus moderantur, & onerati crapula impediunt intentionem in cogitatione de Deo, & inuocatione, & languefaciunt motus Spiritus ſancti.

Recitaui breuem antitheſin,cuius explicatio longum uolumen eſſet. Sed his generibus conſideratis,multa adfinia inde iudicari poſſunt.

DE TERTIO PRÆCEPTO.

VVlt Deus rectè agnoſci, uult Eccleſiam ſibi colligere, cui ſuam bonitatem in omni æternitate communicet,& à qua uiciſſim celebretur. Ideò in primo Præcepto dixit de agnitione,& uoluntatis ac cordis motibus erga Deum. In ſecundo præcipit illius ueræ agnitionis profeſſionem.

Sed ut huius agnitionis & profeſſionis propagatio fiat per miniſterium certum, non tantùm generaliter de noticia & profeſſione dixit: Sed addit tertium Præceptum,quomodo propagari & conſeruari hanc noticiam & profeſſionem uelit, ſcilicet per miniſterium docendi doctrinam ab ipſo patefactam, quod certis hominibus commendatum eſt, & ad quod certas congregationes inſtituit, quas ipſe tueri uult etiamſi potentia Diabolorum & Tyrannorum eos cœtus uariè diſſipare conatur.

Iam igitur in tertio Præcepto uelut cuſtodes priorum mandatorum conſtituit,quia certiſſimum eſt, hac lege de Sabbato comprehendi totum miniſterium. Inſtituit igitur hic doctores cœleſtis doctrinæ,& eis commendat doctrinam,& addit ceremonias,quæ ſunt ſigna doctrinæ, & præcipit, ut hos doctores hanc doctrinam à Deo acceptam ſonantes,populus reuerenter audiat, & ceremonias diſcat eſſe teſtimonia & commonefactiones de uoluntate Dei, & in earum uſu ueram inuocationem exerceat. *Tertium præceptum eſt uelut cuſtos duorum priorum.*

Hæc eſt ſententia mandati de Sabbato. Nam Sabbatum, cùm ſit dies conſtituta ad hæc officia,ut publicè proponatur uox doctrinæ, & publicis ceremonijs commonefiant homines, & populus conueniat ad diſcendum, & ad communem inuocationem,præcipua ceremonia eſt, & neruus totius Miniſterij. Ideò comprehendi hoc mandato de Sabbato totum miniſterium Eccleſiæ ſciamus. *Mandatum de Sabbato neruus eſt miniſterij.*

SVnt igitur opera huius tertij Præcepti propria,conſeruare in Eccleſia miniſterium uocis diuinæ,ut quiſq; ſuo loco debet. Doctores à Deo & deinceps ab Eccleſia uocati rectè doceant, conſeruata puritate doctrinæ, iuxta primum & ſecundum præceptum: Populus reuerenter conueniat & audiat uocem doctrinæ,& piè ceremonijs utatur,obtemperet rectè docentibus,honore adficiat & defendat pios Doctores,adiuuet ſtudia neceſſaria Eccleſiæ. Deniq; omnes homines,gubernatores & populus curent,ne intereat hoc miniſterium. Hæc eſt non allegorica interpretatio præcepti. Sed prima, natiua, & principalis ſententia literæ. *Opera tertij præcepti.*

Econtrà,peccata pugnantia cum hoc tertio præcepto, ſunt omnia delicta omnium, quibus impeditur miniſterium Euangelicum, peccant Epiſcopi, Reges, Principes & priuati homines, qui non curant ſuo loco conſeruare & tueri Euangelij miniſterium, nec iuuant ſtudia literarum & artium neceſſaria Eccleſiæ. Atrocius etiam peccant Tyranni, qui delere fontes puræ doctrinæ conantur, & qui pios doctores interficiunt. *Peccata pugnantia cũ tertio præcepto.*

Hic etiam iuniores admonendi ſunt de Sabbati Leuitici abrogatione, cùm quæritur, An tertium Præceptum ad nos pertineat, cùm ſabbatum Leuiticum nunc abolitum ſit. *Quomodo præceptum de Sabbato ſit abrogatum.*

De hac quæſtione rectè dicitur ſpeciem abrogatam eſſe, & fuiſſe ceremoniam

moniam propriam politiæ Moſaicæ, ut ſeptimo die tales ritus ſeruarentur. Et tamen uult Deus ſemper manere miniſterium docendi, & ſacramenta pro tempore inſtituta adminiſtrandi. Et Eccleſiæ omnibus temporibus dat miniſtros, & ſemper uult publicos congreſſus eſſe, ut in genere humano uox de Filio, Domino noſtro Ieſu Chriſto exaudiatur, & nota ſit. Sic igitur genus non eſt abrogatum, de quo principaliter hæc tertia Lex Decalogi loquitur, uidelicet, præceptum ſeueriſſimum de conſeruatione miniſterij quocunque tempore.

Teſtimonia de miniſterio Euangelij.

Pertinent igitur huc dicta, quæ perſpicuè oſtendunt & inſtitutum eſſe miniſterium publicum docendi Euangelij, & mandatam eſſe curam, ut omnes conſeruationem adiuuemus, imò & promiſſiones additas, quæ adfirmant conſeruationem eius, & crebras inſtaurationes, ſingularia Dei opera & beneficia eſſe.

Iohan:20. Sicut miſit me Pater, & ego mitto uos.

Luc:10. Qui uos audit, me audit, Qui uos ſpernit, me ſpernit. Et ad Ephe: 4. Dedit alios quidem Apoſtolos, alios autem Prophetas, alios Euangeliſtas, alios Paſtores, & Doctores &c. Ne ſimus ſtulti fluctuantes, nec circumagamur quolibet uento doctrinæ per præſtigias hominum &c.

In hoc dicto & præceptum eſt, ut miniſterium conſeruemus, et promiſſio, quæ adfirmat diuinitus mitti, & excitari Doctores ſalutares, quorum uoce ſubinde lux doctrinæ reſtituatur, ne uera Dei noticia in genere humano extinguatur.

Non addam hic longiorem enarrationem huius Præcepti, tantùm oro lectorem, ut cogitet, quàm magna, et quàm neceſſaria opera uniuerſæ Eccleſiæ hic præcipiantur, ſi de conſeruatione miniſterij hoc præceptum ſimpliciter intelligatur, & hanc fideliter adiuuare uolet, ſicut ſine ulla dubitatione ſeueriſſimè Deus præcipit.

Querela de gubernatorib. negligentibus ordinationem miniſtrorum Euangelij.

Hic conqueri etiam peculiariter iuſtiſſimum eſt, de gubernatoribus, qui negligunt ordinationem, nec curant eligi miniſtros idoneos, nec poſtea iuuant examina, & inſpectionem. Hæc magna negligentia etiam in noſtris Eccleſijs uſitata eſt, quam cùm deploramus, ſimul etiam oremus filium Dei, cuſtodem Eccleſiæ ſuæ, ut extrudat operarios idoneos in meſſem ſuã, & flectat gubernatorum & omnium hominum mentes ad curam conſeruandi miniſterij.

DE SECVNDA TABVLA.

Teſtimonium Chriſti de ſecunda Tabula.

NOn ſolùm in docendo, ſed etiam in omni uita in omnibus actionibus erga proximum, in conſpectu ſit honorificentiſſimum teſtimonium filij Dei de ſecunda Tabula, cùm inquit Matth:22. Secundum mandatum, quod ſimile eſt iſti, Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Quis hominum aut Angelorum auſus fuiſſet hoc modo loqui, Mandata ſecundæ Tabulæ ſimilia eſſe primæ? Certè obligatio maior eſt erga Deum, quàm erga homines.

Etſi autem haud dubiè magna ſapientia his uerbis inuoluta eſt, quam explicare nos infirmi non poſſumus, tamen hæc ratio æqualitatis nõ eſt abſurda.

Mandatis ſecundæ tabulæ oportet includi primum mandatum.

In omnibus mandatis ſecundæ Tabulæ ſemper oportet includi primum mandatum, ut politicam obedientiam præſtemus, non tantùm pacis aut utilitatis cauſa, ut gubernatores politici cogitant, ſed præcipuè hac mente, & hunc finem intuentes, ut Deo debitum honorem tribuamus, & ei in his officijs, quæ etiam iudicat eſſe cultus, ſeruiamus.

Cùm igitur primum mandatum includi ſequentibus oporteat, æqualitatis ratio utcunq; intelligi poteſt.

Secundò, taxat Dominus errores Phariſæorum, & omnium hominum, qui ſunt ſine luce Euangelij Ceremonias quæ ſunt ſigna tantùm, & ſunt res mutabiles, maximi faciunt Phariſæi, & exiſtimant principales Dei cultus eſſe, & longè anteferunt rectitudini cordium erga proximos.

Phariſæi anteferebant ceremonias cultib. diuinis.

Hanc falſiſſimam perſuaſionem damnat hac ipſa amplificatione ſecundæ Tabulæ, & monet ueros cultus eſſe non ſigna, & opera mutabilia, ſed unam & æternam iuſticiam, congruentem cum æterna norma diuinæ mentis & uoluntatis, Sicut in mente diuina, hæ propoſitiones æternæ & immutabiles ſunt, Agnoſci oportet Deum eſſe eſſentiam ſpiritualem, ſapientem, ueracem, bonam, iuſtam, æqualem, caſtam, beneficam, ſic hæ propoſitiones ſunt æternæ: Deus uult in creaturis rationalibus caſtitatem, Deus deteſtatur iniuſtas cędes, uagas libidines. Eſt ergo una & eadem Dei ſapientia & iuſticia, quæ cultus primæ & ſecundæ tabulæ copulat, & in nobis uult coniungi.

Hæc utcunq; monere uolui, & exiſtimo cogitationem de re tanta pijs utilem eſſe. Ideò autem hæc excellens ſapientia nobis in hac caligine obſcurior eſt, quia legem non ſatis intelligimus, & tantùm habemus qualemcunq; imaginationem philoſophicam ſeu politicam, & non cogitamus, unam & eandem Dei ſapientiam & iuſticiam eſſe utramq; tabulam.

Etſi autem ad enarrationem propero, tamen hoc præfari etiam neceſſe eſt, Requirit & hæc ſecunda tabula non ſolùm externa opera, ſed etiam interiorem rectitudinem cordis. Ita congruere debebant humana corda cum lege Dei, hoc eſt, cum ſapientia & iuſticia Dei, ne haberent inclinationes, affectus, aut actiones contra hunc ordinem, in quo condita eſt, & qui in lege expreſſus eſt.

Secunda tabula ut prima requirit externa opera, & interiorē rectitudinem cordis.

Etſi autem horribilis eſt contumacia & confuſio huius ordinis in natura hominum, ut experientia oſtendit, tamen in renatis placet incoata obedientia, ut ſuprà diximus, & infrà rurſus dicturi ſumus, cùm accedit incoatio prioris tabulæ, & prælucet agnitio filij Dei, qua credit unuſquiſq; perſonam reconciliatam eſſe, & placere Deo propter Mediatorem fide, & deinde refert hæc politica opera ad hunc finem, ut Deo præſtet obedientiam in his actionibus, et ut in hac obedientia exerceantur fides, inuocatio, ſpes, & aliæ uirtutes, & luceat uniuerſa confeſſio, ſicut ſcriptum eſt, Luceat lux ueſtra coram hominibus, ut glorificetur Pater ueſter cœleſtis, ut etiam alij inuitentur ad ueram agnitionem & inuocationem Dei.

Et cùm hæc tabula præcipiat de uita politica, & hæc ipſa uox, Diligas proximum ſicut teipſum, ſit norma conſociationis hominum, & Deus in ipſa generatione, educatione, & defenſione uitæ oſtendat, non poſſe homines ſine congregatione uiuere, manifeſtiſſimum eſt uerè uoluntatem Dei eſſe, ut in politica uita uiuamus, nec abditi in latebras fugiamus cæteros homines.

Secunda tabula munit uitā politicam.

Non uult Deus Samuelem aut Danielem latere in ſolitudine aut ſpecu aliquo, & tantùm arcanis ceremonijs uacare, ſed uult eos in medijs fluctibus & procellis gubernationis uerſari, & inter homines circumferre doctrinam diuinitus traditam. Vult eos in his periculis exercere fidem, inuocationem, & ſpem, uult eos docere alios, uult conſpici teſtimonia doctrinæ, quæ Deus per ipſos exhibet.

SECVNDVS ARTICVLVS

DE QVARTO PRÆCEPTO,

Honora Patrem & Matrem.

Initium ſecũdæ tabulæ à perſonis gubernantibus.

INitium ſocietatis ſapientiſſimè ſumitur à perſonis gubernantibus, Et in natura primi gubernatores ſunt parentes, deinde cæteri quibus Deus officia parentum commendauit.

Comprehendi igitur in hoc mandato & dicta de magiſtratibus ſciamus, quæ Rom. 13. propoſita ſunt, & ſæpè alibi. Et cùm in hac parua tabella Decalogi, magna ſit breuitas, nominatur hic ſummus obedientiæ gradus, ſcilicet honos, qui ueram cordis reuerentiam & ſubiectionem ſignificat, Et naturæ ordo optimus eſſet, ſi hunc honorẽ corda rectè tribuere gubernatoribus poſſent.

Honos tria complectitur.

Complectitur enim honos tria præcipuè.

Primùm, cauſam & formam inſtitutionis, uidelicet, quòd Deus inſtituerit, & inſtituerit, ut congruat gubernatio ad ſuam ſapientiam & iuſticiam.

Secundò, obedientiam externam.

Tertiò, ἐπιείκειαν, qua in tanta infirmitate humana quædam errata imperijs condonemus.

Præcipuus honos quis ſit.

Præcipuus honos eſt, agnoſcere Deum eſſe autorem huius conſociationis in genere humano, & ordinis, quo uult regi homines ad agnoſcendum Deum, & ad agnoſcendam ſapientiam & iuſticiam eius, & iudicium eius metuere, ac ei obtemperare. Nec tantùm ſic eſt autor, ut approbet legitima imperia, quia cum ratione congruant, ſed etiam hoc modo, quia ſicut ſtellarum motus & ſuo conſilio ordinauit, & ſua potentia conſeruat, ita & ordo politicus Dei opus eſt, & quantum ordinis in hac confuſione humanæ naturæ manet, à Deo uerè & efficaciter conſeruatur.

Nam diabolus honeſtam ſocietatem in uniuerſum diſſiparet, niſi furores eius Deus reprimeret, & partem generis humani protegeret. Huc pertinent dicta Rom. 13. Poteſtates quę ſunt, à Deo ordinatæ ſunt. Et Daniel. 2. Deus transfert regna & cõſtituit. Et ut ſit conſeruator huius ordinis, manifeſtè oſtendit ſuam præſentiam in pœnis contumaciũ, quia cùm homicidę & ſeditioſi elabuntur ex manibus magiſtratuum, tamen diuinitus retrahuntur ad pœnas.

Diſcrimen eſt inter politicũ ordinem & perſonas.

HIC autem ſunt monendi iuniores diſcrimen eſſe inter ordinem politicum & perſonas, Leges, contractus, iudicia, pœnæ, in imperio Romano tempore Neronis ſunt res à Deo ordinata & iuſta, Et Paulus hunc ordinem ueneratur, & Deo pro tali conſociatione generis humani gratias agit. Sed tamen Nero eſt ſceleratus et teterrimum monſtrum, & Paulus toto corpore cohorreſcit, cogitans talem peſtem tenere hunc ſummum gradum inter homines, qui debebat eſſe cuſtos diuinorum beneficiorum, legis Dei, iuſticiæ & pacis.

Hac diſtinctione inter rem & perſonas obſeruata, multa argumenta explicari poſſunt, de quibus Philoſophi diſputarunt, & omnes ſapientes ignari Euangelij omni tempore diſputant, cùm quærunt, An imperia ſint à Deo, aut tantùm humanis conſilijs, aut caſu conſtituantur, & mutentur.

Certum eſt ordinem politicum opus Dei eſſe, etiamſi Caligula, Nero & ſimiles iniuſtè rapiunt, & iniuſtè adminiſtrat imperia,

Dixi primum gradum honoris eſſe, agnoſcere Deum eſſe autorem huius ordinis, & in hac ipſa obedientia præcipuè Deo obtemperare.

Secundus gradus honoris.

Neceſſariò deinde hic gradus ſequi debet, ut ipſos parentes & legitimos

magiſtratus,

magiſtratus,leges,& iudices diligamus propter Deum,& eis nos ſubijciamus, & in externis officijs ſine contumacia obtemperemus, Sicut Paulus inquit, Neceſſe eſt obedire,non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam. Quod dictum haud dubiè ſingulari conſilio uniuerſæ Eccleſiæ traditum eſt, ut falſa imaginatio hominibus eximatur, quæ non diſcernit inter Imperia & Latrocinia. Sicut Pirata ad Alexandrum dixit. Cur magis tibi licet prædari in terra,quàm mihi in mari?

Imperia ſunt ordinatio Dei & his obediendum eſt, propter Deum, & Deus punit contumaces. *Imperia ſunt ordinatio Dei*

Latrocinia autem ſunt deſtructio ordinis Dei, & capti à latronibus metu pœnæ,id eſt, iniuſtæ ſæuitiæ obediunt, ne uitam amittant. Nec neceſſe eſt eos propter Deum obedire, nec peccant ſi elabi poſſunt. *Latrocinia ſunt deſtructio ordinis.*

Philoſophi autem & multi alij ſimilem imaginationem de imperijs habent,non neceſſe eſſe propter Deum obedire. Hunc errorem Paulus eximit uniuerſo generi humano hac grauiſſima ſententia, neceſſe eſt obedire propter conſcientiam.

Scriptores etiam aliqui non diſcernentes politicam poteſtatem & miniſtros Euangelij, de edictis politicæ poteſtatis,hoc argumentum agitauerunt.

Nemo poteſt mandare ſub pœna quam non poteſt exequi.
Homo non poteſt æternas pœnas exequi.
Non igitur obligant edicta magiſtratuum propter pœnas æternas.

Refutatio negantium mandata magiſtratuum obligare ſub pœna æterna.

Sed uera, perſpicua, & firmiſſima reſponſio eſt, quæ quidem & deducit nos ad primum autorem gubernationis, Primùm igitur ad Maiorem reſpondendum eſt, Nemo ſola humana autoritate poteſt mandare ſub pœna æterna, ſicut in miniſterio Euangelico nemo poteſt humana autoritate remittere peccata, Sed Deus quanquàm ſine humana uoce poſſet homines gubernare,& ſanctificare quos uellet, tamen ſua ſapientia & bonitate inſtituit in genere humano miniſteria, ſcilicet miniſtros Euangelij,& politicos Magiſtratus.

Nec exiſtimemus hos gradus, tantùm humano conſilio inſtitutos eſſe, ſed Dei opera ſunt.

Vox miniſtri Euangelici ueriſſimè eſt organum,quo Deus eſt efficax ac Spiritu ſancto mouet & trahit corda. *Vox miniſtri organum Dei.*

Eſt & Iudex politicus organum, per quem Deus uincula ciuilis ſocietatis conſeruat. *Iudex Politicus organum Dei.*

Hanc reſponſionem iuniores meminerint. Eſt enim uera & erudita, & utilis paci, & refutat hallucinationes multorum, qui de legibus politicis aliter ſcripſerunt.

Cæterùm quod ſit diſcrimen inter miniſtrum Euangelij,& politicos magiſtratus, & inter ritus inſtitutos ab Epiſcopis, & leges politici magiſtratus, infrà dicemus. Gerſon etſi anxiè quærit, quæ leges, cur & quantum obligent homines, tamen ex his labyrinthis non liberat pias mentes, Sed infrà in articulo de Eccleſia, de hac quæſtione dicturi ſumus. *Intereſt inter miniſtrũ Euangelij & iudicem politicum.*

Tertium autem gradum honoris eſſe diximus ἐπιείκειαν in toleranda infirmitate magiſtratuum,de qua re propoſitum eſt illuſtre exemplum. Cùm patri Noæ nudato filius Cham illuderet, alij filij patrem tegunt. Ac propter hoc magnum ſcelus maledicitur Cham, cæteris uerò filijs, qui reuerenter texerant Patrem benedicitur. *Tertius gradus honoris.*

Id exemplum ſit in conſpectu modeſtis, ut diſcant patienter ferre quaſdam & gubernatorum infirmitates, & multa ipſius gubernationis impedimenta, quæ non tàm negligentia gubernatorum, quàm temporum difficultatibus accidunt.

Bonus & ſalutaris princeps fuit Ezechias, ſed tamen cùm eius tempora minus tranquilla eſſent, quàm Salomonis tempus, durior fuit ſub ipſo ſeruitus, quàm ſub Salomone.

Hæc conſideranda ſunt, ut communes ærumnas ſapienter ferre diſcamus. Et huc regula à Petro tradita pertinet, Obedite Dominis, non ſolùm bonis & æquis, ſed etiam moroſis & durioribus.

Hæc breuiter attigi, ut ueri honores debiti imperijs, rectius intelligãtur.

RESTant autem quæſtiones grauiſſimæ. An omnes iniuriç tolerandæ ſint, et quando neceſſaria aut conceſſa ſit defenſio, Et quid ſit propriè Tyrannus.

De his quæſtionibus addere breues commonefactiones utile eſt.

Quia enim in hac humana infirmitate, multa ſunt errata & uicia etiam in mediocri gubernatione, Anabaptiſtæ uniuerſaliter non ſolùm perſonas magiſtratuum, ſed etiam ipſum ordinem damnant, & uociferantur omnia imperia eſſe tyrannides, & iniuſtam uiolentiam.

Deinde utile eſt etiam ſcire ipſos dominos, aliquando iuſtè furores eorum reprimi poſſe.

Bonus ſeu mediocris magiſtratus quis ſit

EST igitur bonus ſeu mediocris magiſtratus, qui habet ſtudium ſeu προαίρεσιν rectè faciendi officium, & plerunq; rectè facit, etiamſi interdum ceſſat, aut communi infirmitate ſuperatus peccat. Tales ſunt Dauid, Salomon, Ioſaphat, Ezechias, & multi alij, qui quanquàm habent aliquos lapſus, tamen προαίρεσις bona fuit, & plerunq; rectè fecerunt.

Tyrãnus quis ſit.

Econtrà Tyrannus eſt, qui habet ſtudium ſeu προαίρεσιν ſceleratè agendi, & plerunq; ſceleratè agit, etiamſi interdum aliqua rectè facit, Tales ſunt Nero, Caligula, & multi alij.

Suntq; harum definitionum fontes conſiderandi, ut in hac imbecillitate humana, in cæteris gradibus officiorum ſimiles deſcriptiones fiant, & conſcientiæ erudiantur, quomodo Deo placeant noſtrì labores, cùm nulla tanta uigilantia aut uirtus ſit, quæ ſit par gubernationi politicæ uel Eccleſiaſticæ.

Definitiones boni principis & Tyranni ſumtæ ex Paulo.

Sumtæ ſunt autem definitiones ex his dictis Pauli. In priore ad Corinthios cap. 4. inquit. Hoc requiritur, fideles ut ſimus. Complectitur autem fidelitas mediocrem ſcientiam eius rei, quam profiteris, & deinde in adminiſtratione ſedulitatem. Non eſt fidelis medicus, qui cùm non didicerit artem, tamen exercere audet, ſed perfidioſè facit, quòd promittit ea, quæ ſcit ſe non didiciſſe. Nec fidelis eſt, ſi didicit, & tamen uolens negligit ægrotos. Excludit igitur fidelitas utrunq; malum, affectatam ignorantiam, & affectatam negligentiam.

Poſtquàm autem ex iſto Pauli dicto didicimus, quales in omnibus officiorum gradibus eſſe nos oporteat, diſcamus & ex altero dicto agnoſcere imbecillitatem, quæ ſimul eſt in omnibus quanquàm bonis gubernatoribus. Sic enim inquit 2. Corin. 3. Non quòd ſufficientes ſimus ex nobis cogitare aliquid, tanquàm ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Et in Eccleſiaſt. cap. 7. Non eſt iuſtus in terra, qui quanquàm facit bona, non etiam peccet. Magnæ ſunt igitur infirmitates & multa errata omnium gubernatorum etiam optimorum & uigilantiſſimorum.

Sed

Sed tamen fideles in officio de quibus dictum eſt, cùm etiam ſunt uera membra Eccleſiæ, placent Deo, qui eorum adminiſtrationem adiuuat, & infirmitatem remittit, tegit & ſanat.

Hanc conſolationem neceſſe eſt ſcire omnes pios gubernatores, ſuo quęque loco. Et ſciat populus communes illas infirmitates in magiſtratibus bonis ſeu mediocribus tolerandas eſſe, de quibus dixit Petrus, Obedite dominis, non ſolùm bonis & æquis, ſed etiam moroſis & durioribus.

SED tamen regula uniuerſalis, firma, & immota tenenda eſt. Cùm præcipiunt Magiſtratus, ut faciamus contra mandata Dei, nequaquàm eis obediendum eſt, Sed uox Apoſtolorum ſequenda. Oportet Deo magis obedire quã hominibus, Sic in Babylone rectè fecerunt tres uiri, qui ſtatuam adorare noluerunt. Rectè fecerunt & Apoſtoli, qui recuſant obtemperare principibus populi Iudaici prohibentibus Euangelij prædicationem.

Magiſtratui præcipienti contra mandatũ Dei non eſt obediendum.

Ac prudenter diſcernenda eſt ſeruitus corporum â mandatis, quæ iubent facere contra legem Dei. Seruitus corporum quanquàm dura eſt, ut facultatum expilatio, aut immodici labores corporum, tamen toleranda eſt, & in eo caſu obedientia præſtanda eſt. Sed cùm præcipiunt magiſtratus, ut ſubditi faciant contra mandata Dei, ut cùm iubent coli & inuocari commentitia numina, nequaquàm obtemperandum eſt.

HIC autem quæritur, an etiam armis reprimendi ſint Tyranni, præcipientes, ut faciamus contra mandata Dei. In hac quæſtione diſcernendi ſunt Miniſtri Euangelij â politicis gubernatoribus. Certũ eſt Euangelij miniſtros non eſſe armatos gladio, nec debere noua imperia ui corporali conſtituere.

Miniſtri Euãgelij non ſunt armati gladio

Huc pertinet dictum, Sicut miſit me Pater meus, ita & ego uos mitto. Conſtat autem filium Dei non miſſum eſſe, ut ui corporali imperia mundi cõſtitueret, Sicut inquit, Regnum meum non eſt de hoc mundo. Itaq; cùm miniſtri Euangelij, & alij priuati homines in confeſſione non defenduntur â legitimis magiſtratibus, nequaquàm moueant ſeditiones, ſed iniurias & ſupplicia patienter ferant.

Miniſtri Euãgelij in perſecutionib. pati debent, non mouere ſeditiones.

De hac patientia conſolationes plurimæ ſunt, ut ſciamus eam Deo placere, ſicut ſcriptum eſt Matth. 5. Beati qui perſecutionem patiuntur propter Iuſticiam. Item, Precioſa mors ſanctorum eius.

At poteſtas politica legitimo modo Eccleſias tueri aduerſus iniurias atroces & notorias, ut uocant, cùm poteſt, debet, iuxta illud Prouerb. 24. Eripe eos, qui ducuntur ad mortem, Si dices, Vires non ſuppetunt, Qui inſpector eſt cordis, ipſe intelligit.

Poteſtas politica debet Eccleſias legitimo modo defendere cõtra notorias iniurias.

Non conſtituit Euangelium nouas politias, quare nec infinitam ſeruitutem præcipit. Sed finit magiſtratus uti ſui imperij legibus, quæ concedunt certo modo defenſionem aduerſus iniurias atroces & notorias.

Hanc breuem admonitionem inſerui, quam piè & dextrè intelligi uolo.

DE OFFICIO MAGISTRATVS.

POſtquàm autem de ſubditorum officijs tam multa dicta ſunt, uiciſſim de gubernatoribus dicendum eſt, quæ beneficia debeant ſubditis. Id ex definitione Magiſtratus intelligi poteſt, quæ extat apud Ariſtotelem & reipſa congruit cum uerbis Moiſi Deut. 17. & cum uerbis Pauli Rom. 13.

Magiſtratus eſt cuſtos legis, quod intelligas de tota lege in externa diſciplina,

Magiſtratus eſt cuſtos legis

plina, de prima & ſecunda tabula, Nec cogitandum eſt, Magiſtratum ſimilem eſſe armentarij, & tantùm corpora ſubditorum tueri, ſed prior cura ſit, ut populus rectè doceatur de Deo, & tollantur Idola, blaſphemiæ, & impia dogmata, ſicut ſcriptum eſt. Et nunc Reges intelligite, Oſculamini filium. Item, Aperite portas principes ueſtras.

Deinde & reliqua præcepta Decalogi ſint normæ gubernationis. Prohibeat Magiſtratus cędes, uagas libidines, furta, & alias iniurias, iuſtè regat iudicia, ſeuerè puniat ſontes, Deniq; ut Paulus eruditiſſimè dixit, ornet honore bona opera, & puniat inhoneſta opera, id eſt, pugnantia cum lege Dei.

Etſi autem hæc deſcriptio breuis eſt, tamen cogitent prudentes, quanta moles maximorum operum gubernatoribus imponatur, cùm Deus uult eos totius Decalogi, in externa diſciplina cuſtodes eſſe.

DE QVINTO PRÆCEPTO.

TOties iam dictum eſt, Legem promulgatam eſſe, non ſolùm diſciplinę cauſa, ſed ut accuſet peccatum, & oſtendat, qualis ordo in natura hominum eſſe deberet, Quare & optimo ordine præcepta recitantur.

Prior Tabula concionatur de operibus, quibus immediatè cum Deo agimus.

Quintū præceptum tuetur uitam hominū, quartum ſocietatē.

Secunda Tabula, exorſa eſt à parentibus, uidelicet, à ſtirpe ſocietatis, & ab ipſo gubernatore inter homines. Conſtituta iam ſocietate, ſit cura tuendæ uitæ hominum. Ideò ſtatim additur, Non occides.

Quomodo Christus enarret quintum præceptum.

Vt autem in alijs præceptis dictum eſt, legem Dei concionari non tantùm de externis operibus, ſed de omnium uirium ordine in homine, ita & hoc præceptum enarrat Dominus Matth. 5. Non occides, id eſt, talis ſit ordo omnium uirium, Nec manus nec mens, nec uoluntas, nec cor occidat hominem, ſed omnes uires intueantur Deum, & propter eum ament & foueant communem conſociationem, non uelint cuiquam nocere.

Negatiuis innexæ ſunt & affirmationes

Sit autem in conſpectu regula, quæ etiam cætera præcepta illuſtrat, Negatiuæ orationi, innexæ ſunt & affirmationes, ut cùm ſuprà dicitur, Non habebis Deos alienos, expreſſè addita eſt & affirmatiua, Ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Prius monſtrat, quis ſit uerus Deus, & teſtimonium addit, quo agnoſcendus eſt, & diſcernendus ab omnibus commentitijs numinibus. Poſtea addidit excluſiuam ſententiam: Non habebis Deos alienos.

Virtutes quinti præcepti.

Sic in ſecundo præcepto, cùm abuſus nominis diuini prohibentur, neceſſe eſt intelligi iuſtos uſus ſeueriſſimè præcipi. Ita in hoc præcepto & ſequentibus, negatiuæ orationes complectuntur affirmatiuas. Non occides, Ergo ſuo quiſq; loco ſit cuſtos humanæ ſocietatis, Et pertinent ad hoc præceptum uirtutes, Iuſticia particularis, beneficentia, æquitas, manſuetudo, clementia ſeu miſericordia.

HIC autem neceſſe eſt moneri diſcentes de Magiſtratuum officio, quibus præcipit Deus, ut ſontes occidant.

Vtraq; Lex diuina eſt, Non occidas, ſcilicet, priuato affectu, & extra ordinem à Deo inſtitutum ſeu approbatum, Sed magiſtratus iuxta leges tollat ſontes, Id mandatum ualet, quia exceptio eſt diuinitus addita Decalogo, uidelicet

licet ita, ut iuxta leges tollantur ſontes, qua in re magiſtratus non occidit priuato affectu, aut priuato arbitrio, ſed obtemperat mandato diuino, & miniſter, ac ueluti manus eſt Dei, hoc modo declarãtis iram ſuam aduerſus ſcelera, & cuſtodientis communem ſocietatem. Seuerißimè enim præceptum eſt Deuteronomij undeuigeſimo capite, Non parcet oculus tuus, ſed ſumas animam pro anima, &c.

AC ſciendum eſt, quatuor grauiſſimas cauſas eſſe publicarum pœnarum. Prima eſt, iuſticia Dei, quia Deus uult in genere humano & ex his exemplis intelligi, eſſe Deum, diſcernentem iuſta & iniuſta, & uerè iraſcentem iniuſticiæ.

Quatuor ſunt cauſæ publicarũ pœnarum.

I. Iuſticia Dei.

Secunda eſt, Neceſſitas communis. Cùm reuera Deus ſit cuſtos humanæ ſocietatis, Deus hoc modo tollit eos, qui legitimam ſocietatem turbant, imò & intelligi uult, ſe cuſtodem eſſe politici ordinis, quia regula eſt uniuerſalis, Omnis qui gladium acceperit, gladio peribit. Ac retrahit Deus ſontes ad pœnas, etiam cum ex magiſtratuum manibus effugerunt.

II. Neceßitas communis.

Tertia eſt exemplum, ut cùm uidet multitudo pœnas ſontium, plurimi coërceantur metu ſimilium pœnarum, ſicut dicitur, Lex eſt iniuſtis poſita, ſcilicet ut lege & metu repreſſi, imperent externis membris, ne delinquant.

III. Exemplum.

Quarta cauſa eſt, Commonefactio de futuro iudicio. Nam ex his paucorum pœnis uult nos Deus ratiocinari, cùm uerè iraſcatur peccatis, reſtare aliud iudicium, in quo horribiliter Deus puniet omnium ſcelera, qui non ſunt ad eum conuerſi, nec quæſiuerunt remiſſionem per Mediatorem, ſicut præcipit.

IIII. Commonefactio de futuro iudicio.

Ex hac doctrina de officio Magiſtratuum, iam facilè eſt interpretari ſententias, quæ prohibent uindictam, ut apud Paulum, Non uindicantes uosmet ipſi. Item, Si quis percuſſerit te in dextram, obuerte ei & ſiniſtram. Hæc dicta omnia neceſſe eſt ſic intelligi, ne tollatur officium Magiſtratus. Quia manifeſtum eſt, id expreſſè à Deo mandatum & ſancitum eſſe.

Dicta prohibentia uindictam quo modo intelligenda.

Teſtimonia nota ſunt ex capite decimotertio Epiſtolæ Pauli ad Romanos, Poteſtates quæ ſunt, ordinatæ ſunt à Deo: & nequaquàm dubium eſt, politicum ordinem ingens beneficium Dei eſſe, ut alibi copioſius dicetur. Vera eſt igitur & firmiſſima interpretatio, dicta illa, quæ prohibent uindictam, tantùm prohibere uindictam priuatam, hoc eſt, non ordinatam à Deo iuxta leges politicas.

Ac dictum in Deut. Mihi uindictam, & ego retribuam, ueriſſimè comprehendit officium Magiſtratus. Nam & pœna legitima, qua magiſtratus ſontes afficit, eſt opus à Deo ordinatum & approbatum. Deus immediatè aut per Angelos, punit Pharaonem, & Sennacherib. Mediatè uerò per Dauidis ducem, punit Abſolonem, per Auguſtum punit Antonium.

Hæc perſpicua ſunt. Itaq; in dicto, Mihi uindictam, neceſſe eſt comprehendi totum officium Magiſtratus, de quo infrà rurſus dicendum erit.

Nunc inſerui hanc breuem commonefactionem, ut iuniores præmuniti ſint contra furores Anabaptiſtarum, qui iudicia & pœnas, & multas partes ordinis politici damnant, nec intelligunt diſcrimen iuſticiæ ſpiritus, & uitæ politicæ.

Furores Anabaptiſtarum contra quintũ præceptũ.

Sciant autem omnes homines, gubernatores & ſubditi, ordinem politicum, cùm ſapientia & iuſticia Dei ordinatus ſit, & approbatus, rem bonam eſ-

ſe,quam omnes propter Deum uenerari debemus,&qua uti omnes bona conſcientia, in uita politica poſſumus.

Ac uult Deus in talibus officijs multas uirtutes exerceri & lucere,fidem, inuocationem in periculis, gratiarum actionem propter auxilium, celebrationem ſapientiæ & iuſticiæ Dei propter ipſius ordinis inſtitutionem & conſeruationem,præterea patientiam & dilectionem erga ciues. Oſtendit enim magnitudo & uarietas negociorum & periculorum uitæ,in hac ciuili conſuetudine offerri occaſiones omnium uirtutum exercendarum.

DE SEXTO PRÆCEPTO,

Non mœchaberis.

VT ſuprà dictum eſt, in negatiuis orationibus, comprehendi & quaſdam affirmatiuas,ita hic cùm prohibitæ ſint uagæ libidines, quærendæ ſunt affirmatiuę ſententiæ.

Sextum Præceptum munit coniugia. Cùm fœderis coniugalis uiolatio prohibeatur,ſimul intelligas approbari & muniri fœdus coniugij,quod quidem &antea in pręcepto quarto approbatum eſt, Honora patrem & matrem. Et adiungantur alia expreſſa teſtimonia,Geneſ.2. Erunt duo in carnem unam. Et Mat.19. Quos Deus coniunxit, homo non ſeparet.

SIt igitur prima doctrina huius præcepti affirmatiua,Cùm Deus uoluerit genus humanũ per propagationem cõſeruari, certo modo opus generationis ordinauit,ac unum marem & unam fœminã perpetuo & indiſſolubili uinculo uult cõiunctos eſſe, et extra hãc conſuetudinẽ,prohibet omnes cõmixtiones.

Quomodo inſtitutum ſit coniugium. Et hoc decretum ſingulari conſilio ſtatim in Paradiſo promulgatum eſt. Nam cùm dicitur, Erunt duo in carnem unam,ſimul ſancitur Lex coniugij. Inſtituitur ,n, duorum coniunctio, Et prohibentur omnes uagæ libidines. Tantùm enim unius maris,& unius fœminæ coniunctio approbatur. Et indiſſolubilis coniunctio inſtituitur in dicto, In carnem unam,id eſt,indiſſolubiliter copulatam. Hæc eſt ſimplex & natiua horum uerborum ſententia.

Simul autem hic conſiderandum eſt, quare Deus certo modo generationis opus ordinauerit & caſtitatem ſanxerit.

Caſtitas quid ſit. Eſt autem Caſtitas, aut prorſus ſine commixtione uiuere, ſi natura poteſt incontaminatè uiuere, ut angelica,aut puerilis natura, aut aliqui donum habẽtes, aut ſeruare fœdus legitimi coniugij, & non uagari extra coniugium.

Ideò autem Deus ſanxit caſtitatem, quia ut cæteras omnes uirtutes ordinauit, ut eſſent teſtimonia de ipſo, & diſcernerent eum à malis naturis, ita & caſtitarem ordinauit,quæ eſt inſignis & conſpicua uirtus,ut cogitantes eum in omni doctrina & inuocatione,etiam cogitatione caſtitatis diſcernamus eum à diabolis,& alijs immundis naturis.

Vult enim Deus agnoſci & diſcerni ab alijs omnibus naturis per certas proprietates,quia non poſſumus eum brachijs complecti. Et hæ proprietates in omni inuocatione cogitandæ ſunt, ut uerum Deum ab omnibus naturis & commentitijs numinibus diſcernamus. Neceſſe eſt enim cogitare quem alloquaris,ubi ſe hic Deus patefecerit, qualis ſit, an & cur exaudiat.

INtueatur ergo mens hunc uerum Deum, qui ſe patefecit miſſo filio, & editis teſtimonijs,reſuſcitatione mortuorum & alijs,& ſimul cogitet hunc uerè con-

ditorem

ditorem eſſe & opitulatorem, ſapientem, exaudientem, ueracem, bonum, beneficum, iuſtum, caſtum, iraſcentem omnibus ſceleribus, quę cum hac ſua mente & uoluntate pugnant.

Vt igitur caſtitas in genere humano intelligatur, leges de ea tradidit, & ſeueriſſimis pœnis uiolationes earum punit, ſicut nequaquam dubium eſt, etiamſi humana iudicia negligenter puniũt uagas libidines, tamẽ diuinitus eas puniri

Vna igitur cauſa eſt hęc, quare caſtitatem uoluit nobis notam eſſe, ut diſcernat ipſum ab immundis naturis. *Duæ cauſæ quare Deus uoluit notam eſſe caſtimõ.*

Altera cauſa eſt, cùm Deus uerè ſit talis mens pura & ordinata, uult nos quoque intra metas quas ordinauit, coërceri. Non cogitant homines prophani & polluti has grauiſſimas cauſas, ſed bonæ mentes conſiderent eas, & ſimul pœnarum magnitudinem contemplentur, quæ propter libidines per totum genus humanum uagantur.

Ad harum cauſarum conſiderationem adiungantur præcepta de caſtitate & pœnarum comminationes, & exempla. Et prima uox prohibens uagas libidines, eſt ſententia edita ante lapſum. Erunt duo in carnem unam, poſtea decalogus inquit, Non mœchaberis. Et Leuit. 18. recenſentur multæ prohibitiones inceſtæ conſuetudinis. Et ad Ebræos dicitur, Scortatores & adulteros iudicabit Deus. *Præcepta de caſtitate.*

Et 1. Cor. 6. Scortatores, mœchi, molles, &c. non poſſidebunt regnũ Dei.

Et ad Gal. 5. Qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt.

Epheſ. 5. Omnis ſcortator aut contaminatus non habebit hęreditatem in regno Chriſti. Nemo uos decipiat uanis ſermonibus. Propter hæc enim uenit ira Dei ſuper inobedientes.

Hæc dicta ſunt interpretatio huius præcepti in Decalogo, quæ ſemper in conſpectu ſint, ut firmiſſimè teneatur ſententia Dei de caſtitate, nec intuentes Ethnica exempla, diſcedamus à regula diuinitus tradita.

Multa etiam pœnarum exempla nobis proponamus. Certiſſimũ eſt atrocem uiolationem huius pręcepti atrocibus pœnis etiam in hac mortali uita puniri, Sicut hiſtoriæ Sodomorum, Dauidis, principum Iſraël in uiceſimo quinto capite Numerorum oſtendunt, Et omnibus temporibus omnium gentium homines exempla multa cernunt. Ideoque in Prophetarum libris aliquæ hiſtoriæ, quanquam paucæ recitantur, diſcamus diuinitus puniri libidines, ubicunque ſimilia ſcelera fiunt.

Eſt autem & hoc in pœnis conſiderandum, uagari eas in poſteritatem, quia regula, quæ extat in libro Sapientiæ uera eſt, per quæ quis peccat, per eadem punitur. Peccata ſemine commiſſa, puniuntur in ſemine, ut poſt Dauidis adulterium, filius ſororem ui comprimit, & alter filius fratrem interficit, & aduerſus patrem mouet ſeditionem, Oedipi filij mutuis uulneribus pereunt, Et uagantur pœnæ per totas gentes. *Regula Sapientiæ: Per quæ quis peccat, per eadem punitur.*

Hęc tota doctrina ſemper in conſpectu ſit omnibus, ut Deo obtemperemus in tuenda caſtitate, & iram Dei, & triſtiſſimas pœnas propter nos ipſos, & poſteros, & totas gentes uitemus.

Diligenter autem conſideranda eſt particula Geneſ. 2. Dixit Dominus, Non eſt bonum homini eſſe ſolum, faciam ei adiutoriũ &c. Nam in uerbo, Dixit, hæc omnia comprehenduntur, quæ recenſui, uidelicet, cùm Deus ſit mens caſta, uelle eum in opere generationis ſeruari certum ordinem, ac horribiliter iraſci uagis libidinibus, & eas punire. *Inſtitutio coniugij.*

Hæc

Emphaſis uerbi Dixit.

Hæc tota deliberatio incluſa eſt uerbo, Dixit, id eſt, ſapientia diuina amans iuſticiam, caſtitatem & alias uirtutes fecit hoc decretum, quod uult ratum & firmum eſſe, ut talis ſit ordo operis generationis, & hunc ordinem patefecit, ac uult ratum & firmum eſſe, ac ſeueriſſimè puniet omnes uiolantes hunc ordinem.

Hæc omnia cùm non dubium ſit in uerbo, Dixit, comprehenſa eſſe, hanc uocem infixam animis, diligenter omnes pij conſiderent, & cogitatione eius exuſcitent animos, ut uelint huic immoto Dei decreto obedire, & pœnas fugere, quia prorſus non dubium eſt, pœnas ordine diuino ſequi huius decreti uiolationem.

Iam cogita, quanta multitudo in toto genere humano, uarijs modis polluta ſit, & polluatur omnibus ſeculis. Cogita etiam pœnas quæ propter has contaminationes in toto genere humano uagantur.

Præcipuè uerò conſideranda eſt in hac re diaboli malicia, qui furens odio Dei, & uult huius ordinis infinitas ac teterrimas confuſiones, & ſemper impulit homines, ut uarijs modis ſe polluerent, imò ut ſuperſtitioſos cultus excogitarent omnibus ætatibus ad polluenda corpora.

Et in hac ſenecta mundi impulit Romanos Epiſcopos & Mahometum, ſimul ad hæc duo tetra ſcelera augenda & confirmanda, uidelicet ad uarios cultus Idolorum, & ad uagas libidines.

Legi Pontificiæ de impuro cœlibatu opponenda uox, Dixit Deus.

Neceſſe eſt autem Eccleſiam Dei doceri, ut Pontificiæ Legi opponat hãc uocem, Dixit Deus, Non eſt bonum homini eſſe ſolum. Quoties citatur Pontificum autoritas, & clamant Epiſcopi, Sacrificuli, & ſimiles, Sic dixit Papa, ſic dixit Eccleſia, opponamus his legibus hanc uocem, Dixit Deus, Aeterna & immota autoritas eſt decreti diuini, quod congruit ad ęternam normam mentis diuinæ. Et cùm aliud ſtatuitur, fit hoc non tantùm cœcitate humana, ſed ſumma diaboli malicia impellente cœcas mentes hominũ, qui cùm ſciat, quantum Deo diſpliceant Idola & uagæ libidines, impulſor eſt ad utrunq; malum, ſimul ut horribili odio Dei morem gerat, & ut maiorem multitudinem hominum trahat in æternum exitium.

Cogitemus enim quanta agmina animarum perierint, propter legem cœlibatus ſacrificulorum, & propter impia uota monaſtica. Infinitum malum eſt, nec ulla creatura magnitudinem eloqui poteſt. Ideò Paulus iſtas impias leges & uota cœlibatus nominat doctrinam dęmoniorum, ut ſciat Eccleſia tales à diabolis oriri, & eas conſtanter damnet & execretur.

De dicto Pauli Bonum eſt homini non attingere uxorem.

Hic autem opponunt dictum Pauli, qui uidetur pugnare cum dicto in Geneſi. Paulus inquit, Bonum eſt homini non attingere mulierem. In Geneſi uerò dicitur, Non eſt bonum. Simpliciſſima reſponſio eſt, in Geneſi, ubi eſt deſcriptio naturæ, traditur regula communis de maxima parte generis humani, ſicut conditum eſt, ut ſit fœcundum. Itaq; neceſſe eſt obedire regulæ in Geneſi, omnes qui ſunt fœcundi, & niſi ſint in coniugio, contaminantur. Ideò ipſe Paulus addit, Melius eſt nubere, quàm uri.

Sed in alio loco Paulus de Exceptione loquitur, Si qui non ſunt idonei ad coniugium, aut non contaminantur in cœlibatu, hi ſciant ſe exceptos eſſe à communi regula, nec peccant ſi manent cœlibes, modò ut ſint tales, qui non contaminentur.

DE

DE SEPTIMO PRÆCEPTO,

Non furtum facies.

Septimũ præceptum munit proprietatem rerum & ſancit diſtinctionem dominiorum.

ORdinem conſidera, Quintum præceptum uitam & corpora ſingulorum tuetur, Sextum coniugia, Septimum, domos ſeu Nidos ſingulorum, & res ad uictum neceſſarias. Sciamus autem & hic incluſam eſſe adfirmatiuam ſententiam in prohibitione furti. Niſi enim diſtinctio dominiorum, & rerum proprietas eſſet, adpellatio furti nihil ſignificaret.

Cũm autem hęc uox diuina non ſit ocioſa, & furari haud dubiè ſignificet, res alienas ſine iuſta cauſa auferre, ſeũ ui ſeu fraude, manifeſtum eſt in hoc præcepto, diſtinctionem dominiorum & rerum proprietatem ſanciri & confirmari. Et quoties legis uocem audimus, ſimul complectamur additas promiſſiones & comminationes, quæ ſunt nerui legum.

Tuetur Deus legem de homicidijs, manifeſtis exemplis pœnarum, ſiue magiſtratus ſit executor, ſiue ceſſet, ut ſcriptum eſt, Qui gladium acceperit, gladio peribit. Retrahit enim Deus ipſe uarijs modis ad pœnas etiam illos, qui ex manibus magiſtratuum elapſi ſunt. Eodem modo de pœnis in cæteris præceptis omnibus ſentiendum eſt. Ideò Propheta inquit, Væ qui ſpolias, quia ſpoliaberis. Et hinc multa dicta à patribus accepta extant. Malè parta, malè dilabuntur.

Quæ conſideranda ſint in ſeptimo præcepto.

PRimùm igitur hæc lex ſit nobis teſtimonium contra fanaticos, qui Euangelium transformant in Platonicam politiam, & fingunt Deo diſplicere diſtinctionem dominiorum. His furoribus opponantur, & uerba huius legis, & pœnæ diuinitus propoſitæ rapientibus res alienas.

Secundò, gratias agamus Deo, quòd hunc pulcrum ordinem inſtituit, quòd adprobat rerum diſtinctionem, uult te frui rebus tuis, & ſuam legem & pœnarum comminationes, circundat tuis rebus penè, ut mœnia, quia uerißimum eſt, magis lege Dei & pœnarum metu, ſuam cuiuſq; domum munitam eſſe diuinitus, quàm ullis muris, foſſis, turribus, aggeribus & uallis. Hæc beneficia Dei agnoſcamus, & fateamur ipſum eſſe autorem et cuſtodem politici ordinis, & grati tueamur hunc ordinem, & ſciamus nos bona conſcientia rebus noſtris uti poſſe, & Deo placere talem rerum uſum legibus ordinatum.

Tertiò, Reprimamur uoce Dei, & pœnarum metu, ut abſtineamus à rebus alienis, & nec uoluntas, nec manus ſint auidæ rerum alienarum. Et tamen cùm ſocietas hominum deuincta ſit hoc modo, ut ſinguli aliena ope indigeant, conſilium Dei & ea in re conſideremus.

Vult Deus per contractus, in quibus ſeruatur mutua æqualitas, res communicari. Agnoſcamus igitur uoluntatem Dei, & æqualitatem in contractibus præſtemus, ut Lex ſignificat, Diligas proximum, ſicut te ipſum.

Imò & hæc doctrina de Aequalitate, ſit commonefactio, iuſticiam eſſe æqualitatem, & Deum cùm ſit iuſtus, æqualem eſſe omnibus hominibus, nec eſſe apud eum προσωποληψία. Hæc conſideratio digna eſt eruditis, ut agnoſcant in ſingulis uirtutibus commonefactiones aliquas eſſe de Deo, ut mox de ueritate magis apparebit.

DE OCTAVO PRÆCEPTO,

Non dicas falſum teſtimonium.

IN

IN hoc præcepto facilè conſpici poteſt adfirmatiua ſententia videlicet, ſis verax, oratio & tota externa actio ſit congrua cum mente, & ſint firma dicta & pacta.

Octauũ præceptum præcipit ueritatẽ.

Nam hic de uirtute pulcerrima præcipitur, quæ nominatur ueritas, quam omnes intelligunt in hac communi uita maximè neceſſariam eſſe, ut uidemus, ſi nulla eſſet fides pactorum, magna ex parte contractus tollerentur, Iudicia etiam eſſent horribilis confuſio uitæ, imò plena latrocinijs, ſi non eſſet quærenda ueritas, & iuxta uera teſtimonia pronunciandum.

Neceſſaria eſt etiam ueritatis conſeruatio in artibus, Nam ſi Medicus pro ſalubri medicamento daret uenena, extinguerentur homines. Eſt igitur euidens utilitas ueritatis in contractibus, iudicijs & artibus, Ac ſit in conſpectu hoc præceptum Decalogi, ut ueritatem ſumma cura tueamur.

Ac ut de mendacijs contractuum & iudiciorum, quæ ſunt infinita, iam non dicam, dolendum eſt tantos eſſe furores hominum, ut in artibus laudem ingenij eſſe ducant, ueras ſententias labefactare, & gignere nouas opiniones & præſtigijs ſophiſmatum eas defendere. Hi ludi pugnant cum hac uoce diuina. Non dicas falſum teſtimonium.

Sed maius ſcelus eſt, quando ueritas & puritas doctrinæ cœleſtis corrũpitur, ut omnium temporum hæretici & impij Doctores horribiliter eam corrumpunt. Hæc peccata non ſolùm cum hoc octauo præcepto, ſed etiam cum primo & ſecundo pugnant. Non adſumas nomen Dei uanè. Harum maximarum rerum conſideratio neceſſaria eſt uitæ.

Mandatum de amanda ueritate teſtimonium eſt quód Deus ſit uerax

Addo & hanc admonitionem. Vult Deus à nobis & intelligi & amari ueritatem, ut ſciamus & ipſum ueracem eſſe, Sicut Paulus inquit. Eſt autem Deus uerax, Itaq; & comminationes & promiſſiones ipſius ſciamus ratas & firmiſſimas eſſe, & de eius uoluntate ex ipſius ſermone iudicemus, ac ſciamus ſine ulla dubitatione, uelle eum id quod uerba ſonant. Promiſſio remiſſionis peccatorum uniuerſalis eſt, quam offert omnibus agentibus pœnitentiam & credentibus reconciliationem, Et quidem ſancita eſt iureiurando. Non igitur aliam eius arcanam uoluntatem eſſe putemus, quia Deus eſt uerax, Nec ſunt in Deo contradictoriæ uoluntates.

Adfirmat etiam Deus ſæpiſſimè ſe nec uelle nec approbare peccatum. Et cap. 8. Zachariæ expreſſè dicitur, de peccatis. Hæc ſunt quæ odi, dicit Dominus. Cùm autem uerax ſit Deus, firmiſſimè ſtatuendum eſt, Deum nequaq; eſſe cauſam efficacem peccati in hominibus, Eſt igitur libertas aliqua & contingentia.

Vides ad refutandos Stoicos furores, hanc conſiderationem ueritatis in Deo, multum prodeſſe. Hanc igitur admonitionem de ueritate in Deo, ſtudioſi ſæpè cogitent.

VT autem in cæteris præceptis multò fuimus breuiores, quàm doctrinę huius amplitudo poſtulat, ſed hæc breuitas ad huius compendij modum accommodata eſt, ita nunc quoq; omittam longiores declarationes, quæ hic recitantur de diſtinctione Mendaciorum, de uanitate, de adulatione, de obtrectatione, de pactis honeſtis & inhoneſtis.

Officioſæ diſſimulationes uel occultationes excuſantur.

Excuſantur diſſimulationes uel occultationes officioſæ in dictis aut actionibus, in quibus ea occultantur, in quibus confeſſio non neceſſaria eſt, imò & alijs quos tegere debemus, noceret, ut Ioſuæ 2. Raab narrat abijſſe ſpeculatores, Et 1. Reg. 19. Michol impoſita ſtatua in lectum, reſpondet militibus pa-

tris, ægro-

tris,ægrotare Dauidem.Et 2. Reg.17. mulier in Bahurim narrat abijſſe Dauidis comites.

Tales occultationes aut eluſiones,non à uanitate ortę, ſed ut alijs proſint, non ſunt peccata,nec rectè uocantur mendacia, ſed figuræ potius,& officioſæ diſſimulationes, ſic & figuras uoco, apologos & poëmata docendi cauſa compoſita,quæ ab alijs iocoſa mendacia dicuntur, cùm reuera ſint officioſæ narrationes,quę continent imagines & picturas, non ad nocendum excogitatas,ſed ut ſignificatio ſit illuſtrior, ut qualis ſit Tyrannus clarius conſpicitur,cùm Lupi aut Draconis imagine pingitur.

SED mendacium propriè eſt, cùm uanitate, aut cupiditate nocendi falſa dicuntur,aut uera negantur, ſeu palàm, ſeu labyrinthis ſophiſmatum inuoluta ueritate,quam confiteri oportebat: Vt non ſolùm peccant,qui manifeſtis mendacijs aliorum uitæ, famæ, aut rebus inſidiantur, ut Siba uenenata calumnia apud Dauidem lędit dominum ſuum,Sed etiam cumulant ſcelera, qui & mentiuntur,& prætextus affingunt,ut ſpecie ueritatis mendacia confirment. *Mendacium quid ſit.*

Plena eſt autem uita talium ſophiſmatum non in iudicijs tantùm, ſed etiam in religionibus. Hæc horribilia mendacia execrari & uitare magna ſapientia eſt,& uirtus neceſſaria,ac Deo grata.

DE pactis,item de uotis regula uniuerſalis teneatur, Iniuſta nec promittēda eſſe,nec facienda,etiamſi ſint promiſſa,quia non ſunt facienda mala, ut ueniant bona,Et rectè dicūt Iuriſconſulti,nullam ualere pactionem turpitudinis. Item iuramentum non debere eſſe uinculum iniquitatis. *Iniuſta nec promittenda ſunt nec faciēda,etiāſi ſunt promiſſa.*

Hæc communes regulæ ſint omnibus notiſſimæ. Ideò pacta aut uota,quę obligant homines ad peccata, ut ad impios cultus,aut alia peccata,neceſſe eſt reſcindi.

Neceſſe eſt igitur eos qui in uita monaſtica coguntur ad ſocietatem impiorum cultuum, ab illa ſocietate diſcedere, ſicut ſeueriſſimè præcipiunt hæc dicta primi præcepti.Non habebis Deos alienos, Item Fugite Idola. Item, Si quis aliud Euangelium docet, anathema ſit.

DE NONO ET DECIMO *PRÆCEPTO.*

NOnum & decimum addunt declarationem,ut ſciamus lege Dei non ſolùm de externis operibus præcipi, ſed accuſari & damnari etiam uicium hærens in hac deprauata hominum natura, quod uocant prauam concupiſcentiam.Suprà autem de uocabulo dictum eſt, intelligendos eſſe defectus & ἀταξίαμ in omnibus uiribus & appetitionibns. Non appetitiones ipſas quales in natura conditæ ſunt. *Nonū & Decimum ſunt declaratio præcedentiū.*

Nec tantùm damnantur mali affectus,ad quos acceſſit conſenſus,ut monachi & Phariſæi docuerunt, ſed illa ipſa mala nobiſcum naſcentia,ſcilicet defectus & prauæ inclinationes,id eſt,caligo de Deo in mente,auerſio uoluntatis à Deo, & contumacia in corde repugnans legi Dei. *In lege damnantur non tātùm mali affectus, ſed mala nobiſcum naſcentia.*

De his malis hærentibus in hac deprauata natura inquit Paulus, ſenſus carnis inimicicia eſt aduerſus Deum. Legi enim Dei nec ſubijcitur,nec ſubijci poteſt. Nec leue malum intelligatur,cùm nominat inimiciciam aduerſus Deum.Multas enim peſtes complectitur,uidelicet,quòd mentes non firmiter ſtatuant eſſe Deum, iraſci Deum peccatis, & recipere confugientes ad filium,

Ffff quòd

quòd uoluntas & cor ſunt ſine uero timore,ſine fiducia & dilectione Dei, Habeat & uagos motus infinitos contra legem Dei, ſcilicet, confidentiam propriæ ſapientiæ aut uirium,contemtum aliorum,inuidentiam,ambitionem,cupiditatem uindictæ, flammas libidinum. Hæc omnia complectitur Paulus uerbo inimiciciæ,in quo etiam reatus intelligendus eſt.

HAC interpretatione horum præceptorum conſiderata, fateri neceſſe eſt nullum hominem in hac deprauata natura, in hac mortali uita legi Dei ſatisfacere poſſe, ut ſuprà quoq; dictum eſt. Et in Sanctis ſunt exempla interiorum lapſuum,ut Moiſes dubitat & trepidat cùm ferienda eſt petra. Et Dauid inquit,Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Et Paulus clamitat, Non eſt in carne mea bonum &c.

Agnoſcamus igitur & ueris gemitibus deploremus immunditiem noſtram, & diſcamus nos recipi & placere Deo propter mediatorem fide, non propter noſtram munditiem aut dignitatem, ut poſtea copioſius dicendum erit.

DE PROMISSIONIBVS ET COMminationibus additis legi.

SVmamus primùm à legibus politicis qualemcunq; commonefactionem. Manifeſtum eſt contemni Legum & Magiſtratuum uocem & autoritatem, niſi pœnis afficiantur contumaces,ſicut dictum Aeſchinis citat Demoſthenes, Nihil ualet politia,quæ non habet neruos contra contumaces.

Vniuerſæ legi additæ ſunt comminationes.

Sic & Deus uniuerſæ legi addidit triſtiſſimas comminationes,quæ ſæpè repetitæ ſunt,ſed in Maledictionibus Deut. 27. multæ coaceruatæ ſunt. Nec exiſtimentur illæ maledictiones,inania terriculamenta eſſe. Sed ſciamus Deum ueracem eſſe,& uerè iraſci peccatis omnibus. Et omnia peccata & ſingula mereri æternam iram & æternam damnationem,niſi fuerit facta remiſſio propter filium, iuxta illud, Maledictus, qui non manet in omnibus, quæ ſcripta ſunt in Lege.

DE POENIS.

Atrocia delicta puniuntur atrocib. pœnis in hac uita.

SEd prius de politica & externa contumacia dicam. Certiſſimum eſt regulariter atrocia delicta comitari in hac uita atroces pœnas,ut de Homicidis inquit Chriſtus,Qui gladium acceperit,gladio peribit. Et de raptoribus dicitur, Væ qui ſpolias,quia ſpoliaberis,Et de inceſtis dicitur,Leuit.18. Cananæos deletos eſſe propter flagitioſas libidines,& addit,Cauete,ne & uos ſimiliter euomat terra,ſi ſimilia facietis. Nec dubium eſt maximas calamitates in toto genere humano pœnas eſſe ingentium peccatorum, cultus idolorum, periurij, homicidiorum,libidinum,& rapinarum.

Hæc doctrina de pœnis in hac uita ſit infixa animis, quam eſſe ueriſſimam clamitat manifeſta experientia, quæ etiam Ethnicos conuicit, ut ſci ipſerint & docuerint, ordine diuino haud dubiè atroces pœnas comites eſſe atrocium ſcelerum, ſicut dicunt uſitati uerſus.

οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀδικῶν, τίσιν οὐκ ἀποτίσει.

Et ſimiles uerſus plurimi ſunt.

Hæ autem pœnæ corporales,etſi propter iuſticiam Dei,mox infliguntur tamen ideò etiamſi ordinatæ ſunt, ut ſint ſigna uenturi iudicij, & inde diſcamus, cùm non omnia ſcelera puniantur in hac uita, ſecuturas eſſe pœnas poſt

hanc

hancuitam, Et manſuros eſſe in illis pœnis, omnes qui non conuertuntur ad Deum,ſicut uox Euangelij deinde clarius hoc iudicium expreſſit, ut Ioh. 3. dicitur. Qui non credit in filium,non uidebit uitam,ſed ira Dei manet ſuper eũ. Item, Qui non credit,iam iudicatus eſt.

HAec primùm de pœnis monere neceſſe eſt. Sed addendum eſt,cùm Euangelium annunciet remiſſionem peccatorum propter filium Dei, liberantur à culpa & à pœna æterna omnes,qui conuertuntur ad Deum fiducia mediatoris,& ex regno peccati,& æternæ mortis transferuntur in regnum iuſticiæ & uitæ æternæ. Sicut Ioh. 3. ſæpè dicitur,Sic Deus dılexit mundum, ut filium ſuum unigenitum dederit, ut omnis qui credit in eum, non pereat,ſed habeat uitam æternam. Item, Qui credit in filium,habeat uitam æternam. *Euangelium liberat à culpa & pœna.*

Sciendum eſt igitur remitti pœnam æternam conuerſis ad Deum, Nec dubium eſt mitigari etiam præſentes pœnas. Sicut in Pſalmo 77.dicitur,Non accendit totam iram ſuam. Et Oſeæ 11.Non faciam furorem iræ meæ.

Manere tamen aliquæ pœnæ præſentes poſſunt, quibus ſancti & electi quocꝫ caſtigantur, ut Pſalm. 88. dicitur, Viſitabo in uirga iniquitates eorum &c. Miſericordiam autem meam non auferam ab eo.

Ex hac additione Euangelica ſumatur interpretatio comminationis in primo præcepto, de qua magnæ diſputationes ſunt,cùm dicitur uagari pœnas in tertiam & quartam generationem. Verba loquuntur de pœnis corporalibus,& Deus iuſtus Iudex oſtendit, delicta contra primum præceptum maiora eſſe cæteris delictis. Ideò ſuo iudicio pœnas maiores conſtituit, Sed tamen cum Euangelium oſtendat liberationem à lege, affirmat etiam tolli in conuerſis pœnas æternas,& mitigari præſentes. *Tolluntur in conuerſis pœnæ æternæ & mitigantur præſentes.*

De hac liberatione à lege expreſſè concionatur Ezech. 18. Anima quæ peccauerit,ipſa morietur. Filius non portabit iniquitatem Patris &c. Affirmat enim præter legem, annunciari remiſſionem peccatorum propter uenturum Dominum,& uocem Euangelij recitat,addito iureiurando. Viuo ego,dicit Dominus, Nolo ego mortem peccatoris. Ita Ezechielis concio quæ uidetur diſſentire à Moiſe,intelligatur eſſe uox Euangelij, ſicut eſt ueriſſimè,& annunciare liberationem à Lege.

DE PRÆMIIS.

HAec de pœnis legalibus dixi,Nunc addam pauca de præmijs, ut textus dicit, Qui fecerit ea,uiuet in eis. Item, Honora patrem & matrem,ut ſis longæuus ſuper terram.

Hic etiam primùm de politica obedientia, & præmijs in hac uita dicam. Et ut antea regulam recitaui, atrocia delicta comitari atroces pœnas in hac uita, Ita regulare eſt homines beneficos, uitantes homicidia, periuria, adulteria, habere uitæ curſum tranquilliorem, Sicut multa dicta ſapientum ſumta à patribus, & teſtimonijs experientiæ, promittunt talibus maiorem tranquillitatem,ut dictum Theocriti,quod congruit cùm Pſal.Generationi rectorum benedicetur. εὐσεβέων παίδεσσι,τὰ λῷια,δυσσεβέων δ᾽ οὔ. *Politica obedientia præmia habet in hac uita.*

Hæc regularia ſunt,ſed tamen multi honeſti etiam triſtiſſimis calamitatibus opprimuntur, quia multa ſunt arcana magna peccata, multa etiam parentum tetra flagitia,qui Epicureis furoribus aut Idolis polluti ſunt. Hinc latè uagantur pœnæ per poſteros.

HAec de præmijs præſentibus diſciplinæ politicæ dixiſſe ſatis ſit. Sed cûm hæc deprauata natura hominum nequaquâm poſſit Legi diuinæ ſatisfacere,& ſemper multa & magna peccata in renatis & non renatis hæreant,manent communes pœnæ, mors & aliæ multæ calamitates.

Cûm autem manifeſtum ſit,nec renatos in hac uita legi ſatisfacere, quæſtio eſt,An promiſſiones legales ſint prorſus inutiles,cûm certiſſimum ſit promiſſiones legis conditionales eſſe,& quidem poſtulare impletionem legis ſine peccato,iuxta illud,Maledictus qui non manſerit in omnibus,quę ſunt ſcripta in Lege.

Hic reſpondeo, Poſtquâm fide propter Mediatorem, gratis â Deo recepti ſumus,& iuſti reputamur, Deinde etiam incoata obedientia Deo placet, quanquâm multæ ſordes in nobis reliquæ ſunt,ut alibi copioſius dicetur.

Obediētia renatorum perſona placente propter Chriſtum, meretur præmia corporalia et ſpiritualia.

Cûm igitur Deo placeant tunc bona opera, editæ ſunt & in Euangelio promiſſiones, quæ pro talibus operibus præmia non ſolûm in futura uita, ſed etiam in hac mortali uita offerunt,corporalia & ſpiritualia,ſicut perſpicua ſententia filij Dei de præmijs in utraque uita, concionatur,Marc:10, Qui reliquerit domum propter me & propter Euangelium, recipiet centuplum, nunc in hoc tempore,cum perſecutione,Et in futuro ſeculo,uitam æternam.

Eodem modo de utriſque dicitur in priore Epiſtola ad Timotheum cap:4. Pietas ad omnia utilis eſt,promiſſiones habens uitæ præſentis & uenturæ. Et de præſenti uictu & defenſione longa concio eſt Matth: 6. Primûm quærite regnum Dei, & cætera adijcientur uobis. Luc:6. Date & dabitur uobis. Et 2. Corint:9. Qui ſuppeditat ſemen ſeminanti,ſuppeditet & panem ad cibum. Et Eſai:33. Panis ei dabitur,& aquæ non deficient,Regem florentem uidebunt,id eſt, uidebunt politias benê conſtitutas,tranquillas, diſciplina & multis bonis ornatas.

Tales promiſſiones uocamus Legales,quia operibus additę ſunt,ac prudenter iudicandum eſt. In politia Moyſi tradita fuit promiſſio nominatim de ſede Eccleſię certa in illo ipſo ueſtigio Palęſtinæ. Nunc non habet Eccleſia certam ſedem,& tamen Deus ei promiſit hoſpitium in genere. Hoc modo conſideremus diſcrimina promiſſionum corporalium. Et cûm Lex Moſaica de certis locis in ſpecie loquatur, nos intelligamus Eccleſiam habere promiſſiones rerum corporalium in genere.

Dantur præmia pro bonis operib. in hac uita, & tamen Eccleſia ſubiecta eſt cruci.

Rurſus autem alia multô difficilior quæſtio excruciat animos. Cûm dicas etiam in hac uita dari præmia pro bonis operibus, cur Eccleſia ſubiecta eſt maioribus calamitatibus,quâm alij homines?

Reſpondeo, Expreſſê dictum eſt in ſententia capite 10. Marci, recipient centuplum,cum perſecutione. Vtrunque uerum eſt, Eccleſiam propter multas cauſas,ut ſuo loco dicetur,ſubiectam eſſe cruci,& ſingulari conſilio Dei,pati filiũ, interfici Abel, Eſaiam,Ieremiam,Baptiſtam,Paulum & alios innumerabiles, Et tamen â Deo mirabiliter ſeruari ipſum agmen etiam cum multi milites interficiuntur,& interea his uiuentibus dari â Deo hoſpitia,uictum,uires corporis,politias,œconomias. Vult enim Deus in genere humano eſſe, & manere Eccleſiam,& quidem uult eam conſpici,& exaudiri,Ideô ſcriptum eſt, Non mortui laudabunt te Domine.

Vt igitur uitam ſui cœtus tueatur Deus, multis beneficijs eam iuuat, & multas calamitates mitigat. Et quidem exuſcitari,exerceri, & confirmari uult

fidem,

fidem,ſpem, & inuocationem in petitione rerum corporalium, Vult etiam in politijs & œconomijs lucere confeſſionē,& exerceri officia ſincerę dilectionis.

Hæc omnia quomodo congruant, rectē inſtituti in doctrina Euangelij, dextrē iudicare poſſunt.

SECVNDA PARS SYMBOLI.

HActenus dictum eſt fideliter de parte Symboli prima, De tribus Perſonis, de creatione hominis, & aliarum rerum, de lapſu primorum parentum, de peccato & de Lege. Nunc accedimus ad doctrinam de filio Mediatore,& de redemtione humani generis, De remiſſione peccatorum, de reſtitutione iuſticiæ & uitæ æternæ, de collectione Eccleſiæ æternæ, & cæteris articulis qui in Symbolo ſequentur.

Et in vnum dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium Dei vnigenitum, & ex Patre natū ante omnia ſecula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, conſubſtantialem Patri, per quem omnia facta ſunt. Qui propter nos homines & propter noſtram ſalutem &c.

SVprā de tribus perſonis dictum eſt. Hic recitandus eſt articulus de duabus naturis in filio Dei, crucifixo pro nobis & reſuſcitato. Et dicendum eſt, quomodo hic articulus ſemper in Eccleſia propoſitus ſit, etiam Patrum tempore, cūm Filius, qui eſt æterni Patris coæterna imago, nondum adſumſerat humanam naturam. Oportuit enim hunc Filium ſemper Eccleſiæ notum eſſe. Et huius Filij agnitio diſcrimen facit inter ueram Dei Eccleſiam, & reliquos homines. *Oportuit filiū Dei ſemper notum eſſe Eccleſiæ.*

Tradita eſt Patribus promiſſio de uenturo hoc Domino, & adſumturo humanam naturam, ut fieret uictima. Norant igitur Patres tunc adeſſe hunc Dominum Eccleſiæ ſuæ, qui tamen poſtea adſumturus eſſet humanam naturam, ſicut ſcriptum eſt, Abraham uidit diem meum, & lætatus eſt. Item, Anteaquām Abraham natus eſt, Ego ſum.

Hic ipſe Dominus manifeſta ſpecie fuit conuiua Abrahæ. Et intelligebant ſancti diſcrimen Legis & promiſſionis de hac uentura uictima, Norant recipi homines ā Deo propter hunc Mediatorem, non propter Legem, & colligi æternam Eccleſiam propter eum & per eum. Ita prorſus ſimilis fides fuit ueræ Eccleſiæ ante reſurrectionem Chriſti, & Eccleſiæ poſt reſurrectionem, niſi quōd tempora adſumtionis naturæ humanæ diſcerni oportuit.

De diſcrimine Legis & Euangelij.

SIt igitur prima hæc admonitio maximē neceſſaria Eccleſiæ, de diſcrimine Legis & Euangelij. Nec opus eſt iam dici de politia Moyſi, & de Legibus forenſibus & ceremonialibus, quæ tantūm certi temporis & unius politiæ fuerant, de quibus infrā rurſus dicetur, Sed dicam de Lege morali.

Quid ſit Lex Moralis?

VNa & eadem eſt Lex Moralis, cuius ſumma in Decalogo comprehenſa eſt, quæ eſt æterna, congruens cum mente diuina, cuius noticia in creatione generi humano inſita eſt, ſicut noticia numerorum. Ideóq; ſemper nota fuit Patribus & alijs hominibus, & fuit ac erit eadem in omni æternitate, quæ præcipit, quales nos eſſe, & quæ facere oportet, & quidem poſtulat integram obedi- *Lex Moralis quid ſit.*

entiam, & damnat non præſtantes integram obedientiam, iuxta illud, Maledictus, qui non manet in omnibus, quæ ſunt ſcripta in lege.

Et quanquàm additæ ſunt promiſſiones Legi, tamen quia poſtulant conditionem impletæ Legis, cùm nemo Legi ſatisfaciat, hæ promiſſiones nihil proſunt animæ, niſi prius donata ſit remiſſio peccatorum propter Mediatorem.

Procul igitur diſcerni Legem oportet à promiſſione Mediatoris, quæ eſt propria uox Euangelij.

Quid ſit Euangelium?

Euangelij definitio.

EST igitur promiſſio Mediatoris, Promiſſio adfirmans hominibus donari remiſſionem peccatorum, reconciliationem, imputationem iuſticiæ, Spiritum ſanctum, & hæreditatem uitæ æternæ propter filium Mediatorem, gratis, non propter Legem aut noſtram dignitatem, ſed hanc promiſſionem fide & fiducia Filij accipi oportet.

Et promulgata eſt hæc promiſſio ſtatim initiò cùm primi parentes recepti ſunt, ut ſcirent hunc Dominum adſumturum eſſe humanam naturam, iuxta hoc dictum, Semen mulieris conculcabit caput ſerpentis.

Promiſſio Euangelij ſæpè eſt repetita.

Et ſæpè repetita eſt promulgatio, ut ad Abraham dicitur, In ſemine tuo benedicentur omnes gentes, Ac ſic intelligebant patres has promiſſiones, ut ſcirent tunc quoque Dominum illum adeſſe ſuæ Eccleſiæ, et poſtea adſumturum eſſe humanam naturam, Ideò Iacob inquit, Benedicat Deus pueris iſtis, & Angelus qui eripuit me ex omnibus malis. Hic nominans angelum, per quem ab omnibus malis ereptus eſt, intelligit hunc ipſum Dominum, & agnoſcit per eum tolli peccatum & mortem, & omnia mala. Agnoſcit igitur eſſe omnipotentem.

Vna & eadem eſt promiſſio Euangelij omnium temporum.

Non igitur imaginandum eſt Euangelium fuiſſe ignotum Patribus, & eſſe legem nouam aliquantò commodiorem Moſaica, ſicut multi indocti omnibus temporibus finxerunt. Sed ſciendum eſt, unam & eandem eſſe promiſſionem Euangelij propriam de Mediatore, & reconciliatione, notam Patribus inde uſque à prima promulgatione, in qua Adam & Heua recepti ſunt, his uerbis, Semen mulieris conculcabit caput ſerpentis. Et ſemper eodem modo, id eſt, fiducia Mediatoris, omnes ſaluati ſunt & ſaluantur, qui fuerunt, ſunt & erũt uera Eccleſiæ membra, ab Adam uſque ad reſurrectionem mortuorum.

Hoc diſcrimen Legis & Euangelij ſeu promiſſionis, quæ eſt Euangelij propria, neceſſe eſt in Eccleſia extare & familiariſſimè notum eſſe omnibus, quia amiſſo hoc diſcrimine, horrendæ tenebræ ſequuntur, ut poſtea copioſius dicetur.

Prius enim de duabus naturis, diuina & humana in Mediatore Domino noſtro Ieſu Chriſto nato ex uirgine dicendum eſt.

In filio Dei nato ex uirgine ſunt duæ naturæ.

AC principiò fatemur toto pectore, iuxta diuinas patefactiones recitatas in Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis: In hoc filio Dei domino noſtro Ieſu Chriſto nato ex uirgine, crucifixo pro nobis & reſuſcitato, duas eſſe naturas, diuinam & humanam.

Diuina natura in Chriſto.

Diuina eſt Filius coæternus æterni Patris, qui nominatur λόγος καὶ εἰκὼν æterni Patris, ut ſuprà in doctrina de perſonis diuinitatis dictum eſt.

Humana natura in Chriſto.

Hic Filius deprecator fuit pro genere humano, & conſtitutus eſt Mediator, ac adſumſit certo tempore humanam naturam in uirgine Maria, ſuntque

ita unitæ

ita unitæ hæ duæ naturæ, ut ſint una perſona. Sic enim loquitur Eccleſia, Et hi modi loquendi rectè intelligendi ſunt, ad quorum declarationem priuſquàm accedimus, monendus eſt Lector, ut ſubinde in cogitatione huius admirandi & ineffabilis conſilij diuini, quotidiè gratiarum actionem & inuocationem miſceat.

Itaq; gratias agimus tibi omnipotens Deus, æterne Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, conditor cœli & terræ unà cùm Filio tuo & Spiritu ſancto, quòd patefeciſti te nobis, & conſtituiſti filium Mediatorem, teq; oramus, ut mentes noſtras gubernes & accendas Spiritu ſancto tuo, ut uera & firma fide agnoſcamus hunc Filium tuum, & tua beneficia accipiamus, & grati celebremus.

De cauſis impulſiuis & finalibus, quare Mediator ſit Deus & Homo.

NOn eſt uituperanda conſideratio piorum qui admirantes hoc mirandum fœdus diuinæ & humanæ naturæ in Mediatore, cauſas quæſiuerunt huius copulationis. Etſi enim hæc ſapientia in tota æternitate diſcenda erit, cùm audiemus coràm æternum Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum colloquentes, tamen conſideratio qualiſcunq; in hac uita incoanda eſt.

Cauſæ, quare Mediatorem oportuerit eſſe Deum & hominem.

Decretum hoc factum eſt liberrimo conſilio Dei, nec ita recitabimus cauſas, quaſi aliquid de libertate uoluntatis in Deo detrahatur, ſed certum eſt miranda ſapientia, & ſeruato ordine iuſticiæ & miſericordiæ hoc decretum factum eſſe, Proinde utcunq; congruentes cauſas quærimus.

Prima cauſa.

Prima autem non eſt obſcura. Etſi recepit Deus humanum genus per miſericordiam propter Filium deprecantem, tamen Deus, cùm ſit iuſtus, ſatisfieri etiam iuſticiæ ſuæ uoluit. Ac mirando temperamento, iuſticiæ & miſericordiæ hæc reconciliatio facta eſt. Cumq; genus humanum peccaſſet, congruebat ordini iuſticiæ, ut aliquis in genere humano, pœnam ſolueret, quæ eſſet precium pro cæteris. Hinc ſatis perſpicuum eſt, quare hæc uictima ſit homo.

Secunda cauſa.

Secunda cauſa, quare ſit Deus. Peccati infinita malicia eſt, Vt igitur eſſet precium infinitæ bonitatis & æquiualens, hic Mediator etiam Deus eſt.

Hæc conſideratio commonefacit nos de horribili magnitudine peccati, Oſtendunt pœnæ triſtiſſimæ in genere humano aliquo modo, quantum malum ſit peccatum, ſed hoc teſtimonium multò illuſtrius eſt. Neceſſe eſt horrendum malum eſſe peccatum, cùm nulla creatura potuerit eſſe precium ad placandam iram Dei, ſed in illo ſapientiſſimo conſilio Dei decretum ſit, ut tantùm Filius eſſet precium.

Deinde magnitudo amoris in æterno Patre, Filio & Spiritu ſancto, erga genus humanum in hoc decreto conſpicitur, quòd Filius factus eſt deprecator, & pœnam in ſe deriuat, quòd pater filio ſuo non pepercit, ſed uoluit eum ſubijci pœnę, ut nos redimeret, quòd Spiritus ſanctus ipſe uult in cordibus reconciliatorum habitare, & Patris, & Filij, & ſuos motus in nobis accendere.

Tertia cauſa.

Tertia, Nulla creata potentia ſola potuiſſet ſuſtinere iram Dei, & in tanta magnitudine dolorum, Deo uerè tribuere laudem iuſticiæ.

Hæc eſt arcana & magna cauſa, cuius conſiderationem pij non negligant. Nam in pœna, quæ debet eſſe placatio, oportet punienti tribui laudem iuſticiæ.

Quarta cauſa.

Quarta, Nulla creata potentia potuiſſet uincerę mortem & reddere nobis iuſticiam & uitam æternam. Et cùm Mediator debeat eſſe perpetuus cuſtos Eccleſiæ, omnibus temporibus eam exaudiens & præſens ſanctis ubiq;, ſicut uerè adfuit Moyſi & populo in deſerto, manifeſtum eſt potentiam creatam, non poſſe ubiq; adeſſe, nec uidere gemitus cordium. Hęc autem ſunt propria Mediatoris, qui eſt uerè cuſtos Eccleſiæ, & Sacerdos in arcano conſilio apud Deum interpellans.

Nec creatura ulla poteſt ingredi in arcanum conſilium æterni Patris, id eſt, uidere omnia conſilia diuinitatis.

Has cauſas ſæpè conſideremus, ſed ita, ut de iuſticia, & de magnitudine miſericordiæ Dei cogitantes, corda inflammentur gratiarum actione erga Deum, & deploratione noſtri ſtuporis & ignauiæ, quòd pectora noſtra non ardent ſtudio hæc cogitandi, nec gratiarum actione.

Nunc de unione & deſcriptione perſonæ dicam.

Perſonæ definitio.

Suprà definiuimus Perſonam hoc modo. Perſona eſt ſubſtantia indiuidua, intelligens, incommunicabilis. Iam cùm uerum ſit in filio Dei eſſe & naturam diuinam, & humanam integram, animam & corpus, cur dicimus unicam eſſe perſonam, Chriſtum natum ex uirgine?

Hanc quæſtionem eò recito, ut quid Eccleſia ſentiat, & quomodo loquatur, iuniores diſcant, & ueterum certaminum memoria in Eccleſia conſeruetur.

Agitarunt. n. hanc quæſtionem Neſtorius & Eutyches. Neſtorius contendit Chriſtum natum ex uirgine tantùm fuiſſe hominem, ſed huic humanæ naturæ adfuiſſe diuinam, ſcilicet filium æterni Patris, ſecundum adſiſtentiam, ut ipſe loquebatur, id eſt, humanam naturam tantùm fuiſſe hoſpitium ſeu domicilium diuinæ naturæ. Nec fuiſſe unitas duas naturas unione perſonali.

Hæc controuerſia in magna frequentia in Synodo Epheſina dijudicata eſt anno à natali Chriſti 435. Et extant adhuc multorum longæ ſententiæ in ea Synodo dictæ, contra Neſtoriũ, quæ aliquo modo illuſtrant hanc doctrinam.

VT autem in articulis fidei neceſſe eſt fieri, exordiamur à teſtimonijs diuinitus reuelatis. Ioh: I. perſpicuè dicitur, Et uerbum caro factum eſt. Hac uoce palàm refutatur Neſtorius, qui fingit carnem, id eſt, humanam naturam, tantùm hoſpitiũ eſſe filij Dei, unde utrunq; ſequeretur, neq; hunc hominem Chriſtum, eſſe filium Dei, neq; Filium ſimul hominem eſſe, ſed tantùm hominis hoſpitem aut comitem.

Præterea de dicto Iohannis certum eſt, utramq; naturam manere, nec confuſas eſſe naturas. Neceſſe eſt ergo dictum Iohannis ſic intelligi, quòd hæc perſona nata ex Maria, ſit unica perſona, in qua uerè ſint unitæ hæ duæ naturæ, diuina, quæ eſt ſecunda perſona diuinitatis λόγος, & humana, quæ humana natura ſuſtentatur à diuina, & ad diuinam dependet, ſic ut diuina eam ſuſtentet, & ordinem humanæ naturæ ad diuinam terminet.

In Chriſto nato ex uirgine unitæ ſunt duæ naturæ.

Et quæſitæ ſunt qualeſcunq; umbræ ad huius mirandi fœderis declarationem, ut, an ſit qualiſcunq; ſimilitudo, copulatio animæ & corporis, qua ſimilitudine uſus eſt Athanaſius inquiens, ſicut anima rationalis & caro unus eſt homo, ita Deus & homo unus eſt Chriſtus. Item, an qualiſcunq; ſimilitudo ſit, ramus inſitus trunco. Item, mixtorum ſeminum uis in rebus natis, aut ſubiectum ſuſtentans accidentia, ut aqua calorem.

Etſi

Etſi autem nulla harum ſimilitudinum prorſus congruit, tamen collatio aliquid lucis adfert,cùm uidemus ubi ſit diſcrepantia. Humana natura in Chriſto, non habet rationem perſonæ per ſeſe, ſicut Petrus aut Paulus,aut cæteri homines, Sed ut dixi, dependet ſingulari ordine ad hanc diuinam perſonam Filium, ut ab ea ſuſtentetur & conſeruetur, & rationem perſonæ cum diuina natura accipiat.

Humana natura in Chriſto non habet rationem perſonæ.

Hic quaſi complexus naturæ imbecillis & finitæ, dependentis ad infinitam, ſignificatus eſt hac imagine, quòd Filius complectatur humanam naturam quam adſumit,ut Sponſus ſponſam. Sed tamen in his imaginibus omnibus aliqua eſt diſſimilitudo.

Etſi igitur docendi cauſa copulatio animæ & corporis dicitur imago huius mirandi fœderis duarum naturarum in Chriſto, tamen & hæc diſſimilitudo in conſpectu eſt. Anima deſerit corpus in morte. At natura diuina nunquàm deſerit humanam naturam in Chriſto, nec corpus nec animam, ne quidem poſtquàm diſceſſit anima à corpore, Ac ſæpè recenſetur dictum Damaſceni, λόγος quòd ſemel adſumſit,nunquàm deſeruit, nec deſeret.

Natura diuina nunquàm deſerit humanam.

Quanquàm autem hæc diſſimilitudo conſideranda eſt, tamen exiſtimo hanc ipſam ob cauſam ſic conditum eſſe hominem, ut copulatio animæ & corporis, ſit qualiſcunq; pictura huius noui fœderis duarum naturarum in Chriſto,& multa congruunt.

Anima eſt tanquàm geſtatrix corporis,& quanquàm fons eſt actionum, & aliæ actiones propriæ ſunt animæ, ut intelligere numeros aut Deum, aut uniuerſalia, Aliæ propriæ corporis, ut concoquere cibum & potum, nutrire corpus,tamen ſocietas talis eſt, ut actiones rectè tribuantur perſonæ. Homo intelligit, homo concoquit cibum.

Etſi autem,ut dixi, aliqua eſt diſſimilitudo, tamen perſona diuina geſtat humanam naturam, ita ut ſit ſuſtentatrix & conſeruatrix eius. Et quanquàm proprietas ſua cuiuſq; naturæ manet, tamen quia perſona diuina ſuſtentat & conſeruat humanam,& perſona una eſt, ueræ ſunt hæ propoſitiones in concreto,Deus eſt homo,Deus eſt paſſus.

Sua cuiuſq; naturæ manet proprietas.

CVm igitur dicat Eccleſia, unicam eſſe perſonam, cùm tamen duæ ſint naturæ intelligentes, definitio perſonæ dextrè explicanda eſt. Suprà dictum eſt,Perſona eſt ſubſtantia indiuidua, intelligens, incommunicabilis,hic adde, quæ non ſuſtentatur neq; conſeruatur in alia.

PERSONA.

Hanc poſtremam particulam comprehendunt ſcriptores, in uocabulo, Incommunicabilis, quia dicunt idem eſſe naturam humanam uniri æterno Filio,& ei communicari,& ab eo ſuſtentari ac conſeruari,ſed declarationis cauſa poteſt addi hæc poſtrema particula, quæ non ſuſtentatur neq; conſeruatur in alia.

Natura humana in Chriſto ſuſtentatur à diuina.

Cùm igitur humana natura in Chriſto ſuſtentetur à diuina,ita ut non eſſet humana,niſi ſic ſuſtentaretur,non ſunt duæ perſonæ diuina & humana, ſed ſunt unica perſona, & diuina ſuſtentatrixi terminat ordinem alterius naturæ, ut iam ſint unica perſona.

Et uſa eſt Eccleſia his formis loquendi. Natura humana unita eſt Filio Dei unione hypoſtatica,id eſt,perſonali,quod idem eſt,ac ſi dicat, Vt unica ſit perſona,ſeu ut humana ſuſtentetur à diuina, ut actiones & paſſiones tribuantur perſonę,propter illam arctiſſimam unionem,ut de homine dicimus,Homo intelligit,homo laceratur.

Formulæ loquendi uſitatæ Eccleſiæ.

Sic uſi-

Sic uſitata eſt & hæc forma, λόγος aſſumſit humanam naturam, quod intelligatur de unione perſonali,ut iam dictum eſt.

Ex Symbolo & hæc forma recepta eſt, filius Dei incarnatus eſt, quod intellige,ut iam dictum eſt, de unione & de aſſumtione.

Simus autem uerecundi in loquendo, & retineamus eruditorum in Eccleſia conſuetudinem, Et dijudicemus, ubi figuris longius petitis uſi ſint Scriptores,ut cùm dicunt,filius induit humanam naturam, aut λόγος induit hominem. Has poëticas figuras rectè interpretemur, ne ab unione perſonali diſcedamus.

Eſt omnino mirandum fœdus, & mirabile teſtimonium amoris in Filio erga nos, quod non tantùm circundat ſibi humanam naturam hoſpitium, ſed arctius copulat ſibi naturam, factus eſt homo,ut Iohannes loquitur.

Etſi autem ut dixi, Similitudo, quæ omnino congruat, oſtendi nulla poteſt:tamen docendi cauſa utamur hac Origenica umbra,ut fumus in flamma fit ignis, ita utcunq; cogitemus arctiſſimam eſſe copulationem diuinæ & humanæ naturæ,& in tota humana natura lucere diuinam,& neutram deletam eſſe.

Hinc utcunq; intelligi poteſt doctrina de communicatione Idiomatum.

Idioma quid ſit. Idioma eſt proprietas uni naturæ conueniens, Vt ſi de homine loquamur, mentis Idioma eſt, id eſt, propria actio, intelligere numeros uel Deum, uel uniuerſalia, Corporis proprietas eſt lacerari.Et tamen hæc communicatur perſonæ.

Sic in Chriſto proprietas eſt perſonæ diuinæ, eſſe omnipotentem. Rurſus proprietas eſt naturæ humanæ, crucifigi,mori. Et tamen in concreto hæc *Propoſitiones receptæ in Eccleſia.* tribuuntur perſonæ,Et receptæ ſunt propoſitiones, Deus eſt homo, Deus eſt paſſus, crucifixus, mortuus. Chriſtus eſt omnipotens,creator, ſed magna circumſpectione opus eſt in his propoſitionibus.

Ac primùm ſciamus diſcrimen eſſe inter uocabula abſtracta,& concreta.

Abſtracta, quid ſignificent. Abſtracta ſignificant naturam ſeorſum conſideratam,ut diuinitas,uel diuina natura,humanitas,uel humana natura.Itaq; hę propoſitiones nequaquàm receptæ ſunt, Diuinitas eſt mortua, uel diuina natura eſt mortua, quia hic natura ſecundum ſeſe conſideratur.

Et dictum Petri conſideretur 1. Pet. 4. Cùm Chriſtus paſſus ſit in carne, *Irenæus.* Ait Chriſtum paſſum eſſe, ſed in natura humana,quæ mori poterat.Et Irenæus piè dixit pagina 185. Chriſtus crucifixus & mortuus eſt, QVIESCENTE VERBO, ut crucifigi & mori poſſet,id eſt, natura diuina non eſt quidem lacerata aut mortua, ſed fuit obediens Patri, quieuit, ceſſit iræ æterni patris aduerſus peccatum generis humani. Non eſt uſa ſua potentia, non exeruit ſuas uires.

Ac ſimul in hoc dicto naturarum diſcrimen indicatur, & illuſtratur magnitudo iræ Dei aduerſus peccatum effuſæ in Chriſtum, & admiranda humilitas Filij quieſcentis & obedientis Patri, nec exerentis ſuam potentiam.

Conſiderentur ergo propoſitionum diſcrimina. Hæ nequaquàm recipiuntur, Natura diuina eſt mortua, Natura diuina eſt humana.

Propoſitiones in concreto. At in concreto ueriſſimæ & receptę ſunt propoſitiones, Verbum eſt homo,Deus eſt homo, Chriſtus eſt Deus, Deus eſt natus ex uirgine, paſſus, quia hæc perſona naſcitur, & crucifigitur, in qua unione perſonali, unita eſt humanæ naturæ diuina.

Significant

Significant autem concreta totum agens, naturam ſuſtentantem & naturam ſuſtentatam, ut cùm dicimus, homo intelligit. Quare perſona intelligatur uoce concreti. Et proprietas unius naturæ, tribuitur perſonæ in concreto. *Concreta naturæ quid ſignificent.*

Receptæ ſunt & hæ propoſitiones, Verbum factum eſt homo, Deus incepit eſſe homo. Sed ut dictū eſt, intelligantur de aſſumtione naturæ humanæ.

Nequaquàm autem receptæ ſunt hæ propoſitiones, Verbum eſt creatura, Chriſtus eſt creatura, Chriſtus incepit eſſe, Chriſtus factus eſt. Prudenter enim uitata eſt ambiguitas, & uitatæ ſunt inſidiæ. Nam Ariani ſic loquentes, Chriſtus eſt creatura, non de natura humana aſſumta loquebantur, ſed alteram naturam in Chriſto, priorem humana contendebant ex Nihilo conditam eſſe, non eſſe imagiuem æterni patris genitam de ſubſtantia eius ὁμοούσιον & coæternam Patri. *Propoſitiones non receptæ.*

INterpres Latinus in Paulo ad Romanos, & ad Galatas uſus eſt hac duriore uoce filius Dei factus ex ſemine Dauid ſecundum carnem, Item, factus eſt ex muliere, cùm multò rectius uti potuiſſet uoce, Natus eſt, Nam Græcis uſitatè γενέσθαι ſignificat natum eſſe, & γενόμενος natum, ut non dubium eſt, unde & nomen eſt, γένεσις natiuitas.

Lectio igitur Græca illuſtrior eſt. Et interpretatio fuiſſet minus dura, ſi dixiſſet natum ex ſemine Dauid. Item, natum ex muliere &c.

LIberat etiam Grammatica dextrè iudicantes, magnis labyrinthis, cùm quærunt, an uera ſit propoſitio, Filius Dei eſt prædeſtinatus, cui quæſtioni occaſionem præbuit mendoſa interpretatio, in primo capite ad Romanos, Vbi non loquitur Paulus de Deo eligente, ſed de hominibus agnoſcentibus filium Dei. Sic enim dicit certò cognitum eſſe hunc uirum, quem Apoſtoli affirmabant eſſe Meſſiam, eſſe filium Dei, quia & reuixit ex morte, & ſit efficax, dans Spiritum ſanctum, & reſuſcitans mortuos.

Rectè autem Auguſtinus dicit, naturam humanam, quæ aſſumenda erat ex uirgine, prædeſtinatam, id eſt, ordinatam & electam eſſe, ut uniretur Filio. Certè propter hoc decretum, dictum eſt in prima promiſſione, Semen mulieris conculcabit caput Serpentis.

VOlens autem relinquo multas quæſtiones, ac tantùm oro iuniores, ut conſiderent, quomodo loquantur eruditi in Eccleſia in propoſitionibus, quarum in docendo uſus eſt. Et receptas formas iudicijs ueræ Eccleſiæ piè cuſtodiant. Nam in hac cauſa præcipuè periculoſa eſt mutatio.

Nec rixandi cauſa quærant captioſè dicta, quibus in docendo nihil opus eſt. Potius huius mirandi conſilij beneficia conſiderentur, quare filius Dei miſſus ſit, ut fieret uictima, & cogitatione iræ Dei aduerſus noſtra peccata, expaueſcamus, & rurſus erigamur conſolatione agnoſcentes immenſam miſericordiam, qua nos Deus propter filium certò recipit, ut in doctrina de iuſticia fidei copioſè dicitur.

Quærunt, an Spiritus ſanctus dici poſſit Chriſti pater, cùm dicat textus in Matthæo, Quod natum eſt in ea, eſt ex Spiritu ſancto. Reſpondeo. Pater tantùm dicitur, qui ſuam ſubſtantiam transfundit in id, quod gignit. Ideò Spiritus ſanctus, etſi format in aluo uirginis, corpus naſcentis Meſſiæ, tamen nequaquàm nominatur Pater, quia non transfudit ſuam ſubſtantiam, Sed ſit modus talium quæſtionum.

Addenda

Filius Dei aſſumſit humanam naturam integram.

ADdenda eſt neceſſaria regula, Filium Dei, imaginem æterni patris aſſumſiſſe humanam naturam integram, incorruptam, habentem omnes uires & appetitiones naturæ proprias & ordinatas. Item, non uicioſam, ſed tamen paſſibilem, & mortalem, ſine peccato, Eaſq; infirmitates aſſumſit uolens, propter nos, ut fieret uictima. Sic ad Ebræos 4. dicitur. Non habemus ſummum ſacerdotem, qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris, ſed tentatum per omnia ſecundum ſimilitudinem, ſine peccato.

Etſi igitur Chriſtus uidebat patrem, & erat beatus, Sicut inquit Ioh. 3. Filius hominis qui eſt in cœlo. Item Ioh. 14. Ego in patre ſum, & Pater in me eſt. Item, Pater qui in me manet, ipſe facit opera, tamẽ natura humana habuit ſuas appetitiones. Et hæ ſæpè recitantur. Eſurit, ſitit, lætatur, dolet, lacrimat, conflictatur ingenti mœſticia, ſicut ipſe inquit, Triſtis eſt anima mea uſq; ad mortem.

In Chriſto ſunt ueri ingẽtes & non ſimulati motus.

Hi affectus in Chriſto non fuerunt ſimulati, ſed ueri & ingentes motus. Nec cogitemus Chriſtum fuiſſe lapidem aut Stoicum, ſed uerè lætatus eſt, uerè excruciatur mœſticia. Et magnæ ſunt illius conſternationis cauſæ. Non tantùm formidat lacerationẽ corporis ſui, ſed ſentit maius onus ſcilicet iram Dei aduerſus peccata generis humani, quam ſcit in ſeſe effundi, perinde ac ſi ipſe ſeſe meis & tuis, & aliorum ſceleribus polluiſſet. Ideō enim dicitur pro nobis peccatum eſſe factus. Doluit item magnam partem generis humani perituram eſſe ſpreto hoc beneficio Dei.

Etſi autem magnitudo horum dolorum non poteſt à nobis intelligi, tamen Eccleſiam aliquid de his tantis rebus cogitare neceſſe eſt, quæ ideō onerata eſt cruce, ut agnoſcat magnum quiddam eſſe iram Dei aduerſus peccata.

De quæſtione an fuga mortis in Chriſto fuerit uicioſa.

QVod uerò diſputant, An fuga mortis in Chriſto fuerit uicioſa, cùm pars inferior non obtemperauerit ſuperiori, Primō reſpondeo, Lacerationes in carne naturaliter efficere dolores, etiam ſine peccato. Item aliquas mœſticias in corde & uoluntate naturales eſſe, quæ in Chriſto ſine uicio fuerunt, doluit, ſed non ut nos, inordinatè.

Deinde ſupra illum naturalem dolorem fuit in Chriſto ſenſus iræ Dei, aduerſus peccatum generis humani, Vt Filius nouit Patrem integrè, ita iræ magnitudinem ſolus tunc uidit & ſenſit. Hac mole ſupra uires tunc onerata natura in Chriſto gemit. Et tamen hæc conſternatio diſſimilis eſt noſtris pauoribus. Chriſtus fert illos magnos dolores ſine indignatione aduerſus Patrem, & hanc obedientiam uolens præſtat.

Conſternatio in Chriſto ſine peccato eſt nec uicioſa.

Ideō hæc conſternatio eſt ſine peccato, & non eſt uicioſa. At in cæteris hominibus, cum fuga exiſtit fremitus aduerſus uoluntatem Dei, & in his qui non eluctantur confugientes ad filium Dei, accedunt horrendæ blaſphemiæ.

Nec addam longiorem diſputationem, Sed has res maximas pij in ſuis doloribus, & in lectione Pſalmorum & Propheticarum narrationum conſiderent, ubi ad nos docendos & conſolandos extent talium dolorum deſcriptiones.

τέλος θεῷ δόξα.

DICTA ALIQVA SCRIPTV-
RÆ EXPLICATA.

CHriſtus finis Legis Fol:1 pag: 2.
Filius non portabit iniquitatem patris ſui, fol.2.p 2
Ego dico uobis,non iurate omnino Matth:5. f.5.
Secundum mandatum ſimile huic fol.8. p.2. 182 p. 2.
Neceſſe eſt obedire non ſolum propter iram 12. p.2. & 143
Qui gladium acceperit 15
Facite in mei memoriam 33 p 2
Ideo ex fide gratis,ut ſit firma promiſſio 39.p 2
Dæmones credunt & contremiſcunt 43 p 2
Adhuc multa habeo uobis dicere 55 p 2.& 57.p 2
Obedite præpoſitis ueſtris 57 p 2.& 119.p 2
Credidit Abraham Deo 64 p 2
Si iniquitates obſeruaueris Domine ibidem
Act.10.Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent, remiſſionem accipere per nomen eius omnes qui credunt &c. 66
Si uis in uitam ingredi,ſerua mandata 68 & 215 p. 2 & 315 p 2
Factores legis iuſtificabuntur 68 & 74 p 2
Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum 69 p 2 & 217. & 316
Date Eleemoſynam, & omnia erunt munda 69 p 2.& 76
Chriſtus redemit nos à maledictione legis ad Galat.3. 70
In Chriſto conſummati eſtis 70.& 208
Iuſtus ex fide ſua uiuet 70 p 2.& 71 p 2
Iudica me Domine ſecundum iuſticiam meam, 70 p 2
Iudica Domine cauſam meam ibid.
Si habeam omnem fidem 72 p 2. & 215. & 316.
Vniuerſa deliſta operit caritas 73 p 2
Videtis ergo quod ex operibus iuſtificatur homo,non ex fide ſola 74.& 316 p 2
Caritas eſt uinculum perfectionis 73
Peccata tua Eleemoſynis redime,Dan. 4. 74 p 2 & 216.& 315 p 2
Eſai.58.Frange eſurienti panem tuum, inuocabis & Deus exaudiet 74 p 2
Remittite & remittetur uobis 74 p 2. & 75 p 2 & 215 p 2. & 315 p 2
Matth.6. Beati miſericordes, quia miſericordiam conſequentur 74 p 2
Si nos iudicaremus,non iudicaremur à Domino, 75 p 2. & 93 p 2. & 137. & 255 p 2. & 226 p 2.
Ierem.15.Si conuerſus fueris conuertam te 75. p. 2.
Zach.1.Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos ibid.
Inuoca me in die tribulationis 75 p 2
Eleemoſyna ab omni peccato & à morte liberat, 75 p 2.& 255.
Cum feceritis omnia, dicite ſerui inutiles ſumus 77.p.2
Merces ueſtra copioſa eſt in cœlis ibid.
Reddet unicuiq; ſecundum opera ſua 79.& 217 p.2.& 317 p 2
Ioh.5.Qui bona fecerunt in reſurrectionē uitę 79
Matth. 25.Eſuriui & dediſtis mihi manducare 79
Nemo uos iudicet in cibo & potu 82
Quidquid non eſt ex fide peccatum eſt 89
Salomon, Diligenter cognoſce uultum pecoris tui 89.p.2
Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci 90
Confitemini uiciſſim delicta ibid.
Petrus. Studete firmam facere uocationem ueſtram 100.p.2
Sanctificatur per uerbum & orationem 106. & 382. p.2
Sanctificatur uir infidelis per uxorem fidelē 1.Corint.7. 106. & 341
Eſaiæ. Mundamini qui fertis uaſa Domini 107 p.2.
1.Pet.2.Sacerdotium ſanctum, ut offeratis hoſtias ſpirituales 109.p.2
Rom.12.Exhibete corpora ueſtra hoſtiam uiuentem,ſanctam, cultum rationalem ibid.
Pſal.39.Sacrificium & oblationem noluiſti, aures autem aperuiſti mihi 110
Locus Malachiæ, Ab ortu Solis uſq; ad occaſum. ibid.
Malachias. Purgabit filios Leui, & colabit eos quaſi aurum & argentum, & erunt Domino offerentes ſacrificia in iuſticia 110
Qui reliquerit domum &c. 117
Si uis perfectus eſſe,uade uende omnia,& da pauperibus 117.p.2
Qui uos audit,me audit 119.p.2
In cathedra Moyſi ſedent Scribę & Phariſæi,quidquid dixerint uobis, facite 120.& 230.p.2 et 305
Neſcit homo an amore uel odio dignus ſit 127 & 314. p.2
Zach. 12. Effundam ſuper domum Dauid ſpiritum gratiæ & precum 128 p. 2.& 221.&263
Non eſtis ſub lege ſed ſub gratia 129. p.2.& 200 p.2.& 303.p.2.
Donum Dei eſt uita æterna, Rom.6. 129 p.2
Petrus. Perfecte ſperate 130
Si ſpiritu actiones carnis mortificabitis uiuetis. 131
Dictum Petri.Baptiſmus eſt ſtipulatio bonę conſcientiæ 133.& 235 p.2.& 320
1. Cor.11. Probet ſe unuſquiſq; 135
Fidem Primam irritam fecerunt 140.p.2. & 380
In Chriſto habitat plenitudo diuinitatis corporaliter 153.& 155
Deus erat uerbum 153.p.2.
Philip.2. Qui cum eſſet in forma Dei, non rapuit æqualitatem cum Deo &c. 155.p.2.& 400
Pater maior me eſt 156. & 400.p.2
Pater glorifica me, ea gloria, quàm habui, priuſq; hic mundus eſſet, apud te 156

Quæ Pater facit Filius ſimiliter facit 156.p.2
Eſai.59. Hoc fœdus meum cum eis 157.p.2
1.Tim.4. Speramus in Deo uiuo, qui eſt ſaluator omnium hominū maximè fidelium 160.p.2
Scio Domine, non eſt hominis uia eius 163.p.2. 168 & 409.p.2. & 420.p.2
Electi ſecundum propoſitum Dei, qui facit omnia conſilio uoluntatis ſuæ 164 & 409.p.2
1. Cor. 12. Idem eſt Deus agens omnia in omnibus 164.& 421.p.2
Lex pædagogia in Chriſtum 166. & 187. p.2. & 196. & 311 p.2. & 418
1. Corint. 2. Animalis homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus 166.p.2
Non poteſt ſibi homo quidquam ſumere niſi datum ſit ei ſuperne 168
Deus reliquit hominem in manu conſilij ſui, Eccleſiaſticus 168.p.2.422
Prædicate pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in nomine meo 170
Mors peruaſit in omnes, quia omnes peccauerunt 171
Epheſ.2. Eramus natura filij iræ 171.p.2
Ierem.17. Peruerſum eſt cor hominis & inſcrutabile 171.p.2.& 412.p.2
Senſus carnis inimicicia eſt aduerſus Deum, nam legi non ſubditur nec poteſt quidem 172
Ego dixi in exceſſu meo omnis homo mendax. ibid.
Si bonus fueris, eris acceptus, Sin autem malus, peccatum tuum quieſcet donec reuelabitur. 175. p.2. & 226
Filius Dei apparuit ut deſtruat opera Diaboli. 176.
Lex eſt ſpiritualis 176.p.2. & 264
Ego aliquando uiuebam ſine lege 188
Fontes tui deriuentur foras, et tu dominus horum eſto ſolus 190. p.2
Iudæos intueri in faciem Moſi uelatam 196
Lex per Moyſen data eſt, gratia & ueritas per Chriſtum facta eſt 200.p.2.& 312.& 334.p.2
Operanti merces non imputatur ſecundum gratiam 200.p.2
Ideo ex fide gratis, ut ſit firma promiſſio ibid.
Vbi abundauit peccatum ſuperabundauit gratia. ibid.
Hebr.4. Accedamus ad thronum gratiæ 201
Rom.3. Omnes homines carent gloria Dei. Iuſtificantur autem gratis in ſanguine eius &c. 202
Lex iram efficit 203
Veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu & ueritate 205
Corde credimus ad iuſticiam, ore fit confeſſio ad ſalutem 208. p.2
Odoratus eſt Dominus odorem ſuauitatis 209
Si ſecundum carnem uiuetis, moriemini, Si actiones carnis ſpiritu mortificabitis, uiuetis 211
Tu quoq; in ſanguine teſtamenti tui educes uinctos tuos de lacu in quo non eſt aqua 221
Gal.6. Probet unuſquiſq; opus ſuum, & ſic apud ſe gloriationem habebit, & non ab altero. 225.p.2. & 251.p.2
1.Cor.4. Hoc flagitatur ut fideles ſimus 127
Fundamentum aliud poni non poteſt, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus &c. Alij ſuperædificant aurum, alij ſtipulas &c. unuſcuiuſq; opus quale ſit ignis probabit. 229. p. 2.
Matth. 16. Super hanc petram ædificabo Eccleſiam meam 234
Ego baptizo uos aqua 236.p.2
Hebr.6. Impoſſibile eſt eos qui ſemel illuminati ſunt reuocari ad pœnitentiam 245
Qui dixerit uerbum contra Spiritum ſanctum, 245. p.2
Voluntarie peccantibus poſt acceptam noticiam ueritatis, iam non relinquitur pro peccatis hoſtia, ſed terribilis expectatio iudicij 246
Non iudicabit Spiritus meus in homine 247
Sufficit diei ſua afflictio 256
Miſereor cuius miſereor 258
Quos elegit, hos & uocauit 258. p.2
Non eſt uolentis, neq; currentis, ſed Dei miſerentis 259
Ego indurabo cor Pharaonis, phraſi hebræa ſignificat permiſſionem 258. p.2. & 407. p. 2
Pſalmi quinquageſimi explicatio 363
Oportet Deo magis obedire quam hominib. 292
Locus Samuelis qui de iure Regum loquitur, intelligatur de ſtipendijs 293
1.Tim.4. Exerce te ad pietatem 298
Si uos filius liberauerit, uerè liberi eritis 301. p.2 & 302. p.2
Iuſto non eſt lex poſita 303.p.2
Sumus dilecti in dilecto 313.p.2
Transformamur in eandem imaginem tanquam à Domini ſpiritu ibid.
Qui non diligit manet in morte 316
Elegit nos in Chriſto 258.p.2
De peccato damnauit peccatum 242
Erunt duo in carnem unam 341
Deus eſt dilectio 251.p.2
Qui gloriatur in Domino glorietur 352
Timor Dei initium ſapientiæ 352.p.2
Deum time, & mandata eius obſerua ibid.
Perfecta dilectio foras pellit timorem ibid.
Deum Maozim colet auro & argento 365.p.2
Qui ſpiritu Dei ducuntur, hi ſunt filij Dei 376
Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium filio dedit 348. p.2
Vnus Mediator, Dei & hominum, homo Ieſus Chriſtus 349
Inuocetur ſuper eos nomen meum, & nomina patrum meorum, Gen. 48. 377
Ipſe autem ſaluus erit ſic quaſi per ignem 378
Ieroſolymam miſſa 2000 drachmarum, ut pro mortuis ſacrificia fierent, In Machabæis. ibid.
Homo præparat animam, Sed Deus gubernat linguam 409
Sine me nihil poteſtis facere 409. p. 2
Idem Deus agens omnia in omnibus ibid.
Video aliam Legem in membris meis. 415. pag. 2.

Nemo

Nemo poteſt uenire ad me, niſi Pater traxerit eum 420
Niſi Dominus ædificauerit domum 421
Non eſt bonum hominem eſſe ſolum 435.p.2
Lex per fidem ſtabilitur fol.1.pag.2.& 70. & 169.p.2 & 208.

INDEX.

A.

Arianæ hæreſis refutatio 154.p.2
Abſolutione priuata quare utendum ſit fol.26 & 324. p.2.
Abſolutio priuata cur retinenda 48. p. 2. & 250. & 368
Abſolutionis miniſterium non pendet ex conditione enumerationis 49
Apoſtolorum decreta de Idolothytis & ſcortatione ſunt moralia & perpetua 57.p.2
ad Articulum, Credo remiſſionem peccatorum, referantur tanquam ad cauſam finalem reliqui omnes 64
Accepti ſumus propter Chriſtum, ideo, quia legis impletio non eſt perfecta 73
Abſolutionem complectimur cum de fide dicimus 85.p.2
Abſolutio eſt exequutio alieni beneficij, non eſt iudicium 89.p.2
Afflictiones in pijs habent alium finem 93
Afflictiones non ſemper pœnæ aut ſigna iræ. 93.p.2.
Angelos orare pro nobis 101
Animalem hominem Paulus quid uocet 100
Appetitiones in natura conditę differunt à confuſione ordinis - 124
Abſolutio de fide nos debet commonefacere 136 p. 2
Adoratio tribuit diuinitatem rei quæ inuocatur 155. p.2
Appellationes potentiæ & uirtutum communes ſunt tribus perſonis 159. p. 2
Actio Dei generalis 160.p.2. & 405.p.2
Anathema ſit qui dixerit, Deum impoſſibilia præcepiſſe 169.& 422.p.2
Anathema ſit, ſi quis dicit, legem poſſe fieri ſine gratia 169. & 422. p.2
ἀταξία diſcernenda ab ipſis appetitionibus 172. p. 2.
Affectus duplices 137. p.2
Affectus non tollendi ex homine ibid.
Affectus fuiſſent in natura integra ibid.
Affectus fuerunt in Chriſto, ſed ordinati & puri. ibid.
Affectus à Deo in natura hominis conditi ibid.
Adulti renati habent peccatum 174
Actualia peccata oriuntur ex originali 174. p. 2.
Actualia peccata ſemper ſimul ſunt cum peccato originali ibid.
Actualia peccata mortalia quæ ſint in renatis lapſis 175
Affectata ignorantia & affectata omiſſio peccata mortalia 176
Abſolutio duplex 217.& 316
Arca fœderis quid ſignificet 223
Ablutio in Baptiſmo ſignificat ablui peccata. 236
Abſolutionis petendæ mos teſtimonium quod lapſi recipiantur à Deo 250.p.2
Abſolutionem petenti tria cogitanda ibid.
Apoſtoli miſſi tantum ad docendum, non ad rapienda imperia mundi 260
Afflictiones teſtimonia doctrinæ 266
Afflictiones teſtimonia immortalitatis ibid.
Afflictionum omnium finalis cauſa ut retrahant ad pœnitentiam 268
Afflictionum 4.genera 271. & 326.p.2. & 332. p.2. & 369
ἀδιάφορα opera ſine ſuperſtitione, facere conceſſum eſt 295
ἀδιαφόρων doctrina 300. p.2.
ἀταξία non poteſt deponi uiribus naturalibus 311
Antinomorum error 317. p.2
Articuli fidei non ſunt uiſibiles. Eccleſiam eſſe, eſt articulus fidei &c. reſponſio ad argumentum. 318. p. 2
Anabaptiſtarum errores 320.p.2
Anabaptiſtæ fingunt nullum eſſe peccatum originis, & quod diſciplina ſimus iuſti coram Deo 321
Anabaptiſtæ tollunt diſcrimen inter peccata quæ hærent in Sanctis, & quæ non hærent 321. p. 2.
Abſolutio priuata oſtendit diſcrimen Legis & Euangelij 324.p.2
Applicatio beneficiorum Chriſti quomodo fiat 327. p.2
ἀγάπη uocatus ritus publicus Cœnæ Domini, 328. p.2
Angeli & homines quare conditi 336. p. 2
Affinitas quid ſit 339
Affinitas non latè uagatur ibid.
Abſoluentis uoci ut uoci diuinæ credendum eſt 85
Abſolutio Sacramentum pœnitentiæ ibid.
Apoſtolorum decretum de Paſchate quod citat Epiphanius 82
Argumenta contra doctrinam de iuſtificatione pleraq; naſcuntur ex iudicio rationis, ſeu legis de diſciplina 212.p.2
Auxilium à ſolo Deo fiducia Mediatoris petendum 376.p.2
Actiones propriæ uocationum 371
Adoratio panis idolatria 365.p.2
Antiochena Synodus cum Symbolis congruit. 365

Affectus quid ſint 354.p.2
Amor quid ſit ibid.
Amicicia quid ſit 355
Acceptio perſonarum quid ſit 355.p.2
Acceptio perſonarum pugnat cum iuſticia diſtributiua ibid.
Angelus bonus quid ſit 357.p.2
Angelus malus quid ſit 358
Apoſtoli quid ſint ibid.
Affectus in natura cur conditi 352
Anima & corpus cur copulata in homine 347
Auguſtini mater pia manſit in coniugio ethnici mariti 341
Aduerſarijs uociferantibus de ſchiſmate quæ opponenda 381.p.2
Adfectus uitioſi in non renatis peccata mortalia ſunt 415
Actionum duo genera reliqua poſt hanc deprauationem 417.p.2

B.

Bona opera quomodo placeant 23.p.2.& 317.p.2.
Bona opera cur facienda 23.p.2.& 31.p.2.& 71.p.2 & 209
Baptiſmus teſtimonium de tribus diſtinctis perſonis 401.p.2
Baptiſmus neceſſarius ad ſalutem 40.p.2.& 133
Bona corporalia petenda propter 5.cauſas 383
Bona opera non poſſunt eſſe aut fieri niſi prælucente fide 44
Baptiſmus tollit reatum ſeu formale non materiale 60.p.2
Bona opera facienda propter mandatum Dei 71 p.2.
Bona opera effectus regenerationis ibid.
Bona opera mereri remiſſionem peccatorum obſcurat beneficium Chriſti 72
Bona opera placere propter gratiam dictum ſcholaſticorum 79
Bona opera ſequuntur pœnitentiam 91.p.2
Bona opera quomodo poſſint fieri 128.p.2
Bona opera interiora & exteriora habet Latro in cruce 129.p.2
Baptiſmus quid ſit 133.& 235.p.2.& 319.p.2
Baptiſmi uerba explicantur 133.&.151.& 152.p.2 & 235.p.2.& 319.p.2.& 402
Baptiſmus ſemel fiat 133.& 236
Baptiſmus & Cœna differunt 133 p.2
Beatis etſi curæ ſunt res humanæ,tamen non inde ſequitur eſſe inuocandos 142.p.2
Beatorum hiſtoriæ populo proponendæ,& quomodo ibid.
Baptiſmi uerba continent deſcriptionem Dei 151 & 151.p.2
Beatus cum ſit in excellenti lætitia, an ſimul poſſit eſſe in magna conſternatione 157
Baptiſmus Chriſti teſtimonium quod Spiritus ſanctus ſit perſona 157
Benedictiones et maledictiones teſtimonia Deum adeſſe naturæ creatæ 160.p.2
Bona opera fieri præcedente gratia comitante uoluntate 167
Bella legitima pertinere ad Magiſtratus officium. 184
Belli inferendi cauſæ ibid.
Bellorum iura ex quo fonte ſumantur 190
Bonorum operum præcipuæ quæſtiones quinque. 204.p.2
Bonorum operum quæ facienda ſint ibid.
Bona opera quomodo poſſint fieri 205.p.2.
Bona opera merentur præmia & ſpiritualia & corporalia 210.217.p.2
Baptiſmi finis & ſignificatio principalis 235.p.2.
Baptiſmo quomodo utendum in uita ibid.
Baptiſmi ſignificationes 236.& 319.p.2
Baptiſmus ſemel factus perpetuum teſtimonium & fœdus ibid.
Baptiſmus Iohannis & Apoſtolorum ibid.
Baptiſmum infantum non eſſe recentem morem ſed primæ Eccleſiç teſtimonio comprobatum. 237
Baptiſmo mandatum additum eſt uniuerſale 237 p.2
Blaſphemia finalis impœnitentia 245.p.2
Bonus princeps & Tyrannus quomodo differant 336
Bonus princeps quid ſit ibid.
Baptiſmus fœdus non tantum infantium cum Deo,ſed etiam adultorum 320
Baptiſmum & pœnitentiam duas Tabulas eſſe, relictas homini poſt naufragium humanæ naturæ ibid.
Blaſphemiæ peccatum 318
Blaſphemia differt à peccatis contra conſcientiam ibid.
Bona opera in renatis interdum dicuntur iuſticia 311.p.2
Baptiſmus eorum qui retinent uerborum ſententiam ualet, etſi alioqui corrumpunt doctrinam 231.p.2
Baptiſmus Samoſateni, Manichæorum, Arrianorum non ualet ibid.
in Bellis iuſtis rapta iuſtè retinentur 19.p.2
Bernhardi ſententia de pœnitentia 86.p.2
in Baptiſmo reatus tollitur, ſed manet morbus ipſe 124
Bonum creatum quid ſit 357
Bonum ſuaue quid ſit 357 p.2
Bonum honeſtum 357
Bonum increatum ibid.
Bona utilia 357.p.2
Bonum morale & malum culpæ inter ſe opponuntur ibid.
Beelzebub 358
Bonæ actiones unde oriantur 359
Bona opera ſunt neceſſaria ad ſalutem, cur hac phraſi non utatur 375.p.2.

Bona ope-

Bona opera etiam renatorum non ſunt merita uitæ æternæ 374
Bellum quid ſit 354
Bonum quid ſignificet in genere 407

C.

Catecheſis quid ſit fol. 1.
κατηχεῖν quid ſignificet ibid.
κατηχηταὶ qui fuerint ibid.
Chriſtiano licet tenere proprium 17. p. 2
Chriſtiano licet uti contractibus 18
Confeſſio duplex 26. & 250
Confeſſio retinenda propter priuatam abſolutionem 29. p. 2. & 33. p. 2. & 89. p. 2. & 48. p. 2 & 90
Corpus & ſanguis Chriſti in Cœna uerè adſunt 29. p. 2
Coniugium Sacerdotum 32. p. 2
Cultus humana autoritate conſtituti cum impia opinione quare reprehendendi 34
Cultus cur ſeruandi 35
Cultus electi ad promerendam remiſſionem peccatorum ſunt impij 36. & 54
Chriſtiano licet rebus ciuilibus uti 41. p. 2
Ceremonijs cur ſit opus 46
Ceremoniæ ſine fide nihil merentur nec facienti nec alijs 46. p. 2
Cœna cur principaliter inſtituta 47. & 133. p. 2.
Contritionem neceſſariam eſſe 48. p. 2
Coniugij Sacerdotum prohibitionem pugnare cum iure naturæ, diuino, cum Euangelio, cum ueterum Synodorum conſtitutionibus, & cum exemplis ueteris Eccleſiæ 51. p. 2. & 104. p. 2.
Cœlibatum repudiauit Synodus Nicena 52
Cultus in nouo teſtamento qui ſint 57
Concupiſcentia non tantum pœna, ſed etiam peccatum eſt 61
Chriſtianæ doctrinæ duæ principales partes 62
Chriſtus non deſinit eſſe Mediator poſtquam renouati ſumus 70. p. 2
Conſcientia nunquàm acquieſceret, ſi iudicandum eſſet, poſt renouationem nos acceptos eſſe propter impletionem legis 71. & 89. & 64. p. 2.
Chriſti honos non debet in Legem transferri 71 & 88
Cœnæ Dominicæ pius uſus 72
Corpus & ſanguis uerè exhibetur cum pane & uino 83
Corporalem præſentiam in Cœna poſuiſſe etiam Græcam Eccleſiam ibid.
Contritio quid ſit 85
Contritio quomodo fiat ibid.
Claues uerè coram Deo remittunt peccata 85. p. 2
Chirographi uocabulo Paulus quid notet 86
Chirographum delere quid ſit ibid.
Conſcientiæ reuocandæ à lege ad Euangelium 88
Chriſtus ideo datus, quia Legem non facimus 88. p. 2
Confeſſio peccati, quæ Deo ſit, eſt ipſa contritio. 89. p. 2
Confeſſionem quid intelligant ſcriptores Eccleſiaſtici ibid.
Confeſſionem integram non eſſe neceſſariam ad ſalutem ibid.
Conuerſio uera non eſt ubi non ſequuntur boni fructus 91. p. 2
Confeſſiones primæ Eccleſiæ quaſi narrationes hiſtoricæ teſtantes quid ſenſerint Apoſtoli 397 p. 2.
Chriſti mors ſatisfactio pro culpa & æterna morte 92
Crux non pœna, ſed exercitium eſt 93
Claues non imponunt nec remittunt pœnas temporales ibid.
Calamitates communes non tolluntur ſatisfactionibus canonicis 93. p. 2
Claues poteſtas tantum in terra ligandi & abſoluendi 94. p. 2
Claues poteſtas remittendi peccata his qui conuertuntur, & arguendi eos qui non conuertuntur ibid.
Confirmatio & extrema unctio ritus accepti à patribus, non habentes expreſſum mandatū Dei & claram promiſſionem gratiæ 95. & 138. p. 2
Chriſti honorem transferre in Sanctos blaſphemum eſt 101. p. 2
Collocare fiduciam in alios mediatores, eſt obruere noticiam Chriſti 102. p. 2
Cur lex de cœlibatu non ſit probanda 104. p. 2
Continentia peculiare donum 105. p. 2
Coniugium ueteres canones non prohibent ibi.
Coniugium mundum in credentibus 106
Concupiſcentiæ proprie opponitur mundities. ibid.
Cœlibatus non ita mundities eſt quod mereatur iuſtificationem magis quàm coniugium ibid.
Cœlibatus impia opinio quod mereatur remiſſionem peccatorum, opprimit cognitionem Chriſti, & præceptorum Dei 106. p. 2
Cœlibatus pericula animabus affert & publica ſcandala 107
Cœlibatū quibus argumentis probent aduerſarij (107. p. 2
Coniugium propter fidem mundum 107. p. 2
Ceremoniæ in Eccleſia quo fine debeant obſeruari 108
Ceremonia, id eſt, Miſſa non ſola eſt iuge ſacrificium 110. p. 2
Chriſtus pontifex in nouo teſtamento 111. p. 2
Cœnam non eſſe notam profeſſionis tantum 112. p. 2
Ceremonia in Cœna quaſi pictura uerbi ſeu ſigillum ibid.
Ceremonia in Cœna inutilis niſi accedat fides. ibid.
Chriſtus inſtituit Cœnam ad ſui commemorationem ibid.
Cœna cur εὐχαριστία dicatur 113
Cœna inſtituta propter remiſſionem culpæ 114
Cœna Domini pro culpa non ſatisfacit ibid.
Cœlibatus, paupertas opera ſunt ἀδιάφορα 116

Cultus impij liberant eos qui uiuunt in monaſterijs 117. p.2
Canones multos liberant à uotis 118
Cauſa peccati 123. p. 2. & 162. & 407 & 370
Ceremonias retinuerunt ethnici amiſſa promiſſione cum opinione quod mereantur remiſſionem peccatorum 124. p.2
Calamitates omnes uox legis hortantis ad pœnitentiam 125.p.2
Conuerſio cur dicatur regeneratio 127
Chriſtus non tantum præparationem ad uitam æternam meruit 130
Cœna Domini & Baptiſmus teſtimonia gratiæ. 133
Cœnæ uſus quomodo proſit 134
Chriſtus uerè & ſubſtantialiter adeſt in Cœna, & exhibet ſumentibus corpus & ſanguinem ſuum 134 & 239
Cœnæ partem circumgeſtare manifeſta profanatio 135
Cœna ita inſtituta, ut detur populo integrum Sacramentum 135. p. 2. & 366. p. 2. & 103. p. 2
Cœna prodeſt utenti cum affert pœnitentiam & fidem 135
Contritio aliqua neceſſaria 136. & 246. & 322.
Contritionem nec mereri remiſſionem, nec eam oportere ſufficientem eſſe 136. & 367
in Contritione dolores quomodo fiant 136
Conuerſionis ſeu pœnitentiæ tria membra ibid.
Caſtitatem Deus quare ſanxerit 434. p.2
Coniugium quid ſit 137.p.2. & 355.p.2. & 336. p.2.
Caſtitas quid ſit 355.p.2. & 379.p.2
Coniugij ordinem Deus ſanxit 355. p.2
Commixtiones extra coniugium peccata damnata à Deo 138
Caſtitas quid ſit 138. & 192. & 434.p.2
Conſecrationis olei formæ magicæ & execrandæ 118.
Confirmationis uetuſtatis ritus 138. p. 2
Ciuilibus rebus Chriſtianus uti poteſt ſicut cibo & potu 143
Certitudinis cauſa in doctrina Eccleſiæ reuelatio diuina 148
Creationis hominis præcipuus finis 149
Creatio hominis oſtendit Deum bonam, iuſtam et liberrimæ uoluntatis Eſſentiam eſſe 150
Creaturas omnes conditas eſſe à Patre, Filio, & Spiritu ſancto 150.p.2
Creatio & conſeruatio rerum opera totius trinitatis 150.p.2. & 405
Chriſtum miſſum in carnem intueantur mentes in omni cogitatione de Deo 150. p. 2
Chriſtus eſt perſona conditrix & omnipotens, ergo eſt natura Deus 154.p.2
in Chriſto eſſe & manere duas naturas teſtimonijs oſtenditur ibid.
Communicatio Idiomatum 156. & 308. & 346
Creaturæ cur conditæ à Deo 160
Conditas eſſe res omnes à nihilo ibid.
Cauſa peccati quæ ſit teſtimonijs oſtenditur 162 p. 2.
Contingentia eſt cum Deus non ſit autor peccati. 163. & 370. & 407. p.2
Contingentiæ cauſa in humanis actionibus humana uoluntas 163
Contractus quid ſit 356
Centeſimæ uſuræ lex 356. p.2
Conuicia & calumniæ quid ibid.
Contingentia Deus determinat 163. p.2
Contingentia eſt etiamſi Deus ſuſtentat naturam. ibid.
Cauſæ continentiæ in Ioſeph quæ fuerint 167. p. 2.
Contra conſcientiam qui delinquant 175
Ceremoniæ & forenſes leges ad tempus populo Iſraël traditæ, & cur traditæ 177
Cultus Dei quid ſit 178. & 329. & 353. p. 2.
Cultus ueri qui ſint 140
Ceremoniæ traditæ propter miniſterium docendi 181.p.2
Chriſtiano non licet militare ſub Turcis 184
Coniugium legitimum confirmatur in ſexto præcepto 184.p.2
Conſiliorum & præceptorum diſcrimen 188.p.2
Chriſtus non tradit ſtoicas hyperbolas ibid.
Corporalia bona dari nobis à Deo, non caſu nobis obijci 222
Corporalia quando petuntur duo obiecta comprehendantur ibid.
Ceremoniæ & forenſes leges Moyſi quæ non ſunt præcepta naturalia abolitæ ſunt 222.p.2, & 303
Ceremoniꝫ Leuiticæ imagines continent de multis beneficijs Chriſti 222. p.2
Cherubin quid ſignificarint 223
Conſcientia debet regi uerbo Dei 225
Cultus idolorum inter ethnicos affectata ignorantia 127
Cœna Domini neruus publicæ congregationis 233. p.2
Confirmatio olim quid fuerit 235
Cœna Domini quomodo inſtituta 239
Cœna debet eſſe publici congreſſus ceremonia. ibid.
Ceremonia non habet rationem Sacramenti extra uſum inſtitutum à Chriſto 241
Ceremoniæ Leuiticæ non fuerunt ueræ propiciationes 242
Cultus in nouo Teſtamento ſpiritualis 242.p.2 & 109.p.2
Catharorum & Nouatianorum error refutatur. 244
Calamitates omnes conciones de ira Dei aduerſus peccatum 246. & 322
Contritio quid ſit 246. & 322
Contritio Iudæ & Petri differunt 247
Contritio ſine fide eſt horribilis pauor animi fugientis Deum 247. p.2

Conut.

Contritione homines non merentur remiſſionem peccatorum 247. p.2
Contritio aut aliæ uirtutes non excluduntur à iuſtificatione, ſed cauſa remiſſionis peccatorum non eſt transferenda in noſtram dignitatem. 248. p.2
Confeſſionis uocabuli uſus 249. p. 2. & 324.
Calamitatum omnium in Eccleſia extremus finis, ut creſcant fides & inuocatio 254. p.2
Cruciatus accerſiti pertinent ad regulam. Fruſtra colunt me mandatis hominum 256
Calamitates, crux, & ueræ conſolationes 264
Conſolationum loci 267. p. 2. & 333
Cruciatus corporis non eſt ſacrificium, ſed uoluntatis obedientia 270
Calamitatum cauſæ differunt 271
in Corporalibus petamus nominatim aut liberationem aut mitigationem 274
Corporalia bona propter quas cauſas petenda. 277
Chriſtianis conceſſum facere Oeconomica & politica opera 289. p.2. & 335. p.2
Contractus partes politici ordinis 293
Ceremoniæ humanæ in Eccleſia 293. p.2
Ceremoniæ utiles πρὸς εὐταξίαν ibid.
κάθαρμα & ἀλάστωρ qui dicti 299. p.2
Chriſtiani non alligati ad politiam Moyſi 303
Cultus non licet fingere ſine uerbo Dei 304. & 334. p.2
Cultus humans autoritate inſtituti cum opinione cultus quæ principaliter obruant 304
Cauſæ efficientes primum lapſum 413. p.2 & 172.
Cauſæ ſecundæ non agunt ſine prima 409
Creare quid ſit 307. & 404
in Communicatione Idiomatum qui modi loquendi uſitati ſint & recepti 308. & 344. & 442
Concio pœnitentiæ & promiſſionis gratiæ utraq; uniuerſalis 308
Cœna Domini quid ſignificet 319. p.2
Circumciſio quid ſignificet 319. p.2. & 328
Carpocrates, Marcion, Pepuſiani, Manichæi ſimiles Anabaptiſtis
Contritio Sanctorum in tota uita timor filialis. 322. p. 2
Confeſſio quæ eſt enumeratio unde orta ſit 324. p.2.
Cauſæ calamitatum humanarum 326. & 332
Calamitates nequaquam ſunt ſatisfactiones 326. p. 2.
Cauſæ calamitatum Eccleſię diligenter obſeruandæ 326
Cœna Domini quid ſit 327
Circumciſio ſigillum iuſtitiæ ibid.
Caſtitas Ioſeph ſacrificium 328
Cauſa uitiorum, erratorum, mortis 332
Chriſtiani non alligati ad ullius gentis politiam. 334. p.2.
Caſtitas diſcernit Deum ab omnibus immundis naturis 336. p.2. & 379. p.2
Conſanguinei ſeu cognati qui dicantur 337
Coniugia mutuo conſenſu iunguntur 338. p. 2
Conſenſus parentum requiritur in coniugio 340 & 355. p.2
Conditio honeſta pertinens ad coniugium, ſi non fuerit impleta diſſoluit coniugium 340
Conditio peregrina non diſſoluit coniugiũ ibidem
Compreſſam non neceſſe eſt ducere niſi promiſſum ſit coniugium 340. p.2
Compreſſam ab alio cogunt retinere leges ibid.
Chriſtus Mediator quomodo profit 66
Chriſti meminiſſe non eſt ocioſa celebratio 112. p. 2.
in Conuerſione concurrunt tres cauſæ, Verbum Dei, Spiritus ſanctus, & Voluntas 167. & 419. p.2. & 311
Caro etiam in renatis horribiliter premitur maledictione legis 220. p.2
Captiuitas non diſſoluit coniugia 342
Communicatio idiomatum fit in concreto, non in abſtracto 346
Communicationis idiomatum fons eſt unio hypoſtatica 346. p. 2
Chriſtus affuit patribus 348
Chriſtus Deus & homo una latria adorandus. 348
Corpus hominis ſolum non eſt perſona 350. p. 2
Conſcientia quid ſit 352. p.2
Conſcientiæ iudicium poſt delictum cur ſit ibid.
Conuerſio comprehendit dolores & conſolationem 368
Conuerſionis duas partes ponit Paulus, mortificationem & uiuificationem 368
Chriſtum etiam nunc interpellare pro nobis teſtimonijs oſtenditur contra Caniſium 376. p.2
Cœna Domini habet uim abſolutionis 368. p.2
Chriſtus mortuus eſt, propoſitio quomodo intelligenda 386. p.2
Chriſtum fuiſſe ante aſſumtam humanam naturam 385. p. 2
Chriſto tribuitur omnipotentia & inuocatio, igitur eſt natura Deus 385
Confeſſio autoris 389. p.2
Conſecratio Papiſtica cur in primis taxanda 383
Conſecratio & precatio quæ fit ad menſam differunt 382
κατασκηνῶν 380
Colloquium Salomes & Chriſti apud Clementem 380. p.2
Ceremoniales leges quid ſint 425

D.

Definitio Dei à Platone tradita 150. & 306. p.2. & 395
Definitio Dei integra, quæ in Eccleſia traditur 150 & 350. & 395
Deum eſſe eſſentiam intelligentem 150. & 395
Deum eſſe eſſentiam æternam & omnipotentem. 150. p. 2.

De DEO ſentiendum eſt, ſicut ſe patefecit 151. p.2
Diſtinctio dominiorum ſancitur lege Dei 17
Delictorum enumeratio impoſſibilis nec neceſſaria 33.p.2. & 41. & 49. & 324. p. 2
Doctrina impia fugienda, quod neceſſe ſit ſeiungere ſe ab eis qui defendunt aliqua contra uerbum Dei, & exempla eorum qui ſe ſeiunxerunt 56
Decalogus requirit interiorem obedientiam 62
Diſciplina non meretur remiſſionem peccatorum nec eſt iuſticia coram Deo 62. & 125. & 309.
Diſciplina ſi eſt iuſticia coram Deo, tunc nihil intereſt inter iuſticiam Chriſtianam & philoſophicam 62. & 310. p.2
Diſciplinam ratio utcunq; poteſt efficere ſuis uiribus 62.p.2. & 310. p.2
Dilectione homines non merentur remiſſionem peccatorum 63. p.2
Dilectio Dei ſine fide eſſe non poteſt ibid. & 67. p.2. & 68. & 85.p.2. & 215.p.2
Dilectio fidem ſequitur, ſed non eſt cauſa cur detur remiſſio peccatorum 67.p.2. & 316
Dilectionem Dei impoſſibile eſt diuellere à fide. 69
Dilectio cur non iuſtificet cum tamen ſit impletio legis ibid. & 70
Dubitatio de remiſſione peccatorum eſt contumelioſa in Chriſtum 69. & 89
Dilectionis, uocabulo cur Chriſtus ſit uſus 69. p.2
Dilectione ſi ſumus iuſti, neceſſe eſt ut totam legem ſeruemus ibid.
Dilectio noſtra procul abeſt à perfectione 70
Dilectionem Paulus quare fidei & ſpei præferat. 72.p.2
Dicta de operibus quomodo accipienda 75.p.2
Dicta quæ concionantur de agenda pœnitentia, non debent detorqueri ad ſatisfactiones 91. p.2.
Deſertio facultatum duplex 117. & 191
Dominia & poſſeſſiones, ordinationes ciuiles approbatæ uerbo Dei 117.p.2
Deſertio facultatum non habet mandatum in ſcripturis ibid.
Diſciplina & uera iuſticia differunt 124.p.2
Diſciplina ſimilis folio fici 125
De Diuortijs damnandi adulteri & deſertores, ſed perſona innocens pronuncianda eſt libera 138
Dei appellationem in Iohanne, quæ tribuitur filio Dei, ſignificare proprie naturam diuinam, non metaphorice ſicut in Pſalmo, Ego dixi, dij eſtis. 154.p.2
De diuinitate Chriſti teſtimonia ex ueteri Teſtamento 155
Dicta de Filio quædam loquuntur de Eſſentia quædam de officio 156
Deus creaturæ adeſt, non ut ſtoicus Deus, ſed ut agens liberrimum 160.p.2. & 165
Deum adeſſe naturæ creatæ, teſtimonijs oſtenditur 160. & 405.p.2
Diſcrimen honeſtorum & turpium in mente non caſu ortum 161.p.2.
Deus ſubſtantiam à ſe creatam ſeruat, non adiuuat peccatum 162.p.2. & 306.p.2
Deus ſeruat talem maſſam qualis nunc eſt 162
Diuina præuiſio non affert neceſſitatem rebus. 163. p.2
Deus determinat aliter bona quæ uult, aliter mala quæ non uult 164.p.2
Diſputatio de determinatione diuina, non miſcenda quæſtioni de libero arbitrio 165
Diſciplinam etiam in non renatis præcipit Deus 166
Decalogi præcepta concionantur de integra obedientia 176
Diſcrimen utriuſq; Tabulæ decalogi 178
Decalogi præceptorum omnium opera ad primum præceptum referenda ſunt ibid.
Deus uerus eſt is, qui ſe patefecit miſſo Filio 178 p.2.
Diſciplina præſtanda propter quatuor cauſas, 187.p.2. & 196. & 311.p.2. & 369. & 417. p. 2.
Diſciplinæ pars audire & diſcere Euangelium, per quod Spiritus ſanctus eſt efficax 187.p.2
Defenſio & ultio differunt 189. p.2
Deſertio facultatum ſine uocatione ſuperſtitioſa 191.p.2
Diſcrimen inter Patres & Xenophontem 194
Diſciplina non eſt impletio Legis 196. & 370 & 418
Donum per gratiam donatio Spiritus ſancti & uitæ æternæ 200.p.2. & 312
Dauid excuſſit fidem & Spiritũ ſanctum in adulterio 209.p.2
Dilectio maxima omnium uirtutum 216. p. 2
Decalogi promulgationem cur Deus uoluerit fieri illuſtri teſtimonio 222. p.2
Decalogi tabulæ quare collocatæ in arcam 223
Deum eſſe efficacem per miniſteriũ 228. & 234
Donatiſtarum error nec Sacramenta nec Euangelium eſſe efficax ſi miniſtri mores ſint uicioſi. 230.p.2
Deo non tribuenda προσωποληψία 420
Deſertionis anni 342.p.2
Diuortia non facienda propter morbos 343
Dilectio Dei quid ſit 351.p.2. & 353.p.2. & 216 p. 2
Defenſio legitima quæ ſit 354
Dolor & lætitia duo ultimi affectus 354.p.2
Dolor quid ſit ibid.
Domitium quid ſit 356
Diabolus unde dictus 358
Doctores in Eccleſia quid ſint 358.p.2
Dauid & Achilles differunt 359.p.2
De dubitatione error taxandus 368.p.2
Deus nec uult peccata, nec impellit uoluntates ad peccandum 370
Dubitatio delet propriiſſimam uocem Euangelij. 374
Debitum & neceſſarium quid ſignificent 375. p.2.

Deus efficax cum Sacramentis quæ ipſe inſtituit, & eo modo quo ipſe inſtituit 381.p.2
Deum alligare ad ullam rem eſt fabricare Idolum ibid.
Donum interpretationis quid uerè ſit in Eccleſia 395
Dicta aliqua loquuntur de regnante Chriſto, aliqua de humiliato 401
Deus liberè cum uoluit condidit mundum 405
Deum non eſſe cauſam peccati: propoſitio quomodo intelligenda 407.p.2
Determinatio diuina quomodo immutabilis 409
ex Determinatione diuina tantum neceſſitas conſequentiæ ſequitur ibid.
Decalogi explicatio 426
Deus uult in Eccleſia agnoſci iram ſuam aduerſus peccatum 246
Deus uerè efficax in cœtu uocato ac uiſibili 158 p.2.
Diabolus cumulat αὐτόματα & ἑκόντια mala. 265
Diſſidiorum cauſæ ipſi qui ueritati aduerſantur. 299
Doctrina uera neceſſario proponenda ibid.
Dubitatio conſcientiæ impedit inuocationem. 300.p.2
Decalogus norma omnium legum 335.p.2
Duo homines quare conditi ſint 336.p.2
Deus quare uelit à ſe peti bona 330
De ignoto non poteſt eſſe dolor Argumenti confutatio 322
Diſciplina nominatur litera 311.p.2
Deus eſt dilectio, quomodo intelligenda propoſitio 313.p.2
De uoluntate Dei ex uerbo ipſius iudicandum eſt 314.p.2
Diſſenſiones in articulo de iuſtificatione unde ortæ 195.p.2
Dubitationem aduerſariorum impiam eſſe teſtimonia 126.p.2
Dictorum de Filio aliqua loquuntur de regnante Chriſto, aliqua de humiliato 156.p.2
Diuortia quomodo recepta fuerint 341.p.2
Diuortia excepto adulterio prohibita ibid.
Diuortia non facienda ſine cognitione legitimorum iudicum ibid.
Deſertor quid ſit 342
Deſerta iniuſte perſona pronunciatur libera eſſe. ibid.
Deſertæ perſonæ coniugium non conceditur ſine iudicum cognitione ibid.
Deſertor non eſt qui abeſt officij cauſa ibid.
Diuortium propter adulterium non præſcribit innocenti perſonæ tempus, quando contrahere coniugi[illegible]rum debeat 342.p.2

E.

Eccleſiæ doctrina duo monſtrat, quis ſit Deus, & quæ ſit uoluntas eius 149
Eccleſiaſticæ ordinationes 7
Eleemoſynæ neceſſariæ 17.p.2
Eccleſiæ unitas non conſiſtit in ſimilitudine traditionum 29.p.2.&.45.p.2
Epiſcopi an habeant ius inſtituendi ceremonias in Eccleſia 37
Eccleſia quid ſit 40.p.2. & ex dicto Pauli Epheſ. 5. fol.80.& 131.p.2.& 127.p.2.& 318.p.2.& 362
ſigna ueræ Eccleſiæ 40.p.2.& 80.& 231.p.2.& 318.p.2.& 354.& 362.p.2
Exercitia neceſſaria, ſed non cultus qui merentur remiſſionem peccatorum 51
Eccleſiaſticæ poteſtatis officium 55.p.2. & 118 p.2
Epiſcopi poteſtatem gladij quam habent, non habent ex mandato Euangelij 55.p.2 & 37
Eleemoſynę quę ſequuntur reconciliationem placent 76
Eleemoſynæ, & alia bona opera, liberant à præſenti peccato & futuro ibid.
Euangelium mandatum quod iubet credere 77 p.2.
Eccleſiæ Hypocritas & malos eſſe admixtos, & membra Eccleſiæ ſecundum externam ſocietatem ſignorum Eccleſiæ 79.p.2.& 81
Eccleſia non eſt ſocietas externarum rerum aut rituum, ſed principaliter fidei & Spiritus ſancti 80
Eccleſiæ non cogendæ ut ante cognitionem promittant ſe Synodi decretis obtemperaturos eſſe 391.p.2
Eccleſia cur dicatur corpus Chriſti 80
Eccleſia catholica cur dicatur ibid.
Eccleſiæ definitio tantum debet pertinere ad eos qui ſunt uiuum corpus Chriſti & cur ibid.
Eccleſiæ uera membra non ſunt impij 80. p.2
Eccleſia quæ uerè eſt regnum Chriſti, eſt propriè congregatio Sanctorum ibid.
Eccleſia ſparſa per totum orbem terrarum. ibid.
Eccleſia columna ueritatis ibid.
Eccleſia habet promiſſionem, quod ſemper ſit habitura Spiritum ſanctum 81
Eccleſia propriè illa eſt quæ habet Spiritum ſanctum ibid.
Eccleſia aduerſarijs quid ſit ibid.
Euangelio nihil opus, ſi lex iuſtificat 88
Encratici ſimiles Monachis 97
Epiphanius de traditionibus quo ſine ſeruandæ. ibid.
Epiſcopi non habent poteſtatem inſtituendi cultus tanquam iuſtificantes aut neceſſarios ad iuſtificationem 98.& 119
Exercitia uoluntaria cur ſuſcipienda 97. p.2
Euangelium non fert nouas leges de ſtatu ciuili 99
Euangelium non diſſipat politiam aut Oeconomiam 99.& 341
Euangelium prohibet uindictam priuatam 99
Euangelium non cogit ad coniugium hos qui uerè continere poſſunt 107

Euange-

Euangelium cur abroget cultus Leuiticos 109. p. 2.
Euangelij prædicatio parit fidem in his qui recipiunt Euangelium 110
Euangelium non conſulit diſcrimina ueſtitus, ciborum 115. p. 2
Exempla iuxta regulam non contra ſcripturas interpretari conuenit 118
Epiſcopi habent ordinis & iuriſdictionis poteſtatem 119. p. 2
Epiſcopi regiam poteſtatem non habent ibid.
Epiſcopis quatenus liceat condere traditiones in Eccleſia ibid.
Eccleſiæ noſtræ quæ ſcripta amplectantur 123
Eſſentia diuina unica 123. & 396
Eſſe & manſuram eſſe aliquam Eccleſiam 131. p. 2
Eutychis error 387. p. 2
de Eccleſia non loquimur ut de Idea Platonica. 131. p. 2
Eccleſiæ definitio unde ſumta ibid.
Eccleſia non ſunt qui aliam doctrinam proponunt 132
Eccleſia non ſunt aduerſarij propter errores quos tradunt & tuentur contra Euangelium ibid.
Eccleſiam oſtendit uox doctrinæ ibid.
Eccleſia qualis ſit ibid.
Eccleſia alia ab imperijs politicis ibid.
Eccleſiæ Summus Sacerdos Filius Dei 132. p. 2.
Enumeratio delictorum non neceſſaria 136. & 250. & 367
Eccleſia ſola retinet incorruptam ueritatem de coniugio 137. p. 2
ἐποχὴ Philoſophica remouenda à doctrina Eccleſiæ 148. p. 2
Eſſentiæ unius ſit mentio cum opponitur creaturis 151
Eccleſiæ uiua membra ſunt, in quibus Spiritus ſanctus accendit motus ſpirituales 166. p. 2.
Eccleſia arguit interiora mala, non tantum exteriores actiones 169. p. 2
Electos & renatos poſſe amittere gratiam 175
Euangelium non prohibet publicam uindictam quæ ſit per Magiſtratum 189
Euangelium non abolet ius naturæ 189. p. 2
Euangelium nec præcipit nec conſulit diſcedere à facultatibus, ſi non eripiantur, nec in commune conferre 190
Euangelium approbat diſtinctionem dominiorum & proprietatem 190. p. 2. & 287. p. 2
Euangelij uocabula 193
Euangelium non habet annexam conditionem legis tanquam cauſam 193. p. 2
Euangelij beneficia non pendent ex conditione impletæ legis ut certa ſint ibid.
Euangelica promiſſio legalium diſſimilis ibid.
Euangelij definitio ex dicto Chriſti Lucæ ultimo 194
Epiſcoporum ſententiæ in Synodis confeſſio ſeu teſtificatio ſunt &c. 391
Euangelij propria beneficia 194
Euangelium idem eſt ab initio mundi 194. p. 2
Eſaias de Chriſto & remiſſione peccatorum concionatur 195
Euangelium promiſſio uniuerſalis 195. p. 2
Euangeliũ docet inuocationem in qua fides præluceat 201. p. 2
Excluſiua GRATIS non excludit uirtutes ne adſint, ſed excludit eas à cauſa reconciliationis. 213
Eccleſia ſemper recepit lapſos 226. p. 2
Eccleſiam eſſe quando cogitamus intueamur coetum uocatorum 127
Eccleſia non eſt ſine noticia aliqua promiſſionis de Chriſto 127. p. 2
Eccleſiam neceſſe eſt retinere noticiam de Chriſto & miniſterium 127. p 2. & 228
Eccleſia alligata ad uocem ſeu miniſterium Euangelij 228
Eccleſia non alligata ad Epiſcopos & eorum collegia, & ad ordinariam ſucceſſionem ibid.
Eccleſiæ membra non ſunt ij, qui condemnant manifeſtam ueritatem Euangelij, & exercent ſæuitiam ad ſtabiliendos manifeſtos errores. 228. p. 2
Eccleſia audienda ut doctrix, ſed fides & inuocatio nituntur uerbo Dei, non humana autoritate 229
Eccleſiæ diſcrimen & politiarum 229. p. 2
Euangelium & Sacramenta efficacia propter promiſſionem Dei, non propter miniſtri perſonam 230. p. 2
Euangelium eſſe ſignum monſtrans Eccleſiam, teſtimonijs oſtenditur 231. p. 2. & 309. p. 2
Extra Eccleſiam non eſt ſalus 237
Eccleſia cur ſit ſubiecta cruci 254. & 265. p. 2. & 326. & 332 p. 2
Eccleſia non defendit doctrinam contrariam præcepto aliquo decalogi 379
Eſſe aliquam Eccleſiam in genere humano 257
Ex Euangelio iudicandum de Electione ibid.
Eliguntur propter Chriſtum ſaluandi ibid.
Electionis & iuſtificationis cauſa eadem ibid.
Euangelio credere mandatum æternum et immutabile 257. p. 2
Electionis cauſa miſericordia in uoluntate Dei. 258
Electi ſumus ideò quia efficimur membra Chriſti ibid.
de Electione à poſteriore iudicandum ibid.
Electi qui ſint ibid.
Electi tantum in coetu uocatorum 258. p. 2. & 305. p. 2. & 127
Eliguntur obtemperantes uocationi 258. p. 2
Electionis effectus 259
Eccleſia uſq; ad nouiſſimum diem habebit bonos & malos 260
Euangelium interpretatio Prophetarum ibid.
Euangelium non præcipit ut noſtræ politiæ regantur legibus forenſibus Moyſi 290. p. 2
Euangelium eſt miniſterium Spiritus, non conſtituit certam corporalem politiam ibid.

Euangelium non obedire magiſtratus legitimi mandatis iudicat peccatum mortale eſſe 291
Euangelij doctor quid ſit 292
Eligere priuatim exercitia liberum eſt cuique 298
Eccleſia non fert leges de ieiunijs ibid.
Exercitia non transformanda in cultus ibid.
Eccleſiaſticæ poteſtati obediendum in ijs, quæ ſunt propria miniſterij iuxta Euangelium. 305
Eccleſiæ publici congreſſus neceſſarij ad retinendum miniſterium Euangelij 305. p.2
Eccleſia uera retinet integram & incorruptam doctrinam Legis & Euangelij 306
Eccleſia uera qui cœtus ſit ibid.
Eccleſia quomodo differat ab omnibus alijs ſectis ibid.
Euangelij uox addenda legalibus dictis 315.p.2
Excluſiua quare retinenda ſit 317. 201
Ad unitatem Eccleſiæ quæ neceſſaria 319
Enthuſiaſtarum opinio, Deum non eſſe efficacem cogitatione uerbi ſcripti 321
ἐπιτίμια 325.& 378.p.2
εὐχαριςία cur uocatus publicus ritus Cœnæ Domini 328.p.2
Eccleſia punitur etiam propter actualia peccata. 332. p.2
Error perſonæ non fortunæ diſſoluit coniugium. 340
Error de antea compreſſa ibid.
Excluſiua ſola tollit opinionem meriti non uerbum aut ſacramenta 65. p.2
Euangelium nos liberat ab immundicijs Leuiticis 106.p.2
Euangelij ſumma comprehenditur in uerbis Baptiſmi 152 p.2
Etiam electi labentes contra conſcientiam, amittunt gratiam & effundunt Spiritum ſanctum. 226. p.2
Ethnicam uxorem licet ducere, aut alioqui diſſentientem à religione 341
Eccleſia regnum Chriſti 348.p.2
Euangelium quid ſit 351.& 439.p.2
ἐπιείκεια quid ſit 355
Euangelium dulcis ἐπιείκεια ibid.
Emptio quid ſit 356
Epiſcopus ſeu Paſtor quid ſit 358
Euangeliſta quid ſit 358.p.2
ἕξις quid ſit ibid.
Eccleſia eſt ſancta κατὰ συνεκδοχὴν 162
Eccleſiæ uiua membra dicuntur ſanctificati ibidem
Eccleſia uiſibilis cœtus 362. p.2
Eccleſia Monarchia quoad caput Chriſtum, ariſtocratia quoad miniſtros & auditores, ut honeſta ſchola 363
Euangelium ideò prolatum, ut contra dubitationem nos confirmet 368. p.2
Eccleſia non tollit mortem corporis, nec pœnas. 369
Excluſiuam qui nõ retinent delabuntur in ſynecdochen Origenicam 372.p.2
Eſſentia & relatio in filio Dei non differunt realiter 398
Eſſentia generatur, Eſſentia generat, an uerè dicatur ibid.

F.

Fides quid ſignificet 22. p.2. 31.p.2. 125.p.2 251.p.2. 353. 42. 64.
Fide ſumus iuſti, illa propoſitio correlatiuè intelligenda 22.p.2. & 43. & 126. & 197. & 199.p.2.& 202.213.& 313.p.2
Fides in uſu Sacramentorum in adultis neceſſaria. 30.& 16.& 96.p.2. & 233. & 365.p.2
Fidei doctrina & gratuitæ remiſſionis retinenda propter perterrefactas conſcientias 31
Fides affert ad Deum fiduciam promiſſionis & promiſſæ miſericordię non fiduciam propriorum operum 63.p.2
Fides iuſtificans & iuſticia legis differunt 64
Fidem et promiſſionem correlatiuè cõnectit Paulus ibid.
Fides tria obiecta comprehendit ibid.
Fidem ſignificare fiduciam 197.p.2. 198. 199. 212. p.2. 313. & 64.
Fides quomodo contingat 65
Fide iuſtificamur: propoſitio cur defendenda ibi.
Fides non eſt initium iuſtificationis, aut præparatio ad iuſtificationem 65.p.2
Fides ſola iuſtificat, quia ſola apprehendit & ſibi applicat beneficia Mediatoris 66.p.2
Fides formata ſophiſma aduerſariorum 67.p.2
Fide ſimul accipitur Spiritus ſanctus 368
Fide prius iuſti reputamur quam diligimus. 67. p. 2.
Fides non eſt otioſa noticia, ſed opus Spiritus ſancti, quo liberamur à morte, quo erigitur perterrefactæ mentes 68.& 373.p.2. & 127
Fidei cognitio cur neceſſaria 68.
Fides oſtendit Chriſti officium ibid.
Fide accipimus Chriſti beneficia ibid.
Furtum quid ſit 356
Fides affert lætitiam non ſua dignitate, ſed alieno beneficio 70.p 2
Fortitudo quid ſit 355
Fides uiuifica non res facilis, ſed diuina potentia, 74. p.2
Fidem Iacobus intelligit quæ eſt ſine operibus 74. p.2. & 215.
Fidei & iuſticię ſubiecta differunt ſcholaſticorum argumentum 76. p.2
Fidem eſſe iuſticiam ibid.
Fides & ſpes differunt 76.p. 2. & 214. & 314. & 251. p.2
Fidei definitio 197.p.2. & 200. & 323.p.2. & 312.p.2. & 216. p.2
Fides facit diſcrimen inter ſaluandos & damnandos 77
Fiducia miſericordiæ promiſſæ propter Chriſtum contra deſperationem mentes muniuntur ibi.
Fides requiritur quoties de miſericordia dicitur. 77. p. 2.

Fides exi-

Fides exiſtit in pœnitentia 77. p.2
Fides debet creſcere per omnem uitam ibid.
Fidem quare ſcriptura non nominet ſed tantum fructus 79
Fidem bona opera ſequi debent ibid.
Fundamentum Paulus quid uocet 80. p.2
Fides facit diſcrimen inter contritionem Iudæ & Petri 84.p.2
Fides altera pars pœnitentiæ 85.p.2
Fides paulatim creſcit & luctatur cum peccato. ibid.
Fidem ſequitur dilectio 85.p.2.& 88.p.2
Filialis timor quid ſit 85.p.2
Fides alitur ſententijs Euangelij & uſu Sacramentorum ibid.
Fides ſola uiuificat 86
Fide propria hominem conſequi remiſſionem peccatorum & non aliter 87
Fides quid ſit aduerſarijs ibid.
de Fide ſpeciali litigamus cum aduerſarijs, non de generali ibid.
Filius Dei deſtruit opera Diaboli merito & efficacia 374
Fides uera uincit terrores, & reddit pacatam conſcientiam 87. & 108. p. 2. & 68. & 70. p.2
Fidei rectè tribuitur quod iuſtificet & regeneret. 87.
Fidem eſſe partem pœnitentiæ 87.& 323
Fides accipit abſolutionem 87
Fide tantum accipitur remiſſio peccatorum 87 p. 2
de Fide ueterum teſtimonia 88
Fides ſtatuit quòd DEVS gratis nobis remittat. 89
Fides quæ operibus nititur eſt incerta ibid.
Fiducia in Chriſti interceſſionem collocanda 102. p.2
Fides & Spiritus ſanctus concipiuntur per Euangelium & Sacramenta 111. p.2
Fides non tantum hiſtoriæ noticia 125. p.2
Fide fit homo domicilium Dei 127
Filij Dei beneficia incoantur in nobis in hac uita 127.p.2
Fidem & opera uult Deus regi ſuo uerbo 128
Filius Dei cuſtos Eccleſiæ 128.p.2
Fide quilibet ſibi facit applicationem beneficij Chriſti 135. p.2
Fidei mentionem neceſſe eſt fieri in conuerſione, 136.p.2
Filij appellationes in ſcriptis Apoſtolicis 152
Filius cur imago patris nominetur 152.& 396 p.2.& 386
Filius cogitatione patris genitus 152.
Filius quare dicatur λόγος 152. & 396.p.2 & 307.& 329.p.2.&.386
Filius quare dicatur ſplendor gloriæ 125
Filius quare effigies ſubſtantiæ patris dicatur, ibid.
Filius Dei cur filius dicatur ibid.
Filij proprietas eſt genitum eſſe, imaginem eſſe, & aſſumſiſſe humanam naturam 125
Filius una perſona duabus naturis unitis 152.p.2
Filius Dei aſſumſit humanam naturam integram, incorruptam, habentem oẽs uires & appetitiones naturæ proprias & ordinatas 156. p.2 & 442.p.2
Fidelitas requiritur in gubernatoribus 183
Fides pacem affert, ergo non eſt tantũ noticia 198
Fidei obiectum primũ & principale Deus reconciliatus iuxta promiſſionem ſeu promiſſio reconciliationis 198.p.2.& 232. & 317. & 363 p.2. & 374
Fides ſemper prælucet in petitione & expectatione corporalium bonorum 199.& 330.p.2
Fidei definitio in Epiſtola ad Hebræos teſtatur fide ſignificari fiduciam 199
Fidem fiduciam eſſe oſtenditur in ueris pauorib. cum fide confugimus ad Mediatorem 199.p.2
Fide gratis nos conſequi remiſſionem peccatorum teſtimonia 202.& 323
Fides fons bonorum operum 204.p.2
Fides præcipuum bonum opus 205
Filius effundit Spiritum ſanctum in corda credentium 206
Fides in inuocatione duo præcipuè ſtatuat ibid.
Fides dupliciter exercetur in operibus 208
Fidem excuti per mala opera teſtimonijs oſtenditur 209
Fides non poteſt eſſe in his qui indulgent prauis cupiditatibus 209.p. 2. 211.225.p.2. 65.69.
Fides ſine exercitio retineri non poteſt 210
Fides tripliciter exercetur in petitione bonorum corporalium 210
Fide nõ ſumus iuſti, quia talis uirtus ſit in nobis 212.p.2.213
Fides eſt fiducia in uoluntate 214.p.2. 76.p.2
Fides aliud apud Paulũ, aliud apud Iacobũ 215
Fides inſtrumentis utitur, uerbo & ſacramentis, 243. p.2
Filij miſſio teſtimonium omnium maximum iræ Dei aduerſus peccatum 246
Fides facit diſcrimẽ inter timorem filialem & ſeruilem 247
Filius quid ſit 307.350.396.p.2
Filius Dei nos dupliciter liberat, merito & efficacia 334
Fides petit æterna bona ſine conditione 330
Fides quæ corporalia petit, petit ea cum conditione ibid.
Fide propter Chriſtum ſemper fit ſimul remiſſio culpæ & pœnæ æternæ 325.p.2
Fides uera quæ ſit ex dicto Bernhardi 323.p.2
Filius adeſt cogitationi uerbi ſcripti 321
Fides & uſus Sacramenti applicant promiſſionem ad ſingulos 319
Fides, id eſt, noticia hiſtoriæ & uera fides differunt obiectis & cauſa efficiente 313. 312.p.2
Fidei propria ex dicto Epheſios 3. 312.p.2
Fidei appellatione complectimur omnes articulos fidei ibid.
Fides fieret incerta, ſi uis Euangelij & Sacramentorum penderet ex dignitate miniſtri 230.p.2
Fide nihil opus eſt ſi Sacramenta ex opere operato merentur remiſſionem peccatorum 81

Fides &

Fides & Spes nituntur filio Mediatore non noſtris meritis 129. p.2
Filium Deum eſſe, & ὁμοούσιον Patri 152. p.2
Filius Dei fuit ante creationem 153
Fides in petitione corporalium bonorum exercetur duabus circumſtantijs tempore & modo 275
Filius ab initio Eccleſiæ eſt deprecator 348
Filius in quantum miſſus eſt Mediator & Sacerdos 348. p.2
Fides in cordibus accenditur per Spiritum ſanctum 374. p.2
Fides in inuocatione Filij Dei nititur uerbo Dei, non decretis Symboli 392. p.2
Fidei primus articulus uera agnitio Dei 394
Filius cur dicatur χαρακτὴρ ſubſtantiæ & ἀπαύγασμα gloriæ 397
Filius eſt conditor, igitur non eſt tantum homo. 379. p.2
Filius uocatur ſapientia Patris 401
Forenſes leges quid ſint 425

G.

Gratis excluſiua cur retinenda 22. p.2. & 124
Gratia quomodo amittatur 24
Gratitudo quid ſit 13. p.2. & 331. & 354. p.2
Gubernationis ſocij graſſantem tyrannum compeſcere debent 11. p.2
Gratia apud Paulum quid ſignificet 22. p.2. & 200. p.2. & 213. p.2. & 312
Gratis ſola fide cur iuſtificemur 39. p.2
Gratuitum excludit noſtra merita 64. & 126. & 201
Gratiæ Dei confidendum eſſe dictum ſcholaſticorum 79
Gubernationem legitimam eſſe à Deo 143
in Gubernatione politica lucent ſapientia & iuſtitia Dei 143
Gubernatio politica alia à remiſſione peccatorum 143. p.2.
Gratis particula diſcernit Legem ab Euangelio. 193. p.2. & 201. p.2
Gratis particula non excludit fidem, ſed conditionem noſtræ dignitatis, & transfert cauſam beneficij à nobis in Chriſtum 193. p.2. & 202
de Gratuita remiſſione peccatorum ſententiæ ex Pſalmis & Prophetis 195
Gratia & donū per gratiam diſcernenda 200. p.2
Gratiæ uocabulum comprehendit in ſe particulam gratis 201
Gratiarum actionis formæ poſt uſum Cœnæ Domini 240
Gubernatores ſalutares excitantur & iuuantur à Deo 183. p.2
Gratitudinem cur Deus uelit intelligi ab hominibus 331
Gradus in coniugio quid uocetur 337
Gradus in cognatione quomodo numerandi ibi.
Gradus tot ſunt quot ſunt perſonæ demto ſtipite ibid. (339
Graduum prohibitio alia iuris diuini, alia humani
Gignere quid ſit 307
Gratiarum actionis formæ 281. 331. p.2
Gloria quid ſit 351. p.2. & 355
Garrulitas quid ſit 356. p.2
Gregorij Neocęſarienſis confeſſio 397. p.2
Gregorij ſpectris confirmata opinio de purgatorio 378
à Generatione filij remouenda temporis & moræ cogitatio 401.

H.

Honos in quarto Præcepto quæ complectatur 9. p.2. & 182. p.2. & 291 p.2. & 431. p.2.
Homo non poteſt ſe liberare à peccato & morte æterna uiribus naturalibus 127. p.2. & 166
Homines naſcentes ex uirili ſemine ſecum afferunt peccatum 171
Homo cur dicatur conditus ad imaginem Dei. 186
Hypoſtaſis in definitione fidei, quæ eſt in Epiſtola ad Hebræos, ſignificat expectationem 199
Hoſtiam hebræi peccatum ſeu delictum uocant 142
Honor Magiſtratui debitus complectitur etiam preces pro magiſtratibus 291. p.2
Homines non poſſe ſatisfacere legi Dei 311
Homo quomodo accipiat remiſſionem peccatorum 313
Hilaſticon unicum ſacrificium Chriſti 328
Homines qua re ſint iuſti coram Deo 39. p.2
Hominem retinentem propoſitum peccandi impoſſibile eſt placere Deo 225 p.2
Hypoſtatica unio in Chriſto & ſocietas Dei in alijs Sanctis differunt 346
Humilitas quid ſit 355. p.2
Hominem iuſtificari gratis ſola fide 373
Homo in creatione ornatus præcipuē tribus donis 408
Humana natura in Chriſto non habet rationem perſonæ 441

I.

Iuſtificatio & iuſtificari quid ſignificet 22. p.2. & 43. p.2. & 65. p.2. & 126. & 196. p.2. & 311. p.2. & 312. & 317. & 76. p.2
Iuſtus in Euangelio quis ſit 22. p.2
Iuſticia carnis quid ſit 311. p.2
Infantes eſſe baptizandos 25. & 83. & 135. & 319. p.2. & 320. & 237
Impatientia peccatum contra primum Preceptum (fol 2
Iurare an liceat Chriſtiano 5
Ignatius Chriſtū nominat λόγον οὐσιώδη 385 p 2
Iuramentum continet duas res 5
Iuſticia ſpiritualis quomodo efficiatur in nobis 42
Iuſticia originalis quid ſit 60. & 124. & 170. p.2 & 310. & 412
Imago Dei in homine quid complectatur 60. & 170. p.2. & 410. p.2
Iuſticiam rationis tantū docent aduerſarij 62. p.2
Integritas in homine in quibus rebus fuerit præcipue 410. p.2. (p.2 & 312
Iuſticia fidei non eſt iuſticia legis 63. p.2. & 311
Imputatio non eſt meritum 66. p.2
Iuſtificari homines gratis fide nō ex operib. ibid.

Inuocationes creaturarum prohibendæ à Magiſtratu 377
de Iuſticia cauſæ loquuntur aliqua dicta, non de iuſticia perſonæ 70.p.2
Iacobus loquitur de operib. quę fidē ſequūtur 74
Iacobus deſcribit quales ſint iuſti 74.p.2
Iuſtificari in Iacobo quid ſignificet 74.p.2 & 215. & 316. p.2
Iuſticia fidei cum defenditur de quibus rebus pugnetur præcipuè 78.p.2.& 79
Iudas & Saul cur non ſint conſequuti gratiam. 84. p.2
Iudicare in dicto Pauli, Si nos iudicaremus, ſignificat condemnare 93 p.2
Indulgētię olim quid fuerint 94.p 2.137.367.p.2
Iuſticiā non mereri homines proprijs operib. 100
Iuris naturæ eſt coniunctio maris & fœminæ 105
Ius naturale ius diuinum eſt ibid.
Ius ducendi coniuges retinent omnes qui urun(tur 105.p.2
Iuſticia eſt obedientia filij Dei 125
Iuſticię & miſericordię temperamentum conſpicitur in uictima Chriſti 125
Iuſtificationis doctrina fit illuſtrior in uera cōuerſione & quotidiana inuocatione piorum 126
de Iuſtificatione cū agimus nō addendæ ſunt quęſtiones de prędeſtinatione ſeu electiōe 127.p 2
Indulgentiarum applicatio commentitia 137
Inuocatio hominum mortuorum 141.p.2.& 280 & 304.p.2. & 377
Inuocatio gloria Dei proprijſſima 141.p.2
Inuocatio uera ſumma uirtus eſt efficaciſſima con(ſolatio 141 p.2
Inuocatio ſine fide irrita eſt 142
Inuocatio intueatur unicū Mediatorem 142.377
Inuocatio quæ intuetur Mediatorem uera eſt & fit fide 142
Inuocatione ſanctorū obſcuratur doctrina de Me(diatore 142. p.2
Indignitati opponantur dicta de gratuita reconciliatione 371.p.2
Inuocatio hominum mortuorum nulla habet teſtimonia in ſcriptura 142.p 2
Inuocatio in ſcriptura expreſſè fit ad Filium 142.
Inuocationis formæ 142 p.2 (p.2.& 398 p.2
In inuocatione animi intueantur patefactiones diuinas 149.p.2. & 403. p.2
Inuocatio uera à falſa differt præcipuè duabus rebus 149.p.2.& 201 p 2 & 272.& 308.et 394
Inuocatione mortuorum obſcuratum teſtimonium de diuinitate Chriſti 367
Inuocandum eſſe Filium teſtimonia 153
Inuocationes quę fiunt ad id, quod non eſt Deus, ſunt Impiæ & damnatæ 376
Inuocatio abſentis qui non conſpicitur uiſibiliter tribuit omnipotentiam 153
de Inuocatione mortuorum idem ſentiendum quod de adoratione ſtatuarum 376
Inuocatio oſtendit Spiritum S. eſſe Deū 157. p.2
Iuſticiam carnis fatetur Paulus eſſe etiam in non renatis 166
Iuſticiæ originalis deſcriptio unde ſumta ſit 170.
Iuramentum pertinet ad Inuocationē 181 (p.2
Ius ſummū in cauſa leui non eſt ſatis iuſtum 184
Iuſtificari operibus quid ſignificet 197
Iuſtificari fide quid ſignificet 197
Inuocare in ueritate quid ſit 381.p.2
Iuſticia bonæ conſcientiæ neceſſario ſequi debet reconciliationem 204. & 211
de Iuſtificatione Monachi non aliter loquuntur q̃ philoſophi, nec diſcernūt legē & Euangeliū 212
Iuſticia piorum quibus rebus antecellat iuſticiam phariſæorum 215.p.2 (dum uel locum 391
Interpretatio Epiſcoporum non ualet propter gra
Imago dei in homie quid fuerit ante lapſū 218 p 2
Iudicia Eccleſiæ & iudicia politica differunt 229
Interpretatio ſcripturæ unde ſumenda 232
Interpretationis donum quid ſit & unde ſit 232
Infantes cum habeant peccatum non ſiūt hæredes uitæ æternæ ſine remiſſione peccati 237. p.2
In infantibus Deus efficax, quia uitam æternam oportet in hac uita incoari 238
Iuſticia aliorum impetrat alijs bona, ſed non applicat alijs noſtra merita 243.p 2
In iuſtificatione nulla eſt applicatio ſine fide propria 243.p.2
Inuocatio præcipuus cultus Dei & ſolius Eccleſię opus 249.p.2.& 271.p.2
Inuocationis gradus petitio & gratiarū actio 272
Interceſſor unicus à Patre conſtitutus 376. p.2
non eſt Inuocatio quæ dubitat an recipiaris 272
In inuocatione quinq; cogitanda 272, p. 2
Iuſtis debet bene eſſe. Eccleſia eſt iuſta. Explicatio argumenti 276.p.2. & 332
Imperia non ſunt ideo damnata, quia multa in eis mala accidunt 289
In imperijs diſcernantur res & perſonæ 291.p.2.et (336
Iuſticiam quid uocarit Oſiander 312
Iuſticiam ſempiternam quid uocet Daniel 312
In iuſtificatione peccatoris primum cogitandum de remiſſione peccatorum 312
Iuſtificatio in noſtris Eccleſijs quid differat à Papiſtica doctrina 318
Infantes in Eccleſia Deus ſanctificat ſpiritu S. 320
Iudicia in Eccleſia neceſſaria propter 4. cauſas 390
Inuocatio ſeu adoratio quid ſit 329
In inuocatione ſex cogitanda ibid.
Inuocatio ſit directa ad Deum patefactū 329.p.2
In Inuocatione uera fit aut creſcit cōuerſio ſeu pœnitentia ad Deum 330
Inuocatione aut tolluntur pœnæ aut mitigantur. 330.p.2
Inuocatio & fides exercenda petitione corporali(um rerum 330.p.2
In inuocatione cogitanda diſtinctio perſonarum 329.p.2
Illa ſola res iuſtificat quæ reddit pacatas conſcien(tias 70
Ius gentium quid uocetur 187
Inuocatio teſtimoniū diuinitatis Meſſiæ 142.153
Iuramenta illicita non ſunt ſeruanda 5.p.2
Iuſticia Chriſtiana ex dicto Pauli Rom. 14. quid (ſit 50
Iuſtificatio fit per uerbum 65
Impoſitio manuum etiam inter ſacramenta 95
Immunditia Leuitis erat conſuetudo contra Le(gem 106.p.2
Iuge ſacrificium quid ſit 135.p.2
In infantibus an poſt baptiſmū ſit peccatum 174
Ius naturæ concedit uim ui repellere, dictum explicatur 189.p.2

Interpretationis donũ in Eccleſia nõ poteſtas 232
Inuocatio directa ad Filium alloquitur perſonam (348
Iuſticia uniuerſalis quid ſit 351. & 353
Iuſticia particularis 351
Iuſticiæ definitio apud Clementem 353. & 312
Iuramentum quid ſit 353. p. 2
Ira quid ſit 354. p. 2
Inceſtum unde dicatur 355. p. 2
Intereſſe quid ſit 356. p. 2
Idola defendentes, aut euertentes aliquem articulum fidei non retinent fundamentum 362. p. 2 & 364
Iudices uel auditores in Eccleſia de dicti alicuius obſcuritate certi ſunt ex ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis, Symbolis & probatis ſcriptoribus 392. p. 2
Iudicia & exequutio in Eccleſia aliquo modo differunt à ciuilibus iudicijs 391
Idioma quid ſit 441. p. 2

L.

Legis & Euangelij diſcrimen 22. & 195
Lex Dei integra & incorrupta nota ueræ Eccleſiæ 379
Liberum arbitrium 30. p. 2. & 42. & 99. p. 2. & 127. p. 2. & 165. p. 2. & 204. & 310. p. 2
Libidinum pœnæ 53. & 192. & 379. p. 2. & 435
Leges pugnantes cum mandatis Dei nemini licet condere 56. p. 2. & 130
Legem oportet in nobis incoari, id eſt, nouam obedientiam congruentem cum uoce diuina tradita in Decalogo 68
Lex non poteſt fieri ſine Chriſto 68. & 71. & 76
Lex non poteſt fieri ſine Spiritu ſancto 68
Legis impletio noſtra in hac uita accepta propter fidem 70
Legalia dicta explicanda per Euangelium 47. p. 2. & 79. & 215. p. 2
Legis prædicatio non ſufficit in prædicatione pœnitentiæ 75
Legem Chriſtus cur tam ſæpè coniunxerit & Euangelium 75. p. 2
Libertas in Deo fons contingentiæ 408
Libertas in hominibus adhuc reliqua fons contingentiæ ibid.
Libertatis uſus in traditionibus ita moderandus, ne tamen imperiti offendantur 98 p. 2
Libero arbitrio nõ ſunt tribuenda ſpiritualia 100
Libero arbitrio tribuitur ciuilis iuſticia: Spiritualis gubernationi Spiritus ſancti in renatis. 100. & 163. p. 2
Laica communicatio utriuſq; partis 103 p. 2
Laica communicatione Sacerdotes quando uti iubentur quid intelligatur 103. p. 2
Λειτουργία quid proprie ſignificet 113. & 328
Λειτουργίας uocabulum uſurpatum in publicis miniſterijs ciuilibus 113
Λειτουργία ſignificat onera publica ibid.
Λειτουργία genus tributorum in commentario Demoſthenis ibid.
Λειτουργίας ἔτυμον 113. p. 2
Λογικὴ λατρεία pugnat cum opere operato 113 p. 2. & 205. p. 2
Lege non tollitur peccatum 125. & 197. p 2
Liberatio à morte, conuerſio, nouitas ſpiritualis, fiunt per Filium uiuificantem nos Spiritu ſancto 127. p. 2
Λόγον in Iohanne ſignificare perſonam non qualitatem aut motum tranſeuntem 153. p. 2
Λόγον in Iohanne ſignificare perſonam dicta ueterum 154
Libertas uoluntatis non impeditur ſuſtentatione diuina 163. p. 2
Libertas non tollitur promiſſionibus de auxilio diuino 164
Libertatem quæ adhuc reliqua eſt impediri duabus cauſis, ab infirmitate humana, & à diabolo 166. & 168. p. 2. & 369. p. 2. & 418. & 422
Liberum arbitrium uocatur uoluntas cum intellectu coniuncta 411. & 417
Lex indicat peccatum in natura hominis non tollit 166 (167. p. 2
Liberum arbitrium agit aliquid in conuerſione
de Libero arbitrio ueterum ſententia, quod ſit Facultas ſe applicandi ad gratiam 167 p. 2
Liberum arbitrium in diabolo & hominibus differt 167. p. 2
Libertas aliqua eſt in conuerſis cum uoluntas adiuuatur à Spiritu ſancto 167. p. 2 et 419. p. 2
Lex præcipue ideo lata, ut extet iudicium Dei aduerſus peccata 168. p. 2
Lex poſſibilis quo ad externa opera ibid.
Lex impoſſibilis corruptæ naturæ 168. p. 2 & 185
Lex Dei quomodo fiat per gratiam 168. p. 2
Lex Dei quid ſit 176. & 308. p 2. & 350. p. 2. & 423
Lex continet præcepta & promiſſiones quibus addita eſt conditio impletæ legis 176
Leges humanæ & diuinæ in infinitum diſtant. 176 p. 2
Leges humanæ tantum poſtulant externa opera (176. p. 2
Legum tres ſpecies 177
Legis Moſaicæ uniuerſæ tres partes 177
Leges iudiciales & ceremoniales multæ, ſunt morales 424. p. 2
Leges morales ſunt, quæ in Decalogo continen- (tur 177
Lex admonet de præſenti miſeria 177. p. 2. 425
Lex admonet de reparatione generis humani 177 p. 2.
Legis uoci opponatur promiſſio de gratuita re- (miſſione peccatorum 178
Legis noticia teſtimonium quod à Deo ſimus or- (ti 185. p 2
Legis naturæ definitio 186. 424. p. 2
Legis noticiæ manent etiam in hac deprauatione. (186
Lex naturæ prima agnoſcere Deum 186
Leges naturæ redactæ quælibet ad ſua præcepta Decalogi 186. p. 2
Legem naturæ quid uocent Philoſophi 187
Legum naturæ conſenſus cum decalogo ibid.
Legis diuinæ uſus 187. p. 2. & 309. & 22
Lex oſtendit peccatum 188
Lex debet perpetuo proponi & tradi in Eccleſia. (ibid.
Lex renatis proponenda, ut doceat certa opera, in quibus Deus uult nos exercere obedientiam 188. p. 2
Lex & promiſſiones legis relinquunt conſcientias (in dubitatione 193. p. 2

Lex non docet gratis remitti peccata 194
Lex promittit uitam cum conditione integræ obedientiæ 215.p.2. & 176.p.2
phraſes Legis loquuntur de iuſticia tanquam de noſtra dignitate 217. p. 2
Lex noticia inſita in creatione 218. p.2
Legis & Euangelij prædicatio incoata in Paradiſo ibid. (220
Legis moralis uox & maledictiones cur reuelatæ.
Leges forenſes etſi nihil ad nos pertinent:tamen in genere admonent Deo placere uitam politicam 223.p.2
Libertas uolũtatis cum extenuatur, liberationem ab ira Dei,& à morte æterna, & reſtitutionem uitæ & iuſticiæ æternæ intueamur 418. p.2
Leges ethnicę in duab. rebus negligentes 223.p 2
Lapſus contra conſcientiam diſcernendi ab infirmitate & uicijs quæ hærent in Sanctis 226
Legis moralis uoce utendum ad arguendum pec-
Legẽ prædicandam eſſe 246.p.2 (cata 246.p.2
Litera Paulo quid ſignificet 263
Literã Origenes uocat ſenſum grãmaticũ 263 p.2
Legis & Euangelij doctrina non renaſcentibus tantum litera 264
Legum politicarum diſſimilitudo nihil ad Eccleſiam . 290. p.2
Libertas Chriſtiana quæ ſit,ex dicto,Si uos Filius liberauerit &c. 302. p.2
Libertas Chriſtiana non eſt politica libertas corporum ibid.
Libertas chriſtiana in hac uita incoata ibid. & 334
Libertatis Chriſtianæ quatuor gradus 334. & 302
Liberi ſunt Chriſtiani à peccato, ira Dei &c. ab æterna damnatione, à lege accuſante nos, & à conditione meriti 302
chriſtiana Libertas & politica differunt 302.p.2
Lex moralis non abrogata 303. & 309.
Lex Dei non mitigata ſine pœna 303. p. 2
Liberati Chriſtiani à maledictione legis non quoad obedientiam ibid.
Leges morales & forenſes diſcernendæ à morali. 308.p.2
Leges ceremoniales quæ proprie uocentur ibid.
Leges forenſes quæ ſint ibid.
Leges Moſaicæ abrogatio quomodo intelligen-
Leges Moſaicæ non iuſtificant 309 (da 309
Leges naturę cõprehenduntur in diuinis 424 p 2
Leges ceremoniales & forenſes cur extinctæ 109
Lex eſt poſita iniuſtis 309
Lex accuſat peccata & interiora & exteriora 309.
Legem quot modis Chriſtus impleat ibid. (p.2
Locomotiuæ rectionem cur Deus uoluerit eſſe reliquam 310.p.2
Legis & Euangelij dicta diſcernenda 312
Lex eſt norma bonorum operum 317. p.2
Lapſi poſt baptiſmum recipiuntur 324
Legum politicarum uiolatio peccatum, traditionum humanarum non item 335
Leges poſitiuæ non pugnent cũ decalogo 335 p 2
Leges in Leuitico quæ prohibent commixtionem perſonarum, ſunt legis naturæ 337
Lex nõ iuſtificat donec nos accuſare poteſt 69 p 2
Liberum arbitrium nihil agere, refutatio 167 p 2
Lex noticia inſita in creatione 218. p.2
Leges & politiæ non debent pugnare cum lege naturæ . 282. p.2
Liberi non cogendi ad coniugia
Libertas uoluntatis humanæ ante lapſum quid fuerit. 351
Libertas poſt lapſum quid ſit ibid.
Libertas uoluntatis in renatis quid ſit ibid.
Liberum arbitrium in Deo quid ſit 351. & 352 p 2
Lætitia quid ſit 354.p.2
Locatio quid ſit 356. p.2
Libertas ciuilis quid ſit 356.p.2
Libertas uoluntatis aliqua eſt etiam in non renatis 369 (370.p. 2
Libero arbitrio non tolluntur peccatum & mors
Labentes in ſcelera excutiunt Spiritum ſanctum & fidem,& fiunt rei æternæ pœnæ 374. p.2
Latro conuerſus in cruce habebat initia nouæ obedientiæ 375
Lex ideo promulgata, quia noticiæ naturales ſunt obſcuriores 424.p.2
Latroni captiuum non neceſſe eſt obedire propter Deum 432
Libertatem regendę locomotiuæ quare Deus uoluerit reliquam eſſe 417.p.2. & 369
Lex teſtimonium quod & qualis ſit Deus 425
Lex teſtimonium ad quid ſit condita humana natura 425.p.2. & 177.p.2

M.

Magiſtratus debet punire periuria 5.p.2 (6.p.2
Machabæi Sabbatum non uiolarunt pugnando.
Magiſtratus officia 9.143.p.2. & 292. & 335.p.2 & 344 (tur 12. & 11
Magiſtratibus debita obedientia quid complecta-
Magiſtratui non obtemperantes contumaciter, Deum dupliciter offendunt 12 (ta 14
Miniſtris Euangelij obedientia & reuerentia debi-
Miniſtris Euangelij reuerentia debita quid complectatur 14.p.2. & 37. & 55.p.2
Mendacia aliqua non ſunt peccata mortalia 21
Miſſæ abuſus unde orti 46.p 2
Miſſam non ualere ex opere operato 46. p.2. & 108.p.2. & 240
Miſſa impie confertur ad liberandas animas mortuorum 46.p.2. & 113. p.2. & 114. & 134.p.2
Miſſa quare inſtituta 46.p.2
Mortificatio uera & non ſimulata carnis quid ſit 51. & 86. & 98.p.2. & 256. & 297.p.2
Matrimonium licet contrahere omnibus qui non ſunt idonei ad cœlibatum 54
Miſſio Filij fit ab initio Eccleſiæ 347
Miſſio & obedientia non tollunt æqualitatem potentiæ ibid.
Miniſteriũ Euangelij quatenus uenerandũ 56 p 2
Mediator inutilis ſi diſciplina meretur remiſſionem peccatorum 62
Meritum congrui & condigni doctrina aduerſariorum 62.p.2
Miſericordia in Pſalmis nihil aliud quam gratuita remiſſio peccatorum 64

Mediator ſolus placat iram Dei 66
Mors fide in Chriſtum uincitur 92.p.2
Matrimonium non habet promiſſiones proprie ad nouum teſtamentum pertinentes 95
Miſſæ non abolentur 108
Miſſam unam communem & publicam rectè fieri ibid.
Miſſarum priuatarum non fit mentio ante Gregorium ibid.
Miſſas auxerunt Monachi mendicantes propter quæſtum ibid.
Mactatio in lege ſignificabat & mortem & prædicationem Euangelij 110.p.2
Miſſa iuge ſacrificium cum prædicatione Euangelij, fide, inuocatione & gratiarum actione ibid.
Miſſarum cultus κακοζηλία politiæ Leuiticæ 111. p.2.
Miniſterium ſpiritus pugnat cum applicatione operis operati 112
Miniſterium Spiritus quid ſit ibid.
Miſſa à Patribus uocatur ſacrificium propter gratiarum actionem ibid.
Miſſæ uocabulum unde 113.& 328.p.2
Miſſæ uocabulum Deuteronomij 16. 113. p. 2
Mediator, Sacerdos, Rex, non intelligantur tantum de natura patiente & moriente: ſed de perſona placante, uictrice, exaudiente 347.p.2 & 348.p.2
Miſſa cur dicta ἀγάπη 113. p.2
Miſſa cur poſſit oblatio dici ibid.
Miſſa non eſt ſatisfactio, ſed promiſſio & ſacramentum requirens fidem 114
Monaſticam parem eſſe baptiſmo impiè dici 116
Monaſticas obſeruationes eſſe opera conſiliorum Euangelij falſum eſſe 116
Monaſticam mereri uitam æternam contumelia eſt in Chriſtum 116. p. 2
per Miniſterium Euangelij filius Dei ſemper efficax 125.p.2
ad Miniſterium Euangelij quæ pertineant 132.p.2
Miſſæ applicatio pro mortuis pugnat cum uerbis inſtitutionis 135
Magiſtratus, leges, & iudicia non exiſtere caſu. 143
Miniſterium cur inſtitutum 148 p.2
Mortis fuga an fuerit in Chriſto 156. p.2
Marcionis & Manichæorum doctrina 158. p. 2
Mens humana & lux menti inſita de Deo teſtimonium 161.p.2
Manichæorum furorum refutatio 167
Miniſterij Euangelici nullus uſus ſi expectanda eſſet infuſio qualitatum 167.p.2
Mortale peccatum regnans ſeu dominans 175. p.2.
Magiſtratus habet mandatum de legitima uindicta 184
Miniſtris iure diuino debetur obedientia in omnibus quæ præcipit Euangelium 229.p.2
Miniſtrorum infirmitates cum non accedunt crimina ferendæ 231
Miniſterium non mutatur etiamſi aliquorum mores ſunt uitioſi: ſed cum falſa doctrina defenditur mutatur ipſum miniſterium 231
Miniſterij pars interdum ut ſacramenti alicuius poſſidetur etiam ab his qui corrumpunt doctrinam ibid.
Manuum impoſitio de qua re nos commonefaciat 234. p.2
Manducatio non prodeſt ijs qui non agunt pœnitentiam ibid.
qui Manducent indignè 239.p.2
Manducatio ad quid proſit ibid.
Miniſterium Euangelij & iudicium differunt 252
Mortis & calamitatum plurimarum generis humani principalis cauſa contumacia primorum parentum 264.p.2
Mala cumulantur erroribus & prauis cupiditatibus 265
Martyria teſtimonia doctrinæ, item teſtimonia de alia uita poſt hanc uitam 271. p.2
Magiſtratus politicus quid ſit 292. & 335. & 354
Magiſtratus utriuſq; Tabulæ cuſtos 292
ad Magiſtratus officium pertinet etiam emendatio Eccleſiarum 292.p.2
Magiſtratum profanum non eſſe iudicem controuerſiarum ibid.
Magiſtratui non licet facere contra ius diuinum. 293
Mortificatio loquitur de mandatis operibus 298
Mos gerendi ſigna reatus ſumtus à Patribus 325
Miſſam Papiſticam neceſſario taxari 328.p.2
Magiſtratus politicus habet poteſtatem condendi nouas leges tantum de ciuilibus negocijs 335. p. 2.
Magiſtratus non condat dogmata in Eccleſia ibi.
Munera propria regum 53
Miniſtri polluti manifeſtis criminibus excommunicandi ſunt uoce Euangelij 230.p.2
Miniſterium Iohannis & Apoſtolorum idem fuit, & effectus eoſdem habuit in credentibus 236
Miniſterio debetur obedientia quatenus eſt miniſterium 335
Mediatoris proprietates quæ ſint 348
Mediator non eſt mediator ſuijpſius, reſponſio 348. p.2
Miniſter Euangelij quid ſit 354
Manſuetudo quid ſit 354.p.2
Miſericordia quid ſit 355
Modeſtia quid ſit 355.p 2
Mutuatio quid ſit 356
Mendacium quid ſit 356. p.2. & 437
Mendacium officioſum quid ſit ibid.
Maledicentia quid ſit ibid.
Malum naturale quid ſit 357. p.2
Malum morale quid ſit ibid.
Malum pœnæ quid ſit ibid.
Mors corporis uniuerſalis pœna primi peccati. 368. p. 2
Mediatoris officium duo continet 376. p.2
Magiſtratui non debetur obedientia cum præcipit ut faciamus contra mandatum Dei 433
Magiſtratus bonus ſeu mediocris quid ſit 432. p. 2.

Magiſtratui debetur obedientia propter conſcientiam 432
Malum in natura hominis nō tantum reatum ſeu imputationē eſſe, ſed etiam uitium in hominibus teſtimonijs oſtenditur 412
Magiſtratus debet delere ſtatuas ad quas fit inuocatio 381. p.2
Magiſtratus debet blaſphemos & magos punire 377
Miracula quæ ſtabiliunt idola non ſunt recipienda 381
Mediator quare Deus & Homo 440

N.

Naſci & procedere quid differant 307. & 403
Naturæ in Chriſto unitę unione hypoſtatica 307 & 154.p.2
Naturarum in Chriſto una non eſt conuerſa in aliam 307
Noua obedientia quid nominetur ex dicto Pauli 323.p.2
Nouatianorum opinio de pœnitentia & refutatio 324
Nabot iuſtē potuiſſe recuſare uineam regi Achab 336.p.2
Noua obedientia neceſſaria 40. & 127.p 2
Nouum teſtamentū habet ſacrificia cordis 110 p 2
Nazaræorum ritus quid fuerint 118
Neceſſaria cura uitandi lapſus 128
Natura diuina non patitur, Chriſtus eſt paſſus etc. reſponſio ad argumentum 155.p 2. & 400
Naturæ unius propria non impediunt quo minus adſit altera natura 155.p.2. & 400
Naturarum diſcrimen tenendum 156
Naturam non extitiſſe caſu demonſtrationes ſumtæ ex natura 161
Nihil priuatiuum & nihil negatiuum differunt. 163
Neceſſitas duplex, alia abſoluta, alia conſequentiæ 164. & 408
Neceſſitatem phyſicam doctrina Eccleſiæ uocat neceſſitatem conſequentiæ 164. p.2. & 408
Neceſſitatis opinio impedit inuocationē 164 p 2
Nihil peccatum eſſe niſi uoluntarium 173
Naturam hominis bonam eſſe quomodo intelligendum 173.& 414.p.2
Naturalia multa etiam in forenſibus & ceremonijs, quæ etiam ſunt perpetua 177
Nonum & decimum præceptum oſtendunt lege Dei non ſolum externa opera præcipi 185
Neſtorij error 345.p.2
Nouum teſtamentum quid ſit 220
Nouum teſtamentum in hac mortali uita incoatur 20.p.2
Noui teſtamenti deſcriptiones apud Prophetas 221
Noui teſtamenti propria bona ibid.
Noui teſtamenti deſcriptio apud Eſaiam 221 p.2
Nouum teſtamentum quare dicatur ibid. (376
Nouam obedientiam neceſſe eſt incoari 249.&
Naturarum proprietates in Filio diſcernantur ab officij appellationibus 347
Nomina officij competunt perſonæ 347
Natura humana ſola ſi mediatrix eſt & redemtrix, nulla eſt cauſa cur duæ naturæ in Chriſto unitæ ſint 349.p.2
Noticiæ quid ſint 353
Naturalia ſunt immutabilia, ſcilicet notitiæ artium & præceptorum 356
Noticia actualis quid ſit 358.p.2
Noticiæ habituales quid ſint ibid.
Nouæ obedientiæ incoatio fit in uera conuerſione 374 p 2
Noua obedientia habet præmia ſpiritualia & corporalia 375
Noua obedientia quomodo placeat 40. & 69. & 129.& 181.& 206.p.2.& 375
Nouum teſtamentum quare dicatur æternum 383
Naturæ intelligentes cur ſint conditæ 404. p. 2
Neceſſe eſt hæreſes uenire neceſſitate conſequentiæ 408.p.2
Naturas duas eſſe in Chriſto, diuinam & humanam 385.& 441

O.

Obedientia filij Dei cauſa ſeu meritū iuſtificatio-
Officij nomina competunt perſonæ 308 (nis 313
Obedientia interior ſine Spiritu ſancto non poteſt incoari 310.p.2
Opera quæ docenda & facienda ſunt 317. &23
Oblationem in ueteri Eccleſia quid uocarint 328. p.2.& 113.p.2
Opera ſecundi præcepti 4
Opera tertij præcepti 6.& 181.p.2
Officia perſonæ magiſtratuum debita 10
Opera quinti præcepti 15
Opera non poſſunt opponi iræ & iudicio Dei 36 & 54.p.2. & 66.& 88
Obedientia erga legem Dei neceſſaria in reconciliatis 43.p.2
Opera interiora diſcrimen faciunt inter pios & hypocritas 44
incoata Obedientia quomodo placeat ibid.
Opera bona quomodo fieri poſſint ibid.
Opera non reddunt pacatam conſcientiam 70 p 2 & 72
Opera noſtra immunda eſſe teſtimonijs oſtenditur, & indigere miſericordia 70. p.2
Opera ciuilia quæ fiunt ſine Chriſto non placent Deo 71.p.2
Opera cum prædicantur prædicantur propter fidem ibid.
Opera facienda propter mandatum Dei ibid.
Opera effectus regenerationis ibid.
Opera mereri remiſſionem peccatorum cur iſta opinio damnanda ut impia 72
Opera non damnantur ſed impia perſuaſio ibid.
Operum ubi fit mentio non aſſuantur opiniones impiæ 74
Operibus ut Sacramentis annectitur promiſſio remiſſionis peccatorum 75. p.2
Opera uerē ſunt meritoria præmiorum corporalium & ſpiritualium non uitæ æternæ 78.p.2
Opera in iuſtificatis quædam impletio legis ibid

Opera ualent uirtute paſſionis Chriſti dictũ ſcholaſticorum 79. p.2
nec Opera nec dilectio poſſunt eſſe propiciatio pro peccatis etiamſi adſunt 88
Ordo ſi de miniſterio intelligatur poteſt dici Sacramentum 95
Oratio uerè poteſt dici Sacramentum 95. p.2
Oratio ſine fide non eſt oratio 101. p.2
Oblatio pro mortuis ſignificat orationem pro mortuis in Græco canone quæ non improbatur 114. p.2
Opera præcepta à Deo facienda ſunt 128
Obedientia non eſt meritum condigni 129
Opera indebita non ſunt cultus 137
Opera ut ieiunia & ſimilia opera mereri remiſſionem peccatorum refutatur 130. p.2 (141. p.2
Omnipotentiam tribuere creaturis impietas eſt.
οὐσία & ὑπόστασις differunt 151. p.2. & 395. p.2
οὐσία una eſt & ſunt tres hypoſtaſes 151. p.2
Ordinem perpetuum in natura impoſſibile eſt caſu ortum eſſe 161
Opera Dei reliqua in homine diſcernenda à per ſe uicioſis 173
Opera cæterorum præceptorum ita placent Deo, & ſunt cultus Dei, cum præcedunt opera primi præcepti 181. & 178. & 182. p.2
Obſeruatio ſeptimi diei abrogata 181. p.2
Opera Dei diſcernantur à perſonis 183
Officia ſuperiorum quæ debeant eſſe 183. p.2
Officia inferiorum erga ſuperiores ibid.
Octauum præceptum munit iudicia & pacta 185
Opera Sanctorum Deo placere teſtimonijs oſten-
Omnia opera debent eſſe odor 209 (ditur 208
Ordinationem addendam Sacramentis 234
Oratio impetrat alijs bona ſed non ut prẽciũ 243
Opera ſine fide non merentur mitigationem 256
Orationis Dominicæ explicatio 278. p.2
Ordo politicus res bona 283
Officia politica cultus Dei in renatis 289. p.2
Officia politica quo fine præſtanda ſint ibid.
Oeconomicorum & politicorum laborum cauſæ & fines 290 (diari 295. p.2
Operum primæ & ſecundæ Tabulæ fines imme-
Opera à Deo mandata & exercitia à nobis electa differunt 298
Opera Dei præcipua, duo in hominibus 86. p.2
Omnes homines naſcentes ſecum afferunt peccatum originis 123. p.2
Oblationem in Miſſa non mereri remiſſionem peccatorum ex opere operato 241
Opera boni Principis 284. p.2
Opera legis quid 353
Odium quid ſit 354. p.2
Oblatio in Cœna non eſt inſtituta ſed ſumtio 366. & 379
Oblationem pro mortuis fingere manifeſta eſt Cœnæ profanatio 366. p.2
Oblationem uetuſtas dum nominat intelligit totam actionem ibid.
Ordinatio miniſtrorum in noſtris Eccleſijs iuſta eſt ibid.
Oſiandri error idem qui Pontificiorum 373
Officioſę diſſimulationes non ſunt mendacia 436 p. 2
Ordo politicus & perſonæ diſcernantur 431. p. 2
Omnes res ex nihilo creatas eſſe 405
Obſcuriorum locorum ſcripturæ in quibus uidetur eſſe ambiguitas, unde ſumenda explicatio 392

P.

Pater quid ſit 307. & 350. p. 2. & 396
Perſona & eſſentia, οὐσία & ὑφιστάμενον differunt 307
Præſentiæ Dei gradus quatuor 307. & 346. p.2
Præſentia uniuerſalis præſentia conſeruationis 307
Pœnitentiam oportet in renatis in hac uita creſcere 309. p.2
Peccatum quid ſit 310. & 170. & 123. p. 2, & 350. p.2. & 415. p.2
Peccatum originale 310. & 170, p,2. & 171. & 39. & 123. p.2. & 124
Peccatum actuale 310. & 174. p.2. & 415. p.2
Peccata regnantia in renatis error in fundamento & lapſus contra conſcientiam 310. & 223. & 225. p.2. & 416. p.2
Peccata uenialia 310. p.2. & 224. p.2. & 131
Pœnæ commonefactiones de diſcrimine honeſtorum & turpium 311. p.2
Prophetæ ſæpè utuntur phraſi legis, ubi tamen interpretatio ex Euangelio ſumenda eſt 316. p.2
Peccata ignorantiæ affectatę peccata mortalia 416 p. 2
Peccata quæ manent in Sanctis 317. p.2. & 207 & 211. & 130. p.2. & 374. p.2
omne Peccatũ remittitur agenti pœnitentiam 318
Pœnitentia quid ſit 321. p.2. & 85
Partes pœnitentiæ 321. p.2. & 244. & 25. p.2. & 30. & 85. & 41
Papiſtarum errores de contritione 322
Pauor ſine fide fremitus aduerſus Deum 322 p 2
Partes pœnitentiæ ut numerantur à Papiſtis 324
Pœnas Deus quare uelit conſpici 418 (p. 2
Publicam pœnitentiã quid olim nominarint 324
Promiſſio gratiæ & promiſſio rerum corporaliũ differunt 383
Publica pœnitentia exploratio an polluti ſceleribus antea, ſerio peterent ſe recipi 325
Pœna æterna ſenſus iræ Dei 325. p.2
Pœnæ temporales non ſunt compenſationes uitæ æternæ ibid.
Philoſophi cauſam mortis & morborum ponunt materiam 325. p.2. & 332
Pœnæ temporales aliud quam ſatisfactio 126 p.2
Pœnæ temporales nequaquam tolluntur poteſtate clauium 126. p.2. & 254
Precationis formæ 329. p.2. & 159. & 272. & 280
Promiſſionum diſtinctio conſideranda 330
Promiſſio gratiæ retinenda amiſſis omnibus bonis corporalibus 330. p.2
Politia Moyſi quare conſtituta 334. p.2
Prohibitiones ciborum humana autoritate conſtitutæ diſſimiles prohibitionum Moſaicarũ ibi.

Poteſtas politica habet duo mandata proponendi legem diuinam,& addendi ius poſitiuũ 335
Pœnæ oſtendunt iudicium Dei 335. p. 2
Politici ordinis conſeruatio teſtimonium de Deo, & prouidentia Dei, & præſentia Dei in genere humano 336
Præceptum non furtum facies obligat omnes homines 336. p.2
Prohibitiones graduum diuinæ expreſſæ Leuitici 18. 339
Prohibitiones diuinæ humana autoritate non ſoluuntur ibid.
Prohibitiones humanæ ſoluuntur interdum propter probabilem rationem 339.p.2
Purgatorij ſcriptores ueteres non meminerũt 378
Purgatorium extruere ex ſatisfactionibus uaniſſima fabula eſt 378. p.2
Perſonas diuinitatis tres eſſe oſtẽditur teſtimonijs 150.p.2.& 152.p.2.& 159.& 306.p.2.& 395.
Perſonæ diuinitatis diſcernuntur quoties diuinitas intra ſe deſcribitur 151.& 396
Perſona quid ſignificet 151.p.2
πρόσωπον pro hypoſtaſi Grẹci dixerunt latina conſuetudine ibid.
Perſonarum diſcrimen ibid.
Perſonæ tres ſunt ὁμοούσιοι 151 p.2. & 152.p.2
Procedere eſt à uoluntate 152. p.2
Propoſitiones de Filio receptæ in Eccleſia & reiectæ 156. & 440. & 387
Perſonas diſcernentia teſtimonia tenenda 158
Patefactionum teſtimonia coniunguntur cum teſtimonijs de Deo in natura 160
Patefactionum teſtimonia cur edita ibid.
Peccatum,id eſt,incredulitas à nobis oritur non à uoluntate Dei 167
Promiſſio uniuerſalis 157.p.2.& 203.p.2 & 257.p.2.& 40. & 127. p.2
Peccatum originis non tantum imputatio,ſed etiam in natura hominis caligo & prauitas 171. & 60
Peccare Hebraica phraſi ſignificat reum eſſe 171
Peccati originis ſubiectum 172 p. 2 & 413 p 2
Peccati originis cauſa formalis 172 p 2
Peccati originis materiale ibid.
Peccati originis finalis cauſa 173 & 414
Pœnæ primi lapſus 173
Peccata uenialia & mortalia in reconciliatis diſcernuntur 174 p 2 .& 223 p 2
Peccatum originis ubi ſit 413
Peccatorum diſcrimen 211
Poſteritatẽ ream eſſe propter lapſum Adę 411 p 2
Perfectio Euangelica in quibus rebus conſiſtat 30 p.2.& 54.p.2.& 99 & 116 p 2
Peccati cauſa diabolus & uolũtas humana 30 p 2 & 42. & 100
Poteſtas Eccleſiaſtica 36 p 2
Peccati pœna mors & aliæ calamitates 407
Poteſtas clauium ſeu poteſtas Eccleſiaſtica quid ſit 36.p 2 & 55
Poteſtas Eccleſiaſtica non impedit politicam adminiſtrationem 36.p 2 & 55.p 2
Pelagianorum confutatio 42
Peccata mortalia qui admittũt nõ ſunt iuſti 44 p 2
Pœnæ peccatorum mitigantur bonis operibus 49 p 2 & 137
Poteſtas clauium quomodo exerceatur 55
Paſtores an habeant ius inſtituendi ceremonias 55 p 2
Peccati materiale concupiſcentia 59 p 2
Peccatum originis quæ uicia ſecum trahat ibid.
Peccatum originis comprehendit ignorationem Dei 60
Peccatum originis quid ſit definitio Anshelmi. (ibid.
Peccatum nihil eſſe niſi uoluntarium, loquitur de ciuili iudicio 61
Promiſſio nõ habet conditionem meritorum noſtrorum 63.p 2
Promiſſionem notam fuiſſe Patribus, & eius fiducia accepiſſe eos remiſſionem peccatorum oſtenditur ex dictis 64.p.2
Primum caput Iohannis expoſitum 397
Perſonarum diſcrimina duplicia 403.p 2
Promiſſionem quod gratis propter Chriſtum donetur remiſſio peccatorũ neceſſe eſt retineri 68
Promiſſio ideo data, quia nõ ſatisfacimus legi 70
Peccati reliquiæ in natura ſemper nos accuſant. ibid.
Promiſſionem abolent qui negant fidem iuſtifica- (re 71. p.2
Prophetæ cur in excelſis ſacrificarint 72
Perfectionis uocabulum pro integritate 73 p 2
Præmia in hac uita quare differantur 78 p 2
Populus Dei dicebantur omnes Iudæi, quia propter promiſſionem de Chriſto,habebat & carnale ſemen promiſſionem rerum corporalium, ut regni &c. 80.p 2
Paſchæ obſeruatio 82 (83
Promiſſio non pertinet niſi ad infantes in Eccleſia
Peccatorum enumeratio non eſt neceſſaria iure diuino 85 p 2
Poteſtas clauium adminiſtrat & exhibet Euangelium per abſolutionem 85.p 2
Pœnitentiæ duas partes ponit ſcriptura in conuerſione impij, teſtimonia ibid.
Paulus ponit duas partes pœnitentiæ, mortificationem & uiuificationem 86
Pœnitentia eſt mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere 89
Pœnitentiæ fructus qui eſſe debeant 94
in Propiciatore duo concurrunt 101 p 2
Piaculum quid uocent Latini 109
Prophetæ damnant impiam opinionem de opere operato 109 p 2
Peccatum originis uetuſtas uno nomine appellauit concupiſcentiam 413
Peccatum quando dominetur 175.p. 2. & 226
Peccati dominantis appellatio unde ſumta 175 p 2 & 226
Primum preceptum Decalogi de qua re pręcipiat 178
Primum præceptum requirit perfectam obedientiam 178 p 2
Primum præceptum quomodo fiat 179
Primi præcepti opus eſt patientia in tolerandis afflictionibus ibid.

Peccata

Peccata contra primum præceptum 179.p.2 & fol:1. p.2
Peccata contra ſecundum præceptum 181.& 4 p 2
Præceptorum ordo in ſecunda Tabula 182
Pœnæ quibus Magiſtratus afficit ſontes ſunt legitima uindicta 184
Promiſſiones & comminationes ad ſingula præcepta pertinent 185.p.2
Promiſſiones legis omnes conditionales ibid.
Principiorum noticiæ ibid.
Principiorũ diuiſio in ſpeculabilia & practica ibi.
Principia practica cur non ſint tam illuſtria ac noticiæ numerorum & reliqua ſpeculabilia principia ibid.
Paupertas quomodo ferẽda 190 p 2
Promiſſiones in ſcripturis duplices ſunt, quædam additæ legi, quędam Euangelij proprię 193 p 2
de Promiſſione gratuita ideo dicendum, ne conſcientiæ dubitent, ſed ut habeant firmam conſolationem 193. p 2 & 67 p 2
Prophetarum & Apoſtolorum interpretationes ualent propter manifeſta Dei teſtimonia
Promiſſio debet fide accipi 193 p 2 & 66
Promiſſio facta ad Adam in Paradiſo 194 p 2
Promiſſio facta ad Abraham ibid.
πιστεύω uerbum græcis quid ſignificet 197 p 2
πίστις uocabulum quid ſignificet 198
Promiſſio inanis niſi aſſentiendũ eſt 198 & 63 p.2
Promiſſionis aſſenſus complectitur omnium articulorum noticiam 200
Prædeſtinationis quæſtiones ſeponendæ 203 p 2
Pij placent Deo etſi habent peccata 207
Peccatorum diſcrimen 211.& 130 p 2
Pœnitentia eſt neceſſaria, ſed non ut cauſa 213 p 2 & 39.p 2.& 368
Promiſſio reconciliationis nõ nota natura 218 p 2
Promiſſiones bonorum corporaliũ propter tres cauſas traditæ 222 (223
Propiciatorium tabula aurea quæ tegebat arcam
Peccatum mortale quid ſit in non renatis 224
Peccata uenialia & mortalia non differunt in non renatis, ſed tantum in renatis ibid.
Paulus diſcernit peccata eorum qui manent in gratia, & aliorũ qui effundunt gratiam 224 p 2
Peccatum mortale idem cum peccato dominante 226.p.2
Peccata mortalia ſunt etiam ignorantiæ affectatæ ibid.
Peccatum mortale habent omnes ἄθεοι, Turci, Iudæi &c. ibid.
Promiſſio ad quos pertinet, ad eoſdem pertinet etiam ſignum promiſſionis 237 p 2
Promiſſio gratiæ pertinet etiam ad infantes 237. & 320. & 83
Pœnitentia & fides requiritur in omnibus adultis baptizandis 238
Polluti manifeſtis delictis non admittendi ad communionem dum non emendant ſe 240 p 2
Pœnitentia idem quod conuerſio ad Deum 244
Peccatum aliquod irremiſſibile eſſe, ſed de eo tantum à poſteriore iudicandum eſt 245
Pœnitentia non eſt ubi non eſt dolor aliquis propter peccata 246. p.2
Pars miniſterij neceſſaria arguere peccata ibid.
Peccatorum conſiderationis exemplum ſecũdum ordinem Decalogi 251
Peccata homines remittere nõ poſſunt, ſed tamen annunciare uerbum Dei & poſſunt & debent 252. p.2
Peccata manifeſta recitandi mos fuit in prima Eccleſia, ſed uetuſtas non mandauit ſingulis arcana recitare ibid.
Pœnæ temporales non ſunt compenſationes purgatorij aut mortis æternæ 254
Pœnę temporales mitigantur noſtra pœnitentia 254. p.2. & 94. & 369
Prędeſtinatio 256
Promiſſio gratuita eſt 257.p.2
de Prędeſtinatione cur dicendum 257
Paſtores habent mandatum excõmunicandi uerbo ſine ui corporali 260.p 2
Prophetę interdum non diſcernunt tempora huius & futurę uitę ibid.
Promiſſio Euangelij omnibus temporibus miniſterium Spiritus credentibus 264
Pędagogi officium ibid.
Patientia philoſophica & ea de qua loquitur Euangelium differunt 270.& 351.p.2
Patientia philoſophica quid ſit 270. & 353.p.2
Patientia in Euangelio quid 270.p 2
Petendę res diſcernantur 273. p. 2
in Petitione rerũ corporaliũ tria cõſideranda 274
Petenda res in precatione conſideranda 275.p.2
Petendę res quo ordine 276.p.2
Precari opus difficilimum 278
Politicus ordo à Deo inſtitutus 283.& 284.p.2
Pœnę cur comitentur atrocia ſcelera 284. p. 2
ad Principum officium pertinet cura literarum & ſcholarum 293.p.2
Peccata non remiſſa in uoluntate Dei aliqua mobilitate ſine cauſa 303.p 2
in Promiſſionibus legalib. quatuor obſeruanda 3
Pręmia corporalia cur proponantur 3.p.2
Politica opera ſunt cultus Dei cum referuntur ad gloriam Dei 8
Parentum officia 9
Promiſſiones & comminationes cur additę pręceptis Decalogi 12. p.2
Peccata contra quintum pręceptum 15
Pręſcriptione quę tenentur ea iuſtè tenentur 19 p 2
Precatio non eſt irrita etiamſi non ſubito tolluntur omnes pœnę 383.p.2
Prophetæ impiam opinionem damnant non ſacrificia 109.p.2
Peccati terrores & mortis uinci niſi fide non poſſunt 112.& 114
Promiſſio noui teſtamenti eſt promiſſio remiſſionis peccatorum 112.p.2
Panis qui conſecrabatur unde ſumtus in prima Eccleſia 113. p.2
Pœnarum purgatorij figmentum 114
Paupertas Euangelica quę ſit 117.p. 2
Poteſtas alia ordinis alia iuriſdictionis 119. p.2
Perſona nõ eſt iuſta propter nouas qualitates 126
Præmia 129.p 2

Promiſſiones bonis operibus cur additæ 130
Peccata omiſſionis affectatæ & ignorantiæ affectatæ excutiunt Spiritum ſanctum & faciunt homines reos æternæ iræ 130.p.2
Promiſſio corporalium commonefactio de promiſſione gratiæ 383. p.2
Pœnæ æternæ tantum propter filium Dei remittuntur 137
Pœnæ æternæ & pœnæ huius uitæ differunt 137.
Promiſſiones legales additæ operibus in Sanctis non ſunt irritæ 137
Poteſtas Eccleſiæ non punit ui corporali, carcere aut inedia: ſed tantum pronunciat ſententiam erga reos manifeſtorum ſcelerum 137. p. 2
Perſonarum diſcrimina in coniugio ſeruanda ibi.
Pelagiani damnandi 370
Promiſſiones corporales teſtimonia de præſentia Dei 384
Pro ægrotis precationes fiant 130
Pij cur diſcedere debeant ex ſodalitijs Monachorum cauſæ recitantur 140.p.2
Pœnæ oſtendunt diſcrimen uirtutum & uitiorum 143. p.2
Perſona propter Chriſtum recipitur, & propter eum placent bona opera 129.p.2
Politicus ordo à Deo, etſi perſonæ non ſemper ſunt excitatæ à Deo 283. p. 2
Perſona innocens in diuortio uerè libera 341.p.2
Perſona condemnata puniatur à magiſtratu 342
Promiſſiones ueteres manifeſtè comprehendunt utramq; naturam in Chriſto 347.p.2
Proprietas quid ſit 356
Prophetæ in ueteri teſtamento quid fuerint 358
Peccata ignorantiæ differunt à blaſphemijs 363
Pontificum agmen non eſt catholica Eccleſia 363 p. 2
Promiſſiones corporales habent exceptionem caſtigationis & crucis 383.p.2
Peccatum quomodo poſſit eſſe in anima cum animæ immediatè à Deo creentur 413
Peccatum etiam eſt in ipſa anima 413.p.2
Publicarum pœnarum 4. cauſæ 434
Perſona quid ſit 306.p.2.& 350. & 395.p.2

R.

Regnum Chriſti quid ſit 321.p.2. & 80
Remiſſio non pendet ex merito aut magnitudine doloris 322.p.2
Reſtitutio rei alienę neceſſaria, Satisfactio eſt reſtitutio, reſponſio ad argumentum 325
Remiſſio culpæ non diuellenda à remiſſione pœnæ æternæ 325.p.2. & 367.p.2
Remiſſio culpæ diſtincta à remiſſione pœnæ temporalis 325.p.2.& 253.p.2
Res prohibitæ à Deo non ſunt petendæ 330.p.2
Ritus humani extra caſum ſcandali poſſunt ſine peccato omitti 335
Regum propria, tributa, uectigalia legitima, non facultates ſubditorum 336. p. 2
Ritus cur ſint additi promiſſioni gratiæ 319. & 236. p.2
Renatos labi poſſe 310.& 244.& 416.p.2
Renatis in hac uita Deus adeſt ſeparabiliter 307
Ritus utiles in Eccleſia, quorum finis eſt politicus 7.& 15.& 30.& 41.p.2
Ritus ſeruandi propter finem politicum non quod mereantur remiſſionem peccatorum coram Deo 7.p.2.& 57.p.2. & 140. & 304. & 305.p.2
Reſtitutionem neceſſariam eſſe 19
Ritus qui natura ſua ſunt medij non ſeruandi cum opinione cultus 56. p.2
Ritus non eſſe res neceſſarias 57
Remiſſio peccatorum non datur propter noſtra opera 63
Regenerationis modus 65
Remiſſio peccatorum primum neceſſaria in iuſtificatione 65.p.2
Reconciliatio cum Deo quomodo fiat 66
Ratio humana tantum intuetur in legem 73
Renati ſunt qui fidem habent 77.p.2
Rituum ſimilitudo non neceſſaria ad unitatem Eccleſiæ 81.p.2.& 82.p.2
Ritus uniuerſales propter tranquillitatem retinendi 81.p.2
Ritus in Eccleſia non ſunt cultus neceſſarij 82
Ritus Apoſtolorum quo fine traditi & obſeruandi ibid.
Reconciliari prius neceſſe eſt quam legem facimus 88. p. 2
Remiſſio ſi penderet ex cognitione fieret incerta. 89.p.2
Ritus ab hominibus inſtituti non ſunt propriè dicta ſacramenta 94.p.2
Regnum Chriſti & regna ciuilia differunt 99
Rationalis cultus quid ſignificet 109. p.2
Remiſſionem peccatorum donari propter Chriſtum, teſtimonia Patrum 126.p.2
Renatos oportet etiam interiorem obedientiam incoare 128
Renatos habere multum ſordium 129
Renatos aliquos excutere Spiritũ S.& rurſus abijci à Deo,& fieri reos iræ Dei 130
Renati quando fiant rei iræ Dei 130. & 211
Reiectionis cauſa in nobis eſt 167.p.2
Renati quomodo liberati à lege 188. p. 2
Rectè tenere res & rectè ferre paupertatem utrumque res magna 190.p.2
Remiſſionis cauſam qui in opera transfert dupliciter peccat 201
Regeneramur in reconciliatione ut noua obedientia in nobis incoëtur 204
de Remiſſione ſtatuendum eſt, non ex noſtris habitibus, ſed ex certa promiſſione Dei 214
Renatorum ingens infirmitas 224
Remiſſionis gratuitę per fidẽ teſtimonia 248 p 2
Ritus publicæ caſtigationis nequaquam improbandus 253
Remiſſio culpæ & mortis æternæ utrumq; beneficium gratuitum 253.p.2
Remiſſionem mortis æternæ ſi quis transfert in noſtram compenſationem, Chriſtum contumelia afficit ibid.

Renatorum uoluntatem adiuuantes cauſæ 256
Reprobationis cauſa peccatum 157. p. 2
Regnum Chriſti ſpirituale 259. p. 2
Regnum Chriſti quid ſit, aut quid ſignificetur cū dicitur, regnum Chriſti eſſe ſpirituale 259.p.2 & 354
Ritus ſeu Moſaicos ſeu humanarum traditionum non eſſe neceſſarios 295.p.2
Ritus adiaphori in Eccleſijs emendatis ſeruandi quo fine 296.p.2
Ritus inutiles abijciendi 300.p.2
Ritus qui ſine peccato fieri non poſſunt damnandi . 305
Regnum Chriſti, hoc eſt, quod ipſe Spiritu ſuo uiuificat 80. p. 2
Rechabitæ 118
de Reſurrectione mortuorum teſtimonia 261
Recordatio quæ debet fieri in Cœna quid compleċtatur 366
Remiſſio uerè fit in omni conuerſione 378
Renatorum obedientia quomodo placeat 371
Rrgenerationis & renouationis nomina ſignificant aliquam mutationem in nobis ibid.
Regnans peccatū diſcernatur à non regnante 375
Rituum ſimilitudo non neceſſaria in uera Eccleſia 362.p.2
Renati quando rurſus ſecundum carnem uiuant 416.p 2
Renatis poſſibile retinere dona 420
in Renatis materiale peccati manet tollitur forma-
Renati adulti habent peccatum ibid. (le 415

S.

Spiritus ſanctus quid ſit 307. & 350.p.2. & 401
Spiritus ſanctus tales motus in credentibus excitat qualis eſt ipſe 307.& 329. p.2
Spiritus uocabulum quid ſignificet 307
Spiritus ſanctus quomodo mittatur ad homines 401. p.2
Sacramentum in Eccleſia quid nominetur 319
Sacramenta diſcernunt Eccleſiam ab alijs gentibus 319. & 132. p. 2 (319
Sacramenta ſigna confirmantia fidem erga Deum
Sacramentorū allegoriæ & ſignificationes 319.p.2
Σπονδὰς quid uocarint 319.p.2. & 327. p.2
Singulos ſaluandos neceſſe eſt ciues fieri ueræ Eccleſiæ 318. p 2
Stenckfeldij deliria 321
Satisfactionis nomen unde ſumtum ſit 325.& 49 & 90.& 136.p.2. & 378 p.2
Satisfactio canonica non eſt reſtitutio quæ ad contritionem pertinet 325.p.2. & 378.p.2
Spiritum ſanctum eſſe perſonam 401. p. 2
Satisfactionem canonicam quid nominarint 325. p.2.& 90.& 253.p.2
Sumtionis in Cœna fructus 327.& 112.p.2.& 238.p.2
Sacramenta teſtimonia applicationis 327
Spiritus & litera, ſpiritus ibi quid ſignificet 263
Sumtio fit ad confirmandam fidem 327
Sacramentum eſt uerbum uiſibile 327
Sumtio in publico congreſſu fiat 327. p.2
Sacramenta & ſacrificia differunt 327.p.2.& 109. & 241. p.2.
Sacramenta quid ſint 327.p.2.& 24.p.2 & 109. & 232. p.2. & 241.p.2. & 365.p.2
Sacrificia quid ſint 328. & 109. & 242
Sanctorum preces efficaces 130. p.2
Sacrificiorum tres ſpecies fecit Oſiander 328
Sacrificiorum alia diſtinctio 328.& 109.& 242
Σύναξις cur uocatus ritus Cœnæ Domini 328
Sacramenti rationem nihil habet extra uſum inſtitutum à Deo 328.p.2.& 134. & 365. p.2 & 378. p.2
Superbia eſt nihil uelle communium ærumnarum ferre 333
Sabbati præceptum an ſit abrogatum 6
Satisfactiones canonicæ cur improbandæ 26.p.2 & 90. p.2
Sacramenta cur principaliter ſint inſtituta 26 p 2 & 30.& 41.& 233
Sacramentis licet uti quæ à malis adminiſtrantur 29.p.2.& 40.p.2.& 79.p.2. & 81.& 82. p.2 & 230. p.2
Sanctorum cultus qui debeat eſſe 31.p.2.& 45
Sacramentorum utraq; ſpecies Laicis danda 32 & 47.p.2.& 48
Sacramenta non ualent ex opere operato 41. & 95. p.2
Sacramentum gratiæ Dei à nulla creatura poteſt inſtitui 382
Sanctos non eſſe inuocandos 45.& 377
Sanctorum mentio in Eccleſia facienda propter ſex cauſas 377.p.2
Sumtio in Cœna quibus proſit 47.p.2
Satisfactiones obſcurant beneficia Chriſti 49. p.2.& 255
Satisfactiones non neceſſariæ 49.& 90
Scandali ratio in ſuffocato habita eſt 57. p.2
Secundam tabulam tantum intuentur aduerſarij primam negligunt 63
Superſtitio quid ſit 354
Sola fide nos conſequi remiſſionem peccatorum argumentis oſtenditur 65. p.2
Statuas aut oſſa alloqui impium eſt 381
Spiritus ſanctus accipitur fide 68
Synecdoche uſitata in dictis ſcripturæ 69. p. 2. & 217. & 316.p.2
Sancti etiam habent peccata 70.p.2
Seditio quid ſit 354
Storge quid ſit 354. p. 2
Spes uitæ æternæ non exiſtit niſi pacata conſcientia 77.p 2
Spem uitæ æternæ neceſſe eſt certam eſſe ibid.
Seruilis timor quid ſit 85. p. 2
Sacramenta ſigna noui teſtamenti ibid.
Satisfactio diciplina Eccleſiaſtica fuit exempli cauſa conſtituta 94. & 367.p.2
Satisfactionis uocabulum ſcriptores interdum transferunt ad ſignificandam ueram mortificationem 94
Satisfactio ciuilis neceſſaria eſt 49 & 137.& 253
Satisfactiones patres non dixerunt neceſſarias eſſe ad remiſſionem peccatorum 94
Soluere ſignificat remittere peccata 94.p.2

Sacramen-

Sacramenta ſigna uoluntatis Dei erga nos 94.p 2 & 112.p.2.& 132.p.2
Sacramenta tria tantum ſunt 95.& 365.p.2
Sacerdotum intelligunt aduerſarij de ſacrificio 95
Sacrificium Chriſti ſatis fuit pro peccatis totius mundi ibid.
Sacerdotes uocantur nō ad noua aliqua ſacrificia, ſed ad docendum Euangelium & porrigenda ſacramenta ibid.
Sacramenta non propriè dicuntur omnia ea quæ habent mandatum Dei 95. p.2
Sanctorum honos triplex 101
Sancti etſi orant pro Eccleſia, tamen non ſunt inuocandi ibid.
Sanctorum inuocatio non habet teſtimonium in uerbo Dei 101.p.2
Sancti non ſunt mediatores interceſſionis ibid.
Sanctos aduerſarij faciunt mediatores redemtionis ibid.
Sancti retinent libertatem regendæ locomotiuæ 370.p.2
Sanctis tribuunt aduerſarij quæ propiciatoris ſunt 101.p.2
Sacramentum inſtitutū pro tota Eccleſia 103.p 2
Sacrificia propiciatoria in lege dicebantur propter ſignificationem, non quod mererentur remiſſionem peccatorum coram Deo 109.& 134.p 2 & 242.p.2
Sacrificia propiciatoria merebantur, ne illi pro quib. fiebant excluderentur ab iſta politia 109
Sacrificiū propiciatorium unicū tantum in mundo mors Chriſti 109. & 134.p.2.& 242.p.2
Sacrificia propiciatoria debebant ceſſare poſt reuelatum Euangelium 109.p.2
Sacrificia ἐυχαριστικὰ quæ ſint 109.p.2.& 242.
Sacrificia ἐυχαριστικὰ fiunt à reconciliatis 109.p.2 & 112. & 134. p.2
Sacrificia noui Teſtamenti ſunt ἐυχαριστικὰ 109. p.2.& 242.p.2
Spirituales hoſtias quid Petrus uocet 109. p.2
Spirituale quid ſignificet ibid.
Sacrificia ἐυχαριστικὰ ualent propter fidem 109. p.2. & 242.p.2
Spiritu adorare quid ſit 109.p.2
Sacrificia docentium in nouo Teſtamento quæ ſint 110
Sacrificij quotidiani partes tres, oblatio agni, libatio, & oblatio ſimilę 110.p.2
Sacrificia Leuitica non merebantur remiſſionem peccatorum 111.p.2
Sacramenta duo continent, ſignum & uerbum. 112.p 2
Spiritus ſanctus operatur per uerbum & ſacramenta ibid.
Spiritus ſanctus nouam obedientiam incoat 368
Sacramenti Cœnæ duplicem effectum ponunt patres 112.p.2
Sacerdotis operi tantundem tribuere quantum morti Chriſti horribilis oratio eſt 113.p.2
Synecdochæ aduerſariorum in doctrina de iuſtificatione 127.& 202.p.2
Sancti debent repugnare prauitati hærenti in ipſis 131
Sacramenta oſtendunt ad ſingulos pertinere beneficia Euangelij 132.p 2
Sacrificium Chriſti ſingulis ſua fide applicari & non aliter cum audiunt Euangelium & ſacramentis utuntur 134. p.2
Sacrificij & oblationis nomine uetus Eccleſia intelligit totam actionem ibid.
Spiritus ſancti proprietas eſt procedere à Patre & Filio, & mitti in corda credentium 152. p.2
Specialis actio Dei quid uocetur ibid.
Spiritus ſanctus non eſt Pater aut Filius, ſed perſona ibid.
Spiritus uocabulum in genere quid ſignificet 137
Spiritus ſæpè ſignificat uentos ibid.
Spiritum ſanctum eſſe perſonam ibid.
Spiritus ſanctus quomodo diſcernatur à Patre & Filio 157.p.2
Spiritum ſanctum Paulus diſcernit à donis creatis ibid.
Spiritum ſanctum fuiſſe antequam carnem induit filius Dei oſtenditur ibid.
eodem Spiritu ſancto Prophetæ, Patres, Apoſtoli, & omnes pij ſanctificati ſunt ibid.
Spiritum ſanctum fuiſſe ductorem & gubernatorem Moyſi 158
de Spiritus ſancti diuinitate dicta uetuſtatis 158.
Synodorum præcipuarum doctrina 158 p.2. (p.2
Subſtantia à Deo creata diſcernenda à peccato. 162. p.2
Stoicæ opiniones non inuehendæ in Eccleſiam. 164.p.2
Secūda cauſa non agit ſine prima, explicatur ibi.
Spiritus ſanctus non eſt efficax in contumacibus qui perſeuerant in delictis contra conſcientiam 166
Spiritus ſanctus efficax per uocem Euangelij auditam 167 (otioſa ibid.
in Sanctis ingens lucta, igitur uoluntas non eſt
Spiritus ſanctus ſanat naturam. ſed non ſubito totus morbus tollitur 172.p.2
Στοργαὶ diſcernendæ à prohibitis affectib. 173 p 2
Spiritum ſanctum effundunt ruentes contra conſcientiam 175
Secundum præceptum Decalogi concionatur de externa profeſſione 180.p.2
Septimum præceptum diſtinctio dominiorum. 184 p 2
Spiritus ſancti donatio accedit ad remiſſionem peccatorum 200.p.2. & 205. p.2
Spiritus ſanctus expellitur & conturbatur cū admittuntur peccata contra conſcientiam 209
Spes quid ſit 216.p.2. & 351.p.2. & 353.p.2
Spes differt à fide dupliciter 216. p.2
Spe iuſtificamur quare non dicatur 216.p.2
Sancti repugnare peccato quando dicantur 225
Sancti manent ſancti donec in eis eſt fides & bona conſcientia ibid.
Sententia in Eccleſia congruens cum uerbo Dei et confeſſione piorum ſola ualet 229
Sacramenta habuit Eccleſia etiam ante diluuium, poſt diluuium fuerunt ſacramenta Circumciſio, mactatio agni &c. 233

Septem

Septem ſacramenta numerare conſuetudo eſt non uetuſtiſſima 233
Sacramenti appellatio transfertur tantum ad eas ceremonias inſtitutas primum in prædicatione Chriſti 233. p.2
Spiritus ſanctus per baptiſmum datur infantibus, qui excitat nouos motus pro ipſorum modo 238
Sacramenti uſum non fugiant propter priores lapſus ij qui agunt pœnitentiam 140.p.2
Spectaculum in quo panis circumfertur impium eſt 241
Sacramentum non conferendum ad bona corporis impetranda ibid.
Sacrificium propiciatorium quid ſit 242
Sacrificium nullum eſt quod mereatur remiſſionem peccatorum ex opere operato 242. p.2.
Sacrificij eſſe, ut pro alijs applicetur falſum eſt. 243
Sacrificium propiciatorium tantum applicandum pro alijs 243
Sacramenta ſunt applicationes remiſſionis 252. p.2.
Satisfactiones amplificant traditiones humanas. 255
Spiritus & litera 262.p.2
Scandali uocabulum unde ſit 298.p.2
Scandalum quid ſit ibid.
Scandali correlatiuum eſt offenſio ibid.
Scandalum duplex, acceptum & datum ibid.
Scandalum datum quale ſit 299
Scandalum datum uerè eſt peccatum ibid.
Scandali dati primus autor fuit diabolus 300
Scandala doctrinæ plus nocent quàm morum delicta ibid.
Sacramenta nemo adminiſtret niſi rite uocatus. 41. p.2
Stipulas ædificare ſupra fundamentum quid ſit. 80.p 2
Spiritus ſancti donatio coniuncta cum remiſſione peccatorum 302
Spadones qui dicti 242.p.2
Spadones non ſunt coniuges ibid.
Sæuitia coniugis uidetur diuortium facere poſſe 343
Sponſalia quid uocentur 343.p.2
Sponſalia de futuro addita honeſta conditione irrita ſunt niſi conditioni ſit ſatisfactum ibid.
Σωματικῶς in Paulo quid ſignificet 347
Summus ſacerdos quid ſit 347.p.2
Saluator cur non tantum ſit homo 349
Sapientia generaliter quid ſit 353
Superbia quid ſit 355
Sedulitas quid ſit 355.p.2
Scurrilitas quid ſit 356.p.2
Seruitus ciuilis quid ſit 357
Satan unde dictus 358
Spiritus ſanctus tantum in illis eſſe dicitur, in quibus lucet noticia ueri Dei accenſa uerbo diuino, & ſit inuocatio ueri Dei 359. p.2
Sancti poſſunt habere errores, ſed non euertentes fundamentum 362
Synodorum decreta cõtra articulos fidei taxanda. 364.p.2
Synodi non condunt nec abolent articulos fidei 364.p.2.& 390
Synodi in diiudicatione dogmatum non habent regiam ſeu prætoriam poteſtatem 364. p.2
Synodi ſententia confeſſio pij cœtus ualens propter uerbum Dei ibid.
Synodus Syrmienſis mutauit uocabulum ὁμοούσιον in ὅμοιον ibid.
Synodos amplectimur cum Symbolis congruentes, Apoſtolico, Niceno & Athanaſiano 365
Synodus Nicena pia ibid.
Synodus Nicena iuſſit recipi lapſos contra Nouatianos ibid.
Synodi piæ, Conſtantinopolitana, Epheſina prior, Chalcedonenſis, Gangrenſis ibid.
Synodi impiæ, Syrmienſis, & celebrata in Arimino & Epheſina poſterior ibid.
Synodus Conſtantienſis unam partem Cœnæ Domini populo ademit 365. p.2
Sententia uerborum hoc eſt corpus meum 366
Satisfactiones aduerſariorum falſi cultus 367
Stoici & Manichæi furores reijciantur 369. p.2
In Sanctis multa ſiunt in quibus uoluntas ſe habet ut ſubiectum patiens 371
Sola fide & gratis idem ſignificant 373
Sancti non defendunt idola aut errorem contra fundamentum 374. p.2
Sancti non ſunt ſcrutatores cordium 376
Symbola cur ſint condita 389.p.2
Symbola quid ſint ibid.
Symbolum Apoſtolicum uetuſtius Niceno 390
Synodi quid agant ibid.
Synodi ſententia congruens cum ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis probanda 391. p.2
In Synodis quando duo cœtus diſſentiunt, & uterq; pro ſe citat ſcripturas, unde ſumendum ſit iudicium, ut ſciatur utra pars erret 391. p.2.
Symbolum Nicenum quid complectatur 394
Στοργαὶ cur impreſſæ parentibus 396.p.2
Spiritus ſanctus apparet ſingulari ſpecie in Pentecoſte: igitur eſt perſona diſtincta à Patre & Filio 401.p.2
Spiritus ſanctus inuocatur in Baptiſmo cum Patre & Filio, eſt igitur Deus 402
Spiritum ſanctum fuiſſe antequam carnem induit filius Dei ibid.
Saul liberè non fatali aliqua neceſſitate ſe auertit à Deo 408
Stoica argumenta refutantur 409
Samaritani imago 413
Spiritus ſanctus datur ut ſiat aſſenſio, & corda acquieſcant ſide in Deo, & in eis accendantur uera dilectio Dei, timor, ſpes, & aliæ uirtutes. 419
Sabbati præceptum ceremoniale & morale 424. p.2
Seruitus corporis diſcernenda ab ijs quæ iubent facere contra mandata Dei 433

Trinita-

T.

Trinitatis opera ad extra ſunt indiuiſa 308. & 348. p. 2.
Timor ſeruilis & filialis differunt 322. p 2. & 352 & 353. p. 2
Tentatio de indignitate 323. p. 2
Traditiones ſeruandæ ſine opinione cultus 335
Traditiones obſcurant Euangelium 335 & 49 p 2
Tyrannus quid ſit 336. & 432
Traditiones in Eccleſia quo fine debeant conſtitui 38. & 49. p. 2. & 97. & 98. & 130
Traditiones eſſe neceſſarias, unde illa opinio orta ſit in Eccleſia 38. p. 2
Traditiones mereri remiſſionem peccatorum perniciosa eſt opinio 49. p. 2. & 97. p. 2
Timor Dei quid ſit 353. p. 2
Traditiones neceſſarias eſſe carnificina conſcientiarum 50. & 97. p. 2. & 98. p. 2. & 140
Traditiones impiæ abijciendæ 50
Traditiones adiaphoræ nec ſunt perfectio Chriſtiana, nec merentur remiſſionem peccatorum 50. & 305
Traditiones poſſunt omitti extra caſum ſcandali 50. p. 2. & 57
Traditionum uetus uſus monſtratus non efficit ἀναρχίαν 50. p. 2
in Tertio præcepto manet genus ſpecie abrogata 57. p. 2
Timor quid ſit 352
Terrores ueri non patiuntur corpus indulgere uoluptatibus 91. p. 2
Traditionum liberum uſum oportet relinqui modo ut ſcandala uitentur 119. p. 2
θρόμβοι 156. p. 2
Tertium mandatum continet præceptum de ceremonijs diuinitus traditis 181. p. 2
Tertium præceptum duas partes continet, unam naturalem, alteram ceremonialem ibid.
Tertium præceptum præcipit conſeruationem publici miniſterij ibid.
Timor ſeruilis quid ſit 247. p. 2
Timor filialis quid ſit ibid.
Teſtimonia contra tentationes de indignitate & particularitate 248. p. 2
Trepidatio in Chriſto ſine peccato 157
Timor & fides comprehendunt omnia opera primi præcepti 179
Tradere regnum patri quid ſignificet 154
Temperamenta non poſſunt aſſumi adſuefactione 359. p. 2
Tyranni an armis ſint reprimendi 433

V.

Vnionis perſonalis exemplum in homine 307. & 347
Virtutes quæ concurrunt in iuſtificatione non ſunt cauſa ſeu merita iuſtificationis 313. & 126.
Vita æterna uocatur merces 316. p. 2. & 78. p. 2. & 217
Viuificatio quid ſit 334. & 86
Vindicta quæ ſit licita 15. p. 2
Virtutes quinti præcepti 15. p. 2
Vſuras non eſſe licitas 18. p. 2
Vſuram non eſſe id quod intereſt 19
Vota quæ fiunt contra mandata Dei ſunt irrita & impia 35. p. 2. & 52
Vota debent eſſe de re poſſibili 35. p. 2. & 54
Vota de cœlibatu quare impia 36. & 138
Vota & ritus non mandati non ſunt cultus Dei. 380
Votum non tollit mandatum Dei 54. & 380
Vota ea irrita ſunt quæ fiunt ante iuſtam ætatem etiam canonum teſtimonio 53. p. 2
in Voto ius ſuperioris excipitur 54
Vota reſcindunt canones ante annum 15. facta 54
Velamen quo tecta fuit facies Moyſi quid Paulus uocet 68. p. 2
Vita æterna promiſſa iuſtificatis 77. p. 2
Verbi & ritus idem effectus 95
Vota Monaſtica obligant ad manifeſtum cultum idolorum 380
Virginitas donum præſtantius coniugio 106. p. 2
Virginitas non ideo laudatur quod iuſtificet 106. p. 2. & 192
Virginitas ſine fide non eſt munditiei 107. p. 2.
Verbum Sacramentis additum in nouo teſtamento, eſt promiſſio gratiæ 112. p. 2
Vſus ſacramenti Cœnæ principalis ibid.
Vota licita ſeruari debent, ſed ne putentur eſſe merita remiſſionis peccatorum 115
Vota cum opinione meriti non licita 115. p. 2
Vocationes aliquæ propriæ perſonarum non transferendæ ad omnes homines, ut Abraham ad mactandum filium 117. p. 2
Viduarum exemplum ad Timotheum 5. non loquitur de uotis 118. p. 2
Virtutes incoatæ imperfectæ 126
Voluntas non eſt ocioſa accepto Spiritu ſancto. 128 p. 2
Vita æterna ſimul merces eſt, etſi datur Gratis. 130
Vnctio extrema olim fuit medicatio 138. p. 2. & 235.
Virtutes quas Deo tribuimus non ſunt in eo accidentia 150. p. 2
Vnitatis Dei teſtimonia 151
Vnionis uocabulo uetuſtas de Filio uſa eſt 152
Verbum caro factum eſt intelligatur perſona. 154. p. 2
Valentinianorum portenta 159
Verba Hebræa actiua interdum ſignificant permiſſionem 162. p. 2
Voluntas Euæ immediata cauſa ſui actus 165
Voluntas quantum uel quatenus obedire Legi Dei poſſit 165. p. 2
Voluntas humana poteſt ſuis uiribus ſine renouatione aliquo modo externa opera Legis facere ibid.

Voluntas

Voluntas non poteſt Legi Dei ſatisfacere 166
Voluntas non poteſt ſine Spiritu ſancto efficere ſpirituales effectus quos Deus poſtulat, uidelicet uerum timorem Dei &c. 166. p.2
Voluntas captiua nō libera ſcilicet ad tollendam naturæ prauitatem & mortem 166.p.2. & 418.p.2
à Verbo ordiri oportet cogitantes de Deo 167
Voluntas in Ioſeph non eſt ocioſa 167. p.2
Voluntas adiuuante Spiritu ſancto fit magis libera 168.p.2
Venialia peccata in reconciliatis quæ ſint 174 p 2
Virtutes ſeu cultus primi præcepti 178. p.2
Veri uſus nominis diuini qui ſint 181
Virtutes primi Præcepti etiam ad duo ſequentia pertinent 181.p.2
Virtutes ſexti Præcepti 184.p.2
Virtutes ſeptimi Præcepti 185
de Vindicta loci ubicunq; reperiuntur ſunt præcepta 189
Vindicta duplex,alia magiſtratus,alia priuata 189 & 288
Vindicta priuata prohibita mandato Dei non conſilio 169.& 434.& 99
Vindictam priuatam quare toties Chriſtus prohibeat 189. p.2
Vetus teſtamentum quid ſit 219
Vetus teſtamentum propriè dicitur conſtitutio politiæ Moſaicæ 219. p.2
Vetus teſtamentum cur nominetur ibid.
Veteris & Noui teſtamenti diſcrimen apud Paulum 220. p.2
Vectes et baculi in arca quid ſignificarint 223 p 2
Verbum Dei eſt iudex controuerſiarum & accedit confeſſio ueræ Eccleſiæ 228. p.2
Vnctio Pontificia reijcienda 235
Vox Dei præcipua in Eccleſia agite pœnitentiam 243.p.2
Voluntaria diligentia coërcendi carnem opus debitum 256
Vocati qui ſint 258. p.2. & 305. p.2
Voluntas cum trahitur à Spiritu ſancto poteſt obſequi & repugnare 351
Virtus in natura integra quid fuerit 351
Virtus in natura deprauata quid ſit ibid.
Vera uirtus quid ſit 353
Veritas duo ſignificat 353.p.2
Veritatem Deus quare uelit intelligi ab hominibus ibid.
Vſura quid ſit 356
Virtus quid ſit in non renatis difficile eſt oſtendere 359
Virtus quid ſit in renatis facile oſtendi poteſt ibi.
Voluntatis DEI conſideratio à uerbo incoanda 368. p.2
Virtutum cauſæ in Dauide & Achille diſſimiles ſunt 370. p. 2
Voluntas quatenus ſanari cœpit comes eſt Spiritus ſancti 371
Vniuerſale mandatum, ut omnes credant Filio 372.p.2
Vita æterna renumeratiò pro Sanctorum obedientia 375. p.2
Virtutes in renatis & heroica dona non renatorum differunt 359. p.2
Vnitas Eccleſiæ eſt conſenſus in fundamento 363.p.2
Vſus corporales ordinati & uſus ſpirituales differunt 382
in Vſu rerum corporalium quæ conſideranda. 382. p.2
Vſus rerum corporalium quomodo fiat ſanctus 383
Voluntas in primis parentibus cauſa efficiens corruptionis uniuerſæ naturæ in poſteris 413. p. 2.
Voluntatem habere ſe aliquo modo actiue 414. p.2.
Voluntas etiam in non renatis poteſt ſerio honeſtas actiones aliquo modo uelle, ſed ſine timore Dei 417.p 2
Voluntas ſine Spiritu ſancto nequaquam efficere fidem aut dilectionem poteſt 418. p. 2
Voluntatis electio & euentus differunt 420.p.2
Voluntatem Dei eſſe,ut in politica uita uiuamus 431
Veritatem uult Deus à nobis intelligi,ut ſciamus ipſum ueracem eſſe 436. p.2

Z.

Zelus propter gloriam Dei non pugnat cum quinto præcepto 15. p.2
Zelus ſeu Nemeſis quid ſit 354.p.2

FINIS.

TECA NA
A

10-2-2

